16a 3-5.

Colegio de la Compañía de Jesus de Granada
R. 1385

ANTONII FABRI

I.C. SEBVSIANI IN SVPREMO SABAVDIÆ SENATV PRÆSIDIS Primarij

RATIONALIA

IN LIBRVM QVARTVM DECIMVM PANDECTARVM

Ad TIT. I.

De exercit. action.

1. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

TILITATEM huius edicti patere, nemo est, qui ignoret. nam cum interdum ignari, cuius sint conditionis, vel quales, cum magistris propter nauigandi necessitatem contrahamus, æquum fuit, eum, qui magistrum naui imposuit, teneri: vt teneatur: qui institorem tabernæ, vel negotio præposuit, cùm sit maior necessitas contrahendi cum magistro, quàm institore. quippe res patitur, vt de conditione quis institoris dispiciat, & sic contrahat in nauis magistro non ita. nam interdum locus, tempus non patitur plenius deliberandi consilium.

Ad l.1.

INCIPIT Vlpianus à commendatione Edicti prætorij, qua parte actionem exercitoriã proposuit contra exercitorẽ nauis ex facto & contractu magistri. Alius enim est magister nauis, cui cura totius nauis mandata est, vt scribitur in §. *prox. infr.* Alius verò exercitor, qui per magistrum exercet nauim, & ad quem reditus & obuentiones quotidianæ omnes pertinent §. *exercitorem 15. infr.* Sumpsit autem hęc actio nomen ab exercitore, qui magistrum præposuit, non vt institoria ab eo, qui præpositus est. Non quia Magisterianæ actionis nomen minùs elegans fuisset quàm institoriæ, vt putat Cuiacius, sed potius quia institoria actio non datur, nisi ei qui contraxit cùm institore tanquam institore, cùm priusquàm contrahat quis cum institore, tempus habeat inquirendi, an institor ille sit, & cuius personæ, itémque cuiusnam mercis institor. At exercitoriam actionem ideò comparauit Prætor quòd nauigaturi plerumque ignari sint cuius condicionis, & qualis ille sit cui se suáque vehenda credunt, & pressi necessitate nauigationis, angustiisq; temporis, & loci non possunt capere plenius deliberandi consilium, vt proinde non alterius quàm eius qui dominus, aut alias exercitor nauis est personam secuti fidemq; intuiti esse videantur: non quasi cum ipso quoque Magistro non contrahant, contra quem habent etiam actionem, si malint illum eligere §. *est autem 17. infr.* quæ tamen in magistrum actio nec ideò Magisteriana, nec rursus exercitoria vocatur: sed quia specialiter & proprio quodam iure fuit comparanda actio in exercitorem, qui alioquin cõueniri nulla actione potuisset, cùm non ipse contraxisset, non item contra nauis magistrum, quem ex proprio contra-

ctu teneri & conueniri posse etiam ciuili actione non ambigebatur sicut & nautas singulos si cum quolibet eorum contractum sit §.2. *infr.* In eoque vtilitas & necessitas huius actionis ab Vlpiano commendatur, vt ignorantibus magistri condicionem succurratur, nec eis imputetur, quare cum eo contraxerint, cuius condicionem ignorabant, quod cæteris imputari alias solet ex *reg. l. qui cum alio.* 19. *de regul. iur.* ex qua ad initium huius legis petenda est ratio dubitandi, sed decidendi illa est quam ex Vlpiano iam attigimus, quòd maior necessitas sit contrahendi cum magistro nauis quàm cum institore propter nauigandi necessitatem: & quia tempus patitur, vt qui cum institore contrahere vult, de conditione ipsius ante omnia dispiciat, & diligentiùs inquirat, & sic postea cõtrahat. At in eo qui nauigaturus est interdum locus, interdum tempus non patitur plenius deliberandi consilium: quæres fauorabiliorem actionem facere solet *l.1.§.2. infr. depositi.* quamuis non semper ex varietate locorum & temporum inducatur diuersitas rationis, vt hic Bartolus notat ex *l.vlt.C. de tempor. in integr. restit.* nec recusare exercitor potest qui præposuit magistrum quominus ex eius contractu perinde teneatur, atque is qui tabernæ vel negotio institorem. Est igitur actio hæc recētior institoria, & ad exemplũ institorię cõparata cùm non posset institoria sufficere. Necenim magister nauis institor dici aut videri potest: sed & alia ratione commendari hæc actio potest. nempe qui aspectat maximè ad summam Reipublicæ, quomodo legendum est in §. *licet autem infr.* id est, ad Rempublicam ipsam conseruandam, ad quam maximè pertinet, vt commerciorum libertas & facilitas terra mariq; salua sit, sed maritimæ præsertim negotiationis, qua nihil vtilius est ad Rẽpublicam ex priuatorũ facultatibus locupletandã: vnde est quod tam nulla in iure nostro habet priuilegia negotiatio trãsmarina, & traiectitia pecunia, de quibus in *tit. de nautic. fœnor.* Quibus adiungi etiam illud potest, quòd is qui credidit ad emendã quoque nauem, non minùs quàm qui ad reficiendã eam, vel armandam habet priuilegium inter personales & chirographarios creditores post fiscum *l. qui in nauem* 26. *l. quod quis nauis* 34. *de reb. author. iudic. poss.* alias *l.* 11. *&* 19. *de priuileg. credit.* Quod priuilegium non habet is, qui credidit ad emendã domum, sed tantùm is qui ad reficiendam *l.1. infr. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr. l. creditor.* 25. vbi dixi *supr. de reb. credit. l. interdum* 5. *infr. qui potior in pignor. hab.* nempe quia Reipublicæ interest restitui ædificia & reædificari, & refabricari, vt loquũtur Impp. in *l. si is contra quem* 5. *Cod. de ædific. priuat.* ne vrbs ruinis deformetur *l. vlt. infr. ne quid in loc. public. l. prætor ait* 20.§. *hoc interdictum prohibitorium est de oper. noui nunciat. l. antep. de damn. infect.* At nihil interest Reipublicę à quo domus ematur, an à Titio, an à Sempronio. Interest verò maximè cuius nauis hæc sit, an eius qui ociosam eam habeat, & sibi reiq; publicæ inutilem, an illius potiùs, qui emere illã velit, vt eam exerceat. Multum enim plerumque refert, an à Titio, an à Sempronio nauis exerceatur, prout vel hic vel ille diligentior est, & maioris minorisve industriæ. Quamquam nec semper dominum eum esse necesse est, qui nauem exerceat, & qui ex hac edicti parte teneatur, sed sufficit vt ad eum quoque iure ac titulo reditus & obuentiones nauis perueniant, vt iam diximus ex §. *exercitorem infr.*

1 ¶ Magistrum nauis accipere debemus, cui totius nauis cura mandata est.

Ad §.1. Magistrum nauis.

RAT. DVB. si magister nauis ille est, cui dominus aut alius exercitor quilibet totius nauis curam credidit, ferè est, vt exercitoris institor esse videatur, aut saltem quasi institor, atque ita nonnulli vocant ex Harmenop. *lib.2. Tit.11.* Nil ergo erat necesse induci à Prætore actionem hanc exercitoriam, cùm posset sufficere institoria, aut saltem, vt aliis pleriſque casibus quasi institoria. Nec enim sine causa multiplicandæ sunt actiones *l. 1. supr. de Publician. l. in naue Saufeij* 31. *infr. locat.*

DEC. Is qui magister nauis est, & cui totius nauis cura fuit credita, in eo quidem similis est institori, quod naui regendæ præpositus est, sicut institor tabernæ, aut negotio, sed tamen nec institor est, nec quasi institor exercitoris, vt contra eum actio institoria vel quasi institoria potuerit sufficere: non ob id solùm, quod dignior sit exercendæ nauis negotiatio, quàm vt negotio tabernæ tractandæ æquiparari debeat (est enim nomen & officium institoris vilissimum *l.5.§. sed & mulliones & seq. infr. de instit. act.* & aliis institorum vsus est, quàm vt naues exerceant §. *licèt autem* 20. *infr.*) Sed etiam quia illi qui nauigaturi cum magistro nauis contrahunt, non quasi cum institore contrahunt, nec inquirunt, an pro se, an pro alio nauem exerceat: sed nihil nisi nauem & eum, ad quem nauis pertinet, quisquis ille sit, intuentur: quæ res facit, vt neque institoriam, neque quasi institoriam actionem habere contra eum possint, sed exercitoria eis necessaria sit contra exercitorem, qui magistrum naui præposuit, totiusque nauis regendæ curam ei credidit §. *institoria Instit. quod cum eo qui in alien. potest.* cõtrà verò etiam tabernam exercere quis rectè dicitur *l. habebat* 13.§. *vlt. infr. de instit. act.* neque tamen tabernæ *exercitorem dicimus, sed dominum.* Ideò autem dixit Vlpianus *totius nauis*, quia nec pro parte regendæ nauis curam, aut suscipere quisquam potest, aut credere, nec si plures magistri nauis facti proponantur, quia & eo casu singuli in solidum præpositi intelliguntur, nisi diuisis officiis præpositi sint §. *si plures* 13. *infr.* quamuis rarius id fit, vt plures magistri fiant vnius nauis. Malè enim regitur nauis, vt & Respublica si non ab vno regatur. Quamuis minùs malè, si quod plerumque fit ea lex præpositioni dicta sit, vt alter sine altero nihil agat vt in §. *sed etsi sic* 14. *infr.* Nam & cùm plures exercitores per se nauem exercent, optimum consilium est, vt vnum de suo numero magistrum faciant, ex cuius perinde atque alterius cuiuslibet magistri facto in solidum possint conueniri *leg.4. in princip. &* §.1. *infr.*

2 ¶ Sed si cum quolibet nauarum sit contractum, non datur actio in exercitorem: quamquam ex delicto cuiusuis eorum, qui nauis nauigandæ causa in naue sint, datur actio in exercitorem. alia enim est contrahendi causa, alia delinquẽdi. siquidẽ qui magistrũ præponit, cõtrahi cũ eo permittit: qui nautas adhibet, non contrahi cũ eis permittit, sed culpa, & dolo carere eos, curare debet.

2 ¶ Sed

Ad §.2. Sed si cum quolibet.

RAT. DVB. Qui nautas adhibet ad regendam nauem, perinde iis quasi suis vtitur atque magistro nauis. Nec locus aut tempus deliberandi plenius consilium tribuit ei, qui cum aliquo ex nautis contrahere velit, quàm si cum magistro nauis contraheret. Eadem enim premit necessitas & nauigandi & contrahendi. Ergo nihil causæ est, cur non ex contractu cum aliquo ex nautis habito perinde danda sit exercitoria actio in exercitorem, atque si cum magistro nauis contractum esset. Præsertim cùm & ex dolo cuiusuis eorum qui in naue sunt, exercitor quoque conueniri possit, non tantùm si dominus eorum sit, quo casu vulgari iure noxales actiones competunt: sed etiam si homines liberi sint. Factum enim eorum præstare debet, cùm eos ipso periculo suo adhibuerit, si modò in ipsa naui damnum datum sit, nõ extra nauem *l. vltim. in princip. &* §. *hac autem actione supr. naut. caupon. stabul.* §. *Instit. de oblig. ex quasi delict. l. 1. in princip. infr. furt. aduers. naut. caupon. stabul. l.5.§. vltim. de oblig. & action.* Quidni ergo ex eorum quoque contractibus dominus teneatur? DEC. Alia causa est contrahendi, alia delinquendi: alia item magistri nauis, alia nautarum. Siquidem is qui magistrum præponit, permittit vtique cum eo contrahi. At ille qui nautas adhibet, non permittit cum eis contrahi, sed vt culpa & dolo careant, curare debet. Non enim illos adhibet, vt cum ipsis contrahatur, sed vt eorum opera & ministerio nauigetur. Hinc verò colligo, quàm stulti sint, qui putãt delinquẽtes videri cõtrahere, aut saltẽ quasi cõtrahere cũ legibus & magistratibus, vt pœnas delictis impositas debeant nõ tantũ ex delicto, sed etiã ex cõtractu, & quasi contractu. Quid enim cõmune habet cõtractus cum delicto? Quid commune pœna quæ ob delictum per leges infligitur, cum eo quod ex conuentione vel expressa vel tacita debeatur? Nec proinde minùs ridiculi illi qui cõdictionem furtiuam, quàm ex delicto, id est, ex furto nasci, & nomen ipsum, & leges omnes clamant, audent scribere nasci ex quasi contractu. Quo nihil absurdius dici potest, nisi quod iidem addunt, dici etiam posse nasci eum ex sua nescio qua suæ causæ figura. Sed nugas istas iam alibi refutauimus, quamuis indignas, quæ in his rationalibus referantur. Adeò ab omni abhorrent rationis imagine.

3 ¶ Magistri autem imponuntur vel locandis nauibus, vel mercibus vel vectoribus conducendis, armamentisve emendis. sed etiam si mercibus emendis, vel vendendis fuerit præpositus etiam hoc nomine obligat exercitorem.

Ad §. 3. Magistri.

Ostenditur in hoc §. quænam præcipua sint officia & munera magistri nauis: hæc nimirum vt nauem locent, vel ad merces vehendas vectoribus conducant, vel denique armamenta emant, quibus nauis ad nauigandum instruatur. Vnde & instrumenta nauis appellantur non malè *l. nauis 6. infrà tit. prox. iunct. l.3.§.1. supr. de rei vindic.* Et his casib. nulla dubitatio est quin exercitoria competat in exercitorem. Hæc enim omnia ad causam & ad vsum pertinent nauigandæ nauis, quæ per magistrum nauis exercetur. Sed quod subiicitur, si magister nauis etiam emendis vendendisque mercibus præpositus fuerit, obligari ex eius contractibus exercitorem, difficiliùs videtur, cùm ea res remota sit ab vsu naturali & proprio nauis, magisque ad institoris munus hoc accedat, quàm ad officium magistri, vtproinde institoriæ actioni locus esse hoc casu debeat potiùs quàm exercitoriæ. Sed tamen dicendum est, cùm maximè propter merces, aut emendas aut vendendas exerceri naues necesse sit, non fuisse prohibendos magistros nauium quominùs & emerent ipsi merces pro arbitrio & venderent, nec consequenter exercitores, quominùs ei quoque negotiationi magistros præponerent, si vellent, ne alioqui ea commercij libertate & opportunitate interdicatur iis, per quos commercij & libertas & opportunitas aliis acquiritur. Tenebitur ergo etiam hoc casu dominus exercitoria, si magistrum nauis mercibus quoque vendendis emendisque præposuerit. Nam neque hoc casu institoria locum habere potest, cùm non quasi institor, sed tanquam magister nauis in eam rem præpositus sit.

4 ¶ Cuius autem condicionis sit magister iste, nihil interest: vtrùm liber, an seruus: & vtrùm exercitoris, an alienus: sed nec cuius ætatis sit intererit [a], sibi imputaturo, qui præposuit.

Ad §.4. Cuius autem.

RAT. DVB. Aliter tenetur exercitor ex facto hominis liberi, aliter ex facto serui: aliter item ex facto serui sui, aliter ex facto serui alieni. Nam serui sui non etiam alieni nomine tenetur noxali tantùm actione, si quid seruus admiserit, cùm ei sit ignoscendum, si seruos suos quales quales adhibuerit ad regendam nauim, si verò alienos, aut etiam liberos homines explorare priùs debuit cuius fidei essent, & innocentiæ *l. vlt.* §. *hac autem actione supr. naut. caupon. stabular.* Et sanè in toto ferè iure aliter serui, aliter liberi tractantur. DEC. Distinctio hæc liberorũ hominum & seruorum tùm maximè locum habet, cùm de ipsorum delictis puniendis agitur. Seuerius enim puniuntur serui quàm liberi, & inter liberos illi qui famosi sunt, quàm qui integræ famæ *l. capitalium* 28.§. *vlt. infr. depœn.* Item cùm ex eorum delicto dominus aut exercitor cõuenitur, vt in *d.l. vlt. in princip. & d.* §. *hac autem actione.* At non etiam cùm ex eorum contractu: alia enim causa est delinquendi, alia contrahendi, vt diximus in §. *sed si cum quolibet supr.* Eadémque ratio æquitatis & vtilitatis publicæ facit, vt in solidum teneatur exercitor ex facto magistri nauis siue homo liber ille sit, siue seruus, & si seruus, siue proprius, siue alienus: non enim iure dominij, aut quasi dominij, vel possessionis defertur hæc actio, vt ille de peculio, de in rem verso, & quod iussu, de quibus in *libr. seq.* sed quia exercitor magistrum hunc præposuit. §. *eadem ratione Instit.* quod cum eo vt & in institoria dominus seruum institorem, vt ibi descriptum est. Nihil ergo interest, quod ad exercitoriam actionem pertinet, cuius cõdicionis sit magister nauis, an liber, an seruus: & si seruus, an exercitoris, an alienus, quia & liberum hominem & seruum perinde proprium

ac alienum naui regendæ præponere exercitor poteſt. Idem in inſtitore quoque iuris eſt *l.ſed & ſi quis 7.§.1.infr.de inſtit.act.* Simile in *l. quamuis 40.§. vlt.& l.ſeq.infr.ad SC.Trebell.*

a *Nec cuius ſit ætatis intererit.* RAT. DVB. Non eſt ferendum, vt alium obliget qui ſeipſum obligare non poteſt. Difficiliùs enim ſemper eſt, vt quis alium quàm vt ſeipſum obliget: atquin is qui impubes eſt, obligare ſeipſum non poteſt, ſine tutoris authoritate *l. obligari 9. & paſſ infr.de author. tutor. l. pupillus 69. de oblig. & action.* Ergo etiamſi præpoſitus ſit naui regendæ, ab exercitore, non magis exercitorem obligare poterit exercitoria.

DEC. Imputate ſibi debet qui impuberem præpoſuit magiſtrum nauis, ſicut & qui inſtitorem *l.ſed & ſi 7. §. vltim. & leg. ſequent. infr. de inſtit. act.* & qui procuratorem *leg.3.§. vltim.ſupr.de minor.* nec tam his caſibus factum pupilli obligat exercitorem quàm electio & præpoſitio ipſius exercitoris, cui ſuccurreretur non pupillo, ſi ob id minùs exercitoria teneretur quòd pupillum præpoſuiſſet, cùm non pupilli, ſed eius damno res ceſſura ſit, planè ſi pupillus ipſe ex contractu ſuo conueniatur à creditore, qui habet electionem, an cum magiſtro agere malit, an cum exercitore §. *eſt autem infr. hoc tit.* (nempe ſi pupillus liber ſit, non etiam ſi ſeruus quandoquidem cum ſeruo nulla actio eſt *leg. cum ſeruo 107. de reg. iur.*) vtique prætor interueniet data pupillo in integrum reſtitutione, nec lubricum ætaris ipſi nocere patietur, ſed non proderit ea res exercitori, qui pupillum præpoſuit quominùs exercitoria actione vtiliter, & cum effectu conueniatur. *leg.cùm mandatu 23. iunct. leg. 4. & 5.ſupr.de minor.*

5 ¶ Magiſtrum autem accipimus, non ſolum quem exercitor præpoſuit: ſed & eum, quem magiſter, & hoc conſultus Iulianus in ignorante exercitore reſpondit. ceterum ſi ſcit, & paſſus eſt, eum in naue magiſterio fungi: ipſe eum impoſuiſſe videtur, quæ ſententia mihi videtur probabilis. omnia enim facta magiſtri debet præſtare, qui eum præpoſuit: alioquin contrahentes decipientur, & facilius hoc in magiſtro [a], quàm inſtitore, admittendum propter vtilitatem. quid tamen, ſi ſic magiſtrum præpoſuit [b], ne alium ei liceret præponere: an adhuc Iuliani ſententiam admittamus, videndum eſt. finge enim & nominatim eum prohibuiſſe, ne Titio magiſtro vtaris. dicendum tamen erit, eo vtique producendam vtilitatem nauigantium.

Ad §.5. Magiſtrum autem.

RAT. DVB. Magiſtrum nauis accipere debemus eum cui totius nauis cura ab ipſo exercitore mandata eſt §. *magiſtrum ſupr.* non etiam ab alio putà ab ipſo nauis magiſtro, ſi fortè ignorante exercitore magiſter nauis illum præpoſuerit. Nam ſi eo ſciente ac patiente, ferè eſt, vt præpoſuiſſe ipſe videatur, quomodo Vlpianus hîc ex Iuliano ſcribit *l.qui patitur 18. infr. mandat.* Sed ſi exercitor ignorauit, an non abſurdum eſt teneri eum ex facto & contractu illius, quem non ipſe, ſed magiſter nauis elegerit? cùm enim Titio puta curam totius nauis regendæ credidiſſet, debuerat Titius eam curam per ſe ſuſcipere, non alij mandare, quod nihil aliud quàm negligere eſt *leg. cũ hi 8.§. ſi prætor aditus ſupr. de tranſact.* Alioqui erit in poteſtate Titij facere, vt per Sempronium ignorans exercitor actione exercitoria obligetur, quod iniquum certè fuerit *leg. 2. infr. quod vi aut clam l.non debet alteri 74. de reg.iur.*

DEC. Omnia facta magiſtri præſtare debet is, qui magiſtrum præpoſuit, ne alioqui contrahentes decipiantur, qui ignari condicionis eius cum quo contrahunt, non tutiùs cum alio poſſunt contrahere, quàm cum eo cui regendæ nauis curam commiſſam eſſe vident, nec inquirendi plenius habent ſpatium, à quo commiſſa ei cura fuerit, an à magiſtro, an ab exercitore. Sibíque omnino imputare debet exercitor, cur magiſtrum tam negligẽtem elegerit, qui per aliũ curare maluerit, quod per ſeipſum facere debuerat. Exemplo eius quod in §. *præced.* ſcriptum eſt de eo qui pupillum magiſtrum præpoſuit, & de eo qui in arbitrum iniquum compromiſit in *l.diem proferre 27. §. ſtari infr. de recept. qui arbitr. recep.* Planè quicquid ex facto Sempronij præſtare exercitor tenebitur, dubitandũ non eſt quin à Titio ſit repetiturus vel actione ex locato ſi mercede operam ei exhibeat, vel ſi gratuitam mandati §. *ſed ex contrario 18. infr.* Ita fit vt neque decipiantur qui cum Sempronio contraxerunt *vt & in l.ſed ſi pupillus 11.§. condicio in fin. infr. de inſtit. act.* neque ex facto Titij exercitor lædatur.

a *Et faciliùs hoc in magiſtro.* RAT. DVB. Si inſtitor tabernæ, aut alij negotiationi præpoſitus alium inſtitorem præpoſuerit, certum eſt ex facto ſecundi inſtitoris dominum non teneri. Non enim omne quod cum inſtitore geritur, obligat eum, qui præpoſuit, ſed ita demùm ſi eius rei gratia cui præpoſitus fuerit contractum ſit §. *non autem infr. l.1. Cod. eod. leg. cuicunque 5. §. non tamen infr. de inſtit. act.* Inſtitor autem à domino præpoſitus fuerat, non vt alium inſtitorem præponeret, ſed vt tabernam ipſe per ſe vel aliam negotiationem exerceret. Ergo nec exercitor teneri debet ob id quod magiſter nauis alium magiſtrum præpoſuerit, exercitore ſcilicet ignorante: ſolet enim bona eſſe argumentatio ab inſtitoria actione ad exercitoriam, & contra *leg. ſed & ſi quis 7.§. 1. infr. de inſtit. act. leg. vltim. infr. hoc tit. l.4.5. & 6. C. eod.*

DEC. Fauorabilior eſt in quibuſdam exercitoria actio, quàm inſtitoria propter publicam vtilitatem, & ob eas rationes quas attulimus ad initium huius legis, id eſt, maximè propter nauigandi neceſſitatem, quæ in eas perſæpe loci & temporis anguſtias coniicit eos, qui cum magiſtro nauis contracturi ſunt, vt de ipſius condicione cuius ignari ſunt, inquirendi tempus & ſpatium non habeant, quod in inſtitore diuerſum eſt. Quamquam

quam in inſtitore quoque ſimiliter nonnumquam euenit, vt ob vtilitatem publicam & promiſcui vſus ac commercij publici, aliter reſpondendum ſit, quàm alioquin ex communibus iuris regulis reſponderi oporteret *l. ſi quis mancipiis 17. §. ſi impubes de inſtit. act.* Semper enim publica vtilitas præferenda eſt priuatæ *l. ita vulneratus 51. ad fin. ſupr. ad leg. Aquil. Authent. res quæ C. commun. de leg. at.* Sed fatendum tamen eſt, actionem exercitoriam magis quàm inſtitoriam ad publicam vtilitatem pertinere: Hîcque huius loci ſenſus eſt. Vtilitatem enim Vlpianus dixit ſimpliciter pro publica vtilitate, quam ſolam ciuilis legiſlator intueri ſolet in iure conſtituendo propter primam illam legem 12. tabular. *Salus populi ſuprema lex eſto.* Itaque non poſſum videre, cur Accurſius noſter dicat in inſtitoria quoque idem admittendum eſſe ex *l. cuicunque 5. §. vlt. infr. de inſtitor.* cùm Vlpianus hoc loco idipſum neget diſertè, & alia ratio ſit inſtitoris præpoſiti à procuratore meo vel tutore vel curatore; alia verò eius qui præpoſitus ſit à meo inſtitore.

b *Quid tamen ſi ſic magiſtrum præpoſuit* RAT. DVB. Lex præpoſitionis illa eſt, quæ dat certam legem contrahentibus cum magiſtro nauis ad effectum exercitoriæ actionis. §. *igitur 12. infr.* ſicut & ad effectum inſtitoriæ *l. ſed ſi pupillus. 11. §. condicio. & l. 5. §. non tamen infr. de inſtit. act. l.1. C. eod.* Ergo ſi exercitor magiſtrum ſic præpoſuerit, ne alium ei præponere liceret: multò magis ſi nominatim ei prohibuerit, ne Titio magiſtro vteretur, dicendum eſt ex alterius magiſtri facto conueniri eum exercitoria non poſſe, ne contra legem præpoſitioni dictam exercitor obligetur. DEC. Non debent decipi qui cum magiſtro nauis quiſquis ille ſit, contrahunt ignari condicionis eius, de qua nec tempus inquirendi & ſpatium habent. Deciperentur autem facilè, ſi nocere iis poſſet lex præpoſitioni ab exercitore dicta, quam ipſi ignorarent. Nam & in actione inſtitoria idem euenit, *l. ſed ſi pupillus 11. §. de quo palàm & ſeqq. infr. de inſtit. action.* ſed cum hac differentia, quod in inſtitoria contractum eſſe oportet, cum eo ipſo quem dominus præpoſuit ad hoc, vt dominus obligetur ipſa præpoſitione, quomodo Vlpianus loquitur in *d.§. de quo palàm in fin.* In exercitoria verò, eò vſque producenda eſt vtilitas contrahentium, vt etiamſi cum alio contractum ſit, quàm qui ab exercitore præpoſitus fuit, dummodo præpoſitus ſit ab eo quem exercitor præpoſuerat, obligetur tamen exercitor, quamuis prohibuiſſet magiſtrum alium præponi, ſi modò prohibitionem illam contrahentes ignorauerunt. Nam ſi ſciuerunt, videri non poſſunt ab alio decepti, ſed à ſeipſis *l. nam ſi ſcit 26. ſupr. de rei vindicat.* quod in inſtitoria diuerſum eſt *d. l. ſed ſi pupillus 11. §. 1. l. ſi quis mancipiis 17. §. 1. de inſtit. act.* Ergo lex præpoſitionis in magiſtro nauis ſeruãda eſt, quantum ad ea quæ cum illo ipſo contrahuntur, qui ab exercitore præpoſitus ipſe eſt. Sed quantum ad hoc, vt obligatum habeant exercitorem ex facto: ſe cundi quoque magiſtri, quem primus etiam contra exercitoris voluntatem expreſſamque prohibitionem præpoſuerit, ſeruanda non eſt lex præpoſitionis, ne decipiantur contrahentes qui ſe ſuáque ei crediderunt, cui totius nauis curam creditam eſſe viderũt, ignari à quo fuiſſet ei credita. Omnia enim Magiſtri facta præſtare debet is qui eum præpoſuit, vt ſuprà dicebamus, ſalua ei per actionem ex locato aut mandati repetitione aduerſus primum magiſtrum nauis qui contrà quàm prohibitus erat, fecerit. Vide *l. 1. §. & ſunt quidam ſupr. naut. caupon. ſtabul. l procuratoris. 5. §. item partii inf. de tribut. act.* Et lanè durius eſt ad id contrahentes adigi, vt dubitandum & inquirendum habeant de perſona & condicione Magiſtri à quo ſiue iure ſiue iniuria nauem exerceri vident, quàm vt de lege præpoſitionis ſi quid ſpecialius cum eo velint contrahere. Alioqui etiam de exercitoris perſona laborandum haberent, & an exercitor ille eſſet, qui magiſtrum hunc præpoſuiſſet, an alius: quod certè à contrahentium & nauigantium vtilitate alienum eſſet. Itaque caſus hic valde ſpecialis eſt in quo factor meus, vt Caſtrenſis loquitur, vel procurator poteſt aliquem ſubſtituere me inuito propter periculum quod eſt in mora. Sanè generales adminiſtratores & procuratores ad negotia poſſunt alium ſubſtituere etiam ſine ſpeciali mandato, quod in procuratoribus ad lites ante litem conteſtatam diuerſum eſt, *l. cùm quis de procurat. l. ſi procuratorem 8. §. 1. infr. mandat.* Scientia planè ac patientia domini pro mandato eſt; vt Caſtrenſis hîc notat poſt Accurſium *ex l. 1. §. ſcientiam. infr. de tribut. action. leg. cùm plures 60. §. locator horrei infr. loc. at. iunct. l. item eorum 6. §. 1. ſupr. quod cuiuſque vniuerſit. nom.*

6 ¶ Nauem accipere debemus, ſiue marinam, ſiue fluuiatilem, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia ſit.

Ad §. 6. Nauem accipere debemus.

RAT. DVB. Tranſmarinæ potiſſimùm negotiationis gratia videtur comparata hæc exercitoria actio, ſicut & tranſmarina negotiatio illa eſt ex qua plus vtilitatis & commodi accedit reipublicæ, vt nemo neſcit. Ergo eam tantùm nauem in hoc edicto accipere debemus quę marina ſit, non quæ fluuiatilis, id eſt, fluuio traijciendo deſeruiens. Nam de piſcatoriis actuariis, voluptatis cauſa paratis & ſimilibus, quæ etiam fluuiatilium appellatione continentur, non puto hîc agi, non magis quàm cùm de poſtliminio tractatur *leg. 2. infr. de capt. & poſtlim.* quia ad rei & vtilitatis publicæ cauſam nil pertinent: multò minùs videtur edictum hoc pertinere ad naues, quæ in aliquo ſtagno nauigant, aut ad ſchedias. Quo nomine ſignificatur nauigij genus inconditum trabibus tantùm inter ſe nexis factum, vt bene hîc Gotthofredus interpretatur. DECIS. Etiam fluuiatiles naues ad commercij cauſam neceſſariæ ſunt, vt traijci flumen poſſit. Item illæ quæ ſtagno traijciendo inſeruiunt, etiamſi ſchediæ ſint: ergo etiam earum nomine poteſt exercitoria competere, cùm in omnibus eadem ratio publicæ vtilitatis locum habeat. Sanè differentia in eo eſt, quòd naues marinæ: quia ſunt vtiliores, habent etiam immunitatem, quam non habent fluuiatiles, niſi quæ annonam deferunt Romam *leg. ſemper 5. §. negotiatore, & ſeq. & §. Diuus Hadrianus 6. infr. de iure immunitatis.* Sed alius de immunitate tractatus eſt: alius verò de exercitoria actione.

7 ¶ Non autem ex omni causa præter dat in exercitorem actionem: sed eius rei nomine, cuius ibi præpositus fuerit, id est, si in eam rem præpositus sit. vt putà si ad onus vehendum locatum sit: aut aliquas res emerit vtiles nauiganti: vel si quid, reficiendæ nauis causa, contractum, vel impensum est: vel siquid nautæ, operarum nomine, petent.

Ad §.7. Non autem.

RAT. DVB. Non possunt nauigantes scire cuius rei nomine magister nauis præpositus sit, nec angustiæ temporis & loci semper patiuntur, vt exactiùs & indulgentiùs de eo inquirant, vt scriptum est initio huius legis, & diximus iterum ad §. *Magistratus autem supr.* Ergo ne decipiantur, dicendum est omnimodo teneri exercitorem, id est, ex omni causa ex qua cum magistro nauis contractum proponatur, non adhibita illa distinctione, quam Vlpianus hîc adhibet: cuius rei gratia magister præpositus fuerit. DEC. Exercitor qui magistrum præponit non alia mente præponit nisi vt nauim ipse exerceat, & ea tantùm faciat, quæ in eam rem necessaria vel vtilia sunt, non etiam cætera, quæ ad causam instruendę & exercędę nauis nil pertinent. Necnisi à seipsis decepti videntur nauigantes, si in aliam causam cum eo contrahant. Itaque si ad onus vehendum magister nauis à nauigante locatus sit (ita enim legendum, non vt vulgò *locatum*) aut si aliquas res emerit vtiles nauiganti, vel si quid reficiendæ nauis causa contractum vel impensum sit, vel denique si quid nautæ operarum nomine petent: ex his omnibus causis, aliisque similibus exercitor rectè conuenietur, quia hæc omnia ad eam rem pertinent, cui præpositus est, id est, ad curam regendæ, & exercendæ nauis, neque necesse est, vt specialiter præpositus sit ad hoc vel illud faciendum: sed sufficit, vt ea faciat, sine quibus id facere cui præpositus esset non posset, *arg.l. 2. supr. de iurisd.* cætera verò non faciat, quæ ad nauim exercendam neque necessaria sunt, neque vtilia. Vt putà si ab aliquo ex nauigantibus pecuniam mutuam acceperit extra eos casus de quibus mox tractabimus, aut si fundum Cornelianum emerit, aut vendiderit, vel aliud tale quid fecerit, quod cum nauis exercitione nihil commune habeat. Et ita hic §. accipiendus est. Idē in institore iuris est, *l. cuicunque 5. §. nec tamen infr. de instit. act.* nisi id fecerit institor, quod dominus erat solitus facere *arg.l. vel vniuersorum 12. supr. tit. prox.* aut nisi videatur dominus eum in omnibus suo nomine præposuisse ac substituisse, vt in *l. vlt. inf. de instit. act.* sed in exercitoria actione hoc amplius est, quod ij qui cum magistro nauis contrahunt, non habent inuestigandum, an magister nauis habeat mandatum, necne ad huiusmodi contractum ineundum, non magis quàm vtrùm sit principalis dominus, an factor alterius (in quo videtur mihi Castrensis erasse) sed an hic contractus ad causam nauis exercendæ aregendæ pertineat *l. vlt. infr. hoc tit.* Iunge §. 9. *infr.*

8 ¶ Quid si mutuam pecuniam sumpserit? an eius rei nomine videatur gestum? & Pegasus existimat, si ad vsum eius rei, in quam præpositus est, fuerit mutuatus, dandam actionem, quam sententiam puto veram. quid enim, si ad armandam, instruendámve nauem, vel nautas exhibendos mutuatus est?

Ad §.8. Quid si mutuam.

RAT. DVB. Mutui datio aut acceptio nihil commune habet cum negotio exercendæ nauis. Ergo ex hac causa teneri exercitoria actione exercitoria non potest, secundùm ea quæ proximè diximus. DECIS. Distinctio hîc adhibenda necessariò est, quam Pegasus adhibebat, an magister nauis pecuniam mutuatus sit ad vsum eius rei cui præpositus fuit, an non: vt posteriore quidem casu exercitoria non competat: priore verò danda sit. Quid enim si ad armandam, instruendámve nauem, vel ad nautas exhibendos mutuatus est? Etsi namque ad hoc ipsum præpositus non fuit, vt pecuniam mutuaretur, cùm tamen præpositus fuerit ad curandam, regendam, & exercendam nauem, quam porrò benè & commodè exercere aliter non potuit, hoc quoque in necessarium antecedens ei non modò permissum, sed etiam commissum esse intelligitur *arg. l. 2. sup. de iurisdict. l. ad rem mobilem 56. l. ad legatum 62. de procurat.*

9 ¶ Vnde quærit Ofilius, si ad reficiendam nauem mutuatus, nummos in suos vsus conuerterit, an in exercitorem detur actio? & ait, si hac lege accepit, quasi in nauem impensurus, mox mutauit voluntatem, teneri exercitorem imputaturum sibi, cur talem præposuerit? quod si ab initio consilium ceperit fraudandi creditoris, & hoc specialiter non expresserit, quod ad nauis causam accipiat, contra esse. quam distinctionem Pedius probat.

Ad §.9. Vnde quærit Ofilius.

RAT. DVB. Magister nauis, qui pecuniam à Titio mutuatus, quasi eam ad reficiendam nauem impensurus, eandem postea in alios vsus suos cōuerit, siue ab initio consiliū fraudandi creditoris habuerit, siue cū id priùs mente gereret, postea mutauerit volūtatē, nō potest videri gessisse negotiū exercitoris, neq. pecuniā impendisse ad vsus eius rei, cui fuit præpositus. Ergo non potuit ex eo cōtractu exercitorē obligare, secundùm ea quæ vidimus in §. *præced.* DEC. In hac quoque specie adhibenda distinctio illa est, quā Ofilio primùm, deinde etiā Pedio placuisse Vlpian. refert, an hac lege nūmos magister mutuos acceperit, quasi in nauē impēsurus, mox verò mutauerit voluntatē, an verò ab initio consiliū ceperit fraudandi credito-

creditoris, & hoc specialiter nō expresserit, se in causam reficiēdæ nauis accipere. Priore casu dāda est in exercitorē actio exercitoria, quia imputare sibi debet, cur talē præposuerit, id est, tā imprudentē & inconstantē, tamque facilē ad mutuas accipiēdas sine necessitate pecunias, aut ad eas quæ in nauis refectionem erant necessarię in alios vsus impendendas. Quid enim possis imputare creditori, qui bona fide credidit ad reficiendam nauem, quam sciebat in ea causa esse, vt refectione indigeret? Hoc enim sanè ex parte creditoris requiritur, vt exercitoriam habeat, nihilque imputari ei possit *l. vltim. infr. hoc titul.* Primumque propositum inspiciendum est, vt ait Accursius *arg. l. cùm quis 38. §. 1. de solut.* nisi cùm mutatur consilium in melius, quo casu placet, quod Bartolus hîc notat bonum cuentum sufficere ex *l. item si 7. aliàs l. sed Iulianus §. proinde versic. sed & si ab initio inf. de SC. Maced.* At posteriore casu, licèt hoc quoque imputari exercitori posse videatur, quòd talem magistrum elegerit, id est, perfidum & fraudatorem, imputari tamen magis creditori potest, cur tam facilis fuerit ad credendam magistro pecuniam non expressa credendi causa, vt ad reficiendam nauem, quę reficienda erat, nec minore pecunia refici poterat, impenderetur *dict. l. vltim. infr.* Quamquam vt verum fatear, non facilè possum ego hanc distinctionem admittere. Nam cùm quæstio ab Ofilio concepta sit de magistro nauis, qui ad reficiendam nauem mutuos nūmos acceperat, & vtraque pars distinctionis propositæ quæstioni conuenire debeat, eiusque finibus exerceri, quomodo fieri, obsecro, potest, vt qui ad reficiendam nauem mutuatus est, non expresserit specialiter se ad causam nauis mutuam pecuniam accipere? Aut quomodo fraudandi creditoris consilium habere, eumque fraudare dici potest, qui ab eo mutuam pecuniam sic accipit, vt non exprimat, an in causam nauis accipiat? Fraudat enim is demùm, qui aliud agit, & aliud simulat, & qui cùm fingat, & dicat se nummos mutuari, vt nauem exercitoris reficiat, mutuatur tamen eo consilio & proposito, vt eos in vsum suum conuertat: non etiam is qui simpliciter pecuniam mutuam accipit, nec exprimit in quam causam. Hoc enim casu fraudatur à seipso creditor, qui antequàm magistro nauis credat, si id agit, vt exercitoriam sibi acquirat contra exercitorem, diligentiùs inquirere debuit, an in refectionem nauis eam pecuniam impensurus esset, & quod amplius est, an refectione nauis indigeret. Itaque facilè in suspicionem venio, vt posterior hæc pars distinctionis Triboniano adscribenda sit potiùs, quàm vel Ofilio, vel Pedio, vel denique Vlpiano. Nam præter ea quæ iam diximus, illa adiectio parùm elegans est, *& hoc specialiter non expresserit, quod ad causam nauis accipit.* Sed & illud euidenter falsum est, etiamsi ab initio consilium fraudandi creditoris magister habuerit, eò minùs teneri exercitorem. Nam imò verò teneri eum tanto magis æquum est, qui fraudulentum hominem & dolosum pro ministro elegit. Si modò nihil creditori imputare possis, quomodo certè nihil ei potest imputari, si crediderit ad reficiendam nauem, quæ tum in ea causa fuerit, vt refectione indigeret *dict. l. vltim. infr.* Quid enim eius refert, an magister nauis consilium fraudandi ab initio habuerit, an ex postfacto cœperit? An eo magis fortasse vno casu quàm alio imputare possis aliquid creditori? Alia causa est eius qui contrahit cum filiofamilias vel seruo nullum habente mandatum. Hic enim curiosior esse debet, ac diligentior, vt pecunia in vtilitatem domini conuertatur, vt hic Bart. notat ex *l. 3. §. quid tamen infr. de in rem vers.* planè si magister pecuniam mutuam simpliciter acceperit, non expressa causa nauis reficiendæ, siue refectione indigebat nauis, siue non indigebat, cùm id animo iam ab initio agitaret, vt eam pecuniam in suos vsus conuerteret, non habebit creditor exercitoriam: At non ratione illa, quam Tribonianus de suo ingenio commentus est, quòd fraudandi creditoris consilium iam ab initio magister habuerit, cùm neque hoc casu fraudatus sit creditor. Sed quia non debuit creditor mutuam ei pecuniam dare, nisi in hanc nominatim causam, nauis vel reficiendæ, vel instruendæ. Nam neque sufficere poterat, vt hoc magister exprimeret, si non etiam illud concurreret, vt nauis refectione vel instructione indigeret *d. l. vlt.* Debuit ergo Vlpianus in proposita quæstione distinctionem Africani admittere, quæ est in *d. l. vlt.* non eam quæ ponitur in hoc §. quam tametsi Ofilio, aut Pedio potiùs quàm Triboniano adscribere quis velit, mancam esse fatendum est: cùm non sufficiat, vt in causam reficiendæ nauis expressim accepta & credita sit pecunia, si non egebat nauis refectione, quod tamen Vlpianus hîc prętermittit.

10 ¶ Sed & si in pretiis rerum emptarum fefellit magister: exercitoris erit damnum, non creditoris.

Ad §.10. Sed & si in preciis.

RAT. DVB. Cùm magister nauis pecuniam mutuam accepit ad comparanda ea, quæ in refectionem aut instructionem nauis sunt necessaria, & in preciis rerum emptarum fefellit, id est, deceptus est (fallit enim seipsum, qui se ab alio falli patitur) non conuertit pecuniam in rem exercitoris, nisi quatenus facit verum earum precium *l. si res 5. infr. de in rem vers.* Ergo non est danda in eum exercitoria, nisi ad verum vsque precium. Vt damnum sit creditoris, qui diligentior esse debuit, vt pecunia vtiliter impenderetur.

DEC. Nullam aliam diligentiam prestare debet is qui credit pecuniam magistro nauis, nisi vt credat ad eam nauim vel reficiendam, vel instruendam, & inquirat priùs, an refectione nauis indigeat, vel instructione: at non etiam procurator exercitoris vel magistri esse cogitur, vt inquirere debeat, in quos vsus ea pecunia consumatur, & quàm iusto precio comparentur ea, quæ ad nauem exercendam sunt necessaria, vt eleganter tractat Africanus in *l. vltim. infr. hoc titul.* Damnum igitur quod in precio rerum cariore & iniusto precio comparatarum contigit, exercitoris esse debet, non creditoris, quia exercitor ipse per magistrum contrahere intelligitur, ideoque in solidum obligatur §. 1. *Instit. quod cum eo. l. 1. infr. quod iussu.* sibique debet imputare cur minùs cautum negotiatorem elegerit §. *cuius autem & §. prox. supr.*

11 ¶ Sed si ab alio mutuatus, liberauit eum, qui in nauis refectionem crediderat: puto etiam huic dandam actionem, quasi in nauem crediderit.

Ad §. 11. Sed si ab alio.

RAT. DVB. Qui ab alio pecuniam mutuatus est, puta à Titio, vt Sempronium dimitteret, qui in refectionem nauis crediderat, non accepit à Titio pecuniam, quasi impensurus in refectionem, non solùm eo casu quo iam refecta esset nauis ex pecunia Sempronij, quod supponi facilè ac probabiliter potest: sed illo etiam casu quo nondum refecta nauis esset. Aliud enim longè est, ex pecunia Titij nauem exercitoris reficere; aliud verò Sempronio soluere. Magister enim nauis soluendo Sempronio quod ei debet, facit se locupletiorem non exercitorem *l. si pupilli 66. in fin. de solut. l. species 11. de acceptilat.* Non igitur hoc casu danda est Titio contra exercitorem actio exercitoria, nisi cessa sit ei actio à Sempronio *arg. l. si res 59. infr. de euict.* DEC. Nihil refert, quid ex æquipollentibus fiat vbi certa faciendi forma præscripta non est *l. si quis pro eo 46. l. vltim. §. 1. infr. mandat. l. mulier 22. vers. Drasidas ad Senatusconsultum Trebell.* Atqui etiam in nauis refectionem credidisse videtur Titius, cùm credidit ad soluendam Sempronio pecuniam, quæ in id fuerat credita, vt nauis reficeretur. Sic enim locum hunc intelligo, vt in hoc ipsum credita sit à Titio pecunia, vt ad Sempronium perueniret. Alioqui non potest in causam nauis credidisse Titius, si neque de naui, neq; de Sempronio dimittendo quicquam dixerit, nisi ponas pecuniam Titij numeratam primùm magistro, deinde non post aliquod interuallum à magistro fuisse numeratam Sempronio, vt dici de iis creditoribus solet, quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit, vt in eorum locum & priuilegium succedatur *l. si ventri 24. §. vltim. de reb. author. iudic. possid. aliàs l. 9. de priuileg. credit.* Alioquin si neque de naui, neque de Sempronio dimittendo quicquam à Titio dictum sit, non potest videri in causam nauis credidisse, nec proinde habere exercitoriam, ne quidem beneficio cessionis: sera enim cessio est post extinctam solutione obligationem *l. Modestinus 76. de solut.*

12 ¶ Igitur præpositio certam legem dat contrahentibus. quare si eum præposuit naui ad hoc solùm [a], vt vecturas exigat, non vt locet, quòd forte ipse locauerat: non tenebitur exercitor, si magister locauerit, vel si ad locandum tantùm, non ad exigendum: idem erit dicendum. aut si ad hoc, vt vectoribus locet, non vt mercibus nauem præstet, vel contra: modum egressus, non obligabit exercitorem. Sed & si, vt certis mercibus eam locet, præpositus est, puta legumini, cannabæ, ille marmoribus, vel alia materia locauit: dicendũ erit exercitorem non teneri. quædam enim naues onerariæ, quædam (vt ipsi dicunt) θαλαττηγοὶ, i. *vectorum ductrices*, sunt, & plerosque mandare scio, ne vectores recipiant. & sic, vt certa regione, & certo mari negotientur, vt ecce, sunt naues, quæ Brundusium à Cassiopa, vel à Dyrrachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles. Item quædam fluuij capaces, ad mare non sufficientes.

Ad §. 12. Igitur præpositio.

Est hæc illatio, non ex iis quæ proximè dicta sunt in præcedentibus §§. sed ex eo quod scriptum est in §. *non autem.* Ita demùm dari exercitoriam in exercitorem ex eo quod cum magistro gestum sit, si quid eius rei gratia gesserit, cui præpositus fuit: Præpositio enim illa est, quæ certam legem dat contrahentibus, vt ibi diximus. Sed intellige de contrahentibus qui legem præpositionis non ignorarunt, de quibus etiam circa tractatum institoriæ actionis in *l. sed si pupillus 11. §. de quo palam & seqq. infr. de instit. action.* Nam in ignorantibus legem præpositionis, & ipsam quoque præpositionem, separanda est exercitoria ab institoria, & sequenda ea sunt, quæ diximus ad initium huius legis, & ad §. *magistrum autem supr.* ex quib. ratio dubitandi ad hunc §. peti potest, præsertim ex eo quod in fine *dict. §. magistrum.* Vlpianus scribit etiamsi exercitor magistrum præposuerit ea lege ne alium ipse præponeret, imò etiam expressè prohibuerit, ne Titio magistro vteretur, si tamen Titium præposuerit, perinde teneri exercitorem ex facto Titij atque ex contractu primi magistri, quem ipse præposuerat: an non enim id pertè est contra legem præpositionis? Sed habet iscusus rationem specialem, quam nos ibi attulimus.

a *Quare si eum præposuit naui ad hoc solùm.* Exempla sunt illationis suprascriptæ, quæ nullam habent nouam, siue dubitandi, siue decidendi rationem. Nec magna indigent interpretatione. In omnibus enim apparet, certam præpositionis formã & legẽ ab exercitore præscriptã esse, quã egredi in dãnum exercitoris nec magistro, nec contrahentibus licet: siue igitur præpositus ad hoc solùm sit magister, vt vecturas exigat, nõ vt locet, quòd fortè ipse iã exercitor locauerit, non tenebitur exercitor ex locatione à magistro facta (quod exemplum notandum est, vt appareat hic loqui Vlpianum de eo casu, quo non possint contrahentes conqueri se deceptos à magistro) siue ad locandum tantùm, non etiam ad exigendum: idem erit dicendum, vt ex solutione magistro facta exercitor teneri non possit, nec nauigans liberari: mandati enim, & præpositionis forma omnimodo sequenda est, quoties certa est *l. si quis pro eo 46. infr. mandat.* Finge præpositum magistrum vt vectorib. locet, non vt mercibus nauem præstet, vel contrà. Si modum egressus sit, non obligabit exercitorem. Idem est, si præpositus sit magister, vt nauem certis mercibus locet, puta legumini, aut cannabæ, ille marmoribus aut alia materia locauit: non tenebitur exercitor, quia contra præpositionis legem factum est. Quædam enim naues onerariæ sunt, vt Vlpianus hîc ait, quædam, vt vocant θαλαττηγοὶ, id est, vectorum ductrices: aliæ sunt quæ dicũtur ξυλαγοὶ, id est, lignorũ vectrices, de quibus in *l. ligni 55.*

l. ligni 55. §. lignorum de legat. 3. Nec quæ in certos vsus comparatæ sunt, in alios exerceri debent contra formam mandati. Nam & plerique exercitorum mandant magistris ne vectores recipiant, quæsi ea sit omnium incommodissima nauigatio propter multorum aut insolentiam, aut perfidiam. Sunt & qui mandant vt certa regione, certoque mari negotientur, vbi minùs esse periculi, aut quænam pericula, & quomodo cauenda sint, longo vsu compererunt, vt à Dyrrachio vel Cassiopa Brendesium vsque sint naues quæ vectores traiiciunt, ad onera verò prorsus inhabiles. Sicut & quædam naues fluuij sunt capaces, quas fluuiatiles dixit Vlpianus in §. *nauem supr.* sed ad mare, id est, ad vsum maris non satis sufficientes, vbi maioribus & validioribus opus est.

13 ¶ Si plures sint magistri, non diuisis officiis: quodcumque cum vno gestum erit, obligabit exercitorem. si diuisis, vt alter locando, alter exigendo: pro cuiusque officio obligabitur exercitor.

Ad §. 13. Si plures sint magistri.

RAT. DVB. Cùm plures magistri eidem naui præpositi sunt non diuisis officiis, ea mente videntur ab exercitore præpositi, vt simul gerant, nec vnus sine alio gerere quicquam possit, nisi proponas fuisse illos expressim præpositos in solidum singulos, quod tamen hîc Vlpianus non potuit. Nam & cùm plures simul eandem summam promittunt, nec adiectum est, ita vt duo sint correi debendi, constat singulos non nisi in viriles teneri *l. reos 11. §. cùm tabulis infr. de duob. reis.* Planè si diuisis officiis præpositi sint, puta vnus locando, alter exigendo, dubitationem res non habet, quin neuter eorum nisi pro suo quisque officio exercitorẽ obligare possit. DEC. Officium exercendæ ac regendæ nauis per se indiuiduum est, vt & cætera facta ferè omnia quorum effectus in partes scindi non potest *l. stipulationes non diuiduntur 72. l. in executione 85. §. 2. l. 2. §. item si in facto & seq. de verb. oblig.* In eo autem factorum genere, si negotium aliquod faciendum pluribus commissum sit, singulis in solidum commissum esse intelligitur, nisi vel diuisis officiis præpositi sint vel expressim cauerit is qui præposuit, vt vnus sine alio gerere nihil posset, quod plerique faciunt alterutrius prudentiæ aut fidei diffidentes *§. prox. infr.* Ergo si plures sint magistri non diuisis officiis, quodcunque cum vno gestum erit, obligabit in solidum exercitorem, etiam si duos magistros præpositos esse sciuerit ille quicum altero solo contraxit. Ita enim locus hic intelligendus est. Sic dicimus, si plures sint, qui nauem exerceant, cum eorum quolibet in solidum agi posse. Ne in plures aduersarios distinguatur qui cum vno contraxerit, scilicet si plures eiusdem nauis exercitores vnum eundemque magistrum præposuerint *§. vlt. cum l. sequ. infr.* Multa hîc tractat Bartolus, & post eum cæteri. De pluribus tutoribus, curatoribus, procuratoribus & gestoribus, aliisque huiusmodi personis ad idem negotium simul constitutis, an in solidum singuli aliquid gerere possint, annon nisi omnes simul, de quo tamen nihil nos hîc dicimus, ne materias confundamus, & ab instituto nostro longiùs aberremus singula suis locis tractaturi. Vide tamen *l. vltim. Cod. de author. præst. l. consilio 7. §. vltim. infr. de curat. furios. l. 3. de curat. bon. dand. l. si mandatu 59. §. 3. & l. seq. §. duobus infr. mandat. l. pluribus 32. supr. de procurat. l. cùm alicui 26. in fin. de negot. gest. cap. si duo de procurat. in 6.*

14 ¶ Sed si sic præposuit, vt plerumque faciunt, ne alter sine altero quid gerat: qui contraxit cum vno, sibi imputabit.

Ad §. 14. Sed si sic præposuit.

RAT. DVB. Pluribus magistris præpositis sine vlla officiorum diuisione, tantum potest alteruter, quantum vterque ad obligandũ exercitorem in solidum, vt proximè diximus. Ergo nihil imputari potest ei, qui cum alteutro contraxerit. DEC. Præpositio certam legem dat contrahentibus *§. igitur 12. supr.* Atqui præpositis duobus non diuisis officiis, lex præpositioni dicta est, ne alter sine altero agere quicquam posset. Ergo imputare sibi debet, qui cum alterutro solo contra legem præpositionis contraxit. Ex qua ratione intelligimus non de alio tractare hîc Vlpianum, quàm qui legem præpositionis sciuerit, aut cui saltem hoc ipsum imputare possit, cur non diligentiùs de præpositionis lege inquisiuerit, vt & in *l. sed si pupillus 11. §. condicio infr. de instit. action.* vbi dicemus.

15 ¶ Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum.

Ad §. 15. Exercitorem.

RAT. DVB. Hæc actio exercitoria datur ex facto & contractu magistri, qui naui regendæ præpositus est. Ergo indistinctè dari debet contra eum qui magistrum præposuit, non adhibita distinctione illa, an exercitor nauis ille sit necne, & an dominus nauis, an qui nauem à domino cõduxerit per auersionem, id est, in vniuersio, vt in *l. 4. §. 1. infr. de peric. & commod. rei vendit. l. qui officij 62. §. vltim. de contr. empt. l. opus 36. locat.* (non quomodo Accursius noster explicat) quod Gallicè dicimus *en gros.* vel ad tempus vel in perpetuum. Vtrumque enim fieri potest, neque res hæc ex earum numero est, quæ ad tempus fieri non possunt, cùm ex causa locationis dominium non transferatur *l. non solet 39. infr. locat.*

DEC. Is demùm teneri debet exercitoria ex facto magistri nauis, ad quem quotidianus nauis quæstus pertinet, vt loquitur Iustinianus in §. *eadem ratione Instit. quod cum eo.* Vel vt Vlpianus in hoc §. ad quem reditus & obuentiones

omnes nauis perueniunt. Hic verò ille est, qui exercitor appellatur, quia eius & imperio & vtilitate nauis exercetur, nec alius est, qui magistrum possit præponere, id est, qui ius habeat præponendi. Parumque refert, an dominus ipse sit nauis, an à domino ius habeat, quomodo habet ille qui nauem conduxit per auctionem, id est, lucra omnia, quæ nauis exercitio adferre potest. Neque enim hoc casu dominum nauis teneri æquum esset, tametsi naui adhuc frui videatur, qui mercede fruitur sicut & qui precio rei *l. quia qui precio 39. iunct. l. præced. supr. de vsufr.* quia cùm agitur de naui, quæ quotidie exercetur, ille pro domino habendus est ad quem obuentiones omnes quoquo iure perueniunt. Non similiter autem tabernæ exercitor quisquam rectè dicitur, sed ille tantùm qui nauem exercet, quamuis etiam taberna exerceri dicatur in *l. habebat 13. §. vltim. infr. de instit. action.* & mensa nummularia in *l. vltim. eod.*

16 ¶ Parui autem refert, qui exercet, masculus sit, an mulier: paterfamilias, an filiusfamilias, vel seruus. pupillus autem si nauem exerceat, exigemus tutoris auctoritatem.

Ad §. 16. Parui autem refert.

Rat. dvb. Contra sexus verecundiam est, vt mulier nauem exerceat, & contra pudicitiam sexui congruentem, vt nauigantium negotiis se immisceat, & virilibus officiis fungatur *l. 1. §. secundo loco supr. de postul. l. fœminæ 3. de regul. iur. l. vltim. §. vltim. infr. de leg. Iul. de annon.* Dec. Multa per alios facere possunt fœminæ & aliæ personæ, quæ per seipsas non possent. Nec commercium nauis per exercitorem expeditur quisquis ille sit, siue masculus, siue fœmina, sed per nauis magistrum, ex cuius contractu datur exercitoria. Neque rursus existimãdum est, impediri mulieres verecundiæ & puditiæ rationibus ne vllis negotiis se immisceant. Multa enim sunt, quæ nec verecundiam nec pudicitiæ famam lædunt, quibus se immiscere, nec ideò prohibentur. Ideoque nec in actione institoria distinguimus, quis præposuerit, adeoque nec quis præpositus sit, cùm plerique etiam pueros puellasque tabernæ præponant *l. sed & si 7. §. 1. & l. seq. infr. de instit.* Idem ergo & in actione exercitoria iuris esse debet, cùm vtriusque actionis eadem ratio sit & eadem æquitas, vt ait Iustin. in *§. eadem ratione vers. institoriæ Instit. quod cum eo.* siue dicas in institoria ita comparatum esse ad exemplum exercitoriæ, vt in *dict. §. 1.* siue in exercitoria ad exemplum institoriæ, vt in *l. 4. Cod. hoc titul.* Iunge *§. in potestate 21. infr. l. item 57. alias l. sed Iulianus §. interdum infr. de SC. Maced. l. 1. §. de eo l. & ancillarum 27. in princip.* vbi dicemus *infr. de pecul.* Pupillus autem si nauem exerceat, inquit Vlpianus, tutoris authoritatem exigemus, scilicet in præponendo magistro, cùm ea prepositione obligetur pupillus qui porro sine tutore obligari non potest *l. obligari 9. de author. tutor. l. verum 9. infr. de inst. act.*

17 ¶ Est autem nobis electio, vtrùm exercitorem, an magistrum conuenire velimus.

Ad §. 17. Est autem.

Rat. dvb. Singulis controuersiis singulæ actiones debent sufficere *l. singulis 6. infr. de except. rei iudic.* Atqui actio exercitoria quæ datur in exercitorem, datur ex persona & ex contractu magistri *§. penult. infr.* quem porrò ex facto suo teneri æquius est, quàm alium, qui non contraxerit. Tractamus enim de magistro qui conueniri ipse possit, non de seruo quo cum nulla actio est *l. cum seruo 107. de regul. iur.* Ergo qui cum nauis magistro contraxit, contra eum solum habere debet actionem, non etiam contra exercitorem cum quo non contraxit. Nec proinde electionem habere debet, cum vtro eorum malit agere. Dec. Qui contrahit cum magistro nauis, non tantùm ipsius, sed etiam exercitoris personam & patrimonium intuetur. Ergo exercitorem quoque obligatum habere debet, & quidem in solidum qui per magistrum, quem præposuit, contraxisse ipse quoque intelligitur. Alioqui quid dicemus, si quis seruum siue suum alienum nullum habentem peculium prepositurit, & cum quo, vt diximus, nulla dari actio possit? Meritò igitur etiam contra exercitorem ex contractu magistri datur actio propria, quæ exercitoria dicitur, nec minùs contra magistrum illa quæ ex proprio ipsius contractu nascitur. Hoc enim edicto non transfertur actio, sed adiicitur, vt eleganter Paulus scribit in *l. si eum 5. §. 1. in fin. infr.* Consequens ergo est, vt ei qui cum magistro contraxit electio danda sit, an contra magistrum agere malit, an contra exercitorem, sed ita vt vnius electione alius liberetur *§. penult. infr.* vbi dicemus. Sic in *l. quod in heredem 9. §. eligere de tribut. act. l. cùm filius 66. §. variis de legat. 2.*

18 ¶ Sed ex contrario, exercenti nauem aduersus eos, qui cum magistro contraxerunt, actio non pollicetur: quia non eodẽ auxilio indigebat. Sed aut ex locato cum magistro, si mercede operam ei exhibet: aut, si gratuitam, mandati agere potest. Solent planè præfecti [a] propter ministerium annonæ, item in prouinciis præsides prouinciarũ, extra ordinẽ eos iuuare ex cõtractu magistrorum.

Ad §. 18. Sed ex contrario.

Rat. dvb. Quod quisque iuris in alium statuit, ipse eodem vti debet *l. 1. & tot. titul. supr. quod quisq. iur.* Ergo is qui cum magistro nauis contraxit, cùm æquissimum esse putet dari sibi

dari sibi ex ea causa & ex eo contractu aduersus exercitorem, exercitoriam actionem recusare non potest, quominùs etiam ab exercitore conueniatur, si quid fortè magistro nauis promiserit, nec præstiterit. Dec. Vbi personæ alicuius condicio locum facit beneficio, ibi deficiente ea siue persona siue personæ condicione, beneficium quoque deficit *l. in omnibus causis 68. de regul. iur.* Atqui exercitoriam actionem ex beneficio Prætoris induxit potissimùm fauor & condicio nauigantium, qui plerunque ignari sunt condicionis eius, cum quo contrahunt, & nauigandi necessitate, quæ non patitur plerunque moras, impediuntur ne possint diligentiùs & plenius inquirere de magistro, vt sciant quid consilij capere debeant, vt scriptum est initio huius legis. Exercitoris autem longè alia, diuersaque condicio est: contrahit enim vltro cum magistro, vt nauigantes ille excipiat, & cum iis iuxta legem præpositionis contrahat. Itaque plenissimam indemnitatem consequi à magistro, si magister soluendo sit, potest, aut actione ex conducto (quam hîc actionem ex locato Vlpianus vocat quomodo & Paulus in *l. si cum 5. in princip. infr.*) si nauem exercendam certa mercede conduxerit, aut mandati si gratuitam ei operam magister exhibeat: nulla ergo ratio vel necessitas fuit est dandæ ei actionis contra nauigantes, cum quibus non contraxit. Quòd si magister fortè soluendo non sit, nec æquum est ei subuoniri cùm imputare sibi debeat, cur minùs idoneum magistrum præposuerit *§. cuius autem & §. vnde quærit supr.* Obstat enim illi non nauigantibus regula *l. qui cum alio 19. de reg. iur.* Nulla ergo actio exercitori à Prætore pollicetur, id est, promittitur (verbum deponens est, sumptum in passiua significatione, vt & verbum *tuebitur* apud Papinianum in *l. filio præterito 17. infr. de iniust. rupt.*) quia nullo auxilio indigebat. Promissa verò est aduersus exercitorem contrahentibus cum magistro, quia egebant illi hoc auxilio, vt eorum indemnitati plenissimè consultum esse posset.

a *Solent planè Præfecti.* Rat. dvb. Prætor iuris & æquitatis ciuilis custos est, & magister, nec aliud est ius honorarium, quàm viua vox iuris ciuilis *l. nam & ipsum 8. iunct. §. 1. legis præced. supr. de iustit. & iur.* Ergo quod Prætor æquum non putauit, vt exercitori daretur actio aliqua in eos qui cum magistro nauis contraxerunt, non debuit Præfectus vrbi æquum putare, multo minùs Præses prouinciæ, qui in prouincia ita ius reddit, vt Prætoris potissimùm partibus fungatur. Quod enim edictum Prætoris in vrbe dicitur, in prouinciis edictum Proconsulis aut prouinciale appellatur.

Dec. Ad curam & iurisdictionem Præfecti vrbis ea omnia pertinent, quæ ad salutem & conseruationem vrbis spectant. Inter quæ nemo dubitat quin annonæ præcipua causa sit, & carnis & aliarum huiusmodi rerum omnium, quæ ad vitam sunt maxime necessariæ *l. 1. §. carnis supr. de offic. præfect. vrb. l. vlt. §. vlt. infr. de leg. Iulian. de annon.* Propter quam causam non tantùm negotiatoribus & nauiculariis, sed & nauibus ipsis quæ annonæ vrbis seruiunt immunitates quædam datæ sunt *l. semper 5. §. negotiatores & §. diuus Hadrianus infr. de iur. immun.* Fuit autem dignitas & authoritas Præfecti vrbis longè maior quàm Prætoris, cùm à Prætore etiam in ciuilibus causis, de quibus ipse cognoscebat, ad Præfectum appellaretur *l. Aemilius 41. supr. de minor.* Proinde mirum non est, potuisse Præfectum vrbis extra ordinem iuuare exercitorem propter ministerium annonæ, non quidem data ei actione aliqua siue ciuili, siue honoraria, quod facere non potuisset, sed extraordinaria cognitione, vt fieri solebat in causis fauorabilioribus, quoties actio magis quàm æquitas deficeret *l. 1. & tot. titul. de var. & extraord. cognit. l. quòd si minor. 24. §. vltim. supr. de minor.* Nempe si quis casus talis contingeret in quo adiuuari exercitorem æquum esset, vt puta si magister nauis inopinato aliquo fortunæ impetu lapsus facultatibus rem familiarem amisisset, ac non soluendo factus esset, vt in *l. planè 4. infr. vt in possess. legat. l. 1. infr. de instit. act. iunct. l. nam is 6. supr. de dolo.* Nam quæ de nouo emergunt, nouo semper indigent auxilio *l. de ætate 11. §. ex causa supr. de interrog. in iur. faciend.* Quod verò in vrbe licuit Præfecto, id ipsum in prouincia licere debuit etiam Præsidibus, quo generali nomine etiam Proconsules comprehenduntur: quia non tantùm Prætoris, sed etiam Præfecti vrbis cæterorumque omnium Magistratuum, qui in vrbe sunt vice ac partibus Præses in prouincia fungitur *l. 1. l. ex omnibus 10. cum duab. seqq. supr. de offic. Præsid. l. si in aliam 7. §. vlt. cum duab. legib. seqq. supr. de offic. Proconsul.*

19 ¶ Si is, qui nauem exercuit, in aliena potestate erit, eiusque voluntate nauem exercuerit: quod cum magistro eius gestum erit, in eum, in cuius potestate is erit, qui nauem exercuit, iudicium datur.

Ad §. Si is qui nauem 19.

Rat. dvb. Ex hoc edicto non datur actio exercitoria, nisi in ipsum exercitorem. Vnde & nomen actio sumpsit *§. eadem ratione Instit. quod cum eo.* Atqui neque pater neque dominus exercitoris exercitor ipse est, sed vel filius, vel seruus. Ergo in eum, in cuius potestate is erit, qui nauem exercuit, actio exercitoria in solidum dari non debet, sed sufficit si ex contractu magistri detur in eos actio de peculio, vt ex aliis eorum qui in potestate sunt contractibus dari solet *l. 1. infr. de pecul.* tametsi ex voluntate patris aut domini filiusfamilias aut seruus nauem exercuerit, maximè cùm filiusfamilias exercitor obligari ex sua persona in solidum possit, vt ex quolibet suo contractu *l. si quis cum filiofamilias 44. eod. titul. l. filiusfamilias 39. de oblig. & action.*

Dec. Cùm filiusfamilias vel seruus nauem exercet ex voluntate illius, in cuius potestate est, ferè est, vt pater ipse vel dominus exercitor esse videatur, cùm ad eum quotidianus nauis quæstus pertineat *§. exercitorem supr. & dict. §. eadem ratione.* Quidni ergo etiam actione exercitoria tenebitur in solidum? Nam & ad summã Rempublicam, vt scriptum est in *§. seq.* aut, vt alij legunt, ad summã Reipublicæ

nauium exercitio pertinet, vt ad initium huius legis ſcripſimus. Alioqui cùm filij vel ſerui pater aut dominus non ſit verè exercitor, non magis teneretur in ſolidum exercitoria, quàm tenetur tributoria is, quo etiam ſciente & volente filiusfamilias aut ſeruus merces peculiares exercet, vt diximus in §. *ſeq.* Planè ſi non ex voluntate patris vel domini filiusfamilias nauem exerceat, non niſi de peculio pater aut dominus tenebitur, quia non poteſt filius vel ſeruus contrahendo patrem aut dominum obligare vltra peculium. Et in filiofamilias quidem id minùs mirum videri debet, cùm ad eum volente patre quotidianus nauis quæſtus pertinere poſſit *l. Prætor ait* 4. §. *ſed & filiusfamilias ſupr. de edend.* Sed in ſeruo qui acquirit omnia domino non ſolùm ignoranti, ſed etiam inuito *l. etiam inuitis* 32. *de acquir. rer. domin. l. ſeruus vetante* 62. *de verb. oblig.* & qui conueniri ipſe nulla actione poteſt *l. cum ſeruo* 107. *de reg. iur.* difficilius videtur, vt non aliter dominum obliget exercitoria, quàm ſi eius voluntate nauem exerceat. Annon enim omni caſu exercitor eſt dominus ad quem omni caſu reditus & obuentiones nauis omnes perueniunt? Sed dicendum eſt, ignorantem & inuitum neminem exercitorem aut eſſe, aut alterius facto fieri poſſe: nec quod etiam inuito domino per ſeruum qui nauem exercet acquiritur, facere debere, vt inuitus quoque dominus per ſeruum exercitoria actione & in ſolidum obligetur *arg. l. qui in aliena* 6. *in princip. de acquir. hered.* de peculio ſanè omnimodo tenebitur. Iunge §. *prox. ſeq.*

20 ¶ Licet autem datur actio in eum, cuius in poteſtate eſt, qui nauem exercet: tamen ita demum datur, ſi voluntate eius exerceat. Ideo autem ex voluntate in ſolidum tenentur, qui habent in poteſtate exercitorem, quia ad ſummam reipublicæ nauium exercitio pertinet. At inſtitorum non idem vſus eſt: ea propter in tributum duntaxat vocantur, qui contraxerunt cum eo, qui in merce peculiari, ſciente domino, negotiatur. Sed ſi, ſciente duntaxat, non etiam volente domino, cum magiſtro contractum ſit: vtrùm quaſi in volentem dabimus actionem in ſolidum, an verò exemplo tributoriæ: in re igitur dubia melius eſt, verbis edicti ſeruire: & neque ſcientiam ſolam & nudam patris dominive in nauibus onerare: neque in peculiaribus mercibus voluntatem extendere ad ſolidi obligationem. & ita videtur etiam Pomponius ſignificare [a], ſi ſit in aliena poteſtate, ſi quidem voluntate gerat, in ſolidum eum obligari: ſi minùs, in peculium.

Ad §. 20. Licèt autem.

Explicat Vlpianus in hoc §. latiùs quod in præcedente dixerat obligari poſſe patrem vel dominum exercitoria actione per filiumfamilias aut ſeruum, id ſcilicet ita verum eſſe, ſi ex voluntate patris aut domini filius aut ſeruus nauem exerceat. Huiuſque iuris rationem ſubinde reddit quod ad ſummam rempublicam, aut, vt alij malunt legere, ad ſummam reipublicæ, id eſt, ad rempublicam diuitiis cumulandam maximè pertineat nauium exercitio. Ita innuens aliud dicendum fore, ſi vtilitas reipublicæ cum actionis exercitoriæ æquitate coniuncta non eſſet. In quo tamen illa dubitandi ratio ſtatim occurrit, quòd ad obligandum patrem vel dominum exercitoria actione in ſolidum, ſufficere videatur, vt eorum voluntate filiusfamilias & ſeruus nauem exerceant. Quaſi ſint & ipſi, qui in poteſtate exercitorem habent, hoc caſu exercitores. Sed non ita eſt. Aliud enim eſt exercitorem eſſe, aliud verò exercitori conſenſum & voluntatem accommodare, ſicut dicimus: aliud eſſe vendere, aliud vendenti conſentire *l. aliud eſt* 160. *de regul. iur.* Non enim ſola voluntas facit exercitorem patrique exercitoriam actionem, ſed præpoſitio magiſtri, ex cuius facto & contractu datur in exercitorem actio. Idque apparet euidentiùs ex inſtitoria actione, vt Vlpianus hîc ſubiicit. Cùm enim alius ſit vſus inſtitorum, quàm vt naues exerceant, non ſufficit ad obligandum patrem vel dominum in ſolidum actione inſtitoria, vt ex eorum voluntate filiusfamilias aut ſeruus in peculiari aliqua merce negotientur, ſed omnimodo requiritur, vt ei negotiationi præpoſiti ſint *l. 1. & paſſ. infr. de inſtit. act.* Alioqui ſi ſciente tantùm adeoque volente patre vel domino, ſed non tamen expreſſim præponente, negotientur, obligant patrem, aut dominum tributoria tantùm actione, vt in tributum vocetur pater & dominus, cum iis quibuſcum filiusfamilias vel ſeruus contraxit: id enim eſt, quod ad finem huius §. Vlpianus ſubiicit, non debere nos in peculiaribus mercibus voluntatem patris aut domini ad ſolidi obligationem extendere. Inde quærendi occaſionem Vlpianus capit, ſi ſciente duntaxat non etiam volente patre vel domino cum magiſtro nauis contractum ſit. Vtrum in ſolidum danda ſit contra eum actio quaſi in volentem. An verò ad exemplum actionis tributoriæ in tributum duntaxat? Ratio dubitandi eſt quoniam is qui ſcit & patitur, non tantùm velle videtur, ſed etiam mandare *l. qui patitur* 18. *infr. mandat.* Vnde eſt, quod pupillus pati non poſſe intelligitur *l. in eo* 110. §. *pupillus de regul. iur.* Ergo non eſt hac parte conſtituenda differentia inter nudam ſcientiam, quæ cum patientia coniuncta ſit, & voluntatem. Sed decidendi tamen ratio fortior illa eſt, quòd potentior eſſe debeat voluntas expreſſa, quàm tacita cùm de obligatione & actione in ſolidum inducenda tractatur. Et expreſſa nocent plerumque quę non expreſſa non nocerent, vt habet iuris regula 195. & *l. nonnunquam* 52. *de condic. & demonſtr.* Tantum autem diſtat inter nudam ſcientiam, etiam cum patientia coniunctam, quantum inter tacitam voluntatem & expreſſam *l. ſicut* 8. §. *non videtur infr. quib. mod. pign. vel hypoth. ſoluit.* Benè igitur Vlpianus concludit, in re dubia melius eſſe verbis edicti ſeruire, vt neq; patris dominiue ſcientia ſola & nuda eos in nauibus obliget in ſolidum, id eſt, quantum ad exercitoriam actionem, ſed ea demùm ſcientia, quæ voluntatem quoque ipſorum adnexam habeat, necin peculiaribus mercibus voluntatem patris aut domini ad ſolidi obligationem extendamus, quia & edictum prætoris de actione exercitoria, de volente tantùm patre aut domino locutus eſt, non de ſimpliciter ſciente. Et è contrario edictum de tributoria, licèt de ſciente tantùm patre dominóve locutum ſit, non tamen in ſolidum actionem dare voluit, nec diſtinxit inter nudam ſcientiam & voluntatem, nec nos igitur diſtinguere debemus *vulg. l. de precio* 8. *ſupr. de Public. in rem act.* Nempe ſcientis appellatione contineri poteſt, etiã is qui vult, quia nemo velle poſſit, id quod neſciat, volentis verò nomine non poteſt is ſignificari qui nudam ſcientiam habeat ſine voluntate, quandoquidem id quod plus eſt, eo quod minus eſt, exprimi non poteſt, quamuis in iis quæ ſe habent per

[a] *Et ita videtur & Pomponius ſignificare.* Caue ne hunc verſiculum referas ad id quod proximè dictum eſt de filiofamilias vel ſeruo in peculiaribus mercibus negotiante, & de voluntate patris dominiue ad ſolidi obligationẽ eo caſu non extendenda (alioqui ſecũ pugnaret Vlpianus, & hic verſiculus cum præcedente) ſed refert ad exercitoriã actionem, in qua Pomponius quoque hoc ipſum quod diximus obtinere voluit, vt qui in aliena poteſtate eſt, ſi voluntate patris aut domini nauem exerceat, obliget patrem dominúmve in ſolidum: ſi minus, obliget eum duntaxat de peculio, licet patre vel domino ſciente tantùm exercuerit, ſi non etiam volente.

21 ¶ In poteſtate autem accipiemus vtriuſq; ſexus: vel filios, vel filias: vel ſeruos, vel ſeruas.

Ad §. 21. In poteſtate.

RAT. DVB. & DECID. eadem eſt, quæ ad §. *parui autem refert.* 16. *ſupr.* Nam cùm nihil referat, an is qui nauem exercet maſculus ſit, an mulier. Item an paterfamilias ſit, an filiusfamilias, an ſeruus: niſi quod ſi pupillus ſit, exigimus tutoris authoritatẽ, vt ſcriptum eſt in *d.* §. *parui autem refert*, multò minùs referre poteſt, an exereitor qui in poteſtate eſt, patris aut domini maſculus ſit an fœmina, & an liber, an ſeruus ad obligandum actione exercitoria: & in ſolidum patrem vel dominum, dummodo patris vel domini voluntas expreſſa interuenerit, vt diximus in §. *præced.* de pupillo ſanè tractari hîc nihil poteſt. Nec enim pupillus eſſe poteſt, qui in patris eſt poteſtate, aut in patris eſſe poteſtate is qui cùm ſit pupillus patre caret.

22 ¶ Si tamen ſeruus peculiaris, volente filiofamilias, in cuius peculio erat: vel ſeruo, vicarius eius nauem exercuit: pater, dominúſve, qui voluntatem non accommodauit, dumtaxat de peculio tenebitur: ſed filius ipſe in ſolidum planè, ſi voluntate domini, vel patris exercuit, in ſolidum tenebitur, & præterea filius, ſi & ipſe voluntatem accommodauit, in ſolidum erit obligatus.

Ad §. 22. ſi tamen ſeruus.

RAT. DVB. Filiusfamilias exercitor, cuius voluntate ſeruus peculiaris, qui in eius peculio erat, nauem exercuit, obligatur exercitoria in ſolidum ex edicto prætoris, vt diximus in §. *ſi quis nauem* 19. *& ſeq.* Atqui nullius fere momenti eſſet ea ſolidi obligatio contra filiumfamilias, non ſolùm propter ipſius quamdiu pater viuit, inopiam, cùm nulla in ciuitate bona habeat *l. lex Cornelia* 28. *in fin. de vulg. & pupill. ſubſtit.* inanis autem ſit actio quam debitoris eludit inopia *l. nam is* 6. *ſupr. de dolo.* Sed etiam quia mortuo patre, quo demum tempore poteſt fieri aliqua executio contra filium, iam factum patrem familias & locupletiorem, non poteſt condemnari & vrgeri filius, niſi in quantum facere poteſt *l.* 2. *infr. quod cum eo l. ſi dubitet* 10. §. *filiusfamilias infr. de fideiuſſ.* Ergo exercitoriam hoc caſu in ſolidum dari neceſſe eſt, contra patrem, vt ijs qui cum magiſtro contraxerunt, & meriti Prætoris ſatisfiat. DEC. Alia eſt perſona, obligatio & voluntas filij, alia patris. Filiusfamilias ex ſuis contractibus & conſequenter ex ſua præpoſitione cùm nauigendæ ſeruum ſuum peculiarem præpoſuit (alium enim quàm peculiarem habere non poteſt) in ſolidum tenetur: pater verò non niſi de peculio *l. ſi quis cum filiofamilias* 44. *infr. de pecul.* & nulla facta præpoſitione ſi ſciente ac volente filiofamilias exercitore ſeruus ille peculiaris nauem rexerit, perinde obligatur ille in ſolidum, ac ſi ſeruum expreſſim præpoſuiſſet §. *licet autem* 20. *ſupr.* ſed ea res non poteſt obligare patrem qui voluritatem ſuam non accommodauit: nec bona conſecutio eſt, vt quia filiusfamilias voluit, etiam pater voluiſſe videatur. Non ergo poteſt hoc caſu pater teneri exercitoria in ſolidum, ſed tantùm de peculio, ſi non probetur ipſe etiam voluiſſe. Idemque eſt, ſi ſeruus per vicarium ſuum quaſi magiſtrum nauem exerceat. Nam neque dominus tenebitur exercitoria in ſolidum, ſed tantùm de peculio niſi ſeruo ſuo, eidemq; exercitori voluntatem ſuam accõmodaſſe probetur: eadem enim domini quæ patris hac parte ratio eſt, ſed non eadem ſerui; quæ filijfamilias. Nõ enim quemadmodum filiusfamilias, quo volente ſeruus eius peculiaris nauem exercuit, obligatur, tenetúrq; in ſolidum, adeóq; conueniri poteſt *l. filius familias* 39. *de oblig. & action.* ita & ſeruus qui non niſi naturaliter obligatur, & cum quo nulla eſſe poteſt actio *l. ſerui* 14. *eodem leg. ſeruus* 6. *Codic. de iudic. leg. cum ſeruo* 107. *De regulis iuris.* Sed non eo magis æquum eſt obligari dominum

in solidum, ex facto serui sui nec suprà peculij quantitatem, nisi voluntatem suam accommodando, solidi obligationi se vltrò obstrinxerit.

23 ¶ Quanquam autem, si cum magistro eius gestum, sit duntaxat pollicetur prætor actionem: tamen (vt Iulianus quoque scripsit) etiam si cum ipso exercitore sit contractum, pater, dominúsve in solidum tenebitur.

Ad §. 23. Quanquam autem.

RAT. DVB. Ex contractu magistri non pollicetur prætor actionem, nisi in exercitorem, & quidem ita demùm si volente eo magister nauem rexerit, sed non in exercitoris patrem vel dominum ex contractu exercitoris. Ergo non potest hoc casu dari in patrem vel dominum exercitoris actio exercitoria in solidum ex filij vel serui contractu, nec si pater aut dominus voluntatem suam accommodauerit, nouóque in eam rem edicto esset opus, aut saltem noua clausula cùm huius edicti verba deficiant de quo in §. *si is qui supr.* Quæ enim ex hoc edicto datur actio, ex persona magistri, non etiam ipsius exercitoris proficiscitur §. *prox. infr.* DEC. Optimum est, & publicè vtile testatem edicti ad omnes alios casus etiam omissos protrahere, ad quos mens & propositum prætoris porrigi potest, vt quod verbis edicti deest ex mente prætoris suppleatur, *leg. neque leges* 10. *cum tribus seqq. supr. de legibus.* Atqui eadem ratio & æquitas subest dandæ actionis exercitoriæ in solidum contra exercitoris patrem vel dominum ex ipsius exercitoris contractu, cui voluntatem suam pater dominus accommodauerit, quæ subest dandæ in solidum exercitoriæ contra patrem vel dominum ex eo quod cum magistro gestum est. Ergo ad hunc quoque casum potestas edicti extendenda est, vt pater quoque vel dominus exercitoria teneatur in solidum, ob ea quæ filiusfamilias vel seruus gessit. Eo scilicet volente, vt Paulus scribit *libro 2. Sententiar. tit. 6.* Maior siquidem ratio est, vt ex contractu exercitorio filijfamiliàs, vel serui pater aut dominus immediatè obligetur, quàm vt ex contractu magistri per mediam filijfamiliàs vel serui personam, sed vtroque tamen casu perinde voluntatem patris vel domini interuenisse necesse est.

24 ¶ Hæc actio ex persona magistri in exercitorem dabitur, & ideò si cum alterutro eorum actum est, cum altero agi non potest, sed si quid sit solutum [a] siquidem à magistro, ipso iure minuitur obligatio. sed si ab exercitore: siue suo nomine, id est, propter honorariam obligationem, siue magistri nomine soluerit, minuetur obligatio: quoniam & alius, pro me soluendo, me liberat.

Ad §. 24. Hæc actio.

RAT. DVB. Cùm ex vno eodémque contractu ad consequendam indemnitatem aduersus plures datur actio, neuter eorum liberari debet sola electione, sed magis perceptione, saltem si maiorem æquitatis quàm stricti iuris rationẽ habeamus, vt idem Vlpianus noster scribit in *leg. si ex duobus* 32. *vers. sed licèt hoc iure contingat infr. de pecul. l. 3. & 4. supr. de his qui effud. vel deiec. l. vlt. C. de fideiuss.* Atqui quoties cũ magistro nauis cõtractum est, ex eo contractu nascitur actio propria contra magistrum; exercitoria verò contra exercitorem: non alia de causa, quàm vt habeat electionem à quo potiùs sperare & consequi indemnitatem possit, an à magistro, an ab exercitore, § *est autem supr.* Ergo etiamsi cum alterutro eorum actum sit, quamdiu tamen actor indemnitatem consecutus non est, adhuc tamen cum altero agi potest.

DEC. Vnica tantum causa est actionis, quæ & cõtra magistrum ex contractu competit, & exercitoriæ quæ in exercitorem ex hoc edicto: quamuis alia atque alia actio sit. Quę enim contra magistrum datur ciuilis est, cùm sit ex contractu: quæ verò contra exercitorem honoraria est. Cæterum vtraque ex persona, & facto magistri proficiscitur: atqui actio cùm exercetur, consumitur *l. habebat* 13. *infr. de instit. act. l. si fic stipulatus sim* 133. *de verb. oblig.* Consumi autem nõ potest actio, quin ipsa etiam actionis materia consumatur, quæ porrò vbi consumpta est, nec actionem nouam parere, nec partam retinere amplius potest. Consequenter igitur dicendum est, si is qui cum magistro contraxit, atque ita exercitorẽ quoque sibi obligauit, cum alterutro eorum egerit, cum altero agere illum amplius non posse, licet à priore nihil, aut minus quàm ei deberetur, fuerit consecutus. Sibi enim debet imputare, cur malè elegerit, nec habet electionem plurium actionum, vt pluribus actionibus vtatur, sed alterutra earum qua malit, vt in *l. cùm filius* 76. *§. variis de legat.* 2. Electionem enim hanc introduxit prętor ne actor eluderetur, non vt variandi haberet potestatem, vt in *l. electio* 26. *iunct. l. si communis 9. supr. de noxal. act.* Lõgéque diuersa species est *d. l. si ex duobus*, propter specialem æquitatis rationem ibi positam, & à nobis explicãdam. Et sanè in hac quæstione varij casus distinguendi sunt, cùm aliquando electione sola vnius personæ & contestatione, alia persona liberetur, vt hîc & in *d. l. electio.* Aliquando non nisi perceptione vt in *d. l. 4. de his qui effud. vel deiec.* vbi latiùs de hac re scripsimus: eadẽ ferè quæstio est, cùm aduersus vnã eandémque personam plures actiones competunt, an vnius electio perimat cæteras. De qua dicemus ad *l. quod in haredẽ 9. §. eligere infra de tribut. act. & ad l. sed si pupillus* 11. *§. penult. d. l. habebat quis* 13. *de institut. actio.*

a *Sed si quid sit solutum.* RAT. DVBIT. Multum interesse videtur an magister actori soluerit, an exercitor, cùm magister soluit, nemo dubitat quin se liberet ipso iure, soluendo quod ipse debet vero creditori: cùm verò sit ipso iure liberatus, nec dubitandum est, quin exercitorem quoque liberet, cuius obligatio non nisi accessoria est, quandoquidem ex persona & facto magistri, vt diximus, proficiscitur. Quemadmodum & liberato per solutionem reo, fideiussorem quoque liberari dicimus, tùm quoque cùm promissum fortè hominem dolo malo occidit, vt in specie *l. si fideiussor. 19. supr. de dolo.* nec enim accessoria obligatio potest consistere sine principali *l. cùm principalis* 178. *de reg. iur.* At cùm non magister, sed exercitor soluit, si quidem nomine magistri, dubitationem res non habet, quin etiã magistrum liberet principaliter & se quoque per consequentias, quia soluendo quisque pro alio etiam inuito nedum ignorante eum liberat *leg. soluendo* 39. *supr. de negot. gest. l. solutione* 23. *de solut.* Si verò suo nomine & propter honorariam suam obligationem qua ex edicto tenetur, non idem dicendum videtur, quoniã qui suo nomine soluit, quod etiam alius debet alium non liberat *l. si quid possessor* 31. *supr. de hered. petit. l. Papinianus* 28. *infr. mandat.* Neque hoc casu potest bona videri fatio, quam adfert hîc Vlpianus, *Quoniam & alius pro me soluendo me liberat*, ergo adhibenda fuit hæc distinctio quam tamen Vlpianus reiicit, cùm ait vtroque casu liberationem vtrique contingere & quidem ipso iure. Hoc enim omnimodo probat ratio suprà dicta si bona est, quam tamen malam esse diximus. DEC. Obligatio exercitoris rectè cõparatur fideiussoriæ, quoniam vtraque accessoria est, & ex principalis debitoris persona factoq; proficiscitur. Atqui fideiussor, etiamsi suo nomine soluat, & propter suam fideiussoriam obligationem, attamen non modò seipsum, sed etiam debitorem principalem & quidẽ per prius liberat. Idemque in omnibus illis qui non nisi accessionis iure obligati sunt, obtinet, si mandatores excipias, de quibus in *d. l. Papinianus*, quia mandatum principalis obligationis causam præbet, non etiam fideiussio. Sed & in pluribus correis debendi, qui omnes æquè principaliter obligantur, idẽ iuris est *l. 2. l. 3. §. 1. infr. de duob. reis.* ergo & exercitor suo etiam nomine soluendo liberat magistrũ ipso iure, quia scilicet suo nomine soluere non potest, quin soluat etiam nomine magistri pro quo ipse est obligatus. Alia ratio est eorum qui suo nomine soluunt, quod debere se putant, & quod alius tamen debet, sed pro quo non sunt obligati, vt in specie *d. l. si quid possessor. de hered. petit.* coq; pertinet ratio illa Vlpiani, *quoniam & alius pro me soluendo me liberat*, vt intelligamus exercitorem tùm quoque cùm suo nomine soluit, & propter honorariam suam obligationem, tamen id soluere quod magister debet, & quod magis est, magistri quoque nomine: Illud sanè constat, eo quoque casu quo solutione vnius alter non liberetur ipso iure, doli tamen exceptionem nocere ei, qui bisidem consequi velit, quamuis à diuersis personis *l. si quis dolo 51. in fin. de re iudic. d. l. si quid possessor. 31. vers. sed & petitor. Iunct. l. sicut* 8. §. *vlt. infr. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.* Cæterum in hac specie dubitari non oportet, quin & magistro & exercitori vtroque casu liberatio contingat ipso iure.

25 ¶ Si plures nauem exerceant, cum quolibet eorum in solidum agi potest.

Ad §. vlt. Si plures.

RAT. DVB. Cùm plures nauem exercent vno eodémque præposito ab omnibus magistro (sic enim locus hic intelligi debet) plures simul eodẽq; tempore obligantur actione exercitoria in eam quantitatem quæ debetur his qui cum magistro contraxerunt, non alia ratione quàm quia quotidianus nauis quæstus ad eos pertinet §. *exercitorem supr.* §. *eadem ratione. Instit. Quod cum eo.* Atqui & pecunia quę pro indemnitate debetur ac petitur, diuidua est, & quæstus ille quotidianus etiam diuiduus: nulla ergo ratio est, vt singuli in solidum teneantur, tanquam correi debẽdi: sed pro sua potius quisque virili portione, vt dici solet in pluribus eiusdem summę promissoribus, etiam ex vna eademq; stipulatione constitutis *l. reos.* 11. §. *cùm tabulis infr. de duob. reis.*

DEC. Iniquum est in plures aduersarios distringi eum, qui cum vno contraxerit, vt scriptum est in *l. seq. & in l. si ex duobus* 32. §. *vlt. infr. de pecul.* vbi eadem ratione respondetur, si seruus plurium contraxerit, ex eo contractu dandam esse actionem de peculio solido in singulos dominos, quia & in ea specie qui cum seruo communi contraxerunt, non cum pluribus dominis, sed cum vno seruo contraxerunt. Atqui in proposita specie similiter ij qui cũ magistro plurium exercitorum contraxerunt, non nisi vnius magistri personam intuiti sunt, nec cum ipsis exercitoribus, qui plures erant, sed cum magistro, qui vnicus est, contraxerunt. Ergo in plures aduersarios distringi non debent quod contingeret, si non haberent exercitores singulos in solidum obligatos. Hæc enim actio exercitoria etiam quæ in ipsos exercitores datur, non ex personis exercitorũ nascitur, sed ex persona solius magistri, vt scriptum est in §. præcedente. Proinde cum quolibet exercitorum in solidum agi potest: quemadmodum etsi ex serui communis persona conueniantur, qui voluntate dominorum nauem exercuerit *l. si seruus 61* §. 1. *infr.* nisi cùm ex persona propria conueniuntur vt in *l. 4. infr.* non est simile quod scriptum est in *l. 1.* §. *vlt. supr. de his qui effud. vel deiec.* Habet enim aliam rationem quæ ponitur in *l. 2. eod. tit.*

2. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

NE in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxerit.

Ad l. 2. Ne in plures.

RAT. DVB. Passim accidit vt qui cum vno contraxit, in plures tamen aduersarios distringatur, cùm actio quæ contra defunctum contrahentem competebat in solidum diuidatur inter plures hęredes pro hereditariis portionibus per legem duodecim tabularum. *leg. 1. Cod. si certum petat. leg. final. & tot. tit. Cod. de heredit. act.* quia hereditas eos obligat *leg. siue à certis* 17. *infr. de duob. reis.* quæ

similiter per legem duodecim tabularum diuiditur *l.1.& 2.C.si vnus ex pluribus heredib.debit.* Quamuis dici solcat ex personis heredum condicionem obligationis non immutari *l.2.§.ex his de verbor.obligat.* Ergo nihil absurdi esset, etiamsi ex contractu habito cum magistro nauis daretur exercitoria in singulos exercitores pro viribus, aut pro partibus exercitionis, vt in *l.4.infr.* DEC. Qui cum vno contrahit illius duntaxat personam & fidem intuetur, & de eo non per partes, aut pro parte, sed in solidum obligando cogitat. Atqui tam persona quàm fides cuiusque indiuidua est. Obligationem igitur quæ ex eo contractu nascitur, & actionem quæ ex obligatione, pariter indiuiduam esse necesse est, nec minùs si contra plures ex aliqua causâ detur quàm si contra vnũ illum qui contraxit, ne alioquin fiat ei iniuria, qui de vno in solidum obligando cogitauit: si defensionis per plures scissæ incommodum pati cogatur, *l. iam tamen 5.§.penult.infr. Iudic.solui.* vbi hanc ob causam dicitur, si plures sint fideiussores iudicatum solui non sufficere, vt parati sint omnes defendere ad impediendum ne committatur stipulatio, nisi vnum etiam dent procuratorem, si hoc actor desideret. Nã & plures heredes rei necesse habent vnum eundéq; procuratorẽ dare, ne defensio per plures scissa incõmodo aliquo afficiat actorẽ, quamuis in actoris heredib. aliud sit: cui congruit quod scriptum est *l.non tamen 38.supr.de procurat.l.si familiæ 48.supr.familiæ ercisc. leg. quod si nolit 31. §.si plures infr.de ædilit.edict.* Alia ratio est heredum debitoris, in quos necessariò diuidenda est actio, & dirigenda pro hereditariis portionibus: non solùm propter authoritatem legis 12.tabular.quæ ita constituit, sed etiam quia non habet creditor quod conqueratur, cùm actio quæ contra defunctum competebat in solidum inter ipsius heredes diuiditur. Quippe quæ intercidere omnino deberet morte debitoris, si non per legem 12. tab. salua conseruaretur: inducta per eam legem fictione hereditatis, ad repræsentandam personam defuncti, vt adhuc viuere existimetur. Porrò cùm hereditatem licèt sui natura indiuiduam, quia in iure consistit, necesse sit, in tot partes diuidi, quot sunt heredum personæ, quasi totidem hereditatibus constitutis, *l.in singulis 77.inf.ad leg.Falcid. & §.1.Instit.eod. tit.* Necesse quoque est diuidi in totidem partes actionem: nec verendum est vt incommodo in ea re aliquo adficiatur actor cuius interest, actionem aliquam habere, licèt diuisam potiùs quàm nullam. Exemplo eius quod de annali actione. De peculio scribit Vlpianus *in l.1.§. meritò autem infr. Quando actio de peculio est annal.* Eadem ratio quæ ponitur in hac lege facit, vt si communis seruus voluntate dominorum nauem exercuerit, in singulos dari debeat in solidum actio, *l.si seruus.6.§.1.infr.* sicut & actio de peculio in solidum peculium datur ex contractu serui communis, id est, etiam pro ea parte peculij, quæ apud alium dominum est, *leg. si ex duobus 32.in principio leg. & ancillarum 27.§.vltim. infra de pecul. leg. habebat quis 13. §. vlt. infr.de instit.act.*

3. PAVLVS libro 29. ad Edictum.

NEc quicquam facere, quotam quisque portionem in naue habeat, eúmque qui præstiterit, [a] societatis iudicio à ceteris consecuturum.

Ad l. Nec quicquam facere 3.

RAT. DVB. Non datur actio exercitoria in exercitores ex contractu magistri, nisi quia sunt exercitores, vt nomen ipsum actionis ostendit *§.eádem ratione infin. Quod cum eo qui in alien. potest.* Ergo non nisi quatenus exercitores, id est pro quota portione quam quisque in naue habeat. Exemplo eius quod proximè diximus plures vnius debitoris heredes teneri pro hereditariis portionibus, quia hereditas illa est, quæ eos obligat *leg. siue à certis 17.infr.de duobus reis.* DECIS. Plures exercitores tenentur quidem actione exercitoria tanquam exercitores, sed non quatenus exercitores sunt, nec sub illa, vt sic dixerim, formalitate, sed tanquam obligati ex facto & contractu magistri quem præposuerunt, aut qui saltem ex eorum voluntate nauem exercuit, atqui nauis magister vnus tantùm fuit. Ergo quamuis plures sint exercitores, siue paribus, siue disparibus in naue partibus, non debet in plures aduersarios distringi is, qui cum contraxit vt scriptum est in *leg.præced.* longéque alia ratio est exercitoriæ, alia hereditariæ actionis, vt ibidem scripsimus.

a *Eúmque qui præstiterit* RAT.DVB. Quòd vnus ex plurib. exercitorib. in solidum præstitit ei, qui cum magistro cõtraxit, ideò præstitit quia ipse suo nomine debuit, non quia etiam alij exercitores debuerunt. Ergo non est ei concedendum, vt quod in solidum præstitit, ab aliis iudicio societatis repetat & consequatur. Imò videtur esse in hoc gratificationi locus, si malit actor totum ab vno petere, vt cæteri nihil præstẽt, quemadmodũ cõtingit à plurib. correis debẽdi, quorũ vnus si in solidũ cõuentus solidũ præstiterit, nihil repetere ab aliis potest, si nõ antequã soluerit, sibi prospexerit perita & impetrata actionum cessione pro parte, vt sæpiùs docuimus contra omnium licèt interpretum sentẽtiam ex *l.si in rem 12. C.si cert.petat.l.rem hereditariam 65.infr.de euict.l.si pro patre 10.§.vlt.infr.de in rem vers l.2.* si iuxta nostram emendationem legas quomodo legendum est, *Nec soluisse* pro *ex soluisse. C. de duob.reis.* DEC. Quod placuit vnumquemque ex pluribus exercitoribus teneri in solidum, non tam ex necessitate iuris, aut odio illius qui in solidum conuenitur, receptum est, quasi possit imputari ei quomodo correo debendi, cursé in solidum obligauerit, quàm fauore actoris, & ex ratione illa æquitatis potiùs, quàm stricti iuris, ne in plures aduersarios distringatur qui cum vno contraxerit. Itaque non potest negari, quin soluendo solidum liberauerit socios ab ære alieno, quod ab ipsis perinde in solidum exigi potuisset. Quæres inter socios parit actionem pro socio. Inter cæteros verò familiæ erciscundæ vel communi diuidundo, ne alioquin cæteri ex eius qui soluit iactura locupletentur *l.& ancillarum 27.§.vlt.infr.de pecul.* vbi dicitur adeò verum hoc esse, vt ei qui actione de peculio conuentus soluit, solidum danda sit pro indemnitate actio aduersus cæteros siue pro socio, siue communi diuidundo, vt si nihil ab iis consequi possit fortè quia peculium nullum apud eos fuerit, nec æquum sit conueniri eum in solidum, *leg. quare 28. eod.* Quod etsi in actione de peculio tantùm ibi scriptum est, ad exercitoriam tamen, & ad institoriam quoque trahi debet, in quibus idem omnino ius obtinet *l. habebat quis 13.§. vlt.infr. de instit.act.* Æquius enim est, si aliter fieri non possit, vt in damno moretur is qui cum magistro nauis aut institore, aut seruo communi contraxit, quam vt vltra partem suam oneretur is qui quod supra partem suam soluisset, repetere à nullo postea posset.

Proinde quod dicimus posse vnumquemque ex exercitoribus in solidum conueniri, non tam ad effectum exactionis, quàm ad agendi facilitatem pertinet, nec tam ne damno vllo actor afficiatur, quàm vti ne illo incommodo scissæ per partes defensionis vt in *l. 5. §. penult.infr. Iudic.solui.* Iunge *d. l. habebat quis 13. §. vlt. cum l. seq. infr.de inst. act.*

4. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SI tamen plures per se nauem exerceant, pro portionibus exercitionis conueniuntur. neque enim inuicem sui magistri videntur.

Ad l. si tamen 4.

RAT. DVB. Cùm plures per se, non per magistrum nauem exercent, & aliquis contrahit cum vno ex exercitoribus, maior ratio esse videtur, vt cæteri exercitores ex facto & contractu alterius obligentur, quàm si cum vno eodemque communi magistro contractum esset, siue quòd plus sit exercitorem esse quàm magistrum, siue quòd plures exercitores per se nauem exercentes alij aliis aut magistri, aut saltem magistrorum loco esse videantur.

DEC. Quisquis exercitor nauis est, eam pro arbitrio suo, aut per se, aut per alium exercere potest, in dubio autem nisi se inuicem præposuerint, non est quisquam ex ijs credendus alieno fecisse nomine, quod suo facere potuit *l. 1. l. 4.l. cùm ex pluribus 97. infr. de solut.* ergo siue vnus tantùm ex ijs contraxerit solus ille tenebitur, & in solidum, sed actione propria ex suo contractu non exercitoria, alij verò nullomodo tenebuntur, quia neque per se, neque per alium contraxerunt, siue omnes simul & per se contraxerint, qui casus est huius legis, nullus ex iis in solidum tenebitur, nec rursus exercitoria, quæ non nisi ex cõtractu magistri proficiscitur *l.1.§.pen.supr.* sed propria quisq; ex eo contractu actione & pro partibus exercitionis, non pro viribus. Aliud ergo erit, si conuenerit, vt sint sui inuicem magistri.

1 ¶ Sed si plures exerceant, vnum autem de numero suo magistrum fecerint: huius nomine in solidum poterunt conueniri.

Ad §. 1. Sed si plures.

RAT. DVB. Si plures exercitores nauem per se exerceant, nihil facere aut addere posse videtur, quod de suo numero aliquem magistrum faciant. Quorsum enim magister, nisi vt nauem ipse pro alio exerceat? Quomodo autem pro eo qui & ipse quoque exerceat? Ergo hoc quoque casu idem videtur dicendum, quod superiore, vt omnes non nisi pro exercitionis portionibus teneãtur, nisi quod in hac specie, si cum eo contractum sit quem alij magistrum fecerint, & exercitoriæ actioni locus est contra cæteros, qui non contraxerunt: contra eum verò qui contraxit, in solidum ex proprio contractu, non etiam exercitoria, quæ in superiore specie nullo præposito magistro nulla esse potest.

DEC. Commodiùs, tutiùs, & expeditiùs regitur nauis, quæ ex pluribus exercitoribus magistrum vnum habet, quàm si plures exercitores etiam æquè periti, adeoque si voles peritiores eam per se communiter exerceant, vt scripsimus ad *l.1.§.1.supr.* nec ratio iuris immutari potest ob id solùm quod magister nauis vnus sit ex exercitoribus, quemadmodum nec nauigantis cum eo contrahentis deterior debet esse condicio, quàm si cum alio quolibet magistro contraxisset: quid enim vetat esse vnum eundémque, & magistrum aliorum exercitorum, & pro sua quoque parte exercitorem? Ergo quemadmodum si cum magistro communi contractum esset, daretur exercitoria contra omnes in solidum, ita & cùm cæteri alium ex exercitoribus magistrum præposuerunt, eadem actio contra omnes in solidum danda est, præterquàm contra eum ipsum qui contraxit, qui sicuti magister sui ipsius esse non potest, ita neque ex proprio suo contractu teneri exercitoria, sed propria illa actione, quæ ex eo competierit: si quid tamen ex magistri huius ejusdémque coexercitoris contractu alij præstiterint, vtique ab eo repetent, non actione mandati, aut ex locato, vt in *l.1.§.sed ex contrario 18.supr.* Sed iudicio societatis, si socij proponantur vt in *l.prox.præced.* Nec tamen necesse est, vt puto, ad cæteros exercitoria actione in solidum obligandos, vt alium expressè magistrum præposuerint, sed sufficiet, vt vnus ex exercitoribus aliorum voluntate nauem exercuerit *arg.l. 1.§.si is qui nauem & seq. supr. & §.prox.infr.*

2 ¶ Sed si seruus plurium, nauem exerceat voluntate eorum: idem placuit, quod in pluribus exercitoribus, planè si vnius ex omnibus [a] voluntate exercuit, in solidum ille tenebitur, & ideo puto, & in superiore casu [b], in solidum omnes teneri.

Ad §. 2. Sed si seruus.

RAT. DVB. Seruus plurium qui eorum voluntate nauem exercet, non ideo magister ab iis omnibus præpositus esse intelligitur: aliud enim est, præpositum esse, aliud ex eius qui non proposuerit voluntate exercere, vt diximus ad *§. licet autem l. 1. supr.* ergo quod proximè dictum est, Si plures per se nauem exerceant, vnum autem de suo numero magistrum faciant, singulos in solidum eius nomine conueniri posse, non idem probandum

est, si seruus plurium voluntate omnium nauem exerceat, vt omnes in solidum teneantur, si non ab omnibus præpositus sit magister. DEC. Quod ad exercitoriam actionem pertinet nihil interest, an præpositus quis sit ab exercitore vno vel plurib., an eorũ volũtate exercuerit ad obligandos eos in solidũ actione exercitoria. An institoria sanè interest ob eam diuersitatis rationem quam attulimus in *d.* §. *licet autem*. Nos de exercitoria hîc tractamus. Ergo si seruus plurium, voluntate omnium nauem exercuerit, ex eius contractu domini omnes in solidum exercitoria tenebuntur. Idque est quod apertiùs concluditur in fine huius §. & à Paulo in *l. pen.* §. 1. *infr.*

a *Planè si vnius ex omnibus.* Sensus est, si non omnium dominorum voluntate vt in superiore specie, sed vnius tantùm ex dominis seruus plurium nauem exercuerit, solum illum ex contractu communis serui exercitoria in solidum conueniri posse, cæteros verò non nisi de peculio, quomodo conueniendi omnes essent, si nullus ex dominis voluntatem suam seruo communi accommodasset *l.* 1. §. *si tamen* 22. *supr.*

RAT. DVB. Seruus hic communis fuit plurium, & nauem communem exercuit. Ergo quamuis vnius duntaxat ex dominis voluntate exercuerit, perinde tamen singuli in solidum teneri debent, atque is qui voluntatem suam accommodauit. DEC. Exercitoria nemo vnquam tenetur ob id solùm, quod exercitor sit, sed ob id tantùm, quòd vel præposuerit magistrum, vel nauem exercenti voluntatem suam accommodauerit *d.* §. *licet autem*. Atqui ponimus seruum hunc communem, neque ob omnibus dominis suis præpositum fuisse regendæ naui, neque ad eam regendam omnium voluntatem, sed vnius tantùm habuisse ergo ex eius contractu solus ille qui voluit, teneri debet, nõ etiam cæteri qui non voluerunt.

b *Et ideò puto & in superiore casu.* Superiorem casum procùldubio eum intelligit, qui initio huius §. propositus est, si seruus plurium nauẽ exerceat voluntate omnium. In qua specie dixerat Vlpianus idem placere, quod in pluribus exercitoribus, nec tamen satis aperuerat, quid his verbis sibi vellet: cùm in præcedentibus duos casus proposuerit, in quorum priore dixerat plures exercitores per se nauem exercentes ex omnium contractu, non nisi pro exercitionis portionibus conueniendos esse. In posteriore verò plures exercitores exercentes per magistrum quem de suo numero fecerint eius nomine in solidum teneri. Ne ergo dubitari posset, quin id quod initio huius §. scriptum erat, si seruus plurium nauem exerceat voluntate omnium, idem placere quod in pluribus exercitoribus ad id referri deberet, quod in posteriore & proximiore præcedentium dictum fuerat, teneri plures exercitores in solidum meritò subiungit Vlpianus, *& ideò puto & in superiore casu omnes in solidum teneri*, eadem, sed apertior Pauli sententia est in *d. l. pen.* §. 1. *infr.*

3 ¶ Si seruus sit, qui nauem exercuit voluntate domini, & alienatus fuerit: nihilominùs is, qui eum alienauit, tenebitur [a]. nam, & magistro defuncto, tenebitur.

Ad §. 3. *Si seruus sit.*

RAT. DVB. Hæc actio ex persona magistri, vel eius qui voluntate domini nauem exercuit in exercitorem datur *leg.* 1. §. *pen. supr.* Ergo, si magister seruus sit, & alienatus fuerit, cùm fiat in dominio emptoris, danda est actio contra emptorem tanquam dominum, aut saltem danda est electio actori, an cum venditore malit agere, an cum emptore, vt in actione de peculio *l. si noxali* 11. §. *penult. l. & ancillarum* 27. §. *si seruus l. si ex duobus* 32. §. *pen. l. si creditor.* 37. §. *pen. infr. de pecul.* Nam & actio exercitoria æquiparatur in plerisque actioni de peculio *l. habebat quis* 13. §. *vlt. infr. de Instit. act.* Fit enim alienatio quælibet cum sua causa *l. alienatio* 67. *de contr. empt.* nec potest fieri, vt ex contractu serui, cum quo nulla actio est, dominus ipse non conueniatur.

DEC. Dominus cuius voluntate seruus antequàm alienaretur nauem exercuit, non ideò tenetur exercitoria, quòd dominus sit, vt euenit in actione de peculio, sed quia seruo nauem exercenti voluntatem suam accommodauerit, quasi ea volũtas præpositio quædam sit. Et sanè præpositionis loco, atqui alienatio serui non mutat statum, nec veritatem rei, quæ fuit ante alienationem. Et sicuti non facit vt nouus dominus voluisse videatur eo tempore, quo nec velle potuit: ita nec facere potest, vt verum non sit, priorem dominum voluisse. Ergo nihilominùs is qui eum alienauit, tenebitur exercitoria in solidum perinde ac si non alienasset: emptor verò quamuis nouus dominus nullo modo tenebitur, non solùm quia nihil eo volente factum est, sed etiam quia nihil ei noceret voluisse eo tempore, quo nondum erat dominus *leg.* 4. §. *si extraneus supr. de noxal. action.*

a *Proinde & si decesserit seruus, tenebitur.* RAT. DVB. Actiones quæ contra dominum competunt ex contractu serui, extingui solent morte serui nisi si quando ex beneficio prætoris iusta aliqua de causa conseruantur, quo casu fiunt annales, vt videre est in actione annali de peculio *l.* 1. *& tot. tit. infr. quand. act. de pecul. est annal. iunct. l. pen.* §. 1. *supr. de noxal. act.* Atqui exercitoria actio proficiscitur ex contractu, & facto serui eiusdemque magistri quem post nauem exercitam ponimus alienatam. Ergo si hic idem seruus post alienationem aut etiam antè decesserit, dominus nullo modo tenebitur.

DEC. Actio quam quis semel habere contra dominum cœpit siue ex stipulatu illa sit, siue ex contractu serui, ea nec euictione, nec manumissione, nec morte aut fuga serui amittitur *l. euicta* 16. §. *si seruus infr. de euict.* Sunt enim quidam modi legitimi actionum vt acquirendarũ ita amittendarum, inter quos mors serui non est, præsertim verò in hac specie, in qua non tam ex contractu serui nascitur, quã ex eo quod seruus hic volũtate domini nauẽ exercuit, licèt nõ fuerit magister, quia nulla fuit expressa præpositio. Ergo quẽadmodũ defũcto nauis magistro nõ eo minùs tenetur exercitoria dominus, ita neq; defuncto eo qui voluntate domini nauem exercuit, quia morte contrahentis nõ idcirco cõtractus extinguitur, quomodo morte delinquentis crimina ferè omnia extinguũtur, nec morte serui desinit ratio, quę viuo eo dominũ obligabat exercitoria, quia scilicet seruo nauẽ exercẽti voluntatẽ suam accommodauerat. Hinc verò intelligimus quã diuersa ratio

ratio sit actionũ noxaliũ, quæ serui morte intereũt, quia ex delicto nascuntur, non ex contractu, vt exercitoria. Et ex lege duodecim tabularum perpetuam comitem habent dedendi serui potestatem *l. miles* 6. §. 1. *infr. de re iudic. l. 1. & pass. de noxal. act.* quæ potestas moriente seruo intercidit *dict. l. penult.* §. 1. *eod.* Actio autem de peculio licèt ex contractu nascatur æquè ac exercitoria *l.* 1. §. *si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiec.* ideo tamen morte serui aut alienatione finitur, quia ex sui natura & essentia non datur, nisi aliquo existente peculio *l. si seruus* 20. *supr. de dolo l. quæsitum* 30. *l. depositi* 38. *in princip. l. eo tempore* 50. *& pass. infr. de pecul.* Peculium autem & morte & alienatione serui esse desinit. Ideoque necessarium fuit auxilium & beneficium Prætoris, vt in annum vsque post mortem vel manumissionem, vel alienationem serui actio de peculio produceretur *d. l.* 1. §. *meritò autem infr. quand. de pecul. act. est annal.*

4 ¶ Hæ actiones perpetuò, & heredibus, & in heredes dantur. proinde & si seruus, qui voluntate domini exercuit, decessit: etiam post annum dabitur hæc actio: quamuis de peculio vltra annum non detur.

Ad §. *vlt. Hæ actiones.*

Hoc nomine significantur cùm exercitoria actione cæteræ quoque similes exercitoriæ, vt institoria, tributoria, quod iussũ & de in rem verso. Hæ namque omnes sicut in solidum dantur, non de peculio duntaxat, si tributoriam excipias, quæ in solidum quidem non datur, sed tamen datur vltra quantitatem peculij: ita & heredibus & in heredes dantur, & quidem perpetuo, non intra annum duntaxat *l. nouissimè* 15. *infr. de instit. act. l. illud quoque* 7. §. *vlt. & l. seq. inf. de tribut. l.* 1. *in fin. inf. quand. act. de pecul. est annal.* Idque ex natura prætoriarum actionum, quæ & rei persecutoriæ sunt, & ex contractu descendunt *l. in honorariis* 35. *de oblig. & act. l. hac actio* 4. *supr. si mens. falsũ mod. dixer.* Ratio tamen dubitandi ea fuit, quod hæ actiones omnes proximè accedunt ad actionem de peculio, cui & exercitoria æquiparatur in *l. habebat quis* 13. §. *vlt. infr. de instit. act.* de peculio autem actio licèt regulariter & sui natura sit perpetua, quoniam & ex cõtractu nascitur, & rei persecutoria est, interdum tamen annalis est, iis scilicet casibus de quibus in *l.* 1. *& tot. tit. quand. act. de pec. annal. est.* Cæteræ verò de quibus diximus nunquam sunt annales, sed semper perpetuæ, sed decidendi ratio & diuersitatis illa est, quam proximè attulimus, quod actio de peculio cùm sui natura non detur, nisi ad peculium, diutiùs durare non potest, quàm peculium ipsum si non speciali auxilio & beneficio Prætoris in annum vsque porrigatur. Atque hanc dubitandi rationem esse ad hunc locum Vlpianus non obscurè insinuat iis verbis, *quamuis de peculio vltra annum non detur.* Potest etiam dubitandi ratio aliqua, sed leuiuscula ex eo peti, quòd exercitoria & cæteræ similes actiones non aliam causam habeant, quàm voluntatem domini, qui aut magistrum aut institorem præposuit, aut exercitoris, cuius voluntate seruus aut filiusfamilias nauem exercuit, vt diximus in præcedentibus. Voluntas autem morte finitur, nec transit ad heredem *l. si ita legatum* 65. §. *illi si volet de legat.* 1. Sed quamuis volendi facultas non semper transeat in heredem, vt velle possit, quod velle defuncto potuit. Voluntas tamen ipsa à defuncto declarata, & quæ defunctum obligauit, transit procùldubio ad heredem eumque obligat *l. viam veritatis* 10. *Cod. de locat.* alioqui contractus omnes non minùs quàm crimina morte contrahentium finirentur: cùm omnes à contrahentium voluntate causam & originem habeant, quod tamen stultum esset dicere.

5. PAVLVS libro 29. ad Edictum.

SI eum, qui in mea potestate sit, magistrum nauis habeas: mihi quoque in te competit actio, si quid cum eo contraxero. idem est, si communis seruus nobis erit. ex locato tamen mecum ages [a], quod operas serui mei conduxeris: quia, & si cum alio contraxisset, ageres mecum, vt actiones, quas eo nomine habui, tibi præstarem, quemadmodum cum libero, si quidem conduxisses, experieris [b]: quòd si gratuitæ operæ fuerint, mandati ages.

Ad l. Si eum 5.

RAT. DVB. Ex contractibus quidem seruorum nostrorum actionem acquirere possumus, quoties cum alio contrahunt, ad eum obligandum *l.* 1. *infr. de instit. act.* sicut & ex eorundem contractibus obligari possumus de peculio *l. nec seruus* 41. *infr. de pecul.* adeoque in solidum si voluntas nostra accesserit, vt in exercitoria, & institoria, & quod iussu, vel saltem scientia, vt in tributoria *l.* 1. §. *licèt autem supr. & Instit. quod cum eo qui in alien. potest.* At vt nosmetipsi contrahentes cum seruis nostris, obligemus alios in solidum, videtur certè difficiliùs, & à iuris ratione alieniùs, cùm ex alieni serui contractu nemo teneri debeat ne quidem de peculio *d. l. nec seruus.* Ergo si eum siue filiumfamilias, siue seruũ qui in mea potestate sit, magistrum nauis habeas, absurdum videtur, vt mihi quoque qui sim pater vel dominus, perinde atque alij cuilibet competat in te actio exercitoria in solidum, si quid cum eo contraxero. Itemque si quid cum eo seruo qui nobis communis seruus sit: nam & qui communis inter nos est, meus est, licèt tuus quoque sit *l. illud* 46. *infr. de rit. nupt.* DEC. Si eum qui in potestate mea sit, magistrum nauis habeas, & ego cum ipso contraham, videor contrahere tanquam cum seruo tuo & te cum potiùs qui eum naui tuæ, vt alium quemlibet, præposuisti, nec tam rutsus tanquam eius dominus, quàm quasi alius quilibet, vt in *l. si pater familias* 15. §. 1. *supr. de adopt.* Nam etsi tu alium magistrum quemlibet naui tuæ magistrum

præposuisses, perinde cum ipso contraxissem. Quidni ergo perinde ex serui siue mei, siue inter nos communis contractu æquè teneberis exercitoria in solidum? Aut quid tua interest, an mihi, an alij ex contractu eius in solidum obligeris? Est enim quod tibi imputes, cur seruum siue meum, siue communem nauis tuæ magistrum elegeris, & præposueris, aut cur non saltem, cùm præposuisti, denunciaueris ei ne mecum contraheret: quo facto vtique non potuisset te mihi nec in solidum nec alio vllo modo obligare.

a *Ex locato tamen mecum ages.* Actionem ex locato dixit hîc Paulus pro actione ex conducto, vt subiecta ratio demonstrat, *quòd operas serui mei conduxeris*: quomodo etiam Vlpianus in *l.* 1. §. *sed ex contrario sup. hoc tit.* nam ex conducto non ex locato actio illa est, quæ conductori datur *l. ex conducto* 15. *infr. locat.* Sed prudentibus nostris præsertim veteribus familiare fuit, vt his verbis locationis & conductionis sicut & istarum actionum nominibus promiscuè vterentur, itemq; nominibus emptionis & venditionis, itemq; actionum empti & venditi *l. veteres* 29. *& seq. infr. de action. empt.* Inspiciendum tamen est initium contractus, an locatæ sint merces vehendæ, quo casu locatio fit à domino, qui & idcirco agit ex locato, an verò magister nauis operas suas locauerit, quod cum accidit locator ipse est non conductor *l.* 2. *infr. tit. prox.*

Rat. dvb. Quod locaui tibi operas serui mei, vt iis quasi serui tui operis vtereris, non debet facere condicionem meam deteriorem, vt si quid cum eo tanquam cum magistro tuæ nauis contraxero, minùs obligatum te exercitoria actione, & in solidum habere debeam, quàm si cum seruo tuo eodemque magistro contraxissem. Ergo etiamsi contra te agam exercitoria, non eo magis permittendum tibi est, vt contra me ex conducto experiaris. Dec. Quicquid seruus meus cuius operas tibi locaui, vt magister nauis tuæ fieret, ab aliis stipulatur, id totum non tibi licèt operas eius conduxeris, sed mihi tanquam domino suo acquirit ipso iure: non enim alij ex ratione iuris potest acquirere, quàm vel domino, vel fructuario, vel bonæ fidei possessori *l. acquiruntur* 10. *per tot. de acquir. rer. domin.* Tu verò neque dominus, neque fructuarius, neque bonæ fidei possessor es, sed tantùm conductor, nec aliud auxilium tibi superest, nisi vt contra me agas ex conducto, ad hoc vt actiones quas eo nomine quæsitas habui, tibi præstem, quarum scilicet lucrum & commodum penes te manere æquum est, cùm operas eius à me conduxeris: ne alioqui duplici lucro adficiar, si & pro serui mei operis mercedem habeam, quam dedisti, vt ex operis eius acquireres, & præterea quicquid ille tuo nomine, & tanquam magister tuæ nauis, mihi acquisiuerit. Eadem porrò iuris & æquitatis ratio facit, vt quemadmodum si cum alio seruus meus contraxisset, actiones tibi, quas aduersus eum haberem, præstare deberem, ita & si cum ipso contraxero, teque mihi exercitoria actione in solidum obligauero, liberare te debeam, ne quid mihi præstare cogaris, quia magis imputare mihi debeo, cur post locatas tibi serui mei operas, cum eo contraxerim, ad acquirendam mihi contra te actionem: cùm scire debuerim nullam mihi per eum actionem, siue contra te, siue contra alium acquiri exinde posse, quin eius lucrum & commodum præstare tibi debeam ob locatas tibi certa mercede huius serui operas, quibus interim carere tanti habui. Ex conducto igitur mecum ages, non vt actionem aliquam tibi præstem, quam contra te ipsum præstare nullam possum *l. ne cum filiofamilias* 16. *infr. de furt.* sed vt te liberem. Nec enim nouum est, vt alicui detur vltro actio ad hoc solùm consequendum, vt liberetur, non solùm si ex legato liberationis agatur *l.* 3. 5. *& pass. infr. de liber. legat.* sed etsi actione ex conducto quod ad rem nostram magis accedit, vt in *l. si fundum* 33. *in fin. infr. locat. l. si mandatu* 45. §. *quoties infr. mandat.*

b *Quemadmodum cum libero, siquidem conduxisses, experieris.* Rat. dvb. Per liberam personam acquiri nihil nobis potest excepta causa possessionis *l. & licèt* 15. *supr. de pecun. const. l. solutum* 11. §. *per liberam de pignor. act. l.* 1. *C. per quas person. mob. acquir.* Ergo quod hominis liberi operas conduxeris, prodesse tibi non debet, vt contra eum experiaris ex conducto, quasi per eum acquiri tibi aliquid potuerit, & debuerit. Dec. Aliud est dicere per liberum hominem cuius operas conduxeris, vt nauem tuam exerceret, aliquid acquiri tibi potuisse, quod certè falsum est: aliud verò teneri eum ex conducto, vt quod sibi ex illa nauis tuæ exercitione acquisiit, præstare tibi cogatur per actionem ex conducto, si operas eius conduxeris, aut etiam mandati, si gratuitæ eius operæ fuerunt. Nam hæc ipsa causa est, propter quam necessaria est cessio & præstatio actionum, quia sibi eas ille non tibi acquisiuit. Cùm tamen nullum debeat lucrum sperare ex operis suis siue eas locauerit, siue gratuitum mandatum susceperit, quia vtroque casu tibi rem gessit, & ex bona fide gerere debuit, non sibi *l. possessio* 49. §. *vltim. infr. de acquir. poss. l. si seruus* 61. §. *quod verò infr. de furt.* Quod igitur in homine libero iuris est, vt actiones quas sibi acquisiuit, nauem alienam exercendo, aut conductori actione ex conducto, aut mandatori actione mandati præstare cogatur, idem in magistri domino seruandum est, quia quod magister si liber esset seruo acquireret idem, si seruus sit, domino suo acquirit. Nihilque refert, an exercitori actio danda sit cõtra magistrum ipsum, vt in *l.* 1. §. *licèt autem*, an contra magistri dominum, vt hîc.

1 ¶ Item si seruus meus nauem exercebit, & cum magistro eius contraxero: nihil obstabit, quo minùs aduersus magistrum experiar actione, quæ mihi vel iure ciuili, vel honorario competit. nam & cuiuis alij non obstat hoc edictum, quo minùs cum magistro agere possit. hoc enim edicto non transfertur actio, sed adiicitur.

Ad §. 1. *Item si seruus.*

Rat. dvb. Si seruus meus nauem alienam permittente me exerceat, isque magistrum aliquem præposuerit, cum quo ego contraxerim, non possum agere exercitoria cum seruo meo, quia nulliùs actionis, aut exercendæ, aut excipiendæ capax est seruus *l. seruus* 6. *C. de iudic. l. serui* 14. *de oblig. & act.* præsertim verò con-

verò contra dominum *l.* 4. *supr. de iudic.* exceptis casibus de quibus in *l. vix certis* 53. *cod. tit.* Ergo neque cum magistro, quem ipse præposuerit, agere possum, ne deterior sit condicio magistri, quàm exercitoris, qui magistrum adhibet, & ex cuius persona contractuque non minùs in exercitorem quàm in magistrum ipsum actionem Prætor pollicetur *l.* 1. §. *penult. supr.* Dec. Magister nauis si liber homo sit, conueniri ex omnibus suis contractibus potest, vt & alius quilibet qui bene contraxerit, idque aut ciuili aut honoraria actione, prout vel ciuili vel honorario iure fuerit obligatus. Sicut enim contractus omnis, si modò iustus & licitus sit, obligationem parit, ita & obligatio actionem *l. licèt* 42. §. *ea obligatio supr. de procur. ff.* Nec impedimento esse potest, quominus magister à me conueniatur, quod seruus meus idemque exercitor, qui eum præposuit, conueniri à me per exercitoriam actionem non possit. Id enim fit propria quadam ratione, quia seruus meus est. Nam si aut alienus esset, aut liber homo, æquè possem contra eum aut contra eius dominum, agere exercitoria, atque contra magistrum propria ex contractu actione siue ciuili siue honoraria. Et quod duplicem hoc casu actionem habere non possum, facere non debet, vt nec primam quæ contra magistrum competit habere debeam, imò tanto magis, quòd si eam non haberem, in damno me morari necesse esset. Denique vt is qui cum magistro contraxit, agere cum eo possit, non est necesse, vt exercitoria quoque contra exercitorem competat, si quid sit quod obstet, ne possit competere, sed sufficit, vt ex contractu magistri competitura fuerit, si condicio personæ exercitoris, aut alia quæuis ratio aliunde quàm ex contractu ipso procedens non repugnaret. Nam, vt eleganter Paulus hic subiicit, non ea mente Prætor exercitoriam actionem induxit, vt eam, quæ contra magistrum ex contractu suo competebat, perimeret, ac quasi facta nouatione transferret eam in exercitoriam: sed vt priori actioni aliam adiiceret, atque ita ei qui cum magistro contraxisset, plenius consuleret, cùm sæpius accideret, vt magister nauis minùs esset idoneus, & non soluendo.

2 ¶ Si vnus ex his exercitoribus cum magistro nauis contraxerit, agere cum aliis exercitoribus poterit.

Ad §. 2. *Si vnus.*

Rat. dvb. Qui cum magistro nauis contrahit, habet obligatos exercitores omnes, vt cum vnoquoque ipsorum exercitoria experiri in solidum possit *l.* 1. §. *pen. & vlt. l. prox.* §. 1. *supr.* Atqui cùm vnus ex exercitoribus, contrahit cum magistro, seipsum obligare sibi ipsi non potest, neque exercitoriam actionem contra seipsum acquirere *l. ne cum filiofamilias* 16. *infr. de furt.* Ergo neque alios sibi obligare poterit, aut contra cæteros agere. Dec. Non quæ ratio facit, ne ipse sibi obligetur eadem impedire potest, ne alios obligatos habeat: nam ne sibi ipsi obligari possit, non tantùm iuris ratio, sed etiam natura ipsa est impedimento, quæ vult distinctas esse personas debitoris & creditoris *d. l. ne cum filiofamilias l. heres à debitore* 21. §. *seruo tuo & seq. l. debitori* 50. *infr. de fideiuss.* at vt alios obligatos habeat, perinde atque haberet alius quilibet, qui cum magistro nauis contraxisset, neque supradicta ratio, neque alia vlla obstat. Ergo si vnus ex exercitoribus cum magistro nauis contraxerit, quamuis cum seipso agere non possit, cum aliis tamen & quidem in solidum agere rectè poterit.

6. Pavlvs libro 6. Breuium.

SI seruus non voluntate domini nauem exercuerit: si sciente eo, quasi tributoria: si ignorante, de peculio actio dabitur.

Ad l. Si seruus 6.

Rat. dvb. Qui scit, nec prohibet, cùm possit, non tantùm velle, sed etiam iubere & mandare intelligitur *vulg. l. qui patitur* 18. *infr. mandat.* & is tantùm culpa carere dicitur, qui scit quidem, sed prohibere non potest *l. culpa caret* 50. *de regul. iur.* Ergo si seruus nauem alienam exerceat sciente tantùm & patiente domino, licèt non expressim volente, teneri tamen in solidum debet non tributoria duntaxat, perinde ac si voluisset & mandasset, ne alioqui sua dissimulatione illos qui cum seruo contrahunt, decipere videatur *l. mulier* 11. *C. de distract. pign. l. si fine* 5. *C. ad SC. Velleian.* Dec. Separanda est nuda scientia etiam quæ patientiam coniunctam habeat, à voluntate expressa cuius maiorem potestatem, quàm tacitæ esse rationis est *l.* 1. §. *licèt autem.* vbi diximus *supr. hoc titul.* vbi separatur institoria actio & tributoria ab exercitoria, & ab actione de peculio. Institoria expressam præpositionem requirit, vt contra eum qui præposuerit in solidum detur §. *eâdem ratione vers. Institoria Instit. quod cum eo qui in alien. potest.* Exercitoria non quidem præpositionem exigit, sed tamen expressam voluntatem: Tributoria verò neque præpositionem, neque voluntatem, sed nudam scientiam, quæ si etiam cum voluntate coniuncta sit, non tamen auget actionem. At de peculio actio neque præpositionem exigit, neque voluntatem, neque scientiam, quia & minore damno dominum adficit. Ergo non est generaliter verum, eum qui scit, & patitur videri mandare aut iubere. Id enim quoties fit, non nisi per interpretationem & fictionem aliquam fit, cui tamen in proposito tractatu locus nullus est, quia verbis edicti inseruiendum est, quæ scientem & patientem à volente distinxerunt *dict.* §. *licèt autem.* magisque ad delicta quàm ad contractus pertinet supradicta iuris regula, quæ negat culpa eum carere, qui scit, & non prohibet, cùm prohibere possit, vt & locus ille Poëtæ Senecæ ostendit in Troade *Non patiar, in me culpa cunctorum redit, Qui nõ vetat peccare cùm possit iubet.* Alia enim causa est contrahendi, alia delinquendi, vt vidimus in *l.* 1. §. 1. *supr.* Iunge *l. si seruus* 42. *infr. de furt.* Rursus alia longè causa est domini huius, qui à seruo suo nauem exerceri scit, & patitur alia eius qui sua dissimulatione id agit, vt decipiat creditorem, vt in *dict. l. mulier.*

Non enim nisi à seipso decipitur, qui tam incautus est, vt cum seruo nauem exercente contracturus non inquirat diligentiùs, an domini voluntate nauem exerceat, an non cùm sciat aut scire debeat, non aliter posse dominum ex hac causa obligari in solidum, quàm si domini voluntate nauem exerceat, ideoque cautius negotiari debuit, vt ait *l.2.C. de furt.* At creditor qui à debitore pignus accepit, præsente ac dissimulante eo, qui vel eius rei dominus sit, vel anteriore iure obligatam eam habeat, decipitur sine dubio, subdola ista creditoris dissimulatione, quia neque illam rem accepturus fuisset pignori, quæ aliena esset, neque eam quæ alteri iam obligata, & quæ debito vtrique ex soluendo sufficiens, non fuisset *dict. l. mulier l. & quæ nondum 15. §. vltim. infr. de pignor. l. 4. §. quæstum est 12. infr. de doli mal. except. l. Titius 9. in princip. & §. 1. l. Paulus 12. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.* Cætera quæ circa tractatum hunc addi possent, latè prosecuti fuimus ad *l. Caius 39. supr. tit. prox.*

1 ¶ Si communis seruus voluntate dominorum exerceat nauem, in singulos dari debebit in solidum actio.

Ad §. 1. Si communis seruus.

RAT. DVB. & DECID. eadem est, quæ ad §. *sed si seruus plurium l. 4. supr. hoc tit.* Est enim vtriusque loci eadem sententia, quæ tamen à Paulo clariùs hîc exprimitur, quàm ibi ab Vlpiano, si communis seruus voluntate dominorũ suorũ omnium nauẽ exerceat, in singulos actionẽ exercitoriã dari in solidũ debere.

7. AFRICANVS libro 8. Quæstionum.

LVcius Titius Stichum magistrum nauis præposuit, is pecuniam mutuatus, cauit se in refectionem nauis eam accepisse, quæsitum est, an non aliter Titius exercitoria teneretur, quàm si creditor probaret, pecuniam in refectionem nauis esse consumptam? respondit, creditorem vtiliter acturum, si, cùm pecunia crederetur, nauis in ea causa fuisset, vt refici deberet. etenim, non oportere creditorem ad hoc adstringi, vt ipse reficiendæ nauis curam suscipiat, & negotium domini gerat: (quod certè futurum sit, si necesse habeat probare, pecuniam in refectionem erogatam esse) ita illud exigendum, vt sciat, in hoc se credere, cui rei magister quis sit præpositus, quod certè aliter fieri non potest, quàm si illud quoque scierit, necessariam refectioni pecuniam esse, quare etsi in ea causa fuerit nauis, vt refici deberet: multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm ad eam rem esset necessaria: non debere in solidum aduersus dominum nauis actionem dari.

Ad l. Lucius Titius vlt.

RAT. DVB. Sufficere videtur ad dominum exercitoria actione obligandum, vt magister nauis dixerit creditori, se in refectionem nauis mutuam pecuniam accipere, licèt ab initio consilium ceperit fraudandi creditoris, vt ex Ofilio Pedio & Vlpiano scriptum est in *l. 1. §. vnde quærit Ofilius supr. hoc tit.* Quid enim creditoris interest, an re vera nauis indigeat refectione, an non? Et si quid in ea re fit dolo malo magistri, an non æquiùs est imputari exercitori, qui talem magistrum præposuit, *dict. l. 1. §. cuius autem. & dict. §. vnde quærit*, quàm creditori, qui etiamsi magistrum mentiri sciat, dissimulare tamen debet, vel ob hoc ipsum ne curiosus videatur *l. doli 19. ad fin. infr. de noxat.* Ergo si magister nauis cauerit se in refectionem nauis mutuam pecuniam accepisse, securus est creditor, vt exercitoriam contra dominum eundemque exercitorem habere omnimodo debeat, non solùm etiamsi pecunia in alios vsus impensa sit, sed etiamsi nauis in ea causa non fuerit, vt refectione vlla indigeret: alioqui ex creditore faciemus eum procuratorem exercitoris, si cogatur, & an nauis aliqua & quanta refectione indigeat, & an in nauis refectionem pecunia consumatur, inquirere, quod certè fuerit perabsurdum.

DEC. Equidem non oportet creditorem ad hoc adstringi, vt reficiendæ nauis curam suscipiat, & negotium domini gerat, quod certè futurum esset, si necesse haberet probare pecuniam in refectionem erogatam esse, sed tamen non vsque adeò negligenter tractare rem debet is, qui pecuniam credit magistro dicenti se mutuam accipere ad refectionem nauis, vt non debeat scire in illam rem se credere, cui rei magister præpositus sit. Hoc verò non aliter sanè fieri potest, quàm si illud quoque scierit, necessariam esse refectioni pecuniam: non enim magister quomodolibet contrahendo exercitorem obligat, sed eius rei tantùm nomine cui ille præpositus fuit *l. 1. §. non autem supr. hoc tit.* cui consequens est, vt tametsi in ea causa fuerit nauis vt refici deberet, multò tamen maior pecunia credita fuerit, quàm esset in eam rem necessaria, non debeat tamen in dominum nauis actio in solidum dari, sed tantum pro portione eius pecuniæ quæ in eam rem fuit necessaria, vt eadem iuris ratio sit in toto quæ in parte, & in parte quæ in toto *vulg. l. quæ de tota 76. de rei vindic.* Itaque placet quod hîc notat Cuiacius ei, qui credidit ad reficiendam nauim consideranda hæc esse, vt nominatim mutuet magistro pecuniam ad refectionem nauis, vt nauis in ea causa sit, vt necessariò refici debeat, ne plus quàm necessarium sit credat, & vt magister in

gister in eam rem præpositus sit, in quam creditum est, & ex hoc vltimo tria reliqua proficiscuntur, vt diximus. Nec ideò vereri debet creditor, ne nimium curiosus esse existimetur. Id enim facit qualitas & condicio eius personæ, cum qua contrahit, quemadmodum & qui contrahit cum minore, & qui cum ciuitate, & qui cum muliere se obligante cum alio. His enim casibus diligentior esse debet creditor, vt non tantùm inquirat, an eæ personæ iustam contrahendi causam habeant, sed etiam curet quantum facere potest, vt in rem vel minoris, vel ciuitatis, vel mulieris pecunia vertatur, vt habere possit repetitionem *l. vtere 14. Cod. de præd. minor. l. si fundus 13. §. quamquam infr. eod. ill. tit. l. patri 27. §. 1. & seq. supr. de minor. l. 2. Cod. si aduers. credit. l. ciuitas 27. de reb. cred. l. vir vxori 17. in princip. & §. 1. infr. ad Senatusconsultum Velleian. l. 3. §. sed si sic accepit infr. de in rem vers.*

1 ¶ Interdum autem illud æstimandum, an in eo loco pecunia credita sit, in quo id, propter quod credebatur, comparari potuerit. quid enim (inquit) si ad velum emendum in eiusmodi insula pecuniam quis crediderit, in qua omnino velum comparari non potest? & in summa aliquam diligentiam in ea creditorem debere præstare. Eadem fere dicenda sunt[a], & si de institoria actione quæratur. nam tunc quoque creditorem scire debere, necessariam esse mercis comparationem, cui emendæ seruus sit præpositus: & sufficere, si in hoc crediderit: non etiam illud exigendum, vt ipse curam suscipiat, an in hanc rem pecunia eroganda est.

Ad §. 1. Interdum autem.

Eadem ratio dubitandi & decidendi est ad hunc versiculum, quæ ad sententiam præcedentem. Ferè enim est, vt procurator vel negotiorum gestor, exercitoris fiat creditor, si magistro nauis pecuniam ad velum comparandum petente cogatur inquirere, an in ea prouincia velum aliquod sit, quod comparari possit, videturque hoc sufficere debere, vt nauis velo indigeat: sed non ita est, non enim cogitur creditor, aut velum comparare, aut valde curare, an ex pecunia ad velum comparandum credita, velum comparatum sit. Sed cùm cogatur inquirere, an velo nauis indigeat, illud quoque inquirendum ei est, an in ea prouincia, in qua ad id pecunia creditur, velum comparari possit. Quid enim prodest inquirere, an velum sit necessarium in eamque rem pecuniam credere, si ea prouincia sit, in qua velum comparari omnino non possit? Ergo in summa aliquam diligentiam in ea re præstare creditorem oportet, non tamen omnem, nec validè magnam.

a *Eadem ferè dicenda sunt.* RAT. DVB. Institoria actione is demùm tenetur, qui institorem præposuit §. *eadem ratione versic. Institoria quod cum eo qui in alien. potest. est.* Ergo creditor qui agit institoria, nihil aliud curandum, aut probandum habet, nisi quòd cum eo qui præpositus fuit, contraxerit, non etiam vtrum necessaria fuerit comparatio mercis cui emendæ seruus præpositus sit. DEC. Illud commune est institoriæ actioni cum exercitoria, quod neutra competit, nisi pecunia credita sit in eam rem, cui siue magister, siue institor præpositus fuit, nisi quod nulla etiam facta præpositione exercitoria locum habere potest, si quis voluntate exercitoris nauẽ exercerit *l. 1. §. non autem & §. licèt autem*, vbi diximus *supr. hoc tit.* Ergo quemadmodum in actione exercitoria necesse est creditorem scire in eam rem se pecuniam credere magistro, cui rei magister præpositus fuit: quod porrò non aliter scire potest, quàm si etiam sciat nauem refectione indigere, ita & in institoria fatendum est, non aliter dari eam debere, quàm si is qui cum institore contrahit alicuius mercis nomine, sciat, institorem ei merci comparandæ præpositum esse: hoc verò scire non potest, nisi frustrà, quin sciat etiam esse necessariam mercis comparationem, cui emendæ seruus præpositus fuerit. Ergo in institore quoque institoria agere volente hoc ipsum requiremus, quod in exercitore necessarium esse diximus. Planè sufficiet in hoc creditam esse pecuniam: nec illud etiam exigemus, vt curam ipse suscipiat erogandæ in hanc ipsam rem pecuniæ, quia nec cogendus est, vt eius qui institorem præposuit, negotia gerat. Proinde nòn tantùm exercitoria actio excipienda est ab illa regula, quæ improbat creditoris curiositatem, *d. l. doli §. vlt. den. vtar.* sed etiam institoria, & aliæ de quibus suprà diximus: sanè non tã facilè permittendum fuit magistro nauis, aut institori, siue seruus esset, siue liber homo, vt vel dominum vel alium etiam à quo præpositus esset in solidum omnimodo, ac indistinctè obligaret, ne in eius potestate esset deteriorem facere præponentis condicionem etiam aduersus formã præpositionis, quod certè iniquum esset *d. l. 1. §. non autem & §. igitur præpositio supr. hoc tit. l. sed si pupillus 11. §. condicio autem infr. de instit. act.*

DE LEGE RHODIA
DE IACTV.
TIT. II.

PAVLVS libro 2. Sententiarum.

LEge Rhodia cauetur, vt, si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est.

Ad l.1. Lege Rhodia.

POst tractatum De exercitoria actione commodissimè subiicitur Titulus hic *de leg. Rhod. de iact.* quia plerunque ad conseruationem nauium, & ad periculũ præsens euitandum imminentis naufragij, necesse est proiici merces in mare, leuandæ nauis gratia, quæ res innumeras lites excitaret, non tantùm inter nauigantes & magistros, itemq; exercitores nauium, sed etiam inter eos maximè quorum merces fuissent, nisi lege Rhodia de iactu prospectum fuisset, qua cautum est, vt si leuãdæ nauis gratia mercium iactus factus est, omniũ contributione sarciatur damnum, quod pro omnibus datum est. Sic enim lego apud Paulũ in hac lege, adiecta dictione *damnum*, quæ nec deesse integro sensu, nec suppleri commodè potest.

RAT. DVB. Cùm leuandæ nauis gratia mercium iactus factus est, videntur nauigantes & domini mercium, qui in naue fuerunt, eas voluisse merces perdere, eoque veluti precio salutem suam periclitantem redimere: denique tanti habuisse mercibus, illis carere, vt in *l.4.§.1. sup. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Et quamuis coacti hoc fecerint, maluisse tamen videntur, vt in *l. si patre cogente 22. de rit. nupt.* Quid enim est, quod contemplatione & comparatione salutis certo modo æstimari possit? *l. pen. in fin. infr. de donat.* nec dubitamus quin etiam coacta voluntas sit voluntas *l. si mulier 21. §. vlt. supr. quod met. caus. l. si patre cogente 22. infr. de rit. nupt.* Sibi ergo imputent, qui id voluerunt, & quibus nulla proinde iniuria facta videri potest *l. in diem 9. §. 1. de aqua & aquæ pluu. arcend.* adeoque nec damnum vllum sentire videntur, quod si non ex culpa saltem non nisi ex voluntate sua sentiunt. Quis enim maiorem illam vim & planè diuinam, quam Græci Θεοῦ αἰτίαν vocant, præstare debeat? *l. si merces 25. §. vis maior l. ex conducto 15. §. si vis tempestatis infr. locat. l. contractus 23. in fin. l. quod quis 203. de regul. iur.*

DEC. Quemadmodum periculum commune est omnium, qui in eadem naue iniquis fluctibus agitata periclitantur. Ita & pro communi omnium salute auxilium commune fuit comparandum, vt quia naues quò magis oneratæ sunt, eò citiùs ac faciliùs in profundum demerguntur, ita mercium earum iactu quæ magis onerant, leuandæ naui atque ita conseruandæ prospiceretur. Quo facto, si nauis appulerit (nam si demersa sit nullus quæstioni locus relinquitur, cùm non possint videri merces iactæ in mare eius nauis leuandæ causa, quæ periit *l. 4. §. 1. in fin. infr.*) annon æquum est, commune damnum communi omnium contributione sarciri, quod pro omnibus datum est? Annon etiam voluntas illa, & cogitatio fuit omnium, qui aut in naue fuerunt, aut merces suas in mare proiecerunt? Nec enim id primò ac per se egerunt, vt mercium damnum incurrerent, adeoque nec vt merces illas pro derelicto haberent *l.2.§. vlt. l. qui leuandæ 8. infr.* sed vt communi omnium saluti conseruata naue prospicerent, & vexatam fluctibus nauem leui iactura defenderent, vt loquitur *l.4. C. Theodos. hoc tit.* Nec enim cuiusquam magnum damnum esse potest, quod à multis communi omnium contributione sarcitur, & multo leuius fit onus, quod fertur à pluribus *l.3. §. antep. de muner. & honor. l. ita vulneratus 51. in fin. ad leg. Aquil.* Aut quis iudex propitiis auribus eum audiat, qui magistro nauis aliisque vectoribus imputare velit, cur non periclitari ac submergi nauem passi sint potiùs quàm merces in mare proiici, vt querelæ causam hodie nullam haberent? *arg. l. si extraneus 33. & l. cùm in fundo 78. §. quod si mulier infr. de iur. dot.* Æquissimè igitur lata est lex Rhodia, vt post superatum commune periculum leuata naue communi etiam omnium damno subleuando prouideret.

2. IDEM libro 34. ad Edictum.

SI, laborante naue, iactus factus est: amissarum mercium domini, si merces vehendas locauerant, ex locato cum magistro nauis agere debent: is deinde cum reliquis, quorum merces saluæ sunt, ex conducto, vt detrimentum pro portione communicetur, agere potest. Seruius quidem respondit, ex locato age-

locato agere cum magistro nauis debere, vt ceterorum vectorum merces retineat, donec portionem damni præstent. Immo, etsi retineat [b] merces magister, vltrò ex locato habiturus est actionem cum vectoribus: quid enim, si vectores sint, qui nullas sarcinas habeant? plane commodius est, si sint, retinere eas [c]. At, si non totam nauem conduxerit, ex conducto aget: [d] sicut vectores, qui loca in nauem conduxerunt: æquissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorũ consecuti sunt, vt merces suas saluas haberent.

Ad l.2. si laborante.

RAT. DVB. Cũ laborãte naue, iactus merciũ in mare factus est, nihil imputari potest magistro nauis, qui neque nauis, neque nauigantium saluti aliter aut melius prospicere potuit. Ergo permittẽdũ non est amissarũ merciũ dominis, qui merces vehendas locauerant, vt ex locato cũ magistro agant, ne ex eo quod ipse ritè rectéq. ac permittẽte lege Rhodia fecerit, cõueniatur, & inquietetur *arg. l. Gracchus 4. C. ad leg. Iul. de adult.* Nec .n. quod indemnitatẽ à cæteris postea cõsecuturus sit onerare illũ debet, cũ id plerũque in dubio incertóque euẽtu positum sit, vt in *l. quod debetur 51. infr. de pecul.* & nemo ideo cõdemnandus sit, aut obligandus quod postea sit repeturus *l. nemo ideo 171. de reg. iur.* quia cuiusuis interest, nõ soluere potiùs quàm solutum repetere *l.3. de compensat. l. si stipulatus 15. in princip. de fideiuss.* DEC. Illi quorũ merces ad leuãdam nauẽ in mare proiectæ sunt, nullã eo nomine actionem habere possunt aduersus cæteros, quorũ simul cũ naue merces saluæ factæ fuerunt. Nullus .n. siue contractus, siue quasi cõtractus habitus est, neq; rursus delictũ vllũ ab iis admissum, non ob id solùm quòd delinquẽdi animus nullus fuerit *l. qui iniuria 53. infr. de furt.* sed etiã quia ad magistrũ nauis solũ pertinet, vt in mare merces proiiciat, vel à nautis proiici iubeat. Id enim est, magistrũ nauis esse. Ergo vt qui damnũ sensurũ indẽnitatis partem aliquam ab aliis quorũ merces saluæ sũt, cõsequantur, hic rei gerendę agendique ordo esse necessario debet, vt merciũ iactarum domini qui merces suas vehendas locauerant magistro, agãt cũ eo ex locato, deinde ipse ex cõducto cũ reliquis quorũ merces saluę sunt, vt damnũ & detrimentũ omne pro portione cõmunicetur. Ita fit vt omnibus optimè ac secũdum iuris ordinẽ consulatur. Omnia enim ex iuris ordine facienda sunt, quantum fieri potest *l. cùm vnus in princ. de reb. author. iudic. possid.* Itaque nõ tam agitur cum magistro, vt codẽnetur rectà, quàm vt cogatur agere cõtra alios ex conducto vt in *l. Iulianus 13. §. pen. de act. empt. l. cũ in plures 60. § messem infr. locat. l. si sic legatũ 75. §. vl. de legat. 1. l. 2. §. idem Labeo 28. ad sin. infr. ne quid in loc. publ.* & expressiùs *in §. penu. huius legis*, quod si nolit agere, tùm verò condemnetur. Sed in his tamen casibus omnibus si malit, is contra quem agitur actionem suam præstare quàm ipse agere, audiendus est, *ex reg. l. quod debetur 51. in fin. infr. de pecul.*

a *Seruius quidẽ respõdit.* Nouum quoq; & mirũ hoc agendi genus est cõtra te, non vt cũ alio agas, quemadmodũ in superiore casu, sed vt quod ex alieno habes retinẽas. RAT. DVB. Neq; agere, neq; retinere quisquã cogitur *l. vnic. Cod. vt nem. inuit. agere vel accus. cog.* & nos lati[a] probauimus in *Error. 1. decad. 51. de error. pragmat.* in interpretatione *l. diffamari 5. C. de ingen. manum.* & liberum cuiq; est, actiones quas habet remittere *l. quarieur 14. §. si venditor infr. de adilit. edict.* & similiter retẽtiones si quib. vti posset, omittere *l. si in area 33. in fin. supr. de cond. indeb. l. hæres 21. ad SC. Treb.* Ergo nõ est danda actio cũ magistro, vt cogatur ille vel cũ reliquis agere quorum merces saluæ sunt, aut eorũ merces retinere, quoadusq; portionẽ dãni præstiterint. DEC. Nemo aut actione aut retẽtione sibi cõpetẽte vti inuitus cogitur necessitate præcisa, sed tantũ cautiua, id est, nisi malit in pecunia soluere id cuius nomine cõuenitur. Non .n. malitiis indulgendũ est, neq; permittendum tibi vt actionem tuã remittas, vel retentionẽ omittas, nõ tam vt ei prosis cõtra quẽ actio & retentio illa tibi cõpetit, quã vt ei noceas, qui ex actione vel retẽtione illa iustũ cõmodũ debitámq; indẽnitatẽ cõsecuturus esset *arg. l. in fundo 38. supr. de rei vendic.* Cuiq; obligationes & actiones omnes ad hoc cõparatæ sint, vt quisq; acquirat sibi q̃ sua interest. *l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig.* Obligatio autẽ ciuilis quelibet sit iuris vinculũ quo necessitate adstringimur alicuius rei soluẽdę aut faciẽdæ gratia, vt Iustinianus in *Instit.* diffinit, cõsequens certè est, vt qui indẽnitatẽ præstare obligatus est iis, quorum merces iactu perierũt, siue agẽdo cõtra alios quorũ naues saluæ sunt, siue retinẽdo, nõ possit eã exuere obligationem, nisi malit ipse de suo soluere & satisfacere. Sunt .n. hoc sensu iudicia omnia absolutoria *§. vlt. inst. de perpet. & tempor. act.* Est autẽ lõgè cõmodius, & expeditius magistro nauis, itémq; miseris dominis amissarũ merciũ, vt magister per earũ quę saluę sunt, retentionẽ sibi cõsulat, quã vt per actionẽ. Elt .n. facilior sẽper possidẽti retẽtio *l.1. in princ. infr. de pign.* plúsque cautionis in re quã in persona, vt habet vulgata iuris regula 25.

b *Immo etsi retineat.* Legẽdũ omnino est addita negatione, *etsi nõ retineat*, vt sequẽtia illa ostendũt, *quid .n. si vectores sint qui nullas sarcinas habeant?* Et quod statim subiicitur, *plane cõmodius est, si sint, retinere eas.* Sẽlus autem est, Nõ tantũ retentionẽ hoc casu magistro cõpetere, sed etiã vltro actionem, vt priusquã agãt ipsi & merces suas repoſcãt, conueniri à magistro possint, ad cõtributionẽ faciendã pro communi dãno sarciẽdo, nec similẽ illũ esse iis qui retẽtiones, quas solas habẽt, omittũt, quib. exinde alio remedio cõsuli nullo potest *a. l. si in area 33. de condict. indeb. d. l. hæres 21.* si modo legas *similẽ non esse*, non vt vulgo *similem eũ esse*, secundũ ea quæ in Chyliade nostra scripsimus. Et certè absurdũ est dari vltro actionem ei qui ità per retentionem indẽnitati suæ prospexerit, cũ iã nihil eius interfit, nec sit probus qui bis idẽ velit cõsequi præsertim ab eodem *l. si quis dolo 51. in fin de re iudic. vulg. l. bona fides 57. de reg. iur.* RAT. DVB. Qui id quod poterat retinere, maluit reddere, videtur debitũ illud omne remisisse, pro quo poterat retinere. Ergo sibi debet imputare, nec permittendum est, vt vltro possit agere. DEC. Omissa retẽtio nõ tollit actionẽ alioqui cõpetentẽ, cuius exercẽdæ potiùs necessitatem inducit, si qua modo cõperat, neq; verò qui pignus pro debito datũ q̃ retinere poterat maluit restituere, condictione certi ex mutuo aut ex stipulatione, aut alia actione sibi cõpetente debitũ petere prohibetur *l.3 supr. de pact.* Nõ est igitur bona consecutio vt qui retentionẽ omisit, agere posteà nõ possit. Planè qui rẽtiones quas solas habent omittũt, debiti sut iacturã culpa sua faciũt. Euenit tamẽ plerũque ei ex variis causis, vt retẽtionis quidẽ ius cõpetat, sed tamẽ nihil sit, q̃ retineatur, vt & in actionibus accidit tã sæpe, vt quis iustam actionem habeat cõtra debitorẽ, sed quam debitoris inopia eludat *l. nam is 6. supr. de dolo.* Itẽque in prætorio pignore vt creditor ius habeat possidẽdi bona debitoris ex edicto, inque bonorũ possessionẽ eius missus sit decreto prætoris, & tamen nihil sit in bonis, quod sine cõtrouersia possideatur *l. quamuis 13. infr. de reb. author. iudi. possid.* His certè casib. nihil est quod imputare possis ei, qui nihil retinuit, quia nec habuit, quod retineret. An igitur & ideò agere prohibẽdus erit. Etsi .n. cõmodior est retentio, cũ nõ deest quod retineri possit, si tamẽ nihil sit quod retineatur, tanto magis actio dãda est, & quidẽ vltrò, id est non insubsidium deficientis retentionis, sed rectà & primariò. Idque est, ni fallor, quod Paulus insinuat ea interrogatione, *quid enim si vectores sint, qui nullas sarcinas habeant?*

c *Plane cõmodius est, si sint, retinere eas.* RAT. DVB. Etiã pro retẽtione nõ minùs quã pro actione litigatur. Ergo parũ aut nihil interest, an per retẽtionẽ sibi quis cõsulat, an per actionem, cum neutro casu litis incommoda damnáque effugiat.

DEC. Meliore cõditione pro retẽtione quã pro actione litigatur: quia cũ is qui retinere vult possideat, possessionis & reinõ actoris partib. fũgitur, nec proinde probationibus vllis oneratur, quomodo is qui petitoris partes sustinet, *l. si priusquã is in fin. infr. de oper. noui nunciat.* Ideóque vincit facilius, nõ solũ quia actore nõ probante reus absoluẽdus est, etiãsi nihil præstiterit *l.4. Co. de edẽd.* sed etiã quia quisquis possidet hoc ipso quid possidet plus iuris habet quã qui nõ possidet *l.2. infr. vti possid.* Neque verò tantũ vincit facilius qui retinet, quàm qui petit, sed etiã si quid obscuriùs est in iure petẽdi, aut retinendi, facilius est, vt detur possidẽti retẽtio, quã vt non possidẽti actio *d. l.1. in princ. de pig.* Ratio autẽ dandę in hoc casu nõ tantũ retẽtionis, sed etiã actionis magistro nauis aduersus illos, quorũ merces saluæ sunt, ex euidenti illa æquitate proficiscitur, quã Paulus hãc eleganter exprimit, quod æquissimũ sit commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas rẽs aliorum consecuti sunt, vt suas saluas haberent.

d *At si non totã nauem cõduxerit, ex conducto aget.* Benẽ Iacob. Cuiacius locũ hunc emendauit & ex Basilicis ita restituit *lib. 3. obser. c. 2. & lib. 21. c. 22. At si non totã nauem conduxe-*

vint ex conducto agere, scilicet domini amissarũ merciũ quos prius dixerat agere debere cum magistro ex locato, quia suas merces ei vehẽdas locauerãt, tota naue in eam rẽ conducta. Sed si nõ totã nauẽ, sed partẽ dũtaxat nauis conduxerint, nõ possunt agere ex locato, quia non tam merces suas locasse hoc casu videtur vehẽdas, cũ nec eas vehere magister debuerit, nisi reliqua etiã tota nauis locata: sicut & qui loca in naue cõduxerunt vectores suae mercibus, nihil quoq; locasse videri possunt, sed tantũ eam partẽ nauis conduxisse, quæ loca eorum continet. Vno igitur, casu id est conducta tota naue ab his qui suas merces transuehendas locauerunt, actio ex locato competit: alio autem casu si non tota nauis à dominis amissarum mercium conducta est, ex conducto agendum est cum magistro, sed vtriusque actionis idẽ erit effectus vt magister ab iis cõuctus actione ex cõducto cogatur agere cũ reliquis, sed actione ex locato vt dãni partẽ prestent, si nihil sit ex eorũ mercib. quod magister retinere aut possit, aut velit. Atque ita mihi locus hic exponendus esse videtur: nisi malis, quod malo, verba illa *non totam* delere, & eam interpretationem probare quam adferemus ad *§. cũ in eadẽ 2. infr.*

1 ¶ Si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut si quid exarmauerit: nulla faciẽda est collatio: quia dissimilis earum rerum causa sit, quæ nauis gratia parentur, & earum, pro quibus mercedem aliquis acceperit. nam & si faber incudem, aut malleum fregerit: non imputaretur ei, qui locauerit opus: sed si voluntate vectorum, vel propter aliquem metum id detrimentum factum sit: hoc ipsum sarciri oportet.

Ad §. 1. Si conseruatis.

RAT. DVB. Non debet esse deterior causa nauis & earum rerum omnium, quæ nauis armandæ aut aliter instruendæ causa paratæ sunt, quàm mercium pro quibus magister nauis mercedem acceperit, cùm non nisi salua naue potuerint merces conseruari: videturque lex Rhodia de iactu id sensisse, vt magistri nauis perinde atque aliorum indemnitati consuleretur. Ergo si qua in re deterior facta sit nauis conseruatis mercibus, non debent domini conseruatarum mercium recusare, quominus id quoque detrimentum communi contributione sarciant, ne durior alioqui sit condicio magistri & domini nauis, quàm sit vectorum, puta si quid nauis exarmauerit, id est, armamẽtis spoliauerit, cùm amissis vectorũ mercibus etiam dominus nauis pro portione cõferre debeat, vt *subijcitur in §. seq.*

DEC. Dissimilis causa est earum rerum, quæ nauis causa parantur, & earum pro quibus magister mercedem acceperit, quæ prioris generis sunt magistri, ac domini periculo sunt, qui pro eo incommodo exigit mercedem. Nec enim fieri potest, vt non ipso etiam vsu nauis deterior fiat, sicut & res cæteræ: id nempe est nauem exercere. Ergo quemadmodum, si faber incudem aut malleum fregerit, non imputaretur ei qui opus locasset: ita neque earum rerum nomine in quibus nauis deterior facta est collatio vlla fieri debet, nisi, vt Paulus bene subiicit, voluntate vectorum & propter metum aliquem id detrimentum factum sit. Hoc enim casu ipsum quoque sarciri æquum est *l. prox. & l. amisse 5. §. 1. infr.* Fit enim commune damnum quod omnium voluntate datum est. Lex autem Rhodia id demum sarceri damnum voluit, & commune fieri quod omnium voluntate & pro omnium salute datum esset, vt scriptum est in fine principij huius legis.

2 Cùm in eadem naue varia mercium genera complures mercatores coëgissent: prætereáque multi vectores serui, liberíque in ea nauigarent: tempestate graui orta, necessariò iactura facta erat. Quæsita deinde sunt hæc: an omnes iacturam præstare oporteat, si qui tales merces imposuissent, quibus nauis non oneraretur, velut gemmas, margaritas: & quæ portio præstanda est: & an etiam pro liberis capitibus dari oporteat: & qua actione ea res expediri possit. Placuit, omnes, quorum interfuisset iacturam fieri, conferre oportere: quia id tributum obseruatæ res deberent. itaque dominum etiam nauis pro portione obligatum esse. Iacturæ summam pro rerum pretio distribui oportet. Corporum liberorum æstimationem nullam fieri posse. Ex conducto dominos rerum amissarum cum magistro acturos. Itidẽ agitatũ est[a], an etiam vestimentorum cuiusq; & anulorum æstimationem fieri oporteat & omnium visum est: nisi si qua consumendi causa imposita foret[b]: quo in numero essent cibaria: eo magis quòd, si quando ea defecerint in nauigationem: quod quisque haberet, in commune conferret.

Ad §. 2. Cùm in eadem naue.

Proponũtur in hoc §. omnes ferè quæstiones, quæ circa interpretationem legis Rhodiæ de iactu possunt incidere, quæ quatuor his potissimum capitibus continentur. Primum est, an nauis iacturam necessariam, quæ per iactum facta erat, præstare omnes mercatores oporteret, etiam eos qui tales merces naui imposuissent, quibus illa nullo modo oneraretur, puta gemmas & margaritas: Secundum est, quænam portio præstanda esset ab omnibus qui collationi & contributioni sunt obnoxij: Tertium est, an etiam pro liberis capitibus, quæ in naue erant aliquid dare oporteret: Quartũ & postremum, quanam actione expediri ea res posset. Ad primam quæstionem Paulus respondet omnes quorum interfuisset iacturam fieri, conferre oportere, quia id tributum conseruatæ res deberent, ac proinde illos etiã qui nõ nisi gemmas, & margaritas naui imposuissent: itaq; dominum etiam nauis quæ cõseruata esset, pro portione obligatum esse. Ad secundam, iacturæ summam pro rerum qtę in naue fuerunt, & cõseruatæ sunt, pro portione distribui oportere. Ad tertiam corporum liberorum æstimationem nullam fieri posse. Ad quartã, actione ex conducto dominos rerũ amissarum cum nauta, id est, cum magistro, agere debere. Quod ad quæstionem primam attinet, ratio dubitandi illa erat, quod lex Rhodia de iactu de iis nominatim mercibus locuta sit, quæ nauis leuandę gratia in mare iactæ sint. Ergo de iis tantùm quibus onerata erat nauis vt leuari eam oporteret, non de gemmis & margaritis quarum onus nullum aut certè tam exiguum est, vt nullum videri possit, *l. 1. supr.*

l. 1. supr. sed decidendi ratio illa est, quod etiam eorum mercatorum, qui non alias merces quàm gemmas & margaritas naui imposuerant, interfuit iactu aliarum mercium conseruatam esse nauem, quæ si periisset, non tantùm gemmas suas & margaritas, sed seipsos quoque amisissent. Aequissimum ergo est detrimentum, quod eorum, qui merces suas amiserunt, proprium ab initio fuit cõmune fieri omnium, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, vt merces suas saluas haberent, vt scriptum est in principio huius legis *versic. æquissimum*. Quæ ratio facit, vt dominus quoque nauis conferre debeat, quia & ipsius interfuit iacturam fieri, vt salua esset nauis ex cuius naufragio longè maius damnũ fuisset passurus. Ad secundam quæstionem Ratio dubitandi erat, quia maior ponderis, quàm æstimationis mercium naui impositarum ratio habẽda videretur, cùm eæ merces, quæ fuerũt maioris ponderis, ideoque magis nauem onerarunt, maius quoque periculum submergendæ nauis attulerint, maioremq; leuandæ nauis & iactus faciendi occasionẽ præbuerint: sed iam diximus, interfuisse omnium iacturam illam fieri, vt cæteræ merces saluæ essent. Tanti verò interest, quanti merces illæ sunt, quæ quo pretiosiores fuerunt, maiorisque precij, licèt minoris ponderis, tanto magis dominorum interfuit saluas eas esse: præsertim cùm ex earum conseruatione lucrum hoc domini sentiant, quòd eas fortasse vendituri sint longè maiore precio, quàm æstimatæ sint, quamuis æstimari eas oporteat, non quanti emptæ sunt, sed quanto pluris venire possunt: quod in rebus amissis diuersum est, in quibus æstimandis non quanto pluris venire potuerint, spectatur, sed quanti emptæ fuerint, quia detrimenti tantùm non etiam lucri fit præstatio, vt eleganter scriptum est in *§. portio autem 4. infr.* Ad tertiam, Ratio dubitandi erat, quòd corpora liberorũ hominum, qui in eadem naui erant, perinde salua facta sunt ac merces, & nauem perinde onerabant, quæ iactu mercium leuanda fuit? Quidni ergo etiã pro seipsis conferre aliquid debeant? Cùm præsertim sæpe accidat, vt propter homines improbos & sceleratos, qui in naue sunt, tempestas oriatur, quique ideò ipsi potiùs in mare proijciendi essent, vt de se Ionas Propheta dicebat. At propter merces numquam, sed decidendi ratio est, quia corporum liberorum nulla potest fieri æstimatio, *l. 3. supr. si quadrup. pauper. feciss. dicat. l. 1. §. si cùm liber. & l. vlt. de his qui effud. vel deiec.* In proposito autem non nisi pro precio & æstimatione rerum, quæ in naue fuerunt, tam quæ amissæ, quàm quæ saluæ sunt, collatio fieri potest: ergo nihil pro liberis hominibus conferendum est, quia nec dici posset, quid pro eorum capitibus & salute, quæ inæstimabilis est, conferri oporteret *l. pen. in fin. infr. de donat.* maximè cùm hominum qui in naue sunt potissimum conseruandorum causa iactum fieri necesse sit, quorum gratia, & merces, & cæteræ res omnes à natura comparatæ sunt *l. vetus fuit quæstio 68. supr. de vsufr. l. in pecudum 28. infr. de vsur.* Neque verò prudentes nostri Ethnici, ac pagani ferè omnes, causas istas tempestatum & procellarum, quas fides nostra verissimè peccatis adscribit, agnouerunt: quas tamen, etiamsi agnouissent, nihilo magis æstimationem vllam liberi corporis facere potuissent. Ad quartã & postremam quæstionem, dubitandi Ratio ex eo sumenda est, quod initio huius legis idem Paulus noster scribit, dominos mercium amissarum, si merces vehendas locauerant, ex locato agere debere cũ magistro, cum quo tamen hîc scribit acturos eos ex conducto: sed hoc quomodo & cum qua distinctione accipiendum sit, iam explicauimus ad finẽ principij huius legis in versic. *at si nõ totam*. nisi quis malit dicere, quod ex hoc §. probabili[9] fortasse fuerit, corruptũ esse locũ illũ & sublatâ negatione, licèt in Basilicis quoq; sit ita legẽdũ, *at si totã nauẽ cõduxerint*, aut sublata etiã dictione, *totã*, *at si nauẽ conduxerint*, vt distinguendũ sit, an mercium amissarũ domini merces suas vehendas locauerint, nõ cõducta nauis an verò nauẽ & quidẽ totã conduxerint priore casu actione ex locato agere illos cũ magistro nauis debere, quia nulla fuit cõductio, sed tãtũ locatio: Posteriore verò agẽdũ esse ex conducto, quoniã nauis cõducta est, quæ pro parte cõduci nõ potest, & quã si quis nolit cõducere, ne nimio sumptu ac grauiore mercede sẽ oneret, solet ac debet merces suas vehẽdas locare, & ita ex locato, nõ ex cõducto agere: nõ enim tota naue vtũtur, qui merces suas vehẽdas locãt: in quo videtur cõuenire cũ iis vectorib. qui nullis onerati sarcinis loca tãtũ in quib. stẽt aut sedeãt, cõducunt: sed in eo tamẽ differũt, quod nihil habẽt quod locẽt, sed cõductores tãtùm sũt, nõ locatores. Ideóq; Paulus eos bene æquiparat illis, qui nauem cõduxerunt, vt actionẽ ex cõducto habeãt, nõ illis qui merces suas vehẽdas locauerũt; quod nõ intellexit, malus quisquis ille fuit interpres, qui verba illa *non totã*, ob id solũ adiecisse videtur, quod æquiparari cerneret casum hunc nauis conductæ cum illo quo vectores quædam duntaxat loca in naue conduxerint, atque ita non totam nauem.

a *Itidẽ agitatũ est.* RAT. DVB. Vestimẽta & annuli qui in digitis gestãtur, nõ nisi accessiones sunt corporũ, & quidẽ necessariæ, ergo nõ magis in æstimationẽ & collationẽ venire debent, quã corpora ipsa libera, quorũ æstimationẽ diximus fieri nullã posse, præsertim cùm nec imputari quicquã possit iis, qui in naue fuerũt. cur eã eiusmodi vestimẽtis & annulis gestatoriis onerauerint: nã nec harũ rerũ nomine vectura vlla debetur, quia cæterarũ locationi accedũt *l. 4. in fin. supr. naut. caupon. stabul.* DEC. Collatio & cõtributio fieri debet pro portione æstimationis rerũ omniũ, quæ in naue fuerunt, tã quæ amissę, quàm quæ saluæ sunt *§. portio 4. infr.* Scilicet si commodã æstimationẽ recipiãt, ne ipsa quoq; liberorũ hominũ capita cõprehẽdamus. At qui vestimẽta cuiusque & annuli gestatorij suã quoq; habent, nec valde difficilem æstimationem. Ergo horum quoque omnium æstimationẽ & proportione æstimationis collationem fieri æquissimum est.

b *Nisi si qua cõsumẽdi causa imposita foret.* RAT. DVB. Etiã illa quæ cõsumẽdi causa naui imposita sunt, vt cibaria suã habẽt æstimationẽ, nõ minùs quã vestimẽta & annuli, de quib. modò diximus. Ergo eorũ quoq; æstimatio fieri debet, & collatio pro parte æstimationis. DEC. Quæcunq; cõsumendi causa naui imposita sunt, præsertim verò cibaria, cõmuni lucro & cõmodo omniũ quii in naui sũt, imposita esse cẽsentur, & cõsequẽter à munere & onere collationis huius sunt & esse debent immunia. Eo magis quòd, etiamsi consumpta fuissent, & in nauigatione defecissent, quod quisque nauigantium habuisset id, in cõmune cõferre debuisset. Ex eo igitur intelligimus non posse dominos, qui merces suas in mare proiectas amiserunt, conqueri, cur eorum merces potiùs, quàm cibaria in mare proiectæ sint ad leuandam nauem. Nec onere collationis fungi eas res æquum esse, quæ si deessent, communi omnium nauigantium contributione essent reparandæ.

3 ¶ Si nauis à piratis redempta sit: Seruius, Ofilius, Labeo, omnes conferre debere, aiunt. quod verò prædones abstulerint, eum perdere, cuius res fuerint: [a] nec conferendum ei, qui suas merces redemerit. [b]

Ad §. 3. Si nauis.

RAT. DVB. Lex Rhodia de iactu non ad hunc casum pertinet, quo nauis quæ in piratarum manus incidit, ab iis redempta est, sed ad illum duntaxat quo leuandæ & saluandæ nauis gratia merces in mare iactæ sunt, vt constat ex *l. 1. supr.* Ergo nulla hoc casu fieri collatio debet. DEC. Ratio legis Rhodiæ de iactu & æquitas collationis æquè in hac specie locum habet, atque si nauis leuandæ & saluandæ gratia merces in mare proijci necesse fuisset: Quid enim refert, an Piratarum incursu nauis pereat, an naufragio? Autan perdita redimatur, an ne tota perdatur pars mercium in mare proijciatur? An denique merces in mare iacias, an in piratarum manus pro redimenda naue pecuniam proijcias? Imò si verum amamus, hoc posteriore casu quo nauis certo precio à piratis redempta sit, maior subest ratio æquitatis ad inducendam contributionem, quia hoc casu fieri potest, vt non modò nauis quæ redempta est, tota salua sit, sed etiam merces omnes quæ in naue fuerunt: quod tamen iactu facto fieri nunquam potest. Ergo bene Seruius, & Ofilius, & Labeo ad hunc quoque casum legẽ Rhodiã de iactu porrexerunt, iúsque optima ratione cõstitutum optima interpretatione auxerunt. In quo maximè prudentum nostrorum & officium & auctoritas versatur *l. neque leges 10. cum trib. seq. supr. de legib.* Debẽt igitur quotquot in naue fuerunt, & merces habuerunt, pro redemptę nauis precio cõferre, pro portione æstimationis rerum quæ in naue fuerunt, præterquàm quæ ex iis à prædonibus & piratis ablatę atque ita deperditę proponantur, vt sequitur in textu.

a *Quod verò prædones abstulerint, eum perdere, cuius res fuerint.* RAT. DVB. Ex lege Rhodia de iactu fit collatio ex *iis* quidem etiam rebus quę saluę sunt, sed vt earum quę iactu amissę sunt, damnum sarciatur *l. 1. supr.* Ergo & in proposita specie cùm nauis à piratis redempta est, earum quoque mercium quas prædones abstulerunt, damnum sarciri ab aliis debet, quorum res saluę sunt, vt in omnibus lex Rhodia de iactu ad hunc casum tanquam similem protrahatur. DECIS. Lex quę de vno tantùm casu locuta est, ad alium quoque trahi potest & debet, vt diximus, in quo par sit ratio iuris & æquitatis, at quatenus paritas & similitudo rationis in vtroque casu patitur, non quatenus dissimilitudo & diuersitas aliqua est. Atqui proposita species de naue à piratis redempta, sicuti simile illud habet cum naue, quę per iactum mercium salua facta est, quod suprà diximus. Ita & illud dissimile, quod iactis mercibus factum est propter amissas res aliorum, vt reliqui suas merces saluas habuerint: quæ res collationis communis æquitatem induxit, vt scriptum est in fine principij huius legis. At cùm nauis à piratis redempta est, qui merces suas saluas habent, quòd alij suas perdiderint, sed quia nauis redempta est. Redemptum porrò videri non potest, quod prædones abstulerunt. Nihil igitur est quod meliùs aut æquiùs dici possit, quàm vt earum rerum quæ à piratis ablatę sunt, damnum esse illorum debeat, cuius res fuerunt. Cui enim iustiùs perire res potest, quàm domino? *l. quæ fortuitis 6. l. pignus 9. C. de pignor. act. l. contractus. 23. in fin. de regul. iur.*

b *Nec conferendum ei qui merces suas redemerit.* RAT. DVB. Collatio facienda est pro portione æstimationis rerum omnium, quæ in naue fuerunt, nec minùs earum quæ amissæ, quàm quæ saluæ sunt, vt subijcitur in §. *seq.* Ergo etiam pro iis mercibus quę à prędonibus ablatę sunt, conferendum est ab iis, quorum res illæ fuerunt in precium redemptæ nauis. DEC. Iniquum est ad collationem compelli pro ablatis mercibus eum cui pro eo damno nihil conferre velint illi, qui res suas redemerunt. Cùm enim damnum earum hac ratione totum ad ipsum pertineat, duplici damno adficeretur, si & res ablatas in solidum amitteret, & præterea pro iis ipsis rebus aliquid conferre illi, qui suas merces redemit, cogeretur, atque ita afflicto daretur noua afflictio contra naturalem æquitatem *l. iure succursum 6. infr. de iur. dot.* Quod in casu legis Rhodiæ de iactu diuersum est, in quo amissarum quoque rerum nomine collatio fit à domino, qui eas amisit, quoniam & qui saluas suas res habent, ei cõferunt, vt amissarũ rerum damnum pro sua parte sarciant, nec habent, quod conquerantur, qui commune detrimentum fieri vident, quod alioqui proprium ipsorum esse deberet. Denique damnum amissarum rerum collationis consortio sarciri debet, vt loquitur Hermogenianus in *l. amissa 5. infr.* Et nomen ipsum collationis sonat mutuum onus esse debere. Denique cùm id, quod ablatum est, redemptum non sit, vt proximè diximus, nihil causæ est, cur in redemptionem nauis conferre quis debeat pro rebus, quæ non redemptæ: sed perditæ sunt, sicuti nec causa vlla est, cur ei hoc nomine conferatur.

4 ¶ Portio autem pro æstimatione rerum, quæ saluæ sunt, & earum, quæ amissæ sunt, præstari solet. nec ad rem pertinet, si hæ, quæ amissæ sunt, pluris venire poterant: [a] quoniam detrimenti, non lucri, fit præstatio. sed in his rebus, quarum nomine conferendum est, æstimatio debeat haberi, non quanti emptæ sint, sed quanti venire possunt.

Ad §. 4. Portio autem.

RAT. DVB. Rerum amissarum æstimatio præsens nulla fieri potest, & qui eas amisit, iam satis magnum in earum amissione damnum patitur, nec prærerea cogendus est etiam illarum rerum nomine quas amisit aliquid conferre, ne afflicto detur afflictio, vt proximè dicebamus ex *l. iure succursum 6. de iur. dot.* DEC. Conferri oportet ab his omnibus quorum interest eam iacturam factam esse §. *cùm in eadem naue 2. supr.* Atqui interest etiam illorum, qui merces suas in mare iactas amiserunt, qui alioquin & ipsi quoque cum suis mercibus & cum naue periissent. Ergo & pro amissis mercibus conferre eos oportet. At non ita tamen vt vltra res amissas aliquid præstent, per quod fiant pauperiores, sed vt ex communi illa contributione

tione, quæ pro damno sarciendo facienda est minùs percipiant. Nam & eo modo plerunque collatio fit etiam bonorum, id est, imputando & minùs percipiendo, vt in *l. 1. §. sed si tantùm infr. de collat. bonor. l. dotis 5. Cod. eod. tit. de collat.* Ita fit, vt pars tantùm damni, eáque interdum minima penes eum remaneat, cuius res amissæ sunt, penes quem totum damnũ, si collatio nulla fieret, remaneret. Æstimãtur autem res amissæ, non quanti sunt eo tempore, quo iam amissæ sunt, ne alioqui ad nihilum redigatur æstimatio, cùm post amissionem nullius amplius sint æstimationis *arg. l. 3. supr. de condict. tritic.* sed quanti emptæ probabuntur, ad differentiam earum quæ saluæ sunt, quas æstimari oportet, quanti venire possunt, vt sequitur in textu.

a *Nec ad rem pertinet si hæ quæ amissæ sunt pluris venire poterant.* RAT. DVB. Tanti magnæque res esse intelligitur, quanti vendi potest *l. si seruus 14. in fine princip. supr. de condict. furt. l. 11. §. si heres infr. ad SC. Trebell.* Et tanti cuiusque interest non modò quantum ei abest, sed etiam quantũ lucrari potuit *l. si commissa 13. infr. rat. rem haber. l. 2. in fin. supr. de eo quod cert. loc.* Ergo etiam res quæ amissæ sunt, perinde atque illæ quas iactus saluas fecit, æstimari debent, non quãti emptæ sunt, sed quanto pluris venire potuerunt, alioqui non videbitur plenè sarciri damnum, quod amissarum rerum domini ex earum iactura passi sunt.

DEC. In collatione quam lex Rhodia de iactu fieri imperauit, detrimenti tantùm, non etiam lucri fit præstatio. Satis enim abundéque dominis amissarum mercium esse debet, quod ex earum iactura nullũ damnũ sentiant, nisi quantũ sentirent, si alienæ merces fuissent, id est, detracto eo quod illi ipsi pro sua parte conferunt. Quæ collatio tantò minor est, quantò minoris amissæ res æstimantur. At è contrario saluas merces æstimamus, non formali earum precio, quomodo Vlpianus loquitur in *l. in lege Falcidia 62. §. 1. ad leg. Falcid.* id est, quanti emptæ & venditæ sunt, sed quanto pluris venire possunt, non vt dominis earum mercium faueamus, sed vt iis potiùs qui suas amiserunt, & pro quorum indemnitate collatio fit, vt tanto plus hi conferant, maioréque collatione onerentur, in solatium miserorum, qui iacturam passi sunt. Nam neque ea res adeò damnosa est iis qui conferunt, vt magnam querelæ occasionem habeant, cùm felicitati debeant potiùs adscribere, quod res suas saluas habent, & quarum æstimatio possit adhuc crescere, licèt tanti æstimatæ sint, quanti venire præsenti tempore inspecto possunt, si forte postea, quod facilè potest contingere, mercium eius generis æstimatio augeatur *l. 3. de eo quod cert. loc.*

5 ¶ Seruorum quoque qui in mari perierunt, non magis æstimatio facienda est, quàm si qui ægri in naue decesserint, aut aliqui sese præcitauerint.

Ad §. 5. Seruorum quoque.

RAT. DVB. Etiam seruorum qui in mari perierunt, aliqua æstimatio est, ea scilicet quæ fuit, priusquàm perirent sumpto mortis tempore ἐπιλάτῃ, vt Vlpianus loquitur in *l. 3. supr. de condict. tritic.* Atqui etiam amissarum mercium æstimatio facienda est, vt sciatur quantum ad sarciendum damnum pro portione æstimationis cõtribui debeat ab his qui merces suas amiserunt, vt proximè dictum est in §. *præced.* Ergo etiam seruorum qui in mari perierunt æstimatio facienda est.

DEC. Earum demùm mercium amissarum æstimatio facienda est, quæ ideò amissæ sunt, quod in mare proiectæ sint leuandæ nauis gratia: cùm tota contributionis huius æquitas ex eo pendeat, quòd æquissimum sit commune detrimentum fieri eorum qui propter amissas aliorum res consecuti sunt, vt merces suas saluas haberent, vt scriptum est in fine principij huius legis. Atqui serui, quos ponimus in mari periisse eo tempore, quo nauis laborabat, non ideò perierunt quòd in mare proiecti sint ad leuandam nauem (nec enim proiiciuntur homines in mare, sed merces hominum conseruandorũ gratia, vt diximus ad §. *cùm in eadem naue supr.*) nec ideò reliquorum res saluæ factæ sunt quòd serui perierint, quorum opera quantò grauior tempestas fuit, tantò magis ad saluandam nauem fuit necessaria. Nulla igitur ratio est, vt aliqua eorum fiat æstimatio non magis quàm si ipsi ægri in naue decessissent, aut aliqui ex iis sese præcipitassent.

6 ¶ Si quis ex vectoribus soluendo non sit: hoc detrimentum magistri nauis non erit. nec enim fortunas cuiusque nauta excutere debet.

Ad §. 6. Si quis ex vectoribus.

RAT. DVB. Domini qui merces suas amiserunt, per iactum factum in mare habent eo nomine actionẽ cum magistro nauis, aut ex locato si merces suas vehendas tantùm locauerãt, non etiã nauẽ conduxerãt, aut ex cõducto, si cõduxerant nauẽ hac ipsa lege in *princip. & §. cũ in eadẽ naue supr.* Magister autem nauis postmodũ agere debet cõtra reliquos, quorũ res saluæ factæ sunt, vt detrimentum aliorũ pro portione cõmunicetur. Proinde si quis ex aliis soluẽdo nõ sit, putà ex vectoribus, qui nec sarcinas nullas habeãt, dãnũ magistri esse debet, aut exercitoris qui ex facto & cõtractu magistri tenetur, nõ eorum qui merces suas amiserunt, quiq; ob eã causam iam satis magno damno & incommodo adficiũtur: cui enim potius nocere velis inopiam debitoris, quã creditori, cuius actio ob eam rem inutilis efficitur? *l. nam is 6. de dolo.* Atqui vectoris, qui soluendo non est, creditores non sunt illi, qui merces suas amiserunt, quandoquidem nullam cum eo actionem habet, sed magister nauis, quem & nautam Paulus hîc vocat, vt & in *d. §. cùm in eadem naue*, quamuis & nautæ dicantur qui sub magistri cũra in eadem naue sunt eius regendæ gratia *l. 1. §. sed si cum quolibet supr. tit. prox.* Quid ergo ad amissarum mercium dominos pertinet, an vectores omnes soluendo sint, an nõ? DEC. Non debet magister nauis fortunas & facultates cuiusque vectoris & aliorum, qui nauem ingrediuntur excutere. Non solùm ne nauigaturis longior mora fiat, sed etiam quòd qui nauigaturi veniunt plerunque sint magistro incogniti, & ex tam longinquis partibus, vt etiamsi maximè de ipsorum fortunis & facultatibus inquirere magister vellet, attamen non posset. Impossibilium autem nulla est obligatio, vt habet regula iuris 18. Ergo si quis ex vectoribus soluendo non sit detrimentum magistri nauis esse non debet, sed cõmune omniũ qui in naue fuerunt, & qui ex lege Rhodia in contributionẽ vocantur. Quod enim actio cõtra eũ solũ datur iis qui merces suas amiserũt, ipsi verò magistro cõtra vectores & reliquos, nõ ideò fit, vt periculo suo magister & agat & conueniatur, sed quia

ex iuris ordine ita faciendum nècessariò est, vt damnum communicetur, cùm possit etiam liberari præstando actionem, ex regula *l.quod debetur 51. in fin. inf. de pecul.* vti diximus ad initium huius legis.

7 ¶ Si res, quæ iactæ sunt, apparuerint: exoneratur collatio, quòd si iam contributio facta sit: tunc hi, qui soluerunt, agent ex locato cum magistro: vt is ex conducto experiatur, &, quod exegerit, reddat.

Ad §.7. Si res.

Prima sententia huius §. nullam omnino recipit dubitandi rationem. Quis enim non fateatur exonerari debere collationem, si res quæ in mare iactæ sunt, apparuerint, cùm eo casu nec amissæ videri possint, quia nimirum pro derelicto habitæ nunquam fuerunt, vt subiicitur in §. *prox. & in l. qui leuandæ* 8. *infr. l. quæ ratione* 9. §. *vltim. infr. de acquir. rer. domin.* nisi iactæ sint ab eo, qui certò credidit perituras, quod aliquando accidit *l. falsus creditor* 43. §. *penult. infr. de furt.* Quo tamen etiam casu dicendum est exonerari collationem, si merces iactæ sic appareant, vt tamen nemo velit eas suas dicere. Tunc enim distinctio illa locum habet, cùm is qui eas inuenit retinere vult, quasi suas & lucrandi animo, vt in specie *d. l. falsus* §. *pen.* vbi quæritur an actio furti eo casu locum habeat. Sed quod subiicitur, si iam contributio facta sit, tunc eos qui soluerunt, agere ex locato debere cum magistro, vt is ex conducto experiatur, cum eo qui exegerit, vt quod exegit, reddat, dubitationem aliquam habere videtur, cùm nihil imputari possit magistro, propter quod cum eo agi debeat, æquiusque videatur dari rectà actionem iis qui soluerunt contra dominum amissarũ mercium, qui accepit solutionem, circuitus nimirum vitandi gratia, vt in *l. dominus testamento* 53. *de condict. indeb.* & ne inquietetur magister, qui nec promisit quicquam nec accepit. Sed respondendũ est, quod iam diximus ad finem §. *præced.* non ideo agi cum magistro, vt inquietetur, aut aliquo incommodo afficiatur, sed vt seruato iuris ordine omnibus consulatur. Denique si conuentus ille, quia actionem habet, contra eum qui solutionem accepit, malit actionem illam præstare, quàm eius exercendæ molestia, sumptuque se onerare, potest id facere, ex *reg. l. quod debetur 51. in fin. infr. de pecul. l. si quid possessor 31. in fine princip. sup. de hered. petit.* Porrò qui rerum suarum quasi amissarum nomine iam solutionem per contributionis auxilium amiserat, recusare non potest, quominùs id omne quod exegerit restituat siue magistro ipsi, à quo conueniatur, siue iis qui soluerunt, quia licèt ab initio debitum fuerit, & quidem ab iisipsis qui soluerunt, ex postfacto tamen recuperatis mercibus, quæ amissæ credebantur, incipit fieri indebitum: ideoque & condictione indebiti posset repeti, ne alioqui ex aliena iactura locupletaretur is, cui non alia de causa solutum fuerat, quàm ne in damno moraretur. Neque audiendus est, si dicat, nihil interesse eorum qui iam per contributionem soluerunt, an merces posteà repertæ sint, an amissæ manserint. Cùm iis repertis cesset ratio quæ soluendi necessitatem iniunxerat, nec vllo colore solutum retineri possit, quod nullo iure soluendum fuit. Quod verò Paulus hîc scribit agendum esse ex locato cũ magistro. Intellige si vectores merces suas vehendas locauerint, vt in principio huius legis non etiãsi nauẽ conduxerint: tũ enim ex conducto agere debent, secundũ ea quæ diximus in §. *cùm in eadẽ sup.*

8 ¶ Res autem iacta domini manet, nec fit apprehendentis: quia pro derelicto non habetur.

Ad §. vlt. Res autem iactæ.

RAT. DVB. Plerunque credendum est, cum qui merces suas iacit in mare, licèt nauis leuandæ causa, derelinquentis animo id facere, cùm sciat perituras, & spes eas recuperandi aut nulla, aut certè non nisi perexigua sit *l. falsus creditor* 43. §. *pen. infr. de furt. iunct. l. eiectus* 35. *de eiect.* Et sanè res nostræ statim atque in manu & potestate nostra esse desierunt, tamdiu duntaxat nostræ manent, quandiu difficilis non est earum persecutio §. *apium quoque* 14. *vers. examen quoque Instit. de rer. diuis.* Alioquin occupantis fiunt *l. naturalem* 5. §. *examen de acquir. rer. domin.* Ergo non est verũ quod hîc Paulus scribit, res iactas domini manere, nec fieri adprehendentis, quia pro derelicto non habeantur. Alioqui cur non oneramus dominum amissarum mercium, qui petit ex lege Rhodia contributionem, vt si res illa tandem aliquando apparuerit, reddat ipse quicquid contributionis nomine acceperit, vt in *l. item si cùm* 14. §. *quid si homo supr. quod met. caus. l. si à bonæ fidei* 21. *in fin. supr. de rei vindic. iunct.* §. *prox. præced. huius legis.* DEC. Alia causa est earum rerum, quæ pro derelicto habentur; alia verò earum, quæ in maris tempestate leuãdæ nauis gratia eiiciuntur, quia non eo animo eiiciuntur, quòd quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa naue periculum maris effugiat *l. qua ratione* 9. §. *vlt. infr. de acquir. rer. domin. l. qui leuandæ* 8. *infr. hoc tit.* vbi Iulianus addit dominos ita merces suas in mare proiicere, quasi ablaturos si eas inuenerint, aut si suspicati fuerint, in quem locum eiectæ sint, requisituros. Et perinde esse, ac si quis onere pressus in viã rem abiecerit, mox cum aliis reuersurus, vt eadem auferat. Manent igitur domini & consequenter non fiunt adprehẽdentis, & primi occupantis. Id enim proprium est earum rerum, quæ aut in cuiusquã dominio nunquam fuerunt, aut à domino habitæ sunt pro derelicto: aut si feræ bestiæ fuerunt, vt in *d. §. examen.* pro derelicto haberi incipiũt, statim atque in naturalem suam laxitatem & libertatẽ ita peruenerunt, vt nostram persecutionẽ effugerint, aut etiam difficilem fecerint *l. Põponius* 44. *de acquir. rer. domin.* Dominium siquidẽ ferarum bestiarũ sicut difficilius acquiritur, ita faciliùs amittitur. Alioquin id quod nostrũ fuit, tãdiu nostrũ manet, quandiu recuperari potest, licèt recuperandi spes ferè abscissa sit, vt in specie *d. l. Põponius*, nemo enim credendus est pro derelicto habere res suas voluisse, quãdiu in eo sunt, vt quãuis nõ nisi casu, recuperari possint, siue q̃ nemo suũ iactare præsumatur *l. cũ de indebito* 25. *de probat.* sine q̃ vt alio vulgari nostrorũ iactatur brocardico, nemo in necessitatib⁹ liberalis existat, ex *l. rẽ alienã* 28. *de adim. legat.* Deniq; ex eo q̃ mera faciẽdi necessitate fit, nũquã coniectura voluntatis sumi potest, quia necessitas nõ habet voluntatẽ, vt mirũ sit Vlp. in *d. l. falsus creditor* 43. §. *pen. de furt.* contrà scripsisse. Plerũq; credendũ eum esse, qui nauis leuãdæ causã merces suas in mare proiicit derelinquentis animo id facere, nec eũ qui eas occupauerit,

occupauerit, quasi suas furti teneri, cùm tamen idem Vlp. *in d. l. Pomponius*, probet sententiam Pomponij, qui scripserat etsi naufragio quid amissum sit, non statim id nostrum esse desinere, adeóque quadrupli teneri eum qui illas rapuerit: nisi quis pro Vlpiano respondeat, aliud esse de iis rebus loqui, quæ amissæ sint per naufragium: aliud verò de iis quæ à domino ipso iactæ sint in mare. Quæ enim per naufragium simpliciter amissæ sunt & expulsæ non possunt videri derelictæ, sed potius deperditæ, nec in derelicto sunt, sed in deperdito, vt Iauolenus loquitur *in l. interdum* 21. §. . *de acquir. pos.* cùm in iis amittẽdis nullum domini factum interuenerit; quod vtique necessarium est, vt res pro derelicto habita dici possit §. *pen. Instit. de rer. diuis. l. si id quod* 5. §. 1. *infr. pro derelict.* Nec enim dominium nuda voluntate amitti vnquam potest *l. si quis vi* 17. §. *differentia de acquir. poss.* Et certè ita est, sed non inde fit, vt merces in mare iactæ eò magis pro derelicto haberi debeãt, aut vt pro derelicto vsucapi possint; si eidem Iuliano credimus in *l. penult. infr. pro derelicto.* vt enim rẽ suam pro derelicto quis habeat, nõ satis est, quòd eã proiecerit, nisi abiecerit *d. §. penu. & vlt. Inst. de rer. diui.* aliud namq; est proiicere, aliud abiicere. Nec omnimodo vera est illa Vlpiani ratio in *d. §. pen.* quòd is qui merces illas in mare proiecit, sciuerit perituras. Quomodo enim scire potuit si accidit aliquãdo, licèt rariùs vt recuperentur? Fateor spem recuperãdi penè abscissam esse, nisi in promptu sint vrinatores qui extrahant, vt in *l. 4. §. 1. infrà.* Ideoque nec onerandum esse dominum cui pro amissis mercibus contributio fit; vt caueat se quod exegerit restituturum, si merces recuperari contigerit: quasi ea spes contra spem sit, & quia iniquum esset dominũ post amissas fortunas & res suas fortasse vniuersas, præterea incommodo cautionis affici *arg. l. tutelas* 7. §. *vlt. supr. de capit. minut. l. hæc stipulatio* 14. *in fin. vt legat. seu fideic. seruand. caus. caueat.* Sed tamen ei qui iam omnia amiserit, spem quoque eripi, esset proculdubio inhumanum. Est enim spes vnicum quamuis miserrimum in afflictione solatiũ, &, vt quidam dicebat, nihil nisi paullo plus quàm nihil. Planè si proponas dominum cùm merces suas leuandæ nauis gratia in mare iaceret, palàm dixisse habere se illas pro derelicto, admittam facilè Vlpiani sententiam in *d. §. pen.* vt merces illæ tanquã pro derelicto habitæ fiant primi occupantis, nec furtum committat ille, qui eas, vt suas faceret, adprehenderit. Sed id neque facile accidit, neque in dubio accidisse credendum est, vt Vlpianus voluit: sed probandum & quidem apertissimis probationibus, si Iuliano, Paulo & Caio, itémque Iustiniano in §. *vlt. Instit. de rer. diuis.* magis credere volumus, quã Vlpiano, cui satis esse debuit dicere aliquando accidere quod ille dicit plerumque credendum esse accidisse, quamuis extra hunc casum aliquid in mare proiicere nil aliud sit quã idipsum velle perdere *l. Mauius* 55. *de condẽ. & demonst. l. quidã* 27. *infr. de cõd. inst.*

3. PAPINIANVS libro 19. Responsorum.

CVm arbor, aut aliud nauis instrumentum, remouendi communis periculi causa, deiectum est, contributio debetur.

Ad l. cùm arbor 3.

RAT. DVB. Dissimilis causa est, earum rerum quæ nauis instruendæ causa parantur, & earum pro quibus vehendis merces datur. Nam si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, deiecta fortassis arbore aut alio nauis instrumento, nulla eo nomine facienda est collatio, sicuti si faber malleum aut incudem fregerit, non imputatur ei qui opus locauerit *l. prox. §. 1. supr.* Ergo nulla hoc nomine contributio debetur. DEC. Multum refert an arbor, aut aliud quodlibet nauis instrumentum deiectum sit vi tempestatis; an verò ex voluntate vectorum communis periculi remouendi causa, quomodo Papinianus hîc loquitur, id est, vt nauis liberari posset cum mercibus, vt Hermogenianus in *l. amissa* 5. §. 1. *infr.* Priore casu contributio nulla debetur, sed posteriore æquitas contributionis locum habet, vt iam diximus ad *d. §. 1. l. prox. supr.* Vtramque verò distinctionis huius partem Paulus eleganter sic exprimit *lib. 2. sentent. tit. 7. §. 3.* Naue vel arbore vi tempestatis amissa, vectores ad contributionem non tenentur, nisi ipsis arborem salutis causa ementibus nauis salua sit.

4. CALLISTRATVS libro 2. Quæstionum.

NAuis onustæ leuandæ causa, (quia intrare flumen, vel portum non potuerat cum onere) si quædam merces in scapham traiectæ sunt, ne aut extra flumen periclitetur, aut in ipso ostio, vel portu, eáq; scapha summersa est: ratio haberi debet, inter eos, qui in naue merces saluas habent, cum his, qui in scapha perdiderunt, proinde tanquam si iactura facta esset. Idque Sabinus quoque libro secundo Responsorum probat. Contrà si scapha cum parte mercium salua est a nauis perit: ratio haberi non debet eorum, qui in naue perdiderunt: quia iactus in tributum naue salua, venit.

Ad l. Nauis onustæ 4.

RAT. DVB. Non debet fieri contributio, nisi cùm iactura facta est, id est cùm ex iactu mercium in mare damnum illatum fuit. Atqui cùm nauis onustæ leuandæ causa, quod flumen vel portum intrare non posset cum onere, quædam merces in scapham traiectæ sunt, ne aut extra flumen aut in o-

oſtio & portu ipſo periclitarentur, & ſcapha ſubmerſa eſt, verum eſt tamen iactũram nullam factam eſſe. Ergo neque contributio vlla fieri debet inter eos, qui merces in naue ſaluas habent, & eos qui ſuas in ſcapha perdiderunt. DEC. Eadem æquitas contributionis faciendæ hoc caſu locum habet, quæ haberet, ſi iactus earum mercium amiſſarum in mare factus eſſet, quia æquè verum eſt propter amiſſas merces iſtorum, qui eas in ſcapha perdiderunt, nauem ſaluam factam eſſe, quæ alioqui ſine manifeſto periculo flumẽ intrare, aut portum appellere non potuiſſet. *l. 2. in princip. verſ. æquiſſimum. ſupr.* Is namque præcipuus ſcapharum, &, vt alij vocant, baldarum vſus eſt, vt ab iis cuncta nauis commercia ad litus portentur, vt Gothofredus noſter hîc notat ex Iſidoro *lib. 19. Etymolog. cap. 1.* Benè igitur Sabinus, quem Calliſtratus hîc ſententiæ huius authorem laudat, contributioni hoc quoque caſu debere locum eſſe reſpondit. Vbi enim eadem iuris & æquitatis ratio locum habet, ibi & ius, idem cõſtituendum eſt. cùm diſſimilitudinis ratio reddi nõ poteſt *l. illud 32. ſupr. ad l. Aquil. l. 3. § vnde etiam infrà de iniuſt. rupt. l. prox. § 1. inf. § eádem ratione in fin. inſt. Quod cum eo. leg. à Titio 108. in fine principij de verborum obligat.*

a *Contrà ſi ſcapha cum parte mercium ſaluæ eſt.* RAT. DVB. Nemo debet in aliena cauſa iniquum putare, quod in ſua æquum putet *l. 1. & tot. tit. quod quiſque iur.* Et quemadmodum nõ debet quiſquam id petere, cuius contrarium in contrarium euentu non fuerat poſtulaturus *l. pen. C. de ſolut. l. ſi pater puellæ 12. C. de inoff. teſta.* ita nec id recuſare quod in contrarium caſum fuerat petiturus. Atqui ſi ſalua naui ſcapha periiſſet domini mercium in ſcapha amiſſarum ſtatim contributionis æquitatem aduerſus dominos ſaluarum in merce nauium imploraſſent, nec iniuſtè, vt proximè diximus. Ergo ſi è contrario ſalua ſcapha nauis perierit, non debent domini mercium quæ in ſcapham traiectæ ſunt, eam contributionem recuſare.

DEC. Iactus non venit in tributum ex lege Rhodia, niſi cùm nauis ſalua eſt. Hic autem ponimus nauem periiſſe: ergo de contributione tractari nihil poteſt. Nam neque nauis periit propter merces in ſcapham traiectas, quas è contrario in eam ſcapham coniectas ponimus, vt nauis tantò faciliùs ſalua fieret, ac ſine periculo portum appelleret. Eſtque caſus hic longè diuerſus à ſuperiore, in quo, vt oſtendimus, eadem contributionis æquitas manifeſtè locum habet, quæ haberet in caſu legis Rhodiæ. Proinde in tanta támque aperta rationis diuerſitate non potuit, nec debuit, vtroque caſu idem ius conſtitui. Sed tunc tantùm cùm par dubij euentus in vtrumque caſum ratio eſt, vt in *d. l. pen. Co. de ſolut. & d. l. ſi pater puellæ 12. C. de inoff. teſtam. l. 1. Cod. de pact. l. de fideicommiſſo 11. C. de tranſact.*

1 ¶ Sed ſi nauis quæ in tempeſtate, iactu mercium vnius mercatoris, leuata eſt: in alio loco ſummerſa eſt: & aliquorum mercatorum merces per vrinatores extractæ ſunt data mercede: rationem haberi debere eius: cuius merces in nauigatione, leuãdæ nauis cauſa, iactæ ſunt: ab his, qui poſtea ſuas per vrinatores ſeruauerunt, Sabinus æque reſpondit. Eorum verò, qui ita ſeruauerunt [a] inuicem rationem haberi non debere ab eo, qui in nauigatione iactum fecit, ſi quædam ex his mercibus per vrinatores extractæ ſunt: eorum enim merces non poſſunt videri ſeruandæ nauis cauſa iactæ eſſe, quæ periit.

Ad §. 1. Sed ſi nauis.

RAT. DVB. Non poſſunt videri in mare iactæ merces eſſe ſeruandæ eius nauis cauſa, quæ periit, vt ſcriptum eſt in fine huius §. nec pro iactu fit contributio, niſi cùm nauis ſalua eſt, vt proximè diximus in §. *præced.* Atqui tùm quoque cùm nauis quæ in tempeſtate iactu mercium vnius mercatoris leuata eſt, tandem in alio loco ſummerſa eſt, & aliquorum mercatorum merces per vrinatores extractæ ſunt, data mercede. Verum eſt, dicere & nauim ſubmerſam eſſe, & merces illas, quæ per vrinatores extractæ ſunt, non ideò ſaluas eſſe, quòd aliarum iactus antè factus fuerit, ſed quia ſint extractæ, & quidem data in eam rem mercede. Ergo in facienda contributione nõ debet haberi ratio eius, cuius merces in nauigatione leuandæ nauis cauſa iactæ ſunt, nec facienda eſt earum æſtimatio cum aliis mercibus, quæ poſteà per vrinatores ſeruatæ ſunt.

DEC. Fieri poteſt, vt propter iactas in mare merces vnius ex mercatoribus ſeruata ſit nauis, quæ tũ alioqui periiſſet, & quæ tamen poſtmodum alio loco noua tempeſtate orta, nouóque caſu perierit: quod cùm accidit, non eò minùs rationem haberi oportet earum mercium, quę iactę ſunt, quàm ſi nauis non periiſſet, quoniam ad æquitatem contributionis huius inducendam ſufficit, vt iactus ſemel nauem ſaluam fecerit, nec illud etiam exigimus, vt ſiue in eâdẽ, ſiue in alia nauigatione nauis amplius non pereat. Illud planè iniquum eſſet, vt qui noua tempeſtate ſuborta, & tandem ſummerſa naui merces ſuas amiſerũt, in damni prioris communicationem vocarentur, cùm ipſi quoque ſuarum mercium licèt alio & nouo caſu damnum ſenſerint. Illi enim ſoli vocandi ſunt, vt de ſuo conferant, quorum res ſaluæ ſunt: amiſſarum verò rerum domini, vt tantò minùs ab aliis conſequantur, partémque ſaltem dãni ſubeant, quod alioqui ſubire totum deberent. At ſi ponas eos qui per naufragium res ſuas amiſerunt, eaſdem ſubinde per vrinatores recuperaſſe, incipit eadem illorum cauſa eſſe, quæ eſſe deberet, ſi naufragium non feciſſent, quo caſu non dubitaremus, quin collationis munere fungi deberent. Nec quòd vrinatorum opera & data mercede merces ſaluas habeant, aliud poteſt inducere, niſi vt eius quoque mercedis quam dederunt rationem haberi oporteat in ineunda extractarum rerum æſtimatione, vt tantò minùs ex ſuis mercibus ſaluum feciſſe videantur, quantum illud eſt quod vrinatoribus dederunt, & conſequenter tantò minùs pro rerum ſaluarum precio conferãt iis, quorum merces nauis leuandæ cauſa vtiliter ac feliciter iactæ fuerant, & propter

propter quem iactum ſalua facta nauis, cum reliquis mercibus ſalua etiam duraſſet, niſi noua tempeſtas in alio loco ſuborta naufragij cauſam peperiſſet. Inſpiciendum enim eſt, quid tum fuerit, non quid poſteà ſuperuenerit *arg. l. ſi ſeruus 31. ſupr. famil. erciſc.* alio ſcilicet loco licèt in eadem nauigatione, vt Calliſtratus hîc ponit, ac proinde alio etiam tempore: alio enim loco nihil fieri poteſt ab eodem, quod non alio tempore fiat. Hanc verò ſententiam quoque Paulus noſter *lib. 2. Sentent. tit. 7. § 2.* exprimit breuiùs & clariùs in hæc verba, *Iactu nauis leuata ſi perierint extracti is aliorum per vrinatores mercibus, eius quoque rationem haberi placuit, qui merces ſaluæ naue iactauit.*

a *Eorum verò qui ita ſeruauerunt.* Id eſt, per vrinatores. Senſus eſt, Non quemadmodũ ij quorum res naufragio amiſſæ per vrinatores ſaluæ factæ ſunt, incidunt in communionem damni, quod paſſus eſt ille qui metu prioris naufragij merces ſuas in mare iecit, vt proximè diximus, ita & hunc contribuere cogendum pro damno quod ſenſerunt reliqui mercatores ex naufragio alibi poſtea facto, ſi fortè vrinatores quaſdam tantùm res extraxerint, alias verò extrahere non potuerint, quaſi pro communi damno communem quoque contributionem fieri oporteat: quod Calliſtratus negat. Si enim locum hunc lego & intelligo addita negatione in illis verbis, *Si quædam ex his mercibus per vrinatores extractæ non ſunt.* Affirmatiua ſiquidem lectio defendi non poteſt, cùm iam dictum ſit, extractas merces æſtimandas eſſe, vt pro portione æſtimationis earum fiat contributio ad ſarciendum damnum eius, qui merces ſuas in mare proiecit. Mutat nempe caſum & quæſtionem Calliſtratus, ſi ij quoque qui naufragium paſſi ſunt, non omnes res ſuas per vrinatores extrahere potuerint, atque ita eas, quę extractæ non ſunt, amiſerint. An quemadmodum mercatoris, qui prior res ſuas per iactum amiſit, damnum communicatur cum reliquis, qui merces ſuas etiam ex naufragio poſteà facto ſaluas omnes per vrinatores habuerunt, ita & damnum quod iſti ex naufragio ſentiunt, eo caſu quo non omnes eorum merces, ſed quædam tantùm extractæ ſint, commune eſſe debeat illius etiam, cuius merces iactu perierunt. Nec enim ſic poſſis intelligere, quaſi is quoque qui in nauigatione iactum fecit, quaſdam ex ſuis mercibus per extractionem ab vrinatoribus factam recuperauerit: nempe non ſolent, qui nauis leuandæ gratia merces ſuas in mare iaciunt, curare, vt per vrinatores extrahantur ad eas recuperandas, quas ſi in naue iterum haberent, iterum quoque proiicerent effugiendi periculi cauſa. Sed vrinatorum vſus duntaxat eſt, aut poſt naufragium, aut cum extra tempeſtatem precioſum aliquid ex naue in mare ecidit, quod requirere dominus velit. Ergo loquitur Calliſtratus in hoc quoque verſiculo de mercibus naufragio amiſſis, ac per vrinatores non extractis, aut ex quibus quædam tantùm extractæ ſint, non omnes. Quem tamen ſenſum nulla etiam addita negatione ſatis exprimit dictio ſola *quædam*, ſi taxatiuè intelligatur, ac ſi ſcriptum eſſet *quædam duntaxat*, aut quod idem eſſet *non omnes* ad excluſionem aliarum quæ extractę non ſint, & vtrouis modo legas mihi ſatis eſt, habere ſenſum negatiuum, licèt adiecta negatio eum faciat lõgè clariorem. Ratio igitur dubitandi ad hunc verſiculum illa erat, quod tam qui merces ſuas leuandæ nauis gratia iecerat, quàm cæteri qui naufragium fecerant, nec ſuas res omnes recuperare per vrinatores potuerant, ſed ex iis quaſdam duntaxat, æquè damnum ſenſerant, pro mercibus eidem naui impoſitis, nec minùs fauorabilis & miſerabilis eorum cauſa eſſe debebat, qui per naufragium quàm qui per iactum res ſuas amiſiſſent. Conſequẽs enim videbatur, vt tanquam in pari cauſa omnium damna communicanda eſſent, & communi contributione ſarcienda, nec audiendus eſſet ille, qui merces ſuas iecerat, poſtulans vt pro mercibus per vrinatores extractis, reliqui in contributionem vocarentur, niſi paratus & ipſe eſſet pro mercibus quas vrinatores extrahere non potuiſſent, inuicem conferre inducto collationis conſortio, vt Hermogenianus loquitur in *l. prox. in princip. inſr.* Sed decidendi ratio eſt elegans, quã adfert Calliſtratus, quòd longè diuerſa ratio ſit rerũ iactarũ, alia nõ extractarum. Quæ iactæ ſunt ſaluã fecerunt nauẽ, & omnes, quæ in ea erant, merces, etiã illas, quę poſteà in alio loco & alia tẽpeſtate perierũt. At quæ naufragio amiſſæ nec extractæ ſunt, perierũt quidẽ perinde ac illę quę in mare iactę ſunt, ſed tamen non poſſunt videri periiſſe nauis ſeruándæ cauſa, quæ & ipſa periit. Atque ita locũ hunc aut legendũ, aut ſaltẽ intelligendũ eſſe arbitramur.

2 ¶ Cùm autem iactus de naue factus eſt, & alicuius res, quæ in naue remanſerunt, deteriores factæ ſunt: videndum, an conferre cogendum ſit: quia non debet duplici damno onerari, & collationis, & quòd res deteriores factæ ſunt. ſed defendendum eſt, hunc conferre debere pretio præſente rerum: itaque (verbi gratia) ſi vicenum merces duorum fuerunt, & alterius aſpergine decem eſſe cœperunt, ille, cuius res integræ ſunt pro viginti conferat: hic pro decem. Poteſt tamen dici etiam illa ſententia, diſtinguentibus nobis, deteriores ex qua cauſa factæ ſunt, id eſt, vtrùm, propter iactũ nudatis rebus damnum ſecutum eſt. an verò alia ex cauſa: veluti quòd alicubi iacebant merces in angulo aliquo, & vnda penetrauit. tunc enim conferre debebit. An ex priore cauſa, collationis onus pati non debet: quia iactus etiam hunc læſit? ad hæc nunquid, & ſi aſpergine propter iactum res deteriores factæ ſunt? ſed diſtinctio ſubtilior adhibenda eſt, quid plus ſit, in damno, an in collatione, ſi (verbi gratia) hæ res viginti fuerunt: & collatio quidem facit decem, damnum autem duo, deducto hoc, quod damnum paſſus eſt, reliquum conferre debeat? Quid ergo, ſi plus in damno erit, quàm in collatione? vt puta decem aureis res deteriores factæ ſunt, duo autem

collationis sunt? indubitate vtrumque onus pati non debet. sed hic videamus, num & ipsi conferri oporteat. quid enim interest, iactatas res meas amiserim, an nudatas deteriores habere cœperim? nam sicut ei, qui perdiderit, subuenitur: ita & ei subueniri oportet, qui deteriores propter iactum res habere cœperit. hæc ita Papirius Fronto respondit.

Ad § 2. Cùm autem iactus.

RAT. DVB. Non debet quisquam duplici damno onerari *vulg. l. iure succursum ff. de iur. dot.* Atqui cùm iactus de naue factus est, & alicuius res quæ in naue remanserant, deteriores factæ sunt siue aspergine, siue qua alia de causa, si alter ille conferre cogeretur, duplici damno afficeretur, & collationis, & quod res eius factæ deteriores essent: dicendum igitur est, nihil conferre hunc debere. DEC. Æquitas contributionis omnes obligat, quorũ res per iactum saluæ factæ sunt *l. 2. in fine principij supr.* Atqui res huius de quo quærimus, non ob id minùs saluæ factæ sunt, quod sint hodie deteriores: commodiùs enim est rem habere deteriorem, quàm nullam. Ergo & pro rebus factis detrioribus contributio fieri debet? Sed presenti precio, id est, æstimatis rebus quæ factæ sint deteriores, quanti hodie sunt, non quanti erant, cùm naui imponerentur. Ita fit, vt non duplici damno afficiatur is, qui confert, cùm nihil conferat, nisi detracto precio deteriorationis: nam & deterioratio precium suum habet, scilicet ex comparatione eius temporis, quo melior fuit. Itaque verbi gratia, inquit Callistratus, si merces duorum vicenum fuerunt, id est, singulæ viginti aureorũ, & vnius ex iis merces integræ manserint, alterius verò deteriores factæ sint aspergine (sic enim legendum est ex Haloandro, non vt vulgo, & in Florentinis *aspargine*, vitium enim est quod ex aspersa aqua vel vnda contrahitur) & decem esse cœperint, ille pro viginti conferet, hic pro decem. Subiungit tamen Callistratus adhibendam esse distinctionem. Ex qua causa factæ sint res deteriores, id est, vtrum propter ea quę iacta sunt, damnum acciderit nudatis rebus, quibus alioqui nocere aspergo vndæ non potuisset, an verò alia ex causa. Finge merces iacuisse in angulo aliquo, & vndam penetrasse. Priore casu cessare debet collatio ex parte illius, cuius res per iactum deteriores factæ sunt, cùm & ipsi quoque pro æstimatione deteriorationis conferri oporteat. Quid enim refert, nisi secundum magis & minus, an res meas iactatas amiserim, an propter iactum nudatas (sic enim legendum est, non vt apud Accursium *inundatas*) deteriores habere cœperim? vt in fine huius legis scribit Callistratus, addens, sicut ei qui res suas perdiderit, subuenitur, ita & ei subueniri oportere, qui suas res deteriores ob iactum habere cœperit, atque ita Papirium Frontonem respondisse, scilicet vt non deteriorationis, quæ ob iactum contigit, non minus quàm amissionis damnum communi contributione sarciri oporteat: Quod fit, vt diximus, æstimatione rei deterioratæ secundum presens tempus facta. Cæterum non eo minus de presenti precio pro rata æstimationis conferre debebit is, cuius res deteriores etiã ob iactum factæ sunt, quia nec aliud quicquam amisit, nisi quod hodie res suas deteriores habet. At posteriore casu, cùm ex alia quàm iactus causa deterioratio contigit, conferre debet dominus pro portione eius æstimationis, quæ fuit antequàm fierent deteriores. Ita enim concludendum est, si quis huius distinctionis effectum aliquem esse velit: cùm negarinon possit, quin priore casu distinctionis, etiam pro rebus deterioratis conferendum sit, quatenus deterioratæ non sunt, id est, vt explicauimus, precio deterionationis detracto. Id verò quid aliud est quàm quod priùs dixerat Callistratus *precio presente rerum*. Et verò ratio quæ sequitur in textu hoc ipsum probat in illis verbis, *At ex priore causa, collationis onus pati non debet, quia iactus etiam hunc læsit*, siue aspergine, siue quo alio modo res deteriores factæ sint. Hic enim sensus est illius versiculi alioquin subobscuri, *Adhuc nunquid & si aspergine propter iactum res deteriores factæ sunt?* Non enim verum est iactum læsisse hunc cuius res deteriores factæ sunt, nisi quatenus deterioratio æstimari potest, non vltra? Atqui nec illud verum esse potest, alio casu quo nõ propter iactum, sed qua alia de causa deterioratio contigerit, æstimandas res esse quanti fuerunt ante deteriorationẽ. Cùm enim non alia æquitatis ratio contributionis necessitatẽ inducat, quàm quia ob amissas res aliorum alij consecuti sint, vt suas saluas facerent, nemo nõ videt res deterioratas nõ esse domino suo saluas, nisi quatenus deterioratæ nõ sunt, vndecumq; tandem & ex quacumque causa deterioratæ sint, nec aliud ex iactu cõmodum accedere domino rerũ deterioratarũ, quàm quanti eæ sunt iactus tẽpore. Omni ergo casu preciũ rerũ quæ deteriores quoquomodo & ex quacũq; causa factæ sunt, ex presenti tẽpore æstimãdũ est. Ita fit, vt tota hæc distinctio vel inanis, & inutilis sit, si omnimodo presens æstimatio rerũ deterioratarũ spectãda sit, vel iniqua, si sic intelligatur, vt aliquo casu æstimari res deterioratę debeãt, vltra quã faciat præsens earũ preciũ. Hinc nimirum moueor, vt totã hãc distinctionẽ ab illis verbis, *Potest tamẽ dici*, adscribã Triboniano potiùs quã Callistrato, cui⁹ & stylus lõgè elegãtior, & respõsa multò doctiora fuerũt, & subtiliora. Me etiã non parũ mouet, quod sequitur in versic. *Sed distinctio subtilior adhibẽda est, quid plus sit, in dãno, an in collatione.* Quæ tamen secũda distinctio tantũ abest, vt sit subtilior, vt nec defendi vlla ratione possit. Nã si plus in collatione sit, quã in dãno, constat, q⁹ nec Tribonianus negat, collationẽ nõ eo minùs fieri debere, sed detracto tamẽ dãno, vt proximè diximus. At cùm plus in dãno est quàm in collatione, stulta quæstio est, an collationis onus pati debeat, cùm detrahi damnum semper necesse sit, antequàm collatio fiat. Illa tantùm quæstio occurrit, an ei quoque conferendum sit cuius res deteriores factæ sunt. In qua quæstione placet illa certè distinctio, quam ex Papirio Frontone Tribonianus desumpsit, an ob iactum factæ sint deteriores, an ex qua alia causa, vt priore casu ei quoque conferri oporteat, non aliter, quàm si per iactum res in totum periissent. Nam & quod fit deterius, ex parte perit, posteriore verò non item. Neq; dubito, quin ita Papirius Fronto distinxerit: sed quod domino rerum deteriorarum conferendum est pro damno, ab omnibus qui merces in naue saluas habuerunt, non facit, vt eò minùs conferre ille debeat ei, cuius merces iactę sunt pro æstimatione rerum deterioratarum, detracta nimirum deteriorationẽ. Quę detractio facit, vt nihil vicissim conferre ei præterea

præterea debeat is, cuius merces iactę sunt, quia iam satis contulit minùs accipiendo quàm conferri ei debuisset, si res deterioratæ non fuissent. Imò verò duplici collationis munere fũgeretur miser ille mercator, cuius merces in mare iactæ sunt, si & minùs consequi ab eo cuius res deteriores factæ sunt propter deteriorationem, & præterea conferre ipsi aliquid hoc nomine deberet. Sed alij, quorum merces non modò saluæ, sed etiam integræ sunt, vtrique cõferre debent, & ei cuius merces iactatæ sunt, & illi cuius res deterioratæ quia nihil inuicem ipsis conferendum est. Error Triboniani & quidem familiaris ille fuit, quod distinctionem Frontonis in illa quæstione, an ei cuius res deteriores factæ sunt, subueniri oporteat, traxit ad illam quoq; quæstionẽ de qua Fronto non cogitauerat, an is cuius merces deteriores factę essent, ei conferre aliquid deberet, qui nauis leuandæ gratia merces suas eiecisset. De quo nec dubitandi ratio vlla esse poterat, satis probabilis dummodò addito temperamento illo *precio presenti rerum*. Sed neque puto Frontonem quæsiuisse, an ei cuius merces ex quacunque causa deteriores factæ essent, conferri deberet ab eo, qui suarum mercium iactum feciſſet [aliter scilicet quàm minùs consequendo, vt explicauimus,] sed an ab aliis tantùm quorum res propter iactum & saluæ & integræ fuissent. Nam & nullo iactu facto perinde huic quæst oni locus esse potest, Triboniani manum prodit, non solùm stylii inelegantia tot interrogatiunculis & inuolutionibus intricata, sed etiam quòd distinctiones illę, quas ipse pro subtilibus habuit, sed vnam subtiliorem, cum ratione iuris stare nullo modo potuerunt. Itaque qui totum hunc §. à primus verbis ad finem vsque Triboniani non Callistrati esse dixerit, is meo iudicio benè senserit, aut certè non valdè aberrauerit.

5. HERMOGENIANVS libro 2. iuris Epitomarum.

AMissæ nauis damnum, collationis consortio non sarcitur per eos, qui merces suas naufragio liberarunt: nam huius æquitatem tunc admitti placuit: cùm iactus remedio cæteri in communi periculo, salua naui, consultum est.

Ad l. amissæ 5.

RAT. DVB. Nihil interest eorum qui merces suas saluas habẽt, an ideò saluas habeant, quòd eas naufragio liberauerint sũmersa & amissa naue, an quia per iactum mercium quarundam in mare nauis tota cum reliquis mercibus salua facta sit: vtroque siquidem casu perinde saluas eas habent: atquisi leuandę nauis gratia iactus mercium factus esset, omnium contributione sarciretur damnum, quòd pro omnibus datum esset, *leg. 1. l. 2. in princip. vers. æquissimum supr.* Ergo & amissæ nauis damnum collationis consortio sarciri debet per eos, qui merces suas naufragio liberauerunt.

DEC. Contributionis huius æquitatem tùm demùm admitti placuit, cùm iactus remedio cæteris in communi periculo salua naui consultum est. Alioqui nec iactus ipse in tributum venit, si nauis salua non sit *l. prox. in fine principij supr.* At cùm naue summersa naufragium factum fuit, tantum abest, vt remedio amissæ nauis consultum sit naufragantibus & eorum mercibus, vt earum sola naufragio causam dederit, quòd nauis summersa sit. Nulla igitur contributionis æquitas hîc locum habet, quamuis vectores suas merces aliis remediis & auxiliis naufragio liberauerint. Nam & cùm salua naue, saluíque mercibus, nauis tamẽ aliqua ex parte deterior facta est, nulla tamen eo nomine fit collatio, nisi cõmunis periculi remouendi causa, aliquid de naue deiectũ sit *d. l. 2. §. 1. & l. 3.* vbi dixi *sup. hoc ti.* lũge *§. prox. seq.*

1 ¶ Arbore cæsa, vt nauis cum mercibus liberari possit, æquitas contributionis habebit locum.

Ad §. 1. Arbore cæsa.

RAT. DVB. Si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut si quid exarmauerit, nulla faciẽda collatio est, quia dissimilis earum rerum causa est, quæ nauis gratia parantur, & earum pro quibus merces accipitur *l. 2. §. 1. supr.* Adeò vt nec si tota nauis amissa, & summersa sit, contributioni tamen locus esse debeat, vt proximè diximus. Ergo etiam si arbor nauis cæsa sit, quę nihil nisi nauis quoddam instrumẽtum est, contributionis æquitas admitti non potest, sed domini totum damnum esse necesse est, quemadmodum si faber incudem aut malleum fregisset *d. §. 1.* ne alioqui maiore fauore digna videatur nauis, quæ deterior tantùm facta est quàm quæ tota summersa & amissa est: quod esset ridiculum, cum etiã id quod deterius fit, ex illa parte pereat. Vnde est quod nõ tota reddi ea res videtur quæ deterior redditur *l. 3. §. 1. supr. Commod.* DEC. Etiam cùm nauis deterior fit ex ea causa, ex qua iactus mercium fieri solet, id est, remouẽdi communis periculi gratia, contributionis æquitas locum habere debet, quoniam eadem hoc casu ratio subest æquitatis *d. l. 2. §. 1. & l. 3. supr.* vbi hæc ipsa sententia ex Papiniano proponitur. Sed inter deterioratam & amissam nauem hoc interest, quod deterior fieri nauis interdũ potest, vt à cõmuni periculo ipsa quoquè cum mercibus liberari possit, vt Hermogenianus hîc loquitur: at verò, vt nauis pereat & submergatur ad saluandas merces fieri nunquam potest.

6. IAVOLENVS libro 86. Digestorum.

NAuis aduersa tempestate depressa, ictu fulminis deustis armamentis, & arbore, & antenna, Hipponem delata est: ibíque tumultuariis armamentis

ad præsens comparatis, Hostiam nauigauit: & onus integrum pertulit: quæsitũ est, an hi, quorum onus fuit, nautæ pro damno conferre debeãt? respondi, non debere: hic enim sumptus instruendæ magis nauis, quàm conseruandarum mercium gratia factus est.

Ad l. Nauis 6.

RAT. DVB. Cùm nauis depressa, aduersâ tempestate, adeóque fulminis ictu deustis armamentis, arbore & antenna, Hipponem delata est, ibíque tumultuariis armamentis ad præsens comparatis, Hostiam posteà nauigauit, & onus integrum saluúmq; pertulit, negari non potest, quin conseruandarum merciũ gratia sumptus ille factus sit, sine quo merces illę Hostiam perferri integræ saluæque non potuissent. Ergo cùm & saluam nauem sumptus ille fecerit & saluas merces, dicendum est, eos, quorum onus fuit, nautæ id est magistro nauis conferre debere. DEC. Non fit collatio pro iis sumptibus qui fiunt ad armandam & instruendam nauem potiùs quàm conseruandarum mercium gratia, quamuis per consequentias armata & instructa naui merces quoque conseruentur. Is enim demùm sumptus in contributionem ex lege Rhodia faciendam venit, qui non nisi ob conseruandas merces primo & per se factus est. Atquin is de quo quærimus, instruẽdæ magis nauis, quàm conseruandarum mercium gratia factus est. Neque enim poterat instructa esse nauis sine armamentis, arbore & antenna. Quòd verò iis armamentis, omnibúsque necessariis instructa onus integrum saluúmque Hostiam pertulit, ad nautæ officium & diligentiam pertinuit, vt ita fieret. Nihil igitur ei hoc nomine conferendum est.

7. PAVLVS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

CVm depressa nauis, aut deiecta esset: quod quisque ex ea suum seruasset, sibi seruare respondit, tanquam ex incendio.

Ad l. Cum depressa 7.

RAT. DVB. Communis periculi causa videtur facere communia omnia, etiam ea quæ antè propria cuiusque fuerunt *l. 2. §. cùm in eadem naue in fin. suprà hoc tit.* vbi scriptum est, si quando accidat, vt in nauigatione cibaria deficiãt, quod quisque proprium sibi haberet, in commune id conferre debere. Ergo cùm depressa nauis aut deiecta est, quod quisque ex ea suum seruauerit, non tam sibi quàm omnibus eiusdem periculi sociis seruasse videri potest, vt quorum commune periculum fuit, commune quoque & damnum sit & solatium. Præsertim cùm vix sit, vt in ipsa naufragij calamitate pro derelicto habitum non fuerit, quasi nulla spe reliqua neque recuperationis, neque salutis, quamuis ex eo naufragio aliquid seruari contigerit. DEC. Communio periculi inducere quidem potest communionem damni in eo, quod amissum est vt damnum inter omnes cõmunicetur, quoties ex quorundam damno aliorum omnium saluti & indemnitati consultum est *l. 1. & 2. supr. & toto hoc tit.* Sed non æquè potest inducere cõmunionẽ, aut potiùs cõfusionem dominiorum, vt quòd vnius fuit, cæterorum quoq; omnium factum esse videatur. Nec enim periculi societas legitimus modus est acquirendi aut amittendi dominij, sed ea demùm societas, quæ sit bonorum omnium *l. 1. §. 1. & l. 2. infr. pro socio.* Ergo quod quisque suum, non alienum ex ea naue seruauerit, quæ vel depressa, vel deiecta est, sibi seruauit, non aliis, qui in ea re nullum ius vnquam neque dominij, neq; aliud habuerunt. Perinde atque si dominus eas res ex domus suæ incendio seruasset, quas si quis alio loco positas subtraxerit aut rapuerit, nemo dubitat quin aut furti aut alias vi bonorum raptorum iudicio teneatur *l. si quis 5. infr. de incend. ruin. & naufrag. iunct. l. ne quid 7. & pass. ill. titul.* Licèt enim vnicuique naufragium suum impunè colligere *l. vlt. eod.* Non autem fieret impunè, si quod seruatum foret, communicandum esset. Et quod ad rem seruandam factum esset, ad eam pro parte amittendam noceret. Denique cùm id quod naufragio expulsum & eiectum est, non pro derelicto sit, sed pro deperdito, vt Iauolenus dicebat in *l. interdum 21. §. 1. infr. de acquir. poss.* multò magis si seruatum est eius manere debet, cuius anteà fuit, & cui tam feliciter cõtingit, vt seruare id potuerit, nõ etiam aliorum commune fieri. Nam & quod magis est in iis quoq; rebus quas dominus leuandæ nauis gratia in mare proiecerit, idem iuris est, vt neque fiant occupantis tanquam pro derelicto habitæ, sed eiusdem domini maneant, si quando posteà recuperari possint, vt scriptum est in *l. sequent.* Iunge *l. 2. Codice de naufrag. lib. 11. titul. 5.*

8. IVLIANVS libro 2. ex Minicio.

QVi leuandæ nauis gratia res aliquas proiiciunt, non hanc mentem habent, vt eas pro derelicto habeant: quippe, si inuenerint eas, ablaturos: &, si suspicati fuerint, in quem locum eiectę sunt, requisituros vt perinde sint, ac si quis onere pressus, in viam rem abiecerit, mox cum aliis reuersurus vt eandem auferret.

Ad l. Qui leuandæ 8.

De huius legis sententia iam satis multa scripsimus ad §. *vlt. l. 2. supr.* Vbi ex Paulo scriptum est illud ipsum, quod à Iuliano in hac lege, rem in mare iactatam domini manere, nec fieri adprehendentis, quia pro derelicto non habeatur. Vnde etiam est, quod nec pro derelicto vsucapitur, vt idem Iulianus noster eodem libro 2. ex Minicio ex quo hæc quoq; lex sumpta est, scribit in *l. pen. infr. Pro derelict.* non

ñõ magis quã quod naufragio expulsum est. Neutrum enim habetur pro derelicto, sed vtrumque pro deperdito *l. interdum 21. §. . . de acquir. poss.* Iuliani ergo sententiam hîc expressam cæteri prudentes adprobarunt *d. l. 2. §. vlt. supr. l. qua ratione 9. §. vlt infr. de acquir. rer. domin.* itémque Iustinianus in § *vlt. instit. de rer. diuis.* Solus Vlpianus contra sensisse videtur in *l. falsus creditor 43. §. pen. infr. de furt.* vbi ait plerumque credendum esse eum, qui merces suas in mare proiicit nauis leuandæ gratia, derelinquentis animo id facere, cùm sciat perituras, contrà quàm hic scribat Iulianus. Vide igitur quæ de tota hac re scripsimus ad *d. l. 2. §. vlt.* Habet. n. hæc lex sicut eã-dẽ sententiã, ita eandẽ dubitãdi, decidẽtiq; rationẽ.

IX. VOLVSIVS MÆCIANVS ex lege Rhodia.

Αἴωσις δύδαίμονος Νικομηδέως τῷρὸς Ἀντωνῖνον Ϛασιλέα· κύριε Ϛασιλεῦ Ἀντωνῖνε ναυφράγιον ποιησαντες, ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, διηρπάζημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς κυκλάδας νήσους οἰκούντων. Ἀντωνῖνος εἶπεν· Εὐδαίμονι· ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κεῖνέσθω τῶν ναυτικῶν, ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων ἀπαγορεύσῃ νόμος ἐναντίον ἐστί. τοῦτο δὲ καὶ ὁ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν.

Id est,

DEprecatio Eudæmonis Nicomediensis ad Antoninum Imperatorem: Domine Imperator Antonine naufragium in Italia facientes, direpti sumus à publicanis Cyclades insulas habitantibus. Respondit Antoninus Eudæmoni: Ego quidem mundi dominus: lex autem maris a lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis præscripta est, iudicetur: quatenus nulla ei nostrarum legum aduersatur. Hoc idem Diuus quoque Augustus iudicauit.

Ad l. Deprecatio 9.

Hęc lex ostendit legem Rhodiam de qua in hoc tit. non illud tantùm caput habuisse delectu, cuius mentio fit in *l. 1. supr.* sed alia etiam pleraque ad res nauticas pertinentia, & ex quibus omnes ferè quæstiones emergentes circa rem nauticam decidi potuerunt. Sicut enim non erubuerunt Romani leges 12. Tabular. maiore ex parte à Græcis sumere, maximè verò ab Atheniensibus & Lacedæmonibus, vt Pomponius refert in *l. 2. supr. de orig. iur.* ita & nauticas plerasque à Rhodiis sumpserunt, tanquam omnium & vetustissimas & optimas ob eam qua inter Græcos omnes excellere credebantur, naualis scięntiæ gloriam & peritiam. Nam & Rhodum vrbem omnibus maritimis vrbibus anteponit. Strabo lib. 14. & eorum in maritimis legibus ἐνομίσθη & ἐπιμέλειαν mirum in modum commẽdat. Fuerunt autem leges Rhodiæ non tantùm de architectis, instrumentis, & armamentariis nauium, sed de aliis plerisque rebus, vt constat ex specie huius legis, in qua proponitur deprecatio & expostulatio quædã Eudæmonis Nicomediensis ad Imperat. Antoninum, quòd ij qui cum Eudæmone naufragium in Italia fecerant direpti essent à publicanis Cyclades insulas habitãtibus, quarum caput Rhodum fuisse omnes consentiunt. Ad eam verò Eudæmonis expostulationem, sapienter grauitérque respõdit Antoninus, se quidem mundi dominum esse, sed legem maris. Itaque ex lege Rhodia id iudicandum esse, ex qua parte constituerat, quid de naufragiorum direptoribus fieri & qua pœna eos affici vellet: nisi qua in re ipsius Imperatoris constitutiones legi Rhodiæ aduersarẽtur. Nam & ante Antoninum D. Hadrianus iam edictum de ea re fecerat, cuius mẽtio amplissima fit in *l. ne quid 7. infr. de incend. ruin. & naufrag* & digna semper ea res visa est, etiam posterioribus Imperatoribus quæ nouis cõstitutionibus adiuuaretur, vt constat ex *tit. C. de naufrag. lib. 11. tit. 5.* Porrò licèt magna legis Rhodiæ authoritas apud Romanos quoque Imperatores semper fuerit, si qua tamẽ in re lex Rhodia ab Imperatoriis & principalibus constitutionibus discreparet, meritò Imperator suarum legum potiorem causam esse voluit, & ex iis rem iudicari. Cui simile esse putat Iacobus Cuiacius, quod Galli hodie de Romanorum iure censent, eo scilicet iure vti Gallos, quatenus eis lex Gallica non aduersatur. Quod certè, tanti viri pace dixerim, non omnino ita est: infeliciùs enim cum Romanis legibus apud Gallos agitur, quàm apud Romanos cum Rhodiis, quia ex lege Rhodia res nauticas iudicari voluit Antoninus nisi quatenus aliqua ex principalibus constitutionibus ei aduersaretur. At Galli nihil penitùs ex iure Romano iudicari patiuntur, ne tùm quidem cùm nulla ei lex aut consuetudo Gallica aduersatur, nimirum ne imperatoriæ maiestatis authoritatem vllam in Gallia videantur agnoscere, cui separes, nec subditos esse gloriantur. Adeóque id verum est, vt in iis etiam prouinciis quæ iure scripto Romanorũ regi dicuntur, quales tamen sunt perpaucæ, Lugdunẽsis, Delphinensis Prouincia, & Narbonensis, totáque illa pars Aquitaniæ, quæ Senatui Tholosano subest, & pars aliqua vt audio, quæ Burdegalensi, itémq; Aluerniæ pars inferior, nullam tamen Romanis legib. authoritatẽ tribuant, sed tantũ Rationi qua Romanas leges tã præclarè sanctas esse fatentur, vt eam rationem pro lege optima habendã esse non negent. In quo videntur mihi omnium optimè de legibus Romanis meréri, quarũ authoritati etsi minùs tribuunt, quàm qui imperatoriæ maiestatis vene-

ratione mouentur, vt eas pro sanctis æternísque habeant, plus tamen tribuunt dignitati. Quid enim de iis dignius dici possit, quàm quod illi ipsi apud quos nulla penitus earum vis est, nihil tamen sanctius, nihil iustius, nihílque diuinius à ratione ipsa formari potuisse, nec inuiti confitentur? Nos verò, etsi legum Romanarum potestatem & authoritatẽ vbique terrarum magis ac magis in dies vigere & reualescere cuperemus pro singulari nostro erga Romanam & Papinianeam Iurisprudentiam studio, ne quid tamen de Gallorum excellentia & gloria detrahere velle videamur, cui etiam nos fauere ac inseruire iustum est, non recusamus, quin ij qui iure Gallico vtuntur, de earum authoritate detrahant, quantum volent, dummodò adijciant, siquid adijcipotest earundem dignitati, quantùm debent.

a *Ego quidem mundi dominus, lex autem maris.* Potuit ita loqui Romanus Imperator post subactum feliciter tot victoriis terra marique totum penè terrarum orbem, etsi ne tyrannicum hoc videatur quod Imperator se mundi dominum clamat ad imperium non ad dominium singularum rerum referendum est. Nam, vt bene Seneca dicebat, Omnia sunt quidem Cæsaris, sed imperio tantùm, non etiam dominio, sed hodie diuiso & scisso in tot dominationes ipso etiã Romano imperio, quis se mundi dominum potest dicere? quis rursum mari legem imponere? Illud certè constat mari quod natura omnibus patet priuatam legem imponi nullam posse *l. venditor. 13. supr. commun. præd.* sed publicam posse, vt hic locus, & lex ipsa Rhodia de iactu omnium apertissimè ostendit. Quis verò publicam imponet nisi is demùm cuius iurisdictio est, & qui supremam in eo mari habeat potestatem? Habere autem creditur quisquis in oppositio territorio, & confini eandem supremam potestatem habet, ac quasi dominium maris adiacentis. Pro modo scilicet latitudinis cuiusque territorij, in longitudinem verò ad centesimum vsq; milliare, quasi sit modicum illud spatium in tanta quanta est maris etiam mediterranei vastitate. Sic enim Bartolus in tractatu de insula quem Doctores cæteri, præsertim Itali communiter sequuntur: Ideò fortasse quod & vrbis fines centesimo milliari concludantur. *l. 1. §. initio supr. de offic. Præf. vrb.* Vnde inferunt posse Principem supremum & qui iura imperij habeat, Piratas & omnes qui mare infestant intra eius spatij limites coercere, occídi, capi & puniri iubere: itémque in eam rem ac velut in necessarium antecedens ad sumptus qui in eam rem necessarij sunt suppeditandos, & & publicæ vtilitatis causa, vectigalia nauigantibus intra illud videri maris spatium imponere, dummodò tamen modica, & quæ commerciorum solitam libertatem non impediant. Quomodo & venationem prohibere vbi quando & quibus volunt supremi Principes solent & venantibus etiam interdum vectigal modicum imponere, quamuis aër non minùs sit natura communis & patens omnibus quàm mare. Quod si ad ius illud etiam consuetudo immemorialis accederet, quàm vicinorum Principum siue consensus siue patientia adprobauisset, minorem certè aut nullam potiùs dubitationem res haberet, quia inter Principes quoque nec minùs in publicis negotiis quàm in priuatis tolerabilia sunt, quæ vetus consuetudo adprobauit, *l. Imperatores 15. in fi. depollicit.* cùm & tituli iusti vim obtineat *l. 3. §. ductus aquæ infr. de aqua quotid. & est. & legis l. vlt. de aqua & aquæ pluu. arcend.* de quo tamen scribendum nobis erit aliquando fusiùs. Grauior enim & illustrior quæstio est, quàm vt hìc pro dignitate tam breuiter tractari possit. Extat sanè Imperatoris Leonis Constitutio *56.* cui titulus est De oris maritimis, qua constitutum est, vt quisquis dominus est prædij, vnde apud oras mare conspicitur oras suas inconcusso iure possideat, illarúmque dominus sit, & siqui sine ipsius permissu earum emolumento frui velint, hos possit propellere. Nam quemadmodum, inquit ille, in terrenis locis ita iuris est, vt quicunque domus dominus sit, is præter illius vsum vestibulum quoque & atrium possideat, vt ita etiam in maritimis obtineat rationi consentaneum est.

10. LABEO libro primo Pithanon à Paulo V. Epitomarum.

SI vehenda mancipia conduxisti: pro eo mancipio, quod in naue mortuum est, vectura tibi non debetur: Paulus: Immò quæritur, quid actum est: vtrùm vt pro his, qui impositi, an pro his, qui deportati essent, merces daretur, quod si hoc apparere non potuerit: satis erit pro nauta, si probauerit impositum esse mancipium.

Ad l. Si vehenda vlt.

RATIO DVBITANDI pro Labeone, Qui mancipia vehenda conduxit, non potest videri illud vexisse, quod in naue mortuum est. Ergo nulla pro eo vectura debetur.

DECIDENDI pro Paulo, Distinguendum necessariò est, quid actum sit. Vtrùm, vt pro his qui naui impositi essent merces daretur, an verò pro his qui deportati, id est, transuecti & traiecti essent. Posteriore hoc casu procedit sententia Labeonis, priore verò falsa est, quoniam aliud est vehere, aliud transuehere, & deportare. In dubio autem id est, si apparere non possit quid acti sit, satis erit pro nauta si probauerit impositum esse naui mancipium. Vehebatur enim, & transuectum etiam fuisset, si in naue de mortuum non fuisset. Ita in contractibus omnibus inspiciendum maximè est, quibus verbis vsi sint contrahentes, vt sciri possit, quid actum sit. Non enim aliud in dubio actum esse intelligitur, quàm quod expresse dictum est, *l. semper in stipulationibus 34. de regul. iur. l. Labeo. 7. infr. de supell. legat.* Nam cùm in verbis nulla est ambiguitas, non debet admitti quæstio voluntatis, nec magis in contractibus quàm in testamentis *l. ille aut ille 25. §. 1. de legat. 3.* In proposito autem subesse aliqua videbatur ambiguitas in verbo vehendi, an de mancipio simpliciter vehendo, an etiam de transuehendo & deportando eo cogitatum esset. Quid si ex ancilla quæ vehebatur infans in naui natus sit? vectura nulla eo nomine debetur, sed aliis rationibus de quibus in *l. sed addes 29. §. si quis mulierem infr. locat.* Alia enim illa quæstio est.

Ad §. 1.

1 ¶ Si ea condicione nauem conduxisti, vt ea merces tuæ portarentur: easq; merces, nulla nauta necessitate coactus, in nauem deteriorem, cùm id sciret te fieri nolle, transtulit: & merces tuæ cum ea naue perierunt, in qua nouissime vectæ sunt: habes ex conducto locato cum priore nauta actionem. Paulus: Immo contrà: si modo ea nauigatione, vtraque nauis periit: cùm id sine dolo, & culpa nautarum factum esset. Idem iuris erit, si prior nauta publice retentus, nauigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit[a]. Idem iuris erit: cùm ea condicione[b], à te conduxisset, vt certam pœnam tibi præstaret, nisi ante constitutum diem merces tuas eo loci exposuisset, in quem deuehendas eas merces locasses: nec per eum staret, quo minus remissa sibi ea pœna spectaret. Idem iuris in eodem genere cognitionis obseruabimus[c]: si probatum fuerit, nautam morbo impeditum, nauigare non potuisse. Idem dicemus[d], si nauis eius vitium fecerit sine dolo malo, & culpa eius.

Ad §. 1. Si ea condicione.

RAT. DVB. Pro Labeone, conductor qui contra legem conductionis aliquid facit, tenetur eo nomine ex locato. Atqui cùm tu ea condicione nauem conduxeras, vt ea merces tuæ portarentur, si nulla necessitate coactus nauta (facit enim necessitas licitum quod alioquin esset illicitum) eas merces in deteriorem nauem transtulerit, præsertim cùm sciret te id fieri nolle, atque ita merces tuæ perierint, cum ea naue in qua nouissimè vectæ sunt, dubitari non potest, quin fecerit ille aduersus conuentionem. Ergo verum est, quod Labeo dicebat, habere te ex locato, aut, si males cum Cuiacio, ex conducto locato cum priore nauta actionem. DEC. Pro Paulo Labeonem reprehendente, distinguendum est, an ea nauigatione vtraque nauis perierit, an illa tantùm quæ deterior fuit. Labeonis sententia posteriore casu vera est, sed priore falsa si modò vtraque nauis sine dolo culpáve nautarum perierit. Æquè enim perituræ erant merces tuæ, etiamsi in deteriorem nauem conjectæ non fuissent. Nullum ergo damnum videtur nauta dedisse tuis mercibus æquè perituris *l. si alius 7. §. est & alia infr. quod vi aut clam.* In proposito autem constat æquè fuisse perituras, vtráque naue perdita.

a *Idem iuris erit, si prior nauta publicè retentus, nauigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit.* Idem scilicet quod proximè dictum est contra Labeonem, vt cum priore nauta, quasi fidem fregerit ex locato agi non possit. Non enim potest ei imputari cur tuas merces non portauerit, cùm publicè retentus fuerit, id est, authoritate publica, tanquam Reipublicæ, non tibi operam daturus, & prohibitus cum tuis mercibus nauigare. Nullus siquidem dolus, nullaque culpa videri potest eius qui iussu magistratus aliquid facit, aut à faciendare aliqua abstinet, cùm parère habeat necesse *l. non videntur 167. §. 1. l. is damnum dat. 169. in princip. de reg. iur.* Imò è contrario non potè dolo carere, qui imperio magistratus non paruit *l. non potest 199. eod.* Nec rursus imputari ei potest, cur tuas merces in aliam deteriorem nauem transtulerit, cùm eas deportare ipse in sua naue prohiberetur. Credibile enim erat te, si eum magistratus prohibitionem sciuisses, consensurum fuisse, vt in aliam nauem merces tuæ transferrentur: quam etsi ponimus deteriorem fuisse quàm quæ fuerat conducta, talem tamen fuisse ponendum est, vt commodè nauigatura & merces tuas deportatura crederetur. Supponit enim Paulus neque dolum, neq; culpam vllam tuo nautæ imputari posse. Posset autem, si in nauem minùs idoneam merces tuas conjecisset, cùm aliam cómodiorem & validiorem inuenire potuisset, præsertim si quam vel minimam causam haberet suspicandi te inuito id fe facere *arg. l. si cùm Cornelius 82. ad fin. de solut.* nisi publica etiam authoritate, eodemque magistratus imperio quo prohibitus erat, nauigare cum tuis mercibus, eas in nauem illam deportandas conjicere iussus esset.

b *Idem iuris erit, cùm ea condicione.* Alium casum hìc proponit Paulus, in quo nihil potest imputari nautæ, qui publica authoritate retentus, nauigare cũ mercibus tuis prohibitus fuit, si merces tuas in deteriorem nauẽ conjecerit, quæ postea perierit. Finge ea condicione à te nautã conduxisse, vt certã pœnã tibi præstaret nauta, nisi ante cõstitutũ diem merces tuas eo loci exposuisset, in quem deuehẽdas eas merces locasset, cum verò publica authoritate retentũ, & cum tuis mercibus nauigare prohibitum, denũciasse tibi per eum nõ stare quominùs remissa sibi ea pœna expectaret, vt postquã Reipublicæ operã nauasset, tuas merces deportaret, te verò noluisse pœnã ei remittere. Quid enim hic aliud faceret miser ad euitandam pœnã, quæ alioquin ipso iure cõmitteretur (nam ad pœnã euitandã non prodest, q̃ imputari nihil possit ei, qui non ad diem satisfecit *l. vlt. infr. de nautic. fœnor. l. ad diem 77. de verb. oblig.*) nisi vt in aliã nauẽ merces tuas conjiceret, & quidẽ tuo periculo non suo? Hic meo iudicio apertissimus Pauli sensus est, quẽ tamen peruertit Jacobus Cuiacius *libr. 4. Obser. cap. 2.* non cũ sic emendat, vt pro *locasset* legat *locasses*: sed cũ mox legere mauult *remissam sibi eam pœnã*, pro eo q̃ vulgo legitur *remisse sibi ea pœna.* non improbo q̃ reponit *locasses* pro *locasset.* Nã hic in principio §. huius ponat Paulus te nauẽ cõduxisse à nauta: ergo nautã locasse non te (nec enim locat qui cõducit, sicuti nec cõducit qui locat) posteà tamẽ ponit factã esse cõductionẽ vehendarũ merciũ: merces enim vector vehẽdas locat, nauta cõducit. Nauẽ autẽ è cõtrario nauta locat, vector conducit *l. 2. in princip. & §. cùm in eadẽ naue & §. pen. sup. hoc tit.* Sed posteriorẽ emendationẽ probare non possum, cui certè Cuiacius non animaduertit dixisse Paulũ, quomodo veteres plerumq; dicebant *spectaret* pro *exspectaret*: sic enim scribebant, & aliis plerisque casibus simplici verbo vtebantur pro composito, vt *pensare* pro *compensare* in *l. quæ dotis 33. solut. matr.* & *pensationem* pro *compensatione in l. vnum ex familia 67. §. sed si vno de legat. 2.* & alibi sæpe.

c *Idem iuris in eodem genere cogitationis obseruabimus.*

Hic certè versiculus corruptus est. Quo enim sensu donare possis dictionem illam *cogitationis*? Sed non eo modo restituēdus, quo putat vir doctissimus qui pro *cogitationis* reponit *cognitionis*. Melius namque est meo iudicio, vt reponamus *cōdicionis*, vt intelligamus retineri à Paulo candē speciē quā proximè tractauit de nauta, quià te conduxerat merces tuas vehendas ea condicione, vt certam pœnam præstaret, nisi ante cōstitutum diem merces tuas eo loci exposuisset, in quē deuehendas eas merces locasses. In qua specie, id est, retenta eadem illa cōdicione præstandæ pœnæ, si merces ad diē deportatæ & expositæ nō essent, ait Paulus, si probatū fuerit nautā morbo impeditū nauigare nō potuisse, neq; ex locato teneri cum debere, quia impossibilium nulla est obligatio *l. 185. de reg. iur. l. 2. §. si quis iudicio supr. si quis caution.* Præsertim verò ex contractu bonæ fidei, cuiusmodi est locatio.

RAT. DVB. Cùm pœna promissa est, nihil aliud inspicimus, nisi quænā sit quantitas & cōdicio stipulationis *l. stipulatio ista* 38. *§. alteri de verb. oblig.* nec ad euitandam pœnā quicquā prodest, quod imputari nihil possit ei, qui pœnā promisit, vt diximus ex *l. ad diem* 77. *cod. l. vlt. inf. de nautic. fœnor.* Sed decidendi ratio est, quia impossibilitas semper excusat *d. l. impossibilium.* nec minùs à pœna quàm à mora, cùm non possit deberi pœna quoties id quo non facto pœna promissa est, fieri nullomodo potest *l. si homo mortuus* 69. *de verb. oblig.* Impossibile autem est, vt nauiget qui valetudine impeditur, ne nauigare possit *d. l.* 2. *§. si quis iudicio sup. si quis caution.* quia, vt ibi scriptū est, præsentia personæ in eā rem requiritur. Aliud esset si per alitū expediri res posset, cuiusmodi quæ sunt nō modò in extrema valetudine, sed in ipso quoq; vltimo vitæ momēto possibilia dicūtur *l. vlt. inf. de cōdic. instit.*

d *Idēdicemus.* Retenta nimirū eadē specie eodemq; genere condicionis, aut etiam si mauis cōuentionis. RAT. DVB. Cùm nauis vitium fecit etiam sine dolo & culpa eius qui merces tuas intra certū diem transuehendas conduxerat, potuit ille alia naui quæsita satisfacere cōdicioni, atque ita pœnam euitare, cùm nulla ipse valetudine impediatur quominùs nauigare possit. Ergo si id non fecerit, cōueniri ex locato potest ad pœnam. DEC. Quemadmodum valetudo nautæ excusat eum à pœna non factæ nauigationis, quia nauigatio præsentiam & factum personę requirit, vt proximè diximus, ita & vitiū nauis quod sine dolo vllo culpáve contigit, si non tam citò, tamq; facilè emendari potuerit: tam enim requiritur ad nauigandū præsentia nauis, quàm præsentia nautæ, nec minùs impossibile est nauigare nautam sine naui, quàm nauē sine nauta. Et quemadmodū nauta qui merces vehendas cōduxit, si valetudine impediatur ne possit nauigare, aliū nautā substituere nec potest, ni vector consentiat, nec cogitur, etiāsi vector velit, nisi & nauta quoq; ipse consentiat, quia operas suas locauit non alienas, ita & cùm illa ipsa nauis in qua portari merces conuenerat, vitiū fecit sine dolo culpáve nautæ nec potest, nec cogitur aliā quærere nauem, quæ eundē visum præbeat, & in alterius de qua cōuenerat locū substituatur, nisi cōtrahentes ambo consentiant, quoniā de certa naue actū est. Idq; potissimū erat, quo Labeo mouebatur, vt diceret, cum nauta ob merces in aliam nauē quàm quæ conducta fuerat coniectas, quæ periisset ex cōducto agi posse.

2 ¶ Si conduxisti nauem amphorarum duo milium, & ibi amphoras portasti: pro duobus milibus amphorarum pretium debes. Paulus: immo si auersione nauis conducta est, pro duobus milibus debetur merces, si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, contra se habet: nam pro tot amphoris pretium debes, quot portasti.

Ad §. Si conduxisti vlt.

In hoc quoque §. vt in tota hac lege proponitur primū sententia Labeonis, mox nota & reprehensio Pauli. Sententia Labeonis est, si cōduxeris nauē amphorarum duo milium, & ibi amphoras portasti, licèt pauciores numero, pro duobus milibus amphorarū preciū te debere. Paulus verò vt in superioribus quæstionibus distinguendū esse ait, an per auersionē nauis cōducta sit, id est, in vniuerso, vt explicauimus ad *l. 1. §. exercitorem supr. tit. prox.* vt eo casu benè Labeo responderit, & pro duobus milibus amphorarū merces debeatur, quam Labeo minùs partitò precij nomine significauerat, ideò fortasse quòd & merces & preciū in pecunia numerata consistere debeat: an verò pro numero impositarum amphorarū merces cōstitutæ sint. Quo demū casu non potest Labeonis sententia vera esse, sed pro tot amphoris preciū conductionis, id est, mercedem debes, quot amphoras portasti. Quæ distinctio certè tam apertè vera est, vt nec vllā recipiat dubitandi rationē, nec credibile sit, Labeonem aliter sensisse. Sed familiare est Paulo in suis ad Labeonem notis quas nescio, an bona mente ac fide, an cōtradicendi potiùs studio scripserit, certos casus minùs obuios perquirere in quib⁹ opiniones Labeonis falsæ deprehendi possint. Quod si quo alio vllo in loco, in hac sanè lege ab eo factum est. Quis enim credat Labeonē, cùm dixit, deberi preciū & mercedem conductionis pro duobus millibus amphorarum, sensisse de naue, non per auersionem conducta, sed pro numero indefinito amphorarum? Est enim proculdubio casus ille Pauli indubitabilis, & penè absurdus, vt si pro numero amphorarum nauis conducta sit, pro tot amphoris duntaxat merces debeatur, quot portatæ fuerint, non valde dissimile est, quod initio legis Labeonem reprehendit, qui de cōductione facta vehendorum mancipiorum locutus fuerat, quasi non etiam de transuehendis & deportandis sensisset. Cùm tamen certum sit nautam accipere mercedem à vectoribus, non vt eos imponat nauī, sed vt traiiciat *l. nauta* 5. *supr. naut. caupon. stabul.* Sed similius quod in specie §. 1. verissimam certè Labeonis sententiam, Paulus reprehendat, fingit vtramque nauem in vna eademq; nauigatione periisse, cùm tamen Labeo manifestè casum illum tractasset, quo posterior tantùm nauis in quam merces translatæ fuerant, periisset. Item quod tot alios casus conquirit in quibus excusari nauta possit à pœna, vt puta si publicè retentus & cum mercibus vectoris nauigare prohibitus sit, si valetudine: si nauis suæ vitio impeditus, de quibus casibus nec Labeo cogitauit, nec anus dubitaret. Sed hanc Pauli consuetudinem & in reprehendendo Labeone pertinaciam alibi iam obseruauimus, & improbauimus.

DE INSTI-

DE INSTITORIA ACTIONE.

TIT. III.

1. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

AEQVVM prætori visum est, sicut commoda sentimus ex actu institorum, ita etiam obligari nos ex contractibus ipsorum, & conueniri. Sed non idem facit circa eum, qui institorem præposuit[a] vt experiri possit. sed si quidem seruum proprium institorem habuit, potest esse securus, adquisitis sibi actionibus. si autem vel alienum seruum, vel etiam hominem liberum: actione deficietur. ipsum tamen institorem, vel dominum eius conuenire poterit vel mandati, vel negotiorum gestorum[b]. Marcellus autem ait, debere dari actionē[c] ei, qui institorem præposuit, in eos, qui cū eo contraxerint:

2. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

EO nomine, quo institor contraxit: si modo aliter rem suam seruare non potest.

Ad l. 1. & 2.

RAT. DVB. Ne quidem per eos quos in nostra potestate habemus, deterior condicio nostra fieri potest, vt nos æri alieno obligent *l. melior* 133. *de regul. iur. l. filiusfamilias* 22. *infr. de solut. l. qui in aliena* 6. *infr. de acquir. hered.* Multo minus per liberam personam, quæ nec acquirere nobis quicquam potest excepta possessionis causa *l. 1. C. per quas person. nob. acquir. l. solutū* 11. *§. per liberam supr. de pignor. act.* Ergo siue institor in potestate nostra sit filiusfamilias aut seruus, siue liber homo sui iuris, fieri non potest, vt ex eius contractu obligemur, præsertim cùm nec per liberam institoris personam acquiri nobis actio vlla possit, vt in hac ipsa lege scriptum est: nec enim facilius esse debet, vt quis me obliget, quàm vt mihi acquirat, cùm obligatio sit iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendæ aut faciendæ, vt Iustinianus diffinit in *tit. de oblig.* atque ita debitor fiat quodammodo seruus sui creditoris, ita vt aliqua ex parte libertas ciuis Romani p obligationis vinculum minui videatur. Vnde est, quod in dubio proniores esse debemus ad liberationem quàm ad obligationē *l. Arrianus* 47. *de oblig. & action.*

DEC. ex qua persona lucrum quis sentit eius factum præstare debet *l. ex quæ persona* 149. *de regul. iur.* Atqui ex institorum actu sentimus commoda, non quidem, vt nobis actionem vllam aut quid aliud rectà adquirant, nisi cùm in potestate nostra sunt, sed vt quod sibi acquirunt id ipsum nobis aut mandati aut negotiorum iudicio præstare teneantur, si homines liberi sint nec in nostra potestate, aut eorū dominus actione de peculio si serui sint alieni. Meritò igitur æquum Prætori visum est, vt ex institorū nostrorum contractibus & obligari possimus & cōueniri, proposita in eam rem actione, quæ ob id institoria appellatur, merè prætoria & honoraria, cū iure ciuili actio nulla competeret: quia non tam ex ratione iuris nascitur, quàm ex æquitate, cuius præcipuus cultor custos & magister Prætor est. §. *eadem ratione vers. institoria instit. Quod cum eo qui in alien. potest. est.* vbi additur institorem eum esse qui negotiationi alicui præpositus est, quæcumque illa sit, dum ne nauis aut exercendæ aut curandæ. Alius enim exercitorum visus est, alius institorum *l. 1. §. licet autem* vbi diximus *supr. De exercit. act.*

a *Sed non idem facit circa eum, qui institorem præposuit.* Id est non similiter dat Prætor actionem illi qui institorem præposuit contra eum qui cum institore contraxit. RAT. DVB. Nihil tam æquitati consentaneum est, quàm vt inter contrahentes seruetur æqualitas, vt qui alii sibi obligare vult, seipsum quoque alij obliget, quoties contractus ex eorum numero est, qui sunt vltro citróque obligatorij *l. Labeo* 19. *de verb. signific. l. cùm te* 6. *C. de pact. int. empt. & vendit. l. Iulianus* 13. *§. si procurator* 25. *infr. de action. empt.* Nisi cùm personæ cōdicio impedit ne obligari possit, vt contingit si quis cum pupillo contrahat sine tutoris authoritate *d. l. Iulianus* 13. *§. si quis à pupillo antep.* Nec difficilius est, vt quis per alium mihi obligetur, quàm vt ego ei obliger. Igitur quemadmodum omni casu tenetur institoria is, qui institorem præposuit: ita & actio ei dari aliqua debuit à Prætore in eos qui cum institore contraxerūt, siue institor liber homo sit, siue seruus alienus. Nam si aut filiusfamilias sit, aut seruus proprius eius qui ipsum præposuit negotiationi, non dubitatur quin per eum actio directa acquiratur patri vel domino, quæ ipsi filiofamilias vel seruo si suis iuris esset, acquireretur: idque non prætorio iure, sed ciuili ex quo quicquid acquiritur per eum quem in potestate habemus, ita nobis acquiritur, vt ne momento quidem temporis consistat acquisitio in ipsius persona *l. placet* 79. *de acquir. hered. l. 1. si quis à parent. manum. sit.*

DEC. Magna differentia est inter eum qui institorem præposuit, & illum qui cum institore contraxit: nam qui institorē præposuit, hoc ipso se obligauit facto suo propriáq; voluntate, vt factū institoris

adprobare cogeretur, ex cuius contractibus lucrum & commodum speraret. Qui verò cum institore contraxit non id egit, vt duobus se obligaret, sed ei tantùm cum quo contrahebat, si liber homo & sui iuris esset, aut si filiusfamilias vel seruus esset patri eius aut domino, nunquam duobus. Deinde ratio iuris impedimento est, ne per liberam personam acquiri nobis actio vlla possit extra conditionem certi ex mutuo *l. 2. C. per quas person. nob. acquir.* nec minùs ratio iuris prætorij quàm ciuilis, quia neque iure prætorio actiones vllæ nobis per liberam personam acquiri possunt. Et quamuis institor veluti pro curatoris instar obtineat, non eo magis tamen actio per eum acquiri potest sine cessione *l. possessio 49. in fin. de acq. poss.* nisi procurator præsentis stipulatus sit quo casu vtilem actionem quæri placuit *l. si procuratori 78. infr. de verb. oblig. l. quod procurator 68. supr. de procur.* At cùm obligamur ei, qui cum institore nostro contraxit, non tantùm ex institoris facto, sed etiam ex nostro obligamur, id est, ex nostra prepositione. Non ergo debuit prætor ei qui institorem prepositit, perinde atque contra ipsum actionem pollicerì: nec tamen verendum est, vt eam ob causam is qui institorem prepositit, damno afficiatur, cùm paratam habeat actionem mandati vel negotiorum gestorum aduersus institorem ipsum, si liber homo sit, vel aduersus institoris patrem aut dominum de peculio. Per quam actionem cogetur institor, si aliud nihil facere possit, ea saltem actione cedere *d. l. possessio in fin.* Quòd si nec id facere possit, quia fortè bona eius omnia iam sint vendita, tum verò succurrendum est ei, qui institorem prepositit data ei suo nomine actione secundum Marcelli sententiam, de qua in fine huius legis, & ex *l. 5. infr. de prætor. stipulat.*

b *Vel negotiorum gestorum.* RAT. DVB. Non datur actio negotiorum gestorum præcedente mandato, sed mandati *l. ex mandato 20. §. 1. infr. mandat.* Atqui cùm de institoria actione tractatur, mandatum semper precedere necesse est, quandoquidem institor nemo est, qui non sit præpositus *dict. §. eâdem ratione versic. ideò autem Instit. quod cum eo qui in alien. potest. est.* Præpositio autem sine mandato esse non potest.

DEC. Fieri potest, vt nullo mandato meo precedente aliquis rem meam gerens institorem prepositerit, & ego prepositionem illam ratam habuero, vt in *l. sed & si quis 7. in princip. infr. hoc tit.* Quo casu cùm mandati actio competere mihi non possit, neque contra institorem ipsum, neque contra eum qui prepositit, necessaria certè est negotiorum gestorum actio: Itemque si ego quidem institorem prepositero certæ negotiationi, sed ille mandati fines excesserit, postea tamen ego quoque ratum habuero. Ratihabitio enim non mandati, sed negotiorum gestorum actionem parit *l. si pupilli 6. §. sed si ego & seqq. l. Pomponius 9. supr. de negot. gest.* Denique institor non semper procurator est, sed plerumque negotiorum gestor, nec tamen procurator ferè vnquam dicitur, siue quod specialius aliud & significantius nomen institoris habeat, siue quòd non ad hoc procurator constituatur, vt hunc vel illum contractum ineat, sed in genere, vt hanc vel illam negotiationem exerceat, quam per nosmetipsos exercere fortassis nollemus. Cùm tamen quisquis aliquid per procuratorem facit, per seipsum id facere videatur. Licèt procuratori institor plerumque comparetur, vt in *d. l. 5. de prætor. stipulat. d. l. Iulianus 13. §. si procurator 25. de act. empt.* Et quantum referat, an procurator quis sit, an institor apparet ex *l. 5. §. sed & cum sullo infr.*

c *Marcellus autem ait debere dari actionem.* RAT. DVB. Nemo potest contrahere, ita vt alter ex eo contractu agat suo nomine *l. quæcunque gerimus 11. inf. de oblig. & act. l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig.* Ergo actio ex contractu institoris ei, qui prepositit dari nunquam potest contra eum, qui cum institore contraxit, nec si aliter rem seruare non possit is, qui institorem prepositit, sibi namque imputet, cur prepositerit, vt in *l. sed etsi 7. §. vlt. infr. l. 1. §. cæterum autem & §. vnde quærit. supr. de exercit. act.* DEC. Ita quidem est extraordinarij iuris siue ciuilis siue honorarij ratione, vt suprà diximus, sed tamen cùm ius hoc totum quod de institoria actione propositum est à Prætore, ex æquitate pendeat, vt scriptum est initio huius legis, est res hæc ex eorum genere in quibus cauendum est, ne sub authoritate iuris scientiæ perniciosè erretur, vt Celsus adolescens eleganter dicebat *l. si seruum 91. §. sequitur eod. ill. tit.* Et quæ de nouo emergunt, semper nouo aliquo indigent auxilio *l. de ætate 11. §. ex causa supr. de interrog. in iur. fac.* Finge igitur institorem qui tecum contraxit, in ea causa esse cœpisse, vt eius persona interposita dominus mercis rem amissurus sit, fortè bonis omnibus ipsius venditis, atque ita etiam actionibus, vt nec in eius potestate amplius sit præstare actionem, an non æquissimum est, Prætorem domino succurrere data ei ex proprio capite actione, per quam suum consequatur. Itaque cùm aliàs dici soleat, accidere plerumque, vt quod quis per suam personam facere non potest, per interpositam faciat, vt in *l. 3. in fin. quæres pignor. oblig. poss. l. si is qui duos 27. de liber. legat.* hîcè contrario euenit, vt quod non potest asse qui per interpositam institoris personam is, qui institorem præposuit, per suam consequatur. Ergo hoc casu dabitur actio subsidiaria domino, id est, ei qui præposuit institorem aduersus eos, qui cum institore contraxerunt. Scilicet eo nomine, quo vt institor contraxit: sic enim legendum est, vt puto apud Caium in *l. seq.* quia non sufficit ad obligandum eum, qui cum institore contraxit, vt cum eo nisi tanquam cum institore contraxerit. Sed & illud prætereà requiritur, vt aliter rem suam seruare non possit is, qui institorem præposuit. Non enim daretur auxilium hoc extraordinarium, si posset ordinarium sufficere, vt *l. in causæ 16. supr. de minor. l. Imperatores 30. de reb. author. iudic. possid. aliàs l. 1. de priuileg. credit.* Sed id agit semper ciuilis legislator, maximè verò Prætor, ne quis in damno moretur, ex quo præsertim alius lucrum sit captaturus, licèt per iuris ciuilis aut etiam prætorij occasionem. Denique vt si fieri potest, neutra pars lædatur *l. seruus dotalis 58. infr. solut. matr. l. ex his 8. infr. quæ in fraud. credit. l. 2. §. 1. de dolo mal. except.* Nec magnam querelæ causam habet is, qui cum institore contraxit, si quando ex eo contractu conueniatur à domino ex quo & contra ipsum dominum habuit actionem *arg. l. Iulianus 13. §. si procurator 25. infr. de action. empt.*

3. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

INstitor appellatus est ex eo, quod negotio gerendo instet. nec multum facit, tabernæ sit præpositus an cuilibet alij negotiationi.

Ad l. Institor

Ad l. Institor. 3.

RAT. DVB. Etiam is qui naui exercendæ aut regendæ præpositus est, instat & instare debet ei negotio gerendo, cui præpositus est. Et tamen non id circò institor appellatur, sed vel exercitor vel magister nauis. Sicut enim alius est vsus institorum, & alius exercitorum aut magistrorum ita, & alia nomina *l. 1. §. licèt autem supr. de exercit. act. iunct. l. si idem 7. Cod. de iur. Cod.* Ergo vel mala est vel manca etymologia nominis. DEC. Argumentum ab etymologia, vt iam sæpiùs monuimus, non valet affirmatiuè, sed tantùm negatiuè. Vt quisquis non instat ei negotio gerendo cui præpositus est, institor propriè dici non possit, quamuis non è contrario quisquis instat institor appellari debeat: Est enim hoc nomen specialiter coarctatum ad eos qui tabernæ, vel alij cuilibet negotiationi extra nauticam præpositi sunt. Quamuis frequentiùs sit, vt qui tabernæ præpositi sunt ij institores dicantur, *l. institor 18. & pass. hoc tit.* Exercitor autem propriè dicitur, qui nauem exercet, quamuis etiam taberna exerceri dicatur in *l. habebat quis 13. §. vlt. infr.* dixi ad *d. l. 1. §. 1. & §. exercitorem supr. de exercit.*

4. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

CVm interdum etiam ad homines honestos adferant merces, & ibi vendant, nec mutat causam actionis, locus vendendi emendíve: cùm vtroque modo verum sit, institorem emisse, aut vendidisse.

Ad l. Cùm interdum 4.

In hac lege ratio redditur ex Paulo eius, quod in lege præcederiti scriptum fuerat ex Vlpiano, nihil interesse, an taberne quis prepositus sit, an alij negotiationi. Nam cùm ratio dubitandi illa occurreret, quod quoties de institoria queritur cõdicio prepositionis omnino seruanda sit, *l. sed si pupillus 11. §. condicio infr.* non videbatur eum, qui tabernæ præpositus esset, extra tabernam contrahens, dominum & præpositorem obligaret, quasi id contra legem prepositionis futurum esset: verùm bene respondet Paulus interdum accidere, vt qui tabernæ præpositi sunt ad honestos homines adferant merces, easque ibi, id est, extra tabernam vendant, nec idcirco tamen quicquam contra legem præpositionis feciisse dici possint. Non enim mutat causam actionis, neque ipsius etiam negotiationis locus vendendi emendíque, cum vtroque modo, id est, siue in taberna, siue extra tabernam negotiatio facta sit, semper verum sit institorem emisse, aut vendidisse. Nam & æquè institor est is, qui sine vllius loci designatione ad emendum, vendendúmve, aut alium actum negotiationis præponitur *l. institor est 18. infr.* Et quemadmodum Pompeius Magnus dicebat Rempublicam non esse in parietibus: ita dici etiam potest negotiationem tabernariam non esse muris tabernæ circumscriptam. Illud certè omnino exigitur, vt institor propter quæstum præpositus sit ad hoc, vt institoria propter possit competere *l. si cum villico 16. infr.* Si tamen plures tabernæ sint etiam vnius eiusdémque mercis interest, aliquando vtri creditum sit *leg. 5. §. sed si duas 16. infr. tit. prox.*

5. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

CVICVNQVE igitur negotio præpositus sit, institor rectè appellabitur.

Ad l. Cuicunque 5.

Hoc addendum fuit, ne quis putaret, institorem eum duntaxat dici, qui ad emendum vendendúmve præpositus esset, quia de hac sola negotiatione Vlpianus locutus fuerat in *leg. 3. supr.* Sed exempli tantùm gratia, sic Vlpianus scripserat, cùm aliæ sint & quàm plurimæ negotiationes quibus præponi potest, vt ex iis quæ mox in hac ipsa lege sequuntur, apparebit. Idque etiam publica vtilitas exigit ad augendam commerciorum libertatem, & frequentiam, per quam maximè conseruatur, & locupletatur Respublica.

1 ¶ Nam & Seruius libro primo ad Brutum ait, si quid cum insulario gestum sit, vel cum eo, quem quis ædificio præposuit, vel frumento coemendo, in solidum eum teneri.

Ad §. 1. Nam & Seruius.

RAT. DVBIT. Neque insularius qui vrbanam domum, non quasi inquilinus: sed pro insulæ domino habitat, neque is qui præpositus est ædificio siue conseruando, siue augendo, præpositus est quæstus gratia, vt nec villicus villæ, sed hîc propter fructus percipiendos, illiad domum vel habitandam vel conseruandam aut etiam ædificandam. Ergo institoria actio locum habere hoc casu non potest, vt neque in specie *l. si cum villico 26. infr.* DEC. Aliud est dicere, Insularium & eum qui ædificio præpositus sit, si cum aliquo contraxerint obligare præponentem actione institoria, quòd hîc Vlpianus non scribit. Aliud verò ex eorum contractibus teneri eum qui præposuit, & quidem in solidum quod Vlpianus ex Seruio adfirmat. Nam tenetur quidem in solidum, sed ad exemplum institoriæ actionis potiùs quàm institoria actione vt in *d. l. si cum villico.* Non enim video quænam hîc diuersitatis ratio ad-

ferri possit. Ideóque nec quod in hoc §. scribitur, aliter verum esse puto, quàm si contractum sit ex aliqua causâ ad præpositionis negotium pertinente, id est, si quid fortè insularius aut ædificio præpositus emerit, quod ad ædificij conseruationem aut ornamentum emi debuerit. Nam & in eo quæstus aliquis esse potest. Quemadmodum nec datur institoria, nec quasi institoria ex contractu villici, siquid cum eo contractum sit ad fructus percipiendos, sed ita si distrahendis quoque fructibus præpositus fuerit, *d.l. si cum villico.* Planè quod hîc additur de eo qui præpositus sit fiumento coemendo, nullam dubitationem recipit, cùm incidat ea res in emendi vendendive negotiationem. Iunge Paulum *libr. 2. Sententiar. tit. 8. §. 2.*

2 ¶ Labeo quoque scribit, siquis pecuniis fœnerandis, agris colendis, mercaturis, redempturísque faciendis præposuerit, in solidum eum teneri.

Ad §. 2. Labeo quoque scribit.

Alia hîc exempla proponuntur eorum qui æquè institores propriè dici possunt, & ex quorum contractibus eos qui præposuit, in solidum teneri, æquissimum est. Nec tantùm quasi institoria, sed verè institoria, quoniam & ipsi verè sunt institores, qui scilicet vel pecuniis fœnerandis, vel agris colendis, vel mercaturis, redempturísque faciendis præpositi sunt. Nam & his omnibus modis captatur quæstus ex actu institoris, quod sufficit, vt huic actioni locus esse possit *l. 1. in princip. supr. l. si cum villico 16. infr. hoc tit.* Neque hoc vllam certè recipit dubitandi rationem, dummodò caueamus, ne quod hîc dicitur de *redempturis*, intelligamus de redemptionibus captiuorum: sed de illis potiùs à quibus in iure nostro dicuntur Redemptores, id est architecti, qui suis cæmentis alij ædificant, de quibus diximus in *l. redemptores, 39. supr. de rei vindic. l. vlt. §. penult. si mens. falsi. mod. dixer.* Nec enim de captiuorum redemptione tantopere laborabant prudentes nostri, vt digna res ea videretur, quæ transiret in negotiationem, quam sola pietas Christianorum Imperatorum, vt alia pleraque sanctissima, induxit.

3 ¶ Sed etsi in mensa habuit quis seruum præpositum, nomine eius tenebitur.

Ad §. 3. Sed etsi in mensa.

RAT. DVBIT. In mensa neque emitur neque venditur, sed pecuniæ aut fœnerantur aut numerantur. De eo autem qui pecuniis fœnerandis præpositus est, iam diximus. In pecuniis verò numerandis extra causam fœnerandi quæstus nullus esse videtur.

DEC. Negotiatio est, & quidem quæstuosissima, siquis mensulariam aut argentariam, siue per se, siue per institorem exerceat, nec fit ea negotiatio, vt neque cæteræ nisi quæstus gratia, *leg. 4. §. sed & filiusfamilias, & pass. supr. de edend.* Neque verò emptionibus tantùm & venditionibus rerum commercia constant, sed aliis plerisque omnibus contractuum generibus: Quidni ergo etiam hoc casu institoria locum habebit?

4 ¶ Sed etiam eos institores dicendos placuit, quibus vestiarij, vel lintearij dant vestem circumferendam, & distrahendam: quos vulgò circuitores appellamus.

Ad §. 4. Sed etiam eos.

RAT. DVB. Illi quibus vestiarij, vel lintearij, id est qui vestes, & lintea distrahunt, dant vestem, aut quam aliam eius generis circunferendam & distrahendam, habent aliud nomen magis proprium & enixioris significationis. Circuitores enim appellantur, quia totam circumeunt ciuitatem, vt emptorem conquirant. Ergo institores dicendi non sunt.

DEC. Etiam institorum nomen istis conuenire posse placuit: quia hæc quoque species quædam negotiationis est, cui præponuntur, & quod habent aliud nomen vilius circuitorum, facere non debet quin etiam institores dici possint, vt ex eorum contractibus is qui eos præposuit, actione verè ac propriè institoria teneatur, cuius actionis vsum dilatari ac propagari in plures casus pluribus institorum speciebus introductis, vtilius sanè est Reipublicæ quàm coarctari, coarctata institorum appellatione & ad vnam aut alteram negotiationem restringi.

5 ¶ Sed & muliones quis propriè institores appellet.

Ad §. 5. Sed & muliones.

RAT. DVBIT. Muliones ij demùm sunt, qui mulos agunt, vt & agasones qui asinos *leg. vlt. supr. si quadrup. pauper. feciss. dicat.* nec aliam vllam habent negotiationem. Quomodo igitur institores dici propriè possunt?

DEC. Est quoque hæc species quædam negotiationis, nec suo eóque interdum magno quæstu carens: Ergo nihil vetat etiam muliones propriè dici institores, tantóque magis ex proprietate vocabuli quod agendis mulis semper instant & insistunt,

insistunt, & plerumque ij ad quos huius negotiationis quæstus refertur, exercent eam per alios, ex quorum proinde tanquam institorum suorum contractibus obligari eos, & conueniri actione institoria æquissimum est. Quidni ergo muliones quoque tanquam institores ad hunc titulum pertineant? Ex hoc sanè & ex præcedente §. & sequentibus intelligimus institorum & nomen & officium esse vilissimum, meritóque institores ab exercitoribus esse separatos, vt diximus ad *legem primam supr. de exercitoria actione.*

6 ¶ Item fullonum, & sarcinatorum præpositus: tabularij quoque, loco institorum habendi sunt.

Ad §. 6. Item fullonum.

RAT. DVBIT. Viliora esse videntur hæc officia fullonum, sarcinatorum, & tabulariorum, quàm vt permitti eis debeat, habere præpositos, per quos negotiationem istam exerceant, & institores. Nam habere institores eorum maximè est, quos decentius sit negotiationem aliquam per alios, quàm per seipsos exercere.

DECID. Habent etiam isti suam negotiationem quæstus gratia, nec proinde prohibendi sunt, quominùs suos quoque habeant præpositos, qui si minùs digni sint, qui institores dicantur, institorum tamen loco habeantur, quantum ad hanc actionem pertinet, id est, ad obligandum dominum institoria vel saltem quasi institoria actione, vt huius edicti vtilitas quàm latissimè fieri potest, extendatur.

7 ¶ Sed & si tabernarius seruum suum peregrè mitteret, ad merces comparandas, & sibi mittendas: loco institoris habendum, Labeo scripsit.

Ad §. 7. Sed & si tabernarius.

RAT. DVB. Tabernarius, id est, qui tabernæ ab alio præpositus est, iam institor ipse est domini qui eum præposuit tabernæ *l. 3. supr.* Ergo alium institorem habere non potest, ne detur progressus in infinitum, si institoris institor admittatur. Proinde etiamsi seruum suum peregrè miserit ad merces comparandas, & sibi mittendas: non debebit ille dici institor ad tabernarium ex eius contractu obligandum. Tabernarius enim ex hoc edicto ipse est, qui obligat dominum, à quo præpositus fuit, non qui ex alterius contractu obligatur.

DECID. Institor quidem propriè non est, qui ab alio institore præponitur: sed tamen institoris loco haberi commodè potest, cùm & ipse præpositus sit certæ negotiationi, licèt ab institore non à domino. Hoc verò sufficit, vt huius tituli vtilitas ad hunc quoque casum porrigatur, id est, vt ex huius præpositi contractu tabernarius si non institoria saltem quasi institoria teneatur. Quod in his omnibus qui non propriè institores, sed institorũ duntaxat loco sunt, generaliter admittendum esse arbitror, vt ex ipsorum contractibus non detur actio institoria, sed quasi institoria, id est, ad exemplum institoriæ, vt in *l. si cum villico 16. infr. & in §. prox. infr. l. Iulianus. 13. §. si procurator infr. de action. empt.* quia & ipsi ad exemplum institorum sunt. Caue tamen ne putes ex huius præpositi contractu dari actionem vllam in tabernarij dominum (is enim tabernarium duntaxat non etiam hunc præposuit) sed in tabernarium ipsum à quo solo fuit ille præpositus.

8 ¶ Idem ait, si libitinarius, quos Græcè νεκροδοκους, id est, *mortuorum sepultores* vocant seruum pollinctorem habuerit, ísque mortuum spoliauerit, dandam in eum quasi institoriam actionem: quamuis & furti, & iniuriarum actio competeret.

Ad §. 8. Idem ait.

RAT. DVB. Si libitinarius, id est, mortuorum sepultor seruum pollinctorem habuerit, id est, cuius opera vtebatur vt pollinceret, lauaret, & ablueret cadauera, & is pollinctor mortuum spoliauerit, constat pollinctorem hunc teneri, & furti actione ciuili, & iniuriarum, cùm & lucrandi furandíque animum habuerit, & cadaueri aut potiùs defuncto, ísque ad quos funeris cura & impensa pertinet, iniuriam fecerit. Ergo non est danda actio quasi institoria in libitinarium. Qui enim ciuilem actionem habet, qualis est furti, frustrà honorariam desiderat *l. 1. supr. de public. in rem act.*

DEC. Ad sepeliendi corporis curam & officium omnia pertinent, quæ circa mortui corpus facienda sunt, antequam sepulturæ tradatur, *l. & siquis 14. §. impensa l. funeris 37. supr. de religios. & sumptib. funer.* Ergo ad libitinarij onus id spectabat, vt mortui corpus pollinceret, ablueret, & lauaret. Id verò si non ipse fecit, sed per pollinctorem, quem in eam rem habebat, præstare maluerit, annon æquum est factum pollinctoris eum præstare, & ex eius persona quasi institoria actione conueniri? Cur non verò institoria, sed tantùm quasi institoria? An quia pollinctor iste non sit verè institor? Imò est cùm sit hæc quoque species quædam negotiationis quam & per alium exerceri si non humanius, certè opabilius, & suauius est. Sed quoniam institoria, non nisi ex institoris contractu competit, *l. 1. supr.* Hîc autem pollinctor non contraxit, sed deliquit: ideóque tenetur nimirum & furti actione, & iniuriarum, quæ ambæ sunt ex delicto actiones, sed cùm ambæ dentur ad pœnam, non ad rem ipsam persequendam, nec nisi contra ipsum pollinctorem, si liber homo sit, aut si seruus

libitinarij, vt in specie huius §. etiam quidem contra dominum, sed nō nisi noxaliter, apparet necessarium esse heredi contra libitinariū actionem quasi institoriam ad ea persequenda, quæ tam impiè subrepta sunt. Nec enim cōdictione furtiua teneri potest libitinarius, cùm neque fur ipse sit, neque furis heres *l. ex furtiua. 5. infr. de condict. furt.* multò minùs vindicatione, aut ad exhibendum, si spolia nec possideat, nec dolo desierit possidere, nec dolo fecerit, quominùs possideret. Est igitur notandus hic casus in quo datur quasi institoria ex delicto, cùm institoria dari non soleat, nisi ex contractu. Quamquam dici etiam potest videri quasi contractum cum pollinctore adhibito, & admisso ad lauandum corpus, postquàm à libitinario ei rei faciendæ præpositus fuit.

9 ¶ Idem Labeo ait: Si quis pistor seruum suum solitus fuit in certum locum mittere ad panem vendendum, deinde is pecunia accepta præsenti, vt per dies singulos eis panem præstaret, conturbauerit: dubitari non oportet, quin si permisit ei ita dari summas, teneri debeat.

Ad §. 9. Idem Labeo ait.

RAT. DVB. Pistor solitus seruum suum in certum locum mittere ad panem ibi aut publicè aut priuatim pluribus vendendum, etsi pani vendendo præpositus illū videtur, non tamen æquè etiam ad hoc vt præsentem ab eis pecuniā acciperet in antecessum, &, vt loquimur *par auance*, ea lege vt per singulos dies eis panem præstaret. Ergo si seruus hic præsentem pecuniam ea condicione ac lege sibi prorogatam acceperit, deinde conturbauerit, id est, non satisfecerit, non ideò tamen aut institoria aut quasi institoria contra pistorem dāda est, cui nihil imputari potest, quíque seruum hunc non ad hoc nominatim præpositum, in quo seruus fefellit.

DEC. Dubitari non potest, quin seruus hic pani vendendo præpositus à pistore fuerit, ideóque & ipsius institor in hac panis vendendi negotiatione dici debeat: non minùs quàm si frumento vel pani coemēdo præpositus esset, vt in §. 1 *huius legis*. Quid enim inter hæc distat? Sed illud tantùm in facti quæstione discutiendum supereſt, an pistor hic sciuerit, voluerit, & permiserit, ita dari huic seruo eas summas in prorogationem precij panis posteà exhibendi. Nam eo casu nec dubitari oportet, quin huius serui nomine pistor institoria teneatur. In hac autem facti quæstione spectādum erit maximè an seruus ita negotiari solitus esset. Ex eo namque præsumemus facile, nihil nisi sciente ac permittēte domino factum fuisse. Cæterùm si cùm non esset solitus seruus præsentes pecunias in antecessum accipere, sed panes quos deferebat præsenti tātùm pecunia vendere posteà pecuniarum prorogationē admiserit, primáque aut altera die fidem fefellerit, ratio nulla est, cur pistor teneri eo nomine debeat: quia nec ad præsentes pecunias in antecessum & prorogationem accipiendas præpositus esse illum videri potest.

10 ¶ Sed & cùm fullo peregrè proficiscens, rogasset, vt discipulis suis, quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret, post cuius profectionem vestimenta discipulus accepisset, & fugisset: fullonem non teneri, si quorum procurator fuit relictus: sin verò quasi institor, teneri eum, planè si adfirmauerit mihi, rectè me credere operariis suis [a] non institoria, sed ex locato tenebitur.

Ad §. 10. Sed & cùm fullo.

RAT. DVB. Cùm fullo peregrè proficiscens rogauit amicum, vt discipulis suis, quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret hoc ipso eum tabernæ præposuisse videtur, cùm discipulis suis minùs consideret, atq; ita fecisse illum institorem. Ergo si post fullonis profectionē quidam ex discipulis vestimenta polienda ab aliquo acceperit, & non redditis iis fugerit, dicendum est indistinctè fullonem aliū qui discipulis imperare rogatus fuerat, teneri eo nomine tanquam institorem. Quid enim aliud est discipulis imperare quàm institorem esse? Constat autem, quod cum discipulis eorum qui officinis vel tabernis præsunt, contractum est, in magistros vel institores tabernæ in solidum actionem dari, vt Paulus scribit *lib. 2. sentent. tit. 8. §. vlt.*

DEC. Fullo qui peregrè proficiscēs, rogauit amicum, vt discipulis suis imperaret, non satis apertè expressit, an procuratorem eum relinqueret, an institorem. Vtriusque enim perinde est vice domini & magistri discipulis imperare. Porrò multùm interest, an procurator ille relictus fuerit, an institor: si procurator, vtique teneri non potest, cùm & dolo & culpa omni careat: nec enim aliud quicquam præstare procurator debet *l. contractus 23. de reg. iur.* si verò institor, omnimodo tenebitur secundùm supradictam nō tam Pauli, quàm prudentum omniū sententiam. Quid ergo in dubio dicemus? Hoc enim nec Labeo nec Vlpianus aperit: puto ego accipiendam in obscuro eam interpretationem quæ procuratorem eum faciat potiùs quàm institorem, non solùm quòd fauorabilior semper sit & humanior ea interpretatio, quæ minùs obligat, *l. Arrianus 47. de oblig. & act. l. semper in dubio 56. de reg. iur.* sed etiam quia imputari potest ei qui cum discipulo cōtraxit, si hunc tanquam institorem obligare sibi voluit, cur non fuerit diligentior ille in inquirendo, an se pro simplici procuratore hîc gereret an pro institore: semper enim ei imputatur qui institoria vult agere quasi cum institore contraxerit, cur pleniùs deliberandi consilium non ceperit, in quo maximè differt institoria ab exercitoria, & institor ab exercitore *l. 1.* vbi diximus *suprà de exercit. action.* Denique actoris semper est probare suam intentionem & implere *l. 4. Cod. de edend. l. vlt. Cod. de rei vindic. l. actor quod assiuerat 29. C. de proba.* Ergo qui contra fullonem hunc agit institoria probare illum debet institorem *l. 2. infr. eod. ill. tit.* & nisi probauerit neque institoriam neque quasi institoriam habere potest, multò minùs verò in ea actione vincere.

a *Planè si adfirmauerit mihi, rectè me credere operariis suis,*

suis. RAT. DVB. Videturhoc casu is qui adfirmauit mihi, rectè me suis operariis credere fateri se institorem non procuratorem, cùm alienos discipulos & operarios faciat suos. Ergo institoria actione tenetur hoc saltem casu debet, non ex locato cùm non ipse, sed vnus ex operariis vestimenta acceperit.

DEC. Actio institoria cùm non nisi ex alterius contractu competat, nunquam potest concurrere cum alia actione præsertim ciuili, quæ cōpetat cōtra eundem institorem ex propria ipsius persona: cur enim patiamur ex alieno contractu conueniri & condemnari eum, qui non minore actoris vtilitate conueniri ex suo possit? Atqui in proposita specie is qui adfirmauit mihi rectè, me credere operariis suis, & vestimēta mea iis polienda dare, mecum ipse contrahit perinde atq; si magister ipse tabernæ idipsum mihi adfirmaret: aliquid enim promittit, & quidem pacta mercede vt mea dem eius discipulo vestimenta polienda. Ergo tenetur mihi actione directa ex locato quæ ciuilis actio est & bonæ fidei, in eóq; lōgè plenior & vtilior quàm institoria quę nec ciuilis nec bonę fidei actio est §. *actionū. Inst. de actio.*

11 ¶ Non tamen omne quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit: sed ita, si eius rei gratia, cui præpositus fuerit, contractum est, id est duntaxat ad id, quod eum præposuit.

Ad §. 11. Non tamen omne.

RAT. DVB. Etiamsi institor de ea re contraxerit, cui præpositus non fuit, verùm tamen est cum institore contractum esse. Ergo æquè hoc casu institoria locum habere debet.

DEC. Non sufficit institorem contraxisse, nisi vt institor contraxerit *leg. secunda*, vbi diximus *suprà*, id est, sub illa formalitate institoris: non potest autem videri contraxisse, vt institor si de ea re contraxerit, cui præpositus non est, cùm præpositio sola sit, quæ facit institorem: lex igitur & condicio præpositionis accuratè obseruanda est *l. sed si pupillus 11. §. condicio infr. l. 1. §. igitur præpositio supr. de exercit. act.* Denique institorem hîc non in concreto accipimus, sed in abstracto.

12 ¶ Proinde si præposui ad mercium distractionem, tenebor nomine eius ex empto actione. Item si fortè ad emendum eum præposuero, tenebor duntaxat ex vendito. Sed neque si ad emendum, & ille vendiderit: neque, si ad vendēdum, & ille emerit, debebit teneri: ídque Cassius probat.

Ad §. 12. Proinde.

RAT. DVB. Veteres his nominibus emptionis & venditionis promiscuè vtebantur, sicut & nominibus locationis & conductionis *l. veteres 19. & seq. inf. de action. empt.* Ergo qui ad merces distrahendas præpositus est, etiam ad emēdas præpositus videri debet, præsertim si quas emat, vt eas postea distrahat. Ex illa enim rerum commutatione magnus quæstus fit, cuius potissimùm gratia institorum vsus comparatus est *l. 1. l. si cum villico 16. inf. hoc tit.* Et verò nonne ad boni institoris officium pertinet, etiamsi vendendis tantùm mercibus præpositus sit, vt si videat posse se in iis emendis maiorem quæstum domino facere emendi occasionem non amittat.

DEC. Aliud est emere, aliud vendere; alius emptor, alius venditor; aliud merx, aliud precium *l. 1. infr. de rer. permut.* Ergo qui præpositus est ad merces distrahendas, non potest videri præpositus ad emēdas. Itaque si vendiderit, obligat quidem dominū actione institoria ex empto: sed si emerit, nō obligabit eum ex vendito. Contrà verò si præposuerit eum ad emendum & ille emerit, obligabit dominū actione ex vendito, sed si vendiderit, non obligabit eum ex empto: deniq; si cùm præpositus esset ad emendum, vendiderit, aut cùm esset præpositus ad vendendum, emerit, neq; ex empto neq; ex vendito domin° tenebitur, vt hîc Vlpianus ex Cassio scribit. Obseruandum tamen est actiones istas ex empto & vendito quoties ex institoris contractu competunt, aduersus eum qui institorem præposuit nō directas esse, sed vtiles, quia scilicet ex alterius contractu dantur, nec tam summo iure quàm ex æquitate *l. Iulianus 13. §. si procurator infr. de act. empt.* vbi idē Vlp. noster ex Papiniano ait, si procurator vendiderit, & cauerit emptori cum domino agi posse vtili actione ex empto ad exemplum institoriæ actionis, si modo vendendam rem mandauerit. Sed quod ibi additur. Ergo & per contrarium dicēdum esse vtilem ex empto actionē domino competere, intellige ex contractu procuratoris, non ex cōtractu institoris, neque enim ex contractu institoris vlla vnquam actio acquiritur domino, nisi in subsidium, si aliter rē seruare non possit *l. 1. & 2.* vbi diximus *supr.*

¶ 13 Sed si pecuniam quis crediderit institori ad emendas merces præposito, locus est institoriæ. Idémque, & si ad pensionem pro taberna exsoluendam. Quod ita verum puto, nisi prohibitus fuit mutuari.

Ad §. 13. Sed si pecuniam.

RAT. DVB. Is qui pecuniam credidit institori ad emendas merces præposito, non contraxit de ea re in qua præpositus fuit: aliud n. est præpositū esse ad emēdas merces, aliud verò ad mutuā pecuniam accipiendā. Idémq; est, si ad pensionē pro taberna exsoluēdā mutuatus sit. Quid. n. commune habet solutio pēsionis cū emptione mercium? DEC. Qui ad merces emēdas præpositus est, ad ea quoq; omnia in necessariū antecedens faciēda præpositus videri debet, sine quib. negotiū cui præpositus fuit explicare nō posset *l. 2. supr. de iurisd. omn. iudi. l. ad rem mobilē 56. l. ad legatū 62. supr. de procu.* Atqui hic institor neque merces emere potuit sine pecunia, quā præsentē habere debet ac soluere, quisquis viliore precio vult emere, neque rursus tabernariam exercere nisi soluta pensione pro taberna. Ergo horū quoque omnium nomine præpositus esse intelligitur vt consequenter mutuā pecuniam accipiendo in has causas obliget dominū institoria: sed hoc ita, nisi dominus expressim prohibuerit eum pecuniam mutuari. Nullus. n. coniecturæ, aut præsumptioni locus relinquitur in tam aperta domini voluntate, contra quam si contractum sit nulla ratio est, vt dominus

obligetur. Lex. n. prepositionis omnimodo & districtè seruãda est, vt diximus ad §. *nõ omne* 11. *sup. ex l. sed si pupillus.* 11. §. *condicio infr. hoc tit.* sicut & constituto procuratore, mandati fines diligenter custodiendi sunt, quoties certa forma præscripta est, *l. 5. l. si quis pro eo 46. infr. mandat.*

14 ¶ Si ei, quem ad vendendum, emendúmve oleum præposui, mutuum oleum datum sit: dicendum erit institoriam locum habere.

Ad §. 14. Si ei, quem.

RAT. DVBIT. Qui præpositus fuit ad oleum vendendum emendúmve, non potest dici præpositus fuisse ad oleum mutuum accipiendum. Aliud enim est, emere aut vendere, aliud verò mutuum accipere, cùm hi contractus toto genere differant. Contractus enim emptionis & venditionis consensu perficitur, & bonæ fidei est. Mutuum verò non nisi re contrahitur & stricti iuris est. Ergo institoria hoc casu locum habere non potest ex contractu institoris circa eam rem, cui non fuit præpositus.

DEC. Is qui ad emendum vendendúmve oleum præpositus est, nihil facit contra legem præpositionis, si oleum mutuum accipiat, cùm acceptum mutuum possit vendere, quamuis non emere: sed tamen vbi vendiderit etiam ex precio venditionis aliud emere poterit, atque ita præpositionis legi satisfacere si ad emendum tantùm præpositus fuit. Quanquam malo hunc §. intelligere de eo qui ad totam negotiationem olei præpositus sit, id est, siue ad vendendum, siue ad emendum oleum. Denique sunt ista omnia vel antecedentia vel consequentia quædam eius negotiationis, cui præpositus est institor: quod sufficit vt institoria locum habere possit §. *idem fideiussori 16. infr.*

15 ¶ Item si institor, cùm oleum vendidisset, annulum arræ nomine acceperit, neque eum reddat: dominum institoria teneri. nam eius rei, in quam præpositus est, contractum est: nisi fortè mandatum ei fuit, præsenti pecunia vendere. Quare si fortè pignus [a] institor ob pretium acceperit, institoriæ locus erit.

Ad §. 15. Item si institor.

RAT. DVB. Institor præpositus ad oleum vendendum non fuit præpositus, vt arras vllas aut annulum pro arris acciperet. Est enim contractus arrarum alius & separatus à contractu venditionis *l. contractus* 17. *C. de fid. instrum.* præsertim cùm id quod arræ nomine datum est pars precij esse non potest, vt annulus in hac specie & in *l. ex empto.* 11. §. *is qui vina. de act. empt.* Ergo si soluto venditi olei precio institor annulum non reddat, institoria teneri dominus eo nomine non potest.

DEC. Institoria competit quoties eius rei nomine contractum est, cui præpositus quis fuit *l.* 11. & §. *non tamen hac ipsa lege supr.* Atqui cùm arræ accipiuntur in symbolum & testimonium perfectæ venditionis, cui præpositus institor fuit, illud ipsum negotium gerit̃ur, quod ex præpositione geri debuit, licèt in lege præpositionis nihil de annulo aut de arris dictum sit. Sunt enim ista consequentia venditionis *l.* 2. *C. quand. lic. ab empt. disced.* adeò vt si post arras datas conuenerit, vt emptio irrita fieret ex empto quoque agi possit ad hoc, vt arra restituatur *d.* §. *is qui vina.* Ergo multò magis dicendum est manente venditione, solutóque precio si institor annulum arræ nomine datum retineat, institoria actione dominum eo nomine teneri, vt annulum reddat. Sed addenda exceptio est, quam Vlpianus hîc non prætermisit, si non mandatum fuerat institori, vt præsenti pecunia venderet. Quo casu nihil est quod de arrarum aut datione aut restitutione tractari possit. Plerique verò ita fieri mandant, ne de precio soluendo postea litigandum sit. Qua ratione meritò placuit, vt pignora quæ in iudicati executione distrahuntur præsenti pecunia vendi oporteat *l. à diuo Pio* 15. §. *sed si emptor infr. de re iudic.* ne alioqui fiant de lite lites, si cum improbo & perfido emptore res sit, quemadmodum nec voluit Prætor in executione iudicari obligationes ex obligationibus fieri *l.* 4. §. *ait Prætor eod. tit.*

a *Quare si fortè pignus.* RAT. DVB. Non fuit præpositus ad accipiendum pignus institor, qui ad vendendum præpositus est: aliud enim est vendere, aliud pignus accipere. Ergo si pignus acceperit institor pro precio venditionis, nec soluto precio velit pignus reddere, non idcircò dominus institoria actione de reddendo pignore conueniri poterit. Quomodo dicimus dominum, qui seruo suo pecuniam credi iussit, non ideò videri iussisse, vt pignora quoque seruus daret *l. dominum* 3. *infr. quod iuss.*

DEC. Is qui præpositus fuit ad vendendum, præpositus videtur ad ea quoque omnia facienda, per quæ contractus causa in tuto collocari possit. Parum enim est vendere, nisi vel precium accipias, vel saltem precij nomine cautum habeas. Hoc verò fit potissimùm acceptis fideiussoribus aut pignoribus *l. si mandatu* 59. §. *vlt. infr. mandat. l.* 4. §. *addici infr. de fideic. libert.* Ergo neque hic institor pignus accipiendo quicquam facit contra legem præpositionis, nisi ei mandatum fuerat, vt præsenti pecunia venderet. Nam ad hunc quoque casum, vt & ad præcedentem exceptio hæc accommodanda est, cùm si venditio fieret præsenti pecunia, non magis de pignore, quàm de annulo pro arris accipiendo tractari posset. In summa pignoris obligatio nihil nisi accessio quædam est ad principalem, & ad idem negotium principale pertinet, de quo contractum est. Proinde si pignus acceptum nolit institor soluto precio reddere, non potest dominus recusare, quominus idipsum præstet institoria actione.

Ad §. 16.

16 ¶ Item fideiussori, qui pro institore interuenerit, institoria competit, eius enim rei sequela est.

Ad §. 16. Item si fideiussori.

RAT. DVB. In prepositione institoris nihil dictũ est de dando per eum fideiussore. Ergo si dederit, extra legem præpositionis illud est, & cõsequenter fideiussori dominus institoria obligari non potest.

DEC. Datio fideiussoris nihil nisi sequela quædam & accessio est principalis negotij, quod contractum fuit. Multa enim negotia sunt, quę sine fideiussore expediri, vel nullomodo, vel non satis commodè possunt. Ergo ad illam quoque prępositionis lex debet extendi, vt & ad cætera omnia, quæ vel antecedentia vel consequentia sunt necessaria, §. *sed si pecuniam* 13. vbi dixi *supr.* Malè hîc vulgò legitur, *Idem* pro *Item.*

17 ¶ Si ab alio institor sit præpositus, is tamen decesserit, qui præposuit, & hæres ei extiterit, qui eodem institore vtatur: sine dubio teneri eum oportebit: necnon si ante aditam hereditatem [a] cum eo contractum est: æquum est ignoranti dari institoriam actionem.

Ad §. 17. Si ab alio.

RAT. DVB. Præpositio finitur morte prępo nentis, sicut & mandatum morte mandantis, non minùs quàm morte prępositi ipsius vel mandatarij, §. *item si adhuc Instit. de mandat.* Omnis enim præpositio habet mandatum, licèt non contra §. *item si institor supr. hac lege.* Rursus præpositio nulla fit sine expressa declaratione voluntatis, §. *non tamen omne supr.* Atqui cùm decessit is qui institorem præposuit, licèt heredem aliquem reliquerit, verum tamen est institorem ab herede præpositum non fuisse. Ergo quamuis heres eodem institore vtatur, nihilo magis tamen ex eius persona & contractu conueniri potest institoria, cùm nunquam eum præposuerit.

DEC. Præposuisse hunc institorem videtur heres, ab ipso quod eum non remouerit: debuerat enim remouere, si eius opera vti nolebat *l. sed si pupillus* 11. *in princip. infr.* alioqui facilè per eius dissimulationem & silentium deciperentur contrahentes, quod non est ferendum, *d. l. sed si pupillus* §. *condicio in fin. l. mulier* 11. *C. de distract. pignor.* Nec quemadmodum prima præpositio exigit expressam voluntatem præponentis: ita & ea quæ ab herede fit, quippe quæ non tam noua præpositio quàm præcedentis tacita cõfirmatio quædã sit. Faciliùs enim est, vt quid tacitè confirmetur, quàm vt tacitè fiat §. *non tantùm Inst. de codicill. iunct. l. ante tabulas 5. inf. de iur. codic.* Neq; hoc tantùm casu, sed aliis etiam plerisque euenit, vt multa facta teneant, quæ fieri prohibentur, *vulg. l. patre furioso* 8. *supr. de his qui sui vel alien. iur. sunt l. qui in potestate* 6. §. 1. *qui testam. facer. poss. infr.*

a *Necnon si ante aditam hereditatem.* RAT. DVB. Non potest hoc in casu, vt in superiore, imputari heredi aut alij vlli cur institorem à defuncto præpositũ non remouerit, quia nemo ante aditã hereditatẽ heres fit: aditio siquidem non heredis institutio, aut hereditatis delatio illa est, quæ facit heredem, *l.* 1. *l. aditio* 45. *& pass. de acq. hered. l. precia rerũ* 63. *in fin. princip. inf. ad leg. Falcid.* Et quamuis hereditas iacens personam defuncti repræsentare censeatur, *l. non minus* 31. §. 1. *de hered. inst. l. hereditas enim* 34. *de acquir. rer. domin.* Cùm tamen nonnisi ficta persona sit & eorum omniũ incapax, quæ sunt facti *l.* 1. §. *Scaeuol. si is qui test. lib. esse. iuss.* & in quibus factum personæ, operæve substantia desideratur, vt Hermogenianus loquitur in *l. hereditas in multis* 61. *de acquir. rer. domin.* Certum est non magis hereditati quàm defuncto posse imputari, cur præpositum nõ remouerit, quod facti est, & voluntatis. Ergo sibi imputet is qui cum institore ante aditam hereditatem contraxit.

DEC. Ignorari probabiliter potest, an decesserit nécne, is qui institorem præposuit, quia id facti est, & quidem alieni, cuius ignorantia semper probabilis est *l. vlt. infr. pro suo.* Nemini autem iusta sua ignorantia captiosa esse debet, quia nec imputari cuiquã potest, cur id ignorauerit, quod scire non tenebatur. Alioqui facilè circumuenientur plerique cum institore contrahentes, quem vident mercem adhuc exercere perinde ac viuente domino quem ignorãt decessisse. Ergo æquum est, ignoranti dari actionem institoriam non aduersus hereditatem ipsam, quæ quoniam persona ficta est, actiones neque exercere, neque excipere vllas potest, sed aduersus heredem quandocunque adeuntem, quia & adeundo quandocunque iam inde à die mortis adisse retrofingitur *leg. heres quandoque* 54. *infr. de acquir. hered.* Ergo si is qui cum institore ante aditam hereditatem contraxit, non ignorauerit dominum decessisse, aliud dicendum erit, quia debet sibi imputare, qui sciens reuocatam morte præpositionem nihilominus cum institore contraxit. Quod Vlpianus noster apertè expressit addita dictione *ignoranti* ad exclusionem scientis. Quamuis valde obstet quod ex Paulo scriptum legimus in eadem prorsus specie, non esse imputandum ei qui sciens dominum decessisse, cum merce institorem exercente contraxit, *in l. siquis mancipiis* 17. §. *eius contractus infr. hoc tit.* Sed corruptus ille locus est, & pro *sciens* legendum *nesciens*, vt ibi dicemus, & iam docuimus *libr.* 2. *Coniect. cap.* 11. Idque ita esse præter manifestam iuris rationem, hîc maximè locus ostendit.

18 ¶ Sed etsi procurator meus, tutor, curator, institorem præposuerit: dicendum erit, veluti à me præposito, dandam institoriam actionem.

Ad §. vlt. Sed etsi procurator.

RAT. DVB. Actio institoria sicut datur ex contractu eius qui præpositus est, ita nec contra alium, quàm qui ipse præposuit, & qui imputare sibi debet cur præposuerit, *l. sed etsi* 7. §. *vlt. infr. hoc tit. l.* 1. §. *cuius autem & §. vnde quærit Optius supr. de exercit. act.* Atqui siue tutor vel curator meus, siue procurator institorem præposuerit, non ego sum qui præposui & alium fortasse præposuissem, si arbitrij mei ea res fuisset. Ergo non ego institoria conueniri debeo, sed vel procurator meus vel tutor vel curator qui præposuit.

DEC. Factum procuratoris domini factum est, debétq; sibi imputare qui talem elegit procuratorẽ, id est minùs sagacem, aut minùs fidelem qui meliorem institorẽ non præposuerit. Quod enim quis per procuratorem suum facit perse ipsum facere videtur.

l. ita autem 5. §. quòd si quis infr. de author. tutor. l. si quis 7. §. vlt. supr. de uisfd. & quod procurator facit tanquam procurator non suo nomine facit, sed alieno *l. 1. §. vlt. inf. de oper. noui nunciat.* Idémque dici potest de minoris curatore quem sibi minor elegerit. Non enim datur nisi petenti præterquam ad lites, *§. item inutiliter inst. de curat.* Pupillus verò etsi non tutorem sibi eligit, sed in eum potius incidit, vt Papinianus loquitur in *l. vlt. infr. rem pupill. salu. for.* præposuisse tamen & ipse videtur eum quem tutor præposuit, non minùs cùm tutor solus eum præposuit, quàm si pupillus ipse tutore: authore præposuisset omnia enim quæ potest facere pupillus cum tutoris authoritate, ea tutor solus per se potest expedire, si quædam excipias quæ personalissimum pupilli factum requirunt, vt aditio hereditatis aliene *l. potuit 5. C. de iur. delib. iunct. l. pen. de author. tutor. l. ex contractu 45. de re iudi.* & quemadmodum non malè contrahitur cum tutoribus *l. 4. in fin. infr. de euict.* ita neque cum eo qui à tutore in pupillari negotiatione præpositus est, sicut nec cum eo cum quo iussit tutor contrahi vt in *l. 2. inf. quod iuss.* Alioqui magno incommodo afficerentur pupilli, quibus ea ratione institorum quodámodo vsu & commercio interdiceretur *arg. l. quod si minor 24. §. 1. supr. de minor.* præsertim cùm si quid in ea re vel dolo vel culpa procuratoris, aut tutoris aut curatoris factum est, ex quo dominus vel pupillus vel minor damnum aliquod senserit, totum id actione mandati, vel tutelæ vel negotiorum gestorum sarciendum sit: nec aliud in furioſi vel prodigi curatore iuris est, qui passim & ferè in omnibus tutori æquiparatur, itémque curatori adolescentis, & procuratori vt in *l. 1. §. vlt. iunct. d. l. 2. quod iuss.* Benè igitur Vlpian. generaliter scribit, si procurator meus, aut tutor, aut curator institorē præposuerit, veluti à me præposito eo, dándā cōtra me institoriā actionē.

6. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SEd & in ipsum procuratorem, si omnium rerum procurator est, dari debebit institoria.

Ad l. Sed & in ipsum 6.

RAT. DVB. Ex eo contractu qui meo nomine à procuratore meo gestus est actio, non ideò contra procuratorem dari potest meo nomine, quia datus procurator ad contrahendum meo nomine, non æquè ad excipiendas pro me actiones datus intelligitur: nouo enim mandato in eam rem opus est, multomagis dicēdum est, non posse procuratorem conueniri ex eo contractu, quem non ipse interposuerit, sed institor qui ab eo præpositus est meo nomine, vt in hac lege. Quamuis si quid procurator ipse promiserit, etiam tanquam procurator, conueniri ex eo cōtractu possit actione directa, dominus verò non nisi vtili ad exemplum institoriæ, & quidē ita demùm si procurator soluendo sit, vt eleganter Papinianus ait in *l. in eum 19. in princ. infr.* quomodo intelligi debet quod ex eodem Papiniano Vlpianus scribit in *l. Iulianus 13. §. si procurator de action. empt.* sic dicimus in procuratorem, quamuis condemnatum non debere fieri executionem iudicati, nisi aut in rem suā datus sit, aut vltrò liti se obtulerit *l. Plautius 61. supr. de procurat. l. 4. in prin. inf. de re iudic.* Ergo ex contractu inito per institorem quem procurator meus præposuit, non contra procuratorem meum, sed contra me dari debet actio institoria.

DEC. Procurator cui generaliter libera rerum omnium administratio data est, omnia omnino potest facere, quæ constituens ipse posset, nec tantùm agere, exigere, soluere, solutionem accipere, aliud pro alio permutare *l. procurator cui 58. & seq. supr. de procurat.* sed etiam actiones excipere & conueniri, non quidem suo nomine, sed procuratorio, vt hæc lex apertè probat: longéque aliud est quærere, an procurator ex suo contractu conueniri possit suo nomine, de quo nec dubitandum est, an procuratorio, de quo solùm hìc agitur. In tutorem sanè pupilli nomine agi potest ex contractu institoris à tutore ipso præpositi: non enim plus iuris & potestatis habet procurator, cui libera rerum omnium administratio concessa est, quàm tutor ad excipiendas pupilli nomine actiones omnes, itémque curator minoris nomine *leg. 2. infrà de administr. tutor.*

7. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

SEd & si quis meam rem gerens præposuerit, & ratum habuero: idem erit dicendum.

Ad l. Sed & si quis 7.

RAT. DVB. Ratihabitio non æquiparatur mandato, in his in quibus mādatum præcedere debeat, puta cùm filiusfamilias iussu patris, vel seruus iussu domini hereditatem adire debet *l. qui in aliena 6. in princip. & §. 1. l. si quis mihi 25. §. iussum de acquir. hered.* aut ad inducendam actionem, quod iussu *l. si res 5. §. quod seruus infr. de in rem verſ. l. 1. §. si ratum,* vbi deest certè negatio, vt ibi docebimus *infr. quod iuss.* Atqui in actione institoria præpositio domini debet præcedere contractum institoris, nec sufficit, vt ratū habeam contractum illius qui tanquam institor meus contraxit, cùm à me nondum esset præpositus cùm præpositio sola sit quæ facit institorem & ex contractu institoris dominum obligat, vt toties diximus. Ergo si quis negotia mea gerens sine mandato aliquem negotiationi certæ institorem meo nomine præposuerit, quamuis ratum habuero, non ideò tamen idem dicendum est, quod in superiore casu, vt ex eo contractu institoris conueniri possim, atque si procurator meus eum præposuisset: differentia enim illa est inter procuratorem & negotiorum gestorem, quod procurator mandatum præcedēs habet, negotiorum gestor non habet. DEC. Ratihabitio æquiparatur mādato quantū ad hoc vt quod negotiorum gestor, fecit citra mādatum, secuta ratihabitione à domino ipso factum videatur, vnde est, quòd ei qui institoria conuentus aliquid præstitit, datur etiam interdum pro sua indemnitate actio non tantùm mandati, sed etiam negotiorū gestorum *l. 1.* vbi diximus in illis verbis *vel negotiorū gestorum sup. hoc tit.* In proposita verò specie præcesserat præpositio, facta scilicēt à negotiorū gestore, vt proinde mirū nō sit ex cōtractu institoris, ita præpositi institoriam dari non contra præponētem ipsum, sed contra dominum cuius negotia gesta sunt, & qui eam præpositionē ratam habuit *l. vlt. C. ad SC. Macedo.*

1 ¶ Parui

1 ¶ Parui autem refert, quis sit institor masculus an fœmina: liber, an seruus: proprius, vel alienus. item quisquis præpositus. Nam & si mulier præposuit, competet institoria, exemplo exercitoriæ actionis. &, si mulier sit præposita, tenebitur etiā ipsa. Sed & si filiafamilias sit, vel ancilla præposita: cōpetit institoria actio.

Ad §. 1. Parui autem refert.

RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ ad *l. 1. §. parui autem refert 16. & §. in potestate 21. supr. de exercit. act.* vbi circa exercitoriam actionem idipsum Vlp. scribit, quod hìc circa institoriam, nihil referre quis nauem exerceat, & quis magistrum nauis præposuit, an masculus, an fœmina, an paterfamilias, an filiusfamilias, vel seruus. Dum ne sit pupillus qui si nauē exerceat, indiget tutoris authoritate, vt obligetur. Nā quemadmodum exercitor præponit magistrum nauis, ita & dominus vel domina institorem. Illud certè in exercitoria & institoria diuersum est, quod ad regendam nauem neque mulieres, neque impuberes eliguntur, quomodo tabernæ præponi possunt, vt scribitur in fine huius legis & in *l. seq.* Itaque in institoria nihil interest, quis præponat aut præponatur, in exercitoria potest quilibet præponere excepto pupillo, at non quilibet præponi potest: nimirum quia longè plus & animi, & ingenij & virium requiritur ad regendam nauem, quàm ad curandam tabernam. Ergo siue mulier præpositа sit, tenebitur ex suo contractu, siue præposuerit, tenebitur institoria, exemplo exercitoriæ actionis, vt hìc Vlpianus ait. Quomodo Imperatores in *l. & si à muliere 4. Cod. hoc titul.* scribunt è contrario mulierem quæ magistrum nauis præposuit ex eius contractibus teneri exercitoria ad exemplum institoriæ actionis, nimirum eadem prorsus æquitas in duabus his actionibus locum habet, & quantum ad omnia ferè, perpaucis exceptis, in vtraque ius idem inducit, vt Iustinianus ait in *§. eadem ratione Inst.* Quod cum eo iunctis iis quæ dixi ad *l. 1. in princip. & in §. licèt autem 20. supr. de exercit. act.*

2 ¶ Pupillus autem institor obligat eum, qui eum præposuit, institoria actione: quoniam ibi imputare debet, qui eum præposuit.

Ad §. 2. Pupillus autem.

RAT. DVB. Pupillus ab alio præpositus institor nō potest obligari ei, qui ipsum præposuit, nisi præpositus sit tutore authore, quia ex nullo contractu obligatur pupillus absque tutoris authoritate *l. obligari 9. infr. de author. tutor.* Ergo nec obligare ex suis contractibus dominum potest, ne alioqui omni iuris auxilio destituatur is, qui pupillū institorem præposuit, cùm neque contra eum, qui cum institore contraxit, neque contra pupillum ipsum pro sua indemnitate actionem habiturus sit *l. 1.* vbi diximus *sup.* Iniquum enim est in eo contractuum genere qui vltro citroq; obligatorij sunt, ex vno tantùm latere contrahi obligationem, non etiam ex altero *l. Labeo 19. de verb. signific. l. 3. §. vlt. infr. mandat.* DEC. Imputare sibi debet is, qui pupillū præposuit institorem, sicut & qui procuratorem *l. 3. §. vlt. sup. de minor. l. cùm mandatu 23. eod. tit. l. 1. §. cuius autem & §. vnde quærit Ofilius sup. de exercit. action.* Nec damnum proinde vllum sentire videtur, quod ex sua culpa sentit *l. quod quis 203. de regul. iur.* Sciuit enim aut scire debuit, nō posse pupillum obligari sine tutoris authoritate, ideoque tutoris præsentiam & authoritatem adhibere debuit, si id agebat, vt pupillum sibi obligaret. Neque nouum est, vt si quis cum pupillo sine tutoris authoritate contrahat etiam eō contractus genere, quod sit vltro citroque obligatorium, ex vna tamen duntaxat parte nascatur obligatio. Is enim qui cum pupillo contrahit, ei obligatur, non etiam pupillus ipsi *l. Iulianus 3. §. si quis à pupillo antep. infr. de action. empt.* Idque est quod nostri solent dicere, contractum hoc casu claudicare, quia ex vno tantùm latere constat. Iunge *l. verum 9. infr.*

8. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

NAm & plerique pueros, puellásque tabernis præponunt.

Ad l. Nam & plerique 8.

Eadem dubitandi & decidēdi ratio est quæ ad *§. 1. legis præcedentis.* Nā & sexus & ætatis infirmitas videbatur obstare, ne pueri, id est, impuberes puellæque tabernæ præponi possent. Sed tamen publicè vtilius est, iam inde ab ea ætate assuefieri cuiuscunq; sexus personas videndis, audiendis, tractandisq; leuioribus saltē negotiationibus, quarū ætas illa capax esse potest. Iunge *l. 1. §. de eo & l. & ancillarum 27. infr. de pecul.*

9. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

VErùm si ipse pupillus præposuerit, si quidem tutoris auctoritate, obligabitur, si minùs non.

Ad l. Verùm si ipse pupillus 9.

RAT. DVB. Pupillus etiamsi institorem præposuerit sine tutoris authoritate, attamē ex institoris contractibus lucrum & commodum sentire potest. Nihil enim vetat pupillum etiam sine tutoris authoritate sibi acquirere *l. obligari 9. de author. tutor.* Ergo & eæ eiusdē institoris contractibus eū obligari æquum est. Ex generali illa ratione & regula æquitatis quæ actionem hanc introduxit de qua in *l. 1. supr. l. ex qua persona 149. de regul. iur.* DEC. Sibi quidem acquirere pupillus sine tutoris authoritate potest, sed obligari non potest *d. l. obligari.* Ergo nec institorem præponere, quoniam qui præponit ad hoc se obligat, vt institoria conueniri ex institoris actibus quandoque possit. Planè si citra tutoris authoritatē præposuerit, & ex actu institoris locupletior factus sit, eatenus dabitur in eū actio, ne ex aliena iactura locupletetur, vt scriptum est in *l. seq.* Idem & in exercitoria actione iuris est *l. 1. §. parui autem refert in fin. supr. de exercit. act.*

10. CAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

EAtenus tamen dabitur in eum actio, quatenus ex ea re locupletior est.

Ad l. Eatenus 10.

RAT. DVB. Imputare sibi debet, qui cum institore contraxit præposito à pupillo sine tutoris authoritate, cùm sciuerit aut scire debuerit non posse pupillum ex ea præpositione obligari, saltem ciuiliter aut iure prætorio, ad hoc vt institoria conueniri possit *d.l. obligari 9. de author. tutor.* Nec eo minùs tamen obligari pupillo cum qui cum ipso aut cum ipsius procuratore vel institore contrahit, vt diximus ad §. *vlt. l. sed etsi 7. supr.* Ergo quamuis ex eo institoris actu locupletior factus sit pupillus. Non ideo tamen danda videtur contra eum actio institoria, ne quidem eatenus quatenus locupletior factus est, cùm nec damnum vllum sentire videatur, quod ex culpa sua sentit, is qui cum eo institore contraxit *l. quod quis 203. de reg. iur.* perinde atque si cum ipso pupillo sine tutoris authoritate contraxisset *l. Iulianus 13. §. si quis à pupillo ante p. infr. de act. empt.* DEC. Generalis illa æquitas illa est, & ad pupillum quoque porrigenda quæ dictat neminem ex alterius iactura locupletiorem fieri debere *l. iure naturæ 206. de reg. iur. l. naturaliter 13. §. vlt. & l. seq. supr. de condict. indeb. l. vlt. de iureiur. l. 3. in princip. supr. commod. l. 4. §. si quis pupillo 4. infr. de dolo mal. except. l. in pupillo 47. l. si pupilli 66. de solut. l. vlt. C. de vsuc. pro emptor. §. vlt. Instit. quib. alien. licèt vel non.* Nec iam dubitatur post rescriptum Diui Pij quin pupillus locupletior factus, & obligetur ciuiliter & conueniri possit, vtili actione quatenus locupletior factus est *d. l. 3. in princip. supr. commod. l. 3. §. pupilli sanè l. Nesennius 34. supr. de negot. gest.* Ergo si ex actu institoris sui pupillus locupletior factus sit, quamuis eum sine tutoris authoritate præposuerit, eatenus tamen in eum dari actionem institoriam æquum est, quatenus locupletior factus sit. Nam neque pupillo permissum esse debet, occasionem iuris ad iniustum compendium suum trahere *d. l. vlt. C. pro emptor.* quia id sine dolo malo fieri non potest *l. si quis mancipiis 17. §. penult. infr. hoc tit.*

II. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

Sed si pupillus heres extiterit ei, qui præposuerat: æquissimum erit, pupillum teneri, quandiu præpositus manet. remouendus enim fuit à tutoribus, si nollent opera eius vti.

Ad l. Sed si pupillus 11.

RAT. DVB. Ætas pupilli etiam illa ignorat, quæ videt *l. vnic. C. de fals.* monet nec intelligitur pati aliquid posse, qui nihil scit *l. in eo* 110. §. *pupillus de regul. iur.* Ergo tametsi heres extiterit, ei qui institorem præposuerat, nec institorem remouerit, nihil tamen ei imputari potest, propter quod institoria teneri debeat ex eius institoris contractibus, præsertim cùm alieni facti ignorantia etiam in adulto & maiore probabilis sit *l. vlt. infr. Pro suo.* Eius verò potissimùm qui in alterius ius succedit *l. qui in alterius 42. de regul. iur.* Et quamuis aliqua tutoribus culpa imputari possit, quod eum institorem non remouerint, si eius opera vti nolebant, vt hic Vlpianus scribit, non debet tamen ea culpa nocere pupillo, qui non elegit sibi tutores, sed in eos incidit *l. vlt. infr. rem pupill. salu. for.* & cuius interest, non conueniri per institoriam, & non soluere potiùs, quàm solutum repetere *l. 3. infr. de compensat. l. si stipulatus 15. in princip. de fideiuss. l. nemo ideo 171. de regul. iur.* DEC. Sicut imputaretur heredi eius, qui institorem præposuit, si maior annis viginti quinque eius opera vteretur nec eum remoueret *l. cuicunque 5. §. pen. supr.* Ita & imputatur pupillo eidemque heredi, non cur ipse institorem à defuncto præpositum non remouerit. Sed cur tutores pupilli nō remouerint, si eius opera vti nolebant: scientia enim & patientia tutorum pro pupilli scientia & patientia est, adeò tutor in omnibus vice domini habetur *l. is qui in puteum 11. §. an ignoscitur infr. quod vi aut clam. l. interdum 56. §. qui tutelam de furt.* nisi cùm pupillum spoliat *l. qui fundum 7. §. si tutor Pro emptor.* Potest autem fieri, vt ex pupilli non solùm vtilitate, sed etiam dignitate sit non remouere institorem, quem prudens pater non sine magno consilio iudicioque adhibuerat, nisi remouendi causa aliqua derecta sit, quam pater ignorauerat. Alioqui semper ignoscendum est tutori, qui prudentis patris voluntatem factumque secutus est *l. in confirmando 8. cum duab. seqq. infr. de confirm. tutor. l. magis puto 5. §. sed si pater & seq. infr. de reb. eor. qui sub tutel. l. 1. C. quand. decret.* opus non est denique sicuti bene cōtrahitur cum tutoribus etiam non interueniente persona pupilli *l. 4. in fin. infr. de euict.* Ita & cum institore siue quem tutores præposuerint, siue quem à defuncto præpositum remanere passi sunt. Aliter enim posito iure nunquam tuto contraheretur cum institoribus pupillaribus quod ipsis potissimùm pupillis damnosum esset *l. quod si minor 24. §. 1. de minor.* & ignorantia pupilli quæ per ipsius ætatē cōtingeret, esset aliis dānosa & captiosa. Quod cùm semper iniquū sit *l. quod autem 6. §. si quid cum pupillo inf. quæ in fraud. credit.* Tum maximè tamen cùm tractatur de institoria actione, quia nō debent decipi, qui cum institore bona fide contraxerunt §. *condicio in fin. infr. hac lege.* Idque propter vtilitatem promiscui vsus, id est, commerciorum *l. si quis mancipiis 17. §. si impubes inf. hoc tit.* Quid ergo si pupillus tutorem nullū habuerit? Idē est vt dicā in *d. §. si impubes.*

1 ¶ Sed & si minor 25. annis erit, qui præposuit: auxilio ætatis vtetur non sine causæ cognitione.

Ad §. 1. Sed & si minor.

RAT. DVB. Non cadē minoris vigintiquinq; annis, quę pupilli ratio esse, videri potest. Pupillus enim sine tutoris sui authoritate obligari siue ciuili siue prætorio iure nō potest, vt in præcedētibus diximus ex *l. obligari 9. infr. de author. tutor.* At puberes licèt minores vigintiquinque annis rectè sine curatoribus suis obligantur *l. puberes 101. de verb. obligat.* Ergo si minor etiam sine curatoris sui authoritate institorem præposuerit dicendum est, omnimodo institoria teneri eum debere. DEC. Obligatur quidē minor ipso iure ex omnibus penè causis etiam sine authoritate curatoris dummodò non contra leges contraxerit, sed tamen

Sed tamē paratum ei semper est, auxiliū restitutionis in integrum ex edicto & beneficio Prętoris, si modo se non solùm minorē, sed'etiā lubrico ætatis nimiaq; facilitate læsum ac deceptum esse doceat. Non enim bona consecutio est, vt quisquis minor est hoc ipso læsus probetur *l. nam posteaquàm 9. §. si minor. sup. de iureiur.* Et in his nimirum duobus consistit plena illa causæ cognitio, quā Prætor semper adhibet, quoties minor petit restitutionem *l. veram 11. §. sciendum est l. quòd si minor 24. §. non semper & §. vlt. l. non omnia 44. & pass. supr. de minor. l. necessariis 57. de acquir. hered.* Rectè igitur Vlpianus in hoc §. *si minor 25. annis*, institorem præposuerit posse quidem illum auxilio ætatis, vti hoc est implorare restitutionem in integrum ex capite de minoribus, sed non sine causæ cognitione, id est, ita demùm si eam præpositionem sibi damnosam esse probauerit, quo probato nec ei noceret, quod in præponendo institore authoritatem curatoris sui adhibuisset *l. 1. & 2. Cod. si tut. vel curat. interuen.*

2 ¶ De quo palàm proscriptum fuerit, ne cum eo contrahatur: is præpositi loco non habetur. non enim permittendum erit cum institore contrahere: sed, si quis nolit contrahi prohibeat: cæterùm, qui præposuit, tenebitur ipsa præpositione.

Ad §. 2. De quo palàm.

RAT. DVB. Nemo potest consilium mutare in alterius iniuriam *l. nemo potest 75. de regul. iur.* Atquin is qui institorē, quem preposuerat remouet, nulla interueniente satis iusta causa, facit iniuriam non quidem iis qui alioqui cū eo contracturi fuissent (quod enim ad eos pertinet, res integra est, nec ipsorum quicquam interest) sed institori quem remouet, cùm ea res suggillet existimationem apud bonos & graues viros, qui non facilè suspicaturi aut crediturі sunt remotum esse institorem, sine aliqua vel nimiæ negligentiæ, vel imperitiæ, vel perfidiæ suspicione: habetque publica illa proscriptio, nescio quam publicæ infamiæ notam, quam incurrere institorem, qui ex fide bona officium suum semper fortassis impleuerit, durum certè est, ne dicā, inhumanum. Diffamari autem ea ratione fidē ac pudorem liberi fortassis & ingenui institoris non oportet *arg. l. diffamari 5. C. de ingen. manum.* Huiusmodi enim personis graui or plerumque hic metus est, quàm mortis *vulg. l. isti quidem 8. quod met. caus. l. Quintus Mucius 48. infr. mandat. l. quæ omnia 25. sup. de procurat.* DEC. Nemo inuitus institorem retinere cogitur, vt neque procuratorem, sed cùm vtrumque ex voluntate constituentis pendeat, contraria eiusdem voluntate reuocari & procurator & institor potest *l. nihil tā naturale 35. de regul. iur. l. prout 80. de solut. l. 4. in princip. l. quam Tuberonis 7. §. pupillum infr. de pecul.* Cumq; hoc ipso suspectus fiat, qui operam suam vltrò ingerit inuito, nō est audiendus institor, si remoueri nolit, nisi hactenus, vt dicat se institoris quidem officio carere velle, sed ita si id illæsa existimatione sua fiat. Exemplo eius, quod in reuocato procuratore scribit Vlp. in *d. l. quæ omnia.* nec præterea cogendus est is, qui institorē remouet, causas dicere propter quas remoueat, cùm varię possint esse causæ, vt in *l. 4. inf. ad SC. Trebell.* nec alia facti causa quærenda sit in eo quod fit ex libera voluntate *l. si in testamento 22. in fin. infr. si quis omiss. caus. testam.* Est autem hæc publica proscriptio necessaria, nō solùm ex parte domini qui institorem præposuit, ne in posterum teneatur ex cōtractibus institoris, quomodo alioqui ex sola sua præpositione teneretur: sed etiā, idque maximè ex parte illorum, qui cum eo contracturi essent, qui vtique deciperentur §. *condicio in fin. inf. hac lege.* Non enim sufficit prohiberi institorem ne contrahat, quod per familiarem denunciationē testato saltem factam fieri honestiùs posset, sed prohibendi sunt omnes, qui cum eo contrahere aliquādo vellent, ne in posterum contrahant, quod certè nisi per publicam proscriptionem fieri nō potest, quandoquidem, quinam illi sint, ignoratur. Non ergo iniuriam comminisci videtur, qui palàm ita proscribit de institore, sed ius suū tuetur, sibiq; prospicit, ideoq; nec iniuriarum actione teneri potest, cùm non habeat animum iniuriæ faciendæ *l. quod reipublicæ 33. & pass. infr. de iniur. l. qui iniuriæ 53. in princip. de furt. l. 1. §. 1. quod vi aut clam.* Nec alienum est ab vtilitate publica vt eo metu quasi infamiæ, deterreantur institores à fraudibus quas plerique in dominorum necem ac perniciem cōminiscuntur, & vt in officio cōtineantur. Qui autem publica proscriptione illa contrahere prohibiti sunt, exinde præpositorum & institorum loco non habentur, quamuis fortè per contumaciam mercem exercere non desinant, instentque semper negotiationi, vt institorum nomen facto saltem ipso retineant. Itaque publica ista proscriptio non tam facit, vt adhuc præpositi reuera non sint, quàm vt præpositorum loco non habeantur quantum ad hōc scilicet, vt cum iis contrahatur ad dominum institoria actione obligandum. Planè etiam post amissum nomen & officium institorum custodes tamē remanent §. *sed si in totum inf.* Ideoq; cōmodiùs creditur eos, phiberi cōtrahere, quā remoueri:

3 ¶ Proscribere palam sic accipimus: claris literis, vnde de plano rectè legi possit, ante tabernam scilicet, vel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur: non in loco remoto, sed in euidenti. Literis, vtrum Græcis, aut Latinis? puto secundum loci condicionem: ne quis causari possit ignorantiam literarum. Certè si quis dicat, ignorasse se literas, vel non obseruasse, quod propositum erat, cùm multi legerent, cumque palam esset propositum, non audietur.

Ad §. 3. Proscribere.

Explicat Vlp. in hoc §. quid sit palā proscribere, & ait, nihil aliud esse q̄ claris literis, non notis scribere,

ita vt de plano legi possit, nec tā alto loco scriptę sint literę, vt earum lectio difficilior ex eo futura sit: ante tabernā scilicet institoris, vel ante eū locū in quo negotiatio exercetur, nec in loco remoto, sed in eui-

denti. Literis porrò siue Græcis siue Latinis secundùm loci condicionem, ne quis causari possit ignorantiam literarum. Non enim nisi crassa nimis potest esse hæc ignorantia, si quis neget se sciuisse, vidisse, & intellexisse, quod omnes viderūt, sciuerunt, intellexerunt, aut saltem videre, scire, & intelligere potuerunt. Estque hic finis latæ culpæ, ita vt progredi vlteriùs non possit *l. latæ culpæ 223. de verb. signific.* Proinde si quis ex iis, qui posteà cum hoc institore contraxerunt, velit agere institoria contra dominum, & dicat se ignorasse literas, vel non obseruasse quod proscriptum erat, cùm multi legerent, cumque palàm esset proscriptum, non audietur. Non enim supina ista ignorantia ferenda est, factum ignorantis *l. nec supina 6. l. regula 9. §. sed facti infr. de iur. & fact. ignor.* & hæc omnia tam claris literis perscribit Vlpianus in hoc §. vt nullâ possint recipere dubitandi rationem. Sic & leges olim palàm pro Rostris proscribi solebant, vt obseruat Cuiacius *libr. 7. Obser. cap. 29.* culpatum fuisse Caium Cæsarem, quod minutissimis literis & angustissimo loco legem de vectigalibus proposuisset, vti ne cui describere liceret. Hinc certè est, quod nec leges, nec constitutiones Principum aut ignorare, aut dissimulare cuiquam permittitur *l. constitutiones 12. Cod. de iur. & fact. ignor. l. leges sacratissimæ 9. Cod. de legib.* Illud diligenter notandum est, si institor seruus proprius fuit eius qui præposuit, dominum huiusmodi proscriptione id tantùm consequi ne institoria teneatur, at non etiam vti ne de peculio, quoniam de peculio actio ex ipso peculio nascitur, non ex præpositione *l. quoties 47. in princip. infr. de pecul.*

4 ¶ Proscriptum autem perpetuò esse oportet: ceterùm si per id temporis, quo propositum non erat, vel obscurata proscriptione, contractum sit: institoria locum habebit. Proinde si dominus quidem mercis proscripsisset, alius autem sustulit, aut vetustate, vel pluuia, vel quo simili contingit, ne proscriptum esset, vel non pareret, dicendum est, eum, qui proposuit teneri. Sed, si ipse institor[a] decipiendi mei causa detraxit, dolus ipsius præponenti nocere debet: nisi particeps doli fuerit, qui contraxit.

Ad §. 4. Proscriptum autem.

Addit Vlpianus, non sufficere, vt publicè proscriptum sit, ne cũ institore cõtrahatur nisi proscriptum duret. RAT. DVB. Proscriptio semel facta publicè, satis declarat cõtrariã domini voluntatẽ, & quidem publica testatione consignatam: nec quod proscriptionis literæ vel deletæ sint, vel pluuiâ aut qua alia re simili obscuratæ, facere potest, vt volũtas quæ defecerat retinendi institoris, quasi nouo quodã indicio rediisse existimetur, nisi fingas à præponẽte ipso deletã aut sublatã fuisse proscriptionẽ *arg. l. qui ex liberis 11. §. testamento inf. de bonor. poss. secund. tab. iunct. l. si filius familias 16. infr. de SC. Maced.* Ergo nõ eo magis teneri dominus debet institoria actione iis, qui cũ institore postea contraxerunt, quasi nulla vnquã facta proscriptione. DEC. Proscriptio hæc nõ alia de causa fit, quàm ne decipiantur, qui cũ institore contracturi sunt, nec possint ignorare institoris præpositionẽ à domino reuocatã esse *§. de quo palã sup.* At qui facilè deciperentur, & perinde ac si proscriptũ nũquã fuisset, si non perpetuò proscriptum manere oporteret. Nec enim de proscriptione quisquã curiosius inquirit, nisi eo tẽpore, quo contracturus est: inquirit autẽ non quid antea fuerit, sed quid eo tẽpore sit, quia & fieri potest, vt qui institorem anteà remouere voluit, posteà mutauerit voluntatẽ. Ergo proscriptum perpetuò manere oportet, vt proscriptum videatur: sicuti solemus dicere non videri versum in rẽ patris vel domini quod non durat versum *l. si propatre 10. §. versum infr. de in rem verf.* Itaque placet valde quod vir doctissimus Dionysius Gothofredus ex hoc §. & ex superiore notat, in hac proscriptione quinque esse necessaria, vt claris literis facta sit, vt iis quæ intelligi possint, vt ante locũ negotiationis, vt eo loco posita vnde de plano legi possit: deniq; vt perpetuò maneat. Ex quo infert Vlpianus. Si per id temporis quo præpositũ non erat in loco negotiationis, & proscriptũ ne cũ institore contraheretur, aut obscurata iam proscriptione cum eo contractũ sit, institoriã locum habere, quòd hoc casu nihil imputari possit ei qui contraxit, sed domino potiùs cur nouã proscriptionem non fecerit, aut veteris vitiũ emendauerit, cùm eius quàm maximè interesset: Proinde, inquit Vlpianus, si cũ domin⁹ mercis proscripsisset, alius proscriptionem sustulerit, aut vetustate vel pluuia vel quo alio simili casu cõtigerit, vt proscriptũ vel non esset, vel nõ pateret, dicemus eũ qui præposuit teneri institoria actione. Quis enim diligẽtiùs quã ipse inquirere & curare debuit, vt proscriptũ perpetuò maneret?

a *Sed si ipse institor.* RAT. DVB. Cũ institor ipse est, qui decipiendi mei causa proscriptionem detraxit, nihil potest imputari domino, qui facta ritè proscriptione prohibuerat ne cum institore cõtraheretur. Ergo institoriã actionem cõtra eum dari iniquũ est. DEC. Imputari quidem hoc casu domino non potest, cur non proscripserit. Sed imputari tamen ei potest, cur tam dolosum & perfidum hominẽ tabernę suę institorẽ præposuerit, qui proscriptionẽ illam tollere non dubitauerit, vt me deciperet *l. sed etsi 7. §. vlt. sup. l. 1. §. cuius autẽ & §. vnde quærit Osilius sup. de exercit. act.* Cũq; eum dolũ institoris necesse omnino sit aut mihi nocere qui cum eo contraxi, aut domino qui eum præposuit, longè æquius est, nocere domino, cui saltem hoc imputari potest, quod diximus, quàm mihi, cui nihil. Esset sanè melius neutri nocere, si fieri posset, quia dolum vnius alteri neque prodesse neq; nocere vnquã oportet. Sed quoties nihil sine captione inuestigari potest, id sequendũ est, quod minus habet iniquitatis *l. quoties 200. de regul. iur.* Addenda sanè exceptio est, quam hîc Vlpianus nõ prætermisit, *nisi particeps doli fuerit qui contraxit.* Iam enim eo casu non institoris, sed proprius ipsius contrahentis dolus ipsi nocet, vt in *l. 1. & tot. tit. infr. quæ in fraud. credit.*

5 ¶ Condicio autem præpositionis seruanda est. Quid enim, si certa lege, vel interuentu cuiusdam personæ, vel sub pignore voluit cum eo contrahi, vel ad certam rem? æquissimum erit, id seruari, in quo præpositus est. Item si plures

si plures habuit institores, vel cum omnibus simul contrahi voluit, vel cum vno solo: sed & si denuntiauit cui,[a] ne cum eo contraheret: non debet institoria teneri: nam & certam personam possumus prohibere contrahere, vel certum genus hominum, vel negotiatorum: vel certis hominibus permittere. Sed si aliàs cum alio contrahi vetuit[b] continua variatione: danda est omnibus aduersus eum actio: neque enim decipi debent contrahentes.

Ad §. 5 Condicio autem.

RAT. DVB. Facilè decipientur ij qui cum institore contrahent, si præpositionis condiciones tã multæ, quas ipsi fortè ignorent, adeò districtè seruandæ sint. Finge dominum non nisi certa lege, vel interuentu cuiusdam personæ, vel non nisi sub pignore voluisse cum eo contrahi: an eò minùs obligari dominum institoria actione oportebit, quod has omnes præpositionis condiciones non obseruauerit? Vnde verò potuit tot minutias diuinare? An non ignoscẽdum ei est, si non diuinauerit *l. si fideiussor 29. §. si cùm debitor infr. mandat. l. si putator 31. in fin. supr. ad leg. Aquil.* Ergo hoc quoque casu dominum institoria teneri æquum est, ne alioqui decipiantur qui cũ institore contraxerint, quod non est ferendum, vt scriptum est in fine huius §. DEC. Lex præpositionis certam legem dat contrahentibus *l. 1. §. igitur præpositio supr. de exercit. act.* Cùm enim non alia de causa is, qui institorem præposuit, teneatur actione institoria, quàm quia eum præposuit, & quatenus eũ præposuit, *l. cuicunque 5. §. non tamen omne supr. hoc tit.* Cõsequens omnino est, vt præpositionis condiciones omnes seruari oporteat, cùm non aliter fuerit ille præpositurus, *arg. l. vlt. C. de pãct. int. emptor. & vendit.* Sed condiciones illas ponendum est, palàm expositas esse cũ ipsa præpositione, vt omnib. innotescere potuerint, non autem separata & domestica inter dominum & institorem cautione, quam ignorare contrahentes, probabiliter potuerint, planè sicuti antequàm cũ institore contrahant qui contrahere volunt, inquirere debent an institor ille & præpositus sit [nec enim angustiis loci aut temporis tantopere premuntur, vt non possint capere pleniùs deliberandi consilium, in quo maximè differunt qui cũ institore ab iis, qui cũ magistro nauis cõtrahunt, *l. 1. in princ. supr. de exercit. act.*] ita & inquirere diligẽter ac curiosè eos oportet, quibus legibus & cõdicionibus præpositio facta sit: nec vereri debẽt, ne nimis curiosi, videantur, vt in *l. doli 19. ad fin. infr. de noxat.* cùm magnam in eam rem præstare diligentiam debeant, vt in *l. vlt.* vbi diximus *supr. de exercit. act.* Alioqui erit iis imputandum, non cur minimè diuinauerint, sed cur non diligentiùs inquisierint de legibus & condicionibus præpositionis, quæ cùm in ipso actu præpositionis insertæ esse debeant, difficile est, vt qui cum institore contrahunt, sciant eũ præpositum, quin sciãt etiam quibus legibus & cõdicionibus, ne possint decipi. Proinde si dominus plures habuit institores, inspiciendum erit, an cum omnibus simul contrahi voluerit, an & cum vno solo vt in *l. 1. §. sed etsi sic præpositus supr. de exercit.*

a *Et si denuncietur cui.* RAT. DVB. De institore palàm proscribere dominus debet, ne cum eo contrahatur, si ex eius persona & contractibus non vult teneri institoria *§. de quo palàm & sequ. supr.* Ergo non sufficit alicui specialiter priuatimq; denunciatũ esse, ne cum institore contrahat, ne alioquin eueniat, vt cum quibusdam possit institor contrahere, cum aliis nõ possit, eáq; varietas incertitudinem, & quod est consequens fraudis & deceptionis materiã pleriſque præbeat, vt scriptum est in fine huius §. DEC. Multùm interest, an dominus prohibere omnes velit, ne cum institore contrahant, an certam personã duntaxat: est enim hoc positum in ipsius arbitrio & electione, sicut & vtrũ omni negotiatione, an certę rei tantùm & an certum genus hominum aut negotiatorum prohibere velit: aliis autem omnibus permittere. Publica proscriptio necessaria est, vt generalis sit, & personas omnes omniáque negotia comprehendat: alioqui specialis prohibitio & denunciatio non solùm sufficit, sed sola vsui esse potest, vt institor quantum ad alios omnes qui non sunt prohibiti remaneat institor. Alio si quidẽ casu, id est, cũ generalis proscriptio est non tam institoris & præpositi, quàm custodis loco habetur, vt scriptum est in *§ prox. seq.* Euenit autem plerumque vt institoris fides suspectior sit domino ratione certarum personarum & negotiationum, quàm ratione aliarum. Ideóque non semper generalis prohibitio aut vtilis aut necessaria est.

b *Sed si aliàs cum alio contrahi vetuit.* Intellige cũ quo nunc contrahi permittit, aut si è contrario nũc contrahi prohibeat cum eo cum quo aliàs permisit; id que continua variatione, vt Vlp. loquitur. RAT. DVB. Vnusquisque rerum suarum moderator est, & arbiter, potestq; in rebus suis gerendis pro arbitrio mutare voluntatem *vulg. l. in re mandata 21. C. mãdat. l. 2. infr. si à parent. quis manum. sit.* Est enim voluntas hominis ambulatoria ad mortem vsq; *l. 4. de admin. legat.* Ergo non eo magis danda est, contra dominum institoria, quod aliquando cũ certa persona contrahi prohibuerit, cum qua nunc permittit, aut contrà: præsertim verò si voluntatis ita mutandæ aliqua causa fuit. Omni siquidem fraudis suspicione caret quod ex iusta causa fit *l. cùm pater 77. §. antepe. infr. de legat. 2.* DEC. Continua hæc variatio & incõstantia, præterquàm quod laudanda nunquam est *l. in causæ 27. supr. de procur.* periculosa etiã esse potest, & factura facilè vt pleriq; cum institore contracturi in captionem incidãt, ignorantes quænam hodie sit voluntas domini, quamuis non ignorent, quænam fuerit anteà. Ob eam causam melius est, puniri variationem hanc quàm tolerari, vt fraudi sit contrahentibus qui decipi certè non debent, & quibus imputari nihil potest, cùm tamen imputari possit domino cur tam sæpe variauerit. Prima igitur variatio non sufficeret ad inducendam institoriam, sed continuam aut saltem frequentiorem fuisse variationem oportet, vt huic versiculo locus sit.

6 ¶ Sed si in totum prohibuit cum eo contrahi, præpositi loco non habetur. Cùm magis his custodis sit loco, quàm institoris; ergo nec vendere mercem hic poterit, nec modicum quid ex taberna.

Ad §. 6. Sed si in totum.

RAT. DVB. Qui contrahere prohibitus est etiam in totum, id est, sine vlla personarum aut rerum aut negotiorum distinctione, is tamē non in totum remouetur ideò à taberna; manet enim tabernarius. Ergo non est prohibendus, ex mercibus quæ in taberna sunt, aliquid vēdere, præsertim quod sit modicum, & curandæ & conseruandæ fortassis tabernæ necessarium: nam & dici solet de modicis, prætorem non curare *l scio 4. supr. de in integr. resti. l. si quis 9. §. vlt. & l. sequen. supr. de dolo, l. res bona fide 54. de contr. empt. l. magistratibus 12. supr. de iurisd.* DEC. Is cum quo contrahi prohibitum est in totum, neque institoris, neque præpositi, sed tantùm custodis loco haberi potest. Atquin is qui tabernæ custos tātùm est, nullam vendendæ mercis [*mercem* enim hîc legendum est, non *mercedem*] vel minimæ potestatem habet, nec si eam expediat vēdere quod talis fortè sit, quæ seruando seruari non possit. Est enim iusta illa causa propter quā permittere dominus debeat venditionem, aut etiam prætor *l. Diuus 5. supr. de hered. petit. l. ait prætor 7. §. in causa in fr. de iur. delib.* sed non ob quam licere debeat ei qui in totum cōtrahere prohibitus est, res istas vendere: nam & qui huiusmodi res vendit, contrahit, & si damnum aliquod sentit dominus ob merces illas seruatas, imputare sibi debet, cur institorem eas distrahere potuerit, quod alius quilibet tabernæ custos pro vtilitate tabernæ fortassis facere potuisset: vendere si quidem, seruare est, quod aliter seruare nequeas, & quod tabernam magis oneret, quàm ornet.

7 ¶ Si institoria rectè actum est, tributoria ipsa iure locum non habet: neq; enim potest habere locum tributoria in merce dominica, quod si non fuit institor dominicæ mercis, tributoria supereſt actio.

Ad §. 7 Si institoria.

RAT DVB. Tributoria nunquam potest concurrere cum institoria, sed tantùm cū actione de peculio *l. quod in heredem 9. §. eligere in fr tit. prox.* Aut etiam de in rem verso §. *is autem cui institut. quod cum eo qui in alien. potest. est.* nam aut de merce dominica, tractatur, aut de peculiari, si de dominica non competit tributoria, sed institoria: si verò de peculiari, quam sciēte domino seruus exercuerit, institoria cōpetit, non tributoria. Ergo stulta est quæstio. an si institoria actum sit, competat tributoria aut cōtra, nec cadit electio inter eas actiones quarum alterutra tantùm competit, sed inter eas tantùm quæ ambæ competunt vt in *d. §. eligere.* DEC. Ideò nimirum benè Vlpianus hîc scribit, si institoria rectè actum sit, ipso iure tributoriam non competere, quoniam institoria rectè actum esse non potest, nisi de merce dominica, cuius nomine tributoria competere nūquam potest, sed tantùm de merce, vt diximus, peculiari: neque enim verendum est, vt aliquo casu merx dominica etiam peculiaris esse possit cùm peculij nihil sit, nisi quod seruus suum quodammodo habet distinctum à rationib. dominicis *l. 4. & pass. infr. de pecul.* Sed tamen fieri potest, vt institoria non rectè actum sit, puta de merce peculiari pro qua competebat tributoria tantùm, non etiam institoria. Et hic casus est, qui paullo maiorem recipere videtur dubitationem, an scilicet is qui perperam egit institoria, præsertim si per errorem iuris, saluam habeat tributoriam. Ratio dubitandi est, quia si rectè egisset, institoria non haberet hodie tributoriam. non debent autem melioris esse cōdicionis, quàm periti *l. 4. infr. Quod vi aut clam.* Stulti autem dicuntur omnes qui in iure errant *l. regula 9. §. vltim. in fr. de iur. & fact. ignor.* sed decidendi ratio est, quòd multum interſit, an quis eam actionem exerceat, quæ cōpetit, an illam quæ nō competit. Priore casu, si alia actio æquè competebat quam eligere potuerat, hîc eligendo, vtramq; cōsumpsit, & eam quā exercuit, & eam quam non exercuit, quia eligere aliā maluit. Hoc. n. est, quòd toties diximus amitti & consumi actionem quoties exercetur, scilicet cùm competit *l habebat 13. infr. hoc titul. l. si sic stipulatus sim 133. in fin. de verb. oblig.* Vnde est quod eleganter Vlpianus scribit *in l. ait prætor 7. §. quid sit autem de iur. delib.* Absurdum esse ei cui alienatio interdicitur permitti actiones exercere, quoniam alienat certè qui agit, cùm hoc ipso amittat actionem. At cùm quis exercet actionē minimè competentem, neq; illam amittit quam nō exercet, quamuis competat, quia nō illam exercet, neque illam quā exercet, quia non cōpetit: deniq; non tam malè agit, quā nihil agit, vt idem Vlp. noster ex Scæuola loquitur in *l. vnic. in fin. supr. quand. dies vsufr leg ced.* Ergo si actū sit institoria cum eo qui dominicæ mercis institor non fuit, cū actum sit actione omnino non cōpetente. neq; consumpta est institoria, quia nō cōpetiit, neq; tributoria quæ cōpetebat, quia non fuit proposita, neq; rursus per electionē omissa, cùm institoria quæ non competebat eligi, vt iā dixi, nō potuerit: supereſt igitur tributoria, nō quasi vna ex duab. cōpetentibus, sed quasi sola competens, nisi eā cū actione de peculio vel de in rē verso cōferre velis *d. §. eligere & d. §. is autem cui.*

8 ¶ Si à seruo tuo operas vicarij eius conduxero, & eum merci meæ institorem fecero, isque tibi mercem vendiderit: emptio est. Nam cùm dominus à seruo emit, est emptio: licet non sit dominus obligatus: vsque adeò, vt etiam pro emptore, & possidere, & vsucapere dominus possit.

Ad § vlt. Si à seruo.

RAT. DVB. Non ex quolibet actu institoris datur actio institoria cōtra eum qui præposuit, sed ita demùm si cum institore contractum sit *l. 1. & pass. supr.* Atqui cùm dominus emit à seruo suo, aut quod parum distat à serui sui vicario, non potest videri inter eos contractum esse, cùm ex eo negotio neq; obligatio neque actio vlla acquiratur, nec magis vicario contra dominum, quàm domino contra vicarium *arg l. Labeo 19. de verb. signific. l. ex empto 11. in fr. de action. empt.* Id enim est quod Vlpianus hîc ait *licèt non sit dominus obligatus*, scilicet serui sui vicario, à quo emit. Fit enim ex hac causa debitor serui sui, vt ex Iuliano subiicitur in *l. seq.* cui, si actione aliqua experiri posset, teneretur ex vendito dominus ad solutionem precij, sicut & dominus contra eum agere posse

re posset ex empto si qua cum seruo actio esse posset, nec vicarius mercem venditam tradidisset: quam tamen ponendum est traditam fuisse: alioqui nec serui sui debitor esse dominus ex hac causa intelligeretur *l. Iulianus 13. §. offerri, eodem titulo, de action. empt.* Sed finge euictam esse rem venditam aut imminere periculum euictionis, vt in *l. si post perfectam 24. C. de euict.* aut quid aliud à vicario vendente promissum esse propter quod de institoria actione danda quæri possit. Ergo si à seruo tuo operas vicarij eius conduxero, eumque merci meæ institorem præposuero, isque tibi mercem aliquam vendiderit, dicendum est institoriam tibi contra me dandam non esse, quasi nullo contractu habito inter te & meum institorem.

DEC. Etiam cùm dominus à seruo suo emit, emptio & venditio est, licèt dominus non obligetur seruo suo ciuiliter, sed tantùm naturaliter *l. nec seruus. 41. infr. depecul.* sufficit enim talem esse contractum, ex quo si qualitas & conditio personarum non repugnaret, actiones empti & venditi vtrimq; competerent, quia vtrum dominus seruo, vel seruus domino naturaliter debere intelligatur ex causa ciuili computandum est *l. non solum 49. §. vlt. infr. de pecul.* Et ita esse, vt hæc vera emptio & venditio sit, ex eo manifestè intelligimus, quòd si serui tui vicarius institor meus mercem aliquam alienam tibi tāquam meam bona fide ementi vendidisset, tu eam pro emptore & possidere & vsucapere posses: cùm tamen certissimum sit, vsucapionem pro emptore nullam esse posse, si non emptio aliqua verè præcesserit *l. Celsus 27. infr. de vsucap. l. pen. eod. tit. alias l. pen. pro soluto*, nisi in singulari casu *l. 2. §. si à furioso pro emptor.* Atqui si emptio & venditio est, συνάλλαγμα & contractū esse non ambigitur *l. Labeo 19. de verb. signific.* ergo & institoria tibi contra me competet, si quid forte institorem meum præstare tibi æquum sit, quod ab eo, si liber homo esset, petere per actionem ex testamento posses. Atque ita ex Iuliano concluditur initio legis sequentis, vt intelligamus totam huius §. quæstionem eò referendā esse, an institoria ex eo vicarij contractu possit competere, nécne. Nec nouum aut absurdum videri debet, vt verè emptio & venditio sit, & tamen neutra ex parte ciuilis actio competat: est enim contractus hic, vt & alij ferè omnes, si paucos excipias, iuris gentium *l. ex hoc iure supr. de iustit. & iur.* Actiones autem omnes iuris ciuilis sunt. Nam & inde est quod deportatus licet ciuitatem, & omnia quæ sunt iuris ciuilis, amittat, emit tamen & vendit, locat, conducit, permutat, & alios huius generis contractus celebrat, quia iure gentium vtitur, *l. deportatus 15. infr. de interd. & releg.*

12. IVLIANVS libro 11. Digestorum.

ET ideo vtilis institoria actio aduersus me tibi competeret. mihi verò aduersus te, vel de peculio dispensatoris [a] si ex conducto agere velim: vel de peculio vicarij, quod ei mercem vendendam mandauerim, pretiumque, quo emisti, in rē tuam versum videri poterit, eo quod debitor serui tui factus esset.

Ad l. & ideò 12.

Initiū huius legis sicuti cum fine præcedentis cōiunctum est, ita & à nobis simul cum §. *vlt.* explicatum fuit: nihil enim nisi conclusionem & consecutionem continet ius syllogismi, quo Vlpianus vsus est in quæstione §. *vlt.* legis superioris. Persequitur tamen Iulianus eādem speciem: sed allatis nouis quæstionibus circa actiones ex conducto de peculio & de in rem verso, de quibus Vlpianus nihil quæsiuerat. Ait autem.

a *Mihi verò vel de peculio dispensatoris.* Eadem igitur retēta specie quæ ab Vlpiano proposita est in §. *vlt.* legis præcedentis placet Iuliano posse mihi cōtra te duplicē de peculio actionem competere, vnam de peculio serui tui si contra te velim agere ex conducto, quia vicarij operas à seruo tuo cōduxerā: alteram de peculio vicarij serui tui, quia institorem eum præposueram, mercesque meas vendendas ei mandaueram, tertiam denique de in rem verso, quasi precium quo tu rem meam emisti, in rem tuā versum videri possit eo quòd tu debitor serui tui ex hac causa factus fueris. Quod ait de actione contra te mihi danda de peculio serui tui, dubitationē ex eo recipit, quod non cum seruo tuo contraxeris, sed cum serui tui vicario, cuius sicut persona alia, ita & peculium aliud est à peculio serui tui planè distinctum *l. si seruus 17. l. depositi 38. §. pen. infr. de pecul.* Ergo de peculio tantùm vicarij permittendum mihi est agere contra te, non de peculio serui tui ordinarij: sed decidendi ratio est, quia ego cum seruo tuo non minùs, quàm cum serui vicario contraxi, cùm seruo quidem tuo conducendo ab eo operas vicarij eius, præstita ipsi in eam rem mercede, sine qua nec conductio vlla esse posset: ergo quatenus cum eo contraxi, & ab ipso vicarij operas conduxi, habere debeo contra te actionem ex conducto de peculio, quia etsi liber homo esset, qui conueniri suo nomine posset, vtique actione ex conducto in solidum mihi teneretur: ad hoc scilicet, vt precium mercis meæ venditæ mihi præstaret. Quicquid enim ex vicarij sui operis sibi quæsiuisset si ipse liber homo: vicarius autem verè seruus fuisset, id totum actione ex conducto mihi reddere ac præstare teneretur *l. si eum 5. supr. de exercit. act.* Quod verò dat mihi etiam actionem Iulianus de peculio vicarij, dubitationem certè nullam habet, quia & cum eo contraxi, præponendo eum institorem tabernæ meæ, mādandoque ei vt merces meas vēderet. Itaque dubitandum non est, quin ex eo contractu danda mihi sit contra te actio mandati de peculio, quia & vicarius ille si liber homo esset, mihi in solidum actione mandati teneretur, vt rerum mearū, quas vendidisset, precium mihi præstaret siue quod exegisset ab emptore, siue quod exigere debuisset. Difficilius illud videtur, quod tertio loco Iulianus ait, licet minus diserris verbis dandam mihi esse contra te actionem quoque de in rem verso. Cùm vix sit, vt in rem tuam versa videri possit pecunia, cuius tu debitor es. Nemo enim hoc ipso locupletior fit, quod fiat debitor alterius quisquis tandem ille sit siue paterfamilias siue seruus ipsius debitoris: nam quemadmodū locupletior fieri dicitur, quisquis liberatur à creditore *l. si pupilli 66. in fin. de solut. l. species 11. infr. de acceptil.* Ita è contrario pauperiorem fieri necesse est, quisquis ex non debitore sit

debitor. Sed tamen decidendi ratio, quam & Iulianus adfert, illa est, quod in rem tuam versum sit precium quo mercem meam emisti, cùm ex hac causa debitor seruti tui factus sis. Quod enim seruo tuo debetur etiam à te, tibi quoque deberi intelligeretur, si ab alio quàm à te deberetur *l. peculium 9. §. huic definitioni infr. de pecul.* Cùm verò à te debeatur, non quidem tibi debitum videri potest, vt eo nomine locupletior sis, sed hactenus tamen vt nec pauperior factus dici possis: quod sufficit, vt hoc ipso locupletior factus videri debeas, cùm & rem meam habeas & rei meæ precium, quod licèt seruo debitum, à te tamen petere, nec seruus, nec alius quisquam possit: Fit enim certè locupletior, & quidem ex damno venditoris emptor, si & rem & precium habeat, quod vtique, contra bonam fidem est *l. ex empto 11. §. vlt. l. bona fides 50. infr. de act. empt.* Denique sufficit, vt eius precij quod seruo tuo debes, licèt tibi ipsi nõ debeas, quia nec potes, commodum tibi acquiratur. Quidni ergo perinde teneatis mihi de in rem verso, acsi seruus tuus precium illud à te accepisset? Quo casu non dubitaretur quin ea quantitate precij auctum esset peculium serui tui, & consequenter tuum quoque patrimonium: Peculia siquidem seruorum in dominorum patrimonio reuera sunt. Sed quomodo potes videri factus debitor serui tui ex causa precij quo rem meam emisti, cùm nec à seruo tuo emeris, sed ab eius vicario, nec mercem peculiarem, cuius alia fortasse posset esse ratio, sed meam, in qua seruus tuus nihil vnquam iuris habuit? Respondendum est, quoties seruus vendit, obligationem venditi acquiri domino, ita vt ne momento quidem temporis consistat acquisitio in persona serui *l. placet 79. de acquir. hered.* Vicarium porrò videri seruum ordinarij, qui licèt ipse quoque seruus sit, pro domino tamen habetur *l. si seruus 17. infr. de pecul.* Hactenus saltem vt ei, & eius peculio acquirat vicarius, quod alij cuilibet vero domino suo acquireret, aut quod sibi ipsi, si liber homo esset: Atqui si liber homo rem meam siue bona siue mala fide venderet, vtique sibi non mihi obligationem & actionem venditi acquireret: neque enim per liberam personam alteri siue obligatio siue stipulatio acquiri vlla potest *l. quacunque 11. de obligat. & act. l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig.* Ergo & obligationẽ illã acquirit vicarius ordinario, hactenus scilicet vt ordinarius creditor tuus esse videatur, non tamen vt ipse etiam possit agere, quia cùm sit & ipse seruus, non magis habendæ eius & exercendæ actionis, quàm vicarius potestatem habet.

13. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

HAbebat quis seruum mercio lariæ: præpositum Arelatæ: eundem & mutuis pecuniis accipiendis acceperat mutuam pecuniam. putans creditor ad merces eum accepisse, egit proposita actione: probare non potuit, mercis gratia eum accepisse licet consumpta est actio, nec amplius agere poterit, quasi pecuniis quoque mutuis accipiendis esset præpositus: tamen Iulianus vtilem ei actionem competere ait.

Ad l. Habebat quis 13.

RAT. DVB. Cùm institor non tantùm mercibus emendis, sed etiam mutuis pecuniis accipiendis præpositus est, obligat dominum actione institoria, si mutuam pecuniam, siue ad merces emendas, eam acceperit, siue in alios vsus, quia cùm duplici negotiationi præpositus fuerit, in alterutram causam acceptos ab eo nummos fuisse satis est, vt dominus obligetur *l. cuicunque 5. in princip. & §. non tamen omne supr.* Ergo si creditor, qui mutuam ei pecuniam dedit, vt institori, contra dominum egerit institoria ad recuperandam eam pecuniam quasi mutuam acceptam ad emendas merces, nec tamen probare id potuerit atque ita ab actione sua summotus sit, non eo minùs tamen dicendum est, institoriam ei competere ex alia causa quæ in iudicium deducta non fuit: nempe quòd institor ille non tantùm emendis mercibus, sed etiam mutuis accipiendis pecuniis præpositus fuisset. Quamquam enim non potest exerceri actio, quin consumatur, vt diximus ad *l. sed si pupillus 11. §. penult. supr. hoc tit.* ex hac ipsa lege quæ id omnium optimè probat, non tamen consumpta videri potest nisi ex ea causa ex qua fuit proposita. Nam & diuersitas causæ diuersam quoque rem facit, & quodammodo diuersam actionem ita vt impediat ne exceptio rei iudicatæ obiici possit *l. si mater 11. §. eandem causam & seq. l. & an eadem causa 14. l. si cùm argentum 21. §. si fundum infr. de except. rei iudic.* Atqui licèt creditor in proposita specie egerit actione institoria hoc edicto proposita (id enim est, quod Vlpianus significat iis verbis *egit proposita actione*) egit tamen ex illa duntaxat causa quòd ad merces emendas mutua accepta fuisset pecunia, non autem quod simpliciter mutuam eam dedisset institori, etiam mutuis pecuniis accipiendis præposito. Ergo aliam actionis causam ex qua non egit, non consumpsit, nec proinde actionem institoriam ex ea causa competentem. Quid enim refert, an quis eam actionem exerceat, quæ non competit, quo casu certum est, nihil eum consumere *d. l. 11. §. pen. supr. l. vnic. in fin. supr. quand. dies vsusfr. legat. ced.* An verò actionem sibi quidem competentem, sed ex ea tamen causa ex qua non competat? vt in hac specie. Nam & ea inter personales, & in rem actiones differentia esse traditur, quod cùm eadem res mihi ex pluribus causis debetur, singulas obligationes singulæ causæ sequuntur, nec vlla earum alterius petitione vitiatur. At cùm in rem ago non expressa causa ex qua rem meam esse dico, omnes causæ vna petitione comprehenduntur: nam non ampliùs quàm semel res mea esse potest, sæpius autem deberi potest *d. l. & an eadem §. penult.* In specie porrò huius legis ponimus non modò personali actione, id est, institoria actum esse, sed etiam expressa illa causa, quòd ad merces emendas pecunia mutua data esset. Ergo non debet ea res nocere creditori, quominùs agere institoria iterum possit ex noua illa causa, quòd mutuis quoque pecuniis accipiendis idem ille institor præpositus esset. DEC. Multum interest, an actio quæ exerceatur non competat, an verò cõpetat quidem, sed exerceatur tamen ex ea causa, ex qua non competit: Priore casu non potest consumi, quæ non cõpetit, licèt exerceatur. Prius enim est, vt actio cõpetat, quàm vt cõsumi possit,

possit, cùm vtrumque iuris sit non facti. Quid? An non etiam prius est, vt competat, quàm vt exerceri possit? Ita sanè est. Nam & exerceri posse actionem cùm dicimus, ius non factum significamus: at exercitio ipsa actionis tota facti est. Potéstque de facto, vt aiunt, exerceri actio, etiam quæ non competit, non item consumi. Posteriore autem casu, cùm exercetur actio, quæ competit quidem sed ex alia causa quàm ex qua exerceatur, vt in præposito, planè consumitur, quia competit, & consequẽter ex illa etiam causa ex qua non exercetur, quia vt consumatur, non tam inspiciendum est ex qua causa exerceatur, quàm ex qua competat: planè si ex diuersis causis competeret, quomodo in proposita specie contingeret, si ad merces emendas institor mutuam pecuniam accepisset: exerceretur autẽ ex alterutra duntaxat causa, ex illa vtique causa tan ũ non etiam ex alia consumeretur. Sufficeret. n. esse aliquid quod consumeretur *d. l. & an eadem 14. §. pen. de except rei iudic.* Etsi videtur locus ille intelligendus de eo casu, quo ex diuersis causis diuersæ quoq; actiones competant, non vna tantùm actio ex causis pluribus: nam singulis controuersiis singulas actiones vnumque iudicati finem sufficere verius est *l. singulis 6. eod. tit.* In proposito autem sicut actio institoria non posset consumi, si non competeret, ita neque ex alia causa consumi potuit, quàm ex qua cõpetiit, non ex ea ex qua creditor eam exercuit, cùm ex illa non competeret: nec proinde quicquam esset, quod consumeretur, si non actio ipsa institoria ex ea causa consumeretur, ex qua cõpetiit, quamuis actor ex alia causa non competente actionem exercuerit. Sufficit enim actorem non errasse in iure ac nomine actionis, quam proposuit, licèt in medio actionis eligendo errauerit: medium siquidem actionis non facit actionem, nec vt ea competat, sed tãtùm aptitudinem actionis, quæ proponitur, vt aptè vel ineptè proposita videatur. Cæterùm etiam ineptè proposita actio consumitur, si modò ex aliqua causa competat, quamuis ex alia causa exerceatur, quæ non competit. Benè igitur Vlpianus ait in quæstione proposita consumptam esse actionem institoriam, nec ampliùs agi ea posse ex alia quasi noua causa, quòd pecuniis quoque mutuis simpliciter accipiendis institor esset præpositus. Sed tamen ex æquitate vtilẽ ei institoriam dandã esse Iulianus ait, & Vlpianus probat, cùm sit verissimum & pecunias mutuas institori datas fuisse, & institorem non tantùm ad merces emẽdas, sed etiam ad mutuas pecunias simpliciter accipiendas præpositum fuisse, vt proinde non debeat ex huius creditoris damno locupletari dominus, quomodo certè locupletaretur, si non vtili saltem institoria eo nomine teneretur, quæ res pareret replicationem doli, etiamsi denunciasset huic creditori, ne cũ eo institore cõtraheret *l. si quis mancipiis 17. §. Proculus infr.* Quæ autem ratio æquitatis parere potest doli mali exceptionem aut replicationem, ea vtilem quoque actionem parere potest quæ in effectu nil differt à directa *l. actio. 47. supr. de negot. gest.* Quamquam quod hîc dicitur dandam creditori contra dominum vtilem institoriam actionem, non ad eum casum restringendũ est, quo dominus ex eo contractu institoris sui locupletior factus sit, sed generaliter & indistinctè accipiẽdum siue pecunia in rem domini versa sit, siue non, quia non exigit institoria probationem versę in rem domini pecuniæ: nisi in specie *d. §. Proculus*, alioqui parum distaret ab actione de *in rem verso*, quæ probationem hanc omnimodo requirit *§. cæterùm & sequ. inst. quod cum eo qui in alien. potest. est.* meminit hæc lex Arelatensis ciuitatis, siue legas *Arelata*, vt vulgo, siue cum Haloandro *Arelati* quod malo, aut *Arelate*: nam & Ausonius eam ciuitatem sic vocat, de qua præclaros illos versus edidit,

Prode duplex Arelas, quam Narbo Martius, & quam
Accolit Alpinis opulenta Vienna colonis,
Præcipitis Rhodani sic intercisa fluenti,
Vt mediam facias diuiso ponte platẽam.

Sed & Arelatensis Reipublicę meminit Scæuola in *l. codicillis 34. in princ. infr. de vsufr. legat.*

1 ¶ Meminisse autem oportebit, institoria dominum ita demùm teneri, si non nouauerit quis eam obligationem, vel ab institore, vel ab alio nouandi animo stipulando.

Ad §. 1. Meminisse.

RAT. DVB. Nouatio facere non potest, quin sit & maneat institor is, qui semel fuit, & qui ex suo contractu dominum institoria actione obligauit *l. 1. supr.* institorem enim esse aut fuisse facti est, quod nulla ciuili arte aut constitutione mutari potest *l. in bello 12. §. facta autem res inf. de capt. & postlim. l. denique 19. supr. ex quib. caus. maior.* Ergo nec potest facere, vt tollatur, & definat competere institoria, quæ semel competiit, præsertim cùm eam det prætor ex æquitate, quam extinguere non potest nouatio quæ tota est ex verborum solemnitate & iuris subtilitate: fit enim vtique per stipulationem, cui semper præfertur æquitas *l. 2. §. circa infr. de doli mal. except.* DEC Sũt quidam legitimi & certi modi tollẽdarum obligationũ & actionũ omniũ, *Inst. quib. mod. tollit obl. l. obligationũ ferè 44. §. placet inf. de oblig. & act.* inter eos verò modos est nouatio *§. præterea dict. tit. quib. mod. toll. oblig.* cùm nihil aliud ea sit, quàm prioris obligationis peremptio, & in sequentẽ transfusio *l. 1. de nouat.* Nec aliud quicquã ad nouationẽ faciendã requiritur, nisi vt legitima stipulatio interueniat, quæ animo nouãdi interposita sit *l. 2. eod.* siue ab ipso debitore stipuletur creditor, quæ simplex nouatio est, siue ab alio quæ specialiori nomine delegatio appellatur *l. delegare 11. in princ. & §. 1. eod. tit.* nec habet quod conqueratur is qui actionẽ institoriam, aut aliã per nouationẽ amisit, cùm eã ipse vltro nouauerit, quãquis stipulatio quæ nouauit, nõ teneret, nisi naturaliter, & ex qua proinde dari actio nulla posset *d. l. 1. in fin.* ostendit autẽ hic §. solitum olim fuisse, vt & institoria, & alia quælibet actio nouaretur per stipulationẽ, & in actionẽ ex stipulatu transfunderetur, vt tanto firmius teneretur debitor, cùm obligationis vinculũ fortius nullũ esset quàm stipulationis, adeò vt etiam bonæ fidei actiones alięque priuilegiariæ plerumque nouarentur, quamuis ea nouatione priuilegium amitteretur *l. aliam 29. eod.* Nec tamẽ prioris actionis, quæ per nouationem extincta est, perit memoria aut materia quam vel ob id maximè superesse necesse est, ne quod iã ex stipulatione post factam nouationem debetur, sine causa promissum esse intelligatur *l. cùm filius 76. §. heres meus de legat. 2. l. cùm enim 7. de nouat. iunct. d. l. 2. §. circa de doli mali except.*

2 ¶ Si duo pluréſve tabernam exerceant,& ſeruum, quem ex diſparibus partibus habebant,inſtitorem præpoſuerint: vtrùm pro dominicis partibus teneatur, an pro æqualibus,an pro portione mercis:anverò in ſolidum,Iulianus quærit,& verius eſſe ait, exemplo exercitorum, & de peculio actionis,in ſolidum vnumquemque conueniri poſſe:& quidquid is præſtiterit,qui conuentus eſt,ſocietatis iudicio, vel communi diuidundo conſequetur:quam ſententiam & ſuprà probauimus.

Ad §.2.Si duo pluréſve.

RAT. DVB. & DEC. Ad hunc §.eadé eſt,quæ ad *l.1.§.vlt.l.2.& 3.ſupr.de exercit.act.* vbi circa exercitoriam idem ſcribitur, quod in hoc §. Vlpianus ex Iuliano ſcribit ſeruandum eſſe in inſtitoria ad exemplum actionis exercitoriæ & actionis de peculio, ſi plures tabernam exerceant, & ſeruum quem communem quidem, ſed ex diſparibus partibus habẽt, inſtitorem præponant,teneri eos inſtitoria ſingulos non pro dominicis portionibus,aut æqualibus,nec pro iis quas in merce diuerſas habent,ſed in ſolidũ, eâdem ſcilicet non tam iuris,quàm æquitatis ratione,ne in plures aduerſarios diſtringatur, qui cum vno contraxerit *d.l.2.de exercit.l.& ancillarum* 27.§.*vl. infr.de pecul.* Et ideò quicquid is præſtiterit qui in ſolidum conuentus eſt ſiue exercitoria,ſiue inſtitoria, ſiue de peculio actione, pro aliorum portionibus repetet ab ipſis, ſiue ſocietatis iudicio ſocij fuerunt, ſiue communi diuidundo, ſi modò ſint illi ſoluẽdo. Alioqui nec eum qui ſolus ſoluendo ſit,in ſolidum teneri æquum erit,ne in damno moretur, aut certè non ſuprà quàm ab aliis poſſit repetere *d.l.27.§.vlt. & l.ſeq.infr.de pecul.* quia quod in ſolidum ſinguli tenentur & conueniuntur, non tam ad effectum cõdemnationis & exactionis, quàm ad facilitatem agẽdi pertinet,vt diximus ad *d.l.3.in fin.ſup.de exerc.act.* & Paulus quoq; docet in *l.prox.ſeq.ver.certè vbicũque.*

14. PAVLVS libro 4.ad Plautium.

IDem erit, & ſi alienus ſeruus communi merci præpoſitus ſit: nam aduerſus vtrumque inſolidum actio dari debet,& quod quiſque præſtiterit:eius partem ſocietatis,vel communi diuidundo iudicio,conſequetur.certè vbicunque actio ſocietatis[a] vel communi diuidundo ceſſat:quemque pro parte ſua condemnari oportere,conſtat: veluti ſi is, cuius ſeruo creditum eſt, duobus hæredibus inſtitutis, ei ſeruo libertatem dederit. nam hæredum quiſque pro ſua parte conueniendi ſunt:quia ceſſat inter eos communi diuidundo iudicium.

Ad l.idem erit 14.

Eſt hic caſus diuerſus à ſuperiore in eo tantùm, quòd ibi tractatur de ſeruo communi ab omnibus dominis præpoſito tabernæ; hîc verò de alieno, ſed communi merci negotiandæ præpoſito, in quo tamen omnia ſunt ſimilia, niſi quòd cùm alienus ſeruus eſt, nihil tractari de dominicis partibus poteſt, quia nullæ ſunt, ſed tantùm de æqualibus vel de iis qua pro ea portione quam quiſque in merce habet conſtituantur. Eædem igitur & dubitandi & decidendi rationes vtroque caſu locum habent.

a *Certè vbicunque actio ſocietatis.* RAT.DVB. Quẽadmodum nemo ideò alij obligari debet ad aliquid præſtandum,quod idipſum ab alio ſit repetiturus *l. nemo ideò* 171.*de regul.iur.* Ita è contrario qui ſemel obligatus fuit,non ideò tantùm liberari debet,quod repetere id poſteà ab alio non poſſit. Semel enim quæſita actio etiam ex contractu ſerui, nec manumiſſione,nec alia vlla de cauſa amitti poteſt *l.euicta* 16.§.1.*infr.de euict.* Ergo ſi is cuius ſeruo, eidémque inſtitori creditum eſt, duobus heredibus inſtitutis eidem ſeruo libertatem directam dederit,quamuis ea datio libertatis faciat,vt ceſſet inter eos communi diuidundo iudicium, quippe quòd non niſi de rebus communibus locum habeat *l.1.ſupr.commun. diuid.l.familia* 9.*C.commun.vtr.iudic.* Communis autem nõ poſſit eſſe homo,qui iã liber & ſuus eſt: nõ tamen facere debet, vt eo minùs inſtitoria in ſolidum detur contra vnumquemque ex heredibus, quemadmodum daretur ſi ſeruus qui, vt inſtitor contraxit,manumiſſus non fuiſſet:nec enim aduentitij caſus iſti computandi ſunt *l.Iulianus 6. qui & à quib. manum. liber. non fiant.* Præſertim qui ab ipſius debitoris arbitrio & voluntate pẽdeant, ne alioqui in ipſius arbitrio ſit creditoris ſui actionem diuidere: quòd in ſolius creditoris poteſtate poſitum eſſe debet.*l.ſi creditores* 18.*C.de pact.l.reos* 23. *Cod. de fideiuſ.* ſicuti neque ex perſonis heredum condicio obligationis immutari debet *l.2.§.ex his de verb.oblig.* Nec minùs vno caſu quàm alio ſemper illa ratio ſiue iuris ſiue æquitatis locum habet, quod in plures aduerſarios diſtringi non debeat is,qui cum vno contraxerit *d.l.2.ſupr.de exercit.act.l. & ancillarum* 27.§.*vl. infr.de pecul.* DEC. Æquiſſimum quidem eſt,non in plures aduerſarios diſtringi creditorem,qui cum vno contraxerit:ſed ita demùm ſi non ex eo futurum ſit,vt in damno moretur ille ex pluribus,ſiue dominis, ſiue heredibus qui in ſolidum conuentus erit. Nam ſi neceſſe ſit, aut creditorem aut aliquem ex dominis aut heredibus manere in damno, æquiùs eſt damnum creditori cedere quòd contingit fortè ex inopia debitoris, quàm vni ex debitoribus, quoties obligatio ſui natura & per ſe diuidua eſt, qualis hæc eſt,in qua non niſi de pecunia & indemnitate agitur,vt diximus ad §.*vlt.* legis præced.& ad *l.1.§.vlt.l.2.& 3.ſup.de exercit.act.* Ergo ad Paulum addendum eſt, idem iuris eſſe debere, non tantùm ſi inter eos qui actione inſtitoria conueniuntur,ceſſet actio pro ſocio;aut communi diuidundo,ſed etiamſi competat quidem, ſed inutiliter & inefficaciter, ita vt per eam actionem conſequi plenam indemnitatem non poſſit is, qui ſolidum ſoluerit, vt in *l. quare* 28.*infr. de pecul.* Sanè in propoſita ſpecie ceſſat, inter tabernæ exercitores actio pro ſocio & communi diuidundo, propter libertatem ſeruo inſtitori datam, cùm manumiſſus communis eſſe deſinat, vt diximus: neque verò ob pecuniarium illud damnum quod ex huiuſmodi libertate ſentit creditor, impediri datio libertatis debet *l. cùm pater* 77. §. *cùm exiſtimaret de legat.* 2.

15. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

NOuiſſimè ſciendum eſt, has actiones perpetuò dari, & in hæredem & hæredibus.

Ad l Nouiſſimè 15.

De huius legis ſententia iam ſcripſimus ad *l.* 4. §. *vlt. ſup. de exercit. act.* vbi non tantùm de exercitoria actione tractatur,ſed etiam de inſtitoria,de qua hîc, itemq; de tributoria,& de in rem verſo. Quæ actiones omnes cùm & ex cõtractu dentur, & ad rei perſecutionem & heredibus & in heredes dãtur,& perpetuò,id eſt,poſt annum quoq; ex *reg.l.in honorariis* 35. *de oblig. & act.* Tametſi actio de peculio ſit interdum annalis *l.1.inf.quando.de pecul.act. annal.eſt.* cui tamẽ in aliis plerisq; æquiparãtur *l. habebat* 13.§.*vlt.ſup.*

16. PAVLVS libro 29. ad Edictum.

SI cum villico alicuius cõtractum ſit,non datur in dominum actio, quia villicus propter fructus percipiendos,non propter quæſtum præponitur.Si tamen villicum diſtrahendis quoq; mercibus præpoſitum habuero: non erit iniquum, exemplo inſtitoriæ,actionem in me competere.

Ad l.Si cum villico 16.

RAT.DVB. Villicus perinde præponitur villæ,ac tabernarius tabernæ: villicus enim, aut, vt alij ſcribunt,vilicus,ſiue à villa ſiue à vili eius officio nomen deductum ſit, ille propriè eſt, qui præpoſitus eſt rationibus ruſticis, fructibus percipiendis, vniuerſoq; operi ruſtico, vt Cuiacius diffinit *libr.*10.*Obſer.cap.* 37.*ex l.in inſtrumẽto* 8.*inf. de inſtrum.vel inſtrum.legat.l. pen.in princip.inf.de adim.legat.* adeò vt poëtæ villici appellationem ad Præfectos quoſcũque tranſtulerint, vt ibidẽ eruditè ſuo more obſeruat doctiſſimus. Ergo etiã villicus inſtitor dici poteſt, ac proinde ſi cum eo contractum ſit, dicendũ eſt villæ dominũ ex eius cõtractibus teneri debere actione inſtitoria, vel ſaltem quaſi inſtitoria, non ſolùm ſi mercibus quoque diſtrahendis præpoſitus ſit, vt in ſecunda ſpecie huius legis: ſed & ſi fructibus tantùm percipiendis, ſiquidẽ cuicunq; negotio præpoſitus quis ſit, is inſtitor rectè appellatur *l.5.in princip.ſup.* DEC. Ea demùm negotiatio facit inſtitorem & parit actionẽ inſtitoriam,in qua quis propter quæſtũ præponitur *l.* 1.*ſup.* Nam nec nauis nec tabernæ exercitorẽ alium appellamus, quàm eum ad quẽ quotidianus quæſtus pertinet, vt Iuſtinianus diffinit in §. *eãdem ratione Inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt.* id eſt, reditus & obuentiones omnes,vt Vlp.explicat in *l.*1.§.*exercitorem ſup. de exercit.act.iunct.l.habebat* 13.§.*vlt.ſup.hoc tit.* (quamuis tabernæ exercitor non bene dicatur etiam is,qui eam exercet, ſed is demùm qui nauẽ, vt diximus ad *d.l.*1. §.1. *de exercit.act.*) Atqui villicus propter fructus duntaxat percipiendos non etiam propter quæſtum præponitur. Quæſtus enim appellatione id demum continetur quod ex opera,induſtria & negotiatione cuiuſque deſcendit *l. coiri* 7.*cum duab.ſeqq.inf.pro ſocio. l.venditor* 21.*inf.de hered.vel act.vendit.* Ergo neque villicus inſtitor propriè dicẽdus eſt, neq; ex ipſius contractu poteſt inſtitoria competere,nec rurſum quaſi, niſi proponas villicum diſtrahendis quoque mercibus præpoſitum fuiſſe. Quo caſu admittit Paulus ex eo contractu qui cum tali villico initus fuerit quaſi inſtitoriam, id eſt, exemplo inſtitoriæ actionem in dominum cõpetere. RAT.DVB. eſt quoniam mandatum illud diſtrahendarũ mercium non niſi acceſſio quædam eſſe videatur prioris præpoſitionis,quæ tamen villicũ duntaxat fecerat,nõ inſtitorem, quaſi occaſione magis quàm electione,ac volũtate in eam rem præpoſitus videatur *arg.l.*2. *inf. de viuis l.*4. *in fin. ſup.naut.caup.ſtabul.* Aut ſi villicum hũc etiã pro vero inſtitore habere quis velit, cur non ex eius cõtractibus datur mera veraq; inſtitoria, non autem vt Paulus vult vtilis tantùm actio ad exemplum inſtitoriæ? Sed decidendi ratio eſt, quia tanquam villicus non haberet poteſtatem diſtrahẽdarum mercium etiam quæ ex eo fundo prouenerunt, niſi hoc ei nominatim mandatum eſſet. Ergo quamuis non ſit propriè inſtitor,quia id ei mandatum eſt,vt merces villæ diſtraheret,non quaſi nouo inſtitori, ſed tanquam villico,iniquum tamen non eſt,teneri dominum quaſi inſtitoria ex ipſius contractibus,quos ad merces diſtrahendas fecerit,id eſt, ad exemplum inſtitoriæ,vt & pleriſque aliis caſibus euenit circa eorum contractus qui non tam inſtitores propriè quàm quodammodo inſtitorum loco ſunt, de quibus diximus in *l.* 5.§.*item fullonum & ſeq.ſup.hoc tit.* Mera igitur & directa inſtitoria etiam hoc caſu dominus non tenetur, quia nec villicus hic verè inſtitor eſt,ſicut & ex contractu procuratoris non directa, ſed vtilis tãtùm inſtitoria dari ſolet, quia nec quaſi inſtitor contraxit, ſed quaſi procurator *l.in eũ* 19.*inf.l.idémque* 10.§.*idem Papinianus inf. mandat.l.liberto* 31.*in princip.ſup.de negot. geſt.l.Iulianus* 13.§.*ſi procurator infr. de act. empt.* Aliud enim eſt procuratorem eſſe,aliud verò inſtitorem *l.* 5.§.*ſed & cùm ſullo ſupr.*

17. IDEM libro 3. ad Edictum.

SI quis mancipiis,vel iumentis,pecoribúſve emendis,vendendiſque præpoſitus ſit:non ſolùm inſtitoria competit aduerſus eum,qui præpoſuit: ſed etiam redhibitoria,vel ex ſtipulatu duplæ ſimplæve in ſolidum actio danda eſt.

Ad l. Si quis mancipiũ 17.

RAT. DVB. Qui præposuit institorem, non id agit vt ex ipsius institoris contractibus, alia se obliget actione quàm institoria, cumque institoria detur in solidum, quid potest interesse illius, qui cum institore contraxit, vt cum qui institorem præposuit obligatum habeat aliis quoque actionibus, vt puta redhibitoria, & ex simplæ, vel duplæ promissione? DEC. Qui institorem aliquem præponit emendis, vẽdendisue mercibus, ea omnia facienda institori mandare intelligitur, quæ veniunt in cõsequentiam necessariam venditionis rerum eiusmodi, maximè verò quæ sunt moris & consuetudinis: ea namque in omnibus bonæ fidei contractibus & iudiciis venire solent *l. quòd si nolit* 31. §. *quia assidua infr. de edilit. edict.* & sine quibus venditio contrahi non posset *arg. l. 2. sup. de iurisd. l. ad rem mobilem* 56. *l. ad legatum* 62. *sup. de procurat.* Tale autem est, vt venditor si morbosum aut vitiosum mancipium aliúdve quid vendiderit, eo nomine ex edicto Ædilium redhibitoria actione teneatur, itemque ad duplam euictionis nomine præstandam si ea promissa sit, imò etiamsi promissa non sit *d. §. quia assidua & tot. ill. tit. de edil. edict. l. 2. l. si dictum* 56. *infr. de euict.* Adeo vt nec valeat in contrarium facta pactio, quia contra ædilitium edictum non magis quàm contra prætorium pacisci licet. Ergo ex contractu institoris qui cùm ad vendendas merces præpositus esset mercem aut vitiosam aut alienam vendidit, non modò institoria danda est, sed etiam redhibitoria, & ex stipulatione simplæ vel duplæ, & quidem in solidum: nec enim posset institoria sola sufficere ad præstandam emptori plenam indemnitatem, si non institoriæ actioni iungerentur cæteræ quoque actiones. Alius enim est vsus & effectus institoriæ, alius redhibitoriæ, alius denique actionis ex empto ad simplã aut duplam. Idemq; etiã in procuratore iuris est, qui tamen nõ tenetur, nisi ad exemplũ institoris *l. Iulianus* 13. §. *si procurator inf. de act. empt.*

1 ¶ Si seruum Titij institorem habueris, vel tecum ex hoc edicto, vel cum Titio ex inferioribus edictis agere potero. Sed si tu cum eo contrahi vetuisti, cum Titio duntaxat agi poterit.

Ad §. 1. Si seruum Titij.

RAT. DVB. Is qui cum seruo Titij eodemq; Sempronij institore contrahit, obligatos habet duos ex eodem serui contractu, & quidem diuersis respectibus diuersisque actionibus, Titium tanquam dominum serui, Semproniũ verò tãquam qui institorem præposuerit, Titiũ actione de peculio, vel de in rem verso si in rẽ eius versum sit, vel quod iussu si domini iussu contractũ sit. Sunt enim hæ inferiores illæ partes edicti, quas Paulus hîc intelligit, & de quibus sequenti libro Pandectarũ, Semproniũ verò institoria ex hac parte edicti. Debuit ergo Paul⁹ scribere, eum qui cum huiusmodi seruo contraxit, agere posse & cum Titio & Sempronio, vt ostenderet posse ambos eodem tempore tanquam ex variis causis diuersisq; actionibus cõueniri quarũ vna non impediat aliam, vt in *l. si quis cum filiofamilias* 44. *infr. de pecul.* Non autem quomodo scripsit, vel cũ hoc vel cum illo, quasi significet non posse illũ agere cum vtroque, sed cum alterutro tantùm, ideoque eligere debere, cum quo malit agere, vt aduersus alium posteà regressum habere non possit, vt in *l. quod in heredem* 9. §. *eligere infr. tit. prox. & in l. cũ filius* 76. §. *variis de legat.* 2. DEC. Hæc differentia est inter actiones rei persecutorias & pœnales, quod nũquã actiones pœnales de eadẽ pecunia concurrentes alia aliã consumit *l. nunquã* 60. *infr. de oblig. & act. l. 2. de priuat. delict. l. nunquam* 130. *de regul. iur.* vbi abundat certè dictio *præsertim*, quãuis posita etiam in §. *vlt. Instit. de noxal. act.* cùm vtraque lex sit Vlpiani, iisdemq; penitus verbis concepta & sumpta ex eius libris ad edictum, quãuis non ex eodẽ libro, nisi alterutrius inscriptio quoque vitiosa est. At in rei persecutoriis contra, siue aduersus eandẽ personam dentur, vt in specie *l. qui seruũ* 34. §. 1. *& seq. de oblig. & act.* siue contra diuersas, vt in hoc §. licèt diuersæ sint actiones, diuersarumque causarum *d. §. eligere & d. §. variis.* sibi enim debet imputare qui male eligit, cum eligere potiùs eam actionẽ debuisset, quæ vtilior & cõmodior fuisset. Rectè igitur Paulus ita loquitur, vt dicat eum qui cum seruo vnius, & cũ institore alterius contraxit, agere posse aut institoria cũ eo qui præposuit, aut ex inferioribus partibus edicti cũ domino, non autẽ & cum hoc & cum illo, vt intelligamus eligere illũ debere cũ vtro agere malit. Quãuis & qui sic loquitur, vt dicat agere quẽ & cum hoc & cũ illo posse, non idcirco eligendi necessitatẽ excludat *l. si creditor* 37. §. *pen. inf. depecul. iunct. l. si noxali* 11. §. *pen. l. si ex duobus* 32. *in princip. l. quoties* 47. §. *si creditor eod. tit.* Iunge quæ scripsi ad *l. sed si pupillus* 11. §. *si institoria supr. hoc tit.*

2 *Sed si tu cũ eo cõtrahi vetuisti.* RAT. DVB. & DECID. ad hunc versiculum eadẽ est, quæ ad *l. sed si pupillus* 11. §. *condicio versic. sed etsi denuncietur sup. hoc tit.* quantum ad hoc quod initio huius versiculi scriptũ est, si cum seruo Titij, eoq; tuo institore contrahi vetueris, tecum institoria agi non posse. Hoc enim satis Paulus exprimit cùm ait, cũ Titio serui domino agi dũtaxat posse. Sed hoc ipsum, quod ait, ex eo cõtractu quem institor contra prœponentis prohibitionẽ inierit, agi nihilominùs posse contra dominũ, recipere dubitationẽ aliquã videtur ex eo, quod validitas huius contractus scindi non posse videatur. Sunt enim contractus omnes indiuidui quantum ad hoc ne pro parte valeant, pro parte non valeant *l. tutor vrgentibus* 47. §. *sup. de minor. l. cùm ex causa* 139. *de verb. oblig. l. si quis aliã* 46. *de solut. l. si non sortẽ* 26. §. *si centũ sup. de condict. indeb. l. fundus ille* 64. *inf. de contr. empt.* quod & in sententiis obtinet *l. in hoc iudicio* 27. *sup. famil. ercisc.* Nec debet vna eademq; res diuerso iure censeri *vulg. l. eum qui ædes* 23. *inf. de vsucap.* Ergo si ex contractu huius institoris ne quidẽ ille obligatur qui institorẽ præposuit, multo minùs dominũ ipsum vel de peculio vel aliis supradictis actionibus obligari æquũ est, quo ignorante ac fortassis etiam inuito seruus contraxit. Sed decidendi ratio est, quia prohibitio eius qui institorem præposuerat, non facit quin contractus in totum valeat, sed tantùm vti ne ex eo possit obligari institoria ille qui præposuerat, quia contra eius prohibitionẽ contractũ est. Cùm ergo cõtractus teneat, quidni ex eo dabuntur contra dominum actiones omnes quas ex quibuslibet seruorum contractibus Prætor contra dominum quemlibet ex summa æquitate comparauit? Nam etsi dominus ipse seruo eidemque institori suo prohibuisset, nec cum quoquam contraheret, ea tamen res non liberaret dominũ quominùs ex contractu serui etiã posteã prohibitionẽ gesto cõueniri posset de peculio *d. l. quoties* 47. *in princip. inf. de pecul.* vt neq; ab actione de in rem verso, si in rem domini versa pecunia probaretur, quo casu

quo casu quod magis est etiam institoria dominus teneretur §. *Proculus infr. hac lege.* Planè non tenebitur, quod iussu si iussum reuocasset, antequàm creditor contraheret *l. 1. §. sed ego quæro infr. quod iuss.*

2 ¶ Si impubes patri habenti institores, hæres exstiterit, deinde cum his contractum fuerit: dicendum est in pupillum dari actionem, propter vtilitatem promiscui vsus: quemadmodum vbi post mortem tutoris [a], cuius auctoritate institor præpositus est, cum eo contrahitur.

Ad §. 2. Si impubes.

RAT. DVB. In alio quidẽ herede quolibet ita esse constat, vt si is qui institorem præposuit decesserit, quisquis heres ei extitit ex eiusdẽ institoris cõtractibus siue ante siue post aditã hereditatẽ factis, perinde teneatur institoria, atq; si præposuisset, quod imputari ei possit, nõ solũ si eiusdẽ institoris opera vsus sit, sed etiã cur non remouerit *l. cuicunque* 5. §. *pen. sup.* Sed in pupillo difficilius id videtur, cũ sine expressa tutoris authoritate obligari non possit, & quidẽ quę in eo ipso actu interueniat, ex quo id agitur, vt pupillus obligetur *l. obligari* 9. *in princip. & §. tutor inf. de author. tutor.* Atqui non ponit Paulus, tutoris authoritatẽ vllã in hac specie interuenisse, imò neq; tutorem vllũ fuisse, qui vel institorẽ remouere, vel authoritatem pupillo in institore retinẽdo præstare potuerit, quod diuersum erat in specie *l. sed si pupillus* 11. *in princip. sup.* vbi rationẽ Vlp. reddit, cur æquissimũ sit teneri pupillũ ex contractibus institoris quãdiu præpositus manet, propterea q̃ remouendus fuerit à tutoribus si opera eius vti nollent. Quæ ratio vt nemo non videt, obiici nõ potest pupillo tutorẽ nullũ habenti. Ergo hoc saltẽ casu quo nullus pupillo tutor sit, dicendum est ex contractu institoris à patre præpositi actionẽ institoriã in pupillum dandã non esse, si post patris mortẽ institor contraxerit. DEC. Pupilli quidẽ persona fauorabilissima est, & multa meruit priuilegia, *l. ex pluribus* 42. *in fin. infr. de admin. & peric. tutor. l. d. abimusq;* 19. §. 1. *infr. de reb. author. iud. possid. aliàs l. 4. de priuileg. credit. l. idemq; est* 7. *infr. qui potior. in pignor. hab. l. pupillus* 9. *l. necessariis* 57. *de acquir. hered.* ita vt pupilli vtilitas etiã ad Reipublicæ vtilitatem aliqua ex parte spectare videatur, vnde etiã est, quod tutela publici magis quã priuati iuris esse dicitur, & tutelæ munus ac officiũ publicũ non priuatum. Sed tamen nõ vsq; adeò fauendũ pupillo est, vt non potior esse debeat causa ipsius Reipublicæ ex vetustissima illa, & omnium antiquissima lege duodecim tabularũ, *salus populi suprema lex esto.* Vtilitas porrò Reipublicę maximè circa cõmerciorũ vtilitatẽ versatur, quã Paulus hîc eleganter vocat vtilitatem promiscui vsus, cùm sine cõmerciorum libertate neq; augeri neque subsistere Respublica possit, vt diximus ad *l. 1. sup. de exercit. act.* Nihil autem est quod exercendis cõmerciis & propagandis tantopere prosit, quãtùm si publicè ac bona fide, contrahentes sciant se turò contrahere *l. quòd si minor.* 24. §. 1. *sup. de minor.* Mortuo autẽ pupilli patre qui præposuerat institorẽ, si institor in officio publicè perseueret, quis ferat eos qui cũ eo contrahere publicè velint, cogi priùs inquirere, an pupillus tutores aliquos habeat necne qui institorẽ illũ vel remouere possint vel retinere? Annõ moras illas omnes vtilitas promiscui vsus reiicit? Ergo quãuis sciant contrahentes & defunctũ esse patrem impuberis, & tutores ei nullos adhuc datos esse, dicendũ tamẽ est non eo minùs turò illos cum institore contracturos, & eo vsque producendã esse cõmerciorũ vtilitatem, vt loquitur Vlp. quãuis in alia specie in *l. 1. §. magistrũ autẽ sup. de exercit. act.* In quo tamen mirũ videri possit deteriorẽ pupilli quàm aliorũ condicionẽ esse, quæ tamen melior esse deberet. Nã in cęteris ita ius est, vt qui cũ defuncti institore ante aditã hereditatẽ contraxerunt, acquirant sibi institoriã contra futurum heredẽ ita demùm, si mortẽ præponentis ignorauerint, vt dicemus in §. *seq.* & iam diximus in *l. 5. §. pen. sup. hoc tit.* At cõtra pupillũ damus institoriã citra villã distinctionẽ scientiæ aut ignorantiæ, propter vtilitatem promiscui vsus, vt scriptũ est in hoc §. sed ratio diuersitatis eiidens est, quia pupillus qui patri heres extitit, heres est statim & ipso iure citra additionẽ aut immixtionem vllam, ita vt nec hereditas vlla fuisse existimetur *l. in suis* 11. *de liber. & posthum. l. in suis* 14. *de suis & legit.* Nec quod fortè tutorem adhuc nullum pupillus habeat, ad rem facit, non magis quàm quod abstinere se possit *l. 1. §. qui sunt in potestate infr. si quis omiss. caus. testam.* Neque tamen ea res valde damnosa est pupillo, cùm possit suo iure se abstinere, tum quoque cùm tutore authore se immiscuit *l. impuberibus* 11. *& seq. de acquir. her.* etiam citra restitutionem in integrum *d. l. necessariis* 57. *eod. l. pen. de author. tutor. l. ex contractu* 44. *infr. de re iudic.* atque ita institoriæ actionis, cæterorumque onerum hereditariorum omnium periculum euitare *l. quoties* 44. *& d. l. necessariis de acquir. hered.* Sed extra causam paternę hereditatis, si cum institore contractum esset ante aditam à pupillo hereditatem extranei, pupillus proculdubio iure extranei vteretur, nec aliis obligaretur creditoribus quàm qui mortem patrisfamilias ignorantes cum institore contraxissent. Et sanè difficilius est, vt siue pupillus siue tutores eius eum institorem remouere debeant, quàm vt eum qui ab alio præpositus sit. Is enim honor debetur quodammodo reuerentiæ iudicij paterni, vt diximus ad *dict. l. sed si pupillus* 11. *supr.*

a *Quemadmodum vbi post mortem tutoris.* RAT. DVB. Tutoria potestas sicuti non nisi vicaria quodammodo est patriæ potestatis, ita longè minorem habet authoritatem, minoremque durationem. Nam patria potestas licèt morte patris finiri videatur, attamen per tutoris dationem quæ patri permissa est, in id vsque tempus extendi videtur, quo pupillus fiat pubes, vt sibi ipse consulere aliquo modo possit *l. 1. de tutel.* At tutoris potestas omnino finitur morte tutoris, ita vt nec vlla eius vestigia remanere debeant. Ergo quamuis vtilitas promiscui vsus faciat, vt contra pupillum indistinctè danda sit institoria ex contractu institoris à patre præpositi, quamuis post obitum patris gesto, siue pupillus tutorem aliquem habeat, siue nullum, & siue defunctum patrem contrahentes sciant, siue ignorent, vt proximè diximus, non tamen bona consecutio est, vt idem quoque dicendum sit, si post mortem tutoris institor qui à tutore præpositus fuerat, cũ aliquo contraxerit. Nullo modo enim præpositus dici posse videtur, defuncto iam tutore qui eũ præposuerat. Nec rursus tantam reuerentiã pupillus debet iudicio tutoris sui, quantã paterno eũ debere constat,

DEC. Institor præpositus à tutore etiam non interueniēte persona pupilli periude ab ipso pupillo prepositus intelligitur, ac si pupillus cum tutoris authoritate eum præposuisset, quia tutor domini loco habetur, vt diximus ad *l.5.§.vlt.supr.hoc tit.ex l.qui fundum 7.§.si tutor.infr.pro emptor.l.is qui in putevm 11.§.an ignoscitur infr.quod vi aut clam.l.interdum 56.§.qui tutelam infr.de furt.* Ergo licèt tutor sit mortuus, institor tamen durat, quandiu à pupillo superstite aliisve ipsius tutoribus non remouetur. Estque hic casus minùs dubitabilis, quàm superior, quem ideò Paulus huic æquiparat, vt facere solent, qui casum dubitabiliorem ex minùs dubitabili comprobare volunt. Non enim sicut institor à tutore præpositus, ab ipso pupillo præpositus videri debet, ita & qui à patre. Quod autem à tutore fit pupilli nomine, aut ab ipso etiam pupillo ex tutoris authoritate, si semel ritè factum sit, durat perpetuo, nec cum tutela ipsa finitur, sed pupillum ipsum pupillique heredes in perpetuum obligat.

3 ¶ Eius contractus certè nomine, qui ante aditam hæreditatem interceſſit, etiam si furioſus hæres exſiſtat, dandam eſſe actionem, etiam Pomponius ſcripſit. non enim imputandum eſt ei, qui ſciens dominum deceſſiſſe, cum inſtitore exercente mercem contrahat.

Ad §.3. Eius contractus.

Est hic §. potiùs pars quædam superioris, & ita à nobis tractatus est *libr. 2. Coniect. cap.11.* vbi & superiorem quoque sententiā explicauimus, & eam quæ in hoc §. subiicitur emendauimus in postremis illis verbis, *non enim imputandum est ei qui sciens dominum decessisse cum institore mercem exercente contraxit:* vbi pro *sciens* legendum esse *nesciens* docuimus, ne alioqui pugnet hic locus cum *l.cuicunque 5.§.pen.supr.* quo loco manifesta ponitur differentia inter eos qui contrahentes cum institore ante aditam hereditatē sciuerunt mortem defuncti, & eos qui ignorarunt. Et certè vix est, vt non imputari possit ei qui sciens dominum iam decessisse contraxit cum institore ante aditam hereditatem, cùm expectare debuerit, vt aliquis heres esset, qui eum institorem vel remoueret, vel retineret. Sicut & in aliis plerisque euenit necessariò, vt heres expectandus sit *l. hereditas in multis 61. de acquir. rer. domin.* Sic & in *l. filia 88. de solut.* in illis verbis, *precia rerum quæ sciebāt esse pupillæ* erratum esse, puto & legendum *quæ nesciebant*, vt alibi docuimus. Illud tamen hîc difficile est, quod Paulus de eo contractu loquens, qui ante aditam hereditatem interceſſit, ait, dandam esse actionem institoriam, *etiamsi* inquit, *furiosus heres existat.* Certū enim est furiosum heredem esse non posse, nisi patri suo cui & suus & necessarius heres est *l. 2. supr. de condict. furt.* ideoque necessariam olim fuisse bonorum possessionem quæ ipsius curatoris decreto dabatur ex illa parte edicti, quæ est *de bonor. poss. furios. infant. mut. surd. cæc. dand. l. 1. ill. tit. l. Licinius 48.§.1. de legat. 2.* quam & hodie necessariam esse voluit Iustinianus in *l. vlt. §. sin verò perpetuo & seq. C. de curat. furios.* quamuis idem Iustinianus permiserit tutori non minùs quàm patri, adire hereditatem extranei nomine infantis in *l. si infanti 18. C. de iur. delib.* Adeo enim furiosus incapax est acquirendæ hereditatis, vt necessarius filium habeat heredem ab extraneo institutum iubere ei possit adire *l. cùm heres 52. infr. de acquir. hered.* At rursus si hunc locum intelligas de furioso, qui patri suus & necessarius exiterit, non poterunt explicari verba illa Pauli *ante aditā hereditatem*, cùm in suis hereditās nulla sit hereditas, nec iacens, nec quæ adiri possit, vt ad præcedentem §. scripsimus ex *l. in suis 11. de liber. & posthum. l. in suis 14. de suis & legit.* Non enim qui iam ipso iure heres est, magis heres fieri per additionem posset, quia nec quod iam meum est magis meum fieri potest §. *sic itaque Instit. de act.* Quare non dubito quin delenda sit dictio *furiosus*, addita scilicet ab imperito interprete existimāte sensum alioqui perfectum esse non posse & frequētem esse in libris nostris furiosi & impuberis comparationem, vt & in *l.3.§.1. infr. tit. prox. l.1.§. hoc edicto ne vis fiat ei l. Fulcinius 7.§. plane interdum quib. ex caus. in poss. eat.* nec animaduertente posse supleri commodissimè ex §. præcedente, cuius hic velut appēdix est repetita dictione *impubes*: nam & verba illa à quibus inchoatur hic §. *Eius certè contractus nomine* ostendunt satis eandem tractationem, & speciem continuari de impubere, sed non qui patri suo heres exiterit, vt in specie præcedenti, at qui extraneo à quo fuerit institutus, vel tanquam proximus agnatus ei ab intestato successurus: ideoque videtur mihi Paulus summo, vt semper solet, iudicio de impubere locutus esse, non de pupillo, quia pupillus dicitur quis ex comparatione patris tantùm, quo qui non caret impubes quidem esse potest, & à patre adhuc viuo emancipatus, sed pupillus esse non potest: impubes verò ex comparatione magis extranei siue viuo adhuc siue mortuo iam patre. Et consequenter melius fuit de impubere loqui, quā de pupillo cùm de eo loqueretur Paulus qui & patri & extraneo heres fuisset. Quisquis enim pupillus est etiā impubes est. At non è contrario quisquis est impubes etiam pupillus est, sententia igitur Pauli est, etiam contra impuberem dandam esse institoriam non solùm si patri suo institorem iam habenti heres extiterit, sed etsi extraneo, si fortè ante aditam extranei hereditatem institor cum aliquo cōtraxerit nesciente adhuc decessisse illum qui institorem præposuerat. Priore igitur casu dandam indistinctè contra impuberem actionem institoriam, posteriore verò non nisi cum distinctione scientiæ & ignorantiæ. Cæterùm vtraque sententia est de impubere, non de furioso, idq; à me obseruatum nō fuisse cùm in Coniecturis scriberem ad hunc locum certè miror. Cætera non malè explicauimus, præsertim quæ ad aliam emēdationem pertinet, contra Iacobum Cuiacium cæteroſq; interpretes, qui actionem institoriā ex cōtractu ante aditā hereditatē inito ei quoq; dant, qui eo contractus tēpore sciebat iā defunctū patrē familias, & iacere hereditatē, contra *l. 5. §. pen. sup. hoc tit.* Satis enim est propter vtilitatē promiscui vsus fauere ignoranti cui nec semper alioqui succurritur. Puta si tibi nummos in hoc dedissem, vt eos alicui crederes, & eos tu me mortuo ignorās me mortuū etiā ignoranti credidisses: nō enim eo magis facti essent accipientis *l. pen.* vbi diximus *supr. de reb. credit.* Nimirū alia causa est dispēsatoris, alia institoris, negotiū institoris ad publicā vtilitatē spectat commerciorum, non etiam officium dispensatoris. Quamquam in dispensatore quoq; potest fieri distinctio scientię & ignorantiæ, si nō de credendis & alienādis ab eo nūmis, sed de solutione ipsi facta tractetur, vt in *d. l. pen. de reb. credit. l. dispensatorē 62. de solut.* Planè si quis sciēs dominū iam decessisse

decessisse cum institore nihilominùs contraxerit, siquidem post aditam hereditatem, æquè habebit institoriam, quia iustam suspicandi causam habet, retentum fuisse institorem ab herede hoc ipso quod eum non remouit, quem remouere potuerat & debuerat, si eius opera vti nollet. Si verò ante aditam hereditatem, non aliter quàm si ignouerit patremfamilias defunctū esse: alioquin si sciuit etiam scire illud debuit extinctam & finitam fuisse præpositionem morte præponentis. In quo certè insignis error fuit Cuiacij, putantis, morte eius qui institorem præposuit, mercaturis faciendis, non finiri præpositionem nec officium institoris, sed institorem remouendum esse ex *d. l. sed si pupillus 11. sup.* Quomodo enim aut à quo remouebitur institor ante aditam hereditatem *d. l. 5. §. pen.* Nec bona est consecutio, vt quia etiam post patrisfamilias mortem cum institore tuto contrahitur, eius officium duret. Id enim fit in extranei institore, non quia morte non sit finita præpositio, sed ne circumueniatur ignorantia probabilis eorum qui cum ipso contraxerant, vt contingit etiam in eo, qui præposito ad accipiendam solutionem bona fide soluit, ignorans finitum esse aut morte, aut expressa etiam reuocatione, aut quo alio denique modo, mandatum *l. si quis seruo 18. l. qui hominem 34. §. si Titium infr. de solut. §. item si adhuc in stit. de mandat. l. inter causas 26. infr. mandat.*

4 ¶ Proculus ait, si denuntiauero tibi, ne seruo à me præposito crederes, exceptionem dandam, *Si ille illi non denuntiauerit, ne illi seruo crederet.* sed si ex eo contractu peculium habeat aut in rem meam versum sit, nec velim. quo locupletior sim, soluere: replicari de dolo malo oportet. nam videri me dolum malum facere, qui ex aliena iactura lucrum quæram.

Ad §.4. Proculus ait.

RAT. DVB. Qui prohibitus est, ne cum institore contraheret, siue per proscriptionem publicam, siue per specialem denunciationem, si contrahat, institoriam habere non debet, saltem quæ sit vtilis & efficax & sine exceptione: Imputandum enim est, cur contra prohibitionem fecerit *l. sed si pupillus 11. §. de quo palam & seq. §. condicio versic. sed etsi denuncietur.* & hac ipsa lege §.1. *supr.* Itaque exceptio domino danda est, *si ille illi non denunciauerit, ne illi seruo crederes.* Ergo etiamsi ex eo contractu peculium habere incipiat seruus, qui antea nullum habebat, aut etiam si voles in rem domini versum sit, nec velit dominus id in quo locupletior factus est soluere, non ideò tamen per institoriam actionem condemnari dominus debet, sed sufficit creditori quod eum possit adhuc de peculio vel de in rem verso conuenire *l. quoties 47. in princip. inf. de pecul.* Pessimi namque exempli est, vt institoria detur ex contractu institoris prohibiti, cùm nec institor aut præpositus videatur is, qui prohibitus est *d. §. de quo palam.* DEC. Is demùm institor præpositi & institoris loco haberi desinit, cui in totum prohibitum est, ne cum vllo contrahat, vt in *d. §. de quo palàm & §. sed si in totum eiusd. leg. & d. l. quoties.* Nec proinde hoc casu locum habere institoria potest. Sed specialis denunciatio alicui facta ne cum institore cōtrahat sicuti non remouet institorem, ita nec institoriam excludere potest, sed tantùm tribuere domino exceptionē per quam se tueatur cùm à creditore conueniri incipiet. Porrò sicuti æquitate defensionis & exceptionis potestas actionis infringitur *l. qui æquitate 12. infr. de doli mal. except.* Ita & aliquando æquitas ipsa exceptionis per potentiorem æquitatem replicationis eliditur. Id verò tum maximè contingit, cùm replicatio doli habere locum potest, quæ omnium fortissima est. Nam sicuti aduersus doli exceptionem nunquā datur doli replicatio, vt eleganter Vlp. ex Marcello scribit in *l. 4. §. Marcellus eod. tit.* ita neque aduersus doli replicationem duplicatio vlla vnquā dari potest. Atqui cùm per contractum serui ciusdemque institoris post denunciationem initum, vel seruus ille peculium habere cœpit, vel quo alio modo negotium in rem domini vertit, in dolo certè incipit esse dominus, qui prætextu denuntiationis recusat soluere, id etiam in quo locupletior factus est, iuriſq; occasionem ad iniquum suum trahit cōpendium, vt loquitur *l. vlt. C. pro empt.* Annon enim facit dolū malum qui ex aliena iactura lucrum quærit? *l. iurenaturæ 206. de reg. iur. l. nam hoc natura 13. supr. de condict. indeb.* Ergo replicatio doli aduersus exceptionem domini hoc casu danda erit, vt per institoriam actionē condemnari perinde dominus possit, atque si denunciatio nulla interuenisset: nam neque denunciatio hæc obstare posset, ne institoria quoque cessante conueniendus esset dominus, & cogendus soluere actione de peculio, vel de in rem verso *d. l. quoties.* Quæ autem ratio parere posset actionem, multo magis & exceptionem parere potest, & replicationem, quæ ipsa nihil nisi exceptio est *l. 2. §. 1. de except. innōt. l. 1. §. is autem de superfic. l. inuitus 156. §. 1. de regal. iur.* Eatenus tamen replicatio hæc dari debebit, quatenus ex eo serui contractu dominus locupletior factus probabitur. Itaque si non in totum, sed pro parte tantùm factus sit locupletior, pro parte tantùm institoria tenebit, eritque efficax pro alia parte, exceptio præualebit. Obseruādus autem est casus hic singularis, in quo is qui agit institoria probare cogitur locupletiorem factum esse dominum aut succumbere. Id enim regulariter non obtinet in eoque potissima versatur vtilitas actionis institoriæ; vt eligere illam actor debeat, potiùs quàm actionem de in rem verso, quæ oneratur semper necessitate probandi pecuniam in rem domini versam esse §. *cæterùm Instit. quod cum eo, qui in alien. potest. est.*

5 ¶ Ex hac causa etiam condici posse, verum est.

Ad §. vlt. Ex hac causa.

RAT. DVB. Is qui habet actionē ciuilē frustra desiderat honorariam *l. 1. sup. de Publician. in rem act.* Atqui cōdictiones omnes sunt ciuiles, institoria verò actio honoraria est *l. 1. sup.* Ergo si cōdictio ex hac causa cō-

petere in specie superioris §. institoria locū habere nō posset. Atqui locū habet institoria, vt vidim⁹: Ergo cōdictio locū habere nō debet. DEC. Condictiones omnes licèt ciuiles actiones sint, attamē ex summa æquitate proficiscuntur, vt & actiones Prætoriæ *l. si & me & Titium 32. supr. de reb. credit. l. nam hoc na-*

tura 14. & seq. l. hæc condictio 66. supr. de condict. indeb. l. verum 25. infr. rer. amot. Nihil ergo vetat, condictionem cum actione institoria concurrere, præsertim verò condictionẽ certi quæ generalis est, & ex omni contractu competit *l. certi condictio 9. in princip. & §. quoniam igitur & l. si à furioso 12. supr. de reb. credit.* Proinde si in specie §. superioris ille qui cum seruo eodemque institore tuo contraxit, post tuam licèt denunciationem, pecuniã ei dederit, quæ in rem tuam versa sit, non tãtùm institoriam habere debet, eamque efficacem & vtilem beneficio replicationis doli, vt diximus, sed etiam condictionem: Quam verò condictionẽ? Plures enim sunt, nec omnes omni casu competunt. Puto ego locum esse condictioni sine causa, quia licèt non sine causa pecunia creditoris ad te peruenerit, quæ ex contractu peruênit, & in rem tuam versa est, incipit tamen esse nunc penes te sine causa cùm improbas eum contractum tanquam contra tuam prohibitionem factum, ideoque nec pateris te institoria conueniri. Nihil enim refert ad inducendam condictionem sine causa, an ab initio causa nulla fuerit, an quæ fuit redierit ad non causam *l. 1. §. penult. & vltim. l. 2. in fin. l. 4. supr. de condict. sin. caus.*

18. IDEM libro singulari de variis lectionibus.

INstitor est, qui tabernæ, locóve, ad emendum, vendendúmve præponitur: quique sine loco ad eundem actum præponitur.

Ad l. Institor 18.

RAT. DVB. & DECID. ad hanc legem eadem est, quæ ad *l. 3. 4. & 5. supr. hoc tit.* vbi æquè tractatur de nomine, diffinitione, & officio institoris, aliud prætereà nihil.

19. PAPINIANVS libro 3. Responsorum.

IN eum, qui mutuis accipiendis pecuniis procuratorem præposuit, vtilis ad exemplum institoriæ dabitur actio, quod æquè faciendum erit [a], & si procurator soluendo sit, qui stipulanti pecuniam promisit.

Ad l. In eum 19.

RAT. DVB. Procurator cui mandatum est, vt pecunias mutuas acciperet, non ideò ex procuratore factus est institor: Aliud enim officium est procuratoris, alia verò institoris, & aliter tenetur procurator, aliter institor *l. cuicunque 5. §. sed & cùm fullo 10. sup. hoc tit.* Possuntque sufficere obligationes mandati, quæ inter mandantem & procuratorem cõtrahuntur, & quæ mutuas actiones pariunt, directam mãdanti, & procuratori contrariam. DEC. Is qui procuratori suo mandat, vt pecuniã mutuam accipiat, quasi præposuisse illum videtur mutuæ accipiendæ pecuniæ: Ergo vtili actione quasi institoria teneri debet & ad exemplum institoriæ actionis *l. idemq;* 10. *§. idem Papinianus infr. mandat.* vbi Vlpianus ex Papiniano nostro scribit, etiam fideiussori condemnato qui ideo fideiussit, quòd procuratori dominus mandasset, vt pecuniam mutuam acciperet, vtilem actionem hanc dandam esse. Quod & scriptum est in *l. liberto 31. in princip. de negot. gest.* vbi idem Papinianus & creditorem & fideiussorem æquiparat, data vtrique negotiorũ gestorum actione, scilicet inquit ad exẽplum institoriæ actionis: nam & hic fideiussor nihil nisi creditor est, non etiã mandatarius, cùm fideiubendi mãdatum nullum habuerit *l. ex mandato 20. §. 1. mandat.* sed ad fideiubendum accesserit sola contemplatione mandantis & mandati, quod procurator à domino habuerat, vt mutuas pecunias acciperet: Est enim hæc fideiussio sequela quædã principalis negotij pro quo institoria competeret *l. cuicunque 5. §. item fideiussori supr.* Est autem longè alia ratio institoriæ actionis, alia mandati: nam mãdati actiones mutuæ inter mandantem & mandatarium exercentur: At institoria ei necessaria est, qui cum procuratore contraxit, vt non modò procuratorem ipsum ex suo contractu obligatum habeat directa actione, de qua nemo dubitat, sed vt in eum quoque agere possit, qui procuratori, vt contraheret, mandauit. An enim mandauerit, vt ille mutuas pecunias acciperet, an vt aliquid emeret, vel venderet, alitérve contraheret, nihil refert *l. Iulianus 13. §. si procurator inf. de act. empt.* Sed et si fideiussor ex mandato fideiussisset, atque ita contra eum actionem mandati contrariam habere posset, adhuc tamẽ eius valde interesset agere potiùs institoria: quia mandati actio competere non potest ei, qui nondum soluit pro indemnitate consequenda, licèt iam condemnatus sit, quousque ipse satisfecerit, quamuis secuta iam condemnatione, & aliis quibusdam casibus, de quibus in *l. si pro ea 10. C. mandat. l. Lucius 38. §. 1. infr. eod. ill. tit.* possit vltro agere fideiussor mandati, vt liberetur *l. si mandatu 45. §. quoties autem eod. tit.* At institoria potest ei esse vtilis etiam nulla dum secuta condemnatione, nec expectato eo vt fideiussor diu steterit in obligatione, nec rursum inspectis facultatibus fideiussoris, & an pecuniam habeat in numerato, quam possit statim soluere creditori, & sic mandati agere: quomodo in mandati actione seruatur *d. l. Lucius §. 1. & d. l. si pro ea.* Sed cur non dat Papinianus hoc casu directam institoriam creditori aut fideiussori, sed vtilem duntaxat? Nimirum quia dominus mandauit quidem procuratori, vt mutuam pecuniam acciperet, sed tanquam procuratori non tanquam institori, non mandaturus fortasse nisi procuratorem eum iam habuisset: sicut & in specie *l. si cum villico supr.* non nisi vtilis institoria datur ex contractu villici ad distrahendas quoque merces præpositi, quia non tam quasi institor quàm quasi villicus, & ex ea occasione quod villicus iam esset præpositus in eam rem videatur, vt ibi diximus. Iunge *l. pen. C. hoc tit.*

a *Quod æquè faciendum erit.* RAT. DVB. Vel procurator de quo hîc Papinianus tractat mandatum speciale habuit, vt stipulanti pecuniam promitteret, vel non habuit: si habuit, cur non tenetur dominus institoria simpliciter, vt in superiore casu, id est, non adhibita ea distinctione quã Papinian⁹ hîc adhibet, an procurator sit soluendo nécne? neque enim distinctio hæc in institore aut in institoria actione adhibetur: si verò mandatum in eam rem speciale non habuit, cur tenetur dominus institoria vel quasi institoria, etiamsi procurator sit soluendo? mandati enim probatio ad quasi institoriam inducendam omnino exigitur *leg. penultim. & vltim. Cod. hoc tit.* Alioqui procurator generalis si contrahat etiam nomine domini, cuius procurator est, se solum obligat, non dominum, promittendo stipulanti, quemadmodum è contrario si quid ipse stipularetur, sibi acquireret, non domino, ne quidem vtilem actionem nisi dominus præsens fuisset *l. si procuratori præsentis 78. de verb. oblig.* aut procurator ex reipsius domini mandato non refragante stipulatus esset *l. quod procurator 68. supr. de procurat.* & ideo actione mandati cedere cogitur domino ea actione quam ipse stipulando sibi quæsiit *l. possessio 49. §. 1. in fin. de acquir. poss.* est enim multo facilius & tolerabilius, vt procurator etiam citra speciale mandatum domino acquirat, quàm vt dominum obliget, quia fauorabiliores sũt acquisitiones quàm obligationes *l. obligari 9. infr. de autho. tutor l. soluendo 39. supr. de negot. gest. l. filiusfamilias 22. infr. de solut. l. melior 133. de reg. iur.* DEC. Intelligenda proculdubio est hæc Papiniani sententia de alio procuratore quàm de quo in principio legis dictum est, id est qui præpositus fuerit mutuis accipiendis pecuniis: is enim dominum obligaret omnimodo institoria actione: non tantùm si mutuam pecuniam accepisset, seque condictione certi ex mutuo creditori obligasset (qui tamen casus minorem haberet dubitationem, quia idipsum procurator fecisset, quod ei nominatim mandatum esset) verum etiam si acceptas mutuas pecunias se restituturum stipulanti creditori promisisset, quo casu non tam mutui quàm verborum obligatio contracta videretur: numeratio autem facta esse implendæ duntaxat stipulationis gratia vt eleganter scriptũ est in *l. cum enim 6. iunct. §. 1. legis præced. infr. de nouat.* etsi enim hoc posteriore casu aliud videtur fecisse procurator, quàm quod mandatum ei fuerat, quia mandauerat ei dominus, vt pecunias mutuas acciperet, non item vt stipulanti quicquam promitteret. Quid tamen creditoris interest an procurator condictione certi ex mutuo se obligauerit an ex stipulatione? An non vtroque casu eadem contrahendæ obligationis causa subest, quod mutuas pecunias procurator ex mandato domini à creditore acceperit? Aut quid refert, quidnam ex æquipollentibus fiat, dũmodò voluntati mandãtis satis fiat, si non in contrarium certa forma præscripta sit? *l. si quis pro eo 46. & l. vltim. §. 1. infr. mandat.* Tractat igitur Papinianus in posteriore hoc versiculo, de procuratore generaliter dato ad negotia, nec tamen cum libera rerum omnium administratione quem non possis institorem dicere, quia non sicuti procurator, ita & institor quisquam generalis dici potest. Certę autem rei & negotiationi præpositum quem esse oportet, vt institor videri possit *l. 3. 4. & 5. in princip. & l. prox. supr.* Finge itaque procuratorẽ hunc generaliter datum vel stipulanti promisisse vel mutuas pecunias accepisse, cùm tamen neutrũ ei mãdatum esset. Quemadmodum non est institor ita neque dominum institoria actione obligare potest, nec rursum quasi institoria simpliciter, vt in casu præcedente, sed tamen obligabit eum quasi institoria cum hac distinctione si soluendo ipse sit, quia cùm mandatum generale habeat, plus iuris habet ad contrahendum, siue pecunias mutuas accipiat, siue stipulanti promittat, quàm si nudus negotiorum gestor esset, & quamuis procurator numquã sit institor, plerumque tamen propè accedit ad institorem, quia præpositus semper est aut alicui negotio, aut omnibus. Ergo temperamentum hoc inducendum est, vt obliget quidem dominum quasi institoria, quod nudus negotiorum gestor facere non posset, sed non aliter tamen obliget, quàm si soluendo sit, vt dominus quasi institoria conuento indemnitatem præstare possit, quæ distinctio neque in vero institore neq; in eo qui tanquã procurator magis quàm quasi institor speciale mandatum habuisset, admitteretur, nẽpe quia & cũ institore, & cũ procuratore qui mandatũ speciale habeat, rectè tutoq; contrahitur vt de tutoribus scriptũ est in *l. 4. in fin. infr. de euict. l. 4. §. illa etiam quæstio infr. de doli mal. except.* Sed cum procuratore generali non æquè tutò contrahitur ad obligandum dominum, quamuis ipse procurator, qui contrahit omnimodo obligetur. Ideóque necessaria distinctio est, an soluendo sit, an non, quomodo & aliis pleriſque casibus eadem distinctio adhibetur scilicet cùm iniquum esset morari in damno eum qui ex alieno facto conueniatur, si non vsque adeo potuit obligari, vt eius tãdem periculo totam obligationem cedere oporteat, vt in *l. filia 88. de solut.* Ita enim fit, vt & ei qui cũ procuratore contraxit, bene cõsulatur, data ei etiam contra dominum quasi institoria actione, & ipsi etiã domino non aliter data in eum actione quasi institoria quàm si procurator soluendo sit, quemadmodum solebat Pomponius dicere cùm pupillus ex dolo tutoris sui vel furiosus ex dolo curatoris conuenitur *l. 3. §. 1. infr. tit. prox.* ne alioqui contractus per procuratorem quidem initus, sed sine vllo speciali mandato, afficiat damno dominum, qui non fuerat fortasse id specialiter mandaturus. Simile quiddam vidimus in *l. habebat 13. §. vltim. & l. seq. supr. hoc tit.* & videbimus in *l. & ancillarum 27. §. vlt. cum l. seq. infr. de pecul.* Et verò æquissimum omniũ est, huiusmodi temperamentum per quod vtrique parti commodissimè consulitur, vt neutra lædatur *l. ex his 8. in fin. infr. quæ in fraud. credit. l. seruus dotalis 58. in fin. infr. solut. matr.* Planè in procuratore generali cui etiã libera rerum omnium administratio data esset, dubitationem nullam res haberet, quia generale illud mandatum *cum libera*, vt vocant, æquipollet mandato speciali in rebus omnibus, ideóque perinde ac speciale mandatum induceret quasi institoriam indistinctè, id est nõ adhibita illa distinctione, an soluendo esset procurator, an non: quam nec Papinianus noster adhibet in prima specie huius legis nec in *d. l. idemque 10. §. idem Papinianus infr. mandat. d. l. liberto 31. in princ. supr. de negot. gest. l. Iulianus 13. §. si procurator infr. de act. empt.* nec Imperatores in *l. pen. C. hoc tit.*

1 Si dominus, qui seruum institorem apud mensam pecuniis accipiendis habuit. post libertatem quoque datam, idem per libertum negotium exercuit: varietate status non mutabitur periculi causa.

Ad §. 1. Si dominus.

RAT. DVB. Mutatione status sicut institor ex seruo factus liber alius quidam homo esse *l. seruus legatus 27. in fin. de adim. legat.* cùm hodie statum habe-

re incipiat *l.3.§.vltim. & l.4.supr.de capit.minut.* Ita & mutata videtur qualitas institoris, vt institor esse desierit cùm liber & libertus esse cœpit. Aliter enim cum liberis hominibus, & aliter cum seruis contrahitur, alitérque rursum obligatur dominus ex contractu serui ciusdémque institoris sui; aliter verò ex contractu liberi hominis, quem tabernæ, aut alij negotiationi institorem præposuerit: nam ex contractu institoris liberi non competit contra eum qui præposuit nisi institoria actio at ex contractu serui præter institoriam danturactiones de peculio de in rem verso, & quod iussu *l. si quis mancipiis* 17. §.1. vbi diximus *supr. l. quoties* 47. *infr. depecul.* & in omnibus dispositionibus subintelligi semper videtur clausula illa, *Rebus sic stantibus l. cùm quis* 361. *in princi. l. si cùm Cornelius* 82. *infr. de solut.* Ergo si dominus qui seruum institorem apud mensam pecuniis accipiendis habuerat, eum manumiserit, quamuis post libertatem quoque datam idem negotium per libertum exercuerit, fatendum est mutatione status mutatam esse periculi causam, id est, periculum amplius nullum esse ne ex eius institoris contractibus patronus qui eum antè præposuerat in posterum actione institoria obligetur. Dec. Mutatio status non mutat contractum qui ab initio certam formam acceperat, & qui post manumissionem quoque ab eo qui institorem præposuerat, confirmatus, & quodammodo renouatus est, non reuocatus: cùm etiam post datam libertatem idem ille idem negotium per eundem institorem, quamuis hodie libertum exercuit. Ergo perinde tenebitur institoria atque tenebatur anteà, & vt eleganter Papinianus loquitur, mutatione status periculi causa non mutabitur. Sic dicimus si filiusfamilias qui societatem coierat, emancipatus sit, & post emancipationem quoque in societate duratum sit, non aliam, sed eandem esse societatem, vt Vlpianus scribit in *l. si id quod* 58.§. *si filiusfamilias*, vbi est textus elegans *infr. pro socio.* nimirum, vt puto, quia & in societate & in præpositione institoris fides & industria personæ eligitur, quę per status mutationem solam non ideo mutari solet. Initium namque contractus inspiciendum est *d.§. si filiusfamilias.* Nec superueniens institori libertas in specie huius §. quicquam noui adfert propter quod institor remotus videri debeat, cùm etiam liber homo adeóque ingenuus eidem mensę & negotiationi præponi potuerit *l. sed etsi* 7.§.1. *supr. hoc tit.* tantóque maiorem fidem & operam patrono præstare debeat libertus, quanto plus ei debet post libertatem acceptam, quàm deberet anteà.

2 ¶ Tabernæ præpositus à patre filius, mercium causa mutuam pecuniam accepit, pro eo pater fideiussit, etiam institoria ab eo petetur: cùm acceptæ pecuniæ speciem, fide iubendo, negotio tabernæ miscuerit.

Ad §.2. Tabernæ præpositus.

Rat. dvb. Cùm filius mercis tantùm causa tabernę prępositus à patre fuit, & mutuam ab aliquo pecuniam accepit, non potest videri tanquam institor eam pecuniam accepisse, cùm accipiendis mutuis pecuniis prępositus nō fuerit. Aliud enim omnino est tabernę prępositum esse, aliud verò mutuis accipiendis pecuniis *l. habebat* 13. *in princ. supr.* Ergo etiamsi pater pro hoc filio, próque illo mutui contractu fideiusserit, non ideo institoria teneri debet, cùm non sit hęc fideiussio sequella quędam illius negotij, cui prępositus filius fuerat, vt in *l. cuicumque* 5.§. *item fideiussori supr. l. liberto* 31. *in princip. supr. de negot. gest. l. idemq.* 10. §. *idem Papinianus infr. mandat.* sed nouum quoddam negotium ad priorem prępositionem nil pertinens, cuius nomine proinde teneri patrem tanquam fideiussorem satis est, non etiam vt obligationem eius institoriam hac de causa augeri oporteat. Pater enim cùm pro filio in hac specie fideiubet, id quidem agit, vt se obliget actione fideiussoria ex stipulatu, sed non vt actione institoria.

Dec. In potestate patris fuit obligationem suā quæ ex institoris filij prępositione nata fuerat augere, & nouam prępositioni legem dicere, vt tanto magis actione institoria se obligaret. Quisquis enim, vni negotio institorem aliquem pręposuit, etiam aliis pręponere eundem potest, atque ita maiore institoriæ actionis obligatione se obstringere: Atqui hoc ipsum facere videtur pater, cùm acceptę pecunię speciem fideiubendo pro filio, negotio tabernę miscet: nam cùm filium non nisi tabernę ac mercium causa institorem filium pręposuisset, nunc tamen patitur eum quoque pecuniam mutuam accipere, & pro eo fideiubet. Ergo perinde est quantum ad hanc pecuniam, pro qua fideiussit, attinet, ac si accipiendæ quoq; mutuæ pecunię filium pręposuisset. Satis namque pręponit facto ipso. Quid enim refert, an verbis voluntatem suam declaret, an facto, *l. non tantum* 5. *infr. rat. rem haber.* quę cùm ita sint, sic meo iudicio Papinianus legendus & construendus est, *Taberna prępositus à patre filius mercium causa*, addita hâc virgula, non vt vulgo post dictionem *filius*: nam si in sequentibus legeres *mercium causa mutuam pecuniam accepit*, non obligaretur pater institoria ob fideiussionem, sed ob primam ipsā prępositionem. Institor enim prępositus tabernę ad emendas vendendásque merces, etiam prępositus videtur ad mutuas pecunias accipiendas, dummodo ad merces & mercium gratia acceperit, vt constat ex *d. l. habebat.* Atqui Papinianus eam speciem manifestè tractat, in qua non alia de causa patrem teneri velit institoria, quàm quia fideiussit, non passurus teneri equè illum ex prępositione, si prępositioni fideiussionem aut quid simile non adiecisset, propter quod acceptę pecunię speciem fideiubendo miscuisse tabernę negotio videretur.

3 ¶ Seruus pecuniis tantùm fœnerādis præpositus, per intercessionē æs alienū susciēs, vt institorem, dominū in solidū iure prætorio non adstringit. quod autem pro eo, qui pecuniam fœnerauit[a], per delegationē alij promisit: à domino rectè petetur: cui pecuniæ creditæ contra eū, qui delegauit, actio quæsita est.

Ad §.

Ad §. vlt. Seruus 2.

Rat. dvb. Fieri potest, vt institor fœnerandis tantùm pecuniis præpositus, multò grauiores vsuras redacturus sit lucro domini, si liceat ei per intercessionem æs alienū susciēre. Etgo si id fecerit tanquā institor, adstringit dominū in solidū iure prætorio & institoria actione. Quid enim aliud egit dominus prępondendo seruū suū fœnerandis pecuniis, quā vt quolibet modo per seruū ex ea negotiatione sibi acquireret fœnus vberius & ampliores vsuras? Nec quod in prępositione nihil de fideiussione mandatū fuerit, ad rē facit, cùm ad inducendam actionem institoriā contra dominū sufficiat fideiussionē factā esse in consequentiam & sequelam prępositionis, vt Vlp. noster loquitur in *l. cuicumque* 5.§. *itēfideiussori sup. hoc tit.* Commisso enim alicui certo negotio cōmissa quoq; credenda sunt omnia, vel sine quibus expediri res non posset vt in *l. 2. supr. de instrid. l. ad rem mobilem* 56. *l. ad legatā* 62. *supr. de procur.* aut per quæ vtiliùs & cōmodiùs ad eius, quod mādatum est, executionē peruenirī possit, *l. siquis pro eo* 46. *ad sc. l. vlt. in fi. inf. mādat.* Constat autē fœneratores nō solere nisi sub fideiussoribus adeóq; adiectis interdum etiam pignoribus pecunias credere, & ex eo incommodiorem plerumq; fieri istam fœnoris negotiationem, cùm fideiussoris datio nō semper sit in expedito, *l. 2.§. sed si dubitetur supr. de iudic.* Vt proinde facilior futura sit, si permittatur seruo eidémq; institori per intercessionem æs alienū susciēre. Dec. Is qui certæ tantùm negotiationi à domino præpositus est, putà fœnerādis tantùm pecuniis in cæteris omnibus negotiis, nō modò non præpositus, sed & prohibitus esse intelligēdus est, *l. vlt. infr. quod cum eo.* cùm inclusio vnius sit exclusio alterius *vulg. l. cùm prætor* 12. *supr. de iudic.* Maximè cùm adest dictio taxatiua *tantùm*, vt in specie huius §. Atqui ponimus seruum hūc non nisi fœnerādis tantùm pecuniis institorē prępositū fuisse. Ergo nō præstandis fideiussionibus nec per consquens suscipiendo per fideiussiones & intercessiones æri alieno: nec si fœnus vberius ea ratione domino accessurum esse speretur, quia meliùs est minùs lucri ex fœnore accedere, quàm periculum augeri damni quod per institoriā actionē sentire dominus potest, & prima tutissimáq; pars lucri est damnum nullum sentire, nec periculum incurrendi damni vllum subire, quod vtique subit dominus quoties in eo statu est, vt per institoriam contineri possit, vt Papinianus noster ostēdit in §.7. *supr.* elegantibus illis verbis, *non mutabitur periculi causa.* Sed neque potest seruus fideiussionis nomine obligari extra causam peculiarem, nisi mandante domino fideiusserit *l. 3. l. seruus inscio* 19. *cum l. seq. infr. de fideiuss. l. 3.§. sed si filius infr. de pecul.* quia id ei à domino mādatum esse nunquā intelligatur *l. vlt. infr. quod cum eo qui in alien. potest. est*, siue quod si spondeas præstò noxa fit, vt est in vetere prouerbio, siue quod fideiubendo nemo fiat locupletior. At ferè pauperior quisquis fideiubet. Merito igitur Papinianus ait, ex fideiussione aliáve intercessione ferui, qui æs alienum per eam intercessionem susceperit, cùm fœnerādis tātùm pecuniis præpositus esset, nō adstringi dominū iure prætorio, & actione institoria tanquā ex contractu institoris. Lege itaq; cū Haloandro *vt institor*, non quomodo legitur vulgo *vt institorem.* Sequitur

a *Quod autem pro eo qui pecuniam fœnerauit.* Rat. dvb. Seruus à domino suo institor certæ negotiationi præpositus ab aliis omnibus prohibitus certè censetur, hactenus saltē vt aliarū nomine præpositus dici nullo modo possit, vt proximè dicebamus, atquin is de quo Papinianus hîc tractat fœnerādis tātùm pecuniis præpositus fuerat, non etiā creādis per delegationē creditoribus nouis, non magis quā suscipiēdo per intercessionem æri alieno in specie superiore. Nam & quid aliud est per delegationē alij promittere quod alius debeat, quàm æs alienum per intercessionē susciēre? Cumq; fideiubere sit adeóq; plus quàm fideiubere, siquis ab alio debitum pro eo soluat *l. vlt. infr. quod cum eo.* An non fideiubet etiam ille qui quod alius debet, alij promittit? Ergo si hic seruus à Titio delegatus, cùm ab eo Titius mutuam pecuniam fœneraret, id est, mutuaretur sub fœnore promiserit Sempronio quod ei Titius debebat, nec soluat, nō est danda Sēpronio cōtra dominum institoria ad eā pecuniam cōsequendam, quā per delegationē seruus promisit, quasi extra prępositionis legē, & institoris officiū id fuerit, & institor ęs alienum per intercessionē susceperit. Quod fieri posse Papinian. proximè negauerat. Dec. Tota hæc negotiatio ad causam fœnerādæ dūtaxat pecuniæ pertinet: cū per eam factū sit vt pecunię Titio sub fœnore creditę actio quęsita sit domino cōtra Titium, quæ non fuisset, nisi seruus passus se à Titio delegari Sēpronio fidem suā pro Titio obstrinxisset. Fingendum enim est Titiū cauisse institori mutua se accepisse mille ab institore sub fœnore vsurarū decunciū, eáq. mille certa die restituturū se promisisse: nec tamen pecunias vllas Titio numeratas ab institore fuisse, sed pro numeratione habuisse Titiū quod institor eādem summam Titij nomine Sēpronio soluere delegatus promisisset. Ergo bene & ex fide prępositionis negotiatus est institor. Nec recusare potest dominus à Sēpronio per institoriā conuentus quominus prestet ei mille quę institor promisit, & ex quorum promissione factū est, vt domino quęsita sit actio pecunię creditę fœneratitiæ. Ad quid enim aliud præpositus fuerat, quàm vt fœneraret? Quid verò aliud fecit promittēdo Sempronio, quàm illud ipsum ad quod fuerat prępositus? Neq; verò semper intercedit, qui delegari se patitur, sicut neq. is qui fideiubet, si modò in rem suam id faciat *l. sed si fideiussor* 24. *supr. de pact. leg. siquis reum* 5. *de liber. legat. leg. vir vxori* 17.§. *mulier & Titius infr. ad SC. Velleian.* In proposito autem seruus æs alienum quidem suscepit per intercessionem, sed in rem domini vt ea promissio delegationis iure facta pro numeratione pecuniæ esset, sine qua actio pecuniæ creditæ domino quæri non potuisset *l. 2.§. vlt. supr. de rebus credit. iunct. l. singularia* 15. *eod.* Non ergo pugnat secum Papinianus, sed vt solet diuersam iuris rationem in diuersis casibus subtiliter distinguit.

20. Scævola libro 5. Digestorum.

Lvcius Titius mensæ numulariæ, quam exercebat, habuit libertum præpositum: is Gaio Seio cauit in hæc verba, *Octauius Terminalis, rem agens Octauij Felicis, Domitio Felici salutem: Habes penes mensam patroni mei denarios mille, quos*

denarios vobis numerare debeo pridie Kalendas Maias: quęsitum est, Lucio Titio defuncto sine herede, bonis eius venditis, an ex epistola iure conueniri Terminalis possit? respondi, nec iure his verbis obligatum, nec æquitatem conueniendi eũ superesse: cùm id, institoris officio, ad fidem mensæ protestandam, scripsisset.

Ad l. vlt. Lucius Titius.

RAT. DVB. Institor qui cũ alio cõtrahit, nõ solùm obligat dominũ institoria actione, si tanquam institor & de eo negotio, cui præpositus est contraxerit, sed etiã seipsum propria actione quoties liber est, & talis qui obligari possit: Et quemadmodũ quicũ magistro nauis cõtraxit electionẽ habet, vtrùm cum exercitore, an cũ magistro ipso malit agere *l. 1. §. est autem nobis electio supr. de exercit. act.* Ita & qui cũ institore contrahit duos habet obligatos. Eũ primùm cũ quo contraxit actione siue ciuili siue honoraria, quæ ex eo contractu cõpetit. Et præterea præponentem actione institoria. Nam vt in edicto de exercitoria actione: ita ex hoc non trãsfertur actio ab institore in dominũ, se adijcitur institoria ei quę contra institorẽ cõpetebat, vt Paulus loquitur in *l. si eũ 5. §. 1. supr. eo. ti.* Atqui in proposita specie Octauius Terminalis libertus, idẽq; institor Lucij Titij, scriptura sua professus est iis verbis, quæ hîc refert Scæuola habere se penes mensam patroni sui denarios mille, *quos denarios*, inquit, *vobis numerare debeo pridie Kalẽdas Maias*. Ergo si Lucius Titius patronus defunctus sit sine herede, & quod est cõsequẽs, bona eius vẽdita sint, ita vt institoria agi nõ possit de fectu personæ, quæ actionẽ excipere possit, *l. 1. §. idẽ Põponius 14. in fi. infr. depos. l. habere licere 57. inf. de euict. l. 1. Cod. de oblig. & act.* consequens esse videtur, vt ex supradicta scriptura sua terminalis institor cõuenri possit ad numerandos mille aureos, quos ad certã diẽ numerare dixit se debere, ne alioqui nulla supersit ratio creditori exigendæ pecuniæ, quæ tamen penes mensam fuit, vt creditori numeraretur. DEC. Nemini officiũ suum siue publicum siue priuatũ dãnosum esse debet, *l. videlicet 29. supr. ex quib. cauſ. maior. l. sed si quis 7. inf. testam. quem aper. l. si seruus 6. §. quod verò infr. defunt.* Atqui in proposita specie Terminalis cùm in verba suprascripta epistolã misit, boni tãtùm institoris officio functus est, & id tantũ scripsit, quod scribere ex officio debuit ad fidem mensæ protestandam. Nulla igitur contra ipsum eo nomine aut obligatio aut actio nata videri potest. nec proinde institoria vlla contra Luciũ Titium cõpetere posset, etiãsi viuiteret aut contra eius heredẽ, si quo herede relicto decessisset: quia institorẽ priùs obligatum esse necesse est, quàm vt institoriæ locus esse possit, quę nõnisi ex contractu & obligatione institoris nascitur. Aliud autẽ est, cõtrahere quẽ, vt se obligeret: aliud verò scribere id quod res est, ad fidẽ mensæ protestandã, vt veritatis probatio haberi possit. Nec qui dicit se nnmerare debere certam pecuniæ quantitatem, quam ab alio penes se habeat, statim hoc quoque dicit, eã se pecuniam debere, quomodo scriptũ esse oporteret, vt literarum obligatio contraheretur *Instit. de verbor. oblig.* Causam enim debiti aliquã præcedere semper necesse est, vt quod deberi dicitur, efficaciter ac vtiliter & sine metu exceptionis doli peti possit *l. 2. §. circa inf. de doli mali except.* Nec minùs cũ literarum obligatio contrahitur, quàm cùm verborũ *d. tit. de liter. oblig.* Non enim figura literarum, sed oratione, quã exprimunt literæ obligatio literarũ contrahitur *l. nõ figura 38. de oblig. & act.* In ea porrò epistola, quę in hac lege refertur, nulla oratio est, quę obligationẽ possit inducere, adeóque nec causam debiti vllam probare. Fateor credendã esse scripturã, præsertim cõtra scribentem, si de rei veritate dubitetur. Nec posse Terminalẽ negare, quin eos denarios mille penes mensam patroni sui cuius institor erat, habuerit: sed nego vllã ideò cõtra eum natam esse obligationem, vt nec in specie, *l. Publia 26. §. vlt. inf. depos. l. cùm quis 37. §. codicillis, de legat. 3.* Præsertim cùm ita scripserit, nõ solũ vt suo institoris officio fungeretur, sed eriã tanquã rem agens Octauij Felicis, vt habent prima verba epistolæ, ex quib. apparet, nihil eum suo nomine promittere nec voluisse nec debuisse. Quæ tamen verba malè accipit Bartolus, cùm ex iis notat cõtrahentem apposito nomine officij in dubio eius officij contẽplatione non suo nomine cõtrahere videri. Etsi enim vera propositio est *l. post mortẽ §. in princ. & §. 1. l. vl. inf. Quand. ex fact. tutor.* ex hac tamẽ lege nõ probatur. Non enim epistolã illam scripserat Terminalis tanquã rem agens Lucij Titij patroni sui cuius erat institor, sed tanquã rem agẽs Octauij Felicis, qui eã pecuniã apud mensam Lucij Titij, vt Domitio Felici numeraretur, deposuerat, & consequenter apud Terminalẽ tanquã mensæ numulariæ Lucij Titij institorẽ. Scripserat tamẽ officio institoris, vt Scæuola in fine legis scribit, nõ quia nomẽ officij apposuisset, vt malè putat Bart. sed quia ad officiũ ipsius tanquã institoris Lucij Titij pertinebat, vt ita scriberet: *Habeo penes mensam patroni mei denarios mille. Quos denarios vobis numerare debeo Prid. Kal. Maias*, ad protestandã nimirũ fidẽ mẽsæ cui præpositus fuerat à patrono. Itaq; ex hoc loco debuit potiùs colligere Bart. nõ tam inspiciendũ esse, an contraxerit quis apposito nomine officij, quàm vtrùm id negotiũ gesserit, quod ad officiũ suũ magis quàm ad priuatã suam vtilitatẽ pertinebat, vt & *in d. l. 5. & d. l. vlt. Quand. ex fact. tutor.* Quãquam nec verum est, Terminalem in huius legis specie vllo modo contraxisse: nam si contraxisset, aliqua ex contractu nata fuisset obligatio, quod tamen Scæuola disertè hîc negat, & Paulus in *d. l. Publia 26. §. vl. depos.* Ergo cùm nec Terminalis noster cum Domitio Felici cõtraxerit, nec proinde vllo modo sit ei obligatus, rectè Scæuola, respõdet: neq; eum cõueniendi æquitatem vllam superesse, cùm eam scripturam emisisset officio tantùm institoris, ad fidem mẽsæ protestandã. Planè is quoque qui non nisi ratione alicuius officij cõtrahit, cauere tamẽ valdè debet, ne in contrahendo officiũ suũ egrediatur, ne alioqui se proprio etiã nomine obliget, vt in *l. cùm post mortẽ 43. §. 1. inf. de admin. tut.* De cuius sententia & emẽdatione vide quæ scripsimus *libr. 6. Coniect. ca. 16.* Iunge *l. si non subscripsisti 15. C. de admin. tutor.* vbi scriptum est, eũ qui subscripsit, & signauit, tanquam curator si non subscripserit, etiam tanquam fideiussor frustrà vereri, ne ex ea subscriptione post officium depositum ex officio curatoris conueniatur. Quod tamen in institore diuersum est, qui etiam post depositũ institoris officium ex suis contractibus rectè conuenitur, vt hæc maximè lex probat, in qua non dubitat Scæuola, quin etiam, post mortem Lucij Titij sine herede defuncti teneri institor deberet, si qua in re tanquã institor se obligasset. Obligationes enim omnes sunt perpetuæ *l. si mandatu 59. §. pen. infr. mandat. l. obligationum ferè 44. §. placet de verb. oblig.*

DE TRI-

DE TRIBVTORIA ACTIONE.

TIT. IIII.

1. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

HVIVS quoque edicti non minima vtilitas est: vt dominus, qui alioquin in serui contractibus priuilegium habet [a] (quippe cum de peculio duntaxat teneatur: cuius peculij æstimatio deducto eo, quod domino debetur, fit) tamen, si scierit seruum peculiari merce negotiari, velut extraneus creditor ex hoc edicto in tributum vocatur.

Ad l. 1.

RECTE hæc actio Tributoria vocatur, non, vt quidam volunt, tributaria, quia licèt nomen sumpserit à tributo, quia per eam dominus tanquam alius quilibet creditor extraneus in tributum vocatur, vt scriptũ est in fine principij huius legis, non tamen ab eo tributo à quo tributaria prædia appellantur, quæ tributum fisco pendunt, sed à tributo quod nihil nisi tributionem, id est, distributionem significat, vt latiùs explicat *Iustin. in §. introduxit Inst. Quod cum eo qui in alien. potest. est.* quasi distributoria actio dicatur, quomodo scripsisse videtur Papinianus, post Sabinum in *l. dolus 3. infr. quand. ex fact. tutor.* pro eo quod ibi vulgò malè legitur *restitutoria*, quamuis si & *tributoria* ibi legere velis, vt & *in l. 3. §. 1. infr.* vbi eadem sententia proponitur, non valde repugnabo cùm idem vtriusque dictionis sensus sit, sed non patiar, vt legas *restitutoria*, quæ nullius eo loco significationis est, vt in Iurisprudentiæ Papinianeæ scientia docuimus, & manifestè constat ex *d. l. 3. §. 1. infr.* Ideo autem tributoria appellatur, quia si seruus in peculiari merce sciente domino negotietur, & aliquid eius negotiationis causa cum eo contractũ sit, ita Prætor ius dicit, vt quicquid in his mercibus erit, quodque inde receptum fuerit, id inter dominum, si quid ei debebitur, & cæteros creditores pro rata portione distribuatur, permissa etiam ipsi domino distributione: sed ita, vt si quis ex creditoribus conqueratur, quasi minùs ei tributum & distributum sit quàm oportuerit, idque dolo malo domini, hanc ei actionem Prætor accommodet, vt ad æquiorem distributionem res reducatur *d. §. introduxit*, quo veluti summario tota huius edicti sententia ratio & æquitas continetur. Vnde non immeritò Vlpianus edicti interpretationem ab eius commendatione inchoat, quomodo & in superioribus edicti partibus ab eo factum est: *Huius quoque edicti*, inquit, *non minima vtilitas est.* Est enim longè vtilius creditoribus hac actione agere, quàm de peculio, licèt minùs plena actio sit, quàm exercitoria & institoria, de quibus antè diximus. Illę enim dantur in solidum contra eum, qui vel magistrum nauis vel institorem præposuit: hæc verò non nisi in partem debiti, quod vtique propter distributionem in plures faciendam minui necesse est. Neque verò commune quicquam habet cum exercitoria actione, quæ non nisi propter nauis exercitionem competit ex contractu inito cum magistro nauis cui tantùm nauis regendæ cura commissa est: habet tamen aliquid simile cum institoria, quoniam vtraque ex negotiatione cõpetit, sed illa ex negotiatione mercis dominicæ, hæc verò ex negotiatione mercis peculiaris. Itaque non magis fieri vnquam potest, vt concurrant, quàm vt eadem merx & dominica sit & peculiaris *l. sed si pupillus 11. §. si institoria supr. ritu. prox.* Cùm igitur actio hæc Tributoria non nisi cũ actione de peculio vel de in rem verso possit concurrere, habet suas vtilitates & sua commoda: sed habet etiam sua incommoda. Vtilitas in eo est, si cum actione de peculio cõferatur, quod in actione de peculio priuilegium habet dominus, vt ea actione conuentus possit ante omnia deducere id quod sibi debetur: in tributoria verò priuilegium nullũ habet, sed incommodum in eo est, quod in actione de peculio totius peculij ratio habetur: in tributoria verò non nisi eius mercis peculiaris qua negotiatum est. Quod verò pertinet ad actionẽ de in rẽ verso habet Tributoria illam vtilitatem, quod creditor non cogitur probare pecuniam in rẽ domini versam esse, quomodo in actione de in rem verso: quæ probatio plerumque difficillima est, sed illud tamen incommodum, quod per Tributoriam nũquam creditor solidum consequitur: per actionem autem de in rem verso consequi solidum potest, si

solidum in rem domini versum esse probet §. *cæterum Instit. quod cum eo qui in alien. potest. est.*

a *Vt dominus qui alioquin in serui contractibus priuilegium habet.* RAT. DVB. Nemini hominum ius suum detrahendum est, vt Diuus Pius dicebat in constitutione illa quam refert Vlpianus in *l. 2. supr. de his qui sui vel alien. iur. sunt.* Nec beneficium Prætoris cuiquam captiosum esse debet *l. Paulus notat. 8. infr. de præscr. stipul. sicut.* neque Principis *l. nec anus 4. Cod. de emancip. liber.* Atqui fit iniuria domino qui tributoria conuenitur, cùm ei priuilegium suum tollitur, quod habet in actione de peculio, vt ante omnia deducatur id quod ipsi debetur, quia nec peculium vllum esse intelligitur, nisi quod supereſt deducto eo quod domino debetur *leg. depositi 5. & pass. infr. de pecul.* Nec proinde priuilegium vllum præponi potest patri vel domino, cùm ex persona filij vel serui conuenitur *l. exfacto 52. cod.* cùm præuenisse omnes alios creditores dominus, & prior egisse intelligatur *l. sed si damnū 9. §. peculiū & §. præterea cod.* Ergo contra manifestam æquitatem introduxit Prætor actionem tributoriam, quæ domino ex persona serui sui conuento priuilegium suum auffert.

DEC. Imputari potest domino vel patri, qui sciuit, & passus est filiumfamilias aut seruum negotiari in merce aliqua peculiari, quia per eam scientiam & dissimulationem cæteros creditores, qui cū seruo contrahunt, in captionem inducit, nisi ad eorum instar redigatur, & extraneis creditoribus qui priuilegium nullum habent, æquiparetur: non enim possunt illi scire, quid inter patrem & filium, vel dominum & seruum domi agatur, atque ita clandestinis pactionibus decipi facile possent, si hoc quoque casu deducendum esset ex peculiari merce, & ex ipsius negotiatione, id quod domino debetur: & verò, quod in hanc rem notatu dignissimum est, numquam locus est actioni tributoriæ nisi dolo patris vel domini interueniente *l. quātis. 8. iunct. l. 3. §. 1. infr.* Actionis de peculio alia ratio est: datur enim contra dominum & patrem, non solùm si nescientibus ijs & ignorātibus, sed etiamsi contra eorum voluntatem expressāmque prohibitionē cum filiofamilias vel seruo contractum sit *l. si quis seruum 29. §. 1. l. quoties 47. in princip. infr. de pecul.* Itaque nihil est in ea actione, quod possis imputare domino vel patri, nisi cur peculium filio aut seruo concesserit, vt haberet aliquid de quo posses cum eo contrahere: quæ res tamen neque patris neque filij conditionem deteriorem facere debet. Non ergo mirum aut iniquum videri debet patri vel domino in actione tributoria, quod ei suum auffertur priuilegium: amittit enim illud facto suo vt ex Pōponio loquitur Vlp. in *l. 4. §. illa etiam quæstio 23. in fin. de doli mal. excep.* & vt modò diximus dolo suo propter suam scientiam cum patientia coniunctam, vt dicemus in §. *scientiam infr.* non per iniuriā Prætoris: debuerat enim pater vel dominus prohibere filio aut seruo, ne illa merce negotiaretur, si priuilegio suo locum esse volebat.

1 ¶ Licèt mercis appellatio angustior sit, vt neque ad seruos fullones, vel sarcinatores, vel textores, vel venaliciarios pertineat: tamen Pedius libro quinto decimo scribit, ad omnes negotiationes porrigendum edictum.

Ad §. 1. Licèt mercis.

RAT. DVB. Actio tributoria non ad alium casum pertinet, quàm quo filius vel seruus sciente patre vel domino de merce peculiari negotiatus sit §. *prox. & l. prox. infr.* Atqui mercis appellatio ad res tantùm mobiles & venales pertinet, quas qui vendunt inde mercatores vocantur, non etiam ad seruos fullones vel sarcinatores, vel textores, vel venaliciarios *l. mercis appellatio 66. l. mercis appellatione 207. de verb. signific. l. vlt. supr. de condict. tritic.* Idque propter dignitatem hominum *l. iustissimè 44. infr. de ædilit. edict.* quorum scilicet gratia & merces & cæteræ res omnes à natura comparatæ sunt *l. vetus fuit quæstio 68. supr. de vsufr. l. in peculum 28. infr. de vsur.* Ergo neque ad seruos fullones, alioſq; huiusmodi, de quibus diximus, hæc actio pertinebit. DEC. Angustior quidē est in propria sua significatione mercis appellatio, sed tamē in hoc edicto latiùs accipiēda est pro omni omnino re mobili quæ in negotiationem sub mercis nomine cadit, vt mercis peculiaris negotiatio omnē omnino de quacumq; re mobili negotiationem comprehendat: id enim & edicti & actionis vtilitas exigit, vt benè Pedius vidit *l. 5. §. item si mancipia 14. infr.* neque ita factū est à Prætore sine exemplo. Nam & lex 12. tab. aliquando vsa est emptionis & venditionis nomine ad omnem alienationem significandam, quamuis alij sint tā multi modi legitimi faciendæ alienationis *l. statuliberi à cæteris 29. §. vlt. infr. de statulib.* Adiuuāda nimirum sunt fauorabili interpretatione, eáq; publicè vtilia sunt, nō tā angustis finibus coercenda *l. cùm quidam 19. de liber. & posthum. l. hoc modo 64. in fin. de condit. & demonstr.* nec sanè potuit habere Prætor nomen accommodatius, quàm *mercis*, quo hîc vteretur: sed caue tamen ne putes omnem omnino negotiationem hoc edicto comprehendi: alioquin quid prodesset adiectum esse nomen mercis? *d. l. 5. §. mercis nomine infr.* Ergo si quis de prædijs aliisve rebus immobilibus negotiatus sit, aut de fœnebri, pecunia ad hoc edictum nō pertinebit, quia mercis appellatione ista nullo modo veniunt, nec propriè nec impropriè §. *cæterum ad fin. Instit. quod cum eo qui in alien. potest. est*, vt dicemus ad *d. §. mercis nomine.*

2 ¶ Peculiarem autem mercem, non sicuti peculium accipimus: quippe peculium deducto quod domino debetur, accipitur merx peculiaris, etiam si nihil sit in peculio, dominum tributoria obligat: ita demum, si sciente eo negotiabitur.

Ad §. 2. Peculiarem autem mercem.

RAT. DVB. Peculium & merx peculiaris sunt coniugata. Non enim dicitur merx peculiaris nisi à peculio, ad differentiam mercis dominicæ, quæ non peculij, sed domini est: peculiaris merx parit tributoriā, Dominica institoriā, vt suprà diximus ex *l. sed si pupillus 11. §. si institoria supr. tit. prox.* Atqui peculium non dicitur nisi deducto eo, quod domino debetur *l. depositi 5. §. vlt. & pass. infr. de pecul.* Ergo nec peculiaris merx intelligi potest, nisi deducto eo si quid domino debeatur. DEC. Mercem peculiarem in hoc edicto aliter accipimus quā peculium: peculiarem enim mercem dicimus, & peculiaris mercis negotiationem ad obligandum tributoria dominum, etiamsi nihil sit in peculio, si modo sciente patre vel domino, filius aut seruus in ea merce negotiatus sit, dummodo peculiaris merx fuerit.

3 ¶ Scientiam hic eam accipimus, quæ habet & voluntatem, sed (vt ego puto) non voluntatē, sed patientiam. non enim velle debet dominus, sed non nolle. si igitur scit, & non protestatur, & contradicit: tenebitur actione tributoria.

Ad §. 3. Scientiam.

De huius §. sententia, id est de differentia voluntatis expressæ & tacitæ, ac de scientia nuda, quæ patientiam duntaxat coniunctam habeat, non etiam voluntatem expressam, satis multa scripsimus ad *l. 1. §. licet autem supr. de exercit. act.* sed tamen hic locus omnium apertissimè ista explicat, distinguitq; scientiam cum patientia coniunctam à scientia, quæ sit cum voluntate, sicut & velle à non nolle: est enim medium quoddam *non nolle*, itémque *non velle* inter *velle* & *nolle*, vtrumque & *velle* & *nolle*. itémque *nō velle* & *non nolle* sciētiam denotat, sed *velle* apertam voluntatem, *nolle* apertam contradictionem, *non nolle* patientiam, *non velle* hæsitationem, & vt ita dixerim suspensionem quandam voluntatis: vt ergo dominus teneatur tributoria non est necesse, vt velit seruum in peculiari merce negotiari, sed sufficit, vt nō nolit, dūmodo sciat: nec enim aut *velle* aut *nolle*, aut *non nolle* dici potest is, qui nescit, vt neque pari *l. in eo 110 §. pupillus de reg. iur.* ergo si sciat, & non contradicat hoc ipso, se obligat tributoria: debet enim cōtinuo interponere testationem contrariæ volūtatis, vt in specie *l. si filiusfamilias 16. infr. de SC. Maced.* adeò autem verum est solam patris vel domini scientiam nudam cum sola patientia coniunctam sufficere, vt quamuis expressa patris vel domini voluntas interuenisse probetur, non ideò tamen durius cum patre vel domino agatur, nec tributoria ad solidi obligationem extendatur *d. §. licet autem*, vbi Vlpianus rationem iuris huius illam adfert quod verbis edicti inseruiendum sit, quæ non nisi de domino sciente in tributum vocando locuta sunt, & de scientia quidem simpliciter, id est etiam ea quæ nudam patientiam comitem habeat, sed ita tamen vt pleniorem aliam scientiam, quæ etiam cum expressa voluntate coniuncta sit, non excluserint. Denique Prætor in hoc edicto de patre vel domino locutus est quoquomodo sciente, id est, siue patiente tantùm siue etiam volente: & ideò dicendum est dominum nullo casu tributoria in solidum teneri: aliquando tamen etiam velle is dicitur, qui non contradicit, quamuis nec consentiat, si modò contradicendi nullam causam habeat vt in *l. 2. §. voluntatem l. dotem 37. infr. solut. matrim.*

4 ¶ Potestatis verbum ad omnem sexum, ira ad omnes, qui sunt alieno iuri subiecti, porrigendum erit.

Ad §. 4. Potestatis.

De huius §. quoque sententia diximus ad *d. l. 1. §. parui autem refert & ad §. in potestate supr. de exerc. act.* & ad *l. sed etsi 7. § 1. supr. tit. prox.* in quibus omnibus locis idem dicitur, quod in hoc §. *potestatis verbum*, quo Prætor in hoc edicto vsus est, & in generali illo de quo in *tit. prox. quod cum eo qui in alien. potest. est. negot. gest. ess. dicet.* ad omnem sexum pertinere, id est, non minùs ad fœminas, quàm ad masculos, cùm æquè omnes in potestate habeamus, & generaliter ad omnes qui alieno iuri subiecti sunt, ac proinde non minùs ad filiosfamilias quàm ad seruos: est enim vtrisque commune nomen potestatis *l. 1. §. potestatis infr. de pecul.* videbatur tamen quædam maior ratio dubitandi in sexu muliebri, cuius & pudicitiam & verecundiam lædere quodammodo videtur negotiatio mercis cuiuslibet siue dominicæ siue peculiaris, sed non ita est, vt iis locis diximus.

5 ¶ Non solùm ad seruos pertinebit tributoria actio, verùm ad eos quoque qui nobis bona fide seruiūt, siue liberi, siue serui alieni sunt: vel in quibus vsumfructum habemus.

Ad §. vlt. Non solùm.

RAT. DVB. Prætor in hoc edicto locutus est de iis tantùm personis, quæ in potestate nostra sunt, vt proximè diximus: ergo non de iis, qui bona fide nobis seruiunt, siue liberi homines sint, siue serui alieni, aut in quib. vsumfructum habeamus: sunt enim serui omnes in potestate dominorum suorum, nec magis fieri potest, vt in duorū potestate sint, id est, eius quoque qui eos bona fide possidet, quàm vt duo sint eiusdē serui in solidum domini, quod per rerum naturam fieri nullo modo potest *l. 5. §. si duob. vehiculum supr. commod. l. de hereditate 19. §. paterfamilias infr. de castrens. pecul.* qui autem sunt liberi, ij cùm sui iuris sint, in nullius certè aut dominio aut potestate esse possunt, & adeò sui sunt, vt nec domini ipsi sint membrorum suorum *l. liber homo 13. supr. ad leg. Aquil.*

DEC. Potestatis nomen in iure nostro æquiuocū est *l. potestatis 215. de verb. signif.* & in edicto Prætoris laxiùs plerunque accipitur pro eo iure, quod quis habet in personam illā quam dominij sui esse putet, quamuis re vera non sit *l. quoties 21. §. in potestate & pass. supr. de noxal. act.* Ideò autem & homines liberi qui bona fide à nobis possidentur, & serui alieni æquè bona fide possessi, & ij in quibus vsumfructum habemus, in nostra potestate esse dicuntur, quia per eos quoque perinde, ac per seruos nostros, licèt minùs pleno iure nobis

acquiratur *l. acquiritur* 10 *l.qui bona fide* 23.*l.liber homo* 18.*& paſſ inſ.de acquir.rer.domini*, itaque ſicuti per eos acquirimus,ita & ex eorum contractibus nos obligari æquũ eſt, perinde ac ſi ſerui noſtri eſſent, ex generali regula *l.ex qua perſona* 149.*de reg.iur.& l.1. ſupr. tit.prox.* Illud porrò commune omnibus eſt, vt ſaltẽ ex re noſtra nobis acquirant *d.l.acquiruntur,& inſtit.*

2. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

VT tamen merx,qua peculiariter negotietur, ad nos pertineat.

Ad l.2.Vt tamen merx.

RAT.DVB. Non ſolùm per ſeruos noſtros, ſed etiam per alienos,itémq; liberos homines quos bona fide poſſidemus, & per ſeruos in quibus vſumfructum ſolum habemus,nobis acquiritur non modò ſi ex re & merce noſtra acquirant aliquid,ſed etſi ex operis ſuis,vt proximè diximus,quamuis ſi verum amamus, etiam ex re noſtra acquirere videantur, cùm ex operis ſuis acquirunt, quia iure operas ei exhibere debent,à quo ipſi exhibentur *d.l. qui bona fide* 23 *in princ.de acquir.rer.domin.* ergo non eſt adhibenda diſtinctio, quam Paulus in hac lege adhibet, an merx de qua peculiariter negotiantur, ad nos pertineat. DEC. Quod pertinet ad cauſam acquiſitionis, quæ per eas perſonas fit,nihil certè intereſt, an ex merce noſtra negotientur,an ex operis ſuis nobis acquirãt. ſed quod ad tributoriam actionem ſpectat,multùm intereſt,cùm ea non detur,niſi pro merce peculiari qua negotiatus ſit nobis ſciẽtibus,is qui in noſtra eſt poteſtate:mercem igitur ad nos pertinere oportet, nõ ad alium vt tributoria teneamur. Etiam cum,de ſeruis propriis agimus, qui ex omnibus cauſis nobis acquirunt, id eſt ex aliena quoque merce:multò igitur magis in homine libero aut ſeruo alieno, qui bona fide nobis ſeruiat, aut in ſeruo in quo vſumfructum duntaxat habeamus: hi enim nihil ex re aliena poſſunt nobis acquirere, ſed vel ſibi ſi liberi ſint vel dominis ſuis ſi ſerui *d. l. acquiruntur* 10.*l.homo liber* 19.*& d.l. qui bona fide* 23. *de acquir.rer.domin.* Ergo neque nos obligare poſſunt: & verè cũ non aliter quis tributoria teneatur,quàm ſi eo ſciente negotiatus ſit in merce peculiari is, qui in eius poteſtate eſt,quid mihi nocere poteſt, quod is quẽ bona fide aut etiam pleno dominij iure poſſidebam,negotiatus ſit, me ſciente in ea merce peculiari, quæ ad me non pertinebat? Itaque tametſi poſſit fieri, vt ſeruus aliquis habeat duplicis iuris generiſque peculium *l.hinc quæritur* 19.§. 1.*infr. de pecul.* fieri tamen nequit, vt ex cauſa duplicis illius peculij dominus dupliciter tributoria teneatur, ſed pro ea tantùm merce quæ ad ipſum pertinet, & cuius negotiationi patientiam ſuam accommodaſſe probetur.

3. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SEd ſi ſeruus communis ſit, & ambo ſciant domini: in vtrumlibet ex illis dabitur actio.at ſi alter ſcit,alter ignorauit:in eum, qui ſcit,dabitur actio: deducetur tamen ſolidum, quod ei, qui ignorauit, debetur. Quòd ſi ipſum quis ignorantem conuenerit[a],quoniam de peculio conuenitur: deducetur etiam id, quod ſcienti debetur: & quidem inſolidum. nam & ſi ipſe de peculio conuẽtus eſſet:ſolidum quod ei deberetur, deduceretur, & ita Iulianus libro duodecimo Digeſtorum ſcripſit.

Ad l.Sed ſi ſeruus 3.

RAT. DVB. Seruus communis plurium dominos omnes & ſingulos ex ſuis contractibus obligat, ſiue ſcientes actione tributoria aut inſtitoria pro mercium aut dominicarum aut peculiarium diuerſitate, ſiue ignorantes actione de peculio aut de in rem verſo *l.nec ſeruus* 41.*iunct. l.ſi ex duobus* 32.*in princ. l.& ancillarum* 27.§.*vlt.infr.de pecul.* ergo non niſi pro partibus dominicis,quomodo & communis ſeruus ſtipulando ſimpliciter dominis ſuis acquirit *l.ſeruus communis* 5.*& paſſ infr. de ſtipulat. ſeruor.* ergo ſi ſeruus communis ſit, qui mercem peculiarem negotiatur, & ambo domini cum negotiari ſciant, obligat quidem ambos tributoria,at non in ſolidum,ſed pro ea dominij parte quam quiſque in eo ſeruo habet, aut ſaltem pro quibus portionibus merx,qua ſeruus negotiatur, ad eos pertinet, ſi quis maiorem mercis quàm dominij rationẽ habere velit: nec ad rẽ pertinere videtur, ſi quis obiiciat, in actione de peculio teneri ſingulos in ſolidum,ita vt nec vnius electione alius liberetur *d.l.& ancillarum* §.*vlt.* Id enim fit inuita quodammodo iuris ratione, & ex ſola illa æquitate quod qui cum ſeruo communi contraxit, totum peculium vbicunque & vndecunque ſit, intuitus eſſe videatur, vt ſcribit Vlp. in *d.l.ſi ex duobus*, at in actione tributoria non æquè dici poteſt eos, qui cum ipſo contrahunt, vniuerſum eius peculium intueri,cùm poſſit fieri,& fiat plerunq;,vt quis parte tertia peculij aut quarta vel etiam minima negotietur;maiorem verò peculij partem in prædiis,vel mancipiis,aut fœnebri pecunia habeat, vt Iuſtinianus tractat in *d.*§.*cæterùm inſtit.quod cum eo qui in alien. poteſt. eſt.* DEC. In actione tributoria non minùs quàm in exercitoria, & inſtitoria, & de peculio, & quod iuſſu,illa æquitatis ratio facit,vt ex contractu ſerui communis ſinguli domini in ſolidum teneri debeant: ne in plures aduerſarios diſtringatur is, qui cum vno contraxerit *l.2.iunct.*§.*vltim.l.1.ſupra de inſtit.act.d.l.& ancillarum* §.*vltim.de pecul.l.vltim.in fine infrà, quod iuſſ. l. habebat* 13.§. *vltim. ſuprà titul. prox.* Dummodo ſcilicet omnia ſint paria, & concurrãt ea, quæ

ea, quæ ad tributoriam actionem inducendam neceſſaria ſunt,quomodo concurrũt,cùm ambo domini ſciuerũt negotiationẽ ſerui cõmunis in merce peculiari ad eos pertinẽte:nam ſi alter ſciuit, alter ignorauit,aliud iuris eſt,vt Vlpianus hîc ſcribit:itẽque ſi merx non ſit communis,ſed ad alterum duntaxat ex dominis pertineat: quamuis enim is qui cũ ſeruo communi peculiarem mercem exercente contrahit, non vniuerſum eius patrimonium intueatur,vt diximus,totam tamen eius mercis negotiationem intuetur, quam vtroque domino ſciente fieri & exerceri videt, vbi ergo eadem ratio eſt æquitatis,quidni idem quoque ius conſtituetur? §.*eadem ratione inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt. eſt.* ſed & obſeruandum eſt,eo quoque caſu quo dicimus, Tributoriam non dari contra vnumquemque ex dominis in ſolidum, id eſt, cũ vnus ex iis ſciuit ſeruum communem ea merce negotiari, alius verò ignorauit,quod facilè poteſt euenire:non tamen ſic nos intelligere vt is,qui ſciuit, pro ea tantùm parte conueniendus ſit, quam in ea merce habet, ſed vt nihilominùs in ſolidum teneatur,at ex perſona dũtaxat ſua non etiam ex parte alterius domini, quod eo tãtum pertinet, vt quantum mercis inter omnes creditores diſtribuendæ ratio ferre poteſt,tanti cõdemnetur is,qui conuenitur, etiam pro parte ſocij, ſalua ei indemnitatis repetitione per actionem pro ſocio, vel communi diuidundo, vt in *d.l.habebat* 13. §.*vlt.ſupr.tit.prox.l.*3.*ſupr.de exercit.d.l.& ancillarum* §. *vlt.cum l.ſeq.infr.de pecul.* ſed ita tamen vt ex perſona domini qui ignorauit, deducat omne id quod ei debeatur, quẽadmodum ſi ſimplici actione, de peculio inſolidũ conueniretur *l ſed ſi duo* 15.*in fin.infr.de pecul.* nam cùm is qui ignorauit, tributoria actione teneri non poſſit,& tamen ex eius quoque perſona is qui ſciuit conueniatur in ſolidum, quomodo & ſimplici actione de peculio conueniretur, prorſus conſequẽs eſt, vt quod ad eum pertinet eadem ſeruanda ſint in hac tributoria actione, quæ ſeruarentur in actione de peculio,cuius & pars quædam eſt tributoria,niſi quatenus ſpecialem, diuerſamq; naturam habet: ſcinditur ergo hoc caſu ius deductionis,vt & in *l.item cùm teſtamento* 14.*in princ.&* §.1.*inf. de pecul.* at pro parte eius qui ſciuit,& qui ipſe tributoria actione in ſolidum conuenitur,nihil deducitur, quod ei debeatur,quia ſciẽtia quam habuit negotiationis,priuilegiũ deductionis ei abſtulit, quod alij iuſta ignorantia conſeruauit. Cæterùm quod Vlpianus hic ſcribit deducendum eſſe ab eo, qui ſcit ſolidum quod ignoranti debetur,oſtendit ſatis: eum igitur qui ſcit conueniri tributoria in ſolidum, id eſt pro eius quoque parte,qui ignorauit: alioqui quomodo deduceretur ſolidum, quod ignoranti debetur, ſi non etiam ex perſona ignorantis ſciens inſolidum conueniretur? ſed in quo non poteſt actio hæc vim habere actionis tributoriæ propter vnius ex dominis ignorantiam retinebit naturam generalis actionis de peculio: atque ita, quod mirum videri poſſit, vna eadémque actio diuerſo iure cenſebitur pro diſtinctione ſcientiæ & ignorantiæ, cùm neque vnius ſcientiam alteri ignoranti nocere æquum ſit,neque illius ignorantiam ſcienti prodeſſe.

a *Quod ſi ipſum quis ignorantem conuenerit.* RAT. DVB. Non debet melior eſſe condicio illius ex dominis, qui ſciuit ſeruum communem in peculiari merce negotiari ob id ſolũ quòd alius dominus id ignorauerit, vt modò diximus: alioqui nec in eum qui ſciuiſſet, danda eſſet tributoria inſolidum, nec prohibendus ille deducere quod ipſi deberetur, quod vtrumque tamen Vlpianus initio huius legis negat:ergo ſi peculiaris negotiationis creditor eum ex dominis conueniat, qui negotiationem ignorauit, poterit quidem deducere totum, id quod ſibi debetur, cùm ex perſona propria conueniri tributoria non poſſit,ſed non æquè,quod debetur ſcienti, qui ipſe ex proprio capite tributoria conueniri poſſet, præſertim cùm non ſit abſurdum ſcindi ius deductionis, vt in ſuperiore caſu & in *d. l. item cùm teſtamento* 14.*in princ.&* §.1.*infr.de pecul.*

DEC. Multum quidem intereſt, quis agat aut cõueniatur,ſed multò magis qua actione:aliæ enim actiones alias habent præſtationes & condemnationes: ideóque dicimus vnumquemque actorem priuſquam agat diligenter explorare debere, quapotiſſimùm actione agere expediat, vt in propoſito, an tributoria,an de peculio,cùm eligendi habet poteſtatem,id eſt,cum vtraque actio competit,quomodo competit aduerſus eum, qui peculiaris mercis negotiationem ſciuit §. *cæterum inſtit.quod cum eo*: nam cùm altera tantùm competit,vt in eum ex dominis qui ſerui negotiationem ignorauit [neque enim tributoria hîc habere locum poteſt, ſed tantùm actio de peculio] nullus deliberationi aut electioni locus relinquitur, ſed ea tantùm actio exercenda eſt, quæ competit: & quidem iis ipſis legibus quibus competit, non aliis, ſiue actori fauorabiliores ſint, ſiue reo: atqui contra eum ex dominis qui ignorauit, nulla vt diximus niſi de peculio actio cõpetit: actioni autem de peculio illud inſitũ eſt, vt ea cõuentus vnus ex dominis poſſit deducere ſolidum,non quod ſibi tantùm, ſed etiam quod alij ex dominis debeatur: nam & in duobus bonæ fidei poſſeſſoribus, & in duobus fructuariis de peculio conuentis id obtinet *dict. l.ſed ſi duo* 15. *de pecul.* quia qua ratione alteruter ex dominis actione de peculio in ſolidum conuenitur, pari ratione deducere eum oportet,etiam id quod alteri debetur, vt ex eodem Iuliano quem Vlpianus hîc refert, idem Vlpianus ratiocinatur in *l. ſi noxali* 11. §. *vltim. infrà de pecul.* ergo etiam quod ſcienti domino debitum eſt, deducetur, quoniam ita fert natura actionis de peculio, nec in eum cadit iſta ſcientiæ & ignorantiæ diſtinctio, quæ cadit in ſolam tributoriam, quod ſi quid abſurdius, aut fortè mirabilius hac in re videretur, ferendum tamen eſſet propter iuris ſubtilitatem & caſus neceſſitatem, vt Marcelli vel potiùs Triboniani verbis vtar in *l. ſi mulier* 59. §. *ex aſſe de iur. dot.* quamquam nec nouum nec abſurdum eſt, vt quis ex alterius perſona conſequatur, quod ex ſua non poſſet *l.Ariſto.* 3. *in fin.infrà, quæ res pignor.oblig.poſſ.l.ſi is qui duos* 29.*infr. de liber legat.* quis verò iam miretur, eum ex dominis, qui ſerui communis negotiationem ignorauit,conuentum à creditore actione de peculio, quia nec tributoria conueniri potuit, deducere ſolidum id quod ſcienti ſocio ſuo non minùs quàm quod ipſi debetur, cùm etſi ipſe qui ſciuit, conueniretur actione de peculio eandem facere deductionem eãdem ratione poſſet: ita ferente ſcilicet natura actionis de peculio, & quia imputare ſibi actor deberet, qui cùm poſſet tributoriam veluti commodiorem eligere, de peculio tamen agere maluiſſet.

1 ¶ Si seruus pupilli, vel furiosi, sciente tutore, vel curatore, in merce peculiari negotietur: dolum quidem tutoris, vel curatoris nocere pupillo, vel furioso non debere puto: nec tamen lucrosum esse debere. & ideò hactenus eum ex dolo tutoris tributoria teneri, si quid ad eum peruenerit. idem & in furioso puto: quamuis Pomponius libro octauo Epistolarum, si soluendo tutor sit, ex dolo eius pupillum teneri scripsit. & sanè hactenus tenebitur, vt actionem, quam contra tutorem habeat, præstet.

Ad §. 1. Si seruus.

RAT. DVB. Negligentia tutoris in non remouendo institore paterno quem remouere potuerat, & debuerat, nocet pupillo in actione institoria, nõ adhibita distinctione, an pupillus locupletior factus sit, an non, & an tutor soluendo sit nè ne *l. sed si pupillus 11. supr. tit. prox.* ergo multò magis dolus tutoris nocere pupillo debebit, indistinctè in actione tributoria: tam enim contra iuris regulas est, vt vnius negligentia alteri noceat, quàm vt alterius dolus *l. in condemnatione 173. §. penul. iunct. l. factum 155. de regu. iur.* & cæteris paribus æquius est, puniri dolum, qui impunitus remanere nũquam debet *l. procurat. 11. §. 1. infr. de doli mal. except.* quàm negligentiam, nec habet pupillus, quod conqueratur, etiamsi ex dolo tutoris condemnetur, si modò tutor soluendo sit, quomodo distinguebat Pomponius, quem Vlpianus refert in hoc *§. quamuis*, ita vt improbare potiùs quàm probare videatur: neque sanè absurda videri debet ea Pomponij sententia: nam si verum est, vt est, quod idem Vlpianus ex Papiniano scribit in *l. 4. §. vlt. de euict.* teneri pupillum de euictione ex contractu per tutorem facto, siue tutor soluẽdo sit, siue non, quia non malè cum tutoribus contrahatur: quis non ferat & æquissimũ putet teneri pupillum ex dolo tutoris eo saltem casu quo tutor sit soluendo, aut fideiussores habeat, vel ignora quibus idoneè cautum sit pupillo? imò verò durior hæc distinctio videri iustius potest ei, qui cum peculiaris mercis negotiatore contrahens dolum à tutore passus est. Vnde enim diuinare potuit soluendo tutorem esse, aut nõ esse, pupillúmve idoneè cautum habere, aut nõ habere? quomodo idem Vlpianus noster ratiocinatur in *l. 4. §. illa etiam quæstio 23. de doli mal. except.* quo etiam loco, ea ipsa quæstio tractatur ex professo, & generalius quæ hîc tractatur in tributoria, an dolus tutoris nocere pupillo debeat: est enim quæstio hęc necessaria, quoties tractatur de tributoria, quia non potest illa locum habere, nisi dolo domini non minùs quàm eius scientia intercedente *l. quamuis 8. infrà hoc tit.* accedit quod cùm dolus domini inducat hanc actionem *d. l. quamuis*, quis nescit tutorem, licèt dominus verè non sit, vt non est, vice tamen domini esse, & loco domini habendum? *l. is qui in puteum 11. §. an ignoscitur infr. quod vi aut clam l. interdum 56. §. qui tutelam infr. de furt.* Ergo si seruus pupilli sciente tutore in merce peculiari negotietur, dicẽdum est, eum dolum nocere pupillo debere, vt perinde pupillus hic tributoria teneri debeat, ac si dolum ipse admisisset, eo saltem casu quo pupillus indemnis seruari à tutore vel aliunde possit. Etsi enim pupillus non eligit tutorem, sed in eum incidit *l. vlt. infrà rem pupil. salu. for.* multò tamen iustiùs est pupillo nocere, quòd talem tutorem nactus sit, quàm ei qui bona fide cum seruo pupilli contraxit, nec tutoris dolum effugere potuit: nam & tutoris opera pupillus vtitur, cuius autem opera quis vtitur eius dolum ipsi nocere æquum est *d. l. 4. § in hac exceptione in fine de doli mal. except.* idem & circa furiosum curatoremque furiosi tractari potest, vt solet vtriusque in omnibus ferè eadem esse ratio *l. Fulcinius 7. §. plane interdum infr. quib. ex caus. in possess. eat. extra casum l. in negotiis 5. de reg. iur.* DEC. Tributoria non potest habere locum nisi dolo domini intercedente *l. quamuis 8. infr. hoc tit.* At qui tutor nec dominus est, nec domini loco habendus, cùm malè ac non ex bona fide tutelam gerit *l. qui fundum 7. §. si tutor infr. pro emptor.* malè autem administrat, non solùm cùm pupillum spoliat vt in *d. §. si tutor*, sed etiam cùm dolo malo versatur circa rem pupillarem, quamuis ex eo dolo pupillus locupletior fiat, quia quod à tutore dolo malo gestum est, etiam in vtilitatem pupilli, id neque à lege neque à pupillo ipso ratum haberi vnquã potest. Ergo tutoris dolus non potest obligare pupillum institoria, quia nec nocere pupillo debet, siue soluendo tutor sit, siue nõ, quamuis Pomponius ita distinguere soleret, cuius tamen distinctio, nec ab Vlpiano hîc, nec ab aliis probata fuit: aliud enim est, si tutor contrahat; aliud verò si quid dolo malo faciat, cũ alia causa sit contrahendi, alia delinquẽdi *l. 1. §. 1. supr. de exercit. act.* videtur tamen etiã Vlpiano placuisse in *l. 1. §. antep. infr. ne vis fiat ei qui in poss. miss. est.* Planè cùm ex dolo tutoris pupillus locupletior factus est, omnes admittunt teneri eo casu pupillũ debere, & tributoria, & alia qualibet actione quæ dolum exigat, sicut & doli mali exceptione *d. l. 4. §. illa etiam quæstio de dol. mal. except.* non quia hoc casu magis quã alio vllo dolus tutoris pupillo nocere debeat: sed quia nec prodesse debet *l. 3. infr. quand. ex fact. tutor. l. sed & ex dolo 15. in princip.* vbi latè scripsi *supr. de dolo.* prodesset autem si ex eo pupillus impunè locupletaretur: & hãc sententiam Vlpianus hîc probat, etiã in furioso, vt ex dolo curatoris non possit furiosus teneri tributoria, nisi ex eo dolo aliquid ad furiosũ peruenerit, cætera dixi ad *d. l. sed & ex dolo.*

2 ¶ Sed & si ipsius pupilli dolo factum sit, si eius ætatis sit, vt doli capax sit: efficere vt teneatur. quamuis scientia eius non sufficiat ad negotiationem. quid ergo est? scientiam quidem tutoris, & curatoris debet facere locum huic actioni: dolus autem quatenus noceat, ostendi.

Ad §. vlt. Sed etsi ipsius pupilli.

RAT. DVB. Pupillus in ea ætate in qua ignorat etiã illa quæ videt *l. vnic. C. de fals. monet.* nec scire, nec pati quicquam posse intelligitur *l. in eo 110. §. pupillus de reg. iur.* multò minùs dolo quicquã facere, cũ dolus absq; scientia esse nõ possit: ergo dicẽdũ est, vel pupillũ tributoria teneri ex proprio dolo nõ posse, vel si teneri potest, debere quoq; sufficere ad obligãdũ eum

tum tributoria actione, vt scia: seruum merce peculiari negotiatũ esse, quod etrumq; tamen Vlpianus hîc negat: ait enim quod certè mirum est, scientiam pupilli hanc in rem non sufficere, sed tutoris necessariam esse, dolum autẽ pupilli sufficere nõ etiã tutoris, quasi faciliùs capax sit pupillus doli quã scientiæ. DEC. Pupillus qui pubertati proximus est, & doli & iniuriæ faciendæ capax esse creditur *l. pupillũ 111. de reg iur. l. 4. §. de dolo autem 26. de doli mal. except.* in iis præsertim, quæ non magnã doli machinationẽ desiderant *l. heredibus 13. §. 1. & l. seq. supr. de dolo.* ergo & de dolo teneri potest, & actione tributoria, quæ dolũ omnimodo exigit se obstringere, nec tamẽ satis est, vt sciat seruũ negotiari, quia pupillorum quã maximè interest, vt circa scientiã nõ admittatur illa distinctio, an proximi sint pubertati, necne, sed generaliter ita ius constituatur, vt nihil scire intelligatur pupillus, nisi quod tutor ipse sciat *l. seruus 7. §. vlt. de bon. poss.* ne alioquin facti quæstio illa passim occurrat, an pupillus sciuerit, quod tutori ignoranti obiicitur, & ei negotio quod pupillus sciuisset, ipse verò ignorasset, nõ prospexisset: scientia igitur tutoris sola illa est, quæ pupillo nocere potest, non etiam scientia ipsius pupilli, ne in eo quidẽ negotio, in quo pupillus dolũ admiserit: & ita diserte Vlpian. hîc concludit, illis verbis, *quid ergo est? scientia quidẽ tutoris & curatoris debet facere locũ huic actioni, dolus autẽ domini*: sic enim ex præcedentib. omnino legendũ esse arbitror, vt etiã furiosus cõprehẽdatur, de quo in *l. seq* non vt vulgò *dolus autẽ quatenus noceat ostendi.* quæ nullius sensus lectio est, siue verbũ illud *ostendi* sumas in tẽpore perfecto indicatiui modi verbi actiui, siue in infinitiuo passiui vt illi faciũt qui suppletẽt verbum *debet*, quasi moneat Vlp. dolum pupilli ab eo probandum esse, qui eum allegat ex *l. in exceptionib. 19. § qui dolo tutor. de probat.* quod est omnino improbabile: quis. n. vnquã ita locutus est, vt verbũ principale, sine quo nullus orationis sensus esse possit, prætermittatur? sed neq; possis ea verba sic intelligere, quasi Vlpianus dicat se iam ostendisse in præcedentibus, quatenus dolus tutoris nocere debeat: nam præterid quod scripsisset *ostẽdimus* non *ostendi*, vt in *l. cùm ostendimus 4. infr. de fideiuss. & nominat. tutor.* quomodo etiam prudentes nostri loqui solent, apparet non tractari hîc de dolo tutorũ, de quo Vlpianus tractauerat, & quatenus nocere deberet ostenderat, sed de pupilli dolo: sed cùm imperitus interpres putaret, nullam esse sententiam huius orationis, *dolus autem domini*, quæ tamen regi deberet ab illis præcedentibus *debet facere locum huic actioni*, adiecit de suo *quatenus noceat ostendi.*

4. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI pupillus, cuius tutor sciuerit, pubes factus, vel furiosus, sanæ mentis, dolum admittant: tenentur ex hoc edicto.

Ad l. Si pupillus 4.

Hæc lex illud ipsum continet, quòd proximè dictum est in §. præcedente, scientiam nimirum pupilli vel furiosi non sufficere, nec si pupillus sit proximus pubertati, ad inducendam tributoriam, sed tutoris vel curatoris scientiam omnimodo necessariam esse: dolum autem tutoris aut curatoris non sufficere, sed ipsius tantùm domini siue pupilli siue furiosi. sed diuersitas huius legis à §. superiore in eo est, quod Paulus loquitur de pupillo, cuius quidem tutor scierit durante pupillari ætate sed qui tamen pubes factus dolo malo aliquid admiserit, quod locum faciat tributoriæ actioni: itémque de furioso cuius curator sciuerit durante furore, sed qui tamen sanæ mentis factus dolum ipse admiserit, qui casus certè sunt minùs dubitabiles, quia neque de pupillo facto pubere, neque de furioso sanæ mentis effecto potest ambigi, quin dolum malum facere possint: nisi quod hoc casu frustra videtur de tutoris vel curatoris scientia quærere, cùm fieri nequeat, vt circa negotiationem mercis peculiaris pupillus pubes factus & furiosus sanæ mentis effectus dolo malo facere quid possit, quin sciant seruum ea merce negotiari. Itaque hoc casu in eorum personis vtrumque concurrit quod ad inducendam tributoriam necessarium est, & scientia negotiationis, & dolus: Vlpianus verò in §. præcedente loquitur de pupillo non pubere, sed proximo pubertati, qui in ea ætate dolum fecerit, cui non potest videri similis furiosus, quia sicuti resipiscentiæ tempus certum nullum est, quomodo est pubertatis, ita nec resipiscentiæ proximus vnquam dici potest is, qui adhuc furiosus est, ideóque nec doli capax est, quousque ad sanam mentem redierit: at proximus pubertati est, qui sex tantùm mensibus distat à pubertate *l. non tantùm 17. in principio, de excusat. tutorum.*

5. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

PRocuratoris autem scientiam, & dolum nocere debere domino, neq; Pomponius dubitat, nec nos dubitamus.

Ad l. Procuratoris 5.

RAT. DVB. In mandato quantumlibet generali nũquam dolus continetur *l. si procurator 6. §. Celsus ait supr. de cond. ex. indeb.* quia cùm mandatum sit contractus bonæ fidei semper intelligitur, habere insertam clausulam *ex fide bona l. pen. §. vlt. inf. mandat.* quanquam & in cõtractibus stricti iuris, non minùs quàm in iis qui bonæ fidei dicuntur, bona fides exigitur, quatenus malæ fidei, & dolo aduersatur *l. bonã fidẽ 4. C. de obli. & actio.* ergo procuratoris dolum nocere domino in hac tributoria actione non magis æquum est, quàm pupillo dolum tutoris, aut furioso dolum curatoris.

Dec. Cuius opera quis vtitur præsertim vt ex ipsius actu lucrum captet, eius quoq; factum & dolum nocere æquum est *leg.4.§.in hac exceptione 17.infrà de doli mal.except.* atqui dominus qui procuratorem cõstituit generalem ad omnium rerum administrationem, etiamsi non cum libera potestate, [nã in procuratore liberam administrationem habente nullam omnino dubitationem res haberet *l.procurator cui 58.supr.deprocurat.l.vel in ipsum 6.* vbi dixi *sup. tit.prox.* eum eligit, vt eius opera in rebus omnibus vtatur. Ergo factum dolúmque eius in rebus omnibus præstare debet, non quasi mandasse ei videatur, vt dolo quicquam faceret, sed quia debet sibi imputare, cur dolosum procuratorem, minúsq; probum elegerit: quòd non similiter imputari pupillo aut furioso potest: non enim ipsi eligunt sibi tutorẽ vel curatorem, sed ipsis eligitur à magistratu, si non à patre datus sit, denique incidunt in tutorem & curatorem, vt Papinianus loquitur in *l. vlt. infr. rem pupill salu. for.* nisi ponamus petitum fuisse curatorem à minore, ac nominatum, de illo tantùm dubitari potest, an præsens duntaxat dolus procuratoris domino debeat nocere, an etiam præteritus, de quo Vlpianus tractat in *d.l.4.§.quæsitum 18.de doli mal. except.* & ait, si quidem procurator ad agendum datus sit non in rem suam, de præsenti tantùm eius dolo excipiendum esse. Si verò vel in rem suam datus sit, vel ei omnium rerum administratio concessa fuerit, etiam de præterito dolo, sic & in actionem institoria factum procuratoris qui institorem prepositi, nocet domino vt ob eã præpositionẽ cõueniri possit ex contractu institoris *l.cuicunque 5.§.vlt.supr.titu. prox.* sed an distinguemus vtrum procurator soluendo sit, necne, quomodo distinguebat Papinianus in *l.in eum 5.in princ. eod.* & Pomponius in tutore, vt in *l.3.§.pen.supr.* Vlpianus referebat. Minimè verò: alio qui non prætermisisset hanc distinctionem Pomponius, quam non prætermisit in tutore *l.3.§.1.supr.* vbi tamen minus erat necessaria: & certè facilius ac fauorabilius est, vt dominus ex dolo sui procuratoris teneatur, siue soluendo sit procurator, siue non sit, quia sibi debet imputare, vt dixi, cur minùs probum virum elegerit, quàm vt ex eius cõtractu quolibet conueniri possit, si forte præterea mandati generalis, citra tamen administrationis liberæ concessionem, temerè contractum aliquem fecerit procurator, quem sine speciali mandato facere non debuerat, vt explicauimus ad *d.l.in eum*: de scientia verò procuratoris quin domino debeat nocere, dubitari minùs potest, quorsum enim procuratorum vsus, nisi vt per eos sciamus & faciamus, quæ alioqui nec scire per nosmetipsos, nec facere possemus *l. Papinianus 20.supr.de minor.* Ex eo autem quod hîc Vlpianus ita loquitur, *neque Pomponius dubitat, nec nos dubitamus*, innuit satis apertè dissentire se à Pomponio in quæstione illa, quam agitauerat in *§. 1.l.3. supr. de dolo tutoris*, an pupillo nocere deberet, necne, in qua retulerat distinctionem Pomponij, an tutor soluendo esset, necne, sed non æquè eam probauerat.

1 ¶ Si vicarius serui mei negotietur: si quidem me sciẽte, tributoria tenebor: si me ignorante ordinario sciente, de peculio eius actionem dandam Pomponius libr.60. scripsit: nec deducendum ex vicarij peculio, quod ordinario debetur: cùm id quod mihi debetur, deducatur. sed si vterque scierimus [a] & tributoriam, & de peculio actionem competere ait. tributoriam, vicarij nomine. de peculio verò, ordinarij, eligere tamen debere agentem, qua potius actione experiatur. sic tamen, vt vtrumque tribuatur: & quod mihi, & quod seruo debetur: cùm, si seruus ordinarius ignorasset, deduceretur, integrum, quod ei à vicario debetur.

Ad §.1. Si vicarius.

Rat.dvb. Seruus vicarius eum dominum habere intelligitur, cuius ipse vicarius est, id est seruum ordinarium *l.si seruus 17.infr.de pecul.* atqui tributoria nihil nisi scientiam & dolum domini exigit *l.3.§.1.& seq.& l.prox.supr.l.quamuis 8.infr.hoc tit.* Ergo si ordinarius sciuerit vicarium suum peculiari hac mercenegotiari & dolo ipse aliquid fecerit, licèt ego, qui ordinarij mei serui dominus sum ignorauerim, nec dolo malo quicquam fecerim, tributoria debeo teneri non actione tantùm de peculio, & è contrario si me sciente & ordinario ignorante tale quid factum sit, non videtur danda tributoria quasi domino ipso ignorante: aut si me tanquã vnicum dominum velit quis hîc intueri, cur ordinarij serui vel scientiam, vel ignorantiam inspicimus, vt quod ei debetur ex peculio vicarij deducatur?

Dec. Distinctio illa seruorum ordinariorum & vicariorum maximè, propter distinctionem peculiorum introducta est, quoniam aliud est, peculium serui ordinarij, aliud vicarij, nisi quod vicarij peculium sicut & vicarius ipse in ordinarij peculio est, *d.l. si seruus l.depositi 38.§.Stichus infr.de pecul.* at non similiter è contrario peculium vicarij etiam ordinarij peculium est. Cæterùm qui dominus serui ordinarij est, is etiam vt vicarij dominus sit necesse est: non enim potest alium in sua potestate habere is qui nõ est suæ potestatis *l. sic euenit 21. inf. ad l.Iul.de adult.* tã autẽ seruus verè meus est seru⁹ ordinarius, quã eius vicarius, ita fit vt contra me solum dirigi tributoria possit ex peculiari negotiatione vicarij, non aduersus ordinariũ ipsum, quia cum seruo nulla actio est *l.cum seruo 101.de reg.iur.l.seruus 6.C. de iudic.* necessariò igitur distinguendum est, vter sciuerit, an seruus meus ordinarius, an ego qui sum dominus vtriusq;, non an sciatur vter tributoria teneri debeat, sed vt distingui possit tributoria ab actione de peculio, atque ita sciri quænam deductio eius quod debetur facienda sit, & ex cuius peculio, an serui ordinarij, an vicarij: cùm aliter vtique fieri deductio debeat in actione tributoria, aliter verò in actione de peculio, ait verò Vlpianus ex Pomponio, si me sciente vicarius serui mei negotiatus sit, licèt ignorante ordinario tributoria me teneri, si verò me ignorante & ordinario sciente, dandam esse cõtra me actionẽ de peculio vicarij: priore casu non deducam, quòd vicarius debet mihi, cùm ex eius persona conueniar tributoria, sed id tantùm quod idem vicarius seruo meo ordinario debet, vt scriptum est in fine huius §. [quamuis mihi quoque id, tanquam cõseruo debitum deberi intelligatur *d. l. si seruus l.sed si damnum 9.§.huic definitioni eo.tit.*] exemplo scilicet eius: quod scriptum est in *l.3.in princ supr.* dominum, qui sciuit cõuentũ tributoria detrahere solidũ, quod alij domino ignorãti debẽtũ fuit: posteriore verò casu cõuentus ego actione de peculio vicarij deducã quidem id quod mihi debetur à vicario, sed non quod ordinario debet vicarius, quia cũ scientia & dolus ordinarij puniri debeat, qui seruum suum vicarium negotiari sciuit, non magis possum ex eius persona deducere quod ipsi debetur, quàm posset ipse deducere, si conditio eius pateretur, vt tributoria conueniri posset: quamquam enim non ex eius persona conuenior tributoria sed ex mea de peculio, attamẽ quod ad eum pertinet, non potest melior esse mea condicio, quàm si ex ipsius persona conuenirer tributoria, quo casu vtiq; nihil possem deducere quod ei deberetur: de eo autem quod seruus ordinarius mihi debet, deducendo tractari hîc nihil potest, quia nec de peculio ordinarij agitur, sed tantùm de peculio vicarij, in quo peculium ordinarij non est.

a *Sed si vterque scierimus.* Rat.dvb. Non potest agi tributoria simul & de peculio, nec vtraque ex eodem contractu competere, cùm habeant, non solùm alias atque alias præstationes, sed etiam cõtrarias: nam in actione de peculio deducitur id omne quod & domino & iis quos habet in sua potestate debetur *l.sed si damnum 9 §.peculium & seq.infr. de pecul.* in tributoria nõ item, sed dominus vt alius quilibet extraneus in tributum vocatur *l.1. supr.* Porrò vt tributoria locum habeat, sufficit dominum sciuisse, & dolo aliquid fecisse, vt in superioribus diximus. Ergo si & ego & seruus meus ordinarius sciuerimus seruum vicarium ordinarij, peculiari aliqua merce negotiari danda est contra me tributoria non minùs ordinarij quàm vicarij nomine, cùm perinde sim ego vtriusque serui & ordinarij & vicarij dominus.

Dec. Tributoria quidem datur contra dominũ, qui sciuit seruum peculiari aliqua merce negotiari, sed tamen non nisi ex eius serui contractu qui negotiatus est: atqui ponimus vicarium duntaxat negotiatum esse non etiam seruum ordinarium. Ergo non potest dici me qui vtriusque sum dominus teneri debere tributoria nomine serui ordinarij: nam quod vicarius negotiatus est, sciente ordinario non potest facere, vt negotiatus ipse videatur, [alioqui dominus ipse quo sciente seruus negotiatus esset peculiari merce aliqua, ipse quoque negotiatus esse videretur, atque ita quasi ex proprio suo contractu teneri in solidum deberet, quod tamen non ita est.] Ergo nec potest scientia illa ordinarij facere, vt eius nomine debeam teneri tributoria actione, sed tantùm nomine vicarij, qui & contraxit, & me sciente negotiatus est, nullane igitur actione ordinarij nomine conueniri potero? vtique, sed actione de peculio, quia quæ ratio facit, vt meus hic seruus ordinarius tributoria conueniri deberet propter scientiam negotiationis sui vicarij, si cum ordinario agi posset, eadem facit, vt quoniam cum ordinario agi non potest, mecum agi debeat eius nomine de peculio, sicut agitur ex obligatione qualibet per seruum contracta *l. nec seruus 41.infr.de pecul.* negari autem non potest, quin scientia serui mei ordinarij, qui sciuit vicarium suum negotiari, ordinarium ipsum obligauerit creditori, quamuis non ordinarius ipse contraxerit: quomodo enim posset conueniri tributoria, liber si non esset obligatus? scientia igitur & factum ipsius eum obligat, quamuis non contraxerit, nec contraxisse fingatur, & hoc casu benè dici potest, quod ait Paulus in *l. omnem 20.supr.de iudic* omnem obligationem pro contractu habendam esse. Proinde fatendum est hoc casu & tributoriam, & actionem de peculio quamuis contrarias simul competere & vnum, eundémque contractum sed diuersis tamen respectibus & ex diuersis obligationibus tributoriam ex contractu, & nomine vicarij, de peculio autem ex contractu & nomine serui ordinarij: non tamen vt vtramque actionem contra me exercere creditor possit, sed vt eligere debeat, quænam potiùs experiatur, an tributoria, an de peculio, vt in *l.quod in herede 9.§.eligere infr. hoc tit.* Cæterùm in vtraque actione ita fiet tributio, vt vtrumque, & quod mihi, & quod seruo meo debetur à vicario, tribuatur, cùm tamen si seruus meus ordinarius ignorasset negotiationem, deduceretur à me integrum id, quod ipsi à vicario deberetur, vt suprà diximus.

2 ¶ Sed, & si ancilla negotiabitur, admittendam tributoriam dicimus.

Ad §.2. Sed etsi ancilla sit.

Rat.dvb. & Dec. Ad hunc §. iam à nobis allata est ad *l.1.§.potestatis supr. & ad l.1.§. parui autem refert & §.in potestate sup.de exercit.act.& ad l.sed etsi 7.§.1.& l.8.supr.tit.prox.* Iunge *l.1.§.cum eo & l. & ancillarum 27.in princ.infr.de pecul.*

3 ¶ Item parui refert, cum ipso seruo contrahatur, an cum institore eius.

Ad § 3. Item parui refert.

Rat.dvb. Inseruiendum est verbis edicti, vt loquitur Vlpianus in *l. 1.§. licèt autem supr. de exercit. act.* Edictum autem prætoris quo proposita est actio tributoria, de eo tantùm loquitur qui cum filiofamilias, vel seruo qui in potestate nostra est, contraxerit *l.1.§.pen.& vlt.supr.* ergo si quis cùm serui institore contraxerit, deficiunt verba edicti, nec proinde tributoria hæc actio ipsi dari ex edicto potest.

Dec. Qui cum institore contrahit, cum eo ipso qui institorem præposuit, contrahere videtur, ideóque ex eius contractibus habet actionem in solidũ contra præponentem, acsi ipse qui præposuit contraxisset *l.1.& pass.supr.tit.prox.* ergo nihil refert ad inducendam actionem tributoriam, an quis cum seruo, an cum eius institore contraxerit, dummodo contraxerit de peculiari merce, in qua dominus seruum suum negotiari sciuit. Hoc enim omnino & semper requiritur.

4 ¶ *Mercis nomine* meritò adiicitur, ne omnis negotiatio cum eo facta tributoriam inducat.

Ad §. 4. Mercis nomine.

RAT. DVB. Licèt mercis nomine vsus sit Prætor in hoc edicto, mercis autem appellatio angustior sit, attamen ea mens prætoris fuit, vt edictum hoc ad omnes negotiationes portigeretur, si Pedio credimus quem Vlpianus refert, & probat in *l. 1. §. 1. supr. hoc tit.* nihil ergo profuit hæc verba *mercis nomine* in edicto adiicere. DEC. Angustior quidem est mercis appellatio, quàm vt omnes res cõprehendat, quarũ negotiatio ad hoc edictum pertineat: non enim cõprehenderet seruos, fullones, vel sarcinatores, vel textores, vel venaticiarios, qui tamen omnes in hoc edicto mercis appellatione continentur, vt diximus in *d. §. 1.* at non ideò tamen existimandum est negotiationem quamlibet inducere tributoriam, cùm multa in negotiationem incidant, quæ mercis appellatione cõtineri nullo modo possunt, id est, nec propriè, nec impropriè, vt puta prædia fundi, & si quæ aliæ sunt res immobiles *l. mercis appellatio 66. de verb. signific.* mancipia, fœnebris pecunia *§. cæterùm ad fin. inst. quod cum eo qui in alien. potest. est.* Ergo non ad negotiationem omnem quæ cum seruo facta sit, etiam sciente domino, hoc edictum pertinet, sed ad eam tantùm quæ mercis nomine, in eóque differt peculium à merce peculiari, cùm etiam illa quæ mercis appellatione venire non possunt in peculium veniant *d. §. cæterùm.*

5 ¶ Per hanc actionem tribui iubetur, quod ex ea merce, & quod eo nomine receptum est.

Ad §. 5. Per hanc actionem.

RAT. DVB. Tributoria ideò datur contra dominum, quia sciuit & passus est seruum in peculiari aliqua merce negotiari *l. 1. supr.* Ergo satis prætori esse debuit, vt merx ipsa tribueretur, non etiam quòd eo nomine receptum esset. Quicquid enim supra mercem est, non ex merce ipsa, sed ex negotiatione percipitur, adeóque precium ipsum rei venditæ *l. venditor 21. infr. de hered. vel act vendit.*

DEC. Contrahens cũ seruo qui mercem aliquã peculiarem sciente domino exerceat, non tantùm mercem illam, sed etiam omnem illius mercis negotiationem intuetur, id est, lucrum omne quod ex ea negotiatione quoquo modo potest accedere: quemadmodum is qui cum seruo peculium habente, contrahit vniuersum ipsius peculium vbicunq; & vndecũque sit, intueri dicitur, velut proprium eius patrimonium *l. si ex duobus 12. in fine princip. infr. de pecul.* vt diximus ad *l. 3. in princ. supr.* Meritò igitur Prætor per hanc actionem tribui iussit, non tantùm peculiarem illam mercem, in qua seruus sciẽte domino negotiatus sit, sed etiam quicquid inde receptũ fuerit, vt constat ex hoc *§.* & ex iis quæ paullo latiùs de hoc edicto refert Iustinianus in *§. introduxit inst. quod cum eo qui in alien. potest.* Tota enim mercis negotiatio licèt maximè ex negotiatoris opera & industria pendeat, mercis tamen causa facta est, & ad eam proinde pertinet.

6 ¶ In tributum autem vocantur, qui in potestate habent, cum creditoribus mercis.

Ad §. 6. In tributum.

RAT. DVB. & DEC. Eadem est, quæ ad *l. 1. supr.* videbatur enim non esse vocandum serui dominũ in tributum cum cæteris mercis creditoribus, quia id fieri non posset, nisi adempto ei priuilegio deductionis, vt loquitur Vlpianus in *d. l. 1. & in §. prox. infr.* quod tamen priuilegium cùm tam multis rationibus concessum sit, quæ extant in *l. sed si damnum 9. §. peculium. & §. prætereà l. ex facto 52. infr. de pecul.* non facilè nec sine magna causa adimi ei debet. Priuilegia enim quamquam per se odiosa sunt, nec nisi magnis de causis concedenda tanquam quę per legem illam duodecim tabularum prohibita sint, *priuilegia ne irrogantur*, si quando tamen concessa sint, religiosè conseruanda sunt *l. Antiochensium 36. de reb. author. iudic. possid. aliàs l. antep. de priuileg credit. l. 1. infr. ad municip. l. 1. de nundin.* Ea verò maximè quę interpretes nostri vocant *in corpore iuris clausa*, quale hoc est, quod habet dominus in actione de peculio, & cætera omnia de quibus in illo vulgari titulo, qui tamen in Pandectis Florentinis nullus est *de priuileg. credit.* sed contra dominum facit, quod sciendo & patiendo seruum suum negotiari in merce peculiari facto ipse suo sibi præripuit priuilegiũ deductionis: quod vt saluum retineret, debuerat cùm posset prohibere seruo suo ne ea merce negotiaretur: ea res facit, vt à Prætore vocetur in tributum cum cæteris serui creditoribus non omnibus, sed eius duntaxat mercis, vt scriptũ est in hoc *§.* nam neq; aliorũ creditorum ratione, qui ex aliis causis cum eodem seruo cõtraxerũt quicquam imputari domino potest, propter quod suũ deductionis priuilegium amittere debeat, nec latiùs patere effectus potest quàm sua causa.

7 ¶ Sed est quæsitum, dominus vtrùm ita demùm partietur ex merce, si quid ei mercis nomine debeatur, an verò & si ex alia causa? & Labeo ait, ex quacumque causa ei debeatur: paruíque referret ante mercem, an postea ei debere quid seruus cœperit. sufficere enim, quod priuilegium deductionis, perdidit.

Ad §. 7. Sed est quæsitum.

RAT. DVB. In actione tributoria vocatur dominus in tributum cum cæteris mercis creditoribus, sicut alius extraneus quilibet *l. 1. sup. §. int roduxit inst. quod cũ eo qui in alien. potest.* Atqui neque alij creditores cũ domino vocãtur in tributum, quàm qui sunt creditores eiusdem mercis, neq; qui mercis creditores sunt, vocantur, si ex qua alia causa ipsis debeatur, vt diximus in §. præcedente. Ergo & dominus mercis partiri ex merce cum cæteris omnibus creditoribus debet, & in tributum vocari, siquid ei ex causa illius mercis tantùm, non etiam si aliunde quid ei debeatur: ne alioqui in eo, in quo habendus est, pro extraneo creditore melioris tamen condicionis sit, quàm cæteri extranei. Contra mentem & propositum Prætoris qui hoc edicto videtur id egisse, vt in hac tributoria actione dominus cum cæteris creditoribus concurrens in omnibus & per omnia ad instar extranei creditoris redigeretur.

DEC. Id vnum Prætor egit hoc edicto, vt domino auferret priuilegium deductionis quod habet in actione de peculio, satisque punitur ea domini scientia & patientia in hoc quod priuilegium illud deductionis perdit: nec etiam in eo puniendus est, vt extra causam mercis, nec creditor esse videatur. Ergo non tantùm partiri ex merce dominus debet, siquid ei ex mercis causa debeatur, sed etsi ex alia quacunque causa: adeò vt nec referat, an ante mercem, an postea deberi aliquid ei cœperit: cùm & creditoribus cæteris & Prætori ipsi sufficere debeat, quòd suum deductionis priuilegium perdiderit, vt Vlpianus ex Labeone hîc scribit: non enim domino iniuria fieri debet, quamuis in tributum vocetur, vt scriptum est in *l. 7. in princ. inf.*

8 ¶ Quid tamen siqui contrahebant, ipsam mercem pignori acceperint? puto debere dici, præferendos domino iure pignoris.

Ad §. 8. Quid tamen.

RAT. DVB. Non potest dominus à seruo suo pignus vllum accipere, cùm nihil suum habeat seruus quod pignori dare domino possit *tot. tit. Cod. si alien. res pign. dat. sit.* Non ergo potest imputari domino, cur à seruo pignus non acceperit: alioqui deterior facilè fiet condicio domini quàm cæterorum creditorum, quæ tamen melior esse deberet. Sed & eadem ratio facit, vt neque pignoris obligatio possit subsistere, etiamsi aliis creditoribus eam mercem idem seruus pignori dederit, cùm dominus serui sit etiam dominus mercis, nec quòd dominus eum seruum in eiusmodi merce negotiari patiatur, facere potest, vt pignoris quoque dationem permisisse videatur, quæ nec tum permissa esse intelligitur, cùm dominus expressa voluntate cum seruo contrahi iussit *l. dominum 3. infr. quod iuss.* Nihil ergo referre potest, an seruus mercem ipsam pignori dederit aliis creditoribus an non dederit.

DEC. Pignoris datio valet non solùm si à domino facta sit, sed etsi ab alio dummodò ex domini voluntate *l. alienã 20. supr. de pignor. act. l. 1. 2. & pass. d. tit. C. si alien. res pignor. dat. sit*, adeóque dissimulatione *l. mulier 11. C. de distract. pignor.* Atqui cùm dominus sit & patitur seruum suum peculiari aliqua merce negotiari, satis pati intelligitur, vt det pignori. Quid enim aliud est negotiari quàm quoquo modo contrahere? Aut quis vnquam dixit pignoris dationem extra causam negotiationis esse? Ideóque certè plus potest seruus cui negotiari permissum est, quàm qui cõtrahere ac dominũ ipsum in solidum obligare iussus fuit: *d. l. dominum*, quia obligatio personæ, nihil commune habet cum obligatione bonorum, vt ibi dicemus, & constat ex *l. sed etsi 25. §. si tamen 14. supr. de hered. petit.* alioqui censerentur obligata bona debitoris omnia hoc ipso, quòd esset obligatus, quod tamen falsissimum est, extra eas causas, de quibus in *tit. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr. infr. &* C. & siquæ aliæ sunt similes, quæ priuilegium habent tacitæ hypothecæ. Idque probat etiam optimè hic §. cum *§. planè 17. infr. hac lege.* Sed tamen obserua, vt cæteri creditores pignoris iure domino præferantur, pignoratam esse debere mercem ipsam, aut quid aliud ex iis quæ mercis nomine recepta sunt. At non etiam aliud quicquam ex domini bonis. Non enim scientia & patientia illa dominii in huius mercis negotiatione, ex qua ius pignoris dandi colligimus ad alia quoque bona extendi potest. Quod autem dicimus ea ratione futurum, vt deterioris condicionis sit dominus, quàm cæteri creditores, cùm neque mercem illam quæ iam sua est, neque aliud quippiam à seruo pignori accipere dominus possit. Verum quidem est, sed rationem iuris certam immutare non potest, cùm imputare sibi dominus debeat, cur sciens passus sit negotiari seruum, cùm posset ei prohibere ne negotiaretur, aut saltem ne mercem ipsam, vel quid aliud pignori daret. Nam & potest certum genus contractus prohiberi *l. sed si pupillus 11. §. condicio supr. tit. prox.* & ipsa præsertim pignoris datio, *l. vlt. C. de rebus alien. non alienand.* Quod si dominus pignoris dationem non prohibuerit, prudenter facit creditor, si mercem ipsam pignori accipiat, quia pignoratitiorum creditorum priuilegia ex tempore incipiunt accepti pignoris. Cæterorum verò non ex tempore, sed ex causa *l. priuilegia 32. infr. de reb. auctor. iud. possident.* Nisi quod quidam etiam ex creditoribus pignoratitiis anterioribus aliis interdum postponuntur, vt in *l. interdum 5. infr. qui potior in pignor. hab. l. assiduis 12. Cod. eod. tit.* Hunc tamen §. Galli parum curarent, apud quos pignorum mobilium persecutio hypothecaria nulla est, si ab alio quàm ipso debitore possideantur. Id enim est quod aiunt, *Les meubles n'ont point de suite.*

9 ¶ Siue autem domino, siue his, qui in potestate eius sunt, debeatur, vtique erit tribuendum.

Ad §. 9. Siue autem domino.

RAT. DVB. Prætor in hoc edicto in tributum vocauit dominum cum cæteris mercis creditoribus *§. in tributum supr.* & quidem tanquam extraneum creditorem *l. 1. supr.* non etiam eos, qui in eius potestate sunt, siquid ipsis quoque debeatur. Ergo soli domino ex hoc edicto tribuendum est, & partiendum ex merce siquid ipsi debetur, non etiam siquid aliis, quos habet in sua potestate.

Dec. Quod iis debetur, qui in potestate domini sunt, ipsi quoque domino deberi intelligitur *l. sed si damnum 9. §. huic definitioni infr. de pecul.* vnde est, quod actione de peculio conuentus dominus id quoque deducit quod ipsis debetur, vt ibidem scriptum est: satis ergo est, quod conuentus actione tributoria priuilegiũ illud deductionis amittat, quod in actione de peculio haberet, nec prætereà ipsius etiam pecunię quę debetur his qui in potestate domini sunt iacturam facere dominus debet *§. sed est quæsitum 7. in fin. supr.* cùm sit ipse creditor: alioqui afficeretur iniuria, quod tamen fieri non debet, quamuis in tributum vocetur, vt idem Vlpianus noster scribit in *l. illud quoque 7. in princ. infr.*

10 ¶ Sed si duo, pluréve domini sint: vtique omnibus tribuetur pro rata debiti sui.

Ad §. 10. Sed si duo.

Rat. dvb. Edictum Prætoris de tributoria actione non de alio domino locutum est, quàm qui scierit, & passus sit negotiari seruum in peculiari merce, eúmque in tributum vocauit tanquam extraneum quemlibet creditorem *l. 1. supr. §. introduxit inst. quod cũ eo qui in alien. potest.* ergo si duo pluréve sint domini, quibus debeatur, non illis tribuendum est pro rata debiti sui, sed ei soli qui tributoria conuenitur. Dec. Non debet esse deterior causa domini eiusdémque creditoris, quàm aliorum creditorum, cùm hoc plus iuris habeat, quàm cæteri creditores, quod sit dominus *arg. l. 1. §. vlt. inf. si à parente. quis manum. sit.* Plus etiam quàm dominus alter qui seruum suum in ea peculiari merce negotiari passus est, quod ille nec sciuit nec passus est, sed ignorauit, vnde est, quod ex eius persona potest deducere id omne quod ignorãti condomino debetur, quamuis per actionem tributoriam ex propria sua persona conueniatur *l. 3. in princ. supr.* Ergo verũ est & extra omnem omnino dubitationem, quod hîc scribitur, si duo pluréve domini sint, vtique omnibus pro rata debiti sui tribuendum esse. Idque significat dictio *vtique* sine dubio scilicet ac sine vlla distinctione: quid ergo si vnus tantùm creditor appareat? dicemus in *§. vlt. infr.*

11 ¶ Non autem totum peculium venit in tributum: sed id duntaxat, quod ex ea merce est: siue merces manent, siue pretium earum receptum [a] conuersúmve est in peculium.

Ad §. 11. Non autem totum.

Rat. dvb. Iniuria fieri videtur creditoribus si non iis ex toto peculio satisfiat, cùm habeant obligatum dominum actione de peculio non solùm si eo ignorante seruus contraxerit *l. nec seruus 41. infrà de pecul.* sed etiamsi eo prohibente *l. si quis seruum 29. §. 1. l quoties 47. eod.* quanto magis cùm sciuit & passus est dominus seruum in peculiari aliqua merce negotiari? Dec. In actione de peculio totius peculij ratio habetur, quia pro eo incommodo habet dominus hoc commodum quod deductionis priuilegio vti potest, vt in eo quod ipsi eisque quos in sua potestate habet debetur, omnibus præferatur *l. sed si damnum 9. §. peculium & seqq. l. ex facto 52. inf. de pecul.* at in actione tributoria non habetur ratio totius peculij, sed eius tantùm mercis qua dominus sciente ac patiente domino negotiatus est, & si quid inde receptũ sit, quia pro eo incommodo habent creditores hoc commodum, quod pari iure certant cũ domino, ac si esset ille extraneus creditor, nec priuilegium vllum deductionis timent. Ergo apud se explorare debet, an expediat agere tributoria, an de peculio *l. aliquãdo 11. inf.* nec possunt conqueri quasi minùs cõsecuti sint ex ea actione, cuius naturapassa non est, vt plus cõsequi potuerint *§. cæterùm institut. quod cũ eo qui in alien. potest.* Fieri enim & sequi condẽnationem necesse est ex natura cuiuslibet propositæ actionis, cuius fines prætergredi, neque Prætor potuit dictando formulã, neque iudex pronunciando, proindeſi tributoriam creditores elegerint sibi imputent: nec enim volenti fit iniuria *l. in diem 9. §. 2. de aqua & aquæ plu. arcend.* voluerunt autem certè qui maluerunt *l. si patre cogente 22. infr. de rit. nupt.*

a *Siue merces manent, siue pretium earum receptum.* Rat. dvb. Aliud est merx, aliud verò mercis æstimatio & precium *l. si alij 42. §. 1. supr. de vsufr. l. 1. de rer. permut.* & cuiusq; rei preciũ non tantũ merx non est, sed neq; ex merce, at potiùs ex negotiatione percipi intelligitur, vt suprà diximus ex *l. venditor 21. infr. de hered. vel act. vendit.* Ergo in tributoriã ita demùm venire merces debent, si maneant & durent, non etiam si venditæ iam sint, earumq; precii conuersum sit in peculium, cùm in hac actione peculij quod extra mercem merciſq; causam est, ratio nulla habeatur *§. prox. præced.* Dec. Nihil interest, quantũ ad hanc actionẽ pertinet, an merces maneant, an verò vẽditæ sint & earũ precii conuersum in peculium: censetur enim precium quod ex iis receptum est subrogatum esse in ipsarum locũ, vt eatũ vice tribui & distribui debeat, quia nec consumptũ videri potest, quod in corpore patrimonij retinetur *l. sed quod inde 71. & seqq. infr. de legat. 2.* & præterquã quod dici solet subrogatum sapere naturam eius in cuius locũ subrogatũ est *vulg. l. si quis eum 10. §. qui iniuriarũ supr. si quis caution.* Prætor etiam verbis edicti huic rei optimè prospexit. Constituit. n. vt non tantùm merx tribui deberet, sed etiam quod ex merce receptũ esset, ne dubitari posset, de precio quoq; tribuẽdo, cæterisq; omnib. quę ex mercis negotiatione accessissẽt *§. introduxit inst. quod cum eo qui in alien. potest.* nec enim semper precium succedit loco rei, sed aliquibus tantùm casibus, vt puta in iudiciis vniuersalib. *l. si & rem & precium 22. supr. de hered. petit.* vbi diximus.

12 ¶ Sed etsi adhuc debeatur mercis nomine à quibusdam, quibus solebat seruus distrahere: hoc quoque tribuetur, prout fuerit receptum.

Ad §. 12. Sed etsi adhuc.

Rat. dvb. Quod adhuc à quibusdam debetur mercis nomine nondum est eius cui debetur: est enim vnusquisque dominus eius pecuniæ quã debet *l. 1. infr. de liber. legat.* ergo nõ potest in tributũ veniri: Domini enim est tribuere ac distribuere, nec nisi domino distributionem Prætor permittit, vt scribit Iustin. in *§. introduxit inst. quod cum eo.* Dec. Quod debebatur si solutũ sit, fit creditoris, alioqui solutio nõ pareret liberationem, si pecunia non fieret accipiẽtis, & quidem in totum & irreuocabiliter *l. si rem 20. l. si quis aliam 47. l. si alieni. 78. l. qui res 98. in princ. de solut. l. si non sortẽ 26. §. si centum supr. de condict. indeb.* Ergo potest hoc q; adhuc mercis nomine debetur in tributũ venire eo demũ tẽpore quo solutũ & receptũ fuerit, ac proinde si per partes soluetur, q; plerũq; fit, prout receptũ fuerit, quomodo Vlp. hîc loquitur.

13 ¶ Si præter mercem seruus iste in taberna habeat instrumentum, an hoc quoque tribuatur? & Labeo ait, & hoc tribui. & est æquissimum. plerumq; enim hic apparatus ex merce est, immò semper. Cætera tamen quę extra hæc in peculium habuit, non tribuentur, vt puta argentum habuit, vel aurum: nisi si hæc ex merce comparauit.

Ad §. 13. Si præter mercem.

Rat. dvb. Instrumentum quod habet seruus in taberna eius mercis nomine quã negotiatur sciente domino, licèt mercis gratia comparatum proponatur, attamen neque merx ipsa est, neque quicquã ex merce receptum, ideóq; apparatus dicitur elegantèr, vt intelligamus parari ad mercis negotiationem. Ergo neq; ex verbis, neq; ex sententia edicti in tributum venire potest: Prætor enim non nisi de merce locutus est, & de eo quod ex merce paratum esset *§. introduxit institit. quod cum eo qui in alien. potest.*

Dec. Apparatus hic plerumque imò semper ex merce est, eiúsque impensa si non ipsi merci, saltem mercis negotiationi imputatur, quoniam aliter fieri negotiatio non posset: si qua tamen in taberna sint extra hoc instrumentum, quæ seruus hic in peculiũ habuerit, vt puta argentum, vel aurum: ea verò non tribuentur, quia nihil commune habent cum merce, nisi proponas ex merce ipsa fuisse comparata. Quo casu in tributum venient ex verbis illis edicti *& quod ex merce receptum erit d. §. introduxit iunct. §. non autem totum sup.*

14 ¶ Itẽ si mãcipia in negotiatione habuit ex merce parata, etiã hęc tribuẽtur.

Ad §. 14. Item si mancipia.

Rat. dvb. Mancipia non cõtinentur mercis appellatione *l mercis appellatione 207. de verb. signif.* non quia nec mobilium nomine veniãt, vt quidam putant *arg. l. mercis appellatio 66. eod.* [veniunt enim vt constat ex *l. ... §. Neruæ filium infr. de acquir. poss.*] sed propter dignitatem hominum, quorum gratia merces, cæteraèque res omnes à natura cõparatæ sunt, vt diximus ad *l. 1. §. 1. supr. ex l. iust: iustinè 44. infr. de ædilit. edict. iunct. l. vetus fuit quæstio 68. supr. de vsufr. l. in pecudum 28. de vsur.* Ergo nec possunt venire in tributum per actionem tributoriam. Dec. Mercis appellatio in hoc edicto latiùs sumitur, vt etiam seruos fallones, vel sarcinatores, vel textores, vel venaliciarios cõprehendat *d. §. 1.* at non etiam cætera mancipia, nisi si qua sint ex merce parata, de quibus solis agit Vlpianus in hoc *§.* Etsi enim mercis appellatione non veniunt, attamẽ veniunt appellatione eius quod ex merce receptum est: nam & pecunia veniret *d. §. non autem & seq. supr.* cùm tamen nemo vnquam dixerit pecuniam mercis appellatione comprehendi *l. prima, infrà de rerum permutat.* quæ nec merce æstimari potest, sed ad æstimandas merces præcipuum vsum suum præstat *l. si ita fideiussorem 42. infrà de fideiuss.*

15 ¶ Si plures habuit seruus creditores, sed quosdam in mercib. certis: an omnes in iisdem confundendi erunt, & omnes in tributum vocandi? vt puta duas negotiationes exercebat, (sagariam, & linteariam) & separatos habuit creditores, puto separatim eos in tributum vocari. vnusquisque enim eorum merci magis, quàm ipsi, credidit.

Ad §. 15. Si plures.

Rat. dvb. Cùm idem seruus plures habuit negotiationes sciẽte domino, puta sagariam de qua in *l. cùm duobus 52. §. quidam infr. pro socio*, & lintearium, verum est omnium nomine tributoriam actionem in dominũ cõpetere, & in vtraq; negotiatione dominũ extranei loco habendũ esse: quidni ergo creditores omnes inter se cõfundendi erunt. cum quibus ipse etiã dominus cõfunditur? aut cur plures tributorias actiones inter eos inducamus, quib. possit vna sufficere? præsertim cũ vnus tantũ seruus sit, ex cuius contractib. dominus cõueniatur: nã & dici solet in potestate cuiuslibet debitoris esse adiiciendo sibi nouos creditores priorũ causam deteriorem facere *l. 1. §. 1. infr. de separat.* Dec. Plurib. ab eodem seruo factis negotiationib. diuersarum merciũ, si quosdã creditores in certis mercib., alios verò in aliis habuit, nõ possent omnes in iisdem mercib. confundi, simúlq; in tributũ vocari sine manifesta eorũ iniuria, qui in negotiationem vtiliorẽ credidissent, quia vnusquisq; eorũ qui pro illa tantũ negotiatione creditores esse voluerunt, non tam seruo, quàm merci ipsi pecunias suas credidisse intelligũtur: alioqui eueniet facilè, vt ex vniusre mercéve alij indemnes fiant, alij damnũ sentiãt, vt in *§. prox. seq.* Vlpian. ait, ergo quemadmodum seruus hic separatos habuit creditores, ita & separatim eos in tributũ vocari oportet, nec alij inter se cõfundẽdi sunt, quã qui ad eiusdẽ mercis negotiationẽ pertinẽt, quã solã intuiti sunt, cũ crederent: nec tantùm hoc casu separatio fit creditorum, sed aliis etiam pleriſque, in quibus ratio aliqua æquitatis ita fieri suadeat, vt in *d. l. 1. de separat. l. si certarum 7. §. 1. de test. ami. milit.*

16 ¶ Sed si duas tabernas eiusdem negotiationis exercuit, & ego fui tabernæ, (verbi gratia) quam ad Hucinum habuit, ratiocinatur, alius eius, quam trans Tiberim: æquissimum puto, separatim tributionem faciendam: ne ex alterius re mercéve, alii indemnes fiant, alii damnum sentiant.

Ad §.16.Sed ſi duas.

RAT. DVB. Diuerſitas locorum non inducit diuerſitatem negotiationum,parúmq; intereſt vbi ſit taberna,& in qua quis pecuniam crediderit,dúmodo vtraq; taberna ad eandem negotiationem pertineat, quia non mutat cauſam actionis locus vendendi emendíve,cùm ſemper verum ſit creditam eſſe pecuniam in eiuſdē mercis negotiationem *arg. l. cùm interdum 4.ſupr.tit.prox.* Ergo quamuis ſeparandæ ſint negotiationes,cùm plures ſunt, & ſingularū negotiationū creditores,vt diximus in *§.præced.* non tamē ſeparandæ ſunt tabernæ eiuſdē negotiationis, quāuis diuerſę ſint,& diuerſorum locorum,præſertim ſi ſint in ciuitate, puta Romæ, vna ad Buccinū aureum in quarta vrbis regione, alia trās Tyberim, vt Vlp.hîc ponit. DEC. Fieri interdum poteſt,vt cuius quoque mercis diuerſæ ſint in eadem etiam vrbe negotiationes, vt ſi quis duas tabernas eiuſdem negotionis exerceat, quarum vnaquæque ſuos creditores ſuóſq; debitores habeat, ſuas deniq; rationes ab alterius tabernæ rationibus ſeparatas: q cùm euenit æquiſſimum certè eſt, ſeparatim tributionem fieri, nec tabernas earúmque rationes quæ ſeparatæ ſunt confundi,ne,vt Vlp.ait,ex alterius re, mercéve,alij indemnes fiāt, alij damnum ſentiant. Separata enim coniung: nunquam oportet, neque coniuncta ſeparari quoties ex ea mutatione alius damnum & incommodum ſenſurus eſt.

17 ¶ Planè ſi in eadem taberna merces deferebantur:licet hæ, quæ exſtēt, ex vnius creditoris pecunia ſint comparatæ:dicendum erit,omnes in tributum venire,niſi fuerint creditori pigneratæ[a].

Ad §.17.Planè ſi in eādem.

RAT.DVB.Cauendū eſt,quantum fieri poteſt,nē ex alterius re vel merce alij indēnes fiant,alij damnū ſentiant,vt ſcriptum eſt in *§.prox.ſupr.* At qui tū quoque cū merces omnes in vnā cādémq; tabernā deferebātur,ſi eæ quę extant cōparatę fuerūt ex vnius creditorū pecunia,& ille tamē cæteris creditorib.omnib.in iis mercib.non præferatur, eueniet vt ex ipſius mercibus,alij creditores indēnes fiāt,alij verò dānum ſentiant, cùm ſi hic creditor pecuniā ſuā ad eas merces cōparandas nō credidiſſet, hæ hodie nō extarēt in taberna, neq; in tributū venirēt,ergo dicēdū eſt,nec hodie in tributū illas venire, ſed in iis prędferendū eſſe illū,ex cuius pecunia cōparatę fuerunt,ne alioqui ex ipſius dāno cæteri creditores indēnes fiant.DEC.Res quæ ex pecunia mea cōparata eſt,nō ideò mea eſt,adeóq; nec mihi obligata,ſi pupillū & militē excipias,quib.ſpeciali quodā priuilegio ius illud cōceſſū eſt *l. ex facto 52. verſ. planè ſi ex re pupilli inf.de pecul.l.ſi vt proponis 8.C.de rei vendic.l.3.C.arbitr.tutel.* licuit neque pecunia redacta ex re furtiua eſt, furtiua *l.qui vas 48.§.vlt.de furt.* neque res empta ex pecunia cōmuni eſt cōmunis *l. ſi vnus 67.§. 1. pro ſocio*,neque pecunia redacta ex re pignorata eſt, pignorata vel contra *l. idemq; eſt 7.in fin,infr.qui potior.in pigno.hab.* ergo etiamſi merx illa extet adhuc quæ ex vnius creditorū pecunia cōparata eſt, nullū tamen priuilegiū habere poteſt creditor, cui⁹ pecunia fuit, vt in ea merce prędferri cęteris debeat,cū neque iure dominij neq. iure pignoris poſſit dicere ſe potiorē: ſibíq.debet imputare,cur cùm pecuniā crederet,nō cauerit ſibi, vt merx quæ ex illa pecunia emeretur, eſſet ſibi pignorata:quo caſu proculdubio pignoris iure præferretur,vt ſubiicit Vlp. in hoc §. & iā diximus in *§.quid tamē 8.ſupr.* nā & q magis eſt,ſi quis rē ſuā vēdiderit habita fide de precio,atq.ita dominiū trāſtulerit,nec tamē preciū acceperit,etiā in ea ipſa re quā vēdidit cæteris creditorib.omnib.pignoratitiis poſtponetur, Chirographariis verò nō præferetur,niſi ſpecialē in ea re hypothecam ſibi exceperit: quo vno caſu placuit habere illū ius prælationis *l.licet 7.C.qui potior.in pign.hab.l quāuis 17.C.de pignor.* pōnēdū tamen eſt habitā fuiſſe fidē de precio,alioqui dominium rei venditæ non trāsferretur in emptorē *l.quod vendidi 19.l vt res 53.infr.de contr.empt.* & conſequenter iure prælationis non indigeret cui vindicatio competeret *§.prox.infr.*

a *Niſi fuerint creditori pignoratæ.* RAT.DVB. Inter creditores ille qui ſaluā fecit pignoris causā, vt puta qui pecuniā credidit, ad refectionē ædificij pignorati habet ius nō tātū tacitę hypothecę *l.1.inf.in quib. caus.pign.vel hypoth.tacit.contr.* ſed etiā prælationis *l.interdū 5.qui potior.in pign.hab.l.creditor 25.ſup.de reb.credi.* quidni ergo multo magis ille qui præbuit pignoris causā ſiquidē lōgē plus eſt eā prębere, quā ſaluā facere:atqui præbet causā pignoris ille qui pecuniam credit ad emēdas merces: nec.n. aut aliis pignorari poſſēt ſpecialiter,aut venire in generalē obligationē bonorū debitoris, ſi nō hic creditor ad eas emēdas pecuniā credidiſſet,ergo hic quoq; priuilegiū vtrūque habere debet,& taciti pignoris & prælationis, nec proindeindiget cōuētione illa quā Vlp. hîc requirit,vt fuerint ei pigneratæ.DEC.Faborabilior ille eſt,qui credidit vt ſaluā faciat,quā qui vt prębeat pignoris causā, nō quia pl⁹ nō ſit eā prębere quā ſaluā facere,ſed quia ei qui prębet imputari poteſt,cur nō ſibi meliùs proſpexerit per cōuentionē expreſsā de pignore,cū potuerit in ea re quę ex ei⁹ pecunia emē da erat,nō tātū obligationē pignoris,ſed etiā priuilegiū prælationis ſibi acquirere,dummodo ſpeciali cōuentione pignoris in eare ſibi cōſuluiſſet *d.l licet 7.C.qui potior.in pigno.hab.* at nihil imputari poteſt ei, qui ſaluā fecit pignoris causā,cùm nō ſōlū poſterior cōtraxerit, ſed etiā in refectionē ædificij iā obligati anteriorib.creditorib⁹,quib.nec vlla ſua cōuentione derogare potuiſſet,qua ratione, nec vllā cauſam habuiſſet credēdæ in eā rē pecuniæ,ſi nō fuiſſet inuitatus priuilegio illo prælationis,q tamē cōcedi ei nō poterat,niſi inducto priùs in neceſſariū antecedēs alio priuilegio tacitæ hypothecę. Quomodo.n. poſſet in pignore prędferri,ille qui nullū pignoris ius haberet?*l.Ariſto.3.inf quæ res pig.obl.poſ.* nec tamē magis ipſius intereſt,quā cęterorū creditorū omniū,vt omnib. ipſe prędferatur,ne alioqui ſi nolit credere in refectionē prędij & ędificij iā obligati metu amittēdæ pecuniæ, pereat cæteris pignus,.q ille ſua pecunia ſaluū facturus eſſet: ergo creditori qui pecuniā dedit ad emēdas merces ex eādem poſtmodū comparatas,de quo Vlp.hîc loquitur,imputari poteſt & deber,cur eas pignori ſibi dari non curauerit,ſi id agebat,vt in ijs præferretur cæteris, nec in tributum venire cogeretur.

18 ¶ Sed ſi dedi mercē meā vendendā,& exſtat:videamus,ne iniquū ſit in tributum me vocari. & ſi quidem in creditū ei abiit,tributio locum habebit enim verò ſi nō abiit: q a res vēditæ nō alias deſinūt eſſe meæ,quāuis vēdidero,niſi ęre ſoluto

ſoluto,vel fideiuſſore dato,vel aliàs ſatisfacto:dicēdum erit,vindicare me poſſe.

Ad §.18.Sed ſi dedi.

RAT.DVB. Cùm dedi mercem meam vendendam ſeruo tuo negotiatori,eáque ipſi vendita & tradita eſt, non dubitatur quin contractus emptionis & vēditionis perfectus omnino ſit quippe qui conſenſu ſolo perficitur,adeò vt neque traditionem vllam exigat, réſque vendita periculo ſit emptoris,etiam priuſquàm tradita ei fuerit. *§.cùm autem inſt.de empt.& vendit l.1.& tot.tit.C.de pericul.& commod.rei vendit.l.neceſſariò 8.infr.eod ill.tit* ergo non poteſt dubitari, quin abierim iam in creditum factúſq; ſim creditor huius mercis peculiaris,cùm in creditum iri ex quolibet contractu poſſit etiam verborum *l.2.§.creditū & §.vlt.ſupr.de reb.credit.* conſequenter inutilis & ridicula videtur ea diſtinctio quam Vlpianus hîc adhibet, an in creditum iam abierim, nécne,vt priore caſu in tributum vocari debeam, etiamſi merces extent quas vendidi: poſteriore verò vindicare eas poſſim quaſi adhuc meas necdum alienatas.

DEC.Ex ceteris quidem contractibus ſi ſint habiles ad tranſlationem dominij, transfertur dominium per traditionem *l.qua ratione 9.§.hæ quoqueres l.traditio 20.l.nunquam nuda 31. infr. de acquir.rer.domin. l. traditionibus 20. Cod. de pact.* Sed in contractu venditionis ſpeciale ius eſt ex lege 12. tabul.vt vēditæ res & traditæ quamuis à domino,non acquirātur tamen emptori,donec precium ſit ab ipſo ſolutum, aut aliter eo nomine ſatisfactum puta datis fideiuſſoribus,aut quo alio modo vt iam attigi ad *§.præced.ex l.quod vendidi 19. l. vt res 53. infr. de contr. empt. §.venditæ inſtit.de rer.diuiſ.* & Vlpianus in hoc §. diſertè ſcribit. Ergo neceſſaria & optima diſtinctio eſt,quam hîc Vlpianus adhibet, an in creditū iam abierim earum mercium nomine quas vendidi,an non,id eſt an dominus manſerim,an verò ex domino factus ſim creditor: Priore caſu non venient merces in tributū,quia nondū ſunt tabernæ, ſed meæ, ita vt tanquam meas vindicare illas iure poſſim, cùm neque precium mihi ſolutum ſit, neque aliter eo nomine ſatisfactum. In tributum autem ſicut veniunt eæ tantùm merces, quæ ſunt domini tabernam exercentis: ita neque alij creditores vocantur, quàm qui veniunt iure creditorū, in quo numero ij non ſunt, qui tanquam domini actionem in rem habent, ſed illi tantùm qui perſonalem. At poſteriore caſu, cùm merces meæ eſſe deſierint, & negotiationem,tabernámq; auxerint, non alio vtique quàm creditoris iure cenſeri poſſum *l.creditores 10.cum ſeqq. de verb.ſignific.* & ideo me in tributum cum cæteris vocari neceſſe eſt, atque ita perdere quod plus erit in mercium precio quàm illud erit, quod per tributoriam conſequi potero. Nec enim tributoria vnquam datur in ſolidū, ſed facta totius mercis & eius quod inde receptum eſt, æſtimatione primum: deinde inter creditores omnes diſtributione pro rata portione eius quod ſingulis debetur *§.ſed ſi duo & paſs. ſupr.* niſi cùm vnus tantum eſt creditor quo caſu poteſt ille ſolidum conſequi, ſed præſtita cautione de refundendo eo quod amplius ſua parte perceperit, ſi alios contingat emergere creditores *§. vlt. infr.* alioqui ſoluere id eſſet non diſtribuere. Ex quo intelligimus eum qui rem ſuam immobilem vendidit & tradidit, ſi tam ſtultus fuit, vt temerè fidē habuerit de precio, quod ei ſolutum non ſit, in ea cauſa eſſe, vt non tantùm partem precij, ſed totū ipſum precium facilè amiſſurus ſit,ſi ab alijs creditoribus hypothecarijs anteuertatur, nec proſpexerit ſibi ſpeciali conuentione pignoris in ea ipſa re conſtituti quam vendidit. Idque locus hic omniū optimè probat: & quamuis iniquum hoc eſſe pleriſque videatur, nō habet tamen venditor de quo alio quàm de ſe conqueratur, qui minus cautè negotiatus ſit, neque aduerſus periculum anteriorum creditorum melius ſibi proſpexerit: conſtat ſanè ſpecialem conuentionem pignoris in re vendita conſtituti tantū hîc poſſe, quantū poſſet ſpecialior conuentio de iure prælationis *d. l. licet* quia liberū eſt vendenti quam velit legem & conditionem rei ſuæ dicere *l. venditor 13. ſupr. commun.præd.* etiam in præiudicium creditorum anteriorum, cum in traditionibus rerum quodcumque pactum appoſitum ſit, id valere oporteat *l. in traditionibus 48. de pact.* quia nec aliter venditurus fuerat, nec traditurus *l. vlt. Cod. de pact.int. empt. & vendit.*

19 ¶ Tributio autē fit pro rata eius,quod cuiq; debeatur,& ideo,ſi vnus creditor veniat deſiderās tribui, integram portionē conſequitur. ſed quoniam fieri poteſt,vt alius quoq;,vel alij exſiſtere poſſint mercis peculiaris creditores:cauere debet creditor iſte, pro rata ſe refuſurum,ſi fortè alij emerſerint creditores.

Ad §. vlt. Tributio.

RAT.DVB.Qui priores contraxerunt, ij videntur iure potiores eſſe debere, vt ſolidum quod eis debetur conſequantur, eo ſcilicet iure quo & in pignoribus, qui prior eſt tempore, potior eſt iure *l.ſi fundū 4. & paſs. Cod. qui potior. in pignor. hab.* Aut ſaltem illi qui diligentiores fuerunt in agendo, & qui actionem occuparunt, vt euenit in actione de peculio, *l. ſi verò 10. l. ex facto 52. infr. de pecul.* Cū iura vigilantibus ſcripta ſint non negligentibus *l. non enim 16. ſup. ex quib. cauſ. maior. l. quod autem. 6.§. ſciendum l. pupillus 24. infr. Quæ in fraud. credit.* Ergo qui priores ſunt tempore in debito contrahendo, aut qui priores egerunt, non ſunt onerandi cautione de reſtituendo eo, quc ipſi plus ſua parte perceperint, ſi fortè contingat alios poſteà creditores ſiue anteriores ſiue poſteriores emergere, quia imputare ſibi debebunt illi cur tardiùs venerint.

DEC.Inter pignoratitios quidē creditores priuilegiū prælationis æſtimatur ex tępore, niſi in certis caſibus qui priuilegium prælationis meruerunt *l.1. l.interdum 5. & ſeqq. infr. qui potior.in pignor.hab.* ne ius quod ſibi facto ſuo propriāq; cōuētione quæſierunt, iis alieno facto eripiatur cōtra *l. Granius 7 1.§. pen.infr.de fideiuſſ. l.vlt.ſupr.de pact.* Pignoris enim conuentio afficit rem obligatam, & eam ſequitur quocunque ierit *l. pignoris 18.l debitorem 15.& paſſ. Cod.de pignor.* neq; hoc caſu locum habet, quod dici ſolet, poſſe debitorē quēlibet adiiciendo ſibi poſteriores creditores anteriorū cōdicione deteriorē facere *l.1. §.1.infr.de ſeparat.* Id enim ad chirographarios tātū creditores pertinet, qui pignus nō habēt,nec aliam quàm perſonalē actionē. At inter chirographarios iſtos creditores priuilegia nō ex tępore ęſtimantur, ſed ex cauſa, & ideò ſi eiuſdē tituli fuerint cōcurrūt licèt diuerſitas tęporis in his fuerit *l.priuileg.32.de reb.*

author. iudic. possid. aliàs l.18.quæ in fraud. credit. Nec proinde occupantis melior fit condicio, nisi in actione de peculio *l.prox.infr.* Cæteris igitur paribus necesse est, æqualem esse creditorum omnium condicionem, non meliorem eorum qui priores aut cõtraxerunt aut egerunt: ideóque imputari posset domino, qui diligentioribus solidum tribuisset, si non ab iis cautionem quam, suprà diximus, postulasset, quasi dolo carere, non videretur *l.dolo carere 41.infr. ad leg. Falcid. l. pen. in fin. supr. de hered. petit.* ac proinde cogendus esset de suo soluere, quod ex peculiari merce tribuere amplius non posset: quod tamen esset iniquum. Alia hodie rario est heredis, qui legis & inuentarij beneficium imploravit. Placuit enim Iustiniano, vt si creditoribus diligentioribus soluerit, nulla quoque cautione exacta, sit tamen securus salua iis qui posteriore loco veniunt aduersus anteriores repetitione *l. vlt. §. si verò creditores C. de iur. delib.* Sed ea constitutio sicuti nouum ius facit, ita nec ad alios casus extendenda est, nec ad iuris veteris, quod in actione tributoria cæterísque similibus casibus obtinebat, correctionem. Cùm ergo vno tantùm ex peculiaris mercis creditoribus agente, possit fieri, vt alij creditores sint eiusdem mercis peculiaris, possit etiam fieri, vt non sint. Certè non est interim facienda mora creditori, qui prior venit, solidúmque ei tribui debet. Quomodo enim pro rata debiti posset ei tribui nullo alio creditore apparente, ex cuius comparatione possit rata illa portio constitui? Itaque hîc necessariò euenit, quod aliàs, cùm de virili portione tractamus, vt virilis portionis appellatione totum cõtineatur *l. virilis appellatione 145. de verb. signif. l. si duobus 16. §. vlt. de legat. 1.* quia nec virilis nec rata portio vlla est, quæ non fiat per concursum, vt proinde nemine concurrente solus solidum consequatur *l. coniunctim 80. de leg. 3.* Sed tamen qui prior venit, cauere debet aduersus periculum aliorum creditorum, qui possunt emergere. Sic fit, vt æquissimo temperamento, & huiusmodi cautionũ remedio omnibus benè cõsulatur, ne quis ex alterius facto damnum sentiat, nec ex alterius dãno lucrum, deniq; vt nemo lædatur, quod semper curandum est, quantum fieri potest *l. ex his 8. in fin. quæ in fraud. credit. l. fertus dotalis 58. in fin. solut. matrim.*

6. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

NOn enim hæc actio, sicut de peculio, occupantis meliorem causam facit: sed æqualem condicionem quandoque agentium.

Ad l. Non enim 6.

RAT. DVB. In actione de peculio melior ideò est condicio occupantis *l. si verò 10. l. ex facto 52. infr. de pecul.* quia in iure & causa pari creditorum omnium æquissimum est, potiores esse illos qui diligentiores fuerunt, & sibi vigilarunt, vt proximè diximus ex *l. quod autem 6. §. sciendum l. pupillus 24. infr. quæ in fraud. credit.* Iura enim vigilantibus & diligentibus scripta sunt non dormientibus aut negligentibus *l. non enim 16. supr. ex quib. caus. maior.* Atqui eadem æquitas videtur habere locum in actione tributoria, nec dissimilitudinis ratio reddi posse. Cur non ergo & idem ius in vtraque actione constitutum est? *§. eâdem ratione vers. Institoria in fin. Instit. quod cum eo, qui in alien. potest. l. 3. §. vnde etiã infr. de iniust. rupt. vulg. l. illud 32 ad leg. Aquil. l. à Titio 108. in fine principij infr. de verb. obligat.*

DEC. Tributoria ob eam causam potissimùm comparata est, vt dominus quo sciente seruus in aliqua merce peculiari negotiatus est, cæteris creditoribus omnibus tanquam extraneus exæquetur, & vt ei priuilegium, quod habet in actione de peculio deductionis auferatur. Atqui non aliâ ratione habet hoc priuilegium, quàm quia præuenisse alios & occupasse, ac prior egisse, sibíque soluisse intelligitur *l. sed si damnum 9. §. peculium & §. præterea d. l. ex facto 52. infr. de pecul.* Ergo vt ei hoc priuilegium eriperetur, necessarium fuit ita ius cõstitui, vt in actione tributoria occupantis condicio melior non esset. Alioqui cõtradictionem implicasset, vt in ea actione melior causa esset occupantis, & melior tamen non esset condicio domini, quàm cæterorum, nisi fortè duriorem facere voluisset Prætor, vt occupationis priuilegium quod domino ademisset, cæteris tamen creditoribus saluum esse vellet: quod certè nimis durum fuisset, ne dicam inhumanum. An non enim satis esse debet creditoribus, quod priuilegium domino Prætor abstulerit *l. prox. §. sed est quæsitum supr.* neque verò iniuriam pati dominus debet, licèt in tributum vocetur, vt subiicit Vlpianus in *l. seq.* In summa noluit Prætor in actione tributoria meliorem esse condicionem domini, quàm aliorum, sed vtique nec deteriorem, imò omnium æqualem, vt Paulus hîc scribit. Generaliter igitur in actione tributoria ita ius constitui necesse fuit, vt nullo casu melior condicio esset occupantis, quod in actione de peculio diuersum est.

7. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

ILlud quoque cauere debet, si quid aliud domini debitum emerserit, refusurum se ei pro rata. finge enim condicionale debitum imminere, vel in occulto esse. hoc quoque admittendum est. nam iniuriam dominus pati non debet, licet in tributum vocatur.

Ad l. Illud quoque 7.

RAT. DVB. Non eadem ratio est onerandi creditoris, qui prior debitum petit, vt cogatur cauere domino de ipsius debito aliquo, si quod emerserit, & vt caueat se refusurum pro rata si alij creditores emerserint. Nam alij creditores ignorantur & absentes sunt, nec imputari potest domino, cur eos non diuinauerit *l. si fideiussor 29. §. si cùm debitor infr. mandat. l. si putator 31. in fin. supr. ad leg. Aquil. l. 4. §. illa etiam quæstio ad fin. infr. de doli mal. except.* At dominus qui ipse tributionem & distributionem facit, ignorare non potest, quid & quantum sibi debeatur. Alieni siquidem facti ignorantia semper probabilis est *l. vlt. infr. pro suo*, sed proprij non item *l. quamquam 7. infr. ad SC. Velleian.* Ergo quamuis æquissimum sit, eum qui ex creditoribus prior & solus venit solidum consecuturus, cauere de refundendo eo quod plus acceperit, si quid aliis deberi posteà appareat, nulla tamen aut iuris aut æquitatis ratio facit, vt æquè domino de eo quod ipsi debetur caueri oporteat, cũ possit ei imputari, cur nõ statim petat,

petat, siquid sit quod sibi deberi putet.

DEC. Non debet esse deterior condicio domini quàm aliorum creditorũ, nec ei debet iniuria fieri, quamuis in tributum vocetur, quia ideò vocatur, vt cæteris exæquetur creditoribus, non vt peiore loco sit, vt diximus ad leg. præced. Atqui aliorum creditorum nomine, qui nihil dum petunt, cauendum est domino *l. 5. §. vlt. supr.* ergo & ratione eius quod debetur domino, siquid fortè sit quod ille quandoque petere possit, hodie tamen nondum possit. Finge enim condicionale debitum aliquod imminere, id est, cuius condicio nondum quidem euenerit, sed tamen in eo sit, vt euenire breui possit. Finge etiam aliquod debitum latens & in occulto esse, quod postea possit emergere. Ideò namque prudentes nostri eleganter ita loquuntur, vt dicant æs alienum emergere, itémque creditores, id est, nunc primùm apparere: sumpta metaphora ab eo quod immersum & sub aqua latens postmodum emergit, & se exerit. His certè casibus nihil est, quod domino imputare possis: neque enim aut petere aut retinere quicquam potest debiti condicionalis nomine, cuius condicio nondum extiterit *l. cedere diem 213. de verbor. significat.* nec illius quoque nomine quod adhuc ignoretur, *l. cùm sex 55. infr. de ædilit. edict.* Ergo de domini quoque debito ex his causis ipsi cauendum est.

1 ¶ **Quid tamen, si dominus tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere: sed peculio, vel mercibus cedere paratus sit? Pedius refert, audiendum eum. quæ sententia habet æquitatem. & plerumque arbitrum in hanc rem Prætor debebit dare, cuius interuentu tribuantur merces peculiares.**

Ad §. 1. Quid tamen.

RAT. DVB. Non debet priuati cuiusquam voluntas anteponi iussui Prætoris *l. 1. §. inde quæritur infr. de oper. nou. nunciat.* Atqui Prætor vult tributionem fieri à domino, vt scribit Iustin. in *§. introduxit Instit. Quod cum eo qui in alien. potest.* Ergo non est audiendus dominus si Prætori parêre nolit, id est, molestiam tributionis suscipere, nec si paratus sit toto peculio vel totis mercibus cedere: sed cogendus est tribuere iis nimirum remediis quibus Prætori parêre in aliis partibus edicti quis cogitur, id est, captis pignoris & indictione atque comminatione mulctarum. DEC. Non iubet Prætor, sed tantùm permittit domino mercis distributionem *d. §. introduxit*, fauore scilicet ac quodammodo honore domini, cui eam facultatem concedi æquius est, quàm alij vlli ex creditoribus. Ergo ita demùm si velit. Cuilibet enim permissum est, iis renunciare quæ pro se introducta sunt *l. si iudex circumuento 41. infr. de minor. l. pen. C. de pact.* neque verendum est, vt domini voluntas in ea re iussui Prætoris antepositа videatur. Quid enim aliud agit Prætor, nisi vt & domino & creditoribus æquo iure satisfiat? Id verò si aliter quàm per distributionem à domino factam fieri potest, satisfactum est Prætori, vt in *d. §. inde quæritur*. Potest autem fieri duobus modis, qui in hoc §. proponuntur. Vnus est si dominus malit & peculio & mercibus in totum cedere, quàm suscipere molestiam distributionis. Plus enim præstat, hoc casu dominus quàm debeat, qui se facit ex creditore non creditorem *arg. l. eum qui 15. infr. de ann. legat. l. is cum quo 7. in fin. de aquæ & aquæ pluu. arcend.* Vnde est, quod qui non nisi alicuius rei nomine tenetur facere quid aut præstare, potest eam rem derelinquere *d. l. is cum quo l. Prætor ait 7. §. vltim. & l. hoc amplius 9. infr. de damn. infect. l. cùm fructuarius 64. supr. de vsufruct.* Alter modus est, si nolente domino tribuere Prætor in eam rem det arbitrum, cuius interuentu peculiares merces distribuantur. Atque ita plerunque fit, vt & domino mos geratur, & creditoribus meliùs consulatur, quibus persona domini non potest suspecta non esse magis quàm arbitri à Prætore dati, qui nullum ex distributione lucrum sperandum aut damnum timendum habeat: præter id quod suam quoque iurisdictionem Prætor meliùs hoc modo tuetur.

2 ¶ **Si cuius dolo malo factum est, quo minùs ita tribueretur: in eum tributoria datur, vt quanto minùs tributum sit, quàm debuerit, præstet. quæ actio dolum malum coercet domini. Minùs autem tribuere videtur[a], etiamsi nihil tributum sit. Si tamen ignorans in merce seruũ habere[b] minus tribuit: nõ videtur dolo minùs tribuisse. sed re comperta, si non tribuat, dolo nunc nõ caret. Proinde si ex ea merce solui sibi facit[c] vtique dolo videtur minùs tribuisse.**

Ad §. 2. Si cuius dolo malo.

RAT. DVB. Actio tributoria nascitur ex contractu, & rei persecutionem continet vt apparet ex iis quę hucusq; diximus, & ex *l. prox. inf.* ergo dãda omnimodo est creditoribus etiamsi dominus nihil dolo malo admiserit. An non enim semper æquissimum est iniquam distributionem ad æquiorem reuocari, ne cuiquam ex creditoribus fiat iniuria? *arg. l. maioribus 3. C. commun. vtriusq. iudic.*

DEC. Visum est aliquid permittendum esse domino in mercis suæ peculiaris distributione, nec quicquam ei posse imputari, tametsi minùs æquè distribuerit per imperitiam & errorem, si modò nihil dolo fecerit: Alioqui nullus erit tribuendi, & iterum tribuendi finis, si distributionem quamlibet liceat impugnare solo prætextu alicuius inæqualitatis, nullo etiam dolo interueniente. Meritò igitur placuit Tributoriam non aliter dandam esse contra dominum, quàm si is dolo malo quid fecisse in distributione probetur. Satisq; debet esse creditoribus quòd suum domino priuilegium deductionis eripitur: ob solam scientiã negotiationis quãuis nullius doli consciam. Dolus autem eius si quis in distributione interueniat per tributoriam actionem vindicatur *l. procuratoris 5. §. sed est quæsitum supr.* non enim credendum est de dolo, hîc agi calculo cuius error etiam nullo allegato dolo corrigi semper potest, nisi de eo transactum sit *leg. 1. Cod. de error. calcul.* sed de ipso etiam iure distributionis,

quam certè domino permitti non oporteret à Prætore citra voluntatem creditorum, ne is in causa sua iudex quodammodo constitui videretur contra *tit. C. ne quis in causa sua iudic. vel ius dic.* Excepto casu *l. 1. infrà. quar. rer. act. non detur.* nisi æquum putasset Prætor hocipsi priuilegium cõcedi velut in solatium amissi alterius priuilegij deductionis: sed ea tamen lege ne quid in ea distributione faciat dolo malo. Iunge *d. l. prox. infr. & §. introduxit Instit. quod cum eo qui in alien. potest.*

a *Minus autem tribuere videtur.* RAT. DVB. Comparatiuum necessariò includit in se positiuum ex cuius comparatione constituatur. Ergo aliquid vt tribuat oportet is, qui minùs tribuisse dicitur.

DEC. Etiam comparatiuum aliquando habet sensum & significationem positiui, idque cum quadam etiam elegantia, quæ prudentibus quoque nostris non displicuit: minùs enim solutum esse dicũt etiam cum nihil solutum est *l. minùs 32. de verb. signific.* Quidni ergo eadẽ locutione minus tribuisse dicetur, dominus etiam qui nihil tribuit? Non enim actionem tributoriam proposuit Prætor in eum qui nihil tribuit, sed in eum qui minus. Vnde fieret, vt in dominum qui dolo malo nihil creditoribus tribuisset, dari hæc actio non deberet, quasi cessantibus verbis edicti si nõ hic quoq; minus tribuisse dicẽdus esset. Quamquã nõ adeo simpliciter dedit Prætor actionẽ in eũ, qui minus tribuit: sed qui minus tribuerit, quã debuerit, vt cõstat ex hoc §. aut *quàm oportuerit*, vt loquitur Iustin. in §. *introduxit. Instit. Quod cum eo qui in alien. potest.* Certè autem minus tribuit, quàm debuerit, & quàm oportuerit, ille qui nihil omnino tribuit, cùm aliquid vel saltẽ minimum tribuere deberet: ponitur enim hac locutione modus comparatiuus, non ad comparationem positiui, sed ad superlatiui, & eius quantitatis, quæ maior aut aliqua præstari debuit.

b *Si tamen ignorans in mercæ seruum habere.*

RAT. DVB. Initium cuiusque rei inspiciendum est *l. 3. §. scio in fin. supr. de minor. l. si tantum 12. infr. de senatusc. Maced.* Atqui non potest videri dominus ab initio quicquam fecisse dolo, etiamsi nihil distribuerit ex ea merce quam penes seruum suum esse ignorabat. Omnis enim dolus cùm in conscientia sit, scientiam necessariò requirit. Ergo etiamsi posteà re comperta nolit eam mercem tribuere, actio tamen tributoria contra ipsum eo nomine danda non est, quæ dolum omnimodo requirit. DEC. Parum est dolum ab initio non interuenisse, si quandocunque posteà interueniat: semper enim puniendus est, tùm quoque cùm non alij quàm dolosо ipsi nocet *l. procurator 11. §. 1. infr. de doli mal. except.* multo magis si ei profuturus sit & aliis nociturus, quemadmodum in specie proposita cõtingeret, vt & in *l. si quis inficiatus 13. infr. depos.* Ergo quamuis domino non possit imputari quod ab initio iniquam distributionem fecerit, & eo tempore quo mercem aliquam ignorabat ex iis quę penes seruum erant, si tamen re comperta nolit eam mercem tribuere, nunc incipit dolo facere, atque ita tributoria actione se obstringere, vt & in *l. 2. §. circa infr. de doli mal. except.* ex hoc autem intelligimus non esse comparatam actionem tributoriam ad hoc, vt dominus cogatur distribuere, cùm si id facere nolit, nõ sit cogẽdus vt diximus in §. præced. sed ad corrigendã duntaxat iniquam distributionẽ quam dominus ipse dolo malo fecerit *d. §. introduxit*, vbi quod dicitur actionem hanc sumpsisse nomen à distributione, intellige à distributione facta, non à faciendo: non enim competere incipit actio nisi à quo tempore iniqua distributio dolo malo facta est, vt verò primum fiat à domino si velit ac nisi malit arbitrum petere à Prætore aut toto peculio totisve mercibus cedere, denuntiationis serio ac testato factæ remedium sufficere potest. Obligatio enim aliqua ne cesse est, vt præcedat actionem *l. licèt 42. §. ea obligatio supr. de procurat.* Obligatio autem quæ parit tributoriam, est quidem scientia domini coniuncta cum patientia, si causam remoram respicis: sed si proximam, non alia est quàm iniquitas distributionis dolo malo factæ à domino. Itaque quod initio huius §. Vlpianus scribit *si cuius dolo malo*, caue ne de alterius quàm domini dolo intelligas. Nam etiamsi arbiter à Prætore datus vt in §. præcedente iniquam mercium distributionem fecisset, & quidem si voles etiam dolo malo, non ideo danda erat tributoria, sed vel per appellationẽ ab eo arbitro vel aliter corrigenda erit à Prætore iniquitas distributionis *l. arbitro 9. supr. qui satisd. cogant. l. vlt. supr. famil. ercisc.*

c *Proinde si ex ea merce soluì sibi fecit.* RAT. DVB. Non facit dolo qui suum recipit *l. si donaturus 9. §. 1. supr. de condict. caus. dat.* nec si ab alio recipiat, quàm qui debet *l. repetitio 44. supr. de condict. indeb.* Atqui dominus qui quod sibi à seruo peculiaris mercis negotiatore debetur, solui sibi fecit ex ea merce, ex qua nihil alijs creditorib. distribuit, suum accepit & quidem à vero debitore. Nihil igitur dolo malo fecisse dici potest. DEC. Non potuit facere vt ex ea merce sibi à seruo solueretur, quin sciret eo saltem solutionis tẽpore seruũ eam mercẽ habuisse. Ergo cùm sciuerit, nec tamen distribuerit, neq; ab initio, neq; ex postfacto, nõ nisi dolo malo eius iniqua distributio facta esse videri potest, nec tã suum recepisse dicẽdus est, quàm alienũ pro ea parte quã habet supra ratam portionem debiti sui, cùm nemo possit suum absolutè dicere, quod cum alio vel cõmunicare vel diuidere cogendus sit.

3 ¶ Sed etsi mercem perire passus est, aut eam auertit, aut vilioris data opera distraxit, vel si ab emptoribus pretium non exegerit: dicendum erit teneri eum tributoria, si dolus interuenit.

Ad §. 3. Sed etsi mercem.

RAT. DVB. Edictum Prætoris non proponit actionem tributoriam, nisi contra dominum qui dolo malo fecit iniquam mercis distributionem, vt proximè diximus. Atqui non potest videri iniquè distributum, quod dominus ex merce distribuenda perire passus est, aut auertit, aut data opera vilioris distraxit, quemadmodum si ab emptoribus pretium non exegerit, quia nihil horum distributum est, nec distribui potuit, iniqua autem distributio esse non potest, vbi nulla est cùm non entis nullæ sint qualitates, ergo nec his casibus tributoria teneri dominus potest.

DEC. Quod dolo malo domini factum est, ne in distributionem venire potuerit, hoc ipsofacit iniquam aliarum rerũ distributionẽ, & perinde haberi debet, ac si totũ id sibi dominus retinuisset quod cũ cæteris creditoribus omnibus pro rata portione diuidere debuisset, sicuti imputamus in peculium domini omne id quod eius dolo malo factum est, quominus in peculio esset *leg. summa cum ratione 21. infr. de pecul.* Verum igitur est his omnibus casibus dominum tributoria teneri. Nec possum probare quod hîc additur *si dolus interuenit*, nisi cum interpretibus accipias *si* pro *quia*. Quibus enim verbis potuit Vlpianus exprimere apertiùs eum se casum tractare in quo domini dolus interuenerit, quàm cùm posuit dominũ eas merces quæ in distributionem venire debuerant, minoris & vilioris distraxisse *data opera*. Quid enim hoc aliud est quàm dolo malo & fraudandi consilio? Sed & pati rem perire, mercem auertere, precium mercis venditæ ab emptoribus non exigere. Quid aliud est, obsecro, quàm hæc omnia distributioni subtrahere, vt tantò iniquior fiat? Est enim totus hic §. ampliatiuus eius quod in præcedente dictum fuerat de dolo contra dominum, non tantùm præsumendo, sed etiam probando ex iis quæ fecit ante vel post distributionem. Itaque si quid mei iudicij est verba illa *si dolus interuenit* delenda esse censeo, tanquam quæ in dubio relinquant vtrùm in suprascriptis exemplis dolus domini interuenerit, quem Vlpianus non dubitat interuenisse.

4 ¶ Sed etsi negauerit dominus cuiquam deberi: videndum erit, an tributoriæ locus sit. & est verior Labeonis sententia, tributoriam locum habere. alioquin expediret domino negare.

Ad §. 4. Sed etsi negauerit.

RAT. DVB. Dominus qui deberi cuiquam negat, vt sibi totum retineat, nullam distributionem facit, nec æquam nec iniquam. Ergo nihil facit contra edictum Prætoris, vt teneri debeat Tributoria, quã Prætor non proposuit, nisi vt dolosæ distributionis iniquitas corrigeretur. DEC. Qui negat cuiquam deberi cùm tamen deberi sciat (semper enim scientia supponenda est, ad probandum aut præsumendum dolum) proculdubio facit dolo malo: est enim non modò falsa, sed etiam calumniosa negatio. Calumnia autem nunquam est sine dolo malo *l. 1. supr. de calumniat. & C. eod. tit.* cùm sit plus quàm dolus *l. si calumnitur 133. de verb. signific.* Cúmq; ea negatio non alia mente fiat, quàm vt dominus totum sibi tribuat, quod inter omnes distribui oporteret, an non iniqua si non distributio saltem tributio est? Alioqui dominum inuitabimus ad negandum etiam id, quod ita esse sciat. Quando autem habebit locum tributoria si ad eam excludendam sufficit domino negare cuiquam deberi? Siquidem certum est, per eam negationem fieri, vt distributio impediatur, quæ non potest fieri, nisi inter veros certósque creditores: negatio autẽ quantũlibet calumniosa facit rem dubiam donec probatum sit ita esse, quod negatum est *l. vlt. C. quib. ad libert. proclam. non licet.* An non verò maior fit iniuria creditoribus, quos dominus negat esse creditores, ne cum iis voceturin tributum, quàm si creditores esse fateretur, & tamen iniqua distributione eos læderet? Perinde igitur vtroque casu locus tributoriæ esse debet, vt dolus domini puniatur, & ad hoc prodesse videtur quod in hoc edicto Prætor non distributionis nomine vsus sit, sed tributionis: nec sanè iniquior distributio vlla esse potest, quàm quæ nulla est, vbi aliqua esse deberet. Esset que multo æquius actionem hanc in earum numero ponere, quæ per inficiationem crescere dicuntur, quàm pati vt dolosa illa domini negatio tributoriam excluderet. Atque ita fortasse & Labeo sensisset, & ex Labeonis authoritate Prætor aliquis constituisset, nisi visum fuisset, parcendum aliquatenus esse domino, qui ex serui sui contractibus conueniretur, nec tam amarè cum eo agendum esse, vt in alia specie Paulus loquitur in *l. si id quod 28. §. 1. de donat. inter. vir. & vxor.* & verò quæ per inficiationem crescunt actiones, eæ domino dari solent non contra dominum: sed tamen nec domini dolum in creditorum necem & perniciem impunitum manere oportet. Ergo tributoria saltem actione data puniendus est.

5 ¶ Hæc actio & perpetuò, & in hæredem datur de eo dumtaxat, quod ad eum peruenit.

Ad §. vlt. Hæc actio.

RAT. DVB. Circa honorarias actiones cùm quæritur, an sint perpetuę, id est, quæ etiam post annum dari debeant; & an in heredem dandæ sint in solidum, an de eo tantùm quod ad eum peruenit, duæ extant regulæ iuris honorarij à Paulo propositæ ex Cassio in *l. in honorariis 35. infr. de oblig. & act.* Prima est, actiones illas quæ rei persecutionem continent, id est, quibus persequimur id quod ex patrimonio nobis abest dari etiam post annum, excepta Publiciana, quæ rescissa vsucapione redditur, quia contra ius ciuile datur, itémque in solidum contra heredem. Altera est, eas quæ non continent rei persecutionem neque post annum dari neque in solidum aduersus heredem, sed tantùm de eo quod ad ipsum peruenit sicuti sit, inquit Paulus in actione de dolo malo & in interdicto vnde vi. Atqui vtraque hæc regula offenditur in actione tributoria si verum est, quod Vlpianus scribit in hoc §. actionem hanc & perpetuam esse, & in heredem dari, sed tamen de eo duntaxat, quod ad eum peruenit. Nam si rei persecutoria sit, cur non sicuti perpetua est, ita & in solidum datur contra heredem? Si verò in heredem nõ datur in solidũ, sed de eo tãtũ quod ad ipsum peruenit, quia rei persecutoria non est: cur ergo perpetua est, & post annũ quoq; datur? Extat eriã alia iuris & ciuilis & honorarij regula in *l. si hominẽ 7. §. 1. infr. depos.* quãuis aliàs ex dolo defuncti nõ soleat heres teneri in solidum, sed de eo tãtùm, quod ad eũ peruenit, si tamen is dolus ex contractu reiq; persecutione descendat, heredẽ quoq; in solidum teneri, vt euenit in actione depositi quæ licèt dolũ exigat nõ minùs quã tributoria, heredẽ tamen depositarij in solidum obligat, quia dolus ille qui per actionem depositi vindicatur ex contractu reique persecutione descendit, atqui hæc quoque regula violatur in actione tributoria, si prætextu doli quem in ea interuenire necesse est, non detur in heredem domini in solidum illud, ad quod defunctus tenebatur, sed in id tantùm quod ad heredem ipsum peruenerit.

DEC. Repetẽda hîc necessariò est distinctio illa actionum, quam attulimus ad *l. in condictione 9. supr. de cõdict. furt.* actionũ omniũ & ciuiliũ & prætoriarũ quasdam esse merè, ac sui natura rei persecutorias

ex vtraq; parte tã actoris qàm rei, aliàs è contrario prorsus pœnales nõ minùs ex parte actoris, quã ex parte rei: aliàs rei quidem persecutorias ex parte actoris siue sui natura, siue arbitrio iudicis, sed ex parte rei pœnales: quia ad puniendum eius factum aliquod conceptæ sunt, & pœnæ nomine: ideóque mixtæ quodam modo dici possunt, non quia mixtæ sint, ex rei persecutione & pœna, sed quia rei persecutio quam continent ex parte actoris præstatur à reo pœnæ nomine. Alias denique quas magis propriè ac verè mixtas possimus dicere, quæ & rei persecutoriæ sunt & pœnales ex parte quoque actoris, quòd per eas actor, & id quod sibi ex patrimonio abest & pœnam simul persequatur, quamuis ex parte rei magis sint pœnales, quàm rei persecutoriæ: quæ sunt primi generis, cùm sint omnino & ex vtraq; parte ne sui natura rei persecutoriæ: eæ non tantùm perpetuò dantur, & post annum, etiamsi sint honorariæ (ciuiles etiãn omnes indistinctè perpetuæ sunt quamuis prorsus pœnales *l. furtim 7. §. pen. iunct. l. 1. infr. arbor. furt. cæsar. tit. de perpet. & tempor. act.*) sed etiam in solidum aduersus heredem, non modò si sint ex contractu aut ex aliqua conuentione quam Prætor tueatur, vt actio de constituta pecunia & hypothecaria, aut ad exemplum ciuilis actionis comparatæ, vt Publiciana, sed etiamsi ex delicto, vt condictio, furtiua & alię quarũ exẽpla attulimus ad *d. l. 9. de cõdict. furt.* nõ tam enim vnde actio sit, hac parte inspiciendum est, quàm ad quid detur. Quæ verò sunt secundi generis, eæ si sint ciuiles, perpetuo quidem dantur, vt actio furti nec manifesti quæ tota est pœnalis ad duplum: non etiam honorariæ, vt actio iniuriarum quæ speciali iure nec heredi datur, excepta actione furti manifesti in quadruplum quam anno finiri absurdum visum est *§. 1. dict. tit. de perpet. & tempor. act.* Sed tamen nunquam dantur in heredem, quia cum crimine pœna finitur morte delinquentis, si excipias crimina læsæ maiestatis peculatus & repetundarum *l. ex iudiciorum 20. de accusat.* Sunt enim hę actiones semper ex delicto cùm ex contractu merè pœnalis actio nulla esse possit, quod absurdissimè à quibusdam tentatum est: dantur tamen etiam in heredem, de eo, quod ad ipsum peruenit, vt turpe lucrum & quod scelere quęsitum est, ei extorqueatur, vt cernere est in actione in factum, quę datur ex edicto de calumniatoribus in quadruplum, ita, vt simplum in eo nõ contineatur *l. in heredem 5. iunct. l. 3. §. vlt. l. si quis ab alio 7. in princip. & §. 1. supr. de calumniat.* Nec aliud esset in ipsa quoque furti actione, si non in eam rem singulari iure comparata esset condictio furtiua quę in solidum competit aduersus heredem, ac proinde suprà etiam quàm ad eum peruenerit *d. l. 9. de condict. furt.* sicuti ex eo constat, quod nec actio vi bonorum raptorum, quæ & prætoria & verè mixta est, datur tamen in heredem de eo quod ad ipsum peruenit, contrà quàm in omnibus mixtis actionibus & ciuilibus & prætoriis receptum sit, hac ipsa ratione, quia putauit Prætor sufficere condictionem *l. 2. §. vlt. infr. vi bonor. rapt.* At quæ sunt tertij generis actiones, id est, quæ rei persecutionem solam ex parte actoris continent, siue sui natura siue arbitrio iudicis, non etiam pœnam vllam, & tamen pœnales sunt ex parte rei quòd ipsam rem quam actor persequitur præstare cogatur reus pœnæ nomine actione in factum & dolum eius concepta: eæ verò perpetuæ quidem sunt, vt etiam post annum dentur, sed tamen non dantur in heredem in solidum, sed eatenus tãtùm, quatenus ad eum peruenit. Huius generis actiones ciuiles nullæ sunt, sed honorariæ permultæ, de quibus ferè omnibus scripsimus in postrema parte Chiliadis nostræ de *error. pragmat.* Et quidem si de iis quærimus, quæ arbitrio tanrùm iudicis rei persecutionẽ continẽt, peti exẽpla possunt ex actione illa in factũ, quæ datur ex edicto Prætoris de *alien. iudic. mut. cauſ. fact. l. 4. §. vlt. cum trib. leg. ſeq. ſupr. ill. tit.* Et ex actione rerũ amotarũ quæ in eo maximè differt à condictione furtiua ex parte actoris *l. ſi cũ dos 8. §. 1. & l. ſeq. infr. rer. amot.* Sed in eo magis ex parte rei quod cõcepta est pœnæ nomine, & ad puniendum factum eius personæ quæ res amouit, ex quo fit potissimũ, vt nõ detur in solidum cõtra heredem quomodo furtiua condictio, sed de eo tãtùm quod ad heredem peruenit *l. vlt. C. eod.* Si verò de aliis quæ sui natura sunt merè rei persecutoriæ ex parte actoris, & tamen pœnales sunt ex parte rei, quas permultas esse diximus, & de quibus in *l. huius actionis 9. §. 1. infr. quod falſ. tutor. author. l. in venditionem 8. §. vlt. cum legib. ſeqq. de reb. author. iudic. poſſid.* Sunt illę quidẽ duorũ generum, aliæ enim ex delicto nascũtur, vt eæ de quibus in proximè dictis legibus, aliæ verò ex contractu vt tributoria. Sed tamen in eo similes sunt & eiusdẽ iuris quod cùm sint pœnales ex parte rei, nunquam in eius heredẽ dãtur in solidũ, sed de eo tantùm quod peruenit, vt de Tributoria scriptum est apertissimè in hoc loco. Itẽ in eo quod sunt perpetuę, & post annum quoq; dantur in quo maximè differunt ab illis, quæ nõ nisi arbitrio iudicis rei persecutionẽ continent *dict. l. vel poſt annũ 6. & ſeq. ſupr. de alien. iudic. mut. cauſ. fact.* quamuis diuersum sit in actione rerũ amotarũ *l. ſi mulier 21. §. pen. infr. rer. amot.* quia in locũ cõdictionis furtiuę, nõ minùs quã actionis furti à Prætore introducta est, singulari quodã iure *l. 1. eod.* ita tamẽ vt neq; cõdictioni furtiuæ neq; actioni furti per omnia similis sit, nõ actioni furti, quia pœnalis illa est ex parte quoque actoris, hæc verò ex ea parte rei persecutionem cõtinet. Nõ cõdictioni furtiuæ quoniã illa nullo modo pœnalis est, ne quidẽ ex parte rei sicut nec famosa; rerũ verò amotarũ actio pœnalis est ex parte rei, nõ quia mixta sit ex rei persecutione & pœna, sed quia pœnæ nomine cõcepta est ad puniẽdũ factũ dolũq; amouẽtis. Quæ verò actiones mixtæ sunt ex rei persecutione & pœna, quas diximus magis propriè mixtas appellari, & quæ tam ciuiles quã honorariæ quàm plures sunt *§. ex maleficiis & ſeq. Inſtit. de action.* Omnes eæ scilicet, quæ certã pœnã habent siue dupli siue tripli siue quadrupli, sed in qua simplũ cõtinetur, eas constat, siquidẽ ciuiles sint, vt actio legis Aquilię perpetuas esse, sed tamen nõ dari in heredẽ, nisi de eo quod peruenit *l. inde Neratius 23. §. hanc actionem ſupr. ad leg. Aquil.* Si verò honorariæ sint, nec dari eas post annum, nec aduersus heredem in plus quã peruenerit *d. l. 2. §. vlt. vi bonor. rapt. l. 1. in princip. l. de eo 18. infr. depoſit.* Mixtis itaq; omnibus actionibus vtro modo ex iis, quos diximus, mixtę dicantur, cõmune illud est, vt si nihil ad heredẽ peruenerit (aliquando enim accidit, vt nec peruenerit, nec peruenire potuerit, vt in actionibus serui corrupti & si mensor falsum modum dixerit) deneganda omnino sit in heredẽ actio, quia pœnalis est *l. hęc actio 13. ſupr. de ſeru. corrupt. l. 3. §. hãc actionẽ ſupr. ſi menſ. falſ. mod. dixer.* quæ tamẽ dãda esset proculdubio, si quid fortè ad heredẽ ex delicto dolove defuncti peruenisset, quoniã eatenus nõ pœnalis, sed rei persecutoria dici deberet: nec certius aut verius his omnibus iudi-

cio meo dici quicquam potest. Iam ergo ad Tributoriam nostram veniamus. Est illa, vt iam attigimus, ex actionibus tertiæ classis: est enim rei persecutoria ex parte actoris, & quidem sui natura non arbitrio iudicis (non est siquidẽ arbitraria) & tamen est pœnalis ex parte rei, non quia pœnam vllam cum re ipsa persequatur: esset enim eo cãsu mixta etiam ex parte actoris, quod falsum est, sed quia licèt sit ex contractu, vt exercitoria institoria, & de peculio, in eo tamen differt ab iis omnibus, quòd sicuti non datur nisi interueniente dolo, qui in aliis actionibus supradictis nullus exigitur, adeò vt non priùs competere incipiat, quã dolus admissus sit *l. prox. & l. vlt. infr. hoc tit.* ita nec comparata est, nisi ad puniendum dolum illum quem dominus in iniqua mercis distributione admiserit. Concepta igitur est pœnæ nomine, & consequenter pœnalis est, quamuis & ex contractu sit, & ex parte actoris merè rei persecutoria, vt *d. l. huius 9. §. 1. quod falſ. tut. author. d. l. in venditionem 8. §. vlt. & l. ſeq. de reb. author. iudic. poſſid.* Sumunt enim actiones omnes, & sumere debent denominationem qualitatum suarum à reo potius quàm ab actore, quia reus est, qui condemnatur, nec datur actori actio, nisi vt effectum illum habeat extorquendæ contra reum condemnationis. Proinde mirum non est perpetuam eam esse, cùm rei persecutionem sui natuta, non arbitrio iudicis contineat. Idem enim contingit in cęteris omnibus actionibus etiam honorariis, quæ persecutionem rei continent sui natura, licèt pœnales omnino sint, dummodò ex parte rei duntaxat *d. l. hæc actio 13. ſupr. de ſeru. corrupt. d. l. 3. §. hanc actionem & l. 4. ſupr. ſi menſ. falſ. mod. dixer. l. 1. §. pen. infr. de tutel. & ration. diſtr. l. 1. §. hæc actio ſi ventr. nom. mulier. in poſſ. miſſa cad. poſſ. dol. mal. ad alium tranſl. eſſ. dicat.* Si persecutionem rei contineret arbitrio tantùm iudicis, non daretur post annum *d. l. vel poſt annum 6. & ſeq. de alien. iudic. mut. cauſ. fact.* quoniam quæ arbitrio tantùm iudicis persecutionem continent, eæ non sunt rei persecutoriæ antequàm arbitrio locus esse possit, cui porrò non potest esse locus priusquàm iudex datus sit: ergo non nisi post impetratam actionem, quæ proinde interim cùm sit ex delicto necdum rei persecutoria, non nisi annalis esse potest, vt non insubtiliter à nobis disputatum est *libr. 4. Coniectur. cap. 1.* quamuis eo tempore non satis benè omnia, quæ ad hunc tractatum pertinent, assecuti essemus, & quæ postea meliùs explicauimus in postrema parte Chiliadis *de error. pragm.* Eò quoque fortassis referenda est ratio eius, quod scriptum est in *l. 1. §. vlt. ne vis fiat ei qui in poſſ. miſſ. eſt.* actionem quæ ex edicto illo competit, quamuis sit rei persecutoria ex parte actoris *d. l. 1. §. hæc verba*, tamen excepta missione in possessionem legatorum nomine, non esse perpetuam, nec magis post annum quàm in heredem dari *cùm sit pœnalis.* Non enim esset bona ratio, si sui natura rei persecutionem contineret. Sed continere illam videtur arbitrio tantùm iudicis, vt & illa de qua in *d. l. 4. §. vlt. de alien. iudic. mut. cauſ. fact.* quia nec vlla ratio est condemnandi eius qui creditori misso in possessionem vim fecerat, si paratus sit arbitratu iudicis, liberam pacatamque possessionem ei restituere, vt cui & eius quod reuera interest actoris, condemnationem & æstimationem cùm ita futurum sit, vt nihil interfit actoris *d. §. hæc verba.* Quid enim aliud agit Prætor, nisi, vt metu illius actionis possessionem habeat is, qui in possessionem missus fuit? *d. l. 1. §. 1.* In quo differt actio illa ab ea de qua in *d. l. 1. ſi ventr. nom. muliere in poſſ. miſſ.* quæ licèt sit pœna-

lis quoque ex parte rei, quia comparata est coercendæ mulieris gratia & ad dolum eius puniendum *d. l. 1. §. 1.* non tamen est arbitraria, cùm Prætor cogat eum, qui dolo malo venit in possessionem, de ea decedere *§. neceſſariò ead. leg.* vt proinde arbitrium iudicis de ea re nullum esse possit. Tributoria autem huiusmodi est, quia nec arbitraria dici potest, cùm non aliud fieri à domino possit, ne condemnatio sequatur, quàm si faciat illud ipsum quod in condemnationem deducendum est, contrà quàm in arbitrariis seruetur *§. præterea Inſtit. de act.* Et tamen pœnalis est, & rei persecutionem continet. Ergo sui natura, & consequenter perpetua esse debet, nec anno cõcludi: cùm verò sit etiam pœnalis, iam intelligimus, cur non detur in solidum aduersus heredem, sed tantùm de eo quod ad ipsum peruenerit: nimirum quia nec alia pœnalis vlla siue mera, siue mixta, siue ciuilis, siue honoraria datur vnquam in heredem, nisi de eo quod peruenit, quamuis sint rei persecutoriæ ex parte actoris, nec bona consecutio est, actio hæc non datur in heredem in solidum, ergo non est perpetua: sicuti nec illa actio hæc perpetua est, ergo datur in heredem defuncti etiam in solidum: Illa sanè bona est, non est actio perpetua, ergo non datur in solidum contra heredem, quia multò faciliùs est, vt sit perpetua, quàm vt in solidum contra heredem detur. Vt sit perpetua sufficit esse rei persecutoriam ex parte actoris, nec nocet, quòd sit pœnalis ex parte rei, adeoque nec quòd actio sit ex delicto, nisi cùm arbitrio tantùm iudicis, non etiam sui natura rei persecutionem continet, vt diximus. At vt detur in solidum contra heredem, requiritur omnino vt non sit pœnalis ex parte rei saltem: hoc enim sufficit, licèt ex parte actoris rei persecutoria sit non pœnalis. Itaque quod scriptum est in *d. l. in honorariis de obligat. & act.* Actiones rei persecutorias & post annum dari, & in heredem de iis accipi debet omnino, quæ rei persecutoriæ sunt ex vtraque parte non minùs rei quàm actoris, non de iis quæ ex actoris tantùm parte rei persecutionem continent, siue sui natura, siue arbitrio iudicis: nec proinde de *iis* quæ aut ex delicto nascuntur, aut ex contractu quidem, sed tamen ex causa doli, & ad eum vindicandum, si quidem hæ omnes conceptæ sunt in dolum & pœnæ nomine, ac proinde sunt pœnales, semper ex parte rei, vt constat ex exemplis actionum, quas Paulus in *d. l. in honorariis* opponit actionibus rei persecutoriis, scilicet doli mali & eius quæ competit ex interdicto vnde vi. Nam & actio de dolo rei persecutionem continet arbitrio iudicis *l. arbitrio 18. ſupr. de dolo.* & actio in factum ex interdicto vnde vi æquè rei persecutionem continet *l. 3. §. hæc actio infr. vnde vi*, vbi ex eo infert Vlpianus perpetuò eam competere, nec anno finiri. Et tamen certum est, non dari eas in heredem nisi de eo quod peruenit *l. in heredem 26. ſupr. de dolo l. 1. §. vlt. vnde vi & de vi armat.* Nempe quia sunt pœnales ex parte rei, & dantur ad dolum vindicandum sine quo nec vis esse potest *l. 2. §. doli mali vi bonor. rapt.* Adieci suprà *& ad dolum vindicandum*, quia non omnes actiones quibus locum facit dolus, & quæ non aliter dantur quàm si dolus intercesserit, sunt etiam pœnales ex parte rei, nec quod doli mentio in iis fiat, efficit, vt possint dici conceptæ pœnæ nomine, si modò non dentur ad dolum vindicandum, sed tantummodo iure condicionis cuiusdam *sine qua non*, vt loquuntur philosophi. Et de iis demùm intelligendus est Vlpianus in *d. l. ſi hominem 7. §. 1. depoſit.* vbi tractat de actione depositi, quæ licè

non aliter locum habeat, quàm si depositarius aliquid in re deposita dolo malo feciſſe probetur, non tamen contra depositarium ad dolum eius puniendum, ſed ad rem depoſitam ex contractu repoſcendam. Itaque dolus ille ex contractu reiq́ue perſecutione deſcendit, non rei perſecutio eſt ex dolo, quia actio depoſiti ex natura contractus competit ad rem perſequendam, priùs etiam quàm dolus vllus ſit admiſſus, licèt non priùs ex ea conueniri depoſitarius poſſit, quàm dolum admiſerit: quo caſu etiam condictione furtiua ſe obligat. Sed cum hac differentia inter actionem depoſiti & condictionem quod depoſitarius accipiendo depoſitum ſtatim ſe obligat actione depoſiti, quæ re contrahitur, ſed non condictione furtiua niſi denegata demùm dolo malo rei depoſitæ reſtitutione *l. ſi quis inficiatus* 13. §. 1. *infr. depoſit.* Vnde eſt quod ſi depoſitarius petenti domino, rem depoſitam ſtatim reſtituat, ſicuti ſe liberat ab ea depoſiti actione, quam depoſitum accipiendo contraxerat, ita & ab actione depoſiti: quamuis ea conueniri nunquam potuerit, quia potuiſſet, ſi depoſiti reſtitutionē dolo malo recuſaſſet. Ex quibus intelligimus, quàm verum ſit, & iuri conſentaneum, quod ſcribitur in hoc §. hanc actionem tributoriam & perpetuò dari contra dominum & poſt annum quoque, ſed non dari in ſolidum contra heredem domini, at de eo duntaxat quod ad ipſum peruenit, vt ſi ex iniqua domini diſtributione minùs ad heredem peruenerit, quàm ad defunctum peruenerat, heres non de eo quod ad defunctum, ſed quod ad ſe peruenerit, teneatur. Verùm ex *l. ſeq.* & iis quæ ibi dicenda ſunt, hoc apertiùs intelligetur.

8. IVLIANVS libro 11. Digeſtorum.

QVia non de dolo eſt, ſed rei perſecutionem continet, quare etiam mortuo ſeruo [a] dominus, item hæres eius, perpetuò teneri debebit propter factum defuncti, quamuis non aliter, quàm dolo interueniente competat.

Ad l. Quia non de dolo eſt 8.

In hac lege ratio redditur eius, quod ſcriptum eſt in priore ſententia §. *vlt. legis præcedentis*, actionem tributoriam perpetuò dari, hoc eſt etiam poſt annum, non item eius quod in poſteriore, dari eam in heredem de eo duntaxat, quod peruenit, non autem in ſolidum: nam vt ex iis apparet, quæ proximè ſcripſimus, ratio quæ faciebat, vt hæc actio non in ſolidum dari debeat contra heredem, ſed quatenus duntaxat ad eum peruenit, nempe quòd ex dolo & delicto deſcendere videretur, aut ſaltem daretur ad dolum vindicandum, ea ſuadere videbatur, vt nec eſſet perpetua, ſed anno finiretur, & è cōtrario quæ ratio faciebat eam perpetuam, nempe quod eſſet rei perſecutoria, poſtulare videbatur, vt in heredem quoque in ſolidum dari deberet: ſed non putauit Iulianus magna confirmatione indigere poſteriorem illam ſententiam, cùm nihil apertius ſit, quàm quod ſuprà diximus, Tributoriam non ſolùm exigere dolum, nec aliter quàm interueniente dolo competere, quod & de actione depoſiti æquè dici poſſet *l. ſi hominem* 7. §. 1. *infr. depoſit.* ſed etiam dari ad dolum ipſum vindicandum, ideoq́ue tanquam conceptam pœnæ nomine pœnalem eſſe ex parte rei: Quomodo autem pœnalis eſſe poſſet, & dari in ſolidum contra heredem? Illud Iuliano difficilius viſum eſt, & aliqua ratione comprobandum, quod placet hanc actionem eſſe perpetuam. Nam cùm non aliter competat quàm ſi dolus interuenerit, & concepta ſit pœnæ nomine ad puniendum factum domini, dolumq́ue eius vindicandum, qui in iniqua diſtributione interuenit, an non videtur eſſe de dolo actio? Atqui de dolo actio perpetua non eſt, ſed annalis, ſiue quòd non contineat rei perſecutionem, niſi arbitrio iudicis *l. arbitrio* 18. *ſupr. de dolo*, cui porrò arbitrio non poteſt eſſe locus ante impetratam actionem, ſiue quòd ex parte rei ſit pœnalis: eſt enim bona hæc quoque ratio, cùm ex parte actoris actio ſui natura non contineat meram rei perſecutionem: ſed rectè Iulianus negat Tributoriam eſſe actionem de dolo, aut actioni de dolo ſimilem, cùm ſui natura rei perſecutionem contineat non arbitrio iudicis, & quamuis dolum exigat tanquam conditionem ſine qua non, vt actio depoſiti, & hoc amplius quàm ſit in actione depoſiti detur ad dolum vindicandum attamen non ex dolo aut ex delicto deſcendit, ſi primam actionis cauſam & originem requirimus, ſed ex contractu filijfamilias, vel ſerui qui ſciente patre aut domino negotiatus eſt, nec à circumſcriptione, ſed à geſto negotio originem accepit, quomodo in actione non valde diſſimili, & æquè rei perſecutoria ex parte actoris & quidem ſui natura, pœnali tamen & pœnæ nomine concepta ad vindicandum dolum ex parte rei ratiocinatur Paulus in *l. 4. iunct. l. 3. §. hanc actionem ſupr. ſi menſ. falſ. mod. dixer.* Quia tamen non aliter datur tributoria, neque competit quàm dolo interueniente in iniqua mercis diſtributione, nec proinde priùs competit, quàm iniqua diſtributio facta ſit, vt ſcriptum eſt in *l. vlt. infr.* fatendum eſt non ita naſci tributoriam ex contractu ſerui ſciente domino initi, quomodo naſcitur actio depoſiti ex contractu depoſiti, neque obligari dominum tributoria hoc ſolo, quod eo ſciente ſeruus contraxerit, ſed tunc tantùm cùm in tributum vocatus cum creditoribus iniquam diſtributionem dolo malo fecerit, ita vt ſi vel æquam diſtributionem fecerit, vel iniquam quidem, ſed ſine dolo malo, vel dolo quidem interueniente, ſed de qua tamen nemo conqueri velit, nullo ex his tribus caſibus tributoria competat, ne quidem poſt diſtributionem, tantum abeſt, vt ex ſolo contractu competat, antequàm diſtributio facta ſit, quod tamen ſcribere nonnulli auſi ſunt tam imperitè, quàm alij deſcendere illam ex dolo non ex contractu, contrà quàm ſcriptum ſit in hac lege & in *l. 1. §. licet autē ſup. de exercit. act. §. introduxit Inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt.* Alioqui non eſſet certè perpetua, ſi à dolo & circumſcriptione non à geſto negotio contractuq́ue originem acciperet, ſi bona eſt Pauli ratiocinatio in *d. l. 4. ſupr. ſi menſ. falſ. mod. dixer.*

a *Quare etiam mortuo ſeruo.* Illatio hæc eſt, non ſolùm ex eo quod dictum fuit in principio legis, hanc actionem non eſſe de dolo (quid enim commune haberet mors ſerui cum dolo domini?) ſed etiam ex eo quod proximius ſcriptum eſt, cōtineri ea rei perſecutionem: nam cùm rei perſecutionem contineat, non finitur morte ſerui, qui contraxit, quiq́ue ex contractu primus debitor fuit, quamuis eius morte ſicut peculium, ita & merx peculiaris eſſe deſinat. Propter quod videbatur, quemadmodum morte ſerui peculiū extinguitur, & cum peculio ipſo actio de peculio ipſo iure, niſi edictum & beneficium Prętoris faceret illam ex perpetua annalem *l. 1. in princip. & §. merito autem infr. quand. de pecul. act. eſt ann. al.* Ita & tributoriam actionem quæ pro materia habet mercem peculiarem finiri morte ſerui, aut ſaltem ex perpetua fieri annalem, vt dominus poſt annum conueniri ex ea non poſſit, non magis quàm actione de peculio, aut de dolo. Sed Iulianus cōtra ſcribit etiam mortuo ſeruo dominum ea perpetuò teneri debere, id eſt, poſt annum quoque, quia non tantùm ex contractu & peculio ſerui mortui conuenitur, ſed etiam ex facto & dolo ſuo, qui morte ſerui extinctus dici non poteſt: Imò quod magis eſt, ipſo quoque domino mortuo, heres eius teneri debet eâdem actione tributoria æquè perpetua etiā poſt annum, propter factum defuncti qui doloſa & iniqua diſtributione edictum Prætoris cui ſatisfacere debuerat, contemnere maluit *l. vlt. infr.* Id enim eſt quod Iulianus ſignificat iis verbis *propter factum defuncti.* cùm

tamen ſi de dolo eſſet actio, non poſſet dari contra heredem niſi de eo, quod ad ipſum peruenisſet *d. l. in heredem* 26. *ſupr. de dolo.* Nec ad rem pertinet, quòd hæc actio non aliter quàm dolo interueniente competat: non enim bona eſt conſecutio, ſi quis ex eo inferat eſſe igitur hanc actionem doli, vt loquitur *l. in honorariis* 35. *de oblig. & act.* id eſt, de dolo alioqui eâdem ratione inferres & actionem depoſiti, & eam quæ datur de precario *l.* 2. §. 1. *de precar.* eſſe ſimiliter actiones de dolo, quia nec niſi interueniente dolo competunt *l. quæſitum* 8. §. *cum quoque eod. d. l. ſi hominem* 7. §. 1. *infr. depoſ. l. contractus* 23. *de regul. iur.* Quod tamen ſtultum eſſet dicere, quamuis hoc ſimile habeat actio de precario cum actione de dolo, quod non dantur in heredem, niſi de eo quod ad ipſum peruenerit, ſicuti nec tributoria *dict. l. quæſitum* §. *vltim.* quod quam rationem habeat in precario, docuimus in Chiliade. At depoſiti actio datur in ſolidum contra heredem *dict. l. ſi hominem* §. 1. Planè omnis actio, quæ in heredem datur de eo quod ad ipſum peruenit, perpetua eſt, tum quoque cùm actio fuit annalis, vt in interdictis etiam annuis *l. 4. infr. de interd.*

9. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

QVod in herede dicimus, idem erit & in cæteris ſucceſſoribus.

Ad l. Quod in herede 9.

RAT. DVB. Alij ſucceſſores etiam vniuerſales non ſunt, nec dici poſſunt heredes, puta bonorum poſſeſſores à Prætore conſtituti, quia Prætor heredem facere non potuit §. *quos autem Inſtit. de bonor. poſſ.* ſicuti nec dominum nec legem. Itemq́ue is cui reſtituta eſt ex SC. Trebelliano hereditas, quia licèt Senatuſconſultum potuerit facere heredem, vt conſtat ex Tertylliano & Orficiano & ex *d. §. quos autem.* Cùm tamen is qui hereditatem ex Trebelliano reſtituit, non deſinat eſſe heres §. *reſtituta Inſtit. de fideic. hered.* non potuit Senatus facere, vt vni duo in ſolidum heredes eſſent *l. quod contra* 141. §. *vni duo de regul. iur.* Nec denique is cui libertatum ſeruandarum cauſa bona addicuntur ex Diui Marci conſtitutione, de qua in *l.* 2. 3. 4. *& paſſ. infr. de fideic. hered.* & apud Iuſtin. *tit. de eo cui libert. cauſ. bon. addic.* quia bonorum addictio, hereditatis aditio & acquiſitio non eſt. Ergo non eadem horum ſucceſſorum, quæ heredum ratio conſtitui poteſt, vt teneri debeant de eo, quod ad ipſos peruenit, quemadmodum tenentur heredes, quos non alia ratione teneri placuit, quàm quia lucra turpia heredibus extorquenda ſunt *l. in heredem* 5. *de calumniat.* quippe cùm repræſentent perſonam defuncti, eademq́ue cum ipſo perſona eſſe exiſtimētur, vt ait *Nouell.* 48. *de intreiur. à morient. præſt.* quod de aliis qui non ſunt heredes, non ſimiliter dici poteſt: illa enim iuris fictio per legem duodecim tabularum introducta eſt, quæ de ſolis heredibus locuta fuit, non de cæteris ſucceſſoribus *l. vlt. C. de hered. act. l. 1. C. ſi vnus ex plurib. hered. debit.* DEC. Hi omnes, de quibus diximus, licèt heredes non ſint, heredum tamen loco in omnibus habentur *l.* 1. 2. *& 3. infr. de bonor. poſſeſſ. l.* 1. *& 2. & paſſ. ad SC. Trebell.* neque minùs abſurdum & iniquum eſſet ditari eos ex ſcelere defuncti quàm illos, qui verè ſunt heredes. Proinde vbi iuris & æquitatis ratio eadem eſt, idem quoque ius conſtitui debet *vulg. l. illud* 32. *ſupr. ad leg. Aquil. l.* 3. §. *vnde etiam de iniuſt. rupt. l. à Titio* 10. *in fine principij de verb. oblig.* Nam quod alij ſunt heredes, alij verò non niſi heredum loco diuerſitatem inducit non diuerſitatis rationem.

1 ¶ Eligere quis debet qua actione experiatur: vtrùm de peculio, an tributoria, cùm ſcit ſibi regreſſum ad aliam non futurum. planè ſi quis velit [a] ex alia cauſa tributoria agere, ex alia cauſa de peculio audiendus erit.

Ad §. 1. *Eligere.*

RAT. DVB. Aliud eſt agere, aliud exigere, ac proinde aliud actionem eligere, aliud verò ſuum conſequi, nec quòd actor elegerit actionem aliquam, præſertim minùs competentem, ſtatim bona conſecutio eſt, vt ei ſatisfactum ſit. Ergo quamuis ſummo iure defendi poſſit per electionem actionis liberatum eſſe reum, æquitas tamē ſuadere videtur, vt non tam intentione actoris quā perceptione liberari debeat, ſicuti de eo dicimus, qui cùm poſſet ex pluribus debitoribus eligere quē vellet, minùs idoneum elegit *l. ſi ex duobus* 32. *infr. de pecul. l. perceptione* 4. *ſupr. de his quæ effud. vel deiec.* Suffi eit enim vt cauēamus ne is qui vna actione propoſita aliam proponere vult, idem bis conſequatur, præſertim ab eodem contra regulam *l. bona fides* 56. *de regul. iur.* quod nec ſi aduerſus alias perſonas facere vellet, permittendum ei eſſet *l. ſi quis dolo* 51. *in fin. de re iudic.* Proinde ſi peculiaris mercis creditor cui competit aduerſus dominum duplex actio, & tributoria & de peculio aliam elegerit, nec ſuum conſequi potuerit, non eſt prohibendus aliam

proponere per quam meliùs ad commodum ſuum perueniat. Quid enim nocet ei qui cõuenitur, quòd pluribus actionibus conueniatur quandiu debitor eſt, necdum ſoluit: Dec. Qui ex pluribus actionibus ſibi competentibus vnam eligit, aliam quam non eligit, repudiare intelligitur, in conſequentiam neceſſariam. Repudiantibus autem & remittentibus actiones ſuas dandus non eſt ad eas regreſſus *l. quæritur* 14. §. *ſi venditor infr. de ædilit. edict.* Eligere igitur benè actor debet, qua actione velit agere, aut malè electę actionis periculum, & damnum vltrò ſubire. Eligendo enim actionem dũmodo cõpetentem (nam inter eam quæ competit, & illam quæ non competit, non cadit electio) vtramque conſumit & illam quam exercet, quia cõperit, & illam quam nõ exercet, quia eam repudiauit, vt pluribus docuimus ad *l. ſed ſi pupillus* 11. §. *pen. & l. habebat quis* 13. *ſupr. tit. prox.* Iunge *l. cùm filius* 76. §. *variis de legat.* 2. Hocitaſi non ſit adeò incertum quænam potiùs actio competat, vt permittendum ſit actori vtramque dictare, dummodò proteſtetur ex altera tantùm velle ſe ſuũ conſequi, ex *l.* 1. §. *quia autem infr.* Quod legat nili is locus Triboniani potius eſt, vt alibi monuimus, aut ſi non ipſius aduerſarij dolo deceptus ſit is, qui minùs vtilẽ actionem elegit, vt in *l.* 4. §. *vlt. inf. tit. prox.* Alia ratio eſt electionis, quæ fit vnius ex pluribus debitoribus eiuſdem creditoris, & alia quæſtio an vnius electione alij liberentur, de qua dicemus ad *d. l. ſi ex duobus* 32. *infr. de pecul.*

a *Planè ſi quis velit.* Rat. dvb. Actio quæ ſemel propoſita fuit ex vna cauſa ex qua competere poterat, & ita conſumpta eſt, non poteſt iterũ proponi ex alia, quãuis ex duplici cauſa competierit *d. l. habebat quis* 13. *ſupr. tit. prox.* Ergo qui ſemel elegit ex vna cauſa, non poteſt prætextu diuerſæ cauſæ iterum agere. Dec. Multùm intereſt an diuerſæ ſint cauſæ vnius eiuſdemq; actionis, an diuerſarum actionum. Actio competens ex variis cauſis ſi ex vna eligatur & exerceatur, ex vtraque conſumitur *d. l. habebat*, ſed ſi plures actiones ex pluribus cauſis competant, non nocet quod ex vna cauſa actum ſit vna actione, quominùs alia actione ex alia cauſa agi poſſit: tunc igitur tantùm nocet electio, cùm electa eſt alterutra duarum actionum ex eadem cauſa competentium.

2 ¶ Si ſeruo in teſtamento manumiſſo peculium legatum ſit, non debere heredem tributoria teneri, quaſi neque ad eum peruenerit, neque dolo fecerit, Labeo ait. ſed Pomponius libro ſexagenſimo ſcripſit heredem, niſi curauerit cauerí ſibi à ſeruo, vel deduxi à peculio, quod tribuẽdum erat, teneri tributoria. quæ ſententia nõ eſt ſine ratione. ipſe enim auctor doli eſt, qui id egit. ne intribueret. totiens enim in heredem damus de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex dolo defuncti conuenitur, non quotiens ex ſuo.

Ad §. vlt. Si ſeruo.

Rat. dvb. Pro ſententia Labeonis, non tenetur heres domini actione tributoria, niſi de eo duntaxat quod ad eum peruenit *l. illud quoque* 7. §. *vlt. & l. prox. ſupr.* Atqui cùm ſeruo qui teſtamento manumiſſus ſit peculiũ legatum eſt, neq; ad eum quicquam peruenit ex merce peculiari, in qua diſtributio iniqua facta eſt à domino, ſi ponas tributoria actione cum domino actum fuiſſe, nec dolo eius factum eſt, quominùs peruenirет, cùm volũtati teſtatoris ſatisfacere debuerit, & peculium legatum ſeruo manumiſſo præſtare *tot. tit. de pecul. legat.* Ergo in hac ſpecie nullomodo tributoria conueniri heres poteſt. Dec. Dolo non caret heres qui ſine cautionibus ſoluit legatum, cuius nomine alterius quàm ipſius heredis gratia legatarium cauere oportuit *l. dolo carere* 41. *infr. ad leg. Falcid.* Atqui in propoſita ſpecie, nõ aliter præſtari debuit peculium ſeruo manumiſſo, quàm ſi caueret eius pecuniæ nomine quæ ex hac parte edicti in tributum venire debuit, aut eam ipſam quantitatem ex peculio deduci paſſus eſſet, ſiue iam dolus domini *in iniqua* diſtributione admiſſus tributoriæ actioni locũ iam feciſſet, vt in ratione dubitandi poſuimus, ſiue in tributum vocatus duntaxat fuiſſet dominus, necdum diſtributionem feciſſet. Ergo teneri hoc caſu heres debet actione tributoria, & quidem ex proprio capite, ac proinde in ſolidũ cùm ſit ipſe author doli, vt Vlp. ait, ex quibus verbis malo ponere, dominum deceſſiſſe antequam dolo malo quid faceret, vt intelligamus dolum cœpiſſe ab herede ipſo, quo caſu non tam inſpiciendum eſt, an quid ad heredem peruenerit, aut dolo eius malo factum eſt, ne peruenirет, ſed tantùm an aliquid dolo malo eius factum ſit, ne intribueretur, quomodo hîc euenit. Nõ enim expectandum eſt, vt legatarius peculij conueniatur tributoria, aut etiam in tributum vocetur, cùm neq; ſit dominus, neque domini heres, neq; creditor peculiaris. Hi enim tantùm ſunt qui in tributum vocari poſſunt. Fecit autem heres ne in tributũ vocari poſſet præſtãdo peculium legatario, ſine vlla deductione, vllaque cautione, cùm ex peculiari merce nihil poſſit tribuere, qui ex ea nihil habet, & actio Tributoria ſequatur mercem peculiarem, quomodo actio de peculio ſequitur peculium. Hactenus ſcilicet non vt in tributum vocari aut tributoria cõueniri poſſit, quiſquis habet peculiarẽ mercem *l. prox. inf.* (alioqui etiam legatarius in propoſita ſpecie cõueniri poſſet) ſed negatiuè, vt non poſſit in tributum vocari is, qui nihil ex merce peculiari habet, etiamſi vel dominus ſit vel domini heres, quamuis aliter peculiaris merx, aliter peculium dicatur, peculium ſcilicet deducto omni eo quod domino debetur. Merx verò peculiaris etiamſi nihil ſit in peculio, vt vidimus in *l.* 1. §. *peculiarem ſupr.* conſequens igitur eſt, vt in propoſito caſu heres in ſolidũ teneri debeat, quãuis nihil ad eũ peruenerit, quia quod in præcedẽtibus dictũ eſt, heredẽ domini non teneri, niſi de eo q̃ peruẽnit, toties verum eſt quoties heres ex dolo defuncti non ex ſuo proprio conuenitur, vt & in *l.* 1. §. 1. *l. de eo* 18. *inf. depoſ.*

10. Pavlvs libro trigenſimo ad Edictum.

DE peculio actione etiã cum emptore ſerui agi poteſt: tributoria non poteſt.

Ad l. De pe-

Ad l. De peculio 10.

Rat. dvb. Peculiaris merx peculij quoque pars aliqua eſt *l. prox. infr.* & §. *cæterùm in fin. Inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt.* licèt alio ſenſu dicatur, merx peculiaris, alio autem peculium *l.* 1. §. *peculiarem ſup.* Atqui actio tributoria datur de merce peculiari, ſicut de peculio actio datur de reliquo peculio. Ergo ſicut actio de peculio datur etiam contra emptorem ſerui ex eo quoque cõtractu qui emptionem præceſſerit, dummodò ſeruus aliquod peculiũ cuiuſcunque generis apud emptorem habeat *l. & ancillarum* 27. §. *ſi ſeruus l. ſi ex duobus* 32. §. 1. *l. ſi creditor* 37. §. *pen. infr. de pecul.* Ita & dicendum eſt, tributoriam actionem dandam eſſe contra emptorem ſerui ſaltem eo caſu quo poſt iniquam à domino factã diſtributionem merx peculiaris ad emptorem ſimul cum ſeruo tranſierit. Nam ad hunc certè caſum ratio hæc dubitandi omnino reſtringenda eſt. Cùm non ſicuti ad dandam actionem de peculio contra ſeruũ ſufficit, vt emptor qualecunq; peculiũ habeat, etiã quod apud emptorem quæſitum ſit *d.* §. *ſi ſeruus*, ita & poſſit ſufficere, vt habeat ſeruus ab emptore peculiarem aliquam mercem ad obligandũ emptorẽ tributoria ex eo contractu quẽ ſeruus inierit anteà de peculiari merce venditoris. Tributoria enim non niſi cõtra dominũ datur eius mercis peculiaris de qua ſeruus contraxerit.

Dec. Actio de peculio eſt onus peculij nõ huius vel illius, ſed cuiuſlibet, quod habeat hodie ſeruus penes emptorem eundemq; nouum dominum, aut quod habuerit, manſeritq; penes venditorem *d.* §. *ſi ſeruus d. l. ſi ex duobus* §. *vlt. & pen. iunct. l. depoſiti* 38. §. *vlt. inf. de pecul.* At actio tributoria non eſt onus mercis peculiaris, ne quidem illius de qua cõtractum eſt, ſed domini qui dolũ *in iniqua* eius mercis adminiſtratione admiſit, quia neq; ex peculio naſcitur, ſed ex eo domini dolo, quem per tributoriam vindicari æquũ eſt, vt creditoribus ſatisfaciat is, qui edicto Prætoris ſatisfacere noluit *l. vlt. infr.* Atqui dolus domini eiuſdemque venditoris, dolus emptoris non eſt. Cùm enim emptor non niſi ſingularis ſucceſſor ſit, non poteſt in eũ tranſire dolus venditoris, qui nec tranſit ad heredem à defuncto tanquam quid merè perſonaliſſimum, quamuis in viciis poſſeſſionis aliud ſit *l. cùm heres* 11. *de diuerſ. tempor. præſcript. l. vicia* 11. *C. de acquir. poſſ.* Ergo nõ ſicut actio de peculio datur in emptorem ſerui ex contractu, apud venditorem quoq; celebrati: ita & tributoria cõtra emptorẽ ſerui danda eſt, ob iniquam diſtributionem à priore domino factam, quæ ſola cum dolo coniuncta tributoriam parere potuit *d. l. vlt. infr.* Et hæc inter actionem de peculio & Tributoriam differentia aliis coniungenda eſt, de quibus ſuprà diximus in *d. l.* 1. *in princip.* & §. *peculiarem ſupr.* & *in l. prox. infr.*

11. Gaivs libro 9. ad Edictum Prouinciale.

ALiquando etiam agentibus expedit potiùs de peculio agere, quàm tributoria. nam in hac actione, de qua loquimur, hoc ſolum in diuiſionem venit, quod in mercibus eſt, quibus negotiatur, quòd quæ eo nomine receptum eſt: at in actione de peculio totius peculij quantitas ſpectatur: in quo & merces continentur. & fieri poteſt, vt dimidia fortè parte peculij, aut tertia, vel etiam minore negotietur. fieri præterea poteſt, vt patri dominóve nihil debeat.

Ad l. Aliquando 11.

Rat. dvb. Actio tributoria non aliter datur quàm dolo domini interueniente *l. quia* 8. *in fin. ſupr.* Datur enim ad vindicandum dolum domini, admiſſum *in iniqua* mercis diſtributione, contra mentem & propoſitum Prætoris ad fraudandos peculiatis mercis creditores §. *introduxit Inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt. l. illud quoque* 7. §. *ſi cuius ſupr.* At actio de peculio non datur ad vindicandum dolum domini, quæ nec ſcientiam nec patientiam eius requirit, *l. quoties* 47. *& paſſ. infr. de pecul.* Atqui multo grauius vindicaretur domini dolus per actionem tributoriam, ſi in ea totius peculij ratio haberetur ad exemplum actionis de peculio. Ergo in tributoria quoq; totius peculij ratio non ſolius mercis peculiaris habenda eſt, ne alioqui dolus ex parte ſaltem impunitus remanere videatur. Dec. Tributoria actio neque nomen neque effectũ aliunde habet, quàm ex mercis peculiaris tributione & diſtributione quam Prætor æquã fieri à domino inter eum & creditores voluit *d.* §. *introduxit & l. prox. infr.* Ergo nihil in tributoriã venire iure poteſt, niſi quod ex merce peculiari, & quod inde receptum eſt: reliquũ enim peculium ſicuti nihil cõmune habet cum merce peculiari, ita neque diuidendum eſt inter dominum & creditores mercis peculiaris, ob contractum de peculiari merce habitum, quia neque totũ peculium intuiti ſunt, ſed ſolam mercem peculiarẽ creditores illi qui cum ſeruo mercem peculiarem habente contraxerunt. In quo differunt ab iis qui cum ſeruo peculium habente ſimpliciter contrahunt. Hi enim totum peculium ſerui vbicunque & vndecunque ſit, tanquam proprium ipſius patrimonium intuentur: vnde fit, vt in actione de peculio totius peculij ratio habenda ſit *l. hinc quæritur* 19. §. 1. *l. & ancillarum* 27. §. *vlt. l. ſi ex duobus* 32. *in princip. inf. de pecul.* Proinde verũ eſt, quod Caius hîc ſcribit, & poſt eum Iuſtinianus in §. *cæterùm Inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt.* vbi fuſiùs hoc explicat, aliquando accidere, vt creditori mercis peculiaris expediat agere de peculio potiùs, quàm tributoria: cùm fieri poſſit, vt negotiatio mercis peculiaris minimã partem peculij comprehendat: itemq; vt difficile ſit creditori probare ſeruũ ſciente domino negotiatum eſſe in merce peculiari. Quæ tamen probatio in tributoria actione omnino neceſſaria eſt, in actione de peculio non eſt. Itaque ſi in actione de peculio non fieret deductio eius, quod domino debetur ſingulari priuilegio domini, nemo dubitat, quin ſemper eſſet multo commodius creditori agere de peculio quàm tributoria. Illud notandum eſt omni caſu competere actionem de peculio ex contractu filiifamilias vel ſerui, & ideo omnes, qui poſſunt agere tributoria ſicut & inſtitoria & exercitoria, poſſe etiam agere de peculio ſi malint, ſed non contra, poſſe ſupradictis actionibus experiri omnes, qui agere de peculio poſſunt.

12. IVLIANVS libro 12. Digestorum.

ALius duntaxat de peculio, alius tributoria serui nomine cum domino agit, quæsitum est, an deducere dominus de peculio debeat, quod tributoria agenti præstaturus sit? respondit. Tributoria actione tunc demum agi potest, cùm dominus, in distribuendo precio mercis, edicto prætoris non satisfecit: id est, cum maiorem partem debiti sui deduxit, quàm creditoribus tribuit: veluti si cùm in merce triginta fuissent, in quam ipse quidem quindecim crediderat, duo autem extranei triginta, tota quindecim deduxerit: & creditoribus reliqua quindecim dederit: cùm deberet sola decem deducere, extraneis dena tribuere. cùm igitur hoc fecit, nec intelligendus est seruum à se liberasse: eo quòd quinque adhuc, nomine eius, tributoria actione præstaturus sit. quare si agi de peculio cœperit, cùm fortè extra mercem peculium esset: quinque, tanquam adhuc creditor serui, deducere debebit.

Ad l. vlt. Alius.

RAT. DVB. Cùm dominus iniqua precij mercis distributione maiorem partem sibi tribuit, quàm creditoribus, quamuis neque Prætoris edicto, neque creditoribus satisfecerit, sibi tamen soluit, & satisfecit, atque ita seruum suum cuius erat creditor à se liberauit, cùm solutione tollatur omnis obligatio. Vtputa si in merce peculiari triginta tantùm fuerunt, & dominus in causam mercis quindecim crediderat: duo autem creditores extranei singuli alia quindecim: dominus verò in distribuendo mercis precio integra quindecim sibi debita detraxerit: aliis verò creditoribus reliqua tantùm quindecim dederit. Ita enim sibi totũ soluit, nec proinde quicquam est, quod eiampliùs debeatur. Ergo si ab alio creditore idem dominus ex eiusdem serui persona conueniatur de peculio, nihil erit, quod possit deducere cùm nihil ei debeatur. Quamuis enim per iniquam illam distributionem quàm ponendum est, dolo malo factam fuisse tributoria actione se obstrinxerit, quia dena tantùm detrahere debuerat: aliis verò duobus creditoribus, æquè dena singulis soluere. Id tamen eius dolo imputandum est, cuius vindicandi gratia conueniri eum tributoria æquum est, sed non debet ea res nocere alij creditori agenti de peculio, vt deductionem vllam ab hoc domino qui totum sibi soluit pati compellatur. DEC. In actione de peculio semper deducendum est, id, quod domino debetur *l. 11. supr. l. 5. §. vlt. l. sed si damnum 9. §. peculium & pass. infr. de pecul.* Atqui in proposita specie licèt dominus, cui quindecim debebantur, quindecim sibi soluerit, per iniquam precij mercium distributionem: verum tamen est, adhuc quinque ei deberi, cùm ex quindecim quæ deduxerat, cogatur actione tributoria creditoribus aliis quinque reddere, tanquam malè & cõtra edictum mentemque Prætoris deducta & retenta. Non enim potest videri solutum, quod per tributoriam reddendum est, quodque ideò non durat solutum *l. si rem meam 20. l. si quis aliam 46. l. qui res 98. de solut.* Nam quod euincitur in bonis non est, vt habet iuris regula 190. Nec quod dominus dolo fecerit doluique eius vindicandus sit, facere debet, vt ei solutum totum videri possit. Sua enim huic dolo pœna à Prætore constituta est, vt per tributoriam actionem vindicetur, non per actionem de peculio. Quemadmodum & in aliis iuris partibus euenit, vt in eo ipso puniri demùm quis debeat in quo deliquit non in alio *l. rescriptũ 6. inf. de his quæ vt indign. l. Falcidiæ 24. in princip. ad leg. Falcid.* Hîc autẽ dominus qui in iniqua distributione dolum admisit, iis solis creditoribus fecit iniuriam, qui ex causa peculiaris mercis crediderant, non etiam cæteris qui ex alia causa creditores fuerunt. Quoniam verò iure conuentus dominus actione de peculio deductionis priuilegio vti prohiberetur ob dolum in distributione admissum, cùm etiamsi ab illis ipsis quos in merce peculiari fraudare voluit conueniretur, nihilominùs æquè aduersus eos deduceretid omne, quod sibi deberetur *l. 3. in princip.* vbi diximus *supr.*

QVOD

QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIVM GESTVM esse dicetur.

TIT. V.

1. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

OMNIA proconsul agit, vt, qui contraxit cum eo, qui in aliena potestate sit, etiam si deficiant superiores actiones, (id est exercitoria, institoria, tributoriáve) nihilominùs tamen, in quantum ex bono & æquo res patitur, suum consequatur. siue enim iussu eius, cuius in potestate sit, negotium gestum fuerit, in solidum eo nomine iudicium pollicetur. siue non iussu, sed tamen in rem eius versum fuerit, eatenus introduxit actionem, quatenus in rem eius versum fuerit: siue neutrum eorum sit, de peculio actionem constituit.

Ad l. 1.

HÆc lex totúsq; ipse titulus generalis est, ad omnes eos qui sequuntur in *li. 15. Pandectar. de peculio, de in rẽ vers. & quod iussit.* Ratio enim omniũ generalis, quæ mouit Prætorem vt actiones illas omnes proponeret, non alia fuit, quàm quæ in principio legis huius ponitur, quòd omnia Procõsul agat in prouincia, vt Prætor in vrbe [scripsit enim Caius ad Edictũ prouinciale, nõ ad vrbanũ, quod vtrumq; tamen vnum & idem est] vt quisquis contraxit cum eo, qui in aliena potestate sit, etiamsi tres actiones de quibus suprà dictum est, deficerent, exercitoria, institoria, & tributoria: nihilominus tamen in quantum ex bono & æquo res patitur suũ consequatur: ex quo intelligimus actiones istas omnes, quæ ex contractu filijfamilias, vel serui contra patrem vel dominũ dantur esse ex bono & æquo, magis quàm ex mera iuris ratione, cũ per eos quos in potestate habemus, melior quidẽ condicio nostra fieri possit, sed deterior non possit *l. melior 133. de regul. iur. l. filiusfamilias 21. de regul. iur.* Fit autem deterior quoties ex ipsorum cõtractibus aut inuiti, aut etiam ignorantes obligamur *l. qui in aliena 6. infr. de acquir. hered.* Præterid quod in cæteris quoque omnibus non modò durum, sed etiam iniquum est, vt alteri per alterum iniqua condicio inferatur *l. non debet alteri 74. de regul. iur.* aut ex vnius facto alius obligetur. Sed tamen æquissimũ est ijs omnibus succurri, qui cum filiofamilias vel seruo contraxerunt, quandoquidem si cum seruo nullam ipsi contra eum habituri sunt actionem *l. cum seruo 107. de regul. iur. l. serui. 14. de oblig. & act. l. seruus 6. Cõd. de iudic.* si verò cum filiofamilias habent quidem eum in solidum obligatum & cum ipso agere possunt *l. si quis cum filiofamilias 44. de regul. iur.* sed sine effectu quandiu pater viuit, cùm eo tempore vix sit, vt bona vlla filiusfamilias habeat, ex quibus satis facere creditori possit, si ius vetus inspicias quod Pandectarum temporibus obtinebat *l. lex Cornelia 28. ad fin. de vulg. & pupill. substit.* post mortem verò patris non possunt plenum actionis suæ effectum habere, cùm eo tempore non teneatur filiusfamilias in solidum, nisi sit heres patris, sed in quantum duntaxat facere potest *l. si ex alio 9. C. hoc tit.* iuxta formam edicti de quo in *l. prox. seq. l. si dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss.* quod plerumque aut nihil aut parum est: ob eam verò rationem fieret, vt extra eas causas ex quibus Prætor exercitoriam, institoriam, & tributoriam introduxit, nemo cum seruo contracturus esset, pauci etiam cum filiofamilias, nisi Prætor supradictas actiones, quod iussu de in rem verso & de peculio ex contractibus filiorumfamilias, aut seruorum aduersus patrem & dominum proposuisset. Quod maximo certè ipsorum damno cessisset, cùm præcipua patriæ & dominicę potestatis vtilitas consistat in eo quod per filiosfamilias & seruos patribus & dominis etiam ignorantibus acquiritur ex omnibus penè causis *d. l. qui in aliena 6. l. placet 79. eod. tit. de acquir. hered. l. etiam 32. de acquir. rer. domin.* Proinde non habent quod de iuris Prætorij asperitate ac iniquitate hac in re conquerantur, cùm recusare non debeant, vt ex quorum contractibus lucrum & commodum captant, eorum factum præstent *l. 1. supr. tit. prox. l. ex qua persona 149. de regul. iur.* Non quidem in solidum & absolutè quod iniquum esset extra casus exercitoriæ & institoriæ actionis, sed quatenus bonum & æquũ patitur, vt hæc lex habet: aliter autem æquitas obligari eos vult actione quod iussu cùm pater iussit, aut dominus cum filiofamilias vel seruo contrahi, aliter verò cùm in rẽ patris vel domini negotium versum est, actione de in rem verso, aliter deniq; actione de peculio cùm neque iussus vllus præcessit, neque in rem patris vel domini versum quicquam fuit. His enim tribus casibus tota quæstio de eo quod cum eo qui in aliena potestate sit, negotiũ gestum esse dicetur, extra exercitoriam, institutoriã & tributoriam actionem, totáq; hæc tractatio cõcluditur, actio quod iussu datur semper in solidum, actio de in rem verso aliquando in solidum, aliquãdo non in solidũ. In solidum quidem si tota pecunia in rẽ patris vel domini versa sit, nõ in solidum si pro parte tãtũ: de peculio verò quatenus in peculio est.

Fieri verò potest vt in peculio tantum sit quantum ad dimittendos creditores sufficiat. Fieri etiam potest vt non sit. Sed de singulis dicēdum postea eriō suo ordine ac sub suis titulis *ad lib. seq.*

2. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

AIt prætor: *In eum qui emancipatus, aut exheredatus erit, quive abstinuit se hereditate eius, cuius in potestate, cùm moritur, fuerit, eius rei nomine, quæ cum eo contracta erit, cùm is in potestate esset, siue sua voluntate, siue iussu eius, in cuius potestate erit, contraxerit, siue in peculium ipsius, siue in patrimonium eius, cuius in potestate fuerit, ea res redacta fuerit: actionem, causa cognita, dabo in quod facere potest.*

Ad l. Ait Prætor 2.

Proponuntur in hac lege verba Edicti, non quo Prætor actiones de peculio proposuit, & de in rem verso, Et quod iussu, sed quo pollicetur actionem in filium fam. qui cùm esset in patris potestate, contraxit, siue iussu patris, siue non iussu & sua sola voluntate, & siue in peculium ipsius filij fam. siue in patrimoniū eius cuius in potestate fuit, quod creditū est, redactum sit, actionē, inquam, non in solidum, sed in quantū facere potest, siue emācipatus fuerit à patre filius, siue exheredatus, siue eius hereditate se abstinuerit.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui cum aliquo contrahit, sicuti patrem obligat de peculio, ita seipsum multò magis in solidum *l. siquis cum filiofam. 44. infr. de pecul.* Ergo nec emancipatio, nec exheredatio, nec abstentio hereditatis facere potest, quominus in solidum obligatus remaneat, nisi à creditoribus ipsis condicio deferatur ad eum exonerandū, vt in *l. cum hereditate 55. de acquir. hered.* Quamuis enim possit tentari filium familias, cùm est emancipatus, alium quodammodo hominem videri propter imaginarias illas venditiones & mancipationes, quę in emancipatione olim interueniebāt, propter quod fuit necessaria restitutio in integrū ex capite edicti de capite minutis, *l. 3. §. vlt. & l. 4. ill. tit. de capit. minut. iunct. l. seruus 27. de adim. legat.* Non ad hoc tamen respexisse Prætorem ex eo apparet, quod eandem causam constituit filij emancipati, & exheredati, itémque abstenti: quibus tamen idem color imaginariæ seruitutis prodesse nō potest. Item ex eo quod in hac ipsa lege subijcitur, idem iuris esse in eo quoque, qui citra emancipationem sui iuris factus est: cur ergo exoneramus filium, vt ex obligato in solidum conueniatur, duntaxat in quantum facere potest? præsertim cùm filiusfamilias ex omnibus causis præterquam ex mutuo nō solùm obligari possit in solidum, sed & in solidum quoque conueniri *l. filiusfamilias 39. de oblig. & act. l. tam ex contractibus 57. supr. de iudic.* DEC. Cùm filiusfamilias quoquomodo contrahit siue iussu patris, siue propria sua voluntate, tum quoque cùm vtiliter contrahit, quod contingit siue in ipsius filiifamilias peculium, siue in patrimonium patris redacta sit ea res, de qua contractum est, nunquam facit se locupletiorem, sed patrem, cui acquirit omnia iure patriæ potestatis, ita vt ne momento quidem temporis acquisitio in filijfamilias persona consistat *l. 1. infr. si à parent. quis manum. sit, l. placet 79. de acquir. hered.* Proinde dignus est cui succurratur ne supra quam facere potest conueniri in solidum possit. Quomodo & aliæ pleræque sunt personæ quæ nonnisi in id quod facere possunt, conueniuntur, licèt aliis atque aliis rationibus, *l. sunt qui 16. cum seqq. infr. de re iudic.* Nec est quod conquerantur creditores, aliquam in eo sibi iniuriam fieri, cùm pro eo incommodo habeāt commodum actionis de peculio, quam eis dat Prætor contra patrem, quamuis cum eo non contraxerint. Neque tamen dat eam actionem Prætor in filiū emancipatum vel exheredatum, vel abstentum, nisi causa cognita, vt habent verba edicti, non quasi cognitio causæ facere possit, vt aliquo casu detur in solidum actio nisi cùm filius patri heres extitit, *l. si ex alio 9. C. hoc tit.* & quidem non ex minima portione, vt sequitur in hac lege & in *l. sed si ex parte 4. infr.* sed vt è contrario facere debeat, aliquando ne filius vllo modo conueniatur, id est, ne in id quidem quod facere potest, vt in *d. l. 4. vers. Sed & hic iudex.* nisi mentitus sit se patrēfamilias, aut tale quid aliud dolo malo fecerit, vt in *d. l. 4. §. 1. & l. 6. inf.* Quanquam fatendum est insetta fuisse edicto verba illa *causa cognita*, quoniam plerique casus sunt, in quibus filium etiam in solidum teneri æquū est, vt in *l. si filiusfamilias 5. §. 1. infr.* Itémque cùm post multos annos filius conuenitur, id est, eo tempore quo patrimonium aliquod iam sibi quærere potuit. Nam & in hoc quoque causæ cognitio vertitur *d. l. 4. §. pen. inf.*

1 ¶ Sed & si citra emācipationem sui iuris factus sit, vel in adoptionē datus [a], deinde pater naturalis decesserit: itē si quis ex minima parte sit institutus [b] equissimum est, causa cognita etiam in hunc dari actionem in id, quod facere potest.

Ad §. 1. Sed & si citra.

RAT. DVB. Edictum Prætoris non est locutum, nisi de filio emancipato, cùm tamen non ignoraret Prætor aliis etiam modis citra emancipationem posse filiumfamilias fieri sui iuris. Ergo non est protrahendum ad alios casus, in quibus filius factus sit sui iuris aliter, quàm per emancipationem. Verbis enim edicti inseruiendum est, vt ait Vlpianus in *l. 1. §. licèt autem supr. de exercit. act.*

DEC. Eadem ratio iuris & æquitatis locum habet, siue per emancipationem, siue quo alio modo filiusfamilias sui iuris efficiatur, nec refert quid ex æquipollentibus fiat *l. mulier 22. vers. Brasidas infr. ad SC. Trebell.* Ergo & ad alios casus similes edictum hoc porrigendū est *l. 1. §. alienatio infr. quand. de pecul. act. annal. est*, vbi latiùs dicemus.

a *Vel in adoptionem datus.* Videtur Vlpian. hîc scripsisse *vel* pro *veluti*. Est enim hoc exemplū patriæ potestatis finitę, aliter quàm per emancipationē, scilicet per adoptionē dato filio in adoptionē à patre naturali: deinde mortuo patre adoptiuo, quod cū euenit, nō recidit filius in potestatē patris naturalis, sed remanet sui iuris eo quoq; viuo: quanquā si verum amamus parū distat hic casus à superiore, quia nec nisi per tres mancipationes & duas manumissiones fiebāt olim adoptiones, sicuti nec emancipationes *l. vlt. C. de adop.* Placet verò ingeniosa emēdatio viri doctissimi Iac. Cuiac. in illis verbis, *deinde pater naturalis decesserit*, vbi pro *naturalis* reponit *adoptiuus*. Nam mors patris naturalis post datum in adoptionem filium nihil addere

addere potest aut minuere. Quanquam sufficere meo iudicio posset deleri dictionem illam *naturalis*, quasi irrepitiam ex glossa imperitioris alicuius interpretis. Patrem enim simpliciter cùm dicunt iureconsulti tractantes de filio in adoptionem dato adoptiuum non naturalem intelligunt, quia pater naturalis per emancipationē quam in qualibet adoptione interuenire necesse est, vt diximus, extraneus factus esse intelligitur, *l. quinetiā 55. in fi. infr. de rit. nupt.*

b *Item si quis ex minima parte sit institutus.* RAT. DVB. Filius etiā ex minima hereditatis parte heres institutus, heres tamē est, ideóque obstat patrono ne cōtra tabulas liberti bonorū possessionem petere possit *l. etsi ex modica 6. infr. de bon. libert.* Ergo nec beneficio edicti huius sui debet, à quo excluditur filius qui patri heres extitit, *l. si ex alio 9. C. hoc ti.* Cur enim succurretur filio prætextu patriæ potestatis, cùm ipse patri siue in solidū, siue pro parte heres extiterit? DEC. Æquitas quæ hoc Prætoris edictum induxit, facere debet, vt in filio qui conuenitur nō tā mera iuris ciuilis ratio spectāda sit, quàm effectus rei *l. si filiusfamilias 5. §. 1. inf. hoc tit.* alioqui nec filio qui heres institutus & abstentus est, succurri oporteret, cùm non sit sine herede, qui suū heredem habet, quāuis se abstinentē *l. cùm quasi 30. §. sed etsi suus de fideic. libert. l. necessariis, 57. de acquir. hered.* Atqui si effectum inspicias ferè est, vt ex nulla parte institutus videatur filius, qui nō nisi ex minima & modica institutus est, quantum scilicet ad hoc edictū pertinet. Ratio enim propter quam nō putauit Prætor succurrēdū filio heredi patris nō alia fuit, quā quia ex cōmodo quod ei adfert paterna hereditas possit haberevnde creditorib. suis satisfaciat: Quæ ratio euidēter cessat in filio qui à patre quidē institut' est, sed in tā modica portione vt exiguū ex ea portione lucrū & cōmodū sperare possit: heredē. n. esse, nomē iuris & honoris sēper est, at nō sēper emolumēti, cùm possit etiā dānosa esse hereditas, *l. si hereditatē 32. infr. m. andat.* Nec pro vili aliquare debent homines attritiones maximas sustinere, vt notat hîc Accursius ex *Nouell. 73. de instrum. cautel. & fid. cap. pen. §. oportet verò.* Aliud iuris est in bonorum possessione cōtra tabulas liberti, quę excluditur, quantulacunq; sit pars hereditatis, ex qua filius institutus fuit *d. l. etsi ex modica*, nempe quia ad patronū excludendū nihil aliud exigimus, nisi vt filius nō sit exheredatus *l. si ex patronis 10. §. 1. & ll. seqq. & pass. eod. tit.* Tam autē verū est exheredatū non esse eū, qui vel ex minima parte institutus est, quā si ex toto asse institutus esset. Contrà verò euenit aliquādo vt Prætor pro herede illum habeat, qui omissā causa testamēti ab intestato possidet aliquā rē hereditariā, quamuis in vna re corporali quāticunque precij sit, nulla pars hereditatis ne quidē minima, quia iuris est, possit cōsistere, perinde ac si hereditatē ipsam totā aut partē aliquā possideret *l. etsi non totā 13. cum trib. seqq. inf. si quis omiss. caus. testam.* nempe quia vel minima res hereditaria ab intestato possessa per eū qui causam testamenti omisit, dolū eius & calliditatem arguit, in cuius pœnam edictum illud cōparatum est *l. 1. eod. tit.* In omnibus igitur edictis ratio edicti, & mens Prætoris inspicienda est. Causæ tamē cognitio in hoc maximè casu necessaria est, an scil. eius æstimationis sit hereditas patris, vt filius ex ea portiucula ex qua institutus fuit tātùm commodi possit cōsequi, quātum necesse est, ad dimittendos creditores quos cùm in patris potestate esset, contraxerat. Hoc enim casu non magis æquum est, succurri filio, quàm si ex maiore hereditatis parte institutus proponeretur. Effectus namque rei inspiciēdus est, vt dixi, non quota pars hereditatis. Idque est quod Vlpianus hîc scribit æquissimum esse causa cognita etiam in hunc dari actionem in id quod facere potest, iunge *l. 4. in princip. inf.*

3. IDEM libro 3. Disputationum.

SEd an hîc detrahi debeat, quod aliis debetur, tractari potest. & siquidem sint creditores, qui, cùm essent alienę potestatis cū eo contraxerunt: rectè dicetur, occupantis melioré esse condicionē: nisi siquis priuilegiarius veniat. huius enim non sine ratione prioris ratio habebitur, quod si qui sint, qui, posteaquàm sui iuris factus est, cum eo contraxerunt: puto horum rationem habendam.

Ad l. Sed an hîc detrahi 3.

RAT. DVB. Ex omnibus illis qui nō conueniuntur, nisi in quātum facere possunt, solus donator ille est, cui humanitatis gratia indulgetur, vt detrahi æs alienū oporteat, priusquàm ponatur ratio eius quod facere potest *l. inter eos 19. §. 1. inf. de re iudic.* nempe scilicet ex liberalitate sua periclitetur, *l. & exheredatum 49. & l. seq. eod. tit.* Ergo in filio emancipato vel exheredato vel abstento aliud probandum est, vt nullum in eius fauorem detrahendū sit æs alienū, contrà quàm hîc ab Vlp. responderi videatur, cùm ait detrahi debere quod aliis debetur, siue cum eo cōtraxerint cùm esset (sic enim legendum est, non *essent*) alienæ potestatis, siue posteaquàm sui iuris effectus est, licèt cum aliqua distinctione, vt mox dicemus. Atque ita concludit Paulus in *d. l. & exheredatum*, vbi hāc ipsam speciem & quæstionē tractat, adfertq; rationē diuersitatis per elegantem, quod pinguius succurrēdum sit donatori, quàm ei qui debitum persoluere compellitur. DEC. Non hîc Vlpiani sensus est, vt detrahi æs alienū debeat in ponendo calculo eius quod facere filius potest, fauore scilicet filij vt in quantitatem tanto minorem condemnetur. Sed ille potiùs, vt ex patrimonio eius qui conuenitur detrahi debeat quod aliis creditorib. debetur siue antè, siue posteaquā sui iuris factus est, cōtraxerint, vt nimirū eorum quoq; omniū ratio habeatur, nec minùs ipsis quàm huic qui agit satisfieri oporteat: cur hac tamen distinctione, vt quod ad eos pertinet, qui contraxerūt cū esset alienę potestatis, melior sit cōdicio occupātis, sicut in actione de peculio *l. nō enim 6. supr. ti. prox. l. si verò 10. inf. de peculio.* nisi fortè si quis priuilegiarius veniat, vt Vlp. hîc addit: quisquis enim priuilegium habet inter creditores, hoc ipsō creditur occupasse *l. ex facto 52.* vbi dicemus *eod. tit.* Quod autem ad eos pertinet, qui posteaquā ille sui iuris factus est, cū eo cōtraxerūt, horū ratio omnimodo habeatur. i. quod iis debetur, detrahatur cæteris, qui antè contraxerāt, quamuis nō detrahatur posterioribus quod debetur prioribus. Non ratione illa quam adfert Accursius, quòd priores per capitis diminutionē filijfam. ius suū amiserint, ex *l. vlt. supr. de capit. minut.* quasi qui in vno releuantur, in alio grauentur *arg. l. eū qui 30. supr. de iureiur.* (nullā enim capitis diminutionē patitur filiusfam. exheredatus, aut qui se patris hereditate abstinuit.

nuit, sed is tãtùm qui emãcipatur) sed quia potest eis imputari, cur cũ eo cõtraxerint, qui nulla bona in ciuitate habebat, nec habere poterat, quandiu filiusf. maneret: nisi eo demùm casu quo pater sibi per filiũ acquiri nollet *l. lex Corn. 28. ad fi. de vulg. & pupill. substit.* quod similiter aliis imputari non potest, qui cum eo postquàm sui iuris factus est, adhuc fortassis inope contraxerunt. Quamuis enim posteriores contraxerint, priores tamen intuiti sunt patrimonium sui debitoris, quod intueri non poterant priores cum eo contrahentes, cuius non aliud erat aut esse poterat patrimonium, quàm peculium quod habebat à patre *l. hinc quæritur 19. §. 1. l. & ancillarũ 27. §. vlt. l. si ex duob. 32. in fi. principij inf. de pecul.* & quod peculiũ erat quidẽ filij, sed magis tamen patris *l. 3. §. sed vtrũ leg. patri 27. in princ. supr. de minor.* Indéq; nimirum est quod filiusfam. etiamsi propria sua voluntate cum aliquo contraxerit, perinde tamen auxilium habet à Prætore, vt nõ tencatur suprà quàm facere potest, quàm si iussu patris contraxisset *l. prox. supr.*

4. IDEM libro 29. ad Edictum.

SEd si ex parte non modica sit heres scriptus filius: in arbitrio est creditoris, vtrùm pro portione hereditaria, an in solidum eum conueniat. Sed & hic iudex æstimare debeat, ne fortè in id, quod facere potest, debeat conueniri.

Ad l. Sed si ex parte 4.

RAT. DVB. & DECID. eadem est ad initium huius legis quæ ad §. *vlt. l. 2. supr.* Etsi enim loquitur ibi Vlpianus de filiofamilias herede ex minima parte instituto: hîc autẽ de filio herede scripto ex parte non modica, idem tamen vtriusq; loci sensus est filiumfamilias ex minima parte institutum non teneri in solidũ, sed duntaxat in quantum facere potest: Institutum verò ex parte non modica teneri ex propria persona in solidum, ex causa verò hereditaria, & tanquam heredem pro parte hereditaria. Nec enim obligationes hereditariæ transire possunt contra heredes, nisi pro hereditariis portionibus *l. vlt. & tot. tit. Cod. de heredit. action.* Sed vtroque tamen casu causæ cognitio adhibenda est. Nam sicut fieri potest, vt filius etiam ex minima paternæ hereditatis parte institutus, in solidum tamen teneri debeat, si fortè tam locuples sit hereditas paterna, vt portiuncula illa hereditaria dimittendo in solidum creditori possit sufficere: ita è contrario facilè potest accidere, vt pars hereditaria illa ex qua filius institutus est, quamuis non sit modica, minoris tamen æstimationis sit, quàm vt ea satisfieri creditori in solidum possit: effectus enim rei magis inspiciẽdus est, quàm quota & titulus hereditatis *l. prox. §. 1. infrà* dixi *ad d. l. 2. §. vlt. supr.* Itaque mihi sensus esse videtur huius versiculi, *sed & hic iudex æstimare debet, ne fortè in id quod facere potest, debeat condemnari*, nimirum si conueniatur, non pro parte hereditaria, quæ prima & mala Accursij interpretatio est, sed in solidum ex propria persona & ex suo contractu. Nam quoties pro parte hereditaria cõuenitur nulla causæ cognitio nec distinctio adhibetur, quin omnimodo filius pro ea parte hereditaria condemnari debeat, siue pluris siue minoris sit illa, quàm sit ea quantitas quæ debetur. Tanti enim portionem hereditariam æstimasse filiusfamilias intelligitur, & quisquis alius eam agnouit, & sicuti soluendo est hereditas, quæ inuenit heredem *l. libertus 36. in princip. infr. de bon. libert.* Ita & pars quælibet hæreditaria agnita soluendo esse intelligitur pro rata debiti hereditarij quæ eam partem contingit, vt quælibet pars hereditaria iure hereditatis censeatur §. 1. *Instit. de leg. Falcid.*

1 ¶ Interdum autem, & si exheredatus filius, vel emancipatus sit, in solidum actio aduersus eum dabitur: vtputa si patremfamilias se mentitus est, cùm contraheretur cum eo. nam libro secundo digestorum Marcellus scripsit, etiam si facere non possit, conueniendum propter mendacium.

Ad §. 1. Interdum autem.

RAT. DVB. Verba edicti indistinctè ac generaliter ita concepta sunt, vt in filium exheredatum vel emancipatum de eo quod contraxit, cùm in patris potestate esset, actio dari nõ debeat nisi in quãtum facere potest *l. 2. supr.* Ergo non est adhibenda distinctio, an filius cùm contraheret mentitus sit se patremfamilias esse nécne, quia vbi Prætor non distinxit, nec nos distinguere debemus *vulg. l. de precio 8. supr. de public. in rem act. l. 1. §. generaliter infr. de legat. præst.* DEC. Numquam debet mendacium esse impunitum sicut nec dolus qui semper mendacium concomitatur *l. procurator 11. §. 1. infr. de doli mal. except.* Filius enim familias qui se mẽtitur esse patremfamilias, decipit creditorem, qui se putat cum patrefamilias contrahere non æquè cum filiofamilias contracturus. Ideóq; nec iuuandus est exceptione Macedoniani, vt Accursius noster concludit ad *l. tamen si non opposita 11. infr. tit. prox.* scilicet in pœnam doli & mendacij, vt hîc & *l. eum qui 6. infr.* nam nec pupilli dolo parcimus quoties ille doli capax est *l. heredibus 13. §. 1. & l. seq. supr. de dolo l. 4. §. de dolo infr. de dol. mal. except.* Neque verò in hac tantùm iuris parte punitur mendacium, sed in aliis plerisque, vt ex iis legibus constat, quas in hanc rem Accursius noster congerit, quibus adde *authoritem possessor. C. qui potior. in pignor. hab.*

2 ¶ Quamquam autem ex contractu in id, quod facere potest, actio in eum datur, tamen ex delictis in solidum conuenitur.

Ad §. 2. Quamquam autem.

RAT. DVB. Etiam is qui delinquit, quodammodo contrahere videtur cum legibus & cum Republ. vt eam pœnam quasi volens & vltro subeat, quam leges tali delicto imposuerunt *argum. l. 1. & 2. supr. de legib.* ita vt non desint, qui putent delinquentes omnes obligari ex quasi contractu: ergo cùm Prætor in hoc edicto locutus est de eo quod

cum filiofamilias contractum erit, vt ex ea causa filiusfamilias, non nisi in quantum facere potest, teneatur, etiam ad causam delicti porrigẽdum est, vt neque ex delicto detur in filiumfamilias actio suprà quàm facere potest. DEC. Alia contrahendi causa est, alia delinquendi *l. 1. §. sed si cum quolibet.* vbi diximus *sup. de exercit. act.* Et toto genere differunt obligationes, quæ ex contractu vel quasi, & quæ ex delicto aut quasi nascuntur *l. 1. infr. de oblig. & action.* Cúmq; delictum numquam fiat sine dolo, dolus autem filijfamilias beneficio huius edicti indignum eum faciat, vt proximè diximus *ex l. eum qui 6. infr. sicut.* & in socio constitutũ est *l. sed hoc ita 22. infr. de re iudic.* consequens omnino est, vt filiusfamilias qui deliquit, hoc edicto adiuuari non debeat: sicuti nec inuocare legis auxilium ille vmquam potest, qui aduersus legẽ committit *l. auxiliũ 37. in fin. supr. de minor.* Ergo ex causa delicti filiusfamilias sui iuris effectus in solidum conueniendus erit siue emancipatus proponatur, siue exheredatus, siue paterna hereditate abstentus.

3 ¶ Soli autem filio succurritur, non etiã heredi eius. nã & Papinianus libro nono quæstionum scribit, in heredem filij in solidum dandam actionem.

Ad §. 3. Soli autem filio.

RAT. DVB. Eadem causa esse solet & debet heredis & alterius cuiuslibet vniuersalis successoris, quæ fuit defuncti, cùm heres non solùm defuncti personam repræsentet, sed etiam eadem cum defuncto persona esse existimetur *Nouel. 48. de inuent. à morient. præst. in princip. l. heres & hereditas 22. infr. de vsucap. l. hereditas 34. de acquir. rer. dom.* Ergo quo casu filiusfamilias effectus sui iuris non tenetur, nisi in quantum facere potest ex eo contractu, quẽ iniit cùm esset alienæ potestatis, eo casu nec heres eius in solidum teneri debet. DEC. Iuris beneficia & priuilegia quædã sunt personalia, quæ non transeunt in heredem, sed finiuntur cũ ea persona, quę meruit præcipuum fauorem, vt Papinianus loquitur in *l. ex pluribus 42. infr. de admin. tutor. l. maritum 12. & seq. solut. matr.* eiusmodi verò est priuilegium quod à Prætore datur filiofamilias, ne de eo quod contraxit, cũ in aliena potestate esset, suprà quàm facere potest, tenetur: dignus enim visus est filiusfamilias, cui succurreretur si quando conueniretur ex ijs contractibus quos in aliena potestate constitutus celebrasset, cùm eo tempore nulla bona haberet, tantóq; facilior fuisse credendus esset ad se obligandum. Quæ ratio cessat euidenter in herede, qui adeundo hereditatem filijfamilias effecti suæ potestatis quantumlibet inopis, eam locupletem fecisse, & cũ creditoribus quasi contrahisse intelligitur *l. 3. §. vlt. & l. 4. infr. quib. ex caus. in pos. eat.* Soluendo enim est hereditas, quæcumque inuenit heredem *l. libertus 36. de bon. libert. l. quæ dotis 33. solut. matrim.* Sibi itaque debet heres imputare, cur debitoris egeni hereditatem adierit, quam sciebat non nisi ea lege adiri posse, vt ipse in solidũ obligaretur. *l. si duo 38. infr. de acquir. hered.* neque verò quicquam in hoc fit contra iuris communis regulas: nec enim minus obligatur filiusfamilias ipso iure in solidum ex contractibus quos inijt in patris potestate, constitutus, quàm heres ipsius *l. si quis cum filiofamilias 44. infr. de pecul.* quia priuilegium filijfamilias hac parte non in eo est, vt filiusfamilias non obligetur in solidum, sed vt quamuis obligatus sit in solidũ, attamen in eum actio non detur nisi in quantum facere potest, vt & in *l. necessarijs 57. de acquir. hered. l. sunt qui 16. & seqq. l. sciendũ 25. de re iudic. l. in condemnatione 173. de regul. iur.* Quamquam nec nouum est, vt plenior actio detur contra heredem, quàm competierit contra defunctum *l. si per imprudentiam 51. §. non mirum infr. de euict.*

4 ¶ Sed an & temporis haberi debeat ratio: vt si quidem ex continenti cum filio agatur, detur actio in id, quod facere potest: sin verò post multos annos, non debeat indulgeri? & mihi videtur rationem habendam esse. In hoc enim causæ cognitio vertitur.

Ad §. 4. Sed an & temporis.

RAT. DVB. Sicuti tempus non est legitimus modus inducendæ aut tollendæ obligationis, *l. obligationum ferè 44. §. placet infr. de oblig. & act.* ita neque augendæ vel minuendæ. Quæ enim augetur obligatio quodammodo inducitur *l. centum Capuæ 8. supr. de eo quod cert. loc.* & è contrario quæ minuitur, eatenus tollitur & perimitur. Ergo parũ refert, an incontinenti cum filio patrefamilias fact. agatur de eo, quod cùm alienæ potestatis esset, contraxerit: an verò post multos annos, nec forma edicti perpetui ex eo immutari debet, vt vno casu minus quã alio indulgeri debeat filio, ne in solidũ cõueniatur & cõdẽnetur. Atq; ita noster putat Accursius, existimãs, locũ hunc intelligẽdum de filio, qui cõueniatur post multos annos ex die contractus, intra quos annos aliquãdo facere potuerit in solidum; posteà verò dolo malo desierit facere posse: secundùm quam interpretationem debuerat Vlpian. scribere causę cognitionem in eo verti, an dolo malo aliquid factum sit à filio nécne, vt si dolus malus interuenerit, teneatur filius in solidum ex *l. eum qui infr.* Si verò nihil ab eo factum sit, dolo malo teneatur, dumtaxat in id quod facere potest.

DEC. Ratio, propter quam Prætor hoc edictum in fauorem filijfamilias proposuit, non alia est, vt in superioribus diximus, quàm quia dignus sit filiusfamilias, cui succurratur cum ex eo contractu conuenitur, quem iniit eo tempore quo in aliena erat potestate, nihilque habebat, vnde solueret. Atqui potest fieri, vt ratio hæc cesset in filio, quamuis emancipato, aut exheredato, aut abstento, si fortè post multos annos ab eõ die numerandos quo sui iuris factus est, conueniatur, & eo tempore quo iam locupletior & soluendo fieri potuit, & reuera factus est: annõ enim absurdũ est, perinde ei succurri atq; si incõtinenti post emãcipationem, aut post mortem patris conueniretur? Ergo benè Prætor edicto pollicitus est se daturum actionẽ in filium emancipatum, vel exheredatũ, vel abstentum, in id duntaxat quod facere possit, sed *causa cognita*, vt in eo maximè causæ cognitio ver-

teretur, an incontinenti, an post multos annos ex die emancipationis aut mortis paternę numerandos filius conueniretur. Error itaque nostrorum omnium in eo est, quod putant Vlpianum ex sententia Prætoris distinguere, an incontinenti, an post multos annos ex ipso contractus die filius conueniatur: quod certè non ita est. Nec enim solus temporis cursus in hac causæ cognitione vertitur ad iuris varietatem inducendam, sed augmentum patrimonij, quod multis annis intercedentibus facilè superuenire potest: non item si modicum duntaxat tempus interceserit *l. cura* 4. §. *deficientium infr. de muner. & honor.* Cæterùm multos annos interfuisse nihil proderit, si non auctæ sint medio tempore facultates, quæ tamen nec augeri vllo modo potuerunt, quandiu filius mansit in potestate, nec postea incontinenti, aut breui aliquo temporis spacio, cùm nemo repentè dives fiat, nisi qui vt D. Hieronymus dicebat, aut iniquus sit, aut iniqui heres. Cùm autem totum hoc in causæ cognitione versetur, errant procul dubio qui apud Accursium hoc ipsum, id est, vt explicant quantitatem annorum arbitrio Prætoris aut iudicis relinquunt.

§ ¶ Is, qui de peculio egit, cùm posset quod iussu: in ea causa est, ne possit: quod iussu postea agere. & ita Proculus existimat. Sed si deceptus, de peculio egit,[a] putat Celsus, succurrendum ei, quæ sententia habet rationem.

Ad §. vlt. Is, qui de peculio.

RAT. DVB. Alia est actio de peculio, alia verò quòd iussu. Illa enim non datur nisi aliquid sit in peculio, & quatenus est in peculio, *l. quæsitum* 30. *l. deposui* 38. *in princip. inf. de pecul. l. seruus* 20. *supr. de dolo.* Hæc verò etiamsi nihil sit in peculio adeóque in solidum *l.* 1. *supr. hoc tit. & tot. tit. infr. quod iuss.* Ergo qui egit actione de peculio, cùm posset agere, quod iussu etiamsi succubuerit, non est prohibendus agere quod iussu, nec repelli potest exceptione rei iudicatæ, cùm alia & noua actio sit, & alia quodammodo res interueniente iussu & mandatu patris *arg. l. si is qui* 25. §. *vlt. infr. de except. rei iudic.*

DEC. Actiones de peculio & quod iussu licèt diuersæ sint, diuersásque præstationes habeant, ex eodem tamen fonte & negotio proficiscuntur, próque eodem debito competunt, & inter easdem personas, adeóque quod magis est, in actione quod iussu, si peculium aliquod sit, etiam actio de peculio continetur, quemadmodum redhibitio in actione quantò minoris, habet tantùm electionem, actor vtra malit agere, quoniam aliquando euenire potest, vt expediat ei agere de peculio potiùs quàm quod iussu, si fortè in peculio non minùs sit quàm in debito, & iussus probatio difficilior sit, aliquando contrà vt expeditius sit ei agere, quod iussu quàm de peculio, si fortè paratæ sint iussus probationes, & nihil aut minùs sit in peculio §. 1. §. *cæterùm & seq. Instit. hoc ti.* Ergo vtra earum actionum creditor egerit, si altera postea velit agere, exceptione rei iudicatæ summouendus est *d. l. si is qui* §. 1. *de except. rei iudic.* Neque verò diuersitas actionis rem diuersam facit, aut diuersam causam, quoties eadem res est, quæ petitur, idem corpus, idem ius, eadem causa petendi, eadémque origo petitionis *l. si mater* 11. §. *eandem l. cùm quæritur* 12. *& seqq. eod. tit.* quæ omnia hîc concurrunt, vt Accursius hîc bene notat ex *l. in duobus* 28. §. *exceptio & §. quæ iurauit supr. de iureiur.* nisi noua causa aliqua superuenerit post actionem priorem propositam *d.* §. *eandem*, vt putà cùm nouum mandatum interuenit, vt in specie *d. l. si is qui* §. *vlt.* In proposito autem tractamus de iussu qui præcesserit contractum, & quem necesse fuit præcedere, vt actio. Quod iussu locum habere posset *l.* 1. §. 1. *infr. quod iuss.* Porrò de actionum electione, & quando vna electa consumatur altera, diximus ad *l. habebat* 14. *supr. de instit. act. & ad l. quod in herede* 9. §. 1. *supr. tit. prox.*

a *Sed si deceptus de peculio egit.* RAT. DVB. Etiam cùm quis deceptus ab aduersario egit vna actione sibi competente, & aliam omisit, quàm eligere potiùs debuerat, nihilominus verum est vtramque actionem consumptam esse, & eam quæ fuit proposita, quoniam in iudicium deducta est, & eam quæ fuit omissa, quoniam hoc ipso amissa est. Ergo non eo magis ad actionem quod iussu redire actor potest, qui prius de peculio egit.

DEC. Ideò nimirum succurrendum est actori, vt ex Celso Vlpianus hîc scribit, data scilicet creditori actione de dolo, quæ non nisi alia omni deficiente competit, vt in *l. seruus tuus* 20. *supr. de dolo iunct. l. fideiussor* 19. *eod.* Sic enim locum hunc intelligo non quomodo videtur intellexisse Accursius, quasi permittendum sit creditori decepto, vt redeat ad actionem, quod iussu ex *leg.* 2. quam in hoc allegat *infr. quand. act. de pecul. est annal.* Ibi enim non dolo aduersarij deceptus creditor fuerat, sed proprio errore ductus: quæres actionem de dolo inducere non potest.

5. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI filiusfamilias viuo patre, conuentus, & condemnatus sit: in emancipatum, vel exheredatum postea iudicati actio in id, quod facere potest, danda est.

Ad l. Si filiusfamilias 5.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui ex proprio suo contractu viuo patre conuenitur & condemnatur, in solidum & conuenitur & condemnatur, quia in solidum est obligatus *l. si quis cum filiofamilias* 44. *infr. de pecul. l. si dubitet* 10. §. *filiusfamilias infr. de fideiuss.* Ergo quamuis postea vel emancipatus vel exheredatus sit, in solidum teneri debet, cùm obligationis substantia ex causa temporis immutari non possit,

possit, neque ex postfacto minui, quæ semel in solidum competit *arg. l. 5. infr. ad leg. Falcid.* nec enim emancipatio aut exheredatio modi sunt tollendæ aut minuendæ obligationis, nisi quatenus emancipatio inducit capitis diminutionem, atque ita efficit, vt alia debitoris persona esse videatur, quàm quæ priùs obligata fuit: quæ res ipso iure liberationem inducit, sed non in effectu, quia Prætor rescindit emancipationem & capitis diminutionem, vt restituat obligationem qualis & quanta antè fuit *l.* 1. *& tot. tit. supr. de capit. minut.* Et hæc generalis ad totum hunc Titulum dubitandi ratio est, sicut & sententia illa, quę initio huius legis ex Paulo proponitur, totius huius Tituli, velut epilogus, & epigraphe est.

DEC. Beneficium huius edicti quod filiisfamilias postea emancipatis vel exheredatis vel abstentis propositum est, non tam obligationis aut condemnationis substantiam afficit, ne filius etiam post emancipationem, aut abstentionem, aut exheredationem in solidum obligatus maneat, & in solidum condemnari adhuc possit: quàm afficit potissimùm actionem iudicati, & executionem sententiæ, vt benè hîc Bartolus docet: ideóque nec filiifamilias contractus, nec condemnatio contra eum lata in solidum potest impedire, ne conuentus ex iudicato filius tueatur se beneficio huius edicti, vt non nisi in quantum facere potest, vrgeatur. Est enim exceptio hæc, vt & aliæ pleræque ex numero earum, quæ quoniam neque instrumentum, neque iudicatum impugnant, etiam in executione iudicati opponi possunt, *l. tamen si non opposita* 11. vbi dicemus *infr. tit. prox.* Quamquam ad officium Prætoris maximè pertinet, ne filium post emancipationem, aut exheredationem, aut abstentionem siue conueniri siue condemnari in solidum patiatur *l.* 2. *& l. prox. supr. l. pater* 7. *in fin. infr. hoc tit.* At non item si durante patria potestate cum filio agatur, quomodo ex omnibus causis conueniri etiam viuo patre potest *l. filiusfamilias* 39. *de oblig. & action.* quia scilicet non valde indiget filius, vt ei succurratur, quandiu pater viuit in cuius est potestate, cùm toto eo tempore nulla contra eum possit fieri executio iudicati *d. l. si dubitet* §. *filiusfamilias de fideiuss.* Siquidem nulla bona in ciuitate habet *l. lex Cornelia* 28. *infr. de vulg. & pupill. substit.* ac proinde cùm nihil interim habeat, quod perdat, eius periculo interim nihil est *l. itaque* 12. *in princip. infr. de furt.* De illo tantùm dubitari potest, cur ergo Prætor ab initio non prospexerit, vt filiusfamilias quoquo modo contrahens viuo patre non nisi in quantum facere poterit, obligetur, cùm inanis obligatio sit, quatenus ad effectum perduci non potest *l. nam is* 6. *supr. de dolo.* Sed respondendum est, primùm non potuisse Prætorem impedire, ne filiusfamilias contrahens ipso iure in solidum obligaretur, sicut alius contrahens quilibet *d. l. filiusfamilias l. tam ex contractibus* 57. *supr. de iudic.* Esset enim id ius ciuile tollere non emendare aut temperare, tollere autem Prætor non potuit *l. necnon* 28. §. *quoad eius supr. ex quib. caus. maior. l. cùm sponsus* 12. §. *si res supr. de Public. in rem act.* & initio *tit. de bonor. poss.* deinde non omni casu accidere, vt filiusfamilias post patris mortem in solidum conueniri & condemnari prohibeatur. Quid enim si non sit emancipatus, sed in sacris & familia patris retentus, tandemque à patre vel in solidum vel ex parte non modica institutus? Iam diximus, eo casu non esse huic edicto locum. Et tamen casus ille est, qui euenire ac sperari faciliùs potest, cùm filiusfamilias viuo iam adhuc parte bonorum omnium paternorum dominus esse quodammodo existimetur, vnde & sui heredis nomen accepit *l. in suis* 11. *infr. de liber. & posthum. l. vlt. de bon. damnat.* Emancipatio enim, & exheredatio, & abstentio filij, aduentitij casus sunt, qui proinde computari nec solent nec debent *l. Iulianus* 6. *infr. qui & à quib. manu.* Sufficitque vt vel vnum casum vtilem habeat filijfamilias obligatio ex qua in solidum non modò conueniri & condemnari, sed etiam vrgeri possit *argum. l. Stichus* 39. *in fin. infr. de manum. testam. l. heres à debitore* 21. §. *cùm & tu infr. de fideiuss.*

1 ¶ Si filio exheredato, ex senatusconsulto Trebelliano hereditas patris restituta sit: non debebit: in quantum facere potest, sed in solidum condemnari: quia effectu quodammodo heres est.

Ad §. 1. Si filio exheredato.

RAT. DVB. Hic casus quo filius à patre exheredatus sit, verbis edicti nominatim continetur, ne supra id quod facere potest conueniri, aut condemnari possit *l.* 2. *sup.* Nec tantum si filius exheredatus sit, sed quod magis est, etiamsi institutus fuerit, dummodò non nisi ex modica parte *d. l.* 2. *in fin. & l.* 4. *in princip. supr.* Atqui filius exheredatus cui ex Senatusconsulto Trebelliano hereditas patris etiam tota restituta est, non eo minùs tamen exheredatus remanet, neque vlla ex parte heres dici potest, ne ex minima quidem, quoniam heres institutus à quo aditam hereditatem fuisse necesse est, vt restitui potuerit, heres factus per additionem, semper heres manet, neque hereditatis restitutione heres esse desinit, cùm is qui semel heres fuit, semper heres perseueret §. *restituta Instit. de fideic. hered. l. ei qui soluendo* 88. *de hered. instit. l. ait Prætor* 7. §. *sed quod Papinianus de minor.* Nec enim vni duo in solidum heredes esse possunt *l. quod contra* 141. §. 1. *de regul. iur.* Ergo non nisi in quantum facere potest, conueniri & condemnari debet. DEC. Is cui ex Trebelliano Senatusconsulto restituta fuit hereditas, quamuis heres non sit, heredis tamen loco est *d.* §. *restituta*, quia in eum transit omne cómodum & emolumentum hereditatis *l.* 1. *& 2. l. ita tamen* 27. §. *qui ex Trebelliano infr. ad SC. Trebell.* ac proinde effectu quodammodo heres est, vt hîc Paulus scribit. Itaque cùm habeat ex facultatibus patris, quantum erat habiturus si ex toto asse institutus heres fuisset, nó alio vtique iure censeri debet, quàm si heres ex toto asse scriptus esset, perindeque cessat ratio edicti hoc casu atque si filius exheredatus non fuisset. Habet enim filius vnde creditoribus satisfacere in solidum possit, nec tam verba testamenti inspicienda sunt, id est, an filius institutus sit an exheredatus, quàm effectus testamenti, id est, an ex eo testamento filius emolumentum hereditatis consecuturus sit *l. vbi purè* 19. §. 1. *ad SC. Trebell.* Nec similiter tam verba edicti quàm mens Prætoris, & ratio edicti. Vt quo casu ratio edicti cessat, nec edictum ipsum habeat locum, deniq; re ipsa & effectu institutum esse filium sufficit, licèt verbis institutus non sit. Quemadmodum è contrario dicimus augeri peculium re, & verbis oportere

l.5.§.1.vers.si verò nomina infr.de pecul. Idem ergo est etiamsi filiusfamilias non fideicõmissarius vniuersalis aut partiarius proponatur, sed bonorum possessor, vt hîc notat Accursius. Bonorum enim possessores, licèt heredes non sint, quia neque heredem, neque dominum quiritiarium facere Prætor potuit §. *quos autem Instit.de bonor.possess.* heredum tamen loco sunt *l.1.2.& 3.infr.de bonor.possess.* nam qui in vniuersum ius succedunt, heredum loco habentur *l.in pari* 128.§.1. *de regul.iur.* Aliud esse puto si filiusfamilias exheredatus, posteà heres heredis fuerit. Etsi enim dici solet quod & verissimum est, heredem heredis censeri heredẽ defuncti *l.si quis filiumfamilias* 7.§.*vlt. inf.de acquir.hered.l.vlt.C.de hered.instit.* & eos qui per successionẽ quantũuis longissimã defuncto heredes extiterũt, nõ minùs heredes intelligi, quàm qui principaliter heredes extiterunt *l.qui per successionẽ* 194.*de regul.iur.* differẽtia tamen illa est, q̃ non succedũt isti ex iudicio defuncti *l.qui liberis* 8.§.1.*de vulg.& pupill.substit.* Filiũ verò familias exheredatũ aut abstentũ succedere oportet ex iudicio patris, vt in solidũ cõueniri & cõdẽnari possit, huiusq; edicti beneficio priuetur.

2. ¶ Sed si coactus immiscuerit se, vt restituat hereditatem: perinde obseruandum, ac si se abstinuisset.

Ad §.2.Sed si coactus.

RAT. DVB. Non est sine herede, qui suum heredem habet, quamuis se abstinentem *l. cùm quidam* 30. §.*sed etsi suus de fideic.libert.l.1.§.qui sunt in potestate inf.si quis amiss. caus. restam.* multo minùs ille qui suum heredem habet se immiscentem, quamuis coactus se immiscuerit: adeò vt quãuis filius non se immiscuerit hereditati quam regatus est restituere, nihilominùs actiones, quæ ei, & in eum cõpetebant, ad fideicommissarium transferantur *l.ita tamen* 27.§.*si pater filium inf.ad SC.Trebell.* In quo differunt sui heredes à ceteris tantùm necessariis, qui quoniam beneficium separationis tantùm habent non abstentionis *l.1.§. vlt.inf.de sepa.at.* omnimodo cogendi sunt à Prætore, vt se misceãt hereditati quam restituere rogati sunt, & sic deinde eã restituant: alioqui nõ possent transferre actiones *l.recusare* 6.§. *hoc Senatusconsultũ ad SC. Trebell.* Ergo si filiusfamilias à patre heres institutus & hereditatem alij restituere rogatus se immiscuerit, quãuis coactus à Prætore, pro herede tamen haberi debet, non autem perinde ac si se abstinuisset. DEC. Qui coactus à Prętore ex Pegasiano Senatusconsulto, vel adit, vel se immiscet, perinde habẽdus est, ac si nec adiisset, nec se immiscuisset: quia quemadmodum nullũ sentire cõmodum debet ex eo, quod iniurius fecit, qui supremas defuncti preces quãtùm in se fuit, destituit *l.si patroni* 55.§. *qui fideicommissam cod. tit.iunct.d.l.ita tamen* §. *qui suspectam.* Ita neque damnum vllum & incõmodum sentire illũ æquum est, ob id quod Prętoris ita iubẽtis imperio paruerit *d.*§. *qui suspectam.*§.*sed quia in fin.Instit.de fideic.hered.* Ergo qui à Prætore coactus se immiscuit paternæ hereditati, vt eam fideicommissario restitueret, nõ pro immixto, sed pro abstento haberi debet: Filium autem, quamuis suum heredem, qui se abstinuit, Prætor non habet heredis loco *l.si filius* 12. vbi diximus *supr. de interrog.in iur.fact.l.si filius* 12.*de vulg.& pupill.substit.l. necessariis* 57.*de acquir.hered.* in iis scilicet quæ ad commodum aut incommodum ipsius pertinent *d.l. necessariis.* Ergo non debet Prætor pati, vt suprà quàm facere potest, filius hic conueniatur. Nec enim videri potest habere hereditatem, qui eam alteri restituit *l. aliud est capere* 71.*de verb.signific. l. non videtur* 51. *de regul.iur.cum similib.* Verba enim cum effectu sunt accipienda *l. penult.* §. *docere supr. ne quis eum qui in ius vocat.erit vi eximat.l.1.* §.1.*quod quisq. iur.l. nomen filiarum* 164.§.*vlt.de verb.signific.*

6. VLPIANVS libro 2. Disputationum.

EVm, qui se patremfamilias simulauit, & mandante aliquo stipulatus est, mandati teneri Marcellus scripsit, quamuis rem præstare non possit. & sanè verum est, teneri eum debere: quia dolo fecit. hoc etiam in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum erit [a].

Ad l.Eum, qui 6.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui se patremfamilias simulauit per mendacium & dolo malo, non eo magis fit soluendo, vt solidũ præstare possit: nec enim locupletior quisquam fit ob hoc solùm, quòd sit dolosus. Ergo frustra est, si quis cum Vlpiano dicat, teneri eum debere in solidum, & beneficio huius edicti priuandum, siquidem inanis est actio quam debitoris eludit inopia *l.nam is* 6.*supr.de dolo.* DEC. Vtis qui ipso iure obligatus est in solidum, non possit tamen cõueniri, suprà quàm facere potest, beneficium iuris est prætorij, ex æquitate sola inductũ, quo proinde indignus omnino est is, qui dolo & mendacio suo id egit, vt creditorem deciperet *l.4.§.interdum*, vbi diximus *supr.l.pen.in fin.infr.ad Trebell.* nunquam enim dolus impunitus manere debet *l.procurator* 11. §.1.*inf.de doli mal.except.* Nec paruum incommodum est, vt quis beneficio huius edicti careat, & in solidum cõdemnari debeat, cùm præstare solidum non possit. Quandoquidem ex ea causa possit detrudi in carceres, ibiq; detineri quousque aut solidũ soluerit, aut ex legis Iuliæ beneficio bonis cesserit *l.1. C. qui bon. ceder.poss.* Idque est quod ex Marcello Vlpianus hîc scribit verum esse, id est, æquum, teneri filiumfamilias scilicet in solidum, quia dolo fecit.

a *Hoc etiam in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum erit.* RAT.DVB. Bona fides ex qua bonæ fidei contractus & bonæ fidei iudicia appellantur, non tam malæ fidei & dolo malo opponitur, quàm æquitati *l.bona fides* 31.*infr.depos.* Nam bonam fidem quæ dolo malo, & malæ fidei aduersatur, in omnibus contractibus etiam strictis desiderari certum est *l.bonam fidem* 4.*C. de oblig.& act.* Ergo quod de mandati actione in hac lege scriptũ est, teneri ea filiumfamilias in solidum, si cùm se patremfamilias simularet, pecuniam ab aliquo stipulatus sit, alio mandante & exegerit, non tantùm in cæteris bonæ fidei iudiciis obtinere debet, sed etiam in strictis: nam & in strictis iuris contractibus & iudiciis dolus malus æquè ac in cæteris, quę bonæ fidei sunt, vindicari debet, cùm impunitus remanere nunquam debeat, vt modò diximus, ex *d.l. procurator* 11.§.1.*inf.de doli mal.except.* Atque ita existimat Accursius nihil hac parte à stricti iuris actionibus bonæ fidei iudicia distare: nec malè: de omnibus enim contractibus indistinctè Vlpian. locutus est in *l.4.§.1.supr.* cùm dixit filiumfamilias qui se patremfamilias mentitus est, in solidum teneri debere propter mendacium. Dicendum igitur est hoc additum esse ab Vlpiano, si modò Vlpiani potiùs quàm interpretis alicuius adiectio ista est, quia de actione mandati locutus anteà fuerat, quæ bonæ fidei est, & quoniam bonæ fidei iudicia in aliis plerisque sunt fauorabiliora, tum quoque cùm agitur de dolo vindicando. Nam dolus eius qui agit iudicio bonę fidei vindicatur ipso iure citra doli exceptionem. In iudiciis verò strictis nonnisi opposita doli exceptione *l. sed & si* 21.*infr.solut.matrim.l.huiusmodi* 84.§. *qui seruum de legat.*1.§.*in bonæ fidei* 30. *Instit.de act.* At contra eum qui cõuenitur, quiq; in solidum ipso iure obligatus est, nec meliùs nec aliter vindicari dolus potest, quàm si contra ipsum actio, quæ in solidũ competit, in solidum quoque detur: quamquam hoc casu vindicari dolum dicendum est, non tam per concessionem actionis, quæ etiam aduersus non dolosum in solidum cõpeteret, quàm per denegationem beneficij, & exceptionis, in quantum facere potest, quæ reo daretur, si in dolo non esset §. *sunt præterea* 36.*& seq.cod.tit.de act.* atque ita omnino sentiendum est. Simile aliquid est in *l.3.C.de reb.credit.* vbi Imperatores postquàm dixerunt, in bonæ fidei iudiciis inopia probationum per iudicem iureiurando causa cognita res decidi oportere, subiiciunt *necnon in cæteris causis*, vt intelligamus expressam mentionem contractuum bonæ fidei, non ideò semper alios contractus excludere. Ergo & in actione mutui quæ stricti iuris est, idem obseruabitur, quod in actione mandati, vt filiusfamilias qui cùm se pro patrefamilias fingeret, mutuam pecuniam accepit, & exheres à patre vel emancipatus est, quamuis facere non possit, debeat tamen in solidum condemnari *l.qui cùm se* 10.*infr.de re iudic.*

7. SCÆVOLA libro 1. Responsorum.

PAter filio permisit mutuam pecuniam accipere, & per epistolam creditori mandauit, vt ei crederet. filius ex minima parte patri heres exstitit? respondi, esse in potestate creditoris, vtrùm filium, cui credidisset, in solidum, an heredes, pro qua parte quisque successisset, mallet conuenire, sed filius condemnatur, in quantum facere potest.

Ad l.Pater filio 7.

RAT. DVB. & DECID. ad hanc legem eadem est, quæ ad *l.2.§.vlt.& l.4.in princip.sup.hoc tit.* Idem namque sensus est, filiumfamilias qui mandante aut saltem permittente patre mutuam pecuniam accepit, si à patre posteà non nisi ex minima parte hereditaria heres institutus sit, posse à creditore conueniri, vel in solidum ex propria persona proprioque contractu, vel tanquam heredem pro ea portione pro qua successit patri, sed tamẽ, si creditor malit filium in solidum conuenire, adiuuandum esse filium beneficio huius edicti, ne suprà quàm facere potest, condemnetur: ideò autem ponit Scæuola patrem filio permisisse mutuam pecuniam accipere, & creditori mandasse, vt filio crederet, quoniam alioquin illicitus esset contractus, nec posset filius ex eo vnquam conueniri ne quidem in quantum facere possit *l.si ex alio* 9.*C.hoc tit.* sicut neque pater ipse de peculio propter Senatusconsulti Macedoniani authoritatem *l.si filius tuus 6.C.ad SC.Maced.* Item quia pater hoc casu ex suo proprio contractu & mandato tenetur in solidum, & actione quod iussu aut mandati *l.* 1.*infr.quod iuss.* qui alioqui non nisi de peculio teneretur *d.l.si filius & l.si quis cum filiofamilias* 44.*inf.de pecul.* Proinde relinquit heredes suos obligatos in solidum omnes, sed tamen singulos pro sua quemque parte hereditaria, quoniam obligatio defuncti per legem duodecim tabularum ipso iure inter heredes omnes pro hereditariis portionibus diuiditur *l.1. C. si cert.pet.l.vlt.C.de heredit.act. l.1.C.si vnus ex plurib.hered.debit.* nec distinxit lex 12. tab. an portiones hereditariæ sint minimæ, an maximæ, quia quisquis ex quantulacunque hereditatis parte institutus est, pro ea parte heres est, defunctique personam repræsentat, & ideo creditoribus hereditariis tenetur: quamuis quod ad edictum hoc Prætoris attinet, non habeatur pro instituto, qui ex minima tantùm parte institutus est *d.l.2.§.vlt.* Propter quam causam videbatur neque pro parte hereditaria conueniri posse hoc casu filium tanquã heredem, neque in solidum ex proprio suo contractu, nec proinde dandam esse hanc electionem creditori, nisi eo demùm casu, quo filius ex parte non modica heres scriptus sit, vt Vlp. scripsit in *d.l.4.in princip.sup.* Sed benè Scæuola vidit, separãdam esse in persona filij causam hereditariam, à propria filij obligatione, vt ex causa hereditaria omnimodo pro hereditaria portione teneatur, etiãsi nec pro ea parte sit soluendo, putà si damnosa fuit patris hereditas, cùm aliis quoque creditoribus teneatur *l. quæ dotis* 33.*infr.solut.matrim.* Ex causa verò propriæ obligationis conueniri quidem possit in solidum, tanquam ipso iure in solidum obligatus *dict. l. si quis cum filiofamilias*, sed tamen non condemnetur, nisi in quantum facere potest. Ad hunc enim casum restringi debet quod in fine legis scriptum est, *sed filius condemnatur in quantum facere potest*, eo scilicet casu quo ex propria obligatione conueniatur in solidum, non quo tanquam vnus ex heredibus pro parte hereditaria.

8. PAVLVS libro 1. Decretorum.

TItianus Primus præposuerat seruum mutuis pecuniis dandis, & pignoribus accipiendis. sed seruus etiam negociatoribus hordei solebat pro emptore suscipere debitum, & soluere, cùm fugisset seruus, & is, cui obligatus fuerat dare

pretium hordei, conueniret dominum nomine institoris: negabat, eo nomine se conueniri posse: quia non in eam rem præpositus fuisset. cùm aut & alia quædam gessisse, & horrea conduxisse, & multis soluisse idem seruus probaretur: præfectus annonæ contra dominum dederat sententiam. dicebamus, quasi fideiussionem esse videri: cùm pro alio solueret debitum: non pro aliis suscipit debitum: non solere autem ex ea causa in dominum dari actionem: nec videtur hoc dominum mandasse: sed quia videbatur in omnibus eum suo nomine substituisse, sententiam conseruauit Imperator.

Ad l. Titianus vlt.

RAT. DVB. Pro domino propter quam videbatur non posse illum conueniri nomine institoris, qui precium hordei pro emptore dare promiserat, illa est, quæ in textu proponitur, quod non in eam rem præpositus seruus idemque institor fuisset, sed tantùm mutuis dandis pecuniis, & pignoribus accipiendis, vt initio legis scriptum est. In proposito autem seruus hic qui pro emptore hordei se obligauerat, & debitum susceperat, non eo animo fecerat, vt ei crederet, quo casu, vt benè sentit Accursius, teneretur vtique dominus institoria, cùm seruum hunc mutuis dandis pecuniis, vt diximus, præposuisset ex *l. in eum* 19. §. *vlt. supr. de instit. act.* sed potiùs vt per intercessionem æs alienum susciperet, ac pro eo fideiuberet, vt in priore specie *d.* §. *vlt.* vbi Papinianus scribit institorem non adstringere hoc casu dominum iure prætorio in solidum. Nec enim seruus fideiussionis nomine obligari potest extra causam pecunij *l. seruus inscio* 19. *& seq. infr. de fideiuss.* quia nec dominus hoc ei mandasse intelligitur, vt Paulus hîc scribit. Ergo malè dominus in hac specie conueniebatur institoria, & consequenter malè Præfectus annonæ contra eum dederat sententiam ab Imperatore nihilominùs contra Pauli nostri sensum confirmatam. DEC. Institor generalis est, qui proinde dominum obligat institoria in solidum, quisquis à domino ita præpositus est, vt eum in omnibus substituisse dominus videatur. Nam sicut is qui in vna tantùm re aut negotiatione vel in pluribus certis præpositus est, à cæteris omnibus prohibitus esse intelligitur *l. sed si pupillus* 11. §. *condicio supr. de instit. act.* Ita & qui negotiis omnibus præpositus est, in omnibus obligat dominum institoria actione in solidum. Atqui in proposita specie habuit Imperator institorem hunc propræposito generaliter & substituto à domino in omnibus, quia & horrea conduxisse, & multis soluisse, & alia quædam gessisse proponebatur, sciente domino & non contradicente. Meritò igitur sententiam Præfecti annonæ Imperator confirmauit, vt eis quibus delegatus vel obligatus seruus fuerat, precium hordei dare dominus in solidum teneretur. Nihil enim refert, an quis institor generalis factus sit, an verò ei negotiationi quam exercuit, specialiter præpositus fuerit *l. vel vniuersorum* 12. *iunct.* §. *vlt. legis præced. supr. de pignor. act.* Nec decipi debent, qui cum institore bona fide contraxerunt *d.* §. *condicio in fin.* cùm potuerit & debuerit dominus, si actum institoris sui non probabat continuò testationem interponere contrariæ voluntatis, eumque remouere aut saltem prohibere, ne extra id quod ei mandatum fuerat, operam suam interponeret *d. l. sed si pupillus in princip. &* §. *de quo palam de instit. act. l. si filiusfamilias* 16. *infr. tit. prox.* Accidit autem Paulo in proposita quæstione quod alias ferè semper, vt in iis causis quas in cognitionibus Imperatoris sui tractauit, succubuerit, & contrariam sententiam retulerit, quamuis melioribus semper fultus rationibus, quàm quibus Imperator mouebatur, vt contra eum pronunciaret. Sic in *l. Aemilius Larianus* 41. *supr. de minor. l. Clodius* 97. *de acquir. hered. l. Paula Callinico* 27. §. 1. *& vlt. de legat.* 3. & alibi sæpe.

DE SENA-

DE SENATVSCONSVLTO MACEDONIANO,

TIT. VI.

VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

VErba Senatusconsulti Macedoniani hæc sunt: *Cùm inter cæteras sceleris causas Macedo, quas illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisset, & sæpe materiam peccandi malis moribus præstaret, qui pecuniam (ne quid amplius diceretur) incertis nominibus crederet: placere, ne cui, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitióque daretur: vt scirent, qui pessimo exemplo fœnerarent, nullius posse filiifamilias bonum nomen exspectata patris morte fieri.*

Ad l. Verba Senatusconsulti.

RAT. DVB. Filiusfamilias ex omnibus causis & obligari & conueniri potest *l. filiusfamilias* 39. *de oblig. & act. l. tam ex contractibus* 57. *supr. de iudic.* cùm habeat personâ integram, nec minùs sit ciuis, quàm si paterfamilias esset *l. nam ciuium* 4. *supr. de stat. homin.* Ergo si quis filiusfamilias pecuniam crediderit, non debet ei pecuniæ creditæ persecutio denegari, aut exactio per Macedonianum Senatusconsultum impediri. DEC. Ex iuris quidem ratione ita est, sed Senatusconsulti Macedoniani authoritate, quod sub Claudio 4. & Vitellio 3. Consulibus factum esse Petrus Faber obseruauit, inductum est ius nouum, & speciale in pecunia credita, Odio Macedonis fœneratoris, qui Senatusconsulto, vt causam ita & nomen dedit, quòd is inter cæteras sceleris causas, quas ei mala & in nequitiam pronior natura subministrabat, etiam æs alienum adhibere solitus esset, & filiisfamilias pecuniam mutuam dare sub ingenti fœnore. Vnde plerumque eueniebat, vt vel parentum vitæ insidiarentur filij æris alieni impatientia néve tanti fœnoris incommodo & magnitudine tandem obruti perpetuæ egestati mortuo etiam patre mancipparentur. Vel si parentum mortem expectare mallent corrogatis interim vndequaque mutuis pecuniis, ne perditis moribus exercendis materia deesset, mortuis tandem parentibus etiam locupletibus, tam citò inopes & miseri quàm heredes inuenirentur, protracta fortè in longius tempus parentum vita, vt annorum multiplicatione interim auctum fœnus in quantitatem immensam excurreret. Hæc enim Senatusconsulti Macedoniani ratio fuisse videtur, non illa quæ ab interpretibus adfertur, quasi Macedo non aliter pecuniam filiisfamilias sub fœnore crederet, quàm vt ea post mortem patris solueretur. Quis enim ea lege nominatim adiecta filiofamilias crederet, sibique exigendæ ab eo solutionis etiam vitio patre, si qua ratione id fieri posset, viam præriperet? Aut quænam æris alieni impatientia filiumfamilias adigere posset, vt maturaret mortem patris, quo viuo se à creditore vrgeri non posse intelligeret? Immortalitatem potiùs hic patri optare deberet, ne vnquam ipse à creditore inquietaretur. Neque verò ea verba huius legis *& sæpe materiam peccandi malis hominibus præstaret*, hunc duntaxat sensum habere videntur, quasi Macedo filiisfamilias improbis occasionem præberet machinandi aduersus parentum vitam (leuius enim est peccandi nomen, quàm vt ad parricidij impietatem porrigi debeat) sed illum etiam & potiùs, vt credendo iis pecunias subministraret materiam in malos mores, siue ad luxuriam, siue ad aleam, aut quam aliam prodigalitatis & insaniæ iuuenilis speciem mala naturæ suæ propensione ferrentur. Et similiter quod hîc additur, solitum fuisse Macedonem incertis nominibus credere, non ita debet accipi quasi crederet dilata solutione in diem mortis paternæ, qui incertus est, aut non expressa causa vel titulo particulari credendi, ne si exprimeretur de turpitudine eius constaret, vt alij interpretantur. Sed quia filiifamilias debitoris nomen non nisi valde incertum & dubium esse potest propter præsentem eius inopiam, cùm bona nulla habeat in ciuitate *l. lex Cornelia* 28. *de vulg. & pupill. substit. l.* 1. *infr. si à parent. quis manumiss. sit.* nec tantùm fieri possit, vt ante patrem moriatur nulla creditoribus spe reliqua debiti consequendi, nec si viuo patre conuentus & condemnatus sit *dict. l. tam ex contractibus* 57. *supr. de iudic. l. si dubitet* 10. §. *filiusfamilias infr. de fideiuss.* sed etiam vt multa incidant, quæ faciant, ne morte patris bona vlla consequatur. Quid enim si merentem eum pater exheredauerit? Quid si pater ipse tum diues cùm filiofamilias pecunia credebatur, inopinato aliquo fortunæ impetu in summam egestatem des

lapsus sit? Quid proderit misero creditori actionem habere contra filiumfamilias, quam etiam mortuo patre inopia debitoris possit eludere? *l. nam is 6. supr. de dolo.* & tamen pecunias credebat Marcedo filiisfamilias & incertis huiusmodi nominibus, vt tanto grauiore fœnore sibi eos obstringeret, parum curantes quanto fœnore mutuarentur, dummodò pecunias sibi suisque perditis moribus pararent: itemque illectus dulcedine fœnoris, & spe illa non improbabili fore, vt saltem expectata patris morte, siue naturali, siue ciuili (nihil enim refert *l. item si 7. aliàs l. sed Iulianus §. sed etsi patri infr. hoc titul.*) bonum nomen & certum fieri posset, quod ab initio incertum & suspectum fuisset. Hanc verò spem Senatus sustulit prohibens, ne qua petitio efficax creditori superesset ad exigendam mortuo quoque patre pecuniam, quam is filiofamilias credidisset. Non fecit Senatus, nec facere potuit, ne filiusfamilias ex causa mutuò datæ pecuniæ obligaretur, nec proinde quin ex hac causa perinde atque ex aliis conueniri posset *dict. l. filiusfamilias 39. de oblig. & action.* Sed facere tamen potuit, & fecit, ne actio & petitio illa cum effectu esset, data filiofamilias exceptione siue viuo siue iam mortuo patre conueniretur, vt euenit etiam in Senatusconsulto Velleiano de intercessione mulierum, si fortè mulier contra Senatusconsultum illud pro alio interceserit. Est enim vtroque Senatusconsulto introducta exceptio ad infringendam æquitate defensionis actionem, quæ stricto iure competit *l. tamen 11. l. penult. & pass. infr. hoc titul. l. 2. §. 1. iunct. l. si mulier in iure 23. & pass. infr. ad Senatusconsultum Velleian.* Cum hac tamen differentia, quòd Velleianum fauore mulierum factum est non odio creditorum, Macedonianum verò non tam fauore filiorumfamilias, quàm odio fœneratorum, vt ex hac lege apparet, & ex *l. qui exceptionem 40. supr. de condict. indeb.* Quamquam vtroque Senatusconsulto factum est, vt si certum sit commissum esse aduersus Senatusconsultum deneganda sit à Prætore actio, siue contra filiumfamilias, siue contra mulierem, ita vt nec vlla exceptio necessaria sit §. *proxim. & pass. infr.* Sed tamen quia plures casus occurrunt, in quibus euenit, vt neutri Senatusconsulto locus sit, meliùs ac tutiùs facit Prætor, si det in dubio actionem sub exceptione Senatusconsulti. Et ita intelligi verba vtriusque Senatusconsulti debent. Etsi verò fœneratorum omnium causa odiosa esse meritò creditur, eorum tamen longè odiosior esse debet, qui pessimo exemplo fœnerant, quales Vlpianus noster eos esse dicit, qui filiisfamilias credunt sub fœnore: est enim hoc fœnus exempli omnium pessimi ob materiam peccandi quam pecunia filiisfamilias fœnerata præbet, qui ex ea occasione viciosiores passim fiunt, & quod est consequens ingratiores parentibus, minusque obsequentes: præter id quod potest etiam ea res votum inducere captandæ mortis patris, non tantùm in persona filij, vt solent luxurioſi adolescentes & perditi in patrios annos ante diem inquirere, sed etiam in persona creditoris id maximè satagentis, vt morte patris siue naturali siue ciuili bonum & certum nomen fiat, quod interim non nisi dubium & incertum esse potest. Nec proinde dubitandum, est, quin tristissimi & periculosissimi euentus plena res sit, vt Iustinianus loquitur in *l. vltim. Cod. de pact.* Nec minùs si gratuita pecunia credita sit, quàm si fœneratitia *l. item si 2. §. siue autem infr.* quia licèt Senatusconsultum odio fœneratorum factum sit, de iis tamen simpliciter locutum est, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedissent. Quamquam vix est, vt filiofamilias pecuniam quis credat sine fœnore, præsertim peculium nullum habenti: nam credita pecunia filiofamilias habenti peculium, non facit locum Senatusconsulto, quia peculij concessio facit, vt ex voluntate patris filiusfamilias ad finem vsque peculij contraxisse videatur. Alioqui facilè esset Senatusconsulto fraudem facere occultato fœnore *l. 7. §. interdum infr.* Benè autem Accursius hinc notat, mala exempla à iure etiam humano reprobari, ex *l. obseruandum est 47. supr. de iudic.* & aliis ab eo citatis. Idque est quod dicitur in *l. 3. §. penult. infr.* dationem pecuniæ perniciosam parentibus visam esse.

1 ¶ Si pendeat, an sit in potestate filius, vtputa quoniam patrem apud hostes habet: in pendenti est, an in Senatusconsultum sit commissum. nam si reciderit in potestatem, Senatusconsulto locus est: si minùs, cessat: interim igitur deneganda est actio [a].

Ad §. 1. Si pendeat.

RAT. DVB. Filius eius qui est in hostium potestate, non est filiusfamilias, cùm non sit in patris sui potestate. Pater enim captus ab hostibus, licèt reuerti ab iis possit, interim tamen verè seruus hostium est §. *serui Instit. de iur. person.* nec proinde filium in sua potestate habere potest, qui ipse non est suæ potestatis *l. sic euenit 21. infr. ad leg. Iuliam de adult.* Ergo si huic filio credita sit pecunia pendente captiuitate patris, non potest videri creditor commisisse in Senatusconsult. Macedonianum.

DEC. Postliminij fictio facit, vt pater quandocunque reuersus ab hostibus semper in ciuitate mansisse retrofingatur, ac proinde vt nunquam filius sui iuris fuisse videatur. Interim igitur remanet ius patriæ potestatis in suspenso, vt & cætera omnia iura quæ habebat pater in ciuitate §. *si ab hostibus Instit. quib. mod. ius patr. potest. soluit.* tanquam quæ per captiuitatem non tam abrumpantur, quàm suspendantur *l. illa Institutio 32. §. 1. infr. de hered. instit.* Vnde est, quod fictio postliminij suspensi iuris constitutio dicitur à Papiniano in *l. pen. infr. de suis & legit.* Et consequenter potestas quoque Senatusconsulti Macedoniani in suspenso manet. Nam si in patris potestatem reciderit filius, erit Senatusconsulto locus, quia verum erit dicere pecuniam ei creditam esse, qui filiusfamilias semper

semper fuisse intelligitur, si minùs cessabit Senatusconsultum, tanquam pecuniâ ei creditâ qui neque filiusfamilias tùm fuit, neque fuisse postea retrofingitur. Nec nouum est in pendenti ius esse quoties factum ipsum ex quo ius oritur, in pendeti quæq; est, quâuis ius ipsum per se semper certum sit nõ minùs quàm finitum *l. 2. infr. de iur. & fact. ignor. l. 2. §. 1. infrà, quand. de pecul. act. annal. est l. impuberem 21. §. 1. infr. ad leg. Cornel. de falsi.*

a *Interim igitur deneganda est actio.* RAT. DVB. Quod pendet non est pro eo quasi sit, vt habet iuris regula *l. iudamnum dat 169 §. 1. de reg. iur.* Interim igitur præsens rerum status inspiciendus est, non is qui potest ita euenire, vt tamen possit, etiam non euenire, atqui secundum præsentem statum non est filiusfamilias is, qui patrem habet apud hostes & seruum hostium, vt proximè diximus. Ergo non est interim deneganda actio creditori, quem interim verum est, nihil fecisse contra Senatusconsultũ.

DEC. Actio certa non potest competere ex eo iure quod adhuc incertum est, quodque pendet ex futuro euẽtu *d. l. 2. §. 1 infr. quand. de pecul. act. annal. est, d. l. impuberẽ 21. §. ad leg. Corn. de falsi. l. sed etsi 28. §. vl supr. de iudic. l. 3. & seqq supr. si pars hered. petat.* Ergo quandiu pendet, an filiusfamilias fuerit, is, qui pecuniam mutuam accepit, Senatusconsulti quoque vim ac potestatem pendere necesse est *l. de hereditate 19. §. paterfamilias & p. ß. infr. de castrens. pecul. d. l. penult. de suis & legit. l. Gallus 29. §. quid si & §. si eius de liber. & posthum.* Aliud est in specie *l. ordinata 24. in princ. infr. de liber. caus.* vbi post ordinatam liberalem causam pro libero interim habendus est is, de cuius statu contenditur: id enim fit non solùm fauore libertatis, sed etiam, vt possit is qui seruus dicitur contra eum qui se dominum adfirmat, consistere, quod alioqui nisi certis ex causis ei nõ liceret *l. vix certis ex causis 53. supr. de iudic.* Neq; verò status eius de cuius libertate disputatur pendet interim, sed per rerum naturam certus est, licèt incertum sit, quid Prætor sit pronunciaturus.

2 ¶ Certè si adrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde sit restitutus, vt emanciparetur: Senatusconsultum locum habebit. fuit enim filiusfamilias.

Ad §. 2. Certè si adrogatus.

RAT. DVB. Restitutio reponit omnia in pristinum statum, in quo erant, priusquam contraheretur *l. quod si minor 24. §. restitutio supr. de minor. l. vnic. C. de reput. quæ fiunt in iudic. in integr. restit.* Ergo si adrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde beneficio ætatis restitutus sit in integrum, tanquam minor & læsus, fortè si cùm esset loco pupilli adrogari se à Prædone passus esset, vt in *l. 3. §. si quis minor supr. de minor.* perinde haberi debet saltem post petitam, & impetratam restitutionem ac si nũquam adrogatus fuisset, & consequenter non pro filiofamilias haberi debet, sed pro patrefamilias cui proinde mutua pecunia credi impunè potuit citra metum Senatusconsulti. Exemplo eius quod proximè scriptum est, de filio captiui ab hostibus nunquam reuerti.

DEC. Filiusfamilias per adrogationem factus, licèt aduersus adrogationem in integrum restitutus sit, nihil aliud tamen consequitur, quàm vt ab adrogatore emancipandus sit, non etiam vt adrogatio pro non facta habeatur, emancipatio autem tantùm abest, vt tollat intellectum præcedentis adrogationis, vt è contrario eam præsupponat: nec enim alius emancipari potest, quàm qui filiusfamilias reuera est *l. quidam 131. de verb. oblig.* ergo non potest facere secuta in integrum restitutio & emancipatio, vt non fecerit contra Senatusconsultum Macedonianum is qui adrogato pecuniam credidit, cùm verum sit filiumfamiliaseum fuisse, nec retrofingi patremfamilias semper mansisse. In quo minor est potestas restitutionis in integrum, quàm fictionis postliminij, quia restitutio in integrum nihil retrofingit, sed de nouo aliquid inducit, vt non malè hîc Bartolus tractat. Quamuis falsum sit, quod ille ait in specie superioris §. ex postliminij fictione fieri vt filius patris apud hostes, tandem defuncti videatur fuisse sui iuris. Nulla enim fictione in eam rem opus est, cùm tam verè sui iuris fuerit quàm verè pater seruus hostium fuit, nec aliud facit postliminij fictio, nisi vt qui ab hostibus rediit nunquam captus fuisse videatur, at non etiam vt qui nõ rediit seruus fuisse retrofingatur. Nam captiuo non reuerso postliminij fictio nec necessaria, nec vtilis vllo modo est.

3 ¶ In filiofamilias nihil dignitas facit, quò minùs Senatusconsultum Macedonianum locum habeat. nam etiam si consul sit, vel cuiusvis dignitatis: Senatusconsulto locus est: nisi fortè castrense peculium habeat: [a] tunc enim Senatusconsultum cessabit.

Ad §. vlt. In filiofamilias.

RAT. DVB. Dignitas Consularis & aliæ maiores huiusmodi dignitates facere debent, vt non facilè præsumendum sit filiumfamilias consulem aut dignitate alia excellenti præditum occasionem peccandi ex mutuo sumpturum, aut aliquid in necem patris machinaturum *arg. l. vnic. supr. de offic. præf. prætor.* Ergo quasi cessante hoc casu ratione & causa Senatusconsulti dicendum, videtur cessare quoque Senatusconsultum.

DEC. Senatusconsultum generaliter locutum est de filiofamilias non adhibita distinctione, an in dignitate aliqua constitutus sit filiusfamilias, necne. Non enim dignitas eximit filium à patria potestate excepta dignitate patriciatus, §. *filiusfamilias instit. quib. mod. ius patr. potest. solu.* Ergo generaliter intelligẽdum est de filiofamilias quolibet: nec distinguere debemus, vbi Senatus non distinxit *arg. l. de precio 8. supr. de public. in rem act. l. 1. §. generaliter infr. de legat. præst.* Hodie tamen aliud iuris est, postquàm placuit Iustiniano *Nouell. 81.* cui titulus est *constit. qua dignit. & Episcopat. fil. liber. patr. potest.* vt per alias pleraſque dignitates ea constitutione enumeratas, itémque per Episcopatum filiusfamilias à patria potestate liberetur.

a *Nisi fortè castrense peculium habeat.* RAT. DVB. Militia non eximit filium à patria potestate, non magis quàm dignitas cõsulatis *d. §. filiusfamilias*, nec si filiusfamilias castrense peculium habeat, aut quasi castrense. Quid enim commune illud habet cum patria potestate? Ergo etiamsi castrense peculium, aut quasi castrense habeat filiusfamilias, qui mutuam pecuniam accepit, non ideò cessare Senatusconsultum debet. DEC. Ex Imperatorum constitutionib. filijfamilias milites, licèt filijfamilias maneant, attamen patrumfamilias vice funguntur, vt subiicitur in *l. seq.* vt nimirum eo priuilegio inuitarétur filijfamilias ad militię munera subeunda; idque non inuitis parentibus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas ipsa liberorum *l. postliminium* 19. *§. filius quoque familias infr. de captiu. & postlim.* Adeò autẽ hoc verum est, filiumfa. militem in castrẽsi peculio patrifamilias iure censeri, vt etiam de castrensi peculio testari possit *§. 1. instit. qui testam. facer. poss. l. vlt. infr ad SC. Tertyll.* quamuis non nisi patrifamilias lex duodecim tabularum ius testãdi concesserit *l. verbis legis* 120. *de verb. signif. iunct. l. 1. ad leg. Falcid. l. pater* 10. *§. 1. infr. de capt. & postlim.* Itémq; vt inter patrem & filiumfam. de castrẽsi peculio, perinde atq; inter extraneos lis esse possit *l. 4. supr. de iudic. iunct. l. ne cum filiofamilias* 16. *infr. de furt.* Ergo & Senatusconsultum Macedonianum hoc casu cessare debet, quia de filiofamilias duntaxat, non etiam de patrefamilias locutum est *l. vlt. C. hoc tit.* Et verò cùm in peculio castrensi nihil omnino iuris habeat pater quandiu filius viuit *l. 3. Cod. de pecul. castrens. milit. libr.* 12. *titul.* 37. *l. imperator* 50. *ad SC. Trebell.* nulla ratio est, cur prætextu patriæ potestatis inducatur Senatusconsultum Macedonianum in filiofamilias milite castrense peculium habente.

2. IDEM libro 64. ad Edictum.

VSque ad quantitatem castrensis peculij: cùm filiifamilias in castrensi peculio [a] vice patrumfamiliarum fungantur.

Ad l. 2. Vsque ad quantitatem.

RAT. DVB. & DEC. eadem ipsa est, quæ ad finem legis precedentis: nisi quod hîc additur filiumfamilias militem ita demùm non iuuari Macedoniano, si mutuam pecuniam acceperit ad quantitatem vsque castrensis peculij: est enim priuilegium hoc nõ tam militiæ, quàm peculij in militia quæsiti, nec proinde vltra peculij castrensis quantitatem extendi potest. Itaque si filiusfamilias miles qui centum duntaxat in peculio castrensi habuit, ducenta mutua acceperit, in centum quidem non iuuabitur Macedoniano, at *in aliis* centum iuuabitur, in quo nihil absurdi est ob tam euidentem rationem diuersitatis.

a *Cùm filijfamilias in castrensi peculio.* RAT. DVB. Paterfamilias heredem habere potest, non minùs ab intestato, quàm ex testamento, ex verbis illis legis duodecim tabularum, *si paterfamilias intestato moritur, nec suus heres vllus erit, agnatus proximus familiam habeto l. 1. l. pen. & pass. de suis & legit.* Atqui filiusfamilias miles quantumuis peculium castrense habeat, heredem nullum habere potest ab intestato ne quidem in castrensi peculio, sed pater bona ipsius castersia omnia occupat iure peculij *l. 1. 2. & pass. infrà, de castrens. pecul.* Adeò vt nec hodie aliud sit post *Nouell. 118. de hered. ab intest. venient.* qua Iustinianus induxit, vt filiusfamilias etiam paganus in peculio quoque aduentitio legitimũ heredem habere possit: nam neque de castrensi peculio loquitur, sed tãtùm de aduentitio, & longè alia ratio est peculij castrensis, quia cùm de eo testari filiusfamilias etiam hodie possit, qui de aduentitio non posset *l pen. Cod. qui testam. facer. poss.* longè maior ratio fuit corrigendi iuris veteris quantum ad successionem intestati, in peculio aduentitio quàm in castrensi, de quo si filiusfamilias testatus non sit, imputet sibi cum de eo testari potuerit. Datum enim est priuilegium non tam castrensi peculio, quàm iudicio militis de castrensi peculio testantis, vt eleganter scriptum est in *d. l. vlt. in fin. infr. ad SC. Tertyl.* Idque à nobis cõtra Accursij nostri, & interpretum nostrorum opiniones pluribus disputatum est in *Chiliadem de error. pragma.* Illud quoque in castrensi peculio singulare est, vt filiusfamilias qui cùm diuersi generis peculia haberet [potest enim habere *l. hinc quaritur* 19. *§. 1. infr. tit. proxim.* putà peculium profectitium, aduentitium & castrẽse] mutuam pecuniam accepit, in causam castrensis peculij eam accepisse intelligatur, quod à Iustiniano expressim constitutum est in *l. vlt. Cod. hoc tit.* Etsi autem lex hæc de castrensi tantùm peculio loquitur, attamen in quasi castrẽsi idẽ iuris est ex alia eiusdẽ Iustiniani constitutione in *l. vlt. C. de inoffi. testam. iunct. l. 1. §. nec castrense infr. de collat. bonor.*

3. IDEM libro 29. ad Edictum.

SI quis patremfamilias esse credidit, non vana simplicitate deceptus, nec iuris ignorantia, sed quia publicè paterfamilias plerisque videbatur, sic agebat, sic contrahebat, sic muneribus fungebatur: cessabit Senatusconsultum.

Ad l. Si quis patremfamilias 3.

RAT. DVB. Is qui reuera filiusfamilias est, licèt publicè paterfamilias plerisque videatur, quia sic agat, sic contrahat, sic muneribus fungatur quasi paterfamilias sit non eo minùs tamẽ filiusfamilias est: nec enim communis hominum opinio præsertim erronea iustus modus est tollendæ patriæ potestatis, *tot. tit. instit. quib. mod. ius patr. potest. tollit.* ergo verum est creditam fuisse pecuniam ei qui filiusfam. verè fuit, & consequenter non debet cessare Senatusconsultũ *l. 1. §. pen. supr.* DEC. Macedonianum Senatusconsultũ nõ tam fauore filiorũfamilias factum est, quã odio creditorum, vt diximus ad *l. 1. supr.* atqui nullũ potest odium esse creditoris, qui cum filiofamilias contrahit, quem patremfamilias esse putat, non vana simplicitate deceptus, neque stulta iuris ignorantia, sed publico & communi, eóque non improbabili omniũ errore, neque potest hic videri aliquid cõtra Senatusconsultum facere voluisse, qui se patrifamilias credere existimauit: communis enim error licet ius nõn faciat, vt contra errorem communem interpretum docuimus ad *l. Barbarius Philippus 3. supr. de offic. Prætor.* iustam tamen excusationem præbet, quia nec affectatus nec suspectus videri potest *l. item si 7. alias, l. sed Iulianus §. item si duos & l. penu. inf. hoc tit. l. 1. Cod. eod. d. l. Barbarius l. quid sit fugitiuus* 17. *§. apud Labeonem* 12. *& §. idem Cœlius ait* 16. *inf. de adilit. edict. l. 3. in fin. infr. de supell. legat. l. fugitiuus* 19. *infr. de solut. l. sed etsi* 7. *§. Marcellus*, aliàs *l. eum qui suprà, de Public. in rem act. l. cùm quidam* 30. *§. quod dicitur infr. de acquir. hered. l. 4. C. de incest. & inutil. nupt. & tot. tit. infr. de eo qui pro tutor. vel curat. negot. ger.* Mirum igitur non est in eo creditore, qui tali filiofamilias bona fide credidit, cessare Senatusconsultum, nec aliud est si adfirmationi crediderit debitoris se patremfamilias dicentis *l. 1. Cod. hoc tit.* aliud esset si fauore filiorumfamilias Senatusconsultum factum esset, vt benè tractat Bartolus ex *l. 2. §. verba infr. ad SC. Velleian. l. 1. & 2. Co. si min. se maior. dixer.*

1 ¶ Vnde Iulianus libro duodecimo in eo, qui vectigalia conducta habebat, scribit, & est sæpè constitutum, cessare Senatusconsultum.

Ad §. 1. Vnde Iulianus.

RAT. DVB. Etiam filiusfamilias publica vectigalia conducta habere potest, cùm ex omni causa, omnique contractu & obligari & conueniri possit *l. filiusfamilias* 39. *de oblig. & action.* præterquam ex voto *l. 1. §. 1. infr. de pollicit.* & ex mutuo propter authoritatẽ Senatusconsulti Macedoniani *l si ex alio* 9. *C. quod cum eo qui in alien. potest.* neq; rursus publicorum vectigalium conductio iustus & legitimus modus est tollendæ patriæ potestatis: ergo hõ ideò cessare debet Senatusconsultum, quod quis filiofamilias publicorum vectigalium conductori pecuniam mutuam crediderit. DEC. Non admittuntur ad licitationem & conductionem publicorum vectigaliũ alij, quàm illi, quorum certa & idonea sint nomina nec vllo modo suspecta *l. locatio* 9. *in prin. & §. reliquæ tores & seq. infr. de publican. & vectigal.* Filijfamilias verò nomen per se, id est, sine patre aut si ei fideiussore, neque certum, neque bonum est *l. 1. supr. l. si filiusfamilias* 7. *infr. de tutel.* Ergo si quis crediderit pecuniam mutuam filiofamilias conductori publicorum vectigalium, iustam causam habuit existimandi credere se patrifamilias, ideóque Senatusconsultum hoc quoque casu cessare æquum est, non minùs quã superiore: itaque illatio hæc tam est ex eo, quod proximè dictum fuit: proinde si quis crediderit cõductori publicorum vectigalium, quem sciebat esse filiumfamilias, obstabit ei Senatusconsultum, quoniam scientia nullam excusationem admittit: imò verò sufficit, vt creditor scire facilè ac probabiliter potuerit filiumfamilias esse eum cui credebat *l. pen. infr. & § prox. seq.*

2 ¶ Proinde & in eo, qui scire non potuit, an filiusfamilias sit, Iulianus libro duodecimo cessare Senatusconsultum ait: vtputa in pupillo, vel minore viginti quinque annis. Sed in minore causa cognita, & à prætore succurrendum. In pupillo autem etiam alia ratione debuit dicere cessare Senatusconsultum: quod mutua pecunia non sit, quam sine tutoris auctoritate pupillus dat, quemadmodum ipse dicit Iulianus libro duodecimo.

SI filiusfamilias crediderit, cessare Senatusconsultum: quod mutua pecunia nõ sit, quamuis liberam peculij administrationem habuit. non enim perdere ei peculium pater concedit, cùm peculij administrationem permittit. & ideo vindicationem nummorum patri superesse ait.

Ad §. 2. Proinde.

RAT. DVB. Qui cum alio contrahit, vel est, vel debet esse, non ignarus condicionis eius cum quo contrahit *l. qui cum alio* 19. *de regul. iur.* Ergo quisquis pecuniam alij credit priùs scire ac diligẽter exquirere debet, an filiofamilias credat, an patrifamilias, nec audiendus est, si alleget non potuisse se scire, an filiusfamilias esset, an paterfamilias.

DEC. Ignorantia non tantùm facti, sed etiam iuris in minore annis viginti quinque semper tolerabilis est *l. regula 9. infr. de iur. & fact. ignor. l. vlt. Cod. eod. l. pen. C. de minor.* Multo magis in pupillo cuius ætas ignorat, etiam illa quæ videt *l. 1. C. de fals. monet.* Ergo si vel pupillus vel etiam minor pecuniam filiofamilias maiori crediderit, non debet ei nocere Senatusconsultum, magísque ætatis quàm Senatusconsulti ratio habenda est, vt in *l. verum* 11. *§. vlt. supr. de minor.* Sed in minore tamen non vsquequaq; verum est, succurrendum ei esse, sed causa cognita, vt hîc Vlpianus adiicit, & à Prætore non à iudice, qui cognoscit inter minorem & filiumfamilias, qui pecuniam mutuam accepit: de causis enim minorum solus Prætor cognoscit, siue de in integrum restitutione, siue de qua alia re tractetur; neque ex edicto de minoribus actio vel cautio vlla proficiscitur, sed totum id pendet ex cognitione Prætoris *l. quòd si minor. 24. §. vlt. eod. titul. l. nam posteaquàm 9. §. si minor. supr. de iureiur. l. sed si pupillus* 11. *§. 1. supr. de institu. act.* Causæ autem cognitio in hoc versabitur, an minor sciuerit, an ignorauerit filiumfam. illum esse, cui pecuniã credidit: etsi enim præsumitur ignorãtia in minore, vt Bartol. hic notat, admittit tamen ea præsumptio probationẽ in contrariũ, quia iuris tãtũ est, non etiã de iure: igitur causę cognitio aliqua hic necessaria est, sed quę probatione onerat eũ qui dicit pecuniã à minore creditã esse illi, quę filiũfa sciebat

in aliis aliud est: probare enim creditor debet neque scisse se, neque scire potuisse an filiusfamilias esset ille cui pecunia credebatur. Pupillus autem & à minore distat, & à cæteris in eo quod si mutuam pecuniam filiofamilias dederit, neque oneratur probatione quod nec scierit, nec scire potuerit filiumfamilias eum fuisse, neque timet ne contra eũ probetur scientia, quæ etiam si probaretur, nihil tamen ei noceret propter fauorem ætatis pupillaris, nec si pupillus dolicapax proponeretur, vt in *l. 3. §. vlt.* vbi diximus *supr. de tribu. act l. vlt. infr de iur. & fact. ignor.* Quamquam alia & fortior ratio est ob quam dicendum sit Macedonianum pupillo obstare non posse, quia scilicet credendo pecuniam sine authoritate tutoris, non facit eam mutuam quandoquidẽ non facit accipientis: cùm nihil alienare sine tutoris authoritate pupillus possit. *Nunc admonendi sumus quib. alien. liuet vel non l. obligari 9. infr. de author. tut.* Ita hanc rationem à Iuliano præceptam esse Vlpianus hîc miratur, cùm in specie diuersa quidem sed dubitabiliore idem Iulianus *lib. 11. Quæstionũ* benè docuerit cessare Senatusconsultum id est si filiusfamilias ætatẽ habens à patre liberam peculij administrationẽ filiofamilias pecuniam crediderit, non alia ratione, quàm quia neque hoc casu mutua fiat pecunia: est autem hic casus ideò dubitabilior, vt dixi quòd non tantùm filiusfamilias, sed etiam seruus ti liberã peculij administrationem habeat alienare res & pecunias peculiares potest *l. si cõuenerit 8. §. vlt. & l. seq. supr. de pignor act.* In eo autẽ plus iuris habet quàm pupillus, de quo proximè diximus qui nullũ alienandi absque tutore ius habet: sed decidendi ratio est, quàm idem Iulianus adferebat, quod pater qui filiofamilias liberam peculij administrationem permittit, non ideò concedat ei quicquam ex peculio perdere, quomodo idem Vlpianus noster ratiocinatur in *l. filiusfamilias 7. §. item videamus infr. de donat. & Caius in l. contra 28. § si filius supr. de pact.* perdit autẽ non tantùm qui donat, vt in *d. §. item videamus*, sed etiam qui credit filiofamilias, cùm propter interdictum Senatusconsulti Macedoniani nullam ex eo mutuo actionem efficacem sit habiturus: impeditur ergo hoc casu alienatio dominij pecuniæ creditæ quòd ummopere notandum est, non propter authoritatem Senatusconsulti, vt euenit in prædiis minorum *l. prædia 8 l. si quidem 11. C. de præd. minor.* [nec enim Macedonianum impedit, ne is qui credit filiofamilias, faciat nummos accipientis,] sed defectu voluntatis in persona patris, qui alienandi potestatem hoc casu nullam filio dedisse intelligitur, & sine cuius tamen voluntate nihil alienare filiusfamilias potest: superest ergo, quod hîc subiicit Vlpianus ex Iuliano, vt saluum pater habeat vindicationem nummorum, quos filiusfamilias filiofamilias credidit, tanquam quorum dominium in accipientẽ nec transierit, nec transire potuerit *l. rogasti 11. § vlt supra de reb. credit.* Potest enim quilibet vindicare, quod suum est *l. Quintus 27. §. argento de aur & argent. legat.* Hoc ita si nummi exstent. nã si consumpti sint, condictio necessaria est. vt & in *l. sed si pater familias 9. §. 1. infr.* Planè si pater agat ex contractu filij, & mutuam pecuniam petat, alij filiofamilias creditam, dubitãdum non est, quin hoc ipso ratum contractum habeat, & ita mutuum conualescat, vt proinde Macedoniani exceptio locum hîc habere non possit *l. vlt. C. hoc tit.* & ita benè hîc Accursius notat.

3 ¶ Is autem solus Senatusconsultum offendit: qui mutuam pecuniam filiofamilias dedit: non qui alias contraxit: puta vendidit, locauit, vel alio modo cõtraxit. nã pecuniæ datio pernicios parẽtibus eorum visa est. & ideò etsi in creditum abiit filiofamilias vel ex causa emptionis, vel ex alio contractu, in quo pecuniam non numerauit: & si stipulatus sim, licèt cœperit esse mutua pecunia[a]: tamen, quia pecuniæ numeratio non occurrit, cessat Senatusconsultum, quod ita demùm erit dicendum, si non fraus Senatusconsulto sit cogitata: vt, qui credere non potuit, magis ei venderet, vt ille rei pretium haberet in mutui vicem.

Ad §. 3. Is autem solus.

RAT. DVB. Quod vna via facere prohibitum est, alia fieri non debet, ne alioqui facilè fraus fiat legi & Senatusconsulto *l. scire oportet 21. §. 1. infr. de legit. tutor. l. magis puto 5. § si pupillus infr. de reb. eor. qui sub tutel.* ergo quod Senatusconsulto Macedoniano prohibitum est, ne cui filiofamilias pecuniam credere liceat, non tantùm ad mutui contractum, & ad numerationem referendum est, sed ad omnem omnino contractum, qui cum filiofamilias ineatur, præsertim cùm Senatusconsultum locutum sit de pecunia credita, cuius appellatio generalis est: nam verbis quoque credimus, nec minùs cæterarum rerum nomine quę in pondere & mensura consistunt, quàm pecuniæ nomine in creditum ire possumus *l. 2. §. 1. & §. vlt. supr. de reb. credit.* DEC. Quod Senatusconsulto Macedoniano inductum est, vt filiofamilias credere non liceat, non ad verba referendum est, sed ad solam realem numerationem *l. prox. inf.* sola enim pecuniæ datio & numeratio parentibus pernicios esse visa est, non cæteri etiam contractus vt Vlpianus hic scribit, siue quòd pecunia fragilis & lubrica res sit *l. si chorus 79. §. 1. de legat. 3.* ac proinde quàm filiusfamilias qui mutuam accepit, amittit faciliùs, siue potiùs quòd procliuiores sint homines ad mutuam pecuniam accipiendam, si modò creditorem inueniant, quam ad alios contractus ineundos, præsertim qui sint vltro citróque obligatorij, vt sunt contractus emptionis, locationis, & similes: maximè verò ij qui luxuriæ dediti sunt, & prodigalitati: sola enim pecunia numerata in eas res commodum vsum præbet, ideóque tanto magis fuit prohibenda, non cæteri etiam contractus, nisi in fraudem Senatusconsulti excogitati probentur. Fieri enim

enim potest, vt qui mutuam pecuniam filiofamilias vult, nec tamen propter Senatusconsultum audet credere, colorem quærat emptionis, & fingat se filiofamilias vendere, vt ille precium habeat in mutui vicem: quicquid enim in Senatusconsulti fraudem excogitatum videri potest, ratum haberi non debet *l. quidam 29. §. 1. infr. ad SC. Velleian. l. contra legem 29. & seq. supr. de legib.* ergo si aliter quàm mutua data pecunia cum filiofamilias cõtractum sit nullo fraudis consilio intercedente, Senatusconsulto locus non erit *l. 3. Cod. hoc tit. l. item si 7. in princip. l. si quod alij 13. infr.* Planè nec omnis numeratio pecuniæ creditæ interdicta est: quid enim si filiusfamilias non sibi, sed patri mutuam pecuniam acceperit? Aut quid si sibi quidem, sed tamen in rem patris eam verterit? nam & hoc casu patri eam accepisse videtur: ergo & his casibus cessabit Senatusconsultum *l. item si 7. alias l. sed Iulianus 8. proinde infr hoc tit.*

a *Licèt cœperit esse mutua pecunia.* Accursius noster sic intelligit, quasi pecunia deducta fuerit in confessionem mutui, quæ tamen ex alio contractu & ex alia causa debebatur, nec malè: ponit enim Vlpianus stipulationem interuenisse ante numerationem pecuniæ creditæ, quo modo interuenire solet aut ante aut post, vt tanò fortiùs obligetur debitor ex causa stipulationis non mutui, quod cùm euenit vnicus quidem contractus est isque stipulationis non mutui *l. si ita fuero 6. §. 1. & l. seq. infr. de nouat.* sed tamen pecunia iam tùm incipit esse mutua, cùm stipulatio interponitur, quia verbis quoque credimus, & per stipulationem, vt proximè dicebamus ex *l. 2. §. vlt supr. de reb. credit.* nec ideò tamen locus adhuc fit Senatusconsulto Macedoniano, quia vt subiicitur in *l. seqq.* quod vulgò dicitur filiofamilias credi non licere non ad verba, sed ad numerationem referendum est, neque tam promissio quàm numeratio pecuniæ facta filiofamilias perniciosa esse parentibus visa est, quandoquidem non promissio, sed numeratio sola illa est, quæ peccandi materiam malis moribus subministrat. Proinde siue numeratio secuta sit, posteaquã factus est filiusfamilias sui iuris, neque Senatusconsulti, neque alia exceptio vlla locum habere poterit *§. prox. inf.* origine scilicet inspecta, inquit Accursius, quæ semper inspicienda est, *d. l. 3. C hoc titul. l. qui id quod 13. infr. de donat. l. tutor 69. de fideiuss.* siue nulla vnquam sequatur creditori agenti ex ea stipulatione exceptio quidem Macedoniani non oberit, sed obstabit tamen doli mali, quasi interposita stipulatione sine causa *l. 2. §. circa infr. de doli mal. except.* Numerationem enim aut præcedere aut sequi tandem oportet implendæ stipulationis gratia, quæ alioquin inanis & vacua inueniretur *l. cùm enim 7. in fin. de nouat.* sed hoc quo ue ita intelligendum est, vt statim sequatur in textu, si nihil in fraudem Senatusconsulti factum probetur: nam si is qui filiofamilias credere non potuit, magis ei vendiderit, vt precium haberet ille in mutui vicem, quamuis nulla numeratio interuenerit, Senatusconsultum tamen obstabit, quoniam pecunia ex causa precij quæsito colore debita, potiùs ex causa mutui numerata esse intelligitur, inspecto eo quod actum est, potiùs quàm quod simulatè cõceptum. *tot. tit. C plus valer. quod agit.* Breuique manu perinde habendum est, ac si filiusfamilias pecuniam pro rei emptæ precio debitã soluisset: tùmq; mutuam eandem pecuniam ab eo accepisset: nam & eo modo contrahi mutuum potest *l. rogasti 11. in princip. supr. de reb. credit.* quod si poncres hoc quoque casu deductã esse pecuniam in stipulationem sub cõfessione mutui vt in alia specie supra ex Accursio posuimus, nõ tam fraudem Senatusconsulto excogitatam fuisse dicendum esset, quàm apertè factum esse contra Senatusconsultum, habita scilicet mutui mentione, & concurrente actu qui numerationi æquipolleat: non enim necessaria est numeratio pecuniæ, vt nec alterius rei vllius traditio ad transferendum dominium eius rei quæ penes alium iam sit, & remaneat ex domini voluntate *l. qua ratione 9. §. interdum infr. de acquirend. rer. domin. §. interdum institut. de rerum diuis.*

4 ¶ Si à filiofamilias stipulatus sim, patrifamilias facto crediderim: siue capite deminutus sit, siue morte patris, vel alias sui iuris sine capitis deminutione fuerit effectus: debet dici, cessare Senatusconsultum: quia mutua iam patrifamilias data est.

Ad §. vlt. Si à filiofamilias.

RAT. DVB. Cùm quis à filiofamilias mutuam pecuniam stipulatus, nulla dum tamen interueniente numeratione, posteà eidem patrifamilias facto pecuniam numeratit, siquidem per capitis diminutionem sui iuris factus est, puta per emãcipationem mirum non est cessare Senatusconsultum, quasi hodie alius hîc sit, quàm à quo creditor stipulatus fuit. Capitis enim diminutio ita mutat statum, vt qui capite minuitur, alius homo esse videatur *l. 3. §. vlt. & l. 4. supr. de cap. minut. l. seruus 27. in fin. de adim. legat.* at cùm nulla capitis diminutio interuenit, & nihilominus filiusfamilias sit sui iuris, vtputa patre mortuo, vel quod effectu idem est in seruitutem redacto vel deportato, aut ius nouum inspicias filiofamilias ad eam dignitatem erecto quæ eum liberet à patria potestate ex *Nouell. 81. constit. quæ dignit. & Episcop. liber. fil. patr. potest.* nihil est propter quod is, cui iam patrifamilias facto numerata est pecunia, quam, cùm adhuc filiusfamilias esset, promiserat, alius homo videri debeat, quàm qui erat promissionis tempore: & consequenter, cùm quæritur an in filiofamilias promissore cui iam patrifamilias facto pecunia numerata est, Senatusconsulto locus esse possit, necessaria videtur distinctio, an per capitis diminutionem, an aliter factus sit sui iuris, vt priore quidem casu spectetur tempus numerationis, posteriore verò tempus promissionis, initio scilicet inspecto *argum. l. 3. §. Scio supr. de minor. d. l. 3. Cod. ad SC. Mace. l. qui id quod 33. inf. de donat. l. tutor 69. inf. de fideiuss.*

DEC. Nihil fit cõtra Senatusconsultũ quoties filiofamilias pecunia verbis tantũ creditur, quia vt subiicitur in *l. seq.* prohibitio credendi per Senatusconsultum facta non ad verba, sed ad numerationem referri debet: sola enim datio & numeratio

pecuniæ creditæ non etiam promissio pernicioſa parentibus eſſe viſa eſt, vt diximus in §. præcedente. Proinde non cui promiſſa ſit pecunia inſpiciẽdum eſt, ſed cui numerata, vt ſi filiofamilias promiſſa ſit: numerata autem ei qui numerationis tẽpore quomodo paterfamilias factus reperiatur, Senatuſconſulto locus non ſit: quemadmodum è contrario pecunia credita & numerata filiofamilias, non eo minùs inducit Macedonianum, quod promiſſa ei fuiſſet antequàm filiusfamilias fieret *l. cõtra 6. inf.*

4. SCÆVOLA libro 2. Quæſtionum.

QVia quòd vulgo dicitur, filiofamilias credi non licere, non ad verba referendum eſt, ſed ad numerationem.

Ad l. Quia quod vulgo 4.

RAT. DVB. Numeratio fit in conſequẽtiam promiſſionis factæ ſpe futuræ numerationis, ne alioqui promiſſio ſine cauſa facta eſſe videatur *l. cùm enim 7. infr. de nouat.* Ergo verbis quoque creditam eſſe pecuniam ſufficit, vt locus ſit Macedoniano: quaſi parum referat, quo tempore ſecuta ſit numeratio, cùm promiſſio præceſſit, quæ faciendæ numerationis cauſam & neceſſitatem poſteà dederit *l.1. inf. qui potior. in pignor. hab.* DEC. Qui pecuniam creditam accepturus ſpopondit creditori futuro, in poteſtate habet, ne accipiendo ei ſe obſtringat *l. qui pecuniam 30. ſupr. de reb. credit.* Ergo non tam promiſſionis factæ tempus inſpiciendum eſt, quàm ſecutæ numerationis, maximè cùm quæritur de SC. Macedoniano, quia ſola datio & numeratio pecuniæ nõ etiam promiſſio pernicioſa eſſe parentibus viſa eſt, vt diximus in præcedentibus ex *§. pen. l. prox. ſupr.* & quãuis Senatuſconſultũ credendi verbo vſum ſit, quod generale eſt, & verbis quoque creditam pecuniam comprehendit *l. 2. §. vlt eod. ill. tit.* in propoſito tamen & ſecundum ſubiectam materiam reſtringendum eſt ad numerationem: nec enim nouum eſt in libris noſtris, vt nomẽ generis ad certam ſpeciem reſtringatur, vt Accurſius noſter hîc notat ex *l. 2. §. 1. ſupr. de adopt. d. l. 2. §. 1. de reb. credit. §. ſed quoties inſt. de iur. natur. gent. & ciuil.* Cùm verò hæc lex rationem contineat eius, quod ſcriptum eſt in *§. vlt. legis præcedentis*, referenda eſt vtique ad *d. §. vlt.* quamuis poſſit etiam referri ad id quod ſcriptum eſt in *§. penultimo verſicul. & ideo*, vt & Accurſius putat. Vtriuſque enim loci ſi non eadem prorſus ſententia, ea dem tamen ratio eſt.

5. PAVLVS libro 2. Quæſtionum.

ERgo hic & in ſolidum damnabitur, non id, quod facere poteſt.

Ad l. Ergo hic 5.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui contraxit, eo tempore quo erat in patris poteſtate, licèt poſteà fiat ſui iuris quoquomodo, id eſt, ſiue aliqua, ſiue nulla capitis diminutione interueniente, non tamen in ſolidum condemnari poteſt, ſed in tantum duntaxat, in quantum facere poteſt *l. 2. ſupr. tit. prox. l. & exheredatum 49. infr. de re iudic. l. ſi dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuſſ.* Ergo ſi filiusfamilias pecuniam ſibi verbis creditam promiſerit, quamuis eidem patrifamilias iam effecto pecunia numerata ſit, in ſolidum tamen damnari non debet, ſed duntaxat quatenus facere poteſt. DEC. Filiusfamilias hoc caſu non ex promiſſione tenetur, ſed ex numeratione quæ ei iam patrifamilias effecto facta eſt, vt dictum eſt in legibus præcedentibus. Ergo non in quantum facere poteſt, ſed in ſolidum damnari debet, ſoli enim filiofamilias id priuilegium datum eſt, & quidem ſi patri heres non ſit cum effectu *dict. l. 2. §. vlt. l. 3. in fin. & l. 4. ſuprà titul. prox. l. ſi ex alio 9. Codice eod. ill. titul.*

6. SCÆVOLA libro 2. Quæſtionum.

COntra etiam rectè dicitur, ſi à patrefamilias ſtipulatus ſit, credas poſteà filiofamilias facto, ſenatus poteſtatem exercendam: quia expleta eſt numeratio ne ſubſtantia obligationis.

Ad l. Contra etiam 6.

RAT. DVB. & DEC. eadem, quæ ad leges præcedentes, quamuis contrarius hîc caſus proponatur. Id enim eſt quod dici ſolet, contrariorum eandem eſſe rationem: nam quæ ratio facit, vt Senatuſconſultum Macedonianum non habeat locum in filiofamilias, cui iam patrifamilias effecto numeratio facta eſt, quamuis promiſſionis tempore filiusfamilias fuerit, eadem facit, vt locum habere debeat in eo qui paterfamilias promiſit, ſi poſteà per adrogationem filiusfamilias factus pecuniam creditam acceperit, nempe quia inſpiciendum eſt tempus, quo expleatur ſubſtantia obligationis & ſtipulationis, id eſt, tempus quo fit numeratio, quæ ſcilicet implendæ ſtipulationis gratia fieri intelligitur *l. cùm enim 7. infr. de nouat.* Rurſum quæ ratio dubitandi facere videbatur, vt promiſſionis tẽpus inſpici deberet potiùs quàm numerationis ad inducendum Macedonianum, cùm creditor ſtipulatus eſt à filiofamilias, & patrifamilias credidit, eadem ſuadebat, vt in caſu contrario cùm filiofamilias pecunia numerata eſt, quæ à patrefamil. promiſſa fuerat, Senatuſconſulto locus eſſe non deberet, contrà quàm ſcriptum ſit in hac lege.

7. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

ITem ſi filiusfamilias fideiuſſerit, Neratius libro primo, & ſecundo reſponſorum ceſſare Senatuſconſultum ait, idem Celſus libro quarto.

SEd Iulianus adiicit:[a] ſi color quæſitus ſit, vt filiusfamilias, qui mutuã acceptus erat, fide iuberet alia reo dato: fraudem ſenatuſconſulto factam nocere: & dandam exceptionem tam filiofamilias, quàm reo. quoniam & fideiuſſori filij ſubuenitur.[b]

Ad l. Item ſi filiusfamiliæs 7.

RAT. DVB. Inuenta erit ratio fraudandi facile Senatuſconſulti, ſi permittatur filiofamilias pro alio fideiubere mutuam pecuniam accipiente: quid enim facilius, quàm reum qui forte pro filiofamilias fideiuſſurus erat ſubiicere, vt ſe tanquam reum obligeret: filius autem familias qui pecuniam pro ſeipſo acceptурus eſt, obliget ſe tanquam fideiuſſorem pro alio, vt in ſpecie quæ ſtatim ex Iuliano tractabitur: ergo ſi filiusfamilias pro alio alio fideiuſſerit, nõ eſt dicendum ceſſare Senatuſconſultum, vt quantũ fieri poteſt, omnis via fraudib. Senatuſconſulti præcludatur *arg. l. ſcire oportet 21. §. 1. infr. de legit. tutor. l. magis puto 5. §. ſi pupillus infr. de reb. eor. qui ſub tutel.*

DEC. Senatuſconſultũ de ſolo contractu mutuæ pecuniæ locutum eſt, non etiam de cæteris contractibus, in quibus proinde ſeruandum eſt ius cõmune, quod ante Senatuſconſultum obtinebat, vt eos contractus inire filiusfamilias liberè ac licitè poſſit *l. 3. §. is autem ſolus ſupr* quidni ergo pro alio quoque fideiubere poterit etiam ſine patris voluntate? quomodo & pro patre ipſo poſſet *l. ſi dubitet 10. §. filiusfamilias inf. de fideiuſſ.* Nam etſi quod alij mutuum datũ eſt à filiofamilias nouandi animo, quis ſtipuletur, conſtat Senatuſconſultum non eſſe impedimento *l. ſi quod alij 13. infr.* Sed hæc ita, niſi fraus Senatuſcõſulto facta ſit; tunc enim aliud probandum erit *d. §. is autem ſolus in fin.* vbi diximus, ſed fraudem allegari non ſufficit, niſi ab eo qui allegat, probetur: aliud enim eſt fraudem factam eſſe, aliud verò fieri poſſe, nec valet argumentum à *Poſſe* ad *Eſſe*, niſi cùm fraudis præſcriptio à iure ipſo inducitur ex omiſſione ſolemnitatum quas pro certa forma lex aliqua, vel ſtatutum præſcripſerit, vtputa ſi is qui heredem ſe dicit, cum beneficio legis & inuentarij, vel nullum inuentarium fecerit, vel aliquod, ſed minùs ſolemne, nõ vocatis fortaſſe iis quorũ maximè ac potiſſimùm intereat, *l. vlt.* vbi Bartol. Bald. Caſtr. & omnes notant *C. de iur. delib.*

a *Sed Iulianus adiicit.* RAT. DVB. Cùm in verbis nulla eſt ambiguitas, non eſt admittenda quæſtio voluntatis *Lille aut ille 25. §. 1. de legat. 3. l. continuus 137. §. cùm ita de verb. oblig.* Ergo non eſt quærendum, an filiusfamilias qui ſe Titij fideiuſſorem ſcripſit reus ipſe ſit, an Titius, & contrà, an Titius fideiuſſor ſit, qui ſe reum ſcripſit, cùm rei ac fideiuſſoris & diuerſa ſint nomina & diuerſæ obligationes, *arg. l. ſi idem 7. C. de codicill. l. Labeo 7. infr. de ſupellect. legat.*

DEC. Plus valere debet quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur, vt eſt in *rubri. Cod.* Ergo ſi color quæſitus ſit, vt filiusfamilias qui mutuam pecuniam accepturus erat, fideiuberet alio reo dato, non tam habendus eſt filiusfamilias pro fideiuſſore, quã pro reo, cùm pecunia ad eum peruenerit hoc acto inter eum & creditorem, vt ad ipſum perueniret, & viciſſim reus datus, non tam pro reo quàm pro fideiuſſore, ac proinde ſi appareat colorem illum quæſitũ eſſe, fatendum eſt fraudem Senatuſconſulto factam fuiſſe à creditore, dandámque contra eum exceptionem Macedoniani tam filiofamilias quaſi reo, quàm reo tanquam fideiuſſori, quoniam non tantùm filiofamilias, qui mutuam pecuniam accepit, ſed etiam fideiuſſoribus filij ex Senatuſcõſulto ſubuenitur *l. ſed ſi paterfamilias 9. §. non ſolum infr. ſic in l. quamuis 8. §. ſi cùm eſſem infr. ad SC. Velleian. l. item ſi cùm 14. §. Labeo ſupr. quod met. cauſ.*

b *Quoniam & fideiuſſori filij ſubuenitur.* RAT. DVB. Senatuſconſultum de filiofamilias duntaxat locutũ eſt, non etiam de ipſius fideiuſſore: ergo ad fideiuſſorem extendi non debet, quandoquidem non facilè debet fieri extẽſio de perſona ad perſonã, quãuis de caſu ad caſum facilius fiat ex identitate, vt aiunt, rationis ex *l. Gallus 29. §. & quid ſi tantùm de liber. & poſt. l. mulier 22. ad SC. Trebell.* nec perſona ſuppleri vnquam debet *l. ſi ita ſtipulatus 126. §. Chriſogonus in fin. de verb. oblig.* DEC. Cùm lex aut Senatuſconſultum alicui perſonæ ſuccurrit, neceſſe eſt vt etiam fideiuſſorib. eius ſubueniatur, quia cùm regreſſum aduerſus reum habituri ſint, fieret alioqui vt inutile ac inane eſſet beneficium, quod principali perſonæ tribueretur *l. cùm lex 46. iunct. l. Marcellus 25. infr. de fideiuſſ. d. l. ſi paterfam. 9. §. non ſolum infr. hoc tit.* vbi dicemus *d. l. item ſi cùm 14. §. Labeo ſupr. quod met. cauſ.*

1 ¶ Idem ait, ſi duos reos accepero, filiumfamilias & Titium, cùm ad filiumfamilias eſſet peruentura pecunia: ideò autem reum Titium acceperim, ne quaſi fideiuſſor auxilio ſenatuſconſulti vteretur: vtilem eſſe exceptionem aduerſus fraudem dandam.

Ad §. 1. Idem ait, ſi duos reos.

RAT. DVB. Cùm plures correi debẽdi facti ſunt, non inſpicimus an vni eorum duntaxat, an omnib. numerata ſit pecunia, quaſi ſolus ille cui numerata eſt, pro reo habendus ſit, alius verò pro fideiuſſore, vt vulgò interpretes noſtri putant; contra quos diſputauimus *lib. 11. Coniectur. cap. 1.* ſed dicimus teneri ſingulos in ſolidum perinde ac ſi ſinguli ſolidam pecuniam accepiſſent *l. ſi non ſinguli 5. C. ſi cert. pet. l. propter mutuam 4. C. de duob. reis.* Alioqui nunquam tenerentur in ſolidum cùm fieri nequeat, vt eadem pecunia inſolidum ad ſingulos perueniat, non magis quàm vt eiuſdem rei plures ſint domini in ſolidum *l. 5. §. ſi duobus vehiculum ſupr. commod.* Ergo ſi duos reos accepero filiumfamilias, & Titium, quamuis pecunia tota ad filiumfamilias ſolum peruenerit, non ideò tamen ſtatim conſequens eſt, vt filiusfamilias pro reo habendus ſit, potiùs quàm pro fideiuſſore, & vt dicendum ſit fraudem Senatuſcõſulto factam eſſe: ne aliter eueniat, vt filiusfamilias ex cauſa pecuniæ creditæ correus debendi cum patrefamilias conſtitui non poſſit, quin tota obligatio etiam ex parte & perſona patrisfamilias per Senatuſconſul-

tum infirmetur, quod nusquam scriptum est, & apertè falsum probatur ex hoc §. DEC. Multùm refert, an filiusfamilias acceptus sit, correus debendi cum patrefamilias simpliciter & bona fide, an verò vt color fraudis cõtra Senatusconsultum quæreretur. Priore casu siue filiofamilias soli pecunia numerata sit, siue soli patrifamilias, tenetur vtroq; casu paterfamilias, quia in neutro habetur pro fideiussore filijfamilias, sed pro principali correo debendi: ipse verò filiusfamilias non tenetur, neq; tanquam reus principalis propter Macedonianum, neq; tanquam fideiussor correi, quia correi debendi non censentur vice mutua fideiubere, vt hîc locus omnium optimè probat, & *l. reos* 11. *in princ. infr. de duob. reis.* Denique filiusfamilias non potest fieri correus ex causa pecuniæ creditæ, quin Senatusconsultum offendatur, nisi in casib. exceptis, at posteriore casu neuter tenetur, non filiusfamilias propter Senatusconsultum, non paterfamilias propter fraudem Senatusconsulto factam, cùm non alia de causa creditor quid id agebat, vt filiofamilias soli crederet. Titium correum debendi acceperit, quàm ne is auxilio Senatusconsulti tanquam filijfamilias fideiussor videretur: ex quo apparet manifestissimè, vt iã dixi, correum debendi nullo casu habendum esse pro fideiussore, ne tum quidem cùm pecunia ad alterum correum debendi tota peruenit: ergo posteriore hoc casu exceptio Senatusconsulti danda erit Titio contra fraudem, tanquam fideiussori filijfamilias, non tanquam correo.

2 ¶ Sed & si filiusfamilias, patre suo relegato, vel lõgo tempore absente, dotẽ pro filia promiserit, & rem patris pignori dederit: Senatusconsultum cessabit: patris tamen res non tenebitur [a] planè, si patri heres exstiterit filius [b] & pignus persequatur, exceptione doli summouebitur.

Ad §. 2. Sed & si filiusfamilias.

RAT. DVB. Paternum officium est dotare filiam *l. capite* 19. *infr. de rit. nupt. l. vl. C. de dot. promiss.* Ergo si filiusfamilias pecuniã mutuam ab aliquo acceperit, vt eam in dotem pro filia sua daret, perinde locus esse debet Senatusconsulto, ac si in aliam causam accepisset: quasi in suam potiùs quàm in patris rẽ acceperit. Quod enim pater sit relegatus aut longo tẽpore absens non eximit filium à patria potestate §. *relegati instit. quib. mod. ius patr. potest. soluit.* nec proinde potest impedire quominus Senatusconsulto locus sit.

DEC. Cessat Senatusconsultum, quoties filiusfamilias pecuniam quam mutuam accepit in rem patris vertit, siue ab initio patri, siue sibi acceperit, quia in eo sicut nihil fit in perniciem patris, ita neque contra mentem Senatusconsulti §. *proinde infr.* Atqui in rem patris vertitur pecunia quam filiusfamilias dat pro dote filiæ suæ, quia & huius dotis onus ad patrem pertinet, non minùs quàm vt filiam suam dotet *l. & ideò* 7. §. *vltim. cum seqq.* vbi dicemus *infr. de in rem ver. l. dotem* 6. *infr. de collat. bonor.* & quamuis mortua in matrimonio filia post mortẽ aui, dos ad patrem non ad heredes aui redeat *d. l. dotem*, si tamen viuo auo neptis in matrimonio sine liberis moreretur, dos ad auum superstitem vtique rediret: quod sufficere debet, vt in rem patris pecunia versa esse videatur, quę in eam dotem conuersa est, vt argumentatur Paulus in *l. filiusfamilias* 17. *infr. hoc titul.* ex qua lege apparet verum esse quod Accursius hîc notat, nihil referre, an filiusfamilias pecuniam, quã mutuam accepit, in dotem dederit pro filia sua, an pro filia patris sui: etsi prior interpretatio magis conuenit verbis huius §. nec enim tam proprie diceretur filiusfamilias dotem dedisse pro filia, quàm pro sorore, si dedisset pro filia patris sui, vt in *d. l. filiusfamilias*. Distinctio tamen hîc necessaria videtur, Vlpianus, Paulus & Iauolenus adhibẽt in *d. l. & ideò* 7. §. *vlt. cum duabus seq. infr. de in rem vers.* an filiusfamilias eam dotem dederit pro filia sua quasi negotium patris gerens, an quasi suum, & an pater eam dotem & quidem tantam daturus fuerit, an nullam aut minorem, fortassis propter delicta filij, vt in specie *l.* 3. §. *si emancipatus* 5. *infr. de bonorum possess. contr. tabul.* eadem enim hac parte ratio constituenda est Senatusconsulti Macedoniani & actionis de in rem verso, quia nec alia causa est, cur Macedoniano in hac specie locus non sit, quàm quod pecunia filiofamilias credita in rem patris versa esse intelligatur *d. l. filiusfamilias*, quamuis faciliùs inducatur exceptio Macedoniani quàm actio de in rem verso, quia ad inducendam exceptionem sufficit, vt quoquomodo versa sit pecunia in rem patris, licèt alia mente fuerit accepta & credita *dict.* §. *proinde*. In actione autem de in rem verso requirimus pecuniam ideò acceptam esse, ac ea mente, vt vel in rem patris aut domini, vel saltem in peculium verteretur *l.* 3. §. 1. *in fin. &* §. *sed si sic accepit l. si res* 5. §. *vlt. infr. de in rem vers.*

a *Patris tamen res non tenebitur.* Mallem legere *tenebuntur*, de rebus enim patris in plurali numero Vlpianus priùs locutus fuerat. RAT. DVB. Contractuum omnium causa indiuidua est, hactenus saltem, vt pro parte valere non possint, & pro parte non valere, ne alioqui decipiatur is qui pro parte contracturus non fuit *l. tutor* 47. §. 1. *supr. de minor. l. cùm ex causa* 139. *de verborum obligat. l. si quis aliam* 46. *de solut. l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit.* Atqui is qui filiofamilias mutuam pecuniam credidit ad dotem pro filia dandam, ex eáque causa res patris pignori accepit, non erat verisimiliter daturus pecuniam sine pignore, cùm non aliter in tuto rem collocare posset, ergo non est decipiendus: quod fieri si personalem quidem actionem ei demus contra filiumfamilias, pignoratitiam verò & hypothecariam siue actionem siue exceptionem in rebus patris quas à filio pignori vel hypothecæ acceperit, eidem denegemus, *argument. l. si extraneus* 9. *suprà. de condict. caus. dat. l. purè* 5. §. *penultim. infr. de dol. mal. except.*

DEC. Facilius est vt quis contrahendo se obliget, quàm vt etiam res alienas det pignori: obligatio enim pignoris rem ipsam pignoratam afficit, ideóque non ab alio, quàm ab ipso domino contrahi potest, aut ab eo qui cùm dominus non sit, domini

nimi tamen voluntatem habeat *l. 1. & tot. tit. Co. si alien. res pignor. dat. sit l. & quæ nondum* 15. §. *quod dicitur infr. de pignor.* ergo non potuit filiusfamilias, qui in proposita specie contraxit patre ignorante, licèt in rem & vtilitatem patris, paternas tamen res pignori dare, & debet imputare sibi creditor, qui cum filiofamilias sine patris voluntate contraxit, & ab eo res patris ignorantis pignori accepit: nam etsi iussu patris filius mutuam pecuniam accepisset, nec tamẽ de pignore dando pater consensisset, idem iuris esset *l. dominum* 3. *infr. quod iuss.* nec ideò deceptum se cõqueri creditor potest, cũ se ipse decepit, cũ sciuerit aut scire debuerit, res patris ignorantis à filiofamilias obligari non posse, nec tum quidem cùm licitè ac Senatusconsulto permittente cõtraxit *arg. l. nam si scit* [illegible] *supr. de rei vindic. l. filiusfamilias* 21. *infr. de solut.* Excipiendus est elegans casus *l. Pomponius* 5. *aliàs l. si gratuitam* 8. *vlt. infr. tit. quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr.* si is cuius bona à debitore fuerat obligata, pro eodem debitore posteà fideiubeat: videtur enim hic fideiubẽdo etiam bonorum suorum obligationem mandare, vt ibidem scriptum est, sed is casus ab eo qui hîc proponitur longè diuersus est, vt benè obseruat Accursius.

b *Planè si patri heres exstiterit filiusfamilias.* RAT. DVB. Conuentio pignoris quæ ab initio non valuit, conualescere ex postfacto non potest ex regula *l. quod ab initio* 29. *de regul. iur.* Atqui pignus à filiofamilias constitutum in rebus patris ignorantis non valuit, vt proximè diximus, ergo non ob id solum potest conualescere, quod idem filiusfamilias qui eas res pignori dedit posteà heres patri exstiterit.

DEC. Multùm refert, an ille ipse qui rem alienam pignori dedit, posteà dominus eius factus sit, siue quod domino heres exiterit, siue qualibet alia ratione, an verò dominus eius res, quæ ab alio pignori data est, exiterit heres ei qui dedit. Priore casu conualescit pignus hactenus, vt non directa quidem, sed vtilis tamen pignoratitia detur creditori, cùm is qui conuenit de pignore in rem probè resistat, quominùs vtilis actio moueatur, quandoquidem ex mendacio suo arguitur, vt Paulus ratiocinatur in *l. rem alienam* 41. *suprè de pignorat. action.* Posteriore autem casu, si Paulo credimus, aliud est, non etiam si Modestino, qui eò quoque casu pignoratitiam actionem creditori accommodat in *l. si Titio* 22. *infrà, de pignor.* Prior casus ad quæstionem huius §. pertinet, in quo tractatur de filiofamilias qui postquàm patri heres exitit, vindicationem persequatur earum rerum, quas ille ipse pignori dederit, nec tamen de pignoratitia vtili contra eum danda Vlpianus hic loquitur, sed tantùm de exceptione, quæ semper faciliùs conceditur, tùm quoque cùm pignus, nec per directam, neque per vtilem actionem vindicari potest *l. 1. in fine principij eodem titul. de pignor.* Facilius enim est, vt possidenti detur exceptio & retentio, quàm non possidenti vindicatio, vt ibi Papinianus scribit. Exceptio autem quæ in hac specie contra filiumfamilias datur, non pacti est, quamuis filiusfamilias ipse pactus fuerit, quia pactum inutile fuit, sed doli, quia dolo malo facit filiusfamilias, qui aduersus proprium factum venit: caprata iuris ciuilis o. ca. ne *l. post mortem* 25. *supr. de adopt. l.* [illegible] *de dol. mal. except. dict. l. rem alienam in fin.* quamuis hunc filiofamilias obiici non possit, quod Paulus ait in *dict. l. rem alienam*, arguit enim ex suo mendacio cùm res patris obligauerit tanquam paternas, non quasi suas, cùm viuo patre filiusfamilias extra caniam castrensis vel quasi castrensis peculij habere vix quicquam potuerit iure Pandectarum *l. lex Cornelia* 28. *ad fin. infrà de vulg. & pupill. substit.* Sed non eo minùs tamen doli exceptione repellendus est, adeóque si quis etiam vtilem pignoratitiam contra eum dandam putauerit, exemplo eius quòd Modestinus respondit in *dict. l. si Titio*, is iudicio meo non errauerit, cùm hoc casu non illud solùm concurrat, vt idem sit pignoris dominus, qui pecuniam debet, sed illud etiam vt idem sit dominus qui pignus dedit. Eadem ratio facit, vt etiamsi filiusfamilias contra SC. Macedonianum pecuniam mutuatus sit, si patri heres exiterit, & nummos quos soluerat vindicare velit, quomodo pater vindicare eos posset, si viueret, doli mali exceptione repellatur *l. si nõ sortem* 26. §. *si filiusfamilias suprà de condict. indeb.*

3 ¶ Mutui dationem non solùm numeratæ pecuniæ, verum omnium, quæ mutuo dari possunt, an accipere debeamus, videndum: sed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri. ait enim, Senatus, *mutuam pecuniam dedisset*, sed si fraus sit Senatusconsulto adhibita: puta frumento, vel vino, vel oleo mutuo dato: vt, his distractis fructibus, vteretur pecunia: subueniendum est filiofamilias.

Ad §. Mutui dationem.

RAT. DVB. Mutui datio consistit non tantùm in pecunia numerata, sed etiam in cæteris rebus omnibus, quæ constant pondere, numero, & mensura *l.* 2. §. *mutui datio suprà de reb. credit.* quia recipiunt functionem in suo genere, vt ibidem scriptum est. Rursum si respicimus ad nomen pecuniæ quo Senatus vsus est. & quo mouetur Vlpianus; certum est pecuniæ nomen esse generale, nec tantùm eas res complecti quę consistunt in pondere, numero, & mensura, vt in *l. talis scriptura* 30. *de legat.* 1. sed omnes quoque cæteras *l. pecuniæ* 178. *l. de verborum significationib. l.* 2. *in fin. Codice de constit. pecun.* Ergo nihil causæ est cur mutui dationem quam Senatus in filijfamilias persona prohibuit ad numeratam pecuniam refringere debeamus.

DEC. Legis cuiuslibet ac Senatusconsulti verba, ex mente disponentis interpretationem aut laxiorem aut strictiorem recipiunt, & ex ratione potissimùm quæ legislatorem quisquis ille est, mouit, vt ita disponeret *l. adigere* 6. §. *quamuis infrà de iur. pa-*

tron. l. cùm pater 77. §. *dulciſſimis de legat.* 2. Atqui mens Senatus non fuit, vt alterius rei quàm numeratæ pecuniæ mutuum prohiberetur, quia & ſola pecuniæ numeratæ datio perniciosa parentibus eſſe viſa eſt *l.* 3. §. *is autem ſolus*, vbi diximus *ſuprà*, meritò igitur mutui datio de qua Senatuſconſultum locutum eſt ad numeratam pecuniam reſtringi placuit, præſertim cùm non pecuniæ tantùm in genere mentionem Senatus fecerit, ſed pecuniæ mutuæ, quo nomine ſicuti eæ res non continentur, in quas mutuum cadere non poteſt, id eſt, quæ in ſpecie conſiſtunt non in genere, ita nec frumentum, vinum, & alia huiuſmodi, quæ in pondere ac menſura conſiſtunt, quia licèt æquè ac pecunia numerata in mutuum cadant, nunquam tamen pecuniæ appellatione continentur, cùm de pecunia niutua agitur, ne alioqui confuſione nominum inducta etiam confuſio rerum fiat, nec ſciri poſſit cuiuſnam rei mutuum factum ſit, an eius, quæ in numero conſiſtat, qualis eſt pecunia numerata, an illius, quæ in pondere aut menſura: ſignificantur enim iſta omnia aliis nominibus ſpecialioribus, magiſque propriis: pecunia autem numerata præſertim mutua, non alio vtique nomine quàm pecuniæ, *argument. l. vltim. Codice de legit. tutell. l. ſi idem* 7. *Codice de codicill.* Si tamen fraus Senatuſconſulto facta ſit, putà fructibus diſtractis, id eſt, frumento, vino, vel oleo, vt filiusfamilias pecunia ſubinde vteretur, ſubueniendum eſt filiofamilias, vt Vlpianus hîc ſubiicit, protracto ſcilicet ad hunc etiam caſum Senatuſconſultiauxilio per æquitatem Prætoris qui nihil ratum habere debet eorum omnium quæ in fraudem Senatuſconſulti excogitata videri poſſunt, *dict. §. is autem ſolus*, vbi etiam dubitandi & decidendi rationes attulimus *l. quidã* 29. *in fin. inſ. ad SC. Velleian.*

4 ¶ Si filius in alterius erat poteſtate, cùm mutua daretur, nunc in alterius: mens Senatuſconſulti non ceſſat. dabitur itaque exceptio.

Ad §. 4. Si filius.

RAT. DVB. Cùm filiusfamilias qui in alterius poteſtate erat quo tempore mutua daretur pecunia, nunc cùm conuenitur in alterius poteſtate eſt, non poteſt dici cuius fauore Senatuſconſulti poteſtas induci debeat, non illius, qui pater fuit tempore contracti mutui, quia cùm hodie pater non ſit, qui iam defunctus eſt, nihil videri poteſt eius intereſſe: non etiam illius qui poſt patris naturalis mortem, alij ſe dedit adrogandum, quia tempore contracti mutui pater non fuit, nec in eius perniciem à creditore quicquam cogitari eo tempore potuit: ergo quamuis hoc caſu Senatuſconſulti verba non ceſſent, quia verum eſt filiofamilias creditam fuiſſe pecuniam, mens tamen Senatuſconſulti ceſſare videtur, cùm non alia ratione motus Senatus fuerit, vt filiofamilias pecuniam credi prohiberet, quàm quòd pecuniæ datio perniciosa parentibus eſſe videretur *l.* 3. §. *is autem ſolus ſuprà*.

DEC. Non mutat condicionem & nomen filiifamilias, is qui patrem tantùm mutat, cùm vtroque tempore & quo contraxit, & quo conuenitur filiusfamilias ſit & in alterius poteſtate. Nihil ergo cauſæ eſt, cur Senatuſconſulti mentem potiùs quàm verba ceſſare hoc caſu dicamus, cùm Senatus filiifamilias omnibus pecuniam mutuam accipientibus proſpectum voluerit, non inſpecto eo, an huius vel illius patris filiusfamilias fuerit is, qui contraxit: nam nec valde refert, an huic vel illi patri pecuniæ mutuæ datio perniciem ſit allatura; ſufficit enim vt afferre poſſit: poteſt autem afferre initio inſpecto ei primùm, qui pater eſt contractus tempore, ſi is pater manſiſſet: adfert autem reuera ei, qui inuenitur pater eo tempore, quo filius conuenitur.

5 ¶ Sed ſi patri eius non mors, ſed alia cauſa inciderit, quo minùs ſit, in ciuitate: dicendum, Senatuſconſulto locum eſſe.

Ad §. 5. Sed ſi patri.

Sed ſi patri eius. RAT. DVB. Senatuſconſultum locutum eſt de filiofamilias qui per mortem patris ſui iuris factus eſſet, vt omnes creditores intelligerent, nullo caſu fieri poſſe bonum nomen filiifamilias expectata patris morte *l.* 1. *in princip. ſuprà*. Ergo ſi patri non mors inciderit, ſed alia cauſa propter quam deſierit eſſe in ciuitate, fortè quia ſit deportatus, aut in metallum damnatus, nouus caſus eſt, nec Senatuſconſulti verbis comprehenſus, nec proinde ad hunc caſum porrigi Senatuſconſultum debet, quod alioquin odioſum eſt, *l. qui exceptionem* 40. *ſuprà de condict. indeb.* cùm odia ſint reſtringenda, non amplianda, vt habet regula iuris pontificij & *l. cùm quidam* 19. *inſ. de liber. & poſthum.*

DEC. Mens Senatuſconſulti quæ potiſſimùm ſpectanda eſt, facit, vt non alia ratio conſtituenda ſit filiifamilias, qui morte patris, aut qui alio modo liberatus eſt à patria poteſtate. Nam ſi noluit Senatus poſſe fieri bonum nomen filiifamilias expectata morte patris, quæ tamen & naturali ordine contingit, & ex parentum ipſorum voto *l. nam etſi* 15. *in princip. ſuprà de inoff. teſtament. l. ſcripto* 7. *in fin. infrà, vnde liber. l. filius* 28. §. 1. *in fin. infr. de liber. & poſt.* Quanto magis noluit fieri poſſe bonum expectata patris deportatione, cùm nec alterius cuiuſquam liberi hominis fortunam aduerſam expectari oporteat *l. inter ſtipulantem* 83. §. *ſacram de verborum obligationib.* Longéque minor ratio eſt, vt ceſſet Senatuſconſultum patre deportato quam mortuo cùm pater deportatus, licèt in pleriſque pro mortuo habeatur *l.* 1. §. *penultim. de bonorum poſſ. contr. tabul. l.* 4. §. 1. *de bon. libert.* in ciuitatem redire, tamen & reſtitui aliquo caſu poſſit *l. intercidit* 57. *de condict. & demonſtr.* non etiam mortuus ad vitam, neque rurſus in libris noſtris nouum eſt, vt caſus mortis tractatur ad caſum deportationis tanquam ſimilem, vbi ratio diuerſitatis reddi nulla poteſt *l. Gallus* 29 §. *& quid ſi tantũ de liber & poſthum.* Peſſimè igitur Accurſius noſter negat, intelligi debere hunc verſiculum de patre deportato, aut qui aliter ciuitatem amiſerit ac ciui eſſe deſierit, ſed de eo tantùm qui per relegationem in ciuitate eſſe deſierit, retento tamen iure ciuitatis, eo prætextu quod filiusfamilias deportati fieret ſui iuris, atque ita ceſſaret in eo Macedonianum. Quaſi verò loquatur hîc Vlpianus de filiofamilias, qui mutuam pecuniam acceperit patre iam deportato, ac non potiùs de eo qui ante patris deportationem contraxerit, & cuius patri deportatio poſt contractum contigerit, dummodo etiam numeratio pecuniæ præceſſerit *l.* 3. §. *vlt.* vbi diximus *ſupr.* alioqui non poſſet quæſtio nilocus eſſe de Senatuſconſulto Macedoniano, ſi is contraxiſſet, cuius pater iam ipſo contractus tempore aut deceſſiſſet, aut deportatus fuiſſet: neque rurſum in ciuitate eſſe deſinit, alius quàm qui amittit iura ciuitatis: nam qui relegatus eſt, aut peregrinatur, licèt in ciuitate non habitet, in ciuitate tamen eſſe intelligitur, adeóque ij qui ab hoſtibus capti fuerũt, ſi quandoq; reuerſi in ciuitatẽ §. *ſi ab hoſtib inſt. quib. mod. ius patr. poteſt.* In ciuitate enim aliquẽ eſſe, aut non eſſe, cùm dicimus, ius ciuitatis non factũ habitationis aut præſẽtiã corporis ſignificamus.

6 ¶ Non ſolùm ei, qui mutuam dediſſet, ſed & ſucceſſoribus eius denegan da eſt actio.

Ad §. 6. Non ſolùm.

RAT. DVB. Verba Senatuſconſulti Macedoniani eius duntaxat perſonam demonſtrarunt, qui ipſe filiofamilias pecuniam mutuam malo more credidiſſet *l.* 1 *ſup.* vt & in lege Cornelia de captiuis diſputat Papinianus in *l. pater* 10. §. 1. *infrà, de captiu. & poſtlim.* legem Corneliam eius duntaxat perſonam demonſtraſſe, qui teſtamenti factionem habuiſſet: nõ ergo debet Macedonianum nocere creditoris heredibus de quibus nec locutũ eſt, & quorum cauſa non ſicut ipſius creditoris, aliquo digna odio videri poteſt.

DEC. Non poteſt hereditas transferre in heredem, niſi quod fuit hereditatis *l.* §. *Scæuola infr. ſi is qui teſtament lib. eſſ. ſuſſ.* Cùmque hereditas vicem & perſonam defuncti ſuſtineat *l. non minus* 31. §. *vlt. infr. de hered. inſtitut.* non poteſt illa plus iuris habere quàm defunctus habuerit, nec proinde heres *l. nemo plus iuris* 54. *l. nemo plus commodi* 120. *l. aliud eſt* 160. §. *vltimo, iunct. l. heredem* 59. *l. in his* 175. §. 1. *de regulis iuris* cùm & heres & hereditas vnius eiuſdémque perſonæ vice fingantur *l. heres & hereditas* 22. *infr. de vſucap.* Ergo quæratio ei obſtat, qui contra Macedonianum credidit filiofamilias, etiam heredibus eius obſtare debet, tanquã in defuncti, nõ iura. vt ita dicam perinde atq; in iura ſuccedẽtibus, cùm non niſi per mediam defuncti perſonam ius habeant, vt vel agere vel conueniri poſſint, niſi quando actiones ab heredibus aut contra heredes incipiunt *tit. Co. vt actionã. ab hered. & contr. hered. incip. l. hereditariũm* 6. *infr. quib. ex cauſ. de reb. author. iudic. poſſ. l. hereditariarum* 40. *infr. de oblig. & action.* quamuis nullo alioquin odio dignus ſit heres improbi creditoris.

7 ¶ Proinde & ſi alius mutuam dedit, alius ſtipulatus eſt: dabitur aduerſus eum exceptio, licèt hic nõ dederit. Sed & ſi alteruter eorum ignorauit, in patris eſſe poteſtate: ſeuerius dicendum eſt, vtrique nocere, idem eſt & in duobus reis ſtipulandi[a].

Ad §. 7. Proinde & ſi alius.

RAT. DVB. Si alius pecuniam mutuam filiofamilias dederit, alius autem ab eo ſtipulatus ſit, actio non alij acquiritur quàm ſtipulatori, quia nec alius quàm ſtipulationis contractus eſt *l. cùm enim* 6. *iunct.* §. 1 *legis præced. infr. de nouat.* Ergo etiamſi is qui mutuam pecuniam dedit, ſciuerit filiumfamilias eum eſſe cui pecunia credebatur, non tamen debet ea ſcientia nocere ſtipulatori; quo minùs pecuniam creditam exigat, ſi promiſſorem filiumfamilias ignorauit: nec enim vnius ſcientia nocere debet, alteri ignoranti extra caſus in iure noſtro expreſſos, ſicuti factum cuique ſuum nocere debet, non alteri *l. factum* 155. *de reg. iur.*

DEC. Vnus quidem contractus eſt, & quidem ſtipulationis, non mutui, cùm alius pecuniam numerauit, alius verò ſtipulatus eſt: ſed qui pro cauſa habet numerationem, ne alioqui ſtipulatio inanis eſſet, ac vacua tanquam facta ſine cauſa *d. l. cùm enim.* Itaque pars contractus huius eſt numeratio, pars verò alia quamuis potior, ſtipulatio. Quemadmodum ergo contractus bimembris eſt, nec minùs numerationem exigit quàm ſtipulationem, ita & ignorantiam in vtriuſque perſona interuenire oportet, vt Macedoniani exceptio locum habere non poſſit. Malum enim eſt, quod ex cauſa etiam partim duntaxat mala fit, ſicut è contrario bonum non fit, niſi ex integra cauſa, & perfecta, vt Diuus Dionyſius præclarè dicebat. Aliud namque dicendum eſſet, ſi præceſſiſſet contractus mutui, & filiusfamilias deinde alij ſe delegari paſſus eſſet *l. doli* 19. *iunct. l. ſi quis delegauerit* 12. *infr de nouat. & deleg.* niſi delegatio facta eſſet ex cauſa lucratiua *l. Iulianus* 7. *infr. de doli mal. except.* vt benè hîc notat Accurſius. Cúmque Macedonianum optima illa ratione comparatum ſit, vt creditoribus cum filiofamilias contracturis obuiam iretur, benè Vlpianus

scribit non tantùm verius, sed etiam seuerius dicendum esse, vt scientia vnius non tantùm ei nocere debeat, qui sciuit, sed alij etiam qui ignorauit: alioqui fieret, vt prætextu ignorantiæ vnius, scientia alterius impunita remaneret, nec Senatusconsulti authoritate coerceretur, quod esset iniquum, esséque facile improbo creditori contra Senatusconsultum contracturo fraudem comminisci aduersus authoritatem Senatusconsulti subiecta ignorantis alterius, qui stipularetur, persona, quod ne accidat, aut accidere etiam possit cauere diligenter bonus Prætor quibus potest remediis, debet *l. magis puto 5. §. si pupillus infr. de reb. eorum qui sub tutel. l. quidam 29. infr. ad Senatusconsultum Velleian.* Quamuis non sit nouum, vt scientia vnius non noceat alteri nescienti vt in *l. sin. infr. quib. ad libert. proclam. non licet l. liberis 7. §. si duo infr. de liber. causf. l. iniquissimum §. infr. de iur. & fact. ignor.* Illud notatu dignum est, quod Accursius hîc obseruat, exceptionem hanc Macedoniani esse in rem ex parte eius cui opponitur cũ noceat etiam successori & ignoranti: quod in doli mali exceptione secus est, quæ non alij potest opponi quàm ei qui ipse sit in dolo *l. 2. §. & quidem illud & §. planè inf. de doli mal. except.*

a *Idem est & in duobus reis stipulandi.* Sensus est, si duo stipulentur à filiofamilias pecuniam mutuam, quam vel vnus ex iis vel ambo crediderint, quorum vnus sciat debitorem esse filiumfamilias, alius ignoret, scientiam vnius nocere alteri quamuis ignoranti.

RAT. DVB. Cùm duo sunt rei stipulandi, licet vna tantùm sit obligatio, tamen in personis singulorum & vniuscuiusq; eorum propria obligatio consistit *l. eandem 9. §. vlt. infr. de duob. reis.* Propria ergo cuiusque ex correis scientia vel ignorantia, non alterius correi inspicienda est.

DEC. Plures correi siue stipulandi, siue debendi vnius tantùm personæ vice funguntur, cùm vna tantùm sit eorum obligatio, siue de actiua, vt loquuntur, intelligas, siue de passiua. Vnde fit, vt in cæteris quoque omnibus factum vnius profit, aut nocet alteri *l. 2. l. 3. §. 1. l. ex duobus reis stipulandi 16. infrà, de duobus reis*, nisi quod si certo loco dari promissum sit ex cuiusq; persona taciti temporis ratio sumitur *d. l. eandem §. vlt. iunct. l. si testamento 49. §. vlt. de fideiuss.* ergo & scientia vnius alteri nocere debet, potius quã alteri' ignorãtia ei prodesse, qui sciẽ. & prudẽs cũ filiofamil. aduersus Senatusconsultum cõtraxit.

8 ¶ Item si duos filiosfamilias accepero reos, sed alterum putaui patremfamilias: interierit, ad quem pecunia peruenit: vt si eum, sciui filiumfamilias, ad quem peruenit pecunia, exceptione summouear, si ad eum, quem ignorem, non summouear.

Ad §. 8. Item si duos.

RAT. DVB. Cùm quis duos filiosfamilias correos debendi accipit ex causa mutuæ datæ pecuniæ, id certè agit, vt vna omnium sit obligatio, vt diximus proximè ad versiculũ vltimũ legis præcedẽtis, nec inquirẽdum habet ad quẽ pecunia peruentura sit, cùm eum quoque habeat obligatum in solidum, ad quem nihil peruenit *l. si non in solidum 5. l. si in rem 12. C. si cert. petat.* Ergo repelli omnimodo debet exceptione Macedoniani siue contra eum agat, quem filiumfamilias esse sciuit, siue contra eum quem ignorauit, cùm possit ei imputari cur correum debendi adhibuerit etiam illum quem filiumfamilias esse sciebat, vt quemadmodum obligatio illa duorum correorum vnica, & indiuidua est *l. 2. §. 1. l. 3. de duob. reis*, ita exceptio Macedoniani eam afficiat non minùs in persona patrisfamilias, ad quem pecunia peruenit, quàm si ad filiumfamilias pecunia peruenisset: aliàque procul dubio creditoris huius ratio esse debet, quàm sit illius, qui vel cum solo patrefamilias contrahit, vel cum duobus quasi filiisfamilias, quorum tamen alterum patremfamilias esse ignorauerit, si modò seperatim ab iis stipulatus sit, non tanquam à correis debendi, quamuis eadem summa in stipulationem deducta sit. Hoc enim casu cùm plures diuersaque sint obligationes, nihil certè prohibet, quominus vna Senatusconsulti Macedoniani exceptione summoueatur, alia non summoueatur.

DEC. Non stipulatio pecuniæ creditæ, sed numeratio illa est quæ Senatui visa fuit pernicioſa esse parentibus *l. 3. §. is autem solus supr. hoc tit.* ergo non alij prodesse filiofamilias debet exceptio Macedoniani, quàm ei ad quem pecunia peruenit. Licèt contra eum quoque detur qui stipulatus est, nec pecuniam numerauit, si modò stipulatio ratione eius numerationis interposita sit, vno scilicet eodémque contractu, vt in specie §. præcedentis vbi diximus: atqui ad inducendam Macedoniani exceptionem illud quoque requiritur, vt qui pecuniam credidit, filiofamilias se credere sciuerit, vt quod contra Senatusconsulti authoritatem ab eo factum est, vindicetur *l. 3. in princip. supr. l. penult. infrà, hoc tit.* Meritò igitur Vlpianus hîc distinguit, puribus factis correis debendi qui ambo erant filijfamilias, an pecunia ad eum peruenerit, quem creditor filiumfamilias esse sciebat, an ad illum potiùs quem patremfamilias esse putabat, vt priore casu repellatur creditor exceptione Senatusconsulti, posteriore verò nõ repellatur, nec recipi potest, quod placet Accursio, si pecunia ad eum peruenerit, quẽ creditor patremfamilias esse putabat, & eum teneri, quia nesciebat creditor esse filiumfamilias, & alium quoque quem filiũfamilias sciebat, non quidẽ tanquã correum, sed tanquã fideiussorẽ obligati: quasi factis pluribus correis debendi pro reo semper habendus ille sit, ad quẽ pecunia peruenit, alius verò pro fideiussore, ex *l. vir vxori 17. §. vlt. ad SC. Velleian. l. si propatre 10. §. vlt. de in rẽ verſ.* quod certè falsũ est: nunquã. n. is qui pro correo acceptus est haberi debet pro fideiussore, cũ planè diuersa & seperata sit correorũ obligatio à fideiussorũ obligatione. Alioqui nullo penitus casu possent duo correi in solidum obligari tanquam correi, cùm fieri nullomodo possit, vt pecunia creditoris ad singulos in solidum perueniat, *d. l. si pro patre 10. §. vlt. infr. de in rem verſ.* vbi latiùs dicemus. Atque ita esse hic locus maximè probat, vbi quod ait Vlpianus, vt si eum sciui filiumfamilias ad quem pecunia peruenit exceptione summouear, sic equidem accipi debet, vt exceptione Macedoniani debeam summoueri ab vtroque: Sed quod addit, si ad eum quem ignorem pecunia peruenerit summoueri me non debere, non alium certè sensum habere potest quàm hunc, vt non summouear ab eo quem patremfamilias esse credidi: summouear tamen si contra alium agam, quem filiumfamilias esse non ignorauí siue pro correo, siue pro fideiussore habere illum velim. Non enim pro fideiussore se obligauit, sed pro correo, quod inspiciendum potissimum est. Nam nec alia causa est, propter quam Senatusconsultum succurrat fideiussoribus filijfamilias, quàm quia ipsi conuenti regressum habituri essent contra filiumfamilias, qui proinde per medias fideiussorum personas conueniri videretur *l. si quis reum 5. infr. de liber. legat. l. cùm lex 46. de fideiuss.* At ex correis debendi is qui totum soluit, non idèo regressum vllum habere contra correum potest, quia suo nomine soluit non alieno, nisi cessionem actionum à creditore impetrauerit, *d. l. si non singuli 5. & d. l. si in rem 12. C. si cert. petat. l. rem hereditariam 65. infr. de euict.* Quamuis communis interpretum nostrorum schola contra sentiat ad *l. 2. C. de duob. reis*, contra quos disputauimus *lib. 11. Coniect.* & aliis plerisque locis. Illud leue est, quod Accursius hîc notat, ignorantiam aliquando prodesse. Prodest enim semper quoties factum improbum & prohibitum punitur: non enim potest, improbum esse & punibile factum ignorantis, sed eius tantùm qui sciens & prohibitus fecerit, maximè verò in Senatusconsulto Macedoniano *d. leg. pen. infr. hoc tit.* Sicin *l. 3. §. penult. infr. de Senatusconsulto Silan. §. penult. & vlt. inf. de iniur.*

9 ¶ Siue autem sub vsuris mutua data sunt, siue sine vsuris: ad Senatusconsultum spectat.

Ad §. 9. Siue autem.

RAT. DVB. Senatusconsulti verba nominatim eos notant, & coërcent, qui pessimo exemplo fœnerarent *l. 1. in princip. supr.* ergo non eos qui filiofamilias sine vsuris pecuniam crediderunt. Et verò manifesta differentiæ ratio est inter fœneratorem, & gratuitum creditorem. Fœnerator enim odio dignus est, qui ex pecunia quæ alioquin res sterilis est, fructum captat, qui autem gratuitam credit pecuniam, facit rem officij plenam & liberalem. Nam & verum mutuum gratuitum esse debet, vt diximus ad *l. 2. supr. de reb. credit.*

DEC. Etsi Macedonianum Senatusconsultum, cui fœnerator Macedo causam dedit, id maximè egit, vt fœneratores coërceret, prospexit tamen generalis contra eos omnes qui filiisfamilias mutuam pecuniam dediſſent, non addita distinctione, an cum vsuris, an sine vsuris. Siue quod etiam gratuitæ pecuniæ datio parentibus æquè perniciosa esse posſit, *l. 3. §. is autem solus supr.* vtporè quæ sceleratos filios inuitare posſit ad festinandam & occupandam, saltem votis impiis mortem parẽtum, vt habeant vnde alieno ære se exuant, siue quod fœnoris conuentio facilè occultari posſit, quomodo passim occultari eam videmus ab improbis fœneratoribus, qui proinde facilè Senatusconsulto fraudem facerent, si ad eludendam Senatusconsulti potestatem sufficeret gratuitam ac sine vsuris pecuniam credidiſſe, vt diximus ad *d. l. 1. supr.* Ergo cùm Senatusconsultum non distinxerit, nec nos distinguere debemus, *l. de precio 8. supr. de Public. in rem act. l. in fraudem 15. §. vlt. infr. de testament. milit. l. 1. §. generaliter de leg. præſt.*

10 ¶ Quanquam autem non declaret senatus, cui exceptionem det: tamen sciendum, & heredem filij, si paterfamilias decesserit, & patrem eius, si filiusfamilias decesserit, exceptione vti posse.

Ad §. 10. Quanquam autem.

RAT. DVB. Senatusconsultum Macedonianum filiisfamilias solis eorúmque parentibus prospectum voluit, vt scirent creditores nunquam posse fieri bonum nomen filijfamilias, ne quidem expectata patris morte *l. 1. supr.* Atqui filiusfamilias non potest heredem habere ne quidem patrem extra causam castrensis pecullij, si de eo filiusfamilias testatus sit *l. 1. 2. & pass. infr. de castrens. pecul. l. vlt. in fin. ad Senatusconsultum Tertyll.* Rursum præmortuo filiofamilias desinit periclitari vita patris. Ergo non potest Senatusconsultum sic accipi, vt heredibus quoque filijfamilias prospectum Senatus voluerit, si eum patremfamilias mori contingeret, aut ipsi etiam patri, si filiusfamilias præmoreretur. Non ergo dedanda contra creditorem Senatusconsulti exceptione tractari his casibus potest.

DEC. Quemadmodum Senatusconsulto succurritur filiofamilias, non tantùm quandiu filiusfamilias manet, sed etiamsi morte patris vel quo alio modo paterfamilias fiat, quia sufficit creditam fuisse filiofamilias pecuniam. Ita & eo casu quo paterfamilias & sui iuris factus decesserit, heredi eius succurrendum est, vt eadem causa sit heredis, quæ fuit defuncti. Similiter cùm Senatusconsultum non modò filiisfamilias fauerat, sed etiam ipsorum parentibus quibus maximè prospiciendum erat, nemo dubitat quin patri quoque danda sit exceptio, si à filijfamilias creditore conueniatur. Ergo quãdiu paterfamilias manet. Nec. n. ex filijfam. contractu aliter conueniri potest, quàm si filium habeat in potestate eo tempore, quo conuenitur. Distinguendum igitur est, an filiusfa. qui contra Senatusconsultum mutuam accepit pecuniam, decesserit filiusfamilias, an paterfamilias, si paterfamilias transmittit exceptionem Senatusconsulti ad heredem, adeóque ad successorem quemlibet etiam honorarium. Si verò filiusfamilias manens decesserit, exceptionem quidem quam vi-

uus habuit, moriens amittit, sed eâm quæ patri ex propria persona competebat, ei non adimit. Habet enim illam pater suo iure nec tanquam heres, aut alius successor filij, sed tanquam pater & filio inuito vt & restitutio in integrum ex contractu filiifamilias minoris *leg. patri* 27. *in princip. supr. de minor.*

11 ¶ Interdum tamen etsi Senatusconsulto locus sit, tamen in alium datur actio: vtputa filiusfamilias institor mutuam pecuniam accepit: scribit enim Iulianus libro duodecimo, ipsum quidem institorem exceptione Senatusconsulti vsurum, si conueniatur: sed institoriam actionem aduersus eum, qui præposuit, competere, quamquam (inquit) si ipse pater eum præposuisset merci suæ, vel peculiarem exercere passus esset, cessaret Senatusconsultum quoniam patris voluntate contractum videretur. nam si scit eum negotiari, etiam hoc permisisse videtur, si non nominatim prohibuit merces accipere.

Ad §. 11. Interdum tamen.

RAT. DVB. Senatusconsulti Macedoniani exceptio etiam ex parte eius cui opponitur in rem est, non in personam, ideóque nimirum nocet etiam successoribus, & correis creditoris §. *nõ solùm*, vbi diximus *supr. hac leg.* Ergo si filiusfamilias institor mutuam pecuniam contra Senatusconsultum acceperit, sicut exceptione Senatusconsulti ipse vti potest, si conueniatur, ita & institorem qui eum præposuit, eâdem exceptione vti posse, dicendum est: quæ enim sunt in rem exceptiones, facilè in alios transeunt, non etiam illæ quæ personæ magis quàm rei cohærent *l. exceptiones 7. infr. de except.* Nec ferendum est, vt qui institorem præposuit, conueniatur ex eo contractu ex quo institor ipse qui contraxit conueniri non posset. Conuenitur enim suo nomine is qui vt institor contraxit; alieno autem ille qui institorem præposuit, vt diximus ad *tit. de institit. act.*

DEC. Is qui institorem præposuit licèt conueniatur ex contractu institoris, conuenitur tamen ob suum factum quia eum præposuit *l. 1. & tot. tit. supr. de institit. act.* Ergo quamuis exceptio Senatusconsulti faueat institori qui cùm esset filiusfamilias mutuam pecuniam contra Senatusconsultum accepit, non ideo tamen deneganda est actio institoria contra eum, qui filiumfamilias institorem præposuit, quia nihil in eo fit contra Senatusconsultum, si is qui filiumfamilias institorem præposuit institoria conueniatur *l. sed etsi* 7. §. 1. *in fin. supr. de institor. act. leg.* 1. §. *parui autem refert supr. de exercit. act.* Nec tantùm si extraneus ille sit, qui præposuit filiumfamilias, quia solis parentibus fauere Senatus voluit non etiam extraneis *l.* 3. §. *is autem solus supr.* sed etiam si eiusdem filiifamilias pater sit, sed alia ratione, quam eleganter Vlpianus hîc subiicit ex Iuliano, quia patris voluntate contractum videretur: quod sufficit ad excludendam Senatusconsulti potestatem *l. si tamen* 12. *infr. hoc tit.* Nam quoties pater scit filium negotiari siue in peculiari, siue in qua alia merce, hoc etiam permisisse ei videtur, vt pecuniam mutuam acciperet, cùm vix sit, vt sine commercio pecuniæ creditæ, negotiatio vlla commodè exerceri possit *l. cuicunque* 5. §. *sed si pecuniam supr. de institit. act.* Sed hoc ita si non nominatim prohibuerit, filium accipere, non merces, vt malè hîc scriptum est (implicat enim vt pater præponat filium exercendæ merci suæ, & eum mercem accipere prohibeat) sed pecuniam quam posuit Vlpianus initio §. acceptam à filiofamilias fuisse. Nam & in *dict.* §. sed si pecuniam eadem exceptio in eadem prorsus specie ponitur, quamuis paullo diuersis verbis, ibi *nisi prohibitus fuerit mutuari.* Nam nec quicquam vetat patrem præponere filiumfamilias merci suæ exercendæ, sed ea tamen lege adiecta ne pecuniam eo prætextu mutuam ab vllo accipiat, si fortè suspectos habeat filij mores. Hoc verò Accursius malè explicat, qui ponit filiumfamilias prohibitum esse merces accipere vt per consequens nec pecuniam mutuam accipere posset.

12 ¶ Proinde si acceperit pecuniam, & in rem patris vertit: cessat Senatusconsultum. patri enim, non sibi accipit. Sed & si ab initio non sic accepit, verùm postea in rem patris vertit: cessare Senatusconsultum, libro duodecimo digestorum Iulianus ait, intellegendúmque ab initio sic accepisse, vt in rem verteret. Non tamen vertisse videbitur [a] si mutuã pecuniã acceptam patri in propriũ debitũ soluit. & ideò, si pater ignorauit [b] adhuc Senatusconsulto locus erit.

Ad §. 12. Proinde.

RAT. BVB. Quod ab initio non valet, conualescere ex postfacto non potest *l. quod ab initio* 32. *de regul. iur.* Atqui creditum in hac specie vicio sum ab initio fuit, & contra Senatusconsulti authoritatem, quia verum est filiofamilias creditam pecuniam fuisse. Ergo quamuis postea contigerit, vt eam pecuniam filiusfamilias in rem patris verterit, non eo magis tamen conualescere mutuum & cessare Senatusconsultum potest: Initio scilicet inspecto quod semper inspiciendum est *l.* 3. §. *scio in fin. supr. de minor. l. si procuratorem* 8. *in princip. infr. mandat.* maximè verò cùm tractatur de Macedoniano *l. si tantùm* 12. *infr. hoc tit.* DEC. Est hic casus vnus ex illis in quibus ex euentu apparet, quid anteà fuerit vt in *l. qui res* 98. §. 1. *de solut. l. quædam* 15. *de reb. dub.* Credẽdus enim est filiusfamilias, pecuniam quam simpliciter mutuam acceperat, si eam pòst incontinenti vertat in rem patris eam ab initio accepisse hoc consilio, vt non tam sibi quàm patri acciperet. Quamquam nec aliud est, si ab initio non patri, sed sibi acceperit, ex postfacto tamen in rem patris eam pecuniam verterit, vt Vlpianus hîc subiicit. Quia hoc quoque casu intelligendus est ab initio sic ac cepisse, vt in rem patris verteret, præsumptione iuris, & de iure, inquit Accursius, contra quam proinde non admittitur probatio in contrarium. Nam & parer actione de in rem verso vtique hoc casu teneretur, *l.* 1. *& tot. tit. inst. de in rem vers. leg.* 1. *Cod. de institit. act.* Atquin quod Senatusconsulto Macedoniano factum est, vt filiofamilias pecuniam credere non liceat, non tam propter filiosfamilias quàm propter parentes ipsos ita constitutum est, quibus datio pecuniæ pernicioſa fore visa est, *leg.* 3. §. *is autem solus supr.* Nulla ergo causa subest inducendi Senatusconsulti eo casu quo ex filijfamilias contractu pater de in rem verso teneri potest. Ad quid enim bonum esset Senatusconsulti potestatem inducere in fauorem patris qui omnimodo teneri debeat, & conueniri? *arg. l. si post mortem* 10. §. *liberi infr. de bonor. possess. contr. tabul.* Ratio tamen dubitandi ad hunc posteriorem casum maior est, quàm ad superiorem. Eadem nihilominus, sed fortior.

a *Non tamen vertisse videbitur.* RAT. DVB. Etsi creditor qui ciuilem actionem habuit ad pecuniam exigendam, non potest videri factus locupletior exacta pecunia, quoniam cùm actionem haberet ipsam quoque pecuniam habere, iam videbatur ex regula *l. is qui actionem* 11. *de reg. iur.* nec valde lucratur, qui pro debita efficaciter pecunia debitorem amittit, & alienat, §. *nunc admonendi Institit. quib. alien. licet vel non*: quamuis locupletior fieri dicatur debitor, qui soluta pecunia liberatur à creditore *l. si pupillus* 66. *in fin. de solut.* Is tamen qui solutionem debiti accepit à debitore qui non nisi naturaliter obligatus erat, fit proculdio locupletior, cùm per solutionem id acquirat, quod nulla actione acquirere potuisset, cùm ea obligatio quæ naturalis tantùm est, nullam actionem pariat, sed tantùm exceptionem, & soluti debiti retentionem, *l. naturales* 10. *infr. de obl ig. & action. l. Stichum* 95. §. *adito de solut.* Vnde est quod eos quibus natura tantùm debetur, dicimus non esse propriè loco creditorum, *l. creditores* 10. *vers. quod si natura infr. de verb. signific.* Atqui inter patrem & filiumfamilias ciuilis obligatio consistere nulla potest, propter ius patriæ potestatis, *l. Imperator* 50. *infr. ad Senatusconsultum Trebellianum l. nec cum filiofamilias* 16. *de furt.* sed tantùm naturalis, *l. frater à fratre* 38. §. 1. *supr. de condict. indeb.* Sicut nec inter dominum & seruum *l. nec seruus* 41. *infr. tit. prox.* Ergo dicendum est, in rem patris videri filiumfamilias vertisse pecuniam, quam in proprium suum debitum patri soluit, vt se ab eo liberaret, & consequenter siue sciuerit pater, siue ignorauerit filiusfamilias in eam rem pecuniam accepisse, Senatusconsulto locum non esse.

DEC. Filiusfamilias qui id quod naturaliter tantùm patri debe... ei soluit, perinde fit locupletior atque si ab obligatione ciuili se liberaret. Nam & eum iure gentium soluere oportuit, *l. cùm amplius* 184. §. *is natura debet de regul. iur.* quamuis nulla actione conueniri à patre posset. Proinde in rem suam vertit pecuniam, non in rem patris, cùm id agat principaliter, vt se liberet, non vt patris meliorem faciat condicionem, *l. seruus* 20. *supr. de dolo*: quamuis negari non possit quin fiat ea melior per consequentias, quæ regulariter non attenduntur, *l.* 1. *l. quod dicitur* 7. *de author. tutor.* Cùmque actiones ciuiles nonnisi contra perfidos comparatæ sint, vt Theophilus scribit in *Institit. tit. de action.* & optimus quisque debitor contra seipsum agere debeat, quod facere potest etiam sine actione *leg. quoties* 9. §. *& generaliter infr. de admin. tutor.* non alia debet videri ratio debitoris bona fide soluentis id, quod naturaliter tantùm debuit, quàm si ciuiliter quoque fuisset obligatus, cùm tanta sit potestas obligationis naturalis iure gentium, quod violari nunquam debet, quanta est ciuilis obligationis iure Quiritium. Et tamen obligaretur pater ex eo filiusfamilias mutuo si filiusfamilias pecuniam illam perdidisset. Sic enim putat Accursius ex *l. in pupillo* 47. *de solut.* Sed hoc non puto verum. Tunc enim obligatur pater ex mutuo filijfamilias, etiamsi perdita sit pecunia, cùm in vsus patri necessarios filius eam mutuam acceperat, vt in *d. l. in pupillo.* Initio scilicet magis quàm euentu inspecto, at in hac specie ponimus acceptos fuisse à filiofamilias nummos mutuos, non in aliquos vsus patri necessarios, sed in suos proprios, vt quod patri debebat ei solueret.

b *Et ideò si p. ater ignoruit.* Nempe quia si pater sciuit, Macedonianum cessat, *l. si tamen* 12. *infr. hoc tit.* Nec possum videre cur Accursius hîc notet nihil interesse, an pater sciuerit, an ignorauerit, nisi sic intellexit quantum ad hoc, vt pater de in rẽ verso non teneatur. Verum enim est non magis teneri patrem de in rem verso, si sciuit filiumfamilias pecuniam mutuam accipere, vt soluat, quod debet patri quam si ignorauit, *l.* 3. §. *cui congruit infr. tit. prox.* Ideóque si hortatus sit creditorem pater, vt in eam rem filiofamilias pecuniam crederet, tenetur de dolo, quia neque de in rem verso teneri potest, neque de peculio, si nihil in peculio fuit *d. l. seruus* 20. *supr. de dolo.* Sed alia quæstio est, an pater teneatur de in rem verso aut de peculio. Alia verò an Senatusconsulti Macedoniani exceptio locum habere hoc casu possit, de quo solo Vlpianus hîc quærit. Illa obiectio difficilior est, quam mouet Accursius, cur exceptione Macedoniani summoueatur creditor, qui filiofamilias pecuniam credidit, vt patri solueret quem nulla exceptione poterat summouere, cùm placeat cessare hoc casu exceptionem Senatusconsulti §. *si filiusfamilias infr.* Sed bene respondet aliam causam esse eius pecuniæ, quam filius patri soluit vltrò, quia non potest pater quicquam exigere à filio per actionem, cùm inter patrem & filiumfamilias, neque his neque actio vlla esse possit *l.* 4. *supr. de iudic. l. nec cum filiofamilias* 16. *infr. de furt.* Durior enim creditor ille est, cui ciuiliter debetur, quique actionem habet nulla exceptione infirmandam, quàm ille sit cui natura tantùm debetur, qui nec creditoris loco esse propriè intelligitur, vt suprà diximus ex *l. creditores* 10. *iunct. l. creditor* 55. *de verbor. significat.* Ideóque fauorabilior ille est, qui mutuam pecuniam credit filiofamilias ad dimittendum creditorem, cui etiam ciuiliter, & efficaciter sit obligatus, quàm si vt dimittat eum, cui naturaliter tantùm filiusfamilias debuit, siue pater ille sit, siue alius.

13 ¶ Quod dicitur in eo, qui studiorum causa absens mutuum acceperat, cessare Senatusconsultum: ita locum habet, si probabilem mo-

dum in mutua non excessit: certè eam quantitatem, quam pater solebat subministrare.

Ad §. 13. Quod dicitur.

RAT. DVB. Studiorum causa semper iusta & probabilis est ad sumptus filiofamilias prorogandos etiam non interueniente patris voluntate, quia patris pietas non creditur fuisse filio eos recusatura, *l. Macedoniani Senatusconsulti hoc tit. l. quæpater 50. supr. famil. ercisc.* sicut & absentia studiorum causa semper probabilis esse creditur, *l. necnon 28. in princip. supr. Ex quibus caus. maior.* Quid enim honestius vel laudabilius, vel optabilius acquisitione scientiæ? Atqui scientia incomparabilis res est, nullóque certo modo vel precio æstimanda. Quomodo de salute scribit Iureconsultus in *l. si pater 34. in fin. in fr. de donat. iuncta l. Aquilius 27. eod. tit.* Ergo siquis filiofamilias pecuniam mutuam dederit studiorum causa etiam ignorante patre, dicendum est generaliter & indistinctè Senatusconsultum cessare, non adhibita illa distinctione, quam Vlpianus hîc adhibet, an probabilem impensæ modum creditor in mutuo excesserit: cùm modus addiscendi scientias sit eas addiscere sine modo, Exemplo ferè eius, quod magnus ille Augustinus, sed longè iustiùs ac veriùs dicebat, modum amandi Deum esse amare sine modo.

DEC. Ratio propter quam in pecunia filiofamilias credita cessat Senatusconsultum, non alia est, quàm quia credendus est pater pro sua in filium pietate, próque suo officio eos sumptus fuisse subministraturus *d. l. Macedoniani.* Ergo non aliter Senatusconsultum cessare dicendum est, quàm si creditor probabilem modum non excesserit, id est, non nisi quatenus pater subministraturus fuit. Nam eatenus duntaxat conser.surus fuisse creditur, *l. si verò pater 9. infr. de in rem vers. Sic in l. 3. §. proinde si seruus eod. l. at siquis 14. §. hæc actio supr. de religios. & sumptibus funer. l. si seruos 25. supr. de pignor. act. l. fin. §. quæritur de exercit. act. l. profectitia 5. §. si filiusfamilias infr. de iur. dot.* Ergo si vltra modum probabilem pecunia filiofamilias credita sit, actio quidem non dabitur pro eo quod excedit, sed ad modum vsque dabitur, ne in eo quod per se diuiduum est, vtile per inutile vitietur, vt Accursius noster concludit, non malè ex *l. siquis argentum 35. §. sed in his omnibus Cod. de donat. leg. placuit 29. infr. de vsur.* Idem Accursius addit, si pater minùs subministrare filio solebat, quàm facere deberet: probabilem modum non tam ex eo æstimandum esse, quod pater soleret facere, quàm quod facere deberet. Quod ego satis probo ad augendam sententiæ huius vtilitatem pro dignitate studiorum vt *in l. si longius 18. in fin. supr. de iudic.* Necenim ferendus est pater auarus qui nescio quam miseram frugalitatem filij studiis & honori velit anteponere, cùm, vt ait idem Accursius, scientia filij sit, & esse debeat lætitia patris §. *generaliter Nouell. Constit. quæ de dignit.* Neque verò vlla fit iniuria patri, si etiam inuitus id quod in rem eius vtiliter gestum est, ratum habere cogatur, *l. Pomponius 9. supr. de negot. gest.* Nec proinde distinguendum est, an ex patris voluntate filiusfamilias abesset studiorum causa, an verò quod etiam interdum accidit contra patris voluntatem. Vtroque enim casu non solùm filiusfamilias tenetur, quem omnimodo teneri semper æquum est, sed etiam pater, si modò ignorauerit creditor contrariam illam voluntatē patris cuius ignorantia semper præsumenda est, non solùm tanquam facti alieni, *l. vlt. infr. pro suo*: sed etiam tanquam improbabilis. Multóque magis creditori succurrendum est, si ignorans missam filio à patre pecuniam de suo ipse eam subministrauerit, eâdem scilicet ratione, quia hæc quoque iusta ignorantia est, vt idem noster Accursius concludit ex *d. l. vlt. pro suo & l. sed etsi pupillus 11. §. proscribere supr. de institor. act.* Cæterùm si sciat creditor filiumfamilias abesse studiorum causa contra patris etiam iniquam voluntatem, difficilius est meo iudicio, vt ei danda sit contra patrem actio, non solùm si à patre prohibitus pecuniam filiofamilias crediderit, qui casus nullam omnino recipit dubitationem post *l. vlt. C. de negot. gest.* sed etiamsi prohibitio nulla eo nomine expressa interuenerit *arg. l. item si cùm 5. supr. eod. ill. tit.* nisi hactenus saltem vt cogatur pater reddere quantum domi filius expensurus omnimodo fuit ex *d. l. 3. §. proinde infr. de in rem vers.* Nam quod Accursius putat hoc quoque casu subdistinguendum esse, an filiusfamilias studeat, an ludat absurdum mihi videtur. Quid enim commune habet vita filij cum iure pecuniæ creditæ & obligationis? aut vnde diuinabit creditor, an studere filiofamilias & studiis operam seriam dare, an aleam potiùs & omnia quæ solet adolescentia lasciuientis animi vicia exercere?

14 ¶ Si filius accepit mutuam pecuniam, vt eum liberaret: qui, si peteret, exceptione non summoueretur: senatusconsulti cessabit exceptio.

Ad §. 14. Si filiusfamiliæ.

RAT. DVB. Etiam cùm filiusfamilias mutuam accepit pecuniam, vt eum creditorem dimitteret, qui si periisset, nulla exceptione summoueri potuisset, potest dario illa pecuniæ pernicioſa esse patri, non minùs quàm si accepta esset mutua ad dimittendum creditorem, quem exceptione aliqua filiusfamilias potuisset repellere? Ergo & hic casus ad Senatusconsultum Macedonianum pertinet *l. 3. §. is autem solus supr.*

DEC. Ideò visum est posse parentibus pernicioſam esse numerationem pecuniæ filiisfamilias creditæ, quòd facilè soleant filiifamilias acceptam pecuniam mutuam in malos vsus perdere, ex eáque causa sibi ac parentibus perniciem inferre. Quæ sinistra suspicio non cadit in filiumfamilias, qui mutuam accepit pecuniam, vt verum iustúmque creditorem dimitteret, qui nulla exceptione repelli poterat, séque ab eo liberaret, cùm faciat, se patrémque suum locupletiorem qui se liberat à vero creditore, qui non modò contra filium in solidum, sed etiam contra patrem agere de peculio, vel de in rem verso æquè efficaciter potuisset, vt pròinde in

de in rem quoque patris versa quodammodo videatur pecunia, quæ huic creditori priori soluta est: Et quemadmodum non poterat pater impedire, ne filiusfamilias à primo creditore conueniretur: ita neque animo iniquo ferre debet mutuam filiofamilias datam esse pecuniam, vt eiusmodi verus creditor dimitteretur. Ergo nihil causæ est, cur nō cessare hoc casu debeat Senatusconsulti exceptio: quandoquidem nihil hîc malo more factū est, neque cōtra Senatusconsulti authoritatem, vel mentem. Nec enim Senatus iustas & validas filiorumfamilias mutuam pecuniam accipientium obligationes, sed malas tantùm & suspectas improbauit. Iunge quæ scripti ad §. *proinde 12. supr.*

15 ¶ Hocampliùs cessabit Senatusconsultum, si pater soluere cœpit quod filiusfamilias mutuum sumpserit: quasi ratum habuerit.

Ad §. 15. Hoc amplius.

RAT. DVB. Solutio est facti *l. consilio 7. §. vlt. infr. de curat. furios.* & quidem restricti & limitati ad quantitatem solutam. Ergo ratihabitio, quæ ex hac solutione siue infertur, siue præsumitur, ad eandem quantitatem quæ soluta est, restringi & limitari debet, vt limitata causa non nisi limitatum pariat effectum *vulg. l. in agris 16. infr. de acquir. rer. domin.* Et consequenter ex eo quod pater cœperit soluere pecuniam, quam filiusfamilias mutuam acceperit, non potest cogi aut pater aut filius vt reliquam pecuniam soluat.

DEC. Ratihabitio æquiparatur mandato in hac quoque specie, vt & in aliis ferè omnibus præsertim post *l. vltim. Cod. hoc tit.* quæ distinctiones cunctas sustulit, quas vetus iurisprudentia circa ratihabitionem mandato æquiparandam induxerat. Atqui si mandante adeóque sciente tantùm patre filiusfamilias mutuam pecuniam accepisset, Senatusconsultum cessaret *l. si tantùm 12. infr. hoc tit.* Ergo idem est & si contractū à filio habitum pater ratum habuerit, nec quod partem duntaxat debiti pater soluere cœperit, facere debet, vt nonnisi pro parte contractum habuisse ratum videatur, cùm omnium contractuum causa hactenus indiuidua sit, vt pro parte tantùm ratos, quis eos habere possit *l. 4. §. vltim. infr. de verbor. oblig. iuncta leg. cum ex causa 139. cod. titul. leg. tutor vrgentibus 47. §. 1. supr. de minor. l. si quis aliam 46. de solut* Totus igitur contractus videbitur à patre comprobatus, vt in *l. sed etsi 9. §. sed etsi non donandi infr.* Sicut & Senatusconsultum Macedonianum totum contractum improbat non pro parte.

16 ¶ Si paterfamilias factus, soluerit partem debiti: cessabit Senatusconsultum: nec solutum repetere potest.

Ad §. vlt. Si paterfamilias.

RAT. & DVB. DECID. eadem ferè est, quæ ad §. præcedentem: nam qui soluit partem debiti posteaquàm paterfamilias factus est, videtur ratum habere id, quod filiusfamilias gessit: & sanè ita est, sed non vt ratihabitio hæc mandato æquiparetur: neque verò vt ad tempus pecuniæ creditæ retrotrahatur, cùm ille ipse sit qui contraxit, & quidem eo tempore quo non erat habilis ad mutuam pecuniam accipiendam, potius, vt quod eo tempore perperam gestum est quo filiusfamilias erat, eo saltem tempore factum intelligatur, quo Senatusconsulti cessat authoritas. Itaque quod ab initio nō valuit, hoc casu ex postfacto conualescit, non solo tractu temporis, ne putes obstare iuris regulam, sed ex noua voluntate, & quasi ex nouo cōtractu facto tempore habili, & sublato iam impedimento. Nec enim Senatus adeò amarè & seuerè cum creditoribus agere voluit, vt filijfamilias nomen nullo vnquam tempore bonum fieri posset, id est, nec si filius paterfamilias factus bonam fidem & naturalem obligationem vellet agnoscere *l. 1. C. hoc tit.* sed hactenus duntaxat vt scirent creditores, qui Macedonis exemplo, pessimo more, filiofamilias fœnerarent, non posse fieri bonum nomen expectata morte patris *l. 1. supr.* Cæterùm si filiusfamilias fortè sibi conscius iusta de causa creditam sibi pecuniam, malit paterfamilias factus soluere, quàm vti exceptione, non est prohibendus, quominus iuri pro se introducto renunciet *l. pen. C. de pact. l. si index 41. supr. de minor.* Sic & *in l. si fideicōmissum 50. §. vlt. supr. de iudic. l. in debitum 9. C. de condict. indeb. l. ad solutionem 5. C. de re iudic. §. non autem. Nouell. 1. de hered. & Falcid.* Sed si adhuc in patris potestate constitutus soluat quæstionis est, an soluti repetitio possit competere. Accursius noster in ea videtur esse sententia, vt nihil interfit quantum ad retentionem, an filiusfamilias soluat, an factus iam paterfamilias, sed duntaxat quantum ad hoc, vt si filiusfamilias partem debiti soluerit, non cesset in residuo Macedonianum, quod cessaret, si paterfamilias factus partem debiti solutisset. Et verò ratio quæ impedit, ne filiusfamilias possit repetere quod paterfamilias factus soluerit, nempe quia naturalis obligatio manet, quæ impedit soluti repetitionem *l. quia naturalis 10. infr.* an non perinde locum habet, etiamsi adhuc filiusfamilias constitutus soluerit? Sed tamen aliud iuris est, quia filiusfamilias quamdiu filiusfamilias manet ius pecuniæ alienandæ non habet *leg. sed etsi paterfamilias 9. §. 1. infr.* Ideóque si soluta pecunia exret vindicare eam quasi suam pater potest, *leg. si filiusfamilias 14. supr. de reb. credit.* Si verò consumpta sit potest eam condicere vt scriptum est *in dict. §. 1.* Ipse sanè filius condictionem non habet, quia naturalem obligationem agnouit, sed soluendo acquirit vindicationem aut condictionem patri qui nec naturaliter obligatus est. Ob eámque nimirum causam quoties prudentes nostri denegant repetitionem filio qui pecuniam soluerit, quam contra Senatusconsultum acceperat, ponunt factam esse solutionem ab eo iam patrefamilias facto, vt hîc & in *leg. qui exceptionem 40. supr. de condict. indeb.* Ergo quod in hoc §. scriptum est, si paterfamilias factus partem debiti soluerit, cessare Senatusconsultū, nec solutū repeti

posse, ita omnimodo accipiendũ est, vt non tantũ in parte soluta Senatusconsultum cesset, sed vt etiã in parte non soluta, alioqui nullius effectus essent verba illa, *cessabit Senatusconsultum*, vt cõtra Bulgarũ benè disputat Accursius *arg. l. si quãdo* 109. *de legat.* 1. Idem est si filiusfamilias sui iuris effectus det rem aliquam pignori pro eo debito, quod in patris adhuc constitutus potestate aduersus Senatusconsultum contraxerat, vt in *l. sed & si paterfamilias* 9. *infr.* Nam & ex pignoris datione contractum perinde ratum habuisse intelligitur, sed aliter tamen id est non nisi ad pignoris vsque quantitatem, vt ibi dicemus.

8. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

CVm tamen à curatore per ignorantiam solutum sit, repeti debet.

Ad l. Cùm tamen 8.

RAT. DVB. Quod curator minoris soluit ipsius minoris nomine perinde habendum est, ac si ab ipso minore solutum esset: quia minoris curator licèt non detur personæ, sed bonis, in quo maximè differt non tantùm à tutore, sed etiam à furioso vel prodigi curatore, tamen in iis quæ ad bonorum administrationem pertinent domini loco est, & minoris personam repræsentat *l. ait Prætor* 7. §. *sed si supr. de minor. l. is qui in puteum* 11. §. *an ignoscitur infr. quod vi aut clam.* Atqui quod filiusfamilias paterfamilias effectus soluisset creditori, non posset repetere, quia bonam fidem & naturalem obligationem agnoscere minori prohibitum non est, neque obiici hoc casu potest, quod Accursius adfert ex *l. interdum* 29. *supr. de condict. indeb.* personam locum facere repetitioni: id enim verum quidem est in pupillo, furioso, & prodigo, de quibus ea lex loquitur, at non etiam in minore, & rursum, quibus casibus persona locum facit repetitioni, nulla opus est restitutione in integrum, quam tamen in proposita specie necessariam curatori esse vult Accursius. Ergo non magis curatori minoris qui ex filiofamilias paterfamilias factus est, quàm ipsi minori permittenda est solutæ pecuniæ repetitio, nec si quam ignorantiam velit obtendere, cùm iuris apertissimi sit, tutum esse Macedoniani exceptione filiumfamilias cui contra Senatusconsultum pecunia credita est, nec iuris error prodesse soleat, ad indebiti condictionem inducendam *leg. cùm quis* 10. *Cod. de iur. & fact. ignor.*

DEC. Non habet curator minoris eam authoritatem vt Macedoniani exceptionem minori competentem siue sciens, siue ignorans possit ei adimere. Id enim non esset administrare res minoris, sed minorem spoliare, quod non magis curatoribus permissum est, quàm tutoribus quorum maior est potestas *l. qui fundum* 7. §. *si tutor infr. pro emptor. l. Lucius* 46 §. *vltim. de author. tutor. leg pactum curatoris* 22. *C. de pact.* Nec puto distinguendum, an ius an factum curator ignorauerit, quia non ipsi curatori danda est hoc casu condictio, sed minori cui nihil imputari potest: Ideóque non ita Paulus loquitur, vt dicat, curatorem ipsum qui soluerit posse repetere, quomodo Accursius malè explicat, sed ait simpliciter repeti pecuniam posse, aut vt Florentiæ scriptum est *repeti debere*: quod haud dubiè sic accipiendum est vt repeti possit & debeat per minorem ipsum, cuius interest solutum non esse, id quod perpetua exceptione tutus retinere potuit: ex quo magis intelligimus frustra Accursium de restitutione in integrum hîc tractare, cùm nihil à minore gestum esse proponatur, propter quod necessaria ei possit esse in integrum restitutio. Cur ergo, inquies, distinguit Paulus, an curator sciens, an per ignorantiam soluerit? cùm neutro casu nocere pupillo potuerit? Puto verba illa *per ignorantiam* non tam ad ius referenda esse, quasi aliud dicendum sit, si curator sciens indebitum minoris nomine soluerit, quàm ad factum, quòd non sit credibile quemquam adeò stultum curatorem esse, qui minoris nomine velit vltro soluere, id quod sciat, minorem non debere efficaciter, tanquam tutum perpetua Macedoniani exceptione. Nam is quidem qui suo nomine soluit, quod sciat se non debere, ideo non repetit, quia donasse intelligitur, quod donare potuit ex *reg l. donari.* 81. *de regul. iur.* At curator qui minoris nomine soluit sciens, quod minor non debuit, ideo ius repetendi adimere minori non potest, quia nec minoris rem donare ei permittitur *d. l. Lucius* §. *vlt.* cùm donare nihil aliud sit, quàm perdere *l. filiusfamilias* 7. *infr. de donat.* Planè si non de minoris pecunia, sed de sua sciens soluerit, nullus repetitioni locus erit, neque pro minore cuius nihil interest, cùm per eam solutionem non sit factus pauperior, neque pro curatore qui pecuniam suam donasse creditori intelligitur, quíque nullo casu eam pecuniam iudicio negotiorum gestorum repetere à minore potest, id est, siue sciens, siue ignorans soluerit, quia nec vllo casu negotium minoris vtiliter gessisse videri potest, soluendo indebitum. Sed tamen faciet hæc ratio, vt si de sua pecunia nomine minoris soluerit per ignorantiam facti non iuris, id quod à minore debitum esse putabat, danda sit ei repetitio non contra minorem ipsum, vt malè putat Accursius, cùm ei solutio nil profuerit, sed contra creditorem cui soluta est pecunia, quam curator nec minoris nomine soluere debuit, nec suo donare voluit.

9. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SEd si paterfamilias factus, rem pignori dederit: dicendum erit, Senatusconsulti exceptionem ei denegandam vsque ad pignoris quantitatem.

Ad l. Sed si paterfamilias 9.

RAT. DVB. Cùm is qui mutuam pecuniam acceperat eo tempore quo erat adhuc filiusfamilias, postea factus paterfamilias rem aliquam pignori dedit, perinde contractum ratum habet, atque si partem

partem debiti soluisset, vt in *l. item si* 7. §. *vlt. supr.* aut nouatione facta fidem suam obligasset, vel aliter debitum agnouisset, vt in *l.* 2. *C. hoc tit.* Atqui superioribus casibus totum contractum ratum habuisse paterfamilias intelligitur, non pro illa tantùm parte quæ vel soluta vel nouata est, vt diximus ad *d.* §. *vlt.* quia contractus omnes in sui natura & essentia indiuidui sunt. Ergo & cùm paterfamilias factus rem pignori dedit, dicendum est Senatusconsulti exceptionem ei denegandam, non modò vsque ad debiti quantitatem, vt Vlpianus hîc scribit, sed in solidum quasi contractu in solidum per ratihabitionem confirmato. Pignus enim quisquis dat, agnoscit proculdubio principalem obligationem quæcunque subest siue naturalis tantùm illa sit, siue ciuilis, cùm pignoris obligatio nonnisi accessoria sit ad principalem, aut naturalem, aut honorariam, aut ciuilem *l. res hypothecæ* 5. *infr. de pignor.* DEC. Multùm interest, an paterfamilias factus debitum agnoscat soluendo parem debiti, an pignus dando solutio afficit substantiam obligationis, quam & perimit: liberationem enim parit, quæ obligationem necessariò præsupponit. At pignoris datio nihil commune habet cum obligatione principali, nisi quod eam supponit, cæterùm nec eam confirmat, nec perimit, sed tantum facit, vt debitum quale quale illud est in tuto sit, ad pignoris vsque quantitatem *l. sed etsi* 25. §. *si tamen pignori supr. de hered. petit.* Ergo supra pignoris quantitatem non potest videri paterfamilias ratum habere contractum, quem eo tempore iniit quo filiusfamilias erat, quod secus esset, si vel minimam debiti quantitatem suæ potestatis effectus soluisset, atque, id est, quod Accursius ad hanc legem, notat pignus non dari pro debito liberando & in solutum creditori, quomodo datur pecunia. Sed quod addit pignus dari pro eo quod debeo, & si nihil debeo, aut mancum est, aut quid sit, intelligere non possum. Etsi enim verum est, pignus dare me posse, non tantùm pro eo quod debeo, sed etiamsi nihil debeam, id tamen ita accipi debet, si modo id quod ego non debeo, à quouis alio debeatur. Nec enim pignoris obligatio, quæ vti diximus, accessoria est, subsistere posset sine principali. In proposita verò specie quod filiusfamilias non debet, qui mutuam ipse accepit pecuniam, alius nemo debet. Necesse igitur est, vt cùm pignus dedit vel propriam suam obligationem agnouerit, vel nullam. In priore itaq; diuersitatis ratione quam attulimus perstandum est.

1 ¶ Si ab alio donatam sibi pecuniam, filius creditori soluerit: an pater vindicare, vel repetere possit? & ait Iulianus, si quidem hac conditione ei donata sit pecunia, vt creditori soluat, videri à donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri nummos accipientis: si verò simpliciter ei donauit, alienationem eorum filium non habuisse: & ideo, si soluerit, condictionem patri ex omni euentu competere.

Ad §. 1. *Si ab alio.*

RAT. DVB. Quoties filiusfamilias pecuniam ab aliquo accipit, siue ex donationis causa, siue ex alia qualibet, dominium pecuniæ acquiritur per filiumfamilias patri, ita vt ne momento quidem temporis consistat acquisitio in persona filij *l. placet* 79. *de acquir. hered.* Atqui pecunia quæ semel patris facta est, nonnisi eo volente & consentiente alienari per filium potest ex regula *l. id quod nostrum* 11. *de reg. iur. l. si ego* 9. §. *si res de iur. dot.* Ergo indistinctè dicendum est si ab alio donatam sibi pecuniam filiusfamilias creditori suo soluerit, posse patrem eam pecuniam vel vindicare, si extet, vel condicere, si consumpta sit, etiamsi hac condicione donata sit filio pecunia, vt creditori eam solueret, perinde atque si simpliciter donata esset. DEC. Multum interest, an filiofamilias donata sit simpliciter pecunia, an hac lege & condicione, vt filiusfamilias eam creditori solueret. Priore casu id obtinet, quod modò diximus, quia cùm patri per filiumfamilias quæsitum sit dominium pecuniæ, verum est filiumfamilias eius pecuniæ alienationem inscio patre non habuisse, & ideò si eam filius creditori suo soluerit, vindicationem patri tanquam domino dandam esse: quia potest quilibet vindicare id quod suum est *l. Quintus* 27. §. *argento infr. de aur. & argent. legat.* scilicet quandiu extat pecunia: nam si consumpta sit, cùm vindicari iam non possit, condictio patri necessaria est. Idque est quod Vlpianus ex Iuliano hîc scribit, si simpliciter donata sit filiofamilias pecunia, isque creditori suo qui contra Senatusconsultum contraxerat, eam soluerit, *condictionem patri ex omni euentu competere*, non eo sensu quem putat Accursius, siue pecunia extet siue non, dummodò, inquit, mala fide acceperit, secus si bona fide, vt hunc locum conciliet cum Marcelli responso in *l. si filiusfamilias* 14. *supr. de reb. credit.* sed quomodo Cuiacius benè explicat *libr.* 14. *Obseruat. cap.* 35. *ad extremum, & omnimodo*, id est, eo casu quo cesset vindicatio, quod Gallicè diceremus *au pis aller*, vt scripsimus ad *d. l. si filiusfamilias*, vnde petenda sunt, quæ alioqui ad hanc Iuliani sententiam contra Marcellum tuendam adferri hîc deberent, & aduersus ea quæ nugatur hîc Accursius de condictione furtiua. At posteriore casu, id est, cùm non simpliciter pecunia filiofamilias donata est, sed hac lege & condicione, vt eam filiusfamilias creditori suo solueret, neque vindicatio patri dari potest, neque condictio, quia videtur pecunia à donatore profecta statim ad creditorem, & rectà ad eum peruenisse, quasi nec interposita filiifamilias persona, aut saltem quasi electo filiofamilias tanquam nudo ministro, cuius persona nunquam attendi solet, ita vtiuris varietatem aliquam inducat *l. si quis Titio* 17. *de legat.* 2. *l. absenti* 10. *infr. de donat.* Inde accidit, vt pecunia hæc soluta creditori per filiumfamilias fiat accipientis, neque per velut mediam patris personam dominij translatio impediatur *l. profectitia* 5. §. *si quis certam infr. de iur. dot. iunct. l. si mandauero* 22. §. *si mandauerim infr. mandat.* Quid ergo si filiusfamilias donatam sibi pecuniam hac lege, vt eam creditori suo solueret, non soluerit? Non eo magis acquiretur patri pecunia, sed vindicare illam donator poterit quasi adhuc suam, necdum alienatam si extet, aut si consumpta sit condicere eam non patri quam non consumpserit: sed filiofamilias, qui ex omnibus

cauſis & actione qualibet conueniri poteſt *l.filiusfamilias 39. de oblig. & action.* Sic enim locum hunc intelligo, & quod ad eum notat Accurſius ex *dict. l. profectitia 5. §. ſi quis certam de iur. dot.* Condictio enim quælibet ſupponit translationem dominij, aut ſaltem amiſſionem ex parte actoris, cùm nemo poſſit rem ſuam condicere, niſi à fure *l. vltim. ſupr. vſufr. quem. cau.*

2 ¶ Hoc Senatuſconſultum ad filias quoque familiarum pertinet. nec ad rem pertinet, ſi adfirmetur, ornamenta ex ea pecunia comparaſſe. nam & ei quoque, qui filiofamilias credidit, decreto ampliſſimi ordinis actio denegatur: nec interest, conſumpti ſint nummi, an exſtent in peculio. multo igitur magis, ſeueritate Senatuſconſulti, eius contractus improbabitur, qui filiæfamilias mutuum dedit.

Ad §. 2. Hoc Senatuſconſultum.

RAT. DVB. Senatuſconſultum Macedonianum non modò de filiofamilias duntaxat locutum eſt, non etiam de filiafamilias *l. 1. ſupr.* Sed etiam ratione illa inductum fuit, quæ ſolis filiis non etiam filiabus familiarum conuenire videatur. Nec enim tantopere verendum erat, vt filiæfamilias æris alieni tædio & impatientia in necem parentum aliquid machinarentur, quod Senatus in filiorum & maſculorum perſonis contingere facilè potuiſſe veritus ac ſuſpicatus eſt. Filias namque pro infirmitate ſexus minùs auſuras eſſe credibile eſt *l. quiſquis 5. §. ad filias C. ad leg. Iul. M. ieſt.* Ergo neque ex verbis neque ex mente Senatuſconſulti ad filias quoque familiarum ſeueritas Macedoniani poteſt pertinere. Maximè verò ſi proponas filiamfamilias ex ea pecunia, quam mutuam accepit, ornamenta muliebria comparaſſe, quæ adhuc extent, & quæ ſi non comparaſſet, pater eius comparare ipſi debuiſſet. Quaſi verſa hoc caſu pecunia in rem patris.

DEC. Par & æquale odium eſt creditoris ſiue filio ſiue filiæfamilias mutuam pecuniam dantis, nec minùs vno caſu quàm alio poteſt ea datio pecuniæ parentibus perniciosa eſſe, quod ſufficit, vt ſeueritas Senatuſconſulti etiam ad eos qui filiæfamilias pecuniam crediderunt produci debeat *l. 3. §. is autem ſolus ſupr.* Sed & maiore odio dignus eſt creditor qui filiæ, quàm qui filiofamilias pecuniam credit, cùm ea res ſuſpectam facere poſſit filiæ pudicitiam, qua nihil charius aut pretioſius habere pater poteſt, præterid quod infirmitas ſexus creditorum fraudibus & captionibus magis expoſita eſt: merito igitur & longè maiori ratione Senatuſconſultum hoc ad filias quoque familiarum extenſum eſt: quod Vlpianus noſter ſignificat poſtremis illis huius §. verbis, *Multo igitur magis ſeueritate Senatuſconſulti eius contractus improbabitur, qui filiæfamilias mutuum dedit.* Nec proinde refert an ex ea pecunia emerit filiafamilias, ornamenta ſibi neceſſaria & quæ adhuc extent, an non: Neutro enim caſu poteſt videri hæc pecunia verſa in rem patris: quemadmodum & cùm filiofamilias credita pecunia eſt, non diſtinguimus an numni conſumpti ſint, an extent adhuc in peculio, ſed omni caſu ex ampliſſimi ordinis decreto actionem creditori denegamus, quia non ob id ſolùm quod pecunia filiifamilias credita in peculium eius verſa eſt, ſtatim in rem patris verſa eſſe intelligitur, aut factus eſſe pater locupletior ex ea cauſa *l. nam ſi 6. infr. de in rem verſ.* vbi dicemus. Itaque placet mihi quod Accurſius noſter contra Ioannem diſputat, nec patrem nec filium teneri quaſi factũ locupletiorem, quamuis pecunia credita verſa ſit in peculium, Odio ſcilicet creditoris qui contra Senatuſconſultum contraxit *l. ſi filius tuus 6. C. hoc tit. iunct. §. penult. huius l. & l. qui exceptionem 40. ſupr. de condict. indeb.* Illud obſeruandum eſt, quod in *dict. l. ſi filius* Impp. ſcribunt Senatuſconſultum licèt filiifamilias tantùm meminerit, attamen etiam ad nepotes & pronepotes porrigi debere ſicut & ad filiasfamilias in hoc §. extenditur, eâdem ſcilicet ratione iuris & æquitatis in omni caſu eandem ſeueritatem exigente *l. filium 14. infr.* vbi dicemus.

3 ¶ Non ſolum filiofamilias, & patri eius ſuccurritur, verum fideiuſſori quoque, & mandatori eius: quia & ipſi mandati habent regreſſum, niſi fortè donandi animo interceſſerunt. tunc enim, cùm nullum regreſſum habeant, Senatuſconſultum locum non habebit. Sed & ſi non donandi animo [a] patris tamen voluntate interceſſerunt: totus contractus à patre videbitur comprobatus.

Ad §. 3. Non ſolùm.

RAT. DVB. Senatus non niſi de filiofamilias & patre locutus eſt; de fideiuſſoribus verò filiifamilias nihil prorſus conſtituit, vt conſtat ex *l. 1. ſupr.* Ergo non debet Senatuſconſultum extendi ad fideiuſſores, quorum ſicut obligatio ita & perſona omnino diuerſa eſt, & ſeparata à perſona filiifamilias. Et verò cùm nemo niſi volens & vltro pro alio fideiubeat, imputare ſibi debet qui pro filiofamilias fideiuſſit, & in eam ſe neceſſitatem ſponte ac lubens conijecit *arg. l. ſi fideiuſſor 7. §. ſi neceſſaria ſupr. qui ſatiſd. cogant. l. 2. §. ſi quis tamen ſupr. ſi quis caution.* Nec nouum eſt, vt exceptio aliqua competat reo, quæ tamen non competat fideiuſſori, puta ſi perſonæ non rei cohæreat *l. exceptiones 7. infr. de except.* qualis videri poteſt exceptio Macedoniani quæ filiofamilias datur, nec alia ratione, quàm quia filiusfamilias eſt: Quæ ratio ceſſat euidenter in filiifamilias fideiuſſore, qui non mutuam pecuniam accepit, ſed fideiuſſit, quod nec filiofamilias prohibitum eſt *l. item ſi 7. ſupr.* multo magis ſi fideiuſſor paterfamilias proponatur. Filiifamilias namque perſona illa eſt, quæ meruit præcipuum fauorem, vt de pupillo ſcribit Papinianus in

hius in *l. ex pluribus 42. infr. de admin. tutor.* Neque rurſum ad obligandum vtiliter & efficaciter fideiuſſorem quicquam aliud requirimus, niſi vt præcedat aliqua principalis obligatio ſaltem naturalis *l. ſtipulatus ſum 6. §. vlt. & l. fideiuſſor 16. §. fideiuſſor infr. de fideiuſſ.* In propoſito autem conſtat Senatuſconſulti Macedoniani poteſtate non impediri naturalem filiifamilias obligationem *l. prox. infr.* at neque ciuilem, cùm actio contra filiumfamilias pro mutua pecunia accepta obligatum competat ipſo iure, quamuis aut deneganda ſit à Prætore cuius eſt, actiones omnes etiam competentes vel dare vel ex cauſa denegare *l. neceſſariis 57. de acquir. hered.* aut ſaltem concedenda ſub exceptione. Quidni ergo etiam pro filiofamilias interuenire fideiuſſor efficaciter poterit?

DEC. Omnes exceptiones quæ reo competunt, fideiuſſoribus quoque ipſius inuito etiam ipſo reo competunt *l. omnes 19. infr. de except.* niſi ſi quæ ſint meræ perſonales & perſonæ principalis debitoris omnino cohærentes *dict. l. exceptiones*, inter quas non eſt exceptio Macedoniani. Cohæret enim rei non perſonæ, vt in eadem lege ſcriptum eſt. Pendet ſiquidem & proficiſcitur ex æquitate negotij, non ex qualitate perſonæ, præſertim verò hæc de qua tractamus, quæ non tam fauore filiifamilias, quàm odio creditoris inducta eſt, vt ad finem huius legis Vlpianus ſcribit, nec ſanè quicquam prodeſſet dari exceptionem hanc filiofamilias, niſi etiam fideiuſſoribus eius daretur, ſiquidem vbi ſoluere coacti eſſent, haberent regreſſum contra filiumfamilias ad indemnitatem ab eo conſequendam vel actione mandati ſi mandatum interueniſſet. Vel negotiorum geſtorum nullo mandato interueniente *l. ex mandato 20. §. 1. infr. mandat.* Itaque per mediam fideiuſſoris perſonam ipſe quoque filiusfamilias effectu ipſo conueniri videretur, quod apertè contra Senatuſconſulti mentem eſſet *l. ſi quis reum 5. infr. de liberleg at. l. cùm lex 47. infr. de fideiuſſ.* quæ ratio facit, vt ſi nullum regreſſum fideiuſſor contra filiumfamilias habere poſſit, putà ſi pro eo fideiuſſerit animo donandi, aliud vtique dici oporteat, dandam ſcilicet non eſſe hanc exceptionem fideiuſſori cui alioquin non tam ipſius, quàm filiifamilias intuitu accommodatur *d. l. ſi quis reum*, idemque eſt in cæteris omnibus caſibus in quibus fideiuſſor nullum regreſſum aduerſus reum habere poteſt, de quibus in *l. ſi remunerandi 6. §. ſi paſſus infr. mandat.* Alia ratio eſt Senatuſconſulti Velleiani. Improbat enim totam obligationem, totumque contractum etiam fideiuſſorum, tametſi nullum regreſſum aduerſus mulierem habituri ſint *l. ſi mulier 16. §. ſi ab ea infr. ad SC. Velleian.* Nempe quia, vt ibidem Iulianus ait, reſtituitur à Prætore prior debitor creditori, qui ſic indemnis ſeruatur, quod in SC. Macedoniano non ſimiliter contingit. Præter id quod, vt Accurſius hîc notat, odium Macedoniani reſtringendum fuit, fauor verò Velleiani ampliandus *l. cum quidam 19. infr. de liber. & poſthum. cap. odia de regul. iur. in 6.*

a *Sed & ſi non donandi animo.* RAT. DVB. Cùm pro filiofamilias fideiuſſores interceſſerunt, etiamſi ex patris voluntate, non eo minùs verum eſt filiumfamilias obligatum eſſe contra Senatuſconſulti authoritatem: & contra eum habituros eſſe regreſſum fideiuſſores, ſi ex ea fideiuſſione conueniantur, & ſoluere compellantur, vt proximè diximus. Ergo per conſequentias filius quoque familias hoc caſu contra Senatuſconſulti mentem conuenietur. DEC. Pater qui fideiuſſoribus pro filiofamilias intercedentibus conſenſum ſuum accommodat, totum filij contractum adprobare intelligitur, id eſt, non minùs quod ad filiumfamilias ipſum attinet, quàm quod ad fideiuſſores ipſius, cùm fideiuſſorum obligatio acceſſoria ſit ad principalem, nec poſſit abſq; principali ſubſiſtere *l. cùm principalis 178. de regul. iur.* Nihil ergo vetat etiam per medias fideiuſſorum perſonas filiumfamilias conueniri, qui & ipſe rectà conueniri poſſet. Nec enim Senatus vnquam improbat eos filiifamilias contractus quos pater, vel nuda ſua ſcientia nedum expreſſa ſua voluntate comprobauerit *l. ſi tantùm 12. infr. hoc tit.* Alia cauſa eſt filiifamilias, qui tanquam patris inſtitor contraxerit, & fideiuſſores dederit, de quo in *l. item ſi 7. §. interdum in fin. ſupr. hoc tit.* Illo namque caſu totus filiifamilias contractus ab initio valet, quia patris qui filium inſtitorem præpoſuit, filius contraxiſſe intelligitur, vt ſcriptum eſt in *d. §. interdum.* At Vlpianus hîc tractat caſum illum dubitabiliorem quo filiusfamilias contra Senatuſconſultum ab initio contraxerit, & ſine voluntate patris, qui tamen poſteà contractum totum ratum habuerit, & comprobauerit, conſentiendo vt pro filiofamilias fideiuſſores obligentur, qui caſus certè ſicut à ſuperiore diuerſus, ita longè dubitabilior eſt.

4 ¶ Et hi tamen, qui pro filiofamilias ſine voluntate patris eius interceſſerunt, ſoluendo non repetent. hoc enim & diuus Hadrianus conſtituit, & poteſt dici. non repetituros atquin perpetua exceptione tuti ſunt. ſed & ipſe filius: & tamen non repetit. quia hi demum ſolutum non repetunt, qui ob pœnam creditorum actione liberantur: non quoniam exonerare eos lex voluit.

Ad §. 4. Et hi tamen.

RAT. DVB. Qui pro filiofamilias ſine voluntate patris nec donandi animo fideiuſſerunt, regreſſum habere, ſi ſoluant, contra filiumfamilias poſſunt, ſiue mandati, ſiue negotiorum geſtorum actione, ideoque ipſis per Senatuſconſultum Macedonianum non minùs quàm filiofamilias ſuccurritur, vt vidimus in §. *præcedente.* Ergo ne id accidat, melius eſt, dicere eos, ſi ſoluant, poſſe repetere à creditore, tanquam qui ſoluerint eam pecuniam, quam ne ſoluere cogi poſſent, perpetua exceptione tuti erant, ex generali regula *l. qui exceptionem 40. ſupr. de condict. indeb.* Nam nec propriè creditorem illum appellamus, qui exceptione perpetua ſummoueri poteſt. Eos autem qui temporalem exceptionem timent, condicionalibus tantùm creditoribus comparamus *l. creditor 55. iunct. l. creditores 10. de verb. ſignific.* DEC. Si filiifamilias fideiuſſor qui ſine patris voluntate, quamuis non donandi animo fideiuſſerat, ſoluerit, non poteſt repetere, neque à filiofamilias pro quo ſoluit, cùm exceptionem perpetuam

qua tutus erat, sciens omiserit *l. si fideiussor 29. in princip. infr. mandat.* quam nec prætermittere potuit per ignorantiam nisi iuris, quæ ipsi non filiofamilias nocere debet, neque ab ipso creditore, quoniam regula illa quæ habet eum, qui tutus exceptione perpetua soluit, posse repetere, non est perpetua. Fallit enim si exceptio illa perpetua cóparata sit in odium eius cui debetur *d. l. qui exceptionem*, idque est quod paullò apertiùs Vlpianus hîc scribit, eos demùm solutum non repetere, qui ob pœnam aut potiùs in pœnam creditorum actione liberantur per eiusmodi exceptionem perpetuam, non quia exonerare illos lex voluerit. Id verò contingit in exceptione Senatusconsulti Macedoniani, quæ, vt sæpius diximus, non tam fauore filiorumfamilias comparata est, quàm odio creditorum: in quo maximè differt ab exceptione Velleiani *d. l. qui exceptionem*. Vnde fit vt nec filiusfamilias possit repetere, si soluerit: quanto minùs ergo ipsius fideiussoribus permittendum erit, vt repetant? Et hic huius §. sensus est, vbi malè vulgo *alioquin* legitur pro eo quod rectiùs in Pand. Florent. *atquin*. Oppositio enim, vt Accursius noster loquitur, & obiectio illa est, eaque ipsa ratio dubitandi quam attulimus, propter quam videbatur dandam esse fideiussoribus soluti repetitionem, quia scilicet perpetua exceptione tuti soluerant. Ad quam obiectionem statim respondet Vlpianus iis verbis, *sed & ipse filius, & tamen non repetit*: quorum verborum sensus ille est, quem explicauimus, ipsum quoque filiumfamilias qui contra Senatusconsultum se obligauit, perpetua exceptione perinde tutum esse, nec eo magis tamen repetere, quoniam odiosa non fauorabilis exceptio est. Quod ergo filiofamilias non permittitur, multo minùs ex eius persona fideiussoribus permittendum esse.

5 ¶ Quamquam autem soluendo non repetant.

10. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

QVia naturalis obligatio manet:

Ad § vlt. Quamquam & ad l. seq. Quia naturalis 10.

RAT. DVB. Exceptio perpetua non potest tollere naturalem obligationem, cùm omnes exceptiones sint ex iure prætorio: naturalis autem obligatio ex iure naturali & gentium *l. cùm amplius* 84. §. *is natura debet de regul. iur.* Quæ porrò sunt iuris naturalis aut gentium nullo contrario iure siue ciuili siue prætorio dirimi possint §. *penult. Inst. de iur. natur. gent. & ciuil.* §. *vlt. Instit. de legit. agnat. tutel. l. eas obligationes* 8. *supr. de capit. minut.* Atqui exceptio perpetua inducit soluti etiam naturaliter debiti repetitionem *l. qui exceptionem* 40. *supr. de condict. indeb.* Ergo non est bona ratio, quæ ad Vlpianum adfertur hîc ex Paulo, vt neque filiusfamilias qui aduersus Senatusconsultum contraxit, neque fideiussores eius si soluant, possint repetere ideo quia maneat naturalis obligatio. Alioqui perinde dicendum esset nec mulieri quæ contra Senatusconsultum Velleianum intercessit, nec eius fideiussoribus dandam esse si soluerint, condictionem, quod tamen euidenter falsum est *d. l. qui exceptionem*. Sed & quod ex Paulo hîc dicitur, naturalem obligationem manere tale est, quasi non etiam maneat obligatio ciuilis, quam tamen certum est, non minùs remanere quàm naturalem. Alioqui nec de dãda nec de deneganda actione tractari posset, cùm actio quælibet personalis supponat præcedentem aliquam ciuilem obligationem *l. licèt* 42. §. *ea obligatio supr. de procurat. l. si mulier in iure* 23. *infr. ad SC. Velleian.* Non est igitur bona ratio, quæ in hac lege adfertur ex Paulo. DEC. Est ille vnus ex præcipuis effectibus obligationis naturalis, vt impediat soluti repetitionem *l. 3. in fin. supr. quod quisq. iur. l. naturales* 10. *infr. de oblig. & action.* nisi cùm effectus hic impeditur, potestate exceptionis perpetuæ, cuius eam vim esse Prætor voluit, non vt naturalem obligationem tolleret, quod facere Prætor non potuit, sed vt naturalis obligationis effectum hunc, qui non naturalis, sed ciuilis aut prætorij quoque iuris est, superaret. Atqui non semper impeditur effectus hic obligationis naturalis potestate exceptionis perpetuæ, nisi cùm eiusmodi exceptio fauorabilis & fauore debitoris exonerandi introducta est, non etiam cùm odiosa, id est, in odium potiùs & in pœnam creditoris comparata *d. l. qui exceptionem*, & nos diximus ad legem præcedentem: Ergo cùm Macedoniani exceptio perpetua quidem, sed tamen odiosa sit, nec proinde obligationis naturalis effectum impedire possit, optima certè ratio est, quam hîc Paulus adfert ad denegandam filiofamilias eiusque fideiussoribus debiti soluti repetitionem, quòd naturalis obligatio maneat. Est enim proxima hæc & immediata causa propter quam denegari debeat condictio indebiti, quia nec indebitum dici verè potest, quod saltem naturaliter debitum est. In eoque noster errauit Accursius qui rationem hanc sufficientem non esse scripsit. Non esset vera fateor in exceptione Velleiani, quia non est odiosa, vt diximus, sed in exceptione Macedoniani & verissima & certissima est. De ciuili autem obligatione, id circo nihil hîc dicimus, non quasi tollatur ea, vel impediatur per Macedonianum ipso iure magis quàm naturalis, sed quia ciuilis remanet sine effectu, cùm facere nequeat vt actio creditori omnino danda sit, quæ omnimodo è contrario deneganda est, aut saltem non concedenda, nisi sub exceptione Macedoniani. Vnde fit vt obligatio illa ciuilis quamuis remaneat, impedire tamen repetitionem non possit, in eoque minoris potestatis sit quàm obligatio naturalis, quia quod dicimus, ei cui damus actionem multo magis dandam esse exceptionem & retentionem *l. inuitus* 156. §. 1. *de regul. iur.* tunc verè dicitur, cùm actio talis competit, quæ omnimodo danda est, & quidem sine vlla exceptione qualis hæc non est, quæ ipso quidem iure competit creditori qui aduersus Senatusconsultum contraxit, sed ita vt vel deneganda sit à Prætore, vel saltem per subiectam Macedoniani exceptionem, vt diximus, corrigenda.

Tamen

11. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

TAmen, si non opposita exceptione condemnati sunt, vtentur Senatusconsulti exceptione. & ita Iulianus scribit in ipso filiofamilias, exemplo mulieris intercedentis.

Ad l. Tamen, si non opposita 11.

RAT. DVB. In iudiciis quasi contrahitur *l. 3. §. idem scribit infr. tit. prox.* & per contestationem litis fit quædam nouatio, adeoque delegatio *l. delegare* 11. §. 1. *l. aliam* 29. *infr. de nouat.* sicut & per iudicatum *l. vlt. C. de vsur. rei iudic.* Nouatio autem solutionis instar obtinet, quia nõ minùs quàm solutio perimit actionem *l. 1. cod. tit. & Instit. quib. mod. tollit. oblig.* Atqui si filiifamilias debitoris fideiussores qui exceptione Macedoniani perpetua tuti erant, soluissent, non possent repetere, vt diximus in §. *pen. & vlt. l. sed si paterfamilias* 9. *supr.* Ergo etsi passi sint se condemnari ob non oppositam exceptionem, æquè dicendum est cogendos eos pati executionem iudicari, quia perinde sibi debent imputare cur non ante sententiam & condemnationem opposuerint exceptionem *arg. l. 2. C. hoc tit.* quasi eam hoc ipso remisisse videantur *l. peremptorias* 2. *C. sentent. rescind. non poss.* Solis militibus exceptis *l. 1. C. de iur. & fact. ignor.* Quèadmodum enim remittentibus actiones suas regressus nullus dandus est *l. quæritur* 13. §. *si venditor infr. de ædilit. edict.* ita neque remittentibus suas exceptiones *l. pen. C. de pact.* cùm is qui exceptionem suam remittit, similis sit donanti *l. si quis delegauerit* 12. *infr. de nouat.* Et verò cùm publicè interest mandari sententiam executioni propter rerum iudicatarum authoritatem *l. ferme* 65. §. *cùm Prætor infr. ad SC. Trebell.* non est permittendum, vt executio iudicati impediatur per eam exceptionem oppositam, quæ ante sententiam & condemnationem opponi potuerat, & debuerat. Vigor enim sententiæ totus in executione consistit *l. pen. C. de execut. rei iudic.* & exceptiones omnes comparatæ sunt, vt impediant condemnationem, non vt condemnationis iam factæ executionem remorentur *l. 2. & l. exceptio* 22. *infr. de except.* DEC. Exceptiones de quibus tractari potest, an post iudicatum opponi possint, in duplici sunt differentia. Aliæ sunt enim, quæ impugnant ipsum iudicatum, aliæ verò quæ non impugnant. Quæ sunt prioris generis, cùm salua iudicati authoritate, quæ semper salua esse debet, opponi nequeant, si opponantur, non sunt admittendæ, ne non tam iudicati executio impediri videatur, quàm iudicatum ipsum subuerti, quod pro veritate haberi semper oportet *l. ingenuum* 25. *supr. de stat. homin. l. res iudicata* 206. *de regul. iur.* scilicet si iudicatum teneat. Alioqui si non teneat, puta quod cum falso procuratore litigatum sit, vt in *l. licèt* 22. *C. de procurat.* aut quod alia qualibet ratione iudicium nullũ sit, siue ratione iudicis, siue ratione partis aut rei de qua quæritur, vt loquitur Accursius nulla iudicati authoritas esse potest *tot. tit. C. si à non compet. iudic.* Quæ verò sunt posterioris generis, eæ opponi quandocunq; possunt, etiam post sententiam, quia iudicati authoritatem, ac veritatem non destruunt, eiusmodi sunt exceptiones compensationis *l. cùm militi* 16. §. 1. *inf. de compens. at.* Qui enim condemnatus est quasi debitor cùm in executione iudicati compensationem obiicit, non negat se debere, sed ait paratum se id, quod debet per compensationem soluere: item solutionis, nisi super ipsa solutionis exceptione pronunciatum fuisse proponatur, aliud siquidẽ est de iure obligationis & actionis, aliud verò de facto solutionis pronunciatum esse. Obligatio namque & actio iuris est, solutio autem facti *l. consilio* 7. §. *vlt. de curat. furios. l. 1. C. de probat.* Item exceptio ne quis supra id quod facere potest, teneatur *l. Nesennius* 41. §. *vlt. infr. de re iudic. l. qui id quod* 33. *in princip. de donat.* Sunt & aliæ pleræque de quibus singulis hîc dicere nil attinet, sed inter cæteras hæc de qua nunc agimus Senatusconsulti Macedoniani, non quia ei renunciare filiusfamilias non possit, vt notat hîc Accursius (mala enim nec accõmodata ratio est, quamuis verum sit exceptioni huic renunciari non posse tanquam quæ non fauore filiifamilias, sed odio creditoris cõparata sit) sed quia non impugnat iudicatum. Qui enim hac vtitur exceptione sicuti non negat se ipso iure teneri, ita neque intendit condemnari se aut non potuisse, aut non debuisse: sed ait tantùm iuuari se debere beneficio Senatusconsulti, ne improbæ obligationis quam Senatus improbauit, effectum creditor consequatur. Ideoque nec aliud est in exceptione Velleiani, si mulier, quæ pro alio contra Velleianum intercessit, cõdemnata sit. Nam & ipsa & fideiussores eius in executione iudicati perinde Velleiani exceptionem obiicere poterunt, atque si nondum condemnatio secuta esset, vt ex Iuliano in hac ipsa lege Vlpianus scribit, addens exemplo mulieris intercedentis ita Iulianum in filiofamilias respondisse, quamuis exceptio Velleiani sit fauorabilis, id est, fauore mulieris non odio creditoris inducta, & cui ob eã causam renunciari posse à muliere, nec Accursius ipse diffitetur ex *l. vlt. §. pen. infr. ad SC. Velleian.* & si alia eius loci sententia & ratio fortasse est, de qua ibi dicemus. Vera igitur ratio, propter quam exceptio hæc Macedoniani etiam post sententiam opponi possit, non alia quærenda est, quàm quæ à nobis allata fuit, quod sit eiusmodi, vt non impugnet iudicatum, nec eius authoritatem conuellat. Itaque qui eam non opposuit ante sententiam non tam remisisse exceptionem credendus est, quàm iure suo & lege permittente in aliud tempus æquè habile & commodum distulisse. Ideoque nec donanti similis videri potest.

12. PAVLVS libro trigensimo ad Edictum.

SI, tantùm sciente patre, creditum sit filio: dicendum est, cessare Senatusconsultum. Sed si iusserit pater [a] filio credi: deinde, ignorante creditore, mutauerit voluntatem: locus Senatusconsulto non erit: quoniam initium contractus spectandum est.

Ad l. Si tantùm 12.

RAT. DVB. Is demum filiusfamilias videtur licitè, nec aduersus Senatusconsultum contraxisse, qui ex patris voluntate contraxit *l. sed Iulianus 7. §. interdum supr. l. 2. l. si permittente 4. C. hoc tit.* Atqui multum distat nuda scientia à voluntate, & longè plus est aliquem velle, quàm scire *l. 1. §. licèt autem 20.* vbi diximus *supr. de exercit. act.* Ergo vt cesset Senatusconsultum Macedonianum, non sufficit filiumfamilias sciente tantùm patre contraxisse, sed illud omnino exigi videtur, vt etiam volente ac permittente patre contraxerit. DEC. Quod Senatusconsulto Macedoniano prohibitum est, ne filiosfamilias mutuam pecuniam credere liceat, non alia ratione factum est, quàm quia datio pecuniæ parentibus perniciosa esse posse, visa est *l. 3. §. is autem solus supr. hoc tit.* Atqui non aliis parentibus perniciosa esse potest, quàm quibus ignorantibus filiusfamilias contraxerit. Nam si sciuerunt, imputare sibi debent, cur non statim prohibuerint, cùm possent, aut saltem cur non continuò testationem interposuerint contrariæ voluntatis, vt in *l. si filiusfamilias patre absente 16. infr.* Proinde nuda patris scientia hoc casu pro expressa voluntate haberi debet, adeoque pro permissione si non nominatim prohibuerit, vt scriptum est in *l. sed Iulianus 7. §. interdum in fin. supr. hoc tit.* Neque verò nouum est, vt sola scientia noceat, nisi contradictio sequatur, vt in *l. quidam 12. infr. de cuict.* Maximè si iustam contradicendi causam non habuit, is qui sciuit *l. 2. §. voluntatem l. dotem 37. infr. solut. matrim.* Hinc verò apparet malè vulgo hîc legi *si tamen*, & legendum esse, vt Florentiæ, *si tantùm sciente patre*, ad differentiam & exclusionem patris expresse volentis ac permittentis.

a *Sed & si iusserit pater.* RAT. DVB. Voluntas reuocata nihil nisi voluntas est, nec sufficit semel voluisse in iis casibus, quibus voluntas reuocari potest, tanquam ambulatoria *l. 1. §. siquis adita l. filij 6. §. 1. inf. ad SC. Tertyll.* Ergo etiamsi pater iusserit filio credi, si tamen posteà voluntatem mutauerit, quamuis ignorante creditore, locus erit Senatusconsulto, quia verum est filiofamilias creditam fuisse pecuniam contra Senatusconsultum. DEC. In omnibus contractibus initium spectandum est *l. si procuratorem 8. in princip. infr. mandat. l. 1. §. si seruus deposuit 30. infr. depos. l. 3. §. scio in fin. supr. de minor.* Atqui in proposita specie verum est, creditam fuisse pecuniam filiofamilias patre volente, adeoque iubente. Ergo quamuis posteà pater mutauerit voluntatem, non debet tamen ea mutatio nocere creditori, qui de contraria patris voluntate certioratus non fuit, cùm imputare sibi debeat pater, cur eum non certiorauerit. Nec enim potuit aut debuit creditor diuinare mutatam voluntatem *l. eum qui mutatam 22. infr. de procur.* Et quemadmodum debitor qui ex mandato reuocato soluit alij, quàm vero creditori, non eo minùs liberatur, si reuocationem ignorauerit *l. si quis seruo 18. l. qui hominem 34. §. si Titium infr. de solut. §. item si adhuc Instit. de mandat.* Ita & creditor qui filiofamilias credere à patre iussus, posteà ei credidit mutata iam patris voluntate, quam mutatam ignorauit, nihilominùs iussus est creditor, nec contra Senatusconsultũ contraxisse videri potest: initio scilicet inspecto. Reuocatio enim nunquam nocet, quæ fuit ignorata *l. sed etsi pupillus 11. §. proscribere supr. de instit. act. l. vero procuratori 12. §. sed etsi quis infr. de solut.* Aliud est in iis rebus in quibus durare patris voluntatem oportet, vt in specie *l. 4. in princip. de manum. vindict.* In Macedoniano autẽ non exigimus durantem patris voluntatem, sed hoc tantùm vt non ignorante patre creditor contraxerit, vt ex initio huius legis constat.

13. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI, quod alij mutuum dedimus, à filiofamilias nouandi causa stipulemur: non esse impedimento Senatusconsultum, Iulianus scribit.

Ad l. Si quod alij 13.

RAT. DVB. Nouatio nihil aliud est, nisi prioris obligationis peremptio, & in sequentem transfusio *l. 1. infr. de nouat.* Ergo si quod alij mutuum dedimus, à filiofamilias nouandi causa stipulemur, perinde haberi debet, acsi filiusfamilias ex causa primæ obligationis, id est, creditæ pecuniæ nobis obligatus esset: ac proinde Senatusconsultum impedimento esse debet, ne filiusfamilias ex huiusmodi stipulatione obligetur: alioqui facilè inuenta erit via fraudandi Senatusconsulti, hoc adhibito commento, vt pecunia detur quidem mutua alij quàm filiofamilias, ipsa tamen obligatio pecuniæ creditæ statim in filiumfamilias per nouationem transferatur, quod permittendum non est *l. 5. §. si pupillus. infr. de reb. eor. qui sub tutel.* ne quod vna via prohibitum est, permittatur altera *l. scire oportet 21. §. 1. de legit. tutor.* DEC. Aliud est verbis credere, aliud verò pecuniæ numeratione. Posterius hoc solummodo prohibitum est SC. Macedoniano non etiam prius, quoniam sola pecuniæ datio parentibus perniciosa esse posse, visa est *l. 3. §. is autem solus & l. 4. & seqq. supr.* Sed hoc semper intellige, nisi in fraudem Senatusconsulti tale quid excogitatum sit *d. §. is autem solus in fin.* vbi dixi, & *l. quidam 29. §. vlt. infr. ad SC. Velleian.*

14. IVLIANVS libro 12. Digestorum.

FIlium habeo, & ex eo nepotem, nepoti meo creditum est iussu patris eius. quæsitum est, an contra Senatusconsultum fieret. dixi, etiam si verbis Senatusconsulti filii continerentur, tamen & in persona nepotis idem seruari debere. iussum autem huius patris non efficere, quo minùs contra Senatusconsultum creditum existimaretur: cùm ipse in ea causa esset, vt pecuniam mutuam inuito patre suo, accipere non possit.

Ad l. Filium

Ad l. Filium habeo 14.

RAT. DVB. Verbis Senatusconsulti Macedoniani continentur soli filij non etiam nepotes *l. 1. supr.* Ergo ad nepotes extendi prohibitio Senatusconsulti non debet. Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur *l. quid si nepotes 6. infr. de testam. tutel.* Sed neque filiofamilias credi prohibitũ est, si modò patris iussus adeoq; nuda voluntas, aut ab initio præcesserit, aut ex postfacto superuenerit *l. sed si paterfamilias 9. §. non solùm in fin. l. sit tantùm 12. supr.* Atqui tractamus hîc de nepote, non de filio: de nepote autem qui etiam iussũ patris sui contraxerit: ergo dicendum est duplici ratione locum in hac specie Senatusconsulto esse non posse: præsertim cùm Senatusconsultum Macedonianum credatur esse odiosum, & exceptio Macedoniani odiosa *l. qui exceptionem 40. supr. de cõd. indeb.* vt proinde adiuuari non debeat per interpretationem adiuuari, sed potius restringi *l. cùm quidam 19. de liber. & post. cap. odia de regul. iur. in 6.* DEC. Senatusconsultum Macedonianum, quamuis non tam filiorũfamilias fauore, quàm creditorum odio factum sit, vt sæpius diximus: fauorabile tamen est, tanquam ex boni publici causa introductum, aduersus improbas fœneratorum artes potissimùm & calliditates: & fauorabilis igitur Macedoniani exceptio, licet inducta odio creditorum potiùs quã ad filiosfamilias exonerãdos *d. l. qui exceptionem & l. sed si paterfamilias 9. §. pen. supr.* Aliud enim est hoc dicere, quod verissimũ est: aliud verò esse odiosam hanc exceptionem, quod falsissimũ ex parte scilicet filijfamilias. In eoq; passim errant nostri interpretes & nos quoque erauimus, si quando ita post eos scripsimus. Quid enim fauorabilius bono publico, cuius causa etiam priuatæ vtilitati cuilibet antepo-

nenda est *Auth. res quæ C. commun. de legat. l. ita vulneratus 51. in fin. supr. ad leg. Aquil. l. 1. infr. de vsucap. l. hoc modo 64. de condic. & demonstr.* meritò igitur extensum fuit ad nepotes, quamuis verba solius filijfamilias meminissent *l. si filius 6. C. hoc tit.* nec enim minùs pernicioſa parentibus esse potest numeratio pecuniæ, si nepoti credita sit pecunia, quàm si filiofamilias. Quæ tota fuit ratio Senatusconsulti *l. 3. §. is autem solus supr. hoc tit.* estq; multo facilius nepoti tanquam in iuniore ætate constituto, quàm filiofamilias insidiari, & quo tanquam seniori quàm patri. Rursum quod placuit filiofamilias credi posse, si patris voluntas interuenerit, de eo demum patre intelligi debet qui paterfam. sit, id est, qui siue filium siue nepotẽ habeat in potestate, alioquin si filius qui ipse in patris potestate est, filium habeat, etiamsi consentiat & iubeat millies, vt filio suo, eidemq; nepoti pecunia credatur; nihil tamen agit, cùm filium suum in sua potestate habere non possit, qui ipse non est suæ potestatis *l. sic cueniet 21. infr. ad leg. Iul. de adult.* Aui ergo voluntas omnino exquirenda est, vt cesset Senatusconsultum. Quid enim esset absurdius quàm voluntatem sufficere filij, qui ipse in ea causa est, vt pecuniam mutuam inuito patre suo accipere non possit? quomodo hîc eleganter ac subtiliter Paulus ratiocinatur. Itaque verum est, quod hinc Accursius notat, quod quis per seipsum facere non potest, nec alij permittere posse, vt faciat ex *l. qui alieno 46. §. quamquam supr. de negot. gest. l. si filiusfamilias 7. de acquir. hered. l. cùm quis de regul. iur.* licet non sit nouum, vt quis plus iuris aliquando in aliũ transferat, quàm ipse habeat *l. quod nostrũ 63. supr. de vsufr. l. apud officium in princ. infr. de manum. vindict.* Concludendum igitur est in proposita specie, in persona quoque huius nepotis Senatusconsulto locum esse.

15. MARCIANVS libro 14. Institutionum.

NIhil interest, quis filiofamilias crediderit: vtrum priuatus, an ciuitas. nam in ciuitate quoque Senatusconsultum locum habere, Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

Ad l. Nihil interest 15.

RAT. DVB. Ciuitas æquiparari solet non tantùm minori; sed etiam pupillo, *l. ciuitas 27.* vbi diximus *supr. de reb. credit.* Atqui minori non obstat Macedoniani authoritas, quo minus restitui in integrum possit aduersus filiumfamilias maiorem cui pecuniã crediderat, vt maior ætatis quàm Senatusconsulti ratio habeatur *l. verum 11. §. vlt. supr. de minor.* Ergo nec ciuitati nocere debet, si filiofamilias pecuniam mutuam crediderit, quamuis ignorante patre, præsertim cùm non possit ciuitas vlla videri tam improba, quàm improbus fuit Macedo ille qui Senatusconsulto causam dedit, denique non potest ciuitas non esse fauorabilior priuato quolibet siue minore siue maiore, non solùm quod ex pupillis & viduis constet, alijsq; personis quæ miserabiles vulgo existimantur, sed etiam quia vix est, vt quicquam facere ciuitas dolo malo possit, cùm in vnum consentire municipes & ciues nõ possint *l. 1. §. vlt. infr. de acquir. poss.* DEC. Senatusconsultum Macedonianum & filijsfamilias & parentibus prospectum esse generaliter volnit aduersus periculum, quod ex ære alieno per filiosfamilias citra parentũ authoritatem & voluntatem contracto metui iusto po-

terat *l. 1. l. 3. §. is autem solus & pass. supr.* Periculum autem hoc par & æquale est, siue à ciuitate, siue à priuato filiusfa. pecuniã mutuã acceperit. Indistinctè igitur SCo. locus esse debet, cùm Senatusconsulti ratio generaliter locũ habeat, tametsi Senatusconsulti verba de Macedone tantũ, id est, de priuato creditore cõcepta sint, non etiã de ciuitate. Neq; verò & dolum & vim quæ sine dolo esse numquam potest *l. 2. §. doli mali infr. vi bonor. rapt.* committere ciuitas minus potest quam priuatus quilibet *l. metum 9. §. animaduertendum* sibi diximus *supr. quod met caus.* vtitur ergo ciuitas iure priuati & quidem maioris nõ minoris *l. eum qui de verb. signific.* vt benè hîc notat Accursius, inde inferens non esse igitur ciuitatẽ exẽplo minoris in integrum restituendam aduersus filiumfamilias qui mutuam accepit pecuniam *arg. l. sed etsi 26. §. vlt. supr. ex quib. caus. maior. l. vlt. C. de sacrosanct. eccles. l. rempublicam C. de iur. Reipub.* Nec enim prætextum ætatis aut alium vllum habet ciuitas petendæ restitutionis, quomodo habet minor *d. l. verum 11. §. vlt. supr. de minor.* Et tamen ne quid hac de re dubitationis superesset, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, Senatusconsultũ hoc in ciuitate quoque locum habere, vt Marcianus hîc refert.

16. PAVLVS libro 4. Responsorum.

SI filiusfamilias, absente patre, quasi ex mandato eius, pecuniam acceperit: cauisset: & ad patrem litteras emisit, vt eam pecuniam in prouinciam solueret: debet pater, si actum filij sui improbat, continuò testationem interponere contrariæ voluntatis.

Ad l. Si filiusfamilias 16.

RAT. DVB. Videtur innocens creditor, qui absente patre pecuniam mutuam dedit filiofamilias canenti eam se pecuniam ex patris mandato accepisse, & ab eodem filiofamilias accepit literas ad patrem, vt eam pecuniam pater in prouincia solueret. Non enim potest videri malum consilium tanquam alius Macedo fraudandi filiifamilias habuisse, & moliendi aliquid in necem & perniciem patris, qui patrem de ea pecunia credita certioratum voluit, ergo dicendum est hoc casu Senatusconsultum cessare, quod non nisi creditorum odio inductum est, vt toties diximus. Aut si quis potiorem patris, quàm creditoris causam esse velit, videtur dicendum indistinctè patrem omni casu adiuuandũ esse exceptione Macedoniani, cùm & eo ignorante primùm credita sit pecunia, & postquàm sciuit creditam prohibere iam non potuerit, ne crederetur.

DEC. Credulitas nimia creditoris nocere ipsi debet, non patri de cuius mandato non constabat, quamuis filiusfamilias diceret mutuam se pecuniam ex patris mandato accipere *l. 1. §. dolum supr. de eo per quem fact. erit. l. qui hominem 34. §. si nullo infr. de solut.* Nec rursus quod filius ad patrem literas daret, vt pecuniam in prouincia vbi creditor erat, creditori solueret, potuit bonam facere causam creditoris, cùm in patris literas accipientis potestate esset, nolle tamen soluere, alioqui sola filij voluntas obligaret patrem, cùm è contrario filium ex voluntate patris contrahere necesse sit, vt obligetur. In proposita igitur specie creditor summouendus est exceptione Macedoniani, si nolit pater acceptis literis consentire, planè quia prohibere ampliùs non potest, ne id fiat, quod iam factum est, solùm hoc ei superest, vt acceptis literis continuò testationem interponat contrariæ voluntatis, ne alioqui si literas filij non improbet hoc ipso approbare eas videatur. Nam & aliàs regulare illud est, vt qui non improbat, statim quod improbare potest hoc ipso probare intelligatur, vt hîc notat Accursius ex *l. vnic. in fin. infr. furt. aduers. naut. caupon. stabular. l. 1. §. magistrum supr. de exercit. act. l. sed & si pupillus 11. §. de quo palam de instit. act. l. vlt. infr. quand. appell. sit & intr. quæ tempor. l. 1. C. de patr. potest. l. ab eo 3. C. quand. & quomod. iud. l. vlt. Cod. si mancip. ita fuer. alien. l. donatio 25. vers. hisque penitus C. de donat.* Denique cùm scientia patris sola sufficiat ad confirmandum filiifamilias contractum, nisi contradictio accedat *l. si tantùm 12. supr. hoc tit.* consequens omnino est, vt contradicere pater debeat, vel per prohibitionem si cum filio nondum contractum sit, vel per testationem contrariæ voluntatis, si iam filius contraxerit, quia tantùm potest comprobatio patris ad validandum filiifamilias contractum, quantum iussus antequàm contractum sit *leg. sed si paterfamilias 9. §. non solùm versic. sed etsi non donandi supr. hoc titul.* Illud non malè probatur ex hac lege quod Bartolus ad eam notat ratione coniunctionis, eum qui epistolam recipit videri ea omnia approbare, quæ in ea epistola continentur, nisi statim dissentiat.

17. IDEM libro 2. Sententiarum.

FIliusfamilias si in id acceperit mutuam pecuniam, vt eam pro sorore sua in dotem daret: pater eius de in rem verso actione tenebitur. ipsi enim, mortua in matrimonio puella, repetitio dotis datur.

Ad l. Filiusfamilias si in id 17.

RAT. DVB. & DECIT. ad hanc legem eadem est, quæ ad *l. item si filiusfamilias 7. §. sed etsi filiusfamilias 2. supr. hoc tit.* etsi huius loci species diuersa est ab illa, quæ ibi proponitur. Hîc enim tractatur de dote quam filiusfamilias pro sorore sua dederit ignorante patre: ibi verò de ea dote, quam pro filia sua filiusfamilias constituit. Vtriusque nimirum huius dotis onus ad patrem non ad filiumfamilias pertinet, & vtroque casu dos censetur esse profectitia, quæ proinde mortua in matrimonio puella, id est, vt ego interpretor, sine liberis, ad patrem reuertitur, non tam ex ratione iuris quàm iure miserationis, ne pater & dotis & filiæ aut neptis iacturam sentiat *l. profectitia 5. §. si filius & l. iure succursum 6. infr. de iur. dot. l. & ideo 7. §. vlt. cum l. seq. infr. de in rem vers. l. dos à patre 4. C. solut. matrim.* Adeo vt nec distingui oporteat, an filiafamilias fuerit ea, quæ dotem profectitiam accepit, an emancipata quia dotem profectitiam facit nomen patris non ius potestatis *d. l. profectitia §. penult. dixi mortua in matrimonio filia vel nepte sine liberis*, quia propter liberos superstites retinebat maritus sextas in singulos liberos ad dimidiam vsque partem dotis soluto per diuortium matrimonio. Quintas verò sisque in infinitum si morte mulieris matrimonium solutum esset, vt Vlpianus in Fragmentis scribit *tit. de dotib.* & nos latiùs tractauimus *lib. 1. coniect. cap. 14.* meliùs autem *libr. 14. coniect. cap. 1. & seqq.* vbi vide.

18. VENVLEIVS libro 2. Stipulationum.

CReditorem filiifamilias, mortuo eo, fideiussorem accipere non posse, Iulianus scribit: quia nulla obligatio aut ciuilis, aut naturalis supersit, cui fideiussor accedat planè à patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eum competat, fideiussorem rectè accipi.

Ad l.

Ad l. Creditorem 18.

RAT. DVB. Filiusfamilias mutuam pecuniam etiam contra Senatusconsultum accipiendo & naturaliter obligatur & ciuiliter, licèt nõ efficaciter vt possit cum effectu conueniri *l. quia naturalis 10.* vbi dixi *supr. hoc tit.* Multò magis si contra Senatusconsultum nihil fecerit, putà si sciente nec permittente patre contraxerit, *l. si tantùm 12. supr.* quem casum Venuleius proculdubio hîc tractat, cùm subiiciat eius actionis nomine quæ de peculio contra patrem competit, fideiussorem à patre accipi posse. Nec enim vlla de peculio actio contra patrem competit ex eo contractu, quem filius contra Macedonianum inierit *l. si filius 6. C. hoc tit.* Atqui vt fideiussor accipi possit vtiliter & efficaciter satis est, vel naturalem aliquam obligationem subesse, quamuis alioquin ad agendum inefficacem *l. stipulatus sum 6. §. vlt. l. fideiussor 16. §. fideiussor inf. de fideiuss. l. is cui bonis 6. de verb. oblig. l. Stichum aut Pamphilum 95. §. naturalis, de solut.* Nec quod iam mortuus filius proponatur fideiussoris obligationem videtur posse impedire, cùm filiusfamilias moriens relinquat patrem non quidem heredem iure Pandectarum inspecto (hoc enim primus Iustinianus constituit in *Nouell. 118. de hered. ab intest. venient.*) sed tamen quasi anomalum, vt vocant, & irregularem successorem, qui filij bona tanquam pater occupat iure peculij, id est, patriæ potestatis *l. 1. & 2. & pass. infr. de Castrens. pecul. l. si infanti 18. Cod. de iur. delib.* Nam & inde esse videtur, quòd si filiusfam. heres institutus sit & statuliber filiofamilias dare iussus, potest ad libertatem peruenire dando patri etiam post mortem filij quasi heredis heredi, vt eleganter Vlpianus scribit in *l. si statuliberæ 6. §. si filiusfamilias infr. de statuliber. iunct. l. seruus 34. in princip. eod.* Certum enim est non tantùm in heredem, sed & in alium successorem quemlibet transire omnes defuncti obligationes, nec minùs passiuas quàm actiuas, *l. 1. Cod. si cert. petat. l. vlt. & pass. Cod. de heredit. action.* Neque verò potest pater occupare bona filij, nisi deducto priùs ære alieno, vt nec bona dicuntur, nisi quæ alieno ære deducto supersunt, *l. 1. l. non possunt 11. de iur. fisc.*

DEC. Obligatio fideiussoria cùm accessoria sit non potest sine aliqua principali subsistere, saltem quæ sit futura *d. l. stipulatus sum §. vlt.* Nam quæ fuit & esse iam desiit, non potest hunc habere effectum, quem habet futura obligatio, licèt futura non magis subsit quàm præterita. Hoc enim facit spes futuri euentus, vt & in *l. propter spem 23. supr. famil. erciscund.* quia quod nondum est, esse tamen potest, quod autem fuit & esse desiit, nec est, necesse ampliùs potest *l. quod in rerum 24. de legat. 1.* Atqui mortuo filiofamilias etiam, qui mutuam pecuniam patre sciente ac volente acceperat, nulla superest obligatio nec naturalis nec ciuilis ne spe quidem, quia nec in filiifamilias persona esse potest, quem ponimus iam mortuum, nec in persona patris, quia licet pater hoc casu de peculio teneatur etiam post mortem filij scilicet intra annum *l. 1. infr. quand. de pecul. act. annal. est*, alia tamen est obligatio patris, alia filij, cùm filij obligatio sit principalis, patris autem accessoria, *l. si quis cum filiofamilias 44. infr. tit. prox.* Et nos hîc tractamus de fideiussore accepto pro obligatione filij, non pro obligatione patris. Neque rursum vlla est hereditas filiifamilias nullum nisi profectitium peculium habentis. Ne hodie quidem id est post dictam *Nouell. 118. de hered. ab intestat. venient.* vt malè sentire videtur Accursius, quia in peculio profectitio nihil Iustinianus innouauit, sed in aduentitio duntaxat, vt sæpiùs alibi scripsimus. Itaque remanet hodie quoque lex hæc incorrecta, vt & quod circa eandem (vt videtur) speciem scriptum est, in *l. qui contra 11. infr. de fideiuss.* Etsi inter hanc & illam speciem diuersum ac dissimile illud est, quod ibi Iulianus tractat de creditore, qui contra Senatusconsultum credidit. Hîc verò de illo qui licitè, & Senatu permittente, id est, vt iam explicauimus, patris voluntate intercedente contraxit. Vnde est, quod ibi negat Iulianus, creditorem accipere à patre fideiussorem posse, contrà quàm hîc Venuleius ex eodem Iuliano scribat, nimirum quia cùm filiusfamilias nihil contra Senatusconsultum fecit, obligatur pater de peculio ex contractu filij *d. leg. siquis cum filiofamilias*, & eius actionis nomine dari fideiussorem à patre nihil prohibet, cùm subsit obligatio patris, quæ etsi nec naturalis nec ciuilis est, honoraria tamen est, quod sufficit ad obligationem fideiussoriam constituendam, quia omni obligationi accedere fideiussor potest *l. 1. de fideiuss.* id est etiam honorariæ sicut & pignus *l. res hypothecæ 5. infr. de pignorib.* At cùm filiusfamilias contra Senatusconsultum mutuam pecuniam accepit, non magis patet de peculio, quàm filiusfamilias in solidum obligatur *d. leg. si filius tuus 6. Cod. hoc tit.* Quare nihil necesse est, vt cum Accursio commiscamur tractari, hîc de filio, qui se ex alia quàm mutui causa obligauerit, aut vt dicamus patrem etiam ex causa mutui contra Senatusconsultum accepti efficaciter obligari, sicut si soluere cœpisset, vt in *l. item si 7. §. penult. sup.* Pater enim qui aliquid soluit ex contractu filij, totum contractum adprobat, quod satis est, vt efficaciter conueniri possit *leg. sed si paterfamilias. 9. §. non solùm in fin. supr.* quod non similiter dici potest de patre, qui actione de pecul o conuenitur, quæ nec vlla contra eum competit *d. l. si filius.* Idem Accursius errat etiam, cùm ait, posse huius actionis de peculio fideiussorem accipi etiam post annum, cùm non competat ex edicto Prætoris, nisi intra annum *d. l. 1. infr. quand. de pecul. act. annal. est*, *l. heres à debitore 21. §. seruo tuo infr. de fideiuss.* Nam & ipso iure finitur actio de peculio statim atque peculium extinctum est, nec daretur intra annum, nisi ex beneficio & indulgentia Prætoris ad annum vsque extenderetur, *dict. leg. 1. §. meritò* vbi dicemus, & *ad §. vltim.* eiusdem legis, vbi annuæ exceptionis mentio fit, non quasi post annum actio competat, vt malè ratiocinatur Accursius: sed vt creditor de facto agat, & sine actione experiatur, annua quoque facti & intentionis exceptione repellatur. Planè quandiu filiusfamilias viuit, etiamsi aduersus Senatusconsultum contraxerit, nemo dubitat, quin pro sua obligatione, & ciuili & naturali fideiussorem dare possit: sed ita tamen vt fideiussori æquè ac ipsi filiofamilias per Macedoniani exceptionem succurratur *dict. leg. sed si paterfamilias 9. §. non solùm supr.*

19. POMPONIVS libro 7. ex variis Lectionibus.

IVlianus scribit, exceptionem Senatusconsulti Macedoniani nulli obstare, nisi qui sciret, aut scire potuisset, filiumfamilias esse eum, cui credebat.

Ad l. Iulianus 19.

RAT. DVB. Senatusconsultum vetuit duntaxat filiofamilias pecuniam credi *l.1.supr.* Atqui non eo minùs quis filiusfamilias est, quòd eum talem esse creditor ignoret. Neque enim nostra ignorantia, & vt loquitur Paulus inscientia mutat id quod in rerum natura verum est, *l. sed etsi 28. §. vlt. supr. de iudic.* Ergo creditori cuilibet obstare debet Senatusconsultum, quoties filiofamilias sine patris voluntate creditum est, siue sciuerit creditor filiumfamilias eum esse cui credidit siue ignorauerit.

DEC. Senatusconsultum non tam fauore filiorumfamilias factum est ad eos exonerandos, quàm in odium & pœnam creditorum dolo malo credentium pecunias & fœnerantium filiofamilias *d. l. 1. l. sed si paterfamilias 9. §. penult. supr.* Atqui nullo odio dignus videri potest creditor, qui pecuniam ei credidit, quem filiumfamilias esse nescisit, nec scire potuit probabili errore facti ductus, existimans patremfamilias eum qui tamen verè filiusfamilias erat, vt in *leg. 3. in princip. l. si tantùm 12. supr. l. si verò non remunerandi 12. §. siquis mandauerit 13. infr. mandat.* Idem est in Senatusconsulto Velleiano, vt non aliter ei locus sit, quàm si creditor sciat mulierem intercedere, *l. imò 12. infr. ad Senatusconsultum Velleianum.* Quid enim possis ei imputare, qui mulieris personam bona fide in contrahendo secutus est? *l. bonæ fide 27. eod.* Diligens igitur esse debet & curiosus creditor, vt inquirat, an paterfamilias sit, an filiusfamilias ille cum quo contrahit *l. qui cum alio 19. de regul. iur. leg. vlt. supr. de exercit. act.* Quod si inquirendo, certus tamen fieri non potuit, sufficit vt nihil ei possit ei imputari. Sed probabilem errorem esse oportet non affectatum nec vnius hominis vt in *d. §. siquis mandauerit*, sed vulgi aut plurium hominum quibus credi verisimiliter debeat, vt *in d. leg. 3. in principio & §§. sequentibus supr.* vbi varij casus proponuntur, de quibus singulis ibi diximus. Ergo ei tantùm obstare Senatusconsultum Macedonianum debet, qui sciuit, aut scire potuit filiumfamilias eum esse, cui pecuniam credebat.

20. IDEM libro 5. Senatusconsultorum.

SI is, cui, dum in potestate patris esset, mutua pecunia data fuerat, paterfamilias factus, per ignorantiam facti, nouatione facta, eam pecuniam expromisit: si petatur ex ea stipulatione: in factum excipiendum erit.

Ad l. Si is cui vlt.

RAT. DVB. Cùm is cui dum in patris potestate esset, mutua pecunia data fuerat paterfamilias factus nouatione facta eandem pecuniam per stipulationem promisit, negari non potest, quin paterfamilias effectus ratum habuerit id, quod filiusfamilias gesserat, debitúmque agnouerit, quod sufficit, vt Senatusconsulto locus esse nõ possit *l. 2. C. hoc tit. l. sed si paterfamil. 9. §. non solùm in fin. supr.* vbi dicitur sufficere, vt contractus filij à patre sit approbatus. Quanto magis ergo satis erit ab ipso filio approbatum esse? Nec ad rem facere videtur quod Pomponius hîc ponit nouatam fuisse pecuniæ creditæ obligationem per facti ignorantiam. Qua enim fronte possit filiusfamilias sui iuris factus proprij sui facti ignorantiam obtendere? *l. quanquam 7. infr. ad Senatusconsultum Velleianum.* Aut quid potest referre, an filius paterfamilias effectus partem debiti soluerit, vt in *l. item si 7. §. vlt. supr.* an nouandi animo per stipulationem promiserit? vt in *d. l. 2. Cod. eod.*

DEC. Eius qui in facto errat voluntas nulla est, nullius consensus *l. siquis per errorem 15. supr. de iurisdict. omn. iudic. l. 2. sup. de iudic. l. nihil 126. §. vlt. de regul. iur. sed hoc ita 20. infr. de aqua & aquæ pluu. arcend.* Potest autem in proposita specie facti error & ignorantia probabilis adesse si fortè putabat filius nouationis tempore nondum patrem discessisse, séque adhuc filiumfa. esse, vt ponit Accursius, aut, vt idem ille addit, si putabat filiusfam. iam effectus sui iuris in nouationem deduci eam quantitatem, quæ priùs ex alia quàm mutui causa deberetur. Vbi enim variæ occurrunt causæ aliquid faciendi, potest facilè error incidere, vt quod ex vna causa debetur, ex alia deberi existimetur, sanè in eo qui paterfam. factus nouauit prudens & sciens obligationem pecuniæ creditæ dubium non est, quin cesset Senatusconsultum *d. l. 2. C. hoc tit.*

ANTO-

ANTONII FABRI
I.C. SEBVSIANI IN SVPREMO SABAVDIÆ SENATV PRÆSIDIS Primarij
RATIONALIA
IN LIBRVM QVINTVM DECIMVM PANDECTARVM
Ad TIT. I.
De peculio.

1. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

ORDINARIVM Prætor arbitratus est, priùs eos contractus exponere eorum, qui alienæ potestati subiecti sunt, qui in solidum tribuunt actionem: sic deinde adhuc peruenire, vbi peculio datur actio.

Ad l. 1.

RAT. DVB. Non est secutus eum ordinem Prætor, nec Iulianus ipse in Edicti perpetui cõpositione, vt eas primùm actiones proponeret, quæ ex contractibus filiorumfamilias vel seruorum aduersus parentes vel dominos dantur in solidum vt ex eo apparet, quod de actione quod iussu non tractatur nisi in vltimo libri huius titulo, quæ tamen actio datur in solidum, cùm aliæ de peculio & de in rem verso, non similiter in solidum dentur *l. 1. infr. ill. tit. l. 1. supr. quod cum eo qui in alien. potest.* Quamquam parum referre videbatur, vnde Prætor inciperet aut vbi desineret, dum ne quid prætermitteret eorum, quæ ad Edicti perpetui causam pertinebant. Nam & solemus dicere, in coniunctionibus, id est in iis, quæ inter se coniuncta sunt, ordinem nullum esse, nec quicquam referre vtrum eorum priùs diceretur aut scriberetur *l. quidam 14. infr. de pecul. legat.* Quænam autem maior coniunctio quàm inter omnes edicti partes quæ pertinent ad contractus, quoquomodo initos cum filiisfamilias vel seruis? DEC. Nihil tam conuenit dignitati ac maiestati Prætoris, quàm vt omnia ex ordine, nihil verò inordinatè fecisse videri possit, præsertim verò in ordinando edicto perpetuo, cuius finis præcipuus est, ne quid in vrbe inordinatum fiat, propter quam causam solent prudentes nostri, qui ad Prætoris edictum scripserunt, præsertim verò Vlpianus rationes ad singulos ferè titulos reddere compositionis edicti, vt in *l. 1. supr. de rei vindic. l. 1. de reb. credit. l. 1. ad SC. Trebell. & alibi pass.* & certè sicuti quod fit ex ordine, benè ac iustè fit, tum quoque cũ ratio iuris repugnare aliquomodo videtur, vt in *l. cùm vnus 12. infr. de reb. author. iudic. possid. l. 3. §. sed si debitorem infr. de donat. int. vir. & vxor.* ita vix est, vt reprehensione careat, quicquid fit peruerso ordine maximè à magistratu quem nihil nisi summo iudicio facere oportet, si dignitatis suæ ratione aliquam haberi ab aliis velit. Quid enim aut in dictis aut in factis inordinatum potest accidere, quod non à iudicij penuria proficiscitur? in iis scilicet quæ ratio aliqua suadet certo non vago vel turbato ordine fieri, qualia sunt ea, quæ vel priore vel posteriore loco facienda vel tractanda sunt, de quibus non loquitur Alfenus in *d. l. 14. de pecul. legat.* Atqui ratio certè suadebat vt in ordinando edicto perpetuo circa eas actiones, quæ ex cõtractibus filiorumfamilias vel seruorum aduersus parentes aut dominos competunt, Prætor eas præmitteret quæ in solidum dantur, vt exercitoriam, institoriam, tributoriã, siue quòd digniores sint, & vtiliores, siue quòd

pertinearit ad regulam actionum omnium, quæ sui natura dantur in solidum? nisi si quæ à regula excipiantur. Excipiuntur autem actiones de peculio §. *sunt §. præterea 36. Instit. de action.* Tam ea quæ retinet nomen sui generis de qua in *hoc tit. & seq.* quàm illa quæ specialiori nomine de in rē verso appellatur, nec nisi prioris adiectio quædam est, vt Iustin. docet in *Instit. tit. quod cum eo, & de qua in tit. 3. huius libri.* Actio autem quod iussu de qua in *tit. vlt.* datur quidem in solidum, sed propria quadam & separata ratione de qua in *l. 1. ill. tit.* Cúmque species quædam sit actionis de peculio, sed diuersam ab aliis naturā habens de ea quoque tractandum fuit inter actiones de peculio, sed post actionem generalem & tāquam de specie separata. Dixit autem Vlpianus hīc *ordinarium* quasi *ordinatum* & *ex ordine faciendum*: sed in illis sequentibus *deinde adhuc* aut *ad hoc pertinere*, erratum est, legendumq; *ad hos* scilicet contractus. Præcesserat enim *prius eos contractus exponere*, & antithesis est in duobus illis pronominibus *eos* & *hos*.

1 ¶ Est autem triplex hoc edictum: aut enim de peculio, aut de in rem verso, aut quod iussu, hinc oritur actio.

Ad §. 1. Est autem triplex.

RAT. DVB. Vnum tantùm est edictum de peculio, cuius prima verba & generalia illa fuerunt, quæ Vlpianus refert in §. *seq. quod cum eo qui in alterius potestate esset negotium gestum erit*, aut *esse dicetur*, vt scriptū est in *tit. penult. libri præcedentis, & in tit. 26. lib. 4. Codic.* qui titulus non tantùm huic respondet, sed etiam cæteris omnibus qui in hoc titulo proponūtur. Non ergo triplex edictum est vt Vlp. hīc scribit.

DEC. Edictum triplex est, quod tribus constat partibus, & ex singulis suam dat actionem, quamuis verborum conceptione vnicum sit: sic enim duplices actiones non quæ sunt duæ, & duplicia interdicta non quæ singula sint duo quod implicaret, sed in quibus singulis vterque litigator actoris & rei partibus fungitur *l. actionis 37. de oblig. & act. l. in tribus 13. de iudic. l. 2. §. 1. commun. diuid.* Edictum autem hoc de peculio distinguit tres casus, & pro casuum varietate tres varias proponit actiones. Vnam generalem de peculio, aliam specialem de in rem verso. Tertiam specialiorem de eo quod iussu patris vel domini contractum est *d. l. 1. supr. quod cum eo, & dict. tit. C. 26. lib. 4.* Benè igitur Vlp. noster ita loquitur, vt dicat, non tria esse edicta, sed triplex esse edictum, quòd ex eo triplex oritur actio de peculio, de in rem verso, & quod iussu, sed vnaquæque in suo casu.

2 ¶ Verba autem edicti tali sunt: *Quod cum eo, qui in alterius potestate esset, negotium gestum erit.*

Ad §. 2. Verba autem edicti.

RAT. DVB. Melior condicio nostra fieri potest per eos, quos in potestate habemus, sed deterior non potest, vt diximus ad *l. 1. supr. quod cum eo*, ex iuris regula in *l. melior 133. de reg. iur. iunct. l. filiusfamilias 22. infr. de solut.* Ergo quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum fuit, actionem contra patrem vel dominum præbere parere nullam potest ei, cum quo neque pater neque dominus contraxit, præsertim verò si de filiifamilias contractu agatur, cùm sufficere possit ei, qui cum filiofamilias cōtraxit, quòd eum habeat in solidum obligatum *l. si quis cum filiofamilias 44. infr. hoc tit.* ita vt ex ea obligatione possit filiusfamilias etiam viuo patre & conueniri & condemnari *l. si dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss.* nec æquius videri debet, vt pater pro filio quàm vt filius pro patre teneatur *tot. tit. C. ne filius pro patr. vel pater pro fil.* Quòd si de contractu serui agatur illa etiam ratio pro domino facit, ne vlla de peculio actione teneri debeat, quòd ipsius obligatio non possit videri, nisi accessoria ad obligationem serui naturalem, ex qua tamen constat eum conueniri non posse, nec rursum duriùs obligari accessionem, quàm debitorem principalem *l. Græcè 8. §. illud infr. de fideiuss.*

DEC. Quisquis contrahit cum filiofamilias vel seruo peculium habente, intuetur peculiū illud & quantitatem peculij tanquā propriū patrimonium ipsius filiifamilias vel serui, cui concessam scit esse à patre vel domino pusillæ eius pecuniæ administrationem ad negotiandum, nec aliter cum eo fuerat contracturus *leg. hinc quæritur 19. §. 1. l. & ancillarum 27. §. vlt. l. quoties 47. §. vlt. infr. hoc. tit.* Proinde non est decipiendus *l. si donaturus 9. §. 1. de condict. caus. dat. supr. l. purè 5. §. penult. de doli mal. except.* deciperetur autem si contra patrem vel dominum saltem de peculio, & si supra peculij quantitatem in rem versum sit, de in rem verso agere nō posset: nam actionis quod iussu alia ratio est, quæ patrē & dominum tenet in solidum, quasi ille ipse contraxerit, qui iussit, non filius eius vel seruus *l. 1. infr. quod iuss.* Quod non similiter dici potest, si iussus nullus præcesserit: licèt enim quisquis cum filiofamilias vel seruo alieno peculium habente contrahit, ex voluntate patris & domini qui peculium cōcessit, contrahere videatur, maximè si peculij administratio, eaq; libera filio vel seruo concessa sit vt in *l. libera 48. iunct. l. depositi 5. §. pen. & vlt. hoc tit.* vnde potissimum fit, vt actione de peculio recusare nec pater nec dominus vlla ratione possit (sibi nāque imputet, qui filio vel seruo peculium concessit) plus tamen est iussu patris vel domini cum filio vel seruo contrahere, quàm ex nuda patris vel domini voluntate, qui quasi conniuentibus oculis patiuntur filiumfamilias vel seruum habere peculium, quod reuera ipsius patris vel domini est *l. patri. 27. in princip. iunct. l. 3. §. sed vtrum supr. de minor.* nec æquum fuit hanc patris dominive scientiam & voluntatem extendere ad solidi obligationem ne quidem in mercibus peculiaribus *l. 1. §. licet autem supr. de exercit. act.* Est autem huius actionis non tam æquitas quàm necessitas in eo euidentior qui cum seruo alieno contraxit, cùm seruus tanquam iuri ciuili incognitus iure ciuili obligari nullomodo possit, sed tantùm naturaliter *l. nec seruus 41. infr. hoc tit.* nec proinde vlla actione conueniri *l. cum seruo 107. iunct. l. quod attinet 32. de reg. iur.* vt scripsimus ad *l. naturaliter 13. in princip. supr. de condict. indeb.* Sed tamen in filio quoque familias eadem non solùm æquitatis &

eis & vtilitatis, sed etiam necessitatis ratio subesse videri potest, quia licèt ex omnibus causis præterquàm ex causa mutui & obligari ciuiliter, & conueniri consequenter possit *l. filiusfamilias 39. infr. de oblig. & action.* Condemnatus tamen non potest vrgeri ad solutionem solidi nec viuo patre nec eo mortuo, sed hactenus tantùm quatenus facere possit *d. l. si dubitet 10. §. filiusfamilias de fideiuss. l. si ex alio 9. C. quod cum eo.* Melius igitur & commodius est creditori filiifamilias, vt actionem de peculio contra patrē habere possit. Nec tam pro filio tenetur hoc casu pater quàm pro seipso & ex suo facto cùm is filio peculium concesserit: Ideóque nec ad hunc patrem pertinet *tit. C. ne fil. pro patr. aut pat. pro fil. emancip.* sed ad patrem qui ex contractu filij sui emancipati conueniatur, vt tit. ipse ostendit. Quod autem ad seruum pertinet, non obligatur in duriorem causam dominus, qui ex eius cōtractu tenetur prætoria actione de peculio, sed obligatur efficaciùs. In quo nihil est absurdi, vt videre est in fideiussore, qui ex stipulatione obligat se ciuiliter pro eo qui non fuit obligatus, nisi naturaliter *l. 6. §. vlt. l. fideiussor 16. §. fideiussor infr. de fideiuss. l. si pupillus 127. de verb. oblig.* Ergo si dominus vel pater recuset de peculio actionem non est audiendus, sed cogendus quasi aliam quamlibet personalem actionem suscipere *l. summa cum ratione 21. §. vlt. infr.*

3 ¶ De eo loquitur, non de ea, sed tamen & ob eam, quæ est fœminini sexus, dabitur ex hoc edicto actio.

Ad §. 3. De eo loquitur.

RAT. DVB. Videtur esse contra verecundiam & pudicitiam fœminini sexus, vt virilibus officiis fungantur mulieres, & negotiis præsertim alienis se immisceant, & cum masculis contrahant, ad quos maximè commerciorum exercitio pertinet *l. 1. §. secundo loco vers. sexum supr. de postul.* Benè igitur Prætor in concipiendo edicto de peculio, masculinum dūtaxat sexum complexus est, nec tam facilè debuit edictum ad fœmininum quoque protrahi.

DEC. Etiam fœminarum ingenia aliquo negotiorum & officiorum commercio sunt exercenda. Ne si nimio torpeant ocio, propensiora fiant in libidinem prauasque cogitationes: neque desunt artificia quibus possint etiam honestè saluāque verecundia se dedere, puta si sarcinatrix sit mulier, aut textrix, aut si qua alia eiusmodi sunt artificia, ita vt nec mercem peculiarem exercere prohibeantur, vt patrem vel dominum tributoria quoque actione obstringant, si eo sciente exerceant *l. & ancillarum 27. in princip. infr. l. nam & plerique 6. supr. de instit. act.* Meritò igitur Prætoris edictum ita acceptum est à prudentibus vt ad fœminas quoq; pertineat, quomodo alias generaliter dici solet, sexu masculino fœmininum quoque semper contineri *l. qui duos 62. de legat. 3.* maximè verò in edicti Prætorij interpretatione, quo respexisse Paulus videtur in *l. 1. de verb. signific.* quæ sumpta est ex libro eius primo ad edictum. Nec sanè rationes quibus motum Prætorem suprà diximus, vt actionem de peculio ex contractibus filiorumfamilias vel seruorum induceret, minùs locum habent in fœminis, quàm in masculis. Iunge *l. procuratoris 5. §. sed etsi ancill. supr. de tribut. act. l. cum ancilla 11. C. quod cum eo.*

4 ¶ Si cum impubere filiofamilias, vel seruo contractum sit: ita dabitur in dominum, vel patrem de peculio, si locupletius eorum peculium factum est.

Ad §. 4. Si cum impubere.

RAT. DVB. Imputare sibi debet qui filiofamilias vel seruo impuberi peculium concessit, non minùs quàm ei qui pupillum negotiationi alicui præposuit *l. 3. §. vlt. supr. de minor. l. sed etsi quis 7. §. vlti. supr. de instit. act.* Perinde igitur teneri debet actione de peculio, ac si puberi concessisset, non adhibita illa distinctione, an ex eius contractu peculium locupletius factum sit nécne.

DEC. Ex eo demùm contractu tenetur pater actione de peculio, ex quo filiusfamilias qui contraxit, obligatus sit & conueniri possit in solidum *l. si quis cum filiofamilias 44. hoc tit.* Dominus autem ex eo demum contractu serui tenetur de peculio ex quo seruus ipse in solidum teneretur si esset paterfamilias, & iure ciuili obligari posset *l. cùm ancilla 11. C. quod cum eo.* Atqui neq; filiusfamilias impubes obligari potest ciuiliter in solidum, sed naturaliter tantùm, nisi quatenus locupletior factus est, quo casu ex rescripto Diui Pij eatenus conueniri potest, quatenus factus est locupletior *l. contra 30. supr. de pact. l. naturaliter 13. §. vlt.* vbi diximus *supr. de condict. indeb. l. si pupilli 6. in princ. l. Nesennius 34. supr. de negot. gest. l. 3. in princip. supr. commod. l. quamuis 8. §. vlti. infr. ad SC. Velleian.* Nec alia ratio esset serui si liber homo proponeretur, quoniam impubes ætas non aliā admittit ciuilem obligationem, nisi vel tutoris vel patris authoritas interueniat *d. l. naturaliter §. vlt. l. verum 9. supr. de instit. act.* Ergo nec patrem vel dominum ex his causis de peculio aliter teneri æquū est, quàm si ex contractu filiifamilias vel serui impuberis locupletius peculium factum sit, nec rursum nisi quatenus factum sit locupletius, nec benè comparatur impuberi procuratori vel institori filiusfamilias vel seruus impubes, cui pater aut dominus peculium concessit. Nō enim concedendo peculium mandat, etiam vt cum quoquam contrahat quomodo is qui præponit alicui negotiationi, nisi etiam administrationem eámque liberam ipsi concedat *l. libera 48. §. 1. hoc tit. l. si conuenerit 18. §. vlt. & l. seq. supr. de pignor. act. l. vlt. in princip. infr. de nouat.* Ex quo intelligimus posse, quem habere peculium, nec tamé liberam eius habere administrationem: nam si poneres datam à patre vel domino liberam peculij administrationem filiofamilias vel seruo, posset filius vel seruus multa facere quæ alioqui non poterat, sed non faceret ea res filiumfamiliam vel seruum impuberem procuratorem patris aut domini *arg. l. 3. §. sed etsi fortè infr. iudic. solui. l. si conuenerit 18. §. vlt. de pignor. act.* ad augendam scilicet actionem de peculio, vt ex ea in plus teneatur dominus vel pater quàm quo locupletius factum sit peculium, tantùm abest, vt in solidum teneatur, quomodo teneri deberet, quisquis impuberem filiumfamilias, vel seruum alicui negotiationi expressim præposuisset. Aliustracta-

tus est de impubere qui ipse seruum suum præposuerit: quamuis nec aliter teneatur quàm si locupletior factus sit *l.eatenus* 10. *supr. de instit. act.* In filiofamilias vel seruo pubere peculium habente aliud est: obligat enim contrahendo & patrem & dominum quatenus est in peculio licèt peculium nullatenus factum sit locupletius, etiam verò supra peculium, adeóq; licèt nihil in peculio sit, fortè quòd plus patri dominóve debeatur, si factum sit locupletius, & in rem patris vel domini versum sit §. *præterea Instit. quod cum eo l. si pupilli* 6. §. *sed si ego vers. eodem loco supr. de negot. gest.* Atque ita accipiendum est, quod scriptum legimus in *d. l. cum ancilla* 11. C. *quod cum eo*, ei qui cum ancilla contraxit dandam actionem de peculio ea superstite aduersus dominum in quantum locupletius peculium eius factum est, post mortem verò eius intra vtilem annum duntaxat. Alioqui cùm loquatur ea lex de ancilla pubere non de impubere, falsum esset, ideóque delendum tanquam irreptitium ex imperiti alicuius interpretis glossâ, quod iis verbis exprimitur, *in quantum locupletius eius peculium factum est*, pugnarétque cum iuris ratione & cum eo quod scriptum est *ind. ei qui seruo* 7. & *l. dominum* 12. *eod. tit.* Nec rursus defendi posset, quod habet secunda pars legis, mortua ancilla dandam intra annum duntaxat actionem de peculio contra dominum, de eo namque quod in rem domini versum est, ac proinde quatenus peculium locupletius factum fuit, non est annalis actio, sed perpetua *l.* 1. §. *vlt. qu. mod. de pecul. act. est annal. l.* 1. §. 1. *de in rem vers.* etiam aduersus heredem domini cùm sit actio merè rei persecutoria ex reg. *l. in honorariis* 25. *de oblig. & act.* Alioquin heres ex aliena iactura locupletaretur, quod iniquum esset *l. nam hoc naturæ* 14. *supr. de cond. indeb. l. iure naturæ* 206. *de regul. iur.* Itaq; suaderé potius deleri supradicta verba, quâ retineri. Nec enim onũt Imperatores antithesim inter casus illos, quorũ altero teneatur domin⁹ de peculio in pl⁹ vel minùs, sed in quo teneatur longiùs aut breuiùs quã altero.

5 ¶ Potestatis verbum communiter accipiendum est, tam in filio, quàm in seruo.

6 ¶ Nec magis dominium seruorum[a] esse spectandum, quàm facultatem habendi eos. non enim solùm seruorum propriorum nomine conueniemur, item communium, verùm eorum quoque, qui bona fide nobis seruiunt, siue liberi sint, siue serui alieni.

Ad §. 5. Potestatis.

Rat. dvb. Nemo nescit quàm longè diuersa ratio sit patriæ ac dominicæ potestatis, & quàm in multis differant: patria enim potestas sicuti nomine ipso dulcior est (non enim dulciora vlla sunt nomina quàm patris & filij, *l. liberorum* 220. *in fin. de verb. signific.*) ita effectu ipso nihil nisi pietatis quædam species est *l. vltim. infr. si à parent. quis manum. sit* dominica verò potestas & nomine durior, & effectu penè tyrannica si non aliqua moderatione coerceretur *l.* 1. *& 2. supr. de his qui sui vel alien. iur. sunt.* non ergo debuit *potestatis* nomen in hoc edicto tam communiter & promiscuè accipi quasi nulla sit, aut esse debeat hac parte inter patrem aut dominum, nec inter filiumfamilias & seruum differentia: quã nec negari potest quibusdam casibus aliquam esse *l.* 3. §. *sed si filius* 9. *hoc tit.* Nam & filiusfamilias ex suis contractibus obligatur & conuenitur in solidum, at seruus nullomodo, vt suprà diximus ad §. *verba autem ex l. nec seruus* 41. *l. si quis cum filiofamilias* 44. *hoc tit.*

Dec. Potestatis nomen generis nomen est, licèt æquiuocum non vniuocum *l. potestatis* 215. *de verb. signific.* Potest igitur communiter & genericè de multis prædicari tanquam de suis speciebus, quamuis æquiuocè, non vniuocè. Ergo & de patria & de dominica potestate. In quibus si quando eadem ratio locum habet, fit genus quodammodo vniuocum, vt ad vtramque speciem designandam aptari possit, quod anteà erat æquiuocum: Hoc verò contingit in proposito, id est, cùm tractamus de actione de peculio: eadem enim ratio est obligandi & conueniendi patris ex contractu filiifamilias, quæ obligandi, & conueniendi domini ex contractu serui. Ne scilicet decipiatur is qui contrahens cum filiofamilias vel seruo peculium ipsius quasi proprium eius patrimonium intuitus est *l. hinc quæritur* 19. §. 1. *l. quoties* 47. §. *vltim. hoc tit.* meritò igitur Prætor in hoc edicto concipiendo *potestatis* nomine tanquam generico & communi vsus est, vt dominicam non minùs quàm patriam potestatem comprehenderet: præsertim cùm nec dominum ipsum obliget actione de peculio ob dominium, quod habet in seruo, sed quia habet facultatem habendi seruum, adeò vt nec minùs teneatur de peculio, is qui seruum alienum aut hominem liberum bona fide possidet quasi suũ, vt sequitur in textu & *l. prox.* tãetsi nõ desint casus in quib. alia ratio habẽda est filijfamilias: alia serui etiã quod ad actionem de peculio, vt in *d. l.* 3. §. *sed si filius infr.* Sed casus ille & alij si qui sũt similes ad regulã nõ pertinẽt. Exceptiones pot⁹ sũt de regula, de q̃b. suis locis dicem⁹.

a *Nec magis dominium seruorum.* Sensus est, non eo minùs Prætorem vti potuisse, & debuisse communi nomine *potestatis* in danda communiter actione de peculio contra patrem, vel dominum, quòd potestas in domino nihil significet nisi dominium *d. l. potestatis* 215. *de verb. signific.* Cùm etiam domini appellatione in hoc edicto contineatur ille, qui dominium non habet, nec ius quidem habendi seruum, sed facultatem duntaxat, qualis ille est, qui aut alienum seruum aut liberum hominem bona fide possidet. Nam & hic de peculio tenetur ex contractu hominis bona fide possessi, non minùs quàm verus dominus ex contractu proprij serui.

Rat. dvb. Liber homo peculium habere non potest, cùm sit sui iuris, & suæ potestatis; habet enim verè ac propriè patrimonium. Seruus autem alienus sicut habet verum dominũ, ita nec in alterius quàm veri domini potestate esse potest. Nam quemadmodum in sua potestate non potest alium habere is, qui suæ non est potestatis *l. sic euenit* 21. *infr. ad leg. Iul. de adult.* ita nec in aliena potestate esse potest, qui sui iuris est non magis quàm vt quis eodem tempore in duorum sit potestate *l. si filiusfamilias* 33. *de milit. testam.* Cùm igitur actio de peculio ex iure potestatis pendeat, non videtur dari posse contra eum qui hominem liberum aut seruum alienum possidet, quamuis bona fide, sed in eum solũ qui dominus sit serui, vel in solidum, vel pro parte saltem, eo scilicet iure quo is qui alicuius rei pro indiuiso dominus est, totã rem potest, suã dicere *l. illud* 46. *infr. de rit. nup.* nec in eo periclitari videtur creditor qui actionẽ in solidũ habiturus est cõtra liberũ hominẽ, cũ quo cõtraxit, aut cõtra verũ dominũ ex cõtractu serui. Dec. Difficilè dignosci potest homo liber à seruo

seruo *l. quia difficile* 5. *infr. de contr. empt.* multo autem difficilius seruus Titij à seruo Sempronij. Ideoque non tam inspiciendum est, quis ille sit cum quo contraxisti, an liber homo, an seruus, & si liber homo non est, an Titij seruus sit an Sempronij, si cum eo quasi cum seruo contraxeris, quàm à quo quasi domino possideatur bona fide, vt quisquis possessor est, eique tanquam seruo suo peculium concesserit, pro vero domino hac parte habeatur, id est, & in sua potestate eum habere intelligatur, & hoc ipso actione de peculio, perinde ac si verus esset dominus, teneatur. Alioqui vix erit, vt cum eo qui possessoris sui seruus vulgo creditur contrahere quisquam velit, si quandocunque acturus de peculio probandum habeat esse hunc verè seruum possessoris, cùm fieri facilè possit, vt re vera vel homo liber sit, vel seruus alienus: atque ita seruis omnibus commercio interdictum quodammodo erit nemine cum iis contrahere volente, quod tamen ne admittatur, maximè interest dominorũ, quib⁹ alioqui nihil per seruos acquireretur *arg. l. quòd si minor* 24. §. 1. *supr. de minor. iunct. l. Diuus* 24. *de testam. milit. l. ratas* 7. C. *de rescind. vendit.* Et verò sicuti bona fides tantum præstat possidenti, quantum veritas vbi lex impedimento non est *l. bona fides* 136. *de regul. iur.* indeque fit vt per homines liberos seruosque alienos quos bona fide possidemus perinde ex re nostra & ex ipsorum operis, atque per seruos nostros acquiramus *l. liber homo* 19. *l. qui bona fide* 23. *l. acquiruntur* 10. §. *de his autem seruis de acquir. rer. domin.* ita vicissim æquum est eorum factum nos præstare, si quando tanquam serui nostri & à nobis peculium habentes cum alio contraxerint, qui peculium, quod penes illos ex nostra re fuit, tanquam proprium ipsorum patrimonium intuitus sit, non aliter cum iis contracturus, dummodò is quoque in bona fide sit, & eum cum quo tanquam cum seruo meo contraxit, qui re vera liber homo aut alienus seruus erat, seruum meum esse crediderit. Non enim posset videri deceptus à me recusante actionem de peculio, is qui seipsum decepisset *arg. l. nam si scit* 26. *supr. de rei vindic.* Idem ferè tractatus est circa noxales actiones, quæ ex delictis seruorum dantur contra dominos, perinde atque ex seruorum contractibus actiones de peculio: dantur enim similiter contra eos qui vel hominem liberum vel seruum alienum bona fide possidet, quamuis domini non sint, quia hac etiam parte illos in potestate habere intelliguntur *l. quoties* 21. §. *Prætor ait.* vbi scripsimus *supr. de noxal. action.* Idemque ferè in toto iure nostro iuris est *l.* 1. §. *vlt. supr. de tribut. act. & l. prox. infr.* In filiofamilias, quod pertinet ad actionem de peculio, eadem quæstio potest occurrere si dubitetur cuius filius sit is, qui peculium ab aliquo tanquam à patre accepit, sed rariùs & difficiliùs, quia sicuti pater est quem nuptiæ demonstrant. Ita & filius qui ex iis nuptiis quæsitus est *l. filium* 6. *de his qui sui vel alien. iur. sunt.* non facilè verò latere possunt nuptiæ, quæ non tam personarum contrahentium contractus sunt, quàm agnatorum & familiarum, palamque solent & debent fieri.

2. Pomponivs libro 5. ad Sabinum.

Ex ea causa, ex qua soleret seruus fructuarius, vel vsuarius adquirere: in eum, cuius vsusfructus, vel vsus sit, actio duntaxat de peculio, cæteræque honorariæ dantur: ex reliquis in dominum proprietatis.

Ad l. 2. Ex ea causa.

Rat. dvb. Neque vsufructuarius neque vsuarius serui dominus eius est, adeoque nec bonæ fidei possessor, cùm sciat alienum seruũ esse cuius vsumfructum, vel vsum habet, siquidem nemo re sua vti vel frui iure seruitutis potest *l. vti frui* 5. *supr. si vsusfr. petat. l.* 1. *supr. de vsufr.* Nec potest quis rem suam dicere, aut in sua esse potestate cuius tãtùm habeat vsum, vel vsumfructum *l. rectè dicimus* 25. *de verb. signif.* quia vsusfructus in iure non in parte consistit licèt emolumentum rei contineat *l. Mœuius* 66. §. *fundo iunct. l. cùm filius* 76. §. *dominus de leg.* 2. *l. si à reo* 70. §. *si reo infr. de fideiuss.* Cùm ergo Prætor actionem de peculio contra eos duntaxat proposuerit, qui in sua potestate illum habent, cum quo contractum est. Consequens videtur, vt neque fructuarius neque vsuarius actione de peculio teneantur, sed serui dominus, quem & ex aliis causis teneri Pomponius hîc scribit, quàm ex quibus per seruum acquiri fructuario vel vsuario possit. Ita enim fiet, vt in actione de peculio in plures aduersarios distringatur is, qui cum vno tantùm contraxerit si fortè vno eodemque contractu, ex variis causis quod fieri facilè potest, contractum esse proponatur, quod tamen iniquum fore ait Caius in *l. & ancillarum* 27. §. *vlt. infr.* Dec. Etiam ei qui vsumfructum vel vsum nudum habet in seruo, per seruum illum fructuarium vel vsuarium acquiritur, ei quidem qui vsumfructum habet ex re eius & ex operis serui *l. si serui* 21. *& seq. supr. de vsufr.* ei verò qui solum vsum ex re ipsius non etiam ex operis serui *l. per seruum* 14. *de vsu & habit.* Etsi enim isti neque domini sunt, neque bonæ fidei possessores, sunt tamen plus quàm bonæ fidei possessores, qui non tantùm habent facultatem habendi hunc seruum, quod sufficeret, vt eum in potestate sua habere videretur, sed etiam ius eo vtendi & fruendi inuito quoque domino: quod longè plus est. Proinde si seruus hic à fructuario vel vsuario peculium habet acquiret eis ex peculio tanquam ex re ipsorum non etiam proprietario, quidni ergo ex iisdem causis dabitur actio de peculio contra fructuarium vel vsuarium? Vt cuius rei quis commoda sentit, sentiat etiam incommoda ex *reg. l. secundum naturam* 10. *de regul. iur.* quemadmodum & in specie §. *vlt. legis præcedentis.* Eadem igitur ratio facit, vt ex quibus causis per huiusmodi seruos nec fructuario, nec vsuario acquiritur, neque contra fructuarium vel vsuarium actio de peculio danda sit, sed contra dominum proprietatis, vt hæc lex ait, nimirum si habeat seruus peculium aliquod à domino proprietatis. Quomodo nihil vetat habere eum duplicis iuris peculium, vnum à proprietario, alterum à fructuario vel vsuario: *l. hinc quæritur* 19. §. 1. *infr.* adeoque quod tamen difficilius videtur, vnum à fructuario, alterum ab vsurario: tertium etiam si voles à proprietario. Iis scilicet casibus in quibus potest esse fructus sine vsu, vt in *l.* 5. §. *pen. vsufr. quem. caueat.* vbi

quale illud sit, & qualiter intelligendum, fusiùs explicauimus. *Si tamen peculium quod habet seruus ab eo cuius suo contractu quæsiit, non sufficiat indemnitati creditoris, magis est, vt priore conuento eo ad quem res respicit, in superfluum is quoque cui quæsitum non est, conueniatur, vt ex Marcello & Papiniano Vlp. tractat in d.l. hinc quæritur §. 1. vers. quæ quæstio.* Ratione illa, ne aliter posito iure fiat iniuria ei qui cum seruo contracturus, totum eius peculium veluti patrimonium intuitus est, quem nec in plures aduersarios distringi æquum est *d. l. & ancillarum §. vlt.* Atque ita hæc lex secundum illam Vlpiani distinctionem intelligi debet, & lex illa per hanc: nam quod ibidem ex Marcello proponitur, etiam fructuarium teneri debere ex omni contractu serui, etiam qui ad peculium proprietarij respiciat, minùs probabile tandem & ipsi Marcello, & Papiniano visum est, illud verò probabilius quod diximus, vt constat ex versic. *certè illud admittendum omnimodo.*

3. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

LIcèt tamen Prætor, si cum eo, qui in potestate sit, gestum sit, polliceatur actionem: tamen sciendum est, & si in nullius sit potestate, dari de peculio actionem. vtputa si cum seruo hereditario contractum sit ante aditam hereditatem.

Ad l. Licèt tamen Prætor 3.

RAT. DVB. Prætor in edicto de peculio de iis duntaxat locutus est, quæ gesta sint cum eo qui in illius potestate sit contra quem actio de pecul. proponitur *l. 11. §. verba autem supr. & tot. tit. quod cum eo qui in alien. potest. ess. dicet.* Atqui seruus hereditarius in nullius est potestate, quia nec res hereditariæ in vllius bonis sunt *l. 1. §. 1. supr. de rer. diuis.* cùm hereditas personam defuncti repræsentet, qui iam nullus est non heredis qui nec adhuc vllus est *l. hereditas 34. inf. de acquir. rer. domin.* Siquidem potestatis nomine hîc significamus, non tam dominium, quod certè penes hereditatem remanet, quàm facultatem meram habendi seruum, quæ facultas magis in facto quàm in iure consistit. Eorum autem quæ in facto versantur prorsus incapax est hereditas, cuius persona si qua est, certè tota ficta est *l. 1. §. Scæuola infr. si is qui testam. lib. ess. iuss.* Ergo si cum seruo hereditario contractum sit ante aditam scilicet hereditatem (ex quo enim adita est desinit esse hereditas, sitque patrimonium heredis *l. 1. de separat.*) non est danda ex eo contractu actio de peculio aduersus heredem, qui contractus tempore nec dominus fuit, nec seruum qui contraxit in sua potestate habuit. Nam nec hereditas ipsa priusquàm esset adita, de peculio conueniri potuisset.

DEC. Peculium quod seruus à domino habuit, defuncto eo non intercidit, sed in eadem causa manet in qua tempore mortis fuit, quousque adita sit hereditas. Adeò vt nec per hereditatem adimi possit sicuti nec concedi. Facto enim aliquo est opus siue ad adimendum siue ad cõcedendum peculium, cuius omnino, vt dixi incapax est hereditas. Quiergo contrahit cum seruo hereditario post mortem domini, perinde haberi debet ac si viuo domino contraxisset. Proinde quemadmodum ex eo contractu obligatus fuisset dominus actione de peculio, ita & hereditatem obligatam ipso iure esse fatendum est. Non vt conueniri ipsa possit actione de peculio (esset enim curator bonis in hanc rem constituendus, si qua esset agendi ratio tam vrgens, vt expectari heredis aditio non posset) sed vt post aditam hereditatem hac eadem actione teneatur heres, qua obstrictus defunctus fuisset, si eo viuo seruus contraxisset. Adita enim quandocunque hereditas ab instanti mortis adita fuisse retrofingitur *l. heres quandocunque 54. de acquir. hered.* & tempus additionis cum tempore mortis continuatur, ita vt nec vlla hereditas vnquam fuisse videatur *l. omnis hereditas 138. l. omnia ferè 193. de regul. iur.* Facit enim hereditatis aditio in extraneis heredibus quod facit ius sui heredis in suis *l. in suis 11. de liber. & posthum. iunct. l. in suis 14. de suis & legit. l. si ex re 28. §. vlt. de stipul. seruor.* Idque est quod dicimus hereditatem & heredem tametsi diuersas appellationes recipiant, eiusdem tamen personæ vice fungi *l. heres & hereditas 22. infr. de vsucap.* Diuersum est si tractetur de vsucapione per seruum hereditarium inchoanda, cùm non possit inchoari sine possessione, vt subtiliter Papin. disputat in *l. præscriptio 45. in fin. cod. tit.* licèt vacuum tempus iacentis hereditatis prosit ad inchoatam continuandam vtilitatis gratia *l. nunquam 31. §. pen. eod.* In filiofamilias non eadem potest occurrere quæstio, quæ hîc proponitur in seruo. Neque enim sicuti seruus, ita filiusfamilias quisquam hereditarius est, & filiifamilias peculium mortuo patre cum hereditate confunditur *l. certum est 13. C. famil. ercisc.* quia nimirum desinit ipso iure esse peculium statim atque desiit esse filiusfamilias, factus paterfamilias per mortem patris.

1 ¶ Vnde Labeo scribit: & si secundo, tertióve gradu substitutus sit seruus: &, deliberantibus primis heredibus, cum eo contractum sit: mox, repudiantibus eis, ipse liber, heresque exstiterit: posse dici, de peculio eum conueniri, & de in rem verso.

Ad §. 1. Vnde Labeo scribit.

RAT. DVB. Is qui contraxit cum seruo hereditario, quamuis substituto, vt substitui solebat olim vltimo tandem gradu *l. potest 36. de vulgar. & pupill. substit.* non id agit vt eundem seruum sibi obliget, quem scit ciuiliter obligari nullomodo posse, sed vt hereditatem ipsam & heredes prioribus gradibus institutos ac substitutos: nunquam enim actus operantur vltra intentionem agentium *vulg. l. non omnis 19. supr. de reb. credit. l. in hoc iudicium 14. §. 1. supr. commun. diuid.* quòd si id quoque actum volumus, vt etiam

etiam seruus ipse in eum casum quo ex substitutione heres esset, obligaretur. Quidni posteà heres factus conueniendus esset in solidum, non autem de peculio duntaxat, vt Vlpianus hîc scribit, cùm ille ipse contraxerit? Exemplo scilicet filiifamilias quem dicimus ex suis contractibus in solidum obligari, non tantùm de peculio *l. si quis cum filiofamilias 44. infr.* DEC. Qui cum seruo hereditario contrahit, quamuis non cogiret de ipso seruo nominatim obligando, cogitat tamen sicuti de obliganda hereditate. Ita & de obligando quisquis heres aliquãdo erit, siue ex primo siue ex nouissimo gradu: frustrà enim obligaretur hereditas si nõ ea obligatio in heredem, quemlibet postea adeuntem transfunderetur. Proinde si contingat eum ipsum seruum, qui contraxit fieri heredem, siue ex institutione, siue ex substitutione in quocunque tandem gradu, dicendum est teneri eum quomodo alius quilibet heres teneretur, id est, de peculio duntaxat non in solidum, quia scilicet non ex sua persona tanquam qui contraxerit; conuenitur, sed quasi heres. Non solùm quia contractus tempore obligari ciuiliter nullomodo potuit, vt diximus, neq; conueniri *l. cum seruo 107. de reg. iur. l. nec seruus 41. hoc tit.* Sed etiam quia generaliter ita comparatum est, vt seruus ex antegesto, id est, ex eo quod in seruitute gessit, nunquam teneatur *l. 1. & tot. tit. C. an seruus pro suo fact. post manumiss. ten.* Ex propria nimirum persona, cæterùm si domini heres sit recusare non potest, quin eodem modo teneri debeat, quo alius quilibet heres teneretur. In filiofamilias peculium habente diuersum illud est, quod seipsum obligat in solidum etiam quandiu filiusfamilias manet, quia personam habet integram cùm tam sit ciuis, quàm si esset paterfamilias *l. 4. supr. de stat. homin.* non etiam seruus qui non habet caput in ciuitate ante manumissionem *l. 3. §. vlt. & l. 4. de capit. minut.* Illud tamen non dissimile, quòd licèt ex antegesto conueniri possit, aliter tamen tenetur factus paterfamilias quàm anteà tenebatur. Cùm enim antea teneretur in solidum, nunc non tenetur, nisi in quantum facere potest *l. si dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss.* Illud rursum dissimile, quod si filiusfamilias patri heres extiterit, in solidum tamen tenetur, quamuis pater nõ nisi de peculio teneretur *l. si ex alio 9. C. quod cum eo.* nempe quia fuit ab initio in solidum ex suo contractu obligatus, cessatque ratio illa æquitatis, quæ faciebat ne sui iuris factus in solidum, vrgeretur ex eo contractu quem filiusfamilias inierat. Ne ex eo quod pater ita volente peculium administrauit, fame habeat periclitandum: Est igitur conueniendus hoc casu filius ex sua persona non tanquam heres patris, quamuis quod mirum videri possit, non aliter in solidum teneatur ex suo contractu factus paterfamilias, quàm si sit heres patris *d. l. si ex alio.* Planè in specie huius §. si plus versum sit in rem quàm sit in peculio, poterit seruus idemque heres conueniri etiam de in rem verso, non quidem ex propria persona (neque enim in rem serui quicquam verti potuit) sed iure hereditario, & quomodo alius heres quilibet de in rem verso conueniri posset. Nihil enim refert, an in rem hereditatis versum sit, cuius hic seruus fuit, an in rem defuncti cuius personam hereditas repræsentabat, & cuius hic nunc heres est. Iunge *l. quæsitum 30. §. sed si ipse seruus & seq. infr.* vbi differentia illa inter seruum heredem domini & filiumfamilias heredem patris traditur, quam nos artulimus, vt filius etiãsi ex parte tantùm sit heres patris, in solidũ tamen teneatur.

2 ¶ Parui autem refert, seruus quis masculi, an mulieris fuerit. nam de peculio & mulier conuenietur.

Ad §. 2. Parui autem refert.

RAT. DVB. Eius qui de peculio conuenitur, obligatio accessoria tantùm est: principaliter enim conueniri non potest, qui ipse non contraxit. Atqui mulier alienæ obligationi accedere prohibetur, ne contra Senatusconsultum Velleianũ intercedere videatur *arg. l. si quis cum filiofamilias 44. infr.* Multum ergo refert, an seruus qui contraxit, masculi seruus sit, an mulieris, nec tam facilè actio de peculio contra mulierem quàm contra masculum dari debet.

DEC. Quod cum eo contractum est, ex cuius contractu potest alius conueniri de peculio, etiam cum eo contractum quodammodo intelligitur, qui de peculio tenetur, cùm ea quoque ratio sit dandæ in patrem vel in dominum actionis de peculio *l. 3. §. 1. infr. quib. ex caus. in poss. eat.* Nec tam accessoria, quàm principalis obligatio eius est, qui de peculio tenetur, licèt sit leuior, quia ex alieno facto magis quàm ex suo propriè tenetur *d. l. si quis*, non enim iubet seruum contrahere, qui dat ei peculium, sed tantùm permittit: qui iubet, contrahere ipse creditur *l. 1. infr. quod iuss.* Qui verò tantùm permittit, non item, sed tamen quodam suo consensu quamuis tacito se obligat, vt factum filiifamilias, vel serui contrahentis ratum habere cogatur, saltem ad finem vsque peculij. Ideoque nec intercedere credenda est mulier, quæ seruo peculium concessit, adeoque si voles peculij administrationem, eamque liberam, priusquàm sciret cum quo seruus esset contracturus. Nam etsi iussisset seruo suo credi pecuniam nominatim à Titio, non idcirco tamen pro seruo contra Senatusconsultum intercessisse credenda esset, ac perinde vt masculus quilibet honoraria actione. Quod iussu conueniri posset, quamuis secus foret si pro seruo suo, dum ne pro suo negotio fideiussisset *l. si domina 25. infr. ad SC. Velleian.* Porrò quo casu mulier quæ iussit contrahi cum seruo tenetur. Quod iussu, eo casu si iussum nullum præcesserit, de peculio teneri eam æquum est, multoque magis de in rem verso, si in rem eius pecunia versa esse proponatur. Propiùs enim accedit ad intercedentem mulier, quæ iubet cum seruo contrahi quàm quæ illum contrahere patitur, eique simpliciter in hanc rem peculium concedit. Ideò autem hic §. loquitur de seruo quia in filiofamilias locum habere non potest: mulier enim non sicut seruum ita & filiumfamilias habet, cùm fœminæ non habeant liberos in potestate *l. mulierem 5. C. de adopt. l. 4. §. ad testamenta de bon. poss. contr. tab.*

3 ¶ Pedius etiam impuberes dominos de peculio obligari ait. non enim cum ipsis impuberibus contrahitur, vt tutoris auctoritatem spectes,

Idem adiicit [a], pupillum non posse seruo peculium constituere, nec tutoris auctoritate.

Ad §. 3. Pedius.

RAT. DVB. Obligari pupillus sine tutoris authoritate non potest ex vllo contractu, quamuis ex omnibus penè causis, hoc est extra causam hereditatis possit etiam sine tutore sibi acquirere *l. obligari 9. infr. de author. tutor.* Atqui pupillus qui tenetur de peculio ex contractu serui sui, non alio ferè colore tenetur, quàm quia cum eo ipso contractum esse videatur *l. 3. §. 1. infr. quib. ex caus. in possess. eat.* Tutoris ergo authoritas in hanc rem videtur esse necessaria.

DEC. Tunc necessaria est authoritas tutoris ad pupillum obligandum, cùm is ex facto suo proprioque contractu obligatur. Vt quod pupilli iudicio deest, tutoris authoritate ac iudicio suppleatur *l. in negotiis 5. de regul. iur.* At cùm pupillus de peculio obligatur, non tam ex suo quàm ex serui sui facto contractuque obligatur, nec nisi in consequentiam concessionis peculij quam pater fecerat, cùm nec interueniente tutoris authoritate peculium concedere pupillus possit, vt sequitur in hoc §. nihil ergo prohibet obligari eum de peculio etiam sine tutoris authoritate, quam alioqui in ipsius serui contractu interuenire oporteret, quod esset ridiculum. Non enim seruus pupilli pupillus est, nec tutor datus pupillo etiam seruo pupilli datus intelligitur. Denique multa per consequentias tolerantur, quia fiunt ex quodam iuris ordine quæ fieri principaliter non possent *l. 1. l. quod dicitur 7. de author. tutor. l. cùm vnus 12. de reb. author. iudic. possid.* Non negat Vlpianus, aut Pedius cuius hîc refertur, probaturque sententia. Cum pupillo contrahere videri eum, qui cum seruo ipsius contrahit ex ea causa ex qua pupillus ipse de peculio teneatur, vt scriptum est in *d. l. 3. §. 1. quib. ex caus. in poss. eat.* Sed ait, quod notandum est, non ita cum impuberibus contrahi, vt tutoris authoritas spectanda & expectanda sit, nimirum, quia non per se, sed per seruum suum pupillus hoc casu contrahit.

a *Idem adiicit.* RAT. DVB. Tutor ob eam causam datur pupillo, vt cum tutoris authoritate possit ille omnia facere, quæ per se posset, si suæ ætatis suique iuris esset *dict. l. 5. de regul. iur.* ea verò maximè quæ patresfamilias prudentes & diligentes facere solent, vt patrimonium suum non modò tueantur, sed etiam augeant. Inter quæ etiam peculij concessio est, vt ex eius administratione probaque negotiatione locupletior fiat pater per filiumfamilias, vel dominus per seruum. Quidni ergo saltem ex tutoris authoritate peculium seruo suo pupillus concedere poterit? Præsertim cùm etiam tutor solus & sine pupillo possit omnia facere tanquam dominus rerum pupillarium, quæ pupillus maior factus posset ad maiorem pupilli vtilitatem *l. qui fundum 7. §. si tutor infr. pro emptor.* Exceptis iis quæ factum personale pupilli exigunt, cuiusmodi est aditio hereditatis *l. potuit 5. Cod. de iur. delib.* ne alioqui dum nimia subtilitate circa pupillorum res vtimur, in eorum perniciem respondeamus, vt in *l. penult. Cod. ad SC. Trebell.* eisque hoc veluti commercio habendi & per seruos exercendi peculij interdicamus *arg. l. quòd si minor 24. §. non semper supr. de minor.*

DEC. Tutor domini loco tunc habetur, cùm rectè & ex pupilli vtilitate tutelam administrat; non cùm pupillum spoliat *dict. §. si tutor*, aut quod spoliationi proximum est, cùm pupillum coniicit in discrimen amittendi minuendive patrimonij, puta si quid ex bonis pupilli alienare velit sine decreto, aut etiam cum decreto ex alia causa quàm æris alieni, quod nec Prætori ipsi permittitur *l. 1. l. magis puto 5. §. non passim de reb. eor. qui sub tutel. l. cùm plures 12. §. penult. l. tutor ad vtilitatem 22. l. Lucius 46. §. vltim. de admin. tutor. author. nouissimè Cod. eod. titul.* Atqui concessio peculij est huius generis, & condicionis, non solùm si libera peculij administratio concedatur seruo, qui eo casu etiam res pupillares alienare potest *l. si conuenerit 18. §. vltim. supr. de pignor. action.* sed etiam si peculium simpliciter concessum sit, cùm eo quoque casu futurum sit, vt ex serui contractibus de peculio pupillus obligetur: quemadmodum proximè diximus, atque ita euenire possit facilè vt eius quantitatis, quæ in peculio est, iacturam pupillus incurrat, interdum pro parte, interdum etiam in totum. Quæ iactura in diligente patrefamilias, qui suis rebus consulere per se possit, non ita facilè metuenda est. Potest enim & debet in singula ferè momenta species & causas peculiorum inquirere, ne qua per fallaciam serui fraus & captio emergat *l. peregrè 44. §. quæsitum infr. de acquir. poss.* At tam exacta diligentia non solùm in pupillo speranda non est, sed nec nisi vix in eius tutore. Merito igitur placuit non posse pupillum seruo suo peculium constituere, ne quidem ex tutoris authoritate, quia licèt ex concessione peculij possit etiam lucrum aliquod sperare, quale quantumque cæteri patresfamilias, qui per seruorum peculia locupletiores plerumque fiunt. Id tamen ex casu & futuro euentu pendet maximè, cuius periculo rem pupillarem committere neque boni tutoris fuerit, neque prudentis legislatoris. Ad quorum officium nihil magis pertinet, quàm vt rem pupillarem in tuto collocent, quantum fieri potest, nec eam vlla de causa, quamuis honesta ne quidem spe maioris commodi, quæ nihil nisi paulo amplius quàm nihil est, periclitari patiantur *dict. author. nouissimè.* Sanè si pupilli pater peculium concesserat, non faciet ætas pupillaris, vt ademptum intelligatur, sicuti nec superueniens furor. An faciet potius vt nec adimi iam possit, siue à pupillo ex authoritate tutoris, siue à furioso ex authoritate curatoris? Eiusdem enim esse videtur peculium adimere cuius est constituere, neque expectandum est, vt pupillo vtilius sit consilium tutoris quàm patris *dict. l. magis puto §. sed si pater & seqq. de reb. eorum iunct. l. si pupillorum 7. §. si pater eod. l. 1. Cod. quand. decret. opus non est.* Sed tamen non ita est. Possunt enim multa post mortem patris accidere in persona serui, quæ faciant, vt ob vtilitatem pupilli vel furioso permittendum sit tutori, vel curatori adimere seruo peculium, quod verisimile sit patrem ipsum si viueret hodie adempturum *l. in confirmando 8. cum seqq. infr. de confirmand. tutor.* Idque in furioso curatore subiicit Vlpianus in §. *seq.* cuius eadem hac parte ratio est, quæ tutoris, vt ex Tuberone & Celsi idem tractat in *l. quam Tuberonis 7. §. 1. infr.* Est ergo difficilior & pupillo periculosior peculij constitutio quàm ademptio. Nec peculium vllum constitutum esse potest, quod etiam adimi non potest: nam cùm homini simile sit, vt eleganter Fronto dicebat, mortale vt sit necesse est tunc autem moritur, cùm adimitur, *l. peculium nascitur 40. l. 4. infr.*

4 ¶ In furiosi quoque curatorem dicimus dandam de peculio actionem. nam & huius seruus peculium habere potest: non si fuerit concessum, vt habeat: sed si non fuerit prohibitum, ne habeat.

Ad §. 4. In furiosi.

RAT. DVB. Non dat Prætor actionem de peculio nisi ex contractu eius personæ, quam in sua potestate habeat is, qui conuenitur *l. 1. §. verba autem, & toto tit. supr. quod cuiusmodi in alien. potest. est.* Atqui curator furiosi non habet furiosi seruum in potestate, cùm nec dominus eius sit, nec bonæ fidei possessor nec fructuarius, vt alicui eorum, de quibus huc vsque diximus, æquiparari possit. Non igitur danda in eum est actio de peculio, præsertim cùm nec peculium constituere & concedere seruo furiosi possit, *l. quam Tuberonis 7. §. 1. infr.* non magis quàm tutor seruo pupilli, vt diximus ad §. *præcedentem*, vt proinde vix seruus furiosi peculium habere posse videatur, quippe quod haberè non possit, nisi concedente aut saltem consentiente domino, *d. §. 1.* Quomodo autem consentire potest furiosus qui nec sentire intelligitur? *l. si tibi 8. §. vnius infr. de opt. legat.* Quomodo rursum dari actio de peculio, vbi nullum est peculium? *l. quæsitum 30. infr.*

DEC. Curator furiosi non tantùm bonis datur, vt curator minoris, sed ipsi etiam personæ furiosi, vt tutor personæ pupilli. Lex enim duodecim tabularum dedit ei potestatem in personam bonáque omnia furiosi, verbis illis, *si furiosus quis existet agnatorum gentiliúmque in eo pecuniáve eius potestas esto.* Pertinet ergo etiam curator furiosi ad Edictum Prætoris de peculio, tantóque magis quàm tutor quod ex contractu serui pupillaris dari potest actio de peculio contra pupillum, quem sufficit iudicium accipere cum authoritate tutoris: at furiosus neque iudicium accipere, neque aliud omnino agere quicquam potest, ne quidem auctore curatore: sed curatorem ipsum omnia eius nomine agere necesse est, *l. in negotiis 5. de regul. iur.* In quo sicuti minùs iuris habet furiosus quàm pupillus, quia certum non est ætatem allaturam furioso resipiscentiam, quomodo iudicium allatura est pupillo. Ita plus iuris necesse est hac parte habere curatorem furiosi, quàm tutorem pupilli. Nec rursum quicquam vetat seruum furiosi habere peculium, quia licèt neque ex ipsius furiosi, neque ex curatoris concessione habere possit: potest tamen ex concessione quæ furorem præcesserit. Non enim furor superueniens irrita facit ea, quæ ante furorem ritè rectéque facta inueniuntur, *leg. patre furioso 8. de his qui sui vel alien. iur. sunt*, licèt impediat facienda *l. heredibus 77. §. vlt. ad Senatusconsultum Trebellianum.* Cur verò curator furiosi, qui cætera ferè omnia facere furiosi nomine pro suo iure potest, peculium tamen concedere non possit? Ratio petenda est ex *iis*, quæ ad *§. prox.* scripsimus circa pupillum, pupillúque tutorem. Nam quæ nec tutor pupilli solus, nec pupillus ipse tutore authore facere potest, ea nec furiosi curatorem facere posse certum est. Nihil ergo impedit quominus in curatorem furiosi actio de peculio detur. Eo scilicet casu quo peculium aliquod seruo constitutum sit ante furorem, quod postea non sit ademptum: quod fit si à curatore prohibeatur seruus ne peculium habeat: nuda enim voluntas sufficit eius, cui prohibendi ius est, & durante etiam furore nihil vetat adimi peculium quod constituti tamen eo tempore non posset, nempe si furiosi vtilitas id suadeat, ob detectos fortè malos mores serui, qui antea homo frugi credebatur.

5 ¶ Si filiusfamilias, vel seruus pro aliquo fideiusserint, vel aliàs interuenerint, vel mandauerint, tractatum est, an sit de peculio actio: & est verius, in seruo causam fideiubendi, vel mandandi spectandam: quam sententiam & Celsus libro sexto probat in seruo fideiussore, si igitur quasi intercessor seruus interuenerit, non rem peculiarem agens: non obligabitur dominus de peculio.

Ad §. 5. Si filiusfamilias.

RAT. DVB. Tenetur dominus actione de peculio ex omni contractu serui, etiam qui ad alterius peculium pertineat, puta fructuarij. Hactenus saltem vt priore conuento eo ad cuius peculium tractatus respicit, dominus in superfluum teneatur, quemadmodum è contrario scriptum est de fructuario in *l. hinc quæritur 19. §. 1. versic. quæ quæstio infr. iunct. l. 2. supr.* Ergo etiamsi extra causam peculiarem seruus fideiusserit, aut aliter interuenerit, aut mandauerit, aut quo alio modo contraxerit, dicendum est generaliter, & indistinctè dominum actione de peculio teneri: ne alioqui decipiatur is, qui cum seruo alieno & peculiato contraxit, non contracturus vtique nisi eum peculium habere seisset. Intuitus enim est ipsius peculium quasi proprium eius patrimonium *d. §. quæ quæstio*, cùm peculium serui quasi hominis liberi patrimonium esse intelligatur *l. quoties 47. §. vlt. infr.* Atque ita in patre seruatur, vt ex quolibet contractu filiifamilias etiam ad causam peculiarem non pertinente de peculio teneatur, *§. sed si filius 9. infr.* cùm tamen in cæteris ferè in omnibus præsertim quan-

tum ad actionem de peculio, eadem ratio esse soleat filijfamilias & serui patris ac domini. Communiter enim de vtroque edictum Prætoris conceptum est, *l.1. §. potest.atis supr.* Dec. Non potest fieri, vt ex contractu serui dominus aliter de peculio teneatur quàm si contractus ille teneat : & quidem ex persona domini, qui ex eo conueniendus est : nam ex persona serui qui ciuilis obligationis actiuæ & passiuæ prorsus incapax est, fieri certè nequit, vt teneat. Atqui dominus non alios serui sui contractus tenere patitur, vt ex iis conueniri possit, quàm qui ex peculiari causa facti sint, quia concedendo ei peculium permisisse videtur, vt de peculio contraheret, peculiumque ipsum & consequenter dominum, cuius peculium est, obligaret. Alij autem contractus qui ad causam peculiarem non pertinent, sicut nihil cõmune habent cum peculio, ita nec cum domino: bene igitur Vlpianus ex Celso scribit, in seruo causam fideiubendi vel mandandi spectandam esse, vt si fideiusserit, vel mandauerit, aut aliter contraxerit, non agens rem peculiarem, dominus ex eo contractu nullo modo obligetur, id est, ne quidem de peculio, quia nec contractus tenet *l. seruus insciо 19. & seq. infr. de fideiussor.* Nisi in rem domini contraxerit, quod extra causam quoque peculiarem facere potest. Quo casu dominum de in rem verso conueniri posse certum est *d.l. quoties 47. §. 1. inf.* Filijfam. alia ratio est, sicut enim obligatur ex omnibus causis, quãuis peculium nullum habeat, *l. filiusfamilias 39. de obligat. & act.* ita etiamsi non ex peculiari causa contrahat, dummodò tamen peculium habeat, patrem obligat de peculio, *d. §. sed si filius 9. & seq. infr. l. nulla res 5. Cod. quod cum eo.* Iunge §. *prox. seq.*

6 ¶ Iulianus quoque libro duodecimo Digestorum scribit : si seruus mandauerit, vt creditori meo solueretur : referre ait, quam causam mandandi habuerit, si pro creditore suo solui mandarit, esse obligatum de peculio. quod si intercessoris officio functus sit, non obligari dominum de peculio.

Ad §. 6. Iulianus.

Rat. dvb. Fieri potest, vt seruus alienus tibi mandauerit, vt meo creditori solueres pro suo creditore, qui tamen creditor fuerit ex alia quàm peculiari causa. Ergo distinctioni quæ posita est in §. præcedente, consequens erat, vt Iulianus scriberet, ita demùm teneri dominum tibi actione de peculio, si serui creditor, pro quo tu ex mandatu eius soluisti fuerit peculiaris. Dec. Nihil interest hac parte an seruus fideiusserit, an mandauerit. Vtroque enim modo intercessio fit. Vtroque igitur casu eadem distinctio adhibenda est, ex qua causa fideiusserit, vel mandauerit, an ex peculiari, an ex alia, debétque hic §. ita intelligi ex superiore, vt supponantur termini habiles. Idem enim sensus est, eadémque ratio huius §. & præcedentis. Cúmque Vlpianus de seruo fideiubente ac mandante promiscuè tractasset, ac de fideiubente exemplum ex Celso attulisset, consequens fuit, vt de seruo quoque mandante subiiceret hîc ex Iuliano, mutata quidem facti specie, sed eadem tamen retenta distinctione. Itaque omnia quæ ad §. præcedentem scripsimus ad hunc quoque accommodari possunt.

7 ¶ Cui congruit, quod idem Iulianus scribit : si à filio meo fideiussorem accepero : quidquid à fideiussore accepero, id me, non de in rem verso, sed de peculio actione mandati, præstaturum. Idem accipias & in serui fideiussore. Idémque, si alius mihi pro filio meo debitore soluisset. Quod si filius meus [a] debitor non fuisset, exceptione doli fideiussorem vsurum : &, si soluisset, condicturum scribit. [b]

Ad §. 7. Cui congruit.

Rat. dvb. Cùm pater, qui centum sibi à filiofamilias deberi dicebat, fideiussorem ab eo accepit, & à fideiussore postmodum centum exegit, negari non potest, quin tota centum in rem suam verterit. Ergo si postea fideiussor pro indemnitate consequẽda, mandati actione experiatur contra patrem, vt solida centum reddat, non est audiendus pater, si nolit præstare, nisi quantum est in peculio. Alioqui eueniet, vt ex fideiussoris iactura locupletetur. Non enim potest pater actionem de in rem verso recusare, si in rem eius versum esse appareat. Dec. Multùm refert, an pater à filijfamilias creditore pecuniã accipiat tanquam à creditore filij, an verò tanquam à suo debitore. Priore casu pecunia filiofam. credita, si in rem patris versa sit actione de in rem verso contra patrem repetitur. Posteriore verò licèt versa sit in rem patris, attamen per actionem de in rẽ verso repeti non potest, quæ non credita fuit, sed soluta. In posita verò specie fideiussor filijfamilias apud patrem duplici respectu considerari potest. Et tanquam creditor filij pro quo fideiussit, & tanquã debitor patris apud quem fideiussit. Porrò cùm pecuniam ab eo exigit pater ex fideiussore exigit tanquã à debitore, nec tacit eum creditorem. Cùm verò agit fideiussor post solutionem vt indemnitati suę cõsulat aduersus patrem, agit tanquam creditor filijfamilias ex causa mandati. Non igitur agere potest contra patrem ex ea causa de in rem verso, sed tãtùm actione de peculio, quia filius nihil in rem patris vertit, pater verò non ex contractu filij, sed ex suo acceptam pecuniam vertit in rem suam, nec pecuniam filio creditam, sed sibi solutam. Præcedit enim hoc casu obligatio patris obligationem fideiussoris, priúsque est, vt fideiussor hic constitutus sit debitor patris, eique soluerit aut saltem condemnatus fuerit, quàm vt filijfamilias creditor effectus sit. Denique nemo soluendo id quod debet pleniorem aliquam actionem contra eum ipsum, cui soluit, parare sibi non magis potest, quàm nouam acquirere. Vna enim eadémque obligatio potest quidem interdum plures obligationes tollere, *l. in numerationibus 44. de solut.* at non similiter & obligationem tollere, & parere actionem, *l. si non sortem 26. §. si centum l. cùm is 32. §. 1. supr.*

supr. de condict. indeb. Quod autem diximus de filijfam. fideiussore, idem & de eo accipi debet, qui pro filiofamil. patri soluisset, quod ei ex causa iussa filius debuisset : nam & is quoque contra filium quidem actionem mandati habet in solidum. At contra patrẽ nonnisi de peculio simplicẽ, nõ illam etiam quæ de in rem verso. Nihil enim refert quantũ ad actionem mandati, an quis pro alio soluat citra filium quidem actionem, an pro alio fideiubeat dummodò postea soluat. Nec aliud est, si quis pro seruo fideiusserit apud dominũ vel ei soluerit, vt hîc Vlpian. subiungit, scilicet quãtum ad actionem de peculio, siquid seruus domino ex causa peculiari debuit. Nam quod ad mandati actionem quæ contra filiumfamilias daretur in solidum, ea verò contra seruum dari certè non potest. Atque hæc quidem huius §. vera sententia & ratio est. Sed non possum intelligere, qua ratione possit Vlpianus præfari hanc Iuliani sententiam superiori congruere cùm huius §. species nihil commune habeat cum superiore. Ibi enim & in anteriore quoque tractatum est de seruo fideiubente aut mandante pro alio : hîc verò de serui fideiussore vel negotiorũ gestore, qui pro seruo soluerit. Ibi denegatur actio de peculio contra dominum, si non in causam peculiarem vel aliter in rem domini seruus fideiusserit aut mandauerit. Hîc verò conceditur, in illa specie diuersa constituitur ratio filijfamilias & serui, vt ostendimus ex §. *sed si filius & seqq. infr.* In specie autem huius §. prorsus eadem. In illa denique nulla occurrit quæstio de in rem verso, sed tantùm de actione de peculio, quæ nec danda videbatur, sicuti nec datur, nisi cum ea distinctione : an ex peculiari causa fideiusserit, vel mandauerit, necne. In hac verò nõ dubitatur, quin actio de peculio cõpetat, & quidẽ indistinctè : sed de illo tantũ, an cõpetat etiã de in rẽ verso. Ex quibus omnibus cogor dicere connexionem huius §. cum præcedentibus per verba illa, *Cui congruit*, non tam Vlpiani esse, quàm compositorum qui responsa illa prudentum veterum pro arbitrio interpolarunt, correxerunt, miscuerunt.

a *Quòd si filius meus.* Rat. dvb. Non semper quidem exceptiones quæ competunt reo, competunt etiam fideiussori *l. exceptiones 7. infr. de except.* Sed vt quæ non competunt, reo competunt fideiussori ex persona rei, inauditum est. Atqui exceptio doli nunquam competit filio contra patrem, iis nimirum casibus quibus filius à patre conueniri potest, quia turpis est propter adiectam doli mentionem & patris existimationem suggillat apud bonos & graues viros, licèt non sit famosa *l. licèt 7. infr. de obseq. parent. & patron. præst. l. 4. §. aduersus de doli mali excep.* Ergo nec fideiussori filijfamilias danda doli exceptio est : imò nec alia vlla cùm filijfamilias fideiussor fuit, quia nec vlla filiofam. potest competere, ne quidem in factũ, cùm exceptio omnis præsupponat actionem : filius autem familiãs conueniri à patre nulla actione possit *l. 4. supr. de iudic. l. ne cum filiofam. 16. inf. de furt.*

Dec. Exceptiones quæ non personæ debitoris principalis, sed ipsi rei cohærent, sed etiam fideiussori competunt *d. l. exceptiones 7.* Eiusmodi autem est exceptio doli, vt ibidem scriptum est. Quæ licèt filiofamilias aduersus patrem dari non possit, duplici ratione illa quam attulimus. Et quia minùs honesta est, & quia filiusfa. cõueniri à patre nũquã potest, nõ eo minùs tamen fideiussori eius danda est, & quidẽ ex persona filijfamilias, quia si filiusfamilias qui nihil debet conueniri posset, à patre exceptionem haberet, non quidem doli, sed in factum propter verecundiam paternam, vt loquitur *l. si superstite 5. in fin. Co. de dolo & d. §. aduersus.* Quæ exceptio in factum eadem est effectu, quæ exceptio doli cui subsidiaria est, nec ab ea differt, nisi honestate. Nascitur enim ex eadem æquitate ad vim & potestatem infringendam actionis, quæ dolo malo exercetur. Indéque apparet verum esse, quod disputauimus ad *l. qui se debere 7. supr. de condict. caus. dat. & ad l. qui exceptionem 40. supr. de condict. indeb.* Exceptionem doli non esse odiosam nisi nomine, at dandæ illius causam non minùs esse fauorabilem quàm exceptionis in factum quæ effectu & origine eadem est cum exceptione doli. Sed & defendi potest in posita specie dari exceptionem doli fideiussori filijfamil. non ex persona filij quem ponimus nihil debuisse patri, sed ex sua propria nec tanquam fideiussori, cùm fideiussoria obligatio, quæ necessaria tantùm est non possit subsistere sine principali aliqua saltem naturali *l. 6. §. vlt. l. fideiussor 16. §. fideiussor infr. de fideiuss.* sed tanquam nudo promissori obligato ex propria stipulatione interposita sine causa. Quo casu parata est debitori exceptio doli si ex eiusmodi stipulatione conueniatur, ô quasi nihil ipse debeat (alioqui nec conueniri posset) sed quia dolo malo facit, qui perseuerat ex ea stipulatione petere quam interposuerit sine causa *l. 2. §. circa inf. de doli mali except.*

b *Etsi soluisset condicturum scribit*, Patri scilicet cui soluit, non filiofamilias pro quo soluit.

Rat. dvb. Qui fideiussorem dedit, hoc ipso videtur ei mandasse, vt solueret. Proinde si indebita sit pecunia, quam soluit fideiussor, condictio ei danda est contra debitorem, pro quo soluit fideiussorio nomine, postea debitori contra stipulatorem, licèt aliud probandum sit, si suo nomine fideiussor soluerit *l. indebitam 47. supr. de condict. indeb.*

Dec. His solis pecunia condicitur quibus quoquomodo soluta est, non quibus soluto proficit, *l. his solis 49. eod.* In posito autem solutio facta est patri, nec potest filiofamilias proficere : quamuis ipsius nomine solutum sit, cùm nihil ipse debuerit. Patri ergo condicere fideiussor debet, non filiofam. tametsi quasi filijfa. fideiussor soluerit : quamuis etiã ipsi filiofam. condicere posset, si vellet, *d. l. indebitam.* Sed stultus certè esset, si actionem inanem pro efficaci eligeret contra filiumfamilias, qui bona nulla habeat, quique nec ex condemnatione vrgeri posset, nisi post mortem patris, nec tum quoque nisi in quantum facere posset, *l. si dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss.* Inanis enim est actio, quam debitoris eludit inopia *l. nam is 6. supr. de dolo. iunct. l. lex Cornelia 28. in fin. de vulg. & pupilli substit.* Necrursus posset filiusfamilias regressum habere contra patrem nec proprio suo iure, nec si fideiussor actionibus suis cessisset (ad quod saltem eum teneri æquum esset *arg. l. in creditore 38. in fin. de euict. l. Stichum aut Pamphilum 95. §. penult. de solut.*) cùm inter patrem & filium lis nulla esse possit *d. leg. 4. de iudic. d. leg. 16. de furt.* & ita necesse esset, in damno morari filium, qui tamen nihil patri debuisset, quod euidenter iniquissimum esset. Sed etsi is rei gerendæ ordo esse posset, vt fideiussor contra filiumfamilias indebiti condictione primùm ageret, deinde filius contra patrem : commodius tamen esset ac expeditius vitandi circuitus gratia condictionem dare fideiussori rectà contra patrem *argum. l. dominus 53. supr. de condict. indeb.*

8 ¶ Si seruus, cùm se pro libero gereret, compromiserit: quæritur, an de peculio actio ex pœna compromissi, quasi ex negotio gesto, danda sit: sicuti traiecticiæ pecuniæ datur. sed hoc & Neruæ filio, & mihi videtur verius, ex compromisso serui non dandam de peculio actionem. quia nec, si iudicio condemnetur seruus, datur in eum actio.

Ad §. 8. Si seruus.

RAT. DVB. Non fit compromissum nisi per stipulationem nec proinde negari potest, quin aliquod negotium gestum sit facto compromisso, & quidem negotium tale quod gerere potuit, seruus si ex causa peculiari compromissum factum sit, quomodo videtur supponendum iuxta distinctionem positam in §. *si filiusfamilias & seq. supr.* Atqui compromissum sine pœna nullum fit, cùm ex compromisso nulla nascatur exceptio, sed tantùm pœnæ petitio sit *l. 2. supr. de recept.* Consequens igitur est, vt de peculio actio ex compromisso serui tanquam ex negotio gesto ad pœnam dãda sit: quemadmodum & si traiecticiam pecuniam seruus mutuam accepisset. Præsertim cùm non modò à lite, sed etiam à litis metu discedi interest etiam domini, quod fit per compromissum & sententiam arbitri æquè ac per sententiam iudicis *l. 3. §. 1. eod l si dictum 56. §. si compromisero infr de euict.*

DEC. Seruis permissum est stipulari ex persona dominorum & in eorum vtilitatem *Instit. de stipulat. seruor.* sed non promittere, ne quidem per stipulationem, puta fideiubendo, nisi in rem domini vel ex causa aliqua peculiari *d. §. si filiusfamilias & l. quoties 47. § 1. infr. hoc tit. l. seruus in scio 19. & seq. infr. de fideiuss.* Ideóque tractat hic §. de seruo gerente se pro libero, quia vix alioqui tam stultus quisquam reperiretur, qui à seruo extra duas supradictas causas stipulari vellet multo minus cum eo compromittere, non magis quàm litigare. Eius namque est de lite compromittere, qui & litigare potest, cùm redacta sint compromissa ad instar iudiciorum *l. 1. supr. de recept.* Cum seruo autem nulla actio esse nec proinde sententia vlla ferri potest *l. cum seruo 107. de regul. iur.* Porrò cùm seruus gerit se pro libero non eo magis verum dominum obligat de peculio. Imo tanto minùs, quod non potest hoc casu dicere is, qui cum ipso contraxit intuitum se peculium serui tanquam hominis liberi patrimonium. Quæ tamen ratio tota fuit inducendæ actionis de peculio, vt diximus in præcedentibus. Sola excipitur causa traiectitiæ pecuniæ, quæ dominum obligat de peculio ex contractu serui gerentis se pro libero, vt hîc Vlpianus scribit: nempe vt arbitror propter vtilitatem maritimæ negotiationis, & nauigandi necessitatem quæ persæpè non patitur, vt de condicione personæ quis inquirat diligentiùs, vt posteà tutiùs contrahat: nec largitur plenius deliberandi consilium *argum l. 1. in princip. supr de exercit. act.* nam & alia multa singularia recepta sunt circa traiectitiam pecuniam fauore commerciorum, támque periculosæ negotiationis, vt in *l. quibusdam 7. & pass infr. de nautic. fœnor. iunct. l. 3. Codice de vsur.* At non benè comparabitur seruo gerenti se pro libero qui traiectitiam pecuniam mutuam accepit, ille qui ex compromisso pœnam debuit, cùm se pro libero quoque gereret, vt deiecta eius condicione danda sit de pœna compromissi in dominum similiter actio de peculio. Nullius enim fauor publicus est in compromisso, quod seruus tanquam liber homo fecerit, comparatus hic potiùs est seruo, qui tanquam liber homo iudicium acceperit & condemnatus sit. Ex qua causa constat, dominum conueniri non posse, ne quidem de peculio, quia iudicatum nullum est, quod redditum fuit contra seruum, negotium autem à seruo gestum ex quo dominus conueniri possit actione de peculio, tale esse necesse est, vt teneat, & valeat ipso iure, nulla si quidem est actio nuda de peculio, sed actionem aliquam subesse oportet, cui qualitatem illam possis adiicere de peculio quæ non nisi principalis alicuius actionis adiectio quædam & accessio est: dicimus enim teneri patrem vel dominum ex tali vel tali contractu aut quasi contractu, puta ex emptione aut ex stipulatu de peculio, id est, ad finem vsque peculij: non autem teneri propria aliqua, & per se subsistente actione de peculio. Tale igitur negotium esse necesse est, ex quo aliqua nasci possit actio non tantum in filiumfamilias, sed etiam in patrem si filiusfamilias contraxerit, aut si seruus sit, tale negotium ex quo cum non possit nasci actio in seruum, possit tamen in dominum, quod non contingit facto per seruum compromisso non solùm si pro libero se gerebat, quod seruilem condicionem immutare non potest, sed nec si de re aliqua peculiari compromisse dicatur: quia nec de re peculiari litigare, ac iudicio adesse potuit *l. seruus 6. C. de iudic.* adeò vt nec si fideiussorem ex hac causa dederit, fideiussor tamen teneatur, vt benè Cuiacius noster tractat *libr. 8. Obseru. cap. 11.* nec proinde iudicanti actio de peculio contra dominum dari posset, vbi iudicatum nullum esset. Quod in filiofamilias diuersum est, qui rectè cõuenitur & condemnatur extra causam peculiarẽ, vt dicemus ad §. *prox. & ad §. idem scribit infr.* Et hoc est quod ex Neruæ filij sententia Vlpianus hîc scribit, ex compromisso serui non esse dandam de peculio actionem in dominum, *quia nec si iudicio condemnaretur seruus daretur in eum actio*, id est, *in dominum*: sic enim legendum est, non vt vulgo nullo penitus sensu *in rem*, nisi probabiliùs putes & conuenientiùs, vt pro his duabus actionibus reponamus *tamen*: alterutrum enim sanè non modò probabile, sed etiam necessarium est. Fuítque hæc eadem sententia Octaueni quoque Iureconsulti à Paulo relata & probata in *l. non distinguemus 32. §. si seruus 8. supr. de recept.* vbi scripsimus, non esse scilicet dandam pœnæ compromissoriæ executionem in dominum.

9 ¶ Sed si filius fideiussor, vel quasi interuentor acceptus sit: an de peculio patrem obligat, quæritur. & est vera Sabini, & Cassij sententia existimantium, semper obligari patrem de peculio: & distare in hoc à seruo.

Ad §. 9.

Ad §. 9. Sed si filius.

Iungendus est hic §. cum §. *si filiusfamilias 5. supr.* Est enim portio quædã & antithesis illius §. In quo cùm esset proposita quæstio promiscuè de filiofamilias vel seruo, qui pro alio fideiusserit, vel mandauerit, vel aliter interuenerit. An ex eiusmodi fideiussiore vel intercessione danda sit in patrem aut dominum actio de peculio, nihil tamen respondit Vlpianus, nisi de seruo, & quidem adhibita ea distinctione ex qua causa seruus intercesserit, vt si ex causa peculiari, teneatur dominus de peculio: sin ex alia non teneatur. Eumq; tractatum in persona serui mandantis prosecutus est ex Iuliano in §. *Iulianus.* Item in seruo compromittente aut condemnato in §. *prox. si seruus* nulla interposita filijfamilias mentione, nisi quod per inscitiam Triboniani & compositorum ineptè additum fuisse monuimus in §. *cui congruit.* Restabat igitur, vt moneret Vlpianus quid in filiofamilias iuris esse arbitraretur: hoc verò præstat in hoc §. & aduersatiuè scribit. Sed si filius fideiussor vel quasi interuentor acceptus sit veram esse Sabini & Cassij sententiam existimantium, semper obligari patrem de peculio, id est, non adhibita distinctione illa quam in seruo adhibendam esse dixerat: vtrum ex causa peculiari, an ex alia interuenerit, in eoq; distare filiumfamilias à seruo. RAT. DVB. Non debet esse deterior cõditio patris quàm domini in actione de peculio, quia nec alia voluntas est patris concedentis peculium filiofamiliàs, quã domini concedentis seruo. Nam & eius qui cum filiofamilias contrahit, melior iam condicio est in eo, quod habet filiumfamilias obligatum in solidum *l. si quis 44. infr.* non etiam seruum ille qui contrahit cum seruo: ideoq; facilius fuit obligandus dominus quàm pater, non durius pater, quàm dominus, vt creditori prospiceretur. Nec proinde ex filijfamilias interuentione extra causam peculiarem facta actionem de peculio contra patrem dari æquum est quæ ex interuentione serui nõ daretur contra dominũ. Et ita Caius noster sensisse videtur in *l. contra 30. §. si filius supr. de pact.* vbi ait, si filius vel seruus pacti sint in rem de non petenda pecunia, eorum pactionem ita demùm ratã esse habendã contra patrem dominúmve, si liberam peculij administrationem habeant, & de ea re pacti sint, quæ sit peculiaris: quo admisso nulla certè videtur esse hac parte inter filiumfamilias & seruum differentia.

DEC. Filiusfamilias ex omni contractu obligatur etiam inuito patre, adeóque ciuiliter, vt conueniri & condemnari possit *l. filiusfamilias 39. de oblig. & act. l. si dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss.* & consequenter obligat peculium tanquam proprium suum patrimonium, & per medium peculium, patrem quoque cuius peculium est *l. 3. §. sed vtrum l. patri 27. in princip. supr. de minor.* ad finem scilicet peculij, quòd ipsum nihil aliud est, quàm actione de peculio, ar seruus neque peculium suum obligare potest, neque dominum de peculio, nisi ex voluntate domini si non expressa saltem tacita qualis illa est, quæ ex peculij concessione colligitur. Illa porrò non ad alia serui negotia porrigitur, quàm quæ ad peculij causam spectent. Non igitur eadem distinctio adhiberi potest in filiofamilias, quæ meritò adhibetur in seruo. Denique cùm filiusfamilias contrahit, obligat peculium ciuiliter & ex sua persona, non patris: seruus autem sicuti non potest seipsum obligare ciuiliter, ita neque peculium suum, quod verè solius domini est, nisi ex domini persona & consequenter ex eiusdem domini voluntate. Actio enim de peculio, quæ honoraria est, non aliter dari potest, quàm si aliqua subsit, si non ciuilis, saltem honoraria obligatio, quæ ipsum pariat. Sola enim naturalis qua seruus se obstringit, cùm contrahit sufficere in hanc rem non potest. Nec repugnat Caius in *d. l. contra §. si filius*, quia ibi non de actione de peculio loquitur, sed de pacto, de non petendo per filiumfamilias aut seruum inito: quod sicuti non valet, si in ipsius filijfamilias aut serui personan concipiatur, quia neutri eorum potest competere petitio, quæ per pacti exceptionem elidi possit. Ita si in rem conceptum sit, vt patris quoq; vel domini personã possit comprehendere valet, id est, patri dominoq; nocet, sed ità demum, si & liberam peculij administrationem habeat filiusfamilias aut seruus, qui sic pactus est, & ea res de qua pactus fuit, peculiaris sit, quia in re non peculiari, quæ tamen ad patrem vel dominũ spectet, non est permittendum filio vel seruo, vt patrem aut dominum obliget non petere, nec magis filio quàm patri, cùm nec filius ipse ex hac causa sit obligatus in cuius non minus quàm in serui personã inutile est pactum, vt diximus: at cùm diximus, ex quolibet contractu filij etiam extra rem peculiarem obligari patrem de peculio de eo demum filio intelligimus, qui ad seipsum suumq; peculium obligandum vtiliter contraxerit. Cæterum sicut ex inutili contractu serui, qui nullam neque ciuilem neque honorariam obligationem in seruũ ipsum aut in ipsius peculium possit producere, nulla quoque de peculio actio contra dominum nasci potest: ita neque contra patrem ex conuentione filij, quæ in ipsius filij persona sit inutilis. Quamquã nec patitur Caius indistinctè, nocere patri pactum filij de non petendo, tametsi filius & liberam peculij administrationem habuerit, & de peculiari re pactus sit, sed illud exigit præterea, vt non animo donandi tale pactum interpositum sit, quia licet peculij administratio concessa libera det filio, itẽq; seruo etiam alienandi potestatem *l. si conuenerit 18. §. vlt. & l. seq. supr. de pignor. act.* non tamen donandi, quia donare est perdere *l. filiusfamilias 7. infr. de donat.*

10 ¶ Quare & ex compromisso pater tenebitur. & ita Papinianus quoque libro nono Quæstionum scribit. nec interesse ait, ex qua causa compromiserit: vtrùm ex ea causa, ex qua potuit cum patre de peculio agere: an verò ex ea, qua non potuit: cùm ex stipulatu pater conueniatur.

Ad §. 10. Quare & ex compromisso.

Est hæc illatio ex præcedentibus eadem proin- de admittens dubitandi & decidendi rationes. Videbatur enim non aliter dandam esse de peculio

actionē contra patrē ex compromisso filijsfamilias quam si de causa aliqua peculiari compromissum factum esset: satisq; magna videbatur hac parte retineri differentia illa de qua in §. *prox. supr.* inter filiumfamilias & seruum, cùm ex compromisso serui etiam si de peculiari causa factum sit, dominus de peculio non teneatur §. *si seruus supr.* Sed decidendi ratio est, quam Vlp. exprimit iis verbis *cùm ex stipulatu pater teneatur.* Sensus est, non fieri compromissum nisi per stipulationem: ex stipulatione autē filiumfamilias obligari, vt ex alio contractu quolibet, nec minus cùm promittit ex causa aliqua nō peculiari, quàm si ex peculiari *d. l. filiusfamilias* 39. *de oblig. & action.* proinde non de esse actionem, ex qua pater conueniri possit, eandem nimirum illam ex qua filius ipse conueniri potest, id est ex stipulatu: sed cum hac differentia, vt filius quidem conueniatur in solidum, pater verò ad finem peculij, hoc est cum adiectione illa de peculio. Quod in seruo secus est, qui sicut ex promissione sua conueniri ipse nullo casu potest, ita neque dominum obligare nisi eo casu quo ex ipsius voluntate, aut expressa, aut tacitè promiserit, quod vix aliter potest contingere, quàm si ex causa peculiari, & quidem aliter quàm per compromissum, quia ex compromisso non magis coram arbitro stare seruus potest, quàm in iudicio coram Prætore *l. seruus 6. C. de iudic. iunct. l. 1. supr. de recept.* præter id quod compromissum alieno nomine fieri non potest citra mandatū speciale, vt neque transactio *l. mandato generali 60. supr. de procurat.* quia de negotio quodammodo transigit, qui compromittit *l. si dictum 56. §. si compromisero infr. de euict.* Filius autem familias proprio nomine & de alia quoque re quàm peculiari & compromittere potest, & litigare, & condemnari, ex eaque causa sicuti se obligat suumq; peculium, ita & patrem de peculio ea ipsa actione, quæ contra filium ipsum competit, siue ex stipulatu sit, siue ex iudicato, vt subiicitur in §. *seq.*

11 ¶ Idem scribit, iudicati quoque patrem de peculio actione teneri. quod & Marcellus putat etiam eius actionis nomine, ex qua non potuit pater de peculio actionem pati. nam sicut in stipulatione contrahitur cum filio, ita iudicio contrahi. proinde non originem iudicij spectandam, sed ipsam iudicati velut obligationem. quare, & si quasi defensor[a] condemnatus sit, idem putat.

Ad §. 11. Idem scribit.

RAT. DVB. Non alia actio in patrem de peculio datur, quàm quæ ex contractu venit *l. 1. §. si filiusfamilias supr. de his qui deiec. vel effud.* Atqui actio iudicati siue hoc speciali nomine vocari eam velis, quod olim Vltramontani senserunt siue in factum, vt alij putant ex *l. actori 8. C. de reb. credit.* non ex contractu nascitur, sed ex sententia, quæ toto genere differtà contractu. Sententia enim, adeóque iudicium redditur in inuitum: contractus autem nascitur ex conuentione *l. inter stipulantem 83. §. 1. de verb. oblig. l. 1. l. 5. & 7. in princip. sup. de pact.* ergo actione iudicati ex persona filiifamilias teneri pater de peculio non potest, nec si ex causa peculiari sententiam & condemnationem filiusfamilias passus sit, cùm per iudicatum fiat nouatio *l. vlt. C. de vsur. rei iudic.* adeóque per litis contestationem *l. delegare 11. l. aliam 29. infr. de nouat.* multo minùs igitur ex ea causa, ex qua pater non poterat anteà de peculio conueniri, puta ex causa delicti *d. §. si filiusfamilias*, & ex qualibet alia pœnali causa *l. ex pœnalibus 58. de regul. iur.* sicuti enim nemo litigando, & litem contestando, facit condicionem suam deteriorem *l. non solet 86. & seq. eod. d. l. aliam.* ita neque alterius quàm eius cum quo litigat, ne alioquin alteri per alterum iniqua condicio inferatur contra *reg. l. non debet 74. de regul. iur.* DEC. Quemadmodum stipulatione contrahitur, ita & iudicio, propter stipulationes iudicio sisti, quæ olim propter iudicium, vt ratum fieret, interponebantur *l. 1. infr. de stipulat. prætor.* dato etiam fideiussore *l. 1. 2. & pass. supr. qui satisd. cogant.* ergo quæ ratio facit, vt ex alio quolibet filiifamilias contractu pater de peculio teneatur eadem facere debet, vt iudicati quoque de peculio teneatur. Etiam eius actionis nomine ex qua non potuisset, alioquin pater de peculio conueniri, cùm prior illa causa noetur per contestationem *d. l. delegare 11. §. 1. de nouat.* multo magis per sententiam *d. l. vlt. C. de vsur. rei iudic.* nec origo iudicij spectāda est, id est, ex qua causa iudicium dictatum & acceptum sit, sed propria ipsa & immediata iudicati obligatio, ex quo dicimus dandam esse iudicati actionē de peculio contra patrem, vt & in *l. tutor 69. infr. de fideiuss.*

a *Quare & si quasi defensor.* RAT. DVB. Defensor ille est, qui pro alio reo iudicium accipit, & eandem quam reus vicem subit *l. minor. 51. §. 1. supr. de procurat.* Et quemadmodum alium defendere nemo cogitur, ita nec defensoris pater: est enim voluntarium & spōtaneum defensoris officium, nec proinde fraudi esse debet alij, quàm ipsi defensori, qui imputare sibi debet, cur ad alienam defensionem vltro accesserit, quod non similiter patri possis imputare.

DEC. Defensor sicuti pro alio litem vltro suscipit, ita & alienam subit condemnationem, tanquam, qui & ipse iudicio contraxerit, ita vt in eum quoque perinde ac in reum principalem iudicati executio danda sit, si fuerit condemnatus *l. 4. in princip. infr. de re iudic.* Nihil ergo refert, an filiusfamilias quasi debitor ipse condemnatus sit, an quasi alterius defensor, quod pertinet ad obligandum patrem de peculio, cùm vtroque casu proprio nomine, & quasi ex proprio contractu teneatur, eadémque proinde actione iudicati.

12 ¶ Ex furtiua causa filio quidem familias condici posse constat: an verò in patrem, vel in dominum de peculio danda est, quæritur. & est verius, in quantum locupletior dominus factus esset, ex furto facto actionem de peculio dandam, idem Labeo probat: quia iniquissimum est, ex furto serui dominū locupletari

cupletari impune. Nam & circa rerum amotarum actionem[a] filiæfamilias nomine, in id, quod ad patrem peruenit, competit actio de peculio.

Ad §. 12. Ex furtiua.

RAT. DVB. Ex delictis filiifamilias non datur in patrem actio de peculio, neque noxalis. De peculio namque actio, non nisi ex contractu venire potest, vt proximè diximus ex *l. 1. §. si filiusfamilias stip. de his qui deiec. vel effud.* Noxales autem, non nisi contra dominos ex delictis seruorum conuentos, inductæ sunt, quia nec nisi serui noxæ dedi possunt *tit. de noxal. action.* Atqui condictio furtiua est ex delicto, id est, ex furto quod & nomen ipsum ostendit *l. si ambo 10. §. quoties infr. de compensat. l. si mulier 21. §. hæc actio infr. rer. amot. l. sed si damnum 9. §. siue autem infr. hoc tit. l. si duo 13. §. idem Iulianus.* vbi scripsimus *supr. de tureiur.* Ideoque nec datur vnquam, nisi contra furem, vel furis heredem, quorum neutrum de furis patre dici potest *l. ex furtiua 5. & seq. supr. de condict. furt.* Ergo condictio ex causa furtiua contra solum filiumfamilias danda est, non etiam contra patrem, ne quidem de peculio.

DEC. Quemadmodum actiones ex delicto etiam merè pœnales ex vtraque parte tam actoris quàm rei, tametsi alioquin non dentur contra heredes, tanquam extincto per delinquentis mortem crimine, dantur tamen de eo quod ad heredem peruenit, vt turpe lucrum ei extorqueatur, neque is ex alieno scelere ditetur *l. 5. in princip. iunct. l. 7. in princip. & §. 1. supr. de calumniat. l. sicuti 38. de regul. iur. l. vnic. C. ex delict. defunct. l. 3. in princip. infr. vnde vi.* Ita & condictio furtiua aliáve actio quælibet ex delicto, quamuis absolutè danda non sit ex delicto filij, contra patrem ne quidem de peculio, danda tamen est, quatenus ex filij furto peculium locupletius factum est, quoniam cùm peculium filiifamilias magis sit patris quàm filij *l. 3. §. sed vtrum versic. nec eo mouemur l. patri 27. in princip. supr. de minor.* ita eueniret, vt ex scelere filiifamilias pater locupletaretur, contra naturalem æquitatem. Nec alia ratio domini est, si ex serui sui facto furtoque conueniatur, vt hīc Vlpianus ex Labeone subiicit. Adeò vt nec audiendus sit, si pro toto furto seruum noxæ dedere velit, id autem quo locupletius peculium factum est, retinere: debet enim priùs reddere per condictionem in peculium propositam, quatenus peculium ex eo furto locupletius factum est, & ad eum peruenit. In residuum verò noxæ seruum dedere *l. si seruus 4.* vbi scripsimus *supr. de condict. furt.* Abutuntur autem grauissimè hoc Vlpiani responso, qui cum Iacobo Cuiacio negant dari condictionem furtiuam in solidum contra heredem, ex eo quod nec detur in solidum contra patrem, quasi pater sit quodammodo heres filij in vniuersitate peculij, eodemque quo heres iure censendus. Nam cùm furtiua condictione non alius teneatur, quàm fur ipse vel heres furis *l. ex furtiua 5. eod. tit.* quis non videt prorsus diuersam esse rationem heredis & patris? Aut quis vnquam præteristos furis patrem vel furem dixit, vel furis heredem? Et quidem viuo filio constat non esse, cùm viuentis hominis neque hereditas neque heres esse possit *l. 1. infr. pro hered. l. 1. de hered. vendit.* Eo autem mortuo licèt pater occupet peculium, non ideò tamen fit heres filij, quia patrio iure occupat nō hereditario, etiamsi peculium sit castrense filiifamilias militis dum nec testati *l. 1. & 2. infr. de castr. pecul.* nec quasi nunc primùm successionis iure quæsitum, sed quasi nunquam ademptum *l. 1. §. si is qui bona 22. de coll. et bonor. l. proponebatur 9. de castrens. pecul.* Quanto minùs potest videri pater heres, aut quasi heres filij in peculio non castrensi, quod iam diximus, magis esse patris quàm filij *d. §. sed vtrum & d. l. patri.* nisi fortè eo tandem absurdi deueniendum erit, vt patrem faciamus suum heredem filiofamilias, sicuti filiusfamilias suus heres est patri *l. in suis 11. de liber. & posthum.* Inde verò est, quod iidem illi prudentes nostri, qui condictionem furtiuam aduersus heredē in solidum dandam esse responderunt in *l. in condictione 9. de condict. furt.* iidem illi negarunt dandam esse contra patrem vel dominum absolutè, sed dandam esse contra filiumfamilias solum *d. l. ex furtiua.* ita vt ne quidem de peculio pater dominúsve teneatur, sed tantùm de eo quod peruenit *dict. l. si seruus 4. eod. & in hoc §.* Idque non ratione illa ridicula quam isti parum subtiliter comminiscuntur, quòd pater tanquam vna persona cum filio, furtum quod filius fecit, vna, quodammodo fecisse intelligatur (sic enim patrem quoque furem faciunt, quòd si ita esset, quidni & condictione furtiua in solidum non peculio tenus, & ipsa quoque actione furti obstringeretur) sed quia, vt scriptum est in hoc §. iniquissimum esset ex furto filiifamilias, vel serui locupletari dominum vel patrem impunè: alioqui ius aliud constituendum erit in domino quàm in patre, cùm nemo vnquam dixerit eandem censeri personam domini, & serui qui nec personam vllam habet ac ne quidem caput in ciuitate *l. 3. §. vlt. & l. 4. de capit. minut.* Sicut autem falsissimum est, quod isti volunt patrem esse quasi heredem & successorem filiifamilias in peculio profectitio. Ita & quod addunt condictionem furtiuam dari contra quemlibet successorem ex *l. si pro fure 7. in fin. de condict. furt.* Debet enim is locus intelligi de cæteris successoribus heredi similibus, id est, qui heredum loco sunt, vt bonorum possessores, is cui restituta est ex Trebelliano hereditas: item is cui libertatum seruandarum causa bona addicta sunt, & alij si qui sunt similes; at non etiam singulares successores, quos constat nec si rem ipsam furtiuam possideant, condictione tamen furtiua teneri posse cùm non sint iuris successores, sed tantùm directa rei vindicatione: In quo etiam isti falluntur egregiè, vt & in cæteris ferè omnibus, quæ contra nos, aut potiùs contra Vlpianum in *d. l. 9. de condict. furt.* circa tractatum hunc de condictione furtiua scribere ausi sunt. Sed in eo maximè quod contrario errore volunt, ne quidem furem ipsum condictione furtiua teneri, scilicet in quiunt, si nihil ad ipsum peruenerit, vt puta si opem consiliúmve tantùm dederit ex *l. proinde 6. eod. tit.* Nam is cuius ope consiliove furtum factum est, licèt furti teneatur iure ità constituto per legem 12. tabul. fur tamen non est ab initio licèt facilè ex postfacto fur fieri possit, si quid fortè ex furto contrectauerit *l. qui seruo 36. l. in furti 50. §. consilium infr. de furt.* quo casu nec dubitandum est, quin ei tanquam furi condici possit, quomodo accipi debet, quod scriptum est in *l. sepe 53. §. 1. de verb. signific. iunct. l. vulgaris 21. §. vlt. de furt.* Et quidem non tanquam ei ad quem aliquid ex furto peruenerit (alioqui nec teneretur, nisi quatenus ad eum peruenisset, quod falsum est) sed tanquam furi ac pro-

inde in ſolidum, quemadmodum heres quoque ipſius teneretur, licèt nihil ad eum peruenisſet, ſed iſtos tanquam Remoras, miſſos faciamus.

a *Nam & circa rerum amotarum actionem.* RAT. DVB. & DECID. eadem eſt, quæ ad huius §. ſententiam præcedentem de condictione furtiua: ſolent enim hæ actiones eodem ferè paſſu ambulare, quoniam habent multa, ſimilia. Illud præſertim quòd ambæ ſunt ex delicto *d.l. ſi mulier* 21. §. *hæc actio infr. rer. amot.* nec tamen aut famoſæ, aut pœnales, ſed merè rei perſecutoriæ, ſed cùm ambæ ſint iure quodam ſingulari comparatæ habent etiam pleraque diuerſa & ſingularia. Condictio enim furtiua ciuilis actio eſt, rerum amotarum prætoria *l.* 2. C. *rer. amot.* Illa condictio per quam intendimus furem, aut furis heredem dare oportere §. *ſic itaque Inſtit. de action.* Hæc non item, cùm nulla condictio ſit prætoria, ſed ciuiles omnes, & per eam intendimus reſtituere aduerſarium, non dare oportere *l. ſi cùm dos* 8. §. 1. *rer. amot.* Condictio furtiua ſtricta eſt, vt cæteræ omnes condictiones, rerum amotarum arbitraria *dict.* §. 1. Denique condictio furtiua datur in ſolidum contra heredem *dict. l.* 9. *de condict. furt.* Rerum verò amotarum non niſi de eo, quod ad heredem peruenit *l. vltim. Cod. rer. amot.* Quod tamen ad patrem attinet, conueniunt in eo, quod neque viuis neque mortuis liberis, qui alterutra actione tenebantur, poſſit pater conueniri in ſolidum, at ne quidem de peculio ſolido, ſed eatenus duntaxat, quatenus peculium locupletius factum eſt *l.* 3. §. *vlt. & l.* 5. *infr. rer. amot.* Et ita debet accipi, quod ſcriptum eſt in *l. pen. ſupr. de condict. furt.* vt conſtat ex hoc §. eadem nimirum æquitatis ratione, ne ex delicto filiæ quæ res amouit pater impunè locupletetur, non quaſi perſona filiæ, quæ res amouit & perſona patris vna eademque eſſe exiſtimetur, vt illi volunt, contra quos proximè diſputauimus. Cætera petenda ſunt ex poſtrema parte Chiliadis noſtræ de *error. pragmat.* vbi de his omnibus fuſiſſimè.

13 ¶ Si filiusfamilias duumuir pupillo rem ſaluam fore caueri non curauit: Papinianus libro nono Quæſtionum, de peculio actionem committere: ait. nec quicquam mutare arbitror, an voluntate patris decurio factus ſit, quoniam rempublicam ſaluam fore pater obſtrictus eſt.

Ad §. vlt. Si filiusfamiliæs.

RAT. DVB. Pupilli cauſa fauorabilior videtur, quàm cæterorum ad obligandum patrem non ſolùm de peculio, ſed etiam ſupra peculij quantitatem in ſolidum, ſi filius duumuir, & magiſtratus municipalis nõ curauerit caueri pupillo idoneè, cùm miſer pupillus nõ contrahat cum tutore, ſed incidat in tutorem, vt Papinianus ratiocinatur in *l. vlt. rem pupill. ſalu. for.* itemque in magiſtratum, ad cuius diligentiam & curam pertinet, vt idoneos fideiuſſores pupillo quærat, per quos abundè cautum eſſe poſſit rem pupilli ſaluam fore, quod ni fecerit, teneri eum, æquum eſt ſubſidiaria in factum actione de qua in *tit. de magiſtr. conuen.* Quidni ergo & patrem ſimiliter, id eſt, in ſolidum, præſertim, ſi vt fieri ſolet, filius ex patris voluntate decurio factus ſit: nam cùm hoc ipſo promittere intelligatur rempublicam ſaluam fore, videtur etiam obſtrictus, vt rem pupilli ſaluam faciat, cùm fauor pupilli & vtilitas etiam ad reipublicæ fauorem & vtilitatem pertineat, vt infirmæ huic ætati, quæ ſibi nequit proſpicere, ſi non ſatis benè per Magiſtratus, ſaltem per leges meliùs conſulatur.

DEC. Aliud eſt promittere rempublicam ſaluam fore, aliud verò rem pupilli *l.* 1. *in princip. infr. de magiſtr. conuen.* Pater qui voluntatem accommodat, vt filius duumuir & decurio fiat, non ad aliud ſe obligat, quàm vt rem publicam ſaluam fore promittat, de re pupillo non cogitat, nec de aliis quæ in dies poſſunt emergere ad magiſtratus curam pertinentia, quoniam licèt ad reipublicæ vtilitatem quoque aliquo modo pertineant, id tamen non fit, niſi per conſequentias quaſdam quas non ſolet legiſlator attendere: nec eò vſque extendi debet voluntas illa patris, vt eum obliget in ſolidum erga omnes, quibus fieri poſſit, vt filius ipſe per ſuam ſiue negligentiam ſiue imperitiam obſtringatur *arg. l.* 1. §. *licèt autem* 20. *ſupr. de exercit. action.* Alioqui facilè abibit patris obligatio in infinitum, nec dubitandum eſt, quin ita poſito iure futurum eſſet, vt eo metu deterriti plerique parentum minùs facilè honoribus & muneribus filiorum conſentirent, remque publicam ſaluam fore promitterent. Atque ita Vlpianus ex Papiniano hîc ſcribit. Itemque ex Iuliano iiſdem propemodum verbis in *d.l.* 1. §. *vlt. de magiſtr. conuen.* De illo dubitari probabiliùs poterat, an neque de peculio pater hic teneatur, cùm filiusfamilias non curando, vt caueatur pupillo idoneè non tam ex contractu aut quaſi contractu, quàm ex delicto aut ſaltem quaſi delicto obligari videatur, ad indemnitatem pupillo præſtandam veluti pœnæ nomine, & ad puniendam eius culpam, vel etiam dolum *arg. d. l.* 1. §. *vlt. de magiſtr. conuen.* Imperitia enim culpæ adnumeratur, vt habet iuris *regula* 132. *de reg. iur.* & magna negligentia culpa eſt, magna culpa dolus eſt *l. magna* 226. *de verb. ſignific.* Sed tamen rectè placuit dandam eſſe in patrem hoc caſu actionem de peculio, quia non tam ex delicto naſcitur hæc actio, quàm ex quaſi contractu ſicut & actio tutelæ *l. ſi quis* 5. §. *tutelæ infr. de oblig. & action.* cùm eadem actio detur in magiſtratus, quæ competit in tutores, ac proinde rei merè perſecutoria non pœnalis. Vnde eſt, quod vſurarũ quoque acceſſionem admittit, quam pœnales actiones non admittunt *l. vltim. de magiſtr. conuen. l.* 1. *Cod. de fiſcal. vſur. lib.* 10. *titul.* 8. niſi quod hæc quæ datur in magiſtratus ſubſidiaria eſt *dict. l.* 1. *in princip. & paſſ. de magiſtr. conuen.* Datur enim illo colore quaſi magiſtratus in ſe receperint periculum, quod ad tutores eorúmve fideiuſſores pertinuiſſet, ſi pupillo idoneè cautum fuiſſet, quaſi & ipſi taciti quidam ſint tutelæ fideiuſſores. Quid verò refert, an fideiuſſerint, an verò periculum in ſe receperint *dict. l.* 1. *verſ. parui enim refert.* Patrem igitur ex hac cauſa de peculio teneri, perinde æquum eſt, ac ſi filiusfamilias rem pupilli ſaluam fore fideiuſſiſſet, nec proinde ad hunc caſum accommodari poteſt, quod ſcriptum eſt in *l. ex pœnalibus* 58. *de regul. iur.*

Peculij eſt,

4. POMPONIVS libro 7. ad Sabinum.

PEculij eſt, non id, cuius ſeruus ſeorſum à domino rationem habuerit: ſed quod dominus ipſe ſeparauerit, ſumma ſerui rationem diſcernens. nam cùm ſerui peculium totum adimere, vel augere, vel minuere dominus poſſit: animaduertendum eſt, non quid ſeruus, ſed quid dominus conſtituendi ſeruilis peculij gratia, fecerit.

Ad l Peculij 4.

RAT. DVB. Peculium eſt, vt Tubero dicebat, quod ſeruus permiſſu domini ſeparatum habet à rationibus dominicis, deducto eo ſi quid domino debetur *l. prox.* §. *vlt. infr.* Separatio igitur ab ipſo ſeruo fieri poteſt, nec neceſſe eſt, vt à domino fiat. Sed ſufficit, vt eam dominus permittat, quod facere videri poteſt etiamſi expreſſim non concedat peculium, ſed voluntatem ſuam tacitè inſinuet, id eſt, ſi ſciat nec contradicat. Hoc enim eſt permittere *l.* 2. §. *vlt. l. dotem* 37. *infr. ſolut. matr.* DEC. Peculium habere ſeruus non poteſt, niſi concedente domino *l. quam Tuberonis* 7. §. 1. *infr.* niſi iam ſemel conceſſum ſit: tum enim ſufficit, vt non adimatur, quomodo Vlpianus ibi explicat. Non poteſt autem non adimi, niſi quod aliquando datum & conceſſum fuit. Porro ſpecialem voluntatem requirit conceſſio, nec contenta eſt nuda patientia, & non contradictione, aut ſimplici abnutiuo, vt Paulus loquitur in *l. inter ſtipulantem* 83. *in princip. de verb. oblig.* (quamuis conceſſum poſſit augeri etiam domino ignorante *l.* 39. & 49. *infr.*) Aliud enim & plus eſt permittere, quàm non prohibere *l. necnon* 28. §. *quoad eius ſupr. ex quib. cauſ. maior.* Verum igitur eſt, quod Pomponius hîc ſcribit, peculij eſſe, non id cuius ſeorſum à domino ſeruus rationem habuerit, ſed quod dominus ipſe ſeparauerit ſerui rationem à ſua diſcernens certa aliqua ſumma: niſi malis hîc legere *ſuam à ſerui ratione diſcernens*, pro eo quod vulgo *ſummæ ſerui rationem*, aut quod malo, *ſuam à ſerui rationem diſcernens*, vt tum demùm videatur ſeruus habere peculium à rationibus dominicis ſeparatum permiſſu domini, cùm dominus ipſe ſeparauit, aut ſaltem ſeparandi voluntatem expreſſè declarauit: nam, vt Pomponius rationis loco ſubiicit, cùm ſerui peculium iam conceſſum poſſit dominus vel totum adimere, vel minuere vel augere, conſequens eſt, vt ab initio multo magis animaduertendum ſit, non quid ſeruus, ſed quid dominus conſtituendi ſeruilis peculij gratia fecerit. Ne alioquin ex ſerui arbitrio pendeat, an plus minúſve in peculio habeat, vt tanto locupletior quodammodo ſibi aliiſque videatur, cùm peculium ſerui quaſi patrisfamilias quoddam patrimonium ſit *l. quoties* 47. §. *vlt. infr.* eaque res tanto pauperiorem faciat dominum propter actionem de peculio, qua tenetur in plus, ſi plus in peculio ſit.

1 ¶ Sed hoc ita verum puto, ſi debito ſeruum liberare voluit dominus: vt, etiam ſi nuda voluntate remiſerit dominus, quod debuerit, deſinat ſeruus debitor eſſe. ſi verò nomina ita fecerit dominus[a], vt quaſi debitorem ſe ſeruo faceret, cùm re vera debitor non eſſet: contra puto. re enim, non verbis, peculium augendum eſt.

Ad §. 1. Sed hoc ita.

RAT. DVB. Ad priorem huius §. partem. Peculium non nuda voluntate, nec verbis, ſed re ipſa & traditione conſtituendum augendumque eſt, vt ſcribitur in fine huius §. & in *l. non ſtatim* 8. *infr.* Non ergo ſufficit ad augendum peculium, vt nuda voluntate remiſerit dominus ſeruo, id quod ei ſeruus debuit, ſicuti nec ſufficeret ita dominum fecisſe nomina, vt quaſi debitorem ſe ſeruo faceret, cùm verè debitor non eſſet, vt ſequitur in hoc §.

DEC. Obligatio naturalis quæ ſola contrahi poteſt inter dominum & ſeruum, nuda domini voluntate tollitur. Alioqui nullus eſſet eius tollendæ modus, cùm neque acceptilatio, neque alius contractus vllus interponi poſſit inter eos obſtante iure dominicæ poteſtatis, vt de cautionibus inter patrem & filium interponendis loquitur Papinianus in *l. Imperator* 50. *infr. ad SC. Trebell.* Sufficit enim ad diſſoluendam naturalem obligationem, vt vinculum æquitatis quo ſolo ſuſtinebatur, naturalis obligatio contrario æquitatis vinculo diſſoluatur *l. Stichum aut Pamphilum* 95. §. *naturalis infr. de ſolut.* Poteſt igitur ſeruus deſinere, & reuera deſinit ipſo iure eſſe debitor domini ſtatim atque dominus non vult eum manere debitorem. Nihil enim refert ad liberandum ipſo iure debitorem etiam à ciuili obligatione, an numeratione debitoris, an acceptilatione creditoris tollatur obligatio *l. ſi mulier* 10. *ſupr. de condict. cauſ. dat.* Atqui debitor qui liberatur, hoc ipſo cenſetur factus eſſe locupletior *l. ſi pupilli* 66. *in fin. de ſolut. l. ſpecies* 11. *infr. de acceptilat.* Fit ergo locupletius peculium ſerui, ac proinde augetur, cùm ſeruus ab obligatione naturali, qua obſtrictus erat domino, liberatur: atque ita non verbis tantùm, ſed re ipſa locupletior ſit ſeruus, quantùm in peculio locupletior fieri poteſt.

a *Si verò nomina ita fecerit dominus.* RAT. DVB. Non debet difficilius domino facere, ſe ex non debitore debitorem ſerui, quàm ſeruum facere ex debitore non debitorem: vtrumque enim ex eiuſdem domini voluntate pendet, cùm ei ſoli talis voluntas noceat, nec rurſus ei magis vno caſu quàm altero. Atqui priùs fieri poteſt nuda domini voluntate, vt proximè diximus. Ergo & poſterius.

DEC. Nuda voluntas & nuda ratio non poteſt facere quemquam debitorem *l. non ſolùm* 49. §. *vltim. infr. hoc titul. l. nuda ratio* 26. *infr. de donat.*

Sunt enim legitimi quidam modi inducendæ obligationis non tantùm ciuilis, sed etiam naturalis, inter quos non est nuda voluntas. Et quamuis sint etiam legitimi quidam modi tollendæ obligationis tam ciuilis quàm naturalis *l. obligationum ferè* 44. *versic. placet de oblig. & action.* In hoc tamen refert quantum ad naturalem obligationem pertinet, an de inducenda ea tractetur, an de tollenda quod cùm nuda debitoris voluntate induci non possit, nuda tamen creditoris voluntate ipso iure dissoluitur, præsertim cùm neque acceptilationi, neque pacto, neque iuriiurando locus esse potest, vt suprà diximus ex *dict. §. naturalis l. Stichum* 95. *de solut.* Proniores enim esse debemus ad liberandum, quàm ad obligandum *l. Arrianus* 41. *de oblig. & action.* quia liberatio reponit omnia in pristinum naturæ statum, quem obligatio mutauerat.

2 ¶ Ex his apparet, non quid seruus ignorante domino habuerit, peculij esse: sed quid volente, alioquin & quod subripuit seruus domino, fiet peculij, quod non est verum.

Ad §. 2. Ex his apparet.

Illatio hæc est ex eo, quod in præcedentibus dictum est: cùm ergo quæritur, quid sit peculij, non quid seruus ignorante domino habuerit inspiciendum esse, sed quid domino volente, vt intelligamus nec scientiam & patientiam domini sufficere, sed expressam exigi ipsius voluntatem. Hoc verò confirmat Pomponius apposita ratione *alioquin*, inquit, *& quod subripuit seruus domino peculij fiet, quod non est verum.* Nec enim ferendum est, vt cuiusquam patrimonium augeatur, & locupletetur ex furto alióve scelere, multo minùs verò peculium serui ex furto quod ipse domino fecerit, vt prona est ad furtum & ad scelus quodlibet nequitia seruilis ingenij, sicuti nec quisquam ex improbitate sua consequi debet actionem *l. itaque fullo* 12. *§. 1. infr. de furt.* Rationes igitur dubitandi & decidendi ad hunc §. eædem illæ sunt, quæ ad initium huius legis.

3 ¶ Sed sæpe fit, vt, ignorante domino: incipiat minui serui peculium, veluti cùm damnum domino dat seruus, aut furtum facit.

Ad §. 3. Sed sæpe fit.

RAT. DVB. Non potest nec debet fieri condicio ignorantis domini deterior per seruum *l. melior* 133. *de regul. iur.* Atqui non potest minui peculium serui, quin fiat deterior condicio domini cuius peculium verè est, non etiam serui nisi conniuentibus domini oculis, vt Seneca dicebat & Vlpianus noster in *l.* 4. *§.* 1. *infr. de manumiss.* Ergo nullo casu permitti debuit, vt ignorante domino peculium serui minueretur. Inductus enim & pro vtili habitus est seruorum vsus in republica, vt per eos domini locupletiores fierent, non vt pauperiores *l. penult. §. filiusfamilias in fin. de castrens. pecul.*

DEC. In eo quod fit per iniuriam ratio iuris seruari non potest, cùm iniuria dicatur ex eo quod non iure fit *l.* 1. *infr. de iniur. l. in his* 15. *supr. de legib.* Cùm ergo seruus inuitis legibus damnum aut furtum facit domino, fieri non potest, vt re vera non minuatur peculium, si in eo damnum datum, & furtum à seruo factum sit: nec aliud supereſt, nisi vt dicamus imputare sibi dominum debere, cur tali seruo cuius mores meliùs cognitos & probatos non habuerit peculium concesserit. Quasi qui nec damnum sentire vllum videatur quod ex culpa sua sentit ex *reg. l. quod quis* 203. *de reg. iur.* Sed & cùm alij quàm domino seruus damnum dat aut furtum facit, nocet tamen domino, facitque eum tanto pauperiorem, cùm dominum obliget, non quidem actione de peculio, sed noxali, vt damnum decidere cogatur, nisi malit seruo carere, eumque noxæ dedere *l.* 1. *supr. de noxal. action. & Instit. eod. titul.* Sed eo casu non tam peculium serui diminuitur, quàm patrimonium illud domini, quod extra peculium est. Sanè potest dominus omni casu conuenire seruum domi, vt loquitur *l. vltim. Cod. an seruus pro suo fact.* id est, flagris & verberibus egregiè cæsum castigare, malisque, si velit, condicionibus vendere, puta exportandum extra Italiam, aut nunquam manumittendum.

4 ¶ Si opem ferente seruo meo, furtum mihi feceris: id ex peculio deducendum est, quo minùs ob rem subreptam consequi possint.

Ad §. 4. Si opem ferente.

RAT. DVB. Ex peculio semper deducendum est, quicquid domino debetur *l. proxim. in fin. infr. l. sed si damnum* 9. *§. peculium & pass. hoc titul.* Atqui domino debetur id omne, quod ei abest *dict. l.* 9. *§. siue autem.* Abest verò quicquid domino subreptum est, ab alio quàm à seruo, qui opem furi tulit non minùs, quàm si seruus ipse solus subripuisset, adeoque si conueniri à domino seruus posset, qui opem tulit, furti actione non minùs quàm fur ipse conueniretur *l. proinde* 6. *supr. de condict. furt.* itemque interdum furtiua condictione *l. sæpe* 53. *§.* 1. *de verb. signific.* nempe si fur ipse quoque cœpisset fieri per aliquam rei furtiuæ contrectationem *l. qui seruo* 36. *in fine principij iunct. l. vulgaris* 21. *§. vltim. l. in furti* 50. *§. consilium de furt.* Deducendum igitur ex peculio est, quicquid domino subreptum est, opem ferente seruo, non illud solùm quominùs ob rem subreptam consequi dominus possit.

DEC. Quod dicimus deduci debere ex peculio id

lio id omne, quod ei debetur qui de peculio conuenitur, ita accipiendum est, si non hoc aliunde consequi dominus possit *l. si noxali* 11. *§. quod autem infr.* Vix enim est, vt abesse aliquid videatur ei, qui actionem habet dummodo efficacem ad rem suam consequendam ex regula *l. is qui actionem* 11. *de regul. iur.* Atqui in proposita specie dominus habet condictionem furtiuam aduersus furem ipsum, cui seruus opem tulit: non ergo deducendum est de peculio, nisi quanto minùs à fure per condictionem furtiuam consequi dominus potuerit. Fieri enim potest, vt non sit fur soluendo ad restituendum id omne, quod per furtum abstulerat, quo casu nullam pro residuo actionem habere dominus videtur quam debitoris eludit inopia *l. nam is* 6. *supr. de dolo.* Planè etiamsi quadruplum per actionem furti consecutus sit dominus, non eo magis impedietur deductio totius æstimationis furti ex peculio, si post solutam pœnam nihil supersit furi, quòd condicenti domino possit reddere, quia furti actio tota pœnalis est, nec eius quod domino abest, persecutionem vllam continet *l. qui vas* 48. *in princip. l. si pignore* 54. *§. cùm furti infr. de furt. l. si pro fure* 7. *§.* 1. *supr. de condict. furt.* Vt proinde post solutam quoque pœnam non eo minùs verum sit, dicere totum id quod subreptum est domino abesse, sicut è contrario tum quoque cùm seruus furtum fecit sola rei subreptæ æstimatio deducitur ex peculio, non etiam furti pœna *dict. l. sed si damnum* 9. *§. siue autem infr.*

5 ¶ Si ære alieno dominico exhauriatur peculium serui: res tamen in causa peculiari manet. nam si aut seruo donasset debitum dominus, aut nomine serui alius domino intulisset: peculium suppletur, nec est noua concessione domini opus.

Ad §. 5. Si ære alieno.

RAT. DVB. Quemadmodum id quod seruus domino debet, in primis & ante omnia deducendum est ex peculio, vt proximè diximus ex *l. sed si damnum* 9. *§. peculium infr.* quia, vt ibi Vlpianus ait, præueniisse dominus, & cum seruo suo iam egisse creditur (nullum enim priuilegium præponi patri, vel domino potest cùm ex persona filij vel serui de peculio conueniuntur *l. ex facto* 52. *infr.*) vt proinde eatenus peculium minuatur, quatenus domino seruus debet, & quidem ipso iure non minùs quàm si agenti domino seruus iam soluisset, ita fatendum videtur, si toto ære alieno dominico peculium serui exhaustum sit, nullum amplius videri esse peculium, tanquam quod ipso iure extinctum sit, vt eadem ratio sit totius ad totum quæ partis ad partem *vulg. l. quæ de tota* 76. *supr. de rei vindic.* Ergo fieri non potest, vt exinde res peculiares remaneant in causa peculiari. Implicat enim contradictionem, vt peculium ipso iure exhaustum sit, & extinctum, & nihilominus res peculiares in peculiari causa remaneant, cùm nec peculiares dicantur nisi à peculio.

DEC. Multum refert, an dicamus peculium minui vel exhauriri ipso iure, an ipsa in re: quemadmodum & cùm de dote tractamus, quam constat ipso iure minui per impensas necessarias ipso iure, distinctio illa quoque necessaria est, an dotis diminutio fiat ipso iure tantùm, an etiam ipsa in re *l. quod dicitur* 5. *de impens. in reb. dotal.* secundum veram illius loci interpretationem & emendationem quam attulimus *libr.* 1. *coniect. cap.* 2. Peculij enim sicut & dotis vnum corpus est, constans ex distantibus, si fortè plures res in peculium, aut in dotem concessæ sint *l. rerum mixtura* 30. *de vsucap.* & tamen cùm sit nomen generis & vniuersitatis, iuris quoque potestatem pati potest, vt ipso iure minui possit. Minuitur autem peculium omnimodo ipso iure per deductionem, quæ ex peculio ipso iure fit eius, quod domino debetur, id est, siue in rebus & corporibus consistat peculium, siue in pecunia numerata. At non semper minuitur ipsa in re, sed eo tantùm casu, quo peculium consistat in pecunia numerata. Nam non tantùm in peculio pecuniario, sed & in ipsa pecunia ratio admittit diminutionem fieri, non item corporum diminutionem fieri propter pecuniam *dict. l.* 5. *de impens. in reb. dotal. fact. l. si is qui* 56. *§. vltim. de iur. dot.* Ergo si corpora & res, id est, species sint in peculio, non faciet deductio eius quod domino debetur, vt res desinant esse peculiares pro parte, nec proinde vt si totum peculium ære alieno dominico, id est, quod à seruo debetur domino, exhaustum sit, desinant esse peculiares in totum, sicuti nec fundus dotalis desinit per impensas necessarias dotalis esse siue in totum siue pro parte, vt suprà dictis locis scriptum est. Sed faciet ea deductio siue minuat solummodò, siue totum exhauriat peculium, vt quamuis res non desinant esse peculiares: perinde tamen inhibeatur actio creditorum in peculiares illas res, ac si peculiares esse desiissent, donec plenissimè domino satisfactum sit, æstimato in pecunia numerata vt fieri necesse est vniuerso peculio, & per certam summam discreto, vt habet initium huius legis, vt possit apparere, an deducto omni eo quod domino debetur, futurum sit aliquid superfluum ad satis faciendum cæteris creditoribus, an nihil. Quemadmodum & cùm impensa necessaria in dotem facta tanti est, quanti totus fundus est, retineri potest totus fundus, donec impensa soluta sit, sed tamen remanet dotalis ita, vt interim alienari non possit *dict. l. si is qui §. vltim.* nec existimandum est subtilitate iuris magis quàm effectu aliquo niti hanc distinctionem. Habet enim hunc effectum, vt si fortè quod domino debetur à seruo ei solutum sit, siue à seruo ipso, siue ab alio eius nomine, non sit opus concessione noua domini ad constituendum ex integro peculium, sed prima concessio sufficiat, quia res semper peculiares manserunt, sicuti nec noua constitutione dotis opus est, vt fundus dotalis fiat, qui talis semper mansit: quod secus esset, si dos, aut peculium, nihil nisi pecuniam numeratam habuisset: nec enim res quæ peculiaris esse desiisset,

iterum peculiaris fieri posset, sine noua concessione, sicuti nec peculiaris ab initio sine peculij constitutione effici potuisset: neque fundus fieri dotalis absque noua constitutione: quamuis tacita interdum possit sufficere, vt in specie *l. dotem* 30. *infr. de iur. dot.* Ita fit vt ære alieno dominico siue diminutum, siue exhaustum peculium ex postfacto supplerj possit, quandiu res peculiares in eodem statu manent, perinde ac si dominus totum debitum seruo donasset, vt Pomponius hîc scribit.

6 ¶ Non solùm id in peculio vicariorum ponendum est, cuius rei à domino: sed etiam id cuius ab eo, cuius in peculio sint, seorsum rationem habeant.

Ad §. vlt. Non solùm.

RAT. DVB. Peculij vicariorum non alia ratio constituj potest, quàm peculij ordinariorum. Pendet enim vtrumque à domini voluntate, ad cuius dominium sicuti omnes serui pertinent, tam vicarij, quàm ordinarij, sic & eorum peculia. Etsi enim seruum vicarium eum appellamus, qui conserui sui ordinarij quodammodo seruus est, vt apud Martialem, *Esse sat est seruum iam nolo vicarius esse*, fieri tamen nequit, vt seruus ordinarius habeat vicarium eiúsve peculium in suo dominio, aut in sua potestate, cùm non sit ipse suæ potestatis *l. sic euenit* 21. *infr. ad leg. Iuliam de adult.* Atquin peculij ordinarij est, non id cuius seorsum à domino seruus rationem habuerit, sed quod ipse dominus separauerit, vt initio huius legis scriptum est. Ergo nec in vicariorum peculio aliud ponendum est, quàm quod dominus in eo peculio esse voluerit, non etiam id cuius rationem vicarij habeant, seorsum ab eo in cuius peculio ipsi sunt.

DEC. Eo ipso quod dominus seruo suo ordinario peculium constituit, etiam vicario constituisse existimandus est *l. definitio 6. infr.* Nulla ergo separatione noua opus est, quæ à domino fiat peculij ordinarij à peculio vicarij, sed separationem illam à seruis ipsis, & inter ipsos fieri satis est. Est enim vicarius quodammodo seruus ordinarij: & quemadmodum ipse in peculio ordinarij est, ita & ipsius peculium, sed ita tamen vt separatim ratio semper ponenda sit peculiorum serui ordinarij, & vicarij *l. si seruus meus* 17. vbi dicemus *infr.*

5. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

DEpositi nomine pater vel dominus duntaxat de peculio conueniuntur, & si quid dolo malo eorum captus sum[a].

Ad l. Depositi 5.

RAT. DVB. Sacra & religiosa quodammodo res est depositi restitutio, & cuius integri denegata restitutio insignem quandam perfidiam arguit *l.* 1. §. *hæc autem* 4. *l. bona fides* 31. *l. vltim. infr. depos.* Eamque ob causam olim depositi actio priuilegium habebat quibusdam casibus, ante chirographarios nec priuilegiarios creditores *l. si ventri* 24. §. 1. *de reb. author. iudic. possid. aliàs l.* 9. §. 1. *de priuileg. credit.* & habet hodie, vt compensationem nullam admittat *l. penult. Cod. depositi. l. vltim. Cod. de compensat.* Item vt seruus qui depositum accepit, si manumissus sit, & adhuc depositum teneat, in ipsum danda sit depositi actio non in dominum, licèt ex cæteris causis in manumissum actio non detur *l. si apud* 21. §. 1. *infr. depos.* Atqui non redditur depositum, nisi totum reddatur, adeoque incorruptum sicuti nec commodatum nec pignus *l.* 3. §. 1. *supr. commod. l. eleganter* 24. §. *vltim. de pignor. action.* Cùm ergo rem penes filiumfamilias vel seruum depositam cogatur pater aut dominus reddere, & quidem actione depositi, consequens videtur, vt actio depositi contra eos danda sit absolutè, non cum illa adiectione *de peculio duntaxat.*

DEC. Aliud est si conueniatur quis depositi, aut commodati proprio nomine, & ex sua persona, aliud verò si ex persona, & nomine alterius. Priore casu ea obtinent, quæ proximè diximus, posteriore verò non item, quia licèt æquissimum sit depositum totum reddi, multo tamen æquius est, vt pater vel dominus, qui ex persona filiifamilias vel serui conueniuntur actione depositi, non alia de causa quàm quia filiofamilias vel seruo peculium concesserint, non in plus teneantur, quàm in peculio sit, & ita magna æquitas maiore & contraria æquitate eliditur, vt in *l. si seruus* 61. §. *quod verò infr. de furt.* In actione commodati idem iuris est *d. l.* 3. §. *si filiofamilias supr. commod.* Sequitur.

a *Et si quid dolo malo eorum captus sum.* RAT. DVB. Dolus quidem malus venit in actionem depositi, & quidem solus non etiam culpa saltem leuis, nisi ita conuenerit *l.* 1. §. *si conuenit l. quod Nerua* 32. *infr. depos. l.* 5. §. *nunc videndum supr. commod. l. contractus* 23. *de regul. iur.* sed solius depositarij, ergo solius filiifamilias vel serui, qui depositum accepit, non etiam patris aut domini. Non enim quod ex persona filiifamilias vel serui tenentur depositi actione de peculio, facit eos depositarios, vt ex eo constat, quod non in solidum, sed ad finem duntaxat peculij tenentur, vt proximè scripsimus. Ergo etiamsi dolo patris vel domini aliquid in re deposita factum sit in captionem & fraudem depositoris, non ideo teneri debent, vt neque filiusfamilias ipse ex dolo patris. DEC. Actio depositi quæ in patrem vel dominum datur ex contractu & persona filiisamilias vel serui, licèt non detur, nisi de peculio, attamen non minùs depositi actio est, quàm quæ in solidum contra filiumfamilias competit: adiectio enim illa qualitatis *de peculio* naturam & substantiam actionis non mutat, vt sæpius iam diximus. Ergo perinde admittit dolum patris aut domini, qui depositi actione conueniuntur, ac si essent ipsi depositarij. Neque sanè dolum ipsorum impunitum manere æquum esset, qui nulla iuris parte impunitus manere vnquam debet, ne tum quidem cùm ei soli nocet, qui dolum admisit *l. procurator* 11.

curator 11. §. 1. *infr. de dol. mal. except.* multóque esset iniquius, dolum patris à filiofamilias qui solus depositarius est præstari, cùm suus cuique dolus nocere debeat, non alteri, *l. factum* 155. *de regul. iur. l.* 3. *quand. ex fact. tutor.* dolum igitur patris & domini hoc quoque iudicio depositi vindicari necesse est, tametsi cum ipsis contractum non sit *l.* 1. §. *filiumfamilias* 42. *infrà depos.* idémque in commodati actione iuris est *dicta lege tertia* §. *penultimo suprà commod.*

1 ¶ Sed etsi precario res filiofamilias[a] : vel seruo data sit: duntaxat de peculio pater, dominúsve obligantur.

Ad §. 1. Sed etsi precario.

RAT. DVB. Precarium magis ad donationis & liberalitatis quàm ad contractus causam pertinet, *l. interdictum* 14. *infr. de precar.* Atqui actio de peculio non solet dari in patrem vel dominum, nisi ex contractu serui vel filijfamilias *l.* 1. §. *si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiec.* ergo si precario res aliqua filiofamilias, vel seruo data sit, nulla in patrem eo nomine actio danda est, ne quidem de peculio, nec in dominum, præsertim cùm precarium nihil nisi beneficium sit, quod cũ filiofamilias, vel seruo sit, nemo patri aut domino factum esse dixerit: magis enim facti quàm iuris est, quandoquidem nullam iuris obligationem cõtinet, tanquam quod reuocabile sit ad nutum concedentis *l.* 1. & 2. *de precar.* quæ autem sunt facti, non transeunt ad patrem aut dominum *l. qui heredi* 44. *de condic. & demonstr. l. quod dicitur* 130. *de verb. obligat.*

DEC. Precarium licèt non obliget concedẽtem, quominùs illud reuocare ad nutum & pro arbitrio possit *d. l.* 2. *de precar.* obligat tamen accipientem, vt reddat: nec tantùm interdicto in eam rem proposito, sed etiam actione præscriptis verbis quæ ex bona fide oritur *d. l.* 2. *vers. it. aque, iunct. d. l. interdictum eod. tit.* contrahitur enim συμβόλαιον quoties quis alienam rem accipit certa lege *l. iuris gentium* 7. §. 1. *de pact. l. dominus* 8. & *pass. de præscr. verb.* ergo patrem quoque & dominum ex eadem causa, & siue actione siue interdicto teneri æquum est, saltem de peculio, non minùs quàm si filius vel seruus ex vero, meróque contractu obligati essent, magisque dubitari potest, an non potiùs in solidum quàm de peculio duntaxat pater vel dominus conueniendi sint: nam quemadmodum ituari non decipi beneficio eum oportet, qui accepit *l. in commodato* 17. §. *sicut autem in fin. suprà commodat.* ita nec decipi oportet, multóque minùs, eum qui beneficium certa lege dedit, non alioqui daturus *l.* 1. *C. de donat. quæ sub mod. l. vlt. C. de reuoc. donat.* deciperetur autem is qui precarium filiofamilias vel seruo concessit, si solidum nec à filiofamilias nec à seruo consecutus, non haberet obligatum patrem vel dominum, nisi de peculio: nam nec eorum qui liberalitatem acceperunt, sed eorum duntaxat, qui dederunt, priuilegium illud est, vt non suprà quàm facere possint, conueniantur, ne alioqui ex liberalitate sua periclitentur *l. inter eos* 19. §. 1. *l. & exheredatum* 49. *& fej. infr. de re iudic.* sed pro patre vel domino fortior illa ratio facit, quòd non debeat grauior eorum esse condicio, cùm ex persona serui vel filijfamilias conueniuntur, quàm si ex commodato, in quo etiam beneficium vertitur, conuenirentur: cùm imputare sibi possit, & debeat is, qui precarium eiusmodi personis concessit: nihil autem imputare possis patri vel domino qui precarium non accepit, nisi cur filiofamilias vel seruo peculium concesserit: quę tamen ratio non ad plus obligare illum potest, quàm vt actione de peculio duntaxat, & ad finem peculij teneatur.

2 ¶ Si filiusfamilias iusiurandum detulerit, & iuratum sit: de peculio danda est actio. quasi contractum sit. Sed in seruo diuersum est[a].

Ad §. 2. Si filiusfamilias.

RAT. DVB. Qui iusiurandum aduersario defert, facit eum iudicem in sua causa *l. 1. infr. quar. rer. act. nõ det.* atque ita donat ei quodammodo litis victoriam: donandi autem & perdendi potestatem nullam filiusfamilias habet, multóque minùs seruus, nec si liberam habeat peculij administrationem *l. filiusfamilias* 7. *infr. de donat. l. contra* 30. §. *vlt. supr. de pact.* non est igitur ferendum, vt ex iurisiurandi delatione per filiumfamilias facta, pater de peculio tenetur, non magis quàm dominus ex delatione serui.

DEC. Iusiurandum habet vim stipulationis, nouationis, trãsactionis, & rei iudicatæ *l.* 1. & 2. *l. qui iurasse* 26. §. *vlt. l. tutor* 35. §. 1. *supr. de iureiur.* atqui ex omnibus istis causis pater de peculio tenetur, vt dictum est in præcedentibus, ergo & ex iureiurando per filiumfamilias delato si ex eo iuratum sit.

a *Sed in seruo diuersum est.* RAT. DVB. Etiam dominus ex contractib. serui tenetur de peculio, perinde ac pater ex contractibus filijfamilias *l.* 1. §. *verba autem & seqq. & pass. hoc tit.* atqui ex delatione iurisiurãdi facta per filiumfamilias tenetur de peculio pater eo colore, quasi cum filio contractũ sit, ergo & in seruo idem probandum est quod in filio, & in domino quod in patre.

DEC. Iusiurandum habet quidem vim contractus, sed qui in iudicio factus sit, quoniam habet etiam instar non solùm iudicati, sed etiam iudicij *d. l. qui iurasse* §. *vlt. supr. de iureiur.* Seruus autem sicut in iudicio stare nullomodo potest, ita neque omnino quicquam facere quod iudicij instar habeat, adeò vt neque possit compromittere, ne quidem ex causa peculiari *l.* 3. §. *si seruus supr. hoc titu.* meritò igitur placuit diuersum ius hac parte constitui in seruo, quàm in filio, tametsi non defuerint ex antiquis prudentibus, id est, ex Proculianis, vt Cuiacius interpretatur *lib.* 8. *Obseruat. cap.* 11. qui in vtroque idem iuris constituendum putauerint, vt Paulus refert in *l. quidam* 22. vbi scripsimus *supr. de iureiur.*

3 ¶ Peculium dictum est, quasi pusilla pecunia, siue patrimonium pusillum.

Ad §.3.Peculium.

Etymologia est peculij, vt dictum sit peculium quasi pusilla pecunia, vel pusillũ patrimoniũ scilicet filijfamilias vel serui: nec.n. paterfamilias quisquam habere peculium potest, *l.vlt.§.vlt.C.de inoffic.testam. l.certum est* 13.*C.de famil.ercisc.* RAT. DVB. Non potest filiusfamilias proprium quicquam habere à patre, nec si pater donet, *l. donationes* 31. §. *pater infr. de donat.* quia inter patrem & filiumfamilias consistere donatio non potest *l.* 2.*C.de inoff.donat. l. sine emancipatis* 17.*C.de donat.* obstante scilicet iure patriæ potestatis *l.Imperator* 50.*ad SC. Trebell.* adeò vt nec peculij castrensis capax fieri potuerit filiusfamilias ex constitutionibus, quin veluti paterfamilias in eo constitueretur *l.*2.*supr.tit. prox.* Seruus autem cùm sit omnino incapax acquisitionis, ita vt etiam inuito domino acquirat pene ex omnibus causis, id est, extra causam hereditatis *l.etiam* 32.*de acquir.rer. domin. l. seruus vetante* 62.*de verb. oblig.iunct. l. qui in aliena* 6.*de acquir. hered.* patrimonij alicuius habendi quantumlibet pusilli omnino incapax est, etiam volente domino quandiu seruus manet: non ergo dici potest peculium esse quasi pusillam pecuniam, aut quod effectu idem est pusillum patrimonium siue filijfamilias, siue serui. Pecuniam enim pro patrimonio dixit lex duodecim tabularum in illis verbis, *Paterfamilias vti super pecunia sua legassit ita ius esto, l.verbis legis* 120.*de verb.significs.*

DEC. Non potest equidem filiusfamilias aut seruus habere verè ac propriè patrimonium, ne quidem sub nomine peculij, & cùm eo nomine abutimur, vt in hoc §. *& in l.hinc quæritur* 19. §. 1.*l. quoties* 47.§.*vlt.infr.l.peculium & ex eo* 39.*infr.* significamus, tale quid quod illi habeant conniuentibus, vt ita dicam, patris vel domini oculis, *l.*4.§.1.*infr. de manumiss.* quia seruile peculium solius domini verè est, non etiam serui: filij verò familias peculium magis est patris quàm filij *l.*3.§.*sed vtrum vers.nec eo mouemur l.patri* 27.*in princip.supr.de minor.* Habet enim paullo plus iuris hac in re filiusfamilias quàm seruus, quia fuit capax acquisitionis, cùm pater nolebat sibi per filium acquiri, & ex aliis quibusdam causis etiam extra castrense, vel quasi castrense peculium, vt sæpiùs docuimus, & probauimus ex *l.*4.§.*sed & filiusfamilias supr.de edend.l.nec is* 13.§.*vlt.l.cùm heres* 52.*infr. de acquir.hered.l.cogi* 16.§.*si pater filio, d.l. Imperator* 50.*ad Senatusconsultum Trebellian. l.*1. *Codice qui admit.ad bonorum possess.* dum ne ex contractu aliquo paterno, vt dixi ex *dict.l.*2.*Codic.de inoff.donat.l.sine emancipatis* 17.*Codice de donat.* Fuit autem ex summa parentum & dominorum vtilitate inductus vsus peculiorum, nõ solùm vt per filios familias, vel seruos locupletiores fierent, sed etiam vt haberent filiorum ingenia, & seruorum alioqui proniora ad libidinem & nequitiam quo se exercerent, ociũque pericula deuitarẽt. Cæterùm manere peculium filijfamilias & serui in patrimonio ac domino patris vel domini, ex eo apparet quod in patris & domini potestate est, peculium illud quandocunque adimere, aut in totum aut pro parte dum ne dolo malo, & in fraudem eorum qui cum filiofamilias, vel seruo contraxerunt *l. prox.in princip.sup.l.peculium nascitur* 40.*infr.l.*1.*tit.prox.* Deniq; non possunt filijfamilias vel serui proprium vllum habere patrimonium, cùm sint ipsi in alterius potestate *l.sic euenit* 21.*infr.ad leg.Iul.de adult.* ideóque dicitur peculium quasi patrimonium hîc & in *dict. l.* 47.§.*vltim.infr.* & velut patrimonium in *d.l.*39. Etsi verò peculium dictum est, quasi pusillum patrimonium, nihil tamen vetat, etiam magnam esse quantitatem in peculio, siue actum sit per bonam filijfamilias aut serui administrationem, & parsimoniam, siue per donationes, quas à quolibet sibi fieri promeruerit, vt in *d.l.peculium & ex eo* 39.*infr.* siue aucta patris aut domini in filiumfamilias, aut seruum voluntate, sed origine peculiorum inspecta, dubitandum non est, quin à pusillæ pecuniæ concessione cœperint, quia nec prudentis esset patrisfamilias, egregiam pecuniæ quantitatem eius administrationi committere, cuius prudentiam in rebus administrãdis nondum satis compertam habuisset: aliter verò peculij appellatio olim accepta est apud rusticos illos quos Celsus refert in *l. si chorus* 79. §. 1.*de legat.* 3. audisse se dicentes, pecuniam sine peculio fragilem esse, peculium appellantes id, quod præsidij causa seponeretur.

4 ¶ Peculium autem Tubero quidem sic definit, (vt Celsus libro sexto Digeorum refert) quod seruus, domini permissu, separatum à rationibus dominicis habet, deducto inde, si quid domino debetur.

Ad §.vlt.Peculium autem.

RAT. DVB. Definitio hæc peculij à Tuberone tradita non conuenit peculio filijfamilias, sed seruili tantùm, vt ex eo appareat quod & de seruo & de domino, déque rationibus dominicis loquitur, quorum omnium nihil est, quod de peculio filijfamilias dici possit; & tamen filiusfamilias tam verè peculium habet, quàm seruus, nec ad filiosfamilias, & patres minùs, quàm ad seruos & dominos totus hic tractatus pertinet *l.*1.§. *verba autem & §.potestatis sup.*

DEC. Habent quidem etiam filijfamilias sua peculia, sicut & serui, sed ratiùs & cum hac differentia quòd habent, præterea ius sui heredis, cuius potestate sit, vt totius patrimonij paterni sint quodammodo heredes ac domini iam viuo adhuc patre *l. in suis* 11.*de liber.& post.l.*1.§.*largius infr.de succes. edict. l. vlt. de bon. damnat.* vt proinde non possit tanta fieri patrimoniorum separatio in peculio filijfamilias, quanta in peculio serui: quamquam & separationem aliquam in eo peculio æquè fieri necesse est, vt discerni possit, quid & quantum sit in peculio, quod nesciri alioquin posset. Itaque potest hæc definitio aptari etiam peculio filijfamilias, vt sit id quod filius patris permissu separatum habet, non tam à rationibus paternis [nec enim tam facilè parentes bona sua administrabant per liberos, quàm domini per seruos, metu fortasse discordiarum, quas siue bonæ siue malæ administrationis materia excitare solet, ac ne seuerius ob eam causam exercere patriam potestatem in liberos cogerentur] quàm à toto patris reliquo patrimonio, deducto inde si quid patri debeatur, *l.sed si damnum* 9.§.*præterea ver.nam vt elegãter infr.* in vtroque tamen peculio intellige concessionem & constitutionem, factam esse reuera & traditione, non nudis verbis aut nuda voluntate *l.*4. §. 1.*supr.l.non sanè tam* 8.*infr.* Cætera quæ ad hanc definitionem pertinent, iam explicata sunt ad initium legis proximè præcedentis & ad §.*vlt.l.prox.supr.* iunge *l.si seruus meus* 17.*infr.*

6. CELSVS libro 6. Digestorum.

DEfinitio peculii, quam Tubero exposuit, vt Labeo ait, ad vicariorum peculia non pertinet, quod falsum est. nam eo ipso, quòd dominus seruo peculium constituit, etiam vicario constituisse existimandus est.

Ad l. Definitio 6.

RAT. DVB. In definitione illa peculij quam Tubero tradidit, nulla vicariorum mentio fit, nulla etiam seruorum ordinariorum, quorum permissu vicarij habeant seorsim & separatim sua peculia: ergo benè Labeo dicebat definitionem illam peculij à Tuberone traditam ad peculia vicariorum non pertinere, in eóque mancam esse.

DEC. Eo ipso quod dominus seruo suo ordinario peculiũ constituit, etiam vicariis eius constituisse credendus est, nec proinde alia separatione & concessione opus est: bona igitur & sufficiens est definitio Tuberonis, & ad peculia quoque vicariorum pertinens: præsertim cùm sicuti vicarius est, quodammodo seruus ordinarij, ita & ordinarius quodammodo vicarij sui dominus videri potest, qui permittere ideo potest vicario, quid & quantum velit eum seorsim habere ex peculio quod vtriusque dominus seruo ordinario pro se fuitque vicariis cõstituit: iunge quæ scripsimus ad §. *vltimum l.* 4. *supr.à.*

7. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

QVam Tuberonis sententiam & ipse Celsus probat.

Ad l. Quam Tuberonis 7.

Coniungendum est initium huius legis cum fine *l.*5.*supr.* nam cùm Vlpianus nosset definitionem peculij à Tuberone traditam ex Celso retulisset, superat, vt eam definitionem quam Labeo impugnauerat, etiam Celso placuisse diceret. Multum namque refert in vnoquoque tractatu, vt eius rei de qua quæritur certa sit & indubitatè vera definitio, ex quà tanquam ex certissimo & potissimo principio cætera omnia ad illum tractatum pertinentia decidenda sunt. Illa autem Celsi sententia & adprobatio contra Labeonis reprehensionem, interposita est ex eodem Celso in *l.prox. præced.* nec frustrà cùm ex Vlpiani verbis nesciri posset in quo, aut à quo reprehensa esset Tuberonis definitio.

1 ¶ Et adiicit, pupillum vel furiosum constituere quidem peculium seruo non posse. verùm ante constitutum (id est ante furorem, vel à patre pupilli) non adimetur ex his causis: quæ sententia vera est. Et congruit cum eo, quòd Marcellus[a] apud Iulianum notans adiicit, posse fieri, vt ex dominis seruus peculium habeat apud alterum, apud alterum non, vtputa si alter ex dominis furiosus sit, vel pupillus: si, vt quidam (inquit) putant, peculium seruus habere non potest, nisi concedente domino. ego autem puto, non esse opus concedi peculium à domino seruum habere: sed non adimi, vt habeat, alia causa est peculij liberæ administrationis: nam hæc specialiter concedenda est.

Ad §.1.Et adjicit.

RAT. DVB. Neque filiusfamilias, neque seruus peculium habere potest, nisi consentiente adeóque concedente domino vel patre, vt sequitur in hoc §. nec malè videtur dici posse de peculio, quod de vsufructu eleganter Celsus dicebat in *l.*1. §. *interdum supr.de vsufr.adcresc.* vsum fructum quotidie constitui, cùm in singula momenta liberum sit patri vel domino peculium aut minuere, aut etiam totum adimere: nam & inde fieri videtur, vt quod ex postfacto deberi patri vel domino incipit, deducendum sit ex peculio, quòd non sit verisimile patrem vel dominum concedere filio vel seruo in peculium habere id, quod sibi debeatur, quomodo Vlpianus noster ratiocinatur in *l.sed si damnum* 9.*aliàs l.peculium* §.*præterea infr.* atqui nec pupillus, nec furiosus concedere potest peculium, imò neque consentire seruo peculium iam habenti; cùm pupillus iudicio careat, furiosus verò etiam mente ac sensu ita vt nec sentire videatur *l.si tibi* 8.§.*vnius de opt.legat.l.*2.§.1.*supr.de procurat.l.in eo* 110.§.*pupillus de regul. iur.* ergo dicendum est, non solùm pupillum vel furiosum constituere seruo peculium non posse, quod nec eorum tutori vel curatori permittitur, *l.*3.§. *Pedius* vbi dixi *supra.* Sed & si quod constitutum sit à furioso ante furorem, aut etiam à patre pupilli, pro adempto haberi, id debere per superuenientem furorem aut noui domini pupillaritatem, quasi cessante voluntate quæ non potest videri durare, cùm nulla sit.

DEC. Aliud est concedi & constitui nunc primùm peculium, aliud verò concessum & constitutum non adimi, peculium concedi quidem & constitui sine expressa voluntate non potest. Sed vt non adimatur, quod simplex abnutiuum est, vt Paulus loquitur in *l.inter stipulantem* 83. *in principio de verborum obligat.* nulla voluntate opus est: imo verò ad adimendum voluntas adimentis, non minùs necessaria est, quàm ad concedendum voluntas concedentis. Proinde fatendum est, non magis posse pupillum vel furiosum adimere peculium, quod iam ritè concessum est, quàm quod nunquam concessum fuit, nunc primùm concedere. Porrò peculium quod iam concessum nec ademptum est, necesse est concessum manere, in eámque rem adiumento magis est, quàm impedimento superueniens furor vel noui domini pupillaritas, sic dicimus ex superuenienti furore, non dissolui matrimonium, quod anteà ritè contractum fuit: quamuis matrimonium inter inuitos sicuti non contrahitur, ita neque retinetur *l.patre furioso* 8. *supr. de his qui sui vel alien.iur.sunt.iunct. l.si patre cogente* 22. *derit. nupt. l. heredibus* 77.§. 1. *ad Senatusconsultum Trebellian.* Itémque eum qui cum pupillo non contraxerit, expectare pupilli pubertatem *l.*3.§.1.*infr.quibus ex caus. in possess. eat.* Et hoc est quod vulgari nostrorum iactatur brocardico: multa facta tenere, quæ fieri tamen prohibentur: aliud ergo est dare, aliud non adimere: sicut & aliud, non dare, aliud adimere.

a *Et congruit cum eo quod Marcellus.* Ego verò vbi congruentia ista sit, non magis video, quàm in *l.*3.§. *cui congruit suprà hoc titul.* Proximè namque Vlpianus eum casum tractauit, quo seruus furiosi peculium habuerit constitutum à domino suo ante furorem, itémque seruus pupilli constitutum à patre: nunc verò ex Marcelli notis ad Iulianum proponit eum casum quo vnus idémque seruus duos habens dominos, pupillum vnum vel furiosum, alterum verò suæ ætatis & sanæ mentis vnum habeat peculium: quo casu euenire, ait Marcellus, vt seruus hic apud vnum ex dominis habeat peculium, non etiam apud alterum. Quod tamen si Marcellus intellexit de peculio quod concessum fuerit ab vtroque domino, ante furorem alterutrius, vel à patre pupilli aut furiosi, non solùm non congruit, sed etiam ex diametro repugnat superiori sententiæ, quæ habet non eo minùs durare peculium, quod nec ademptum sit, nec adimi à furioso aut pupillo possit, neque concessione aliqua opus esse, cùm sufficiat ademptum non fuisse: si verò Marcellus intellexit de peculio, quod pupillus ipse vel furiosus iam furore percitus constituerit, non solùm diuersus erit casus à superiore, sed omnino contrarius, nec proinde illi congruens; & in quo præterea falsum erit, quod Vlpianus respondet in *vers. ego autem puto*, non esse opus concedi peculium à domino seruum habere, sed non adimi, vt habeat: nec enim nisi absurdè possis tractare de peculio non adempto, aut non adimendo, quod nunquam concessum fuerit, sicut è contrario frustrà dicas & ridiculè, non esse opus concedi à domino peculium, quod iam concessum sit, nisi eam propositionem restringas ad nouam & secundam concessionem, de qua tamen nihil hîc Marcellus, nihil Vlpianus, sed cùm verba illa quæ de non ademptione peculij loquuntur, cogant nos fateri, sequendam esse priorem interpretationem, illud etiam fatendum est, calumniosam videri adnotationem Vlpiani ad Marcellum siue sic intelligas, vt Marcellus eorum opinionem adprobauerit quos putasse refert peculium habere non posse seruum, nisi concedente domino, cùm istorum sententiam referat, duntaxat non etiam probet, imò improbet potiùs formula illa loquendi, *si vt quid.imputatur*, ac in *l.quidam* 22. *supr. de interdict. l. Papinianus* 23. *de donat.inter virum & vxorem, l.locata* 41. *supr. de reb.credit.* siue sic intelligas, vt non tam Marcelli quàm istorum opinionem Vlpianus improbet, cùm nec illos credibile sit, de eo casu sensisse, quo concessio peculij aliqua præcesserit, sed quo nulla; nec potest quicquam verius dici, quàm q propositione ista cõtinetur, seruum habere peculium non posse, nisi domino concedente. Id enim est, quod diximus ad *l.* 4. *in princip. supr.* permissionem & concessionem domini expressam & specialem requiri ad constituendum nunc primùm peculium. Quis enim vnquam dixit noua & secunda concessione opus esse, si ademptio nulla intercesserit? vnde facilè moueor, vt in hac quoque adiectione non minùs quàm in *d.*§. *cui congruit*, Triboniani manum agnoscere mihi videar, præsertim ob illa verba satis inuoluta & contra Vlpiani morem, *ego autem puto non esse opus concedi peculium à domino seruum habere, sed non adimi vt habeat*, præter id quod falsa propositio est, si absolutè intelligatur nulla priore concessione supposita: neque enim sola non ademptio potest sufficere ad primam constitutionem peculij: sicuti nec potest peculium non adimi, quod nunquam concessum fuit, vt diximus. Mouet etiam me non parum quod sequitur, *alia causa est peculij liberæ administrationis: nam hæc specialiter concedenda est.* Quasi verò non sufficiat liberam peculij administrationem concessam esse à patre pupilli aut à furioso ante furorem, sicuti sufficit concessum fuisse peculium; cùm enim tandiu durare concessionem liberæ administrationis necesse sit, quamdiu expressim reuocata non est, extrà quàm si seruus sit fugitiuus vel subreptus, vel de quo nesciat dominus, an viuus ille an mortuus sit *l.libera* 48. *infrà*, non possit autem reuocari à furioso neque à pupillo, consequens est, vt & sufficiat eam non adimi, atque ita vt hac parte nulla differentia sit inter concessionem peculij simplicem, & concessionem liberæ administrationis. Fateor ex sola peculij concessione, non posse inferri ad concessionem liberæ administrationis, sed dico vbi semel concessa est, non magis ademptam eam videri per furorem superuenientem, aut noui domini pupillaritatem, quam peculij simplicem concessionem: vbi verò nunquam concessa fuit libera administratio, nec aliud iuris esse, quàm si peculium nunquam concessum fuerit, cùm eo casu speciali quoque, vt diximus, peculij concessione opus sit. Potest sanè curator furiosi liberam peculij administrationem & filiofamilias & seruo concedere, & denegare *l. curator* 24. *infr.* Imò & peculium in totum adimere, si furiosi vtilitas id exigat, corruptis fortasse serui moribus quem curator certè pati non debeat, grassari impunè in peculio furiosi: quamuis peculium adimere longè

longè plus sit, quàm peculij liberam administrationem vel concedere vel denegare. Planè rebus omnibus in eodem statu manentibus, non putarem permittendum curatori furiosi, vt filiofamilias vel seruo peculium sine causa adimeret ei, cui furiosus ante furorem concessisset. Idémq; in adeptione liberæ administrationis iuris esse *argu. l. cùm quis* 38. *in princ. de solut. l. de ætate* 11.§. *ex causa supr. de interrog. in iur. fact.* atque ita meo quidem iudicio ex iuris ratione omnino sentiendum est.

2 ¶ Scire autem non vtique singulas res debet, sed παχυμερέστερον *id est, pinguiùs*, & in hanc sententiam Pomponius inclinat.

Ad §. 2. *Scire autem.*

RAT. DVB. Specialis voluntas vix potest esse sine speciali scientia: nec enim fertur voluntas in incognitum, atqui speciali voluntate patris, vel domini opus est, ad constituendum peculium & efficiendas res peculiares, vt proximè diximus: scire igitur specialiter dominus & pater debet res omnes quæ sunt in peculio. Et quamuis non sit onerandus, vt in singula momenta inquirat, quid sit peculij *l. peregrè* 44.§. 1. *de acquir. poss.* ab initio tamen ea inuestigario & perquisitio exactissima videtur esse necessaria ad certam verámque peculij constitutionem.

DEC. Scientia quidem exacta requiritur ab initio in constitutione peculij, sed quam moraiem esse sufficiat, & probabilem, nec necesse sit esse physicam, & tam præcisam. Solent enim prudentes nostri tùm quoque cùm quid certò ac præcisè statuunt omnia sumere παχυμερέστερον, id est pinguiùs, & latiùs, quod aliàs dicere solent ἐν πλάτει, vt in *l.*3. *supr. de condict. tritici, l.si arbiter* 28. *infr. de probat. l. ratum* 13. *de solut. l. quo enim* 12.§. *Iuli. anus infr. rat. rem haber.* id est, cum aliquo temperamento, vt Paulus explicat in *l. quod dicimus* 105. *de solut.* alioqui facilè ius traheretur ad iniuriam, & ea quæ certissimè & rectissimè constituta sunt, hoc prætextu subuerterentur, vt ex prædictis locis cõstat, sanè peculium semel concessum, ex postfacto augeri etiam ignorante domino nihil vetat. *d. l. peregrè* §. 1. *& l. non solum* 49. *in principio infrà.*

3 ¶ Pupillum autem, tam filium, quàm seruum, peculium habere posse, Pedius libro quintodecimo scribit: cùm in hoc (inquit) totum ex domini constitutione pendeat. Ergo et si furere cœperit seruus[a], vel filius retinebunt peculium.

Ad §. 3. *Pupillum.*

RAT. DVB. Peculium non datur filiofamilias à patre, nec seruo à domino, nisi vt ex patris & domini vtilitate bene administretur, fiátque pater aut dominus per eam administrationem locupletior, atqui pupillaris ætas non est capax bonæ administrationis, cùm ignoret etiam illa quæ videt *l.*1. C. *de falsmonet. l. pupillus* 9. *de acquir. hered.* nec valde distet pupillus à furioso *l. Fulcinius* 7.§. *planè interdum infr. quib. ex caus. in poss. eat.* Non ergo ferendum est, vt filiusfamilias vel seruus pupillus peculium habeat.

DEC. Constitutio peculij tota pendet ex constituentis volũtate, proinde siue pater filio impuberi, siue dominus seruo pupillo peculium concesserit, non eò minùs valet constitutio, cùm imputare sibi debeat pater vel dominus, cur pupillo peculium concesserit, sicut & imputamus ei qui pupillum alicui negotiationi præposuerit *l. sed etsi quis* 7.§. *vlt. & l. seq. supr. de instit. act. l.*3.§. *vlt. supr. de minor.*

a *Ergo etsi furere cœperit.* RAT. DVB. Non videtur bona hæc consecutio, vt quod iuris est in pupillo ante furorem, idem esse debeat postquàm furor superuenit. Nec enim certũ est, nec sperari probabiliter potest, ætatem allaturam esse resipiscentiam furioso, quemadmodum certum est allaturam esse iudicium pupillo: vnde fieri posse docuimus sæpiùs, vt iudicium quod pupillo deest, suppleatur per tutorem, non etiam quod furioso deest, suppleatur per curatorem, & vt nihil possit furiosus gerere, ne quidem author curatore, pupillus verò possit omnia ferè cum tutoris authoritate *l. in negotiis* 5. *de regu. iur.* neque verò quisquam probabiliter dixerit liberam peculij administrationem permanere in furioso, magis quàm in fugitiuo seruo, aut in subrepto, aut in eo, de quo nesciatur, an viuus vel mortuus sit: subintelligenda enim est in conuentione & concessione qualibet tacita hæc condicio, si persona in eadem causa, eodémque statu maneat *l. cùm quis* 38. *in princip. infr. de solut.* neque rursus verè quis dixerit, posse concedi peculium ei qui iam furiosus sit, cùm nihil ipse possit gerere, ne quidem author curatore, vt modò diximus ex *d. l.* 5. *de reg. iur.* nec igitur permittendum est, vt pupillus qui in furorem incidit, retineat peculium, quod ipsi ante furorem concessum fuerat.

DEC. Cùm pupillus adeóque minor annis viginti quinque in furorem incidit, vicium illud ætatis non animi esse intelligitur, ideóque si liber homo sit qui patrem non habeat, tutor ei dandus est, tanquã pupillo, non curator tanquam furioso *l.*3.§. 1. *infr. de tutel.* nihil ergo superueniens furor mutare potest in pupillo, cui pater aut dominus peculium concesserit, maximè cùm fit in eius, iqui concessit, potestate non solùm liberam peculij administrationem filio vel seruo adimere, si velit, sed totum etiam peculiũ *l.*4. *in princip. supr.* Imputet ergo sibi cur non ademerit, cùm posset, non quasi ei qui iam furiosus est, peculium concedi possit, sed quia multa facta tenent, quæ fieri prohibentur, vt diximus ad §. 1. *huius legis.* Sanè vt libera peculij administratio tacitè acipso iure reuocata intelligatur, facilius est, quàm vt sola peculij concessio *dict. l. libera*, tanquam quæ sit maioris momenti & periculosiùs retineatur, putà ex causa furoris superuenientis in persona illius, qui peculium habeat cum libera administratione, sed in furioso maiore viginti quinque annis id obtinet, non in pupillo vel adulto *d. l.*3.§. 1. *infr. de tutel.*

4 ¶ In peculio autem res esse possunt omnes, & mobiles, & soli. vicarios quoque in peculium potest habere: & vicariorum peculium [a] hoc amplius & nomina debitorum. [b]

Ad §. 4. In peculio.

RAT. DVB. Facilius amittitur possessio rerum mobilium quàm rerum soli, vt Papinianus tractat in *l. si rem mobilem 47. infr. de acquir. poss.* Difficiliùs ergo inducendum fuit, vt ex rebus mobilibus peculium constitueretur, ne tam facile foret filiisfamilias aut seruis deteriorem facere parentum aut dominorum condicionem. Inductus enim est vsus peculiorum, vt parentibus & dominis prospiceretur, non vt nocereturvt diximus ad *l. 1. supr.*

DEC. Commodior ad commercium est, & ad lucrum quotidianum negotiatio rerum mobilium quàm immobilium, & ad exercendum negotiatoris ingenium, quòd earum rerum precia pro locorum & temporum varietate alia & alia sint *l. 3. de eo quod cert. loc. l. precia 63. ad leg. Falcid. l. si seruus 31. sup. ad leg. Aquil.* quod in rebus immobilibus quæ locum nunquam mutãt, non ita est. Nihil ergo prohibet, etiam in rebus mobilibus peculium constitui. Et quamuis ex euentu damnum aliquod ea res adferret patri vel domino imputare sibi deberet, qui tale peculium filiofamilias aut seruo concessisset, cùm totum hoc pendeat ex solius concedentis voluntate, vt diximus ad §. *præced.*

a *Et vicariorum peculium.* RAT. DVB. Vicarij peculium quasi proprium ipsius patrimonium est, non minùs quàm peculium serui ordinarij. Et in peculio vicarij illud tantùm ponendum est, quod is habeat seorsum à peculio serui ordinarij *l. 4. §. vltim. supr.* non ergo computari potest in peculio serui ordinarij peculium vicarij: alioqui dabitur progressus in infinitum, si admittamus posse peculium esse in peculio.

DEC. Eodem modo se habet seruus ordinarius ad suum vicarium, quomodo verus dominus erga seruum ordinarium: nam ordinarius quodammodo dominus est vicarij, & vicarius quodammodo seruus ordinarij: ergo etiam in peculio ordinarij computandum est peculium vicarij, nec verendum est, vt progressus fiat in infinitum, cùm nec vicariorum vicarij dari possint in infinitum. Denique sicut vicarij ipsi sunt in peculio seruorum, ita & eorum peculia *l. 17. infr.*

b *Hoc amplius & nomina debitorum.* RAT. DVB. Res mobiles & immobiles sunt termini contradictorij, inter quos nihil medium & tertium esse potest, *l. si inter me 15. infr. de except. rei iudic.* Non ergo possunt nomina debitorum constituere tertiam partem bonorum à mobilibus & immobilib. bonis differentem, & qui post res mobiles & immobiles adiicit nomina debitorum, nihil ampliùs adiicit, eáque fuit iampridem Bartoli nostri sententia, à plerisque non modò doctoribus, sed etiam populis adprobata, vt iura quoque & actiones computari debeant in numero bonorum mobilium aut immobilium, prout competunt ad rem aliquam vel mobilem vel immobilem: sic enim ille ad *l. si sic legatum 75. §. vlt. de leg. 1.* ita vt qui bona sua omnia tam mobilia quàm immobilia, vel donauit, vel vendidit, vel obligauit, vel in dotem dedit, nulla iurium & actionum facta mentione de iuribus quoque & actionibus contraxisse, ac disposuisse existimetur.

DEC. Res omnes siue mobiles siue immobiles sunt corporales, cùm habeant talem denominationem à loco, qui non conuenit, nisi rebus corporalibus: ideò enim dicuntur mobiles, quòd à loco vbi sunt moueri facilè possint, siue à seipsis, quæ specialiori nomine dicuntur, se mouentes, de quibus in *l. mouentium 93. de verb. signific.* siue ab alio quæ retento generis nomine mobiles appellantur. Immobiles verò ideò dicuntur, quòd à loco in quo sunt, moueri nunquam possint, neque à seipsis, neque ab alio: at iura & actiones sunt de numero rerum incorporalium, quia nec vllo loco contineri possunt neque definitiuè, neque circumscriptiuè *tit. de reb. corpor. & incorp.* apud Iustin. *l. 1. §. quadam supr. de rer. diuis.* vnde est, quod legato rerum omnium quæ alicubi sunt nomina debitorum non continentur *l. Caius Seius 86. de leg. 2. l. quæsitum 78. §. 1. de leg. 3.* differunt ergo toto genere à bonis mobilibus & immobilibus, & constituunt necessariò tertiam speciem bonorum ab aliis bonis separatam. Quod hic locus probat omnium optimè. Eóque passim iure vtimur, maximè verò in Senatu nostro Sabaudiæ, nisi cùm extat cõsuetudo aliqua in contrarium. Qualis esse dicitur apud Geneuates, & Bernenses: itaque errãt quotidie imperitiores plerique Notariorum, qui vt bona omnia in stipulatione comprehendant solent adiicere *tam mobilia quàm immobilia*, nec obseruant ea adiectione excludi iura & actiones, quæ alioquin nuda & indistincta bonorum appellatione comprehẽdi simpliciùs & commodiùs potuissent *l. bonorum 49. de verb. signif.* Planè si quando nos cogat necessitas, iura quoque & actiones bonis mobilibus aut immobilibus adnumerare, supradicta Bartoli distinctio sequenda erit, vt latiùs à nobis demonstratum est in Codice nostro Fabriano.

5 ¶ Sed & si quid furti actione seruo deberetur, vel alia actione: in peculium computabitur. hæreditas quoque & legatum, vt Labeo ait.

Ad §. 5. Sed & si quid furti actione.

RAT. DVB. Neque furti actio, neque alia vlla exerceri à seruo potest, cùm in iudicio agere non possit, nec magis conuenire quàm conueniri *l. seruus 6. C. de iudic.* nec rursus etiamsi sit seruus heres institutus, aut legatum meruerit hereditas tamen aut legatum ad eum pertinere potest, sed ad dominum, cui per seruum ita acquiritur, vt ne momento quidẽ temporis consistat acquisitio in persona serui *l. placet 79. de acquir. hered.* non igitur fieri potest, vt quod siue furti, siue alia actione seruo debetur, in peculio eius sit, multóque minùs hereditas in qua institutus sit, aut legatum, quod ei datum fuerit: nam neque istorum capaces sunt serui, nisi ex persona domini *l. non minùs 31. de hered. instit.*

DEC.

DEC. Cùm seruo furtum factum est, actio quidem competit domino non seruo, sed tamen non eo minùs verum est, deberi seruo naturaliter, quod per eam actionem debetur domino ciuiliter: non enim debetur domino, nisi ex persona serui. Cur non ergo computabitur in peculio serui, in quo erat ante furtum? nam nec minui solet cuiusquàm liberi hominis patrimonium, ob furtum quoties furti reposcendi facultas adest, proposita contra furem actione, quia furtum nec acquirendi dominij modus est, nec amittendi: quod autem in liberi hominis patrimonio seruaretur, idem & in serui peculio seruandum est *l. quoties 47. §. vltimo infrà.* Idem & in hereditate & in legato probandum est, si seruus officio suo aliquo promeruerit, aut hereditatem aut legatum, aut etiam donationem *l. peculium & ex eo 39. infrà*, etsi enim hereditatis & legati & donationis commodum acquiritur per seruum domino, non solùm ignoranti, sed etiam inuito extra causam hereditatis in qua præcedere iussum & voluntatem domini oportet *l. etiam 32. de acquirend. rerum domin. iunct. l. qui in aliena 6. de acquirend. hered.* ipsa tamen institutio & legati datio, & donatio in personam serui collata est, quem verum est, & institutum heredem fuisse, & legatum aut donationem meruisse: sunt enim ista omnia meri facti, quorum seruus ita capax est, vt nec per eum transeant in dominum *l. qui heredi 45. de condict. & demonstr.* sed hoc ita accipiendum est, si non ipsius domini contemplatione seruus heres institutus sit, aut legatum vel donationem acceperit, non aliquo suo officio promeruerit: tunc enim non potest hereditas, neque legatum, neque donatio, esse in peculio serui, nisi ex noua & speciali domini concessione *d. l. peculium 39. infr. iunct. l. si serui vsusfructus 21. & sequent. supr. de vsufru.* sed & quod dicimus eo casu quo seruus hereditatem, vel legatum, vel donationem officio aliquo suo promeruerit, esse omnia ista in peculio serui, accipiendum est, haud dubiè sub perpetua illa exceptione, nisi fortè dominus hoc proposito fiat, vt nollet fieri ista peculij, quomodo scriptum est in §. *prox. seq.* semper enim meminisse oportet eius quod scripsimus ad §. *pupillum supr.* pendere hæc omnia ex peculij constitutione & ex constituentis domini voluntate: eædémque distinctiones etiam in filiofamilias adhibendæ sunt.

6 ¶ Sed & id, quod dominus sibi debet, in peculium habebit: si fortè in domini rationem impendit, & dominus ei debitor manere voluit: aut si debitorem eius dominus conuenit, quare si fortè [a] ex serui emptione, euictionis nomine, duplum dominus exegit: in peculium serui erit conuersum. nisi fortè dominus eo proposito fuit, vt nollet hoc esse in peculium serui.

Ad §. 6. Sed & id, quod dominus.

RAT. DVB. Cùm seruus aliquid ex peculio suo in rem domini sui impendit fecit id quod debuit, nec aliquid ex suo impendit, sed ex re ipsius domini cuius & totum peculium fuit: absurdum igitur est, vt dominus ex hac causa debitor serui sui constituatur, ac proinde vt id quoque quod ex peculio impensum est à seruo in rem domini adhuc in peculio computetur. Nam etsi seruus eiusdem peculij pecuniam pro alio soluisset, actionem tamen ad eam repetendam, non sibi, sed domino acquisiuisset, ita vt nec momento temporis obligatio & acquisitio in persona serui constitisset *l. placet 79. de acquir. hered.*

DEC. Postquàm ob vtilitatem dominorum ità receptum est, vt seruus licèt omnino incapax acquisitionis & habendi patrimonij, peculium tamen habere possit conniuentibus domini oculis, quasi proprium suum patrimonium, illud etiam admitti consequens fuit, vt ex eo peculio posset ipse & debitor fieri, & creditor domini tanquam alterius cuiusliber, non quidem ciuiliter, quia nec obligari extraneo ciuiliter, nec sibi extraneum obligare similiter potest, sed naturaliter tantùm *l. serui 14. l. obligari 43. infr. de obligat. & action.* nec tam inspecto iure ciuili quàm facto ipso ex quo potissimùm naturalis obligatio æstimanda est *l. nec seruus 41. infrà*: nam cùm serui capaces sint eorum omnium, quæ sunt facti & naturæ tanquam qui iure naturæ à reliquis hominibus in nullo differant *l. quod attinet 32. de regulis iuris*, nec proinde ea quæ facti sunt, transeant à seruo in dominum, vt proximè scripsimus ex *l. qui heredi 45. infrà, de condict. & demonstrat.* consequens etiam est, vt naturalis obligatio, quæ tota ex facto & naturalis æquitatis vinculo æstimãda est *d. l. nec seruus iunct. l. Stichum 95. §. naturalis de solut.* possit in serui quoq; persona consistere, nec per seruum acquiratur domino, vt malè vir doctissimus Iacobus Cuiacius credidit, & nos docuimus latiùs ad *l. frater à fratre 38. suprà de condict. indebit.* Alioqui nec seruus domino quicquam debere naturaliter posset, quia potestate confusionis quæ natam quoque ciuilem obligationem solet extinguere *dict. l. Stichum §. additio l. debitori 50. de fideiussor.* impediretur natiuitas obligationis naturalis, ne eodem instanti dominus & debitor & creditor sui ipsius constitueretur, nec quod in rem domini seruus impenderit, facere potest, vt eo minùs obligetur seruo dominus sicuti extraneo agente de peculio in eam actionem veniret etiam id, quod in rem domini versum esset *l. filiusfamilias 19. infrà de in rem verso*, sed in hoc differt obligatio naturalis qua dominus ex causa peculiari erga seruum suum proprium obstringitur ab ea, quæ inter seruum & extraneum quemlibet contraheretur, quod suam obligationem naturalem tollere dominus potest nuda sua voluntate, si nolit ipse manere serui debitor non etiam extraneus, vt sequitur in hoc §. Etsi enim dici solet neminem posse facto suo suam obligationem tollere inuito creditore *l. si seruum 91. §. nunc videamus infrà, de verborum obligat.* ad hanc domini erga seruum suum obligationem naturalem non pertinet, quæ tam infirma est, vt inuitum dominum non possit constringere: nimirum quia hæc quoque obligatio

peculiaris est, & cùm totum peculium seruo adimere dominus possit, vt tam sæpe diximus, quidni & hanc quoque obligationem tanquam partem peculij, *argument. l. iuris gentium 7. §. adeò*, in illis verbis, *nam si potest tota res tolli, cur non & reformari? supr. de pact. l. alumnæ 30. §. qui filias de admin. legat. iunct. l. non debet eui 21. de regul. iur.* idem est si debitorem serui dominus conuenerit, & ab eo aliquid exegerit: nam & quod exegerit in peculio serui computabitur, quia licèt id seruus ipse exigere non potuerit, qui nec agere potuit, ex eius tamen si non persona quæ iure ciuili nulla esse intelligitur *d. l. quod attinet*, saltem contractu egit dominus & ex obligatione illa ciuili, quę ex quolibet iusto contractu serui acquiritur domino. Seruus si quidem licèt obligari ciuiliter etiam extraneis cum quibus contrahit, non magis possit quàm ipsi domino, eos tamen domino suo ciuiliter obligat: & consequenter in vicem pecuniæ quam ex peculio dedit, ad ciuilem illam obligationem comparandam, quæ actionem peperit, æquum est id, quod per actionem illam exactum fuit, quodammodo substitui, & eidem peculio adscribi. Itaque ratio dubitandi hac parte illa fuit, quòd dominus non ex serui persona quicquam exegerit, sed ex sua propria, & ex ciuili obligatione, quæ serui nec fuit vnquam, nec esse potuit: sed decidendi illa est, quod obligatio illa ciuilis ex contractu serui descenderit, & ex ea re quæ in peculio ac veluti patrimonio serui fuerat.

a *Quare etsi fortè.* RAT. DVB. In emptione serui quem ex peculiaribus nummis seruus comparauit, non plus impensum fuit, quàm quanti precium formale serui fuit. Ergo si ex ea emptione dominus eiecto seruo, qui emptꝰ fuerat duplũ cõsecutus sit, forè ex interposita duplæ stipulatione, solũ simplum computari debet in peculio, non duplum.

DEC. Quemadmodum seruus emptus ex peculio fuit peculiaris tanquam substitutus & subrogatus in locum nummorum qui peculiares fuerunt, ita & eiecto seruo quicquid ex ea causa dominus consecutus est, id est, duplum totum eiusdem iuris & peculij censeri debet, tanquam subrogatum in vicem serui, qui ante eiectionem peculiaris erat, & tanquam exipsius serui contractu, & stipulatione acquisitum. Exemplo eius quod dicimus, si seruus æstimatus in dotem datus sit, & postea eiectus ob cuius eiectionem maritus duplum consecutus sit, cogendum esse maritum actione de dote soluto matrimonio, non simplum duntaxat, sed totum duplum mulieri reddere, quia maritus occasione dotis duplum illud consecutus sit, & sufficiat indemnem eum seruari, non etiam ea re mulieris lucrum facere *l. quoties 16. infrà, de iur. dot.* Eadem enim iuris ratio, & proportio seruanda est inter dominum & seruum, cùm tractatur de peculio, quæ seruaretur inter extraneos de patrimoniis suis contrahentes, postquàm placuit peculium serui sic esse inspiciendum quasi verum liberi hominis patrimonium *d. l. peculium 39. d. l. quoties 47. §. vlt. infr. ho. tit.* & consequẽter seruum ipsum tanquam liberum hominem, & patremfamilias, quod ad causam peculij attinet, nisi quod in potestate domini est, sicuti peculium totum seruo adimere: ita facere nuda voluntate, de qua tamen constet, vt in peculio non sit, quod alioquin esse deberet, vt Vlpianus hîc subiungit, & in *l. si peculium 6. §. 1. in fin. de pecul. leg. at.*

7 ¶ Sed & si quid ei conseruus debet, erit peculij: si modò ille habeat peculium, vel prout habebit.

Ad §. vlt. Sed & si quid ei.

RAT. DVB. Quod seruus debet conseruo suo in eiusdem domini potestate constituto, ipsi domino deberi intelligitur *l. sed etsi 9. §. huic definitioni, l. si seruus 17. infr. hoc titul. l. denique 8. §. qui Stichum infr. de pecul. legat.* ergo non potest videri esse in peculio serui creditoris, sed in separato patrimonio domini.

DEC. Quod seruo debet conseruus domino quidem deberi intelligitur, vt ex peculio debitoris deducatur, si modò ille peculium habuit, aut habebit, eo scilicet iure quo peculium inspicitur, tanquam quod verè sit in patrimonio domini, sed non eo minùs auget peculium serui creditoris, quatenus in eo peculio seruus habetur pro patrefamilias: obligatio enim naturalis inter conseruos contrahitur, quomodo inter seruum & dominum, sed eius commodum totum acquiritur domino, quia effectum suum exercere non potest in vtilitatem serui, id est, quantum ad deductionem retentionem, exceptionem & compensationem, qui præcipui effectus sunt naturalis obligationis, quia conseruus, quem ponimus conserui sui creditorem, neque à conseruo suo, neque à domino conueniri vnquam potest. Non aliis autem, quàm illis, qui ipsi conueniuntur, prodesse effectus vllus naturalis obligationis potest, vt diximus ad *l. frater à fratre 38. suprà, de condict. indeb.*

8. PAVLVS libro 4. ad Sabinum.

NOn statim, quod dominus voluit ex re sua peculij esse, peculium fecit: sed si tradidit: aut, cùm apud eum esset, pro tradito habuit. desiderat enim res naturalem dationem. Contrà autem, simul atque noluit[a], peculium serui desinit peculium esse.

Ad l. Non statim 8.

RAT. DVB. Peculium pẽdet ex sola domini constitutione, id est, ex domini peculium constituentis volantate *l. prox. §. pupillum supr.* Cuius enim potest interesse alterius, quàm domini? Ergo statim atque voluit dominus aliquid ex re sua esse peculij dicendum est, factam esse rẽ illam peculiarẽ: id enim est, quod vulgo iactari solet, vnumquemque rei suæ moderatorẽ esse, & arbitrum *l. in re mãdata 21. C. mãdat.*

dat. Nec quicquam esse tam conueniens naturali æquitati, quàm vt voluntas domini rem suam in alium transferre volentis rata habeatur *l. qui à ratione 9. §. hæ quoque res de acquir. rer. domin.*

DEC. Quemadmodum cùm agitur de vera translatione dominij, non sufficit voluntas transferendi dominij, si non interueniat traditio *d. §. hæ quoque res*, aut actus aliquis traditioni æquipollens, vt in §. *interdum ead. leg. §. per traditionem & seq. instit. de rer. diuis. l. traditio 20. de acquir. rer. domin. l. traditionibus 20. Cod. de pact.* Ita & cùm agitur de constituendo peculio, vt dominium rerum peculiarium, quæ fuerant in puro dominio & patrimonio domini transeant in seruum, fiántque quasi proprium eius patrimonium traditionem similem interuenire, necesse est, vt fictio veritati respondeat *l. confessionibus 13. & l. sequ. in fin. supr. de interrog. in iur. fac.* ne alioqui plus possit fictio in casu ficto, quàm veritas in casu vero. Contra *l. si is qui pro emptore 15. de vsur. cap. l. filio 23. de liber. & posth.* Quod ergo dicimus peculium pendere ex constitutione & constitutione ex constituentis voluntate, in sensu quidem negatiuo verum est, vt nihil ab initio fieri possit peculij, quod non constituerit, & voluerit dominus [ex postfacto enim augeri peculium etiam ignorãte domino nihil prohibet *l. non solùm 49. infr.*] sed non similiter in sensu affirmatiuo: quasi sola voluntas domini faciat peculium citra vllam traditionem: prius verum, ac posterius falsum est: quamquam nec augeri peculium ex postfacto potest, solis verbis aut nuda voluntate, sed re ipsa *l. peculij 4. §. 1. supr.* & cum dicimus posse augeri etiam domino ignorante, ita semper intelligimus, vt tamẽ re ipsa augeatur, traditio igitur ab initio necessaria est, aut aliquid aliud quod æquipolleat traditioni, putà si res quam dominus peculiarem facere vult, iam sit penes seruum, vt nec ei tradi ampliùs, sed tantùm pro tradita haberi possit: sufficit enim ficta traditio cùm posteà sic iam est, penes eum cui peculium constituitur, vt & in *d. §. interdum*: desiderat enim res naturalem dationem, vt Paulus hîc loquitur, id est, veram & realem traditionem.

a *Contra autem simul atque noluit.* RAT. DVB. Nihil tam naturale est, quàm vnumquodque dissolui eo modo, quo colligatum est vulgata iuris regula *35. de regul. iur. l. prout 80. de solut.* atqui peculium non constituitur nuda voluntate, sed vera & naturali traditione, aut saltẽ quasi traditione, vt modò dixim⁹: ergo vt peculiũ desinat esse peculiũ nõ potest nuda volũtas sufficere, sed retrotraditione opꝰ est, *arg. l. ab emptione 58. supr. de pact. l. 1. C. quãdo liceat ab empt. disced.*

DEC. Peculium quod per constitutionem & traditionem, aut quasi traditionem factum est velut proprium serui patrimonium, tenerà manet in dominio & patrimonio domini, nec nisi conniuentibus domini oculis penes seruum iure peculij ac patrimonij esse intelligitur, *l. 4. §. 1. infr. de manumiss.* potest ergo dominus vel vno nutu oculi, quo significet nolle se ampliùs conniuere, peculium adimere, & quamuis res peculiares adhuc penes seruum maneant, efficere tamen vt desinant esse peculiares: frustràque retrotraditio requireretur ad transferendum in dominum à seruo dominium, quod seruus nunquam habuisset, nec habere potuisset. Alia ratio est dominij reuera translati per traditionem in extraneũ, qui capax sit eius retinendi, donec retrotraditio sequatur: sunt enim legitimi quidam modi transferendi dominij, inter quos traditio est, nuda domini voluntas non est, quæ nec sufficit ad simplicem dominij amissionem *l. si quis vi 17. §. differentia de acquir. poss.*

9. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SEd si damnum seruo dominus dederit, in peculium hoc non imputabitur; non magis, quàm si subripuerit.

Ad l. Sed si damnum 9.

RAT. DVB. Quod dominus seruo suo peculium habenti debet, auget peculium & peculio computatur *l. quam Tuberonis 7. §. pen. supr.* atquin is qui damnum dat, aut etiam subripit aliquid, fit ex ea causa debitor illius cui damnum dat & subripit, etiamsi seruo damnum datum, vel furtum factũ sit *d. l. quã Tuberonis 7. §. sed etsi quid furti supr.* ergo ipso etiam domino damnum dante in rebus peculiaribus aut subripiente aliquid seruo suo, dicendum est in peculium imputari id debere, vt ex improbitate domini peculium si non augebitur, saltem nec minuatur: ne alioqui malitiis indulgere videamur *l. in fundo 38. suprà de rei vind.* & permittere domino, vt re sua abutatur, contrà quàm scriptum sit in §. *vlt. inst. de his qui sui vel alien. iur. sunt.*

DEC. Damnum dictum est ab adimendo, id est, ab ademptione & quasi diminutione patrimonij *l. 3. infr. de damn. infect.* quid verò potest adimere dominus seruo, qui nihil habet, nec habere potest, nisi quod conniuentibus oculis eum habere dominus patiatur, & cui totum etiam peculium adimere vno nutu dominus possit: neque igitur damnum dare seruo videri dominus potest, sed re sua vti potiùs, non abuti, nisi eo modo quo si seruum nullum haberet, quo casu factum ipsius esset inculpatum, si verò rem aliquam peculiarem dominus seruo subripuerit, multo minùs debitor eius fieri ex ea causa potest tanquam ex causa furti: cùm absurdum sit credere, furtum à domino fieri seruo posse. Quid enim aliud est furtum, quàm contrectatio rei alienæ & interuersio possessionis? *l. 1. §. vlt. de furt.* atqui nihil habere seruus potest, ne quidẽ ex peculiari causa quod non sit domini, nec rursus possessio ipsa rerum peculiarium ad seruum pertinere potest, cùm nihil possit ipse possidere vera possessione & ciuili, quæ licèt facti sit, plurimum tamen ex iure mutuatur *l. possessio 49. in princ. & §. 1. de acquir. poss.* cuius omnino incapaces sunt serui, sed naturali tantùm & actuali possessione, quæ nihil nisi asinina detentatio est, nec actionem furti parere seruo vnquam potest, *l. stipulatio ista 38. §. hi qui sunt, & §. hæc quoque stipulatio infr. de verb. oblig.* imò quod magis est, filiusfamilias ipse qui quoniam liber est, & habet caput in ciuitate, plus iuris habet in omnibus ferè, quàm seruus, neque retinere, neque recuperare, neque adipisci possessionem rei peculiaris videtur, sed pater potiùs per filiũ

l. filius familias 93. de regul. iur. quis verò rei suæ, & à se ipso solo possessæ furtum facere possit? Denique subripere verbum facti est furtum facere verbum iuris: quisquis furtum facit etiam subripit, sed non è contrario quisquis subripit, etiam furtum facit, dominus seruo subripere aliquid potest, at furtum facere non potest, nec si maximè velit.

1 ¶ Planè si conseruus dedit damnum, vel subripuit, in peculium videtur haberi, & ita Pomponius libro vndecimo scribit. nam & si quid dominus [a] ab eo, qui rem peculiarem subripuit, vel consecutus est, vel consequi potest: in peculium esse ei imputandum, Neratius libro secundo Responsorum scribit.

Ad §. 1. Planè si conseruus.

RAT. DVB. Non magis à conseruo, quàm à domino suo damnum pati potest seruus, qui nihil habet quòd ei possit adimi, si damnum ab ademptione dictum est, vt proximè diximus ex *l. 3. infr. de damn. infect.*

DEC. Habet seruus peculium suum à domino veluti proprium quoddam suũ patrimonium quod ei adimi à domino quidem potest ad nutum & arbitrium domini, siue in totum, siue ex parte, & siue per apertam ademptionem, siue damno dato: sed à conseruo non potest, quia in conserui potestate non est peculium, aut quicquam ex peculio adimere cõseruo non magis quàm in potestate extranei, nec à domino ipso factum videri potest, quod à seruo factũ est, per iniuriam conseruo illatam, & quæ ipsius etiam domini damnum & incommodũ respicit: quod ergo conseruus conseruo damnum dedit, vel subripuit, in peculio nihilominus computari dicendum est, perinde atque si ab extraneo damnum datum & furtum factum esset. Nam quod ab extraneo dominus reposceret per actionem furti aut legis Aquiliæ, vt mox dicemus, id à conseruo reposcere potest iure dominicæ potestatis conueniendo eum domi, vt loquitur *l. vlt. C. an seruus pro suo fact.*

a *Nam & si quid dominus.* RAT. DVB. Quod dominus ab eo consecutus est, vel consequi potest, qui rem peculiarem subripuit, ad vtilitatem ipsius domini pertinet, non autem serui, cui subreptum est: perinde igitur haberi debet, ac si eatenus peculium ipse dominus ademisset: adimit enim qui suum facit, quantum potest, quod priùs fuerat alterius.

DEC. Non adimit peculium dominus, sed confirmat potiùs, qui iniuriam peculio factam vindicat, & quod ex peculio per iniuriam subtractum est reposcit, siue actione furti, siue qua alia *l. quanti Tuberonis 7. §. sed & si quid furti supr.* & cùm actio illa sit peculiaris, tanquam acquisita domino ex causa peculij, consequens est, vt id quoque quod per eam actionem reposcitur, peculiare sit, & maneat, quale fuit antea, vt diximus ad *d. §. sed & si quid.*

2 ¶ PEculium autem deducto, quod domino debetur, computandum esse: quia præueniisse dominus, & cum seruo suo egisse creditur.

Ad §. 2. Peculium autem.]

RAT. DVB. Cum seruo agere nemo potest ne quidem extraneus *l. cum seruo 107. de regul. iur.* ergo fieri nequit, vt seruus cum domino egisse prior & præueniisse credatur: quomodo enim factum fingi posset, quod re vera fieri nullo modo potest? debent siquidem fictiones respondere veritati *l. confessionibus 13. & l. sequ. §. 1. supr. de interrog. in iur. fac.* & semper supponendi sunt termini habiles *l. tutor 35. §. 1. supr. de iureiur. l. adigere 6. §. quamuis de iur. patron.* nõ ergo bona ratio est, quam adfert hîc Vlpianus vt probet, peculium computandum esse deducto eo quod domino debetur, præsertim cùm absurdum videatur dicere, seruo deberi aliquid à domino & contrahi obligationem aliquam etiam naturalem inter dominum & seruum, obstante scilicet iure dominicæ potestatis. Nam nec obligatio naturalis contrahi potest, nisi inter diuersas personas, vt alius sit debitor, alius creditor. Seruus autem personam nullam habet, qui nec caput vllum habere intelligitur *l. 3. §. vlt. & l. 4. supr. de capit. minut.*

DEC. Quod dominus non potest agere, & iudicio experiri cum seruo, facere debet, vt eo magis præueniisse, & cum eo egisse credendus sit, ne alioqui noceret ei quod agere non potuerit, cùm tamen non possit imputari ei, cur non egerit *l. si quid possessor. 31. §. pen. supr. de hered. petit.* & quemadmodum diximus aliquando debere tutorem aduersus seipsum plus præstare pupillo suo, quàm aduersus extraneũ, quia aduersus alios experiri sine actione non potuit *l. si pupillus 6. §. vlt. supr. de negot. gest. l. tutores in princ. de administr. & peric. tutor.* aduersus seipsum autem potuit *l. quoties 9. §. & generaliter eod. tit.* quamuis non minùs impossibile sit per rerum naturam, vt quis cum seipso agat, quàm vt sine actione cum alio *l. ne cum filiofamilias 16. infr. de furt.* ita & ei qui agere non potuit ob hoc ipsum interdum succurri debet, quòd non egerit, vt quasi egisse videatur, quoties tale quid est, vt credi debeat acturũ eum fuisse tanquam prudentem & diligentem patremfamilias, si agere potuisset: eáque causa est, propter quam nullum priuilegiũ præponi potest patri vel domino, cùm ex persona filij vel serui conueniuntur *l. ex facto 52. infr. hoc tit.* sicut & in liberto dicimus, nullũ posse antiquiorẽ cõtractũ esse quàm operarũ, sine quo libertas ei data non esset *l. in liberto 77. infr. de solut.* quasi & cũ pater filio vel dominus seruo dat peculium, ea quodãmodo lege dare videatur, vt si quandoque debebit aliquid filius patri vel seruus domino, totum id ante omnia ex peculio deducatur: in traditionibus enim rerũ quodcunq; pactum sit, id valere certum est *l. in traditionib. 48. sup. de pact.* quid aũt refert, an expressũ pactũ interuenerit an tacitũ? præsertim inter eos inter quod nec expressum fieri potuisset *l. 3. supr. de reb. credi.* nec semel accidit, vt extra id quoq;, quod agitur tacita obligatio aliqua nascatur *l. is qui commodatum 13. supr. commod. l. vlt. de furt. iunct. §. praterea ver. nam vt ele-*

gant er infr. vbi alia etiam ratio redditur, quòd non sit verisimile patrem vel dominum id etiam filio vel seruo concedere in peculium, habere quod sibi debetur. Quò etiam pertinet quod scriptum est *in l. si nox. ali 11. §. denique inf.* nõ esse in peculio id quod domino debetur. Nec habẽt cæteri creditores, quod conquerantur, cùm nec habituri fuerint contra patrem vel dominum actionem de peculio, si non ea veluti lege peculium ab initio concessum fuisset, quomodo & de iis creditoribus solemus dicere, qui licèt anteriores tempore in conuentione pignoris, postponuntur tamen ei qui saluam ipsis fecit pignoris causam *l. interdum 5. infr. qui potior. in pignor. hab. l. licet 7. C. eod.* nec quod seruus in potestate domini sit, nullámq; personam iure ciuili habere intelligatur, facere potest, quomin⁹ obligatio naturalis inter seruum & dominum contrahatur, quippe quæ ex facto ipso æstimanda sit & ex æquitate iuris naturalis *l. nec seruus 41. infr. hoc tit.* iure namque naturali inspecto nulla differẽtia est inter liberos homines & seruos *l. quod attinet 32. de reg. iur.* dicitur tamen hoc priuilegium domini, vt in eo quod sibi à seruo suo debetur cæteris omnibus creditoribus præferatur *d. l. ex facto 52. infr. l. 1. supr. de tribut. act.* & priuilegium deductionis in *l. 5. §. sed est quæsitum 7. eod. titul.* quia non tam ex conuẽtione aut ex lege à domino expressim dicta, quàm ex mera iuris potestate, peculij concessionem ita interpretantis proficiscitur: intellige tamẽ hæc omnia si pater aut domin⁹ dolo careãt, quãdoquidẽ etiãsi per dolũ ademerint peculiũ vel imminuerint, perinde tamẽ tenẽtur, ac si neq; ademisset, neq; imminuisset, vt scriptũ est in §. *praterea infr.*

3 ¶ Huic definitioni Seruius adiecit, & si quid his debeatur, qui sunt in eius potestate: quoniam hoc quoque domino deberi, nemo ambigit.

Ad §. 3. Huic definitioni.

RAT. DVB. Obligatio naturalis cùm sit meri facti, non potest per seruum acquiri domino, sed consistit in persona serui etiam cùm dominus ipse est obligatus seruo *l. nec seruus 41. infr. hoc tit.* alioqui non posset naturaliter obligari dominus seruo, nec seruus domino, si ita ius esset vt naturalis quoque obligatio per seruum domino acquireretur, quia potestas confusionis eo casu impediret natiuitatem obligationis, vt sæpiùs iam suprà diximus & latiùs ad *l. frater à fratre 38. supr. de condict. indeb.* ergo quod seruo peculium habenti debet conseruus, qui in eiusdem domini potestate est, non debet ex peculio deduci, tanquam quod ipsi domino debeatur. Et hoc sinè §. maximè abutuntur, qui cum Cuiacio defendunt naturalem obligationem acquiri patri per filium, & domino per seruum, non minùs quàm ciuilem, ex generali regula *l. placet 29. infr. de acquir. hered.*

DEC. Aliud est tractare de obligatione naturali filij vel serui, aliud verò de eo, quod ex naturali illa obligatione debetur filiofamilias, aut seruo: naturalis obligatio illa consistit in persona filij familias vel serui, quia tota facti est, vt diximus ad §. *prox.* quæ autem facti sunt, non transeunt ad patrem vel dominum *l. qui heredi 44. de condic. & demonstr.* sed quod ex obligatione illa naturali debetur, cùm non possit dici debitum, nisi in ordine ad acquisitionem, & ad solutionem, sicut & quod debetur ciuiliter, vt constat ex definitione obligationis apud Iustin. *titu. de obligat. & ex l. cùm amplius 84. §. is natura debet de regul. iur.* domino deberi dicitur & patri non seruo, aut filiofamilias, inspecto scilicet effectu magis quàm iure ipso obligationis, quoniam nihil solui potest seruo ex quacunque obligatione, quod non statim acquiratur domino etiam inuito *l. etiam 32. de acquir. rer. domin. l. seruo inuito 62. de verb. obligat.* nihil filiofamilias, quod non statim acquiratur patri volenti sibi acquiri: meritò igitur Seruius ad Neratij definitionem adiecit, etiam id quod debetur iis qui in eiusdem domini potestate sunt, deducendum esse de peculio, quia id quoque domino debeatur, quia si inter conseruos actio aliqua esse posset, aut inter dominum & seruum ex persona & contractu alterius conserui, is rei gerendæ ordo esse deberet, vt seruum debitorem conseruo suo condemnari primùm oporteret, deinde soluere, quo casu quod solutũ esset conseruo, aut etiã domino ex contractu & persona conserui, haud dubiè domino acquireretur nõ min⁹ quã si ipsi domino debitũ, & solutũ fuisset.

4 ¶ Præterea id etiam deducetur, quod his personis debetur, quæ sunt in tutela, vel cura domini, vel patris: vel quorum negotia administrant, dummodo dolo careant[a], quoniam & si per dolum peculium vel ademerint, vel imminuerint: tenentur. nam si semper præuenire dominus, & agere videtur: cur non dicatur, etiam hoc nomine eum secum egisse, quo nomine vel tutelæ, vel negotiorum gestorum, vel vtili actione tenebitur? nam, vt eleganter Pedius ait. ideo hoc minùs in peculio est, quod domino, vel patri debetur: quoniam non est verisimile, dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur, sanè cùm ex cæteris causis ipsum à semetipso exegisse dicimus, qui negotia, vel tutelam geret: cur non etiam in specie peculiari exegerit, quod exigi debuit? defendẽdum igitur erit, quasi sibi eum soluere, cùm quis agere de peculio conabitur.

Ad §. 4. Præterea.

RAT. DVB. Quod debetur his personis, quæ sunt in tutela vel cura patris vel domini non potest videri debitum patri, aut domino: alia enim ratio est eorum, qui sunt in patria vel dominica potestate,

per quos quicquid acquiritur, vt modò dicebamus, patri ipsi domino ve acquiritur, ita vt ne momento quidem temporis acquisitio consistat in persona filijfamilias vel serui *l. placet 79. de acquir. hered. l. 11. si à parente quis manum. sit.* At non similiter per eos, qui in potestate tutoris vel curatoris sunt, quicquam acquiritur tutori aut curatori, quin è contrario per tutorem & curatorem acquiritur penè ex omnib. causis eis, qui in tutela vel cura sunt *tot. tit. quand. ex fact. tutor. vel curat.* est quidem tutoria potestas vicaria, quodammodo patriæ potestatis, sed alienæ, id est, defuncti patris pupilli non ipsius tutoris, vt scripsimus in iurisprudentia nostra ad *tit. de tutel.* ergo non quemadmodum quod ipsi domino debetur, aut iis qui sunt in patria vel dominica potestate deducendũ est ex peculio quoties pater vel dominus de peculio conueniũtur, ita & deduci debet quod iis debetur, quibus in tutela vel cura sunt, multòque minùs quod debetur iis, quorum negotia pater vel dominus administrant: cùm administratio tutoris vel curatoris sit necessaria, officium autem negotiorum gestoris merè voluntarium *l. tutori 20. C. de negot. gest.*

Dec. Quemadmodum pater vel dominus semper præuenisse & cum filio vel seruo suo ante omnes egisse creditur, vt proximè diximus, ita & cum ipso egisse credendus est, eorum omnium nomine pro quibus tutelæ vel negotiorum gestorum actione siue directa, siue vtili conueniri possit: imputatur enim tutoribus vel curatoribus, cur cõtra ipsos nõ egerint illo etiam casu quo actionem nullam aduersus ipsos habuissent: aduersus alios enim agere sine actione non potuerunt *l. si pupilli 6. §. vlt. supr. de negot. gest. l. si quid possessor 31. §. pen. de petit. hered.* aduersus ipsos potuerunt *l. quoties 9. §. & generaliter infr. de admin. tutor.* porrò sicut ex cæteris causis tutorem vel curatorem à seipso exegisse dicimus, quia exigere debuit, cur non etiam in specie peculiari dicamus exegisse eum à filio vel seruo primùm, deinde à seipso quod exigere debuit: defendendum igitur erit, siue patrem, siue dominum quasi tùm sibi soluere ex peculio quod illis debetur, qui in tutela vel cura sunt, vel quorum negotia administrarunt, cùm incipiunt de peculio conueniri: egisse quidem ante videntur, sed non tam citò soluisse: nam & inter eos inter quos actio & exactio locum habet, actio semper præcedit exactionem & solutionem: cùm ergo deducit pater vel dominus in actione de peculio id quod sibi vel iis, quos habet in potestate vel quorum negotia gerit ex officio, siue necessario, siue voluntario debetur, non tunc soluere intelligitur, aut sibi aut negotiorum dominis, cùm deducit, quasi deductio solutionis vim habeat, sed deducit quasi iam solutum eo tempore quo cœpit de peculio conueniri, vt nec vllus quæstioni locus relinqui videatur, an soluendum amplius sit, quod iam solutum fuerit, aut saltem pro soluto habendum, adeò vt solus quoque agendi de peculio conatus sufficere hic debeat quemodo Vlpianus scribit in huius §. postremis verbis.

a *Dummodo dolo careant.* Rat. dvb. Non facit dolo qui iure suo vtitur *l. si duorum 52. infr. de action. empt.* iuris enim executio non habet iniuriam *l. iniuriarum 13. §. 1. infr. de iniur.* atqui iure suo vtitur pater vel dominus, cùm deducit ex peculio, id quod sibi à filiofamilias vel à seruo debetur, aut iis quos habet in potestate, aut quorum negotia tanquam tutor vel curator, vel negotiorũ gestor administrat, quia non est verisimile patrem vel dominum id concedere filium vel seruum in peculium habere, quod sibi & aliis huiusmodi personis debeatur: non ergo potuit aut debuit exceptio ista hîc adiici.

Dec. Hæc deductio quæ ex peculio fit à patre, vel à domino, si non ademptio, certè diminutio aliqua peculij est, ac proinde ademptio ex parte: nam quod imminuitur ex parte adimitur, sicut & quod deterius fit ex parte perit, *l. 3. supr. de condict. tritic. l. 3. §. 1. commod.* atqui neque adimere, neque diminuere peculium dolo malo patet vel dominus potest, quin hoc ipso teneatur, de peculio saltem intra annum ac si neque ademisset, neque diminuisset *l. summa cũ ratione 21. infr. hoc titul. l. filiusfamilias 19. infr. de in rem verſ.* ergo bona & necessaria hęc exceptio est, ne dolus patris vel domini noceat creditoribus qui bona fide cum filiofamilias vel seruo contraxerunt intuiti eius peculium tanquam proprium ipsius patrimonium *l. hinc quæritur 19. §. 1. l. & ancillarum 27. §. vlt. inf.* deniq; dolus impunitus remanere nũquã debet, ne tũ quidem cum ei soli nocuit, qui dolum admisit *l. procurator 11. §. 1. de doli mal. except.* multò minùs si alij cui nihil imputare possis nociturus sit.

5 ¶ Sed & creditor serui qui hæres extitit domino ejus, deducit de peculio, quod sibi debetur, si conueniatur: siue libertatẽ seruus acceperit, siue non. idémque & si legatus sit purè seruus. nam quasi præuenerit, & ipse secum egerit: sic deducet, quod sibi debetur, nullo momento dominium in manumisso, vel legato purè habuerit. & ita Iulianus libro duodecimo scribit. certè si sub conditione [a] seruus libertatem acceperit, minùs dubitanter Iulianus eodem loco scribit, hæredem deducere. dominus enim factus est. ad defensionem sententiæ suæ Iulianus [b] etiam illud adfert: quod si ei, qui post mortem serui, vel filij intra annum potuit conueniri de peculio: heres exstitero: proculdubio deducam, quod mihi debetur.

Ad §. 5. Sed & creditor.

Rat. dvb. Creditor serui directa libertate donati à domino suo etiamsi domino heres extiterit, nunquam tamen cum eo egisse, aut sibi ex peculio soluisse videri potest, cùm eius dominium nũquam habuerit. Cõpetit. n. directa libertas seruo tam citò quã heres institutus sit heres, per aditionẽ & eo ipso instãti quo aditur hereditas, ita vt seru⁹ fact⁹ liber nõ alium patronum & manumissorẽ, quã defunctum ipsum habere intelligatur, vnde & Orcinus appellatur *l. 3. §. planè si fortè de legit. tutor. l. si socius 48. de manum.*

manum. test. id est nullius *l. 4. in princip. infr. de bon. libert. l. legatum 80. de legat. 2.* Ergo nec potest videri creditor, hic licèt domino heres extiterit, tùm sibi soluere, quod sibi seruus debuit, cùm incipit de peculio conueniri, vt scriptum est in fine §. præcedentis. Prius enim est, vt cum seipso egisse quàm vt sibi soluisse videatur: cùm non magis possint ista fingi facta esse, quàm fieri vno eodémque instanti. Eadémque dubitandi ratio est in ea specie, quæ mox subiungitur, si seruus debitor alicui sit legatus purè. Nam neque hoc casu dominium serui vllo momento mansit penes hunc creditorem: quod Vlpianus exprimit iis verbis, *licèt nullo momento dominium in manumisso vel legato purè habuerit dict. leg. legatum.*

Dec. Non quidem verè præuenisse & cum seruo egisse videri potest, creditor hic qui serui dominus numquam fuit, sed tamen quasi præuenisse & quasi cum seruo egisse intelligendus est, vt perinde possit deducere, quod sibi ab eo seruo debetur, tanquam qui licèt dominus serui huius numquam factus sit, in domini tamen ius & locum successerit, ideóque eodem iure censendus sit, quo esset, si seruus hic neque testamento manumissus: neque purè legatus fuisset, est enim legatum delibatio hereditatis qua testator alicui collatum, quid velit, ex eo quod alioquin vniuersum heredis foret *l. legatum est 116. in princip. de leg. 1.* Nec quod seruus manumissus aut purè legatus nullo momento fuerit in dominio huius creditoris eiusdémque heredis, damno adficere debet creditorem, eundémque heredem cui nihil imputari potest, & qui diligenter sibi prospexerat ab initio contrahendo cum seruo habente peculium, & ex cuius contractu obligauerat sibi dominum de peculio *argum. l. 3. infr. de separat.* nisi forcè quis imputare ei velit, cur domini quem seruus debitorem fecerat hereditatem adierit, atque ita se sui ipsius debitorem fecerit, cùm esset anteà creditor, & per consequens facto suo confusione obligationem extinxerit, quod tamen esset ridiculum: quid enim addere potest aditio, nisi vt qui antea neque dominus erat neque debitor, sed tantùm creditor fiat dominus? Heredem enim qui dicit, vtique dicit dominum *§. vltim. Instit. de hered. qualit. & differ.* Atqui si creditor hic per aditionem potuisset etiam serui huius fieri dominus, tanto magis ob hoc ipsum præuenisse & cum eo egisse crederetur: non ergo debet ei nocere, quod non est, & quod si esset, prodesse ei potiùs deberet, neque rursus quod per aditionem hereditatis domini quem habebat debitorem actione de peculio, factus sit ipse sui ipsius debitor potest parere confusionem ad extinguendam obligationem naturalem, quæ nec tùm extinguitur, cùm idem est debitor ex persona serui, tanquam ipsius dominus, & eiusdem creditor quominus saluam habeat deductionem eius quod sibi debetur ex peculio, si ab alio incipiat conueniri: nam neque alijs casibus confusio quæ per aditionem hereditatis contingit impedire solet deductionem & retentionem *l. imponenda 6. l. irritum 8. C. ad leg. Falcid. l. Stichum aut Pamphilum 95. §. aditio vers. aliquando infr. de solut.* Denique non potest maior esse confusionis potestas in persona huius creditoris qui adeundo hereditatem domini numquam tamen dominus serui factus est, quàm si cum hereditate dominium quoque serui acquisiuisset. Quo casu prodesset ei, vt diximus, non noceret quod dominus serui debitoris factus fuisset, nec deterior eius conditio fieri ob id solùm potest quod ex postfacto dominus serui factus sit, quàm si iam inde ab initio seruus hic cùm contrahebat, dominum eum habuisset.

a *Certè si sub conditione* Rat. Dvb. Cùm seruus hic debitor accepit libertatem, aut legatus est sub condicione, quæ posteà quandocunque extitit, perinde haberi debet, ac si ab initio purè data ei libertas aut purè legatus ipse fuisset. Existens enim quandocunque conditio facit puram dispositionem, quæ anteà fuerat conditionalis *l. vlt. §. 1. de vulg. & pupill. substit. l. potior qui potior. in pignor. hab. l. in cui via 11. §. 1. supr. quemad. seruit amitt. l. & post litem 12. §. 1. familiæ ercisc.* Ergo non habet hic casus minorem dubitationem, quàm superior, nec debuit Iulianus casum hunc datæ sub conditione libertatis aut legati serui ab eo casu distinguere, quo seruus purè legatus fuerit, aut purè libertatem acceperit. Dec. Seruus sub condicione legatus aut qui non nisi condicionalem libertatem meruit, interim heredis est, & quidem pleno iure *d. l. & post §. vlt. l. generaliter 29. §. 1. infr. qui & à quib. manum. liber. non fiant.* Atqui in superioribus casibus purè datæ libertatis aut purè legati serui, tota dubitandi ratio ex eo pendebat, quod ne vno quidẽ momento dominium serui penes creditorem hũc fuisset, vt prœuenisse & quasi cũ eo seruo egisse censeretur, sicuti diximus. Ergo hic casus longè minorem habet subitationẽ, cùm dominus aliquo tempore factus sit. Quo tempore prœuenisse & cũ seruo iã tùm suo egisse credendus est, quãuis illud quoq; verũ sit existentẽ, quãdocunq; condicionẽ legati facere, vt dominium rei legatæ quod interim fuit heredis nunquam ipsius fuisse videatur, sed cõtinuũ recta via à testatore in legatariũ *d. l. is cui via §. 11.* vbi scripsimus & ad *§. res quæ.* Sed hoc fit ex fictione & potestate iuris, ne dominij translatio à testatore in legatariũ impediatur per mediũ ius mediántq; personam heredis *l. si ego 9. §. si res infr. de iur. dot.* & ne interim liceat heredi, tãquã domino quicquã facere in re legata, in legatarij iniuriam *d. l. generaliter 29. §. 1. qui & à quib. manum.* Cæterùm inspecta rei veritate dominium rei sub condicione legatæ interim pleno iure est heredis.

b *Ad defensionẽ sententiæ suæ Iulianus.* Rat. Dvb. eadem ferè est ad hunc versiculũ, quæ ad superiores: nam & cùm ei qui post mortẽ filij vel serui sui intra annũ potuit cõueniri de peculio heres extiti verum est, nunquam me fuisse dominũ serui, nec cum eo egisse videri, qui iã tùm decesserat, cùm domino heres fui, & quãuis de filiofamilias obligato nõ idẽ tractari possit, quod ad dominij causã pertinet quia cùm in patris sui dominio nunquã fuerit, multò minùs in meo esse potuit, idem tamẽ iuris est, quantũ ad hoc vt cũ eo egisse nunquã videri possim, quiã mortuus fuit, ante quàm ius vllum contra eũ agendi habuerim. Nõ ergo videor posse deducere in actione de peculio id quod mihi debetur. sed decidendi ratio fortior illa est, quòd quamuis post filijfam. vel serui mortẽ heres extiterim domino, qui adhuc intra annũ potuit de peculio cõueniri, eadẽ actio de peculio, quæ cõtra ipsum cõpetebat, datur cõtra me iure hereditario, ac proinde quẽadmodũ si dominus conuentus fuisset, aut pater post mortẽ filiifam. vel serui, æquè potuisset deducere quod sibi debitũ fuisset, atque si viuo filio vel seruo etiam post annũ fuisset cõuentus, (annalis siquidẽ actio de peculio censetur in cæteris omnib. eodẽ iure quo perpe-

tua, *l.2. & 3. infr. tit. prox.*) Ita ego quoque similiter deducere potero quod mihi debebitur. Quid enim refert, cùm heres sum & tanquam heres conuenior actione de peculio, an deducam id quod mihi debetur, an verò id quod ipsi defuncto debitum fuit? Imò longè maior ratio est, vt possim deducere id quod mihi debetur. Cuius nomine etiam actionem de peculio habere possem alio herede existente *arg. leg. sequens quæstio 68. de leg. 2.* Est enim semper facilior deductio & retentio possidenti, quàm actio *l.1. infr. de pignor. l.1. §. is autem de superfic. l. inuitus 156. §. cui damus de regul. iur.* Nec debet creditor serui idémque heres domini deterioris ob id condicionis esse, quàm alius heres quilibet quòd sit etiam creditor ex propria persona, *arg. leg. 1. §. vlt. infr. si à parent. quis manum. sit*, cùm si esset creditor ex persona defuncti, & iure hereditario perinde deductionem hanc ex peculio facere posset. Nam etsi defunctus huic creditori soluisset, quod eius seruus debuisset, id ex peculio deducere vel dominus ipse vel alius ipsius heres quilibet actione de peculio conuentus potuisset *§. vlt. infr. hac lege.* Quod autem in hoc §. scriptum est de seruo debitore mortuo, idem accipe de seruo quoque manumisso : nam & manumissio morti hac parte æquiparatur *l. Iulianus 6. infr. qui & à quibus manum. leg. si mihi 92. de solut.* & post manumissionem serui æquè actio de peculio est annalis *d.l.1. infr. tit. prox.*

6 ¶ Siue autem ex contractu quid domino debeat, siue ex rationum reliquis: deducet dominus. Sed & si ex delicto ei debeat, [a] vtputà ob furtum, quod fecit: æquè deducetur. Sed est quæstionis [b] vtrùm ipsa furti æstimatio, id est, id solum, quod domino abest, an verò tantum quantum, si alienus seruus commisisset, id est, cùm furti pœnis. sed prior sententia verior est, vt ipsa furti æstimatio sola deducatur.

Ad §. 6. Siue autem ex contractu.

RAT. DVB. & DECID. eadem est, quæ ad superiores omnes huius tituli locos in quibus scriptum est, dominum conuentum actione de peculio posse ante cæteros omnes id deducere, quod sibi debetur, nisi quod cùm seruus ex contractu aliquo factus est domini debitor, imputari magis videtur posse domino, cur cum seruo suo contraxerit, quem sciebat, neque obligari ciuiliter, neque actione vlla conueniri posse, ita vt siquid ex ea causa damni patiatur, nec damnum patiullum videatur ex regula *l. quod quis 203. de reg. iur.* Quanquam dici etiam illud potest, non minùs imputandum esse domino, cur citiùs à seruo rationes non exegerit, & reliquorum solutionem non vrserit, cùm iure dominicæ potestatis facere id quandoque potuerit, conueniendo seruum domi, vt loquitur *l. vlt. C. an seruus pro suo fact. post manumiss. teneat. iunct. l. filio 7. vt legat. seu fideic. seruand. cauf. caueat, l. 4. C. de obseq. patron. præst.* Sed absurdum esset dominum, qui concedendo peculium seruo facit eum capacem commercij, & inuitat cæteros ad contrahendum cum eo, interdicere sibiipsi hoc commercio, & deterioris condicionis esse quàm alios, quomodo esset, si non posset sibi obligare seruum naturaliter, nec haberet priuilegium deductionis pro actione, quàm extraneus quilibet creditor haberet contra eum ex contractu inito cum seruo : nisi priuilegium illud aliquo suo facto perdiderit, vt in *l. procuratoris 5. §. sed est quæsitum supr. de tribut. action.* Intellige tamen hunc locum de contractu quolibet, qui sit iuris gentium, cuiusmodi sunt ferè omnes, *l. ex hoc iure 5. supr. de iustit. & iur. l. iuris gentium 7. in princip. de pact.* at non etiam de contractibus, qui sunt iuris ciuilis : cùm enim seruus pro nullo habeatur iure ciuili, non potest capax esse contractuum, qui sit iuris ciuilis, putà si vel à domino stipulari quid velit, vel stipulanti domino promittere, sed eorum tantùm qui sunt iuris gentium, *l. quod attinet 32. de regul. iur.* & quorum capaces remanent etiam illi qui ciuitatem totiusque iuris ciuilis consortium amiserunt, *l. deportatus 15. inf. de interd. & releg.* Potest quidem seruus etiam stipulari, sed ex persona domini *Instit. de stipulat. ser-*

nor. & infr. eod. illo titul. Ergo non à domino ad eum obligandum, multò minùs promittendo, vt se obliget domino, quemadmodum iam alio loco suprà docuimus.

a *Sed & si ex delicto ei debeat.* RAT. DVB. Cùm dominus peculium seruo concedit, nihil de futuro serui delicto cogitat : sed tantùm de bona eius administratione. In mandato enim quantumuis generali, nunquam dolus, nec fraus continetur *leg. si procuratori 6. §. Celsus ait supr. de condict. indeb. l. creditor 60. §. vlt. infr. mandat.* Ergo cùm nihil habeat commune causa peculij cum causa delicti, non debet ex peculio deduci quod seruus domino ex delicto debet putà ex furto. Præsertim cùm dominus seruum hunc qui furtum rei peculiaris aut alterius fecit, conuenire possit domi, vt loquitur *l. vlt. Cod. an seruus pro suo fact. post manumiss. teneat.* id est, flagris & verberibus cædere.

DEC. Quod ex delicto seruus domino debet, tantò magis debet, cùm præter spem & expectationem domini id fecerit. Eadémque ratio est huius quoque debiti deducendi atque si ex contractu debitum fuisset : quod enim dominus seruum conuenire domi & castigare potest, non facit, vtedò minùs ei res absit, quam furto seruus subtraxit. Non ergo aliter indemnitatem consequi potest, quàm si conuentus à cæteris creditoribus actione de peculio huius quoque deductionis priuilegio vtatur, tanquam quod tantò fauorabilius videri debeat, quantò gratior & indignior delicti causa est, ex qua debet seruus.

b *Sed est quæstionis.* RAT. DVB. Quisquis furtum fecit, is debitor ex delicto est, non tantùm eius rei, quam furto subripuit, vel æstimationis ipsius, sed etiam pœnæ legitimæ, dupli scilicet ex lege duodecim tabularum, si furtum nec manifestum fuit, aut quadrupli ex iure Prætorio, si manifestum. Idcóque duplex actio ex delicto, contra furem comparata est, condictio furtiua ad rei furtiuæ vel æstimationis persecutionem, & actio furti ad pœnam *leg. si pro fure 7. §. 1. & leg. seq. supr. de condict. furt.* Adeò autem duplex hoc debitum est, vt si is cui furtum factum est, actione vna egerit, & exegerit, non minùs alia rursum experiri

experiri possit *d. §. 1. & l. si pignore 54. §. cùm furti infr. de furt.* quia in actione pœnalem numquam venit ipsa res quæ furto subrepta est, nec æstimatio eius siue furti manifesti, siue nec manifesti agatur *l. qui vas 48. in princip. eod. tit.* Ergo si verum est, vt est, quod proximè diximus, dominum ius habere deducendi ex peculio etiã id quod seruus ex furto alióve quolibet delicto debet, cõsequẽs est dicere nõ solũ ipsam furti æstimationem, hoc est, id solum quod domino abest, ex peculio deduci debere, sed tantùm etiam quantum si alienus seruus furtum commisisset, id est, cum furti pœnis : tanti enim dominus serui condemnaretur si mallet damnum decidere quàm seruum noxæ dedere. Semper enim excipienda est facultas dedendi noxæ ex *lege 12. tabul.* si id dominus malit *l. miles 6. §. 1. de re iudic. l. 1. & tot. tit. supr. de noxal. act.* Videturque hæc sententia iis consentanea, quæ diximus in præcedentibus, eo colore dominum conuentum actione de peculio posse ex eo deducere id, quod sibi debetur, quasi alios creditores præueniisse, & cum seruo suo prior egisse intelligatur *§. peculium autem & §. præterea supr. hac lege.* Quid enim hoc aliud est, quàm videri dominum egisse cum seruo suo quemadmodum ex contractu habito cum seruo extraneo cõtra dominum agere de peculio potuisset, vt quia cum seruo suo agere non potuit, ea deductio sit ipsi vice actionis. DEC. Priuilegiũ deductionis datum est domino vt indẽnitatem duntaxat, non etiam vt lucrum consequatur. Est enim fauorabilis causa dominiadcó q; fauorabilior quam cæterorum creditorum quatenus certat de damno vitando, nõ etiam quatenus lucrũ captere vult ex damno alieno, Quod & in alijs pleriſque iuris partibus euenit *l. quoties 16. in fin. de iur. dot. l. 3. in princip. de vi & vi armat. l. vlt. §. sin verò creditores C. de iur. delib.* Atquin si dominus posset deducere ex peculio serui furis etiam pœnã quadrupli, consequeretur lucrum & quidem ex damno alieno. Haberet enim pœnam in mero lucro, & suprà id quod ei abesset, indeque fieret, vt tanto minus superesset ex peculio ad satisfaciendam cæteris creditoribus, qui proinde in damno morarentur. Nec videtur iniuria affici dominus, cùm ita lucrum ei extorqueatur non damnum infligatur, quomodo idem Vlp. noster ratiocinatur *in l. quod autem 6. §. simili modo infr. Quæ in fraud. credit.* Benè igitur concludit Vlpianus veriorem esse priorem sententiam, vt ipsa furti æstimatio sola deducatur, non etiam furti pœna. Id est quantum per condictionem furtiuam consequi dominus posset, si ab extraneo seruo furtum passus fuisset, non quantum per actionẽ furti. Ex quo intelligimus quàm parum subtiliter faciant, qui vt contra nos totam q; Iurisprudentiam defendant condictionem furtiuam non nasci ex delicto, sed ex nescio qua causæ suæ figura, sic locum hunc interpretantur, quasi fur debitor quidem sit ex delicto, sed respectu actionis furti, non condictionis furtiuæ. Nam cùm Vlpianus hîc apertè scribat, posse dominum deducere, quod seruus ex furti delicto debet, nec tamen minus apertè neget, deducere eum posse pœnam, quam per actionem furti consequi ab extraneo fure posset, sed solam rei furtiuæ & subreptæ æstimationem, an non prorsus consequens est, dicere dominum id solum deducere posse ex peculio tanquam sibi ex delicto debitum, quod per furtiuam condictionem ab alio fure quolibet consequi posset? Ergo debetur ex delicto quod per furtiuam condictionem petitur, licet illud quoque verum sit, ex delicto etiam deberi pœnam siue dupli, siue quadrupli, quam actor per actionem furti pœnalem persequitur. Quare non pugnat, quod ijdem adferunt ex Africano in *l. seruus 30. de action. emp.* esse hunc seruum debitorẽ domini ex causa condictionis. Cuius enim obsecro condictionis, nisi furtiuæ? & cur ex causa condictionis furtiuæ, nisi quia ex furto, & consequenter ex delicto? Iunge quæ hac de re scripsimus ad *l. si duo 13. §. idem Iulianus supr. de iureiur. & ad l. in condictione 9. supr. de condict. furt.*

7 ¶ Si ipse seruus sese vulnerauit, non debet hoc damnum deducere : non magis, quàm si se occiderit, vel præcipitauerit. licèt enim etiam seruis naturaliter in suum corpus sæuire. sed si à se vulneratum seruum dominus curauerit [a], sumptuum nomine debitorem eum domino puto effectum. quamquam si ægrum eum curasset, rem suam potiùs egisset.

Ad §. 7. Si ipse seruus.

RAT. DVB. Quod seruus domino debet ex delicto deducere dominus potest cõuentus actione de peculio, vt scriptũ est in §. præcedente. Atqui seruus qui seipsum vulnerat, delinquere procul dubio videtur, & damnum infert domino, quem tanto pauperiorem facit, quanto se viliorem *l. 3. supr. de condict. furtiv.* Potest igitur hoc quoque dominus ex peculio deducere, quanto vilior seruus factus est, quasi debitum sibi ex delicto serui : Multóque magis idem dicendum est, si seipsum seruus occiderit aut præcipitauerit. Nam si nec liber homo dominus est membrorum suorum, qui cæterarum rerum omnium dominus esse potest *l. liber homo 13. supr. ad leg. Aquil.* Quanto minùs ferendum est, vt seruus sui ipsius dominus sit, qui seruus alterius est?

DEC. Seruis concessum est naturaliter in corpus suum sæuire, quia cùm iure ciuili & in republica pro nullis habeantur *l. quod attinet 32. de reg. iur.* & pro quadrupedibus *l. 2. supr. ad leg. Aquil.* non est verendum ne seipsos lædẽdo lædant rempublicam quomodo contingeret in homine libero, qui cùm Reipublicæ priùs quàm sibi ipsi natus sit, necesse est, vt rempublicam ipsam pro domina agnoscat *l. 1. §. & generaliter infr. de ventr. in poss. mitt.* & legem quæ personarum ac rerum omnium quibus constat respublica, domina est *l. 2 supr. de legib.* Non ergo delinquit seruus qui seipsum vulnerat, vel occidit, vel præcipitat, nec proinde fit debitor ex delicto, cùm non delinquat, quisquis facit, quod licet sibi facere, & quidem naturaliter, id est, non iure quidem naturali, sed ductu tamen & impetu solo naturæ humanæ in bruralem degenerantis. Nam & brutis animantibus idipsum licet, quibus nihil illicitum est, ad quod naturali motu deferantur, quia nec iniuriæ faciendæ capacia sunt, nec damnum facere dicuntur, sed pauperiem *l. 1 sup. si quadrup. paup. feciss. dicat.* Ideoque bene Vlpian. in *dict. leg. liber homo*, de libero homine loquitur ad differen-

tiam ſerui de quo in hoc §. Ita fit vt hac parte plus iuris habere videatur ſeruus quàm liber homo, ſi plus iuris habere eſt, eſſe infeliciorem. Videtur autem Vlpianus hoc loco ad id alludere, quod tot locis ſcribit Seneca, homini ad vitam ingreſſum vnum duntaxat à natura datum eſſe, ſed exitus quamplurimos & quot ferè velit. Nam & prudentes noſtri etiam in libero homine hoc facilè admittunt, vt poſſit ſibi manus inferre, dum ne alicuius criminis conſcientia & accuſationis metu, nec ſine cauſa aliqua, ſed vel tædiovitæ vel impatientia doloris, quod in perſona noſtri Ariſtonis inedia voluntaria conſumpti euenisſe Plinius in Epiſtolis refert, vel æris alieni magnitudine, & pudore, aut etiam iactationis gratia, vt quidam Philoſophi fecerunt *l. 3. §. ſiquis autem & §. ſic autem infr. de bon. eor. qui mort. ſibi conſciuer. l. liberorii* 11. §. *non ſolent ſupr. de his qui not. inſam. l. ſiquis filio* 6. §. *eius qui deportatur infr. de iniuſt. rupt. l. eius qui* 34. *de teſtam. milit. l.* 1. §. *ſiquis non metu de Sen. conſulto Silaniano l. omne delictum* 6. §. *qui ſe vulnerauit de re militar.* Quod tamen à ſacroſanctæ religionis noſtræ moribus ac legibus tam alienum eſt, vt nec in ſeruo id tolerandum ſit, qui ad imaginem Dei Opt. Max. æquè ac liber homo creatus eſt. Prudentes verò noſtri in libero quidem homine ſupradictam diſtinctionem admiſerunt: ſed in ſeruo nullam eſque vt ſeipſum vulnerare & occidere poſſet, ſi vellet, permiſerũt, quaſi is nec homo eſſet, aut in Rep. eſſe cẽſeretur. Malus tamen & peſſimus ſeruus ille eſſe creditur, qui tale aliquid facit, quo magiſc humanis rebus extrahat, tanquam nihil in alium non auſurus, qui aduerſus ſeipſum hoc auſus eſt, vt idem Vlpianus eleganter ſcribit in *l. cùm autem* 23. §. *excipitur, infr. de ædilit. edict.* & qui ſibiipſi non pepercit, multò minùs aliis parcet, inquit Marcianus in *d. l.* 3. §. *ſic autem de bon. eor. qui ant. ſentent.*

a *Sed ſi à ſe vulneratum ſeruum dominus curauerit.* Intellige de ſeruo vulnerato à ſeipſo non domino: nam in eo quem dominus vulneraſſet aliud vtique probandum eſſet.

RAT. DVB. Non delinquit ſeruus, qui ſeipſum vulnerat, etiam ſine cauſa: nec ideò fit debitor domini ſui ex delicto, vt proximè diximus. Ergo nec ſi dominus in eo curando ſumptum aliquem fecerit, debitor tamen ex ea cauſa fiet domini, non magis quàm ſi ex alia cauſa ægrum dominus curaſſet. Omni enim caſu rem ſuam potiùs egiſſe dominus credendus eſt, cuius interfuit ſeruum curari.

DEC. Sumptus à domino facti ad ſeruum curandum, qui ſeipſum vulnerauit, negari nõ poteſt, quin ob ſerui culpam facti ſint, quos non fuerat dominus facturus, ſi ſeruus ſeipſum non vulneraſſet: cùm igitur factum ſerui cauſam iis dederit, meritò debitor ſui domini ex ea cauſa factus intelligitur, non quidem ex delicto neque turſum ex contractu: ſed ex quaſi contractu, & eo ipſo iure quo aduerſus extraneum ex huiuſmodi cauſa etiam negotiorum geſtorum ageretur, *leg. ſi ſeruum alienum* 10. *Cod. de negot. geſt. leg. ſed an vltrò* 10. §. *vltim. ſupr. eodem illo titul.* Quod autem etiam ſuum negotium dominus hoc caſu geſſiſſe creditur, non principaliter fit, ſed tantùm per conſequentias, quæ attendi non ſolent, *leg.* 1. *leg. quod dicitur* 7. *infr. de authoritate tutor.*

8 ¶ Item deducetur de peculio, ſi quid dominus ſerui nomine obligatus eſt, aut præſtitit obligatus. ita ſi quid ei creditum eſt iuſſu domini[a]: nam hoc deducendum, Iulianus libro duodecimo Digeſtorum ſcribit. ſed hoc ita demùm verum puto, ſi non in rem domini, vel patris, quod acceptum eſt, peruenit. alioquin ſecum debebit compenſare. Sed & ſi pro ſeruo fideiuſſerit[b]: deducendum, Iulianus libro duodecimo Digeſtorum ſcribit. Marcellus autem in vtroque ſi nondum quicquam domino abſit, meliùs eſſe ait, præſtare creditori: vt caueat ille refuſurum ſe, ſi quid præſtiterit dominus hoc nomine conuentus: quàm ab initio deduci: vt medij temporis interuſurium magis creditor conſequatur. Sed ſi de peculio conuentus dominus[c] condemnatus eſt: debebit de ſequenti actione de peculio deduci. cœpit enim dominus, vel pater, iudicati teneri. nam & ſi quid ſerui nomine[d] non condemnatus præſtitiſſet creditori, etiam hoc deducere.

Ad § vlt. Item deducetur.

RAT. DVB. Multum referre videtur, an dominus ſerui ſui nomine obligatus tantùm ſit, necdum tamen quicquam præſtiterit, an verò iam præſtiterit aliquid ex cauſa eiuſmodi obligationis. Poſteriore ſiquidem caſu aliquid iam abeſt domino, non etiam priore.

DEC. Etiam priore caſu videtur abeſſe domino id in quo eſt obligatus *l. ſi quis mandatu* 28. *ſupr. de negot. geſt.* Marcellus tamen magis probat, vt non ſit hoc caſu locus deductioni, ſed melius ſit præſtare creditori, vt caueat ille refuſurum ſe, ſi quid poſtea dominus præſtiterit ex obligatione illa conuentus, vt medij temporis interuſurium creditor potiùs conſequatur, qui alioquin morabitur in damno quàm dominus cui nihil adhuc abeſt, & cuius indemnitatinon minùs tutò per cautionem quàm per deductionem conſulitur: ſemper enim quantum fieri poteſt, iis conſulendum eſt, potius qui certant de damno vitando, quàm iis qui lucrum captant ex damno alieno, vt diximus ad §. *ſiue autem, verſ. ſed eſt quæſtionis ſupr.* Idque eſt quod Vlpianus ex Marcelli ad Iulianum notis in hoc §. ſubiungit, *in verſ. Marcellus autem.*

a *Ita ſi quid ei creditum eſt iuſſu domini.*

RAT. DVB. Cùm ſeruus iuſſu domini contrahit, aut etiam extraneus cum ſeruo, videtur dominus ipſe contrahere, qui iubet *l.* 1. *infr. quod iuſſ.* Non igitur poteſt dominus, cõuentus actione de peculio hoc deducere tanquã ſibi debitum à ſeruo, cùm ab ipſo

ipſo domino ex perſona propria debeatur.

DEC. Videtur quidem dominus ipſe contrahere, mutuámq; pecuniã accipere, qui iubet eam credi ſeruo: ſed hoc eo pertinet, vt creditori obligetur in ſolidũ non de peculio duntaxat *d. l.* 1. *quod iuſſ.* Sed nõ facit ea res quin fiat dominus hoc ipſo creditor ſerui ſui cui pecuniam credi iubet, quẽadmodum ex hac cauſa haberet contra alium, cui credi mandaſſet, actionem negotiorum geſtorum, niſi poneres pecuniam huic ſeruo vel filiofamilias creditam iuſſu patris vel domini, in rem ipſius domini vel patris verſam eſſe. Hoc enim caſu, vt Vlpianus ſubijcit, debebit dominus vel pater ſecum penſare, vt loquitur Africanus in *l. quæ dotis* 33. *ſolut. matr.* id eſt, compenſare tanquam viciſſim ipſe debitor ſerui vel filij ſui conſtitutus, non quicquam ex peculio deducere. Nec ſanè hæc Vlpiani nota & adiectio dubitationem vllam recipit, cùm is in cuius rem pecunia aliqua verſa eſt, hoc ipſo debitor eius pecuniæ fiat.

b *Sed & ſi pro ſeruo fideiuſſerit.* RAT. DVB. Non ſtatim atque fideiuſſit aliquis pro extraneo habet, tamẽ mandati actionem, ſed ita demum ſi ſoluerit, aut iam condemnatus ſit, cùm fieri poſſit, vt nunquam ſoluat, nec ad ſolutionem vrgeatur *l. Lucius* 38. §. 1. *infr. mandat. l. ſi pro ea* 10. Nec igitur permittendum eſt domino, qui pro ſeruo ſuo fideiuſſit, vt quicquam ex peculio deducat hoc nomine, cùm nihil adhuc ei abſit. DEC. Abeſſe iam domino intelligitur id, in quo ſerui ſui nomine, ex cauſa fideiuſſionis obligatus eſt *d. l. ſi quis mandatu* 28. *in fin. ſupr. de negot. geſt.* quamuis Marcellus contra putauerit, non eſſe permittendum domino deductionem huius pecuniæ ab initio, id eſt, antequã ex cauſa fideiuſſionis ſoluerit, non quaſi ſupradictam iuris propoſitionem deſumptam ex *d. l. ſi quis mandatu.* non probauerit, quæ veriſſima eſt: ſed quoniam in propoſita ſpecie eſt aliquid quod melius dici poſſit, vt indemnitati domini citra iniuriã cæterorum creditorum conſulatur, & cæteris quoque creditoribus citra iniuriam domini, adhibito ſcilicet remedio cautionis præſtandæ per creditorẽ agentem de peculio contra dominum de refundẽdo omni eo, quod dominum ex eiuſmodi fideiuſſionis cauſa præſtare, quandoque contigerit. Ita enim fiet, vt domino nihil interim deducente interuſurium totius medij temporis lucro cedat creditoris, qui alioquin moraretur in damno, vt iam diximus: nec idcirco tamen dominus periclitatur, cui per cautionem abunde conſultum eſt, ſed interuſurij lucrum ei duntaxat eripitur, quod ad creditorem de damno vitando certantem pertinere æquius eſt. Semper enim melius eſt, repetitioni fauere, quàm aduentitio lucro *l. non debet actori* 41. §. 1. *de regul. iur.* Nec proinde hoc caſu poteſt vſurpari ea iuris regula quæ vult cùm de lucro duorũ quæritur, meliorem eſſe cauſam poſſidentis *l. nemo prædo eſt* 116. §. *vlt. eod.* nec illa rurſũ quæ habet, quoties vtriuſque cauſa lucri ratio vertitur, eũ eſſe præferendum cuius in lucro cauſa tempore præcedit *l. quoties vtriuſque* 98. *eod.* Hic enim certat dominus de lucro captando: creditor autem miſer, qui pro actione ſolidi contentus eſſe cogitur actione de peculio, nihil aliud agit, niſi vt maneat in damno: denique domino nullum damnum infligitur, ſed interuſurij lucrum duntaxat ei eripitur, quod longè diuerſum eſt *l. quod autem* 6. §. *ſimili modo infr. quæ in fraud. credit.* In perpetuum autem veriſſima & æquiſſima eſt iuris regula, eam ſemper capiendam interpretationem, per quam fiat, vt vtriuſque partis indemnitati conſulatur *l. ex his* 8. *eod. ill. tit.*

c *Sed ſi de peculio conuentus dominus.* RAT. DVB. Etiam cùm dominus de peculio conuentus ex cauſa qualibet & condemnatus eſt, nihil tamen adhuc ei abeſt reuera, cùm nihil dum ex condemnatione præſtiterit, nulla iudicati adhuc ſecuta executione, quæ nec fortaſſis vnquam ſequetur. Quid enim ſi creditorem ſine herede aliõve vllo ſucceſſore mori contingeret, ac ne fiſco quidem ſucceſſore relicto? vt in *l. habere licere* 57. *infr. de euict. l.* 1. §. *idem Pomponius* 14. *verſic. quid enim infr. depoſ.* Ergo etiam hoc caſu ſupradicta Marcelli diſtinctio retinenda eſt, vt nihil poſſit dominus ex cauſa condemnationis deducere, non magis quàm ex cauſa fideiuſſionis quouſque aliquid præſtiterit: ſed cautione à creditore præſtanda contentus eſſe debeat, vt in ſuperioribus caſibus, ne interuſurium medij temporis eripiatur creditori agenti de peculio, qui alioquin tanto plus ex debito ſuo ſit amiſſurus. DEC. Quiſquis pro alio fideiuſſit, ſi ex ea cauſa condemnatus ſit, habet ſexinde mandati actionem, nec expectandum eſt, vt ſoluere cogatur, vel ex iudicati cauſa in carceres detrudatur *d. l. Lucius* 38. §. 1. *infr. mandat. d. l. ſi pro ea* 10. *C. eod. l. fideiuſſor.* 45. *infr. de fideiuſſ.* Porrò quo caſu etiam actio fideiuſſori extraneo danda eſſet contra eum, pro quo fideiuſſiſſet, non eſt denegandum domino, vt deductione vtatur, cuius ſcilicet non minor, at potius maior longè fauor eſt, quàm actionis. Nec aduentitius ille caſus computandus eſt, qui euenire non niſi rariſſime poteſt, vt creditor, qui priore actione de peculio iudicatum dominũ fecit ſine herede, aliõve vllo ſucceſſore moriatur *l. Iulianus* 6. *infr. qui & à quib. manum.* Ergo de ſequenti actione de peculio deducendum id quoque erit, in quo dominus ex cauſa fideiuſſionis condemnatus eſt: cœpit enim iudicati teneri, quod ſufficit, propter rerum iudicatarum authoritatem, quę tanta eſt, vt de futura omnimodo iudicati executione nec dubitandum ſit: ne alioquin luſoria ſint iudicia & iudicata, quorum vigor totus in executione conſiſtit *l. ſi longis* 7. *Cod. de exec. rei iudic. leg. ſi Prætor* 75. *ſupr. de iudic. leg. vltim. infr. ne quid in loc. public. fiat. leg. à Diuo Pio* 15. *infr. de re iudic.*

d *Nam & ſi quid ſerui nomine.* RAT. DVB. Videtur imputari poſſe domino, qui pro ſeruo ſuo fideiuſſerat, cur ex cauſa fideiuſſionis ſoluerit, antequam condemnaretur. Nec debet eius facilitas fraudi eſſe creditori, vt medij temporis interuſurio priuetur, ex quo alioquin ſibi ſoluere potuiſſet: ſicut enim credulitas, ita & facilitas ſua cuique imputanda eſt, non alteri *l.* 1. §. *dolum autem ſupr. de eo per quem fact. erit. l. qui hominem* 34. §. *ſi nullo de ſolut. leg. vir vxori* 17. *in fin. principij infr. ad SC. Velleian. l. ſi quis inficiatus* 13. *infr. depoſ.*

DEC. Qui ſcit ſe debitorem eſſe actoris, non prohiberi bonam fidem agnoſcere *leg. quoties* 9. §. *nec vtique infr. de admin. tutor.* Debet enim vnuſquiſque aduerſum ſe agere etiam ſine actione §. *& generaliter eod. leg.* Proinde tantum abeſt, vt expectare debeat condemnationem, quæ optimo cuique cauenda & fugienda ſemper eſt, vt nec debeat expectare, vt conueniatur, ſi mali & perfidi hominis ſuſpicionem velit effugere. Cùm non niſi aduerſus perfidos homines iure ciuili actiones cõparatæ ſint, vt Theophilus ſcribit,

in *tit.de action.iunct. l.cùm amplius* 184. §.*is natura debet de reg.iur.* Nihil ergo est, quod imputetur domino, si soluerit etiam priùs quàm condemnaretur: multò minùs si post condemnationem non expectata dispendiosiore iudicati executione. Permittenda igitur ei est vtroque casu deductio ex peculio, quia & mandati aut negotiorum gestorum actio ipsi competeret, si pro extraneo ante condemnationem soluisset, mandati quidem si præcedente mandato fideiussisset. Negotiorum gestorum autem si mãdatum nullum interuenisset, *l.ex mandato* 20. §.1. *infr. mandat.* Nam quo casu dominus agere posset contrà extraneum, eodem casu si ex persona serui conueniatur, de peculio habet beneficium & priuilegium deductionis: nec addenda est hoc casu distinctio, quæ aliàs in fideiussore soluente addi solet: an omiserit exceptionem aliquam debitori principali competentem ex *leg.si fideiussor* 29. *in princip. & pass. eod. tit.* Nulla enim potuit seruo comperere exceptio cum quo nec actio vlla fuit, *vulg. leg. cum seruo* 107. *de regul. iur. iunct. leg.* 2. *leg. exceptio* 22. *de excep.*

10. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI verò adhuc in suspenso est prius iudicium de peculio, & ex posteriore iudicio res iudicaretur: nullo modo debet proris iudicij ratio haberi in posteriore condemnatione: quia in actione de peculio occupantis melior est condicio. occupare autem videtur, non qui prior litem contestatus est, sed qui prior ad sententiam iudicis peruenit.

Ad Si l. verò 10.

RAT. DVB. Tum incipit competere domino vel patri priuilegium deductionis, cùm incipit conueniri actione de peculio, quia tum sibi soluere intelligitur, *l.prox. §.præterea in fin. supr.* Ergo etiamsi adhuc in suspenso sit prius iudicium de peculio institutum contra patrem vel dominum, necdum sit pater aut dominus condemnatus, & ex posteriore iudicio res iudicetur. Prioris tamen iudicij ratio habenda est, in posteriore condemnatione, vt perinde ex peculio deducatur, & ex posteriore condemnatione id quod deduci posset, si ex priore iudicio iam condemnatus dominus fuisset. Quid enim dici posset iniquius, quàm deteriorem esse condicionem patris vel domini in iudicio posteriore de peculio, ob id solùm quod qui prior egit, negligentior fuerit in prosequenda lite, & tardiùs ad sententiam iudicis peruenerit, quàm qui posterior ad iudicium venit? Nisi fortè imputare volumus patri vel domino, cur in priore iudicio non vicerit aduersus seipsum condemnationem vt deductionis priuilegium aut sibi acquireret, aut acquisitum non amitteret, quod certè esset ridiculum.

DEC. Sensus legis non ille est, vt in iudicio posteriore de peculio deduci non possit, illud ipsum quod in priore deduci potuisset, sed hîc potiùs, vt quod petebat creditor, qui prior quidem egit de peculio: sed posterior ad sententiam iudicis peruenit, non sit deducendum in posteriore actione de peculio, quomodo deduceretur, si ex priore iam iudicatum esset, ratione illa quam Caius hîc adfert, quod in actione de peculio melior condicio sit occupantis *l.ex facto* 52. *infr. hoc tit. l. non enim 6. supr. de tribut. act. l.3. supr. quod cum eo qui in alien. potest.* Occupasse autem is demùm videtur non qui prior litem contestatus est, sed qui prior ad sententiam iudicis peruenit. Neque in eo vlla fit iniuria patri vel domino, qui aduersùs hunc qui prior egit, sed posterior obtinebit, deducturus æquè est, quicquid posteriori creditori priùs præstiterit, & inter solos creditores hęc contentio est, quorum alteri qui prior ad sententiam iudicis peruenit, imputari non potest, cur diligentior nõ fuerit in contestando: alteri verò qui prior egit, imputandum est, cur non diligentiùs litem prosecutus sit, vt citiùs ad sententiam peruenire. Quamuis in aliis plerisque causis occupare intelligatur ille, qui prior litem contestatur, vt in actione tributoria *d. leg. non enim*, vbi rationem diuersitatis attulimus. Itémque in duobus reis stipulandi *l. ex duobus reis stipulandi* 16. *infr. de duobus reis*, & in eo qui sibi aut alij stipulatus est, *l. siquis stipulatus* 57. §. 1. *de solut. & in specie l. si Titius & Seius* 9. *infr. de verbor. obligat.* Bene igitur Caius scribit, si adhuc in suspenso sit prius iudicium de peculio & ex posteriore priùs res iudicetur, nullomodo debere prioris iudicij rationem haberi in posteriori condemnatione, quia fieri id non posset, citra iniuriam diligentioris creditoris, cuius debitum deduci æquius est aduersus negligentiorem quàm debitum negligentioris aduersus diligentiorem. Patris autem vel domini nihil prorsus interest: nam quod in priore iudicio deduci potuisset, in posteriore quoque deduceretur.

11. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

SI noxali iudicio conuentus dominus, litis æstimationem obtulerit, de peculio deducendum est, quod si noxæ dederit, nihil est deducendum.

Ad l. Si noxali 11.

RAT. DVB. Non debet esse in potestate patris vel domini, vt deteriorem faciat aduersarij sui condicionem *l.1. supr. de alienat. iudic. mutat. caus. fact.* Nec proinde vt possit ex peculio deducere vel non possit: nam cùm deducit, facit vtique deteriorem condicionem creditoris agentis de peculio, quitanto minùs consecuturus est. Atqui est in potestate & electione domini conuenti actione noxali ex delicto serui, vt vel damnum decidat, præstita litis æstimatione vel seruum noxium noxæ dedat. Eamque vis & potestas est noxalis iudicij, *leg.1. & pass. supr. de noxal. action.* Ergo si hæc distinctio adhibeatur, quam Vlpianus hîc ponit, an noxali iudicio conuentus dominus litis æstimationem

tionem obtulerit, an seruum noxæ dedere maluerit, vt priore casu deductio fiat ex peculio, posteriore non item erit in potestate domini facere, vt deductioni locus sit, vel non sit. DEC. Quod seruus debet ex delicto, deducendum est ex peculio, perinde atque id quod ex contractu debetur *l. sed si damnum* 9. §. *sine autem supr. hoc tit.* Atqui quicquid pro capite serui præstitum est, à domino, in eo seruum debitorem domini sui constitui certum est *l. Stichus* 16. *infr. de pecul. leg.t.* Ergo si noxali iudicio conuentus dominus litis æstimationem obtulerit, conuentus posteà de peculio eam poterit deducere. Neque verò hoc ipsius electioni & voluntati tribuendum est, sed potestati iuris, quæ dominum sanè obligat, vt serui sui factum præstet, & pro eius delicto præstet integram litis æstimationem: quod autem potest etiam dominus, si velit, seruum noxæ dedere, non tam ex summo iure proficiscitur, quàm ex legis duodecim tabularum benignitate, quæ domino hanc eligendi facultatem saluam esse voluit, ea ratione æquitatis quòd non debeat seruus damno adficere dominum in plus, quàm quanti ipse est *l. 2. supr. de noxal. act.* §. *summa autem ratione Instit. eod.* Idque est, quod dici solet, noxæ deditionem semper sequi nec vnquam præcedere pecuniariam condemnationem *l.miles 6.* §. *decem inf. de re iudic.* Itaque cùm dominus pro noxa serui offert litis æstimationem, licèt ita sibi acquirat ius deductionis, non ideò tamen licet duriorem creditoris de peculio agentis condicionem, quàm ex iuris ratione esse debeat: quamuis faceret meliorem, si pro litis æstimatione noxæ deditionem eligeret, quandoquidem eo casu nihil ex peculio deduceretur, ne quidem æstimatio serui, cùm non possit seruus quisquam videri in suo ipse esse peculio *l. deposui*, 38. §. *Stichus infr. d. l. Stichus 16. in fin. de pecul. leg.t.* Porrò nemo iubetur facere meliorem aduersarij sui condicionem, sed deteriorem facere tantùm prohibetur: nec distinguimus, quam summa sit, quam dominus ex delicto serui pro litis æstimatione præstiterit, quia licèt tanta sit, vt expediat domino seruum ipsum noxæ dedere potius, quàm pro condemnato decidere, totum tamen quod ipse præstiterit ex peculio deducetur, neque dolo quicquam facisse dominus videbitur, qui tanti habuit, sine illo non carere *dict. l. Stichus*, vbi tamen eleganter Africanus ait, non idem esse, si vicarium serui ordinarij dominus pro ipsius vicarij delicto noxæ dederit. Tunc enim etiam ex ordinarij serui peculio deducendum esse pretium vicarij, quòd eo nomine seruus ordinarius ob defensionem vicarij sui debitor suo domino constitutus esse intelligatur.

1 ¶ Sed & si quid dominus soluturum se serui nomine repromisit, deduci oportebit. quemadmodum si quid domino seruus pro debitore expromiserat[a]. Idem est & si pro libertate[b], quid domino expromisit: quasi debitor domino sit effectus. Sed ita demum, si manumisso eo, agatur.

Ad §.1. Sed & si quid dominus.

RAT. DVB. Quod dominus soluturum se serui sui nomine repromisit, nondum solutum est, nec proinde abesse adhuc quicquam eo nomine domino videtur, qui nec fortassis ex sua vnquam promissione conuenietur. Non ergo interim deductioni locus esse hoc casu potest, sed tantùm cautioni quam à creditore agente de peculio præstandam esse suprà diximus ex Marcello in *l. sed si damnum* 9. §. *vlt. supr.* Quasi seruus non sit interim debitor domini, & melius sit interusurium medij temporis lucro cedere creditoris agentis de peculio, & certantis de damno vitando, quàm domini cui sufficit indemnitatem præstari eo tempore, quo aliquid ei abesse cœperit.

DEC. Domino abesse iam videtur id, in quo est pro seruo obligatus *l. si quis mandatu* 28. *in fin. supr. de negot. gest.* Ergo in actione de peculio hoc quoque deducendum erit. Neque Marcellus in hoc dissensit à Iuliano, sed in eo tantùm, quod Iulianus deductionem hanc ab initio fieri debere putabat, Marcellus verò non nisi eo casu, quo creditor agens de peculio non mallet cauere se refusurum domino, quicquid illum ex hac causa præstare quandoque contingeret, idque propter medij temporis interusurium: proinde etiam ex Marcelli sententia deductio facienda est, & quidem ab initio nisi creditor offerat cautionem. Hoc enim ei præstandum & indulgendum esse Marcellus voluit, scilicet patenti, vt in *l.4. §. hoc autem iudicium infr. de damn. infect.* Et ita locus hic & totus §. ex illo intelligendus, & supplendus est. Nam & cùm præstatur cautio, hoc ipso deductio fieri intelligitur saltem ex postfacto. Cautio siquidem pro deductione est, vt diximus ad *d. §. vlt.*

a *Quemadmodum si quid domino seruus pro debitore expromiserat.* RAT. DVB. Non fit expromissor, nisi per stipulationem *l. & eleganter* 7. §. *seruus supr. de dol. mal.* vbi diximus *l. aliquando* 13. *in princip. infr. ad SC. Velleian. l. qui libertinus* 37. §. *sed si creditori infr. de oper. libert.* sicuti nec fideiussor *l. blanditas* 12. *C. de fideiuss.* expromissione enim fit nouatio *l. si verò* 64. §. *sed ersi reum* 4. *solut. matr.* quæ tamen non fit, nisi per stipulationem *l.1. & pass. de nouat.* Atqui seruus cùm non habeat ius stipulandi, nisi ex domini sui persona *Instit. de stipulat. seruor.* sicuti non potest stipulari à domino, ita nec rursum videtur ei quicquam per stipulationem posse promittere, vt eadem ratio sit obligationis serui passiuæ quæ actiuæ, non potest igitur pro debitore domini aliquid ipsi domino expromittere, vt domino obligetur.

DEC. Inter dominum stipulantem & seruum promittentẽ naturalis obligatio contrahitur, quamuis non etiam ciuilis, quia stipulatio quælibet etiam inutilis habet consensum, non minùs quàm contractus qui sunt ex iure gentium, qui sufficit ad inducendam naturalem obligationem *l. Stichum aut Pamphilum* 95. §. *naturalis infr. de solut. iunct. l. an inutilis* 8. *de acceptil.* Naturalis autem obligatio sufficit ad nouationem, id est, ad transferendam in alium ciuilem quoque priorem obligationem *d. l.1. in fin. de nouat.* Potest igitur seruus obligari domino si expromittat pro alio ipsius domini debitore, & consequenter hoc quoque deducendum est in actione de peculio, tanquam à seruo debitum domino ex contractu, ex regula legis *sed si damnum* 9. §. *sine autem supr.* Aliud est, si seruus à domino stipuletur, non enim valet stipulatio, ne quidem ad dominum naturaliter obligandum, quia stipulatio tota iuris ciui-

lis est, nec proinde stipulandi ius habere seruus potest, nisi ex persona domini, quemadmodum diximus. Ergo vt stipuletur ab extraneo pro domino, non à domino ipso.

b *Idem est & si pro libertate.* RAT. DVB. Quod pro libertate promittitur in eum casum, & in illud tempus promittitur, quo libertas data erit, atqui nullum potest habere peculium is, qui iam liber est, nisi filius familias proponatur: ergo neque ex peculio deducendum erit hoc quod seruus pro libertate promisit, quasi collata obligatione in tempus inhabile, quod ad causam peculij attinet *arg. l. Stichus* 39. *infr. de testam. manum. l. quod sponsæ* 4. *C. de donat. ant. nupt.*

DEC. Manumissione quidem desinit esse peculium, sicut & seruus desinit seruus esse, sed non extinguitur tamen actio de peculio, quæ etiam post manumissionem intra annum durat *l. 1. infr. tit. prox.* Quandiu autem durat actio de peculio, tandiu quoque necesse est, superesse ius deductionis faciendæ ex peculio, cùm deductio illa fiat in iudicio, quod de peculio contra dominum eiúsve heredem fuit institutum. Ergo & quod seruus pro libertate expromiserit, æquè deducetur, quasi seruo effecto domini debitore etiam ante manumissionem. Sed hoc ita si post eius manumissionem de peculio agatur, quomodo adhuc intra annum agi posse diximus. Nam si ante manumissionem ageretur, non posset deduci ex peculio ea summa, quæ nondum esset debita, tanquam non nisi sub condicione promissa libertatis præstandæ. Condicionem enim priùs existere necesse est, quàm ex condicionali obligatione aliquid debeatur, siue ciuiliter siue naturaliter *l. cedere diem* 213. *de verb. signific.* Cæterùm secuta manumissione adeò debitum intelligitur, id quod in seruitute pro libertate consequenda à seruo promissum fuit, vt quamuis non soleat seruus post manumissionem ex eo, quod in seruitute gessit conueniri, quasi alius homo factus, hoc tamen nomine conueniri possit actione in factum, si post manumissionem noua stipulatio nulla de ea re interceserit *l. promissæ* 3. *C. an seruus pro suo fact. iunct. l. eum actum* 17. *supr. de negot. gest.* Interdum etiam actione de dolo, vt in specie *d. l. & eleganter* §. *seruus de dolo.* Nec enim decipiendus est dominus, qui non aliter manumissurus fuit, sicut nec alius quisquam qui id fecit, quod aliter facturus non erat *l. si donaturus* 9. §. 1. *supr. de condict. caus. dat. l. purè* 5. §. *si eum infr. de doli mal. except. l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit. iunct. l. in traditionibus* 48. *supr. de pact.*

2 ¶ Sed si à debitore dominico seruus exegerit: an domini debitorem fecerit quæritur. & Iulianus libro duodecimo Digestorum, non aliter dominum deducturum ait, quàm si ratum habuisset, quod exactum est. eadem & in filiofamilias dicenda erunt. & puto veram Iuliani sententiam. naturalia enim debita spectamus in peculij deductionem. est autem natura æquum, liberari filium, vel seruum obligatione, eo quòd in debitum videtur exegisse.

Ad §. 2. Sed si à debitore.

RAT. DVB. Seruus qui à dominico debitore pecuniam exegit, nullo mandato præcedente exigit eam rem, quæ domino fuit debita. Ergo facit se hoc ipso domini sui debitorem, non minùs quàm si mandato præcedente exegisset, imò tanto magis quod exigens sine mandato, culpam saltem contrahit, immiscendo se rei ad se non pertinenti *l. culpa est* 36. *de regul. iur.* quæ culpa etiam delicto & furto proxima est, cùm ex huiusmodi causa plerumque furtum fiat *l. si vendidero* 80. §. *si Titius infr. de furt.* nec debet melior esse condicio serui exigentis sine mandato, quàm si cum mandato, sicut nec illius qui in mala fide est, quàm eius qui in bona *l. non solùm* 13. *supr. de noxal. action.*

DEC. Quod seruus exegit à debitore dominico, id est, non peculiaria absque mandato, perinde adhuc debetur domino ac si solutum seruo non fuisset, quia per eam solutionem debitor liberari non potuit, nec si crediderit seruum habere mandatum *l. qui hominem* 34. §. *si nullo infr. de solut.* nec enim debuit tam credulus esse, tamque facilis ad soluendum, sed exigere mandatum debuit, vt tutò solueret *l. si quis inficiatus* 13. *infr. deposit. iunct. l. 1.* §. *dolum autem supr. de eo per quem fact. erit.* Nulla ergo ratio est, vt eius pecuniæ, quam seruus nullo interueniente mandato à domini debitore exegit debitor factus videatur. Alioquin haberet dominus duos eiusdem pecuniæ debitores, & eum qui soluisset, & seruum qui solutionem accepisset, quod esset absurdum. Proinde verum est, quod Iulianus dixit, hanc pecuniam non aliter ex serui peculio deducendam esse, quàm si dominus exactionem ratam habuerit, quia si ratam habeat, facit vt debitam pecuniam exegisse videatur seruus, qui alioquin sibi indebitam exegit, non modò si falsus procurator fuerit, sed etsi falsò putauerit, habere se ius exigendi, & ideò si liber homo esset, condictione ipse teneretur, tanquam indebito accepto, quia solutio quæ non potest parere liberationem, parit semper condictionem *l. cum quis* 38. §. 1. *& §. qui hominem de solut. l. si non sortem* 26. §. *si centum l. cùm is* 32. §. 1. *supr. de condict. indeb.* extra casum singularem *l. Neratius* 63. *eod. tit.* Idque est quod Vlpianus ex Iuliano scribit, naturalia debita spectari in peculij deductione, scilicet ea demùm debita deduci ex peculio, quæ naturalem habent æquitatem, ex qua scilicet sola æstimatur naturalis obligatio *l. Stichum* 95. §. *naturalis de solut.* quamuis vt debitor vel seruus domino, vel dominus seruo esse intelligatur ex causa ciuili computandum sit, vt non ex alia causa inter has personas obligatio naturalis contrahatur, quàm ex qua ciuilis obligatio inter alios contraheretur *l. non solùm* 49. §. *vlt. infr. hoc tit.* Atqui tantùm abest, vt natura æquum sit, obligari seruum vel filiumfamilias ob id, quod indebitam pecuniam exegisse videatur, vt è contrario natura æquum sit eum liberari, non quasi aliquando fuerit obligatus, sed hoc potiùs sensu ne in obligationem incidat ob eam causam, quippe qui nullum patri vel domino damnum intulerit, à quo non est debitor liberatus *d. l. si vendidero* 80. §. *si Titius de furt.* Et ita locus hic alioqui satis obscurus intelligi proculdubio debet. Quomodo enim liberaretur seruus vel filius, qui nunquam fuisset obligatus? Quod autem loquitur Vlpianus post Iulianum de indebita pecunia exacta. Noli sic intelligere, quasi fuerit omnino indebita (ponimus enim debitam fuisse domino, & debitorem dominicum fuisse illum qui soluit) sed quia fuit indebitè per seruum aut filiumfamilias exacta, qui eius exigendæ nullum ius omnino habuerit, vt in *l. si procuratori* 14. vbi dixi *supr. de condict. caus. dat. l. si procurator 6. l. cùm indebitum* 57. §. 1. *supr. de condict. indeb.* Caue rursus ne huius loci rationem ex eo petas, quòd non videatur quisquam alij mandasse, vt indebitam pecuniam exigeret ex *d. l. si procurator 6.* §. *Celsus ait.* Pertinet enim ratio illa ad eum casum, quo is qui indebitum exegit, mandatum generale habuerit ad exigendum, vt in specie illius legis: nos verò eum casum tractamus, quo nullum prorsus mandatum seruus hic habuerit exigendæ pecuniæ à dominico debitore: quod verò addit Vlpianus idem in filiofamilias probandum esse, non aliam vtique recipit, aut dubitandi aut decidendi rationem, quàm quæ à nobis de seruo allata est. Pari enim passu filiusfamilias & seruus ambulant, itemque pater & dominus in actione de peculio, nisi cùm diuersitatis ratio aliqua reddi potest, vt in *l. 3.* §. *sed si filiusfamilias supr. iunct. l. 3.* §. *vnde etiam infr. de iniust. rupt. & irrit. fact. testam.*

3 ¶ Est autem quæstionis: an id, quod dominus semel deduxit, cùm conueniretur: rursus, si conueniatur de peculio, eximere debeat: an verò veluti solutum ei videatur, semel facta deductione. & Neratius, & Nerua putant, item Iulianus libro duodecimo scribit, si quidem abstulit hoc de peculio, non debere deduci: si verò eandem positionem peculij reliquit, debere eum deducere.

Ad §. 3. Est autem quæstionis.

RAT. DVB. Deductio habet vim solutionis *l. Stichum aut Pamphilum* 95. §. *aditio versic. aliquando infr. de solut.* Videtur enim sibi soluere dominus per deductionem, iam tum cùm incipit de peculio conueniri *l. sed si damnum* 9. §. *præterea in fin. supr.* Atqui bona fides non patitur, vt idem bis exigatur *l. bona fides* 136. *de regul. iur.* Ergo neque vt bis idem deducatur, cùm effectu ipso nihil differat deductio à solutione, nisi quod deductio commodior quædam solutio est. Sibi enim ipse soluit, qui ex peculio deducit, quod sibi debetur.

DEC. Non videtur deductum, quod non durat deductum, quomodo solemus dicere, non videri in rem versum, quod non durat versum *l. si pro patre* 10. §. *versum infr. de in rem verso.* nec permissum quod non durat permissum *l. item eorum* 6. §. *pen. supr. quod cuiusq. vniuers. nomin.* nec lis instituta in qua quis non perseueret *l. nam etsi is* §. 1. *supr. de inoffic. testam.* nec in potestatem domini peruenisse id, quod ita peruenit, vt auelli tamen ab eo possit *l. 4.* §. *tunc in potestatem infr. de vsucap.* nec denique solutum, quod non durat solutum *l. si rem* 20. *l. si quis aliam* 46. *l. in perpetuum* 61. *l. qui res* 98. *in princip. &* §. 1. *infr. de solut.* Ergo dominus qui post deductionem factam ex peculio eandem peculij positionem reliquit, nec deduxisse credendus est: siue hanc nouam quandam concessionem peculij esse velis, siue manente eodem peculio, & in eadem positione relicto, id quod deductum fuerat redditum potiùs, quàm denuò concessum esse *arg. l. filio* 23. *infr. de liber. & posthum. l. ab hostibus* 12. *C. de postlim. reuers. & redempt. ab hostib.* Est enim facilis reditus cuiusque rei ad suam naturam *l. si vnus* 27. §. *pactus ne peteret in fin. supr. de pact. & d. l. filio.* Ita demùm ergo id quod semel deductum est, deduci iterum non poterit, si dominus de peculio id re vera abstulerit, non etiam si eandem peculij positionem reliquerit. Sicut enim re non verbis peculium & constituendum & augendum est *l. 4.* §. 1. *l. non statim* 8. *supr.* Ita re quoque non verbis minuendum est per deductionem, & ablationem vt quod deduci potuit, deductum verè dici possit: quamuis alioqui nuda domini, vel patris voluntas sufficiat ad peculium vel adimendum in totum, vel minuendum *d. l. non statim in fin.* nec quod in vna actione de peculio dominus deductionem fecerit verbo tantùm, ad minuendam actionem illam, impedire potest, ne in alio quoque iudicio eandem deductionem faciat, quam re ipsa nondum fecerit. Tametsi in compensatione aliud sit, quæ vni petitioni destinata, alij postea obiici non potest *l. quod Labeo* 13. *infr. de compens.* nimirum quia deductio, quæ nudo tantùm verbo fit deductio non est: at compensatio etiam nudo verbo facta & opposita, vera compensatio est, veræque solutionis vim obtinet, tanquam quæ fiat ipso iure, si modò obiiciatur *l. si ambo* 10. *& pass. eod. ill. titul. infr. & Cod.*

4 ¶ Denique scribit: si seruus vicarium quinque valentem in peculium habuit, & domino quinque deberet, pro quibus vicarium dominus deduxisset, & mortuo postea vicario alium eiusdem precij seruus comparauerit: non desinere domini esse debitorem, quasi vicarius ille domino decesserit. nisi fortè, cùm eum seruo ademisset, & sibi soluisset, tunc decesserit.

Ad §. 4. Denique.

RAT. DVB. Deductio vim solutionis obtinet, vt modò dicebamus ex *l. sed si damnum* 9. §. *præterea in fin. supr.* Atqui solutio siue naturalis sit, siue ciuilis & imaginaria, vt acceptilatio, tollit obligationem omnem etiam naturalem, liberatque debitorem, dummodò facta sit vero creditori *l. in numerationibus* 44. *l. penult. & pass. infr. de solut.* §. 1. *& pass. Instit. quib. mod. tollit. oblig. l. debitori* 50. *infr. de fideiuss.* Ergo si ser-

tuus vicarium quinque valentem in peculio habuerit, & cùm domino quinque deberet, vicarium dominus deduxerit, exinde habendus est pro liberato, & deductionis quasi solutionis potestate: & quamuis eo vicario mortuo seruus alium eiusdem precij comparauerit, non debet ea res facere, vt nouus hic vicarius, quasi in prioris locum subrogatus, ad dominum pertinere debeat iure deductionis, aut deduci à domino nunc possit: cùm is qui deductus fuerat, non seruo, sed domino perierit. Nec enim periculum casus fortuiti contingentis post solutionem ad eum pertinere potest, qui soluit, cùm fuerit liberatus, & obligatio semel extincta nunquam reuiuiscat *l. qui res 98. §. aream de solut.* Periculum autem rei cuiuslibet non ad alium quàm ad dominum spectare debeat *vulg. l. pignus 9. l. quæ fortuitis 6. C. de pignor. act. l. contractus 23. in fin. de regul. iur.* nec quod seruus hic quinque debebat domino, non vicarium ipsum, ad rem facit: siquidem constat etiam aliud pro alio volenti creditori solui posse *l. manifesti 17. C. de solut. l. si non sortem 26. §. si centum supr. de condict. indeb.*

DEC. Non videtur deductus à domino, eique solutus vicarius, quem in eadem peculij positione etiam post deductionem manere dominus voluit, secundùm ea quæ diximus ad §. præcedentem, cuius hic non nisi appendix, & ex eo illatio quædam est. Ergo quamuis vicarium valentem quinque dominus in priore actione de peculio, pro quinque deduxerit, cùm tamen eundem vicarium eidem seruo in peculium reliquerit, non ideo videri potest seruus in illis quinque liberatus, nec proinde vicarius ille domino quasi iam solutus decessisse, sed perinde ac si nulla dum deductio facta esset, poterit dominus in alia actione de peculio eadem quinque deducere, & pro iis, si velit, nouum vicarium non tanquam in locum prioris, qui nunquam deductus fuisse intelligitur, subrogarum, sed tanquam peculiarem, & eo iure quo aliud quidlibet quod peculij esset, posset deducere; nisi fortè, inquit Vlpianus, prior ille vicarius tum decesserit, cùm dominus eum iam seruo ademisset sibique soluisset, quia quandiu eum reipsa non abstulit, & seruo ademit, in eodem peculio eum reliquisse intelligitur, eandemque peculij positionem, quæ ante deductionem fuerat, conseruasse, licèt nullam aliam expressam voluntatis suæ testationem ea de re interposuerit. Planè si dominus vicarium illum, non tantùm verbo, sed etiam facto ademerat, isque posteà decessisset, aliud probandum erit, quoniam deductio illa vera fuit, nec eo minùs effectum suum habuit, quòd idem vicarius posteà decesserit, quem eo casu domino non seruo decessisse certum esset.

5 ¶ Idem rectè ait: si, cùm vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio quinque pro seruo præstitisset, quoniam quinque ipsi debebantur, mox vicarius decessisset: aduersus alium agentem de peculio, decem dominum deducturum. quia & in eo, quod iam pro eo soluit, debitorem seruum sibi fecerit. quæ sententia vera est: nisi seruo ademit vicarium, vt sibi solueret.

Ad §. 5. Idem rectè ait.

RAT. DVB. Si cùm vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio quinque præstiterit, quoniam quinque ipsi debebantur, atque ita vicarium in peculio retinuerit, isque vicarius subinde decesserit, negari non potest quin prior deductio effectum suum habuerit, cùm non nisi quinque dominus soluerit creditoriagenti de peculio, cui alioquin citra deductionem soluere decem debuisset. Ergo aduersus alium creditorem agentem posteà de peculio, non debet dominus decem deducere, sed quinque tantùm, quasi aliis quinque per deductionem iam solutis: ne contra bonam fidem eadem quantitas bis exigi videatur, nec quod dominus eundem vicarium in eadem peculij positione reliquerit, meliorem ipsius condicionem facere debet, cùm videri possit, ita fecisse, non tam vt vicarium illum totum in peculio relinqueret, quàm quia non poterat totum vicarium deducere, quem ponimus dignum fuisse decem, cùm tamen quinque duntaxat domino deberentur. In quo hic casus differt à superiore, maioremque videtur habere rationem dubitandi: sed decidendi ratio illa est, quam Vlpianus exprimit, quia & in quinque illis, quæ dominus hic pro seruo suo iam soluit, debitorem sibi seruum fecit, qui proinde non minùs remanet debitor in decem, quàm si nihil dominus deduxisset: nam quod ad seruum pertinet, nihil deduxisse dominus intelligitur, cùm seruus in peculio suo vicarium retinuerit. Et ex decem, quæ dominus nunc deducit, quinque sunt, quæ ex noua causa debentur, illa scilicet, quæ pro seruo dominus præstitit priori creditori: nec enim antea domino debebantur, sed quinque duntaxat. Hæc verò quinque, iam olim domino debita, etiamnum debentur, quia soluta non sunt, sed deducta verbo tantùm per vicarij retentionem, qui tamen in eodem, vt dixi, manfit peculio. Nam si seruo ademisset dominus vicarium, vt sibi solueret (quomodo poterat adimere, si voluisset, non quidem iure deductionis, quia quinque duntaxat ei tum debebantur, cùm priore iudicio de peculio conuentus fuit, sed quia præstando creditori quinque pro seruo fecerat se creditorem in decem) nihil posset nunc in posteriore iudicio deducere, tanquam qui iam tota decem sibi soluisset per ademptionem vicarij, quamuis postmodum defuncti, cùm periisset domino non seruo, iuxta ea quæ diximus ad §. præcedentem. Parumque refert, an priori creditori quinque tantùm deberentur, an decem. Vtroque enim casu, æquè decem in posteriore iudicio deducentur. Ponendum tamen est, vt posuimus, debita ei fuisse decem, non quinque duntaxat. Alioqui non debuisset Iulianus scribere, dominum priore iudicio conuentum de peculio, quinque tantùm pro seruo præstitisse, quoniam ipsi quinque debebantur. Siquidem etiam si nihil debitum fuisset domino, non tamen potuisset dominus pro seruo plus, quàm quinque præstare creditori, cui non nisi quinque debita fuissent.

Quod au-

6 ¶ Quod autem deduci debere diximus id, quod debetur ei, qui de peculio conuenitur: ita accipiendum est, si non hoc aliunde consequi potuit.

Ad §. 6 Quod autem.

RAT. DVB. Deductio parit retentionem, nam quod ex peculio deducitur, retinetur. Atqui melius & commodius est, domino retinere, quàm petere *l. plus cautionis 25. de regul. iur.* Non ergo dominus eo minùs deducere ex peculio debet ea quæ sibi debentur, quòd aliunde possit per actionem ea consequi, vel in totum, vel ex parte. DEC. Priuilegium deductionis quod domino datum est, vt conuentus de peculio ex persona serui possit deducere ex peculio id, quod sibi debetur (sic enim vocatur in *l. ex facto 52. infr. hoc tit. l. procuratoris 5. §. sed est quæsitum supr. de tribut. act.*) non aliam rationem habet, quàm æquitatis, & necessitatis, ne alioqui moretur dominus in damno si beneficium deductionis, & retentionis ei denegetur cùm actionem aduersus seruum suum habere nullam possit, ideoque præuenisse alios omnes creditores, & cum seruo suo prior egisse, sibique soluisse creditur *l. sed si damnum 9. §. peculium supr.* Atqui nihil tale verendum est, cùm dominus aliunde quàm ex peculio consequi indemnitatem suam potest, vt in specie *l. 4. §. si opem supr.* Illud igitur temperamentum meritò inducendum fuit, vt eo casu non posset ex peculio quicquam deducere, vt scilicet creditori agenti de peculio prospiceretur, quem alioquin ex deductione per dominum facta damno affici necesse esset. Quippe qui ex contractu serui nullam nisi de peculio actionem habeat, nec aliunde quàm ex peculio indemnitatem suam sperare possit. Æquum sanè est domino priùs consuli, sed longè æquius vtrique prospici, id est, etiam creditori. Vt quantum fieri potest, neutra pars lædatur *l. ex his 8. infr. quæ in fraud. credit. l. seruus dotalis 58. in fin. solut. matr.* Excipe tamen casum *l. quod seruus 56.* vbi dicemus *infr.*

7 ¶ Denique Iulianus scribit, venditorem, qui seruum cum peculio vendidit, si de peculio conueniatur, non debere deducere, quod sibi debetur. potuit enim hoc ex ratione peculij detrahere, & nunc condicere quasi in debitum: quoniam non est in peculio, quod domino debetur. potest (inquit) etiam ex vendito agere. quod ita erit probandum [a], si tantùm fuit in peculio, cùm vendere, vt satisfacere debito dominus possit. ceterùm si postea quid accessit, condicionibus debiti existentibus, quod dominus non distraxerat: contrà erit dicendum.

Ad §. 7. Denique Iulianus.

RAT. DVB. Actio de peculio quæ intra annum datur aduersus dominum, qui seruum suum siue cum peculio, siue absque peculio vendidit, eadem actio est, quæ contra dominum daretur perpetua, si venditus seruus non esset, easdemque deductiones recipit, & condiciones *l. 2. infr. tit. prox. iunct. l. 1. eod.* Atqui in actione de peculio perpetua deducitur id omne, quod domino debetur, vt docuimus in præcedentibus. Ergo & eum dominus seruum suum vendidit, etiamsi cum peculio vendiderit, si tamen actione de peculio conueniatur, æquè permittendum est, vt deducat, quod sibi debetur. Neque enim credendus est, ius illud deductionis transtulisse in emptorem, cùm venditor ipse sit, qui conuenitur, nec quod venditori debetur, etiam emptori debeatur.

DEC. Non habet dominus priuilegium deducendi ex peculio quod sibi debetur à seruo, si aliunde possit id consequi, vt dictum est in §. *prox. præced.* Atqui in proposita specie habet venditor duplicem actionem, per quam possit indemnitati suæ prospicere, condictionem indebiti per quam repetat, quod ex peculio soluit ad concurrentem vsque debiti sui quantitatem, quia non est in peculio id, quod domino debetur, cùm non sit verisimile dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur *l. sed si damnum 9. §. prætereà supr.* poteratque venditor etiam post venditum cum peculio seruum, tradendo peculium detrahere ex ratione peculij id, quod sibi debebatur quasi nec venditum, & prætereà actionem ex vendito, quæ cùm sit bonæ fidei danda est, venditori ad consequendum id omne, quod bonum & æquum est, licèt non desit alia strictior actio *l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit.* adeoque si opus sit etiam ad rescindendam ipsam venditionem *l. ex empto 11. §. is qui vina infr. de act. empt.* Nihil ergo causæ est, cur in hac specie danda domino sit deductio in præiudicium creditoris agentis de peculio, cùm domino, eidemque creditori aliter consultum esse possit, creditori verò non possit.

a *Quod ita erit probandum.* Restrictio hæc est ad posteriorem partem sententiæ Iuliani, qua parte dat venditori actionem ex vendito contra emptorem, cui vendidit seruum cum peculio, ad repetendum id omne, quod deduci ex peculio potuit, nec tamen deductum est. Ait enim Vlpianus non vsque quaque id probandum esse, sed cum hac distinctione, si tantum fuit in peculio serui, cùm dominus venderet, quantum erat in debito, vt scilicet ex eo peculio satisfacere debito dominus posset. Nam si postea quid accesserit peculio quod dominus non distraxerat, contrà erit probandum, inquit Vlpianus, id est, non erit ferendum, vt venditor actione ex vendito repetat omne id, quod sibi debetur, eo prætextu quòd hodie tantum sit in peculio, quantum satis est, ad satisfaciendum domino. Non enim actio ex vendito porrigi potest vltra id, quod venditum est, & quod peculio vendito accessit extra causam venditionis, emptori proficere debet non venditori. Sunt tamen qui verba illa *si quid posteà accesserit*, intelligere malint de eo, quod accesserit debito ad illud augendum, puta si debitum fuit vsurarium, vt sensus sit, non esse dandam actionem domino eidemque venditori, contra emptorem ex vendito ad omne id, quod ha-

diè debeatur propter vsurarum fortè accessiones, quæ post factam venditionem deberi cœperint, sed sufficere illi debeat habere actionem ex vendito ad eam vsque debiti quantitatem, quæ venditionis tempore debebatur. *arg. l. diuortio 35. §. vlt. supr. de negot. gest.* Pro qua interpretatione faciunt verba illa *condicionibus debiti existentibus*, nisi quod pro *existentibus* mallem legere *exigentibus*. Alia enim condicio est debiti gratuiti, alia vsurarij. Sed vereor ne huic interpretationi non satis conueniant verba illa, quæ apud Vlpianum sequuntur, *quod dominus non distraxerat*, quæ nemo non videt referri ad debitum non posse, sed ad peculium, nisi malles rursum pro *distraxerat* legere *detraxerat*: nam & paullo antè scriptum est, *potuit enim hoc ex ratione peculij detrahere*. Et ita mihi omnino videtur. Alioqui non minùs difficile erit aptare priori interpretationi verba illa *condicionibus debiti exigentibus*, & quis eorum sensus esse possit, dicere, multo minùs si legas *existentibus*. Sic namque interpretari ac si scriptum esset, *si quid postea accesserit peculio*, per quam accessionem fiat, vt hodie satisfieri in totum possit venditori, cui antea satisfieri non potuisset, si modò condiciones debiti extiterint, non eo magis tamen permittendum venditori, vt agat ex vendito ad totum debitum consequendum, non videtur mihi probabile, cùm neque de condicionali debito Vlpianus hîc loquatur, neque debitum vllo modo dici possit, quod sub condicione debetur, antequàm condicio extiterit *l. cedere diem 213. de verb. signific. l. is cui 42. de oblig. & action.*

8 ¶ Idem scribit: si quis seruum, cuius nomine de peculio habebat actionem, comparasset: an possit deducere, quod sibi debetur: quoniam aduersus venditorem habeat actione de peculio, & rectè ait posse. nam & quiuis alius potest eligere, vtrum cum emptore, an cum venditore ageret. hunc igitur eligere pro actione deductionem. nec video quid habeant creditores, quod querantur: cùm possint ipsi venditorem conuenire, si quid forte putant esse in peculio.

Ad §. 8. Idem scribit.

RAT. DVB. Non potest dominus serui conuentus actione de peculio deducere ex eo quod sibi debetur, si aliunde consequi indemnitatem possit §. *quod autem supr.* Atqui cùm quis seruum comparauit, cuius nomine habebat de peculio actionem, habet vtique aduersus venditorem actionem de peculio, scilicet intra annum *tit. prox. infr.* Ergo si conueniatur ipse, ex eiusdem serui persona actione de peculio tanquam nouus dominus, non est ei concedendum, vt aduersus creditorem agentem deducat id, quod sibi debetur.

DEC. Quilibet creditor serui venditi eligere potest, contra quem malit agere de peculio, an contra venditorem intra annum, ex parte illa edicti, de qua in *l. 1. in princip. infr. tit. prox.* an potiùs contra emptorem tanquam dominum actione perpetua. Ergo cùm idem est emptor, & creditor, nihil impedit quominùs eligat pro actione deductionem, id est, quominùs deducat, quod ab alio quolibet emptore consequi per actionem posset, & à seipso si posset secum agere: habet enim hæc deductio velut instar actionis, vt etiam secum egisse videatur, vt & in specie *l. 9. §. peculium & §. præterea supr.* Neque verò habent cæteri creditores quod conquerantur, quorum tamen duntaxat gratia de iure deductionis quæritur, vt per eiusmodi deductionem, quàm minimùm fieri potest, lædantur. Possunt enim ipsi quoque venditorem conuenire de peculio, si quid fortè putant esse in peculio. Et cùm habeant electionem, an cum eo agere velint, an cum emptore admissa deductione. Non debet deterioris condicionis esse emptor idemque creditor: quomodo esset si contra venditorem agere de peculio cogeretur. Amitteret enim actionem quam habere deberet, contra quemlibet alium emptorem & quam exercere aduersus seipsum non potest, si non ei liceret pro actione illa impossibili possibilem eligere deductionem. Iunge *l. si ex duobus 32. §. pen. infr. hoc tit.*

9 ¶ Non solùm autem, quòd ei debetur, qui conuenitur, deducendum est: verùm etiam si quid socio eius debetur. & ita Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit. nam qua ratione insolidum alteruter conuenitur, pari ratione deducere eum oportet, quod alteri debetur. quæ sententia recepta est.

Ad §. vlt. Non solùm autem.

RAT. DVB. Quod inter alios actum est, aliis neque prodesse debet, neque nocere *tot. tit. C. int. alios action. aliis non nocer.* Ergo non est ferendum, vt qui actione de peculio conuenitur deducat, quod debetur alteri *l. sed in emptore 13. infr.* Satis enim magnum priuilegium domini est, vt possit deducere quod sibi debetur, nec vsque adeò extendendum est ad iniuriam & perniciem creditorum agentium de peculio, vt id etiam quod alij debetur deducatur. Sunt enim priuilegia omnia etiam quæ in corpore iuris clausa sunt, minùs fauorabilia, tanquam prohibita iis verbis legis duodecim tabularum, *Priuilegia ne irroganto*, & consequenter restringenda potiùs, quàm vel amplianda, vel multiplicanda.

DEC. Ius deductionis huius sicut habet pro causa naturalem obligationem, ita totum pendet ex naturali æquitate §. *sed si à debitore supr.* Naturalis autem æquitas facit, vt qui conuenitur actione de peculio possit deducere non tantùm id, quod sibi, sed etiam quod socio debetur. Quemadmodum è contrario, pro eo quod vnus ex sociis debet, alius quoque socius conueniri, & quidem in solidum potest. Eademque vrget vtroque casu ratio & iuris & æquitatis, cùm societas faciat omnia inter eos

inter eos communia *l. 1. & pass. infr. pro socio. l. quod debetur 51. infr. hoc tit. l. 3. in princip. supr. de tribut. act.* Vt societatis commoda eum sequantur quem sequuntur incommoda ex regula *l. secundum naturam est 10. de regul. iur.* Nec possunt creditores peculiares hoc incommodum recusare, pro quo habent etiam hoc commodum, vt quem ex sociis velint aduersarium sibi possint eligere. Illum etiam cum quo non contraxerunt, adeóque penes quem peculium non est vt subiicitur in *l. seq.*

12. IVLIANVS libro 12. Digestorum.

QVia hoc casu etiam cum eo agi potest, penes quem peculium non est.

Ad l. Quia hoc casu 12.

RAT. DVB. Actio de peculio habet denominationem suam à peculio, nec aliam causam, quàm peculium: ergo non potest contra eum dari penes quem non est peculium. DEC. Societas inducit communicationem bonorum omnium inter socios & quidem sola conuentionis potestate & traditionis cuiusdam tacitæ, quæ inter eos interuenire creditur *l. 1. §. 1. & l. 2. infr. pro socio.* ac proinde facit, vt peculium quod seruus communis habet vtriusque socij esse intelligatur. Hoc verò sufficit, vt alteruter de peculio in solidum conueniri possit, licèt peculium penes alium sit quã penes eum qui conuenitur. In hac enim actione non tam inspiciendũ est penes quem, quàm cuius sit peculium, & quamuis peculium non sit vtriusque in solidum, quia duo eiusdem rei domini in solidum singuli esse nõ possunt *l. 5. §. si duobus supr. commod. l. de hereditate 19. §. pater. de castrens. pecul.* Singuli tamen socij in solidum conueniuntur, quoniam qui cum seruo communi contrahit, vniuersum eius peculium quod vbicumque est velut patrimonium intuetur *l. si ex duobus 31. in fine principij infr. hoc tit.* Nec debet in plures aduersarios distringi qui cum vno contraxit *l. & ancillarum 27. §. vlt. eod. l. 2. supr. de exercit. act.* Is tamen qui conuenitur in solidum audiendus est, si actionem quã contra socium habet præstare paratus sit *l. quod debetur 51. in fin. infr. hoc tit. Junge l. quære 28. & quæ ibi dicam infr.*

13. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SEd in emptore & venditore vera non est. item in fructuario & proprietario, & cæteris, qui non sunt socij. sed & in domino, & bonæ fidei emptore. nam & Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit, neutrum eorum deducere id, quod alteri debetur.

Ad l. Sed in emptore 13.

RAT. DVB. Eadem solet esse causa emptoris siue ad petendum, siue ad defendendũ, quę fuit auctoris, id est, venditoris *l. inuitus 156. §. pen. de regul. iur.* ideoq. solet exceptio rei iudicatę à vẽditoris persona ad emptorem transire *l. si à te 9. §. vlt. infr. de except. rei iudic.* quamuis dici soleat res inter alios iudicatas aliis nec prodesse debere nec nocere *Tot. tit. Cod. int. alios act. & quib. res iudic. non nocet.* Fructuarius autem in plerisque censetur veluti procurator proprietarij *l. 1. §. vltim. infr. de oper. noui nunciat.* Denique bonæ fidei emptor in plerisque loco domini est *leg. bonæ fidei 48. de acquir. poss.* quia bona fides tantùm possidenti præstat quantum veritas vbi lex impedimento non est *l. bona fides 136. de regul. iur.* Ergo siue emptor serui ex cuius persona & contractu agitur de peculio, conueniatur deducere poterit non tantùm quod sibi, sed etiam quod venditori debetur in cuius locum & ius successit, siue fructuarius conueniatur deducere poterit similiter etiam id quod debetur proprietario, denique bonæ fidei emptor quod debetur etiam domino.

DEC. Alia persona est venditoris, alia emptoris: alia item fructuarij, alia propritarij: alia denique domini, alia bonæ fidei emptoris; habéntq; hi omnes iura separata, & ex separatis causis manantia *l. 1. §. 1. & infr. de SC. Silan. l. pen. de acquir. poss. iunct. l. naturaliter 12. §. nihil commune eod.* Et quamuis succedat emptor in ius & locum venditoris, non ideo tamen eadem persona esse intelligitur, quia vniuersalis successor non est, sed singularis, in quem proinde obligationes personales siue actiuæ siue passiuæ non transeunt, nisi quæ sunt venditæ *leg. vltim. §. 1. infr. de contr. empt. leg. 1. §. si heres ad SC. Trebell. l. æris alieni 15. C. de donat.* Ergo quod priuilegium datum est domino, vt possit in actione de peculio id deducere quod sibi debetur, non æquè dandum est emptori vt possit deducere quod debetur venditori. Nec fructuario vt deducat quod debetur proprietario, nec denique bonæ fidei emptori vt deducat quod domino. Secundùm ea quæ in dubitandi ratione diximus ad *§. vltim. l. si noxali 11. supr.* Idémque dicendum generaliter de iis omnibus qui socij non sunt, quia soli socij excipiuntur propter eam diuersitatis rationem quam attulimus *ad d. §. vltim.* dummodò sciamus socios hac parte habendos esse eos etiam inter quos seruus communis est, quamuis sine societate, quia quod ad hunc seruum attinet habentur pro quodammodo sociis & eodem iure censentur *leg. 3. in princip. supr. de tribut. act. l. & ancillarum 27. §. vltim. infr. hoc tit.* tanquam quos non consensus, sed res ipsa coniunxerit ad societatem vt Paulus loquitur in *leg. heredes 25. §. non tantùm suprà famil. erciscund.* Extra hos casus numquam ferendum est, vt in actione de peculio alius deducat quod alij debeatur, vt ex eiusdem Iuliani authoritate Vlpianus hîc comprobat, cuius sententiam contrariam in sociis receptam esse dixerat, ne quis fortè Iuliani authoritate abutereturad eandem sententiam ampliandam, & ad cæteras quoque personas de quibus diximus protrahendam.

14. IVLIANVS libro 14. Digestorum.

ITẽ cũ testamẽto præsẽti die seruus liber esse iussus est: cũ omnib. heredibus de peculio agẽdũ est. nec quisquã eorũ ampliùs deducet, quã quod ipsi debeatur.

Ad l. Item cum testamento 14.

RAT DVB. Non debet in plures aduersarios distringi is qui cum vno tantùm cõtraxerit *l. & ancillarum* 27. §. *vlt. infr. l.* 2. *supr. de exercit. act.* Atquin is qui cum alieno seruo contraxit quem dominus testamento præsenti die liberum esse iussit, non nisi cum vno contraxit, cuius totum peculium veluti proprium ipsius patrimonium intuitus est *d.* §. *vlt. & l. si ex duobus* 32. *in fine principij infr. hoc tit.* Ergo non debet in plures distringi aduersarios vt cum heredibus omnibus de peculio agendum habeat, sed permittendum ei est vt contra singulos in solidum experiatur Præsertim cùm heredes omnes quotquot sunt vnam vnius defuncti personam repræsentent sicut hereditas *l. heres & hereditas* 22. *infr. de vsucap.* eadémque cum ipso persona esse censeantur *Nouell.* 48. *de iureiur. à mortem præst.* DEC Iura omnia defuncti diuiduntur ipso iure per legem 12. tabularum inter heredes omnes pro hereditariis portionibus *l.* 1 C. *si cert. pet. & tot. tit Cod. de hered. action. l.* 1. *&* 2. C. *si ex plurib. hered. debit.* Exceptis iis iuribus quæ ipso iure indiuisibilia sunt *l. heredes* 25. §. *an ea stipulatio supr. famil. erciſc.* & meritò, quia cùm diuidat hereditatem in tot portiones in quot testator eam distribuit, aut quot sunt eorum capita qui ad legitimam intestati successionem vocantur, non debuit facere aut permittere vt vnus pro alio conueniretur, quasi tot constitutis per fictionem hereditatibus, quot sunt portiones hereditariæ *l. in singulis* 77. *infr. ad legem Falcid. &* §. 1. *Instit. eod. tit.* Atqui ius actionis de peculio, itémque ius deductionis faciendæ in actione de peculio commodè scindi potest, vt scriptum est in fine huius legis. Neque est ex genere eorum indiuiduorum quorum petitio aut præstatio non magis in heredum personis quàm in persona defuncti scindi potest, de quibus in *l.* 2. §. 1. *de verbor. obligationib.* & in quibus tantùm illud obtinet quod subijcitur in §. *ex his eiusdem legis*, ex persona heredum condicionem obligationis immutari non posse. Ergo bene Iulianus dixit, cum omnibus heredibus hoc casu de peculio agendum esse, scilicet pro hereditariis portionibus, si pro iisdem portionibus peculium penes eos sit. Alioqui conueniendi erunt de peculio singuli heredes, non pro partibus hereditariis, quomodo ratione cæterorum onerum hereditariorum, neque in solidum, quomodo socij solent, sed pro iis tantùm partibus quas in peculio habebunt, quia actio de peculio nõ tam hereditatis quàm peculii onus est, vt dicemus ad *l. si quis seruũ* 20. *infr. ex l. quæsitum* 30. §. 1. *l. si ex duob.* 32. *in prin. infr.* nec proinde quẽquã eorũ amplius deducturũ, quã quod ipsi debeatur. Non enim permittendũ est vt vnus deducat, quod alteri debetur ex cuius persona non conuenitur.

1 ¶ Item cùm seruus viuo domino mortuus est, deinde dominus intra annum plures hæredes reliquit: & de peculio actio, & deductionis ius scinditur.

Ad §. 1. *Item cùm seruus.*

RAT. DVB. Ex persona heredum condicio obligationis, & actionis quæ ex ea obligatione contra defunctum competit imminutari non potest *d. l.* 1. §. *ex his infr. de verb oblig.* Atqui cùm seruus viuo domino mortuus est cœpit actio de peculio intra annum competere aduersus dominum *l.* 1. *infr. tit. pro.* eáque actio in persona domini fuit induidua, & in qua non potuisset ille pro parte se defendere, vt nec alius quilibet debitor aut promissor *l.* 4. *in fin. de verb. oblig.* iacóq; & in solidum deducere potuisset quod sibi debebatur. In eoq; differt hic casus à superiore, in quo numquam actio de peculio annalis cœpit competere cõtra defunctũ, qui in testamento duntaxat seruum suum manumisit. Non enim habet effectum manumissio nisi post mortem domini, adeoque post adeptam hereditatem: ergo dicendum est si dominus serui iam mortui plures heredes reliquerit intra annum, nec actionem de peculio annalem, nec ius deductionis inter heredes scindi debere.

DEC. Ius actionis annalis de peculio non minus quàm actionis perpetuæ diuiduum est, itemq; vis deductionis, ergo diuiditur ipso iure per legem duodecim tabularum inter plures defuncti domini heredes, quamuis non tam pro hereditariis, quã pro peculiariis portionib. siatiæ partes quã hereditarię factę sint in diuidendo peculio, vt diximus proximè Nec ad hoc genus obligationis & actionis diuiduæ pertinet quod scriptũ est in *d.* §. *ex his*, sed ad obligationes & actiones indiuiduas sui natura, & quæ ideo per legẽ duodecim tabularũ diuidi non possunt ne quidẽ inter heredes vt constat ex verbis illius § *& ex l. heredes* 25. §. *an ea stipulatio supr. famil. erciſc.* Nã in obligationib. diuiduis aliud procul dubio iuris est, vt quãuis promissor non possit pro parte se defendere, heredes tamẽ eius possint, qui nec in solidum cõueniri possũt, nec pro ea parte peculij quæ ad alios coheredes pertinet, sed pro portione sua quisq. hereditaria, & peculiari, diuisio enim illa quę fit per legẽ duodecim tabularum impedit ne in hereditate socij esse videantur *l. quæsitũ* 30. §. 1. *infr. hoc tit.* Iunge *l. si ex duob.* 32. *in princ.* vbi eadẽ quæstio fusiùs tractatur *infr.* & additur vnum ex pluribus istis heredibus conuentum liberare cæteros ipso iure quamuis non etiam ex æquitate: conueniri autem posse & debere pro ea parte peculij quæ penes eum est Quod intellige siue pars illa maior sit, siue minor portione hereditaria. Nam in solis sociis receptum est vt etiam is penes quem peculium nullum est de peculio tamen in solidum conueniri possit *l.* 12. *supr.*

15. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SEd si duo sint bonæ fidei possessores: adhuc dicendum erit, neutrum plus deducturum, quàm quod sibi debetur. idémque & si duo sunt fructuarij [a], quia nullam inter se habent societatem. idem dicetur interdum & in sociis [b]: si fortè separata apud se peculia habeant: vt alter alterius peculij nomine non conue-

conueniatur. cæterùm si commune sit peculium: & in solidum conuenientur & deducetur, quod vtrique debetur.

Ad l. sed si duo sint.

RAT. DVB. Cùm duo sunt domini eiusdem serui, potest vnus ex ipsis conueniri de peculio in solidum, ne in plures aduersarios distringatur creditor qui cum vno contraxit, & vniuersum serui peculium tanquam proprium ipsius patrimonium intuitus est *l. & ancillarum* 27. §. *vlt. l. si ex duobus* 32. *in fine principij infr.* vt dixi *ad l. sed in emptore* 13. *supr.* habetq; is qui conuenitur in solidum ius deducendi ex peculio etiam id quod alij debetur *l.* 4. *supr. de tribut. act.* Atqui duo bonæ fidei emptores duorum dominorum iure censentur propter bonam fidem quæ possidenti tantùm præstat quantùm veritas vbi lex impedimento non est *l. bonæ fides* 136. Ergo æquè dicendum est posse illos singulos & in solidum deducere etiam quod alij debetur, qui non conuenitur. Nam & vno eorum conuento certum est alium ipso iure liberari *l. si ex duobus* 32. *in princip. vers. sed etsi plures infr.* DEC. Bonæ fidei possessores neque domini sunt neque pro dominis habendi absolutè ac in omnibus, sed in quibusdam tantùm puta cùm tractatur de acquisitione fructuum bona fide perceptorum *l. bonæ fidei* 48. *de acquir. rer. domin.* Nam in cæteris ferè omnibus lex impedimento est, ne possit bona fides tantùm præstare possidenti quantùm veritas cùm bona fides non sit modus legitimus acquirẽdi dominij aut quasi dominij. Ergo non quemadmodum in duobus dominis eiusdem serui obtinet vt possit vnus deducere etiam id quod alij debetur *d. l.* 4. *de tribut. act.* Ita & in duobus bonæ fidei possessoribus probandum est, & ratio euidens diuersitatis illa est, quia non sicuti plures domini, ita & plures bonæ fidei possessores in solidum de peculio conueniri possunt, sed eorum quisque de eo peculio quod penes se habet *l. si ex duobus* 32. *vers. sedet si plures infr.* Nec proinde æquum est, vt possit vnus deducere quod alij debetur, cùm ex sua non ex alterius persona conueniatur: quod in duobus eiusdem serui dominis diuersum est *d. l. & ancillarum* §. *vlt. d. l.* 4. *de tribut. act.* Duo enim domini eiusdem rei sunt in ea re quodammodo socij vt dixi *ad d. l. sed in emptore.* At duo bonæ fidei possessores nullam habent inter se societatem sicut nec duo fructuarij, vt sequitur in textu. Mallem ego in principio huius legis legere, *sedet si*: est enim hæc dictio *sed* hîc continuatiua, non aduersatiua.

a *Idemque etsi duo sunt fructuarij.* RAT. DVB. Duo fructuarij melius comparantur duobus eiusdẽ serui dominis, quàm duo bonæ fidei possessores: habent enim dominium vsusfructus, ideoq; & vindicationem eius habent *Tot. tit. supr. si vsusfr. petat. l.* 1. §. *vlt. infr. de noui oper. nunciat. quæ non nisi dominis datur l. in rem* 23. *supr. de rei vindicat. l. Quintus* 25. §. *argento infr. de aur. & argent. legat.* Præterid quod vsusfructus in multis casibus pars dominij est, *l.* 4. *l. si Titio* 33. §. 1. *supr. de vsufruct.* aut saltem portionis instar obtinet *leg. cùm filius* 76. §. *dominus de legat.* 2. *l. qui vsumfructum* 58. *de verb. obligat.* quia emolumentum rei continet *d.* §. *dominus.* Proinde possunt duo fructuarij videri quodammodo socij in vsufructu sicut & duo domini eiusdem serui vt eorum vnusquisque possit conueniri in solidum de peculio, atque ita deducere id quoque, quod alij debetur *dict. l. & ancillarum* 27. §. *vltim. infr. hoc titul. iunct. dict. leg.* 4. *supr. de tribut. act.* præsertim si non alternis annis fruantur, quod plerunque fit vt in *leg. quoties* 34. *supr. de vsufr. leg.* 2. *supr. quib. mod. vsusfr. amitt.* vel eiusdem temporis vsumfructum inter se partiantur vt in *leg.* 1. *& tot. tit. de vsufr. adcreſc.*

DEC. Vsusfructus in iure non in parte consistit *l. Mœuius* 66. §. *fundo de legat.* 2. *leg. si à reo* 70. §. *si reo infr. de fideiuss.* nec malè quis fundum suum dicit etiam cuius vsusfructus alienus est *l. rectè dicimus* 25. *de verb. signific.* Nulla ergo dominij societate duo fructuarij iunguntur, nec magis inter se quàm cũ domino proprietatis. Ergo nec bona est eorum comparatio cum duobus eiusdem serui dominis, vt exemplo plurium dominorum possit eorum quisque in solidum conueniri de peculio, & is qui conuenitur deducere quod alij debetur. Sunt verò similiores duobus bonæ fidei possessoribus, vt possit vnusquisque de eo peculio conueniri, quod penes se habet non vltra *dict. leg. si ex duobus* 32. *versic. sed etsi plures infr. hoc tit.*

b *Idem dicetur interdum & in sociis.*

RAT. DVB. Societas facit commune peculium serui communis, sicut & cætera bona omnia sociorum communicat, si sit vniuersalis *l.* 1. *&* 2. *infr. pro socio.* Ergo facere debet vt & in solidum vnusquisque ex sociis possit de peculio conueniri, non pro ea tantùm parte quam habet in peculio, aut pro qua peculium penes ipsum est, & vt conuentus possit deducere, non tantùm quod sibi, sed etiam quod socio debetur *l. si noxali* 11. §. *vlt. & l. seq.* vbi diximus *supr. hoc tit.*

DEC. Regulariter quidem ita est, sed interdum fieri potest, vt socij peculia habeant separata, ne alter alterius peculij nomine conueniatur: quod cùm accidit non potest inter eos commune esse peculium, cùm expressa conuentio faciat cessare tacitam traditionem, quæ ad inducendam illam communicationem interuenire creditur *d. l.* 2. *infr. pro socio.* extra hunc casum & alios qui proponuntur *in l. seq.* peculium commune est, & in solidum conuenientur singuli, & deducet conuentus vnus quod vtrique debetur *d. l. si noxali* §. *vlt.*

16. IVLIANVS libro 12. Digestorum.

QVis ergo casus est, quo peculium serui communis ad alterum ex dominis solum pertineat? in primis, si quis serui partem dimidiam vendiderit: nec peculium ei concesserit. deinde si quis seruo communi [a] pecuniam, vel res aliquas ea mẽte dederit, vt proprietatem earum retineret, administrationem autem seruo concederet. Marcellus notat [b]: Est etiam ille casus, si alter ademerit, vel si omni quidem modo concesserit dominus: sed in nominibus erit concessio.

Ad l. Quis ergo casus 16.

Non satis aptè videtur hæc lex iuncta esse superiori: nam in superiore quidem dicitur posse aliquo casu peculium serui communis esse non commune: sed quis ille casus sit, statim exprimit Vlpianus, si fortè socij separata apud se peculia habeãt ac Iulianus hîc casum quærit in quo non plura & separata sint eiusdem serui peculia, sed vnicum duntaxat, quod tamen ad alterum ex dominis solum pertineat, de quo in lege præcedente Vlpianus nihil dixerat. Duos ergo casus adfert Iulianus in quibus peculium serui communis ad alterum ex dominis solum pertineat, primus est si vnus ex dominis partem suam serui communis vendiderit, nec peculium ei concesserit. Nec enim seruus vnquã venditus intelligitur cum peculio nisi expressè dictum sit *l. quoties 29. infr. de contr. empt.* hoc enim casu peculium huius serui non ad alium pertinere potest, quàm ad eum qui partem suam serui non vendidit, cùm ei proi qui eiusdem serui dominus nouus est nullam partem in eius peculio habeat. RAT DVB. Peculium quod non est venditũ ab eo qui partem suam serui vendidit, penes ipsum remanet *d. l. quoties*: ergo non ad alterum ex dominis solum pertinet. DEC. Pertinet quidem ad venditorem serui, sed qui per serui traditionem emptori factã desiit esse dominus cùm fecerit emptorem dominum partis. Proinde cùm emptor dominus sit serui pro parte, nec vllam tamen peculij partem habeat: & rursus, venditor partem quidem suam peculij retineat quã non vendidit, nulla tamen ex parte dominus sit serui, quia suam vendidit. Consequens omnino est, vt quod penes hunc seruum remanet peculium totum pertineat ad solum dominum qui partem suam non vendidit. Sed totum, inquam, quod remanet post venditionem, non totum quod fuit antè quàm pars serui ab alio domino venderetur.

a *Deinde si quis seruo communi.* Secundus casus est à Iuliano obseruatus in quo euenit, vt peculium serui communis totum pertineat ad alterum solum ex dominis, si quis seruo communi nullum adhuc peculium habenti pecuniam vel res aliquas ea mẽte dederit, vt proprietatem eorum ipse retineret, administrationem verò solam seruo concederet.

RAT. DVB. Quod seruo communi datur ab vno ex dominis cùm acquiri non possit ei qui dat, necesse est vt alij condomino, vel si plures sint socijs omnibus & condiuisoribus acquiratur. Nam quod alicui ex dominis acquirere non potest, id alijs qui ad obligationem admittuntur vt acquirat necesse est, *l. proinde 7. in fin. l. item si seruus 9. in princip. infr. de stipul. seruor.* Siquidem persona serui communis eius condicionis est vt in eo quod alter ex dominis potest acquirere, alter non potest, perinde habeatur ac si solius eius esset cui acquirendi facultatem habeat *l. 1. §. communis seruus in fin. eod.* Ergo hoc casu peculium non potest ad eum solum pertinere, qui dedit, vt Iulianus credidit, sed ad eum qui non dedit, vel solum, vel saltem pro parte.

DEC. Cùm vnus ex dominis seruo communi pecuniam dat in eius potestate est quemadmodum datã velit. Nam si hoc solũ egerit, vt ea pecunia separaretur à suis rationibus, & in peculio serui esset, vt in hoc casu Iuliani, remanebit eiusdem domini proprietas, & administratio sola serui erit vt peculij: si verò eo modo pecuniam seruo communi dederit quomodo alienis seruis dare & donare solemus, fiet alterius domini, aut sociorum, si plures alij domini sint, communis pro parte quàm in eo seruo habebunt *l. per seruum 37. §. 1. l. quòd fructuarius 49. infr. de acquir. rer. domin.* Atqui ponit Iulianus vnum ex dominis dedisse communi seruo pecuniã vel aliquas res ea mente vt proprietatem earum retineret: solam verò administrationem seruo concederet. Erunt ergo hoc casu pecunia aut res illæ sic datæ in peculium, & quidem tale quod totum pertineat ad eum qui dedit: nulla verò ex parte ad condominum qui nihil dedit. Non enim pendet hoc ex iuris tantùm potestate, sed potissimùm ex dantis domini voluntate *d. l. per seruum §. 1.*

b *Marcellus notat.* Adiiciuntur ex Marcelli notis ad Iulianum duo alij casus in quibus accidit, vt peculium serui communis totum pertineat ad vnũ ex dominis. Primus est, si alter ex dominis peculiũ ademerit: nihil enim vetat vnum ex dominis adimere peculium, alium verò non adimere. Alter est, si omni quidẽ modo dominus concesserit peculiũ seruo, id est, non adhibita ea distinctione quã adhibuit Iulianus in hac ipsa lege, & in *d. l. per seruum §. 1.* sed in nominibus erit concessio. Primus casus nullam habet dubitationem, cùm ademptione peculium moriatur, quòd habebat seruus communis ab eo ex dominis qui ademit: pro parte verò illius qui non ademit peculium maneat, nec ad alium pertinere possit, quàm ad eum ipsum dominum solum qui non ademit, de illo tantùm quæri potest: an si ademptum sit peculium post pecuniam seruo communi creditam & in rem alterius ex dominis versam, possit agi de in rem verso contra eum qui ademit, & pro qua parte cùm iam de peculio agi non possit, nequidem intra annum *l. 1. §. 1. infr. de in rem verſ.* Quæ quæstio tractatur ab eodẽ Marcello in notis ad Iulianum in *l. interdum 14. eod. ill. titul.* vbi dicemus. Iunge quæ *de huius legis quæstione* scripsimus *lib. 1. coniect. iur. ciuil. cap. 9* Quod autem ad posteriorem casum pertinet, ratio illa dubitandi afferri potest, quòd cùm vnus ex dominis pecuniam seruo communi absolutè dedit, id est, non retenta sibi proprietate, acquiritur ea pecunia soli condomino, cui soli acquiri potest secundum id quod proximè scripsimus ex *d. l. per seruum 37. §. 1. infr. de acquir. rer. domin. dict. leg. 1. §. communis seruus, & l. item si seruus 9. infr. de stipul seruor.* nec valde referre videtur an in pecunia, an in nominibus sit concessio, quomodo Marcellus hîc distinguit, cùm appellatione nominum significetur ea pecunia vel alia res quæ in nominibus aut actionibus sit *l. qui chirographum 59. de leg. 3. leg. si conuenerit 18. supr. de pignor. act.* Sed decidendi ratio subtilior illa est, quòd cùm nomina consistant in actionibus, actiones autem transferri in seruum non possint nec magis vtiles quàm directæ, necesse est manere eas penes dominum, & consequenter peculium quod totum in actionibus consistit, penes eum solum esse qui dedit, non penes alium dominum cui nihil ex eiusmodi concessione acquiri potuit nisi si quid seruo à debitoribus solutum esset. Actiones enim non alij possunt competere quàm creditori, nec creditor videri alius dominus, qui neq; donatarius, neq; alio vllo titulo cessionarius est, vt actiones vtiles ex sua persona habeat quas alij cessionarij habent post reseriptũ Diui Pij, de quo in *l. si cum emptore 16. supr. de*

pact. l. emptor 5. l. postquàm 7. & seq. C. de hered. vel act. vendit. l. 2. C. de oblig. & act. l. vlt. Cod. quand. fisc. vel priuat. Præsertim cùm is qui concedit nomina seruo communi qui exercendarum actionum prorsus incapax est non aliud possit videri concedere quàm quod ex ijs nominibus aut exigetur aut soluetur vt in *d. leg. si conuenerit 18. supr. de pignor. act.* Nam & cùm seruus manumissus est à domino inter viuos non ademptoei peculio (quo casu peculium quoque ipsi concessum intelligitur) non aliter tamen potest ille debitores hereditarios conuenire, quàm si mandatæ sint ei à domino actiones *l. si Stichо 53. infr. hoc tit.*

17. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SI seruus meus ordinarius vicarios habeat: id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio serui ordinarij? & prima illa quæstio est, an hæc peculia in peculio serui ordinarij computentur. & Proculus & Aulicinus existimant, sicut ipsi vicarij sunt in peculio, ita etiam peculia eorum, & id quidem, quod mihi dominus eorum, id est ordinarius seruus, debet, etiam ex peculio eorum detrahetur. id vero, quod ipsi vicarij debent, dumtaxat ex ipsorum peculio [a], sed & si quid non mihi, sed ordinario seruo debent [b]: deducetur de peculio eorum, quasi conseruo debitũ: id verò, quòd ipsis debet ordinarius seruus [c] non deducetur de peculio ordinarij serui: quia peculium eorum in peculio ipsius est. & ita Seruius respondit. sed peculium eorum augebitur [d], vt opinor, quemadmodum si dominus seruo suo debeat.

Ad l. Si seruus meus 17.

RAT. DVB. Eodem modo se habet seruus ordinarius ad suum vicarium, quomodo dominus ad seruum ordinarium. Est enim vicarius serui ordinarij quodammodo seruus, vt hæc lex omnium aptissimè, & apertissimè probat. Atqui dominus solus ille est qui detrahit & deducit quod sibi debetur ex peculio quod habet seruus ab ipso domino: ergo nec alius quàm seruus ordinarius potest & debet deducere ex peculio vicarij id quod ipsi debet vicarius, nec rursum si ipsi domino aliquid vicarius debeat ferẽdum est, vt dominus serui ordinarij deducat quicquam ex eo peculio vicarij, quod non tam domini quàm serui ordinarij esse intelligitur.

DEC. Sicut serui ipsi vicarij sunt in peculio serui ordinarij, ita & ipsorum peculia: semper enim res sequitur personam & condicionem personæ. Ergo quemadmodum dominus conuentus actione de peculio ex persona & contractu serui ordinarij potest deducere id quod sibi debetur à seruo ordinario ex peculio ordinario, ita & ex peculiis vicariorum tanquam quæ ipsa sint in peculio ordinarij, & multo magis quod ab ipsis vicariis ei debetur, deducere poterit ex eorum peculiis. Nec vllam in eo videri potest iniuriam facere seruo ordinario qui ipse eiusdem domini æquè seruus est, & vicariorum suorum non tam dominus quàm conseruus, quique deductione in nullam ex vicariorum suorum peculiis facere potest, cùm eius demum sit deducere qui de peculio conuenitur, seruus autem ordinarius nullo casu conueniri possit ex suorum vicariorum contractibus, quia cum seruo nulla actio est *l. cum seruo 107. de regul. iur.*

a *Id verò quod ipsi vicarij debent, duntaxat ex eorum peculiis.* RAT. DVB. Peculia vicariorum sunt in peculio serui ordinarij, vt modò diximus. Ergo nihil refert an quod domino serui ordinarij debetur à vicariis detrahatur ex peculio ipsius serui ordinarij, an ex peculiis vicariorum: vtroque enim casu deductio æquè fit ex peculio serui ordinarij.

DEC. Peculia vicariorum separata & separanda sunt non solùm à rationibus dominicis quomodo peculium serui ordinarij *l. depositi 5. §. vltim. supr.* sed etiam à rationibus serui ordinarij in cuius peculio sunt *l. 4. §. vltim. supr.* non vti ne sint in peculio serui ordinarij, sed ne pro debitis vicariorum, peculium serui ordinarij inquietetur, & ne dominus ex contractibus vicariorum actione de peculio suprà quàm in eorum peculio sit, cõueniatur. Nam quemadmodum inter liberos homines separatio interdum facienda est bonorum defuncti à bonis heredis, idque propter creditores non heredis, sed defuncti, & postulantibus creditoribus hereditariis, non etiam heredis *l. 1. infr. de separat.* Ita & inter seruos eiusdem domini, separandum est peculium serui ordinarij à peculiis vicariorum, non propter creditores seruorum vicarij, sed propter creditores ordinarij, vt conuentus ab iis dominus actione de peculio plus habeat vnde illis satisfaciat, quàm si concursus creditorum qui cum vicariis contraxerunt, admitteretur, quòd si peculium serui ordinarij non sufficiat ad creditores ipsius dimittendos quatenus separatum est à peculiis vicariorum, nemo dubitat quin actione de peculio cogendus sit dominus iis satisfacere ex vicariorum peculiis, tanquam quæ & ipsa sint ex peculio & in peculio ordinarij: fit enim hæc peculiorum separatio ne peculia confundantur, non vt ex peculio serui ordinarij peculia vicariorum detrahantur. Iunge *l. seq. infr. quæ pendet ex hoc versiculo.*

b *Sed & si quid non mihi, sed ordinario seruo debent.* RAT. DVB. Dominus non deducit in actione de peculio quod alij domino debetur nisi sint socij *l. si noxali 11. §. vltim. & legib. seqq. supr.* Atqui seruus ordinarius dominus est vicarij sui, non ergo potest dominus serui ordinarij deducere in actione de peculio quod ipsi ordinario debetur, quasi alij domino debitum inter quem & eum dominum qui conuenitur nulla potest videri contracta societas.

DEC. Potest dominus conuentus de peculio deducere non tantùm id quod sibi debetur, sed etiam quod cæteris conseruis, quos habet ille in sua potestate *leg. sed si damnum 9. §. 1. & §. huic*

definitioni supr. Atqui seruus ordinarius licet pro domino vicarij habeatur fictione quadam iuris si cum vicario suo conferatur, reuera tamen seruus est eiusdem domini cuius & vicarius, ac proinde si cum domino suo conferatur conseruus est vicarij sui non dominus, sicut è contrario dominus serui ordinarij non minus est dominus vicariorum quàm ordinarij; ergo & quod vicarij debent ordinario potest ex eorum peculiis dominus deducere tanquam conseruo debitum, ac proinde sibi. Quicquid enim debetur conseruo, hoc quoque domino deberi nemo ambigit *dict. §. huic definitioni.*

c *Id verò quod ipsis debet ordinarius seruus.*

RAT. DVB. Potest dominus deducere non tantùm quod sibi immediatè debetur à seruo, sed etiã quod idem seruus debet aliis conseruis qui sunt in eiusdem domini potestate, vt proximè diximus. Atqui quod debet ordinarius suis vicariis, debet vtique suis conseruis. Sunt enim vicarij non minùs conserui eius qui ordinarius est quàm ille conseruus ipsorum: ergo & quod ipsis debet seruus ordinarius deducendum est de peculio serui ordinarij, ex cuius persona dominus de peculio conuenitur.

DEC. Quod seruus ordinarius debet vicariis suis auget peculium vicariorum, & in ipsorum peculio est, sicut & quod dominus seruo suo debet, auget peculium serui si dominus ei debitor manere voluerit *l. quàm Tuberonis 7. §. penult. supr.* Atqui peculia vicariorũ sunt in peculio serui ordinarij, sicut & vicarij ipsi sunt: ergo & quod debetur vicariis est in peculio serui ordinarij, proindéq; ex eo deduci nec potest nec debet.

d *Sed peculium eorum augebitur.* RAT. DVB. Peculium vicariorum non potest augeri ex eo quod seruus ordinarius debet quin peculium ordinarij minuatur, vt in rebus naturalibus euenit generationem vnius esse corruptionem alterius. Atqui peculium vicarij est in peculio serui ordinarij vt iam diximus. Ergo euenier vt peculium ordinarij & augeatur simul, & minuatur, quod tamen absurdum videtur & implicare contradictionem.

DEC. Peculium serui vicarij eodem modo se habet erga peculiũ ordinarij, quomodo se habet peculium ordinarij erga patrimonium domini, quia & ordinarius dicitur dominus vicarij, quomodo dominus dicitur dominus ordinarij, atqui peculium serui ordinatij augetur ex eo quod dominus ipsi debet *dict. l. quàm Tuberonis 7. §. pen. supr.* Ergo & peculium vicarij augeri conueniens est ex eo quod ipsi ordinarius debet. Neque verò absurdum est aut implicat contradictionem vt peculium ordinarij eodem tempore & augeatur & minuatur, fit enim hoc diuersis respectibus. Augetur in peculio vicarij, minuitur in ipso peculio ordinarij quatenus consideratur separatum à peculio vicarij, quæ separatio necessaria est vt peculium vicarij aliquod constituatur quod alioquin constitui non posset. Item vt separetur causa creditorum serui ordinarij à causa creditorum vicarij. Aliter enim atque aliter deductio facienda est si dominus ex persona & contractu serui ordinarij vel ex persona & contractu vicarij de peculio conueniatur. Cæterùm si vtrumque peculium & ordinarij & vicarij consideretur tanquam vnicum, cuius proprietas ad communem dominum seruorum omnium pertineat, idem manebit & eiusdem quantitatis peculium cuius anteà fuit, hoc est neque auctum reuera neque diminutum. Subtilis sanè hic tractatus est, & verba illa Vlpiani, *vt opinor*, non obscurè innuunt visum illi esse casum hunc habere aliquid dubitationis.

18. PAVLVS libro 4. Quæstionum.

CVi consequens est: vt si Sticho peculium suum legatum sit, ísque ex testamento agit: non aliter cogetur id, quod vicarius eius testatori debet, relinquere: nisi is, id est vicarius peculium habeat.

Ad l. Cui consequens est 18.

Est hæc illatio ex eo quod in præcedente lege scriptum est, in versic. *id verò quod ipsi vicarij debent, duntaxat ex ipsorum peculio.* Nam si ita est vt est, consequens omnino fit vt si Sticho seruo ordinario vicarium habenti testator peculium suum legauerit, & Stichus testamento factus liber ex testamento agat vt consequatur peculium, non aliter cogatur id quod vicarius eius testatori debuit penes heredem relinquere, quàm si is vicarius peculium habeat. Nam cùm non possit deducere dominus ex peculio serui ordinarij quod à vicario debetur: sed tantùm ex peculio vicarij, fatendum est nihil posse deduci aut relinqui ex peculio vicarij quod nullum est. Ratio igitur dubitandi & decidendi ad hanc legem, eadem est quæ ad *dict. versic. Id verò quòd ipsi vicarij debent.* Iunge *l. deposuit. 38. §. Stichus*, & quæ ibi dicemus *infr.*

19. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

HInc quæritur, si ordinarij serui nomine actum sit de peculio, an agi possit & vicariorum? & puto non posse. Sed si actum sit de peculio vicarij, agi poterit & de peculio ordinarij.

Ad l. Hinc quæritur 19.

RAT. DVB. Diuersum & separatum est peculium ordinarij serui à peculio vicarij, vt vidimus in *l. si seruus meus 17. supr.* ergo non est bona consecutio vt si de peculio actum sit serui ordinarij nomine contra dominum agi posteà non possit & vicariorum. Id enim est quod vulgo iactari solet ex separatis non inferri *vulg. l. Papinianus 20. supr. de minor.* Aut si hoc admittimus, quia peculia vicariorum sunt in peculio ordinarij, quasi vnum & idem peculium sit ordinarij & vicariorum, cur non æquè dicimus si actum priùs sit de peculio vicariorum etiam de peculio ordinarij posteà agi non posse? quod tamen Vlpianus hîc negat.

DEC. Cùm actum est de peculio ordinarij, etiam

etiam de peculio vicariorum actum esse ideo intelligitur, non quòd vnum, & idem sit peculium ordinarij & vicariorum eius, sed quia peculia vicariorum in peculio serui ordinarij continentur *d. l. si seruus.* At cùm priùs actum est de peculio vicariorum, non idcirco actum videri potest de ordinarij peculio, quia non similiter peculium ordinarij in peculio vicariorum continetur. Non enim sicut id, quod minus est, continetur in eo quod plus est, ita & quod plus est, in eo quod minus *l. 1. §. si stipulanti inf. de verb. oblig. l. in eo* 110. *de regal. iur.* Agendo igitur actione de peculio contra dominum ex contractu serui, tota de peculio actio consumitur, etiam ex contractu & persona vicariorum, quia omne peculium serui ordinarij & consequenter etiam illud quod habuit in peculiis vicariorum, in iudicium deductum intelligitur, non item cùm actum est de peculio ex persona vicariorum duntaxat. Quæ autem ita sunt inter se comparata, vt vnum in alio contineatur, non quid vnum, sed plura sunt. Aliud enim est id quod continet, aliud quod continetur.

1 ¶ Potest esse apud me duplicis iuris peculium. vt puta seruus est dotalis: potest habere peculium, quod ad me respiciat. potest & quod ad mulierem. nam quod ex re mariti quæsiit, vel ex operis suis, id ad maritum pertinet. & ideo si respectu mariti hæres sit institutus, vel ei legatum datum: id eum non debere restituere, Pomponius scribit, si igitur mecum agatur ex eo contractu, qui ad me respicit: vtrum omne deducam, quodquod debetur mihi, siue ex mea causa, siue ex ea quæ ad vxorem respicit: an verò separamus causas quas in duobus peculiis, vt & causa debiti quod petitur spectetur: vt si quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectat: id deducam, quod ex eo contractu debeatur: si ex eo contractu, qui ad me respicit, meum deducam? Quæ quæstio dilucidius est in fructuario tractata: vtrum ex eo demum contractu potest de peculio conueniri, quod ad se pertinet, an exomni? & Marcellus etiam fructuarium teneri, scribit, & ex omni contractu. eum enim, qui contrahit, totum serui peculium, velut patrimonium intuitum, certe illud admittendum omnimodo dicit: vt priore conuento, ad quem res respicit, in superfluum is, cui quæsitum non est, conueniatur. quæ sententia probabilior est & à Papiniano probatur. Quod & in duobus bonæ fidei emptoribus erit dicendum. Sed in marito melius est dicere[a], simpliciter eum de peculio teneri. Sin autem maritus, huiusmodi serui nomine, aliquid præstiterit: an aduersus mulierem agentem dotis nomine deducere id possit, & ait: si id quod creditori præstitum est ad vtriusque generis peculium pertinebit, pro rata vtrique peculio decedere debere. ex quo intellegi potest, si ad alterum peculium contractus pertinebit, modò soli vxori detrahi, modò non detrahi, si ad id peculium pertinuit contractus, quod apud maritum resedit.

Ad § 1. Potest esse.

RAT. DVB. Difficile est, vt vnus idemque homo plurium personas sustineat, inquit Paulus in *l. si plures 9. supr. de pact.* Atqui non potest quis habere penes se duplicis iuris peculium nisi duorum personas sustineat, vt in eo exemplo videre est, quod hîc adfert Vlpianus, de seruo dotali, qui potest habere peculium vnum, quod ad maritum respiciat, & aliud quod ad mulierem. Id enim fieri non potest quin seruus habeatur, & mariti & mulieris, & vniuscuiusque in solidum, quod tamen fieri nullomodo potest, non magis quàm, vt quis sit in duorum potestate, aut vt duo sint eiusdem rei domini in solidum, contra *l. si filiusfamilias 33. in fin. infr. de testam. milit. l. 5. §. si duobus vehiculum supr. commod. l. de hereditate 19. §. pater de castrens. pecul.* Ergo non potest seruus dotalis nec alius quisquam habere penes se duplicis iuris peculium.

DEC. Seruus dotalis ita est in bonis mariti, vt tamen sit mulieris *l. quamuis 75. infr. de iur. dot. l. si constante 24. §. si maritus infr. solut. matr. l. doce 9. C. de rei vindic.* aut si malis sequi Tribonianeam iurisprudentiam dominium rei dotalis subtilitate iuris pertinet ad maritum, re vera tamen est mulieris *l. in rebus 30. C. de iur. dot.* Nihil ergo vetat quominùs duplicis iuris habeat peculium, sed diuersis respectibus. Vnum respectu mariti, alterum verò respectu mulieris. Nam quod ex re mariti, vel operis suis quæsiit ad maritum pertinere creditur, cùm id omne sit in fructu, fructus autem rerũ dotalium pertineant omnes ad maritum pro matrimonij ferendis oneribus *vulg. l. pro oneribus 20. C. eod. l. dotis fructum 7. infr. eod. ill. tit. l. vlt. infr. solut. matr.* Vnde est quod si respectu & contemplatione mariti sit seruus dotalis heres institutus, vel legatum ei datum fuerit marito acquirit, nec debet maritus soluto matrimonio id restituere, *d. l. vlt. solut. matr.* quia is cuius contemplatione seruus heres institutus est, aut legatum accepit, heres aut legatarius scriptus intelligitur *l. si serui 21. & seqq. supr. de vsufr. l. seruus dotalis 58. solut. matrim. l. si legato 65. de iur. dot.* Ex aliis causis quæ nihil com-

mune habent cum fructibus dotis, seruus dotalis acquirit mulieri non marito, & peculium quod habet mulieris est, non mariti *d. l. seruus cod. solut. matrim.* Hic autem tractatus eo pertinet, vt sciamus si maritus actione de peculio conuentus sit ex eo serui peculio, quod ad maritum non ad mulierem respicit, an possit deducere omne quod sibi debetur, siue ex sua causa, siue ex ea, quæ ad vxorem quoque respiciat, an verò separari debeant causæ peculiorum, quasi in duobus peculiis, vt non tam persona serui ex cuius contractu agitur, quàm causa debiti quod petitur, spectetur: vt si quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectet id deducat maritus, quod ex eo contractu debeatur: sin ex eo contractu qui ad maritum solum respiciat, is suum tantummodò deducat, nec tamen respondet Vlpianus ad propositam quæstionem, sed subiicit quæstionem hanc diluduiùs tractatam esse in seruo fructuario, vtrum ex eo demùm contractu possit de peculio conueniri qui ad se pertinet (legendum enim est, *qui* non *quod*) an verò ex omni, id est, etiam ex eo contractu qui ad proprietarium pertineat: est enim seruus fructuarius non absimilis dotali in eo, quod duplicis iuris peculium, æquè habere potest, quasi duos quodãmodo habens dominos, proprietarium, & fructuarium, & nunc acquirens huic nunc illi *d. l. si serui 21. & seqq. supr. de vsufr.* Respondet autem ad secundam hanc quæstionem, fructuarium teneri ex omni contractu, id est, etiam ex eo qui spectat ad proprietarium. Contrà quàm scripserit Pomponius in *l. 2. supr.* ratione illa quòd is qui cum seruo contrahit totum serui peculium velut proprium ipsius patrimonium, vbicunque sit intuitus esse videatur *l. si ex duobus 31. in fine principij l. quoties 47. §. vlt. infr. eod.* Sed tamen deflectit in mediam quandam sententiam, quam & probabiliorem & à Papiniano probatam esse Vlpianus ait, vt solent mediæ sententiæ esse humaniores *l. vlt. infr. de iur. fisc. l. adeò 7. §. cùm quis infr. de acquir. rer. domin.* Vt prior quidem conueniri debeat, is ad quem contractus respicit, non sufficiente autem eius peculio in superfluum quod deest etiam alius conueniatur, ne alioqui fraudetur is, qui cum seruo contraxit totius peculij vbicunque, & vndecunque esset, contemplatione. Idemque in duobus bonæ fidei emptoribus dicendum esse adiicit. Ratio igitur dubitandi contra priorem Marcelli opinionem petenda est ex Pomponio in *d. l. 2. supr.* decidendi verò non alia melior quærenda est, quàm quæ à Marcello ipso allata fuit. Aduersus posteriorem autem eiusdem Marcelli sententiam, quæ adhibito temperamento distinguit. Ratio dubitandi petenda est ex ea ipsa ratione, quam Marcellus pro sua prima opinione attulit: decidendi verò ex eo quod Pomponius scribit in *d. l. 2. supr.* Ex qua causa seruus acquirit fructuario conueniendum esse priùs fructuarium, ex reliquis verò proprietarium, scilicet vt distinctio peculiorum fiat, quia duo sunt peculia, licèt vnus tantùm sit seruus, qui duplicis iuris habet peculium, non quidem absolutè, quasi solus ille conueniendus omnimodo sit ad cuius personam contractus respicit, nunquam verò alius, vt credidit malè Pomponius, sed interim, id est, quousque appareat ex eo peculio creditori satisfieri in totum non potuisse: nisi malis ad excusandam Pomponij sententiam, iuxta Marcelli, Vlpiani & Papiniani distinctionem eam intelligere, quod benignius certè fuerit, licèt non Pomponij verbis conuenientius. Prior sanè Marcelli sententia quamuis ex mera iuris subtilitate defendi possit, minùs tamen æqua est. Iunge *l. si creditor 37. §. vlt. infr.*

a *Sed in marito melius est dicere.* Hic versiculus Triboniani proculdubio est, mulieribus, vt solet plus æquo fauere volentis, & existimantis ad quæstionem de seruo dotali propositam nihil ab Vlpiano in præcedentibus responsum fuisse, cùm tamen satis responderit, quando ad propositam de fructuario quæstionem respondit, idemque in duobus bonæ fidei emptoribus iuris esse adiecit. Cur enim aliud iuris in marito constitueretur? Nisi hactenus vt solus quidem ille constante matrimonio de peculio, conueniri possit etiam ex contractu ad mulierem solam respiciente, sed non vt æquè ex solo mariti peculio satisfieri priùs debeat, tum quoque cum ex serui contractu ad solam mulierem respiciente de peculio agitur, salua marito aduersus mulierem soluto matrimonio repetitione: Marcelli enim sententia fuit, quam in sequentibus Vlpianus & refert & probat, si id quod creditori à marito præstitum est, ad vtriusque generis peculium pertineat vtrique peculio decedere ab initio pro rata debere, non ex solo mariti peculio solutum intelligi, sed si ad alterum duntaxat peculium pertinebit, id est, aut ad maritum solum, aut ad solam mulierem, modò soli vxori detrahi, modò soli marito. Nempe si peculium illud sufficiat creditori. Nam si non sufficiat, perinde æquum erit superfluum ex alio peculio præstari, etiamsi mulier ex eo damnum passura sit, ne alioqui fraudetur creditor, qui vniuersum serui peculium, quale cunque & vndecunque esset, intuitus, & bona fide secutus fuisset, quod cùm ita sit non possum intelligere quem sensum, aut quem effectum habere possit totus hic versiculus, quem Triboniano adscribimus. De quo quia plura scripsimus *libr. 8. Coniect. cap. 14.* nihil ampliùs hîc dicemus.

2 ¶ Interdum & ipsi fructuario aduersus dominum datur actio de peculio: vt puta apud eum habeat peculium, apud ipsum verò aut nihil aut minus, quàm fructuario debetur. idem etiam contrà eueniet. quamuis in duobus dominis sufficiat pro socio, vel communi diuidundo actio.

Ad §. 2. *Interdum.*

RAT. DVB. Duobus dominis sufficit pro socio vel communi diuidundo actio, nec permittendum iis est vt inuicem agant de peculio, quemadmodum scriptum est in fine huius §. *& in l. seq.* Atqui proprietarius & fructuarius sunt duo domini, non ideo solùm quòd ille dominus sit proprietatis, hic verò vsusfructus. Sed etiam quia vsusfructus in plerisque casibus pars dominij est, aut saltem partis instar obtinet, quia emolumentum rei continet, vt diximus ad *l. sed si duo 15. supr. ex l. 4. l. si Titio 33. §. 1. supr. de vsufr. l. cùm filius 76. §. dominus de legat. 2. l. qui vsumfructum 58. infr. de verb. oblig.* Ergo fructuarius cum proprietario agere de peculio non potest, nec contrà proprietarius cum fructuario.

DEC.

DEC. Non debet esse deterior condicio fructuarij, cui seruus fructuarius aliquid debet, quàm sit alterius cuiuslibet creditoris ob id solùm, quòd etiam sit fructuarius, cùm sit & creditor *arg. l. 1. §. vlt. infr. si à parent. quis manum. sit l. in bello 12. §. si quis seruum versic. rursum cùm constitutio de capt. & postlim.* Atquin alius quilibet creditor serui fructuarij etiam ex ea causa, quæ ad solum fructuarium pertineret, agere tamen posset de peculio contra proprietarium in superfluum, id est, de eo quod ex fructuarij peculio consequi non potuisset, secundum ea quæ ex Marcello Papiniano & Vlpiano proximè scripsimus ad §. præcedentem, cum quibus & Iulianus consentit in *l. si creditor 37. §. si actum sit infr. hoc tit.* Ergo & ipsi quoque fructuario danda erit actio de peculio, contra dominum proprietatis, etiamsi ex causa ad fructuarium solum respiciente seruus contraxerit, non quidem regulariter: hoc enim nouum est, sed interdum, id est, vt sequentia explicant, si seruus hic fructuarius habeat peculium apud dominum, apud ipsum verò fructuarium aut nihil, aut minùs quàm fructuario debeatur. Idem ergo etiam contra eueniet, vt proprietario danda sit actio, de peculio contra fructuarium ex serui contractu, quamuis ad solius proprietarij causam pertinente, si penes proprietarium nihil sit in huius serui peculio aut minùs, quàm proprietario debeatur, nec obstat quod duobus dominis, sufficiat actio pro socio si socij sint, aut communi diuidundo si non sint socij. Neque enim vsufructuarius dominus est, aut benè domino æquiparatur, vt omnium optimè hic locus probat. Consistit enim vsusfructus in iure non in parte, licèt emolumentum rei contineat *l. Mæuius 66. §. fundo de legat. 2. l. si à reo 70. §. si reo infr. de fideiuss. l. rectè dicimus 25. de verb. signific.* Ex his tamen verbis *quamuis in duobus dominis*, apparet manifeste non aliam hîc dubitandi rationem fuisse, quàm quæ à nobis allata est, si ea iungas, quæ scripsimus ad §. præcedentem.

20. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

NAm inter se agere socij de peculio non possunt.

Ad *l. Nam inter se* 20.

RAT. DVB. Nihil vetat ex eadem causa & contra eandem personam plures actiones competere, dum ne sæpiùs actor suum consequatur *l. qui seruum 34. infr. de oblig. & action. l. si quis dolo 51. §. 1. infr. de re iudic.* & dummodò non deficiat ratio concedendæ actionis. Atqui eadem ratio est, propter quam inter dominos etiam socios agi possit de peculio, atque inter cæteros, cùm seruus communis habet peculium cuius totius intuitu alius dominus cum eo contraxerit. Ergo nec inter dominos actio de peculio deneganda est, præsertim cùm nihil interfit socij qua actione à socio conueniatur, an pro socio, an de peculio, an communi diuidundo, cùm istarum actionum omnium idem effectus futurus sit, vt indemnitatem creditor consequatur.

DEC. Is qui habet ciuilem actionem frustra desiderat honorariam *l. 1. supr. de Public. in rem act.* Qui verò habet honorariam pleniorem, frustra honorariam aliam desiderat minùs plenam; quæ minus commodi & vtilitatis sit allatura, quæ etiamsi competeret, stultus esset *§. cæterùm vers. sed erit stultissimus Instit. quod cum eo qui in alien. potest.* Atqui habent domini inter se actiones, Pro socio, & communi diuidundo *l. & ancillarum 27. §. vlt. infr.* eaque longè pleniores quàm sit actio de pecul. quia per eas quisquis agit, consequitur solidum quod sibi abest: per actionem verò de peculio non nisi quatenus in peculio est. Et hæc quidem vera & germana ratio est eius, quod Vlpianus scripsit in fine legis præcedentis. In duobus dominis sufficere pro socio, vel communi diuidundo actionem: nec enim actio de peculio à Prætore comparata est nisi in subsidium, & alia quælibet deficiente, cùm tamen non deficeret æquitas dandæ actionis. Sed quod in hac lege addit Paulus, socios inter se agere de peculio non posse, sicut præfert iuris rationem quæ impedit ne socij inter se de peculio agere possint: ita ex iure magis quàm ex æquitate & vtilitate actionis explicari debet, quasi ratio ipsa iuris obstet ne de peculio socius agat, sed pro socio aut communi diuidundo. Et sanè ita est: Nam cùm actio de peculio maximè ac primùm comparata sit contra parentem, vel dominum qui habet filium aut seruum in potestate *l. 1. §. verba autem & §. potestatis supr.* Sociorum autem vnusquisque sit dominus si non in solidum, saltem pro indiuiso, sicut & si citra societatem communem seruum habeant (nec enim potest seruus esse plurium, nisi pro partibus indiuisis, vt intellectu magis quàm corpore partes habeant *l. seruus communis 5. de stipul. seruor.*) eueniret vt socius qui contra socium ageret, aut condominus quilibet aduersus alium condominum, quodammodo contra seipsum agere videretur. Indeque est quod nec aliæ vllæ actiones, quæ contra dominum dari solent, inter dominos competunt, putà si seruus communis alterutri dominorum iniuria damnum dederit, aut furtum fecerit, quia si alij extraneo seruus communis tale quid fecisset, cum altero in solidum & lege Aquilia & furti agi posset, quemadmodum ratiocinatur Iulianus in *l. cùm seruus communis 41. supr. de noxal. action.* vbi concludit communi diuidundo inter dominos hoc nomine agendum esse. Quamquam non ita generaliter & indistinctè hoc accipiendum est, vt inter dominos omnimodo competat actio pro socio, vel communi diuidundo, pro actione de peculio, sed iuxta distinctionem Iuliani à Caio relatam in *dict. l. & ancillarum §. vltim.* id est, si apud alterum quoque fuit peculium, vt ibi dicemus. Iunge *l. si seruus communis 8.* & quæ ibi scripsimus *supr. de noxal. action.*

21. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SVmma cum ratione etiam hoc peculio Prætor imputabit, quod dolo malo domini factum est quo minùs in peculio esset. Sed dolum malum accipere

debemus[a], si ei ademit peculium. sed etsi eum intricare peculium[b] in necem creditorum passus est: Mela scribit, dolo malo eius factum. Sed & si quis, cùm suspicaretur[c] alium secum acturum, aliò peculium auertat: dolo non caret. Sed si alij soluit[d], non dubito de hoc, quin non teneatur: quoniam creditori soluitur: & licet creditori vigilare ad suum consequendum.

Ad l Summa cum ratione 21.

RAT. DVB. Actio de peculio non potest dari, nisi de eo quod est in peculio, vt nomen ipsum actionis demonstrat: vnde est quod actio de peculio non tenet si nihil sit in peculio, neque litis contestatæ tempore, neque rei iudicandæ *l. quæsitum 30. in princip. infr.* Peculij enim nomen non iuris nomen est & ciuile, vt hereditatis *l. hereditas 50. supr. de petit. hered.* sed nomen naturale, & quod sola fictione iuris non potest subsistere, sed rei alicuius veritatem & existentiam exigit licèt cõsistere in nominibus quoque possit *l. quis ergo 16. in fin. supr.* Atqui quod dolo malo domini factum est quominùs in peculio sit reuera tamen non est. Implicat enim contradictionem, vt dicamus esse in peculio & factum esse ne sit: Ergo nulla ratio est, vt Prætor in peculio imputet id quoque, quod dolo malo domini factum est, vt non sit.

DEC. Dolus malus cuiusque pro possessione est, vt habet iuris regula *l. qui dolo 131. l. parem 150. de regul. iur.* nec dolum malum cuiusquam ei prodesse oportet, aut etiam impunitum vnquam manere, ne tum quidem cùm doloso ipsi nocet *l. procurator 11. §. 1. & tot. tit. de doli mal. except.* Ergo quod dolo malo domini factum est, ne sit in peculio perinde habendum est, quantum ad dominum & in eius præiudicium ac si in peculio adhuc esset. Hoc verò nihil aliud est, quàm imputari peculio, id est, in eo computari.

a *Sed dolum malum accipere debemus.* Hic versiculus exemplificatiuè, vt loquuntur, subiectus est, potiùs quàm restrictiuè. Sunt enim varij casus in quibus dolo malo domini potest fieri, vt aliquid non sit in peculio ex quibus tres hîc ponuntur. Primus est si seruo peculium ademerit.

RAT. DVB. Non facit dolo malo qui iure suo vtitur *l. si duorum 52. de action. empt.* Atqui iure suo vtitur dominus, cùm peculium seruo adimit. Est enim hoc in ipsius potestate, vt adimat quandocunque velit, & quomodocunque, id est, siue in totum, siue pro parte *l. 4. in princip. supr. l. peculium nascitur 40. in fin. infr.* Nec rursus magnum damnum creditor patitur in ademptione peculij, cùm non eo minùs saluam habeat actionem de in rem verso, etiam tum cùm sine dolo malo facta ademptio est, si in rem domini versa sit pecunia *tot. tit. infr. de in rem vers.*

DEC. Peculium moritur & extinguitur per ademptionem *d. l. peculium nascitur in fin. l. quis ergo 16. supr.* nec potest fieri, vt post ademptum peculium sine dolo malo superfit actio aliqua de peculio, ne quidem annalis *l. sed si damnum 9. §. præterea supr. l. 1. §. 1. l. interdum 14. infr. de in rem vers.* Nec enim ad hunc casum pertinet *tit. prox. quand. de pec. act. est annal.* vt ex verbis & ex interpretatione edicti apparet: meritò igitur Prætor constituit, vt peculium quod dominus ademit dolo malo perinde habeatur acsi adeptum non esset, ac proinde vt salua sit creditori actio de peculio eadem quæ ante ademptionem, id est, perpetua non annalis: Et quamuis non quælibet ademptio fiat dolo malo, fit tamen aliquando nulla alia de causa, quàm in necem creditorum, vt iis actio de peculio adimatur, quomodo dicimus omissionem & repudiationem hereditatis interdum fieri bona fide, interdum etiam in fraudem *l. quia autem 6. §. si patronus in fin. infr. si quis omiss. caus. testam. l. cùm pater 77. §. Titio fratri antep. de legat. 2.* Nec sanè ferre Prætor debuit, vt in potestate domini esset peculium seruo adimentis dolo malo liberare se ab obligatione & actione de peculio *l. si seruum 91. §. nunc videamus infr. de verb. obligat.*

b *Sed etsi eum intricare peculium.* RAT. DVB. Non est adeò durè agendum cum dominis, vt in singula pene momenta cogantur species & causas peculiorum inquirere *l. peregrè 44. §. quæsitum in fin. de acquir. poss.* quod tamen ni fiat, facilè accidet, vt serui peculium intricetur, atque ita in doli suspicionem incidat dominus etiam ignorans: Quod tamen absurdum fuerit. Nemo enim ignorans dolum admittit.

DEC. Intricatio peculij non illa sola est, quæ domini dolum inducit, sed eius scientia patientis peculium intricari à seruo, idque in necem creditorum peculiarium. Patientia enim absque scientia esse nunquam potest, vnde fit quod habet iuris regula, vt pupillus pati posse non intelligatur *l. in eo 110. §. pupillus de regul. iur.* quoniam ætas illa ignorat etiam ea quæ videt *l. 1. Cod. de fals. monet.* Et quamuis intricatio non sit diminutio peculij, magno tamen incommodo creditores afficit, quibus extricatio plerumque adeò non solùm difficilis & laboriosa, sed etiam dispendiosa est, vt eis commodiùs & vtiliùs fuerit iacturam debiti facere, quàm de peculio experiri. Potest tamen intricatio illa fieri à seruo, vel per imperitiam negotiationis, vel per nequitiam seruilis ingenij domino etiam ignorante, adeoque nec sciente an seruus habeat creditores: quo casu non potest dominus videri in dolo esse. Non enim alius videtur habere consilium fraudandorum creditorum, quàm qui scit habere se creditores *l. omnes 17. §. Lucius infr. quæ in fraud. credit.* Est igitur hic secundus casus quo dominus propter dolum suum omnimodo de peculio tenetur, qui alioquin non teneretur.

c *Sed & si quis cùm suspicaretur.* Tertium exemplum est, in quo datur actio de peculio contra dominum ex ipsius dolo, si dominus cùm suspicaretur alium de peculio secum acturũ aliò peculiũ auertat.

RAT. DVB. Quæ ante iudicium contingunt, non valde pertinent ad officium iudicis nisi nominatim ei fuerint iniuncta *l. Aediles 25. §. item sciendum est infr. de ædilit. edict.* Atqui cùm dominus suspicatus alium de peculio secum acturum aliò peculium auertit, ita facit ante iudicium acceptum: ergo non debet eo nomine condemnari à iudice qui de actione de peculio cognoscit, præsertim cùm nemo ex suspicione sola lædatur: nec rursus peculium diminuatur ex eo quod aliò auertitur.

DEC. Omnibus modis id agit Prætor & agere debet, ne quis vlla in re duriorem faciat aduersarij sui con-

sui cõdicionem *l. 1. supr. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Facit autem dominus duriorem condicionem creditoris acturi de peculio, cùm aliò peculium auertit, vt alio incommodiore loco creditor de peculio litigare, cogatur, nec tam facilè scire & explorare possit, quid sit in peculio, & quamuis ex sola domini suspicione cùm suspicatur secum acturum creditorem non lædatur creditor, læditur tamen facto ipso cùm aliò peculium auertitur. Parumque refert, an auersio illa fiat ante an post acceptum de peculio iudicium, quia nec in fraudem futuræ actionis quicquam facere licet *d. l. 1. & tot. ill. tit. de alien. iudic. mut. caus. fact.* & pro tam conuento habendus est, qui aliquid facit eo metu ne conueniatur, vt optimè hic locus probat, & *l. nouissimè 7. §. 1. infr. quod fals. tutor. author.* multò igitur magis idem probandum erit si quis iam de peculio conuentus seruum alienauerit, qui apud emptorem peculium nouum acquisiuerit ante rem iudicatam, vt in *l. si posteaquàm 43.* vbi dicemus *infr.*

d *Sed si alij soluit.* RAT. DVB. Non debet esse in potestate debitoris, vt facto vllo suo duriorem efficiat aduersarij sui etiam futuri condicionem, vt proximè diximus ex *l. 1. & tot. tit. supr. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Atqui deteriorem facit qui creditorem eligit cui ex peculio soluat, fortassis posteriorem minusque fauorabilem, vt non sit in peculio vnde aliis aut anterioribus tempore, aut crediti causam fauorabiliorem habentibus possit satisfacere. Ergo & hic quoque, qui alij creditori soluit, quàm ei quem iam præuidet & suspicatur secum esse acturum de peculio (hoc enim significat illa dictio *alij*) dolo non caret.

DEC. Dolo nihil facit debitor qui vero creditori soluit, non magis quàm creditor ipse qui licèt posterior tempore aut habens causam minùs fauorabilem, sibi tamen vigilat & diligentior est cæteris, vt quod sibi debetur consequatur. Vnicuique enim licet sibi vigilare ad suum consequendum cùm ius ciuile vigilantibus scriptum sit, non dormientibus aut negligentibus *l. pupillus 24. iunct. l. quod autem 6. §. sciendum infr. quæ in fr. aud. credit. l. 2. C. de annal. except. l. non enim 16. supr. ex quib. caus. maior.* Et apertè iniquum est impunè non soluere illum, quem Prætor cogere possit, vt soluat *d. l. quod autem 6. §. apud Labeonem quæ in fraud. credit.* Denique iuris executio nec dolum habet nec iniuriam *l. iniuriarum 13. §. 1. infr. de iniur.* Et ob eam causam Iustiniano placuit, vt is quoque qui heres est cum beneficio legis & inuentarij, posterioribus tamen creditoribus possit tutò soluere, si priores veniant ad vrgendam solutionem *l. vlt. §. si verò creditores C. de iur. delib.* Nec rursus nouum est, vt gratificationi locus aliquando esse possit, vt in *l. filium 20. vers. erit ergo venale infr. de bonor. poss. contr. tab.* nisi cum iam par creditorum omnium condicio facta est, vt in *d. §. sciendum.*

1 ¶ Si dolo tutoris, vel curatoris furiosi, vel procuratoris factum sit: an pupillus, vel furiosus, vel dominus de peculio conueniatur, videndum. & puto, si soluendo tutor sit, præstare pupillum ex dolo eius: maxime si quid ad eum pertenuit, & ita Pomponius libro octauo Epistularum scribit. idem & in curatore, & procuratore erit dicendum[a].

Ad §. 1. Si dolo tutoris.

RAT. DVB. Dolus tutoris pupilli, vel curatoris furiosi, vel etiam simplicis procuratoris, neque pupillo nocere debet, neque furioso, neque domino, vt eo magis de peculio conueniri hæ personæ possint, iis casibus quibus alioqui non conuenirentur, nisi cum ex eo dolo vel pupillus, vel furiosus, vel dominus locupletior factus est *l. 3. infr. quand. ex fact. tutor. l. sed & ex dolo 15.* vbi diximus *supr. de dolo. l. 4. §. illa etiam quæstio 23. & seqq. iunct. §. quæsitum 18. eod.* Nec ad rem pertinet quod tutor vel curator soluendo sit, vel procurator: nemo enim ideo obligandus & damno afficiendus est, quia postea accepturus sit ab alio quod ipse præstiterit *l. nemo ideo 171. de regul. iur.* cùm interfit cuiusliber non soluere potiùs, quàm solutum repetere *l. 3. infr. de compens. l. stipulatus sum 15. in princip. infr. de fideiuss.* Non ergo debuit Vlpianus distinguere, quomodo distinguit an administratores isti soluendo sint nécne. Neque rursum ita scribere, *maximè si quid ad eum peruenit.* Nam cùm dictio hæc *maximè* implicet casum contrarium, ostendit Vlpianus non aliud dicendum esse, tametsi ex dolo tutoris, vel curatoris, vel procuratoris nihil ad pupillum, aut furiosum aut procuratorem peruenerit.

DEC. Actio de peculio ex summa ratione & æquitate introducta est, vt creditoribus peculiaribus prospiceretur, quibus aliter consultum esse non poterat, præsertim iis qui cum seruo alieno peculium habente contraxissent. Nec minùs dominorum ipsorum intererat actionem hanc contra ipsos induci, quoniam alioqui nemo cum seruo alieno, qui conueniri ipse nullo casu potest, contrahere voluisse, atque ita eo commercij genere interdictum esset dominis, vt in *l. quòd si minor 24. §. non semper supr. de minor.* non sine magno ipsorum incommodo, quibus tot vtilitates quas ex seruorum contractibus sperare possunt, eriperentur. Digni ergo sunt creditores quibus per hanc actionem succurratur aduersus dolum tutoris, vel curatoris, vel procuratoris tum quoque cùm ex istorum dolo, nihil ad pupillum, vel furiosum, vel dominum peruenit. Ne alioqui magno incommodo afficiantur pupilli, furiosi & domini nemine cum eorum seruis contrahere volente, si adeò curiosos esse creditores oporteret, vt haberent inquirendum, an in rem pupilli vel furiosi, vel domini pecunia versa esset. Semper enim cauendum est, ne dum nimia subtilitate circa res pupillorum, vel furiosorum vtimur *iis* potiùs noceamus *l. pen. C. ad SC. Trebell.* Interestque ipsorum maximè, non minùs quàm creditorum ita *ius* constitui, vt per seruos eorum res agi commodiùs possint. Nempe si tutor, curator, & procurator soluendo sint ad præstandam dominis indemnitatem, alioquin esset æquius manere creditores in damno quibus imputari posset, cur non fuissent diligentiores in curando, vt pecunia in rem pupilli vel furiosi verteretur *l. vir vxori 17. in princip. infr. ad SC. Velleian.* quàm pupillo vel furioso, qui ignorantes incidunt in tutorem vel curatorem *l. vlt. infr. rem pupill. salu. for.* Est igitur æquissi-

mum hoc Vlpiani temperamentum per quod ita subuenitur creditoribus, vt tamen domini nullum damnum sentiant, tandemque doli pœna tota in eos recidat qui dolum admiserunt *l. seruus dotalis* 58. *in fin. solut. matr. l. ex his* 8. *quæ in fraud. credit.* Planè si ex dolo tutoris vel curatoris aliquid ad pupillum, vel furiosum peruenerit, indubitatum est conueniri eos debere, cùm huiusmodi personarum tantus fauor esse nequeat, vt vllo casu permittendum iis sit ex alieno damno locupletari contra naturalem æquitatem *l. naturaliter* 13. §. *vlt. & l. seq. supr. de condict. indeb. l. iure naturæ* 206. *de regul. iur.*

a *Idem & in curatore & procuratore erit dicendum.* In curatore quidem furiosi idem quod in tutore pupilli dicendum esse nemo ambigit: solent enim pupillus & furiosus pari passu ambulare tanquam qui ambo careant iudicio, & quos proinde alterius iudicio & prudentia regi necesse est, nisi quod furiosus tanto fauorabilior est, quod non tantùm iudicio, sed etiam sensu caret *l. si tibi* 8. §. *vnius infr. de opt. legat. l. Fulcinius* 7. §. *planè interdum quib. ex caus. in poss. eat. l.* 5. *de regul. iur. l. furiosus* 46. *de oblig. & action.* Sed in procuratore aliud iuris esse videtur, quia non sicuti tutor incidit in pupillum, & furiosus in curatorem *dict. l. vltim. rem pupill. salu. fore.* Ita & dominus incidit ignorans in procuratorem, sed eum eligit, quem & qualem vult. Proinde imputare sibi debet si minùs probum & dolosum, minusque idoneum & non soluendo elegerit, quamuis ex eo procuratoris dolo nihil ad dominum ipsum peruenerit, vt omnimodo conueniri possit de peculio ex dolo procuratoris tametsi procurator soluendo non sit. Quomodo solemus dicere de eo qui pupillum, vel minorem annis vigintiquinque alicui negotio præposuit *l.* 3. §. *vlt. supr. de minor. l. sed & si quis* 7. §. *vlt. supr. de instit. action.*

Dec. In mandato quantumuis generali nunquam dolus continetur, sed bonæ fidei clausula mandato cuilibet inesse semper creditur *l. creditor* 60. §. *vltim. infr. mandat. l. si procuratori* 6. §. *Celsus ait supr. de condict. indeb.* nec debuit is qui procuratorem constituebat malè de eo quicquam suspicari, cùm vir probus vulgo crederetur. Quis enim dolosum & perfidum procuratorem vltrò eligeret: non debet igitur domino dolus nocere procuratoris, non magis quàm alterius cuiuslibet, si neque ex eo dolo factus sit locupletior dominus, neque procurator ipse soluendo sit. Cæterùm si procurator soluendo sit dominum ex eius dolo teneri æquum erit, sicut & pupillum teneri diximus ex dolo tutoris sui, & curatorem ex dolo furiosi, non quidem absolutè ac generaliter, sed in hac de peculio actione, quoniam ita ius constituit etiam ipsius domini interest, ne alioqui nemo contrahere velit, cum seruo illius qui curam peculij per seruum administrandi procuratori concesserit. Alia quæstio est, an de procuratoris dolo excipi possit aduersus ipsum procuratorem agentem nomine procuratorio. In qua quæstione distinctiones illæ sequendæ sunt quas noster Vlpianus adfert in *d. l.* 4. §. *quæsitum* 18. *infr. de doli mal. except.*

2 ¶ Emptor autem ex dolo venditoris non tenebitur, nec heres, vel alius successor[a], nisi in id, quod ad se peruenit.

Ad §. 2. Emptor autem.

Rat. dvb. Alienatio quælibet fit cum sua causa *l. alienatio* 67. *de contr. empt. l. vnic. C. rem alien. gerent. non interd. rer. suar. administr.* Atqui peculium venditum ab eo qui dolum admisit, in ea causa fuit, vt venditor ex dolo suo conueniri posset de peculio: ergo & emptor poterit, ne alioqui in venditoris potestate fuerit, facto suo, id est, per eam venditionem, aduersariorum suorum, id est, creditorum condicionē duriorem efficere contra *l.* 1. *supr. de alien. iudic. mut. caus. fact. l.* 4. §. 1. *infr. de aqua & aquæ pluu. arcend.* Ideoque nimirum solemus dicere, eandem plerunque causam esse emptoris, quæ fuit authoris, id est, venditoris *l. inuitus* 156. §. *penult. de regul. iur. l. si à te* 9. §. *vltim. l. iudicate* 29. §. 1. *infr. de except. rei iudic.*

Dec. Emptor non nisi singularis successor est, in quem proinde non possunt transire obligationes personales venditoris *l. vltim. in fin. infr. de contr. empt. l.* 1. §. *si heres infr. ad SC. Trebell. l. æris alieni* 15. *Cod. de donat.* vt diximus ad *l. sed in emptore* 13. *supr.* multò minùs ergo ferendum est, vt sit successor doli qui adeò personalis est, vt nec heredem obliget quāuis successorem vniuersalem, vt mox dicemus: adeò vt nec putem posse emptorem conueniri de peculio ex dolo venditoris, etiamsi aliquid ex eo dolo ad ipsum peruenerit. Planè de eo quod peruenit, tenebitur ac non ex dolo, neque ex persona venditoris, sed tanquam nouus dominus & ex propria persona, quatenus saltem peculium serui ad eum peruenisse probabitur *l. si noxali* 11. §. *penult. supr. hoc titul. & ancillarum* 27. §. *si seruus l. si creditor* 37. §. 2. *infr. eod.* non videtur tamen peruenisse si precium pro peculio dederit, quamuis res peculiares penes eum sint *l. sed si quis* 33. *& seq. infr.* Quod autem dicimus alienationem rei quamlibet fieri, cum sua causa, sic accipiendum est, vt ratione onerum realium dominium transferatur in emptorem, cum ea causa quæ futura esset si apud venditorem res mansisset, non etiam ratione onerum personalium, quæ scilicet nec transeunt, nec transire possunt ipso iure in singularem successorem, ne quidem ex pacto nisi ad dandam inter eos actionem *l.* 2. *Cod. de hered. vel action. vendit. l. cùm res* 22. *Cod. de donat.* si non velit successor vltrò suscipere actiones & spontanea voluntate, vt loquitur *l.* 2. *Cod. de pact.* Aut nisi cùm post acceptum iudicium alienatio facta est, vt in *dict. l.* 4. §. 1. *de aqua & aquæ pluu. arcend.*

a *Nec heres, vel alius successor.* Rat. dvb. Heres cùm sit vniuersalis successor, quia succedit in vniuersum ius, quod defunctus habuit, succedit etiam in eius vicia, nec ignoratione sua ea excludit *l. cùm heres* 11. *de diuers. tempor. præscript.* Ergo etiam ex dolo defuncti potest conueniri de peculio, tametsi ex eo peculio nihil ad ipsum peruenerit. Idemque iuris est in alio successore quolibet scilicet qui sit vniuersalis & loco heredis, cuiusmodi est bonorum possessor is cui hereditas ex Trebelliano restituta est, & is cui libertatum seruandarum causa bona addicta sunt ex constitutione Diui Marci. Hi enim omnes passim in iure nostro heredibus æquiparantur *l.* 1. 2. *& 3. infr. de bonor. poss. l.* 2. *ad SC. Trebell.* Et apud Iustin. *tit. de eo cui libert. caus. bon. addic.*

Dec. Dolus defuncti cùm sit quid personalissimum non transit in heredem quantūlibet successorem vniuersalem vt neque delicta cùm sit genus delicti (nec enim potest delictum vllum esse sine dolo) sed morte dolosi extinguitur. Ideoq; non datur actio de dolo in heredem nisi quatenus ad eum peruenit *l. in heredem* 26. *& seqq. supr. de dolo.* Ergo etiamsi defunctus dominus peculium dolo malo ademerit, non ideò tamen heres ipsius aut alius successor de peculio conueniendus erit nisi in id quod ad eum peruenit, vt Vlpian. hîc subiungit & in *l. quæsitum* 30. §. *vlt. infr.* Nec est contrarium quod idem Vlp. scribit in *l. si hominem* 7. §. *datur. infr. depos.* quoties dolus ex contractu, reiq; persecutione descendit dari ex eo actionem in solidū contra heredem si vnus sit, aut si plures sint contra singulos pro portionibus hereditariis: & si enim actio de peculio ex contractu venit *l.* 1. §. *si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiecer.* dolus tamen, de quo per hanc de peculio actionem vindicando tractamus non ad causam cōtractus pertinet, quomodo dolus, qui vindicatur per actionem depositi de quo in *d. §. datur.* sed est quid extrinsecum, & extra naturam contractus: ex quo proinde non potest actio vlla transire in heredem cum contractu, sicuti transit actio depositi, vt pluribus tractabimus ad *d. §. datur.* Et verò quàm separata sit in hac specie causa contractus à causa doli, ex eo manifestè apparet, quod contractus est serui non domini: dolus autem domini non serui. Planè de eo quod ex dolo defuncti ad heredem aliúmve successorem vniuersalem peruenit, dubitandum non est quin actio de peculio ex dolo defuncti transeat, ne ex dolo defuncti lucretur & fiat locupletior *d. §. datur & d. l. in heredem.* Iunge quæ dicam ad *d. l. quæsitum* §. *pen. & vlt infr.*

3 ¶ Siue autem post iudicium acceptum, siue ante dolo factum sit: continetur officio iudicis.

Ad §. 3. Siue autem.

Rat. dvb. Ea quæ ante iudicium acceptum cōtingunt non valde pertinent ad officium iudicis pedanei, nisi fuerint ei nominatim iniuncta *l. Ædiles* 25. §. *item sciendum est infr. de edilit. edict.* Sicuti nec futuri post condemnationem temporis tractatus *l.* §. 1. *vers. quid enim de vsur.* Ergo si ante acceptum iudicium dolo malo domini aliquid factum sit in peculio, non potest id officio iudicis cōtineri.

Dec. Dolus omnis coercendus est a Prætore, & cauendum ne qua fraus fiat creditoribus in peculio, quam vindicari interest creditorum non minùs sit antequam si post acceptum iudicium facta sit. Nam & præteritus dolus in iudicium venire intelligitur, cùm de dolo eius agitur qui suo nomine iudicium accepit, adeóque si tanquam procurator in rem suam *l.* 4. §. *quæsitum est* 18. *infr. de doli mali except. l. iuris gentium* 7. § *siue autem* 11. *supr. de pact.* Id enim agit prætor quantum potest ne qua fraus fiat *d. l. iuris gentium §. ait prætor*, quæ verba omnem fraudem excludunt *d. §. siue autem*, id est, etiam quæ ante pactum facta sit, vt in *d. §. siue autem*, vel ante acceptum iudicium, vt in *d. § quæsitum.* In cæteris locus est distinctioni vtrum ante, an post acceptum iudicium contigerint *d. §. item sciendum est.*

4 ¶ Si dominus, vel pater recuset de peculio actionem: non est audiendus, sed cogendus est, quasi aliam quamuis personalem actionem suscipere.

Ad §. vlt. Si pater.

Rat dvb. Nemo alienam defensionem suscipere inuitus cogendus est. Voluntarium enim est officium cuiuslibet defensoris vltro se offerentis ad alium defendendum *l.* 4. *infr. de re iudic.* Vnde est quod defensorem quemlibet etiam locupletissimum obligamus ad præstandam satisdationem, tanquam sibi debeat imputare cur vltrò se in eas angustias coniecerit *l. minor* 51. §. 1. *& seq. supr. de procurat.* Neque rursus cogendus quisquam est pati vt ex alieno facto, & contractu conueniatur actione personali, cùm non alia de causa personales obligationes dicantur, quàm quia personam quæ conuenienda est obligatam habeant, quæ porrò non potest obligari nisi ex suo contractu vel quasi aut ex delicto suo vel quasi, aut ex alijs quibusdam causarum figuris *l.* 1. *de oblig. & action.* Gestum igitur à nobis aliquid esse oportet vt personaliter obligemur, nec tamen hoc sufficit, sed illud quoque exigitur, vt quęcunque gerimus etiam cùm ex nostro contractu originem trahunt ex nostra persona obligationis initiū sumant. Alioqui actum nostrum inanem efficiunt *l. quæcunque gerimus* 11. *eod. tit.* Atqui actio de peculio quamuis nascatur ex contractu, non tamen ex contractu patris vel domini, sed ex contractu filijfamilias vel serui *l.* 1. §. *si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiec.* Ergo non est cogendus pater vel dominus suscipere hanc de peculio actionem si nolit filium, aut seruum defendere.

Dec. Tenetur pater itémque dominus actione de peculio ex proprio suo facto, cùm pater ille sit, aut dominus qui filio aut seruo peculium concessit, non alio vtique proposito quàm vt de peculio illo possent contrahere pro arbitrio non expectata alia patris vel domini voluntate: sufficit enim prima illa concessio, vt voluntas patris vel domini in omnibus filijfamilias vel serui contractibus ad causam peculij spectantibus interuenisse censeatur, vt pluribus scripsimus ad *l.* 1. §. *verba autem supr.* & quod contra scriptum videtur In §. *præterea Instit. quod cum eo.* teneri dominum de peculio, etiamsi seruus sine eius voluntate contraxerit, de speciali voluntate intelligi debet qualis est voluntas eius qui iubet, quíque ideo in solidum actione quod iussu obligatur, quasi eius fidem secutus sit qui cum seruo contraxit *§. 1. eod. tit. l. 1. infr. quod iussu l. si quis seruum* 29. §. 1. *infr. hoc tit.* vbi est textus omnium apertissimus. Cæterùm quis vellet ex causa peculiari cōtrahere, præsertim cū seruo, nisi sciret cōtrahere seruū ex tacita quadā domini voluntate, ideóq. fore vt

ex eo contractu obligatum habituris sit dominum actione de peculio. Nec magis cuiusquam interest quàm parentum vel dominorum ita tus constitui, vt ea spe allecti homines contrahant facilius cum filijsfamilias vel seruis, ex quorum persons & negotiatione nullum alioqui lucrum sperare parentes vel domini possent, vt diximus ad §. 1. *huius legis*: non igitur audiendus est pater vel dominus, si recusetsuscipere actionem de peculio ex contractu filij vel serui, cui concedendo peculium, contrahendi quoque potestatem dedit. Nec tam filium aut seruum qui contraxit videtur pater aut dominus hoc casu defendere, quàm seipsum, quod æquissimum sit teneri eum non quidem absolutè &, i solidum, sed ad finem peculij, quia & dominium peculij ad eum pertinet. Et quamuis actio hæc si rei persecutoria, quia per eam persequitur credito id quod sibi abest *l. in honorarijs 35. de oblig. & act.* in personam tamen non in rem est, quia per eam non intendit actor peculium suum esse aut sibi obligatum, sed aduersarium ex eo peculio dare sibi & soluere oportere, & ad id condemnari debere. Et idec benè Vlpianus addit *quasi aliam quamuis personalem actionem*, ad differentiam nimirum actionis in rem quâ inuitus nemo pati cogitur, cùm liberũ sit cuilibet dicere se non possidere *l. vlt. supr. de rei vindic.*

22. POMPONIVS libro 8. ad Sabinum.

SI damni infecti, ædium peculiarium nomine, promiserit dominus, ratio eius haberi debet: & ideo ab eo, qui de peculio agit, domino cauendum est.

Adl. Si damni 22.

RAT. DVB. Dominus conuentus actione de peculio id tantùm deducere potest quod sibi debetur & iis quos habet in sua potestate *l. depositi 5. §. vlt. l. sed si damnum 9. §. peculium & seq. supr.* Atqui cùm dominus promisit & cauit de damno infecto ædiũ peculiarium, nomine nihil adhuc debet, quia fieri potest vt ædes non decidant, nullúmque damnum faciant. Et quamuis ante damnum factum interponatur cautio, effectus tamen eius & vtilitas confertur tota in id tẽpus quo damnũ datum erit, habétque tacitam in se veluti condicionem, si quandoq. damnum dari contigerit: exœnditur enim actio in id tempus, quo damnum committitur *l. si finita 15. §. vlt. infr. de damn. infect.* Ergo nec domino qui de dãno infecto cauit quicquam debetur antequam pro damno facto & sarciendo aliquid præstiterit. Proinde nihil adhuc est cuius rario in actione de peculio haberi pro eo debeat. DEC. Id abesse iam intelligitur, in quo quis obligatus est *l. si quis mandatu 28. in fin. supr. de negot. gest.* Ergo qui damni infecti nomine promisit cùm iam sit obligatus de damno si quod contigerit, & quandocunque contigerit, sarciendo, dignus est cui succurratur in actione de peculio, non vt ei liceat ex peculio deducere id, quod nondum soluit, sed vt is qui agit de peculio caueat ipsi de refundendo omni eo quod ex causa eiusmodi promissionis præstare ipsum aliquando fortasse oportebit: est enim maximus & omnino necessarius vsus cautionis in his rebus quæ ex incerto & futuro euentu pendent obligationis iam cõtractę *l. sed si damnum 9. §. vlt. supr. l. si post acceptum 18. & seq.* vbi dixi *supr. de rei vindic. & alibi pass.* Ideóque prudenter Põponius sic loquitur, vt dicat non quidem deductionem domino dandam esse eius quod promisit, præsertim cùm nihil certi promiserit (verba enim stipulationis collata sunt in incertum, id est, in futurum *quanti ea res erit, l. in hac stipulatione 28. de dam. infect.*) Sed rationem eius haberi debere, quod dominus ædium peculiarium nomine promiserit, hactenus scilicet vt ei caueatur, quomodo & Paulus loquitur in *l. ex facto 52. in fin. infr. hoc tit.*

23. IDEM libro 9. ad Sabinum.

AEdium autem peculiarium nomine in solidum damni infecti promitti debet, sicuti vicarij nomine noxale iudicium in solidum pati[a]: quia pro pignore ea si non defendatur, actor abducit, vel possidet[b].

Ad l. Aedium 23.

RAT. DVB. Dominus non tenetur de peculio insolidum, sed eatenus duntaxat, quatenus in peculio est *tot. hoc tit.* Ergo nec peculiarium ædium nomine in solidum cauere cogendus est, ne alioqui duriùs ædium quàm contractuum peculiarium nomine obligetur.

DEC. Multum interest inter actionem de peculio, & stipulationem damni infecti quæ pro ædibus peculiaribus interponitur. Actio de peculio datur contra dominum ex contractu serui: non alia de causa quàm quia ipse peculium seruo concesserit & cum peculio contrahendi de eo facultatem, vt diximus ad §. *vlt. leg. summa 21. supr.* Proinde æquum non est dominum in plus teneri eo nomine quàm quantum sit in peculio. at de damno infecto ædium peculiarium nomine cauere, ac promittere cogitur, non quia sint peculiares, sed quia earum ipse dominus in solidum est, & damnum quod ab ædibus timetur, in solidum quoque timetur. Ergo ædium nomine quamuis peculiares sint in solidum cauere dominus debet, perinde ac si peculiares non essent, alioqui eas vicinus ex secundo decreto sibi possidere iubebitur, postquàm ex primo in earum possessionem missus pignoris iure fuerit: sic enim locus hic intelligi debet ex *l. 4. §. duas l. Praetoris 5. l. si finita 15. §. Iulianus 16. infr. de damn. infect.* Quisquis enim dominus ædium vicinarum est aut cauere pro ædibus in solidum cogitur, aut ijs in solidum carere. Vltra verò non tenetur, etiamsi damnum ab ædibus quæ deciderint datum longè pluris sit, quàm quanti ædes fuerunt, quia cùm animalia quæ noxam commiserunt, non vltrà soleant dominos onerare quàm vt noxæ ea dedant, multo magis ea quæ anima carent non vltrà debent nos onerare. Præsertim cùm res quidem animales quæ damnum dederunt, ipsæ extent. Ædes autem si ruina sua damnum dederunt, desierint extare, vt eleganter ratiocinatur *Vlpian.*

Vlpian. in l. Praetor ait 7. §. 1. eod. ill. tit.

a *Sicut vicarij nomine noxale iudicium in solidũ pati.* Eadẽ ferè ratio dubitãdi est ad hanc sententiã, quæ ad superiorem: nã neq; ex persona vicarij potest dominus conuenirì de peculio nisi quatenus in peculio est ipsius vicarij: deinde si quid ab iis domino vel seruo ordinario debeatur *l. si seruus meus 17.* vbi diximus *supr.* ergo nec si vicarius noxam commiserit, cogendus est dominus eum defendere in solidum, sed ad finem vsque duntaxat peculij, ne alioqui in potestate sit vicarij deteriorem facere condicionem domini delinquendo quàm contrahendo. Ideò autem tractat hîc Pomponius de seruo vicario, non de ordinario, quia in ordinario noxam committente, non similiter tractari potest de actione de peculio, quæ scilicet ex contractu venit, non ex delicto *d. l. 1. §. si filiusfamilias supr. de his qui effud.* & quia seruus ordinarius in suo ipse peculio esse intelligit non potest *l. depositi 38. §. Stichus infr. hoc tit. l. Stichus 16. in fin. de pecul. legat.* At seruus vicarius in peculio est serui ordinarij, *d. l. si seruus*, & cùm damnũ dat extraneo ficuti fit ex ea causa debitor, minuitq; peculium serui ordinarij faciẽdo eum æquè debitorem, videbatur ex persona serui ordinarij qui noxam nullam admisisset dari posse in dominum actionem de peculio vt noxalis actio ex persona vicarij competens aduersus dominum quodammodo in actionem de peculio ex persona serui ordinarij conuertereretur: sed merito Pomponius contra respondet cogendum dominum vicarij nomine iudicium noxale in solidum pati, quia negari non potest quin actio hæc veniat ex delicto. Nec proinde quin noxalis esse debeat, non de peculio: differunt enim toto genere actiones de peculio à noxalibus, cùm illæ ex contractu veniant: hæ autem ex delicto, vt nomen ipsum sonat. Noxam enim aut noxiam dixerunt veteres pro delicto, & aptissimè, cùm noxia dicta sit à nocendo. Noxalis autem actio datur insolidum non quidem eo sensu vt cogatur dominus damnum decidere in solidum nec dedi-

tione noxæ liberetur, sed vt si fortè pluris sit seruus qui deliquit, quàm sit in peculio, non liberetur dominus præstando peculium, aut totius peculij æstimationem, sed omnimodo vel seruum siue vicariũ siue ordinarium defendere cogendus sit, plenamq; damni æstimationem præstare, aut seruum noxæ dedere, alioqui actor seruum hunc vicarium quãticumque precij sit abducet, & in bonis habere incipiet *l. 2. §. vlt. supr. si ex noxal. caus. agat. l. electio 26. §. vlt. de noxal. action.* Ergo verum est dominum vicarij nomine iudicium noxale pati debere.

b *Quia pro pignore eas si non defendatur actor possidet.* Malo ita legere, reiectis verbis illis, *abducit vel*, quæ tanquam suspecta & irreptitia lineis intercluſa sunt, quàm ea retinere: dictio namque *eas* ostendit Pomponium de solis ædibus rationem reddere, non de vicario, de quo non in plurali numero loquendum fuerat, sed in singulari, aut si in plurali, non certè in genere fœminino. Sed neque verum est, vicarium qui noxali iudicio non defenditur abduci pro pignore. Abducitur quidem, sed ita vt fiat in bonis eius qui abducit *d. l. 2. §. vlti. supr. si ex noxal. caus. agat. d. l. electio 26. §. vlt. de noxal. act.* Cùm ergo is qui abducit, nanciscatur ex ea causa dominium bonitarium, vt vocant, fieri certè nequit vt habeat vicarium pro pignore: eius namque est pignori accipere qui rem in bonis non habet: pignori autem dare eius demùm qui habet *l. & quæ nondum 15. §. quod dicitur infr. de pignor.* At is qui mittitur in possessionem ædium ex causa damni infecti, acquirit eo modo ius pignoris duntaxat & quidem prætorij quod permissionem in possessionem constituitur *l. non est mirum 26. §. 1. supr. de pignor. act.* nec priùs fit dominus bonitarius quàm à Prætore iussus sit sibi possidere in odium domini durantis & perseuerantis non cauere à quo tempore si per legitimum tempus possideat vsucapit, & ex domino bonitario fit quiritarius *d. l. Praetoris 5. d. l. si finita 15. §. Iulianus 16. de damn. infect.*

24. VLPIANVS libro 24. ad Sabinum.

CVrator furiosi administrationem peculij, & dare, & denegare potes tam seruo furiosi, quàm filio.

Ad l. Curator 24.

RAT. DVB. Non potest pupilli tutor vel furiosi curator peculium seruo constituere adeóque nec pupillus ipso cum tutoris authoritate *l. 3. §. Pedius & seq. l. quam Tuberoni 7. §. 1. supr.* multóque minùs furiosus, qui quoniam non tantùm iudicio, sed etiam sensu caret *l. si tibi 8. §. vnius de opt. legat.* nihil omnino agere potest ne quidem curatore interueniente *l. in negotiis 5. de regul. iur.* ergo nec administrationem peculij dare aut denegare filio vel seruo furiosi curator potest: eiusdem enim potestatis esse videtur concedere peculium aut dare liberam peculij administrationem, nisi quod concessio liberæ administrationis specialem exigit voluntatem *d. l. quam Tuberonis 7. §. 1. in fin. supr.*

DEC. Longè faciliùs est, ei qui peculium iam habet liberam administrationem concedere, quàm nunc primùm peculium dare ei qui nunquam habuit, hoc respicit rei substãtiam, quæ difficiliùs semper inducitur: illud verò non nisi qualitatem, cuius adiectio leuior est, *arg. l. heredes palàm 21. §. 1. vers. nihil enim nunc dat, sed datum significat infr. qui testam. facer. poss.* atqui peculium à furioso concessum antè furorem non idcirco ademptum videri potest, quòd furor domino superuenerit *dict. l. quam Tuberonis §. 1.* Cùm ergo peculium concessum anteà concessum maneat, nihil prohibet quin eius peculij administrationem liberam curator furiosi aut concedere possit aut denegare prout vtilitatem furiosi exigere animaduerterit, ex qua certè totum æstimandum est ne alioqui in furioso eueniat quod in pupillo cauendum & euitandum esse Iustinianus ait in *l. pen. C. ad SC. Trebell.* ne dum nimia subtilitate circa res furiosi vtimur, ipsa subtilitas ad perniciem eius reuertatur. Potest autem fieri vt furioso vtilius futurum sit dari seruo ipsius liberam administrationem quàm denegari, contrà quoque vt longè consultiùs sit denegari, si fortè serui mores vel corrupti vel suspecti sint *arg. l. libera 48. infr.* quo casu etiam in totum peculium adimi melius est vt dixi ad *d. l. 7. §. 1. supr.*

25. POMPONIVS libro 23. ad Sabinum.

ID veſtimentum peculij eſſe incipit: quod ita dederit dominus, vt eo veſtitu ſeruum perpetuò vti vellet: eóque nomine ei traderet, ne quis alius eo vteretur: ídque ab eo eius vſus gratia cuſtodiretur. ſed quod veſtimentum ſeruo dominus ita dedit vtendum, vt non ſemper, ſed ad certum vſum, certis temporibus eo vteretur, veluti cùm ſequeretur eum, ſiue cœnanti miniſtraret: id veſtimentum eſſe peculij.

Ad l. Id veſtimentum. 25.

RAT. DVB. Quod acquirit ſeruus ſi tale ſit vt dominus id ei præſtare neceſſe habeat, peculij fieri non poteſt *l. peculium naſcitur 40. infr.* vbi exemplum ponitur in tunicis & alijs huiuſmodi rebus quas præſtare neceſſario dominus ſeruo debet vt eius miniſterio vti poſſit: ergo dicendum eſt indiſtinctè veſtimentum in peculio eſſe non poſſe, id eſt, non ſolum ſi dominus ita vtendum dederit, vt non ſemper, ſed ad certum vſum, certiſq; temporibus eo vteretur, veluti cùm ſequeretur eum, aut cœnanti miniſtraret: ſed neque ſi ita dederit dominus, vt eo veſtitu ſeruum perpetuò vti vellet, eoque nomine ipſi traderet, ne quis alius eo vteretur, idque ab eo eius vſus gratia cuſtodiretur DEC. Aliud eſt de eo veſtimento tractare quod ſeruus acquiſierit: aliud verò de eo quod dominus ſeruo dederit. De prioris generis veſtimento Marcianus loquitur in *d. l. peculium*. Pomponius verò in hac lege de poſteriore, quod non acquirit ſeruus à domino, ſed dominus dat ſeruo, in quo, & ſi voluntas domini ad conſtituendum peculium ſola eſt, quæ totum facit, cùm peculium ex conſtitutione & voluntate domini pendeat *l. quam Tuberonis 7. §. pupillum iunct. l. 4. in princip. ſupr.* In dubio tamen non eſt credendus dominus voluiſſe peculij eſſe quod in ſerui vſus proprios & quotidianos eſſe noluit, ſed aliorum quoque vſibus deſtinatos. Id verò credendus eſt voluiſſe incipere eſſe peculij quod veſtimenti nomine proprium quodammodo facere ſeruo voluit, quale eſt quod ita dedit vt eo veſtitu ſeruum vti perpetuo vellet, id eſt, quandiu veſtimentum duraret: durare namque in perpetuũ non poteſt quod quotidiano vſu & non vſu quoque deteritur §. *conſtituitur Inſtit. de vſuſr.* Quomodo & perpetuam ſolemus dicere ſocietatem quæ ad mortem vſque vnius ex ſocijs durat, licèt morte finiatur *leg. 1. infr. pro ſocio*. Aliud enim eſt perpetuum quid dicere, aliud verò æternum *l. nulla 70. eod.* neque rurſum dictio illa *perpetuò* ſic accipi debet, quaſi non aliter poſſit veſtimentum hoc eſſe peculij, quàm ſi ſeruus eo quotidie vtatur, ſed ſufficit vt eo poſſit ipſe vti quoties velit ſi fortè ſit precioſius, quàm vt vſu quotidiano conſumi debeat, dum ne alius quiſquam inuito eo vti poſſit. Hoc enim ſatis innuunt verba quæ ſequuntur, *ídque ab eo eius vſus gratia cuſtodiretur*. At cùm dominus veſtimentum ſeruo dedit ita vtendum vt non ſemper, id eſt, quoties ſeruus vellet, ſed certis tantùm temporibus, & ad certum duntaxat vſum eo vteretur, veluti cùm aut dominum ſequeretur aut cœnanti ei miniſtraret, apparet non tam ſerui, quàm ipſius domini gratia id veſtimentum ſeruo datum, ideóque non ea mente vt peculij fieret. Nihil enim eſſe in peculio poteſt quod non videri debeat proprium patrimonium ipſius ſerui *leg. 5. §. peculium ſuprà leg peculium & ex eo 39. infr. hoc tit.* Videtur autem ex hac lege induci poſſe non malè, veſtes illas precioſiores quas maritus conſtante matrimonio vxori exhibuit ad ornatum, & ad maiorem ipſius mariti decorem & dignitatem non cenſeri donatas mulieri, quomodo cenſentur eæ quas in vſus quotidianos ſubminiſtrari mulieri à viro neceſſe eſt, vt quod à domino traditum in peculio ſerui eſſe non poſſet, nec in mulieris patrimonio cenſeri hac parte debeat quod à marito traditum eſt, durante matrimonio. De quo vide quæ ſcripſi in Codice Fabriano *defin. 2. de donat. ante nupt.*

26. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI ſemel ex ea cauſa, id eſt, quod dolo fecerit, dominus præſtiterit de peculio conuentus: cæteris ex eadem cauſa nihil præſtabit.

Ad l. Si ſemel 26.

RAT. DVB. Dominus qui dolo malo aliquid facit in peculio, vtputa in tribus illis caſibus quos Vlpianus expreſſit in *l. ſumma cum ratione 21. ſuprà* obligatum eo nomine creditoribus omnibus æquali iure, quia omnium æquè intereſt nihil in peculio fieri dolo malo. Ergo quod ex ea cauſa dominus præſtitit vni ex creditoribus à quo priore conuentus de peculio fuit, non debet ei prodeſſe aduerſus cæteros vt ijs agentibus nihil eo nomine præſtare debeat: ne ſit in ipſius poteſtate præripere cæteris quod æquè debetur omnibus, cùm par omnium creditorum condicio facta eſt *leg. quod autem 6. §. ſciendum infr. quæ in fraud. credit.*

DEC. Quod ſemel debetur, ſemel tantùm ſolui debet: nam & cùm ex pluribus cauſis aliquid debetur, vna ſolutio ſufficit ad obligationes omnes perimẽdas, quia nõ vt ex plurib. cauſis deberi quid nobis poteſt, ita & noſtrũ fieri poteſt *l. in numerationibus 44. infr. de ſolut. l. non vt ex plurib. 159. de regul. iur.* Imò etiam qui bis idem promitteret ipſo iure tamen ampliùs quàm ſemel non deberet, *leg. qui bis 18. infr. de verborum obligationib.* multo magis ſi ex vna eademq; cauſa vt in propoſito, debitum aliquid pluribus ſuit. Quod ergo ex cauſa doli præſtitit dominus actione de peculio alicui ex creditoribus iã ab eo contentus prodeſſe illi debet aduerſus omnes cæteros, ne quid ijs amplius eo nomine præſtare teneatur. Quid enim poſſis ei imputare qui coactus fuerit & iure cogi potuerit ad ſolutionem? *d. l. quod autem 6. §. apud Labeonem & ſeq. infr. quæ in fraud. credit. l. ait Prætor 7. §. permittitur ſupr. de minor.* Quid rurſum creditori qui prior egit de peculio & ſibi vigilauit? *d. §. ſciendum & l. pupillus 24. quæ in fraud. credit.* maximè cùm in actione de peculio melior ſit conditio occupantis vt diximus ad *l. ſi verò 10. ſupr.* & dicemus ad *l. ex facto 52. eod. tit.* Alioquin poſſet imputari domino curà creditore qui prior egit & cui ſoluit cautionem nõ extorſiſſet, vt in tributoria actione *l. 5. §. vlt. & l. ſeq. ſupr. de tribut. act.* Neq; poteſt videri dominus per gratificationẽ ſoluiſſe quod priori agenti & exigẽti creditori ſoluit *d. l. pupillus 24. quæ in fraud. credit.* Sed aliquid potius ex ordine feciſſe, vt Paulus loquitur in *l. cùm vnus 12. dereb. author. iudic. poſſid.* Non ergo cogendus eſt vt iterum alijs ſoluat, alioqui dicendum erit tot ſolutionibus onerandum eũ eſſe, quot ſunt creditores, quod eſſet ridiculum & iniquum *l. 4. infr. de in rem verſ.*

1 ¶ Si tantundem ſeruus ei debeat, quantum dolo minuit: non erit condemnandus. his conſequens erit, vt, manumiſſo quoque [a], vel alienato ſeruo, ex cauſa etiam doli intra annum teneatur.

Ad §. 1. ſi tantundem.

RAT. DVB. Æquitas ſola eſt quæ merum ius compenſationis inducit *l. inter tutores 36. infr. de admin. tutor.* Æquitas autem ſemper deficit his qui dolo malo aliquid feciſſe probantur *l. pen. in fin. ad S.C. Trebell.* Numquã enim æquitas fauet dolo quẽ è contrario ſemper puniri bonum & æquum eſt *l. procurator 11. §. 1. de doli mal. except.* Ergo dominus qui dolo malo ademit aut minuit peculium in necem creditorum, non eſt audiendus ſi conuentus actione de peculio velit compenſare id quod ex cauſa doli debet cum eo quod ſibi debetur, ac proinde omnimodo condemnandus eſt, vt quod ex dolo ſuo debet præſtet.

DEC. Compenſatio ipſo & mero iure fit eius quod inuicem debetur *d. l. inter l. ſi ambo 10. & paſſ. de compenſat.* id eſt, nullo alio hominis facto requiſito, niſi vt opponatur. Nẽpe quia vim ſolutionis obtinet, *l. ſi conſtat 4. Cod. eod.* nec fauore vllo affici creditur is qui ad compenſationem admittitur, non magis quàm is qui admittitur ad ſoluendum id quod debet. Quemadmodum igitur dolus compenſare volentis non efficit quominùs illi ipſi deberi aliquid viciſſim poſſit: ita nec facere poteſt quominus ad compenſationem admitti debeat, vnde ſit vt etiam doli compenſatio vtrimque fieri poſſit *l. domum 57. §. vltim. infr. de contr. empt.* & parium delictorum *leg. viro 39. ſolut. matrim.* & paris vtrimque culpæ & negligentiæ *d. l. ſi ambo*, ergo nec fieri poteſt, vt dominus condemnetur eius quantitatis nomine quam dolo malo ex peculio minuit, cùm eam debere ipſo iure deſierit hoc ipſo quod tantundem ei viciſſim debitum fuit. Sed & obſeruandum eſt compenſationem, ſi qua hoc caſu pro domino fieri intelligatur pendere ex deductione quam ex peculio feciſſe dominus creditur, non tantùm eo tempore quo cœpit conuenire de peculio, quo tempore ſibi ſoluiſſe intelligitur, ſed à quo primùm inſtanti cœpit eſſe peculij creditor, quia non eſt veriſimile dominum id concedere ſeruo in peculium habere quod ſibi debetur, vt ſuprà cum Vlpiano diximus in *l. ſed ſi damnum 9. §. præterea ſupr. hoc tit.* Et quemadmodum domini dolus, qui interuenit in adimendo vel minuendo peculio non impedit deductionem illam quæ ipſa quoque fit ipſo iure, & per fictionem quoque iuris quaſi præueniſſe dominus & ſecum egiſſe ſibique prior ſoluiſſe intelligatur *d. l. ſed ſi damnum §. peculium & d. §. præterea*. conſequens eſt vt neque compenſationem illam impedire poſſit quæ ex eius deductionis poteſtate inducitur: & quæ facit vt nihil aliud deducat dominus quàm quod compenſat: ita fit vt eniteatur circuitus, qui inducendus eſſet ſi dominus ex dolo ſuo condemnaretur, eíque viciſſim permitteretur deducere quod ſibi deberetur: contra rationem illam quæ ius compenſationis generaliter induxit, quòd cuiuſque interſit non ſoluere potiùs quàm ſolutum repetere *l. 3. infr. de compenſ. l. ſtipulatus 15. in princip. infr. de fideiuſſ.*

a *His conſequens erit vt manumiſſo quoque.*

RAT. DVB. Actio annalis de peculio quæ à Prætore datur cùm ſeruus qui peculium habuit vel mortuus vel manumiſſus vel alienatus eſt *l. 1. infr. tit. prox.* non habet locum eo caſu, quo peculium per ademptionem extinctum ſit. Nam ademptio vel bona fide facta eſt vel dolo malo & in necem creditorum ſi bona fide non eſt æquum peculio extincto & mortuo per ademptionem, vt loquitur Martianus in *l. peculium 40. infr.* actionem tamen de peculio durare, ne quidem intra annum *l. 1. §. 1. infr. de in rem verſ.* Ideóque nec verba edicti Prætoris caſum hunc comprehendunt. Sin dolo malo facta ademptio eſt, perinde haberi eam æquum eſt ac ſi facta non eſſet, & idcirco ſupereſſe actionem de peculio perpetuam non annalem *l. ſumma cum ratione 21. ſupr.* Ergo non poteſt verum eſſe quod Paulus hîc ſcribit tanquam conſequens ſuperioribus, manumiſſo quoque vel alienato ſeruo dominum ex cauſa etiam doli intra annum teneri.

DEC. Cùm ſeruus mortuus vel manumiſſus vel alienatus eſt non poteſt eſſe perpetua actio de peculio, quæ extincto ex his cauſis peculio, extincta quoque ipſa potiùs ipſo iure deberet, viſumque eſt Prætori, ſufficere creditoribus debere ſi ad annum vſque obligatio produceretur *d. l. 1. §. meritò infr. tit. prox.* quod verò dolus malus domini interuenit in adimendo vel minuendo peculio facere non poteſt actionem perpetuam quæ his caſibus ex Prætoris edicto eſt annalis: nec aliud petere creditores poſſunt niſi vt in actione illa annua huius quoq; doli ratio habeatur ac proinde intra eum ipſum annum intra quem actio ipſa de peculio proponenda eſt, in quam neceſſitas incidit vindicandi huius doli. Neque enim dolus hic nouam actionem parit, ſed annalem, quæ à Prætore inducta eſt, afficit, nouámque ei qualitatem & condicionem quandam adiicit, vt ea actione dolus quoq; domini vindicetur. Idq; ex ipſius edicti verbis illis quæ Vlpianus refert in *d. l. 1. etſi quid dolo malo eius in cuius poteſtate eſt factum erit, quominùs peculij eſſet.*

27. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

ET ancillarum nomine & filiarumfamilias, in peculio actio datur. maximè si qua sarcinatrix, aut textrix erit, aut aliquod artificium vulgare exerceat: datur propter eam actio depositi quoque & commodati actionem dandam [a] earum nomine, Iulianus ait. sed & tributoriam actionē: si peculiari merce, sciente patre, dominóve negotientur: dandam esse longè magis non dubitatur, & si in rem versum est [b] quod iussu patris dominíve contractum sit.

Ad l. Et ancillarum 27.

RAT. DVB. & DECID eadem est quæ ad *l.* 1. §. vbi idipsum scriptum est quod in hac lege, *Prætoris edictum de peculio & Quod cum eo qui in alien. potest. est negot. gest. est.* dicet, non minus ad fœminas quàm ad masculos pertinere. Nam nec ancillæ facilè in hoc comparantur vt pariant, *l ancillarū 27. supr. de hered petit.* Sed potius vt nobis seruiant, & negotientur *l. procuratoris* 5. §. *sed & si ancilla supr. de tribut. action. l. nam & plerique 6. de instit. act.* eo scilicet negotiationis genere quod & mulieribus conuenire potest salua sexus verecundia, quæ etiā in ancilla honesta & laudanda est: in filia verò familias omnino necessaria, puta si qua, vt Caius hîc ponit, sarcinatrix aut textrix fuit, aut aliquod eiusmodi artificium vulgare exercuit, quamquam & si alienis negotiis gerendis se immiscuerit idem est *l. si filiafamilias 14. supr. de negot. gest.*

a *Depositi quoque & commodati actionem dandam.*

RAT. DVB. & DECID. ad hunc versic. eadem est quæ ad *l. depositi 1. supr. hoc tit. & ad l. 3. §. si filiofamilias supr. Commod.* vbi diximus itemq; ad *l. procuratoris 5. §. sed & si ancilla supr. de tribut. act* Quamquam in tributoria actione minorem dubitationē res habet cùm non detur in patrem vel dominum nisi eo casu quo peculiari merce sciente patre vel domino negotientur, Idq; est quod Caius significat his verbis *longe magis non dubitatur* locum habet *d. l. nam & plerique 6. supr. de instit. act.*

b *Et si in rem versum est.* Nullam hic versiculus recipit dubitandi causam: nam quod in rem patris versum est à filia vel in rem domini ab ancilla cur non perinde obliget patrem, ac dominum, atque si à filio vel seruo versum esset: non tam enim ex persona quàm ex re ipsa hæc actio venit, ideoque furiosum & pupillum non minùs, quàm aliuñ quēlibet dominum obligat *l. furiosus 46. infr. de obligat. & act. l. summa cum ratione 21 § 1. supr.* nec tam inspiciendum est à quo, quàm quid & quantum in rem versum sit. Cur verò ex contractu si iæ vel ancillæ potiùs quàm filij vel serui permittemus locupletiorem fieri patrem vel dominum ex aliena iactura? Quòd si pater vel dominus etiam iusse it contrahi cum filia vel ancilla, minor quoque dubitatio est quin ex eo contractu pater vel dominus quod iussu teneatur, cùm ille ipse videatur contrahere, qui iubet, inquit *l. 1. in princip. infr quod iuss.* Itaque progressus est hoc loco Caius à casibus dubitabiliori-bus ad minùs dubitabiles: contrà quàm Africanus facere soleat qui progreditur à dubitabilibus ad dubitabiliores.

1 ¶ Constat, heredem domini id quoque deducere debere quod seruus cuius nomine cum eo de peculio ageretur, ante aditam hereditatem ex bonis hereditariis amouisset, consumpsisset, corrupisset.

Ad §. 1. Constat 10.

RAT. DVB. In actione de peculio non deducitur nisi quod domino debetur, aut ijs per quos etiam dominus fieri creditor potest *l. sed si damnum 9. § peculium & seqq. supr.* At qui seruus qui ante aditam hereditatem ex bonis hereditariis quid amouit, vel consumpsit, vel corrupit, nunquam ex hac causa fuit debitor domini sui post cuius mortem duntaxat deliquit: nec rursus debitor videri potest heredis qui nunc de peculio conuenitur quoniam damna hæc intulit non heredi, qui nondum adierat, sed heredirati quæ non heredis, sed defuncti personam repræsentat *l. non minùs 31. §. 1 de hered. instit. l. hereditas 34. de acquir. rer. domin.* Ergo non est concedendum heredi domini cùm ex persona huius serui hereditarij de peculio conuenitur, vt ex peculio deducat quod hic seruus ante aditam hereditatem ex bonis hereditariis amouit, aut consumpsit, aut corrupit, præsertim cùm nec hereditati erus hic furtum facere potuerit, quia furtum nihil nisi possessionis interuersio est: hereditas autem cùm sit persona ficta, quæ neque pedes, neque manus habet possidere nihil potest, nec proinde furti actionem quæ nunquam ei quæsita fuit ad heredem transferre, vt Vlpianus ratiocinatur in *l. 1. §. Scæuola si is qui testam. lib. est inst. tunct. §. 1. eiusdem legis.*

DEC. Heres quandocunq; hereditatem adierit, iam ex die mortis illā adiisse retrofingitur *l. heres quandoque 54. de acquir. hered. l si ex re 28. §. vlt. de stipul. seruor. l. omnis hereditas 30. l. omnia ferè 193. de reg. iur.* deletúrq; memoria hereditatis quasi nulla vnquam fuerit ex quo nacta est heredē, vnde est quod dicim? heredē & hereditatē tāetsi duas appellationes recipiāt vnius tamē personæ vice fūgi *l. heres & hereditas 22 de fucap.* scilicet defuncti cuius personam hereditas primùm deinde heres repræsentat. Proinde seruus hereditarius qui ex supradictis causis factus est debitor hereditatis perinde haberi debet acsi domino ipsi quan tùm adhuc viuenti debere cœpisset. Quo casu nemo dubitaret quin actione de peculio conuentus heres deducere id posset, quod defunctus si hodie viueret, & conueniretur, posset deducere, nec aliud erit, etiamsi ponas seruum hunc fuisse statuliberum & testamento liberum esse iussum Quamquam enim eo casu deficit ciuilis actio, non tamen deficit naturalis æquitas ex qua Prætor honorariam & pœnalem in duplum actionem ex huiusmodi causa contra statuliberum induxit *d. l. 1 in princip. & §. 1. ill. tit. si is qui testam. lib. esse iuss.* ex qua actione non dubitatur quin seruus hic hereditarius quamuis statuliber fiat debitor proprius heredis, & quidem tanquam heredis, & ex causa hereditaria, cùm tantò minùs locupletem accipiat hereditatem, quæ esset hodie locupletior si seruus hic nihil ex hereditate amouisset, consumpsisset, corrupisset, quamuis actio illa pœnalis

pœnalis, quæ in duplum datur heredi ex eo edicto incipiat ab herede, nec vnquam competierit defuncto. Non enim ob id minùs hereditaria actio est, aut saltem hereditariæ actionis loco habenda *arg. l. hereditariarum 40. de oblig. & act.* inspecta scilicet causa & origine, quæ fuit hereditaria.

2 ¶ Si seruus alienatus sit: quamuis in eum, qui alienauerit, intra annum Prætor de peculio actionem polliceatur: tamen nihilominus & in nouum dominum actio datur. & nihil interest aliud apud eum adquisierit peculium, an quod pariter cùm eum emerit, vel ex donatione acceperit, eidem concesserit.

Ad §. 2. Si seruus.

RAT. DVB. Non sunt multiplicandæ actiones, sine causa & necessitate *l. 2. §. vlt. infr. vi bonor. rapt. l. 1. supr. de Public. in rem act.* sicuti nec multiplicanda sunt entia, vt volunt Philosophi, nisi cùm naturæ necessitas cogit. Atqui cùm seruus alienatus est, ex cuius persona & contractu creditori competebat actio de peculio, nulla necessitas est dandæ actionis de peculio contra eum qui emit, vel ex donatione, aut alio acquisitionis titulo accepit, cùm superfit vetus actio intra annum aduersus eum ipsum qui vendidit, aut aliter alienauit *l. 1. infr. tit. prox.* Nec habet creditor iustam conquerendi causam, quòd actio de peculio, quæ anteà erat perpetua, facta sit per alienationem annalis, cùm æqui potiùs bonique consulere debeat, quod post alienationem serui, adhuc saluam habeat actionem, quam ipso iure nullam habere deberet extincto per alienationem peculio *d. l. 1. §. meritò.* Cumque annus ille sit vtilis imputare omnimodo sibi debet creditor, si intra annum illum non egerit, cùm potuerit.

DEC. Actio de peculio cùm ex contractu serui detur, nec contra seruum dari possit, necesse est, vt contra dominum detur, & quidem contra eum qui dominus sit eo tempore quo agitur, non qui dominus fuit eo tempore quo contrahebatur. Nouum ergo dominum directa actione de peculio teneri & conueniri posse certum est, si modò apud eum seruus peculium aliquod habeat, siue quod acquisierit, siue quod nouus dominus cùm eum emeret pariter ei concesserit. Nec enim aliter de actione de peculio tractari posset, vbi nullum peculium esset, neque obstat si quis dicat, creditores qui cum hoc seruo ante alienationem contraxerunt, non posse videri intuitos tanquam patrimonium serui hoc peculium, quod seruus apud nouum dominum habiturus quandoque esset, de quo, contractus tempore, non cogitabatur. Dicimus enim conueniri nouum dominum, non quasi ex tacita quadam conuentione, aut æquitate, sed ex mera iuris ratione, quæ directam de peculio actionem parit, quia dominus est. At prior dominus qui vendidit, cùm exinde desierit teneri actione directa licèt peculium sibi retinuerit, quia dominium amisit, vtili tamen actione tenetur, quia retinuit peculium. Sed non tenetur nisi intra annum ex æquitate illa Prætoris, quam Vlpianus exprimit in *d. l. 1. §. meritò infr. tit. prox.* Itaque non tam mirum videri debet, quod habeant creditores actionem directam de peculio contra nouum dominum, quàm cur retineant vtilem annalem aduersus eum qui alienauit, sed ratio tamen huius quoque iuris euidens est, quia fieri facilè potest, vt nullum inueniatur peculium apud nouum dominum, si fortè nullum ei nouus dominus concesserit, nec apud nouum dominum seruus vllum acquisiuerit. Quo casu morarentur in damno creditores, si nullam actionem haberent ne quidem vtilem, & annalem aduersus alienatorem, qui alienando seruum peculium sibi excepisset, cuius tamen intuitu & contemplatione cum eius seruo contraxerant. Nam si prior dominus seruum alienauerit cum peculio & peculium tradiderit, certum est ne intra annum quidem de peculio conueniri eum posse, cùm precium hoc peculij non sit peculium, vt ex Neratio subtiliter tractat Vlpianus in *l. si ex duobus 32. §. vlt. infr.* Impossibile autem sit in eum dari actionem de peculio, penes quem nullum sit peculium nisi in specie *l. quia 12. supr.* Eaque nimirum ratio esse mihi videtur propter quam non secuti mortuo seruo, vel alienato, vel manumisso superest actio de peculio annalis, ita & adempto peculio, quamuis æquè absurdum videatur facto domini peculium adimentis extingui actionem de peculio, atque cùm seruus alienatus est, aut manumissus: nempe quia ademptio extinguit peculium in totum, non etiam serui manumissio, vel alienatio, quæ nomen duntaxat peculij aufert (quia non potest paterfamilias habere peculium *l. vlt. in fin. C. de inoff. testam.*) non autem effectum, quia remanet in bonis & patrimonio eius, in cuius anteà erat. Et remaneret sub nomine peculij, si paterfamilias quoque peculiū habere posset: Igitur extra casum adeptionis peculij habet electionē creditor peculiaris, an cum emptore malit agere, an cum venditore *l. si noxali 11. §. idem scribit sup. l. si creditor 37. §. pen. infr.* Iunge §. *seq.*

3 ¶ Illud quoque placuit (quod & Iulianus probat) omnimodo permittendum creditorib. vel in partes cum singulis agere, vel cum vno in solidum.

Ad §. 3. Illud quoque.

RAT. DVB. Ita comparatum fuit ius vetus, vt si quando eadem res, vel quantitas à pluribus deberetur electione vnius alij liberarentur *l. vlt. C. de fideiuss. l. si ex duobus 32. in princip. inf. hoc tit.* Quemadmodum & is cui plures actiones ex eadem causa competebant eligendo vnam, amittebat alteram *l. quod in heredem 9. §. eligere supr. de tribut. act. l. cùm filius 76. §. variis de legat. 2.* Ergo quod habet electionem creditor peculiaris, an cum emptore velit agere, an cum venditore, vt proximè diximus, non debet facere, quin liberetur venditor in totum, si eligat ille emptorem pro parte, aut contrà & ita videtur sensisse Proculus, cuius opinionem refert & probat Paulus in *l. quoties 47. §. si creditor infr.*

Dec. Sententia huius loci non illa est, vt creditor peculiaris, qui contra venditorem egit, aut in solidum, aut pro parte possit mutato consilio aduersus emptorem agere, vel in solidum, vel pro parte, aut contrà: sed vt possit & debeat ab initio eligere, an contra alterutrum velit agere in solidum, an contra singulos diuisa actione, id est, contra vnumquemque eorum pro parte, quomodo & creditori qui duos habet correos debendi permittitur *l.* 3. §. 1. *infr. de duob. reis l. si creditores* 18. *C. de pact.* Nulla enim videri potest iniuria fieri ei qui pro parte conuenitur, cùm etiam in solidum & solus conueniri potuit *d. l. si creditores l. reos* 23. *C. de duob. reis.* Cæterùm siue in solidum contra vnum egerit, non potest aduersus alium postea agere summo iure, siue ab initio cum singulis in partes egerit, non est ei permittendum, vt aduersus alterutrum in solidum experiatur, nisi ab eo consequi solidum non potuerit, quod petiit: nam in actione de peculio ex æquitate, non tam intentio fola, quàm perceptio parit liberationem *l. si ex duobus* 32. *in princip. infr. hoc tit.* Quod & in cæteris omnibus causis generalius à Iustiniano constitutum est in *d. l. vlt. C. de fideiuss.* an verò re integra permittendum sit creditori actionem diuidere & emptorem ac venditorem conuenire pro æquis partibus, controuersa fuit quæstio inter veteres Iureconsultos & aliud Proculi iudicium & Pauli in *d.* §. *si creditor.* aliud Iuliani in *l. si creditor* 37. §. *seruum in fin. infr.* quem Vlpianus hîc refert & probat, cuius sententia licèt magis placuerit cæteris, vt vterq; testatur, alio tamen iure nos, vt Paul. ait in *d.* §. *si creditor*, id est, cõtrariã Proculi opinionẽ in praxi tandẽ obtinuisse, vt ibi dicemus.

4 ¶ Sed ipsi, qui vendiderit seruum non putat Iulianus de eo quod ante venditionem crediderit, cum emptore de peculio agere permittendum.

Ad §. 4. Sed ipsi, qui vendiderit.

Rat. dvb. Non debet esse deterior conditio domini qui creditor serui sui fuit priùs quàm eum venderet, quàm aliorum creditorum qui similiter ante venditionem serui contraxerunt, cùm in plerisque sit etiam melior, in eo præsertim, quod habet priuilegium deductionis, vt in eo quod sibi à seruo debetur, cæteris omnibus creditoribus etiam anterioribus præferatur *l. ex facto* 52. *infr.* quasi alios omnes præuenisse, ac secum egisse prior videatur *l. sed si damnum* 9. §. *peculium & §. præterea supr.* Atqui creditores cæteri habent electionem serui alienato, an cum emptore agere velint, an cũ venditore. Et quidem cum emptore actione directa & perpetua, quia dominus est, cum venditore verò, quia alienauit seruum, sine peculio, actione vtili & annali ex *tit. quand. de pecul. act. est annal.* Ergo nec venditori ipsi denegandum est, vt agat de peculio cum emptore: nec enim per venditionem serui desiit esse ipsius creditor, quãdoquidem venditio non est, modus tollendæ obligationis siue naturalis, siue ciuilis. Nam & è contrario si creditor serui cum comparauerit, non denegamus ei actionem de peculio contra venditorem, quam alius quilibet emptor haberet, quamuis hoc amplius habeat, quod etiam deducere ex peculio potest quod sibi debetur si hoc malit *l. si noxali* 11. §. *pen. supr.* Quod ergo emptori conceditur aduersus venditorem, cur non permittamus venditori contra emptorem? Maximè cùm venditor post factam à se venditionem nullum ius deductionis habere amplius possit.

Dec. Dominus idemque serui sui creditor si seruum vendiderit, vel cum peculio vendidit, vel sine peculio, si cum peculio imputare sibi debet, cur peculium vendendo non priùs ex eo detraxerit, quod sibi debebatur: Sera enim detractio est post venditionem, factamque dominij translationem. Quæ translatio etiamsi per traditionem facta non esset, adhuc tamen obstaret venditori exceptio rei venditæ de qua in *l. 1. & tot. tit. infr. de except. rei vendit.* Si verò peculium cum seruo non vendiderit, nihil causæ est, cur permittendum ei sit agere contra emptorem, cùm satis sibi soluerit retentione peculij, cuius nomine etiam conueniri ab aliis creditoribus potest, & ex quo tamen cùm conuenietur, vtique deducere poterit quod sibi debitum fuit, & quidem quasi iam solutum, vt proinde si contra emptorem permitteremus ei agere, hoc ipso indulgeremus, vt quod iam ipse sibi soluisset ab alio, iterùm exigeret, quod certè contra bonam fidem esset *l. bona fides* 57. *de regul. iur. l. si quis dolo* 51. *infr. de re iudic.* At cæteri creditores in eo dissimilem causam habent & fauorabiliorem, vt possint agere etiam cum emptore, quod nihil eis imputari potest, siue cum peculio, siue absque peculio seruus venditus proponatur.

5 ¶ Sed & si alieno credidero, eumque redemero, deinde alienauero: æquè non putat mihi in emptorem dari debere iudicium.

Ad §. 5. Sed & si alieno.

Rat. dvb. Vulgare nostrorum brocardicum est, nec absurdum facilem esse cuiusque rei reditum ad suam naturam ex *l. si vnus* 27. §. *pactus ne peteret in fin. supr. de pact. l. filio* 23. *infr. de liber. & posthum.* Atqui cùm quis seruo alieno pecuniam credidit, eumque postea redemit, etiamsi subinde eum alienauerit, habuit tamen ab initio actionem, de peculio contra eum qui serui dominus tempore crediti fuit. Quæ licet acquisitione serui extincta sit, quasi confusionis potestate, faciliùs tamen potest reuiuiscere per alienationem eiusdem serui postea factam, quia res redierit ad eum casum à quo incepit, & incipere potuit. Ergo dicendum est in hoc saltem casu dandam esse venditori actionem de peculio contra emptorem, esseque hunc casum valde diuersum à superiore in quo nulla vnquam venditori eidemque domino competit actio de peculio, quippe quam neque contra seruum, neque contra seipsum habere potuerit *l. cum seruo* 107. *de regul. iur. l. ne cum filiofamilias* 16. *de furt.*

Dec. Dominij acquisitione extinguitur actio quam ex facto, aut contractu serui alieni contra dominum habere quis potuit *l. electio* 26. §. *vlt. supr. de noxal. action. l. 2. in fin. supr. si ex noxal. cauf. agat.* Actio autem semel extincta nunquam reuiuiscit *l. qui res* 98. §. *aream de solut.* ideoque si quando vrgeat æquitas, vt

tas, vt resuscitari eam oporteat, restituenda est, vt in *d. l. 2. in fin. l. Papinianus* 18. *supr. de seruit. l. si locus* 14. *sup. quemadm. seruit. amitt. non aliter l. ob eam causam* 9. *infr. de præscript. verb.* Ergo non magis in hoc casu, quàm in superiore permittendum est domino, qui seruum vendidit, vt agat de peculio contra emptorem, satisque ei esse debet, quod ex Prætoris beneficio saluam habeat actionem annalem de peculio contra suum venditorem exemplo alterius cuiuslibet creditoris, quam tamen habere nullam ipso iure deberet, vt dicemus in §. *seq.* ponimus enim emptorem hunc non eum ipsum esse dominum qui antea fuerit obligatus de peculio, sed alium in quem actio de peculio nunquam competierat, & alium fuisse primum venditorem, quàm qui secundus emerit, vt apparet ex *d.* §. *seq.* Quamquam nec distinguendum est, quisnam hic nouus dominus sit, an idem ille, qui crediti tempore iam fuerat, an alius, cùm acquisitione dominij confundatur, & extinguatur actio, nisi quæ à Prætore intra annum conseruatur aduersus venditorem, vt diximus. Eademque ratio decidendi locum hîc habet, quæ à nobis ad superiorẽ casum allata est, quod vel imputare sibi debeat venditor si peculium cum seruo vendiderit, nec quod sibi debebatur exceperit, vel si peculium totum sibi retinuit, sibi quoque ex eo iam soluisse credendus sit.

6 ¶ In venditorem autem duntaxat intra annum post redemptionem numerandum, de eo, quod adhuc alieno crediderim, dandam esse mihi actionem existimat: deducto eo, quod apud me peculij seruus habebit [a].

Ad §. 6. In venditorem autem.

Rat. dvb. Non videtur posse imputari domino cur non egerit de peculio contra venditorem suum per totum illud tempus, quo dominus & possessor serui fuit, cùm & dominij acquisitione extincta fuerit actio, vt diximus in §. *præced.* & toto eo tempore potuerit ille ipse de peculio conueniri à cæteris serui creditoribus, si mallent illi eum eligere quàm venditorem *l. si noxali* 11. §. *pen. supr. l. si creditor* 37. §. *penult. in fin. infr. &* §. *si seruus supr. hac lege.* Difficile enim est, ne dicam absurdum, vt quis contra alium agat eo nomine, ex quo conueniri ab aliis ipse possit, quasi contra seipsum agere priùs debeat, & ita sibi soluere. Ergo vel nulla huic emptori contra venditorem danda actio est, ne quidem intra annum quasi per confusionem amissa, vel annus non ex die acquisitionis numerandus est, sed ex die posterioris alienationis.

Dec. Non tantùm quiuis creditor agere contra venditorem ex antegesto potest, sed & ipse emptor *l. quoties* 47. §. *non tantùm infr.* ne deterioris conditionis sit, quàm alius quilibet creditor, cùm alterius cuiuslibet vice emerit, nec venditoris quicquam interfit, an ab emptore eodemque creditore, an verò ab alio creditore quolibet conueniatur. Nihil ergo causæ est, cur annus intra quem conueniri venditor potuit, non currat emptori ex die redemptionis, cùm acquisitio dominij actionem eius annalem contra venditorem non extinxerit, & ei qui potuit agere imputandum sit, cur non egerit. Nec habet emptor hic idemque venditor de quo conqueratur, cùm satis ei indulgeatur, quod saluam ei reliquit Prætor actionem annalem de peculio contra venditorem, quæ ipso iure extincta videri deberet, non tantùm ob extinctum per serui alienationem peculium (quæ ratio huic emptori communis est cæteris creditoribus *l. 1. infr. tit. prox.*) sed magis propria & specialiore ratione, propter confusionem quæ contigit per dominij acquisitionem *l. electio* 26. §. *vlt. sup. de noxal. act. l. 2.* §. *vltim. si ex noxal. cauf. agat.*

a *Deducto eo quod apud me peculij seruus habebit.* Rat. dvb. Deductionis vsus eo demùm casu locum habet, quo quis de peculio conuenitur, vt tantò minùs cogatur soluere agenti creditori. Estque priuilegium hoc domini qui conuenitur *l. ex facto* 52. *infr. hoc tit. l. procuratoris* 5. §. *sed est quæsitum supr. de tribut. act.* Ergo non debet hoc ius in eiusdem odium retorqueri, vt etiam agendo deducere cogatur, quod apud eum seruus peculij habuit.

Dec. Cùm dominus conuenitur habet priuilegium deductionis eius quod sibi debetur. At cùm agit, deducere debet quod penes se habet ex peculio. Alia igitur, atque alia deductio est, sed quæ tamen eandem ferè habet rationem: nam & quod deducitur ex peculio, tanquam debitum domino deducitur eo colore quasi iam ipsi domino solutum sit *l. sed si damnum* 9. §. *præterea in fin. supr.* Et quod deducitur peculij existentis penes emptorem agentem contra venditorem, illo etiam colore fit, quasi pro soluto haberi debeat, quod emptor ex peculio apud se habet, & ex quo si conueniretur ab aliis creditoribus, necei quicquam debitum esset soluere cogeretur. Et quemadmodum emptor conuentus de peculio à creditoribus potest deducere, quod sibi debetur, & quodammodo seipsum eligere eligendo pro actione deductionem, vt subtiliter ex Iuliano Vlpianus scribit in *l. si noxali* 11. §. *pen. sup.* Ita & cùm agit aduersus venditorem tanquam alius quilibet creditor debet seipsum quodammodo eligere & contra seipsum agere, vt quod alij cuilibet creditori ex peculio soluere teneretur, sibi ipsi soluat. Hoc verò in effectu fit cùm ipse imputat sibi in solutum, quod habet ex peculio, fitque hæc deductio etiam iure tacitæ cuiusdam compensationis, eius scilicet quod hic emptor tanquam emptor debet sibi tanquam creditori. Est enim sui ipsius debitor & creditor diuersis respectibus, & alius quodammodo est, si consideretur tanquam emptor: alius verò si tanquam creditor *l. si paterfamilias* 15. §. 1. *supr. de adopt.* Denique nulla ei vnquam fit iniuria qui ex eo, quod penes se habet, aut alienum, aut ære alieno obnoxium, sibi ipsi soluere cogitur, cùm ea solutione perinde indemnitatem consequatur. Sic in *l. si creditor* 37. *in fin. l. quoties* 47. §. *non tantùm infr.*

7 ¶ Sicut autem de eo, quod ipse crediderim seruo meo, non putat Iulianus in emptorem, alienato eo, actionem mihi dari debere: ita & de eo, quod seruus meus seruo meo crediderit: si is, cui creditum fuerit alienatus sit, negat permitti mihi debere cum emptore experiri.

Ad §. Sicut autem 7.

RAT. DVB. Cùm vendo tibi seruum cui alius meus seruus pecuniam crediderat, nullum serui mei qui credidit factum intercedit, propter quod videri possit sublata naturalis obligatio, qua seruus venditus idemque debitor huic seruo tenebatur. In quo differt hic casus à superiore: nam cùm vendo tibi seruum, qui mihi debebat, possum videri ius meum totamque obligationem naturalem remisisse, & consequenter actionem de peculio, quam alius quilibet serui creditor contra te habere hodie posset: quia non debui vendere nisi retento, aut excepto eo quod mihi debebatur. Videor autem maluisse ita vendere, vt cariùs tibi seruum venderem, nec facti mei ignorantiam probabiliter possum obtendere *l. quamquam 7. infr. ad SC. Velleian.* Ergo permittendum est, vt ex contractu serui mei eiusdemque creditoris habeam hodie contra te actionem de peculio, licèt eum ipse tibi vendiderim, vt quemadmodum venditio per me facta aliis creditoribus serui mei quibus imputari nihil potest nocere non debet, nec noceret alij seruo meo creditori si posset agere, ita nec mihi nocere debeat venienti ex eius persona, præsertim si creditum eius ignoraui. Quia nec videri quisquam potest remisisse ius illud quod ignorauit sibi competere *l. mater decedens 19. sup. de inoffic. testam.* Alieni enim facti ignorantia semper tolerabilis est *l. vlt. pro suo.* & parcendum est domino, qui noluit onerari, vt in singula momenta causas peculiorum, & statum à seruis suis requireret *l. peregrè 44. §. 1. de acquir. poss.*

DEC. Quod seruus conseruo suo debet etiam domino debet *l. sed si damnum 9. §. huic definitioni supr.* ideoque perinde à domino deduci ex peculio potest *l. si seruus 17. vers. sed & si quid supr.* Ergo sicuti non potest dominus, qui seruum vendidit agere postea de peculio contra emptorem pro eo quod sibi debitum fuit, vt diximus ad *§. sed ipsi 4. supr.* Ita neque pro eo quod seruus ille venditus conseruo suo debuit, quoniam vtroque casu perinde imputari domino potest, cur vendendo seruum non meliùs sibi prospexerit, nec ante venditionem serui diligentius inquisierit, quod nullo labore, nulloque sumptu facere poterat an seruus seruo aliquid deberet, quod in venditione excipi ac retineri oporteret. Debuit enim scire futurum, vt quod seruus venditus conseruo suo deberet, nulla de peculio actione contra emptorem exigi vnquam posset.

8 ¶ Si quis cum seruo duorum, pluriúmve contraxerit: permittendum est ei cum quo velit dominorum, in solidum experiri. est enim iniquum, in plures aduersarios distringi eum, qui cum vno contraxerit nec huius duntaxat peculij [a] ratio haberi debet, quod apud eum, cum quo agitur, is seruus haberet: sed & eius quod apud alterum. Nec tamen res damnosa futura est [b] ei, qui condemnatur: cùm possit rursus ipse iudicio societatis, vel communi diuidundo, quod amplius sua portione soluerit, à socio, sociisve suis consequi. quod Iulianus ita locum habere ait [c], si apud alterum quoque fuit peculium, quia eo casu, soluendo quisque etiam socium ære alieno liberare videtur: at si nullum sit apud alterum peculium, contrà esse: quia nec liberare vllo modo ære alieno eum intellegitur.

Ad §. vlt. Si quis cum seruo.

RAT. DVB. Seruus communis sic omnium est, non quasi singulorum totus, sed tantùm pro partibus indiuisis, quas intellectu magis habent quàm corpore *l. seruus communis 5. infr. de stipulat. seruor. iunct. l. Matius 66. §. duorum delegat. 2.* Atqui non potest dominus teneri ex persona, vel contractu serui nisi quatenus dominium in eo habet, quia nec alia ratione tenetur, quàm quia dominus est. Ergo si quis cum seruo duorum pluriúmve contraxerit, non est ei permittendum, vt cum quo velit dominorum in solidum experiatur, sed contra singulos agere debet de peculio pro iisdem partibus, quas habent in dominio serui. Quemadmodum nec seruus potest iis acquirere nisi pro partibus dominicis *l. 1. & tot. ill. tit. de stipulat. seruor.* Ne facilius sit seruo dominos singulos in solidum obligare, quàm ipsis in solidum acquirere, quod absurdum esset. Vt enim æquius, ita facilius longè est per seruum acquiri aliquid dominis, quàm eos obligari *l. seruus vetante 62. de verb. obligat. l. etiam inuitis 32. de acquir. rer. domin. l. qui in aliena 6. de acquir. hered. l. melior 133. de reg. iur.* quod & in filiofamilias iuris est *l. filiusfamilias 22. infr. de solut.*

DEC. Iniquum est in plures aduersarios distringi creditorem, qui cum vno tantùm contraxerit *l. 2.* vbi dixi *supr. de exercit. action.* Qui enim cum seruo plurium, habente ab omnibus peculium commune, contrahit, vniuersum serui peculium cuiuscunque sit, & vbicunque sit velut proprium ipsius patrimonium intueri videtur *l. si ex duobus 32. in fine princip. infr.* Idemque est si seruus vnius quidem domini tantùm sit, sed tamen duplicis generis habeat peculium, vt in specie *l. hinc quæritur 19. §. 1. supr.* Ergo quoties aliquis cum seruo duorum pluriúmve contraxit permittendum ei est, vt cum vtro velit ex dominis in solidum experiatur.

a *Nec huius duntaxat peculij.* RAT. DVB. In duobus sociis speciale est, vt etiam cum eo agi de peculio possit apud quem peculium non est *l. quia 12. iunct. §. vlt. legis præced. & legib. seqq. supr.* Atqui duo domini eiusdem serui non ideò sunt socij: potest enim idem seruus inter aliquos communis esse etiam sine societate puta si duobus pariter legatus, donatúsve aut aliter acquisitus sit §. *item si inter aliquos Instit. de oblig. quæ ex quasi contr. nasc.* Ergo si contra vnum ex duobus dominis eiusdem serui agatur de peculio, eius tantùm peculij ratio haberi debet, quod apud eum est

eum est cum quo agitur, non etiam illius quod apud alterum est. Et verò absurdum videtur teneri quem actione de peculio, vt præstet illud etiam peculium quod non habeat. Nam sicuti ex hac actione nihil præstatur, imò neque tenet actio si nihil sit in peculio *l. quæsitum 30. infr. ita neque plus quàm sit in peculio.* Hoc enim fit tantùm per actiones de in rem verso & quod iussu, vt scribit *Iustin. in tit. quod cum eo qui in alien. potest.*

DEC. Quod pertinet ad hanc actionem de peculio, eadem ratio est plurium serui dominorum qui socij non sunt, quæ esset si essent socij, quia in omnibus eadem ratio illa æquitatis locum habet, quod æquum non sit in plures aduersarios distringi eum qui cum vno tantùm contraxerit, vt diximus ad *l. sed in emptore 13. infr.* Vnde fit, vt hæc communio etiam societas quædam dicatur in *l. heredes 25. §. non tantùm 16. supr. famil. ercisc.* Et ratio rationis eadem quoque, quia is qui cum seruo contrahit omne ipsius peculium vbicunque sit, id est, apud quemcunque sit intuetur, velut proprium ipsius serui patrimonium *d. l. si ex duobus 32. in fine princip. infr. d. l. hinc quæritur 19. §. 1. supr.* Et hoc nimirum est quod diximus, in hac specie dari actionem de peculio contra singulos in solidum.

b *Nec tamen res damnosa futura est.* RAT. DVB. Nemo ideo condemnandus est, aut cogendus soluere quod ab alio posteà repetiturus sit, si quid præstiterit *l. nemo ideo 171. de regul. iur.* quia cuiuslibet interest non soluere potiùs quàm solutum repetere *l. 3. infr. de compensat. l. stipulatus 15. in princip. infr. de fideiuss.* Non est igitur bona ratio quam hîc adfert Caius, vt vnus ex dominis condemnari possit & debeat actione de peculio in solidum, & eius quoque peculij nomine, quod penes alium sit, quòd possit rursus ipse iudicio societatis, vel communi diuidundo, quod amplius sua portione soluerit, à socio sociisve suis consequi. Damnum enim aliquod subest pro incommodo repræsentationis, licèt ponas illud ipsum incommodum iudicio etiam societatis, aut communi diuidundo resarciri.

DEC. Non est hæc germana ratio illius definitionis quæ habet, posse vnum ex dominis conueniri actione de peculio in solidum, & pro eo quoque peculio, quod penes alium dominum sit, germana illa est quam nos attulimus. Sed responsio tantùm hæc est ad obiectionem, quæ fieri poterat ex eo, quod supradicta definitio damnosa videretur ei ex sociis, qui prior in solidum conueniretur. Docet autem Caius non esse damnosam, cùm is qui amplius parte sua præstitit consequi à socio indemnitatem possit pro socio, aut communi diuidundo. Similis ratio est in *l. 2. §. item si in facto de verb. oblig. & in l. inter coheredes 44. §. quæ ex facto supr. famil. ercisc. l. 3. supr. de exercit. act. l. habebat quis 13. §. vlt. de instit. act.* Iunge *l. & si non omnes 8. §. vlt. supr. commun. diuid. d. l. hinc quæritur 19. in fin. supr. hoc tit.* Proinde si qua de causa non posset conuentus partem eius quod soluisset, ab aliis repetere, non esset habenda ratio eius peculij, quod apud alios esset, ne damno & iniuria afficeretur is, qui ex eorum quoque persona soluere cogeretur, vt docet idem Iulianus cuius authoritate hîc Caius vtitur in *l. si creditor 37. §. seruum infr.*

c *Quod Iulianus ita locum habere ait.* RAT. DVB. Etiamsi nullum sit peculium apud alterum ex dominis, qui de peculio non conuenitur, non eo minùs tamen verum est, seruum hunc esse communem plurium dominorum. Ergo non eo minùs dandum est iudicium societatis, aut communi diuidundo ei ex dominis, qui in solidum conuentus solidum præstiterit, vt indemnitatem à socio consequatur, quemadmodum si noxali iudicio conuentus solidam litis æstimationem præstitisset *l. si seruus communis 8. supr. de noxal. act.* Nam & qui peculium nullum habuit, de peculio tamen prior conueniri & quidem in solidum potuit *l. quia 12. supr.*

DEC. Ratio propter quam datur actio pro socio, aut communi diuidundo contra eum ex pluribus dominis, qui actione de peculio in solidum conuentus est, & solidum præstitit aduersus alium qui neque conuentus, neque condemnatus est, non alia est, quàm quia soluendo solidum, liberasse intelligatur socium ære alieno, quod ipse pro parte sua præstare debuisset: æquissimum autem sit & ex bona fide, vt quatenus eum liberauit, eatenus ab eo repetat: atqui ratio illa cessat cùm is solus soluit, apud quem solum seruus peculium habuit. Non enim potest videri liberatus vllo ære alieno, aut actione de peculio is, qui de peculio conueniri nullo modo potuit, quomodo non potest ex sua persona ille qui peculium nullum habet: non tantùm enim seruum communem esse oportet, sed etiam peculium commune, non quidem vt possit creditor eligere, quem ex dominis priorem in solidum velit conuenire, quod malè videtur sensisse Bartolus (potest enim etiam illum eligere, apud quem peculium nullum est *d. l. quia 12. supr.* ne in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxerit, vt scriptum est in princip. huius §.) sed vt is qui peculium nullum habuit conueniri à socio possit iudicio societatis, aut communi diuidundo. Nam & cùm is socius eligitur & prior conuenitur in solidum de peculio, qui peculium nullum habuit, non ex persona sua conuenitur, sed ex persona socij qui peculium habet. Nemo autem actionem & repetitionem habere debet, ob id solùm, quod aliquid ex persona sua propria præstiterit, non ex persona illius contra quem agere velit, pro se namque totum soluit, non pro alio *l. Papinianus 28. infr. mandat.* Noxalium actionum alia ratio est. Dantur enim contra dominum, quia dominus est, ac proinde quatenus dominus est, & tamen in solidum contra vnumquemque ex dominis, quia seruus pro parte, neque defendi, neque noxæ dedi potest *d. l. si seruus communis.* Ideoque æquum est, vt quod vnus ex dominis in solidum soluit, repetat ab alio pro parte iudicio societatis, aut communi diuidundo, non inspecto eo an penes alium sit aliquod peculium, quoniam in noxalibus actionibus nihil tractatur de peculio. Neque enim ex contractu veniunt, vt actio de peculio, sed ex delicto *l. 1. §. si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiec.* Obserua autem in hoc §. socios dici etiam eos, qui communem seruum habent sine societate, quamuis inter eos non sit locus actioni pro socio, sed communi diuidundo, vt & in *l. heredes 25. §. non tantùm supr. famil. ercisc.*

28. IVLIANVS libro 11. Digestorum.

QVare etsi socio neque heres, neque bonorum possessor extitisset: eatenus damnari debet is, cum quo actum fuerit, quatenus peculium apud eum erit, & quantum ex bonis consequi potest.

Ad §. Quare etsi socio 28.

RAT. DVB. Aduentitij casus non sunt computandi *l. Iulianus 6. infr. qui & à quib. manum.* Atqui aduentitium est, & extra ea quæ communiter accidunt positum, vt quis sine herede ac successore moriatur, ita vt nec fiscum successorem habeat, qui deficientibus, aut repudiantibus agnatis & cognatis omnibus solet succedere, non ergo debet creditoris deterior condicio fieri ob id, quod vnus ex dominis, sine herede alióve successore decesserit, si modò apud eum quoque seruus communis peculium habuerit. Hoc enim ponendum est, secundum distinctionem Iuliani relatam in §. *vlt. legis præcedentis.* Adde quòd tum quoque cùm socius aliúsve debitor quilibet, sine herede ac successore decessit, creditori tamen succurri potest, vt ex edicto Prætoris mittatur in possessionem bonorum defuncti dato bonis curatore qui ea defendat, quomodo etiam fit, si diu incertum sit, an aliquis successor extaturus sit, ne cne *l. si diu 8. infr. quib. ex caus. in poss. eat. l. idem priuilegium 22. §. 1. de reb. author. iudic. possid. alias l. 7. de priuileg. credit. l. 1. de curat. bon. dand.* Non igitur eo minùs conseruanda est creditori electio, vt contra alium ex dominis in solidum agere possit de peculio. Ratione illa semper vrgente, quòd in plures aduersarios distringi non debeat, qui cum vno contraxerit.

DEC. Consulendũ quidem est creditori quantum fieri potest, vt cum vno quoque ex sociis possit in solidum experiri de peculio, ne in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxit, sed ita tamen vt non moretur in damno is, qui pro socio solidum, quod in peculio est soluere cogitur. Casum enim illum aduersum socij, qui contrà quàm sperabatur sine herede, vel successore decessit, æquius est ei nocere, qui cum seruo contraxit vltrò, quàm ei ex dominis, qui nullo præsertim tractatu societatis habito incidit in condiuisorem *l. heredes 25. §. non tantùm supr. famil. ercisc. iunct. l. vlt. infr. rem pupil. saluam for.* & cui proinde nihil imputare possis. Et quamuis æquum non sit in plures aduersarios distringi eum, qui cum vno contraxerit, non tamen æquum est, vt contra vnum ex sociis agens in solidum plus consequatur, quàm esset consecuturus si in plures aduersarios distringeretur: atquin etiamsi contra vtrumque ageret non plus tamen consequeretur, quàm quod apud vtrumque esset peculij, aut mortuo sine successore vno ex sociis, quantum ex bonis eius etiam non peculiaribus redigi posset. Ergo & tum quoque cùm agit aduersus vnum ex sociis in solidum, id est, de toto serui peculio, satis ei abundeque esse debet, si is cum quo agit eatenus condemnetur, quatenus peculium apud eum erit, & quantum ex bonis quibuslibet socij, pro quo soluit, consequi tandem possit. Alioqui non iam in solidum de peculio, sed in solidum absolutè & simpliciter ex contractu serui & ex persona socij conueniretur, quod esset iniquum, proinde si ex bonis socij qui sine successore decessit, minùs consequi possit, quàm fuerit in peculio apud socium illum, damnum erit creditoris non socij, non sunt quidem computandi casus aduentitij, id est, qui possunt euenire, vt in *d. l. Iulianus*, sed vbi euenerunt, ratio eorum haberi debet, quia quæ de nouo emergunt nouo indigent auxilio *l. de ætate 11. §. ex causa supr. de interrog. in iur. fac.* Nec adeò nouum & insolens est, vt quis æris alieni magnitudine oppressus moriatur, sine vllo successore siue ciuili siue honorario, ita vt nec ad fiscum bona peruenire possint, vt in *l. habere licere 57. infr. de euict. l. 1. §. idem Pomponius 14. infr. depos.* Nec enim alia bona peruenire ad fiscum possunt, quàm quæ sint soluendo *l. 1. §. an bona infr. de iur. fisc.* Et est sanè æquissima hæc Iuliani sententia, vt vtrique parti quantum fieri potest sine alterutrius iniuria consulatur, vt in *l. ex his 8. in fin. quæ in fraud. cred. l. seruus dotalis 58. solut. matr.* Etsi enim creditori consuli æquissimum est, qui totum serui peculium vbicunque esset intuitus est: quod tamen ob superuenientem vnius ex sociis inopiam redigi ex peculio minùs potest, præstandum non est à socio qui sic in damno moraretur, & actione de peculio vltra quantitatem, quæ ex peculio redigi posset, contra actionis naturam condemnaretur *l. 1. §. si præcepto infr. tit. prox. l. 1. per contrarium 10. infr. de dor. releg.* Nec sanè alia ratione socius tenetur de vniuerso peculio etiam quod penes alium sit *l. noxalis 11. §. vlt. & l. seq. supr.* quàm quia habeat cum socio actionem *l. quod debetur 51. infr.* vbi ob hanc causam dicitur audiendum esse socium qui conuenitur si paratus sit actione, quam contra socium habet cedere, quia in omnibus qui idcirco tenentur, quod contra alium actionem habeant, delegatio pro iusta præstatione est. Iunge *l. si creditor 37. §. seruum infr. l. interdum 14. infr. de in rem vers.*

29. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI quis seruum testamento liberum esse iusserit, relictis heredibus his, qui cum seruo contraxerunt: possunt inter se coheredes vel de peculio agere: quia de eo quisque peculio, quod apud eum esset, quolibet alio agente teneatur.

Ad l. Si quis seruum 29.

RAT. DVB. Potest inter coheredes sufficere actio familiæ erciscundæ, ad diuidendum inter eos peculium, ita vt eius quod à seruo vtrisque debitum fuit, ratio habeatur. Quemadmodum & pluribus dominis qui coheredes non sunt, sufficit pro socio, vel communi diuidundo actio *l. hinc quæritur 19. in fin. supr. hoc tit.* Et sicuti agere de peculio inter se socij non possunt, vt subiicitur in *l. nam inter se 20. supr.* Ita neque coheredibus permittendum videtur, tanquam quos ad societatem quandam, si non consensus saltem res ipsa, id est, hereditas coniunxerit *l. heredes 25. §. non tantùm supr. famil. ercisc.* Quò etiam pertinere videtur quod Scæuola respondit in *l. filiofamilias 54. & l. vlt. infr. hoc tit.* Ergo si quis seruum testamento liberum esse iusserit relictis heredibus his, qui cum eo seruo contraxerunt, remittendi sunt illi ad iudicium familiæ erciscundæ, potiùs quàm ad actionem de peculio, quæ tantùm honoraria, nec nisi subsidiaria est *arg. l. 1. supr. de Publician. in rem act.*

DEC. Iudicium familiæ erciscundæ non habet locum inter coheredes, nisi pro rebus & oneribus hereditariis, quæ transeunt in heredes quatenus heredes sunt

redes sunt *l. 1. & tot. titul. famil. ercisc.* & quorum diuisio facienda est per portiones hereditarias, nec enim aliam diuidendi rationem induxit, aut etiam agnouit lex 12. tab. cùm induxit iudicium familiæ erciscundæ inter coheredes, quàm pro portionibus hereditariis, nisi quod arbitro permisit diuidere per adiudicationes, & condemnationes. Atqui onus actionis de peculio non est hereditarium, quia non transit in heredem, nisi trãseat etiam peculium, nec tenetur heres de peculio, siue nullum peculium habuerit, siue habere desierit, puta si cui seruus legatus sit cum peculio, aut si seruus cum peculio fuerit manumissus: si Iuliano credimus, quem Vlpianus refert in *l. 1. §. per contrarium 10. infr. de dot. releg.* quia actio de peculio non hereditatis, sed peculij onus est, quod proinde legato peculij semper cohæret *l. si peculium 6. infr. de pecul. legat.* ideoque transit etiam in emptorem, aliúmve quemlibet singularem peculij successorem *l. si noxali 11. §. penult. l. & ancillarum 27. §. 1. supr. l. si ex duobus 32. §. penult. l. si creditor 37. §. seruum infr.* quamuis etiam legato peculio solius heredis sit, nomina peculiaria persequi *l. peculio 5. eod. tit.* Vnde est, quod nec in eum cui restituta hereditas est ex Trebelliano transeunt actiones peculiariæ, vt à creditoribus peculiariis conueniri possit, si fortè heres præcepto retentóve peculio hereditatem restituere iussus sit *l. 1. §. si præcepto inf. tit. prox.* vbi rationem adfert Vlp. quia peculium nõ habet fideicommissarius, nec dolo desiit habere, additque non habere heredem hoc casu exceptionẽ restitutæ hereditatis, quia habet peculium. Quamquam non ignoro fuisse hoc quæstionis, & iuris controuersi inter prudentes veteres, Vlpiano teste in *d. l. 1. §. item si heres inf. tit. prox.* & Iulianum quidem in ea fuisse sententia, quam diximus ex eodem Vlpiano in *d. §. per contrarium.* sed tamen contrariã aliorum sententiam magis communiter à cæteris receptam fuisse, præsertim à Cæcilio & Pegaso: quos idem noster Vlpianus refert & probat in *d. §. item si heres*, & à Marciano in *l. si seruo manumisso 18. iunct. l. præced. de pecul. legat.* Illud certè constat, cùm eius qui de peculio conueniri potuit, plures sunt heredes nõ pro hereditariis portionibus eos conueniri, sed pro qua quisque peculij parte habet ex diuisione peculium, vt qui maiorem, vel minorem peculij partem habuit, quàm esset hereditaria pro maiori quoque vel minori parte conueniri à creditoribus peculiariis possit *l. prox. §. 1. & l. si ex duobus 32. in princ. infr.* Quod in cæteris oneribus hereditariis diuersum est *l. ex facto 35. §. vnde scio quæsitum infr. de hered. instit.* Vt proinde in persona heredum actio de peculio, neque sit merum onus hereditatis, neque merum onus peculij, sed mixtum hereditatis & peculij, magis tamen peculij quàm hereditatis: nam & illi ipsi qui contrà Iulianum senserunt non legatarium peculij, sed heredem actione de peculio conueniendum esse, non tam illa ratione moti sunt, quod heres obstrictus sit omnibus oneribus hereditariis, quàm quia tum quoque cùm peculium legatum est, & ab herede traditum legatario, adhuc tamen peculium penes heredem sit, qui tradendo id legatario, se ab obligatione ex testamento liberauit *d. §. item heres.* contrà quàm Iauolenus Iulianum fortè secutus, scripserit in eo quoque herede, qui accepta certa summa peculium dare iussus erat in *l. at cùm heres 35. infr. hoc titul.* Hinc verò fit, quemadmodum arbitror, vt quamuis iudicium familiæ erciscundæ possit accipi inter coheredes, vt indemnitatem consequatur vnus ab aliis de eo, quod pro omnibus præstiterit alicui ex peculiaribus creditoribus *l. his consequenter 18. §. si filiusfamilias l. si filia 20. §. 1. supr. famil. ercisc. l. frater à fratre 38. §. idque maximè supr. de condict. indeb.* non tamen perinde locum habere possit, inter heredes sibi inuicem debentes ex causa peculiari, quoniam vel ea non tam indemnitatis præstatio esset dicenda, quam solutio æris alieni, quæ nunquam fit per iudicium familiæ erciscundæ, cùm æris alieni obligatio diuidatur ipso iure per legem 12. tab. *l. 1. C. si cert. pet. l. vlt. C. de heredit. act. l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. hered. debit.* Qua etiam ratione non veniunt in iudicium familiæ erciscundæ nomina debitorum *l. 2. §. vlt. & l. 4. in princip. supr. famil. ercisc.* Vel si admittas, quod diximus, & verissimum est, actionem de peculio diuidi inter coheredes non pro hereditariis, sed pro peculiaribus portionibus *d. l. prox. §. 1. & d. l. si ex duobus 32. infr.* fatendum est diuisionem hereditatis & peculij per iudicium familiæ erciscundæ prius fieri debere; ea verò facta non posse amplius eodem iudicio agi, vt vnusquisque ex heredibus, quod sibi debitum est, consequatur, quia iudicio illo familiæ erciscundæ non nisi semel agi potest *d. l. si filia §. familiæ eod.* in quo differt à iudicio communi diuidundo, vt ibi diximus. Est igitur necessaria inter coheredes actio de peculio, maximè verò in hac specie, in qua seruus testamento liber esse iussus nunquam communis fuit, tametsi peculium ex causa hereditatis factum sit commune. Nam si seruus communis esset, vtique nõ posset, in diuisionem venire seruus, quin de ipsius peculio & peculiaribus creditoribus tractaria aliquid, & ab arbitro constitui oporteret. Et hæc quidem alioquin obscura huius loci ratio adferri potest, si Caiũ sic intelligas, vt hoc casu inter coheredes iudicium familiæ erciscundæ accipi non possit, sed tantùm de peculio. Quòd si sic intelligas, vt vtrique iudicio locus esse possit ex illis verbis Caij *possunt inter se coheredes, vel de peculio agere*, quasi disiunctio illa *vel* includat aliam quoque actionem inter coheredes dari solitam, quæ nõ alia est, quàm familiæ erciscundæ (sicut in lege præcedente ex eodem libro sumpta dixerat idem Caius in §. *vlt.* posse socios & condiuisores serui communis agere inuicem pro socio & communi diuidundo) non valdè repugnabo. Nihil enim vetat eodem iudicio familiæ erciscundæ & peculium inter coheredes diuidi, & pro partibus peculiaribus alium alij inuicem condemnari, quomodo accipiendum videtur, quod scriptum est in *l. item cum testamento 14. §. 1. supr.* si dominus plures heredes reliquerit, & actionem de peculio & ius deductionis inter eos scindi ex *d. l. prox. §. 1. inf.* nec rursus quicquã prohibet ei qui ex lege 12. tab. habet partẽ suam hereditariam, assignari ab arbitro totũ peculiũ vel pro maiori parte, quàm sit hereditaria in vicẽ aliarum adiudicationum factarũ coheredibus supra portiones eorũ hereditarias. Adiudicationes enim illas mutuas lex 12. tab. non modò nõ prohibuit, sed etiã permisit & induxit §. *vlt. Instit. de offic. iudic. l. 3. l. & post litẽ 12. §. vlt. sup. famil. ercisc.* Et sanè qui dicit posse coheredes inter se agere, satis innuit, licèt minùs apertè exprimat, posse illos agere iudicio familiæ erciscũdæ, & coheredibus specialiter propositum est: neque tamen ea res excludit actionem de peculio, non vt concurrat cum iudicio familiæ erciscundæ, sed quia possit in subsidium esse necessaria, eo saltem casu quo iam actum sit familiæ erciscundæ, nec ampliùs agi possit: quod in actionibus pro socio & communi diuidundo nunquam euenit,

quæ sæpiùs proponi possunt. Cur verò etiam de peculio teneantur, rationem optimam Caius adfert, quia de eo quisque peculio quod apud eum esset etiam alio agente conueniretur. Quam ergo actionem ab alio pati cogeretur, cur non & à coherede ipso patietur? Nulla enim hîc dominij communicatio est, quæ impediat actionem de peculio inter coheredes, quomodo impediret inter socios *dict. l. nam inter se* 20. vbi diximus *supr.* Nec quasi vnus ex sociis, vnus ex heredibus conueniendus est *dict.* §. 1. *l. proxim. infr.* id est, non in solidum, sed pro parte, vt Vlpianus ibidem explicat. Et hæc sanè interpretatio mihi probabilior videtur, nec tam multis inuoluta difficultatibus, alia species & quæstio est *l. filiofamilias* 54. *& l. vltim. infr. hoc titul.* vt ibi dicemus.

1 ¶ Etiamsi prohibuerit contrahi cum seruo dominus, erit in eum de peculio actio.

Ad §. 1 *Etiamsi prohibuerit.*

RAT. DVB. Non alia causa est concedendæ aduersus patrem, aut dominum actionis de peculio ex contractu filiifamilias vel serui, quàm quia ex eius voluntate, si non expressa saltem tacita videatur contraxisse quisquis cum filiofamilias, vel seruo de causa peculiari contraxit. Quid enim attinebat te seruo tuo, vel filiofamilias peculium dare si nolebas pati, vt de eo contraherent? Atquin cùm pater vel dominus expressa prohibitione contrariam voluntatem suam declarauit, frustrà quæritur quid tacitè voluerit. Expressum enim facit cessare tacitum, vt solent nostri dicere, & prouisio hominis elidit prouisionem legis ex *l. vltim. Cod. de pact. conuent. tam supr. dot.* Ergo si quis prohibente expressim patre, vel domino contraxerit cum filiofamilias, vel seruo quamuis peculium habente, non tamen debet habere actionem de peculio, sed sibi imputare cur aduersus prohibitionem contraxerit.

DEC. Iurisdictionis formam nemo mutare sua voluntate potest *l. si filia* 20. *supr. famil. ercisc.* Hæc autem forma est iurisdictionis Prætoriæ, vt quisquis filiofamilias, vel seruo suo peculium concedit, possit ex istorum contractibus de peculio conueniri: nihil ergo ei prodest, quod contrahi prohibuerit. Cùm imputare sibi potiùs debeat cur peculium non ademerit, cùm posset. Est enim in patris, vel domini potestate peculium quandocunque adimere, etiam sine causa dum ne dolo malo *l. 4. in princip. supr. l. peculium nascitur* 40. *inf. l.* 1. §. 1. *de in rem vers.* Itaque quandiu patitur peculium esse penes filiumfamilias vel seruum, si prohibeat cum eo contrahi, hoc tantùm consequitur ne institoria actione teneatur, non etiam vti ne actione de peculio *l. quoties* 47. *in princip. inf.* Quod intellige etiamsi maximè protestetur nolle se vllo modo teneri ex contractibus filiifamilias, vel serui, ne quidem de peculio. Priuatorum enim cautiones & voluntates neque legum, neque edicti Prætorij authoritate censentur, vt ius publicum possint lædere *d. l. si filia. l. vlt. infr. de suis & legit. l. ius publicum* 38. *supr. de pact.*

30. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

QVæsitum est, an teneat actio de peculio: etiamsi nihil sit in peculio, cùm ageretur: si modò sit rei iudicatæ tempore. Proculus, & Pegasus, nihilominus teneri, aiunt. intenditur enim rectè, etiamsi nihil sit in peculio. Idem & circa ad exhibendum [a] & in rem actionem: placuit. quæ sententia & à nobis probanda est.

Ad l. Quæsitum 30.

RAT. DVB. Nemo potest agere sine actione *l. si pupilli* 6. §. *vltim. supr. de negot. gest.* proinde cùm quæritur an quis bene & actionem habeat, illud maximè tempus inspiciendum est, quo incepit agere, id est, tempus litis contestatæ, quod in libris nostris passim dicitur tempus accepti iudicij, aut accipiendi, non etiam tempus condemnationis. Atqui actio de peculio, vt ipsum nomen ostendit, peculium aliquod præsupponit, nec contra eum dari vllo casu potest qui peculium nullum habeat. Etsi enim suprà diximus, etiam cum illo ex sociis penes quem peculium nullum est, de peculio tamen agi posse *l. quia* 12. *supr.* id tamen non aliam rationem habet, quàm quia peculium quod penes vnum ex sociis est, etiam alij est commune. Quæ etiam ratio est, propter quam socij inter se agere de peculio non possunt *l. nam inter se* 20. *supr.* Ergo fieri non potest, vt teneat actio de peculio si nihil in peculio sit, eo tempore quo actio instituitur.

DEC. Multùm interest an de iure tantùm actionis, an de ipsius vi & potestate quæratur. Ius enim actionis subesse necesse est iam tum cùm agi incipit, ne alioqui sine iure & sine actione agi videatur. Ideoque litis contestatæ tempus inspici solet cùm quæritur quid & quantum debeatur *l. litis contestatæ* 37. *supr. de negot. gest. l. vinum* 22. vbi dixi *supr. de reb. credit.* At cùm de vi & potestate actionis quæritur, quæ tota ad sententiam in ea actione ferendam refertur, sententiæ & condemnationis tempus magis spectandum est, quàm litis contestatæ. Non enim eo tempore sententia ferri intelligitur, quo fit litis contestatio, neque retrotrahitur ad tempus litis contestatæ. Aliud siquidem tempus esse necesse est, contestationis, aliud condemnationis *l. pen. & vlt. sup. de cõdict. tritic. l.* 2. §. *quæsitum inf. de priuat. delict.* Atquin is qui agit de peculio hoc tantùm intendit, cùm litè contestatur deberi sibi centum, aut ducenta à filiofamil. vel seruo cum quo contraxit, teneri verò patrem aut dominum, vt eam quantitatem soluat ex peculio, & quatenus peculij vires patientur, nondum inquirens quid & quantum sit in peculio, an verò nihil. sufficiet enim illi si aliquid sit eo tempore quo iudicabitur, nec aliud Papiniani iudicium fuit in *l. eo tempore* 50. *inf.* vt ibi dicemus. Rectè igitur Proculus

Proculus & Pegasus quos Vlpianus hîc refert, dixerunt tenere actionem de peculio (sic enim legendum est *tenere* non *teneri*, vt ex quæstionis propositæ verbis apparet) etiamsi nihil sit in peculio tum cùm agitur, si modò sit tempore rei iudicandæ: quo demùm tempore non iam quæritur, quid & quantum actori debeatur, sed ad quid pater vel dominus condemnandus sit, & quid præstare ipse debeat, cùm non in solidum quod debetur, sed in id tantùm quod in peculio est teneatur. Nam quemadmodum peculium ipsum & augmentum recipit & decessionem *dict. l. peculium nascitur* 40. *infr.* ita & actio de peculio *l. si ex duobus* 35. §. *in hoc autem iudicio infr.* Nec bona consecutio est, vt quia tempore litis contestatæ nihil est in peculio non rectè intendat actor sibi ex peculio deberi. Actio enim pendet ex eo quod iure actori debetur: præstatio autem & solutio, itemque condemnatio ex præsenti statu peculij & ex eo quod in peculio est, quodque ideò solui & præstari potest, licèt antea non potuerit. Hinc est quod si ei cum quo actio de peculio erat liberatio legata sit, quamuis tempore quo legati dies cedit, nihil sit in peculio, adhuc tamen legatarius is intelligitur propter spem futuri peculij, aut certè in pendenti est vtrum is legatarius sit, perinde atque si alia quælibet causa dubiam spem legati faceret, vt eleganter Tryphoninus scribit in *l. videamus* 27. *infr. de liber. legat.*

a *Idem & circa ad exhibendum.* Ratio dubitandi & decidendi eadem est, quæ ad sententiam præcedentem: nam qui agit ad exhibendum, quæ actio personalis est *l.* 3. §. *est autem supr. ad exhib.* aut actione in rem siue vniuersali, id est, petitione hereditatis, siue speciali hoc est rei vindicatione *l.* 1. *de rei vindicat.* intendit hoc tantùm debere sibi exhiberi, aut hereditatem, vel rem singularem quam petit suam esse. Vt ergo actiones illæ teneant sufficit litis contestatæ tempore iam interesse actoris exhibitionem postulantis, aut hereditatem aliámve rem petitam ad ipsum pertinere licet, neque res exhibenda neque hereditas, aut alia res petita possideatur ab eo qui conuenitur, dummodò possideat eo tempore quo res iudicatur: quo demùm tempore quærendum est, an exhibendæ aut restituendæ rei habeat facultatem *l. tigni* 7. §. *si quis cum & duob. seqq. cum l. seq. supr. ad exhib. l. quod si in diem* 16. *in princip. supr. de hered. petit. l. sin autem* 27. §. 1. *supr. de rei vindic.* vbi etiam diximus.

1 ¶ Si cùm ex parte herede domini, vel patris agatur: duntaxat de peculio condemnandum, quod apud eum heredem sit, qui conuenitur. idem & de in rem verso pro parte [a], nisi si quid in ipsius heredis rem vertit [b]: nec quasi vnum ex sociis esse hunc heredem conueniendum [c]: sed pro parte duntaxat.

Ad §. 1. *Si cum ex parte herede.*

RAT. DVB. Actio de peculio quæ contra defunctum exerceri potuit, & ex eius persona datur in heredes est hereditaria. Ideoque non datur nisi in heredem tametsi peculium alicui legatum sit *l.* 1. §. *item heres infr. titul. proxim. l. si seruo manumisso* 18. *iunct. l. præced. infr. de pecul. legat.* Atqui actiones hereditariæ diuiduntur ipso iure per legem duodecim tabularum inter coheredes omnes pro hereditariis portionibus, quia heredes pro ea quisque parte defuncti personam repræsentant *l.* 1. *Cod. si cert. pet. l. vltim. & tot. titul. Cod. de hered. action. l. heredes* 25. §. *an ea stipulatio supr. famil. ercisc. l.* 1. *&* 2. *Cod. si vnus ex plur. hered. debit.* Ergo si quis ex parte sit heres patris, vel domini qui de peculio potuit conueniri, dicendum est pro parte hereditaria conueniri eum debere, non pro qua parte peculium penes eum est, cùm pars illa maior, minórve esse possit quàm hereditaria: nam & heredi as illa est, quæ heredes obligat & adstringit oneribus hereditariis *l. siue à certis* 17. *infr. de duob. reis.* Et lex duodecim tabularum quæ fictionem hereditatis induxit, vt continuationem dominij & translationem actionum omnium, quæ defuncto, & in defunctum competierant, induceret, non alias partes agnoscit inter coheredes, ex quibus vel agere ipsi, vel conueniri possint, quàm hereditarias.

DEC. Hereditas quidem diuiditur per legem duodecim tabularum, aut per arbitrum familiæ erciscundæ ex ea lege datum, pro portionibus hereditariis. Sed res hereditariæ, inter quas etiam peculium est, quod penes defunctum fuit, non semper pro iisdem partibus inter coheredes diuiduntur, quin potiùs officio arbitri ita diuiduntur, vt quædam res vni ex heredibus aliæ alij adiudicentur, pro maiore etiam vel pro minore portione quàm sit hereditaria, adeóque interdum in solidum, prout ratio suggerit commodioris inter heredes diuisionis *l.* 3. *l. cùm putarem* 36. *l. si familiæ* 55. *iunct. leg. item Labeo* 22. §. 1. *& alibi pass. supr. famil. ercisc.* Mutuis scilicet adiudicationibus, aut hinc adiudicationibus, illinc condemnationibus factis, vt in *dict. l. cùm putarem & dict. l. si familiæ.* Ipsa etiam lege duodecim tabularum eam potestatem & authoritatem dante arbitro, vt per eiusmodi adiudicationes dominium iure Quiritium in adiudicatarium transferatur §. *vltim. Instit. de offic. iudic. & apud Vlpian. in Fragment. titul.* 19. *de acquisit. rer.* Inde fit vt tum quoque cùm eiusdem patris vel domini plures heredes sunt ex æquis portionibus, possit tamen arbiter familiæ erciscundæ totum serui peculium, quod apud defunctum fuit & cuius gratia poterat ille de peculio conueniri, vel vni ex heredibus adiudicare, vel inter coheredes omnes ita diuidere, vt maiorem vel minorem peculij portionem vnus habeat quàm alius, & quàm ferat ratio portionis hereditariæ: hoc verò cùm accidit, necesse est illam peculij adiudicationem fieri cum sua scilicet causa, id est, cum suis omnibus oneribus realibus *l. & post litem* 12. §. *res quæ supr. famil. ercisc. l. alienatio* 67. *de contr. empt. infr.* Atqui onus reale peculij est, vt quisquis apud se peculium habet, teneatur actione de peculio, & quidem pro ea parte peculij quam habet: danda igitur est actio de peculio contra heredes non pro

partibus hereditariis, sed pro peculiariis *l. proxim. supr. l. si ex duobus 32. infr.* quia actio de peculio licèt sit hereditaria, peculij tamen onus est, non hereditatis, aut certè peculij magis quàm hereditatis, vt diximus ad *dict. l. proxim. in princip. supr.* Neque in eo quicquam fit contra legem duodecim tabularum, quæ nec de peculio, nec de actione de peculio locuta est, non magis quàm si res aliqua hereditaria pignori obligata pro certa summa adiudicetur vni ex heredibus cum onere totius debiti soluendi. Planè si arbiter familiæ ercisçundæ ita vellet diuidere hereditatem, vt vni ex heredibus totum peculium adiudicaret, alij verò æris alieni peculiaris soluendi onus totum iniungeret, aut supra eam partem, quam ex peculio retineret, non esset id meo iudicio ipsi permittendum, quia prætoriæ iurisdictionis formam immutaret *l. si filia 20. in princip. famil. ercisc.* quæ illa est, vt is apud quem peculium est de peculio teneatur, aut solus si totum peculium habeat, aut pro ea saltem parte quam in peculio habet *dict. l. proxim. supr. dict. l. si ex duobus 32. l. si creditor 37. §. seruum infr. hoc titul.*

a *Idem & de in rem verso pro parte.* Sensus est si quid in rem patris, vel domini versum sit pro parte, conueniendos esse singulos heredes de in rem verso, pro ea quemque parte pro qua peculium apud eos est.

Rat. dvb. Actio de in rem verso locum habet tum quoque cùm nihil aut minùs est in peculio §. *præterea Instit. quod cum eo l. 1. §. 1. infr. de in rem vers.* Ergo in hac actione non est inspiciendum quid & quantum sit peculij apud vnumquemque ex heredibus.

Dec. Actio de peculio vna est cum actione de in rem verso, inquit Cuiacius ad *l. seruus 17. §. vltim. infr. de in rem vers.* Et de peculio quidem principalis intentio est, de in rem verso adiectio: quæ tamen necessaria est, & transit in proprium nomen actionis, si actio de peculio finita sit anno post mortem domini, vel extincta per ademptionem peculij, vel manco peculio non possit porrigi ad eam vsque quantitatem quæ in rem patris versa est vel domini *dict. §. præterea & seqq. & dict. l. 1. §. 1. de in rem vers.* Ergo quatenus in peculio tantum est, quantum in rem versum fuit, eadem seruanda sunt in actione de in rem verso, quæ seruantur in actione de peculio, nec tantùm si in rem versum sit pro parte, sed etiamsi in solidum, si modò non plus in rem versum sit quàm est in peculio: nam quod plus est in actione de in rem verso non potest peti ad formam actionis de peculio, id est, pro peculiaribus portionibus, cùm aliunde soluendum sit quod solui ex peculio non potest. Conuenientur ergo de superfluo coheredes pro hereditariis portionibus, & hunc sensum esse verius est eorum verborum *pro parte*, vt non referantur ad partem pecuniæ, quæ in rem versa est, sed ad eam partem quæ est in peculio: cùm scilicet summa quæ in peculio est, apud vtrumque ex heredibus minor est, quàm quæ in rem versa fuit, vt ob eam causam agere de in rem verso vtilius sit & commodius creditori, quàm de peculio.

b *Nisi si quid in ipsius heredis rem vertit.* Rat. dvb. Siue in defuncti patris vel domini, siue in ipsius heredis rem pecunia seruo credita versa fuit, æquè actio de in rem verso locum habet. Nihil ergo interesse potest, an in defuncti, an in vnius ex heredibus qui conuenitur, rem & vtilitatem pecunia versa sit.

Dec. Multùm interest an pecunia seruo credita versa sit, in rem defuncti, an in rem vnius ex heredibus. Actio de in rem verso quæ aduersus defunctum competit, cùm sit hereditaria retinet naturam actionis de peculio, quæ similiter hereditaria est, &, vt diximus, vna eadem actio cum actione de in rem verso quatenus in peculio est, id est, ad concurrentem peculij quantitatem. Sed actio de eo quod in rem heredis versum est, cùm incipiat ab herede non potest esse hereditaria, nec obligare coheredem in cuius rem nihil versum est, non magis quàm in rem defuncti, nec proinde quicquam habet commune cum actione de peculio quæ competit aduersus defunctum, vt diuidi debeat inter coheredes pro partibus peculiariis, non magis intra quam vltra peculij quantitatem: igitur de in rem verso is solus tenebitur, & quidem in solidum in cuius rem versum erit, licèt apud alterum sit pars peculij, quia de peculio actio hîc nulla est, ne quidem pro parte. Si tamen alius coheres in cuius rem nihil versum est conuentus fuerit de peculio in solidum quasi habens penes se totum peculium, quod tamen non habebat, dicimus ipso iure liberatum esse eum quoque ex coheredibus in cuius rem versum est, vt neque de in rem verso conueniri possit *l. si ex duobus 32. vers. idemq; est.* vbi dicemus *infr.* sed est casus huius versic. diuersus ab illo.

c *Nec quasi vnum ex sociis esse hunc heredem conueniendum.* Rat. dvb. Non debet in plures aduersarios distringi qui cum vno contraxit *l. & ancillarum 27. supr. §. vlt. supr. l. 2. supr. de exercit. act.* quique vniuersum serui peculium tanquam proprium ipsius patrimonium intuitus est *l. hinc queritur 19 §. 1. supr. l. si ex duobus 32. in fine princip. infr.* Atqui in hac specie creditores peculiarij, cum vno tantùm & vnius hominis seruo qui nec nisi vnius generis peculium habebat contraxerunt. Ergo non sunt prohibendi quominùs in solidum experiantur contra vnumquemque ex heredibus defuncti si fortè is plures heredes reliquerit: cùm dici soleat ex personis heredum condicionem obligationis immutari, nec posse nec debere *l. §. 2. ex his infr. de verbor. oblig.* Et verò si pro sociis habentur quod ad actionem de peculio attinet, etiam illi qui vnius serui communis condomini sunt etiam sine societate, & inter quos proinde non pro socio, sed communi diuidundo actio locum habere debeat *d. l. & ancillarum 27. §. vlt. supr.* Quidni etiam hoc admittamus in pluribus eiusdem domini heredibus, vt tanquam socij conueniri possint, & condemnari. Nam si heredis appellatio nihil nisi dominum significat, an non sunt condomini qui sunt coheredes? *§. vlt. Instit. de hered. qualit. & differ. l. de hereditate 19. §. paterfamilias vers. non tamen si vt heres infr. de castrens. pecul. iunct. l. heredes 25. §. non tantùm 16. supr. famil. ercisc.* Atquin socij condemnantur in solidum singuli non habito respectu ad peculium quod penes eum est, qui conuenitur, aut apud alterum *l. si noxali 11. §. vlt. & l. seq. supr.* Dec. Diuisio quæ fit hereditatis siue per legem duodecim tabularum, siue per officium arbitri familiæ ercisçundæ adiudicantis peculium, vel vni tantùm ex heredibus, vel omnibus quidem, sed pro aliis quàm pro hereditariis portionibus, facit vt tot videantur quodámodo esse hereditates quot sunt portiones. Vnde est quod in singulis heredibus legi Falcidię locus est *l. in singulis 77. ad leg. Falcid. & §. 1. Instit. eod.* & cõsequenter tot esse

tot esse peculia, quot sunt coheredes peculium habentes. Quomodo igitur socij possunt videri inter quos & hereditas iam diuisa est & peculium? Quorsum verò illa diuisio, nisi ob hoc solùm ne alter pro altero inquieretur? De his scilicet, quæ commodam diuisionem recipiunt, cuiusmodi est peculium. In quibus certè non procedit regula *dict. l. 2. §. ex his de verb. oblig.* sed in iis tantùm quæ omnino indiuidua sunt *dict. l. heredes 25. §. an ea stipulatio supr. famil. ercisc.* Quamquam & in iis etiam quæ diuidua sunt, accidit non semel, vt scindatur obligatio in personis heredum, quæ in persona defuncti scindi non potuit *l. 4. §. Cato in fin. de verb. oblig.* Ergo in pluribus heredibus qui ex diuisione hereditatis alias peculij partes habent, quàm hereditarias non potest admitti, vt vnus tanquam socius pro coherede penes quem pars aliqua peculij est, in solidum conueniatur. Nam nec inter socios ita receptum est nisi propter communicationem illam dominij, quæ per societatem contrahitur *l. 2. & 3. infr. pro socio.* quæ porrò communicatio nulla est, ut ne quidem communio post diuisionem. Planè si ante diuisum inter coheredes hereditatem agant creditores peculiarij contra vnum ex heredibus in solidum, puto esse audiendos si modò sint parati actionibus suis quas aduersus alios coheredes habent ei cedere à quo solidum petunt *l. his consequenter 18. §. si filiusfamilias supr. famil. ercisc.* Possunt enim hoc casu coheredes non malè comparari sociis, aut etiam pluribus eiusdem serui dominis, quorum hac parte ratio eadem habetur quæ sociorum *dict. l. & ancillarum §. vltim.* nisi quis dicat, id quod scriptum est in *dict. §. si filiusfamilias*, speciale esse in filiofamilias, qui licèt pro parte tantùm institutus heres, in solidum tamen actionem de peculio pati cogitur *§. sin verò filius sit infr.* Sed speciale ius filiifamilias ad eum casum referendum est, quo iam facta sit diuisio hereditatis & peculij non quo vtrumque sit adhuc indiuisum. Cæterùm diuidi peculium non potest, quin pro iisdem partibus diuisum censeatur onus peculij: actio autem de peculio, vt sæpius diximus, onus peculij est. Iunge quæ diximus ad *l. 14. in princip. & §. 1. & ad l. 29. suprà.*

2 ¶ Sed si ipse seruus sit heres ex parte institutus, æquè cum eo agendum erit.

Ad § 2. Sed si ipse seruus.

Rat. dvb. Alia videtur esse constituenda ratio serui, qui cum creditoribus peculiariis contraxit, posteaque domino suo ex parte heres extitit, alia verò cæterorum coheredum. Nam seruus qui contraxit naturaliter se obligauit in solidum, nec minùs quàm filiusfamilias posset ex ea obligatione in solidum conueniri *l. si quis cum filiofamilias 44. infr. hoc titul.* si seruus obligari ciuiliter, & cum seruo actio aliqua esse posset, quæ nulla certè esse posset quandiu seruus manet *l. serui 14. infr. de oblig. & action. l. cum seruo 107. de regul. iur.* Atqui ratio hæc cessat in seruo, qui ex testamento domini libertatem & cum libertate partem hereditatis consecutus est, qui cùm iam possit conueniri, cur recuset soluere solidum, id quod solidum debet, licèt non nisi naturaliter debeat? Is enim natura debet quem iure gentium dare oportet cuius fidem secuti sumus *l. cùm amplius 184. §. in natura debet de regul. iur.* Et verò qua fronte citra insignem perfidiam desiderare potest hic seruus qui ille ipse est, cum quo contractum fuit, vt in plures aduersarios distringatur creditor, qui cum eo ipso solo contraxit? *d. l. & ancillarum 27. §. vlt. supr.*

Dec. Obligatio naturalis tantùm quæ ab initio actionem parere contra seruum præsertim non potuit, non ob id mutari in ciuilem potest, quod hîc seruus postea nactus, & ex parte heres factus sit. Ergo non eo magis conueniri in solidum potest, cùm obligatio quæ naturalis tantùm est retentionem tantùm parere possit, aut deductionem, aut compensationem, non etiam actionem *l. naturales 10. de oblig. & action. l. fideiussor 16. §. naturales de fideiuss.* Tantumque abest, vt in solidum conueniri possit, vt nec possit ex parte nisi tanquam heres domini, non autem ex propria persona. Noua enim persona est post manumissionem *l. seruus legatus 27. infr. de adim. legat.* Imò nunc incipit esse persona, quia incipit caput habere *l. 3. §. vltim. & l. 4. supr. de capit. minut.* vnde persona dignoscitur *l. cùm in diuersis 44. supr. de relig. & sumpt. funer.* cùm anteà nullus esset nec caput, aut personam haberet *l. quod attinet 32. de regul. iur.* Cùm ergo non teneatur nisi tanquam heres, non sit autem heres nisi pro parte, consequens omnino est, vt non possit conueniri in solidum peculium non magis, quàm alius quilibet heres, nisi solidum peculium ex diuisione hereditatis apud eum sit, aut nisi in rem domini pecunia versa sit. Quo casu non tantùm de peculio, sed etiam de in rem verso teneri & conueniri poterit *l. 3. §. 1. supr.* Nam & generale est, vt seruus ex antegesto conueniri post manumissionem non possit *l. 1. & tot. titul. Cod. an seruus pro suo fact. post manumiss. teneat. l. eum actum 17. supr. de negot. gest.* Differt igitur hac parte seruus à filiofamilias, qui ex omnibus contractibus præterquàm ex mutuo in solidum obligari & conueniri potest *dict. l. si quis cum filiofamilias infr. l. filiusfamilias 39. de oblig. & action.* Idque est quod subiicitur in §. *seq.*

3 ¶ Sin verò filius sit, quamuis ex parte institutus, nihilominùs in solidum actionem patietur. sed, si velit pro parte nomen coheredis redimere [a], audiendus est quid enim, si in rem patris versum sit [b]? cur non consequatur filius à coherede, quod in patris re est? idem, & si peculium locuples sit [c].

Ad §. 3. Sin verò filius sit.

Rat. dvb. Filiusfamilias qui pro parte tantùm heres à patre institutus est, nec habet penes se peculium nisi pro parte, si conueniatur actione de peculio, conuenitur vtique actione hereditaria perinde ac seruus, aut alius heres pro parte institutus quilibet, nec quod sit filiusfamilias

facit eum heredem ex asse aut socium. Ergo non magis in solidum peculium conueniri potest, siue seruo eum compares, quia contraxit, siue hominilibero heredi ex parte instituto quia & hic pro parte heres est.

Dec. Si quis cum filiofamilias contrahat habente peculium, duos habet obligatos, filiumfamilias in solidum, patrem verò ipsius de peculio *l. si quis cum filiofamilias 44. infr.* Ergo quamuis non sit heres patris nisi pro parte, nec nisi pro parte quoque habeat peculium, quod per mortem patris factum est hereditarium *l. certum est 13. Cod. famil. erciſc.* & actio de peculio qua conuenitur sit hereditaria: non potest tamen recusare quominùs actionem de peculio in solidum excipiat, tanquam qui sit ipse ex sua persona non modò in totam quantitatem peculij, sed in solidum debitum obligatus. Differt enim filiusfamilias à seruo in eo quod obligatur etiam ciuiliter, seruus verò non nisi naturaliter. Iremab alio quolibet herede instituto ex parte, quod ex persona sua in solidum debitum obligatus sit. Alius verò coheres quilibet ne quidem in solidum peculium. Quidni ergo boni consulat, si non nisi in solidum peculium conueniatur, qui etiam in debitum solidum conueniri posset? Aut qua fronte desiderare possit, vt in plures aduersarios distringatur creditor, qui cum hocipso filiofamilias contraxit? Scio filiumfamilias qui viuo patre obligatus adeoque condemnatus est, si post mortem patris ex ea obligatione, vel condemnatione vrgeatur, non teneri nisi in quantum facere potest *l. si dubitet 10. §. filiusfamilias de fideiuſſ. infr.* Sed si sit heres patris, non est huic distinctioni locus, sed in solidum tenetur *l. si ex alio 9. Cod. quod cum eo qui in alien. potest.* quod intelligo non solùm si ex asse, sed etiamsi ex parte tantùm patri heres extiterit, cùm hæc solidi obligatio non ex patris hereditate descendat, sed ex persona filij qui imputare sibi debet, cur non abstinuerit se in totum bonis patris. Et sanè vix est, vt filiusfamilias qui patri licèt pro parte tantùm heres extitit, non possit in tantum facere quantum est, quod ex peculio fuit apud patrem mortis tempore. Ergo quamuis filiusfamilias qui cum creditoribus contraxit, non nisi pro parte heres institutus sit, actionem tamen de peculio in solidum pati debet, nec tantùm antequàm hereditatis, & peculij diuisio facta sit, vt in *l. his consequenter 18. §. si filiusfamilias supr. famil. erciſc.* sed etiamsi post diuisionem peculij conueniatur de illo enim casu necessariò intelligi hic §. *debet.*

a *Sed si velit pro parte nomen coheredis redimere.* Rat. dvb. Non alia de causa potest filiusfamilias pro parte tantùm heres institutus, conueniri de peculio in solidum, quàm quia ipse ex sua persona in solidum non modò peculium, sed etiam debitum fuerit obligatus, vt modò diximus. Atqui non debet ex eo fieri deterior condicio coheredum, qui non ipsi contraxerunt, & quibus factum filiifamilias coheredis imputari non potest. Ex regula *l. factum 155. de regul. iur.* Ergo non sunt mandandæ actiones filiofamilias, qui ex facto suo conuenitur licèt actione hereditaria, aduersus coheredes eius, quorum potiùs indemnitati succurrendum videretur contra hunc filiumfamilias si à peculiari creditore pro partibus, siue hereditariis, siue peculiaribus actione de peculio conuenirentur. Quod enim ex vnius coheredum facto alij coheredes præstant, eo nomine habent pro indemnitate repetitionem familiæ erciscundæ iudicis, aut cauendum iis est, si nondum soluerint *l. heredes 25. §. contrà si promiſſor §. idem iuris est & §. si vnus supr. famil. erciſc.*

Dec. Quod actione de peculio filiusfamilias præstat conuentus à creditore peculiari, non præstat ex propria persona, sed tanquam heres patris ex parte, licèt ad solidi peculij præstationem non tam ideo teneatur, quod ex parte heres sit, quàm quia ille ipse sit, qui contraxit. Simile quiddam est in specie *l. Babius 30. verſ.* sed in specie quæ proponitur *infr. de pact. dotal.* Cùm ergo cæteri coheredes etiam pro partibus ipsorum hereditariis sint heredes patris non debent recusare, quominùs hereditarium onus subeant actionis de peculio, vt quamuis melioris sint condicionis, quàm filiusfamilias in eo, quod in solidum & supra eam quantitatem peculij, quam habent conueniri non possunt, quia non contraxerunt, pro partibus tamen quas habent ex peculio, sicuti tenentur creditori peculiari si ab eo conueniantur, ita & teneantur pro iisdem partibus indemnitatem præstare ipsi quoque filiofamilias agenti ex actionibus sibi à creditore mandatis. Quid enim eorum interest, an creditori soluant cuius debitores sunt ex causa hereditaria, an verò filiofamilias eidemque creditori ex persona, & iure creditoris agenti? Nam & si quid creditori ipsi præstitissent conuenti ab eo per actionem de peculio, non eò magis repetitionem aliquam haberent à filiofamilias quam nec habuisset pater, si viuus post emancipationem filij & intra annum de peculio conuentus fuisset. Illa siquidem prætoriæ iurisdictionis forma est, vt pater teneatur actione de peculio ex contractu quidem filij, at non ex persona filij, sed ex sua propria, & quatenus pater est, ad quem totum peculium dominij ac proprietatis iure pertinet. Sanè non posset filius in hac specie, contra coheredes agere de indemnitate tametsi solidum creditori soluisset, cùm ex facto suo & propter se non propter coheredes soluerit, si non haberet mandatas à creditore actiones. Nec nouum est, vt quis plus iuris habeat vi mandatarum actionum, quàm alioqui ex propria persona fuisset habiturus *l. vt fideiuſſor 39. infr. de fideiuſſ. l. Modeſtinus 76. l. Stichum aut Pamphilum 95. §. penult. infr. de solut. l. rem hereditariam 65. infr. de euict.* Recusare porrò creditor non potest, quin filiofamilias soluenti mandet ac præstet actionem, quam habet aduersus alios coheredes: alioquin doli mali exceptione repellendus esset *l. his consequenter 18. §. si filiusfamilias supr. famil. erciſc.* Cui enim non æquum videatur hoc saltem præstare creditorem, quod sine ipsius dispendio futurum sit? *l. in creditore 38. in fin. infr. de euict.* Sed hoc ita si ea cessio petatur ante solutionem, aut in actu ipso solutionis, aut saltem incontinenti: alioqui non posset nisi serò nimis & frustra cedi actio, quæ per solutionem iam sublata & extincta esset *dict. l. Modeſtinus.* Benè autem Vlpianus ita hîc loquitur, *si velit pro parte nomen coheredis redimere*, quia hæc non tam cessio simplex quàm venditio nominis est, & pecunia quæ datur, pro precio habetur mandatarum actionum *l. cùm pupillus 21. infr. de tutel. & ration. distr.*

b *Quid enim si in rem patris versum sit?* Hic casus nullam recipit dubitãdi rationẽ: nam cùm in rem patris versa est pecunia, quę mutua filiofa. data fuit, certũ est, etiãsi peculium nullũ sit fortè, quia ademptum aut aliter extinctum fuerit patrem tamen de peculio quidem non teneri, sed de in rem verso teneri *l. 1. §. 1. infr. de in rem verſ.* Quod si pater tenebatur eius quoque heredes teneri æquum est, & quidem pro portionibus nõ peculiariis, sed hereditariis, quia tãto locupletiorem & opulentiorem hereditatem singuli heredes consequuntur, & ita locupletarentur ex iactura filijfamilias si non indemnitatem ei præstare tenerentur: sed hoc ex vi mandatarum actionum & ex persona creditoris, vt proximè diximus, non ex persona ipsius filijfamilias, qui cùm creditori totum debitum soluit nihil pro coheredibus soluit, sed pro se totum soluere intelligitur, tametsi hereditaria de in rem verso actione conueniatur, quia ipse ex sua persona in solidum obligatus est *d. l. si quis cum filiofamilias 44. infr.* nisi quod post mortẽ patris is ei heres non extitisset, non nisi in quantum facere posset condemnari deberet *d. l. si ex alio 9. C. quod cum eo.*

c *Idem etsi peculium locuples sit.* Sensus est, non tantùm eo casu quo pecunia filiofamilias credita in rem patris versa sit posse filiumfamilias soluentem solidum redimere à creditore actionem pro parte coheredis, sed etiamsi nihil in rem patris versum sit, si modò peculium locuples id est soluendo esse

proponatur. Rat. dvb. Datur actio de peculio contra patrem aut dominum eiusq; heredes siue peculium soluendo sit, siue nõ, ad finem scilicet vsque peculij, vt nomen ipsum sonat: ergo distinguere non debuit Vlpianus, an peculium locuples sit, necne.

Dec. Frustra filiusfamilias redimeret pro parte nomen coheredis si nihil esset in peculio, deducto fortassis eo quod ipsi patri aut domino debereturaliisve personis in eius potestate constitutis, de quibus in *l. sed si damnum 9. §. peculium & seqq. supr. hoc tit.* Inanis enim actio esset quam debitorum inopia elideret *l. nam is 6. supr. de dolo.* Nec quod opulentã hereditatẽ heredes à defuncto habuissent, augere posset actionem de peculio, quæ extendi vltra id quod in peculio est numquã potest. Quod si aliquid in peculio sit, minus tamen quàm creditori pro parte coheredis debeatur, non potest nominis venditio facere vt cõdẽnari coheres debeat actione de peculio supra eã quantitatẽ peculij quam penes se habeat: quia nec in plus creditori portuisset condemnari si conuentus ab eo fuisset. Ita demum ergo proderit filiofamilias redemisse à creditore pro parte nomen coheredis si peculium quod penes coheredem est (sic enim intelligi Vlp. debet) locuples sit & sufficiens ad præstandam à coherede pro sua parte indemnitatem.

4 ¶ Is, qui semel de peculio egit: rursus, aucto peculio de residuo debiti agere potest.

Ad §. 4. Is qui semel.

Rat. dvb. Quisquis actionem aliquam proponit & exercet hoc ipso eam consumit dum ne frustra lis fuerit instituta *l. cùm indebitum 57. in fin. supr. de cond. inde. l. 1. §. vlt. sup. quã. dies vsufr. leg. at. ced. l. si sic stipulatus sim 33. in fin. de verb. obl.* vnde est q nec pupillus nisi finita tutela agere tutelæ potest *l. 1. §. vlt. l. nisi finita 5. supr. de tutel. & rat. distr.* ne alioqui actio tutelæ eiusque priuilegium pupillo aufferretur, si citiùs tutelæ agere ei liceret. Ergo is qui semel de peculio egit nec nisi partem debiti sui consequi potuit, quia non fuit satis locuples peculium, aucto postea peculio rursus de peculio agere non potest.

Dec. Non potest exerceri neque consumi actio, nisi ea demùm quę competit: prius enim est vt competat, quàm vt perimatur. Atqui non competit nec datur vnquam actio de peculio nisi de eo quod in peculio est tempore rei iudicandæ, vt diximus ad initium huius legis. Ergo pro eo quod tùm in peculio non fuit, & quod ideò consequi actor non potuit, non potest videri actum de peculio, nec proinde consumpta fuisse actio de residuo quæ ante actum peculium non cœpit competere. Et verò in actionibus non minùs quàm in contractibus subintelligenda semper est clausula, *Rebus sic stantibus l. cùm quis 38. in princip. de solut. l. cura 4. §. 1. de muner. & honor. l. ab his 10. §. auctis de vacat. & excuſ. muner.* quia quæ de nouo emergunt nouo sẽper indigẽt auxilio *l. de ætate 11. §. ex cauſa supr. de interrog. in iur. fac.* Inde fit vt si de quibusdam tantùm rebus communibus actum sit communi diuidundo, de aliis quæ communes manserunt, diuidendis iterum communi diuidundo agi possit *l. 4. §. hoc iudicium supr. commun. diuid.* quia accessionem & decessionem recipit iudicium communi diuidundo *l. si quis putans 6. §. sed & acceſsionem eod. tit.* sicut & actio de peculio *l. si ex duobus 32. §. in hoc autem iudicio infrà.* quia & peculium ipsum crescit & decrescit, quamdiu viuit *l. peculium nascitur 40. eod. tit.* Excipiendum est iudicium familiæ erciscundæ, quod nisi semel proponi non potest *l. si filia 20. §. familiæ supr. famil. erciſc.* nempe quia est ex lege duodecim tabularum *l. 11. eod.* lex autem semel tantùm loquitur. Ideóque curare debet iudex familiæ erciscundæ, vt nihil indiuisum relinquat *leg. heredes 25. §. index eod.* Sic & potestas legis duodecim tabularum in deferendis hereditatibus legitimis, vnica delatione eáque prima consumitur, vnde fiebat olim vt neque in suis, neque in agnatis esset olim successio *l. 1. §. sciendum de suis & legit. §. placebat Inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ.* Quod tamen à Prætore tandem emendatum fuit, vt scriptum est in *dict. §. placebat*, nempe quia Prætor sæpiùs loquitur, non, vt lex, semel tantùm.

5 ¶ Si annua exceptione sit repulsus à venditore creditor, subueniri ei aduersus emptorem debet. sed si alia exceptione[a] hactenus subueniri, vt deducta ea quantitate quam à venditore consequi potuisset, ab emptore residuum consequatur.

Ad §. 5. Si annua.

Rat. dvb. Habet quidem creditor peculiarius electionem an de peculio agere malit cum emptore, an cum venditore *l. si noxali 11. §. penult. supr. l. si creditor 37. §. seruum in fin. infr. hoc tit.* Atquin is qui electionem habet agendi aut qua actione, aut contra quam personam ex pluribus velit, si malè eligat,

sibi debet imputare nec ad aliam vel actionem vel personam redire potest *l. quod in herede 9. §. eligere supr. de tribut. act. l. cùm filius 76. §. variis de legat. 2. l. 2. infr. de duob. reis l. vlt. C. de fideiuss.* Ergo si creditor peculiarius venditorem elegerit in actione de peculio & annua exceptione repulsus sit, quia seruo vendito egit post annum, non est ei subueniendum vt reddire possit ad emptorem. Qui enim semel electione liberatus est non potest inuitus, aut etiam ignorans in obligatione reponi, nec si exceptionis tantùm beneficio liberatus esset *l. vlt. supr. de pact.* quia nec obligatio extincta potest reuiuiscere *l qui res 98. §. aream de solut.* Dec. Actio de peculio quæ alienato vel manumisso seruo datur ex edicto Prætoris cõtra alienatorem vel manumissorem est annalis, nec post annum vllomodo competit *l. 1. infr. tit. prox.* Proinde si post annum agat de peculio creditor contra venditorem non tam malè agit quàm nihil agit, vt de illo scriptum est qui agit ex stipulatione condicionali ante condicionis euentum *d. l. 1. §. vlt. supr. quand. dies vsufr. legat. cedat. l. 2. §. si quis insulam supr. de eo quod cert. loc* aut proposita actione in cum contra quem non competebat vt in *l. cùm indebitum 57. §. 1. supr. de condict. indeb.* Ergo si annua exceptione repulsus sit à vẽditore creditor, non ideò prohibendus est agere contra emptorem, aduersus quem habet actionẽ de peculio non annalem, sed perpetuam. Adeò vt nec videatur indigere vt ei subueniatur cùm exercendo contra venditorem actionem de peculio sibi non competentem, eam quæ sibi aduersus emptorem competebat non peremerit *d.l. cùm indebitum in fin.* Subuenitur ergo ei data ipsi actione contra emptorem, sed nulla in eam rem adhibita restitutione, nullâq; causæ cognitione.

a *Sed si alia exceptione.* Rat. dvb. Siue creditor de peculio agens contra venditorem repulsus sit annua exceptione, id est quasi agens post annum cùm intra annum agere debuerit, siue alia qualibet exceptione (nam contra actionem de peculio perpetuam eædem exceptiones locũ habent quæ alijs actionibus opponi possunt, puta pacti, doli iurisiurandi, rei iudicatæ & aliæ similes) æquè verum est creditori satisfactum non fuisse, cui tamen verè debitum sit, quod nunc actione de peculio contra emptorem persequitur. Ergo perinde atque superiore casu ei succurrendum est vt contra emptorem agere possit, & quidem pro toto debito, cuius scilicet partem nullam à venditore perceperit, præsertim æquitate ita dictante in actione de peculio, vt debitor non tam agentis intentione sola quàm perceptione liberari debeat, vt scriptum est in *l. si ex duobus 32. infr. iunct. d.l. vltim. Cod. de fideiuss.*

Dec. Cùm creditor intra annum egit actione de peculio sibi competente aduersus venditorem, electione illa consumpsit actionem quam habere & eligere potuerat contra emptorem, quem proinde eiusmodi electione liberauit. Sed non tamen simpliciter & absolutè ac in totum, sed pro ea tantùm quantitate quam à vẽditore consequi potuisset, si nulla exceptione repulsus fuisset. Quid enim si nihil aut minus peculij fuit apud venditorem, quàm creditori deberetur? Cur dicamus de residuo peremptam esse actionem contra emptorem quæ nec perempta esset, tametsi venditor nulla eũ exceptione summouisset. Eatenus namque nocere debet iure egisse contra venditorem, non quatenus exactum, sed quatenus actum est. Atqui actione de peculio non petitur tota quantitas quæ debetur, sed ea tantùm quæ in peculio est eius qui conuenitur, aut si maius sit debitum petitur quidem totum id quod debetur, sed ad concurrentem duntaxat vsque peculij quantitatem: consequens igitur est vt tùm quoque cùm creditor iure egit contra venditorem, id est, actione sibi competente de peculio, & exceptione aliqua summotus est, non debeat illi neque electio neque repulsa nocere quominùs deducta ea quantitate quam à venditore consequi potuisset si repulsus non fuisset, residuum ab emptore consequatur, quasi nulla quantum ad residuum facta extinctione, adeóque nec electione contra venditorem, actionis in emptorem competentis. Multum ergo refert an creditor annali de peculio actione contra venditorem expertus annua exceptione repulsus: sit an verò aliqua qualibet exceptione contra perpetuam quoque de peculio actionem competente. Priore enim casu non perimitur actio contra emptorem, quoniam ea quæ contra venditorem electa fuit non competit, posteriore verò perimitur hæc, quia illa competiit, sed quatenus dumtaxat competiit. Non autem competiit nisi quatenus in peculio venditoris fuit adeò vt si nihil in venditoris peculio fuisset puta quod serui peculium cum seruo ipso vendidisset ac tradidisset, non posset venditor de peculio conuenirine intra annum quidem *d. l. si ex pluribus §. vlt. infr.* Sed illud mirari quis possit cur ergo ponamus creditorem agentem post annum actione de peculio annali aduersus creditorem repulsum fuisse exceptione annua, si verum est vt est actionem nullam post annum competiisse, siquidem constat exceptionem nihil aliud esse quàm exclusionem actionis *l. 2. de except.* Ergo competentis, cùm actio quæ non competit excludi non possit, & non entium, vt dici solet, nullæ sint qualitates *vulg. l. pen. supr. de reb. credit. l. si partem 19. quemadm. seruit. amitt.* Sed respondendum est plerunq; fieri vt actio etiam quæ ipso iure nulla competit, detur tamen à Prætore, falsis allegationibus actoris circumuento quo casu reo qui de facto conuenitur necessaria proculdubio exceptio est: quæ nec præsupponit semper competentem actionem, sed tantùm à prætore datã. Dari autẽ potest, si obreptũ aut subreptũ sit prætori etiam ea quæ non competit. Nam sicuti Prætor dat actionẽ annalẽ ex eo edicto de quo in *l. 1. tit. prox.* Ita & multò magis dat exceptionem si is contra quem annalis tantùm competit actio, post annum conueniatur: sic dicimus etiam ei qui se ipso iure liberatum possit contendere, necessariam esse interdum exceptionem, vt tutius possit dici liberatus in *l. qui seruum 34. §. 1. in fin. de oblig. & act.* Nempe cùm facti allegatio aliqua est, quæ faciat vt vel minimum dubitari possit an liberatio ipso iure contigerit.

6 ¶ In dolo obiiciendo temporis ratio habetur. fortassis enim, post tempus de dolo actionis non patietur dolum malum obiici prætor: quoniam nec de dolo actio post statutum tempus datur.

Ad §.

Ad §. 6. In dolo.

Rat. dvb. Licèt actio de dolo fuerit olim annalis, hodie verò sit biennalis post Iustiniani constitutionem in *l. vl. C. de dolo*, non ideò tamen actio de peculio, tum quoque cum ex causa doli datur annalis esse debet, putà si creditor peculiaris acturus de peculio dicat ademptum fuisse peculium dolo malo domini, aut diminutum, vt in *l. summa cum ratione 21. supr.* nam actio de dolo ideò est annalis, quia est famosa & condemnato irrogat infamiam, vnde nec dari debet, nisi cùm alia actio nulla est per quam ei qui dolum passus est, succurri possit *l. 1. & pass. supr. de dolo*, at actio de peculio non irrogat infamiam condemnato, nec tum quidem cum ex causa doli datur: nec enim numeratur inter eas causas ex quibus irrogatur infamia in *l. 1. supr. de his qui notant. infam.* quomodo actio depositi & alię similes, ergo in actione de peculio quæ datur à Prætore extra eos casus de quibus in *l. 1. infr. tit. prox.* etiamsi ex causa doli detur, ratio temporis haberi non debet, vt post annum nõ detur eo casu quo alioquin est perpetua: nam cùm sit rei persecutoria etiam post annum dari debet ex regula *l. in honorarijs 35. de obliga. & act.* quamuis non detur in heredem ex doli clausula nisi de eo quod peruenit, vt scriptum est in *§. sequ.* nec proinde bona est ratio, qua Vlpianus hîc vtitur, vt quia de dolo actio annalis est, actionem de peculio quæ datur ex causa doli extra eos casus qui comprehenduntur edicto Prætoris *in l. 1. infr. tit. prox.* annalem quoque esse oporteat: nam & actio depositi cùm ex dolo datur, nihilominùs perpetua est non annalis, adeóq; magis est datur in solidum cõtra heredem *l. si hominem 7. §. datur supr. depos.* neque doli exceptio ipsa tẽporalis est, sed perpetua *l. purè 5. §. vlt. infr. de doli mal. exception.* licèt propria quadam ratione id fiat, quam Paulus adfert eo loco, & quæ actioni de peculio, de qua nunc agimus, minimè conuenit.

Dec. Cùm agitur de peculio ex causa doli, quia peculium dolo patris vel domini ademptum aut diminutum esse dicatur, dolus est fundamentum intentionis actoris quippe qui non aliter possit obtinere in actione de peculio siue annali siue perpetua, quàm si probet & contractum fuisse cum filio familias vel seruo, & peculium aliquod esse penes patrem aut dominum eo saltem tempore quo iudicatur, vt diximus initio huius legis & ad §. 1. *supr.* atqui dolus ille est qui facit peculium si dolo malo totum ademptum sit, & facit tanto maius & locupletius peculium quod dolo malo diminutum esse probatur, cùm faciat vt prætor peculio imputet quod dolo malo patris vel domini factum est quominùs in peculio esset *d. l. summa cum ratione 21. supr.* ergo licèt dolus hic non obiiciatur per actionem de dolo, cùm tamen actionis substantia & materia ex eo tota pendeat, non est ferendum, vt obiiciatur per actionem de peculio post tempus illud post quod agi de dolo non posset: aliáque ratio est doli qui obiicitur per exceptionem aut replicationem: locus enim est exceptioni & replicationi doli sine vlla præfinitione temporis *d. l. purè §. vlt. l. si pactum 6. C. de except.* at non item cùm obiicitur dolus per viam actionis ad fundandam actoris intentionem, vt in specie proposita, quod est odiosius *arg. l. vlt. C. de edend.* nec similis est actioni depositi hac parte actio de peculio: nam in actione depositi dolus ex contractu reíque persecutione descendit vt subtiliter ratiocinatur Vlpianus in *d. l. 7. §. datur infr. depos.* vbi ex hoc infert quamuis aliàs ex causa doli à defuncto admissi non soleat teneri heres nisi de eo quod ad ipsum peruenit, actionem tamen depositi quæ nunquam datur nisi cùm depositarij dolus interuenit, vel saltem lata culpa quæ dolo æquiparari possit, dari in solidum contra heredem: actio autem de peculio quamuis ex contractu veniat nõ quidem patrisfamilias vel domini, sed filijfamilias aut serui, dolus tamen, quo illa tanquam fundamento nititur, non ex contractu reíque persecutione descendit, vt in actione depositi *dict. §. datur*, sed planè extrinsecus & aduentitius est, solúsque inducit actionem, quæ alioquin, vel nulla esset, vel ad minorem quantitatem: indéq; etiam est quod cùm actio hæc non detur in heredẽ nisi de eo quod ex dolo defuncti ad ipsum peruenit, depositi tamen actio detur in solidum *d. §. datur, iunct. §. seq. & l. prox.* ergo quemadmodum actio de dolo non datur post statutum tempus, vt sub Vlpiani nomine Tribonianus loquitur respiciens ad *d. l. vlt. C. de dolo*, quę actionem de dolo fecit biennalem, cùm antea esset annalis, ita neque actio de peculio quæ dolum pro causa habet, quia nec eo casu dolus ex contractu reíque persecutione descendit, nec in actione de peculio secundum naturam ipsius quæritur de dolo, vt in actione depositi, sed tantùm de peculio, de dolo autem non alia de causa, quàm quia dolus peculium facit aliquando, simile quiddam est in *l. nam postea quàm 9. §. si minor supr. de iureiur.* vbi restitutio in integrum etiam per replicationis modum opposita non aliter admittitur quàm si opponatur intra cõstitutũ tempus petendæ restitutionis, quamuis aliàs, replicationes omnes etiam doli soleant esse perpetuæ tanquam exceptiones *d. l. si pactum 6. C. de except. d. l. 5. §. vlt. de dol. mal. except.*

7 ¶ In hæredem autem doli clausula in id, quod ad eum peruenit, fieri debet, vltrà non.

Ad §. vlt. In heredem.

Rat. dvb. & decid. ad hunc §. pendet ex iis quæ proximè diximus. Nam cùm actio de peculio veniat ex contractu & sit rei persecutoria videbatur danda in solidum peculium aduersus heredem, sicut & actio depositi datur in solidum quãuis ex dolo defuncti conueniatur heres & condemnetur *l. si hominem 7. datur infr. depositi. iunct. l. in honorarijs 35. de oblig. & act.* Sed decidendi ratio est, quia in actione depositi dolus ex contractu reíque persecutione descendit, quomodo scriptum est in *d. §. datur*, ita vt verum sit dicere heredem depositarij, cùm ex defuncti dolo condemnatur, condemnari tamen ex contractu ipso depositi, at in actione de peculio dolus non descendit ex contractu, sed omnino extra contractum est. Contractus enim non patris est aut domini, sed filijfamilias vel serui: dolus autem è contrario non filijfamilias aut serui est, sed patris aut domini. Nec cùm heres actione ista

de peculio condemnatur ex dolo defuncti, potest dici ex defuncti contractu condemnari, sed tantùm ex ipsius dolo, & vt loquitur hîc Vlpianus *ex doli clausula*, quę in actione depositi nulla est, denique dolus hoc casu facit actionem de peculio quomodo Papinian. scribit in *l. verbis 5. ad leg. Falc.* dicè aut cõdicionẽ legatũ facere, cũ propter repræsẽtationẽ dicivel condicionis, legatũ valet, quod alioqui non valeret, iunge quod scriptum est in §. *emptor autem d. l. summa cum ratione 21. supr.* & quæ ibi diximus. Ergo sicuti actio hæc de peculio cùm adnexam habet pro fundamento doli allegationem & obiectionem, non datur post tempus illud intra quod actio ipsa de dolo proponi debet: ita neque danda est in heredẽ nisi de eo quod peruenit *l. si plures 17. §. 1. l. in heredem 26. & seq supr. de dolo, & ex regula d. l. in honorariis.* quamuis non sit illa regula perpetua: sunt enim multæ actiones, quæ quia rei persecutionem sui natura continent, perpetuò dantur & post annum, quæ tamen quia pœnales sunt qua parte dolum factúmque puniunt eius qui conuenitur, in heredem non dantur nisi de eo quod peruenit. Pete exempla ex *l. 3. §. penult. & l. 4. supr. si mens. falsũ. mod. dixer. l. illud quoque 7. §. vlt. & l. seq. de tribut. act. l. furtim cæsa 7. §. hæc actio infr. arbor. furt. cæsar.*

31. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SEd si ipse hæres dolo fecit, solidum præstat.

Ad l. Sed si ipse heres 31.

RAT. DVB. Ex persona heredis condicio obligationis defuncti non immutatur *l. 2. §. ex his infr. de verb. oblig.* atqui actio de peculio quæ contra defunctum ex doli clausula moueri potuit eam condicionem ab initio habuit, vt aduersus heredem transire non posset, nisi de eo quod ex defuncti dolo ad heredem peruenisset, vt proximè diximus: ergo nec si heres ipse dolum admiserit, vltra tamẽ teneri debet actione illa de peculio, sed in eum potiùs danda est, separata & specialis actio de dolo, ne ex dolo suo lucretur, *l. ne ex dolo 12. supr. de dolo.*

DEC. Actio de peculio quæ in heredem datur ex dolo defuncti non excludit dolum heredis, quẽ nemo dixerit fauore aut priuilegio aliquo ne in solidum condemnari debeat, cùm ex suo dolo conueniatur qui impunitus manere nunquam debet *l. procurator 11. §. 1. infr. de dol. except. iunct. l. pen. in fin. ad SC. Trebell.* neque necessaria est noua actio de dolo vt dolus hic vindicetur, cùm vindicari possit per actionem de peculio, non quasi sit illa bonæ fidei [nec enim numeratur inter actiones bonę fidei in §. *actionum instit. de action.* quarum proprium, & singulare ius est, vt per eas dolus ipso iure vindicetur *l. sed etsi 21. infr. solut. matrim. l. huiusmodi 84. §. qui seruum de legat. 1.*] sed quia actio de peculio semper illam habet adiectionem, *etsi quid dolo malo domini captus fraudatusq; actor est l. in bonæ fidei 36. infr.* quibus verbis licèt dolus heredis non exprimatur, cùm actio contra dominum ipsum datur, exprimitur tamen quoties in heredem ipsum actio dictatur: nemo enim dubitat quin is qui ex alieno etiam dolo aliquatenus tenetur, multo magis teneri & condemnari debeat in solidum si ex dolo suo proprio conueniatur *l. de eo 18. infr. depositi.* neque iustam conquerendi causam habet heres si actione de peculio conueniatur ex proprio dolo, potiùs quàm separata actione de dolo, ex qua si condemnaretur etiam infamiæ notam incurreret, quæ per actionem de peculio licèt clausulam doli adnexam habeat, nunquam irrogatur. Quod tamen hîc dicitur heredem qui fecit dolo malo solidum præstare sic intellige, vt præstet solidum peculium, non autem solidum debitum: dolus enim peculio quidem imputatur *d. l. summa 21. supr.* sed non supra peculium.

32. VLPIANVS libro 2. Disputationum.

SI ex duobus, vel pluribus hæredibus eius, qui manumisso seruo, vel libero esse iusso, vel alienato, vel mortuo intra annum conueniri poterat, vnus fuerit conuentus: omnes hæredes liberabuntur: quamuis non in maiorem quantitatem eius peculij, quod penes se habet, qui conueniuntur, condemnetur. idque ita Iulianus scribit. Idémque est, & si in alterius rem fuerit versum[a]. Sed & si plures sint fructuarij [b] vel bonæ fidei possessores: vnus conuentus cæteros liberat: quamuis non maioris peculii, quàm penes se est, condemnari debeat. Sed (si) licèt hoc iure contingat. tamen æquitas dictat[c] iudicium in eos dari, qui occasione iuris liberãtur, vt magis eos perceptio, quàm intentio liberet. [d] nam qui cum seruo contrahit vniuersum peculium eius, quod vbicumque est, veluti patrimonium intuetur.

Ad l. Si ex duobus. 32.

RAT. DVB. Plures heredes illius qui annali actione de peculio conueniri potuit, non nisi pro hereditaria quisque portione defuncti personam repræsentant, ideóq; nec nisi pro portionibus illis hereditariis conueniri à creditoribus possunt, tãquam diuisis ipso iure per legem duodecim tabularum actionibus *l. vlt. & tot. tit. C. de heredit. act. l. 1. & 2. C. si vnus ex pluribus hered. debit. vel credit.* nec proinde possunt creditores peculiarij contra vnum ex pluribus illis heredibus agere in solidum: non enim socij sunt nec pro sociis habendi, vt eorum quisque in solidum conueniri & condemnari possit *l. quæsitum 30. §. 1. in fin. supr.* nec rursus videri potest creditor agendo contra vnum ex iis etiam in solidum, amittere actionem quam habuit aduersus heredes cæteros, siue pro hereditariis, siue pro peculiariis portionibus, cùm aduersus singulos in solidum non cõpetierit;

petierit: nemo autẽ exercẽdo actionẽ quę nõ cõpetit cõsumat eam quæ competit, vt diximus ad §. *is qui semel d. l. quæsitum ex l. cùm indebitum 57. in fin. supr. de condict. indeb. l. 1. §. vltim. quand. dies vsufr. legat. ced.* Non potest igitur defendi quod Iulianus scripsit, & Vlpianus ex iuris ratione verum esse admittit, si ex pluribus heredibus eius qui manumisso vel alienato vel mortuo seruo intra annum de peculio potuit conueniri vnus fuerit conuentus, scilicet in solidum, non pro hereditaria tantùm portione [sic enim hic locus necessariò intelligendus est] cæteros omnes liberari, quamuis ab eo qui conuentus fuit creditor solidum consecutus non sit, sed eam tantùm peculij partem quæ penes eum fuit, secundùm ea quæ de actione de peculio perpetua contra vnum ex pluribus heredibus danda scripsimus ad *d. l. quæsitum §. 1.*

DEC. Actio de peculio non datur contra heredes plures patrisfamilias vel domini pro hereditariis portionibus, vt cæteræ actiones hereditariæ, licet sit ipsa quoque hereditaria, sed pro partibus peculiariis, quæ apud singulos post factam hereditatis & peculij diuisionem inueniuntur *d. l. quæsitum §. 1.* ac proinde fieri potest, vt vnus ex pluribus heredibus teneatur, nunc pro hereditaria portione si diuisum sit inter eos pro partibus hereditariis peculium: nunc pro minore, aut pro nulla, si minùs aut nihil penitus ex eo peculio apud eum remanserit, nunc denique in solidum si totum peculium apud eum sit. Inde fit vt cùm creditor vnum ex heredibus solum & in solidum conuenit de peculio siue annua siue perpetua actione [nam quod hîc de annali tantùm actione Vlpianus loquitur, non sic debet accipi quasi aliud senserit in perpetua, sed quia de perpetua iam dixerat in *d. l. quæsitum §. 1.*] hoc ipso liberet cæteros, quia eum non alio colore conuenire intelligitur, quàm quasi haberem peculium solidum: in quo si errat, sibi imputet qui non fuerit curiosior ad inquirendum antequam ageret pro qua parte, aut an in solidum peculium esset apud eum in quem parabat solidi actionem, sed non potest ideo dicere se nihil egisse; aut actione ipso iure non competente. Quandoquidem aliquo casu poterat illa in solidum competere, scilicet si conuentus ille totum peculium habuisset, sed hic quidem iuris rigor & nimia asperitas est vt postea Vlpianus subijcit. Æquitas enim dictat, vt in alios coheredes quoque iudicium dari debeat qui non nisi per occasionem iuris liberati sunt, cùm tamen peculij partem penes se haberent, vt magis eos perceptio quàm sola creditoris intentio liberet; quemadmodum postea dicemus.

a *Idémque est etsi in alterius rem fuerit versum.* RAT. DVB. Ille ex pluribus heredibus in cuius rem versa est pecunia quæ seruo credita fuit viuo domino, tenetur propria & speciali actione de in rem verso, qua cæteri creditores teneri non possunt in quorũ rem nihil versum est, & quæ locum habere potest tum quoque cùm de peculio actio nulla superest *l. 1. §. 1. infr. de in rem vers.* Ergo etiamsi creditor egerit de peculio siue annua siue perpetua actione contra vnum ex pluribus defuncti domini heredibus & quidem in solidum, cùm tamen neque heres ille solidum peculium haberet, neque in eius rem quicquam versum esset, dicendum est non esse liberatum ne quidem ex rigore iuris alium coheredẽ in cuius rem versa fuit pecunia, quo minus si non actione de peculio, saltẽ de in rẽ verso cõueniatur.

DEC. Actio de in rem verso quantum ad eos pertinet qui de peculio conueniri possunt, continetur in actione de peculio, nec duæ sunt actiones sed vna tantùm, licet alias, atque alias pro casuum diuersitate habens præstationes, vt diximus ad *l. quæsitũ 30. §. 1. versic. idem est & seq. supr.* Atqui quoties nõ pertinet in rem versum est, quàm sit in peculio, sufficit actio de peculio, adeóq; commodior est actori quàm de in rem verso, quæ probationem exigit versæ in rem pecuniæ, quæ actio de peculio non requirit *§. præterea Instit. quod cum eo qui in alien. potest.* Ergo cũ per electionem vnius ex heredibus conuenti in solidum de peculio is quoque liberatus sit ab actione illa de peculio, in cuius rem versa fuit pecunia, consequens est vt ab actione etiam de in rem verso liberatus sit, perinde ac si creditor qui contra alium coheredem in solidum egit solidum peculium ab eo esset consecutus. Cùm autem dico *solidum peculium*, intelligo etiam solidum debitum, quia pono non minùs fuisse in peculio quàm in debito. Cæterùm si maior esset quantitas pecuniæ debitæ & in rem versæ quàm peculij: aliud certè probandum esset, dicendúmq; ad concurrentem quidem peculij quãtitatem liberatum esse coheredem ab actione quoque de in rem verso, sed de residuo tamen quod plus est in actione de in rẽ verso quã sit in peculio, liberatum non esse, & de in rem verso conueniri adhuc posse, quia ad residuum illud sicut actio de peculio extendi non potuit, ita nec electio malè facta illius ex heredibus qui in solidum conuentus est cum pro parte peculij dumtaxat conueneri debuisset.

b *Sed etsi plures sint fructuarij.* RAT. DVB. & DECID. eadem ferè est quæ ad sententiam præcedentem. Nam sicuti plures heredes illius qui actione de peculio siue annali siue perpetua tenebatur, possunt eadem actione conueniri non, tamen pro equis partibus aut hereditariis, sed pro peculiariis, id est, quatenus apud vnumquemque eorũ peculium est, ita & cùm plures sunt fructuarij, vel bonæ fidei possessores, conueniri possunt singuli, sed non pro ampliore quisque parte quàm quæ apud eum in peculio est, idémq; & in pluribus bonæ fidei possessoribus obtinet. Ex quo fieri videtur, vt nec vnus ex ijs possit eligi in solidum nisi qui solidum peculiũ apud se habeat, nec si electus sit ille qui solidum peculium non habuit, actio tamen contra alios competens consumatur, ne quidem ipso iure; tanquam quæ non competierit. Sed tamen contra visum est Iuliano, ratione illa, quod non eò minùs debeat electio nocere illi, qui cùm singulos fructuarios & bonæ fidei possessores conuenire posset, vnumquemque pro sua parte peculij, maluit vnum eligere & in solidum conuenire tanquam habentem totum peculium, quo casu solidum ab eo consequi potuisset, in quo siue iuris siue facti ignorantia errauerit, debet sibi imputare qui potuit & cõsulere peritiores *l. regula 9. §. pen. de iur. & fact pignor. l. in bonorum 10. de bonor. poss.* & facti veritatem diligentius inquirere *l. vir vxori 17. in fine principij infr. ad SC. Vellei.* aut quod utilius fuisset & expeditius, vnumquemque pro ea peculij parte, quæ apud eum esset conuenire. Denique sufficit actum esse in solidum cum vno, vt ex ipsa quoque agentis voluntate & intentione cæteri liberati intelligantur, cùm non potuerit separatim agi cum pluribus in solidum, maximè si ex parte agentis protestatio nulla interfuerit *arg. l. 1. §. 1. infr.*

quod legat. sed in his quoque scilicet fructuarijs & bonæ fidei possessoribus pluribus, quorum vnus conuentus sit in solidum apud quē tamen peculium solidum non fuerit,aliud ex æquitate probandum est, vt ex electione & intentione actoris sola non liberentur alij,sed tantùm perceptione.

c *Sed licèt hoc iure contingat tamen æquitas dictat.*

RAT. DVB. Nihil est æquius quàm suam cuiq. culpam nocere: cùm nec sentire quisquam videatur damnum quod ex culpa sua sentit *l. factum* 151. *l. quod quis* 203. *de regul. iur.* Ergo etiam ipsa æquitas dictat creditori, qui malè elegit eligēdo in solidum eum qui solidum peculium non habuit, malæ suæ electionis pœnam sentiat, id est, actionem quā aduersus alios habuit,amittat.vt & in *l. electio* 26.*sup. de noxal. act. l.* 1. §. *penul supr. de exercit. act. l. habebat quis* 13. *supr. de instit. act. l quod in herede* 9. §. 1. *de tribut. act.*

DEC. In omnibus quidem, sed maximè in iure æquitas spectanda est *l.in omnibus* 90.*de regul.iur.* Et ideo placuit in omnibus præcipuam esse iustitiæ & æquitatis magis quàm stricti iuris rationem *l.placuit* 2. *C. de iudic. l.* 2 § *item Varus in fin.infr.de aqua & aquæ pluu. arcend.* & si quando æquitas pugnet cum æquitate,quod perraro quidē sed tamē aliquando accidit. prævalere illam debere, quæ maior est *l si seruus* 61. §. *quod verò. infr. de furt.* Sicut è contrario cùm in aliqua speciè nihil constituì potest quod non aliquid iniqui habeat, id potiùs sequendum est,quod minimum habeat iniquitatis *l. quoties* 200. *de regul. iur.* Atqui aperte iniquum est in damno morari creditorem,nec solidum quod sibi debetur consequi, ob id solum quod malè elegerit, conueniendo in solidum eum, qui solidum peculium non habuit, in lucro autem manere illum ex pluribus heredibus aut fructuariis aut bonæ fidei possessoribus, qui licet non fuerit conuentus partem tamen peculij, apud se habeat cùm creditor contrahens cum seruo totum ipsius peculium vbicunque & vndecunque esset,intuitus sit,tanquam proprium ipsius serui patrimonium *l. hinc quæritur* 19. §. 1. *supr. l. peculium & ex eo* 39. *infr.* Sicut enim æs alienum cuiusque patrimonij,nō certi loci sed vniuersarum facultatum onus est. *l. si fideicommissum* 50.§. 1. *supr. de iudic.* Ita & onus peculij ad totum peculium pertinet,vbicumque & vndecunque sit *d. l.*19. §. 1.*supr. l.* 1. §. *si præcepto* vbi dicemus *infr. tit.prox.* Est igitur æquius dari iudicium de peculio in eos, qui partem aliquam peculij habent, vt ab iis creditor consequatur quod ab eo quem elegit consequi non potuit. In re namque obscura melius est fauere petitioni quàm aduentitio lucro *l. non debet* 41. §.1. *de regul. iur.*& ei qui certat de damno vitando, qualis est creditor quàm ei qui de lucro captando *l.vlt.* §. *sin verò creditores* C. *de iur. de lib.* qualis ille est qui cùm partem peculij possideat onus tamen peculij hoc est æris alieni quod eam peculij partem respicit subire recusat contra *l. secundum naturam* 11. *de regul. iur.* & id agit quantum potest,vt cum alienā iactura locupletetur aduersus æquitatem iuris naturalis *l. iure naturæ* 206. *eod. l. nam hoc naturæ* 14. *supr. de condict. indeb.* Nam nec error iuris, multò minus autem facti nocet cuiquam in dominis amittendæ rei suæ *l. iuris ignorantia* 7. *& seq.de iur. & fact. ignor.* Alia ratio est creditoris,qui cùm plures correos debendi haberet,contra singulos egit pro æquis partibus atque ita actionem suam diuisit: et si namque ab vno partem debiti consequi non possit, non ideo tamen ad alium redire potest,vt ab eo aliquid vltra partem suā exigat cùm sibi debeat imputare, cur partem suam diuiserit *l. si creditores* 8. C. *de pact.* cui nec derogauit Iustinianus cùm cōstituit in *l. vlt. C. de fideiuss.* vt vnius ex correis electione alius non liberetur. Alia rursum quæstio est, an ex pluribus actionibus competentibus vna electa perimat, aliàs de qua scripsimus ad *d. l.habebat & ad. 5. eligere* Est autem hic locus notandus. & in auxilium euocandus aduersus eos, qui cōtra prudentum nostrorum responsa non erubescunt æquitatem obiicere, quasi sint illi meliores æquitatis arbitri & magistri, quàm fuerint prudentes nostri, quibus nihil tam solemne & familiare est, quam vt si quando mera iuris ratio ab æquitate dissentiat,obseruent æquitatem,eámque iuris rigori anteponant nisi cùm alioqui fieret, vt contra iniquissima legis alicuius verba responderent, vt in specie *l. prospexit* 12.*infr. qui & à quib.manumiss.* Nam strictæ iuris rationi æquitatem anteponere potuerunt, sed legum autoritati non potuerunt *d. l.* 2. §. *item Varus de aqua & aquæ pluu. arcend. l.* 3. *de separat.* Nec minùs ridiculi sunt qui iuris rigori eam duntaxat æquitatem præferunt, quæ sit scripta. Quis enim æquitatem illam de qua in hoc §.agitur,scriptam ferat ante Vlpianum,aut potiùs ante Iulianum quinec eam prætermisit,vt constat ex *l. si creditor* 37. §.*si actum sit infr.* nec tamen dubitant illi anteponere illam rigori iuris:neque sanè vlla æquitas est, quæ ex scripto æstimanda sit, nec tum quidē cum scripta est,vt alibi sæpe docuimus.

d *Vt magis eos perceptio quàm intentio liberet.* Seruius est,neminem qui alterius debitor sit, liberari ob id solùm debere,quod creditor contra alium egerit, & fruſtrà intenderit alium dare oportere, suo enim quisque facto & solutione liberandus est aut aliquo actu qui æquipolleat, solutioni nō sola intentione actoris,vt in *l.*4.*supr.de his qui effud.vel dies.* Quanquā non est perpetua hæc regula. Plerunque enim sola electione ita liberatur debitor, vt postea conueniri nunquam possit, licèt actor suum non perceperit, nec nisi per occasionem iuris liberatus sit, vt ad locum illum adnotauimus.Illud sanè constat,non debere occasionem iuris ad cuiusquā trahi iniuriam: nam & doli exceptiones ob id comparatæ sunt, ne cui dolus suus per occasionem iuris ciuilis contra naturalem æquitatem prosit *l.* 2. §. 1. *infr. de doli mal. except.*

1 ¶ In hoc autem iudicio licèt restauretur præcedens: tamen & augmenti, & decessionis rationem haberi oportet. & ideo, siue hodie nihil sit in peculio, siue accesserit aliquid: præsens status peculij spectandus est. Quare circa venditorem quoque [a] emptorem, hoc nobis videtur verius, quod accessit peculio, posse nos ab emptore consequi: nec retrorsum, velut in vno iudicio, ad id tempus conuentionem reducere emptoris, quo venditor conuentus sit.

Ad §.

Ad §. 1. In hoc autem iudicio.

RAT.DVB In actione de peculio spectatur quid & quantum sit in peculio eo tempore quo res iudicatur *l. quæsitum* 30. *in princip. supr* Atquin is qui egit de peculio in solidum contra vnum ex plurib. heredibus aut fructuariis aut bonæ fidei possessoribus, nec solidum ab eo consequi potuit quod non totum haberet peculium si hodie contra alios agat partem aliquam habentes peculij, iam tamen obtinuit vt contra eum qui prior conuentus est res iudicaretur. Nec potest hoc nouum iudicium contra alios institutum persequi quin præcedens restauretur, quia inter eum qui prior conuentus est & alios qui nunc conueniuntur constituendum est quid & quantum in peculio habuerit ille qui condemnatus est,cùm alij non possint teneri nisi in id quod habuit ille minùs in peculio. Ergo licèt hodie quæratur de peculio, non tamen præsens status peculij spectandus est, sed ille qui fuit eo tempore, quo prior vel conuentus vel saltem condemnatus est, vt eadem causa omnium seruetur quæ esset si ab initio omnes simul pro sua quisque peculij parte conuenti fuissent.

DEC. Actio de peculio recipit accessionem & decessionem *l. vlt.infr.tit. prox.* sicut & peculium ipsum *l.peculiū nascitur* 40 *hoc tit* Quādiu ergo durat actio peculij, tandiu præsens peculij status attendi debet,quantum ad eos qui nunc conueniuntur, siue hodie nihil sit in peculio, siue aliquid accesserit, aut decesserit, vt plus minúsve in eo sit quàm fuerit eo tempore quo prior conuentus & condemnatus est. Nec in eo nulla fit iniuria ei qui posterior conuenitur etiamsi plus præstet,quàm præstaturus fuerat si prius conuentus fuisset, cùm non condemnetur vt soluat nisi ex eo quod hodiè habet in peculio, atque ita quod soluere cōmodè possit. Multo minus fit vlla etiam iniuria creditori si hac de causa minus cō ecutus sit, diminuto fortassis peculio, cùm boni consulere debeat qui hoc quantulumcunque est amplius consequitur ex Prætoris æquitate quàm ex summo iure consequi ob malam electionem suam debuisset. Sanè illius qui prior conuentus in solidum est & condemnatus pro ea parte peculij quam tum habuit, vix est vt minui vel augeri debeat condemnatio ob id solùm quòd eius peculium est postfacto auctum fuerit vel imminutum, cùm certam formam habuerit condemnatio quæ ex euentu posteriore immutari non potuit, vt de stipulatione scriptum est in *l. vero procuratori* 12. §. *penult.infr.de solut.*

a *Quare circa venditorem quoque.* RAT.DVB. & DECID. ad hunc versiculum eadem est quæ ad sententiam præcedentem : nam quemadmodum potest creditor peculiarius eligere quem velit ex pluribus defuncti patrisfamilias aut domini heredibus aut ex pluribus fructuariis vel bonæ fidei possessoribus. Ita tamen vti ne quisquam eorum in plus condemnari possit quàm quod in peculio habuit, vt dictum est in principio huius legis. Sic & habet electionem vendito seruo an cum venditore velit agere de peculio an cum emptore,nec tamen ab altero utro consequi ampliùs potest quam apud eum sit peculij *l. & ancillarii* 27. §.*si seruus iunct. l.si noxal.* 11. §. *idem scribit supr. l. si creditor* 37. §. *seruum infr. hoc tit. l.de peculio* 10. *supr. de tribut. act.* Et quemadmodum electo vno ex pluribus defuncti patrisfamilias vel domini heredibus aut vno ex pluribus fructuarijs vel bonæ fidei possessoribus, alij ipso iure liberantur, ex æquitate tamen tenentur in quantum habent hodie in peculio. Ita & electo venditore liberatus videtur emptor,& est ipso iure, ex æquitate tamen tenetur de residuo quod à venditore consequi creditor non potuit vt ex peculio quod habet, indemnem præstet creditorem. De illo tantùm dubitari potest an eam indemnitatem præstare debeat ex eo quoque peculio quod emptori accessit post venditoris condemnationem, an ex eo tantùm quod habuit eo tempore quo venditor condemnatus fuit. Respondet autem Vlpianus sibi verius videri, vt id quoque peculium quod emptori post condemnationem accessit creditor possit consequi,quia quod dicimus rei iudicandæ tempus spectandum esse cùm de peculij quantitate quæritur ex *dict. l. quæsitum* 30.*in princip.supr.* tunc obtinet cùm vnum idémque iudicium est, at hic duo sunt iudicia, & quamuis iudicium præcedens restauretur per posterius,id tamen ex necessitate fit & ex ordine vt sciri possit quid & quantum veniat in posterius iudicium, non etiam vt posterius, quod reuera diuersum est à priore,& separatā exigit condemnationem, ad id tempus reuocetur, & retrotrahatur, quo venditor conuentus fuit,aut eondemnatus.

2 ¶ Venditor serui,si cum peculio seruum vendiderit,& tradiderit peculium. ne intra annum quidem de peculio conuenietur. neque enim hoc pretium serui,peculium est,vt Neratius scripsit.

Ad §. vlt. Venditor.

RAT.DVB. Is qui seruum cum peculio vendidit certo precio, & precium illud accepit non tantùm serui,sed etiam peculij precium habere intelligitur: est enim precium rei venditæ, ponimus autem non modò seruum,sed etiam peculium ipsius venditum fuisse. Ergo perinde habendus est ac si peculium sibi retinuisset, quoniam qui precio fruitur rem ipsam habere videtur *l. quia qui precio* 39. *supr. de vsufr.* Ergo & de peculio conueniri potest, cùm ea actione teneatur venditor, si modò peculium serui retinuerit, & eum creditor intra annum elegerit.

DEC. Qui vendit seruum cum peculio vno eodémque pretio non duas res vendit vt tot possint dici venditiones quot sunt res, quomodo si plures fundi specialiter nominati vno instrumento emptionis interposito venditi essent,vt in *l.cùm plures* 72. *infr.de euict.iunct. l.quia dicitur* 32.*eod.*sed vnam dumtaxat rem vendit scilicet seruum eum accessione peculij.Peculium enim nihil nisi serui venditi accessio est, propter quam seruus tanto pluris venditur *l.si venditor* 38.*in princip. de act.empt.l.*1.*& 2.l.tunc inutile* 12. *infr. de pecul. legat. l.ex parte* 39.§.*duos filios supr. famil.erciscund.* Ergo nec precium ab emptore datum pro peculio datum videri potest, sed pro seruo peculium habente. Proinde non potest dici precium hoc esse peculij, quasi in locum peculij venditi subrogatum,sed precium serui. Peculium igitur nullum habet venditor qui seruum cum

peculio vendidit licèt serui precium habeat. Nam sicuti seruus in sui ipsius peculio esse non potest *l. depositi* 38. §. *Stichus infr. hoc tit. l. Stichus* 16. *in fin. de pecul. legat.* ita neque precium serui: cõsequens igitur est vt venditor hic post venditionem à se ita factam de peculio conueniri à creditoribus peculiariis nullomodo possit, id est, nequidem intra annum quomodo conueniri posset si post venditionem haberet adhuc peculiũ aut quid aliud quod esset vice peculij. Omnis enim actio de peculio nec minus annalis, quã perpetua, necessario supponit peculium, vt sæpius diximus. Ergo quod tot locis scriptum est creditorem serui venditi electionem habere an velit agere cum venditore, an emptore *l. si noxali* 11. §. *idem scribit l. & ancillarum* 27. §. *si seruus l. prox.* §. 1. *supr. l. si creditor* 37. §. *seruũ infr. hoc tit. l. de peculio* 10. *supr. de tribut. act.* ita intelligendũ est si peculium aliquod apud venditorem remanserit, vt vel ex hoc maximè loco apparet. Iunge *l. seq.*

33. IAVOLENVS libro 12. ex Cassio.

SEd si quis seruum ita vendidit, vt pretium pro peculio acciperet: penes eum videtur esse peculium, ad quem pretium peculij peruenit.

34. POMPONIVS libro 11. ex variis lectionibus.

NOn penes quem res peculiaris sit.

Ad l. Sed si quis seruum 33. & seq.

Sicuti pendet hæc lex à §. *vlt. legis præcedentis*, vt intelligamus quantum interesse an venditor serui cum peculio precium peculij acceperit an serui, vt priore casu possit venditor intra annum conueniri de peculio: posteriore vero non possit, ita coniungenda est cum *l. seq.* vtraque enim lex vnico sensu continetur, cùm quis seruũ ita vendidit, vt precium pro peculio acciperet, puta si seperatim & seperatis preciis & seruum & prætereà peculium vendiderit emptorique res peculiares tradiderit (hoc enim ponendum necessariò est, vt dominium peculj in emptorem transferatur §. *per traditionem & §. venditæ Instit. de rer. diuis*) videri esse peculium penes eum qui precium habuit, id est penes venditorem, non etiam penes emptorem licet res peculiares apud eum sint, vt concludamus solum igitur venditorem hoc casu de peculio conueniri posse, non emptorem.

RAT. DVB. Non videtur fieri posse vt res ipsæ peculiares non magis sint peculij quàm earum precium quod ad venditorem peruenit. Sunt enim reuera peculiares, cùm eædem manserint, quæ anteà fuerunt: precium autem quod pro ijs datum est, non nisi fictitiæ & tacitæ cuiusdam subrogationis ac repræsentationis iure, peculium esse intelligitur, *l. quia qui precio 39. supr. de vsufr.* Non potest autem imagine ac fictione vlla, naturæ veritas adumbrari inquit Papinianus in *l. filio 23. infr. de liber. & posthum.* Ergo meliùs & verius est dicere, peculium esse penes emptorem, penes quem sunt res ipsæ peculiares quàm penes venditorem qui nihil nisi precium peculij habet. Etsi enim ex vulgari nostrorum brocardico subrogatum sapit naturam eius in cuius locum subrogatum est *l. si quis eum* 10. §. *qui iniuriarum supr. si quis cauff. leg. sed quod inde* 71. *de legat.* 2. Nemo tamen vnquam dicit subrogatum esse illud ipsum in cuius locum subrogatum est, aut precium quod loco rei est esse rem ipsam: nec enim quicquam potest esse vice & loco sui ipsius, nec dubitatur quin aliud sit res ipsa, aliud verò rei precium *leg si alij* 42. §. 1. *supr. de vsufr. §. si res alienæ Instit. de legat.*

DEC. Non potest fieri vt vnum idémque peculium sit penes duos in solidum, vt nec aliud quicquam siue dominium respicias *l. 5. si duobus supr. commod. siue possessionem l. 3. §. ex contrario de acquir. possess. l. duo in solidum 19. de precar.* Necesse igitur est vt vel totum peculium sit penes venditorem solum, aut penes solum emptorem in solidum, aut penes vtrumque pro parte. Atqui cùm venditor peculium totum certo precio vendidit, & traditis rebus omnibus peculiaribus accepit pretium fieri nequit vt non sit totum peculium & solidum vel penes venditorem solum, vel penes solum emptorem, non etiam pro parte penes hunc & pro parte penes illum non est autem solidum penes emptorem, quia cùm precium ei absit quod dedit, non videtur ex illa peculij emptione valde factus locupletior quod fortasse carius & iniusto precio emerit, longéque iustius est peculium quod ante venditionem penes venditorem fuit, etiam post venditionem apud eum manere, tametsi res omnes peculiares à se abdicauerit, cùm earum nomine sibi pretium retinuerit, & peculium sit ex genere & numero vniuersalium quæ non modò accessionem & decessionem recipiunt, vt diximus, sed etiam facilem vnius in locum alterius subrogationem *l. vtrum autem* 23. vbi diximus *supr. de hered. petit.* Quis enim dixerit abesse peculium, ei qui peculium vendidit & pro peculiaribus rebus habet earum precium? Nulla igitur ratio est, vt quasi peculium habere desierit de peculio quoque teneri desinat, & onus peculij transferatur in emptorem qui res peculiares habere quidem cœpit, sed ex causa onerosa, quæ vltra onerati eum certè non patitur.

35. IAVOLENVS libro 12. ex Cassio.

AT cum hæres iussus est peculium dare, accepta certa summa: non videtur penes hæredem esse peculium.

Ad l.

Ad l. At cùm heres 35.

RAT. DVB. Cùm heres peculium accepta certa summa legatario dare iussus est, quamuis summa illa condicionis implendæ causa ei data esse videatur, quia tamen figura condicionis expressa non est perinde videtur penes heredem esse iure hereditario ac si heres eo veluti precio peculiũ legatario vendere iussus esset, & legatarius eam summam pro precio inferre *l. in ratione* 30. §. *tametsi iunct. §. vendere & seqq. infr. ad leg. Falcid.* vbi Mæcianus hanc ob causam scribit eam summam in legatorum quoque Falcidiam imputari debere, in quam tamẽ non solent imputari ea quæ condicionis implendæ causa capiuntur *l. id autem* 76. *l. in quartam* 91. *eod. tit.* Ergo quemadmodum cùm quis peculium certo precio vendidit & tradidit accepto precio peculium adhuc penes eum esse intelligitur, vt dictum est in legib. præcedentibus, ita & cùm heres accepta certa summa peculium dare iussus est, nihilominus peculium apud eum esse intelligendum est, vt proinde de peculio conueniri debeat ipse non legatarius: tanto magis quod etiam cùm peculium alicui simpliciter legatum est, nec aliquid heres pro peculio retinuit, adhuc tamẽ placet heredem conueniri debere de peculio non legatarium, non tam quatenus heredem qui omnibus creditoribus hereditariis satisfacere debeat, quàm quia peculiũ adhuc ipse habere videatur, cùm tradendo id legatario se liberauerit ab actione ex testamẽto qua ei tenebatur, vt subtiliter Vlpianus ex Cæcilio disputat in *l. 1. §. item heres infr. tit. prox.* quem sequitur Marcianus in *l. si seruo* 18. *de pecul. legat.* quamuis Iulianus contra senserit in *l. 1. §. per contrarium de dor. releg.* vt diximus ad *l. si quis seruũ* 29. *supr.* cuius opinionẽ fortasse Iauolenus in hac lege secutus est. & ita sanè omnino dicendum est: nõ enim ratio illa Cæcilij & Vlpiani eo minus locum habet in herede qui certa summa accepta peculium legatario dare iussu est, imò tanto magis vt peculium adhuc penes se habere videatur, quia id tradendo liberauerit se ab obligatione præstandi ex testamento legati. Perinde namque liberatur cùm accepta summa peculiũ dare iussus est atque cum nulla accepta. Nec summæ perceptio quicquã hîc addere potest, nisi vt tanto facilius credi possit peculium esse nihilominus penes heredẽ quasi summam illam pro peculij precio, vt diximus, & iure hereditario acceperit maximè si dantis persona demõstrata non fuerit secundum Papiniani distinctionem in *l. acceptis* 93. *ad leg. Falcid. & in l. deducta* 58. §. *accepto ad SC. Trebell.* cùm verò ea quoque Marciani sententia & distinctio quæ ponitur in *d.* §. tametsi Iuliano quoque placuerit, vt ibidem Marcianus refert, dicendum est Iauolenum in hac lege Iuliani quidem sententiam probasse, sed non æquè Iulianum hanc Iauoleni opinionem probaturum fuisse, nisi eo saltem casu quo expressa conditionis figura heres à legatario eam summam conditionis implendæ gratia datam accipere iussus esset, ac demonstrata præterea dantis persona, vt Iulianus, si non cum Iauoleno, attamen cum Papiniano consentiat. Iunge quæ dicemus ad *d.* §. *item heres.*

36. VLPIANVS libro 2. Disputationum.

IN bonæ fidei contractibus quæstionis est, an de peculio an in solidum, pater, vel dominus tenerentur. vt est in actione de dote agitatum, si filio dos data sit, an pater dumtaxat de peculio conueniretur? ego autem arbitror, non solùm de peculio, sed & si quid præterea dolo malo patris capta fraudatáque est mulier, competere actionem. nam si habeat res, nec restituere sit paratus [a]: æquum est eum, quanti ea res est, condemnari. nam quod in seruo, cui res pignori data est, expressum est: hoc & in cæteris bonæ fidei iudiciis accipiendum esse, Pomponius scripsit. namque si seruo res pignori data sit: non solùm de peculio, & in rem verso competit actio: verùm hanc quoque habet adiectionem, *Et si quid dolo malo domini captus fraudatúsque actor est.* videtur autem dolo facere dominus, qui, cùm haberet restituendi facultatem, non vult restituere.

Ad l. In bonæ fidei 36.

RAT. DVB. Pleniores fiunt præstationes & vberiores ex bonæ fidei contractibus quàm ex strictis, cùm ex ijs agitur iudicio bonæ fidei non stricto §. *in bonæ fidei & seq. instit. de action.* sed cùm ex bonæ fidei contractu agitur de peculio contra patrẽ vel dominum, quia nec alia contra eos actio competit *l. 3. §. si filiofamilias supr. commod. l. depositi 1. supr. hoc tit. l. 1. §. filiumfamilias 4. de pos.* eadem actio de peculio est quæ contra eos daretur si ex stipulatione cõuenirentur, omniq; casu actio de peculio sit icta est, videturq; absurdum quærere an actione de peculio in solidum an de peculio tantùm pater vel dominus teneatur, cùm non ẽ ipsũ actionis ostendat de peculio vltra id quod in peculio est agi non posse. Ergo etiamsi filiofamilias dos data sit, dummodò non iussu patris dicendum est eum patre agi quidem nihilominus posse, quod videatur dos ad eum peruenisse penes quẽ est peculiũ, sed sufficere vt in id damnetur quod in peculio est, aut si quid in rem patris præterea versum sit, vt idem Vlpianus noster scribit in *l. si cùm dotem 22. §. transgrediamur infr. solut. matrim.* Nec quærendum esse an dolo malo patris aliquid in ea dote factum sit, quoniam in actione de peculio is demum dolus à prætore imputatur peculio per quem factum est quominus sit in peculio, *l. summa cum ratione 21. supr. hoc tit.* At longe aliud est dolum admissum esse in ipsa quãtitate peculij vt minùs esset in peculio: aliud verò in dote aut alia re quæ per actionẽ de peculio petatur. Prior dolus vindicari potest per actionem

de peculio, quia & quod dolo malo patris vel domini factū est, quominus esset in peculio, perinde haberi debet acsi esset. At posterior non item, quia actionum bonæfidei singulare ius est vt earum potestate dolus vindicetur, nec minùs actiones doli quàm exceptiones ipso iure bonæ fidei iudiciis insint, propter illa verba *ex bona fide*, quæ in iudiciorum bonæ fidei formula semper addebantur *l. sed si ideò 21. fol. matrim. l. huiusmodi 84. §. qui seruum de legat. 1.* adeóque quod magis est, ipsæ etiam condictiones *l. vlt. in princ. & §. 1.* vbi dixi *sup. de condict. ob turp. vel iniust. caus.* In strictis iudiciis qualis est actio de peculio aliud est tum quoque cùm ex bonæ fidei contractu venit, quia non tam ex quo contractu agatur inspiciendum est quàm qua actione. Etsi non nego extra casum hunc actionis de peculio perraro posse contingere vt ex bonæ fidei contractu detur actio quæ sit stricti iuris, si eum quoque casum excipias quo ex bonæ fidei contractu aliquo nascatur condictio vt in *d. l. vl. de condict. ob turp. caus.* cùm omnes condictiones sint stricti iuris.

Dec. Bonam fidem quæ non tam stricto iuri quã dolo opponitur in omnibus contractibus etiam qui sunt stricti iuris considerari æquum est, inquit, *l. bonam fidem 4. C. de obligat. & action.* Sed tamen maximè in bonæ fidei contractibus, in quib. illa etiam bona fides quæ nihil nisi æquitatem significat, exuberare potissimùm debet. *l. bona fides 31. infr. depos. l. bona fides 50. & l. ex empto 11. §. vlt. infr. de action. empt.* Quid enim tam contrarium est æquitati & bonæ fidei quã dolus? Ergo cùm ex contractu bonæ fidei actio de peculio venit, licèt ea sit stricti iuris, dolum tamen per eam vindicari æquum est, nec tantùm filij aut serui, sed etiam patris & domini, licèt cum iis contractum non sit *d. l. 1. §. filiumfamilias 42. infr. depos.* Non quidem æquitate & potestate iudicij, quæ in hanc rem nulla esse potest, nec in aliud quidpiam nisi pro fructibus post litem contestatam perceptis ex ea re quæ aliquando fuerit actoris *l. videamus 38. §. si actionem inf. de vsur.* Sed vi & potestate clausulæ quę in actione illa siue generali de peculio siue specialiore de in rem verso adiici debet, *& si quid dolo malo patris dominive captus fraudatúsque actor est*, vt actio quoque de dolo quæ alioqui seperatim & proprio iudicio instituenda esset, actioni strictæ insit, quomodo in eiusmodi actionum formulis inseritur etiam clausula exceptionis doli, quæ alioqui non inesset *§. sed & in stricti iuris iudiciis Instit. de action. l. 2. §. circa, & pass. de doli mali except.* vt & in iudiciis arbitrariis *l. sumptus 48. de rei vindicat. leg. Papinianus 14. supr. de Public. in rem act.* Idque est quod Vlpianus hîc scribit *non solum de peculio & de in rem verso actio competit, verùm hanc quoque habet adiectionem*, vt intelligamus non noua & alia actione quàm ex contractu bonæ fidei de peculio vel de in rem verso hoc fieri, sed eadem ipsa actione habente tamen adiectionem supradictam, quæ in actione de peculio vel de in rem verso ex contractu stricti iuris competente non apponeretur. Alioqui nulla esset inter contractus bonæ fidei & stricti iuris differentia, quod tamen hæc lex negat. Est enim hęc actio quodammodo mixta ex actione bonæ fidei & stricta: ideóque mixtam quandam naturam habet, quam non habet actio de peculio vel de in rem verso, quæ nascitur ex contractu stricto. Tota enim stricta est. Iunge *d. l. 1. §. filiumfamilias 42. infr. depositi. l. & ideò 7. §. idem ait infr. de in rem vers.* & quæ ibi dicemus.

a *Nam si habeat res, nec restituere sit paratus.* Rat. dvb. Resin dotem datæ filio, & quas pater penes se habet, peculiares non sunt, cùm sint dotales. Ergo vel actione de peculio repeti non possunt tanquam nihil habentes commune cum peculio, sed potiùs iudicio de dote, vel si patrem eo quoque nomine teneri æquum est, quod res dotales non restituat, quarum restituendarum habet facultatem quasi hoc ipso faciat dolo malo, vt scriptum est in fine legis. Cur condemnatur duntaxat quanti ea res est, non etiam quanti mulier in litem iurauerit, ne alioqui iusto precio cogatur illa res suas vendere *l. si filiofamilias 25. §. maritum infr. solut. matr.*

Dec. Iudicium de dote aut quod idem est, rei vxoriæ, quod bonæ fidei est, & in quo propter eam causam iurari potest in litem, quoties competit iure dominij ex regula *l. in actionibus 5. supr. de in lit. iur.* non potest locum habere nisi contra maritum aut mariti heredem *l. dotis actione 9. C. solut. matrim. & pass. ill. tit. infr.* Atqui pater neque maritus neque mariti heres est. Non potest igitur conueniri iudicio de dote: sed tantùm de peculio vel de in rem verso, si quid in rem ipsius præterea versum sit *d. l. si cùm dotem 22. §. transgrediamur infr. eod. ill. tit.* Atqui actiones istæ de peculio & de in rem verso sunt stricti iuris, in quibus proinde nunquam iurari in litem potest extra casum *d. l. in actionibus §. planè l. aliàs 6. de in lit. iur.* Sufficit ergo vt condemnetur pater *quanti ea res est*, id est, quanti actoris interest. Quæ & actionis de dolo natura & condemnatio est *l. arbitrio 18. in princip. & §. 1.* iunctis iis quæ ad eum locum aduersus Tribonianum scripsimus *supr. de dolo.* Et quidem propter adiectam à Prætore in actione de peculio doli clausulam: quia dolo facere videtur pater vel dominus, qui cùm habeat facultatem restituendi, non vult tamen restituere. Multò magis si dolo fecerit quominus possit restituere, *d. §. maritum & l. qui restituere 68. supr. de rei vindic. l. 1. §. vlt. infr. depos.* Est autem hoc ius primum in contractu pignoris inductum, vt re pignori data seruo, non solùm de peculio & de in rem verso dominus teneatur, verùm hanc quoque adiectionem habeat actio de peculio, *& si quid dolo malo domini captus fraudatúsq; actor est.* Sed quod in hoc cõtractu qui bonæ fidei est constitutum fuit, ad alios quoq; bonæ fidei contractus debet porrigi in quibus nec alia siue dubitandi siue decidendi ratio est. Etsi verò ex contractu pignoris nascitur actio pignoratitia, quæ bonæ fidei est. Attamen contra patrem vel dominum ex contractu filiifamilias vel serui, non simplex actio pignoratitia competit, sed cum adiectione illa *de peculio* vel *de in rem verso*, quæ strictam facit actionem, quam alioquin bonæ fidei esse non ambigeretur. Idémque in actione depositi aut commodati de peculio & aliis actionibus bonæ fidei, quæ contra patrem vel dominum nonnisi de peculio dantur, iuris est, *l. 3. §. si filiofamilias supr. commod. d. l. 1. §. filiumfamilias infr. depos.*

37. Iulianvs libro 12. Digestorum.

Si creditor filij tui hæredem te instituerit, & tu hæreditatem eius vendideris: illa parte stipulationis, *Quanta pecunia ex hereditate ad te peruenerit*, teneberis de peculio.

1 ¶ Si

Ad l. Si creditor 37.

Rat. dvb. Cùm dominus serui à creditore peculiari institutus hereditatem ipsius adiit, certum est aditione cõfusam esse obligationem, qua pater creditori tenebatur, & ea confusione extinctam quoq; actionem de peculio, cùm iura creditoris & debitoris in eandem personam confluxerint, nec sui ipsius debitor quisquam aut creditor dici possit *l. Stichum aut Pamphilum 95. §. aditio infr. de solut. l. heres à debitore 21. l. debitori 50. desideius. l. debitori 7. C. depact.* etsi autem idem heres institutus eam hereditatem alij postea vendiderit, non idcirco tamen conueniri magis dominus potest, non solùm quia semel extincta obligatio nunquam reuiuiscit *l. qui res 98. §. aream de solut.* sed etiam quia eadem confusionis retinendæ ratio semper durat, cùm heres qui hereditatem vendidit non eo minùs heres remaneat, ideoque & creditoribus hereditariis perinde atque antea teneatur *l. 2. C. de hered. vel act. vendit.* quisquis enim semel heres fuit, semper heres perseuerat *l. Iait Prætor 7. §. sed quod Papinianus supr. de minor. l. ei qui soluendo 88. de hered. inst. l. ex facto 43. §. vlt. de vulg. & pupill. substit.* extra casum illum *d. §. vlt.* si heres post aditionem in seruitutem reductus sit, aut si testamentum per inofficiosi querelã rescissum sit *l. in substitutione 31. eo. ill. tit. de vulg. & pupi. substit. l. circa 19. de inoff. testam.* atque emptor hereditatis non plus iuris in hereditate, aut ex causa hereditatis habere potest quàm habuerit venditor ipse vẽditionis tempore, cùm per emptionem hereditatis nihil aliud sibi acquirat, quàm vt loco heredis esse videatur *l. 2. in pri. & §. cum quis infr. de hered. vel act. vẽd.* ergo non magis permittendum est emptori, vt ob id quod ex contractu serui dominus creditoi debuit, agat contra venditorem, quàm vt venditor agat cõtra seipsum. Dec. In venditione hereditatis solet interponi ex parte emptoris stipulatio illa *quanta pecunia ex hereditate ad te peruenerit*, quæ ideò dicebatur stipulatio emptæ & venditæ hereditatis, ex qua stipulatione tenetur venditor, vt quicquid ad se peruenerit ex hereditate restituat emptori: peruenisse autem intelligitur id omne per quod in effectu per hereditatem factus ille sit opulentior *d. l. 2. §. peruenisse & pass. eãdem lege*, atqui non potest negari quin dominus serui idemq; debitor creditoris peculiarij factus sit locupletior ex creditoris sui hereditate, cùm ea ratione liberatus sit ab actione de peculio, qua tenebatur defuncto, & quolibet alio herede existẽte, manssisset obligatus. Fit enim locupletior quisquis à creditore liberatur *l. si pupilli 66. in fin. de solut.* ergo ex supradicta stipulatione cogendus est præstare emptori, quãtum actione de peculio aut de in rem verso præstitisset, alij cuilibet creditoris sui heredi, non obstante confusione, quæ per hereditatis aditionem facta est, quasi non tam in sui quàm in alterius cuiuslibet heredis locum emptorem subs̃tituerit *d. §. cùm quis*, nec necesse est vt actio de peculio, vel de in rem verso, quę per confusionem intercidit, per venditionem resuscitetur: & ita intelligi debet quod hîc Iulianus scribit *teneberis de peculio*, non vt venditor conueniatur ab emptore actione de peculio, sed vt ex supradicta stipulatione teneatur præstare quicquid de peculio filij seruive, aut in rem versum inueniatur, vt scriptum est in *d. l. 2. §. illud quæsitum est de hered. vel act. vendit.* at præterea nihil, id est, non solidum quod seruus filiúsve familias debuit, quia nec de solido conueniri pater aut dominus potuisset, sed de peculio duntaxat.

1 ¶ Si seruo tuo permiseris vicarium emere aureis octo, ille decem emerit, & tibi scripserit se octo emisse, túq; ei permiseris eos octo ex tua pecunia soluere, & is decem soluerit: hoc nomine duos aureos tãtùm vindicabis: sed hi venditori præstabuntur duntaxat de peculio serui.

Ad l. Sed si seruo tuo.

Rat. Dvb. Sicuti causa emptionis indiuidua est *l. cùm ex causa 139. de verbor. oblig.* quia neque emptor fuerat partem empturus, neque venditor partem venditurus *l. tutor vrgentibus 47. §. 1. supr. de minor. l. si quis aliam 46. infr. de solut.* ita & obligatio precij, quoniam precium omne in pecunia numerata consistere necesse est *§. precium institut. de empt. & vendition.* aut in qua alia re quæ sit vice pecuniæ numeratæ, vt in *l. 1. C. de rer. permut.* quamquam contractus ille non tam emptionis contractus est, quàm emptioni similis, nisi precium fuerit certum & taxatum, precium autem quod in pecunia siue numerata, siue numeranda consistit, non potest nisi indiuiduum esse, cũ numerus omnis vltima eáque indiuidua vnitate concludatur, ex eáque formam, & denominationem suam accipiat: ergo si seruo tuo permiseris vicarium emere aureis octo, ille verò decem emerit, & tibi scripserit se octo emisse, túque ei permiseris eos octo aureos ex pecunia tua soluere, & is decem soluerit, dicendum est totam illam venditionem, & pro toto precio factam ex voluntate tua fuisse, vel non fuisse, si ex tua voluntate, nullã ergo te vindicationẽ habere duorũ aureorũ quos seruus citra permissionẽ tuã soluit, si nõ ex tua volũtate posse te igitur nõ tãtũ duos illos aureos, sed cum illis etiam octo alios vindicare. Denique cùm sit vnicum precium vnius venditionis, non potest diuerso iure censeri, vt pars vna vindicari possit, alia non possit *arg. l. eum qui ædes 23. infr. de vsucap.* Præsertim cùm dominium vicarij à seruo empti, non pro parte, sed in solidum acquisitum sit domino, cui nec pro parte acquiri potuit, pecuniæ autem quæ pro precio datur, dominium in venditorem ab emptore transferri debeat *l. ex empto 11. §. 1. de action. empt.* & quidem in solidum *l. Iulianus 13. §. offerri eod. l. quod vendidi 19. infr. de contr. empt.*

Dec. Non habet seruus potestatem alienandi res domini, ne quidem peculiares, nisi liberam habeat peculij administrationem *l. si conuenerit 18. §. vlt. sup. de pig. act.* Cęterarũ verò rerũ nullo modo nisi quatenus facit ex voluntate domini, nec si liberam peculij administrationem habeat, idque ex generali iuris regula, quæ non patitur id quod nostrum est sine facto nostro in alium transferri *l. id quod nostrum 11. de regul. reg.* Itémq; ex speciali illa quę meliorẽ quidẽ condicionẽ nostram per seruos aut filiosfam. nos

stros fieri posse vult, at nō etiam deteriorem *l. melior 133. eod.* ergo si dominus permiserit seruo, vt vicarium sibi emeret, emptúmque solueret ex pecunia domini ad octo vsque aureos duntaxat, ille verò non solùm ignorante, sed etiam inuito domino decem solverit, non potest fieri, vt duorum illorum aureorum quos vltra octo soluit dominium transtulerit in venditorem, cùm nemo plus iuris in alium transferre possit quàm ipse habeat *l. nemo plus iuris 54. eod.* neque verò debuit seruus siue in emendo seruo, siue in soluendo precio, id precium egredi quod mandato & permissione domini continebatur *l. ita vt omnes 36. §. 1. iuncti. l. diligenter 5. infr. mandat.* cùm igitur dominium illorum duorum aureorum manserit penes dominū dubitari non potest quin habeat eorum vindicationem quos potest suos dicere *l. in rem 23. supr. de rei vindic. l. Quintus 27. §. argento infr. de aur. & argent. legat.* At quantum ad alios octo aureos pertinet qui volentè & expressim permittente domino ex eius pecunia soluti sunt, quia dominium eorum translatum est in venditorem, vindicatio eorum competere nulla potest, sed neque condictio, cùm soluti fuerint ex iusta causa, nec venditorem & re & precio carere æquum sit *d. l. ex empto 11. §. qui autem l. bonæ fides 50. de action. empt.* præsertim venditore non conquerente quod à seruo deceptus fuerit, si pro eo quod ad integri precij solutionem deest, malit esse contentus actione de peculio, quàm ipsi competere dubitandum non est, quia & seruus ipse, si conueniri posset vtique ex ea causa insolidum teneretur: ita ergo fiet, vt si nihil, aut miùs sit in peculio, moretur venditor in damno, cùm pro decem aureis quibus seruum vendidit, non nisi octo sit habiturus, quod apertè iniquum sanè fuerit, ideóque hoc casu ratio facit, & æquitas dictat, vt dominus si duos illos aureos vindicet, nec vicariū quem penes se habet restituat, doli mali exceptione repellendus sit, si modò venditor sit paratus recepto vicario, illos octo aureos, quos ex pecunia serui accepit, ei reddere, vt ita in pristinum statum reponantur, & sine cuiusquam iniuria ab emptione discedatur, vt in *l. ab emptione 58. supr. de pact. l. si dotalis 58. infrà solut. matr. l. ex his 8. in fin. quæ in fraud. credit.* & hoc videtur mihi ad Iuliani sententiam addendum esse, si ponas nolle venditorem stare venditioni, quin ei plenissimè satisfiat de precio, viuente adhuc apud seruum aut dominum vicario, qui reddi adhuc possit: quamuis non ignorem dici posse imputandum esse ei qui cum seruo contraxit, cur cum eo contraxerit quem sciebat nō posse obligari ciuiliter, neque ex eius contractu aliam habere actionem quàm de peculio: cæterum ponendum est hunc vicarium non nisi octo aureis dignū fuisse, alioqui essent duo reliqui aurei versi in rem domini qui proinde eorum nomine non tantùm de peculio, sed etiam de in rem verso conueniri posset, multoque magis repelli exceptione doli, si duos illos aureos vindicaret.

2 ¶ Seruum communem, quem cum Titio, aut cum Sempronio habebam, Titio vendidi, antequàm eius nomine ageretur mecum de peculio, quæsitum est: si de peculio cum Titio, aut cum Sempronio ageretur: an eius peculii, quod apud me esset, ratio haberi deberet. dixi, si cum Sempronio ageretur, numquam rationem eius peculij, quod apud me esset, haberi debere: quia is nullam aduersus me actionem haberet, per quam id, quod præstitisset, consequi posset. Sed & si cum Titio post annum, quàm vendidissem, ageretur: similiter non esse computandum peculium, quod apud me est: quia iam mecum agi de peculio non posset. Sin autem intra annum ageretur, tunc quoque habendam huius peculij rationem: postquàm placuit, alienato homine, permittendum creditori, & cum venditore, & cum emptore agere.

Ad §. 2. Seruum.

RAT. DVB. Actio de peculio communis serui nomine insolidum competit contra vnumquemq; ex dominis, ne in plures aduersarios distringatur creditor, qui cum vno seruo contraxerit *l. & ancillarum 27. §. vlt. supr.* videtur enim creditor vniuersum serui peculium vbicunque esset intuitus esse tanquā proprium ipsius patrimonium *l. hinc quæritur 19. §. 1. l. si ex duobus 32. in fine principij supr.* ergo si seruum communem quem cum Titio & Sempronio habebam [sic enim legendum esse puto & pro *aut*] Titio vendiderim antequam eius nomine ageretur mecum de peculio, & quæratur an agente creditore de peculio contra Titium aut Sempronium eius quoque peculij ratio haberi debeat quod apud me est, non debet adhiberi distinctio, an cum Titio agatur, an cum Sempronio, sed tantummodò, an intra annum an post annum, vt si intra annum mei quoque peculij rationem haberi oporteat, non etiam si post annum.

DEC. Plures quidem domini conueniri de peculio in solidum possunt, & quidem ita vt vno insolidū conuento etiam peculij quod apud alios est ratio habenda sit, sed ita tamen vt quod vnus ex iis pro aliis præstiterit, possit ab iis repetere iudicio societatis aut communi diuidundo *d. l. & ancillarum §. vlt.* proinde si qua ratio sit propter quam is qui conuenitur, nullam à sociis repetitionem habere possit, non est æquum vt in eo condemnando, eius quoque peculij quod apud alios sit ratio aliqua habeatur, ne dāno afficiatur is qui in solidum conuentus est si ex aliorum quoque persona præstare aliquid cogeretur, at qui postquàm Titio seruum vendidi si Sempronius de peculio conueniatur in solidum, & pro eo quoq; peculio quod apud me est, nullam contra me siue pro socio siue communi diuidundo actionem habere posset, cum quo seruus ei communis ampliùs nō esset, sed cum solo Titio: non enim danturi illę actiones nisi inter socios & condiuisores: ergo in actione illa de peculio, eius tantùm peculij ratio habenda erit quod apud Titium & Sempronium inueniatur, non etiam quod apud me qui partem in eo seruo habere

bere desij: quamuis enim creditoris indemnitati cōsulendum sit quantum fieri potest, ne in plures aduersarios distringatur qui cum vno contraxerit, vt diximus, id tamen ita temperandum est vt in damno non maneat is qui pro aliis conuenitur *l. quare 28. supr.* at si cum Titio agatur de peculio, subdistinguēdum necessariò est an intra annū agatur, an post annum: hoc enim posteriore casu nec mei peculij ratio haberi debet, quia iam mecum agi de peculio non potest, neque à Titio cui vendidi, neque à creditore, cùm actio de peculio, quæ contra venditorem datur ex edicto sit annalis, nec rursus posset Titius contra me vllam habere repetitionem cùm non magis socius aut condiuisor meus sit quàm Sempronius, sed si intra annum agatur cum Titio de peculio aliud probandum est, quia potest hoc casu Titius habere contra me repetitionē eadem proposita actione de peculio, postquàm placuit alienato seruo permittendum esse creditori, & cum venditore agere & cum emptore *d. l. si ex duobus 32. §. pen. & l. si noxali 11. §. penu. supr.* dum ne eodem tempore, & diuisa actione *l. quoties 47. §. si creditor inf.* si [Proculianos sequi malumus quàm Sabinianos qui contra putarunt *l. & ancillarum 27. §. illud quoque supr.*] nec minùs si creditor ipse seruum emerit, quàm si alius quilibet, vt in *d. l. si noxali §. pen.* in proposito autem Titius cui vendidi sit meus creditor, & quidem peculiaris, cùm à creditore alio conuentus præstare cogitur ei, quantum in peculio est, etiā peculio quod apud me est, computato: nec quicquam vetat quominùs contra me agat de peculio Titius, qui iam socius meus non est, quamuis socij quandiu socij sunt inter se agere de peculio non possint, *l. nam inter se 20. supr.* nec in eo vlla mihi fit iniuria, cùm quantum Titius sibi à me vult præstari, tātumdē creditori præstare cogerer, si ille me, quod pro suo iure facere intra annum posset de peculio conueniret, scio tamen virum doctissimum Iacobū Cuiacium *lib. 24. obserua. cap. 8.* locum hunc emendare deletis verbis illis *cum Titio aut*, & ita legere *cōmunem quem cum Sempronio habebam*, nec insubtiliter, vt de peculio actum sit cum Titio non tanquam cum socio, vt nostra interpretatio supponit, sed tanquam cum emptore, habeátque ille repetitionem contra me tanquam emptor, non tanquam socius, mihique videtur emendatio hæc expeditior quàm nostra quę pro *aut* reponit &, vulgata certè lectio defendi nullomodo potest, Cuiacij ergo emendatio & interpretatio omnino probanda est, nos iis etiam satisfacere voluimus quantum potuimus qui receptæ lectionis assertores religiosiores sunt, ad superstitionē vsque.

3 ¶ Si actum sit de peculio cum eo, qui vsumfructum in seruo habet: & minùs consecutus sit creditor: non est iniquum, vt ex vniuerso eius peculio, siue apud fructuarium, siue apud proprietarium erit, rem consequatur.

Ad §. 3. Si actum sit.

RAT. DVB. Non alia ratio est proprietarij & fructuarij quàm pluriū proprietariorum, aut fructuariorum apud quos singulos sit pars aliqua peculij, quia omnes de peculio tenentur, si quidem is qui cum seruo contrahit, vniuersum eius peculium tanquàm proprium ipsi⁹ patrimonium intuitus esse videtur vbicumque peculium illud sit, & vndecunq;, vt toties diximus ex *l. hinc quæritur 19. §. 1. l. & ancillarū 27. §. vlt. l. si ex duobus 32. supr. hoc tit.* atqui quoties plures sunt proprietarij vel fructuarij, vel etiam bonæ fidei possessores, ius ita est vt conuento vno in solidū, cæteri omnes ipso iure liberentur *d. l. si ex duobus*, vbi scripsimus *supr.* ergo idem quoque in proprietario & fructuario dicendum est, vt si actum sit de peculio, cum eo qui vsumfructum in seruo habet, & minùs consecutus sit creditor, quàm ei debeatur, non possit pro residuo redire ad proprietarium tanquam ipso iure liberatum. DEC. Summa equidem & stricta iuris ratio ita facit, sed æquitas aliud dictat, vt nō tam intētione quàm perceptione liberentur ij apud quos peculium est, quemadmodum scriptum est, & nos explicauimus in *d. l. si ex pluribus*, idque est quod Iulianus hîc scribit *non esse iniquum*, vt ex vniuerso serui peculio, siue apud fructuarium, siue apud proprietarium erit creditor suum consequatur, dixit *non esse iniquum* pro eo quod Vlpianus dixit in *d. l. si ex duobus*, æquitatem hoc dictare, vt intelligas Iulianum non minùs æqui & boni quàm stricti iuris peritissimum fuisse, nec minùs quàm Vlpianum in proposita specie animaduertisse quantum à summo iure distaret æquitas, quam tamen præferri oporteret, quamuis Vlpianus eo loco Iuliani sententiam sic referat quasi iuris summam duntaxat rationem viderit: æquitatis autem nullam penitus rationem habuerit: obseruādum autem est cùm seruus habet duplicis iuris peculium, vnum quod proprietarium respiciat, alterū quod fructuarium, non esse in electione creditoris vtrum priorem conueniat de peculio, sed eum priorem conuenire debere ad cuius peculium causa debiti respicit, posteà verò, & duntaxat in subsidium conueniendum esse illum ad cuius peculium non respicit debitum *d. l. hinc quæritur §. 1. vers.* certè illud admittendum, vbi scripsimus, & ad *l. 2. supr. hoc tit.* & ita hic quoque locus intelligi debet, vt postquàm creditor egerit cū fructuario de re ad solius fructuarij peculium respiciente, si tamen minùs consecutus fuerit, de residuo possit agere etiam contra proprietarium, quamuis debitum illud nihil commune haberet cum proprietario, iunge *§. vlt. d. l. hinc quæritur supra.*

4 ¶ Nihil interest, operas suas conduxerit seruus à fructuario, an pecuniam mutuam ab eo acceperit. dari itaque debebit actio ei aduersus dominum proprietatis deducto eo quod seruus, peculij nomine, apud fructuarium habet.

Ad §. vlt. Nihil interest.

RAT. DVB. Operæ in rerum natura non sunt *l. operæ 9. infr. de oper. libert.* opera namque in actu consistit, nec antè in rerum natura est quàm dies venerit, quo præstanda est *l. 1. supr. de oper. seruor.* non priùs autem dies veniſſe intelligitur, quàm præterierit, *l. 3. l. si quis 13. §. iudicium de operibus libert.* vbi autem dies præteriit, iam alterius diei, ac proinde aliæ operæ sunt quemadmodum si alij præstarentur *l. quia alia 12. eod.* ergo si seruus fructuarius operas suas à fructuario conduxerit, non perinde haberi debet ac si

mutuam pecuniam à fructuario accepisset, vt possit similiter agere de peculio cõtra dominũ proprietatis, quomodo posset si mutuã seruo pecuniã dedisset.

DEC. Operę cùm debentur, quia non possunt peri nisi præteritæ, nec rursus præteritæ præstari, quia iam aliæ sunt, consequens omnino est vt earum æstimationem solam peti præstaríque necesse sit, vnde est quod dici solet perinde operas à libertis ac pecuniam creditam peti *l. à duobus 4. eod. tit. de oper. libert.* ergo & quod ad actionem de peculio attinet, non minùs dabitur illa contra proprietariũ pro operis quæ conduxerit seruus à fructuario, quàm si fructuarius pecuniam ei credidisset, deducto scilicet eo quod seruus peculij nomine apud fructuariũ habet, vt in *l. sed si duo 15. in fin. l. & ancillarum 27. §. in venditorem supr.* operas enim debet seruus fructuario, ideóque nec eas locare ipsi potest *l. sed & si quid 25. §. idem Iulianus* aliàs *l. si seruo supr. de vsufr.* si ergo eas conduxerit à fructuario perinde fit debitor fructuarij ac pecunię creditæ.

38. AFRICANVS libro 8. Quæstionum.

DEposui apud filiumfamilias decem, & ago depositi de peculio. quamuis nihil patri filius debeat, & hæc decem teneat; nihilo magis tamen patrem damnandum existimauit, si nullum prętereà peculium sit. hanc enim pecuniam, cùm mea maneat, non esse peculij. denique quolibet alio agente de peculio, minimè dubitandum ait, computari non oportere, itaque ad exhibendum agere me, & exhibitam vindicare debere.

Ad l. Deposui 38.

RAT. DVB. Etiam depositi nomine quod penes filiumfamilias, vel seruum est, depositi actio in patrẽ vel dominum datur *l. depositi 5. supr. l. 3. §. si filiofamilias supr. commod. l. 1. §. filiumfamilias infr. depositi.* præsertim si nihil patri vel domino debeatur, quod ex peculio deduci possit, & debeat, atqui cùm deposui penes filiumfamilias decem, & nihil patri filius debet certũ esse, videtur saltem ea decem quæ deposui & quæ filius tenet esse in peculio, ergo possum pro his decem agere de peculio contra patrem. DEC. Ex depositi titulo non trãsfertur dominium, at ne quidem possessio, quamuis re & traditione contrahatur, quia non id agitur inter deponentem & depositarium *l. licèt 17. §. 1. infr. depos.* vt euenit etiam in commodato *l. rei commodatæ 8. & seq. supr. commod.* atqui nihil fieri potest peculij quod non alienetur, & cuius dominiũ in patrẽ vel dominum non transferatur: peculium enim licèt filio vel seruo detur à patre vel domino, magis tamen patris vel domini est, imò solius patris aut domini quantum ad proprietatem. Ergo si decẽ hæc adhuc extent, nec consumpta probentur de peculio agi eo nomine contra patrem non potest si aliud prætereà nullum peculium sit: aliquod enim peculium esse oportet, saltem condemnationis tempore, vt pater vel dominus de peculio condemnari possit *l. quæsitum 30. sup. hoc tit.* proinde si aliquod peculium prætereà sit, rectè pater in proposita specie de peculio & conuenietur & condemnabitur, non quasi eo magis hæc decem fiant peculij, sed quia etiam depositi nomine quod alienatum sit & adhuc extet, perinde agi depositi de peculio potest atque si res depositæ in peculium cõuersa fuisset, dummodo aliquod vel minimum peculium sit ad quod referri possit condemnatio, ideóque nimirum ponit Africanus decem ista extare, & à filiofamilias, vel à patre adhuc teneri, quia si consumpta essent, sicuti mea manere non possent, quandoquidem consumptio, licèt non sit modus acquirendi aut transferendi dominij: modus tamen est amittendi, vt sæpius docuimus, ita & fierent proculdubio peculij, ob idq; nec quicquam esset quod impediret, quominùs possem contra patrem agere de peculio, esséque pater mihi dãnand⁹ si modò nihil patri fili⁹ deberet, aut minùs deberet quã decẽ, tametsi prætereà nullũ peculiũ esset, quia & cũ extant nõ alia de causa deficit actio de peculio, quàm quia deficit peculiũ: hanc verò pecuniam quandiu extat & mea manet, non fieri peculij probat Africanus hoc argumento, quod si alius quilibet ageret de peculio contra patrem, siue aliud prætereà esset peculium, siue nullum, hæc decem quę apud filiumfamilias deposuissem, & mea manerent, peculio non computarentur, neque ad inducẽdam actionem de peculio, quæ sine peculio aliquo, vt diximus, esse non potest, siue ad augendam peculij quantitatem, quia verè diceret pater esse mihi restituenda tãquam mea nec vnquam facta peculji: ergo & nemine alio agente non actione de peculio ea petere debeo, sed per actionem ad exhibendum vt mihi exhibeantur, & exhibita per me vindicentur, vt & in *l. penult. infr. depositi.* dabitur autem mihi actio hæc, ad exhibendum contra eum qui hæc decem teneat, siue pater sit, siue filius, quia filiusfamilias quoque conueniri ex omni causa potest *l. filiusfamilias 39. infr. de oblig. & actione*, ad exhibendum tenetur quisquis rem tenet, ita vt eius exhibendæ habeat facultatem etiamsi naturaliter tantum incumbat possessioni *l. 3. §. vlt. & l. seq. supr. ad exhib.* quamuis filiusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipisci possessionem rei peculiaris videatur, sed pater *l. filiusfamilias 93. de reg. iur.* idcirco tenendi verbo vsus est Africanus non possidẽdi, vt realem & actualem, nõ veram & ciuilem possessionem significaret, quam nec exigit rei vindicatio, quomodo eam exigit interdictũ vti possidetis *l. officium 9. supr. de rei vind.*

1 ¶ **Si nuptura filiofamilias, dotis nomine certam pecuniam promiserit: & diuortio facto agat de dote cum patre: vtrúmne tota promissione, an deducto eo, quod patri filius debeat, liberari eam oporteret? respondit, tota promissione eam liberandam esse. cùm certè, etsi ex promissione cum ea ageretur, exceptione dolimali tueri se posset.**

Ad §.

Ad § 1. Si nuptura.

RAT. DVB. Certum est patrem pro ea dote quæ filiofamilias data vel promissa est à muliere, non teneri iudicio de dote soluto matrimonio nisi de peculio *l. si cùm dotem 22. §. transgrediamur infr. solut. matrim. l. in bonæ fidei 36. supr. hoc titul.* In actione autem de peculio deducendum esse ante omnia id, quod patri debetur, vel ex ipsa peculij diffinitione *l. depositi 5. §. vltim. supr.* Nec priuilegium vllum posse præponi patri cùm ex persona filij de peculio conuenitur *l. ex facto 52. infr.* Proinde ne quidem dotis, siue quòd pater præueniſſe, & cum filio suo priorem egisse videatur *l. sed si damnum 9. §. peculium supr.* Siue quòd non sit verisimile patrem filio concedere, id in peculio habere quod sibi debetur §. *prætereà eiusdem legis.* Ergo si nuptura filiofamilias dotis nomine certam pecuniam ei promiserit, siue præsente siue absente patre, & diuortio facto agat illa cum patre de dote, id est, dotis actione de peculio, licèt non ad aliud teneatur pater, nec ipse quoque filiusfamilias, nisi vt mulierem promissione sua liberet *l. nupta 30. §. 1. infr. solut. matrim.* Cùm tamen ad hoc ipsum teneatur iudicio de peculio, dicendum videtur non tota promissione liberari eam debere à patre, sed deducto eo, quod ipsi patri debeatur.

DEC. Si ex ea promissione mulier soluto matrimonio à patre conueniretur, vtique posset se doli mali exceptione tueri, non tantùm pro ea quantitate quæ superesset deducto eo quod patri à filiofamilias deberetur, sed in totum, quia æquum non esset vllam dotis partem præstari à muliere, quæ iam à marito diuertisset: quamuis enim ex iusta causa ab initio facta esset promissio, soluto tamen matrimonio rediit ad non causam, vt in *l. 1. §. vltim. supr. de condict. sin. caus.* incipitque maritus eiusque pater dolo malo facere si ex ea promissione agere perseueret, quæ res doli mali exceptionem inducit *l. 2. §. circa infr. de dol. mal. except.* Ergo nec si agat mulier actione rei vxoriæ de peculio contra patrem, deducendum est, quod à filio debetur patri, sed tota promissione liberanda est, vt ne quidem pro ea quantitate quam filius patri debet, maneat illa obligata possitque conueniri ex sua promissione. Est ergo hic casus valde singularis, in quo pater conuentus actione de peculio non deducit quod sibi debetur. Et ratio specialitatis est, quia quod hoc casu per actionem de peculio petitur tale est, vt nulla ex parte imminuat peculij quantitatem, quæ apud patrem est, sed impedit duntaxat ne quantitas illa augeatur, quæ nec nisi valde iniquè ex damno & iactura mulieris augeri posset, nihil nisi meram, sed integram liberationem petentis.

2 ¶ **Stichus habet in peculio Pamphilum, qui est decem. idem Pamphilus debet domino quinque. si agatur de peculio, Stichi nomine: placebat, æstimari debere pretium Pamphili, & quidem totum, non deducto eo quod domino Pamphilus debet. neminem enim posse intelligi ipsum in suo peculio esse. hoc ergo casu damnum dominum passurum: vt pateretur, si cuilibet alij seruorum suorum peculium non habenti credidisset. idque ita se habere euidentiùs apparituram ait[a], si Sticho peculium legatum esse proponatur. qui certè, si ex testamento agat, cogendus non est eius, quod vicarius suus debet aliter, quàm ex peculio ipsius, deductionem pati. alioquin futurum, vt, si tantundem vicarius domino debeat, ipse nihil in peculio habere intellegatur. quod certè est absurdum.**

Ad §. 2. Stichus.

RAT. DVB. Quod vicarius ordinarij debet domino ex peculio deducendum est, perinde atque quod ordinarius eidem domino debet, quia nec peculium vllum intélligitur nisi deducto omni eo quod domino debetur, vt proximè diximus ex ipsa diffinitione peculij *l. 5. §. vltim. l. sed si damnum 9. §. peculium & §. prætereà supr. hoc titul.* Ne alioqui damnum patiatur dominus, cuius causa cæteris omnibus fauorabilior est, in priuilegio illo quod habet deductionis *l. ex facto 52. infr. l. 5. §. sed est quæsitum supr. de tribut. action.* Atqui cùm agitur de peculio contra dominum Stichi nomine, qui habebat in peculio Pamphilum dignum decem, eundemque debitorem domini in quinque si in ea actione æstimetur & computetur precium Pamphili totum non deducto eo quod Pamphilus domino debet, eueniet sanè, vt dominus damnum patiatur, & amittat quinque illa quæ sibi à Pamphilo debentur, quem ponimus aliud peculium nullum habere ex quo ea quinque deduci possint. Hoc verò absurdum videtur, cùm in actione de peculio maior semper habenda sit ratio domini, quàm alterius cuiuslibet quisquis ille sit, vt si quem in damno morari omnino necesse sit, alterius quàm domini periculum damnumque esse oporteat. Ergo dicendum videtur in proposita specie, cùm Stichi nomine de peculio agitur contra dominum æstimationem quidem ineundam esse Pamphili, vt ex ea peculium Stichi constituatur, sed tamen deductis quinque illis quæ Pamphilus domino debet, ne alioquin eueniat, vt eorum quinque iacturam dominus incurrat.

DEC. Cùm serui ordinarij vicarius aliquid domino debet deducendum quidem est, etiam id quod à vicario debetur domino, sed ex peculio vicarij tantùm non etiam ex peculio ordinarij, ne confundantur peculia serui ordinarij & vicariorum, quorum ratio distincta & separata propter creditores esse debet *l. si seruus meus 17.* vbi diximus *supr.* Atqui non potest videri Pamphilus, vt nec alius quisquam in suo esse peculio, quia peculium quodlibet necesse est distinctum esse à persona eius qui

habet peculium, vt idem Africanus noster subtilissimè suo more disputat in *l. Stichus 16. in fin. de pecul. legat.* Ergo nihil hoc casu deducere potest dominus ex Pamphili æstimatione, cùm Stichus ipse nihil debeat domino, qui ex Stichi non ex Pamphili persona conuenitur. Quomodo enim conueniretur de peculio ex persona Pamphili, quem ponimus nullum habere peculium? Ita fiet vt moretur dominus in damno. Quidni verò? Cùm imputare sibi debeat cur Pamphilo crediderit peculium nullum habenti. Nam & idem eueniret si alij cuilibet seruorum suorum æquè nullum peculium habenti credidisset.

a *Idq; ita se habere euidentiùs apparitурum ait.* Confirmat suam sententiam Africanus nouo argumento proposita alia specie non minùs obscura, vt probet ex peculio Stichi non posse nec debere deduci quod debet Pamphilus domino: nam si Sticho peculium cum libertate legatum esse proponatur, & is ex testamento agat, vt peculium consequatur, cogetur quidem pati deductionem eius quod ipse domino debuit, at non similiter eius quod suus vicarius debet, nisi peculium aliquod habeat vicarius, quo casu sicuti ad Stichum id quoque peculium pertinebit, quia non minùs peculia vicariorum, quàm ipsi vicarij sunt in peculio ordinariorum *dict. l. si seruus 17. supr.* Ita & ex legato peculio deducetur, quod vicarius domino debuit, quatenus scilicet peculium vicarij patietur. Alioqui eueniret, vt si tantundem vicarius domino deberet quanti ipse ipsiusque peculium esset, aut potius quanti esset totum Stichi peculium, Stichus ipse nihil in peculio habere intelligeretur, quod certè absurdum esset. Quemadmodum enim aliud est, quod Stichus debet, aliud quod Pamphilus, & aliud peculium Stichi, aliud Pamphili. Ita nec ferendum est, vt ex peculio Stichi deducatur, quod debet Pamphilus, quamuis ex peculio Pamphili deducendum sit etiam, id quod Stichus debeat, quia Pamphili peculium Stichi quoque peculium est, non contrà *d. l. si seruus.* Est igitur eadem dubitandi & decidendi ratio ad hanc speciem, quæ ad superiorem, licèt alia planeque diuersa species sit ab eodem Africano tractata in *l. Stichus 16. §. 1. infr. de pecul. legat.*

3 ¶ Seruo, quem tibi vendideram, pecuniam credidi. quæsitum est, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, vt deducatur id, quod apud me ex eo remanserit. quod quidem minimè verum est, nec intererit, intra annum, quam vendiderim, an postea experiar. nam nec cæteris quidem, qui tunc cum eo contraxerint in me actio datur. in contrarium quoque agentibus mecum his, qui antea cum eo seruo contraxissent. non deducam id, quod postea mihi debere cœperit. ex quo apparet, onus eius peculij, quod apud me remanserit, ad posterioris temporis contractus pertinere non debere.

Ad §. vlt. Seruo.

RAT. DVB. In actione de peculio fit deductio eius quod domino debetur, vt toties suprà diximus, & eo colore quasi dominus tum soluere sibi videatur cum incipit de peculio conueniri *l. sed si damnum 9. §. præterea in fi. supr.* Ergo cùm de deductione facienda quæritur id maximè inspiciendum est, quid & quantum debeatur eo tempore quo de peculio agitur, siue pristinus dominus agat ipse de peculio contra emptorem, quod pro suo iure facere potest, si modò agat de eo quod ipse seruo iam facto emptoris crediderit post venditionem, vt in specie huius §. *l. & ancillarum 27. §. sed ipsi qui vendiderit & seq. supr.* siue ipse ab aliis de peculio conueniatur intra annum ex edicto de quo in *l. 1. infr. titul. proxim.* Proinde si seruo quem tibi vendideram crediderim pecuniam, atque ita post factam à me venditionem, sicut non dubitatur, quin eo nomine possim contra te agere de peculio. Ita nec dubitandum videtur, quin deducere debeam, id quod apud me ex eo peculio remanserit, vt tanto minùs à te petam quasi ex eo peculio mihi ipsi soluere debeam id in quo seruus tuus debitor meus est, vt si tantum apud me remanserit, quantum mihi debetur, tota mea contra te de peculio actio intercidat. Si verò deducto eo aliquid ex debito adhuc supersit, id solùm per actionem de peculio exigatur. Maximè verò si contra te agam intra annum, intra quem aduersus me competit actio de peculio annalis, vt quod aduersus alios agentes deducere possem in mei commodum, id me agente deducatur similiter in mei incommodum. Quasi quod fit intra annum à die venditionis peculij perinde habendum sit ac si ante venditionem factum esset, cùm eadem actio de peculio sit, & quæ ante venditionem fuit perpetua, & quæ post venditionem annalis est.

DEC. Onus peculij quod apud me remansit, vt ex eo & aliis creditoribus, & mihi quoque soluere debeam etiam post factam à me serui venditionem, ad eos contractus non pertinet, qui post venditionem facti sunt, sed ad eos solos qui ante, quia nec peculium quod apud me remansit, verè peculium est, nisi hactenus, vt Prætori materiam præbeat conseruandæ in fauorem anteriorum creditorum actionis de peculio, quæ per peculij extinctionem intercidere summo iure deberet, & quæ sine aliquo peculio intelligi nullo modo potest *d. l. 1. §. meritò autem infr. titul. proxim.* Itaque siue ego qui post venditum tibi Stichum seruum meum cum eo contraxi, siue alij quoque ab eo tempore factæ venditionis contraxerint, neque prohibendus sum experiri tecum de peculio, hoc prætextu quod mihi soluere debeam ex eo, quod apud me remāsit, neque si ab aliis conueniar de peculio, quamuis intra tempus prætorij, potero deducere ex eodē peculio, quod apud me remāsit, id quod mihi debetur, ex contractu

contractu inito post venditionem, quia verum est, quod mihi eo tempore deberi cœpit, nunquam domino debitum fuisse, vt ratiocinatur Paulus in *l. quoties 47. §. penult. infr.* Nec proinde æquum est distinguere, an intra annum agam vel conueniar, an post annum, sed hinc distinctioni tunc tantùm locus est, cùm de eo ære alieno agitur, quod seruus à me venditus contraxerit siue mecum, siue cum aliis ante contractam venditionem. Nec sanè quicquam causæ fuit cur Prætor peculij, nomen ac memoriam, ipsamque actionem de peculio conseruaret pro iis creditoribus, qui post venditionem cum seruo credidissent. Non enim possunt isti dicere ignoto se fuisse patrimonium, quod habebat seruus ante venditionem, cùm post venditionem contraxerint.

39. FLORENTINVS libro 11. Institutionum.

PEculium & ex eo consistit, quod parsimonia sua quis parauit, vel officio meruerit à quolibet sibi donari. idque velut proprium patrimonium seruum suum habere quis voluerit.

1 *Ad l. Peculium & ex eo 39.*

RAT. DVB. Peculium pendet ex sola domini constitutione & constituentis voluntate *l. quam Tuberonis 7. §. pupillum supr.* quia peculij est, non id cuius seruus seorsum à domino rationem habuerit, sed quod ipse dominus separauerit suam à serui ratione discernens, vt scriptum est in *l. 4. supr.* Ergo non potest peculium ex eo consistere, quod sua parsimonia filius, vel seruus parauit. Vt neque ex eo quod officio aliquo meruerit, à quolibet sibi donari, cùm ea omnia per seruum acquirantur domino non solùm ignoranti, sed etiam inuito ita vt ne momento quidem temporis consistat acquisitio in persona serui *l. placet 79. de acquir. hered. iunct. l. etiam inuitis 32. de acquir. rer. domin. l. seruus vetante 62. de verb. oblig.* Quod in filiofamilias simile est, nisi quod acquirit ille patri etiam ignoranti quidem, sed non inuito *l. filiusfamilias 16. infr. quod testam. facer. poss. l. 1. si à parent. quis manum. sit.* Habet enim personam integram, & acquisitionis capacem patre nolente sibi acquiri, vt docuimus sæpius ex *l. 4. §. sed & filiusfamilias supr. de edend. l. is qui heres 13. §. vltim. l. cùm heres 52. de acquir. hered. l. cogi 16. §. si pater filio l. Imperator 50. ad SC. Trebell. l. 1. Cod. qui admitt. ad bonor. possess.*

DEC. Fiunt hæc omnia peculij non ipso iure, aut sola serui, vel filiifamilias voluntate, sed ita demùm si pater, aut dominus voluerit filium, aut seruum suum ea habere velut proprium patrimonium, id est, separatum à rationibus paternis aut dominicis. Voluntatem igitur & constitutionem patris, aut domini semper requirimus, & ab eo factam separationem. Sanè optimum siue patris, siue domini consilium est ea omnia quæ filiusfamilias, vel seruus ex sua parsimonia, vel industria meritisque acquisierit, in peculium ipsi concedere, vt eo veluti præmio ad parsimoniam & industriam inuitetur. Quid enim concedi possit in peculium si non ista concedantur? Ideo autem adiicit Florentinus *velut proprium patrimonium*, quia quasi patrimonium liberi hominis peculium filiifamilias, aut serui esse intelligitur *l. quoties 47. §. vltim. infr. iunct. l. hinc quæritur 19. §. 1. & l. si ex duobus 32. in fine principij supr. eod.* Placet autem quod vir doctissimus Iacob. Cuiacius notauit. Peculij nomen esse naturale, patrimonij ciuile, quo significatur patris esse diuitias liberis parare, sicut & matrisfamilias liberos parere, vnde & matrimonium à matre, non à patre appellatur. Nisi ideo etiam fortasse, quod mater semper certa sit, pater verò non alius quàm quem nuptiæ demonstrant *l. quia semper 5. supr. de in ius vocand.*

40. MARCIANVS libro 5. Regularum.

PEculium nascitur, crescit, decrescit, moritur, & ideo eleganter Papirius Fronto dicebat, peculium simile esse homini. quomodo autem peculium nascitur, quæsitum est. & ita veteres distinguunt a, si id adquisiit seruus, quod dominus necesse non habet præstare, id esse peculium: si verò tunicas, aut aliquid simile, quod ei dominus necesse habet præstare, non esse peculium. ita igitur nascitur peculium. crescit, cùm auctum fuerit, decrescit, cùm serui vicarij morientur, res intercidunt, moritur, cùm ademptum sit.

Ad l. Peculium nascitur 40.

RAT. DVB. Nasci, crescere, decrescere, & mori ad ea tantùm pertinet, quæ animam aliquam habent, aut sensitiuam, aut saltem vegetatiuam. Sunt enim isti effectus omnes animæ, vt Aristoteles docet *libr. 3. de anima.* Atqui peculium filiifamilias, aut serui ex earum rerum numero non est, cùm non minùs in fundis & rebus inanimatis, quàm animatis possit consistere, maximè verò in pecunia quæ negotiationi exercendæ omnium aptissima est, & quam nec nasci, nec crescere, aut decrescere, nec mori posse certum est, licèt domino suo perire pluribus casibus possit, malè igitur ac minùs verè loquitur, qui peculium ait nasci crescere, decrescere & mori.

DEC. Habet peculium suas accessiones, & decessiones, quia significat corpus quoddam vniuersale, vt grex, populus, legio, & alia huiusmodi quæ constant ex corporibus distantibus de quibus in *l. rerū mixtura 30. inf. de vsucap. l. proponebatur*

76. *supr. de indit.* ideoque & augmentum recipit & diminutionem *l. si ex duobus* 32. §. *in hoc autem supr.* non minùs quàm hereditas *l. item veniunt* 20. §. *item non solum supr. de heredit. petit.* quamuis non sicut hereditas in iure consistat, nec sine corpore aliquo intellectum iuris habeat *l. hereditas* 50. *eod. l. gregè legato* 21. *& seq. de legat.* 1. Et hoc est quod eleganter Papirius Fronto dicebat, peculium simile esse homini, quem nasci, crescere, decrescere, ac mori quotidie videmus. Quomodo autē peculium nascatur, crescat, decrescat, & moriatur, statim explicat Marcianus.

a *Et ita veteres distinguunt.* RAT. DVB. Alia videtur adhibenda esse distinctio circa vestimenta serui cùm quæritur, an sint illa peculij. Nimirum ea, quam tradit Pomponius in *l. id vestimentum* 25. vbi iam scripsimus *supr. hoc tit.* Dicendumque potiùs videbatur tum nasci peculium, cùm à patre vel domino constituitur per separationem *l. 4. supr.* siquidem totum pendet ex patris, vel domini constitutione *l. quam Tuberonis* 7. §. *pupillum supr.* sicut & mori dicitur peculium cùm adimitur *infr.* Neque verò distinctio quam circa vestimenta Marcianus hic ponit, conuenire videtur filiofamilias, qui cùm sit ciuis Romanus perinde ac pater *l. nam ciuium 4. supr. de stat. homin.* vix alias recipit vestimentorum distinctiones, quàm quas pater ipse reciperet: cùm tamen peculium quoque filiifamilias non minùs nascatur quàm serui, quia nec minùs peculium est.

DEC. Nascitur quidem peculium tam filiifamilias, quàm serui ex patris, vel domini constitutione. Sed id tam certum est, vt non fuerit admonendum, sed casus ille potiùs in quo citra vllam domini constitutionem peculium ipso iure penes seruum esse incipiat. Quod ita demùm contingit si quid seruus acquisiuerit, quod dominus necesse non habeat ei præstare. Nam si tunicas aut quid aliud simile emerit, quod ei dominus præstare necesse habet, id peculium censeri non potest. Hoc verò quod de tunicis & aliis vestimentis dici potest, quomodo accipi debeat, iam explicauimus ad *d. l. id vestimentum* 25. *sup.* Cætera quæ hîc subiiciuntur de peculio crescente, cùm auctum fuerit siue per accessiones fructuum & fœtuum, vt in *l. vlt. infr. tit. prox.* siue per adiectionem quantitatis & rerum peculiarium, siue per auctam earum æstimationem, decrescente per mortem vicariorum, aut si quo alio modo res peculiares intercidant. Denique moriente per ademptionem, neque interpretatione vlla indigent, neque vllam dubitandi rationem admittunt. Illud solummodò addendum videtur, mori peculium non eo tantùm casu quo adimatur quod facere quandocunque volens pater, vel dominus potest, sicut & peculium augere, vel minuere, dum ne quid faciat dolo malo *d. l. 4. & l. summa* 21. *supr.* Sed tum quoque cùm seruus moritur aut filiusfamilias. Itemque cùm pater moritur per cuius mortem filiusfamilias factus sui iuris desinit, posse habere peculium *l. vlt. in fin. C. de inoffic. testam. l. certum est* 13. *C. famil. ercisc.* adeoque seruo alienato sine peculio, aut manumisso *l.* 1. §. *meritò infr. tit. prox.* quia his casibus peculium si adhuc viueret, necesse esset manere penes patremfamilias, qui porrò peculium habere nullo casu potest *d. l. vlt.* Ob eamque causam necessarium fuit edictum Prætoris de quo in *l. 1. infr. tit. prox.* vt quamuis mortuo peculio, actio tamen de peculio singulari beneficio Prætoris saltem intra annum salua esset, *dict.* §. *meritò.* Quod adempto peculio secus est, quia tunc actio quoque ipsa de peculio prorsus moritur, nec in annum vsque sequentem producitur si non sit facta ademptio dolo malo *l. quis ergo* 16. *vers. Marcellus supr. hoc tit. l.* 1. §. 1. *l. interdū* 14. *inf. de in rem vers.* Ideoq; fortassis Marcianus hoc vnū exēplū attulit mortui peculij cū ademptū est, non cū filiusfamilias mortuus, aut emancipat⁹, vel seru⁹ manumissus alienatúsve est.

41. VLPIANVS libro 43. ad Sabinum.

NEc seruus quicquam debere potest, nec seruo potest deberi. sed, cùm eo verbo abutimur, factum magis demonstramus, quàm ad ius ciuile referimus obligationem. itaque quod seruo debetur[a], ab extraneis dominus rectè petet. quod seruus ipse debet, eo nomine in peculium[b], & si quid in de in rem domini versum est: in dominum actio datur.

Ad l. Nec seruus 41.

RAT. DVB. Etiam quod naturaliter debetur verè ac propriè debetur, habeteque exactionem si non iure ciuili, saltem iure gentium, si nolit perfidus videri & esse debitor cuius fidem secuti sumus *l. cùm amplius* 184. §. *is natura debet de reg. iur.* Atqui seruus quoque naturaliter obligari potest, quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines sunt pares, nec vlla liberorum & seruorum distinctio est *l. quod attinet* 32. *eod. l.* 4. *supr. de iustit. & iur.* Ergo cùm dicimus seruum debere, aut seruo deberi benè ac propriè loquimur, nec eo debendi verbo abutimur, vt hîc Vlpianus scribit, alioqui non erunt verè ac propriè obligationes naturales tantùm, quod tamen euidenter falsum est, cùm habeant suos effectus quàm plures, etiam ciuili ac prætorio iure adprobatos, vt puta compensationis *l. etiam 6. infr. de compensat.* exceptionis *l. iuris gentium* 7. §. *igitur nuda supr. de pact. dedactionis l. sed si damnum* 9. §. *peculium & seq. supr. & pass. hoc tit.* Retentionis, & impediendæ repetitionis soluti *l. naturales* 10. *de oblig. & act. l. fideiussor* 16. §. *naturales de fideiuss. l.* 3. §. *vlt. supr. quod quisq. iur. l. naturaliter* 13. vbi diximus *iunct. l. frater à fratre* 38. *& pass. supr. de condict. indeb.*

DEC. Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendæ secundum nostræ ciuitatis iura, inquit Iustinianus initio *tit. de verb. oblig.* Cùm ergo is demùm dicatur debitor qui obligatus est. Consequens est, vt is qui necessitate ac vinculo iuris obstrictus non est, vt aliquid soluere cogi possit secundùm Romanæ ciuitatis iura, is nec obligatus nec debitor propriè dici possit, vt cui non conuenit diffinitio, nec conueniat diffinitum: atqui seruus eiusmodi est, quia cùm iure ciuili omnino nullus, & incognitus sit, cum eo nulla actio esse potest *l. cum seruo* 107. *de regul. iur.* Ergo cùm dicimus seruū debere, aut seruo deberi, abutimur hoc verbo *debendi*,

debendi, nec tam ad ius ciuile quàm ad merum factū referimus obligationem, vt hîc Vlpianus ait. Debitor namque is propriè dicitur à quo inuito pecunia exigi potest, *l. debitor* 108. *de verb. sign.* sicuti neque creditor alius intelligitur, quàm qui actionem aliquam habet aut ciuilem, aut honorariam, aut extraordinariam, & qui nulla exceptione repelli possit, non etiam is cui natura tantùm debetur, *l. creditores* 10. *iuncta l. creditor* 55. *eodem tit.* Obseruandum autem est quod Vlpianus ait obligationem serui, quæ naturalis tantùm est referri ad factum vt intelligamus naturalem obligationem æstimari tantùm ex facto non etiam ex iure. Ius enim cùm diximus in libris nostris ius Romanum & ciuile per emphasim intelligimus, §. *sed his quidem Inst. de iur. natur. gent. & ciuil.* non autem ius naturale vel gentium Ex hoc verò sequitur quod docuimus ad *l. frater à fratre* 38. *supr. de condict. indeb.* contra Cuiacium obligationem naturalem filijfamilias aut serui non acquiri patri, siue actiua siue passiua sit: quoniam ea quæ sunt facti non transeunt ad patrem vel dominum, *l. qui heredi* 44. *de condict. & demonstrat.* Sed tamen non est putandum ex quolibet facto promittentis nasci obligationem naturalem (alioqui etiam furiosus prodigus & ebrius & infans, & si quæ aliæ huiusmodi personæ sunt promittendo naturaliter obligarentur quod falsum est, cùm nec fideiussor pro iis acceptus obligetur, *l. is cui bonis 6. de de verbor. obligat. l. si à reo*, 70. §. *si à furioso de fideiuss.*) sed illud præterea requiritur, vt adsit vinculum aliquod æquitatis quo naturalis obligatio sustineatur, *l. Stichum aut Pamphilum* 95. §. *naturalis, de solut.* Et ea nimirum obligatio naturalis est quæ omnes illos effectus habet, quos diximus compensationis, exceptionis, deductionis, & retentionis. Et quamuis plerunque accidit, vt qui naturaliter tantùm obligatus est, sit etiam obligatus iure naturali, aut quod idem est naturâ, vt in seruo enenit. Faciliùs tamen est, vt quis obligetur naturaliter, quàm vt obligetur iure naturali, vt in pupillo cernere est, qui neque promittendo, neque mutuam pecuniam accipiendo sine tutoris authoritate obligatur iure naturali, *l. quod pupillus*, 41. *supr. de condict. indeb.* & tamen obligatur naturaliter, *l.* 1. *in fi. de nouat. l. cùm illud* 25. §. *heres, quand. dies legat. ced. d. l. Stichum*, §. *aditio, de solution.* sed efficacius si mutuam pecuniam accipiat sine tutoris authoritate quàm si promittat, ob eam diuersitatis rationem quam attulimus ad *d. l. naturaliter*, 13. §. *vlt. sup. de condict. indeb.*

a *Itaque quod seruo debetur.* RAT. DVBIT. Alia est persona serui, alia domini. Nec quomodo dicimus patris & filijfamilias vnam eandémque personam videri *l. vlt. C. de impub. & aliis substit. l. isti quidem* 8. *supr. quod metus causa, l. ne cum filiofam.* 16. *infr. de furt.* ita & possit quis nisi ridiculè dicere dñi & serui eandē personā esse, cùm nec personā vllam seruus habeat, qui neque habet caput *l.* 2. §. *vltim. & l.* 3. *supr. de capitis minut.* Ergo quod debetur seruo non potest videri debitum domino, præsertim quod ad naturalem obligationem pertinet cuius solius capax seruus est: cùm, vt diximus, naturalis illa obligatio serui siue actiua siue passiua tota ex facto æstimetur, ea verò quæ facti sunt non transeant ad dominum, *d. l. qui heredi.* Et verò cùm non possit nasci obligatio neque naturalis neque ciuilis, nisi ex aliquo contractu, vel quasi contractu, delicto vel quasi aut alio quolibet negotio *l.* 1. *de oblig. & actio.* Contractus autem omnes & delicta, adeóque ipsa etiam negotia omnia sint facti *l. consilio* 7. §. *vltim. infr. de curat. furios.* quomodo fieri potest, vt quod seruus fecit & gessit, dominus ipse fecisse ac gessisse videatur? Denique constat obligationes quæ tantùm naturales sunt non parere actionem, *d. l. naturales*, 10. *de oblig. & act. d. l. fideiussor*, 16. §. *naturales de fideiuss.* Ergo fieri nequit, vt quod seruo ab extraneis debetur, dominus rectè petat. Alioqui videbitur agere sine actione, quòd fieri non potest, *l. si pupilli*, 6. §. *vlt. supr. de neg. gest.* DEC. Vtilitatis causa receptum est, vt quisquis cum seruo contrahit, ipsi quidem seruo naturaliter tantùm obligetur. Sed tamen etiam domino ciuiliter obligetur, perinde ac si cùm domino contraxisset. Quisquis enim cum seruo contrahit, non tam seruum ipsum & eius peculium quasi proprium ipsius patrimonium, quàm domini personam intuetur. Nihilque eius interest cùm id faciat per quod ciuilis obligatio inter alios contrahi solet an obligetur domino ciuiliter, quandoquidē perinde seruo ciuiliter obligaretur, si seruus obligationis ciuilis cōtrahendæ & sibi acquirendę capax esset. Nec eò minùs obligaturciuiliter is qui cum seruo contrahit, quòd ea ciuilis obligatio acquiri seruo non possit, cùm per eū acquiratur domino confestim, id est, in ipso instanti cōtractus, ita vt ne momento quidem tēporis in persona serui consistat, *l. placet* 79. *infr. de acq. hered.* Cùm ergo dñs petit ab extraneis, quod seruo debetur, nō petit tanquā debitū seruo naturaliter, sed tanquā sibi debitū ciuiliter. Est enim actio ius persequendi in iudicio quod sibi non quod alij debetur, *l. nihil aliud*, 15. *de oblig. & act.* Nec magna esset vtilitas seruorum in rep. si non per eos dominis etiam ignorantib. adeóque inuitis, vt diximus, ex omni penè causa acquireretur. Per quod fit aliquando vt dominus Romæ moriens egenus & non soluendo, per seruos suos in prouincia agentes in ipso mortis instanti locupletetur, vt in *l. de hereditate* 19. §. *filiusfamilias, in fin. inf. de castr. pecul.* Et quemadmodum dominia rerum per traditionem seruo factam, ita & obligationes ciuiles, & quæ ex obligationibus ciuilibus nascuntur ciuiles actiones, itémque honorariæ, & extraordinariæ, omnes denique quas sibi acquirere dominus per seipsum posset, *tot. tit. Institut. per quas person. nobis acquir. & tit. per quas person. oblig. nob. acquir.* non quasi factum serui transeat in dominum, sed quia transit ius quod ex illo facto proficiscitur, vt de filiofamilias patri stipulante scriptum est in *l. quod dicitur* 130. *de verb. oblig.*

b *Quod seruus ipse debet eo nomine in peculium.* RAT. DVB. Quemadmodum ex contractu serui datur actio domino contra eum qui cum seruo contraxit, proximè diximus: ita & dominum ex eiusmodi contractibus ciuiliter obligari æquum est, ac proinde in solidum, non de peculio, aut de in rem verso duntaxat conueniri, vt quod iuris pro domino contra extraneos statuitur ipse eodem vtatur. An non enim absurdum est eos qui cum seruo contrahunt perinde haberi ac si cum domino contraxissent quantum ad hoc vt obligentur domino ciuiliter in solidum. Non autem videantur contraxisse cum domino quantum ad hoc, vt eum in solidum obligatum habeant, sed cum seruo ne agere possint contra dominum nisi de peculio, vel de in rem verso, si quid ampliùs quàm in peculio est in rem versum proponatur.

DEC. Nulla fit iniuria iis qui cum seruo contrahunt, quamuis domino in solidum obligentur,

quia nec aliter cum seruo contrahunt quàm quomodo contracturi essent cum domino, si is adesset. Quis enim nisi domini intuitu & contemplatione contrahere cum seruo vellet? Aut quæ ratio esse posset contrahendi vtiliter cum seruo, si non ad vtilitatem maximè contrahentis, persona domini inspiceretur? At fieret iniuria domino, qui non contraxit ipse, sed in eos qui cum seruo contraxerunt, incidit, si ex contractu serui vltra peculij quantitatem & supra quam in rem versum sit, teneretur, essetque in potestate serui, ignorantem, adeóque inuitum dominum obligare æri alieno, quòd esset iniquum, *l. qui in aliena, 6. in princip. infr. de acquirenda hereditate.* Melior enim conditio nostra fieri potest, per eos quos in potestate habemus, sed deterior fieri non potest, *l. melior, 133. de regul. iur. l. penultima infrà depositi.* Itaque sibi debet imputare qui accessit ad contractum cum seruo ineundum, cùm sciuerit: scire debuerit ex ratione iuris & ciuilis & prætoria comparatum esse, vt non alia lege cum seruo contrahere extraneus possit, *argum. l. si duo, de acquirenda hereditate.* Nec ideò tamen fit contractus quisquam claudicet, cùm vix sit ex eodem contractu serui & dominus extraneus & extraneus domino obligetur, quanquam hoc contingeret, cùm nihil prohibeat eodem contractu plura capita contineri mutuas & correspectiuas obligationes inducentia, imò eiusdem quoque articuli & capitis respectu claudicare contractum in tam aperta diuersitatis ratione, vt in *l. Iulian. 13. §. si quis à pupillo antepen. infr. de actio. empton.* Iunge quæ scripsimus ad *l. 1. supr.* Et adde *l. ei qui 7. quod cum eo.*

42. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

IN adrogatorem de peculio actionem dandam, quidam rectè putant. quam uis Sab nus, & Cassius, ex antegesto de peculio actionem non esse dandam, existimant.

Ad l. In adrogatorem 42.

RAT. DVB. Sicut ex antegesto non datur actio in manumissionem, quamuis idem ille sit qui ante manumissionem contraxit, *l. 1. & tot. tit. C. an seruus pro suo fact. post manumiss. teneat, l. eum actum 17. supr. de negot. gest.* Ita nec videtur danda actio de peculio in adrogatorem ex iis contractibus quos adrogatus iniit ante adrogationem, cùm ipse eo tempore nec peculium habuerit, nec habere potuerit, tanquam qui tunc esset paterfamilias. Nec enim paterfamilias peculium vllum habere potest, *l. vlt. in fin. Cod. de inofficioso testamento.* Et actio de peculio quæ ipso tempore contractus non nascitur, nec postea quandocunque nasci potest; cùm ex ipso contractu veniat *l. 1. §. si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiec.* Ac quemadmodum onus peculij non pertinet ad posterioris temporis contractus, id est, eos qui post serui venditionem facti sunt, *l. deposui, 38. §. vlt. supr.* Ita nec ad eos pertinere debet qui ante adrogationem facti sunt ab interrogato & eo tempore quo peculium adhuc nullum erat, vt diximus.

DEC. Paterfamilas qui se dat adrogandum simul cum capite, fortunas quoque suas omnes in familiam & domum adrogatoris sui transfert, *l. qui ex liberis, 11. §. testamento infr. de bonorum possessione secund. tab.* Ob eámque causam ita comparatum est, vt onera quoque eius qui in adoptionem datur siue per adrogationem siue per adoptionem simplicem, ad patrem adoptiuum transferantur, *l. penultim. supr. de adopt.* Fit enim alienatio sua causa, *l. alienatio, 67. de contrahenda emptione.* Nec aliter certè constitui ius posset sine summa creditorum iniuria, qui cum adrogato tum patrefamilias contrahentes vniuersum eius patrimonium intuiti sunt quod hodie penes adrogatorem inuenitur. Nam si actio de peculio ideò comparata est, ne alioqui fraudarentur creditores, qui serui peculium velut proprium ipsius patrimonium intuiti essent, vt toties in præcedentibus diximus, quanto magis habenda ratio est eorum qui cum patrefamilias contrahentes verum ipsius patrimonium pro consequenda indemnitate præ oculis habuerunt? Magísque potiùs illud videri debet, cur non teneatur adrogator in solidum, ac non de peculio duntaxat, cùm per adrogationem, qui titulus acquirendi est per vniuersitatem succedat in iura omnia eius qui adrogatus est, vt nec malè dici possit heredis loco esse *tit. de acquisit. per adrogat. Institut.* Sed dicendum est iura quidem actiua adrogari, qui bonorum ipsius appellatione continentur, in adrogatorem transire cum ipsa vniuersitate bonorum sed non æquè iura passiua, quoniam iuris successo non est adrogator, neque heredis loco: sed singularis successor, quomodo is qui vniuersitatem hereditatis emit, *l. 2. C. de heredit. vel act. vendit.* Ideóque nulla in eum creditoribus adrogati persona lis actio competit, sed nomine tantùm filij conueniri potest, hactenus vt si nolit filium defendere, permittatur creditoribus vrgere missionem in possessionem bonorum filij, vt Iustin. scribit it *§. vlt. dict. titul. de acquisit. per adrogat.* Cùm verò filij nomine pater adrogator conueniatur, consequens est, vt si filius hîc peculium habeat, possit pater & debeat conueniri de peculio, quomodo alius quilibet pater filij sui nomine conueniretur. Est enim longè faciliùs vt actio de peculio ad eos contractus retrotrahatur qui facti sunt antequam esset peculium, quàm vt ad posteriores extendatur factos eo tempore, quo peculium esse iam desiit: Et ita pro iis quorum sententiam Vlpianus refert & probat, contra Sabinum & Cassium disputari posse arbitror. Illud omnino addendum est ex Pomponio in *l. si quis 7. infr. de pecul. legat.* quamuis adrogator neque heres sit, neque heredis loco, si quis tamen creditori suo adrogandum se dederit, & agatur de peculio cum adrogatore, non minùs ei permittendum esse quàm heredi, vt quod sibi debetur ex peculio filij deducat, scilicet tanquam pater, cùm non nisi tanquam pater conueniatur de peculio, *l. si quis reum, 5. §. vlt. de liber. legat.* non tanquam heres, aut quasi alius singularis successor quilibet conuentus actione de peculio, *l. si nox. ali 11. §. penultim. & vltim. supr.* Quisquis enim conuenitur, de peculio potest deducere, quod sibi debetur.

43. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI posteaquam tecum de peculio egi, ante rem iudicatam seruum vendideris: Labeo ait, etiam eius peculij nomine, quod apud emptorem quæsierit, damnari te debere: nec succurrendum tibi. culpa enim tua id accidisse, qui seruum vendidisses.

Ad l. Si posteaquàm 43.

RAT. DVB. Is qui seruum vendidit cuius nomine de peculio conueniri poterat, licet nihilominùs teneatur de peculio intra annum *l. 1 inf. tit. pro.* adeóque emptor ipsi non minùs quàm cæteris creditoribus *l. quoties 47. §. non tantùm infr.* non tamen tenetur supra eam peculij quantitatem quæ apud ipsum est, & pro peculio quod apud emptorem seruus quæsiit emptor conueniendus est non venditor *l. si noxali 11. §. pen & vltim. l. & ancillarum 27. §. si seruus alienatus supr.* Nec aliud est etiamsi potiùs actum sit contra venditorem *leg. si ex duobus 32. §. 1. versic. quare circa venditorem quoque supr.* Hoc ipsum enim sonat nomen actionis de peculio vt non possit dari supra eam quantitatem peculij quæ apud illum est qui conuenitur. Ergo si posteaquàm de peculio egi tecum tu ante rem iudicatam seruum vendideris, non videtur verum quod Labeo dixit & Paulus probat. Etiam eius peculij nomine quod apud emptorem seruus quæsierit, damnari te debere præsertim cùm ex eo nullum damnum sensurus sis, tanquam ab emptore ipso consecuturus, quod à venditore consequi non potueris.

DEC. In peculio id quoque computatur, quod per eum qui de peculio conuenitur factum est, quominus in peculio sit *leg. summa cum ratione 21. supr.* Atqui per te factum est & per venditionem abs te iudicio pendente factam quominus hodie & rei iudicandæ tempore in peculio serui apud te sit quod ille apud emptorem quæsiit, quia si non vendidisses ille apud te quæsiuisset. Ergo perinde teneri debes de eo quoque peculio quod apud emptorem est, atque si apud te esset: cùm enim mihi imputare non possis quod tardiùs egerim qui ante venditionem iam te conueneram, ego tibi imputabo cur iudicio pendente vendideris, quia quoties post iudicium aliquod acceptum alienatio fit, id semper statuetur iudex debet quod statueret, ac iudicaret si alienatio nulla facta esset, siquidem alienatione facta nihilominùs iudicium manet, & consequenter in eo damni ratio venit etiam eius quod post alienationem contingit, inquit idem Paulus noster in *l. quamquam 4. §. 1. infr. de aquæ & aquæ pluu. arcend.* Alioqui esset in potestate eius qui conuentus est durioremi & deteriorem aduersarij condicionem etiam post acceptum iudicium facere quod nec ante acceptũ licet *l. 1. supr. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Neque sanè dolo caret is qui iudicio pendente alienat quoties per eã alienationẽ accidit quod vix est vt nõ accidat vt deterior actoris condicio fiat, quomodo fit in proposito, cũ valde interfit mea vnico iudicio peculium totum serui debitoris mei consequi, quàm totum apud te constitutum potiùs quàm post rem tecum iudicatam nouum aduersus emptorem iudicium instituere de eo peculio quod post venditionem seruus apud eum quæsiit *d. l. si ex duobus 32. §. 1. supr. l. minor annis 40. in princip supr. de minor l. terminato 3. in fin. C. de fructib. & lit. expens.* Etsi verò culpam hanc Paulus vocat non dolum, quem prætor & Vlpianus exigit in *d. l. summa cum ratione*, de culpa tamen lata & magna intelligi hoc debet quæ dolo æquiparatur & ad eum tam prope accedit, vt etiam dolus esse dicatur in *l. magna 226. de verb. signific.* Non enim quæuis culpa & alia quàm lata sufficeret vt quod reuera in peculio eius qui conueniretur non esset in peculio tamen computaretur. Cæterùm si dolus inducitur ex eo quod fecit dominus ex sola suspitione quòd alius secum de peculio acturus esset, vt scriptum est in *d. l. summa versic. sed etsi quis cùm suspicaretur*, quanto magis ex eo quod factum est pendente iam & inchoato iudicio? Iunge *l. si quis seruum 23. infr. de action. empt.* ex qua lege & ex Marcelli ad Iulianum nota videtur hæc quoque lex sic intelligenda & supplenda vt de eo demùm peculio quod seruus venditus apud emptorem quæsiuit teneri debeas, quod ille apud te fuerat acquisiturus si venditus non fuisset, proinde si quid ei donatum sit ab extraneo non ipsius, sed tui tantùm contemplatione, peculio tuo non computabitur, quia id non haberes hodie si eum non vendidisses *l. si seruus 21. & seqq. supr. de vsufr.*

44. VLPIANVS libro 63. ad Edictum.

SI quis cum filiofamilias contraxerit, duos habet debitores: filium in solidum, & patrem dumtaxat de peculio.

Ad l. Si quis cum filiofamilias 44.

RAT. DVBIT. Non sicut is qui cum seruo contrahit domini magis quàm serui personam intuetur, quia scit se cum seruo actionem habere nullam posse vt diximus ad *l. nec seruus 21. supr. hoc titul.* ita & dici potest eum qui cum filiofamilias contrahit respicere ad personam quoque patris quandoquidem cum eo contrahit qui personam habet integram, quíque ex omnibus causis præterquàm ex mutuo ciuiliter obligari & conueniri non minùs quàm pater potest *l. filiusfamilias 39. infr. de oblig. & act. l. tam ex contractibus 57. supr. de iudic.* Nec quicquam causæ esse videtur quare is qui cum vno tantum contrahit duos debeat habere debitores. Cùm dici soleat quod & verissimũ est, in contractibus, aliquando licèt perrarò tẽpus quidem aut conditionem subintelligi posse,

sed personam numquam nisi quæ expressa sit *leg. si ita stipulatus* 126. §. *Chrysogonus in fin. de verb. oblig.* Atqui in contractu inito cum filiofamilias neque pater interuenit, neque de patre obligando quicquam expressum est, quod quamuis expressum esset, ex solius tamen filij facto & voluntate obligari pater non posset *l.1. & tot. tit. C. ne filius pro patr. & pater pro fil. ten. leg. qui in aliena 6. in princip. de acquir. hered.* Satis ergo est quod is qui cum filiofamilias contrahit solum eum habeat obligatum in solidum, nec ei adeò indulgendum est vt patrem quoque obligatum habeat de peculio, quandoquidem neq; cum patre, neque patris iussu contraxerit, maximè verò cùm actio de peculio sit honoraria, & velut in subsidium ex necessitate quadam inducta *l. hinc quæritur* 19. §. *vlt.* vbi diximus & ad *l. seq. supr.* Frustra enim honorariam actionem requirit is qui iam habet ciuilem *l. 1. supr. de Public. in rem act.* DEC. Is qui cum filiofamilias contrahit quem scit nulla ex suo capite habere bona *l. lex Cornelia* 28. *in fin. de vulg. & pupill. substit.* peculium ipsius quod à patre habet intuetur tãquam proprium filij patrimonium, quasi non aliter cum filiofamilias contracturus. Quid enim ei prodesset quæsita contra filiumfamilias ciuilis actio in solidum, ex qua nihil posset exigere viuo patre propter inopiam debitoris *l. nam is 6. supr. de dolo.* neque ex condemnatione, quam patre viuo aduersus filiumfamilias obtinuisset, post mortem patris agere nisi in quantum facere filiusfamilias posset *l. si dubitet* 10. §. *filiusfamilias infr. de fideiuss. l. si ex alio 9. Codic. quod cum eo.* Necessario igitur inducenda fuit actio prætoria de peculio contra patrem ex contractu filijfamilias non minùs quàm contra dominum ex contractu serui, ne alioqui deciperentur ij qui cum filiofamilias contrahentes peculium eius intuiti essent quod tamen magis patris est quàm filij *l. 3. §. sed vtrum l. patri.* 27. *in princip. supr. de minor.* atque ita de patre quoque sibi obligando ad finem vsque peculij cogitassent. In quo non habet pater quod conqueratur qui dando peculium filio extraneos omnes qui cum eo contraxerunt vt contraherent, inuitauit, atque ita decepisse eos videretur si actionem de peculio filij nomine suscipere recusaret, præsertim cùm in eius potestate maneat peculium quandocumque velit adimere filiofamilias, & ab actione de peculio ita se liberare vt subiicitur in *l. seq.* dum ne adimat dolo malo, & in fraudem creditorum *l. summa cum ratione* 21. *supr.* Quidni verò? Cùm etiam domino liceat adimere peculium seruo, contra quem tamen miser creditor nullam vnquam actionem habere possit *d. l. summa & l.* 4. *supr.* Plane ex contractu filij nemo dixerit æquum esse conueniri patrem supra quantitatem peculij: cum nec alia ratio sit conueniendi patris quàm quia is peculium filio concesserit, & alijs vt cum eo contraherent causam & materiam præbuerit. Limitata enim causa vt est in vulgari nostrorum brocardico non nisi limitatum producere effectum potest *vulg. l. in agris 16. infr. de acquir. rer. domin.* Iunge quæ scripsi ad *l. 1. supr.*

45. PAVLVS libro 61. ad Edictum.

IDeóque, si pater filio peculium ademisset, nihil minùs creditores cum filio agere possunt.

Ad l. Ideoque 45.

RAT. DVB. Nemini permittendum est vt facto suo citra solutionem aut aliam satisfactionem tollat suam obligationem *l. si seruum* 91. §. *nunc videamus infr. de verbor. oblig.* Cùm obligatio sit iuris vinculum quo necessitate adstringimur etiam inuiti alicuius rei soluendæ gratia, *Institut. de obligat. & act.* Vnde est quod iudicium quoque redditur in inuitum non in volentem *leg. inter stipulantem* 83. §. 1. *de verb. obligat.* Atqui pater ex contractu filiifamilias obligatur de peculio, vt dictum est in *lege prox. præced.* & ita tamen vt nec supra quantitatem peculij, nec nisi quandiu peculium durat teneatur. Non debet igitur esse in eius potestate vt adimat peculium, ne quidem bona fide, cùm in arbitrio debitoris nunquam esse debeat an sit debitor nécne, *leg.* 2. §. 1. *supr. de eo quod cert. loc.* Maximè cùm sublata per ademptionem peculij actione de peculio, non magnum commodum sperare creditor possit ex alia actione quæ salua ei supereſt in solidum aduersus filiumfamilias, siue quod viuo patre nulla bona filiusfamilias regulariter habeat cùm acquirat omnia patri *leg. lex Cornelia* 28. *in fin. de vulg. & pupill. substitut. leg.* 1. *si à parent. quis manum. sit*, siue quod etiam post mortem patris futurum sit vt non possit conueniri in solidum; sed in quantum duntaxat facere poterit, nisi heres extiterit patri vt proximè diximus ex *leg. si non dubitet* 10. §. *filiusfamilias infr. de fideiuss. leg. si ex alio 9. Cod. quod cum eo.*

DEC. Non facit dolo pater cùm iure suo vtitur, *leg. si duorum* 52. *infr. de action. empt.* Vtitur autem iure suo cùm peculium adimit, dummodò sine fraude id faciat, quandoquidem varias potest habere causas adimendi filio peculij citra fraudem *leg.* 4. *l. summa cum ratione* 21. *supr. leg. quia autem 6.* §. *si patronus in fin. de iureiur.* Nec ad rem pertinet quòd per eam ademptionem fiat vt creditores actionem suam de peculio amittant. Id enim fit per consequentias quæ in iure nostro attendi non solent si modò id quod principaliter fit iustè ac licitè fiat *leg.* 1. *leg. quod dicitur 7. infrà de author. tutor.* Sed non faciet ademptio peculij quin salua supersit actio contra filiumfamilias, quia non de peculio illa actio est neque ex peculio pendet, sed ex contractu, ideóque datur in solidum: est enim actio principalis, cùm aduersus eum detur qui ipse contraxit, nec quia peculium habuerit, sed quia ipse contraxerit, quæ autem datur contra patrem non nisi accessoria est: qua proinde sublata per ademptionem peculij, non ideo sublata dici potest actio solidi contra filium, quomodo tamen è contrario si filius liberatus sit ab obligatione sua, patris quoque obligatio de peculio tollitur, tanquam accessoria ex regula *leg. cùm principalis* 178. *de reg. iur.* nisi cùm filiofamilias mortuo Prætor saluam retinet actionem de peculio intra annum *l. 1. infr. tit. prox.*

46. IDEM

46. IDEM libro 60. ad Edictum.

QVi peculij administrationem concedit, videtur permittere generaliter, quod & specialiter permissurus est.

Ad l. Qui peculij 46.

RAT. DVB. qui totum vel omne dicit nihil excepit aut excludit *l. Iulianus respõdit* 68. *alias l. testatorem in princip. de legat.* 3. & sibi debet imputare qui nimis generaliter locutus est nec excepit specialiter ea, quæ nolebat generali sermone contineri: sunt enim verba generalia tãto periculosiora quãto sunt generaliora, semperq; imputari potest ei qui legem apertiùs non dixerit, cùm posset, *l. veteribus* 39. *supr. de pactis. l. Labeo* 21. *infrà de contr. emption.* vbi dicitur ob hanc causam contra eum faciendam esse interpretationem. Ergo qui administrationem peculij siue filiofamilias siue serui generaliter concedit, generaliter permittere & concedere videtur omnia, non adhibita distinctione illa quid specialiter fuerit ipse concessurus vel non. DEC. Verba generalia non alia ratione vim habent operandi generaliter, quàm quia in genere species omnes continentur *l. semper specialia* 147. *de reg. iur.* Sicut & partes in toto *l. in toto* 113. *eod.* Ergo nec aliud videri potest in generali concessione administrationis contineri, quàm quod concedens fuerit specialiter concessurus: sunt enim verba omnia quantumlibet generalia ciuiliter intelligẽda, & ita vt neque absurdi neq; iniqui quicquam sequatur *l. si procurator 6. §. Celsus ait supr. de condict. indeb. l. creditor* 60. §. *vlt. infr. mandat.* Et quædam sunt quæ in sermone etiam generali tacitè excepta videri debent, vt Celsus eleganter scribit in *l. si cui simplicius 9. sup. de seruit.* Idq; per iustam interpretationem quam verba generalia facilius admittunt quàm specialia, quibus ideò vti melius est, ne quis dubitationi locus relinquatur *l. iam hoc iure 4. ad finem infr. de vulg. & pupill. substit.* Hinc dicimus in mandato generali non contineri vt mandatarius dolo malo aliquid faciat *d. §. Celsus ait & d. l. 60. §. vlt. mandat.* quia non sit verisimile mandatorem tale quid specialiter mandaturum fuisse, quod nec mandare sine crimine potuisset. Idémque generali obligatione rerum omnium quas quis habeat habiturúsque sit, non contineri ea quę verisimile sit specialiter quemquam obligaturum non fuisse, vt puta supellectilem, vestem, & alia huiusmodi quæ debitor in quotidiano vsu habet *leg. obligatione 6. infr. de pignor.* Semper. n. sumi debet interpretatio ex eo quod verisimile est, cũ vt Bald. solebat dicere, quicquid non est verisimile imaginem habeat falsitatis.

47. IDEM libro 4. ad Plautium.

QVotiens in taberna ita scriptum fuisset, *Cum Ianuario seruo meo geri negotium veto:* hoc solum consecutum esse dominum constat, ne institoria teneatur, non etiam de peculio.

Ad l. Quoties 47.

RAT. DVB. & DECID. eadem est ad hunc locum quæ ad §. 1. *l. si quis seruum 29. supr.* Eadem enim vtriusque loci sententia est, nisi quod ibi Caius loquitur de prohibitione qualibet per dominum facta ne cum seruo contraheretur, hic verò Paulus de proscriptione ante tabernam facta prohibendæ seruo negotiationis gratia in hæc verba, *Cum Ianuario seruo meo geri negotium veto*, qua proscriptione ac veluti protestatione consecutus dominus videbatur, ne ex contractibus, quos posteà inire quis cum seruo vellet aut institoria aut de peculio actione conueniri posset, quasi imputare sibi deberent qui contra voluntatem ac prohibitionem domini contraxissent *l. sed si pupillus* 11. §. *de quo palam & seqq. supr. de instit. act.* Sed contrà Paulo videtur & rectè proscriptionem illam prodesse quidem domino debere quantum ad institoriam actionem ne ea conueniri dominus possit, quandoquidem non alius ea teneri potest quàm qui tabernæ institorem præposuit: non potest autem videri præposuisse qui palam & publica ante tabernam ipsam proscriptione prohibuit, ne cum seruo contraheretur *d. §. de quo palam*, Sed quod ad actionem de peculio nil prodesse, quia non sit in potestate domini facere, ne ex serui peculium habentis contractibus teneatur de peculio nisi adimendo peculium bona fide, vt diximus ad *l. ideóque* 45. *supr.* Nemo enim iurisdictionis formam pro arbitrio suo mutare potest, vt diximus ad *d. §. 1. ex Papiniano in l. si filia* 20. *supr. famil. erciscun. l. ius publicum* 38. *de pact.* nec sibi cauere aduersus leges, aut edictum Prætoris *l. vltim. infr. de suis & legit.* Prætor institoriam actionem proposuit contra eos tantùm qui certæ negotiationi aliquem institorem præposuerunt, at de peculio actionem contra eos omnes qui peculium vel filiofamilias vel seruo concesserunt, & concessum non ademerunt, quoniam ad publicam vtilitatem pertinet, vt cum huiusmodi personis cõtrahere possit quisquis velit, cum quibus vtique contrahi perinde posset, etiamsi peculium nullum haberent: pater enim tenetur de peculio ex contractu filijfamilias ex contractu serui, ille quia pater, hic quia dominus est, non quia peculium concesserint, quamuis non teneantur nisi quatenus peculium patitur, ideóque nimirum actio de peculio tenet quoties agitur ex contractu filiifamilias vel serui, quamuis nihil sit in peculio eo tempore quo agitur, si modò aliquod peculium sit tempore rei iudicandæ *l. quæsitum* 30. *supr. hoc tit.*

1 ¶ Sabinus respondit, non aliàs dandam de peculio actionem in dominum, cùm seruus fideiussisset, nisi in rem domini, aut ob rem peculiarem fideiussisset.

Ad §. 1. Sabinus respondit.

RAT. DVB. Ex contractu serui tenetur dominus actione de peculio si modò rei iudicandæ tempore aliquid in peculio sit, vt proximè diximus. Ergo & cùm seruus fideiussit, licèt neque in rem domini, neque ob rem peculiarem fideiusserit dicendum est dominum de peculio teneri quomodo & pater ex filiifamilias fideiussione teneretur *l. 3. §. sed si filius supr.* Solet enim eadem ratio esse patris, quæ domini, & filiifamilias quæ serui in actione de peculio.

Dec. Obligatio domini de peculio ex contractu serui accessoria est ad obligationem serui, nec fieri potest vt obligetur dominus de peculio ex eo serui contractu qui non teneatur: atqui seruus ex causa fideiussionis obligari nullomodo potest nisi in rem domini, aut ex causa peculiari *l. seruus inscio 19. & seq. infr. de fideiuss.* id est ne quidem naturaliter. Ex quo enim alio contractu potest obsecro seruus ciuiliter obligari? *l. serui 14. infr. de oblig. & action.* An non verò satis est naturalem serui obligationem subesse ad inducendum contra dominum actionem de peculio *l. nec seruus 41. supr.* Cur autem seruus ex fideiussione obligari nullomodo possit extra supradictas duas causas, ratio non obscura illa est, quòd fideiussio non fit nisi per stipulationē *l. græcè 8. infr. de fideiuss. l. hæreditus 12. C. eod.* Atqui seruus nō est capax incūdę stipulationis siue actiuè, siue passiuè, nisi ex sui domini persona *Instit. de stipul. seruor. in princ.* cū sit incapax eorum omnium, quæ sunt iuris ciuilis *l. quod attinet 32. de regul. iur.* Ergo non nisi ad domini vtilitatem ne alioqui quod dominorum fauore introductum est, in eorum odium retorqueatur contra *l. nulla 25. supr. de legib. l. quod fauore 6. C. eod.* proinde non est permittendum seruo vt fideiubendo dominum obliget, quia nec seipsum obligare per stipulationem potest, nisi cùm aut in rem & vtilitatem domini id factum est, vnde est quod nec compromittere seruus potest, nec compromittendo dominum suum obligare de peculio *l. 3. §. si seruus & duob. seqq.* vbi diximus *supr.* Et in his duobus inter cætera differt filiusfamilias à seruo, vt ibidem scriptum est. Non enim similes sunt in omnibus, & per omnia, ne quidem in actione de peculio, vt Iustinianus præfatur initio *Tit. Instit. quod cum eo. Iunge l. nulla res 5. C. eod. ill. tit.*

2 ¶ Si semel actum sit de peculio: quamuis minùs inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, quam debet, tamen cautionibus locum esse non placuit de futuro incremento peculij: hoc enim in pro socio actione locum habet: quia socius vniuersum debet.

Ad § 2. Si semel.

Rat. dvb. Is qui semel egit de peculio, non eo minùs de residuo debiti agere potest aucto posteà quandocunque peculio *l. quæsitum 30. §. is qui semel supr.* nec enim potest actio de peculio exerceri aut competere, nec proinde consumi, nisi quatenus in peculio est tempore rei iudicandæ, vt ibidem diximus. Nec rursum videri æquum potest sola intentione agentis creditoris, ac non potiùs perceptione liberari eum qui tenetur de peculio *l. si ex duobus 32. supr.* Ergo si rei iudicandæ tempore minus inueniatur in peculio quàm debeatur, æquum est dominum aut patrem cauere saltem de futuro incremento peculij, vt scilicet si cōtingat augeri quandocunque peculium id quoque præstetur. Nec enim magnum damnum aut incommodum patris vel domini est in præstanda repromissione præsertim nuda, & quæ onus satisdationis adnexum non habeat *argum. l. in creditore 38. in fin. de euict.* Talis verò cautio est quam socius socio præstat cum actione pro socio cōdemnatur in minùs quàm debeat, quia minùs facere potest *l. verum est 63. §. item videndum infr. pro socio.* Item quam maritus pro dote vxori, quòd si ad meliorem fortunam peruenerit etiam id quod minùs persoluit vxori restituet *l. vnic. §. cùm autem C. de rei vxor. act.* vt ea cautio pro iusta præstatione sit, vt & in *l. in omnib. 41. supr. de iudic.* quomodo & de delegatione scriptum est à Papiniano in *l. quod debetur 51. in fin. infr. hoc tit.* Cùm enim possit augeri peculium, & sperandum sit ita fore (semper enim quantū fieri potest de hominis cuiuslibet fortuna & facultatibus sperat ciuilis legislator *l. inter stipulantem 83. §. sacram de verb. oblig.*) debet Prætor id quoque prospicere quod potest euenire *arg. l. si quis domum 9. §. 1. vers. idem quærit infr. locat.* in eumq; casum etiam creditoribus, qui in damno interim morātur, prouidere, quod tamen nec leuiore incommodo, nec melius facere possit, quàm iniuncto onere nudę cautionis. Dec. Iniquissimum est superuacua & indebita cautione quemquam onerari *l. hæc stipulatio 14. in fin. infr. vt legat. seu fideic. seruand. caus. caueat.* Atqui parer vel dominus qui de peculio conuenitur, totumq; soluit, quod rei iudicandę tempore fuit in peculio, licèt minùs soluerit quàm debeatur creditori, totum soluit quod debet. Residuum enim non ab ipso debetur, sed à filiofamilias vel seruo: potest quidem fieri, vt plus aliquando fortasse debiturus sit, nimirum si contingat peculium augeri ex postfacto: sed verum tamen est nihil eum interim amplius debere ipso iure. Cur ergo præsenti die cogatur cauere de eo quod in præsenti nō debet, quodq; nec fortassis vnquam sit debiturus? Alia ratio est socij, mariti, & aliarum huiusmodi personarum, quę ob reuerentiam aliquam iis debitam priuilegium habēt, ne suprà quàm facere possint conueniantur. Non enim eo minus verum est vniuersum eos debere, id est suprà etiam quàm facere possint, licèt habeant exceptionem, ne interim ad solidi solutionem vrgeantur *l. Nesennius 41. §. vlt. iunct. l. sunt qui 16. & seqq. infr. de reiudic. §. vlt. Instit. de replicat.* Non ergo bona est hac parte comparatio actionis de peculio, & actionum pro socio & de dote. Nam per istas solidum persequimur quamuis non semper cōsequamur: per illam verò de peculio ne quidē persequimur, solidum, sed illud ipsum quod consequimur, id est quicquid in peculio inuenietur rei iudicandæ tempore: ac prætereà nihil *§. sunt præterea 36. Instit. de action.* Adde quod singulare illud ius est actionum bonæ fidei vt in iis ex causa cauendum aliquando, sit prius etiam quàm debeatur *d. l. in omnib.* Eiusmodi verò sūt actiones pro socio, & de dote, & aliæ nō paucæ, quas Iustin. enumerat in *§. actionū Instit. de action.* At de peculio actio non bonæ fidei, sed stricti iuris est, vt diximus ad *l. in bonæ fidei 36. supr.*

3 ¶ Si creditor serui ab emptore esset partem consecutus: competere in reliquum in venditorem vtile iudicium, Proculus ait. sed, re integra, non esse permittendum [a] actori, diuidere actionem. vt simul cum emptore, & cum venditore experiatur. satis enim esse, hoc solum ei tribuit, vt, rescisso superiore iudicio, in

alterum detur ei actio: cùm electo reo, minus esset consecutus. & hoc iure vtimur.

Ad §. si creditor 3.

Rat. dvb. Habet equidem creditor electionem an cum emptore velit agere, an cum venditore *l. si noxali 11. §. pen. supr.* Sed si alterutrum eligat ad alterū redire non potest, etiamsi à priore conuento solidū consecutus non sit, quia electione vnius alter ipso iure liberatur *l. si ex duobus 32. supr. l. quod in herede 9. §. eligere supr. de tribut. act.* Ergo si creditor serui ab emptore partem sit consecutus, neque directum, neque vtile iudicium competere potest de reliquo in venditorem.

Dec. Æquitas semper præferenda est stricto iuri *l. placuit 5. C. de iudic.* Etsi verò summum ius facit vt electo vno alius liberetur, æquitas tamen dictat vt non tam intentione agentis creditoris quàm perceptione liberari alium oporteat, cùm creditor qui cum seruo contraxit vniuersum eius peculium quasi proprium ipsius patrimonium intuitus sit, vt ex Iuliano & Vlpiano scriptum est in *d. l. si ex duobus, & in l. si creditor 37. §. pen. supr.* vbi diximus. Hoc autem iudicium posterius quod in venditorem datur creditori qui priùs egit de peculio contra emptorem, Proculus vtile vocat non directum, tanquam quod non nisi ex æquitate & vtilitatis gratia competat aduersus strictam iuris rationem, & quia nec aliter datur quàm si superius priùsque iudicium institutum contra emptorem rescissum sit, quasi agendum sit contra venditorem eo colore ac si nūquam cum emptore actum esset, quamuis deducendum sit ex posteriore iudicio quod actor ex priore consecutus est. Omnes enim rescissoriæ actiones dicuntur vtiles, quia nunquam rescissio fit nisi ex æquitate Prætoria *l. in honorariis 35. de oblig. & act. & tot. tit. supr. ex quib. caus. maior.*

a *Sed re integra non esse permittendum.* Sensus est, si antequàm creditor egerit de peculio in solidū contra emptorem malit ille actionem diuidere, & pro æquis partibus emptorem & venditorem simul ac eodem tempore conuenire, non esse eum audiendum, nec ipsi permittendum vt cum emptore & vēditore simul experiatur, ne quidem pro partibus.

Rat. dvb. Nihil interest emptoris neq; venditoris an singuli conueniantur ab initio de peculio pro partibus diuisa creditoris actione, cùm possit eorum vnusquisque eligi ac in solidum conueniri. Quænam enim sit iniuria ei qui in solidum conueniri potest, si pro parte conueniatur. Ideóque merito placuisse videtur prudentibus Iuliani sententia quam Vlpianus refert, & probat in *l. & ancillariū 27. §. illud quoque supr.* & quæ extare videtur in *l. si creditor 37. §. seruum in fin. supr.* Alienato seruo permittendum esse actori non solùm eligere an cum emptore malit agere an cum venditore, sed etiam & cum venditore & cum emptore simul agere; diuisa nimirum in partes actione, quod tamen Paulus ex Proculo hîc negat.

Dec. Multæ fuerunt prudentum veterum circa actionem de peculio inter se dissensiones, vt dicemus ad *l. eo tempore 50. infr.* Inter cæteras verò hæc vna fuit, ni fallor, in qua dissenserunt Sabiniani à Proculianis, & consequenter à Proculo Iulianus qui Sabinianus fuit. Dissentiendi autem causam illud præbuit quod Sabiniani viderunt nihil interesse creditoris aut emptoris, an conueniantur singuli pro parte eodem tempore, cùm potuerint singuli separatim eligi & in solidum vnusquisque solus cōueniri. Annon enim commodius iis est actionē in partes diuidi, ne ab eo tēpore alter pro altero exigatur? vt euenit in duob. correis debēdi *l. si creditores 18. C. de pact. l. reos 23. C. de fideiuss. & mandat.* Creditoris verò interesse potest commodioris exactionis gratia vtrumque simul & vno eodémque iudicio conuenire vt à singulis partes consequatur, à quorum neutro solidum cōsequi se posse intelligeret. Quinimò interdum euenit vt qui duos in solidum obligatos habet etiam vno electo alium quoque conuenire possit, etiam pendente priore iudicio, vt accidit in debitore & mandatore *l. creditor 60. infr. mandat.* nempe quia hoc casu vnius electio alium non liberabat etiam iure vetere *l. vltim. C. de fideiuss.* Atque rationes istæ sunt, vt arbitror, quibus moueri Iulianus potuit, & quotquot Sabiniani cum secuti sunt. At ex contrario mouit Proculum & Paulum, licèt is quoque Sabinianus fuerit, quod ex sola æquitate contra iuris rationem iam inductum illud sit & indultum creditori, vt possit eligere cum quo malit agere, an cum emptore tanquam nouo domino actione perpetua de peculio, an contra venditorem actione annua quæ singulari iure ac beneficio Prætoris comparata est, ne in damno morarentur, Itémque vt postquàm elegerit nec solidum tamen consequi potuerit ad alterum pro residuo redire possit: quamuis fuerit ille per electionem ipso iure liberatus, vt proximè diximus. Cur non igitur satis hoc ei esse debeat quod ei tribuitur vt rescisso superiore iudicio in alterum detur ei iudicium vtile? Aut cur nulla cogente necessitate patiamur priuilegia multiplicari vt ei licere debeat etiam re integra actionem diuidere & cum vtroque simul eodem tempore experiri? Mihi tamen si inter tantos viros iudicium interponere quis audeat Iuliani sententia probabilior videtur. Non ob id solùm quod durum videatur denegari creditori quod ipsi commodius, emptori verò & venditori si non vtilius saltem sine dispendio futurum sit vt pro partibus ambo præstent quod à singulis solidum peti posset, si ratio & quantitas peculij pateretur, sed etiam quia negari non potest quin valde incommodum sit creditori duobus diuersis iudiciis, & diuersis temporibus experiri ad consequendum debitum quod diuisa actione consequi solidum ab initio & vno iudicio potuisset. Itaque non possum satis mirari quod Paulus post relatam Proculi sententiam hoc iure nos vti ait. Cùm Iuliani sententia ab aliis prudentibus frequentiùs recepta & creditoribus & emptori ac venditori longè commodior & vtilior esse videatur. Quis enim nescit interesse non modò litigantium, sed etiam reipublicæ vt litium & iudiciorum numerus minuatur nec duobus iudiciis fiat quod vno fieri posset? *l. quidem 21. supr. de reb. credit. l. 1. C. de adminis. tutor. l. 3. C. de fructib. & lit. expens. l. minoribus 6. supr. de minor.* Hanc verò rationem quæ & iuris & æquitatis est non diluit ratio Proculi. Sic miratur Caius in *l. liberum 9. supr. de religios.* quare constare videatur, actionem de qua ibi tractatur, neque heredi, neque in heredem dari, cùm tamen meram rei persecutionem contineat: prævaluit tamen in praxi sententia Proculi, si Paulo credimus. Id enim est quòd ille ait hoc iure nos vti.

4 ¶ Non tantùm autem quiuis creditor cum venditore ex antè gesto agere potest, sed & ipse emptor, ídque & Iuliano videtur, quamuis & deducere ipse potest aduersus alium agentem, dum tamen id, quod apud se habet, computet.

Ad §. 4. Non tantùm autem.

RAT. DVB. Emptor serui cuius nomine competit actio de peculio, tenetur ipse de creditoribus, tanquam nouus dominus, & quidem actione perpetua, cùm tamen venditor non teneatur nisi annali & priuilegiaria ex edicto Prætoris, de quo in *l. 1. infr. tit. prox.* ergo non magis permittendum est emptori, vt agat de peculio contra venditorem, intra annum, quàm venditori vt agat contra emptorem, quod ei vtique non licet *l. & ancillarum* 27. *§. sed ipsi qui vendiderit & seq. supr.* & quemadmodum is qui vindicat eam rem de cuius euictione tenetur doli mali exceptione repellitur ratione illa quod ipse de euictione teneatur *l. vindicatem* 17 *l. Seia* 72 *de euict.* ita & eâdem doli exceptione summouẽdus videtur emptor qui de peculio agit contra venditorem tanquam creditor cùm ab aliis creditoribus possit ipse eadem de peculio actione conueniri, quasi contra seipsum agere primùm debeat, & ex peculio quod apud eũ seruus habet soluere, antequam vẽditorem inquieret: nulla enim ratio est, vt non sit deterioris conditionis hic creditor qui cæteris creditoribus de peculio tenetur, quàm cæteri creditores qui de peculio agere tantùm, non etiam conueniri possunt.

DEC. In venditorem serui datur ex edicto Prætoris actio de peculio intra annum creditoribus omnibus peculiaribus quibus ante venditionem tenebatur *d l. & ancillarum* 27. *§. in venditorem supr. & tot. tit. prox. infr.* atquis is qui emit seruum fuerat ante vẽditionem ex creditoribus, neque per emptionem desinit esse creditor: ergo aliorum creditorum exemplo saluam retinet contra venditorem suam de peculio actionem: nec par ratio est venditoris volentis similiter agere de peculio contra eum ipsum cui vẽdidit, cùm debeat sibi imputare cur non sibi priùs soluerit, aut seruum vendiderit ea lege, vt sibi debitum ab emptore solueretur, vt diximus ad *d. §. sed si ipse vendiderit*, nec quod emptor hic quoque cæteris creditoribus teneatur, ad rem facit: sufficit enim ad excludendam doli exceptionem, vt non possit emptor à venditore ipso conueniri: nam si dolo non facit qui ab aliquo id petit quod redditurus sit alteri *l. si socer* 44. *§. Lucius infr. solut. matr.* quantò minùs dolo faciet emptor qui petit à venditore, id quod nec ipsi vẽditori nec alij vlli ex creditorib. redditur⁹ sit, licèt cæteris creditoribus de peculio sit obligatus? Planè quæ ratio emptorẽ obligat vt aliis creditorib. peculiariis respondere teneatur, eadẽ facit vt sibi quoque primùm soluere debeat ex peculio quod habet si ab iis conueniatur, deducendo quidem id quod sibi debetur aduersus alium quemlibet agentem, sed ita tamen vt prius computet in deductione illa peculiũ quod apud se habet: sicenim locus hic intelligi debet, non ita vt agens emptor de peculio contra venditorem computare priùs debeat quod apud se habet ex peculio serui, nec nisi de residuo agere possit contra venditorem: ita enim fieret vt contra se priùs agere videretur, atque ita sibi adimere electionem quam habent creditores cęteri an agere malint cum venditore, quàm cum emptore *l. si noxali* 11. *§. pe. supr.* itaque postrema illa verba huius *§. dum tamen id quod apud se habet, computet*, referenda sunt & restringenda ad proximam illam præcedentem clausulam, *quamuis & deducere ipse potest aduersus alium agentem*, non ad primam huius §. sententiam, quæ est de danda emptori actione de peculio aduersus venditorem: benè autem Paulus, posse quemuis creditorem ex antegesto agere contra venditorem, id est, ex eo quod ante venditorem gestum fuit, quia de contractibus à seruo vendito post venditionem factis nulla ratio est vt venditor quoque teneatur, sed solus emptor, tanquam nouus, & solus dominus.

5 ¶ Si seruus, deducto peculio, venditus sit: procedit, vt venditor & deductione vti possit. &, si post venditionem cœperit aliquid venditori seruus debere. non minuit peculia: quia non domino debet.

Ad §. 5. Si seruus.

RAT. DVB. Cùm dominus seruum suum deducto peculio vendidit, atque ita obstrinxit se creditoribus peculiariis, vt ab iis de peculio adhuc intra annum conueniri possit [hic enim casus est in quo Prætor annalem actionem induxit contra venditorem, de qua in *l. 1. infr. tit. prox.* non etiam si seruus cũ peculio venditus sit *l. si noxali* 11. *§. vlt. supr.*] id egit proculdubio vt conuentus à creditoribus peculiaribus deducere posset ex peculio quicquid sibi deberetur: cùm id quod debetur domino, ne quidem in peculio esse intelligatur *l. sed si damnum* 9. *§. præterea supr.* ergo etiamsi post venditionem aliquam pecuniam huic seruo crediderit, id quoque poterit deducere ex peculio quod adhuc penes se habet, eiusdem vt videtur conuentionis potestate qua peculium ipsum sibi excepit. Fieri enim potest vt facilior fuerit ad credendam seruo pecuniam ob id quòd existimauerit quandiu penes se peculium haberet, tamdiu quoque habiturum se vnde pecuniam sibi debitam retinere posset, ac sibi soluere.

DEC. Ea demùm pecunia in actione de peculio deducitur quæ domino debetur *l. 5. §. vlt. l. sed si damnum* 9. *§. peculium & seqq. l. sed si duo* 15. *in fin.* atqui pecunia post venditionem seruo vendito per venditorem credita nunquam debita fuit domino, quia vẽditor eo crediti tempore iam dominus esse desierat: non ergo potest deducere quod post venditionem credidit, nec tale creditum minuere peculium potuit. Idque nimirum est quod Africanus ait in *l. depositi* 38. *§. vltim. supr.* onus eius peculij quod apud venditorem remansit ad posterioris temporis contractus non pertinere.

6 ¶ Quæ

6 ¶ Quæ diximus in emptore, & venditore, eadem sunt, & si alio quouis genere, dominium mutatum sit: vt legato, dotis datione, quia, quasi patrimonium liberi hominis, peculium serui intelligitur, vbicunque esset.

Ad §. vlt. Quæ diximus.

RAT. DVB. In plerisque iuris partibus longè alia ratio est hominis vendici, alia legati, alia denique in dotem dati: qui enim venditur, is propriè alienatur à venditore, qui verò legatur, potiùs à lege alienatur quàm ab homine: lex enim illa est quæ facit vt res legata scilicet per vindicationem, tam citò sit legatarij quàm heredis res singulæ *l. legatum* 80. *de legat. 2.* qui autem datus est in dotem, licèt in mariti dominium transierit, adhuc tamen aliquo modo est vxoris propter ipsam restitutionis in casum soluti quandocunque & quomodocunque matrimonij *l. quamuis* 75. *infr. de iur. dot. l. in rebus C. eod.* non ergo quæcunque in superioribus dictæ sunt de emptore & venditore, tam facilè trahendæ sunt ad legatarium aut ad maritum, cui seruus in dotem datus est.

DEC. Prætor in edicto de quo *infr. tit. prox.* locutus est de seruo alienato: alienationis verò nomen latiùs patet quàm venditionis & emptionis, tametsi lex 12. tabul. aliquando emptionis nomine complexa sit omnem alienationem, vt Pomponius refert in *l. statuliberi à cæteris* 29. *ad fin. infr. de statulib.* alienationem enim cùm diximus omnem actum significamus per quem dominium transfertur *l.* 1. *C. de fund. dotal. l. si fundum* 16. *inf. eod. ill. tit. l. alienationis* 28. *de verb. signific.* atqui dominium transfertur per legatum nõ minùs quàm per venditionem à domino factam *d. l. legatum* 80. *de leg. 2. l. à Titio* 64. *ad fin. de furt.* imò tantò magis quod ex causa venditionis traditio omnimodo requiritur ad dominium transferendum, itemq; vt precium solutum sit aut aliter eo nomine satisfactum *l. quod vendidi* 19. *de contr. empt. §. venditæ Instit. de rer. diuis.* in legato autem nulla traditio requiritur, quia sufficit sola authoritas legis *l. 1. & 2. supr. de Public. in rem act.* lex enim vnus est ex modis trãsferendi dominij iure Quiritium non minùs quàm traditio, vt Vlp. scribit in *Fragment. tit. 19. de acquisit. rer.* ex causa verò dotis æquè dominium transfertur in maritum saltem bonitarium *d. l. quamuis*, quia dos datur eo voto, vt perpetuo remaneat penes maritum propter liberos qui ex matrimonio spérantur *l. 1. eod. tit. de iur. dot.* nihil ergo interest an ex his aliisve huiusmodi causis, an ex venditione mutatum sit dominiũ, quoties quæritur de peculio, & de actione annali contra eum danda, qui dominus anteà fuit *l. 1. §. in alienatione & seq. infr. titul. prox.* vbi additur idem esse in seruo quoq; donato & permutato, quia ex his etiam causis cùm donatio per traditionem fit dominium in donatarium, & in permutantem transferri nemo ambigit *l. traditio* 20. *iunct. l. numquam nuda* 31. *infr. de acqu. rer. domin. l. 1. & pass. de donat. l. 1. de rer. permut.* ideò autem his omnib. idem iuris est quantum ad annalem actionem de peculio, quæ in alienatorem intra annum datur, quia quasi patrimonium liberi hominis peculium esse intelligitur vbicunque sit, vt Paulus hic scribit, & nos iam sæpiùs monuimus ex *l. hinc quæritur* 19. *§. 1. l. si ex duobus* 32. *in fine princ. supr.*

48. IDEM libro 17. ad Plautium.

LIbera peculij administratio non permanet neque in fugitiuo, neque in subrepto, neque in eo, de quo nesciat quis, viuat, an mortuus sit.

Ad l. Libera 48.

RAT. DVB. Licèt fieri nequeat, vt prudens paterfamilias liberam det peculij administrationem seruo fugitiuo, aut quẽ aliquis subripuerit, aut de quo nesciat ille an viuus sit an mortuus, non tamen bona consecutio est, vt libera peculij administratio semel concessa cẽseri debeat reuocata ob hoc solùm quod ex supradictis tale quid superuenerit, præsertim cùm liberam peculij administrationem nemo habeat nisi cui ea specialiter concessa est *l. quam Tuberonis* 7. *§. 1. supr.* Quæ verò specialiter concessa sunt ea tantò difficiliùs adimi possint, & specialem quoque reuocationem exigant, vt vnumquodque dissoluatur eo modo quo colligatum est, ex *vulg. regula, l. nihil tam naturale* 35. *d. reg. iur. l. prout* 80. *de solut.* quò etiam referri potest tritum illud nostrorum biocardicũ, multa facta tenere quæ fieri prohibentur ex *l. patre furioso* 8. *supr. de his qui sui vel alien. iur. sunt.* nam etsi quis ante furorem peculium, & liberam quoque si voles eius administrationem seruo concesserit, non ideò quod in furorem postea inciderit reuocata concessio esse intelligitur *d. l. quã Tuberonis* §. 1. vbi diximus, imputari siquidem domino potest cur his casib. peculium, liberámque eius administrationem non ademerit: quod enim non mutatur, cur stare prohibeatur? inquit *l. sancimus* 27. *C. de testam.*

DEC. In concessione, promissione, ac dispositione ferè qualibet subintelligitur semper clausula *rebus sic stantibus*, ne alio qui facilè in captionem incidant, qui contraxerunt *l. cùm quis* 38. *in princ. l. si cùm Cornelius* 82. *ad fin. infr. de solut.* Generale enim est, vt quæ de nouo emergunt, semper nouo indigeant auxilio *l. de ætate* 11. *§. ex causa supr. de interrog. in iur. faciend.* Longéque aliud est si in furorem incidat is qui peculium, aut liberam peculij administrationem concessit: aliud verò si is cui concessio facta est, priore casu nulla causa est reuocãdæ concessionis quæ ab initio benè facta tamdiu durare debet, quamdiu reuocata non est ab eo qui eius reuocandæ ius habeat, *d. l. quã Tuberonis* §. 1. posteriore verò secus est ob nouum & inopinatum casum, de quo concessionis tempore cogitatum videri non potest, neque cogitari probabiliter potuit: quis enim tam stultus sit, vt furioso seruo liberam peculij administrationem fuerit concessurus? aut fugitiuo qui sicut sui ipsius furtum facit domino quantum potest *l. 1. C. de seruis fugit.* cæterarũ quoque rerum domini possessionem interuerteret si posset *l. rem quæ nobis* 15. *in fin. de acquir. poss.* aut seruo subrepto, qui iam in alterius quodammodo potestate & arbitrio sit, aut ei denique de quo nesciatur an viuus sit, an mortuus? nec est quod quis imputet domino, cur seruo quem in eiusmodi statu esse sciuit, peculium non ademerit nedum liberam peculij ad-

ministrationem. Fieri nam que facilè potest, vt seruo fortassis in prouincia longè agente tale quid ei accidat quod non nisi post longum tempus dominus resciat : quo toto medio tempore multa facere ac struere seruus posset in necem & perniciem domini, si non ipso iure reuocatio illa facta intelligeretur à quo tempore, seruus aut furere aut fugitiuus vel subreptus esse cœpisset aut incertum esse an viueret, nécne. Benè igitur Paulus ait liberam peculij administrationem in huiusmodi seruo non permanere, quamuis peculium ipsum non idcirco ademptum videatur: nō enim peculij, sed administrationis, præsertim liberæ concessio illa est quæ irrogare domino damnum potest. Quod eò pertinet, vt si idem hic seruus deposita fortassè nequitia seruilis ingenij ad meliores mores redierit ac in domini potestatē aut si de furis qui eum subripuerat manu euaserit, hoc ipso liberam peculij administrationem quam contrario facto amiserat, recuperet, nec noua indigeat concessione, non magis quàm in specie *d. l. quam Tuberonis* §. 1. idémque multò magis iuris est, si dominus seruum quem mortuum audierat viuum esse rescierit: ideò autem liberæ administrationis reuocatio hęc tacita non tantùm vtilis, sed etiam necessaria est, quia is qui habet liberam peculij administrationem siue filiusfamilias siue seruus sit, multa facere potest quæ non posset si non haberet, quale illud est inter cætera, vt etiam alienare possit *l. si conuenerit* 18. §. *vlt. & l. seq. supr. de pignor. act.* sic & in procuratore distinguimus etiam qui totorum bonorum procurator sit, an liberam habeat bonorum administrationem, nécne, vt sciamus an plus minúsve mandato contineatur *l. procurator cui* 58. *& seqq. l. procurator totorum* 63. vbi diximus *supr. de procurat.*

1 ¶ Cui peculij administratio data est, delegare debitorem suum potest.

Ad §. 1. *Cui peculij.*

RAT. DVB. Qui in nostra potestate sunt solutionem quidem nostro nomine accipere interdū possunt, sed nouare obligationem non possunt, *l. non ideò* 25. *infr. de nouat.* atqui omnis delegatio nouatio est, & species nouationis præcipua siue per stipulationem fiat, siue per contestationem litis, cum delegare nihil aliud sit quàm vice sua reum alium constituere *l. delegare* 11. *& pass. eod. tit. l. vlt. C. eod.* ergo delegare debitorem seruus non potest nec si peculij administrationem habeat sicuti nec donare *l. contra* 28. §. *vlt. supr. de pact.* DEC. Is cui peculij administratio præsertim libera permissa est siue filiusfamilias sit, siue seruus omnia facere potest, quæ facere posset ille ipse qui peculij administrationē concessit, nisi quod non habet ius donandi, quia donare perdere est *d. l. contra* §. *vlt. l. filiusfamilias* 7. *infr. de donat.* habet ergo etiam ius nouandi, sed peculiaria debita duntaxat nō alia, maximè si etiam meliorem suam conditionem faciant, quanquam nec aliud est, etiamsi qua in re circa peculium faciant deteriorem, dummodo citra fraudem quæ ab omni mādato & concessione semper exclusa esse intelligitur *l. creditor* 60. §. *vltim. infr. mandat.* indistinctè enim & generaliter vera hęc prępositio est, si ipsi stipulati sint: nam si alium iubeant stipulari adhibenda distinctio est an animo donandi id fecerint, an vt ipsi filio vel seruo negotium gereretur, quo casu etiam actio mandati peculio acquiritur, vt eleganter Caius tractat in *l. vltim. de nouat.* multò igitur magis permittetur ei cui libera peculij administratio concessa est delegare debitorem, cùm delegatio solutionis vim obtineat, *l. quamuis*, 8. §. *interdum infr. ad SC. Velleian.* Nemo autem ambigat quin generali mandato cum administratione libera contineatur mandatum soluendi creditoribus, *l. sed & id quoque* 59. *supr. de procur.* Cùm verò is qui reum delegat hoc ipso alienet & amittat debitorem, §. *præterea Inst. quibus mod. tollit. oblig.* intelligimus locum hunc intelligendum esse, non de quolibet habente administrationem peculij, sed de eo tantùm qui liberam habeat, de quo Paulus initio huius legis: nam nec alius potest alienare res peculiares quā cui libera peculij admiuistratio concessa est *l. si conuenerit* 18. §. *vlt. & l. seq. supr. de pignor. act.* Eodémque modo accipienda mihi videtur, *l. vlt. de nouat.* & quotquot alię loquuntur de peculij administratione specialiter concessa: vix enim est, vt specialiter concedatur, quin libera concedatur.

49. POMPONIVS libro 4. ad Quintum Mucium.

NOn solùm id peculium est, quod dominus seruo concessit: verùm id quoque, quod ignorante quidem eo acquisitum sit, tamen, si resciisset, passurus erat esse in peculio.

Ad l. Non solum 49.

RAT. DVB. Peculium pendet ex domini constitutione & constituentis voluntate *l. quam Tuberonis* 7. §. 1. *supr.* & id demùm peculij est quod dominus ipse separauerit, suam à serui ratione discernens *l.* 4. *eod.* ergo speciali & expressa domini voluntate opus est, vt aliquid fiat peculij, nec tacita quæ ex sola patientia inducitur, potest sufficere. DEC. Multùm interest an de constituendo peculio agatur, an de augendo, constitui quidem & incipere non potest si ne expressa domini voluntate quæ scientiam comitem semper habet, sed augeri facilè potest etiam domino ignorante, non solùm, quia sui natura accessiones & decessiones recipit *l. si ex duobus* 32. §. 1. *& l. peculium nascitur* 40. *supr.* sed etiam, quia tale quid possit acquiri à filiofamilias, vel à seruo, quod pateraut dominus si resciuisset, passurus fuisset esse in peculio, quod ex natura & qualitate tā rei acquisitæ quàm filijfamilias aut serui peculium habentis dignosci facilè potest, & sanè voluntates ac concessiones omnes, præsertim quę sunt fauorabiles & publicè priuatimque vtiles, qualis est cōcessio peculij, adiuuandæ sunt fauorabili interpretatione ex eo q. verisimile est concedentem voluisse, aut voliturum fuisse, si præuidisset id quod accidit, aut post euentū resciuisset, vel ob id maximè, vt hoc ipso inuitentur, & filijfamilias & serui ad acquirendū etiam ignorātibus parentib. aut dominis, peculij sui locupletandi gratia q. ipsi quoq;, quasi proprium patrimoniū suū intuentur: nec nouum est, vt tacitæ voluntatis eadē ratio sit quæ expressæ *l. 3. supr. de reb. credit.* & vt scientia cum patientia vim habeat tacitæ conuentionis *l. qui patitur* 18. *inf. mandat.* sed non videtur passus qui ignorauit, aut qui etiamsi videat & sciat, tamen pro ignorante habetur, vt pupillus *l. in eo* 110. §. *pupillus de reg. iur. l. 1. C. de fals. monet. Iunge d. l. quam Tuberonis* 7. §. *scire autem*, & quæ ibi scripsimus *supr. hoc tit.*

Ad §.

1 ¶ Si ignorante me, seruus meus negotia mea administrauerit: tantidem debitor mihi intelligetur, quanti tenebitur, si liber negotia mea administrasset.

Ad §. 1. *Si ignorante me.*

RAT. DVB. Negotiorū gestio nō obligat iure Prętorio, nisi vt qui aliena negotia ignorante domino gessit, & agere & cōueniri possit actione negotiorū gestorū, quæ ob id tātū à Prætore cōparata est *l. 1. & 2. & pass. sup. de negot. gest.* Atqui nihil tale tractari potest qui nec actione negotiorum gestorum, nec alia vlla vel agere vel conueniri potest *l. seruus.* 6. *C. de iudic. l. cum seruo* 107. *de regul. iur.* Ergo si me ignorante seruus meus negotia mea administrauerit, non ideo tamen debitor meus intelligi poterit, vt tanti teneatur quanti teneretur si liber administrasset: & ad quid prodesset dicere teneri cū negotiorū gestorū actio neque ei neque contra eum competere possit? vt diximus: neque verò aliud remedium videtur superesse domino cuius negotia seruus malè administrauit nisi vt eum dominus conueniat domi, quomodo loquitur *l. vlt. C. an seruus pro suo fact. post manum. tene. at.* Nam nec si seruus hic manumissus fuerit, ex antegesto tamen poterit vnquā conueniri *l. cum actum* 17. *supr. de negot. gest l. 1. & tot. tit. tit. An seruus pro suo fact.* DEC. Aliud est negotiorum gestio, & quæ ex ea gestione nascitur obligatio, aliud verò negotiorum gestorum actio. Negotiorum gestorum actionem induxit Prætori, at non etiam negotiorum gestorum obligationem quæ ex ipsa gestione nascitur, quæ tota facti est & ex qua non dubitatur, quin & naturalis obligatio nascatur solo facto & solā gestione, itémque post edictum Prętoris, etiā honoraria: proinde si seruus meus ignorante me negotia mea malè gesserit, obligatur mihi naturaliter, quāuis non iure honorario quia nō minus prętorio quā ciuili iure serui pro nullis cōputātur *l. qui testamēto* 20. §. *seruus inf. qui testam. facer. poss.* sed iure naturali nulla inter eos & liberos homines differentia est *l. quod attinet* 32. *de regul. iur.* Et vt debitor seruus domino, vel dominus seruo intelligatur computandum est ex causa ciuili, vt subiicitur in §. *seq.* Vbi causam ciuilē generaliùs eam intellige quæ comprehendat etiam honorariam, quomodo iuris ciuilis generaliter sumpti appellatione etiā ius Prętorium continetur §. *constat autem Inst. de iur. natur. gent & ciuil.* Iure autem honorario liber homo qui negotia mea ignorante me malè gessisset, vtique obligaretur mihi, & actione negotiorum gestorum tenetur quanti ob malam gestionem mea interesset *d. l. 1. 2. & pass. de negot. gest. l. si quis absentis* 5. *de oblig. & act.* Ergo & tantidē seruus meus debitor mihi esse intelligetur, nec inutilis hic tractatus est, quamuis seruus qui negotia mea gessit, neq; agere possit, neque conueniri: proderit enim si seruus hic peculium habebit vt sciatur quid & quātum deducere dominus ex peculio debeat tanquā creditor cū de peculio conuenietur, & quid peculio imputare si ex vtili gestione serui debitor fuerit ipse constitutus secundū ea quę diximus ad *l. quā Tuberonis* 7. §. *sed & id quod & ad l. sed si damnum* 9. §. *peculium & seq. & alibi sæpe supr.* Et ita hic §. iuxta tituli huius tractatum intelligi debet.

2 ¶ Vt debitor vel seruus domino, vel dominus seruo intelligatur: ex causa ciuili computandum est: ideóque si dominus in rationes suas referat, se debere seruo suo, cùm omnino neque mutuum acceperit, neque vlla causa præcesserit debendi: nuda ratio non facit eum debitorem.

Ad §. *vlt. Vt debitor.*

RAT. DVB. Nec seruus quicquā debere potest nec ei à domino deberi, sed cùm eo verbo abutimur factum magis demonstramus quàm ad ius ciuile referimus obligationem *l. nec seruus* 41. *supr. hoc tit.* Ergo vt debitor seruus domino, vel dominus seruo esse intelligatur ex causa ciuili computari non potest. Quid enim habet commune ius ciuile cum naturali obligatione, quæ ex solo iure gētiū æstimatur? *l. cū amplius* 184. §. *is natura debet de regul. iur.* DEC. Naturalis obligatio ex facto quidem æstimanda est, sed nō ex facto quolibet, at ex eo dūtaxat quod causam aliquam habeat iustā & ciuilem, id est eiusmodi quę inter personas capaces obligationis ciuilis inuicem contrahendę posset ciuilem quoque obligationem inducere: hic enim huius propositionis sensus est, vt exemplum quod subiicitur, demōstrat; Nam si dominus in rationes suas referat debere se seruo suo decem, cùm tamen omnino neque mutuum acceperit, neque vlla alia debendi causa prętesserit ex qua ciuiliter alij obligari posset, nuda ratio non faciet dominum debitorem ne quidem naturaliter, quia nec erga alium faceret eum debitorem ciuiliter *l. nuda ratio* 26. *infr. de donat. l. si peculium* 6. §. *pen. ante finem infr. de pecul. legat.* sic dicimus nihil tam naturale esse quàm voluntatem domini res suas in alium transferre volentis ratā haberi. *l. qua ratione* 9. §. *hæ quoque res de acquir. rer. domin.* quia traditio modus est non tātū iuris Quiritium, sed etiā iuris gentium ad transferendum dominium. *l. in rem* 23 *supr. de rei vindic. Iunct.* §. *per traditionem Instit. de rer. diuis.* Et tamen nudam traditionem non transferre dominium ne quidem iuris gentium, nisi præcedat causa iusta, & quæ sit habilis ad dominiū transferēdū *l. numquam nuda traditio* 31. *de acquir. rer. domin.* Ex quo intelligimus quantopere soleant nostri errare interpretes, qui tam multis casibus adeò faciles sunt ad inducēdam obligationem naturalem ex ea causa ex qua numquam ciuilis induceretur, vtputa ex testamento minus solemni de quo diximus ad *l. 1. & ad l. fideicōmissum* 62. *supr. de condict. indeb.* Etsi enim non negamus longè facilius induci naturalem obligationem quàm ciuilem, vt in ipsa quoque huius §. specie apparet: causam tamen aliquam subesse semper necesse est, quæ saltem aliquo casu & inter aliquas personas posset sufficere, vt ciuilis quoque obligatio induceretur: sunt enim modi quidam contrahendæ obligationis etiam naturalis perinde ac ciuilis, inter quos nuda hominis voluntas non est, vt hic locus omnium optimè probat quantum ad obligationem naturalem. Nec quod dominus nuda etiam voluntate liberare seruum suum potest à naturali obligatione & peculium ei adimere *l. 4. §. 1. l. non statim* 8. *& d. l. quā Tuberonis* §. *sed & id quod supr. facere debet*, vt nuda etiam voluntate possit se facere serui sui debitorem: hoc enim difficilius est, vt pluribus docuimus ad *d. l. 4. §. 1. supr. hoc tit.*

50. PAPINIANVS libro 9. Quæstionum.

EO tempore, quo in peculio nihil est, pater latitat: in bonorum possessionem, eius rei seruandæ causa mitti non possum, qui de peculio cum eo actus sum: quia non fraudationis causa latitat, qui, si iudicium acciperet, absolui deberet. nec ad rem pertinet, quod fieri potest, vt damnatio sequatur. nam & si in diem vel sub conditione debeatur: fraudationis causa non videtur latitare: tametsi potest iudicis iniuria condemnari. Sed fideiussorem darum eo tempore, quo nihil in peculio est[a] teneri putat Iulianus, quoniam fideiussor futuræ quoque actionis accipi possit: si tamen sic acceptus est.

Ad l. Eo tempore 50.

RAT. DVB. In possessionem bonorum debitoris rei seruandæ causa mitti solet creditor quoties debitor latitat, *si modò constet ita esse illum debitorem vt actione aliqua possit conueniri*, & fraudationis causa latitare ne vocari in ius possit *l. Fulcinius 6. §. 1. & seq. & § si in diem infr. quib. ex caus. in poss. eat.* Nam cùm omnium actionum instituendarum principium ab ea parte edicti proficiscatur quæ est de in ius vocando §. *omnium Instit. de pœn. temer. litig.* certum est fieri non posse vt actione vlla conueniatur qui per absentiam & latitationem suam facit ne prehendi, & in ius vocari & obtorto collo, vt Plautus dicebat, rapi possit. Fiebat enim vocatio per prehentionem, vt sæpiùs docuimus, præsertim ad *tit. de in ius vocand.* Atqui patet ex contractu filij conueniri potest de peculio, non solùm si quid in peculio sit, sed etiam si nihil sit tempore litis contestatæ. Non enim ob id minùs tenet actio de peculio, adeò vt ex ea sequi possit condemnatio, si modò tempore rei iudicandæ in peculio aliquid inueniatur *l. quæsitum 30. supr. hoc tit. l. cùm fideiubeat 35. infr. de fideiuss.* Ergo & hoc casu si pater latitet quamuis ante institutam actionem (nemo enim accepto iam iudicio & dictata actione latitare potest) mittendus est creditor in possessionem bonorum patris, perinde ac si iam eo tempore aliquid in peculio esset. Eóque iure nos vti Vlpianus ait in *d. l. Fulcinius §. si quis actione quib. ex caus. in poss. eat.*

DEC. Non fit missio in possessionem, nisi hæc tria concurrant, vt verus sit debitor qui latitat *d. §. si in diem*, vt verè latitet, & vt in fraudem creditorum latitet, in fraudem, inquam, non consilio tantùm, & proposito, sed reuera *d. l. Fulcinius §. 1. & seq.* Atqui pater qui ex contractu filij debitor est actione de peculio, quamuis verè debitor sit & verè latitet, illo etiam tempore quo nihil penitus est in peculio, ita vt conueniri possit actione de peculio, & si conuentus esset actio vtique teneret, fieri tamen non potest vt eo tempore creditores suos fraudet, contra quos si iudicium acciperet absolui omnimodo deberet: actio enim illa de peculio, licèt interim teneat ipso iure, vt diximus, inutilis tamen & inefficax est quandiu nihil est in peculio *l. seruus tuus 20. supr. de dolo l. depositi 38. in princip. supr.* Adeò vt nec onerandus sit dominus cautione vlla pro futuro incremento peculij, quod potest accidere, quia verum est interim nihil eum debere *l. quoties 47. §. vltim. supr.* vbi diximus: ergo nec interim mittendus est creditor in bonorum possessionem patris tanquam in creditorum fraudem latitantis. Atque ita Papinianus hîc concludit ad cuius rationem planè non video quid ab Vlpiano responderi possit: in hac enim quæstione dissensisse Vlpianum à Papiniano non dubito, & Vlpiani tamen sententiam compositoribus magis placuisse, siue Vlpiani, siue Compositorum esse velis, quod scriptum est in *d. §. si quis actione*, hoc iure nos vti, vt creditor in possessionem bonorum patris mitti possit. Vlpianus nihil aliud inspiciendum putauit, nisi an pater conuenire possit latitationis tempore, & an si tùm conuentus esset actio de peculio teneret vt constat ex verbis *dicti § si quis actione iunct. præced. §. si in diem.* At Papinianus multò subtiliùs, ni fallor, id maximè intuendum putat, an actio illa de peculio quam fatetur teneri, talis sit, vt ex ea posset sequi condemnatio inspecto tempore latitationis, quia non possit quis videri latitare eo tempore quo si iudicium acciperet absolui deberet. Vlpianus actionem hanc de peculio quæ iam competit, & impetrata teneret, habet pro actione præsenti ac proinde quæ debitum aliquod præsupponat quia tenet; Papinianus verò eam respicit tanquam futuram, quia hodie inutilis, & efficax esset, quia secundum præsentem statum peculij nulla potest ex ea sequi condemnatio, vt ex sequentibus illis Papiniani verbis apparet, *quoniam fideiussor futuræ quoque actionis accipi possit.* Denique Vlpianus intuetur id quod esse potest, & accidere, Papinianus verò id tantùm quod est, non quasi rationem illam Vlpiani non viderit, vt suspicari audet Cuiacius, existimans non aliud responsurum fuisse Papinianum, quàm Vlpianum, si quis ei rationem Vlpiani obiecisset (quod ferre certè non possunt qui video ea ratione Papinianum summæ imperitiæ vel saltem inertiæ reum fieri, ne addam, improbitatis si aut obiectionem Vlpiani non vidit aut si vidit attamen contra eam obiectionem responderit quam nulla subtilitate vel arte diluere potuerit), sed quia vidit & credidit malam, nulliusq; momenti rationem esse. Quid enim aliud, obsecro, sibi voluit cùm ita scripsit *nec ad rem pertinet quod fieri potest vt damnatio sequatur*? An non illud ipsum est quod ait Vlpianus pluribus verbis, Fieri posse vt ex huiusmodi actione proposita eo tempore quo nihil est in peculio possit sequi condemnatio, non iniuria iudicis, vt malè addit Cuiacius, de quo nec Papinianus iudicauit, sed iusta condemnatione tempore aliquid in peculio esse reperiatur. Nam neque Papinianus negat, quod ex Proculi primùm & Pegasi sententia tandem à cæteris quoque prudentibus receptum fuit, vt in actione de peculio si quæratur an aliquod sit peculium, aut quantum sit in peculio rei iudicandæ tempus inspici oporteat *d. l. quæsitum 30. in princip. supr.* cùm in cæteris quoque actionibus ferè omnibus idem obtineat, vt diximus, ferè omnibus idem obtineat, vt diximus

diximus ad illam legem. Sed negat hoc sufficere vt mutato rerum statu, & adueniente aliquo peculio possit sequi aliqua iusta condemnatio si præsens status talis sit vt non possit videri pater in fraudem creditorum latitare, quod contingit, quoties si eo tempore iudicium acciperet absolui omni modo deberet. Nec enim quod actio tenet, facit vt eo minùs absolui reus debeat, cùm non ex alia actione quàm quæ ipso iure tenet, sicuti condemnatio ita & absolutio sequi possit, siquidem is demùm potest absoluere, qui potest & condemnare *l. 1. & 3. infr. de re iudic.* Proinde ratio hæc Papiniani, vt nemo non videt sententiam & rationem Vlpiani manifestissimè conuincit. Respondet tamen Papinianus ad obiectionem Vlpiani specialiùs, ostenditque cùm de latitatione quæritur, & de mittendo creditore in possessionem bonorum debitoris ex causa latitationis inspiciendum esse quis rerum status sit eo tempore, non quis ex postfacto esse possit. *Nam etsi in diem*, inquit, *vel sub conditione debeatur fraudationis causa non videtur latitare, tametsi potest iudicis iniuria condemnari.* Sensus est in possessionem bonorum eius qui non nisi in diem vel sub conditione debeat non posse mitti creditorẽ, nec si latitet debitor, quia videri non potest fraudationis causa latitare, cùm adhuc cõueniri non possit, nec magis ille qui in diem certam, quàm qui sub conditione debet, vt fatetur Vlpianus ipse in *d. l. Fulcinius §. si in diem*, quãuis qui in diem certam debitor est, iam verè debitor sit, non etiam qui sub conditione, *l. cedere diem 213. de verb. sign.* Nempe quia non magis hic quàm ille cõueniri interim vtiliter & iure potest, imò quòd magis est si quis verè debitor sit & conueniri in effectu possit, si tamen exceptione aliqua tutus sit per quam possit actionem elidere, non videbitur fraudationis causa latitare, nec missionem creditoris in missionem bonorum ex ea causa pati cogeretur, eodem ipso Vlpiano fatente in *d. §. si in diem in fin.* Hoc verò cur ita? Nimirum ratione illa, qua mouetur Ppinianus: quia si eo tempore iudicium acciperet, absolui omnino deberet propter exceptionem, & tamen fieri posset fortasse vt eam non opponeret siue per imperitiam, siue qua alia de causa, quo casu perinde condemnaretur, & quidem iustè ac si nullam exceptionem haberet. Nulla enim prodesse potest exceptio, ne quidem compensationis, tametsi actionem elidat ipso iure, quasi vi factæ iam solutionis, si non opponatur. Nec enim aut diuinare aut supplere illam iudex potest vel debet, *l. vlt. C. de compens.* Idque est quod ait Paulus in *l. creditor 55. de verborum significationib.* Eum qui exceptionem timet, licèt de temporali tantùm exceptione ibi loquatur non de perpetua similem esse conditionali creditori, quia fieri aliquo casu potest, vt exceptio non opponatur, putà si eius opponendæ tempus præterierit. Denique exceptiones competunt sub perpetua illa conditione tacita & quæ ex rei natura ineſt si opponantur. Proinde non faciunt quominus actio interim teneat, & tamen faciunt ne fraudationis causa latitare videatur debitor, qui exceptione aliqua siue perpetua siue temporali tutus est, *d. §. si in diem vers. idem dicendum est*, Eadem nimirum ratione Papiniani, quia si nunc cõueniretur, & iudicium acciperet, in ea causa esset, vt absolui deberet, quamuis non opposita exceptione posset iustè, vt diximus, cõdemnari. Non ergo inspiciendum est, quid euenire aliquo casu possit: sed ex præsenti statu considerandum est quid iure fieri possit & debeat. Alioqui etsi in diem vel sub conditione quis debitor sit, quo casu nullus condemnationis metus iustus subesse potest, æquè tamen dicendum erit adhuc posse hunc debitorem, si latitet etiam fraudationis causa latitare, cogendúmque pati pœnam missionis: quia fieri potest vt iniuria iudicis condemnetur. Nec est quod dicas cum Cuiacio non esse bonum argumentum: quia non fit satis honestum rationem haberi eius quod iniuria iudicis potest contingere. Non enim est hic casus ex eorum numero, qui semel tantùm aut bis nec nisi perrarò accidunt, quos θαυμάσιον οὐ νομοθέτου: sed qui sæpissimè & passim, vt Cuiacius ipse fateri cogitur, & cõstat ex tam multis iuris locis, in quibus frequentissimam videas fieri mentionem rei perperam iudicatæ per sordes, aut imperitiam, aut gratiam, aut ambitionem iudicis, quæ omnia iniuriæ appellatione continentur, *l. si per imprudentiam 51. de euict. l. seruo, 65. §. cùm Prætor ad Senatusconsultum Trebellianum, l. exceptione, 67. de fideiuss.* Quod si dicas iniquum esse, vt ob id quod debitor in diem vel sub conditione per iniuriam iudicis condemnari potest, dicendus sit, interim fraudationis causa latitare. Admittam equidem (nam & Papinianus sine dubio habet hoc pro absurdo:) sed dicam pro Papiniano ex eo igitur apparêre non esse spectandum, quid ex postfacto & rei iudicandę tempore possit accidere. Sed quid iuris sit in absoluendo vel condemnando reo, tunc cùm missio in possessionem postulatur. An non enim multò faciliùs sperari aut potiùs timeri potest, vt per iniuriam iudicis malè iudicetur, quàm vt aliquid eo tempore sit in peculio quod hodie non sit. Est enim casus ille omnino aduentitius & ab extrinseco, vt qui nihil hodie habet in peculi, ohabiturus tamen sit eo tempore, quo res iudicabitur. Casus autem isti aduentitij non sunt computandi, inquit, *l. Iulianus 6. infr. à. qui & à quibus manum. liber. non fiant.* At verò, vt per imperitiam aut aliam iniuriam iudicis malè iudicetur tam frequens est in omnibus propemodum tribunalibus vt nihil sit frequentius, nihil formidabilius, quid addam? nihil penè certiùs apud illos præsertim qui non ex legibus, sed ex æquitate illa sua cerebrina, ac planè equina liberum iudicandi, quomodo velint, non quomodo debeãt, arbitriũ sibi adrogãt. Bonũ igitur est argumentũ Papiniani sumptũ ab eo, quod sæpiùs accidit, & quod addere pudet, à cõmuniter accidentib. Cùm sententia per iniuriã iudicis reddita tantæ sit authoritatis, quantæ est sententia ritè rectéq; lata *d. §. cùm Prætor*, nempe propter rerum iudicatarum authoritatem, vt ibi scriptum est quam omni casu saluam integrámq; seruari interest etiam reipublicę, ne alioqui nullus litium finis futurus sit, si post rem iudicatam quærendum adhuc sit, aliter quàm per auxilium appellationis, an bene iustéque, an perperam & iniquè iudicatum sit: in summa non patitur Papinianus, vt quisquam audiatur nullo iure litigans vel litigaturus ob id solùm quod fieri aliquo casu possit, vt litigando ius acquiratur. Improba & execranda vitilitigatorum vox illa est, litigando iura crescere, aut quod indignius est, litigando ius acquiri, quam cùm apud me aliquando quidam vsurpasset. Itáne, inquam, litigas nullo iure, ob hoc tantùm, vt litigando ius acquiras? Iamiam igitur te condemnabo, priusquàm ius aliud tibi acquiratur, ne possis negare te iure condemnatum. Ex hac verò Papiniani ratiocina-

tione intelligimus eum non dubitasse quin is qui in diem vel sub conditione creditor est mitti non debeat in possessionem bonorum debitoris. Non quia is quidin diem certam vel sub conditione promisit, nondum sit verè debitor (id enim de conditionali tantùm debitore dici potest, non de eo qui in diem certam promiserit *d.l.cedere diem*, *l.in diem debitor* 10. *supr. de condict. indeb.*) sed quia non magis ille qui in diem certam debitor est conueniri interim potest, quàm qui sub conditione, quin causa cadat creditor, tanquam tempore plus petens, *l.vnic.* §. *vlt. sup. quand.dies vsusfruct.legat.ced.* l.2. §. *qui ita stipulatur. supr. de eo quod certo loco*. Vnde est quod nec compensari interim potest, quod in diem debetur *l.quodin diem, 7.insf.de compensat.* In eóque consentit cum Papiniano Vlpianus in *d.*§. *si in diem*, licèt ibi non de missione in possessionem bonorum debitoris loquatur: sed tantùm de venditione. Eadem enim missionis quæ venditionis ratio est, cùm in possessionem non alius mittendus sit, quàm qui potest bona ex edicto vendere, vt Paulus scribit in *l.pen.* §. *vlt. eod. tit. quibus ex caus.in possess.sat.* vbi hanc ob causam diserte scribit creditorem conditionalem in possessionem non mitti. Quod cùm ita sit, non possum satis intelligere aut concoquere, quod ex eodem Paulo scriptum legimus in *l.in possessionem 6.*§. *eod.tit.* in possessionem mitti solere creditorem, etsi sub conditione pecunia ei promissa sit. Quomodo enim mitti solet qui non mittitur? si Paulus scripsisset in *d.l.pen.*§. *vlt.* creditorem conditionalem mitti non debere, dici fortasse posset non esse ista contraria, mitti quidem non debere, sed mitti tamen solere. Priore quidem sententia ad ius relata. Posteriore verò ad factum, quanquam parum probabiliter. Quis enim crederet solere Prætorem facere, quod tamen facere non debeat? Sed de facto solo Paulus loquitur, cùm ita scribit *in possessionem non mittitur*, itémque cùm addit rationem iuris, *quia is mittitur, qui potest bona ex edicto vendere*, vt intelligas nihil hîc Prætorem facere, nisi quod iuris ratio permittit. Factum ergo Prætoris vtroque loco demonstratur. Nec proinde recipi potest quod vir doctissimus tentat vt Paulum cum seipso conciliet conditionalem creditorem, mitti quidem solere in possessionem de facto. Sed tamen missionem hãc infirmam esse ac sine effectu, quamuis fiat iussu Prætoris, quia venditio ex ea sequi non potest, antequam conditio extiterit. In quo ridiculum sanè facit Prætorem, à cuius maiestate omnino alienum est, vt illusoria sint & sine effectu eius decreta, *l.vlt.insf.ne quid in loc.public.* l.si *Prætor 73. supr. de iudic.* Et cur Prætor soleret id facere, quod non aliquando: sed semper inane ac sine effectu esse soleret? Nam nec illud verum puto, quod Cuiacius existimat, ex ea missione, quæ facta sit ante condicionis euentum posse venditionem sequi posteaquam conditio extiterit. Etsi enim non eodem tempore fieri missio in possessionem, & bonorum venditio potest. Eodem tamen tempore vtriusque faciendæ ius incipere necesse est, vt supradicta Pauli ratiocinatio ostendit in *d.l. penult.* §. *vlt.* & Vlpiani in *d.*§. *si in diem &* §. *seq.* quia inutilis esset missio quàm venditio subsequi nulla posset vt apparet ex verbis ipsis Edicti, quæ Paulus refert in *d. l. in possessionem,* §.1. *eod.* Vigor enim missionis totus in venditione sistit, sicuti vigor sententiæ in ipsius executione *l. si longiu* 7. C. *de exec. rei iudic.* Nec potest missio in possessionem pendente conditione facta pendere ipsa in diem vsque euentis condicionis, qua tandem existente, nouam missionem & ex integro fieri necesse esset, vt venditio ex ea subsequi posset. Alioqui paulatim illud quoque inducendum erit vt sufficiat missum quem esse in bonorum possessionem eius qui nullo modo fuerit debitor, id est, ne quidem sub conditione, si modò posteà debitor esse cœperit, quod tamen perabsurdum esset, eáque videtur Vlpiani sententia esse & ratiocinatio in *d.* §. *si in diem*, in illis verbis: *Quid enim interest an debitor quis non sit, an nondum conuenire possit? Nam etsi non sit debitor, idem dicemus.* Quasi dicat, licèt quis hodie non sit debitor: fieri tamen posse aliquando debitorem. Quo colore si quis diceret in possessionem bonorum eius mitti posse illum qui nondum sit creditor, an non esset ridiculus? Itaque, vt dicam tandẽ quod sentio, nõ possum dubitare quin sententia Pauli corrupta sit in *d.l.in possessionem*, & ex ipso Paulo sic emendanda, vt pro *etsi* legamus *nisi*, errore satis lubrico, & qui aliis etiam locis occurrit, vt alibi obseruauimus. Sic enim assequemur, vt Paulus non modò cum iuris ratione, quod semper curandum est, sed etiam cum seipso consentiat. Hoc verò tractandum hîc nobis fuit accuratiùs, vt Papiniani nostri sententiam & rationem ab Vlpiani obiectione, & à Cuiacij iniuria tueremur. Probat ergo Papinianus non esse bonam obiectionem illam Vlpiani, vt creditor actionis de peculio mitti possit in possessionem bonorum debitoris quasi fraudationis causa latitantis eo quoque tempore quo nihil penitus in peculio sit, eo solo colore, quòd ex ea actione sequialiqua cõdemnatio possit, si contingat rei iudicandæ tempore aliquid in peculio inueniri. Perpetuus enim est Papinianus noster in eo quòd omnia ex præsenti statu constitui & æstimari vult, nihil omnino ex incerto futuri temporis euentu, ne ex eo ius ipsum quoque reddatur incertum, quod tamen certum semper esse debet, *l.2.inf.de iur.& fact.ignor.* Simile enim est quod ille respõdit in *l. verbis 5. in fin.ad l.Falcidiam*, si quod in diem vel sub conditione debebatur, purè legatum sit, non modò valere legatum propter repræsentationis commodam, in quo prudentes omnes consenserunt: sed etiam validum manere neq; ex postfacto intercidere ob id quod viuo testatore dies vel condicio venerit, cùm ab initio constiterit: in quo habuit dissentientem Paulum in *l. debitor* 82. *de legat.* 2. & cum Paulo cæteros omnes qui pro principio iuris habebant, etiam illa quæ ab initio constitissent ex postfacto irrita fieri, si ad eum casum peruenissent à quo incipere non potuissent, vt Iustinianus noster testatur in §. *ex contrario Institut. de legat.* vbi addit sibi eorũ sentẽtiã displicuisse, Papin. verò nostri placuisse. Nec pugnat quod suprà admisimus, non negasse Papinianũ actionẽ de peculio tenere tũ quoq; cùm nihil adhuc est in peculio, quia fieri possit vt aliquod peculiũ sit tẽpore rei iudicandæ: cùm tamen inspecto præsenti rerũ statu contrarium sentire potiùs debuisset. Nã vt hunc quoq; scrupulũ qui solus superest diluamus, respõdemus etsi iuris non facti quæstio illa est, an actio de peculio teneat ne ne, iuris tamen quæstionem & rationem non ex futuro illo facto & euentu pendẽre, adeóque nec ex præsenti illo, an peculium aliquod sit hodie aut futurum posteà sit: sed ex præsenti rerum statu, quo etiam inspecto certum est patrem ex contractu filijfamilias obligatum esse, & pariter dominum ex contractu serui. Illum tanquam patrem *l.* 5. §. *vlt. insf. de lib.& legat.* hunc tãquã dominum, licèt nihil aliud sit in peculio, quia obligatio

obligatio patris & domini sicut ex contractu venit *l.*1. §. *si filiusfamilias de his qui effud. vel deiec.* ita & eo tẽpore nascitur quo contrahit filiusfamilias vel seruus nõ quo tempore peculium aliquod esse incipit. Alioqui non tã ex contractu quàm ex peculio actio dicenda esset. Quid ergo facit, inquies, adiectio nomenq. peculij? Respicit, inquam, non ius actionis compententis, sed ipsius effectũ, potestatem & executionem: quia erit quidem actio, sed nulla exactio si nihil erit in peculio tum cum de exactione quærẽdum erit, id est, tẽpore rei iudicatæ, vt in alia qualibet actione contingeret, si condemnatus is esset qui bona nulla tum haberet *L.nam is 6.supr.de dolo l. depositi* 38. §. *Stichus vers. hoc ergo casu supr. hoc tit.* differentia tantũ illa est, quod in cæteris actionibus quarum potestas per inopiam condemnati eliditur, expectari potest, vt bona aliqua superueniant condẽnato, & interim potest suspendi, differriq; iudicati executio *l. si dubitet* 10. §. *filiusfamilias insf. de fideiuss.* vt & in omnibus qui non condemnantur nisi in quantum facere possunt, de quibus diximus in *l. quoties* 47. §. *si semel supr.* Sed in actione de peculio non potest differri potestas actionis, neque expectari an aliquod peculium futurũ sit nisi in tempus vsque rei iudicandæ, quia cum habeat adiectionem illam & qualitatem naturaliter insitam, vnde & denominationem & differentiam suam essentialẽ accipit de peculio, fieri certè nequit vt de ea pronũcietur pro actore, quin aliquod peculiũ sit ipso saltẽ condemnationis tempore, quia porrigi vlterius actio non potest, quę per subsequẽs iudicatũ nouatur & perimitur *l. vlt. C. de vsur. rei iudic.* nec fieri potest vt de peculio condemnetur is, qui peculium nullũ habet. Sunt igitur in actione hac de peculio duo consideranda, Actio ipsa primũ quæ tota iuris non facti est, & per quam persequitur actor id quod sibi quidem iam debetur, sed ex eo quod erit in peculio: deinde actionis huius adiectio & qualitas de peculio quæ tota ad factum refertur id est quatenus est aut erit cum iudicabitur in peculio actio ipsa per se subsistit & tenet etiamsi nihil sit in peculio quia non eo minus verum est obligatum esse patrem ex contractu filij, vel dominũ ex contractu serui etiam si nihil sit hodie nec vnquam futurum sit in peculio & hoc est quod Vlpianus scribit in *d.l.quæsitum supr.* Actorem rectè intendere sibi deberi etiam si nihil sit in peculio, sed adiectio illa de peculio tenet quidem quamdiu res non iudicatur propter spem quæ subest vt iudicati tempore aliquid in peculio inueniatur, sed intercidit, simúlque actio ipsa quæ sine qualitate illa de peculio nec esse nec intelligi potest, si eo tempore nihil in peculio sit. Nam & si aliquid fuisset tempore litis contestatæ; nihil verò tempore rei iudicatæ, æquè actio intercideret, exemplo eius quod in actione ad exhibendum scriptum est in *l. tigni* 7. §. *si quis cum supr. ad exhib.* cui actio de peculio æquiparatur in *d.l.quæsitum.* Cæterùm non vsq; adeò consumitur actio de peculio per sentẽtiam qua fuit absolutus pater ideò quia nihil in peculio fuerit, vt nõ possit iterũ agere creditor ex integro cõtra patrẽ si quid posteà in peculio esse cœperit, quẽadmodũ si priore actione minùs cõsecutus fuisset, quia minùs fuisset in peculio, nõ ideo reliduũ postea petere aucto peculio per nouam de peculio actionem prohiberetur *d.*§. *si semel & d.l.quæsitum* §. *is qui semel.* Est enim actio hæc ex earum numero quę nunquã transeunt in rem iudicatam pro patre vel domino, quoties in totum, aut pro parte absoluitur. Quia scilicet absoluitur non tam defectu iuris ex parte creditoris quàm defectu materiæ ex parte ipsius patris vel domini: materia siquidem actionis huius peculium est, causa verò actionis non peculium, sed obligatio quæ ex contractu filiifamilias vel serui, vt diximus, contra patrem aut dominũ nascitur. Et hęc ita omnino distinguẽda sunt, quomodo subtiliter Papinianus distinxit, ac melius subtiliusq; longè quàm Vlpianus *d.* §. *si in diem*: quamuis Vlpiani sententia præualuerit, si verum fuit quod ille scripsit in *d.*§. *si in diem* eo iure nos vti, vt & illa Proculi contra Iulianum de qua in *d.l.quoties* 47. §. *si creditor supr.* Sequitur apud Papinianum.

a *Sed fideiussorem datum eo tempore quo nihil in peculio est.* Alia obiectio est quam præuidet Papinianus, & quam diluit elegantissimè. Cùm enim dixisset non posse creditorem mitti in possessionem bonorum patris tanquam fraudationis causa latitantis eo tempore quo nihil in peculio est, videbat posse obiici. Huius tamen actionis de peculio fideiussorem dari posse tùm quoque cum in peculio nihil est, necessarium ergo esse vt subsit iam actio in cuius proinde fraudem latitatio fieri possit. Respondet autem nihil commune habere hanc obiectionem cum specie proposita. Nam futuræ quoque actionis nomine fideiussorem accipi posse si modò in hoc acceptus sit: quanto magis igitur actionis iam natæ, licèt non nisi futuræ ex ea condemnationis? Sic enim Papinianus intelligi debet non ita quasi actionem hanc de peculio futuram esse putet nec-dum præsentem & natam quamdiu nihil est in peculio. Idque denotat dictio illa *quoque* quæ vt nostri loquuntur implicatiua est & inclusiua. Nec tantùm actionis: sed etiam obligationis futuræ fideiussorem accipi posse constat *l. 4.insf.6.in fin.de fideiuss.* Potest enim obligatio fideiussoris in pendenti esse *l.non quemadmodum* 35. *supr. de iudic.* vbi Iauolenus hanc ponit differentiam inter obligationem fideiussoriam & iudicium, quòd in pendenti potest illa esse, at iudicium non item quia priusquàm aliquid debeatur iudicium esse nullum potest. Benè verò hîc Papinianus addit, *Si tamen sic acceptus est*, quia in dubio præsentis non futuræ obligationis aut actionis nomine acceptus intelligeretur, & ideo si præsens obligatio aut actio nulla esset, inutiliter acceptus videretur, quod summopere notandum est ad interpretationem *dict. leg. 4. & dict. l. stipulatus sum 6.* §. *vlt. eod. tit. de fideiuss. &* §. *fideiussor Institut. eod. tit.*

1 ¶ Si creditor patrem, qui de peculio tenebatur, heredem instituerit: quia mortis tempus in Falcidiæ ratione spectatur: illius temporis peculium considerabitur.

Ad §. 1. *Si creditor.*

RAT. DVB. Peculium ex earum rerum numero est quæ accessionem & decessionem recipiunt sui natura *l.si ex duobus* 32. §. 1. *l. peculium nascitur* 40. *supr.* non minùs quàm hereditas *l.item veniũt* 20. §. *itẽ non*

sclùm supr. de hered. petit. Et pater qui tenetur de peculio minùs locupletè, mortis tempore: sed postea aucto ante additionem, non malè cõparandus videtur debitori minùs idoneo nec soluendo mortis tempore: sed postmodum aucto facultatibus tẽpore additionis: quem constat locupletiorẽ facere hereditatem non minùs quàm si mortis tempore iam soluendo fuisset, aut quomodo etiam accidit cùm debiti quod fuit conditionale mortis tempore, conditio extitit ante aditam hereditatem. Itémque cùm in hereditate debitum aliquod naturale fuit mortis tempore, quod solutum est tempore additionis. Nam & hoc casu augetur ex euentu hereditas *l. cum quo 56. versic. aliquis dicet iunct. l. 1. §. id quod natura infr. ad l. Falcid.* Ergo & peculij incrementum quod mortuo iam testatore: necdum tamen adita eius hereditate superuenit plenioré facere debet hereditatem: atque ita concludit Marcellus in *d. versic. aliquis dicet*, & ante eum Iulianus in *leg. si creditor* 83. *eodem titul.* vbi in illa ipsa specie quam Papinianus proponit in hoc §. id est si creditor filij tui, qui te de peculio conuenire poterat, heredem te instituerit, & legis Falcidiæ ratio ponenda sit cum legatariis propter legata, quibus supra dodrantem onerata est hereditas, ait in quadrantem imputari tibi debere eam peculij quantitatem, non quæ mortis (vt hîc vult Papinianus) sed quæ aditionis tempore fuisset.

Dec. In quantitate patrimonij exquirenda cùm de legis Falcidiæ ratione quæritur mortis tempus spectari placuit, non testamenti, non aditæ hereditatis, *l. in quantitate 73. in princip. l. in ratione 30. eod. tit.* ita vt & damna & lucra omnia quæ post mortem testatoris contingant æquo iure ad heredem pertineant, vt variis exemplis docent & illustrant Iureconsulti supradictis locis. Necsanè aliter constitui ius posset sine maxima vel heredis, vel legatariorum captione: euidentiùs verò fieret iniuria heredi ad quem damna omnia pertinent, quæ post testatoris mortem contigerunt, si non lucra quoque omnia ad eum pertinerent, *d. l. in ratione*, 30. *in princip.* Et ex regula *l. secundùm naturam* 11. *de regul. iur.* Ergo quamuis peculium recipiat augmentum & diminutionem, & consequenter actio de peculio in tempus vsque rei iudicandæ, vt proximè diximus ex *l. quæsitum* 30. *supr.* cùm tamen de legis Falcidiæ ratione inenda quæritur, illud demùm peculium computandum est quod mortis tempore præcisè fuit, non quod ex postfacto accessit vel decessit. Non enim tractari quicquam hîc potest de tempore condemnationis, cùm neque actum sit de peculio, neque agi vnquam possit, herede creditoris existente illo cum quo agi de peculio poterat. Cum quo enim ageret nisi cum seipso? Intercidit nimirum actio de peculio, vt & aliæ actiones omnes quæ heredi in defunctum aut defuncto in heredem competebant confusionis potestate, facto eodem sui ipsius debitore & creditore, quod neque naturalis neque ciuilis ratio ferre potest, *l. Stichum aut Pamphilum*, 95. §. *aditio infr. de solut. l. debitori* 50. *de fideiuss. l. debitori*, 7. *Codic. de pact. l.* 2. §. *cùm quis de hered. vel action. vendit.* Sed quamuis debitor cùm creditori suo heres extitit, confusione liberetur: hoc ipso tamen locupletiorem hereditatem percipere videtur, vt proinde computari ei debeat in quantitate patrimonij id quod debet quamuis aditione confusum sit, *l.* 1. §. *si debitor, infr. ad l. Falcidiam.* Computabitur ergo peculium quanti præcisè fuit mortis tempore, non quanto pluris minorisve postea esse cœperit. Atque ita Papinianum sensisse apparet manifestè ex verbis huius §. quæ sicut indistinctè concepta sunt, id est, nulla facta distinctione aucti vel imminuti post mortem peculij. Ita & generaliter accipienda esse arbitror. Non quomodo accipiuntur à viro doctissimo Iacobo Cuiacio qui Papinianum restringere vult ad eum casum quo imminutum sit peculium, non quo auctum fuerit nimirum ne fateri cogatur dissensisse Papinianum à Iuliano, in *d. l. si creditor*, vbi è contrario scribit in legis Falcidiæ ratione cum legatariis ineunda inspiciendam esse quantitatem peculij, quæ aditæ hereditatis tempore fuerit, quasi nec alio casu Iulianus id verum esse crediderit quàm quo peculiũ auctum fuerit, non quo diminutum. Quæ Marcelli sententia & distinctio fuit in *d. l. cum quo 56. ad legem Falcidiam.* Non aliena fortassis à ratione iuris, vt mox dicemus, sed quam tamen vix est vt Iuliani magis quàm Papiniani verba possint admittere. Nam quemadmodum Papinianus hîc scribit generaliter computandum esse peculium, quod fuit mortis tempore, ratione illa æquè generali, quòd in lege Falcidia mortis tempus spectandum sit, ita & Iulianus in *d. l. si creditor*, non minùs generaliter ait spectandum tempus aditæ hereditatis. Ergo omni casu siue auctum siue diminutum peculium proponatur. Et verò non defuisse ex antiquis prudentibus qui dicerent spectandum tempus aditionis etiam imminuto post mortem peculio, apparet clarissimè ex *d. l. cum quo*, in qua Marcellus contra eos disputans, quos ait plerosque putare inspiciendum esse id quod in peculio fuerit cùm hereditas adiretur, rationem eandem adfert quam hîc Papinianus, quòd mortis tempus in legis Falcidiæ ratione ineunda placuerit obseruari. Mox rationis quoque & simul exempli loco subiicit, *Quid enim interest peculium serui post mortem creditoris diminutum sit, an debitor pauperior factus sit?* Nempe præsupponit, de quo nec quisquam dubitauit, peiora post mortem testatoris facta nomina debitorum heredis damno cedere, quod & diserte scriptum est in *d. l. in ratione.* Cùm verò iis verbis *plerique putant*, Marcellus sine dubio perstringat Iulian. cuius hac de re tã aperta extat in sentẽtia *d. l. si creditor*, & ad quem tam multas notas scripsit, in quib. videas eum passim nec plerumque sine magnis rationibus à Iuliano dissentire: esset ista calumniosa reprehensio si Iulianus, non nisi aucto ante additionem peculio, tempus aditæ hereditatis spectandum esse existimasset. Fateamur ergo liberè cum Marcello dissensisse in hac quæstione Iureconsultos, & Iulianum quidem aditæ hereditatis tempus omni casu spectari voluisse, Papinianum verò nostrum æquè omni casu tempus mortis, Marcellum denique in media illa sententia fuisse quam Cuiacius amplectitur & distinxisse an auctum sit peculium post mortem an imminutum, vt si imminutum fuerit mortis tempus spectari oporteat, si verò auctum sit spectetur tempus additionis. Vtro igitur tempore siue mortis siue additionis maior fuerit quantitas peculij, vt quoad fieri potest legata conseruentur integra nec imminuta. Sic enim apud

apud Cuiacium legendum est. Videamus quænam ex tribus his tantorum prudentium sententiis probabilior videri possit. Pro Iuliano valdè facit, quod confusio debiti per quam fit vt liberetur pater qui actione de peculio tenebatur defuncto creditori, non contingit nisi per additionem *d. l. Stichum* 95. §. *aditio de solut. dict. l.* 1. §. *si debitor ad leg. Falcid.* ac proinde in id vsque tempus manet pater debitor hereditatis ratione peculij, ita vt si quis esset à quo conueniri de peculio pater posset, dubitari non oporteret, quin siue aucto siue imminuto post mortem peculio tanti condemnandus esset pater, quanti eo condemnationis tempore peculium inueniretur siue pluris, siue minoris esset quàm mortis tempore fuisset. Potest igitur peculium crescere aut decrescere etiam à mortis tempore in diem vsque additionis, tantoque locupletiorem hereditatem percipere videtur, heres idémque debitor defuncti quantum illud est, quod debet eo tempore quo desinit esse debitor, id est, quo adit hereditatem: nam eo demùm instanti videtur ipse sibi non modò condemnari, sed etiam soluere, cùm aditio non tantùm vim confusionis habeat, sed etiam solutionis *dict.* §. *aditio vers. aliquando d. l. debitori* 50. *de fideiuss. l. quæ dotis* 33. *infrà solut. matrimon.* ideoque nemo vnquam dixit posse peculij quantitatem & computationem crescere, vel decrescere post aditam hereditatem, qua eâdem ratione dicendum erit, si debitum defuncto ab herede fuit vsurarium, computari in hereditate illud debere cum vsuris quæ accesserunt in tempus vsque hereditatis aditæ: verùm enim est tantumdem deberi ab herede adeunte, quò respicere videtur Paulus in *d. l.* 1. §. *si debitor ad leg. Falcid.* cùm ait *computandum esse heredi id quod debet*, non autem *id quod debuit*, relatione scilicet facta ad tempus aditionis quo confusum est debitum non ad præcedens tempus mortis. Idque ita esse apparebit euidentiùs, si ponas heredem hunc sui creditoris hereditatem repudiasse, quæ ita vel ad legitimum defuncti heredem, vel si de lege Falcidia, & legatis tractare adhuc voles, ad vulgarem substitutum peruenerit. Quis enim dubitet, quin peculij incrementum substituto profuturum sit, aut heredi legitimo agenti postea contra patrem hunc de peculio? & quin similiter imminutio peculij sit eidem nocitura? at contra Iulianum facit, ratio illa fortior qua & Papinianus & Marcellus mouentur, quod hic non quærimus de quantitate & computatione peculij, vt sciamus quid veniat in actionem de peculio, & condemnationem, qui alius longè tractatus est, sed vt ponamus rationem legis Falcidiæ inter heredem & legatarios, quæ portò non aliter finiri potest, quàm mortis tempore inspecto, cùm eo demum instanti quo testator mortuus est constituatur hereditas: ex lege autem Falcidia hereditatis quadrantem saluum & illibatum habere heres debeat *d. l.* 1. *in princip. ad leg. Falcid.* Inspiciendum igitur omnimodo est quid eo instanti ad heredem peruenerit, non quid posteà, vt quamuis peculium augeri post modum vel minui contingat nihil ea res legatariis, aut heredi prodesse, vel nocere debeat. Quod enim pater heres creditoris peculiarij, manet debitor peculij in tempus vsque aditæ hereditatis facere quidem potest vt in id vsque tempus augeri peculium possit vel minui: sed non tamen vt eius augmenti vel diminutionis ratio haberi debeat in ponenda ratione legis Falcidiæ quomodo haberetur si hereditate ad alium deuoluta actio de peculio contra patrem hunc moueretur, alioqui nunquam sciri certè posset, an testator supra dodrantem legasset, nec proinde an legi Falcidiæ locus esse deberet, si ex iis quæ post mortem ante aditam hereditatem contigissent æstimandum id esset non ex eo rerum statu qui moris tempore inueniretur: longéque melius est, ita ius constitui vt damna & lucra omnia quæ hereditati inter tempora mortis & additionis contigerunt ad heredem solum pertineant, quippe qui adeundo quandocunque hereditatem, iam inde à die mortis adiisse illam retrofingatur *l. heres quandocunque* 54. *de acquirend. hereditat. l. omnis hereditas* 138. *l. omnia ferè* 193. *de regul. iur.* vtique enim si sub instans mortis protinus heres adiisset hereditatem, non dubitaremus, quin ad eum tanquam dominum lucra & damna omnia pertinerent, nec quod peculium habeat accessiones suas & decessiones *dict. l. si ex duobus* 32. §. 1. *& d. l. peculium nascitur* 40. *suprà ad rem quicquam facit.* Nam & hereditas ipsa quoniam in iure consistit, multò magis recipit augmentum, & diminutionem *dict. l. item veniunt* 20. § *item non solum suprà de hered. petit.* & tamen non eo minùs lucrum & damnum omne quod hereditati accidit, heredi cedit *d. l. in ratione, & d. l. in quantitate.* Non ergo hac parte maior, aut alia peculij ratio haberi potest, quàm hereditatis, maximè cùm de lege Falcidia quæritur, quia non peculij, sed hereditatis quadrantem habere heres debet, neque id quod ratione huius peculij heres defuncto creditori debuit, consideratur tanquam debitum peculiare, sed tanquam creditum hereditarium, propter quod tanto locupletiorem hereditatem creditoris sui videtur debitor percepisse. Ac proinde quemadmodum augmentum, quod accedit hereditati non proficit legatariis in computatione Falcidiæ, neque decrementum iis nocet, ita nec incrementum vel decrementum peculij, quod penes heredem creditoris fuit mortis tempore, vt eo locupletiorem hereditatem habuisse videatur: fit quidem locupletior hereditas aucto peculio ante additionem, sicut & minor eodem imminuto, sed quantum ad heredis duntaxat lucrum & damnum, non quantum ad legatarios, legémque Falcidiam pertinet. Atque ita pro Papiniano contra Iulianum verè & ex iuris ratione disputari posse arbitror. Sed Papiniani aduersus Marcelli distinctionem defensio difficilior esse videtur, non ob id solum quod mediæ istæ ercíscundorum distinguentium opiniones probabiliores esse solent, & æquiores, *l. adeò* 7. §. *cùm quis de acquirend. rerum domin. l. vltim. de iur. fisc.* sed etiam quia pluribus si non rationibus saltem exemplis sententiam suam Marcellus confirmat, ad quæ si Cuiacio credimus, respondere nemo possit: æquiparat enim Marcellus dominum eundemque heredẽ creditoris habentem minùs locuples peculium propter damna quæ peculio post mortem creditoris acciderunt, debitori qui post mortem testatoris pauperior factus sit, & non soluendo, cùm ita scribit,

quid enim interest, peculium serui post mortem creditoris deminutum sit, an debitor pauperior factus sit? & verò non potest negari quin debitor defuncti fuerit pater qui ei actione de peculio tenebatur: nam quemadmodum qui cum filiofamilias contrahit, duos habet debitores, filiumfamilias & patrem, sed ambos efficaciter obligatos, filium quidem in solidum, patrem verò de peculio *l. si quis cum filiofamilias 44. supr.* ita & qui cum seruo contrahit duos sibi obligat, sed in solidum, seruum naturaliter tantum, dominum verò iure honorario de peculio duntaxat, itaque licèt dominus sit locupletissimus, si tamen minùs locuples sit peculium rectè comparatur inopi debitori, atqui si post mortem testatoris ampliatæ sint facultates eius debitoris qui mortis tempore non erat idoneus, plenior tamen & vberior hereditas iam ipso mortis tempore fuisse intelligitur, & nomen illud non idoneum postea factum idoneum auget ex euentu hereditatem, vt Paulus loquitur in *l. Nesennius 22. §. si debitori ad leg. Falcid.* sicut & de naturali debito post testatoris mortem soluto idem Paulus ex Iuliano scribit in *d. l. 1. §. id quod natura ad leg. Falcid.* Reprehensa etiam quorumdam opinione, qui contra putabant, non esse id in hereditate computandum, ergo & cùm locupletius peculium factum est post mortem creditoris, qui patrem vel dominum heredem instituit, dicendum est cum Marcello ex eo quoque peculio quod ante aditã hereditatem supervenit hereditatem augeri, vt tanto locupletior fuisse videatur, tantoque pleniora legatariis legata debeantur: nam & idem accidit, inquit Marcellus, si mortis tẽpore condicionale aliquod debitum in hereditate fuit, & condicio postea exiterit, quod tamen vltimum exemplum non æquè est in expedito: constat enim magnam inter veteres dubitationem fuisse de his, quorum condicio mortis tempore pendet, id est, an quod sub condicione debetur in stipulatoris bonis adnumerandũ sit & promissoris bonis detrahendum, vt Caius refert in *d. l. in quantitate 73. §. 1. eod.* vbi concludit hoc iure nos vti, vt quanti ea spes obligationis venire possit, tantum stipulatoris quidem bonis accedere, promissoris verò decedere videatur, nisi malint consentire legatarij cum herede, vt cautionibus res explicetur, id est, vt duorum alterutrum fiat, aut ita ratio habeatur condicionalis debiti tanquam purè debeatur, an ita (nihil enim refert) tanquam nihil debeatur, deinde heres & legatarij inter se caueant, vt existente condicione heres reddat quanto minùs soluerit, aut ea deficiente legatarij restituant quanto plus consecuti sint, quo quidem posteriore casu, id est, cùm interpositis huiusmodi cautionibus res explicatur, crescit sanè ex euentu hereditas, at non etiam priore, cùm spes tantùm æstimatur, qui tamen prior modus ineundæ Falcidię cũ non ex heredis, & legatariorum voluntate pendeat, vt interpositio cautionum, sed ex mera iuris ratione sequendus potiùs nobis videtur, de sola iuris ratione laborantibus, tanquam qui etiam prudentibus magis placuerit, cùm eo iure nos vti Caius scribat, nec aliud respõsurum Caium fuisse arbitror, si de naturali debito post mortem soluto nullis cautionib. interpositis consultus fuisset, aut de seruo captiuo ab hostibus reuerso, de quo in *l. serui 43. ad leg. Falcid.* nec denique Papinianum nostrum, quem videmus ex eo solo moueri, quòd in ponẽda ratione legis Falcidiæ mortis tẽpus præcisè spectari oporteat: secundũ quam sententiam necessariò dicẽdum est, etiam si post mortem solutum sit, id omne quod mortis tẽpore naturã tantùm debebatur, non ideò tamen ex tota illa quãtitate augeri hereditatem, sed tanti dũtaxat quãti nomen illud naturalis debiti, hoc est spes solutionis futuræ vẽdi potuit, etiãsi ante additionẽ, & eo tempore quo Falcidię cõputatio fit, quæ nec nisi post additionẽ fieri potest, solutio naturalis illius debiti facta proponatur: alioqui nõ mortis, sed aditæ hereditatis tẽpus præcisè spectandũ esset q̃ leges omnes negant, & extra casum obligationis peculiaris, extra controuersiam semper fuit: neq; sanè credendum est, Paulum vel Iulianum, quem Paulus refert in *d. §. id quod natura*, in ea fuisse sentẽtia, vt putauerit id quod natura debetur ita hereditati computandum esse, vt priùs etiam quàm solutum sit proficere debeat legatariis ad Falcidiam minuẽdum; id enim esset augere hereditatem ab initio, non ex euentu, sed id tantum Paulus agit, vt eos refellat, qui nullam penitus in computanda hereditate & ponenda lege Falcidia, naturalis debiti rationem haberi volebant, in quo certè errabant: nam cùm hoc quoque casu ex euentu augeri possit hereditas, quæ fuit ipso mortis tempore, negari non potest, quin saltem spes illa futuræ solutionis & augendæ hereditatis ex hac causa, hereditatem iam inde ab instanti mortis auxerit, nec proinde quin æstimari debeat, quanti vendi tùm potuit, quod vnicum in eiusmodi difficultatibus explicandis remedium esse solet, ab ipso quoq; Iuliano in aliis etiam casibus inductum, vt constat ex *l. 1. §. si heres institã ad S C. Trebellianum*, nec bona est consecutio, vt quia Paulus & Iulianus hereditatem hoc casu ex euentu augeri putarunt, ex euentu quoque illo rationem legis Falcidiæ ponendam esse existimauerint: nam neq; Caius & Papinianus idipsum negarent, ex euẽtu superiorib. casib. augeri hereditatẽ, qui tamẽ non ideò Falcidiã quoq; ex euẽtu augeri posse admitterẽt: repugnat. n. vt ex postfacto augeatur Falcidia, & vt in eius ratione ineũda mortis tempus præcisè inspiciatur: quare nec Iulianus dixit id quod ex naturali debito postea solutum est augere Falcidiam, sed tantùm *ex euẽtu augere patrimoniũ vel non augere*, nihilq; aliud ex eo infert, nisi quod si postea solutum sit hereditario iure capitur, & in restitutionem hereditatis venit: cui non statim consequens est, vt in Falcidiã quoque imputari totum debeat, quãuis in eam imputentur omnia quæ iure hereditario capiuntur *l. in quartam 91. eod. tit.* quoniam alia ratio est hereditatis restituendæ, alia ineundæ Falcidiæ: imputãtur quidem in quartam omnia quæ capiuntur iure hereditario, sed ita demùm si mortis tempore fuerunt in hereditate: sed in restitutionem hereditatis veniunt, etiã ea quę non fuerunt in hereditate mortis tempore, si modò talia sint quæ non rebus hereditariis, sed hereditati ipsi accepto ferri debeant *l. in fideicommissaria 18. ad S C. Trebell.* quale proculdubio est q̃ ex causa naturalis debiti mortis tempore subsistentis solutum ex postfacto fuit: non enim sicut in ponenda ratione legis Falcidiæ, ita & in restituenda hereditate inspiciimus quid fuerit in hereditate mortis tempore præcisè, sed quid heres quandocunque ex hereditate habuerit tãquam heres, *l. debitor 59. §. vlt. eodem.* Idem ergo etiam dicamus de nomine debitoris non idoneo tempore mortis, sed facto postea idoneo ante additionem, scilicet augeri quidem ex eo hereditatem, vt vult Marcellus, nec nos pro Papiniano negamus: sed non eò magis prodesse id legatariis debere ad augenda legata,

gata, minuendámque Falcidiam, cùm verissimum sit mortis tempore non fuisse nomen idoneum: nec proinde pluris augeri potuerit hereditas ex eo nomine quàm quanti potuit vendi eo mortis tempore, in qua venditione etiam spes melioris futuri nominis venisset. Quam enim rationem differentiæ possis assignare vt non hoc quoque casu, perinde atque cùm de conditionali vel naturali tantùm debito agitur, spes sola æstimanda sit quanti vendi potest. Quod si quis hoc absurdum putet eo casu quo post mortem & ante aditam hereditatem, positámque rationem legis Falcidiæ nomen iam factum sit idoneum aut condicio debiti extiterit, aut denique naturale debitum solutum fuerit. Is cogitet idem fore, etiamsi post aditam hereditatem, siue ante positam rationem legis Falcidię, siue postea ista contigerint. Nam & eo casu perinde augeretur ex euentu hereditas, nec tamen legatariis augmentum illud quicquam proficeret, cùm nemo vnquam dixerit vllo prorsus casu inspiciendum esse tempus quod additionem hereditatis subsequitur, nec rursus id quod euenire adhuc potest perinde computandum esse ac si iam euenisset. Dubius. n. euentus ita æstimãdus est, vt tã eius quod potest nõ euenire, quã eius q̃ euenire potest, ratio habeatur, *l. propter spẽ 23. supr. famercisc. l. nam hoc modo 11. de hered. vel act. vendit. inf. l. si iactum retis, 2. de action. emption.* Quemadmodum igitur etiam secundùm eorum sententiam qui his casibus in lege Falcidia ponenda tempus aditæ hereditatis spectandum esse dicerent, si iam tum ex euentu aucta esset hereditas, fatendum tamen esset nondum aucta hereditate fore vt non aliter, quàm per solius spei æstimationem computari hereditas, & legis Falcidiæ ratio iniri posset, ita & fatendum est nihil absurdi esse, vt eodem prorsus modo fiat computatio, tametsi iam aucta fuerit hereditas ex euentu ante additionem, ne alioquin offendatur certissima illa iuris regula, quæ vult in ponenda ratione legis Falcidiæ mortis tempus præcisè spectandum esse, & eum rerum statum qui mortis tempore inuenitur. Neque sanè dici facilè potest quam rationem habeat, quod vult Marcellus, nomen quod post testatoris mortem deterius factum est perire heredi non legatariis: quia mortis tempus spectari oporteat, & tamen si factum sit idoneum quod mortis tempore non fuit, legatariis prodesse id debere non heredi. An non enim pugnat ea distinctio cum iuris regula, quæ ait secundùm naturam esse cuiusque rei commoda eum sequi quem sequuntur incommoda *d. l. 11. de regul. iur.* Nam si quis tentare velit differentiæ rationem illam esse, quòd nomina fiant idonea nullo facto heredis. Fieri autem deteriora per aliquam ipsius culpam & negligentiam, quod in iis exigendis non fuerit diligentior. Facilis respõsio est, non posse ei in putari cur non exegerit ante additionem, cùm eo tempore nullam adhuc actionem haberet, qua ratione prædo quoque securus est, *l. si quid possessor 31. §. illud planè supr. de hered. petit.* neque rursum cur tardiùs adierit cùm in eius arbitrio & potestate lex positum voluerit, an & quando adiret, *l. 4. ad S C. Trebellianum, d. l. in quantitate 73. ad l. Falcid.* vbi quod dicitur, non esse damnosum heredi, quamuis damna omnia quæ hereditari post mortem testatoris contigerunt ad eum pertinere dicamus, quia liberum ei sit non adire hereditatem, ostendit satis, æquè non habere legatarios, quòd conquerantur, tametsi lucra omnia quæ hereditati acciderunt heredi relinquamus, non solùm vt par sit luctus & damni ratio secundùm supradictam iuris regulam, sed quia ipsorum etiam legatariorum interest vt huiusmodi lucrorum spe & intuitu heres inuitetur ad eundum. Ne alioqui destituto testamento futurum esset vt nihil ipsi consequerentur. Quod apertius tractat Marcianus in *d. l. in ratione 30. in princip.* vbi non tantùm de damnis loquitur, quomodo Caius in *d. l. in quantitate*, sed etiam de lucris, & quidem generaliter licèt non quemadmodum peiora facta nomina heredis damno cedere ait, ita & meliora effecta eiusdem lucro cedere exprimat: satis enim exprimit hoc ipso quod ex vniuersitate lucrorum heredi relinquendorum, illa non excipit, quomodo excepisset haud dubiè & excipere nominatim debuisset, quicquid dicat Cuiacius, si aliud iuris in iis constituendum existimasset. Bene vidit obiectionem hanc Cuiacius, & tanti eam esse momenti, vt neminem esse dicat, quem non illa perturbet, nisi præuiderit, additque longè se aberraturum, si non afferat ipse rationem differentiæ: cur non sicut deteriora facta nomina pertinent ad heredem, ita etiam facta meliora ad lucrum heredis non pertineant: sed astutè & callidè pro hac quæstione aliam statim longè diuersam substituit. Cur meliora facta nomina augeant hereditatem nec cedant lucro heredis, & tamen fructus post mortem percepti & fœtus cedant lucro heredis. Ego verò non hoc quæro. Fateor quod ait vir doctissimus, & cuique satis obuium est, fructus, partus, fœtus, acquisitiones seruorum, & alia huiusmodi quæ non erant mortis tẽpore nouas esse accessiones, quę non hereditati acceptæ feruntur, sed bonis, vt scriptum est *in d. l. in fideicommissaria*. Nomina autẽ iam fuisse contracta mortis tempore quamuis non fuerint idonea propter infortunium debitorum, eandémque rationem esse debiti condicionalis, quòd licèt non debeatur nisi existente demùm conditione, vires tamen accipit ex tempore contractus, *l. vsusfructus, 26. de stipulatione seruorum, l. si filiusfamilias 78. de verbor. oblig.* Itémque serui capti ab hostibus & reuersi post mortem testatoris, quia per fictionem postliminij semper in ciuitate mansisse intelligitur, *d. l. serui, 43. ad l. Falcid.* Denique debiti naturalis existentis quidem iam mortis tempore: sed soluti post mortem. Hæc sciunt omnes nec quisquam negat, sed ego quæro, cur non lucra ista & meliorum factorum nominum, & conditionis post mortem existentis (est enim etiã lucrũ aliquod sicut & damnum conditionis, *l. Imperator 50. ad Senatusconsultum Trebellianum*) & reuersi ab hostibus serui & debiti naturalis soluti, ad heredem pertineant, ad quem & damna omnia pertinent, maximè verò deteriorationum nominum? Hoc verò est quod Cuiacius docere debueret, & in quo tamen hæret. Hærebunt & omnes qui pro Marcello contra Papinianum distinguent an meliora facta sint post mortem nomina an deteriora: si tamen is Marcelli sensus fuit, vt quibus casibus augeri hereditatem ait, Falcidiam quoque augeri senserint. Non enim hoc illi statim consequens est, vt docuimus. Augetur hereditas ex omni eo quod hereditati accedit ante additionem. Sed non ideò augetur Falcidia, cuius scilicet ratio inspecto præcisè mortis tempore ponenda est, non etiam eo inspecto quod ex postfacto fit hereditatis. Itaque non incrementi quod accessit ratio habenda est, sed tantùm spei futuræ accessionis, id est,

quanti ſpes illa mortis tempore vendi potuiſſet, niſi malint legatarij cum herede interpoſitis cautionibus rem expedire, vt ſcriptum eſt in *dict. l. in quantitate* §. 1. ſicut autem, neque Iuliani, neque Marcelli ſententia in cæteris defendi contra Papinianum poteſt, ita neque in acceſſionibus peculij, quę poſt mortem ſuperuenerunt. Nam cùm maximè augeatur peculium per fructus partus & fœtus, quę ſunt acceſſiones naturales, & per filiorumfamilias & ſeruorum acquiſitiones *l. peculium naſcitur* 40. *& præced.* vbi diximus *ſupr. l. vlt. infr. tit. prox.* Nemo vnquam dubitauit quin partus fructus & fœtus editi poſt mortem teſtatoris, itémque ſeruorum acquiſitiones lucro heredis cedere debeant, *dict. l. in ratione & d. l. in quantitate*, quomodo ergo fieri poteſt, vt in computando peculio, quod per huiuſmodi acceſſiones poſt mortem teſtatoris auctum eſt tempus mortis inſpici non oporteat? dices fortaſſis, aliud eſſe tractare de fructibus hereditatis, aliud verò de fructibus peculij, nec nego, ſed cùm tractemus de vtilitate, non creditorum peculij quorum lucro fructus peculij cedere æquum eſſet, ſed legatariorum id agentium, vt quarta heredis portio per acceſſiones iſtas peculij minuatur, quis ferat magis faueri legatariis quod ad fructus peculij attinet, quàm quòd ad fructus hereditatis, vt fructus peculij legatariis proficiant, quibus nec hereditatis fructus proficerent? minúſque iuris habere patrem eundemque heredem creditoris ſuiin fructibus rei ſuæ propriæ quàm in fructibus hereditatis? quæ licèt heredis quoque propria ſit poſt additionem, ad legatarios tamen aliqua ex parte pertinet ad emolumentum, ſiue quòd legatum ſit hereditatis deliberatio, qua teſtator alicui collatum quid velit ex eo quod alioquin vniuerſum heredis foret, *l. legatum eſt* 116. *de legat.* 1. ſiue quod legatarius in re legata quaſi heres quodammodo eſſe videatur *l. id tempus* 24. §. 1. *infr. de vſucap.* ſed hæc ad Papinianum pro Papiniano contra Iulianum, Marcellum & Cuiacium ſufficiant.

2 ¶ Etiam poſtquam dominus de peculio conuentus eſt, fideiuſſor pro ſeruo accipi poteſt, & ideo qua ratione, ſi poſt actionem dictatam ſeruus pecuniam exſoluerit, non magis repetere poteſt, quàm ſi iudicium dictatum non fuiſſet: eadem ratione fideiuſſor quoque vtiliter acceptus videbitur. quia naturalis obligatio, quam etiam ſeruus ſuſcipere videtur, in litem translata non eſt.

Ad §. 2. Etiam poſtquam.

RAT. DVB. Fideiuſſor accipi non poteſt niſi aliqua, vel præcedat, vel ſubſequatur, aut ciuilis, aut honoraria, aut ſaltem naturalis obligatio *l. ſtipulatus ſum* 6. §. *vlt. l. fideiuſſor* 16. §. *fideiuſſor infr. de fideiuſſ.* Eſt enim fideiuſſoris obligatio acceſſoria, quæ proinde ſine principali aliqua ſubſiſtere, & contrahi nunquam poteſt, atqui cùm dominus actione de peculio conuentus eſt nulla ampliùs ſubeſſe videtur, neque ciuilis, neque honoraria, neque naturalis obligatio, quia certum eſt per litis conteſtationem fieri nouationem, adeóque delegationem quandam *l. delegare* 11. §. 1. *l. aliam* 29. *infr. de nouat.* Per nouationem verò, non ſolùm ciuilem & honorariam obligationem perimi, ſed etiam naturalem, ſicut & per ſolutionem, quia ſolutionis inſtar obtinet §. *præterea Inſt. quib. mod. tollit. oblig.* ideoque & pignus liberari, & deſinere vſuras currere *l. nouatione* 18. *de nouat.* nec tantùm fit nouatio, & prioris obligationis peremptio, ſi quis pro ſe iudicium accipiat, ſed etiamſi pro alio qui verus debitor fuit adeoq; inuito quemadmodum & ſi pro eo ſolueret, *l. ſolutione* 23. *infr. de ſolut. l. ſoluendo* 39. *ſup. de negot. geſt. l. ſi Stichum* 8. §. *vlt. de nouat. l. qui ſeruum* 20. *ſupr. de interroga. in iur. fac. l. ſi fundus* 16. §. *ſi pluris infr. de pignor. l.* 2. *Cod. de pact. l.* 2. *C. de execut. rei iudic.* atqui cùm dominus conuenitur actione de peculio, ſicuti conuenitur ex contractu ſerui, ita & pro ſeruo conueniri videtur, quia nec ſeruus ipſe conueniri poteſt. *l. nec ſeruus* 41. *ſupr. l. ſerui* 14. *de oblig. & act. l. cum ſeruo* 107. *de reg. iur.* liberat ergo ſeruum à naturali obligatione, qua ſola tenetur, & conſequenter nulla ſupereſt obligatio pro qua fideiuſſorem dare ſeruus poſſit.

DEC. Cùm dominus actione de peculio conuenitur, licèt ex contractu ſerui conueniatur, non tamen pro ſeruo conuenitur, neque pro ſerui obligatione, ſed pro ſua propria, & ex eo iure, non quo ſeruus obligatus eſt, ſed quo ipſe dominus, id eſt tanquam dominus ſerui qui contraxit: nam quemadmodum filiofamilias contrahente duæ ex eo contractu naſcuntur obligationes, ciuilis contra filiumfamilias, & honoraria contra patrem, illa in ſolidum, hæc de peculio, neque conuento patre liberatur filiusfamilias quominus adhuc in ſolidum conueniri & condemnari poſſit *l. ſi quis* 44. *ſupr.* ita & ex contractu ſerui æquè naſceretur ciuilis obligatio, ſi obligari ciuiliter ſeruus poſſet, *d. l. nec ſeruus* 41. *ſupr.* ſed cùm non poſſit obligari, niſi naturaliter, eadem ratio habenda eſt naturalis illius obligationis, quæ haberetur, ſi ciuilis eſſet, vt non magis perimatur per actionem de peculio motam contra dominum quàm perimeretur ciuilis obligatio filijfamilias per actionem de peculio inſtitutam contra patrem, idque eſt quod Papinianus ait, naturalem obligationem, quam etiam ſeruus ſuſcipere videtur, id eſt cuius etiam capax eſt ſeruus *d. l. nec ſeruus*, (quomodo in *l. Pomponius Philadelphus* 35. *ſupr. famil. erciſcund.* idem Papinianus tractans de filiafamilias ſcribit *ſpecie dotis cuius capax fuiſſet*) non videri translatam in litem, & vt benè Cuiacius explicat nouatam non eſſe, ita ſignificans ſi nouata fuiſſet, & in litem cum domino inſtitutam translata, aliud ſe reſponſurum fuiſſe, nec æquè admiſſurum, vt pro naturali illa obligatione ſerui quæ per nouationem illam, quamuis iudicialem extincta eſſet, fideiuſſorem dare ſeruus potuiſſet. Etſi enim differentia illa eſt inter nouationem voluntariam & iudicialem, quòd voluntaria dummodò legitimè facta ſit non ſolùm ciuilem obligationem

nem tollit, ſed etiam naturalem, ita vt pignora quoque & hypothecæ per eam liberentur & vſuræ deſinant currere *d. l. nouatione* 18. *de nouat.* Iudicialis verò non item quæ fit per litis conteſtationem, *l. lite* 35. *infr. de vſur. l. iudex* 28. *l. Iulianus* 60. *ſupr. de condict. indeb. l. grege* 13. §. *etiam de pignor. l. quamuis* 8. *C. eod. l. cùm ſtipulatus* 90. *de verb. oblig.* quia non ſolet deterior cuiuſquam conditio fieri per litis conteſtationem: ſed plerunque melior, cùm nemo perſequendo cauſam ſuam deteriorem faciat *l. non ſolet* 86. *& ſeq. de regul. iur. l. aliâ* 28. *de nouat. l. vltim. infr. de ſeparat.* id tamen intelligendum eſt de ea conteſtatione, quam quis faciat pro ſeipſo, non de ea quàm pro alio, quia per conteſtationem, quam quis pro alio facit, non tantùm ſimplex nouatio inducitur, ſed etiam delegatio, non minùs quàm ſi delegaretur debitor per ſtipulationem *l. delegare* 11. §. 1. *de nouat.* delegatio autem non ſolùm ſemper nouatio eſt, ſed etiam ſemper voluntaria, nunquam neceſſaria, ſiue per ſtipulationem fiat, ſiue per conteſtationem, quia litem & iudicium pro alio ſuſcipere nemo cogitur: vnde eſt, quòd qui alium defendit cùm vltro ſe liti offerat nō ſolùm ſatiſdare cogendus eſt, quamuis locupletiſſimus ſit & cuiuſcunque dignitatis *l. qui proprio* 46. §. *qui alium, l. minor* 51. §. 1. *& legibus ſeqq. ſupr. de procur.* ſed etiam executionem pati ſententiæ *l.* 4. *infr. de reiudic.* quoniam alioqui impunè illuſiſſet Prætori, & iudici, cùm accipiendo iudicium, pro alio etiam inuito eum liberauerit *d. l. ſolutione* 23. *de ſolut.* in quo mirotam grauiter erraſſe virum doctiſſimum, qui ad hãc legem notat, nouationem neceſſariam, quæ fit, inquit, iudicio accepto pro alio tollere ciuilem tantùm obligationem, non etiam naturalem, quaſi hoc ipſum probetur ex hoc §. qui potiùs manifeſtè probat contrarium: nam ſi in hac ſpecie dominus pro ſeruo ſuo, ac non pro ſeipſo tantùm iudicium accepiſſet, non dubitaret Papinianus quin naturalis quoque obligatio ſerui in iudicium translata eſſet ac conſequenter cuiuſdam delegationis iure nouata & extincta, cuius proinde nomine, nec fideiuſſor accipi, nec ſolutirepetitio denegari potuiſſet: & in hoc duplex Cuiacij error eſt, vnus in eo quod vult iudicio accepto pro alio non tolli naturalem obligationem, alius in eo quod hanc nouationem neceſſariam vocat, quæ tamen cùm delegatio ſit, eſt omnino voluntaria. Ratio igitur tota huius §. illa eſt, quòd docuimus in hac ſpecie conuctus actione de peculio iudicium accepit pro ſeipſo non pro ſeruo, vtæquè, malè idem Cuiacius putat, cùm ex contractu ſerui fuerit ipſe ad hoc ſuo nomine obligatus de peculio *d. l. nec ſeruus*, eum verò qui pro ſeipſo iudicium accipit conſtat fideiuſſorem dare poſſe non minùs poſt, quàm ante litem conteſtatam, quia & ciuilis, & naturalis ſubeſt obligatio, *leg. Græc* 8. §. *& poſt litem infr. de fideiuſſ.* Neutram enim perimit nouatio neceſſaria, nec magis ciuilem, quàm naturalem, vt locus ille omnium optimè contra Cuiacium probat, in hoc quoque malè locutum, quod non dubitat, quin per nouationem neceſſariam ciuilis obligatio tollatur, quæ tamen non tollitur, niſi per ſubſecutam abſolutionem, idque non ipſo iure, ſed per exceptionem rei iudicatæ, quæ in hanc rem illo quoque caſu neceſſaria eſt. Porò naturalem obligationem in hoc §. ſubeſſe in perſona ſerui, etiam poſt dictatam contra dominum actionem de peculio probat Papinianus hoc argumento, quod ſi poſt litem cum domino conteſtatam ſeruus creditori ſuo peculiari ſolueret, vtique non poſſet repetere, quia naturalem obligationem agnouiſſet; quæ impedit repetitionem ſoluti *l. fideiuſſor* 16. §. *naturales eod. tit. l. naturales* 10. *de oblig. & act. l.* 3. §. *vltim. ſupr. quod quiſq. iur.* eſt enim duplex hic effectus naturalis obligationis inter alios plures, vt & ſoluti repetitionem impediat, & fideiuſſor ei poſſit accedere, non diſſimilis Africani ratiocinatio eſt, in *l. frater à fratre* 38. §. *quæſitum verſ. nam manere ſupr. de cond. indeb.*

3 ¶ Seruus alienus, cùm bonæ fidei ſeruiret mihi, nummos à Titio mutuatos, mihi dedit, vt eum manumitterem: & manumiſi, creditor quærebat, quem de peculio conueniret? dixi, quanquam creditor electionem aliàs haberet, tamen in propoſito dominum eſſe conueniendum: & eum ad exhibendum mecum acturum pecuniæ nomine, quæ ipſi eſſet adquiſita, [a] nec in eam cauſam alienata, quæ pro capite ſerui facta proponeretur. neque enim admittendum eſſe diſtinctionem exiſtimantium [b] ſi non manumittam, domini pecuniam eſſe: manumiſſione verò ſecuta, videri pecuniam ex re mea, quæſitam mihi: quoniam magis propter rem meam, quàm ex re mea, pecunia mihi daretur.

Ad §. vlt. Seruus alienus.

RAT. DVB. Creditor ſerui alienati ex contractu, qui alienationem præceſſerit, habet electionem vtrum velit conuenire emptorem, actione perpetua de peculio, an venditorem actione annali ex edicto Prætoris, de quo *infr. tit. prox.* Creditor ſerui à domino manumiſſi, non aliam poteſt actionem habere de peculio, quàm contra manumiſſorem intra annum *l. 1. dict. tit.* Cùm manumiſſus à vero domino liber fiat, nec proinde dominum vllum habeat, nec poſſit ipſe ex antegeſto conueniri *l. 1. C. an ſeruus pro ſuo fact. l. eum actum* 17. *ſupr. de negot. geſt.* at cùm ſeruus manumiſſus eſt à non domino, id eſt à bonæ fidei poſſeſſore qui dominus putabatur, ſicuti conſtat non poſſe illum fieri liberum per huiuſmodi manumiſſionem, ac proinde manere in dominio ſui domini, ita nec eum ampliùs bona fide poſſideri ab eo qui in hunc vſque diem bonæ fidei poſſeſſor fuerat, cùm deſierit bona fide poſſidere eum quem manumiſit: ſed cùm ſeruus hic nummos acceperit à Titio mutuos, vt eos bonæ fidei poſſeſſori, tanquam vero domino ſuo daret manumiſſionis gratia, negari non poteſt, quin contracti mutui tempore is qui nummos accepit bonæ fidei poſſeſſor fuerit, ac proinde ex eo contractu potuerit obli-

gari & conueniri de peculio, si quidem non minùs bonæ fidei possessor, quàm verus dominus de peculio tenetur, quasi qui hac etiam parte domini loco sit: nam & fructuarius æquè de peculio tenetur *l.hinc quæritur* 19.§.1.*l.si ex duobus* 32. *supr.* atqui etiam dominus de peculio tenetur, cùm ex edicto Prætoris actio perpetua de peculio, nonnisi contra dominos & parentes qui habent liberos, in potestate comparata sit, *l.* 1.*supr.* ergo habet creditor electionem vtrum velit de peculio conuenire, an dominum, an bonæ fidei possessorem, sicut & ex pluribus bonæ fidei possessoribus eandem electionem haberet, quem conuenire mallet *d.l.si ex duobus*, itémque ex pluribus fructuariis, vel ex pluribus eiusdem domini heredibus, vt scriptum est in *d.l. si ex duobus*, aut quem ex pluribus eiusdem serui dominis *l.& ancillarum* 27. §.*vltim.supr.* nam & vendito seruo, habet electionem creditor, vtrum malit conuenire, vt diximus, an emptorem perpetuò, an venditorem intra annum *d.l.si ex duobus* §.1.*vers.quare circa venditorem*, *l.si creditor* 37.§.*penu.l.quoties* 47. §.*si creditor suprà.* ergo in proposita specie, cùm seruus alienus qui bona fide mihi seruiebat, nummos à Titio mutuatos, mihi dedit, vt eum manumitterem, & manumisi posteà vindicetur à vero domino in seruitutem, dicendum est debere Titium habere electionem, an contra dominum agere velit, an contra me tanquam contra bonæ fidei possessorem: aut si qua ratio sit, propter quam, aut dominus solus teneri debeat, aut ego solus, an non multo æquius est me solum teneri, ad quem pecunia peruênit, quàm dominum, cui pecunia illa data non est, quæ nec fuit à Titio credita, nisi vt seruus manumitteretur, atque ita domini sui potestati, ac dominio subtraheretur? ex qua causa placet, nec si pecuniam dominus acceperit, non secuta manumissione, actione de peculio eum teneri *l.cùm seruus* 54.*inf.mandat.* vbi eleganter idem Papinianus noster ait, Prætorem, cùm proposuit edictum de peculio, de huiusmodi contractibus seruorum non cogitasse per quos seipsi mala ratione dominis aufferunt, tantum abest vt verum esse possit, quod tamen Papinianus hic respondet solum dominum in proposito actione de peculio conueniendum esse.

Dec. Bonæ fidei possessor non alio iure, aut colore tenetur de peculio, quàm quia domini loco sit, & vt in aliis multis iuris partibus penè dominus habeatur *l.bonæ fidei* 48.*de acquirend.rer.domin.l.bona fides* 136.*de reg. iur.* ergo quo casu dominus ipse de peculio conueniri non posset, nec bonæ fidei possessor poterit, atqui dominus non potest conueniri de peculio ex eiusmodi contractu, quo seruus alicui mandauerit de semet emendo, à vero domino *d. l. cùm seruus.* Ergo nec bonæ fidei possessor, cui seruus nummos ab alio mutuatos dedit, vt se manumitteret, conueniri poterit de peculio à Titio, qui pecuniam in hanc causam credidit: etsi enim ponimus eum qui manumisit non fuisse dominum, sed tantùm bonæ fidei possessorem, seruus tamen qui eum credebat dominum, id egit proculdubio, vt se domino eius subtraheret, alioqui non tam stultus fuisset, vt ei pecuniam in eam rem numeraret: ac proinde mala ratione, vt Papinianus loquitur in *dict.l. cùm seruus.* Non quia velit clam se domino subtrahere, vt malè interpretatur Cuiacius (quid enim clàm facit, in hac specie seruus qui illi ipsi quem dominum suum esse credit, pecuniam numerat, vt manumittatur? aut quid fieri clam potest inter volentes & consentientes?) sed quia libertatem sibi precio comparare vult', quam meritis tantùm & obsequiis parare sibi, & ad dandam eam inuitare dominum debuisset, quomodo Iustinianus noster scribit in *l.si quando* 35.§.1.C. *de inoff.testam.* ex eodem Papiniano nostro, meritis magis filios ad paterna obsequia prouocandos esse quàm pactionibus adstringendos: est enim generaliter vera & verè aurea illa Marci Tullij sententia: malè rem agi cùm id quod virtute fieri debet (addamus *& fide & obsequio*) tentatur pecunia, eadem igitur ratio, qua mouetur Papinianus in *d.l. cùm seruus*, ne dandam putet emptori actionem mandati de peculio, contra verum dominum ex mandato serui qui se emendum mandauit, vt manumitteretur, fauet etiam bonæ fidei possessori ne possit conueniri de peculio à Titio qui seruo credidit nummos ipsi bonæ fidei possessori datos, vt ab eo manumitteretur: nam si Prætor non cogitauit de danda actione de peculio contra dominum ex contractu quo seruus domino suo se subtrahere voluerit, multò minùs cogitauit de danda ea contra bonæ fidei possessorem, eo ipso casu quo voluerit seruus se subtrahere bonæ fidei possessori, qui dominus putabatur, quia nec de bonæ fidei possessore locutus est Prætor, sed tantùm de domino: at non fauet in hac specie ipsi domino, quia non id egit seruus, vt eius dominio se subtraheret, quem dominum suum esse ignorabat, ita fit, quod mirum est, & in quo Papiniani subtilitatem & elegantiam admirari licet, vt melior sit hac parte cõdicio bonę fidei possessoris quàm domini, & vt ea ipsa ratio quæ alias facit, ne dominus possit conueniri de peculio in specie *d.l.cùm seruus*, eadem in proposito suadeat, vt danda sit cõtra dominum: proinde sic habetur hoc casu bonæ fidei possessor pro vero domino, vt verus dominus pro non domino haberi videatur, nisi hactenus, vt de peculio teneatur creditori, quem alioqui in damno morari necesse esset, quòd certè esset iniquum: nam quemadmodum fieri nequit, vt idem seruus duos reuera habeat dominos *l. de hereditate* 19.§.*pater de castrens.pecul.l.*5.§.*vltim.supr.commod.* ita nec vt eodem contractu duorum dominio se subtrahere voluerit, sed eius tantùm quem esse dominum suum existimabat. Eum igitur solum id est bonæ fidei possessorem cui vt manumitteret nummos dedit, de peculio non teneri oportet contra quem contractus ille ratione mala initus est, non autem verum dominum contra quem hic seruus nihil mala ratione fecit. Cessante enim ratione illa quæ dominum ab actione de peculio speciali quodam iure liberaret, relinquitur, vt ex forma edicti, & iure ordinario dominus conueniendus sit, quamuis bonæ fidei possessor pecuniam acceperit: quia scilicet non ideò acquisita est pecunia bonæ fidei possessori, cui seruus nihil potest acquirere, nisi vel ex re ipsius bonæ fidei possessoris, vel ex operis suis *l. acquiruntur* 10. §. *penultim.l.qui bona fide* 23. *in princip.l.seruus* 43.*de acquirend.rerum domin.* Hîc autem pecunia credita est seruo, non ex re bonæ fide possessoris, aut ex operis suis aliquid acquirere volenti, sed pro capite ipsius serui, hoc est, vt per manumissionem inciperet habere caput in ciuitate is qui antea nullum habebat: consequens igitur est', vt ea pecunia acquisita sit domino, quia quod seruus alienus bona fide possessus non potest acquirere bonæ fidei possessori necesse

esse est, vt domino acquiratur. Proinde dominum ipsum non bonæ fidei possessorem de peculio teneri cõuenit, quia is demùm de peculio teneri debet cui pecunia acquisita, non cui tradita est, sed domino succurretur data ei actione, ad exhibendum contra bonæ fidei possessorem, quam sine causa pecuniam hanc accepisse, nulloque iure manumisisse ex postfacto apparet. Tenetur enim ad exhibendum quisquis alienam rem tenet, cuius retinendæ nullum ius habeat, & quam si esset exhibita vindicare dominus posset, vt in proposito: est enim actio ad exhibendum præparatoria vindicationis *l.* 1.*l.*3.§.*vlt.& pass.supr.ad exhib.*

a *Quæ ipsi esset acquisita.* Rat. dvb. Dominium non acquiritur, nisi per possessionem *l. per procuratorem* 8. *Cod. de acquirend. possess.* dominia enim à naturali possessione cœperunt *l.*1. *inst. ill. titul.* atqui per seruum bona fide possessum, si quid ei tradatur, sicuti non acquiritur possessio bonæ fidei possessori, si non sit, nec ex re eius, nec ex operis seruii, ita neque domino, quia fieri nequit, vt per eum quem non possideo, acquiram possessionem *d.l.* 1.§. *sed & per eum*, ergo neque dominium *l.si seruus* 21. *de acquirend.rer.domin.*

Dec. Quod seruus bona fide possessus non potest acquirere possessori, acquirit domino *dict.l.acquiruntur* 10.§.*penultim.d.l.qui bona* 23. §. *si quis duobus eodem titul.*§. *de iis autem seruis instit.per quas person. cuique acquir.* scilicet quantum ad dominium, non quantum ad possessionem: dominij enim acquisitio tota ex iure pendet, possessionis autem ex facto, ideoque facilius est, vt ex iuris authoritate per seruum bona fide possessum acquiratur dominium domino, quàm vt possessio. Quamuis è contrario facilius amittatur possessio quàm dominium: amittitur enim possessio mala voluntate, dominium verò, non item *l.si quis vi* 17.§.*differentia de acquirend. possess.* & sicuti verum est, nihil commune habere proprietatem cum possessione, *l.naturaliter* 12.§. *nihil commune eodem titul.* ita & alij modi sunt acquirendi & amittendi dominij: alij autem modi acquirendæ, vel amittendæ possessionis, vt benè hic Cuiacius contra Accursium disputat. Sed malè tamen respondet ad *d. l.si seruus*, loqui eam de acquisitione possessionis tantùm non dominij, ita quidem est in specie *d.l.*1.§.*sed & per eum*, sed in *d.l.si seruus* de acquisitione dominij agitur, vt probant verba illa *nec meam fieri, quia seruum non possideam.* Respondere debuit eo loco Pomponium referre tantùm sententiam Proculi, sed tanquam singularem & ab aliis prudentibus, præsertim verò Sabinianis explosam, quod in libris nostris non est nouum, cumque non ita scribat Pomponius, *Proculus putat*, sed simpliciter *Proculus* ego sic accipio ac si scripsisset *Proculus putabat*, quomodo si scriptum esset, non dubitarem quin his ipsis verbis Pomponius innueret se Proculi sententiam non probare: sic enim alias prudentum sententias improbatas referre nostri, & hoc ipso refellere modestè solent *l. Papinianus putabat* 23. *de donat. int. vir. & vxor. iunct. l.cùm hic status* 32.§.*siue autem eodem titul. l. lecta* 40. in illis verbis *quidam dicebat*, & paullò pòst *vt ille putabat, supr.de reb. credit.* iunge *l.si fideiussor* 9.*supr. de dolo, & l. Stichum aut Pamphilum* 95. *in fine princip.de solut. l.si venditor* 6.§.1.*& l seq. infr. de seru. export.* Papinianus certè in hac specie cum Sabinianis consentit aduersus Proculum.

b *Neque enim admittendam esse distinctionem existimantium.* Rat. dvb. Cùm bonæ fidei possessor accepit pecuniam à seruo, vt eum manumitteret, si non manumisit, nulla equidem ratio esse videtur', quare pecunia eius facta dici possit, cùm fidem fefellerit, at cùm manumisit, & fidem quantùm in se fuit, impleuit, iniquum videtur non fieri eius pecuniam cùm per manumissionem illam licèt nullo iure factam amiserit, non dominium quod non habuit, sed possessionem, & cum possessione bonam fidem quam habuit. Proinde videtur eo casu pecunia illa ex re ipsius quæsita, quandoquidem quæsita est velut ex possessione serui quæ ipsius fuit, ergo admittenda est distinctio existimantium, si bonę fidei possessor non manumittat, domini pecuniam esse, manumissione verò, secuta pecuniam fieri manumissoris quasi ex ipsius re quæsitam, cùm seruus alienus bona fide seruiens acquirat suo possessori, ex his duabus causis, ex operis suis, & ex re possessoris, vt diximus.

Dec. Multum interest, an pecunia detur bonæ fidei possessori ex re, an propter rem ipsius, quomodo & in *l. penultim.in fin. de sepulchr. violat.* aliud est percipi, quid ex hereditate, aliud propter hereditatem, aut occasione hereditatis, vt loquitur Paulus in *l.debitor* 59.*in fin. ad Senatusconsultum Trebellian.* Aliud item haberi quid de bonis, aliud verò propter bona *l.* 1.§. *nunc videamus in fin. de conjung. cum emancip.lib.eius*, quæ datur pecunia propter rem bonæ fidei possessoris, non ideò & acquiritur, sed ea tantùm quæ ex re ipsius datur: in proposito autem pecunia, quæ pro capite serui data est à seruo, eique à Titio credita, non ex re possessoris, sed ob rem eius data est, id est, vt pro eo damno, quod allatura erat manumissio, pecuniam haberet, veluti in damni compensationem: non ergo vno casu magis, quàm alio pecunia fieri potest bonæ fidei possessoris. Obserua tamen quæstionem hanc non vlterius extendi quàm vt sciamus cuius sit hæc pecunia, an domini, an bonę fidei possessoris, non etiam, vt in actione de peculio, aliud vno casu quàm alio constituatur: nam etiamsi bonæ fidei possessori pecunia acquisita esset, non ideò tamen dari contra eum deberet actio de peculio, propter eandem rationem quam attulimus quod Prætor in proponenda actione de peculio non cogitauerit de iis contractibus seruorum qui mala ratione se dominis subtrahunt: non enim ob id minùs locum habet hæc ratio, quòd pecunia domino sit acquisita, vt constat ex *dict.l. cùm seruus.* Quanquam difficilius sanè esset, vt in huius §. specie danda esset contra dominum actio de peculio, si pecunia nec domino ipsi esset acquisita: quo enim iure teneretur: cùm creditor non aliter mutuum contrahat quàm si nummos faciat accipientis *l.*2.§.*appellata supr. de reb.credit.* aut eius scilicet cui per accipientem acquiri potest: ita ergo fieret, vt neuter de peculio creditori teneretur, neque bonæ fidei possessor, quia seruus eius dominio se subtrahere mala ratione voluisset, neque dominus, quia ei pecunia acquisita non esset, atque ita miser creditor in damno moraretur, nisi diceremus dandam ei saltem condictionem, aut siue causa, aut ob causam dati causa non secuta, cùm manumissionis effectus nullus subsecutus sit, quomodo daretur ipsi manumisso si liber probatus posteà fuisset *l.*3.§. *si liber homo*, vbi diximus *supr.de cond.caus.dat caus. non secut.* nec sanè posset negari quin eo casu pecunia creditoris ad bonæ fidei possessorem sine iusta causa

peruenisset, quæres ad condictionẽ ex æquitate inducendam sola sufficit *l. si & me, & Titium 32. supr. de reb. credit.* & ita Papiniani responsum, hoc certè valdè subtile explicandum esse arbitror, benè Cuiacius ad initium huius legis præfatus est, quoties in libris nostris nomen peculij occurrit, subesse semper nodum & scrupulum aliquem. Sed in huius potissimùm legis totius interpretatione versari mihi videntur potiores, quæ circa tractatum de peculio possunt occurere difficultates.

51. SCÆVOLA libro 2. Quæstionum.

QVod debetur seruo ab extraneis, agenti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatem debiti condemnandus est: cùm & sumptus in petendo, & euentus executionis possit esse incertus: & cogitanda sit mora temporis quod datur iudicatis: aut venditionis bonorum, si id magis faciendum erit: ergo, si paratus sit actiones mandare, absoluetur [a]. quod enim dicitur, si cum vno ex sociis agatur [b] vniuersum peculium computandum, quia sit cum socio actio: in idem redibit, si actiones paratus sit præstare, & in omnibus, quod idcirco teneri dicimus, quia habent actionem, delegatio pro iusta præstatione sit.

Adl. Quod debetur 51.

RAT. DVB. Tanti condemnandus est dominus serui actione de peculio, quantum est in peculio tempore condemnationis *l. quæsitum 30. & l. prox. in princip. supr.* atqui quod debetur seruo ab extraneis computatur in peculio serui, cùm id etiam computetur, quod debetur à domino *l. quam Tuberonis 7. §. sed & id quod & pass. supr.* ergo dominus omnimodo condemnandus est ad quantitatem integram debiti, quod seruo ab extraneis debetur.

DEC. Id demùm in peculio computandum est, quod ita debetur, vt possit exigi, quia id demùm est, quod in effectu debetur: non autem omne quod debetur semper solidum exigitur, quoniam non potest fieri exactio sine sumptu non magis quàm sine lite, si cum perfido debitore res sit, qui vt plerunque fit, litigare malit quàm soluere, *l. minoribus 6. supr. de minor. l. 1. supr. de inoff. testam.* præter id quod euentus executionis potest esse incertus, cùm possit euenire, vt post condemnationem cùm executio iudicati faciẽda erit in bona condemnati non reperiantur bona, quæ capi & distrahi possint, sine controuersia *l. à Diuo Pio 15. §. in. venditione §. si rerum §. sic quoque & seq. infr. de re iudic.* aut quæ debitore latitante, possint ex edicto Prætoris æquè sine controuersia possideri *l. quamuis 13. de reb. author. iudic. possid.* quo casu inanis prope modùm est condemnatio, quæ executioni mandari non potest, cùm vigor sententiæ in executione consistat *l. si longis 7. C. de execut. rei iudi.* sed & cùm debitor condemnatus soluendo est, cogitanda tamen est mora temporis quod ex humanitate indulgetur condemnato ad soluendum *l. cùm miliii 16. §. 1. inf. de compens.* at. quod ex lege primùm 12. tab. fuit mẽsis vnius, postea duorum, hodie quatuor mensium ex *l. vlt. C. de vsur. rei iudic.* præter moras quas habet exercitio ipsa iudicij *l. etiam 15. in princip. vt legat. seu fideic. seruand. caus. caueat.* cogitandum item tẽpus quod necessarium est ad bonorum venditionẽ peragendam, si aliter iudicati executio fieri non possit *d. l. à Diuo Pio*: de hac enim venditione Scæuola loquitur, non de illa, quæ fit ex edicto Prætoris contra latitantem debitorem ex prima illa parte edicti, quæ mittit creditorem in possessionem bonorum debitoris, de qua in *tit. quib. ex caus. in poss. eat.* & quam sequitur ex alia parte edicti venditio bonorum *leg. Fulcinius 7. §. 1. l. pen. in fin. & pass. de reb. author. iudic. possid.* nunquam enim fit illa missio, neque venditio post condemnationem, sed contra eum qui ob hoc solùm latitat, ne in ius vocari & condemnari possit, vt diximus ad initium *l. prox. sup.* Scæuola autem hoc loco, non nisi de executione loquitur, facienda scilicet post sententiam & condemnationem latam aduersus debitores peculiares: quamquam nihil prohiber, etiam mitti dominum in possessionem bonorum debitoris peculiaris, si malit ille latitare quàm conueniri & condemnari: meritò igitur Scæuola respondet, non in totum condemnari dominum debere actione de peculio ad quantitatem, quæ ab extraneis debetur seruo, sed deductis sumptibus qui probabiliter fieri possunt in litem & inspecto dubio, non tam litis quàm executionis euentu, & mora temporis, quod in executionem, siue hoc, siue illo modo faciendam impendi oportebit: omnia verò hæc æstimanda sunt pinguiùs, & arbitrio boni viri, quoniam alioqui certa quantitate æstimari non possunt, simile est quod dicimus, si ea actione agatur ex qua fructuum restituendorum condemnatio fieri debeat, non alios tamen fructus intelligi, quàm qui supersunt deductis sumptibus necessariis ad fructus colligendos, & percipiendos, nec minùs in prædonis, quàm in bonæ fidei possessoris persona *l. si à domino 36. §. vltim. supr. de hered. petit. l. 4. l. vlt. in fin. de oper. seruor. l. quod in fructus 46. de vsur. l. 1. C. de fructib. & lit. expens.*

a *Ergo si paratus sit actiones mandare absoluetur.* RAT. DVB. Cauere bonus iudex debet quantum potest, ne ex primę litis materia noua & altera lis cõsurgat *l. 3. in fin. C. de fructib. & lit. expens.* diminuere enim lites debet, earumque materiam, non augere *l. quidam 21. supr. de reb. credit.* ideoque nimirum noluit Prætor in executione iudicati obligationes ex obligationibus fieri ne ex lite fierent lites *l. 4. §. Prætor ait infr. de re iudic.* & lædi creditur quisquis partam ex causa iudicati persecutionem nouo contractu ad initium alterius petitionis redigit *l. minor 40. supr. de minorib.* quidni ergo etiam is, qui pro pecunia sibi debita actionem susciperc cogitur? *l. eum à quo 16. Codic. de solut.* atquin absurditas, & iniquitas hæc emerget si domino conuẽto actione de peculio permittatur pro pecunia, quam creditoribus peculiaribus debet, nomina offerre peculiarium debitorum.

Quid

Quid enim aliud est mandare actiones, quàm mandare litem? ergo nec si paratus sit dominus mandare actiones absolui tamen debet cùm debitor sit pecuniæ non nominis alioqui permittetur ei aliud pro alio soluere quod nisi volente & consentiente creditore nunquam licet *d. l. eum à quo 16. & seq. C. de solut. l. 2. §. mutui datio supr. de reb. credit. l. si non sortem 26. §. si centum supr. de condict. indeb.* DEC. Multum interest an quis ex suo contractu præcisè & absolutè teneatur ad pecuniam, aut quid aliud præstandum. An verò non alia de causa quàm quòd aliquam aduersus alium habeat actionem. Priore casu id ipsum præstandum est quod debetur, nec audiendus est debitor si pro re quæ debetur & peritur, litẽ offerat & actionem. Semper enim verecunda cogitatio est eius qui lites execratur & maualt re carere quàm litẽ habere *l. 4. §. 1. supr. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Posteriore verò quoties quis tenetur & conuenitur ob id tantùm quod contra alium habeat actionem æquum est liberari eum præstando actionem, & delegationẽ pro iusta præstatione esse vt Scæuola hic loquitur. Ne alioqui latiùs pateat effectus quàm causa, qua cessante & vtique effectus cessare debet. Sic in *l. quòd si in diem 16. §. vlt. l. item v enuint 20. §. ait Senatus 17. supr. de hered. petit.* Atqui dominus qui de peculio conuenitur, & cui obiicitur tantum esse in peculio, quàtum à debitoribus peculiarib. ei debetur non alia de causa cogitur eam pati computationem peculij, quàm quia contra eos debitores paratam habet actionem ex contractu serui, perinde atque ex suo proprio *l. nec seruus 41. supr.* Ergo audiendus est si eam actionem creditori peculiari mandare paratus sit. Ne aliter posito iure plus ei noceat quàm prodesse possit, quod habet contra alios actionem, quod periniquum esset, sic dicimus, eos qui propter rem aliquam onerati sunt vt quid præstent vel faciant, si rem illam derelinquere parati sint semper audiẽdos esse tanquam qui plus etiam præstent quã debeant *l. 15. cũ quo 7. in fin. infr. de aqua & aquæ plu. arcend. l. si absente 48. l. cùm fructuarius 64. supr. de vsufr.* derelinquit autem actionem is qui mãdat eam suo creditori per delegationem, cui nec magnam videri potest facere iniuriam cùm soluat etiam is qui reum delegat *l. quamuis 8. §. interdum inff. ad SC. Velleian. l. qui debitorem 18. infr. de fideiuff.* nisi quod delegationem pro solutione accipere creditor hoc casu cogitur, cùm alias non soleat nec possit fieri delegatio nili volenti *l. 1. Cod. de nouat. & delegat.*

b *Quod enim dicitur, si cum vno ex socijs agatur.* Non tam hæc ratio dubitandi est quã obiectio quæ mouetur à Scæuola, & propter quam videbatur non magis audiendum esse hunc dominum qui pro pecunia creditoribus serui debita paratũ se dicat mandare actiones quas habet contra debitores peculiarios, quàm socium de peculio conuentum, quem suprà diximus in *l. si noxali 11. §. vlt. & l. seq.* condemnari posse de vniuerso peculio etiam quod apud socium sit qui non conuenitur. Nam si socius non alia de causa tenetur de peculio socij, quàm quia contra eum actionẽ pro socio habere possit *l. hinc quæritur 19. §. vlt. & l. seq. l. & ancillarum 27. §. vlt. & seq. supr. hoc tit.* Cur non similiter condemnamus dominum in solidum ob ea debita quæ à debitoribus peculiaribus debentur, tametsi actiones quas contra eos habet creditori mandare paratus sit? Argumentum est vt apparet à simili, ad quod respõdet Scæuola esse quidem ista similia, sed nõ esse verum quod obiectio supponit pro vero, socium conuentum actione de peculio ex persona & pro peculio socij non esse audiendum si pro pecunia actionem pro socio præstare paratus sit. Eodem enim res vtroque casu recidit, vt quia socius non alia de causa tenetur ex persona & de peculio socij, quàm quia pro sua indemnitate paratam habeat pro socio actionem, absoluendus sit si offerat delegationem, quomodo & in alijs omnibus generaliter euenit qui idcirco tantùm tenentur quod aliquam contra alios habeãt actionem: ergo quod locis supradictis scriptum est posse socium de peculio quoque socij conueniri & contra eum cõputari debere vniuersum peculium ita accipi omnino debet & sub hac exceptione, nisi malit actionem pro socio quam contra socium habet creditori suo mandare, vt ad eos locos ex hac lege docuimus. Cęterùm caue ne putes hanc esse legis huius sententiã vt omni casu dominus conuentus actione de peculio audiendus sit si pro pecunia debita offerat cessionem actionum. Id enim tunc tantum obtinet cùm tempore condemnationis nihil aliud est in peculio quàm quod est in actionibus, vt alioqui vel omnino absolui, vel in minorem quantitatem condẽnari dominus deberet eo quod vel nihil prorsus vel minus foret in peculio: cùm enim huiusmodi nomina quæ in peculio sunt sola faciant, vt peculiũ aliquod sit, & vt de peculio conueniri & condemnari dominus possit. Æquum sanè est vt hoc demũ casu delegatio pro iusta præstatione sit, non etiam cùm ex peculio aliunde, & aliter quàm mandatis actionibus satisfieri creditoribus potest.

52. PAVLVS libro 8. Quæstionum.

EX facto quæritur: qui tutelam, quasi liber, administrabat, seruus pronunciatus est: an, si conueniatur eius dominus à pupillo, (cuius quidem potiorem causam, quam creditorum ceterorum serui habendam rescriptum est) an vel id deducatur ex peculio, quod domino debetur? &, si putaueris posse deduci, an interfit, vtrùm, cùm adhuc in libertate ageret, domini debitor factus est, an postea & an de peculio impuberi competat? Respondi. Nullum priuilegium præponi patri, vel domino potest [a] cùm ex persona filij, vel serui, de peculio conueniuntur. planè in ceteris creditoribus habenda est ratio priuilegiorum. quid enim, si filius dotem accepit, tutelam administrauit? merito igitur & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum est [b]: & quia occupantis melior solet esse conditio, quàm cetero-

rum[e], inhibebitur actio. Planè si ex re pupilli nomina fecit[d], vel pecun
in arca deposuit: datur ei vindicatio nummorum, & aduersus debitores v
actio: scilicet si nummos consumpserunt. hic enim alienare eos non po
quod & in quouis tutore dicendum est[e]. Nec tamen interesse puto[f] qua
domino debere cœpit: vtrùm cùm in libertatis possessione esset, an postea. N
& si Titij seruo credidero, eiúsque dominus esse cœpero: deducam q
priùs credidi, si conueniri de peculio cœpero Quid ergo est? quia de pec
actio deficit[g] vtilis actio in dominum quasi tutelæ erit[h]: vt, quod ille pro
trimonio habuit, peculium esse intelligatur.

Ad l. Ex facto 52.

Ex facti specie, quæ initio huius legis proponitur tres Paulus elicit quæstiones: An si dominus conueniatur pupillo ex causa tutelæ per suum administratæ toto eo tempore quo liber esse credebatur possit deducere quod sibi debetur. An si possit deducere distinguendum sit vtrum is seruus debitor domini factus sit cùm adhuc in libertate ageret an ex quo seruus pronunciatus est. An denique actio de peculio impuberi competat: debuerat verò hæc tertia præcedere, quia in actione demùm de peculio quæri solet de priuilegio domini in deducendo eo quod sibi debetur *l. depositi 5. §. vlt l. sed si damnū 9. §. peculium & pass. supr. hoc tit. l. 5. §. sed est quæsitum supr. de tribut. act.* Respondet autem Paulus ad tres illas quæstiones eodem ordine, ad primam habere dominum deductionis priuilegium etiam aduersus pupillū, vt priuilegio pupilli præferatur: ad secundam nihil interesse vtrum seruus debitor domini sui esse cœperit, cum pro libero haberetur an cùm seruus iam pronunciatus esset & vtroque casu priuilegio deductionis pro domino locum esse ad tertiam actionem de peculio deficere, sed vtilem quasi tutelæ pupillo dandam esse in dominum ex administratione serui. Nos de singulis suo ordine videamus.

a *Respondi, nullum priuilegium præponi patri vel domino potest.* Responsio hęc est ad primam quæstionem. RAT. DVB. Pupillus habet priuilegium inter cæteros omnes creditores personalem duntaxat actionē habentes, vt omnibus præferatur, *l. dabimúsque 19. §. 1. & l. si negotium 23. infr. de reb. author. iudic. possid.* aliàs *l. 4. & 8. de priuileg. credit.* Persona enim pupilli digna visa est, quæ priuilegium hoc, & præcipuum fauorē meruerit, vt Papinianus ait in *l. ex pluribus 42. de adm. tutor.* siue quòd in ea ætate non possit ipse sibi consulere in qua ignorat etiam illa quæ videt *l. 1. C. de fals. monet.* siue quod non eligat ipse sibi tutorem quomodo minor plerumque curatorem, sed in tutorem incidat, vt idem Papinianus eleganter ratiocinatur in *l. vlt. infr. rem pupill. salu. fore.* Quę ratio tandem fecit vt personale illud priuilegium prelationis conuersum sit in priuilegium tacitæ hypothecæ à Constantino in *l. pro officio 20. C. de admin. tutor.* Quo exemplo Iustinianus etiam priuilegium illud tacitæ hypothecæ doti dedit, quæ olim non habebat nisi priuilegium personale *l. quæsitum 17. §. si spōsa & l. seq. de reb. author. iudic. possid. alias l. 2. & 3. de priuileg. credit. iunct. l. vnic. C. de rei vxor. action.* Nulla ergo ratio est vt dominus à pupillo conuentus vtatur priuilegio deductionis contra pupillum, eiq; præferatur præsertim cùm imputari possit domino cur non fuerit diligentior in perquirendo & vindicando seruo quem cùm passus est, gerere se pro libero & quasi liberum administrare tutelam pu
hoc ipso fecisse videtur vt in damnum, & capi
pupillus inciderit, cui è cōtrario nihil imputa
test. Dic. nullum priuilegium præponi pat
domino potest non solùm si actione de pec
sed & si qualibet alia actione ex persona filij
lias vel serui conueniatur: sic enim generaliter
lum scripsisse arbitror nō additis verbis illis, *de
lio.* Alioqui non esset accommodata responsi
quæstionem, cùm in proposita specie non d
culio agi possit contra dominum, sed vtili qua
telæ actione, vt Paulus subiicit. Est quidem pe
vt ex persona filiifamilias vel serui pater vel d
nus conueniantur alia actione quā de peculio,
in exercitoria institoria tributoria & quod iussu
tam ex filij vel serui persona quàm ex sua pr
conueniuntur: ideoq; priuilegium in ijs nullun
bent *d. l. 1. supr. de tribut. l. 1., infr. quod iuss.* Sed ta
accidit aliquando vt in specie huius legis, id
generalius fuit proponenda regula nec ad actio
de peculio coangustanda, nisi dicamus quod pr
bilius est ideo adiecisse Paulum verba illa de p
lio, quia concepta erat quæstio in actione de p
lio, cui licet in proposita specie locus non sit
actioni quasi tutelæ similis tamen illa est actior
peculio, quia & patrimonium quod hic seruus
buit cùm se pro libero gereret pro peculio acci
dum est, vt Paulus tandem concludet. Ratio au
generalis huius regulæ illa est, quòd non tantù
actione de peculio, sed etiam quoties alia qua
actione conuenitur pater aut dominus ex per
filij vel serui solet esse melior condicio occupa
*l. si verò 10. supr. hoc tit. l. 3. supr. quod cum eo qui in a
potest. est.* Dominus autem semper occupasse ac
ros omnes creditores præueniisse, & cum seruo
prior egisse creditur, sibiq; soluisse cùm cùm c
ab aliis creditoribus conueniri *d. l. sed si damnum
peculium & §. præterea supr. hoc tit.* In quo vnō vers
totum priuilegium deductionis, nec quod rescr
est, pupilli potiorem causam quàm cæterorum
creditorum habendam esse, vsque adeò latè a
piendum est, vt dominum quoq; qui serui cred
est comprehendat. Planè extra dominum & in
teris omnibus creditoribus habebitur ratio pr
legiorū *d. l. 3. supr. quod cum eo qui in alien. potest.* Idē
in patre & filiofamilias seruādum erit, si fortè fi
aut dotē acceperit aut tutelā administrauerit. N
& doris & tutelę priuilegia seruabuntur post pa
id est, ita tamen vt patris primùm ratio habeatur
actione scilicet de peculio, ex qua semper cōue
pater potest ex quolibet contractu, vel quasi cō
ctu filij, nō quomodo in specie huius legis domi
alia actione quā de peculio ex quasi contractu se
conuenitur. Idq; est quod Paulus hîc subiicit.

b *Meritò igitur & in seruo qui pro tutore egit id rei
ptum*

ptum. est Scilicet vt cęteris omnibus serui creditoribus excepto solo domino pupillus præferatur. Ex quo apparet in præcedentibus illis verbis legis parentheſi circumscriptis, *cuius quidem potiorem causam quàm cæterorum creditorum serui habendam rescriptū est.* dictionem *cuius* non ad dominum referendam esse vt putant qui in hanc rem citant *l. 1. de tribut. act.* sed pupillū cuius priuilegiū fatetur Paulus seruādū esse inter cæteros serui creditores excepto domino.

c *Et quia occupantis melior solet esse condicio quàm cæterorum.* Sensus est in actione de peculio meliorē esse soluere condictionem occupantis quàm cæterorū. Ideoq; consequens esse, vt si non sit in peculio nisi quantum necesse est vt domino & pupillo satis fiat inhibenda sit persecutio cæterorum & actio de peculio quia occupasse censentur qui priuilegium habent prælationis licèt nondum pupillus egerit. Itaque mallem hîc legere, *Et quia occupantis melior solet esse condicio, cæterorum inhibebitur actio,* delata dictione, *quàm* vt dictio *cæterorum* quæ sequitur impleat sententiam quæ alioqui manca esset illorum *inhibebitur actio.* Sic in §. *prox. infr.* dilata interim cæterorum creditorum actione.

d *Planè si ex re pupilli nomina fecit.* RAT. DVB. Nominibus ex re pupilli factis constat si pupillus ipse stipulatus sit acquiri ei directam in debitores suos actionem, vt & alij creditori cuilibet, si verò tutor ipse stipulatus sit siue pupillo siue sibiipsi, vtilem actionem omnimodo acquiri pupillo *l. 2. infr. quand. ex fact. tutor. l. 2. & 4. C. eod. l. 5. §. pen. supr. de constit. pecun. l. solutum 11. §. per liberam de pignor. act.* Sicut & si seruus publicus nomine pupilli stipulatus sit *l. 4. in princip. infr. rem pupill. salu. for.* Omnimodo, inquam, id est non adhibita illa distinctione quam Paulus hîc adhibet an pecunia quæ mutua creditoribus data est extet an consumpta sit. Nam etiamsi extet vindicari tamen nunquam potest, cùm implicet contradictionem vt fiant nomina & debitores obligentur, itémque vt debitores obligentur nec tamen eorum fiat pecunia. Nulla siquidē alia subest causa contrahendæ obligationis ex mutuo, quàm quòd pecunia fiat accipientis *l. 2. §. appellata l. si ego 18. & pass. supr. de reb. credit.* Malè igitur Paulus hîc dat pupillo vindicationem nummorum extantium apud debitores, perinde ac eorum, qui in arca aliqua depositi sunt, malè etiam non nisi vtilem actionem pupillo contra debitores cùm possit habere directam si eo ipso stipulante facta sint nomina, siue cum tutoris authoritate stipulatus sit, siue absque tutore, dum ne crediderit sine tutore *l. obligari 9. infr. de author. tutor.*

DEC. Multùm interest an nomina fiant à vero tutore, an à falso. Si à vero, id obtinet quod diximus vt quamuis pupillus nec crediderit ipse nec stipulatus sit, sed tutor solus, dominium tamen nummorum in debitorem transferatur, tanquam qui ob hoc ipsum fiat debitor ac proinde vindicationem eorum nummorum nullo penitus casu competere pupillo posse, id est, nec si debitores soluēdo nō sint nec si tutor ipse quoq; non sit idoneus. Habet enim verus tutor alienādorū pupilli nūmorū ius & potestatē ad nomina cōtrahēda & bene tutóq; sub vsuris collocandā pecuniā adeò vt imputetur ei si non collocauerit, & idonea nomina nō inuenerit maximè si eodē tempore suā pecuniā benè collocasse arguatur: *l. tutor 13. §. 1. de admin. tutor.* At cùm à falso tutore, etiā qui bona fide pro tutore gesserit, nomina facta sunt, fieri nequit vt dominiū trāsferatur in ac-

cipiētes, quia nihil ex bonis pupillarib. alienare hic potest, cū nō eadē sit huius quæ tutoris rerū pupilli administratio, inquit Celsus in *l. 2. de eo qui pro tutor.* Pecuniā igitur pupillarē quę alienata nō est, & cuius dominiū penes pupillū mānserit, ab eo vīdicari posse dicēdū est quādiu extat apud debitorē. Mulrò autē magis si credita sit ab eo quasi tutore, quia tū tutor neq; verè fuerit neq; esse potuerit, vt in specie huius legis: seruus enim neq; tutor est neq; esse potest, nō magis quā prętor, cū prorsus incapax sit eorū omniū quæ sunt iuris ciuilis *l. 3. supr. de offic. prætor. l. si quis tutorē 22. infr. de test. tutel. l. quod attinet 32. de regul. iur.* Planè si pecunia illa à seruo tāquā tutore credita, à debitorib. cōsūpta sit, dabimus pupillo vtilē in eos actionē nō tā propter stipulationē falsi tutoris quomodo daretur si is verus tutor fuisset vt in *d. l. 2. infr. quand. ex fact. tutor. d. l. 2. & 4. C. eod.* quā propter consumptionē. Est enim cōsumptio modus nō quidem acquirēdi, aut trāsferēdi, sed amittēdi dominij: quo amisso vtiq; vindicatio superesse nulla potest, quæ nec nisi rei extantis est. Cur verò directa actio dari pupillo hoc casu nō possit ratio nō est obscura, quia ponimus nō ipsū pupillū fuisse stipulatū, sed falsum tutorē, qui etiamsi verus tutor fuisset directā tamen actionē suo pupillo acquirere nō potuisset, sed tantū vtilē, vt iā diximus ex *d. l. 11. §. per liberā sup. de pignor. act.* & aliis supradictis locis. Tutorē autē ipsum stipulatū fuisse nō pupillū ex eo apparet, quod Paulus ponit à seruo tanquā tutore facta esse nomina. Is enim nomē facere dicitur, non cuius pecunia est quæ creditur, sed qui eā dari stipulatur, cū ex causa quoq; siue præcedētis siue subsequētis mutui interposita stipulatione, nō cōdictio ex mutuo, sed actio tātū ex stipulatione quæratur *l. cùm enim 6. iunct. §. 1. legis præced. infr. de nouat.* Sed etsi pupillus pecuniā credidisset, quia tamē sine veri tutoris qui hîc nullus erat authoritate pecuniā suā alienare nō potuisset *d. l. obligari:* neq; ex stipulatione quā nō interposuisset, neq; ex mutuo acquirere sibi actionē directā potuisset, nisi quod secuta cōsūptione nūmorū posset obligatio cōualescere, & actionē directā parere, quia & à pupillo ipso & ex eius nūmis mutuū factū fuisset, at si pupillus eā pecuniā sibi reddi etiā non interposita tutoris authoritate stipulatus fuisset, dubitari non oporteret quin directā condictionē certi ex stipulatione haberet quę & ex omni valida stipulatione acquiritur, etiā quę sine causa facta sit, quāuis inefficaciter ob doli mali exceptionem quæ illo casu datur obligato *l. 2. §. circa infr. de doli mal. except.* Cuius tamē exceptionis nullus in proposito metus esse posset, cū in dolo potiùs essēt debitores qui ex stipulatione conuēti pecuniā quā verè accepissēt nollēt reddere, eo prætextu, quòd ipsorū fieri ea nō potuisset, cū tamē aut extātē adhuc eā haberēt, aut cōsumpsissēt. Videtúrq; hic casus notādus valde tanquam singularis, in quo ex stipulatione interposita pecuniæ creditæ nomine, quæ non sit in accipientem alienata datur stipulatori actio directa, eáque efficax, sine metu exceptionis doli.

e *Quod & in quouis tutore dicēdū est.* Difficilis certè est hic versiculus, nec video qua ratione explicari bene possit. Falsum enim est in quouis alio tutore, id est, etiā qui verus tutor fuerit idem dicēdum esse quod hūcusq. dixit Paul° in eo seruo de quo tractamus, qui verè tutor nec vnquā fuit, nec esse potuit. Nā ii referas ad versiculū proximè precedentem, *hic enim alienare eos nō potuit,* falsissimū est verū tutorem nō posse alienare nūmos, quos pupilli nomine cre-

diderit. Alioqui quomodo crederet? quomodo pupillo nomina faceret? quomodo lucra vsurarum pupillo acquireret? Adeò autē verè alienat pupilli nummos quos credit, vt etiamsi dari eos sibi stipuletur acquirat tamē pupillo vtilē actionē *d.l.2.quand. ex fact. tutor.* quam certè non posset ei acquirere, si nec dominium pecuniæ pupillaris in accipientem transferre posset: non enim hæc alienatio ex earū numero est, quas oratio Seueri tutoribus prohibuit de qua in *l.1.infr. de reb.eor.qui sub. tutel.vel cur. sunt sine decret.nō alien.* Nempe quia pecunia sterilis & fragilis ac lubrica res est, quæ cùm facilè amittatur, non facilè sine metu retinetur *l.si chorus* 93. §.1.*de leg.*3.& quā proinde pupillo vtilius est aut collocari fœnori vt vsuras pariat, aut in emptionē prædiorū impendi vt fructuū commodum pupillo acquirat *l. tutor qui repertorium* 7.§.*si post depositionem,& pass.infr. de author.tutor.* Rursus si referas versiculum hunc ad id quod paulo antè dictum est, si seruus hic quasi tutor fecerit nomina ex re pupilli dandam esse vtilē actionem in debitores scilicet, id est, ita demum si pecuniam consumpserunt, falsius est, factis à vero tutore nominibus requiri consumptionem pecuniæ ex parte debitorū vt obligentur vtili actione: habet.n.pupillus vtilem omni casu, id est tum quoq; cùm tutor nō pupillo, sed sibi ipsi stipulatus est siue adhuc extet pecunia siue iam consumpta sit, dummodò pupillus malit sibi gestum fuisse negotium quàm tutori *d. l.2. infr. quand. ex fact.tutor.l.* 2. & 4. *C.eod.l.3.C.arbitr. tutel.* Falsissimū denique extante apud debitores pecunia necdum consumpta posse pupillū eā vindicare quasi suā, cùm à vero tutore fuit credita, quandoquidē hoc ipso fuit alienata vt probauimus. Ergo vel hic versiculus ita intelligendus est ac si Paulus post illa verba, *hic enim alienare nō potuit* ita scripsisset *quommodo in alio quouis tutore dicēdum esset posse illum alienare*, aut si cui nimis dura, quod non inficior, hæc interpretatio videbitur præsertim propter articulū illū ampliatiuū, &, qui iuxta hunc sensum omnino expungendus esset, dicendum erit necessariò delendum esse hunc versiculum & non tam Paulo, quàm imperito alicui interpreti tribuēdum existimanti non aliud à Paulo responsum fuisse in hoc falso tutore quàm quod in vero tutore respondendum esset ratione vtilium actionum dādarum pupillo ex nominibus à tutore contractis, nec animaduertenti longè aliter Paulum in hoc falso tutore etiam quod ad vtiles illas actiones pertinet respondisse, quam quod in vero responderi oporteat, vt explicauimus: mihi tamē prior nostra emendatio cū sua emendatiuncula magis placet qui video nō esse nouas Paulo & insolitas huiusmodi obscuras & inuolutas locutiones: nec aliud certè Paulū hîc velle quam si scripsisset quomodo potuerat apertius, *hic enim alienare non potuit quod quinis tutor facere posset*, id est siue testamētarius siue legitimus siue datiuus, dummodò ritè datus sit etiamsi honorarius tantùm nisi interdicta ei sit administratio vel suspectus dictus sit *l. quòd si fortè* 14. §. 1. *& seqq. infr. de solut.* vbi dicitur omnibus his tutoribus rectè solui posse. Quid enim aliud est solutionē accipere quàm alienare debitorē? §. *nunc admonendi Instit. quib. alien. licet vel non.*

f *Nec tamē interesse puto*, hîc respōdet Paulus ad propositam secundo loco quæstionem quę illa erat an quicquā interesset vtrum cœpisset hic seruus debitor esse domini sui iam eo tempore quo adhuc se pro libero gerebat an ex quo seruus pronunciatus fuerat: & ait nihil interesse quando domino d esse cœperit, vtrum cùm in libertatis posse esset an posteà. RAT. DVB. Priuilegiu habet dominus deducendi in actione de pec quod sibi debetur, non aliā rationē habet qu occupasse ac cæteros omnes creditores præ intelligitur, priorq; cū seruo suo egisse nec v vt in peculio maneret id quod sibi à seruo suo retur, vt scriptum est in *d. l. sed si damnum* 9.§. *& §. præterea supr. hoc tit.* Atqui nihil tale dici de domino serui pro libero se gerentis, quia diu seruus liber esse creditur potest vero i tanquā liber homo conueniri ab eo qui do ignoratur: non potest igitur dominus habe uilegium deductionis niti de eo quod credidi quā seruus hic talis pronunciatus fuit. DEC. ctionis priuilegio tū demum locus est cùm de peculio: tum enim sibi soluere dominus tur cū incipit actione de peculio conueniri, ptū est in *d. §. præterea in fin.* Nihil ergo aliud in dum est nisi an dominus creditor sit eo te quo ex persona serui conuenitur de peculi etiā à quo tempore creditor esse cœperit. Na seruo Titij inquit Paulus credidero eiusq. do esse cœpero, deducam id quoque quod prius di cùm incipiā de peculio conueniri: ergo & i posita specie idem dicendū erit, in qua hoca est, quod non alieno seruo credidi, sed ei tū re vera meus erat, quamuis liber esse put

g *Quid ergo est? quia de peculio actio defici* sponsio est ad tertiā quæstionem suprà prop vtrum in hac specie competeret impuber de peculio. Respōdet autē Paulus deficere a de peculio, sed vtilem quasi tutelæ actionem beri dandam esse.

RAT. DVB. Seruus nō aliud patrimoniū au patrimonium habere potest quàm peculium *siti* 5. §. *vlt. l. hinc quæritur* 19. §. 1. *l. si ex duo in princ. l peculium & ex eo* 39. *l. quoties* 47.§. *vi* Numquā enim capax est acquisitionis ne v quidē domino, vnde est quod acquirit domi solū ignoranti, sed etiā inuito ex omnibus pen sis *l. etiam* 32.*de acquir.rer. domin. l. seruo* 65. *Trebell.* Nec minus cū se gerit prolibero siu fide siue mala quāsi domino ipsi seruiret: nē ob id minus seruus est quod non seruiat, cùm longè sit seruire, aliud verò seruum esse illud hoc iuris est. Tūq; duntaxat distinctionibus est, an domino acquirat seruus cū alij quā no bona fide seruit *l.qui bona fide* 23.*de acq.rer.d* autē cū se pro libero gerit. Atquin vbicumq culium est ibi & actio de peculio esse potest: quæ nihil aliud requirit nisi vt & is qui in po nostra est contraxerit & peculiū eius aliquo saltē tempore quo res iudicatur. Ergo nō v verū quod Paulus respōdet deficere hîc actio peculio. DEC. Peculiū nasci & ab initio esse test nisi quòd à domino ipso constitutū sit. P enim ex cōstitutione domini, & ex cōstituētis tate *l.4.in princ.l.quā Tuberonis* 7.§.*pupillum supr* potest incipere seruus peculiū habere, nisi h lēte specialiter domino. Atqui nō potuit vlla tas domini interuenire, vt peculiū ei cōstituer seruum suū esse ignorabat, quiq; eo tēpore li paterfam. ac proinde peculij habēdi incapax batur. Nō ergo potuit seruus vllū eo tēpore h peculiū quod tale verè esset, quale esse neces actioni de peculio locus esse possit. Defici

actio de peculio defectu peculij, quamuis quicquid seruus tùm acquisiuit cùm se pro libero gerebat, domino suo acquisiuerit, etiā ignorans ignoranti, vt diximus, & inuito: non enim quicquid per seruū acquiritur domino statim peculiū est aut peculij, sed id solum quod dominus peculij esse voluerit & à rationibus suis expressa ac speciali voluntate separauerit *d.l.4.d.l.peculium* 39.*in fin.supr.hoc tit.*

h *Vtilis actio in dominū quasi tutelæ erit.* RAT.DVB. Hic seruus qui tutelā administrauit, cū verè seruus fuerit neq; tutor verè neq; quasi tutor fuit: nam & pro tutore gerere is demùm creditur, qui pro tutelæ actione conueniri potest quæ ipsa nihil nisi vtilis tutelæ actio est. Atqui cū seruo nulla actio est nec esse potest *l.cū seruo* 107.*de regul.iur.* Cū domino autē etsi actio esse potest ex persona serui, vix tamen est vt ad actionem tutelæ vel quasi tutelæ id porrigi debeat, cùm nihil ipse gesserit, neq; geri mandauerit, adeò vt neq; si cauerit rem pupilli saluā fore, stipulatione prætoria possit tamē ex ea stipulatione aliter cōueniri quā si gesserit idcóq; gerere cogendus sit *l.4.§. sed enim infr.rē pupill.salu.for.* DEC. Ob eā nimirū causā rescriptū fuit à Diuo Seuero dādū hoc casu iudiciū vtile in dominū, vt refert Vlp. in *l.1.§.proinde & si seru⁹ inf.de eo qui pro tutor.* quia directū certē cōpetere non poterat in eū qui neq; tutor fuisset, neq; quicquam gessisset, aut geri mādasset, nec tamen æquum esset sine auxilio manere pupillū cui nihil imputari posset, nō magis quàm magistratui qui bona fide tutorem dedisset eū quem videbat cōmuni omniū errore, & ciuem & patremf. haberi, vt nec subsidiariam in factū actionem in eū dari æquum esset *arg.l.3.sup. tit.prox.d.l. Barbarius* 3.*de offic.prætor.* Nec tamen erit hæc vtilis actio quasi tutelæ de peculio, quia peculiū reuera nullū est, vt diximus: sed habebit tamē hæc actio naturā actionis de peculio tanquā in eius locū subrogata, vt eandē deductionem æris alieni dominici, & priuilegiorū obseruationem patiatur, ratione illa quā Paulus adfert, vt quod hic seruus pro patrimonio habuit, peculiū ipsius esse intelligatur. Nā & effectu ipso à rationib. domini separatum fuit, cū nec seruus dominū se habere vllū putaret, si bona fide in libertate morabatur. Quòd si mala fide, & tanquā fugitiuus se pro libero gerebat, tanto minus peculiū à domino habuisse videri potest, cū in eo quoq; seruo cui dominus liberā peculij administrationē aliquādo cōcesserat, si posteà fugitiuus esse cœperit, administratio illa nō permaneat *l.libera*, 48.*supr.* Sed non eo minùs tamen dominū ex administratione huius serui vtili actione quasi tutelæ teneri equū est, cùm damno domini eā administrationē cedere æquius sit, quā pupilli, vt quatenus per patrimonij sui acquisitionē seruus locupletiorem dominū fecit, eatenus saltē obligare illum potuerit, quo admisso nō idcirco tamē damnū vllū domino infligitur, sed lucrum quod alioquin habere ei auferetur, ne in damno pupillus maneat, in quo aliter posito iure manere illū necesse esset, nō sine magna iniquitate *arg. l. quod autem* 6. §.*simili modo infr. quæ in fraud. credit.*

1 ¶ Si dos filiofamilias sit data, vel tutelam administrauerit: habenda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio, dilata interim ceterorum creditorum actione, vel interposita cautione, si priores agant, qui priuilegium non habent, restituturi, quod acceperunt, si inferatur postea cum patre actio priuilegij.

Ad §.1. Si dos filiofamilias.

Distingui solet hoc §. à præcedente tota sententia huius legis, sed malè, meo iudicio. Est. n eius velut appēdix potiùs & responsionē cōtinet ad interrogationē quā Paulus in medio primi responsi sui interposuerat de filiofam.iis verbis. *Quid enim si filius dotē accepit, tutelā administrauit?* Resp. ōdet autē id ipsū quod in seruo d xerat quātum ad deductionē eius quod patri filius debet, & quātā ad habēdā rationē priuilegiorū. Nisi quod dat pupillo actionē tutelæ de peculio in patrem quā nō dedit ex persona serui cōtra dominū, nempe quia filiusf. quāuis & liber, & ciuis Romanus sit, peculiū tamē & habere potest & habet de quo patrem obliget, nō etiā seruus qui pro libero se gerit, quādiu seruus ignoratur. Eadē igitur dubitādi & decidendi ratio est ad hanc sententiam quæ ad præcedentem, quoniam & eadē vtriusq. loci sententia est, nisi quod cùm in præcedentib. dixerit Paulus quia melior occupātis cōdicio esse solet, inhiberi actionē cæterorū serui creditorū, nunc paullo aliter differri ait interim cæterorum creditorum actiones, id est quousq; satisfactū sit creditorib. priuilegiariis, qui licèt nōdū egerint, ob priuilegiū tamen quod habēt iā egisse ac priores occupasse intelligūtur. Sed idē vtriusq. locutionis sensus est. nā nec existimādū est in plurib. serui creditorib. quorū alij priuilegiarij sint, alij nō sint inhiben iā absolutè cæterorum qui priuilegiarij nō sint actionem sed, interim duntaxat, id est quousque priuilegiariis fuerit satisfactum, inhiberi porrò actionem hoc sensu, nihil aliud est quàm interim differri: aut si tamdiu expectare nolent ij qui priuilegium non habent, audiendi quidem erunt etiamsi priores agant nec ad aliud tempus remittendi. Sed ita demùm si parati sint cauere se restituturos quod acceperint si postea contingat inferri cum patre actionem priuilegij, hoc est contra patrem moueri actionem priuilegiariam vt in *l.sed si damnum* 9.§.*vlt.sup.hoc tit.* Etsi enim non solet locus esse interponendis cautionib. cùm vniuersum quod petitur debetur *l. quoties* 47.§.*si semel supr.* (quæ ad hunc versiculum dubitandi ratio esse potuit) quia tamen fieri potest vt venientibus postea priuilegiariis nihil prioribus solui debuisse appareat, necessaria cautio est vt in *l. pen. supr. de hered.petit. l. dolo* 41.*infr. ad leg. Falcid.* ne alioqui moretur in damno pater qui neque recusare priuilegiariis posset, quominùs iis solueret, cùm etiamsi nondum egissent, occupasse tamen propter priuilegium existimarentur, nec repetitionem vllam habere aduersus eos quibus solui sset quoniam suum recepissent ex regula *leg.repetitio* 44.*supr. de condict. indeb.*

53. IDEM libro II. Quæstionum.

SI Sticho peculium, cùm manumitteretur, ademptum non est, videtur concessum. debitores autē conuenire[a] nisi mandatis sibi actionibus, non potest.

Ad l. Si Stichо 53.

RAT.DVB. Per manumissionem is qui seruus erat non tantùm fit liber & ciuis Romanus si plenam libertatem acceperit quæ hodie sola superest post sublatas ex Iustiniani constitutionib. cæteras species libertatis Latinam quæ & Iuniana & dediticiã. Sed etiam paterfam. Quisquis enim ciuis Romanus & masculus est eum aut patrẽf. aut filiumf. esse necesse est *l. nũ ciuiũ 4. sup. de stat. homin.* Nemo autem filiusf. est nisi quem vel natura vel adoptio talem fecerit *l. 1. & pass. supr. de adopt.* Atqui paterf. peculium habere nullum potest, quia eorum qui in aliena siue patria, siue dominica potestate cõstituti sunt ius illud singulare ac propriũ est *l. vlt. in fin. C. de inoffic. testam.* Ergo quoties quis manumittitur hoc ipso peculium ei adimi dicendum est cùm hoc ipso incapax fiat habendi peculij. Idq; non minùs si inter viuos manumissus sit quàm si in vltima voluntate, quamuis ea distinctio ponatur in *l. vlt. C. de pecul. eius qui libert. mer.* quasi melior hac parte condicio esse debeat eius qui inter viuos manumissus est quàm qui in vltima voluntate, cùm tamen constet plenius & fauorabilius interpretandas esse defunctorum voluntates *l. in testamẽtis 12. de regul. iur.* nec credibile sit heredi suo excepisse testatorem quod inter viuos nec sibi ipsi excepisse videretur. Mauult enim quisque sibi benè esse quàm alteri, certè quàm heredi cui legatarium præponit quisquis legat *l. legatũ est 16. de legat. 1.* sicut & qui mortis causa alicui donat *l. 1. infr. de mort. caus. donat.* DEC. Seruus inter viuos manumissus cui peculium adẽptum non est quod ei cùm seruus esset, fuerat traditum, retinet illud ex pristini domini sui si non expressa saltem tacita voluntate, in cuius scilicet fuit potestate peculium illud adimere si voluisset, ac qui proinde non adimendo, videtur donasse quod donare tùm potuit *l. siue emancipatis 17. C. de donat. l. vlt. infr. de manumiss. quæ seruis ad vniuers. pertin. impon.* Nã & inde est quod Papinianus scribit in *l. donationes 31. §. pater infr. de donat.* Patrem qui filiæ quam habuit in potestate mancipia donauit & peculiũ emancipatæ non ademit videri ex postfacto donationem perfecisse. Quæ tamen quoties nulla olim erat interposita stipulatio nõ nisi traditione perficiebatur. Nec nouũ est vt etiam sine noua traditione nuda voluntas domini sufficiat ad rem trãsferendam veluti si quis rem quam tibi iam tradiderat ex causa non habili ad transferendum dominiũ ex noua causa apud te esse patiatur: quamuis enim non ex ea causa tibi eam tradiderit eo tamen ipso quod patitur apud te esse statim acquiritur tibi proprietas perinde ac si eo nomine tradita tibi ex integro fuisset §. *interdum Instit. de rer. diuis. l. quarationе 9. §. interdum infr. de acquir. rer. domin.* donationis autem causa licèt minus fauorabilis facilè tamen præsumitur quoties alia interpretatio probabilior capi nulla potest cùm donari videatur id quod nullo iure cogente conceditur *l. donari 29. de donat. l. donari 81. de regul. iur.* Præterquam si pupillus sit qui manumittit: hoc enim casu peculium non sequitur manumissum etiamsi apud consilium & tutore authore manumissio facta sit *l. pen. infr. de manum. vindict.* quia neq; pupillus neq; tutor eius donare quicquam potest *l. Lucius 46. §. vlt. de admin. tutor.* Extra casum *l. cùm plures 12. §. cùm tutor. eod. tit.* manumissionis factæ in vltima voluntate alia ratio est: non enim peculium quoque ad manumissum pertinet nisi ipsum etiam legatum sit *d. l. vnic. C. de pecul. eius qui libert. mer. l. 1. §. sed ne circa C. de commun. seru. manum. §. si peculium 20. versic. Peculium autem Instit. de legat.* Nempe quia licet defunctorum voluntates plenius interpretemur *d. l. in testamentis*, in eo scilicet quod legatum est non ita tamen vt supra quàm legatum est legatario concedamus non solùm quia in re testatoris non debemus esse liberaliores testatore *l. debitor 59. in fine principij l. facta 63. §. si sub cõdicione infr. ad SC. Trebell.* sed etiam quia in dubio parcendum est heredi quem testator fortunarum suarum omnium successorem facit, vt quàm minimùm fieri possit oneratus cẽseatur *l. Sempronius 47. l. Titia 32. §. qui inuita de legat. 2.* Neque hoc casu factum vllum testatoris interuenit per quod peculium quoque tacitè traditum esse intelligatur. Cùm vltimæ voluntates traditionem nullam exigant ad transferendum dominium: sed sola legis authoritate ac potestate contentæ sint *l. 1. §. vlt. & l. 2. supr. de public. in rem act. l. legatum 80. de legat. 2.*

a *Debitores autem conuenire.* RAT.DVB. Debitorum peculiarium nomina à seruo ipso contracta sunt. Ergo non indiget mandatis sibi à domino actionibus vt debitores illos ex proprio suo contractu conuenire possit. Non enim solet actionum cessio esse necessaria nisi cùm ex alieno contractu vult quis agere vt in *l. si res 59. infr. de euict. l. vt fideiussor 39. de fideiuss. l. Modestinus 76. de solut. l. si res obligata 58. de legat. 1.* Alioqui quid dicemus si, quod aliquando cuenit, totum peculium sit in nominibus vt in *l. quis ergo 16. in fin. supr. hoc tit.* An erit in potestate domini nolentis forsasse actiones mandare aduersus debitores peculiarios, vt manumissus cui peculium ademptum non est, nullum habere peculium videatur? An non multo iustius est, vt quia peculium ad eum pertinet, hoc ipso ius & potestatẽ habeat conueniendi peculiares debitores? siue totum peculium siue ex parte in actionibus consistat, nam & in actionibus nominibúsque debitorum perinde ac in corporibus bonorum mobilium & immobilium consistere peculium potest *l. quam Tuberonis 7. §. in peculio supr.*

DEC. Cùm de cedendarum actionum necessitate quæritur non tam inspiciendum est vtrum ex contractu suo vel alieno quis agat quàm quo iure, id est, an ex suo an ex alterius iure, & persona. Nemo enim ex alterius iure ac persona agere vnquam potest nisi ei cessẽ mãdatæq; fuerint actiones. Atqui peculiares debitores licèt ex ipsius serui contractu conueniantur, non tamen ex eo iure conueniuntur quod contra eos seruo competit, sed ex eo quod domino, quia ex contractu serui obligationes ciuiles & actiones omnes domino statim & ipso iure acquiruntur, ita vt ne momento quidem temporis acquisitio in persona serui consistat, *l. placet 79. infr. de acquir. hered.* Est igitur necessaria etiam seruo perinde ac alij cuilibet cessio actionum domini, vt peculiarios debitores conuenire possit quamuis ipse nomina fecerit. Nec potest eam cessionem recusare dominus, qui seruum manumittendo non ademptо peculio etiam peculium ei concessisse ac donasse intelligitur. Et si recusет perinde ab eo manumisso conueniri poterit, atque ab alio quolibet creditore, cùm ex die manumissionis factus liber non minùs agere seruus possit quàm conueniri, nec minùs contra dominum quàm contra alium quemlibet *l. filio 7. infr. vt legat. seruand. caus. caueat. l. 4. C. de obseq. patron. præst.*

54. SCÆVOLA libro 1. Responsorum.

Filiofamilias vni ex heredibus prædia prælegauit, vt instructa erant, cum seruis. hi serui domini debitores fuerunt. quæsitum est an ceteris heredibus aduersus eum actio de peculio competat. respondit, non competere.

Ad l. Filiofamilias 54.

RAT. DVB. Actio familiæ erciscundæ quæ inter coheredes competit, non tamen excludit actionem de peculio, nec impedit quominùs possint ipsi etiam inter se de peculio experiri *l. si quis seruum 29.* vbi diximus *supr. hoc tit.* quamuis in sociis aliud receptum sit vt socij inter se de peculio agere non possint *l. nam inter se 20. supr.* Non enim sociis bene comparantur coheredes inter quos communio quidem hereditatis est, sed societas nulla §. *item si inter aliquos Instit. de oblig. quæ ex quas. contr. nascunt.* Ergo & in huius legis specie, id est, si filiofamilias vni ex heredibus pater prædia prælegauerit vt instructa erant & cum seruis qui debitores patris fuerunt, dicendum est cæteris coheredibus permittendum esse vt cum filiofamilias agant de peculio, tanquam diuisa ipso iure per legem duodecim tabularum peculiari obligatione inter coheredes omnes pro hereditariis portionibus, perinde atque ab alio quolibet peculiari creditore conueniri hic filiusfamilias de peculio posset. Quid enim eius interest an à coheredibus, an à quouis alio creditore de peculio conueniatur? *arg. d. l. si quis seruum*, vbi Caius non valde dissimili argumento vtitur vt probet in eius legis specie actioni de peculio locum esse. Non enim negari potest quin coheredes isti creditores seruorum prælegatorum facti sint pro hereditariis portionibus. Cùm pro iisdem partibus successerint in iura defuncti qui creditor eorum fuit. Quidni ergo cæterorum creditorum iure vtentur vt de peculio quoque agere possint? Contra quem verò nisi contra filiumfamilias, eundémque dominum seruorum ex causa prælegati? An non enim quisquis est dominus serui & peculij, etiam de peculio tenetur? etiamsi dominium nactus sit titulo singulari, vt in emptore toties suprà diximus *l. si noxali. 11. §. pen. l. si ex duobus 32. §. 1. l. si creditor 37. §. pen. l. quoties 47. §. si creditor supr.*

DEC. Inter defunctum dominum, & seruos istos, quos filiofamilias vni ex heredibus prælegatos esse ponimus, nulla ciuilis obligatio contrahi potuit, quæ actionem aliquam peperierit, sed tantùm naturalis quæ per se nullam actionem potest producere *l. nec seruus 41. supr. hoc tit. l. naturales 10. infr. de oblig. & act.* neque ex contractibus illis seruorum potuit dominus sibi ipsi de peculio obligari, quia non tantùm iuris ratio, sed ipsa etiam natura impedimento est quominus agere cum seipso quisquam possit *leg. ne cum filiofamilias 16. infr. de furt.* Atqui non potuit lex duodecim tabul. transferre in heredes iure hereditario nisi id quod fuit heredis *l. 1. §. Scæuola infr. si is qui testam. lib. esse iuss.* nec alias actiones siue actiuas siue passiuas, nisi quæ vel ipsi defuncto, vel contra defunctum competierunt *l. vlt. & pass. C. de heredit. act. l. 1. C. si cert. pet. l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. hered. debiti vel credit.* Ergo sicuti nulla ex seruorum contractibus quæri actio de peculio potuit ipsi domino, ita neque ipsius heredibus vlla competet aduersus filiumfamilias coheredem, tametsi ipse dominus seruorum effectus sit, quandoquidem nec aliam quàm hereditariam de peculio actionem habere possunt, cùm non fuerint ex propria persona creditores. In quo maximè differt species huius legis ab illa de qua respõdit Caius *in d. l. si quis seruũ.* An ergo nihil eis proderit quod hereditario iure successerint in ius obligationis naturalis quæ fuerat defuncto acquisita; Imo proderit hactenus vt accepto inter coheredes omnes familiæ erciscundæ iudicio sicuti prælegatum seruorum filiusfamilias officio arbitri consequetur, ita & ex eo prælegato deduci patiatur id quod serui naturaliter domino suo debuerunt pro ijs scilicet partibus pro quibus ad eos pertinet hereditas in qua naturalis quoque obligatio illa inuenitur. *l. his consequenter 18. §. si filiusfamilias l. si filia 20. §. 1. & seq.* est enim deductio vnus ex naturalis obligationis effectibus, cuius etiã in iudicio familiæ erciscũdæ rationẽ haberi ab arbitro oportet *l. frater à fratre 38. versic. adeò vt si prælegatum & §. 1. & seq. supr. de condict. indeb.* de hoc tamen nihil hic Scæuola respondet, quia nec de eo fuerat interrogatus, sed tãtum an contra filiũ familias coheredem eundémq; prælegatariũ actio de peculio coheredibus competeret. Est autem solemnè Scæuolæ vt numquã de alio respondeat quã de quo fuit interrogatus. Miror verò hocipsũ Scæuolæ responsum ijsdẽ ferè verbis repetitũ esse eâdẽ prorsus quæstione propositа, & eâdem responsione allata in *l. vlt. infr. hoc tit.* Vnde insigne exemplum & argumentum sumi potest aduersus mendacium Triboniani qui in constitutione illa de confirmatione Digestorũ ausus est affirmare nihil se in Pandectas contulisse quod redundans repetitum, & superfluum videri possit, tam verè quàm illud quod idem adiecit, nihil se in toto iure contrarium reliquisse.

55. NERATIVS libro 1. Responsorum.

Is, cum quo de peculio agebam, à te vi exemptus est, quod tunc, cùm vi eximeres, in peculio fuerit, spectari.

Ad l. Is cum quo 55.

RAT.DVB. In actione de peculio spectandum est quid & quantum in peculio sit tempore condẽnationis *l. quæsitum 30. supr. hoc tit.* Atqui tempus quo quis per vim exẽptus est cùm in ius ad Prætorẽ vocatus esset, aliud semper est quã tempus condemnationis, quia semper vocatio in ius, & necessitas iudicio sistendi præcedit condemnationem, cũ actionum omnium institutẽdarum principium ab ea

edicti parte proficiscatur quæ est de in ius vocando, §. *omnium Instit. de pœn. temer. litig.* Condemnatio autem illa est, quæ liti & iudicio finem imponit, *leg. 1. infr. de re iudic.* Ergo non est inspiciendum tempus quo quis per vim exemptus est, cùm fortassis eo tempore nihil, aut minùs in peculio fuerit, quàm sit eo tempore quo agitur aut tempore condemnationis. Dec. Quoties quis eum qui in ius vocabatur vi exemit, quia fecit contra edictum Prætoris ne quis eũ qui in ius vocab. vi eximat, in eo ſq; graviter deliquit actione in factum ex edicto illo tenetur quanti ea res est de qua controuersia est, ita vt etiamsi calumniator sit, eam tamẽ pœnam persequi possit *l. pen.* §. 1. *ill. tit.* ne quis eum qui in vocab. vi eximat. Proinde inspiciẽdũ est quãti ea res sit illo tempore quo reus vi eximitur, cùm nec pluris nec minoris ea res esse possit de qua controuersia est. Nam & in cautionib. iudicio sistẽdi causa interpositis quæ ad hanc partẽ edicti nõ pertinent, & ex quib. constat id quod actoris interest venire in æstimationem vt ex omnib. prætoriis stipulationib. *l. vlt. infr. de stipulat. prætor.* æstimatio illa eius quod interest referẽda est ad id tempus quo sisti reus debuit non ad id quo agitur, adeò vt nõ eo minùs cõdemnatio sequi debeat quod actoris iam fortè desierit interesse *l. qui autẽ* 12. §. 1. *supr. si quis caution.* Neque verò confundẽda est actio de peculio, cum actione illa quæ ex alio prætoris edicto competit aduersus eum qui vi exemit patrem vel dominum cùm quo de peculio agebatur. Habent enim diuersas omnino causas, & separatas: Actio enim de peculio nascitur ex contractu. Illa verò in factum ex delicto, & in qua non de peculio quæritur, sed quanti ea res sit de qua controuersia est. Tanti autem esse intelligitur, quanti tunc fuit in peculio, non quanto pluris minorisve posteà esse cœperit. Non enim sicut actio de peculio recipit augmentum & diminutionem: quia & peculium ipsum suas habet accessiones & decessiones *l. si ex duob.* 32. §. 1. *supr. l. vlt. inf. tit. prox.* Ita & actio illa in factum ex edicto, *ne quis eum qui in ius vocab. vi eximat*, eiúsque condemnatio augeri ex postfacto potest vel minui, cùm relata sit præcisè ad tempus præsens quo vis fit, & ad nudam rei de qua controuersia est, æstimationem non ad id quod actoris interest. Quid enim potest interesse calumniatoris? Cui tamen pœnæ persecutionem dandam esse scriptum est in *d. l. pen.* §. 1. *ne quis eum, qui in ius vocab. vi exim.*

56. Pavlvs libro 2. ad Neratium.

QVod seruus meus pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet & à debitore nihilominus debetur. Sed videamus, ne credendum sit [2] peculiare fieri nomen eius, pro quo expromissum est. Paulus. Vtique, si, de peculio agente aliquo deducere velit, illud nomen peculiare facit.

Ad l. Quod seruus 56.

Rat. dvb. Quod dici solet, ac verissimum est in actione de peculio id deduci debere quod ei debetur qui de peculio conuenitur, ita accipiendũ est si non hoc aliunde consequi dominus possit *l. si noxali* 11. §. *quod autem supr. hoc tit.* Atqui quod seruus meus pro debitore meo mihi expromisit nõ solùm à seruo meo debetur mihi, sed etiã à debitore pro quo expromissum est, quia nihilominùs remanet mihi obligatus, vt Paulus hîc fatetur. Non enim expromissio liberat debitorem nisi facta sit animo nouandi ac proinde per stipulationem, cùm nouatio non fiat sine stipulationem, cùm nouatio non fiat sine stipulatione, quæ porrò inter dominum & seruum vtiliter interponi nulla potest neq; ad obligãdũ seruo dominũ qui ita sibi ipsi obligaretur *l. si quis pro eo* 56. §. 1. *l. vbicunque* 60. *de fideiuss.* neq; ad obligandum seruum domino nisi naturaliter *d.* §. 1. *iunct.* §. *item inutilis Instit. de inutil. stipulat.* Constat autem ex inutili stipulatione nouationẽ contingere numquam posse. Legitimè enim & vtiliter factam eam esse necesse est, vt prior obligatio perimatur *l.* 1. *l. nouatione* 18. *de nouat.* Neque rursus verisimile est id agere dominum qui stipulatur à seruo vt per nouationem velit amittere ciuilẽ obligationẽ quã habet contra debitorem, vt acquirat sibi naturalem in seruum: ita enim faceret condicionem suam deteriorẽ. Proinde intelligẽda est hæc lex de expromissione facta per nudum pactum quę nouationis vim habere non potest, & consequẽter nec expromissorem liberare. Cùm ergo prior meus debitor maneat mihi obligatus, atque ita indemnitatẽ consequi ab eo possim, nõ videtur mihi permittẽdum, vt quod mihi seruus debet ex sua expromissione deducam, in actione de peculio agente contra me alio creditore, *d.* §. *quod autem iunct. l.* 4. §. *si opem ferente supr.* Nisi fortè ponas debitorẽ meum non esse soluendo, vt quę mihi contra eum supereſt actio non nisi inanis & illusoria futura sit *l. nã is* 6. *supr. de dolo.*

Dec. Expromissio fit animo liberandi debitoris, & ea mente vt solus ille qui expromisit maneat obligatus: in quo differt expromissor à fideiussore, adpromissore, & alijs omnibus intercessoribus *l. & eleganter* 8. §. *seruus supr. de dolo. l. aliquando* 13. *infr. ad SC. Velleian. l. qui libertinus* 37. §. *vlt. de oper. libert.* Ergo quod seruus ex causa expromissionis domino debet eodem iure censendum est quo censeretur si per eam expromissionem liberatus debitor fuisset: nam quod non liberatur non fit ex voluntate serui vel domini, sed ex meraiuris ratione quæ inutilem facit inter dominum & seruũ stipulationem *d.* §. *itẽ inutilis Instit. de inutil. stipulat.* Iuris autem ratio nunquam debet damno afficere eum qui diligenter sibi prospexerat, vt acquireret ius deductionis, in quo plus cautionis sibi fore putabat quàm in actione contra pristinum debitorẽ exercenda *arg. l.* 3. *de separat. iunct. l. plus cautionis* 25. *de regul. iur.* Nec potest ei imputari si pro actione elegerit deductionẽ *l. si noxali* 11. §. *pen. supr. hoc tit.* nec ei nocere quod debitor quẽ liberatũ volebat, non sit liberatus: non ergo ob id solũ prohibẽdus est vti iure deductionis quod debitorem adhuc habeat obligatum à quo indemnitatem consequi possit: præsertim cum fieri possit, vt eam indemnitatem consequi nequeat, fortè ob inopiam, vt diximus, debitoris, quæ distinctio non cadit in deductionem: semper enim seruus est qui deducit quia sibi ipse soluit, *leg. sed si damnum* 9. §. *praterea in fin. supr.* neque

Neque ad hunc casum pertinere potest quod scriptum est in *d.* §. *quod autem.* Ratio certè subtilis est, nec ita facilè cuique obuia, sed digna quæ vel à Neratio, cuius est initium huius legis, vel à Paulo exprimeretur, nec ad torquendum ingenium nobis cogitanda relinqueretur. Sequitur.

2 *Sed videamus ne credendum sit.* Rat. dvb. Nõ potest fieri nomẽ peculiare nisi volente & cõsentiente domino cuius debitor fuit & mãlit ille pro quo seruus expromisit. Absurdum. n. est augeri peculiũ serui ex re domini siue inuiti siue ignorãtis *l. peculium & ex eo* 39. *iunct. l.* 4. *in princ. supr.* quãuis aliquãdo possit peculium & crescere & minui ignorante quoq; domino augeri per accessiones partuum & fœtuũ, minui verò interciden tib. reb. peculiarib. *l. peculiũ nascitur* 40. *& l. nõ solũ* 49. *in princ. supr.* Atqui dominus qui pro debitore suo expromissorẽ seruum suum accepit, nõ ideò amisit debitorẽ, neq; vt peculiare nomẽ eius fieret cõuenit. Ergo fieri ne quit vt per solam expromissionem & hoc ipso fiat peculiare citra specialem aliquam domini voluntatem. Dec. Volũtas domini satis intelligitur, ad faciendum nomẽ peculiare, nõ quidẽ hoc ipso solo quod seruũ suum expromissorẽ accipit, sed tùm maximè cùm aliquo secum agente de peculio deducere vult quod sibi naturaliter debet seruus ex causa expromissionis. Nã cùm accipiẽdo seruum suũ in expromissorem id egerit quantum potuit vt liberaret debitorẽ eúmq; amitteret si mera iuris ratio nõ obstitisset, & hodie vti velit priuilegio deductionis, nõ alio colore quàm quia velit habere debitorẽ pro liberato, nulla ei certè fit iniuria etiamsi nomen illud peculiare fieri dicamus, nõ solùm quia nihil iã eius interest, cùm per deductionem sibi satisfaciat, sed etiam quia hoc ipsum maluisse intelligitur. Ille igitur ipse est, qui facit nomen peculiare, vt Paulus loquitur, non paciscendo cum seruo quod Neratius sensisse aut saltem in dubio reliquisse videbatur, sed ducendo in actione de peculio id quod sibi debetur.

57. Tryphoninvs libro 8. Disputationem.

SI filius, vel seruus, cuius nomine dumtaxat de peculio actum est, ante finitum iudicium decesserit: id peculium respicietur, quod aliquis eorum, cùm moriebatur, habuit.

Ad l. Si filius 57.

Rat. dvb. In actione de peculio inspiciẽdum est quid & quãtũ sit in peculio tẽpore, cõdẽnationis, nõ autẽ quo agitur *l. quæsitũ* 30. *supr. extra casum l. is cũ quo* 55. *eod.* Ergo etiamsi seruus vel filius cuius nomine de peculio dũtaxat cõtra patrẽ vel dominũ agebat ante finitũ iudiciũ decesserit, nõ ideo peculiũ illud inspiciendũ erit ꝙ aliquis eorũ cùm moriebatur habuit: sed quod erit tẽpore rei iudicãdę, cùm nihil vetet etiã post mortẽ filijfam. vel serui crescere peculiũ & cõdẽnationis materiã in tẽpus vsq; rei iudicãdæ vt in *l. Iulianus* 17. §. 1. *supr. de rei vindic.* vt puta per partus ancillarũ & fœtus pecudũ, aliásq; huiusmodi accessiones naturales si quæ sunt rerum peculiarium vt in specie §. *vlt. huius legis.* Dec. Morte filijfam. vel serui moritur peculiũ ipsius *l. 1. infr. tit. prox.* Peculium verò mortuum nõ potest crescere nec diminui, quia non entis, vt aiunt, nullæ sunt qualitates. Necessariò igitur inspiciẽdũ est tẽpus mortis, quãdoquidem frustrà expectaretur tempus cõdẽnationis. Sic diximus in condictione triticaria inspiciendũ esse tẽpus cõdemnationis. Sed tamẽ si ante cõdẽnationẽ moriatur seruus qui per triticariã petebatur, inspiciendum esse tempus mortis in ineunda serui æstimatione *leg.* 3. vbi diximus *suprà.* Quod tamen diximus inspiciendũ esse peculiũ, quod fuit tẽpore mortis filiifam. vel serui cuius nomine de peculio agebatur, an adeò ſtrictè ac præcisè intelligi debet vt fructus, partus, fœtus, & aliæ accessiones naturales excludantur, quæ ante cõdemnationẽ posſũt emergere, an verò vt nõ magis excludãtur quã in specie *d.* §. *vlt. huius legis, iũct. d. l. Iulianus* 17. §. 1. *de rei vindic.* Sũt qui putent, neq; accessionib. iſtis naturalibus augeri posse peculiũ quod iã extinctũ est, aliámq; lõgè rationem esse peculij legati extraneo de quo in *d.* §. *vlt. infr.* vbi nihil prohibet, inquiunt, peculiũ augeri suis accessionib. naturalib. quia manet nec per legatum perit. Itémq; hominis mortui post moram de quo in *d. l. Iulianus* §. 1. quia cùm mora faciat, ne morte serui qui per actionem in rẽ petebatur, possessor liberetur ita & facere debet ne ab eorũ quoq. fructuũ præstatione liberetur quos percipere in tẽpus vsq; rei iudicãdæ potuisset petitor si nec morã passus ille nec seruus mortuus fuisset, ac sanè ridicula videretur huius loci sententia si sic acciperetur, vt non aliter quàm per accessiones naturales augeri possit peculium & condẽnatio peculij. Certũ. n. est filiumfam. vel seruum mortuum nihil amplius posse acquirere siue per stipulationem, siue per donationẽ aut per legatũ, aut quouis alio modo. Qui ergo negat inspiciẽdum esse aliud peculiũ quàm quod filiusfa. vel seruus mortis tẽpore habuit, videtur is negare habẽdã esse rationẽ accessionũ naturaliũ quę post filijfa. vel serui mortẽ sua sponte superuenerint, vt scilicet non in maiorem quantitatem cõdemnari debeat actione de peculio quã quæ fuit mortis tẽpore. Sed tamen cõtraria sententia verior est vt cõstat ex *l vlt. inf. tit. prox.* vbi scriptũ est etiã postquam mortẽ serui peculiũ esse desiit, posse tamen huius quaſi peculij naturales aliquas esse accessiones, & decessiones nos ibi dicemus. Quid ergo si nõ de peculio cũ patre agebatur, vt Tryphoninus in hac lege ponit, sed cũ ipso filiofam. in solidum ex *l. si quis* 44. *supr.* (nã in seruũ quæstio hæc nõ cadit, cũ actione nulla possit conueniri *l. cũ seruo* 107. *de regul. iur.*) An trãsferetur iudiciũ in patrẽ? Trãsferetur vtiq;, sed nõ in solidũ at de peculio dũtaxat aut de eo quod in rẽ patris versũ erit *l. tã ex cõtractib.* 57. *sup. de iudic.* In ea tamen actione peculiũ perinde atq; in specie huius legis æstimabitur inspecto eo præcisè tẽpore quo filius decessit, quia vtroq; casu eadem iuris ratio locum habet, cùm æquè moriatur peculium mortuo filio: mortuum autem peculium neque accessionem neq; decessionem recipere vllam possit nisi naturalem *d. l. vlt. infr. tit. prox.*

1 ¶ Sed eum, qui seruum testamento liberum esse iubet, & ei peculium legat, eius temporis peculium legare intelligi Iulianus scribit, quod libertas competit: ideóque omnia incrementa peculij quoquo modo ante aditam heredi-

tatem adquisita ad manumissum pertinere.

Ad §. 1. Sed eum qui seruum.

RAT. DVB. Cùm quęritur quid veniat in legatum testamento relictum, non aliud tempus est, quod inspici commodius possit quàm tẽpus testamenti *l. si ita 7. infr. de aur. & argent. legat.* Prudens enim testator quilibet cùm de rebus suis disponit, eũ maximè rerum statum intuetur qui est eo tempore quo testatur: alioqui nõ posset testari certo iudicio si in futurũ tempus quod semper incertũ est dispositionẽ suã cõferret. Ergo cũ dominus testamẽto suo seruũ suũ liberũ esse iuber, eiq. peculiũ legat, nõ de alio peculio sensisse videri potest, quàm quod sit tẽpore testaměti, aut saltẽ mortis quo demũ tempore testamentũ cõfirmatur à lege, nec ratio vlla esse videtur ob quã inspici debeat tẽpus aditæ hereditatis nisi in verbis testamenti aliquid sit quod eam interpretationem suadeat. DEC. Legato peculio cum libertate nõ potest dies legati cedere ratione peculij quin cedat ratione libertatis: nõ enim seruus capax est legati quandiu seruus est, & antequàm nactus sit libertatẽ, & inutile fieret legatũ si eius dies cederet priùs quã libertatis *l. heredis 7. §. vlt. & l. seq. infr. quand. dies legat. ced.* Atqui legatũ libertatis nõ cedit nisi ab adita hereditate, vt ibidẽ scriptũ est & in *l. vnic. §. libertatib. Cod. de caduc. tollend.* quia cũ libertas semel acquisita retractari nunquã possit, eueniret alioqui, vt etiã nõ adita hereditate libertas quæ semel cõpetiisset, non desineret cõpetere, cùm tamẽ hereditate ex testaměto nõ adita, nõ magis libertates testamẽtarię valere possint, quã legata cætera eo testaměto relicta *l. si nemo 9. de testam. tutel. l. si nemo 181. de regul. iur. l. generaliter 24. §. ex testaměto de fideic. libert.* Ergo nec legati peculij dies cedet ante aditã hereditatẽ. Proinde cũ eius tẽporis peculiũ legatũ intelligatur quo libertas cõpetet, consequẽs est vtillud demũ legato cedat quod hereditatis aditæ tẽpore inuenietur. Et ita ex Iuliano Tryphoninus hic scribit, & Vlp. qui eã Iuliani sentẽtiã apertiùs proponit in *l. deniq. 8. §. vlt. inf. de pecul. legat.* qui locus cum hoc §. *& seq.* coniungendus est. Ergo increměta omnia peculij si qua ante aditã hereditatẽ quoquo modo acquisita sint, ad manumissum pertinebũt, & è cõtrario si quid interim ex peculio deminutũ fuerit, dãno ceder legatarij: alia ratio est legati, cuius verba ad ipsum testaměti tẽpus relata sint, vtputa si testator pronomine possessiuo vsus sit, vt in *l. si ita 7. de aur. & argent. legat.* Possessio enim nisi præsentis tẽporis nulla est. Alia itẽ ratio legati fundi vti instructus est: nã & eo casu verba ad testamenti tẽpus relata faciunt vt testaměti tẽpus inspiciẽdũ sit nõ quo dies legati cedit, hoc est, mortis. Ita scilicet vt quæ post testamẽtũ instruendo fũdo accesserũt nõ cedãt legato: quæ verò testaměti tẽpore in fũdo fuerũt, vt esset instructior, ita demùm debeãtur si in tẽpus vsq; mortis & cedẽtis legati in eadem causa mãserint, quia instructi appellatio vim quãdã habet extensiuã, nec instructi nomine venire potest id quod instructus esse fundus viuo testatore desiit. Et hæc Scæuolæ sententia & ratio esse videtur in *l. Lucius 28. infr. de instruct. & instrum. legat.* vbi hanc ob causã malo legere, *fuit* in illis verbis, *ea quibus instructus sit fundus*, nisi malis supplere quib. instructus sit fundus tempore scilicet testaměti, ne alioqui frustrà sint addita quę sequuntur, *quæ sint in eadem causa:* quibus verbis aliud proculdubio tẽpus significatur, quã quod priorib. expresũ fuerat. Quod adnotare placuit, ne quis putet in legato fundi instructi, cùm quęritur quid eo cõtineatur, tẽpus illud inspiciẽdũ esse quo dies legati cedit: quod certè falsũ est. Præsertim cùm legatum non fundi instructi simpliciter relictũ est, sed his verbis, *vti instructus est*, quomodo legatũ fuisse in specie *d. l. Lucius*, apertè scribit Scęuola, cũ ait Luciũ Titiũ legasse fũdũ vti instructus erat.

2 ¶ At si quis extraneo peculiũ serui legauerit, in cõiectura volũtatis testatoris quæstionẽ esse, & verosimilius esse id legatũ, quod mortis tẽpore in peculio fuerit: ita vt, quæ ex rebus peculiaribus [a] ante aditam hereditatẽ accesserint, debeantur: veluti partus ancillarũ, & fœtus pecudum. quæ autẽ seruo donata fuerint, siue quid ex operis suis adquisierit: ad legatarium non pertinere.

Ad §. vlt. At si quis extraneo.

RAT. DVB. Cùm peculium extraneo legatum est nihil vetat eam accipi interpretationẽ vt id demùm peculium legatũ intelligatur quod fuit tẽpore testamenti, cùm cesset hic ratio quã attulimus ad §. *precedentẽ*: ibi enim legatũ fuerat peculiũ cũ libertate seruo testatoris, cuius legati dies nõ poterat cedere nisi ab adita hereditate quod hîc non contingit.

DEC. Quęstio hęc tota posita est in cõiectura volũtatis testatoris ex qua pẽdet sine dubio an testator legatũ retulerit ad tempus testamenti, an ad tempus mortis, an ad tẽpus aditę hereditatis. Nec dubitãdũ est, quin eius temporis ratio habẽda esset de quo testatorẽ sensisse appareret, cùm ratio iuris non repugnet. Voluntas enim testatoris in vltimis volũtatib. illa est quę totũ facit *l. si mihi 12. in fin. de legat. 1.* Sed in dubio tamen nihil melius dici potest quàm vt testator legãdo peculiũ extraneo nõ de alio peculio senserit, quàm quod futurum sit tẽpore cedẽtis legati? quod demũ tẽpore incipit legatũ deberi nõ à tẽpore testaměti. *l. vnic. §. in nouissimo C. de caduc. toll.* Atqui legati huius dies cedit tẽpore mortis testatoris vt cęterorũ legatorũ omniũ si ea excipias quę nõ cedũt nisi ab adita hereditate, & quãuis regula Catoniana velit inspici tẽpus testamenti cũ quęritur an legatũ valeat, vt nõ aliter valere id patiatur moriẽte quandocunq. testatore quàm si fuerat valiturũ si ipso testaměti tẽpore testator decessisset, extra ea legata quorũ dies nõ cedit nisi post aditã hereditatẽ *l. 1. & 3. de regul. Caton.* nõ tamen confũdit tẽpora testamenti & mortis quę reuera sunt distincta, nec facit vt legatorũ dies cedat tẽpore testaměti, sed tãtũ tẽpore mortis: alioqui inciperet legatũ deberi ab ipso testatore nõ ab herede quod esset ridiculũ & cõtra legati diffinitionẽ à Iustiniano traditã in §. 1. *Instit. de legat. l. hereditariarũ 40. infr. de oblig. & action.* Mortis ergo tempus in dubio hoc casu inspiciendũ esse testator voluit, nõ testamenti, nõ aditę hereditatis, & certè alia lõgè quęstio est, an legatũ valeat & quodnã tempus inspici oporteat pro validitate legati, alia verò quid & quantum legato contineatur: hęc enim posterior quęstio præsupponit validitatem testamenti in necessarium antecedens.

a *Ita vt quæ ex rebus peculiaribus.* RAT. DVB. Videntur hęc inter se contraria vt in hoc legato peculij extraneo relicti inspiciendum sit tempus mortis,

mortis, vt proximè diximus. Et vt tamen ea quæ post mortem accesserunt peculio etiam ex rebus ipsis peculiaribus ante aditam hereditatem veluti partus ancillarum & fœtus pecudum legatario debeantur. Nam si mortis tempus inspiciendum est, vt est, omnia quæ post mortem accesserunt indistinctè ad heredem debent pertinere, exemplo eius quod dicimus, in ponenda ratione legis Falcidiæ mortis tempus præcisè spectandum esse, ideóque lucra fructuum partuum & fœtuum, cęteraque accessiones, si quę sunt naturales non minùs quàm ciuiles ad heredem pertinere ad quem etiam damna pertinent, vt diximus ad *l. eo tempore 50. §. 1. supr. ex l. in ratione 30. in princip. & l. in quantitate 74. infr. ad leg. Falcid.*

DEC. Aliud est quærere de rebus peculiaribus quæ veniunt in hoc legatum peculij extraneo relicti: aliud verò de earum rerum peculiarium fructibus & accessionibus naturalibus, in legatum non veniunt nisi res peculiares quę sunt in peculio tempore mortis, sed ea res non facit, quin peculium illud quod fuit mortis tempore augeri possit & debeat suis accessionibus naturalibus, quæ sponte sua ex rebus illis peculiaribus prouenerunt, quibus & fructus ipsi accepto feruntur *l. in fideicommissaria 18. vers. quoties infr. ad SC. Trebell.* At non potest augeri aliis accessionibus non naturalibus, sed extrinsecam aliquàm causam habentibus puta si quid seruo post testatoris mortem donatum fuerit, aut ex operis eius acquisitum. Non enim sunt istæ accessiones rerum peculiarium quæ in peculio fuerunt mortis tempore, sed nouæres peculiares quæ posteà superuenerunt, & peculium auxerunt aliunde quàm ex ipso peculio, quę proinde inspecto mortis tempore in legatum peculij venire non possunt neque principaliter neque accessoriè. Etsi enim peculium sui natura recipit augmentum & diminutionem *l. si ex duob. 32. §. 1. supr. l. vlt. infr. tit. prox.* distinguendæ tamen sunt accessiones naturales rerum peculiarium ab accessionibus peculij. Peculium legatum augeri non potest post mortẽ quia præcisè tempus mortis inspicimus, sed res ipsæ peculiares quas in legato esse non ambigitur, augeri possunt per fructus & accessiones suas naturales, per quas ita fit, vt ipsum etiam legatum augeatur, quia & peculium augetur, non principaliter, sed accessoriè, & hæc quoque Iuliani sententia fuit ab Vlpiano latiùs relata in *d. l. denique 8. §. vlt. de pecul. legat.* Alia ratio est aliorum legatorum quæ sui natura certam habent & limitatam naturam, neque vt peculium recipiunt in se aliquod augmentum vel diminutionem: non enim possunt augeri, ne quidem per fructus, & alias huiusmodi accessiones naturales. Differunt namque fructus rerum à rebus ipsis, & qui legauit fundum Cornelianum non statim legauit eius fundi fructus sicut & aliud est quęrere de vsuris legatorum, aliud verò de vsuris ipsis legatis, inquit, Papinianus in *l. cùm vnus 10. §. 1. infr. de alim. vel cibar. legat.* Sed hereditas illa est quę augetur fructibus etiam rerum legatarum, quia recipit augmentum & diminutionem *leg. item veniunt 20. §. item non solùm supr. de hered. petit.* Ideóque cedunt accessiones illę omnes luctu heredis cuius etiam incommodo damna cedunt, sed ita tamen vt non idcirco augeatur vel minuatur Falcidia, quia non sicut hereditas ipsa ita & quarta Falcidia recipit augmentum aliquod, vel diminutionem *d. l. in ratione & d. l. in quantitate*, nec quidem ratione peculij *d. l. eo tempore 50. §. 1.* vbi fusiùs diximus *supr.* Obseruandum tamen est legatum hoc peculij quod per naturales suas accessiones augeri diximus, ad aditam vsque hereditatem, recipere etiam diminutionem si fortè res peculiares post testatoris mortem interciderint, neque cogendum esse heredem prestare fatum rerum peculiarium quę mortis tempore in peculio fuerunt, si modò sine vlla ipsius culpa & citra moram perierint, cùm peculium sui natura non minùs capax sit diminutionis quàm augmenti quandiu durat, quomodo durat certè hoc casu cùm legatum est: non enim sicut seruitus & patrisfamilias morte peculium moritur & extinguitur. Vbi verò extinctum est, adhuc augmentum exinde recipere potest & diminutionem, sed non nisi per accessiones naturales, non etiam per extrinsecas & ciuiles, *l. vlt. infr. tit. prox.* vbi dicemus, & iam diximus ad initium *huius legis.*

58. SCÆVOLA libro 5. Digestorum.

VNi ex heredibus prædia legauit, vt instructa erant, cum seruis, & ceteris rebus, & quidquid ibi esset. hi serui domino debitores fuerunt tam ex aliis causis, quàm ex ratione Kalendarij. quæsitum est, an ceteris heredibus aduersus eum pecuniæ ab his debitæ actio de peculio competat? respondit, non competere.

Ad l. vlt. Vni ex heredibus.

RAT. DVB. & DECID. eadem est ad hanc legem quę ad *l. filius familias 54. supr. hoc tit.* Eadem enim vtriusque loci sententia est & ex eodem Scęuola iisdem ferè verbis repetita, licèt illa ex libro primo Responsorum Scæuolæ desumpta, hæc ex libro quinto Digestorum, nisi quod hæc ponit seruos debitores fuisse domini sui tam ex aliis causis, quàm ex ratione Kalendarij, illa simpliciter ponit fuisse debitores. Sed nihil addit hæc adiectio ad rationes dubitandi & decidendi. Obseruari autem ex his duobus locis potest, Scæuolam aliquando in libros suos Digestorum eadem illa retulisse quæ in libros Responsorum, quod etsi ab aliis plerisque prudentibus factum comperio, nescio tamen an Papiniano nostro tale quid vnquam exciderit, Iunge *l. pen. & vlt. infr. de in rem verso.*

QVANDO DE PECVLIO ACTIO ANNALIS EST.

Ad TIT. II.

I. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

PRÆTOR ait: *Post mortem eius, qui in alterius potestate fuerit, postè áve, quam is emancipatus, manumissus, alienatúsve fuerit: dumtaxat de peculio, & si quid dolo malo eius, in cuius potestate est, factum erit, quo minus peculij esset, in anno, quo primum de ea re experiundi potestas erit*[a], *iudicium dabo.*

Ad l. I.

EVIT superior Titulus de actione de Peculio perpetua quam Prætor ex contractibus filiorũfamilias vel seruorũ aduersus parentes aut dominos promiscuè pollicetur. Hic titulus est de eadem quidem actione de peculio, sed annali, & quę licet ex eiusdẽ Prætoris iurisdictione ex alia tamẽ edicti parte proficiscitur. Omnis enim actio de peculio honoraria quidẽ est, sed nõ omnis perpetua nõ omnis annalis. Refert autẽ Vlp. initio huius legis verba Edicti, quibus Prætor actionem hanc annalem inducit contra patrem & dominum iis casibus quibus filius emancipatus, vel seruus manumissus, alienatúsve sit. Ratio proponendi edicti non obscura est, quia per emancipationem filij, & manumissionem vel alienationem serui desinit pater, itémque dominus teneri de peculio cùm filio quidem emancipato vel seruo manumisso peculium nullum sit nec esse possit siue apud patrem siue apud filium factum patremfamilias, aut apud manumissum vel dominum (nec enim paterfamilias peculium habere potest *leg. vltim. in fin. Cod. de inoff. testam.*) seruo autem alienato sine peculio peculium quoque desinat esse peculium in persona prioris domini, nec alius proinde quã emptor idemq; dominus conueniri possit de peculio. Atqui nec emptor ipse aliter conueniri potest de peculio quàm si peculium aliquod sit apud emptorem. Ita ergo fieret vt hoc quoque casu creditores qui cum seruo ante alienationem contraxissent in damno morarentur si non iis prospexisset Prætor hac annali actione proposita & retento in obligatione adhuc intra annum venditore, posui alienatum seruum sine peculio, aut quod idẽ est deducto peculio, quia quãdo seruus venditus est cũ peculio & traditũ est peculiũ nulla de pecutio actio est contra venditorẽ ne intra annum quidem *l. si ex duobus 32. §. vlt. supr. tit. prox.* quia nec dominus est, nec habet peculium, sine quo actio de peculio exerceri cum effectu non potest. Sed contra emptorem qui cùm & serui dominus sit & peculium habeat, conueniri statim & rectà potest. Extra hunc casum conuenitur etiam venditor de peculio, sed ex æquitate huius edicti, nõ ex summa ratione iuris Prætorij, quia mortuo, & extincto peculio actio de peculio superesse nulla potest. Quidni ergo, inquies idem edixit Prætor eo quoque casu quo dominus peculium ademerit? Nam & ademptione peculij non minùs quàm morte vel emancipatione filij, aut manumissione seruĩ peculium moritur *l. peculium nascitur 40. in fin supr. tit. prox.* Respondeo patrem vel dominum cùm filio aut seruo peculium adimit suo iure id facere, nec prohibendum esse quominùs impunè suo iure vtatur dummodò adimat bona fide non in fraudem creditorum nec dolo malo *l. 1. §. 1. l. interdum 14. infr. tit. prox.* Nam si dolo malo & in fraudem id faciat, dignus est qui eo nomine teneatur actione de peculio non annali, sed perpetuà *l. summa cum ratione 21. supr. tit. prox.* At neque emancipatio filij neque manumissio serui solet fieri in fraudem creditorum, quoniam his modis pater vel dominus prior ipse fraudaretur, neque rursum seruus in peculio sui ipsius est *l. depositi 38. §. Stichus eod. tit.* filius verò familias multo minùs. Ideóque non potuit in hos casus illa cadere distinctio an dolo malo patris aut domini facta emancipatio vel manumissio sit, & consequenter æquum fuit indistinctè constitui, vt iis casibus pater vel dominus de peculio intra annum teneretur. Alienatio autem serui quamuis possit fieri dolo malo, & in fraudem creditorum; cùm tamen fit deducto peculio, quomodo fieri eam debere diximus vt actioni annali ex edicto locus esse possit, non potest videri fraus vlla interuenisse in peculio. Potest sanè dolo malo fieri omni casu, id est, siue mortuo siue emancipato filio aut manumisso vel alienato seruo, vt minus sit in peculio, eáque fallaciâ fraudentur creditores, & idcirco benè Prætor in hoc edicto adiecit: *Et si quid dolo malo eius, in cuius potestate est factum erit, quò minus peculij esset*, nimirum iis

rum iis casibus quibus proposuit prætor annuam hanc actionem. Nam si neque mortuus, neque emancipatus filius, neque manumissus aut alienatus seruus, sed peculium duntaxat ademptum dolo malo proponatur perpetua, vt dixi, debet esse actio de peculio non annalis. Quemadmodum & omnis actio de peculio cessat hoc casu si dolus cesset *l. quis ergo casus 16. supr. tit. prox. d. l. 1. §. 1. l. interdum 14. infr. tit. prox. iunct. d. l. summa cum ratione.* Videtur autem mihi Marcianus ad hoc respexisse in *l. peculium nascitur 40. supr. tit. prox.* vbi tractans de peculio mortuo ponit exemplum si peculium ademptum sit. Quamuis enim etiam morte & emancipatione filij & alienatione vel manumissione serui peculium æquè moriatur, ita tamen moritur vt beneficio huius edicti in annum vsque sequentem adhuc viuere existimetur, at cùm adimitur ita moritur vt nec viuere amplius fingatur.

[a] *In anno quo primùm de ea re experiundi potestas erit.* His verbis significatur annum hunc vtilem esse non continuum, & constare ex trecentis sexaginta quinque diebus vtilibus non continuis *l. 1. infr. de diuers. tempor. præscript.* vbi latiùs traditur quid sit experiundi potestatem habere. Posset autem hic annus dici, meo iudicio, non malè prætorius, quia plerǽque omnes actiones prætoriæ annales vtili tantùm anno concluduntur, nec vlla est quæ continuo anno contenta sit. Vnde olim exortæ prudentibus multæ difficultates, cùm aliquando accideret vt in annum vsque decimum protraheretur, vt Iustinianus refert in *l. 1. in princip. C. de annal. except.* Sed de hoc alibi opportuniùs dicendum erit. Iunge *l. ei qui seruo 7. Cod. quod cum eo. l. Macedoniani 5. Cod. ad SC. Maced.*

1 ¶ Quamdiu seruus, vel filius in potestate est: de peculio actio perpetua est. post mortem autem eius, vel postquam emancipatus, manumissus, alienatúsve fuerit, temporaria esse incipit, id est annalis.

Ad §. 1. Quandiu seruus.

RAT. DVB. Non debet esse in potestate debitoris vt lædat ius sui creditoris *leg. 1. supr. de alien. iudic. mut. caus. fact.* non magis quàm vt facto suo se liberet ab obligatione *leg. si seruum 91. 91. §. nunc videamus de verbor. obligat.* Atqui lædit ius aduersarij pater aut dominus qui actionem de peculio qua tenebatur ex perpetua facit temporariam & annalem: interest enim creditoris perpetuam potius actionem habere ne tam facilè, tamq; citò exceptione annua repellatur. Porrò in potestate patris est vt filium emancipet aut non emancipet, & similiter in potestate domini vt seruum manumittat, vel non manumittat: necenim aut filium emancipare aut seruum manumittere quisquam inuitus cogitur *l. liberum 28. l. non potest 31. supr. de adopt. l. filius familias 114. §. sed si liberos de legat. 1.* vbi ratio redditur quia patria potestas inæstimabilis est *l. 4. C. de emancip. liber. l. si cui legatum 92. de condic. & demonstr. l. mulier 22. §. non est dubitatum ad SC. Trebell.* Non debet igitur ob emancipationem vel manumissionem à patre vel domino factam actio de peculio quæ erat perpetua fieri temporalis.

DEC. Nemo filium emancipat aut seruum manumittit vt creditorem lædat, nisi cùm manumissio fit in fraudem creditorum, quæ per legem Æliam Sentiam rescinditur *l. cùm hereditas 5. §. si Titius & leg. seq. & pass. inf. qui & à quib. manum. liber. non fiant.* Itaque si quando ex ea manumissione creditores lædantur, id nõ principaliter fit, sed per cõsequentias, quæ in iure nostro attẽdi nõ solẽt *l. 1. l. quod dicitur 7. de author. tutor.* Tale verò est cùm actio de peculio ex perpetua fit temporaria propter emãcipationem vel manumissionem. Quis non enim iniquissimum esse fateatur eo siue metu siue prætextu prohiberi patrem vt filium emãcipet, & dominum vt seruum manumittat? *arg. d. l. Iulianus 6. qui & à quib. manum.* vbi eleganter dicitur aduentitios istos casus non esse cõputandos. Et cùm nemo absurdum putet morte serui actionem de peculio fieri annalem ex perpetua si non facto domini, sed suo fato seruus perierit, nec illud quoq; absurdum videri debet idẽ contingere seruo manumisso, quia quantum ad subtrahendum domino seruum manumissio morti comparatur *d. l. Iulianus l. si mihi 92. de solut. l. inter omnes 46. in princ. de furt.* nisi quod non est in potestate domini vt non moriatur seruus. In potestate autem est vt nõ manumittatur: sed neq; prohibendus est dominus ex seruo facere sibi libertum, neq; tam inhumane tractandus seruus cui peculium dominus concessisset, vt ob idipsum peculium manumitti prohiberetur, cùm ob eam maximè causam comparatum sit nomen & ius peculij vt ex bona frugalíq; serui administratione haberet ille vnde posset de domino benè mereri suísque meritis ingens illud libertatis beneficium tandem aliquando promereri. Pessima namque omnium condicio illa in seruo est vt manumitti non possit, atq; ita quod fauore coniuncto dominorum & seruorum inductum est, in eorum odium retorqueretur at rursus quia extincto peremancipationẽ filij vel manumissionẽ serui peculio afficeretur dãno creditor si actionẽ de peculio omnẽ amitteret, æquissimũ tẽperamẽtũ prætor secutus est vt saluã quidẽ creditori actionẽ conseruaret, sed annalẽ nõ perpetuã. Ita enim fit vt neuter lædatur vt in *l. ex his 8. in fin. qua in fraud. credit. l. seruus dotalis 58. in fin. solut. matrim.* nec tam de filij emancipatione aut de serui manumissione conquerendum creditor habeat, quã de seipso suáq; negligẽtia si intra annũ vtilẽ non egerit. At eo casu quo per mortẽ filijfamilias aut serui & peculium & cõsequẽter actio de peculio extinguitur, nõ tẽperamentum prætoris, sed beneficiũ erga creditores singulare illud est, vt hoc quoq; casu nõ minùs quã superiorib. actio dẽ peculio intra annum conseruetur quæ ipso iure intercidit. Beneficij tamen ratio ex eadem æquitate proficiscitur, quòd casus filiifamilias vel serui non possit imputari creditori vt actionem sibi competentem contra patrem vel dominum amittere debeat, penes quos peculium manet quod filius aut seruus viuens habuerat, licèt apud patrem vel dominum amittat nomen peculij, vt in nomen & ius patrimonij transeat.

2 ¶ Annus autem vtilis computabitur. & ideo si conditionalis sit obligatio: Iulianus scripsit ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente.

Ad §. 2. Annus autem vtilis.

RAT. DVB. Obligatio conditionalis quandocunq; existente conditione habetur pro pura, id est, perinde ac si ab initio pura fuisset, nec vllam conditionem habuisset, *l. potior* 11. §. 1. *vers. cùm enim, l. qui baleum, 9. infr. Qui potior in pignor. hab.* Id enim est quod nostri solent dicere conditiones quandocunq; existentes retrotrahi ad id tempus quo actus interpositus fuit. Vnde etiam est quod prudentes quoq; nostri solent dicere. In conditionalib. dispositionibus, quæ inter vivos fiũt inspici tempus dispositionis, nõ autem euenientis conditionis *l. si filiusfamilias, 78. de verb. oblig.* licèt in vltimis voluntatibus aliud sit, *l. quæ legata 18. de regu. iur. l. eum, qui 104. de condic. & demonst.* Atqui tractat hîc Vlp. de condicionali obligatione cuius conditio tandem extiterit, & quęstioni causam dederit. Annus ergo nõ ex die impletæ conditionis, sed ex die contractus computandus. DEC. Annus hic vtilis est, & ex ipsis edicti verbis non priùs incipit currere quàm ex quo creditori potestas experiundi fuerit, vt habent verba edicti posita initio huius legis, atqui nõ est potestas vlla experiendi ex obligatione cõditionali, antequã cõditio venerit. Tũc. n. deberi incipit & prius est vt debeatur, quàm vt peti possit cũ ex obligatione nascatur actio, *l. cedere diẽ 213. de verb. signific.* Ergo non nisi ex die conditionis impletæ potest hic annus currere. Nec si posteà conditio impleta sit quæ dispositionem ab initio purã facere videatur, retrofingi tamen potest creditor agere iam antè debuisse, aut potuisse cùm nemo sine actione agere possit, *l. si pupilli, 6. §. vlt. sup. de neg. gest.* longéq; aliud sit retrofingi actionẽ competiisse, quod iuris est: Aliud verò retrofingi ita cõpetiisse vt exerceri potuerit: in quo quia factum versatur, non potest fictio iuris eò vsque pertingere vulg. *l. deniq; ex quib. caus. maior.* Idẽ ergo est si obligatio in diem fuit, quod in obligatione conditionali, vt nec ante diei euentum annus incipiat currere, quia licèt inter diem certam & conditionẽ, hoc discriminis est, quod quæ sub conditione debentur nullomodo debentur ante conditionis euentum: quæ verò in diem promissa sunt, iam debentur & cessit dies quamuis nondum venerit, *d. l. cedere diem.* In hoc tamen conueniunt, quod non magis hæc quàm illa ante diem peti possunt, nec tantùm si dies certa expressa fuerit: sed etiamsi tacita insit *l. 2. §. si quis ita supr. de eo quod cert. loc.* Imò peioris conditionis sunt, quæ in diem certam quàm quæ sub conditione debentur, quòd si petas ante diem, malè agas & causa cadas: quia petis plus tempore, §. *si quis agens & seq. Instit de action.* At verò petas ante conditionis euentum non tam malè agas quàm nihil agas, quia agis sine actione, *l. vnic. in fi. supr. quand. dies vsusf. legat. ced.* Itaque multò minùs imputari potest ei qui in diem creditor fuit, cur non citiùs egerit, quàm ei qui sub conditione cur non ante impletam conditionem: quia periculum pluris petitionis timere ille debuit, quod potuit incurrere. Hic nõ item, & quod nostri volunt condicionem quandocunq; existentem retrotrahi, non similiter ad certam diem protrahunt, vt ea quoque retrotrahatur, quia tempus dici vnius, alterius dici tẽpus & mẽsura esse nunquã potest *l. 3. l. si quãdo 8. l. si quis 13. §. iudicijs inf. de oper. libert.*

3 ¶ Meritò autem temporariam in hoc casu fecit prætor actionem. nam cum morte, vel alienatione extinguatur peculium: sufficiebat, vsque ad annum produci obligationem.

Ad §. 3. Meritò autem.

RAT. DVB. Actio hæc de peculio, quam Prætor dat posteaquam filiusfamilias emancipatus est, aut seruus manumissus, vel alienatus, vel alteruter mortuus, rei persecutoria est. Quid enim aliud agit creditor qui proponit actionem de peculio etiam his casib. quàm vt sũ cõsequatur? Atqui regula est iuris, Prætorij honorarias actiones quæ ad rei persecutionem dantur eas, & post annum dari & in heredem, *l. in honorariis 35. infr. de oblig. & actio.* Ergo & hæc quoque de peculio, tanquam rei persecutoria post annum dari debet, sicut & contra heredem datur saltem intra annum, §. *prox. ipsi. infr.*

DEC. Etiam honorariæ actiones, quæ rei persecutionem continent, anno tamen finiuntur, si quando ex singulari aliquo beneficio & priuilegio, non ex communi iure Prætorio competant, vt in exemplo quod adfert Paulus in *d. l. in honorariis*, de Publiciana, quæ rescissa vsucapione redditur: quia minùs fauorabilis est. Atqui actio de peculio quam Prætor dat ex hac parte edicti non cõperit iure communi cùm siue morte, siue manumissione, siue alienatione serui, vt & emancipatione filijsfamilias extinguatur peculium, ac proinde ipsa etiam de peculio actio, quæ nec est, nec esse potest vbicũque peculium, nec sit, necesse possit *l. quæstum, 9. l. deposui 38. in princ. supr. tit. prox.* Abũde igitur sufficere creditoribus debet, quod ad annũ vsque & obligationem & actionem hanc producat Prætor, non vt quasi extinctam resuscitet, quod difficilius est, sed vt impediat ne simul cum peculio moriatur, quę alioqui moreretur, haud dubiè si prætorij edicti potestate non retineretur. Itaque redditur in hoc §. ratio, non cur Prætor actionem hanc annalem induxerit, sed cur annalem fecerit, quæ sui natura & ab initio perpetua erat. Est enim eadem ipsa actio & specie, & numero quæ contra patrem vel dominum ante mortem vel emancipationem filij aut manumissionem serui, vel alienationem ex prima & generali parte edicti competebat: quod verba illa huius §. ostendunt *vsque ad annum producio-bligationem*, sed cùm esset mortalis actio non minùs quàm peculium, nullam creditori facit iniuriam Prætor, qui quo tempore moritura omninomodo erat actio eam non tam ex perpetua quàm ex mortua facit annalem.

4 ¶ Alienatio autem, & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios. mors autem tam ad seruos, quàm ad filios refertur. emancipatio verò ad solum filiũ[a]. Sed & si alio modo[b] sine emancipatione desierit esse in potestate. annalis erit actio. Sed & si morte patris, vel deportatione[c] sui iuris fuerit effectus filius. de peculio intra annum heres patris, vel fiscus tenebuntur.

Ad §. 4.

Ad § 4. Alienatio.

RAT. DVB. Alienationis quidem nomen ad filiosfamilias nõ pertinet, qui à patre alienari, nisi improbè & impiè non possunt, *l. 1. C. de parent. qui fil. distrax.* excepto casu *l. 2. eod. tit.* sed manumissionis tamen pertinere potest *l. 1. & tot. titul. infr. si à parent. quis manum. sit*: nam cùm manumittere nihil aliud sit, quã de manu & potestate dimittere *tit. de libertin. apud Iustinianum*, potestatis verò nomen actiuè commune sit patri & domino, passiuè autem filio & seruo, *l. 1. §. potestatis sup. tit. prox.* Quidni perinde filium manumittere pater possit, atque seruum dominus?

DEC. Dicitur quidem interdum manumitti etiam filiusfamilias cùm emancipatur, quia non fiebat emancipatio nisi per tres imaginarias venditiones, per quas necesse erat filium in seruilem imaginariã venditionem deduci *l. 3. §. vltim.* vbi diximus *supr. de c. apit. minut.* propter quam causam pater emancipando filium acquirebat sibi ius & nomen patroni in personam, & bona filij etiã ad petendã contra tabulas eius bonorũ possessionẽ *d. l. 1. §. si à parẽ. inf. si à parẽ. quis manum. sit.* Cęterũ ex hoc tãto magis apparet, manumissionẽ propriã esse seruorũ, emãcipationẽ filiorũ, cũ filij nõ alio respectu dicãtur manumitti, quam quia seruorũ imaginẽ quandã induũt in ordinẽ tamen, vt loquũtur, ad emancipationẽ. Itaq; valde impropriè & abusiuè quis hodie loqueretur qui emãcipationẽ filiifam. manumissionis nomine donaret, quandoquidem veteres illæ omnes emancipationis solemnitates & imaginariæ venditiones sublatæ sunt per *l. vlt. C. de emancip. liber. l. vlt. C. de adopt.*

a *Emancipatio verò ad solũ filiũ.* RAT. DVB. Etiam seruo videtur cõuenire nomẽ emancipationis magis quã filio, si à nominis etymologia argumẽtari liceat, cũ seruus etiã mancipij nomine vocetur, nõ itẽ filius, & qui emancipatur quasi extra mancipij causam & fortunã cõstituatur. DEC. Nõ à mãcipio nomẽ emãcipationis deductũ est, sed à mancipatione, quia filij nõ nisi trina mancipatione, id est imaginaria venditione poterant exire de patris potestate ex vetere illa l. 12. tab. *Si pater filiũ ter venũdederit*: filię verò exibãt vnica mancipatione, sicut & nepotes, ideoq; cùm emancipabantur, non rumpebant testamentum quomodo masculi *l. verum est 8. in princ. & §. 1. infr. de iniust. rupt.* Emancipari ergo solus filius dicitur non etiam seruus, quia non sicut in emancipatione filij, ita & in manumissione serui mãcipatio vlla interueniebat.

b *Sed et si alio modo.* RAT. DVB. Cũ de alicuius edicti potestate & interpretatione quæritur verba edicti maximè spectanda sunt, & ex iis diiudicandæ quæstiones *l. Neratius 11. sup. de seru. corrupt. & alibi passim*: atqui edictũ Prætoris cuius interpretationẽ facit Vlp. in hoc titulo nõ nisi de emancipato filio vel mortuo locutũ est: emancipationis verò nomine quis vnquã dixit alios tollẽdæ patriæ potestatis modos contineri? Est. n. emãcipatio propriùs ac specialis quidã modus liberandi filij à patria potestate, nõ generalis qui aliis quoq; modus cõuenire possit, in quib. scil. mancipatio nulla interueniebat *tit. quib. mod. ius patr. potest. tollit. inst.* DEC. Etiam edicta Prætorũ præsertim fauorabilia, vt sunt omnia & magnis rationib. æquitatis subnixa recipiunt facilè non modò interpretationẽ, sed etiam extẽsionem ad omnes casus similes, id est, in quib. eadẽ vrgeat ratio æquitatis, ita vt dissimilitudinis ratio nulla reddi possit: adeoq; vt magis est, etiamsi verba edicti taxatiuè cõcepta sint *l. 1. §. hæc actio sup. si mens. fals. mod. dixer.* nã & in iure ciuili passim idẽ obtinet, vt vbi eadem ratio est, ibi etiam ius idem constituendũ sit *vulg. l. illud 32. sup. ad l. Aquil. l. 3. §. vnde etiã inf. de iniust. rupt.* nemo aũt nõ videt eandẽ planè rationẽ equitatis facere pro creditore filijs. vt annalem istam actionẽ habere debeat contra patrem si filius aliter quàm per emancipationẽ exierit de patris potestate atque si fuisset emancipatus. Perinde namq; verũ est sine vllo facto creditoris extingui peculiũ, vt penes eũ fuerat eũ esse in patris potestate, & peculiũ esse desiit soluto quoquomodo vinculo patriæ potestatis: puta etiam facerdotio vestali aut Flaminio diali, vt vir doctissimus, & de iure nostro adeò benè meritus Goethof. hîc notat ex Aulo Gellio *lib. 1. Noct. Attic. c. 13.* Ergo & ad eos casus extendi hoc edictũ poterit, puta si filiusfa. seruus hostiũ factus sit & apud eos decesserit *l. 2. §. 1. infr. hoc tit.* aut si deportat[a], quamquã hic casus morti similior videri potest quàm emancipationi, cũ deportat[a] in plerisq; ac ferè omnib. iuris partib. pro mortuo habeatur *l. 1. §. pen. de bon. poss. contr. tab. l. 4. §. si deportatus de bon. libert. l. Gallus 29. §. & quid si tantũ de liber. & posth.* multoq; magis ille qui in veram seruitutem redactus est *l. interest 59. de cond. & demonst. l. seruitutẽ 209. de reg. iur.* nec tantùm in legum & creditorũ interpretatione, id frequentissimũ est, vt extensio fiat ad casus similes, sed etiam in vltimis volũtatib. putà si fideicõmissum alicui filiofa. relictũ sit in casũ emancipationis, & is vel morte patris, vel quo alio modo de patria potestate exierit, vt in *l. mulier 22. in princ. & vers. Brasidas infr. ad SC. Trebell. iunge l. 2. §. 1. supr. quod cum eo qui in alien. potest. cst.*

c *Sed & si morte patris vel deportatione.* RAT. DVB. Cas[o] hic quo pater qui de peculio actione perpetua cõueniri poterat, decesserit, vel deportatus sit, nullo modo verbis edicti huius cõprehẽsus fuit, vt neq; actio vlla de peculio annalis proposita cõtra heredẽ patris, multo minùs contra fiscũ si nullo alio herede vel successore existẽte ipse successerit, aut potiùs bona occupauerit, aut si pater non mortuus sit, sed deportatus, quo casu si ex deportatione, vt fieri solet bona publicata sint, non alium quàm fiscũ successorẽ habere potest *l. relegat[o] 14. §. 1. & l. seq. inf. de interd. & releg.* Prætor. n. de morte tantũ filij, vel serui locutus est, non de morte patris vel domini, & de annali actione cõtra patrẽ aut dominũ dãda, nõ cõtra patris heredem, aut contra fiscũ: ergo ad hos casus protrahi edictũ nõ potest, dicendũq; potiùs esset, nouũ edictũ in hanc rem, aut saltem q̃ aliquando à Prætorib. factũ est, nouam clausulã, vt in edicto *de cõtrag. cũ emancip. liber. eius, l. qui duos 3. ill. tit.* DEC. Quę ratio facit, vt Prætoris edictũ, quãuis non nisi de mortuo & emancipato filio locutũ sit, ad alios tamẽ casus similes, mortis putà vel deportationis filij protrahatur, quia scil. eadẽ æquitatis ratio in omnib. locũ habeat, eadẽ facit, vt mortuo quoq; vel deportato patre eadẽ annalis actio protrahẽda sit ad illos casus, tanquã in quib. eadẽ æquitas locũ sibi vindicet. Quid. n. refert an propter filij, an propter patris mortem aut deportationem creditor actionem postulet, aut debiti sui iacturam incurrat? Aut quid rursum an contra patrem, an contra patris heredẽ, vel cõtra fiscum instituat actionẽ de peculio? Ac in heredẽ q̃dẽ aperta iuris ratio est, quia cũ in ius vniuersũ defuncti succedat, nõ alio ferè iure in omnib. quã defunctus censeri potest: in fisco autem licèt nõ æquè sit vniuersalis successor, vt à creditorib. cõueniri directa actione possit: in eo tamẽ proximè ad heredẽ accedit q̃ nõ alia bona occupare possit, quàm quæ soluẽdo sunt, & quæ supersunt deducto ære alieno *leg. 1. §. an bona l. non possunt 11. infr. de iur. fisc.* Atque ita intelligi debet

quod hîc scriptum est heredem patris & fiscum de peculio intra annum teneri, non vt contra vtrumq; pari iure actio de peculio intra annũ dari possit, sed vt heres quidem personali actione de peculio cõueniri possit; fiscus verò nõ priùs peculium hoc possit occupare iure suo, quàm deductum sit ex peculio id omne quod creditoribus debetur dummod intra annum venientibus: nunquam enim fiscus per sonali actione, tanquam heres obstringitur, quia re uera, nec heres est, nec heredis loco, sed vt Baldus & post eum cæteri interpretes solent dicere anomalu quidam successor.

5 ¶ In alienatione accipitur vtique venditor, qui actione de peculio intra an num tenetur.

Ad §. 5. In alienatione.

RAT. DVB. Alienationis appellatione is demùm actus significatur per quem dominium transfertur *l.1. C. de fund. dot. al. l. si fundum 16. infr. eod. ill. titu. l. alienationis 28. de verb. signif.* atqui venditio non est ex iis contractibus, qui sine dominij translatione fieri non possunt, vt donatio, permutatio, mutuum, & si qui alij sunt similes, cùm etiam res aliena vendi possit *l. rem alienam 28. infr. de contr. empt.* ergo alienationis nomine venditio propriè, & in primo sensu significari non potest.

DEC. Venditio titulus habilis est ad transferendum dominium sed cùm demùm traditione *l. nũquam nuda 31. de acquir. rer. domin.* & quamuis etiam res aliena vendi possit, hactenus vt venditor emptori de euictione obligetur: si tamen venditor dominus sit transfert vtique dominium in emptorem *l. ex empto 11. §. 1. de action. empt.* adeò vt nemo possit eam rem videri vendidisse de cuius dominio id actum est, ne in emptorem transiret, sed aut locatio est, aut aliud genus contractus *l. pen. §. vlt. infr. de contr. empt.* id qu adeò verum est, vt lex 12. tabularum venditionis & emptionis appellatione vsa plerunque sit, vt om nem alienationem complecteretur, quasi haben venditionis & alienationis nomina pro synonimis *l. statuliberi à cæteris 29. §. vlt. infr. de statulib.* nec san frequẽtior vllus in hominum commercio cõtractu est quàm venditionis ad transferendum dominiu *l. 1. de contr. empt.* & in hoc maximè tractatu de pecu tio, quoties de alienato seruo loquũtur Iureconsul ti, ferè de vendito tractant, non de eo qui alio cor tractus genere alienatus sit, vt in *l. si noxali 11. §. pe. l. si in emptore 13. l. & ancillarum 27. §. si seruus §. sed ipsi c seqq. l. si ex duobus 32. §. 1. & vl. l. si creditor 7. §. seruum quoties 47. §. si creditor & seqq. & pass. sup. tit. prox.* vendi tor igitur ille maximè est, qui de peculio tenetur in tra annum si seruum deducto peculio vendiderit, v suprà explicauimus ex *d. l. si ex duobus 32. §. vlt.* vbi di citur alioqui si dominus seruum vendiderit cum pe culio, & peculium tradiderit eum de peculio ne in tra annum quidem teneri.

6 ¶ Sed & si donauit seruum, vel permutauit, vel in dotem dedit, in eaden causa est.

Ad §. 6. Sed & si donauit.

RAT. DVB. Contractus isti donationis, permutationis, & dotis nihil simile habere videntur cum venditione, si quidẽ aliena quoque res vendi potest. vt proximè diximus ex *l. rem alienam 28. de contr. empt.* at res aliena, neq; donari, neq; permutari, neque in dotem dari potest, quia dominij translationem necessariò continent *l. si filius 14. l. constãte 22. C. de don. at. l. 1. infr. de rer. permut. l. doce 9. C. de rei vindic. l. in rebus 30. C. de iur. dot.* ergo quod in venditione proximè dictũ est ad alios istos contractus protrahi non tam facilè debet. DEC. Tantò magis continentur hic contractus sub nomine alienationis, cùm eo nomine is demùm actus significetur per quem dominium transfertur *l. 1. C. de fund. dot. al. l. alienationis 28. de verb. signif.* nec interest quo contractus genere dominiũ muta tũ sit, vt huic edicto loc⁹ esse possit *l. quoties 47. §. vl supr. tit. prox.* nam etsi legatus sit seruus idem iuris es cùm ex causa legati dominium trãsferatur recta vi in legatariũ sola legis potestate, ac sine vlla traditio ne *l. 1. in fin. sup. de Publician. l. legatum 80. de leg. 2. l. à Ti tio 64. infr. de furt. & d. §. vlt.* quamuis vltimæ voluntates nihil alioqui simile aut commune habeant cum contractibus *l. verba 21. infr. de verb. signif.* in omnibu namque his casibus eadem ratio iuris prætorij & æquitatis facit, vt qui in alium transtulit dominiun seruũ, cuius nomine de peculio poterat conueniri a ctione perpetua, incipiat teneri actione ista annua si modò peculium quoque simul cum seruo non a lienauerit.

7 ¶ Item heres eius, qui seruum legauit non cum peculio. nam si cum pecu lio vel legauit, vel liberum esse iussit: quæstionis fuit [a] & mihi verius videtur, nor dandam, neque in manum missum, neque in eum, cui legatum sit peculium, de pe culio actionem. an ergo teneatur heres? & ait Cælius: teneri: quia peculium pe nes eum sit, qui, tradendo id à legatario, se liberauit. Pegasus autẽ, caueri debere ait [b] ab eo, cui peculium legatum sit: quia ad eum veniunt creditores: ergo, si tra diderit sine cautione, erit conueniendus.

Ad §. 7. Item heres eius.

RAT. DVB. Cùm quis seruum suum legauit sine peculio, verum est dicere alienationem, neque à testatore factam esse, nec ab herede, sed à lege, non à testatore, quia quãdiu viuit, nõ amittit rei quã legauit dominium cùm testamẽtum nullas vires habeat, nisi ex die mortis, quo incipit irreuocabiliter confirmari: nec enim testamentum fit, nisi de eo, quod quis post mortẽ suam fieri velit *l. 1. l. lege Cornelia 12. & pass. infr. qui testam. facer. poss.* vnde est quod legata dicuntur incipere ab herede, non à testatore *l. here ditariarum 40. infrà de obligatio. & actionib.* non rur sus ab herede, quia legatum transit recta via à testa tore in legatarium, quasi nunquam factum heredi *l. legatum 80. de legat. 2.* nec proinde potest videri al herede alienatum id, quod ipse numquam habui *l. nemo plus iuris 54. de regul. iur.* Sed alienatio legat fit tota per legem quæ ex modis transferendi & ac quirẽdi dominij iure Quiritiũ vnus est, & quidẽ præ cipuus, vt Vlp. noster refert in Fragm. *tit. 19. de acqui sit. rer*

sit. rer. Ergo cum seruus qui peculium habebat legatus est etiam sine peculio non magis in heredem tanquam alienatorem quàm in testatorem ipsum qui iã mortuus est actio hęc annalis de peculio dari debet. DEC. Cùm legatur seruus & legati titulo in legatarium transfertur, lex quidem illa est cuius potestate translatio fit etiam non requisita heredis voluntate, quæ tamen omnino exquirenda esset si lex authoritatem suam in eo non interponeret *l. si ego 9. §. si res infr. de iur. dot.* Sed tamen ita lex facit vt subsequatur testatoris voluntatem cui dedit ius & potestatem legis faciendæ *l. verbis legis 120. de verb. signific.* defuncti ergo voluntas illa est quæ huiusmodi alienationis causam primã præbet. Indeq; fit vt legata quoque hereditariarum actionum loco habeantur quamuis ab herede incipiant *d. l. hereditariorum.* Et tamen heredis quoque factum aliquod in eo interuenit, non quidem in facienda traditione, quę ad transferendum legati dominium non est necessaria *d. l. 1. de Publician.* sed in adeunda hereditate quæ si non adiretur legata omnia interciderent, quia ius ipsum testamenti totum solueretur. *l. si nemo 9. de testam. tutel. l. si nemo 181. de regul. iur. l. ea quam 14. C. de fideic.* Adeundo autem heres quasi contrahit cum legatariis non minus quàm cum creditoribus *l. 3. §. vlt. & l. seq. infr. quib. ex caus. in poss. eat. l. si quis absentis 5. §. heres quoque de oblig. & action.* Mirum igitur non est, in heredem dari actionem annalem de peculio quoties seruus qui contraxit, absque peculio legatus est aut si ipse alienasset: præsertim cùm peculij commodum in hereditate ac penes eum remaneat. Is enim maximè de peculio conueniendus est apud quem peculium manet, *l. & ancillarum 22. §. si seruus & seqq. l. si ex duobus 32. in princip. & §. 1. supr. tit. prox. extra casum l. si noxali 11. §. vlt. & l. seq. eod. tit.* Sed si cũ hoc seruo contractũ sit post mortẽ testatoris & ante aditã hereditatẽ, id est eo tempore quo erat seruus hereditarius an adhuc conueniẽdus erit heres actione de peculio *arg. l. 3. in princip. supr. eod. tit.* Ita quidam putant, sed annali non perpetua, quia post aditam hereditatem dominium serui iam inde à die mortis in legatarium trãslatum fuisse intelligatur. Numquam enim perpetua actio de peculio superesse in eum potest qui dominus serui esse quoquomodo desiit. Sed verius est huius serui nomine contra heredem agi de peculio non posse ex eo cõtractu qui iacente hereditate initus sit, cùm si quid seruus hic eo tempore acquisiuisset ad legatarium, non ad heredem pertineret *l. si tibi homo 86. §. cùm seruus iunct. l. cùm seruus 39. alias l. apud Iulianum §. fructus vers. & si seruus de leg. 1.* Legatarius ergo ex cõtractu hereditario non heres conueniendus erit, & quidem actione perpetua nõ annali. Neque hic casus dubitationem vllam habere videtur, sed sequens dubitabilior est de quo statim Vlpianus.

a *Nam si cum peculio vel legauit, vel liberum esse iussit quæstionis fuit.* RAT. DVB. Is demum de peculio conueniendus est qui peculium habet non is qui desiit habere sicut & rei vindicatione solus ille tenetur qui rem possidet non qui desiit possidere, nisi dolo malo desierit, quia nascitur actio illa ex præsenti possessione *l. non alias 24. §. sed si postulatur supr. de iudic. l. vlt. & pass. supr. de rei vindic.* sicut & actio de peculio nascitur quodammodo ex peculio licèt nascatur etiam ex contractu, taquã ex prima sua & principali causa *l. 1. §. si filius f. sup. de his qui eſſud. vel deiec. l. nec seruus 41. l. si quis 44. supr. tit. prox.* Atqui quoties legatur peculium siue ipsi seruo manumisso, siue alij cui seruus quoq; ipse legatus sit, verũ est dicere peculium esse penes manumissum aut aliũ quẽlibet legatariũ: heredẽ autẽ qui peculium tradidit, desiisse hoc ipso habere peculiũ. Ergo actione de peculio perpetua legatarius conueniẽdus est; heres autẽ nullo modo, id est, ne quidem annali, atq; ita Iulianus sensit cuius & opinionẽ & rationẽ Vlpian. noster refert in *l. 1. alias l. si socer §. per contrarium infr. de dot. relegat.* vbi ponitur ex Iuliano elegans illa differentia inter actionẽ de dote, & actionẽ de peculio, quòd etiamsi quis dotẽ habere desierit actio de dote nihilominùs cõpetit, actio autem de peculio superesse non potest in eum qui desiit peculiũ habere. Eámq; sententiã quæ Sabinianorũ & Cassianorum fuisse videtur secutus est Iauolenus in *l. at cùm heres 35. supr. tit. prox.* vbi scribit ex Cassio, cùm heres iussus est peculium alicui dare, etiam, quod magis est accepta certa summa nõ videri penes heredẽ esse peculiũ, ideóq; nec de peculio cõueniri eum posse. Sic enim omnino intelligẽdus ille locus est, licèt illatio hæc non sit expressa.

DEC. Fuit hoc quæstionis inter prudentes, vt Vlpianus hîc fatetur, id est, iuris controuersi. Nam Pegasus & Cæcilius, qui ex Proculianis fuerũt, magis probauerunt, vt de peculio teneri debeat heres, nõ etiã legatarius ratione illa, quòd peculiũ etiã legatario traditũ nõ tã penes legatariũ esse intelligatur, quã penes heredẽ: quia tradẽdo id legatario seab actione ex testamento liberauerit, qua hodie adhuc teneretur si peculiũ non tradidisset, vt proinde liberatio illa vice peculij esse debeat quasi tãto locupletior factus heres videatur per traditionẽ peculij, quã doquidẽ locupletior fit quisquis à creditore liberatur *l. si pupilli 66. in fin. inf. de solut. l. species acquirẽdi 11. de acceptilat.* Quidni ergo de peculio teneri debeat? Eáque Proculianorũ fẽtẽtia videtur tãdẽ obtinuisse, cũ placuerit etiã Vlp. qui licèt alioqui Sabinianus fuerit, eã tamẽ sibi verioꝛẽ videri scribit hîc, itémq. Paulo in *l. quoties 47. §. vlt. supr. tit. prox.* & Marciano in *l. si seruo manumisso 18. infr. de pecul. legat.* vbi ait ille in legatarios sine dubio creditorib. peculiariis actiones nõ cõpetere, tãquã qui nõ sint iuris successores *l. quædã sunt 9. §. nihil interest sup. de edẽd.* sed heres solus in quẽ actiones omnes hereditarię & actiuę & passiuę ex lege 12. tab. trãseũt *l. vlt. C. de heredit. action.* Nec ad rẽ pertinet quòd emptor quoq. donatarius, & alij successores singulares æquè de peculio tenẽtur. Nõ. n. tenẽtur ex persona vẽditoris aut donatoris, tãquam successores eius singulares, sed ex propria persona tã quã domini, si apud eos sit aliquod peculiũ vndecũque tãdem quæsitũ *l. & ancillarũ 27. §. si seruus sup. tit. prox.* Legatarius autẽ etsi nouus dominus est & peculiũ habet, reuera nullũ tamen habere intelligitur, sed heres potiùs qui fuit obligatus vt illud peculiũ traderet, & nihilominùs creditorib. peculiariis tanquã successor vniuersalis defuncti respõderet, ac cui deberet sufficere vt pro peculio haberet legati liberationẽ. Ex qua porrò ratione intelligimus, si legatarius peculiũ sibi traditũ habere intelligeretur, nec dubitaturũ fuisse Pegasũ quin de peculio conueniri posset ac deberet, eo penitus iure quo cõueniri possunt cæteri qui & domini sunt & peculiũ possident. Nõ tã enim de eo fuit cõtẽtio inter veteres, an cõueniri de peculio posset ille qui peculiũ nõ haberet siue heres esset siue legatarius, (cõstabat enim nõ posse) quã vtrum traditum per heredem peculium esset penes legatarium cui traditum fuisset, an potiùs penes heredem qui tradendo se ab obligatione liberasset, & à necessitate tradendi: Iulianus putabat esse penes legatarium, quia traditum ei fuisset ab herede: heredem verò ex quo tradi-

disset, desiisse habere peculium, adeoque licèt aliqua summa accepta peculium tradidisset *d. l. at si heres*, at Cæcilius multò subtiliùs, vt videtur, imò esse penes heredem, qui pro peculio liberationem sibi quæsiuisset, in eo igitur omnes consentiebant, vt is demùm de peculio conueniri deberet, siue heres esset, siue legatarius; qui peculium haberet, quod porrò cùm penes duos in solidum esse non posset, necesse erat fateri penes alterutrum solum esse, aut penes heredem, aut penes legatarium, iunge quæ scripsimus ad *l. sed si quis seruum 33. cum seq. & ad d. l. at si heres 35. supr. tit. prox.*

b *Pegasus autem caueri heredi debere ait.* RAT. DVB. Heres qui peculium legatum tradidit, tenetur tamen de peculio ex sententia Cæcilij & Pegasi, quia penes se peculium habere, nihilominùs intelligitur, quòd tradendo peculium se ab obligatione tradendi, & ab actione ex testamento liberauerit, vt proximè diximus, nulla ergo ratio est, cur heredi cauere debeat legatarius de eo defendendo aduersus creditores, si quando ab ipsis conuenietur cùm liberatio heredis, quæ peculij vice ipsi est, apud ipsum remaneat, alioqui euenret, vt & liberationis commodum heredi acquiratur, & legatarius indemnem eum ab actione de peculio præstare teneatur.

DEC. Non est audiendus legatarius si legati commodum quidem amplectatur, onus verò recuset *l. vnic. §. pro secundo vers. neque enim C. de caduc. tollend. l. sed duobus 5. §. 1. de legat. 2.* atqui commodum peculij est habere res peculiares tùm quoque cùm peculium ipsum penes alium est, postquàm placuit fieri posse, vt peculium penes vnum sit, res autem peculiares penes alterum *l. sed si quis seruum 33. & seq. supr. tit. prox.* onus autem peculij est teneri actione de peculio, *l. deposui 38. §. vlt. eod.* ergo cùm res omnes peculiares sint penes legatarium cui peculium traditum est, licèt iuris subtilitate peculium ipsum maneat penes heredem, non potest legatarius petens legatum recusare, quominùs subeat onus actionis de peculio & creditoribus omnibus peculiariis satisfaciat, vt quod secundum naturam est, incommoda eum sequãtur, quem sequuntur commoda *l. secundum naturam 11. de reg. iur.* itaque per doli exceptionem consequi heres poterit, cùm legatarius legatum petet, vt caueat ipsi de eo contra creditores peculiarios defendendo: neque sunt hæc inter se contraria, vt heres solus creditoribus peculiariis obstringatur, nec possint illi legatarium peculij conuenire, & tamen legatarius indemnitatem & indemnitatis cautionem ei præstare teneatur *d. l. si seruo 18. de pecul. legat.* nam & cùm is qui peculium serui legauerat iudiciũ eo nomine accepit, id est de peculio, deinde decessit, placuit non aliter heredem ex causa legati peculium præstare debere, quàm si de accepto iudicio ei caueatur *l. qui peculium 17. eod.* sic & cùm heres partem bonorum, aut etiam vniuersa bona delata ad fiscum diceret, constaret autem de fideicommisso, decretum est, vt petitor ei caueat, *euicta hereditate restituiri quod solueretur, l. si heres 8.* vbi ita legendum est *infr.* si cui plus quàm per *leg. Falcid.* similiter cùm quis hereditatem sibi delatam, & acquisitam vendidit, dicimus respondere nihilominùs eum creditoribus debere, sed tamen indemnitatem ei ab emptore præstandã esse *l. 2. C. de hered. vel act. vendit.* quod & in hereditate donata idem iuris est *l. hereditatem 28. inf. de donat. iunct. l. cùm res 22. C. eod. tit.* caueri ergo heredi ab eo debet cui peculium legatũ est, siue manumissus ille sit, siue extraneus serui & peculij legatarius, quia ad eum veniunt creditores, id est, quia non alius quàm ipse creditoribus respõdere compellitur. Proinde si tam stultus aut incautus fuerit heres, vt peculium sine cautione legatario tradiderit, erit ipse conueniendus à creditoribus cum effectu, id est, ita vt indemnem eum præstare legatarius non debeat, qui cùm legatum iam acceperit exceptionem doli amplius non veretur, nec rursus condictionem indebiti, quia non potest dici indebitum fuisse legatũ quod solutum fuit propter exceptionem doli perpetuam quæ aduersus legatarium competebat ex *l. qui exceptionem 40. supr. de condict. indeb.* quia non competebat ea exceptio heredi ad repellendum absolutè & omnimodo legatarium, sed eo tantùm casu quo nollet, ille petenti heredi cauere de indemnitate. Prius ergo erat, vt heres caueri sibi postularet, quàm vt legatarium ei cauere oporteret: itémque vt petitam cautionẽ recusaret legatarius, quàm vt doli exceptio contra eum induceretur: itaque sibi imputet heres cur non meliùs sibi prospexerit petita ante solutionem legati peculij cautione, conueniretur autem actione de peculio perpetua non annali quomodo & si seruus legatus esset, sine peculio, quo casu vtique perpetua non annali actione heres teneretur, & ita intellige principium huius §. an non enim absurdum esset annali tantum actione teneri heredem qui seruum tradidit legatum, sine peculio? cùm & heres sit, & peculium retineat.

8 ¶ Si, præcepto seruo, & peculio, rogatus sit heres restituere hereditatem: si de peculio conueniatur, Trebelliani exceptione non vtetur, vt Marcellus tractans admittit: is autem, cui restituta est hereditas, non tenetur, vt Scæuola ait, cùm peculium non habeat, nec dolo fecerit, quo minùs haberet.

Ad §. 8. Si præcepto seruo.

RAT. DVB. Cùm restituta est ex Senatusconsulto Trebelliano hereditas omnia iura hereditaria actiua & passiua, quæ heredi, & in heredem competebant transeunt in fideicommissarium, & ex eo tẽpore quemadmodum si heres vi directarum actionum, quæ penes eum remanent experiatur contra debitores hereditarios, exceptione Senatusconsulti Trebelliani, hoc est restitutæ hereditatis repellitur, ita si vicissim, ipse conueniatur à creditoribus hereditariis eãdem exceptione summouere illos potest *l. 1. l. ita tamen 27. §. qui ex Trebelliano infr. ad SC. Trebell.* atqui cum heres præcepto seruo & peculio rogatus est hereditatem restituere, non eo minùs sit restitutio ex Trebelliano, quod heres peculium retineat: nam ad inducendum Trebellianum sufficit, vt hereditas restituatur eo modo, quo testator voluit, licèt non tota restituatur, quemadmodum si heres deducta quarta hereditatẽ restituere rogatus esset, nisi quod illo casu durior esset condicio heredis, quia inter eũ & fideicommissarium diuidi actiones hereditarias oporteret, quæ in specie huius §. totæ in fideicommissarium transferuntur *l. si legatus 30. §. multum interest eod. tit.* remanente penes heredem ea re quam ab eo præcipi & retineri testator voluit sine vllo onere hereditario, quasi ex legato ei acquisita, vt benè ac pluribus explicat Iustinianus in *§. si quis vna instit. de fideic. hered.* vbi addit, nec aliud esse, quamuis in ea re qua deducta, vel præcepta hereditatem restituere, quis rogatus est, maxima pars hereditatis contineatur, id est bonorum hereditariorum: æquè enim hoc etiam casu transferri in solidum actiones ad fideicommissariũ, quia nec propriè pars vlla hereditatis in vna re esse intelligitur *l. quamuis 14. infrà, si quis omiss. caus. testam. l. acceptis 93. in fin. ad SC. Trebell.* ergo si præcepto seruo & peculio rogatus sit heres restituere hereditatem, de peculio conueniendus erit fideicommissarius, non heres à creditoribus peculiariis, perinde atque à cæteris creditoribus hereditariis, & exceptio Trebelliani, non minùs contra creditores istos peculiarios quàm contra cæteros heredi danda erit.

DEC. Vbicumque peculium est, ibi & onus est actionis de peculio, quoniam actio de peculio non hereditatis, sed peculij onus est *l. deposui 38. §. vl. iunct. l. quare 28. & pass. supr. tit. prox.* atqui cùm quis præcepto seruo & peculio hereditatem restituere rogatus est, licèt totam hereditatem reliquam restituerit, peculium tamen sibi retinet, ergo & totum peculij onus sentire debet, ac proinde creditoribus omnibus peculiariis respondere: non autem fideicommissarius, qui peculium, nec habet, nec dolo desiit habere, nec dolo fecit, quominùs haberet, vt eleganter Scæuola disputabat: nam etsi heredem hunc in precepto peculio pro legatario haberi velis ex *d. §. si quis vna*, adhuc tamen certum est legatarium alium quẽlibet, non posse recusare, quominùs rei legatæ onera si qua sunt, omnia sentiat, vt diximus ad *§. præcedentem ex l. vnic. §. pro secundo in fin. Cod. de caduc. tollend.* sed deterioris in eo condicionis, hic heres est, quàm alius quilibet legatarius, quod cùm heres sit, & maneat etiam post restitutam ex Trebelliano hereditatem *§. restituta inst. de fideic. hered.* conueniri vtique potest summo iure à creditoribus hereditariis, qui tamen contra alium legatarium, nullam actionem essent habituri *l. vlt. C. de hered. act. l. si seruo 18. de pecul. legat.* ob eamque nimirum causam necessariò fuit inducenda exceptio Trebelliani tam pro herede si à creditoribus conueniretur, quàm contra heredem si aduersus debitores hereditarios experiretur *d. §. qui ex Trebelliano*, atqui exceptionis huius æquitas deficit, cùm ille ipse heres, qui cõuenitur, habet peculium, cuius præcipuum onus illud est, vt actionem de peculio patiatur: nam etsi alius esset heres, alius verò legatarius peculij, legatarium tamen heredi cauere de eo defendendo oporteret, vt diximus in §. præcedente: pro cautione igitur quam alij præstare deberet, an non æquum est denegari ipsi exceptionem Trebelliani, quam alioquin esset habiturus, simillis ferè argumentatio Scæuolæ & Claudij est circa doli exceptionem in specie *l. pen. infr. ad SC. Trebel.* vtrumque igitur verum est quod Vlpianus hîc scribit, & quod Marcellus dicebat heredem conuentum in hac specie non posse vti exceptione Trebelliani qua vteretur, si ab aliis creditoribus merè hereditariis conueniretur, & quod Scæuola eum cui restituta est ex Trebelliano hereditas nullomodo teneri, id est, ne quidem ipso iure, ita vt nulla proinde egeat exceptione, quia licèt in eum simul cum hereditate transeant actiones omnes hereditariæ, non quidẽ directæ, sed vtiles *d. l. 1. d. §. qui ex Trebelliano*, nõ tamen possunt in eum transire actiones peculiariæ, nisi cùm peculio, quia sequuntur peculium quocunque ierit, nec alibi esse possunt, quàm vbi peculium est, vt hic locus probat omnium optimè. Erit autem hoc casu actio de peculio, non anima, sed perpetua, cùm detur contra heredem, & tanquam heredem, & tanquam habentem peculium, sicut & *in princ. §. præcedentis.*

9. ¶ Vsufructu quoq; extincto: intra annum actionem dandam in vsufructuarium, Pomponius libro sexagensimo primo scripsit.

Ad §. 9. Vsufructu.

RAT. DVB. Vsufructu extincto nullum ius fructuario supereſt in re fructuaria, sed vsufructu consolidato cum proprietate totum ius rei & plenæ proprietatis ad proprietarium pertinet. Solus ergo proprietarius de peculio teneri debet non fructuarius, quamuis durante vsufructu placeat fructuarium teneri de peculio, non tantùm ratione peculij, quòd ad ipsum respicit, sed etiã ratione eius quod ad proprietariũ forte seruus fructuarius duplicis iuris, & generis peculium habuerit, *l. hinc quæritur 19. §. 1.* vbi diximus *iunct. l. 2. supr. tit. prox.* Neq; verò edictũ hoc Prætoris locutũ est, de dãda cõtra fructuariũ annali actione: sed tãtùm contra patrẽ qui filiũ emãcipauerit aut dominum, qui seruum alienauerit vel manumiserit, quorum omnium nihil est quod in persona fructuarij, vt & alterius cuiuslibet extranei non sit ineptum. Nec enim fructuarius manumittere aut alienare seruum potest, *l. quidam cùm filium, 131.* in illis verbis, *vis in extraneo ineptas, de verborum obligat.*

DEC. Prætoris in hoc edicto proponendo mens illa fuit vt quisquis actione de peculio pepetua conueniri aliquando potuit, non eo minùs teneatur adhuc intra annum post extinctum peculium, si malint contra eum agere creditores peculiarij, quàm contra proprietarium. Atqui fructuarius licèt non sit dominus serui, ex iis tamen est qui perinde ac domini de peculio conueniri possunt, *d. l. 2. C. sed si duo 15. d. l. hinc quæritur §. 1. l. si ex duobus 32. supr. tit. prox.* quia vsusfructus in plerisque iuris partibus portionis instar obtinet propterea quod emolumentum rei contineat, *l. cùm filius 76. §. dominus de lega. 2. l. 4. l. si Titio 33. sup. de vsufr.* Ergo quãuis vsufructu extincto etiam peculium extinguatur, fructuarium tamen ex eadem huius edicti æquitate adhuc intra annum teneri consentaneũ est: nec quod peculium amplius nullũ habeat ad rem facit; quãdoquidem durante vsufructu non tantũ de suo peculio tenebatur: sed & de eo quoque quod ad proprietarium pertineret: quia creditores vniuersum serui peculium vbicunque & vndecunque esset tanquam proprium ipsius patrimonium intuiti videantur *d. l. hinc quæritur, §. 1. d. l. si ex duobus 32. in fi. princip. sup. tit prox.* videtur quidẽ maior esse ratio dubitandi in fructuario, quàm in venditore aut donatore, qui seruum vendidit vel donauit, deducto retentóque peculio. Illi enim peculium adhuc habent: alioqui si peculium cum seruo alienassent, ne quidem intra annum tenerentur de peculio,

d.l.si ex duobus,§.vlt. Sed tamen eadem in fructuario quoque ratio æquitatis obtinet, cum extincto quoque peculio, commoda quæ ex causa peculiari per seruum fructuarium acquisiuit, penes ipsum remaneant. Sed & ipsa quoque pecunia, quæ durante vsufructu in peculio fructuarij fuit, & cuius intuitu creditores contraxerunt non perit fructuario, sed apud eum cum lucris omnibus remanet. In eóque par illius & venditoris causa est. Meritò igitur tam hic quàm ille de peculio intra annum tenetur. Dicitur autem annalis hæc exceptio ad differentiam perpetuæ, quæ durante vsufructu datur. Licèt enim vsusfructus nunquam sit perpetuus, sed temporalis *l.si vsusfructus 6.de vsufruct.leg.* nec proinde contra fructuarium actio vlla perpetua competere posse videatur. Planc tamen perpetuam non malè dicimus: quia tandiu durat quandiu vsusfructus, nec anno concluditur, sicut & societatem perpetuam dicimus, quæ ad totum tempus vitæ extenditur, quamuis morte finiatur, *l.1.infr.pro socio.*

10. ¶ Quæsitum est apud Labeonem.

SI, cùm filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus præterierat, exceptione sis repulsus: an rursus experiri tibi, comperto errore, permittendum est. & ait, permitti debere, dumtaxat de peculio, nõ etiam de in rem verso[a]: nam priore iudicio de in rem verso rectè actum est: quia annua exceptio ad peculium, non ad in rem versum pertinet.

Ad §.10. Quæsitum, Alias l.Si, cùm filius.

RAT. DVB. Res iudicata pro veritate habetur *vulg.l.res iudicata 208.de regul.iur.l.ingenuum 25.de stat. homin.* etiamsi per errorem iudicatum sit *l. seruo 65.§. cùm Prætor infr.ad SC.Treb.* atqui verũ est dicere summotũ esse creditorẽ, qui credens filiũfam. mortuum egerat de peculio contra patrem annali actione, absoluto patre, quia annus præterierat, à quo tẽpore filiusfam. mortuus credebatur: ergo etiamsi comperto errore appareat filiumfam. adhuc viuere, non tamen permittendum est creditori iam repulso, vt iterũ experiatur perpetua actione de peculio. Quis.n. ferat post annum quoque eum agere, qui intra annũ agens summotus fuit? & perpetuã actionem ei dari cui annalis denegetur? Dici enim solet absurdum esse, vt qui caret minoribus fruatur maioribus, *l.cui pacto 5.de seru.export.* & quemadmodum annale spatium in longiore tempore continetur, ita & in actione perpetua, id est, quæ etiam post annum datur annalis quoque contineri videtur, quia semper in eo quod plus est, continetur etiam id quod est minùs *l. in eo 110.de reg.iur.* & pars in toto *l.in toto 113.eod.* porrò generale illud est, vt cum id de quo iudicatum fuit, continetur ex parte in eo quod per secundam actionem petitur, obstet exceptio iudicatæ *leg. si quis cùm totum 7.iunct.l.3.infr.de except.rei iudic.* ergo agenti actione perpetua de peculio postquàm ab annali fuit repulsus, exceptio rei iudicatę obstare debet: inspiciendum enim est, quænam sit proxima causa actionis, nec iam interest, qua ratione quis eam causam actionis competere sibi existimauerit, perinde, ac si quis posteaquam contra eum iudicatum esset noua instrumenta causæ suæ reperisset, in quit Neratius in *l.cùm de hoc 27.eod.tit.*

DEC. Cùm quæritur an rei iudicatæ exceptio noceat, illud maximè inspiciendum est inter cætera, an eadem res sit, eadem actio idem ius & eadem causa petendi *l.cùm quæritur 12.& seqq.eod.ill.tit.* at in proposito eadem quidem res est quæ petitur, sed non eadem actio, neque idem ius, neque eadem causa, siue petendi, siue vincendi, nec denique eadem condicio personarum: prior enim actio fuit quidem de peculio, sed annalis: hæc verò perpetua, quæ nunc proponitur, non idem ius, neque eadem causa petẽdi, aut vincendi, quia priore iudicio creditor victus est, quòd annali actione post annum experiretur, quo tempore annalis exceptio patri competebat: at posteriore hoc iudicio perpetua actio instituitur, quæ cùm sit perpetua, summoueri per annuam exceptionem non potest, denique non eadem est condicio personarum, quia priore iudicio pater obtinuit, tanquam conuentus ex contractu defuncti ante annum filij, posteriore autem conuenitur ex contractu filijfamilias adhuc viuentis: mirum igitur non est si creditori perpetua actione de peculio nunc agenti non obstet rei iudicatæ exceptio: præsertim cùm priore iudicio actum fuerit per errorem, quia putabat creditor defunctum filiumfamilias, qui tamen adhuc viuebat, qui error cùm sit alieni facti probabilis est *l. vltim.infr.pro suo*, maximè cùm error communis ille esset ferè omnium qui huncipsum filiumfamilias viuere putabant *l.3.in princ.supr.de SC.Maced.* & quemadmodum solemus dicere, neminem errãtem amittere rem suam *l.si procurator 35.infr.de acq.rer. domin. l. si id quod 7.in fin.infr.de resc.ind.vendit.* ita nec quisquam per errorem actionem suam sibi competentem debet amittere, si quidem nec quisquam intelligitur in iudicium deducere ius illud, quod sibi competere ignorat *l.mater decedens 19.supr.de inoff.test. l.Clodius 97.de acquir.hered.* error enim facti & imperitiam detegit, & consensum nullum habet *l.si per errorem 15.supr.de iurisdict.l.nihil consensui 116.§.vlt.de reg. iur.* longéque interest, an per actoris errorem malè iudicatum sit, an per errorem iudicis: error enim iudicis non vitiat rem iudicatam, propter rerum iudicatarum authoritatem, siue facti error ille fuerit, siue iuris *d.§.cùm prætor l.& ex diuerso 35.§.1.de rei vindic.* dum ne dolus litigatoris religionem iudicis circumuenerit *l.Diuus 33.de re iudic.* at error litigatoris, si modò iustus fuerit, illæsum ius ipsius conseruat, hactenus saltem, vt in eo de quo nihil iudicatum est iura sua exercere possit, vt contingit in proposita specie: nam & hoc casu alia res est *l.si quis 18.de except.rei iud.* cùm eadem exceptio annua locum hîc non habeat, non idem iuris esset si de iure actionis, non autem de iure tantùm exceptionis iudex pronunciasset, quomodo intelligi debet, quod ex Neratio diximus in *d.l.cùm de hoc 27.eod.tit.*

a *Non etiam de in rem verso.* RAT. DVB. Non aliter obstat exceptio rei iudicatę, quàm si eadem actio in posterius iudicium deducatur quæ deducta fuit in prius *l.si is qui heres 25.§.vlt.de except.rei iudic.* atqui ponimus in priore iudicio actum fuisse de peculio, non

non autem de in rem verso: de peculio autem non perpetua actione, sed annali qualis de in rem verso nulla est, vt ex Labeone Vlpianus hîc subiicit: Ergo si repulsus hic creditor ab annali exceptione de peculio propter annuam exceptionem velit iterum agere de in rem verso, non est prohibendus, neque exceptione rei iudicatæ summouendus. Imò maior ratio esse videtur, vt permittatur eiagere de in rem verso quàm de peculio.

DEC. Vna eadémq; actio est de peculio & de in rem verso, licèt duas habeat condemnationes, §. *præterea versic. Licèt enim Institut.quod cum eo qui in alien. potest.* Ergo quoties agitur de peculio etiam quæstio de in rem verso in iudicium deducta intelligitur, & consequenter repulsus actor ab actione de peculio, ab actione quoque de in rem verso repulsus intelligitur. Nam cùm sit repulsus per annuam exceptionem, quæ ad peculium duntaxat non etiam ad id quod in rem versum est pertinet, negari non potest, quin rectè actum sit & agi potuerit de in rem verso, etiam post annum siue filius viueret, qui mortuus credebatur, siue iam defunctus esset. Et nihilominus repulsus est ab actione creditor & quidem absolutè & indistinctè siue iure siue iniuria id factum sit: Ergo & ab actione de in rem verso, quæ iam competebat, & quæ pariter in iudicium deducta fuerat. Inspiciendum enim est duntaxat quęnam fuerit proxima causa actionis, nec interest qua ratione creditor eam actionem de peculio sibi competere existimauerit, an quia tantùm de peculio contractum, an quia etiam in rem patris versum esset, vt suprà ex Neratio diximus in *l.cùm de hoc 27.infr.de except.rei iudic.* Potuerat enim & debuerat creditor replicare in rem patris versam fuisse pecuniam, si id sè probare posse confidebat, ideóque frustrà opponi annuam exceptionem, quæ aduersus actionem de in rem verso nunquam opponi potest. Id verò cùm non fecerit, & ad annuam illam exceptionem nihil replicauerit, hoc ipso agnouisse videtur, nec in quæstione de in rem verso obtinere sè debere, in qua nemo obtinet, nisi qui pecuniam creditam in rem patris vel domini versam esse probauerit, §. *cæterùm, Institut. quod cum eo, qui in alien. potest.* Et ideirco negare non potest, quin ab actione quoq; de in verso non minùs quã ab actione annua de peculio iure summotus sit. Quò etiam pertinet quod ex Iuliano & Pomponio Vlpianus scribit in *l.1.§.vlt.infr.tit.prox.* actione de peculio perimi actionem de in rem verso, quod tamen non semper & indistinctè verum est, vtibidem dicemus.

2. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

CVm post mortem filijfamilias annua aduersus patrem actio est, quemadmodum aduersus eum esset perpetua, viuo filio: ideò, si ex causa redhibitionis erat de peculio actio, sex mensium erit post mortem filij. Idémque dicendum in omnibus temporalibus actionibus.

Ad l. Cùm post mortem. 2.

RAT. DVB. Post mortem filijfamilias, quo viuo tenebatur pater de peculio, pollicetur Prætor actionem de peculio annalem in patrem, *l.1.in princip.supr.* Nec adhibent verba edicti distinctionem vllam, vtrùm actio quæ viuo filio contra patrem competierat temporalis esset, an perpetua. Vbi ergo Prætor non distinxit, nec nos distinguere debemus, *vulg.l.de precio 8.supr.de Public.in rem act.* Proinde si ex causa redhibitionis actio de peculio futura erat, sex mensium duntaxat viuo filio, non eò minùs debet esse annua post mortem filij, quoniam actio quę post mortem filij datur cõtra patrem, sicut non datur nisi ex dicto & indulgentia Prætoris: ita nec aliter quàm iuxta formam edicti dari debet.

DEC. Cùm post mortem filijfamilias agitur, (hoc enim verbum necessariò supplendum & addendum est, vt plenus sit sensus & bona constructio) annua aduersus patrem actio est, quemadmodum, id est, ad eundem prorsus modum, quo aduersus eum futura erat viuo filio perpetua. Neque enim id egit Prętor, vt actionem, quam dabat contra patrem, post mortem filij in longius tempus produceret, sed è contrario, vt eam quæ viuo filio longior futura erat anno vno cõcluderet. Ergo si actio quæ viuo filio competebat, non nisi sex mensium fuit, vt putà redhibitoria *l. sciendum 19.§. vlt. l. cùm sex 55. infr. de ædilit. edict.* aut alterius temporis, quod breuius sit quàm vnius anni. Nec ea quæ post mortem filij ex hoc edicto datur, erit annua: sed mensium sex spatio concludetur; quoniam alioqui quod à Prætore inductum est ad diminuendum tempus actionis contra patrem competentis prodesset ad illud augendum & ampliandum, quod certè non minùs absurdum est, quàm vt ex diuerso inducta ad augmentum operentur diminutionem, *l. legata inutiliter, 14. de adimend. legat.* Semper enim inspiciendum, & retinendum est propositum Prætoris, neque vnquam ab eo deflectendum, *l. 3. §. si emancipatus infr. de bonorum possess. contr. tabul.* Nec cauillandum aut calumniandum est ius Prætorium, sicut nec ciuile, *l.penult. supr.ad exhib.* Idem ergo dicendum est in cæteris quoque omnibus temporalib. actionibus, id est, quæ breuiore spatio, quàm vnius anni circumscribuntur, vt non fiant per hoc edictum annuæ nec longioris vitæ, quàm futuræ essent, viuo filio, certè nec breuioris, ne quis fortè putet, ex eo quod Prætor actiones perpetuas, id est, nullo tempore circumscriptas fecit annales, consequens videri, vt eas quoque, quæ sui natura ad annum vsque extendi non possunt, fecerit adhuc breuiores. Nam quæ erant longiores anno, fecit breuiores, quæ verò breuiores anno non fecit longiores nec breuiores: sed in eodem statu reliquit, quia nec vlla causa erat temporis immutandi.

1 ¶ **Si seruus, cui creditum est, apud hostes sit: de peculio actio in dominum non anno finienda est, quandiu postliminio reuerti potest.**

Ad §. 1. Si seruus.

RAT. DVB. Seruus qui captus est ab hostibus, seruus est hostium non prioris domini, & consequenter habendus est exinde pro mortuo, cùm non possit ipse habere ius postliminij, quod non nisi ciuibus Romanis datum est, *l. postliminij 5. §. vlt. & pass. infr. de captiu. & postlim.* Ergo actio de peculio, quæ ex contractu serui contra dominum competebat viuo seruo, finienda est anno, à quo tempore captus ille est ab hostibus, quasi eo iam tum mortuo.

DEC. Etiam serui habent ius postliminij, non quidem ex persona propria, cùm non sint ciues Romani: sed ex persona dominorum, vt reuersi ab hostibus restituantur dominis suis, & perinde habeantur ac si nunquam apud hostes fuissent, *l. sicut, 10. l. ab hostibus, 12. C. de postlim. reuers.* sicut & aliquando accidit, vt liberi ipsi non nisi ex persona parentum habeant ius postliminij, si fortè apud hostes concepti sint, vt in *l. 1. eod. ill. tit.* Hoc enim exigit & honor Reipublicæ & vtilitas parentum ac dominorum, ex qua totum hoc ius postliminij æstimandum est. Ergo quandiu postliminio reuerti seruus potest non debet, nec potest haberi pro mortuo, ne postliminij ius illud do mino eripiatur: ac proinde non potest ex die captiuitatis incipere actio de peculio fieri annalis, quæ quandiu seruus viuit, perpetua est. Sic dicimus seruos, qui apud hostes sunt mortis tempore, si postea reuersi sint ab hostibus, locupletiorem facere hereditatem, etiam quod ad legem Falcidiam pertinet *l. serui, 43. infr. ad legem Falcidiam*, quamuis in ponenda ratione legis Falcidiæ tempus mortis testatoris præcisè spectandum sit, *l. in ratione 30. l. i quantitate, 74. eod. l. eo tempore, 50. §. 1. sup. tit. prox.* nempe quia quandocunque reuersus seruus semper in ciuitate mansisse intelligitur per fictionem postliminij, *§. si ab hostibus Instit. quibus modis ius patr. potest. solui.* quam ideò eleganter Papinianus vocat iuris suspensi constitutionem, *in l. penult. infr. de suis & legit.* quia per eam fit, vt iura ciuitatis omnia in suspenso retineantur, non abrumpantur, *leg. illa institutio, 32. §. 1. de heredit. instituend.*

3. POMPONIVS libro 4. ad Quintum Mucium.

DEfinitione peculij interdum extendum est, etiam si seruus in rerum natura esse desiit, & actionem Prætor de peculio intra annum dat. nam & tunc & accessionem, & decessionem quasi peculij, recipiendam: quanquam iam desiit, morte serui, vel manumissione, esse peculium: vt possit ei accedere vel peculio, fructibus, vel pecorum fœtu, ancillarúmque partubus, & decedere, veluti si mortuum sit animal, vel alio quolibet modo perierit.

Ad l. Definitione vlt.

RAT. DVB. Quod amplius non est, & iam esse desiit, nec accessionem, nec decessionem recipere potest, nec augmentum, nec diminutionem, quia non entis, vt vulgò iactari solet, nullæ sunt qualitates, *vulg. l. eius, qui in prouin. ia 41. supr. de reb. credit. l. si partem 19. quemadmodum seruit. amitt.* Atqui siue morte, siue manumissione serui iam desiit esse peculium. His enim modis extinguitur & moritur, *l. 1. §. meritò supr. hoc tit.* Ergo ab eo tempore nec accessionem recipere potest, nec decessionem: ac proinde postquam seruus in rerum natura esse desiit, serum est quærere de peculio definiendo, id est, de ponenda ratione & quantitate peculij, vt sciatur quid & quantum sit in peculio: sed præcisè inspiciendum est, quid & quantum fuerit eo tempore, quo seruus moriebatur, vt scribit Tryphoninus in *l. penult. in princip. supr. tit. prox.* vbi diximus.

DEC. Distinguendum est peculium à rebus peculiaribus, *l. sed si quis, 33. & seq. supr. titul. prox.* Morte filijfamilias vel serui peculium quidem esse desinit: sed res tamen ipsæ peculiares esse non desinunt, & ideò possunt augeri accessionibus naturalibus, id est, fructibus, pecorum fœtu, ancillarúmque partubus. Minui verò si mortuum sit animal aliquod, vel alio quolibet modo perierit, quod erat in peculio: quo casu ipsum quoque peculium aut saltem quasi peculium, quomodo Pomponius hîc loquitur, augeri vel minui intelligitur. Accessiones enim & decessiones istæ cùm sint naturales, & sua sponte veniant, non possunt impediri morte & extinctione peculij, & quandiu res peculiares durant, difficile est, vt non adhuc quasi peculium aliquod esse videatur, cui proinde fructus & partus accedant, vt peculio, licèt re vera non tam peculio quàm rebus peculiaribus accepto ferantur, *argum. l. in fideicommissaria, 18. versic. fructus autem infr. ad Senatusconsultum Trebellia.* Et quemadmodum fieri non potest, vt etiam peculio quod fuit & iam esse desiit, non decedant ea quæ ex peculiaribus rebus post mortem serui fato suo perierunt (quis enim fatum illud præstare teneretur?) Ita nec absurdum est augeri ex postfacto fructibus & accessionibus cæteris naturalibus sua sponte prouenientibus, vt eadem ratio sit augmenti & diminutionis, *d. l. penult. §. vlt. sup. tit. prox.* Bene igitur Pomponius hîc scribit definitione peculij interdum vtendum esse, cùm actionem de peculio Prætor dat intra annum, etiamsi seruus in rerum natura iam esse desierit. Nam & tunc quoque, id est, etiam extincto re vera peculio, & accessionem & decessionem quasi peculij recipiendam nihilominus esse, vt neq; recusare dominus possit, quominus peculiariis creditorib. satisfaciat ad finem vsque peculij, quod etiam post mortem serui auctum sit, neque onerari debeat præstatione æstimationis rerum, quæ ex peculio post mortem serui naturaliter, nulláque domini culpa perierunt. Et hanc peculij definitionem eleganter vocat Pomponius, quę constituit finem peculij, & eam quantitatem, vltra quam non possit peculij valor ascendere. Sic Papinianus finem peculij sæpè dixit. Et Paulus finem latæ culpæ non intelligere, id quod omnes intelligunt in *l. latæ culpæ 223. de verb. signific.* sed cur addit Pomponius *interdum?* Nempe quia non semper accidit, vt post mortem serui augeatur, quasi peculium accessionib. naturalibus, nec rursus vt minuatur morte rerum peculiarium, extra quos casus augeri certè vel minui peculium, aut quasi peculium post mortẽ serui nullo modo potest, nec aliter definiendum est peculium, quàm quale quantumq; fuit tẽpore mortis serui. Quomodo enim posset augeri ex donationibus aut aliis acquisitionibus serui iam mortui? Quibus nec augetur semper etiam viuo seruo, puta si quis peculiũ legauerit quod fuit mortis tempore, vt in specie *d. l. pen. §. vlt. sup. tit. prox.*

DE IN REM VERSO

Ad TIT. III.

1. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

SI hi, qui in potestate aliena sunt, nihil in peculio habent, vel habeant, non in solidum tamen teneantur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, conuersum sit, quasi cum ipsis potius contractum videatur.

Ad l. 1.

RAT. DVB. Ex contractibus eorum quos in potestate nostra habemus, teneri non possumus & obligari, nisi in quantum, & quatenus est in peculio *l. 1. l. nec seruus 41. leg. si quis cum filiofamilias 44. supr. de pecul.* nec potest tenere actio de peculio, si nihil in peculio sit *l. quæsitum 30. l. deposui 38. in princ. eod. tit.* atqui actio de in rem verso vna & eadem actio est cum actione de peculio *§. præterea vers. licèt enim instit. quòd cum eo qui in aliena potest.* ergo si hi qui in potestate aliena sunt nihil in peculio habeant, vel habeant quidem, sed nõ tamen solidum habeant, non possunt teneri qui eos habent in potestate, nec si id quod acceptum est in rem eorum conuersum sit.

DEC. Creditor qui cum filiofam. vel seruo alieno contraxit, ita vt pecunia in rem patris vel domini versa sit, nõ tam cum filio vel seruo quàm cum ipso patre aut domino contraxisse intelligitur, *§. vlt. eod. titul.* quia ex re obligatio hæc venit, quæ pupillum etiam & furiosum tenere solet *l. furiosus 46. de obligat. & act.* ne alioquin ex aliena iactura locupletetur is, in cuius rem probatur versum esse *l. nam hoc naturale 14. supr. de cond. indeb. l. iurè naturæ 206. de reg. iur.* non ergo inspiciendum est, quid aut quantum sit in peculio, sed quid & quantum in rem versum sit & probetur. Probatio enim in rem versi semper exigitur ab eo qui in rem versum allegat *l. ei qui 7. C. quod cum eo*, sicut in cæteris omnibus semper eius est probare qui dicit, non qui negat *l. 2. infr. de probat.* In eo quoque hæc actio de in rem verso incommodior est actori, quàm actio de peculio in qua probandum tantùm est deberi quod petitur, & tantumdem esse in peculio, etiamsi nihil in rem versum sit *§. cæterùm instit. quod cum eo.* & quod dicimus vnam tantùm esse actionem de peculio, & de in rem verso, licèt duas habeat condẽnationes *d. §. præterea & l. 1. §. vlt.* vbi diximus *supr. tit. prox.* non eò pertinet, vt nihil intersit, an quis agat simplici actione de peculio, an cum adiectione illa de in rem verso, alioqui nec diuersas condemnationes haberẽt quomodo habent, sed vt intelligamus, eum qui agit de peculio agere etiam de in rem verso, & contrà, eum qui agit de in rem verso, agere etiam de peculio, si modò aliquod peculium sit, vt actio de peculio tenere possit: sed si vel nullum penitus sit peculium, vel minùs sit in peculio quàm in eo quod in rem versum est, non potest actio de in rem verso dici actio de peculio, quia priore casu actio de peculio non tenet, si nihil sit in peculio, ne quidem tempore condemnationis *d. l. quæsitum & d. l. deposui.* Posteriore verò tenet quidem, sed vsque ad eam quantitatem, quæ est in peculio, non vltra. Quicquid ergo peculium excedit per adiectionem illã de in rem verso petendum est, non per actionem de peculio, & necesse est vt hoc casu actio de in rem verso transeat in nomen proprium actionis, sicut & cùm adeptum est peculium, aut actio de peculio anno finita est, vt in *§. prox.* ergo se habent ista inter se tanquam excedentia & excessa. Fieri enim potest, vt in actione de peculio plus sit quàm in actione de in rem verso, fieri etiam, vt è contrario plus sit in actione de in rem verso, quàm in actione de peculio *d. §. cæterùm & seq. instit. quod cum eo.* Plus quidem in actione de peculio, si minùs in rem versum probari possit, quàm quod in credito est, & in peculio: plus verò in actione de in rem verso, si in peculio minùs sit, quàm quod & creditum, & in rem versum probatur. Et sanè habent quidem & actio de peculio

& de in rem verso eandem causam originis, contractum scilicet cum filiofamilias vel seruo initum, sed tamen diuersas causas condemnationis. Ideò enim actione de peculio condemnatur ex filij vel serui contractu pater aut dominus, quia peculium habet, & quidem quantum satis est ad ferendam condemnationem, itemque quia etiam id quod in rē domini vel patris versum est in peculium conuertitur §. *vlt. infr.* Actione autem de in rem verso, quia tanta pecunia in rem patris vel domini versa probatur, non inspecto eo an min⁹, aut nihil omnino sit in peculio? ex his apparet egregiè nostros errare cùm ex quolib. & cuiuslibet cōtractu dant actionem de in rem verso, contra quemcunque in cuius rē pecunia versa si Cùm tamen non sit illa à Prætore comparata nisi e contractu filijfamilias, vel serui cōtra patrem vel d minum: nec vnquā sanè alia actio deficit, per qua conueniri possit is in cuius rem pecunia versa est ex aliena iactura locupletaretur vt in *l. ei qui 7. infi Codic. quod cum eo iunge l. si res 5. §. vltim. infr. 2, hoc tit leg. ciuitas 27. suprà, de rebus creditor. iunge §. pr ximo.*

1 ¶ Nec videtur frustra de in rem verso actio promissa, quasi sufficeret de pe culio. rectissimè enim Labeo dicit fieri posse, vt & in rem versum sit, & cesset d peculio actio. quid enim, si dominus peculium ademit sine dolo malo? quid, morte serui extinctum est peculiū, & annus vtilis præterit? de in rem verso nam que actio perpetua est [a]: & locum habet, siue ademit siue dolo malo, siue acti de peculio anno finita est.

Ad §. 1. Nec videtur.

RAT. DVB. Non sunt multiplicandæ actiones sine causa, vt neque multiplicanda entia secundùm Philosophos *l. hinc quæritur 19. §. vlt. sup. de pecul.* atqui poterat sufficere actio de peculio, præsertim cùm ipsa actio de in rē verso, non alia sit quàm de peculio, vt proximè diximus ex §. *prætereà inst. quod cum eo & l. 1. §. vlt. supr. tit. prox.* ergo frustra videtur actio de in rem verso promissa. DEC. Fieri potest, vt & in rem versum sit & cesset tamen de peculio actio, fortè si dominus peculium seruo ademerit sine dolo malo, aut si morte serui vel manumissione vel alienatione extinctum sit peculium, & annus vtilis præterierit. His enim omnibus casibus de peculio agi non potest, quia peculium nullum est *l. si propatre 10. §. quare potest dici l. interdum 14. inf. hoc tit. l. quis ergo 16. vers. Marcellus l. summa cum ratione 21. suprà, de pecul. l. 1. in princ. & §. meritò supr. tit. prox.* non ergo frustra hanc actionem de in rem verso Prætor proposuit, & quidem separato nomine, & tāquam actionem diuersam ab actione de peculio, quoniam iis casibus, quibus actio de peculio locum habere non potest, hæc actio transit in proprium nomen contractus, vt proximè diximus post Cuiacium ad *l. seruus 17. §. 1. infr. hoc tit.*

a *De in rem namque verso actio perpetua est.* RAT. DVB. & DEC. eadem est quæ ad sententiam præcedentem. Nam si actio de in rem verso non posset separatim subsistere sine actione de peculio, fatendū esset, finito & extincto peculio nullam superfore actionem de in rem verso, nisi eam quæ supereset c peculio intra annum: at quia iis casibus quibus ce sat actio de peculio, competit actio de in rem versc si modo in rem versum allegetur, & probetur, trar sitque in proprium ius & nomen actionis, nihil ab surdi est actionem de peculio esse aliquando anna lem, actionem autem de in rem verso semper es perpetuam *l. 1. §. vlt. supr. tit. prox.* nec tam mirum vi deri debet, quòd actio de in rem verso sit perpetu cùm sit rei persecutoria ex regula *l. in honorariis 35. d oblig. & actio.* quàm quòd actio de peculio, quæ sem per æquè rei persecutoria est sit aliquando annalis cuius tamen iuris rationem attulimus ad *l. 1. §. merit supr. tit. prox.* Cur verò actio hæc de in rem verso per petua sit non annalis, ratio euidens est, non tantùm ex parte actoris illa quam attulimus, quòd rei per secutionem contineat, sed etiam ex parte patris ve domini qui conuenitur, quod non sit ferendum, vt ex creditoris damno & iactura locupletetur, quomodo contingeret, si neque de in rem verso, neque alia vlla actione teneretur: nam & in aliis omnibus edicti partib. etiam ex quibus causis annuæ sunt actiones & annua interdicta, ex iis causis de eo quod peruenit ad eum cum quo agitur, post annum quoque iudicium dandum est, adeoq; in heredem, vt lucrum ei extorqueatur *d. l. in honorariis l. penu. infr. de interd.* Quod & in actionibus merè pœnalibus obtinet, siue sint ciuiles, siue prætoriæ *l. in heredem 5. iunct. l. si quis ab alio 7. in princ. & §. 1. de calumniat. l. vnic. C. ex delict. defunct. & l. sicuti, 8. de reg. iur.*

2 ¶ Item si plures agant de peculio: proficere hoc ei, cuius pecunia in rē versa est, debet: vt ipse vberiorem actionem habeat. Certè si præuentū sit ab aliquo [b] & actum de peculio: de in rem verso actio an cesset, videndum, & refert Pomponius, Iulianum existimare, de peculio actione peremi de in rem verso actionem; quia in peculium conuersum est, quod in domini rem erat versum; & pro seruo solutum est, quemadmodum si ipsi seruo domino fuisset solutum, sed ita demum si præstiterit ex actione de peculio dominus, quod seruus in rem eius verterat. ceterùm si non præstiterit, manet actio de in rem verso.

Ad §. 2. Item si plures.

RAT. DVB. In actione de peculio post priuilegiarios creditores melior est condicio occupantis *l. si verò 10. l. ex facto 52. supr. de pecul.* ergo imputare sibi debet creditor, cuius pecunia in rem patris aut domini versa

versa est quod non fuerit diligentior in actione occupāda: non enim negligentibus & dormientibus, sed diligentibus & vigilantibus iura scripta sunt *l. non enim 16. supr. ex quib. caus. maior. leg. quod autem 6. §. sciendum l. pupillus 24. infr. quæ in fraud. credit.* & quantò plures sunt creditores non priuilegiarij, tantò magis debet hic creditor imputare suæ negligentiæ, cū tanto diligentior esse debuerit. Addidi *non priuilegiarii*, quia contra priuilegiarios nulla prodesse potest diligētia, cùm illi semper occupasse ac priores egisse intelligantur *d. l. ex facto vers. & quia occupantis*, vbi diximus. Porrò pluribus creditoribus simul agētibus & eodem tempore actionem occupantib. certū est eos concurrere sibiq; inuicem partes facere, ac proinde quò plures sunt creditores, eò minores portiones singulos consequi, cùm inter omnes diuidēdum sit peculium pro ratis portionib⁹, vt fieri necesse est quoties par est causa omniū creditorū, vt in *l. cū in eo 44. sup. de pact. l. cū hereditas 59. de admin. tutor. l. 5. §. vlt. sup. de tribu. act.* quomodo igitur verū esse potest, φ Vlp. hîc scribit, si plures creditores agant de peculio proficere hoc ei debere cuius pecunia in rē versa est, vt ipse vberiorem actionem habeat? DEC. Quò plures sunt creditores cōcurrentes in actione de peculio, aut alio atq; alio tēpore agentes, eo minùs singuli possunt cōsequi ea actione, cùm tanto plures portiones fieri necesse sit, siue viriles, siue dispares, vt omnib. aut simul, aut separatim & ex ordine satisfiat: atqui quātò minùs erit in peculio, tāto plus esse necessariū est in actione de in rē verso, quia ad finē vsq; peculij actio de in rē verso confunditur cū actione de peculio, & vna eadēq; censetur esse actio, at in eo φ peculij quātitatē excedit, actio de in rē verso propriā naturam habere incipit ab actione de peculio separatā: & hoc sensu quater⁹ decrescit actio de peculio, eater⁹ crescit actio de in rē verso, & cōtrà. Atqui quo plures sūt creditores agētes de peculio, eo min⁹ cōmodū est φ ex actione de peculio sperare quilibet creditorū potest, cū inter chirographarios creditores adiectio noui creditoris deteriorē semper faciat antiquioris cōdicionem *l. 1. §. 1. infr. de separ.* tanto vberior ergo fit hoc ipso actio de in rē verso, in quā scilicet id omne veniet quod in actione de peculio venire nō poterit.

a *Certè si præuentū sit ab aliquo.* Sensus est si quis ex creditorib. peculiariis præuenerit & occupauerit in actione de peculio, ne cæteris in occupādo diligētio rib. postponeretur, an per actionē de peculio consūpta sit, cesseréq; actio de in rem verso, & respondet ad quæstionem hanc Vlpianus ex Iuliano & Pomponio, per actionem de peculio perimi de in rem verso actionem.

RAT. DVB. est, quia is qui agit de peculio eam tātùm actionē consumit quā exercet: ergo solā actionē de peculio non etiā de in rē verso, quæ separatum actionis nomen, & ius habet, & quæ etiam deficiente extinctaq; actione de peculio solet cōpetere *l. interdū 14. infr. hoc tit.* DEC. Quod in rē domini versum est in peculiū quoq; cōuersum est. Fit. n. peculiare quicquid seruo peculium habēti creditur, & tanto locupletius facit peculiū: ergo cū de peculio actū est, de eo quoq; φ in rē versum fuit actum esse necesse est. Proinde sicut is qui egit de peculio actionem de peculio consumpsit; ita & actionem quoq; de in rem verso eodē iudicio & propositā & extinctā fuisse credendū est, & quemadmodū si φ seruo creditū, & ab eo in rem domini versum est, seruo solutum fuisset à domino liberaretur dominus, nec ea de causa cōueniri à creditore de in rem verso posset, quia se à seruo quē priorem & immediatū creditorē habuisset, liberasset, nec nisi de peculio conueniri à creditore serui amplius posset; ita & φ actione de peculio cōuentus dominus præstitit creditori, liberare dominū debet ab actione de in rē verso, nō minùs quàm ab actione de peculio; sed hoc tamē cū distinctione accipiendū est: nā si ex illa actione de peculio dominus præstiterit creditori φ in rem domini seru⁹ verterat, id demum procedit, φ modò diximus. Alioqui bis idem consequeretur creditor si quod in rem domini versum est cōsecutus esset actione de peculio, iterū peteret actione de in rē verso, φ alienum esset à bona fide, & à iuris tā ciuilis quā prætorij æquitate *l. si quis dolo 51. in fin. infr. de re iudic. l. bona fides 57. de reg. iur.* At si fingas dominū actione de peculio aut nihil, aut minùs præstitisse quàm in rem ipsius versum fuerit, puta quòd dimissis priuilegiariis creditoribus, & aliis anterioribus, id est, diligentioribus non superfuerit tantum in peculio quantum in rem domini versum erat, manet proculdubio actio de in rem verso: quā iniquum esset dicere cōsumptam & peremptam esse per actionē de peculio, quater⁹ actio illa de peculio inutiliter & inefficaciter esset instituta. Est enim hæc res ex earum numero in quibus non tam intentio creditoris, quàm perceptio debiti liberat debitorem *l. si ex duobus 32.* vbi diximus *supr. de pecul.* idque ex summa, vt nemo non videt, æquitate, sed quæ in actione de in rem verso tantò maior est, quantò iniquius esset locupletari patrem vel dominum ex iactura creditoris.

2. IAVOLENVS libro duodecimo ex Cassio.

QVi nummis acceptum seruum manumisit, agi cum eo, de in rem verso non potest: quia, dando libertatem, locupletior ex nummis non fit.

Ad l. Qui nummis 2.

RAT. DVB. Actio de in rem verso cōperit quoties quis nummos credidit seruo, & ij in rem domini versi sunt, siue peculium aliquod, siue nullum sit *l. 1. §. 1. supr.* atqui ponimus nummos fuisse creditos seruo, vt eos daret domino suo manumissionis gratia, aut si voles: nihil enim refert, numeratos domino serui nomine à creditore ob hoc ipsum, vt seruus manumitteretur, & eos in rem domini versos fuisse. Id enim est quod lex ait, *qui nummis acceptis* quomodo legendum est: non autem *acceptum seruum manumisit*, & quamuis Iauolenus non adiiciat quod nos adiicimus pecuniam in rem domini versam fuisse, id tamen necessariò adiiciendum & supponendum est quoties de in rem verso disputatur: ergo agi cum domino ex hac causa etiam de in rem verso potest.

DEC. Is demùm de in rem verso tenetur qui ex nummis seruo creditis, aut quod idem est serui nomine numeratis fit locupletior. Quid. n. est in rem alicuius pecuniam vertere quàm facere illum locupletiorem? Aut quænam alia ratio inducendæ actionis de in rem verso, quàm ne pater vel dominus ex creditoris iactura locupletaretur?

Atqui in proposita specie dominus qui ob acceptos nummos libertatem seruo dedit non idcò locupletior ex his nummis factus intelligitur cùm seruum amiserit: nec distinguimus an pluris minorisve seruus fuerit, si quis domino in eam causam nummos numeraverit, cùm tanti eum dominus æstimauerit, tantique habuerit eo carere, vt loquitur Vlpianus, licèt in alia specie in *l.4.§.1.supr.de alien.iudic.mut.caus.fact.* ergo actione de in rem verso dominus hoc casu neri non potest: nec ad rem pertinet quod seruu amittendo libertũ sibi acquisiuerit: cùm neq; libe acquisitione quisquam fiat locupletior *l. nemo pr. est 126.§.1.de reg. iur.* at si seruus ipse domino quan tatem dederit, vt manumittatur quã à me mutua accepit, distinguendum est an plus sit in eo qu seruus dedit quã in serui precio, vt subiicitur in *l.s*

3. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

QVòd si seruus domino quantitatem dederit, vt manumittatur, quam à m mutuam accepit, in peculium quidem hanc quantitatem non computa in rem autem videri versum, si quis plus sit in eo quod seruus dedit, quàm est i serui pretio.

Ad l. Quòd si seruus 3.

RAT. DVB. Nihil videtur interesse an domino pecuniam seruus ipse numerauerit manumissionis gratia, quam ab alio mutuam accepit, an verò alius nomine serui ob eãdem causam, vt idem seruus manumitteretur, vt proximè dicebamus; an non enim vtroq; casu seruus pecuniam numerare intelligitur? atqui superiore casu nulla distinctio adhibetur nec quicquam videtur versum in rem domini licet plus sit in eo quod serui manumittendi nomine datum est quàm sit in serui precio, vt apparet ex hac lege quæ in alio casu diuersum ius constituit adhibita huiusmodi distinctione, ergo neque cùm seruus ipse domino pecuniam numerat quam ab alio mutuam accepit, distinctio hæc adhibenda est.

DEC. Cùm alius serui nomine pecuniam numerat, vt seruus manumittatur, ferè est vt seruum ipse emere ac quodammodo manumittere videatu Proinde non potest distingui quantitas precij à qu titate datæ pecuniæ, quia totum id quod datum e in serui precio esse, & precij nomine datum intell gitur. At cùm seruus ipse dat pecuniam domino q mutuam accepit, idq; vt manumittatur, non pote videri seipsum emere tantique æstimare. Distin cti igitur adhiberi commodè potest & necessaria est a plus sit in pecunia quàm in precio serui, vt quamu nulla pars huius pecuniæ in peculium computa possit, quia ea mente credita seruo est, vt statim & rectà ad dominum perueniret, non vt penes seruum qui peculium habebat remaneret, in rem tamen do mini versa videri debeat pro ea parte quæ serui pre cium excedit, ideoque actione quidem de peculi nihil ex hac pecunia repetetur, sed actione de in rem verso, id q̃ plus est in eo quod seruus dedit, quã i serui precio sit per actionẽ de in rẽ verso peti poterit

1 ¶ **In rem autem versum videtur: siue idipsum quod seruus accepit, in rem domini conuertit: (veluti si triticum acceperit, & idipsum in familiam domini, ei Variorum nomine, consumpserit: aut si pecuniã à creditore acceptam, dominico creditori soluerit. sed & si errauit in soluendo, & putauit creditorem eum, qui non erat: æquè in rem versum esse, Pomponius lib.61. ait, quatenus indebiti repetitionẽ dominus haberet) siue cùm seruus dominici negotij gerendi[a] administrandíve causa quid gessit: (veluti si mutuatus sit pecuniam, vt frumentum cõpararet ad familiam alendam, vel si ad vestiendam) siue peculiariter mutuatus, postea in rem domini vertit. hoc enim iure vtimur, vt etiam si priùs in peculium vertit pecuniam, mox in rem domini, esse de in rem verso actio possit.**

Ad §.1 In rem autem versum.

RAT. DVB. Certum quidem est, & extra omnem omnino dubitationem in rẽ domini versum videri, si id ipsum quod seruus accepit in rem domini conuerterit, veluti si triticum acceperit, & idipsum in familiam domini cibariorum nomine consumpserit, aut si pecuniam à creditore acceptam dominico creditori soluerit, cùm his duobus casibus fiat vtiq; dominus locupletior *l.siue hereditaria 22.supr.de nego.gest. l.si pupilli 66. infrà, de solut.* sed si seruus errauerit in soluendo, & putauerit creditorem eum, qui non erat, quis dicat in rem domini versum esse quod indebitum solutum est, & falso creditori? aut locupletiorem factum eũ esse ex ea solutione quę ipsũ à nemine liberauerit? siquidẽ liberatio quælibet supponit antecedentem aliquam obligationem.

DEC. Locupletior fit quisquis acquirit sibi actionem, quoniam is qui actionem habet etiam rem ipsam habere iam videtur *l. is qui actionem 15.de reg.iur.* At in proposita specie habet dominus condictionẽ indebiti aduersus falsum creditorem, qui tanquam verus solutionem accepit. Ergo & de in rem verso cõueniri potest: nec est quod quis replicet, interesse domini non soluere potiùs quàm solutum repetere *l.3.infr.de compensat. l. stipulatus sum 15.in prin. de fideiuss.* nam cum hoc casu nõ alia de causa dominus teneatur quàm quod habeat condictionem, non ad aliud teneri potest quàm vt eam condictionem præstet, ex regula *l.quod debetur 51.in fi. supr. de pecul. l.si quid possessor 31.vers. nisi fortè sup. de her. petit.* atque ita neuter in damno morabitur. Nec simile est, quod si negotiorũ gestor indebitũ soluerit ei cuius negotium gestũ est, non competit repetitio *l.si quis 23. sup. de negot. gest.* Id enim fit, quia sibi debet imputare negotiorũ gestor q̃ temerè soluerit, non autẽ ei cuius negotia gessit, cuius proinde nihil interest, cũ eo nomine cõueniri nõ possit actione negotiorũ gestorũ. Cuius autẽ nihil interest ei neq; condictio, neq; alia actio vlla dari potest, cũ & obligationes & actiones omnes ad hoc cõparatę sint, vt sibi vnusquisq; acquirat q̃ sua interest *l.stipulatio ista 8.§.alteri, l.3.§.1.de verb.oblig.* At nõ similiter possis dicere, imputare sibi debere seruũ qui falso creditori soluit, quia qui nihil habet q̃ perdat, vt seruus qui proprium nec habet quicquam nec habere potest, eius periculo nihil est, inquit Vlp. in *l. itaque fullo 12.in princ.infr.de furt.* Cui ergo velis imputare factum serui, qui falso creditori soluit nisi domino, qui peculium administrãdum seruo dedit, & cuius peculium intuitus est creditor, & domini personam secutus, cùm pecuniam seruo credidit? Quid verò si sciebat creditor alios fuisse domini creditores veros, quib. vtiliter seruus soluere & potuisset, & debuisset? an possis aliquid ei imputare? nam nec in exercitoria, vel in institoria actione, quæ tamen speciaiorem aliquam rationem habere videtur, aliud vtique à creditore exigimus, nisi vt sciat necessariam esse, vel nauis refectionẽ, vel mercis comparationẽ, non etiam vt ipse curam suscipiat erogandæ in hanc vel in illam causam pecuniæ *l.vlt.iunct.l.1.§.vnde quæritur supr.de exercit.act.* Consequens igitur est, vt hoc casu teneatur dominus de in rẽ verso, hactenus saltem vt condictionẽ quam habet aduersus falsum creditorem qui indebitum accepit, actori præstare, vt diximus, teneatur, vt & in specie §. *idem Labeo infr.* iunge *l.si pro patre 10.§.in rem autem versum infr.*

[a] *Siue cùm seruus domini negotij gerendi.*. RAT. DVB. Cùm seruus pecuniam mutuatus est, vt frumentum compararet ad alendam familiam domini, vel si ad eam vestiendam, nec tamen frumenta vlla aut vestimenta comparauit, aut etiam cùm peculiariter pecuniam mutuatus est, constat his casibus pecuniam

conuerti statim in peculium, non autem in rem domini. Ergo quamuis postea hæc pecunia in rem domini versa sit, actio tamen de peculio duntaxat, non etiam de in rem verso danda est, initio scilicet inspecto quod semper inspiciendum est, maximè cùm de nomine & iure actionis quæritur *l. si procurator 7. in princ.infr.mandat. l.si tantum 12.supr.de SC. Maced. l.3 §.scio in fin.supr.de minor.*

DEC. In hac specie siue initium negotij consideres, fuit mutua data, & accepta pecunia, vt in rem domini, & quidem in vsus necessarios cõuerteretur, siue finem & effectum rei, tandem in rem domini versa est. Cur ergo non competat actio de in rem verso, licèt pecunia priùs in peculium, quàm in rem domini versa propenatur? iunge *l.si res 5.§. vltim.infr. hoc titul.* nam nec est quod possis hoc casu imputare creditori qui non tantùm bona fide pecuniam credidit, sed ea quoque mente, vt in rem domini verteretur. Et quamuis non in eam rem versa sit in quam versum iri sperabatur, sufficit tamen, vt in rem domini versa sit quoquo modo ad obligandum dominum actione de in rem verso. In eoque melior est condicio actionis de in rem verso quæ solam domini vtilitatem exigit *d.l.si res in princ.* & *§.quod seruus, infr.* in illis verbis *rem necessariam vel vtilem domino emit inf.* quàm actionum exercitoriæ & institoriæ, quæ præcisam necessitatem requirunt & necessitatis probationem *d.l.vltim.supr. de exercit. act. d.l. 5.si res 5. infrà, hoc tit.* sicut & in eo deterioris condicionis est quod exigit à creditore, vt sit curiosus in quam rem pecunia vertatur §. *sed si sic accepit in fin.* Illud sanè ad actionem de in rem verso inducendam omnino exigitur, vt pecunia ob hanc causam data sit, vt in rem domini verteretur, quomodo Paulus loquitur *lib.2.sentent.tit. 9.* quod verò pecunia priùs in peculium versa sit, non tollit actionem de in rem verso si modò eadem pecunia postea in rem domini versa sit, vt scriptum est *in fine huius* §. Quod tamen quo demùm casu verum sit & quomodo accipiendum, latiùs explicat Vlpianus in *l.si res 5.§.vltim.iunct.l.seq. infr.* vbi dicemus.

2 ¶ **Et regulariter dicimus totiens de in rem verso esse actionem: quibus casibus procurator mandati, vel qui negotia gessit, negotiorum gestorum haberet actionem, quotiénsque aliquid ita consumpsit seruus[a] vt aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriorem.**

Ad §.2. Et regulariter.

RAT. DVB. Non habet procurator actionem mandati contra mandantem si quid ipse soluerit indebitum falso procuratori, quia non hoc ei mandatum esse intelligitur: multò minùs autem negotiorum gestor actionem negotiorum gestorum, cùm nihil gesserit vtiliter, qui falso creditori & indebitum soluit, *l.si quis 23.supr.de negot. gest.* & tamen obligat dominum seruus actione de in rem verso, si pecuniam quam mutuam acceperat, vt vero creditori solueret, falso soluerit, vt scriptum est in §. *præcedente.* Ergo non est vera regula quæ hîc proponitur, toties de in rem verso esse actionem, quoties & quibus casibus procurator mandati, vel is, qui negotia gessit, negotiorum gestorum haberet actionem.

DEC. Regula quidem ea est, quæ hîc proponitur, sed quæ tamen habet suas exceptiones, vt cæteræ omnes ferè regulæ *l.1.l.omnis definitio 202. de regul. iur.* Inter cæteras autem hæc vna est, & huius exceptionis ac limitationis, vt aiunt, ratio illa quam attulimus ad §. *præced.*

[a] *Quotiésque aliquid consumpsit seruus.* RAT. DVB. Ad obligandum patrem vel dominum actione de in rem verso non sufficit, vt res domini deterior facta non sit, sed illud omnimodo exigitur, vt facta sit melior: necessitatem enim aut saltem vtilitatem domini interuenire oportet, vt hæc actio inducatur *l.si res 5.in princ.& §.quod seruus infr.* Longè verò interest, vt nemo nescit an melior res facta sit, an nõ deterior, alioqui multo longiùs pateret actio de in rem verso quàm pateat si sufficeret factam non esse deteriorem rem domini: haberétq; locum etiam in specie *l. 2.supr.* quod tamen ex Iauoleno negauimus. DEC. Potest fieri & euenire facilè, vt ob pecuniã seruo creditã res domini melior quidẽ facta nõ sit, sed tamen nec deterior facta sit quomodo facta esset si ad eam in statu suo conseruandam, neque credita pecunia.

neque sumptus vllus factus fuisset. Aliud enim est rem facere meliorem, aliud verò in eo statu in quo est illam conseruare. Et quemadmodum *Non minor est virtus quàm quærere parta tuêri*, ita nec minore interdum sumptu res conseruantur, quàm meliores fiunt. Vtroque igitur modo in rem domini vertitur, & res ipsa quoque fit melior, quæ alioquin fieret deterior. Imò verò maximè necessariæ impensæ dicuntur quæ in rem conseruandam fiunt & quibus non factis res deterior fieret, licèt non ideo fiat melior, *l. impensæ 14. l. vl. de impēs. in reb. dot. fact. l. impensæ, 79. de verb. sign.* Et ita locō hic planè intelligēdus est.

3 ¶ Proinde si seruus sumpsit pecuniam, vt se aleret, & vestiret secundùm cōsuetudinem domini: (id est vsque ad eum modum, quem dominus ei præstare consueuerat) in rem domini vertisse, Labeo scribit. Ergo idem erit & in filio.

Ad §. 3. Proinde si seruus.

Rat. dvb. et Dec. est quæ ad *versiculum vltimum §. præcedentis*. Hic nam que §. nihil nisi illatio est ex eo quod dictum fuit in superiori. Cùm enim seruus sumpsit pecuniā, vt se aleret ac vestiret secūdùm consuetudinē domini, id est, vsque ad eum modum, ad quem dominus victum vestitúmque ei præstare consueuerat, nihil in rem domini versum esse videtur, quia non ideò vel melior vel preciosior fit seruus, quàm esset anteà, sed eiusdem precij, fortassis etiam minoris, si seruorum precia sint diminuta, sed tamen contrà sensit Labeo: Et rectè. Quid enim magis necessarium ad vitam serui conseruandam, quàm vt & victum habeat & vestitum, quæ duo præcipua sunt humanæ vitæ munimenta? Sine quibus nō modò deteriorē fieri hominē: sed etiam omnino perire necesse est. Nihil ergo est quod magis in rē domini vertatur, quàm quod in alimēta & vestimenta serui creditū & impensum est, proinde hoc etiā casu erit de in rem verso actio. Et quemadmodum solemus dicere speciem acquirendi esse liberari ab obligatione *l. species, 11. de acceptilat. l. si pupillus, 66. in fin. de solut.* Ita & prima, & potissima pars locupletandi patrimonij est non fieri pauperiorem, & quod iam in patrimonio est, bene tueri & conseruare. Idem ergo & in filiofamilias erit, vt quod in eius victum, vestitúmque impensum fuerit dum ne solitum & probabilem impensæ modum excedat in rem patris versum esse intelligatur, *l. filiusfamilias, 19. l. vlt. infr. hoc titul.* Patris enim onus hoc fuit, vt filium aleret, vestirétque, nec proinde Senatusconsulto Macedon. locus esse hoc casu potest, *l. 2. l. Macedoniani, 5. C. ad Senatusconsultum Maced.*

4 ¶ Sed si mutua pecunia accepta domum dominicam exornauit tectoriis, & quibusdam aliis, quæ magis ad voluptatem pertinent, quàm ad vtilitatem: non videtur versum: quia nec procurator hæc imputaret. nisi fortè mandatum domini, aut voluntatem habuit. nec debere ex eo onerari dominum, quod ipse facturus non esset. quid ergo est? [a] pati debet dominus [a] creditorem hæc auferre, sine domus suæ videlicet iniuria: ne cogendus sit dominus vendere domum, vt quanti pretiosior facta est, id præstet.

Ad §. 4. Sed si mutua.

Rat. dvb. Etiam cùm pecunia quam seruus mutuam accepit in id erogata à seruo est, vt domum dominicam exornaret tectoriis, & quibusdam aliis huiusmodi rebus, quæ ad voluptatem magis quàm ad vtilitatē dom[i] dominiq; pertineant. Negari non potest, quin res tanto preciosior facta sit, & cōsequēter dominus locupletior. Atqui cùm de in rē verso quæritur illud maximè & potissimū inspici solet, an dominus vel pater ex ea pecunia locupletior factus sit *l. 2. sup.* Cùm tota ferè huius actionis ratio in ea æquitate consistat, quod iniquum sit patrem vel dominū ex damno & iactura creditoris fieri locupletiorem, *l. nam hoc natura, 14. supr. de condict. indebit. l. iure naturæ 206. de regul. iur.* Ergo etiam hoc casu actio de in rem verso locum habere poterit.

Dec. Non debet pater vel dominus onerari ea impensa, quam non fuerat ipse facturus, ne alioqui cogatur domum ipsam vendere in quam voluntarię impensæ factæ sunt, vt eas præstet, quod esset iniquum, *l. in fundo, 38.* vbi diximus *supr. de rei vindicat. l. seruos 25. sup. de pignor. act.* Qua etiam ratione nec procurator actione mandati hos sumptus domino imputaret, nec gestor negotiorum absentis actione negotiorum gestorum, *l. idémque 10. §. idem ait. infr. mandat. l. ex duobus, 27. supr. de negot. gest.* Non enim videtur vtiliter rem gerere is qui dominum onerat ejusmodi sumptibus quos ipse facturus non esset, *l. sed an vltrò, 10. §. 1. & l. seq. eod. tit.* Regulariter autem dicimus tories de in rem verso esse actionem, quoties procurator mandati, vel is, qui negotia gessit, negotiorum gestorū haberet actionē, *§. & regulariter, 2. supr.* id est, quoties necessaria fuit impensa vel vtilis, quarū impensarum hæc facit rem meliorem, illa non patitur fieri deteriorem. Excipiendus tamen semper casus ille est, qui in hac lege excipitur, nisi is qui impensas istas voluptarias fecit, domini vel mandatum habuerit, vel saltem voluntatem. Hoc enim casu non potest dominus recusare quominùs impensas omnes præstet, quæ voluntate ipsius factæ sunt, quāuis mandatum ea de re nullum intercesserit. Non enim mandatum in hanc rem exigitur, sed nuda voluntas sufficit, quia non potest vlla videri facta iniuria ei qui semel voluit, *l. in diem, 9. §. 1. infr. de aqua & aquæ pluu. arcend.*

a *Quid ergo est? Pati debet dominus.* Rat. dvb. Imputari potest creditori qui seruo pecuniam credidit, si ea voluntate fuit vt dominum sibi actione de in rem verso obligaret, cur non fuerit curiosior, vt in rem domini pecunia verteretur, id est, vt in vtilem vel necessariam causam impenderetur, *§. sed si sic accepit infr.* Ergo non est ei permittendum, vt impensas illas voluptarias in rem domini factas auferat, cùm pecuniam suam donasse videatur, quomodo solemus dicere de malæ fidei possessore, qui in rem alienam sciens impendit, *l. adeò, 7. §. diuerso. vers. certè Institut. de acquir. rer. domin. l. qui alienum, 14. infr. de donat. l. si seruus, 27. §. si oliuam, supr. ad legem Aquiliam, l. domum, 5. Cod. de rei vindicat.* Nec habet hic creditor quod conqueratur quasi maneat in dāno: nullum enim damnum sentire quis videtur, quod ex culpa sua sentiat, *l. quod quis 203. de reg. iur.*

Dec. Cùm inter duos contenditur, curandum est, quantum fieri potest, vt desiderio vtriusque satisfiat, nec alteruter lædatur, *l. ex his 8. in fi. infr. Quæ in fraud. credit. l. seruus dot. alis, 58. in fi. solut. matrim.* Ideóque dici solet, quod vni prodest, & alij non nocet facilè concedendum esse, *l. in creditore, 38. in fi. de euict.* Atqui cū permittitur creditori, cui actionem de in rē verso denegamus, vt tectoria & alias huiusmodi voluptarias impensas auferat, quæ sine domus detrimento, dominique iniuria auferri possunt, & commodam recipiunt separationem (non enim semper recipiunt, *l. sin autem 27. §. vlt. & l. seq. de rei vindic.*) vt loquitur, *l. pro voluptariis, 9. de impens. in reb. dot. al. fact.* vtrique parti consulitur, & domino ne talium sumptuum refusione oneretur, & creditori, ne in damno prorsus maneat, qui nihil minùs cogitauit, quàm vt pecuniam suam donaret, quam è contrario mutuam dare voluit tantundem à domino repetiturus. Nam nec prædoni hoc denegandum est, si Caio credimus in *l. vrites 39. in fin. supr. à. de hered. petit.* De quo tamen videnda sunt, quæ de tota illa impensārum quęstione latiùs scripsimus, ad *d. l. vrites & ad d. l. in fundo 38. de rei vindic. Iunge l. pro voluptariis 9. de impens. in reb. dot. fact.* Illud obseruandum est quod in *fi. huius §.* statim sequitur, *ne cogendus sit dominus vendere domum, vt quanti preciosior facta est, id præstet*, non rationem esse *proximi huius versiculi*: sed eius sententiæ, quæ *initio §.* proposita est de non danda contra dominum, ex hac causa, de in rem verso actione.

5 ¶ Idem Labeo ait, si seruus mutuatus nummos à me, alij eos crediderit: de in rem verso dominum teneri, quod nomen ei acquisitum est. quam sententiam Pomponius ita probat, si non peculiare nomen fecit [a], sed quasi dominicæ rationis: ex qua causa hactenus erit dominus obligatus [b]: vt, si non putat sibi expedire nomen debitoris habere, cedat creditori actionibus, procuratorémque eum faciat.

Ad §. 5. Idem Labeo ait.

Rat. dvb. Cùm seruus nummos sibi creditos alij credidit, non videtur eos in rem domini vertisse nec in ipsius vtilitatem. Quēnā enim vtilitas esse potest, si quis se debitorē cōstituat eius pecuniæ, ex qua sibi alium debitorem quærat? Annō multò locupletior est is qui nihil debet, etiamsi nihil ei debeatur quā qui certæ quātitatis debitor est Titij, & creditor Sempronij? quod enim debes, id soluere necesse habes, vt te tuúmq; patrimonium exoneres. Quod autem tibi debetur, si voles exigere plerunq; iactura tibi aliqua facienda erit, aut litis & sumptuum, si cum improbo & litigioso debitore tibi res sit aut etiam ipsius debiti vel totius vel pro parte, si cum egeno & qui nō sit soluendo, *l. quod debetur 51. sup. de pecul. l. nam si, 6. sup. de dolo.* Itaq; nomina ex nominib. facere nunquā prudentis & frugi patris fam. esse visum fuit. Nec quisquam ferè tam stultus est, vt hoc faciat, nisi qui licēre sibi putant, vt grauiorib. vsuris credant pecuniam quam leuioribus acceperint, quod non minùs à bonis moribus, quàm à Christianæ religionis lege alienum est.

Dec. Fit locupletior dominus ex pecunia creditoris qui ex ea sibi acquirit debitorē, nec minùs si ex contractu serui, quàm si ex suo proprio. Bona enim cuiusque consistunt etiam in actionibus & nominibus debitorum, *l. bonorum 49. infr. de verb. signific. l. quam Tuberonis, 7. §. in peculio & l. equis ergo 16. in fin. supra, de pecul.* Atqui cùm seruus acceptam ab vno mutuam pecuniam alij credidit obligat accipientem, eiúsque nomen ita domino acquirit vt ne momento quidem temporis acquisitio in persona serui consistat, *l. seruus vetante, 62. de verb. oblig. l. etiam, 32. de acquir. rer. domin. l. placet 79. de acquir. hered.* Facit ergo dominum locupletiorem, & consequenter obligat eum actione de in rem verso.

a *Si non peculiare nomen fecit.* Rat. dvb. Etiam cùm peculiare nomen factum est, non eò minùs fit ex eo locupletior dominus, cuius & peculium ipsum est iure domini. Serui autem non nisi conuenientib. oculis, vt diximus, ad *l. 1. & alibi sæpè sup. de pec.* Ergo & hoc quoque casu actio de in rem verso in dominum dari debet. Dec. Peculium serui quasi proprium ipsius patrimonium intelligitur, & à rationibus domini separatum & considerantur domini & serui patrimonia quasi separata & diuersarum personarum, *l. 4. l. peculium, & ex eo, 39. supr. eod. ill. tit.* Aliud ergo est verti pecuniam in rē domini, aliud verò verti in peculium serui. Priore casu dūtaxat habet locum actio de in rem verso. Posteriore autem actio de peculio, *l. quod seruus, 56. eo.* Bene ergo Pomponius supradictam sententiam, quæ Labeonis fuit, ita probat, si non peculiare nomen seruus fecerit: sed quasi dominicæ rationis, quoniam alioqui nomen ex pecunia illa credita contractum peculio acquisitum esset non domino, ideóque nec dominum obligare posset nisi de peculio, & quatenus peculij ratio pateretur, Iunge *l. 5. §. vlt. & l. 6. infr.*

b *Ex qua causa hactenus erit dominus obligatus.* Rat. dvb. Actio de in rem verso, quam ex hac causa competere Vlp. retulit, nō persequitur nomen ex pecunia ipsa credita, contractum, sed pecuniam ipsam creditam & in rē domini versam. Est enim rei persecutoria per quam proinde persequitur creditor id, quod sibi abest, *l. in honorariis 35. de oblig. & act.* Abest autem non nomen Titij, cui seruus credidit, sed pecunia, quæ ipsi seruo credita est. Ergo ex hac causa non hactenus duntaxat erit dominus obligatus, vt si non putat sibi expedire nomen debitoris habere cēdat creditori actionibus, & procuratorem eum in rem suam faciat, quomodo Vlpianus hîc scribit, sed vt omnimodo creditam pecuniam actori soluere ac restituere compellatur. Alioqui videbitur hoc casu aliud pro alio solui creditori inuito, quod ratio iuris non admittit, *l. 2. §. mutui datio supr. de reb. credit.* Et quod ad rem nostram propiùs accedit. Eum à quo mutua sumpta est pecunia, non cogi inuitum suscipere in solutum nomen debitoris, apertè scriptum est in *l. eum à quo 16. C. de solut.* Præsertim cùm ita futurum sit vt fiant de lite lites, quod ne quidem in executione iudicati Prætor patitur fieri, *l. 4. §. ait Prætor, de re iudicat.*

DEC. Quoties quis alteri obstringitur non alia de causa quàm quod actionem habeat in alium, nō ad aliud teneri potest, quàm vt actionibus suis cedat, & eum à quo cōuenitur procuratorem in rem suam faciat, quia delegatio hoc casu pro iusta præstatione est *l. quod debetur 51. in fin.* vbi diximus *supr. de pecul. l. si quid possessor 31. sup. de hered. petit.* atqui in proposita specie non alia de causa dicimus teneri dominū actione de in rem verso ei qui pecuniam seruo credidit, quàm quia seruus eandem pecuniam credidit: alij quoque, cuius nomen domino acquisitum est: ergo nec ad aliud dominum obligari æquum est, quàm vt actionibus suis cedat ei cui ipse obligatus est contra eum quē habet ipse obligatum. In plus enim teneri eum esset iniquum ex contractu serui, si fortè is cui seruus pecuniam credidit improbus debitor sit, aut impudens litigator, aut suspectis facultatibus, quem proinde non expediat domino habere debitorem, ne cogatur pro nomine minus idoneo pecuniā soluere creditori, ex cuius pecunia nunquam fuerat ille tam improbum nomē empturus, argumento eorum quæ diximus ad §. *præcedentem ex l. si negotia 11. supr. de negot. gest.* nec iustam conquerendi causam habet creditor, tametsi ita sit futurum, vt moretur in damno, cū debuerit esse curiosior in inquirendo, cùm seruo credidit, in quā ré pecunia verteret §. *sed si accepit infr.*

6 ¶ Necnon illud quoque in rem domini versum Labeo ait, quod mutuatus seruus, domino emit volenti ad luxuriæ materiam: vnguenta fortè: vel si quid ad delicias, vel si quid ad turpes sumptus subministrauit; neque enim spectamus: an bono domini cesserit, quod consumptum est, sed an in negotium domini.

Ad §. 6. Nec non illud quoque.

RAT. DVB. Non conuenit viro bono, nec honestati publicæ credere in rem & vtilitatē domini versam esse pecuniam quam mutuatus est seruus si eam licèt volente domino impenderit, vt emeret vnguēta ad luxurię materiam, aut vt quid aliud ad delicias, vel ad turpes sumptus domino subministraret, cùm enim primum iuris præceptum sit honestè viuere, omnia quæ cōtra publicam honestatem fiunt pro infectis, adeóq; pro impossibilibus haberi oportet *l. filius 15. iunct. l. præced. de condic. insit.* Tantùm abest, vt ex ea causa actio aliqua iure ciuili dari debeat. Ergo nec in rem domini versum hoc videri debet, nec de in rem verso actio ex hac causa competere: quomodo solemus dicere generaliter turpes obligationes, nullius esse momenti, nec vllam ex iis actionem dari *l. generaliter 26. & seq. infr. de verb. oblig. l. si vnus 27. §. pacta quæ turpem supr. de pact.* nam cùm & obligationes & actiones ad hoc comparatæ sint, vt vnusquisque sibi acquirat, quod sua interest *l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig.* causam obligationis & actionis honestā esse necesse est, vt actio dari possit *arg. l. si venditor 6. §. 1. & seq. infr. de seru. export.*

DEC. Causa huius actionis in proposita specie honesta est cùm nascatur actio de in rem verso ex eo quod creditor seruo alieno mutuam pecuniam dedit, vt in negotium domini impēderetur, nec potest negari quin creditoris interfit ex honesta causa, cùm absit ei pecunia quàm mutuam dedit, & quam, nec dominus negat impensam esse sua voluntate: quamuis in res futiles, inhonestas & turpes, quia sufficit, vt pecunia in manus domini peruenisse videatur, quomodo peruenisse creditur, si eam seruus pro arbitrio & voluntate domini impēderit: alioqui perinde dicēdum esset, etiamsi creditor non seruo, sed ipsi domino pecuniam credidisset, eámq; dominus in malos & turpes vsus impendisset, denegandam creditori condictionem certi ex mutuo: quod esset absurdum, & iniquum. Is enim qui bona fide cōtraxit ob ea quæ accepta pecunia gesta sunt à debitore actionem suā amittere non debet *arg. l. bona fide 27. in princ. infr. ad SC. Velleian.* & quamuis ad inducendam actionem de in rem verso requiramus in creditore curiositatem, vt inquirat, an in rem domini pecunia vertatur, non tamen illud etiam ab eo exigimus, vt inquirat, an in hanc, vel illam causam, dummodo sciat eā impensum iri in negotium domini, ita volētis & iubentis. Et hoc est quod Vlp. hîc scribit, non esse spectandū, an bono domini cesserit quod cōsumptum est, sed an in negotium domini. Negotiū autem domini est quodcunque vult ille sibi negotium esse, siue honestum sit, siue turpe. Alia causa est eius, qui ex mandato luxurioſi adolescentis pro meretrice fideiussit, aut meretrici pecuniam credidit vt in *l. si verò 12. §. si adolescens infr.* mandat. Itemq; mariti qui voluptarias impensas fecit in rem dotalem licèt volente muliere *l. in voluptariis 11. de impēs. in reb. dotal. fact.* quoniam & mandatum rei turpis nullum est, & non debet esse in potestate mulieris, vt sua voluntate dotē, quam minuat ob voluptarias impēsas marito factas cui illa nimis facilè siue nimio amoris ardore, siue fortassis etiam metu verberum, aut fribusculi consenserit.

7 ¶ Vnde rectè dicitur, & si frumentum comparauit seruus ad alendam domini familiam: & in horreo dominico reposuit, & hoc periit, vel corruptum est, vel arsit: videri versum.

Ad §. 7. Vnde rectè dicitur.

RAT. DVB. Verba omnia cum effectu accipienda sunt, & ex effectu æstimanda *l. 1. §. hæc autem verba supr. quod quisq. iur. l. pen. §. docere.* ne quis eum qui in ius vocatus est, vi eximat. Maximè verò cùm tractamus de actione hac de in rem verso, in qua nec sufficit ab initio versum esse in rem patris vel domini nisi duret versum *l. si pro patre 10. §. versum infr. hoc tit.* Atqui cùm seruus tuus mutuam à creditore accepit pecuniam vt frumentum compararet ad alendam tuam familiam, licèt comparauerit, adeoq; frumentum in horreo tuo reposuerit, si tamen id frumentum posteà corruptum sit, vel arserit, vel perierit alio quoquo modo, verum est in effectu nihil in rem tuam versum esse, aut saltem si quid ab initio in rem tuā versū fuisse intelligitur, id nō durasse versū. Ergo actio de in rē verso cōpetere hoc casu non potest.

DEC.

DEC. In omnibus negotiis & contractibus initium semper inspiciendum est, & quid ab initio gestum sit, nō quid posteà euenerit. Maximè cùm quæritur an negotium aliquod vtiliter gestum fuerit. Non enim spectandus est euentus, si modò initium fuerit vtile, *l. sed an vltrò, 10. §. 1. & legibus sequentib. supr. de negot. gest.* Estque separandus hac in re effectus rei ab euentu. Non enim si quid ex postfacto contigerit, quod ab initio præuideri nec potuit, nec debuit, eò minùs verum est versam ab initio fuisse pecuniam in rem domini, cùm ex eā comparatum est frumentum ad alendam domini familiam, tametsi posteà frumentum illud casu aliquo fortuito perierit, quia casum illum fortuitum nocere domino æquius est, quàm creditori, cui nihil imputari potest, *l. quæ fortuitis, 6. l. pignus, 9. C. de pigno. act. l. contractus, 23. de reg. iur.* Et quod dici solet non videri versum quod non durat versum, non de ea duratione accipiendum est, quæ per emergentem casum aliquem fortuitum impediatur, sed quæ sua sponte & naturaliter intercidat, vt in *l. si seruus, 31. supr. famil. erciſc.*

8 ¶ Sed etsi seruum domino necessarium emisset, isque decessisset, vel insulam fulsisset, eáque ruisset: dicerem, esse actionem de in rem verso.

Ad §. 8. Sed etsi seruum.

RATIO DVBITANDI ET DECIDENDI, ad hunc §. eadem ipsa est, quæ ad præcedentem. Nam cùm seruus tuus ex pecunia sibi credita seruum emit tibi necessarium, & quem tu perinde empturus fuisses, qui seruus posteà fato suo perierit, aut quo alio modo citra culpam creditoris, aut si ex ea pecunia insulam fulserit, quæ postmodum ruerit, si quidem euentum inspiciamus nihil certè in rem tuam ita versum est, vt hodie possis videri factus locupletior. Sed tamen initio inspecto negari non potest quin negotium tuum vtiliter gestum sit, cùm pecunia impensa fuerit in rem omninò necessariam, licèt euentus consilio & proposito non responderit, ideóque & actio de in rem verso, his casibus competet, quia & procuratori, cui tale quid contigisset, actio mandati competeret, & negotiorum gestori actio quoq; negotiorum gestorum danda esset, *dict. l. sed an vltrò, 10. §. 1. & l. sequ. §. successori, 12. §. vlt. supr. de negot. gest. iunct. §. & regulariter, & §. sed si mutua supr. hac lege.* Non enim possunt isti casus fortuiti imputari creditori, cui satis est, quod bona fide pecuniam suam seruo tuo crediderit, & curiosius fuerit vt in vsus non modò vtiles, sed etiam necessarios impenderetur: nec præterea procurator tuus aut serui tui esse debuit, vt insulam tam bene fulciri, curaret, ne ruere posteà illam contingeret, *argu. l. vlt. supr. de exercit. act.*

9 ¶ Sed si sic accepit, quasi in rem domini verteret, nec vertit, & decepit creditorem: non videtur versum: nec tenetur dominus ne credulitas creditoris domino obesset, vel calliditas serui noceret. quid tamen si is fuit seruus, qui solitus erat accipiens vertere? adhuc non puto nocere domino, si alia mente seruus accepit: aut si, cùm hac mente accepisset, posteà aliò vertit. curiosus igitur debet esse creditor, quò vertatur.

Ad §. 9. Sed si sic accepit.

RAT. DVB. Nihil imputari potest creditori, qui seruo tuo mutuam dedit pecuniam eo consilio & proposito, vt in rem tuam verteretur. Præsertim si propositum illud non in mente retinuerit, quod esset inutile, sed expresserit ea lege numerationi dicta, & seruo tuo ea ipsa lege pecuniam accipiente. Quod Vlpianus significare videtur, his verbis, *sed si sic accepit.* Nec si posteà seruus tuus creditorem deceperit, eámque pecuniam in alios vsus verterit, nocere ea res debet creditori, qui bona fide contraxit, *arg. l. bona fide, 27. infr. ad Senatusconsultum Velleianum,* quique non debuit se quasi tuum procuratorem constituere, vt curaret impendi eam pecuniam in rem tuam, vt proximè diximus, ex *l. vlt. supr. de exercit. act.* Cui enim dolum serui nocere æquius est, quàm domino? Nam neque debet tam curiosus esse creditor, vt inquirat diligentiùs, quid debitor fecerit, aut facturus sit, *l. doli 19. ad fin. infr. de nouat. & deleg.* Et sufficit nihil à creditore factum esse, nisi bona fide, & negotium ab initio vtiliter si non gestum prorsus, tamen cœptum fuisse, vt dari ei debeat actio de in rem verso, sicut & negotiorum gestorum actio ex simili causa dari ei posset, *l. sed an vltrò, 10. §. 1. & l. seq. l. successori 12. §. vlt. supr. de negot. gest.* Præsertim verò si ponas solitum fuisse hunc seruum, quoties nomine domini pecuniam mutuam acciperet eam in rem domini vertere, & quoties versurum se diceret, id ipsum præstare, quo casu minùs certè imputari potest creditori, cur adeò fuerit credulus, vt eius serui fidem sequeretur, qui fallere non soleret, *argum. l. 3. infr. de Senatusconsulto Macedoniano.* Ergo in specie quoque huius §. actio de in rem verso locum habere debet.

DEC. Neque credulitas creditoris, neque calliditas serui nocere domino debet. Sibi enim quisque credulitatem suam imputare debet, non alteri, *l. 1. §. dolum autem, supr. de eo per quem fact. erit, l. qui hominem, 34. §. si nullo, infr. de solut. iunct. l. si quis insciatus, 13. infr. depos.* Et serui calliditas non tam domino debet nocere, quo ignorante negotium geritur, quàm ei qui cum seruo contrahit, cuius est sibi prospicere & cautiùs negotiari, vt in *l. 2. Cod. de furt.* ne quid damni ex serui improbitate & calliditate sentiat, *argum. l. qui cum alio, 19. de regul. iur.* Maximè quòd suspecta cuique esse debeat nequitia seruilis ingenij, & ad calliditatem pronioris semper quàm ad innocentiam. Et quamuis ex delictis ser-

tiorum teneantur domini noxalibus actionibus, *tot. tit. de noxal. act.* non similiter tamen tenẽtur ex quolibet dolo & calliditate, quia nec omnis dolus delictũ est, licèt non sit delictum sine dolo. Non est igitur danda de in rem verso actio creditori qui mutuam pecuniam dedit, quamuis ea lege nominatim dicta, vt in rem domini verteretur, siue ea quoque mente seruus tùm fuit, vt pecuniam in rem domini verteret, posteà verò creditorem deceperit, siue iam tùm gerebat animum decipiendi creditoris, & in alios vsus pecuniam vertendi, siue denique solitus erat pecuniam vertere in rem domini, siue non solitus, dicendum est dominum actione de in rem verso non teneri, quia & verum est nihil in rem domini versum fuisse: quod ex re ipsa & ex effectu æstimandum est non ex nuda creditoris voluntate, nec si voluntas quoque serui concurrat, vt & nomen ipsum actionis sonat. Debet igitur curiosus esse creditor, in quam rem pecunia vertatur, si id agit vt acquirat sibi actionem de in rem verso. In eoq; durioris condicionis est, quàm qui agit exercitoria vel institoria actione *d. l. vlt. de exercit. act.* vt diximus ad §. 1. *sup. iunge l. vir vxori 17. in prin. infr. ad SC. Velleian.* Curiositas certè creditoris non potest esse non laudabilis, quoties necessaria est: est autem necessaria iis maximè qui contractus suspectos ineunt vel cum personis suspectis.

10 ¶ Si mutuatus sit pecuniam seruus ad vestem comparandam, & nummi perierint: quis de in rem verso agere possit? vtrum creditor, an venditor? puto autem, si quidem pretium numeratum sit, creditorem de in rem verso acturum, etsi vestis perierit: si autem non fuit pretium solutum [a] ad hoc tamen data pecunia, vt vestis emeretur, & pecunia perierit, vestis tamen familiæ diuisa est: vtique creditorem de in rem verso habere actionem. an & venditor habeat, quia res eius peruenerunt in rem domini? ratio hoc facit, vt teneatur. vnde incipit dominus teneri ex vna causa duobus. [b] Proinde etsi tam pecunia [c] quàm vestis periit: dicendum erit, vtrique dominum teneri. quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt.

Ad § vlt. Si mutuatus sit.

RAT. DVB. Cùm mutuatus est seruus pecuniam ad vestem comparandam & pecunia periit, & vestis quoque nihil in rem domini versum videri potest, neque pecunia, neque vestis. Ergo de in rem verso actio locum habere hoc casu non potest, neque in fauorem creditoris, neque in fauorem venditoris. Stulta proinde quæstio esse videtur, an creditori, an verò venditori danda sit hæc actio quæ neutri danda est. DEC. Etiam venditori potest dari actio de in rem verso, si merces eius ad dominum peruenerint, vt sequitur in hoc §. sed cùm vestis periit simul cum pecunia nihil quidem ex bonis venditoris ad dominum peruenit, & ideò venditori actio de in rem verso dari non potest. Sed tamen creditori tanto magis danda est qui pecuniam suam seruo numerauit & credidit in vsus tam necessarios, §. *proinde 3. sup.* & cuius pecuniam ponimus, iam fuisse venditori numeratã, & ad quem perditæ post precij numerationem pecuniæ periculum pertinere non potest, multoq; minùs periculum vestis, quam ex ea pecunia seruus cõparauit. Satis enim est creditori, quod pecuniam crediderit ea mente, eoq; proposito, vt in rem domini verteretur, quodq; versa sit per numerationẽ precij factam venditori licèt versa non durauerit, quia & hodie duraret, si vestis non intercidisset, quomodo Papinianus loquitur in *l. si seruus 31. supr. fam. erciscẽ.* Itaque indubitatus est hic casus, si ponas quod Vlp. ponit, & solutum fuisse precium vẽditori, & vestem periisse, ita vt certum sit non esse dandam venditori actionem de in rem verso: nam si vestis non perierit, sed ad dominũ, aut quod idẽ est, domini seruũ peruenerit, cùm venditori eadem actio de in rem verso denegari non possit, vt mox dicemus, difficilius est, vt eam creditori quoque demus, quamuis habituro si eam venditor non haberet, secundùm Neratij sententiam in *l. quamuis 18. infr. hoc titul.* Sequitur alia pars distinctionis, si pecunia perierit antequàm precium fuerit venditori solutum, nec vestis perierit.

a *Si autem non fuit precium solutum.* RAT. DVB. Cùm pecunia periit apud seruum priusquàm ex ea precium venditori vestis solueretur, licèt iam diuisa veste familiæ, non potest dici pecuniam in rem domini versam esse quæ periit antequam verteretur, siue fortuito casu id acciderit, siue etiam culpa serui, quamuis citra culpam, etiam creditoris. E contrario autem vestis quam venditor ante numeratum precium tradidit & familiæ diuisit, in rem domini proculdubio versa est, nec proinde dubitari potest quin contra dominum debeat venditor habere actionem de in rem verso. Per quam vtique consequetur precium vestis, & mercis venditæ. Ergo non est hoc casu danda creditori eadem actio de in rem verso, ne alioquin eueniat non solùm, vt duobus ex eadem causa actio de in rem verso competat quod absurdum esse putauit Neratius in *dict. leg. quamuis 18. infrà.* sed etiam quod absurdius est, vt ei detur, cuius pecunia nullo modo in rem domini versa est, cùm perinde teneatur venditori, ac si nullam creditor pecuniam seruo numerasset.

DEC. Creditori non debet nec potest nocere casus fortuitus pecuniæ quæ periit apud seruum etiam priùs quàm ea venditori mercis numeraretur, cùm & ipse numerauerit seruo ea mente ac lege, vt in precium emendæ vestis impenderetur, & vestis iam diuisa familiæ proponatur, quam non tradidisset venditor, nisi seruus eam emisset, quam porrò non fuerat empturus, nisi creditor in eam rem nummos ei numerasset. Ergo quamuis de venditore cuius merx ad dominum peruenit nulla dubitatio sit, quin actionem de in rem verso habere debeat, non eo minùs tamen eadem actio creditori quoque danda est qui sicuti prior contraxit, ita prior habuisse illam videtur. Et cui nocere non debet, quod

eandem actionem venditor sibi quæsierit vẽdita & diuisa veste familiæ, cùm vni quæsita, siue actio, siue exceptio, ei adimi alterius facto non possit *l. Granius 71. § si ponamus infr. de fideiuss. l. vlt. supr. de pact.* Estque multo æquius, vt dominus teneatur duobus ex eadem causa, quàm vt ab eo cui semel obligatus fuit, liberetur ob id solùm quod alij quoque obligatus esse cœperit. Non enim legitimus ille modus est tollendæ obligationis iam contractæ, si debitor alij quoq; se obliget, quamuis ea ratione faciat aliquatenus deteriorem prioris creditoris condicionem *l. 1. § 1. infr. de separat.* atque hæc quidem iudicio meo tota ratio est sententiæ Vlpiani volentis in hac specie dominum duobus teneri eadem actione de in rem verso, quamuis ex vna eademq; causa. A qua tamen sententia longè stat Neratius in *d. l. quamuis*, vt mox dicemus.

b *Vnde incipiet dominus teneri ex vna causa duobus.* RAT. DVB. Vnius tantũ, non duorũ ex quoquo cõtractu potest esse de in rem verso actio, eius scilicet qui id ipsum credidit quod proximè & immediatè in rem domini versum est, si Neratio credimus in *d. l. quamuis 18. inf. hoc tit.* Nam quemadmodum non potest eadem pecunia bis in rem verti, ita neq; fieri versio pecuniæ aut alterius rei in rem domini à duobus, aut ex re duorum in vna eademque causa. Ergo in proposita specie cùm venditoris merces ad dominum peruenerint, solius venditoris debet esse actio de in rem verso, non creditoris, cuius nummi perierunt antequàm venditori numerarentur: nam etsi numerati essent, & aliqua tamen ratione dominus maneret obligatus vẽditori, puta quòd alieni nummi fuissent *l. cùm seruus 54. infr. mandat.* aut vt ponitur in *d. l. quamuis si quis apud venditorem mercis pro seruo fideiussisset*, verum tamen esset proximam & immediatam causam actionis de in rem verso ex merce venditoris, non ex pecunia creditoris, aut ex fideiussione descendere.

DEC. Videtur hæc quæstio fuisse iuris inter prudentes veteres controuersi, nec sine magna vtrimq; ratione. Et Neratius quidem ita sensit, vt scriptum est in *d. l. quamuis*. At Vlpianus in hoc §. *longè aliter*, Cuius sententiam magis probauit Caius, vt apparet ex *l. seq.* sed cum hoc temperamento quod ibi additur, vt tamen occupantis melior condicio sit, non vt dominus in effectu duobus indemnitatem præstare actione de in rem verso teneatur, sed vt occupantis melior condicio sit, sicut & in simplici actione de peculio *l. si verò 10. l. ex facto 52. supr. de pecul. l. non enim 6. supr. de tribut. act.* Motus autem videtur Vlpianus ea ratione quam suprà attulimus, quod actio de in rem verso, quæ creditori competeret etiamsi vestis periisset, non ob id minùs ei concedenda sit quòd præterea cœperit dominus ex eadem causa venditori esse obligatus. Ne vni quæsita actio ei ignoranti ex alterius facto adimatur *d. l. Granius 71. § pen. de fideiuss. l. vlt. supr. de pact.* Idque non obscurè innuit Vlpianus, cùm ita loquitur *vnde incipit dominus teneri ex vna causa duobus.* Tunc enim duobus teneri incipit, non cùm obligatur priori, sed cùm posteriori. Ait autem teneri hoc casu dominum ex vna causa, non quod diuersæ non sint causæ mutui & venditionis, sicut & diuersæ sunt personæ certantes de in rem verso, creditor & venditor, sed quia & mutui, & venditionis ratio ad vnam eandémq; in rem versi causam refertur, vestiendę scilicet familię, cùm & pecunia in eam causam credita sit, & vestis vendita totique familiæ diuisa. Denique vna eadémque causa non solet duas parere, aut obligationes aut actiones *l. si semel 26. supr. de pecul. l. quibus 18. infr. de verb. oblig.*

c *Proinde etsi tam pecunia.* Referendus est hic versiculus, non ad priorem partem distinctionis, id est ad casum illum, quo pecunia perierit post precium numeratum, & vestis quoq; (iam enim eum casum Vlpianus tractauerat) sed ad posteriorem partem, id est ad eum casum quo ante solutum precium & pecunia & vestis perierit: qui casus longè dubitabilior videbatur, quia cùm & pecunia & vestis ante solutionem precij, & ante traditionẽ mercis periit, neutrum in rem domini versum videtur, neque merx, neque pecunia: neutri ergo videtur danda esse actio de in rem verso, quam tamen Vlpianus dat vtrique. Et ratio quam adfert *quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt*, non videtur bona, cùm ad inducẽdam actionem de in rem verso non sufficiat nuda voluntas creditoris, nec si serui quoque mens & intentio concurrat, sed effectu ipso in rem versum esse oporteat, ideoq; durare versum, vt diximus ad §. *proxim. præced. ex l. si propatre 10. §. versum infr. hoc tit.*

DEC. Nuda quidem voluntas creditoris mutuam pecuniam dantis aut serui accipientis, non sufficit ad inducendam de in rem verso actionem, sed cùm deuentum est ad actum proximum, vt nihil iam possit imputari creditori, quin diligentiam curamq; adhibuerit quantam debuit, non eo minùs dãda ei est actio de in rem verso quòd euentus non omnino respõderit, vt diximus ad §. *vnde rectè & seq. supr.* In proposita verò specie nihil est, quod possis imputare creditori qui seruo mutuam pecuniam dedit, vt eam in rem domini seruus verteret, & curiosus fuit, vt in vestimenta familiæ impenderetur: nihil etiam mercatori qui mercem vendidit, & de precio conuenit, vt ex ea merce familia vestiretur, quamuis postea & nummi perierint antequam mercatori soluerentur, & vestis quoque priusquàm familię traderetur, cùm post conuentionem factam de precio res vendita pereat emptori §. *cùm autem inst. de empt. & vendit.* & pecunia quæ mutua data est pereat debitori tanquam facto domino *l. 2. § appellata l. 4. & pass. supr. de reb. credit.* Sufficit ergo ad dãdam in proposita specie actionem de in rem verso & creditori & venditori, vtid egerit vterque per cp certum erat futurum, vt in rem domini pecunia verteretur, si neque pecunia, neq; vestis intercidisset, vt in *d. l. si seru[o] 31. sup. fam. erciscẽ.*

4. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

Sed dicendum est, occupantis meliorem conditionem esse debere. nam, vtrisque condemnari dominum de in rem verso, iniquum est.

Ad l. Sed dicendum est 4.

RAT. DVB. In actione quidem de peculio id obtinet, vt melior condicio occupantis esse debeat *l. si verò 10. l. ex facto 52. supr. de pecul. l. non enim 6. supr. de tributut. act.* At non etiam in actione de in rem verso, quæ vnius tantùm esse debet, non duorum. Eius scilicet qui id ipsum credidit, quod in rem domini versum est, vt scribit Neratius in *l. quamuis 18. infr. hoc tit.* Toties enim occupantis meliorem esse condicionem

necesse est quoties par plurium creditorum causa est, *l.quod autem, 6.§.sciendum, l.pupillus, 24.infr.quæ in fraud.credit.* quod in actione de in rem verso iuxta supradictam Neratij sententiam contingit nunquam. Sed etsi quis contra Neratium pro Vlpiano admitteret in proposita specie dominum duobus teneri posse actione de in rem verso. Attamen hoc saltem Neratio concedendum videretur, vt non occupantis melior condicio esse deberet: sed eius cuius merx proximè, & immediatè in rem domini versa esset, id est venditoris non creditoris, vt ratio quæ pro venditore creditorem omnino excludere non potest, venditorem tamen præferat creditori: cui abundè sufficere debeat, quòd saltem habeat de peculio actionem, quam nec denegat Neratius, in *d.l.quamuis*.

Dec. Etiam actio de in rem verso, de peculio actio est, sed cum adiectione illa de in rem verso. Proinde sicut in actione de peculio, ita & in actione de in rem verso occupantis meliorem condicionem esse non solùm nihil prohibet: sed etiam omnino necesse est secundùm supradictam Vlpiani sententiam à Caio hîc approbatam, quæ vult posse dominum ex vna eademque causa duobus in solidum actione de in rem verso obligari, cùm tamen nemini non iniquum videri debeat duobus indemnitatem à domino præstari: quomodo enim non esset duobus in solidum condemnandus is qui duob. in solidum teneretur, si non melior esset condicio occupantis ad alium excludendum? Vt euenit etiam in duobus correis credendi, *l. 2. l. 3. §. 1. de duobus reis.* Nam nec aliter facilè sciri posset vter alteri præferendus esset creditorne an venditor. quanquam enim pro venditore illa maximè vrget ratio, qua Neratius mouetur, quod si inspicias proximam eo immediatam causam versionis in rem domini, merx venditoris illud ipsum est: quod in domini rem versum est, non etiam pecunia creditoris. Attamen pro creditore quoque illud maximè facit, quod sicuti prior contraxit, & pecuniam credidit, sine qua non fuerat seruus mercem empturus. Ita & prior actionem de in rem verso sibi quæsiit, quæ postea nullo facto venditoris auferri ei potuit: sed per mercis venditionem potiùs confirmari. Proinde tanquam in pari vtriusque iure nihil est, quod citra alterutrius iniuriam dici meliùs possit, quàm vt occupantis melior condicio esse debeat, id est diligentioris, vt qui negligentior fuit non de Vlpiano aut Neratio: sed de se solo conquerendum habeat, id est de sua tantùm negligentia, *d.l. quod autem, §. sciendum, & d.l. pupillus, l. non enim, 16. supr. ex quib. caus. maior.* Alioqui forte dirimenda res esset, vt in *l. sed cũ ambo, 14. sup. de l. iudic. si quæ sunt, 5. supr. fam. ercisc.* Sorte autem diligentię meliùs res dirimitur, cum exprimuntur ambo, vter in actione occupanda diligentior futurus sit.

5. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SI res domino non necessarias emerit seruus quasi domino necessarias, veluti seruos: hactenus videri in rem eius versum, Pomponius scribit quatenus seruorum verum pretium facit: cùm, si necessarias emisset [a] in solidum quanti venissent, teneretur.

Ad l. Si res 5.

Rat. dvb. In emptione ac venditione, licèt contrahentibus naturaliter, se inuicem decipere, scilicet in quantitate precij *l.in causa 16. §. idem Pomponius, supr. de minor.* sicut & in mercede locationis & conductionis, *l. item si precio, 22. §. vlt. inf. locat. l. 2. l. si voluntate, 8. C. rescind. vendit.* Emptoris enim dolus qui rescindendæ venditionis causam præbere possit non quantitate precij æstimandus est: sed qualitate facti, inquit, *l. dolus emptoris, 10. eod. tit.* Ergo si quasdam res seruus emerit, quasi domino suo necessarias, licèt re vera non essent necessariæ, tamen de in rem verso actionem habere debet non tantùm pro ea quantitate, quam verũ serui precium facit: sed pro toto formali precio, id est quod formaliter à contrahentibus dictum & præscriptum est. Sic enim vocat Vlpianus noster in *l. in lege 62. §. 1. ad legem Falcidiam*: quia verum precium nunquam formaliter certum est, cùm constituatur ex communi hominum opinione, aliter atque aliter pro locorum & temporum varietate, *l. precia rerum, 63. eod. l. si seruum, 33. supr. ad l. Aquiliam, l. 3. supr. de eo quod certo loco.* Alioqui necesse erit, per actionem de in rem verso, diuidi precium, quod sui natura indiuiduum est, vt sunt formæ rerum omnium. Et verò cùm dicimus causam venditionis esse indiuiduam, *l. cùm ex causa 139. de verbor. oblig.* intelligimus non tantùm ex parte emptoris, qui non fuerat rei partem empturus: sed etiam ex parte venditoris, qui nec partem venditurus fuerat nec minore precio, *l. tutor vrgentibus, 47. §. 1. l. de minor. l. si quis aliam, 47. de solution. l. Iulianus, 13. §. offerri, de act. empt.* Totum igitur formale precium in actionem de in rem verso, venire necesse est, vel nullam omnino ipsius partem.

Dec. In actione de in rem verso, non quid conuenerit: sed quid in rem versum sit, inspicimus, quia ex re ipsa non ex conuentione hæc actio nascitur, vt & in *l. furiosus, 46. de obligat. & act.* Atqui cùm seruus emit domino suo seruos quasi necessarios, qui non erant & maiore precio, quàm quo digni essent, non potest videri tota pecunia conuenti precij in rem domini versa, neque ex causa necessitatis: quia non fuerunt necessarij, neque ex causa vtilitatis, cùm ex ea emptione non fuerit dominus factus locupletior, nisi ad concurrentem vsque valoris quantitatem. Quod enim excedit in damno non in lucro totum est. Ergo hactenus tantùm de in rem verso teneri dominus debet, quatenus seruorum verum precium facit, non quatenus in seruorum emptionem verè impensum est, multumq; refert an agat venditor ad precij actione ex vendito contra emptorem: an de in rem verso contra dominum, qui ipse non emit. Priore casu precium indiuiduum est, quia formale est. Posteriore verò necesse est, vt ea precij pars, quæ in rem domini versa est ab alia quæ versa non est, separetur. Quid ergo si è contrario empti serui non necessarij pluris fuerint quàm quanti empti sunt? Non idcircò augebitur actio de in rem verso, quia per eam non aliud repetere creditor potest, quàm quod ei abest, nec plus quàm absit. Abest autem ea tantùm pecunia, quam credidit, & quæ in seruorum emptionem versa est, non quanti re vera sunt serui, *l. si fundum, 12. infr. hoc tit.*

a *Cùm si necessarios emisset.* Rat. dvb. Necessitas emendorum seruorum non potest facere, vt plus in rem domini versum esse videatur, quàm quatenus seruorum verum precium facit. In superfluo enim seruus deceptus est, qui emit carius quàm debuerat. Nec igitur hoc casu in solidum precium teneri dominus debet, ne alioqui in plus teneatur, quàm locupletior factus sit.

Dec. In emptione rerum necessariarum non inspicimus quanti sint re vera: sed quanti venditæ. Nemo enim est qui nesciat cariore illas precio & distrahi, & comparari, nec ob id minùs videtur factus dominus locupletior, quòd res minoris sint. Cùm si eam ob causam comparatæ non fuissent, tantò pauperior effectus fuisset, qui rebus omnino necessariis caruisset. Quid enim est rem aliquam tibi esse necessariam, nisi talem eam esse, vt si ea diutiùs careas patrimonij aut salutis diminutionem aliquam haud dubiè sis sensurus? Bene igitur Vlpianus ex Pomponio distinguit, an seruos non necessarios seruus emerit an necessarios, vt priore quidem casu non teneatur dominus in solidum precium actione de in rem verso: sed hactenus tantùm quatenus facit verum serui precium. Posteriore verò in solidum, id est quanto precio serui venierint, teneatur.

1 ¶ Idem ait, siue ratum habeat serui contractum dominus, siue non: de in rem verso esse actionem.

Ad §. 1. Idem ait.

Rat. dvb. Multùm interesse debet, an serui contractum ratum habeat dominus, an non habeat, cùm ratihabitio æquiparetur mandato, *l. vero procuratori, 12. infr. de solut. l. vlt. C. de Senatusconsulto Macedoniano & de ratihabit.* Nec possit quis tutiùs cum alieno seruo contrahere, quàm si mandante domino contrahat.

Dec. Interest quidem an dominus ratum serui contractum habeat, necne, quantum ad hoc vt dominus ex eo serui contractu in solidum obligetur. Semper enim tenetur in solidum is qui ratum habet perinde ac si contraxisset ipse sicut & qui contrahi mandauit, *l. 1. in princip. & §. si ratum, infr. tit. prox.* Solaque illa quæstio supereat, an teneatur, quod iussu an de in rem verso, de qua diximus ad §. *seq.* Sed quod ad actionem de in rem verso pertinet, de qua hîc agimus, nihil prorsus interest: quia non ex voluntate nascitur eius qui obligatur: sed ex re ipsa, ipsoque negotio, & ex eo quod alioquin is, in cuius rem versum est, ex aliena iactura contra naturalem æquitatem locupletaretur. Probatur autem versum in rem domini, hoc ipso quod dominus ratum habet, licèt reuera nihil versum sit. Et ita locus hic intelligi debet, vt si dominus ratum habuerit, teneatur indistinctè, de in rem verso, etiamsi neque necessarius, neque vtilis domino contractus fuerit: quia sibi debet imputare, qui ratum habuit: si verò ratum non habuerit, teneatur quidem de in rem verso, sed ita demùm si rem domino necessariam vel vtilem emerit, quomodo scriptum est in §. *seq.*

2 ¶ Quod seruus domino emit: si quidem voluntate eius emit: potest quod iussu agi: sin verò non ex voluntate, si quidem dominus ratum habuerit, vel alioquin rem necessariam, vel vtilem domino emit, de in rem verso actio erit, si verò nihil eorum est, de peculio erit actio.

Ad §. 2. Quod seruus.

Distinguit hic §. eleganter & apertè actionem, quod iussu ab actione de in rem verso, & rursus actionem de in rem verso ab actione de peculio. Nam quoties seruus aliquid domino emit, vel ex voluntate domini emit, vel non ex voluntate, si ex, voluntate competit actio quod iussu eáque in solidum: quia dominus qui voluit, & iussit seruum contrahere, contraxisse ipse intelligitur; *l. 1. infr. quod iuss.* Si verò non ex voluntate subdistinguendum est an dominus ratum habuerit aut seruus rem domino necessariam vel vtilem emerit, an non, vt prioribus quidem casibus actio de in rem verso competat, non quod iussu. Posteriore verò nec quod iussu, nec de in rem verso: sed tantùm de peculio. Neque prima pars distinctionis, neque vltima subdistinctionis dubitationem vllam habet: sed quod hîc dicitur si dominus ratum habuerit non esse actionem quod iussu, sed de in rem verso pugnare videtur cum eo quod diximus ad §. præced. ratihabitionem æquiparari mandato ex *l. vlt. C. ad Senatusconsultum Macedonianum*, & apertiùs cum eodẽ nostro Vlp. in *l. 1. §. si ratum infr. tit. prox.* vbi scribit, si ratũ habuerit quis id, quod seruus eius gessit vel filius, quod iussu actionem in eos dari. Et certè ita est, quod iussu actio locum habere non potest, nisi iussu præcedente, adeò vt dubitatum sit an pater vel dominus qui mandauit, vel qui filijfamilias aut serui chirographo subscripsit, ea quòd iussu actione teneatur, quanquam placuit teneri, quod his casibus iussisse videantur, *d. l. 1. §. sed etsi mandauerit infr.* At ratihabitio quamuis mandato æquiparetur: attamen neque mandatum neque iussum est, quia mandatum & iussum semper præcedit: ratihabitio autẽ semper sequitur, *l. qui in aliena, 6. §. 1. l. si quis mihi bona, 25. §. iussum infr. de acquir. rer. domin.* Idque est, quod ex Pomponio Vlpianus scripsit in §. *præcedente*, siue dominus ratum habuerit contractum serui, siue non habuerit de in rem verso esse actionem ad exciusionem scilicet actionis quod iussu, quæ priore casu competere videbatur: quod verò contrà scriptum est, in *d. §. si ratum*, cùm sit eiusdem Vlpiani & ex eodem Vlpiani libro vicesimonono ad Edictum, in quo dissensisse illum à seipso credibile non est. Non dubito quin

mendosum sit, & pro verbis illis *in eos* substituendam esse negationem, legendumque *non datur*: non ob id solùm quòd alioqui mala esset grammatica, cùm de domino, vel patre in singulari tantùm numero locutus esset Vlpianus iis verbis *si ratum habuerit quis quod seruus eius*, sed etiam, quia & in *præcedente* §. & in *sequ.* ponuntur casus in quibus actio quod iussu æquè locum habere non potest. Facilè autem fuit imperito cuilibet interpreti negationem illam tollere ad id tantùm respicienti quòd ratihabitio æquiparari mandato solet, nec etiam observanti edictum Prætoris quod iussu primis ipsis verbis & solo nomine actionis iussum exigere, aut saltem mandatum, vel subscriptionem in ipso actu interuenientem: neque contentum fuisse ratihabitione, quæ num quam nisi post perfectum actum interponitur. Et sanè notandus valde hic casus est in quo ratihabitio vim & effectum mandati non habet, nempe quia edicti verba minimè id patiuntur. Atqui, inquies, de in rem verso actio non aliter locum habere potest quàm si in domini rem, vel necessariam, vel vtilem versum esse proponatur, vt toties diximus. Ratihabitio autem facere non potest, vt quod re vera in rem versum non est, versum sit, quia nec rei veritatem immutare potest. Sed respondendum est secutam ratihabitionem facere vt exoneretur creditor à necessitate probandi versam esse in rem domini pecuniam, quæ versa fortasse non fuit. Qua enim fronte posset dominus probationem exigere versæ in rem suam pecuniæ ex eo contractu quem ipse ratum habuisset. Itaque ratihabitio, licèt non possit facere, vt in rem domini eo magis versa sit pecunia quæ versa nõ est: habet tamen vim probationis, vt teneatur dominus actione de in rem verso in solidum, nulla alia probatione allata, quæ esset vtique necessaria, si ob id de in rem verso ageretur, quod in domini rem vel vtilem, vel necessariam pecunia versa esse allegaretur. Vacat itaque causę probatio, ob patris consensum & ratihabitionem, vt loquitur Modestinus in *leg. si consentiente 16. infrà, de manumiss.* sic confessio depositi probat depositum, quod tamen non nuda voluntate, aut confessione, sed re tantùm contrahitur *l. Publia 26. §. 1. infrà, depos.* Quid verò interest creditoris, an actionem habeat quod iussu, an de in rem verso, cùm vtraque detur ei insolidum.

3 ¶ Placet non solùm eam pecuniam in rem verti, quæ statim à creditore ad dominum peruenerit: sed & quæ priùs fuerit in peculio. hoc autem toties verum est, quotiens seruus rem domini gerens, locupletiorem eum facit nummis peculiaribus. alioquin si seruo peculium dominus adimat,[a] vel si vendat eum cum peculio[b], vel rem eius peculiarem, & pretium exigat[c] nõ videtur in rem versum.

Ad §. 3. Placet.

RAT. DVB. & DEC. ad hunc §. eandem est quę ad *versic. vlt. §. 1. l. 3. supr.* vbi eadem quæ hîc sententia ab Vlpiano nostro proponitur, hoc iure nos vti, vt etiãsi priùs in peculium versa sit pecunia mox in rem domini, etiam de in rẽ verso actio esse possit. Sed quib. demùm casibus hoc verum sit, & quomodo accipi debeat idem Vlpianus hîc explicat, quod ibi nõ explicauit. Ait autem toties hoc verum esse, vt pecunia in rem domini vertatur, quamuis non statim ad eum peruenerit, sed priùs in peculio fuerit, quoties seruus rem domini gerens locupletiorem eum facit nummis peculiaribus.

RAT. DVB. Peculium domini reuera est, & consequẽter fit locupletior dominus cùm locupletatur peculium: ergo ad dãdam actionem de in rem verso non est prætereà expectandum, vt seruus rem domini gerens locupletiorem eum faciat nummis peculiaribus. DEC. Separandum omnino est patrimonium domini à peculio serui quod veluti propriũm ipsius serui patrimonium est, vt diximus ad *l. 3. §. idem Labeo vers. si non peculiare supr. ex l. 4. in princip. supr. de pecul.* cùm ergo locupletius fit peculium, non ideò auctum videri debet patrimonium domini nisi per nummos ipsos peculiares factum sit locupletius, alioqui non esset distinguenda actio de in rem verso ab actione de peculio, & tam citò illa atque hæc nasceretur, quod tamen apertè falsum est, vt ex Tryphonino subiicitur in *l. seq.* ea namque Tryphonini ratiocinationis & sententiæ ratio est.

a *Alioquin si seruo dominus peculium adimat*, Illatio hæc est ex præcedentibus, non confirmatio aut argumentatio ab absurdo. Ex eo namque quod proximè dixit Vlpianus toties in rem domini posse verti pecuniam quæ priùs in peculio fuerit, quoties seruus rem domini gerens iisdem nummis peculiaribus locupletiorem dominum fecerit, infert: si ergo dominus seruo peculium adimat, scilicet antequàm nũmi illi peculiares in rem domini verterentur (posteà enim sera esset, ac inutilis ademptio) aut si vendat seruum cum peculio, vel etiam rem aliquam peculiarem & eius precium exigat, non videbitur in rem versa pecunia, quæ priùs fuerat peculiaris, nec actio de in rem verso pro ea pecunia locum habebit, sed tantùm de peculio.

RAT. DVB. Etiam cùm dominus seruo peculiũ ademit antequàm pecunia seruo credita & facta peculij in rem domini versa esset, fieri tamen facilè potest vt adhuc ea ipsa pecunia quam extare ponimus in rem domini vertatur ab ipso domino, quem nec verisimile est eam proiecturum in mare. Quidni ergo perinde teneatur actione de in rem verso, ac si seruus ipse in rem domini eam vertisset?

DEC. Non potest actio de in rem verso competere vbi peculium nullum est, non magis quàm actio de peculio. Est enim species & pars quædam actionis de peculio, nisi quod prętereà illam adiectionem habet de in rem verso, vt diximus ad *l. 1. supr.* atqui peculij ademptio facit, vt peculium nullum sit, quia peculium maximè adẽptione moritur *d. l. 1. §. 1. l. interdum 14. inf. l. peculium nascitur 40. in fin. supr. de pecul.* Ergo non potest actio de in rem verso nasci post ademptum peculium, quamuis non eo minùs duret si ante ademptionẽ iam cœperat: non enim sicut adẽptio peculij extinguit iam natam actionẽ de peculio si non mala fide & dolo malo facta sit *d. l. 1. §. 1. d. l. interdum l. summâ cũ ratione 21. sup. de pecul.* ita & natam actionẽ de in rem verso perimit, quamuis nascendam impediat, ne nascatur: neq; verò pecuniã quoquomodo in rem patris aut domini versam esse sufficit, vt de in rẽ verso detur actio, sed à filiofam. vel seruo non etiã à patre vel à domino ipso, aut ab alio versã esse oportet, quia ex cõtractu filijfam. vel serui venit

nit, vt & actio de peculio non ex contractu patris vel domini, *l. 1. §. si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiec.* Quod summopere notandum est aduersus pragmaticos nostros qui tam facilè & ex quocunque contractu dant actionem de in rem verso contra eos omnes in quorum rem versa probatur pecunia. Id enim si ita esset, non oporteret distinguere, quomodo hîc Vlpianus distinguit an ademptum esset peculium nẽne ante versam in rem domini pecuniam, sed tantùm an in rem domini versa esset pecunia quoquo tempore, id est siue ante siue post ademptionem, an non. Iunge quæ scripsi ad *d. l. 1. in princip. supr.*

b *Vel si vendat eum cum peculio.* RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ ad *l. si quis seruum 33. supr. de pecul.* vbi similiter agitur de seruo vendito cũ peculio, quo casu videtur precium venditionis non minùs ad peculium serui, quàm ad seruum ipsum pertinere. Sed non ita est, quia peculium non nisi accessionis loco esse creditur, preciũ itaq; solius serui est nõ etiã peculij, quamuis fuerit dominus minore precio seruũ venditurus si peculium nõ accessisset *l. si vẽditor 38. de act. empt. l. 1. 2. & 3. de pecul. leg.* fit ergo hoc casu dominus locupletior ex peculio, sed nõ à seruo rẽ domini gerente: quod tamen omnino necessarium est vt sit actio de in rem verso. Alioqui si sufficeret dominũ fieri locupletiorem, nec illud etiam requireretur, vt à seruo rẽ ipsius gerẽte locupletaretur, dicendum esset statim ab initio cõpecturam in eum actionem de in rem verso, id est à quo instanti pecunia credita facta esset peculij, quia nimirum exinde aucto peculio dominus quoque locupletior factus esset, quod tamen apertè falsum est vt ex Tryphonino subiicitur in *l. seq.* Idemq; dicendum etiã esse adempto peculio quoniam ademptio peculij licèt extinguat peculium, non tamen extinguit res peculiares, nec impedit quominus æquè locupletior sit dominus post ademptum peculium atq; erat anteà imo tanto certiùs quanto melius vbi prospexit, nè in posterum diminui peculium à seruo posset.

c *Vel rem eius peculiarem & precium exigat.* Alius & tertius casus est in quo Vlpianus ostendit posse pecuniam creditam aut rem aliam quamlibet esse peculij, nec tamen in rem domini versam intelligi, si fortè dominus rem peculiarem vendiderit & precium exegerit: hoc enim casu res peculiaris delinit esse peculiaris nec proinde in rem domini verti à seruo ampliùs potest, sicuti nec rei precium quod ponimus exactum à domino fuisse. Nam si exactum non esset, adhuc in peculio maneret, ac proinde in rẽ domini verti posset. Quid: nónne in rem domini satis vertitur cùm dominus id exigit? Minimè verò, quantũ ad producẽdã actionẽ de in rẽ verso, quoniã à domino illud fit nõ à seruo rem domini gerente.

6. TRYPHONINVS libro 1. Disputationum.

NAm si hoc verum esset, etiam antequàm venderet rem peculiarem, de in rem verso teneretur: quia hoc ipso, quod seruus rem in peculio haberet, locupletior fieret: quod apertè falsum est.

Ad l. Nam si hoc 6.

Lex hęc nihil nisi rationem Tryphonini continet ad confirmandum id quod Vlp. dixerat in lege præcedente. Dixerat Vlpianus non dari actionem de in rem verso eius rei nomine quæ priùs in peculium versa sit, nisi seruus rem domini gerens locupletiorem dominum ex ea re fecerit, & ideò si dominus rem peculiarem quam seruus acquisiuerat vendiderit, eiúsq; precium exegerit, nihil in rem domini versum videri. Hoc verò ita esse probat Tryphoninus hoc argumento, quod alioqui si hoc verum esset vt ad inducendam actionem de in rem verso sufficeret quoquomodo locupletiorem factum esse dominum, sequeretur, vt statim & priùs etiã quàm rem peculiarem vendidisset dominus, & precium exegisset teneretur dominus de in rem verso perinde atque de peculio quia hoc ipso quod seruus in peculio rem habere cœpisset dominus quoque ab eodem instãti locupletior factus fuisset, cùm peculium non sit serui nisi conniuentibus oculis, re vera autem sit domini. Atqui apertè falsum & absurdum est consequens alioqui omnis actio de peculio esset de in rem verso, si quicquid est versum in peculium in rem quoque domini versum intelligeretur, vt diximus. Ergo & antecedens, ex quo sequitur, vt ad legem præcedentem iam explicauimus.

7. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

ET ideò, & si donauerit seruus domino rem peculiarem, actio de in rem verso cessauit. & sunt ista vera.

Ad l. Et ideò 7.

RAT. DVB. Sicuti nemo fit donando locupletior, quamuis accipientem faciat debitorem beneficij eúmque obliget ad *ἀντίδωρα. l. sed etsi 25. §. consuluit supr. de petit. hered.* quia donare nihil nisi perdere est *l. filiusfamilias 7. infr. de donat.* Ita & acquirendi modus est ac locupletandi patrimonij accipere donationem. Ergo si rem peculiarem à se acquisitam seruus domino donauerit, in rem domini versa esse videbitur.

DEC. Donatio rei peculiaris à seruo collata in dominum, nihil addit iuri dominij quod habebat dominus in rebus omnibus peculiaribus ante donationem, nisi quod facit vt peculiaris esse desinat qualis anteà erat. Non ergo potest huiusmodi donatio parere actionem de in rem verso, quia non facit hoc casu seruus dominum suum locupletiorem: longéque maior subesset ratio dandæ in dominum actionis de in rem verso, ob id solum quod aucto peculio locupletior factus esset dominus, quàm ob donatam per seruum domino rem peculiarem: quia priore casu reuera locupletior fit dominus, ex contractu serui, posteriore non item. Cessat igitur hoc etiam casu actio de in rem verso.

1 ¶ Planè si mutuum seruus acceperit, & donandi animo soluit, dum non vult eum debitorem facere peculiarem: de in rem verso actio est.

Ad §. 1. Planè si mutuum.

RAT. DVB. Ex donatione serui non intelligitur dominus factus esse locupletior, vt proximè diximus. Ergo & cùm seruus mutuam pecuniam ab aliquo accepit, eámque soluit domini creditori & quidem animo donandi domino quia non vult eum facere peculiarem debitorem, non ideo potest

creditori ſerui contra dominum dari in rem verſo actio. Dec. Locupletior fit dominus qui à creditore ſuo liberatur *l. ſi pupilli 66. in fin. de ſolut. l. ſpecies 11. de acquir. rer. domin.* Atqui in propoſita ſpecie deſinit dominus eſſe debitor ſui creditoris. Et quidem ita vt nec debitor peculiaris conſtituatur. Negari ergo non poteſt quin pecunia ſeruo credita in rem domini verſa ſit, nec proinde quin dominus ex hac cauſa de in rem verſo teneatur. Eſtque larga differentia inter donationem rei peculiaris factam domino, per quam nihil ſibi dominus acquirit. Et ſolutionem nomine domini factam creditori dominico animo donandi per quam domino acquiſita ſit liberatio. Priore caſu nihil in rem domini vertitur, ſed poſteriore contrà, idque non tam donationis quàm ſolutionis poteſtate.

2 ¶ Illud verũ non eſt, quod Mela ſcribit. ſi ſeruo meo argentum dederis, vt pocula tibi faceret ex quolibet argento, mox, factis poculis, ſeruus deceſſerit, eſſe tibi aduerſus me de in rem verſo actionem: quoniam poſſum pocula vindicare.

Ad §. 2. Illud verum non eſt.

Rat. dvb. Si ſeruo meo argentum dederis vt pocula tibi faceret ex quolibet argento mox factis poculis ſeruus deceſſerit, poſſum ego pocula tanquam mea vindicare vt in hoc ipſo §. Vlpianus ſcribit, & rectè: ſunt enim mea non tua nec ſi ex eo ipſo argento quod dediſti facta ſint, quia non tanquam ex eo facta ſunt, ſed tanquam ex quolibet vt in *l. ſi paterfamilias* 15. §. 1. *ſuprà, de adoptionib. facit enim hoc quaſi quilibet, non quaſi auus.* Ideóque benè Vlpianus addidit verba illa, *ex quolibet argento*, quia ſi ſeruo meo argentum dediſſes, vt ex eo ipſo argento non ex alio quolibet pocula tibi faceret, dominium argenti penes te manſiſſet, factáque ex eo pocula proinde tua fuiſſent, nec alius præter te vindicare illa poſſet: id enim vindicare quis poteſt quod ſuum eſt, non quod alienum *l. Quintus* 27. §. *argento infr. de aur. & argent. legat.* Denique argentum hoc non tuum eſt, ſed in credito, vt in *d.* §. *argẽto.* Ergo nec pocula tua ſunt, ſed mea. Tibi autem non niſi perſonalis contra me actio poteſt competere ex contractu ſerui mei, vel de peculio, vel de in rem verſo. Atqui factus ſum locupletior ex tuo argento, cùm argentum tuum verſum ſit in pocula quæ ſunt mea. Ergo actione de in rem verſo teneri debeo non nuda & ſimplici actione de peculio, nec ſanè video quid ad hanc rationem contra Melam pro Vlpiano reſpondere poſſit quiſquis putet ſententiam Melæ actionem de in rem verſo ſibi contra me concedentis ab Vlpiano reprehendi. Quare non dubito quin primus in illis verbis huius §. *illud verum non eſt*, abũdet negatio qua ſublata ſcripſerit Vlpianus, *Illud verum eſt quod Mela ſcribit.* Nam & ratio quæ ſubiicitur in fine §. *quoniam poſſum pocula vindicare*, Melæ ſententiam confirmat omnino, contrariam autem manifeſtiſſimè impugnat, & conuincit: nónne enim optima hæc conſecutio eſt, *ex argento tuo facta pocula mea ſunt; ergo argentum tuum in rem meam verſum eſt*, quod verò alij vt receptã lectionem tueantur ſic rationem hanc accipiunt, quaſi ſenſus ſit, ei cui rei vindicatio competat actionem de in rem verſo dandam non eſſe, fateor me non poſſe intelligere. Scribendum enim fuerat ſi ratio erat Vlpiani Melam reprehendentis, *quoniam potes pocula vindicare.* Hoc verò falſiſſimum eſt poſſe te pocula vindicare quæ ex argento tuo ſeruus meus fecerit ſi argentum tuum ei ſic dederas vt ex quolibet argento pocula ſibi faceret. Mea namque ſunt non tua. Veriſſimum ergo eſt quod Mela ſcribit eſſe in hac ſpecie ſibi aduerſus me de in rem verſo actionem. Interpretem qui negationem hanc adiecit, quam nos tollimus, illud fefelliſſe videtur quod initio §. *ſeq.* ſcriptum vidit, *Illud planè verum eſt*, quaſi ex eo inferendum ſit illud, ergo verum non eſſe quod in §. præcedente Vlpianus ex Mela retulerat acſi non poſſet vtrumque verum æquè eſſe & quod ex Mela & quod ex Labeone relatum eſt, ſed illud planiùs & indubitatiùs, quod ex Labeone mox dicemus. Et verò quis credat ita reprehenſum Melam ab Vlpiano, vt reprehenſionis ſuæ rationem nullam penitus attulerit? Annon fuit Mela præcipuæ inter prudentes veteres qui de iure ſcripſerunt authoritatis? Quę enim expreſſa iis verbis ratio eſt, *quoniam poſſum pocula vindicare*, Melæ proculdubio eſt non Vlpiani, vt oſtendimus. Quænam ergo, inquies, ratio dubitandi apud Melam? Illa ni fallor vnica, quoniam dubitari poterat an ex tuo argento facta pocula tua eſſent non mea ex regula generali *l. quæſitum* 78. §. *illud de legat.* 3. Et ſanè tua eſſent niſi dediſſes argentum ea lege vt ex quolibet argento pocula tibi fierent, quo caſu non procedit diſtinctio erciſcundorũ quæ ponitur in *l. adeò* 7. §. *cùm quis de acq. rer. domin.*

3 ¶ Illud planè verum eſt, quod Labeo ſcribit, ſi odores & vnguenta ſeruus emerit, & ad funus erogauerit, quod ad dominum ſuum pertinebat, videri in rem domini verſum.

Ad §. 3. Illud planè verum eſt.

Non negat his verbis Vlpianus verum eſſe quod in §. *præcedente* ex Mela retulerat, ſed quod hic refert ex Labeone ait eſſe verum planiùs, certiùs & indubitatiùs, vt ſolet ille progredi à caſu dubitabiliore ad minùs dubitabilem vt in *l. 1. §. pen. de leg. 3. l. 1. de diuerſ. tempor. præſcript.* Rat. dvb. Non poteſt videri verſum in rem domini, quod in funus alterius quàm domini impenſum eſt, nec viuens quiſquam funeratur: ergo nec de in rem verſo actio ſuum habere poteſt ſi odores & vnguenta ſeruus emerit, & ad funus alterius quàm domini erogauerit.

Dec. Nihil intereſt an ſeruus odores & vnguenta emerit & erogauerit in funus domini an alterius cuius funus ad dominũ pertinebat: vtroq; enim caſu in rem domini verſa pecunia eſſe intelligitur, puta ſi ad funerandum domini filium impenſum ſit: funus enim filij æs alienum patris eſt vt Paulus ait in *l. filiusfamilias* 19. *infr. hoc tit. l. contra 30. cum præced. ſupr. de relig. & ſumpt. funer.* Funeris autem ſumptus accipitur quicquid corporis cauſa etiam vnguentorum & odorum erogatum eſt *leg. funeris* 37. *eod. titul.* Et ex hac cauſa creditori actio funeraria competeret, ſi eam ipſe pecuniam in funus impendiſſet: at cùm ſeruo credidit in eam licèt cauſam, neceſſaria ei eſt actio de in rem verſo, quoniam agit ex contractu ſerui, *l. nec ſeruus*, 41. *ſupr. de pecul.* Nec rurſum datur funeraria niſi ex bono & æquo, cùm alia actio deficit, quia inter perſonales actiones habet priuilegium, *l. & ſi quis*, 14. §. *hæc actio, & §. qui mandatu ad fin. ſupr. de religioſ. & ſumpt. funer. iunct. l. quæſitum*, 17. *de rebus authorit. iudic. poſſidend. aliàs l. 2. de priuileg. credit.* Differentia tantùm illa eſt an in funus domini pecunia ſeruo credita, erogata fuerit, an in alterius funus quod ad dominum pertinebat, quod poſteriore hoc caſu datur actio de in rem verſo contra dominum. Priore verò non niſi contra domini iam defuncti heredem dari poteſt, ſed vtroque tamen caſu eadem actionis huius dandæ ratio eſt.

4 ¶ Idem ait, & ſi hereditatem à ſeruo tuo emero, quæ ad te pertinebat, & creditoribus pecuniam ſoluero, deinde hanc hereditatem abſtuleris mihi, ex empto actione me id ipſum conſecuturum. videri enim in rem tuam verſum. nam & ſi hereditatem à ſeruo emero, [a] vt, quod mihi ab ipſo ſeruo debebatur, compenſarem: licet nihil ſolui: tamen conſequi me ex empto, quod ad dominum peruenit. ego autem non puto, de in rem verſo eſſe actionem emptori: niſi hoc animo geſſerit ſeruus, vt in rem domini verteret [b].

Ad §. 4. Idem ait.

Rat. dvb. Si cùm hereditam quæ ad te pertinebat, à ſeruo tuo emiſſem, & creditoribus hereditariis ſoluiſſem, tu mihi eam abſtuleris, nullus videtur eſſe locus actioni, ac ne quidem quæſtioni de in rem verſo, cùm non animo vertendæ in rem domini pecuniæ ſoluerim creditoribus, ſed vt me liberarem. Quamuis enim nulla creditoribus hereditariis contra hereditatis emptorem actio competat, niſi actiones hereditarias ipſe vltrò ſubire ac ſuſcipere paratus ſit: tenetur tamen ex vendito, ſi non iis ſatisfaciat: quia in locum heredis ſubſtitutus eſſe intelligitur, *l. 2. C. de hered. vel act. vendit. l. 2. in princip. & §. cùm quis infr. eod. ill. tit. l. 2. C. de pact.* Atquin is qui ſoluendo id agit non tam vt alium ſibi obliget, quàm vt ſe liberet, neque de in rem verſo, neque aliam vllam actionem ſibi acquirere poteſt, *l. in hoc iudicium*, 14. §. 1. *l. ſi quis cum*, 29. *ſupr. communi diuid.* ſicuti nec alium liberat, qui ſuo nomine ſoluit, & propter ſuam obligationem, *l. ſi quid poſſeſſor*, 31. *ſupr. de hered. petit. l. Papinianus*, 28. *infr. mandat.* Ergo non eſt mihi contrà te danda actio ex empto, vt conſequar quod ſolui creditoribus hereditariis, non magis quàm actio de in rem verſo.

Dec. Receptum eſt vt ex omnibus contractibus, præſertim verò emptionibus & venditionibus, qui frequentiores contractus ſunt, quiſquis cũm alieno ſeruo contrahit, & obligetur domino & dominum ſibi obliget, non tantùm actionè de peculio, ſed etiam de in rem verſo, ſi quid in rem domini verſum proponatur, *l. nec ſeruus*, 41. *ſupr. de pecul.* Ergo qui hereditatem emit à ſeruo, quæ ad eius dominum pertinebat, ſicuti obligatur vt ea faciat omnia, quæ facere deberet, ſi à domino ipſo emiſſet, ac proinde vt creditoribus hereditariis reſpondeat & ſoluat, *d. l. 2. C. de hered. vel act. vendit.* Ita & dominum habet obligatum, non quidem ne hereditatem emptori auferat, & euincat quam ipſe non vendidit & de cuius proinde euictione non tenetur [alioqui doli exceptione repellendus eſſet, *l. 17. l. Seia*, 72. *infr. de euict.*] ſed vt actione ex empto cogendus ſit præſtare ea omnia, quæ ſi vendidiſſet ipſe præſtare teneretur ad finem vſque peculij, aut quatenus in rem domini verſum eſt, ſupra quam in peculio inueniatur. Actionibus enim bonæ fidei non tantùm de peculio adiectio conuenit, ſed etiam de in rem verſo, *l. in bonæ fidei*, 36. vbi diximus *ſupr. de pecul.* quia & actio de in rem verſo ex bona fide eſt, cùm non aliam rationem habeat quàm æquitatem illam naturalem, ne dominus vel pater ex aliena iactura locupletetur, vt toties diximus, ex qua æquitate æſtimanda eſt bona illa fides, quæ contractibus & actionibus bonæ fidei nomen dedit, *l. bona fides*, 31. *infr. depoſ. l. ex empto*, 11. §. *vlt. l. bona fides*, 50. *& paſſ. infr. de actio. empt.* Ergo in propoſita ſpecie danda mihi eſt contra te ex empto actio, per quam conſequar id ipſum omne, quod creditorib. hereditariis ac proinde tuis perſolui, quamuis longè minùs ſit in peculio. Videtur namque in rem tuam verſum quicquid ipſis ſolutum eſt cum ea ſolutione fueris liberatus, non ego contra quem nullam illi exercere actionem potuerunt, vt proinde non poſſim dici ſoluiſſe meo nomine quod non debui ſoluere, niſi hactenus vt te à creditoribus, me verò abs te liberarem. Ideò autem in hac ſpecie de in rem verſo quoque tractandum eſt, non vt actionem ex empto excludamus, ſed vt actionem quoque de in rem verſo coniunctim inducamus, id eſt actionem ex empto de in rem verſo contra dominum, contra quem ſcilicet ex contractu ſerui actio non poteſt competere, niſi cum adiectione illa de peculio, vel de in rem verſo: nam quod dicimus nec de peculio, nec de in rem verſo actionem competere alia actione competente, ſiue ciuili qualis eſt ex empto, ſiue honoraria, *l. hinc quæritur*, 19. §. *vl. l. & ancillarum*, 27. §. *vlt. ſup. de pecul.* tunc verum eſt cùm alia illa actio non ex contractu ſerui, ſed aliunde naſcitur vt in actionibus pro ſocio & communi diuidundo, de quibus ibi agitur. Cæterùm quæcunque ex ſerui contractu datur contra dominum actio ea neceſſe eſt, vt vel de peculio ſit, vel de in rem verſo. Extra exercitoriam, inſtitoriam, & tributoriam actionem. Eſt autem de in rem verſo quoties datur contra dominum, nõ tantùm ad quantitatem vſque peculij, ſed etiam in ſolidum, vt & contra patrem in ſpecie, *d. l. in bonæ fidei*, 36. *eod. tit.* de quo dicemus ad *verſ. ego autem non puto, infr.* ſequitur.

a *Nam & ſi hereditatẽ à ſeruo emero.* Rat. dvb. Cùm hereditatem ad te pertinentem à ſeruo tuo emi, vt quod mihi ab ipſo ſeruo debebatur, compenſarem, verum eſt nihil me ſoluiſſe, id eſt, nihil mihi abeſſe, quod creditorib. tuis ſoluerim. Ergo nec quicquam eſt quod eo nomine conſequi abs te debeam actione ex empto. Dec. Compenſatio vim ſolutionis obtinet, & qui ſecum compenſat, ſibi ipſi ſoluere intelligitur, *l. 1. 3. & paſſ. inf. de compenſ. l. quæ dotis*, 33. *ſol. matr.* Ergo ſi hereditatem mihi auferas, atq; ita meæ cõpenſationis commodum mihi eripias, hoc quoque te mihi actione ex empto præſtare æquũ eſt, perinde atque ſi alij cuilibet hereditario creditori ſoluiſſem,

quia hoc quoq; ex meo ad te peruenisse intelligitur, ob cõtractum cum seruo tuo habitũ, ex quo proinde nõ tantũ ad finẽ peculij teneri te oporter, sed etiã quãtũ in rẽ tuã versũ est: tantũ aũt versũ est, quantũ mihi à seruo tuo debitũ fuit, & à me compẽsatũ, hoc verò cùm Vlpianus ex Labeone scripsisset, subiicit.

b *Ego autẽ non puto de in rem verso esse actionẽ emptori, nisi hoc animo gesserit seruus, vt in rẽ domini verteret:* miror verò Vlp. ita scribere quasi Labeo actionẽ de in rem verso ab actione ex empto separatã dedisset, aut quasi possit in hac specie dari actio ex empto emptori, quæ nõ sit etiã de in rẽ verso, id est quæ non habeat adiectionẽ illam de in rem verso, quod vtrũque falsum est, ideóque benè Labeo suæ sententiæ rationẽ illã attulit, *videri enim in rẽ meã versus*, non tãad dandã de in rẽ verso actionẽ, ab actione ex empto separatã, (quę nulla hîc est, nec potest esse) quãad causã dãdæ actionis ex empto insolidũ, id est cũ adiectione illa de in rẽ verso contra patrẽ ex cõtractu filij, ex quo regulariter non datur, nisi de peculio, si non supra peculij quãtitatem in rẽ domini versum probetur: nihilq́ue aliud est de eo quod in rem versum esse dicitur tractare, quã de actione de in rem verso, id est de iure actionis, & de ipsius materia simul ac de facto disputare. Sumit. n. hæc actio, vt aliæ nonnullæ denominationem suam à facto ipso, nec ab eo separari facilè potest. Itaq; cũ hic versiculꝰ aliquam saltem tacitã, camq; non iustã Labeonis sententię reprehensionem contineat, mallem ergo Triboniano illũ tribuere quàm Vlpiano, nõ tã facilè Labeonem reprehendenti, quod proprium ac singulare quodãmodo Pauli in suis ad Labeonẽ notis studiũ fuit. Accedit quod versiculus hic innuit posse in proposita specie locũ esse actioni de in rẽ verso separatæ ab actione ex empto si fortè seruus tuus vendẽdo hereditatẽ id egerit, vt in rẽ domini verteret. Hoc autẽ nec ego verũ esse puto, cùm hic quoq; actio ex empto locũ habere possit & debeat: sine qua nec actio de in rẽ verso, quę nihil nisi alterius actionis adiectio est, locũ habere posset: obserua tamẽ actionẽ hãc ex empto cõtra dominũ ex cõtractu serui non esse bonæ fidei simpliciter & absolutè, sed quodammodo mixtã ex bonæ fidei actione & stricta, quia non potest dari absolutè cõtra dominũ, sed cũ illa adiectione de peculio, vel de in rẽ verso, vt diximus ad *d. l. in bonæ fidei 36. supr. de pecu.* Triboniani error in [illegible] loco idẽ ille fuisse videtur, qui nostrorũ interpre[illegible]mantiũ actionẽ aliquã esse de in rẽ verso per se subsistẽtẽ, & quę nec actioni ex empto, nec alij vllæ adiecta sit, quod certè falsũ est, nec à Labeone, aut Vlpiano vnquã cogitatũ: quib. rectè visum est dandam esse emptori in specie huius §. actionẽ ex empto de in rẽ verso, & quidẽ in solidũ, quia & solidũ in rẽ domini versũ erat. Sed & illud falsũ est q; in hoc versiculo scribitur ita demũ dandam esse in hac specie actionẽ de in rẽ verso, si hoc animo gesserit seruus, vt in rẽ domini verteret. Quis. n. nescit in emẽdo & vẽdẽdo nihil aliud agi inter emptorẽ & venditorẽ, nisi vt sibi vterque cõsulat quantũ potest, & aduersus id in precio decipiat citra dolum malũ? *l. in causa 16. §. idem Pomponius de minor. l. 8. C. de rescin. vendit.* neq; verò quicquam interest eius, qui hereditatem à seruo emit quid animo seruus gerat, si modò ex eo cõtractu dominus locupletior factꝰ sit, & in rẽ eius versũ proponatur quicquid emptori abest. Omnimodo igitur danda est emptori actio, ex empto de in rẽ verso in solidũ siue id egerit seruus, siue nõ egerit, vt in rẽ domini pecunia emptoris verteretur: quia sufficit in rẽ domini solidũ versũ esse. Plus. n. hoc casu in veritate est, quã in opinione. Alioqui sequeretur, vt in hac specie actio ex empto in solidum danda esset emptori contra dominum, etiamsi nihil in rem domini versum proponeretur: quod tamen æquè falsum est, quia ex contractu serui nunquam tenetur simpliciter dominus quinõ cõtraxit, sed tãtũ, vel de peculio, vel de in rẽ verso *l. nec seruus 41. l. si quis cũ filiofam. 44. sup. de pecul.* ex his apparet versiculũ hũc nullomodo defẽdi posse, nec alij q̃ Tribonian. adscribi.

5 ¶ Si filiusfamilias pecuniã mutuatus, pro filia sua dotem dederit: in rẽ versum patris videtur, quatenus auus pro nepte daturus fuit. quæ sententia ita demum mihi vera videtur,[a] si hoc animo dedit, vt patris negotium gerens.

Ad § vlt. Si filiusfamilias.

Rat. dvb. Officium paternum est dotare filiã *l. vlt. C. de dot. promiss.* Ergo si filiusfam. pecuniam mutuatus pro filia sua dotem dederit, in rem suã, nõ in rem patris eã vertisse dicendus est. Dec. Nõ tantùm patris est dotare filiã, sed etiã aui paterni dotare neptẽ ex filio, quia eam perinde ac filium ipsũ habet in potestate *l. capite 19. aliàs l. qui liberos inf. de rit. nup.* masculorũ. n. nostrorũ liberi ad onus nostrũ pertinẽt, *l. pen. de agnos. & alẽd. liber.* quãuis officiũ aui erga neptẽ ex officio patris erga filiã pẽdeat *l. dotẽ 6. infr. de collat. bonor.* nec sanè aliter cõstituiius potuit, cùm filiusfa. nulla bona habeat, nec habere possit, quãdiu vult pater sibi per eũ acquiri *l. 1. inf. si à parent. quis manum. sit, l. lex Corn. 28. in fin. de vulg. & pup. substit.* nec rursũ potest filiusfa. filiã suã nuptui collocare quin pater cõsentiat, qui eã habet in potestate *l. 2. l. nuptiæ 18. & pas. inf. de rit. nupt.* in rẽ ergo patris versũ esse fatẽdum est, quod filiusfa. mutuatus est, vt filiæ suæ dotem daret. Adeò vt auo paterno dos hæc profectitia sit tanquã quę ab eo profecta intelligatur *l. profectitia 5. §. si filiusfamil. de iur. dot.* Sed hoc cũ distinctione, quã ibi Vlp. addit ex Neratio, & quã neq; hîc prætermisit *quatenus auus pro nepte daturus fuit.* nã si amplioré dotẽ filiusf. filiæ suę dederit, quã pater eius fuerat daturus, non debet ea res nocere auo, qui ad aliud non tenebatur nisi vt congruam dotem nepti suę daret. Congrua porrò ea dos esse dicitur, quæ & facultatib. & dignitati familię mulieris, maritiq; respondeat *l. quæro 60. & seq. l. cùm post 69. §. gener. de iur. dot.* nec eo minùs tamen auo mortuo ea dos patri reddenda est, etiã, quod magis est, exheredato, *d. l. dotẽ 6. de coll. bono.*

a *Quæ sententia ita demũ mihi vera videtur*, vereor ne hic quoq; versiculus Triboniani sit, vt & postremus ille §. *superioris.* Primũ quia nõ alterius quàm suã sententiã Vlp. hîc adfert. Solét verò prudẽtes hac vti locutione tũ duntaxat cũ alterius cuiusdã nõ suã opinionẽ retulerũt: deinde quia hęc ipsa sententia ab Vlpiano ipso proponitur in *d. l. 5. §. si filiusfa. 8. infr. de iur. dot.* vbi sententię huius authorẽ laudat Neratium, nec tamẽ vllã aliã adhibet distinctionẽ, nisi vt tanta dos in rẽ aui versa esse videatur, quãtã auus daturus fuit. Postremò quia nec vera videtur hæc adnotatio: vt supradicta sẽtẽtia nõ aliter vera sit, quã si filiusf. hoc animo filiæ suæ dotem dederit, vt patris sui negotiũ gerens. Omnimodo enim auus tenetur de in rẽ verso prò pecunia cõuersa in dotẽ neptis ex filio tanquã cõuersa in rẽ suam dũmodo fuerit auus tantã daturus, quoniã eius negotiũ omnimodo geritur. Cumq́ue nõ possit filiusf. mutuã pecuniã accipiẽdo aliud negotium gerere quàm vel propriũ & peculiare vel paternũ, nemo dixerit videri eum gerere negotium peculij sui cũ pecuniã mutuã accipit, vt filiã suã doter. Id si ita est, apparet nõ sibi tẽperasse Tribonianũ in hac lege quin sępiùs Vlpiano nostrò manus inferret. Videtur autẽ motus ex *l. 5. §. vl. supr.* in illis verbis, *quoties seruus rẽ domini gerens*, sed nemo nõ videt quàm diuersa sit species huius §. ab illa quæ ibi tractatur.

8. Pavlvs libro trigensimo ad Edictum.

ET nihil interesse Pomponius ait, filię suæ nomine, an sororis, vel neptis ex altero filio natæ dederit. Idem ergo dicemus [a] & si seruus mutuatus fuerit, & domini sui filiæ nomine in dotem dederit.

Ad l. Et nihil interesse 8.

Rat. dvb. Fauorabilior videtur causa filij familias qui pecuniã mutuatꝰ est vt filiæ suæ dotẽ daret, quã si vt sororis suæ nomine, aut neptis ex altero filio natæ: cùm his personis minùs arcto sanguinis vinculo coniungatur. Dec. Eadem iuris ratio facit vt omnibus his casibus pater filijfamilias de in rem verso teneatur, quia ad patris onus pertinet non minùs, vt filiam suam primi gradus, neptémq; ex alio filio doret, quàm vt filij huius filiam: liberorum siquidem omnium quos in potestate sua habet, onera ad eum spectant *d. l. penu. de agnosc. & alend. liber. d. l. capite 19. de rit. nupt.* Proinde quod hîc scribitur de sorore, intelligendum est de sorore consanguinea quæ sit ex eodem patre nata. Alioqui pater filijfamilias eam dotare non deberet; alia quæstio est de qua in *l. cùm plures 12. §. penul. de admin. tutor.* An frater sororem vterinam æquè ac consanguineam dotare teneatur: etsi hoc ipsum in vterina Paulus ibi negat, sed non cadit quæstio in patrem qui vterinam filiam habere nullam potest.

a *Idem ergo dicemus.* Rat. dvb. & Dec. ad hunc versiculum eadem est, quæ ad *principium huius legis*: nam & cùm seruus pecuniam mutuatus eam pro domini sui filia in dotem dedit, æquè dominum liberat, & in rem patris vertit: atque si filiusfamilias filiæ suæ nomine dotem dedisset.

9. Iavolenvs libro 12 ex Cassio.

SI verò pater dotem daturus non fuit, in rem patris versum esse non videtur.

Ad l. Si verò 9.

Rat. dvb. Nullus casus esse videtur in quo pater filiam & auus neptem ex filio dotare non teneatur cùm paternum officium sit dotare filiam, & auitum dotare neptem ex filio *d. l. vlt. C. de dot. promiss. l. capite 19. alias l. qui liberos de rit. nupt. l. dotem 6. C. de collat. bon.* Quid ergo est quod hîc Iauolen. scribit, si pater dotem daturus non fuit, in rem patris versum non videri?

Dec. Videtur hæc lex intelligenda de patre non qui nullam penitus, sed qui non tantam dotem daturus fuit *argu. l. 7. §. vlt.* in illis verbis, *quatenus auus pro nepte daturus fuit.* Fieri enim facilè potest vt pater propensiore in propriam filiã amoris ardore longè ampliorem dotem filiæ suæ constituat, quàm auus fuerat constituturus, siue aliorum liberorum cogitatione, siue rerum & facultatum suarum cognitione factus tenacior, sed & fieri aliquo casu potest, vt nec dotare neptem auus teneatur, si fortè nata sit ex eo matrimonio quod cũ ignominiosa vxore contra voluntatem patris filius contraxerit. Potest enim auus hanc pro suo iure exheredare nec proinde dotare illam cogitur *l. 3. §. si emancipatus de bonor. possess. contr. tabu.* in hac lege quin sępiùs Vlpiano nostrò manus inferret. Videtur autẽ motus ex *l. 5. §. vl. supr.* in illis verbis, *quoties seruus rẽ domini gerens*, sed nemo nõ videt quàm diuersa sit species huius §. ab illa quæ ibi tractatur.

10. Vlpianvs libro 29. ad Edictum.

SI pro patre filius fideiusserit, & creditori soluerit: in rem patris videtur versum: quia patrem liberauit.

Ad l. Si pro patre 10.

Rat. dvb. Filius hic qui pro patre suo apud creditorem paternum fideiussit, (nec enim inutilis & sine effectu hæc fideiussio est *l. si dubitet 10. § filiusfamilias infr. de fideiuss.*) si postea soluerit nõ tam pro patre suo quàm pro seipso soluisse videtur, cùm esset ipse obligatus. Ergo in rem suam potiùs quàm in rem patris vertisse videtur.

Dec. Solutio à filiofamilias facta liberauit patrem, quia licèt duæ sint personæ debitoris principalis & fideiussoris, itémque duæ obligationes, vna principalis, alia accessoria; vnius tamen duntaxat quantitatis obligatio est, qua siue per debitorem, siue per fideiussorem soluta vterque liberatur, sed ita tamen vt fideiussore soluente liberetur quidem

reus à suo creditore, sed hoc ipso teneatur actione mandati fideiussori cuius pecunia liberatus est, *l. ex mandato*, 20. §. 1. *i fr. mandat. §. penult. Instit. de fideiuss.* Atqui locupletior fit quisquis à creditore suo liberatur, *l. si pupilli*, 66. *de solut. l. species*, 11. *de acquir. rer. domin.* Ergo quod filiusfamilis tanquam patris fideiussor soluit, in rem patris versum videri debet, licèt fideiussorio nomine soluerit. Eadem dubitandi & decidendi ratio est in filiofam. qui se pro patre soluturum constituit, de quo idem Vlpi. noster in *l. si filiusfam. 15. infr.* vbi paulò latiùs hæc quæstio tractatur & additur quod & hîc addendum est, non debere dari actionem de in rem verso contra patrem ex hoc solo, quod pro eo filiusfa. fideiusserit aut constituerit, sed ita demùm si soluerit. Neq; enim fideiubendo aut constituendo liberat patrem, sed soluendo.

1 ¶ Cui simile est, quod Papinianus libro nono Quæstionum scribit, si filius quasi defensor patris iudicium susceperit, & sit condemnatus, de in rem verso teneri patrem. namque filius eum iudicio suscepto liberauit.

Ad §. 1. Cui simile est.

RAT. DVB. Filiusfamilias, qui quasi defensor patris iudicium susceperit si posteà condemnetur, non patris nomine, sed suo condemnatur: quia sibi imputare debet, cur se vltrò obtulerit, & eandem quam pater vicem subire voluerit: hoc enim est defendere eandē scilicet, quam reus vicem subire *l. minor* 51. §. 1. *supr. de procurat. l. 4. in princip. inf. de re iudic.* Ergo etiamsi soluerit nihil in rem patris versisse videri potest, sed in suam duntaxat.

DEC. Quemadmodum fideiubendo & soluendo pro patre filiusfamilias liberat patrem, vt proxin è diximus: ita & iudicium accipiendo pro patre etiam inuito, *l. solutione*, 23. *infr. de solut. l. qui seruum*, 20. *supr. de interrogat. in iur. facit. l. delegare*, 11. §. 1. *de nouat. infr.* Ergo æquè actionem de in rem verso habere debet creditor, qui pecuniam credidit, ex qua filius hic quasi patris defensor condemnatus victori soluit. Est itaque hic casus de filiofamilias defensore patris, ei persimilis, de quo proximè diximus de filiofamilias patris fideiussore: sed hoc tamen dissimile est quod filius fideiubendo pro patre nondum eum liberat, sed tum demùm cùm soluit. Iudicium autem accipiendo pro patre statim eum liberat, non solùm priùs quàm soluat: sed etiam priùs quàm condemnetur, sed non ideò tamen actio de in rem verso statim nascitur. Quid enim si in ea lite filius vinceret? Quid si ex condemnatione secuta nihil solueret? Expectandum igitur est, ad inducendam actionem de in rem verso contra patrem, vt filius mutuam ad soluendum pecuniam acceperit, aut, vt quis filij condemnati nomine soluerit, putà fideiussor filijsfamilias. Neque enim quisquam multò minùs verò filiusfamilias alienæ litis defensor sine satisdatione esse intelligitur, *d. l. minor*, 51. §. 1. *& ll. seqq. l. qui proprio*, 46. §. *qui alium, eo. tit.* Sic ergo hic locus intelligendus est, vt filijsfamilias fideiussor, qui pro eo quasi patris defensore condemnato soluit, habere debeat, contra patrem, ex hac causa actionem de in rem verso.

2 ¶ Idem tractat Papinianus: & si, quod patrem dare oporteret, à filio sim stipulatus: & ita conuenerim filium. nam & hîc de in rem verso fore actionem, nisi si donare patri filius voluit, dum se obligat[a].

Ad §. 2. Idem tractat Papinianus.

RAT. DVB. Si quod patrem dare mihi oportebat ab eius filiofamilias stipulatus sim, atque ita filium conuenerim, iam liberatus est pater nouationis potestate. Ponendùm enim est nouandi animo factam esse hanc stipulationem: quomodo & aliæ stipulationes concipi solebant, quæ nouandi & delegationis faciendæ animo interponebantur, *l. Stichum*, 8. §. *si quis ita, & l. emptor*, 27. *de nouat. l. & vno* 18. §. 1. *de acceptilat.* Ergo etiāsi postea conuentus à me filius soluat, nihil vertit in rem patris: sed in suam, cùm ea solutione se liberet non patrem, qui iam erat liberatus. Nec enim is, qui semel iam liberatus est, iterum liberari magis potest.

DEC. Etsi nouatio in proposita specie liberat patrem, non solutio: attamen cùm solutio fiat in consequentiam necessariam nouationis, quæ facta fuerat in ordine, vt loquuntur ad futuram solutionem, negari non potest quin versa sit in rem patris hæc pecunia, quæ ad dissoluendam filijfamilias obligationem impensa est, & filiofamilias credita. Vt proinde actio de in rem verso contra patrem ex hac causa dari debeat creditori, qui in hanc causam vel soluit pro filiofamilias, vel ei credidit. Nam nec adeò liberatus est pater per nouationem à filiofamilias iure delegationis factam, vt non maneat pater filiofamilias quandocunque soluenti obligatus hoc nomine ac si pro patre filiusfamilias fideiussisset, vt in *principio huius legis, & in l. si dubitet* 10. §. *filiusfamilias infr. de fideiuss.* Licèt propter impedimentum patriæ potestatis filiusfamilias, qui pro patre soluit, neque mandati, neque negotiorum gestorum actionem habere possit contra patrem, neque de in rem verso, *l. ne cum filiofamilias*, 16. *infr. de furt. l. Imperator*, 50. *ad Senatusconsultum Trebellianum*, *l. 4. supr. de iudic.* Sed pro eo incommodo habet auxilium præceptionis & deductionis in accipiendo cum fratribus iudicio familiæ erciscundæ, *l. si filia*, 20. §. *si filiusfamilias, supr. famil. erciscund.* Nec eò minùs tamen filio patrem de in rem verso teneri verum est, vt apparet ex §. *seq. in fi.* vbi dicam. Cùm autem in hoc §. loquatur Vlpianus ex Papiniano, de actione de in rem verso, quæ nunquam filiofamilias contra patrem, dari potest, intelligimus ita esse hoc accipiendum, vt alij quàm filiofamilias danda sit ea actio, id est, creditori qui vel pro filiofamilias soluerit, vel pecuniam ei crediderit, vt pro patre solueret, quomodo posuimus. Nisi ponas filium hunc emancipatum esse, eo tempore, quo contra patrem agere velit de in rem verso, vt & in *l. si filiusfamilias*, 15. *infr.*

a. *Nisi si donare patri filius voluit, dum se obligat.* RAT. DVBIT. Non valent donationes factæ inter patrem & filium, siue pater filiofamilias, siue filiusfamilias patri donauerit, *l.* 2. *Cod. de inoffic. donat. l. si ne emancipatis* 17. *Cod. de donat.* ne quidem ex causa dotis *l. Pomponius Philadelphus* 35. *supr. fam. ercisc.* neque Papiniani temporibus confirmabantur morte ante constitutionem Iustiniani, in *l. donationes quæ parentes* 25. *C. de donat. int. vir. & vxor.* Quid ergo referre potest an filius patri donare voluerit, an non?

DEC. Quisquis pro alio fideiubet donandi animo, nullum aduersus eum habere potest regressum *l. si quis reum* 5. *in princ. infr. de liber. legat.* Proinde si ex ea fideiussione postea soluat, pro se solo soluit, non etiam pro eo pro quo fideiussit: nec aliud iuris est in filio fideiubente pro patre: quia licèt patri contra filiumfamilias, aut filiofam. contra patrem extra castram castrensis, vel quasi castrensis peculij actio nulla dari possit: obligationes tamen naturales, quæ inter eos contrahuntur ex causa ciuili æstimandæ sunt quomodo de obligationibus naturalibus, quę inter seruos & dominos contrahi possunt, scribit Pomponius in *l. non solùm* 49. §. *vlt. supr. de pecul.* vt quib. casibus inter alias personas actio aliqua daretur vel denegaretur, fiidem obligatio naturalis inter patrem & filiumfamilias, vel contrahatur, vel non contrahatur. Porrò quo casu non posset pater à filio conueniri, neq; mandati, neq; negotiorum gestorum, neq; alia vlla actione, etiamsi iure patriæ potestatis actio non impediretur. Dicendum est nec ab alio qui pecuniam filio crediderit conueniri patrē posse actione de in rē verso. Ergo si patri filiꝰ donare voluit dū se nouādi animo pro patre obligat: dicēdū est cessare de in rē verso actionē, *ex reg. l. §. & regulariter supr.*

3 ¶ Quare potest dici, etsi de peculio actionem quasi defensor patris susceperit, teneri patrem de in rem verso vsque ad peculij quantitatem. cuius sententiæ id erit emolumentum: vt, si finita sit actio de peculio, de in rem verso conueniatur. ego, & ante condemnationem[a] post iudicium patris nomine acceptum, de in rem verso patrem teneri puto.

Ad §. 3 Quare potest dici.

RAT. DVB. Commodius patri est teneri de peculio, quàm dē in rem verso: quia de peculio actio (quamuis perpetua) certis tamen casibus finiri & extingui omnino potest, putà adēptione peculij sine dolo malo facta, *l.* 1. §. 1. *supr.* aut cōuerti in annalem ex causis, de quibus in *tit. prox. supr.* & ita anno finiri, cùm è contrario semper actio de in rem verso sit perpetua. Non ergo in rem & vtilitatem patris versum quicquam videtur, ob id solùm quòd is ab actione de peculio sit liberatus, si ex ea causa incipiat posse conueniri de in rem verso. Iuuari autem nos beneficio, non decipi, aut in deteriorem conditionem proiici oportet, *l. in commodato*, 17. §. *penult. supr. commod.* Ergo si filiusfamilias, quasi defensor patris, actionem de peculio susceperit, licèt eo beneficio patrem etiam inuitum liberauerit, non vsque adeò tamen in rem patris vertisse dici potest, vt eo nomine actionem de in rem verso habere debeat, præsertim cùm ea actio propemodum inutilis & sine effectu futura sit, cùm aduersus patrē nō possit cōpetere vltra peculij quantitatem, quæ actionis de peculio non de in rem verso natura est. Vnde illud etiam fortasse est, quod Paulus scribit in *l. prox. seq.* quod seruus in hoc mutuatus fuerit vt creditori suo solueret non esse in rem versum, quamuis ab actione de peculio liberatus sit dominus. Cur ergo in rem patris vertisse magis filius videbitur, qui actionem de peculio suscipiendo, quasi patris defensor patrem ab actione de peculio liberauerit? an fortè minoris potestatis est liberatio, quæ acquiritur per solutionem verámque numerationem, quàm quæ per susceptionem iudicij factam alieno nomine?

DEC. Filiusfamilias iudicium accipiendo pro patre liberat patrem, §. 1. vbi diximus, *supr.* & consequenter suscipiendo pro patre actionem de peculio liberat patrem ab ea actione de peculio: idque non accessoriè & per consequentias, vt dominum seruus in specie *dict. l. seq.* sed principaliter, & ita vt patrem solum liberet, non etiam seipsum ab ea actione, qua in solidum ex suo contractu tenetur, *l. si quis cum filiofamilias*, 44. *supr. de pecul.* Ergo facit patrem eatenus locupletiorem, quatenus actione de peculio præstare debuisset, hoc est ad concurrētem vsque peculij quantitatem. Proinde eatenus quoq; illum obligat actione de in rem verso, sed quæ contra naturam actionis de in rem verso æquanda est actioni de peculio, vt peculij quantitatem non excedat, nec minorem quoque summam persequatur. Alioqui locupletare tur pater ex iactura filij cuius facto ab actione de peculio liberatus esset, si non eatenus de in rem verso teneretur: iuris ergo ratio facit, vt pater de in rem verso teneri debeat filio, non quidem, vt à filio cōueniri possit, sed vt filij debitor sit, patreq; mortuo eam quantitatem ex hereditate præcipere filius & deducere possit, quia in rem patris verterit, vt in *l. si filia* 20. §. 1. *supr. fam. ercisc.* nec leue huius sententiæ emolumentum est, tametsi actio hæc de in rem verso non vltra quantitatem peculij aduersus patrem sit competitura. Est enim vtilius habere actionem de in rem verso quàm actionem de peculio: cùm actio de peculio finiri variis modis possit, actio verò non esse perpetua de in rem verso. Atque ita hîc subtiliter Vlpianus ex Papiniano ratiocinatur, neque in eo vlla fit patri iniuria qui ab actione de peculio quæ mollior est, ita liberatur, vt incidat in actionem duriorem de in rem verso. Id enim fit ex necessaria iuris ratione, & ex quodam iuris ordine, vt Paulus loquitur in *l. cùm vnus* 12. *de reb. author. iudic. possid.* quia neque liberari potest pater ab actione de peculio, quin hoc ipso fiat locupletior, neque fieri locupletior ex facto filij quin hoc ipso etiam in rem eius vertisse filius videatur. Quamquam non tam de iure quàm de materia actionis de in rem verso hic locus intelligi debet, vt apparet clariùs ex eo quod subiicitur in *vers. seq.* Potest enim teneri quidem pater filio de in rem verso iure naturalis tantùm obligationis, sed conueniri à filiofamilias nullo modo potest, eiúsque obligationis effectus differēdus est in id tempus quo filius post mortem patris in diuidenda cum fratribus hereditate possit & debeat præcipere id quod sibi à patre de-

bebatur siue ex causa in rem versi, siue ex alia qualibet, vt diximus ex *d.l.si filia*, 20. §.1.*supr.familiæ ercisc.*

a *Ego & ante condemnationem.* RAT. DVB. Ante condemnationem adeóque ante condemnationis executionem nihil adhuc filio abest, licèt actionẽ de peculio pro patre susceperit. Nihil ergo in rẽ patris adhuc vertisse dici potest, multò minùs sciri quid & quãtum in rem patris verterit. Nondum ergo pater de in rem verso teneri ei potest, præsertim cùm inter patrem & filiumfamilias, neque ciuilis vlla obligatio contrahi possit ob vinculum patriæ potestatis, *l. Imperator*, 50. *infr. ad Senatusconsultum Trebellianum*, neque lis & actio vlla exerceri, *l.4.supr. de iudic.l.nec cum filiofamilias*, 16.*infr.de furt.*

DEC. Ex parte patris certum est liberatũ esse eum à quo instanti filiusfa.quasi defensor patris actionẽ de peculio susceptã eius nomine, nec expecturi condẽnationem, *d.l.solutione*, 23.*de solut.* Ex parte verò filijfamilias, licèt nondum condemnatus sit, abesse tamen intelligitur hoc ipsum, in quo obligatus est, *l. si quis mandatu*, 28.*in fin.supr.de negot. gest.* Ergo etiam ante condemnationem verum est filium hunc vertisse in rem patris, & consequenter teneri patrem de in rem verso. Non ita tamen vt actione de in rem verso conueniri à filiofamilias possit. Sed vt obligatio naturalis exinde contrahatur, quæ inter patrem & filium potest consistere, *l. frater à fratre*, 38. §. 1. *supr. de condict. indeb.* effectum suum deductionis & retentionis tum paritura, cùm patre mortuo diuidenda erit inter fratres hereditas *d. l. si filia*, 20. §.1.*supr. familiæ ercisc.* Effectus verò huius sententiæ & emolumentum in eo erit, quod si pater ante filij condemnationem decesserit, non eò minùs præcipiet filius, & deducet id in quo est obligatus, quia in rem patris iam verterit: quod tamẽ non ita esset, si non iam ante condemnationem in rem patris versum esse intelligeretur.

4 ¶ In rem autem versum videtur, prout aliquid versum est, proinde, si pars versa est, de parte erit actio.

Ad § 4. In rem autem versum.

RAT. DVB. Actio de in rem verso datur ex contractu filijfamilias vel serui. Contractus autem in persona filijfamilias vel serui indiuiduus est: quia non fuerat creditor cum filiofamilias vel seruo pro parte contracturus. Ergo non debet siue ex persona patris, siue ex euentu condicio obligationis immutari, *argum.l.2.§. ex his infr. de verb.obligat.* vt pro parte detur actio de in rem verso, pro parte non detur: sed vel in solidum, vel nulla ex parte dari eam necesse est.

DEC. Materia actionis de in rem verso tota diuidua est, cùm facilè fieri possit, fiátque quotidie, vt pecuniæ filiofamilias vel seruo creditæ pars in rem patris vel domini versa sit, pars verò alia versa non sit. Necesse igitur est, vt ipsa quoque de in rem verso actio diuidua sit, & pro ea quidem parte pecuniæ, quæ in rem versa est, competat. Pro alia verò, quæ versa non est, non competat. Id enim nomen ipsum actionis demonstrat, quemadmodum & nomen actionis de peculio demonstrat nihil ea actione persequi creditorem: nisi quod est in peculio. Porrò eadem in cæteris omnibus diuiduis ratio esse solet partis, quæ totius, *l. quæ de tota*, 76. vbi diximus *supr. de rei vindicat. Iunge §.præterea, Institut. quod cum eo, qui in alien.potest.*

5 ¶ Sed vtrùm in sortem duntaxat tenebitur dominus, an & in vsuras? & si quidem promisit vsuras: Marcellus libro 5. Digestorum scribit, dominum præstaturum, sed si non sint promissæ, vtique non debebuntur: quia in stipulatum deductæ non sunt. Planè si contemplatione domini [a] pecuniam dedi non gerenti seruo negotia domini, sed ipse gerens: negotiorum gestorum actione, potero etiam de vsuris experiri.

Ad § 5. Sed vtrùm in sortem.

RAT. DVB. Ex stricti iuris actionibus non debentur vsuræ, nisi in stipulationem deductæ sint, *l.* 3.C.*de vsur.l.Titius*, 24.*infr. de præscript.verbor.* Atqui actio de in rem verso stricti iuris est, sicut & alia quælibet de peculio actio: nec enim numerantur inter cæteras bonæ fideiactiones, in §.*actionum*, 25. *Institution. de action.* Ergo non potest pater vel dominus ea actione conuentus vsuras vllas debere quas ipse non promisit, licèt filius vel seruus promiserit. Præsertim cùm non sicuti pecunia credita in rem patris vel domini versa est: ita & vsuræ eius pecuniæ in rem domini versæ dici possint, quod vnum tamen in actione ista de in rem verso inspiciẽdum videtur. Cùm non ob id competat aduersus patrem vel dominum, quòd filius aut seruus aliquid promiserit: sed quia id quod promisit in rem patris vel domini versum sit. Ex alia verò parte mouet, vt dicendum videatur vsuras omnimodo ex hac actione deberi, quamuis eas neque pater aut dominus, neque filius aut seruus promiserit, quòd actio de in rem verso simillima est actioni mandati aut negotiorum gestorum cùm regulariter nõ aliis casibus competat, quàm quib. inter alias personas mãdati, vel negotiorũ gestorũ, agi posset, *l.*3.§.*& regulariter, sup.hoc tit.* Atqui in actione negotiorum gestorum vsuras venire constat, etiam quæ promissæ non fuerunt, vt subiicit Vlpianus in *hoc* §.*& in l.& in contraria*, 37.*infr.de vsur.* Quidni ergo etiam in actione de in rem verso? Ita fit vt neutra pars distinctionis vera esse videatur, quam Vlpianus ex Marcello tradit, in *hoc* §. vt si quidem seruus vsuras promiserit, eas dominus præstare debeat. Si verò à seruo promissæ non sint eæ nec à domino debeantur. Promissæ, inquam, per stipulationem: nam etsi per pactum nudum etiam in continenti appositum promissæ sint, constat eas non deberi, *d.l.* 3.*C.de vsur.* in eóque differre vsuras pecuniæ creditæ ab vsuris frumenti vel olei vel hordei mutuò dati, aliarúmque

aliarúmque huiusmodi mercium quarum pro temporum & locorum varietate alia atque alia est æstimatio *l.frumenti* 17. *l.oleo* 23.*eod.tit.* Et sanè cùm simpliciter quid promissum nostri dicunt per stipulationem promissum intelligunt *l.* 1. *Cod. de contrab. & committ. stipulat.* nisi pacisceudi tantùm animo promissũ proponatur *l.iurisgetiũ* 7. §. *quod ferè sup.de pact.*

DEC. Ex contractu filijfamilias vel serui datur actio de in rem verso contra patrem vel dominum, non autem ex contractu patris vel domini: proinde cùm de vsuris pecuniæ creditæ, & in rem versæ quæritur, non illud inspiciendum est an pater vel dominus, sed an filius vel seruus vsuras promiserit, & quidem per stipulationem, vt modò diximus: nec illud etiam exigimus, vt in rem patris vel domini versæ sint, quia nõ principaliter petuntur, sed tãquam accessiones sortis debitæ, & quæ creditoris lucro solẽt cedere, licèt cùm promissæ non sunt, non tam propter lucrum petentium quàm propter moram non soluentium insitigantur *l.cùm quidam* 17.§. *si pupillo infrà, de vsur.* Debebũtur itaque à patre vel domino si à filio vel seruo promissę sint: non debebuntur si nõ sint promissæ, quoniam actio de in rem verso stricti iuris est, in eóque differt ab actionibus mandati & negotiorum gestorum, quæ sunt bonæ fidei, & ex quibus idcirco vt ex cæteris bonę fidei iudiciis vsurę omnimodo præstantur ex die moræ; quamuis non fuerint promissæ *l.mora* 32.§.*in bonæ fidei l.vsuræ* 34.*& seqq.de vsur.* Et quamuis actio de in rem verso aliquid simile habeat cùm actionibus Mandati & Negotiorum gestorum quantum ad causam & materiam producendæ actionis: habet tamen omnia dissimilia, in præstationibus, maximè verò accessionum, sicut & actiones cæteræ stricti iuris differunt à iudiciis bonæ fidei §.*in bonæ fidei* 26.*& seq. instit.de action.* est igitur optima, iurique conuenientissima Marcelli distinctio.

a *Planè si contemplatione domini.* RAT. DVB. Nihil interest domini an eius contemplatione ac tanquam ipsius negotia gerens creditor pecuniam dederit, an verò seruo gerenti negotia domini cùm ponamus vtroque casu pecuniam in rem domini versam esse. Non ergo maior ratio est vt vno casu quàm alio vsuræ eius pecuniæ à domino debeantur vel non debeantur, siue iuris rigorem spectes, siue æquitatem.

DEC. Cùm quis pecuniam credit seruo gerenti negotia domini, non id agit vt dominum sibi obliget, nisi de in rem verso ex persona & contractu serui, ex qua actione cùm sit stricti iuris non potest vsuras petere à domino, nisi quæ à seruo promissæ sint, vt modò diximus: at cùm non seruo gerenti negotia domini: sed ille ipse gerens credit pecuniam, id agit proculdubio, vt dominum ipsum rectà & immediatè sibi obliget actione negotiorũ gestorum, quæ quoniam bonę fidei non stricti iuris est, vsurarum etiam non promissarum additamenta facilè admittit. Tantam igitur inter hos casus differentiam esse necesse est, quanta est inter actiones bonæ fidei & stricti iuris.

6 ¶ Versum autem sic accipimus, vt duret versum. Et ita demùm de in rem verso competit actio [a] si non sit à domino seruo solutum, vel filio. Si tamẽ in necem creditoris, [b] id est, perdituro seruo, vel filio solutum sit, quamuis solutum sit: desinit quidem versum: æquissimum autem est, de dolo malo aduersus patrem, vel dominum competere actionem. Nam & peculiaris debitor [c] si fraudulenter seruo soluerit, quod ei debebat, non liberatur.

Ad §.6. Versum autem.

RAT. DVB. Ex quibus causis daretur actio negotiorum gestorum ei qui absentis negotia gessisset, ex iisdem datur actio de in rem verso ei qui cum filiofamilias vel seruo contraxit *l.* 3. §. *& regulariter suprà.* Atqui vt detur negotiorum gestorum actio, sufficit negotium vtiliter cœptum esse, nec illud etiam requiritur, vt vtiliter perfectum sit, tantùm abest, vt vtiliter perfectum durare oporteat, *l. sed an vltro* 10. §.1.*& legib.seqq.sup.de neg.gest.* ergo neq; in actione de in rem verso exigere debemus, vt quod semel vtiliter & in rem patris vel domini versum est, versum duret: alioquin nunquam satis tutus erit creditor si etiam futuros euentus præstare teneatur: quos nec alius quisquam præstare cogitur *l. quæ fortuitis* 6.*C.de pignorat.act.l.contractus* 23.*in fin.de fid.instrum.* Et verò si ad heredem semel aliquid & vel vno momento peruenisse sufficit, vt in perpetuum debeat licèt cõsumpto eo deceserit *l.videamus* 17.*supr. quod met. caus. l.cùm Prætor* 127.*de reg.iur.* quidni etiam ad inducendam actionem de in rem verso sufficiet, vel momento vno versum esse?

DEC. In toto ferè iure nostro ita comparatum est, vt nihil videatur factum quòd non duret factum, vt videre est in specie *l.item eorum* 6.§.*penult.supr.quod cuiusq; vniuers.nomin.l.nam etsi* 15.§.1.*de inoff.testam.l.*2. §.*peruenisse infr.de hered. vel act.vendit. l.*4.§.*tunc autem* 12. *infr. de vsucap.* maximè verò si de danda actione & inducenda quæratur. Requirit enim actio omnis præexistentem materiam, eámque certam & constantem, vt certa quoque & iusta possit esse actio. Quid enim esset absurdius quàm dari de in rẽ verso actionem eius pecuniæ nomine, quæ eo tempore quo ageretur iam versa esse desisset? vt in ea specie, quam Vlpianus statim proponit, si quod in rem patris aut domini versum fuit solutum sit filio vel seruo: non igitur sufficit in rem versum esse nisi duret versum, sed de ea demùm duratione id accipiẽdum est, quæ ex natura & qualitate gesti negotij induci possit, vt putà si quod in rem versum fuerat, solutum postea sit, vt in specie quæ sequitur, & in §.*penu. infr. hac lege*; nõ etiam de ea quæ per casum aliquem fortuitum impediatur, puta si frumentum ex creditoris pecunia comparatum ad alendam domini familiam & in horreo domini reconditum postea corruptum sit aut arserit: his enim casibus id quod in rem versum est non minùs durare intelligitur, quia etiam hodie duraret si frumentum non intercidisset, neque casus hi fortuiti ad onus, & periculum creditoris pertinere debent *l.*3.§. *vnde rectè dicitur & seq.* vbi diximus, *supr. ex l.si seruus* 31.*supr. famil. ercisc.* alia ratio est actionis negotiorum gestorum, ad quam nihil aliud requirimus, nisi vt negotium vtiliter geratur,

Vtiliter autem geritur, tum cùm vtiliter inchoatur. At in actione de in rem verso in rem versum esse oportet, vt actioni locus esse possit, nec sufficit in rem vertere aut cœpisse aut voluisse nisi in casu, *d.l.3.§.vl. supr.hoc tit.* Effectu autem in rem versum esse sufficit, non etiam euentu, vt in rem versum sit necesse est. Separandus enim est effectus ab euentu vt supradictis locis explicauimus. Aliaitem ratio est eius actionis quam dicimus in heredem dandam esse de eo, quod ex defuncti dolo ad eum peruenit. Satis enim est vel vno instanti ad eum peruenisse *d.l.cùm Prætor*, quia cùm iam heres sit, sufficit ad eum obligandum, vt non possit dicere nihil ad se ex dolo defuncti peruenisse. Hoc verò non potest dicere si vel vno momento ad eum quid peruenerit. Falsa enim est tota negatio, cuius contraria affirmatio vel vno momento vera est.

a *Et ita demùm de in rem verso competit actio.* RAT. DVB. Actio alicui iustè & ex facto suo quæsita, non potest ei inuito vel ignoranti alieno facto adimi, *l. Granius, 71.§.pen.infr.de fideiuss.* vt neque excepti, *l.vlt. supr.de pact.l.id quod nostrum, 11.l.non debet, 74.de regul. iur.* Atqui ponimus actionem de in rem verso iustè acquisitam fuisse creditori, quòd eius pecunia filiofamilias aut seruo credita in rem patris vel domini, versa fuerit, versaque duranerit. Ergo etiamsi postmodum pater filio, vel dominus seruo soluerit quod in rem versum fuit, non debet ea res nocere creditori, quo ignorante ea solutio facta est, quominus saluam retineat de in rem verso actionem. Alioqui eueniet vt facto suo liberet se pater aut dominus ab ignorante creditore, quod absurdum & iniquum videtur, *l.si seruum, 91.§. nunc videamus, infr.de verb.oblig.*

DEC. Ex contractu filijfamilias vel serui, qui mutuam accepit pecuniam, vt eam in patris aut domini rem verteret, & vertit, non obligatur dominus aut pater creditori de in rem verso nisi per mediam filij vel serui personam: Primus autem creditor patris vel domini filius ipse aut seruus est. Ergo cùm solutio modus naturalis sit tollendæ obligationis siue naturalis siue ciuilis, nec æquum sit eo vinculo manere obstrictum eum, qui soluere atque ita se liberare paratus sit, vt ex vtriusq; obligationis & ciuilis & naturalis diffinitione apparet, *l.cùm amplius, 84.§.is natura debet de regul.iur.& apud Iustin.initio tit.de oblig. & act.* non est prohibendus pater aut dominus filio vel patri soluere quod ei debet etiam inuito creditore, ne alioqui retineatur inuitus in obligatione, quòd esset iniquum, & quod dicitur neminem facto suo posse liberationem sibi acquirere, *d.§.nunc videamus*, ad hunc casum non pertinet, in quo per solutionem aut quid aliud simile solutioni, & æquipollens acquiratur liberatio, vnde & obsignationis remedium introductum est, vt tum quoque cùm creditor non vult accipere solutionem liberati: tamen debitor possit, *l.si creditrici, 6.l.accepiam, 19.C.de vsur.l.nec creditores, 10.C.de pignor.act.l. obsignatione, 9.Cod.de solut.* E contrario autem potest imputari creditori cuius pecunia in rem patris aut domini versa est, cur non citiùs & diligentiùs egerit de in rem verso, cùm pater aut dominus adhuc filij vel serui sui debitor esset, vt & in *l.3.C.de nouat.* nec aliud vnquam exigimus à debitore quisquis ille sit quàm vt soluat vero, & immediato creditori, & bona fide, non in fraudem & necem creditoris, vt sequitur in *textu, iunge l.quidam, 16.infr.*

b *Si tamen in necem creditoris.* RAT. DVB. Non pòt mala fide soluere qui soluit vero creditori. Id enim facit, quod iure siue gentiũ siue ciuili facere illũ oportet, siue naturali stàtùm, siue etiam ciuilis fuerit obligatio. Nam si ciuilis fuit, iniquũ est impunè non soluere eũ, quẽ Prætor, vt soluat, possit cogere, *l.quod autem, 6.§.apud Labeonẽ, infr.quæ in fraud.credit.* Si verò naturalis tàtùm subest obligatio, quæ solo debitoris pudore ac rubore cõtineatur, vt de antiquis fideicõmissis scriptũ est à Iustin.in §.*1.tit.de fideic.libert.* tantò minùs imputandum est debitori, qui soluit citiùs ne quasi perfidus erubescere diutiùs cogeretur, *l.cùm amplius, 84.§.is natura debet, de reg.iur.* Nõ enim cõparatæ aut necessariè fuerũt actiones nisi aduersus perfidos, vt Theophil.in *tit.de actio.* scribit. Sic dicimus nõ posse malæ fidei emptorẽ cũ esse, qui emit à vero domino, nec si pecuniã det ei quẽ sciat statim perditurũ ob id effici malæ fidei emptorem, *l.si quis cùm sciret, 8.infr. pro emptor.* Ergo etiamsi perdituro filio vel seruo pater aut dominus soluerit: non ideò tamen mala fide, ac in necem creditoris solutum dici potest. Nam in eo quidem qui pecuniam credit minori fortè & adolescenti luxurioso ea distinctio recipi potest, at non similiter in eo qui soluit quod debet. Pecuniam enim credere non est necesse, at soluere quod debetur necesse est, vt eleganter ratiocinatur Paulus in *l. quòd si minor, 24.§.restitutio supra de minor.*

DEC. Nemini permittendum est vt iuris sui prætextu alteri inferat iniuriam. Ius enim suum tueri quisque debet, nõ iniuriam comminisci, *l.1.§.1.quod vi aut clàm*: & sic debet quisque condicionem suam meliorem facere, vt alterius non faciat deteriorem, *l.1.§.sed & fossas, de aqua & aquæ pluu.arcend.* In eámque causam inductum est à Prætore edictũ fraudatorii, de quo in *tit.quæ in fraud.credit.* ad reuocanda sc. omnia quæcunq; in fraudem creditorum alienata quoquomodo, & gesta sunt. Atqui nihil fraudulentiùs facere potest pater aut dominus in necem creditorũ filij, aut serui, quàm si perdituro filio pecuniã soluat aut seruo. Cùm ea ratione liberet se ab actione de in rem verso, nec tamen locupletius efficiat peculiũ, vt quod per actionẽ de in rem verso conse qui actor nõ poterit, per actionem de peculio conse quatur. Ergo si tale quid pater aut dominus fecerit, i. perdituro filio aut seruo soluerit, liberabit quidem se à naturali obligatione, atq; ita faciet ne actione de in rem verso conueniri ampliùs possit, quia non durauit in rem versum. Necesse autem est vt duret versum, in id saltem vsq; tempus quo agatur de in rem verso, vt scriptum est *initio huius* §. Sed tamen æquissimum est in vicẽ actionis de in rem verso dari aduersus patrẽ vel dominum de dolo subsidiariam actionem, ne dolus patris vel domini noceat creditori, maneátque impunitus, quod ferendum nunquam est, *l.11.§.1. infr. de doli mali except.* Præsertim verò cùm non magis soluere filio vel seruo pater aut dominus cogi possit, quàm pecuniam credere, quod in aliis debitoribus diuersum est, *d.§.restitutio*: adeò vt sufficiat patri vel domino quod peculiaris debitor filij vel serui manere nolit, quasi hoc casu adempto eatenus peculio, *l.7.§.penult.& l.seq.in fin.supr.de pecul.* Quanquam non puto ea ratione perimi posse actionem de in rem verso: sed tantùm vera solutione. Cùm sola voluntas patris aut domini facere non possit, quominus in rem versum duret quod semel versum fuit, non magis quàm vt per nudam voluntatem procuratoris, aut tutoris, vel curatoris liberari possit debitor, qui alioquin per veram solutionem liberari potuisset, *l.22.C.de pact.l.4.C.de nouat.* Planè nec ademptio peculij dolo malo facta liberat patrem vel dominum ab actione de peculio, sed ita demùm si bona fide facta sit *l.1.§.1.sup.l.interdum 14.infr.hoc tit.l.summa cum ratione 21.& l.quis ergo 16.supr.de pecul.* Quantò minùs liberabit ab actione de in rem verso, quæ semper potentior est? nempe actio de peculio comparata est aduersus damnum creditoris, id est, ne creditor damnum sentiat, actio autem de in rem verso aduersus lucrum patris vel domini, vt scriptum est in §. *sequ.* id est, ne pater vel dominus lucretur ex creditoris damno & locupletetur. In necem verò creditoris solutio à patre vel domino facta videri debet, non vtique si perdituto filio vel seruo soluerit, sed si ea mente, vt propter solutionem perdituro factam creditor in damno maneret. Non enim sit fraus & dolus sine consilio fraudandi. Alius tractatus est de emptore qui emit à domino, sed quem sciebat pecuniam perditurum de quo in *d.l.si quis cum sciret 8. pro emptor.* Sed & obseruandum est in hac specie dolum non facere vt actio de in rem verso ex contractu serui quæsita, & per solutionem quamuis fraudulentam à patre factam extincta, reuiuiscat, quia in omnibus obligationibus & actionibus semel extinctis generale est, vt nunquã reuiuiscant *l. qui res 98.§.aream de solut.l.ob eam causam 9.infr.à de præscript. verb.* & in hac quoque §.*penul.infr.à.* Sed vt quasi omni alio auxilio cessante actio de dolo inducatur quæ sit creditori in vicem actionis de in rem verso, vt plenissimam indemnitatem consequatur, simile quiddam est in *l. seruus 20.supr. de dolo.* vbi contra dolosum dominum datur actio de dolo, quia neque actio de peculio competit, neque de in rem verso.

c *Nam & peculiaris debitor.* RAT. DVB. & DEC. eadem est quæ *ad versiculum proximè præcedentem*, nam & peculiaris debitor cùm verè debitor serui sit non est prohibendus ei soluere, vt acquirat sibi liberationem. Et tamen si in fraudem & necem creditorũ soluere velit, non est ei permittendum. Ideóque etiamsi soluerit non liberatur, vt hîc Vlpianus scribit. In quo tamẽ differt hic casus à superiore, in quo diximus dominum qui seruo soluit etiam in fraudem creditoris cuius pecunia in rem domini versa est liberare se ab actione de in rem verso, ideoque subsidiaria de dolo actione conueniendum esse. Cur verò tam variè? Nimirum quia fraudulatorium interdictum restituere potest obligationem debitoris peculiaris, vt perinde ac si non esset liberatus Pauliana conueniri possit *l.1.§.vltim.& l.2.quæ in fraud. credit.* quæ porrò quoties competit, aut alia quæuis actio etiam restitutoria & extraordinaria, cessat de dolo *l.1.§.1.& §.ait Prætor & seq.supr.de dolo.* At non potest edictum fraudatorium restituere obligationem qua domianus seruo tenebatur ob pecuniam in rem domini versam, quia naturalis tantùm fuerat illa obligatio, nec actionem vllam contra dominum creditoribus serui acquirere poterat. Cùm tam peculiaris obligatio qua debitor extraneo tenetur seruo, extraneum obliget domino actione directa siue ciuili siue honoraria ex illo serui contractu competente, perinde ac si dominus ipse contraxisset, *l.nec seruus, 41.supr.de pecul.* Ergo quod hîc dicitur peculiarem debitorem si in fraudem creditorum peculiarium seruo soluat nõ liberari, sic intelligendũ est, vt in effectu non liberetur, sed per Paulianam actionem in pristinam obligationem restituatur, nec proinde necessaria sit creditori contra peculiarem debitorem actio de dolo: quomodo necessaria est contra dominum qui per solutionem fraudulentam seruo factam liberauit se ab actione de in rem verso, quia non potest restitui actio illa de in rem verso contra dominum: quin restituenda sit in necessarium antecedens obligatio naturalis domini erga seruum extincta per solutionem: Quæ porrò obligatio restitui nunquam, vt diximus, potest, quia ea demùm obligatio per edictum Prætoris restituitur quæ actionem parere & restituere simul possit.

7 ¶ Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus, ei soluerit: hactenus non vertit, quatenus domino debet: quod excedit, vertit. proinde si, cùm domino deberet triginta, mutuatus quadraginta, creditori eius soluerit, vel familiam exhibuerit, dicendum erit, de in rem verso in decem competere actionem, aut, si tantumdem debeat, nihil videtur versum. nam (vt Pomponius scribit) aduersus lucrum domini videtur subuentum. Et ideo, siue debitor fuit domino, cùm in rem verteret, nihil videri versum: siue postea debitor esse domino cœperit, desinere versum, idémque & si soluerit ei. Plus dicit, etsi tantumdem [a] ei donauit dominus, quantum creditori soluit pro se, si quidem remunerandi animo, non videri versum: si verò alias donauit: durare versum.

Ad §.7. Si domini.

Subiiciuntur in hoc §. alia exempla superiori similia, in quibus id quod in rem versum est non durat versum, & ideo de in rem verso actio creditori denegatur. Primum exemplum est, si cùm seruus debitor domini iam esset ab alio pecuniam mutuatus sit, & domino soluerit. Ait enim Vlpianus dominum hactenus non vertisse quatenus debuit, id quod excedit vertisse. Proinde si cùm triginta deberet quadraginta mutuatus creditori soluerit domini sui vel familiam eius exhibuerit, non nisi in decem competere de in rem verso actionem.

RAT. DVB. Tota quadraginta in rem domini versa sunt cùm ex iis solutum sit creditori cui quadraginta debebantur, aut comparatum frumentum ex quo familia domini exhiberetur, *l.3.§.1.& §.vnde rectè dicitur supr.* Ergo per actionem de in rem verso tota quadraginta peti possunt.

DEC. Quod in rem versum est non tam versum quàm solutum intelligitur ad concurrentem vsque quantitatem illam quæ domino debebatur: semper enim dominus præuenisse & sibi priori soluisse intelligitur *l.sed si damnum 9.§.peculium & §.præterea in fin.l.ex facto 52.supr. de pecul.* Fitque hæc compensatio ipso iure eius quod sibi inuicem dominus

& seruus debent, & solutionis vim obtinet. Cùm verò fiat eius quod iam debetur, & ipso iure, apparet id quod seruus domino debuit facere, vt verum sit dicere in rem domini versum nihil esse, in quo differt hic casus ab illis in quibus seruus postea cœpit debere domino, vt sequitur in hoc §. Idque est quod ex Pomponio Vlpianus hîc scribit, peractionem de in rem verso subuentum esse aduersus lucrum domini, hoc est ne lucrum captet dominus ex damno creditoris: nullum autem sentire lucrum potest domin⁹ ex eo quod in rem ipsius versum est, etiamsi non teneatur de in rē verso cùm seruus tantumdem ei debuit, aut cùm fit compensatio ad concurrentem vsque debiti quantitatem, quia in lucro non est debitum quod soluitur. Nec fit locupletior qui debiti solutionem accipit, cùm pro pecunia quę soluitur amittat & alienet debitorem §. *vlt. vers. ideoque si debitor, instit. quib. alien. licet vel non.* Benè igitur infert Vlpianus si debitor seruus fuit domino, cùm pecuniam acceptam mutuam in rem domini verteret nihil videri versum, quasi compensatione debiti vtrimque ipso iure facta. Si verò postea debitor domino esse cœperit desinere versum esse ob idque cessare actionem de in rem verso, quia non durauerit versum. Et hoc alterum exemplum est eius propositionis, quę posita est *in prin. §. præced.* versum non videri quod non durat versum. Parum enim differt hic casus ab illo de quo in *d. §. præced.* cùm dominus seruo soluit, quia & soluit ille qui cōpensat, & si quo casu compensationem ipso iure fieri verum est, certè tum maximè id obtinet cùm inter dominum & seruum res est aut inter patrem & filium inter quos neque actio vlla exerceri neque exceptio locum habere potest.

a *Plus dicit, etsi tantumdem.* RAT. DVB. Longè aliud est donatio. Aliud verò debiti solutio *l. hoc iure 19. §. si quis seruo infr. de donat.* ergo si dominus tātumdem donauerit seruo quantum pro se creditori seruus soluit, non potest videri solutum quod in rem versum fuerat, nec proinde desinit esse versum.

DEC. Multùm interest an dominus seruo donauerit remunerandi animo, an donandi. Priore casu non tam donatio quàm debiti solutio est, aut si donationem adhuc velis dicere, fatendum est esse donationem remuneratoriam, quæ nec verè donatio est, sed potiùs solutio debiti etiam quod naturaliter tantùm fuerit cōtractum non etiam ciuiliter *l. Aquilius Regulus 27. l. pen. §. 1. eod. titu. l. sed etsi lege 25. §. consuluit supr. de hered. petit.* Proinde hoc casu desinit in rē versum esse, quia quod in rem versum fuerat solutum intelligitur, vt & in specie *l. idēq; 10. §. vlt. inf. mādat.* Si verò aliàs donauit dominus, id est principaliter non remunerādi causa, vt Vlp. loquitur in *l. si verò nō remunerādi 12. in prin. eod. tit.* durat versum, quia mera donatio cū liberalitatē merā cōtineat, solutio debiti esse nō potest *d. l. hoc iure 19. §. si quis seruo de donat.*

8 ¶ Idem quærit, si decem in rem domini vertit, & postea tantamdem summam à domino mutuatus sit, habeat præterea & peculium decem, videndum ait, vtrùm desiit esse versum: an verò, quoniam est peculium, vnde trahatur debitum, de in rem verso non tollimus actionem: an potius ex vtroque pro rata detrahimus: ego autem puto, sublatam de in rem verso actionem: cùm debitor domini sit constitutus.

Ad §. 8. Idem quærit, si decem.

RAT. DVB. Cùm seruus in rem domini decem vertit quæ mutua acceperat, & postea tantamdem summam à domino mutuatus est si prætereà decem habeat in peculio, habet vnde possit soluere, quod debet domino citra quantitatis in rem versæ compensationem, quia tantumdem detrahere ex peculio potest, nec proinde necessitas vlla subest cōpensandi debiti cum eo quod in rem versum fuit. Ergo dicendum est, non desiisse hoc casu in rem versum esse, ac proinde actionem de in rem verso superesse, nisi quis putet probabilius vt decem quæ debentur partim ex peculio, partim ex eo quod in rē versum fuit, detrahantur pro rata, secundum quam sententiā fiet, vt actio de in rem verso pro parte intercidat, & pro parte duret. DEC. Ex peculio non fit detractio eius quod domino debetur, nisi cùm dominus deductionis priuilegio vtitur, & sibi soluit: quod tū demùm facere intelligitur cùm incipit de peculio conuenire *l. sed si damnum 9. §. prætereà in fin. supr. de pecu.* At compensatio eius quod in rem versum fuit cum eo quod seruus postea domino debere cœperit fit ipso iure à quo instanti seruus debitor domini cōstitutus est. Priùs ergo solutio eius quod seruus domino debuit facta intelligitur ex eo quod in rē domini versum est, quàm ex peculio. Et consequenter quod in peculio est non impedit quominùs tacitæ cōpensationis iure id quod in rem versum fuerat solutum à domino videatur, atque ita actio de in rem verso tollatur: quæ sicuti difficiliùs inducitur quàm actio de peculio, ita & faciliùs tollitur, tanquam quæ nec adeò fauorabilis sit, nisi cùm captat dominus lucrū ex damno creditoris, quandoquidem nōnisi aduersus lucrum domini cōparata est, vt dicebamus in *§. præced.* Nullum autē domini lucrum est compensatis id quod sibi seruus debet cum eo quod à seruo in rē domini versum fuit ad concurrentem vsq; quantitatē. Neq; valde damnosa est creditori hæc sententia, qui quod per actionē de in rem verso consequi non poterit per actionem de peculio consequetur. Nec enim verendū est, vt conuentus de peculio dominus iterū detrahat ex peculio quod per compensationē versæ in rem suam pecuniæ iam sibi soluerit.

9 ¶ Idem quærit, si in rem tuam verterit, & debitor tuus factus sit, mox creditor eiusdem summæ, quam tibi debuit: an renascatur de in rem verso actio, an verò ex postfacto non conualescat. quod verum est.

Ad §. 9. Idem quærit, si in rem.

RAT. DVB. Si seruus in rem domini verterit decem quę à Titio mutua acceperat, deinde paris quantitatis

quantitatis debitor domino factus sit, mox creditor domini eiusdem summæ, videtur res in eum statum restituta, in quo erat eo tempore, quo actio de in rem verso competebat, quia compensatio fieri commodè potest earum quantitatum, quas & seruus domino, & vicissim dominus seruo posteà debere cœperit: idque videtur æquius, ne Titio sua de in rem verso actio auferatur, cùm non eò magis futurum sit vt in damno dominus moretur. Sunt enim facilè amplectendæ huiusmodi sententiæ, per quas fit vt neutra pars lædatur, *l. ex his, 8. in fi. infr. quæ in fraud. credit. l. seruus dot. alis, 58. in fi. solut. matrim.* Quidni ergo actio de in rem verso, quæ creditori primùm quæsita, postmodum seruo debitore domini effecto sublata videbatur, eodem facto creditore conualescet ex postfacto? Nam & dici solet, facilem esse cuiusque rei reditum ad pristinam suam naturam, *l. si vnus, 27. §. pactus, ne peteret in fi. supr. de pact.*

DEC. Actio semel extincta nunquam reuiuiscit, *l. quires, 98. §. aream, infr. de solut. l. ob eam causam, 9. infr. de præscript. verbor.* quoniam, vt est in vulgari Philosophorum axiomate, à priuatione ad habitum non datur regressus. Atqui actio de in rem verso, quæ creditori ab initio quæsita fuerat extincta penitus fuit compensationis & solutionis potestate, à quo instanti cœpit seruus debere domino suo tantandem summam quantam in rem domini verterat, secundùm ea quæ in præcedentibus disputauimus. Ergo quamuis idem seruus posteà rursum fiat creditor paris quantitatis, non potest eò magis conualescere & reuiuiscere. Nouum namque in rem versum renasci necesse est, vt actio de in rem verso renascatur. Quod autem dominus qui ex causa versæ in rem suā pecuniæ debitor serui sui fuerat, postea factus eiusdem serui creditor, atq; ita liberatus rursum debitor esse cœperit, non facit vt ea quoque pecunia, quam nunc debet, in rem domini æquè versa sit, aut vt quæ priùs in rem versa fuerat, non fuerit soluta, quorum alterutrum tamen ad inducendam actionem de in rem verso necessarium esset.

10 ¶ Idem tractat, an ex euentu possit in rem patris filius vertere. veluti si duo rei, pater & filius fuerint, & filius mutuatus, suo nomine soluat: vel si filio iussu patris credidisti, & filius creditum tibi soluisset. mihi videtur, si quidem pecunia ad patrem peruenerat, videri in rem versum. quòd si non fuit, & suum negotium gerens filius soluit, non esse de in rem verso actionem.

Ad §. vlt. Idem tractat.

RAT. DVB. Cùm duo correi debendi fiunt, constat ambos in solidum obligari, & vnam eandémque videri omnium obligationem in solidum, *l. 2. l. 3. §. 1. & pass. infr. de duobus reis.* nec minus teneri eum ad quem pecunia non peruenit, quàm alium ad quem peruenit, *l. penult. C. eodem ill. tit. l. si non singuli, 5. C. si certum petatur,* & similiter vno soluente alium quoque liberari, *d. l. 2. & d. l. 3. §. 1.* cùm olim etiam sola electione liberarentur ante constitutionem Iustiniani in *l. vlt. C. de fideiuss.* Ergo si pater & filius correi debendi facti sint, & filius familias solus mutuam pecuniam acceperit, ex eáque communi creditori soluerit, dicendum videtur in rem patris versam esse pecuniam, cum ea solutione patrem ab ea summa quam in solidum debuit in solidum sit liberatus. Non adhibita distinctione illa, quam tamen Vlpianus ex Pomponio hîc adhibet, an ad patrem pecunia primi creditoris peruenerat, nécne, vt priore tantùm casu solutio in rem patris versa videatur, non etiam posteriore.

DEC. Quisquis ex correis debendi totum soluit quod debetur, non pro correo: sed pro se qui solidum ipse debet soluere intelligitur, ideóque nec regressum vllum habet aduersus correum, ne quidem pro parte nisi remedium adhibeat & auxilium quod vnicum habet cedendarum actionum priusquàm soluat, *d. l. si non singuli, 5. l. si in rem, 12. C. si certum petat. l. 2. C. de duobus reis*, vbi hanc causam legendum esse, *nec soluisse*, pro eo quod vulgò legitur *ex soluisse*, iam alibi & sæpiùs docuimus, contra receptissimum interpretum omnium errorem, qui ex sola illa lege putant dandam correo aduersus correum pro virilis partis indemnitate actionem negotiorum gestorum: quod certè sicut falsissimum est, ita ex hoc maximè §. manifestè conuincitur: si enim ita ius esset vt correus qui solidum soluisset, actionem aliquam haberet aduersus correum pro virilis partis repetitione. Consequens omnino esset, vt quamuis tota pecunia ad patrem non peruenisset, sed pro parte duntaxat, nihilominus actio de in rem verso, saltem pro parte dimidiæ creditori filij dari oporteret: quia dubitari non posset, quin versa in rem patris esset pecunia pro ea saltem parte, quam pater filio restituere obligatus saltē naturaliter esset, quod tamen in hoc §. apertè negatur. Ergo quamuis per eiusmodi solutionem à filiofamilias factam liberatus pater quoque sit, non tamen potest ea res inducere actionem de in rem verso, quasi versa in rem patris pecunia, quando ea patris liberatio non nisi per necessarias iuris consequentias contigerit, & ex euentu magis quàm ex consilio, cùm id ageret filius & agere deberet, vt seipsum potiùs quàm vt patrem liberaret. Iam autem sæpiùs monuimus non attendi ea quæ fiunt per consequentias, *l. 1. l. quod dicitur, 7. infr. de author. tutor.* nec si pater in consequentiam negotij à filio gesti locupleteretur, aut dominus ex pecunia seruo credita vt in specie, *l. prox. infr.* Proinde quod ex euentu pecunia versa sit in rem patris, non dabit actionem de in rem verso creditori: sed ita demùm si patris magis quàm suam rem gerens filius pecuniam mutuam acceperit, vt eam patris quoque nomine solueret, idémque iuris est in alia specie quam Vlp. hîc coniungit, si filio iussu patris pecuniam credideris, & is creditum tibi soluerit. Etsi enim hac solutione similiter liberatus est pater ab actione, quod iussu, qua tenebatur in solidum suo nomine quasi & ipse contraxisset, *leg. 1. infr. tit. prox.* filius tamen primò & principaliter id egit vt seipsum liberaret, cùm & ipse obligatus in solidum esset, non vt patrem, qui non liberatur nisi per consequentias, *l. si quis cum filiofamilias, 44. supr. de*

pecul. Sum proinde negotium gerit hoc casu filius non paternum, & in rem suam vertit, non in rem patris, nisi ponas in hac quoque specie, vt & in superiore creditâ priorè pecuniam ad patrẽ, aut totã, aut saltem pro parte peruenisse: quo casu æquè aut tota, aut pro parte in rem patris versa esse videbitur.

11. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

QVod seruus in hoc mutuatus fuerit, vt creditori suo solueret: non erit in rem versum, quamuis actione de peculio liberatus sit dominus.

Ad l. Quòd seruus, 11.

RAT. DVB. Seruus in hoc mutuatus pecuniam, vt creditori suo peculiari solueret, si soluat, liberat dominum ab actione de peculio, *l. nec seruus*, 41. *supr. de pecul.* Ergo facit eum locupletiorem. Fit enim locupletior quisquis à creditore & actione aliqua liberatur, *l. si pupilli*, 66. *in fin. de solut. l. species*, 11. *de acceptilat.* ac proinde videtur in rem domini vertisse, exemplo eius quod scriptum est in §. *quare potest dici legis præcedentis*, si filiusfamilias actionem de peculio, quasi defensor patris susceperit, teneri patrem de in rem verso tanquam factum locupletiorem; ob id quod per defensionem filij ab actione de peculio sit liberatus.

DEC. Seruus qui creditori suo peculiari soluit, se primò ac principaliter liberat ab obligatione naturali, qua creditori suo tenebatur *d. l. nec seruus*, dominum verò non nisi per consequentias, & quasi aliud agendo, vt ex eo magis apparet, quòd etiamsi maximè id ageret seruus, vt se tantùm, non etiam dominum suum liberaret, non eò minùs liberaretur dominus etiam inuito seruo, adeóque creditore, si creditoris quoque propositum illud fuisse poneres, vt ea pecunia in rem solius serui, non item domini verteretur. Non solent autem attendi quæ fiunt per consequentias, vt suprà proximè diximus, longè alia ratio est filij qui actionem de peculio, patris nomine, & quasi defensor eius suscepit. Is enim patrem solum ab actione de peculio liberat, non etiam seipsum, cùm in solidum creditori suo remaneat obligatus. Facit ergo patrem omnimodò locupletiorem, & quidem principaliter, & hoc tantùm agens, pro se verò nihil penitus ne quidem per consequentias. Non eadem in seruo tractari potest quæstio quæ in filio, in specie *d.* §. quare dici potest quia seruus pro domino iudicium accipere non magis potest, quàm pro alio, *l. seruus*, 6. C. *de iudic. l. cùm seruo*, 107. *de reg. iur.* Cùm vix certis ex causis permissum ei sit aduersus dominum consistere, *l. vix certis ex causis*, 53. *supr. de iudic. l. mulier*, 22. §. *non est dubitatum*, *infr. ad Senatusconsult. Trebellian.* Sed quæ in hac lege quæstio tractatur à Paulo de seruo, qui pecuniam mutuatus soluit creditori suo, & ita dominum ab actione de peculio liberauit, eadem æquè in filiofamilias tractari potest. Nam & filiusfamilias ex ea pecunia, quam mutuatus est soluens creditori suo æquè liberat patrem ab actione de peculio, nec tamen in rem patris vertere pecuniam intelligitur: quia se primùm ac principaliter liberat, patrem verò non nisi per consequentias. Non ergo separanda est, hac parte, causa filij à causa serui, sed liberatio, quæ fit per solutionem creditori peculiari factam ab ea liberatione, quæ patri contingit suscepta per filium quasi defensorem patris actione de peculio.

12. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI fundum patri, dominóve emit seruus, vel filiusfamilias: versum quidem esse videtur. ita tamen: vt, siue minoris sit, quàm est emptus, tantùm videatur in rem versum, quanti dignus sit, siue pluris sit, non plus videatur in rem versum, quàm emptus est.

Ad l. si fundum, 12.

RAT. DVB. ET DECID. Ad hanc legem eadem ferè est, quæ ad *l. si res*, 5. *supr. hoc tit.* vbi eadem ferè sententia proponitur, si rem aliquam seruus emerit pluris quàm quanti re vera sit in rem domini versum esse quantum illud est, quod verum rei pretium faciat, id est, vt in hac lege Caius scribit non quanti empta: sed quanti digna res est. Sed adhibita tamen distinctione si rem illam seruus emerit quasi necessariam, cùm non esset: Nam si necessariam rem emisset, totum rei pretium formale quantum conuenitum & solutum fuisset in rem versum diceretur. Secundùm quam distinctionem Casum quoque in hac lege intelligi debere dubitandum non est. Semper enim minùs plenæ leges, ex plenioribus, & amplioribus interpretationem accipere debent. Sed hîc apud Casum vicissim hoc amplius est, quod ille addit, & Vlpianus supradicto loco prætermisit, si pluris fundus sit quem seruus vel filiusfamilias patri aut domino emit, quàm quanti emptus est, non plus tamen videri in rem versum, quàm emptus est. In quo illa dubitandi ratio occurrit, quòd negari non possit quin dominus aut pater ex hac emptione tanto locupletior factus sit quanti re vera fundus est. Actio autem de in rem verso respicere solet lucrum, quod peruenit ad patrem vel ad dominum, cùm aduersus lucrum patris vel domini comparata sit, vt diximus in *l. si pro patre*, 10. §. *si domini supr.* Sed decidendi ratio est apertissima: quia non plus ex pecunia creditoris in rem patris vel domini versum dici possit quàm quanta fuit ea pecunia quæ creditori abest. Ea verò duntaxat quantitas ei abest, quam filiofamilias, vel seruo numerauit, nec quicquam amplius. Quod autem in precio fundi empti amplius est, quàm in quantitate pecuniæ creditæ non à creditore ad patrem vel ad dominum, sed à venditore

ditore peruenit. Non igitur prodesse debet creditori agenti de in rem verso, quæ actio licèt comparata dicatur aduersus lucrum domini, non tamen ita id intelligi debet, vt omne lucrum patri vel domino auferre debeat vndecunque prouenerit: sed sic potiùs ne lucrum vllum ex damno agentis creditoris penes patrem vel dominum manere patiatur. In proposito autem quicquid lucri penes patrem vel dominum manet, ob id, quod res empta pluris est, quàm quanti empta sit ex damno solius venditoris est, non etiam creditoris.

13. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SI in rem alterius ex dominis versum sit: vtrùm is solus, in cuius rem versum est, an & socius possit conueniri, quæritur? & Iulianus scribit, eum solum conueniri, in cuius rem versum est, sicuti cùm solus iussit: quam sententiam puto veram.

Ad l. si in rem, 13.

RAT. DVB. Iniquum est in plures aduersatios distringi creditorem, qui cum vno contraxerit, *l. & ancillarum*, 27. §. *vltim supr. de pecul.* nec habere illum electionem, cum quo ex dominis malit agere non minùs in actione de in rem verso, quàm in actione de peculio, secundùm Iuliani quoque sententiam ab eodem Vlpiano nostro relatam in *leg. si ex duobus*, 32. *eodem.* Ergo quoties plures domini sunt vnius & eiusdem serui, licèt non nisi in alterius ex dominis rem versum sit: dicendum tamen est alium quoque posse conueniri, de in rem verso, & quidem in solidum, præsertim si socij proponantur quomodo in *hac lege & seq.* etiam de sociis agitur. Societas enim facit, vt quod in vnius rem versum est, in rem quoque alterius versum esse intelligatur, propter communionem illam bonorum omnium quæ per societatem inducitur, *l. si noxali*, 11. §. *vlt. & legibus sequentibus supr. de pecul. iunct. l.* 1. §. 1. *& l.* 2. *infr. pro socio.*

DEC. Distinguenda est hac parte actio de peculio ab actione de in rem verso. Actio de peculio datur in solidum contra vnumquemque ex dominis, & quem velit creditor eligere. Ne, vt diximus, in plures aduersarios distringatur creditor, qui cum vno contraxerit, quíque vniuersum serui peculium tanquam proprium ipsius patrimonium vbicunque, & vndecunque esset intuitus ac secutus est, *d. l. si ex duobus*, 32. *in fine principij, iunct. l. hinc quæritur*, 19. §. 1. *eodem.* At actione de in rem verso non alius teneri potest, quàm is in cuius rem versum est, quia is qui de in rem verso agere vult, non tam intueri debet peculium serui, quàm curiosus esse, in quam & in cuius rem pecunia vertatur, *l.* 3. §. *sed si sic accepit*, *supr. hoc tit.* Proinde si id egerit, & seruum id agere viderit, vt in vnius duntaxat ex dominis rem pecunia verteretur, nihil causæ est cur actionem de in rem verso sibi dari postulet aduersus alium, in cuius rem versum nihil est; sufficitque vt saluam habeat & integram actionem de peculio. Nec quod in rem vnius ex dominis pecunia versa sit, bona consecutio est; vt in rem alterius quoque domini versa videri debeat, quamuis socij sint, nisi ponas contractam inter eos fuisse societatem vniuersorum bonorum, quod neque ponit hæc lex, neque ponendum est: sed habuisse tantùm illos indiuisam communionem in hoc seruo, ita vt ad hanc societatem non consensus: sed res eos coniunxerit, quomodo loquitur Paulus in *l. heredes*, 25. §. *non tantùm*, 16. *supr. familiæ erciscundæ.* Vnde & hîc & alibi sæpè socij appellantur. Adfert autem Vlpianus ex Iuliano simile accommodatissimum, si vnus ex duobus sociis iusserit cum seruo contrahi, alius non iusserit. Is enim solus tenebitur qui iussit; non etiam ille qui non iussit, *l. vlt.* §. 1. *infr. tit. prox.* quia ille qui cum seruo iussu vnius ex dominis contrahit personam duntaxat iubentis intuetur non personam eius qui non iubet: nec, quod illi sint socij facit, vt is quoque qui non iussit, iussisse videatur. In eóque similior est actio de in rem verso actioni, quod iussu quàm actioni de peculio.

14. IVLIANVS libro 14. Digestorum Marcellus notat.

INterdum & propter hoc: quod in rem alterius socij versum est: de in verso cum altero agi potest, qui conuentus, à socio petere potest id, in quo damnatus fuerit, quid enim dicemus si peculium seruo ab altero ademptum fuerit? Paulus: ergo hæc quæstio ita procedit, si de peculio agi potest.

Ad l. Interdum, 14.

Quod Vlpianus in lege præcedente scripserat ex Iuliano si plures sint domini eiusdem serui eum solum de in rem verso conueniri posse, in cuius rem versum est, non etiam alium in cuius vtilitatem nihil versum est, Marcellus in suis ad Iulianum notis, in hac lege docet regulare quidem id esse, sed non perpetuum. Aliquando enim contingere, vt propter hoc, quod in rem alterius socij versum est, de in rem verso cum alio agi possit, si modò is qui conuentus erit postea repetere à socio possit id, in quo damnatus fuerit. Quid enim dicemus, inquit Iulianus, si peculium seruo ab altero ademptum fuerit?

RAT. DVB. Quod ab vno ex sociis peculium seruo ademptum sit, non debet socium onerare: quia nec facere ademptio potest, vt in eius rem versum aliquid sit, qui nullum ex contractu lucrum sentiat: quæ tamen tota huius actionis indu-

cendæ & concedendæ ratio est, cùm non nisi aduersùs lucrum domini sit comparata, *leg. si pro patre*, 10. §. *si domini supr.* An verò alter socius lucratur aliquid ob id quod alius, in cuius rem pecunia versa erat, peculium seruo communi ademerit. Ergo ademptio peculij, quamuis faciat, vt de peculio agi amplius non possit, si modò bona fide facta sit & sine dolo malo, *l.* 1. §. 1. *supr. l. summa cum ratione*, 21. *&* *l.* 4. *supr. de peculio.* Inducere tamen actionem de in rem verso non potest, non magis quàm facere, vt quod in vnius duntaxat rem versum est, in rem quoque alterius versum sit.

DEC. Ex contractu serui communis certum est conueniri posse vnumquemque ex dominis actione de peculio etiam pro ea parte peculij, quæ apud alium est, ne in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxerit, *l.* 2. *supr. de exercit. act.* quique vniuersum peculium vbicunque, & vndecunque esset tanquam patrimonium serui intuitus est, *l. hinc quæritur*, 19. §. 1. *l. si ex duobus*, 32. *in fine principij de pecul.* Atqui cùm quis peculium ademit sine dolo malo fieri nullo modo potest, vt de peculio conueniatur, quia vbi peculiũ nullũ est ne quidẽ rei iudicandæ tempore, ibi nec de peculio actio esse potest, *l. quæsitum*, 30. *eod. l. seruus tuus*, 20. *supr. de dolo.* Ponimus autem totum peculium nõ penes eum fuisse, qui ademit, ita vt contrà alium, qui non ademit & de in rem verso & de peculio agi possit. Necesse igitur est vt in locum & vicem actionis de peculio substituatur actio de in rem verso, contra eum qui ademit peculium: quia verum est in rem saltem vniuersum esse, nec electionem adimi creditori debere, contra quem velit agere: dum ne tamen plus consequatur actione de in rem verso, ab eo qui ademit peculium, quàm in fuerat ille præstaturus ex persona socij actione de peculio, si peculium non ademisset. Sic enim hæc Marcelli nota omnino accipienda est. Idque est quod ad Iulianum Paulus notat hanc quæstionem ita procedere, id est, non aliter quàm si de peculio agi non possit. Sed illud tamen præterea Marcellus requirit vt socius, qui ex persona socij de in rem verso conuenietur, possit a socio in cuius rem versum fuit petere id, in quo damnatus eius nomine fuerit. Nam si vel nihil vel minùs à socio consecuturus sit æquum non est vt socij nomine plus præstet quàm repetere ab eo possit, *l. quare*, 28. *iunct. §. vlt. legis præced. de pecul.* vbi vide quæ diximus. Sed potissimùm ne hîc longiores simus, videnda sunt quæ ad hanc legem ex professo scripsimus & ad *l. quis ergo*, 16. *supr. de pecul. lib.* 1. *Coniectur. iur. ciuil. c.* 9. Est enim quæstio per se difficilis & ab Accursio, cæterisque interpretibus malè percepta.

15. VLPIANVS libro 2. Disputationum.

SI filiusfamilias constituerit, quod pater debuit: videndum est, an de in rem verso actio dari debeat, atquin non liberauit patrem. nam qui constituit, se quidem obligat, patrem verò non liberat. planè si soluat post constitutum[a] licèt pro se videatur soluisse (hoc est ob id, quod constituit,) in rem tamen vertisse patris meritò dicetur.

Ad l. si filiusfamilias 15.

RAT. DVB. ET DECID. eadem est ad hanc legem, quæ ad *l. si pro patre*, 10. *in princip. supr.* Est enim vtriusque loci eadem quæstio, licèt non eadem omnino species. Ibi agitur de filiofam. qui pro patre primùm fideiussit, deinde soluit. Hic verò de filiofa. qui constituit se soluturũ quod pater debuit. Constitutor fideiussor non est. Fideiussor enim per stipulationẽ tãtùm obligatur, *l. blanditus*, 12. *C. de fideiuss.* Cõstitutor autẽ etiam per nudum pactum, *l.* 1. *& pass. sup. de pecun. constitut.* §. *de constituta Institut. de action.* Fideiussor non nisi iure ciuili obligatur. Constitutor autem iure honorario, *d.* §. *de constituta.* Fideiussor nunquam nisi pro alio obligatur. Constitutor autem etiam pro seipso, *l. heres à debitore*, 21. *infr. de fideiuss. d. l.* 1. §. *vlt. & legib. seqq. de pecun. constit.* Fideiussor denique ad aliud se obligare non potest quàm quod reus principalis debet, *l. Græcè*, 8. §. *illud de fideiussor.* At constituit aliud pro alio potest, sicut & aliud pro alio solui, *d. l.* 1. §. *an potest.* Propiùs enim ad solutionem accedit constitutum quàm fideiussio, adeò vt loco eius cui iam solutum est haberi debeat is, cui constituitur, *l. idem est*, 10. *eod. tit.* Sed quanquam inter cõstitutorẽ & fideiussorem pleræque sunt differentiæ. In multis tamen conueniunt, sed in eo maximè quod eorum obligatio accessoria est, & exigit necessariò aliquam principalem obligationem cui possit accedere, adeò vt neuter obligari possit diutiùs quàm principalis debitor, quod accessionibus omnibus commune est, *d.* §. *illud*, possit tamen efficacius. Sufficit enim vel naturale debitum præcedere quod peti non poterat, *d. l.* 1. §. *debitum, de pecun. constit. l.* 1. *l. stipulatus*, 6. §. *adhiberi, l. fideiussor*, 16. §. *fideiussor, de fideiussor.* Ita fit, vt neque fideiussor fideiubendo liberet debitorem, neque constitutor constituendo, sed tantùm soluendo, *l. vbi quis*, 28. *supr. de pecun. constitut. l. Lucius*, 38. §. 1. *infr. mandat. l. fideiussor*, 45. *de fideiuss.* vbi adddita negatione legendum omnino est *agere non posse.* In proposita igitur specie illud pro filiofamilias faciebat, vt etiam priusquàm soluerit actionem de in rem verso, habere deberet [suppositis nimirum terminis habilibus, aut contra patrem, si postea emancipatus filius fuisset, aut contra heredes patris, si prior pater aliis heredibus relictis decessisset] quod is constituitur habendus est pro eo cui solutum sit *d. l. idem est*, 10. *de pecun. constit.* Sed decidendi ratio in contrarium est: quia constituendo non liberauit patrem. Qui enim constituit se quidem obligat: sed eum tamen, pro quo constituit non liberat. In quo differt ab expromissore, qui quod alius debet promittit per stipulationem animo nouandi interpositam se soluturum. Itaque omni casu expromissor tenetur etiam post depositum officium, cuius contemplatione expromisit, non etiam constitutor, *leg.* 3. §. *in eum de administrat. rerum ad ciuitatem pertinen.* Ergo non ex solo constituto nasci potest actio de in rem verso.

a *Planè si soluat post constitutum.* RAT. DVBIT. Qui post constitutum soluit pro se soluisse videtur & suo nomine, id est, ob id quod ipse constituit potiùs quàm pro patre. Ergo nec liberare, patrem videtur

videtur, nec proinde in rẽ patris vertere. Quisquis. n. suo nõ alieno nomine soluit, nunquam aliũ liberat, *l. si quid possessor*, 31. *sup. de her. pet. l. Papinian*°, 28. *infr. mand.*

DEC. Non tam proxima & immediata causa solutionis inspicienda est, quæ ex constituto proficiscitur, quàm causa constituti aut fideiussionis & origo contractus, *l. tutor datus*, 69. *de fideiussor. l. qui id quod*, 33. *in princ. de donatio.* Atqui pro patre filius constituit, non pro seipso. Ergo in rem patris eam pecuniam, quam soluit, & quæ ad patrem peruenit, vertisse dicendus est, vt in *d. l. si pro patre in princip. & §. vlt. supr.*

16. ALPHENVS libro 2. Digestorum.

QVidam fundum colendum seruo suo locauit, boues ei dederat. cùm hi boues non essent idonei iusserat eos venire, & his nummis, qui recepti essent, alios reparari. seruus boues vendiderat: alios redemerat: nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat. qui boues vendiderat, nummos à domino petebat actione de peculio, aut quod in rem domini versum esset: cùm boues, pro quibus pecunia peteretur, penes dominum essent. respondit, non videri peculij quicquam esse, nisi si quid, deducto eo quod seruus domino debuisset. reliquum fieret, illud sibi videri, boues quidem in rem domini versos esse: sed pro ea re soluisse tantum, quanti priores boues venissent: si quo amplioris pecuniæ posteriores boues essent, eius oportere dominum condemnari.

Ad l. Quidam fundum, 16.

RAT. DVB. Negari non potest quin boues, quos seruus emerat, & pro quibus à venditore pecunia petebatur, facti essent peculij, necursus quin versi essent in rem domini, cùm eos dominus adhuc penes se haberet. Ergo nec dubitandum est, quin actione de peculio peti precium eorum possit, vel etiam prout creditor elegerit actione de in rem verso.

DEC. Peculij nihil esse potest, nisi quod supereſt, & reliquum est deducto eo quod domino debetur, vt apparet ex diffinitione peculij posita in *l. depositi*, 5. §. 1. *supr. de pecul.* Atqui in proposita specie seruus qui priores boues minùs idoneos iussu domini vendiderat, eorum precium acceperat, atque ita debitor eorum precij factus fuerat. Ergo si non plus in peculio esset quàm quantum precium illud faceret actio de peculio posteriori venditori competere quàm si posteriores boues amplioris pecuniæ & precij essent quàm ex pecunia precio redactum fuisset. Superfluum igitur duntaxat illud peteretur, vtraque actione de peculio, & de in rem verso, vtram venditor elegerit: sed stultus fuerit si non eligat potiùs actionem de in rem verso, cùm paratam habeat versæ pecuniæ in rem domini, penes quem posteriores boues adhuc esse ponimus. Atque ita non minùs eleganter quàm subtiliter Alfenus Varus hîc respondit.

17. AFRICANVS libro 8. Quæstionum.

SEruus in rem domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit. nihilominùs posse cum domino de in rem verso agi, existimauit: nam etsi procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdiderat: rectè eum, hoc nomine, mandati, vel negotiorum gestorum acturum.

Ad l. Seruus, 17.

RAT. DVB. Quod seruus in rem domini pecuniam mutuatus eam sine culpa sua perdidit, facit duntaxat vt nihil ei imputari possit. Sed non efficit vt eò magis in rem domini versum quicquam esse videatur. Quomodo enim verti potuit in rem domini pecunia, quæ perdita fuerit. Ergo de in rem verso, cum domino agi hoc casu non potest.

DEC. Quod neque seruo, neque ei qui bona fide in rem domini credidit imputari aliquid potest, facere debet, ne possit æquum videri, vt creditor in damno maneat. Nam si nemini officium suum siue publicum, siue priuatum damnosum esse debet, *l. si seruus* 61. §. *quod verò infr. de furt. l. videlicet*, 29. *supr. ex quibus causis maior.* Quanto esset iniquius, vt ex beneficio suo damnum sentiet is, qui vltrò pecuniam suam seruo credidisset, ad bene gerenda negotia domini, & in rem quam sciuit domino vel necessariam prorsus vel saltem vtilem? Non enim ex euentu hæc diiudicanda sunt, sed potissimùm ex consilio, quoties creditor

eam curam & diligentiam adhibuit, quam debuit, vt in rem domini pecunia verteretur, *leg. 3. §. vnde rectè dicitur & sequentibus, & §. vltim. in fin. supr. hoc tit.* Nam & ex eadem æquitate fluxit actio negotiorum gestorum, quæ nec ei denegatur, qui pecuniam ab aliquo mutuatus, & eam in negotia mea vtiliter mox impensurus eam sine culpa sua perdiderit, vt neque procuratori actio mandati ex eadem causa denegaretur. Est enim regulariter bona comparatio procuratoris, negotiorum gestoris, & creditoris acturi de in rem verso, *l. 3. §. & regulariter, & §. sed si mutua, supr. iunct. l. si pupilli, 6. §. 1. l. liberto, 31. in princ. supr. de negot. gest.*

1 ¶ Cum Sticho vicario serui tui Pamphili contraxi. actio de peculio, & in rem verso, ita dari debet, vt quod vel in tuam ipsius rem, vel in peculium Pamphili versum sit, comprehendatur: scilicet etiam si mortuo, vel alienato Sticho, agatur [a] quod si, Pamphilo mortuo, agam [b] magis est, vt, quamuis Stichus viuat: tamen de eo, quod in peculio Pamphili versum est, non nisi intra annum, quàm is decessit, actio dari debeat. etenim quodammodo de peculio Pamphili tum experiri videbor. sicuti si quod iussu eius credidissem, experirer. Nec nos mouere debet, quod Stichus de cuius peculio agitur, viuat: quando non aliter ea res in peculio eius esse potest, quàm si Pamphili peculium maneat. Eadem ratio efficiet [c] vt id, quod in peculio Pamphili versum sit, ita præstari debere dicamus, vt priùs eius, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat. quod verò in tuam rem versum fuerit, præstetur etiam non deducto eo, quod Pamphilus tibi debet.

Ad §. 1. Cum Sticho.

RAT. DVB. Actio de in rem verso non datur, nisi de eo quod versum est in rem patris vel domini, *l. 1. in princ. l. fires, 5. §. quod seruus, supr. hoc tit.* Ergo si cum Sticho seruo vicario tui Pamphili contraxerim, & tecum agam de peculio & de in rem verso, id duntaxat in actione de in rem verso comprehendendũ erit, quod in rem tuam versum fuerit, non etiam quod in rem Pamphili, cùm Pamphili peculiũ quasi proprium ipsius patrimonium intelligi debeat à tuo separatum, *l. depositi, 5. §. vlt. l. si seruus, 17. supr. de pecul.*

DEC. Quod à Sticho vicario Pamphili versum est in peculium Pamphili in rem quoque domini versum esse intelligitur: quia quanto locupletius est Pamphili peculium, tanto locupletior dominus per Pamphilum factus esse creditur. Cùm peculij cuiuslibet accessio & decessio non alterius tandem quàm ipsius domini lucro vel damno cedat. Sed tamen non ita Africanus intelligendus est, quasi id quod ex pecunia Sticho credita versum est in rem Pamphili petendum sit per actionem de in rem verso, sed vt petendum sit per actionem de peculio, & quidem Pamphili non Stichi, vt sequentia huius §. demonstrant.

a *Scilicet etiamsi mortuo vel alienato Sticho agatur.* RAT. DVB. Mortuo vel alienato seruo, cum quo contractum fuit non nisi intra annum dari actio de peculio contra dominum solet, *l. 1. & tot. tit. prox. supr.* Atqui ponimus contractum fuisse non cum Pamphilo, sed cum Sticho vicario Pamphili. Stichum autem mortuum fuisse vel alienatum, licèt Pamphilus adhuc viuat, nec alienatus sit. Ergo non nisi intra annum de peculio agere possum contra dominum. Sic enim locus hic intelligendus est, id est, de actione de peculio, vt proximè diximus, nõ de in rẽ verso, quæ perpetua sẽper est, nec anno finitur, *d. l. 1. §. 1. l. si propatre, 10. §. quare potest dici sup. hoc ti.* Nã & præcedẽtia verba sunt de actione de peculio, non minùs quàm de in rem verso, cùm sic Africanus scribit, *actio de peculio & in rem verso ita dari debet.*

DEC. Actio de peculio licèt detur hoc casu ex contractu Stichi, videtur tamen dari de peculio non Stichi, sed Pamphili, cùm in rem & peculium Pamphili versa pecunia sit. Pamphilus autem nec mortuus nec alienatus est. Ergo non tantùm de in rem verso actio, sed etiam de peculio hoc casu perpetua esse debet, non annalis, quamuis mortuus Stichus vel alienatus fuerit.

b *Quòd si Pamphilo mortuo agam.* RAT. DVB. Quamuis mortuus sit Pamphilus, actio tamen de peculio datur ex contractu & persona Stichi, qui fuit vicarius Pamphili: & quem Stichum ponimus adhuc viuere, nec alienatum esse. Ergo perpetua hoc quoque casu debet esse actio de peculio, non annalis. DEC. Non tam de Stichi quàm de Pamphili peculio agere hoc casu videor, licèt agam ex contractu Stichi: quia in peculium Pamphili versa pecunia est. Atqui actio de peculio illius, qui vel mortuus vel alienatus est, non nisi annalis esse potest, quæ summo iure omnino sublata & extincta esse deberet, *d. l. l. §. meritò supr. titu. prox.* Ergo cùm ponamus mortuum Pamphilum, actio de peculio non nisi intra annum posteaquam decessit Pamphilus dari debebit. Itaque quod hîc Africanus scribit, *Etenim quodãmodo de pecul. Pãphili tũ experiri videbor*, nõ ad hunc posteriorẽ casum restringendũ est, quo decesserit Pãphilus, sed extendendum ad illum quoq;, de quo priùs dictũ est, quo Stichus mortuus vel alienatus sit, viuo adhuc Pãphilo. Vtroq. n. casu de peculio Pãphili, nõ de peculio Stichi experiri videor. Sed articulus *tũ*, qui solus dubitationẽ facit, referẽdus est ad eũ casum, quo pecunia Sticho credita in Pãphili peculiũ versa sit. Id. n. necessarium prorsus est vt verum esse possit, videri me de Pamphili peculio experiri siue Sticho siue Pamphilo alienato vel mortuo experiar. Alioqui de Stichi tãtùm nõ de Pãphili peculio experiri videbor siue Sticho siue Pamphilo mortuo experiar, & cõtrà q̃ in huius legis specie Africanus respondit, priore casu, id est mortuo vel alienato Sticho, erit actio de peculiò annalis non perpetua; mortuo autem vel alienato Pamphilo, nihilominùs erit perpetua, non annalis. Idque ita esse, vt dicimus, id est, vt vtroque casu siue Sticho, siue Pãphilo mortuo, de peculio Pamphili expe-

experiri videar, ex eo apparet, qđ Africanus subiicit, *sicut si quid iussu eius credidissem experirer.* Comparatur enim ille qui iubet cum eo in cuius rem versum est, quasi vterque contraxisse ipse videatur *l. 1. in princip. supr. l. 1. inf. tit. prox.* Quemadmodum igitur si iussu Pamphili cum Sticho contraxissem, quamuis non possem experiri cum Pamphilo actione quod iussu, quia cum seruo nulla actio est, haberem tamen peculium Pamphili obligatum ob iussum ipsius, & tecum experiri possem ob iussum illud de peculio Pãphili, tametsi reuera contractum esset cum Sticho, quia & cum Pamphilo contraxisse viderer. Ita & cũ pecunia Sticho credita in Pamphili peculium versa est, possum ob id quod in peculium & rẽ Pamphili versum est agere tecum de peculio Pamphili si malim de illo quàm de peculio Stichi agere tanquam locupletiore. Sed hæc electio mihi conseruanda est quandiu ambo viuunt Stichus & Pamphilus; quia vtriusque viuentis peculium aliquod est, & alterum ab altero separatum. Sed si Pamphilus mortuus sit de solo Pamphili peculio agi potest, & quidem intra annum duntaxat, de peculio autem Stichi nullo modo, quamuis adhuc viuat, vt subiicit Africanus *in vers. nec nos mouere debet.*

RAT. DVB. Peculium non moritur nisi ademptione, vel morte, vel alienatione, aut manumissione serui *l. peculium nascitur 40. supr. de pecul. l. 1. supr. titu. prox.* Ergo nec actio de peculio cùm quamdiu peculium subsistit, tamdiu actionem quoq; de peculio subsistere necesse sit. Proinde quãdiu Stichus viuit, licèt Pamphilus decesserit, actio tamen de peculio Stichi intercidere non potest. DEC. Peculium vicarij pẽdet à peculio serui ordinarij, quia sicut seruus vicarius in peculio est ordinarij, ita & peculium eius *l. si seruus 17. supr. de pecul.* ergo extincto peculio Pamphili, quod per ipsius mortem contingit peculium quoq; Stichi extingui necesse est, & cõsequenter pecunia Sticho credita nõ aliter in eius peculio esse potest, vt eo nomine de peculio Stichi contra te agere possim, quã si peculiũ Pãphili maneat: nõ manet autem eo mortuo, nisi quod beneficio Prætoris per annum adhuc viuere creditur. Idem est si Pamphilus non mortuus sit, sed alienatus. Eadem enim hoc casu mortis & alienationis serui ratio est, vt verba illa Africani probant *scilicet etiamsi mortuo, vel alienato Sticho agatur.* Cur ergo inquies loquens Africanus de Pamphilo scripsit *quòd si Pamphilo mortuo agã, nec adiecit vel alienatõ?* Puto, quia Pãphilo alienato distinguendum esset an alienatus esset cum peculio an sine peculio, & an cum vicario Sticho necne, vt sciretur quis de peculio Stichi etiam intra annum aut post annum teneri deberet, *l. si ex duobus 32. §. vlt. supr. de pecul.* quæ distinctio in Stichum alienatum nõ cadit quem non ponimus vicarium illum habuisse, sed & alienãdi vicarij potestatem habet ordinarius, si liberam habeat peculij administrationem *l. si conuenerit 18. §. vlt. sup. de pigno. act.*

c *Eadem ratio efficiet.* RAT. DVB. Hæc actio si- 18. NERATIVS libro 2. Membranarum.

QVamuis in eam rem pro seruo meo fideiusseris, quæ ita cõtracta est, vt in rẽ ueam versaretur: veluti si cùm seruus frumentũ emisset, quo familia aleretur, vẽditori frumenti fideiusseris: propiùs est tamen, vt de peculio eo nomine, nonde in rem verso agere possis. vt vnius dumtaxat in quo quo contractu de in rem verso sit actio, qui id ipsum credidit, quod in rem domini versum est.

RAT. DVB. Cùm in eam rem pro seruo meo fideiussisti, quæ ita contracta erat, vt in rem meam

verteretur, veluti si cùm seruus meus frumentum emisset, quo familia aleretur, creditori frumenti fideiusseris, dubitandum non est quin tenear tibi de in rem verso etiam priùs quàm ex eo frumento familiam meam aluerim *l.3. §. vnde rectè dicitur suprà*, vbi ait Vlpianus actionem hanc sibi competere, etiamsi frumentum postea corruptum sit, vel arserit antequam familia ex eo aleretur, at nec illud negari potest quin etiam de in rem verso teneri debeam ei qui frumentum vendidit, & familiæ meæ diuisit. Duobus ergo ex eadem causa teneri me de in rem verso necesse est: nec proinde verum est quod Neratius in hac lege contrà scribit. Vnius duntaxat in quoquo contractu de in rem verso esse actionem, & quidem eius qui idipsum credidit, quod in rem meam versum est proximè ac immediatè, id est, eius qui frumentũ vendidit, non tuam qui pro me apud frumenti venditorem fideiussisti: nam imò verò si non potior & fauorabilior, saltem æquè fauorabilis: causa tua esse debet cùm prior in rem meam verteris fideiubendo. Atque ita Vlpianus contra Neratium concludit in *d. l.3. §. vltim. supr.* Cuius sententiam Caius probat in *l.4.* sed cum hoc temperamento, vt occupantis melior condicio esse debeat, quia vtrisque condemnari me de in rem verso iniquum esset: dissenserunt ergo in hac quæstione prudenter veteres, & alia Neratij, alia Vlpiani sententia fuit: dissentiendi verò causa vtrimque probabilis, vt pluribus à nobis tractatum est ad *dict. l.3. §. vltim. & d.l.* 4. neque alia enarratione & explicatione hæc lex indiget.

19. PAVLVS libro 4. Quæstionum.

FIliusfamilias togam emit. mortuo deinde eo, pater ignorans, & putans suam esse, dedicauit eam in funus eius. Neratius libro Responsorum ait, in rem patris versum videri. in actione autem de peculio, quod in rerum natura esset, vno modo æstimari debere, si dolo malo eius, quo cum agatur, factum esset, atquin si filio pater togam emere debuit, in rem patris res versa est, non nunc, quo funerabitur, sed quo tempore emit. funus enim filij, æs alienum patris est. & hoc Neratius quoque, qui de in rem verso, patrem teneri putauit, ostendit, negotium hoc (id est, sepulturam, & funus filij) patris esse æs alienum, non filij, factus est ergo debitor peculij, quamuis res non exstet, vt etiam de peculio possit conueniri: in quam actionem venit, & quod in rem versum est, quæ tamen adiectio tunc necessaria esset, cùm annus post mortem filij excessit.

Ad l. Filiæ familias 19.

Refertur à Paulo in hac quoque lege alia eiusdẽ Neratij sententia, & reprehenditur circa actionem de peculio in eleganti specie, in qua dabat Neratius contra patrem actionem de in rem verso quasi non posset locum habere actio de peculio, cùm tamen concludat Paulus posse actionem de peculio sufficere, neque necessariam esse de in rem verso, nisi cùm annus præterit aut aliter finita est actio de peculio. Quæstio est de filiofamilias qui togam emerat ex pecunia creditoris, quam togam pater ignorãs & putans suam esse in funus filij dedicauerat. Neratius putabat in rem patris versum videri. Ob id solùm quod dedicata esset in funus filij, vt & cætera omnia impensa in funus quod ad patris onus pertinet *l. & ideò 7. §. illud planè supr. l. funeris, 7. sup. de religios. & sumpt. funer.* Funus autem filij sit æs alienum patris, non filij *l. in patrem 21. l. quòd si nulla 28. supr. eod. titul.* nisi cùm filiusfamilias castrense peculium habuit, aut quasi castrense *l. si filiusfamilias 31. eo. tit.* Cæterùm ob id quod togam filius emisset non putabat conueniri patrem posse, ne quidem de peculio. Ratione illa quod toga in rerũ natura esse desiisset, quod autem in rerum natura non est, vno tantùm modo, vnoque casu æstimari possit, viderique esse in peculio, scilicet si dolo malo eius, quo cum agatur factũ sit, vt in rerum natura esse desierit; *l. sed si damnum 9. §. præterea, l. summa cum ratione 21. supr. de pecul.* In proposito autem nihil tale dici potest de patre qui non dolo malo, sed ignorans & putans togam suam esse eam in funus filij dedicauit. Atque hæc ad Paulum pro Neratio dubitandi ratio est. Paulus verò in hac Neratij sententia duo reprehendit. Primum illud, quod putabat Neratius versam esse togam hãc in rem patris tunc tantùm cùm filius funeraretur, non etiam tùm cùm toga emeretur. Quid enim si pater filio togam emere debuit? Quidni ex eo die quo empta est in rem patris versam esse pecuniam dicamus? Ad eum scilicet vsque modum ad quem præstare vestimenta filio pater consueuerat, vt in *l. 3. §. proinde si seruus 3. supr. hoc tit.* Deinde quod dicebat Neratius ex hac causa de peculio actionem aduersus patrem non posse competere, propterea quòd toga in rerum natura esse desiisset absque dolo malo patris: nam cùm non nisi facto patris in natura esse desierit, tanquam ab eo in funus filij dedicata, & in id negotium, quod nec Neratius negabat æs alienum esse patris, non filij, id est, in funus & sepulturã filij (hac enim sola ratione mouebatur, vt in patrem de in rem verso actionem daret) cur non dicamus patrem cùm togam hãc in funus filij dedicauit, hoc ipso factum esse debitorem peculij quod etiam post filij mortem ad effectum actionis annalis de peculio durare adhuc, & viuere intelligitur? Quod si peculij debitor factus est, quidni etiam actione de peculio intra annum poterit conueniri? Nam quod diximus, & in quo Paulus cum Neratio consentit in rem patris togam hanc versam esse, licet alia atque alia ratione, non debet tollere actionem de peculio. Quandoquidem in actionem de peculio venit etiam id quod in rem versum est, & creditori commodius semper est agere de peculio cùm sufficiens & idoneum peculium est, quàm agere de in rem verso, vel ob hoc ipsum ne probare cogatur in rem

rem verũ esse, quod in actione de in rẽ verso semper probandum, & plerunque difficilis probationis est §. *præterea & §. cæterum instit. Quod cum eo. l. ei qui 7. C. eod. tit.* Planè adiectio de in rem verso tunc necessaria esse potest & omnino est, cùm annus post mortem filij excessit. Alij enim casus vel adempti peculij, vel emancipati filij, ad huius legis tractatum non pertinent in quo ponimus, & mortuum filiumfamilias, & funeratum. Cùm autem de peculio agi non potest ob id quod in rem versum fuit de in rem verso agendum necessariò est *l. 1. §. 1. l. si pro patre 10. §. quare potest dici sup.*

20. SCÆVOLA libro 1. Responsorum.

PAter pro filia dotem promisit: & conuenit, vt ipse filiam aleret non præstante patre, filia à viro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio. respondi, si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non posset, dandam de in rem verso vtilem actionem.

Ad l. Pater pro filia 20.

RAT. DVB. Patre filiam marito collocatam non alente certum est onus illud ad maritum pertinere, qui & ob eam causam habere dotem intelligitur, Pro oneribus scilicet matrimonij *l. pro oneribus 20. C. de iur. dot. l. si is qui Stichum 56. §. 1. infr. eod. ill. tit.* Proinde licèt pater qui pro filia dotem promisit conuenerit, vt ipse filiam aleret, attamen patre id non præstãte videtur in rem mariti non minùs quàm patris versa esse pecunia quæ ad alendam & exhibendam vxorem impensa est, exemplo eius quod Pomponius scribit in *l. quòd si nulla 28. supr. de relig. & sumptib. funer.* Si nulla dos defunctæ mulieris fuit, nec illa heredes vllos habeat, neque rursum pater soluendo sit maritum in quantum facere potest funeraria conueniri posse & debere, ne iniuria eius videretur eam quæ quondam ipsius vxor fuisset insepultam relinqui. Quanto igitur magis patre nulla filiæ alimenta præstante maritus alimentis quotidianis verecundiam quoque pulsantibus, vt Papinianus loquitur in *l. pecunia 8. de alim. vel cibar. legat.* vxori viuæ præstandis adstringatur? Nec sanè credibile est maritum cùm vxori suæ, vt se aleret mutuam pecuniam dedit tam eo animo id fecisse, vt socerum suum de in rem verso sibi obligaret, quàm vt vitæ vxoris suæ, atque ita suæ dignitati consuleret, ne vxorem fame perire pateretur. Satis ergo ei esse debet quod ex pacto dotali socerum habeat obligatum de alimentis filiæ præstandis, vt plenissimam ex ea causa indemnitatem consequatur. Nec actio de in rem verso in hac specie aut competere, aut accommodata esse videtur.

DEC. In rem patris haud dubiè vertitur quicquid in alimenta liberorũ quæ pater præstare debuit, impenditur, dum ne probabilis, & consuetus modus excedatur *l.3. §. proinde si seruus supr.* Item quod ad alendam & exhibendam domini familiam *d.l. 3. §. 1. & §. vnde rectè dicitur.* Quenam enim patrifa. aut necessaria, aut vtilis & honesta impensa esse potest, si hæc non est? Atqui in proposita specie ponimus patrem cùm filiam nuptui collocaret, ac pro ea dotem promitteret conuenisse, vt filiam suam ipse aleret, vt & in specie *l. seq.* quæ eadem esse videtur, vt lex est eiusdem Scæuolæ, licèt amplioribus verbis concepta. Nec noua vel absurda conuentio est. Etsi enim vxorem alere maritus debet, id tamen tùm verè dicitur cùm dotem ab ea, aut eius nomine ab alio accepit. Hic verò pater dotem nondederat, sed tantũ promiserat, nullúmq; interim commodum ex dote ad maritum peruenerat, puta vsurarum in id vsque tempus præstandarum quo dos marito solueretur. Quę iusta nec infrequens pactio est quoties interim maritus obstrictus est perferendis oneribus matrimonij, ne diuersa interpretatio fructum dotis ab oneribus matrimonij separet, vt loquitur Vlpianus *in l. cùm pater 11. de pact. dotal.* Cùm ergo neque dotem vllam marito pro filia pater dederit, neq; vsuras dotis, sed tantùm dotem promiserit, quidni filiam alere ex pacto dotali debuit? Quo non facto si filia, vt se aleret, aut seruos paternos exhiberet mutuam accepit pecuniam siue à marito ipso, siue ab alio, an potest negare pater versam esse pecuniam in rem suam? Ergo neque recusare debet quominùs de in rẽ verso conueniatur, vtili saltem actione. Quid enim patris interest an à marito, an ab extraneo filia mutuam pecuniam acceperit? aut an actione de in rem verso vtili, an directa ex pacto dotali? De illo tantũ dubitari potest cur non nisi vtilem actionem de in rem verso det Scæuòla in hac specie: cũ directa quoque cõpetere videretur, marito nõ minùs quàm extraneo, ne deterioris conditionis sit maritus, quàm extraneus. Nisi dicamus eas dubitãdi rationes quas attulimus videri facere, vt directa actio non possit hoc casu competere, quia actio de in rem verso cùm sit ipsa actio de peculio, vt diximus ad *l. prox. præced.* non videtur competere, nisi quamuis alia deficiẽte, siue ciuili, siue honoraria *l. hinc quæritur §. vlt. l. & ancillarum 27. §. vlt.* vbi diximus *supr. de pecul. & §. prox. infr.* Sed non facere tamen quin vtilis danda sit, aut potiùs, quia de familia quoque exhibita tractat Scęuola, dicendum est ideò directam actionem de in rẽ verso hoc casu non competere quod maritus pecuniam mutuam simpliciter vxori dedisset, id est, non ea mẽte, vt vel in vxoris vel in familiæ soceri alimẽta impenderetur, quo casu quia creditoris voluntas & intentio non concurrit, directa actio de in rem verso contra patrem competere non potest, cùm nõ habuerit maritus animum soceri obligãdi, sed vxoris tantùm, ne alioqui actus operetur vltra intẽtionem agentis contra *l. non omnis 19. supr. de reb. credit.* Id enim est quod Scæuola significat in *d. §. prox. infr. iis verbis, si cum in rem pupilli daretur id in rem eius versum est.* Idque apparet euidentiùs ex *l. prox. infr.* vbi cùm eadem species tractetur de patre qui dotem filiæ promiserat, & conuenerat, vt ipse filiã aleret, ponit Scæuola maritum mutuos nummos vxori dedisse, eùm iustè putaret, inquit, patrem eius ministraturum tãtum salarium quantum dare filiæ instituerat. Ergo non animo patris obligandi quem filię ministraturũ pecuniam putabat, nec vt in rem patris pecunia verteretur. Datur tamen vtilis, quia verum est effectu ipso versam esse in rem patris pecuniam, & erogatã esse ad ea sine quibus, aut se tueri filia, aut paternam filiam exhibere non potuisset. Alioqui locupletaretur pater ex iactura generi, si indemnitatem ei actione de in rẽ verso præstare nõ teneretur. Præsertim cũ pactum dotale nihil de alenda familia patris expressisset, quod nec mariti onus esse potuit. Non igitur eo minùs teneri pater de in rem verso debet quòd

pater ex pacto, vt filiam aleret obligatus fuit. Imò tanto magis quòd conuento eo & condemnato per actionem de in rem verso, futurum est, vt ab obligatione illa pacti dotalis, aut ipso iure, aut quod tutius est, vt in *l. qui seruum* 34. §. 1. *de oblig. & act.* saltem ope exceptionis liberetur, si fortè maritus indemnitatē plenissimam vtili actione de in rem verso cōsecutus adhuc ex dotali conuētione ob non exhibitam à socero vxoré agere velit. Improbus. n. sit gener, si bis idem à socero consequi velit *l. si quis dolo* 51. *in fi. de rei udic.* Et ita responsum hoc Sceuolæ omnino supplendum & intelligendum est.

1 ¶ Seruus absentis reipublicæ causa, pupilli seruis pecuniam credidit, subscribente tutore, stipulatione in personam tutoris translata, quęsitum est, an aduersus pupillum competat actio? respondi: si cùm in rem pupilli daretur, id in rem ius versum est, & quo magis actu seruorum confirmaretur: tutor spopondit: posse nihilominus dici, de in rem verso cum pupillo actionem fore.

Ad §. 1. Seruus absentis.

Rat. dvb. Non datur honoraria actio de in rem verso, vt ne alia vlla de peculio quoties aliqua competit præsertim ciuilis, & ex stipulatione. Frustra enim qui habet actionem ciuilem desideraret honorariam *l. 1. supr. de Public. in rem act. l. hinc quæritur* 19. §. *vlt. l. & ancillarum* 27. §. *vlt. supr. de pecul.* Atqui cùm seruus siue absentis Reipublicæ causa siue alterius, pupilli seruis pecuniam credidit, vt in rem domini pupilli impenderetur, eoque nomine subscribente tutore stipulatio interposita est, & in tutorem ipsum translata, qua spopondit ille se soluturum & eam pecuniam restituturum, competit certi condictio ex stipulatione domino serui stipulantis contra tutorem pupilli qui subscripsit, & promisit, quamuis quasi tutor subscripserit, vt scilicet saltem quasi tutor teneatur *l. si non subscripsisti* 15. *C. de admin. tutor.* Ergo non est ex hac eadem causa danda actio de in rem verso contra pupillum, cùm creditoris indemnitati possit esse consultum per actionem quæ ei competit aduersus tutorem, tutori autem per actionem tutelæ, si quod in rem pupilli versum est pupilli rationibus inferre velit, aut quod pro pupillo soluerit, ab ipso repetere *l. 4. §. vltim. infr. de cuict. l. si fundus* 13. §. 1. *de reb. eor. qui sub tutel.*

Dec. Potest fieri, & in dubio ita præsumendum est, vt tutoris subscriptio & sponsio interuenerit, nō vt ille transferret in se obligationem pupilli nouandi animo, & actionem de in rē verso perimeret, sed potiùs vt actus ille acceptæ in rem pupilli pecuniæ magis ac magis confirmaretur. Ergo non debet illa subscriptio & promissio tutoris facere, vt eo minùs danda sit in pupillum actio de in rem verso, si pecunia & in rem pupilli data sit, & in rem eius versa sit. Ne alioqui inducta ad confirmandam obligationem, eam infirment & destruant, contra *l. legata inutiliter* 14. *de admin. legat. l.* 1. §. *si filius emancipatus de bono. poss. contr. tabul.* Nec enim is qui quasi tutor, non etiam quasi fideiussor subscripsit, conueniri potest nisi tanquam tutor *d. l. si non subscripsisti, l. vltim. supr. de instit. act.* Pupilli autem nihil interest, an indemnitatem creditori præstet immediatè per actionem de in rem verso, an per mediam tutoris personam, & tutelæ actionem. Sic dicimus si tutoris iussu seruo pupilli creditum sit, & ex vtilitate pupilli fuerit creditum dandam esse in pupillum actionem: non quidem quod iussu, quia nihil pupillus iussit: sed quod iussit tutor *l. 2. infrà, tit. proxim.* Sed si alia subscribentis tutoris mens fuit, tenebitur etiam pupillus actione non tantùm de in rem verso, sed quod iussit tutor *d. l. 2.*

21. Idem libro 5. Digestorum.

Filiamfamilias duxit vxorem, patre dotem promittente, & conuenit inter omnes personas, vti eam pater, aut ipsa se tueretur. maritus ei mutuos nummos dedit, cùm iustè putaret, patrem eius ministraturum tātùm salarium: quātum dare filiæ suæ instituerat. eos nummos illa in vsus necessarios sibi, & in seruos, quos secum habebat, consumpsit: aliquantum &, cùm ei res familiares creditæ essent, ex pecunia mariti in easdem causas conuertit, deinde priùs, quàm pater salarium expleret, moritur filia, pater impensam recusat. maritus res mulieris retinet. Quæro, an de in rem verso aduersus patrem actio competat. Respondit, si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non posset, dandam de in rem verso vtilem actionem.

Ad l. vlt. Filiamfamilias.

Accidit hîc Scæuolæ, quod in *l. filiofamilias* 54. *& l. vltim. suprà, de pecul.* vt eandem speciem & quæstionem tractauerit in libris Responsorum & Digestorum. Nam in hac lege quæ est Scæuolæ libro quinto Digestorum eadem species & quæstio proponitur, quę libro primo Responsorum, vnde sumptū est principium legis proximè præcedentis. Idem ergo Triboniano quoque accidit quod in illo titulo *de peculio*, vt duas eiusdem sententiæ leges in hoc quoque titulo proponeret, contrà quam à se factum gloriatur in *Constitutione de confirm. digest.* Est autem species huius legis multo latiùs & diffusiùs proposita quàm in *l. prox. supr.* & quæ seipsam cum supradicta lege apertius explicat: ponit enim creditam esse à marito pecuniam vxori, non animo socerī obligandi, sed cùm iustè putaret, fretus scilicet dotali conuentione, patrem ministraturum filiæ tantum salarium, quantum filiæ suæ dare instituerat. Addit, eos nummos illam in vsus necessarios sibi & in seruos quos secum habebat consumpsisse aliquantum, & cùm ei res familiares creditæ essent ex pecunia mariti in easdem causas conuertisse, deinde priùs quàm pater salarium expleret, mortuam esse filiam, patrem impensam recusare, maritum res mulieris retinere. Sed ad quæstionem vtroque loco propositam, an de in rem verso aduersus patrem actio competat. Respondet iisdem prorsus verbis quibus in *d. l. prox. præced.* Si ad ea id quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri aut seruos paternos exhibere non posset dandam de in rem verso vtilem actionem. Ergo quod scriptum est initio *dictæ legis prox. præced.* ex hac lege supplendum est, quod ad facti circumstantias pertinet, vt iuris ratio bene intelligatur.

QVOD IVSSV.

Ad TIT. IV.

Vlpianvs libro 29. ad Edictum.

Merito ex iussu domini in solidum aduersus eum iudicium datur. nam quodammodo cum eo contrahitur, qui iubet.

Ad l. 1.

Rat. dvb. Cùm seruus contrahit etiam iussu domini, non ideò tamē dominus contrahit, sed seruus, qui porrò contrahendo non potest obligare dominum nisi de peculio, vel de eo quod in rem domini versum est *l. nec seruus* 41. *suprà, de pecul.* Ergo non potest nec debet hoc casu dominus in solidum obligari, sed tantùm de peculio, vel saltem quatenus in rem domini versum est. Nam & is qui agit de in rem verso, agit eo colore vltra quàm in peculio sit, quod ille in cuius rem versum est quasi contrauisse videatur *l. 1. supra tit. prox.* nec tamen ideò in solidum conuenitur is qui de in rem verso tenetur.

Dec. Is qui iubet cum seruo contrahi, contrahere ipse videtur. Nihil enim interest an per se quis aliquid faciat an per alium *l. 5. §. quòd si quis de admin. tutor. l. si quis* 7. §. *vltim. supr. de iurisdict. l. cùm iussu* 64. *de solut.* atqui si dominus ipse contraheret, nemo dubitaret quin obligaretur in solidum non adhibita distinctione quantum esset in peculio aut in rem versum, meritò igitur in dominum qui iussit actionem hanc Quod iussu Prætor in solidum induxit. Nec simile est quod dicimus eum quoque in cuius rem versum est contraxisse videri. Sensus enim est, eatenus videri contraxisse, quatenus in rem versum est non simpliciter. At is qui contrahi iubet contrahere absolutè intelligitur. Ergo in solidū se obligat quatenꝰ iubet. Nam & sic dicimus eum qui mandat deiici videri deiecisse *l. hoc iure* 152. *de reg. iur.* & eum dare damnum qui iubet dare *l. is damnum dat* 169. *eod.* Sed adieci quod necessariò adiiciendum est *quatenus iubet*, quia si fortè iusserit dominꝰ credi seruo cētum, & creditor ducenta crediderit, non habebit actionem Quod iussu nisi in centum. Et hac parte bona potest esse comparatio actionis Quod iussu & de in rem verso; quoniam sicuti is in cuius rem versum est contraxisse ipse videtur quatenus versum est, ita & qui iussit contraxisse intelligitur eatenus duntaxat, quatenus iussit, *l. 3. infr. hoc titul.* Vnde fit vt aliquo casū plenior possit esse actio de in rem verso quàm quod iussu, putà si iusserim seruo meo, vt à te centum mutua acciperet, tu verò credideris ei ducenta quæ tota in rem meam versa sint. Habebis enim me obligatum actione quod iussu in centum duntaxat; actione verò de in rem verso in ducentis. Sæpius tamen accidit, vt plenior sit actio quod iussu quàm de in rem verso, quia non semper in rem vertitur, quod iussu domini creditur. Itaque quod dicimus, eum qui iussit in solidum obligari sic accipiendum est, vt ad eam vsque quantitatem quam dominus iussit obligetur in solidum, licèt aut nihil, aut minùs sit in peculio, aut in rem verso, & habent se inuicem actiones de in rem verso & quod iussu, vt excedentia & excessa.

2 ¶ Iussum autem accipiendum est: siue testato quis, siue per epistolam, siue

verbis, aut per nuntium: siue specialiter in vno contractu iusserit, siue generaliter: & ideò & si sic contestatus sit, *Quod voles cum Sticho seruo meo negotium gerere periculo meo*: videtur ad omnia iussisse, nisi certa lex aliquid prohibet[a].

Ad §.1. Iussum autem.

RAT. DVB. Quemadmodum non quicumque dicit, spondeo, obligatur ex sponso, vt est apud Varronem *lib.5. de ling. Latin.* Sed is demùm qui stipulanti adhibita solennitate verborum spopondit, vt appareret seriò rem agi & animo contrahendæ ciuilis obligationis quæ parere actionem posset *l. iuris gentium 7. §. quod ferè supr. depact.* Ita & ad inducendam actionem Quod iussu contra dominum quæ faciat, vt ex contractu serui in solidum conueniri possit quatenus iussum est, videtur tale iussum requiri de quo dubitari non possit, quin seriò interuenerit, vt dominus obligaretur, quasi & ipse cõtraxisset. Quale est si testato, id est præsentibus & conuocatis in eam rem testibus quis iusserit cũ seruo suo contrahi aut coram verbis claris & expressis, aut etiam si voles per epistolam à domino iubente subscriptam, at non etiam per nuncium, ne facilè sit falso nuncio fingere iussum quod nullum sit, nec rursùs per verba illa generalia, *quod voles cum Sticho seruo meo negotium gere periculo meo*, (lego enim *gere* non *gerere*:) sunt enim hæc verba generalia plerumque captiosa, & mala interpretatione trahuntur facilè ad incogitata, nisi liberalitatem & iussionem captiosam interpretatio prudentum frangat, vt in *l. cùm Aquil. sup. de transact.*

DEC. Actio Quod iussu nascitur ex voluntate iubentis. Nulla enim videri potest iniuria fieri ei qui semel voluit *l. in diem 9. §. 1. infr. de aqua & aquæ pluu. arcend.* Voluntas autem declaratur, non minùs per nuncium & per epistolam, quàm per testationem aut stipulationem quę certam verborum solennitatem habeat. Ideoq; contractus omnes qui consensu perficiuntur etiam per nuncium & epistolam rectè fiunt *l. 1. §. vlt. de contr. empt. l. 1. locat. l. 2. de oblig. & action.* Maximè verò mandatum *l. 1. §. 1. infr. mandat.* quod ad iussum propiùs accedit *§. sed etsi mandauerit infr. & l. vlt. in fin. hoc tit.* Debétque sibi imputare is quĩ iussit, si verbis generalioribus, nec ad vnum specialiter contractum se restrinxerit, sed generaliter ad omnes contractus, vt in suprascripta formula iussum suum porrexerit. Nihil enim vetat iuberi quem ad omnia, vt cum filiofamilias vel seruo alieno contrahat, cum quo non aliter fuisset contracturus, & debuit is qui iussit melius sibi prospicere cùm in ipsius potestate esset legem apertiùs dicere, ex regula *l. veteribus 39. suprà, de pact. l. Labeo 21. infr. de contr. emption.*

a *Nisi certa lex aliquid prohibet.* Hæc verba redolent proculdubio Tribonianum respicientem, nĩ fallor, ad constitutionem Imperatorum Honorij & Theodosij in *l. vlt.* Quod cum eo quæ prohibet ne domini per seruos colonos conductores, procuratores, actoréve possessionum actione ista Quod iussu, nisi speciale iussum adsit credendę certę pecuniæ, quamuis etiam familiares epistolæ commendatitiæ dominorum interuenerint. Nam quod nõnulli adferunt, non esse permissum seruo aut filiofamilias, tametsi liberam habenti administrationem peculij, vt donet, quia donare sit perdere *l. contra 28. §. vlt. supr. de pact. l. filiusfamilias 7. inf. de donat.* omnino alienum est ab hoc tractatu, in quo non de potestate illius, qui iussus est, sed de voluntate tantùm iubentis interpretanda agitur. Neq; verò dubitandũ est, quin etiam donare seruus vel filiusf. possit, quamuis liberã peculij administrationem non habeat, si modo pater aut dominus iusserit, quia eò casu non tam seruus, aut filius quã pater ipse aut dominus donasse crederetur *l. mortis causa 11. l. tã is 25. §. 1. de mor. caus. do.*

2 ¶ Sed ego quæro, an reuocare hoc iussum, antequam creditor, possit. & puto, posse, quemadmodum si mandasset, & postea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocasset, & me certiorasset.

Ad §. 2. Sed ego quæro.

RAT. DVB. Nulla videri potest fieri iniuria ei qui semel voluit, vt modò proximè dicebamus ex *l. in diem 9. §. 1. de aqua & aquæ pluu. arcend.* Debuit enim is qui iussit melius secum deliberare antequam iuberet an iubere expediret, vt de donatore scriptum est in *l. si quis argentum 35. §. vlt. C. de donat.* Neque verò facilè Prætor aut ciuilis legislator istam ferre potest inconstantiam *l. in causæ 27. supr. de procurat.* Ne ludibrio leges esse videantur ei qui primùm iubet, deinde iussum reuocat, vt Iustin. loquitur in specie *l. vlt. §. vlt. C. de bon. quæ liber.* etiamsi res adhuc sit integra.

DEC. In eo quod ex voluntate pendet, liberum cuique est mutare voluntatem quandiu res integra est, id est dum ne mutatio illa voluntatis damnum aut iniuriam alicui adferat. Quid enim voluntati nostræ tam conuenit, quàm vt sit libera, & ad mortem vsque si nihil aliud obstet ambulatoria? *l. 4. infr. de adim. legat.* Ideóque voluntas posterior in liberis actibus primam permit, nec nocet voluisse si nunc nolis *l. 1: §. si quis adita l. filij 6. §. 1. infr. ad S. C. Tertyll.* Inde est quod mandatum cui iussum simillimum, & proximum est, reuocati potest contraria voluntate, antequàm secutus sit contractus, & dum adhuc res integra est *§. rectè instit. de mandat. l. si verò 12. §. penult. l. si mandassem 15. infr. eod. ill. tit. l. si quis mihi 25. §. pen. de acquir. hered.* dummodo certioretur ille qui alio quin ex mandati reuocatione deciperetur, & damno afficeretur *d. l. si mandassem.* Imò & interdum sufficit, vt quis iustam causam habeat suspicandi reuocationẽ mandati, vt in *l. si cùm Cornelius 82. de solut.* Ergo & qui iussit seruo credi pecuniam reuocare iussum potest, antequã credatur pecunia, si modò nihil adhuc interfit eius qui iussus est. Quid enim si à debitoribus suis qui vsuras fortè pendebant, pecuniam exegerit, vt eam seruo tuo crederet? Non erit tibi permittẽda reuocatio si non indemnitatem offeras & præstes, ne alioqui dãno afficiatur *d. l. si mandassem*: debueras. n. reuocare antequam ipsius quicquam interesset. Alioqui sera & intempestiua reuocatio est. Sed nec sufficit reuocasse, nisi certioretur de reuocatione is qui iussus est *l. si quis seruo 18. l. qui hominem 34. §. si Titium.*

Ad §.

3 ¶ Sed & si mandauerit pater, dominúsve: videtur iussisse.

Ad §. 3. Sed & si mandauerit.

RAT. DVB. Aliud est mandare, aliud iubere. Verbum enim *mando* semper habitum est pro verbo obliquo & precario *§. vltim. Instit. de singul. reb. per fideic. relict.* verbum autem *iubeo* directum fuit, & imperatiuum quando sumitur pro *impero*, licèt possit etiam latinè accipi pro *cupio*, vt cùm dicimus, *iubeo te saluere*, ad quod respiciens Tribonianus dixit esse fortè directum in *l. 2. C. commun. de legat.* Ergo vt quis ex hac parte edicti teneatur quod iussu, iubere illum & imperare oportet, non mandare. Nam & de iussu, non de mandato verbis edicti prætorij cautum est *l. 1. & 2. supr. quod cum eo.* Et fuerunt proculdubio prima illa edicti verba quod iussu, quæ huic actioni vt & titulo nomen dederunt.

DEC. Cùm Prætor hanc partem edicti & actionem quod iussu proposuit, non tam ad *iubendi* verbum respexit quàm ad iubentis voluntatem quibuscunque verbis declaratam, ex qua deinde contractus secutus sit vt & in *l. vbi purè 19. §. 1. ad SC. Trebell.* Atqui voluntas illa non minùs mandato patris vel domini, quàm iussu declaratur. Cùm mandatum quoque præcedat, sicut & iussum *l. si quis mihi bona 25. §. iussum, & §. sed quid si mandauit infr. de acquir. hered.* Ergo & si pater dominúsve mandauerit cum filio vel seruo contrahi, iussisse videbitur. Denique iubentes mandantibus æquiparantur in *l. vlt. in fin. infr. hoc tit.*

4 ¶ Sed & si serui chirographo subscripserit dominus, tenetur quod iussu.

Ad §. 4. Sed etsi serui.

RAT. DVB. Iussum præcedere semper debet actum qui iubetur sicut & mandatum *l. si quis mihi 25. §. iussum de acquir. hered.* Subscriptio autem sequitur semper non præcedit. Ergo non potest pater vel dominus teneri quod iussu ob id solùm quòd filij vel serui chirographo subscripserit.

DEC. Subscriptio adhibetur in ipso negotio & contractu, dátq; perfectionem contractui: nam & qui subscripsit, omnia in instrumento contẽta scripsisse intelligitur, & adprobasse *l. sicut 8. §. non videtur infr. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.* dum ne quasi testis subscripserit *l. si pater 6. C. de fideiuss. l. mutua 14. C. si cert. petat. l. si non subscripsisti 5. C. de adm. tut.* Pater ergo qui tanquam pater subscribit instrumento filij mutuam pecuniam accipientis, aut dominus qui tanquam dominus instrumento serui iubere intelligitur, nec recusare potest quominùs actione quod iussu in solidum teneatur: sunt itaq; paria ista patrem vel dominum aut iubere, aut mandare, aut subscribere *l. 3. Cod. quod cum eo.* quia sufficit patris vel domini iussum aut voluntatẽ quamlibet in ipso cõtractu & negotio interuenire, nõ posteà *d. §. iussũ.*

5 ¶ Quid ergo, si fideiusserit pro seruo ait Marcellus, non teneri quod iussu: quasi extraneus enim interuenit. neque hoc dicit ideo, quòd tenetur ex causa fideiussionis: sed quia aliud est iubere. Denique idem scribit, etsi inutiliter fideiusserit, tamen eum non obligari, quasi iusserit quæ sententia verior est.

Ad §. 5. Quid ergo.

RAT. DVB. Qui fideiubet, iubet vt verbum ipsum fideiubendi, & fideiussionis formula ostendit, Fide tua esse iubes; ergo si dominus fideiusserit pro seruo tenetur quod iussu.

DEC. Is demum dominus obligat se actione quod iussu qui tanquam dominus iubet contrahi cum seruo, at is qui fideiubet pro seruo iubet tanquam extraneus: Id enim facit quod extraneus quilibet facere potest; iubere autem cum seruo contrahi alius quàm dominus non potest. Aliud ergo est iubere, aliud fideiubere; itaque non distinguemus an dominus qui pro seruo fideiussit teneatur ex ea fideiussione vt extraneus quilibet an non teneatur: nam etsi teneatur regulariter ex stipulatione cùm pro seruo fideiussit, ideóque nec quæstioni locus esse potest an honoraria actione quod iussu conueniri possit, aut alia de peculio qui ex stipulatione & directa ciuili actione conueniri potest: si tamen ponas inutiliter eum fideiussisse, fortè ob non adhibita stipulationis fideiussoriæ verba solemnia (est enim solemnis actus fideiussionis *l. sciendum 36. de verb. oblig.*) non eo magis tenebitur quod iussu quasi iusserit. Est q; hic casus vnus ex ijs in quibus si non valet quod ago vt ago, non valet vt valere potest. Nempe quia actio quod iussu requirit iussum & voluntatem domini tanquam domini iubentis contrahi cũ seruo non tanquam cum alio quolibet, sed tanquam cum seruo.

6 ¶ Si ratum habuerit quis, quod seruus eius gesserit, vel filius, quod iussu actio in eos datur.

Ad §. 6. Si ratum.

Iam monui ad *l. si res 5. §. quod seruus supr. tit. prox.* corruptum esse hunc §. & addita negatione sic legendum, *si ratum habuerit quis quod seruus eius gesserit, vel filius quod iussu actio non datur.* Nam si verborum constructionem spectemus non habent verba illa *in eos* ad quos referantur cùm in præcedentibus non nisi in singulari numero dictum sit *si quis*, cui consequenter scribendum erat, *in eum.* Deinde falsum est quod ad hoc edictum pertinet iussisse videri eum qui ratum habet, cùm ratihabitio semper sequatur, iussum verò semper præcedere debeat *l. si quis mihi 25. §. iussum infr. de acquir. hered.* Annon enim esset perabsurdum & ridiculum iubere mè tibi vt facias quod iam feceris? Fateor ratihabitionem æquiparari mandato: quæ tota ad hunc locum dubitandi ratio est ex *l. semper qui non prohibet 60. de regul. iur. tit. l. hoc iure 152. §. vlt. eod. l. vlt. Cod. ad SC. Maced.* Sed id obtinet in iis in quibus nihil refert quid prius aut quid posterius fiat, & quoties voluntatem ratum habentis quandocunque

interuenire satis est. Quod non contingit in actione quod iussu, quæ non aliter locum habere potest quàm si dominus iusserit contrahi, ergo ante contractum, non posteà. Ita enim verba edicti concepta sunt. Nihilne igitur secuta ratihabitio proderit si fortè nullo iussu præcedente seruus contraxerit, nec in rem domini quicquam verterit? Imò prodesse debebit ad hoc vt dominus teneatur, & conueniri possit, non quidem quod iussu, sed tamen de in rem verso ac si versum in rem totum fuisset, quamuis nulla in rem versi probatio nisi ex ratihabitione proferatur. Atque ita Vlpianus noster cuius hæc lex est, in eodem ipso libro 29. ad Edictum, disertè scribit in *d.* §. quod si seruus, nec vllum hac de re dubitandi locum reliquit. Obseruandum autem est poni speciem & quæstionem hanc mediam inter duas alias in quibus non datur actio, quod iussu, vt tanto apertiùs intelligamus nec in hac specie dandam esse. Quamuis videam interpretes omnes contrà sentire, motos ex eo tantùm, quod vident ratihabitionem regulariter æquiparari mandato, nec animaduertentes speciale esse in hoc casu, vt non æquiparetur propter verba & rationem Edicti. Et certè si dubitatum est an præcedens mandatum iusso æquiparari hoc casu deberet §. *sed & si mandauerit supr.* quis ferat in ratihabitione quæ non nisi mandato æquiparatur, idem iuris esse? Iunge *l. prox.* §. *vltim. infr.* ex quo loco apparet omnia quæ ad actionem quod iussu inducendam necessaria sunt debere ab initio interuenire nec posse ex postfacto accedere.

7 ¶ Si pupillus dominus iusserit, vtique non tenetur nisi tutore auctore iussit.

Ad §. 7. Si pupillus.

RAT. DVB. Pupillus licèt tutorem habeat non eo minùs rerum suarũ dominus pleno iure manet: tutores enim pupillis dantur vt pupillos ipsos eorúmq; patrimonia tueantur, non vt eos spolient *l. qui fundum 7.* §. *si tutor infr. pro emptore. l. 1. & pass. infr. de tutel.* Atqui edictum hoc vt de actionem quod iussu, nihil aliud exigit, nisi vt dominus iusserit cum seruo contrahi, nec distinguit an dominus impubes sit, nécne: ergo dicendum est pupillum quoque si tanquam dominus iusserit teneri quod iussu, quãis non authore tutore iusserit: neque enim distinguere debemus vbi prætor non distinguit *vulg. l. de precio supr. de Publician. in rem act.*

DEC. Obligari nullo modo pupillus potest sine tutoris authoritate quoties obligatio ex persona nõ ex re venit *l. obligari 9. & pass. de author. tutor.* Atqui iussum domini ex hoc edicto dominum obligat & quidem in solidum, etiam si neque in peculio quicquam, neque in rẽ versum sit, vt diximus ad principium *huius legis.* Ergo non potest obligari pupillus ex hoc edicto nisi tutore authore gesserit: & sanè parum est quod pupillus sit dominus cùm non habeat ius rerum suarum administrandarum *l. iusiurandum quod 17.* §. *1. supr. de iureiur.* Dominum namque in hoc edicto prætor eum intelligit, qui de se rebúsque suis obligandis liberum arbitrium habet vt in *l. in re mandata 21. Cod. mandat.* qualis certè pupillus non est nisi cùm tutoris authoritas interuenit. Potest enim pupillus omnia facere tutore authore etiam ex quibus deteriorem condicionem suam facturus sit *l. potuit 5. Cod. de iur. delib. l. in negotiis 5. de regul. iur. l. 4. in fin. infr. de euict.* sed sine tutore, meliorem tantùm condicionem suam facere potest, deteriorem nullomodo potest præsertim vt se obliget *d. l. obligari.* Aliud est si tutoris solius iussu, pupilli seruo creditum sit. Tunc enim datur actio quod iussu, & quidem contra pupillum ipsum, sed non actio quod iussu, quæ daretur si pupillus tutore authore gessisset, at actio quod iussit tutor *l. 2. in princip.* vbi dicemus *infr.*

8 ¶ Si iussu fructuarij erit cum seruo contractum, item eius, cui bona fide seruit: Marcellus putat, quod iussu dandam in eos actionem: quam sententiam & ego probo.

Ad §. 8. Si iussu.

RAT. DVB. Prætor in hoc edicto pollicetur daturum se actionem in solidum ex iussu domini aduersus dominum ipsum, vt initio *huius legis* scriptum est. Atqui nec fructuarius, nec bonæ fidei possessor dominus est, cùm vsusfructus nihil aliud sit quàm ius alienis rebus vtendi fruendi *l. 1. supr. de vsufr.* & rectè dicamus fundum totum nostrum esse, etiam cuius vsusfructus ad alium totus pertinet *l. rectè dicimus 25. de verb. signific.* consistit enim in iure, non in parte dominij, licet rei emolumentum contineat *l. Mauius 66.* §. *fundo de legat. 2. l. si à reo 70.* §. *si reo de fideiuss.* Bonæ fidei possessor autem quisquis est hoc ipso fatetur se non esse dominum, quia verus dominus possidet iure suo, non autem sola bona fide *l. bonæ fidei 48. de acquir. rer. domin. l. qui scit 25.* §. *1. & vltim. infr. de vsur.* Ergo nec si iussu fructuarij vel bonæ fidei possessoris cum seruo contractum sit, danda est contra eos actio quod iussu.

DEC. Prætor in edicto locutus est de iussu eius qui habeat in potestate, vt constat ex verbis edicti quæ recensentur in *l. 2. supr. Quod cum eo.* Atqui & fructuarius & bonæ fidei possessor habent quodammodo seruum in potestate, non quidem iure dominij, sed quod ad hoc pertinet vt ex seruorum contractibus & de peculio & de in rem verso obligentur *l. sed in emptore 13. l. sed si duo 15. l. hinc quæritur 19.* §. *1. l. si ex duobus 32. in princip. & pass. supr. de pecul.* Latius enim patet potestatis nomen quàm dominij *l. quotics 21.* §. *Prætor ait & seq. l. si seruus 22.* §. *1. d. si noxale 27. & pass. supr. de noxal. act.* Ergo multo magis dicendum est posse & fructuarium & bonæ fidei possessorem ex serui cõtractu in solidum obligari. Fit enim multo clarius nulla iniuria ei qui ex suo iussu in solidum conuenitur, quàm ei qui ex contractu inito se ignorante conuenitur vel de peculio, vel de in rem verso, cùm is qui iuber contrahi, contrahere ipse quodammodo videatur, vt in diximus in principio huius legis.

9 ¶ Si

9 ¶ Si curatore adolescentis, vel furiosi, vel prodigi iubente, cum seruo contractum sit: putat Labeo dandam quod iussu actionem in eos, quorum seruus fuerit. Idem & in vero procuratore[a]. Sed, si procurator verus non sit, in ipsum potiùs dandam actionem, idem Labeo ait.

Ad §. vlt. si curatore.

RAT. DVB. Neque adolescentis, neque furiosi vel prodigi curator dominus est, sed tantùm administrator bonorum domini: ergo ex eorum iussu non est danda, quod iussu actio in adolescentem vel furiosum vel prodigum, sed aut contra neminem, aut contra eos ipsos, qui iusserunt. Nam nec alij contraxisse videri possunt quàm qui iusserunt, non illi etiam qui non iusserunt, vt scriptum est initio *huius legis.*

DECIS. Omnes hi curatores domini quidem non sunt: sed tamen dominorum loco habentur: quia ius administrandarum rerum eis competit, & agendo rem in iudicium deducunt, non etiam adolescens ipse aut furiosus, aut prodigus sine curatore, *l. iusiurandum, quod 17.* §. *1. & seq. iunct. l. tutor pupilli, 35.* §. *1. supr. de iureiur.* Ad causam enim administrationis maximè pertinet, vt quis cum seruo contrahere vel iubeatur, vel non iubeatur. Quanquam in curatore adolescentis paulò difficiliùs hoc videtur, quia non sicuti curator furiosi vel prodigi datur etiam personæ: sed bonis tantùm. Qua ratione fortassis de solo tutore, & furiosi vel prodigi, non item de adolescentis curatore tractat Paulus, in *d. l. iusiurandum, quod* §. *1.* vt ibi scripsimus. Sed tamen non est hac parte separandus curator adolescentis ab aliis curatoribus: quia, vt dixi, ad bonorum, non ad personæ administrationem hæc respertinet, vt euenit in institoria quoque actione, *leg. cuicunque 5.* §. *vlt. supr. de institor. act.* Nec malè cum istis contrahitur, sicuti nec cum tutoribus, ita vt curator quoque adolescentis solus, & agere & conueniri possit, *l. 2. infr. de administrat. tutor.* Quamuis longè tutiùs sit cum minore ipso contrahere adhibita curatoris authoritate, quàm cum curatore sine minore, nisi quòd etiam curatori minoris sine minore solui rectè potest, *l. ait Prator, 7.* §. *1. supr. de minor.* Neque verò ius hoc damnosum est adolescentibus, aut prodigis, aut furiosis cùm si quid in iubendo factum sit à curatoribus contra ipsorum vtilitatem de eo regressum habituri sint aduersus ipsos curatores, actione negotiorum gestorum. Nec vllorũ magis interest quàm minorum, furiosorum, & prodigorum ita ius constitui, ne alioqui peculiaria eorum negotia facilè aut deserantur penitus, aut saltem negligantur. Dabitur autem his casibus non actio, quod iussu simpliciter: sed quod iussit curator vt in *l. prox. infr.*

[a] *Idem & in vero procuratore.* RATIO DVBITANDI ET DECIDENDI eadem est, quæ ad sententiam præcedentem. Nam nec procurator domini dominus est quantumlibet verus procurator sit. Sed tamen domini loco est etiam ad obligandum dominum, si modò non excedat fines mandati, qui diligenter custodiendi semper sunt *l. diligenter 5. infr. mandat.* Alioqui falsus procurator esse intelligitur non minùs, qui mandati fines excedit, quàm qui mandatum prorsus nullum habet, cùm in eo in quo excedit, nullum habeat. In eum igitur hoc casu danda erit actio, quod iussu, vt ex Labeone Vlpianus hîc scribit. Ne impunè & creditori & domino illuserit. Planè si rerum omnium procurator sit, tentari potest in eum quoque dandam actionem quod iussu exemplo institoriæ, *l. 6. supr. de institor. act.*

2. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI tutoris iussu, seruo pupilli creditum sit: puto, si ex vtilitate pupilli fuerit creditum, in pupillum esse dandam actionem, quod iussit tutor.

Ad l. si tutoris iussu, 2.

RAT. DVB. Non minùs iuris habet tutor in pupillum ad eum obligandum præcisè & indistinctè actione quod iussu, quàm curatores adolescentis furiosi & prodigi ad adolescentem furiosum & prodigum obligandum. Cùm non tantùm bonis detur vt curator adolescentis, sed etiam personæ, *l. cùm plures, 12.* §. *cùm tutor, infr. de administrat. tutor. l. iusiurandum, quod 17.* §. *1. supr. de iureiurando.* Atqui curatores isti omnes iubendo contrahi cum seruo obligant dominos actione quod iussu, vt proximè dictum est in §. *vlt. legis præcedentis.* Nec adhibetur distinctio an ex adolescentis vel furiosi vel prodigi vtilitate creditum sit. Alioqui nil differret actio quod iussu ab actione de in rem verso, si eadem probatione versæ in rem pecuniæ onerandus actor esset. Ergo nec in tutore iubente contrahi cum seruo pupilli adhibenda hæc distinctio est. An ex pupilli vtilitate creditum sit nécne. Nec est quod quis dicat manifestam esse differentiam inter curatorem furiosi vel prodigi & tutorem pupilli, in eo quod neque furiosus, neque prodigus qui quòd ad mores & bona pertinet, facit exitum furiosi, iubere ipse potest, ne quidem curatore auctore vt cum seruo contrahatur, sed solus curator, cùm tamen etiam pupillus tutore auctore & iubere, & cætera omnia facere possit, adeóque multò plura quàm tutor ipse sine pupillo, *l. in negotiis 5. de reg. iur. iunct. l. si potuit, 5. Cod. de iur. deliberandi.* Nam non facit hæc differentia quin possit tutor etiam solus cùm vult, omnia facere quæ pupillus eo authore posset, & quæ curator furiosi vel prodigi facere potest. Sed etsi seperandus esset curator furiosi vel prodigi à tutore, quod non est probabile, quis tamen ferat minùs iuris habere tutorem ad obligandum per se pupillum, quàm habeat curator adolescentis ad obligandum adolescentem?

DEC. Est speciale ius hoc actionis quod iussu, vt ex iussu tutoris non aliter in pupillum danda sit, quàm si ex vtilitate pupilli creditum esse & allegetur & probetur: quia verba edicti denotant & designant personam solam domini habentis ius iubendi: quemadmodum autem in eo numero non est pupillus si sine tutoris auctoritate iubeat, quamuis dominus sit: ita nec tutor, quia dominus non est, quamuis sit

loco domini. Idem ergo & de curatoribus furiosi, prodigi & adolescentis sentiendum est, vt si cum seruo contrahi iusserint non aliter, furiosum, prodigum & adolescentem obligent actione quod iussu quàm si ex domini sui vtilitate seruus contraxerit. Nam nec pignus à curatore furiosi datum aliter valet quàm si vtilitate furiosi exigente id fecerit *l. pignus* 11. *infr. de curat. furios.* Et vt dicam generaliùs non vsquequaque curatori furiosi competit rerum eius alienatio, & libera dispositio, sed quatenus negotiorum exigit administratio vt scriptum est in *l. ab agnato* 12. *eod.* id est, siue necessitas siue vtilitas administrationis. Atque ita supradicta Labeonis & Vlpiani sententia omnino accipienda est. Nam neque tutor domini loco absolutè est, sed ita demùm si rectè, & ex pupilli vtilitate administret non etiam si pupillum spoliet *l. qui fundum* 7. *§. si tutor. infr. pro emptor.* Dices, nullius ergo vtilitatis fore creditori iussum tutoris vel curatoris quisquis ille sit si præter iussum cogatur etiam probare in rem versum, cùm nullo quoque iussu intercedente æquè habituros esset de in rem verso actionem. Hic enim vnicus scrupulus supereſt, ísque diluendus dicendum est, aliud esse dicere creditam fuisse pecuniam ex vtilitate pupilli, aliud verò, eam in rem pupilli versam fuisse. Potest enim fieri faciliùs vt credita sit ita exigente pupilli vtilitate quàm vt in rem pupilli tota versa sit, priore casu consilium solum creditoris inspicitur, posteriore verò etiam effectus rei qui non semper consilio respondet, Denique puto intercedente iussu tutoris vel curatoris satis probari creditum esse ex vtilitate pupilli, nisi pupillus probet contrarium, pupillum igitur hoc casu onerandum esse probatione non creditorem, vt & in specie *l.* 2. *Cod. arbitr. tutel. & arg. l. dotem* 30. *infr. de iur. dot.* quod in actione de in rem verso diuersum est. Obserua tamen hoc casu non dari in pupillum actionem quod iussu simpliciter, sed quod iussit tutor, vt Paulus hîc loquitur: quia verum est pupillum non iussisse, licèt tutor iusserit.

1 ¶ Si iussu domini ancillæ vel iussu patris filiæ creditum sit: danda est in eos quod iussu actio.

Ad §. 1. Si iussu domini.

RAT. DVB. Verba edicti loquuntur de eo non de ea *l. 2. supr. quod cum eo.* Ergo ad masculos tantùm quibus creditum est iussu patris vel domini hoc edictum pertinet non ad fœminas.

DEC. In fœminis quibus creditum est iussu patris vel domini eadem iuris ratio locum habet: ergo & idem ius *l. illud* 32. *ad leg. Aquil.* cùm diuersitatis ratio reddi non possit *l.* 3. *§. vnde etiam de iniust. rupt.* Nec minùs in actione quod iussu quàm in actione de peculio vel de in rem verso *l.* 1. *§. de eo. l. & ancillarum* 27. *supr. de pecul. l. cùm ancilla* 11. *Cod. quod cum eo.* Sicut & in actione tributoria *l. procuratoris* 5. *§. sed & si ancilla supr. de tribut. act.*

2 ¶ Si iussu meo cum alieno seruo contractum fuerit, eúmque postea redemero: quod iussu non tenebor: ne actio, quæ ab initio inutilis fuerit, euentu confirmetur.

Ad §. 2 Si iussu meo.

RAT. DVB. Quemadmodum ea quæ ab initio valuerunt ex postfacto fiunt inita si ad eum casum peruenerint à quo incipere non potuerunt *l. quia in eum casum* 16. *supr. ad leg. Aquil. l. debitor* 82. *de legat.* 2. Ita è contrario dicendum videtur, ea quæ ab initio non valuerunt & inutilia fuerunt posse ex postfacto conualescere si ad eum casum perueniant, à quo incipere potuerunt. Vt contrariorum eadem ratio sit. Atquin si iussu meo cum alieno seruo contraxeris eúmque postea redemero, quamuis ab initio non intercesserint omnia, quæ fuerunt necessaria ad obligandum me actione quod iussu, quia iusseram quidem, sed non eram eo tempore dominus. Ex postfacto tamen cùm eum redemi concurrunt omnia, quoniam iam seruus meus est nec eo minùs verum manet iussisse me vt cum ipso contraheretur.

DEC. Regula iuris certior est, id quod ab initio non valuit, ex postfacto & tractu temporis conualescere non posse, *l. quod initio* 29. *l. pen. de regul. iur.* quicquid enim geritur necesse est vt valeat & vires habere incipiat eo tempore quo geritur, vel numquam, præsertim cùm de obligatione, & actione inducenda quæritur: id enim est quod solemus dicere in omnibus contractibus inspici præcisè tempus contractus *l. si filiusfamilias* 78. *infr. de verb. oblig. l. Rutilia Polla* 69. *de contr. empt. l. si voluntate* 8. *Cod. de rescind. vendit.* Supradicta verò regula *d. l. quia in eum casum* 16. *supr. ad leg. Aquil.* non conuertitur in contrariam propositionem. Sed nec placuit illa omnibus, vt constat ex *l. existimo* 98. *in princip. l. pen. §.* 1. *inf. de verb. oblig. l. in ambiguis* 85. *§.* 1. *de regul. iur.* Non placuit certè Papiniano in *l.* 5. *in fin. ad leg. Falcid.* nec Iustiniano in *§. ex contrario Instit. de legat.* Atqui cùm iussi vt cum alieno seruo contraheretur non potui obligari quod iussu, quia non eram dominus: ergo quamuis posteà contingat fieri me dominum eiusdem serui confirmari tamen ex euentu non potest actio quæ ab initio fuit inutilis, quoniam verba edicti requirunt vt eodem tempore quis & dominus sit, & iubeat tanquam dominus, vt quod est in vulgari nostrorum brocardico qualitas iuncta verbo intelligatur secundum tempus verbi *l.* 4. *§. si extraneus supr. de noxal. action.*

3. VLPIANVS libro 2. Responsorum.

DOminum, qui iussit semissibus vsuris, seruo suo pecuniam mutuam credi hactenus teneri, quatenus iussit, nec pignoris obligationem locum habere in his prædiis, quæ non ex voluntate domini obligauit.

Ad l. Dominum, 3.

RAT. DVB. In eo, quod plus est, continetur vtique quod est minus, *l. in eo*, 110. *de reg. iur.* Plus autem est iubere quem obligari principaliter, quàm obligari accessoriè. Pignoris autem obligatio non nisi accessoria est ad principalem, *l.* 5. *infr. de pignor.* Ergo qui iubet cum seruo contrahi ad obligandum se in solidum actione Quod iussu, multò magis iussisse & consensisse videtur, vt bona quoque sua à seruo obligarentur.

DEC. Is qui iubet contrahi cum seruo suo tenetur quidem ex eo contractu in solidum, actione Quod iussu, sed quatenus iussit tantùm non vltra, vt diximus ad initium, *l.* 1. *supr.* Ne alioqui effectus pateat latiùs, quàm sua causa: atqui iussit tantùm contrahi cum seruo suo, nec præterea iussit aut consensit, vt seruus res vllas pignori obligaret. Ergo non tenebitur actione Quod iussu ratum habere pignus, quod inutiliter nullóque iussu aut mandato præcedente dedit. Etsi enim pignoris obligatio tantùm accessoria est, non eò tamen faciliùs sine expressa domini voluntate inducenda est, imò tantò difficiliùs quod sine ea subsistere principalis obligatio commodè potest: nec eius, qui personali obligatione se obstringit, bona quoque obligari necesse est, siue in antecedens, siue in consequens necessarium, nisi vel speciali aliqua vel generali saltem pactione de pignore conuenerit, *l.* 1. *& pass. de pignor. l. Aristo*, 3. *infr. quæ res pignor. oblig. poss.* Est autem hic locus inter alios tam multos notandus aduersus pragmaticorum & interpretum nostrorum errorem, qui putant bona omnia cuiuslibet debitoris esse ipso iure pignori obligata, quod certè falsissimum est extra eas causas, de quibus in *titul. in quibus causis pign. vel hypoth. contr.* & si quæ sunt aliæ similes, & à nobis ex professo confutatum, in *Error.* 1. *Chiliadis nostræ de error. pragmat. & interpr. iur.* Consequens igitur est, vt in proposita specie bona domini tanquam aliena, & non ex voluntate ipsius domini pignorata, nullò pignoris vinculo teneantur, *l. & quæ nondum*, 15. *§. quod dicitur infr. de pignor. & tot. tit. C. si alien. res pignor. dat. sit.* Ergo nec si procurator, qui mandatum habuit, ad obligandum dominum, non etiam ad bona eius pignoranda, bona domini obligauerit, pignus tenebit, quia mandatum de pignorandis bonis nullum intercessit. Excipiendum est, præterquàm si ex loci consuetudine, tacita hypotheca in bonis debitorum omnium ex quacunque causa debitores sint, inducatur, qualem Lutetiæ Parisiorum, vbi hæc scribebamus siue inductam, siue receptam esse, audio. Itémque vt ex quacunque sententia siue ciuili, siue criminali nascatur hypotheca æquè tacita & iudicialis ex die sententiæ, contra quam iure nostro cautum sit. Ex quo neque iudicialis pignus constituitur ante capionem pignorum; *l. à Diuo Pio*, 15. *§. si pignera, & sequentibus, de re iudic.* neque prætorium, priusquàm ventum sit in possessionem, *l. non est mirum*, 26. *§.* 1. *de pignor. act. supr.*

4. IDEM libro 10. ad Edictum.

SI iussu eius, qui administrationi rerum ciuitatis præpositus est, cum seruo ciuitatis negotiũ contractum sit: Pomponius scribit, quod iussu cum eo agi posse.

Ad l. si iussu, 4.

RAT. DVB. Eadem solet & debet ratio esse administratorũ ciuitatis, quæ tutorum & curatorum, quia & illi curatores quodammodo ciuitatis & reipublicæ sunt, & curatores passim dicuntur, in *l.* 2. *§. si eo tempore*, vbi malè *creator* pro *curator*, *l.* 3. *in principio & l. vlt. de administ. rer. ad ciuit. pertinent.* Atqui si curatores, siue adolescentis, siue furiosi, siue prodigi iusserint cum seruo contrahi, datur actio quod iussu non in eos, sed in dominos, *l.* 1. *§. vlt. supr.* Ergo neq; in administratorem dari debet, id est, in eum qui administrationi rerum ciuitatis præpositus est, etiamsi iussu eius cum seruo ciuitatis contractum sit: sed in ciuitatem ipsam, ne officium suum publicum ei damnosum sit, *l. videlicet*, 29. *supr. ex quib. caus. maior.* Præsertim si ex bona fide & ex ciuitatis vtilitate, quod in dubio præsumendum est cum seruo ciuitatis contrahi iusserit, *arg. l.* 2. *supr. l. ciuitas*, 27. *supr. de rebus credit.*

DEC. Actione quod iussu is demùm tenetur, qui iussit, aut tanquam dominus, aut tanquam vices gerens domini qui iubere ipse non potuisset. Nam qui nec iussit nec iubere vllo casu potuit, is certè quod iussu conueniri nullo modo potest. Eiusmodi est ciuitas quæ licèt domina sit rerum omnium ad ciuitatem pertinentium, tamen iubere nunquam potest: quia iussus non fit sine voluntate & consensu. Municipes autem & ciues vni consentire non possunt, ideóq; nec per se possidere quicquam posse creduntur, *leg.* 1. *§. vltim. infr. de acquirend. possess.* Ergo aut administratorem ciuitatis iubere pro ciuitate posse, dicendum est, aut neminem. Non idem in curatoribus furiosi, prodigi & adolescentis iuris est. Possunt enim isti aliquo casu iubere etiam sine curatore, nempe si furiosus ad resipiscentiam, & prodigus ad sanos mores redierit, & minor ad plenam perfectámque ætatem. Ideóque ex iussu huiusmodi curatorum etiam in furiosum, prodigum & adolescentem dari actionem quod iussu absurdum non est, si modò ex eorum vtilitate creditum sit, vt explicauimus ad *l.* 1. *supr.* Ex iussu autem administratoris nullo casu potest dari actio quod iussu contra ciuitatem, id est nec si in rem ciuitatis versa sit pecunia [quamuis eo casu condici etiam ciuitati possit, *l. ciuitas*, 27. *supr. de rebus credit.* Quæ res actionem quod iussu tantò magis excludit, *leg. prox. in principio infr.*] quia nec vllo casu aut tempore iubere ciuitas ipsa potest. Ergo cum administratore ipso qui iussit, necessariò agendum est quod iussu. Nec distinguimus, vt in tutore & supradictis curatoribus, an ex vtilitate ciuitatis credita sit pecunia nécne, quia tantò magis administratorem teneri æquum est, si non segerit, vt in rem ciuitatis pecunia verteretur. Exemplo eius quod de actione ista in falsum procuratorem danda scriptum est, in *l.* 1. *in fin. supr.* licèt administrator ciuitatis, siue quid promiserit, siue solui constituerit, ciuitatis nomine tenetur ex sua expromissione & ex suo constituto, sed ex sua quidem expromissione etiam post depositũ officium. Ex suo verò constituto, non item, vt ex Papiniano eleganter scriptum est in *l.* 3. *§. in eum de admin. rerum ad ciuit. pertinent.* quo

exemplo, nec actione Quod iussu eum conueniri posse arbitror post depositam administrationẽ, quia nec aliud facere iussus potest nisi vt contraxisse ipse videatur *l.1. in princip. supr.* perinde ac si vendidisset aut locasset rem aliquam ciuitatis, quibus casibus non teneri eum post officium depositum scribit Papinianus in *d.§. in eum.* Intellige tamen nisi administrator dolo malo quid fecerit, & animo decipiendi creditorem. Impunitum enim dolum illum manere etiam post depositam administrationem iniquum esset *l. 4. §. cùm dominus supr. de noxal. act. l. procurator* 11. §. 1. *de doli mal. & met. except.*

5. PAVLVS libro 4. ad Plautium.

Si dominus, vel pater pecuniam mutuam accepturus, iusserit, seruo, filióve numerari: nulla quæstio est, quin ipsi condici possit. immo hoc casu de iussu actio non competit.

Ad l. vlt Si dominus.

RAT. DVB. Qui iubet cum seruo contrahi non alio colore tenetur actione Quod iussu, quàm quia contraxisse ipse videatur *l.1. in princip. supr.* Ergo non debet actionem Quod iussu impedire quod dominus ipse, vel pater contraxerit, nec quicquam interesse videtur, an pater filio iusserit credi pecuniam, aut dominus seruo: an verò accepturus hic, aut ille mutuam pecuniam iusserit eam filio, seruóve numerari. Et vtroque casu dicendum videtur locum habere actionẽ Quod iussu, quamuis posteriore etiam condictio certi ex mutuo contra patrem vel dominum dari possit.

DEC. Aliud est patrem vel dominum iubere cum filiofamilias, vel seruo contrahi: aliud verò patrem ipsum vel dominum contrahere, aliud rursum iubere credi seruo, aut filio pecuniam, aliud verò iubere numerari filio aut seruo tuo eam pecuniam, quam tu ipse mutuam accipias. Priore casu dat Prætor actionem honorariam Quod iussu, vt prospiciat creditori, cui aliter consultum esse in solidum non potest. Posteriore verò cùm pater ipse vel dominus contrahat, non indiget creditor actione Quod iussu, cùm habeat ciuilem actionem, & condictionem certi aut ex mutuo, si nulla stipulatio interposita sit, aut ex stipulatione, si qua interuenerit *l. si ita fuero 6. §. 1. & l. seq. infr. de nouat.* Idque est quod sæpius monuimus honorarias istas actiones de peculio de in rem verso, & Quod iussu non competere vbi aliqua alia, siue ciuilis, siue honoraria actio competit contra patrem aut dominum *l. hinc quæritur 19. §. vlt. & l. seq. supr. de pecul. l. pennl. §. vlt. supr. de in rem vers.* Maximè verò cùm ciuilis actio competit. Frustrà enim honorariam desiderat qui habet ciuilem *l. 1. de Public. in rem act.* Ergo in specie huius legis cùm dominus, vel pater mutuam pecuniam accepturus iussit seruo, filióve eã numerari, sicuti non dubitatur quin condici ipsi patri vel domino possit. Ita nec quin actio quod iussu, aut, vt Paulus hîc loquitur, de iussu non competat.

1 ¶ Si vnus ex seruis domini iussit contrahi cum eo, is solus tenebitur. sed si duo iusserunt[a] cum quouis in solidum agi potest: quia similes sunt duobus mandantibus.

Ad §. 1. Si vnus.

RAT. DVB. Actio Quod iussu species quædam est actionis De peculio. Datur enim ex contractu filijfamilias & serui, sicut & actio De peculio, & De in rem verso *l. si res 5. §. quod seruus supra titul. proxim. & iustitut. titul. quod cum eo qui in alien. potest. at. l. 2. supra cod. ill. titul.* Atquin is qui contraxit cum seruo communi plurium dominorum habet vnumquemque obligatum in solidum etiam de peculio quod penes alium sit, ne in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxerit *l. & ancillarum 27. §. vltim. supr. de pecul. l. 2. de exercit. action.* Ergo actione quoque Quod iussu singuli dominiin solidum teneri debent, nec minùs ille qui non iussit quàm qui iussit: perinde enim verum est qui cum seruo contraxit cum vno tantùm contraxisse.

DEC. Magna hac parte differentia est inter actionem De peculio, & actiones Quod iussu, & De in rem verso, vt diximus ad *l. si in rem 13. supra titul. proxim.* In actione De peculio idcirco dicimus teneri singulos in solidum, quia creditor contrahens cum seruo vniuersum eius peculium vbicumque & vndecumque esset, intuitus est tanquàm proprium ipsius patrimonium *dict. §. vltimo, l. & ancillarum, & l. si ex duobus 32. in princip. eodem titul. de pecul.* At is qui agit Quod iussu, non aliam personam ex pluribus dominis intueri potuit, quàm illius solius qui iussit, & cùm is qui iubet contrahere videatur non etiam is qui non iubet, perinde habendus est creditor quod ad hanc actionem De iussu pertinet, ac si non tam cum seruo ipso, quàm cum eo domino qui iussit, contraxisset: sicut & qui De in rem verso agit, eo colore agit quasi cum eo contraxisse videatur is, in cuius rem versum est, *l. 1. in princip. supr. titul. proxim.* Ergo nihil causæ est cur ille ex dominis, qui non iussit, teneatur quod iussu ex persona & facto iubentis, nec rursus, cur de in rem verso teneri debeat ille in cuius rem nihil versum est ob id solùm quod in alterius rem ex dominis versum sit, *d. l. si in rem.* Excepto casu *l. interdum 14.* vbi etiam diximus *supr. tit. prox.*

a *Sed si duo iusserunt.* RATIO DVBITANDI. Cùm duo domini iusserunt contrahi cum seruo communi, nec adiecerunt, ita vt vnusquisque eorum in solidum tenerentur, fierétque correi debendi, non videntur obligati, nisi in viriles argumen. *l. reos 11. §. cùm tabulis, infrà, de duobus reis.*

Ergo non cum quouis eorum in solidum agi potest.

DEC. Qui iusserunt, similes sunt mandatoribus. Quid enim aliud est iubere quàm mandare? vt diximus ad *l. 1. §. sed etsi mandauerit supr. hoc titul.* In mandatoribus autem olim ius singulare fuit, quod & à Iustiniano confirmatum est in *l. vlt. Cod. de fideiuss.* non solùm, vt singuli obligentur in solidum: nemo enim pro parte mandat, sed vt nec vnius electione, aut contestatione alter liberetur, sed sola solutione, *l. amissi 52. §. vltim. infr. de fideiuss.* quod in correis debendi & fideiussoribus diuersum erat, vt ibidem Iustinianus scribit. Cùm ergo is qui solus iussit in solidum obligetur, scilicet quatenus iussit *dict. l. 1. supr.* quidni & plures, siue simul, siue separatim iubentes, in solidum quoque singuli tenebuntur? Aut cur vnius obligatio ex alterius obligatione & accessione diminuetur?

FINIS LIBRI DECIMIQVINTI.

ANTONII FABRI
I.C. SEBVSIANI IN SVPREMO SABAVDIÆ SENATV PRÆSIDIS Primarij

RATIONALIA,
IN LIBRVM DECIMVM SEXTVM PANDECTARVM.

Ad TIT. I.

Ad Senatusconsultum Velleianum.

1. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

VELLEIANO Senatusconsulto plenissimè comprehensum est, ne pro vllo fœminæ intercederent.

1 ¶ Nam sicut moribus ciuilia officia adempta sunt fœminis, & pleraque ipso iure non valent: ita multo magis adimendum eis fuit id officium, in quo non sola opera, nudúmque ministerium eorum versaretur, sed etiam periculum rei familiaris.

Ad leg. I.

RAT. DVB. Interest maximè mulierum, vt ex contractibus omnibus, & ex intercessionib. quoq; suis, perinde ac masculi obligentur, ne alioquin velut commercio eis interdici videatur, vt deminoribus scriptũ est in *l.quod si minor* 24. §. *non semper sup. de minor.* & de militibus in *l. ratas* 7. *C. de rescind. vend. iunct. l. Diuus Traianus* 24. *infr. de testam. milit.* ergo non debuit Velleiano Senatusconsulto induci, ne pro vllo fœminæ intercederent.

DEC. Sicuti iure non tam legibus constituto, quàm moribus Romanorum recepto ciuilia officia adempta sunt fœminis: & ideo nec iudices esse possunt, *l. cum prætor.* 12. §. *fin. supr. de iud.* nec arbitrium suscipere, *l. fin. Cod. de recept. arbitriis*, nec magistratum gerere, nec postulare, nec procuratores consistere, *l.* 2. *de regul. iur. l.* 1. §. *secundo loco sup. de postul. l. neque fœminæ* 54. *sup. de procur.* Adeò vt si tale quid mulier fecerit, ipso iure non valeat, nisi interueniente rescripto Principis, vt olim ad tutelam liberorum suscipiendam *l. vlt. infr. de tutel.* aut ex alia iusta causa, vt in *l. fœminas* 41. *supr. de procurat.* Idque propter verecundiam sexus muliebris, quę non patitur, vt se publicis officiis & negotiis immisceant, ita multò magis adimendum eis fuit id officium, in quo non sola earum opera, nudúmq; ministerium versaretur: sed etiam periculum rei familiaris quod manifestè incurrunt fideiubendo, & quoquo modo aliter interueniendo siue pro marito, siue pro extraneo: vetus enim verbum est, & verum *spondę præsto noxa est.* Benè igitur Senatusconsulto Velleiano plenissimè comprehensum est, ne pro vllo fœminæ intercederent, id est, non magis pro extraneo, aut pro alia fœmina, quàm pro marito, vt Paulus scribit *l.* 2. *sentent. tit.* 2. §. 1. Id enim est quod significat verbum *plenissimè* ad differentiam edictorum Augusti & Claudij, quibus cautum erat duntaxat ne pro viris intercederent, nõ etiam ne pro aliis, vt scriptum est in *l. proxima in princ. infr.* neque tamen hoc ita accipiendum est quasi ipso

ipso iure tutę sint mulieres: indigent enim exceptione Velleiani, vt eo Senatusconsulto iuuentur *l. vlt.* §. *pen. & pass. hoc tit.* neque rursum, ita vt nullo penitus casu salua sit mulieribus intercedendi facultas: varij enim sunt cas⁹; in quib. etiã hodie permissę sunt mulierum intercessiones, quas omnes Accurs. hic congerit, nempe si interceſſerit mulier ad pecuniam pro libertate danda *l. pen. C. hoc tit.* aut pro dote *l. vlt. eod.* aut accepto prętio pro intercessione *l. antiquæ* 23. *eod.* Item si decipiendi animum gerant, vt in *l. proxim.* §. *verba ita que. & l. si decipiendi* 30. *infr. hoc tit. l. fœminis* 18. *Cod. eod.* Item si cauerit secundo & post biennium *l. si mulier* 22. *eod. tit.* aut si in rem suam *l.* 3. *l. aliquando* 15. *infr. hoc tit.* Denique cum pro eo intercessit, cui postea heres extitit *l. quamuis* 8. §. *planè si mihi* 13. *infr. ä.*

2 ¶ Æquum autem visum est, ita mulieri succurri, vt in veterem debitorem, aut in eum, qui pro se constituisset mulierem ream, [a]actio daretur. magis enim ille, quàm creditor mulierem decepit.

Ad §. 2. Æquum autem visum est.

RAT. DVB. Actio semel extincta nunquam reuiuiscit *l. quires* 98. §. *aream infr. de solut.* præsertim nullo interueniente facto debitoris qui fuit liberatus: nemo enim aut ignorans, aut inuitus obligatur, *l. in omnibus rebus* 55. *l. in omnibus negotiis* 57. *infr. de oblig. & act.* Atqui ponimus mulierem ita intercessisse pro alio debitore, vt alius ille fuerit liberatus quod contingit facta nouandi animo intercessione, vt bene Accursius explicat. Ergo quantumuis mulieri per Senatusconsultum succurratur; non potest ih veterem debitorem actio pristina restitui.

DEC. Neque Principis, neque Senatus, neq; Prætoris officia debent alij esse captiosa *l. ex facto* 43. *infr. de vulg. & pupill. substit. l. Paulus notat* 8. *de Prætor. stipul. l. nec auus* 4. *C. de emanc. liber. l. sed etsi* 25. §. *consuluit supr. de hered. petit.* ne scilicet vnde iura nascuntur, inde iniuriarum nascatur occasio *l. meminerint* 6. *C. vnde vi.* Atqui beneficium & auxilium Senatusconsulti de intercessionibus mulierum captiosum esset creditori, qui contemplatione intercedentis mulieris debitorem suum liberauit, si non restitueretur ei actio aduersus debitorem, quia maneret in damno amissa per renouationem vetere actione, & noua in efficaci constituta propter Senatusconsulti exceptionem. Ergo æquum est ita mulieri succurri contra eum, apud quem interceſſit, vt creditori pristina sua actio restituatur aduersus veterem debitorem, cui nulla certè in eo fit iniuria, quippe qui non esset liberatus si mulier non interceſſiſſet præterid quod magis ille decepit mulierem', quàm creditor: nam & creditoris parũ intererat, vtrum haberet debitorẽ, at debitoris intererat vt liberaretur, nec vllũ haberet creditorem: neque tamen existimandum est resuscitari hoc casu actionem ipso iure quod fieri certè non potest *d. §. aream.* Non enim resuscitatur, sed restituitur, & quidem eiusdem Senatusconsulti authoritate, quò mulieribus subuenitur: ideoque dicitur actio restitutoria & vtilis in *l. quamuis* 8. §. *si conuenerit, & seq. & pass. infr. hoc tit.* de quo diximus ad *leg.* 4. *supr. de condit. caus. dat.*

a *Aut in eum qui pro se constituisset mulierem ream.* RAT. DVB. Is qui pro se constituit mulierem ream, & expromissorem eam dedit, nunquam fuit obligatus. Ergo quamuis mulieri succurratur, data ei exceptione Senatusconsulti: non ideò tamen æquum est dari in eum actionem qui nunquam fuit debitor.

DEC. Vbi eadem ratio æquitatis vrget, idem quoque ius constituendum est *vulg. l. illud* 32. *supr. ad leg. Aquil. l.* 3. §. *vnde etiam infr. de iniust. rupt.* Atqui eadem ratio æquitatis locum habet ad obligandum eum qui mulierem pro se ream cõstituit quæ ad restituẽdam actionem contra veterem debitorem, quia si cut hic non fuisset liberatus, si mulier pro eo non interceſſiſſet, ita fuisset ille obligatus, si mulierem pro se ream non dedisset: ergo æquum est in eum quoque actionem dari, quę tamen non tam restituoria, quã institutoria dici debet: quia instituit magis, quã restituit actionem *d. l. quamuis* 8. §. *si cum essem infr.* sed quæ tamen perinde vtilis actio dicitur in *d. §. si conuenerit ead. leg. iunct. l. quidam* 29. *infr. eod. tit.* ex qua lege apparet non adhiberi hoc casu distinctionem an creditor mulierem intercedere sciuerit, an ignorauerit: omni enim casu ficuti mulieri contra creditorem succurritur, ita & creditori cõtra debitorem.

2. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

ET primò quidem temporibus Diui Augusti, mox deinde Claudij, edictis eorum erat interdictum, ne fœminæ pro viris suis intercederent.

1 ¶ Postea factum est Senatusconsultum, quo plenissimè fœminis omnibus subuentum est. cuius Senatusconsulti verba hæc sunt: *Quod Marcus Silanus & Velleius tutor consuleverba fecerunt de obligationibus feminarum, quæ pro aliis reæ fierent, qui de ea re fieri oportet, de ea re ita consuluerunt. Quod ad fideiussiones, & mutui dationes pro aliis, quibus interceſſerint fœminæ, pertinet: tametsi ante videtur ita ius dictum esse, ne eo nomine ab his petitio, néve in eas actio detur, cum eas virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obstringi non sit æquum: arbitrati Senatum, rectè atque ordine facturos, ad quos de ea re in ure aditum erit, si dederint operam vt in ea re Senatus voluntas seruetur.*

Ad leg. 2. Et primo quidem.

Refert hic Iureconsultus edicta Imperatorum Augusti & Claudij, quibus ante Senatusconsultum

Velleianum fuerat cautum mulieribus, ſed minùs plenè cùm iis edictis prohibitum eſſet duntaxat, ne vxores pro viris intercederent, etſi durum videbatur, vt deterior eſſet condicio maritorum, quibus omnia & pietatis & amoris officia ab vxoribus debentur, inter quæ non minimum illud erat, vt intercederent & fideiuberent cùm plerumque difficillimum ſit inuenire fideiuſſorem *l.2.§.pen.ſupr.de iudic.* Illam tamen habebat rationem, quod quantò faciliores eſſe ſolent mulieres ad intercedendum pro maritis ſiue amore nimio, vt in *l.1.infr.de donat.inter virum & vxor.* ſiue metu & reuerentia maritali, vt in *l.1.§.quæ autem infr.quar.rer.act.non det.l.penu.infr.de iurt.* Tantò diſtrictiùs prohibendum iis fuit, ne pro viris intercederẽt ſi quidem maius periculum rei familiaris in eo verſabatur, ſolétque legislator ciuilis, vbi maius videt imminere periculum, ibi maiorem quoque præcautionem adhibere, vt difficilius fieri poſſit, quod alioquin facilius fieret. Eiúſque rei luculentum exemplum extat in *l. Iulia de fundo dotali*, quæ fundi dotalis alienationem marito permiſit conſentiente muliere: oppignerationem verò, illa etiam conſentiente, prohibuit *l.vnic.§.& cùm lex Iulia C.de rei vxor.act.& tit.quib.alien.lic.* vel non in *prin.* nempe quod mulier, vt marito morem gereret, facilius oppignerationi, quæ minoris erat præiudicij, quam alienationi conſenſura eſſe crederetur, ſed vt pleniùs ac pleniſſimè mulieribus conſuleretur, proſpiciendum fuit, quod Senatuſconſulto Velleiano primum inductum, vt non magis pro aliis perſonis; quàm pro viris intercedere mulieres poſſint. Remãſit tamen ex primo illo iure, vt etiam hodie diſtrictiùs prohibeantur mulieres pro maritis, quàm pro aliis intercedere poſtquam Iuſtiniano placuit *Nouell. vt null.iud.§.& illud quoque vnde ſumpta eſt Auth. ſi qua mulier C. hoc tit.* vt etiamſi poſt biennium mulier pro viro interceſſerit, adeoque ſæpiùs ac ſæpiùs eam interceſſionẽ repetierit, nullomodo tamẽ obligetur, ſed pro non ſcripto quicquid aduerſus eã conſtitutionem ſcriptum aut dictum eſt, habeatur, quod in cæteris mulierum interceſſionibus diuerſum eſt *l.ſi mulier 22.eod. tit.* Ideoque bene noſtri interpretes vulgò tradunt mulierem quæ Senatuſcõſulto Velleiano ritè rectéque renunciauerit, non eo magis tamen prohiberi Iuſtinianeæ conſtitutionis beneficium, cui non renunciauerit implorare tanquam quod plenius ſit, & potentiùs. Iidem tamen malè meo iudicio exiſtimant permittendum eſſe mulieri, vt dictæ conſtitutioni renunciet: ſi enim quicquid fit à muliere intercedente pro marito habendum eſt pro non ſcripto, vt Iuſtinianus voluit, quî fieri poteſt vt ea valeat renunciatio? tametſi Velleiano renũciari poſſet quamquam ne hoc quidem ex ratione iuris defendi poſſe arbitror: alioquin quid erit faciliùs quàm huiuſmodi renunciationibus exquiſitis ex Senatuſconſulto & legi Iuſtinianeæ illudere. Conſtat autem ea omnia quæ in fraudem legis aut Senatuſconſulti quod de interceſſionibus fœminarum factum eſt, cogitata probari poſſunt, rata haberi non oportere *l.quidam 29. in fin.infr. hoc tit.* ſed de eo dicemus latiùs ad *l.pen.§.pen.infr.*

a *Quod Marcus Syllanus & Velleius author conſules.* Hinc apparet Senatuſconſultis antiquis indita fuiſſe nomina non ab eo qui primus Conſul, ſed qui Senatuſconſulti author fuiſſet, ſic Senatuſconſultum Trebellianum à Trebellio Maximo nomen ſumpſit, non ab Anneo Seneca, qui eodem anno cũ Trebellio Conſul fuit *l.1.in princ.inf.ad SC. Trebell.* ſic & Syllanianum à Syllano eodem fortaſſe, cuius hic mentio fit, & lex Velleia de qua in *l.Gallus 29.§.nũc de lege infr.de liber.& poſth.* à Velleio noſtro. Ab his verò verbis incipit Senatuſconſultum vſque ad *§.prox.* non ab illis quæ ſequuntur quo ad fideiuſſiones, vt malè poſt Hugolinum ſentire videtur Accurſius, quamuis propoſitionem & orationem à Conſulibus factam duntaxat contineant, non etiam Senatus ſententiam & decretum.

RAT. igitur DVB. & DEC. ad hunc §. eadem eſt, quæ ad initium legis præcedentis.

b *Tametſi ante videtur ita ius dictum eſſe*, his verbis innuit Vlpianus iam antequàm Senatuſconſultum fieret, ita ius Romæ dici ſolitum à prætoribus, vt actionem non darent cum effectu aduerſum mulieres, quæ pro aliis etiam non maritis interceſſiſſent protracta ſcilicet per interpretationem ad hũc quoque caſum edictorum Auguſti & Claudij poteſtate, quaſi eadem vrgente æquitatis & publicæ vtilitatis ratione, vt ſolent Iureconſulti quoties aliquid ex æquitate introductum eſt producere legem ad ſimilia, & cętera quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certa iuriſdictione ſupplere *l.nõ poſſunt 2.& ſeq. ſupr. de legib.* quod itaque in prætorũ arbitrio & poteſtate poſitum erat, Senatus tranſtulit in iuris ita dicendi neceſſitate. Quod tamen hic refertur antea ius ita dictum fuiſſe, ne actio petitione in mulieres daretur, quæ pro alio interceſſiſſent, non ſic accipiendum eſt, quaſi ipſo iure ex interceſſione non obligentur: ſed ita, vt ſi conueniantur tuendæ ſint per exceptionem quomodo Bartol. benè explicat: nam & eodem modo concepta ſunt & intelligenda verba Senatuſconſulti Macedoniani, vt vidimus in *l.1.ſupr.illo titulo.*

c *Cum eas virilibus officiis fungi.* Eſt igitur virile officium & extra muliebris ſexus verecundiam & imbecillitatem poſitum pro aliis fideiubere, aut quouis modo intercedere, neque enim quiſquam id facere poteſt, niſi qui ſe negotijs alienis immiſceat quod in muliere, non modò inuerecundum, ſed etiam periculoſum propter fraudes, quibus huiuſmodi ſexus infirmitas expoſita eſt, vt ſubiicitur in §. *ſeq.* quomodo & de minorum ætate ſcriptum eſt in *l.1.ſup.de minor.*

2 ¶ Verba itaque Senatuſconſulti excutiamus, priùs prouidentia ampliſſimi ordinis laudata: qua opem tulit mulieribus, propter ſexus imbecillitatem multis huiuſcemodi caſibus ſuppoſitis atque obiectis.

3 ¶ Sed ita demum eis ſubuenit[a], ſi non callidè ſint verſatæ. hoc enim Diuus Pius, & Seuerus reſcripſerunt. nã deceptis, non decipientibus iura opitulatur, & eſt Græcum Seueri tale reſcriptum, Τὰς ἀπατώσας γυναῖξὶ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου βοηθεῖ. *id eſt, Decipientibus mulieribus Senatuſconſultum auxilio non eſt.* infirmitas enim feminarum, non calliditas auxilium demit.

Ad §.

Ad §.2. Verba itaque.

RAT.DVB.& DEC. eadem eſt quæ ad *l.1. in princ. ſupr.* a *Sed ita demum eis ſubuenit.* RAT. DVB. Senatuſconſulti verba generalia ſunt & indiſtinctè ſic concepta, vt omnes mulierum interceſſiones comprehendant: non igitur debet haberi diſtinctio, an callidè verſata ſit, vt creditorum deciperet, an verò decepta ſit *l.de pretio 8.ſup.de in rem act.l.1.§.& generaliter infr.de leg.præſt.* Præſertim cùm hæc facti quæſtio non niſi ingentem litis materiam præbere poſſit, & ita facere, vt vix vnquam certò ſciatur an Senatuſconſulto locus ſit nécne: facti enim quæſtio illa eſt & conſequenter poſita in arbitrio & religione iudicantis *l.1.§.ſed non vtique verſ.quorum alterutrum infrà, ad SC.Tertyll.l.ordine 15.infr.ad municip.*

DEC. Non tam inſpiciendum eſt quid Senatuſconſultum inſtituerit, quàm qua mente & ratione, ne quod ſumma æquitate conſtitutum eſt, tractatur facilè ad iniuriam. Atqui infirmitas fœminarum illa eſt, quæ Senatuſconſulti auxilio meruit, non earum calliditas, bene igitur ab Imperatoribus cõſtitutum eſt, deceptis mulieribus non decipientibus ſuccurrendum eſſe *l.ſi decipiendi 30.infr. hoc tit.l.ſi ſine 5.& l. fœminis 8. C.eod.* Nam & in aliis iuris partibus idem euenit, vt decipientibus nunquam ſubueniatur *l.2.& 3.C.ſi min.ſe maior.dixer.l.mulier 2.C.de diſtr.pignor.l. in eo 110.§.vlt.de reg. iur.* vbi ſcriptum eſt, mulieribus tunc ſuccurrendum eſt, cùm decipiuntur (ita enim legendum eſt) non vt faciliùs calumnientur. Porrò intelligitur mulier decipiendi animum habere, non cùm ſcit ſe tenere: creditor autem ignorat, ſed cùm fingit ſe pro alio non intercedere, & ne rem ſuam, vt creditorem decipiat, qui alioquin eam admiſſurus & contracturus non fuiſſet, vt in legibus ſuprà dictis: vnde exempla petenda ſunt, quamuis verum ſit creditorem non decipi à ſeipſo, cùm ſcit mulierem non teneri ſiue mulier ſciat ſiue ignoret *l. nam ſi ſcit 26.ſupr.de rei vind.l.1.in fin.infr.de act. empt.* iunge *l. vir vxori 17.inprinc.& d.l.ſi decipiendi 30.* vbi dicemus *inf. hoc titul.*

4 ¶ Omnis omnino obligatio Senatuſconſulto Velleiano comprehenditur: ſiue verbis, ſiue re, ſiue quocumque alio contractu interceſſerint.

Ad §.4. Omnè.

RAT. DVB. Verba Senatuſcõſulti non loquuntur, niſi de fideiuſſionibus & mutui dationibus, vt apparet ex Senatuſconſulto ipſo, vt Vlpianus refert in principio huius legis. Atqui fideiuſſiones quidem non niſi verbis, & per ſtipulationem contrahuntur *l.5.§.ſatis acceptio infr. de verb.oblig.l.blanditus 2.C. de fideiuſſor.* mutui autem dationes non niſi re, & traditione *Inſt.quib.mod.re contr.oblig. in princ.* at plerique alij contractus ſunt, qui neque re, neque verbis perficiuntur: ſed aut conſenſu, aut literis *tit.de oblig.inſtit.* Ergo non omnes mulierum obligationes Senatuſconſulto Velleiano improbantur, ſed eæ tantùm, quæ aut re, aut verbis fiunt: quamquam nec omnes quæ verbis fiunt, ſunt fideiuſſiones: nam & expromiſſiones & delegationes verbis contrahuntur *l. delegare 2.§.paſſim infr.de nouat.* & tamen non ſunt fideiuſſiones.

DEC. Ratio Senatuſconſulti generalis eſt propter quam ſubueniri æquum fuit mulieribus quoquo modo pro aliis intercedentibus, tantoque magis ſi color aliquis quæſitus ſit, ne mulier quæ reuera interceſſit, interceſſiſſe tamen videatur, quia ſcilicet nullo modo ferendum fuit, vt alienam obligationem mulieris in ſe ſuſciperet, ex qua periculum aliquod rei ſuæ familiaris poſſet incurrere, vt dictum eſt in præcedentibus, ſiue poſt alium, ſiue pro alio ipſa primum interceſſerit *l.quamuis 8.§.ſi cum eſſem infr.*

5 ¶ Sed etſi mulier defenſor alicuius exſtiterit, proculdubio intercedit. ſuſcipit enim in ſe alienam obligationem. quippe cùm ex hac re ſubeat condemnationem. proinde neque maritum[a], neque filium, neque patrem permittitur mulieri defendere.

Ad §. vlt. Sed etſi mulier.

RATIO DVB. Mulier quæ alium etiam extraneum in iudicio defendit, neque re obligatur, neq; verbis, neque literis, neque conſenſu, neque cum eo contrahit, aut quaſi contrahit quem defendit, ſed cum actore ante litem conteſtatam ergo vel hic ſaltem caſus excipiendus eſt à ſententia non minùs quàm à verbis Senatuſconſulti.

DEC. Is qui alterius defenſor exiſtit, ſiue vltro ſe litiofferat, nec mandato aliquo interueniente hoc ipſo transfert in ſe obligationem eius perſonæ quam defendit, quaſi cuinſdam delegationis poteſtate *d.l.delegare §.1.de nouat.* Ideoque liberat hoc ipſo eum quem defendit *l.ſolutione 23.infr.de ſolut.* & ex ea cauſa ſuo nomine condemnationem ſubit quam alius ſubiret, ſi non defenderetur *l.3.§.idem ſcribit ſup. de pecul.l.qui ſeruum 20.verſ. niſi quaſi defenſor ſupr.de interrog.in iur.faciend.l.Plautius 41.ſupr.de procur.* defendere ſiquidem quid eſt, niſi eandem rei vicem ſubire *l.minor 51.§. vlt.ſupr.de procurat.* ſuſcipit ergo mulier in ſe alienam obligationem quoties alium iudicio defendit, non minùs quàm ſi pro eo fideiuberet, proinde æquum eſt eam Senatuſconſulto ſimiliter adiuuari.

a *Proinde neque maritum.* RAT. DVB. Etiam fœminis permittitur agere pro coniunctis perſonis ſine mandato, puta pro marito vel patre vel filio *l. fœminas 41.iunct.l.ſed & hæ perſonæ l.Pomponius 40.§.vl. ſupr.de procu.l.3.§.cũ verò de libe.cauſ.* ergo multò magis permittendum eſt, vt pro huiuſmodi perſonis iudicium ſuſcipiam, cùm fauorabilior ſemper ſit defenſio quàm actio.

DEC. Faciliùs permittendum eſt mulieri pro cõiunctis perſonis agere quàm eas defendere, quia in agendo nullum rei familiaris periculum verſatur: nemo enim agendo ſubit condemnationem quàm ſubit, vt diximus, ille qui alium defẽdit ſolus, ſiquidem reus condemnatur: actor verò non condemnari dicitur, ſed ſummoueri, quamquam nec fœmi-

nis passim permittitur agere pro marito, vel pro patre, vel pro filio: sed ita demùm si has personas vel morbus, vel alia ratio impediat, ne agere possint, nec alium habeant qui pro his possit agere *d.l. fœminæ*: nec enim possunt fœminę procuratores vel quasi procuratores existere, vt diximus ex *l.2. de regu. iur.* quare nec permittendum eis esset alium defendere nisi se vltro liti offerrent *d.l. Plautius*, quæ res facit, vt non eo minus condemnari deberent, & quidem suo nomine, nisi per Senatusconsultum eis subueniretur. Ideoque non aliter admittenda est mulier ad defensionem alterius, quã si caueat se exceptione SC. nõ vsurã *l.vl. §. pe. inf. hoc ti.* quod si nõ fecerit, procul dubio iuuabitur Velleiano, vt in hoc §. scriptũ est.

3. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SEd si eum defendat, qui damnatus regressum ad eam habeat (veluti cum venditorem hereditatis sibi venditæ, vel fideiussorem suum defendat) intercedere videtur.

Ad l.3 Sed si eum.

RAT. DVB. Etiam cùm mulier defendit eum, qui damnatus regressum ad eum habiturus est: perinde tamen verum est susceptam ab ea esse alienam obligationem, cùm ex ea defensione condemnationem subeat, vt in specie §. *vlt. l. præced.* Ergo perinde iuuari debet Velleiano.

DEC. Non iuuatur Velleiano mulier, quæ reuera suam obligationem suscipit, licèt prima facie videatur suscipere alienam, quod accidit, quoties in rem & vtilitatem suam intercedit, *l.aliquando, 13. in prin. l. si pro aliquo, 21. infr. hoc tit. l.2. C. eo. l. de die, 8. §.1. supr. qui satisd. cogant.* Atqui cùm mulier defendit venditorem hereditatis sibi venditæ, intercedit quidem, sed in rem suam, *d. §.1. l. sed si fideiussor, 24. supr. de pact.* Ergo nec intercedere videtur quod pertinet ad hoc Senatusconsultum: nec enim prohibentur mulieres negotia sua gerere & curare, sed tantùm rei suæ familiaris periculum pro aliis incurrere *l. vir vxori 17. §. vl. inf.* Malè verò hic quidam monent legendum esse *veluti cum emptorem hereditatis à se venditæ*, quasi venditor hereditatis non habeat regressum in emptorem, sed emptor in venditorem *arg. l. si tibi 17. §. pactum*, & de his quod dictum *supr. de pact.* nam imò verò habet regressum aduersus emptorem actione ex vendito si fortè creditoribus hereditariis soluerit *l.2. C. de hered. vel act. vend. l.2. Cod. de pact.* nec contra scriptum est in supradictis legibus.

4. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SEd si ego cum muliere ab initio contraxerim, cùm ignorarem, cui hæc factum vellet: non dubito, Senatusconsultum cessare, & ita Diuus Pius, & imperator noster rescripserunt.

Ad l.4 Sed si ego.

RAT. DVB. In omnibus potissimum rei effectus spectandus est *l.1. §.1. sup. quod quisque iur. l. penult. §. docere sup. ne quis eum qui in ius vocab. l. debitor 52. versic. videamus inf. Ad Senatusconsul. Velleian.* Ergo cùm quæritur, an mulier iuuari possit Velleiano, illud tantum inspiciendum est, an effectu intercedat pro alio & ex postfacto: non autem an ab initio.

DEC. Nihil potest imputari creditori qui ab initio cum muliere contraxit & eius personam bona fide secutus est: alioqui nemo cum fœminis contraheret, quia ignorari potest quid actura sint, imò nec aliter locus est Senatusconsulto, quàm cùm scit creditor mulierem intercedere *l. si mulier tanquam 2. & l. seq. l. bona fide 27. infr. hoc tit.* & in contractibus omnibus placet initium inspici debere potiùs quàm euentum *l. si tantum 12. supr. de SC. Maced. l.1. §. si seruus infr. depos. l. si procuratorem 8. in princ. infr. mand. l. Rutilia Polla 69. infr. de contr. empt. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.* Maximè cùm tractatur de opponenda exceptione aduersus eum cui aliquid imputari potest: non enim ex euentu potest in culpam incidere is qui ab initio bona fide contraxit, cùm nemini possit imputari si non diuinauerit *l. si putator 31. supr. ad l. Aquil. l. si fideiussor 29. §. si cùm debitor inf. mand.* maximè verò rem futuram *l. sed & si 28. §. vlt. sup. de iudic.* & ex alieno arbitrio pendentem *d.l. si mulier*, & verò præsumendus est quilibet suum negotium velle gerere potiùs quàm alienum *l.4. inf. de solut.* Cùm verò hæc lex & supradictæ omnes loquantur de creditore ignorante, miror Accursium hic scribere idem esse in scientere ex *l. si fœnebris 13. C. hoc tit.* Loquitur enim illa lex de muliere non quæ interposita fuerit à marito, si pecuniam pro eo mutuam acciperet, atque ita intercideret: sed quæ sponte & suum negotium gerens mutuum accepit ea mente, vt in vsus mariti postmodum illam conuerteret, quo casu intercedere non videtur, vt bene interpretatur Cuiacius *tract. 4. ad African. ad l. vir vxori 17. inf. hoc tit.* non enim ad intercessionem sufficit, vt mulier ea mente pecuniã accipiat quasi in vsus mariti erogatura, nec si creditor id sciat, sed necesse est, vt eo tempore quo contrahit interposita sit à marito, vel ab alio, vt contraheret, eamque interpositam esse non ignoret *l. imò tunc locus 12. & d.l. vir vxori infr. hoc tit.* aliud est in eo qui contra Senatusconsultum Macedonianum filiofamilias pecuniam credidit, aut cum minore quem fortassis maiorem putabat, contraxit *l.1. & 3. sup. de SC. Macedon. ait prætor 7. iunct. l. in causa 13. §. interdum & §. vlt. sup. de minor.* Debent enim mulieres esse diligentiores, vt inquirant de condicione eius cum quo contrahunt *l. qui cum alio 19. de reg. iur.* non etiam is qui contrahit cum muliere: nec enim cum mulieribus contrahere omnimodo prohibitum est, sed ita demùm si intercedant & eas intercedere sciat creditor *d.l. imò 12. & l. præced. infr.* nec tam diligẽs esse debet creditor ne curiosus videatur *l. doli 19. ad fin. de nouat.* nisi cum alienam obligationem mulier in se transfert *d.l. vir vxori 17. in fin. princ. infr.* Denique non per omnia habenda est mulier loco minoris circũscripti, inquit *l. vl. in princ. infr.* Barto. hic suo more distinguit, sed malè.

1 ¶ Proinde si dum vult Titio donatũ, accepit à me mutuã pecuniam, & eam Titio donauit: cessat Senatuscõsultum. Sed etsi tibi donatura,[a] creditori tuo nũmos numerauerit: non intercedit. Senatus enim obligatę mulieri succurrere voluit, non donanti hoc ideo, quia facilius se mulier obligat, quam alicui donat.

Ad §.1. Proinde si dum vult.

RAT. DVB. & DEC. eadem est quæ ad præcedentem: videbatur enim mulier intercessisse, quæ mutuã pecuniam à me acceperat, vt eam Titio donaret, si modo Titio donauerit: sed tamen contra est, quia non fuit interposita mulier à Titio, qui totum mulieris negotium & propositum ignorauit: nec si sciuerit creditor acceptam mutuam ea mente à muliere pecuniam *d.l. si fœnebris 13. C. hoc tit.* quia non ideò videtur eam intercedere, quæ nec reuera intercedit. Aliud ergo est si Titius & eam donationem à muliere pecuniam non habẽte extorqueret, eamque interposuerit, vt mutuam pecuniam acciperet, quam postea donare posset.

a *Sed etsi tibi donatura.* RAT. DVB. Nihil interesse videtur, an mulier tibi donatura creditori nummos numerauerit, an verò à te delegata sit, vt creditori tuo solueret: vtroque enim casu liberaris perinde ac si creditori tuo soluisses, atqui mulier sitne delegauerit, siue delegata sit, intercedit *l. quamuis §. si mulier & seq. infr.* Ergo dicendum est perinde vtroque casu Senatusconsulto locum esse.

DEC. Senatus obligatæ duntaxat mulieri succurrere voluit: non autem donanti, aut etiam quoduis modo patrimonium suum diminuenti *d.l. quamuis §. planè si mulier infr.* nempe quia facilius se obligat mulier cum alicui donat, cùm mulierum genus sit auarissimum in donando *l. si stipulata 33. §.1. infr. de donat. inter vir. & vxor. l. si à sponso 16. §. quod si sponsa C. de donat. ant. nupt.* nam nec in masculis facilè capiẽda est donationis præsumptio *vulg. l. cùm de indebito 25.* quia donare perdere est *l. filiusfamilias 7. in fr. de donat.* nisi cùm iusta & probabilis affectio donationis præsumptionem inducit, puta patris erga liberos, vt in *l. vlt. C. de natur. liber. & in l.2. Cod. de bon. quæ liber. l. Nesennius 34. supr. de neg. gest.* vel coniugis erga coniugem *l.1. & pass. de donat. int. vir. & vxor. l.2. Cod. de dot. caut. non numer. l.1. §. sed etsi non mortis infr. de tutel. & rat. distrah. l. cùm plures 12. §.1. infr. de administr. tutor. l. Aquilius 27. infr. de donat.* aut nisi cum impudica aliqua affectio donationem elicit, vt in *l. affectionis 5. eod. tit.* quos omnes casus hic noster Accursius cõgerit. Porrò quemadmodum faciliores sunt mulieres ad se obligandas, quàm ad diminuendum patrimonium, quia scilicet in contrahenda obligatione nulla dum patrimonij diminutio sentitur: ita districtius prohibendum fuit mulieribus, ne pro alio se obligarent, quàm vti ne alij donarent, vt diximus ad *l.1. supr.*

5. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

NEc interest, pecuniam soluendi causa numeret, an quamlibet suam rem in solutum det. nam etsi vendiderit rem suam,[a] siue pretium acceptum pro alio soluit, siue emptorem delegauit creditori alieno: non puto, Senatusconsulto locum esse.

Ad l. Nec interest 5.

RAT. DVB. Ex contractu dationis in solutum nascatur obligatio, & ex alio quolibet contractu valido, quæ impedit, ne rem quam dedit mulier in solutum pro alio possit repetere: alioqui non esset contractus, si non esset obligatorius *l. iuris gentium 7. in princ. §.1. supr. de pact.* Atqui SC. Velleianum succurrit mulieri obligatæ, vt scriptum est in §. *præced.* Ergo SC. iuuari potest etiam mulier, quæ pro alio rem suam in solutum dedit, in quo differt à muliere quæ pecuniam suam soluendi causa pro alio numerauit: illa enim nullo modo obligatur, sed tantum liberat debitorem, pro quo soluit, proinde non videtur bona quæ hic fit à Caio comparatio.

DEC. Senatus obligatæ duntaxat mulieri succurrere voluit, non etiam donanti, aut aliter patrimonium suum diminuere volenti: faciliores enim sunt mulieres, vt pro alio se obligent, quàm vt donẽt, alitérue patrimoniũ suum diminuant quomodo scriptum est in *l. superiore & in l. quamuis 8. §. planè si mulier infr. eod.* atqui mulier quæ pro alio rem suam dat in solutum non se obligat ad soluendum, sed iam soluit perinde ac si pecuniam numerasset, quãuis contractus ille sit ita obligatorius, vt pœnitentiam non possit admittere: ergo non magis potest iuuari mulier hoc casu Velleiano, quàm si pecuniã numerasset: quid enim datio in solutum nisi solutio est, hãc sola differentia quod solutio fit eius ipsius rei quę debentur: datio autem in solutum vnius rei pro altera, sed creditorẽ consentiente *l. eum quibus & l. seq. C. de solut.*

a *Nam etsi vendiderit rem suam.* RAT. DVB. Cùm mulier rem suam vendidit siue pretium acceptum pro alio soluerit, siue emptorem creditori alieno delegauerit, ex euentu apparet factam esse intercedẽdi animo venditionem: ac proinde SC. locum esse debere quasi in fraudem SC. quæsito venditionis colore *l. quidam 29. in fin. infr. eod.* omnis enim omnino obligatio SC. Velleiano cõprehẽtur suis verbis siue re, siue quocunque alio contractu intercesserit *l.2. §. vlt. sup.* DEC. Quemadmodum solutione finitiua & simillima est datio in solutum, vt proximè diximus: ita & venditioni *l. si prædia 4. C. de euict.* ergo quod suprà dictum est de muliere rem suam dante, nè solutum pro alio dicendum est etiam de muliere rem suam vendente, vt ex pretio quod acceperit vel per delegationẽ debitoris alieno soluat creditoris: nam & hæc quoq; per venditionẽ patrimoniũ suum diminuit: non autẽ se obligat *l.4. §. vlt. C. eod.* vbi dicitur, nec si pro marito pecuniã pretij soluerit, succurrendũ tamen ei esse: emptor enim bona fide personam mulieris in contrahendo secutus ob ea quæ inter virũ & vxorẽ accepta pecunia gesta sunt exceptione summoueri nõ debet *l. bona fide 27. inf. hoc tit.* nec dist inguimus an mulier in hoc vendiderit, vt pecuniã pro marito solueret, nécne, si modo creditor ignorauerit in quam causam mulier contraheret *l. vir vxori 17. in princip. infr. & l. prox. sequent. in fine,*

Ergo quod mulier, quæ vendidit, aut in solutum dedit pro alio soluit, non repetet, neque ab eo cui soluit, quia suum recepit, *leg. petitio*, 44. *suprà de condict. indebit.* neque ab eo pro quo soluit, si donandi animo id fecerit, nec donationem quidquam impediat: alioqui actionem mandati habebit aut negotiorum gestorum, cum indemnitate consequenda, *l. si mandato*, §. 1. *infrà mandat.*

6. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SI fideiussores pro defensore absentis filij, ex mandato matris eius, intercesserint: quæritur an etiam his senatusconsulto subueniatur. ait Papinianus libro nono Quæstionum, exceptione eos vsuros. nec multum facere, quod pro defensore fideiusserunt cum contemplatione mandati matris interuenerunt. planè (inquit) si, qui accepit eos fideiussores, [a] matrem eius mandasse ignorauit: exceptionem senatusconsulti, replicatione doli, repellendum.

Ad l. Si fideiussores, 6.

RAT. DVB. Fideiussores qui pro defensore absentis filij, quamuis ex mandato matris eius intercesserunt, i. iudicatum solui, non pro matre tamen intercesserunt: sed pro defensore. Ergo neque ex persona matris iuuandi sunt Velleiano. Senatus enim mulieribus tantùm succurrit & earum fideiussoribus, *l. mulierem*, 14. *C. eod. tit.* 6. Ergo tam æquum est iuuari Velleiano fideiussores non etiam fideiussoribus aliorum.

DEC. Non minùs intercedit mulier, cùm alij mandat fideiubere, quàm si ipsa fideiuberet, *l. si decipiendi*, 30. §. 1. *l. si vxor*, 15. *C. eod. tit.* defensoris, qui mãdato matris interfessi sunt, atq; si pro ipsa intercessissent, *d. l. si decipiendi* §. 1. *& d. l. si vxor*, cùm non interceserint nisi occasione mandati matris, vt hîc Papinianus ad Vlpian. scribit.

[a] *Planè, inquit, si qui accepit eos fideiussores.* RAT. DVB. Ignorantia eius qui accepit fideiussores defensores, cùm nesciret eos interuenire mandatu matris, non debet matri esse captiosa, quandoquidem non eò minùs verum est matrem intercessisse hoc ipso quod mandauit pro filij defensore fideiuberi, *l. si pupilli*, 6. §. *sed si ego sup. de neg. gest.* Ergo non eo minùs permittendum iis est vti exceptione Senatusconsulti, nec ea exceptio replicatione doli repelli debet.

DEC. Semper succurrendum est creditori, cui nihil imputari potest, quique cum muliere non contraxit: sed cum fideiussoribus, qui pro defensore absentis filij vltrò interuenire credebantur. Nec enim poterat diuinare cur intercederent contẽplatione mandatu matris de cuius negotio non agebatur, *arg. l. si fideiussor*, 29. §. *si cùm debitor, infr. mandati, l.* 4. §. *Illa etiam quæstio*, 23. *infr. de doli mali except.* Ergo quamuis exceptio Senatusconsulti hoc casu locum habere possit, quia verum est effectu ipso fideiussores istos pro matre viri absentis filij intercessisse. Æquitas tamen maior facit, vt exceptio replicatione doli repelli debeat, *l. vlt.* §. *si mulier, ne ipsa inf. hoc tit. l. si fundum*, 27. *C. de euict.*

7. PAPINIANVS libro 9. Quæstionum.

QVanquam igitur fideiussor, doli replicatione oppositа, defensionem exceptionis amittat: nullam tamen replicationem aduersus mulierem habebit: quia non potest ignorationem prætendere. sed non erit iniquum [a] dari negotiorum gestorum actionem in defensorem; quia mandati causa per Senatusconsultum constituitur irrita, & pecunia fideiussoris liberatur.

Ad l. Quanquam, 7.

RAT. DVB. Fideiussor qui pro defensore absentis filij, matre mandante, fideiussit, non debet morari in damno, ne officium ei suum sit damnosum, *l. si seruus*, 6. §. *quod verò inf. de furt.* Nec enim fideiussisset si mater non mandasset, cùm non nisi contemplatione mandati matris interuenerit, vt in *l. præced.* Atqui maneret in damno si amissa exceptione defensionis, quam habet ex Velleiano propter replicationem, quam suprà dictum est, dandam esse creditori ignoranti, non iuuaretur ipse quoque simili replicatione contra exceptionem Velleiani à muliere oppositam. Ergo eadem replicatio ipsi contra mulierem danda est. Multò n. magis in dolo est mulier, quæ mandauit quàm fideiussor, cui nihil obstat nisi ignorantia creditoris.

DEC. Facti quidem alieni ignorantia tolerabilis est, *l. 3. infr. de iur. & fact. ignor. l. vlt. pro suo*, sed non item facti proprij, *l. item quæritur*, 13. §. *si fullo, l. sed addes*, 19. §. 1. *infr. locat. l. cùm falsum*, 46. *de acquir. hered.* Atqui in proposita specie fideiussor ipse qui mandatum mulieris, vt interueniret pro defensore absentis filij suscepit. Ergo non quemadmodum ignoranti creditori contra fideiussorem succurritur, ita & fideiussori contra mulierem prætextu ignorantiæ succurrendum est: neque ideò tamen consequens est, vt in damno moraturus sit fideiussor cùm actionem negotiorum gestorum habiturus sit contra defensorem, quem pecunia sua liberauit, vt sequitur in textu.

[a] *Sed non erit iniquum.* RAT. DVB. Sicuti non potest, mandati actio competere, cùm nullum antecesserit mandatum, *l. ex mandato*, 20. §. 1. *infr. mandat.* Ita neq; negotiorum gestorum si mandatum aliquod præcesserit *l. si quis mandatu*, 28. *supr. de neg. gest.* Atqui ponimus fideiussorem defensoris fideiussisse contemplatione mandati matris, non vt defensori filij faueret, pro quo non fuerat veritumiliter fideiussurus, nisi mater mandasset: Ergo non est ei danda contra fideiussorem negotiorum gestorum actio, quæ in eorum gratiam maximè comparata est, qui ad bonorũ, absentis administrationem vltrò accedũt, ne alioqui deserantur, *l. 1. & toto dicto tit. de neg. gest.*

DEC

DEC. Actio quidem mandati quoties vtiliter & efficaciter competit actionem, excludit negotiorum gestorum, quæ non nisi subsidiaria est, nec nascitur, nisi ex quasi contractu *l. si quis absentis 5. in princip. infr. de obligat. & action.* Cùm actio mandati proficiscatur ex contractu & ex consentiente duorum voluntate *l. 1. & hoc titul. infr. mandat.* Sed cùm actio mandati vel deficit ipso iure, vel propter exceptionem aliquam inanis sit & irrita, necessario recurrendũ est ad auxilium actionis negotiorum gestorum, ne alioqui actor ex aliena iactura locupletetur quod nunquam ferendum est *l. si pupilli 6.* §. *sed & si quis in fine supr. de negot. gest. l. nam hoc natura* 14. *supr. de condict. indeb. l. iure naturæ* 206. *de regul. iur. l. si & me & Titium* 32. *de verb. oblig.* Atqui in casu proposito actio mandati, quam fideiussor contra mulierem habet ipso iure, fit tamen irrita per exceptionem Velleiani, & nihilominùs verum est defensorẽ absentis filij pecunia fideiussoris fuisse liberatum, atq; ita factum fuisse locupletiorem. Fit enim locupletior quisquis debito liberatur, *l. si pupilli, 66. in fine infrà de solut. l. species*, 11. *de accept.* Ergo æquum est succurri fideiussori data ei actione negotiorum gestorum contra defensorem, quem liberauit, magisque inspiciamus in actione negotiorum gestorum, cui gestio profuerit, quàm cui gestor prodesse voluerit, *l.* 5. §. 1. *l. quæ vtiliter*, 45. §. 1. *de negot. gest.* nec idcirco tamen morabitur defensor in damno, cùm æquè habiturus sit actionem negotiorum gestorum defensor contra filium, quem periculo suo defendere voluit, *l. Plautius, 61. supr. de procuratorib. l.* 5. §. *in hac stipulatione*, 2. *versic. Quid tamen infr. iudic. solut.* Ex hoc verò quod Papinianus dat hîc negotiorum gestorum actionem contra defensorem intelligimus non fuisse cum præsentem, cùm fideiussor pro eo interuenit, alioqui pro mandante haberetur, *l. qui patitur*, 18. *l. si pro te*, 40. *infrà mandati.* Ideóque & actione mandati, non negotiorum gestorum recuperaret, quod pro eo soluisset, *l. si fideiussor*, 29. §. *vl. eo. tit. mand.*

8. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

QVamuis pignoris datio intercessionem faciat: tamen Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit, redditionem pignoris. si creditrix mulier rem, quam pignori acceperat, debitori liberauerit, non esse intercessionem.

Ad l. Quamuis 8.

RAT. DVB. Contrariorum eadem solet esse ratio *l.* 1. *Cod. de cupress. libr.* 11. *titul. vltim.* Atqui contraria hæc esse videntur dare pignus & liberare: datio autem pignoris intercessio est *l.* 4. *&* 5. *Cod. hoc titul.* Ergo & remissio pignoris intercessio videri debet.

DEC. Liberatio pignoris gratificatio quædam est, vt Accursius loquitur, & quæ tamen non cadit in donationem *l.* 2. *l. & si pignus* 8. *infr. quæ in fraud. credit. l.* 1. §. 1. *infr. quibus modis pign. vel hypoth. solu.* Ergo multò minùs est intercessio *l. etiam* 11. *& l. iubemus* 21. *Cod. hoc titul.* Quamuis pauperior fiat qui pignus remittit, si alium de consequ. debitum non possit: hoc enim est quod habet iuris regula plus cautionis esse in re quàm in persona *l. plus cautionis* 25. *de regul. iur.* Qua ratione putant vulgò interpretes non esse permittendum mulieri, vt hypothecas dotales liberet, nisi tempore restituendæ dotis supersint marito bona ex quibus doti satisfieri possit: sic enim Bartolus, & post eum cæteri ad *dict. l. iubemus.* Sed vereor ne hæc sententia, quamuis fauorabilis, quia fauet dotibus, pugnet expressim cum hac lege. Certè ex verbis *d. l. iubemus* nullo modo probatur.

1 ¶ Si mulier interuenerit apud tutores filij sui, ne hi prædia eius distraherent, & indemnitatem eis repromiserit: Papinianus libro nono Quæstionum non putat eam intercessisse: nullam enim obligationem alienam recepisse, neque veterem, neque nouam: sed ipsam fecisse hanc obligationem.

Ad §. 1. Si mulier.

RAT. DVB. Mulier quæ interuenit apud tutores filij sui, ne prædia eius distraherent, & indemnitatem hoc nomine eis repromisit, vtique obligauit se pro filio, & in ipsius rem ac vtilitatem: atqui omnis omnino obligatio Senatusconsulto Velleiano comprehenditur *l.* 2. §. *vlsim. supr.* obligatæ enim mulieri succurrit *l.* 4. *eod.* Ergo & hoc casu Velleianum locum habere debet.

DEC. Ea demùm mulier intercessisse dicitur, quæ alienam obligationem in se suscepit, vel veterem, vel nouam *l.* 1. *&* 2. *supr.* atqui in proposita specie mulier neque nouam neque veterem obligationem in se suscepit, sed hanc, de qua quærimus, ipsa primum fecit vt subtiliter Papinianus ratiocinatur: nec enim adhuc quicquam debebant tutores pupillo aut pupillus tutoribus: ergo nulla hîc fuit intercessio, nec proinde locus fuit Senatusconsulto *l. si mulieri soluero* 15. *infr. hoc titul.* Obseruandum tamen est quod Accursius hîc notat multum referre, an mater promiserit indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit ei tutor, vel è contrario promiserit tutori indemnitatem de eo quod debet vel debebit ei pupillus: an verò promiserit tutori indemnitatem de eo quod debet ipse vel debebit pupillo, vel è contrario eam indemnitatem promiserit pupillo de eo quod debet ipse vel debebit tutori, vt prioribus duobus casibus sit intercessio: ideoque mulier iniuetur Senatusconsulto Velleiano non etiam duobus posterioribus *l. si mater 6. in princip. Codic. hoc titul. & l. tutor* 19. *infrà, eodem.*

2 ¶ Si mulier apud Primum pro Secundo interuenerit, mox pro Primo apud creditorem eius, duas interceſſiones factas, Iulianus libro duodecimo Digeſtorum ſcribit: vnam pro Secundo apud Primum, aliam pro Primo apud creditorem eius: & ideò Primo reſtitui obligationem, & aduerſus eum. Marcellus autem notat, eſſe aliquam differentiam. vtrùm hoc agatur, vt ab initio mulier in alterius locum ſubdatur, & onus debitoris, à quo obligationem transferre creditor voluit, ſuſcipiat: an verò quaſi debitrix delegetur. ſcilicet vt, ſi quaſi debitrix delegata eſt, vna ſit interceſſio. proinde ſecundùm hanc ſuam diſtinctionem, in prima viſione, vbi quaſi debitrix delegata eſt, exceptionem ei Senatuſconſulti Marcellus non daret, ſed condemnata, vel ante condemnationem, condicere vtique ei, à quo delegata eſt, poterit, vel quod ei abeſt, vel, ſi nondum abeſt, liberationem.

Ad §. 2. Si mulier.

RAT. DVB. Obſcuriſſimus ſanè eſt hic §. &, vt dicam quod ſentio, inexplicabilis quantum ad Marcelli notam pertinet, & ad id quod Vlpianus ex Marcelli notâ infert adeò corrupta fuit à Triboniano primo, vt ego arbitror nota Marcelli ad Iulianum, & peſſimæ interpretationis errore fœdata, vt à nobis pluribus comprobatum eſt, *lib.* 18. *Coniecturarum noſtrarum*, *cap.* 8. vbi omnia quæ de huius §. interpretatione & emendatione tractari poſſunt tam apertè ac dilucidè expoſuimus, vt nihil nunc addere ſit neceſſe. Sanè vel ex ipſis cæterùm Gloſſatorum annotationibus. Maximè verò ex gloſſa magna, quæ eſt Azonis, apparet manifeſtiſſimè ſuſpectam ac dubiam iis fuiſſe loci huius lectionem. Sententiam verò & interpretationem prorſus incognitam: aut ergo noſtram proba, mi Lector, aut meliorem à te vel ab aliis quære, nec decidendi rationem vllam à nobis exigas in eo §. explicando, quin nullam habeat rationem dubitandi planè rationes non paucas, caput illud Coniecturarum tibi ſuppeditabit, ſiue Iuliani, ſiue Marcelli ſententiam probare malis.

3 ¶ Interdum intercedenti mulieri & condictio competit. putà ſi contra Senatuſconſultum obligata, debitorem ſuum delegauerit: nam hîc ipſi competit condictio. quemadmodum, ſi pecuniam ſoluiſſet, condiceret: ſoluit enim, & qui reum delegat.

Ad §. 3. Interdum.

RAT. DVB. Senatuſconſultum non ſuccurrit mulieri ſoluenti & patrimonium ſuum diminuenti: ſed ei tantùm quæ pro alio intercedit & ſe obligat, *l.* 4. §. 1. *& ſeq. & l.* 5. *ſuprà hoc titulo.* Atqui mulier quæ debitorem ſuum delegat, hoc ipſo ſoluere intelligitur, vt ſcriptum eſt in *hoc* §. *& in l. ſi debitorem*, 28. *infr. de fideiuſſoribus.* Bonum enim nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum etiam minùs idoneum, *l. inter cauſas*, 26. §. *abeſſe infr. mand.* Ergo non eſt hoc caſu mulieri iuuanda Velleiano: multò autem minùs danda eſt ei condictio: non ſolùm quia difficilius eſt, vt alicui detur actio quàm exceptio, *l.* 1. *infr. de pignoribus*, *l.* 1. §. *Is autem*, *infr. de ſuperficiebus*, *l. inuitus*, 156. §. 1. *de regulis iuris*, ſed etiam quia Senatuſconſulti verba exceptionem duntaxat dant mulieri, aut aduerſus eam denegant actionem, *l.* 1. *ſuprà hoc toto titulo.* non autem tribuunt condictionem.

DEC. Mulier quæ contra Senatuſconſultum interceſſit non poteſt videri debitrix ſaltem effectu cùm habeat exceptionem perpetuam, *l. debitor*, 68. *iuncta l. creditor*, 8. *& l. creditor*, 55. *de verborum ſignificationib. l. nihil interest*, 112. *de regulis iur.* Ergo ſi ſoluat, poteſt repetere: exceptio enim Velleiani fauorabilis eſt, nec odio creditoris comparata, vt Macedoniani, ſed fauore mulieris intercedens. Ideóque parit ſoluenti condictionem, *l. ſi non ſortem*, §. *indebitum*, *& leg. qui exceptionem*, 40. *ſuprà de condictione indebiti.* Atqui mulier quæ quaſi debitrix cùm non eſſet, debitorem ſuum delegauit hoc ipſo ſoluiſſe videtur, quia delegatio pro ſolutione eſt, cùm delegando ſuum amiſerit debitorem. Ergo perinde condictionem habere debet, ac ſi ſoluiſſet: habet autem non ex Senatuſconſulto: ſed propter Senatuſconſultum, per quod irrita ſit cauſa debiti, pro quo facta delegatio eſt, vt in *lege proximè præcedenti* Papinianus loquitur.

4 ¶ Sed ſi is, qui à muliere delegatus eſt, debitor eius non fuit: exceptione Senatuſconſulti poterit vti, quemadmodum mulieris fideiuſſor.

Ad §. 4. Sed & ſi is.

RAT. DVB. Quiſquis ſe delegari patitur, hoc ipſo videtur obmittere & reiicere exceptiones omnes, quæ competebant ei aduerſus delegantem: ita vt ſimilis videatur donanti, *l. ſi quis delegauerit*, *leg. doli*, 19. *in principio*, *infrà de nouationibus.* Ergo etiam ſi is qui à muliere delegatus eſt, debitor eius non fuerit, exceptionem tamen habere

habere non poterit aduerſus eum cui delegatus eſt, ſed ſufficere ipſi debet quod aduerſus delegantem habeat condictionem: nam & qui negat ſe debere, excipit quodammodo quamuis non tam de iure ſuo, quàm de non iure actoris, de qua in *l. loci* 4. §. *competit ſuprà*, *ſi ſerv. vind. & in l. agetum geminiano* 3. *Codic. de tranſact.* Idque expreſſim ſentire videtur Vlpianus in *l. ſi non debitorem* 23. *infr. de nouat.* vbi ait ſi non debitorem quaſi debitorem delegauero creditori meo exceptionem locum non habere, ſed condictionem aduerſus me qui delegaui competere.

DEC. Nullam quidem exceptionem propriam habere poteſt is qui delegatus eſt contra eum cui eſt delegatus: ſed tamen poteſt habere ex perſona delegantis, ſi qua delegauit, competebat quomodo in propoſita ſpecie exceptio Velleiani competebat mulieri, quæ delegando interceſſerat. Conſequens enim eſt, vt eadem exceptio competere debeat delegato non tanquam delegato, ſed quia patiendo delegari ſe à muliere, cùm debitor eius non eſſet, hoc ipſo videtur pro ea fideiuſſiſſe & conſequenter perinde mulieri ipſi iuuari Velleiano poteſt *l. ſi fideiuſſores* 6. *ſupr. hoc titul. l. mulierem* 14. *& ſeq. Codic. eodem.* Proinde ſi mulier non interceſſiſſet, nec proinde Velleiano iuuari poſſet, neque hîc delegatus iuuaretur: habet enim non exceptionem ſimpliciter quaſi non debitor, ſed exceptionem Velleiani quaſi mulieris fideiuſſor.

5 ¶ Plane, ſi mulier interceſſura, debitorem ſuum delegauerit: Senatuſconſultum ceſſat: quia, etſi pecuniam numeraſſet, ceſſaret Senatuſconſultum: mulier enim per Senatuſconſultum releuatur: non, quæ diminuit, reſtituitur.

Ad §. 5. Planè, ſi mulier.

RAT. DVB. Parum intereſt an mulier intercedat, an verò cùm eſſet interceſſura aliud quid faciat ne intercedere videatur: nam ſicuti mulier priore caſu facit contra Senatuſconſultum quo mulierum interceſſiones prohibentur, ita & poſteriore facit in fraudem Senatuſconſulti, quę fraus nunquam toleranda eſt *l. quidam* 29. *in fine infrà*, *hoc titul.* atqui ponimus mulierem, quæ intercedere volebat debitorem ſuum delegaſſe, vt aliam liberaret: ergo pro intercedente habenda eſt.

DEC. Qui debitorem ſuum delegat, videtur ſoluere, vt diximus in §. *interdum ſupr. ex l. qui debitorem* 18. *infr. de fideiuſſor. l.* 2. *Codic. de nouat.* Atqui ſi mulier ſoluiſſet pecuniam pro eo pro quo intercedere volebat, non ideo tamen iuuaretur Velleiano niſi ſoluiſſet ex cauſâ interceſſionis præcedentis, vt in §. *interdum ſupr.* Ergo nec ſi debitorem ſuum delegauerit, iuuabitur: non enim iuuatur mulier quæ patrimonium ſuum diminuet, vt alij tantum prodeſſet: ſed ea demùm releuatur per Senatuſconſultum quæ pro alio ſe obligando interceſſit *l.* 4. *in fin. & l.* 5. vbi diximus *ſupr.*

6 ¶ Sed ſi eum delegauerit, qui debitor eius non fuit: fraus Senatuſconſulto facta videbitur, & idcirco exceptio datur.

Ad §. 6. Sed ſi eum delegauerit.

RAT. DVB. Mulier quæ non debitorem delegat tanquam debitorem, non ſolùm non ſe obligat, ſed neque patrimonium ſuum diminuit, cùm non poſſit videri amiſiſſe debitorem quem nunquam habuit *l. non videtur* 83. *l. non poteſt* 208. *de regul. iur.* Ergo multò minùs videri poteſt fraudem feciſſe Velleiano vt exceptione Senatuſconſulti adiuuanda ſit.

DEC. Qui delegat tanquam debitorem eum quem ſcit non eſſe debitorem proculdubio, id agit, vt alium vice ſua conſtituat debitorem: atqui hoc ipſum nihil aliud quàm intercedere eſt, ſed obſcurè & ſubdolè, non vt decipiatur creditor qui delegatum hunc tanquam verum debitorem admittit: (nec enim decipitur creditor contra quem delegatus nullam habiturus eſt exceptionem *l. ſi non debitorem* 13. *infr. de nouat.* Neque rurſus eſſet ſubueniendum mulieri quæ creditorem ſuſcepiſſet *l.* 2. *ſupr. l. fœminis* 18. *Cod. eod.*) ſed vt eo prætextu interceſſionem tegeret: ergo fraus facta videtur Senatuſconſulto, & conſequenter exceptio Velleiani danda eſt non mulieri, quæ non eſt obligata, nec tam interceſſit quàm intercedere voluit, ſed ei qui tanquam debitor cùm non eſſet, fuit delegatus: nec tanquam fideiuſſori, vt in ſpecie *ſuperioris* §. cùm ad nullam obligationem alienam accesſerit, ſed tâquam expromiſſori qui pro muliere non obligata ſe obligauerit: nec enim Velleianum prodeſt duntaxat fideiuſſoribus mulierum, ſed etiam expromiſſoribus *l. aliquando* 13. *in princip. infr. hoc tit.* Datur ergo ei exceptio non tanquam delegato ne obſtet *dict. l. ſi non debitorem*, ſed tanquam expromiſſori mulieris, quæ ipſa quoque Velleiani exceptionem haberet ſi eſſet obligata, vt in *leg. ſi vxor* 15. *Codic. hoc titul.* neque habet creditor quod conqueratur qui in fraudem Senatuſconſulti feciſſe intelligitur, vt benè hîc Accurſius, notans etiam quod obſeruatione dignum eſt non eandem ſemper eſſe rationem mulieris intercedentis, & eius quæ velit tantum intercedere, nec tamen intercedat, vt priore caſu danda ſit mulieri condictio, ſiue ſoluerit, ſiue delegauerit ſuum vel non ſuum debitorem: poſteriore verò non iuuetur ipſa quæ nec obligata eſt: ſed quod addit idem Accurſius delegatum à muliere intercedente ſi non fuerit debitor habiturum exceptionem, debuit ita explicari, vt habeat exceptionem quaſi fideiuſſor §. *prox. ſupr.* Cùm autem mulier non interceſſit, habeat ille exceptionem tanquam expromiſſor datus in fraudem Senatuſconſulti, vt docuimus.

7 ¶ Quoties pro debitore interceſſerit mulier : datur in eum priſtina actio , etſi ille prius acceptilatione liberatus ſit , quàm mulier interceſſerit.

Ad §. 7. Quoties.

RAT. DVB. Actio ſemel extincta nunquam poteſt reuiuiſcere *l. qui res §. arcam de ſolu. inf.* Atqui ponimus debitorem pro quo mulier interceſſit fuiſſe liberatum à ſuo creditore , apud quem mulier interceſſit : liberatum autem non per pactum de non petendo , ex quo naſceretur tantum exceptio *l. ſi vnus 27. §. pactus ne peteret ſuprà , de pact. l. ſi quis reum 5. infrà , de liber. leg.* ſed per acceptilationem quæ licet imaginaria & ciuilis tantum ſolutio ſit §. 1. *Inſtitution. de obligat. & l. penultima, infrà , de solution.* Ipſo tamen iure tollit omnem obligationem & naturalem & ciuilem , perinde ac vera & naturalis ſolutio eſt , vt *ſupradictis locis* dictum eſt : ergo quamuis mulier quæ interceſſit iuuanda ſit Velleiano contra eum apud quem interceſſit , non tamen conſequens eſt , vt vetus actio quæ fuit per acceptilationem extincta contra debitorem reſuſcitetur. Maximè verò ſi addas quod Vlpianus addit debitorem fuiſſe à lege deliberatum priùs quàm mulier interceſſerit. Quomodo enim poteſt videri liberatus propter interceſſionem quam mulier nondum fecerat , & quæ tametſi nulla ſecuta fuiſſet : non eo minus tamen facta ſemel per acceptilationem liberatio duraſſet.

DEC. Aliud eſt reſuſcitari extinctam obligationem aut reuiuiſcere , quod fieri non poteſt : aliud verò reſtitui eam, & reſtaurari à Prætore quod commodè Prætor facere poteſt & debet quoties æquitas ſuggerit. Priore locutione iuris poteſtatem ſignificamus , quæ nunquam tanta eſt , vt à priuatione det regreſſum ad habitum , quod nec natura ipſa facere poteſt , quam tamen lex imitatur ſemper , ſuperat nunquam *l 1. l. adoptio 16. ſuprà , de adoptionib.* Atqui in propoſita ſpecie facit æquitas , vt creditori ſuccurrendum ſit qui fidem & interceſſionem mulieris ſecutus veterem debitorem amiſit , vt inanem mulieris obligationem ſibi acquireret. Nam ſicuti mulierem intercedentem decipi à creditore non oportet §. *prox. ſuprà* , ita neque creditorem à muliere *l. 2. ſupr. l. ſi decipiendi 30. infrà , hoc titul.* nec enim id egit Senatus , vt creditorem apud quem mulier interceſſiſſet , damno aliquo afficeret : ſed tantùm vt mulieri ſuccurreret , ne damnum aliquod ex interceſſione ſua ſentiret *l. qui exceptionem 40. ſuprà , de condict. indeb.* vbi dicitur in hoc differre exceptionem Velleiani ab exceptione Macedoniani , quæ non niſi odio creditorum comparata eſt *l. ſed ſi paterfamilias 9. §. penultim. inſr. de Senatuſconſulto Macedonian.* Ergo æquiſſimum eſt quoties mulier interceſſerit pro debitore quem creditor acceptilatione liberauerit priſtinam actionem reſtitui in debitorem, qui alioquin ex creditoris iactura locupletaretur contra *l. nam hoc naturæ 14. ſupr. de condict. indebit. l. iure naturæ 206. de regul. iur.* Dicitur autem hæc actio reſtitutoria , quia reſtituitur à Prætore , vt ſit quaſi eadem cum priore non numero , adeoque nec ſpecie , ſed effectu. Eſt enim alia & noua actio , & quidem vtilis , cùm vetus eſſet directa §. *Marcellus §. quamquam & ſeqq. infrà , hac lege* Eſt tamen vtraque eiuſdem poteſtatis *l. actio 47. ſuprà , de negor. geſt.* ſi tamen locus ille Paulieſt non potiùs Triboniani , vt docuimus in conjecturis , dicitur etiam reſciſſoria in *l. ſi mulier 16. Cod. hoc titul.* quia datur à Prætore reſciſſa acceptilatione, vt & reſciſſoria dicitur illa , de qua in *l. nec non 28. §. exemplo & tot. titul. ſuprà, ex quibus cauſ. maior.* quæ ſimiliter dicitur vtilis in *l. nec vtilem 20. eodem titul.* Nec diſtinguendum eſt , an acceptilatio interceſſionem præceſſerit an ſubſecuta ſit : nam in actibus correſpectiuis , id eſt, quorum alter alterius contemplatione fiat , vt in *l. cùm te 6. Codice de pact. inter empt. & vendit.* Nihil refert quid ante , aut quid poſt factum ſit, vt neque in coniunctionibus *l. quidam 14. infr. de pecul. leg.* hic autem non poteſt negari , quin acceptilatio , etiamſi interceſſionem præceſſerit , facta ſit: tamen intuitu & contemplatione futuræ interceſſionis , ac proinde cum interceſſionis cauſa per Senatuſconſultum conſtituatur irrita , æquum eſt in debitorem priſtinam actionem reſtitui , quomodo & ſeruitutes tam perſonales , quàm reales reſtitui dicuntur *l. ſi ager 23. & ſequent. ſupr. quib. mod. vſusfruct. amitt. l. ſi locus 14. ſupr. quem, ſerv. amitt. l. Papinianus 28. ſup. de ſeruit.* Quia tamen obligationes omnes odioſæ ſunt abſtinere , debet Prætor ne actionem extinctam reſtituat & reſtauret, ſi alio modo conſulere poſſit indemnitati eius qui actionem amiſit *l. ob eam cauſam 9. infr. de præſcr. verbor.* ſed cùm neceſſitas ita poſtulat, non poteſt videri æquum non eſſe quod eſt neceſſarium.

8 ¶ Si conuenerit cum debitore , vt expromiſſorem daret , & acceptum ei latum ſit , deinde is dederit mulierem , quæ auxilio Senatuſconſulti munita eſt. poteſt ei condici, quaſi non dediſſet: quid enim intereſt, non det, an talem det? non erit igitur actio vtilis neceſſaria , cum condictio competat.

Ad §. 8. Si conuenerit.

RAT. DVB. Si creditor conuenerit cum debitore , vt expromiſſorem daret , & ſpe dandi expromiſſoris interim debitorem per acceptilationem liberauerit, poſtea mulierem expromiſſorem dederit , non poteſt negari quin ſatisfecerit, cùm ea expromiſſione mulier obligetur, licèt exceptione Velleiani adiuuari poſſit, magiſque imputari debet creditori, quod mulierē in expromiſſorem admiſerit,

rit, *l. ſi ab arbitro , 10. §. 1. ſupr. ſi quis caut. l. 1. §. illud ſecundum , infr. de ſeparat.*

DEC. Nihil intereſt an debitor nullum dederit expromiſſorem , an verò mulierem dederit , quæ Senatuſconſulti auxilio munita eſt, ſicuti dicimus nihil intereſſe, an nullo modo cautum vel ſatisdatum ſit : an verò vicioſè id factum ſit, *l. quoties, 6. ſupr. qui ſatisd. cogan. l. 1. §. vlt. ad Senatuſconſultum Tertyllian.* Nec enim dubitandum eſt , quin cogitatum ſit de idoneo expromiſſore dando, *argum. l. vt gradatim , 2. §. 1. de muner. & honor. l. 1. & 2. in princ. ſupr. qui ſatisd. cogan.* Non eſt autem idoneus debitor qui habet exceptionem, per quam fit, vt conueniri cum effectu non poſſit, *l. debitor, 108. iunct. l. creditores, 10. & creditor , 55. de verb. ſign. l. nihil intereſt, 112. de reg. iur. l. nam is, 6. de dolo.* Verba enim omnia cum effectu ſunt accipienda, *l. 1. §. vlt. ſupr. quiſq. iur. l. pen. §. docere, ne quis eum , qui in ius vocatus eſt.* Ergo perinde ac ſi nullus datus eſſet expromiſſor , condici poteſt ei qui acceptilatione liberatus eſt , *l. 4. ſupr. de cond. cauſ. dat.* Ac proinde non eſt neceſſaria creditoria actio illa vtilis ac reſtitutoria , aut reſciſſoria , de qua diximus ad §. *præced.* cùm habeat condictionem, quæ eſt directa: verum enim eſt quod proximè diximus vtilibus actionibus nunquam eſſe locum , niſi ex neceſſitate , quia nec aliter æquitas concedi eas ſuadet aut permittit, *l. 1. ſupr. de Publician. in rem act. l. 1. l. in bonæfidei , 7. ſupr. de eo quod certo loco.* Itaque non puto quidquam referre an conuenerit cum debitore in genere, vt expromiſſorem daret; iſque poſtea mulierem dederit, an verò iam inde ab initio cogitatum ſit de mulieris interceſſione, quomodo tamen Accurſius diſtinguit. Eſt enim vtriuſque caſus eadem prorſus ratio , niſi quod cùm mulier ab initio interceſſit pro debitore, licèt acceptilatio ad eum liberandum interuenerit , condici tamen debitori liberatio non poteſt , quaſi cauſa non ſecuta : ſed tantùm reſtituitur vetus actio in debitorem , quia non conuenerat , vt cauſa aliqua ſequeretur : poſteriore verò caſu conuenerat, vt debitor expromiſſorem daret, ob eamque cauſam fuerat accepto liberatus : quæ tamen cauſa non videtur ſecuta, nullo vel minùs idoneo dato expromiſſore, qui cum effectu conueniri non poſſit. Condictio igitur hoc caſu danda eſt, non actio vtilis.

9 ¶ Marcellus quoque ſcribit, ſi mulieri poſt interceſſionem accepto tulerit creditor, nihilominùs reſtitutoriam actionem ei dari debere : inanem enim obligationem dimiſit.

Ad §. 9. Marcellus.

RAT. DVB. Cùm mulieri poſt quam pro alio interceſſit, accepto tulit creditor, videtur facto ſuo actionem , quam contra mulierem habebat amiſiſſe & pleniorem mulieri liberationem conceſſiſſe, quam habitura fuiſſet officio Senatuſconſulti. Nam ex Senatuſconſulto habuiſſet tantùm exceptionem , nec fuiſſet liberata ipſo iure , quomodo liberatur per acceptilationem , ita vt nulla indigeat exceptione , *l. ſi quis reum , 5. infr. de liber. legat.* Ergo non eſt ei reſtituenda contra veterem creditorem priſtina actio , cùm dici ſoleat, quod & veriſſimum eſt remittentibus actiones aut exceptiones ſuas , nullum dari ad eas regreſſum debere, *l. quæritur , 14. §. ſi venditor infr. de ædil. edict. l. ſi quis delegauerit inf. de nouat. & deleg.*

DEC. Nihil eſt quod remiſiſſe vel donaſſe creditor videri poſſit , qui inanem , nulliúſque effectus obligationem dimiſit, quam etiamſi non dimiſiſſet, nullum tamen ex ea commodum percipere potuiſſet: tota enim ſiue obligationis ſiue actionis vtilitas , non tam in agendo , quàm in exigendo conſiſtit, *l. namis, 6. ſuprà de dolo , l. creditores, 10. l. creditor , 55. & l. debitor , 108. de verborum ſignificat. l. nihil intereſt, 112. de reg. iur.* Atqui creditor qui accepto tulit mulieri, quæ pro alio interceſſerat, inanem obligationem dimiſit. Cùm ſi ex ea contra mulierem agere voluiſſet ; exceptione Velleiani perpetua repelli potuiſſet. Perinde ergo ac ſi nullam penitus obligationem dimiſiſſet, reſtitutoria ei contra debitorem actio eſt ; quaſi veriſimile ſit non fuiſſe illum mulieri acceptilaturum, ſi efficacem actionem aduerſus eam habuiſſet.

10 ¶ Si mulier , poſt interceſſionem ſic ſoluerit, ne repetere poſſit: iuſtè prior debitor actionem recuſat. Sed cùm releuatur reus , ſi mulier ſic ſoluit, vt repetere non poſſit : & cùm ei mulieri, quæ repetere non poterat, ſic ſoluiſſet, acceptotulit creditor, ſimiliter releuatur reus.

Ad §. 10. Si mulier.

RAT. DVB. Quamuis mulier poſt interceſſionem ſic ſoluerit, ne repetere poſſit, non eò minùs tamen verum eſt fuiſſe illam tutam exceptione perpetua, priùs quàm ſolueret. Ponimus enim factam interceſſionem contra Senatuſconſultum: Atquin is qui exceptione perpetua & fauorabili tutus ſoluit , poteſt repetere condictione indebiti, *l. qui exceptionem , 40. ſupr. de condictione indeb.* Nec ei nocere debet quod ea lege ſoluit, ne poſſet repetere. Nam dum è contrario non prodeſt ei, qui ſciens indebitum ſoluit, quod hac mente ſoluat, vt poſtea repetat, *l. quod quis, 50. eod.*

DEC. Indebitum quidem ſolutum accipimus, non ſolùm ſi omnino non debeatur, ſed etſi per exceptionem aliquam perpetuam peti non poterat: ſed tamen ſi is qui exceptione perpetua tutus erat ſciens eam ſibi competere, vltrò ſoluerit, non habet condictionem, *l. ſi ii qui , 24. & l. ſi non ſortem, 26. §. indebitum , eod. tit. l. indebitum , 9. Cod. eod. l. cum qui, 25. §. 1. ſuprà de inofficioſo teſtamento.* Atqui ponimus mulierem , quæ contra Senatuſconſultum interceſſerat, cùm ſciret ſibi competere exceptionem, ita tamen ſoluiſſe, ne poſſet repetere : ergo nulla aduerſus creditorem agentem exceptione vti po-

test, & consequenter nihil causæ est, cur creditori aduersus priorem debitorem actio restitui debeat, cùm eo demùm casu restituenda sit actio, quo inanis est, aut esse potest mulieris obligatio, §. *quoties supr.* Nullo enim casu permittendum est, vt creditor, quiex mulieris intercessione lucrum sensit, agat iterum contra debitorem liberatum. Ita enim fieret, vt lucrum ex alieno damno sentiret, cùm tamen restitutoria actio ei danda sit, ne ob hoc tantùm vt moretur in damno, non etiam vt versetur in lucro, simile quiddam est in *l. eleganter*, 23. §. *pen. supr. de cond. indeb.*

Sed cùm releuatur reus. RAT. DVB. Non videtur bona comparatio mulieris, quæ iam soluit, & repetendi facultatem sibi ademit, & mulieris, quæ per acceptilationem creditoris liberata est, antequam soluerit: sunt enim hi casus separati, vt nemo non videt. Ex separatis autem minimè infertur, *vulg. l. Papinianus*, 20. *suprà de minor.*

DEC. Multum refert an mulier ipsa sibi exceptionem Senatusconsulti ademerit, ita soluendo ne possit repetere, vt in specie proximè præcedente: an vero liberata sit, per acceptilationem creditoris cum posteriore casu imputari non possit creditori, cur mulierem liberauerit, vt diximus ad §. *præcedentem*, scilicet cùm liberata est mulier, quæ habebat exceptionem. At cùm ea liberata est, quę si soluisset, non potuisset repetere creditori, imputari potest cur eam liberauerit. Nec potest videri hoc casu creditor inanem obligationem dimisisse, sed potiùs efficacem sibi competentem vltrò remisisse. Bonáque comparatio est mulieris, quæ sic soluit ne possit repetere, & eius quæ priùs quidem acceptò liberata est quàm soluere: sed quæ tamen si soluisset, repetere nō posset, iis nimirum casibus suprà diximus cessare Velleianum ad *l. 1. quomodo*, & Accursius noster bene explicat. Ergo quemadmodum releuatur reus, id est, prior debitor ne conueniri possit actione restitutoria, si mulier, quæ habebat exceptionem, sic soluerit, ne posset repetere: ita similiter dicendum est releuandum reum, nec restitutoriæ actioni aduersus eum esse locum, si creditor accepto mulieri tulerit etiam priùs quàm solueret, dummodò tale debitum sit, quod si solutum esset, repetere ipsa non posset. Quid enim refert an soluerit, an verò ad solutionem inuita vrgeri possit?

11 ¶ Quanquam in omnes qui liberati sunt, restituitur actio: non tamen omnibus restituitur. vt putà duo rei stipulandi fuerunt: apud alterum mulier intercessit: ei soli restituitur obligatio, apud quem intercessit.

Ad §. 11. Quanquam.

RAT. DVB. Eadem videtur ratio restituendæ veteris actionis omnibus qui liberauerunt, quę est restituendæ in omnibus qui liberati sunt, præsertim, cùm agitur de pluribus correis debẽdi & stipulandi: constat enim omnium correorum debendi vnam esse obligationem passiuam; plurium verò correorum debendi vnam actiuam, ita vt & singulis in solidum debeatur & singuli debeant, *l. 2. l. 3. §. 1. infr. de duobus reis constitut.* vbi additur vnius petitione & acceptilatione totam solui obligationem & alterius quoque factum alteri quoque nocere, quod & scriptum est in *l. ex duobus, 16. & l. pen. eod.* Atqui si pro vno correo debendi mulier intercesserit aduersus vtrumque correum, restituitur actio creditori, *l. si pro vno*, 20. *infr. hoc titulo.* Ergo & si mulier apud vnum ex correis stipulandi intercesserit, vt communem debitorem liberaret, omnibus restituenda est hæc actio, sicuti solemus dicere, liberationem, quæ contigit per nouationem, prodesse omnibus, *d. l. 2. de duobus reis, & l. si vnus*, 27. §. 1. *supr. de pact.*

DEC. Illis demùm restituenda est vetus actio contra debitorem, qui propter intercessionem mulieris eam admiserit. Ipsum enim nomen restitutionis ostendit amissam fuisse actionem. Restitui enim non posset, quæ admissa nunquam fuisset, *l. si locus* 14. *supr. quemadmodum seruit. amitt.* Atqui cùm mulier apud alterum ex correis stipulandi intercessit, vt communem debitorem liberaret, is solus actionem admittit, qui mulieris intercessionem admisit. Ergo ei soli restituenda est actio, non alij qui nihil admisit.

12 ¶ Si mulieri hæres extitit creditor: videndum, an restitutoria vti non possit. & ait Iulianus libro duodecimo, restitutoria eum nihilominus vsurum. nec immeritò cùm non obligatæ cum effectu successerit. deniqueinFalcidia hoc æs alienum non imputabitur.

Ad §. 12. Si mulieri.

RAT. DVB. Hæres censetur vna eadémque persona cum defuncto, *Nouell. quadragesima octaua à morient. præfat. in princip.* & cùm creditor adit hæreditatem debitoris an contrà fit confusio debiti, cùm non possit idem esse suiipsius creditor & debitor, *l. debitori, 7. Cod. de pact. l. Stichum aut Pamphilum, 95. §. aditio de solut.* Imò, quod magis est creditor, qui successit creditori, quantumuis inopi soluisse sibiipsi intelligitur, *d. §. aditio, versicul. aliquando & l. debitori §. infr. de fideiussor.* Et secum compensasse eam quantitatem, quæ debebatur, *l. quæ dotis, 33. infr. solut. matrim.* Cùm semper soluendo esse intelligatur hæreditas quæ inuenit hæredem, *l. libertas, 36. infr. de bon. libert.* Ergo si mulieri heres extiterit creditor apud quem ipsa intercesserat, dicendum est non posse illum vti restitutoria, cùm ipse adeundo hereditatem debitricis facto suo non minùs exceptionem Senatusconsulti quàm mulieris obligationem extinxerit.

DEC. Creditor succedendo mulieri, quæ contra Senatusconsultum intercesserat, non intelligitur succedere debitrici, cùm nec verè debitrix fuerit, quæ non erat obligata cum effectu, vt sæpiùs diximus in *præcedentib. ex l. creditoris, 27. l. creditor, §. l. debitor,* 108. *de verb. significat. l. nihil interest*, 112. *de regul. iur.* Ergo neque potest aditio hoc casu habere vim veræ confusionis & solutionis. Non enim potest vera esse confusio, veluti & debiti & crediti, nec vera solutio nisi vna parte fuerit verus debitor, & ex alia verus creditor.

Denique in Falcidia. RAT. DVB. Cùm debitori hæres extitit, constat posse eum in imponenda ratione legis Falcidiæ imputare legatariis, quod sibi à defuncto debebatur, idq; etiam post confusum aditione actionem, quasi ex hereditate debitoris tantò minùs consecutus, *l. in imponenda 6. l. irritum*, 8. C. *ad l. Falcid. l. cùm emptor*, 48. *infr. eodem illo titulo.* Atqui mulier quæ pro alio apud creditorem intercesserat, hoc ipso debitrix facta erat creditoris. Ergo etiam hoc æs alienum in ratione legis Falcidiæ imponenda legatariis imputabitur.

DEC. Imputatur idem legatariis omne æs alienum defuncti etiam quod heredi suo debuit, sed non computabitur æri alieno mulieris, id quod ipsa debuit ex causa intercessionis contra Senatusconsultum factæ: etsi enim fuit obligata ipso iure, non tamen cum effectu propter exceptionem quam habuit ex Senatusconsulto, quæ faciebat, vt nec obligata quodammodo videretur: Effectus enim eiusliber rei spectandus est, *l. debitor, 59. vers.* videamus de effectu rei, *infrà ad Senatusconsultum Trebellianum l. 1. §. 1. suprà quod quisque iur. l. pen. §. docere.* Ne quis eum, qui in ius vocatus est, vi eximat.

13 ¶ Planè si mihi proponas, mulierem veteri debitori successisse: dicendum erit, restitutoria eam conueniri posse: sed & directa actione[a]: nihil enim eius interest, qua actione conueniatur.

Ad §. 13. Planè si mihi proponas.

RATIO DVBITANDI. Mulier quæ veteri debitori successit pro quo intercesserat, frustrà adiuuatur exceptione Velleiani; cùm quod ex sua persona non deberet, debitura sit ex persona debitoris. Ergo facilius & expeditius est, vt ei exceptio Velleiani denegetur, quàm vt restitutoria actione conueniatur.

DEC. Mulier in hac specie duarum personarum vicem gerit, duásque obligationes sustinet, vnam ex propria persona, quatenus pro alio eodémque debitore intercessit, alteram ex persona debitoris, quem intercessione sua liberauit. Prior obligatio est inefficax propter auctoritatem Senatusconsulti, & ideò non cogitur creditor eam actionem exercere, quam sciat exceptione perpetua summoueri posse. Non enim ob id minùs permittendum erit mulieri exceptione Velleiani sibi competenti, vti quod præterea veteri debitori successerit, cùm non ex debitoris persona, sed ex sua propria conueniatur, *arg. l. cùm reus*, 14. *infr. de fideiuss.* Ergo poterit via recta agere restitutoria contra mulierem tanquam heredem debitoris, sicut agere posset contra debitorem ipsum, si adhuc viueret.

a *Sed & directa actione.* RAT. DVB. Non potest fieri, vt quis pro seipso intercedendo obligetur, *l. hæres à debitore*, 21. §. *seruo tuo, infr. de fideiussorib.* Atqui si mulier, quę intercessit pro debitore, cui posteà hæres extitit, maneret obligata actione directa, ex sua intercessione sequeretur fore vt maneret obligata ex sua intercessione & pro seipsa, cùm vicem & personam gerat debitoris, cui successit. Ergo dicendum necessariò est, sublatam confusione directam illam actionem, quæ non fuit nisi accessoria ad principalem: semper enim principalis obligatio, tanquam maior tollit accessoriam tanquam minorem, *l. si duo*, 93. *infr. de solut. l. si reus*, 13. *infr. de duobus reis*: Et quamuis dici soleat nihil interesse, an vtili quis, an directa actione conueniatur, vt in *hoc* §. scriptum est, & in *l. actio*, 47. *supr. de negotiis gestis*: tamen tunc obtinet cùm vtraque durat & competit: nam si alterutra ipso iure extincta sit, non magis fieri potest, vt exerceatur, quàm vt quis sine actione agat, *l. si pupilli, 6. §. vlt. eod. tit. iunct. l. cùm reus*, 14. *infr. de fideiussoribus.*

DEC. Quoties tractamus de restitutoria actione, ponimus liberatum fuisse ipso iure eum, contra quem restitutoriam concedimus, §. *quoties & §. quanquam supr.* Ergo ponendum est in proposita specie, quod & ponit Accursius, mulierem intercessisse animo nouandi, alioqui fideiubendo pro debitore non eum iuuasset: mansit ergo etiam post aditam debitoris hæreditatem directa actio integra, quæ contra mulierem ex sua intercessione competebat tanquam & ipsa principalis, quæ proinde non magis potuit tolli per restitutoriam, quàm restitutoria per eam ex *d. l. si duo, & d. l. si reus*, quæ habet quoties sunt duæ actiones æquè principales, & quarum vna non sit maior altera, vtramque subsistere, quia non possit dici vtra per alteram perimatur. Ergo in proposito dicendum est electionem esse creditam, an malit agere contra mulierem actione directa ex sua intercessione, an verò actione restitutoria tanquam contra heredem debitoris, qui mulieris intercessione fuerat liberatus: neque verò vlla fit in eo iniuria mulieri, cuius certè nihil interest an hac vel illa potiùs actione conueniatur, cùm vtraque actio tam directa, quàm vtilis eiusdem sit potestatis, eundémque habeat effectum, *d. l. actio*, 47. *de negotiis gestis*, de cuius tamen sententia & emẽdatione, vide quæ scripsimus, lib. Coniect. cap.

14 ¶ Si cum essem tibi contracturus, mulier interuenerit, vt cum ipsa potius contraham: videtur intercessisse: quo casu datur in te actio, quę instituit magis, quàm restituit obligationem: vt proinde obligeris eodem genere obligationis, quo mulier obligata est. verbi gratia. si per stipulationem mulier: & tu quasi ex stipulatu conuenieris.

Ad §. 13. Si cùm essem.

RAT. DVB. Si cùm essem tecum contracturus mulier interuenerit, & mihi persuaserit, vt cum ipsa potiùs contraham, verum est dicere te nunquam mihi fuisse obligatum. Contractus enim omnes

sunt facti, *l. consilio, 7. §. vltimo infrà de curat. furios.* Nec sufficit voluisse contrahere; vt hoc ipso iam contractum videatur. Ergo quamuis mulier intercessisse videatur, quippe quæ potest etiam pro non obligato intercedere, putà si se expromissorem constituat, dici tamen non potest, quænam actio contra te, pro quo intercessit competere debeat. Cùm enim nunquam fuerit obligatus, nec proinde liberatus, nulla quoque contra te restitutoria dari potest. Omnis siquidem restitutoria præsupponit liberationem præcedentem, & liberatio similiter obligationem.

DEC. Non est æquum decipi me ex mulieris intercessione, quæ si non fuisset, vtique tecum contraxissem, téq; mihi debitorem, & quidem cum effectu fecissem. Ergo ne decipiar qui mulieris personam nimis facilè sequi malui, dicendum est dandam esse mihi contra te actionem, non quidem restitutoriam, sed quæ tamen potiùs institutoria dici debeat. [Instituit enim nouam potiùs quàm restituit veterem obligationem] eiusdem scilicet generis, cuius & illa est, quæ contra mulierem daretur, si non inutiliter intercessisset tanquam subiicienda in locum actionis inutilis, vt si mulier per stipulationem intercesserit pro te apud me, tu quoque mihi quasi ex stipulatu tenearis, *l. in fine supr. & l. quidam, 29. infr. eod. l. 4. C. eod.* Et hic casus notandus est tanquam singularis, & fortè vnicus in toto iure Pandectarum, in quo fingitur interuenisse stipulatio, quæ reuera non interuenit, vt nihilominùs possit contra eum agi, qui neque stipulando, neque aliter quicquam promiserit, quod postea Iustinianus, hoc fortassis exemplo motus induxit fauore dotium, in *l. vnic. C. de rei vxor. act.*

15 ¶ Illud videndum est: si mulier pro eo interuenit, qui si cum ipso contractum esset, non obligaretur: an hac actione ille debeat teneri. Vt putà si pro pupillo intercessit, qui sine tutoris auctoritate non obligatur. & puto non obligari pupillum, nisi locupletior factus est ex hoc contractu. Item si minor vigintiquinque annis sit, pro quo mulier intercessit, in integrum restitutionem poterit implorare. vel filius contra Senatusconsultum contracturus est.

Ad §. vlt. Illud videndum.

Est hic §. velut appendix superioris: persequitur enim Vlpianus eandem speciem, quam priùs tractauerat, de eo qui cùm esset cum alio contracturus, maluit contrahere cum muliere: & ait in eum cum quo creditor contrahere volebat, ita demùm dandam esse actionem, si talis fuerit, qui contrahendo ipse obligari potuisset, & ex ea obligatione conueniri. Quid enim si pupillus erat, qui sine tutoris auctoritate fuerat contracturus, aut quid si minor vigintiquinque annis, qui contra suam obligationem restitui potuisset, aut quid si filiusfamilias qui contra Senatusconsultum Macedonianum mutuam pecuniam accepisset? his casibus negat Vlpianus contra eos dandam esse actionem, quæ sit cum effectu nisi quatenus ex eo contractu facti sint locupletiores: præsertim verò contra pupillum, qui nisi locupletior factus obligari ciuiliter sine tutoris sui auctoritate non potest, *l. obligari, 9. infrà de auctoritate tutor.* Minor enim etiam sine curatore suo etiam obligatur, *l. puberes, 101. de verborum obligat.* sed potest implorare restitutionem in integrum, si se non modò minorem, sed etiam læsum probet, *l. verum, 11. §. sciendum, l. quod si minor, 24. §. 1. l. non omnia 44. & pass. supr. de minor. l. nam posteaquam 9. §. si minor supr. de iureiurando.* Filius autem familiàs, si contra Senatusconsultum Macedonianum pecuniam mutuam accepisset Macedoniani exceptione iuuaretur, *l. 1. & pass. suprà de Senatusconsulto Macedoniano.* Ergo idem in proposito dicendum est, vt minor, qui licèt non sit obligatus, conuenitur tamen, tanquam si obligatus esset idem beneficium habere debeat restitutionis in integrum, quod haberet, si ipse contraxisset, itémque filiusfamilias eandem Senatusconsulti exceptionem.

RAT. DVB. Quæratio facit, vt contra alias personas, cum quibus creditor fuerat contracturus si mulier non contraxisset, actio institoria dari debeat eadem & in his personis locum habere videtur, nempe quia si mulier non intercessisset, ipsi contraxissent, & se obligassent. Nulla igitur fit ipsis iniuria, si quamuis non contraxerint, pro obligatis tamen habeantur.

DEC. Non potest durior esse condicio eorum, qui non contraxerunt, vt pro efficaciter obligatis contraxissent, ne alioqui plus possit fictio in casu ficto, quàm actio in casu vero contra *l. filio, 23. infr. de liberis & posthumis, l. si is qui pro emptore, §. de vsucapionib.* Atqui si pupillus sine tutoris auctoritate contraxisset, naturaliter quidem obligatus fuisset: sed sine effectu, etiamsi per stipulationem promisisset, nec mutuam pecuniam accepisset: mutua verò accepta pecunia naturaliter quidem fuisset obligatus: & cum effectu obligationis naturalis: sed non iure naturali. Ciuiliter autem nullo modo, nisi post rescriptum Diui Pij quatenus locupletior ex mutuo factus fuisset, vt docuimus ad *l. vlt. sup. de iureiurando, & ad l. naturaliter, 113. §. vltim. & l. quod pupillus, 41. suprà de condict. indebit.* Proinde nulla contra eum actio dari posset, cùm obligatio, quæ naturalis tantùm est, actionem nullam possit producere: sed tantùm retentionem, vel exceptionem, vel deductionem, vel denique compensationem, vt suprà dictis locis ostendimus: ergo multò minùs poterit actione illa institutoria cõueniri pupillus, qui si mulier non intercessit contracturus fuerat sine tutoris auctoritate, nisi proponas ex contractu illo factum eum locupletiorem, vt rescripto Diui Pij locus esse possit, *de quo in l. 3. in principio suprà commod.* & alibi sæpè. Pubes verò, idémque minor annis viginti quinque, si contraxisset, siquidem obligasset ciuiliter: sed ita tamen, vt aduersus eam obligationem in integrum restitui potuisset, dummodò probata, vt diximus, læsione, etiam non immodica, dum ne omnino minima. Quidni ergo multò magis restitui poterit aduersus fictam illam & tacitam obligationem, qui etiam aduersus

uersus veram & expressam restitueretur? Denique filiusfamilis si mutuam pecuniam contra Macedonianum accepisset, haberet, vt diximus, exceptionem Macedoniani, cur non ergo habebit, etiamsi non acceperit, si conueniatur quasi accepisset? vt in summa iisdem modis ficta illa obligatio possit destrui, quibus vera subuerteretur. Sed an idem de restitutoria actione dicendum erit, quod diximus de Institutoria? Accursius negat quasi difficilius sit, vt cõtra huiusmodi actionem, quæ nunquam competiit quis restituatur quàm vt cõtra eam quæ competiit, & extincta fuit propter mulieris intercessionem. Mihi verò aliud iudicium est: nam si de pupillo agamus, nulla potest contra eum restitui vetus actio, si absque tutoris authoritate contraxerat, quia nec vlla contra eum vnquam competierat. Ideoque non nisi frustrà & ridiculè de restitutoria actione tractari hoc casu potest: si verò de minore & filiofamilias qui aduersùs S C. contraxerit, admittã quidem dandam esse contra eos restitutoriam, sed quæ tamé eadẽ incõmoda & restitutiones in integrum & exceptiones Macedoniani passura sit quæ pateretur, etiamsi extincta nunquam fuisset. Non enim potest restitui nisi cum pristinis suis qualitatibus & vitiis. Itaque restitutoriæ illius actionis eadem semper erit ratio quæ & institutoriæ, quam nec Vlpian. in hoc §. denegat contra minorem aut filiumfamilias, sed ait duntaxat perinde aduersùs eam succurrendum esse minori data ipsi restitutione in integrum. Itemque filiofamilias, accommodata illi exceptione atque si ambo contraxissent, & ipso iure obligati fuissent.

9. PAVLVS libro 6. Regularum.

Sed si pro alieno seruo intercedat, quemadmodum in patremfamilias priorem reum restituitur actio, ita in dominum quoque restituenda erit.

Ad l. Sed si pro alieno 9.

RAT. DVB. Non potest restitui actio in eum qui nunquam fuit obligatus, cùm omnis actio personalis præsupponat actionem *l. licet 42. §. ea obligatio sup. de procurat.* Multò minùs in eum cõtra quem nulla actio vnquam competiit, cùm restitutio actionis præsupponat eam priùs competiisse. Atqui cum seruo nulla actio est nec esse potest *l. cum seruo 107. de reg. iur. l. serui 14. inf. de ob. & act.* ergo si mulier pro alieno seruo intercesserit, nulla potest actio ei restitui.

DEC. Etiam pro persona non obligata intercessio fieri potest *l. vlt. §. vlt. infr. hoc tit.* ac multò magis pro persona, quæ sit obligata naturaliter, licèt eum ea agi non possit, cùm etiam naturalis obligatio nouari possit *l. 1. in fin. infr. de nouat.* ergo etiam pro seruo alieno intercedere mulier potest. Et ideò restitui ei actio potest, non quidem contra seruum, cũ quo agi nunquam potuit, sed contra dominum, actio, inquam, de peculio quę ex contractibus seruorum contra dominos competit, *d. l. vlt. §. vlt.* quemadmodum si pro filiofamilias contra Macedonianum contracturo mulier intercederet restitueretur ei actio in patremfamilias; vt dictum est in *§. vlt. legis præcedentis*, nisi quod ibi tractatur de actione institutoria, hic autem de restitutoria quæ competit quoties pro debitore intercessit mulier, & ille priùs acceptilatione aut alia nouatione liberatus est, *l. proximè §. quoties suprà l. si mulier 16. in fin. infr. hoc titul.* siue legamus, vt in Pandectis Florentinis *in patremfamilias priorem reum*, siue, vt apud Accursium *Priorem ei*, restituitur autem actio de peculio generalis vel specialior de in rem verso, quæ vtraque datur ex contractu filiifamilias in patrem, serui verò in dominum, vt Accurs. bene post Azonem explicat ex *d. l. vlt. in fin.*

10. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Hæ actiones, quæ in eos, pro quibus mulier intercessit, dantur, & heredibus, & in heredes, & perpetuo competunt: habent enim rei persecutionem. ceteris quoque honorariis successoribus dabuntur, & aduersus eos.

Ad l. Hæ actiones, 10.

RAT. DVB. Talis obligatio restituenda est qualis erat antequam extingueretur, alioqui non pristina actio restitueretur, sed alia *l. debitrix 24. §. si pro eo infr. hoc tit. l. vlt. supr. de minor.* Atqui potest fieri vt actio quæ propter mulieris intercessionem extincta est fuerit temporalis, qualis est actio de peculio in pleriſque casibus in quibus est annalis *l. 1. & tot. titu. supr. quando act. de pecul. annal. est, l. si tamen 4. in fin. supr. de exercit. act.* ergo non semper verum est quod hæc lex ait, actiones istas, institutoriam scilicet & restitutoriam, quæ in eos dantur pro quibus mulier intercessit, & de quibus proximè tractatum, & hæredibus & in heredes perpetuò competere.

DEC. Actiones honorariæ, quæ rei persecutionem non pœnam dantur regulariter & hæredibus & in hæredes perpetuò, id est etiam post annum *l. in honorariis, infr. de oblig. & act.* de qua latè scripsimus ad *l. in conditione 9. supr. de condict. furt.* atqui hæ actiones institutoria & restitutoria habent rei persecutionem, nec vlla ex parte pœnales sunt, cùm per eas id tantùm persequamur quod ex patrimonio nostro abest, quæ actionum rei persecutoriarum natura & definitio est *l. l. in honorariis*, ergo & hæredibus & in hæredes perpetuò competere debent, sed hoc intelligi debet positis habilibus terminis, id est si actio prima quę restituitur erat perpetua, non autem temporalis *d. §. si pro eo.* Quæ tamen distinctio non cadit in actionem institutoriam, quę nunquam competiit, sed tantùm in restitutoriam, alia ratio est earum actionum de quibus in *l. 1. si tamen 4. §. vlt. de exercit. act.* Quæ scilicet restitutoriæ non sunt, sed propriam naturam habent, eamque rei persecutoriam propter quod sunt perpetuæ, vt ibi diximus. Quemadmodum autem competunt institutoria

& restitutoria hæredibus & in hæredes, ita & multò magis honorariis successoribus & aduersus eos, quippe qui in omnibus ferè iuris partibus habentur hæredum loco: *l.2.& 3.infr. de bon. poss.* præsertim verò apud Prætorem, ex cuius iurisdictione descendunt actiones, de quibus nunc agimus.

11. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI mulier tanquam in vsus suos pecuniam acceperit, alij creditura: non est locus Senatusconsulto. alioqui nemo cum fœminis contrahet: quia ignorari potest, quid acturæ sint.

Ad l. Si mulier, 11.

RAT. DVB. Plus valere debet, quod in veritate est, quàm quod in opinione, *l.2.§.si à pupillo infr. pro empt.* §. *si quis rem suam* 11. *Instit. de legat.* Ergo quamuis creditor, qui pecuniam numerauit mulieri, putauerit eam accipere in vsus suos, si tamen reuera mulier accipiat, alij statim creditura, dicendum est videri eam intercedere pro eo cui creditura est, & consequenter Senatusconsulto locum esse.

DEC. Senatusconsulto ita demùm subuentum est mulieribus, si non callidè versatæ sint: deceptis enim non decipientibus succurrendum fuit, *l.2.§. verba itaque, supr. hoc tit. l. si decipiendi*, 30. *infr. eod. l. fœminis*, 18. *C eod.* Atqui callidè versatur mulier quæ fingit se in vsus suos accipere in pecuniam, quam alij postmodum creditura est, decipitque creditorem, qui non aliter fuerat crediturus, sciens vtique non iuuari Velleiano mulierem, quæ in vsus suos pecuniam mutuam accipit: sed eam demùm, quæ pro alio intercedit, *l. aliquando*, 13. *in princ. l. vir vxori*, 17. *§. vlt. iunct. l. sed si eum*, 3. *sup.* nec imputari quicquam ei potest, quòd mulieris voluntatem non diuinauerit, cùm facti alieni ignorantia probabilis sit, *l. vlt. infr. pro suo.* Ergo non potest in hac specie locus esse Senatusconsulto, & quod dici solet, creditorem qui cum muliere contrahit diligentiorem & curiosiorem esse debere, in quos vsus pecunia impendatur, *l. doli*, 19. *§. diuersum, infr. de nouat. & delegat.* ad eum casum pertinet, quo quis contrahat cum muliere alienam obligationem suscipiente, non etiam quo quis personam mulieris bona fide ab initio sequatur, *dicta l. vir vxori*, 17. *in principio infrà hoc titulo.* tunc enim constat, ob ea quæ accepta pecunia postmodum à muliere gesta sunt exceptione, summoueri eum non debere, *l. bona fide*, 27. *infr.* Et sanè ita ius constitui mulierum præcipuè interest, ne alioqui magno damno & incommodo afficiantur, nemine cum iis contrahere volente, si neque bona fides, neque probabilis ignorantia, quæ bonam fidem parit auxilium aduersus periculum Senatusconsulti præbere non posset, quemodo circa minores 25. annis, ratiocinatur I. C. in *l. quod si minor* 24. §. *non semper supr. de minorib. iuncta l. ait Prætor*, aliàs *l. etsi sine*, §. *idem faciunt*, sic in *l. Diuus*, 24. *versic. nec vllorum, infrà de testam. milit. l. ratas*, 7. *C. de rescind. vendit.*

12. IDEM libro 6. ad Breuium.

IMMO tunc locus est Senatusconsulto, cùm scit creditor eam intercedere.

Ad l. Immo tunc locus est, 12.

RAT. DVB. Potest fieri vt creditor sciat mulierem intercedere, & aliam obligationem in se suscipere, nec tamen locus sit Velleiano, vt in exemplis positis à Caio, in *l. proximè sequenti*, & *in l. vir vxori*, 17. *in principio infr. eodem.* Ergo non est generaliter & indistinctè vera huius legis sententia.

DEC. In rebus omnibus non tam inspiciendum est quid prima facie, quàm quid reuera fiat. Et si autem aliquando accidit, vt prima facie mulier intercedere videatur, reuera tamen non intercedit, neque alienam obligationem in se suscipit: sed suam potiùs, cùm negotium, pro quo intercedit ad eam pertinet, vt in *dicta l. proximè sequenti*, & *dicta l. vir vxori.* Ergo generaliter & indistinctè vera est huius legis propositio, dummodò intelligatur de muliere, quæ reuera intercedat pro alio, & de creditore, qui eam intercedere sciat, vt in exemplo, quod affert Accursius, si quis alij pecuniam crediturus erat, & mulier intercessura, malitque mulieri cedere, quæ postea sit alij creditura.

13. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

ALIQVANDO, licet alienam obligationem suscipiat mulier, non adiuuatur hoc Senatusconsulto. quod tum accidit, cùm prima facie quidem alienam, re vera autem suam obligationem suscipiat. vt ecce, si ancilla ob pactionem libertatis expromissore dato, post manumissionem id ipsum suscipiat, quod expromissor debeat: aut si hereditatem emerit, & æs alienum hereditarium in se transcribat: aut si pro fideiussore suo intercedat.

Ad l. Aliquando, 13.

RAT. DVB. Senatusconsultum Velleianum, quod de mulierum intercessionibus factum est, succurrit mulieribus omnibus, quæ alienam obligationem in se suscipiunt, *l. 1. & 2. supra & passim hoc tit.*

necalitud quicquam requiritur ex parte creditoris, nisi vt sciat eam intercedere, *l. proxima supra.* Nec ex parte mulieris, nisi vt non versetur callidè, nec quicquam faciat animo decipiendi creditoris, *l. si mulier 11. sup.* Ergo iis concurrentibus nullus casus videtur dari posse in quo mulier, quę alienam obligationem in se susciperit, iuuari Senatusconsulto non debeat.

DEC. Vetus & verum est Cassiani verbum illud inspici semper oportere, *cui bono*, negotium enim ad eum maximè pertinere creditur, cuius vel vtilitate vel incommodo res tandem cessura sit, licet non prior conueniatur, *l. si quis reum 5. de lib. leg. l. sed etsi 24. supr. de pact. l. cùm lex. 46. infr. de fideiuss.* Atqui cùm ancilla quæ ob pactionem libertatis expromissorem dedit, si post manumissionem idipsum suscipiat, quod expromissor debeat, licet prima facie pro expromissore intercedere videatur, reuera tamen pro seipsa potiùs intercedit, cùm non nisi pro ea pecuniam fideiussor debeat, ac proinde non potest iuuari Velleiano. Idemque est si hæreditatem ipsa emerit, & æs alienum hæreditarium in se transcribat, quia emptor hæreditatis licèt non possit conueniri à creditoribus hæreditariis, tanquam cui non hæres, sed singularis successor sit *l. 2. C. de hær. vel act. vend.* nisi vltrò creditorum actiones suscipiat, vt in *l 2. C de pact.* Cogitur tamen præstare indemnitatem venditori in cuius locum succedit *d. l. 2. C. de hæred. vel act. vend. l. 2. §. cùm quis infr. eod. illo tit.* Suum itaque non venditoris sui negotium gerit mulier quæ pro venditore se obligat creditoribus hæreditariis. Quomodo & illa quę pro fideiussore suo intercedit, quandoquidem fideiussor, si soluisset, regressum aduersus eã actione mãdati habuisset. Quæ tria exempla sunt à Caio hîc allata, sed quæ superioris legis sententiam non tam limitant & restringunt, quàm interpretantur, vt nimirũ intelligi debeat de muliere, quę nõ prima tãtum facie, sed reuera intercedat, vt explicauimus. Quod autem Accursius addit tanquam simile vxorem dici dominam rerum dotalium constante matrimonio, ratione futuræ spei tantum, cùm reuera non sit domina, ex *l. in rebus 30. C. de vir. dot. & tit. instit. Quibus alien. lic. vel non in princ.* prorsus à proposito alienum est, & longè aliter exp icandum, vt alibi plerisque locis scripsimus. iunge *legem sed si eum 3. supr. eod. l. 2. C. eod. tit. l. primam §. in propria causa infr. quand. appell. sit. & intr. quæ temp. l. de die* 8. §. 1. & 2. *supr. qui satisd. cog.*

1 ¶ De pignoribus prioris debitoris non est creditori noua actione opus: cùm quasi Seruiana, quæ & hypothecaria vocatur, in his vtilis sit, quia verum est, conuenisse de pignoribus, nec solutam esse pecuniam.

Ad §. 1. De pignoribus.

RAT. DVB. Cùm principalis obligatio non consistit, nec accessoria potest consistere *l. cùm principalis* 178. *de reg. iur.* Atqui obligatio pignorum datorum à principali debitore, pro quo mulier intercedit, accessoria est ad obligationem principalem *l. res hypothecæ. 5. infr. de pignor.* Ergo sublata illa obligatione principali per intercessionem mulieris animo nouandi factam, dicendum est pignora quoque à priore debitore data liberari *l. nouatione* 18. *infr. de nouat.* Ergo sicut obligationem principalem nouatione peremptam restitui necesse est aduersus priorem debitorem, ita & obligationem ac persecutionem pignorum DEC. Actio vtilis Seruiana, quæ & hypothecaria dicitur, habet suas conditiones, vt tandiu duret quandiu creditor: solutum non est, aut aliter eo nomine satisfactũ *l. sirem 9. §. omnis pecunia supr. de pignorat. act. l. grege §. etiam infr. de pignorib. l. debitor 59. ad S. C. Trebell. l. penult. §. 1. de excep. rei iud.* Atqui verum est in proposita specie, neque solutam esse pecuniam creditori, neque aliter ei satisfactum fuisse, etsi enim ab initio satisfactum videri poterat ob intercessionem mulieris quam creditor admiserat *d. §. omnis pecunia, & l. item liberatur 6. §. 1. infr. quib. mod. pign. vel hyp. sol.* reuera tamen non potest videri satisfactum, cum non duret satisfactum, quomodo dicimus non videri in rem versum, quod non durat versum *l. si pro patre* 10. §. *versum supr. de in rem vers.* Non enim durat satisfactum, cùm intercessio mulieris quæ pro satisfactione adhibita fuerat, irrita fiat per S. C. Velleianum, & consequenter non teneat in effectu nouatio, quæ obligationem pignorum extinxisse videbatur. Addit Accurs. aliam rationem nec insubtilem, quod in proposito principalis obligatio nunquam prorsus extincta fuerit, quia statim atque mulier intercessit & auxilium S. C. cœpit ei competere, cœperit etiam actio restitutoria competere creditori contra priorẽ debitorem, *l debitis 24. §. 1. infr. h. tit.* adeoque priùs etiam quàm existat conditio, sub qua mulier intercesserit §. *proximo infr.* nec inter primam obligationem & restitutoriam quicquam interest, nisi quod prima directa est, restitutoria verò vtilis. Inter directam verò & vtilem actionem effectu nihil interest *l. actio 47. supr. deneg. gest* Sed prior ratio rectior est, quã & I. C. in hoc §. affert, hypothecaria enim quæ hoc casu competit, directa est, non vtilis, quamuis dicatur vtilis Seruiana respectu Seruianæ directæ, quæ non nisi de rebus coloni competit. *§. item si quis in fraudem inst. de action.* Non est igitur creditori noua & restitutoria actione opus ad persequenda pignora prioris debitoris: Iunge *l. 1. C. Etiam ob chirograph. pecun. pign. l. cum quid. §. vlt. infr de solut.*

2 ¶ Si sub condicione, vel in diem, mulier pro alio intercesserit, etiam pendente conditione, volenti creditori cum priore actio danda est restitutoria. quod enim bonum est, exspectare conditionem, vel diem: cùm in ea causa sit prior iste debitor, vt omnimodo ipse debeat suscipere actionem.

Ad §. Vlt. Si sub conditione.

RAT. DVB. Restitutoria obligatio præsupponit extinctionem præcedentis & pristinæ actionis, non enim potest restitui actio, nisi quæ priùs competiit & extincta fuit. Atqui cùm mulier intercedit nouandi animo in diem vel sub conditione pro eo qui purè erat obligatus, verum est nullam ex intercessione adhuc competere actionem contra mulierem, cùm obligationis in diem conceptæ dies cedat quidem statim, sed nondum veniat, si verò

sub conditione concepta sit, ne cedat quidem *l vtedere diem 213. de verb.sig.* Necesse autē est, stipulationem posteriorē animo nouandi interpositā committi, vt per eam fieri possit nouatio, & per nouationem extingui prior obligatio *l.si Stichū 8.§. legata l.quoties 14. infr. de nouat.* Ergo expectari debet euentus diei vel conditionis, vt restitutoria possit competere.

DEC. Frustra expectatur dies aut conditio cuius aduentus nihil operatur *l. Iulianus verum debitorem 60.supr. de cond.indeb. l.si quis ita scripserit. 33. infr. de hæred. inst.* Atqui nihil potest operari euentus diei aut conditionis appositæ in obligatione mulieris pro alio intercedentis nouandi animo, quod pertinet ad hoc vt prior ille debitor conueniri possit. Nam ne quid de die certa dicamus, quam tandem venturam esse certum est, annon futurum est vt omnimodo cogatur debitor suscipere actionē, siue conditionem intercessionis existere contingat siue deficere? Etenim si quidem existet, tolletur prior obligatio, & extinguetur eodem instanti tanquam nouata per intercessionem mulieris, quam ponimus nouandi animo factam esse *d.l.si Stichum 8.§. legata & dict. l. quoties 14. infr. de nouat.* si verò conditionem intercessionis deficere cōtingat, sicuti nulla fiet nouatio ob non commissam stipulationem nouandi animo interpositam, ita manebit prior obligatio & actio quæ nouanda sperabatur: omnimodo igitur & omnicasu conueniri poterit debitor, aut prima actione si non sit nouata, aut restitutoria & vtili, si nouatio secuta sit. Quid verò refert debitoris, an actione directa, qualis prima est, an vtili, id est, restitutoria conueniatur? cùm vtraque eiusdem potestatis sit, eundemque habeat effectum, vtà Triboniano scriptum est sub Pauli nomine *in l. actio 47. supr. de neg gest?* Alioqui etiam existēte conditione stipulationis nouantis & intercessionis mulieris non esset danda restitutoria contra debitorē antequam mulier solueret ex intercessione, aut solutum conderet, quod tamen falsum est *l. debitrix 24.§.1. infr.h.tit.* fallit igitur hoc casu, quod regulariter dici solet, expectandam esse conditionem *l.bouem 44. §. 5. sub conditione infr. de ædil. edict l. si mandauero 22. in princ. infr. mand. l. cùm illud 25. in prin. iunct. l. huiusmodi 13. quand. dies leg. ced. l. pecuniam 36. supr. si cert. petat. l. pen. infr. de fideiuss. iunge l. posthuma 24. infr. de lib. & posthum. l. nam etsi 5. de inoff. test.*

14. IVLIANVS libro 12. Digestorum.

SI mulier contra Senatusconsultum interceserit: æquum est, non solùm in veterem debitorem, sed & in fideiussores eius actionem restitui: nam cùm mulieris persona subtrahatur creditori propter Senatusconsultum, integra causa pristina restituenda est.

Ad l. Si mulier. 14.

RAT. DVB. Cùm mulier contra Senatusconsultū Velleianum intercessit pro eo qui fideiussores suæ obligationis dederat, subtrahitur creditori sola mulieris persona, propter autoritatem Senatusconsulti. Ergo nec ei restituenda est actio nisi contra solum veterem debitorem, non etiam contra eius fideiussores, vt non plus reddat restitutio, quàm Senatusconsulti authoritas abstulerit. Quemadmodum aliàs solemus dicere actionē rescissoriam, & restitutoriam, quæ datur ex edicto, *Ex quib. caus. maior.* tanrundem debere reddere quantum læsio abstulit, *l.sed etsi, 26.§. quoties supr. ex quib. caus. maior.*

DEC. Senatus beneficium non debet creditori esse captiosum, sicut nec prætoris esse solet, *l. Paulus notat. 8. infr. de stipul. prætor.* Atqui esset captiosum, si restitueretur actio contra solum debitorem veterem, non etiam contra eius fideiussores, quia sic fieret, vt non restitueretur pristina causa integra creditori, qui ante mulieris intercessionem obligatos habebat cum debitore fideiussores, qui non fuissent liberati nisi mulieris intercessio nouandi animo facta, vt semper præsupponendum est, & principalem & fideiussoriam obligationem extinxisset. Alioqui magna captio esset creditoris, si forte debitor, aut non soluendo esset, aut difficilioris conuentionis *l.1. supr. qui satisd. cog.* sed etsi esset locupletissimus, creditoris tamē interesset plures habere debitores, vt eligere posset quem mallet conuenire, *l. liberum 16. & l. reos 23. C. de fideiuss.*

15. IDEM libro 51. Digestorum.

SI mulieri soluero id, quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum, stipulatus fuero, & fortè, te ratum non habente, agere ex stipulatu instituero: exceptio Senatusconsulti, quod de intercessionibus feminarum factum est, non proderit mulieri. non enim videri potest alienam obligationem recusare, cùm maneam debito obligatus, & ipsa de lucro agat: ac potiùs reddere cogatur, quod non debitum acceperat, quàm pro alio soluere.

Ad l. Si mulieri. 15.

RAT. DVB. Senatusconsulto Velleiano iuuatur mulier quælibet pro alio intercedens, *l.1. supr. & toto hoc tit.* Atqui cùm mulieri soluti id quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum stipulatus sum, si ratum habere nolis, tenetur mihi mulier in omne id quod mea interest ex stipulatione *Ratam rem haberi*, ad quod non teneretur, si tu ratum habueres. Ergo videtur pro te soluere, & consequenter intercedere.

DEC. Senatusconsultum non aliis prodest mulieribus, quàm quæ alienam obligationem suscepta meritò recusant, ne ex sua intercessione damnum sentiant, non etiam illis quæ in rem suam aliquid promiserunt, & quæ lucrum sentirent ex alieno damno si iuuarentur, *l.3, supr. hoc tit.* atqui in proposita specie, mulier lucrum sentiret ex meo damno, si eo prætextu iuuaretur, quod tu ratam habere solutionem nolles, quam ipsa accepisset, ita enim fieret, vt & manerem obligatus tibi, propterea quod alij quàm vero creditori soluissem, *l. creditori 8. C. de cond. indeb.* & ipsa pecuniam meam retineret, si non eam mihi reddere cogeretur. Itaque indebitum quod accepit reddere potiùs quàm pro te solu-

uere intelligitur, vt in *l. proximè sequenti*, & in *l. si mulieri dederim. infr.* Denique nunquam succurrendum est personæ, quæ sollicita sit de præda, vt Papinianus loquitur in *l. si minoris 25. infr. de adminis. tut.*

16. IDEM libro 4. ad Vrseium Ferocem.

SI mulier contra Senatusconsultum Velleianum pro me interceſſiſſet Titio, egóque mulieri id soluissem, & ab ea Titius eam pecuniam peteret: exceptio huius Senatusconsulti non est profutura mulieri. neque enim potuit periclitari, ne eam pecuniam perdat, cum iam eam habeat.

Ad l. Si mulier. 16.

RAT. DVB. Senatusconsultum Velleianum succurrit mulieri, quæ apud alterius creditorem intercessit, vt sià creditore conueniatur, possit illa se tueri exceptione, *l.1. & 2. supr. & passim h.tit.* atqui ponimus mulierem intercessisse pro me apud Titium, meamque obligationem suscepisse. Ergo etiamsi pecuniam ei soluero pro qua intercessit, dicendum est iuuari eam Velleiano debere, cùm id quod inter me & mulierem gestum est post contractam obligationem, non debeat prodesse creditori meo ignoranti, nec mulieri nocere, vt amittat exceptionem, quam ab initio ex Senatusconsulto habuit, *argum. l. vlt. supr. de pact.*

DEC. Mens Senatusconsulti succurrentis mulieri non alia fuit, quàm ne mulier periclitaretur si pecuniam, quam ex causa obligationis pro alio susceptæ deberet, soluere pro alio cogeretur, subueniendum enim fuit fragilitati sexus & imbecillitati, quæ nimia facilitate, minusque cauto iudicio mulieres pro aliis obligari facit. Atqui in proposita specie non potest periclitari mulier ne pecuniam quam pro me promisit, perdat, cùm iam à me eam habeat, priusque indemnitatem consequuta sit quàm vllum ex intercessione sua damnum senserit. Ergo non debet ei prodesse exceptio Senatusconsulti si à creditore conueniatur, siue nouandi animo intercesserit, vt ponit Accursius, siue non, nihil enim refert.

1 ¶ SI ab ea muliere, quæ contra Senatusconsultum interceſſiſſet, fideiussorem accepissem: Gaius Cassius respondit, ita demum fideiussori exceptionem dandam, si à muliere rogatus fuisset. Iulianus autem rectè putat, fideiussori exceptionem dandam, etiam si mandati actionem aduersus mulierem non habeat. quia totam obligationem senatus improbat. & à prætore restituitur prior debitor creditori.

Ad §. 1. Si ab ea muliere.

RAT. DVB. Non eadem ratio est succurrendi mulieribus & earū fideiussoribus, nisi cùm fideiussor à muliere rogatus est, vt pro ea fide iubeat, quo nimirum casu habiturus est regressum contra mulierem actione mandati, alioquin debet fideiussor sibi imputare, cur vltro & sponte pro muliere intercesserit, neque ex persona mulieris inuandus est, vt facti sui pœnam non sentiat. Bene igitur Cassius dicebat ita demum dandam fideiussori mulieris exceptionem Senatusconsulti, si à muliere ipsa rogatus fuisset.

DEC. Fideiussor etiam qui à muliere rogatus non est, si tamen pro ea si, onte interceserit & soluerit, perinde habet regressum pro indemnitatē sua consequenda ac si à muliere rogatus fuisset, nisi quod illo casu haberet actionem mādati, hoc verò actionem negotiorum gestorum *l. ex mandato 20. §. 1. inf. mand.* Ergo eadem ratio est vtroque casu succurrendi mulieris fideiussori, ne per mediam ipsius personam, mulier contra Senatusconsulti mentem conueniatur. *l. si quis ab eo 5. infr. de lib. leg. l. cùm lex. 46. de fideiuss.* Imò quod magis est, etiamsi donandi animo fideiussor interceserit, quo casu siue rogatus fuerit, siue non rogatus, nullum aduersus mulierem regressum habere potest. Adhuc tamen dicendum est ei succurrendum esse, quia vt Iulianus hic scribit, totam obligationē Senatus improbat. Totam, inquam, id est non tantum mulieris & principalem, sed accessoriam quoque, & fideiussorum, & omnium, qui pro muliere & cum ipsa obligati sunt, sic enim locus hic accipiendus est, non quomodo putat Accursius, vt mulieris quoque obligatio improbaretur. Quænam enim alia quàm mulieris aut potiùs, aut prius improbaretur? Sed totam intelligit Iulianus eam quæ ex mulieris & intercessorum ipsius obligatione conflatur, in quo obseruandum est aliam rationem esse Velleiani Senatusconsulti, aliam Macedoniani. Nam in Macedoniano non aliter succurrimus fideiussori, quàm si regressum habiturus sit aduersus filiumfamilias, non si animo donandi pro eo interceserit, *l. sed si 9. §. non solum, supr. ad S.C. Maced.* Nimirum quia Macedonianum odio creditorum introductum est, Velleianum verò fauore mulierum *l. qui exceptionem 40. supr. de cond. indeb.* Odia verò restringenda sunt & fauores ampliandi, vt habet regula iuris Pōtificij, & *l. cùm quidam 19. de lib. & posth.* Et rursum ne tam facile damnum incurrat filiusfamilias creditor, qui si contra fideiussorem donandi animo intercedentem agere nō posset, neminem haberet quem conueniret, atque ita iacturam incurreret debiti, quod non nisi accepto fideiussore contracturus fuisset, at in Velleiano non adeo periclitatur creditor, etiamsi aduersus eum qui animo donandi fideiussit, actio pura ei denegetur, quia vetus & pristina obligatio contra priorem debitorem ei restituitur, *l. debitrix 24. §. 1. infr. & l. quamuis 8. §. quoties supr. eod.* Quod & Accursius noster bene vidit, & postrema huius §. verba non obscurè minuunt.

17. AFRICANVS libro 4. Quæstionum.

VIR vxori, donationis causa, rem viliore pretio addixerat, & in id pretium creditori suo delegauerat, respondit, venditionem nullius momenti esse: & si creditor pecuniam à muliere peteret, exceptionem vtilem fore, quamuis

ditor existimauerit, mulierem debitricem mariti fuisse, nec id contrarium videri debere ei, quod placeat, si quando in hoc mulier mutuata esset, vt marito crederet, non obstaturam exceptionem, si creditor ignorasset, in quam causam mulier mutuaretur, quandoquidem plurimum interest, vtrum cum muliere quis ab initio contrahat, an alienam obligationem in eam transferat: tunc enim diligentiorem esse debere.

Ad l. Vir vxori. 17.

RAT. DVB. Valet emptio etiam quæ donationis causa facta est, si modo vniuersa venditio donationis causa facta non sit, sed tantum res in iniuste pretio distracta sit *l. si quis donationis. 38. infr. de contrah. empt.* Atqui ponit Africanus virum vxori donationis causa rem viliori pretio addixisse, vt in id pretium creditori suo eam delegaret; Ergo non potest dici eam vēditionem nullius esse momenti.

DEC. Moribus populi Romani receptum est, vt donationes inter virum & vxorem factæ, non valeāt ob rationes positas in *l.1.2. & 3. infr. de donat. inter vir. & vx.* Ergo nec eę valere possunt quę in fraudem iuris excogitatæ sunt, si modo cùm animū maritus vendendi non haberet, idcirco venditionem commentus sit vt donaret *l. si sponsus 5. §. circa venditionem iuncto §. generaliter eod. tit.* Atqui ponimus virum vxori donationis causa rem addixisse mulieri, vt modo diximus, ac proinde animum donandi habuisse. Ergo venditio nullius momenti est: quæ tamen valere inter alias personas non suspectas nec prohibitas. *d. l. si quis donationis, in fin.* Multùm namque interest quid à quo dicatur fiat-ve, vt dicebat Plinius, nihilque facilius est aut probabilius, quàm vt in fraudem legis factum esse præsumamus, quod à persona suspecta & prohibita suspectum est *l. qui testamentum 27. infr. de probat.*

a *Et si creditor pecuniam.* RAT. DVB. Senatusconsulti exceptio non debet nocere creditori ignoranti mulierem intercedere, cùm nihil ei possit imputari *l. si mulier tanquam 11. cum l. seq. supr.* Atqui creditor qui existimauit mulierem à marito delegatam mariti debitricem fuisse, ignorabit vtique eam intercedere: non enim intercedit mulier, quæ eius debitrix est à quo delegatur *l. debitrix 24. in princip. infr. h. tit.* Ergo quamuis in proposito casu mulier non fuerit debitrix mariti, quia donationis causa facta venditio viliori pretio non valuit, vt proximè diximus, dicendum tamen videtur exceptionem mulieri vtilem esse non posse.

DEC. Mulieri vtilis est Senatusconsulti exceptio, quoties pro alio reuera intercedit, licet creditor eam ignorat intercedere, dummodo à muliere non fit deceptus, quia diligentior & curiosior esse debuit in inquirendo, an mulier à marito delegata, debitrix eius esset nec-ne, vt scire posset an ea intercederet alienámque obligationem in se susciperet, an suam propriam, quemadmodum dicere solemus de eo qui seruo alieno pecuniam credidit, curiosum scilicet eū esse debere, quo pecunia vertatur, *l. 3. §. penult. supr. de in rem verſ.* In quo durior est conditio eius qui alienam obligationem transfert in mulierem, quàm illius qui ab initio cum muliere contrahit, hunc enim sufficit ignorare intercessionem mulieris, illum verò non item, vt Africanus non ineleganter hicait. Atqui in hac specie, non potest dicere creditor se deceptum esse à muliere, quę se debitricem existimauit, nec rursus mulier à creditore, qui eam mariti debitricem esse credidit, sed vterque deceptus est à marito qui donationis causa vxori vendiderat viliori pretio, vt eam venditricem, constitueret, cùm tamen vēditio nullius esset momenti. Ergo dicendum est, mulieri à marito delegatæ profuturam exceptionem Senatusconsulti contra creditorem mariti, ne alioqui damno afficiatur mulier cui nihil imputari potest, & ex eius damno lucrum sentiat creditor, cui potest imputari, cur diligentior & curiosior non fuerit? Obstare tamen huic legi videtur, quod scriptum est in *l. quamuis. 8. §. si mulier. supr.* non esse locum Senatusconsulto, si mulier, quæ alieno creditori contra Senatusconsultum promisit, ab eo delegetur quasi creditrix. Sed respondendum est cum Iacobo Cuiacio qui in hanc legem scripsit feliciter, id non aliter locum habere, quàm si mulier sciuerit se non teneri, & finxerit se forte teneri ex alia causa, & creditor ignorauerit. Tunc enim deciperetur creditor à muliere quę deciperet illum impunè. In proposita autem specie, putabat mulier se teneri. Obiicitur etiam *lex prima. C. h. tit.* quæ non aliter subueniri vult mulieri, alienam obligationem in se transferenti, quàm si creditor sciuerit eam intercedere quasi contra ignorantem creditorem exceptio Senatusconsulti locum habere non debeat. Respondet idem Cuiac. & rectè, posse exceptionem Senatusconsulti nocere creditori etiam ignoranti, cùm ipsa quoque mulier intercedere se ignorauit. Itemque in casu §. proximè sequentis. Obstat denique omnium maximè quod scriptum est in *l. si fœnebris 13. C. eod.* scienti creditori, qui principaliter ab initio cum muliere contraxit suam operā alij accommodante, exceptionem Senatusconsulti non nocere, nisi dicas cum eodem Cuiacio, loqui eam legem de muliere, non quæ à marito interponitur quærendæ pecuniæ causa, sed quæ sua sponte sumit pecuniam in vsum mariti, vt in *l. 4. in princip. & l. si mulier tanquam ij. & l. sequ. supr. l. bona fide infr. h. tit.*

1 ¶ Si mulier dixisset, sibi rem dotis nomine obligatam, & creditor curasset, ei pecuniam dotis solui, quo idem pignus acciperet, mulieri etiam pecunia credita deberetur. si possessor creditor aduersus eam Seruiana agentem excuperet. *Si, non voluntate eius pignus datum esset.* replicationem mulieri Senatusconsulti non profuturam [a] nisi creditor sciisset, etiam aliam pecuniam ei deberi.

Ad §. 1. Si mulier.

RAT. DVB. Iuuatur mulier Velleiano quoties reuera intercedit pro alio, etiamsi creditor ignoret eam intercedere, si modo cum muliere quis ab initio cōtrahat, nec id agat vt alienam obligationem mulier in se suscipiat, quemadmodum proximè Africanus dixit initio huius legis, atqui cùm mulier quæ maritirem habebat obligatam & propter dotem & propter pecuniam creditam, dixit tibi esse obligatam dotis nomine, nec de pecunia credita quicquam significauit, & postea dotis solutionem accepit à creditore mariti, vt idem pignus doris in causam crediti sui acciperet, constat creditorem hunc mariti cum ipsa muliere ab initio contrahere, & præterea mulierem intercedere, quia remittit pignus sibi obligatum pro pecunia credita, quam nullam accepit. Ergo hoc quo que casu si mulier agat quasi Seruiana aduersus creditorē, eundémque possessorem pignoris & ipse aduersus mulierem excipiat de pignore sibi ex mulieris voluntate dato, danda mulieri est aduersus eam exceptionem replicatio Senatusconsulti, quia diligētior esse debuerit creditor in inquirendo an pignus hoc obligatum esset mulieri ex alia quàm dotis causa, ne alioqui iactuam pecuniæ creditę incurrat mulier si pignus amittat, cuius remedio indemnitati suæ maximè prospexerat: præsertim verò cùm remissio sola pignoris non sit intercessio *l. quamuis 8. supr. h. tit. l. etiam. C. eod.* persona autem quæ consentit vt pignus sibi datū alij obligetur, remittere pignus videatur *l. Titius 9. §. vlt. l. Paulus 12. in princip. D. quib. mod. pign. vel supr. sol.* nam neque remissio pignoris donatio est *l. 1. §. 1. infr. de remiss. pignor. l. etsi pignus 18. infr. quæ in fraud. credit.* quamuis etiamsi esset donatio, non posset tamen ea res inducere Senatusconsultum Velleianum, per quod non succurritur donanti mulieri, sed obligatæ *l. 4. in fi. supr. eod.*

DEC. Non debet Senatusconsultum nocere ignoranti creditori, qui ab initio non cum muliere ipsa contrahit, sed cum alio licet mulieris debitore, præsertim si nihil sit quod imputari creditori possit, aliquid autem sit quod sibi mulier debeat imputare, secundum ea quæ ad initium huius legis diximus: deceptis enim non decipientibus mulieribus succurrendum fuit *l. 2. §. 1. supr.* Atqui in proposita specie, creditor ab initio contrahit non tam cum muliere, quàm cum mulieris debitore marito, vt credat ei pecuniam, quam pro dote restituere mulieri maritus possit, proinde non est quod creditori quicquam imputetur, cur non fuerit diligentior, vt inquireret an mulieri præter dotem alia pecunia credita deberetur, maximè verò, cùm non id ageret vt mulier obligationem mariti in se susciperet, sed tantum vt pignus sibi à marito datum remitteret, in quę suum locum creditorem succedere pateretur. E contrario autem imputandum est mulieri, quæ cum sciret sibi datum esse pignus, & propter dotem & propter pecuniam creditam, dixit tamen sibi rem pro dote obligatam esse, & de pecunia credita tacuit. Quid enim hoc aliud fuit, quàm decepisse creditorem, qui si pro pecunia quoque credita pignus datum fuisse sciuisset, vel non credidisset pecuniam marito, vel aliud pignus accepisset. Ergo si creditor, idemque possessor pignoris aduersus mulierem quasi Seruiana agentem pro pecunia credita, excipiat de remissione pignoris, non est mulieri danda replicatio Senatusconsulti contra ignorantem creditorem qui bona fide contraxit, nec minus à muliere quàm à marito deceptus est.

a *Nisi creditor scisset etiam aliam pecuniam ei deberi.*

RAT. DVB. Non potest scientia creditoris facere vt remissio pignoris sit intercessio *d. l. quamuis 8. supr. & d. l. etiam. C. h. tit.* Atqui cùm mulier consentit vt pignus sibi datum alij obligetur, nihil aliud facit nisi quod pignus suum remittit *D. l. Titius 9. §. vlt. D. l. Paulus in princi. D. quib. mod. pig. vel hyp. sol.* Ergo nec si creditor sciuerit aliam pecuniam debitam fuisse mulieri præter dotem, & pro ea pignus datum, exceptio Senatusconsulti danda est mulieri quæ non intercessit.

DEC. Pignus ex pluribus causis datum, potest ex vna remitti, ex alia vero retineri, nec potest videri remissū ex ea causa ex qua creditor posterior nesciuit obligatū, quia conuētio siue expressa siue tacita nūquā trahitur ad incogitata, *vulg. l. cū Aquiliana 5. supr. de transact.* Imò verò potest etiam creditor salua pignoris sui causa consentire pignorationi, aut alienationi pignoris. *l. 4. §. 1. eod. tit.* Atqui ponimus mulierem noluisse pignus suum remittere, nisi quatenus obligatum illud habuit ex causa dotis, non etiam ex causa pecuniæ creditæ. Ergo quatenus remittere pignus suum noluit, & tamen pignus reddidit, fatendum est videri eam pro marito intercessisse, ideóque hoc respectu iuuari etiam per Velleiani replicationem posset, nisi ei obstaret, quod dissimulando causam pecuniæ creditæ ipsa creditorem deceperit, vt in superiore specie diximus, qui tamen non posset dici deceptus si sciuisset aliam pecuniam extra causam dotis mulieri deberi: sciipsum enim decepit, nec debuit certiorari qui sciuit, *l. nam si scit 26. supr. de rei vind. l. 1. in fi. infr. de act. empt.* Bene igitur Africanus distinguit. an creditor sciuerit, an ignorauerit, non quasi vno casu potiùs quàm alio mulier interceſſisse videatur, sed vt si sciuerit, prodesse debeat contra eum replicatio Senatusconsulti, quæ ignoranti nocere non deberet.

2 ¶ Mulier, & Titius, cùm in rem communem mutuarentur, eiusdem pecuniæ rei facti sunt. non omnimodo mulierem pro parte socij videri interceſſisse dicebam. nam si ob eam causam mutuati fuerint, ex qua si creditor pecuniam non dedisset, maius damnum mulier passura fuerat (veluti quod communis insula fulta non esset, vel quod fundus communis in publicum committeretur) potius esse, vt Senatusconsulto locus non sit, at si in aliquam emptionem mutua pecunia sit accepta: tunc pro parte interceſſionem factam videri, & ideo creditorem partem dumtaxat pecuniæ à muliere petere posse. quod si totum petierit, exceptione pro parte summouebitur.

Ad §. Vlt. Mulier & Titius.

RAT. DVB. Quoties duo correi debendi eiusdem pecuniæ nomine facti sunt, ob negotium aliquod commune, obligantur quidem singuli in solidum, & suo quisque nomine, sed ita tamen vt negotium vtriusque geratur, & vtilitas pecuniæ creditæ ad vtrumquemque ex correis spectet, *l. 2. & passim de duob. reis l. 1. C. eod.* Atqui ponimus cum Africano mulierem & Titium in rem communem accepisse mutuam pecuniam, & pro negotio quod vtrinque pro parte contingebat. Ergo fieri non potest, vt non videatur hoc casu mulier pro Titio, pro parte intercessisse: maximè verò si vulgatam interpretum opinionem sequamur existimantium, ex pluribus correis debendi si ad alterum duntaxat negotium pertineat, eum pro principali debitore habendum, alium verò pro fideiussore. Quod ex hoc potissimũ textu probare solent. Huic enim opinioni consequens est, vt, si ergo ad vtrumque spectet negotium, vterque pro parte socij intercessisse existimetur.

DEC. Cùm quæritur, an mulier contra Senatusconsultum intercesserit nec-ne, illud maximè inspiciendum est, an & quatenus ipsius interfit obligari. Maximè verò si cum alio obligetur. Non enim fratim pro alio se obligat, etiamsi cum alio se obliget. Adeoque quod magis est, tametsi se obliget in causam communem: singe enim mulierem & Titium tanquam correos debendi mutuam accepisse pecuniam, vt communis insula fulciretur, quæ alioqui in eo erat vt esset ruitura, aut ad soluendum vectigal pro fundo communi, qui alioquin commissus in publicum fuisset. Nemo dubitat quin mulieris interfuerit eam pecuniam mutuam accipere, & se cum Titio obligare potiùs quàm pati vt pecuniæ inopia vel rueret insula, vel pondus committeretur. Maius enim damnum sine dubio his casibus mulier pateretur, nec potest videri pro Titio intercedere, quæ etiamsi Titium socium non haberet, suæ obligationis, tantundem tamen pecuniæ mutuari à creditore debuisse, ne in maius illud dãnum incideret. Ergo nisi magis hoc casu iuuanda est mulier Velleiano quàm si sola se obligasset.

a. *At si in aliquam* RAT. DVB. Duo correi debendi non videntur vice mutua fideiubere, nec si sint socij, vt bene ad hunc §. partim contra Ioannem, partim contra cæteros interpretes disputat probátque Iac. Cuiacius ex *l. vers. ij. in princip. infr. de duob. reis l. si duo rei. 10. eod. tit. iuncta l. 5. infr. tit. prox. l. si duo 34. supr. de recept. qui arbit. recep. l. si Titius 48. iuncta l. Granius 71. infr. de fideiuss. l. 1. infr. rem rat. hab. l. 3. §. nunc de effectu & l. 5. de libert. leg.* Vnde est quod vno ex pluribus reis in solidum conuento & solidum soluente nulla ei datur actio contra correum ad consequendam pro parte indemnitatem non solum mandati quam haberet si fideiussisset *l. ex mandato 20. §. 1. iuncta l. qui patitur 18. supr. mandat.* sed neq; negotiorum gestorum quam habet is qui sine mandato fideiussit *d. l. ex mandato §. 1.* Ob eámque causam necessaria est correo soluenti cessio actionis contra correum à creditore faciendа *l. rem hæreditariam 65. infr. de euictionib. l. si non singuli 5. & l. si in rem 12. C. si cert. pet.* Quamuis nostri vulgò contrà sentiant ex *l. 2. C. de duob. reis.* Decepti ex mendosa illius loci lectione quæ procul dubio sic emendanda est, vt pro illis verbis, *ex soluisse* legamus *Ne soluisse*, vt docuimus in vltima parte Chiliadis, meliùs quã vndecimo libro coniecturarum. Atqui ponit Africanus in hac specie mulierem & Titium tanquam correos debendi in aliquam emptionem accepisse mutuam pecuniam simpliciter nulla fideiussionis facta mentione. Ergo verum esse non potest quod Africanus respondet intercessionem hoc casu pro parte factam à muliere videri, ideoque nec posse creditorem à muliere nisi partem pecuniæ petere. Quod si totũ petat, exceptione pro parte summoueri debere.

DEC. Aliud est fideiubere, aliud intercedere. Intercessionis enim nomẽ generalius est, fideiussionis strictius. Quisquis fideiubet, intercedit, sed non quisquis intercedit fideiubet: habent enim se tanquam genus & species, vt quod dicitur de genere dicatur etiam de specie, non contra: Ergo quamuis in proposita specie mulier non possit videri fideiussisse pro Titio, fatendum tamen est videri eam intercessisse, cùm effectu & executione obligationis inspecta, vt loquitur Cuiacius, correi omnes inuicem intercedant quatenus alius pro alio obligatur in parte, quamuis vnusquisque solidum debeat pro sua nó pro correi obligatione. *l. 1. 2. & 3. & passim de duob. reis. Iuncta l. si ex duobus 12. §. 1. eod. tit. & l. sed & si seruus. 20. inf. de fideiuss.* Itaq; errauit in huius loci interpretatione Accursius qui fideiussionem ab intercessione non distinxit, existimans inspiciendũ esse dũtaxat an pecunia ad vtrũq; peruenerit pro parte, & pro qua parte, an in totũ, vt correus ad quem vel nihil, vel minus peruenit pro ea parte, quæ nõ peruenit, non tantũ intercessisse, sed etiã fideiussisse videatur. Quod manifestè falsum est, vt constat ex *d. l. si non singuli 5. & d. l. si in rem 12. C. si cert. pet. iuncta l. propter mutuam 4. C. de duob. reis.*

18. PAVLVS libro 8. ad Plautium.

IDEM est, si pro debitore meo Titius & mulier duo rei intercesserint.

Ad l. Idem est. 18.

RAT. DVB. Ratio dubitandi & decidendi ad hanc legem eadem est quæ ad *§. vlt. legis præcedentis.* nisi quod multo minus dubitari potest an contra Velleianum intercesserit mulier quæ pro debitore meo cũ Titio quasi correa debendi apud me fideiussit. Aut etiam citra fideiussionem intercessit. Etsi enim non potest videri pro Titio correo suo intercessisse, ad quem ponimus negotium non magis quam ad ipsam pertinere, cum ambo in rem debitoris mei intercesserint. Differentia tamen illa est quod in huius legis specie, mulier intercedit in totum pro debitore meo, quamuis tanquam correa debendi intercesserit, quæ tamen si correa tantum debendi esset, non nisi pro parte intercessisse pro correo videretur. Idem tamen vtroque casu iuris est vt Paulus in hac lege scribit, quia quatenus mulier intercessit, eatenus iuuatur Velleiano, quamuis in casu legis præcedentis non intercedat nisi pro parte, in casu verò huius legis in totũ, vt bene Accurs. explicat, addens quod notandum est *ex d. l. si Titius infr. de fideiussor.* vbi eadem species quæ in hac lege proponitur subducta personæ mulieris propter autoritatem Senatusconsulti dandam esse in solidum actionem aduersus Titium, quæ in specie *§. vltimi legis præcedentis* non datur nisi pro parte, quia nec persona mulieris nisi pro parte subducitur, sicuti nec nisi pro parte correi intercessisse credimus.

19. AFRI-

19. AFRICANVS libro 4. Quæstionum.

TVTOR pupilli decesserat, herede instituto Titio. cùm de adeunda hereditate dubitaret, quoniam malè gesta tutela existimaretur: persuadẽte matre pupilli, vt suo periculo adiret, adiit; stipulatúsq; de ea causa est, indemnem se eo nomine præstari. si ex ea causa Titius pupillo aliquid præstitisset, ísque matrem conueniret: negauit exceptioni Senatusconsulti locum esse, quando vix sit, vt aliqua apud eundem pro eo ipso interceſſisse intellegi possit.

1 ¶ Nec dissimilem huic propositioni ex facto agitatam: [a] cùm quidam vir prætorius decessisset, duobus filiis superstitibus, quorum alter impubes esset, & alter legitimus tutor fratri esset, & cùm paterna hereditate se abstinere vellet, mandatu vxoris defuncti, quæ mater pupillo esset, abstento pupillo solum se hereditati miscuisse. vbi similiter se respondisse Iulianus ait, si, ex causa agente pupillo, damnum eo nomine passus esset, non impediri eum Senatusconsulto, quominùs à muliere rem seruaret.

2 ¶ In proposita specie & illud tractandum est, an is, qui mandato mulieris adierit, si damnum ob id patiatur, quod debitores hereditarij soluendo non fuerint, Senatusconsulto locus sit: quasi quodammodo eorum obligationes mulier susceperit. magis autẽ est, vt ne ob hanc quidem causam Senatusconsultum locum habeat: quando non ea mente fuerit, vt pro his intercederet: sed vt tutoris aduersus pupillum, & ceteros forte creditores indemnem hereditatem præstaret.

3 ¶ [b] Denique, si ponamus mulierem in emptione hereditatis eo nomine damnum pati, quòd debitores hereditarij soluendo non sint: nulla (puto) dubitatio erit, quin Senatusconsulto locus non sit. etiam si maximè creditoribus aliquantum præstiterit.

4 ¶ [c] Quid ergo, si, cùm propterea de adeunda hereditate dubitaret Titius, quod parum idonea nomina debitorum viderentur: mulier hoc ipsum repromisit, vt quanto minus à quoquo eorum seruari posset, ipsa præstaret? propè est, vt sit intercessio.

Ad l. Tutor. 19.

RAT. DVB. Mater pupilli quæ Titio hæredi instituto à tutore persuasit, vt hæreditatem tutoris quasi idoneam suo periculo adiret, cùm de adeunda ea Titius mutaretur, si postea hæreditas damnosa appareat, obligatur actione mandati *l. si verò non remunerandi 12. §. si quis mandauerit vers. hoc amplius supr. mandat.* Finge ideo damnosam esse quòd hæreditarij debitores soluendo non sint, videtur obligationes illas debitorum in se suscepisse, eóq; consilio indemnitatem Titio promisisse. Ergo fatendum est videri eam pro debitoribus hæreditariis apud Titium intercessisse, & consequenter si quod ex ea causa Titius pupillo aliquid præstiterit ob tutelam à tutore male gestam, & pro indemnitate consequenda regressum habere velit contra matrem, iuuari eam Velleiano debere.

DEC. Fieri non potest, vt quis pro alio apud eundem ipsum intercedat, distinctæ enim sunt & esse debent personæ intercedentis & eius pro quo interceditur sicut & personæ fideiussoris, & eius pro quo fideiubetur *l. hæres à debitore 21. §. seruo l. Granius 71. infr. de fideiussor.* Ergo non potuit mater pupilli apud Titium pro Titio ipso intercedere, Nec enim pro alio quàm pro Titio intercessisse videri potest, vt periculo suo ad adeundam tutoris hæreditatẽ alioqui suspectã, eũ inuitaret. Cũ nihil minus cogitauerit, quàm vt pro alio vllo intercederet. Nemo autem vel inuitus vel ignorans pro alio intercedit. Et quamuis ex postfacto appareat damnosam esse hæreditatẽ tutoris propterea quod debitores hæreditarij soluendo non sint, attamen id non fit nisi per consequẽtias & extra id quod agebatur, non solent autem attendi quæ fiunt per consequentias, sed ea tantum quæ principaliter aguntur *l. 1. l. quod dicitur. 7. de autorit. tut.* Id autem duntaxat inter Titium & matrem pupilli actum reuera fuit, vt mater Titium hæredem pupilli indemnem præstaret aduersus pupillum ipsum & creditores hæreditarios, si forte soluendo non esset hæreditas, vt intelligamus vel intercedendi animum non habuisse mulierem, vel non nisi pro Titio apud Titium ipsum eam intercedere voluisse, quod tamen nec volens facere potuit. Itaque potest hoc casu verè vsurpari quod Vlpianus ex Papiniano scribit in *l. quamuis 8. §. 1. supr. h. tit.* mulierem nullam videri alienationem suscepisse neque veterem neque nouam, sed ipsam, tum primùm fecisse hanc obligationem: longè que alia species est, quæ ab imperatore tractatur in *l. si mater*, vbi scriptum est intercedere videri mulierem, qui tutori se excu-

sare volenti indemnitatem repromittit, vt docuimus ad *d.l.quamuis.§.1.*

a *Cum quidam vir prætorius.* RAT. DVB. Mulier quæ alij mandat vt se obliget pro ea re quæ ad mulieris commodum & vtilitatem nõ pertineat, proculdubio intercedit apud eum cui mandat, cùm pro ea se obliget, adeo vt ij quoque intercedere videantur, qui contemplatione mandati mulieris interuenerunt. *l.quanquam 7.supr.cod.* Atqui in ea specie quam Africanus ex Iuliano tractatam hic interserit, ponit Iulianus, matrem filij impuberis qui fratrem habebat eundemque legitimum tutorem, mandasse fratri tutori consilium ineunti de abstinenda fratris hæreditate, vt pupillum quidem abstineret, seipsũ autem solum hæreditati paternæ immisceret, & quidem periculo ipsius matris ita mandantis. Ergo fatendum est in illa specie mulierem intercessisse videri, vt si ex causa agente quandocunque pupillo damnũ eo nomine passus esset frater, idémque tutor legitimus impediretur Senatusconsulto quo minùs rem a muliere seruare posset mandati actione. Sed ratio decidendi eadem est quæ in superiore casu, nempe quòd nemo possit pro eodem apud eundem intercedere. In proposito autem si qua sit matris intercessio, ea nec pro alio esse possit quàm pro pupilli fratre tutoréque legitimo, nec rursus apud alium, quàm apud eundem ipsum fratrem, pro pupillo enim nec potuit nec voluit mater intercedere, cùm is creditor non debitor fratris proponeretur, fratérque & idem tutor legitimus debitorem se constituerit ex causa paternæ hæreditatis ei se immiscendo, à qua si abstinuisset quod facere cogitabat, nihil fratri pupillo debuisset. Immixtio namque sola illa est, quæ ipsum obligat ab oneribus hæreditariis, siquidem filius qui se abstinuit paterna hæreditate, licet post abstentionem hæres nihilominus iure ciuili remaneat *l. cùm quasi 30.§.sed etsi sumus.infr.de fideicom.libert.* A prætore tamen hæredis loco non habetur. *l.si filius 12.supr.de interrog.in vir.fac.l.si filius 12.infr.de vulg.&pup.* Proinde cùm mater promisit fratri tutori non & fiduciario, vt malè putat Accursius, sed legitimo filij impuberis indemnitatem suo periculo, vt & fratrem impuberem abstineret & se solùm immisceret, non potest videri intercessisse, sed potius nouam hanc obligationem fecisse, & consequẽter non est quod Senatusconsulti Velleiani auxilium imploret.

b *Denique si ponamus mulierem.* RAT. DVB. Mulier quæ hæreditatem emit quam postea damnosam esse appareat ob id solùm quòd debitores hæreditatẽ soluendo non sint, obligatur tamen omnibus creditoribus hæreditariis vt etiam de suo iis satisfacere teneatur *l. qua dotis 33. infr. sol. matr.* quia soluendo est hæreditas, quæ inuenit siue heredem siue emptorem *l. libertus 36. infr. de bon. libert. l. 2. C. de hæred. vel act.vend.* Ergo videtur mulier hoc ipso intercedere pro hærede apud creditores hæreditarios, qui alioquin debiti sui iacturam facturi essent; fortassis hærede ipso eodemq; venditore hæreditatis non minus existente non soluendo quàm testatore ipso cuius hæreditas vendita est.

DEC. Non potest mulier, nec alia quælibet persona pro se ipsa intercedere, vt supra diximus. Atqui mulier, quæ hæreditatem emit, seipsam obligat proprio nomine, non quidem creditoribus hæreditariis, sed venditori hæreditatis, vt creditoribus omnibus satisfacere teneatur *d.l.2.C. de hæred.vel act. vend.* tanquam quæ sit vice hæredis *l.2.§.cùm quis. infr.eod. illo tit.* Ergo non potest videri intercedere apud creditores hæreditarios, nec magis pro hærede quàm pro seipsa. Idque ita esse apparet euidentiùs ex eo quòd nullam actionem habent in eam creditores hereditarij, *d.l.2.C.* nisi vltro eas excipiat, vt in *l.2.C. de pact.* Nam si apud eos intercessisset, vtique ab iis conueniri ex sua intercessione posset. Nec ad rem pertinet quod debitoribus hæreditariis existentibus non soluendo, ipsa tamen creditoribus aliquantulum de suo præstiterit. Nihil enim aliud inferri ex eo potest, nisi quòd damnum passa sit mulier ex hæreditatis emptione. At non etiam quòd damnum passa sit ex sua intercessione, Senatus autem non succurrit mulieri cuilibet damnum passæ, sed ei tantum quæ ex sua pro alio intercessione damnum sensit.

c *Quid ergo si cum propterea.* RAT. DVB. Nihil est propter quod magis dubitare debeat hæres institutus aut legitimus, an hæreditatem adire debeat nécne, quàm quia subest iustus metus latentis æris alieni, quod postea emergere poterit, aut quia dubitet an hereditarij debitores sint soluendo, licet aliæ etiam causæ nonnullæ esse possint *leg. 4.infr.ad S.C.Velleianum l.si in testamento 22.§ vlt.infr.si quis omiss.causa test.* Ergo nihil interest an mulier mandet periculo suo hæredi vt adeat hæreditatem, an verò ei repromittat indemnitatem, si quod damnum per inopiam debitorum hæreditariorum aut qua alia de causa passurus sit. Atqui priore casu mulier non intercedit, vt iam diximus. Ergo nec posteriore.

DEC. Cùm mulier hæredi cunctanti de adeunda hæreditate ob id solum quod nomina debitorum parum idonea existimaret, ei repromisit se præstaturam, quanto minus à quoquo eorum seruari posset, apertè obligationes eorum in se suscipit, quamuis non tam eo consilio faciat vt ijs prosit quàm vt sibi aut filio suo impuberi. Ergo intercedit. Quid enim aliud est intercedere, quàm alienã obligationem in se suscipere, & pro alio se obligare? Ergo iuuãda est eo casu mulier exceptione Velleiani, si à Titio qui eius periculo adiit, ex sua intercessione conueniatur. Idque est quod Africanus significat postremis illis verbis, *Propè est vt sit intercessio.* Non quasi putet propriè, intercessionem non esse, vt Martinus credidit, sed vt modestiùs sentẽtiam suam insinuet. Quomodo prudentes nostri facere solent, ac si scripsisset, *Magis est vt sit intercessio*, vt in *l.Stichum aut Pamphilum 95.§.penultim.infr. de solut.*

1 ¶ Cùm haberes Titium debitorem, & pro eo mulier intercedere vellet, nec tu mulieris nomen propter Senatusconsultum sequereris: petiit à me mulier mutuam pecuniam, solutura tibi, & stipulanti mihi promisit ignoranti, in quam rem mutuaretur, atque ita numerare me tibi iussit, deinde ego, quia ad manum nummos non habebam, stipulanti tibi promisi. quæsitum est, si eam pecuniam à muliere petam, an exceptio Senatusconsulti ei prosit. respondit, videndum,

dendum, ne non sine ratione dicatur, eius loco, qui pro muliere fideiusserit, haberi me debere: vt quemadmodum illi, (quamuis ignorauerit mulierem intercedere) exceptio aduersus creditorem datur, ne in mulierem mandati actio competat, ita mihi quoque aduersus te vtilis exceptio detur, mihique in mulierem actio denegetur: quando hæc actio periculo mulieris futura sit,[a] & hæc paulo expeditiùs dicenda, si priùs, quàm ego tibi pecuniam soluerem, compererim eam intercessisse. ceterùm si ante soluerim; videndum, vtrúmne nihilominùs mulieri quidem exceptio aduersus me dari debeat, & ego tibi condicere pecuniam possim, an verò perinde habẽdum sit, ac si ab initio ego pecuniam mulieri credidissem, ac rursus tu mihi in creditum isses, quod quidem magis dicendum existimauit: vt sic Senatusconsulto locus non sit, [b]sicuti & cùm debitorem suum mulier deleget, interceſſioni locus non sit, quæ postea non rectè comparari ait: quando delegatione debitoris facta, mulier non obligetur si (vt in proposito) alienam obligationem in se transtulerit: quod certè Senatus fieri noluit.

Ad §. 1. Cùm haberes.

RAT. DVB. Non est locus Senatusconsulto, nisi cùm & mulier pro aliquo intercedit apud creditorem & creditor scit eam intercedere, non etiam si ignoret, *l.si mulier 11. & seq. supr. hoc tit.* Atqui in specie huius §. ponit Africanus mulieri mutuam pecuniam petenti numeratam fuisse à me ignoranre, in quam causam mutuaretur, aut quod effectu idem est, quia nummos ad manum non habebam stipulanti tibi promissam à me fuisse iussu mulieris. Cùm ignorarem ea mente negotium geri à muliere, vt apud te, pro Titio debitore tuo intercederet. Ergo si eam pecuniam stipulanti mihi mulier promiserit, eámque ex stipulatione à muliere petam, exceptio Senatusconsulti neque ei prodesse, neque mihi prodesse debet.

DEC. Non indiget Senatusconsulti auxilio contra mulierem is qui pro muliere intercedente fideiussit, cùm exceptio Senatusconsulti quæ mulieri prodest, etiam fideiussori eius prodesse debeat *l.si mulier 16. §. 1.* vbi diximus *supr. hoc tit.* Atqui in proposita specie sicut dubitari nõ potest quin mulier pro debitore tuo apud te interceſserit, cùm intercedendi animum habuerit. Ita neque dubitandũ est quin pro eã videat fideiussisse apud te, quãuis negotium quod inter te & eam gerebatur, ignorauerim. Ergo quemadmodum fideiussori mulieris, etiamsi ignorauerit mulierem intercedere, danda est exceptio Senatusconsulti, ne alioqui danda sit fideiussori contra mulierem mandati actio, ita & in hoc casu dicendum est, mihi dandam vtilem Senatusconsulti aduersus te exceptionem: Ac proinde mihi contra mulierem denegandam esse actionem mandati, cùm alioquin euenire necesse esset, vt mea obligatio periculo mulieris cederet, quam proinde ex sua intercessione periclitari contingeret contra mentem Senatusconsulti.

a *Et hæc paulò expeditius dicenda sunt.* RAT. DVB. Etiamsi non compererim mulierem intercessisse pro debitore tuo priusquam ego tibi pecuniam soluerem, attamen verum est Senatusconsulto locum esse, vt mihi in mulierem actio denegari debeat, quoniam hæc obligatio periculo mulieris futura sit, vt proximè diximus. Ergo non potest fieri conditio mea deterior ob id quod ante solutionem sciuerim mulierem intercedere, & stultum videtur monere Senatusconsultum nocere creditori scienti in ea specie in qua nocere debeat etiam ignoranti.

DEC. Scientia creditoris, non ignorantis mulierem intercedere, etsi non semper facit deteriorem creditoris conditionem, eo scilicet casu quo ignorans quoque creditor Senatusconsulti exceptione summoueri debeat, semper tamen facit, vt certiùs & expeditiùs, Senatusconsulto locum esse, cùm regulare sit, vt scienti tantum noceat nõ etiam ignoranti *l.imò. 12. & l. vir vxori. 17. & passim supr. hoc tit.* Itaque in proposita specie si ponas me sciuisse mulierem intercedere priusquam ego Titij pecuniam soluerim, certum & indubitatum ius est Senatusconsulto locum esse, mihique actionem in mulierem denegari debere. At si ignorauerim, non æquè facilè induci potest autoritas Senatusconsulti. Id enim est quod Africanus subiicit in verſiculo: *Ceterùm si antè soluerim.* Vbi ait quæstioni eo casu locum superesse, an mulieri aduersus me exceptio dari debeat & ego tibi condicere pecuniam possim quam solui, an verò perinde habendum sit ac si in ipso initio contractus pecuniam mulieri credidissem, ac rursus tu mihi in creditum iussisses, id est, mihi pecuniam ex causa crediti debere cœpisses. In qua quæstione si priorem dubitationis partem amplectamur, Senatusconsulto locus est, sin posteriorem, Senatusconsulto locus non est: inclinat autem Africanus in posteriorem partem, & cõcludit Senatusconsulto locum non esse, scilicet propter meam ignorantiam, quasi non sit hic casus ex eorum numero in quibus etiam ignoranti Senatusconsultum nocet. Et in hoc sanè recedit à priore sententia quam suprà explicauimus, & in qua admittebat Senatusconsulto locum esse, etiam contra me ignorantem. Quonam enim iure putasset mihi succurrendum esse tanquam fideiussori mulieris aduersus Titium, si non credidisset iuuandam Senatusconsulto mulierem, pro qua ego apud Titium fideiussissem? Priùs enim est, vt Senatusconsultum locum habeat in persona mulieris, quàm vt propter mulierem fideiussoribus eius eodem Senatusconsulto succurratur. Nec tamen existimandum est secum pugnasse Africanum in hac specie, aut quomodo Cuiacius putat, à Iuliano dissensisse. Verba enim illa primi responsi, *Videndum ne non sine*

ratione dicatur. Verba sunt Africani adhuc dubitantis quid in tam perplexa quæstione respondendum esset, ac mox in vtramq; partem disputaturi, non autem definientis quid vel ipse, vel Iulianus sentiret. Quod aperit & concludit tandem in *d. versic. Cæterum.* nempe Senatusconsulto locum non esse, cui prius dixerat videri esse locum posse. Quanquam obseruandum est secundum vtramque sententiam sic Africanum existimare, vt mihi succurri oporteat: sed alia atq; alia ratione. Secundum priorem quidem sententiam tanquam mulieris fideiussori denegata & Titio creditori contra me, & mihi contra mulierem actione quasi Senatusconsulto locum hic habente. Secundum posteriorem verò sententiam data mihi contra mulierem actione sicut & Titio contra me quasi cessante Senatusconsulto; Quomodo cessaret si ab initio mulieri pecuniam numerassem ignorans in quos vsus eam pecuniam mutuaretur, vt in *d. l. si mulier* 11. *& seq. & dicta l. vir vxori* 17. *supr. hoc tit.* Quare concludendum est cum Africano non esse in hac specie locum Senatusconsulto, cum mulier, antequam ego pecuniam ei crediderim, non fuerit obligata, & consequenter perinde haberi debeat, ac si pecuniam ipsa numerasset, quamuis intercessura hoc fecisset, *l. quamuis.* 8. *§. planè supr. hoc tit.*

b *Sicuti & condebitorē suum.* RAT. DVB. Mulieri, quæ debitorem suum delegauit, perinde cōdictio competit atq; si pecuniam soluisset, quasi contra Senatusconsultum intercesserit. *d. l. quamuis.* 8. *§. Interdum. supr. hoc tit.* Ergo non est absolutè verū quod hic scribitur, cùm mulier debitorem suum delegauit, nec intercessioni, nec proinde Senatusconsulto locum esse, maximè verò si intercessura delegauerit.

DEC. Delegatio pro solutione est, *d. §. interdum.* Nec quicquam refert an mulier debitorē suum delegauerit pro alio, an verò pecuniam soluerit, & numerauerit. Atqui Senatusconsul. tū nō succurrit mulieri soluenti aut donanti, sed ei tantū quæ se obligauit *l.* 4. *§. vltim supr.* Ergo nec succurrendum est ei quę debitorem suum delegauit. Aliud enim est mulierem aliquid facere, quasi intercessuram, aliud verò quasi intercedere. *d. l. quamuis. §. planè.* Si tamen mulier, cùm iam aduersus Senatusconsultum obligata esset, debitorem suum delegauerit, condictio ei competet, quia competeret, etiamsi soluisset, non quasi delegando intercessisset, sed propter delegationem præcedentem contra Senatusconsultum factam *d. §. Interdum.* Est igitur hic versiculus intelligendus de muliere, quæ debitorem suum delegauerit, cùm nondum esset obligata, vt benè Accursius explicat. Sunt autem hæc verba siue Iuliani, vt putat Cuiac. siue Africani, vt Accurs. quasi afferētis casū similem superiori, vt probet clarius. Nec in superiore specie locum esse intercessioni & Senatusconsulto: Sed tamen idem ille quisquis est, similitudinem hanc reprobat in verbis illic sequentibus, *quē postea non rectè comparari ait*, & ostendit casum hunc dissimilem esse à superiore, in eo quod delegatione debitoris facta per mulierem non ante obligatam, non idcirco mulier obligatur, sed soluit potius, vt diximus, & ideò quantum ad Senatusconsultum pertinet, non intercedit, licet intercedēdi animo delegauerit aut soluerit. At in proposita specie negari nō potest quin mulier se obligauerit & alienam obligationem in se trāstulerit. Quod certè cōtra Senatusconsulti mentem factum esset, nisi creditoris ignorantiæ eum, vt supra diximus, excusaret. Et ita hic versiculus vltimus omninò intelligendus est, non quomodo Accursius putat quasi Iulianus ab Africano dissentiat, & argumentum sit Africani, responsio autem Iuliani. Quod ridiculum esset, cùm Africanus Iuliani discipulus fuerit non magister. Nec subtilius Africani magnus interpres Cuiacius scribit Iulianum in hac specie variasse, vt existimauerit in superiore specie, si ego tibi pecuniam pro mulieris debitore soluerim, priusquam comperierim eam intercessisse, Senatusconsulto locum non esse, sicut nec cùm debitorem suum mulier pro alio delegauit. Postea verò, id est, inquit Cuiacius in posterioribus libris, idem Iulianus crediderit, imò locum esse Senatusconsulto, propter alienam obligationem à muliere in se transfatam. Cùm tamen neque Iuliani, neque Africani mens illa fuerit, vt diceret in prima specie Senatusconsulto locum esse, præsupposita ignorantia creditoris, quam textus supponit in versiculo, *Cæterùm*, sed tantùm vt moneret casum illum non esse similem delegationi factæ à muliere, sed longè dubitabiliorem etiam suppositā ignorantia creditoris, propterea quod in casu delegationis mulier non obligetur, quæ in alio casu obligatur, sed non tamen contra Senatusconsultum, si creditor ignorauerit eam intercedere, secus si sciuerit.

20. Idem libro 8. Quæstionum.

SI pro vno reo intercessit mulier, aduersus vtrumque restituitur actio creditori.

Ad l. Si pro vno. 20.

RAT. DVB. Actio quæ creditori restituitur aduersus debitorem pro quo mulier intercessit, nihil aliud ei debet reddere, quàm quod intercessio mulieris abstulerat, non enim fit ea restitutio nisi vt indemnis creditor seruetur, *l. debitrix* 24. *§.* 1. *infr. hoc ti.* Atqui cùm pro vno reo ex duobus correis debendi mulier intercessit, solus ille per intercessionem mulieris liberatur, non etiam correis, pro quo nec intercedendi animum mulier habuit, ne alioqui operetur actus vltra intentionem agentis, *vulg. l. non omnis supr. de reb. cred.* Ergo non nisi contra eum pro quo mulier intercessit, restituenda est actio creditori.

DEC. Cùm plures sunt correi debendi, vna tantum est obligatio, quæ proinde si in vnius persona tollatur siue solutione, siue nouatione, siue acceptilatione, siue etiam petitione, in alterius quoq; persona tollitur, *l.* 2. *&* 3. *§.* 1. *& passim infr. de duob. reis.* Atqui ponimus mulierem pro vno ex correis debendi intercessisse, non simpliciter aut per fideiussorem, quæ vtrumque in nouatione retineret, sed nouandi animo, vt bene interpretatur Accursius: alioqui quomodo ille argumentatur, quare restitueretur actio, aut quo iure, contra vtrumque, si alter tantum esset liberatus; siquidem restitutio actionis præsupponit eius extinctionem, & precedentis obligationis liberationem? Ergo necesse est vt contra vtrumq; restituatur creditoria actio, ne alioqui maneat in dāno, si cùm antea duos

rea duos haberet debitores, vnum duntaxat habere incipiat. Aliud iuris est si duo rei stipulandi fuerint, & apud alterutrum ipsorum mulier intercesserit pro debitore, quamuis animo nouandi ei namque soli restituenda est actio apud quem intercessit, *l. quamuis.* 8. *§. quanquam in omnes*, vbi diximus *supr. hoc tit.*

21. CALLISTRATVS libro 3. Institutionum.

SI pro aliquo mulier intercesserit, & in rem eius, quod acceptum est, verta-tur: exceptio Senatusconsulti locum non habet: quia non fit pauperior.

1 ¶ [a] Item si quid liberaliter fecerit, veluti ne iudicatus pater eius, propter solutionem vexaretur: non erit tuta Senatusconsulto Velleiano. oneribus enim earum Senatus succurrit.

Ad l. Si pro aliquo. 21.

RAT. DVB. Senatusconsultum generaliter succurrit mulieribus quæ pro aliquo intercesserunt se obligando. Vnde Senatusconsultum de intercessionibus mulierum appellatur. Ergo si pro aliquo mulier intercesserit, licet id quod acceptum est, in rem mulieris versum sit, nō eo minus tamen ei succurrendum est.

DEC. Ea mens fuit proculdubio Senatusconsulti, vt succurreret mulieribus intercedentibus, & pro alio se obligantibus, ita demum si propter intercessionem illam fierent pauperiores, ne scilicet ex facilitate & lubrico sui sexus periclitarentur. Atqui mulier, in cuius rem versa est pecunia pro qua intercessit, non fit ex sua intercessione pauperior. Ergo nec Senatusconsulti exceptione iuuanda est *l.* 3. *l. aliquando* 13. *l. vir vxori* 3. *vlt. supr. hoc tit. & l. proxima infr.*

a *Item si quid liberaliter fecerit.* RAT. DVB. Liberaliter facit mulier etiam quæ pro alio se vltro obligat nullo iure neque persona vlla cogente, donari enim videtur quod nullo iure cogente conceditur, vt habet iuris regula *l. donari* 81. *de reg. iur. l. donari* 29. *infr. de donat.* Atqui donare perdere est, *l. filiusfamilias* 7. *cod. tit. de donat.* Nec ad aliud prodest donanti donatio, nisi vt donatarium accipientem obliget ad antidora & remunerationem, sed naturaliter tantum, non etiam ciuiliter, *l. sed etsi* 25. *§. consuluit supr. de petit. hered.* Ergo etiamsi liberaliter quid fecerit mulier, puta, ne iudicatus pater eius & condemnatus vexaretur, siue pro eo soluerit siue se obligauerit, dicendum videtur Senatusconsulto locum esse.

DEC. Senatusconsultum succurrit duntaxat oneribus, mulierum, id est, mulieribus se obligantibus, non autem donantibus, quia nec tam faciles sunt ad donandum quàm ad se obligandum *l.* 4. vbi diximus *supr. hoc tit.* Nec restituuntur per Senatusconsultum in his quæ ex patrimonio suo diminuunt, sed in his tantum in quibus se pro alio obligant, *l. quamuis* 8. *§. planè si mulier supr. hoc tit.* Ergo si mulier pro patre liberaliter soluerit, non ei succurritur Velleiano, nisi iam pro patre obligata soluerit *d. l. quamuis. §. interdum.* Aut nisi liberaliter nunc primum se pro patre obliget, quod nisi contra Senatusconsultum facere non potest, & ita bene Accursius quoque interpretatur.

22. PAVLVS libro 6. Regularum.

SI mulieri dederim pecuniam, vt eam creditori meo soluat, vel expromittat, si ea expromiserit: locum non esse Senatusconsulto, Pomponius scribit: quia mandati actione obligata, in rem suam videtur obligari.

Ad l. Si mulieri. 22.

RAT. DVB. Mulier cui dedi pecuniam vt creditori meo soluat; aut vt eam pro me expromittat, id est, animo nouandi se obliget pro me alij, siue fuerim obligatus siue non fuerim, proculdubio pro me intercedit. Ergo iuuanda est Senatusconsulto, quod de fœminarum intercessionibus factum est.

DEC. Non omnis mulier quæ pro alio intercedit, iuuatur Velleiano, sed ea tantum quæ intercedit in rem alienam non in suam. *l.* 3. *&* 4. *& seq. supr. hoc tit.* Atqui cùm mulieri nondum obligatæ dedi pecuniam, vt eam vel creditori meo soluat vel expromittat, tametsi se obliget, & reuera intercedat, in rem tamen suam non in meam videtur intercedere, cùm mandati actione mihi obligata sit, vt pecuniam meam, quæ ad se peruenit, mihi restituat, qua tamen actione liberatur. siue pecuniam illam pro me soluerit siue expromiserit, quia rem meam iuxta fines mandati diligenter & vtiliter gessit. Nec solùm pauperior facta non est; per huiusmodi intercessionem, quod sufficeret vt Senatusconsulto locus non esset, *l. proximè in princip. l. si mulieri soluero.* 15. *supr. hoc tit.* Sed etiam locupletior facta intelligitur, quia se ab obligatione & actione mādati liberauit, *l. si pupillus.* 66. *de solut. l. species.* 12. *infr. de accept.* Benè igitur Paulus ex Pomponio hic scribit, Senatusconsulto in hac specie locum non esse.

23. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Velleianum.

SI mulier in iure interrogata, responderit se heredem esse, si sciens se heredem non esse, responderit: minime intercessisse videri, quia decepit, [a] quòd si existimauit se heredem, & eo nomine decepta responderit: in eam actionem quidem dari plerique existimauerunt: sed exceptione Senatusconsulti adiuuari.

Ad l. Si mulier. 23.

RAT. DVB. Mulier, quæ in iure interrogata an esset heres Titij, respondet se heredem esse, cùm sciret non se, sed Sempronium Titij esse hæredem, transfert siue dubio in se actionem, quæ contra Sempronium tanquam verum hæredem dari deberet, cum ex sua responsione, quamuis falsa, obligetur actione interrogatoria, vt proinde possit con-

ueniri tanquam hæres ac si verè hæres esset, *l. 1. & tot. tit. supr. de interrog. in iur. fac.* Ergo pro Sempronio intercedit, & quidem contra Senatusconsultum Velleianũ. Quid enim aliud est intercedere quàm alienam obligationem in se transferre, *l. tutor. 19 in fin. sup. hoc tit?*

DEC. Deceptis, non decipientibus Senatus succurrit, *l. 2. l. si decipiendi. 30. hoc tit.* Atqui mulier quæ, cùm sciat se hæredem non esse, respondet & fatetur se hæredem, id omnino agit vt decipiat interrogantem. Ergo iuuari Velleiano non debet, quamuis reuera intercesserit, quia quod ad Senatusconsultum pertinet, intercessisse non videtur.

a *Quod si existimauit.* RAT. DVB. Mulieri intercedenti & deceptæ succurritur per Senatusconsultum, ita vt contra eam actio non dari debeat, *l. 1. supr. hoc tit.* Atqui mulier, quæ existimans se hæredem esse, cùm non esset, interrogata respondit se hæredem, & intercessit, cùm actionem, quæ aduersus verum hæredem dirigi debuit, in se trãstuleri & decepta est potiùs quàm deceperit. Ergo iuuanda est Velleiano, hactenus ne contra eam actio detur. Melius enim est actionem contra eam dengari, quàm ei conuentæ exceptionem Senatusconsulti accommodari.

DEC. Non habet animum intercedendi mulier quæ hæredem se esse respondet, cùm ita existimet, & cùm interrogatoria actione obligatur, non tam creditoris quàm proprio suo facto & errore laqueum suæ obligationis incidit. Ergo non tam amarè cum creditore agendum est, vt actionem denegare omnino prætor debeat, & tamen quia reuera intercessit, cùm obligationem, quæ aduersus verum hæredem danda erat, in se transtulerit, aquum est Senatusconsulti exceptionem ei accommodari, vt hoc veluti temperamento adhibito, rationi iuris & æquitati satisfiat.

24. IDEM libro singulari de interceſſionibus feminarum.

Debitrix mulier à creditore delegata pro eo, cui delegata est, promisit, non vtetur exceptione.

Ad l. Debitrix. 24.

RAT. DVB. Mulier, quæ à creditore suo delegata si pro eo promiserit ei cui delegata est, intercedit pro creditore apud eum cui passa est se delegari, nam & hoc modo fit intercessio. Ergo Velleiano iuuanda est.

DEC. Senatusconsulti exceptio tunc mulieri danda est, cùm principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitore apud creditorem eius interceſſit non etiam si cùm debitrix esset, pro creditore suo alij se obligauerit, vel ab eo seipsam aut debitorem suum delegari passa sit, *l. 2. C. hoc tit* quia hoc casu in rem suam obligari videtur, cùm à creditore suo liberetur, nec fiat pauperior, *l. si pro aliquo 21. sup. h. tit.*

1 ¶ Sed si pecuniam promisit, ne delegetur: interceſſisse videtur.

Ad §. 1. Sed si pecuniam.

RAT. DVB. Fœmina quæ, si delegaretur, intercederet, cùm promittit pecuniã ne delegetur, certè non intercedit: non enim fit delegatio nisi per solemnem stipulationem animo nouandi interpositam ab eo cui quis delegatur, §. *præterea. Inst. quib. mod. sol. oblig. l. 1. 3. & vlt. Cod. de nouat. & deleg.* Ergo neque Velleiano iuuanda est.

DEC. Nihil interest, an quis interceſſionem mulieris admittat, an verò pretiũ interceſſionis ab ea accipiat. Effectus enim idem est, & æquè fit mulier vtroque casu pauperior contra mentem Senatusconsulti, *l. si pro aliquo. 21. supr. hoc tit.* Alioqui inuenta esset ratio admittendæ interceſſionis mulierum contra prohibitionem Senatusconsulti, v *in l. magis puto. 5. §. si pupillus infr. de reb. eor. qui sub tut vel cur. sunt.* Quæcunque autem in fraudem Senatusconsulti excogitata videri possunt, ea Senatus irrita haberi voluit, *l. quidam. 29. in fi. infr. hoc tit.* Quid enim refert an contra legem vel Senatusconsultum aliquid fiat, an in fraudem legis vel Senatusconsulti? nisi quòd grauius peccat qui in fraudem legis vel Senatusconsulti subdolè aliquid comminiscitur, quàm qui apertè verba legis, vel Senatusconsulti offendit, *l. contra. 29. & sequen. supr. de legib. l. vlt infr. de ritu. nupt.*

2 ¶ Si Senatusconsulti beneficium interuenerit: vtrum statim cum mulier interceſſerit, actio in priorem debitorem competit: an, si mulier solutum condicat, puto statim, & non exspectandam solutionem.

Ad §. 2. Si Senatusconsulti.

RAT. DVB. Potest fieri vt mulier quæ contra Senatusconsultum interceſſit, Senatusconsulti tamen exceptione vti nolit, adeoque caueat se non vsuram, vt in *l. vlt. §. penult. infr. nemo enim iure suo vti cogitur. l. si iudex. 41 supr. de minor. l. penult. Cod. de pact.* Atqui non alia ratio est restituendæ veteris actionis in priorem debitorem pro quo mulier nouandi animo interceſſit, quàm ne in damno & iactura maneat creditor qui pro vetere debitore mulieris obligationem & interceſſionem admisit, atque ita priorem debitorem amisit. Ergo non est danda creditori actio restitutoria contra priorem debitorem, quousque mulier soluerit & condixerit, ac proinde expectandum est, non tantum vt mulier soluat, sed etiam vt solutum repetat.

DEC. Quoties mulier contra Senatusconsultum intercedit, certum est Senatusconsulti exceptionem ei competere, & quidem ita fauorabilem, vt etiamsi obligationem agnouerit & soluerit, repetitio tamen ei danda sit *l. qui exceptionem. 40. supr. de condict. indeb.* Nisi beneficium Senatusconsulti ipsa sibi præripuerit cauendo se exceptione non vsuram, vt in *d. l. vlt. §. penult. infr.* Atqui nihil interest, an quis ipso iure obligatus non sit, an verò exceptionem aliquam habere possit, *l. nihil interest. 112. de reg. iu.* Meritò igitur dicendum est, statim competere creditori restitutoriam aduersus veterem debitorem. Cuius certè nihil interest, cùm in ea causa sit, vt omnino actionem suscipere cogatur, vt scriptum est in *l. aliquando 13. §. vlt.* vbi diximus *supr. Iustis* enim ratio quæ semper certa est, non debet ex euentu pendere, nec ex mulieris voluntate, quam satis est, posse per exceptionem Senatusconsulti asse qui, ne cogatur soluere, & cùm soluerit, vt possit repetere. Ergo statim atque mulier contra Senatusconsultum interceſſit, verum est competere actionem restitutoriam in priorem debitorem, vt eius

eius causa talis fiat, qualis futura erat si mulier non interceſſisset.

3 ¶ Si pro eo, qui temporali actione teneretur, mulier interceſſerit: temporalis actio restituetur. a sic tamen, vt ex præcedenti causa, continua tempora numerentur post restitutionem: quamuis statim, atque interceſſit mulier, competierit.

Ad §. vlt. si pro eo.

RAT. DVB. Actio restitutoria quæ propter mulieris interceſſionẽ competit aduersus veterem debitorem, competit mera iuris & legis potestate *l. quamuis 8. §. quoties supr. h. t.* Atqui obligationes, quæ ex lege & iuris ratione inducuntur, sunt perpetuæ, quia & lex ipsa & iuris ratio perpetua est, *Inst. de perpet. & temp. act. in princ. l. sicut 3. & l. omnes. 4. C. de præscript. 30. vel 40. ann.* Ergo si pro eo qui temporali actione tenebatur, putà redhibitoria quæ sex mensibus finitur, *l. cùm sex 56. infr. de ædil. edict. mulier.* interceſſit actio, quæ restituitur non iam temporalis vt antea, sed perpetua esse debet, præsertim cùm videatur quodammodo substituta in locum actionis perpetuæ, quæ aduersus mulierem ex interceſſione competeret, si Senatusconsulto non iuuaretur. Tritum enim est actionem subrogatam in locum alterius naturam eius induere, in cuius locum subrogatur, *vulg. l. si quis eum 10. §. qui iniuriarum. supr. si quis caution.*

DEC. Restitutoria actio quamuis non sit eadem illa numero quæ per interceſſionem mulieris sublata fuit (erat enim illa directa, hæc vtilis, *d. l. quamuis. §. si conuenerit. & §. si mulieri supr. hoc tit.*) eadem tamen est specie & qualitate, ideóque nimirum restitutoria appellatur quasi restituta. Ergo qualis erat ante mulieris interceſſionem, talis restitui debet, ac proinde temporalis, si temporalis primùm fuerat.

a *Sic tamen vt ex præcedenti causa.* RAT. DVB. Quemadmodum non valenti agere non currit præscriptio. *l. 1. §. vlt. C. de annal. excep.* Ita ex quo incipit actio competere, certum est eius tempora currere *l. in rebus. 30. §. omnes. C. de iur. dot. auth. nisi tricennale. C. de bon. mater.* Atqui actio restitutoria incipit competere statim atque mulier contra Senatusconsultum interceſſit, vt diximus in *§. Proximo.* Ergo continua tempora, quibus durare potuit prior actio, numeranda sunt ex quo mulier interceſſit, non autem ex quo restitutoriam actionem creditor à prætore impetrauit.

DEC. Non possunt currere tempora iam extinctæ actionis, quia non entis nullæ sunt qualitates. *vulg. l. penult. supr. de reb. credit. l. si partem. 19. supr. D. quemad. seruit. amit.* Atqui ponimus extinctã fuisse priorẽ actionẽ per interceſſionem mulieris animo nouandi factã. Ergo non possunt continua eius tempora currere, nisi ex quo die restituta est, quãuis ipsius restitutẽdæ ius iã ante cõpetierit, alioquin euenire facilè posset, vt finiretur actio temporalis restitutoria priusquã fuisset restituta, quod absurdum esset, prius enim est, vt quid initiũ habeat quàm vt finiatur. *l. si in diem 46. l. Titio vsusfructus 96. infr. de cond. & dem.* Sanè, quin computanda sint tempora quæ interceſſionem mulieris præcesserunt, dubitari non potest, quamuis actio restitutoria alia sit numero, licet eadẽ specie & qualitate, vt diximus: sic enim scriptum est in specie licet dissimili in *l. vlt. supr. de minorib.* Vbi ostendimus eandem esse Pauli sententiam in hac lege quæ Pomponij in illa, eandemq; esse legis vtriusq; rationem in eo quoque vt continuationis tẽpora, quæ pro restitutoria actione competunt, quemadmodum apud Pomponium non incipiunt currere nisi ex die petitæ restitutionis. Itaq; hic apud Paulum nisi ex die impetratæ actionis, contra quam Accursius censet. Itémque Cuiacius qui errorem Accursij secutus putauit legendum (quoniam) pro (quamuis) vt decidendi rationem faciat, quæ paulo fuit dubitandi.

25. MODESTINVS libro singulari de Eurematicis.

Si domina seruo suo credi iusserit, actione honoraria tenebitur.

1 ¶ Quod si pro eo fideiusserit exceptione Senatusconsulti Velleiani, iudicio conuenta, aduersus creditorem tueri se poterit: nisi pro suo negotio hoc fecerit.

Ad l. Si domina. 25.

RAT. DVB. Nihil videtur interesse, an domina seruo suo pecuniam credi iusserit, an pro eo fideiusserit, fideiubere namque nihil aliud est quã fide sua esse iubere, vt verbum ipsum sonat. Atqui domina quæ iubet seruo pecuniam credi, non iuuatur Velleiano, sed tenetur honoraria & prætoria actione quod iussu, vt Modestinus hic fatetur, vt scriptum est in *l. 2. §. 1. supr. tit. prox.* Ergo neciuuanda est Velleiano, si pro seruo suo fideiubeat. Nec enim prohibitum est dominis fideiubere pro seruis. *§. 1. Infr. de fideiuss.* Ergo nec si domina pro seruo fideiusserit, iuuanda est Velleiano.

DEC. differentia larga est inter iussum & fideiussionem, iussus enim interceſſio non est, at fideiussio interceſſio est, nempe quia qui iubet, seipsum priorem & suo nomine obligat, qui autem fideiubet, obligat se pro alio. Meritò igitur Modestinus respondet, dominam iubentem credi seruo non iuuari Velleiano, fideiubentem verò si sua fideiussione cõueniatur, iuuari scilicet, vt ille subiicit, nisi pro suo negotio hoc fecerit, mulieri enim quamuis intercedenti, si in rem & vtilitatem suam intercedat, numquam succurritur *l. aliquando 13.* vbi diximus & alibi sæpius.

26. VLPIANVS libro 37. ad Edictum.

Si mulier intercedendi animo, seruum alienum, suum esse responderit: quasi interceſſerit: auxilio Senatusconsulti vtetur. planè si pro bona fide seruiente sibi responderit, non videtur interceſſisse.

Ad l. Si mulier intercedendi. 26.

RAT. DVB. & DEC. ad hanc legem eadem ferè est quæ ad *l. si mulier in iure 23. supr. hoc tit.* nisi quod ibi tractat Paulus de muliere quæ in iure in-

terrogata respondit se hæredem esse cùm non esset, sed esse se existimaret, hic verò Vlpianus de muliere, quæ sciens & intercedendi animo respondit suũ esse seruum qui re vera esset alienus. Nam & huic Velleian. iuuanda est quod verè interceſserit & intercedendi animũ habuerit falso suo responso trãsferens in se actionem, quę contra verum dominum dari debuerat. Itaque distinctio, quæ adhibetur *in d. l. si mulier*, hic quoque adhibenda est, vt benè monet Accursius. An scilicet non tantùm intercedendi, sed etiam decipiendi animum habuerit, an verò intercedendi duntaxat, non decipiendi, vt priore casu iuuetur Velleiano. *l. si decipiendi infr.* sed tantum posteriore. Quanquam difficile est dicere quî fieri possit, vt decipiendi animum non habeat mulier, quæ sciens alienum esse seruum, de quo interrogatur, eum, tamen suum esse respõderit, nam, & eam, quæ sciens se hæredem non esse, tamen se hæredem esse responderit, Paulus habet pro decipiente, ideóque Velleiano iuuandam esse negat in *d. l. 23. supr.* Nisi dicamus intelligendam esse legem hanc de muliere, quæ intercedendi animo respondit suum esse seruum, quem non ipsa tantum, sed is quoque, à quo interrogabatur, alienum esse sciebat, neque enim is, qui sciuit, videri potest deceptus nisi à seipso *l. nam si actor. 26. supr. de rei vind. l. imo 16. §. tunc habet infr. deliberat. cau.* Est tamen aliqua differentia inter eum, qui cùm non sit heres, respondet se heredem esse, & illum, qui alienum seruum suum esse falsò confessus est, vt constat ex *l. qui seruum 20. supr. de interrog. in vir. fac.* sed ea differentia ad hanc legem nil pertinet.

a *Planè si pro bona fide seruienti.* RAT. DVB. Is qui bona fide seruit, siue liber sit, siue seruus alienus, certè eius seruus non est, cui bona fide seruit, *l. acquiruntur. 10. §. idem placet infr. de acquir. rer. dom.* Ergo, si mulier talem hominem sibi bona fide seruientem suum esse responderit, & quidem animum intercedendi, vt ponimus, falsum proculdubio respondit, & consequenter Velleiano iuuanda est, si non etiam decipiendi animum habuerit, vt modo diximus.

DEC. Quisquis bona fide seruit, licet verè seruus non sit eius cui seruit, quoniam aliud est seruire, aliud seruum esse, illud facti, hoc iuris est, attamen prope est, vt seruus dici possit, quia saltem in seruitute esse videtur, *l. si postulauerit 27. §. si bona fide infr. ad l. Iul. de adult.* Ergo non tam interceſsisse hoc casu videtur mulier, quàm verum respondisse, præsertim cùm mendacij suspicio euitanda sit, nec omninò falsum videri possit, quod aliqua ratione veritatis primordio adiuuatur, *l. cùm filius 76. §. hæres meus de leg. 2.* Quomodo dicimus etiam aliquando contingere, vt libertus serui appellatione contineatur, nec verba omninò repugnare, *l. talem institutionem §. 1. in fine. infr. de her. inst.*

27. PAPINIANVS libro 3. Responsorum.

BOna fide personam mulieris in contrahendo secutus, ob ea, quæ inter virum, & vxorem, accepta pecunia, gesta sunt, exceptione Senatusconsulti non summouetur.

Ad l. Bona fide. 27.

RAT. DVB. Qui contrahit cum muliere, contrahit cum persona iuspecta, cùm possit dubitari, an mulier contrahat animo intercedendi necne, quemadmodum qui contrahit cum muliere qui ex contractu facilè lædi potest, & læsus in integrum restitui. Nec enim malè personæ istæ compatantur, vt constat ex *l. doli 19. §. diuersum est infr. de nouat.* Ergo vtroque casu debet diligens esse creditor in quam rem pecunia versatur, ne si aut mulier intercedat, aut minor lædatur, jactúram debiti sui creditor faciat, ne alioqui nuda & incuriosa credulitas creditoris damno afficiat mulierem, aut minorem, vt in *l. 3. §. sed si sic accepit supr. de in rem vers.*

DEC. Senatusconsultum Velleianum non fecit absolutè, vt malè contrahatur cum mulieribus, sed tantum ita demum, si pro alio intercedant; nec enim loco minoris viginti quinque annis circunscripti per omnia mulier habenda est; inquit Pomponius in *l. vlt. in princip. infr. hoc tit.* Quanquam nec omnia quę cum minoribus geruntur, irrita sunt, aut periculo restitutionis obnoxia, nisi minor se præterea captum probet, *l. quod si minor 24. §. non semper. l. non omnia. 44. supr. de minor. l. nam posteaquam. 9. §. si minor. de iureiur.* Atqui cùm mulier ab initio sola contrahit, & mutuam pecuniam accipit, quasi eam in suam pecuniam versura, nihil est quod possit imputari creditori, qui personam mulieris hoc casu bona fide sequitur, nec facilè scire potest, quid inter mulierem, cui credidit, & maritum eius, postea actum eatur, vt in *d. l. doli ad finem vers. neque facilè D. de nouat.* Ergo etiamsi postea contingat versam esse pecuniam in rem mariti, non eo magis Senatusconsulti exceptione, summoueri creditor debuit: Nec imputandum ei est, cur non fuerit curiosior & diligentior in inuestigando, quàm in rem pecuniæ verteretur, nisi cùm iam ab ipso tempore contractui videbat mulierem id agere, vt non tam obligationem suam contraheret, quàm alienam in se susciperet, ac transferret, *l. vir vxori in fine principij. sup. hoc tit.* ne aliter posito iure eueniret, vt nemo cũ fœminis vellet cõtrahere, quia semper ignorari potest, quid acturæ sunt, *l. si mulier tanquam 11. iuncta l. sed si ego 4. & d. l. vir vxori. §. vlt. supr. hoc tit.*

1 ¶ Cùm serui ad negotiationem præpositi, cum alio contrahentes, personam mulieris, vt idoneæ sequuntur, exceptione Senatusconsulti dominum summouet. nec videtur deterior causa domini per seruum fieri, sed nihil esse domino quæsitum. non magis, quàm si litigiosum prædium seruus, aut liberum hominem emerit.

Ad §. Cùm serui. 1.

RAT. DVB. Melior conditio nostra per seruos nostros fieri potest, sed deterior non potest, *l. melior 133. de reg. iur. l. penult. infr. depos.* Atqui si exceptio Senatusconsulti dominum summouere posset agentem ex contractu initio cum seruo, qui cum muliere contrahens, eam intercedere sciuisset, vtique fieret deterior conditio domini per seruum: Cuius scientia noceret domino, cùm excusetur creditor, qui nesciis mulierem intercedere, vt proximè diximus ex *d. l. sed. si ego. 4. & l. si mulier 11. & seq. supr. tit.* Ergo non est repellendus dominus per exceptionem Velleiani, si ex contractu serui contra mulierem agat.

DEC. Aliud est deteriorem fieri conditionem domini per seruum, quod certè ferendum non est ex regula generaliori *legis, non debet alteri 74. de reg. iur. l. soluendo 39. supr. de neg. gest. 2. infr. quod vi aut clam.* Aliud verò non fieri meliorem, quod euenit, si per seruum nihil domino acquiratur, nam & aliud est pauperiorem fieri dominum, aliud non fieri locupletiorẽ: in quo postremo, nihil absurdi, aut iniqui est, puta, si seruus rem litigiosam emerit, aut hominem liberum. Quibus casibus nihil acquirit dominus, cùm nec teneat contractus, nec tamen noceat domino, vt conditionem eius faciat deteriorem *l. final. C. de acquir. poss.*

2 ¶ Vxor debitricem suam viro delegauit, vt vir creditori eius pecuniam solueret. & si fidem suam pro ea, quam delegauit, apud virum obligauerit: locum exceptio Senatusconsulti non habebit: quia mulier suum negotium gessit.

Ad §. vlt. Vxor.

RAT. DVB. Nihil interest, an mulier apud virũ suum, an apud extraneũ pro alio intercedat: vtroque enim casu iuuatur Velleiano, quemadmodum nec quicquam refert an pro viro, an pro alio intercedat. *Auth. si qua mulier C. hoc tit.* Atqui cùm vxor debitricẽ suã viro delegauit, vt vir creditori ipsius vxoris pecuniam solueret, & ex hac causa fidem suam mulier pro ea quam delegauit apud virum, obligauerit, palam est, eam apud virum pro debitrice sua interceſsisse: intercedit enim pro alio quisquis pro alio se obligat. Ergo etiam hoc casu mulier adiuuanda est Velleiano.

DEC. Non iuuatur Velleiano mulier quæ suum non alienũ negotium gessit, nec si interceſserit, quia in rem suam interceſsisse creditur, quod prohibitũ non est tanquã alienum à proposito & mente Senatusconsulti. *l. 3. & sequens. l. si mulieri. 22. supr. hoc tit.* Atqui in proposita specie mulier cùm se apud virũ obligauit, pro debitrice sua, quam viro delegauerat vt creditori suo debitam pecuniam vir solueret, id egit mulier, vt se à mandati obligatione & actione liberaret. Ergo suum non debitricis suæ negotium gessit, nec proinde videri potest interceſsisse, quod ad causam Senatusconsulti pertinet.

28. SCÆVOLA libro 1. Responsorum.

SEia mancipia emit, & mutuam pecuniam accepit sub fideiussore marito, eámque soluit venditori. postea maritus decedens non soluendo, in fraudem creditoris cauit testamento, se eam pecuniam vniuersam debere. quæritur, an interceſsisse mulier videatur: respondi, secundum ea, quæ proponerentur, non interceſsisse.

Ad l. Seia. 28.

RAT. DVB. Plus valere debet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur *l. 1. & tot. illo tit. Cod.* nec ea quæ in fraudem Senatusconsulti Velleiani excogitata probari possent, rata haberi debent *l. proxima. §. primo nisi.* Atqui cùm mulier quasi emptura mancipia pecuniam mutuam accepit sub fideiussore marito, & maritus postea professus est vniuersam eam pecuniam se debere, credibile est mulierem potiùs pro marito interceſsisse, & maritum in rem suam propriam fideiuſsisse, quàm in vtilitatem mulieris pecuniam mutuam acceptam fuisse, alioqui verum non esset quod maritus testamento scripsit seipsum pecuniam debere, si mulier proprio suo nomine pecuniam mutuata eam postea de suo soluisset, constat si quidem solutione à principali debitore facta, fideiussoriã quoq; obligationem tanquam accessoriã extingui, adeoq; si prioris obligationis nouatio tantum facta sit *l. 4. C. de fideiuss. l. si fideiussor. 19. supr. de dol.* Ergo credendum est, in hac specie quæsitum à muliere colorem interceſsionis in fraudem Senatusconsulti, vt quãtis reuera intercederet, videretur: & consequenter dicendum est, dandam mulieri repetitionem eius pecuniæ quam creditori soluit, quasi eam non pro sua, sed pro mariti obligatione soluerit, datur enim conditio mulieris, quæ soluit promissam cõtra Senatusconsultum pecuniã *l. quamuis 8. §. si mulier. & §. si conuenerit, & passim supr. hoc tit.* Cur non enim marito contra se affirmanti & scribenti credamus? *Auth. contra qui propriam. Cod. de non numer. pec. l. cùm quis. 37. §. Codicillis. de leg. 3.* DEC. Quæcunq; à debitore qui soluendo non est, fiunt vel scribuntur in testamento in fraudem creditorum, rata haberi non oportet: nec enim ferendum est, vt alteri per alterum iniuria inferatur. *tot. tit. quæ in fraud. credit. dig. & Cod. iuncta l. non debet 71. & l. factum 155. de reg. iur.* sicut & si quid scribatur in testamento in fraudem legis. *l. qui testamentũ 27. infr. de probat.* Atqui ponit Scæuola maritum, cùm plures haberet creditores, nec soluendo esset, cauisse testamento in fraudem creditorum suorum vniuersam se pecuniam debere, quæ tamen cùm iam soluta esset, nec ab ipso, nec à muliere debebatur. Consequens igitur est, vt falsa illa & fraudulenta mariti assertio nullam interceſsionis probationem, aut præsumptionem possit inducere, ne alioquin eueniat, vt mariti creditoribus ea res noceat, qui tanto minùs ex eius hæreditate consequuturi essent, si reuera mulier pro eo interceſsisset, quia quod ipsa de suo soluisset, repetendum esset ex bonis mariti, vel à muliere actione mandati, aut negotiorum gestorum *l. ex mandato. 20. §. & infr. mandat.* Vel à creditore, cui actio aduersus maritum restituenda esset, quam per solutionem à muliere factam amisisset. Verum igitur est, quod Accursius hic notat falsa verba testatoris non præiudicari veritati ex *l. 3. §. 1. infr. de SC. Sylan. l. Caius 39. supr. de pignor. act. l. cùm aliquis. 21. C. de iur. delib.*

1 ¶ Fundum vxoris suæ maritus obligauit Sempronio ob conductionem. mox mulier à Numerio sua fide mutuam pecuniam acceptam sub obligatione eiusdem fundi, soluit statim Sempronio pro marito suo. quæsitum est, an aduersus Senatusconsultum obligata sit. respondi, si Numerius scisset eam intercedere, fore Senatusconsulto, de quo quæreretur, locum.

Ad §. 1. Fundum.

RAT. DVB. Bona fide personam mulieris in contrahendo sequutus ob ea, quæ inter virum & vxorē accepta pecunia gesta sunt, exceptione summoueri non debet *l. prox. princip. supr. hoc tit.* Ergo, si fœnebris pecunia iuxta fidem veri à creditore mulieri data est, siue tota quantitas fœneris siue pars eius in vsum & vtilitatem mariti processisse proponatur, non potest mulier iuuari Velleiano, licet creditor causam contractus non ignorauerit, vt disertè scriptum est in *l. si fenebris 13. iunct. l. si aduersarius 11. Cod. hoc tit.*

DEC. Multum interest, an mulier mutuam pecuniam à creditore accipiat tanquam suum negotium gestura, cùm tamen reuerà id ageret, vt pro marito intercedere vellet, an verò cùm iam esset obligata, aut rem aliquam suam obligatam sciret à marito, mutuā pecuniam à creditore acceperit, eāque postea creditori mariti soluerit. Priore casu quæ species est *dictæ legis si fœnebris*, nō iuuatur mulier Velleiano, quia nihil imputari potest creditori, licet causam contractus, id est, propter quam mutua pecunia accipiebatur, nō ignorauerit, cùm sola voluntas & propositum intercedendi non sit intercessio, *l. tutor 19. §. 1. cum haberem*, vbi diximus *supr. hoc tit.* At posteriore casu quæ species est huius §. cùm iam obligata est mulieris res aliqua à marito, pro quo velit illa soluere, in eámque rem mutuam pecuniam accipere à creditore sciente, apparet etiam initio inspecto intercedendi materiam non magis quàm voluntatem defuisse, & idcirco distinguendum esse, an creditor causam contractus sciuerit, an ignorauerit, vt si sciuerit, repellatur exceptione Senatusconsulti, si verò nō ignorauerit, non item. Atque ita lex hæc cum superioribus concilianda est, quod & Accursius noster hic præsensit, docēs quod verissimum est, mulierem iam tum intercessisse videri, cùm fundum suum à marito obligati Sempronio passa est, neque enim aliter fundus ille pignori teneri posse quàm si mulier obligationi consensisset, aut expressa conuentione, aut tacita, saltem per præstitam dissimulandi animo patientiam, *l. si sine. 5. Cod. hoc tit.* Cæteræ namque Accursij interpretationes & conciliationes commentitiæ sunt & improbabiles.

29. PAVLVS libro 11. Responsorum.

QVidam voluit heredibus Lucij Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere: sed, quoniam facultates eorum suspectas habuit, magis voluit vxori testatoris dare pecuniam, & ab ea pignus accipere. mulier eandem pecuniam dedit heredibus, & ab his pignus accepit. quæro, an intercessisse videatur: & an pignora, quæ ipsa accepit, teneantur creditori. Paulus respondit: si creditor, cùm contrahere vellet cum heredibus Lucij Titij, euitatis his, magis mulierem ream elegit: & in ipsius persona Senatusconsulto, quod de intercessionibus factum est, locum esse: & pignora ab ea data non teneri: eas autem res, quas mulier ab his, pro quibus intercedebat, pignori accepit, creditori mulieris obligatas non esse: sed non sine ratione prætorem facturum, si non tantùm persona subducta mulieris, in principales debitores dederit actionem, sed etiam in res, quæ mulieri obligatæ sunt.

Ad l. Quidam. 29.

RAT. DVB. Non est iuuanda Velleiano mulier, quæ nec decipitur nec lædituʳ, nec fit pauperior *l. si pro aliquo 21. sup. hoc tit.* subuenit enim Senatus infirmitati mulierum, ne patrimonij sui damnum & iacturam sentiat *l. 1. & 2. supr. h. tit.* Atqui mulier de qua tractamus, quamuis mutuam pecuniam acceperit & pignus dederit creditori, qui heredibus Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere voluerat, non potest videri facta pauperior, tametsi ero iis intercesserit, cùm ab iis vicissim pignora idonea acceperit, per quæ satis ei cautum sit de indemnitate. Ergo Senatusconsulto iuuanda non est.

DEC. Mulieris interest, non soluere, quam solutū repetere *l. 3. infr. tit. prox. l. si stipulatus 15. in princ. infr. de fideiuss.* sit enim pauperior quisquis effectu obligatur, & iam abesse id cuique intelligitur in quo est obligatus *l. si quis mandato 28. in fin. supr. de negot. gest.* quemadmodum è contrario locupletior fit quisquis à creditore liberatur *l. si pupillo 66. infr. de solut. l. species 11. infr. de acceptilat.* Ergo quamuis in hac specie regressum habere posse mulier in pignora quæ ab heredibus mariti accepit, non eo minus iuuanda est Velleiano, ne cogatur soluere, néve pignora quæ dedit, creditori teneantur, cùm etiā in pignorum datione intercessio sit, vt proximè diximus ad præcedentem legem text. *leg. si sine 5. Cod. hoc tit.* Nec dubitari potest, quin creditor in hac specie

specie sciuerit mulierem intercedere, cùm eius personam sequi maluerit, quàm heredum Lucij Titij, quibus tamen credere non mulieri volebat.

a *Eas autem res quas mulier.* RAT. DVB. Non potest quis habere quasi Seruianā seu hypothecariam actionem creditor, qui non ipse conuenit de pignore *l. Aristo 3. infr. quæ res pign. oblig. poss.* cùm obligatio hypothecæ ex conuentione nascatur *l. 1. & passim infr. de pignor.* Nec vnius conuentio alteri præbere actionem possit. *l. quæcunque 11. infr. de oblig. & act. l. stipulatio ista. §. alteri de verb. oblig.* Atqui tractamus de pignoribus datis mulieri, quæ pro heredibus Lucij Titij apud creditorē eorum intercedebat, non autem ipsi creditori. Ergo in res illas quæ mulieri obligatæ sunt, actio creditori danda nō est.

DEC. Quoties mulier pro aliquo intercedit, qui nondum erat obligatus, ita vt Velleiano iuuanda sit, prætor ex æquitate dat actionem institutoriam contra eū pro quo mulier interceſſit, si ceuti daret restitutoriā, si mulieris interceſſio notiandi animo facta peremisset obligationē illius pro quo mulier interceſſisset. *l. quamuis. 8. §. quoties & §. si cùm esset supr. h. tit.* Eadem igitur æquitate facere prætor debet, vt creditori actionem accommodet in eas res quas pignori creditor acceperat, non minus quā in personas heredum mariti pro quibus mulier intercesserat, nec enim difficilius est, vt institutoria actio à prætore in rem detur, quàm in personam; nec heredum mariti, qui pignora mulieri dederunt, quicquam interest, an ea mulieri, an potius creditori teneantur pro ea pecunia & quantitate, pro qua fuerunt obligata. *arg. l. aliquando 13. §. vlt. supr. hoc t.* Nam nec recusare posset mulier, si de cōvrgeretur, vt actione quam in illa bona haberet, creditori cederet, quod vtiq; sine vllo suo incommodo & dispendio facere posset *l. in creditore. 38. in fin. de euiction.* & euitandus est circuitus, qui alioquin inutilis foret, *l. dominus 55. supr. de cond. indeb. l. 3. §. sed si debitorem. infr. de donat. inter vir. & vxorē.* Verum igitur est quod Accurs. notat, institutoriam actionem dandam esse creditori, etiamsi sciuerit mulierem intercedere, sed non tamen ei qui sit in dolo ex *l. si Titius 48. & in fine infr. de fideiuss.*

1 ¶ Paulus respondit, ea, quæ in fraudem Senatusconsulti, quod de intercessionibus feminarum factum est, excogitata probari possunt, rata haberi non oportere.

Ad §. 1. Paulus respondit.

RAT. DVB. Laudandus potius est quàm vituperandus qui adeò cautè negotiatur, vt Senatusconsultum Velleianū nō offendat, nec enim prohibet Senatusconsultum quominus creditor qui mulieris intercessionem admittit, sibi prospiciat quantum potest, ne quid contra Senatusconsultū fecisse videri possit.

DEC. Contra Senatusconsultum facit non minus ille, qui in fraudē Senatusconsulti aliquid excogitat, quàm qui apertè in verba Senatusconsulti cōmittit. Imo grauius est in fraudē legis aliquid facere, quàm contra legem *l. contra legem 29. & seq. supr. de legit.* quoniam qui contra legem vel Senatusconsultum facit, palàm delinquit: qui verò in fraudem legis subdolè, & maiore dolo *l. vlt. infr. de rit. nuptiar. l. si quis integris 7. §. 1. infr. Qui & à quib. manum. l. vlt. C. si mancip. ita veniet. ne præstit.* Meritò igitur Paulus respondit ea omnia quæ in fraudem Senatusconsulti facta sunt, rata haberi nullo modo debere. Ex quo intelligimus quā falsum sit, quod vulgo interpretes & pragmatici nostri iactitant, posse mulierem, quoties ita videatur, Senatusconsulto renunciare. Quid enim magis in fraudem huius Senatusconsulti excogitari potuit, quàm vt eiusmodi renūciationes admitterentur? An non qua facilitate mulier contra Senatusconsultum solicitāte creditore intercedit, eadem quoq; facilitate Senatusconsulto renunciat. Nulla igitur hac parte, inter Senatusconsultum Macedonianū ac Velleianū constituenda est, vt diximus *ad l. qui exceptionem 40. supr. de condict. indeb.* Nec pugnat quod contra scriptum videtur in *l. vlt. §. penult. infr. hoc tit.* vt ibi dicemus.

30. IDEM libro 2. Sententiarum.

SI decipiendi animo, vel cùm sciret se non teneri, mulier pro aliquo interceſſerit: exceptio ei Senatusconsulti non datur: actionem enim, quæ in dolum mulieris competit, amplissimus ordo non excludit.

Ad l. Si decipiendi. 30.

RAT. DVB. Verba Senatusconsulti Velleiani generaliter loquūtur de muliere pro alio & in rem alienam intercedente, vt scilicet ei succurratur. *l. 1. & 2. supr. hoc tit.* Ergo generaliter sunt intelligenda, vt neque causam neque personam vllam excipiant, quomodo argumentatur Papinianus in *l. oratio 4. infr. si ingenu. esse dicet. & Vlpian. in l. 1. §. generaliter infr. de leg. præstand.* Vbi enim Senatus non distinxit neque nos distinguere debemus *vulg. l. de pretio. §. supr. de public. in rem act.* Ergo distinguendum non est, an decipiendi animo mulier interceſſerit vel cùm sciret se non teneri, id est Velleiano tutam fore, an verò animo suscipiendi bona fide alienam obligationem muliebri fragilitate, & infirmitate.

DEC. Mens & sententia Senatusconsulti ex ipsius ratione colligenda est, ratio autem non alia fuit, quam vt mulierum facilitati & sexus imbecillitati subueniretur, non etiam vt delinquendi & cōmittendi doli occasio iis aperiretur *d. l. 2. sup. h. tit. l. fœminis 18. C. eod.* Nunquam enim digna est persona quæ dolum admisit vt ei succurratur. *l. penult. in fin. infr. ad SC. Trebell.* Imò verò dolus semper puniendus est tum quoque cùm doloso nocuit, quanto magis si profuerit? *l. procurator 11. §. 1. infr. de dol. mali except.* Suauis verò hic est Accursius, qui verba illa (decipiendi animo) intelligit de muliere quæ virili veste se induit, cùm exempla potiùs sumere debuerit ex *l. si mulier in iure interroguta 23. l. si mulier. 10. cum sequenti supr. hoc tit. l. vltim. §. antepenul. infr. eod. & l. si sine 5. in fin. C. eod.* Obseruandum autem est eo quoque casu, quo mulier decipiendi animo interceſſerit, non eo minus tamen dandam ei esse exceptionem Velleiani propter generalitatem verborum Senatusconsulti, sed eam replicationem exceptione doli elidendam, vt scriptum est in *d. l. fœminis. 18.* Quod non pugnat cum hac lege, quæ negat accō-

mordandam esse eo casu mulieri exceptionem: nam in prætoris arbitrio est, an summoueat mulierem denegata ei exceptione, an potiùs data aduersùs eá replicatione, quemadmodum & cùm Senatusconsulto Velleiano locus est, in arbitrio est prætoris, an creditori deneget actionem contra mulierẽ, an verò mulieri exceptionem det aduersùs creditorem *dict. l.* 1. vbi diximus *supr. hoc titulo.* Sed & notandum est ex hac lege mulierem, quæ pro alio se obligat & intercedit sciens se ex intercessione non teneri, hoc ipso teneri debere, ne frustra velit & legibus illudere & creditori. Propè enim est, vt ei ludibrio sint leges, quæ, vt earum auxilium imploret, contra eas committit. Quod ferendum non est *l. vlt.* §. *vlt. C. de bon. quæ liber. l. auxilium.* 37. *in fin. supr. de minor.* nec valdè distat ea res à dolo, quod & Paulus noster satis innuit, cùm postquã locutus est de muliere, quæ vel decipiendi animo, vel cùm sciret se non teneri, intercessit, vt neutro casu exceptione Senatusconsulti habere debeat, rationem suæ sententiæ illã reddit, quòd actionẽ, quæ in dolum mulieris competit, amplissimus ordo nõ excludat. Illud certè planũ est quod Accursius subnotat, non posse videri deceptũ creditorem, nisi qui putauerit mulierem ex sua intercessione teneri, qui enim scit, nunquã decipitur nisi à seipso *l. nam si actor* 26. *supr. de rei vindic. l.* 1. *in fin. infr. de actio. empt. l. imo eum* 16. §. *tunc habet infr. de liberal. caus. l. nemo videtur.* 145. *de reg. iur.*

1 ¶ Procurator, si mandatu mulieris pro alio intercesserit, exceptione Senatusconsulti Velleiani adiuuatur: nec aliàs actio intercidit.

Ad. §. 1. *Procurator.*

RAT. DVB. Exceptio Senatusconsulti Velleiani non datur nisi mulieribus per sexus infirmitatẽ pro alio intercedentibus *l.* 1. *supr. & tot. tit.* Estque inauditum, vt masculis per hoc Senatusconsultum subueniatur. Ergo nec procuratori mulieris, si mandato eius pro alio intercesserit, exceptio hæc danda est.

DEC. Nihil interest, an mulier per se, an per procuratorem suum prò alio intercedat, cùm vtroque casu Velleiano iuuanda sit. Ergo & eius procurator iuuandus erit, ne alioqui actio mandati intercedat, quam habere debet contra mulierem, cuius mandato intercessit: sufficit enim contemplatione mandati mulieris quem interuenisse, siue tanquam fideiussor interuenerit, siue tanquam procurator, *l. si fideiussorem, supr. hoc tit.* sit quamuis totus sermo Senatusconsulti non nisi mulierem ipsam spectet, mens tamen & sententia Senatus illud potissimum respicit, an mulieris damno res cessura sit *l. tutor* §. 1. *supr. eod.* Itaque, si creditor sciuerit procuratorem intercedere contemplatione mandati mulieris, æquum erit exceptionem Senatusconsulti contra eum dari procuratori, si verò ignouerit, non iuuabitur procurator, quia nec mulier ipsa iuuaretur, aut certè aduersùs exceptionem Senatusconsulti danda erit replicatio, *d. l. si fideiussores.* 5. & *l. si mulier contra Senatusconsultum* 16. §. 1. *supr. l. vlt.* §. *antepenult: infr. hoc tit.* Caueat igitur procurator, ne mandatu mulieris pro alio intercedat aptid creditorem ignorantem, ne alioquin agens mandati actione contra mulierem, repellatur exceptione Senatusconsulti, ipse autem à creditore conuentus nulla exceptione adiuuetur.

31. IDEM libro 1. ad Neratium.

SI mulier, quod ex intercessione soluit, nolit repetere, sed mandati agere, & cauere velit de indemnitate reo: audienda est.

Ad l. Si mulier. 31.

RAT. DVB. Mulier quæ pro alio intercessit, & soluit, putà ex causa fideiussionis, repetitionem habet soluti, quasi indebitum soluerit, cùm perpetua exceptione tuta esset, ne soluere cogeretur, *l. qui exceptionem* 40. *supr. de cond. indeb.* Ergo, si nolit repetere, sibi imputet, nec proinde danda est ei actio mandati contra eum pro quo intercessit, quasi non careat culpa, quæ maluit soluere, quã vti exceptione sibi competente, *l. si fideiussor* 29. *in princip. & §. 1. & seq. infr. mandat. l. si obligata* 18. *C. de fideiuss.*

DEC. Senatusconsultum Velleianum quod mulieribus succurrit, quoties prò alio fideiubent & intercedunt, non facit earum conditionem deteriorem, sed meliorem, nec proinde adimit eis auxilium iuris communis, licet pro ipsis inducat ius singulare, ne alioqui quod fauore mulierum introductum est, in earum odium & perniciem retorqueatur, contra *l. nulla* 25. *supr. de legib. l. quod fauore.* 6. *Cod. eod. l. quod placuit* 37. *infr. de iur. fisc.* Atqui alius quilibet fideiussor, qui ex causa fideiussionis soluisset, actionem mandati haberet aduersùs debitorem, pro quo soluisset, adeóque etiam actionem negotiorum gestorum si mandatum nullum intercessisset, *l. qui mandato*, 20. §. *fideiussor infr. mandat.* Ergo & mulieri danda est aduersùs debitorem pro quo fideiussit ac soluit, sed ita tamen si ei caueat de indemnitate: periculum enim est, ne, si postea velit quod soluit, repetere à creditore, quod suo iure facere vtique potest, *d. l. qui exceptionem* idem debitor cogatur iterum soluere creditori, cui actio pristina eo casu restitueretur, *l. quãuis* 8. *§ quoties, & §. quamquam. supr. hoc tit.* In damno autem moraretur debitor, qui bis & duobus idem debitum soluere cogeretur. Finge, non posse probari mulierem soluisse, vt ponit Accursius: Quod tamen necessariò probandum est, vt repetitio competat, cùm soluto sit facti, *l. consilio* 7. §. *vlt. D. de curat. furios. l.* 1. *Cod. de probat.* Aut adeò inopem esse creditorem, vt non habeat, vnde possit reddere. Annon æquum est, dari actionem mandati mulieri contra debitorem, & damno debitoris potiùs quam mulieris rem cedere Nam & ob eam causam solemus, dicere interesse creditoris cuiuslibet, vt plures habeat etiam eiusdem pecuniæ debitores, vt possit eligere eũ quo agere malit, *l. reos* 23. *ãnota l. sicut.* 21. *C. de fideiuss.* Sicut & qui plures habet actiones. *l. vlt. C. de oblig. & act. l. quod in herede* 9. §. *eligere. sup. de tribut. act. l. cum filius* 76. §. *variis de leg.* 2. *l.* 1. §. 1. *infr. quod legat.* Sic dicimus procuratorem, qui pro alio se obligauit, etiamsi ex persona sua exceptionem aliquam habeat, non eo minus tamẽ mandati agere possit contra eũ. *Idemque* 10. §. *penult. infr. mandat. l. seruus inscio.* 10. §. *vlt. & l. sequent. l. si seruus alienus.* 66 *ff. de fideiussorib.* Nemo enim iure suo vti cogitur, *l. si iudex* 41. *supr. de minor. l. penult. Cod. de pact.*

32. POM

32. POMPONIVS libro 1. Senatusconsultorum.

SI mulier hereditatem alicuius adeat, vtæs alienum eius suscipiat: vix est, vt succurri ei debeat: nisi si fraude creditorum id conceptum sit. nec enim loco minoris vigintiquinq; annorum circumscripti, per omnia, habenda est mulier.

Ad l. vlt. Si mulier hæreditatem.

RAT. DVB. Velleiano Senatusconsulo miratur mulier quę alienam obligationem in se suscipit *l.* 1. *& passim supr. hoc tit.* At qui mulier quæ adit hæreditatem alieno ære siue grauatam siue exhaustam, suscipit in se vniuersam obligationẽ æris alieni, & obligat se omnibus creditoribus hæreditariis, adeò vt etiam de suo præstare teneatur, si hæreditas soluendo non sit. *l. quæ dotis* 33. *infr. sol. matrim. l. vlt. & tot. tit. C. de hæredit. action.* Ergo iuuanda est Velleiano hæc mulier, perinde ac si pro defuncto intercessisset: Cuius obligationes omnes passiuæ, si hæredem non haberet, intercidirent, *l.* 1. *C. de oblig. & act. l.* 1. §. *an in pupillum. infr. deposit.* Nam & minori qui damnosam hæreditatẽ adit, succurri solet, *l.* 1. *C. si vt minor se ab hæred. abstin.* Quidni ergo etiam mulieri succurretur propter imbecillitatem consilij, quæ in vtriusque persona perinde locum habet.

DEC. Mulier, quæ alienam hæreditatem sibi delatam adit, licet damnosam se quidem obligat, sed non pro alio. Nec enim pro defuncto intercedere videri potest, qui iam nullus est, quique per mortem obligatus esse desiit, cùm obligatio sine persona esse non possit, *l. qui contra* 11. *infr. de fideiuss.* Nec rursus potest videri intercedere pro hæreditate, quę scilicet per additionem hæreditas esse desiit. siquę patrimonium hæredis, *l.* 1. *infr. de separat. l* 1. §. *Scæuola infr. si is qui testam. liber. esse iuss.* Ergo nõ poterit iuuari Velleiano quasi intercesserit, quæ nunc primum se debitricem constituit, & adeundo hæreditatem vtrò cum creditoribus hæreditariis etiam ignorantibus contrahere intelligitur, *l.* 3. *infr. quib. caus. in possess. eat. l.* 5. §. *hæres quoque D. de oblig. & act.* præsertim cùm nec mulier quæ pro alio intercedit, aliter iuuetur Velleiano, quàm si creditor sciat eam intercedere, *l. immò.* 12. *cum l præced. supr. eod.* Nec benè in omnibus mulier comparatur minori, quia minori succurritur in his omnibus, quæ ab eo gesta sunt, si quoquomodo læsus probetur, *l. ait prætor.* 7. *in princip. & tot. tit. supr. de minorib. l. nam posteaquam* 9 §. *si minor. supr. de iureiur.* At mulieri maiori non aliter succurritur Senatusconsulto Velleiano, quàm si probet se alienam obligationem sciente creditore suscepisse, *l. tutor.* 19. *& l. vir vxori.* 17. *& passim supr. l. si apud minorem* 12. *supr. de minor.*

1 ¶ Si mulier rem à se pignori datam per intercessionem, recipere velit: fructus etiam liberos recipit.[a] & si res deterior facta fuerit eo nomine: magis est, vt æstimetur.[b] Sed si creditor qui pignus per intercessionẽ acceperit, hoc alij vẽdidit: vera est eorum opinio, qui petitionem dandã ei putant etiã aduersus bonæ fidei emptorem: ne melioris condicionis emptor sit, quàm fuerit venditor.

Ad §. 1. *Si mulier.*

RAT. DVB. Cùm mulier rẽ suam per intercessionem pro alio factam pignori dedit, verum est creditorem qui huius rei fructus percepit, eos percepisse ex mulieris eiusdemq; dominæ voluntate. Ergo suos fecit, si recta est Africani ratiocinatio in *l. si seruus* 61. §. *locauit. infr. de furt.* Nã nec alia ratio est, propter quã creditor fructus pignoris suos facit, tametsi cogatur eos imputare in sortem *l.* 1. & 2. *C. de pignor. act.*

DEC. Etsi pignoris datio, cùm pro alieno debito sit, intercessio est *l. si sine* 5. *C. h. tit.* Ergo pignus à muliere datum pro aliena obligatione obligatum esse non potest *l. quidam* 29. *supr.* & consequeter creditor nullo iure fructus pignoris percepisse videri potest, cùm non alio iure perceperit, quàm pignoris: Ac proinde liberos eos restituere mulieri debet: Id est, vt benè Accursius explicat, quasi non obligatos: Aut potiùs ita vt eos in sortẽ imputare non possit. Nec enim fructus rei pignoratæ possunt iure dari pignori à debitore cuius nũquã fuerunt *l.* 1. §. *cùm prædium. infr. de pignor.* Nulla enim ratio esset imputandorum mulieri fructuũ quam ipsa non deberet: cùm exceptione Velleiani adiuuenda sit, nõ solum si pro alio pignorã tantùm dederit, sed etiamsi pro sorte ipsa intercesserit.

a *Et si res deterior facta sit.* RAT. DVB. Non ad aliud potest teneri creditor, qui rem aliquam pignoris à muliere per intercessionem accepit, quàm vt rem ipsam restituat, qualis est tempore petitionis. Quale enim quid est cùm petitur, tale dari debet. *l.* 2. *infr. de vsur.* Ergo etiamsi deteriorem patrem reddat, dicendum videtur liberationem ei contingere. Nec quicquam æstimandum esse, ne alioqui eueniat vt mulier prætextu Senatusconsulti & rem habeat, & æstimationem.

DEC. Non videtur reddi res quæ deterior redditur. *l.* 3. *§. si reddita infr. commod. l.* 1. §. *si res deposita infr. depos.* Ergo si res data pignori à muliere deterior apud creditorem facta sit, æquum est æstimationem fieri non totius rei, sed deterioratonis & damni, vt Accursius explicat. Ex eaque causa creditorem quanti mulieris interest, id est, quanto deterior facta sit, condemnari.

b *Sed si creditor qui pignus.* RAT. DVB. Qui pignus emit à creditore iure creditoris distrahente, vinci de proprietate nõ potest, *l. qui à creditore* 18. *C. de distract. pign.* Adeo vt nec offerri ei debitum possit. *l.* 2. *C. si antiquior. credit. pig. vend.* quia licet creditor dominus non sit, tamen transferre dominium in emptorem, quia vendit ex domini voluntate *l. non est nouum* 46. *infr. de acquir. rer. dom.* §. 1. *inst. qui alien. lic. vel non.* Ergo non potest vera esse eorum opinio, qui putant mulieri dandam esse petitionẽ & vindicationem pignoris, etiam aduersus bonæ fidei emptorẽ ne alioqui beneficiũ Velleiani quod datur mulieri, captiosum sit bonæ fidei emptori, contra *l. Paulus notat:* 8. *infr. de stipulat. prætor.*

DEC. Nõ debet melior esse conditio eius, toris, quã vẽditoris *l. inuitus* 156. §. *plerũq. l. In hb.* 175. §. *nã*

debeo. de reg. vir. Ergo mulieri quæ per intercessionem pignus pro alio dedit, etiamsi à creditore distractum illud fuerit, nihilominus vindicari per mulierem poterit, *l. redemptores.* 39. §. 1. *supr. de rei vind. l. si sciens* 7. *Cod. hoc tit.* nempe, quia dominium transferri non potuit in emptorem pignoris non iure dati, pignoris namque dationem tenere necesse est, vt pignus iure vendi possit: Quod esse non potest, cùm rationi pignoris autoritas Senatusconsulti resistit, *d. l. si sciens.*

2 ¶ Item si mulier creditori viri fundum vendidit: & tradidit ea condicione, vt emptor acceptam pecuniam viro referret: & hunc fundum vindicat: exceptio quidem opponitur ei de re empta, & tradita: sed replicabitur à muliere. *At si ea venditio contra Senatusconsultum facta sit*, & hoc procedit: siue ipse creditor emerit, siue interposuerit alium, quo mulier, ea ratione careat re sua. Idem est, & si non pro viro, sed pro alio debitore rem suam tradidit.

Ad §. 2. Item si mulier.

RAT. DVB. Mulieri vendenti aut aliter contrahenti, non succurritur per Velleianum, nisi intercedat, quamuis pecuniam pretij creditoribus mariti exsoluat, *l. Senatusconsultum* 4. *in fin. Cod. hoc tit.* Ergo si mulier creditori viri fundum vēdiderit, & tradiderit, quamuis ea cōditione, vt emptor acceptam pecuniam viro referret: dicendum est eam, si fundum vindicet quem ipsa vendidit, repellendam esse exceptione rei venditæ, & traditæ, neque adiuuandam replicatione, *At si ea venditio contra Senatusconsultum facta sit*, cùm nihil contra Senatusconsultum fecerit.

DEC. Rata haberi non debent ea quæ in fraudem Senatusconsulti excogitata probari possunt, *l. quidam* 29. *in fin. supr. hoc tit.* Atqui facilè esset fraudem Senatusconsulto facere, si creditori liceret, siue maritus is esset siue alius, emptorem quærere, qui mulieris rem ab ea emeret, ea lege, vt ipsi creditori emptor pretium acceptū referret. Quid enim hoc aliud esset quàm colorem intercessioni quærere, vt non videretur intercessisse mulier, quæ reuera intercessisset? *l. si sciens.* 7. *Cod. hoc tit.* Ergo aliud probandum est, si mulier ipsa emptorem quæsierit & inuenerit, quamuis pretium pro marito aut pro alio soluerit, hoc enim casu emptor securus erat, *d. l. Senatusconsultum* 4. *in fin. & l.* 1. *Cod. hoc tit.* Non tantum per exceptionem rei venditæ & traditæ, de qua in *l.* 1. *& toto illo titul. de except. rei vend.* Sed etiam ipso iure, quia nō potest mulier habere vēdicationem eius rei, cuius dominium Senatusconsulti potestate in emptorem transtulit *arg. d. l. si sciens à contrario sensu. eod.* Maximè verò si non hac lege nominatim vēditio facta sit, vt pretiū creditoribus siue mariti siue alterius acceptum referretur. Hæc enim lex & conditio potissimum est, quæ intercedendi animum in muliere demonstrat. Maximè verò si neque venditionem hanc neque venditionis legem creditor ignorauerit. Siquidem scientia eius necessaria est, vt Velleiani replicatione summoueatur, *l. imò* 12. *supr. hoc tit.* Idque est, quod sequitur in hoc §. procedere hanc Pomponij sententiam siue creditor ipse emerit, siue alium interposuerit, quo magis re sua careret, vt intelligamus non idem probandum esse, vt mulier ipsa emptorem quæsierit, vt in *d. l. Senatusconsultum.* Illud sanè non interest, an pro marito, an pro alio intercedere voluerit mulier quæ vendidit, nisi quod odiosiores solent esse intercessiones, quæ fiunt pro marito tanquam suspectiores, *Auth. siue à me. & auth. si qua mulier. Cod. hoc tit.* propter metum reuerentialem, cuius ratione credibile sit nihil non facturam mulierem, vt obsequatur marito cui nec audeat contradicere, *arg. l.* 11. *§. si onerandæ. infr. quarum rerum exact. non dē. penult. infr. de furt.* Alia ratio est mulieris debitorem suum delegantis, vt aliis soluat, licet animo intercedendi id faciat. Cessat enim eo casu Senatusconsultum, quia delegatio pro solutione est, *l. quamuis.* 8. *§. planè supr. hoc tit.* Mulieri enim siue pro marito siue pro alio soluenti, adeóque donanti succurritur. *l. plane.* 4. *hoc tit.*

3 ¶ Si mulier, ne ipsa intercederet, alij mandarit, vt id faceret: an in huius persona locus huic Senatusconsulto sit, qui rogatu mulieris id faceret? totus enim sermo Senatusconsulti ad petitionem non dandam aduersus ipsam mulierem spectat, & puto rem ita esse distinguendam: vt si quidem creditor, cui me obligaui, mandante muliere hoc in fraudem Senatusconsulti egisset, ne ipsa interueniret contra Senatusconsultum, daret autem alium: excludendum eum exceptione fraudis Senatusconsulto factæ: si verò is ignorasset, ego autem scissem: tunc mandati me agentem cum muliere, excludendum esse: me autem creditori teneri.

Ad §. 3. Si mulier.

RAT. DVBIT. Totus sermo Senatusconsulti non ad aliud spectat, quàm ad petitionem non dandam aduersus ipsam mulierem, vt apparet ex verbis Senatusconsulti relatis in *l.* 2. *supr. hoc titu.* Ergo si mulier ne ipsa intercederet, alij mandauerit, vt id faceret, dicendum videtur Senatusconsulto locum non esse in persona eius, qui rogatu mulieris intercessit.

DEC. Multum interest, qua mente & quo consilio à muliere, & mulieris creditore ita factum sit, nam si quidem creditor, cui me obligaui mandante muliere, hoc in fraudem Senatusconsulti egisset, ne ipsa mulier contra Senatusconsultum interueniret, daret autem pro se alium, iuuandus ero exceptione Senatusconsulti, cùm omnia, quæ in Senatusconsulti fraudem excogitata probari possunt, irrita haberi debeant. *l. quidam* 29. *in fin. supr. hoc tit.* Itaque excludendus erit hoc casu creditor exceptione non tam Senatusconsulti, quam fraudis Senatusconsulto factæ, vt eleganter Pomponius hic scribit Sed si creditor ignorasset, id agi inter mulierem & me, vt ipsa per mediam personam meam reuera intercederet, nec tamen intercedere videretur: Ego autem id sciuissem, tunc mandati me agentem cum muliere excludēdum esse exceptione Senatusconsulti, quippe quæ locum habeat, etiam contra mulieris fideiussores & intercessores quoslibet. Me autem creditori teneri, quem decipere volui, nam si ego quoque ignorassem, non esset contra me iuuanda mulier, vt benè Accursius concludit licet dubitanter, ex *l. si fideiussores. 6. supr. hoc tit.* Non enim posset hoc casu videri color quæsitus ad fraudem Senatusconsulto faciendam, vt addit Bart. Ne quis forte obstare putet, quod scriptum est in *l. si decipiendi.* 30. & in *l. si Titius* 48. *infr. de fideiuss.*

4 ¶ Si mulier pro eo, pro quo intercessit, iudicium parata sit accipere, vt non in veterem debitorem actio detur: quoniam Senatusconsulti exceptionem opponere potest: cauere debet, exceptione se non vsuram: & sic ac iudicem ire.

Ad §. 4. Si mulier.

RAT. DVB. Cùm mulier pro eo pro quo intercessit, parata est iudicium accipere, ne in veterem debitorem actio restituatoria detur, de qua in superioribus tam sæpè locuti sumus, videtur hæc noua quædam mulieris intercessio. Ergo etiamsi cauerit se exceptione Senatusconsulti non vsuram dicendum tamen videtur, hac exceptione adiuuandam esse, argumento *l. doli* 19. *§. diuersum. infr. de dol. mal. except.* exemplo mulieris, quæ pecuniam promisit ne delegetur, de qua in *l. debitrix* 24. *supr. hoc tit.* Præsertim cùm omnia quæ in fraudem Senatusconsulti excogitata videri possunt, habenda sint irrita, *l. quidam.* 29. §. 1. *supr.* Nihil autem sit ad fraudem Senatusconsulto faciendam accommodatius, quàm si beneficio Senatusconsulti renunciare mulieri permittatur: qua enim facilitate mulier contrahit, eadem & Senatusconsulto renūciat, vt ibi diximus.

DEC. Nemo inuitus iure suo vti cogitur, & cuilibet permissum est renunciare iis quæ pro se introducta sunt *l. si iudex* 41. *supr. de minor. l. penult. C. de pact.* Atqui mulierum fauore solo ius Senatusconsulti Velleiani inductum est *l.* 1. *& 2. & passim supr. eodem.* Ergo nihil vetat cauere mulierem se exceptione non vsuram, quoties pro eo iudicium accipere parata est pro quo intercessit, ne in veterem debitorem actio pristina restituatur, neque tam secunda hæc intercessio dicenda est quàm Senatusconsulti exclusio. Neque tamen hoc ita accipi volumus, quasi cum interpretibus existimemus Velleiano Senatusconsulto renunciari posse: In eoq; differre Velleianum à Macedoniano cui renunciari nō posse omnes consentiunt, quasi Macedonianum odio tantum creditoris introductum sit, Velleianum verò fauore mulieris ex *l. qui exceptionem* 40. *supr. de condict. indeb.* Nam imò verò putamus renunciationem Velleiani non valere, si ab initio facta sit, quamuis de iure, & beneficio Senatusconsulti mulier certiorata sit, cùm, vt hic bene Bartolus disputat, decipiatur mulier eo ipso quod Senatusconsulto renunciat, *arg. l. interdum* 19. *supr. de minor.* Sed quoniam aliud est mulierem renunciare Velleiano, vt sibi exceptionē illam adimat, quod fieri posse negamus, aliud verò ex post facto cauere mulierem se non vsuram exceptione Senatusconsulti Velleiani, vt in hoc §. In hac enim specie nihil fit contra Senatusconsultum, cuius autoritati & potestati iam satisfactum est hoc ipso, quod mulieri exceptio quæsita est, qua vti possit, si velit, id enim egit Senatus vt daretur exceptio mulieri qua vti posset si vellet, non etiam vt ea vti inuita cogeretur: Inuito siquidem beneficium deferri potest, acquiri autem non potest, *l. inuito* 69. *de reg. iur.* Sic dicimus non valere prohibitionem testatoris, aut conuentionem hæredis cum legatariis viuo testatore, vt locus legi falcidiæ non sit, quasi contrariam iuri publico, *l. quod de bonis.* 15. §. 1. *infr. ad l. falcid.* Et tamen nemo dixerit inuitum hæredem cogendum vti beneficio legis falcidiæ, nempe quia lex falcidia id egit duntaxat, vt hæres quartam ex legatis posset deducere, sūtque alia plura in iure nostro exempla quæ alibi retulimus. Fatemur tamen posse Velleiano renunciari in specie legis *vlt. Cod. quando mul. tutel. offic fungi pot.* quoniam ita expressim à Iustiniano constitutum est in specie illius legis. Simile est quod volunt interpretes posse mulierem renunciare Authenticæ *si qua mulier, & auth. siue à me Cod. hoc tit.* si modo iis specialiter renunciatum sit. Ego specialem renunciationem necessariam esse non dubito, sed nec specialem prodesse posse arbitror.

5 ¶ Intercedere mulierem intelligendum est etiam pro eo, qui obligari non possit: veluti si pro seruo alieno intercedat. sed, rescissa intercessione, in dominum restituenda est actio.

Ad §. Vlt.

RAT. DVB. Intercessoria obligatio accessoria est. Atqui obligatio accessoria non potest esse sine principali *l.* 1. *l. stipulatio sum* 6. §. 1. *de fideiussor. l. cum principalis.* 178. *de reg. iur.* Ergo non potest videri intercedere mulier pro eo, qui obligari non possit, putà si pro seruo alieno intercedat. Serui enim persona iure ciuili nulla esse creditur *l. quod attinet* 32. *eod. tit. l. nullo modo* 7. *infr. ad l. Cornel. de falsi.* Ideoq; nec ciuiliter ex contractu vllo obligari potest *l. serui.* 14. *infr. de oblig. & act. l. in personam seruilem* 32. *de reg. iur.*

DEC. Etiam serui naturaliter obligantur, quia quod ad ius naturale attinet, non distinguūtur à liberis, *d. l. quod attinet.* Ideóq; & fideiussores & quoslibet alios intercessores dare possunt, *d. l. serui.* Ergo & mulier pro seruo alieno intercedere potest, nec minùs Velleiano iuuabitur, quā si pro libera persona intercessisset. Atqui in quies ita fiet, vt in damno moretur creditor, qui mulieris personā & intercessionem animo nouandi sequutus nō habebit, cōtra quem actio restitui possit, si quidem cum seruo nulla actio est, *l. cum seruo* 107. *de reg. iur.* quæ sanè præcipua ad hunc locum dubitandi ratio erat, cum ita

ius comparatum sit, vt quoties mulieri datur exceptio Velleiani aduersus eum apud quem pro alio hoüandi animo intercessit, restituenda sit actio pristina contra veterem debitorem *l. quamuis* 8. §. *quoties, & passim supr. hoc tit.* Sed ad hanc obiectionem respõdet Pomponius, imò verò etiam hoc casu succurri posse creditori per actionem restitutoriam non contra seruum dandam, quod certè fieri nequit, sed contra dominum, actionem inquam aut quod iussu siiubente domino obligatus fuerat, aut si minus saltem de peculio. *l. sed si pro alieno.* 9. vbi diximus *supr. hoc titulo.* Alia filiifamilias ratio est, sicut enim obligari ex omnibus causis præterquam ex voto & mutuo potest. *l. filiusfamilias.* 39. *l.* 2. §. 1. *infr. de pollicit. l.* 1. *supr. ad Senatusc. Macedon.* Ita etsi pro eo mulier intercesserit, & Senatusconsulti exceptione adiuuanda sit, restitui in eum vetus actio commodè potest. *l. tam ex contractibus* 57. *supr. de iudic.* Nec tantum in filiumfamilias, sed etiam in patrem, eadẽ scilicet quæ prius in patrem ipsum competebat siue quod iussus, siue de peculio. *d. l. sed si pro alieno, iuncta l. si quis cum filio f.* 44. *sup. de pecul.*

DE COMPENSATIONIBVS

Ad TIT. II.

1. MODESTINVS libro 6. Pandectarum.

COMPENSATIO, est debiti & crediti inter se contributio.

Ad l. primam.

RAT. DVB. Cùm idem est debitor & creditor, fit confusio debiti & crediti, & eo modo extinguitur obligatio ipso iure; vt euenit cùm debitor creditori suo hæres existit, aut contrà creditor debitori, adeò vt necesse sit opponi de huiusmodi confusione, *leg. debitori.* 50. *infrà de fideiuss. l. Stichum aut Pamphil.* 95. §. *aditio. l. sicut* 75. *infr. de solut. l. debitori* 7. *Cod. de pact.* Atqui aliud est compensatio, aliud confusio: Etsi enim compensatio fit ipso iure *l. si ambo.* 10. *infr. l si constat.* 4. *C. eod.* necesse tamen est eam opponi. *l. vlt. eod.* §. *in bonæ fidei iudiciis. & seq. Inst. de act.* Deinde qui compensat etiam petit. *l. amplius non peti.* 15. *infr. rat. rem hab.* qui verò dicit confusum esse debitum, neque petit quicquam, neque petere potest. Ergo non est bona hæc compensationis definitio, quæ conuenit etiam confusioni.

DEC. Est quidem hoc simile in compensatione & confusione, quod in vtraque necesse est debitum & creditum interuenire, sed aliter atque aliter. Nam in cõpensatione debitum est ab vtraque parte, & tam qui agit, quàm qui conuenitur & debitor est, & creditor, debitor scilicet aduersarij quatenus creditores, & eiusdem creditor quatenus debitoris. At in confusione idem est creditor & debitor sui ipsius. Quod tamen nec iuris ratio patitur, nec ipsa rerum natura. Cùm realiter distinctas esse oporteat personas debitoris & creditoris, sicut actoris & rei. *l. ne cum filiofamilias.* 16. *infr. de furt. l. hæres à debitore* 21. §. *seruo & seq. de fideiuss.* Igitur bene cõpensatio definitur debiti & crediti inter se contributio ab vtroque nimirum facienda, id est, à debitore, & à creditore. At confusio est debiti & crediti in vna eadémque persona peremptio. Denique compensatio exceptio est, quæ supponit actionem ex altera parte competere, quomodo reuera competit, cùm non priùs ipso iure sublata videri possit quàm debitor, qui conuenitur, compẽsationem obiecerit. Nec enim cogitur quisquam inuitus compensare, si fortè ob aliquam causam malit soluere, vt apparet ex *l. sequen.* in verbis illis vltimis, *Si paratus est compensare.* At confusio, neque exceptio est, neque modus tollendæ obligationis, qui ex voluntate alterutrius pendeat, sed extinctio ipsa obligationis & consequenter actionis ex ea competentis propter repugnantiam ex parte rei, cùm fieri nequeat per rerum naturam, vt ipsius idem sit & creditor & debitor.

2. IVLIANVS libro 90. Digestorum.

VNusquisque creditorem suum, eundémque debitorem, petentem summouet, si paratus est compensare.

Ad l. 2. Vnusquisque.

RAT. DVB. Compensatio petitio est, *l. amplius non peti* 15. *infr. rat. rem hab.* Ergo non exceptio per quam summouendus sit actor petens quod sibi iustè debetur. Aliud enim est actio, aliud exceptio. Cùm tibi sit aliud exceptio, quàm actionis exclusio, *l.* 2. *& passim infr. de exception.* Nec rursus quicquam vetat, te mihi debere centum, licet ego vicissim quoque centum tibi debeam; videtúrque hæc res dare materiam inducendæ mutuæ petitionis, potiùs quàm iustæ exceptionis, ad summouendum actorem, de quo non dubitatur, quin sit verè creditor. Alius autem tractatus est de mutuis petitionibus, de quibus extat specialis titulus in decretali. *Et in l.* 1. *&* 2. *supr. de quib. reb. ad eund. iud. eatur.* vbi etiam aliquid diximus, & apertiùs in *l.* 1. §. *vlt. infr. qua sẽt. sine appell. rescind.* Alius verò de cõpẽsationib.

DEC. Ideo compensationes introductæ sunt, quod nostra interest non soluere potiùs quàm solutum repetere, *leg. proxim. inf. leg. si stipulatus. decimaquinta in princip. infr. de fideiuss.* Ergo quamuis iustus sit meus creditor qui petit à me centum, si tamen vicissim ille totidem mihi debeat aut plus vel minus, æquissimum sanè est fieri compensationem, per quam iure cuiusdam exceptionis summoueatur actor ad concurrentem vsque quantitatem, cùm id expeditius sit, non solùm mihi à quo petitur, sed etiam actori, qui perinde à me liberatur. Ita vt vtrinque contingat liberatio per quam euenit, vt vterque pariter fieri locupletior videatur, sit enim locupletior quisquis à creditore suo liberatur *l. si pupilli. 66. in fin. de solut l. species.* 11. *de acceptil.* Nec audiendus est debitor, si nolit etiam inuitus liberari *l. soluendo.* 39. *supr. de neg. gest. l. solutione* 22. *de solut.* Fauore scilicet liberationis, tanquam quæ pleniorem libertatem restituat, quæ per obligationis vinculum diminuta quodammodo videbatur. Verum enim est quod Seneca quodam loco scribit, debitorem seruum esse sui creditoris. Itaque compensatio licet requirat voluntatem eius qui conuenitur, vt paratus sit compensare, non tamen exigit voluntatem creditoris, cui obiicitur compensatio. Cæterùm, quòd hæc lex generaliter scribit vnicuique debitori dandam esse compensationem, non tam generaliter intelligendum est, quasi nullo casu compensatio deneganda sit. Multi enim casus sunt in quibus compensatio locum non habet, *l. ob negotium* 20. *infr.* vbi dicemus.

3. POMPONIVS libro 25. ad Sabinum.

IDeo compensatio necessaria est: quia interest nostra, potiùs non soluere, quàm solutum repetere.

Ad l. Ideo. 3.

RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ *ad l. præcedẽtem.* Nihil enim aliud hæc lex continet, nisi rationẽ propter quam inducta est compensatio nẽpe quod nostra interest non soluere potius quàm solutum repetere, quod & scriptum est in *l. si stipulatus* 15. *infr. de fideiuss.* quemadmodum solemus dicere, melius esse intacta cuiusque iura seruare, quàm post vulneratam causam remedium quærere, *l. vlt. Cod. in quib. caus. necess. non est in int. restit.* Et hæc est æquitas quæ merum ius compensationis induxit, vt Papinianus loquitur in *l. inter tutores* 36. *infr. de admin. tut.* Quid enim potest esse æquius quàm quod vtrique parti vtilius est, *l.* 1. *C. eod. tit. de admin. tut. l. ex his.* 8. *in fi. infr. quæ in frau. credit.* Nam si verum est, vt est, quod vulgo dicitur, id quod nemini nocet, & alicui prodest, facilè concedi, *l. penult. C. de precib. imperat. offer. l. in creditore* 38. *in fi. infr. de credit. l.* 2. §. *Item Varus in fin. de aqua & aq. plu. arc.* Quanto magis concedendum illud est quod vtrique prodest? Idcirco autem prodest vtrique compensatio, quòd cùm ex vtraque parte mutuam inducat compensationem, & quidem ipso iure impedit, ne sumptibus maioribus vexentur debitor & creditor, qui alioqui faciendi essent in longiorem litem, *l. quod debetur.* 51. *supr. de pecul. l. minoribus* 6. *supr. de minor. l.* 1. *supr. de officc. testam.* ne quid addam de discordiis & rixis quas materia litium in republica incitare solet, & propter quas verecunda dicitur esse cogitatio & honesta eius qui lites exercatur, *l.* 4. §. 1. *supr. de alienat. iudic. mut. cau. fac. l. quidam existimauerunt.* 21. *supr. de reb. credit. l.* 1. §. *si hæres in fi. infr. ad SC. Trebell.*

4. PAVLVS libro 3. ad Sabinum.

VErum est, quod & Neratio placebat, & Pomponius ait: ipso iure eo minus fideiussorem ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest. sicut enim, cùm totum peto à reo, male peto: ita & fideiussor non tenetur ipso iure in maiorem quantitatem, quàm reus condemnari potest.

Ad l. Verum est. 4.

RAT. DVB. Eius quod non debetur ei qui conuenitur, sed alij, compensatio fieri non potest. Cùm enim nihil aliud sit compensatio quàm debiti & crediti contributio, *l.* 1. *supr.* consequens est, vt non inter alios habere locum possit, quàm inter eos, quorum alter alteri sit vicissim & creditor & debitor. Atqui alia est persona debitoris, alia fideiussoris, imò & alia huius, alia illius obligatio. Nam debitoris obligatio principalis est fideiussoris accessoria, & rursum aliud est, quod reo debet creditor qui fideiussorem accepit. Aliud verò quod fideiussor debet creditori. Ergo quamuis solutione per debitorem facta fideiussor quoque liberetur per consequentias, *l. si quis reum.* 5. *infr. de liber. leg. si fideiussor.* 19. *supr. de dolo.* Non tamen consequens est, vt fideiussor possit creditori compensare, quod creditor debitori principali non etiam ipsi fideiussori debet.

DEC. Exceptiones, & defensiones omnes quæ reo competunt, si modo non merè personales sint, sed in rem competunt etiam fideiussori, *l. exceptiones.* 7. *l. omnes.* 19. *infr. de except. l. defensiones.* 11. *C. eod. tit.* Atqui compensatio exceptio est, & quidem in rem scripta, vt ex suprà dicta ipsius definitione apparet. Ergo quoties competit reo, competit etiam fideiussori, ne alioquin ipsius beneficium reo eripi videretur, si non accommodaretur fideiussori, qui condemnatus soluere, regressum aduersus debitorem habiturus esset actione mandati, vel negotiorum gestorum. *l. ex mandato.* 20. §. 1. *infr. mand.* Nam per mediam fideiussoris personam ad reum peruenitur, *l. cùm lex.* 46. *infr. de fideiuss.* Atqui potest reus compensare creditori suo, quod ipsi reo creditor debet ex regula *l.* 2. *&* 3. *supr.* Ergo & fideiussori debitoris idẽ licere debet, vt idipsum quod reo creditor debet, possit ille creditori compẽsare, si ad eam quantitatem conueniatur, de qua pro reo fideiussit. Cúmque compensatio vim solutionis habeat tanquam quæ perinde tollat & extinguat obligationem ipso iure apparet nõ magis creditorem totam summam petere à fideiussore, id est, non deducta ea quantitate, quæ in compensationem venit, quàm si totum peteret à fideiussore eius qui partem debiti iam soluisset. Nunquam enim potest creditor maiorem quantitatem petere à rei fideiussore quàm ab ipso reo, & siue ab ipso, siue ab illo totum petat, quod non totum debetur, malè petit, quia plus deperit, ideóque iuris veteris rigore inspecto causa cadere deberet, nisi posterioribus Zenonis & Iustiniani constitutionibus hoc ius correctum esset, restricta pœna pluris petitionis ad cõdemnationem expensarum, *§. si quis agens. Inst. de action. & titulo Cod. de pluris petition.* Placet autem quod Accursius & Bartol. ex hac lege inferunt, compensationem fieri ipso iu-

re, cùm lex ponat haberi debere illam pro facta in fauorem fideiussoris, ex persona debitoris, etiam priusquam debitor ipse conuentus sit. Ac proinde priusquam eam obiecerit, aut obiicere potuerit. Quod & probatur ex *l. rei iudicatæ 15. §. 1. infr. solut. matrim.* Nisi dicas cum Bartolo posse illam obiici quomodocunque & quandocunque etiam extra iudicium, quemadmodum & extra iudicium interpellari quis potest vt soluat. Quod non nego, nec illud rursum quod volunt non aliter habendam esse rationem compensationis, quàm si obiiciatur ab eo qui conuenitur, sed tamen nego haberi eam pro facta ex eo tantum tempore quo obiecta sit, sed dico, statim atque obiecta est, haberi eam debere pro facta ipso iure in præteritum, à quo tempore concurrentes debiti & crediti quantitates compensationis inducendæ materiam præbuerunt. Quod hæc lex omnium apertissimè probat. Quomodo enim malè ageret creditor qui totum à fideiussore peteret ante oppositam à debitore compensationem, si non iam inde ab initio facta fuisse intelligeretur. Is enim demum malè agit, quire, aut tempore, aut aliter plus petit, *l. 1. in fin. supr. quand. dies leg. ced. l. pecuniam, 36 supr. de reb. cred.* Plus autem non petit creditor qui totam fideiussionis summam petit à fideiussore, nisi quatenus ea summa per quãtitatem, quæ compensari potuit, diminuta esse creditur. Proinde non valdè interesse arbitror an fideiussor acceptus sit priusquam reus compensationem obiicere potuerit. Nec rursus an in summam certam, an potiùs in illam quam reus debeat, quomodo Accursius noster distinguit, omni enim casu dicendum est compensationem locum habere, & fideiussorem, si eam obiiciat, non teneri ipso iure, si verò non obiiciat, teneri eum & quidem cum effectu. Planè dubitandum non est, quin possit eam obiicere etiam inuito debitore, *l. si stipulatus. 15. in princ. infr. de fideiuss.* Iunge tamen §. 1. eiusdem legis, & obserua, non sicut fideiussor compẽsationem obiicere potest ex persona rei, ita vicissim reum posse obiicere ex persona fideiussoris, quia non, quemadmodum fideiussor idipsum debet quod reus principalis, ita possis dicere reum principalem id debere quod fideiussor extra causam fideiussionis debeat. Nec rursus quemadmodum per mediam personã fideiussoris ad reum peruenitur, ita per mediam personam rei ad mediam personam fideiussoris peruenitur. Est tamen etiam alia huius legis ratio, quam Paulus postremis verbis non obscure insinuat, cùm ait, non posse teneri fideiussorem in maiorem quantitatem quàm reus condemnari possit. Est enim generalis iuris regula, neque fideiussores neque ceteros qui tanquam accessiones obligãtur, non posse in plus quàm reus debeat, obligari. *l. Græce 8. illud. infr. de fideiuss.* Atqui debitor centũ aureorum cui vicissim creditor quinquaginta debeat, licet reuera debeat cẽtum, quæ fortassis accepit mutuo, non tamen ad centum condemnari potest, Sed tantum ad quinquaginta, cùm ab aliis quinquaginta beneficio compensationis liberatus sit. Ergo neque fideiussor in centum integra conueniri potest, quasi nec debeat, quia verba cum effectu sunt accipienda, vt hic notat Accurs. ex *l. 1. §. 1. supr. quod quisque vir. l. penult. §. docere. Ne quis eum qui in ius vocab. vi exi. l. debitor 59. vers. videamus. de effectu rei infr. ad S.C. Trebell.* Illa duntaxat inter reum & fideiussorem differentia est, quod inuitus debitor compensatione non vtitur, fideiussor verò vtitur, non quidem inuitus, sed inuito tamen creditore, *d. l. si stipulatus.* Itaq; non est perpetua eius dictæ legis 9. regula. *C. hoc tit.* Sed pleraſque exceptiones paritur, de quibus cum Accursio dicemus ad legem sequentem.

5. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI quid à fideiussore petatur: æquissimum est, eligere fideiussorem: vtrum quod ipsi, an quod reo debetur, compensare malit. sed, & si vtrumque velit compensare, audiendus est.

Ad l. Si quid. 5.

RAT. DVB. & DECID. ad hanc legem eadem est quæ ad superiorem, cùm vtriusque eadem sit sententia, fideiussorem scilicet, si ex fideiussione sua conueniatur, compensare posse quod reo debetur non minus quam si fideiussor ipsi deberetur, nisi quod hæc lex addit esse in arbitrio & potestate fideiussoris eligere si quid & ipsi & reo debeatur, quid malit compensare, adeóque quod magis est, si vtrumque compensare velit, audiri eum debere. In quo tamen dubitandi ratio specialior illa occurrit, quod cum fideiussor & reus principalis sicut vnam tantum, eandémque summam debent, ita vnius duntaxat personæ vice fungi videantur, non videatur æquum, vt duorum creditorum iure censeantur, quod tamen euenire necesse esset, si vtrumque compensare posset fideiussor & quod sibi ipsi & quod reo deberetur, satisque ei esse debet, quod electionem habeat, alterutrum & quod malit compensandi, ne alioqui nimis lædatur debitor, si duplicis crediti compensationem pati cogatur. Cùm etiamsi ab vtroq; peteret, id est tam à reo quam à fideiussore nõ nisi vnum esset debitum cuius solutionem vrgeret, Sed decid. ratio illa eadem est quam supra attulimus, quod creditor, qui à reo accepit fideiussorem, vtrumq; debitorem habeat eiusdem quantitatis, vt proinde recusare non possit, quominus etiam ab vtroq; compensationem patiatur, aut potius ex vtriusq; persona, tametsi contra solum fideiussorem agat, quia & si ab vtroque conueniretur, vterque condemnandus esset. Itaq; nihil eius interest quod fideiussor conuentus & suum & rei principalis debitum compenset. Quinimo eius interest potius, vt per compensationem ipso iure ab vtroque liberetur, quæ ratio & æquitas fuit inducendæ compensationis, vt diximus ad *l. 3. supr.* Neque hoc tantum casu euenit, vt quis compenset etiam quod alij debetur contra regulam *l. eius. 9. Cod hoc tit.* de qua scripsimus ad legem præcedentem, sed etiam aliis quibusdam casibus, quos hic Accurs. refert. Primus est, si cum filiofamilias aut cum seruo contractum sit, & ex eo contractu agat dominus vel pater. Potest enim eo casu debitor per compensationem solidum seruare quod sibi debetur. Quamuis si ageret, non posset consequi, nisi quatenus est in peculio filiifamilias vel serui. *l. si cum filiofamilias. 9. infr. hoc tit.* Secũdus casus est in procuratore qui in rem suam datus est, nam post litis contestationem si vice mutua conueniatur, æquitate compensationis vtetur. *l. in rem suam 18. infr. hoc tit.* Tertius est in duobus sociis. Nam si duo rei promittendi socij sint, proderit alteri quod stipulator alteri reo pecuniam debeat, quod diuersum esset, si socij non essent *l. si duo rei. 10. infr. de duob. reis.* An autem compensatio ita fiat ipso iure, vt non sit opponẽda ab homine, de quo rursum Accurs. hic quærit iam supra diximus & dicemus latiùs ad *l. si ambo 11. & ad l. cum alter 11. infr. hoc tit.* Iunge §. *in bonæ fidei Inst. de action. & l. vlt. C. eod.*

6. VLPIANVS libro 30. ad Sabinum.

ETiam quod natura debetur, venit in compensationem.

Ad l. Etiam. 6.

RAT. DVBITAN. Obligatio, quæ naturalis tantùm est, actionem parere non potest, sed tantum exceptionem, quia nec ius naturale actiones vllas agnoscit, vt diximus *ad l. vlt. supr. de iureiur.* Ergo non potest inducere cõpensationem, quia is qui compensat, quodammodo agit *l. amplius non peti 15. infr. Rat. rem haber.*

DEC. Compensatio licet actionis vim & effectũ habeat, exceptio tamen est, paritque retentionem qui vnus est ex effectibus naturalis obligationis *l. naturales 10. infr. de oblig. & action. l. 3. §. vlt. supr. Quod quisq. iur.* Ergo etiam id quod naturaliter tantùm debetur, in compensationem venire potest. Nec est quod quis obiiciat ex *l. quæcunque 14. infr.* Quæcunque per exceptionem perimi possunt, ea in compensationem non venire. Aliud enim est de eo debito loqui quod peti non possit defectu non tam iuris quam actionis: quale est quod naturaliter tantùm debetur. Aliud verò de eo debito quod peti quidem possit, sed non cum effectu propter exceptionem. Nam debitum cuius petitio repelli per exceptionem potest, habetur pro indebito *l. qui exceptionem 40. supr. de condict. indeb. l. creditor 55. l. debitor 108. de verb. signif.* At quod naturaliter debetur, id verè ac iure debetur, & sine exceptione. Is enim natura debet quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus *l. cùm amplius 184. §. is natura debet de regul. iur.* Neque verò ius naturale aut gentiũ vllas agnoscit exceptiones, sicut nec actiones.

7. IDEM libro 28. ad Edictum.

QVod in diem debetur, non compensabitur, antequam dies veniat, quamquam dari oporteat.

Ad l. Quod in diem. 7.

RAT. DVB. Quod in diem certam debetur, etiamsi dies nondum venerit, tamen iam debetur, quia certum est diem esse venturam, licet interim exigi non possit, cessit enim dies, quamuis nondum venerit *leg. cedere diem. 213. infr. de verb. sig.* Adeò vt etiamsi debitor ante diem soluerit, repetere non possit quasi indebitum soluerit, *l. in diem 10. supr. de cond. indeb.* Item vt in diem obligatio nouari possit etiam priùs quã dies venerit *l. in diem §. infr. de novat.* Atqui quodcunque debetur, venit in compensationem, tametsi non nisi naturaliter debeatur, vt scriptum est in *l. proxima. infr.* Ergo etiam id quod in diem debetur compensari poterit antequam dies venerit, quia id dari tãdem oportere certum est.

DEC. Quæcunque per exceptionẽ perimi possunt, ea in compensationem non veniunt, *l. quæcunq; 14.* Atqui quod in diem debetur si ante diem petatur, malè petitur & exceptione pluris petitionis summouetur actor, qui plus petit tempore. *l. vnic. in fin. supr. Quand. di. leg. cod. §. si quis agens. Inst. de action.* Totum enim medium tempus liberum debitori ad soluendum esse intelligitur *l. quod certa die. 70. de solut.* Adeò vt qui hoc anno aut hoc mense dari stipulatus est, nisi omnibus partibus præteritis anni vel mensis nõ rectè petat *l. qui hoc anno 42. iuncta l. stipulatio ista. 38. l. continuus. 137. §. cùm ita. vers. nã & quod in diem infr. de verb. obl.* Ergo quod in diem debetur interim compensari non potest non magis quàm peti, cùm compensatio etiam vim petitionis obtineat, *l. amplius non peti 15. infr. rat. rem hab.* Excipiendus tamen est casus ille de quo in *l. si cùm militi 16. §. 1. infr.* id est, si quis intra diem ad executionem iudicati datum compensare velit quod sibi ex iudicato debetur: tunc enim compensatio admittetur, quoniam aliud est diem obligationis non venisse, aliud verò humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis, vt ibi Papinianus elegantèr ratiocinatur.

¶ Si rationem compensationis iudex non habuerit: salua manet petitio. nec enim rei iudicatæ exceptio obiici potest: aliud dicam, si reprobarit pensationem, quasi non existente debito. tunc enim rei iudicatæ mihi nocebit exceptio.

Ad §. 1. Si rationem.

RAT. DVB. Cùm iudex nullam petitionis rationem habet, hoc ipso videtur petitorem summouere, siue de principali debito agatur, siue de fructibus & accessionibus, putà de sumptibus litis, *l. terminato. 3. vbi omnes notant. C. de fruct. & lit. expens.* Tacitè enim denegatur quod petitum expresse nõ conceditur. Ergo cùm opposita compensatio est, nec vllam eius rationem habet iudex condemnans debitorem compensare volentem, ad solutionem quantitatis petitio, perinde ac si opposita compensatio non esset, dicendum videtur sic haberi debere, ac si compensationem iudex reprobasset, vt si in alio iudicio idem debitor aduersus eundem creditorem velit rursus compensationem obiicere, non sit audiendus, sed exceptione rei iudicatæ.

DEC. Res iudicata stricti iuris est, nec pro iudicato haberi debet, nisi quod per sententiam iudicis disertè pronunciatum est. Ideóque verba sententiæ diligenter ponderanda sunt, *l. si inter me. 15. infr. de except. rei iud.* Atqui exceptio rei iudicatæ locum non habet, nisi quando & quatenus res iudicata est *l. cùm quæritur. 12. & seqq. & passim eod. tit.* Ergo multum interest, an iudex apud quem opposita fuit compensatio, eam expressim reiecerit & reprobauerit, an verò nulla ipsius habita ratione, nec mẽtione debitorem simpliciter ad solutionem condemnauerit: Priore casu, si inter easdem partes

iterum opponatur compensatio, obstabit exceptio rei iudicatæ. At posteriore non item, quia nihil de compensatione pronunciatum est. Eademque distinctio adhibetur ab Vlpiano in *l. si autem* 8. §. *si quocunque modo*, vbi scripsimus *sup. de neg. gest.* Ex quo intelligimus non esse verum quod interpretes & pragmatici nostri inferre solent ex *d. l. terminato*, non posse post sententiam de ea re agi de qua prius actum fuerat, etiamsi nihil de ea pronunciatum sit. Quod sanè non solùm ex illa lege non bene probatur, sed & ex hoc §. *maximè cõtinetur, & ex d. §. si quocunque modo* Iunge *l. & ex diverso* 35. §. 1. *supr. de rei vind.* Nisi cum de accessoriis tractatur, quæ sublato & terminato principali negotio non possunt subsistere, puta de vsuris & sumptibus non obligationis iure, sed iudicis tantum officio debitis, vt in *l.* 4. *C. depos. l. qui per collusionem.* §. 1. *inf. de act. empt. Iuncta l cùm principalis* 178. *de reg. iur.* Euidens autem ratio diuersitatis est inter hos duos casus si Iudex cõpensationis rationem nõ habuerit, & compensationem expresè reprobauerit. Nam posteriore casu perinde est ac si pronunciaret iudex non deberi eã quantitatem, cuius compensatio obiiciebatur, cùm si deberetur, nõ posset iudex impedire ne compensatio ipso iure facta esset. At cùm nullam compensationis rationem habet, non ideò pronunciat nihil deberi ei qui compensationem obiicit, cùm nihil vetet debitum quid esse, nec tamen compensari. Obseruandum autem est quod Vlpianus in hac lege scribit, exceptionem rei iudicatæ obstare si iudex reprobauerit compensationem, non tantùm eo casu locum habere, quo debitor alio iudicio conuentus velit iterum compensationem eiusdem quãtitatis obiicere, sed illo etiam, quo velit ille per actionem idem debitum petere, & quod faciliùs euenit contrario iudicio siue negotiorum gestorum, siue mandati, siue commodati, siue tutelæ aut quo alio simili experiri, vt in specie dicti §. *si quocũq; modo & l. in rebus* 18. §. *vlt. sup. Commod. l.* 1. §. *præterea* 4. *infr. de contr. tutel. & vtil. act.* Nam quod dici solet ei qui succumbit in exceptione nõ nocere rem iudicatam, si id ipsum persequatur per modum actionis, ex *l. vindicantem.* 17. *& seq. infr. de euict.* Tunc locum habet, cùm exceptio & actio non tendunt ad eundem finem quomodo tendunt in specie proposita, vt benè Bartolus docet. Nec obstat huic legi quod idem Bart. obiicit in *l.* 1. *C. de ordin. iud.* sententiam latam super negotio principali facere præiudicium in incidenti, tractat enim illa lex de incidenti, de quo necessario cognoscendum fuit; licet non pronunciandum de sententia super principali negotio ferri possit, quod & Bartolus benè vidit, & nos latius in libris Cõiecturarum explicauimus.

8. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

IN compensationem etiam id deducitur, quo nomine cum actore lis contestata est: ne diligentior quisque deterioris condicionis habeatur, si compensatio ei denegetur.

Ad l. In Compensationem. 8.

RAT. DVB. Nouatio fit, adeoq; interdum delegatio per litis contestationem, vt quod antea debebatur, desinat deberi ex priore causa *l. delegare* 11. §. 1. *& l. aliam.* 29. *infr. de nouat. & deleg.* Ergo debitũ cuius nomine lis contestata iam est cum actore in compensationem deduci amplius non potest, tanquam quod sit indebitum ex omni alia causa præterquam litis cõtestatæ, ac proinde petendum necessario est per viam actionis & in eo ipso iudicio quod post litem contestatam dictatum est. Cum enim compensatio nihil aliud sit, quàm debiti & crediti inter se contributio *l.* 1. *supr. hoc tit.* consequens, vt quod per contestationem creditum esse desiit, compensari amplius non possit.

DEC. Alia causa est nouationis voluntariæ, alia eius quæ ex necessitate fit per litis contestationem, *d. l. aliam.* Non enim solet deterior actoris conditio fieri per litis contestationem, sed plerumq; melior *l. non solet.* 86. *& seq. de reg. iur.* Atqui deterior conditio fieret actoris post contestationem ob id quod in debito persequendo fuisset diligentior, si compensationis æquitas ei denegaretur ob id solum quod de eo debito iam litem contestatus esset. Ergo quamuis nouatio nihil aliud sit quàm debiti peremptio *l.* 1. *de nouat.* non eo minus tamen permittendum actori est, vt debitum illud compensetur, quam si nulla per contestationem facta esset nouatio. Iura enim subueniunt vigilantibus & diligentibus, non dormientibus aut negligentibus. *l. non enim 16. supr. ex quib. cau. mal. l. pupillus* 24. *infr. quæ in fraud. cred.* Et absurdum esset melioris conditionis esse desides quam diligentes *l.* 2. *C. de ann. except. &* stultos quàm prudentes *l.* 4. *C. quod vi aut clam.* Nec obstat si quis obiiciat cum Bartolo duo iudicia de eadem re pendere non posse, & vbi cœptum est iudicium, ibi finem accipere debere ex *l. vbi acceptum.* 30. *supr. de iudic.* Nam vt idem Bart. respondet, nihil vetat de eadem re duo pendere iudicia, quorum vnum sit per viam actionis, alterum per viam exceptionis, quale illud est in quo compensatio obiicitur, quæ cum fiat ipso iure, vt diximus ad *l.* 4. *& 5. supr.* statim atque opposita est, apparet citiùs terminari iudicium, quamuis posterius in quo de cõpensatione tractatur, quam terminari possit prius in quo lis de eodem debito fuerit contestata, si quidem de eo debito hic loquimur quod liquidum sit, aut facile & in promptu liquidari possit, quandoquidem alioquin eius compensatio obiici non posset, vt benè idem Bart. hic notat ex *l. vlt. C. hoc tit.*

9. PAVLVS libro 32. ad Edictum.

SI cum filiofamilias, aut cum seruo contracta sit societas: & agat dominus, vel pater: solidum per compensationem seruamus: quamuis, si ageremus, duntaxat de peculio præstaretur.

Ad l. Si Cum filiofamilias. 9.

RAT. DVB. Si quis cum filiofamilias contrahat, duos quidem habet debitores patrem & filium, sed filium in solidum, patrem verò non nisi quatenus est in peculio, *l. si quis cum filiofamilias* 44. *supr. de pecul.* Si verò cum seruo alieno contrahit, licet seruum ciuiliter obligatum habere non possit, sed tantum naturaliter *l. serui* 14. *infr. de oblig. & act.* Non eo magis tamen Dominum obligatum habet nisi de peculio, si non iussu domini sui contraxerit *l.* 1. *supr. quod cum eo qui*

eo qui in ali. pot. l. 1. *quod iussu & tot. tit. de pecul.* Atqui etiam *is* qui compẽsat, agere & petere videtur *l. amplius non peti.* 15. *infr. rat. rem hab.* Ergo nec per compensationem fieri potest, vt qui cum filiofamilias vel seruo alieno contraxerit solidum suum debitum & supra quam in filijfamilias vel serui peculio est, consequatur, ne alioqui quod vna via prohibitum est, alia permittatur contra *l. scire oportet* 21. §. *infr. de tutor. & curat. dat.* Nec æquum est, vt quod per viam actionis non licet, per viam exceptionis non liceat. *l. nam posteaquam* 9. §. *si minor vers. præterea supr. de iureiur.*

DEC. Etiam naturalis obligatio sola parit retentionem, multo magis ea quæ non tantum naturalis, sed etiam ciuilis est, vt diximus ad *l. etiam 6. supr. & l. naturales infr. de oblig. & act. l. fideiussor* 16. §. *naturales de fideiuss. l.* 3. §. *vlt. supr. quod quisque iu.* Atquin is qui cum filiofamilias vel seruo contrahit, habet vt diximus, seruum naturaliter obligatum in solidum *d. l. serui de oblig. & act. l. nec seruus* 41. *supr. de pecul.* Filium verò familias etiam ciuiliter *d. l. si quis* 44. *eod.* Ergo ius habet retinendi totius debiti per compensationem, etiamsi minus sit in peculio, vt scilicet nõ plus debere patri vel domino existimetur, quàm quod solido debito compensato superfit. Etsi enim qui compensat etiam petit, attamen petit retinendo & recipiendo, nec nouum est, vt seruetur iure exceptionis quod iure actionis peti non potest, vt notat hic Accurs. ex *l. si in emptione* 24. §. *idem si emptor, supr. de contrab. empt. l. cum fundus* 35. §. *seruum tuum sup. de reb. cred.* Nec aliud est, etiãsi quis patrem ex filiæfamilias maleficio conueniat in specie *l.* 3. §. *vlt. infr. ver. amor.* Quamuis ex delicto filiifamilias pater neque de peculio, neque noxali actione conueniri possit *l.* 1. §. *si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiec. l. ex penalibus* 58. *de reg. iur.* Sed habet casus rationem specialem in patre agente de dote adiuncta filiæ persona, quæ res mariti amouisse diceb atur: is enim cogitur eam in solidum defendere, vt lex ait, quod in cæteris casibus nõ idem est.

1 ¶ Sed si cum filiofamilias agatur: an, quæ patri debentur, filius compensare possit, quæritur, quod magis est admittendum, quia vnus contractus est: sed cum condicione, vt caueat patrem suum ratum habiturum: id est, non exacturum, quod is compensauerit.

Ad §. 1. Sed si cum filiofamilias.

RAT. DVB. Non quemadmodum quod debetur filiofamilias, debetur etiam patri ex *reg. l. placet* 79. *infr. de acq. her. l. eum qui* 56. §. *qui sibi & seq. l. quod dicitur* 130. *infr. de verb. ob.* Ita etiam possumus dicere quod debetur patri deberi filio, quia per patrem filio nihil acquiri potest, sed patri per filium, iure scilicet patriæ potestatis id faciente. Ergo quamuis aduersus patrem agentem possit obiici compensatio eius quantitatis quam filius debet, etiamsi minus sit in peculio, vt proximè diximus, non ideo tamen bona consecutio est, vt similiter filiusfamilias conuentus in solidum à creditore qui habet patrem obligatum de peculio, possit compensare id, quod ab eodem creditore patri debetur, videturque hoc casu locum habere quod scriptum est in *l. in rem* 18. §. 1. *infr. hoc tit. & in l. eius* 9. *C. eod.* eius quod alij debetur quam ei qui conuenitur, compensationem obiici non posse.

DEC. Etsi duæ sunt actiones diuersæ quæ creditori filiifamilias competunt, vna aduersus filiumfamilias in solidum, altera aduersus patrem de peculio. *d. l. si quis cùm filiofamilias* 44. *supr. de pecul.* sicuti duo sunt debitores, vt eadem lex ait, tamen vnus contractus est, ex quo vtraque actio nascitur, nam ex contractu filijfamilias ad rem peculiarem pertinente obligatur pater familias de peculio etiam inuitus nedum ignorans *l.* 1. *& tot. illo tit. de pecul.* Ergo non minus permittendum est filiofamilias conuento in solidum à creditore peculiari compensare id quod creditor patri debet, quàm permittitur eidem creditori conuento à patre cõpensare solidũ quod sibi à filiofamilias debetur: & miror Accursiũ Ioannis præceptoris sui sententiam secutum non erubuisse scribere rationem hanc à Paulo tam apertè expressam bonam non esse, est enim optima, cùm vnus idemque contractus ex quo & filius principaliter & pater accessoriè obligantur, alio iure censeatur in persona filij, alio autem in persona patris, nec proinde filio denegandum sit, vt paterni debiti compensationem obiiciat, cùm ex eo ipso contractu conuenitur, ex quo si pater conueniretur, æque compensationem posset obiicere eius quantitatis quæ sibi deberetur. Rectè tamen Paulus subiicit, non simpliciter hoc verum esse, quod dixit posse filiumfamilias compensare quod patri debetur, sed ita demum si paratus sit filius cauere patrem suum ratam rem habiturum, id est non exacturum quod filius compensauerit. Est enim hæc exceptio de iure tertij, nec aliter exclusiua iuris agentis quàm si tertius velit. Quod genus exceptionis admitti non solet nisi de tertij voluntate appareat *l.* 2. vbi Bart. notat. *infr. de except. rei iud.* Qua ratione nec in proposita specie admitti compensatio per viam exceptionis deberet, nisi ratio illa Pauli pro filiofamilias faceret, quod vnus idemque contractus est, ex quo & pater de peculio, & filius in solidum obligatur. Ex quo tanto manifestiùs intelligimus quàm bona & necessaria sit Pauli ratio, licet eã Accursius quasi malam improbet. Nec felicior in huius legis interpretatione est Bartolus ex ipsius ad hunc §. commentariis & iis quę supra diximus, videre est.

10. VLPIANVS libro 63. ad Edictum.

SI ambo socij parem negligentiam societati adhibuimus: dicendum est, desinere nos inuicem esse obligatos, ipso iure compensatione negligentiæ facta. Simili modo probatur: si alter ex re communi aliquid perceperit, alter tantam negligentiam exhibuerit, quæ eadem quantitate æstimatur: compensationem factam videri, & ipso iure inuicem liberationem.

Ad l. Si ambo. 10.

RAT. DVB. Compensatio non fit nisi ad concurrentem vsque quantitatem *l. si constat.* 4. *& passim C. hoc tit.* Ergo non nisi quantitatis ad quantitatem, vnde est quod speciei nec cum quantitate, nec cum alia specie fit compensatio ante *l. vlt. C hoc tit.* Quæ

in actionibus etiam in rem compensationem introduxit. Ergo negligentiæ ad negligentiam compensatio fieri non potest: Quia cum compensatio sit debiti & crediti contributio *l. 1. supr.* nemo est qui nisi per absurdè dici possit debitor aut creditor negligentiæ. Quæ tota in negatione & in non faciendo consistit.

DEC. Damnū, quod alicui contingit ex aliena negligētia, æstimationē recipit in pecunia, quoties quis ex negligentia tenetur. Quod accidit quoties quis culpam præstare debet saltem leuem, vt in actione pro socio, *l. 5. §. nunc videndum supr. commod. l. contractus 23. de reg. iur.* Magna enim negligentia culpa est, sicut magna & lata culpa dolus est, *l. quod Nerua 32. infr. tit. prox. l. magna negligentia 226. de verb. sig.* Ergo non minus compensatio fieri potest negligentiæ cum negligentia quàm pecuniæ cum pecunia, & quidem vsque ad concurrentem quantitatem eius pecuniæ, qua vtriusq; culpa æstimatio cōcluditur. Quod & sequentia huius legis verba demonstrant in illis verbis, *alter tantam negligentiam exhibuerit quæ eadem quantitate æstimatur*; sic & dolus cum dolo compensatur *l. si duo 36. supr. de dol. l. apud Celsum 4 § Marcellus 13. inf. de do. ma. except.* Nempe quia etiam dolus pecunia æstimatur *l. si cum fundum 68. in fi. infr. de contrah. empt. l. si traditio 4. C. de act. emp.* Sic & dolus cum culpa rectè compensatur *l. item si obstetrix 11. §. vlt. supr. ad l. Aquil.* nimirum ad concurrentem vsque æstimationem, alia enim & grauior est doli æstimatio, alia & leuior culpæ. Sed & paria delicta mutua compensatione tolluntur *l. viro 39. infr. solut. mat.* nempe cum ex delicto ad pecuniam agitur vt in *d. l. viro*, *& §. quoties infr.* Non item si ad vindictam publicam, quæ sanè huiusmodi compensationis fine magna reipublicæ iniuria & pernicie compensationes huiusmodi admittere non posset. Interest enim reipublicæ male admissa puniri *l. ita vulneratus in fi. supr. ad l. Aquil. l. Stichum aut Pamphilum 95. §. 1 inf. de solut.* Quisquis enim accusatur de crimine præsertim publico, innocētio se tueri debet, non relatione criminis *l. is qui reus 5. infr. de public. iud.* Ergo verū est quod Vlp. hic scribit, si ambo socij parē negligentiam in administranda societate adhibuerint, desinere eos inuicem esse obligatos propter factam ipso iure vtriusque negligentiæ compensationem. Quod Accursius noster sic intelligit, vt nec ab homine compensationem hāc obiici necesse sit, quasi satis sit opponi eam & fieri à lege in maleficiis. Ego tamē cum neq; maleficiorum obligatio priuilegium hoc mereri possit, neque in tota hac lege verbum vllum sit ex quo appareat compensationem hoc casu nō esse obiiciendam ab homine, quamuis dicat Vlpian. fieri eam ipso iure. Idem enim est in specie *legis 4. & 5. supr.* vbi tamen diximus necessarium esse opponi ab homine compēsationem, vt ipso iure per legem facta esse intelligatur, vt & in *d. l. si constat 4. & passim. C. hoc tit.* Et verò cùm non fiat compensatio negligentiæ cum negligentia, neque maleficij cum maleficio, nisi quatenus pecuniariè interest, & ad concurrentem vsque æstimationis pecuniariæ quantitatem, vt diximus: Quid potest interesse, an maleficiorū & negligentiarum fiat compensatio, an summarum? Igitur si alter ex sociis ex communi aliquid perceperit propter quod societatis debitor constitutus sit, alter autem socius tantam vicissim negligentiam exhibuerit, quantam esse oportet vt eadem quantitate æstimetur, dicendum est compensationem inter eos factā videri, ita vt iis inuicē liberatio ipso iure competat; nec alter ab altero ex causa societatis exigere quicquam possit, vt sequitur in vers. *similiter modo.* In quo tamen specialior dubitandi ratio illa afferri potest, quod compensatio non videatur habere locum, nisi cum ex vtraque parte par debitum est & par vtriusque debiti causa. Id enim esse videtur quod Bart. hic notat, debita, est paribus casibus compensari. Sed tamen non ita est, licet enim dispar & diuersa vtriusque debiti causa sit, compensatio tamen locum habet etiam iure vetere, dummodo ex vtraque parte certa pecuniæ quantitas debeatur, siue ab initio siue propter factam doli, vel negligentiæ, vel alterius culpæ æstimationem.

1 ¶ Si quis igitur compensare potens soluerit: condicere poterit, quasi indebito soluto.

Ad §. 1. si quis igitur.

RAT. DVB. Nemo cogitur compensare si malit soluere, quamuis si paratus sit cōpensare, fiat compensatio ipso iure etiam inuito aduersario *l. 2. supr.* Vnde est quod in præcedentibus diximus, non fieri compensationem ipso iure, nisi obiiciatur ab homine *l. quod habeo 13. infr. hoc tit.* Ergo etiamsi is qui cōpensare poterat, soluerit, nō potest habere cōdictionē indebiti quasi indebito soluto, cùm reuera soluit debitum: Alioqui nec volens compensare posset, quandoquidem debitum esse oportet id quod compensatur, *l. etiam 6. supr. l. quæcumque 14. infr. hoc. tit.*

DEC. Compensatio vim solutionis obtinet, & fit ipso iure *l. cum alter 11. d. l. quod habeo. 13. l. posteaquā 21. infr. hoc tit.* Atqui debitum solutum ex debito fit indebitum, quia solutione tollitur omnis obligatio §. 1. *Inst. quib. mod. oblig. toll. l. penult. & tot. tit. infr. de solut.* Ergo quod compensari potuit si solutum sit, repeti potest per condictionem indebiti tanquā indebitum & bis solutum: nam & compensatio exceptio est, & quidē perpetua. Qui autem, cùm exceptione perpetua tutus esset, soluit, habet condictionem indebiti *l. qui exceptionem 40. supr. de cond. indeb.* quia nec deberi intelligitur, quod propter metum exceptionis perpetuæ peti non potest. *l. creditores 10. l. creditor. 55. l. debitor. 108. de ver. sig.* sed hoc ita intelligi debet, si per errorem facti omiserit compensationem; solus enim error facti non etiam iuris inducit condictionem indebiti *l. cùm quis 10. C. de iur. & fact. ign.* Cæterum si quis sciens compensationem sibi competere, maluerit tamen soluere quàm compensare, non est audiendus, si condicere postea velit: Nec si ea mēte soluerit vt post ea condiceret, *l. quod quis sciens. 50. supr. de cond. ind. l. indebitum 9. C. eod.* Multò magis idem dicendum est, vt scilicet cōdictio indebiti locum non habeat, si inuicem creditor idemq; debitor debitum soluerit in ijs casibus in quibus compensatio locum non habet *l. qui inuicem 30 supr. de cond. ind.* iunge *l. quod dicitur. 5. §. penult. infr. de impen. in reb. dot. fact.*

2 ¶ Quoties ex maleficio oritur actio: (vt puta ex causa furtiua, ceterorúmque maleficiorum) si de ea re pecuniariè agatur: compēsatio locum habet. Idem est, &

est, & si condicatur ex causa furtiua. [b] Sed & qui noxali iudicio conuenitur, compensationem opponere potest.

Ad §. 2. Quoties.

RAT. DVB. Publicè interest puniri maleficia & delicta *l. ita vulneratus. 51. §. vlt. supr. ad l. Aquil. l. Stichum & Pamphilum 95. §. 1. infr. de solut.* Ergo quod ex causa maleficij debetur, non potest nec debet compensari cum eo quod vicissim à maleficij reo debeatur. Ita enim fieret, vt delictum quodammodo impunitum remaneret.

DEC. Multum interest an ex maleficio agatur putà ex causa furti vel vi bonorū raptorum vel iniuriarum, ad vindictam publicam, & criminaliter: An verò ciuiliter, & ad pœnam pecuniariam. Posteriore hoc casu fit compensatio non etiam priore, vt diximus ad initium huius legis. Pœna enim pecuniaria, ad priuatam potiùs quàm ad publicam vindictam pertinet *l. si quis iniuriam 36. infr. de iniur. l. 1. §. vlt. infr. de pœn.* maximè verò pœna furti siue dupli sit siue quadrupli, de hac enim actione furti locus hic intelligendus est ad differentiam condictionis furtiuæ, de qua postmodum agitur.

a *Idem est & si condicatur.* RAT. DVB. Eadem est ad hunc versiculum quæ ad superiorem sentētiam. Condictio enim furtiua nascitur ex furto & ex delicto, vt ex hoc maximè loco manifestè probatur, & ex *l. si mulier 21. §. hæc actio infr. rer. amot.* Quos nos pluribus ostendimus ad *l. in condictione 9. supr. de cond. furt.* Ac proinde absurdum videtur compensari delictum cum pecunia. Sed DEC. ratio est, quod ex cōdictione quoq; furtiua non ad pœnam agitur neq; ad vindictam criminis, sed ad rem ipsam furtiuam, aut ad eius æstimationē, *l. si pro fure 7. §. 1. & seq. supr. eod. illo tit.* Itaque cum pecuniariam semper habeat condemnationē, non fit hoc casu cōpensatio delicti, sed pecuniæ cum pecunia. Necidcirco verendum est, vt furtum impunitum remaneat, cùm nihil commune habeat condictio furtiua, vt nec vindicatio rei furtiuæ cum pœnali persecutione criminis *l. si pignore 54. §. cum furti infr. de furt.*

b *Sed & qui noxali iudicio.* RAT. DVB. Noxales actiones, vt nomen ipsum sonat, nascuntur ex noxa id est, ex delicto serui, & sunt eius cōditionis, vt si is qui noxali iudicio conuenitur, malit seruum suum noxæ dedere quàm damnum decidere, id est quàm litis & damni æstimationem soluere, audiēdus sit, ne ex facto serui in plus condemnetur quam quanti seruus ipse est, qui deliquit *l. 1. & tot. tit. supr. de noxal. act. l. Prætor ait. 7. §. 1 infr. de dam. inf.* Ergo in noxali iudicio non est admittenda compensatio, ne alioquin eueniat, vt si malit dominus seruum noxæ dedere, compēsatio speciei cum pecunia facta esse videatur, quod esse non potest, præsertim iure vetere inspecto, & ante *l. vlt. C. hoc tit.*

DEC. Noxales actiones sui natura dantur ad pecuniariam condemnationem, vt verò possit dominus, si malit seruum noxæ dedere, nō tam fit ex natura actionis quàm ex *l. 12.* tabularum quæ hanc facultatem & electionem domino dedit, vt eleganter, & diserte scriptum est in *l. miles 6. §. decem infr. de re iudic.* Ergo nihil vetat etiam in noxali iudicio, perinde atque in condictione furtiua, quæ ex delicto similiter nascitur, fieri compensationem pecuniæ cum damni & litis æstimatione, quæ semper in pecunia consistit. Vnde est quod litis æstimatio dicitur similis emptioni *l. 1. & 3. infr. pro emptor.* Quod tamē in hoc §. dicitur etiā in actionibus quę ex maleficio nascuntur compensationi locum esse, exceptionem vnam recipit: Nisi quis alienam possessionem perperam occupauerit & inuaserit, huic enim compensationē dari vetuit Iustinian. in *d. l. vlt. in fi. C. hoc tit.* Odio scilicet inuasionis & spoliationis, quam semper exosam habet legislator *l. meminerint 6. l. si quis in tantam, & l. si quando 9. & passim. C. vnde vi.*

3 ¶ In stipulationibus quoque, quæ instar actionum habēt, id est prætoriis, compensatio locum habet, &, secundùm Iulianum, tam in ipsa stipulatione, quàm in ex stipulatu actione poterit obiici compensatio.

Ad §. vlt. in stipulationibus.

RAT. DVB. Compensatio non nisi actionibus obiicitur *l. vlt. C. hoc tit.* siue obiiciatur per modum exceptionis, siue in speciem mutuæ cuiusdam petitionis. Nam neq; exceptio esse potest, vbi nulla actio est, cum nihil aliud sit quam actionis exclusio *l. 2. & 3. infr. de except.* neque vlla petitio mutua vbi nulla petitio est *l. 1. §. vlt. infr. quæ sent. appell. rescind. l. 1. & 2. supr. de quib. reb. ad eund. iud. eat.* Vbi diximus. Atqui stipulationes non sunt actiones, sed contractus ex quibus nascūtur duæ actiones aut condictio certi si stipulatio sit certa, aut ex stipulatu, si sit incerta, *l. si quis certum 24. sup. de reb. cred.* Idq; siue conuentionales sint stipulationes, siue prætoriæ, de quibus in *l. in conuentionalib. 52. inf. de verb. obl. l. vlt. & tot. tit. de stipul. prat.* Ergo in stipulationibus quanuis prætoriis compensatio locum habere non potest.

DEC. Inter stipulationes prætorias quædā sunt, quæ instar actionis obtinere dicuntur, siue quod prætor eas in locum & vicem actionis interponi iubeat, vt vulgo putant, siue potius, quod intercedant vt noua sit actio, aut, vt melius in quibusdam libris scriptū est in *l. 1. illo tit. de stipul. prat.* vt fiat nouatio, quę ideo cautionales appellātur *d. l. 1. §. cautionales.* Quod in iis tota stipulatoris cautio consistat quia scilicet priorē actionem quæ cōpetebat, perimunt, sed ita vt eius naturam induant & vicem repræsentent, vnde & instar actionis habere dicuntur *d. l. 1. §. cautionales l. non solum 20. infr. rat. rem hab.* quod nos pluribus docuimus *lib. 3. coniect. cap. 1.* Ergo quemadmodum actionibus omnibus potest opponi compensatio, ita & stipulationibus istis prætoriis nō quidem omnibus, sed cautionalibus tantum quę solæ instar actionis obtinent, & de quibus solus Vlpianus in hoc §. loquitur. Itaque verba illa id est, *Prætoriis*, quæ velut interpretationis cuiusdam loco, ponūtur mihi valde suspecta sunt, vt non sine causa asteriscō notētur in Pādectis Florentinis tāquā itreptitia ex glossa alicui[s] imperiti interpretis, nō animaduertētis cautionales stipulationes solas eas esse quę instar actionū obtinēt, nec prætorias omnes cautionales esse, quāuis cautionales omnes sint prætoriæ. Est enim summa illa diuisio Prætoriarū stipulationū, vt alię sint iudiciales, aliæ cautionales, aliæ deniq; cōmunes *d. l. de stip. præt.* Exēplum autē huius §. elegans & accommodatum adfert Accurs. noster ex *l. qui bona fide 9. si quis quia sibi 11. infr. de dam. inf. iuncta l. damni §. si vicinas.* Igitur verum est quod hic Vlpianus ex Iuliano concludit non tantum in actione ex stipulatu, quæ datur ex qualibet stipulatione cautionali Prætoriæ, sed etiā in ipsa stipulatione cautionali, id est, si vrgeatur quis apud prætor-

rem ad interponendum huiusmodi stipulationem compensatio obiici potest. Ideò autem loquitur Vlpianus de actione ex stipulatu, quia cũ stipulationes omnes prætoriæ dentur ad id quod interest stipulatoris *l. 1. vlt. de stip. prætor.* Id autem quod interest semper incertum sit, *d.l.vlt. & l.2. §. incertã eod.*

II. IDEM libro 32. ad Edictum.

CVm alter alteri pecuniã sine vsuris, alter vsurariã debet: cõstitutũ est à Diuo Seuero, concurrentis apud vtrumq; quantitatis vsuras non esse præstandas.

Ad l. Cùm alter. 11.

RAT. DVB. Sicuti compensatio quæ nihil aliud est quam debiti & crediti inter se contributio *l. 11. supr* exigit, vt ex vtraque parte sit debitum. Ita & requirere videtur, vt vtrumque debitum sit eiusdem rationis, id est vel vtrumque sit gratuitum vel vsurarium; ne alioqui fieri videatur iniuria creditori vsurario, si ei alterius debiti etiam non vsurarij compensatio obiiciatur. Ergo mirum videri debet quod Vlpianus hic refert à Diuo Seuero fuisse cõstitutũ, vt si alter alteri pecuniã sine vsuris, alter vsurariam debeat: non solùm compensatio inter eos locũ habeat, & quidem ipso iure; sed etiam concurrentis apud vtrumq; quantitatis vsuræ præstandæ nõ sint à debitore qui pecuniam vsurariam debuit.

DEC. Vsuræ non tam propter lucrũ petentium, quàm propter moram non soluentium infliguntur *l. cum quidam 17. §. si pupillo.* Atqui compensatio vim solutionis obtinet, vt quãtum creditor debitori suo vicissim debet, tantum ex sorte solutum esse ipso iure intelligatur, *l. 2. & 4. supr. l. posteaquam 21. infr. hoc tit.* Ergo quantitatis quæ per compensationem ipso iure factam soluta intelligitur, vsuræ nullæ intelligi possunt, *l. si constat 4. & l. seq. C. hoc tit.* Nec distinguimus, an vtrumq; debitum sit vsurarũ an alterũ duntaxat, quia nihil habet ea qualitas cõmune cum sorte, quòminùs vtroq; casu cõpensatio sortis fieri possit & debeat, *l. proxima infr.* Estq; hic vnus casus ex iis in quibus putant Interpretes nec male compensationem adeo fieri ipso iure, vt nec obiicienda sit ab homine. Nempe cùm vsuræ ex mora tantùm non etiam ex stipulatione debentur, cuius non possit videri esse in mora debitor, qui si conueniatur, tutus sit exceptione aliqua perpetua & fauorabili. *l. lecta 4. supr. de reb. cred. l. si pupillus 127. de verb. ob. Iuncta l. creditores 10. & l. creditor. 55. de verb. sig.* qualis procul dubio est compensatio.

12. IDEM libro 64. ad Edictum.

IDem iuris est non solum in priuatis, verum etiam in causa fisci cõstitutum[a]. Sed & si inuicem sit vsuraria pecunia, diuersæ tamen sint vsuræ: compensatio nihilominus locum habet eius, quod inuicem debetur.

Ad l. Idem iuris est. 12.

RAT. DVB. in plerisque casibus melior est causa fisci quàm priuatorum ob multa priuilegia quæ fiscus habet, priuati non habent, de quibus in *tit. de iure fisci. Infr. & Cod. lib. 10. tit. 1. & de pupil. fisc. C. putà cũ agitur de iure tacitè pignoris, & de prælatione l. si qui mihi. 28. l. auferetur 46. §. fiscus inf. de iur. fisc.* Ergo & in compensationibus videretur melior esse conditio fisci quàm priuatorum, vt compensationes pati non cogatur, quum priuati non patiuntur ad excludendam vsurarum fisco debitarum petitionem.

DEC. Fiscus in omnibus casibus, in quibus non habet priuilegium, vtitur iure communi priuatorũ. Imò verò interdum peioris est cõditionis, adeo vt non erret qui in dubio pro priuato contra fiscum respondeat *l. non puto. 10. eod. tit. l. itẽ veniunt 20. §. in priuatorum. supr. de hered. petit.* Atqui circa compensationes nullum priuilegium datum est fisco, nisi vt compensationem pati non cogatur alterius debiti, quàm quod eadem statio debet, quæ petit ad euitandam scilicet officiorum confusionem, quæ alioquin facilè emergeret, vt scriptum est in *l. 1. C. hoc tit.* Ergo extra hanc causam nulla differentia esse debet inter causas fiscales & priuatorum, siue de compensanda sorte agatur, siue de vsuris: nam & eadem ratio iuris vtroque casu locum habet, nempe quod compensatio solutio sit, vt diximus, solutione autem tollatur omnis obligatio non minus cùm fisco debitum est, quã cum priuato, quanquã præter rationem iuris ita constitutum est vt Vlpianus hic scribit, nimirum vt puto à Diuo Seuero de quo in *l. prox. supr.* Ne scilicet dubitandi causa aliqua superesset, & ne priuilegium aliquod hac parte possent ostendere, vt solent facilè sibi arrogare qui fiscalia negotia procurant.

a *Sed & si inuicem vsuraria sit pecunia.* RAT. DVB. Possunt pecuniæ deberi aliæ sub grauioribus vsuris, aliæ sub leuioribus, *l. 3. supr. de eo quod cert. loc. l. si verò non remunerandi 12. §. si mihi mandaueris. infr. mand.* Quod cum accidit, grauius & onerosius esse debitum intelligitur quod grauioribus vsuris astringitur, sicut & grauius est debitum vsurarium quàm non vsurarium *l. qui sine 38. supr. de neg. gest.* Ergo huiusmodi debitorum non potest fieri compensatio citra iniuriam illius, cui grauiores vsuræ debentur, qui scilicet conuentionis commodo non nisi perinde priuari potest. Cùm tamen ius compensationis nascatur ex æquitate, vt toties diximus ex *l. inter tutores infr. de adminis. tut.*

DEC. Illud commune est quod grauioribus & leuioribus vsuris, vt nõ nisi propter moram solutione facta debeatur. *d. l. qui sine, & l. cum quidam 17. §. si pupillo infr. de vsur.* Atqui compensatio vim solutionis obtinet *l. 4. l. posteaquam 21. infr. & passim hoc tit. l. si constat. 4.* Ergo non possunt deberi vsuræ siue grauiores siue leuiores eius sortis quę per compensationem iam soluta intelligitur, sic enim *hic* locus intelligendus est de compensatione sortium quæ vsuras debent, non etiam de compensatione ipsarum vsurarum, quamuis verum sit vsurarum quoque compensationem inter se fieri posse: sed tamen ad concurrentem duntaxat vsque quantitatem, nõ autem ita vt grauiores vsuræ cum leuioribus simpliciter & absolutè compensentur, sic enim fieret certè iniuria creditori qui grauiores vsuras stipulatus esset, non etiam cùm grauiorum vsurarum exactio ob id solum impeditur, quod compensatio facta sit socio ad concurrentem vsque quantitatem.

13. IDEM

13. IDEM libro 66. ad Edictum.

QVod Labeo ait, non est sine ratione: vt, si cui petitioni specialiter destinata est compensatio, in ceteris non obiiciatur.

Ad l. Quod Labeo. 13.

RAT. DVB. Compensatio fit ipso iure, vt iam toties & proximè supra diximus. Ergo si quis contra suum creditorem plures habeat petitiones, non tam inspiciẽdum est cui petitioni compensatio designata & obiecta sit, quàm quæ summa prior debita fuerit, vt ea demum compensata videatur aut ea saltem quæ in duriorem causam fuerit debita, putà sub pœna, vel sub vsuris, cùm & cõpensatio vim solutionis obtineat *l. si constat. 4. C. hoc tit.* Pluribus autem summis debitis, & facta solutione si nesciatur in quam causam solutum sit, dicimus in antiquiorem aut grauiorem solutum videri *l. 1. 2. 3. 4. 5. in princip. & §. Imperator. l. cum ex pluribus 97. infr. de solut. l. 1. C. eod. illo tit.*

DEC. Fit quidem compensatio ipso iure, sed ita tamen si debitor qui cõuenitur, paratus sit compensare, vt scriptum est in *l. 2. sup. hoc tit.* Id est si cõpensationem obiicere velit. Quid enim si malit soluere & postea petere? Ergo ea demum summa compensata videri debet & per compensationem soluta, cuius petitioni destinata fuerit compensatio siue antiquior fuerit siue recentior siue grauior siue leuior. Ac proinde in cæteris causis obiici compensatio non poterit, quia nec vnica solutio potest nisi vnicum debitum tollere, quamuis dici soleat vnã numerationem posse in plures causas proficere, sed alio sensu, vt constat ex exemplis positis in *l. in numerationibus 44. infr. de solut.* Iunge *l. procurator. 8. §. 1. infr. rat. rem hab.* Nescio autem cur Accursius huic legi opponat quod scriptum est in *l. Papinianus. 8. §. sed nec impuberis. supr. de inoff. test.* Nihil enim commune habet is locus cum huius legis sententia. Hoc vnum sanè placet quod Interpretes video ex hac potissimum lege probare compensationem, tum quo que cùm fit ipso iure, destinandã tamen & obiiciendã esse ab eo qui conuenitur. Idem in deductione iuris est *l. si noxali 11. §. est quæstionis in fin. supr. de pecul.*

14. IAVOLENVS libro 15. ex Cassio.

QVæcumq; per exceptionẽ perimi possunt, in compensationẽ nõ veniunt.

Ad l. Quæcunque. 14.

RAT. DVB. Compensatio est mutui crediti & debiti inter se contributio *l. 1. supr.* Atqui etiam ea quæ per exceptionem perimi possunt, non eo minus verè debentur, cùm etiam peti possint, alioqui nec exceptioni locus esse posset; si actio locum non haberet, cùm nihil aliud sit exceptio, quàm actionis exclusio. *l. 2. & 3. & passim. infr. de excep.* Peti autem per actionem non possit, nisi idipsum quod debetur, vt ex definitione actionis apparet, de qua in *l. nihil aliud. 51. infr. de ob. & act.* Præsertim cùm ea quæ nullo modo peti possunt, in compensationem veniant, quale illud est, quod non nisi naturaliter debetur. *l. etiam 6. supr. hoc tit.* Quanto igitur magis ea quæ peti etiam possunt, licet eorũ petitio per exceptionẽ perimi & sũmoueri possit?

DEC. Nihil interest, an quis actionem nullam ipso iure habeat, an verò eam habeat qui exceptione summoueri possit, *l. nihil interest 112. de reg. iur.* Nõ enim verè dicitur creditor qui metu perpetuæ exceptionis petere id quod sibi debetur, non potest *l. creditores. 10. & seq. l. creditor 55. l. debitor 108. de verb. sig.* Longéq; alia ratio est debiti naturalis, quod licet non pergat vsq; ad iudicij vigorem, iustum tamen, & verè debitum est *l. cùm amplius 184. §. is natura debet de reg. iur.* Quemadmodũ de precariis possessionibus solemus dicere iustas eas esse, quamuis non pergant ad iudicij vigorem, quomodo scriptum est in *l. communi. 7. §. inter prædones supr. Com. diuid. iuncta l. quæcunque §. 1. supr. de public. in rem act.* Ergo cum ea quæ per exceptionem perpetuam perimi possunt, indebita cẽseantur, adeo vt etiamsi soluta sint, per indebiti condictionem repeti possint, *l. qui exceptionem 40. supr. de condict. indeb.* Consequens est, vt neque compensari possint. Compensatio enim pluſquam solutio in eo est, quod compensatio pro soluto quidem haberi debet, sed pro indebito nunquam haberi potest, vt condici possit ab eo qui compensauit. Quid ergo si talis casus contingat, vt quod compensare vult debitor, reuera ei debeatur, & tamen si petatur, exceptione perpetua repelli possit? finge verũ debitorẽ eum à quo centũ petebam, fuisse per iniuriã iudicis absolutum, quo casu constat etiam post rem iudicatam manere eum verè ac naturaliter debitorem, *l. Iulianus 60. supr. de cond. indeb.* An si postea petat me centum, à quæ ei debeo, compensandi facultas mihi superit, dubitandi ratio est, quia si hæc centum hodie peterem, repellerer exceptione rei iudicatæ, quæ perpetua est & fauorabilis, adeo vt etiam condictionem indebiti soleat impedire *l. 1. C. eod. illo tit.* & consequenter videtur succedere huius legis regula quæ negat compensari posse ea quæ per exceptionem perimi possunt: & ita videtur Accurs. noster sentire, audiẽdũ me nõ esse si cõpensare velim. Sed tamẽ mihi magis placet cõtraria sententia, ratione illa quod res iudicata non faciat quominus naturale debitũ maneat *d. l. Iulianus. l. procurator. 8. §. 1. in fin. rat. rẽ hab.* naturale autẽ debitũ sufficit ad cõpensationẽ inducendam, *d. l. etiam 6. supr. hoc tit.* Neq; huic legi contrarium est, quod scriptum est in *d. l. procurator. 8. §. 1. rat. rem hab.* vbi scilicet non agitur de cõpensatione admittenda vel reiicienda, sed de actione per debitorẽ instituta & quæ ei summo iure cõpetit, sed quæ per doli exceptionem eliditur, si dominus sui procuratoris defensionem suscipiat, vt ea lex ait, quamuis Accursius noster aliter explicet ex *l. fin. in princip. C. de iur. dot. & l. Modestinus 76. infr. de solut.* quæ tamen nec cum huius, nec cum illius loci sententia commune quicquam habet.

15. IDEM libro 2. Epistularum.

PEcuniã certo loco à Titio dari stipulatus sum. is petit à me, quam ei debeo pecuniam, quæro, an hoc quoq; pensandũ sit, quãti mea interfuit, certo loco dari respondit: Si Titius petit eam quoq; pecuniã, quam certo loco promi-

sit,in compensationẽ deduci oportere: sed cum sua causa: id est,vt ratio habeatur,quanti Titij interfuit,eo loco,quo conuenerit, pecuniam dari.

Ad l. Pecuniam. 15.

RAT. DVB. Etsi per actionem arbitrariam de eo quod certo loco debitor, qui alio loco soluere cogitur, indemnis præstandus est, si quid eius interlit eo potius loco soluere, in quem fuerat collata & destinata solutio. *l.1.2.& passim. supr. de eo quod cer. loc.* Alia tamen ratio esse videtur eius qui actione directa suo loco conuentus opponit cõpensationẽ eius pecuniæ quam alio loco soluere debuit. Cùm enim compensatio solutionis instar obtineat *l.si cõstat. 4. C. hoc tit.* imputare sibi debet is qui vltro compensat Romæ quod Ephesi soluere debuit. Quandoquidem nemo cogit eum soluere, quod neque compensare, si nollet, cogeretur, proinde si Titius pecuniã, quam ego ei debeo, Romæ à me petat, & ego compensationem obiiciam quantitatis quam mihi Ephesi dare debuit, satis esse mihi debet, quod obiiciente me fiat compensatio vsque ad concurrentem quantitatem vtrinq; debitã. Necillud præterea in compensationem deducendum est, quanti mea interest, Ephesi mihi potius solui quàm Romæ.

DEC. Id quod certo loco debetur, ideo vbiq; solui potest, quia etiam vbique per arbitrariam actionem solui potest *d.l. 1. de eo quod cert. loc. iuncta l. continuus* 137.§. *cum ita. de verb.obl.* Ergo vbicunq; soluatur, necesse est solui cum sua causa, id est, habita ratione eius quod interest ob adiectionem & vtilitatem loci. Quid enim refert an creditor in alio loco agat, an solutionem accipiat? An non satis agit qui egit, cũ totus actionis effectus in exactione consistat? Sed tum maximè hoc obtinere debet, cùm solutio fit per compensationem, vt in specie huius legis, non enim fit nisi petente, & agente aduersario, & consequenter adacto debitore in eas angustias, vt si pecuniam non habeat in numerato quam possit soluere, non aliter effugere condemnationem possit, quàm si compensationem obiiciat eius pecuniæ, cuius alioqui solutionẽ non petiisset alio quam destinato loco. Quippe cum eius interesset Ephesi potius quàm Romæ solutionem accipere: sic dicimus alienationem rei cuiuslibet fieri cum sua causa *l. alienatio 67. infr. de contrah. empt.* Quidni ergo etiam compensatio? quæ cum soluitio sit, proculdubio etiam alienatio, nec enim soluuntur nummi nisi qui alienantur *l. qui sic soluit. 55. l.si alieni 78. infr. de solut.*

16. PAPINIANVS libro 3. Quæstionum.

SI cũ militi castrẽsium bonorũ alius, ceterorum alius heres exstitit: debitor alteri heredũ obligatus, velit cõpensare, quod ab alio debetur: nõ audietur.

Ad l. Si cum militi. 16.

RAT. DVB. Conditio obligationis defuncti ex persona hæredum immutari non potest *l. 2. §. ex his infr. de verb.obl.* Atqui cùm militi alius castrensium bonorum hæres extitit, alius paganorum, verum est vtrumq; eidẽ *defuncto* heredem extitisse, ac proinde ex *eius* persona debere saltem pro parte *creditoribus defuncti*, quod defunctus ipse in solidum debuit, cùm hæredes singuli repræsentent personam defuncti pro partibus hereditariis *l. 2. & passim. C. de hered.act.* Quanquam diuisi obligatione inter coheredes per legem 12. tabul. quoties talis est, vt diuidi possit, *l. 1. C. si cert. pet. l. heredes. 25. §. an ea sup. famil. erciscund.* Ergo quẽadmodum defunctus si quid sibi debitum petiisset, cõpensationem recusare non potuisset eius quantitatis quam ipse inuicem debitori suo debuisset, ita nec vlli heredũ eius licere debet, si quid ipse petat quod ei debeatur, cõpensationem reiicere eius quantitatis, quæ ab altero coherede ex persona defuncti debeatur.

DEC. Est vnũ hoc ex priuilegiis militũ, vt alium heredẽ habere possint in bonis castrensibus, & quidẽ in solidũ, aliũ verò in paganicis, quia ex Imperatorũ cõstitutionibus duæ quodãmodo vnius & eiusdẽ hominis hereditates esse dicuntur. *l. si certarũ. 17. §. 1. inf. de testam. mil.* Et ita separatæ vt etiã æs alienũ defuncti, quod ex causa castrensium bonorũ debuit, ad eũ qui ex paganicis institut' est, nullo modo pertineat: neq; cõtra vt ibidẽ scriptũ est, nequidẽ pro parte, si modo ex castrẽsib. tãtũ, aut ex paganicis tãtũ solui totũ possit, lex enim 12. tabul. diuidit quidẽ æs alienũ inter heredes pro hereditariis portionibus, vt diximus, sed inter eos solũmodò, qui in vna eadémq; hæreditate cohæredes sunt. Atq; ita immutat cõdicionẽ obligationis defuncti, nõ tã ex personis quã ex numero heredũ, si modo nõ sit repugnantia ex parte rei, quomodo contingeret, si res quã defunctus debuisset, indiuidua proponeretur, vt via vel alia eiusmodi seruitus, *d. §. an ea.* At cũ duæ sunt quodammodo duorũ hominũ hereditates, vt in milite qui heredẽ vnũ fecit bonorũ castrensium, aliũ ceterorum, nulla fit per legem talis diuisio. Sed vnusquisq; heredũ ac si solus & in solidũ heres esset totũ æs alienũ, quod aut castrensiũ aut paganicorũ causam cõtingit, ex quibus heres scriptus est, solus exsoluere cogitur, coheres autẽ nec partẽ quidẽ illius æris alieni debere, tanquam qui nõ tã coheres quã heres simpliciter esse intelligatur. Ergo si debitor alterutrius heredũ ab eo cõuentus, velit cõpẽsare quod ab alio debetur, nõ erit audiẽdus ob eã iuris regulam quæ nõ patitur, vt quod vni debetur, alteri cõpensetur, *l. in rẽ 18. infr. hoc tit. l. eius 9. C. eod.* Plane in ea specie quã Accursius hic proponit, si cùm deberẽ tibi decẽ ea soluerim cuidã tuo creditori cui tu tantundẽ debebas, dubitandũ nõ est quin ea sublata sit obligatio, at nõ tãvi alicuius cõpensationis quæ facta videri possit, quã potestate solutionis, cùm nihil referat an tibi soluam, an tuo creditori, dũmodo tua volũtate, sic enim hoc intelligendũ est, vt cõstat ex *l. solutũ 11. §. solutã. supr. de pign. act.* quo vno loco vtita sentiat, mouetur Accursius. Alioqui si citra volũtatem tuã creditori tuo soluero, siquidem te inuito & prohibẽte, nullã cõtra te actionẽ habeo nequidem negotiorum gestorũ, etiãsi te inuitũ liberauerim *l. si pro te 40. inf. hoc tit. l. vlt. C. de neg. gest. iuncta l. soluendo. 39. supr. eod. illo tit.* Si verò te ignorante duntaxat, aut te sciente, sed non prohibẽte, habeo quidem te obstrictum vel mãdati vel negotiorũ gestorum actione, *d. l. soluendo. l. solutione. 23. infr. de solut.* sed non ideo tamen videri possum ipso iure liberatus, quasi compensationis potestate, quia quod vtrinque debitum & creditum est, non facit ipso iure compensationem neque liberationem, sed tantum compensationis faciendæ materiam præbet, debitum enim & creditum precedere necesse est, vt compensatio fieri possit *l. 1. supr. hoc tit.*

1 ¶ Cùm

1 ¶ Cùm inter diem adiudicati exsecutionem datum, iudicatus Titio, agit cum eodem Titio, quod & ipse pridem illi iudicatus esset: cõpensatio admittetur. aliud est enim, diem obligationis non venisse: aliud, humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis.

Ad §. Cùm inter diem. 1.

RAT. DVB. Quod in diem debetur, licet iam verè debeatur etiam ciuiliter, quia tamen peti nõ potest, nec in compensationẽ venire potest. *l. quod in diem. 7. supr.* quia non tantum cessisse diem oportet, sed etiam venisse vt peti possit *l. cedere diem 213. de verb. sig.* qui autem compensat, petere intelligitur *l. amplius non peti. 15. infr. rat. rem. hab.* Atqui quod quis condemnatus ex iudicato præstare tenetur, peti non potest ante tempus quod condemnatis iudicando datum est, quod ex lege duodecim tabul. fuit duntaxat triginta dierũ, vt alibi diximus, hodie verò est quadrimestre. ex *l. vlt. C. de vsur. rei iud.* Ergo si condemnatus ad aliquam quantitatem conueniatur ab eo, cui tantundem debeat, priusquam elapsum sit iudicati tempus, non videtur locus esse debere compensationi.

DEC. Aliud est diem obligationis nondum venisse, aliud verò humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis, vt eleganter hic Papinianus ait. Atqui tempus, quod iudicatis datur, tale est, vt non nisi humanitatis gratia ipsis indulgeatur, non autem vt eo minus debitores videri possint, cùm plusquàm debitores sint, qui iam sunt condemnati. *l. minor. 40. in princip. supr. de minor.* Nihil igitur obstat quo minus compensatio iis obiici possit eius quantitatis, ad quam condemnati sunt, tanquam verè ab ipsis debitæ *l. 2. C. hoc tit. l. intra dies 7. infr. de re iudic.*

17. IDEM libro 2. Responsorum.

IDeo condemnatus, quòd arctiorem annonam ædilitatis tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non videbitur. & ideo compẽsationẽ habebit.

Ad l. Ideo. 17.

RAT. DVB. Pecunia frumentaria debita, id est, ex causa frumenti pro republica empti nec præstiti à curatore annonæ frumentariæ, non compensatur *l. ob negotium 20. inf. hoc tit.* Ergo is qui cõdemnatus est in aliquã pecuniæ quantitatem ob id quod ædilitatis suæ tempore, id est cum ædilis esset, arctiorem annonam præbuerit populo quàm debuerit, compensationem habere non debet, tanquam qui pecuniæ frumentariæ debitor constitutus intelligatur.

DEC. Mulum distat pecunia frumentaria ab ea quæ debetur ab Ædili condemnato ob præstitam frumentariam annonam arctiorem, pecunia enim frumentaria illa est, quæ curatori rei frumentariæ datur ex ærario publico ad frumentum comparandum, ac proinde quæ publica est. Vnde fit, vt nec compensari possit. At pecunia quæ debetur ab ædili pœnæ nomine ex eo quod in præbenda frumentaria annona malè versatus sit, non est publica, sed priuata, & ex priuatis facultatibus ædilis eroganda. Nam vt benè Cuiacius docuit *lib. 2. obseruat. ca. 23.* fuit ea olim inter ædilem & curatorẽ rei frumentariæ differentia, quod curatori pecunia dabatur ex publico, ex qua annonã cõpararet. Quod si non faceret, eamq; pecuniã aut sibi retineret aut in vsus suos conuerteret, fur erat publicus, eoq; nomine grauiter puniendus. At ædili non pecunia dabatur, sed annona inter ciues viritim distribuẽda. In quo si peccasset, pœnam saltem pecuniariam merebatur: Cui tamen compensationem obiici sicut alij cuilibet priuatę pecunię nihil prohibebat. Rectè verò in Pãdectis Florentinis *Ædilitatis tempore*, non vt in libro Accursij *Edulitatis*, aut vt quidã ex recentioribus voluerunt, *edulitatis*, quos rectè Cuiacius refellit supradicto loco. Fuit sanè apud Romanos præcipua cura annonę, nequis eam fraudaret aut cariorem aut arctiorem redderet, vt cõstat ex *tot. tit. de l. Iulia de annon. & l. vix certis ex causis 53. supr. de iudic.* nempe quod maximè ad vtilitatem reipublicæ res ea pertineret.

18. IDEM libro 3. Responsorum.

IN rem suam procurator datus, post litis contestationem si vice mutua conueniatur, æquitate compensationis vtetur.

Ad l. In rem suam. 18.

RAT. DVB. Creditor compensare non cogitur quod alij debet, quam suo debitori, vt scriptũ est in *§. prox. huius leg. & in l. eius. 9. C. hoc tit.* Atqui quod debetur ei qui procuratorem constituit, alij debetur quàm ipsi procuratori: aliã enim esse personam necesse est procuratoris & mandatarij, aliã verò domini qui procuratorem constituit, cùm nemo sui ipsius procurator esse non possit, non magis quàm apud se ipsum aut pro seipso fideiubere *l. hæres à debitore 21. §. 1. & seq. infr. de fideiuss.* Ergo procurator quamuis in rem suam constitutus si à proprio creditore suo conueniatur, obijcere compensationem non potest eius quantitatis, quæ ipsi non nisi tanquam procuratori debeatur: Cum non ex sua, sed ex mandantis persona creditorẽ se dicat.

DEC. Quisquis procurator in rem suam constitutus est si litem contestatus sit, adeo dominus litis & rei quæ in litem deducta est, efficitur, vt à domino reuocari amplius non possit, nam nec mandãtis morte mandatum eiusmodi finitur *l. illam 33. C. de donat.* Idemque est si talis procurator partem debiti ab eo acceperit, contra quem mandatæ sunt ei actiones, aut si debitori denunciauerit ne mandanti solueret, his enim casibus actiones directæ, quæ penes mandantem subsistiterant, licet in persona eius adhuc durent: inutiles tamen fiunt & inefficaces, ita vt nec si debitor mandanti ipsi solueret, liberari tamen posset, quasi facta solutione ei qui creditor esse desisset, perinde ac si delegatio intercessisset *l. si delegatio. 3. C. de nouat. & delegat.* Quod extra hos casus diuersũ esset *l. si pater tuus. 3. C. mandat.* Ergo procurator in rẽ suã cõstitutus si post litis cõtestationẽ à proprio creditore cõueniatur, rectè

compensationem obiiciet: Adeò parum distat inter procuratorem in rem suam constitutum & dominum, *l. seruum quoque 33. §. vlt. & l. seq. supr. de procurat.* Quod si procurator non in rem suam, sed simpliciter constitutus sit, poterit quidem compensare, sed non quod sibi, at quod ei cuius procurator est, debeatur, *d. l. posteaquam 21. infr.*

1 ¶ Creditor compensare non cogitur, quod alij quàm debitori suo debet: quamuis creditor eius pro eo, qui conuenitur ob debitum proprium, velit compensare.

Ad §. 1. Creditor.

RAT. DVB. Potest quis inuito non tantùm creditore, sed etiam debitore pro alio soluere eúque liberare, *l. soluendo 39. supr. de neg. l. solutione 23. infr. de solut.* Atqui is qui compensat, soluit, siquidem compensatio vim solutionis obtinet, *l. posteaquam 21. infr. & l. si constat. 4. C. eod.* Ergo si Titius creditor Sempronij Mæuium conuenientis compensationem obiicere pro Mæuio, velit eius quantitatis quam ipsi Titio Sempronius debet, perinde audiendus est ac si pro Mæuio vellet Sempronio soluere.

DEC. Eius quod alij debetur quàm ei qui conuenitur, cõpensatio obiici nõ potest *l. eius 9. l. hoc tit.* extra casum *l. si cum filiofam. 9. in princ. & §. 1. sup. hoc tit.* Est enim modus hic solutionis quodammodo fictitius, & ex summa æquitate inductus, vt quod vtrinque debetur, pro soluto inuicem habeatur & ipso iure, quod inter alias personas fieri non potest: quàm quæ sibi inuicem debent, non etiam inter eorum creditores. Priùs enim est, vt quis debeat quã vt solui esse videri possit, quãuis hodie pro alio soluere si vellet non prohiberetur. Nemo autẽ dixerit creditorẽ debitoris mei meum esse debitorẽ, vel creditorẽ creditoris mei meum esse creditorem.

19. IDEM libro 11. Responsorum.

DEbitor, si pecuniam publicam seruo publico citra voluntatem eorum soluit, quibus debitum rectè solui potuit: obligatio pristina manebit: sed dabitur ei compensatio peculij fini, qua seruus publicus habebit.

Ad l. Debitor. 19.

RAT. DVB. Quod seruo soluitur, perinde acquiritur domino ac si solutum ipsi esset. Ita vt ne momento quidem temporis acquisitio in persona serui consistat. *l. qui heredi. 44. in princip. infr. de condit. & dem. iuncta l. placet 79. de acquir. hered.* Atqui seruus publicus reipublicæ & ciuitatis seruus est *l. 2. infr. rem pub. salu. for. l. vlt. supr. quod cuiusq. vniuers. nomi l vlt. C. de seru. reipub. manumit.* Ergo quod seruo publico solutum est perinde haberi debet ac si ipsis administratoribus solutum esset, vt proinde nihil sit quærendum de compensatione ab hoc debitore faciendа, quasi adhuc sit debitor qui seruo publico iam soluit.

DEC. Melior domini conditio fieri per seruum potest, sed deterior non potest, sicut nec patris per filium. *l. melior. 133. de reg. iur. l. 3. l. filius. 23. C. de pact.* Atqui seruus faceret deteriorem conditionem domini si accipiendo à debitore solutionem eum liberaret, quoniam facit liberatio, vt qui erat creditor, amittat debitorem, & per cõsequens eum alienet. §. *vlt. Inst. quib. alien. lic. vel non.* Ergo non eo minus debitor manet Reipublicæ qui seruo soluit, quãis qui publico pecuniam publicã; citra voluntatem eorum quibus solui rectè potuit, cuiusmodi sunt syndici, & curatores seu administratores reipublicæ, de quibus in *d. tit. Quod cuiusque vniuers. nom. & in l. 2. infr. de administ. rer. ad ciuitat. pertinent.* Excipiendum tantùm est quod seruo soluitur ex causa peculiari, quia id ex voluntate domini solutum intelligitur *l. fugitiuus 19. infr. de solut. & tot. tit supr. depecul.* Ergo cùm huiusmodi solutione debitor nõ liberetur, consequens est, vt cum Papiniano dicamus pristinam obligationem adhuc manere, sed cum hoc tamen, vt si quandoque conueniantur ab administratoribus reipublicæ, cõpẽsationem obiicere possit eius pecuniæ, quam in peculio habebit eo tempore seruus publicus cui soluit, vt Papinianus hic subiicit. Nam & pro ea pecunia posset hic debitor agere de peculio contra ciuitatis curatorẽ actione de peculio tanquam factus creditor reipublicæ per solutionem seruo publico factam. Ex qua enim solutione liberatio nasci non potest, conditionem competere necesse est, *l. cum quis 38. §. 1. de solut.* extra casum, *l. Neratius 63. supr. de cond. indeb.* Idque est quod Bartol. ad hanc legem bene notat de eo quod petit potest actione de peculio, compensationem quoque obiici posse. Nihil enim refert domini ex qua causa conueniri possit, aut qua actione, dummodo in eo statu sit, vt conueniri possit saltem de peculio, vt ad finem vsque peculij compensatio ei obiici possit. Caue autem ne cum Accursio de quo hic agitur, publicum seruum de tabellione inter prætere; vel de notario quolibet. Non enim Tabelliones, & notarij nostri seruum sunt; sed liberi esse iubentur, *d. l. vlt. C. de seruo reipub.* Noli rursus cũ eodem Accursio sic legere, *peculij seruꝰ in eo quod seruus publicus habebit*, (quæ nullius fere è sensus lectio est) sed vt in Pandectis Florent. *peculij fini quod seruus publicus habebit*, id est, vsque ad concurrentem peculij quantitatem.

20. IDEM libro 13. Responsorum.

OB negotium copiarum, expeditionis tempore mandatum, curatorem condemnatum, pecuniam iure compensationis retinere non placuit: quoniam ea non compensatur.

Ad l. Ob negotium. 20.

RAT. DVB. Compensatio fit, quoties debitum & creditum ex vtraque parte, cùm satius cuique sit & commodius non soluere quàm solutum repetere, *l. 1. 2. & 3. supr.* Atquin is qui ob negotium mandatum copiarum expeditionis tempore condemnatus est, constituitur tantum debitor Reipublicæ. Ergo non eo minus permittendum est, vt iure compẽsationis pecuniam retineat si tantundem ei à republica debeatur, cùm è contrario supponendum sit esse illum reipublicę debitorem vt aduersus rempublicam compensatione vti possit.

DEC.

DEC. Aliquando impeditur compensatio propter repugnantiam ex parte rei, quędam enim sunt, quę deberi & solui possunt, & tamen cõpensari non possũt, in quo numero est pecunia publica, ex causa frumentariæ, aut militaris annonæ debita, hæc enim non compensatur, vt Papinianus hic scribit, & nos diximus ad *l. ideo 17. supr.* fauore scilicet nõ tam reipublicæ quàm annonæ, quæ vna maximè est ex iis rebus quarum cura ad salutem reipublicæ pertinet, alioqui nunquã debitor publicæ pecuniæ compensatione vteretur, quod lex proximè præcedens falsum esse ostendit, extra casus quos ponit Imperator *in l. in ea. 3. C. hoc tit. iuncta l. autfortur 4. 6. qui compensatione inf. de iur. fisc.* Nec necesse est, vt cum Accursio dicamus in specie huius legis debitorem reipublicę pecuniam publicam in suos vsus cõuertisse, vt hanc legem conciliemus cum *d. l. ideò.* Expeditius enim est & verius vt dicamus legem hanc esse de pecunia frumentaria, illam verò de pecunia priuata, nec frumẽtaria nec publica. Videtur tamẽ mala ratio Papiniani, cum vt probet pecuniam frumentariam non cõpensari, rationis tamen loco hoc tantum affert, *quoniam ea non compensatur.* Est enim hæc petitio principij, cùm hoc ipsum in quæstione sit positum, cur nõ compensetur, sed ita explicari hæc ratio debet, ac si scriptum esset, quoniam ea pecunia compensabilis non est, quomodo in *l. heredes 15. § an ea stipulatio supr. famil. erciscꝰ.* Paulus scribit stipulationẽ viã per legem duodecim tabul. non diuidi, quia nec diuidi potest. Et Marcianus in *l. in quartã 91. infr. ad l. falcid.* negãs imputari in quartã falcidiã eas res quas iure legati vel fideicommissi vel implendæ conditionis causa hæres accipit, rationem illã reddit, *Nam hæc in quartã non imputantur.* Quod nos latiùs *lib. 6. coniecturarũ* explicauimus. Hinc verò capta occasione Accursius noster omnes fere casus cõgerit, in quibus compẽsationi locus non est. Et primum quidem sumit ex hac lege, nec malè, sed quod addit, ratione odij, hoc verò malè: fauor enim debiti hoc facit, non odium debitoris. Illud sane fit ratione odij, vt qui alienam possessionem per vim occupauit, compensatione vti non possit. *l. vlt. in fi. C. hoc tit.* Sicut è contrario fauore debiti fit vt in actione depositi compensationi locus non sit *d. l. vlt. & l. penult. C. de posit. §. in bonæ fidei. Inst. de action.* Planè debitum certum esse necesse est & liquidum, aut saltem de proximo liquidãdum vt compensari possit *d. l. vlt. & l. 3. infr. de tutel. & ration. distrah.* Sed & pecuniã ex vtraq; parte deberi necesse est, vt compensatio locum habeat. Speciei enim ad speciem aut speciei ad quantitatem compẽsatio fieri non potest *l. si conuenerit. 18. in princip. supr. de pig. act. l. si non sortem 26. §. si centum de cond. indeb. l. si creditor 37. §. 1 de pecul. l. quod dicitur 5. inf. de impens. in reb. dotal. fact.* Nec repugnat quod Iustinianus constituit in *d. l. vlt. C. hoc tit.* vt etiam actionibus in rem compensatio obiici possit. Id enim tunc obtinet, cùm in actionibus in rem ad æstimationem peruenitur, vt benè Accursius explicat. Id verò contingit semper quamuis non statim, quia semper lis æstimanda est, & æstimatio in condemnatione deducenda tum quoque cũ triticaria condictione agitur. *l. 3. & vlt. sup. de cõdict. trit.* Sanè si quid hinc inde petatur quod cõstat in iure & genere, verius est quod Accursio placet, compensationem admittẽdam esse, vt ille probat *l. 11. §. si cùm supr. si pars hered. pet. l. qui non militabat 78. in princip. de hered. inst. l. vnum ex familia 67. §. sed si vno de leg. 2. l. deducta 58. §. acceptis vers cùm autem ad S. C. Trebell.*

21. PAVLVS libro 1. Quæstionum.

POsteaquam placuit inter omnes, id, quod inuicem debetur, ipso iure compensari: [a] si procurator absentis conueniatur, non debebit de rato cauere: quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo petitur.

Ad l. Posteaquam. 21.

RAT. DVB. Compensatio vim solutionis obtinet *l. si constat 4. C. hoc tit.* Atqui solutio est facti *l. cõfilio 7. §. vlt. infr. de curat. fur. l. 1. C. de probat.* Ergo ipso iure fieri nõ potest, quoniã quę sunt facti iuris, potestati non subiiciuntur *l. denique 19. supr. ex quib. caus. maior l. in bello 12. §. facti autem infr. de captiu. & postlim. l. qui heredi 44. de cond. & demonst. l. quod dicitur 130. de verb. obl.*

DEC. Solutio quidem facti est, sed liberatio quæ ex solutione nascitur, tota iuris est, ex iure enim pendent modi omnes inducendæ & tollendæ obligationis. *l. obligationum ferè 44. §. placet inf. de oblig. & act.* De quibus apud Iustinianũ in *tit. quib. mod. toll. oblig.* Atqui compensatio non tam solutio est, quàm modus habendi pro soluto; id quod reuera & de facto solutum non est. *d. l. si constat.* Nihil ergo nisi effectum ipsum solutionis continet id est liberationem. Quæ proinde cùm sit iuris, vt diximus, tam facilè fieri potest ipso iure ex vtraque parte, quàm ex altera tantum.

a *Si procurator absentis conueniatur* RAT. DVB. Absentis procurator quoties conuenitur & absentem defendit, non tantum debet satisdare iudicatũ solui, sed etiam de rato cauere, cùm fieri possit, vt dominus reuersus ratum habere nolit quod procurator dixerit aut fecerit *l. Pomponius 40. §. 1. & seq. supr. de procurat.* Atqui procurator absentis cùm obiicit compensationẽ, id facit quod dominus fortasse ratum habiturus non sit. Quid enim, si aliqua de causa malit dominus soluere ac postea petere quàm compensare? Ergo de rato cauere debet per stipulationem illam prætoriam de qua in *tit. rat. rem haber.*

DEC. Qui obiicit compensationem, nihil aliud facit, quàm vt tanto minus ab eo peti videatur, cũ compensatio fiat ipso iure, vt proximè diximus, & in *l. verum est 4. supr. hoc tit.* Porro *is* à quo minus petitur, nihil facit propter quod cauere debeat de rato, factũ enim aliquod præcedere necesse est, quod ratũ haberi possit vel improbari. Proinde qui obiicit compensationem, non tam videtur compensare quàm hoc dicere, compensationem iam ipso iure factam esse. Ius enim est quod compensat, homo verò ille qui compensatione vtitur & eam obiicit, verum enim est quod sæpius supra diximus, compensationem, licet fiat ipso iure, obiiciendam tamen esse ab homine *l. quod Labeo 53. supr. hoc tit.* At non quasi faciendam, sed quasi iam à iure factam, quod longè diuersum est. Quemadmodum dicimus, multum referre, an hæreditas vni delata transmittatur ad liberos tanquam acquirenda, an tanquam acquisita. De quo nostri disputant ad *l. vnic. Cod. de his qui ante apert. tab. & ad l. si infanti 18. C. de iur. delib.* Bene autem Paulus

hîc monet inter omnes placuisse, vt compensatio fiat ipso iure, id est, vt intelligamus ius illud tam certum fuisse, vt de eo nullus prudentum vnquam dubitauerit. Quod enim verba illa, *Inter omnes* quidam sic interpretantur apud Accurs. ac si scriptum esset, *inter omnes contrahentes*, ridiculum est: de prudentibus enim & iuris conditoribus loquitur, non de contrahentibus, quod tandem nec Accursius ipse diffitetur.

22. SCÆVOLA libro 2. Quæstionum.

SI debeas decem, aut hominem, vtrum aduersarius volet: ita compensatio huius debiti admittitur, si aduersarius palàm dixisset, vtrum voluisset.

Ad l. Si debeas. 22.

RAT. DVB. In obligatione alternatiua vtraque res continetur, quantum ad obligationem pertinet, licet nõ quantum ad solutionem, *l. si duo 128. in fin. de verb. ob.* Atqui compensatio nihil aliud est quàm debiti & crediti inter se contributio *l. 1. supr.* Ergo si debeas decem aut hominem, vtrum creditor volet, nihil vetat admitti compensationem priùs etiam quàm creditor dixerit vtrum velit.

DEC. Compensatio nihil nisi mutua debiti solutio est, *l. si constat 4. Cod. hoc tit.* Ergo nihil compensari potest nisi quod solui iam potest. Atqui cùm quis decem, aut hominem promisit, vtrum aduersarius, id est, creditor velit, non potest scire debitor vtrum possit soluere, priusquam creditor elegerit, cùm expressa conuentione electionem creditor sibi reseruauerit, vt in *l. Stichum aut Pamphilum 95. in princip. inf. de solut.* quæ alioquin esset debitoris, *l. plerunque 10. in fin. infr. de iur. dot. ex regula in alternatiuis. de reg. iur. in 6.* Ergo priusquã compensatio fieri possit, necesse est expectari electionem creditoris. Noli tamen hanc legem cum Accursio & Bartolo sic intelligere, vt si debeas decem vel hominem, vtrum aduersarius voluerit, non aliter compensatio obiici possit, quàm si aduersarius eligat quantitatem, quasi speciei ad quantitatem non possit fieri compensatio. Nam præter id quod in hac lege nihil tale scriptum est, obseruare debuerunt etiam, cùm certus homo aut alia species debetur: nunquam tamen fieri condemnationem speciei, sed quantitatis, quia semper lis æstimãda est, quanti res debita fuerit tempore litis contestatæ, si iudicio stricto petatur, putà condictione certi ex stipulatione, *l. hominem 37 infr. mandat. iuncta l. si quis certum 24. supr. de reb. credit. l. vinum. 22. eod. l. vlt. supr. de condict. tritic.* Aut vtro tempore pluris res fuerit, vel moræ vel rei iudicandæ, *l. 3. §. in hac. supr. commod. l. 3. §. si per emptorem de action. empt.* Excepta tantum condictione triticaria, in qua sola singulari iure spectatur tempus condemnationis, *l. penult.* vbi rationem attulimus, *supr. de condict. tritic.* Nihil ergo interest, vtrum speciem an quantitatem eligat creditor, cùm facta electione hominis compensatio tamen fiat æstimationis, quæ semper in quantitate consistit. Accursium & Bartol. fefellit, quod putarunt ideo in hac lege requiri, vt præcedat electio creditoris, quasi vno casu compensationis locus esse possit, non etiam altero, cùm tamen ad id potiùs Iurisconsultus respiciat, quod vno casu maioris aut minoris quantitatis compensatio futura sit, quàm altero, quantitas enim æstimationem non recipit *l. si ita 42. de fideiuss. Species*, autem recipit nunc maiorem, nunc minorem.

23. PAVLVS libro 9. Responsorum.

ID, quod pupillorum nomine debetur, si tutor petat: non posse compensationem obiici eius pecuniæ, quam ipse tutor suo nomine aduersario debet.

Ad l. Id quod pupillorum. 23.

RAT. DVB. Tutor cùm petit tanquam tutor quod pupillo debetur, perinde habendus est, ac si dominus esset eius actionis quam exercet. Est enim loco domini, quoties tutelam gerit ex bona fide, nec pupillum spoliat, *l. quidam. 7. §. si tutor. infr. pro emptor. l. is qui in puteum. 11. §. an ignoscitur. 7. infr. quod vi aut clam.* Ergo tutori agenti etiam tutorio nomine poterit obiici compensatio eius quantitatis, quam ipse proprio nomine debeat ei qui conuenitur, neque verò pupilli quicquam interesse videtur, cùm quãtum per compensationem tutori factam amiserit, tantum ab eo vicissim tutelæ actione sit repeturus, vt fieri solet, quoties tutor rationibus suis intulit, quod ex re vel pecunia pupilli consecutus probatur. DEC. Eius quod alij debetur quàm ei qui agit vel conuenitur, compensatio obiici non potest *l. cius 9. C. hoc tit. l. in rem 18. §. 1. supr. eod.* Atqui quod tutor pupillorum nomine petit & tanquam tutor, non tam ipse petere videtur, quàm pupilli, quorum nomine petit, & quorum personam repræsentat, sicut enim reuera alia est persona pupilli, alia tutoris, ita & alia tutoris persona esse intelligitur, quatenus tutor est, alia verò tutoris, simpliciter accepti, & generaliter in omnibus causis multum refert, an quis faciat aliquid tanquam talis, an tanquam quilibet, *l. si pater familias. 15. §. qui duos supr. de adopt.* Ergo ei quod pupillorum nomine debetur tutori tanquam tutori, non potest obiici compensatio eius quantitatis quam ipse tutor suo nomine eidem debitori debeat. Et verò interest pupilli ita ius constitui, Ne si ex persona tutoris sui compensationem pati cogatur, facilè in damnum incidat, & interim debiti sui si non iacturam, saltem moram patiatur, eo fortasis tempore, quo ipsius quàm maximè interfit pecuniam solui, quæ in eius vtilitatem conuertatur: Nec quod à tutore pupillus id postea tutelæ actione sit repeturus, facilius eum obligare potest vt compensationem patiatur, vel ea ipsa ratione quæ compensationem induxit, quod scilicet ipsius interfuit non soluere per compensationem potiùs quàm solutum repetere, *l. 3. supr. hoc tit.* Itémque quod nemo ideo obligandus sit, quia recepturus sit ab alio quod ipse præstiterit, *l. nemo ideo 171. de reg. iur.*

24. IDEM libro 3. Decretorum.

IVssit Imperator audiri adprobantem, sibi à fisco deberi, quod & ipse conueniatur.

Ad l. Vlt.

24. IDEM libro 3. Decretorum.

IVssit Imperator audiri adprobantem, sibi à fisco deberi, quod & ipse conueniatur.

Ad l. vlt. Iussit.

RAT. DVB. & DEC. Eadem est quæ ad *l. Idem iuris est 12. supr. hoc tit.* Eadem enim vtriusque loci sententia est perinde compensationem obiici posse contra fiscum atque contra priuatum, neq; priuilegium fisci hac in re vllum esse.

DEPOSITI VEL CONTRA.

Ad TIT. III.

1. VLPIANVS libro 30. ad Edictum.

DEPOSITVM est, quod custodiendum alicui datum est, [a] dictum ex eo, quòd ponitur. præpositio enim *de* auget positum: vt ostendat totum fidei eius esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet.

Ad l. Depositum. 1.

RAT. DVB. Dare nihil aliud est quàm dominium transferre, *l. vbi autem 75. §. vlt. infr. de verb. ob. l. non videntur data. 167. de reg. iur.* Atqui rei depositæ dominium non transfertur in depositarium, adeóque nec possessio *l. licet 17. §. 1. infr. hoc tit.* Ergo depositum non est quod datur, sed quod traditur. Est enim hic contractus ex eorum genere qui re & traditione perficiuntur, *l. 1. §. is quoque, infr. de oblig. & act. §. præterea. Inst. quibus mod. re contrah. ob.*

DEC. Non definitur hic depositum quod simpliciter datur, sed quod custodiendum datur. Quæ adiectio ostendit per depositum nec proprietatem nec possessionem rei depositæ, sed solam custodiam transferri in depositarium.

a *Dictum ex eo quod ponitur.* RAT. DVB. Ponere hîc nihil nisi tradere est, cùm tradere sit possessionem transferre, *l. 3. in princip. infr. de act. empt.* Possessio autem dicta sit à pedum positione, *l. 1. infr. de acquir. possess.* Atqui etiam res commodata traditur, & quæ pignori data est. Nam & hi contractus re similiter & traditione perficiuntur. Ergo nõ potuit depositum dici & duci à verbo *ponitur*.

DEC. In nomine depositi, non tantum inspicimus verbum (ponitur) sed cum præpositione *de* quæ augere solet significationem, quomodo auget in proposito, totum fidei eius commissum esse apud quem res deponitur, quod pertinet ad custodiam, quasi qui dicit se deponere, hoc ipso abdicit à se custodiam rei, vt eam in alium transferat, quomodo Azo dicebat. Nam & ad eundem modum dicimus deponere, quem penes alium curam rei alicuius, id est, eam curam abiicere & in alium reiicere. Nec rursus ab Etymologia in iure tam strictè argumentandum est, quasi totam rei substantiam, & naturam exprimat, valet enim negatiuè tantum non affirmatiuè, vt quod positum non est penes alium nec traditum, dici depositum non possit. At non etiam è contrario depositum dici possit, quicquid positum & traditum, nisi illud etiam adiectum sit, vt datum vel positum sit custodiendum.

1 ¶ Prætor ait: *Quod neque tumultus, neque incendij, neque ruinæ, neque naufragij causa depositum sit: in simplum: earum autem rerum, quæ supra comprehensa sunt: in ipsum in duplum: in heredem eius, quod dolo malo eius factum esse dicetur, qui mortuus sit in simplum: quod ipsius, in duplum iudicium dabo.*

Ad §. 1. Prætor ait.

Proponuntur in hoc §. verba Edicti quibus prætor actionem depositi pollicetur directam contra depositarium. Eámque regulariter in simplum, in duplum verò quatuor casibus. Hi sunt, si tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij causa depositum factum sit. Quanam verò ratione, prætor has quatuor causas à cæteris seperauerit, exponet statim Vlpianus in §. *seq.* Interim notandum est ex hoc §. actionem depositi tum quoque cùm in simplum datur, non esse ciuilem, vt malè putat Accursius, & post eum cæteri omnes, sed prætoriam, cùm prætor verbis huius edicti, non minùs eam daturum se polliceatur, quàm actionem in duplum quatuor illis casibus, quos iam enumerauimus, quam actionem in duplum, nec Accursius ipse diffiteretur esse prætoriam, neque ad rem pertinet quod in contrahendo deposito negotium quoddam geritur, cùm res deposita tradatur ea lege vt petenti restituatur, cui pactioni inest συνάλλαγμα, Ex quo proinde nascitur ciuilis actio, *l. Iurisgentium. 7. §. 1 supr. de pact. l. Labeo 19. vers. contractum de verb. sig.* vbi obseruandum est afferri exempla de emptione & venditione, locatione & conductione. Itémque de societate qui

sunt contractus vltrò citróque obligatarij, æquè principaliter, non item de depósito vel commodato, ideo fortassè quod licet ex iis quoq; contractibus nasci possit ciuilis actio in factum, aut quod idem est præscriptis verbis, si depositarius, vel commodatarius nolit rem reddere, non tamen duæ actiones ex eo negotio nasci possunt, vnà directa, altera contraria, ideóque necesse fuit à prætore eas introduci, præsertim contrarias, quas nemo vnquam dixit esse inutiles. Quod à nobis iam probatum est ad *l. 1. supr. commod. ex l. si gratuitam 17. in princip. infr. de præscript. verb. l. 2. §. 1. infrà de precar. l. Senatus. 35. §. Ergo qui mortis infr. de mort. caus. donat.* hínc q; peti potest ratio dubitádi ad hunc §. frustra enim actio prætoria inducitur vbi competit ciuilis *l. 1. supr. depublic. in rem act.* Sed decidendi ratio ex eo sumenda est, quod necessarium prætori visum sit, actiones istas depositi commodati, & si quæ sunt similes specialiori nomine donatas introducere primum, vt essent bonæ fidei non stricti iuris, vt actiones præscriptis verbis. Atque ita plenióres haberent præstationes ex bono & æquo propter illa verba *ex bona fide*, quæ in formulis omnibus iudiciorum bonæ fidei addi solebant. Deinde propter actiones contrarias, quas non tam méri iuris quàm æquitatis & bonæ fidei ratio sola induxit. Nam & quamuis actio tutelæ sit ciuilis, & ex lege 12. tabularum, contraria tamen tutelæ actio est ex iure prætorio *l. 1. in princip. infr. de contr. tut. & vtil. actio*, neque verò actio vlla stricti iuris est quæ vllam habeat, & admittat contrariam, sicut nec actio vlla stricta est, quæ infamiam irroget cõdemnato, nec si ex famosis causis pendeant *l. cessat 36. de ob. & act.* Denique cum in his verbis edicti semel tantum scripta sint verba illa *Iudicium dabo*, quæ non minus ad actionem depositi in simplum dandam, quam ad eam quæ in duplum referuntur, necessario consequens est, vt perinde probent vtrãque actionẽ esse prætoriam ex vulgari regula, vel potius brocardico, paris & vniformis determinationis, de qua in vulg. *l. iam hoc iure. 4. de vulg. & pupill.*

2 ¶ Meritò has causas deponendi separauit prætor, quæ continent fortuitam causam depositionis ex necessitate descendentem, non ex voluntate proficiscentem.

Ad §. 2. Meritò.

RAT. DVB. Omne depositum fidei eius commissum intelligitur, cui custodiendum traditur, siue eam depositi definitionem sequamur, quam Vlpian. in princip. huius legis posuit, siue eam potius quam Iacobus Cuiac. tradidit in *paratitl. ad hunc titul.* vbi ait depositum esse conuentionẽ gratis custodiendæ rei quæ traditur sub fide restituendi. Ergo in omni iudicio depositi directo agitur de fide rupta, siue fortuita sit causa depositionis ex necessitate descendens, siue ex voluntate proficiscens. *l. ei apud quem in princip. hoc tit.* Ergo perinde debuit prætor ex omni causa dare actionem depositi vel in simplum duntaxat vel in duplum tantum nulla distinctione facta depositi voluntarij & necessarij, sicut & omni casu perinde notatur infamia quisquis ex causa depositi condemnatus est, iudicio directo, non contrario *l. 1. supr. de his qui not. infam.*

DEC. Multum refert, an depositum fiat ex voluntate deponentis qui fidem & personam depositarij elegit: An verò extante necessitate cogatur dominus res suas penes obuiũ quemq; deponere, priore casu contentus esse debet simplo, cuius præstatione satis sit ipsius indemnitati. Posteriore verò casu crescit perfidiæ crimen, & publica vtilitas seueriorem coercitionem exigit vindicandæ Reipublicæ causa, vt eleganter scriptum est in §. *hæc autẽ. 4. inf.* ex eo enim quod quis necessitate coactus facit, nunquam sumi potest coniectura voluntatis, quasi vltrò fecerit, quod verissimile est facturum eam non fuisse, si necessitas eum non coegisset. Itaq; quod solemus imputare domino qui elegit depositariũ quod negligenti amico, fortassè etiam perfido rem suam custodiendam cõmiserit *l. 1. §. is quoque. infr. de ob. & act. §. Præterea. Instit. quib. mod. re contrah. oblig.* Non similiter possit imputare illi qui ex necessitate tumultus vel incendij, vel ruinę, vel naufragij causa rem suam deponere cogitur, quia hic non tam contrahit cum depositario quã in eum incidit, vt Papinian. loquitur *in l. vlt. rem pupill. salu. for.*

3 ¶ Eũm tamen deponere tumultus, vel incendij, vel cæterarum causarum gratia intelligendum est, qui nullam aliam causam deponendi habet, quàm imminens ex causis supra scriptis periculum.

Ad §. 3. Eum tamen.

RAT DVB. fieri potest, vt is qui tumultus vel incendij vel ruinæ, vel naufragij gratia depositum habuerit prius consilium deponendi, puta Romam crastina die profecturus, & tamen non fuerit forte depositurus, nisi aliqua ex supradictis causis emersisset. Atqui cùm id contingit, duæ quodammodo sunt causæ deponendi. Prima peregrinatio, altera tumultus, vel incendium, aut alia ex reliquis duabus. Ergo verum non est quod in hoc §. dicitur tunc locum esse parti 2. huius edicti, nisi cùm nulla alia est causa deponendi quàm vna ex quatuor exceptis, nec enim causa vna deponendi tollit alteram, nec aliud requirunt verba Edicti, nisi vt tumultus, vel incendij, vel naufragij, vel ruinæ causa depositum factum sit. DEC. Nihil est quod faciat fauorabilius depositum, quod contractum est ex aliqua istarum causarum, quàm quòd fiat ex necessitate, non ex electione, vt scriptum est *in §. prox. supr. & §. prox. infr.* Ergo si iam electus erat depositarius antequam tumultus, vel incendium, vel ruina, vel naufragium superueniret, nullo fauore extraordinario vel speciali dignum est depositum, cùm voluntas non necessitas electioni causã dederit.

4 ¶ Hæc autẽ separatio causarum, iustam rationẽ habet. quippe cùm quis fidem elegit, nec depositũ redditur, contentus esse debet simplo: cùm verò, extãte necessitate, deponat: crescit perfidiæ crimen: & publica vtilitas coercẽda est, vindicandæ reipublicæ causa. est enim inutile, in causis huiusmodi fidẽ frãgere.

Ad §. 4. Hæc autem.

RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ ad §. *merito. supr.* Est enim vtriusq; §. idem sensus, nisi quòd *in illo* dictum, hîc ratio dicti potius continetur. Est tamen difficile explicare quid sibi velit Vlpianus illis verbis, *Et publica vtilitas coercenda est.* Cùm adiuuanda sit potius & amplianda quàm restringenda & coercenda *l. hoc modo. 64. Infr decond. & demonst.* Quam ob causam vulgata lectio rectior videtur, quæ habet, *Et publica vtilitate coercendum est* vt ad crimẽ perfidiæ verba illa referantur, nisi malis, pro, *vtilitas*, legere *inutilitas*, non solùm quia nomen inutilitatis non fuit veteribus latinitatis autoribus incognitum, vt notat Cuiac. *ad l. 2. C. de fid. & iur. hastæ fiscal.* Et in notatis Mercatoris contra Robertum, sed etiam quia statim sequitur in hoc §. *est enim inutile in causis huiusmodi fidem frangere.* Quo verbo *Inutile* significatur id quod est iniquum, vt quemadmodum vtilitatem pro æquitate, & æquitatem pro vtilitate prudentes solent dicere, quia scilicet nõ æstimant æquitatem nisi ex vtilitate & salute publica, ita vtile dicant, quod æquum est, & vicissim inutile quod iniquum: Ergo & vtilitatem pro æquitate, & inutilitatem pro iniquitate: etsi enim semper graue est fidem frangere & fallere. *l. 1. supr. de precun. const. i. 1. supr. de pact.* grauius tamen & longe intolerabilius est in huiusmodi causis, in quibus & maior contrahẽdi necessitas est, & neque locus, neq; tempus plenius admittit deliberandi principium, vt eleganter scriptũ est in *l. 1. supr. de exerc. act. Iuncta l. cùm postulassem. 44. §. 1. in fi. infr. de dam. infe.*

5 ¶ Quæ depositis rebus accedunt, non sunt deposita, vtputa si homo vestitus deponatur: vestis enim non est deposita, nec si equus cum capistro: nam solus equus depositus est.

Ad §. 5. Quæ depositis.

RAT. DVB. Accessorium sequitur suum principale. Et quicquid accessionis vice cedit, ad eum pertinet, ad quem & quod principale est *l. cùm autem. 19. §. perueniamus & l. seq. l. si quando. 29. de aur. & arg. leg. §. si tamen 26. Inst. se rei diuis.* Vnde est, vt is cui commodata est equa, quam pullus comitabatur, etiam pulli custodiam præstare debeat. *l. sub certo. 5. §. vsque adeo. supr. commod.* Ergo etiam quæ depositis rebus accedunt, pro depositis haberi debent, vt putà si homo vestitus deponatur, vel equus cum capistro. Quid enim refert an homo deponatur & vestis, an homo cum veste, aut vestitus? *arg. Lilli cum illo 40. Infr. de vsufr. leg.*

DEC. Multum interest, an quid sit depositum, an deposito tantum accedat quicquid depositum est, actione depositi peti potest & debet, non etiã quod deposito accessit, si ipsum quoque depositum non sit. Nec enim actio depositi cõperere potest nisi pro eo ipso quod depositum est, cùm re cõtrahatur, sicut mutuum, de quo in *l. si tibi 17 supr. de pact. l. rogasti 11. §. si tibi sup. de reb. cred. l. cùm vltrà 9. C. de non num. pec.* Atqui cùm deponitur homo vestitus verba depositi ostendunt solum hominem depositum non vestem, longéque aliud est deponi hominem & vestẽ, aut hominem cum veste, & deponi hominem vestitum. Item aliud deponi equũ & capistrum, aut cum capistro quod effectum idem est, *d. l. illi* aut deponi equum capistratum priore casu non tantum homo deponitur, sed etiam vestis, non tantum equus, sed etiam capistrum, posteriore vero non item. Atque ita locus hic concilandus est cum *d. l. si vt certo 5. §. si merogauerit supr. Commod.* Nec tamen consequens est, vt qui hominem vestitum accepit, depositum possit reddere nudum, aut, qui equum capistratum, possit reddere sine capistro: cùm præstare custodiam debeat earum quoque rerum quæ deposito accesserũt licet non fuerint ipsæ depositæ *d. §. vsque adeò.* Alioqui etiam pro his rebus restituendis teneretur actione depositi, non quidem vt ea actione petires illæ possint, cùm non fuerint depositæ, vt diximus, sed quia nec ipsæ res depositæ reddi viderentur, cum non credatur reddi id quod deterius redditur §. *si res deposita 16. Iuncto §. si cista infr. hac l. 3. §. si reddita supr commod.*

6 ¶ Si conuenit, vt in depósito & culpa præstetur: rata est conuentio. contractus enim legem ex conuentione accipiunt.

Ad §. 6. Si Conuenit.

RAT. DVB. Pacta quæ fiunt contra leges iura non debent haberi à Prætore *l. Iurisgentium 7. §. ait Prætor sup. de pact. l. pacta quæ cõtra 6. C. eod. l. cùm sponsus 12. §. si res sup. de public. in. re act. l. nec non 28. §. quoad eius ex quib. caus. maior l. vlt. infr. de suis & legit. l. inter habitorem 40. Iuncta l. ius publicum supr. de pact.* Nec iuris autoritas in potestate contrahentium esse debet, quæ nec in arbitrio est magistratuum *l. 1. §. 1. infr. ad S C. Turpil. l. ordine 15. ad municipal.* Atqui & ratione & autoritate iuris depositarius nõ tenetur de culpa levi, multò minus de leuissima, sed tantum de lata, quæ tam propè ad dolum accedit, vt dolus esse existimetur *l. Quod Nerua 32. inf. hoc tit.* quia scilicet depositum fit gratia solius deponentis, non etiam depositarij *l. si vt certo 5. §. nunc videndum 1. inf. commod. l. si seruus communis 61. §. Quod verò infr de furt.* Ergo contra leges & contra ius erit pactum, si conueniat vt depositarius etiam de culpa teneatur.

Dec. Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt, vt scriptũ est in hoc *§. & in l. cõtractus 23. de reg. iur. l. in cõuentionalib. 52. de verb. ob.* vbi hæc differẽtia ponitur inter stipulationes conuentionales & prætorias. Ergo nihil obstat quo minus rata debeat esse cõuẽtio, si conuenerit vt in depósito etiã culpa præsteturr *l. 1. C. hoc tit.* Neque tam videri debet pactum hoc esse contra leges, aut contra ius quàm præter leges, & præter ius quod longè diuersum est, *d. §. quoad eius.* Aliud enim est prohibere, aliud non iubere, & rursum aliud permittere, aliud non prohibere. Et in genere permissorum, ex quo sunt contractus omnes liciti & permissi, regula generalis est censeri omnia permissa quæ non sunt prohibita, *l. mutuus. 43. §. 1. supr. de procurat. & Inst. quib. non est permiss. fac. testam.* Atque prohibitum iure non est ne conueniat, vt in proposito etiam culpa præstetur. Ergo permissum id videri debet. *§. sæpe euenit. 35. infr. hac l.* Sic dicimus etiam in contractibus, in qui-

bus culpa præstanda est valere conuentionem, vt non præsteturd.l.si vt certo.§.Interdum 10.commod.l.si seruus seruum 17.§.si calicem. 29.supr.ad l.Aquil.l.nec e. prætorio.27.in fin.de reg.iur.

7 ¶ Illud non probabis, dolum non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem, contraque bonos mores est: & ideo nec sequenda est.

Ad §.7.Illud non probabis.

RAT. DVB. Contractus ex conuentione legem accipiunt, vt superiore §.scriptum est, & in *l. contractus 23.l.nec exprætorio.27.de reg.iur. l.in conventionalibus. 52.de verb.obl.* Ergo si conuenerit ne dolus præstetur, rata conuentio haberi debet, præsertim cùm sit pactum liberatorium, quod proinde fauorabilius est, *l.Arrianus 41.infr.de obl.& act.*

DEC. Pacta quæ contra leges sunt vel contra bonos mores, rata haberi à Prætore non debent, *l. Iurisgentium. 7.§.ait Prætor.de pact.l.stipulatio hoc modo concepta.61 de verb.obl.l.ex eo.5.C.de Inutil.stipul.* Quæ enim sunt contra bonos mores, pugnant cum publica vtilitate, cuius in toto iure nostro præcipua semper ratio habetur, quia primum iuris præceptum est honestè viuere, *l.Iustitia.10.§.1.de Iust & iur.l.non omne quod licet 144.de reg.iur.* Neque verò fieri posse absolutè creduntur quæ honestè fieri non possunt & verecundiam lædunt, sed pro impossibilibus habentur, *l.filius.15.cum lege præcedenti.inf.de condit. inst.* Atqui contra bonos mores est & contra publicam honestatem pactio illa ne dolus futurus præsteturquia scilicet inuitat ad delinquendum, vt scriptū est in hoc.§. Ergo nō potest rata haberi conuentio, ne quidem à Prætore, *l.si vnus 27.§.illud nulla.infr. de pact.l.in commodato.17.in princip. commod.* Proinde nec in contractu depositi permittenda est, si per expressam conuentionem fiat. Nam si cōuenerit cum depositatione depositi agatur, valebit pactio, quāuis viipsa, id est in effectu perinde sit ac si conuenisset, ne de dolo ageretur, cùm depositarius non nisi de dolo teneatur, *d.§.illud nulla*, nimirum expressa nocent, non expressa non nocent, vt habet iuris regula *l.expressa 195.de reg.iur.l.si ita legatū 65.§.1.de leg.1.l nōnunquā 52.de condit. & demōst.* vt diximus ad *d.§.illud nulla*. Ideo autem loquimur de dolo futuro, quia valet conuentio ne de dolo præterito agatur, cùm nō sicut illa quę de dolo futuro inuitet ad delinquendum, quamuis verum sit nunquam manere debere impunitum, ne tum quidem cùm illi ipsi nocet qui eum admiserit, *l.procurator.11.§.1. infr.de dol.mal except.*

8 ¶ Si vestimenta seruanda balneatori data perierint: si quidem nullam mercedem seruandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri, & dolum dumtaxat præstare debere puto: quod si accepit, ex conducto.

Ad §.8.Si vestimenta.

RAT.DVB. Etiam nauta, caupo, & stabularius tenentur de custodia, quamuis nullam pro custodia mercedem accipiant, *l. nauta 5.supr. naut. caupo. stab.* Ergo non est bona ratio, qua mouetur Vlpian. in hac lege, cùm ait, balneatorem depositarium vestimentorum, quia nullam eorum seruandorum causa mercedem acceperit, de custodia eorum non teneri, sed tantum de dolo.

DEC. Depositum gratuitum esse debet: sicut & mutuum & mandatum, cùm perinde ex officio & amicitia originem trahant, *l. 1.§.vlt.inf. tit.prox.* Ergo si mercedem pro custodia depositarius acceperit, iam non depositarius, sed locator est, quādoquidem hoc casu depositum degenerat in locationem, & consequenter tenetur depositarius præstare etiā culpā, non quasi depositarius, sed quasi locator operæ suæ, *d.l.1.§.vltim.infr.tit.prox.& §.vlt.Inst.de mandat.* Nam nec alia de causa nautæ, caupones, stabularij tenentur præstare rei custodiam, quàm quia mercedem aliquam accipiant, licet non custodiæ gratia, parum enim refert, vt qui eam accipit, de custodia teneatur. Quòd si nulla merces depositario detur seruandorum vestimentorum causa, tunc quia verè depositarius est, nihil nisi dolum præstare debet, quia solius deponentis non depositarij gratia fit depositum, *l.si vt certo 5.§. nunc videndum 1. supr.commod.* Adeo vt etiam circa dolum remissius facienda sit interpretatio, vt Africanus loquitur in *l.si seruus communis.§.quod verò.infr.de furt.* id est, in fauorem depositarij quantum fieri potest.

9 ¶ Si quis seruum custodiendum coniecerit forte in pistrinum, si quidem merces interuenit custodiæ: puto esse actionem aduersus pistrinarium ex conducto. si verò mercedem accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum recipiebat: ex locato me agere posse. quod si operæ eius serui cum custodia pēsabantur: quasi genus locati & conducti interuenit: sed, quia pecunia non dabatur, præscriptis verbis datur actio. si verò nihil aliud, quàm cibaria præstabat, nec de operis quicquam conuenit: depositi actio est.

Ad §.9. Si quis seruum.

RAT. BVB. & DECID. Eadem fere est quæ ad superiorem. nam & in hac specie, id est, cùm quis seruum custodiendum coniecit forte in pistrinum, & quæritur quam actionem cōtra pistrinarium habere debeat, similiter distinguit Vlpianus an merces aliqua custodię interuenerit necne; vt si non interuenerit, depositi actio sit, si verò interuenerit, actio sit ex conducto. Quòd si mercedem ego accipiebam pro hoc seruo quem pistrinarius accipiebat, non ex conducto actio mihi competat, sed ex locato, quia operas serui mei pistrinario locasse videar, at si operæ eius serui cum custodia compensabantur, quasi genus quoddam locati & conducti, interuenire creditur, ideóque hoc casu ex locato & conducto agendum esset, nisi ratio illa obstaret, quod ponimus pecuniam non interuenisse, nam quemadmodum emptio & venditio sine pretio esse non potest ex *l.1.& 2.infr.de contrah.empt.* nec pretium sine pecunia numerata consistere §. *pretium autem & §.item pretium. Inst. de empt. & vend. l.1.infr.de ver.permut.* Ita nec locatio potest esse sine mercede, nec merces sine pecunia, *l. 2. infr.locat.l.si vir vxori 52.de donat.int.vir.& vxor.l.naturalis 5.§.at cùm do.inf. de præscript. verb.* Vnde infert Accurs. contra colonum partiarium non tam ex locato quàm vel præscriptis verbis vel pro socio agendū esse ex *l.si merces 25.§.vis maior infr.locat.* Ergo cessante actione ex locato & conducto necessarium est recurrere ad subsidiariam actionem præscriptis verbis, quæ dari solet, quoties aliæ vulgares actiones deficiunt, *l.2. & 3.l.qui actionum 11. l. quoties 21.& passim infr.de præscript.verb.* quia verum est negotium aliquod gestum esse & contractum συνάλλαγμα. Ex quo ciuilis actio semper nascitur, *l.Iurisgentium 7.§.1. infr. de pact.l.Labeo 19.de verb.sig.* At si nihil aliud quàm cibariæ pistrinarius seruo præstabat, nec de operis serui quicquam conuenit, cùm locatio esse non possit, neq; ad actionem præscriptis verbis necesse sit confugere, depositi actio erit & sufficiet, cùm nō possit negari quin de deposito contrahendo actum sit, cùm seruus custodiendus in pistrinum coniectus sit, & pistrinario in eam causam traditus, vt custodiretur.

10 ¶ In conducto & locato: & in negotio, ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem: & dolum, & culpam præstabit, qui seruum recepit at si cibaria tantùm dabat, dolum dumtaxat.[a] sequimur tamen, (vt Pomponius ait) & quod habuerunt proscriptum, aut quod conuenit. dummodo sciamus, & si quid fuit præscriptum, dolum tamen eos præstaturos, qui receperunt, qui solus in depositum venit.

Ad §.10. In conducto.

Pendet hic §. à superiore, & eadem species persequitur Vlpianus in quibus dixerat nunc ex conducto vel locato, nunc præscriptis verbis, nunc depositi actionem competere. Additautem quod per se satis erat manifestum, & consequens præcedentibus. Eo casu quo ex conducto vel locato agatur, & dolum præstandum esse & culpam: Itémque eo casu quo dictum est agendum esse præscriptis verbis, quia is contractus proximè ad locationem accedat, cùm fiat gratia vtriusque, quòd cùm accidit & dolus præstatur & culpa non tantùm lata, sed etiam leuis, *l.si vt certo. 5.§.nunc videndum. 1.supr.commodat.l.contractus 23. de reg.iur.* nisi cùm specialis aliqua ratio est in contrarium aut propter verba edicti, vt in *l.1.§.hæc actio in fin.supr. si mensor falsi. mod.dixer.aut alia.* Eo autem casu quo depositi actio competat, id est cùm cibaria tantum pistrinarius seruo dedit, dolum solum præstari oportere, quia nec nisi dolus in actionem depositi velit, propterea quod fiat gratia solius deponentis, vt *supr.diximus, ex d.§. nunc videndum, & d.l.si seruus 61.§. quod verò de furt.* Nulla igitur hic noua, neque dubitandi, neque decidendi ratio occurrit, nisi quod in eo contractus genere, ex quo diximus nasci actionem præscriptis verbis, probabiliùs dubitari poterat, quid dicendum esset, quoniam & ad locationem & ad depositum accedere videbatur. Sed tamen propius accedit ad locationem, cùm fiat gratia vtriusque, vt dixi, & habeat mercedem, quę si in numerata pecunia consisteret, non in operis serui vera esset locatio. Contractus autem innominati easdem ferè præstationes habent, quas contractus nominati, cùm quibus maiorem habent similitudinem *d. l. naturalis 5.§.sed si facio infr.de præscript.verb.*

[a] *Sequimur tamen, vt Pompon. ait.* Sensus est non vsque adeo verum esse quod modo diximus, de solo præstando dolo, vel de dolo & culpa, vt non aliud dici oporteat, si aliud conuenerit, siue per expressam conuentionem, siue per proscriptionem, id est, admonitionem publico programmate factam, qua denunciauerit dominus quid sibi præstari velit ab eo qui seruum custodiendum recipiat, an dolum solùm, an etiam culpam, quisquis enim post huiusmodi proscriptum ad contrahendum accedit. eam legem sequi videtur, quæ proscripta est, & ad quam fuit inuitatus, *l.sed etsi pupillus 11.§.de quo palam supr.de Inst.act.* Cæterùm etiamsi fortè proscriptum esset ne dolus vllo casu præstaretur, non faceret ea res quo minùs depositarius de dolo teneri deberet, quia non potest proscriptio facere plus quàm expressa conuentio, quæ tamen dolum futurum remittere nunquā posset, vt diximus in §. *illud non probabis sup. hac leg.* Ergo nec lata culpa aut conuentione, aut præscriptione remitti poterit, vt benè infert Accurs. quoniam lata culpa vel dolus est, vel proximè accedit ad dolum, *l. quod Nerua 32.infr. hoc tit. l.magna negligentia 226. de verb.sig.* vel saltem proximè ad dolum accedit. Quod tamen intellige de ea lata culpa quę ex negligentia, non ex ignorantia proficiscatur, de qua in *l. latæ culpæ 223. eod.tit.* Hæc enim non tam dolosi quàm stupidi & supini hominis est, vt docuimus initio *decad.66.de errorib.pragmat.* Quam differentiā tamen vulgo interpretes nostri nō obseruāt.

11 ¶ Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam seruet: qua actione tecum experiri possim, apud Pomponium quæritur, & putat tecum mandati, cum eo verò, qui eam recepit: depositi. si verò tuo nomine receperit: tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depositi, quam actionem mihi præstabis, mandati iudicio conuentus.

Ad §.11. Si te rogauero.

RAT. DVB. Actiones mandati & depositi non facilè possunt concurrere, sed aut depositi agendum est, aut mandati, §§. *proxim. sequentib. infr. hac.l.* initium enim contractus cuiusque inspiciendum, vt sciri possit an depositum sit, an mandatum, *l.si procuratorem 8.in princip.infr.tit.prox. l.non tantum 12.infr.de Senatusc.Maced.* Atqui ponimus te rogatum esse à me de re mea aliqua perferenda ad Titium, vt is eam seruaret: Ergo mandati contractus primus fuit, & consequenter mandati tantum habere locum debet, non depositi. Quomodo ex Pomponio argumentatur Vlpianus noster in §. *Idem Pompon. quærit. 13.inf.* DEC. Quoties negotium duas personas respicit, nihil vetat duas esse species contractuum. Quorum alter vnam personam respiciat, alter aliam, sit

enim hoc diuersis respectibus. In proposito autem ita contingit. Nam cum te rogo de mea re perferenda ad Titium, vt is eam seruet, duæ personæ interueniunt, tua & Titij, & quemadmodum quod ad te pertinet, quin mandatum inter nos contractum sit, cùm ad rem illam perferendam, non tantum nuntius meus sis, sed etiam procurator, *l. 1. supr. de procurat.* Ita & quod ad Titium spectat, dubitandum non est, quin sit ille depositarius, quippe qui rem seruandam acceperit, sicut & tu perferendam. Nec quod à te rem illam, nõ à me acceperit, quodque contractui nostro non adfuerit, mouere nos debet, quandoquidem depositum re & traditione contrahitur, *l. 1. §. id quoque de obl. & act.* Nec tam interest quis tradat, quàm cuius nomine, nec quisquam dubitat quin depositum, vt & alius quilibet contractus iuri gentium per procuratorem fieri possit. Addenda enim fuerunt verba illa, *Iuri gentium*, ad excludendos actus legitimos qui per procuratorem fieri non possunt, cuiusmodi sunt mãcipatio, emancipatio, hæreditatis aditio & similes ex regula *l. nemo alieno nomine 123. Iuncta l. actus legitimi 77. de reg. iur. l. per procuratorem 90. de acquir. hæred.* Ergo in casu proposito dicendum est vtramque actionem mihi competere, mandati & depositi: mandati quidem contra te, depositi verò contra Titium, sed ita tamen, vt vtraque actio locum habere in vno eodémque casu non possit, nam si rem meam ad Titium pertuleris, mandati non teneberis, quia mandatum impleuisti. Sed Titius depositi tenebitur, quia rem meam seruandam accepit. E contrario si rem ad Titium non pertuleris, ille depositi non tenebitur, quia nihil accepit custodiendum, tu mandati teneberis, quia non fecisti quod tibi mandatum fuit. Quod & Accurs. noster benè explicat. Subiungit tamen Vlpianus, Titium ita teneri mihi depositi, si rem à te receperit meo nomine non tuo, nam si tuo nomine receperit, habebo te solum obligatum, & quidem actione sola mandati, non etiam depositi, quasi mandauerim tibi rem non modo perferendam, sed etiam deponendam. Titius verò depositi actione solũ tibi tenebitur, cùm tua interfit habere illum obligatũ, vt ab actione mandati, qua mihi teneris, te liberes, quamuis res tua non sit. Non enim depositi actio requirit, vt res quæ deponitur, sit deponentis, sed tantum vt ipsius interfit, quia nec ad aliud datur quàm ad id quod interest, vt nec cæteri bonæ fidei actiones *d. l. si procuratorem 8. §. mandati actio infr. tit. prox. l. si duo 22. infr. hoc tit.* Quid ergo si omisso te velim agere contra Titium ad rem meam repetendam? Nõ possum, nisi actione depositi, quam contra eum habes, mihi cesseris. Neq; enim ex contractu actio alij competere potest quàm ei qui contraxit, *l. quæcunque 11. de obl. & act. l. si res 51. de euict. l. vt fideiussor. 39. de fideiuss. l. Modestinus 76. infr. de solut.* Sed tamen actione mandati te cogam, vt eam mihi præstes, nec quicquam à te aliud amplius consequar, quia quoties non alia de causa quis tenetur, quàm quod actionem aduersus alium habeat, non ad aliud obligatur, quàm vt eam actionem præstet, & sola delegatio pro iusta præstatione est, vt Papin loquitur in *l. quod debetur 51. in fin. sup. de pecul. d. l. si procuratorem §. si quis mandauerit l. hæredẽ 14. l. Papin. 28. inf. tit. prox.* Nec recusari vnquam ferè cessio actionis potest, tum quia inutilis mansura esset penes eum qui cedere iubetur, & sit semper sine vllo dispẽdio aut incommodo cedẽtis, *l. in creditore 38. inf. de euict.*

12 ¶ Quod si rem tibi dedi, vt, si Titius rem non recepisset, tu custodires. nec eam recepit: videndum est, vtrum depositi tantum, an & mandati actio sit. & Pomponius dubitat. puto tamen, mandati esse actionẽ: quia plenius fuit mandatum, habens & custodiæ legem.

Ad §. 12. Quod si rem.

RAT. DVB. Cùm rem tibi dedi perferendam ad Titium ea lege adiecta, vt si Titius rem non recepisset, tu eam custodires, videtur inter nos actum, vt res mea apud te sit, eodem iure, quo futura erat apud Titium si eam recepisset. Videris enim quodammodo in eius locum substitutus. Atqui si Titius rem illam à te recepisset meo nomine, is depositi actione mihi teneretur, vt superiore §. diximus. Ergo & cùm recusante Titio tu rẽ meam custodiendam detines, actione depositi mihi obstrictus es, non mandati. DEC. Cùm vna eadémq; persona est quæ & mandatum & depositum suscipit, ille contractus præualet, qui primus est, vt dicemus in *§. sequenti*, quia initium cuiusque contractus inspiciendum est & causa, vt in præcedentibus docuimus ex *l. si procuratorem 8. in princ. infr. tit. prox. & §. si seruus deposuit. 30. infr. hac lege l. si id quod 58. §. si filius-fam. inf. pro soc. l. 3. §. suo in fin. supr. de minor.* Atqui in hac specie ponimus dedisse me tibi rem meam nõ modo perferendam ad Titium, sed etiam apud te custodiendam, si Titius recipere nollet. Igitur dubitandum non est, quin primus contractus fuerit mãdati, adeóque solus nullo admixto contractu depositi, quia non magis alienum est à mandato, vt mandem tibi rem meam custodiendam, quàm vt mandem perferendam, quamuis si mandarem tantum custodiendam, depositum censeri deberet, nõ mandatum, cùm depositum nihil aliud sit, quàm quod custodiendum datur. Non autem datur custodiendum, nisi quod custodiendum mandatur. Est igitur hoc mandatum rei scilicet non tam custodiendæ quàm perferendæ, sed tamen quod plenius est, quàm si esset simplex mandatum rei perferendæ, quoniam habet annexam custodiæ legem. Neque enim existimandum est, quoties custodiæ mentio fit depositum contrahi, cùm etiam in cæteris contractibus plerumque soleat conuenire de custodia, *l. si vt certo 5. §. custodiam & seq. sup. commod. l. 1. §. 1. l. 3. & passim. infr. de peric. & commod. rei vend.* quamuis depositum nihil aliud sonet quàm susceptam simpliciter rei custodiam, idque est quod Bart. ad §. hunc non malè notat, quando præcedit contractus perfectus, & adiicitur conuentio quę potest cadere in nomẽ primi cõtractus induci potiùs informationẽ quã reformationẽ primi contractus & quã nouũ cõtractũ, nũquã. n. multiplicãdi sũt cõtractus sine necessitate, sicut nec entia apud Philosophos.

13 ¶ Idem Pomponius quærit: si tibi mandauero, vt rem ab aliquo, meo nomine receptam custodias, idque feceris: mandati, an depositi tenearis? & magis probat, mandati esse actionem: quia hic est primus contractus.

Ad §. Idem

Ad §. Idem Pomponius. 13.

RAT. DVB. Quisquis rem aliquam penes alium deponit, is vtiq; mandat eam custodiendam, & depositi actionem sibi acquirit, vt *supr. diximus.* Ergo si mandauero tibi vt rem ab aliquo meo nomine receptam custodias, & tu id feceris, depositũ videri debet potius quàm mandatum, & depositi actio mihi danda esse non mandati.

DEC. Vniuscuiusq; contractus initium inspici debet & causa vt iam toties diximus ex §. *si seruus deposuit 30. infr. hac lege l. si procuratorem 8. in princip. infr. tit. prox.* Atqui contractus, de quo agimus, incipit à mandato, non à depositо, mandaui enim tibi, vt rem meam meo nomine ab alio receptam custodires. Ergo mandatum hoc censeri debet, non depositum. Mandatum inquam habens custodiæ legem, vt in §. *præcedente*; Id est, non simplex, sed plenius quàm soleat esse simplex mandatum. Ac præterea constat in hoc mandato aliud quoq; contineri scilicet rei meæ recipiendæ, quæ penes alium erat. Recipere enim eam te oportuit priusquam possis custodire. Ergo præcedit mandatum non vnicum, sed duplex. Primum rei recipiendæ, alterum rei receptæ custodiendæ. Quemadmodum, cùm rem meam mandaui tibi præferendam à Titio, deinde custodiendam si Titius nollet eam accipere, vt in specie §. *superioris.*

14 ¶ Idem Pomponius quærit, si apud te volentem me deponere, iusseris apud libertum tuum deponere, an possim tecum depositi experiri. & ait, si tuo nomine, hoc est, quasi te custodituro, deposuissem: mihi tecum depositi esse actionem. si vero suaseris mihi, vt magis apud eum deponam, tecum nullam esse actionem, cum illo verò depositi actio est, nec mandati teneris, quia rem meam ipse gessi. [a] Sed si mãdasti mihi, vt periculo tuo apud eum deponam, cur non sit mandati actio, non video. [b] Plane si fideiussisti pro eo. Labeo, omnimodo fideiussorem teneri ait, non tantùm si dolo fecit is, qui depositum suscepit: sed & si non fecit, est tamen res apud eum. [c] quid enim, si fureret is, apud quem depositum est, vel pupillus esset, vel neq; heres, neq; bonorũ possessor, neq; successor ei exstaret? tenebitur ergo, vt id præstet, quod depositi actione præstari solet.

Ad §. Idem Pomponius quærit. 14.

RAT. DVB. Nihil interest, an deponam penes te, an penes alium te iubente, quia vt habet Iuris regula, quod per alium quis facit, per seipsum facere videtur. *l. siquis id quod. 7. §. vlt. Supr. de Iurisdict. l. ita autẽ. 5. §. quod si quis inf. de admin. & peri. tut. l. quia perinde est 42. inf. ad Trebell.* Atqui ponimus me, cùm vellẽ apud te deponere, iussu tuo apud libertũ tuũ deposuisse. Ergo perinde actionem depositi habere contra te debeo, atque si eam rem apud teipsum deposuissem. DEC. Multum interest an apud libertum tuum deposuerim tuo nomine, hoc est, quasi teipso per libertum tuum rem meam custodituro, an verò mihi persuaseris, vt magis apud eum, quam apud te deponerem. Priore casu mihi tecum depositi actio est, videris enim esse depositarius, & libertus tuus nihil nisi nudum ministeriũ tibi præstare, vt in *l. quod meo 18. inf. de acquir. possess. l. & licet 15. supr. de pecun. const.* Posteriore autem casu nulla mihi tecum actio esse potest, nec depositi, quia, non tu depositarius es, sed libertus tuus, nec rursus mãdati, quia rem meam gessi, id est, quia magis meo studens commodo apud libertum tuum deposui, quàm quod fidem tuam sequi vellẽ, vt *in l. nauis. 6. in fin. sup. de lege Rhodia de iact.* Aliud siquidem est mandare, aliud verò persuadere, cùm persuasio nihil sit nisi consilium, quod nunquam obligat si careat fraude. *l. ob hæc verba. 20. supr. de his qui not. infam. l. seruus. 20. supr. de dol. l. 2. in fin. inf. tit. prox. l. consilij. 47. de reg. iur.* Sed cum liberto tuo erit mihi actio depositi, quia verè depositarius est, nec potest videri tuo nomine accepisse id quod tu ipse accipere & custodire recusasti, quodq; ego à te persuasus malui apud eum, quàm apud te deponere.

a *Sed si mandasti mihi.* RAT. DVB. Etiam cùm mandasti mihi vt periculo tuo apud libertum tuum potius quàm apud te deponerem, verum est, libertum tuum esse depositarium. Ergo depositi actio dari contra eum debet non mandati contra me. Præsertim cùm non eo minus verum sit me rem meam gessisse, id est, depositarium elegisse libertũ tuum, potius quàm fidem tuam sequi voluisse.

DEC. Quoties quis cum vno quidem contrahit, sed periculo alterius magis sequi videtur fidem eius qui periculum in se recipit, quam illius cum quo contrahit, quasi non fuerit cum eo contracturus nisi alius periculo suo contrahi iussisset *l. si mandatu meo. 45. §. quod mihi iuncta l. si verò 12. §. si quis mandauerit 13. infr. tit. prox.* Ergo si mandaueris mihi vt periculo tuo apud libertum tuum deponerem quamuis libertus non eo minus depositi actione teneatur, tu tamen mihi actione mandati teneberis, non tamen simpliciter, sed ita demum si rem à liberto tuo seruare non possim, propter eius siue perfidiam siue inopiam. Duo enim hi præcipui casus sunt in quibus periculum mihi præstare potes & debet, vt quantominus à liberto tuo seruare potero, id à te mandati actione consequar, *l. si quis alieui 27. §. vltim. l. si mandatu meo 13. infr. de fideiuss.*

b *Planè si fideiussisti.* RAT. DVB. Fideiussor non potest accipi in duriorem & grauiorem causam. *l. Græcè 8. §. illud commune infr. de fideiuss.* Atqui libertus tuus, qui depositum à me accepit, non aliter tenetur actione depositi, quàm si dolo id fecerit, cùm depositarius non nisi de dolo teneatur, *l. si vt certo 5. §. nunc videndum supr. commod. l. si seruus 61. §. quod vero infr. de furt.* Ergo neque tu qui pro eo fideiussisti teneri omnimodo debes, sed ita demum si dolo quid fecerit.

DEC. Quisquis rẽ deposuit, statim potest agere

depositi, etiam priusquam dolus vllus admissus sit, quia hoc ipso incipit depositarius dolo malo facere, quod rem quam susceperit custodiendam, reposcenti non reddit, §. *est autem* 22. *l. si procuratorem* 8. §. *penult. infr. tit. prox.* Ergo & tu tanquam fideiussor liberti tui statim conueniri poteris depositi, etiam priusquam libertus tuus dolo aliquid fecerit, si modo tamen res deposita penes eum sit, vt sequitur in textu, vt scilicet restituendæ eius habeat facultatem, ac ni restituit, tum saltē dolo facere videatur.

c *Quid enim si furere.* Tres casus hic proponuntur in quibus res deposita potest esse penes depositarium, nec tamen depositarius possit eam restituere, nec proinde dolum admittere in eo quod rem nō restituat, primus casus est, si furere cœperit, qui enim furiosus est, pupillo comparatur, *l. Fulcinius* 7. §. *plane interdum* 11. *infr. quib. ex caus. in possess. eat.* Imò in plerisque deterioris conditionis esse creditur, *l. in negotiis* 5. *de reg. iur.* quia nullo modo consentire potest qui nec sentire videtur: inquit Pomponius in *l. si tibi* 8. §. *vnius de opt. leg.* Ideóque nec conueniri potest. nec rem restituere, ne quidem cum curatoris autoritate, sed restitutionem à curatore ipso fieri oportet, in quo differt à pupillo qui omnia potest facere cū tutoris autoritate, *d. l. in negotiis.* Secundus casus hic similis si depositarius sit pupillus, non qui depositū ipse susceperit sine autoritate tutoris (hic enim nō obligaretur nisi proponeres doli capacē & dolum ab eo admissum fuisse §. *prox. infr.* Sed qui depositario successerit, & consequenter actione depositi ex causa hereditaria teneatur, nam neque hic conueniri potest, neque depositum restituere sine tutoris autoritate: Imò nec aliud quicquam facere, nec si se liberare velit, §. *vlt. Inst. quib. alien. lic. vel non.* Quòd si ponas hunc ipsum pupillum tutore autore depositum accepisse, erit quidem actione depositi obstrictus, vt tutore quoque autore conueniri possit, sed tamen non magis poterit condemnari, tametsi reposcenti domino depositum non restituat, quia non potest dolum admittere in non restituēdo deposito, qui nec dolo facere quicquam potest, nisi fingas esse illū tā proximum pubertati, vt etiam doli capax sit, *d. §. prox. infr.* Tertius casus est, si neque hæres neque bonorum possessor, neque successor vllus existat depositario: hoc enim casu nemo est in quem transire possit obligatio & actio depositi quæ competierat cōtra defunctam, & quam proinde morte ipsius extinctam fuisse fatendum est, *l. habere licere* 57. *infr. de euict. l.* 1. *C. de obl. & act.* His igitur tribus casibus cùm depositarius dolo facere nihil possit, ideóque nec depositi actione condemnari, nec fideiussor quoque ipsius tenebitur, nec denique alio vllo casu nisi vt præstet quod depositi nomine præstari solet id est, dolum depositarij: fideiussor enim antequam res debeat conueniri nunquam potest *l. fideiussor* 57. *infr. de fideiuss.* Quæ ratio etiam est *l. postquam* 5. *in princ. infr. vt legat. nom. cau.* quam nescio cur Accurs. huic legi opponat quasi contrariam, nisi quod putat & post eum Bartolus Vlpiani sententiam in hoc §. eam esse, vt eo quoque casu quo neque hæres, neque bonorum possessor, neque successor quisquam depositarij existat, depositarij fideiussor nihilominus teneatur propter verba illa postrema huius §. *tenebitur ergo vt id præstet, quod depositi actione præstari solet.* In quo tamen erratur, his enim verbis respondet Vlpian. generaliter ad quæstionem, quæ de eo proposita erat, an fideiussor depositarij omnimodo teneatur, & respondet teneri, sed de eo tātum quòd à depositario præstari solet. Et consequenter non teneri, si depositarius talis sit qui dolo facere nihil possit, nec proinde præstare quicquam debeat, vt contingit in tribus casibus supradictis. Aliud iuris est in fideiussore tutoris de quo in *l. sine herede* 32. *de admin. tutor.* & alterius cuiuslibet debitoris, *l. Stichum aut Pamphilum* 95. §. 1. *de solut.* quia his casibus obligatio iam sic nata est viuo adhuc debitore, vt omnimodo fuerit condemnandus. In proposito autem licèt statim nascatur actio cōtra depositarium, tamen non aliter condemnari potest quàm si vel dolum admiserit antequàm conueniretur, vel in non restituendo, cùm conuenitur. Est enim hæc quædam velut condicio nō sub qua depositarius sit obligatus, sed sine qua nō potest cōdemnari. Ergo nec eius fideiussor, quia aduersus obligationē & legē depositi cōmitti nihil potest, licet superstite hereditas, quia hereditas non potest dolo quicquam facere, cùm dolus sit facti: quę autē sunt facti, in hereditatem nō transeunt *l.* 1. §. *Scæuola si is qui test. lib. eff. iuss.* Iunge quæ scripsit *Cuiac. lib.* 15. *obseruat. cap.* 9. Vbi melius ille quàm hic Accursius.

15 ¶ An in pupillum, apud quem sine tutoris auctoritate depositum est, depositi actio detur: quæritur. sed probari oportet, si apud doli mali iam capacem deposueris, agi posse, si dolum commisit. nam & in quantum locupletior factus est, datur actio in eum, & si dolus non interuenit.

Ad §. An in pupillum. 15.

RAT. DVB. Pupillus sine tutoris autoritate obligari non potest, nec magis re & traditione quàm nudo consensu, *l. obligari.* 9. *infr. de autorit. tut. l. more.* 8. *& l. seq. de acquir. hæred.* Ergo nō potest contra eum competere actio depositi, cùm actio quælibet personalis supponat præcedentem obligationem personalem, *l. licet.* 42. §. *ea obligatio de procur.* Adde quod depositarius non tenetur nisi de dolo, vt sæpius diximus, præsertim ad §. *si conuenit. & sequentem & in §. prox. supr.* Pupillus autem regulariter non est doli capax, cùm illa ætas ignoret etiam ea quæ videt, *l.* 1. *C. de fals. monet.* nec valdè distet pupillus à furioso, vt scriptum est in *l. Fulcinius.* 7. § *plane interdum* §. *quibus ex causis in possessionem eatur.* Ergo depositi actio contra pupillum dari nō potest si depositum sine tutoris autoritate susceperit.

DEC. Pupillus qui pubertati proximus est, id est, cui semestre tantum deest ad pubertatem, vt Callistratus interpretatur in *l. nō tantū* 7. *inf. de excusat. tut.* doli capax esse potest, in his præsertim quæ nō magnā machinationē exigunt, vt Paulus loquitur *in l. quid enim* 14. *supr. de dol.* cuiusmodi est nolle restituere depositū, §. *est autē* 22. *inf. hac lege & l. si procuratorē* 8. §. *penult. inf. tit. prox.* Ergo etiā pupillus hoc casu depositi cōuenietur, alius casus est si pupillus factº sit locupletior ex alieno damno, quod contingit in eo qui perfidè negat se depositū accepisse, aut accepti denegat restitutionē, hic enim non solum obligatur naturaliter, *l. naturaliter.* 13. §. *vlt. cū l. seq. sup. de cond. indeb.* Sed etiam ciuiliter post rescriptum scilicet Diui Pij, de quo in *l.* 3. §. *pupillus l. Nesennius* 34. *supr. de neg. gest. leg.* 3. *in princip. supr. Commod.* Ergo hoc quoque casu depositi actione conueniri potest, non quod dolum commisisse, & ex aliena iactura locupletatum esse paria sint, vt putat Accurs. ex *l. vn. C. de reputat. quæ fiunt in iud. in integ. restit.* Sed quia hi duo casus singuli suam propriam & separatam habent rationem. Nam & fieri potest vt pupillus qui pubertati non est proximus, nec proinde doli capax, locupletetur tamen cum aliena iactura ni contra eū actio detur, vt in *d. l. naturaliter.* §. *vlt.* Obligatur sanè pupillº naturaliter ex causa mutui accepti etiā sine tutoris autoritate, *l. vlt.* vbi diximº *sup. de iureiur. l. Stichū aut Pamphilū* 95. §. *naturalis, & §. aditio, inf. de solut. l. si pupillus* 21. *ad. leg. falcid. l. cùm illud* 25. §. *hæres meus. quando dies legat. ced.* Sed tamen non posset obligatio illa naturalis parere actionem depositi aut vllam aliam, nisi præterea illud concurreret, vt pupillus vel ex dolo suo, vel ex rescripto Diui Pij conueniri posset.

16 ¶ Si res deposita deterior reddatur: quasi non reddita, agi depositi potest. cùm enim deterior redditur, potest dici, dolo malo redditam non esse.

Ad §. Si res deposita.

RAT. DVB. Res quæ deterior redditurà depositario non eo minus illa ipsa est quæ deposita fuit. Nec enim deterioratio mutat speciem, sed tantum minuit valorem *l. penult. supr. de condict. tritic.* Ergo nihil facit dolo depositarius qui rem apud se depositam, quamuis deteriorem factam, talem qualis est, restituit, dummodo nec eam deteriorem fecerit, nec deteriorem fieri passus sit dolo malo.

DEC. Depositarius ad hoc tenetur, vt depositum reddat, alioquin hoc ipso facere dolo malo videtur, quod depositum poscenti non reddit, §. *est autem* 22. *infr. hac lege l. si procuratorem.* 8. §. *dolo infr. hoc tit.* Atqui res deposita quæ deterior redditur, nec reddi intelligitur: nisi præterea id quod interest præstetur. *l.* 3. § *sireddita infr. commod. l. qui tabulas.* 42. *supr. ad leg. Aquil. l. mulieris.* 13. §. 1. *de verb. sig.* Quod enim sit deterius, ex parte perit. *d. l. penult.* vbi diximus *supr. de condict. trit.* Ergo & videri potest depositarius dolo malo rem depositam non reddere qui corruptam & deteriorem factam reddit. Quemadmodum, nec omninò exhibere creditur is qui rem deteriorem exhibet, ideóque in factum actione tenetur, quamuis ad exhibendum amplius non teneatur, *l. exhibitionis.* 7. *C. ad exhibendum.* Nam licet exhibuerit reuera eam ipsam rem cuius exhibitio postulabatur, non tamen satisfecit omnino æquitati exhibitionis, quia ei deteriorem exhibuit, & idcirco teneri posset actione ad exhibendum vtilī si qua esset, sed quia nulla est, vt ait *lex conseruus* 16. *supr. ad exhib.* datur actio in factum subsidiaria, *d. l. exhibitionis.*

17 ¶ Si seruus meus deposuerit, nihilominùs depositi habebo actionem.

Ad §. Si seruus meus. 17.

RAT. DVB. Quæcunque facti sunt, non transeunt à seruo in dominum, *l. qui heredi.* 44. *de cond. & demonst.* quia seruus eorum omnium capax est quæ sunt facti, *l. nec seruus* 41. *supr. de pecul.* Atqui contractus omnes sunt facti, nec minùs depositum, quàm cæteri. Maximè cùm perficiatur traditione quę ipsa etiam est facti, *l. consilio* 7. §. *vlt. infr. de curat. furios.* Ergo quod seruus reuera deposuit, non potest dici dominus deposuisse, nec proinde ex deposito serui actionem dominus habere potest.

DEC. Ex contractibus omnibus quamuis sint facti, nascuntur tamen obligationes & actiones quæ sunt iuris, & quidem ciuilis, cuius omninò incapaces sunt serui, qui non tantum ciuili iure, sed etiam prætorio pro nullis habentur, *l. quod attinet* 32. *de reg. iur. l. qui testamento.* 20. §. *seruus. Infr. qui testam. fac. poss. l. nullo modo.* 7. *ad leg. Cornel. de fals.* & ideo acquiruntur obligationes illæ & actiones domino per seruum, non tantùm ignoranti, sed etiam inuito, *l. etiam* 32. *de acquir. rer. dom. l. seruus vectante* 62. *de verb. obl.* Ita vt ne momento quidem temporis acquisitio in persona serui consistat, *l. placet.* 79. *de acquir. hered.* Ergo si seruus meus deposuerit, siue rem meam, siue alienam, & siue me sciente, siue ignorante; nihilominus depositi habebo actionem, vt hîc scriptum est, & in §. *non solùm* 27. *&* §. *si seruus* 30. *infr. hac lege.*

18 ¶ Si apud seruum deposuero, & cum manumisso agam: Marcellus ait, nec tenere actionem, quamuis solemus dicere, doli etiam in seruitute commissi teneri quem debere: quia & delicta, & noxæ caput sequuntur. erit igitur ad alias actiones competentes decurrendum.

Ad §. Si apud seruum. 18.

RAT. DVB. Manumissus tenetur ex dolo quem in seruitute commisit, *l. licet* 4. *C. an seruus ex suo fact. post manum. teneat.* quia & delictum & noxa caput sequitur, vt hîc scriptum est, vt in *d. l. licet* & alibi sæpe, ac proinde etiam dolus, quia dolus quoque delictum est, vt Accursius hîc notat, sicut nec delictum vllum sine dolo fit, *l.* 3. *de crimin. stellionat.* Atqui depositarius non tenetur nisi de dolo, id est, nisi vel dolum admiserit antequam conueniretur, vel eo saltem tempore quo conuenitur, non restituendo depositum quod ab eo reposcitur, *§. est autem* 22. *inf.* Ergo si apud seruum deposuero, etiam cum manumisso propter dolum agere potero.

DEC. Ex contractu inito in seruitute non potest agi contra manumissum post manumissionem *l.* 1. *& tot. d. tit. an seru. ex suo fact.* Atqui actio depositi nascitur ex contractu, non ex delicto aut dolo, licet non detur nisi ratione doli, *l. si hominem* 7. §. 1. *infr. hoc tit.* Ergo si apud seruum deposuero qui postea manumissus sit, agere contra eum depositi non possum, & si agam de facto, quòd prætor forte per imperitiam actionem mihi dederit, non potest actio tenere, quæ ex iuris ratione non competit, sed intellige, nisi depositarius etiam post manumissionem habeat adhuc rem depositam, quam proinde possit restituere; tunc enim ratione præsentis possessionis conueniri potest depositi, quia & dolum committere potest non restituendo depositum, *dict. §. est autem* 22. *infr. & l. si procuratorem* 8. §. *dolo autem. infr. tit. prox.* Idque est quod Paulus scribit in *leg. si apud filiumfamilias* 21.

infr. hoc tit. In illis verbis, *Et manumissus rem teneat.* Atque ita hic locus cum illo debet conciliari, reiectis cæteris conciliationibus Accursij, qui tamen hanc quoque non prætermisit. Quod ergo sequitur in hoc §. ad alias actiones competentes recurrendum esse, si cum Accursio velis intelligere, de rei vindicatione, vel de actione ad exhibendum eatie ne sic intelligas, quasi actiones illę contra manumissum exerceri possint, non enim competunt nisi contra possessorem, *l. officium. 9 supr. de rei vindicat. l. 3. §. vlt. & passim. ad exhibend.* Si autem manumissus possideret, etiam depositi actione conueniri posset. Erunt igitur supra dictæ actiones exercendæ, contra manumissorem, aut alium quemlibet rei depositæ possessorem. Qui si etiam fur sit, & condictione furtiua, & furti actione conueniri præterea poterit, siquidem omnes hæ actiones contra furem competunt, *l. si pro fure 7. §. 1. supr. de condict. furt. §. sic itaque Instit. de action.*

19 ¶ Hæc actio bonorum possessoribus, cæteríque successoribus, & ei, cui ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est hereditas, competit.

Ad §. Hæc actio. 19.

RAT. DVB. Actio depositi non alij potest competere quàm ei qui deposuit & rem depositam tradidit, cum depositum sit ex iis contractibus qui re & traditione perficiuntur, *l. 1. §. is quoque. infr. de obl. & act. §. præterea Inst. quib. mod. re contrahitur obligatio.* Atqui verum est neque bonorum possessorem, neque alios successores, qui alio quàm heredum iure succedunt, nec denique eum cui ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est hereditas deposuisse rem quam defunctus deposuit, quia depositum cùm à ponendo dictum sit, vt scriptum est in principio huius legis, factum designat, facta autem omnia sunt personalia, nec personam facientis egrediuntur, *l. qui heredi. 44. de cond. & dem.* Ergo depositi actio iis cum competere non potest, aliáque videtur esse causa heredis qui succedit ex lege duodecim tabularum in omnia defuncti iura, *l. nihil est aliud 24. de verb sig. l. heredem. 59. de reg. iur.* Nam lex duodecim tabularum eadem illa est, quæ in eum transfert iura omnia defuncti tam actiua quàm passiua, quæ alioquin morte patrisfamilias interciderent, nisi lex fictionem induceret hereditatis, quæ defuncti personam repræsentaret, vt postea transferre posset eadem iura in heredem, *l. 1. §. Scæuola infr. si is qui testa. liber esse iuss. fu Iuncta l. 1. Cod. si cert. pet. l. vlt. Cod. de heredit. action. l. heres & hereditas. 22. infr. de vsucap.* At prætor non idem ius tribuit bonorum possessoribus, quia quos vocat ad bonorum possessionem, non potest facere heredes. *§. quos autem. Inst. de bon. possess.* sicut nec is cui restituta est hereditas ex Trebelliano, sit heres, sed tantum heredis loco, *l. 1. & 2. & passim. infr. ad S. C. Trebell.* quia is qui restituit hereditatem, heres nihilominus remanet. *§. restituta. Inst. de fideic. hered.* cùm quisquis heres semel fuit, semper perseueret, *l. ei qui soluendo de hered. instit.* vni autem duo esse non possunt heredes, *l. quod contra 141. §. vni. de reg. iur.*

DEC. Bonorum possessores & is cui restituta est hereditas ex Senatusconsulto Trebelliano, aliique huiusmodi successores vniuersales, licet non sint heredes, heredum tamen loco sunt, & in omnibus eodem fere iure censentur, *l. 1. 2. & 3. infr. de bon. possess.* quia prætor, cuius est actiones omnes dare vel denegare, dat eis & in eos omnes actiones hereditarias, perinde ac si heredes essent. Ergo dabit illis etiam actionem depositi, quia licet depositum sit facti, obligationem tamè parit, quæ iuris est, & quæ proinde transit in vniuersales iurium omnium successores, cuiusmodi sunt bonorum possessores, & illi quibus restituta est ex Trebelliano hereditas, vnde est quod dicimus heredis appellatione omnes significari successores: *l. heredis. 170. l. bonorum. 208. de verb. sig. iuncta l. hereditatis. 138. eod.* Maximè verò id obtinet in his obligationibus quæ ex contractu nascuntur, quoniam quisquis contrahit, hoc agit, vt non tantum sibi, sed etiam successoribus suis prospiciat, *l. si pactum 9. infr. de probat.* Ita vt adiectio quæ fit de heredibus, plerunque sit superuacua, vt vulgo iactari solet, ex *l. cum precario. 21. infr. de precar.* vbi tamen Venuleius de eo tractat qui precario rogauit non sibi & heredibus, sed sibi & suis. Quo nomine domesticos intelligi puto, non heredes.

20 ¶ Non tantùm præteritus dolus in depositi actionem venit, sed etiam futurus; id est, post litem contestatam.

Ad §. Non tantum. 20.

RAT. DVB. Dolus solus causam dat actioni depositi, *§. est autem. 22. infr. & l. quod Nerua. 32. hoc tit.* Atqui causa debet semper effectum suum præcedere, vt iactant philosophi. Ergo præteritus tantum dolus in actionem depositi venire debet, non etiã futurus, id est qui post litem contestatam admittitur. Quid enim ad prætorem, aut ad iudicem pertinet futuri temporis tractus, vt ex paulo scriptum est in *l. 1. §. 1. vers. Paulus notat infr. de vsur.*

DEC. Post iudicium acceptum tota causa quæ ad depositum restituendũ pertinet, in iudicio versatur. Iudicij enim statim atque iudex factus est, omnium rerum officium incumbit, quæcumque in iudicio versantur, & magis earum quæ post acceptum iudicium contingunt, quã quæ ante cõtigerunt, *l. ædiles. §. item sciendũ est. infr. de adil. edict.* Ergo & si post litem contestatam depositarius aliquid in re deposita fecerit, perinde atq; propter dolum antea admissum condemnari debet. Adeóque etiamsi nullus contestationem dolus præcessisset, quia sufficit contractum præcessisse, & sententiæ tempore subesse materiam ex qua possit sequi condemnatio, vt in *l. si rem. 9. §. vlt. supr. de pignor. act. l. quæsitum 30. supr. de pecul. l. sin autem 27. §. 1. supr. de rei vind. l. 3. & l. quod si in diem 16. in princip. supr. de hered. petit.* Idque in depósito tanto magis habere locum debet, quod, licet per actionem depositi nihil nisi dolus indicetur, actio tamen depositi non ex dolo nascitur, sed ex depósito, vt diximus ad §. *si apud 18. supr.* & nascitur ei qui deposuit statim atque deposuit, si depositarius nullum aliũ dolũ admiserit. *d. §. est autem. 22. infr.* Sufficit ergo contractum depositi præcessisse, vt per actionem depositi futurus quoque dolus vindicetur. Simile est quod in petitione hereditatis idem Vlpianus noster scribit in *leg. sed etsi §. si ante litem. 7. supr. de hered. petit.* Quod autem scriptum est in *d. l. 1. §. 1. de vsur.* futuri temporis tractum ad officium iudicis nil pertinere, de eo tempore intelligendum est, quod sequitur condemnationem, non quod sequitur contestationem, & præcedit sententiam, vt constat ex *d. §. item sciendum est.*

20 ¶ Inde scribit Neratius, si res deposita sine dolo malo amissa esset, & post iudicium acceptum recuperaretur. nihilominus rectè ad restitutionem reum compelli: nec debere absolui, nisi restituat.

Ad §. Inde scribit Neratius. 20.

RAT. DVB. Cùm res deposita sine dolo malo amissa est, omnino liberatur depositarius, ne depositi teneatur, adeo vt nec cauere debeat de ea reddenda, si ipsam recuperauerit, *l. si sine dolo. 20. infr. hoc tit.* Ergo depositi actio contra eum instituti non potest, cum omnis actio præsupponat præexistentem obligationem *l. nihil aliud. 51. de obl. & act.* Ac proinde non potest ex ea actione tanquam malè instituta sequi condemnatio, cùm nemo possit agere sine actione *l. si pupilli. §. vit. supr. 6. de neg. gest. l. quoties. 9. §. generaliter l. tutores. 39. in princip. infr. de admin. tut.* Neque ex actione malè instituta vincere. *l. vn. in fin. supr. quando dies vsusfruct. leg. cedat.* Nec si post acceptum iudicium depositarius reni recuperet quam amiserat, ideò condemnandus videtur, cùm non possit videri in iudicium venisse id quod post acceptum iudicium accidit. Ideoque alia interpellatione & nouo iudicio opus est *l. non potest 23. supr. de iudic.*

DEC. Quisquis deposuit, rectè intendere potest depositũ sibi restitui debere, quãuis eo tempore res deposita sine dolo depositarij amissa sit, nec quod amissa sit, facere potest, vt eo minus teneat intentio actoris: Sed tantũ vt nihilominus absolui depositarius debeat, si nihil dolo fecerit *§. est autẽ. 22. infr.* Ergo si priusquam absoluatur, & pendente adhuc iudicio rem recuperet, petinde condemnari debet actione depositi, ac si rem ab initio habuisset, quia licet nihil dolo fecerit tum cum litem contestabatur, nunc tamen dolo facit, qui rem depositam quam habet, & restituere posset si vellet, non vult restituere *d. l. si sine dolo in fin. l. 2. §. circa. infr. de dol. mal. excep.* Sicque argumentatur Iurisconsultus in *l. quæsitum 30. supr. de pecul.* Idemq; iuris est in rei vindicatione *l. sin autem. 27. §. 1. supr. de rei vindic.* & in petitione hereditatis *l. Item videndum. 18. §. 1. de hered. petit.* & in actione ad exhibendum *l. tigni. 7. §. penult. supr. ad exhib.* Neque verò existimandum est amissione rei depositæ sine dolo malo depositarij ita eum liberari, vt obligatio & actio depositi omnino intercidat, tenet enim quousque res deposita restituta sit. Ideoque nec simpliciter absoluendus est depositarius, sed interim duntaxat, id est, quousque rem depositam recuperauerit. Nascitur enim non quidem actio depositi, sed necessitas absoluendi interim depositarij, ex eo quod depositarius neque rem restituere possit, neque dolo fecerit quominus posset, ac proinde nascitur ex præsenti possessione, aut non possessione rei depositæ, quemadmodum de vindicatione scriptum est in *l. non aliàs 24. §. sed si postulatur. supr. de iudic.* Possessionem autem illam sufficit præsentem esse tempore condemnationis, quia dolus non tantum præteritus, sed etiam futurus venit in hanc actionem, vt scriptum est in §. præcedente. Ex quo infertur, & sequitur quod scriptum est in hoc §. vt probant prima illa verba, *Inde scribit Neratius.* Itémque quod dicemus in *§. proximè sequenti.*

21 ¶ Idem Neratius ait, quamuis tunc tecum depositi actum sit, cum restituendi facultatem non habeas, horreis forte clausis, tamen si antea condemnandi facultatem habeas: condemnandum te, nisi restituas: quia res apud te est. Tunc enim quærendum, an dolo malo feceris, cùm rem non habeas.

Ad §. 21. Idem Neratius ait.

RAT. DVB. & DECID. Ad hunc §. eadem ferè est quæ ad præcedentem, nisi quod in §. præcedente res deposita amissa erat tempore accepti iudicij. In hoc verò non tam ipsa res amissa erat quàm rei restituendæ facultas, horreis putà clausis in quibus res erat, videbatur ergo etiam hoc casu non posse condemnari depositarium ex ea actione, quæ contra ipsum instituta esset, quo ita rem habebat, vt tamen eius restituendæ facultatem nõ haberet. Tunc enim dolo facit depositarius cùm non restituit id quod restituere possit si velit. *§. proximo. infr. l. si procuratorẽ. §. §. dolo autem infr. tit. prox.* Nec quod postea sint aperta horrea, & nactus ille sit restituendæ rei facultatem, videtur sanare posse actionem malè institutam. Sed decidendi ratio eadem est, quæ à nobis allata supra fuit, quòd imò verò teneat actio depositi contra depositarium etiam illo casu quo restituendæ rei non habeat facultatem, siquidem ascitur ex contractu depositi non ex depositarij dolo, de quo tum demum quærendum est, cùm depositarius rem non habet, quæ scilicet amissa, vt nimirum sciatur, an depositarius eam dolo malo amiserit nécne: Sed cùm rem habet, siue quæ aliquando amissa fuerit, siue quæ nunquam de illo duntaxat quærendum est: An eius restituendæ facultatem habeat nécne, vt si non habeat, condemnandus non sit, si verò habeat, condemnandus sit ratione dolinon præteriti, sed præsentis, quia nunc incipit dolo facere, qui rem non restituit cùm possit, *d. §. prox. infr.* Pendet itaque hic §. sicut & superior, ex eo quod scriptum est in *§. non tantum*, non tantum dolum præteritum in hanc depositi actionem venire, sed etiam futurum. Qui enim futurus dicitur inspecto tempore contestationis quam sequitur, idem præsens est inspecto tẽpore condemnationis, sic in actione ad exhibendum. *l. tigni. 7. §. vlt. supr. ad exhibend.* Vbi additur oportere tamen vt actoris interfit, vtroque tempore & litis contestatæ & condemnationis ei rem restitui, alioquin actio certè non teneret, si tempore litis contestatæ & dictandæ formulæ nihil eius interesset. Quod & in depositi actione & in qualibet alia obtinet.

22 ¶ Est autem & apud Iulianum libro decimotertio digestorum scriptum, eum, qui rem deposuit, statim posse depositi actione agere, hoc enim ipso dolo facere eum, qui suscepit, quòd reposcenti rem non reddat. [a] Marcellus autem ait, non semper videri posse dolo facere eum, qui reposcenti non reddat. quid enim, si in prouincia res sit: vel in horreis, quorum aperiendorum condemnationis tempore non sit facultas? vel condicio depositionis non extiterit?

Ad §. Est autem. 22.

RAT. DVB. Videntur hæc esse contraria, vt actio depositi nascatur statim atque quis deposuit, & vt non detur nisi interueniente dolo depositarij, neque enim quisquam dolo facere credendus est hoc ipso quod depositum accipiat. Alioquin etiam condictione furtiua hoc ipso teneretur, perinde ac si dolum malum in re deposita admisisset, quod tamen non ita est *l. si quis inficiatus 13. §. 1. hoc tit.* Ergo verum esse non potest quod Vlpianus ex Iuliano hic scribit, eum qui rem deposuit, statim posse depositi actione agere, cùm illud verissimum sit non nisi de dolo depositarium teneri, *l. vt certo. 5. §. nunc videndum supr. commod. §. si conuenit & seq. supr. hac l. & l. quod Nerua 32. infr. eod.*

DEC. Actio depositi ex ipso contractu nascitur, non ex dolo qui post contractum interuenerit, & licet non detur nisi ob dolum: attamen dolum illum ex contractu reique persecutione descendere necesse est. Ideóque datur etiam contra heredem in solidum, in quem tamen nō daretur actio de dolo, nisi de eo quod ad ipsum peruenisset, vt scriptū est in *l. si hominem. 7. §. 1. infr.* vbi dicemus. Nec ideo tamen fit vt depositarius vnquam cōdemnari possit, quia tunc saltem dolo facit, cùm non restituit si possit restituere, vt scriptum est in hoc §. & in fine huius legis, & in *l. in bonæ fidei 36. in fin. supr. de pecul. l. si fundus 16. §. in vindicatione. infr. de pignorib. l. si quis rem 20. infr. de acquir. poss.* Non idem iuris est in commodato quod in deposito, vt statim agi possit commodati ad rem restituendam. Expectandum enim est, vt finitus sit vsus in quem commodatum fuit, vt Accursius bene hîc notat ex *l. in commodato. 17. §. sicut supr. commod.* In precario autem licet propius accedat ad commodatum quàm ad depositum, idem tamen iuris est quod in depositō. Adeò vt nec valeat conuentio, ne ante certum tempus rei precariæ possessio restituatur, *l. cum precario. 12. infr. de precar.*

a *Marcellus autem ait.* Scripsit Marcellus notas ad Iulianum, & quidem reprehendendi eius studio potiùs quàm interpretandi, quod & in hoc loco ab eo factum est, nam cùm Iulianus scripsisset minùs generaliter & indistinctè dolo facere depositarium qui depositū reposcenti nō reddit, monet Marcellus, quasi magnū quid & quod Iulianus aut ignorauerit, aut non viderit. Imò verò posse plerisque casibus contingere, vt depositarius depositum non reddat, nec tamen in dolo sit, nimirum si non habeat restituendæ rei facultatem condemnationis tempore, putà si cōueniatur Romæ, & res depositæ sint in prouincia, vel in horreis tum clausis, quorum tamen aperiēdorum facultas depositario nulla sit. Item si depositum factum sit sub conditione quæ nondum extiterit. Nam & sub conditione fieri potest, vt & alij contractus omnes, vt in specie *legis propter instrumenta 8. C. hoc tit.* Quæ tamen adnotatio, vereor ne calumniosa sit. Nec enim ista Iulianus ignorabat, sed supponebat terminos habiles, qui semper supponendi sunt, *l. tutor 36. §. 1. sup. de iure iur. l. 1. §. vlt. ad SC. Tertullianum. l. adigere. 6. §. quāuis de iure patrim.* Ac proinde non de aliis casibus intelligebat Iulianus quàm in quibus & restitutio rei depositæ peti posset, & facultas rei restituendæ supperet.

23 ¶ Hanc actionem bonæ fidei esse, dubitari non oportet.

24 ¶ Et ideo fructus in hanc actionem venire, & omnem causam, & partum dicendum est: ne nuda res veniat.

Ad §. Hanc actionem. 23. & §. Et ideo. 24.

RAT. DVB. Depositum fit per traditionem rei depositæ & traditæ ea lege vt restituatur. Quemadmodum scriptum est initio huius legis, & in *l. 1. §. is quoque infr. de obl. & act. §. præterea. Inst. quib. mod. re cont. obl.* Atqui per eiusmodi traditionem & aliam quamlibet certa lege factam contrahitur quoddam συμβόλαιμα, *l. Iurisgentium. 7. §. 1 supr. de pact. l. Labeo. 19. supr. de verb. sig.* Ex quo nascitur actio præscriptis verbis, vt ibidem scriptum est, & in *l. naturalis 5. §. 1. & sequentibus. infr. de præscript. verb.* Actiones autem omnes præscriptis verbis sunt stricti iuris excepta illa quæ nascitur ex contractu permutationis & æstimatoria *§. actionū. Inst. de action.* de quib⁹ dicemus à titulo *de æstimat. act. & de rer. permut. infr.* Ergo & actio depositi, quæ & ex eodem ipso negotio, & eodem modo contrahitur, stricti iuris est, nec magis bonæ fidei esse potest quàm actio præscriptis verbis.

DEC. Quædam sunt negotia eius naturæ & conditionis quæ bonam fidem exigāt magis quàm alia, quatenus bona fides opponitur non dolo, sed stricto iuri, vt in *l. placuit. 8. C. de iudic.* Id est, quatenus sumitur pro æquitate, vt in *l. bona fides 31. infr. hoc tit.* Bonam enim fidem quatenus dolo opponitur, in omnibus contractibus etiam strictis desiderari certum est, *l. bonam fidem 4. C. de obl. & act.* Visum autem est prætori negotium depositi esse huius generis & conditionis, vt & cæteros contractus qui ab officio & amicitia originem trahant, cuiusmodi sunt mandatum, & commodatum, *l. 1. §. vlt. infr. tit. prox. l. 5. §. nunc videndum. & l. in commodato. 17. §. sicut supr. commod.* Ob idque prætor non contentus actione ciuili præscriptis verbis, actionem depositi edicto suo introduxit *§. 1. huius leg.* quæ esset bonæ fidei *§. actionum 28. Inst. de action.* Ac proinde pleniores haberet præstationes, illa si quidem præcipua differentia est inter actiones bonæ fidei & stricti iuris. Quòd in actionibus bonæ fidei latior, & laxior sit potestas iudici, æstimandi omnia ex bono & æquo, propter verba illa, Ex bona fide, quæ addebantur in fi. non etiam in

etiā in actionibus stricti iuris, præsertim verò quod pertineat ad accessiones, putà ad vsuras & fructus & partus, veniunt enim hæc omnia in actionibus bonæ fidei ex die moræ *l. 1. l. mora 31. §. in bonæ fidei. l. in re 54. l. videamus 38. §. in ceteris & passim. infr. de vsur. iuncto §. in bonæ fidei 30. Inst. de action* Idcóque bene Vlpianus in hoc §. ex eo quod dixit hanc actionem depositi bonæ fidei esse. Infert ergo & fructus & partus & omnem causam in hanc actionem venire, scilicet ex die moræ, vt diximus, quam contrahi necesse est per interpellationem factam congruo loco & tempore *d. l. mora. l. Titia Scio. 87. §. vsuras. de leg. 1.* Nam & in contractibus strictis perinde venirent fructus partus, & omnis causa, ex die litis cōtestatæ *l. 2. d. l. videamus §. si actionem de vsur.* vsuræ tamen nunquam, vt contra interpretum nostrorum errorem scripsimus initio Chiliadis nostræ de error. pragmat. Veniunt tamen hæc omnia in hanc actionem officio iudicis non iure obligationis. *l. 4. C. hoc tit. l. qui per collusionem. 49. §. 1. Infr. de actio. empt.* Neque enim qui deposuit ancillam, aut quid aliud etiam partus & fructus & causam omnem deposuisse videri potest, quā ponimus superuenisse ex post facto, cùm depositi obligatio quæ re contrahitur, nō possit extendi vltra id quod reuera depositum est; tot cuenit in cæteris contractibus omnibus qui re perficiuntur *l. si tibi. 17. supr. de pact. l. rogasti 11. §. si tibi. supr. de reb. cred. l. cum vltra 9. C. de non num. pec.* Nuda ergo res deposita venit in obligationem depositi, id est, sine fructibus vel vsuris, sed non venit nuda in actionem depositi, quoniam actio inducit officium iudicis, officium autem iudicis facit pleniores præstationes.

25 ¶ Si rem depositam vendidisti, eamque postea redemisti in causam depositi: etiam si sine dolo malo postea perierit: teneri te depositi: quia semel dolo malo fecisti, cùm venderes.

Ad §. Si rem depositam. 25.

RAT. DVB. Qui rem depositam vendidit, eāque postea redemit in causam depositi, id est, vt eā haberet quasi depositam, quo modo ante habebat, videtur in eadem causa & eodem iure eam habere quo habebat antequam amisisset *l. 4. §. item Labeo. infr. de vsucap.* Vbi dicitur perinde ab eo tempore posse rem illam vsucapi, atque si furtiua nunquam fuisset, cùm in domini potestatem reuersa sit. *l. ex hoc 8. §. si quis alienauerit. supr. de alienat. mutand. iudic. caus. fact.* Ergo etiamsi postea res illa perierit apud depositarium, dummodo sine ipsius dolo malo, nō potest teneri depositi, quamuis antea potuerit conueniri propter dolum ab eo admissum, cùm rem illā venderet quasi priore dolo malo satis purgato, cùm non nisi propter dolum depositarius teneatur *§. antepenult. Inst. de oblig. quæ ex delict. nasc.*

DEC. In actionem depositi venit omnis dolus siue præteritus siue futurus *§. non tantum 19. supr.* Atqui in proposita specie negari non potest, quin dolus admissus sit à depositario, cum rem depositam insciо deponente vendiderit & tradiderit, atq; ita contrectauerit: non enim dolus tātum, sed etiā furtum hoc modo committitur vt venit etiam in re pignorata & commodata *l. si pignore 54. in princip. & §. 1. infr. de furt.* Ergo propter dolum illum quē fecit depositarius in re deposita vendenda recte cōuenietur depositi, quanquam nec necesse esset ad præteritum illum dolum recurrere, vt depositi actio daretur, quandoquidem sufficeret præsens dolus qui ex eo induci potest quod depositarius, recuperata re deposita & habens nunc restituendæ eius facultatem, non vult tamen restituere. *§. est autem 22. supr. & l. si procuratorem 8. §. dolo autem inf. tit. prox.* Sed si res deposita, post quam recuperata est, perierit quæ huius §. species est, nihilominus tenetur depositarius eadem actione depositi ac si res extaret, idq; ratione præteriti doli duntaxat, non etiā præsentis, qui nullus esse potest re perempta, & hoc demum casu necessario quærendum est an dolo malo aliquid depositarius antea fecerit, cùm rē non habeat, vt scriptum est in *§. Idem Neratius 21. in fin. supr.* Et si enim regulariter non tenetur depositarius vltra dolū, *l. qui furtum. 16. in fi. supr. de condict. furt.* In proposito tamen tenetur etiam de casu fortuito propter dolum præcedentem, cum sola mora sufficeret ad periculum in eam transferendū etiam ex contractu stricto *l. si ex legati 23. & sequenti. infr. de verb. obl.* Multo magis ex contractu bonæ fidei, nec videri potest purgatus dolus præcedens ob id solum quod depositarius rem recuperauerit, cum oblatio fuerit necessaria ad purgandam morā etiam quæ sola & citra dolum interuenisset. *l. si seruum 91. §. sequitur. infr. de verb. obl. l. qui decem 2. in princip. & §. 1. de solu.* Quanto magis in proposita specie in qua non solum dolus admissus, sed etiam furtum factum fuit, cuius ratione cæpit depositarius teneri condictione quoque furtiua. *l. si quis inficiatus. 13. §. 1. infr. & d. l. qui furtum,* quam condictionem furtiuam certum est non posse tolli nisi per oblationem aut nouationem *l. parui refert. 16. & l. vlt. eod. tit. de condict. furt.* & hoc est quod ait hic *§. quia semel dolum fecisti cùm venderes.* Semper enim & moram & dolum facere fur creditur in restituenda ea re quam nec debuit auferre, nec vendere, vt scriptum est in *d. l. vlt. & in l. in re furtiua. 8. §. 1. eod. tit.* Nec video cur Accursius hic distinguat an depositarius furtum faciat vtendo re deposita, vel eā vendendo, nisi quod furtum non fieret sola venditione si traditio & contrectatio non sequeretur, ex qua scilicet furtum æstimatur, nec sane improbabile est eum casum tractari hic ab Vlpiano, cum nullam condictionis furtiuæ mentionem faciat, sed tantùm actionis depositi, quæ non semper comitē habet condictionem furtiuam, *d. l. si quis inficiatus §. 1.* & quæ contenta est dolo depositarij etiam citra furtum, non enim sicut furtum non fit sine dolo, ita nec dolus sine furto esse non potest, & alia quæstio est quæ tractatur in *d. l. 4. §. item Labeo. de vsucap.* An sufficiat rem depositam cuius furtum depositarius ipse fecerit ab ipso depositario recuperatam fuisse, vt in domini potestatem rediisse videatur, quod ita esse Paulus eo loco scribit; sed quantum ad hoc vt possit vsucapi; at non etiam vt dolus purgatus videri possit. Iunge *l. quidam 10. infr. de fideicom. libert. l. 1. §. rectissimè 34. l. si vi 15. & l. penult infr. de vi & vi arm.*

26 ¶ In depositi quoque actione in litem iuratur.

Ad. §. In depositi. 26.

RAT. DVB. Iuramentum in litem introductũ est ea potissimum ratione, quod æquum non sit dominum, cui rei suæ restitutio denegatur, cogi eã vendere iusto pretio, quod tamen fieret, si non ipsius domini arbitrio pretium statueretur, nec cõtumacia possessoris vltra rei pretium æstimaretur *l. 1. l. tutor. 8. supr. de in litem iur. l. si filiofamilias 25. §. 2. infr. solut. mat. l. non enim 9. rer. amot.* Atqui actio depositi in personam tantum est, non in rem, nec in ea de dominio aut possessione contenditur, sed tãtum de rei depositæ restitutione, quæ res aliena esse potest, cùm etiam rei alienæ depositum valeat *l. bonafides 31. §. incurrit. infr. hoc tit.* Ergo in actione depositi cessat ratio iurandi in litem.

DEC. In omnibus bonæ fidei actionibus in litem iuratur *l. in actionibus. 5. supr. de in lit. iur. l 3. §. in hac commod.* Atqui actio depositi bonæ fidei est. §. *actionum 28. Inst. de action.* Ergo & in ea iuratur in litem, sed ita tamẽ si depositi agat dominus qui rem propriam deposuerit, non alius qui alienam, vt scilicet ratio supra dicta, quæ iusiurandũm in litem induxit, locum habere contra depositarium possit. Quemadmodum in actione furti dicimus iurari in litem *l. cùm furti 9. de in litem iur.* Sed ita demum si actio furti iure dominij deferatur non iure tantum eius quod interest, quomodo Papinianus loquitur in *l. si vendidero. 8. §. 1. infr. de furt.* Sed hoc ipsũ quoque sic rursus intelligẽdum est, vt in depositi actione directa iuretur, non in contraria, vt benè notat Accursius: nam in actione directa agitur de fide rupta. In contraria verò non nisi de indemnitate. *l. ei apud quem 5. infr. hoc tit.* Et de calculo, vt ait *lex. furti 6. §. vlt. supr. de his qui not. infam.* Merito autẽ dicimus in actione depositi in litem iurari, cùm in eam nihil veniat nisi dolus *l. qui furtum. 15. in fin. supr. de condict. furt.* ob dolum autem solùm iusiurandum in litem deferatur. *d. l. in actionibus.* Planè si quis rem alienam depositam deposuerit, aget quidem depositi, si dolo malo depositarij res non restituatur, sed non eo magis iurare in litem poterit, quia non ideo res sua fuisse cogitur, quæ ratio deferendi in litem iusiurandi æquitas & ratio est, vt diximus. Ergo quanti actoris ob eam causam interest officio iudicis non per iusiurandum in litem æstimari oportebit, vt euenit in actione ex empto si res vendita non tradatur *l. si cùm fundum 68. §. vlt. infr. de contrah. empt. l. si traditio. 4. C. de act. empt.* quia nimirum res empta priusquam sit tradita nec fuit vnquam nec adhuc est emptoris.

27 ¶ Non solùm si seruus meus: sed & si is, qui bona fide mihi seruit, rem deposuerit: æquissimum erit, dari mihi actionem si rem ad me pertinentem deposuit. 28 ¶ Simili modo, & si vsumfructum in seruo habeam: si id, quod deposuit, ex eo peculio fuerit, quod ad me pertinebat: vel res mea fuerit: eadem actione agere potero.

Ad §. Non solùm 27. & ad §. simili. 28.

RAT. DVB. Per liberam personam nihil nobis acquiri potest, excepta causa possessionis. *l. 1. C. per quas person. nobis acquir.* Ergo quamuis si seruus meus deposuerit, acquiratur mihi actio depositi etiam inuito, per seruum. *l. etiam inuitis 32. de acquir. rer. domin. l. seruus vetante 62. de verb. obl.* Quia scilicet in persona ipsius serui consistere acquisitio non potest, nequidem momento vno temporis, *l. placet. 79. de acquir. hæred.* Si tamen homo liber sit qui rem meam deposuit, dicendum videtur ei non mihi acquiri actionem depositi, cùm sit ipse acquisitionis capax, & depositũ fiat per traditionẽ quæ facti est *l. consilio. 7. §. vlt. Infr. de Curat fur.* quæ autem sunt facti ad alium trãsire non soleant, nequidem à seruo ad dominum *l. qui heredi 44. de condict. & demonst.* Quanto igitur minus ab homine libero in bonæ fidei possessorẽ qui non est dominus?

D E C. Seruus bona fide possessus à non domino acquirit tamen possessori ex duabus causis, scilicet cùm vel ex operis suis, vel ex re possessoris acquirit *l. acquiruntur. 10. §. idem placet infr. de acquir. rer. dom.* Ergo cum seruus alienus quem bona fide possideo, rem aliquam deposuit, siue meã, siue ad me pertinentem, id est, quam habere me interest mea, puta si mihi ab alio fuerit commodata vel pignori data vel locata, actio depositi acquiri mihi debet tanquam ex re mea. Idemq; iuris est si depositum factum sit à seruo in quo vsumfructum habeam, nam & hic acquirit mihi ex re mea, vel ex operis suis, *d. l. acquiritur. §. de his, & Inst. tit. per quas pers. nob. acquir.* Itaque dubitandi & decidendi ratio in hoc casu eadem est quæ in superiore, nec quod depositũ facti sit, efficere potest, quominus mihi ex contractu serui acquiratur obligatio & actio depositi quæ est iuris.

29 ¶ Item si seruus hæreditarius deposuerit: heredi postea adeunti competit actio.

Ad §. Item si seruus. 29.

RAT. DVB. Hereditas non heredis, sed defuncti personam repræsentat, *l. hereditas enim 34. de acquir. rer dom. l non minus 31. §. 1. de hered. inst.* Ergo si seruus hereditarius deposuerit, non potest depositi actio acquiri heredi, quamuis postea adeunti, cùm depositi tempore dominus non fuerit. In contractibus enim quoties quærimus cui actio acquiratur, contractus tempus inspiciendum est, *l. si filiusfamilias 78. de verb. oblig. l. quæ legata 18. de reg. iur. & §. prox. infr.*

D E C. Quicquid acquirit seruus, acquirit domino, *l. acquiruntur 10. in princ. & §. 1. & passim de acquir. rer. dom. & Inst. per quas pers. nob. acquir.* Atqui hereditas personam domini sustinet, *l. cùm hereditas 9. C. hoc tit.* Ergo si seruus hereditarius aliquid deposuerit, actionem depositi acquirit hereditati, *l. qui à seruo 16. infr. de obl. & act.* Atqui quicquid acquiritur hereditati, necesse est vt acquiratur heredi quandocunque postea adeunti, quia transfundit hereditas in heredem quicquid fuerat hereditatis, *l. 1. §. Scæuola infr. qui test. lib. esse iuss. est.* definit enim esse hereditas per additionem heredis, ideóque dicimus hereditatem & heredem vnius personæ vicem sustinere, *l. heres & hereditas 22. de vsucap.* Ergo si seruus hereditarius deposuerit, acquiretur depositi actio per hereditatem heredi.

Ad §. Si

30 ¶ Si seruus deposuit: siue viuat, siue decesserit: vtiliter dominus hac actione experietur. ipse autem seruus manumissus non poterit agere, [a] sed & si fuerit alienatus, adhuc ei competit actio: cuius fuit seruus, cùm deponeret. initium enim contractus spectandum est.

Ad §. Si seruus. 30.

RAT. DVB. Depositi actio acquiritur ei ipsi qui deposuit, cùm nascatur ex contractu deponentis, si modo nihil impediat quominus possit agere. Atqui conseruus meus qui deposuit, manumissus est ante restitutionem depositi, vtrunque verum est & depositam ab eo rem fuisse & agere illum posse cùm sit manumissus. Ergo ei danda est actio depositi, non mihi.

D E C. Non potest depositi agere nisi is cui obligatio depositi ex contractu depositi acquisita est, cùm actio ex obligatione nascatur, sicut obligatio ex contractu *l. 1. de obl & act. l. licet. 42 §. ea obligatio. supr. de procur.* Atqui ex contractu serui quirem deposuit, obligatio non potuit acquiri seruo, sed mihi soli tanquam domino, ita vt ne momento quidem temporis acquisitio obligationis in eius persona cõsisterit. *l. placet. 74. de acquir. hæredit.* Ergo nec actio depositi acquiri ei potuit, alioqui necesse esset eum agere sine actione qui ageret sine obligatione, quod tamen fieri non posse constat, *l. si pupilli 6. §. vlt. D. de neg. gest. l. si quid possessor. 31. §. penult. supr. de hered. pet. l. tutores 39. in princip. de adm. tut.* Nec proinde ad rem facit quod hic seruus sit manumissus, cùm non habeat actionem, idque est quod dicimus ex contractibus serui quos iniit in seruitute neque agere illum, neque conueniri post manumissionem posse, *l. 1. 2. & pass. C. an seruus ex suo fact. post. manum. ten.* Incipit enim seruus caput & statum habere duntaxat post manumissionem, *l. 4. supr. de cap. minut.* cùm antea pro nullo haberetur, & ciuili iure & prætorio. *l. qui testamento 20. §. seruus infr. qui testam. fac. poss. l nullo modo. 7. ad leg. Cornel. de falsi. l. quod attinet 31. de reg. iur.*

a *Sed etsi fuerit alienatus.* RAT. DVB. Cùm quæritur cui actio competat, non aliud tempus inspici conuenientiùs potest, quàm quo agitur, sicut in cæteris ferè omnibus causis solemus inspicere tempus litis contestatæ *l. 2. infr. de vsur. l. vnus 22. supr. de reb. cred. l. vlt. supr. de cond. trit. l. hominem 37. infr. tit. prox.* Ergo si seruus deposuerit qui meus erat tempore depositi, nunc autem alienatus est, actio depositi danda videtur non mihi qui in illo seruo nihil amplius iuris habeo, sed nouo domino.

DEC. Is demum agere depositi potest cui obligatio depositi acquisita est, vt diximus *ad §. præcedẽtem.* Atqui in proposita specie depositi obligatio mihi acquisita est, qui eo depositi tempore eram dominus. Ergo & mihi actio depositi danda est, semper enim concomitatur obligationem actio, necaliter sciri possumus quis possit agere, quàm si sciamus cui obligatio quæsita sit: obligatio autem quę ex contractu acquiritur, etiamsi cõditionalis esset, non alij tamen acquiri potest, quàm ei qui contractus tẽpore dominus fuit. Idq; est quod Vlpianus hic scribit initium contractus spectandum esse quod & scriptum est in *l. si filiusfamilias 78. de verb. ob. & in l. quæ legata 18. de reg. in. l. si tantum. 12. de S. C. Maced. l. si procuratorem 8. in princip. infr. tit prox. iuncta l. quacunq; 11. de ob. & action.* Quod autem initio huius §. scribitur *Si seruus deposuerit, siue viuat, siue decesserit, vtiliter dominum hac actione experiri* illud ipsum est, quod iam Vlpianus scripsit in §. *si seruus meus. 17. supr.* Vbi rationem dubitandi & decidendi attulimus. Et ex quo loco apparet actionem hãc depositi quæ datur domino directam esse, non vtilem, & ideo dictionem vtiliter, qua hic Vlpianus vtitur, accipiendam esse pro efficiter, vt bene Accursius interpretatur.

¶ 31 Si duorum seruus sit, qui deposuit: vnicuique dominorum in partem competit actio depositi.

Ad §. Si duorum. 31.

RAT. DVB. Cùm seruus duorum deposuit, verum est vnum duntaxat esse depositum & vnam personã, quæ deposuerit, & depositi causam indiuiduam esse sicuti cæterorum ferè omnium contractuum, cùm essentiæ rerum sint indiuisibiles, vt aiunt Philosophi, præsertim verò si vna tantum res sit deposita & consequenter indiuisa. Ergo etiã si plures domini sint, nõ tamen potest vnicuiq; eorum in partem competere actio depositi, sed potiùs singulis in solidum.

DEC. Seruus communis sic omnium est nõ quasi singulorum totus, sed pro partibus indiuisis, vt intellectu magis partes habeant quàm corpore, quomodo scriptum est in *l. 5. infr. de stipul. seru.* Ergo si seruus duorum rem aliquam deposuerit, necesse est, vt depositi actio, quæ seruo acquiri non potest, per eum acquiratur dominis in partes, id est pro dominicis portionibus, non in viriles, quia cùm acquisitio fiat iure dominij, fieri non potest vt non sequatur partes dominicas *l. proinde 7. eod. tit.* quæ quidem seruus communis duorum seruorum personas sustinet *l. 1. §. communis seruus. eod.* Perinde ergo est cùm seruus Titij ac Sẽpronij deposuit, ac si duo serui vnus Titij, alius Sẽpronij deposuissent: Quo casu nemo dubitaret, quin iure dominij singulis dominis acquisita fuisset depositi actio.

32 ¶ Si rem à seruo depositam Titio, quem dominum eius putasti, cùm non esset, restituisses: depositi actione te non teneri, Celsus ait: quia nullus dolus intercessit, [a] cum Titio autem, cui res restituta est, dominus serui ad exhibendum aget. sed, si exhibuerit, vindicabitur, si verò cùm sciret esse alienum, consumpserit: condemnabitur, quia dolo fecit, quo minùs possideret.

Ad §. Si rem. 32.

RAT. DVB. Non potest liberari debitor etiamsi soluat, vel restituat quod debet, nisi soluat aut restituat vero creditori, aut veri creditoris vero procuratori, *l. creditoris. 8. Cod. de cond. indeb. l. vero procuratori 12. in princip. infr. de solut.* Atqui cùm seruus deposuit, acquiritur actio depositi domino, *§. si seruus meus 17. & §. prox. supr.* Ergo non potest contingere liberatio, si depositarius rē depositam alij restituat, quàm ei qui fuerit serui dominus: Adeò vt nec sufficiat dominum illum esse quo depositum restituitur, nisi fuerit & eo tempore quo contractum, *§. si seruus deposuit, 30. supr.* Nec error depositarij putantis Titium esse dominum qui non erat, nocere debet domino, vt adimat ei actionem iam quæsitam, *l. Granius 71. §. penult. infr. de fideiuss.*

DEC. Depositarius non tenetur actione depositi ad restituendam rem quam non habet nisi dolus eius interuenerit, *§. Inde scribit 21. vers. Idem Nerac. supr. l. qui furtum, 16. in fi. de cond. furt.* Atqui nullus est dolus depositarij qui rem à seruo depositam restituit ei quem dominum serui esse credidit quamuis per errorem dummodo bona fide id fecerit. Error enim qui bonam fidem parit semper à dolo excusat, cui nihil tam contrarium est quàm bona fides, *l. 3. in fin. infr. tit. prox. l. si dolo 5. C. de rescind. vend.* Ergo liberatur ab actione depositi etiam quod ad verum dominum, qui cùm actionem exerceat quasi sibi quæsitam ex persona serui, recusare non debet, quominus ea vtatur suis conditionibus, quarum præcipua illa est, vt non possit competere nisi interueniente dolo, vt diximus. Nec nouum est, vt bonæ fidei ratio prosit ad liberandum debitorem, etiamsi non vero creditori soluerit, vt in *l. si vrbana. 55. supr. de cond. indeb. l. qui hominem 34. § si Titium. l. si quis seruo 18. l. filiæ 88. de solut.* Fit enim hoc non tam propter errorem quàm propter bonam fidem soluentis, quamuis illa ex errore proficiscatur.

a *Cum Titio autem.* RAT. DVB. Titius neque cum seruo qui deposuit, contraxit, neque cum ipsius domino. Ergo conueniri Titius à domino serui non potuit, maximè verò actione depositi quæ nascitur ex contractu.

DEC. Actio ad exhibendum, de qua hic versiculus intelligi debet, datur omnibus quorum interest, & aduersus omnes qui restituendæ rei habent facultatem *l. 3. §. sciendum, & §. vlt. cum l. seq. supr. ad exhib.* Atqui interest veri domini restitui sibi rem quam seruus eius deposuit, & Titius qui eam à depositario accepit restituendæ ipsius habet facultatem. Ergo actionem ad exhibendum serui domino contra Titium dari æquum est, *l. 1. in fin. Cod. hoc tit.* Vt nimirum si exhibeatur, habeat dominus vendicandæ eius facultatem. Id enim est quod sequitur in textu. *Sed si exhibuerit, vindicabitur*, propterea quod actio ad exhibendum sit præparatoria vindicationis, *l. 1. supr. ad exhibend.* Quid ergo si rem illam Titius exhibere non possit, forte quod eam consumpserit, distinguēdum est, an sciuerit alienam, an ignorauerit, vt si sciuerit & consumpserit, teneatur ad exhibendum, perinde ac si possideret, quia dolo fecerit quominus possideret, & dolus pro possessione est, *l. qui dolo 131. de reg. iur.* At si alienam ignorauerit, atque ita bona fide consumpserit, consequens est, vt absolui debeat ab actione ad exhibendum, cùm neque possideat, neque dolo fecerit quominùs possideret, *l. si ad exhibendum. 8. & passim supr. ad exhib.*

33 ¶ Eleganter apud Iulianum quæritur: si pecuniam seruus apud me deposuit, ita vt domino pro libertate eiusdem: egoque dedero: an tenear depositi? & libro decimotertio digestorum scribit: si quidem sic dedero, quasi ad hoc penes me depositum, teque certiorauero: non competere tibi depositi actionem: quia sciens recepisti: careo igitur dolo. Si verò, quasi meam, pro libertate eius numerauero: tenebor. quæ sententia vera mihi videtur. hic enim non tantùm sine dolo malo non reddidit, sed nec reddidit. aliud est enim reddere, aliud quasi de suo dare.

Ad §. Eleganter. 33.

RAT. DVB. Quod seruus alicuius deposuit, repetere dominus potest per actionem depositi perinde ac si deposuisset, *§. si seruus meus & aliis sequentibus. supr.* ac proinde qui depositum accepit, obligatur domino serui. Ergo si pecuniam seruus tuus apud me deposuerit, ita vt tibi pro libertate eius darem, egoque dedero, dicendum videtur indistinctè me liberari ab actione depositi, cum eam ipsam pecuniam quæ apud me deposita erat, tibi numerauerim.

DEC. Multum interest, an pecuniā quam seruus tuus apud me deposuit, tibi numerauerim, quasi apud me depositam & ob hoc ipsum vt eum manumitteres, teque de ea re certiorauerim, an verò quasi meam, priore casu si sciens receperis, non potest sibi competere actio depositi, cùm eam ipsam pecuniam quæ tibi actione depositi debebatur, acceperis. Nec ad rem pertinet, quòd eam tibi dederim pro libertate, & quasi in pretium libertatis, si certo pretio æstimari libertas posset, quanquam enim ita ius est, vt quoties suos nummos accipit creditor, non contingat debitori liberatio, *l. si mandauero 22. §. si mandauerim in fine infr. tit. prox.* Non tamen videri possum id fecisse dolo malo, cùm & te certiorauerim dare me illam pecuniam pro serui tui libertate, hoc enim sufficit non vt pecunia illa pro serui tui pretio ad te peruenisse videatur, cùm tua scientia facere nequeat, vt eo magis pecuniæ dominium in te translatum dici possit, sed vt dolo caream, non enim decipitur nisi à seipso qui sciuit, *l. nam si fit 26. supr. de rei vind. l. 1. in fin. infr. de act. empt.* Vt autem depositarius ab actione depositi liberetur satis est si nullus ei dolus imputari possit, cùm de dolo tantùm teneatur *§. proximo supr.* Posteriore autem casu, id est, si pecuniam à seruo tuo apud me depositam tibi pro libertate eius numerauero, non quasi depositam, sed quasi meam, tenebor nihilominus depositi, quia verum est me non solùm sine dolo malo non reddidisse pecuniam depositam, sed nec vllo modo reddidisse, cùm longè aliud sit reddere, aliud verò quasi de suo dare, quamuis eadem

dē ipsa nummorum corpora quę deposita fuerunt, probentur à me data, quando quidem non ea dedi quasi ea ipsa, sed quasi alia quælibet, cùm recipiant functionem in suo genere *l. 2. §. mutui datio. supr. de reb. credit. iuncta l. si paterfamilias. 15. §. qui duos. supr. de adopt.* Et quamuis verbum *Reddendi* habeat & per se dandi significationem *l. verbum reddendi de verbor. sig.* non tamen similiter dici potest, eum, qui dat quasi de suo, videri reddere quod habet ex alieno. Et hoc est quod Bart. ad hunc §. notat, eū qui quasi de suo soluit, non videri depositum reddere. Quod nō satis benè videtur percepisse Accurs. qui posteriorem hanc distinctionis partem non aliter veram esse putat, quàm si pecuniam tibi à me solutam consumpseris, vt per consumptionem quasi soluta pro libertate videatur, ex *l. non omnis 19. §. vlt. supr. de reb. cred.* Non etiam si adhuc extet, quasi petere nō possit actione depositi quod iam habeas. Nam imò verò hoc ipsum est quod Iulianus suo more, & eleganter obseruauit, hoc posteriore casu licet eadem corpora nummorum, quæ apud me deposita fuerant, tibi numerauerim, nō ideo tamē videri me tibi depositum reddidisse, quia nō numerauī quasi depositam, sed quasi meam. In quo sanè mirum est plus posse meam opinionem, quam rei veritatem, ad impediendam liberationem, nam ad eam inducendam, quod sit priore casu, concurrit opinio mea cum rei veritate, reddente me tibi eam ipsam pecuniam quasi depositam, quæ reuera deposita apud me fuit.

34 ¶ Si pecunia apud te, ab initio, hac lege, deposita sit: vt, si voluisses, vtereris: prius, quàm vtaris, depositi teneberis.

Ad §. Si pecunia. 34.

RAT. DVB. Rei depositæ nec proprietas, nec possessio transfertur in depositarium *l. licet 17. §. 1. infr. hoc tit.* Ideoque debet depositarius reddere id ipsum quod accepit non tantumdem, alioquin egreditur hæc conuentio notissimos depositi terminos, vt eleganter Papinianus loquitur in *l. Lucius Titius. 24. eod. hoc tit.* propius enim accedit ad mutuum quāad depositum *l. 2. in princip. sup. de reb. cred.* Ergo si pecuniam apud te deposuerim hac lege ab initio adiecta, vt si velles ea vtereris, non potes teneri actione depositi, etiam si pecunia vsus non sis, quia conuentiones ab initio dant legem contractibus *§. si conuenit. 6. sup. hac leg.* Nec potest depositi actio locum habere vbi non tam depositum quam mutuum cōtractum esse intelligitur: nō enim contractus nominati actionem alterius nominis parere possunt.

DEC. Cùm de nomine & iure contractus quæritur, initium semper inspiciendum *§. si seruus deposuit 30. supr. hac leg. l. non tantum 12. supr. de Senatusconsl. Macedon. l. si Procuratorem, 8. in princip. infr. tit. prox.* Atqui ponimus depositum ab initio contractum fuisse non mutuum, quamuis ea lege adiecta, vt pecunia vti posses si velles. Ergo quamuis pecunia vti possis, atque ita efficere vt ex deposita fiat quodammodo mutua: attamen quandiu pecunia vsus non es, depositum manet, verumque est habere te pecuniam meā ex causa depositi, nec dominium merum in te translatum fuisse. Ergo & depositi actio durat, vt ea ipsa nummorum corpora quæ accepisti, cogaris mihi reddere, nec inutilis tamen est conuentio, quia facit vt pecunia deposita vtendo furtum non admittas, quod alioquin admitteres. Quemadmodum si pignore aut re commodata in alios vsus, quàm in quos commodata est, vtereris. *l. si pignore. 54. infr. l. qui iumenta 40. de furt. §. furtum autem fit. Inst. de obl. quæ ex delict. nasc.* Aliud est vt benè Accurs. notat, si postea & ex interuallo permiserim tibi vti pecunia deposita: tunc enim sola conuentionis potestate fit mutua, prius etiam quam moueatur, id est quam ea vti cœperis, quia hoc ipso videris incipere animo possidere atque ita, cum possessione dominium quoq; tibi acquirere, quod manente contractu depositi fieri potest *l. certi condictio 9. §. vlt.* cum lege sequenti *supr. de reb. cred.*

35 ¶ Sæpe euenit, vt res deposita, vel nummi periculo sint eius, apud quem deponuntur, vt puta, si hoc nominatim conuenit.[a] sed & si quis se deposito obtulit, idem Iulianus scribit, periculo se depositum alligasse, ne tamen, vt non solùm dolum, sed etiam culpam, & custodiam præstet, non tamen casus fortuitos.

Ad §. Sæpe euenit. 35.

RAT. DVB. Periculum casus fortuiti spectat ad dominum *l. quæ fortuitis 6. l. pignus. 9. C. de pig. act. l. contractus 23. in fin. de reg. iur.* Atqui dominium rei depositæ non transit in depositarium, vt ad superiorem dicebamus *§. ex l. licet 17. §. infr. hoc tit.* Ergo periculum rei depositæ nullo casu pertinere ad depositarium potest, nec si ita expressim conuenerit, cum non possit facere conuentio, vt eò magis dominium transeat in depositarium.

DEC. Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt. *§. si conuenit. l. contractus. l. in conuentionalib. infr. de verb. oblig.* Ergo quāuis non sit ex natura depositi, vt depositarius periculū præstare debeat, si tamen ita nominatim conuenerit, seruanda cōuentio est, quia neq. cōtra bonā fidē, neq. cōtra bonos mores est *d. §. si cōuenit. & §. seq.* Imò nihil magis ex bona fide est quàm pacta seruari *l. 1. supr. de pecun. const.* Item quia depositum non nudo consensu aut verbis aut literis contrahitur, sed re; id est, traditione *l. 1. §. is quoque infr. de ob. & act.* In traditionib. autem rerum quodcunque pactum interpositum sit, id valere debet, *l. in traditionibus. 48. supr. de pact. l. venditor 13. supr. com. præd.* quia is qui rem suam tradidit, credendus est non aliter fuisse traditurus, aut contracturus. *l. vlt. C. de pact. inr. empt. & vendit.*

a *Sed & si quis.* RAT. DVB. Quamuis ille qui depositum suscipit vltro se offerat, non eo minus tamen verum est præstari ab eo fidem & diligentiam amico qui rem ei custodiendam tradit, tāto que dignior videtur cui faueamus ne periculum rei depositæ præstare teneatur, quod maiore beneficio amicum deuinxit vltro se offerendo, quàm si rogari se expectasset. Ergo non ob id solum quod deposito custodiendo se obtulerit, durior eius conditio fieri debet, vt & periculum & custodiam & culpam etiam leuem præstare teneatur, cum cæteri depositarij non nisi de dolo aut ad summum

lata culpa teneantur *d. §. si conuenit & sequenti & l. quod Neratius 32. infr. hoc tit.*

DEC. Non alia causa est propter quam depositarius neque periculum neque culpam leuem præstare debeat, quàm quia imputare sibi debeat is qui minus diligentem amicum eligit, eique rem suam custodiendam tradit, *d.l. 1. §. is quoque de ob. & act. §. præterea. Inst. quib. mod. re contrah. oblig.* Atqui ratio hæc cessat in eo depositario qui vltrò se obtulit, nec expectauit vt ab amico eligeretur, cũ fortè alium lecturus fuisset amicum, & quidem diligentiorem, si non hic fidem suam & diligentiam obtulisset, sibi ergo imputet qui facto suo se periculo depositi illigauerit, vt Vlpianus ex Iuliano hic scribit, adeò vt non modo periculum præstare debeat, sed etiam culpam nec tantum leuem, verum etiam leuissimam, vt Bartolus hic benè interpretatur. Id enim demum est quod Vlpianus hic ait debere illum præstare custodiam, quamuis non eo minus verum sit hoc quoque casu depositum contrahi fauore solius deponentis, quæ ratio facere deberet, & vero faceret, vt depositarius non nisi de dolo & lata culpa teneretur, si non se vltro obtulisset, sed tamen non vsque adeò rigidè & amarè cum huiusmodi depositario agendum est, vt etiam de casu fortuito teneri debeat, quem certè à nemine præstari æquum est, si non expressa conuẽtione se inid adstrinxerit *d. l. contractus in fi l. à procuratore. 13. C. mand.* Sic dicimus decretorem esse cõditionem procuratoris qui se liti obtulit, quam eius qui inuitus litem suscepit, *l. si se non obtulit. 4. infr. de re iudic.* quia semper imputari potest ei qui se ad aliquid faciendum offert, cùm nõ cogeretur, cùm se ipsum arctauerit & in eam necessitatem congesserit. *l. 2. §. si quis tamen supr si quis cautionibus, & l. si fideiussor. 7. §. 19. qui sat. dar. cogantur.*

36 ¶ Si pecunia in sacculo signato deposita sit, & vnus ex heredibus eius qui deposuit, veniat repetens, quemadmodum ei satisfiat, videndum est. promenda pecunia est vel coram prætore, vel interuenientibus honestis personis, & exsoluenda pro parte hereditaria. sed etsi resignetur, non contra legem depositi fiet, cùm vel, auctore prætore vel honestis personis interueniẽtibus hoc euenerit, residuo vel apud eum remanente, si hoc voluerit, sigillis videlicet prius ei impressis vel à prætore, vel ab his, quibus coram signacula remota sunt, vel, si hoc recusauerit, in ædẽ deponendo. Sed si res sunt, quæ diuidi nõ possunt, omnes debebit tradere, satisdatione idonea à petitore ei præstanda in hoc quod supra eius partem est, satisdatione autem non interueniente, rem in ædẽ deponi, & omni actione depositarium liberari.

Ad §. Si pecunia 36.

RAT. DVB. Cùm pecunia in sacculo signato deposita est, videtur contractum esse depositũ rei indiuiduæ, nec enim sacculus signatus diuidi potest, cum & signum ipsum sit indiuiduum *§. si cista infr. hac leg.* Atqui in deposito rei indiuiduæ ita necessario obseruandum est, vt vni ex heredib. illius qui deposuit, tota res restituenda sit, vt sequitur in hoc *§. l. si stipulatus sum mihi. §. si lancem. infr. de solut.* Nec enim potest diuidi obligatio eius rei quæ indiuidua est, nequidẽ per legem duodecim tabularum *l. heredes 25. §. an ea stipulatio suprà famil. herciscund.* Ergo si pecunia in sacculo signato deposita sit, & is deposuit plurib. relictis heredib. decesserit, vel expectãdum est vt depositoris heredes omnes veniant depositum repetituri, vel vt vni ex heredibus reddatur interueniente saltem prætoris aut alterius magistratus imperio, vt ita liberetur depositarius perinde ac si heredibus omnibus reddidisset, vt euenit in specie *d. §. si lancem.*

RAT. DECID. Cùm depositus est sacculus signatus, non tantùm saccus ipse depositus creditur, sed etiam res singulæ quæ sunt in sacculo, adeò vt earum singularum nomine nominatim agi possit *d. §. si cista infr.* Atqui pecunia quam ponimus in sacculo fuisse, diuidua est *l. stipulationes non diuiduntur 72. infr. de verb. oblig.* Ergo depositum hoc tanquam rei diuiduæ haberi debet, quamuis sacculus ipse sit indiuiduus, & consequenter obligatio & actio depositi quasi diuidua, ipso iure diuiditur inter coheredes depositoris *lege duodecim tabularum pro hereditariis portionibus, l 1. Cod. si cert. pet. l. vltim. tot. tit. C. de heredit. petit. l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. hered. debit. vel credit.* Illa duntaxat cautio adhibẽda est, vt sacculus qui depositus fuit, signatus non resignetur id est, non aperiatur nisi coram prætore vel interueniẽtibus honestis personis, ne alioqui facilè fraus deposito fiat, adeóque furtum sit, si inuito vel etiam insciо depositore id fiat. Quorsum enim sacculus signatur aut deponitur nisi, vt insciо depositore aperiri nõ possit? & quãuis pecunia in sacculo signato deposita non esset, attamen si qua alia res deposita esset, quæ esset indiuidua & quæ ab vno tantum ex heredibus depositoris repeteretur, melius esset ac tutiùs auctoritatem prætoris adhiberi ad liberandum depositarium *d. l. si stipulatus 81. §. 1. in fin. de solut.* Ergo ex Vlpiano scriptum est in hoc §. *Si vnus tantum ex pluribus heredibus eius qui deposuit, sacculum signatum reposcat, resignandus erit sacculus coram prætore, vel saltem interuenientibus honestis personis*, vt cum de testamenti quoque resignatione tractatur. *l. 2. Cod. testament. quemadm. aperiant.* tam resignato sacculo exhibita pecunia atque numerata restituitur coheredi reperenti pro parte sua hereditaria, nec est quod quis dicat fieri contra legem depositi, & consequenter aduersus bonam fidem, si sacculus quem nõ nisi signatum deponere voluit, dominus, eo insciо & absente resignetur, domini enim qui deposuit, absentiam satis supplet præsentia prætoris vel interuentus honestarum personarum, quas nemo possit credere dolum & fraudem participasse *d. l. 2. C. quemadm. testam. aperiant. l. transactionem 35. C. de transact.* Quid ergo de residuo pecuniæ depositæ fiet? remanebit penes depositarium qui partem aliam iam restituerit & in eodẽ sacculo, sed sigillis prius ei impressis vt antea vel à prætore vel ab *iis* coram quibus signacula remota sunt, vt & in specie dictæ *l. 2. C. quemadm. testam. aperiantur.* Ita enim fiet vt nulla fraudis suspicio satis probabilis possit incurrere & securus maneat coheres alter, quandocumq; postea suam depositi partem hereditariam repetiturus, quod si depositarius qui partem iam reddidit alterius coheredis partem retinere recuset, erit residuũ in æde sacra reponendum, vt scriptum est in hoc ipso §. Qui tamen vereor ne Triboniani sit magis quam Vlpiani, hoc enim suadent verba totius contextus minùs sanè elegantia, & Triboniano ni fallor digniora quam Vlpiano. Primum enim incipit Tribonianus vt solet hac quæstione & quidem malè concinnata his verbis, *Quemadmodum ei satisfiat videndum est*, vt scilicet responsioni suæ viam aperiat: deinde respondet promendam esse pecuniam pro eo quod præsentes nostri dicere solent, explicandam & ostendendam, nec enim alio vllo loco memini legere me apud præsentes promi pecuniam pro eo quod est explicari, & vt Accursius loquitur, exhiberi, mox addit, *vel coram prætore, vel interuenientibus honestis personis.* Cùm tamen etiam sine prætore nec vllis interuenientibus honestis personis possit liberari depositarius, si modo sacculum ipsum qui certè indiuiduus est; præsertim quandiu signatus manet, restituere velit vni ex heredibus depositoris vt constat ex *dicta lege stipulatus sim. 81. §. 1. de solut.* Adiicit, *& exsoluenda pro parte hereditaria* nõ satis proprie: depositum enim non exsolui proprie dicitur, sed restitui & reddi, nec rursum satis vere cum in obligationib. indiuiduis, qualis hæc proculdubio est, vnus ex heredibus ius habeat integræ petitionis quoties id quod petitur, per se, indiuiduum est *d. l. stipulatus sit, §. 1. l. in executione 85. infr. de verb. oblig.* Quod autem sequitur in vers. *sed etsi.* cùm resignatur sacculus, nihil fieri contra legem depositi, si vel authore prætore vel honestis personis interuenientibus hoc eueniat, neque eleganter dictum neque verum est, nec enim hic fortuitus aliquis euentus est, vt euenire, non fieri dicatur, neq; rursus negari potest quin contra legem depositi fiat, si resignetur sacculus qui signatus depositus fuit. Cur enim signatum deposuit dominus, nisi vt intelligeret depositarius nullo casu resignari eum à depositario debere? Fatendum que est multo minus facturum iri contra legem depositi, si sacculus totus qui pro parte reddi non potest, vni ex heredibus depositoris restituatur, sed Triboniani manum produnt multo apertiùs ablatiui absoluti qui sequuntur, his verbis, *Residuo vel apud eum remanente si hoc voluerit, mox sigillis videlicet prius ei impressis.* Deinde, *Vel si hoc recusauerit in ædem deponendo.* Sunt enim ablatiui isti absoluti Triboniano perfamiliares, quibus & in sequenti versiculo vtitur, cum air, *Satisdatione idonea à petitore ei præstanda.* At neque videntur posse construi verba illa, *Residuo apud eum remanente*, cùm necessario referenda sint ad depositarium, de quo tamen in præcedentibus, ne verbum quidem, sed in sequentibus tantum illis. *Satisdatione idonea à petitore ei præstanda.* Et in fine *§. omni actione depositarium liberari:* Denique nec possunt construi verba illa vltima §. *Satisdatione autem non interueniente rem in ædem deponi & omni depositione depositarium liberari.* Nullum enim habẽt verbum à quo regantur, vt taceam esse etiam illud Triboniano familiare, vt satisdationem passim exigat quam & vocare solet cautelam, etiam quo necessaria satisdatio nõ est vt in restitutione rei indiuiduę faciendа vni ex heredibus. Cur enim satisdationem potiùs exigit Tribonianus in hac specie quam Pomponius in *d. l. si stipulatus §. 1.* in cuius specie quoniam obligatio erat indiuidua, neq; satisdationem exigit Pomponius neque prætorem, quamuis in *fin. §.* subiiciatur optimum esse id per magistratum facere nisi hęc quoque additio etiam Triboniani est. Et vero an non esset multo facilius depositario adire prætorem vt ex eius authoritate depositum restituens vni ex heredibus liberationem integram consequeretur quam fideiussorem quærere quem difficilè plerunque est inuenire? *l. 2. §. vlt. supr. de iud.* Denique quod in fine huius *§.* scribitur de deposito in ædem aliquam deponendo, solitum est Triboniani remedium vt in *§. sequenti & in lege ei apud quem in fin. infr. hoc tit.* & alibi sæpè. Sanè obsignatione depositi cõstat depositarium liberari perinde ac solutionem *l. obsignatione 9. C. de solut.* Sed ita tamen si non sit persona cui solui & offerri possit; hoc enim ad validitatem obsignationis necessarium est *l. nec creditores 10. l. vlt. C. de pignorat. action. l. acceptum 19. C. de vsur.*

37 ¶ Ei apud Iulianum libro decimotertio digestorum talis species relata est. ait enim, si depositor decesserit, & duo existant, qui inter se contendant, vnusquisque solum se heredem dicens, ei tradendam rem, qui paratus est aduersus alterum, reum defendere, hoc est, eum, qui depositum suscepit. quòd si neuter hoc onus suscipiat, commodissimè dici ait, non esse cogendum à prætore, iudicium suscipere, oportere igitur rem deponi in æde aliqua, donec de hereditate iudicetur:

Ad §. Ei apud Iulianum 37.

Hic quoq; §. Triboniani manum sapit & prodit vel ex sola ipsius textus inelegantia: habet autem speciem superiori non valde dissimilem si eius qui deponit (quem minus vsitato vocabulo Tribonianus depositorem vocat) duo se ostendant heredes & quidem singuli in solidum, atque ita vnusquisque eorum depositum in solidum repetat, cui depositum sit reddendum. Ad quam quæstionem respondet Triboniani sub Vlpiani nomine ex Iuliano ei reddendum esse qui paratus sit depositarium aduersus alterum defendere, quod verbũ Accurs. hic accipit quasi defendere scriptum sit pro eo quod est cauere de defendẽdo: hoc verò nõ probo, quia cum ambo qui se dicunt heredes, reposcunt simul depositum, non de cauendo tractandum est, sed de defendendo depositario: solet enim cautionibus res expediri, cum periculum aut damnum aliquod futurum timetur, non cum adest, vt *in lege omne æs alienum 27. & sequent. l. pro socio 38. l. si vnus 67. in princip. infr. pro soc.* Ratio tamen dubitãdi ad hũc §. nulla esse poterat, quod ipso iure tutius esse videretur depositarius & liberatus si bona fide restitueret depositum ei quem heredem esse putaret, vt obiicit Accursius in §. *si rem*

à seruo 32. Sed decidendi ratio est, quod cum alius quoque veniat depositum repetiturus & contendens se esse verum heredem & in solidum, non careret dolo depositarius, si alterutri depositum restitueret post iam motam ab alio de hereditate & deposito controuersiam, *l. dolo carere* 41. *infr. ad l. falcid.* Nunquam autem liberatur depositarius, quoties ei dolus aliquis vel verus vel præsumptus obiici potest. Ergo si neuter ex iis qui se dicunt heredes hoc onus velit suscipere de depositario aduersus alterum, qui se heredem quoque dicit defendendo, consequens est, vt depositarius à prætore cogendus non sit aut depositum restituere aut iudicium accipere, semper enim iniquum est ad accipiendum iudicium cogi eum per quem non stat quo minus satisfaciat, *l. si rerum* 73. *supr. de procurat. l. si debitori* 21. *D. de iud.* Expectandum igitur dicit, vt de hereditate iudicetur ad hoc vt sciri possit viri ex duobus petitoribus restituendum sit depositum. Ei namque restituendum erit pro quo in hereditatis quæstione pronuntiatum fuerit, vt in *lege penult. supr. de hered. petit.* Ac proinde permittendum erit depositario si liberari velit, vt interim depositum in aliqua æde sacra deponat, quod vice remedij Tribonianus magis quam Iulianus excogitasse videtur, nullo enim remedio indiget depositarius vt sit securus, cum nō aliter teneri possit actione depositi, quam si dolo malo aliquid feciſſe probetur; quem porro non nisi volens & sciens possit admittere. Quid verò si vterque paratum se dicat depositarium aduersus alterū defendere? placet quod Accursius ex Martino respondit præferendum esse eum qui præuenerit & occupauerit. Aut si ambo simul venerint, esse locum gratificationi, vt in *lege vlt. in princip. supr. de religios. l. si in graui. §. si cum omnes supr. de S.C. Silanian. l. si quis seruum* 8. §. *inter duos. de legat.* 2. *l. pupillus* 24. *infr. qui in fraud. credit.* Plane quod subiungit Accursius, si actum sit vt nemini sine altero depositū reddatur, seruandam esse conuentionem ex §. *si conuenit. C. supr. hac leg.* Non possum ego quale illud sit intelligere. Ea demum namque conuentio seruanda est quæ fit ab initio & in contento ipso deposito, vt in *dict.* §. *si conuenit.* Atqui cum vnus tantum fuit qui deposuit, non potest locus esse pactioni ne depositum alteri sine altero reddatur, sed tātum cum vel duo simul deposuerūt, vel vnius qui deposuit, duo pluréve sunt heredes in specie §. *præced.* At non esset, cum duo sunt qui singuli heredes in solidum se esse contendant illius qui deposuit, cum hoc casu fieri non magis possit, vt vtriq; restituendum sit depositum, quam vt duo sint vnius hominis heredes in solidum, quod vtique pugnaret cum ratione & regula iuris *l. quod contra* 141. §. *vni duo de regul. iur.*

38 ¶ Si quis tabulas testamenti apud se depositas, pluribus præsentibus, legit, ait Labeo, depositi actione rectè de tabulis agi posse.[a] ego arbitror, & iniuriarum agi posse, si hoc animo recitatum testamentum est quibusdam præsentibus, vt iudicia secreta eius, qui testatus est, diuulgarentur.

Ad §. Si quis tabulas. 38.

RAT. DVB. Non eo minus restitui possunt tabulæ testamenti apud aliquem depositæ, quod ab eo lectæ sint præsentibus pluribus. Ergo non eo magis actio depositi competere debet, nisi fortè eo sensu quo res alia quælibet deposita statim per depositi actionem peti potest, §. *est autem* 22. *supr. hac lege.*

DEC. Actio depositi competit ei qui deposuit in omne id quod ipsius interest statim atque dolo depositarij aliquid factum est, vt res deposita non nisi deterior reddi possit. §. *si res deposita* 17. *supr. hoc tit.* Atqui tabulæ testamenti depositæ nō nisi deteriores reddi possunt, cùm lectæ fuerint & publicatæ pluribus præsentibus, quoniam ita fit, vt iudicia secreta eius qui testatus est, diuulgentur, quæ tamen non diuulgari viuo testatore non tantùm ipsius testatoris interest, sed etiam reipublicæ, propter periculum quod incurrere plerique testatorum solent, aut ab iis ipsis quos heredes instituerunt, hereditatis lucrum saluti testatoris anteponentibus, aut ab iis, qui cùm hereditatem fortassis captarent, impatienter ferunt se præteritos, ideóque & claudi solebant olim & signari tabulæ testamenti, vt non nisi mortuo demum testatore, aperirentur, *tot. tit. infr. & Cod. quem ad. testam. aper.* Ergo statim atque lectæ sunt pluribus præsentibus tabulæ testamenti viuo testatore, qui eas deposuerat: consequens est vt depositarius, qui eas legit, depositi actione eo nomine teneatur, tanquam qui dolo malo id admiserit. Iunge *l. 2. versi. quid enim tam durum Cod. quand. & quib. 4. pars lib. 10. tit. 34.*

a *Ego arbitror & iniuriarum agi posse.* RAT. DVB. Iniuriarum actio non datur nisi ad id quod pecuniariæ interest eius qui iniuriam passus fuit, *l. si quis iniuriam* 35. *infr. de iniur.* & apud Iustinianum, *Inst. de iniur.* Ergo nihil potest addere actio iniuriarum actioni depositi quæ similiter datur ad omne id quod interest actoris, §. *hanc actionem* 23. *supr. hac leg.*

DEC. Semper interest actoris plures habere actiones etiam eius rei nomine, vt possit eligere qua vti malit, dummodo nihil supra id quod debitum est, consequatur, *l. cùm filius* 76. §. *variis de leg.* 2. *l. quod in herede* 9. *supr. de tributor. act. l.* 1. §. 1. *infr. quod legat.* Media enim vnius actionis facilius interdum probantur quàm alterius, *l. is qui destinauit* 24. *supr. de rei vendic.* §. *cæterum Inst. quod cum eo.* §. *commodum. Inst. de interdict.* Ergo nihil vetat eum qui testamenti sui tabulas penes amicum deposuit, non solùm depositi, sed etiam iniuriarum posse agere, præsertim cùm hæ duæ actiones ad diuersos fines dentur. Depositi namque actio datur ad id quod deponentis interest ratione contractus. Iniuriarum vero ad pecuniariam æstimationem iniuriæ, quæ vt plurimum iudicis arbitrio relinquitur. Nec ad rem pertinet si quis dicat iniuriarum actionem esse prætoriam, depositi verò ciuilem, si Accursio & interpretibus nostris credimus, eum verò qui ciuilem actionem frustrà desiderare honorariam, *l. 1. supr. de publician. in rem act.* Nam præter id quod verius putamus actionē depositi esse prætoriā, vt ad initium huius legis docuimus. Illud etiā constat non omnē actionē iniuriarum esse honorariā, sed etiā aliquam esse ciuilem quæ ex lege Cornelia descendit, vt Iustinian. tractat in *d. tit. de iniur.* Et præterea nihil vetat,

vetat, quin duplex actio pro eadem re eidem cōpetat, siue vtraque sit ciuilis, siue prætoria, dum ne vtraque ad eundem finem. Illud sanè omnino requirimus ad dandam iniuriarum actionem contra depositarium, vt is animum habuerit faciendæ iniuriæ. Nec enim sine animo fit iniuria, vt neque furtum *l. si quis testamentum.* 41. *supr. ad l. Aquil.* vbi in ea ipsa specie quæ hic proponitur dat Iurisc. non tantum actionem iniuriarum, sed etiam in factum vtilem. Porrò animum faciendæ iniuriæ videtur habuisse depositarius qui eo consilio testamenti tabulas apud se depositas plurib. præsentibus apud se legit, vt secreta testatoris iudicia diuulgaret. Aliud ergo est, si per imperitiam & stultitiam id fecerit, quid enim tam contrarium imperitiæ & stultitiæ quàm dolus?

39 ¶ Si prædo, vel fur deposuerint, & hos Marcellus libro sexto digestorum putat depositi recte acturos. Iam interest eorum, eo quod tenentur.

Ad §. Si prædo. 39.

RAT. DVB. Nemo ex improbitate sua actionem consequi potest, *l. itaque fullo.* 12. *infr. de furt.* Sunt enim actiones omnes sicut & obligationes comparatæ ad hoc, vt vnusquisque persequatur quod sua interest. *l. stipulatio ista* §. *alteri. de verb. oblig.* Non autem interesse cuiusquam videtur, nisi ex honesta causa interesse. *l. cuius interfuit, eod. tit. de furt. l.* 3. §. *sciendum. supr. ad exhibendum.* Atqui nō potest videri quicquam interesse prædonis vel furis ex honesta causa, quamuis ei cui furtum vel vim fecerunt teneantur, cùm turpiter fecerint. Ergo si rem furtiuam vel vi possessam & raptā penes alium deposuerint, depositi tamen actionem habere non possunt, sicuti diximus nec furti agere posse, tametsi res furtiua iis quoque furto subtracta sit, ex eodem enim fonte nascitur, vt fur furti agere non possit. *d. l. itaque* §. *sed furti de furt.*

DEC. Aliud est delinquere, aliud verò contrahere. *l.* 1. §. *sed si cum quolibet supr. de exercit. act.* Atqui fur vel prædo quamuis deliquerit cum furtum vel vim fecit, non tamen dilinquit, cum rem furto subtractam, vel vi raptam penes alium deponit, hoc enim contrahere est, non delinquere. Non est igitur ijs deneganda actio depositi cōtra depositarium, quā sibi ex contractu suo quæsierunt. Illud sanè admitti non potest quod Accursius refert quibusdam placuisse, vt fur & prædo etiam rei vindicationem habere possint contra depositarium vel commodatarium, quasi non possint illi referre exceptionē dominij, cùm à fure & prædone ius ipsi habeant, *arg. l. si quis conductionis.* 25. *C. de locat* vindicatio enim non ex contractu nascitur, vt actio depositi vel cōmodati, sed ex præsenti possessione illius qui aliena rē iniustè detinet *l. non alia* 24. §. *sed si pestulatur. supr. de iudic. iuncta l. non à iudice* 64. *eod. tit.* de quo tamen videnda sunt quæ pluribus diximus in *l. ita vt* 16. *supr. commod. & in l. fin pignore* 22. §. *si prædo supra de pignor. act.* Iunge *l. nam & si fur.* 13. *de reb. cred.*

40 ¶ Si quis argentum, vel aurum depositum petat, vtrum speciem, an pondus complecti debeat? & magis est, vt vtrumque complectatur, scyphum forte, vel lancem, vel pateram dicendo, & materiam, & pondus addendo. Sed & si purpura sit infecta, vel lana, pondus similiter adiiciendum.[a] Saluo eo, vt, si de quantitate ponderis incertum est, iuranti succurratur.

Ad §. Si quis argentum. 40.

RAT. DVB. Cùm aliqua res petitur, sufficit ita rem demonstrari, vt possit intelligi. *l. in furti actione. infr. de furt.* Atqui potest facilè res intelligi si materiæ infectæ pondus adiiciatur, signatæ verò numerus, factæ autem species dicatur aut numerus si res mensura contineatur, vt scriptum est in *d. l. in furti, & in l. si in rem. 6. supr. de rei vind.* Ergo non est necesse vtrumq; exprimi, & speciem & pondus, præsertim si etiam materia designata sit. RAT. DEC. Non videtur reddi depositum quod deterius redditur §. *si res deposita* 16. *supr. l.* 3. §. *si reddita. supr. commod.* Atqui non potest sciri an species aurea vel argentea reddatur deterior nisi in libello etiam pondus exprimatur, redderetur enim deterior si restitutionis tempore esset minoris ponderis, quàm cùm fuit deposita, necessario igitur & species, puta lanx vel patera, sed etiam pondus exprimi debet, itaque materia forte aurea vel argentea & in hoc separanda est actio depositi ab actione in rem in qua sufficit speciem exprimi etiam non adiecto pondere, si modo etiam materia expressa sit, *d. l. si in rem.* Et ratio diuersitatis est, quia species quæ fuit mea non eo minus mea remanet, quòd à possessore deterior facta sit, meum siquidem est quicquid ex re mea supereſt, eiusq; vindicandi ius habeo *l. solum* 49. §. 1. *eod. tit.* Est autem actio furti hac parte simili vindicationi non actioni depositi *d. l. infurti actione*, siue quod rei furtiuæ nomine etiam vindicatio competat *l. si pro fure.* 7. §. 1. *de cond. furt.* §. *sic itaque Inst. de action.* Siue potius, quod cū actio furti detur ad pœnam dupli vel quadrupli, & vel furtiua tanti æstimetur, quanti actor in litem iurauerit. *l. in actione* 50. *de furt. iuncta l. cùm furti* 9. *supr. de in litem iur.* Sufficit rem ita demonstrari vt possit intelligi *d. l. infurti.* Satis autē intelligi potest expressa specie aurea vel argentea, licet pondus adiectum non sit, præsertim cùm actio furti referatur ad æstimationem quæ fuit tempore furti admissi, non quo furti agitur. Idem verò iuris est, si purpura infecta vel lana deposita sit, quod esse diximus in lance vel patera deposita, vt scilicet etiam pondus lanæ addi debeat, itemq; in cæteris omnibus quæ in pondere consistunt.

a *Saluo eo, vt si de quantitate.* RAT. DVB. Iusiurandum species probationis est *l. eum qui* 30. *in princip. & l. seq. l. tutor pupilli.* 35. *in princip. supr. de iureiur.* Atqui nemo in sua causa testis est idoneus. *l. nullus.* 12. *infr. de testib. l. omnibus.* 10. *C. eod.* Ergo si is qui deposuit, pondus speciei depositæ exprimere non possit, summouendus est, quasi nullo iure agens, cùm actor quilibet intentionē suam probare debeat aut succumbere, etiam si nihil præstiterit, *l. qui accusare* 4. *C. de edend. l.* 2. *& passim infr. de probat.*

DEC. Probationibus semper succurrendum est quantum fieri potest, tāquam quæ sint favorabilissimæ, quod sine iis veritas rerum haberi nō possit, vt in Codice nostro scripsimus *def.* 1. *de probat* maximè

verò cùm agitur aduersus dolosum, ne ex dolo suo lucretur, & ne alioqui dolus remaneat impunitus, *l. ne ex dolo 13. supr. de dol. l. procurator. 11. §. 1. infr. de dol. mal. except.* Atqui depositarius non tenetur nisi de dolo, vt sæpius diximus. Ergo si speciem auream depositam depositarius nolit reddere, nec is qui deposuit pondus, probare possit, æquum est ei succurri, vt iureiurando suo pondus probare possit, præsertim cùm eius potissimum fauore fiat, vt pondus quoque exprimi necesse sit, ne scilicet alioqui in eius potestate sit, eum, qui deposuit, decipere, & rem depositam cum ponderis diminutione restituere. Mirum verò non est succurri ei qui deposuit, vt pondus speciei depositæ iurando probare possit, cùm ei liceat etiam in litem iurare, vt tanti depositarius condemnetur, quanti in litem iurauerit is qui deposuit, §. *in depositi 26. supr. hac leg. & l. ei apud quem. 5. infr. hoc tit.* Quod iusiurandum in litem multo grauius est, & maioris momẽti, quippe per quod æstimatur dolus, & punitur depositarij contumacia vltra rei pretium, *l. 1. supr. de in lit. iur.* Neque desunt qui cum Bartolo putent hæc verba etiam de iureiurando in litem accipi debere, cum quibus tamen non consentio. Aliud enim est iurari ad probationem, aliud verò iurari ad litem æstimandam, quod & indicat verbum *succurratur*, quo hic Vlpianus vtitur: non enim succurritur ei qui deposuit, cùm admittitur ad iusiurandum in litem, sed permittitur ei potiùs vti iure communi, quod in omnibus actionibus bonæ fidei obtinet, per quas rem suam quis reposcit, *l. in actionibus 5.* vbi diximus, *supr. de in lit. iur.* At succurritur ei cùm admittitur ad iurandum ad hoc dantaxat, vt suam intentionem probet ac implear, non deferente aduersario iusiurandum, *l. 1. in princip. quæ. rer. exact. non det.* Succurritur autem ei qui deposuit si de pondere tantum dubitetur, non etiam si de specie ipsa, vt bene notat Accurs. probatio enim speciei ad substantiam ipsam actionis pertinet, probatio verò ponderis, non nisi ad qualitatem rei de qua agitur, præter id quod putauit Accursius de quantitate & pondere dubitari magis potest quàm de specie. In eo sanè errauit Accursius quod differentiam illam quam suprà posuimus inter actionem depositi & rei vindicationem, non intellexit. Item in eo quod putat ei qui deposuit hactenus succurrendum esse, vt si iuret, se pondus nescire, nec posse se pro certo dicere, remitti eius necessitas huius rei debeat, vt in *d. l. in furti. §. de rest. vers. plane de furt.* At non etiam vt pro eo sententia ferri possit nisi probetur. Propterea quod cùm incerta petitio est, non possit certa ferri sententia, *l. sententiæ 3. C. de sentent. quæ sine cert. quant. proferuntur.* Nam proculdubio Vlpiani hic sensus est, remittendam esse ei qui deposuit necessitatem exprimendi ponderis rei depositæ, si iuret se id certo non posse dicere, nec eo minus condemnãdum depositarium, quanti postea actor in litem iurauerit.

41 ¶ Si cista signata deposita sit, vtrum cista tantùm petatur, an & species cõprehendendæ sint? & ait Trebatius, cistam repetendam, non singularum rerum depositi agendum, quòd si & res ostensæ sunt, & sic depositæ, adiiciendæ sunt & species & vestes. Labeo autẽ ait, eum, qui cistã deponit, singulas quoq; res videri deponere. ergo & de rebus agere eum oportet. Quid ergo, si ignorauerit is, qui depositũ suscipiebat, res ibi esse? non multum facere, cùm suscepit depositũ. ego, & rerum depositi agi posse existimo: quamuis signata cista deposita sit.

Ad §. Si cista. 41.

RAT. DVB. Pro Trebatio, cùm depositi agitur, idipsum repetendum est quod depositum fuit, non aliud, *l. Lucius 14. infr. hoc tit. l. 2. in princip. supr. de reb. credit.* Atqui ponimus depositam & traditam fuisse cistam, non res singulas in cista inclusas. Ergo cista ipsa repetenda est, nõ res singulæ quæ cista continentur, si eæ res ostensæ non sint. Quod si res ostensæ sint, tunc depositæ videri debent & traditæ potiùs quam cista ipsa, quæ non nisi propter ipsas res hoc casu tradita intelligitur. Ergo hoc casu vt Trebatius putabat, singularum rerum non cistæ nomine depositi agi oportebit.

RATIO DECID. Pro Labeone & Vlpiano qui Labeonis sententiam probat, is qui cistam deponit, non tam de cista deponenda cogitat, quàm de iis rebus omnibus quæ cista continentur. Potest enim fieri, & fit plerunq; vt vas illud condendis aptũ vestib. quod cistę nomine significatur, modici sit valoris, vestes autẽ in cista reconditę sint pretiosissimæ, quas proinde custodiri longe magis interfit deponentis quàm cistam ipsam. Ergo non tam de cista quàm de singulis rebus in ea inclusis agi potest depositi, nec minus si res depositario ostensæ sint quam si ostensæ non sint. Quid enim refert, an depositarius ignoret, an sciat quænam res sint, cùm depositũ susceperit, nec proinde quicquam interest, an cista deposita sit, an resignata, id est, aperta, videtur tamen Labeo in ea fuisse sententia, vt crederet de rebus in cista depositis agi non tantum posse, sed oportere, quasi solæ res depositæ sint non cista. Vlpianus verò mediam sequitur sententiam, vt in potestate sit deponentis, vel de cista agere vel de rebus singulis. Et multo melius, vtrumq; enim certè verum est; & cistam esse depositam & res singulas in cista comprehensas, siue ignoret depositarius quænam res illæ sint siue sciat. Quid ergo si cùm cista signata deposita esset, amissa sit, aut non restituatur dolo malo depositarij, an probare tenebitur is qui deposuit qualitatem & quantitatem reum quæ fuerunt in cista, sic putat Accursius, nec malè si modo cum Bartolo sic Accursium intelligas, vt si dolus aliquis depositario aut lata culpa arguatur, permittendum sit ei qui deposuit iusiurandum in litem, quod probationis vice sit. Si verò neque dolus eius, neque lata culpa depositarij interueniat, tunc alias probationes & plenas afferre debeat is, qui deposuit, *arg. l. in actionib. 5. supr. de in lit. iur. l. si quando. 9. Cod. vnde vi. iunct. §. in depositi 26. supr. hac leg.*

42 ¶ Filiumfamilias teneri depositi constat: quia & cæteris actionibus tenetur. sed & cum patre eius agi potest, dum taxat de peculio. Idẽ & in seruo. nam cum

cum domino agetur. [a] Plane, vt Iulianus scribit, & nobis videtur: Si eorum nomine, qui sunt in potestate, agatur. venit in iudicium, & si quid per eum, in cuius iure sunt, captus fraudatúsve est: vt & dolus eorum veniat, non tantùm ipsorum, cum quibus contractum est.

Ad § Filiumfamilias. 42.

RAT. DDB. Depositum fit re & traditione §. *præterea. instit. quib. mod. re contrah. oblig* Traditio autem nihil nisi possessionis translatio est. *l. 3. infr. de act. empt.* Atqui possessio per filiumfamilias acquiritur patri non minus quàm per seruum *l. 1. §. item acquirimus. infr. de acq. possess.* Ergo si apud filiumfamilias res aliqua deposita sit, dicẽdum est ex eo depósito patrem non filiumfamilias teneri. Quemadmodum si penes seruum deposita res esset, depositi teneretur dominus, non seruus §. *si apud seruum. 18.* vbi diximus *supr.*

DEC. Filiusfamilias ex omnibus causis obligatur ex quibus pater familias obligari posset, nisi ex voto & mutuo *l. filiusfamilias. 39. de oblig. & act. iuncta. l 2 §. 1. de pollicit.* Ergo si depositum acceperit filiusfamilias, perinde tenetur depositi ac si esset pater familias, cùm non pater, sed ipse contraxerit: Cõtractus enim omnes, vt sæpius diximus, sunt facti. *l. consilig. 7. §. vlt. infr. de curat. fur.* Quæ autem sunt facti, ad patrem non transeunt *l. quod dicitur 130. de verb. obl.* sicuti nec à seruo ad dominum *l qui heredi. 44. de condit. & dem.* Neque tamen hac parte similis ratio est filiifamilias & serui, cùm seruus, nec ex suis contractibus obligari possit ciuiliter *l. serui 14. de obl. & act.* nec proinde conueniri, quia cum seruo nulla actio est *l. cum seruo 107. de reg. iur.* Sed pater tamen ex contractu filiifamilias etiam depositi conueniri poterit. At de peculio tantùm, non insolidum, vt ex cæteris filiifamilias contractib. *l. depositi. 5. supr. de pecul.* Et in hoc par ratio est serui, & filiifamilias: nam si apud seruum aliquid depositum sit, æquè dominus depositi tenebitur de peculio. *d. l. depositi.* Idem iuris est si filiofamilias, vel seruo alieno res aliqua commodata sit. *l. 3. §. si filiofamilias. supr. commod.* Planè si iussu patris vel domini res deposita sit penes filiumfamilias vel seruum, tenebitur actione directa dominus: Itemq; pater non filius, quia patris vel domini persona sola hoc casu spectata esse intelligitur *l. vlt. infr. pro soc. §. penult. Inst. quod cum eo qui in alien. pot.*

[a] *Plane, vt Iulianus scribit.* RAT. DVB. In actione depositi venit tantum dolus depositarij aut lata culpa *§. illud improbabis. §. est autem. §. si rem à seruo, & §. vlt. hac leg.* Atqui cum penes filiumfam. vel seruum res deposita est, solus filiusf. vel seruus depositarius est, nõ pater aut dominus, vt modo diximus. Ergo solius filiifam. vel serui dolus actionem depositi potest inducere non patris aut domini.

DEC. In omnibus bonæ fidei iudiciis ita comparatum est, vt quoties actio de peculio, vel de in rem verso competit aduersus patrem aut dominũ, hanc quoq; adiectionem habere debeat: *& si quid dolo malo domini vel patris captus fraudatusque actor est l. in bonæ fidei 36. supr. de pecul. d. l. 3. §. penult. supr. cõmod.* Atqui actio depositi bonæ fidei est, §. *hanc actionem supr.* Ergo & in actione depositi idem dicendum est, vt si eorum nomine, qui sunt in potestate agatur depositi, veniat in iudicium etiã si quid per patrem vel dominum captum fraudatúmque est. Nec minus eorum dolus æstimetur, quàm filiifamilias vel serui cum quibus contractum est.

43 ¶ Si apud duos sit deposita res: aduersus vnumquemque eorum agi poterit: nec liberabitur alter, si cum altero agatur. non enim electione, sed solutione liberantur. Proinde si ambo dolo fecerint, & alter, quod interest, præstiterit. alter non conuenietur, exemplo duorum tutorum Quod si alter vel nihil, vel minus facere possit: ad alium peruenietur. Idémque, & si alter dolo non fecerit, & idcirco sit absolutus: nam ad alium peruenietur.

Ad §. Si apud duos. 43.

RAT. DVB. Cùm apud duos deposita res est, ambo simul obligantur. Ergo non nisi pro viribus portionibus, *l. reos 11. §. cùm tabulis infr. de duob. reis.* Ergo si apud duos vna & eadem res deponatur, non nisi pro viribus, singuli actione depositi teneri possunt, nisi ponas esse illos correos debendi, quomodo fieri possunt etiam ex causa depositi, *l. eandem rem 9. eod. tit.* Atqui si hunc §. intelligas de duobus depositariis, qui facti sint correi debendi non erit verum quod Vlpianus ait, non in liberatum alterum si cum altero agatur. Nam in duobus correis debendi aliter obseruatur vt sola vnius electione alius liberetur *l. 2. eod. illo tit. de duob. reis.*

DEC. In obligationibus indiuiduis non potest scindi obligatio, *l. 2. l. 4. §. Cato. l. stipulationes non diuiduntur 72. infr. de verb. obl.* Atqui restituendi obligatio indiuidua est, sicut & omnes faciendi obligationes, *d. l. 2. §. item si in facto, & d. l. stipulationes.* Ergo cùm depositarius ad restitutionem teneatur, consequens est, vt si duo eiusdem rei sint depositarij, possit vnusquisque eorum in solidum conueniri, quia nec pro parte restitui res potest, nec proinde pro parte contingere liberatio, *l. in executione 85. §. quod si stipulatus & seq. eod. tit.* Idque quamuis depositarij non sint correi debendi, cuiusmodi certè non sunt nisi appareat, eum qui deposuit, singulorum fidem in solidum secutum esse, vt in *d. l. eandem.* Quod tamen non semper contingit, fieri enim facilè potest, vt apud duos deponat, qui apud alterum solùm æquè non fuerat depositurus. Itaq; mirum non est electione vnius alterum non liberari, nisi sint correi, sed tantum solutione, sicut euenit in pluribus vnius pupilli tutoribus, qui nec electione liberantur, sed tantum solutione, tanquam qui ex propria persona eiusdem rei debitores sint *leg. si ex duobus 15. infr. de tut. & rat. distrahend.* Ergo verum est quod hic dicitur, si ambo siue depositarij siue tutores dolo fecerint, & conuentus alter vel nihil vel minus facere possit, aut si quis eorum nihil dolo fecerit, atque ita ab actione depositi absolutus sit, nihilominus futurum, vt ad alterum peruenire possit, nempe quoties deposita res indiuisibilis est; nam si sit diuisibilis, vt puta

pecunia aliud certè est, cùm non amplius interfit eius qui deposuit, si modo vterq; depositarius sit soluendo, vt Marcellus tractat in *l. si duo 22. infr. hoc tit.* Mitor verò Accursium contra scribere plures depositarios teneri semper pro partibus, nisi actum sit, vt quilibet in solidum teneatur, quomodo comminiscitur actum fuisse in hac lege & in *d. l. eandem & in l. si vt certo 5. §. fin. supr. commod.* & in *d. l. stipulationes non diuiduntur.* In quibus tamen locis omnibus nihil est ex quo possis diuinare, id actum esse, de quo tamen vide, quæ scripsimus plurib*us ad d. l. 5. §. vlt. commod.* Magisque probabiliter dubitari potest, An quod prior conuentus præstitit alij prodesse debeat, si ambo doli rei sint, vt sati innuit Vlpianus in *d. l. si ex duob.* Sed tamen verius est, quod hic idem Vlpianus concludit, si alter conuentus id quod interest præstiterit, alterum liberari, exemplo etiam tutorum, cùm non detur actio depositi nisi ad id quod interest actoris, nihil autem dici possit interesse eius, qui iam solidum consequutus sit, *d. l. si duo.* Alij tamen plerique casu sunt in quibus quæritur, an pluribus eandem rem debentibus sola vnius electione alius liberetur, at verò sola perceptione, de quo videnda sunt quæ scripsimus ad *l. perceptione 4. supr. de his qui effud. ve deiec.*

44 ¶ Sed si duo deposuerint, & ambo agant: si quidem sic deposuerunt, vt vel vnus tollat totum: poterit in solidum agi. si vero pro parte, pro qua eorum interest: tunc dicendum est, in partem condemnationem faciendam.

Ad §. Sed si duo. 44.

RAT. DVB. Restituendi obligatio indiuidua est. vt diximus ad *§. præcedentem.* Etgo quemadmodum si apud duos res aliqua deposita sit, vnusquisque eorum in solidum tenetur, *d. §. præcedente.* Ita dicendum videtur, si duo eandem rem deposuerint, vnum quemque eorum depositi in solidum agere posse; Etiamsi non sic deposuerint, vt vel vnus eorum totam rem posset tollere, quo casu nemo dubitat, quin vnus in solidum agere possit.

DEC. Multum interest, an apud duos depositum sit, an à duobus, priore casu, interest actoris solidam rem ab vno quoque ex depositariis consequi, quia tota res ad eum pertinet. Posteriore verò casu, vniuscuiusq; eorum qui deposuerunt, non interest nisi pro ea parte quam quisque habet in deposito. Mirum igitur non est si priore casu deponenti actio detur in solidum, posteriore verò singulis deponentibus pro parte tantum, æstimandum enim semper est ius agendi ex eo quod actoris interest, præsertim cum tractamus de ea actione quæ non nisi ad id quod interest, competit, cuiusmodi est actio depositi, *l. si duo 22. infr hoc tit. iuncta lege licet 17. in princip. eod.* vt & actiones omnes in quibus agitur ad factũ *l. si quis ab alio 13. in fin. inf. de re iudic. l. stipulationes non diuiduntur. 72. & l. in executione 85. de verb. obl.* Nec proinde distinguendum est in specie huius §. quomodo Accursius distinguere videtur, an res deposita sit diuisibilis an indiuisibilis, nam etsi maximè in diuisibilis, sit, verum tamen est non interesse vniuscuiusque eorum qui deposuerunt, nisi pro ea parte quam habuerunt in deposito, cùm non potuerint singuli habere solidum, *l. si vt certo 5. §. vltim. supr. commod.* Idque non obscurè Vlpianus in hoc §. insinuat, cùm ait, si non sic deposuerint, vt vel vnus totum tollere posset, sed pro ea tantum parte pro qua ipsorum interesset, tunc dicendum esse in parte condemnationem faciendam. Itaque placet quod Accursius hic notat ex *d. l. licet*, cùm plures rem communem deponunt, id in dubio actum videri, vt singuli pro ea tantum parte pro qua eorũ interest, depositi agere possint. Similis ferè ratio diuersitatis adfertur in *l. 3. §. 1. iuncta l. 2. §. penult. & vlt. infr. de verb. obl.*

45 ¶ Si deposuero apud te, vt post mortem tuam reddas: & tecum, & cum herede tuo possum depositi agere: possum enim mutare voluntatem, & ante mortem tuam depositum repetere.

46 ¶ Proinde & si sic deposuero, vt post mortem meam reddatur: potero & ego, & heres meus agere depositi mutata voluntate.

Ad §. Si deposuero. 45. & §. Proinde. 46.

RAT. DVB. Cùm in contractu aliquo certa lex apposita est, stari ei oportet, nec potest ea lex immutari arbitrio alterutrius contrahentium *l. vero procuratori 12. §. penult. infr. de solut.* Contractus enim omnes vt vulgo iactari solet, ab initio sunt voluntatis, ex post facto autem necessitatis. *l. in commodato. 17. §. 1. supr. Commod. l. sicut. 5. Cod. de oblig. & act.* Ergo si sic apud te rem aliquam deposuero, vt post mortem tuam mihi reddatur, lex depositi seruanda est. *§. si conuenit. 6. supr.* ac proinde si velim à te viuo depositum reposcere quod ex conuentione non nisi post mortem tuam reddi mihi debuit, non est mihi permittendum, vt tecum agam depositi, sed tantum vt cum herede tuo, de quo nimirum solo obligando conuenit hoc ipso quod inter nos actum est, vt post mortem demum tuam mihi redderetur.

DEC. In omnibus contractibus inspiciendum est non tam quid conuenerit, quàm qua mente & cuius gratia, nec enim vnquam ferendum est, vt ei noceat conuentio quoquo fuit apposita *l. in ratione 30. §. tametsi versic. sed id non est verisimile infr. ad l. falcid. iuncta l. nulla 25. supr. de legib. l. quod fauore. 6. C. eod.* Atqui in proposita specie, cùm rem meam sic apud te deposui, vt ea mihi post mortem tuam redderetur, non mihi, sed tibi herediq; tuo legem dicere volui, vt loquitur Iurisconsultus in *l. Thais. in fin. 40. infr. de fideicom. libert.* Ergo non potest mihi nocere pactio, quominus etiam te viuo, & à te possim depositum repetere. Nec ad rem facit quod casus reddendi post mortem tuam depositi, qui solius pactione deprehensus est, excludere videatur casum contrarium de deposito reddendo te viuo, *arg. l. si cùm dotem 22. in princip. infr. solut. mat. l. commodissimè 10. infr. de liber. & posth. l. inter socerum 26. §. cùm inter*

inter infr. de pact. dotal. Casus enim omissus remanet in dispositione iuris communis, vt ex iisdem legibus probare nostri solent. Ex iure autem communi obligaris depositi, etiamsi nulla de eo reddendo pactio interuenerit, ob hoc ipsum tantum, quia depositum suscepisti quod potissimũ re contrahitur. Nihil ergo prohibet quominus etiam te viuo possim mutare voluntatem & ante mortem tuam depositum repetere, cum nulla in eo tibi fiat iniuria, nec sim obligatus ne ante constitutum tempus depositi agere possim, quamuis conuenerim, vt post mortem tuam redderes, alioqui quid diceremus, si absque herede & successore vllo morereris, vt in *§. idem quærit. 14. supr. hac leg.* an dicendum esset nullam mihi actionem depositi siue viuo te, siue mortuo competituram? sic in *l. si verò 12. §. si mandauero 6. l. si quis alicui. 27. §. 1. infr. tit. prox.* Proinde vt sequitur in hoc §. *Et si sic deposuero, vt post mortem meam reddas, non solum heres meus depositi agere possit, sed & ego ipse mutata voluntate.* Eadem enim ad hunc versiculum quæ ad superiorem dubitandi & decidendi ratio est. Sanè in eo qui ipse obligatus est, mutatio voluntatis aut nullo modo aut difficilius permittitur. *d. l. huiusmodi. 84. §. Stichum aut Pamphilum 9.* nisi verba cõuentionis ita ferant, vt in *l. si quis stipulatus. 112. in princip. de verb. ob.*

47 ¶ Quia autem dolus duntaxat in hanc actionem venit: quæsitum est: si heres rem apud testatorem depositam, vel commodatam distraxit, ignorans depositam, vel commodatam: an teneatur. & quia dolo non fecit: non tenebitur de re. an tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit: & verius est, teneri eum. hoc enim ipso dolo facit, quòd id, quod ad se peruenit, non reddit.

Ad §. Quia autem. vlt.

RAT. DVB. In actione depositi dolus tantum venit, aut saltem lata culpa, quæ ad dolum proximè accedit, *§. si rem à seruo 32. & passim. supr. & l. quod Neruа. 32 infr. hoc tit.* Atqui heres, qui rem apud testatorem depositam vel commodatam distraxit, ignorans depositam vel commodatam fuisse, nihil dolo malo fecisse videri potest, cùm diuinare non debuerit, & semper probabilis sit ignorantia facti alieni, *l. vlt. infr. pro suo l. qui in alterius 42. de reg. iur. §. sed tamen Inst. de vsucap.* Nec proinde in lata culpa est magis quàm in dolo. Ergo actione depositi teneri non potest, neque vt rem reddat, quam nec habet, nec dolo desiit habere, neque vt precium rei depositæ restituat, quod ipsum non fuit depositum, sicut enim pretium rei communis, non est commune, nec è contrario res communis, quæ est empta ex pecunia cõmuni, *l. si vnus 67. §. 1. infr. pro soc.* Nec res pignorata quæ est empta ex pecunia pignorata *l. idémque in fin. infr. qui pot. in pign. hab.* Neque dotalis quæ est empta ex pecunia dotali, *l. ex pecunia. 12. C. de iur. dot.* Nec denique res furtiua quæ empta est ex pecunia furtiua, *l. qui vas 42. §. vlt. infr. de furt.* Ita nec pecunia videri potest deposita quæ redacta est ex pretio rei depositæ. Aliud enim res ipsa est, aliud rei pretium, *l. si alij 42. §. 1. supr. de vsufruct. l. nemo rem suam 82. infr. de verb. obl.* quia pretium rei venditæ non ex reipsa, sed ex negotiatione percipitur, *l. venditor. 22. infr. de hered. vel act. vend.*

DEC. Nihil quidem dolo fecit depositarij heres qui rem depositam ignorans vendidit, quomodo feciſſet depositarius si ipse vendidisset *§. si rem depositam 25. supr.* Sed nunc dolo facit, cùm rei depositæ pretium, quod ad se ex rei depositæ venditione peruenit, non vult reddere, non minus quàm si rem ipsam depositam haberet, eamque restituere recusaret *§. est autem 22. supr.* Quid enim aliud agit cùm rei depositæ pretium retinet, nisi vt ex aliena iactura contra ius naturæ locupletetur, *l. nam hoc natura. 14. supr. de cond. indeb. l. iure naturæ 206. de reg. iur.* Atqui dolus etiam futurus venit in hanc actionem. *§. non tantum 20. & sequent. supr.* Parumque interest an dolo ab initio fecerit, an ex postfacto incipiat facere cùm conuenitur. *l. 2. §. circa. infr. de dol. mal. except.* Nec quod pretium rei depositæ, depositum non fuerit, neq; ex re ipsa deposita peruenerit fauere heredi debet, sufficit enim ad eum obligandum, quod pretium habeat saltem occasione rei depositæ vt in *l. debitor 59. in fin. infr. ad S. C. Trebell.* & quod hodie non haberet, si depositum factum non fuisset, sic in *l. si in diem 16. §. idem Iulianus ait supr. de hered. pet. l. si non seruum 23. supr. de reb. cred.* Nam & ex delictis solent teneri herede de eo quod ad ipsos peruenit, ne ex alieno scelere ditentur, *l sicuti 38. de reg. iur. l. vnic. C. ex delict. defunct.* quanto igitur magis ex contractibus, & ex proprio dolo, *l. heres socij. 40. infr. pro soc. l. 1. de fideiuss. tutor.*

2. PAVLVS libro 31. ad Edictum.

QVid ergo, si pretium nondum exegit? aut minoris, quam debuit, vendidit? actiones suas tantummodò præstabit.

Ad l. Quid ergo. 2.

RAT. DVB. Depositarij hæres quirem depositam vendidit licet ignorans & sine dolo malo vendiderit, tamẽ depositi tenetur, si pretium quod accepit, nolit reddere, quia hoc ipso dolo malo facit, alioqui non teneretur depositi, si dolum nullum admisisset, *d. §. vlt.* Atqui is qui ex proprio dolo consenitur, indignus est cui succurratur, & ideo in solidum teneri debet, *l. illud 7. §. si cuius dolo supr. de tribut. act. l. si plures 38. in fin. infr. de admin. tut.* Ergo quamuis depositarij heres quirem sine dolo malo vendidit, pretium nondum exegerit aut rem quæ pluris erat, minoris vendiderit, in solidum tamen teneri debet, nec proinde liberãdus est, etiamsi actionem, quam contra emptorem habet, præstare & credere velit.

DEC. Neque depositarius, neque depositarij heres tenetur depositi, nisi dolus eius interuenerit. Atqui ponimus nullum in proposita specie dolum heredis interuenisse, nisi in eo quod acceptum in venditione pretium nolit ei reddere qui rem deposuerat, tractamus enim de eo herede qui rem depositam ignorans depositam vendiderit bona fide. Ergo si pretium nondum exegerit, aut rem minoris vendiderit æquè bona fide nihil certè est quod ei possit imputari, aut cur teneri debeat depositi, nisi quia locupletior hoc ipso factus intelligitur ex venditione rei depositæ, quod de pretio

Aduersus emptorem habet actionem *l. si quid possessor. 31. supr. de petit. heredit.* Atqui quisquis ideo tenetur quod habeat actionem, non ad aliud teneri debet, quàm vt eam actionem præstet *d. l. si quid possessor. & l. quod debetur. 51. in fi. supr. de pecul. l. si pro-*

curatorem 8. §. si quis mandauerit. & l. heredem fideiussoris. 14. infr. tit. prox. mand. Ergo in proposita specie non ad aliud tenetur heres depositarij, quam vt actionem quam contra emptorem habet, ei qui deposuit, præstet.

3. VLPIANVS libro 31. ad Edictum.

PLanè si possit rem redimere, & prestare: nec velit, non caret culpa:[a] quemadmodum nec si redemptam, vel alia ratione suam factam noluit præstare: causatus, quod semel ignarus vendiderit.

Ad l. plane. 3.

RAT. DVB. Nemo cogitur rem alienam emere, siue sui siue alieni compendij gratia *l. nec emere. 16. C. de iur. delib.* Contractus enim omnes ab initio sunt voluntarij, licet ex post facto sint necessitatis, vt sæpius diximus ex *l. sicut. 5. C. de ob. & act.* Ergo nec rem venditam redimere quisquam cogendus est, etiamsi maximè possit si velit, quia solius venditoris, non etiam emptoris gratia conuentio illa appositа intelligitur *l. 2. infr. de lege commiss.* Non enim legem sibi dicit venditor sed emptori cùm paciscitur de retrouendendo *l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit. iunct. l. Lucius 40. in fin. infr. de fideicom. libert.* Ergo etiamsi depositarij heres possit rem redimere quam depositam ignorans vendidit, siue ex facto de ea re interposito siue ex mera emptoris volùtate, nec tamen redimere velit vt eam præstet illi qui deposuit, non ideo tamen aliqua culpa illi imputari potest, multo minus dolus. Ac proinde ratio nulla est cur depositi teneatur.

DEC. Dolus est si quis nolit persequi quod persequi potest, aut si quis non exegerit, vel soluerit, quod exigere vel soluere possit *l. dolus est 44. inf. tit. prox.* Qui enim facere potest vt possit, iam videtur posse, vt habet iuris regula in *l. qui potest facere 74. de reg. iur.* Ergo in dolo est depositarij heres si rē depositā quā vēdidit, licet ignorās redimere possit, vt eā restituat, nec velit, cū per eū esset quominus reddat. Nā & dici solet eū qui actionem habet ad rem consequendam, rem ipsam habere videri *l. is qui actionem 15. eod. tit. de reg. iur. sic in §. non solum. Inst. de leg. & inl. qui quatuor. 30. §. vlt. de leg. 3.* imputatur heredi à quo res aliena legata est, cur eam nolit emere si possit iusto pretio, vt eam præstet legatario, iunge *l. non dubium 14. §. vlt. de leg. 3.* Quisquis enim ad aliquid obligatus est, ea omnia facere debet quantum in ipso est per quæ obligationi satisfacere possit, ne per eum stare videatur *l. in omnibus cautis. 39. de reg. iur.*

a *Quemadmodum si redemptam.* RAT. DVB. In cōtractibus initium semper inspiciendum est *l. 1. §. si seruus deposuit 30. supr. l. si procuratorem 8. in princip. infr. tit. prox. l. si tantum 12. supr. de S. C. Maced.* Atqui ponimus heredem hunc depositarij, de quo loquimur, ab initio bona fide rem depositam vendidisse, nec dolo malo quicquam fecisse cùm depositam ignoraret. Ergo quāuis eam postea redemerit, aut alia qualibet ratione suam fecerit, non eo magis depositi actione teneri debet, vt eam cogatur reddere, quippe quam possidere intelligatur, non tam quasi depositarij heres quàm quasi alius quilibet, vt in *l. si paterfamilias 15. §. qui duos. supr. de adopt.*

DEC. In actione depositi non tantum præteritus dolus venit, sed etiam præsens & futurus *l. 1. §. non tantum. 19. & sequentib. sup. hoc tit.* Atqui depositarij heres in proposito casu licet ab initio nihil dolo malo fecerit, nunc tamen incipit facere, cùm rem depositam, quam restituere posset si vellet, nō restituit *d. l. 1. §. est autem 22. supr. & d. l. dolus. 44. inf. tit. prox. l. 2. §. circa inf. de dol. mal. & met. except.* Nec curamus qua tandem via vel ratione depositarij heres rem illam depositam quam vēdiderat, recuperauerit, sufficit enim ad eum obligandū, quod restituendæ rei habeat facultatem *d. l. 1. §. idem Neratius 21. supr. d. l. si procuratorem 8. §. dolo autem penult. infr. tit. prox. l. si quis inficiatus 13. in princip. infr. hoc tit.*

4. PAVLVS libro 5. ad Plautium.

SEd etsi non sit heres, sed putauit se heredem, & vendidit: simili modo lucrum ei extorquebitur.

Ad l. Sed & si 4.

RAT. DVB. Is qui putans se heredem depositarij vendidit rem depositam quasi hereditariam, & ignorans depositam, neq; in dolo, neque in culpa esse videri potest, quamuis pretium bona fide exegerit. Ergo depositi actione teneri non potest, nec magis tanquam heres depositarij quàm quasi depositarius, cùm heres non sit nec depositi actio competere possit aduersus alium quam depositarium ipsum, aut heredem eius.

DEC. Bona fides non patitur, vt quis ex depositо rei alienæ lucrum consequatur, *l. idémque 10. §. 1. infr. tit. prox.* Ne scilicet ex aliena iactura locupletetur contra iuris naturalis æquitatem *l. nam hoc natura 14. supr. de condict. indeb. l. iure naturæ, 206. de reg. iur.* Atqui hic de quo agimus, tametsi neque depositarius sit, neque depositarij heres, vendidit tamē rem depositam quasi hereditariam, cùm se heredem existimaret, ac proinde occasione hereditatis, vt in *l. debitor 59. §. 1. in fin. infr ad S. C. Trebell.* Adeóque quod magis est occasione depositi. Nec enim rem in hereditate inuenisset, ac quasi hereditariam vendere potuisset, si penes defunctum deposita prius non fuisset. Res enim depositæ vel commodatæ, licet non sint in bonis depositarij vel commodatarij, sunt tamen ex eius bonis, *l. 2. §. in hac actione 22. inf. de vi bonor. rapt.* Hoc verò sufficit, vt pretium rei depositæ quam vendidit, ei extorqueri debeat, quod nec bonæ fidei possessori hereditatis vllum relinqui debeat. *l. post SC. 28. iuncta l. sed est 28. supr. de hered. petit.* Et quidem quod magis est actione depositi, cùm depositum sicut venditioni, ita & actioni huic causam dederit, sicut solemus dicere actiones ex delictis etiam mere penales, quamuis in heredem non transeāt, hactenus tamen competere, vt turpe lucrum quod defuncto ex scelere quæsitum fuerat heredi extorqueatur, *l. in heredem 5. supr. de calumniat. l. sicuti 38. de reg. iur. l. vnic. C. ex delict. defunct.* Nempe quia licet crimina morte extinguantur, nec heres successor sit delicti, occasione tamen delicti

delicti habuit lucrum quod ei extorquendum est. Neque hoc tantum ex summa æquitate, vt Accursius putat, sed ex mera ipsa iuris actione: ideóque non possum probare quod idem Accursius putat falsum: hunc heredem depositarium non teneri nisi in subsidium. Quidni enim teneatur, cùm partim ex contractu defuncti, partim ex suo facto conueniatur? Planè, si poneres rem depositam, & ab ipso venditam ad ipsum peruenisse alio titulo quam hereditario, facilè admitterem nullo modo conueniri eum depositi posse, ne in subsidium quidem, non tam quod heres verè non fuisset, quàm quia nec quasi heres vendidisset, *arg. d. l. venditor 59. in fin. ad Trebell.*

5. VLPIANVS libro 30. ad Edictum.

EI, apud quem depositum esse dicetur, contrarium iudicium depositi datur. In quo iudicio meritò in litem non iuratur, non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Ad l. Ei apud quem. 5.

RAT. DVB. In actionibus bonæ fidei iuratur in litem, *l. in actionib. 5. supr. de in lit. iur.* Ideóq; in actione depositi quia bonæ fidei est iurari in litem, scriptum est in *l. 1. §. in depositi.* Iuncto *§. hanc actionem 23. supr. hoc tit.* Atqui actio depositi contraria, id est quæ depositario competit aduersus deponentem, tam est bonæ fidei quàm quæ est directa, & perinde actio depositi appellatur. Ergo etiam in contraria depositi actione iuratur in litem.

DEC. In iis demum actionib. iuratur in litem in quib. agitur de fide rupta. Est enim iurisiurandi in litem pœna aduersus eos constituta qui rem alienam inuito domino retinent, etiamsi fidem non dederint de re restituenda, quia iniquum est inuitum quem cogi rem vendere suam iusto pretio, *l. si filiofam. 25. §. 1. supr. sol. matrim. l. non enim 9. rer. amot.* Multo magis si fidem dederit rei restituendæ, vt eueniat in directa actione depositi, cæteríq; directis putà commodati, & pignoratitia. Atqui in contraria actione depositi non agitur de fide rupta, sed tantum de calculo, vt scriptum est in *l. furti 6. §. vlt. inf. de his qui notant. infam.* id est de indemnitate præstanda depositario, commodatario, vel creditori, qui in rē depositā vel cōmodatam, vel pignoratam aliquid impēdit. Nō enim debetur ea pecunia depositario, vel commodatario, vel creditori quod ea promissa sit, sed quia eā præstari æquū est & ex bona fide. Ergo in ea iurari in litē nō potest. Quid ergo, inquit Bartolus, si in actione contraria de fide rupta etiam agatur? An eo magis in litē iurari poterit? Ita putat Bartolus ad *l. si pignore 22. §. si post infr. de pignor. act.* Sed malè meo iudicio, vt enim iuretur in litem in actione bonę fidei, non sufficit agi de fide rupta, nisi etiam illud concurrat, vt domino rem suam reposcenti denegare eam velit is qui conuenitur, vt appareat ex *d. l. non enim & d. l. si filiofam. §. 1. l. si vendidero 80. infr. de furt.* De quo diximus latiùs ad *d. l. in actionib.* Atqui per actionem contrariam, nemo vnquam reposcit rem suam, sed sibi debitam, tum quoque cùm promissa est, & agitur de fide rupta. Ergo nunquam in actione contraria in litem potest iurari. Nec enim quod mihi debetur, meum est, nec meum esse potest quandiu mihi debetur, *l. non vt ex plurib. de reg. 110.* Ideóq; foleo dicere in actionib. empti & venditi quamuis bonę fidei sint, nunquam in litem iurari, nec si venditor sit in dolo rei tradendæ *l. si traditio 4. Cod. de action. empt. l. si cùm fundum 68. §. 1. in fin. infr. de contrab. empt.* quia emptor cùm agit aduersus venditorem ad rem tradendam, rem alienam persequitur non suam. Nec enim res vendita fit emptoris antequam sit tradita, *l. quod vendidit 19. de contrab. empt. l. quoties 15. C. de rei vendic.* Similiter igitur est dicendum in actione mandati non iurari in litem, ne quidem in directa, quamuis in ea quoque de fide rupta agatur, quia vix est vt ex mandato agat quis quam ad rem consequendam, quamuis in mandati actione directa semper agatur de fide rupta, quantò minùs ergo in actione contraria iurabitur? Amplius dico, nec in actione depositi directa semper in litem iurari: quemadmodum si ponas depositam fuisse rem alienam, quomodo deponi eam posse constat, *l. 2. §. in hac actione infr. vi bonor. rapt.* Et tamen non eo minus verum erit agi de fide rupta, rumpit enim fidem depositarius quisquis denegat restitutionem rei depositæ, siue propria fuerit, siue aliena. Ergo ratio iurisiurandi in litem quæ in hac lege ponitur, germana non est, cùm non sit perpetua, sed sic accipi debet, quasi moneat I.C. non in qualibet actione depositi iurari in litem, sed contra eum dumtaxat, qui promissam rei depositæ restitutionem denegat, nimirum si illud etiam concurrat, vt rem suam reposcat is qui agit, quamuis non quasi suam reposcat, sed quasi sibi debitam. Nam & contra eum qui rem eam iniustè detinet, si agam rei vindicatione, æquè possum iurare in litem, *l. qui restituere 68. supr. de rei vind.* cùm tamen nemo dixerit in rei vindicatione agi de fide rupta, cùm vindicatio non ex contractu detur, sed ex præsenti possessione eius qui conuenitur, vt ait *lex non aliàs 24. §. sed si postulatur supr. de iudic.* & aduersus eum qui nullo modo obligatus est *§. 1. Inst. de action.*

I ¶ In sequestrem depositi actio competit.[a] si tamē cum sequestre conuenit, vt certo loco rem depositam exhiberet, nisi ibi exhibeat: teneri eum palam est.[b] quod si de pluribus locis conuenit: in arbitrio eius est, quo loco exhibeat. sed si nihil conuenit, denuntiandum est ei, vt apud prætorem exhibeat.

Ad §. In sequestrem. 1.

RAT. DVB. Ad initium huius §. vix vlla afferri potest. Nā cùm sequester sit depositarius, quis dubitat actione depositi conueniri eum posse, siquidem nihil aliud est sequester, quàm depositū, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendúmque alicui traditur, vt ex Paulo subiicitur in lege proximè sequenti. Nam & sequester is dicitur apud quem plures eādem rem de qua controuersia est, deposuerunt, dictus ab eo quod occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt committitur, inquit Modestinus in *l. sequester 110. de verb. sig.* Vnde & dicimus in sequestre deponere, *l. penult. infr. hoc tit.* & sequestrare in *l. si cùm dotem 22. §. sin autem 8. solut. matrim.* & totus ille *§.* cum præcedēti adeo barbarus est, vt Triboniano magis adscribi debeat quàm Vlpiano, quemadmodum alibi diximus, ideóq; & sequestraria actio appellatur in

l. si quis affirmauit. 9. §. Labeo. aliàs lex. si oleum. supr. de dol. leg. si in Asia 12. §. cùm sequestre infr. hoc tit.

a *Si tamen cum sequestre conuenit.* RAT. DVB. sequester depositarius est, vt modo diximus. Atqui depositarius nõ tenetur nisi de dolo *l. 1. §. vlt. & passim supr.* Ergo quamuis cum sequestre conuenerit, vt certo loco rẽ depositã exhiberet, nec exhibeat, non ideo tamen statim consequens est, vt sequestraria depositi actione teneri debeat, nisi illud etiam addas, quod sit in dolo, cùm fieri possit, vt eo loco non exhibeat, & tamen dolo careat, vt in *d. l. 1. §. est autem 22. supr.*

DEC. Dolus malus est, si quis quod exhibere potest non exhibeat *l. dolus 44. infr. tit. prox. mandat.* vnde fit vt in actione ad exhibendum iuretur in litem *l. 3. §. præterea. supr. ad exhib.* Ergo sequestraria actione depositi cũ teneri æquũ est, nisi proponas iustam eum habere causam recusandi exhibitionẽ in eo loco in quo exhibere debeat. Hoc enim excipiendum est ex *d. §. est autem. & l. cùm res. 47. in fine principij de leg. 1. l. sed etsi 11. §. 1. & sequenti. supr. ad exhibend.*

b *Quod si de pluribus locis conuenit.* RAT. DVB. Non debet in arbitrio esse debitoris, sed potius actoris in quo loco exhiberi ei res debeat. Ne alioqui sit in potestate depositarij numquam exhibere si nullo loco exhibere velit. *Arg. l. inter stipulantem 83. §. 1. infr. de verb. ob.* DEC. In alternatiuis obligationibus electio est debitoris ex regula vtriusq; iuris, & pontificij & ciuilis *c. ap. in alternatiuis. de reg. iur. in 6. l. plerumque 10. §. vlt. infr. deinr. dot.* Ergo si conuenerit, vt res apud sequestrem deposita exhiberetur pluribus locis, alternatiue scilicet positis in condictione depositionis electio sequestri esse debet in quo loco exhibere malit: quamuis enim nõ possit esse in potestate debitoris an debeat, potest tamen in arbitrio eius poni quid debeat & vbi debeat, *l. 2. si quid Ephesi & seq. supr. de eo cert. loc.* Quòd si depositarius nollet vnquam accedere ad hunc locum, in quo exhiberi res debet, aut ad aliquem ex pluribus locis ad exhibitionẽ destinatis, non ideo tamen necessaria erit actio arbitraria de eo quod certo loco, quia sufficit æquitas actionis depositi quæ bonæ fidei est *l. in bonæ fidei. 7. supr. de eo quod cert. loc.* Placet autẽ quod Accursius ad hunc §. obseruat, quoties duo alternatiuè promittuntur, vtrumq; esse in obligatione, *ex l. ait Prætor. 7. aliàs lex. etsi sine in princip. sup. de minor. l. si duo. 128. inf. de verb. ob.*

2 ¶ Si velit sequester officium deponere, quid ei faciendum sit; & ait Pomponius, adire eum prætorem oportere: & ex eius auctoritate denuntiatione facta his, qui eum elegerant, ei rem restituendam, qui præsens fuerit. sed hoc non semper verum puto, nam plerumque non est permittendum, officium, quod semel suscepit, contra legem depositionis, deponere: nisi iustissima causa interueniente, & cùm permittitur: raro ei res restituenda est qui venit: sed oportet eam, arbitratu iudicis, apud ædem aliquam deponi.

Ad §. Si velit sequester. 2.

RAT. DVB. Pio Pomponio nihil tã naturale est quàm vnũquodq; dissolui eo modo quo colligatum est *vulg. l. nihil tam naturale. 35. de reg. iur. l. prout. 80. infr. de solut.* Atqui sequestre saltem iudiciale, de quo Pomponius præcul dubio intellexit, non fit nisi autoritate prætoris aut alterius magistratus interueniente, tum quoq; cũ sequestrẽ eligunt litigatores. Ergo si velit sequester officium deponere, non melius id facere poterit quãsi prætorẽ adeat, vt ex eius autoritate restituatur res ei qui præsens fuerit: denuntiatione tamen prius facta his qui eum elegerant. Ita enim nulla fit iniuria, neque sequestri, neque his qui eum elegerunt, neque autoritati prætoris.

DEC. Non est permittendũ, vt officium quod quis semel susceperit, deponat contra legem depositionis & inuitis iis qui deposuerunt. Nam & hic contractus ex postfacto est necessitatis, sicut cæteri, quãuis ab initio sit voluntatis *vulg. l. sicut. Cod. de oblig. & act.* debuitq; potius sequester non suscipere depositum quàm susceptum deponere *l. si hominem 7. in princip.* veluti solemus dicere in commodato *l. in commodato. 17. §. sicut supr. commod. & in mandato, l. si mandauero 22. §. vlt. infr. mand.* Quemadmodum autẽ possunt variæ causæ intercedere propter quas mãdatum etiam susceptũ possit renunciari, vt scriptum est in *d. §. vlt. l. sed & te 55. §. penult. supr. de procurat. l. 3. §. 1. l. licet 17. supr. de recept. qui arbitr.*

6. PAVLVS libro 2. ad Edictum.

PRopriè autem in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendúmque traditur.

Ad l. Propriè. 6.

Definitio hæc est depositi sequestrarij, cui cõuenit etiã definitio depositarij sequestris à Modestino tradita in *l. sequester 10. de verb. sig.* Quemadmodum autem

autem duplex est depositum sequestrarium, vnum iudiciale, alterum conuentionale, iudiciale, nimirum quod fit iudicis autoritate, conuentionale verò quod ex contendentium voluntate, & conuentione proficiscitur, de quo in *l. licet in princip. infr. hoc tit. & in l. interesse puto. 39. infr. de acquir. possess.* Vtriq; conuenit hæc definitio, vtrumq; enim est depositũ & se habet ad depositũ, vt species ad genus, differentiam autem essentialem sumit ab eo quod sequitur in definitione *quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendúmq; traditur.* Alia enim species depositi quæ nomen sui generis retinet ac simpliciter dicitur depositũ, vt cognatio quatenus opponitur agnationi, & adoptio quatenus opponitur adrogationi, non fit regulariter nisi ab vno, quamuis possit etiam ex facto incidere vt fiat à pluribus *l. 1. §. sed si duo. 44. supr.* At depositum sequestrarium nõ nisi à pluribus fieri potest *d. l. licet 17. in princip. infr.* Rursum in sequestro conuentionali possunt plures sic deponere, vt pro sua tantũ parte quisq; deponat *d. §. sed si duo.* At in deposito sequestrario depositũ fit à pluribus in solidum, quia vnusquisque cõtendit se in solidum possidere nec aliam ob causã ad sequestrationis remediũ decurri solet, nisi quia subest periculũ, ne alioqui litigatores ad rixam veniant & ad arma, vt fieri passim solet pro tuenda possessione, potius quã pro proprietate, quod prohibere magistratus sæpe quantum potest debet *l. si cuius 13. §. sed si inter duos. aliàs l. æquissimum. sup. de vsufr.* si non litigatores ipsi vltrò consentiant quod facere etiã per se possint *d. l. interesse iuncta l. 1. §. inde quæritur. 10. inf. de oper. nou. nunc.* ac multò facilius quàm prætor ipse, aut alius iudex quilibet, quia regulariter prohibita est sequestratio tanquam odiosa, nec permittenda est iudici nisi ex magna & necessaria causa & seruato eo iuris ordine de quo in *l. vni. C. de prox. sequestr. pec.* Cùm tamẽ si sequestre fiat à litigatoribus, nulla sequestrationis alia causa quam eorum voluntas exquirenda sit. *Additur* in definitione, *quod traditur custodiendum reddendumq; certa conditione*, vt intelligamus esse hoc depositi simile alteri in eo quod fit traditione *§. præterea Inst. quib. mod. re contrah. ob. & l. 1. §. is quoque Inst. de ob. & act.* Sed dissimile tamen in eo quod certam habet conditionem sub qua reddi debeat, vt scilicet reddatur ei qui in lite vicerit. Cùm tamen simplex depositum quod sequestro opponitur nullam aliam habeat reddendi conditionem quàm deponentis voluntatem *d. l. 1. §. est autem. 22. supr. hoc tit.*

7. VLPIANVS libro 30. ad Edictum.

SI hominem apud se depositum, vt quæstio de eo haberetur, ac propterea vinctum, vel ad malam mansionem extensum, sequester soluerit misericordia ductus: dolo proximum esse, quod factum est, arbitror: quia cum sciret cui rei pararetur, intempestiuè misericordiam exercuit, cùm posset non suscipere talem causam, quam decipere.

Ad l. Si hominem. 7.

RAT. DVBIT. Sequester cùm sit depositarius, non tenetur nisi de dolo *l. 1. §. 1. & passim. supr. hoc tit.* Atqui nõ potest videri esse in dolo is qui hominem apud se depositum, vt quæstio de eo haberetur, ac propterea vinctum, vel ad malam mansionem extensum, id est, vt quidam nec male meo iudicio interpretantur, quæstioni iam addictum ex *l. item apud Labeonem. 15. §. quæstionem 41. inf. de iniur.* Misericordia ductus soluit, cum id humanitati magis adscribendum sit quàm dolo. *l. doli verbum. 5. supr. de seruo corrupt.* Ergo nõ debet sequester ob hoc factum depositi teneri.

DEC. Dolo proximum est si quis cùm sciret, cui rei pararetur hic seruus vinctus & ad malam mansionem extẽsus, intempestiuè misericordiam exercuit. Nam misericordiam quidem exercere optimum est & humanum, cùm fiat in memoriam humanæ conditionis, vt loquitur *lex quidam 27. infrà de condit. instit.* Sed ita demum si tempestiuè id fiat, non etiam si intempestiuè, & cum incommodo & damno alterius. Poterat enim ab initio & debebat talem causam nõ suscipere potius quam deponentes decipere, quis enim tale depositum suscipere illum coegisset si noluisset? Cùm ergo in hac specie sequester vel in dolo sit vel in lata culpa quæ dolo proxima est *leg. quod neruа infr.* omnino consequens est vt depositi actione eo nomine teneatur, nam & si depositum nullũ præcessisset, actione tamen vel de dolo vel in factum teneretur. *l. vt eleganter. 7. §. item. Labeo ait. supr. de dol.*

8. PAPINIANVS libro 9. Quæstionum.

1 ¶ Datur actio depositi in heredem ex dolo defuncti in solidũ. quamquam enim alias ex dolo defuncti non solemus teneri, nisi pro ea parte, quæ ad nos peruenit: tamen hic dolus ex contractu, reique persecutione descendit. ideoq; in solidum vnus heres tenetur. plures verò pro ea parte, qua quisq; heres est.

Ad §. Datur actio. 8.

RAT. DVB. Ex dolo defuncti non solet teneri heres nisi pro qua parte ad eũ peruenit, quia dolus personalis est nec transit in heredem, nisi hactenus, ne ex defuncti dolo lucretur, *l. ne in heredẽ 26. & seq. supr. de dol.* Ergo etiamsi dolus ex cõtractu reiq; persecutione descendat, non est tamen danda in solidum actio contra heredem ob dolum defuncti, sed in quantum duntaxat ad eum peruenerit.

DEC. Actiones omnes ex contractu descendentes cum sint rei persecutoriæ, cõpetunt in solidum contra heredem licet in iis quoque delictum versetur, & ex iis dolus vindicetur, quia non ideo nascuntur ex dolo vel ex delicto, sed ex contractu *l. ex contractibus, 49. iuncta l. ex depositi 12. eod. l. adea 157. §. vlt. de reg. iur.* Atqui actio depositi licet non detur nisi propter dolum *l. 1. §. vlt. & passim supr.* datur tamen ex contractu vt nemo non videt, & ad rei persecutionem, cùm detur ad id quod interest, vt toties diximus. Ergo & perpetua esse debet non annalis etiam si sit prætoria, & in solidum danda est contra heredem, *ex reg. l. in honorariis 35. de obl. & act.* Plerique tamen casus sunt in quibus videtur hæc regula fallere, quos Accursius hic cõgerit ex §. ali-

quãdo. *Inſt. de perpet. & tẽpor. action. l. 3. §. penult. ſup. ſi mẽſor. falſ. mod. dix. l. illud 7. §. fin. l. fin. ſup. de edend. l. ſi quis eũ §. qui iniuriarũ ſup. ſi quis caution. l. quæſitã §. vlt. inf. de precar.* Sed tamen negat Bart. fallere in illis locis hanc §. noſtri regulam, quod tractent de actionibus iis quæ non tam directo ex contractu quàm ex delicto naſcantur, de quo tamen quoniam longior & difficilior tractatus eſt, videnda ſunt quæ ſcripſimus *lib. 1. coniect. c. 11. & lib. 4. c. 1. ſed potiſſimũ de acad.*

2 ¶ Quoties foro cedũt nũmularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorũ: hoc eſt, eorũ, qui depoſitas pecunias habuerũt,[a] nõ quas fœnore apud nũmularios, vel cũ nummulariis, vel per ipſos exercebãt, & ante priuilegia. igitur, ſi bona venierint, depoſitariorum ratio habetur. dummodo eorũ, qui vel poſtea vſuras acceperunt, ratio non habeatur: quaſi renuntiauerint depoſito.

Ad §. Quoties 2.

RAT. DVB. In bonis nummularij vendendis potior quidẽ haberi ſolet ratio depoſitariorum, ſed tamẽ poſt priuilegia, vt diſertè ſcriptum eſt *l. ſi ventri 23. §. in bonis inſr. de bon. autor. iud. poſſ. alias lex 9. de priuileg. credit.* id eſt poſt creditores, quorum præcipuus fauor dedit illis priuilegium prælationis inter perſonales creditores, quorũ ſcilicet priuilegia nõ ex tẽpore æſtimantur, ſed ex cauſa *l. priuilegia 32. eod. tit.* ad differentiam ſcilicet creditorum hypothecariorũ, quorũ priuilegia nõ ex cauſa æſtimantur, ſed ex tempore, vt qui prior eſt tempore, potior ſit iure niſi in certis caſibus exceptis, *l interdũ 5. & paſſim inſ. qui potior. in pig. hab. l. ſecundum I.C. eod.* Ergo non eſt verum quod in hoc §. idem Vlpianus ſcribit, Depoſitariorum rationem haberi debere ante priuilegia putà ante actionẽ funerariã dotis & tutelæ, de quibus in *l. quæſitum 17. & ſequentib. de reb. autorit. iud. poſſid. & in l. penult. ſupr. de relig. & ſumpt. funer. l. ex plurib. 42. infr. de admin. tut.* Et ſanè fatendum eſt difficilem eſſe horum locorũ cõciliationẽ, preſertim cùm ambo ſint eiuſdẽ I.C. Vlpiani, neque verò potuit Accurſius hinc ſe euoluere diſtinguendũ exiſtimãs an res depoſitæ extent nec ne, vt ſi extent, præferẽdus ſit depoſitarius, ſi non extent, ſit poſtponendus: habet enim hoc priuilegium depoſitarius in rebus depoſitis, quas, ſi extẽt, vindicare facilius & utiùs poteſt, vt nullo indigeat priuilegio, ſed eriã in omnib. cæteris depoſitarij facultatib. *l. prox. inſr.* quare nec Accurſ. in hac ſolutione conquieſcit ſed aliã affert diſtinctionem, vt depoſitarius præferatur quidem cæteris actionib. perſonalib. etiã priuilegiariis, poſtponatur tamen realib. id eſt hypothecariis, ſed hoc æquè malè, cùm enim de priuilegiis tractant IC. de perſonalib. ſemper actionib. intelligunt nõ de realibus, quãuis inter priuilegiarios quoq; creditores vel hypothecarios, habeant quidã priuilegiũ prælationis, de quo in *d. l. interdum.* Neq; verò rurſus verũ eſt actiones dotis & tutelæ habuiſſe iure vetere priuilegium vllũ tacitæ hypothecæ. Primus enim Cõſtantinus Imperator tacitã hypothecã dedit pupillis & adultis in bona tutoris vel curatoris in *l. pro officio 20. C. de admin. tut.* Et primus Iuſtinian. *actioni de dote in l. vnic. C. de rei vxor. actio.* Quod verò ad funerariam pertinet, quam idem affert Accurſ. certum eſt ne quidem hodie habere illam priuilegium tacitæ hypothecæ, tametſi placeat interpretib. præferẽdam eam cæteris omnib. actionib. etiam hypothecariis de quo diximus ad *d. l. penult. ſupr. de relig. & ſumpt. fund.* Ego dum melius aliquid excogito, cogor dicere conſtituendam eſſe differentiam inter menſularium & nummularium qui foro cedit ſine dolo malo, quod euenire facilè poteſt, & euenit quotidie lapſis repentino fortunæ impetu facultatib. vt in *l. 4. inſr. vt in poſſeſſ. legat.* An verò per fraudẽ & dolo malo, vt priore caſu potior eſſe debeat cauſa cæterorũ creditorũ, qui habẽt priuilegiũ quã depoſitariorũ. Poſteriore verò depoſitariorũ potior quàm cæterorum, nempe quia interueniente dolo menſularij, dignior eſt is qui depoſuit, cui ſuccurratur aduerſus dolum tanquam qui non tam ipſius depoſitarij quàm publicam fidem ſecutus ſit. Et ne alioqui deterreantur homines à deponendis pecuniis penes argentarios, quorum vſus in republica & ad publicas vtilitates perneceſſarius eſſe creditur, vt ſcriptum eſt in *l. prox. ſequenti.* vbi quod dicitur de dando Priuilegio creditori in omnibus fraudatoris facultatibus, oſtendit tractare Vlpianum hoc loco de nummulario qui foro ceſſerit dolo malo & in fraudem creditorum. Quod igitur contra ſcripſit Vlpianus in *d. §. in bonis.* ad alium caſum referendũ eſt quo nummularij dolus arguatur, quo caſu licet is qui depoſuit mereatur habere priuilegium, quia nõ eo minus verum & fidem publicam illum ſecutum fuiſſe: cæteros verò priuatam: minus tamen conqueri poteſt, ſe fidem publicã ſequentẽ deceptum eſſe, cũ caſu magis quàm dolo damnum hoc ei acciderit, adeò vt vix quoq; depoſiti actio ei danda ſit, quæ ſcilicet præſupponit dolum aliquẽ vel præteritum vel preſentem vel futurum: qui porro nullus hic interuenit, ſed tamen poſſet interuenire hoc ipſo, quod depoſitum nõ reſtitueretur ſi depoſitarij ceſſio facultatem reſtituendi depoſiti is non ademiſſet. Satis igitur deponenti eſſe debet, quod poſt cætera priuilegia ipſius ratio habeatur. Quod ſi cui hæc diſtinctio min⁹ ſatisfaciat, non video quid dicendum ſuperſit, niſi vt reiecta priore Vlpiani ſẽtentia quæ extat in hoc §. poſteriorem ſequamur quæ ex poſterioribus Vlpiani libris ad edictum hauſta eſt in *d. §. in bonis.* Potuit enim facilè accidere Vlpiano vt variauerit & ſentẽtiam in melius mutauerit. Quomodo accidit & Papiniano in *l. ſi venditor. 6. §. 1. & in l. ſeruus 7. infr. de ſeru. export. l. vlt. §. ſed cum C. de furt.* & Scæuolæ apud Vlpianum in *l. qui bona. 23. §. ſi quis duobus. de acquer. dom. Iuncta l. ſed & ſi quid ſtipuletur. 25. §. ſi duos. ſup. de vſufr.* Et Volusio Mecianus in *l. diui fratres 17. infr. de iur. patron.*

a *Nor quas fœnore apud nummularios.* RAT. DVB. Initium cuiuſq; contractus inſpiciendum eſt *l. 1. §. ſi ſeruus depoſuit 30. ſupr. l. ſi procuratorem. 8. infr. tit. prox.* Atqui ponimus ab initio depoſitas fuiſſe pecunias. Ergo quamuis poſtea conuenerit, vt fœnori eſſent penes depoſitarium, dicendum videtur, depoſitum nihilominus durare, & conſequenter depoſiti actionem tenere.

DEC. Aliud eſt deponere, aliud credere. *d. §. in bonis.* Deponit enim is qui tradit aliquid cuſtodiẽdum ea lege vt illud ipſum reddatur *l. 2. in princip. ſupr. de reb. cred.* Credit verò & mutuum dat qui tradit aliquid recepturus non idem, ſed tantumdem, vt ibidem ſcriptum eſt & in *l. Lucius. 24. infr. hoc tit.* Vbi additur, quoties in depoſito conuenit, vt tantundem reſtituatur egredi eã rem notiſſimos depoſiti terminos. Atqui is qui pecunias quas apud nũmulariũ depoſitas habet, fœnore exercet vel per ſe, vel per nummularios, hoc ipſo facit poteſtatem nũmulariis, iiſdemq; depoſitariis vt iiſdẽ pecuniis vtantur. Ac proinde vt non eadem ipſa corpora nũmorum, ſed tantumdem reſtituere teneantur: Ideoq; priuilegium nullum habere is qui depoſuit poteſt, quia non credito, ſed depoſito priuilegium datum eſt, nec quemadmodum is qui pecunias deponit apud nummularium fidem publicam ſequitur, ita & is qui nummulario dat pecunias fœnori, nihil niſi priuatam ſuam intuitus vtilitatem. Idque eſt quod Vlpian. ſubiicit in hoc §. eos qui pecunias ita depoſitas crediderunt, depoſito renunciaſſe videri, vt proinde non poſſit hoc caſu inſpici initiũ contractus cui renunciatum eſt, ſic in *l. de lege 6. §. 1. infr. de leg. commiſ.*

3 ¶ Item quæritur, vtrum ordo ſpectetur eorum, qui depoſuerunt: an verò ſimul omnium depoſitariorum ratio habeatur: & conſtat, ſimul admittendos. hoc enim, reſcripto principali ſignificatur.

Ad §. Item quæritur. vlt.

RAT. DVB. Cùm cætera ſunt paria, potior debet eſſe cauſa eorum qui ſunt anteriores tempore. *l. 4. C. qui potior. in pig. hab. l. ſi is qui cùm 28. inf. de iur. fiſc.* Ergo ſi plures ſint depoſitarij diuerſorum temporũ qui proinde habeant parem cauſã debiti, potiores eſſe debent illi qui tempore anteriores ſunt.

DEC. Priuilegia creditorum perſonalium non ex tempore æſtimantur, ſed ex cauſa, vt diximus ad §. præcedentem *ex leg. priuilegia 32. infr. de reb. autorit. iud. poſſid. Alias lex 17. de priuileg. credit.* Atqui plures depoſitarij concurrunt in vna eademq; cauſa debitori. Ergo neceſſe eſt vt concurrant in priuilegio ſimulq; admittantur ſcilicet per æs & libram, vt loqui ſolemus, quod pragmatici Galli dicunt, *à ſols & à liure.* Ideoq; reſcripto principali declaratum fuiſſe teſtatur hic Vlpianus. Obſeruandum tamen eſt quod Accurſius hic notat occupantis depoſitarij meliorem fore conditionem, id eſt, vt qui prior venerit ad repoſcendum depoſitum ſi ei ſatisfactũ fuerit, ſit ſecurus, vt euenire ſolet inter eos quibus vna eadẽq; cauſa debetur *l. inter eos. 19. infr. de reiudic.* licet enim cuilibet vigilare ad ſuum conſequẽdum. *l. pupillus. 24. l. quod autem 6. §. ſciendum. eod. tit.*

8. PAPINIANVS libro 9. Quæſtionum.

QVod priuilegium exercetur, non in ea tantùm quantitate quæ in bonis argentarij, ex pecunia depoſita reperta eſt, ſed in omnibus fraudatoris facultatibus, idque propter neceſſarium vſum argentariorum ex vtilitate publica receptum eſt,[a] planè ſumptus cauſa, qui neceſſariò factus eſt, ſemper præcedit. nam deducto eo, bonorum calculus ſubduci ſolet.

Ad l. Quod priuilegium. 8.

RAT. DVB. Depoſiti actio perſonalis eſt non in rem, nec habet priuilegium vllum tacitæ hypothecæ in bonis depoſitarij, neq; enim hic caſus enumeratur inter eos de quibus in *tit. in quib. cauſ. pignus vel hyp. tac. contrab. §. inſuper. nouell. De argentar. contractib.* Ergo ſatis eſſe debet ei qui depoſuit, ſi Priuilegium habeat inter cæteros creditores in ea ipſa pecunia quæ fuit depoſita aut quæ ex depoſito in bonis depoſitarij reperta eſt, vt puta ſi quid ex ea pecunia emptum repetiatur. *arg. l. ſed quod inde. 71. & ſeq. inſr. de leg. 2.*

DEC. In omni iuris parte ſpectari maximè ſolet quod publicè vtile eſt *l. ita vulneratus 51. §. vlt. ſupra ad leg. Aquil.* Cùm legiſlator ciuilis omnia referat ad publicam vtilitatem exprima illa lege 12. tabularum, SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO. Atqui ad publicam vtilitatẽ maximè pertinet vſus argentariorum per quos cõmercia pleraq; & commodiùs & utiùs expediuntur, & quorũ fidẽ qui ſequitur, nõ tã priuatam ipſorum quã publicã fidem ſequi videtur *l. ſi ventri. 24. §. in bonis. infr. de reb. autorit. iud. poſſ. alias. l. 9. de priuileg. credit.* Ergo ſũma ratione receptũ eſt, vt Priuilegium depoſiti inter perſonales actiones exerceri poſſit non tantũ in ea quantitate quę in bonis argentarij ex pecunia depoſita reperta eſt, ſed etiam in omnibus argentarij eiuſdemq; depoſitarij facultatibus. Ex quo intelligimus extra hunc caſum, id eſt, ſi penes alium quã argentarium aut nummulariũ pecunia depoſita ſit, nullum depoſiti priuilegiũ eſſe, tanquã ceſſante fauore qui Priuilegio causã dedit, planè cùm ipſa pecunia depoſita extat, dubitari non oportet, quin potior eſſe cauſa debeat eius qui depoſuit, etiã ante priuilegia omnia quorũ alioqui ratio potior eſſe deberet, *d. §. in bonis in fin.* ſed hoc ita ſi vindicatione agatur non actione depoſiti vt ibidem ſcriptum eſt, nullo enim priuilegio indiget, qui rẽ ſuã vindicat, ſed tamẽ pro hoc cõmodo habet illud incommodum, quod dominium probare cogitur *l. in rem 23. & l. ſeq. & paſſim ſup. de rei vindic.* Dominij autem probatio plerunq; perdifficilis eſt, §. *cõmodum Inſt. de interdict.* præſertim verò pecunię numeratæ, ob affinitatem quam habent tantam inuicem vt corpora nummorum, vt facilè diſcerni non poſſint, *l. ſi alieni 78. infr. de ſolut.*

a *Planè ſumptus.* RAT. DVB. Priuilegium datum non eſt niſi depoſito, & quidem quod factum ſit in manibus argentarij propter publicam vtilitatem vt modo diximus. Atqui ſumptus qui ex huiuſmodi cauſa facti ſunt extra cauſam depoſiti ſunt. Ergo nõ idem priuilegium habere debent. DEC. Sumptuum neceſſariorũ ratio ſẽper habẽda eſt ſiue ad rẽ cõſeruandã facti ſint à depoſitario, ſiue ab eo qui depoſuit, ad impetrandã miſſionẽ in poſſeſſionẽ bonorũ depoſitarij, & vrgendã eorũ venditionẽ, cùm ea res profit cęteris omnib. qui depoſuerunt, quib. eã poſſeſſionem vicißim cõmunicare cogitur, ſiquidẽ cũ vnus mittitur in poſſeſſionẽ bonorũ poſſeſſoris, omniũ nomine mitti intelligitur *l. cũ vnus 11. inf de reb. autorit. iud. poſſid.* Ergo & impenſas ab omnibus præſtari æquiſſimum eſt, *l. vltim. verſic. & expenſas.*

C.eod. Ideóq; in computandis bonis argentarij, vt ex iis satisfiat creditoribus, bonorum calculus ponitur deductis iis sumptib. qui necessarij fuerunt. Nam nec impensæ necessariæ alię sunt quàm quæ si factæ non essent, res aut peritura aut deterior futura esset, *l.impensa 79.de verb.sig. l.impensæ 14. de impens.in reb.dotal.fact.* sic dicimus non esse computandos fructus nisi deductis sumptibus qui ad eos percipiendos & colligendos necessario facti sunt *l.vlt. eod.tit.l.si à domino 36.§.vlt.supr.de hered petit.*

9. PAVLVS libro 17. ad Edictum.

IN depositi actione, si ex facto defuncti agam aduersus vnũ ex plurib. heredibus, pro parte hereditaria agere debeo. si verò ex suo delicto, pro parte non ago, meritò: quia æstimatio refertur ad dolum, quę in solidũ ipse heres admisit.

Ad l. in depositi. 9.

RAT. DVB. Actiones hereditariæ quæ in defunctum competierunt, transeunt contra heredes ex lege 12. tabul. pro hereditariis portionibus; quia pro qua parte quisq; heres est, pro ea parte defuncti personã repræsentat, *l.pro hereditariis 2. & tot. tit. C.de hered. action.* Atqui plures heredes depositarij tenentur actione depositi ex contractu defuncti ĩũ quoq; cùm ipsi dolum in deposito admiserunt, nõ enim tenerentur, si defunctus depositum non suscepisset. Ergo siue ex defuncti dolo siue ex proprio conueniantur, non nisi pro hereditariis portionib. singuli conueniendi sunt. DEC. Actio depositi non datur nisi propter dolum & ad vindicandum, ac æstimandum dolum, *l.1.§.vlt.& passim sup.* Atqui dolus cuiusque heredis indiuiduus est, & separatus à dolo coheredis. Ergo quẽadmodum si ex defuncti dolo conueniantur singuli pro hereditariis portionib. conueniendi sunt: ita, si ex proprio conueniendi sunt in solidum, cùm referenda sit æstimatio ad dolum, quem in solidum vnus ex heredib. admisit. Nec enim condemnatur hoc casu coheres, quia heres sit, sed quia dolũ ipse admiserit quãuis neq. dolũ admittere potuisset, neq; condemnati hodie posset si heres depositarij nõ fuisset. Non tam igitur inspiciendum est quis aut qualis sit is qui condemnatur, quàm ex qua causa condemnetur, id est, an ex dolo defuncti, an ex suo, *l.de eo 18.infr.hoc tit.*

10. IVLIANVS libro 2. ex Minucio.

NEc aduersus coheredes eius, qui dolo carent, depositi actio competit.

Ad l. Nec aduersus. 10.

RAT. DVB. Actiones ex contractu dependentes transeunt in omnes coheredes, quia omnes simul sumpti vnius tantum defuncti personam sustinent, *l.ex contractib. 39.infr.de oblig.& act.* Ergo etiam si ex plurib. heredibus, vnus tantum deliquerit aduersus omnes tamẽ, id est, etiam eos qui nihil dolo fecerunt, etiam depositi actio competet, vt euenit si stipulatio in facto cõsistat, & ita cõcepta sit per te, non fieri neq; per heredem tuum, quominùs mihi sit agere liceret. Et vnus ex heredibus promissoris contra fecerit. Omnes enim coheredes eius tenentur, etiam qui non prohibuerunt, satisq; iis esse debet quod familiæ erciscũdæ iudicio repeticturi sint, quod præstiterint, à coheredectius facto stipulatio commissa est, *l.2.§.item si in facto & l. 4. §. Cato. infr. de verb.obl.* DEC. Actio depositi non datur nisi propter dolum, vt proximè diximus. Ergo si defunctus nihil dolo fecerit non alius ex heredibus depositarij teneri potest depositi quàm qui dolum ipse admisit. Est enim dolus quid personalissimum. Et sicut persona vnius coheredis diuersa est à persona alterius, ita & dolus vnius ex coheredibus, nõ potest videri dolus alterius *l. 2. §. 1. & passim infr.de dol.mal.except.* Aliud igitur est in specie *d.§.item si in facto*, non quia ibi agatur de contractu stricti iuris, hic verò de actione bonæ fidei, vt malè putat Bartolus, sed quia ibi facto vnius ex heredibus committentis stipulationem, perinde damnum sentit stipulator, ac si omnes coheredes fecissent; & factũ vnius censetur factum omnium quoties factum indiuiduum est: hic autem agitur de dolo, qui licet indiuiduus quoque sit & in facto consistat, tamen purè factum, malitiam & versutiam exigit facientis, qui malicia si vnius tantum sit: non similiter omnium esse intelligitur, quamuis plerique sint casus in quibus dolus vnius nocet alteri, vt in *d.l. 2.§.1.l. 4.§.quæsitum 18.& passim de dol.mal. except.* Nusquam tamen scriptum est dolum vnius esse dolum alterius.

11. VLPIANVS libro 41. ad Sabinum.

QVod seruus deposuit, is, apud quem depositum est, seruo rectissime reddet ex bona fide. nec enim conuenit bonæ fidei, abnegare id, quod quis accepit. sed debebit reddere ei à quo accepit: sic tamẽ, si sine dolo omnia reddat. hoc est, vt nec culpæ quidem suspicio sit. [a] denique Sabinus hoc explicuit addendo, *Nec vlla causa interuenit, quare putari possit, dominum redd nolle.* hoc ita est, si potuit suspicari, iusta scilicet ratione motus. ceterùm sufficit bonam fidem adesse, [b] sed & si ante eius rei furtum fecerat seruus: si tamen ignorauit is, apud quem deposuit, vel credidit: dominum non inuitum fore huius solutionis: liberari poterit bona enim fides exigitur. [c] Non tantùm autem si remanenti in seruitute fuerit solutum, sed etiam si manumisso, vel alienato: ex iustis causis liberatio contingat, scilicet si quis ignorans manumissum, vel alienatum, soluit, idémque & in omnibus debitoribus seruandum Pomponius scribit.

Ad l. Quod seruus. 11.

RAT. DVB. Ei reddendum est depositum cui acquisita est obligatio & actio ad ipsum repetẽdum. Nec enim aliter potest cõtingere, ne quidẽ persolutionẽ liberatio, quã si solutio fiat vero creditori, aut veri creditoris vero procuratori, *l.vero procuratoris 12.infr.de solut.l.creditoris. 8.de cond.indeb.* Atqui tum quoq; cùm depositum à seruo factum est licet bona fide, obligatio tamen & actio depositi non acquiritur seruo, sed domino, ita vt ne monumento quidem tẽporis acquisitio in persona serui cõsistat *l.placet 79.inf.de acquir.hered.* Seruus namq; incapax est acquirẽdę sibi obligationis ciuilis. Multò magis actionis, *l. nec seruus 41. sup. depecul. l.serui 14.infr de oblig.& act.* Ergo quãuis seruus deposuerit, nõ aliter tamen liberari depositarius potest, quàm si depositum ipsi domino nõ seruo restituat. DEC. Sicuti cõtractus depositi est facti, ceteriq; cõtractus omnes *l.consilio 7.§.vlt.infr.de curat.fur.* ita & restitutio depositi: facit enim aliquid qui restituit depositum. Atqui eorum omnium quæ in facto cõsistunt, capaces sunt serui, non minùs quàm domini *d.l.nec seruus.* Ideóq; nõ possunt ea quæ facti fiunt transire à seruo ad dominũ, *l.qui heredi. 44.infr.de cond. & dem.* ergo quod seruus deposuit, ipsi quoq; seruo restitui potest, vt per eam restitutionẽ perinde cõtingat liberatio, acq; si depositũ ipsi domino restitutũ esset. Nãnec dubitatur, quin ipsi domino restitui multò tutiùs possit, si depositarius velit, quandoquidẽ restitutione depositi facta domino contingit omnimodo liberatio, nec sunt necessariæ distinctiones, quib. locus est, cùm restitutio fit seruo, & de quib. in hac lege tractatur, an nimirum volente aut saltẽ nõ prohibente domino, restitutio depositi seruo facta sit. Nec enim verẽdũ est, vt facta quoquomodo restitutione domino, seruus cõqueratur & agat depositi, qui actionẽ vllã nec habere, nec mouere potest. Et verò bona fides facit, vt ei ipsi qui depositũ dedit, depositum quoq; reddi oporteat, *l. bona fides 31. vers.incurrit inf.hoc tit.* Esset enim cõtra bonã fidẽ denegare restitutionem ei à quo quis depositum accepisset, dum ne in deposito reddendo quicquam fiat dolo malo, quod tunc accidit, cũ ne quidẽ culpæ suspicio vlla est, vt Vlpianus scribit in hac lege.

[a] *Denique Sabinus.* Exẽplũ adfert Vlpianus, & casum in quo seruus qui depositũ dederat, illud ipsum acceperit dolo malo depositarij, nempe si qua iusta causa interuenerit, propter quã credi possit dominũ nolle depositũ reddi seruo, nã si id vel suspicari iusta aliqua ratione depositarius potuerit, nõ videtur restituere depositũ bona fide, nempe quia nec alia ratio est liberandi depositarij quã quòd is, qui negotiũ cũ seruo cõtrahit, videatur volũtate domini & ab eo accipere & ei soluere, vt scriptũ est in *l.quod seruus 35.inf.de solut.* quæ ratio cessat nõ solùm si inuito domino restituatur depositũ, sed etiam si probabilẽ aliquã causam habeat depositarius suspicãdi, nõ eã esse domini voluntatẽ, vt seruo deposito reddatur, vt & in specie *legis si cũ Cornelius 82. Iũcta l.si quis seruo 18.eod.tit.l. quire 76.inf.de furt.* hoc enim casu non potest videri depositum restitutum ex bona fide, & tamen semper adesse debet, & quæ si adsit, sufficit, vt nihil dolo malo factũ videatur *l. quod te 5.sup.de rẽb.credit.§.si quis agẽs. 33.vers. sanè si tam magna causa. Inst.de action.* Proinde malè Accurs. Sabini sententiam ab Vlpiano corrigi existimat, quã è contrario Vlpianus magis ac magis confirmat.

[b] *Sed etsi ante.* RAT. DVB. nõ potest seruus facere furtũ rei dominicæ, nisi eã cõtractet inuito domino ex furti definitione quæ traditur in *l. 1. §. vlt. infr. de furt.* ergo post quã furtũ fecit, nõ potest eãrẽ aut deponere, aut depositã recipere nisi inuito domino.

DEC. Potest fieri, vt & seruus rei dominicæ furtũ fecerit, & depositarius, penes quẽ seruus deposuit, ignoret tamẽ furtiuãrẽ ẽsse, quo casu cùm existimet se ex domini volũtate depositũ à seruo accipere, vtique potest eidẽ depositũ reddere bona fide, bonã enim fidẽ facit non veritas, sed error, qui modo sit iust' & probabilis *l.3.in princ.sup.de S C.Macced.* & ad inducendum bonã fidẽ plus valet quod est in opinione & existimatione quã quod in veritate. Sufficit ergo ad liberãdũ depositariũ, vt putet dominũ cuius seruo depositum restituit, non inuitum fore.

[c] *Nõ tantũ autẽ.* RAT. DVB. Seruus qui à domino vel alienatus est vel manumissus, nihil amplius ei acquirere potest, sed vel sibi ipsi si manumissus fuerit, vel nouo domino si alienatus. Solius enim domini, qui nunc est, persona inspicitur, cùm de facienda per seruum acquisitione tractatur, *tot. tit. per quas pers. nob.acq. inst.* Ergo si seruũ meum qui apud te rem meã deposuerat, alienauero vel manumisero, fieri nequit vt tu rẽ depositam ei restituas, quin mihi fiat iniuria, nec potest videri restituta mihi res quæ ei restituta fuit, per quẽ nihil mihi acquiri potest. DEC. Nihil à depositario exigimus, nisi vt depositũ restituat bona fide, vt proximè diximus. Restituit autẽ bona fide is etiã qui seruo alienato vel manumisso restituit à quo acceperat, dũmodo alienatum eũ vel manumissum ignoret, quandiu enim ignorat, iustã habet causam existimãdi se depositũ seruo reddere ex mea volũtate, cùm me adhuc dominũ esse arbitretur, *d. l.si quis seruo 18.& l.quod seruus 35.de solut.* Idémq; in cæteris omnib. debitoribus seruandũ esse Vlpianus hic subiicit ex Pomponio, vt scilicet ad liberandum debitorem quemlibet sufficiat factam esse solutionem ei quem debitor verum creditorem esse suspicabatur, dummodo non nimia credulitate, sed iusta ratione motus ita fecerit, *l.qui hominem 24.§.si Titium & seq.& §.si debitorem D.de solut.*

12. POMPONIVS libro 22. ad Sabinum.

SI in Asia depositum fuerit, vt Romæ reddatur: videtur id actum: vt non impensa eius id fiat, apud quem depositum sit, sed eius qui deposuit.

Ad l. Si in Asia 12.

RAT. DVB. Debitũ certo loco sicuti nõ alio loco solui potest nisi volẽte creditore in *l.penult.sup.de eo quod certo.* Ita neq; alterius impensa, ad eũ locũ perferri debet, quã ipsius debitoris, vt videre est in cõmodato, *l.si vt certo.5.§.idem Labeo rectè dicit sup. commod.* Ergo si in Asia depositũ quid fuerit, ea tamẽ lege vt depositũ Romę reddatur, restituendũ est depositũ Romę sumptib. depositarij, vt se liberet ab obligatione, alioqui nũquã liberabitur si dominus alibi quã Romę recipere depositũ nolit. DEC. In actione depositi cùm sit bonæ fidei, æstimãda sunt omnia ex bona fide §. *in bonæ fidei Inst. de act.* Atqui non esset ex bona fide, vt depositarius impensa sua depositum perferre & reddere cogeretur, cùm depositum non depositarij gratia fiat, vt cõmodatum fauore solius commodatarij, *d. l.si vt certo, §. nunc videndum sup.commod.* Sed tantum fauore deponentis quem proinde æquum est impẽsam omnem agnoscere quæ ad restituendũ depositum necessaria est: ne alioqui suum ei officium quod amico in suscipiendo deposito præstiterit, *l.si seruus 61.§.quod verò infr.de furt.* Simile aliquid est in *l.sed & si 11. §. 1.supr. ad exhib.l.idemq; §.idem Labeo infr.tit.prox.*

1 ¶ Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius est, a-

pud quem depositum est. vbi verò depositum est, nihil interest. Eadem dicenda sunt communiter & in omnibus bonæ fidei iudiciis.[a] Sed dicendũ est, si velit actor suis impensis, suoque periculo perferri rem Romam, vt audiendus sit: quoniam & in ad exhibendum actione id seruatur.

Ad §. Depositum. 1.

RAT. DVB. Eadem causa esse solet & debet distractus quæ est contractus ex *vulg. regula l. nihil tam naturale 35. de reg. iur. l. si quis absentis.* 5. §. *is quoq; infr. de ob. & act. l. 2. C. vbi causa in integr. agit. sit.* Atqui obligatio depositi in eo loco contrahitur vbi fit depositum *l. omnem. 20. cum leg. præcedenti* §. 1. *supr. de iudic.* Ergo vt ea obligatio dissoluatur, necesse est depositum reddi in eo ipso loco in quo contractum est.

DEC. Depositi restitutio fieri non potest, nisi res deposita sit præsens, ergo nec alibi restitui potest quàm vbi est, dummodo ibi sit sine dolo malo depositarij, nec proinde quicquam refert vbi depositum contractum sit, sed tantum vbi res sit eo tempore quo depositi restitutio postulatur. Idemq; regulariter obseruatur non tantum in cæteris bonæ fidei iudiciis, vt hic scriptum est, sed etiam in actionibus ad exhibendum & in rem quæ sunt arbitrariæ *l. quod legatur. 38. sup. de iudic. l. si res mobilis. 10. cum duæb. seqq. supr. de rei vind. l. cùm res 47. in princip. de leg.* 1. Hoc autem est intelligendum de eo casu quo non conuenit de re deposita certo loco restituenda, alioqui seruandum erit quod scriptum est initio huius legis, iuncta *l. 3. in fin. de act. empt.*

a *Sed dicendum est.* Hic versiculus mihi valde suspectus est, & parum abest quin putem esse Triboniani. Nec enim videtur habere rationem vllã, vt depositarius, qui Ephesi depositum accepit, cogatur rem depositam perferre Romam, etiamsi maximè is qui deposuit, perferri etiam suo periculo, & suis sumptibus velit, nec enim is qui depositum accipit, ad aliud se obligat, quam vt rẽ depositam custodiat & reddat, non etiam vt alio perferat, nisi ponas dolo eius factum esse vt res deposita in aliũ locum translata sit ea mente, & calliditate, vt difficilior fieret eius restitutio, vt in actione ad exhibẽdum scriptum est in *l. sed & si. 11.* §. 1. *supr. ad exhib. & in l. cùm res 47. in princip. de leg.* 1. Nec quod Roma communis patria sit, vt Accursius ait ex *l. Roma 33. infr. ad mancip.* ad rem facit, cùm non idcirco id quod Ephesi est, videri possit esse Romæ. Nec rursus bona est ratio, quam Tribonianus de ingenio suo hic subiicit, *quoniam & in ad exhibendum actione id seruatur*, cùm longe maior sit fauor depositarij, qui non nisi deponentis gratia se obligat, quam eius qui actione ad exhibendum tenetur, quod rem possideat, de cuius exhibitione agitur: semper enim obseruandum est, vt quam minimo fieri potest incõmodo depositarius afficiatur, qui nihil aliud egit quã vt officium amico præstaret *d. l. si seruus 41.* §. *quod vero de furt.* Taceo, quod nec credibile est, ita scripturum fuisse Pomponium, sed elegãtius vt cæteri prudentes solent, *quoniam & in actione ad exhibẽdum id seruatur.* Triboniano autem familiarem esse Græcismum illum, quo modo in *l. vn. C. de rei vx. act.* §. *primum itaque* & alibi passim scribit, *In ex stipulati actione*, pro eo quod poterat & debuerat elegantius dicere, *In actione ex stipulatu.*

2 ¶ Cum sequestro rectè agetur depositi sequestraria actione, quum & in heredem eius reddi oporteat.

Ad §. *Cùm sequestro.* 2.

RAT. DVB. Actio sequestraria est actio depositi, sicut sequestre ipsum depositũ *l. ei apud quẽ 5.* §. 1. *& vlt. & l. seq. supr.* Ergo nihil fuit necesse sequestrariam actionem specialiter proponere, cùm sufficeret actio depositi, non enim sunt multiplicandæ actiones sine necessitate *l. 1. supr. de public. in rem act. l. 2.* §. *vlt. infr. de vi bon. rapt.*

DEC. Actio depositi habet se ad actionem sequestrariam vt genus ad speciem: nam omne quidem sequestrum depositum est, sed non omne depositum est sequestrum, sed illud demum quod à pluribus in solidum certa conditione tertio cuidam custodiendum traditur reddendumq; *d. l. propriè 6. supr.* fuit ergo necessaria specialior actio ad sequestrum repetendũ, quæ ideo sequestraria dicitur, & habet easdẽ præstationes quas actio depositi, quia & perinde bonæ fidei est, de qua in *l. propter 5. & seq. C. hoc tit. & in d. l. ei apud quem* §. 1. *supr. & l. penult. infr. eod.* Ideoque datur etiam in heredem sequestri, non minus quam generalis actio depositi *l. in depositi 9. sup.* quia æquè nascitur ex cõtractu *d. l. propriè.* Quamuis verum sit heredem sequestri non fuisse electum à contrahentibus vel à iudice, quæ ratio erat dubitandi ad postremam partem huius §. Sed neq; heres depositarij eligitur, cùm sit incertus, & nihilominus ex defuncti contractu, & ob ipsius dolum tenetur, & quidem in solidum si solus heres sit *d. l. in depositi, & l. si hominem 7.* §. 1. *supr.*

3 ¶ Quemadmodum quod ex stipulatu, vel ex testamento dari oporteat, post iudicium acceptum cum detrimento rei perit: sic depositum quoque eo die, quo depositi actum sit, periculo eius apud quem depositum fuerit, est, si iudicij accipiendi tempore potuit id reddere reus, nec reddidit.

Ad §. *Quemadmodum. vlt.*

RAT. DVB. Casus fortuiti pertinent ad dominũ, *vulg. l. quæ fortuitis. 6. & l. pignus. 9. C. de pignor. act. l. contractus 23. in fi. de reg. iur.* Atqui is qui deposuit non eo minus manet dominus, quod cum eo depositarius litem sit contestatus, dominia enim rerũ non nisi certis, & legitimis modis admittuntur, inter quos non est litis contestatio. Ergo nec depositum periculo depositarij esse debet, quamuis iudicij accipiendi, id est litis contestatæ tempore, potuerit deponere, nec reddiderit.

DEC. Litis contestatio semper inducit malam fidem & dolum: indèque est, quod dicere solemus, omnes possessores post litem contestatam fieri pares, id est prædones, *l. sed etsi. 25.* §. *si ante supr. de petit. hered.* quia quale quid est cum petitur tale dari debet *l. 2. infr. de vsur.* Petitur autem tum demum cum sit litis contestatio *l. amplius non peti. 15. infr. rat. rem hab. l. vinum 22. supr. de reb. cred.* Et inspiciendum semper est vltimum instans quo

quo solui res potest. *l. si Calendis. 11. infr. de re iudic.* Vltimum autem instans quo solui potest res & debetur ex contractu, est instans litis contestatæ, quia per contestationem fit nouatio. *l. aliam 19. infr. de nouat.* Et per eiusmodi nouationẽ permittitur tota obligatio quæ ex contractu nascebatur. *l. vlt. C. de vsur. rei iud. l. si fundus. 16.* §. *si pluris. infr. de pignor.* Et sanè si mora sola effectum hunc habet, vt totum rei periculum transferat in moratorem: etiam in actionibus stricti iuris cuiusmodi sunt actiones ex stipulatu, vel ex testamento. *leg. si ex legati. 23. & sequentib. l. si seruum. 91.* §. *sequitur. &* §. *vlt. infr. de verb. ob.* Iuncta *l. alias. 6. supr. de in lit. iur. l. si hæres. 5. sup. de eo quod cert. loc.* quantò magis obtinere id debet in actionibus bonæ fidei, cui nihil tam contrarium est quam dolus & mala fides §. 3. §. *vlt. infr. pro soc. l. si dolo. 5. C. de rescind. vend.* Ideo autem sola mora effectum hunc habet transferendi periculi in moratorem, qui alioquin solo rei interitu liberaretur: quod si mora facta non esset habuisse creditor rem sibi debitam, eamque alij vendere potuisset, atque ita se ab interitus & peremptionis periculo liberat, *l. item si verberatum, 15.* §. *vlt.* vbi diximus. *supr. de re vind. l. cùm res 47.* §. *vlt. de leg. 1.* Iunge *l. si autem. 14.* §. *sed & si quis sup. de const. pecun. l. 1.* §. *rectissimè. 34. & l. penult. infr. de vi & vi armat. l. si homo. 45. supr. de rei vind.* Nec tantum depositarius post moram etiam extraiudicialem, ac multò magis de casu fortuito, sed etiam is qui impedit ne depositum reddatur. *Notell. de deposit. & de denunciat. inquilin. 6. 1.* Sunt tamen qui cum Martino hunc §. intelligant de eo casu quo res deposita, quæ penes depositarium periit, nõ fuerit æquè penes deponentem peritura ex *l. si plures 14.* §. *1. inf.* vbi dicemus.

13. PAVLVS libro 31. ad Edictum.

SI quis inficiatus sit non aduersus dominum: sed quod eum, qui rem depositam petebat, verum procuratorem non putaret, aut eius, qui deposuisset, heredem: nihil dolo malo fecit.[a] postea autem si cognouerit, cum eo agi poterit: quoniam tunc incipit dolo malo facere, si reddere eam non vult.

Ad l. Si quis inficiatus. 13.

RAT. DVB. Inficiatio falsa, quamuis furtum non sit, tamen prope furtum est, vt Celsus scribit in *l. inficiando. 67. in princ. infr. de furt.* Quia cum sit mendacium, dolo non caret. Ideóque comparatæ sunt quædam actiones quæ dicuntur inficiando crescere, & dantur in duplum. *l. contra negantem 4. C. ad leg. Aquil. l. doli. 5.* §. *hæc actio supr. de seru. corrupt.* Iuncta *l. Inde Neratius. 23.* §. *hæc actio. ad leg. Aquil.* Atqui datur actio depositi contra depositarium qui in dolo est, *l. 1.* §. *vlt. & passim supr.* Ergo danda est etiam contra inficiantem.

DEC. Ea demum inficiatio prope furtum est, quæ fit contra dominum ipsum deponentem, at non etiam illa quæ fit contra eum, qui depositi agit procuratorio nomine, si negetur esse procurator, aut cõtra heredem quem depositarius inficietur heredem esse, non enim hoc casu fit inficiatio depositi, sed qualitatis quã sibi adrogat is qui agit. Ergo ex huiusmodi inficiatione cõdẽnari nõ potest depositarius, cum nondum sit in dolo, sed in probabili & iusta ignorantia facti scilicet alieni. *l. vltim. infr. pro suo.* Semper enim is qui agit tanquam talis, id est tanquam procurator aut heres alterius talem se ante omnia probare debet, cum & heredem & procuratorem esse facti sit: facta autem non præsumantur nisi probentur. *vulg. l. in bello.* §. *facta autem res infr. de captiu. & post.*

a *Postea autem si cognouerit.* RAT. DVB. nihil potest imputari ei, qui ab alio tanquam procuratore vel herede conuentus iudicium accepit, ante mandati exhibitionem, aut aditæ hereditatis probationem quæ sæpe difficilis est. *l. quia plerumque 3. sup. de interrog. in iur. fac.* Nec quod actor reuera procurator vel heres sit & nõ apparere *vulg.* §. *si aduersus. Inst. de nupt. l. duo sint Titij. 30. inf. de testam. tut.* Ergo non eo magis depositarius teneri potest actione depositi quod postea cognouerit actorem vel procuratorem esse vel heredem eius qui deponit, præsertim cùm nihil imputari possit heredi, cur ab initio non venerit instructus & allatis secum probationibus, siquidem in potestate actoris est quando agat, non etiam in potestate rei quando conueniatur, *l. purè 5.* §. *vlt. inf. de dol. mal. except. l. petendæ 6. C. de tempor. in iu. restit.*

DEC. Ignorantia quidem facti alieni semper tolerabilis est, *d. l. vlt. pro suo.* Sed tandiu duntaxat quãdiu durat, vbi verò scientia superuenit, non potest dolo carere inficiatio si semper duret. Neque verò nouum est, eum qui ab initio dolo caruit, incipere postea esse in dolo & noua causa quæ postea superuenerit, *d. l. 1.* §. *est autem 22. & 23. supr. l. 2.* §. *circa infr. de dol. mal. except. l. illud 7.* §. *si cuius vers. si tamen supr. de trib. act.* Ergo statim atque depositarius cognouit eum qui depositum reposcit tanquam procurator, aut procuratorem esse aut heredem, incipit dolo malo facere si rem depositam reddere non vult, ac proinde actione depositi rectè conuenietur.

1 ¶ Competit etiam condictio, depositæ rei nomine: sed non ante quã quid dolo admissum sit. non enim quemquam hoc ipso, quòd depositum accipiat, condictione obligari, verùm quòd dolum malum admiserit.

Ad §. *Competit. 1.*

RAT. DVB. Appellamus actiones omnes personales condictiones, quibus intendimus aduersarium dare aut facere oportere, §. *appellamus 15. Inst. de action.* Atquin is qui agit depositi, intendit, aduersatiũ facere oportere, id est rẽ restituere, cũ rei restitutio sit facti, *l. qui restituere, 68. supr. de rei vind.* Ergo etiã actio depositi quamuis in personam sit, dici tamen condictio potest, & consequenter fatendum est rei depositæ nomine condictionem competere etiam priusquam dolo malo quid admissum sit, sicut & depositi actio statim competit, *l. 1.* §. *idem Pomponius 14. & d.* §. *est autem 22. supr. hoc tit.*

DEC. Dicebantur quidem olim omnes personales actiones cõdictiones, sumpta denominatione à denunciationibus quæ ad exercendas personales actiones erant necessariæ, cum prisca lingua condicere nihil aliud esset quàm denunciare, vt scribit Iustinian. in *d.* §. *appellamus.* Quomodo & hodie rectè quis dixerit condicere cœnam, id est denunciare. Sed post antiquatũ illum vsum denũ-

ciationum cœpit condictionis nomen strictiùs accipi pro ea tantùm actione personali per quam intendit actor aduersarium dare oportere. Porrò cùm dare nihil aliud sit, quàm dominium transferre *l. vbi autem. 35. §. vlt. infr. de verb. ob l. non videntur data. 167. in princip. de reg. iur.* inde factum est, vt dici cœperit neminem posse rem suam condicere nisi à fure. *l. vlt. in fin. supr. vsufruct. quemad. cau.* quia dominium quod iam actoris est, magis eius fieri non potest, vt scriptum est in §. *fic itaq; Inst. de action. l. in bello 12. §. si quis seruum versic. etsi ignorans infr. de captiu. & postlim.* Est igitur hic §. intelligendus de condictione furtiua, quæ in eo differt à cæteris condictionibus, quod soli domino datur contra nõ dominum *l. 1. supr. de cond. furt.* cùm cæteræ non dentur nisi soli non domino contra dominum, quomodo enim dominiũ reddere posset is qui non haberet? *vulg. l. nemo plus iuris. 51. de reg. iur. l. si vniuersa. 15. C. de legat.* Nec possum probare quod ait Accursius posse hunc §. intelligi etiam de condictione sine causa, nam quamuis condictio sine causa sit valde generalis & cũ cæteris condictionibus ferè omnibus concurrere videatur *l. 1. supr. tit. de condict. sine caus.* Nunquam tamen concurrit cum conditione furtiua, nec datur domino, vt illâ, sed vt cæteræ omnes ei qui dominus non est, ideoq; nec vnquam videas dari eam contra furem, cùm sufficiant aduersus eum quatuor hæ actiones, conditio furtiua, furti, vindicatio & ad exhibendum *l. si pro fure 7. §. 1. de cond. furt. l. si pignore. 54. §. cum furti infr. de furt.* Ergo cùm depositarius non faciat furtum rei depositæ antequam incipiat eam contrectare inuito domino, quæ furti definitio est §. 1. *Inst. de oblig. quæex del. nasc.* Consequens est, vt priusquam dolum & furtum admiserit condictione furtiua non possit teneri. quamuis etiam ab initio depositi teneatur *d. §. idē Pomponius & d. §. est autem.* Nimirum quia actio depositi, nõ omnimodo præteritum dolum exigit, sed contenta est præsenti vel futuro *d. l. 1. §. non tantum 19. & sequentib. supr. hoc tit.* Condictio autem furtiua nascitur ex furto præterito. *l. si ambo §. quoties*, vbi diximus *sup. de compensat. l. si mulier 21. §. hæc actio infr. rer. amotar.*

14. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI plures heredes exstiterint ei, qui deposuit: dicitur, si maior pars adierit, restituendam rem præsentibus: maiorem autem partem non ex numero vtique personarum, sed ex magnitudine portionum hereditariarum intelligendum, cautela idonea reddenda.

Ad l. Si plures 14.

RAT. DVB. Lex duodecim tabularum diuidit obligationes & actiones omnes hereditarias inter coheredes pro hereditariis portionibus, *l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. hered. debit.* Ergo si plures heredes exstiterint ei qui deposuit, quamuis maior pars heredũ adierit prætorem ad reposcendum depositum, non ideo reposcẽda erit res in solidum solis præsentibus, sed pro partibus duntaxat hereditariis, nempe cùm res depositi diuidua est, nam si sit indiuidua, non dubitatur, quin vel vni ex heredibus restitui tota debeat, cùm restitui pro parte non possit, *l. 1. §. si pecun. in sacculo 36. & §. si tibi 41.* vbi diximus *supr. hoc tit.*

DEC. Quod maior pars facit, omnes facere videtur, ad quos res pertinet *l. iurisgẽtiũ. 7. aliàs l. & suũ 7. §. vlt. supr. de pact.* Ergo depositum quod maiori parti restituitur, omnibus restitutum videtur, dummodo maiorem partem heredum intelligamus, non ex numero personarum. (quid enim si quatuor aut quinque sint instituti simul tantum ex vncia) sed ex magnitudine portionũ hereditariarum, quia negari non potest, quin pluris interfit eorum qui ex maioribus partibus hereditatis sunt instituti, quemadmodum & euenit, cùm tractamus de maiore parte creditorum, maiorem enim partem intelligimus pro modo debiti, non pro numero personarum, *l. maiorem 8. supr. de pact. & l. vlt. C. qui bon. ced poss.* Mihi tamen, vt dicam libere quod sentio, totus hic locus Triboniani esse videtur potiùs quã Caij; cùm verba illa contextus intueor, *dicitur pro eo quod Caius dixisset, placet*, aut dicendum est, *item adierit* simpliciter pro eo quod scribendum erat, *prætorem*. Rursum illa, *ex magnitudine portionum*, pro eo quod dicendum erat ex quantitate portionum, magnitudo enim non est nisi corporum, portiones autẽ hereditatis in iure consistunt *l. seruum 50. §. vlt. de hered. inst.* Sunt enim portiones homogeneæ, & eiusdem naturæ cuius est hereditas ipsa quæ nomen iuris est *l. hereditas 50. de hered. petit.* Sed omnium maximè posterema illa verba, *Cautela idonea reddenda.* Dixit enim Tribonianus *cautelam* pro *cautione*, & *reddendam* pro *præstandam*, & quod magis est, pro satisdatione idonea, vt in *d. §. si pecunia in fin.* & per ablatiuos absolutos quos habet ille familiarissimos. Sed me magis mouet iuris ratio: nã depositum, de quo hic tractamus, vel rei diuiduæ est, vel indiuiduæ, si indiuiduæ, iam diximus vel vni ex centum heredib. qui prior depositum reposcat restitui debere ex *d. §. si pecunia*, quia restituẽdæ rei indiuiduæ obligatio non nisi indiuidua esse potest, *l. 2. §. item in facto. & l. 4. §. Cato l. stipulationes non diuiduntur 72. de verb. ob.* Ideoque non est necesse quod in hac lege requiritur, adeat prætorem. Nec rursum vt inuestigemus an maior pars heredum ex numero personarũ censenda sit, an ex magnitudine portionũ, Quo si proponas depositum esse rei diuiduæ, putà pecuniæ, numeratæ, nec in sacculo inclusæ, fatendum, actionem quoque depositi esse hoc casu diuiduam. Ac proinde non nisi pro portionibus hereditariis à singulis heredibus exerceri posse, tametsi pro coheredum portionib. satisdare parati sint, nã cùm nulla sit repugnãtia ex parte rei, nihil impedit quominus actio per legem duodecim tabularum & ipso iure diuidatur. *l. heredes 25. §. an ea stipulatio D. famil. erciscꝰ.* de quo scripsimus iam ad *d. §. si pecunia.* vbi ostẽdimus nec in eo loco sibi temperasse Tribonianum quin manus Vlpiano intulerit.

1 ¶ Siue autem cum ipso, apud quem deposita res est, actũ fuerit, siue cum herede eius, & sua natura res ante rem iudicatam intercidit, veluti si homo mortuus fuerit: Sabinus, & Cassius, absolui debere, eum, cum quo actum est, dixerunt:

quia æquum esset, naturalem interitum ad actorem pertinere, vtique cùm interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.

Ad §. Siue autem. 1.

RAT. DVB. Depositarius non tenetur, nec conueniri potest nisi propter dolum quem admiserit aut priusquam conueniretur, aut eo ipso tempore quo conuentus fuit *l. 1. §. est autem supr.* Ergo si pendente iudicio & ante rem iudicatam res deposita peruenit etiam naturali interitu, & qui apud deponentem æquè cõtingere potuisset, dicendum est nihilominus depositarium teneri, quomodo teneretur etiamsi mora tantum interceßisset. *l. quod te 5. sup. de reb. cred. l. si ex legati causa 23. & seq. infr. de verb. ob.* Est enim is vnus ex effectibus præcipuis moræ, vt periculum rei totum trãsferat in moratorem *l. si seruum. 91. §. sequitur. & §. vlt. de verb. oblig. & l. nemo 82. §. 1. eod. tit.* Quanto magis si species quæ perit ex contractu bonæ fidei debeatur, cuiusmodi est contractus depositi: longè plus enim potest mora in actionibus bonæ fidei quàm in strictis, vt constat ex *l. mora. 32. §. in bonæ fidei, iuncta l. vsuræ 34. & seqq. & l. videamus. 38. §. si actionem & §. antepen. infr. de vsur. l. 3. §. si per venditorem infr. de act. empt.* Quemadmodum & plus potest dolus quàm mora, dolus autem delictum est, mora verò non æquè, sed tantum culpa est, quamuis & interdum possit esse sine culpa, putà cùm nascitur ex re ipsa vt in *l. curabit. 5. C. de act. empt. l. Titia Seio. 87. §. vsuras. de leg. 2.* aut ex solo lapsu diei ex *l. ad diem 77. de verb. ob. l. cùm quidam 17. §. si pupillo de vsur.* Ergo quemadmodũ in cõditione furtiua, quæ datur cõtra furẽ, & nascitur ex dolo & delicto furis, non distinguimus an res furtiua æquè fuerit peritura, nec ne, vt cõstat *ex §. vlt. Inst. de oblig. quæ ex del. nasc. l. in re furtiua. 8. in princ. Iuncto §. condictio legis præcedẽtis & l. vlt. supr. de cond. furt. l. subtracto 9. C. de furt. l. 1. §. rectißimè & l. merito in fine inf. de vi & vi armat. l. 1. C. quod met. caus.* ita nec in actione depositi distinctio illa est adhibenda, cùm imputari possit depositario, quod semel dolũ fecerit, cùm depositi restitutionem denegauit. *d. l. 1. §. si rem depositam 24. supr. hoc tit.* Et ratio est, quia si depositarius rem depositã domino restituisset, vtiq; potuisset dominus eam statim vẽdere, atq; ita se à periculo interitus quantumlibet naturali liberare *l. item si verberatũ 15. supr. de rei vend. l. cùm res. 47. §. vlt. de leg. 1.*

DEC. Nunquam actio danda est ei cuius nihil interest; cùm obligationes & actiones omnes ad hoc comparatæ sint, vt acquirat quisque sibi quod sua interest. *l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. ob. l. actionum 25. infr. de ob. & act.* At qui nihil interest eius qui deposuit nec alterius actoris cuiuslibet, quod res deposita aut alio iure debita, statim restituta non fuerit, quoties constat fuisse illam æquè perituram penes actorem atq; si restituta fuisset. Ergo hoc casu depositarium & alium debitorem quemlibet liberari æquum est, sed hoc ita, si clarissimè probet, quod plerumq; difficilimum est æquè rem penes actorem fuisse omnimodo peritura, putà si homo debitus statim post interpellatum debitorem repentino percussus morbo perierit, ita vt certum sit medium tempus nullum intercessisse quo vendi potuerit: aut si constet actorem numquam fuisse venditurum aut seruum depositum tã vitiosum & nequam fuisse, vt verisimiliter nemo eum fuerit empturus: sufficit enim ad retinendum in obligatione debitorem, vt potuerit actor rẽ à se petitam si fuisset restituta, vendere *d. l. item si verberatum in fin. & d. l. cum res §. vlt.* Intellige tamen cum Accursio nisi depositarius aliusve debitor quilibet iustam litigãdi causam habuerit, vt in *l. qui solidum 78. in princip. & §. etiam de leg. 2.* Iniquum enim esset cogi quem ob eiusmodi periculum naturalis interitus indefensum ius suum relinquere, vt eleganter scriptum est in *l. illud. 40. supr. de her. petit.* Vbi vide quæ de tota hac quæstione inter Martinum & Ioannem tanto pere controuersa fusius scripsimus. Et ad *d. l. item si verberatum*, puta si ius retentionis habebat depositarius aut commodatarius ob impensas à se factas in rem conseruandam, vt in *l. in rebus 18. §. possunt. supr. commod. l. creditoris 15. vlt. infr. de furt.* Sed nos eum casum tractamus, quo depositarius in mora fuerit, adeoque in dolo non reddens depositum, qui proinde nullam saris iustam litigandi causam habuerit, vt in *l. si in Asia 12. §. vlt. supr. hoc tit.* Excipitur solus fur & raptor *d. l. subtracto. 9. C. de furt. & d. l. 1. C. de his quæ vi metus caus. gest.* quorum scilicet odio inductum est, vt quousque delictum per oblationẽ purgauerint, vno quoq; instãti mora nouã facere intelligantur *d. l. in re furtiua §. 1. & d. l. vlt. de cond. furt. iuncto §. sic itaq; Inst. de action.* Sed extra hunc casum sequenda omnino est distinctio huius §. quæ probatur etiam apertissimè ex *l. si is qui 56. in princip. infr. de iur. dot.* Vbi dicitur non teneri maritum iudicio de dote, etiamsi moram fecerit in exigẽdo Sticho qui ei in dotem delegatus fuerat si æquè apud maritũ moriturus Stichus fuerit, & ex *l. vlt. §. si ea conditione sup. ad l. Rhod. de iact. l. si duo 16. §. ait prætor supr. depen. constit. l. item si cum 14. §. quatenus. pers. quod si homo*, vbi etiam diximus *supr. quod met. caus.* Proinde verum non est quod quidam apud Accursum tentant dicere distinctionem hanc specialẽ esse in deposito, in quo pleraq; alia sunt specialia & singularia, cũ ex legibus suprà citatis appareat aliis pleriſq; casibus idem scriptum esse: sed longè grauior Accursij nostri error in eo est quod hunc §. intelligit de eo casu quo res deposita interciderit, non solum ante rem iudicatam, vt Caius hic loquitur, sed etiam ante motam cõtrouersiam & contractam moram, vt inferat depositarium nõ solùm in dolo non fuisse, sed neque in mora, quasi si in mora fuisset, aliud responsurus fuerit IC. cùm tamen verba Caij sint aperta tractãtis de eo depositario qui actione depositi cõuentus fuerit, & de ea re deposita, quæ pendente iudicio perierit. Et postquam iam agi cœperat, ac proinde post motã cõtrouersiã: prius enim est moueri cõtrouersiã quã litem contestari *l. sed & si 25. §. si ante de hered. pet.* Et rursum prius litẽ contestari, quã rem iudicari *l. item videndum 18. §. si quis eod. tit. l. quæsitum 30. supr. de pecul.* Itaque fatendum est neque Accursium neq; Ioannem ad hunc textum respondere potuisse.

15. IVLIANVS libro 13. Digestorum.

QVi rem suam deponi apud se patitur, vel vtendam rogat: nec depositi, nec commodati actione tenetur: sicuti qui rem suam conducit, aut precariò rogat: nec precario tenetur, nec ex locato.

Ad l. Qui rem 15.

RAT. DVB. Actioni depositi vel commodati non potest obiici exceptio dominij *l. ita vt si fur. 16. supr. commod.* vbi diximus Ergo etiam is qui rem suam deponi apud se patitur vel vtendam rogat, nō eo minus conueniri potest actione depositi vel cōmodati.

DEC. Multum interest, an alieni dominij exceptionem obiiciat depositarius vel commodatarius, an proprij alieni non potest *d. l. ita vt l. 1. §. si prædo supr. hoc tit.* At proprij potest, vt in hac lege. Et ratio diuersitatis illa est quam adfert Bartol. quod etiam res aliena deponi & commodari potest, propria non potest, non magis quàm emi aut conduci aut precario vel pignori accipi, *l. neque pignus 45. de reg. iur. l. siue rei 16. infr. de contrab. empt. l. qui rē 20. C. de locat. l. bona fides 31. vers. si tamen infr. hoc tit. & l. ei à quo. inf. de vsucap* Proinde cùm non teneat cōtractus, neq; obligatio neque actio vlla ex eo nasci potest, prius enim est, vt contractus teneat, quàm vt ex eo nascatur obligatio, & prius est vt obligatio nascatur, quàm vt actio ex ea detur: planè, si nō appareat in continēti de dominio depositarij vel cōmodatarij, vel cōductoris, quū est prius possessionē restitui, & postea de dominio litigari. Quā in rē cōparata est actio q̄ nostri vocāt, cōdictione *ex lege si quis condictionis 25. C. de locat.* Cuius in praxi frequentissimus vsus est, præsertim verò cùm agitur ex locato, quæ propria illius legis species est. Illa etiam distinctio adhibenda est, an de sola possessione in contrahendo actum sit, an etiā de proprietate, nihil enim vetat dominum proprietatis acquirere sibi quocunq; titulo etiam emptionis & precarij possessionem quæ sit aliena, vt in *l. certè 6. §. vlt. & l. seq. inf. de precar. l. si aliquam rem. 27. infr. de acquir. possess.* Nec tamen desunt, qui putent, eum, qui rem suam apud se deponi vel sibi commodari patitur, hoc ipso donare eam videri, si sciens id faciat. Quorum sententia certè probabilis non est, vt constat ex hac lege, quæ cùm de eo loquitur qui rem suam apud se deponi patitur, de illo vtique intelligit qui patitur sciens esse suam, non qui ignorans, nam nec patitur qui ignorat, cùm patientia omnis implicitam habere debeat scientiam *l. 2. Cod. de seruit. & aquæ l. si quis diuturno 10. supr. si seruit. vind.* Nam neque tam facilis est donationis præsumptio, cùm donare sit perdere *l. filiusfamilias 7. infr. de donat.* Neque fieri potest donatio, nisi vel per traditionem, vel per stipulationem *l. Papinianus 20. infr. de donat. int. vir. & vxor.* quorum neutrum fit per solam patientiam, eius præsertim qui patitur rem suam sibi tradi. Accipit enim hic, non tradit: illud planè constat neminem errantem rei suæ dominiū amittere *l. si procurator meus. 35. infr. de acquir. rer. domin. l. si id quod 7. in fi. infr. de rescind. vend.*

16. AFRICANVS libro 7. Quæstionum.

SI is, apud quem rem deposueris, apud alium eā deponat, & ille dolo quid admiserit: ob dolum eius, apud quem postea sit depositum, eatenus eum teneri, apud quem tu deposueris, vt actiones suas tibi præstet.

Ad l. Si is apud quem 16.

RAT. DVB. Cùm primus depositarius, rem apud se depositam penes alium deponit ignorante domino qui primus deposuit, æquū est præstari ab eo factum & dolum secundi depositarij, quippe cū non fuerit secundus depositarius in ea re dolū admissurus, si prior depositarius rem sibi commissam custodiendam non penes alium deposuisset: non enim culpa caret qui rem sibi commissam aut negligit, aut donat, *l. cùm hi 8. §. si prætor aditus. supr. de transact.* Vnde nostri eliciunt brocardicum illud, eum qui debet aliquid curare, nō debere illud donare, id est alij curandum committere, ex *l. minorū C. de præd. minor. l. factum curatoris 22. C. de pact. l. 1. §. si rem supr. de offic. prot. Cæsar.* Ergo etiam priorem depositarium teneri æquum est actione depositi ob dolum à posteriore depositario admissum. Iuxta id quod iactare solent philosophi, causam causæ esse causam causati.

DEC. Depositarius non tenetur nisi ex proprio dolo, *l. 1. §. vlt. & passim supr.* In proposito autem, nullus depositarij dolus est qui rem sibi datam custodiendam penes alium deposuit, sed tantum culpa malæ electionis, si aliū depositarium minus intelligentem elegerit, quæ tamen culpa non tam lata est vt dolo æquiparari possit, sed tantum leuis quæ in depositi actione nō venit. Ergo non potest hoc casu prior depositarius teneri depositi, vt rem depositam restituat, quam nec habet nec dolo desinit habere, sed tamen quia obligatum habet posteriorem depositarium cuius dolo res amissa aut deterior facta est, eatenus teneri illum æquum est, vt actionem depositi, quam contra secundum depositarium habet, ei præstet qui deposuit, nimirum ex iuris regula quæ vult, vt quisquis tenetur ob hoc solùm quod actionem aduersus alium habeat, eiusmodi actionis cessione liberetur, *l. quod debetur 51. in fi. supr. de pecul. l. 1. §. si te rogauero. vers. si verò sup. hoc tit.* Inde fit quod Accursius notat, vt in actione negotiorum gestorum aliud dicendum sit, id est, vt non liberetur negotiorum gestor, præstando actiones quas habet aduersus eum quem ad aliena negotia gerenda imprudenter elegerit, sed indemnitatem omnimodo præstare teneatur ei cuius negotia malè gesta sunt, *l. nam & seruus 21. §. vlt. supr. de neg. gest.* nempe quia negotiorum gestor non de dolo tantum tenetur vt depositarius, sed etiam de culpa leui, cui semper adscribenda est mala electio, *l. eum qui rem 10. §. vlt. cum leg. sequenti supr. commod. d. l. nam & Seruius §. vlt.*

17. FLORENTINVS libro 7. Institutionum.

LIcèt deponere tam plures, quàm vnus possint: attamen apud sequestrem non nisi plures deponere possunt: nam tum id fit, cùm aliqua res in controuersiam deducitur. itaque hoc casu in solidum vnusquisque videtur deposuisse. quod aliter est, cùm rem communem plures deponunt.

Ad l. Licèt. 17.

Lex hæc magistralis est & duas ponit differentias inter depositum in genere & sequestre, quarū prima est quod depositum in genere licet à pluribus quoq; fieri possit, tamen etiam ab vno fieri potest: sequestre autē nunquam nisi à pluribus, tunc enim locum

locum habet cùm aliqua res in controuersiam deducitur, & finis litis expectatur, aut saltem satisdatio, quæ in multis casibus pendente lite præstanda est, *l. si fideiussor 7. §. vlt supr. qui satisd. cog.* Controuersia autem nisi inter plures esse non potest, nec enim differt à lite, nisi quod lis cōstituitur per cōtestationem, controuersia autem dicitur ante litē contestatam, *l. sed etsi 25. §. si ante sup. de hered. petit.* Plerunq; autem accidit, vt res quæ in controuersiā deducitur, sequestranda sit, nō solùm si satisdatio idonea desideretur, quā præstare sæpè difficile est: semper autē incommodum, *l. 2. §. penult. sup. de iudic. l. 1. §. si pecuniā sacculo 36. & §. seq. supr. hoc tit. l. postquā 5. §. 1. infr. vt legat. vel fideic. cau.* sed etiam si periculum sit ne forte pendente lite & controuersia litigatores ad rixas & arma deueniant, vt in *l. si cuius 13. §. sed si inter duos, a. liàs l. acquisitum supr. de vsufr.* Quod frequētiùs accidit, cùm de sola possessione quæstio est, quam si de proprietate litigetur, postquam cæca hominū cupiditas, vt Seneca dicebat, proprietatē à possessione seiunxit, vnde fit, vt quāuis rei depositæ proprietas & possessio penes eū sit qui deposuit, nō penes depositarium, vt dicitur in §. 1. *huius leg.* Cùm tamen apud sequestrum eadem res à plurib. deponitur, videantur singuli in solidum rē deposuisse, non quasi duo in solidum eiusdem rei domini vel possessores esse possint, quod non magis iure fieri potest quàm per rerū naturā admitti dimensionū penetratio, *l. 3. §. ex contrario infr. de acquir. poss. l. duo 19. infr. deprecar.* Sed quia cùm vnusquisq; se & solum, & in solidum possidere cōtēdat, deponit vnusquisq; apud sequestrū eā ipsam possessionē, quam habere se putat, ac proinde vnusquisq. in solidū, quod aliter est cùm rē cōmunē plures simul deponūt: videntur enim singuli fortasse tantum deposuisse, quia cùm de possessione consentiāt, satis intelligūt nō posse se singulos nisi pro parte possidere, *d. l. 1. §. sed si duo 44. sup. hoc tit.* Altera differentia est quæ ponitur in §. 1. *huius leg.* quod rei sequestratæ possessio penes sequestrū est, nō penes eos qui deposuerunt, id enim agitur huiusmodi depositione, vt neutrius possessione id tempus procedat quo res penes sequestrū manet, quēadmodū Florentinus in *d. §. 1. huius legis* scribit. Alioquin euenire necesse esset, vt nullius effectus esset sequestratio, nec remediū efficax ad rixas compescendas. Quāuis si solo iudicis officio fiat sequestratio, aliud dicēdum sit, quia tunc custodię tantū causa fieri intelligitur, nō vt de iure veri possessoris quicquā detrahatur, tametsi nec nisi ad impediendas rixas soleant iudices ex officio ad hoc remedium recurrere, *l. interesse puto 39.* vbi latiùs de hoc nostri tractant *infr. de acquir. possess.* Et ad hanc nimirum sequestrationis speciem pertinet titulus *de prohibita sequestratione pecuniæ*, non ad illam quæ fit ex contrahentium voluntate, quæ scilicet permissa semper est, & nunquam iudici prohibita. Quid enim aliud pronunciare iudex posset, quàm quod inter litigatores conuenerit, *l. iudicem 21. iuncta l. iudicium 13. supr. commun. diuid. l. si conuenerit 26. infr. de re iudic. l. 1. §. inde quæritur. de nou. oper. nunciat.* Cætera quæ de sequestratione dici possunt, & ad depositi sequestrariam actionem pertinent, iam explicauimus ad *l. ei apud quem 5. §. 1. & seq. cum l. sequent. & ad l. si in Asia. 12. §. cum sequestro supr. hoc tit.* Iunge *l. sequester 110. de verb. sig.*

1 ¶Rei depositæ proprietas apud deponētem manet. sed & possessio nisi apud sequestrem deposita est,[a] nam tunc demum sequester possidet. id enim agitur ea depositione, vt neutrius interim possessionis tempus procedat.

Ad §. Rei depositæ. 1.

RAT. DVB. Depositarius saltem naturaliter possidet, *l. communi 7. §. neq; coloni supr. commu. diuid. & l. 4. supr. ad exhib.* Possessio enim magis facti quàm iuris est, *l. 1. §. si vir vxori de acquir. poss. & l. denig; 19. supr. ex quib. caus. maior.* siue à pedib. siue à sedib. dicta possessio sit *l. 1. inf. de acquir. posses.* Atqui nō possunt duo simul possidere in solidū *d. l. 3. §. ex cōtrario eod. tit. & d. l. duo 19. de precar.* Ergo fieri nō potest vt rei depositæ penes deponentem possessio remaneat.

DEC. Possidere est sibi &, animo domini, habere, atqui depositarius sibi nō habet, neq. animo domini, alioqui furtum facit cùm incipit sibi habere *l. si quid. inficiatus. 13. in princip. & §. 1. supr. hoc tit.* Ergo verè & propriè non possidet *l. officium 9. supr. de rei vindic. l. si rem mobilem 47. infr. de acquir. possess.* Et cum dicimus depositarium possidere naturaliter de Asinina, vt aiūt, detentatione, intelligimus, quę propriè possessio non est, sed tota ex facto æstimatur, vt cum dicimus, naturaliter aperiri tabulas testamenti *l. 3. §. aperire. infr. de S. C. Sylan.* id est reuera & de facto, longeq; aliud est possessionem naturalem habere aut esse in possessione, aliud verò possidere *l. videamus. 38. §. si posseßionem. infr. de vsur. l. si quis ante 10. infr. de acquir. possess. l. certè 6. §. is qui rogauit. inf. de precar.* Iuncta *l. naturaliter. 12. de acquir. pos.* Idem iuris est in re commodata *l. rei commodatæ* 8. vbi diximus *supr. commod.*

a *Nam tunc demū sequester possidet.* RAT. DVB. Possidere est sibi & animo domini habere, vt iam diximus. Atqui sequester non sibi possidet, neque animo domini non solùm, quia scit rem alienam, vt de creditore pignoratitio scriptum est in *l. Pignori. 13. de vsucap.* Sed etiam, quia rem ea mente accipit quasi redditurus. *l. 1. in princ. sup.* Ergo non possidet.

DEC. Possessio quam sequester habet, in eo differt à cæteris possessionibus, quod non tam ex animo & sequestri voluntate pendet, quàm ex mente litigantium, qui sequestrum eligendo id egisse videntur vt à se possessionem abdicarent, eāq; in sequestrum transferrent, scilicet nisi contrarium probetur: potest enim admitti probatio in contrarium, vt Accursius notat, ex *d. l. intereße 39. de acquir. posses.* Alioqui fatendum est sequestrū propriè nō possidere si veram possessionem ex eius animo æstimemus, quomodo regulariter æstimanda est, siue de naturali intelligas, siue de ciuili, verè enim ac propriè is possidet naturaliter qui sibi quidē & animo domini id est tanquā dominus rem habet, sed iniuste, vt fur & prædo, & malæ fidei possessor quilibet, cuiliber verò qui & animo domini & iustè, vt bonæ fidei possessores omnes, *l. bonæ fidei 109. de verb. sig. & l. bonæ fidei. 48. de acquir. rer. dom.*

18. NERATIVS libro 2. Membranarum.

DE eo, quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij causa depositum est: in heredem de dolo mortui actio est pro hereditaria portione, & in simplū, & intra annum quoq; in ipsum verò & in solidū, & in duplū, & in perpetuū datur.

Ad l. De eo quod tumultus. 18.

RAT. DVB. Actio depositi quæ datur in duplum contra eum apud quem tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij causa res deposita est, pœnalis aut saltem mixta, cùm in duplo simplum cõtineatur, sicut dicimus de actione legis Aquiliæ, quæ partim pœnalis, partim rei persecutoria est, §. *vi autem, 19. iuncto* §. *in duplum 23. Inst. de action.* Atqui pœnales actiones non dantur in heredem, ne quidem quatenus rei persecutionem continent, nisi de eo quod ad heredem peruenit, aut post litem contestatam, *l. omnes pœnales 26. l. constitutionib. 33. inf. de obl. & act. l. inde Neracius 23.* § *hanc actionem sup. ad leg. Aquil.* §. *his autem verbis Inst. eod.* Sicut neq; in patrem de peculio *l. ex pœnalib. 58. de reg. iur.* Ergo actio depositi de qua in *l. 1. in princip. sup.* quæ pro deposito vel incendij, vel ruinæ, vel tumultus, vel naufragij causa facta, contra depositarium datur in duplum, non est danda in heredem ne quidem in simplum ex *reg. iur. in honorariis 15. de obl. & action.*

DEC. Depositum quod fit vel tumultus vel ruinæ vel naufragij vel incendij causa, quæ necessaria est, non minus depositum est quàm quod causam habet merè voluntariam, nec minùs fauorabile est, imò fauorabilius, quod causam necessariam habeat *d. l. 1.* §. 1. *& seq. sup.* Ergo cùm obligatio huius depositi restituẽdi ex cõtractu nascatur, perinde atq; illa quæ ex simplici & voluntario deposito nascitur, nõ minùs trãsire debet in heredẽ depositarij ad simplum vsq;, quàm si voluntariũ depositũ proponeretur. Nam vsq; ad simplum merè rei persecutoria est, non pœnalis, quomodo de actione serui corrupti scriptum est in *l. vlt. supr. de seru. corrup.* In eo autem dũtaxat quod excedit simplum, pœnalis est, & ideò nec in heredẽ datur ex natura pœnalium actionum: nec quod detur in heredem ex dolo defũcti, facere potest, vt eo minus debeat dari in simplum, quia licet per eã dolus defuncti vindicetur, nascitur tamen ex contractu, & meram rei persecutionem continet, idque ex regula *leg. si hominem 7.* §. *datur*, vbi diximus *supr. hoc tit.* Aliud enim est nasci actionem ex dolo & delicto, aliud verò nasci ex contractu ad vindicandum dolum. At quia in eo quod excedit simplum, non rei persecutoria, sed pœnalis est, non datur in heredem vltra simplum, neq; enim hac parte tã ex cõtractu nascitur quàm ex delicto, & ex edicto prætoris, siquidem perfidiæ crimen crescit, cũ id quod depositũ fuerat ex causa tumultus, vel incendij vel naufragij, per depositarij dolum nõ restituitur, vt Vlpianus noster tractat in *d. l. 1.* §. *hæc autem 4. supr. hoc tit.* In eoq; erant grauiter qui cõtra nos scribere ausi sunt, actionem depositi quæ in his quatuor causis à prætore in duplũ data est, esse merè ex contractu, cùm tamen fateantur esse pœnalẽ. Nec enim fieri potest, vt actio vlla sit ex contractu & pœnalis, cùm omnes contractus cõparati sint & omnes actiones ex cõtractib. ad rem aliquã persequendã, *l. actionũ 25.* §. *1. de ob. & act. l. stipulatio ista 38.* §. *alteri de verb. obl.* nulla verò actio sit quæ pœnã persequatur, nisi si quando pœna ipsa in stipulationem, aut in alium contractũ deducta sit quæ dicitur stipulatio pœnalis: de qua dicitur in *l. si pacto quo pœnã 14. l. duo societatẽ 71. pro socio l. prædia 27. infr. de act. empt.* Et quemadmodũ falsa est propositio quã iidẽ adstruunt, paucas esse actiones ex delicto merè rei persecutorias, cũ tã multæ sint, quas retulimus ad *l. in condictione 9. supr. de cond. furt.* ita & multo magis falsa illa est quam subiiciunt ex contractu, descendẽtes actiones paucas esse pœnales, debuerant enim scribere nullas esse penitus, quod fuisset longè verius, quàm quod antea tã sæpe scripserant ex delicto actiones merè rei persecutorias nullas esse. Et quãuis prætor optima ratione separauerit causas istas depositi necessarias à voluntaria, dando actionẽ in duplũ ex caussa depositi necessaria, non etiã ex voluntaria, nego tamen posse hanc separationem fieri, vi & potestate contractus. Nego actionem ex cõtractu depositi, licet causam necessariam habẽtis, trahi potuisse ad duplum, nec vltra quam re vera depositum sit, nisi eã actionẽ pœnalẽ prætor edicto suo talẽ induxisset, nõ enim potuit facere vt pro centũ depositis ex quacũq; tamẽ causa, reddi tamẽ ducẽta deberẽt actione ex cõtractu depositi. Quippe quod cũ nõ nisi re & traditione cõtrahatur *l. 1.* §. *is quoque infr. de obl. & actio.* non vltra id quod reuera traditũ & depositũ est, obligare depositariũ potest *ex regula leg. cũ vltra 4. C. de non num. pec. l. si tibi 17. sup. de pact. l. rogasti 11.* §. *si tibi sup. de reb. cred.* Quid ergo fecit prætor, nimirũ quod potuit, & quod fuit æquissimũ, vt maior depositarij perfidiæ, quæ vltra simplum actione ex contractu coerceri non poterat, noua & pœnali actione ex edicto ipso, pposita vsq; ad duplũ coerceretur, quo edicto nihil opus fuisset, si sufficeret actio ex cõtractu, etiã cum prudentũ interpretatione in eam rẽ potuisset, sicuti nec fuit necessarium edictũ vllum ad hoc vt in actione depositi lis per inficiationẽ cresceret in duplum, sufficiente scilicet in eam rem iuris ratione & prudẽtum autoritate: & ita intelligendum est quod Iustinianus scribit in §. *rei persequendæ 17. vers. planè si depositi. de actionib.* mixtã esse hanc depositi actionẽ si ex his causis agatur, aut contra depositariũ aut cõtra heredem ex dolo proprio ipsius heredis, quod conuenit cum hac lege. Porrò quæ ratio facit vt actio hæc depositi, quæ cõtra depositariũ datur in duplũ, nõ detur cõtra heredẽ depositarij nisi in simplũ, nẽpe quia in eo quod excedit simplũ, tota pœnalis est. Eadẽ efficere videtur vt neq; post annũ dari debeat in depositariũ, quia pœnales actiones, neq; post annũ neq; in heredẽ dantur *d. l. in honorariis.* Et tamẽ scribit Neracius dari eam aduersus depositarium in perpetuum, quod pugnare videtur cum supradicta regula. Quòd si intelligas, vt quidã apud Accursiũ de actione hac in duplũ, quatenus simpli persecutionẽ cõtinet, atq; ita quatenus rei nõ pœnæ persecutoria est, eueniet vt æque falsũ sit quod prima pars huius legis habet, in heredẽ depositarij dandã eã non esse nisi intra annũ. Constat enim actiones omnes præsertim ex cõtractu descẽdentes, quatenus rei persecutionẽ cõtinẽt dari etiã post annũ, *d. l. in honorariis.* Et rursum eas quæ pœnales sunt, ne quidẽ intra annũ dari posse cõtra heredẽ, aduersus quẽ nullo modo transeunt, nisi de eo quod fortè ad ipsum peruenerit, vt eadẽ lex ait. Ac sanè, fatendum est, esse aliquid in hac actione speciale, & diuersum à cæteris siue rei persecutoriis, siue pœnalib. actionibus, vt nimirum quãuis sit pœnalis in eo quod excedit simplum, nihilominus detur in depositariũ etiã post annũ, & in perpetuum: & rursus quãuis vna sit actio eáq; pœnalis, tamen detur cõtra heredem vsq; ad simplũ & in perpetuũ. Cuius diuersitatis ratio petẽda ex eo est, quod iã diximus, actionẽ hanc quatenus rei persecutoria est, nasci ex contractu, id est vsq; ad simplum. In eo autẽ quod excedit simplũ, id est, quatenus pœnalis est, nõ nasci ex cõtractu, sed ex delicto induci per edictum prætoris. Cuius edicti verba ab Vlpiano relata in *d. l. 1.* §. *1. supr.* hoc ipsum apertè sonãt vt &

vt & contra depositarium danda sit in duplum, & contra heredem depositarij, cum ex dolo defuncti conueniturin simplum, nullibi additis verbis illis, *intra annum*, quæ addere prætor solet in inducendis actionibus ex delicto pœnalibus, vt intelligamus vtroque casu actionem hanc esse perpetuam, sed in duplum contra depositarium, in simplum contra heredem nisi heres ex proprio dolo conueniatur, quo casu æque in duplum est, vt ipsa etiam edicti verba probant. Quod si pergas quærere, cur prætor hanc actionem pœnalem aliis verbis, & conditionibus induxerit quàm cæteras, dicã ita factum ab eo esse, quod actio hæc non tantùm sit mixta ex pœna & rei persecutione vt cæteræ, sed ex contractu & delicto simul, quod nescio an vlli alij actioni pœnali conuenire possit, illud tantum explicandum supereſt, quid sibi Neratius velit cùm in hac lege scribit de eo quod necessaria causa depositum est agi contra heredem ob dolum defuncti in simplum, *& intra annum quoque.* Hæc enim posteriora verba sunt quæ Accursius noster intelligere non potuit, existimans ex duabus quas adfert interpretationibus, primam esse veriorem, quæ negat teneri heredem depositarij in simplum post annũ, improbata posteriore quæ vult actionem in simplum dari in perpetuum etiam cõtra heredem, nempe quia nõ potuit ad verba illa, *& intra annum quoq;* respondere, quorum tamen sensus procul dubio non alius est quàm quem nos attulimus in *errorem 4. Decad. 76. de error. Pragmat.* vt scilicet actio hæc quæ contra depositarium datur, & in duplũ & in perpetuum, detur in heredem depositarij in simplum, id est nõ ad duplum, ne quidem intra annum, quamuis soleat Prætor esse facilior ad dandam actionem pœnalem intra annum quàm post annum, quod nos supradicto loco pluribus explicauimus. Itaq; nõ est in hac lege constituenda triplex Antithesis inter depositarium & eius heredem, vt vulgò fieri ab interpretibus solet, quasi depositarius teneatur in solidum omni casu, depositarij autem heres si cohabeat, non teneatur nisi pro hereditaria portione. Item vt depositarius teneatur in duplum, heres autem ex dolo defuncti in simplum duntaxat. Denique vt depositarius teneatur in perpetuum vsque ad duplum, heres verò non nisi intra annum etiam ad simplum. Tertia enim illa Antithesis sicuti falsa, ita nulla hic est, sed priores tantùm duæ, quarum primam iam satis explicauimus in *d. l. si hominem. 7.* §. *datur supr.* vbi eadem sententia proponitur, sed generalior in omni deposito, siue necessariam, siue voluntariam causam habente, vt si plures sint depositarij heredes, omnes quidem simul teneantur in solidum etiam ex dolo defuncti licet ad eos nihil ex deposito pertenerit: sed tamen singuli non nisi pro hereditaria portione teneantur, Itaque manifestè falsum est quod Bartolus putat actionem in duplum pœnalem quę datur contra heredẽ depositarij ex dolo proprio non, dari post annum secũdùm naturam pœnalium actionum, nam præter id quod in hac lege nihil tale scriptum est, pugnat hæc sententia, vt iam diximus cum verbis edicti, quibus actio in duplum proponitur non minus contra heredem depositarij ex proprio dolo quàm cõtra depositarium, nullaanni adiecta mentione, neque verò alia huius actionis natura quærenda est, quàm quæ à prætore ipso supradictis edicti verbis inducta fuit. Ex quibus etiam conuincitur alius non minus grauis error Accursij existimãtis *ad d. l. 1.* §. *1. supr.* actionem pœnalem non aliter dari in duplum ne quidem contra ipsum depositarium, quàm si depositum inficiatus sit, quasi ad hũc casum pertineat, quod Iustinianus scribit in §. *sed furti quidem 26. Inst. de action.* inter dũ depositi actionem inficiatione crescere & duplicari. Id enim non ad hoc genus depositi spectat quod fit ex causa necessaria, cuius actio etiam in confitentem est in duplum, sed ad actionem depositi voluntarij, quæ sicuti aduersus confitentem non datur nisi in simplum, ita contra inficiantem redditur in duplum, proinde similis est hæc actio illi quã Prætor induxit de seruo corrupto, de qua Vlp. scribit in *l. doli. 5. sup. de seru. corrup.* actionẽ illam etiam aduersus fatentem, id est, ab initio, & sui natura in duplũ esse, quamuis actio legis Aquiliæ inficiantem duntaxat coerceat.

19. VLPIANVS libro 17. ad Edictum.

Iulianus, & Marcellus putant, filiumfamilias depositi recte agere posse.

Ad l. Iulianus 19.

RAT. DVB. Filiusfamilias licet sit in patria potestate, attamẽ habet caput in ciuitate, & personam integram, cùm sit ciuis Romanus perinde ac paterfamilias, *l. nam ciuium 4. sup. de stat. hom.* ita vt ex quolibet contractu, & agere & conueniri possit, *l. filiusfamilias ex omnibus 39. infr. de ob. & act.* in quo præcipuè differt à seruo qui quoniam neque caput, neque statum in ciuitate habet, *l. 4. supr. de capit. minut.* non tam pro mortuo, quàm pro nullo habetur, *l. quod attinet 32. de reg. iur. l. nullo modo 7. infr. ad leg. Cornel. de falsi.* ita vt neque obligari ciuiliter, neque agere, neque conueniri possit, *l. serui 14. de ob. & action. l. nec seruus 41. supr. de pecul. l. cum seruo 107. de reg. iur.* ergo non erat cur Vlpianus ex Iuliano & Marcello hic moneret tanquam nouum quiddam singulare, & filiumfamilias si deposuerit, depositi agere posse.

DEC. Quicquid filiusfamilias acquirit, totum id acquirit patri in cuius est potestate, *l. 1. in princ. infr. si quis à parent. man. sit.* adeò vt ne momento quidem temporis acquisitio in persona ipsius filij consistat, *l. placet 79. infr. de acquir. hered.* Ergo si quando contrahit obligationem ciuilem & actionem quę ex ea nascitur, acquirit patri non sibi, quandoquidem & obligatio & actio iuris est, *l. quod dicitur*, & consequenter cùm agit, non suo nomine agit, sed patris, nullamque actionem habet, quam suo nomine possit instituere, exceptis quatuor, quas recẽset Paulus ex eiusdem Iuliani autoritate in *l. filiusfamilias suo nomine 9. de ob. & act.* scilicet iniuriarum, quod vi, aut clam depositi & commodati, nempe, vt arbitror, quod huiusmodi actiones plurimum ex facto pendeant, quæ autem facti sunt, faciliùs resideant penes filiumfamilias, nec tam facilè transeant in patrem, *d. l. quod dicitur 103. de oblig. & act.* hactenus saltem, vt non etiam in filiifamilias persona possint cõsistere, *l. si longiùs 17.* §. *si filiusfamilias supr. de iudic. l. si vnius 17.* §. *ait prætor, & sequentib. infr. de iniur.*

20. PAVLVS libro 18. ad Edictum.

Si sine dolo malo rem depositam tibi, amiseris: nec depositi teneris: nec cauere debes, si deprehenderis, eam reddi. si tamen ad te iterum peruenerit, depositi teneris.

Ad l. si sine dolo 20.

RAT. DVE. Cùm depositarius rem penes se depositam dolo malo amisit, quamuis depositi nõ teneatur, quia dolus solus in hanc actionẽ veniat, *l.1. §.vlt & passim sup.h.t.* si tamen ad eum res deposita iterum peruenerit, incipit depositi teneri, propterea quod rei restituendę habeat facultatẽ, vt in hac lege scriptum est, & in *l.1.§. inde scribit Neratius 20. & seq. sup.* Ergo etiam priusquam depositarius rem depositã recuperauerit, cauere saltem debet nuda repromissione, de reddẽda re deposita, vbi primum eam apprehenderit, vt obseruatur nõ tantùm in actione in rem, *l.si à bonæ fidei 21.in fi.supr.de rei vind.* sed etiã in actione mandati, *l.si procuratorem 8.§.vlt.infr.tit.prox.* Itemq; in actione ad exhibẽdum, *l. Celsus 5.§.vlt.sup. ad exhib.* & in condictione ob causam, *l.si pecuniã 5. §.item si quis.in fin.supr.de cond.caus.dat.* Et generaliter ferè in omnib. bonę fidei iudiciis, *l.in omnibus 41.sup. de iudic.* Nec enim magnũ damnum aut incõmodũ est in præstanda cautione quæ nuda repromissione contenta sit, vt hæc *d.§.item si quis.in fi.l.emptori 37.in princ.l.quæsitum 56.inf.de euict.l.3.C.de verb.sign.*

DEC. Prius est, vt quis obligatus sit quam vt cautionẽ præstare debeat, qui enim nihil debet, cur cauere cogatur? neque enim quisquã superuacua cautione onerandus est, *l.hæc stipulatio 14.§.1.inf.vt legat. seu fideic.seruand.cau.caueat.* At qui depositarius qui sine dolo suo rẽ depositã amisit, nihil omnino debet ex causa depositi, cùm nullus ipsius dolus intercesserit, *d.l.1.§.si rem à seruo 31.supr.h.tit.* Ergo nec cauere quidem debet rem reddi si eam apprehenderit, in eoque melioris conditionis est, & esse debet, quàm cæteri qui conueniũtur aliis supradictis actionibus, qui, vt monet Accursius, non tantũ de dolo tenentur, sed etiam de culpa, & quod præcipuum est ex ea causa, ex qua lucrũ aliquod sperare aliquo casu potuerint, quod in depositario diuersum est, qui neq; de culpa vlla tenetur, nisi de lata quæ dolo sit proxima, neque commodum vllum, sed duntaxat incommodum ex rei depositę custodia sperare possit.

21. IDEM libro 60. ad Edictum.

Si apud filiumfamilias res deposita sit, & emancipatus rem teneat, pater nec intra annum de peculio debet conueniri: sed ipse filius.[a] Plus Trebatius existimat, etiam si apud seruum depositum sit, & manumissus rem teneat, in ipsum dandam actionem, non in dominum: licet ex ceteris causis in manumissum actio non datur.

Ad l. Si apud filiumfamilias 21.

RAT. DVE. Quisquis cum filiofamilias contrahit, duos habet debitores, filiumfamilias in solidum, & patrem de peculio. Atqui actio quæ semel aduersus aliquem competit, ea nec euictione, nec morte, nec emancipatione filij aut manumissione serui extingui potest, *l.euicta re vendita 63.§.si seruus. infr.de euict.l.si hominem 47.§.1.de ædilit.edict.* Ergo si apud filiumfamilias res deposita sit qui postea sit ea mancipatus, etiamsi post emancipationem adhuc teneat, non eo minùs intra annum de peculio conueniri potest, saltem intra annum, quo temporis spatio prætor post emancipationem filij actionem de peculio conclusit, *l.1. supr. quand. de pecul. actio est annal.* DEC. Is demum actione depositi teneri potest qui & contraxit, & rei depositæ facultatem habet, *l.1.§. idem Neratius ait. supr.* Atqui pater depositarij rem depositam habentis nullam habet rei restituendæ facultatem. Ergo depositi actione conueniri non potest, ne quidem de peculio, cùm etiamsi depositum ipse cum filio suscepisset, conueniri tamen depositi non posset, quia restituendæ rei facultatem non haberet, sicut dicimus de pluribus commodatarij heredibus, *l.3.§. hereseius. supr.commod.* Quantò igitur minùs teneri patrem de peculio ex persona filij, qui iam emancipatus est, quique peculium amplius habere nullum potest? Nam & hæc ratio facit, vt etiam extra causam depositi pater de peculio teneri desinat ipso iure post filij emancipationem, nisi sola æquitas, conseruandæ intra annum vtilis de peculio actionis causam induxisset, quæ porro æquitas nulla subest, cùm post emancipationem habet filius penes se rem depositam, quam cùm esset adhuc in patris potestate, custodiendam susceperat, præsertim cùm depositi actio non nisi ex dolo dari possit, dolus autem hîc nullus intercesserit, neque patris, neque filij. Adeò vt nec filius ipse conueniri posset, nisi in ea causa esset, vt quia rei restituendæ facultatem habet, dolo facturus sit, si non restituat, *dict.l.1.§. est autem 22. supr.* quod de patre non similiter dici queat, in quo neque præteritus, neque futurus dolus interuenire vllus potest: quamuis ea ratio sola non sufficeret, vt pater de peculio non teneretur, si filius adhuc in potestate manens dolum amisisset, cùm actio depositi quę contra patrem de peculio competit, non differat specie ab illa quæ contra filium ipsum datur, cùm nihil sit nisi qualitas, & adiectio quædam actionis principalis, eandémque ex eodem contractu naturam & causam habens.

a *Plus Trebatius existimat.* RAT. DVB. Seruus manumissus non tenetur ex contractu in seruitute initò, nec in eũ actio dari potest ex contractu, sed tantùm ex delicto. *tot tit. Cod. an seruus ex suo fact. l. eum actum 17. supr. de procur.* Ergo si apud seruum depositum sit, etiãsi dolo quid fecerit, & manumissus rem teneat, non eò magis tamen in ipsum actio est danda, sed in dominum, vt diserte scriptum est in *l.1.§. si apud seruum 18. supr. hoc tit.* DEC. Multum interest, an contra seruum manumissum agatur ex contractu depositi ob dolum quem in seruitute admiserit, an verò ratione doli præsentis, id est, admissi post manumissionem, putà in eo quod nec hodie reposcenti domino velit rem depositam reddere. Hoc enim sufficit ad dandam actionem depositi, etiamsi nullus alius dolus præcesserit, *d.l.1.§. est autem 22. supr.* atque ita hic locus conciliandus est cum *d. §. si apud.* reiectis cæteris interpretationibus & conciliationibus Accursij, vt ad illum §. scripsimus, licet Bartolus vltimam magis probet, quæ tamen omniũ improbabilissima est, quasi Paulus hic loquatur de rei vindicatione & actione ad exhibendum contra manumissum danda, cùm tamen non nisi de depositi actione intelligi possit.

22. MARCELLVS libro 5. Digestorum.

Si duo heredes rẽ apud defunctũ depositã dolo interuerterint, quodã vtique casu in partes tenebuntur. nam si diuiserint decẽ millia, quæ apud defunctũ deposita

depositа fuerant, & quina millia abstulerint, & vterq; soluẽdo sit: in partes obstricti erunt. nec enim amplius actoris interest. Quòd si lãcem cõflauerint, aut comflari ab aliquo passi fuerint, aliáve quæ species dolo eorum interuersa fuerit: in solidum conueniri poterunt, ac si ipsi seruandam suscepissent. nam certè verum est, in solidum quemq; dolo feciſſe: & nisi pro solido, res non potest restitui.[a] nec tamen absurde sentiet, qui hoc putauerit. plane, nisi integræ rei restitutione, eum, cum quo actum fuerit, liberari non posse: condemnandum tamen, si res non restituatur, pro qua parte heres exstitit.

Ad l. Si duo. 22.

RAT. DVB. Conditio obligationis defuncti ex persona heredũ mutari nõ potest, *l.2.§. ex his infr.de verb.obl.* Atqui obligatio restituendi depositi in persona depositarij est indiuidua, ita vt liberari non possit nisi solidi & totius debitę restitutione, *l. de eo 18. supr.* Ergo & in personis heredum depositarij, indiuidua esse debet, ac proinde si duo heredes rem apud defunctũ depositã dolo malo interuerterint, quãuis decẽ millia putà, quæ apud defunctũ deposita fuerint, inter se diuiserint, & millia quina abstulerint. Dicendũ videtur teneri vnũquemq; illorũ vt integra decẽ millia restituat, etiamsi vterq; soluẽdo sit, nã & actoris interest, vt qui cũ vno tantũ contraxit, in plures nõ distringatur aduersarios, *l.2. supr.de exercit.act.l.& ancillarum 27.§.vlt.supr.de pecul.*

DEC. Actio depositi nõ ad aliud dari potest quã ad illud quod actoris interest, cùm obligatio restituendi depositi sit facti, in obligationib. autem faciendi succedat præstatio eius quod interest, *l.si quis ab alio 13.in fi.infr.de re iudic.l.quoties quis aliũ 81.l.cum stipulatus sim. 113.in fin.de verb.obl.* Atqui nihil interest ei qui depositi, si totũ quod deposuit, cõsequatur sit à plurib. depositarij heredib. pro portionib. hereditariis, aut cõsequi possit, cùm vterq; sit soluendo, nec quod ei cõmodius esset aduersus vnũquemq; eorũ posse in solidũ agere, ad rẽ facit, cùm lex duodecim tabularũ ipso iure diuidat obligationẽ, quoties deposita res diuidua est, vt diximus ad *l.1. §. si pecunia in sacculo 36. supr. hoc tit. l.1. & passim C. de hered.act.l.1.& 2.C. si vnus ex plurib. hered. cred. vel debit.* nã si res deposita indiuidua sit, & in ea dolus in solidũ admissus sit ab omnib. simul heredib. putà, si lancẽ depositã cõflauerint, aut cõflari ab eo passi fuerint, aut alia quælibet species dolo malo interuersa sit. Omnis enim species indiuidua est, *l. stipulatus sum 9. §.1.infr.de solut. l. stipulationes nõ diuiduntur 72.de verb.ob.* dicendũ est actionẽ quoq; depositi indiuiduã esse, ac proinde in solidũ aduersus vnumquẽq; ex heredib. cõpetere, non ob id solũ quod res quæ indiuidua est, restitui nisi in solidũ non possit, sed etiam quod dolus cõmuniter & simul ab omnib. in solidũ admissus fuerit, qui per hanc depositi actionem vindicatur. Ergo perinde hoc casu teneri debẽt heredes singulim in solidũ, ac si ipsi singuli rẽ seruãdam & custodiendã suscepissent, vt Marcianus hic scribit, cùm actio ex ipsorum nõ ex defuncti facto nascatur, vt ex eo apparet: quod si quis ex heredib. dolo careat, nulla in eũ depositi actio cõpetit, *l.in deposito 9. cũ l.sequenti. supr. hoc tit. l.tres tutores 55.in princ. vers. planè de admi. & pet. tut.* Nã si plures essent depositarij, similiter dicendũ esset cõtra vnũquẽq; eorũ in solidum agi posse *d.l.1.§. si apud duos 43.* vbi diximus *supr. hoc tit.*

a *Nec tamen absurdè sentiet qui hoc putauerit.* Totum hunc versiculum ab his verbis ad finem vsque §. vnico contextu legendum esse arbitror hoc sensu, vt dici possit non absurdè in ea specie, de qua posteriore loco diximus, id est, cùm in re indiuidua deposita dolus malus cõmuni omnium heredũ dolo admissus est. Planè quidé, id est, omnino non nisi integræ rei restitutione eũ cum quo actum fuerit, liberari posse, sed tamen si res nõ restituatur, condẽnari eũ nõ debere, nisi pro qua parte heres extiterit. Itaq; delendũ est punctũ quod subsequitur verbũ *putauerit*, quo retento, non possent verba hæc referri nisi ad clausulã præcedẽtem, cui tamen cõuenire nullo modo possunt, vt constat ex dictione aduersatiua, *tamen*, quæ nihil habet in superiorib. cui aduersetur, quẽadmodũ & clausula sequẽs si eam incipias à verbo, *planè*, vt fit ab omnib. interpretib., nõ habebit verbũ à quo regantur verba illa *non posse*, *condemnandum*, quæ regi certè debent à verbo *putauerit*. Puto tamẽ ego totũ hunc versiculũ ab his verbis ad finẽ vsq; Triboniano potiùs quàm Marciano esse adscribendũ. Marciani enim sensus in superioribus ille proculdubio est, quoties vnius depositarij heredes plures tenẽtur in solidum, siue quod res deposita indiuidua sit, quæ pro parte restitui nõ possit, siue quod cõmunis dolus heredũ in re deposita interuertẽda admissus fuerit, in solidum eos sicut cõtineri ita & cõdẽnari dẽbere ad totam æstimationẽ præstandã, vt cõstat ex *d.l.1.§. si apud duos 43. supr. & ex l.2.§. incertã infr. de stip. prætor.* in quibus locis nõ tantũ de actione tractatur, sed etiam de cõdemnatione & præstatione. Et quãuis omnis condemnatio sit pecuniaria, fieri tamẽ ne quit, vt qui ex proprio dolo in solidũ conuenitur, in solidũ quoq; condẽnari nõ debeat, licet pecunia ipsa quæ pro eo quòd interest, præstãda est, diuidua sit. Lõgéq; alia species est quæ tractatur in *l. in executione 85.§. in solidũ de verb.obl.* vbi agitur de plurib. heredib. non ex proprio dolo, sed ex defuncti contractu in solidum conuẽtis, & sanè verba prima huius versiculi ostẽdunt satis aliud hic voluisse Triboniarum dicere quàm quòd Marcianus dixerat, quem tamen in eadem specie aliud atq; aliud exstimasse crẽdendum non est.

23. MODESTINVS libro 2. Differentiarum.

Actione depositi conuentus, seruo constituto: cibariorum nomine, apud eundem iudicem vtiliter experietur.

Ad l. Actione 23.

RAT. DVB. Tametsi in actione depositi ratio impensarum habenda sit: quæ in rem depositam custodiendam factæ fuerint, ne ex deposito damnũ sentiat, *l.si in Asia 12.§.1. supr. l.si seruus communis 61.§. quod verò inf. de furt.* imputari tamẽ potest ei si actione depositi cõuẽt⁹ seruũ restituerit depositũ quẽ retinere poterat, quousq. cibaria ei pstita redderẽtur *arg.*

l. sufficit 56. supr. de cond. indeb. quasi videatur donasse qui retentionem quam habebat, omisit, est enim hæc lex intelligēda de depositario qui seruum restituit, *ideóque* Cuiacius benè monet legendum esse *seruo restituto*, non quomodo legitur *constituto*, quæ nullius sensus lectio est: nam si cum Accursio intelligas de seruo qui apud depositarium adhuc constitutus sit, id est nondum restitutus, planè stultus vtiq; fuerit depositarius si malit actione depositi contraria experiri apud eundem iudicem cibariorum nomine, quàm sibi consulere per retentionem & doli exceptionem, quæ bonæ fidei iudiciis omnibus inesse dicitur, *l. sed si ideo. 21. infr. sol. matrim. l. huiusmodi* 84. §. *qui seruum de leg. 1. l. Seia* 42. *de mort. causa donat.* Semper enim plus cautionis est in re quàm in persona, vt habet iuris regula in *l. plus cautionis* 25. *de reg. iur.* DEC. Qui retentiones quas solas habent, omittunt, nullo alio remedio prospicere sibi possunt, *d. l. sufficit l. in hoc iudicium* 14. §. 1. *sup. commun. diuid. l. hæres. 21. infr. ad S.C. Treb.* Atqui depositarius non tantum retentionem habet doliq; exceptionem ad consequenda cibaria quæ in seruum depositum impendit, sed etiam depositi actionem contrariam quam proponere potest etiam vltro, id est, priusquam directa depositi actione conueniatur, in quo præcipua contrariarum actionum vtilitas consistit, *l. in commodato* 17. §. 1. *supr. commod. l.* 3. §. *vlt. infr. de contr. tut. & vtil. act. l. sed an vltro* 10. *in princip. supr. de neg. gest.* Ergo licet restituto seruo qui fuerat depositus, retentio nulla præstitorum cibariorum nomine competere possit, superest tamen contraria depositi actio ad ea repetenda. Et quidē apud eundem iudicem apud quem depositarius directa depositi actione conuentus fuerit, etsi enim fieri potest, vt alterius iurisdictionis sit is qui deposuit, quàm depositarius; non habet tamen quod conqueratur, is qui deposuit si apud depositarij iudicē quem elegit, contraria depositi actione conueniatur, apud quem coēgisset deponentem litigare si retentionem magis quàm actionem eligere maluisset. Estque hic vnus ex illis casibus, in quibus apud eundem iudicem agendum est, & quorum exempla alia proponuntur in *l. 1. & 2. supr. de quib. reb. ad eund. iud. eatur.*

24. PAPINIANVS libro 9. Quæstionum.

LVcius Titius Sempronio salutem. Centum nummos quos hac die commendasti mihi, adnumerante seruo Sticho actore, esse apud me, vt notum habeas: hac epistola, manu mea scripta, tibi notum facio, quos quando voles, & vbi voles, confestim tibi numerabo. quæritur propter vsurarum incrementum: respondi, depositi actionem locum habere. quid est enim aliud commendare, quàm deponere? quod ita verum est, si id actum esset, vt corpora nummorum eadem redderentur. nam si, vt tātundem solueretur, conuenit: egreditur ea res depositi notissimos terminos. [a] in qua quæstione, si depositi actio nō teneat, cùm conuenit, tantundē, non idem reddi, rationem vsurarum haberi, non facilè dicendum est: & est quidem constitutum, in bonæ fidei iudiciis, quod ad vsuras attinet, vt tantundem possit officium arbitri, quantum stipulatio. sed contra bonam fidem, & depositi naturam est, vsuras ab eo desiderari temporis ante moram, qui beneficium in suscipienda pecunia dedit: [b] si tamen ab initio de vsuris præstandis conuenit, lex contractus seruabitur.

Ad l. Lucius Titius. 24.

RAT. DVB. In epistola quam Papinianus hic ponit à Lucio Titio ad Sempronium scriptam fuisse, nulla depositi mentio fit. Ergo depositi contractus non fuit, sed potiùs mutui, cùm & numeratæ pecuniæ mentio facta sit, & restituendæ, ac proinde nec depositi actio locum habere potest, sed potiùs condictio certi ex mutuo. DEC. Commendare nihil aliud est quàm deponere, *l. commendare* 186. *de verb. sig. l. Publia* 26. *in princ. infr.* Scilicet cum ad rē aliquam refertur, non etiam cùm ad personam, *l. si verò non remunerandi* 12. §. *cùm quidam infr. tit. prox.* Atqui verba Epistolæ hæc fuerunt, *Centum nummos quos hac die commendasti mihi.* Ergo depositi contractus fuit, & consequens depositi actio locum habere deber, quamuis non sicut depositi ita & commendati actio vlla sit, in quo apertè errauit Iac. Cuiac. qui commendati actionem pro *commodati* legere voluit in *l. vlt. C. de commod.* vt alibi diximus, sed hoc ita verum est, quod cum Papiniano dicimus actionem depositi in hac specie locum habere, si id actum sit vt corpora nummorum eadem redderentur, nam in eo maximè differt depositum à mutuo inter cætera, quod ex deposito, non tantundem reddendum est, sed idem ipsum quod depositum fuit, ex mutuo autem non idem, sed tantundē, *l. 2. in princ. supr. de reb. cred. in nauem Sauseij* 31. *versic. idem Iuris est infr. locat.* Multum verò interest, an mutuum esse dicamus, an depositum, maximè propter incrementum vsurarum, quæ ex mutuo deberi non possunt nisi intercedente stipulatione, *l. Titius 24. infr. de præscript. verb. l. quamuis* 3. *C. de vsur.* At ex contractu depositi, vt & ex aliis bonæ fidei contractibus vsuræ deberi possunt etiam citra stipulationem, siue ex pacto, si quod de præstandis vsuris in continenti conuenerit, vt scriptum in fine huius legis, siue ex mora, si moram fecerit depositarius in reddendo deposito, *l. mora* 32. §. *in bonæ fidei, l. vsuras* 34. *& sequentibus. infr. de vsur.* Ergo si in proposita specie fingas conuenisse siue expresse siue tacitè, vt non eadem nummorum corpora redderentur, sed tantundem, dicendum est eam rem egredi notissimos depositi terminos, & consequenter mutuum erit, non depositum, *l. proxima* §. 1. *cū l. Publia. 26. §. 1. infr.* Ergo, nec vsuræ hoc casu debebūtur. Id enim consequēs videtur ei quod modo diximus. Et tamen non ita est, neque enim ideirco mutuū contractū videri potest quod in deposito aliquid actū sit, quod à depositi natura alienū esse videatur, cū nō de mutuo cōtrahēdo, sed de deposito cōtrahētes cogitauerint, sufficitq. vt nihil actum aut dictū sit contra substantiā contractus, ponenda enim

enim differentia est inter cuiusq; contractus naturam & substantiam, vt dicemus ad *l. pacta conuenta. 7. infr. de contrab. empt.* substantia autem depositi nō in eo cōsistit vt idem reddatur, sed vt res, deposita custodiēda detur, & reddēda tāquā deposita, *l. 1. supr. in princ. hoc tit.* q̄ duo in proposita specie, vt & in *l. proxima* §. 1. *& in l. Publia. 26.* §. 1. *inf.* ergo nō eo min⁹ erit depositū quod cōuenerit vt tātūdē redderetur, sed erit tamē pactum hoc contra naturā depositi, nec eo magis tamē aut nomē aut substantiā cōtractus vindicabit *d. l. in nauem, & d. l. pacta conuenta. infr. de contrab. empt.* Nam etiam contractus omnes ex pacto suam naturam possunt excedere *l. naturalis.* 5. §. *sed si facio. infr. de præsc. verb.* Sequitur,

a *In qua quæstione si depositi actio non teneat.* RAT. DVB. Vsuræ pecuniæ non debentur citra stipulationem *d. l.* 3. *C. de vsur. d. l. Titius. 24. infr. de præscript. verb.* Ergo etiamsi depositum sit, si tamen actio depositi locum nō habeat, vsuræ deberi nō possunt, cùm nulla hic stipulatio interuenerit. DEC. Constitutum est in omnibus bonæ fidei iudiciis, vt quod ad vsuras pertinet, tantumdem possit officiū arbitri, id est, iudicis qui de bonæ fidei actione cognoscit, quantum potest stipulatio *l. quia tantundem 7. supr. de neg. gest.* Ergo quamuis nulla stipulatio interuenerit, vsuræ tamē non eo minus debebuntur siue ex nudo pacto, vt diximus, siue ex mora. In eāque rem competet etiā actio depositi *d. l. prox.* §. 1. Sed an eius quoque temporis quod moram præcesserit, si nulla conuentio intercessit, vsuræ aliquæ debeantur: Papinianus dubitat & rationem dubitandi ex eo sumit, quod proximè dixerat in bonæ fidei iudiciis, quale est iudicium depositi, tantundē posse officiū iudicis quod ad vsuras pertinet, quātum stipulatio posset *d. l. quia tantundem.* Atqui si stipulatio de præstandis vsuris interuenisset, non dubitaretur, quin præstari omnimodo vsuræ deberent, etiam eius temporis quod moram præcessisset, nec enim quærimus, an mora præcesserit, necne, cùm de iis vsuris disputamus, quæ non ex mora, sed ex conuentione debentur *l. qui Romæ* 122. *in princip. de verb. ob.* Sed in contrariū decidendi ratio, in qua Papinianus conquiescit, illa est, quod contra bonam fidem & depositi naturam fit, vsuras eius temporis quod moram præcessit, ab eo desiderari qui beneficium in suscipienda & custodienda pecunia dedit. Itaq; concludit Papinianus in effectu nihil interesse, cùm de vsuris quæritur, an depositum ea lege contractum sit, vt tantundem, an vt idem redderetur, & vtroq; casu depositum nihilominus esse, & actionem depositi tenere. Atq; ita etiam vsuras vtroq; casu deberi siue ex mora siue ex pacto nudo, non tamen ante moram citra pactum.

b *Si tamē ab initio de vsuris præstandis conuenit.* RAT. DVB. Cōtra bonā fidē est & depositi naturam, vsuras eius tēporis quod moram præcessit, desiderare ab eo qui beneficium in accipienda pecunia dedit, vt proximè diximus. Ergo etiamsi ab initio de vsuris præstandis cōuenerit, lex cōtractus seruanda nō est. Quis enim ferat in bonæ fidei contractu adiici pactionem quæ fit contra bonam fidem? DEC. Nihil tam conueniens est bonæ fidei quā pacta inter cōtrahentes inita seruare, quæ modo neq; sint contra leges, neq; cōtra bonos mores, *l.* 1 §. *si conuenit 6. & seq. supr. hoc tit. l.* 1. *supr. de pact. l.* 1. *supr. de const. pec.* & sine quib. nō fuerat quis aliter contracturus, *l. vlt. C. de pact. int. empt. & vend.* Contractus enim omnes ex conuentione legē accipiunt *d.* §. *si cōuenit l. in conuentionalib.* 52. *infr. de verb. obl. l. contractus* 12. *& l. nec ex prætorio.* 27. *de reg. iur.* adeo vt nihil vetet contractum quemlibet præsertim bonæ fidei ex pacto suam naturam excedere, vt diximus ex *l. naturalis* 5. §. *sed si facio. infr. de præscrip. verb.* Atqui hęc cōuentio de vsuris præstādis ex contractu depositi, siue cōuenerit vt tantundem, siue vt idē redderetur, neq; cōtra leges est neq; cōtra bonos mores. Etsi enim nō patiuntur leges, vt ex causa depositi dominium transferatur, *l. licet.* 17. §. 1. *supr.* nō magis quàm rei cōmodatæ. *l. rei cōmodatæ* 8. *& seq. supr. commod.* aut rei locatæ *l. non solet 36. infr. locat.* Id tamen ita intelligi debet, vt directò fieri non possit, ne quidem ex conuentione, sed non ita vt in deposito prohibita sit actio reddendi tantundē, cùm pecunia, nō species deposita est, siue quod ea pactio, ideo duntaxat interposita videatur, vt depositario potestas fiat vrēdi pecunia citra furtum §. *furtum autem fit. 6. Inst. de obl. quæ ex del. nasc. & l. prox.* §. 1. *infr.* Siue quod nihil intersit depositarij, an eadē ipsa corpora nummorū reddantur, quæ deposita fuerunt, an alia, cùm nummi sint ex earū rerum numero quæ recipiunt functionem in suo genere, quod in specieb. diuersū est, *l.* 2. §. *mutui datio & seq. supr. de reb. cred.* Quod verò depositarius qui non nisi tātundē reddere tenetur, dominus fieri videtur pecuniæ depositæ, nō fit principaliter & per se, sed tātum per quasdā consequentias, nec tā fit dominus, quàm facit depositariū non dominū vtendo pecunia; quippe qua vti nō potest citra abusum, & quin eā consumat, necrursus eam consumere, quin dominiū ei qui deposuit auferat, cæterùm quēadmodum si eadem ipsa corpora nummorū redderet, tātundem reddere videretur; nec alia conquirere teneretur. Ità & cùm conuenit, vt tantundem reddatur, ferè est, vt non alia, & valdè distans pactio esse videatur, quàm si cōuenisset vt idem redderetur. Et hæc meo iudicio huius legis sententia est, ex qua apparet quod Accursius ad hūc versiculum notat, in iudiciis bonæ fidei vsuras deberi ex nudo pacto etiam citra moram, quod & probatur ex *l. ēt quidē* 27. §. *locato. infr. de vsur.* Scilicet si pactum ab initio appositum sit, vt hęc lex ait, vel saltem in continēti, *l. in bonā fidei* 13. *C. de pact. iuncta l. initio. 5. C. de pact. int. empt. & vendit.* Neque enim pacta quæ postea & ex interuallo fiunt, legem dare possunt contractui, nec actionem parere, sed tantum exceptionem *d. l. Iurisgentium* 7. §. *quinimo & §. adeo supr. de pact. l. pignoribus* 22. *C. de vsur.* Iunge *leg. Publia 26. §. 1. infr. hoc tit.*

25. IDEM libro 3. Responsorum.

DIe sponsaliorum, aut postea, res oblatas puellæ, quæ sui iuris fuit, pater suscepit. heres eius, vt exhibeat, rectè conuenietur etiam actione depositi.

Ad l. Die sponsaliorum. 25.

RAT. DVB. Depositi actio locū habere non potest, vbi nullum est depositum, neque enim ex alio contractu nasci potest actio depositi quàm ex deposito, à quo & nomen sumit, *l. 1. & passim hoc tit.* Atqui in proposita specie, tametsi die sponsaliorū aut postea res oblatas, id est donatas puellæ emancipatæ pater suscepit, nihil tamen de iis deponendis dictū est. Ergo vt patris heres eas exhibeat, rectè cōueniri nō potest actione depositi, sed potius actione negotiorū gestorū, vt idē Papinianus respondit in *l. fideiussor.* 32. §. 1. *supr. de neg. gest.* DEC. Distinguendum necessariò est an præsēte filia quę sui iuris fuit pater, ipsi filiæ res donatas susceperit ea præsente, aut

saltem sciente, an ignorante, priore casu depositi actio est, quia sicut is qui se præsente mãdari aliquid patitur, hoc ipso mandare intelligitur, *l. qui patitur. 18. supr. mand.* Ita & qui rem suam præsens aut sciens apud alium deponi patitur, hoc ipso eam deponere videtur, vt benè hic Bartol. notat. Posteriore autem casu ignorans filia neq; mandasse, neq; depositum videri potest, nemo enim ignorans mãdat aut deponit. Ergo cùm neq; mandati, neque depositi agere possit, necessaria est negotiorũ gestorum actio. Ideo autem tractat hic Papinianus de filia quæ sui iuris fuit & emancipata, quia inter patrem & filiam quę in patris potestate esset, neque ciuilis obligatio contrahi posset, neque depositi actio nasci *l. frater à fratre. 38. §. quæsitum*, vbi diximus *supr. de cond. indeb.*

1 ¶ Qui pecuniam apud se non obsignatam, vt tantundem redderet depositam, ad vsus proprios conuertit: post moram in vsuras quoque iudicio depositi condemnandus est.

Ad §. qui pecuniam. 1.

Hic §. sicut eandem ferè sententiam habet quàm lex præcedens, ita easdem recipit dubitandi & decidendi rationes quas ad eam attulimus. Est enim vterq; locus de deposito pecuniæ numeratæ quæ deposita sit non in sacculo obsignato, vt plerumque fieri solet, sed extra sacculum, & ea lege adiecta, vt tantundem redderetur. Ait autẽ Papinianus, si depositarius huiusmodi pecuniam ita depositam ad vsus proprios conuertit, condemnandum eum esse ad vsuras post moram iudicio depositi, vt intelligamus conuentionem illam in deposito adiectam de reddendo tantundem, licet egrediatur notissimos depositi terminos, vt scriptum est in lege proximè præcedenti, & depositæ pecuniæ modum, vt Paulus ait in *l. prox. §. 1. infr.* non tamen facere, quin maneat depositũ inspecta scilicet ineundi contractus ratione & contrahentium voluntate quæ illa fuit, vt depositum non mutuum contraheretur. Initiũ enim inspiciendum est *l. 1. §. idem Pomponius quærit. 13. supr. hoc tit. l. si procuratorem. 8. in princip. supr. tit. prox.* Nullo-ne igitur casu erit mutuum? Imò verò esse potest, si ponas post depositam simpliciter pecuniam siuè obsignatam siue non obsignatã, permisisse deponentem, vt depositarius pecunia vteretur, hoc ipso enim ex deposita fit credita, etiã priusquam depositarius eam mouerit, id est, ea vti cœperit, vt Accursius hic benè notat ex *l. Certi condictio 9. §. vlt. cum l. seq.* vbi diximus *supr. de reb. cred.* Porro quo casu depositum est, vsuras quoq; depositarius debet reddere, post moram scilicet quam in reddendo deposito contraxerit, aut si pecuniam in vsus suos conuerterit, alterutrum enim meo iudicio sufficit ad inducendam vsurarum obligationem. *l. quintus 28. & l. seq. §. 1. infr. hoc tit. l. idemque 10. §. si procurator. infr. tit. prox. l. socium. 60. infr. pro socio.* Itaq; puto addendam hic disiunctiuam *Aut.* post verbum *conuertit*, hoc sensu, vt depositarius qui pecuniam apud se non obsignatam, vt tantundem redderetur, depositam in suos vsus conuertit ad vsuras quoque iudicio depositi condemnandũ esse, aut si moram in reddẽda pecunia contraxerit. Nam vt vtrumq; interuenire necesse sit, id est & conuersionem pecuniæ in proprios vsus depositarij & moram vt vsurę debeantur, dici, meo iudicio, certè non potest.

26. PAVLVS libro 4. Responsorum.

PVblia Mæuia, cùm proficisceretur ad maritum suum, arcam clausam cum veste, & instrumentis commendauit Caiæ Seiæ: & dixit ei: *Cum salua sanáue venero, restitues mihi. cæterùm, si aliquid mihi humanum contigerit, filio meo, quem ex alio marito suscepi.* Defuncta ea intestata, desidero, res commendatæ cui restitui debeant: filio, an marito. Paulus respondit, filio.

Ad l. Publia. 26.

RAT. DVB. Ex pacto matris non potest actio acquiri filio, non magis quàm per filium matri *l. debitor. 59. §. vlt.* Nemo enim ei quem non habet in potestate, aut stipulari, aut aliter acquirere potest *l. stipulatio ista. 38. §. alteri. de ver. ob.* Ne quidem pater filio emancipato *l. si genero. 26. C. de iur. dot. l. donationes. 31. §. pen. infr. de donat.* Atqui filius matri extraneus est, neq; enim fœminæ haberit liberos in potestate *l. mulierẽ 5. C. de adopt. l. 4. §. ad testamenta. de cont. tab.* Ergo in proposita specie, quamuis Publia Mæuia quæ ad maritũ profectura clausam arcã cũ veste & instrumentis Caiæ Seiæ commendauerat, actionem depositi filio suo acquirere non potuit, ex eo solo quod Caię Seię dixerit velle se res depositas, & commendatas restitui post mortem suam filio suo quẽ ex alio marito susceperat. DEC. Fideicommissum etiam à depositario relinqui potest, & exemplo depositarij à quocunq; debitore post rescriptũ Diui Pij qui primus hoc ius induxit *l. si pecunia 77. de leg. 1. l. cùm quis decedens. 38. §. pater in fi. de leg. 3.* Atqui in hoc casu mater iusserat res depositas restitui filio quæ fideicommissi verba sunt, aut certè fideicommisso commodissimè aptantur. Ergo benè Paulus respondit res ab ea cõmendatas & depositas restitui filio debere, scilicet ex fideicõmisso, nõ vt quidã putãt, quasi heredi matris. Verba enim illa quæ in hac lege proponuntur *filio meo quẽ ex alio marito suscepi*, ostẽdũt nõ defuisse matri alios liberos ex posteriore matrimonio, qui proinde intestata ea defuncta, vt Paulus ponit, heredes ei extiterint pro æquis partib. licet ex diuersis matrimoniis nati *l. matris intestatæ 4. inf. ad S. C. Maced.* Quãuis in posterioris mariti potestate essẽt liberi ex eo suscepti *l. sacratissimi. 8. eod. tit.* Nec magis defendi potest quod alij volũt, depositi actionẽ de qua Paulũ hic respondere putant vtilem esse non directam ex *l. pen. Cod. ad exhib. ex l. si ita 9. l. pater. 23. inf. de pact. dotal.* Longe si quidem aliud est res commendatas restitui debere filio, vt Paulus ait, aliud verò quod interpretes putant, actione depositi restitutionem hanc fieri debere, cũ fieri possit & debeat ex fideicõmisso, vt diximus. Nec obstat quod hæc lex posita sit sub hoc *tit. depositi*, quæ potius sub *titulo de legatis & fideicommissis*, secundum interpretationem nostram poni debuisset: potuit enim Tribonianо sufficere quod vidit Paulum tractare de deposito & de depositario, id est, de rebus depositis à depositario restituendis, licet nõ actione depositi, & rursus longe dissimile est quod de vtili actione depositi danda scriptum est in *l. penult. Cod. ad exhib.* vbi proponebatur pactum initum

initum ab eo qui rem alienam deposuerat, vt res restitueretur domino, qui casus multò faciliùs admittit, vt ex pacto non domini deponentis, actio depositi domino acquiratur. In quo miror Bartolum notantem in hac lege ideo acquiri actionem filio ex contractu matris, quod mater deposuisset rem suam, & quæ semper duraret sua, idémque esse in *d. l. pen. C. ad exhib.* Contra quam verba illius legis perfectè exprimam, neque verò admitteret Bartolus in hac quoque specie posse acquiri actionem filio ex contractu matris, nisi adderet videri hoc ipso matrem in filium donationem contulisse maternæ scilicet affectionis coniectura, vt nimirum hanc legem conciliet cum *d. l. donationes §. pen. de donat.* In qua videtur Papinianus contrarium in extraneo respõdisse, nec videt quàm diuersa sit species illius §. ab hac lege, ibi enim non iusserat dominus restitui arcam depositã Ælio Sperato, vt in specie huius legis. Sed eam tantum legem dixerat, vt eam arcam ipse solus qui deposuerat, tolleret; aut post ipsius mortem Ælius Speratus, quod longè aliud est. Nec enim sunt verba illa fideicommissi, vt ea de quibus in hoc loco. Cætera quæ ad huius legis explicationem pertinent, iam abundè tractauimus *lib. 1. Coniect. cap. 4.* vnde peti volumus quæ hic addi possunt.

1 ¶ Lucius Titius ita cauit. Ἔλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον προδεκαπέντης τὰ προγεγραμμένα τῷ ἀργυρίῳ δηνάρια μύρια, καὶ πάντα ποιήσω, καὶ συμφωνῶ, καὶ ὁμολογῶ, ὡς προγέγραπται, καὶ στυβόμιλον χορηγήσαι σοι τὸν ἑνιαυτὸν ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολὸν τέταρτος, μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τοῦ ἀργυρίου, *Id est, Suscepi, habeóque apud me titulo depositi supra scripta denarium argenti decem milia: méque ad præscriptum omnia præstaturum & promitto, & profiteor: conuentione scilicet inita, vt quoad omne argentum reddatur, in singulos menses, singuláque libras, vsurarum nomine, quaternos tibi obolos subministrem.* Quæro, an vsuræ peti possunt. Paulus respondit, eum contractum, de quo quæritur, depositæ pecuniæ modum excedere. & ideo secundum conuentionem vsuræ quoque actione depositi peti possunt.

Ad §. Lucius Titius. 1.

RAT. DVB. Vsuræ pecuniæ non debentur nisi ex stipulatione, *l. 3. C. de vsur. l. Titius. 24. infr. de præscript. verb.* In eoque differunt ab vsuris mercium quarum incerta æstimatio facit vt earum vsuræ deberi possint etiam ex nudo pacto, *l. frumenti 12. l. oleo 23. C. de vsur.* Pecuniæ namque semper certa est & vna æstimatio in republica benè constituta, *l. 3. sup. de eo quod cer. loc. l. 3. supr. de in lict. iur.* & sanè non possunt non esse odiosæ vsuræ pecuniæ, cum pecunia sit res sterilis; quæ per se pecuniam parere non potest, vt Aristoteles in Ethicis docet, vnde est quod prudenter nostri dicunt vsuram non natura percipi, sed iure & negotiatione, *l. si nauis 62. supr. de rei vind.* Ergo nec in depositi actione ferendum est, vt ex nudo pacto vsurę deberi possint, præsertim cùm videatur contra depositi naturã esse & contra bonam fidẽ vsuras pecuniæ ab eo desiderari qui beneficiũ in custodiẽda pecunia dedit, si modo nullã in reddendo deposito morã cõtraxerit, vt scriptum est in *l. Lucius 24. ad fin. supr. hoc tit.* Itaque fatendum est, si quando conuenerit, maximè verò nudo pacto, vt depositi vsuræ præstentur, eam conuentionem excedere notissimos depositi terminos, vt Papinianus loquitur in *d. l. Lucius.*

DEC. Distinguenda est vsura pecuniæ creditæ, quæ nihil aliud est quàm fœnus ab vsura pecuniæ depositæ, aut ex alio bonæ fidei contractu debitæ. Illa enim odiosa est, hæc verò fauorabilis, quippe quæ non quasi fœnus, sed quasi interesse debeatur, vt in *l. socium 60. infr. pro soc.* Quomodo etiam distinguenda sunt iudicia bonæ fidei à iudiciis stricti iuris, nam in bonæ fidei iudiciis debentur vsuræ ex mora sola etiam extraiudiciali, *l. cùm quidam 17. §. si pupillo. l. mora. 32. §. in bonæ fidei infr. de vsur.* Ex contractibus verò strictis ne quidem post litem contestatam, vt iam alibi sæpè docuimus, & dicemus latiùs si Deus volet ad *l. litis cõtestatæ 35. eod. tit.* Sed etsi mora nulla contracta sit, conuenerit tamen vt vsuræ pecuniæ debeantur, licet nudo pacto, placet eas deberi non vt agi possit ex pacto nudo, sed vt agatur ex contractu cui pactum inest si in continenti factum sit, quia legem dedit contractui, *l. Iuris gentium 7. §. quinimo & §. adeo supr. de pact. l. in bonæ fidei 13. C. eod. l. initio. 5. C. de pact. int. empt. & vendit.* quia lex contractus seruanda est, sine qua non aliter quis fuerat contracturus, *l. vlt. eod. tit. d. l. Lucius in fin.* Nihil enim magis est ex bona fide quàm pacta seruari, quæ neque contra bonos mores, neque contra leges sunt, vt diximus ad *d. l. Lucius in fin. ex hoc §. & ex d. l. cùm quidam. 17. §. ex locato. infr. de vsur.* Nec quod eiusmodi conuentio excedat modum & terminos depositi, ad rem facit, quia nihil prohibet contractum depositi vt & alium quemlibet ex pacto naturam suam excedere, vt idem Paulus noster ait in *l. naturalis. 5. §. sed si facio. infr. de præsc. verb.* Ergo cùm depositum maneat, vsuræ quoque, licet nudo pacto promissæ, vt in cautione de qua in hoc §. agitur, depositi actione peti poterunt: idque est quod Paulus infert postremis illis verbis: *Et ideo secundum conuentionem.* Sensus enim est, non eo minus in proposita specie vsuras deberi quod ex natura contractus depositi non sit iis onerandus depositarius citra moram, cùm hæc conuentio faciat vt depositum suam naturam excedat, nec eo minus tamen depositum maneat, quod & Accursius noster sensisse videtur, licet minus apertè hæc verba explicauerit.

2 ¶ *Titius Semproniis salutem. Habere me à vobis auri pondo plus minus decem, & discos duos, saccum signatum: ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item quos Trophimati decem: item ex ratione patris vestri decem, & quod excurrit*, quæro, an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit: sci-

licet quod ad ſolam pecuniæ cauſam attinet. reſpondit, ex epiſtola, de qua quæritur, obligationem quidem nullam natam videri: ſed probationem depoſitarum rerum impleri poſſe.[a] an autem is quoque, qui deberi ſibi cauit in eadem epiſtola decem, probare poſſit hoc, quod ſcripſit, iudicem æſtimaturum.

Ad §. Titius. vltim.

RAT. DVB. Depoſitum eſt ex numero eorum contractuum qui non niſi re & traditione perficiuntur, *l. 1. § is quoque infr. de obl. & act. § præterea. Inſt. quib. mod. re contrah. obl.* Ergo per epiſtolam contrahi non poteſt, id enim proprium eſt eorum contractuum qui ſolo conſenſu perficiuntur, *l. 1. infr. tit. prox. l. 1. § vlt. de contrah. empt.*

DEC. Aliud eſt quærere de inducenda obligatione depoſiti, aliud verò de inducenda probatione; obligatio quidem depoſiti nulla per epiſtolam contrahi poteſt, ſed tamen probatio rerum depoſitarum etiam per epiſtolam impleri commodè poteſt: ſunt enim fauorabiles probationes omnes, quarum ſcilicet beneficio veritas haberi poteſt, ſine qua nec ius reddi iuſtè poteſt, *l. duo ſunt Titij 30. infr. de teſtam. tutel.* ſufficit ergo fidem conſtare Epiſtolæ ne dubitari poſſit à quo ſcripta & miſſa ſit, vt quicquid in ea continetur, pro vero & probato habeatur, vt in *l. vlt. infr. de probat. l. cùm quis decedens, 37. §. Codicillis. de leg. 3. Lemptor. 47. §. 1. in fin. ſupr. de pact.* Idque eſt quod noſtri vulgò iactitant ex hoc §. verba enuntiatiua probare inter eaſdem partes, præſertim cùm emiſſa ſunt propter ſe & non propter aliud, & principaliter non incidenter, de quo pluribus noſtri tractant poſt Bartolum, *ad leg. ex hac ſcriptura 19. inf. de donat. & ad l. optimè 16. C. de contrah. & commit. ſtip.* Cui adde textum elegantem in *l. qui Romæ 122. §. Flauius in fin. de verb. obl.* Sed hoc tamen intellige, niſi verba illa enunciatiua prolata ſint inter perſonas ſuſpectas, & in actu vel prohibito vel ſaltem ſuſpecto, tunc enim non probant niſi aliis certioribus probationibus fulciantur, *l. qui teſtamentum 27. infr. de probat.* Illud ſanè conſtat verba eiuſmodi enunciatiua nihil probare inter alias partes niſi in antiquis quæ quanto difficilioris ſunt probationis, tanto leuiores admittunt probationes, *l. ſi arbiter 28. D. de probat Nouell. 111. hæc conſtit. innouat. conſtitution. quæ præſcript. cent. annor. locis venerabilib. dederat.*

a *An autem is quoque.* RAT. DVB. Abſurdum eſt vnam eandémque ſcripturam diuerſo iure cenſeri, & ab vna eadémque perſona partim approbari, partim improbari, ſed conditio ei ad quem Epiſtola ſcripta eſt, deferri debet, vt vel totâ illam agnoſcat, vel totam repudiet, *l. nam abſurdum 7. infr. de bon. libert. l. ſi ita ſtipulatio. 39. in fin. de oper. libert. l. cum quæritur. 16. infr. de admin. tut.* Ergo quemadmodum probatio rerum depoſitarum impletur per epiſtolam eius qui ſcripſit res penes ſe depoſitas fuiſſe, ita & eidem epiſtolæ credendum eſt, in qua parte ſcripſit ſe deponentis creditorem.

DEC. Exemplo pernicioſum eſt vt ei ſcripturæ credatur, qua vnuſquiſque ſibi adnotatione propria debitorem alium conſtituerit, *l. exemplo 7. iuncta l. inſtrumenta 5. & ſeq. C. de probat.* Nemo enim in re ſua & ad ſuam vtilitatem teſtis idoneus eſſe poteſt, *l. omnibus 10. C. de teſtib. l. nullus 10. infr. eod. tit.* At ſcribenti contra ſe credendum eſt, quia ſibi debet imputare, qui ſe proprio teſtimonio condemnauerit, nec audiendus eſt, ſi contra propriam confeſſionem venire velit, *l. generaliter 13. C. de non numer. pec.* Nihil ergo vetat eandem ſcripturam & epiſtolam probare contra depoſitarium: pro ipſo autem non probare, cùm huius varietatis tam diuerſa cauſa ſit. Nec ideò verendum eſt, vt vna eadémq; res diuerſo iure cenſeatur, *l. eum qui ædes 23. infr. de vſucap.* Tot enim res & epiſtolæ eſſe videntur, quot in epiſtola ſunt capita, *l. ſcire debemus 29. de verb. obl.* Simile eſt quod noſtri ad hanc legem & ex hac lege inferunt, ſi plures res in vno eodémque inſtrumento ſcriptæ ſint, eum, contra quem producitur inſtrumentum, poſſe illud pro parte acceptare, pro parte autem refutare, vt Bartolus hic loquitur & tractat latiùs ad *l. 1. C. de confeſſ. & ad l. Aurelius. § penult. infr. de liberat. leg.* ex quo vt idem ille ſubiicit, pragmaticorum mos fluxit, vt qui inſtrumentum in iudicio produxit, proteſtetur nolle ſe producere niſi in fauorabilib. vt aiſit, & quatenus facit pro producẽte, aut vt in Rota Romana fieri vidi, vt inſtrumentorum omnium productio fiat per cõpulſum, ne ſcilicet vlla ex parte poſſit productio nocere producenti, tanquam facta ex neceſſitate, ſemper enim ſuccurrimus ei qui aliquid ex neceſſitate facit. Neque ex eo quod quis coactus fecit, coniectura vlla voluntatis capi poteſt, alioqui productio ſemper probat contra producentem, *vulg. l. cùm precum, 9. C. de liber. cauſ.* Quamuis non parua incurrat hæſitatio, an cum eiuſmodi conteſtatione produci inſtrumentum poſſit. De quo alibi dicemus.

27. IDEM libro 7. Reſponſorum.

LVcius Titius, cùm haberet filiam in poteſtate Seiam, Pamphilo ſeruo alieno in matrimonium collocauit: cui etiam dotem dedit, quam ſub titulo depoſiti in cautionem contulit: & poſtea, nulla denuntiatione à domino facta, pater deceſſit. mox & Pamphilus ſeruus: quæro, qua actione Seia pecuniam petere poſſit, cùm ipſa patris heres exſtiterit. Paulus reſpondit, quoniam dos conſtitui non potuit, ex cauſa depoſiti actione de peculio pecuniam repetendam.

Ad l. Lucius Titius. 27.

RAT. DVB. Plus valere debet quod agitur quàm quod ſimulatè concipitur, *l. 1. & tot. tit. Cod. plus valet quod ag. quàm quod ſimul concip.* Simulata enim pro infectis haberi debent, *l. ſi ex pretio. 6. C. ſi cert. pet.* Atqui in propoſita ſpecie id agebatur inter Titium qui filiam ſuam Seiam quam habebat in poteſtate, collocabat in matrimonium Pamphilo ſeruo alieno, de cuius ſtatu & conditione, vt ego ponendum arbitror, dubitabat, & Pamphilum ipſum, vt pecunia, quam pater dabat ex cauſa dotis, eſſet penes Pamphilum, vt haberet Pamphilus vnde ferret onera matrimonij, nõ autem vt eam pecuniam quaſi depoſitam duntaxat, Pamphilus retineret, cùm rei depoſitæ neque proprietas, neque poſſeſſio, neque vſusfructus in depoſitarium tranſeat, *l. licet 17. §. 1. ſupr.* Ergo quamuis pater dotem Pamphilo datam ſub titulo depoſiti in cautionem contulerit, id eſt, curauerit caueri à Pamphilo pecuniam ſe habere in depoſitum. Dicendum tamen eſt depoſitum non tenere cùm de dote conſtituenda non de contrahendo depoſito actum ſit, nec eo magis tamen fieri poterit, vt dos quaſi conſtituta debeatur, cùm matrimonium inter ſeruum, & mulierem liberam eſſe non potuerit, nec proinde ſine matrimonio dos vlla, quamuis poſſit matrimonium eſſe ſine dote, *l. 3. infr. de iur. dot. l. cùm multæ 20. C. de donat. ante nupt.*

DEC. Licet non valeat quod in veritate agitur, eo modo quo agitur, ſi tamen aliquo modo valere poſſit, & obligationem inducere. Valere debet eo modo quo poteſt, etiam quod ſimulatè cõceptum ſit, vt Bartol. ex hac ipſa lege notat, & ex *l. 1. C. de cõd. ob cauſ. l. vlt. ſupr. de cond. ſine cau.* Atqui in ſpecie huius legis licet matrimonium non ſteterit, dos tamen eo nomine reuera conſtituta reddi patri debuit, ſaltem per condictionem ſine cauſa, vt ex ſupradictis legibus apparet, aut mulieri ſi patri heres exſtitiſſet. Ergo cùm dos conſtitui non potuerit, nihil vetat, eam obligationem, quæ naſcitur præter propoſitum contrahentium, vt Bartol. loquitur: & extra id quod agebatur, vt elegantiùs Pomponius in *l. ſi ẽ qui 13. in fi. ſup. commod.* transferatur in actionem depoſiti, de qua tamen non niſi per ſimulationem cogitabatur. Dabitur ergo actio depoſiti ad eam pecuniam repetendam, at non contra Pamphilum, etiamſi viueret, quia nec ciuiliter obligari potuit, nec conueniri, ſed contra dominum de peculio, nõ minùs quàm ſi depoſitum verè contractum fuiſſet, quomodo potuiſſet ſi contrahentes voluiſſent. Ponit autem Paulus nullam denunciationem à domino factam fuiſſe, per quam potuiſſet pater filiæ perſpectam habere Pamphili conditionem, quia ſi talis denũciatio facta fuiſſet, nec pater viuo Pamphilo contra dominum egiſſet, non eſſet permittendũ filiæ, quæ patri heres extitiſſet dotẽ repetere, quam pater ipſe petere noluiſſet, aut actionem de peculio inſtituere, quam pater neglexiſſet. Videtur tamen Accurſius Florentinam lectionem magis probaſſe quæ habet, *denunciatione nullâ à domino facta*, ſcilicet, vt ille interpretatur, quod eſſet hic Pamphilus ſeruus, vel quod non teneret matrimonium. Sed an quia, vt ipſe putat, propter huiuſmodi denunciationem omiſſam, ſi dominus nõ reuocaret ſeruum, fieret liber, ex *§. ſi verò ab initio, ex §. ſin autem. & §. ſi verò ipſe quidem. Nouell. 22. de nupt.*? minimè. Eſt enim ius illud nouum ex ea ipſa Iuſtiniani Nouella conſtitutione, neque Pauli temporibus, cuius eſt hæc lex, idem obtinebat. Sed quia, vt diximus, ſi denũciatum fuiſſet patri à domino Pamphili, ſeruũ fuiſſe Pamphilũ, ideoque nec matrimoniũ tenere, non eſſet permittẽdum filiæ, eidemque heredi patris, vt eam pecuniã, ſiue depoſiti, ſiue alia actione repoſceret, quam pater ius ſuum non ignorans repoſcere tamen noluiſſet, quaſi hoc ipſo eam pecuniã Pamphilo, vel quod effectu idẽ eſt, Pãphili domino donaſſe videretur *arg. l. vir vſuras 54. inf. de donat. int. vir. & vxor. l. Procula 26. l. ea quæ à patre 7. C. de reſtit. milit. & eor. qui reipub. cau. abſ. l. vlt. in fi. C. de reuoc. donat.*

28. SCÆVOLA libro 1. Reſponſorum.

QVintus Cæcilius Candidus ad Paccium Rogatianum epiſtulam ſcripſit in verba infrà ſcripta: *Cæcilius Candidus Paccio Rogatiano ſuo ſalutem. Viginti-quinque nummorum, quos apud me eſſe voluiſti, notum tibi ita hac epiſtula facio, ad rationculam meam ea peruenìſſe, quibus vt primum proſpiciam, ne vacui tibi ſint, id eſt, vt vſuras eorum accipias, curæ habebo.* quæſitum eſt, an ex ea epiſtula etiam vſuræ peti poſſunt. reſpondi, debere ex bonæ fidei iudicio vſuras: ſiue percepit, ſiue pecunia in rem ſuam vſus eſt.

Ad l. Quintus 28.

RAT. DVB. Ex nudo pacto debentur vſuræ in actione depoſiti, ſicut & in alia qualibet bonæ fidei, etiamſi depoſitarius neque vſuras vllas perceperit ex pecunia depoſita, neque illam in ſuos vſus conuerterit, neque in reſtituẽda ea moram fecerit, *l. Lucius 24. in fin.* vbi diximus, *& l. Publia 26. §. 1. ſupr. l. cùm quidam 17. §. ex locato. inf. de vſur.* Atqui in propoſita ſpecie videtur depoſitarius qui epiſtolam ſcripſit vſuras promiſiſſe illis verbis, *Quibus vt primum proſpiciam, ne vacui ſint tibi, id eſt, vt vſuras eorum accipias curæ habebo.* Ergo cùm actio depoſiti ſit bonæ fidei, dicendum videtur vſuras depoſitarium debere, ſaltem eas quæ in regione frequentantur, vt in *l. idemque 10. §. ſi procurator. infr. tit. proxim.* licet neque vllas perceperit, neque pecunia in rem ſuam vſus ſit, nec denique moram in ea reſtituenda fecerit.

DEC. Aliud eſt vſuras certas promittere, aliud verò cauere ſe proſpecturum & curaturum ne pecunia ſit vacua. Priore caſu debentur vſuræ, & quia promiſſæ, & quia certæ. Poſteriore verò deberi nõ poſſunt, quia nec promiſſæ ſunt nec certæ, *l. tutor 41. §. vlt. infr. de vſur.* Ergo bene ac ſubtiliter Scæuola ad propoſitam quæſtionem ſic reſpondet, non vt dicat eas deberi vel non deberi, ſed vt generaliter ex bonæ fidei iudicio vſuras deberi, ſiue eas debitor perceperit, ſiue pecunia in rem ſuam vſus ſit, vt inferamus, in propoſita igitur ſpecie nullas deberi, quia neuter caſus euenerit. Non quaſi extra hos caſus vſuræ minimè debeantur ſi promiſſæ ſint, etiam nudo pacto, dummodo in cõtinenti appoſito, vt Accurſius hic notat, ſed quoniam quæſtio propoſita, magis facti eſſet, quàm iuris, an ſcilicet vſuræ promiſſæ eſſent. Ad quæſtionem verò facti non ſolet Scæuola reſpondere, *l. à teſtatore 109. de cond. & demonſt. Seia 20. §. vlt. de inſtruct. & inſtrum. leg.* Neque tamẽ ille etiam caſus omittendus eſt, quod depoſitarius in reddenda pecunia depoſita moram contraxerit, qui non minus eſt indubitatus, quã ille quo vſuræ promiſſæ ſunt, vt diximus ad *l. Idẽ 25. §. 1. ſupr.* Sed de hoc caſu nihil dixit Scæuola, quia nec de eo fuerat interrogatus, neque mora vlla facta proponebatur, illud ex hac lege notandum eſt, ex hac quoque epiſtola probari depoſitum non induci, vt & in *l. Publia 26. §. vltim.* vbi diximus *ſupr.* Iunge *l. 3. & 4. Coll. hoc tit.*

29. PAVLVS libro 2. Sententiarum.

SI sacculum vel argentum signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me inuito contrectauerit, & depositi, & furti actio mihi in eum competit.

Ad l. Si sacculum 29.

RAT. DVB. Depositi & furti actiones non videntur posse simul subsistere, non magis quàm furti & mandati in specie, *l.11.C.de furt.& seruo corrup.* vbi additur non pati æquitatem, vt quis & causam criminis persequatur, & bonæ fidei contractum impleri postulet. Ergo neque in hac specie permittendum est, vt dominus contra depositarium in hac specie, & depositi agat, & furti, cùm vna actio crimen, alia rem persequatur.

DEC. Aliam causam habet actio depositi, aliam actio furti. Actio enim depositi nascitur ex contractu, eóque non implendo, sed iam impleto. In quo differt hæc species ab illa, de qua in *d.l.1.* vbi de cõtractu mandati implẽdo tractabatur. At furti actio nascitur ex delicto, quod admittit depositarius, cũ inuito domino pecuniam contrectat, quæ deposita fuerat in sacculo, nõ ad alios fines obsignato; quam vt depositarius intelligeret, vti se ea pecunia non posse citra furtum, si sacculum signatum resignaret inscio domino, sibíque non tantundem reddẽdum esse ei qui deposuit, sed eadem ipsa numorum corpora quæ deposita fuerunt ex natura depositi, *l.2.in princip.supr.de rebus cred.& l.Lucius 24.hoc tit.* Nihil igitur vetat, eum qui sacculum vel argentum signatum deposuerit, & depositi, & furti agere in depositarium qui inuito domino rem depositam cõtrectauerit, inuitum autem dominum hoc casu accipimus non eum qui contradixerit, sed eum quoque qui non consenserit, vt & in *l. filiusfamilias 8.§. inuitus. supr. de procurat. Inuitum 5.vrban prædior.* nisi probabilem causam habuerit æstimandi dominum permissurum si sciret. §. *placuit 7. Instit. de ob. qui ex del. nasc.* Iunge *l.die sponsaliorum 25.§.1.supr.* Iũge *l.3.C.h.t.*

1 ¶ Si ex permissu meo deposita pecunia is, penes quem deposita est, vtatur: vt in ceteris bonæ fidei iudiciis, vsuras eius nomine præstare mihi cogitur.

Ad §. si ex permissu.

RAT. DVB. Non potest imputari depositario cur pecunia apud se deposita vsus sit, cùm ex permissu domini vsus est. Nec enim volenti, aut iniuriam, aut furtum fecisse videri potest, *l.in diem 9.§.1. infr.de aqu.& aq.plu.arc.* Ergo nulla causa est cur vsuras eius pecuniæ præstare debeat, quas non promisit, cùm satis abundéque domino esse debeat quod depositarius fidem & diligentiam in re custodienda præstiterit, vt scriptum est in *l. Lucius. ad fin. supr. hoc tit.* Nec rursus potest videri depositarius moram re ipsa contraxisse in restituendo deposito ob id solùm quod ea pecunia vsus sit, cùm ex domini voluntate id fecerit. Vsuræ autem non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium infligi solent, *l.cùm quidam 17.§.si pupillo.infr.de vsur.*

DEC. Bona fides non patitur, vt depositarius deposita pecunia vtatur, etiamsi ex permissu domini id faciat, cùm ex deposito nullum lucrum consequi debeat, sicut nec mandatarius ex mandato, *l. idémque 10.§.si procurator.l.ex mandato 20.infr. tit.proxim.* Satísque ei esse debet quod interueniens domini voluntas immunem eum faciat, & liberum à furti crimine vel suspicione, vt aic *l.3.C.hoc tit.* item quod non idem, sed tantundem duntaxat reddere hoc casu cogatur, vt in *d.l.Lucius. & l.die 25.§.1.supr.* Hoc verò non satis bene videtur Accurs. percepisse, qui putat in specie huius §. vsuras deberi, vel ex pacto in continenti appositio, vel ex mora, cùm tamen Paulus neutrum interuenisse ponat, sed depositarium obliget, ad præstationem vsurarum ob id solùm quod pecunia deposita vsus sit, licet domino volente, nullóque pacto, vel mora interueniente. Illud sanè admittendum est, quod idem Accurs. notat intelligi hunc §. debere, de eo casu quo contractus depositi non sit translatus in contractum mutui, quomodo translatus posset dici, si ex postfacto dominus depositario permisisset vsum pecuniæ depositæ, non etiam si ab initio, secundũ ea quę diximus ad *d.l.die sponsaliorum. ex l.certi condictio 9.§. vlt.& l.seq.supr.de reb.credi.* Planè si ex deposito mutuum factũ esset, dubitari non oporteret quin vsuræ deberi nõ possent citra stipulationem, vt idem Accurs. notat ex *l.3.C.de vsur. l.Titius 24.de præscr.verb.*

30. NERATIVS libro 1. Responsorum.

SI fideiussor pro te, apud quem depositum est, litis æstimatione damnatus sit: rem tuam fieri.

Ad l. Si fideiussor 30.

RAT. DVB. Non transfertur dominium nisi per traditionẽ à domino factam ex iusto titulo præcedente, & qui sit habilis ad transferendum dominium, *l.traditio 20.l.nunquam nuda 31.inf.de acquir.rer. dom.* At qui depositum licet re fiat & traditione, dominij tamen translationem inducere non potest, *l. licet.§.supr.hoc tit.* Rursus, quamuis litis æstimatio sit emptioni similis, *l.1.§.vlt.& l.2.infr. prò emptor.* tamen dominium transferre non potest sine traditione non magis quàm emptio, *l.quoties 15.Cod.de rei vind.* Tradi autem depositario res non potest quæ iam penes eum sit corporaliter. Ergo quamuis fideiussor depositarij ad præstandam litis æstimationem damnandus sit, non ideo tamẽ res eius fieri potest, cùm neque rem depositam penes se habeat, neque ei traditio vlla facta sit, tametsi litis æstimationem soluerit. Multò minùs verò fieri potest depositarij, qui licet rem apud se depositam habeat, attamen neque ex noua traditione eam habet, sed ex præcedente quæ fuit inhabilis ad transferendum dominium, neque vllam litis æstimationem præstitit, quę pro solutione pretij esse possit.

DEC. Litis æstimatio pro emptione est, vt iam sæpe diximus, *ex dict.l.1.§.vlt.& l.2.infr.pro empt.* Titulus autem siue emptionis, siue præstitæ litis æstimationis, habilis est ad transferendum dominium secuta traditione, *d.l.nunquam nuda. l.claudius 74.inf. de contrab.empt. l.ex empto 11.§.1.de act.emp.* Atqui traditio hic satis secuta esse intelligitur ex eo quòd res deposita penes depositarium est ex domini voluntate. Estque hic vnus casus ex illis, in quibus dicimus etiam sine traditione nudam voluntate domini sufficere ad rem transferendam, *l.qua ratione 9.§. interdum.infr.de acquir.rer.dom.§.interdum. Instit.de rer. diuis.* Ergo nihil impedit quo minùs hoc casu res deposita fiat depositarij, alioquin eueniret, vt is qui rem deposuit, & pretium rei depositæ haberet, & rem ipsam depositam, quam tamen accipiẽdo pretium vendidisse videretur, quod vtique esset contra bonam fidem, *d.l.ex empto 11.§.qui autem.& l.bonæ fides 50. infr. de act.empt.* Nec ad rem pertinet quod non depositarius ipse, sed fideiussor eius æstimationem litis soluerit. Soluit enim pro depositario, quẽ & habet eo nomine mandati, vel negotiorum gestorum actione obligatam, *l.ex mandato 20.§.1.infr. tit.prox.* Itaque perinde esse debet ac si depositarius ipse soluisset, cùm abesse vnicuique videatur etiam id in quo est obligatus, *l.si quid mandatu 28.in fi.supr. de neg.gest.* Nec interest, an pretium rei venditæ solutum sit ab emptore, vel ab alio ipsius emptoris nomine. Sufficit enim ex lege duodecim tabularum, vt pretium ab emptore solutum sit, vel aliter eo nomine satisfactum, *l.vt res 53.infr.de contrab.empt.l.5.§. penult.supr.de tribut.act.* Illud nullo modo ferre possum, quod vult Accurs. in specie huius §. necessariam esse rei depositæ præsentiam, vt ea acquiri depositario possit ex *l.eius rei 46.cum seq.supr. de rei vind.*

Nam neque Caius, neque Iustinianus in *dict.§.interdum*, rei præsentiam nullo modo exigunt, neque iuris ratio hoc facit, cùm præsentia rei non requiratur, nisi ad hoc, vt res saltem fictè tradita videri possit, quę non nisi præsens verè tradi posset. Fictiones enim iuris tales esse debent, vt ius & naturam possint recipere, *l.confessionibus 13.& l.seq.§.vlt.supr.de interrog.in iur.fac.* Hic autem traditio nulla necessaria est, cùm ponamus rem, quæ deposita est, traditam iam antea depositario fuisse, nempe cùm depositum contraheretur. Sufficit ergo superuenisse titulum, vt mutari possit causa possessionis, vt in *l.non solùm 33.infr.de vsucap.* vt ea ipsa traditio quæ ex causa depositi dominium transferre non potuerat, nũc transferat ex sola domini voluntate, propter solutam litis æstimationem, quæ iustum, & nouum possidendi & acquirẽdi dominij titulum præbet. Longéque alia species est, de qua in *d.l.eius rei.& seq.de rei vindic.* vbi agitur de possessore bonæ fidei litis æstimationem soluẽte, pro ea re quam possidebat quidem. Sed nunquam à domino traditam, & quam proinde tum primum pro tradita haberi necesse est, & consequenter præsentem esse, vt pro tradita habeatur. In specie autem huius §. res deposita pro tradita haberetur, vt in *l.si rem 62.infr.de euiction.iuncto d.§.interdum.*

31. TRYPHONINVS libro 9. Disputationum.

BOna fides, quæ in contractibus exigitur, æquitatem summam desiderat. sed eam vtrùm æstimamus ad merum ius gentium, an verò cum præceptis ciuilibus, & prætoriis? veluti reus capitalis iudicij deposuit apud te centum. is deportatus est. bona eius publicata sunt. vtrúmne ipsi hęc reddenda, an in publicum deferenda sint: si tantùm naturale, & gentium ius intueamur: ei, qui dedit, restituenda sunt. si ciuile ius, & legum ordinem: magis in publicum deferenda sunt. nam malè meritus publicè, vt exemplo aliis ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet.

Ad l. Bona fides 31.

RAT. DVB. Depositum est ex contractibus qui iure gentium introducti sunt, *l.ex hoc iure 5.de iust.& iur.* Ius autem gentium est, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, *l.omnes populi 9.eodem tit.* Ergo æquitas quæ in hoc contractu desideratur, ad merum ius naturale, & gentium referenda est: non autem ad æquitatem ciuilem. Nam nec ratio naturalis per ciuilem tolli potest, *l. eas obligationes 8. supr.de cap.minut.§.vlt.Inst.de leg.agnat.tutel.*

DEC. Prima ac præcipua lex duodecim tabularum illa fuit, *Salus populi suprema lex esto*, quæ ostendit ciuilem legislatorem referre omnia ad salutem populi, publicámque vtilitatem, quasi nullam constituens differentiam inter publicam vtilitatem & æquitatem: vnde fit, vt plerisque iuris nostri locis vulè dicatur, quod æquum est, & inutile, quamuis minus frequenter, quod iniquum, vt in *l.1.§.hæc autem 4.supr.hoc tit.* Est enim duplex æquitas, naturalis vna, ciuilis altera, quas nec nouum est inuicem pugnare, vt in specie huius legis. Nam si reus iudicij capitalis deposuerit apud te centum, & is deportatus sit, bonáque eius publicata fuerint; ratio naturalis, & iuris gentium suadet, vt ei ipsi qui dedit, restituenda sint. Ille enim est qui deposuit, & proinde cui restituendi depositi obligatio quæsita est. At ratio & æquitas ciuilis dictat potiùs, vt in publicum deferantur, Reipublicæ namque interest, vt qui de ea malè meritus est inter cæteras pœnas etiam egestate laborare debeat, vt exemplo sit cæteris ad maleficia deterrenda, *l.ita vulneratus. vers.quòd si quis absurdè.supr.ad leg.Aquil. l.Diuus 6.in fin.infr. de custod.& exhib.reor.l.1.C.ad l.Iul.repetund.* Ergo dicendum est in proposita specie deposita centum in publicum deferenda esse, non ei, qui deposuit, restituenda, quamuis deportatus liber maneat, & capax eorum omnium quæ sunt iuris gentium, *l.deportatus 15.infr. de interd.& releg.* Neque mirum videri debet æquitatem ciuilem pugnare cum naturali, cùm nec semper naturalis cum naturali alia consentiat, quo casu maior æquitas vincit minorem, vt in *l. si seruus communis 61.§.quod verò.infr.de furt.* Bene autem Triphoninus in hac lege monet bonam fidem, quæ in contractibus exigitur æquitatem summam desiderare, vt intelligamus, cùm loquimur de contractibus bonæ fidei, eam nos intelligere bonã fidem quæ nihil ferè nisi æquitatem significet oppositam stricto iuri, non autem eam quæ opponatur dolo, & malæ fidei: nullus enim contractus est quantumlibet stricti iuris, in quo ea bona fides non desidere-

iur, *l.bonam fidem 4.C.de ob.& act.* Valdè autem errat Accursius, qui putat primam hanc quæstionem à Triphonino propositam ab eo decisam non fuisse, cùm tamen apertè decisa sit ab illis verbis; *Si ciuile ius vsque ad §.proxim.* nempe spolia, de quibus quæritur in publicum deferenda esse, non etiam condenato restituenda, & rectè: semper enim ius ciuil prævalet iuri gentium tanquam potentius, cùm s induCtum aduersus violatores iuris gentium, sicu & ius gentium aduersus violatores iuris naturalis vt docuimus in nostra iurisprudentiæ Papinianeæ scientia ad *tit. de iur. nat. gent. & ciuil.*

1 ¶ Incurrit hic & alia inspectio: bonam fidem inter eos tantùm, inter quos contractum est, nullo extrinsecùs absumpto, æstimare debeamus: an respectu etiam aliarum personarum, ad quas id, quod geritur, pertinet: exempli loco, latro spolia, quæ mihi abstulit, deposuit apud Seium inscium de malitia deponentis: vtrùm latroni, an mihi restituere Seius debeat? si per se, dantem, accipientémque intueamur: hæc est bona fides, vt commissam rem recipiat is, qui dedit, si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur: mihi reddenda sunt quæ facto sceleratissimo adempta sunt. & probo, hanc esse iustitiam quæ suum cuique ita tribuit, vt non distrahatur ab vllius personæ iustiore repetitione. [a] quòd si ego ad petenda ea non veniam, nihilo minùs ea restituenda sunt, qui deposuit, quamuis malè quæsita deposuit. quod & Marcellus in prædone, & fure scribit. [b] Si tamen ignorans latro, cuius filio, vel seruo rem abstulisset apud patrem, dominúmve eius deposuit ignorantem, nec ex iure gentium consistet depositum. cuius hæc est potestas, vt alij, non domino sua ipsius res quasi aliena seruanda detur. [c] Et si rem meam fur, quam me ignorante subripuit, apud me etiam nunc delictum eius ignorantem deposuerit: rectè dicetur non contrahi depositum: quia non est ex fide bona rem suam dominum prædoni restituere compelli. [d] sed & si etiamnum ab ignorante domino tradita sit, quasi ex causa depositi: tamen indebiti dati condictio competit.

Ad §. Incurrit hic. 1.

RAT. DVB. In contractibus & conuentionibus nunquam subintelligitur persona extranea. Estque multò facilius, vt suppleatur tempus vel conditio quàm persona, *l.si ita stipulatus 126.§.Chrysogonus in fin. infr. de verb. obligat.* Ergo bona fides & æquitas quæ in contractu depositi consideratur, æstimari debet inter eos tantum inter quos contractum est, nullo extrinsecus absumpto, non etiam respectu aliarum personarum, etiam ad quas id quod geritur, pertinet, ideóque in specie illa quam Triphoninus exempli loco adduxit, si *latro spolia quæ mihi abstulerat, deposuerat apud Seium inscium de malicia deponentis*, dicendum est, Seium latroni non mihi restituere ea debere, quid enim magis bonæ fidei conueniens est, quàm vt rem alterius fidei & custodiæ commissam recipiat ille ipse qui dedit? *l. quod seruus 11.supr.hoc tit. & l. Quintus 48. infr. tit. prox.*

DEC. Ea verè iustitia est, quæ suum cuique ita tribuit, vt non distrahatur ab vllius personæ iustiore repetitione, id est, vt nemo alius sit qui eam repetere iustius possit, §. *vltim. Instit. de his qui sui vel al. iur. sunt l. 2. supr. eod. illo tit.* Atqui multò æquius est & iustius, vt res mea mihi restituatur cui latronis facto sceleratissimo adempta est, quàm vt restituatur latroni, qui, etiam si haberet, restituere eam mihi deberet. Ergo si totius rei æquitatem spectemus, quæ non nisi ex omnibus personis quas negotium gestum contingit, impleri potest, magis probandum est, vt mihi quàm vt latroni spolia restituantur. Neque ad hunc casum pertinet ius nouum quod Iustinianus induxit, *Nouell. 88. de deposito cap. 1. vnde sumpta est authent. sed iam cautum est Cod. hoc tit.* Vbi prohibitum est ne cui liceat interdicere rei depositæ restitutionem. Aliud enim est interdicere, aliud verò rem depositam proprio nomine petere, quod & Accursius hic notat. Nec suppletur hoc casu persona extranea, sed domino succurritur, qui vtique rei suæ dominium amittere non potuit ob id solùm quod à latrone fuerit spoliatus, & cuius intactum ius seruari æquissimum est. Neque rursus simile est quod obiicit Accursius ex *l. 1. §. penult. supr. naut. caup. tab.* vbi de eo agitur, qui alienas res intulit non tanquam latro, sed tanquam eas domino restituturus, & quas proinde saluas esse non tantum domini, sed ipsius quoque intererat, vt lex ait.

a *Quod si ego.* RAT. DVBIT. Nemo ex sua improbitate actionem acquirere sibi potest, *l. itaque Fullo 12. §. 1. infr. de furt. l. nec quasi 70. supr. de rei vind.* Ergo quamuis ego ad petenda spolia non veniam quæ mihi latro abstulit, non eo magis tamen restituenda sunt latroni, quamuis ea deposuerit, cùm malè quæsita deposuerit.

DEC. Bona fides non patitur, vt depositarius sibi retineat id quod in depositum accepit etiam à latrone, cùm suscipiendo depositum, non tantum rem custodiendam, sed etiam restituendam susceperit, *leg. 1. supr.* Agitur enim de fide rupta & de vindicanda perfidia, quoties directa depositi actione agitur; *l.ei apud quem 5. supr. hoc tit.* Neque habet latro hanc actionem ex sua improbitate, sed ex suo contractu si causam proximam inspicias, quæ inspici semper debet; non ea quæ remotior est, & quæ occasionis nomen potiùs meretur quàm causæ: cùm enim latroni depositum, quod ipse dedit reposcenti depositarius obiicit eam rem ad alium pertinere, exceptio illa est de iure tertij, nec tamen exclusiua iuris agentis, cùm actio depositi non ex dominio nascatur vt vindicatio, sed ex contractu, sicut & aliæ omnes personales actiones. *l.si hominem 7.§.1.supr.* & quamuis exclusiua esset iuris agentis, vt loquuntur, non aliter tamen exclusiua esset, quàm si tertius vellet, quod genus exceptionis nunquam admittitur, nisi tertio demum volente; *l.1.* vbi Bartolus notat *infr. de except. rei iud.* & ex hoc quoque loco probatur optimè. Quod ergo in latrone diximus, multò magis obtinebit in prædone & in fure, vt scilicet si rem alienam quamuis mala fide deposuerint, ipsis tamen actio depositi competat ex proprio contractu ad rem restituendam, ita vt non possitiis referri quæstio dominij, quia non dominium vindicant, sed ex contractu agunt, *l.1.§. si prædo 39. supr. hoc tit.* Vbi ratio redditur, quod eorum interfit, quia eo nomine teneantur, idem est in re commodata, *l. ita vt 16. supr. commod. l. non ab iudice 64. de iudic.*

b *Si tamen ignorans.* RAT. DVBIT. Scientia vel ignorantia eius qui depositum suscipit, non facit eum depositarium, sed traditio sola rei depositæ, quam custodiendam suscipit & restituendam, data etiam in id fide, quam si non seruus meritò perfidus dici possit, *l. 1. §. 2. & l.ei apud quem 5. supr.* Ergo si latro quamuis ignorans cuius filio vel seruo rem abstulisset apud patrem dominumve eius deposuerit etiam ignorantem: dicendum est patrem dominúmve qui depositum suscepit, ad eius restitutionem teneri.

DEC. Depositum rei propriæ non consistit, sicut neque pignus, neque venditio, neque locatio, neque commodatum, neque precarium, *l. neque pignus 45. de regul. iuris.* Est enim hæc potestas & natura depositi, vt alij non domino sua ipsius res quasi aliena seruanda detur, vt Triphoninus hic scribit. Ergo si latro ignorans cuius filio vel seruo spolia abstulerit, ea penes patrem dominumve deposuerit, depositum nec ex ciuili, nec ex gentium iure potest consistere; sicut nec ignorans aut errans dominium rei suæ amittit, *l. qui rem suam 15.* vbi diximus *supr. hoc titul. l. si procurator 35. infr. de acquir. rer. domin.*

c *Et si rem meam.* RAT. DVBIT. Eadem est, quæ ad versiculum præcedentem: videbatur enim restituendum depositum etiam furi qui deposuit, quamuis malè quæsitum deposuerit, *vers. quod si ego supr. hac leg.*

Sed DEC. Ratio est, quam attulimus, quod depositum rei propriæ consistere non possit, præsertim si dominus ignorans rei suæ depositum susceperit, quia vt Triphoninus hic scribit, non est fide bona rem suam dominum prædoni restituere compelli. In contractu autem depositi quia bonæ fidei est, maximè bona fides & æquitas spectari debet, vt initio huius legis vidimus.

d *Sed & si etiam nunc.* RAT. DVBIT. Condictio indebiti, de qua hic agitur, dari non potest nisi ratione, vel dominij, vel possessionis. Atqui ratione dominij dari in proposito non potest, cùm nemo rem suam condicat condictione indebiti, sed tantùm condictione furtiua, quæ tota specie differt à condictione indebiti, *l. vltim. supr. vsufruct. quemadmod. cau. iuncta l. 1. supr. de condict. furt.* Neque rursum ratione possessionis, cùm non potuerit dominus amittere rei suæ possessionem, quam non habuit, nemo enim dubitat quin fur verè, licet iniustè possideat, cùm rem teneat animo domini: nec rursus quin per depositum etiam quod de iure tenuit, nō transferatur possessio in depositarium *l. licet 17. §. 1. supr. iuncta l. ei à quo 21. supr. de vsucap.* Ergo dicendum est si dominus depositum rei suæ quod ignorans acceperat, restituerit, indebiti condictionem ei competere nullo modo posse.

DEC. Etiam ratione possessionis indebiti condictio interdum datur, *l. indebiti 15. §. etsi nummi*, vbi diximus *sup. de cond. indeb.* Atqui dominus qui depositum rei suæ quod ignorans suscepérat, ignorans quoque restituit, transtulit in furem, possessionem illam saltem Asininam & corporalem, quam ex causa depositi nactus fuerat: depositarius enim etsi non verè possidet: quia sibi non habet, est tamen in possessione, ideóque dicitur interdum possidere naturaliter, *l. communi 7. § neque colonis supr. commu. diuid. l. videamus 38. § si possessionem infr. de vsur. l. certè 6. § is qui rogauit. deprecar. l. officium 9. supr. de rei vind.* Ergo eam saltem possessionem, quam restituere non tenebatur, condicere poterit, & quidem condictione indebiti, quasi indebitè restituta. Non enim potuisset cogi restituere, si non vltro restituisset, intererat autem ipsius habere ius retentionis, *l 1. infr. de pignor. l. sufficit 33. supr. de cond. ind.* quod porrò habere non potest, nisi recuperata possessione, vt in *l. heres 21. infr. ad S.C. Trebell.* Quanquam si velit dominus etiam condictione furtiua agere non prohibetur, dummodo scilicet probet se dominum. *dict. l. 1. de cond furt.* Quomodo & in proposita huius §. specie probare debeat, vt apparere possit non constare depositum, vt scriptum est in versiculo præcedenti.

32. CELSVS libro 11. Digestorum.

QVod Nerua diceret, latiorem culpam dolum esse, Proculo displicebat: mihi verissimum videtur. nam & si quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est, nisi tamen ad suum modum curam in depositio præstat, fraudè non caret. nec enim salua fide minorem iis, quàm suis rebus, diligentiam præstabit.

Ad l. Quod Nerua. 32.

RAT. DVB. Finis latæ culpæ est non intelligere quod omnes sciunt *l. latæ culpæ 225. de verb. sig.* Atqui nihil est quod tam differat à dolo quàm crassa illa & supina ignorantia, quæ nec doli capax esse videtur. Siue rusticitatem, siue simplicitatem nomiam velis illam dicere, dummodo ne sit affectata ignorantia, *l. si quis id quod 7. § penult. supr. de iurisd.* Ergo verum esse non potest, quod Nerua dicebat latiorem culpam dolum esse, nec est quod cum Bartolo, & cæteris interpretibus distinguas culpam latiorem & latissimam, quasi la-

tissima culpa sit dolus verus, culpa latior dolus præsumptus, & culpa lata dolo proxima, & quę dolo sit æquiparanda: latiorem enim culpam hic proculdubio Nerua intelligebat non in comparationem latæ aut latissimæ, sed leuis tantùm, quæ sicut minor est quam culpa lata, ita latior est quam culpa leuis, alioqui triplicem quoque culpam infra latam distinguere oporteret, leuem, leuiorem, & leuissimam, quod tamen nec interpretes nostri ausint dicere qui inter culpam leuem, & leuissimam, nullam mediam agnoscunt, quæ leuior dici possit, quo nomine nec vmquam prudentes nostri vsi sunt non magis quàm nomine culpæ leuissimæ, quæ satiè nec vlla verè esse potest. Nam si lata culpa prope dolus est, & dolo proxima, vt iuris authores passim loquuntur: Quid, obsecro, medium esse potest inter latam culpam & dolum? Debuerunt ergo potiùs interpretes distinguere latam culpam, quæ ex nimis crassa & supina illa ignorantia nascitur ab illa quæ ex nimia negligentia, de qua in *l. nimiæ negligentia 226. de verborum significat.* vbi dicitur magnam negligentiam culpam esse, magnam verò culpam dolum esse, vt intelligamus magnam culpam, quæ negligentiam maximam pro causa habet, dolo proximam esse, eodémque ferè in omnibus iure censeri, quo si verus dolus esset, quo sensu accipi etiam debet quod Nerua dicebat, latiorem culpam dolum esse, non quasi si vero, aut dolus verus, aut præsumptus, sed effectu magis inspecto quàm mera rei veritate, & hæc decidendi ratio sit. Cætera enim quæ ad triplicis culpæ speciem pertinent, nos pluribus explicauimus in errorem primum & secundum *Decadis 76. de Errorib. Pragmatic.* vbi & legem hanc diligenter interpretati sumus, & emendauimus. Dicemus hic ea tantùm quæ ad contextum legis breuius enarrandum pertinent, ac primum in versiculo illo qui statim sequitur, *Nam & si quis non ad eum modum*, tollendam esse negationem, quam Aloander iam antè nos fœliciter sustulit. Sensus enim loci huius procul dubio ille est, si depositarius ad eum quidem modum, quem natura hominum desiderat diligens sit in re deposita custodienda, id est, eam diligentiam præstet, quam alius quilibet non diligentissimus paterfamilias, sed mediocriter diligens præstarit (natura siquidem in omnibus ferè mediocritate contenta est:) maiorem autem diligentiam in suis rebus adhibere soleat fraude illum non carere. Nec enim salua fide posse quem minorem alienis rebus quàm suis diligentiam præstare, quod non intellexit Franciscus Ottomanus, qui *libro 3. obseruationum, capit. 1.* retenta negatione, quam nos tollimus, nouam addit in illis verbis, *fraude caret.* Atque ita facit pugnantem cum dicto rationem, quæ statim sequitur in illis verbis, *Nec enim salua fide.* Mirum verò non est, Accursium, cæteróque interpretes corrupta huius textus lectione deceptos Iurisconsulti sententiam assequi non potuisse. Sic enim Accursius intelligit, vt si fortè depositarius non sit ita diligens in re deposita custodienda, vt cæteri homines communiter esse solent, fraude non careat, nisi ad suum modum, quem scilicet tenet in rebus suis curam in deposito præstet, quod certè à Celsi sententia alienum est. Nam si loquaris de illo depositario, qui maiorem in suis quam in depositis rebus diligentiam præstet, non est adhibenda distinctio, an in deposito negligentior sit quàm cæteri hominum, an diligentior. Nam etiamsi esset omnium diligentissimus, adhuc tamen fraude non careret, neque dolo, si exactionem in rebus suis diligentiam adhiberet. E contrario autem, si tantam præstet diligentiam in deposito, quantam in rebus suis, culpa & fraude caret, quamuis non tantam in rebus suis præstet, quantam natura hominum desideret, quia sibi imputare debet qui minùs diligenti amico rem suam custodiendam tradit, *l. 1. §. is quoque. infr. de obligat. & action. §. præterea. Inst. quibus modis re contrah. oblig. & action.* Quid contra putet Accursius motus euidenter falsa ratione, quod hic depositarius in culpa lata esse videatur, cùm tamen non sit culpa lata, sed leuis, si quis minorem diligentiam præstet, quam quæ à diligenti patrefamilias præstari solet, tantum abest, vt videri possit non carere fraude, fraudem namque cùm dicimus, dolum malum semper intelligimus, neque aliam inter fraudem & dolum differentiam agnoscimus, nisi quod dolus quidam bonus est, bona verò fraus nulla, *l. 1. §. 1. supr. de dol.* neque ad hunc casum pertinet quod Accursius subiicit, & *l. si cum stante 24. §. si maritus. infr. solut. matrim.* vbi non de lata culpa, neque de negligentia agitur, sed de sæuitia mariti in seruos dotales, quam lex ait in propriis maritis seruis culpandam esse, in dotalibus verò coercendam, vt taceam, quod nec interpretes ignorarunt æquitatem facere, vt mitius agendum sit cum depositario, qui nullum ex re deposita commodum sperare potest, quique nihil nisi beneficium in accipienda pecunia dedit, *l. Lucius 24. ad finem. supr.* quàm cum marito qui rebus dotalibus fruitur ad suum commodum tanquam suis. Sanè extra causam depositi quoque verum est fraude non carere eum, qui in rebus alienis, minorem diligentiam, quàm in suis præstat, vt in *l. 1. Cod. de locat. l. si vt certo 5. §. quod verò senectute. supr. commod. l. tutor 13. §. 1. infr. de admin. tut.* Et hæc pro huius interpretatione sufficiant.

33. LABEO libro sexto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

SEruus tuus pecuniam cum Attio in sequestre deposuit apud Mæuium ea condicione, vt ea tibi redderetur, si tuam esse probasses: si minus, vt Attio redderetur. posse dixi cum eo, apud quem deposita esset incerti agere, id est ad exhibendum: & vindicare. quia seruus, in deponendo, tuum ius deterius facere non potuisset.

Ad l.

Ad l. Seruus 33.

RAT. DVB. Potest etiam seruus rem domini ignorantis deponere, eique similiter ignoranti actionem depositi acquirere, *l. 1. §. non solum 26. & tribus sequentib. supr. hoc tit.* Ergo & in sequestre deponere: sequestre enim depositum est *l. propriè 6. l. si in Asia 12. §. cum sequestrum. & l. licet 17. in princip. supr.* Sequestre autem non aliter fieri solet inter plures contendentes quàm sub ea conditione, vt res deposita ei reddatur, qui suam eam esse probauerit, *d. l. licet. & l. ei apud quem 5. §. vlt. supr.* Proinde non potest recusare dominus, quominus ex conuentione à seruo sequestrante facta teneatur.

DEC. Melior conditio nostra fieri potest per eos quos in potestate nostra habemus, sed deterior non potest, *l. melior 133. de regul. iur.* Idémque in cæteris personis iuris est, *l. soluendo 39. de neg. gest.* Atqui fieret deterior conditio domini per seruum, si ex lege à seruo dicta dominus obligaretur: ita enim prohiberetur ne rem suam sequestratam vindicare statim posset, aut eius vindicandæ gratia ad exhibendum agere, quæ vindicationis præparatoria actio est, *l. 1. supr. ad exhib.* Cogeretur enim expectare, vt is qui cum seruo contendebat, vel probaret rem suã esse, vel à probandi facultate excideret, quod vtrumque iniquum esset, benè igitur Labeo respondit posse in proposita specie dominum agere cum sequestri, non quidem actione depositi, quoniam ea actio non posset competere nisi seruata lege depositionis, quam ponimus domino displicere, sed actione incerti, id est, ad exhibendum, vt deposita res exhibeatur, mox exhibita vindicari possit, quæ actio ideo dicitur incerti, quia licet res, cuius exhibitio postulatur, certa sit, agitur tamen ad rem incertam, id est, ad id quod interest rem exhiberi. Exhibere namque facere est. In omnibus autem obligationibus & actionibus quę dantur ad faciendum succedit præstatio eius quod interest, *l. si quis ab alio 13. D. de re iud. l. quoties quis alium. 81. l. stipulationes non diuiduntur 72. l. cùm stipulatus. in fin. 113. de verb. obl.* Id autem quod interest, semper incertum est, *l. 2. §. incertam. l. vltim. supr. de stipul. præt.* quia quatenus cuiusque interest, in facto, non in iure consistit, *l. quatenus 24. de regul. iur.* Factum autem semper incertum est quousque probatum sit, *l. vbi autem 75. §. qui id quod. de verb. obl. l. 2. de iur. & fact. ignor.* Iunge *l. bona fides 27. §. 1. ad Vellei. l. qui Romæ 122. §. Callimachus. de verborum obligat.*

34. IDEM libro 2. Pithanon.

POtes agere depositi cum eo, qui tibi non aliter, quàm nummis à te acceptis, depositum reddere voluerit: quamuis sine mora & incorruptum reddiderit.

Ad l. vltim.

RAT. DVB. Actio depositi non datur contra depositarium, nisi sit in dolo, & rem depositam, aut reddere recusauerit, aut corruptam & deteriorem reddiderit, *l. 1. §. si res deposita 16. §. est autem 22. & §. vlt. supr.* Atqui nullus videri potest dolus depositarij qui sine mora depositam rem incorruptam restituit. Ergo cum eo agi non potest.

DEC. Generaliter obseruandum est bonæ fidei iudicium nullam posse recipere præstationem quæ contra bonos mores & turpiter desideretur, *l. generaliter 5. infr. de vsur.* Atqui turpiter facit, & malo more qui pecuniam accipit, vt depositum reddat quod ex bona fide, & vltro restituere deberet, *l. 2. §. 1.* vbi diximus *sup. de cond. ob turp. caus.* Ergo actione depositi meritò conuenitur, tanquam qui turpiter accipiendo pecuniam dolum admiserit, & fidem quodammodo fregerit, quasi non fuerit restituturus si pecuniam ei dominus non dedisset. Iunge *l. dolus 44. infr. tit. prox.*

FINIS TOMI QVARTI.

RERVM ET VERBORVM IN TERTIAE PARTIS RATIONALIVM TOMVM PRIMVM & secundum INDEX locupletissimus.

PRIOR NVMERVS TOMVM, SECVNDVS Paginam, postremus columnam denotat.

Absentia.

ABSENTIA alicuius supplere potest per præsentiam prætoris vel interuentum honestarum personarum quas nemo possit credere dolum & fraudem participasse. tom.2.pag.390.col.2.

Absoluere.

Iudicia omnia sunt absolutoria,si actor pendente iudicio satisfiat. tom. 1.p.188,c.1

Absolutio.

Si pendente lite ius actoris omninò pereat sine dolo rei omnino debet sequi absolutio, tom.1.p.494.col.2. & 495.col.1 & 2

Quo sensu dicatur iudicia esse omnia absolutoria tom.1.p.509.col 2

Quisquis condemnare potest,etiam potest absoluere tom.1.p.534.col.2

Abstentio.

De effectibus abstentionis tom.1. p.459 col.1 & 2

Abstentio est etiam animi & consilij, non minus quàm immixtio tom. 1,pag. 459, col.2

Potestas abstentionis tollit intellectum immixtionis tom.1,p.430,c.1

Acuti.

Nemini permittendum est vt re aliquâ abutatur etiam sua,multò minus aliena tom.1,p.704 col.1

Acceptilatio.

Acceptilatio inutilis non semper habet vim pacti, quamuis interdum habeat tom.1,p 247,col.1

Acceptilatio non fit nisi per stipulationem tom.1.p.548,c.1

Differentia inter inutilem acceptilationem & inutilem stipulationem tom.1, p 548,c.2

Per acceptilationem tollitur omnis obligatio & naturalis & ciuilis p.330 c.1 & debitor liberatur ipso iure tom. 2,p.331,c,1

Acceptilatio pactum.

Inutilis acceptilatio habet vim taciti pacti de non petendo t.1,p.548.c.1

Acceptilatio condictio.

Acceptilatione ob causam non secutam facta datur locus condictioni causa dati,non liberationis sed pecuniæ, non minus quàm ex solutione tom.1,p.296,& 297

Accessio.

Quæ constant ex corporibus distantibus habent suas accessiones & decessiones; tom.2, p.227,in fin.

Accessio, Accessorum.

Accessorium sequitur suum principale, & quicquid accessionis vice cedit ad eum pertinet ad quem & quod principale est tom.2,p.375,c.1

Accessorium.

Sublato principali tollitur accessorium tom.1,p 195,col.2

Iudex qui de causa principali malè pronunciauit cogitur etiam errore cõperto de accessoriis quoque eodem errore pronunciare tom.1,p. 825,c.1

Acquirere.

Per procuratorẽ aut per defensorem quid & quomodo nobis acquiratur? tom.1,p 20,col.1,& 2

An duorum dissensus in transferendo & acquirendo dominio impediat dominij translationem?t. 1,p.46,& 47

Cui sit acquisitum dominium serui quem alius seruus bona fide emptus emit ex peculio veri domini,si bonæ fidei emptori traditus sit,an vero domino seruiementis, an bonæ fidei emptori cui seruus emptus traditus fuit? tom.1.p.65,66,67

Liber homo potest alij acquirere ex re eius,vel ex suis operis licet ab eo non possideatur, modò is bona fide seruiat tom.1, p.92,c.1,& 2

Cur per liberos homines & per seruos alienos bona fide possessos acquiratur? tom.2,p 141,col.1

Æquius & longè facilius est per filium-familias aut seruum acquiri aliquid patri & domino, quàm eos obligari tom.2,p.202,col 1,in fin,

Species acquirendi est liberari ab obligatione tom 2,p.280.col.2

Per conseruationẽ acquiritur tom. 2,pa.280,col.2

Per liberam personam acquiri potest dominium cum possessione inseparabile secus separabile t.1,p.672,c.1

Per liberam personam acquiri possessio potest tom.1,p.672,c.1

Varij casus in quibus ex stipulatione tutoris vel procuratoris actio vtilis domino acquiritur tom1.1.p.672,col.2

Inuitis dominis serui ex omnibus causis acquirunt excepta causa successionis hereditariæ,non item filij familias tom.1, p.687,col.2

Potest quis ex persona alterius aliquando consequi, quod ex sua non potest tom.1,p.693,col.1

Acquirere peculium.

Ex quibus causis per seruos fructuarios vel vsuarios nihil acquiritur domino nec fructuario nec vsuario, neque contra fructuarium vel vsuarium actio de peculio danda est, secus si acquiritur tom.2,p.141,col.1,& 2

Acquirere dominus.

An & quid acquiratur ei qui vsumfructum, vel vsum nudum habet in seruo per seruum illum fructuarium vel vsuarium to.2,p.141,col.1,in fi.& 2

Acquisitio.

Pater filio naturaliter obligatus debitum ante emancipationem solutum sibi acquirit tom.1,pag 400, col.2

Seruus institutus additionis tempore manumissus sibi non domino acquirit hereditatem tom.1,p.437,col.2

Quo tempore acquiratur hereditas quo tempore legatum? tom.1,pag. 437 col.2

Non fit locupletior is qui libertum acquisiuit tom.1,pag.439, col.2

Plures species in quibus dominium sine possessione & transfertur & acquiritur tom.1,pag 489,col.2

De acquisitione nouæ speciei ex aliena materia factæ tom.1,pag.493 c.1

Differentia inter bonæ & malæ fidei possessorem in acquisitione fructuum tom.1,pag.420,col.1

Dominia rerum nisi certis & legitimis modis neque acquiruntur neque amittuntur, etiamsi voluntas transferendi dominij vtrimque concurrat tom.1,pag.623,col.2

Non debet vlla res cuiquam esse quæstui priusquam eius periculo sit tom.1,pag.626,col.1

Eius periculi gratia permittendum alicui est quæstum facere ex re aliena quod ipse vltro & ex bona fide, vel ex natura contractus susceperit, non etiamsi ob id quod in alienare dolo malo versatus sit, cum nemo ex dolo suo lucrari debeat to.1, pag. 626,c.1,& 2

Fauorabiliores sunt acquisitiones quam obligationes tom.2,pag.67,col.1

Neque deductio neq; retentio, neque compensatio fieri potest quum acquiratur id quod deducitur vel retinetur, vel compensatur t.1, p.400.c.2

Acquisitionis omninò est incapax filiusfamilias nisi cum pater non vult per eum, sibi acquiri tom. 1,p 400,c.2,

Cur alteri per alterum actio, neque obligatio quæratur?tom.1,pag.561,co.1

Quicquid acquiritur patri per filium ita acquiritur vt ne momento quidem temporis acquisitio in persona filiifamilias consistat. tom. 1, pag. 397,col.1

Quicquid acquirit seruus cum sibi acquirere non possit necesse esse vt acquirat domini vel homini libero in quo bona fide possideatur. & cui bona fide seruiat tom.1,pag.420,col.1

Per seruum prædoni nihil acquiri potest quamuis bona fide seruientem tom.1,pag.420,col.1

Per liberam personam nihil alij quæri potest, nisi à libero bona fide seruiente tom.1,pag.442,col.2

Ex quibus causis condictio acquireretur seruo si esset sui iuris necesse est vt per eum acquiratur ipsius domino tom.1,pag.417,col.1

Res publicæ sunt vniuersitatis quod ad proprietatem & possessionem, singulorum autem ex vniuersitate quod ad vsum hoc ipso quod sunt vniuersitatis tom.1,pag.617,col.1

Acquisitio conditio.

Quod implendæ conditionis causa datur, non ideo tantum datur vt conditio impleatur, sed etiam vt acquisitio sequatur propter quam impleri conditionem oportuit tom.1,pa. 436,col.2

Acquisitio serui.

Siue seruo constituatur solui domino siue ipsi seruo semper acquiritur actio domino & quidem directa non vtilis tom.1,pag.560,col.1

Licet constitutum sicut & solutio sit facti & facta serui non soleant transire ad dominum actio tamen ex constituto acquiritur domino quia iuris est tom.1,pag.560,col.2

Acquisitum.

Semel acquisitum amplius repudiare non potest tom.1, pag.16,c.2

Actio.

Locatio pro conductione & emptio pro venditione & actio ex locato pro actione ex conductu sæpius apud veteres vsurpata tom.2,pag.20,col.1

Cur introductæ sint actiones noxales tom.1. pag.461,col.2

Nihil vetat in vero eodemque casu plures actiones competere vt eligendi arbitrium actor habeat qua potius actione experiri malit tom.1, pag. 447, col.1

Aliquando commodius est vna actione agere quàm alia pro diuersitate personarum aut extremorum in vnaquaque actione probandorum to. 1,pag.447.col.1

Actio noxalis non datur nisi cum actio ex maleficio nascitur tom.1,pag. 464,col 2

Ex causa condictionis furtiuæ datur actio noxalis tom.1,pag.464,col.2

Actio bonæ fidei datur ad omnia quæ aut ex illo contractu aut in consequentiam contractus ex bona fide præstari necesse est etiam de quibus nec dictum quicquam nec cogitatum est tom.1,pag.449.col.1

Actiones plerásque pœnales esse dicimus quæ in factum conceptæ fuut nomine pœnæ ad puniendum dolum & factum rei tom.1,pag.575,col.1

Omnes actiones ex contractu ciuiles, sunt rei persecutoriæ non autem pœnales tom.1,pag.576,col.1,& 2

Actiones merè rei persecutoriæ tam ex parte actoris quàm rei licèt honorariæ sunt perpetuæ, & dantur aduersus heredem in solidum etiam si nihil ad heredem peruenerit siue ex contractu vel quasi siue ex delicto proficiscantur tom.2,pag.90,col.1

Actiones ciuiles ex vtraq; parte actoris & rei merè pœnales perpetuò dantur & heredi & in heredem actiones prætoriæ, merè pœnales nunquam tom.2,pag.90,col.1, quibusdam exceptis ibid.

Ex contractu merè pœnalis actio nulla esse potest tom.2,pag.90,col.1

Actiones pœnales prætoriæ dantur in heredem de eo quod peruenit tom. 2,pag.90,col.1,Cur ita? ibid.

Actiones prætoriæ ex parte actoris, rei persecutoriæ ex parte rei pœnales perpetuæ sunt vt etiam post annum dentur, in heredem non in solidum dantur sed eatenus tantum quatenus ad eum peruenit tom.2,pag.90,col.1, in fi.& 2,col.2,siue ex contractu siue ex delicto proficiscantur ibid.

Actiones mixtæ ex rei persecutione & pœna an & quatenus transeant aduersus heredem siue sint prætoriæ siue ciuiles,& an in perpetuum tom.2,pag. 90,col.2

Quibus modis actiones dicantur mixtæ? tom.2.pag.90,col.2

Actiones omnes sumunt & sumere debent denominationem qualitatum suarum à reo potius quàm ab actore tom.2.pag.91 col.1

Cur actiones sui natura rei persecutoriæ sint perpetuæ, quæ verò persecutionem tantùm arbitrio iudicis sint, tantum annales tom.2,pag.91,col.1

Actio alieni iudicij mutandi causa facta non est ciuilis sed prætoria tom. 1,pag 475,col.2

Actio alieni iudicij mutandi causa non datur post annum neque in solidum in heredem vel in similem successorem tom.1,pag.475,& seq.

Actio alieni iudicij mutandi causa est arbitraria tom.1,pag.476,col.1

Differentia inter actionem alieni iudicij mutandi causa & condictionem furtiuam tom.1,pag.476,col.1

Actio commodati & depositi non possunt dici conditiones tom.1,pag. 591,col.2

Lex duodecim tabularum non alias induxit actiones quam quæ dominij translationem aut inducunt, aut præsupponunt tom.1,pag.591,col.2

Qui duas habet actiones sibi competentes vnam eligendo aliam exercere non potest tom.2.pag.93,& 94

Vna actio ex diuersis causis competens si semel ex vna exerceatur, non potest ex alia exerceri, secus si plures sint actiones ex diuersis causis competentes tom.2,pag.94,col.1,& 2

Actiones pœnales morte reorum intereunt,nisi lis cùm defuncto contestata sit tom. 1,pag.480,col.1,& 2

Actio rerum amotarum nihil habet commune cum causa dominij vel proprietatis tom.1,pag.478,col.1,& 2

Res nec viri propriæ nec dotales, & merè alienæ etiam actione rerum amotarum peti possunt tom.1,pa 478,col.1

Omnes actiones præscriptis verbis sunt strictæ, excepta ea quæ de æstimato datur quam appellatoriam appellamus,item ea quæ ex permutatione competit tom.1,pag.391,col.1

Frustra desideratur honoraria actio, cùm ciuilis competit tom.1,pag.591, col.1, & quo casu id locum habeat ibid.

Ex causa rerum amotarum potest dari actio de peculio in patrem ex persona filiæfamilias tom.1, pag.483, col.1

Actio tributoria licet non detur in solidum, datur tamen vtera quanitatem peculij tom. 2, pagin. 19, col.1

Conuentiones quæ transeunt in proprium nomen contractus proprij quoque nominis actionem parere solent tom.1.pag.591,col.1

Falsum est non dari actionem præscriptis verbis nisi ex contractibus innominaris & cum alia actio nominata nulla competit tom.1.pagin. 391,col.1

Cur actiones prætoriæ vtiles sint inductæ tom.1,pag.560,col.1,& 2

Contractus emptionis, donationis & permutationis licet proprium nomen habeant non eo minus tamen pariunt actionem præscriptis verbis si certa lege fiant tom.1,pagin.591, col.1

Actiones honorariæ directæ suas etiam vtiles habent in quibusdam casibus,excepta sola fortassis actione ad exhibendam quæ directa semper est, nulla vtilis tom.1,pag.578,col.1

Actio rerum amotarum perpetua est quia substituta est in locum condictionis furtiuæ tom.1, pagin. 477, col.1

Actio ad exhibendum est prætoria tom.1.pag.477,col.2

Qua ratione actiones ex contractu proficiscentes esse possint prætoriæ tom.1,pag.477,col.2

Actio rerum amotarum sui natura nihil nisi rei amotæ persecutionem arbitrio iudicis continet tom.1, pag. 477,col.2

An & quomodo actiones de peculio & de in rem verso possint competere vel non, alia actione vel ciuili vel honoraria competente? tom.2,pag. 291,col.2

Actio de in rem verso semel extincta aut solutionis aut compensationis potestate non reuiuiscit tom.2,pag.30, in fi.& 301,col.1,& 2

Actio pœnalis in duplum quæ datur ex dolo heredis contra ipsum heredem perpetua est tom.2,pagin.413, col.2

Multæ sunt actiones merè rei persecutoriæ ex delicto proficiscentes, multæ etiam pœnales ex contractu descendentes tom. 2, pag. 412, col.1, & 2

Actio de peculio vna est cum actione de in rem verso, quomodo tamen & quando vtraque exerceatur & quo tempore? tom.2,pag.208,col.1

Actio præscriptis verbis dari solet quoties aliæ vulgares actiones deficiunt tom.2,pag.377,col.1

Actio ciuilis nascitur quoties negotium aliquod gestum est & contractum συναλλαγίας tom.2,pag.373,col.2, & 377,col.2

Quando ex deposito etiam actio præscriptis dari possit, aut etiam ex locato? tom.2,pag.376,& 377

Quæ actiones prætoriæ licet rei persecutoriæ sint dentur & post annum & contra heredem, quæ verò intra annum duntaxat? to.2,pag.266,col.1,& 2

Actio vlterius porrigi non potest quæ per subsequens iudicatum nouatur & perimitur tom.2,pag.243,col.1

De effectu actionis Paulianæ tom. 1.pag.118,col 2,& 119, col.1, & quando sit necessaria? pag.120,col.1

Omnes actiones rescisoriæ dicuntur vtiles,quia nunquam rescisio fieri si ex æquitate prætoria to.2,p.235.co.1

Actio rescisoria

Actio rescissoria & restitutoria quæ datur ex edicto ex quibus casibus maior tantundem debet reddere quantum læsio abluit tom.2, pagin.338, col.1

Nihil vetat ex eadem causa & contra eandem personam plures actiones competere,dum ne semel ab actore litem consequatur tom.2, pag. 189. com.1, & dummodo ne deficiat ratio concedendæ actionis ibid.

Differentia inter actionem præscriptis verbis & actiones arbitrarias tom. 1.pag.537,col. 2, & 538.col.1

Actio arbitraria non ex contractu nascitur neque ex voluntate expressa contrahentium, sed ex illa æquitate prætoris inducentis vtilem actionem eo tantum casu quo sit necessaria, id est quo subsistere directa non possit tom.1,pag.538,col.1

Quoties quis tenetur & conuenitur ob id tantum quod contra alium habeat actionem, is præstando actionem liberatur, tom.2, pagin. 253, col.1

In actionibus etiam arbitrariis non prodest reo conuento satisfacere voluisse, sed satisfecisse prodest, excepta actione de eo quod certo loco, in qua prodest voluisse satisfacere tom.1, pagin.534,col.1, & 2& pagin. 535, col.1, & 2

Actiones omnes ciuiles quæ sui natura sunt merè rei persecutoriæ,nam ex parte actoris quamrei,licet nascantur ex delicto,dantur tamen in solidum contra heredem tom.1. pag. 465, col.1

Cur actio legis Aquiliæ non detur contra heredem tom.1,pag.465.col.1

Actio ad exhibendum non datur pro re furtiua perempta, cum detur tantùm contra possidentem, aut eum qui desiit dolo possidere tom.1,pag. 458,col.1

Actio creditori competens aduersus debitorem ex mulieris intercessione liberatum aliquando est institutoria, aliquando restitutoria, aliquando rescissoria tom.2,pag.330,col.2

In quo conueniat & in quo differat actio de in rem verso ab actionibus mandati & negotiorum gestorum to. 2,pag.297,col.1

Actionum bonæ fidei proprium & singulare ius est vt per eas dolus ipso iure vindicetur tom.2,pag.214,col.2

Qui actionem habet ad rem,rem ipsam habere videtur tom.2,pag.398, col.1

Quando sit locus actioni de peculio, quando actioni de in rem verso, quando actioni quod iussit, & de differentia inter istas actiones tom.2,pag. 287,col.1,& 2,& 288

Actio popularis est quæ populi ius tuetur tom.1,pag.172,col.1

An ex contractu filij-familias vel serui possit dari contra patrem vel dominum actio, saltem de peculio & cur? tom.2,pag.138,col 2

Potest quis plus iuris habere vi mandatarum actionum quàm alioqui ex persona propria fuisset habiturus tom.2,pag.210,col.2

In actionibus contrariis non agitur de fide empta tom.1,pag.226,col.2

Neque ex factis neque ex facto vnius alteri actio adimitur tom.1,pag. 119.col.1

Actio de in rem verso non tam ex persona quàm ex re ipsa venit tom. 2.pag.198,col.2, siue à masculo siue à fœmina versum sit ibid.

Acquisitione dominij extinguitur actio tom.2,pag.200,col 2

Actio semel extincta licet nunquam reuiuiscat, vrgente tamen æquitate restituitur tom.2,pag.200,in fi.

An actio ex testamento sit stricti iuris an bonæ fidei? tom.1,pag.231,col. 1 & 2

Actio ex stipulatu semper stricta est,innita tamen Iurisprudentia facta est bonæ fidei in lege vnic. C. de rei vxor. act. tom. 1,pag.538,col 2

Cur singulis actionibus propria & specialia nomina data sint? tom. 1, pag.58.col.1

Quando persecutio stellionatus & actio de dolo possint cum actione pignoratitia contraria concurrere tom.1,pag.722,col.2

In fraudem futuræ actionis nihil facere licet tom.2,pag.191,col.1

Cur actio quæ ob fraudatum vectigal,vel ob illicitas merces dicatur persecutio, non actio personalis tom.1, pag.446,col.2

Hereditaria actio dicitur quæcunque contra defunctum exerceri potuit tom.1,pag.630.col.1

Hereditariæ actiones & actiuæ & passiuæ diuiduntur inter heredes pro hereditariis portionibus tom.1, pag. 630,col.1

Actio rerum amotarum non ex contractu est sed ex delicto tom.1, pag. 503,col.1

Actio rerum amotarum nullo penitus casu potest dici condictio tom.1, pag.478,col.2

Ex delicto oritur actio rerum amotarum tom.1.pag.479,col.1

Differentia inter actionem rerum amotarum & condictionem furtiuam tom. 1,pag.479,col.1

Actio rerum amotarum neque furtum neque condictio aliqua dici potest tom. 1,pag.479,col.1

Actio rerum amotarum & condictio furtiua nascuntur ex facto tom.1, pag.479.col.1

Quæ actiones dentur contra mulierem res pignori marito datas amouentem tom.1,pag.479,col.1

Differentia inter actionem commodati & actionem ad exhibendam tom.1,pag 594,col.2

Singulis controuersiis singulæ actiones sufficere debent tom.2, pag. 10,col.1

Differentia inter personales & in rem actiones tom. 2, pag.58,col.2

De effectu actionis Paulianæ tom. 1,pag.263,col. 1

Actio præscriptis verbis cum conditione potest concurrere tom.1,pag. 332,col.1,& 2

Iure veteri is cui plures actiones ex eadem causa competebant, eligendo vnam amittebat alteram tom.2,pag. 199,col.1, in fi.

Actiones temporales non perpetuantur nisi contestatione tom.1,pag. 113,col.1

Actio quæ non competit excludi non potest tom.2,pag.212,col.2

In quo præcipua contrariarum actionum vtilitas consistat tom.2,pag. 3,& 4,col.2

Aliud est denegare actionem aliud dare exceptionem per quam actio elidatur tom.1,pag.109,&111

Qua actione pater conueniri debeat ex rebus à filia amotis tom.1, pag.503,col.1,& 2

Omnes actiones rei persecutoriæ nihil nisi meram indemnitatem & id quod ex patrimonio abest persequntur tom 1,pag.573.col 1

Nemo potest ex actione male instituta vincere tom 2,pag.383 col 1

Vtilibus actionibus vnquam locus esse potest,nisi ex necessitate tom. 2,pag.331, col.2

Differentia inter actionem de dote, & actionem de peculio tom. 2.pag. 269.col 2

Actio restitui non potest quæ non fuit amissa tom.2 pag.332,col.2

Hypothecaria actio, & quasi Serui ana ficut actiones prætoriæ sicut & ipsa Seruiana tom.1,pag.591.col.2

Actio Fauiana est arbitraria tom.1, pag.230,col.2

Actiones ex delictis etiam merè pœnales quamuis in heredem non transeant, hactenus tamen competunt vt turpe lucrum quod defuncto ex scelere quæsitum fuerat heredi extorqueatur tom.2. pag.398,col.2

Cur actio quod iussu contra patrem vel dominum detur in solidum secus autem actio de peculio tom.2. pag.138,col.2

Actiones directæ cedi nunquam possunt tom. 1. pag.70,col.1

Actio quæ incepit competere, tempora semper currunt tom.2,pag. 349.col.1

Actio quæ ab initio fuit inutilis ex euentu non confirmatur tom.2,pag. 316,col.1

Non potest reus conueniri per actionem arbitrariam alio loco quàm qui stipulatione comprehensus est,nisi postquam ad illum locum peruenire potuit tom.1,pag.526.col 1

Actiones quæ per inficiationem nesciunt domino dari solent non contra dominum tom.2,pag.89,col 2

Actiones merè pœnales ex parte & actoris & rei ex delicto proficiscentes licet non dentur contra heredes dantur tamen de eo quod peruenit tom. 2,pag 151,col.1

Omnis actio restitutoria præsupponit liberationem præcedentem, & liberatio similiter obligationem tom. 2,pag.314,col.1

Actio quælibet personalis supponit præcedentem aliquam ciuilem obligationem tom.2,pag.130,col 1

Quæ dicantur actiones duplices, quæ duplicia interdicta? tom.2,pag. 138,col.1,& 2

Quid sit actio hereditaria tom.2, pag.133,col.1

Omissa retentio non tollit actionem alioqui competentem tom.2, pag.25,col.2

Sine actione agere nemo potest to. 1,pag.366,col.2

Nemo ex improbitate sua actionem consequi potest tom. 2.pag 393,col.1

Actiones reales ex præsenti tantum possessione nascuntur tom.1,pagin.18, col.1

Actio ex testamento per adiectionem loci obligationi scilicet non solutioni est arbitraria tom.1, pag 335, col.1,& 2,& pag.536,col.1,& 2, quamuis per se sit stricta tom.1, pag.336,col.1, & cur ibid.

Actiones arbitrariæ quamuis nullomodo strictæ sint,fiunt tamen plerunque ex iis quæ sui natura sunt stricte to.1,pa.535,col.2, per adiectionem loci videlicet, eamque obligationi non solutioni ibid.

Cur actio de eo quod certo loco fit introducta tom.1, pag. 535, col. 2, & pag.536,col.1

Actio præscriptis verbis ex negotio gesto nasci solet tom. 1, pagin. 293, col.1

In bonæ fidei iudiciis semper certa summa petitur, in actione arbitraria, nunquam tom.1.pag.540,col.2

Differentia inter ciuiles actiones prætorias & actiones ciuiles ac legitimas tom.1.pag.503,col.1

De sequestraria actione tom.2,pag. 399,in fine

Actio ex empto quæ datur contra dominum de peculio vel de in rem verso est mixta ex bonæ fidei actione astricta tom.2,pag.292.col.2

Petitio hereditatis, in rem actio est, licèt heres pleraſque habeat præstationes personales tom.1,pag.226.col 2

Actiones quæ ex contractibus nascuntur contractuum nomen habent tom.1,pag.58 col.1

In contrariis actionibus omnibus agitur de calculo, id est quantum ex bona fide actori præstare æquum sit tom. 1,pag.695,col.1

Actio præscriptis verbis potest etiam cum alia concurrere tom. 1, pag.709,col.1

Turius est agere præscriptis verbis quoties vel minima hæsitatio incurrit an alia actio competat propter periculum quod subest malæ electæ actionis tom.1,pag.709,col.2

In concursu actionum directarum & vtilium semper vtiles quamuis minus dignæ, minúsque nobiles directis præferuntur, quoniam non nisi ex summa æquitate inducuntur cuius potiorem quam stricti iuris rationem esse conuenit tom.1,pag.682,col.2

Actio licet non semper præcedat exactionem agendi, tamen ius & potestatem semper præcedere necesse est vt sequi possit exactio tom.1,pag. 682,col.2

Actio quam quis semel habere contra dominum cæpit siue ex stipulatu, siue ex contractu serui illa sit, ea nec euictione, nec manumissione, nec morte aut fuga serui amittitur tom.2, pag.18.col.2

Necessitas mera iuris & facti induxit actionem arbitrariam de eo quod certo loco fauore actoris & cur tom.1, pag.542,col.1, in fine

Altera actio alteram perimit aut ipso iure, aut exceptione cum actor ex altera indemnitatem consecutus est tom.1,pag.500,col.1

Actio semel extincta non potest res suscitari, aut reminiscere, potest tamen à prætore restitui & restaurari tom.2,pag.330,col.1.

Qui actionem malam exercet, ad aliam redire non potest, secus qui actionem nullam tom.2,pagin.212, col.1.

Aliud est actionem nasci ex delicto vel ex dolo, aliud nasci ex contractu ad vindicandum dolum vel delictum tom. 2,pag.412,col.1

De effectibus actionis arbitrariæ tom.1,pag.534,col.1

Quæ sint actiones ex contractu cenales tom.1,pag.233,col 2.

Actio sine lite multò minus sine controuersia, quæ litem præcedit exerceri non potest tom.1,pag.443, col.1,& 2

In actionibus arbitrariis arbitrium iudicis nullum est circa faciendam condemnationem sed tantum circa rei restitutionem imperandam tom.1, pag.515,col.2

In actionibus arbitrariis arbitrium fertur ex bono & æquò, condemnatio autem secundum eam formam quæ vel edicto prætoris constituta est, vel ex ipsis legibus, vel autoritate prudentum tom.1,pag.515,col.2

Non est permittendum iudici, vt æquitatis alicuius prætextu aliam condemnationem faciat quàm quæ singulis actionibus præscripta est tom. 1,pag.515,col.2

Actio arbitraria de eo quod certo loco non refert condemnationem in arbitrium quoties res immobiles certo tempore & loco dari debuerint tom.1.pag.530,col.2

Actiones directæ & vtiles sunt eiusdem effectus & potestatis quoties eandem aut iuris aut æquitatis habent rationem secus vbi diuersum tom. 1, pag.531,col. 1

Alterius facto, non est adimenda actio inuito creditori tom.1,pag.556, col.2

Non debet aliis nocere quod inter alios actum est tom.1,pagin.122,col. 1,& 2.

Non nisi aduersus perfidos homines iure ciuili actiones comparatæ sunt tom 2,pag.173,in fi.

Quæ præstatio veniat in actionem bonæ fidei? tom.1,pag.322,col.2

Actio semel extincta quomodo possit reparari? tom. 1, pagin. 126, & 262

Mulier quæ mariti res amouit tenetur actione rerum amotarum quanti plurimi res amotæ fuerint, sicut fur condictione furtiua tom. 1, pag. 471,col.1'

Actio arbitraria de eo quod certo loco sola est inter omnes arbitrarias quæ ex contractu nascitur tom.1,pag. 540,col 2

Inanis est actio quæ per actionem elidi potest tom.1,pag.80,col.2

Actio arbitraria de eo quod certo loco, non minus contra fideiussorem quàm contra principalem debitorem, exerceri potest tom.1,pag.539,col. 1,& 2

Actio ex testamento quomodo stricta, quomodo bonæ fidei, quomodo arbitraria? tom.1,pag.535,col.1, & 2

Contra quem possessorem dentur actiones personales tom.1, pag. 123, col.1

Contra quem detur ad exhibendum actio tom.1. pag.123,col.1

Actiones in rem omnes ex præsenti possessione nascuntur tom.1,pag. 123.col.1

Quænam actiones ex post facto competant quæ ab initio non competierunt tom. 1, pag. 123, col.1,iuramento præstito ibid.

Actio ex contractu inter alios nasci non potest quàm inter eos ipsos qui contraxerunt aut eorum successores tom.1,pag.419,col.1

Nemo inuitus actionem in rem pati cogitur cum liberum sit cuilibet dicere se non possidere, secus actionem in personam tom.2,pag. 194,col.2

Comparatæ sunt quædam actiones quæ dicuntur inficiando crescere,& dantur in duplum tom. 2, pag. 407,col.1

Formula actionum bonæ fidei semper annexam habet clausulam (ex bona fide) tom 1,pag 540,col.2

Conditio furtiua, non nascitur ex præsenti possessione vt vindicatio & alia quæuis in rem actio, sed ex furto defuncti, licet nullus ex heredibus possideat tom.1,pag.598,col.2

Non prius nascitur actio & certi condictio ex stipulatione, quam totum tempus præterierit quod stipulatione comprehensum erat tom.1, pag.514.col.1

Sententia tollere non potest actionem tom.1,pag.225,col.1

Actiones omnes iure ciuili sunt comparatæ & cur tom.1, pagin.549, col.1,& 2.

Prætoris est actionem dare vel denegare tom.1,pag.705,col.1

Actio de eo quod certo loco nascitur ex stipulatione tom.1,pag.515,col. 2,& pag.516,col.2

Quæ sint actiones arbitrariæ tom.1 pag.515.col.1

In actionibus arbitrariis præcedere debet arbitrium de re restituenda vt sequi possit condemnatio tom.1,pag. 515,col.1

In actionibus arbitrariis duæ fieri debent sententiæ, vna quæ arbitrio causam præbeat, alia quæ condemnationem vel absolutionem continent tom.1,pag.515,col.1

Omnes actiones ciuiles & nominatæ prætoriæ licet ipso iure nó competant dantur tamen à prætore tom.1, pag.109,col.1,& 2

Nemo ex improbitate sua consequi debet actionem tom. 2, pagin. 154, col.2

Celeritate coniungendarum actionum vna occultatur tom.1, pag. 294, col. 1,

Actiones omnes personales, nascuntur ex personalibus obligationibus tom.1,pag.503,col,1

Actio rerum amotarum quamuis pœnæ nomine concepta, nihil tamen nisi rei persecutionem continet tom.1.pag.486,col.1

Actiones, ferè omnes prætoriæ licet nomine pœnæ concepte (quæ non nisi intercueniente dolo dantur) nihil, nisi meràm rei persecutionem continent tom.1,pag.486,col.1

Actiones ciuiles licet ex delicto proficiscantur, nunquam tamen pœnæ nomine concipiuntur, actiones verò prætoriæ secus tom.1, pag.486, col.1

Actiones vno anno longiores prætorfecit annales, vnò vero anno breuiores non fecit annales tom.2,pag. 273,col.1,& 2

Actio hypothecaria & quælibet siue pignoris siue hypothecæ persecutio in rem est tom.1,pag.225,col.1

Nihil interest an vtili quis an directa actione conueniatur tom.2, pag. 333,col.2

Quoties duæ sunt actiones æquæ principales quarum vna non fit maior altera vtraque subsistit, quia non potest dici vera per alteram perimatur tom.2,pag.333,col.2.

Actiones præscriptis verbis sunt stricti iuris exceptæ illa quæ nascitur ex contractu permutationis, & æstimatoria tom.2,pag.384,col.1

Omnes accessiones veniunt in actionibus bonæ fidei ex die mora tom. 2,pag.385,col.1

Interest actoris plures habere actiones etiam eius rei nomine vt possit eligere qua vti malit, dummodo nihil supra id quod debitum est consequatur tom.2,pag.592,col.2

Media vnius actionis facilius interdum probantur quàm alterius tom.2 pag.492,col.2

Quo casu mulier actione rerum amotarum teneatur, etiamsi nihil peruenerit tom.1.pag.484,col.1

Quæ sit actio condictitia? tom.1, pag.58,in fi.

Omnes actiones contrariæ sunt prætoriæ tom. 2,pagin.374,col.1.& 2

Nulla actio stricti iuris contrariam admittit tom 2,pag.374.col.2

An actiones arbitrariæ sint stictæ, an bonæ fidei,an tertiarum actionum genus constituant? tom.1, pagin.230, & 231

Actio rerum amotarum an est arbitraria? tom.1,pag.230,col.2

Omnes actiones in rem sunt arbitrariæ tom.1,pag.225,col 2

Actio ad exhibendum litem personalis sit, arbitraria tamen est tom.1, pag.225.col.2

In actionibus quæ ex vtraque parte meram rei persecutionem continent semper iustè repetitur id quod actori abest licet nec vnquam id reus habeat nec vnquam habuerit tom.1,pag.484, in fi.& pag.485 in princ.

Quæ actiones quæ exceptiones sint perpetuæ tom.1,pag.118,col.2

Mulctæ sunt actiones quæ quia rei persecutionem sui natura continent, dantur perpetuò & post annum, quæ tamen quia pœnales sunt qua parte dolum factumque puniunt eius qui conuenitur, in heredem non dantur nisi de eo quod peruenit tom.2,pag. 214,col.2.

Vtilis actio dari non potest quandiu directa competit tom. 1, pagin. 135. col.1

Actio furti pœnalis est tom. 1,pag. 235,col.1

Quæ dicuntur actiones arbitrariæ tom.1,pag.529,col.2

An in arbitrium iudicis referatur actio de eo quod certo loco tom.1,pag. 529,col.1,& 2,& 530,col.1

Actio rerum amotarum est merè rei persecutoria tom.1,pag.140,col.1

In actionibus bonæ fidei nullum præcedit iudicis arbitrium de re restituenda,quia non est in teste tom.1,pa. 226,col.1,& 2

Actiones ciuiles non nisi tricesimo anno perimuntur tom. 1, pagin. 505, col.2

Casus vnus in quo celeritate coniungendarum actionum vna occultatur tom.1,pag.424,col.1

Differentia inter actionem de eo quod certo loco quæ per emphasim arbitraria est & cæteras actiones arbitrarias tom.1,pag.534,col.1,& 2

Actio de eo quod certo loco tota in arbitrium iudicis refertur etiam quantum ad condemnationem vt non cogatur inferuire contractui sed quantitatem in stipulatum deductam vel excedere possit vel minuere tom.1,pag. 534,col.2

In actione de eo quod certo loco sicut arbitrium iudicis versatur ad augendam vel minuendam condemnationem: ita etiam, ad liberationem & absolutionem tom.1,pag. 534,col.2

Actio de eo quod certo loco an & quomodo tam actoris quàm rei vtilitatem contineat tom.1,pag.515, col. 1,& 2.& pag.516,col.1,& 2

Differentia inter actionem nullam & malam actionem tom. 1,pagin.424, col.2

Actio præscriptis verbis nasci solet ex pacto incontinenti appositio post contractum stricti iuris tom.1,pag.322, col.2

Actio præscriptis verbis competit etiam ex pacto appositio in contractu bonæ fidei tom.1,pag.322,col.2

Actio popularis populi est non eius qui eam proponit, nec transit ad eius heredem,nec locupletior esse intelligitur eam exercendo, quia non tam ad rem familiarem actoris quàm ad publicam vtilitatem pertinet tom.1, pag.172,col.1

Omnis actio cùm exercetur consumitur nisi collusum probetur tom.1, pag.172,col.1

Actio rerum amotarum, nec pœnalis,nec famosa, nec turpis est tom.1,pa. 189,col.1

Quamuis furtum reuera fiat condictio furtiua & actio de seruo corrupto sunt actiones non pœnales nec famosæ, sunt tamen turpes,quia delicti mentionem faciunt tom. 1, pag. 189,col.2

An actio quæ datur creditori creditoris contra debitorem debitoris sit personalis an hypothecaria tom. 1, pag.682,col.2

An actiones etiam merè rei persecutoriæ ex delicto natæ dentur in heredem in solidum, an verò de eo tantum quod ad heredem peruenit, tom. 1.pag.131,col.1,& 2,& pag.132. col.1,& 2, & quare ibid.

Quis possit conueniri actione furti tom.1,pag.132,col.1,in fin,& col.2

An patronus actione rerum amotarum possit conueniri tom. 1, pag.140, col.2

Actio ex empto est bonæ fidei tom.1,pag.226,col.1

Omnes actiones merè pœnales, sint siue ciuiles siue prætoriæ, dantur in heredem perpetuò,de eo quod peruenit, tom.2,pag.276,col.2

Actio receptitia actioni constitutæ pecuniæ proxima & similis, à Iustiniano in Actionem pecuniæ constitutæ fuit transfusa tom. 1, pagin. 546,col. 2, in fin.

Omnes actiones quæ dantur ad factum,non aliud persequuntur,quàm id quod interest tom.1.pag.363,col.2

Actiones vtiles dicuntur quod vtilitate sua nunquam destituantur ad differentiam directarum, quæ licet ipso iure competant, non tamen semper sunt efficaces tom.1,pag.682,col.1

Cur introducta sit actio vtilis à prætore de eo quod certo loco? tom.1, pag.514,col.1,& 2

Cur actio vtilis de eo quod certo loco dicatur vtilis tom.1,pag.515,col.1

Cur actio de eo quod certo loco dicatur arbitraria tom. 1, pag.515,col.1, & 2

Pro possessione rei mobilis recuperanda datur actio personalis tom.1, pag.353,col.1

Actio ad exhibendum licèt detur omnibus quorum interest,non tamen contra alium datur quàm qui possidet tom.1,pag. 709,col.1

Actio cum exercetur consumitur tom.2,pag.14,col.1

Actiones pœnales de eadem pecunia concurrentes, alia alium nunquam consumit tom.2,pag.62,col.1

Actiones rei persecutoriæ alia aliam semper consumit tom.2, pag.62, col.2

Cùm de nomine & iure actionis quæritur semper initium est inspiciendum tom.2,pag.279,col.2

Sicut contractus omnis si modo iustus sit & licitus parit obligationem, ita & obligatio actionem tom.2,pag. 21,col.1

Non potest nasci actio priusquàm casus euenerit qui actioni causam probet tom. 1.pag.663,col.2

Ex pacto in rei traditione appositio datur actio paciscenti tum quoque cum ei pactum inutile est tom. 1, pag. 675,col.1

Ex pacto vnius, alteri nullo modo potest quæri actio nec si pacisentis interfit tom.1.pag. 675, col.1,extra casum quoties 3. C. de donat. quæ sub modo ibid.

Qui actionem non competentem exercet, licèt nihil agat, potest tamen aliam competentem exercere secus si actionem bonam competentem exerceat, quamuis ex ea nihil consequatur tom.2.pag.56,col.1,& 2

Actio Seruiana à quo & cur introducta? tom.1,pag.643,col.2

Prætoris est dare omnes actiones etiam quæ iure ciuili competunt tom. 1,pag.554,col.2

Differentia inter actiones mandati & negotiorum gestorum tom. 1,pag. 611,col.2

Actio rerum amotarum potest competere etiamsi res amotæ non sint mariti tom.1,pag.162,col.2

Actio arbitraria nascitur ex stipulatione tom.1.pag.525,col.1

Qualis obligatio est talem necesse est actionem esse quam parit obligatio tom. 1.pag.525,col.1

Cur introducta sit actio rerum amotarum tom.1,pag.476,col.2

Cur in actione arbitraria de eo quod certo loco non tantum restitutio, sed etiam condemnatio iudici conferatur tom.1,pag.529,col 2

Ad producendam condictionem adeóque interdum actionem præscriptis verbis sufficit vt certa lege aliquid datum probetur tom.1,pag.301 col.1

Quibus competat & contra quos actio rerum amotarum tom.1,pag.140, col.1,& 2

An actio rerum amotarum famosum reddat cum contra quem datur tom.1, pag.140,col.1

In omnibus actionibus prudentes consenserunt posse illas nasci & exerceri contra liberum hominem ex omni negotio quod is bona fide seruiens gesserit sola mandati actione excepta tom.1,pag.627,col.2

Actiones incompatibiles ab eodem negotio proficisci possunt simul, sed non exerceri tom.2,pag.627,col.1,& 2.

Restituta re deteriore effecta non superest rei vindicatio, sed quæ alia actio tom.1,pag.596,col.2.

Falsum est arbitrarias actiones sui natura strictas esse, nec nisi ex post facto & ex accidenti degenerare in arbitrarias tom.1,pag.596,col.2

Actio noxalis ex delicto non ex contractu datur tom.1,pag.482,col.2

Actio de peculio datur ex contractu non ex delicto tom.1,pag.482,col.2

Ex conuentione dabo vt facias an aliqua actio nasci possit? tom 1,pag. 252,253,& 254, si scilicet cessauit alter posse facere quod facere debuerat,

Actione s sunti, damni, & iniuriarum morte dcii nquentis, intereunt tom. 1, pag.479, in fi & pag 480, col.1

Quomodo & cur actiones morte delinquentis extinctæ dentur aduersus heredes de eo quod peruenit tom. 1, pag 480, col.1

Actiones contrariæ sicuti inductæ sunt ex æquitate & bona fide ita tam late patere quàm æquitas ipsa quæ illas induxit tom 1, pag. 645, col.1

Actionem alius habere non potest contra debitorem quàm qui ipse creditor est, nec aduersus alium quàm suum debitorem tom. 1, pagin. 681, col.1

In pœnalibus actionibus vna nunquam aliam consumit tom.1, pag.488, col.2

Omnes actiones pignoratitiæ sunt bonæ fidei, nec minus quæ contrariæ sunt, quàm quæ directæ tom. 1 pag. 695, col.2

Nulla & inanis actio est quàm debitoris eludit inopia tom. 1, pag.412, col.1

Qui mutuam dat pecuniam & eam sibi reddi stipulatur, nullam ex pecuniæ numeratione habet actionem sed in actionem ex stipulatu tom.1, pa.338, col.2

Actiones ex delicto non sunt omnes pœnales, sed aliæ pœnales, aliæ rei merè persecutoriæ tom.1, pag 469, col.2, aliæ mixtæ ibid.

Actio rerum amotarum ex delicto est, tamen non pœnam sed rei meram continet persecutionem tom. 1, pag. 469, col.2

Omnis actio merè rei persecutoria transit aduersus heredem in solidum tom.1, pag.469, col.2, & pag.473, col.1

Omnis actio merè pœnalis transit ad heredem, de eo quod ad eum peruenit tom.1, pag.469, col.2, excepta actione furti & cur ibid. & pagin. 473, col.2

Omnis actio mixta ex pœnalibus datur in heredem de eo quod peruenit tom.1, pag 469, col.2,

Excepta actione vi bonorum raptorum & cur. ibid. & pag. seq. & pag. 473, col.2

Ex pacto de retrouendendo inter alios apposito dari de iure non potest actio tam in personam quam in rem contra tertium rei retrouendendæ possessorem, sed stantis Sabaudiæ nominarim dantum id est publicæ vilitatis gratia tom.1, pag. 676, col.2

Contrariæ actiones omnes comparatæ sunt ex æquitate ne alter ex alterius iactura locupletetur, & vt præstationes ex vtraque parte ad suam æquitatem reuocentur tom. 1, pag. 633, col.1

Quomodo ex pacto creditoris apposito in fauorem debitoris detur actio creditori qui quanquam pactus ipse est, non tamen ad suam, sed ad debitoris vilitatem pactus fuit? tom. 1, pag. 675, col.1

Non potest sequi condemnatio ex actione malè instituta non magis quàm ex actione nulla tom.1, pag. 663, col.1

Etiam hodie post sublatas actionum imperrationes & formulas à Theodosio actionem tamen quæ instituitur competere necesse est tom.1, pag. 664, col.1

Non possunt videri sublatæ omnes actiones merè persecutoriæ quandiu aliquid rei persecutioni deest, & rei persequendæ superest tom.1, pag. 636, col.2

Actiones omnes bonæ fidei quamuis in hoc conueniant, aut quod bonæ fidei sint, habent tamen singulæ propriam quandam æquitatis rationem ex natura ipsius negotij vnde nascuntur dependentem tom.1, pag. 637, col.1

Actio legis Aquiliæ si nunquam vltra damnum lis æstimaretur transiret in heredem non propter quasi venditionem, sed propter delectum tom.1, pag. 465, col.2, & pag. 473, col.2

In actione legis Aquiliæ nulla quasi vendetio induci potest tom.1, pag. 465 col.2

Actio per S.C. Syllanianum introducta contra heredem qui defuncti necē vlcus non est, quamuis descendat ex crimine heredis morte heredis non extinguitur, quia merè pecuniaria & rei persecutoria est tom. 1, pag. 466, col.1

Actiones bonæ fidei de dolo actionem non minus quàm exceptionem vi ipsa in se continent tom. 1, pag. 645, col.2

Differentia inter actionem institoriam & de in rem verso ratione vilitatis tom.2, pag. 65, col.2

Diuisio actionum omnium & ciuilium & prætoriarum tom.2, pag. 89, col. 2, & pag. 90, col.1

Omnes actiones ciuiles indistinctè perpetuæ sunt quamuis prorsus pœnales tom.2, pag. 90, col.1

Nunquam permittendum est reo vt in eius arbitrio ac potestate sit actori adimere actionem tom. 1, pag. 520, col.1

Actiones Contrariæ dicuntur per relationem ad directas vel quæ sunt vel quæ fuerunt tom.1, pag. 640, col.2

Actiones Contrariæ proponi & exerceri possunt etiam priusquàm directæ instituantur, & postquam extinctæ sunt tom 1 pag. 640, col 2

Differentia inter actionem contrariam & exceptionem tom. 1, pag. 640, col.2

Quæ simpliciter dicatur actio in rem? tom.1, pag. 225, col.1

An actiones honorariæ sint perpetuæ, ideſt an dentur post annum & an in heredem dandæ sint in solidum an de eo tantum quod ad eum peruenit tom.2, pag. 89, col.1, & 2

Contrariam actionem cùm dicimus, eam intelligimus quæ de indemnitate in solidum competit non quæ ad noxæ deditionem tom. 1, pagin. 642, col.1

Contrariæ actiones sui natura non sunt noxales, quamuis noxales in sint contrariis tom.1, pag. 642, col 1

Actiones noxales contrariis opponuntur, non tamen quasi contrariæ, sed quasi diuersæ tom.1, pag. 642, col.1

Actio bonæ fidei tum quoque cùm noxalem in se continet, non ideo tamen noxalis propriè dicitur, sed quasi noxalis tom.1. pag. 642, col.2

Ex alieno contractu non quæritur actio nisi iure potestatis, aut successionis tom.1, pag. 537, col.1

Omnis actio quæ in heredem datur de eo quod ad ipsum peruenit perpetua est tum quoque cùm actio fuit annalis vt in interdictis etiam annuis tom.2, pag. 93, col.2

Nihil prohibet actionem dari ei qui sit tutus exceptione & compensatione tom.1, pag. 638, col.1

Si dolo malo desierim possidere actio ad exhibendum contra me dari potest tom.1, pag. 416 col.2

Actio noxalis etiam bonæ fidei iudicio inesse potest, sicut & actio arbitraria & actio de dolo tom.1, pag. 641, col.2

Contraria actio non tam ad puniendum debitori dolum datur, quàm ad indemnem seruandum creditorem tom.1. pag. 645, col.2

In actione furti alia defertur iure dominij, alia verò iure eius quod interest tom.1, pag. 492, col.2

An actio ex stipulatione per adiectionem temporis fieri possit arbitraria æque ac per adiectionem loci in eaque non minus lucri quàm damni rationem haberi oporteat tom.1, pag. 532, col.1, & 2

Actio intentari non potest ante litem contestatam tom.1, pag. 631, col.2

Nemo potest facto suo tollere alteri actionem, neque exceptionem tom.1, pag. 617, col.1

Non potest quis cogitad mandandas nondum sibi competentes actiones tom.1, pag 703, col.1

Actiones nominatæ non nisi à contractibus nominatis habere nomen possunt tom.1, pag. 611, col.1

Differentia actionis pro socio ab aliis bonæ fidei actionibus tom. 1. pag. 621 col.1

Quænam actio in factum quamuis sit ex delicto, & prætoria, & valde similis actioni iniuriarum nullo modo pœnalis sit, ne quidem ex parte rei, sed tantum merè rei persecutoria tom. 1, pag. 469, col.1, & pag 476, col.1

Facilius est vt commodati actio permutur ipso iure per condictionē quàm vt condictio per actionem commodati tom.1, pag. 620, col.2

Actiones bonæ fidei facilius per actiones stricti iuris perimuntur ipso iure, quàm actiones stricti iuris per actiones bonæ fidei tom.1, pag. 620, col. 2, & 621, col.1

Cur vna actio rei persecutoria alteram rei persecutoriam tollat si ambæ sint bonæ fidei tom.1, pag. 621, col.2

Actio communi dividundo non statim tollit actionem pro socio si ea prius actum sit tom.1, pag. 621, col.2

Duabus actionibus rei persecutoriis circa eandem rem concurrentibus quarū vna sit stricta altera bonæ fidei, stricta aliam extinguit, non in totum, sed quatenus ex priore consecutus est actor, stricta vero non extinguitur nisi per exceptionem tom. 1, pagin. 621, col.2

Actio Commodati aut locati non ad hoc datur, vt res commodata vel locata restituatur, sed ad id quod interest commodatoris aut locatoris, si non ante acceptum iudicium aut saltem ante condemnationem res commodata restituatur tom.1, pagin. 614, col.2

Actiones contrariæ comparatæ sunt vt ei qui actione directa conuenitur, quique directam actionem nullam habet succurratur, siquid ei ex bona fide vicissim præstari oporteat tom.1, pag. 630, col.1

Contrariarum actionum vsus nullus est nisi in negotiis & contractibus bonæ fidei tom.1, pag. 630, col.1

Remittentibus actiones suas regressus ad eas nunquam dandus est tom.1, pag. 619. col.1

In actionibus mixtis & duplicibus qui

qui conuenitur etiam agere intelligitur, quæ ob eam causam mixtæ appellantur & duplices quod in iis vterque actor sit vterque reus tom.1, pag. 621, col.1

In actione pro socio qui conuenitur etiam agere intelligitur tom.1, pag. 621, col.1

Actio pro socio vtrique parti communis est & ex ea perinde actor ipse condemnari, potest æque si à socio propria & separata actione siue directa siue contraria conueniretur tom. 1, pag. 621, col.1

Differentia inter actionem pro socio & actiones mixtas seu duplices tom.1, pag. 621, col.1

Differentia inter actiones mixtas & communes tom.1, pag. 621, col.1

Actio ex testamento quod ad fructus & vsuras pertinent imitatur naturam actionum bonæ fidei tom.1, pag. 516, col.1

Actiones criminales per legem inductæ sunt accusationes potius quam actiones tom.1, pag. 501, col.1

Actio honoraria non est minus efficax adexigendum quàm sit actio ciuilis, si modo talis actio sit quæ nulla iusta exceptione repelli possit tom.1, pag. 550, col.1

Aduersus actiones honorarias quædam exceptiones competunt tom.1, pag. 550, col.1

Actio legis Aquiliæ vbi semel competit non exstinguitur per alienationem serui secus condictio furtiua per alienationem furti tom. 1, pag. 489, col.1

In actione legis Aquiliæ venit damnum ex triginta dierum repetitione tom.1, pag. 614, col.2

Actiones contrariæ quamuis præsupponant directas competere, non tamen præsupponunt neque requirunt exercitum directarum tom. 1, pag. 630, col.1

Contrariæ actiones nascuntur ex contractibus vtro citroque obligatoriis, sed non æque principaliter quia ex contractibus vtro citroque obligatoriis æquè principaliter nascuntur actiones ex vtraque parte directæ tom. 1, pag. 630, col. 1, & 2

In contrariis actionibus non agitur de fide rupta sed de calumnia, ideoque in iis non iuratur in litem neque ex eis infamia irrogatur tom.1, pag. 630, col.2

Aliæ sunt præstationes actionis contrariæ, aliæ vero actionis directæ tom.1, pag. 630, col.2

Actio rerum amotarum in quo conueniat & in quo differat cum condictione furtiua tom.1, pag. 476, col.2, & pag. seq.

Actiones quæ ex contractibus nascuntur sunt omnes rei persecutoriæ, nullæ pœnales, nisi pro pœnalibus annumerentur eæ quæ pœnā conuentionalem continent tom. 1, pag. 476, col.1

Actiones ex delicto proficiscentes regulariter sunt pœnales exceptis rei persecutionem meram continentibus tom. 1 pag. 475, col.1

Differentia inter actiones rei persecutorias ex delicto, & ex contractu in causa est, sed nulla in effectu tom.1, pag. 476, col.2

Semel nata actio non facilè ex post facto extinguitur tom. 1, pagin. 575, col.2

In actione vi bonorum raptorum non est necessaria actori probatio dominij sed sufficit probare sua interesse tom.1, pag. 479, col 2

Potest alicui vlerò dari actio ad hoc solum consequendum, vt liberetur tom.2, pag. 20, col.2

Actio negotiorum gestorum est prætoria tom.1, pag. 632, col.1

Actio negotiorum gestorum & mandati sunt incompatibiles tom.1, pag. 632, col.1

Actio de dolo & actio vnde vi, licet pœnales sint, tamen rei persecutionem continent tom.2, pag. 91, col.2

Cur actio de dolo & actio quæ competit ex interdicto vnde vi sint perpetuæ, nec tamen dentur in heredem nisi quatenus peruenit tom. 2, pag. 91, col.2

Omnes actiones quæ ex contractu filifamilias vel serui contra patrem vel dominum dantur sunt ex bono & æquo, magis quam ex mera iuris ratione tom.2, pag. 97, col.2

Actio de in rem verso quando detur in solidum quando non detur in solidum tom 2, pag. 97, col.2

Quando, Cur & quibus casibus detur actio de eo quod cum eo qui in aliena potestate est tom.2, pag. 97, col.1, & 2

Actio certa non potest competere ex eo iure quod adhuc incertum est, quodque pendet ex futuro euentu tom.2, pag. 109, col.2

Casus quo vna eademque actio diuerso iure censeatur tom. 2, pag. 75, col.1, circa fin.

Quæ actiones sint perpetuæ? quæ dentur ad annum tantum? quæ dentur in solidum? quæ vero dentur tantum quatenus peruenit tom. 2, pag. 1, col.2

Differentia inter actiones ciuiles quæ rei persecutionem continent ex delicto proficiscentes & actiones prætorias etiam ex dolo vel delicto proficiscentes tom.1, pag. 473 col.2

Actio rerum amotarum est arbitraria tom. 1, pag. 476, col.2, & seq. & pag. 477, col 2

In actionibus stricti iuris neque arbitrium vllum intercedit neque in eorum contempti arbitrij iuratur in litem secus in arbitrariis tom.1, pag. 477, col 1

Actio rerum amotarum est rei persecutoria ex parte actoris, pœnalis ex parte rei tom.1, pag. 477, col.1

Actio rerum amotarum non habet locum constante matrimonio tom.1, pag. 477, col.1

Ex maleficiis merè pœnales actiones etiam in heredem rei competunt si aliquid ad eum peruenerit tom.1, pagin. 468, col.1, & 2, secus si nihil ibid.

Actiones mixtæ ex pœnalibus dicuntur absolutè pœnales & pœnalium naturam habent tom. 1, pagin. 468, col.2

Differentia inter actiones ex contractu & ex delicto pœnales tom.1, pa. 468, col.2

Ex maleficiis aliæ sunt actiones merè pœnales, aliæ mixtæ, aliæ merè rei persecutoriæ tom.1, pag. 468, col.2

Actiones ex contractu pœnales dantur aduersus heredem insolidum tom.1, pag. 468, col.2

In actione de eo quod certo loco il-

lud potissimum à iudice spectandum est per quem factum sit vt alio loco agatur quàm vbi solutio fieri debuit an per actorem an per reum vt actoris vilitas æstimetur si per reum steterit, aut rei si per actorem tom. 1. pag. 516, col.1

Actio arbitraria nascitur etiam ex mutuo, ex testamento, & ex constituto tom. 1, pag. 516, col.1

Actio ex testamento est stricta tom. 1, pag. 516, col.1

Non possunt actiones bonæ fidei deterioris esse conditionis quàm strictæ tom.1, pag. 537, col.1

Cur actiones dicantur strictæ tom.1, pag. 537, col.1

Actiones bonæ fidei cur sic dictæ tom.1, pag. 537, col.1

Actio ex vendito datur ex pacto de retrouendendo incontinenti post venditionem appositio tom.1, pag. 537, col. 2. nec tamen ea actio excludit actionem præscriptis verbis ibid.

Actio præscriptis verbis ex contractu etiam stricto nascitur propter pactum incontinenti appositum tom.1, pag. 537, col 2

Actio de eo quod certo loco nullam potest parere condemnationem nisi ex æquitate tom.1, pag. 515, col.1

Actiones strictæ nullam æquitatis rationem admittunt sine nobili sine mercenario iudicis officio nisi ratione fructuum ex re quæ fuerit actoris post litem contestatam perceptorum tom. 1, pag. 531, col.1

Maxima differentia quæ sit inter actiones stricti iuris, & actiones bonæ fidei, ac arbitrarias tom 1, pag. 531, col.1

Per actionem directam potest debitor conueniri aut in loco domicilij etiamsi debitor non ibi inueniatur, aut in loco solutioni destinato si ibi inueniatur tom.1, pag. 516, col.2

Per actionem arbitrariam conueniri nullo loco potest debitor nisi in quo inueniatur ne quidem in loco domicilij tom.1, pag. 516, col.2

Actiones arbitrariæ sui natura strictæ non sunt, sed tertiam speciem actionum constituunt à strictis & bonæ fidei differentem tom.1, pag. 516, col.2

In actionibus strictis nulla vnquam bonæ fidei aut æquitatis ratio habetur tom.1, pag. 516, col.2

In actionibus arbitrariis æquitatis ratio semper habenda est, maximè in ea de eo quod certo loco in quo potissimum æquitatem ob oculos habere semper iudex debet tom.1, pag. 516, col.2

Bonæ fidei actiones non ad aliud dantur quàm ad id quod interest tom. 2, pag. 578, col.2

Actio legis Aquiliæ ex earum numero est quæ per inficiationem crescunt tom.1, pag. 622, col.1

Actiones quæ per inficiationem crescunt, non ideo sunt pœnales quod crescant per inficiationem, non enim omnes actiones quæ crescunt per inficiationem sunt pœnales tom. 1, pag. 622, col.1

Actio noxalis morte serui extinguitur secus actio ex contractu cum seruo celebrato tom.2, pag. 14, col.1, & 2

Cur actio de peculio licet ex contractu sit, morte aut alienatione serui finiatur tom.2, pag. 19, col.1

Actioni præscriptis verbis locus esse solet quoties de nomine vel iure actionis dubitari probabiliter potest an & quæ competat, quia tutius est sem-

per agere præscriptis verbis, vt malè ac perperam electio actionis periculum euitetur tom.1,pag.627,col.2

Actio electiæ.

Quoties alicui plures actiones de eadem re competunt, sicut eligere debet qua actione experiri malit, ita si vnam eligat, alias amittit tom.1,pag.576, col.1,& quo casu ibid.col.2,in fin.

Plures actiones dari non solent, vt actor iis omnibus vti possit, sed vt electionem habeat vtram exercere malit tom.1.pag.576,col.1

Actio heres.

Cur actiones furti & vi bonorum raptorum non dantur aduersus heredem etiam de eo quod peruenit tom.1, pag.479,col.2

Actiones criminales, & actiones prætoriæ non dantur aduersus heredes, nisi de eo quod ad ipsos peruenit, secus actiones ciuiles tom.1.pag.473, col.2

Ex actionibus merè pœnalibus aut mixtis heres conuenitur in id quod ad ipsum peruenit, ne in lucro versetur, in actionibus verò rei merè persecutoriis, licèt ex delicto proficiscentibus non quæritur an sit heres in lucro, sed an actor plenissimam indemnitatem sit consecutus tom.1.pag.475,col.1

In actionibus merè pœnalibus aut mixtis, lucrum heredibus turpe aufertur, ne præcextu criminis morte extincti heres ex scelere defuncti locupletetur tom.1.pag.475,col.1

In actionibus merè rei persecutoriis quamuis ex delicto, neque de lucro, neque de damno heredis quærendum est, sed quid & quantum absit actori, vt ei plenissimè satisfiat tom.1,pag. 475,col.1

Cur actio vi bonorum raptorum quamuis pœnalis, mixta extra persecutione contra heredem non detur etiam de eo quod peruenit tom.1, pag.488.col.2

Actiones merè rei persecutoriæ, cũ ex parte actoris cõtinentur, nunquam dantur in solidum contra heredem si sint pœnales ex parte rei tom.1, pag. 477,col.1

Actio ex crimine repetundarum etiam post annum datur aduersus heredem de eo quod ad eum peruenit tom.1,pag.468,col.1

Omnes actiones quæ prudentes dixerunt transire ad heredem, transeunt in solidum, quas verò dixerunt transire, intelligendæ sunt non transire in solidum, quamuis trãseant de eo quod peruenit tom.1,pag.480,col.1

Leges quæ dicunt actiones rei persecutorias, quamuis ex delicto descendentes dari contra heredem, non alio sensu donari possunt quàm vt eiusmodi actiones dentur & transeant in solidum aduersus heredem tom.1,pag. 480,col.1

Actiones omnes personales quæ cõtra defunctum competebant, inter heredes ipsius diuiduntur ipso iure per legem duodecim tabularum pro hereditariis portionibus, secus actiones reales tom.1,pag.597,col.1

Actiones reales dantur in solidum contra vnum ex heredibus, si solus rẽ quã de agitur, possideat tom.1,pagin. 597,col.1, in fin.

Actiones merè rei persecutoriæ heredem semper obligant in solidum, nec minus si actio ex delicto descendat, quàm si ex contractu tom.1,pag. 474,col.2

In actionibus ex delicto ciuilibus & merè rei persecutoriis defuncto ante contestationem rei, successores eius etiam de eo quod ad ipsos non peruenit, tenentur in solidum tom.1, pag. 473. & seq.

Actiones omnes ex contractu descendentes cùm sint rei persecutoriæ, competunt in solidum contra heredẽ, licèt in iis quoque delictum versetur, & ex iis dolus vindicetur tom.2,pag. 401.col 1

Non solùm toties in heredem datur actio in solidum, quoties ex suo delicto conuenitur, sed etiam cùm ex delicto defuncti si actio sui natura meram rei persecutionem contineat siue ex delicto, siue ex contractu descendat tom.1,pag.474.col.2

Actiones quæ non transeunt aduersus heredes, nisi de eo quod peruenit, non diuiduntur inter heredes, ad quos nihil peruenit, tom. 1,pag.487, col.1

Actio locus.

Qua ratione aut arbitraria potest esse actio per quam agitur in loco destinato solutioni, aut si arbitraria non est, possit vtilitatem temporis admittere, cùm sit stricta tom.1,pag.531, col. 2,& pag.532,col.1,& 2

An in actione arbitraria de eo quod certo loco actoris vtilitatis ratio habeatur, an rei, an vtriusque, & an magis actoris, an magis rei tom.1,pag. 527,col.1, & 2

In contractibus bonæ fidei certo loco dare obligatus conueniri quocunq; loco potest, non per arbitrariam, sed per actionem bonæ fidei ex contractu competentem tãquam sufficiente sola actionis natura & æquitate tom.1 568, col.1

Actio ex constituto exemplo actionis arbitrariæ comparata, quamuis nõ sit ipsa arbitraria, easdem tamen prostationes recipit ex bona fide & æquitate, quæ arbitraria reciperet officio iudicis tom.1.pag.568,col.2

Ex stipulatione dandi nullo adiecto loco, stipulator alibi promissorem conueniens quàm in loco promissionis agit actione directa, non arbitraria tom.1,pag.533,col.2

Non ex omni stipulatione venit actio arbitraria, sed ex illa tantùm, in qua locus adiectus fuit obligationis gratia tom.1,pag.516.col.1

In actione de eo quod certo loco fieri debet condemnatio omni æstimata vtilitate loci, quam actor vel reus amittit, nulla facta distinctione aut persona, aut rei, sed solùm habita ratione loci tom.1,pag.516,col.2

Per actionem de eo quod certo loco, petitur quidem ea præcisè quantitas quæ debetur, sed nunquam condemnatur reus ad eam præcisè quantitatem quæ petitur tom.1,pag.516, col.2

In aliis arbitrariis idem iuris est, sed diuersum in eo quod semper in plus condemnatur reus, nunquam in minus ibid.

Actiones bonæ fidei per adiectionem loci non possunt fieri arbitrariæ tom.1,pag.537,col.1, & 2, & 538,col.1, & 2,& cur ibid.

Actio arbitraria de eo quod certo loco, non tantùm refert condemnationem in arbitrium iudicis, quoties certo loco dari merces debuerunt, sed etiam quoties pecunia tom.1, pagin. 530.col.1,& 2

Si agitur in loco destinato solutioni an crescat æstimatio, si aliquid vltra fuerit stipulatum, vel interfit ratione temporis tom.1.pag.531,col.2,532,& 533.col.1,& 2,per totum.

Ex stipulatione non nascitur actio arbitraria nisi cùm locus stipulationi insertus est obligationis tantùm causa tom.1.pag.515,col.2, non autem solutionis tom.1.pag.534.col.2

Per actionem arbitrariam non permittitur actori vtilitatem loci reo adimere quam sibi ex verbis ipsis stipulationis quæsiuit tom.1,pag.526,col.2

Ex stipulatione dandi rem diuiduam Ephesi & Capuæ per actionem directã, totum debitum in vno loco peti non potest, secus per arbitrariam de eo quod certo loco tom.1.pag.521,col.2

Arbitraria conueniri potest reus de eo quod certo loco dare debuit, si nec soluerit, nec actorem in mora constituerit accipiendæ suo loco solutionis tom.1,pag.527, col.2

Tota æquitas actionis de eo quod certo loco ex eo proficiscitur quod per eam actionem vtilitas loci, in quo & petitio & solutio fieri debuit alterutri contrahentium facto, culpáve alterius necessario adimatur tom.1,pag.531, col.1,in fin.

Actio ex stipulatione stricta loci adiectione ad substantiam obligationis fit arbitraria tom.1,pag.516,col.2,Cæteræ autem actiones strictæ ex loci adiectione non fiunt arbitrariæ ibid.

Actio de eo quod certo loco ex stricta fit arbitraria loci adiectione tom. 1,pag.516,col.2

Actiones arbitrariæ præter actionẽ de eo quod certo loco non fiunt ex strictis, neque quicquam commune habent cum strictis, sed omnes sui natura & ab initio sunt strictæ tom.1 pag.516, col.2

Actio interesse.

In actionibus stricti iuris non venit id quod interest, sed tantùm in bonæ fidei iudiciis, in quibus condemnatio fit ex æquo & bono tom.1,pag.460 col.1

In actionibus bonæ fidei, etiam id quod interest, venit, non solùm officio iudicis tanquam accessio, sed etiam iure actionis tanquam pars principalis debiti, si aliter satisfieri non possit, ideóque per eandem actionem petitur per quam res ipsa, non per aliam, quia durat prima actio, quandiu non est plenè satisfactum tom.1,pag.595 col.2

Differentia inter Actionem de eo quod certo loco, & actiones bonæ fidei, inter interesse ratione vtilitatis loci, & vsuras tom.1,pag.540,col.2, & 541,col.1

Actio contractus.

Ex contractu non potest actio alij acquiri, quàm ei qui contraxit tom. 2,pag.378, col.2

In actionibus non minus quàm in contractibus subintelligenda semper est clausula rebus sic stantibus tom. 2, pag.211, col.1

Actio tutor.

Pupillus illi ex contutoribus contra quem agit, cedere debet Actione tutelæ aduersus alium qui gesserit, & ex cuius gestione is qui non gessit conuenitur tom.1.pag.622,col.2

Actio seruus.

Actio exercitoria & cæteræ similes exercitoriæ, vt institoria tributoria, quod iussu, & de in rem verso dantur in solidum contra dominum, non de peculio duntaxat, & contra heredes, & heredibus tom.2,pag.19,col.1

Actio tempus.

Actio directa per adiectionẽ temporis nõ potest fieri arbitraria, secus per adiectionem loci tom.1,pag.532,in fin. & 533,col.1, & 2

Actio mora.

Actiones in personam non extinguntur peremptione rei debitæ quoties perijt res post moram tom.1, pag.469, col.1

Actio noxa.

Differentia inter actionem noxalem & actionem de peculio, tom.2,pag. 195,col.1

Actio pater.

Actiones pœnales non dantur in heredem, nequidem quatenus rei persecutionem cõtinent, nisi de eo quod ad heredem peruenit, aut post litem contestatam tom.2,pag.412,col.1, sicut nec in patrem de peculio, ibid.

Actio possessor.

Iure ciuili nulla in rem actio prodita est possessori tom.1,pag.712,col.2

Actio commodatum.

An ex commodato & actio furti & actio commodati simul nasci possint tom.1,pag.627,col.1,& 2

In actionibus furti & commodati ex commodato à seruo contra voluntatem domini proficiscentibus commodati egit, non potest amplius furti agere to.1,pa.628,co.1,& 2,& ratio ibid,

Ex commodato ante prætoris edictum, nasci & dari potuit ciuilis in factum actio, quæ præscriptis verbis appellatur tom.1,pag.590,col.2,& 592, col.1

Actio commodatarius.

Commodator debet socio quem conuenit legis Aquiliæ actione cedere aduersus socium, & cuius dolo aut culpa alius conuenitur tom.1, pag. 622,col.1

Actio acquisitio.

Neque iure ciuili, neque prætorio per liberam personam alteri queri potest actio tom.1, pag.561,col.1

Actio retentio.

Liberum vnicuiq; est actiones quas habet remittere tom.2,pag.25,col.1, & retentiones si quibus vti potest omittere ibid.

Actio restitutio.

Per actionem commodati petitur restitutio rei commodatæ, perinde ac per vindicationem, diuerso tamen iure tom.1,pag.596,col.2

Actio obligatio.

De effectibus diuersitatis causarum & actionum eiusdem rei obligatio tom.1,pag.554,col.1

Actio constitutum.

Omnes ferè actiones patiuntur suas exceptiones actione ex constituto exacepta tom.1.pag.554,col.1

Actio institor.

Actiones ex empto & vẽdito ex contractu institoris contra præponentem competentes non sunt directæ, sed vtiles tom. 2,pag.47,col.2

Actio exercitoria.

Ex contractu non vno vel pluribus exercitoribus nauem per se, non per magistrum exercentibus datur actio in solidum contra eum duntaxat cum quo contractum est, vel contra alios pro virili, si cum omnibus simul sit contractum tom.2.pag.17,col.1,& 2

Actio exercitoria datur contra singulos exercitores ex pluribus, siue pro paribus, siue pro imparibus partibus, eáque in solidum non pro parte, secus actio hereditaria tom.2.pag.16,1col.1

Actio peculium.

Actio de peculio perinde detur contra dominum atq; actio noxalis, tom. 2,pag.141, col.2

Contra actionem de peculio perpetuam eædem exceptiones locum habent quæ aliis actionibus opponi possunt, vt pacti, doli, iurisiurandi, rei iudicatæ, & aliæ similes tom.2,pag. 212, col.1

Actio crimen.

Extincto crimine persecutio eorum quæ scelere quæsita sunt, non est deneganda tom.1,pag.466,col.1

Actio furium.

Actio rerum amotarum merè persecutoria res est, tom.2,pag.152,col 1

Differentia inter actionem rerum amotarum & condictionem furtiuam tom.2,pag.152,col.1,& 2

Quantum interfit an furti actio cũ actione bonæ fidei concurrat, an verò cum actione stricti iuris tom.1,pag. 620,col.2

Actio filiusfamilias.

Ex furto filij non potest pater impunè locupletari, cùm filiusfamilias sicuti ex ea causa conueniri potest, ita &condemnari possit, ex condemnatione verò filij postea pater de peculio conueniri tom. 1,pag.482,col.2

Actio usura.

In actionibus strictis nulla potest haberi ratio vtilitatis temporis, siue propter vsuras, siue propter fructus, aliásque accessiones, quæ nonnisi ex die litis contestatæ deberi possunt: vsuras verò ne quidem ex die litis contestatæ tom.1. pag.531,col.2

Actio pœnalis vsurarum accessionẽ non admittit tom.2,pag.152,col.2

Actio, condictio.

Differentia inter condictiones & actiones personales tom.1,pag.254, col.1

Differentia inter condictiones & actiones præscriptis verbis tom.1, pag. 254.col.1

Si certum petatur, est actio, quam nos certi condictionem appellamus tom.1,pag.505,col.2

Creditor indebiti solutionem procuratori suo factam ratam habere potest, vt procuratori condicat, sed non est audiendus si voluntate mutata malit agere mandati contrà mandatarium ob inopiam procuratoris, aut conueniendi eius difficultatem tom.1,pag. 424,col.1

Omnes actiones personales olim condictiones appellabantur sumpta denominatione à denunciationibus quæ ad exercendas personales actiones erant necessariæ tom.2,pag.407, col.2

Melius est agere actione ex contractu bonæ fidei quam condictione si vtraque ex eo contractu competat tom. 1,pag.323,col.2

Actor.

Actor intentionem suam probare debet, alioqui summouendus est, etiã si nihil reus præstiterit tom. 1,pag. 117,in princip.

Qui probandi onere & necessitate adstringitur actoris partes sustinet, to. 1,pag.177,col.1

Nemo auditur agere aut excipere volens, nisi cuius interfit tom.1,pag. 495,col.1,in fin.

Actus.

Actus non operantur vltra intentionem agentium tom.1,pag.481,in fi.

Ea capienda est interpretatio, per quam actus sustineatur, potius quàm pereat tom 1,pag.413,col.2

Ademptio.

Differentia in ademptione legatorum inter legata quæ nuda voluntate adimuntur, & ea quæ per codicillos posteriores testamento confirmatos adimuntur tom.1,pag.335,col.1

Adiectus.

Legem solutionis faciendæ & accipiendæ excedere & prætergredi Adiectus non potest, vt nec alius quilibet mandatarius tom.1.pag.524,col.2

Correus credendi plus iuris habet quàm adiectus solutionis causa tom. 1,pag.562, col.1

Ius obligationis nullomodo commune est ei, qui solutionis tantùm causa adiectus fuit, sed totum residet in persona stipulatoris tom.1.pag. 524,col.1

Adiectus pecuniam solutam creditori reddere debet actione mandati tom.1.pag.562.col.1

Adiectus solutionis causa accipiendæ solutionis ius habere intelligitur ex mandato & voluntate stipulatoris tom.1,pag 562,col.1

Adiectus solutioni non potest reuocari à stipulatore ne quidem re integra inuito promissore tom.1,pag. 562.col.1,

Adiectus debiti solutionem perperam accipiens indebiti condictione tenetur tom.1,pag.562.col.1,& 2.

Adiectus solutionis causa ius habet accipiendæ solutionis perinde ac ille ipse qui stipulatus est adeóque inuito stipulatore in cuius potestate esse non debet vt stipulationem immutet quæ ab initio certam legem habuit tom. 1,pag.523,col.1

Adiectus neque agere neque nouare potest tom.1,pag.523,col.1

Actor præcisè ad hoc agens vt sibi soluatur nulla facta a fiecta mentione malè agit, & causa plus petit quoniam adimit reo electionem soluendi adiecto tom.1,pag.523,col.1

Persona adiecta stipulationis causa non censeri potest adiecta solutionis causa vel è contra tom.1,pag. 89,col.1

Adiectus constitutum.

In stipulatione adiectus solutioni reuocari per constitutum postea secu-

tum ex voluntate & stipulatoris, & promissoris potest tom.1,pag 562.col.2

Adiectus liberorum.

An ex solutione adiecto facta alibi quàm in loco destinato, debitor liberetur,& ad quid teneatur tom.1, pag.523,& pag 524,col.1.& 2

Solutio facta adiecto etiam inuito ac prohibente stipulatore parit liberationem ipso iure, nisi cum alia res in persona Titij,alia in persona adiecti designata est tom.1 pag.524,col.1

Adiectus locus.

Solutio adiecto facta alibi quam vbi conuentum eststipulatori auferre vtilitatem loci non potest, in quo fieri solutionem stipulator voluit tom.1, pagin.524,col 1

Adire.

Heres hereditatem quandocunque adeundo,iam inde à die mortis adiisse retrosingitur tom.2,pag 49,col.2

Nihil deberur ex testamento, nisi ex eo adita sit hereditas, nec sufficit posse adiri tom 1,pag 333,col.1

Aditio.

Semel adita hereditate omnis defuncti voluntas rata constituitur tom. 1.pag.246,col.1

Quando prætor hereditatem aditam pro non adita & non aditam pro adita habeat, tom.1,pag.339,col.1

Aditio non heredis institutio, aut hereditatis delatio illa est, quæ facit heredem tom.2,pag.49,col.1

Aditio coacta in omnibus iis quæ ad commodum aut incommodum heredis spectant pro non aditione habetur tom. 1,pag.394,col.1

Adita semel hereditate etiam iussu prætoris, tota voluntas defuncti rata constituitur to.1,pag.394,col.2

Quisquis hereditatem suspectam dicit, eámque excoactus ex S. C. Pegasiano adit & restituit, neque commodum, neque incommodum vlium ex ea hereditate,aut ob eam hereditatis aditionem retinere debet tom.1, pag. 392, col.2

Per restitutionem integram à minore petitam ad repudiandam hereditatem aditio rescinditur à prætore, sed non annihilatur, tom.1.pag.338,c.1

Facit hereditatis aditio in extraneis heredibus quod facit ius sui heredis in suis tom.2,pag.142,col.2

Non adita hereditate legata corruunt, & cætera omnia quæ in testamento continentur tom.1,pag.17,c.2

Aditio non tantùm habet vim confusionis,sed etiam solutionis tom.2, pag.245,col.1

Aditio hereditatis tota ex animo & voluntate adeuntis pendet tom.1, pag.436,col.1

Qui suo periculo adiri iussit hereditatem, omne commodum, quod propter aditionem heres habere potuit,consequitur tom.1,pag.394,c.2

Hereditate non adita,sicut testamentum destituitur,ita & legata, cæteráque omnia corruunt, quæ testamento data erant tom.1,pag.495,col 1

Hereditate semel adita omnis voluntas defuncti rata constituitur tom.1, pag.333,col.1

Aditione nulla opus est filiofamilias ad acquirendam patris hereditate tom.1,pag.376,col.1

Sui heredes nulla indigent aditione tom.1,pag. 332,col.2

Aditio,hereditas.

Tempus aditionis cum tempore mortis continuatur, ita vt nec vlla hereditas vnquam fuisse videatur tom.2, pag.142,col.2

Alitio,probatio.

Aditæ hereditatis probatio difficilis est tom.2, pag.407,col.2

Aditio,emancipatio.

Cur emancipatio & hereditatis aditio per procuratorem fieri non possit? tom.2,pag.378,col.1

Administratio.

Clausula cum libera administratione,quid importet tom. 1,pag. 144, col.2

Differentia inter mandatum habere pro administratione vniuersorum bonorum, & inter habere vniuersalem administrationem bonorum tom. 1,pag.673,col.2

Plus est habere liberam & generalem administrationem, quàm habere vniuersorum bonorum tom.1,pag. 673,col. 2

Adoptio.

In adoptione emancipatio intercenit tom.2,pag.98.& 99

Cur onera eius qui in adoptionem datur,siue per adrogationem, siue per adoptionem simplicem ad patrem adoptiuum transferantur tom.2, pag.230, col.1

Adrogator.

Adrogator est quasi heres,& vtiuersi iuris successor tom 1, pag.490,col.2

Adrogator an sit loco heredis adrogati? tom.2,pag.230,col.2

Adrogatus.

Paterfamilias qui se dat adrogandũ simul cum capite, fortunas quoque suas omnes in familiam & domum adrogatoris sui transfert tom.2,pag.230, col. 2

Si pater adrogator nolit adrogatum aduersus creditores defendere, permittitur creditoribus vrgere missionẽ in possessionem bonorum filij tom.2, pag.230, col.2

Ædes.

Dominus ædium vicio suarum aut cauere pro ædibus in solidum cogitur, aut iis in solidum carere tom.2.pag. 194,col.2, & 195

Ex damno ab ædibus vicio sis illato dominus supra ædium valorem non tenetur tom.2,pag.194,& 195

Ædificia.

Reipublicæ interest refici ædificia quæ ruinam & casum minantur,itémque collapsa restitui,ne vrbs ruinis deformetur tom.1,pag.59,col.1

Quod in area ædificatum est solo cedit tom.1,pag.391,col.1,& 2, non tantùm quod ad proprietatem, sed quod ad possessionem ibid.

Quod ædificatum est in area aliena, iam inde à quo tempore ædificatum est,cœpit pertinere ad areæ dominũ, quamuis ignorantem, adeóque inuitum tom.1,pag.391,col.1

Æqualitas.

Æqualitas seruanda tom.1,pag.187, col.2

Æquipollens.

Nihil refert an quid ex æquipollentibus fiat tom.1.pag.15,col.1

Nihil refert quid ex æquipollentibus fiat,tum quoque cum de implenda conditione tractatur tom.1,pag.669, col.1

Æquitas.

In omnibus præcipua est iustitiæ & æquitatis magis quàm stricti iuris ratio tom.1,pag.216,col.1, licèt non sit scripta ibid.col.2

Tribonianus æquitatis auctor præcipuus eius scilicet quam interpretes contra veram iuris rationem solent introducere tom.1,pag.274,col.2 & 261,col.2

Conciliatio æquitatis vsucapionem introducens cum æquitate neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem tom.1,pag.350 col.1,& 2

An in iudiciis strictis æquitatis ratio vnquam habenda sit? tom.1, pag.228,col.1

Maior æquitas tanquam fortior vnica minorem tanquam debiliorem tom.1,pag.550,col.2

Vna æquitas potest cum alia pugnare tom.1,pag.350,col 1

Magna æquitas maiore & contraria æquitate eliditur tom.2,pag.156,col.2

Iurisconsulti strictæ iuris rationi æquitatem anteponere potuerunt, sed legum autoritati non potuerunt tom. 2,pag.216,col.2

Æquitas, vtilitas.

Vtilitas pro æquitate, & æquitas pro vtilitate, tom. 2,pag.375,col.1,& 2

Æquum.

Prudentes passim pro æquo habent quod est vtile,& pro iniquo quod est inutile tom.1, pag.559,col.1,in fin.

Æs

Æs alienum cuiusque patrimonij non certi loci, sed vniuersarum facultatum dominus est tom.2pag.216,c.1

Æstimare.

Dolus & culpa iudicis officio & citra iusiurandum potest æstimari tom. 1,pag.241,col.2

Æstimatio.

Tanti magnæque res esse intelligitur,quanti vendi possint tom.2,pa.29

Differentia inter æstimationem rerum mobilium ab æstimatione immobilium tom.1,pag.496,col.1

Immobilium rerum æstimatio plerunque ex earum reditu iucunda est, interdum etiam ex affectione emptoris propter loci opportunitatem aliásque causas tom.1,pag.496,col.1

In æstimatione rei immobilis,sufficit etiam vt tanti habuerit emptor rem emere,cùm nemo ex necessitate emat, sed ex voluntate & electione tom.1, pag.496,col.1

Cur prætor in edicto de re iudicata, & de sententiarum effectu & executione voluerit in omnibus actionibus litem à iudice æstimari per sententiam tom.1.pag.508. col.2

Non adeò attenderetur tempus moræ in contractibus stricti iuris ad iucundam rei æstimationem tom.1, pag. 510,col.1

Iudex non potest sine delatione iusiurandi æstimare rẽ, quæ non exeat tom.1,pag.511,col.1, si modò perierit post moram,& ante litem contestatam, ibidem.

In condictione triticaria,neque petitæ

titæ speciei,neque earum rerum quæ functionem in suo genere recipiant lis æstimanda est quanti fuit eo die quo dari debuit tom.1,pag.513.col.1

Rei peremptæ præsens precium nullum esse potest, nisi quod iudex per iusiurandi delationem æstimauerit perempta post moram re debita tom. 1,pag.518,col.2.

In iucunda rei debitæ æstimatione ex contractu stricto, inspicimus tempus litis contestatæ, tanquam nouissimum instans, quo solui res potuit tom.1,pag.519,col.2.

In bonæ fidei iudiciis æstimatur res debita inspecto tempore præcisè morę aut condemnationis : In iudiciis vero strictis inspecto præcisè tempore litis contestatæ, excepta conditione triticaria, in qua inspicitur præcisè tempus condemnationis,& furtiua in qua æstimatur res quanti plurimi fuit à lite contestata tom.1,pag 597,col.2

Actio legis Aquiliæ quomodo differat à condictione furtiuæ in rei æstimatione tom.1,pag.597,col.2

Vltra tempus sententiæ & æstimationis non potest æstimatio crescere tom.1.pag.597, col.2

Cuius temporis habenda sit ratio in iucunda rei debitæ æstimatione, siue ex bonæ fidei,siue ex contractu stricto res debeatur tom.1,pag.597.col.1.

Falsum est quod dicunt interpretes Vlpianum in 9.in hac actione, l.3. D. Commod. sensisse in iudiciis quidem bonæ fidei tempus inspici rei iudicandæ:In strictis vero litis contestatæ precisè, sed eo tantùm casu quo æstimatio facienda sit per iusiurandum in litem,non per alias probationes tom.1, pag.597,col.2.

Quid intelligant Iureconsulti, cùm dicunt re facta deteriore post moram habendam esse rationem (in condictione triticaria) quanto deterior res facta sit, & ad tempus moræ reducendam esse æstimationem tom.1,pag. 512,col.2

Æstimatio quæ facit emptionem, transfert periculum rei æstimatæ in recipientem tom.1,pag.604 col.1 & 2

Æstimationis proprium est,vt faciat emptionem,nisi cùm aut voluntas cõtrahentium repugnet, aut natura negotij tom.1 pag.604.col.2

Quando repugnet voluntati contrahentium vt æstimatio faciat emptionem, & quando repugnet natura negotij tom.1,pag.604,col.2, & 605 c.1

Rei per condictionem triticariam petitæ, æstimatio sit tempore præcisè condemnationis, siue pluris res sit eo tempore,siue minoris tom.1,pag.510, col.1

In condictione triticaria non est spectandum quanti plurimi res vnquam fuerit à tempore moræ ad tempus vsque condemnationis tom.1, pag.510,col.1

In bonæ fidei iudiciis spectamus tantùm vtro tempore res pluris fuit, aut moræ,aut condemnationis,sed nõ à tempore moræ vsque ad condemnationem tom.1.pag.510 col.1

Inauditum est in libris nostris nomen æstimationis quanti plurimi extra casum legis Aquiliæ & condictionis furtiuæ tom.1,pag.510.co.1,

Etiam in condictione furtiua æstimatio quanti plurimi non egreditur retrorsum iudicij accipiendi tempus tom.1,pag.510,col.1,ideft litis contestatæ ibid.

Aliud est res, aliud rei æstimatio tom.1,pag.470, col.1

Longè aliud res ipsa est, aliud rei æstimatio tom.1,pag.633,col.1

In re ipsa rei quoque æstimatio eminenter continetur,vt qui rem habet eius quoque precium habere videatur tom.1, pag. 633, col.2

Fauorabilior est cui ex causa contractus præstita æstimatio est pro re quę reddi ipsi debuerat, quàm is cui æstimatio soluta est,non ex contractu, sed ex necessitate ob amissam culpa rem quam si non amissa fuisset, restituere peritori teneretur tom.1,pag.634.c.2

Semper & quacunque actione proposita lis æstimanda est tom. 1,pag. 634 col.2

Differentia inter actiones bonæ fidei,& strictas cum de incunda rei debitæ æstimatione quæritur, non minùs quàm cum de accessionibus agitur tom. 1.pag 511,col.1

Æstimationem rei à iudice etiam post præstitum iusiurandum in litem fieri,non à iurante introduxit Tribonianus contra iuris rationem tom.1, pag 211,col.1

Soluta litis æstimatio domino similis est emptioni,& transfert dominium non soluta verò tantùm vsucapiendi facultatem tom.1pag.710,col.1

Æstimari hominem mortuum aliquando necesse est,vt actori satisfiat tom.1,pag.465,col.2

Quænam æstimatio faciat emptionem tom.1,pag.465.col.2

Si dare mihi debuisti centum libras eo tempore quo florenus nonnisi quadraginta solidis æstimabatur, nec tamen dedisti,nisi post auctam floreni æstimationem ad 50. vsque solidos an perdidisse aliquid dicendus sim an potiùs non acquisiuisse? tom 1, pag.215,col.2,& an hoc sit in lucro, an in damno ibidem

Quid & quantum præstare debeat is qui ex sua promissione vel qua alia de causa tenetur quanti res est,nulla certæ pecuniæ promissione facta? tom.1, pag.207.col.2

De æstimatione affectionis tom.1. pag. 212 col 2

Vnumquodque æstimandum est ex eo tempore quo solui nouissimè potuit tom.1.pag 532.col.2

Æstimatio fieri debet rei deterioris sed non vilioris tom 1,pag 512,col.1,

Nihil interest debitoris an crescat vel decrescat æstimatio rei debitæ,nec si post moram ea diminutio contigerit,si modò debitor ex contractu stricto tenebatur,dum ne ea valoris diminutio ex superueniente deterioratione contingat tom.1,pag.512,col.1,in fi n,& col.2

Ex eo tempore quidque æstimandum est quo solui nouissimè potuit tom.1,pag.509,col. 2

Litis æstimatio in omnibus pro emptione & venditione est tom.1,pag. 226 col.1

An fatuus iudex sit qui pro re condemnat ad rei æstimationem? tom.1, pag.207 col.1

Æstimatio rei in iudicium deductæ non crescit per iusiurandum in litem tom 1,pag 207,col.2, sed continuaria æstimatur virtra precium ibidem.

Litis Æstimatio nisi in pecunia numerata fieri nullo modo potest tom.1, pag.509,col.2

Diuersitas temporis & loci diuersitatem æstimationis facit tom.1, pag 530 col.1

Neque in iudiciis strictis neque in bonæ fidei in quibus pleniores præstationes fiunt, æstimatio vnquam præstatur quanti plurimi res fuerit à tempore moræ ad tempus vsque rei iudicatæ, sed vtro tempore res pluris fuit aut moræ,aut condemnationis tom.1, pag.511,col.1,& 2,etian in condictione triticaria.

Etiam eius quod interest æstimatio ad certum præcisè tempus restringenda est, neque ex eo quod pluris vel minoris postea interesse cœperit,actio recipere debet augmentum vel diminutionem tom.1,pag.511,in fin. & pag.512,in princ.

Iudex pro fundo aut tritico perito reum ad æstimationem condemnare potest tom.1,pag.506,col.1

Æstimatio quanti plurimi nulla locum habet in condictione triticaria, cæterisque actionibus stricti iuris quotes mora præcessit,nulla intercuniente deterioratione tom.1.pag.510,col.1.

Cuiusnam temporis habenda sit ratio in iucunda rei debitę æstimatione? tom. 1,pag.55, col.1, & 2, & 56, col.1, & 2

Cuius loci habenda sit ratio in æstimanda re debita? to.1,pag.56,col.2

Extinctæ rei æstimatio non aliter fieri potest quam si aut furto subtracta fuerit aut post moram debitoris perempta tom 1.pag.169.& 170, col.1,& 2, & pag.171,col.1,& 2

Quando & quomodo perempte rei citra iusiurandum æstimatio fieri possit & quo tempore? to.1,pag.170,col.1, & 2 & 171,col.1,& 2

Quando res perempta deberi possit quando ipsius æstimatio tom.1, pag. 170,col.1

Hominis ante moram extincti æstimatio nulla est tom.1,pag.387,col.1

In æstimanda re debita ex stipulatione,aliove contractu stricto,si res adiecta sit solutioni, illius precisè temporis æstimatio præstanda est quo dari res debuit tom.1,pag.214,col.2

An operę possint æstimari tom.1, pag.379,col 1,& 2

Æstimatio quanti plurimi solum habet locum in actione legis Aquiliæ & condictione furtiua tom.1,pag.237, col.2

In æstimatione iucunda rei debitę ex iudicio stricti iuris inspiciendum est precisè tempus litis contestatę tom.1,pag 471.col 1

In iudiciis bonę fidei verũ spectandũ sit vtro tempore res pluris fuit, an morę,an rei iudicatę tom. 1, pag. 471, col.1

Corporum liberorũ nulla potest fieri æstimatio tom.2,pagin.27,col.1

Præstita litis æstimatio pro emptione est aut saltem emptionis similis tom.1,pag 209,col.1

Improbus videtur actor qui bis eiusdem damni æstimationem consequi velit tom.1, pag.463, col.1,etiam contra furem ibid.

Eodem modo fit æstimatio hominis mortui quę bouis mortui tom. 1, pag. 228,col.2

Rei peremptę æstimatio, non potest crescere postquam res est perempta tom.1,pag.485,col.2

In æstimatione rei peremptę melior est conditio furis & mulieris quę mariti res amouit quàm eius qui contra legem Aquiliam vulnerauit hominem vel occidit tom.1.pag.471,col.1

In actione rerum amotarum & con-

dictione furtiua æstimatio quanti plurimi non egreditur rerrorsum iudicij accipiendi tempus to. 1, pag.471,col.1
In omnibus actionibus stricti iuris nulla potest haberi ratio æstimationis quæ præcessit litis contestationem tom.1,pag 471,col.1,& ratio ibid.

Æstimatio venditio.

Tanti vnaquæque res esse intelligitur quanti vendi potest tom 1,pag. 495,col.1 nempe homini scienti conditionem rei ex communi hominum existimatione,non ex priuati hominis affectione tom.1,pag.495.col.2, nec vno aut altero momento,sed plurib⁹ diuersisque temporibus ibid.

Æstimatio pecuniæ.

Pecunia sola est quæ per pignorum capionem & distractionem explicari commodè potest, inuito etiam condemnato, & ipso tamen non hoc vel illud facere, sed pati tantum coacto tom.1,pag. 508,col.2

Æstimatio condictio.

De æstimatione rei post moram & post litem contestatam peremptę per condictionem certi petitę, & de æstimatione rei per condictionem triticariam tom.1,pag.511.col.1
Per condictionem certi,quę ex mutuo non quę ex stipulatione petitę merces certo die debitæ æstimandæ sunt, quanti fuissent eo die quo dari debuerunt,quanti verò tunc cùm iudicium accipereturfi de die nihil conuenit tom.1,pag.513,col.2 secus per triticariam ibidem
Non est differentia inter æstimationem quæ fit in condictione triticaria speciei debitę,& eam quę fit rerum quę in pondere,numero,vel mensura consistunt tom 1,pag 509,col.2,in fin.
Cur rei per triticariam petitę æstimatio fieri debeat tempore condemnationis tom.1,pag.509,col.2, & 510, col.1, & 2. & 511,col.1
In condictione furtiua res non æstimatur habita præcisè huius vel illius temporis ratione quomodo in cęteris condictionibus & actionibus stricti iuris inspicitur præcisè tempus litis contestatę, sed quanti plurimi res fuit à die litis contestatę tom.1,pag. 240,col.1
Differentia inter æstimationem quę fit in condictione triticaria,& eam quę fit in aliis condictionibus tom.1, pag.509,col.2

Æstimatio deterioratio.

Res æstimata ea æstimatione quæ non facit emptionem, scilicet quoties conuentum est, vt eadem ipsa res quæ æstimata est aliquando reddatur, non magis potest reddi deteriorata quàm deperdita,nisi cùm cõuenit vt eadem ipsa corpora æstimata omnino reddantur to.1,pag.604,col 2

Æstimati commodatum.

Cur in commodato æstimatio rei commodatę transferat periculum in commodatarium & quomodo tom.1, pag. 605. col.1,& 2

Affectio.

Nunquam affectioni indulgendum est cum authoritas iuris refragatur tom.1, pag. 218,col.2

Affirmare.

Qui affirmat rectè credi operariis suis,tenetur actione ex locato iis qui operatis vestimenta polienda dederunt tom.2,pag.47,col. 1,& 2
Contra se affirmanti & scribenti credendum est tom.2.pag.351,col.2, in fin.

Afflictio.

Afflictio non est danda afflicto,tom. 2, pag.28,col.2

Africanus.

Africanus progredi solet à casibus dubitabilibus ad dubitabiliores tom.2 pag.198,col.2

Agere.

Si non valet quod ago vt ago,valere debet vt valere potest tom.1 pag.548,col.1. in multis tamen casibus non habet locum col.2
Si decem quis dederit alicui, vt domum faceret intra tempus, & tantùm tempus prætercrierit, vt certum sit intra tempus residuum fieri domum amplius non posse,an statim agere possit ad interesse tom.1,pag.49.col.2
An ex data pecunia alicui, vt intra tempus insula fiat,expectandum sit, vt tantùm temporis præterierit, quanto insula ædificari potuerit, an verò sufficiat vt inchoandæ insulę mora facta sit nec aliud quicquam expectari oporteat? tom.1,pag.49,col.2
Nemo cogitur agere,nec si quis velit agere ex l,diffamari tom.1, pag.55,col.2
Qui cum magistro nauis contraxit, atque ita exercitorem quoque sibi obligauit,cùm alterutro eorum agendo, cum altero agere amplius non potest, licèt à priore nihil,aut minus quam ei deberetur fuerit consecutus tom.2, pag.14,col.1,& 2
Malè agit qui re,aut tempore, aut aliter plus petit tom.2. pag.360,col.1
Non minus impossibile est vt quis cum seipso agat,quàm sine actione cũ alio tom.2,pag.166,col.2
Consumitur actio quæcunque exercetur, si comperat tom.1,pag.425, col.1
Neque agere, neque retinere quisquam cogitur tom.2,pag.25,col.1
Nemo agere aut retinere cogitur necessitate præcisa, sed tantùm necessitate causatiua, ideſt, nisi malit soluere id cuius nomine conuenitur tom.2, pag.25,col.1
Qui ante tempus agit, non malè, sed perperam agit,ita vt nec actionem eo nomine competituram consumat tom.1.pag.522,col.1
Nemo potest agere sine actione tom.2,pag.383, col.1
Quibus casibus res inter alios acta aliis prodesse,aut nocere debet tom.1 pag.129, col.2
Non aliud in dubio actum esse intelligitur,quàm quod expressè dictum est tom.2,pag.38,col.2
Qui ante diem cedentem agit, non tam malè agit,quàm nihil agit, si sub conditione concepta sit obligatio,qui verò ante diem agit,cùm in diem cõcepta est obligatio, non tam nihil agit, quàm malè agit tom.1,pag.76,co.1
Sine actione agere nemo potest,nisi contra seipsum tom.1,pag.109,col 1
Qui semel egit,non potest iterum,si ea actione succubuit, alia actione agere,nisi deceptus fuerit tom.2,pag. 102,col.1,& 2
Quod inter alios actum est,aliis neque prodesse debet, neque nocere tom.2,pag.180,col.1
Nemo magis potest agere in p fonam sine obligatione præcede quàm sine actione tom.1,pag 593,col.2
In condictionibus ipso iure nul non tam exceptione omnium ac repellitur,quàm quia sine actione git,agendo ex contractu qui iure ip non tenet tom.1,pag 629,co
In cuiusque potestate est quan agere velim,non etiam quando co uenitur tom.1,pag.630,co
Cùm quæritur quid in conuenti nibus actum sit, illud potissimum maximè inspiciendum est cuius gra conuentio facta sit & cui legem c ętam esse contrahentes voluerint to pag.651,col.1,in fi.
Non contrahimus cum inuito si agimus contra inuitum tom.1,pa 706,col.1

Agere,cessio.

Quando actionis cessio necessar est,non magis ex æquitate, quàm rigore iuris agi successione potest to. pag.289,col.1

Agere soluere.

Commodius est retinere quàm age re,& non soluere quàm solitum repe tere tom.1,pag.337,col.

Agnitio actio.

Agnitio debiti impedit præscriptio nem earum actionum quæ sui natur sunt perpetuæ nec nisi ex Imperato rum constitutionibus factæ sunt tem porales, non autem perpetuæ eas a ctiones quæ sui natura & origine sunt temporales tom.1,pag.575,col.

Alienare.

Solutionem accipere est alienare debitorem tom.2,pag.256,col.1
Filius à patre alienari nisi improbè, & impiè non potest, vno casu excepto tom.2,pag.267,col.1
Non alius quam qui dominus est a lienare aut pignori dare potest tom.1, pag.349,col.2
Nemo potest eam sibi legem dicere ne alienare rem suam possit tom.1, pag.649,col.1
Dicitur alienare qui rem in iudicium deducit quoniam actionem consumit & amittit tom.1.pag.166,col.2

Alienatio.

Differentia inter alienationem factam ex causa venditionis & factam ex causa legati tom.2,pag.237,col.1
Alienatio fit cum sua causa tom.1, pag.111,col.1
Alienatio post litem motam facta videtur fraudulenter facta tom.2,pag. 231,col.1,& 2
Pupillis furiosis, & prodigis interdicta est omnis rei suæ alienatio tom.1, pag 384,col.1,carent enim iudicio, furiosi etiam sine sensu ibid. persona enim facit locum repetitioni ibid.
Alienationem cum dicimus omnem actum significamus per quem dominium transfertur tom.2,pag.237, col.1
Iure veteri minori non erat interdicta nummorum suorum alienatio & aliarum rerum quæ sine prætoris decreto possunt alienari secus de iure no uo tom.1,pag.384,col.2
Alienationis verbo etiam illa continetur alienatio quæ per legem fit non minus quàm quæ per hominem tom.1,pag.495,
tom.1,pag.495,col.1
Non potest alienatio fieri nisi cum sua causa tom 1 pag.685,col.1
Dissimulatio non potest carere dolo, si sit domini rem suam alienatam scientis tom. 1,pag.688,col 2
Non alienantur nummi qui sic dantur vt recipiantur, tom.1,pag.692,col.2
An seruus liberam peculij administrationem habens, rem alienare aut pignori tradere possit tom.1,pa. 349, col.1,& 2
Non alienantur nummi qui sic dantur vt statim recipiantur,nec si fuerint verè debiti tom.1,pag.414.col.2
Alienatio necessaria ferè alienationis nomine non continetur tom.1,p. 491,col.1,& 2
Alienatio dicitur omnis actus per quem dominium transfertur tom.1, pag.489,col.1
Alienatio quælibet sit cum sua causa tom.2,pag.192,co.1,&2
Alienationis appellatione is demũ actus significatur per quem dominium transfertur tom.2,pag.268.col.1

Alienatio,præscriptio.

Species alienationis est si quis rem suam,aut sibi debitam vsucapi aut præscribi patiatur tom.1,pag.677,col.2

Alienum.

Res aliena neque donari, neque permutari,neque in dotem dari potest tom.2,pag 268, col. 1, vendi autem potest ibid.

Alluuio.

Alluuio quid sit tom.1, pag.684, col.2

Alternatiuum,obligatio.

Quoties duo alternatiuè promittũtur verumque est in obligatione tom. 2,pag.400,col.2

Amare.

Modus amandi Deum est amare sine modo tom.2,pag.124,col.1

Amissio.

Nuda voluntas non sufficit ad simplicem dominij amissionem tom.2, pag 165.col.2
In depositi, commodati,& locati iudicio quomodo succurratur ei qui amissam rem soluit si postea recuperetur 1, pag.450,col.1.& 2

Anima.

Anima hominis rebus omnibus est præferenda tom.1,pag 216,col.2

Annona.

Præcipua cura fuit annonæ apud Romanos ne quis eam fraudaret, aut cariorem,aut arctiorem redderet tom. 1.pag.369,col.2

Annus.

Annus vtilis quando incipiat cutrere tom.2,pag.266,col.1

A nus,actio.

Actiones omnes prætoriæ annales anno vtili non continuo concluduntur tom.2,pag.265,col.2

Antapocha.

De apocha & antapocha tom.1, p. 443 col.2

Antichresis.

Cum antichresis contracta est creditor non tam lucratur fructus quàm compensat cum vsuris pecunię sibi debitæ tom.1,pag.653,col.1
Omnis antichresis pignus est sed non cõtra,est enim tantùm species pignoris tom.1,pag 716,col.1
Finita antichresi per solutionem aut satisfactionem actio pignoratitia finit finito pignore competit tom.1, pag. 716,col.1,& 2

Antinomia.

Antinomia in l. si tibi pecuniam 20, D.si cert.pet. & l. cum in corpus 36 D. de acquir.rer,dom. tom.1,pag.46.& 47,
Antinomia in l. si tibi pecuniam 20. D si cert.pet.& l.si quis duos 67. D. de solut. tom.1,pag.53.col.1,& 2
Antinomia in l. res communis 45. & seqq. D. pro soc. cum l. si is cui 71. in princip.D.de furt. tom.1,pag.237.col.1
Antinomia in l.3 4. vnde rectè dicitur.cum l.quamuis 18.D.de in rem verſ. tom.2,pag 308.col.2
Antinomia in l. ei qui 9. D.de furt. cum l. qui restituere D. de rei vindic. tom.1,pag 239,col.2
Antinomia in l.eo tempore 50.§.1.D. de pecul.cum l.si creditor 83. D.ad leg. falcid. tom 2,pag.244.col.1,& 2
Antinomia in l.singularia 15.D.si cert. pet. & in l. qui negotia 34. D. mandat. tom.1.pag.42,col.2,& pag.43

Apparens.

Non entium & non apparentium idem est iudicium to.1,pag.556.col.2

Apparere.

Nihil refert aures non extet an non appareat tom.1,pag.230,col.2

Appellatio.

Appellatio dicitur extinguere iudicatum to.1,pag.365,col.1,
Magno reipublicæ detrimento permissa est appellatio & petitio reductionis ad arbitrium boni viri ex iuris canonici vt vocant æquitate tom.1,pag. 117,co.1,in fin.

Approbare.

Ratione coniunctionis is qui epistolam recipit videtur ea omnia approbare quæ in ea epistola continentur nisi statim dissentiat tom.2,pag.134.col.2
Regulare est vt qui non improbat statim quod iure probare potest, hoc ipso probare intelligatur tom.2,pag. 134,col.2

Approbatio,subscriptio.

Subscribens instrumento censetur approbare omnia quæ instrumento illo continentur, perinde ac si totum instrumentum sua manu perscripsisset tom.1,pag.724,col.2

Apud,penes.

Differentia inter apud te esse & penes te to.1.pag.12.col.1

Aquiliæ condictio.

Indebitum solutum ex falsa causa actionis legis Aquiliæ repeti non potest to.1,p.368,col.2

Arbiter.

Sententiæ arbitri parendum est metu pœnæ t.1,p.377,col 1
Ex sententia iudicis nascitur actio se-

cus ex arbitri & ratio differentiæ tom. 1,pag.377.col 1

Arbitraria.

In actionibus arbitrariis quando & quomodo iudici permittatur ex bono & æquo æstimare litem quam si actor iurauerit, vel quanti renera interfit actoris tom 1,pag 225,col.2
Malè pragmatici arbitraria faciunt omnia etiam ea quæ ex mera iuris ratione & necessitate pendent tom.1, pag 222,col.2,in fi.

Arbitrarium.

Arbitrarium an probari possit & quomodo iniustè à iudice pronunciatum tom.1,pag 178.col.1

Arbitrium.

Iudicis arbitrium tale semper esse debet quale viri boni tom.1,pag.476, col 1

Area.

Area pars domus est & quidem maxima cui etiam superficies cedit tom.1, pag 690,in fi.
Legata insula si ea cõbusta esset area nihilominus vindicari posset tom. 1, pag.691,col.1

Arelatum.

De republica Arelatensi tom.2, p. 58,col.2

Argentum.

Argentum infectum differt toto genere ab argento facto tom. 1, p. 493, col.1

Argumentum.

Valet argumentum negatiuum à genere ad speciem non è contra to.1, pag.5.col.1
Non valet argumentum à maiori ad minus affirmatiuè, sed negatiuè tantum,sicut nec valet negatiuè à minori ad maius, sed affirmatiuè duntaxat to. 1.pag.707.col.2.

Arrha.

Contractus arrharum est alius & separatus à contractu venditionis tom.2, pag.48,col.1

Auersio.

Quid sit nauem per auersionem cõducere tom.2.pag.40,col.1

Auferre.

Non est ferendum vt cuiquam hominum ius suum per alium auferatur tom.1,pag.44,col.2

Augmentum.

Inducta ad augmentum non debent operari diminutionem tom.2,pag.273, col.2

Ausus.

Officium aui erga neptem ex officio patris erga filiam pendet to.2,pag.292, col.1

Auxilium.

Quę de nouo emergũt,nouo semper indigent auxilio tom.2,pag.11,col.2

B

Beneficium.

Qui BEneficium ideo dat vt recipiat dignus est decipi tom.1,pag. 258,col.2

Prætor non vult beneficium suum cuiquam esse captiosum sicut nec princeps tom.1,pag.326 col.2

Qui beneficium ab aliquo accepit hoc ipso naturaliter obligatur ad ἀντιδοσιν & tom.1,pag.370,col.1

Qui gratuitam pecuniam nullis per stipulationem aut pactum promissis vsuris accepit, beneficium accipit tom. 1, pagin.370 col.1

Beneficio affici hominem interest hominis tom.1.pag.600,col.1

Adiuuari quem beneficio non decipi oportet to.1,pa 632,col 2

Beneficium interesse.

Interest hominis hominem beneficio affici tom.1,pag.276,col.1

Bona.

Error notariorum qui vt bona omnia in stipulatione comprehendant adiiciunt tantum, tam mobilia quàm immobilia tom.2,pag.162,col.2

Ex bonis cuiusque esse creditur quod superest deducto omni ære alieno tom.1.pag.333,col.2

Generali appellatione bonorum etiam nomina debitorum comprehenduntur tom.1,pag.682,col.2

Rem in bonis habet quisquis aut directum dominium, aut, vt ab interpretibus appellatur vrile aut quasi dominium habet aut bona fide possidet tom.1,pa.734,col.1

Bona cuiusque consistunt in actionibus & nominibus debitorum tom.2, pag.281,col.1

Bonorum possessio.

Quomodo ad bonorum possessionem contra tabulas filius admittatur ex edicto prætoris? tom.1, pag. 299, col.1

Bonorum possessores omnes loco heredum habetur tom.1.pag.338,col.1

Nihil aliud exigit prætor ad dandam bon.poss.sec. tab. interdum sine re,interdum etiam cum re futuram nisi vt septem testium signis signatæ sint & testator habuerint testamenti factionem, vtroque tempore & testamenti & mortis tom.1,pag.338,col.1

Cur olim decretalis bonorum possessio tutori daretur nomine infatis & Curatori nomine furiosi tom.1, pag. 459,col.1

Bonum.

Bono melius inuenitur tom.1,pag. 14,col.2

Bonus.

Quilibet in dubio præsumitur bonus si non probetur malus tom.1,pa. 185,col.1

C.

Calumnia.

CAlumnia materiam præbere non potest iustæ transactionis tom.1, pag.434,col.2

Calumnia nunquam est sine dolo malo,cùm sit plus quàm dolus tom.2, pag.89,col.1

Calumnia delictum est & quidem grauissimum & turpissimum tom.1,pa. 85,col.1

Calumniator.

Per legem Remniam fraus calumniatoris inurebatur vt quisquis integræ frontis non esset, hoc ipso calumniator probaretur tom.1,pag.185,col.1

Capere.

Nemo videtur id cepisse quod necesse habuit alij restituere tom. 1, pag.698,col.1

Casus.

Inter casus fortuitos est si furtum fiat à seruo fugitiuo ad hostes qui nec fugere solitus erat nec custoditi tom.1, pag.640,col.2,in fi.

Casus aduersáque fortuna etiam optimo cuique potest accidere tom.1. pag.207,col.2

Casus fortuiti periculum non ad alium pertinere solet quàm ad dominum tom.1,pag.30,in fi.

Casus aduentitij non sunt imputandi tom.2,pag.60,col.2

Casus aduentitij qui possunt aduenire non sunt imputandi, secus qui iam aduenerunt tom.2.pag.204,col.2

An Casus superueniens excuset à pœna præcedentis culpæ, & quomodo? to.2,pag 39,col 1

Casus fortuitus non excusat quem sine mora siue culpa præcessit tom. 1,pa.306,col.2

Casus fortuiti quos nullum consilium humanum præuidere aut impedire potest à nullo præstantur tom.1, pag.605,in fi.& 606

Casus aduentitij non sunt computandi tom.1,pag.618,col.1

Quisquis de periculo,tenetur etiam de casu fortuito tenetur tom.1,pag. 641,col.1

Casus culpa.

Casus fortuiti à nemine præstari debent nisi culpa casum præcedat to. 1,pag.607, col.1, si modo commissa sit culpa in ordine ad illum casum & casus ille ob eam culpam contigerit ibi. & 635, col.1

Cauere.

In bonæ fidei iudicijs illud singulare est ius,vt ex causa,cauendum aliquando sit priusquam debeatur to. 2,pag.234,col.2

Causa.

Causa stipulationis & obligationis pro ipsa stipulatione & obligatione aliquando sumitur tom.1,pag.320,col.2

Defectus causæ finalis semper impedit effectum dispositionis paritque exceptionem doli etiam in legatis & vltimis voluntatibus tom.1,pag.415,c 2

Differentia causæ finalis in vltimis voluntatibus & in actibus inter viuos tom.1.pag.415,col.2

Causa remota occasionis potius quàm causæ nomen meretur tom.2, pag.425,col.1

Vna eademque causa non solet duas parere obligationes aut actiones tom. 2,pag.285,col.2

Quod fit ex ordine ad causam illam referendum est cuius gratia fiat tom.1, pag.245,col.1

Cessante causa cessat eius effectus to.2,pag.253,col.1

Vna causa non potest operari circa diuersos effectus to.2,pag,367,col.1,& 2,in princip.

Prima causa potius attendenda quà secunda tom.1,pag.314,col.2

Nihil refert vtrum ab initio sine causa datum quid vel promissum sit, an verò causa propter quam datum est, vel non secuta sit vel iam sinita tom. 1,pag.447,col.1,& 2

Diuersitas causæ diuersam quoq; rem facit & quodammodo diuersam actionem ità vt impediat ne exceptio rei iudicatæ obiici possit to.2.pa.58,col

Sumitur causa quandoque pro contractu tom.1,pag.27.&c.

Differentia causæ quæ exprimitur per modum causæ & eius quæ exprimitur per modum condicionis tom. pag.416,col.2

Error in falsa causa transferens dominij non impedit traditionem vt neque falsa causa obligationis impediat obligationem tom.1,pag.435,c.

Causa pœna.

Differentia inter causam & pœnam to.1,pa.364,col.2

Causa actio.

Qui se adstringit ad vnam causam si non probat an & quomodo succumbat, & an iterum eadem actione etiamsi ex alia causa agere possit& quo modo tom.2 pag.58,& 55

Causæ index.

Qui bonam causam habet succumbere facilè potest non tantum per sordes,aut per gratiam vel imperitiam iudicis sed etiam casu, id est per imprudentiam iud.eis ad facti circumstantias non satis prudenter attendentis tom.1.pa.311,col.1

Causa condictio.

Differentia inter causam quæ ab initio non valuit iure,ab ea quæ valuit, sed non habuit effectum ad hoc vt condictio competat tom.1.pag.418,c.2

Cautio.

Cautio pro deductione est tom.2, pag.175,c.1,in fi.

Cautio Muciana propter condiciones non faciendi id est introducta tom. 1,pag.247,col.2

In actionibus stricti iuris an ex causa onus satisdationis possit iniungi etiam ante diem vel condicionem? to. 1,pa.247,col.2

An ex contractu innominato in quo nihil de præstanda cautione dictum est, cautionis præstandæ onus iniungi possit? tom.1,pag.248,col.1

Cautio vel repromissio pro restitutione est, etiam in actionibus arbitrariis in quibus agitur ad restitutionem tom.1,pag.248,c.1

In quibus actionibus caueri debeat saltem per nudam repromissionem, si res iterum perueniat? tom.2,pag.414, col.1,& 2

Non est magnum damnum aut incommodum in præstanda cautione quæ nuda repromissione contenta sit tom.2,pag.414,col.1

Nemo superuacua cautione onerandus est tom.2, pag.414,c.2

Cautionis præstatio materia est nouæ in futurum litis tom.1,pag.496,c.2

Quando soleat cautioni locus esse, vel non tom.1,pag.496,c.1,& 2

De variis cautionibus à fideicommissario heredi præstandis tom.1,pag. 402,col.1, & 2

Cur introducta sit cautio Muciana tom.1,pag.402, co.2

Etiam post solutum legatum vel fideicommissum debeam à fideicommissario cautionem heres exigere potest tom.1,pa.403,co.1

De iis quæ in faciendo consistunt cautio nec postulatur nec præstatur ,pag.249,col.1

Etiam requirente aduersario non est quisquam onerandus superuacua cautione tom.1,pag.185,col.1

Idonea

Idonea caurela est siue fideiussor siue pignus offeratur tom.1,pag 652, col.2

Nuda cautio est quæ simplici repromissione contenta est t.1.p.652.c.2.

Cautionibus res expediri solet cum periculum aut damnum aliquod futurum timetur non cum adest tom 2, pag.391,col.2

Plus Cautionis est in re quam in persona tom.1,pag.449,col.2

Maximus & omnino necessarius est vsus Cautionis in his rebus quæ ex incerto & futuro euentu pendent obligationis tam contractæ tom.2, pag. 194,col 2

Reus actione de eo quod certo loco conuentus à iudice absolutus mediante Cautione, non repetita Cautione non est in eas angustias coniciendus vt vel ad rem difficilem vel ad perpetuos carceres ferendos vrgeatur to.1. pag.535,col 2

Reo qui Cautionem præstare non potest sufficit promissio nuda aut saltem Cautio iuratoria tom.1.pa.535,co.2

Cautio iuratoria in locum & subsidium satisdationis præstari solet ab inope debitore cum bonorum omnia hypotheca tom.1, pag.535,col.2

Dolo carere non videtur is qui iam mora controuersia hereditatis legata dat sine cautionibus to.1.p.336,co.1,&2

Cautio Muciana non habet locum in contractibus siue nominatis siue innominatis sed in vltimis tantum voluntatibus tom. 1,pag.247,col.2

Cautio Muciana non exigitur ab inuito sed præstatur à volente vt habeat vim condicionis expletæ t.1,p.247,c.2

Cautiones quæ officio iudicis præstari solent in omnibus bonæ fidei iudiciis non habent locum in contractibus innominatis to.1,pag.247.col.2

Iniquissimum est superuacua & indebita Cautione quenquam onerari tom.2,pag.234,col.2

Cautio condictio.

Heres qui à fideicommissario Cautionem exigere debebat restitutum sine Cautione fideicommissum tanquam indebiti condictione indebiti incerti repetere potest tom.1,pag 402, col.1,& pag.403,col.1,& 2

Certum.

An fideicommissario certi condictio competat quæ defuncto competebat? tom 1,pag.20,col.2

An ex pecuniæ numeratione cui adiecta est stipulatio sub impossibili condicione nascatur certi condictio? to. 1,pag.24,col.1,& 2

Condictio certi ex mutuo licet acquiratur ei qui contraxit & pecuniam numeranit quamuis alienam potius quàm domino pecuniæ,non tamen acquiritur ex numeratione sed ex consumptione,quotiesper numerationem non transit dominium in accipientem tom.1,pag.38,col 1

An ex lege Aquilia certi condictio competat? tom.1,pag.20,col 1

Ex maleficio vel quasi sicut ex contractu vel quasi certi condictio competit tom.1,pag.20,col.1

Certi condictio est merè rei persecutoria tom.1,pag.20,col.1,nunquam pœnalis ibid.

An ex causa furtiua certi condictio competere possit tom 1,pag 20,col.1

Certi condictio est cùm certum petitur licet ex incerto contractu tom. 1, pag.363,col.2

Quid sit certum? tom.1.pag.14.& 15, col.1, & quomodo quid fiat certum ibid.& pag.15,col 2

Ius semper est certum tom.1, pag. 422.col.1

In rerum natura nihil est iure certius tom.1,pag.534,col.2

An promissio à pupillo sine tutoris authoritate facta stipulanti ex causa numerationis pecuniæ tutore authore creditæ impediat certi condictionem tom.1,pag.23,& 24

Id quod interest condictione certi repeti nunquam potest quia incertum est tom. 1.pag.447 col 2

Certum non petitur cum agitur ad rem certam tradendam to.1,pag.18 c.2

Quod certi condictione petitur certum esse oportet ab initio & eo tempore quo petitur,nec sufficit quod per iudicem in ferenda sententia postea certificari possit tom.1,pag.18,col.2

Certi condictio non competit ex obligatione in diem aut sub condicione ante diem aut condicionem tom.1,pa. 19 col.1,& 2

Ex numeratione pecuniæ prodigo facta ante interdictionem cui post interdictionem accessit stipulatio, datur certi condictio creditori contra prodigum tom.1,pag.25.col.1,& 2

An ex causa legati certi condictio competere possit? to.1,pag.19,co.1,&2

Facta præterita certa sunt tum quoque cùm à nobis ignorantur,futura vero incerta tom.1,pag.422, col.1, etiam exceptio temporalis parit indebiti repetitionem si incertum sitan futura sic perpetua tom.1,pag.421,& 422,col.1,&2

Nihil interest an quid certum sit per se an per relationem ad rem certam tom.1,pag.15,col 1

Ex incerto contractu certi condictio competit quàdo ex eo contractu quid certum petitur tom.1,pag 58,col.2

Obligatus vel alieno vel proprio nomine certi condictione conueniri potest tom.1,pag.20,in fi.

Certi condictio generalis exerceri nunquam potest quin specialis aliqua causa exprimatur tom.1.pag.21,col.2

Ex quibus contractibus, ex quibus obligationibus certi condictio competat tom.1 pag.17,18,19

Quomodo ex contractu incerto nascatur condictio certi tom.1,pag.18 c.2

Ex quasi contractu certi condictio competere potest to.1,pa.19,c.2,in fi.

Certi condictio competit ex contractibus vel re vel verbis,vel re & verbis factis tom.1,pag.21,col.1,& 2

Si dubitetur an certum sit an incertum quod petitur melius est agere ex stipulatu actione quam ex certi condictione tom.1,pag.58,col.2

Certum condictio.

Omnes res certæ quæ per condictionem certi petuntur, sic tamen petuntur per litis contestationem& apud prætorem vt ab eo tempore deberi desinant, nihil debeatur nisi æstimatio illa quæ fuit præcisè tempore ipso litis contestatæ quæ in pecunia numerata consistit tom.1, pag. 505, col.1,& pag.506,col.1

An is qui precium rei meæ habuit, re perempta ad id precium rest tuendum certi condictione teneatur tom. 1,pag.56,57,& 58

Certum numeratio.

Numeratio pecuniæ quæ non prodest ad implendam stipulationem inutilem,prodest ad certi condictionem

quasi ex mutuo inducendam to 1.pag 21,& 22,23,& 24

Cessi bis nocet.

Omnis mora cessio odiosa, sed non omnis cessatio à contrario mora est tom.1 pa.251,col 1

Cessio.

Inutilis est actionis cessio facta à creditore debitori post solutionem secus ante vel in ipso actu solutionis tom 2,pa.210 col 2

Cessio nominis pecuniæ mediante, non tam cessio simplex est quàm venditio, & pecunia quæ datur pro pretio habetur mandatarum actionum tom.2,pag.210,col.2

Quando cessio actionis pro præstatione fit? tom.1,pag.289,col.2

Actio per solutionem extincti cedi ex interuallo non potest, sed quæ extincta non est ex post facto quoque & ex interuallo cedi potest tom.1,pa.675, col.1

Cur introductum sit remedium cessionis actionum to.1,pag.110,in fi.

Cedentis actiones suas nullum est damnum, cũ sine eius dispẽdio ea cessio fiat tom.1,pag.622,col 2

Quando cessio actionum pro iusta præstatione sit? tom.1,pag 69,col.2

Cessio actionum fieri debet eo æquitatis colore quid sit æquum, creditorem id saltem præstare quod sine ipsius dispendio futurum est to.1,pag. 612 col.1

Differentia inter cessionem actionum quæ debet fieri a commodatore vni ex commodatariis, & eam quæ debet fieri vni ex vere correis debendi,ac etiam eam quæ à creditore vni ex fidemssoribus vel contra principalem vel contra alios confidemssores tom.1, pag.622,col 2

Actionum cessio non solet esse necessaria nisi cùm ex alieno contractu vult quis agere tom.2,pag.288,col.2

Cessio correi.

In Correis debendi generale est vt ei qui conueniur actionibus suis contra correum cedere pro parte creditor debeat tom.1,pag.622, col.2, non adhibita distinctione an is qui conuenitur ex correis talis sit qui implorare possit beneficium diuisionis nec ne ibid.

Cessio delegatio.

Fideicommissum vniuersale alij quã fideicommissario non singulare præstari non potest, nec à fideicommissario cedi alij potest, ne quidem per delegationem nec etiam ex causa dotis tom.1 pag.380,col.1

Cessio liberatio.

Is qui bonis cessit ex beneficio legis Iuliæ non ideo est liberatus quominus factus locupletior possit exigi in solidum,sed tantum habet exceptionem ne conuenti & condemnari possit to.1,pag.344,col.2

Charitas seruus.

Prima charitas incipit à seipso si seruum excipiens de quo scriptum est plus eum diligere dominum suum quàm seipsum debere t.1,p.606,col.1

Charta.

Literæ quamuis aureæ cedunt chartæ tom.1,pag.240,col 2

Ciuitas.

Dolum & vim committere ciuitas non minus potest quam quilibet priuatus tom.2,pag.133,col.2

Ciuitas contra Macedonianum pecuniam credens in integrum restitui non potest tom.2,pag.133,col 2

Ciuitas mutuum.

Qua actione teneatur qui ciuitatis nomine mutuam accepit pecuniam? tom.1,pag.61,col.2

Clausula.

Clausulæ executiuæ nihil vnquam addunt dispositiuis, sed potius ex natura contractus interpretationem recipiunt tom.1,pag.444,col.2

Codicillos.

Differentia inter codicillos testamẽto confirmatos & codicillos ab intestato to m.1,pag.334,col.2

Quæcunque in codicillis testamento confirmatis scripta sunt, perinde haberi debent ac si in testamento essent scripta tom.1,pag.256,col.1

Coercitio.

Coërcitionis verbum etiamsi ad pœnam maximè pertineat, tamen ad rei quoque persecutionem pertinet tom.1,pag.486,col.1

Cogere.

Nemo cogitur quid facere coactione præcisa, sed coactione causatiua to.1,pa.216,col.2

Cogitatio.

Cogitationis solius pœnam nemo patitur tom.1,pag.310,col.2

Collatio.

Collatio bonorum plerumque fit imputando & minus percipiendo to.2, pag.29,col.1

Collatio bonorum ab emancipato facta filio in potestate retento taciteam habet condicionem si emancipatus agnoscat bonorum possessionem vel contra tabulas vel vi ade liberi tom.1.pag.299,col.1

Cur à prætore fuerit introductum ius collationis? to.1,p.299,col.1,& 2

Collusio.

Quoties collusio & præuaricatio prioris agentis probatur, nullius momenti esse potest quod ab eo gestum est tom.1,pag.172,col.1

Colonus.

Differentia inter colonum partiarium & colonum nummarium tom.1, pag.419,col.2

Commendare.

Commendare nihil aliud est quàm deponere tom.2,pag.416,col.1,scilicet cùm ad rem aliquam refertur non etiam cùm ad personam ibid.

Commercia pignus.

Vtilitatis publicæ gratia & ad ampliandam commerciorum libertatem multa ex æquitate inducta sunt contra strictam iuris rationem, maximè verò in pignoribus tom.1, pagin. 681, col.1

Commercium.

Propter vtilitatem commerciorum multa recepta sunt to.1,pa 44,col.1.

Interest dominorum seruis commercio non interdicere tom.2,pag. 141,col.1

De vtilitate & priuilegiis commerciorum tom.2,pag.63,col.1

Commissum.

Cum quæritur an ex mercibus illicitis,vel ex fraudato vectigali sit locus commisso,semper & ante omnia cognoscendum est an illicitæ merces fuerint,& an fraudatum sit vectigal antequam sciri possit an commisso locus sit tom.1,pag.466,col.2

Cur lex commissaria sit odiosa? to.1,pag.107,col.1

Commissum heres.

Persecutio rei quæ ob fraudatum vectigal in commissum incidit, licet descendat ex crimine, datur in heredem in solidum tom.1,pa.466,col.2

Commissa vectigalium nomine contra heredem transmittuntur tom.1,pag.466,col.2, item contra possessionem commissi ibidem

Possessor commissi, non in plus quàm possideat conueniri potest, heres autem fraudatoris potest in solidum tom.1,pa.467,col.1

Commissum procurator.

Solus procurator Cæsaris de commissis cognoscit, vt de aliis causis ad fiscum pertinentibus, quamuis non de crimine tom.1,pag 466,col.2

Committere mandatum.

Commisso alicui certo negotio, commissa quoque credenda sunt omnia, vel sine quibus expediri res non posset tom.2, pag.69, col.1, aut per quæ vtiliùs & cõmodiùs ad eius quod est mandatum,executionem peruenire possit ibid.

Commixtio.

Commixtio consumptioni æquiparatur quantum ad amittendum dominium quod ante immixtionẽ competebat tom.1,pag.360,col.2

Commodans.

Si commodans non patitur commodatarium vti re ad eum vsum ad quem commodauit, tenetur commodati contraria tom.1,pag.608,col.1,& 2

Commodare.

Pecuniæ possunt commodari non in eum casum per quẽ consumantur,sed in eum casum & vsum in quem non consumantur tom.1,pag.601,col.1

Habitatio commodari potest tom. 1,pag.592,col.1,& 2

Res aliena commodari potest etiam à prædone tom. 1.pag.628,col.1

Res soli & res mobiles possunt commodari tom.1,pag.592,col.1

Quæ vsu consumuntur neque commodari neque precario dari possunt nisi ad pompam & ostentationem accipiantur tom 1, pag.600, col.1,& 2, & 601,col.1,& 2

Commodatarius.

Commodatarius qui rem commodatam consentiente domino pignori datam redimere non commodans debet to.1,p.610,col.1

Commodatarius qui aliàs re vtitur commodata, non solum commodati, verùm etiam furti quoque tenetur tom.1.pag.608,col 1

Commodatarius potest esse in culpa si nullam causam habuerit existimandi dominum fuisse permissurum, vt in alios vsus, aliudve tempus commodatum traheretur,sed ea ratio non facit illum furem at potius vt actione commodati eo nomine teneatur tom. 1,pag.608,col.1

Possunt iustę causæ interuenire propter quas permittendũ sit commodatario agere commodati aduersus commodantem tom.1,pag.637,col.2

Quod ad augendam custodiæ securitatem factum est, vt commodatori prodesset,eidem nocere non debet ad minuendam commodatarii obligationem tom.1 pag.613,col.2

Commodatarius res à duobus commodatas cum posset saluas facere, habet electionem cui gratificari malit,& cuius res saluas esse maluerit to.1,pag. 606, col 2

Quod senectute contigit vel morbo,vel vi latronum ereptum est commodatario non est imputandum,sicut nec si incendio vel ruina vel naufragio fatale aliquod damnum contigerit tom.1,pag.605,& 606 col.1

De casibus fortuitis tenetur commodatarius si eius culpa vel negligentia contigerint tom. 1, pag.606,col.1, & 2

Ex pluribus commodatariis qui prior conuentus est non potest agere contra alium commodatarium nisi cessa sibi prius actione ab eo qui commodauit tom.1,pag.618,col.2

Qui ex pluribus commodatariis prior furti egit atque ita per actionem furti lucrum ex commodato sensit prior actione commodati debet conueniri,si modo is qui non egit paratus sit pati vt suo periculo id fiat tom.1, pag.618,c.1,& 2

Non præstat diligentiam exactissimam vti debet commodatarius qui neque soluit neque soluere paratus est vt rem commodatam à se pignori datam repignoret ideo cedendo commodati actionem aduersus creditorem pignoratitium non liberatur tom.1. pag.612,col.1

Commodatarius in possessione est sed non possidet tom.1,pag.623,col.2

Commodatarius omnimodo tenetur rem commodatam reddere tom.1. pag.623,col.1

Res commodata dum referretur si perierit apud eum cui commodatarius rem commisit, commodatarius si fuit causa commodatum acceperit,culpam præstare debet,sipero solius commodantis gratia,dolum tantum to.1.pag. 625,col.1

Duo commodatarij rectius comparantur duobus tutoribus quàm duobus correis tom.1,pag.617,col.2

Falsum est quacunque actione per commodatarium intentata posse dominum eligere rei aut precij restitutionem tom.1,pag.634,col.2

Commodatarius in re commodatæ diligentiam'exactissimamadhibere debet,non qualem ipse suis rebus adhibere solitus est,sed qualem diligentior alius quilibet paterfamilias adhibiturus esset to.1,pa.634,& 635,col.1

Commodatarius non tenetur de casu fortuito nisi speciali conuentione periculum omne amissionis in se susceperit tom.1, pag.635,col 1.

Qui rem commodatam accepit, & commodati actione conuentus litis æstimationemofferendo efficitur dominus etiam sine noua traditione t.1,p. 602, c.1,& 2, siue res commodata præsens sit siue non ibid.col.2

Si fuit actum inter contrahentes vt commodatarius rem commodatam per seipsum referret,omnimodo tenetur commodatarius, si in manibus nuncij quantumuis idonei perierit, si vero actum non fuit,non tenetur, nisi fuerit in culpa malæ electionis tom.1, pag.624,col.in & fi.& 625,col.1

Commodatarius cuius solius gratia commodatum factum est tenetur de *dolo* & de omni culpa tom.1,pag 604, col.2

Qui seruum cum lance commodauit si seruus cum ea fugiat non tenetur commodatarius nisi fugæ præstitit culpam tom.1,pag.612,col 2

Cur vnus ex correis commodatariis vel dolum aut culpam in re commodata vel conducta contrahens in solidum actione commodati aut locati teneatur to.1,pag.614,col.2

Damnum ab vno ex commodatariis iniuria datum etiam ad alios pertinere debet, secus si ab extraneo datum sit tom.1,pag.619,col.1

Aduersus commodatorem rem commodatam intempestiuè reuocantem commodatario datur & exceptio & actio contraria tom.1, pag.632,col.2

Vnius ex commodatariis dolo,siue, culpa siue negligentia cæteri actione non autem obligatione commodati tenentur to.1,pag.615,col.1,

Commodatarius casus fortuitos præstare non tenetur si modo eius culpa quidem leuissima possit imputari to. 1,pag.605,col.1, & 2.& 606,c.1

Contraria commodatarii actio etiam exerceri potest ab eo qui directa nondum conuenitur tom 1,pag.630,col.1

Quomodo & ad quid commodatarij heredes sunt conueniendi tom. 1, pag.631,col.1,& 2

Commodatarius compensare potest quod contrario iudicio pẽtere potest, excepris quibusdam casibus tom.1, pag.638,col.1

Non apparentis rei commodatæ nomine commodatario condemnato, aut litis æstimationem offerenti,cauere debet à commodante, vt repetam rem dominus ei præstet tom.1,pag. 602. col.2 adeóque suis actionibus ei cedere quamuis commodatarius dolum malum admiserit ibid.

Etiamsi si quis ad eum modum quẽ hominum natura desiderat diligens sit in commodato conseruando, nisi tamen ad suum modum etiam incommodato curam præstet fraude non caret tom.1.pag.606,col.1

Alteruter ex commodatariis furti agens,furti actionem alteri cõpetentẽ adimit tom.1,pag.617,co.1,& 2,& 618

Plures commodatarij quibus eadem res in solidum & simul commodata est & dolum & culpam & diligentiam & custodiam præstare singuli in solidum debent tom.1,pag.618 col.1

Res commodata pluribus commodatariis si furto contracta sit tompserit singulis in solidum actio furti tom. 1.pag. 618,col.1,& 2

Vnus ex quasi correis commodatariis vel depositaris conuentus, si præstiterit in solidum quanti actoris interest,alterum liberat tom.1.pa.617,c.1

Plures commodatarij qui actione commodati in solidum tenentur, plures quodammodo correi habentur tom.1, pag.617,col.1

Commodatarius damnum.

De damno dato à tertio,non tenetur commodatarius vel cõductor, nisi culpa casum præcesserit tom. 1,pag.639, col.1,& 2

Commodatarius depositarius.

Commodatarius si cum possit res commodatas saluas facere suas prætulit,teneri eo nomine actione commodati debet,non quasi ex culpa sed quasi ex dolo tom.1.pag.606, col.1, quod in depositario idem iuris est ibid. licet suæ sint preciosiores col.2

Commodator.

Commodator agendo actione commodati remittere debet actionem legis Aquiliæ id est cauere se non actum lege Aquilia to.1,pag.619,c.1,& 2

Cur commodator agendo actione commodati cogatur remittere exceptionem legis Aquiliæ tom.1,pag. 621.col.1

Dominus rei commodatæ conuentus contraria actione post litem contestatam non cogitur soluere secundum naturam actionis intentatæ ideò rem ipsam si actum sit in rem aut æstimationem si condictione sine causa tom.1,pag 634,col.2

Qui habet actionem commodati & actionem legis Aquiliæ si commodati egerit, non aliter actione legis Aquiliæ agere potest, quàm vt quod simplo defuit in executione actionis commodati id per actionem legis Aquiliæ adhuc exigi possit ad finem vsque simpli to.1,pa.619,col.1,& 2

Commodator electione pauperioris commodatarij non amittit suam actionem quomodo amitteret si plures commodatarios pro veris debendi correis haberet tom.1, pag.618,col.2

Commodans non tenetur de culpa leuissima sed tantum de dolo & culpa lata tom.1,pag.637.col.1

Commodator tenetur pati commodatarium vti re ad eum vsum ad quem est commodata tom.1,pag.631, col.1,& 2

Non est prohibendum commodatori vt finito illo tempore & vsu ad quem res est commodata eam reuocet ne in potestate commodatarij sit rem commodatam inuito commodatore retinere tom.1,pag.631 col.1

Culpa commodatoris in mala electione personæ non idoneæ rem commodatam referenris sibi soli non autem commodatario nocere debet tom.1.pag.624,col.2

Sicuti culpa commodatarij in malà electione non nocet commodatori si scilicet commodatarij tantum gratia res sit commodata ibid.

Commodator qui vasa viciosa sciens commodat contraria commodati iudicio tenetur secus si ignorans tó.1,pa 637.c.1,& 2

An commodans de culpa lata teneatur tom.1,pag.637,col 2

Inter commodatorem & commodatarium negotium geritur tom.1, pa. 630,col.2

Commodatum.

Ex vsu quem res commodata est facta ea deteriore commodatarius non obligatur si modo nulla culpa interuenerit tom.1,pag.623,col 1,& 2

In actione commodati sicut in cæteris bonæ fidei iudiciis similiter in litem iuratur tom.1, pag. 596, col. 1,& 2

Actor in actione commodati rem petit non quasi suam vt in vindicatione sed quasi commodatam tom.1.pa. 596,col.1

Commodatum sit solius accipientis & commodatarij gratia tom.1,pag.635, col.1

Prætextu cuiuslibet debiti recusatio restitutionis rei commodatæ fieri non potest secus prætextu debiti quod ex ipsius commodati causa proficiscitur tom.1 pag.638.col.2

Seruus commodatoris rem commodatam furto subtrahente commodatarius aduersus commodatorem & furti agere serui nomine potest,& contraria actione commodati tom.1,pag. 641,col.2

In commodato facienda est remissior interpretatio etiam circa dolum qui in mandato vel deposito tom.1, pag.641,col.2

Commodatori agenti quocunque casu actione commodati potest obiici compensatio eius pecuniæ quæ contrario iudicio peti posset tanquam quantitatis ad quantitatem,scilicet facta per contestationem nouatione prioris debiti id est speciei commodatæ & transfusione in debitum pecuniarium tom.1,pag.639,col.2

Si commodatarius aliquid ex dolo circa rem commodatam non potest furti agere contra commodatorem serui nomine si ea à seruo commodatoris furto subtrahatur tom 1,pag.641, col.1

Res communi periculo commodatariis commodata si furto sine vlla commodatariorum culpa subtracta sit agere tamen furti possunt tom.1,pag. 641,col.2

Quomodo dignosci an inter commodatorem & commodatarium conuentum sit, vt commodatarius rem commodatam per seipsum referret, nec ne? tom.1,pag.625,col.1,& 2

Quod in actione legis Aquiliæ plus est quàm in actione commodati restringendum non est ad simplum illud quod per inficiationem priori simplo accedit tom. 1.pag.622,col.1

Differentia actionis ab obligatione commodati tom.1,pag.615,col.1,

Finito tempore quo vsus commodatæ rei perfici potuit,potest reuocari à commodatore, licet commodatarius iusto impedimento vti non potuerit to.1,pag.632,col.1

Pro culpa commissa in deteriorationẽ rei commodatæ datur & actio commodati & actio legis Aquiliæ tom.1,pag.636,col.1,& 2

An & quomodo merces in commodato adhiberi possit & quid operetur tom.1,pag.610,col.2,& 611.col.1

Non potest locum habere actio commodati vbi nullum est commodatum tom.1,pag.611,col.1

Duabus rebus pariter ac simul commodatis de altera sola commodati agi potest si separatæ sint: quamuis non separatim commodatæ tom.1,pagin.632, col.1, & 2, & 2,pa. seq. si modo ita separatæ sint vt vsum quoque separatum præbere possint ibid.

In commodato rei alienæ sola possessio æstimanda est non proprietas, nisi cum æstimatio fit per iusiurandum in litem aut cum delictum aliquod interuenit tom.1, pag.629, col.1,

Synonima sunt commodatum & vtendum datum tom.1, pag.592,col.1

Omne commodatum gratuitum esse debet alioqui degenerat in locationem tom.1,pag.592,col,1

Commodatum proximè accedit ad donationem tom.1,pag.592,col.2

Differentia inter commodatum & donationem tom.1,pag.592,col.2

Re commodata inuenta & in potestatem commodatarij reuersa quę perdita credebatur vel res ipsa vel pretium à commodatario solutum actione commodati peti potest vel pretium solum condictione sine causa tom.1,pag.634,col.1,& 2

Cibariorum expensæ in seruo commodato factæ repeti non possunt à commodatario tom.1.pag.636.col.2

Appositio custodis facta post facto non remittit custodiam ei cui res fuerat commodata tom.1, pag. 613, col.1,& 2

Argenti commodati periculum, siue custos à commodatore ex post facto dum ne ab initio positus sit, siue positus non sit ad commodatarium pertinet to.1.pag.613,col.1,& 2

Ex contractu commodati celebrato cum filio vel seruo ad quid pater & dominus & quomodo teneantur tom. 1,pag.598,& 599,col.1

Commodatum contubernalibus in exercitu datum periculo communi, deinde à seruo commodatoris subreptum ab iisdem contubernalibus pro parte petere commodator potest, licet pro seruo noxaliter teneatur tom.1, pag.641,col.1,& 2

Actio commodati bonæ fidei est tom.1.pag.593,col.1

Commodatum est ex eo cõtractuum genere quire id est traditione perficiuntur tom.1,pag.592,col.2

Cum commodatario rei commodatæ furtum faciente & furti & commodati agi potest,sed si furti actum est commodati actio extinguitur ipso iure,si commodati, per exceptionem elidiur actio furti tom.1,pag.620,col.1, tamen supereſt condictio furtiua.ibid.

Quod per actionem furti commodator habuit ex commodato amplius habere non potest, quia licet ex commodato non habuerit, habuit tamen per occasionem commodati quod sufficit tom.1,pag.620,col.1

Actio commodati non est ciuilis sed prætoria tom.1.pag.632.col.1

Seruo rem domini inuiti commodato dante,domino competunt contra commodatarium actiones commodati & furti tom.1,pag.627,col.1,& 2,& 628,col.1,& 2

Magnas expensas in re commodata factas commodatarius repetere potest tom.1,pag.636,col.1, & 2, etiam intra conuentionem

Actio Commodati non est ciuilis sed prætoria tom.1,pag.590,col.1

Eandem diligentiam præstare commodatarius debet in sequela rei commodatæ,quàm in re commodata tom, 1,pag.609,col.1,& 2

Quæ commodatis rebus accedunt, non sunt commodata sicut nec quæ depositis, neque proinde actio commodati magis quàm depositi ad ea separatim extenditur nisi quod pertinet ad custodiam rei commodatæ præstandam tom.1,pag.609,col 2

In commodato solius commodantis gratia celebrato venit tantum dolus non culpa si solius commodatarij venit etiam culpa eáque leuissima, quia diligentiam exactissimam præstare tenetur, si verò vtriusque gratia neque solum dolum præstare commodatarius debet neq; diligentiam exactissimam tom.1,pag.609,col.1,& 2

Potest conuenirj vt in commodato solus dolus præstetur tom.1.pag.609, col.2

Si cum commodatario actione commodati actum sit pro re commodata furto subtracta, cur actio furti non nisi per exceptionem elidatur,actio autem commodata tollatur ipso iure si actione furti actum sit tom.1, pag. 620, col.1

Extra causam commodati sunt res omnes quæ pondere,numero, & mensura constant tom.1,pag 510,col.1

Quomodo ex commodato actio præscriptis verbis simul cum actione prætoria competere possit tom.1,pag. 591,col 1

Commodatario rem commodatam pignori dante an statim commodans contra eum poterit agere commodati tom.1,pag.610,col.1,& 2

In commodato etiam circa dolum remissionis faciẽda est interpretatio,id est vt non tam facilè præsumatur commodatarius dolum malum admisisse tom.1,pag.637,col.2.in fi.

Pater & dominus actione commodati de peculio tenentur ex dolo filijfamilias vel serni to.1,pa.600,col.1,& 2

Commodatum intempestiue reuocari non potest, precarium verò potest tom.1,pag.631,col.2.& ratio ibid.

Perinde est & dolum & culpam & diligentiam in totum præstare quem debere, atque cum commodati actione in solidum teneri tom.1, pag.617, col.1

In Contractibus bonæ fidei vt commodati, depositi & alij, commodatarius vel depositarius qui rem commodatam cum consensu commodantis pignora dedit, licet actionem contra creditorem præstando commodanti liberetur,tenetur tamen ad sumptus litis & cæteras expensas tom.1,pag.602,co. 1,& 2

Qui seruum cum lance sibi commodari rogat si seruus lancem perdiderit periculum est commodatarij non commodantis tom.1.pag.612,col.1

Commodatario rei perditæ precium soluenti si ea in manus commodatoris postea peruenerit, competit contraria actio aduersus ipsum commodatorem pro restitutione rei vel precij soluti tom.1,pag.633.c.1,& 2

In depositо & commodato tot sunt deposita, & commodata quot sunt res depositæ & commodatæ, separatæ scilicet tom. 1.pag.632. col.2

Commodatarius ad restitutionem rei commodatæ à commodatore furto subtractæ contra ipsum commodatorem contraria tantum actione agere potest tom.1.pag.640,col.1,& 2

Actio commodati non alij quam commodatori dari potest licet rei commodatæ dominus non sit tom.1, pag.629,col.1

Commodator qui recipit æstimationem litis à commodatario, tenetur cauere de restituendo ei rem si ad manus eius perueniat, nisi æstimationem quam à commodatario accepit malit ei reddere tom.1,pag.625,col.1,& 2

Cur in specie non in genere commodatum aut depositum reddi debeat? tom.1,pag.2,col.2

Commodatum seruo qui diligentissimus existimabatur datum si amittat seruus periculo domini non commodatarij amittitur to.1,pa.639,c.1,& 2

Si res sit commodata ad eum vsum in quo deterior facta sit, commodatarius non tenetur sed culpa commodantis est qui in eum vsum commodauerit,nisi culpa commodatarij culpam commodantis subsequatur t.1,p.642

Hominis commodati custodia præstari non debet nisi certis casibus tom. 1,pa.606,col.2,in fi.& 607.col.1,& 2

Commodator rei commodatæ neque proprietatem neque possessionem facit commodatarij tom. 1, pag. 623.col 1.& 2

Commodatum non sit nisi ad certum vsum rei,certumq; tempus aut expressum aut tacitum alioquin precarium est non commodatum to 1,pa 631.col.1

Actio commodati nasci & exerceri potest contra liberum hominem quasi seruum qui bonæ fide seruiebat pro re commodata tom. 1,pag.626,col.1,& 2, & 627,col.1,& 2

Vno ex commodatarij heredibus rem commodatam corumpente, vel deteriorem faciente, solus ille in solidum condemnari debet to.1,pag.630, col.1,& 2

Qui ex heredibus totam rem commodatam penes se habet is in solidum eam restituere tenetur tom.1,pa. 631.col.1

Obligatio ad rem commodatam restituendam diuiditur inter plures commodatarij heredes pro hereditariis portionibus tom.1,pag.614,col.2

Commodatarius qui consentiente commodante rem pignori dedit si ei tamen soluenti vel saltem soluere parato creditor reddere nolit pignus, licet sit sine culpa,tenetur tamen actione commodati, sed liberatur cessione actionis tom.1,pa.611,col.1,& 2

Commodatum eius naturæ est vt semper fiat ad certum vsum & ad certum tempus in quo potissimum differt à precario tom 1,pag.608,co.1

Commodatum est ex genere & numero eorum contractuum, qui re, id est traditione perficiuntur tom.1,pag. 623,col.1

Commodatum quod ab initio non constitit confirmari ex post facto nunquàm potest tom.1,pa. 593,col.2

Contractus commodati iuris gentiũ est,actio vero prætoris t.1,p.591,col.1,& 2. & quando à prætore fuerit indicta ibid.

Impuberes commodati actione non tenentur tom.1,pag.593,col.1

Falsum est commodati actionem approbatione tantum esse prætoriam, origine verò ciuilem tom.1,pag.596 col.1

Commodatum fieri potest aliquando soliu commodantis gratia, aliquando solius commodatarij, aliquãdo vtriusque tom.1,pag.604,col.1,& 2

Commodatum actio.

Vtilior est actio personalis commodati ipsi commodanti, quàm rei vindicatio commodatæ propter onera probationum tom 1,pag.595,col.2

Vna actione proposita ex pluribus quæ commodatario & depositario pignoratitio competunt,cæteræ quidem tolluntur sed non vsque adeo vt non supersint de eo quod plus in illis est, quam in priore actione fuerit tom.1, pag 636,col.1,& 2

Si actio commodati cum condictione furtiua concurrat cur non extinguatur altera per alteram sed tantum ope exceptionis tom.1.pag.620,co.2

Actio commodati sicut & cæteræ ferè omnes ad hoc comparata est vt tantum indemnis commodator seruetur, non vt lucrum ex alterius iactura consequatur tom.1,pag.620,col.1.exceptis

ceptis actionibus pœnalibus ibid.

Commodatum æstimatio.

In die commodati sicut in bonæ fidei iudiciis rei iudicandæ tempus spectandum est in rei debitæ incunda æstimatione tom.1,pag.596,col.2,& 597,col.1,& 2

Commodatum depositum.

Si pluribus commodata sit res aliqua, vel apud plures deposita communi periculo eorum quisque pro sua tantùm parte tenetur, & periculũ quod commune esse non cuiusque proprium debet, diuiditur tom.1, pag.617,col.2

Commodatum filiusfamilias.

Ex commodato filiæfamilias vel ancillæ,neque pater, neque dominus tenetur in solidum, sicut neque ex commodato filiofamilias aut seruo, sed duntaxat peculio tenus tom.1, pag.599,col.2

Commodatum furtum.

Qui potest agere furti aut commodati, an agendo furti actione em commodati amittat?tom.1,p.237.col.1,& 2

Commodatum iusiurandum.

In commodato potest iurari in litẽ ratione dominij rei commodatæ secus ex alia causa tom.1,p.596,col.2

Commodatum locatum.

Actiones commodati & locati competunt in solidum aduersus vnumquemque eorum qui rem commodato acceperunt aut conduxerunt tom. 1,pag,614, col.1,& 2

Commodatum locus.

Si conuenerit vt certo loco reddatur commodatum poterit vbique peti per actionem commodati æquè ac per arbitrariam tom.1,p.601,col.1, & 2

Commodatum periculum.

Missus ad rem commodatam repetendam, si ea recepta aufugerit,perit commodatori, si is iusserat,vt huic nuncio res commodata redderetur, Commodatario verò perit si commodator conmmonendi tantùm gratia miserat tom.1,p.625,c.1

Commodatum pupillus.

Commodatum quod pupillus sine tutorisauctoritate accepit,nullum est nec ex pupilli pubertate postea subsequente potest conualèscere tom.1, pag.593,col.2

Pupillus & furiosus qui commodati actione teneri non possunt, tenentur tamen actione ad exhibendum, scilicet cùm possident,aut dolo desiit pupillus pubertat, proximus possidere tom.1,pag 594,col. 2

Commodatum vehiculum.

Vehiculi commodati vel locati vsus quomodo pro parte haberi possit, & quomodo pro parte non haberi tom. 1,pa.616,col.2,& seq.

Commune.

Accessionem & decessionem recipit iudicium communi diuidundo tom.2,pag.211,col.2, sicut & actio de peculio ibid.

Pecunia redacta ex rei communis venditione,non est communis tom.1, pag.43.in fin.

Quod commune est vniuscuiusq; est,licèt etiam alterius tom.1, pag.44,col.1

Seruus communis sic omnium est, non quasi singulorum totus, sed tantum pro partibus indiuisis, quas intellectu magis habent,quàm corpore tom.2,pag.202,col.1

Quod commune est nemo ex sociis potest suum dicere,nisi pro sua parte tom.1,pag.44,c,1

Communio.

Commmio discordias etiam inter amicissimos quosque excitare solet tom.1,pag.265.col 1,in fin.

Nemo inuitus compelli potest ad communionem,in qua nec remanere quisquam inuitus cogitur tom.1, pag.373,col.1, nisi cùm necessitas, & impossibilitas diuisionis commune nomen inducit ibid.

Nemo inuitus remanere cogitur in communione tom.1,pag.492, col.1

Nemo in communionem incidere compellendus est t.1,p.492,col.1

Communio condictio.

Datio in solutum vitiatur in totum facta in aliqua vel minima parte plus debito,quæ cogat contrahentes manere in communione tom.1,pag. 374,col.1,& 2

Comparatiuum.

An comparatiuum includat in se positiuum ex cuius comparatione constituatur tom.2,pag.88,col.1

Comparatiuus.

In comparatiuo etiam positiuus continetur tom.1,pag.412,in fin.

Compensare.

Quod naturaliter tantum debetur etiam compensari potest tom.2.pag. 361,col. 1,& 2,secus quod debetur, ipso iure,sed peti non potest

Dominus qui dolo malo ademit aut minuit periculum conuentus actione de peculio potest compensare id quod ex causa doli debet, cum eo quod sibi debetur tom.2, pag.197, col.1,& 2

Procurator in rem suam constitutus si post litis contestationem à proprio creditore conueniatur compensationem obiicere potest tom.2, pag.369, col.1,& 2,& 370

Quod peti potest cum adiectione de peculio, deducitur in compensationem tom.2,pag.362,& 363

Creditor compensare non cogitur quod alij quàm creditori suo debet tom.2.pag.370,col.1.& 2

Præstari & peti intelligitur æquipollenter quod compensatur tom.1; pag.297,col.2

Pœna delicti commissi in annona ex causa annonæ potest compensari tom 2,pag.369.col.1.& 2

Filiusfamilias conuentus an & quomodo compensare possit quod patri debetur? tom.2,pag.363,col.1,& 2

Quod compensari potuit si solutum sit reperi potest per condictionẽ indebiti tom.2,pag.364,col.1,& 2, si scilicet per errorem facti solutum sit col.2

Debitor creditorem suum exceptione summouere potest si compensare paratus sit tom.2,pag.358,& 359

Debitum certo loco potest vbique compensari habita ratione interesse propter lucrum tom.2,pa.368,c.1,& 2

Quod in diem debetur interim compensari non potest non magis quàm peti tom.2,pag.361,col.1,& 2

Debitum cuius nomine lis contestata iam est cum actore in compensationem deduci potest tom.2,pag.362.col. 1,& 2

Compensari.

Quibus casibus compensari possit quod alij debetur tom.2, pag.360, & 361

Quod potest contrario iudicio peti, potest compensari tom.1,pag 650, col 1

Compensatio.

Compensatiõ fit ipso iure, potest etiam obiici quomodocunq; & quãdocunque etiam extra iudicium tom. 2,pag.359 in fin.& 360.

Quæ per exceptionem perimi possunt in compensationem non veniunt tom.2 pag.367,col.1,& 2, nisi ea exceptio non tollat obligationem naturalem ibid.col.2

Compensatio solutionis initar obtinet to.2,pag.368.col.1

In stipulationibus prætoris cautionalibus tantùm habet locum cõpensatio tom.2,pag.365,col.1,& 2, & 366

Compensatio vim petitionis obtinet,ideo debitum in diem ante diem compensari non potest,quia peti non potest tom.1,pag.553,col.1

Id quod naturaliter tantùm debetur, perinde compensari potest atque id quod ciuiliter quoque debetur tom.1,pag.389,col 2

In condictione furtiua, & in iudicio noxali compensatio fieri potest tom.2,pag.365,col.1,& 2

Quando in actionibus ex delicto proficiscentibus non fit locus compẽsationi? tom.2,pag. 365,col.2

Æquitas sola est quæ merum ius compensationis inducit tom.2, pag.197,col.1

An compensatio competens commodatario pro debito ex re commodata proficiscente propriè compensatio sit? tom.1,pag.638,col.2.&639, col.1. & 2

Compensatio est exceptio in rem scripta tom 2,p.359,col.1

Prærexru etiam debiti cuiuslibet licet ex alia quàm commodati causa debiti compensatio potest obiici post scilicet litem contestatam, per quam debitum quod ante erat speciei incipit debitum esse in pecunia tom.1,p. 639,co.1.& 2

Exacto per creditoris creditorem debito à debitore debitoris, compensatio fieri potest vsque ad concurrentem quantitatem & superfluum debitori reddi tom. 1, p 683,col.1 & 2

Compensatio eius fieri non potest quod alij debetur tom.2, p.360,col.2

In debito alternatiuo quatenus cõpensatio possit opponi? tom.2.pag. 372, col.1,& 2

Compensatio vim solutionis obtinet,ideóque liberationem perit ipso iure t.1, p. 638,col.1

Compensatio fit ipso iure in iudiciis bonæ fidei, in strictis verò, olim nonnisi opposita exceptione, hodie etiam ipso iure tom.1,p.638,col.1

Qui compensat hoc ipso quodammodo petit tom.1.p.443.col.2

Compensatio potest obiici à fideiussore,eius quod reo debetur, etiam reo inuito, secus à reo inuito fideiussore eius quod fideiussori debetur tom.2,p.360,col.2

Compensatio quantitatis ad quantitatem fieri potest, sed non corporis & speciei ad quantitatem tom.1. p.683.col.2

Compensatio non fit nummorum adhuc extantium cum pecunia, quæ debetur per actionem de peculio, nec quidem ad concurrentem quantitatem vsque tom.1.pag.68,col 1

Compensatio petitio est tom.2, pag.358.col.2

Compensatio licèt fiat ipso iure ab homine tamen opponi necessario debet tom.2,pag.364,col.2

Compensatio fieri potest, licèt dispar,& diuersa vtriusque debiti causa sit tom.2,pag.364,c.2

Doli cum culpa compensatio quomodo fiat? tom.2,pag.364.col 1

De eo quod potest peti actione de peculio, potest obiici compensatio tom.2.pag.370,col.2

Quibus casibus compensatio locũ non habeat? tom.2,pag.371,col.2

Debitum ex causa victuali non cõpensatur tom.2,pag.370,in fin.& 371

Quantitatis ad speciem,aut speciei ad speciem non datur compensatio rom.2, pag. 371,col.2

Compensatio locum habet si quid hinc inde petatur quod constat in iure & genere tom.2,pag.371,col.2

Non potest vni heredum militis cõpensatio opponi de eo quod ad alterum peruenit tom 2,pag.268,col 1,& 2

Compensatio non fit nisi ad concurrentem vsque quantitatem tom.2 pag.363,col.1 in fin.

Compensatio fieri potest negligentiæ cum negligentia & dolo cum dolo tom.2.p.373.& 364

Paria delicta mutua compensatione tolluntur si ex delicto ad pecuniã agatur, secus si ad vindictam publicã tom.2,pag.364,col.1,& 365,col 1,& 2

Compensatio per iudicem suppleri nunquam potest tom.1,pr386,c.2

An compensatio fiat ipso iure? to. 2,pag.371,col.1

Debitum in diem humanitatis gratia indultum compensari potest, secus debitum in diem ex conuentione concessum tom.2,p.369.c.1,& 2

Compensatio fieri non potest, nisi ad concurrentem vsque quantitatem tom.1,p.638.col 1

Quæ per exceptionem perimi possunt in compensationem venire non possunt tom.1,p.359,col.1

Compensatio ipso & mero iure fit eius quod inuicem debetur, & sine vllo alio facto hominis requisito, nisi vt opponatur tom.2.pag.197,col.1,

Etiam doli compensatio vtrimque fieri potest tom.2,pag.197,col.1 itemque parium delictorum ibid. ac paris vtrimque negligentiæ ibid.

Compensatio est debiti & crediti inter se contributio tom.2, pag. 358,col.1

Compensatio quomodo à confusione differat tom.2, pag.358,col.1, & 2

Ex obligatione naturali quæ remanet post liberationem debitoris ex pœna creditoris non inducitur compensatio tom.1,pag.358,col.2,& pag. 359,col.1 sicut ex obligatione naturali quæ remanet post liberationem ex sententia ibid.

Iudex rei in compensationem deductæ rationem non habens,non impedit quin iterum eadem res peti possit,secus si compensationem reprobauerit tom.2, pag.361,& 362

Iudice compensationem reprobante, quo casu exceptio rei iudicatæ locum habeat? tom.2,pag.362.col.2,

Compensatio tum quoque cum fit ipso iure, destinenda tamen & obicienda est ab eo qui conuenitur tom. 2.pag. 367.col 2

Compensatio vni petitioni destinata in cæteris non obiicitur tom.2, pag.367,col.1,& 2

Compensatio quando & quomodo pro facto habeatur? tom.2,pag. 360,col.1

Compensatio cur necessaria? & de eius effectibus tom.2,pa.359. col. 1.& 2

Casus in quo compensatio adeò fit ipso iure, vt nec obiicienda sit ab homine tom.2,pag.366,col.2

Ad impediendum cursum vsurarum ex mora debitarum Compensatio fit ipso iure tom.2.pag 366,col.1,& 2

Tutor agens tutorio nomine non potest obiicere compensationé eius quod proprio nomine debet tom.2, pag.372,col.1, & 2

Eius quod alij debetur quàm ei qui agit, compensatio obiici non potest tom.2,pag.372,col.1

Compensatio obiici potest perinde contra fiscum, atque contra priuatum neque priuilegium fisci hac in re vllum est tom.2,pag 373.col.1,& 2

Compensatio locum habet non solum in priuatis sed etiam in causa fisci tom.2,pag.366,col.1,& 2

Compensatio fieri potest eius pecuniæ quæ sub grauioribus vsuris debeatur cum ea quæ sub leuioribus tom 2, pag.366,col. 2

Compensatio vni petitioni destinatæ alij petitioni postea obiici non potest tom.2, p.177,col.2

Compensatio nudo verbo facta & opposita,vera est compensatio veraq; vim solutionis obtinet tanquam quæ fiat ipso iure si modo obiiciatur tom. 2.pag.177,col.1.

Compensatio retentio.

An compensatio in commodato minùs propriè accipiatur pro retentione, cui locum facere solet compensatio,aut deductio, aut doli mali exceptio tom.1.p.638,col.2

Compromissum.

Facto compromisso cogitur arbiter de tota controuersia sententiam dicere,nec sufficit de parte controuersiæ pronunciare tom.1.p.110.c.1

Compromissum transactionis species, aut saltem initium quoddam est tom.1.pag.364,c.1

Quomodo & quid operetur compromissum tom.2,p.148,co.1,

Compromittere.

Eius est de lite compromittere,qui & litigare potest cum redacta sunt cõpromissa ad instar iudiciorum tom. 2,p.148,col.1,

Si seruus pro pœna compromissi fideiussorem dedit,fideiussor non obligatur tom.2,pa.148,col.2

Conciliatio.

Conciliatio l.si pecuniam 5.cum l. penult.Cod.de condict.caus.dat.caus. non sec. tom.1,pag.268,col.2

Conciliatio l. si extranens 6. D. de condict.caus.dat. cum l.si cum dotem 22,in princip.D.solut.mat. tom.1,p. 281,col.2

Conciliatio l. nec aduersus 10. D. depos.cum l.2 §.item si in facto,D de verb.oblig. tom 2,pag 404,c.1,& 2

Conciliatio l. si quis aliam 49. leg.si creditor 26,l quires 98,& l libera 8.C. de sentenc.& interloc.omnium iudic. cum l si prædium 4, C.de euict. tom. 1,pa 700,col.1,& 2

Conciliatio l.parui refert 17, D. de condict.furt.cum l.qui decem §.idem responsum est de solut. tom.1, pag. 501,col.2

Conciliatio l fœminas 18.C.ad S.C. Velleian. cum l. si decipiendi 30. D. cod. tom.2.p 354,col.1

Conciliatio l. eius qui in prouincia 41. D. si cert. pet. cum l. si quis mancipiis 17 §.si impubes versic. eius contractus D.de Institt.act. tom.1,pag. 83, col.1,& 2

Conciliatio l.rei communis 45. D. pro socio cum l.si is cui 71. D. de furt. tom 1,pag.621,col.2

Conciliatio l.seruum filij 44.§.poculo: de leg.1. cum l lana 88. de leg.3. tom.1,pag.686,col.2

Conciliatio l. in rebus 18. §. quod autem D. commod. cum l.vlt. C.eod. tit. tom.1,pag.638.col.2.& 639,col 1

Conciliatio l.4. cum l. seq. D. de cond.furt. tom.1,p.461.& 462

Conciliatio l.vlt. D. de cond.caus. dat. cum l. naturalis 5.§.1. D.de præscript.verb. tom.1.p.306,col.1 & 2

Conciliatio l. pen.§. vlt. cum l.in possessionem.6. D. de quib.ex causin possess.eat. tom.2,pag.242,col.1,& 2

Conciliatio l. centum Capuæ 9, cum l.quæro 50.D. locat. tom.1,pag, 541.col 1.& 542,col.1

Conciliatio l.si pecuniam 5.§.1.D. de condict.caus.cum l. pater 22. D.de mamum. vindi. tom.1,pag.271,col.1

Conciliatio l.rem alienam 41.D.de pignor.act.cum l.si Titio 22. D. de pignorib. tom.1,pag.736,col 1

Conciliatio l. si duo 13 §. idem Iulianus de iureiur.cum l. si pro fure.7. D de cond.indeb. tom.1,pagin.463, col.2

Conciliatio l. 1. §. est autem 22.D. depos.cum l.si apud filium 21.D.cod. tit. tom.2.pag.414,col.2

Conciliatio l. si mulier 10. D. de cond.caus.dat.cum l.licet 43. in princip.D.de iur.dot. tom.1.pag.367,col.2

Conciliatio l. Neracius 63, D. de condict.indeb.cum l. cùm quis 38, §. qui hominem D de solut. tom.1,pa. 431,col.2.& pag.432.col.1,& 2

Conciliatio l.sed etsi 17, cùm l.seq. D. de pecun. constit.ratione emporis quo possit constitutum solui to.1,pa. 571,col.1,&2

Conciliatio l.rem alienam de pignor.acti.cum l.1,D.de pignorib.tom. 1,pag.733.col.2

Conciliatio l. quidam putant 22, D. de iure.iur.cum depositi 5, §. si filiusfamilias D.de pecul. tom.1,pag. 150,col.2

Conciliatio l. Publia 26, D.depos. cum l.donatione §. penult. D. de donat. tom.2,pag.419,col.2

Conciliatio l.eleganter 24,§.si vendiderit cum l.penult. D. de pignorat. action. tom.1,pag.702.col.1,& 2

Conciliatio l. in depositi 12, D.de re iudic.cum l.is qui dolo 69, & seq. de rei vind. tom.1,p 450,col.2

Conciliatio si non saltem 25, in princip. vers. proinde D. de condict. indeb. cum l.indebitis 18. C.de vsur. tom. 1, pa 371,col.2

Conciliatio l.si vnus res in princip. D.de pact. D.de pact.& l.si duo 25,D.si quis cautione cum l.in duobus 28.D.de iureiurand.tom.1,p.156,& 157

Conciliatio l. si vt certo,§.§. si me rogaueris D commod.cum.l.1.§.quæ depositis 5,D.depos. to.2,pag.375,col.1. & 2

Conciliatio l.1,§.non tantum 20,D. depos. cum l.1. §.1,D.de vsur.to.2,pag. 382,in fin.

Conciliatio l. non solum 39, §.1,D. de procurat. tom.1,pag.120,col.2,cum l.non poltea 9, §. iusiurandum D. de iureiur. ibid,

Conciliatio l. vnde quæritur 7,§.1. D.commod. cum l. qui seruum l. vlt. D. de acti. & oblig. tom.1.pagin.619, col.2

Conciliatio l.eius qui 41,vers. Quas vero pecunias D. si cert. pet. cum l. fundi.33,versicem si amicus D.de aquæ poss. tom.1,pag.86,col.2

Conciliatio l.si seruus 3,§.boue,cum l.in commodato 17,§. sicut D. commod. tom.1,pag.633,col.1

Conciliatio l.si seruus 14, D.de condict.furt. cum l.4,§. in condemnatione, versic. & si sub conditione D de tab.exhib.cum l.in lege Falcidia 45,§.1, D.ad leg.Falcid. tom.1, pag.496, col.1.& 2

Conciliatio l Papinianus §. penult. D. de inofficioso testam. vers. fere, in qua habetur ante motam de hereditate controuersiam solura legata ab eo repeti qui obtinuit,& l quod si possess.17,D.de pet.hered. quæ bonæ fidei possessoribus repetitio datur tom. 1,pag.335, col.2

Conciliatio l.penult. §.in eum, D. ne quis in cum qui in ius vocab. vi exim. cum l. nummus 3. de in lit.iur. tom.1.pag.212,col.2

Conciliatio l.si fœnebris 13, l. si aduersarius 11,C.ad S C. Velleian. cum l. Scia. 28,§. Auidum. & l.tutor 19,§.cùm haberem. D. eod.tit. tom.2, pag.352, col.1 & 2

Conciliatio l.nauta 5,§. naut. caup. cum l.1,§.si vestimenta 8,D.depos. to. 2,pag.376,col.1.& 2

Conciliatio l si hominem 7. §. quoties.D. depos. cum l.si ventri 23. §. in bonis,D.de bon.author iud. poss. alias l.9.D.de pruul.credit. tom.2,pag. 402, col.1,& 2

Cõciliatio l.licet 3 §.sed si filius 6.D. de pecul.cum l contra 30.§.si filius, D. de pact. tom.2.pag. 149.col.2

Conciliatio l.indebiti 15 §.1.vers.sed etsi,D. de cond.indeb. cum l.vlt. circa finem.C.de his quia non dom. tom. 1,pag.354,col.2

Conciliatio l.iusiurandum 34.§. qui iusiurandum 4.D.de iureiur.cum l.2.§. sed quia vendunt,C.de iureiur. propt. calumn.dand. tom.1,pag 186.col.1

Conciliatio l.cum omnis 19,in fine principij,cum l.2,C.si mãcip. ita fuer. alien. tom.1, pag. 50,col.1,& 2

Conciliatio l.quicquid astringendæ de verb.oblig.cum l.cum quid 3.D si cert.per. tom.1,p.7,& 8

Conciliatio l.si filius 14, in princip. cum l.fed si pater familias 9, §.1, D. ad S.C.Macedon. tom.1.pag.39,col.2

Cõciliatio l.si pecuniam 5,§.1, D.de cond.caus.dat. cum l. quæsitum 8, D. de seru.export. tom.1. pag.271,col.1, & 2

Conciliatio l. si sine 2 §.Marcellus cum l. procurator 8,§.1,D.rat.rem hab. tom.1, pag.147, col.2

Conciliatio l.eius qui & seq. D. de rei vindic.cum l.si fideiussor 30, D. depos. tom.2,pag.423,col.2

Conciliatio l.3,cum l.4, D.de cond. tutor. tom.1,pag.513,col.1,& 2,

Condemnatio.

Non est referenda in arbitrium iudicis condemnatio quæ ex natura actionis certa esse potest tom.1, pag.529,col.1

Omnis condemnatio præsupponit actionem tom.1,pag.451,col.1

In actione quod metus causa condemnatio fit in quadruplum tom.1, pag.529,col.1, & de varia condemnatione in variis actionibus arbitrariis, ibid.& col.2

Cur in condemnando, semper eum statum inspiciamus qui est tempore rei iudicatæ, non qui fuit tempore litis contestatæ tom.1,pag. 495,col.1,

Nunquam fit condemnatio ad rem dandam aut restituendam præcisè, ne quidem in actionibus in rem,licet aliter atque aliter lis æstimetur nonnunquam per iusiurandum in litem, nonnunquam citra iusiurandum & officio iudicis tom. 1, pag.634,col.2

Superueniente iure ex causa de præterito, pendente lite intentato, sequi potest condemnatio, secus superueniente ex causa de futuro tom.1, pag.664,col.1

Condemnatio actio.

Ex iure certo certa debet esse condemnatio,nec in arbitrium iudicis cõferenda tam in actionibus strictis, quã in arbitrariis, excepta ea de eo quod certo loco tom.1,p. 529,col.1,

Condemnatio interesse.

Omnis condemnatio quæ sit per iusiurandum in litem, siue in arbitrariis, siue in bonæ fidei actionibus semper fit ad id quod interest, non item in strictis tom.1.p.528,col.2

Condemnatus.

Plusquam debitor est, qui iam est condemnatus tom.2.pag. 369,col.2

Condicere.

Datum ex iniusta causa condici potest tom.1.p.317,& 318

Cur post quinquennium legata ex testamento nullo vel inofficioso legata soluta repetantur, libertis verò non reuocetur tom.1.pag.334,co.1,

Indebiti solutione facta procuratori post secutam ratihabitionem concidetur domino non procuratori tom. 1,pag.341,col.2

An data pecunia iudici, vt bene vel malè iudicet condici possit? tom.1, pag.311,& 312,& 313

Fundi vsusfructus indebitè solutus à venditore fundi,non ab emptore cõdici potest tom.1,pag.348,col.1,& 2, & quomodo ibid.

An in contractibus innominatis pecunia data propter aliquam causam quæ sequi non possit. sine culpa tamẽ accipientis,sed casu fortuito possit cõdici? tom.1,p.268,col.1,& 2

Libertate seruo data in codicillis testamento confirmatis pecunia data conditionis implendæ in testamento appositæ, in quo eadem libertas data erat sub condicione dandi condici de æquitate potest,si scilicet directo,non per fideicommissum data fuit tom.1, pag. 255,256,257, & 258

Pecunia data vt aliquid ex certa causa se quatur condici potest, licèt sequatur modo ex alia causa tom.1, p. 255, 256, & 257

An heres qui pecuniam accepit vt seruum manumitteret ex libertatis fideicommisso condicionali, sciens se pure rogatum in codicillis seruum manumittere condictione conuenti possit? tom.1.pag.257.col. 2

Datum ob causam non secutam vel nullam,condici non potest, si datũ sit scienter vt dans amicorem experiretur accipientem, & se graciorem ei præbere tom. 1.pag.258,col. 1.& 2.

Datum executori voluntatis defuncti, si in causam debitam non expendit condictione causa dati, repeti potest,licèt heres non sibi prospexerit per satisfactionem pecuniam dando tom.1,pagin. 297,& 298

Habitatione indebitè data precium eius condicitur, non quantum actor potuit consequi, sed quantum reus tom.1, pag.439.col.2

An nummorum indebitè solutorum quantitas, an corpora ipsa possint cõdici tom.1, pag.360,col.1.& 2

Cur nemo possit rem suam condicere, nisi à fure tom 2,pag.408,col.1

An individuum datum ob causam partim turpem,partim honestam possit in totum condici aut in totum retineri? to.1,pa.313,col.2

Liber homo ab alio tanquam seruus possessus pecuniam datam manumissionis causa condicere potest quãuis possessor eum siue sciens siue ignorans manumiserit tom.1,pag.254, & 255

Libertate pure seruo data in codicillis testamento confirmatis quæ in testamento sub condicione data fuerat an pecunia condicionis implendæ causa data condici possit condictione indebiti? tom.1,pa.278,col.2

Plus minusve condici potest quam solutum fit,nunquam autem plus minusve indebito tom.1, pag.343,col.2

An & quomodo datum ob causam quæ in faciendo cõsistat ea quę secuta repeti possit tom.1,pag.248,& 249

Quomodo datum ob causam causa non secuta condici possit etiam si extinctum sit, & an condici possit ratione sui an ratione æstimationis? tom 1, pag.303,& 304

Datum ob causam intra tempus exituram ante tempus condici non potest tom.1,pag.249,col.2

Et id ipsum & tantumdem quod indebitè solutum est potest condici tom.1,pag.343,col.1

An domino an procuratori mandatũ generale habenti indebitum procuratori solutum condici possit tom.1,pa. 141,col.1, & 2

Pecunia data à seruo fugitivo ne iudicaretur, potest a domino condici condictione furtiua tom.1, pag.316, & 317

An qui condicit contractum ex parte sua perfectè implere, ac prior deberit? tom.1,p 267,col.2

Is cuius nomine quid datum est condictionem non habet causa dati sed is qui dedit to.1, pa.283,col.1,& 2

His solis pecunia condicitur quibus quoquomodo est soluta, non quibus solutio proficit tom.2,pag.147,col.2

An pecunia data vt seruus manumitteretur si antequam manumitteretur fugiat possit condici aut aliqua alia actione quàm condictione repeti tom.1,pa.275

Qui pure non sunt omnes credit posse iuramenti Condicere to.1,pag.58 col. 1.2.

An ex mendo quod de alterius nomine datum est Condici possit, si nuptiæ inter eos personas contractæ sint, quæ legibus ad ætatem non compleuerûnt? tom.1. pag 292 & 253

Datum obligatum ex stipulatu vel actione ex testamento vt quod ex ea obligatione debetur præstet condici potest sed qua actione? tom.1,pa.323, col.1

Audiendus est dominus si malit rei suæ possessionem condicere quàm dominium tom.1.pag.508.col.2

De iure gentium condici possunt res ad est earum possessio ab his omnibus qui eas non ex iusta causa possident tom 1,p.478 col 2

Sola possessio condici potest tom.1, pag.478,col.2

Potest dominus solutum à procuratore indebitum condicere quia testatur se rem non habere solutionē ipsius nomine factam tom.1.pag.342,col.1

An sponsus conuentus condictione fundi ob nuptias dati quæ secutæ non sunt fructus restituere teneatur? tom.1, pag. 289, 290, 291, & 292, vbi affirmatiue

Datum ob causam causa non secuta repeti potest cum fructibus naturalibus non autem ciuilibus to.1,pag.291, & 292

Nuptiis non secutis ancilla in dotem data cum partu potest condici tom.1,pag.292,col.1,& 2

Datum conditionis implendæ causa si testamentum postea falsum vel inofficiosum, sine scelere instituti pronuncietur condici potest veluti causa non secuta tom.1,pag.246.col 1,& 2

Datum pro causa repeti potest si causa non sit iusta vel redeat ad non causam vel saltem ad non iustum to. 1,pag.246,col 1

Condicere prisca lingua nihil aliud erat quàm denunciare tom.2, pag. 407.col.2

Datum ob causam vel rem turpem condici potest si turpitudo sit ex parte solius accipientis tom.1, pag. 309, & 310

Datum ne furtum aut homicidium fiat condici potest tom.1, pag. 310, col.1,& 2

An & quomodo datum ob causam negatiue conceptam repeti possit? to. 1,pag.247 & 248

Datum ob rem vel causam non secutam condici potest tom.1,pag.309, col.2

An datum propter iter suscipiendum ante implementum possit repeti & quo casu tom 1,pag 268,col.1, & 2,& 269.col.1, & 2

Qui sine causa promisit nec soluit promissum non condicit sed ob legationem tom.1,pa 451,col.1

An possit rem ab alieno seruo bona fide possesso empram ex peculio veri domini ac traditam bonæ fidei emptori, verus dominus repetere ab emptore tom.1.pag.65,66,& 67, & an per vindicationem,an verò per condictionem tom.1,pag.67,col.2

Datum ob contractum innominatum ante implemẽtum potest condici tom.1,pag.249,col.1, pag.251,col.1,& 2, & p.264,& 265

Datum ex contractu innominato causa non secuta qua actione condici possit si pœniteat, qua actione si non pœniteat? tom.1. pag.252.col.1 & 2

Legata soluta per posteriores codicillos acceptata condici possunt tom. 1, pag.335.col.1

Datum ob causam furti manumittendi & ante manumissionem mortuo an & quatenus repeti possit? tom. 1.pag.252.col.1

Fructus & partus qui rei solutæ accesserunt condici possunt tom.1,pag. 342,col.2.& pag.343,col.2

Interdum plus condicitur quàm solutum fit, interdum minus tom.1,pag. 342,col.2

Quid sit condicere? tom.1, pag.457, col.1

Promissa iudici pecunia vt benè vel male iudicet an pignora data possint condici? tom 1 pag.312.col.1

Nemo rem suam condicit nisi à fure tom.1,p.20,co.1

Intendere rem sibi dari oportere,est illam posse Condicere tom.1, pa.304, col 1,

Indebitum procuratori generali mãdatum habenti solutum potest Condici procuratori, ante ratihabitionem domini, nisi indebitum hoc prima facie indebitum ei pareat, quo casu potest condici domino tom.1,pag. 341,col.2

Is Condicere potest qui dominium habuit, & is condictione tenetur, qui potest dominium transferre tom. 1,pag.322,col.1 & 2

Solutum per vim & metum,quod etiam per vim & metum promissum erat,repeti potest tom.1,pag.318,& 319

Id quod ex iniusta causa apud alterum est Condici potest,t.1,p.72,c.1

Qui condicit possessionem,Condicit etiam dominium quod possessioni quoquomodo accessit tom.1, p.354,col.2.

Datum vt quid fieret an repeti possit, & quomodo si non per accipientẽ steterit,quominus factum sit tom.1, pag. 263,& 264

Quod turpiter accipitur, honestè & iuste Condicitur, cum ex parte solius accipientis turpitudo versatur, secus si ex parte solius dantis, vel ex parte vtriusque tom. 1,pag.310,col.2

Res pignori data pecunia soluta,qua condictione repeti possit? tom.1, pag.10,11,& 12,col.1

Iura possunt condici tom.1,pa. 347, col.2

Datum ob causam intra tempus exituram, finito tempore Condici potest,si intra tempus causa non sit secuta tom 1.pag.250,col.1

Qui seruo crediderit, & postea furere cœperit,si creditum in rem domini versum sit, Condici nomine furiosi potest tom.1,pag.34.col 2

Facta donatione causa mortis,si donans conualuerit,res donata Condicitur cum fructibus tom.1,pag.298, col.1,& 2

Condicere depositum.

Pecunia data,vt depositum reddatur potest Condici tom.1,pag.310, col. 2

Condicere dos.

Qui iussu mulieris pecuniam doris nomine sponso promisit, & ante nuptias soluit,Condicere potest, nuptiis non secutis,condictione non indebiti,sed causa dati,si scilicet soluit, putans se debere mulieri, si verò sciat se nihil debere mulieri,Condicit tom. 1, pa. 284,288.286.287 & 288

Extraneus pro muliere pecuniam doris nomine datam cum pacto vt dissoluto marrimonio repetere eam posset, etiam Condicere potest, si nuptiæ nõ fuerint secutæ tom.1,pag. 279.280,281,282,283,& 284, contra Tribonianum

Extraneus pro muliere dans dotem animo donandi olim dedisse præsumebatur,nec soluto marrimonio eam repetere poterat, nisi ita conuentum esset to. 1,pag.280,col.2

Condicere factum.

Facta Condici non possunt, sed datur actio de dolo ad id quod interest tom.1, pag.243,col.2

Condicere repetere.

Comparata ad iter faciendum pro alio, si nolit postea eundem vlterius proficisci cuius sint, an eius qui comparauit, an eius cuius gratia iter suscipiebatur tom.1,pagin 269, col.2

Cum duo fideiussores post partem à reo soluta,totum soluerunt, vtrimus partem indebitam repetere potest, secus si simul, neque sciatur quis prior aut posterior tom.1, pag 369, col.1,& 2

Condicere turpe.

Turpiter facit qui pecuniam accipit ne furem indicet,secus vt indicet tom. 1,p.315, col.1

Ideò priore casu datur condictio ob turpem causam, non autem secundò. tom.1.pag.315,col.1,& 2

Condicio.

Condiciones impossibiles in legatis institutionibus, & aliis vltimis voluntatibus,habentur pro non adiectis,nec viciant vltimam voluntatem, sed viciantur,secus in stipulationibus,& dispositionibus inter viuos tom.1. pag. 425, col 1,

Ea demum condicio impossibilis reiicitur,& pro non scripta habetur in vltimis voluntatibus, quam testator impossibilem esse sciuit, non quam possibilem esse credidit tom.1, pag. 425. col.1.

Impossibilis Condicionis adiectio viciat stipulationem tom.1,p.24,col.1

Condicio per se possibilis per accidens impossibilis viciat vltimam voluntatem tom.1,pag.425,col.2

Duæ condiciones inter se contradictorię sic haberi debent, ac si vna tantum esset condicio duas habens partes tom.1.pagin. 428,col 1,

Debitum sub duabus condicionibus inter se contradictoriis purè debitum intelligitur tom.1,pag.428, co.1,

An debitum sub condicione omnimodo extatura solutum repeti possit tom.1, pag.358, col.1,& 2

De vi condicionis omnimodo extaturæ tom.1, pag.358,col.1,& 2

Frustrà expectatur dies aut condicio,cuius euentus nihil operatur tom. 2,pag.338,col 1

Regulariter expectanda est condicio tom.2.pag.338,col.2,

Condicio illa est quæ se habet indifferenter ad esse,& non esse tom.1 pag.346,col.2

Condiciones quæ tacitè insunt nihil solent operari tom.1,p.29,col.1.

Articulus si,& cum, facit condicionem tom 1, pag.413.col 1,

Omnes actiones sunt indiuiduæ tom.1,p.661,col.2

De condicionibus quæ etiam in vltimo vitæ momento impleri possunt tom.1,p.260,col.2

Frustrà expectatur euentus condicionis, cuius nihil operatur euentus tom. 1, pa.658,col.2

Tacita condicio addi facilè non potest quæ expressa non sit tom.1,pag. 207,col.1

Cur condiciones sint odiosæ? to. 1, pag. 107,col 1

Condiciones implendæ sunt in forma specifica tom.1, pag.255,col.2 nec aliunde recipiunt interpretationẽ quàm à voluntate testatoris ibid.

Condicio si voles admittit voluntatis mutationem, secus condicio si volueris tom.1.pag.29.col.2

Condiciones omnes implendæ sunt in forma specifica quantum fieri potest tom.1, pagin.669,col.1.

Differentia inter legatum condicionale,& stipulationem condicionalem tom.1.pag.357,col.1 & 2

Etiam condicio quæ pendet alicuius vtilitatis est tom.1,pag.495,col.2

Differentia inter articulos si & cum, quando collata est conuentio in voluntatem debitoris tom.1,p.413, col.2

Condicio de præsenti vel futuro nõ suspendit actum tom.1, pag.77, & 78,col.1,& 2

Differentia inter condicionem & modum tom.1.pagin.78,col.1, & 2

Condicio de facto implenda est, licèt de iure nihil operetur tom.1, pag.254,& 255

Quod implendæ condicionis causa datur, non datur nisi ob causam de futuro tom.1, pag.393,col.1

Condicio non potest dici impleta eo instanti quo impletur tom.1,p.245, col.2 & aliud instans est quo impletur,aliud quo impleta est ibid.

Omnes condiciones concipi debent in futurum, non in præteritum, vt vim condicionis habeant tom. 1, pag.717, col.2

Certum est id quod sub condicione debetur, omnino debitum iri in euentum condicionis, adeò vt mortuo interim creditore, attamen spes illa debiti in ipsius heredem transmittatur tom.1,pag.577,col.1

Defensio iuris quæ causam incertam habet condicionis instar obtinet tom.1,p.422,col.2

Euentus condicionis quandocunque superueniens facit vt actus conditionalis iam inde ab initio purus existimetur,aut saltem perinde habendus ac si purus fuisset,nec vlla condicione suspensus tom.1,p.577,col.2

Neque obligationis conditionalis, neque legati conditionalis dies cedit ante condicionis euentum tom. 1,p.413,col.1

Condicio potestatiua extra vnum casum non retrotrahitur, secus condicio casualis vel mixta tom.1, pag.63, col.1

Est lucrum aliquod sicut & damnum condicionis tom.2,pag.247,col 2

Condicio tacita nunquam facit dispositionem condicionalem, sed imperfectam natiuitatem seu potiùs exercitium actionis tom.1,pag.285,in fine.

Tam in legatis, quàm in stipulationibus ita ius est, vt dispositio conditionalis quæliber perinde habeatur post condicionis euentum,ac si ab initio pura fuisset tom.1,pa.494, col. 2

Condiciones quandocunque existentes retrotrahuntur ad id tempus, quo actus interpositus fuit tom.2, pag.266,col.1

In debito condicionali defectus cõdicionis pro solutione est tom. 1,pag.666, col.2,

Existens quandocunque condicio facit puram dispositionem quæ anteà fuerat conditionalis tom. 2, pag. 169,col.2

Quod implendæ conditionis causa datur magis ex voluntate eius qui dat quàm ex mente & iudicio testantis aut iure testamenti dari intelligitur tom.1,pag.392,col.1 præcisè videlicet, causatiuè tamen ex voluntate defuncti tom.1,pag.393,co.1,& pag. 417.col.2,& pag.436,col.1

Prius est vt condicio impleatur quã vt quis habere possit & consequi quod sub ea condicione sibi relictum est tom. 1,pag.392,col.1.& pag.417,col.2

Numeratio pecuniæ potest inseri conditio non minùs quàm stipulationi tom.1,pag.15,col.1,& 2

Condicio neque actum, neque contractum potest suspendere, sed tantùm effectum veriusque tom.1, pag. 16,col.1

Condicio causa.

Quod implendæ condicionis causa datur,non sine causa datur tom.1, pag.392,col.1

Condicio dies.

Dies incertus facit condicionem tã in testamentis, quàm in contractibus, tom.1,pag..346,co.1,& p.356,col.2

Condicio implere.

Condicio pro impleta habetur,quãdo is qui implere debuit, impeditur facto eius qui ex implemento tenetur tom.1, pag.260,& 261

Condicio modus.

Condicio magis afficit dispositionẽ, quàm modus,modus enim non suspẽdit dispositionem, condicio verò suspendit tom.1, pag.254,col.1,

Condictio.

Promissum si aliquid fieret solutum antequam id factum sit, Condici potest tom.1, pag.412,col.1,& 2,& p.413,col.1,& 2

His solis pecunia condicitur,quibus quoquomodo soluta est, non quibus proficit tom.1,pag.413,col.1.& 2

His solis Condicitur cum quibus negotium geritur, vel quasi contrahitur tom.1,p 413,col 1

Si id propter quod implendæ conditionis causa datum aliquid fuit, defierit deberi facto eius qui dedit, non potest esse locus Condictioni indebiti secus si facto eius qui accepit tom.1, pa.393, col.2

Qui implendæ conditionis causa dedit aliquid, vt hereditatem sibi sub ea condictione delatam adire,vel legatum consequi posset, mox postquam dedit hereditatem, vel legatum repudiauit,datum Condicere potest, condictione causa data tom.1,pag. 393,col.2

Vt Condictio sine causa locum habeat,non efficit, vt causa possit redire ad non causam,sed vt redierit tom.1, pag.448,col. 2

Quod ex causa etiam malè iudicati solutum est,nunquam per vllam Condictionem repetitur tom.1,pag.448, col.1

Cum numeratur pecunia credita nascitur ex ea numeratione Condictio quæ per stipulationem postea interposita inuiliter non potest tolli tom.1,pag.22,col.1. & p 23,& 24

Condictio furtiua neque pœnalis, neque famosa to.1,pag.458,c.2

Condictio furtiua non competit aduersus mulierem,quæ res mariti amouit, potest autem competere contra eius heredem tom.1,pag.458,col.2

Contra quem non detur condictio furtiua tom.1,pag.458,col.2

Condictionis furtiuæ duæ species, vna certi, altera incerti tom.1,pag. 458,c.2

Condictio furtiua certi datur domino eiusque heredi: Incerti verò etiam non domino tom.1,pag.458.in fin. & seq pag.

Condictio furtiua nascitur ex noxa & delicto tom 1, pag 499,col.1

Rei à seruo subrepræ ante manumissionem non datur Condictio furtiua aduersus seruum postea manumissum tom.1,pa 499,col.1,& 2

An reperitio seu condictio legatorũ danda sit ei qui ex testamento nullo hereditatem adiit,an ei secundum quẽ de hereditate iudicatum est tom.1 pag.335,col.1

Omnes condictiones naturalem habent æquitatem tom.1,pag. 338,col.1

Heres ex testamento nullo qui legata soluit,non potest ad aliud vrgeri secundum quem de hereditate iudicatum est, quàm vt directa condictione cedat quæ ipsi aduersus eos quibus solutum est,competit tom.1,pag. 335. col.2

Heres ex testamento nullo non repetit legata soluto ex reb. hereditariis sed tantum is cui adiudicata est hereditas,secus si ex suo to.1,pag.335, col.2

Condictio indebiti post rem iudicatam nunquam datur tom.1, pag. 449,col.1,& 2

Condemnatus cum causa, si causa postea ad non causam deuenerit, solutum repetere potest condictione sine causa tom.1,pag.448,col.1, & 2 & p.449,col.1, & 2

Cur detur condictio sine causa condemnato qui habeat actionem ex cõtractu, cum condictio sine causa sit tantùm subsidiaria tom.1,pag. 449,col.2

Indebitum datum implendæ conditionis testamentariæ causa vt libertas posteà sequatur, non immediatè ob causam futuram libertatis acquirendæ, sed ob causam præteritam adscriptæ conditionis testamentariæ cõdici potest tom 1,p.441,& 442,col.1 & 2

Condictio furtiua merè rei persecutoria est,& quidem sui natura, & in prima sua intentione tom.1, pag.458.c.1, & pag.463

Condictio indebiti vtilis ad euitandum circuitum competens cui detur? tom.1.pag.66,col.1, & contra quem ibid.

Renunciatio facta super omni legũ auxilio, non impedit condictionẽ indebiti tom.1,pag.443, in fin.& 444, col.1,& 2

Nulla condictio famosa est, cùm in

conditionibus omnibus cesset ignominia, licèt ex turpi & famosa causa pendeant to.1,pag.458 col.2

Condictio furtiua rem persequitur & ex sui natura mere rei persecutoria est t.1,p.460, col.1,& pag.463,col 2

Propositum in mente retentum nõ operatur ad dandam condictionem causa dati tom.1,pag.258,col 2

Quod quis ipso iure retinere potuit ex debito tanquam diminuto ipso iure si soluatur, Condici potest tom.1, pag. 415, col.1

An aduersus malæ fidei possessorem & quo casu detur condictio triticaria? tom.1 pag.11,col.1,& 2

De Condictione Iurisgentium to.1, pag.11,col.1, & p.12, col.1

Sublata vi stipulationis per exceptionem doli, vel in factum quæ aduersus agentem ex stipulatione obiici potuisset,competit reperitio, nisi sublata sit causa proxima retentionis tom. 1, pag.320,col.2,

An hereditatis vel bonorum possessori hereditatem defendenti indebitũ solutum Condici possit tom.1,pag. 377,col.1,& 2

Parer nec ex fura, nec ex filij persona teneturin solidum Condictione furtiua, sed tantùm in id quo locupletior factus est to.1,pag.481,col.2 & sequent.pag.

De Condictione fundi deducto vsufructu alieno tom.1.pag.355,col 1

Per Condictionẽ triticariam omnes res certæ peti possunt,atque per Conctionem certi, sed quomodo? & differentia inter vtramque Condctionem tom.1,pa.505,col.1,& 2,& p.506,col.1

Nulla Condictio est per quam non intendat actor dari sibi rem oportere tom.1,pag. 507,col.1

Cur nemo rem suam Condicere possit,nisi à fure tom.1. pa.507,col 1

Condictio triticaria in omnibus casibus retinet naturam earum condictionum, cum quibus concurrit tom. 1,pag.507,col.2

Condictio triticaria tam verè condictio est, quàm cæteræ condictiones, eiusdémque naturæ & potestatis est tom.1.pag.507, col.1

Vt Condictio furtiua locum habeat, non illud inspiciendum est, an res furtiua ad furem peruenerit,sed illud tantùm vt ad dominum ipsum non peruenerit tom.1,pag.484,col.1

Pro re furtiua perempta sola Condictio furtiua competit tom. 1,pag. 458. col.1

De Condictione rei mobilis consumptæ tom.1,pag.353 col.1

Condictionis nomen quid significet tom.1,pag.352,col 2

Ad impediendam cõdictionem sufficit vt id quod fieri debuit factum sit quocunque modo siue ab homine siue à lege to.1,pag.257,col.1

Fundus vectigalis per condictionem triticariam peti potest tom.1,pag.506, col.2.& pag.507,col.1

Quando detur vindicatio rei furtiuæ,quando condictio? tom.1,pag.469, col.1,& quomodo ibid.

Frumenti indebitè soluti nondum consumpti non precium sed ipsum frumentum venit in condictionem tom.1,pag.438,co.1,& 2,secus consumpti ibid.

Condictiones omnes ita dantur vt per eas intendat actor in se dominium eius rei transferri quæ petitur. tom.1. pag.18,col.1

Omnes condictiones sunt stricti iuris nec minus triticaria quàm cæteræ nulla penitus arbitraria, nisi cùm promissioni locus adiectus est tom.1,pa. 506,col.2

Non potest esse locus condictioni triticariæ quoties loci vel temporis ratio habenda est tom.1,pag.506,col.2

In iudicium condictionis certi nihil aliud deductum intelligitur nisi quanti res fuerit tempore litis contestatæ tom 1,pa.506,col.2

An & quomodo fundus per condictionem triticariam peti possit tom. 1,pag.506,col.2

In quibus casibus solutum indebitum,non repetitur tom.1,pag,368,c.2

In quibus casibus solutum indebitum non repetitur, causa quidem debiti expressa & remota nulla est sed tamen proxima aliqua & tacitè subintellecta subest tom 1,pag.368,col.2

Condictio latius patet quàm interdictum tom.1,pag.353,col.2

In condictione indebiti non veniunt accessiones ciuiles sed naturales tantum tom.1,pag.353,col.2

In condictionem indebiti non aliæ accessiones veniunt, quàm ex quibus possessor factus est locupletior tom.1, pag.353,col.2

An in condictionem indebiti veniant quæ per vsucapionem accesserunt tom.1,pag.353,col.2

Quomodo condictionem habere possit is qui soluit procuratori falsò cùm post condictionem remaneat dominus, condictio autem si solam furtiuam excipias nunquam detur domino sed tantum vindicatio? tom.1, pag.302,col.1

Exceptio Velleiani parit indebiti condictionem tom.1,pag 404, col.1

Condictio furtiua an & quomodo detur aduersus heredem furis tom.1, pag.464,col.1,& 2, & pag.465, col.1,& 2

Condictio furtiua quomodo introducta tom.1.pag.463,co.2

Omnes condictiones ideo fuerunt introductæ nequis ex aliena iactura locupletaretur tom.1,pag.271.co.2

De singularibus condictionis furtiuæ tom.1,pag.133,col.1,& cui competat si super furto iusiurandum sit præstitum ibid. & col. 2, & pag. 134, col.1,& 2

Condictione furtiua nemo tenetur quàm qui furtum fecit aut heres eius tom.1, pag, 461, col. 1, & 2, & pag.462, col.1.& 2

Condictionis nomen latius patet, quàm repetitionis to.1,pag.364,col.2

Datum ob transactionem repeti potest si ea secuta non fuerit tom.1 pag.364,col. 2

Condicere est repetere, repetit autem qui petit tom.1,pa.415,col.1

In contractibus innominatis ex vtraque parte perfectis & impletis datur condictioni locus secuta euictione tom 1,pag.267,col.2

Toties condictioni locus est quoties qui alienam pecuniam accepit nullam eius retinendæ causam habet tom.1,pag.72,col.2

De condictione de bene dependis tom.1,pag.87,col.2

Condictionum aliæ sunt petitiones aliæ repetitiones, per petitiones petitur res ipsa tantum, per repetitiones restitutio rei cum vsuris tom. 1,pa. 64,col.2

Condictio furtiua non datur nisi ad rei persecutionem & recuperationem tom.1,pag.487,col.1

Quomodo prædoni fructus condicantur tom.1, pag.421,col.1,& 2

An inobligationibus dandi idipsum peratur quod debetur tom.1.pag. 344, col.1,& 2

Cùm quis alienam pecuniam credendi animo numerauit, & ea pro parte consumpsea est, an ex ea siue numeratione siue consumptione pro parte vel pro tota quantitate condictio nascatur tom.1,pag.37,col.1,& 2

Omnis de condictione quæstio translationem dominij præsupponit nisi cùm de furtiua tractatur tom.1,pa. 259,col.2

Condictio triticaria est etiam condictio furtiua quam quis rem furtiuam condicit non ipsius æstimationem tom.1.pag.20,col.2

Differentia inter condictionem certi quæ nascitur ex numeratione & eam quæ nascitur ex stipulatione to.1, pag.87,col.1

Duplex indebiti condictio,certi vna, incerti altera tom.1, pag 343,col.2,& pag.447,col.1,& 2

Etiam ratione possessionis indebitè condictio interdum datur tom.2,pag. 425,col. 2

Condictio causa dati non nascitur ex conuentione aut expressa aut tacita,sed ex sola natura & æquitate negotij extra id quod agitur tom.1,pag. 282,col.1

Condictio furtiua non nisi odio furis aduersus communes iuris regulas comparata est tom. 1, pag. 462, col.1, & 2

Etiamsi author ac mandante prætore solutio facta esset eotempore quo neque falsum adhuc neque inofficiosum neque irritum neque ruptum esse testamentum dicebatur, salua tamen ei qui soluit manet condictio indebiti tom.1,p.333,col.1

Omnes condictiones sunt actiones stricti iuris tom.1,pag.351,col.2

Condictio triticaria cur introducta? tom.1,pag.229,col.2

Cum de condictione quæritur non tam inspiciendum est à quo aut cui solutum est quam cuius gratia & nomine tom.1,pag.417,col.1

Qui pecuniam alienam credendi causa dedit deinde furere cœpit& consumpta est ea pecunia condictionem acquirit furioso to.1,pag.35,col.1,& 2

Integra dote, pro marito soluta,andetur condictio ad repetendum supra quod facere potuit tom.1, pag. 344, col.1,& 2

Quænam exceptiones perpetuæ & fauorabiles pariant condictionem indebiti tom.1,pag.344,c.1.& 2

Condictio indebiti an sit actio ciuilis an sit ex iure naturali tom.1,pag. 350,col 1,& 2,& pag.351,col.1

Omnes condictiones sunt actiones personales quibus intendimus aduersarium nobis dare oportere tom.1,pag. 351,col.1

An fructus post indebitum solutum percepti ac partus sint restituendi tom.1, pag 351,col.1

Cum alius soluit alius repetit condictio datur vtilis repetenti,directa soluenti to 1,pag.337,col.1

Facta condici non possunt tom.1, pag.381,col.2

Cum turpitudo versatur ex parte dantis & accipientis non est locus cõdictioni ob causam turpem tom.1,pag. 319,320,& 321

Different a inter condictionem indebiti &condictionem causa data causa non secuta tom.1,p.415,col.1

Differentia inter datum ob causam obligatoriam & causam non obligatoriam ad hoc vt cõdictio indebiti comparet tom.1.pag.415 col 1

Ob quam causam detur condictio indebiti tom.1,pag.415,col.1,& 2

Condictio causa dati nunquam cõcurrit cum condictione indebiti tom. 1,pag.301,col.1

Erronea solventis opinio indebiti condictionem inducit potius quàm excludit tom.1,pag 389 col.1

Condictio furtiua turpis est, & furti exprobrationem continet tom.1,pag. 483,col.1

Valet argentum à mutuo ad solutionem indebiti.& à condictione certi ex mutuo ad Condictionem indebiti, cur æque paratus tom.1,pag.340,col.2 pag.343, col.1

Omnis Condictio præterquam ex causa furtiua præsupponit translationem dominij quæ facta sit à soluente in accipientem tom.1,pag.410col.1

Nemo rem suam condicit nisi à fure tom.1,pa.410,col.1

Condictione furtiua non alius teneri potest quàm qui furtum fecit, aut heres eius tom.1,pag.459,col.1

Per Condictionem triticariam iura & res incertæ peti possunt tom.1,pag. 507,col.1

An heres impensas in fideicommissa ante diem fideicommissi factas condicere possit tom.1,pag.405,col.1,& 2, & seq.col 1,& 2

Interest aliquando pupilli habere Condictionem suo nomine aduersus eum qui solutionem accepit nulla exacta cessione tom.1,pag.342,col.2

Condictio indebiti duplex alia certi alia incerti tom.1 pag.403,col.1

Condictio locum habet indebiti non solum si quid omninò indebitum sit solutum sed etiam si quid plus debito tom.1,pag.403,col.2

Condictio furtiua est actio merè ciuilis tom.1,pag.484,col.2

Quomodo accipi debeat quod dicitur Certi condictionem esse generalem tom.1. pag.506,col.1

Condictio triticaria quomodo generalior condictione certi t.1,p.506,c.1

Per Condictionem certi iura peti non possunt tom.1,pa.506,col.1

Quoties de indebiti Condictione quæritur, illud maximè inspiciendum est non tam à quo quàm cuius nomine solutum sit tom.1,pag.411 col.2

Indebito procuratori mandantis creditoris soluto, ipsi procuratori non creditori indebitum condicitur tom.1, pa.423,col.1.& pag.424.col.1

Nulla est Condictio generalis incerti distincta realiter à speciali sed omnis condictio est certi & specialis tom. 1. pag.17,co.1.& 2,& pag.20,col 2

Debitore mulieris, eius iussu sponsio promittente si nuptiæ secutæ non sint, ipsi debitori non mulieri acquiritur Condictio causa dari propter solutionem eo nomine factam to.1, pag.288, & 289.vbi contra Tribonianum, cur autem non ipsi mulieri cuius iussu promissio facta est? ibid.

Condictio sine causa non minus quàm condictio certi cum Condictione indebiti potest concurrere to.1,pa. 865,col.2

Datum propter conuentionem resolutum an Condictione indebiti cõdici possit tom.1,pag.364,col 2

Qui maiorem obligationem sine causa suscipit incerti Condictione sine causa maiorem obligationem ac is qui omnem consequi potest tom.1,pag. 459,col.1,& 2,& pag.471,col.1,& 2

Pecunia data vt species detur si species tradatur quæ non sit tradentis,datur locus Condictioni tom.1,pag 307, col 1

Condictionis actione id solum repetitur quod solutum est tom.1,pag. 64,col.1

Condictio furtiua non datur contra singularem successorem nisi quatenus peruenit tom 2,pag.154,col.2

Quando detur Condictio causa dati, quando detur furtiua ei qui falsò procuratori soluit? tom.1,pag.302, col.2,& 302,col.1

Differentia inter causam falsam & causam nullam vt condictioni locus sit tom.1,pag.364,col.1

Repetitio legatorum competit vero heredi indebitè ab heredẽ,non verò solutorum actione legataria & actione vtili tom.1, pag.355,col.2

Condictio indebiti non ex pacto sed ex solutione & rei indebitæ traditione nascitur tom.1,pag.331,col.2

Condictio indebiti non tam ex cõtractu nascitur quam ex distractu to.1, pag.331,col.1

Quod ad aliquẽ vel non ex iusta causa peruenit vel redit ad non iussam causam Condictione sine causa repeti potest tom.1,pag 448,col.1,& 2

Ex solutione indebiti falsò procuratori facta si dominus ratam habuerit datur non contra procuratorem sed contra dominum Condictio indebiti to.1.pa.200.col 2,& pag.202,col.2,siue & Condictio siue causa pag.301,col.1

Si reus & fideiussor pariter plus debito soluerint vtrique pariter indebiti Condictio competit tom.1,pagin.361, col.1,& 2

Omnis Condictio ciuilis est nulla prætoria tom.1,pagin.591,col.2

Quo casu Condictio furtiua competat ei, cuius non interfuit tempore propositæ actionis t.1,p.492,col.2

Pecunia data vt species detur post extinctam speciem quomodo sit locus Condictioni pecuniæ? tom. 1,pag. 396,& 307

An filius familias heres patris effectus contra Macedontanum mutuatam pecuniam, solutam condicere possit tom.1. pagin.376,col.1.& 2

Quomodo Condictio furtiua & vindicatio possint competere domino tom.1,pagin.457,col.2, & pag. 458,col. 1,& 2

Solutio à procuratore in rem suam constituto facta debiti à constituente iam soluti, condici potest ab ipso procuratore non à constituente tom.1,pa. 443,col.1,& 2

In condictione furtiua necesse est actorem intendere aduersarium sibi dare oportere non autem sibi restituere sine condictio sit certi siue incerti tom. 1,pag.493,col.2

Condictio præsupponit validitatem cuiuslibet actus ex quo nascitur tom. 1,pag.207,col.2

Condictiones omnes licet ciuiles sint, attamen ex summa æquitate proficiscuntur vt & actiones prætoriæ to. 2,pag.65,col 2,in fine

Dominium rei furto subtractæ non habenti sed tantum possessionem Cõdictio furtiua non competit, sed tantum triticaria tom 1 pag.493,col.1

Cur vtilis furtiua Condictio non detur ei qui non habet dominium rei furtiuæ sed tantum possessionem to. 1,pag.493,col.1

Condictione conuentus omnes fructus restituere debet quos percepit adeoque quos percipere potuit, à die litis contestatæ tom.1,pagin.64,col.1, & 2.& 65,col.1,& 2

In promisso ob causam causa non secuta Condictio sine causa locum habere potest tom.1,pag.447,col.1,& 2

Differentia inter Condictionem sine causa & Condictionem ob causam dati causa non secuta tom.1, pag.447, col 1,& 2

Pecunia pupillari a tutore mutuo data pupillo aut minori acquiritur Condictio certi vtilis tom.1,pag.6,col. 1,& pag.60,col.2

In pactis quantumuis nudis non est locus condictioni tom.1,pa.268,col.1

Pecuniam accipiens vt faciat quod faceret iure in condictione ob turpem causam tenetur tom.1,pag.322,& 323

Condictio indebiti soluti eodem modo danda est quo & solutio fieri potuit tom.1,pag.362,col.1

Bona fides indebiti Condictionem non impedit tom.1,pag.255,co.1

Datum ob causam, causa de facto non etiam de iure secuta competit Condictio to.1.pag.255,col.2

Consumptis nummis qui per traditionem non erant translati an competat certi Condictio,an alia? tom.1, pag.47,co.1,& 2

Per Condictionem certi aliud peti quàm pecunia numerata non potest to.1,pag.506,col.1

Omnes Condictiones sunt & iuris ciuilis & rei persecutoriæ tom 1,pag. 347,col.2

Omnes Condictiones ex lege 12. tab.trãseunt ad heredes eius cui competierunt tom.1,pag.347,col.2

Condictio furtiua per oblationem aut nouationem tollitur tom.1.pag. 500,col.1,& 2

Condictio quæ competit creditoribus solutionis à tutore factæ non afficit hypothecarios sed tantum chyrographarios to.1,pag.430,col.2

Indebita legata pro herede & ex ipsius nummis ab alio soluta ab ipso here.de condici possunt, si non extent, vindicari si extent to.1,pa.410,co.1,& 2

Qui pecuniam accepit vt seruum proprium manumitteret qui tamen decesserit ante manumissionem an Condictione teneatur? tom.1.pag. 278, & 279, vbi etiam contra Tribonianum

Condictio furtiua nascitur ex delicto tom 1, pa.464,col.2

Acceptilatione facta a creditore propter promissum à debitore expromissorem datur condictio creditori non liberationis aut acceptilationis sed pecuniæ debitæ to.1,pag.261,262,& 263,& 267,col.1

Duabus rebus alternatiuè obligatis, simul soluris non competit condictio si ante condictionem vtraque vel vna duntaxat perierit to.1,pag.387,col.1,& 2,& pag.388,col.1,& 2

Non tam solutionis quàm condictionis tempus spectandum est cum quæritur quid veniat in condictionem tom.1,pag.387,col.1

Qui in area aliena ædificat condictionem indebiti non habet tom.1,p.

391.col.1,ne quidem possessionis ib.c.2
Ad impediendam conditionem ob eiusdem dati causa non secuta non sufficit causam esse secutam de facto si iure non debuerit effectum, t.1.p.455,c
Condictio furtiua non ad aliud comparata est, quàm vt dominus indemnitatem à fure aut eius herede consequatur tom.1,pag.498
Dominus rei subreptæ pretium per conditionem furtiuam consecutus partis rei quæ supersunt condicere volens à fure exceptione summouetur & cur tom.1,pag.498,col.1,& 2
Condictio sine causa locum habet in promisso sine causa, & cum causa quæ finita vel secuta non est tom.1,pa.447,col.1,& 2.& pag 448,col.1.& 2
Æquitas omnes omnino condictiones indixit & repetitiones tom.1,pag.441,col 1
Iura omnia quæ per condictionem ex lege petuntur sunt perpetua idest ad triginta vsque annos durãt tom 1,p.504,col 1
Condictio causa data nunquam potest concurrere cum actione bonæ fidei, secus condictio ob turpem causam to.1,pag.322,col.2
Vt condictio indebiti locum habere possit duo concurrere oportet vt ne pretium aliquod gestum sit vno dante, & alio accipiente, & vt aliquid factum sit accipientis tom. 1,pag.391, col.2
Vsusfructus per condictionem triticariam peti potest to.1,pag.507.c.1,& 2
In Condictione furtiua necessaria est actori probatio dominij tom.1, pag.479.col.2
Facta nunquam condicuntur tom. 1,pa.437.co 1
Condictio certi non potest quoties ex contractu alieno certum petitur dari vel tradi tom 1.pag.18,col.1
Condictionis nomen stricte accipitur tantum pro ea actione personali per quam intendit actor dare oportere aduersarium tom 2,pag.408,in prin.
Cur detur condictio sine causa secuta non sit, siue sit finita tom.1, pag.452,col.1,& 2
Pecuniam accipiens vt commodatum reddat tenetur condictione ob turpem causam tom.1,pag 321.& 322
Condictio nunquam datur domino extra causam rei furtiuæ, sed ei semper qui dominus non est contra eum qui dominus est tom.1,pa.351.col.2
Differentia inter conditiones quibus intendimus dari nobis debere id quod nostrum aliquando fuit,& inter eas quibus intendimus nobis dari debere quod nostrum nunquam fuit to. 1,pag.351,col.2
Pater furis condictione furtiua non tenetur etiam in quantum ex furto filij peculium factum est locupletius tom.1,pag.482,col.1
Illud tantum in condictione indebiti inspicimus in quantum factus sit locupletior is qui condictione tenetur tom.1,pag.438.col.1
Condictio sine causa cum furtiua concurrere nunquam potest tom 2,pa. 408 col. 2
Differentia inter condictionem quę datur propter causam rei non secutam, & condictionem quæ datur propter rem non secutam tom 1,pa 364,col.2
Condictio furtiua etiam datur tutori pro re furtiua pupilli tom.1, pag. 45 .col.2
Qui exceptionem habet condicere potest solutum, secus qui exceptionem habere potest tom 1, pag.395 col 1,& 2
Tutus exceptione compensationis debitum solutum repetere potest tom.1 pag 386,col.2
Condictio furtiua est ex delicto to. 2,pag.151,col.1
Qui donatum mulieri iussu eius sponso numerauit si napriæ secutæ 25 sint quando acquirat condictionem mulieri,quando sibi? to.1,pa.294, co.1. & 2.pag.295,col 1,& 2
Effectus obligationis in futurum tẽpus incertum collatus non minus parit condictionem indebiti quam ipsa obligatio in futurum collata. tom. 1, pag 422,col.1
Indebiti condictio datur quoties certum est non omnimodo debitum iri quod aliquo casu fieri potest vt non debeatur tom.1,pag.422,col.1,& 2
Vt feratur an hodie condictio indebiti competat præsens status inspici necessario debet tom.1,pag.422,col.2
Bonitas frumenti indebiti soluti nõ est attendenda tempore solutionis sed tempore consumptionis si consumptũ aut condictionis si non consumptum tom.1,pag.438,col.2
Dato ob rem futuram ea postea nõ secuta si non condictionis implendæ causa detur, an stricto iure,an vero ex bono & æquo condictio competat tom.1,pag.437,col.1,& 2
Domino furti competit condictio furtiua, vindicatio,& actio ad exhibendum aduersus quemlibet possessorem tom.1,pagin. 457, col 1, & 2,& pag.458, col.1,& 2
Condictio & vindicatio sunt contradictoriæ tom.1,pag.457 col.1
An condictio furtiua sit quodammodo pœnalis tom.1.pa.465,col 1,& 2.& pag.499,col.1
Introducta est condictio furtiua in odium furis sed non in pœnam tom.1, pag.485,col.1
Procuratori mandans creditor vt maior pecuniæ quantitas soluatur condictione indebiti conuenitur ipse non procurator tom.1, pagin.424,co. 1,& 2
An debitori competat condictio indebiti propter solutionem alij quàm vero creditori factam tom.1, pag.362, col.1,& 2.& pag.seq.
Ex argento sub specie pocula facta condici possunt Cõdictione furtiua t.1, pag.493,col.1,& 2, etiam cùm relatura sumptibus furis facta ibid. & pag. 494, col.1 & 2,& ratio pag.494.col.1
Quisquis id soluit quod in omnem euentum debiturus est nunquam potest condicere tom.1,pag.428, col.2
Condictio triticaria ideo generalis appellatur quod ad res omnes competat præterquam ad pecuniam numeratam & ad factum tom.1,pag.509,col.2
Condictionum aliæ sunt repetitiones, aliæ petitiones contra Accursium tom.1,pag 290,col.2
Datum ob transactionem condemnatione postea secuta potest Condici tom.1,pag.367.col.2, secus condemnatione non secuta ibid.
Fideiussori suo nomine lectum indebitum pro herede soluenti competit Condictio, non autem heredi tom 1.pa.402,col.1,& 2
Condictio species quædam euictionis est quæ tollit intellectum factæ solutionis tom.1,pagin.440, col.2
Habitationem indebitè data,pretium habitationis Conditur tom.1,pag. 439 col 1
Differentia inter Condictionem indebiti & condictionem sine causa to. 1,pag.439.col.1
Ex contractu facio vt des nunquam nascitur Condictio, quia facta nunquã condicuntur tom.1,pag.253.col.1
Fideicommissarius pecuniam propter fundum hereditarium consequendum datam condicere potest si heres hereditatem tanquam sibi suspectam coactus adierit secus si extraneus pecuniam dederit tom.1,pag.394,c.2
An requiratur præsentia rei subreptæ in nouatione,delegatione,vel obligatione, ad tollendam Condictionem, furtiuam tom.1,pag 501.col.1,& 2,& p. 502.col.1,& 2
Legatario rei furtiuæ non datur Condictio furtiua sed tantum vindicatio tom.1,pag 490,col.1.& 2
Potior est causa Condictionis quàm vindicationis tom.1,pa.354.co.1,& 2
Condictio nihil nisi quædam cuictio est tom.1,pag.454.col 2
Falsus procurator solutionem sciens accipiens Condictione furtiua tenetur tom. 1.pag 501.col.1
Condictio indebiti nunquam locũ habere potest nisi probato errore facti tom.1,pag.701,col.1
Condictio quæ nascitur ex implemento non secuto commodior est quàm ea quæ ex pœnitentia sola to. 1,pag.266,col.1
In condictionem idem venit quod datum fuit si sit in specie, tantundem verò si in quantitate tom.1, pag 266, col.2,quæ præterea veniant ibid.
In permutatione etiam datur locus Condictioni si is quirem alienam accepit suam tradere nolit tom.1,pag. 264,col 2
Indebita re preciosiore facta ratio sumptuum habenda est in Condictione tom.1.pag.379,col.2
Cur introducta sit Condictio ex l.si quis conductionis 25.C.de locat. tom. 2,pag.410.col.1
Ex contractu nominato nullo datur Condictio dari potest nisi integra sint omnia tom.1,pag.279, col.1, nec magis ex pœnitentia quàm quasi causa non secuta ibid.
Ægris competit indebitæ promissionis Condictio, atque indebitæ solutionis tom.1,pag.345,col.2
An detur Condictio ex lege tom.1, pag, 50, col.1,& 2,& pag.seq.
Condictio ex lege tunc locũ habet, cùm per legẽ ciuilem obligat o aliqua immediatè inducitur, nec lege exprimitur aliud nomẽ actionis t.1.pa.50,c.2
Quænam sint Condictiones ex lege tom 1 pag.50 col.1
Omnes Condictiones ex lege sunt condictiones veræ, quia iis intendimus aduersarium dare nobis oportere tom.1,pag.50,col.1
Sponsalibus contractus non est locus Condictioni doris solutæ, aut alterius rei datæ,ex capite pœnitentiæ,sed tantum ex capite causæ non secutæ tom.1,pag.293,col.2
Qui solutionem indebiti accepit si fiat non soluendo datur Condictio indebiti soluenti,aduersus cui pecunia proficit tom 1, pag 413,col.2,non de iure sed de æquitate ibid.
Condici ei non potest in casum inopiæ solutionem accipientis ad quem solutio peruenit ex causa onerosa nec de rigore iuris nec de æquitate to.1,pa.413.col 2
Indebitum ea mente datum vt repeteretur postea, repeti non potest to.1,pa.414 col.1,& 2
Condictio indebiti auxilium iuris est ex æquitate inductum vt per imperitiam lapsis & errantibus non vt fraudibus hominibus succurratur tom.1.pag. 414,co.1
Effectus obligationis condiendæ non est alius quam vt liberatio sequatur tom. 1, pa.451.co.1
Condici obligationem, & condici liberationem sunt contradictoria to. 1,pag.451 col.1
Omnes conditiones aut sunt certi aut sunt incerti to.1,pag.451.col.1
Cur introductæ sint condictiones sine causa & indebiti,& quo iure tom. 1,pag.441,col 1,& 2
Condictio indebiti non habet locum nisi cùm aliquid datum est ob causam præteritam, eamque sui natura obligatoriam tom.1,pa.441,col.1
Condictio triticaria locum habere nunquam potest si res debita fuit soluenda certo die tom.1,pag.513,co.2
Legata res furtiua ab herede testatoris condici non potest tom.1,p. 489, c.ol.1
Turus exceptione perpetua sed odiosa non habet conditionem tom. 1,pag.285,col.1
Condictione indebiti latius patet condictio ob causam tom.1, pagin. 285 col.2
Condictio causa dati nunquam concurrere potest cum condictione indebiti tom.1,pa 285,col.2
Tutori creditori pupilli plus quam debitum solutum si pupillo in tutelæ iudicio non imputauit, condicere non pupillus potest tom.1,pag.442, co.1,& 2,& 443,col.1,& 2
Duobus eandem quantitatem soluentibus debitam condictio semper ei danda est qui posterior soluit tom.1, pa.426.col.2
Differentia inter condictionem certi ex mutuo & condictionem certi ex stipulatione tom.1,pag.56,col.2
Condictio dati non competit ex mora vt seruus manumittatur tom. 1,pag.251,col.1,sed ex cessatione & pag. 252,col.1,& 2
Nulla condictio est prætoria aut arbitraria tom.1,pag.478,col.1
Condictio indebiti nascitur ex quasi contractuac proinde ex aliquo negotio gesto, & quasi ex mutuo licet extra id quod agitur to.1.pag.391,col.1
Quod condicionis implendæ causa datur si acquisitio non sequatur condici potest tom.1.pag.436,col.2,,quauis per dantem steterit
Condictio iuris gentium datur aduersus omnes qui ex iniusta causa quid possident to.1,pag.12,col.2.in pr.
Omnis condictio, excepta furtiua excludit vindicationem tom.1,pag. 12,col.2
Condictio sine causa cum omnibus aliis condictionibus potest concurrere tom.1,pag.446.col 1,& 2
Condictio sine causa etiam ex contractibus innominatis datur quoties non concurrit cum condictione ob causam dati causa non secuta tom.1, pag.446,col 2
Indebito soluto vel promisso, potest esse locus condictioni indebiti vel sine causa,& differentia condictionum quæ dantur ob solutum & quæ dantur ob promissum tom.1,pag.446,col.2,& pag 447.co.1,& 2
An condictio competat & ad quid domino seruum intra tempus manumittendum dati si eum pœnituerit, antequam manumitteretur seruus sed post pœnitentiam & certiorationem fuerit manumissus ? tom.1, pag 270, col.1 & 2,& 271.co.1,& 2,& 272
Rei subtractæ sub condicione legatæ per vindicationem aut præceptionem pendente condicione heredi nõ legatario condictio competit tom.1, pag.494,col.1,& 2
Condictio indebiti datur debitori delegato aduersus delegantem ob solutum delegantis nomine plusquam ab ipso deberetur t.1,p.424,col.1
Si debitor debitoris a creditore suo delegatus plus debito soluerit procuratori eidem quæ creditori creditoris & ex ea causa frustra egerit condictione indebiti cum procuratore indebiti potest contra delegantem agere tom.1, pag.424,col.2
Qui sine causa promisit non tantum exceptione perpetua iuuatur, sed etiam condictione incerti sine causa to.1,450,p.col.1,& 2,& pa.451,co.1,idem si cum falsa ibid.
An debitum peculiare filiofamilias solutum qui peculium amiserat condici possit,aut pariat liberationem to. 1,pa.375,col.1 & 2
Indebiti frumenti consumpti precium non aliud frumentum venit in condictionem indebiti t.1.p.438,c.1,& 2
Non potest condici naturaliter debitum quod potest compensari to.1,p. 389,col.2
Condictio furtiua nullomodo pœnæ nomine ad furtum puniendum concepta est tom.1,pag.477,col.1
Furtiua condictio vindicationi si non simillima saltem proxima est to. 1,pag.497,col.1
In re furtiua condictio ipsorum corporum competit siue extent siue perierint tom.1,pa.470,col.1,& 2
An condictione furtiua teneatur heres in solidum etiam de eo quod eum non peruenit late tom.1, pag.472,& seqq.
Differentia inter eum qui sciens indebitum soluit eo pacto expresso vt repetat, & eum qui sic soluit legatum vt si appareuerit indebitum vel Falcidia emerserit reddatur to.1,pa.414,col.2
Alienatio possessionis sufficit vt cõdictioni indebiti locus esse possit tom. 1,pag.414 col.2
Duo necessario requiruntur ad dandam alicui condictionem vt eius rei quàm condicere vult dominium ante habuerit & postea amiserit tom.1,pag. 419,col.2
Datum ob matrimonium non secutum quod iuris gentium incestum esset siue causa datum est, ideoque sine causa condictione repeti potest tom.1, pag.456,col.1,& 2
In re furtiua soli domino condictio competit tom.1.pag.457,col.1,& 2
Non potest eadem condictio simul esse certi & incerti to.1,pag.460 col 1
Omnes condictiones sunt stricti iuris tom.1.pag.460,col.1
Ex his omnibus causis quæ inire non valuerunt,vel non habuerunt effectum secuta per errorem solutione locus est condictioni quoties dominium translatum est in accipientem tom.1,pag. 418.col.1,& 2
Legata pure non autem sub condicione res furtiua per damnationem aut siue modum condici ab herede testatoris potest secus legata per vindicationẽ aut perceptionẽ t.1.p.489,co.2
Tutor indebitum soluendo condictionem acquirat pupillo non fiat t.1, p.422,col.1,& 2,& p.423 col.1.& 2
Qui rem amissam sua culpa non soluo,soluit domino eam postea reperiẽti, an precium solutum condicere an rem ipsam vindicare possit to.1,pagin.449, col.2.& pag.450,col.1,& 2
Condictio ex mutuo non in aliis rebus potest consistere quam quæ in numero pondere & mensura consistunt, condictio verò indebiti etiam in speciebus tom.1, pag.343,col.1
Furiosi & infantes cum heredes necessarij existerint patris condictione furtiua tenentur, quamuis cum eis agi non possit tom.1,pag.459,col.1,& 2
An & quomodo incerti condictio furtiua dari possit tom.1,pa.492,col.1, & 2,& pag.493. col.1,& 2
Condictio furtiua duplex vna quæ datur ad rem altera ad interesse tom.1, pag.492,col.1,& 2
Emancipatus bonorum possessionẽ repudians habet condictionem bonorum collatorum tanquam causa non secuta t.1.p.299, col 1,& 2. secus post agnitam bonorum possessionem ibid.
Solutione indebitæ pecuniæ facta falso procuratori quænam condictio & cõtra quem detur? t.1.p.300,,01,& 302, quænam vero & contra quem ex solutione debitę pecuniæ? to.1,p. 302,c. 2
Condictio furtiua non datur actori qui tempore condictionis dominus non est tom.1 pag.488,col.1,& 2
In contractibus innominatis re integra non datur condictioni locus t.1, pag.266,col.1
Rei communis condictionem furtiuam habet prouocatus iudicio non prouocans communi dividundo tom. 1,pag 491,col.2,& pag.seq.col.1,& 2
Quod ex falsa causa solutum est repeti potest (tanquam ex causa nulla) condictione indebiti tom. 1,pag.364,col.1
Sicuti potest alius soluere alius repetere, ita potest aliud solui alind repeti tom.1,pag.347,col.1,& 2
Vsusfructus siue formalis, siue causalis indebitè soluris ab herede vsufructuarij potest cõdici t.1.p.347,col.1,& 2
Certi condictione neq; incertũ neq; factũ,neq; id quod interest peti potest to.1,pag.17,col.2.& pag.18,col.2
Certi condictio specialis famosa nulla est to.1,pag.17,col.2
Omnes condictiones certi perpetuæ sunt tom.1,pag.17,in fi.& 18
Condictio certi ex aliqua certa causa cõpetens quæ per inficiationẽ crescat non datur in duplum to.1,p.18,c.1
Condictio indebiti comparatur cõdictioni ex mutuo & mutuum indebito tom.1.pag.331,col.1
Condictio sine causa non comparatur mutuo quomodo condictio indebiti tom.1,pag.439.col.2
Condictio triticaria generalior & latius patet quàm condictio furtiua to.1, pag.508,col.1,& 2, & ad res immobiles etiam datur ibid.
Condictio triticaria datur soli domino de fundo deiecto, & contra solum inuasorem tom.1,pag.508,co.2
Condictio triticaria datur non domino de fundo deiecto pro possessione tantũ sed nõ pro dominio t.1,p.508,c 2
In condictionibus omnibus de iure

ac dominio quæritur non de possessione tom.1,pag.304,col.2

Debita parte fundi si totius æstimatio soluatur, condictio partis æstimationis indebitæ competit debitori to.1,pag.374 col.1,& 2

Venditor ab emptore in testamento nexu vêditi liberatus rem postea traditam condicere potest tom.1,pag.375, col.1,& 2

Tutus exceptione pacti de non petendo fideiussor debitum per errorem solutum repetere potest tom.1,pa.388, col 1,& 2

Cur in condictione ex pœnitentia comperente necessaria sit certioratio pœnitentiæ? tom.1,pag.273,col.1

Condictio indebitum.

Condictio indebiti neque iure actionis neque officio iudicis persequitur quanti actoris interest sed tantum quãto locupletior factus est, vt lucrum ei omne excipiatur,non etiam vt actori plenissima indemnitas præstetur tom.1,pag.439,col.2

Etiam post acceptum inter fratres iudicium familiæ erciscundæ potest tractari inter eos de condictione indebiti quomodo tractaretur inter extraneos si quid forte alteri ab altero indebitè solutum probaretur tom.1, pag.398.col.2

Condictio habitatio.

Habitatione à nullo habita,sed quis simpliciter in domo alicuius habitauerit,condictione tenetur non indebiti,sed sine causa tom.1,pag.439,col.2 & ad quid ibid.

Condictio certum.

Condictio certi ex numeratione nulla nasci potest extra id quod numeratum est tom.1,pag.81,col.2

Condictio incertum.

Condictio indebiti etiam est incerti tom.1,pag.363,col.2

Condictio furtum.

Rei mobilis vi abreptæ, non minus quàm furto subtractæ condictio triticaria dari potest tom.1,pagin.507, col.1,& 2

Si seruus furtum commiserit condicendum est domino in id quod ad eum peruenerit, in residuum autem noxæ seruum dominus dedere potest tom.1.pag.461,col.1,& 2

Differentia inter condictionem furti & condictionem furtiuam tom.1,pa. 692,col.1,& 2.

Condictio furtiua quamuis mere rei persecutoria sit, nullo modo autem pœnalis nascitur ex delicto & ex furto ipso sed ad rem ipsam non ad pœnam persequendam tom.1,pag. 131, col.1, & pag.132,col 1,& 2

Depositarius vel commodatarius rem depositam vel commodatam inuito domino contrectando ea citra culpam aut dolum pereunte liberatur ab actione depositi vel commodati, sed non à condictione furtiua tom.1, pag.499,& pag.500,col.1,& 2

Non omnis condictio quæ contra furem datur quamuis ex causa furti furtiua est, quæ semper certi est condictio sed aliquando datur etiam condictio incerti non ad rem ipsam furtiuam, sed ad id quod interest eius qui furtum passus fuit tom.1,pag.692,co.1

Condictio incerti furtiua nulla est, tom 1,pa.692,col.1

Condictio furtiua per alienationem subsecutam extinguitur, secus actio furti tom.1. pa.489,col.2

Condictio furtiua tolli non potest, nisi per oblationem aut nouationem tom.2,pag.385,col.2

Condictio æquitas.

Condictiones omnes licet stricti iuris sint,naturalem tamen æquitatem& ab æquitate originem sumpsisse videntur tom.1,pag.255,col.1

Condictio exhibere.

Qui condictione aliqua tenetur excepta furtiua non potest ad exhibendum actione teneri tom.1,pag 304, & 305

Condictio donatio.

Cur ex donatione facta sub modo & certa lege detur condictio ob rem dari re non secuta si donatarius non impleat quod promisit, quamuis ex hac causa etiam præscriptis verbis actio competat? tom.1, pagin.307, col.2 & 308

Condictio conditio.

Rei furtiuæ sub condicione legata si ante condicionis euentum earum heres condicere velit ad quid reus debeat condemnari? to.1,pag.495,col.2, & pag.496,col.1,& 2

Condictio reuocatio.

Reuocationis nomine condictio non vindicatio significatur tom.1,pa. 330,col.1

Condictio actio.

Nulla condictio triticaria potest esse bonæ fidei,nullaque actio stricti iuris nasci ex contractu bonæ fidei tom. 1,pag.509,col.2

Condictio legitima.

Querela inofficiosi testamenti licet quinquennio præscribatur, condictio tamen ad supplementum legitimæ non nisi triginta annis finitur tom.1, pag.504,col.2

Condictio impensa.

Soluta dote sine impensarum necessariarum deductione, tota dos non condicitur, sed ea tantum quantitas quæ pro impensis necessariis compensari potuit tom.1,pag.410,col.2

Condictio exceptio.

Qui perpetua exceptione tueri se poterat sciens soluit debitum repetere potest secus qui exceptione temporali tom.1,pag. 368,in fine.& 369,col. 1,& 2

Dominus rei subtractæ condicens partem rei deinde totius precium, offerente fure totius pretium detracto precio partis exceptione doli mali summouetur to.1,pag.498,col.2

Vuis subreptis & mustum & vinacia condici possunt tom.1,pag. 498,col.1, & 2

Condictio repetitio.

Libertus solutam patrono pecuniã pro operis officialibus quas se debere putabat condicere non potest tom.1, pag.378,col.2,& pa.379,col.1

Condictio liberatio.

Liberatio ad tempus in testamento relicta condictionem nullam parere potest tom.1.pag.375,col.2

Res per triticariam petita,potest solui vltimo instanti ante condemnationem eiusque solutio parere debitori liberationem to.1,pag.509,col.2

Condictio solutio.

Datione fundi in solutum,aut alicuius speciei pro maiore quantitate quã quæ debeatur,competit debitoris condictio totius fundi, salua manente obligatione, secus datione quanticatis t.1,p.373,col.1,& 2

Duabus rebus alternatiuè positis in obligatione, solutione facta vnius, & partis alterius,vtraque solutio non est in obligatione condictionis, sed tantum solutio partis tom. 1, pagin. 381, col.2,& pag.382,co.1,& 2

Qui prædoni vecturas nauium & pensiones insularum soluit quas non ille,sed dominus locauerat, condicere potest,quia non est liberatus tom.1, pag.420,col.2

Condictio venditio.

Condictio ad rescindendam venditionem licet proponatur per viam restitutionis in integrum ad trigesimum vsque annum durat tom.1,pag.504.c.2

Condictio ex lege cum aliis quoq; actionibus & condictionibus potest concurrere tom.1,pag.504,col.2

Condictio triticaria cur sic dicta tom. 1,pagin.505,col.1,& 2

Condictio certi sic ideo dicta quod per eam nihil vnquam nisi numerata pecunia peratur quæ semper certa est tom. 1,pa.505,col.1

Condictio electio.

Duabus rebus in obligatione alternatiue positis simul solutis,si post mortem creditoris vnius testatuendæ, vna perierit,electio est debitoris vel superstitem condicere, vel precium peremptæ repetere tom.1,p.388,col.1.& 2

Condictio fructus.

In condictionem per quam quis repetit quod suum fuit, fructus veniunt etiam ante litem contestatam aut moram secus in eam per quam perit quod suum non fuit tom.1,pag.290, col.2,& 291

Condictio pœna.

Differentia solutionis facta ex falsa causa actionis merè ab initio pœnalis & eius quæ ex falsa causa actionis quæ ex post facto fiat & per inficiationem crescat, ad hoc vt indebiti condictio contingat to.1,pag.368,col.1

Condictio fides.

Condictiones aduentitiæ,id est non ex ipso contractu descendentes sed ex facto aliquo extrinseco quod contra bonam fidem superuenerit, iisdem bonæ fidei iudiciis insunt tom.1,pag. 323,col.1

Condictio dos.

Quo casu pater doris condictionem acquirere filiæ possit? tom.1,pagin. 284,col.1,& 2

Condictio genus.

Qui hominem generaliter promisit Stichum solutum quem se debere putabat condicere potest tom.1, pag.390,col 1,& 2

Condictio

Condictio pignus.

Creditori pignorattitio si pignus rei alienæ esse sciat soluta pecunia condici potest,secus si ignorauerit to 1 pa. 395,col.1,& 2

Condictio locus.

Nulla condictio loci adiectionem admittit nisi solutionis causa ideóque per adiectionem loci non fit arbitraria tom.1,p.516,col.1

Condictio mandatum.

Data pecunia vt seruus teneatur & manumittatur,post pœnitentiam dantis non est locus condictioni contra Tribonianũ & interpretes, sed actioni mandati nec ante nec post emptionem tom.1,pag.273,& 274,& 275

Condictio pupillus.

Solutio facta à pupillo sine tutoris authoritate debiti, vel ciuilis vel naturalis prodest non solum ad condictionem acquirendam sed etiam si malit ad liberationem tom.1,pag.385, col.2

Condictio interesse.

In condictione furtiua venit omne quod interest agentis, non tantum ratione damni emergentis,sed etiam lucri cessantis tom.1,pag.463,col.1

In condictione serui ex causa furtiua id venit in condictionem quod interest agentis, eoque mortuo precium eius quod interest cum precio serui tom.1, pag.459,in fin.&pagin.460,col. 1,& 2

Condictio tractatus.

In contractibus stricti iuris in quibus dolus non potest vindicari nisi per oppositam doli exceptionem, item que in arbitrariis condictiones aduentitiæ non insunt tom.1,pagin.323, col.1

Condictio æstimatio.

Cur petitio per triticariam homine debito æstimatio ipsius deducatur in condemnationem tom.1,pag.508,co.1. & 2,509,col 1,& 2

Conducere.

Qui nauem conduxit pro numero impositarũ rerum pro eo numero tantum conductionis precium debet, qui verò nauem cum aueršione id est in vniuerso secus tom.2,pagin. 40, col. 1,& 2

Conducere precarium.

Rem propriam neque precario accipere, neque conducere quisquam potest sed eius duntaxat possessionem tom.1,pag.696,col.1

Conductor.

Conductor licet vere non possideat quia non animo domini, sed alieno nomine possidet,in possessione tamen est tom.1,pag.645,col.2

An pro ea duntaxat pensione quam conductor debet locatori obligata sint creditori & locator locatoris inuecta & illata conductoris, an verò pro tota pensione, quàm ipse locator secundus debet tom.1, pag.670,col.2

Conferre.

Etiam pro amissis mercibus domini conferre & contribuere debent pro portione, imputando videlicet & minus percipiendo tom.2,pag.28,in fin.

Confessio.

Confessio in iure facta non aliter valere nec rata esse potest, quàm si ius & naturam recipiat tom.1, pag 170, col 1

Confessio aut probatio incertę quãtitatis non valet tom.1, pag.135, col.1

Non est in potestate actoris eripere reo commodum suæ confessionis, & beneficium quod habet non ab actore sed à statuto tom.1,pag.168, col.2

Non est prohibendus reus bonam fidem agnoscere ac probè tandem conficeri quod improbè antea negauerat tom.1,pag.168.in fin.dummodo nulla ex rei pœnitentia captio sit actoris tom.1,pag.169,in prin.

Confessio depositi aut in rem versi, probat depositum aut in rem versum quod tamen non nuda voluntate aut confessione,sed re tantum sit tom. 2, pag 288,col.2

Iudice post primam, rei actione legis Aquiliæ conuenti aut alia, negationem, admittente eius confessionem postea secutam non potest actor probare maleficium per testes vt eripiat rei beneficium quod ex statuto aliquam ob suam confessionem esset habiturus tom.1, pag.168,col.2

Non est audiendus reus qui ad grauiorem condemnationem euitandam vel etiam expensarum litis vult consiteri actoris intentionem quam actoriam per testes aut aliter plenissimè probasset tom.1.pa.168,col.1

Pecuniæ solutæ professio facta spe futuræ numerationis obligationem nó perimit tom.1,pag 63,col.1

Confessio iudicialis à pupillo sine tutore facta ei non nocet tom.1,pag. 143, col.1

** Confessio iusiurandum.*

Dotem & depositum sola numeratio & traditio,non autem confessio facit vel iusiurandum vtrumque tamen per confessionem & iusiurandum probatur factum tom.1,pag.124,col.1

Confessus.

Qui in iure confessus est se rem debere quæ iam tam perierat non aliter condemnandus,est tanquam ex sua confessione obligatus, quàm si eares post moram confitentis perierit tom. 1,pa 170,col.1,& 2

Confessus in iure pro iudicato est qui sua quodammodo sententia damnatur tom.1,pag 152,col. 2

Iudicati tempus quod ex indulgentia condemnatis indulgetur,porrigitur etiam ad eos qui in iure sunt confessi tom.1,pag.152,col.2

Confessus iurans.

Confessus in iure habetur pro condemnato, & iurans habetur pro confesso in iure tom.1.pag.125,col.2

Confessio.

Confusio quæ per actionem hereditatis contingit non impedit deductionem & retentionem tom.2,pag.169,c.1

Confusio totam obligationem extinguit, nec tantum confusionis iure, sed etiam solutionis potestate to.1,pa. 393,col. 2

Per dominij acquisitionem contingit confusio tom.2,pag.201,col.1

Coniunctio.

In coniunctionibus ordo nullus est tom.1,pag.689,col.2

Coniuncta pro disiunctis & vicissim disiuncta pro coniunctis sæpe accipiũtur tom.1, pag 520,col.1

Coniunctio ordo.

In coniunctionibus, id est in iis quæ inter se coniuncta sunt nullus est ordo,nec quicquam refert verum eorum prius dicatur aut scribatur tom.2,pag. 137,col.1

Consensus.

Nihil consensui tam contrarium est quàm error & dolus aut vis & metus qui nunquam est sine dolo tom.1,pa. 589.col.1

In omnibus contractibus consensus est individuus tom 1,pag.104, col.1

Filius etiam emancipatus scribens pro patre contractum obligatorium rei suæ obligationi consentire videtur & quomodo tom.1, pag. 728, col.1,& 2

Naturalis obligatio etiam sine consensu potest contrahi tom.1,pag.326, col.1

Quomodo probetur eum ad quem epistola missa est et consensisse tom.1, pa.583,col.1

Consensus error.

Error facti consensum impedit tom. 1,pa.553,col.1

Consequentia.

Multa per consequentias tolerantur,quia fiunt ex quodam iuris ordine quæ fieri principaliter non possent tom.2,pag.144,col 1

Non solent attendi quæ fiunt per consequentias tom.1,pag.654,col.1

In conuentionibus omnibus inspiciendum est quid principaliter actum sit, non quid per consequentiam euenire possit tom.1,pag.659,col.1

Consequentiæ regulariter non attenduntur tom.2,pag.123,col.2

Conseruatio.

Conseruatio est perpetua quædam acquisitio tom.1,pag.723,col.2

Conseruatio rerum creatarum quæ fit à Deo est continua& perpetua quædam creatio tom.1,pa.723,col.2

Consilium.

Consilium nunquam obligat si careat fraude tom.2,pag.379.col.1

Nemo potest consilium murare in alterius iniuriam tom.2,pag.53,col.1

Constituens.

Patre vel domino se soluturum constituente, quod fuit in peculio non minuitur obligatio licet minueretur peculium tom.1,pag.578,col.1,& 2

In centum debitor ducenta constituens, in centum sustinetur constitutum tom 1,pa.563,col.1,& 2

An Constituenti qui facto actoris intra constitutum tempus satisfacere non potuit succurratur à prætore per exceptionem an per iustam ædicti interpretationem tom.1,pagin.570, col.2

Quomodo intelligendum sit per reum constituentem non stetisse quominus constituto satisfaceret to. 1,pag.570,col.1,& 2

Quomodo intelligendum sit,per actorem non stetisse quominus reus constituto satisfaceret tom. 1,pag. 571,col.1,& 2,& seq.

Constituens si per actorem non stetit quominus fecerit quod facere debuerat ex constituto conueniri potest de rigore iuris etiam si res promissa ante moram constituentis perierit sed tamen exceptione iuuatur tom.1,pag. 568.col.1,& 2,& 569,col.1.& 2

Cur ex duabus rebus alternatiuè debitis constituens vnam, soluendo alteram non liberetur, constituens autem stipulatori, adiecto soluendo liberetur tom.1.pag 584.col.2

Constituens pro alio habet beneficium diuisionis & discussionis tom.1, pag.556,col.1

Vbi nulla mora interuenit constituentis in dando fideiussore, si interea fideiussor decesserit constituens non tenetur tom.1,pag.566.col.1

Qui constituit se soluturum quod alius debet tanquam ipse deberet non tenetur tom.1,pa.589,col.1,& 2

Constituens se soluturum satisfiando constituto non satisfacit tom.1, pag.580,col.1,& 2,nisi creditore volente col.2

Constituens mora.

Quomodo & quibus casibus mora constituentis purgari possit tom.1,pa. 569.& 570,col.1,& 2

Quid agendum sit a creditore si ad diem in quem constituens soluere debuerat neque creditor ipse neq; constituens adfuerit tom.1,pag.573,col.2

Constituere.

Etiam mulieres constituere dum ne pro alio intercedant t.1,p.547,co.1,& 2

Nihil refert an pro præsente quis constituat,an pro absente tom.1,pag. 586,col.1 & 2

Quod iuratum est deberi constitui potest tom.1,pa 551,col.1

Certo loco & tempore constituere quis potest tom 1,p.567.co.1,& 2

Vt valeat constitutum sufficit debitum esse quod constituitur vel iure naturali vel pretorio licet peti non possit tom.1,p.553,col.1

Actori municipum ex priuilegio magis quàm ex iuris ratione constitui potest nomine municipum vtilitatis causa tom.1,pag.558,& 559,col.2

Etiam accessoria debiti possunt constitui tom.1,pag.584,col.2

Debitum sub conditione & pure & certo die constitui potest tom.1,pag. 577,col.1,& 2

Quomodo intelligendum sit omnibus iuribus debitam esse oportere pecuniam vt constitui possit t.1,p,550,c.1

Debitum iure ciuili tantum non autem naturali,non potest constitui to. 1,p.550,co.1

Adiecto stipulatoris nomine constitui potest tom.1.pag.561,col.2,etiam sine mandato ibid.

Seruo constitui potest tom. 1, pa. 560,col.1,& 2

Qui constituit se soluturum vnam ex rebus alternatiue positis in obligatione alteram soluendo non liberatur tom.1,pag.584,col 1,& 2

Si quis constituat mihi, se mihi aut Sempronio soluturum, obligatur ex constituto, secus si mihi constituat se Sempronio soluturum to.1,pag.557,co. 1,& 2,& 558,col.1,& 2

Procuratori constitui non potest ab aliquo se domino soluturum secus se soluturum ipsi procuratori tom.1, pag. 558,col.1,& 2

Constituens per nuncium constituere potest, per procuratorem non potest tom.1.pag.558,col.2

Constituens esse procuratori soluturum ita demum actio domino quæritur quia procurator actionem cedere domino cogitur actione mandati tom.1, pagin.558,col.2

Debitum ex delicto etiam in constitutum deduci potest tom.1.pag.588, col.1,& 2

Constitui potest non tantum ex contractu quocunque sed e iam ex quacunque causa, etiamsi ex delicto debeatur tom.1,pag.588,col.1

Incerta quantitas potest constitui dummodo cautam habeat certam & quæ certam quodammodo admittat executionem tom.1. pagin.565, col.1

Aliud pro alio volenti creditori constitui potest tom.1,pagin.548,col. 1,& 2

Etiam factum pro facto & factum pro dato volenti creditori constitui potest tom.1, pag.548,col.2

Debitum ex quacunque causa, & ex quocunque contractu, siue certi siue incerti,constitui potest tom.1,pag.549, col.1,& 2

Debitum certo loco soluendum potest constitui alio loco soluendum tom.1,pa.555,col.2

Quoties quis in legatione constituit quod ante legationem debuerit non cogitur ibi iudicium pati vbi constituit tom.1,pag.555,col.1

Qui constituit certam personam pro se fideiussurum in dubio coniectura sumi potest quod constituendo de suo quoque facto promittere voluerit non de alieno tom.1,pag.565,col.1. & 2

Debita ab alio quam à constituente pecunia constitui validè non potest, si constituens à se debitam existimabat tom.1,pa.586,col.1,secus si sciebat ab alio debitam ibid.

Debita pecunia constitui potest siue à constituente sit debita siue non, sed ab alio tom.1,pag.556,col.1,& 2

Cur actiones ex delicto proficiscentes in constitutum possint deduci? tom.1, pag.588,col.2

An dominus pro seruo debito constituere posset tom.1,pag.550,col.2

Debitum naturaliter tantum etiam potest constitui tom.1,pag.549,col.1, & 2

Res debita post moram perempta constitui tamen potest tom.1,pag.582, col.1,& 2

Et sortem & vsuras debitas potest quis per epistolam constituere se soluturum tom.1,pag.586,col 1,& 2

Nemo potest scriptura sua profiteri penes se pecuniam alienam habere, quin hoc ipso constituat se alterius debitorem tom.1, pag.586,col.2

Debitum in diem vlteriorem etiam in citeriorem constitui potest tom. 1,pag.554,co.1,& 2,& pag.555,col.1,& 2

Filiusfamilias constituens & ipse tenetur, & patrem obligat de peculio tom.1,pag.547,col.1.& 2,& 548,col.1,&2

Quisquis constituit,nihil aliud constituit,quàm se soluturum tom.1,p. 558,col.1

Pupillus sine tutoris authoritate cõstituendo non obligat to.1,p.547,col.1

Constitui quelibet res potest,quæ in commercium & in conuentionem cadat tom.1,pag.546,col.2

Filij nomine constituere pater potest supra quantitatem peculij, secus nomine proprio tom 1,pag.551,col 1 sic & dominus pro seruo,& ratio ibid.

Debitum de quo nondum apparet constitui potest.si modò iam contracti sit tom.1.pag.557,col.1.& 563,col.1.& 2

Debitum etiam futurum constitui potest tom. 1,pag.557,col.1

Constituere præsentes & absentes possunt tom.1,pag.566, col.1,& 2

Inuito debitore etiam quis potest constituere tom.1,pag.587,col.1

Adiecto solutionis causa, constitui suo nomine non potest tom.1,pag. 561, col.1,& 2

Cur alienum debitum constitui possit tom.1,pag.556,col.1

Debitum certum constitui potest, licèt incertum sit quantum sit tom, 21,pag.588, col.

Constituere iniuria.

An actio iniuriarum in constitutum deduci possit ante condemnationem tom.1,pag. 588,col.1,& 2

Constituere obligatio.

Constituens aliam personam pro se fideiussoriam, eam obligat ex constituto si velit fideiubere,sed ipsolit obligatur ipse constituens tom.1,pag. 565,col.1,& 2, & 566,col.1,& 2

Constituere nouatio.

Si quis mihi constituat quod mihi deberur facere non potest, vt mihi deberi incipiat non tibi,si te inuito fiat, secus si te consentiente tom.1,pag. 556,col.2

Constituere pignus.

Pignus constitui potest siue quis pro suo,siue pro alieno debito pignus se darurum constituerit,idque propter vtilitatem commerciorum,tom.1,p.565, col.1,& 2

Constituere solutio.

Qui constituit se pro alio solutum tenetur, licèt alius ille ei denuntiet, ne soluat tom. 1,pagin. 587, col.2,An hoc tamen à Iustiniano sit correctum,ibid.

Constituere dos.

Potest maritus ex dote constituere plus quàm facere possit tom.1, pag.551,col.1,& 2

Constituere filiusfamilias.

Si filiusfamilias constituat non patrem obligat,nisi de peculio, ipse verò in solidum obligatur, sicut ex quolibet alio contractu tom.1,pag. 561,col.2

Constitutor.

Eodem iure censentur constitutores quo fideiussores, cùm omnes sint intercessores, nisi in iis de quibus aliter iure cautum & expressum est tom.1, pag.557,col.2

Constitutor proximè accedit ad fideiussorem tom. 1,pag.546,col.2

Constitutor fideiussor.

In quo conueniat, & in quo differat constitutor à fideiussore tom. 2,pag.304,col.1,& 2

Neque fideiussor fideiubendo, neque constitutor constituendo liberat debitorem tom. 2,pag.304,col.2.

Sufficit ad constituti validitatem, vt ab initio materiam suam sumpserit à debito quod cum subsistebat, formam verò ab edicto prætoris, vt actio quæ ex eo constituto semel potuit cõperere, nunquam ex postfacto possit intercidere ob id solum quod ex aliqua causa defierit esse debitum tom. 1,pag.578,col.2

Actio constitutæ pecuniæ non pendet à priore obligatione licet ei accedat, quia accedit æquè principaliter tom.1,pag.579 col.2

Constitutum requirit materiã prioris debiti tanquam conditionem sine qua constitutum fieri non posset, sed non prioris actionis neque debiti durationem vt ipsa duret tanquam ab actione illa priore aut à debito dependens tom.1.pa.579,col.2

Constitutæ pecuniæ peculiaris actio tenet, licet actio de peculio non teneat tom.1.pag.578, col.1,& 2,& 579, col.1,& 2

In constitutum potest deduci æstimatio seu pretium rei peremptæ post moram tom 1.pag.579.col.1,& 2,imo etiam res ipsa perempta ibid.

Constituens eius pecuniæ quæ alij debetur quàm ipsi constituenti non liberat debitorem quominus suo priori creditori teneatur, tom.1,pag.556,c.2

Constitutum non habet vim nouationis quomodo habet stipulatio si nouandi animo interposita sit to.1,p. 556,col.2

Non est necesse vt debitum sit quod constituitur, si modo propter debitum fiat constitutum tom.1,pag.548,col.2

Constitutum non est nudum pactum quia iuris prætorij autoritate munitum est tom.1,pag.564.col.1, sit tamen nudo pacto & intra stipulationem ibid.

Edictum de pecunia constituta locum habet si eo tempore promissor neque dederit, neque fecerit quod se daturum vel facturum constituerat, & ante litem contestatam tom.1,pag.569, col.1. & 2

In constituto stipulatio nulla interuenit tom.1,pag.564,col.2 decem tantum debens decem & Stichum constituens valet cõstitutum pro decem debito non autem pro Sticho qui fuit omnino indebitus tom.1,pag.564.col. 1,& 2

Debitum iure ciuili tantum quod iure prætorio indebitum est non potest constitui tom.1,pag.552,col 1,& 2, & 553, col. 1, & 2, secus si constituens sciebat indebitum

Actio ex constituto nullo modo pœnalis,sed mere rei persecutoria tom. 1, pag.575,col.1,& 2,& 576,col 1,& 2

Ea demum cõstitura conseruat prætor quæ bon. fide facta sunt, non quæ dolo malo aut per errorem tom.1,pag. 589,col.2

Constitutum tam proprij quàm alieni debiti valet,si scilicet constituens alienum sciat, constitueritque tanquã alienum non tanquam suum tom.1. pag.589,col.2

Quid prætor edicto suo de pecunia fit pollicitus? tom 1,pag.568.c.1

Cùm quæritur an constituto quis satisfaciat nihil aliud inspiciendum est quàm verum faciat id ipsum quod promisit non an plus, vel minus, vel tantundem tom 1.pag.580.col.2

Omne constitutũ præsupponit debitam esse pecuniam quæ constituitur tom 1,pag.556.col.1

Etiã de constituta pecunia recte agit is qui referente aduersario iurauit constituisse sibi fuisse pecuniam tom.1, pag.585,col.1

Constitutum valere non potest si aliquod debitum non præcedat saltem naturale tom.1 pag.553,col.2

Constitutum factum ab eo qui sciebat se nullo iure debere quod constituit neque valet iure constituti neque iure donationis tom.1,pag.553.c 2

Scienter soluens pecuniam constitutam cum sciret non valere constitutum non repetit quasi donasse videatur non per constitutum sed per solutionem tom.1.pag.553,col.2

Non alia constituta quàm quæ consensu facta sunt prætor tuetur tom.1, pag.553,col.2

Per nuncium sicut per epistolã constitutum fieri potest per liberam personam quæ nudum ministerium præstat constitutum fieri potest tom.1,pag. 567,col.1.& 2

Per constitutum non minus quàm per stipulationem aliumque contractum possunt fieri duo pluresve correi siue credendi siue debendi, si hoc factũ sit vt vel singuli in solidum debeant, vel singulis in solidum debeatur tom. 1,pag.567,col.1,& 2

Quod certo tempore soluendum constituitur non magis ante diem peti potest, quàm si ex stipulatione deberetur,totum enim medium tempus semper liberum promissori ad soluendum datum esse intelligitur tom.1,pag.567, col. 2

Debitum iure honorario constitui potest si modo non competat aduersus illud aliqua exceptio tom.1, pag.550, col 1

Ex debito puro sub conditione constituto nascitur actio vtilis non directa tom.1,pag.577,col.1,& 2,& pag.578 col. 1,& 2

Edictum de constituta pecunia quodammodo subalternum est, edicto de pactis,quia nec constitutum fit nisi per pactum tom 1,pag.577.col.2,in fi.

Ex constituto quod à tutore,curatore vel actore municipum in personam pupilli, furiosi vel adolescentis, vel in municipes collatum danda est pupillo, furioso, adolescenti & municipibus actio vtilis non directa tom.1,pag.579, col.1,& 2

Constitutum non habet vim petitionis sed solutionis tom. 1, pag. 553, col. 1

Constituta facilius fiunt quàm stipulationes, cùm neque solemnitatem verborum exigant neque præsentiam eius cui constituitur, sed per epistolam & per nuncium fieri possunt tom. 1, pag.553.col.2

Verba edicti quę de pecunia constituta loquuntur in rem sunt concepta, non in personam tom.1,pag.556,col.1

Valet constitutum quo quis iam ex die obligatus constituit eodem die se soluturum tom.1,pag.553,col.2,& 554, col.1

Si procuratori præsentis constitutum sit,etiam domino datur actio vtilis constitutæ pecuniæ sine vlla cessione tom.1,pag.558,col.2

Constitutum tutori pupilli vel curatori furiosi non alij quàm ipsi pupillo vel furioso etiam sine cessione constitutum esse intelligitur, secus constitutum procuratori,nõ enim alii quàm ipsi procuratori constituitur, non domino tom.1,pag.558,col.1,& 2

Constitutum sit nudo consensu quibuscunq; verbis aut literis expresso nec vllam requirit numerationem tom.1, pag.548 col.1

Omne constitutum supponit aliquod debitum præcedens nec proinde constitui cuiquam suo nomine potest quin ei suo nomine debeatur tom 1, pag.561,col.1

Differentia inter constitutum & stipulationem tom.1,pag.577.col.2

Nouatio nunquam fit per constitutum tom.1,pag 577 col.2

Sufficit ad constitutum quod sit debitum esse appareat, licet non appareat persona quæ debeat tom.1, pag. 563,col.1,& 2

Sufficit spem debiti subesse, vt constituti quoque validitas sperari possit tom.1.pag.555,col.2

Constitutum fieri potest siue certa quantitate adiecta, siue nulla certa adiecta tom.1, pag. 564, col.1,& 2, quia fit certa per relationem ad debitum quod constituitur ibid.

Constitutum debiti ex delicto proficiscentis prodest ad probandum quasi ex confessione delictum tom.1, pag. 588.col.2

Quodnam & quantum tempus videri debeat inesse constituto quod pure & sine die factum est tom. 1, pag. 580 col.1,& 2

Actio ex constituto proficiscitur nõ ex eo quod pacto nudo factum sit, sed quod pro pecunia iam debita tom.1, pag 546.col.2

Per litis contestationem seu petitionem,neque actio ex constituto neque prior obligatio tollitur, sed tãcum per solutionem to.1.pag.576,col.1,& 2

Constitutum hoc modo satisfiet tibi aut à me aut à Titio. Constituentem obligat pro sua parte tantum tom.1, pag.557,col.2

Omne constitutum est de soluendo tom 1.pag.558,col.1

Vt valeat constitutum & teneat, sufficit debitam fuisse pecuniam eo tempore quo constituebatur, licet debita esse postea defierit tom. 1, pag. 574, col.1,& 2

Valet constitutum si quis id quod debebat constituerit se soluturum in id tempus quo non erit amplius debiturus tom.1,pag.575,col.2

Vbi semel constituta est pecunia nihil refert an prior obligatio duret, an tempore extinguatur, cùm actio ipsa constitutæ pecuniæ perpetua sit, quia meram rei persecutionem continet tom.1.pag.575,col.2

Constitutum non fit nisi volenti to.1, pag.585,col.2

Ea demum constituta custodit prætor quæ ex consensu facta sunt tom.1, pag 555,col.2,& 556,col.1

An & cur actio prætoria ex pecunia constituta detur to.1, pag.545,col.1,& 2,& 546,col.1.& 2

Constitutum semper est referendum & restringendum ad pecuniam debitam tom.1.pag 563.in fi.

Causa constituta non potest videri individua neque ex parte constituentis,neque ex parte cui constituitur to.1, pag. 564, col. 1, quoties scilicet constituitur summa ex parte tantùm debita ibidem

Constitutum inductum est ex bona fide & æquitate tom.1,pag.546,& 549 col.2

Constitutum in quo etiam ius verfatur licet prætorium tantum contrarium stipulationi,eam tollere ipso iure non potest, sed per exceptionem, ta-

men stipulationis legem potest immutare to.1,pag.562,col.2.
Constituta ideo à prætore introducta sunt, quia graue est fidem fallere tom. 1, p 567.col.1
Per liberam personam alij acquiri non potest obligatio constituti, sicut nec alia ouæliber tom.1, pag.558,col.1
Verba cõstituti referri debent ad eum cui fit non ad alium tom. 1, pag.558, col.2,nisi alius ille fingatur idem ratione potestatis vel legitimæ administrationis ibid.
Inutilis stipulatio animo stipulandi facta non potest valere iure constituti tom.1,pag 548,col.1.& 2
Sic accipi constitutum debet vt valeat potiùs quàm sit inutile tom.1,pa. 565.col 1
Non minus ex relato iureiurando quàm ex delato & ex delatione prætito datur à prætore de constituto actio tom 1,pag.585,col.2
Non valet constitutum nisi quod habeat consensum eius qui constituit & eius cui constituitur tom. 1,pag.589, col. 1
Constitutum per epistolam fieri potest etiam sine verbo constituendi,modo de dicente & voluntate constituentis appareat tom 1,pag.557.col.2
Constitutũ per æquipollentia verba fieri potest tom 1,pag 557,col 2
In constituto tempore tacitè inest tempus intra quod satisfieri oporteat secus in aliis obligationibus puris & ratio tom.1,pag.579.col.1,& 2 & 580
Constitutum non fit ab eo cui constituitur,sed ab eo qui constituit tom.1, pag.588,col.2
Constitutum vim habet solutionis non quidem simpliciter, sed secũdum quid si modo debitum præcesserit to. 1,pag.564 col 2
Const tutum ab herede transmittitur ad eum cui postea hereditas ex S. C.Trebelliano restituta est tom.1,pag. 580,& 581,col. 1
Actio constitutæ pecuniæ refert se retrorsum ad tempus constituti, id est quo constitutum factum est tom.1, p. 574.col.1,& 2
Quod aurè debetur ex prima obligatione peti interim potest pendente constituti obligatione & conditione tom.1,pag.578,col.1
Constitutum à falso herede transfertur ad eum ad quem hereditas peruenit tom.1.pag.581,col.2, & 582,col.1,& 2
Constitutum factum soli creditori excludit adiectum solutioni in stipulatione to.1,p.562 col.1, etiam sine consensu adiecti ibid.
Constitutum non sit sine verbo constituendi saltem per æquipollens expresso t.1,p.557.col.1
Cùm pater vel dominus actione de peculio obstricti constituerunt suo nomine non ad aliam quantitatem tenẽtur ex constituto quam quæ rum fuit in peculio cùm constituebatur, quia nec aliud ab eis debitum videri potest cùm tempus constituti & promissionis factæ inspiciendum sit to.1,pag.550 col 2
Pater & dominus plus suo nomine constituenres quàm tum fuerit in peculio cùm constituebatur, non tenentur in id quod plus est tom.1,pag.550, col.2, si scilicet nomine proprio secus si nomine filij & serui ibid.
Constitutum tenere non potest si tempore constituti nihil debeatur to. 1,pag.550,col.2
Validitas constituti in suspenso esse non potest neque ex alio quàm ex presenti debito vires accipere tom.1.pag. 550,col.2
Actioni de constituta pecunia locũ facit non tam ipsa conuentio constitutæ pecuniæ quàm mora constituentis to.1,pag.579,col.2, quod in aliis obligationibus puris diuersum est ibi.
An actio constituto sit pœnalis to. 1,pag.579,col.2
Constitutum semper adhiberur ad aliam obligationem confirmandam & exequendam tom.1,pag 546,col.2
Constitutum nunquam per stipulationem fit, sed per pactum nudum tom.1,pag 546,col.2
Constitutum licet cohærentia contractus non sit munitum, cohærentia tamen obligationis munitum est tom. 1,pag 546 col.2
Constitutum semper est accessorium ad aliam præcedentem obligationem siue naturalem tantum, siue etiam ciuilem aut honorariam tom.1,pag.546, col.1in fi.
Constitutum nullum valet cui potest opponi aliqua exceptio æquitatis tom.1,pag.552,col.2
Qui patitur sibi aut Titio constitui, acquirit sibi act onem & obligationẽ ex constituto,non autem Titio tom 1, pag 561,col.1,& 2
Const tuta potissimum inducta sunt ob eas pecunias quę nondum peti possunt tom 1,pag.567,col 1.& 2
Debitum condicionale pure vel in dem constitutum valet,sed tamen eadem conditione suspenditur, vt non prius teneatur quàm conditio extiterit, multoque minus conueniri possit debitor tom.1,pag.555.col.2
Etiam in epistola constitutum fieri potest modo citra stipulationem tom. 1,pag.583,col 2
Exceptio temporalis debitori comperens non potest impedire constitutum secus exceptio perpetua tom.1, pag 554.col 2
An valeat constitutum si quis constituerit se solurum in diem citeriorem quod alius deber in vlteriorem tom. 1,pag.554 col.2,& 555,col.1
Non tantum fideiussori, sed etiam omnibus aliis qui pro alio obligantur illud commune est, vt in plus obligari non possint nec in priorem causam tom. 1, p. 555,co.1
Constitutum loco solutionis cedit sicut & iusiurandum tom.1, pag. 562, col 1.& 2,& 563,col.1
Differentia inter constitutum & solutionem tom.1.pag.563,col.2
Ex constituto obligatio & actio prætoria est tom 1,pag.560,col.2
Constitutum licet propriè contractus non sit,vim tamen contractus obtinet quantum ad producẽdam actionem tom 1,pag 559,col.2
Is solus ex cõstituto conueniri potest qui constituit,licet alieno nomine to. 1,pag 559,col.2
Constitutum vsuræ.
Actio de constituta pecunia quæ ex epistola nascitur ad sortem duntaxat datur,non etiam ad futuras vsuras tom. 1,pag 583,col.1.& 2, & 584
Constitutum dos.
Maritus totam dotem constituendo se quidem ad totam obligat, sed non potest etiam ex constituto conueniri supra quam facere possit tom. 1, pag. 552,col.1,& 2
Constitutum legatum.
Constitutum sicut & legatum, rei debitæ valet, si repræsentationis commodum aliquod habeat tom. 1, pag. 554.col.1,& 2
Constitutum condictio.
Quod vni ex duobus reis stipulandi constitutum est alteri postea solutum sit tenetur alter condictione indebiti to. 1,pag.562,& 563
Constitutum procuratoꝛ.
Is ex correis cui constitutum est potest alterum quoque correum in causam constitutæ pecunię procuratorem dare tom.1,pag 563,col.2
Constitutum seruus.
Per qualemqualem seruum siue actorem & ordinarium siue etiam vicarium acquiritur ex constituto actio,domino licet qualcunque seruo soluì non põssit, sed actori tantum & ordinario & quidem qui ius habeat recipiendæ solutionis tom. 1, pag. 560, col.2
Constitutum obligari.
Constitutum impersonaliter ne quidem pro sua parte constituentem obligat tom 1,pag.557,col.2
Constitutum obligatio.
Tutor, curator furiosi & actor municipum nomine pupilli furiosi, vel municipum constituentes, soli tenentur actione ex constituto, non autem pupillus, furiosus,vel municipes tom. 1, pag.559,col.1,& 2
Constitutum solutio.
Qui sic mihi constituit vt mea tantum persona in constituto noua nata sit soluens adiecto liberatur, secus si mihi soli se soluturum constituerit to. 1,pag.561,col.2
Qui constituit & ex constituto soluit regressum pro indemnitate aduersus debitorem quem liberauit negotiorum gestorum actione de iure veteri habebat,de iure nouo nullam si prohibitio expressa expresserit tom.1,pag. 587,col.1
Constitutum liberatio.
Interuentu nouæ personæ constituentis non inducitur nouatio, ideo qui pro alio constituit se soluturum nõ liberat debitorem tom.1,pag.587,col. 1,& 2
Consuetudo.
Quæ sunt moris & consuetudinis in iudiciis bonæ fidei venire solent tom. 1,pag.697,col.1
Differentia inter vsum & consuetudinem tom.1,pag 697.col.2
Inter principes nec minus in publicis negotiis quàm in priuatis tolerabilia sunt quæ verus consuetudo approbauit cùm & iusti tituli vim obtineat tom.2,pag 38,col.2
Valet consuetudo cui lex non aduersatur tom.2,pag 37,& 38
Videtur facere ex domini voluntate quisquis id facit quod dominus facere consueuit tom 1,pag.705,col 1 rebus scilicet in eodem statu manentibus ibidem
Consumptũ videri non potest quod in corpore patrimonij retinetur tom. 2,pag.82,col.2

Consum

Consumptione transfertur dominium quod translatum non fuerat traditione tom.1,pag.47 col.1
Consumpte pecunię conditio competit cuius extantis vindicatio competere potuisset tom.1,pag.51,col.1
Consumptio nummorum quando pariat condictionem tom. 1, pag.59, col.2,& pag.40,col.2
Consumptio est modus amittendi dominij,non autem acquirendi tom. 2,pag.35,col.2
Quis sit effectus consumptionis bona fide factæ tom 1,pag.47,col.2
Ex nummorum consumptione etiã à fure creditorũ nascitur condictio to. 1,pag.35,col.1,& 2
Solutio ab initio inualida per consumptionem pecuniæ vel rei solutæ conualescit tom. 1, pag.68,col.2
Consumptione sicut cõciliatur mutuum,ita & indebitum tom. 1,pag.353 col. 1
Per contestationem & nouatio & delegatio fit tom. 1. pag. 155,col.2
Ea demum petitio verè dicitur quæ fit per contestationem tom.1,pag.506, col 1
Litis contestatio vim contractus & nouationis plerumque obtinet tom 1, pag.576,col.1,& consequenter solutionis ibid.
Sola litis contestatione non semper obligatio perimitur, sed plerumque perceptionem & solutionem subsequi necesse est tom.1,pag.576,col.1
Per litis contestationem conditio nostra plerumque melior fit tom.2, pag. 249, col. 1, sed quæ contestatio? ibid.
Litis contestatio petitionis nomine propriè significatur tom. 1, pag. 519, col.2
Contestatio, actio.
Sola litis contestatio actiones omnes quantumliber temporales in annum vsque quadragesimum perpetuat tom.1, pag.575,col.1
Contingens.
Quæ ab initio fuerunt contingentia ex postfacto fiunt necessariæ tom. 1,pag.78,col.2
Contractus.
Differentia inter contractus nominatos & innominatos tom.1,pag.265, col.1,& 2,& pag.266
Contractus innominati semper fiũt in gratiam vtriusque tom.1, pag. 265, col.2, Contractus verò nominati plerumque in gratiam alterutrius tantum ibid.
Perfectio contractus cuiuslibet ex eo solo æstimanda est vt ciuilem possit obligationem producere tom.1.pag. 266,col.1
In contractibus innominatis post implementum non datur pœnitentiæ locus tom.1,pag.266,col.1
Contractus omnes ex pacto possunt suam naturam excedere tom.2.pag. 417,col.1
Nullus contractus sine consensu fit tom.1,pag.559,col.2
Pleniores fiunt præstationes & vberiores ex bonæ fidei cõtractibus quàm ex strictis tom.2,pag.219,col.1
Cùm quis rem aliquam inspectori dedit inspiciendam contractus est innominatus,ex quo non alia actio nasci potest quàm præscriptis verbis tom.1, pag 624,col.1
Contractus innominati licet toto genere differant à nominatis, plerunque tamen similes eis sunt, habentque similes ferè præstationes propter similem naturam negocij gesti tom.1,pag. 624,col.1
Omnes contractus ab initio sunt voluntatis ex postfactæ necessitatis tom. 1,pag.631,col.1
Bonæ fidei contractus à contractibus stricti iuris secernuntur, non ex comparatione doli & malæ fidei, sed ex comparatione æquitatis cum stricto iure tom.1,pag.593,col.1
Initium contractus spectandum est tom.2,pag.387,col.2,& 389,c.2
Cùm tibi do seruum meum vt eum manumittas, non est contractus innominatus do vt facias, sed mandati tom. 1,pag.270,col.2
Contractus innominatus ante implementum minus est quàm pactum perfectum tom.1,pag.247,col.1
Omnes contractus sunt indiuidui quantum ad hoc ne pro parte valeant, pro parte non valeant tom.2,pag.62, col.2
Qui contractus recipiant dolum dũtaxat & culpam leuem, qui culpam etiam leuissimam tom.1,pag.636,col.2
Promissio facta, cùm moriar,est promissio inter viuos tom.1,pag.357,col.1
In contractibus vtriusque gratia celebratis præstatur culpa leuis, sed non leuissima tom.1,pag.635,col.2
In contractibus qui solo consensu perficiuntur pactum de contrahendo non est contractus tom. 1, pag. 252, col.2
In contractibus innominatis consensus etiam interuenit sicut & in nominatis tom.1,pag.264,col.1
Omnes conuentiones quæ nudo consensu contentæ sunt fieri possunt & inter absentes & per epistolam & per nuncium & quibuscunque verbis dummodo idoneis ad significandum constituendi animum tom.1,pag.566 col.1
Contractus omnes æstimandi sunt ex modo & forma ineundi tom.1,pag. 611,col.1
Cur in contractibus innominatis sit locus pœnitentię? tom.1,pag.248,col.2
Contractus qui ab initio sunt voluntatis, ex postfacto sunt necessitatis tom.1.pa.249.col.2,& 264,col.1
An in contractibus innominatis sit locus pœnitentiæ tom.1.pag.264,col.2
Contractus innominatus ante implementum non est perfectus tom.1, pag.249,col.2, nisi sint parati ad implendum ibidem & 264,col.2, & 265, col.1
Heres adeundo hereditatem etiam cum legatariis non minus quàm cum fideicommissariis & creditoribus contrahit tom.1,pag.329,col.2,& 333,col 2
Nulla est differentia inter contractus innominatos à datione incipientes tom.1,pag.267,col.1
Contractuum omnium causa indiuidua est, hactenus saltem vt pro parte valere non possint, & pro parte non valere, ne alioqui decipiatur is qui pro parte contracturus non fuit tom. 2, pag.116,col.2
Omnes contractus bonæ fidei sunt vltro citroque obligatorij, sed nõ sunt omnes vltro obligatorij æquè principaliter to.1, pag.630,col.2
In contractibus non solet inspici quid vnus ex contrahentibus animo gerat si non id expresserit nisi in ipsius præiudicium tom.1,pag.47,col.1
Pecunia data vt seruus manumittatur an sit contractus emptionis, an innominatus do vt facias?tom.1,pag.250, & 251
Omnes ferè contractus sunt iuris gentium tom.2,pag.170,col.1
Contractus quis & qualis sit & an nominatus an innominatus ex modo ineundi dignoscendum est tom.1,pag. 307,col 1
Omnes contractus innominati incipiunt à datione aut facto nominati à conuentione tom.1,pag.307,col.1
Cõtractus omnes qui ab initio sunt voluntatis ex postfacto sunt necessitatis tom. 1,pag.28,col.2
Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt tom.2,pag.417,col.2
In contractibus aliquando licet perarò tempus quidem aut conditio subintelligi possit,persona tamen nunquã nisi quæ expressa sit tom. 2, pag. 231, in fi.
Ex contractibus siue certi siue incerti non nisi personales actiones proficiscuntur tom.1,pag.18,col.1
Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt tom.2, pag 375,col.2
Omnes contractus liciti sunt in genere permissorum tom. 2, pag. 375, col.2
Contractus omnes ab initio sunt voluntatis ex postfacto necessitatis tom. 2,pag.396,col.1
In omnibus contractibus non tam inspiciendum est quid conuenit quàm qua mente & cuius gratia tom.2.pag. 396,col.2
In bonæ fidei contractibus multa sunt singularia tom.1,pag.179,col.1
In contractibus omnibus etiam bonæ fidei non minus quàm in stipulationibus sequimur semper id quod actum est etiamsi dictum non sit tom. 1,pag.602,col.2
Contractus solent dignosci ex præcedente tractatu & ex initio gerendi negotij tom.1,pag.8,col.1
Contractus vtilis per inutilem vicari non potest tom.1,pag.21,col.2
Contractus omnes sui natura sunt indiuidui tom.1, pag.37,col.1
Omnes contractus sunt facti tom. 2,pag.333.in fi.
Quod ab initio conuentum est contra naturam contractus ratum id habendum est dum ne contra substantiam tom.1.pag.603.col.2
Differentia inter naturam contractus & eius substantiam tom.1,pag.603
Natura contractus versatur circa præstationes quæ sua sponte veniunt ex contractu,substantia verò circa ea quæ essentiam contractus constituunt tom. 1,pag.603,col.1
Omnes contractus innominati sunt stricti iuris tom.1,pag.322,col.2
Ex contractu bonæ fidei nunquam ad hoc agitur vt quod ab vno ex contrahentibus alteri datum esse reddatur, sed vt ni fiat quod promissũ est quodque fieri debuit id quod interest præsterur tom.1,pag.322,col.1
In omnibus contractibus multum inspici debet potius quam euentus to. 2,pag.324,col.1
Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt tom.1,pag.514,col.1
Initium cuiusque contractus inspiciendum est,& causa tom.2, pag.378, col.1
Contractus omnes innominati sunt stricti iuris tom.1,pag.247,col.2
Quotics ob vtilitatem alterutrius contrahen

contrahentium, siue ex causa doli, siue ex alia cõtractus nullus aut inutilis est, contractus habendus est pro valido si is velit qui deceptus est ne quod fauore eius constitutum est in ipsius odium retorqueatur tom.1.pag.645,col.1
Extra casum pignoris non debet esse in potestate vnius contrahentium vt contractus valeat aut plus minusve cõprehendat tom,1,pag 645,col.1
Ex datione pecuniæ vt manumitteretur non est contractus innominatus do vt facias,sed mandati,contra Tribonianum tom.1,pag.275,& 276
Publica vtilitas hoc maximè suader, vt contractuum & conuentionum omnium potestas & natura extendatur quàm latissimè sieri potest propter vtilitatem commerciorum tom.1, p.592, col.2
In omnibus bonæ fidei iudiciis & contractibus venire ea solent sine quibus contrahi non potest tom.2, pag. 62,col.1
In contractibus innominatis locus est pœnitentiæ ante implementum ex parte eius qui dedit ratione eius quod datum fuit tom.1,pag.251.col.2
Omnes contractus innominati excepta permutatione incipiunt à datione aut facto tom.1.pag.25.col.2
Contractus innominati eadem ferè præstationes habent quas contractus nominati cum quibus maiorem habet similitudinem tom.2,pag.377.col.2
In omnibus contractibus qui re perficiuntur, venit iure obligationis tantum res data, officio verò iudicis etiam accessiones tom.2,pag.385,col.2

Contractus,obligatio.

An & quando ex contractu innominato nascatur obligatio & actio ciuilis tom.1,pag.251,col.2
Ex contractibus innominatis qui à datione, aut à facto aliquo incipiunt nasci tur obligatio & actio ciuilis tom. 1,pag.251,col.2, post implementum & pag 264,col.2
Ex contractib innominatis neque obligatio naturalis neque ciuilis nascitur ab initio tom.1,pag.251.col.2
Ex contractibus filiifamilias aut serui pater aut dominus ciuiliter non tenetur,sed tantum iure prætorio to.1,pa. 550,col.1

Contractus sponsalia.

Contractus sponsaliorum est nominatus tom.1,pag.293.col.2

Contractus mutatio.

Stipulatori cuius gratia stipulatio facta est, non est permissum immutare legẽ stipulationis, cõsequenter multo minus promissori tom.1,pag.224,col.1

Contractus, culpa.

In contractibus in quibus culpa præstanda est valet conuentio vt non præstetur tom.2,pag.275,in fi.

Contractus, emptio.

Contractus innominati qui similitudinem aliquã habent cum emptione & venditione multa ex eius natura mutuantur tom.1,pag 305,col.1,in fi.

Contractus, seruus.

Differentia inter contractum cum filiofamilias vel seruo initum iussu patris vel domini, & contractum ex nuda patris vel domini voluntate celebratum tom.2,pag.138,col.2

Contractus, supplere.

In contractibus & conuentionibus nunquam subintelligitur persona extranea, eáque multò facilius vt supleatur tempus vel cõdicio quàm persona tom.2,pag.424,col.1

Contractus, mandatum.

Pecunia data vt seruus emeretur & manumitteretur, non est cõtractus innominatus do vt facias, sed mandati, contra Tribonianum tom.1, pag.273, col.1
Contractum innominarum do vt facias cum contractu mandati confudit Tribonianus tom,1,pag.270,271,& 272

Contractus, pœnitentia.

In contractu mandati sicut in contractu innominato do vt facias Tribonianus fecit locum pœnitentiæ contra iuris rationem tom.1, pag.270,271, & 272

Contractus, vsura.

In contractibus strictis perinde veniunt fructus partus & omnis causa ex die litis contestatæ, vsuræ tamen nunquam tom.2,pag.385,col.2

Contractus, condictio.

In contractibus innominatis à facto incipientibus neque datur pœnitentię locus.neque cõdictioni vt facio vt des, facio vt facias,secus in cõtractibus à datione incipientibus to.1,pag.266,col.1, circa fin.& pag.267, sed tantum actioni de dolo pag.307.col.2
Data pecunia vt species detur non est empcio, sed contractus innominatus do vt desideo non secuta causa datur locus condictioni tom.1,pag.305, & 306
In contractibus nominatis neque pœnitentiæ, neque condictioni locus est tom.1.pagin.268,col.1

Contractus, locatio.

Differentia inter contractum innominatum do vt facias, & locationem tom.1,pag.268,col 1

Contractus, donatio.

In contractibus nominatis non est locus pœnitentiæ tom.1.pag.265,col.1, excepta donatione certa lege vel conditione facta ibid. & aliis contractibus ex vna tantum parte obligatoriis ibid.

Contractus, fides.

In omnibus contractibus bonę fidei, bona fides æstimatur ex negotio ipso quod geritur inter contrahentes, non ex eo quod alteruter contrahentium extra causam contractus in bona vel mala fide fuerit tom.1,pag.658,col.2

Contractus, custodia.

In cõtractibus etiam aliis quàm depositi plerumque solet conueniri de custodia tom.2,pag.378,col.2

Contradictio.

Inter terminos contradictorios nihil medium neque tertium esse potest tom.2,pag.162,col.1

Contradictorium.

In contradictoriis quicquid de vno negatur, de alio necessariò affirmatur tom.1,pag.174.col.1

Contrahens.

Contrahentes non præsumuntur aliud voluisse quàm quod dixerunt to. 1,pag.52,col.1,in fi.

Contrahere.

Imputare sibi debet stipulator quod legem apertius non dixerit tom.1. p. 607,col.2
Contrahens apposito nomine officij in dubio eius officij cõtemplatione non suo nomine contrahere videtur tom.2,pag 70,col.2
Is qui non nisi ratione alicuius officij contrahit, cauere debet ne in contrahendo officium suum egrediatur to. 2,pag.70,col.2, ne alioqui se proprio etiam nomine obliget ibidem
Qui bona fide contraxit ob ea quæ accepta pecunia gesta sunt à debitore actionem suam amittere non debet tom 2,pag 282,col.2
Nihil refert an quis per se contrahat & tradat,an per alium tom.1,pag.648 col.1
In arbitrio & potestate positum est an contrahere velit necne tom.1, pa. 565,col.2
Non sunt coarctandæ neque impediendæ hominum liberæ voluntates & conuentiones cum fieri possit vt cõtrahentes aliter non fuissent contracturi tom.1,pag.567,col.2,in fi.
Falsum est delinquentes videri contrahere cum legibus & magistratibus, aut saltem quasi contrahere tom.2, pag.3.col.2
In concessione, promissione ac dispositione ferè qualibet subintelligitur semper clausula rebus sic stantibus, ne alioqui facilè in captionem incidant qui contraxerunt tom. 2, pag. 237, col 2
Etiam prædo contractus bonæ fidei inire potest tom.1,pag.628,col.1,& 2
Imputare sibi debet creditor qui in contrahendo sibi legem non dixit apertius tom.1.pag 7,col.2
In iudiciis & per litis contestationem quasi contrahitur tom,1,pag 495,col.1
Contrahi non potest nisi inter plures,& quidem scientes & consentientes tom 1.pag.391.col.1
Iuris ratio & auctoritas non pendet ex voluntate contrahentium tom 1, pag.539,col.2
Naturaliter licet contrahentibus in emendo & vendendo,item in locando & conducendo se decipere tom. 1, p. 529,col 1
Neque constitutum sit sine animo constituendi,neque stipulatio sine animo stipulandi,neque pactum sine animo paciscendi tom.1,pag.548,col.1
In litis contestatione apud prætorẽ facta & in accipiendo iudicio quasi contrahitur tom.1,pag.519,col.2
Neque commodatarius, neque depositarius neq; creditor pignoratitius qui rem à prædone accepit, recusare potest quominus actione depositi vel commodati vel pignoratitia conuenius eam restituat,nisi forè dominus ille sit qui cum prædone contraxerit to. 1,pag.628,col.2
Fur & prædo contractus bonæ fidei celebrantes actionem sibi acquirunt non ex improbitate sua, sed ex ipso contractu quem bona fide inierunt to. 1,pag.628,col.2
Qui accipit indebitum ex quasi cõtractu,& ex quasi mutuo esse obligatus dicitur tom.1,pag.383,col.2
Qui cum vno contraxit in plures aduersarios distingui non debet tom.2, pag.15,& 16, ratio ibid. & pag 17
Qui cũ filiofamilias contrahit duos habet debitores filium quidem familias in solidum, patrem verò de peculio tom.1, pag.599,col.1, qui verò cum seruo solum dominum ibid. & quomodo
Qui cum filio contrahit duos habet debitores,filium in solidum, & patrem de peculio tom.2, pag.231,& 232
Contraxisse

Contraxisse vnusquisque in eo loco intelligitur,in quo vt solueret se obligauit to.1,pag.383,col.1

Contrahere iudicium.

Cur in iudiciis quasi contrahatur? tom.1,pag 150.col.1

Contrahere instrumentum.

Qui contrahit siue contractu nominato siue innominato non potest recusare vt de ea re instrumentum conscribatur ad testandam rei gestæ veritatem tom.1,pag.248,col.2

Contrahere hæres.

Qui contrahit hoc agit vt non tantum sibi sed etiam suis successoribus prospiciat, ita vt adiectio quæ fit de heredibus plerumque sit superuacua tom.2,pag.382,col.2

Contraria.

Contrariorum eadem solet esse ratio tom.2,pag.327,col 1
Allegans contraria non est audiendus maximè si actiones contrariæ cumulare velit tom.1,pag.457,col.1

Contumacia.

Contumacia nunquam est sine dolo tom.1,pag.222,col.1
In bonę fidei iudiciis nullus contumaciæ locus esse potest, dolus autem esse potest tom.1,pag.226,col.2,& 227

Conueniri.

Conuentus in iudicio soluens in dubio ex condemnatione soluisse credendus est tom.1,pag.448,col.2

Conuentio.

Semper adiuuandæ sunt iusta interpretatione conuentiones vt valeãt potiùs quàm pereant tom.1,pag.580,col. 1,nisi verba repugnent interpretationi ibid.
Intolerabilior est creditor qui aduersus conuentionem vendit quàm qui citra & præter conuentionem to. 1,pag.650,col 2
Conuentio siue tacita siue expressa nunquam trahitur ad incogitata tom. 2,pag.341,col.2
Quod lege fieri prohibitum est non magis tacita quàm expressa conuentione fieri potest tom. 1, pag.370, col 2

Conuentio, lex.

Conuentiones priuatorum ad obtrudendam aciem legis vel senatusconsulti antequam vires suas exercere potuerit, nullius sunt momenti secus post tom. 1,pag.404,col.1

Conuentus.

Pro conuento iam habendus est qui aliquid facit eo meru ne conueniatur tom. 2,pag.191,col.1,

Copula.

Proprium est copulæ vt ponatur inter diuersa & ea coniungat ac quàm determinet,excepta ea quę ponitur in solutione sortis & vsurarum tom.1,pag. 719,col.2

Correalitium.

Correalitiorum eadem est ratio to. 1,pag.174,col.1

Correi.

Beneficium discussionis non est generale in omnibus correis siue constitutis,siue ex conuentione,siue ex quadam necessitate tom.1,pag 618,col.2
Ex pluribus siue correis, siue quasi correis debendi factum vnius alteri prę iudicat tom. 1.pag.617,col.2,in fi. præterquam quod ad moram pag. 619, col.1
Ex pluribus siue correis, siue quasi correis qui prior actionem communẽ occupat, eam facit totam suam & alij correo,vel quasi correo adimit tom. 1, pag.617, col.2, & ratio tom.1, pag. 618,col 1,& 2
Licet actum sit vt plures debitores fierent correi nisi nominatim id dictũ sit, non fiunt correi propter Iustiniani constitutionem 99, de duobus reis tom.1.pag.617,col.1
Electione vnius pauperioris ex correis debendi etiam iure nouo creditor amittit actionem suam contra alios tom.1.pag.618,col.2
Beneficium diuisionis darũ est correis debendo à Iustiniano si modo sint soluendo,non vt alius ante alium conueniri debeat tom.1,pag 618,col.2
Obligati ad restitutionem rei indiuiduæ, non sunt verè correi debendi, sed tantum quasi correi, & quodammodo duo rei,nisi id actum sit tom.1, pag.617.col.2
Quasi correi propter rem indiuiduã, quomodo differant à verè correis,& in quibus conueniant tom. 1, pag. 617, col.2
In correis debendi pactum vni factũ prodest alteri & vnius mora alteri nocet tom. 1. pag. 617, col. 2, secus in quasi correis ibid.
Sola petitione & electione vnius ex correis debendi alter iure veteri liberabatur citra solutionem secus iure nouo tom.1.pag.617,col.2
Neque in correis neque in quasi correis commodatariis, & depositariis electione vnius cæteri liberantur to.1, pag.617,col.2, sed tantum solutione
Correi nunquam videntur mutua vice fideiubere si non expresè id dictum sit to.1,pag.622.col.2
Non sunt verè correi debendi nisi de quibus actum est,vt correi fierent tom. 1,pag.617,col.1
Non sufficit ad duos plures esse correos constituendos vt singuli in solidũ sint obligati tom.1,pag.617.col.1
Iure veteri correo qui solus conueniebatur creditor aduersus correũ præstare actiones cogebatur,nec alio remedio solidum soluenti correo succurri poterat tom.1,pag.622,col.2
Correo aduersus correum debendi pro virilis partis indemnitate consequenda actio negotiorum gestorũ non datur tom.2,pag.301,col.2
Factis pluribus correis debendi non est verum habendum esse pro reo eum ad quem pecunia peruenit, alios verò correos pro fideiussoribus tom 2,pag. 120,col.2
Vno ex pluribus correis debendi in solidum soluenti nulla datur actio cõtra correos ad consequendam indemnitatem sine cessione actionis à creditore faciendа tom.1,pag.342.col.2
Non solum ciuilium stipulationum, sed etiam prætoriarum duo rei fieri possunt tom.1,pag.567,col 2

Correspectiua conuentio.

In actibus correspectiuis nihil refert quid ante aut quid post factum sit vt neque in coniunctionibus tom.2,pag. 350,col.2

Corrigere.

Prudentes nostri priorem partem suæ sententiæ per posteriorem sæpe correxerunt to.1,pag 581,col 2

Credere.

Qui credit pecuniam perditurο donare videtur tom.1,pag.45,col.2
Quid sit credere? tom 1,pag.1.& 2
Permittitur aliquando etiam bona fide non credere to.1, pag.70.col.2
Tutor aut pupillus creditorum bona patris possidentium conditionem deteriorem facere non potest tom.1. pag.430,col.2
In tyrographariis creditoribus cùm ex posteriori pecunia prior priuilegiarius dimissus est,facilius est vt hoc ipso non priuilegiarius succedat in locum priuilegiarij quàm secundus creditor pignoratitius in locum prioris tom.1, pag.646,col.2
Creditor conditionalis etiam pendente conditione est creditor licet ea deficiente nunquam creditor fuisse videatur tom.1,pag.6,col.2
Creditor id debitori præstare debet quod suũipsius dispendio futurum est tom.2, p.210,col 2
Superiore creditore ex voluntate inferioris agente aduersus inferiorem debitorem non est audiẽdus inferior creditor aduersus proprium debitorem agens si solutionem ab eo extorquere velit ad quam ab alio cogi potest facto & culpa ipsius creditoris tom.1, pag. 682,col.1
Falsum est quod quidam putant creditoré creditoris non prius agere posse personali actione contra debitorem debitoris aut hypothecaria in bona debitoris inferioris pro eo debito obligata,quàm egerit hypothecaria in ipsius nomen debitoris vt pronuncietur obligatum tom.1.pag 683.col.1
Qui iussit debitorem suum alij pecuniam promittere licet promittens ab eo stipulatus sit tanquam à debitore alterius quàm iubentis, an habeat promittentem obligatum & qua actione possit eum conuenire tom.1,p.732, col.1
Priuilegium creditorum personalium non ex tempore æstimatur, sed ex causa secus hypothecariorum t.1,p.402, col.1,& 403,col.1
Nemo suiipsius debitor aut creditor dici potest tom.2 pag.221,col.1
Non solum omne damnum creditoris sed etiam omne periculum amouendum est tom.1,pa 656.col.2
Non alius creditor in bonam possessionem debitoris mitti potest quàm qui potest bona ex edicto vendere to. 2,pag.242,col.1
Cum creditore non est sic tractandum, quasi sit ipse procurator debitoris tom 1.pag.652,c.1
Qui credidit ad emendam nauem non minus quàm qui ad reficiendam vel armandam habet priuilegium inter personales & chyrographarios creditores post fiscum rom. 2.pag.2,col.2
Iure naturali & ciuili distinctæ debent esse personæ debitoris & creditoris tom.2,pag.21,col 2
Cõtra creditores priuilegiarios nulla prodest diligentia aliorum creditorum tom.2.pag 277 col 1
Creditor in possessionem bonorum debitoris

debitoris in diem vel sub conditione, vel exceptione aliqua tuti licet latitantis multa non potest tom.2, pag.241, col.1

Creditor qui timet exceptionem similis est creditori conditionali tom.1,pag.369,col.1

Quo casu posterior creditor in prioris locum possit succedere tom.1,pag.646,col.2

Petor conditio creditoris in diem, quàm creditoris conditionalis tom.2,pag.266,col.2

Qui credit ad vesum pro naui emendam inquirere debet an in eo loco in quo dat pecuniam velum comparari possit tom.2,pag.23,col.1

Qui credidit ad emendandam domum non habet priuilegium secus qui ad reficiendam tom.2,pag.2,col.2

Plus præstat quàm debeat qui se facit ex creditore non creditorem tom 2, pag.87,col.2

In plures aduersarios distringi quidem creditor non debet qui cum vno cõtraxit, sed ita demum si non ex eo futurum sit vt indamno moretur ille ex pluribus qui in solidum conuenirent tom. 2, pag.60,col.2

Creditor qui credidit vt creditori priuilegiato satisfiat cum in eius locũ & priuilegium succedat sine cessione tom.2,pag.8,col.1,& 2,

Creditor qui succedit debitori quãtumuis inopi sibi soluisse intelligitur tom.2, pag. 332, col. 1, & secum compensasse eam quantitatem quæ debebatur ibidem

Quomodo & quando in possessionem bonorum debitoris rei seruandæ causa possit mitti creditor si debitor latitet tom.2,pag.240,col.1,& 2,& 241, 242,& 243

Interest creditoris cuiuslibet vt plures habeat etiam eiusdem pecuniæ debitores vt possit eligere cum quo agere malit tom.2.pag.354,col.2 sicut plures habere actiones ibid.

Creditor non est cogendus mutare sibi debitorem qui semel sibi bene cauit tom.1,pag.63,col.2

Creditor conditionalis potest transmittere ius ad heredem ante conditionis euentum tom.1.pag.19,col.2

Creditorum appellatione generali qui contineantur? qui speciali? tom.1, pag.2,col.1

Qui temporalem exceptionem timent conditionalibus tantum creditoribus comparamus tom.2,pag.129, col.2

Socio vel alio quolibet debitore sine herede aliove successore decedente, quomodo à prætore creditori succurratur tom.2,pag.204,col.1

Ex missione in possessionem bonorum à creditore facta ante conditionis euentum non potest sequi venditio posteaquam conditio exiterit tom.2, pag.242 col.1

Si creditor qui tenetur recipere centum velit petere tantum decem, debitor autem velit quod agat ad integra centum, an debitor debeat compelli ad integra petenda,an ad integra recipienda tom.1,pag.55,col.2

Creditor repetitio.

Heres debitoris sui quamuis confusione creditor esse desinat, ex totius hereditatis restitutione,vel venditione sibi debitum repetere potest tom. 1, pag.409, col.1,& 2,& pag.410,col.1,& 2

Creditor prætor.

In prætoris arbitrio esse non potest & debet vt ex non creditore faciat creditorem, aut ex non debitore debitorem. Contractibus enim id fieri oportet, non authoritate & iurisdictione prætoris; quia voluntates contrahentium audire prætor debet non iubere tom.1,pag.682,col 1

Creditor, priuilegium.

De priuilegiis creditorum ex causa, & de priuilegiis ex tempore competentibus tom.2.pag.402,col.1

Creditor exercitoria.

Qui credit ad reficiendam nauem considerare debet vt nominatim mutuet magistro pecuniam ad refectionẽ nauis, vt nauis in ea causa sit vt necessario refici debeat, ne plus quàm necessarium sit credat, & vt magister in eãrem præpositus sit in quam creditum est tom.2,pag.22,col.1,& 2

Creditor, nomen.

Creditor licet sit dominus nomine, non tamen dominus est rei debitæ,sed ipse debitor tom.1,pag.681,col.1

Creditor, tributoria.

Creditores serui ex merce peculiari negotiantis ius suum consequendo nõ solum pro aliis creditoribus postea emergentibus domino cauere debent sed etiam pro debitis ipsius domini postea emergentibus tom. 2, pag. 86 & 87

Creditor, tributoria.

Creditores suum debitum accipientes cauere debent in tributorio iudicio se reddituros aliis creditoribus postea emergentibus tom.2,pag.85,& 86,col. 1,& 2

Creditum.

An qui pecuniam creditam acceperus spopondit creditori futuro necesse habeat pecuniam accipere & se obligare tom.1,pag.63 col.1 & 2,& 64

Differentia inter creditum & mutuũ tom.1,pag.5,col.1,& 2

Cur titulus de rebus creditis sic fuerit conceptus tom.1,pag.1.col.1,& 2

Crediti appellatione qui contractus contineantur? tom.1,pag.7,col.1,& 2

Crediti appellatione quid strictè intelligatur? quid latè? tom.1,pag.3,col.1, & pag.5,col.1

Credulitas.

Nimia credulitas bonam fidem non inducit, neque iuuare potest tom. 1, pag.375,col.2,& pag.421,col.1

Vnicuique sua facilitas & credulitas nimia imputanda est tom.1, pag.663, col.1

Credulitatem suam quisque sibi imputare debet non alteri tom. 2, pag. 283 col.2

Crimen.

In crimine læsæ maiestatis bonorum ademptio pœna est non rei persecutio tom.1,pag.467,col.2

Vindicta criminum pertinet ad ius publicum tom.1,pag.100,col.1

Ad probationem criminis non sufficit accusatio fisci ne quidem in crimine læsæ maiestatis tom.1.pag.467, col.1

Reus criminis non relatione nimirũ, sed innocentia sua purgare se debet tom.2.pag.189,col.1

Etiam crimen læsæ maiestatis ab heredibus purgari potest antequam hereditas fisco vendicetur tom.1,pag,467 col.1

Cur obiectio sola criminis læsæ maiestatis inducat prohibitionem alienationis bonorum imò & seruorum manumissionem tom 1.pag 467,col.1

Quisqu s accusatur de crimine præsertim publico, innocentia se tueri debet non relatione criminis tom.2,pa, 364,col.1

Crimen heres.

Differentia inter crimen læsæ maiestatis, & crimina peculatus & repetundarum ad hoc vt dentur contra heredẽ in solidum tom,1,pag.467,col.2

Crimen actio.

Actiones ex criminibus repetundarum & peculatus proficiscentes dantur contra heredem in solidum quatenus sunt merè rei persecutorig,non quatenus pœnam corporalem continent to. 1,pag.467,col,2,

Actiones ex criminibus repetundarum peculatus, & læsæ maiestatis dantur contra heredem in solidum etiamsi reus non fuerit accusatus tom.1,pag. 467,col.2,& 473,col 2

Cur actio ex crimine repetundarum quæ datur contra heredem vno anno finiatur cum merã rei persecurionem continet tom.1,pag.468,col.1

Crimen cognitio.

Præfectus vigilum de capitalibus causis cognoscere non potuit, sed ad præfectum vrbi cognitionem remittere debuit tom.1,pag.303,col.2

Crimen seruus.

In seruum capitalis causa esse non poterat qui caput nullum in ciuitate habere credebatur tom. 1, pag. 303, col.2

Culleus.

quid sit Culleus aut Culeus tom.1,p. 739,col.2,

Culpa.

In contractibus solius dantis gratia initis dolus ab accipiente præstatur.sed non culpa tom. 1, pag.602, & 603, col.1

In contractibus solius accipientis gratia initis non tantum de dolo, sed etiam de omni culpa accipiẽs tenetur tom.1,pag.602,& 603,col.1

In contractibus & dantis & accipientis gratia celebratis non tantum dolus præstatur sed etiam culpa,nec tantum lata sed etiam leuis,non tamen leuissima tom.1,pag.602,& 603,col.1

Eodẽ præstatur modo culpa in quasi contractibus quo in contractibus tom. 1, pag 603, col. 1

Culpa non opponitur bonæ fidei vt dolus,sed diligentiæ tom.1,pag. 603 col.1

Tot sunt gradus diligẽtiæ quot sunt gradus culpæ tom.1,pag.603,col.1

Non omnis culpa transfert periculum in suum authorem, sed ea demum quæ ordinata est ad casum tom.1.pag. 713,col.1

Ad quid & quomodo condemnetur is qui in culpa est tom.1,pag.110,col.1

Culpa lata æquiparatur dolo, tum quoque cùm lex aliqua solius doli mentionem facit tom. 1, pag. 210,col.1

Nomine

Nomine culpæ leuis tantum intelligitur non leuissima nisi cum adiectione omnis tom.1 pag.635,col.2

Dicitur is quoque in crimen incidere,qui latæ culpæ est reus tom 1,p.227 col.1

Culpam simpliciter eam prudentes dicunt de leui, non de lata intelligunt tom.1.pag.227,col.2

In deposito culpa non præstatur,sed tantum dolus nisi forte & merces accessit tom.1 pa.603. col 1.& 2

Lata culpa vel dolus est vel proximè accedit ad dolum tom. 2, pag. 377, col.2

Lata culpa quæ dolo æquiparatur ea est quæ ex negligentia proficiscitur non ex ignorantia tom.2,p.377,col,2

Culpa non minus in omittendo quã in committendo committitur tom,1, pag.677,col.2

Culpa quæ in rebus propriis culpanda est,in alienis est coercenda tom.1, pag.677,col.1

Lata culpa non semper æquiparatur dolo tom.1,p.228.col.1

De diuisione culpæ.& quæ culpa dolo æquiparetur? tom.2,pag 425,& 426

Culpam simpliciter cùm dicimus leuem intelligimus non latam neque leuissimam to.1,pag.676,col.1

Culpa, lucrum.

Nemo potest alteri factum imputare ex quo ipse lucrum sentiat tom. 1. pag.603,col.1

Cum.

Seruum cum lance commodare idẽ est ac seruum & lancem commodare tom.1,pag.612,col.1

Cura.

qui debet aliquid curare nõ debet illud donare, id est alij curandum committere tom.2,p.410,col.1

Cura, diligentia.

Nemo salua fide minorem alienis quàm suis rebus diligentiam præstare potest tom.1 pag.606,col.1

Curator.

Administrationi rerum ciuitatis præpositi curatores ciuitatis passim dicuntur tom 2,pag.317,col.1

Curator non datur nisi petenti prætérquàm ad lites tom.2 p.450,col.1

Curator adolescẽtis loco domini habendus non est, licet bene administret secus tutor & curator pupilli tom. 1, pag.218,col.2

Curator minoris eriam habet legitimam personam standi in iudicio non minus quàm tutor aut curator pupilli tom.1,pag.218 col.2

Curator furiosi parum distat à tutore cùm æquè detur personæ principaliter, rebus verò non nisi per consequentias tom.1, pag.678,col 1

Curator minoris iudicium suscipere pro minore potest tom.1,pag.678, col 2

Lex duodecim tabularum dedit curatori potestatem in personam bonaque omnia furiosi tom.2,pag.145,col.1

Curator in iis quæ ad bonorum administrationem pertinent domini loco est & minoris personam repræsentat tom.2,pag. 126,col.1

Differentia inter curatorem furiosi & inter curatorem minoris tom.1, p. 558,col.2,& 559,col.1

Curator rem minoris donare non potest tom.2,pag.126,col.2

Curator minoris habet administrationem à prætore tamen curator furiosi aut prodigi à lege tom.1, pag. 144, col.1

Curiositas.

Actiones exercitoria & institoria excipiendæ sunt à regula quæ improbat creditoris curiositatem tom.2,pag 25 col.2

Curiositas necessaria est in iis qui cõtractus sũspectos ineunt vel cum personis sũspectis tom.2,pag.264,col.2

Custodia.

Parum proficit custodia aduersus vim maiorem siue diuinam siue humanam to.1,p.606,col.1

Custos, periculum.

qui posuit Custodem hoc ipso videtur onus & periculum custodiæ sibi imposuisse & consequenter periculum in se recipit qui custodem apponit si ab initio apponatur secus si ex postfacto tom.1 pag.613,col.1

D

Damnum.

DAmnum aliquando leges damni non lucri rationem habent t.1,p. 528,col.2

De damno à tertio dato tenẽtur cõmodatarij vel conductores si casum illum præcauere potuerunt & debuerũt tom.1,pag.639,col.1,& 2

Sentire non videtur damnum quod quis culpa sua sentit tom.1, pag. 350, col.1

Damnum ab adimendo dictum to. 2,p.165,col.1

Non debet quisquam duplici damno onerari tom.2,pag.34.c,1

Damnum, onus.

Non magnum cuiusquam damnum esse potest quod à multis communi omnium contributione sarcitur, & multo leuius sit onus quod fertur à pluribus t.2,p.24,col.2

Dare.

Differentia inter dare & tradere t.1, pag.307,c,1

Dare nihil aliud est nisi dominium transferre tom.1.pag.457,c.1

Dare est dominium transferre to.2, pag 373,col.1

Res à vero domino tradita quando data videatur? tom.1,pag.307,col,1

Debere.

Deberi cum effectu id demum intelligitur quod exigi potest,non cuius petitio per exceptionem aliquam summoueri possit tom,1,pag.171,col.2

Verbum debere in iureiurando mulieris cum effectu accipiendum est t. 1, p.171, col.1

Debitor.

Debitori sui creditoris facto heredi computatur in quantitate patrimonij, id quod debet quamuis aditione confusum sit tom.2, pag.244, col.1,in fi.

Nihil potest imputari debitori qui non habuit cui solueret to.1. pa.572, col.1

qui iure ciuili sic debitor est vt nec iure prætorio possit se debitore negare, is & ciuili & prætorio iure debet tom.1,pag 554.col.2

quisquis actione aliqua ciuili tenetur quam nulla exceptione prætoria possit summouere, vtique obligatus idem est etiam & iure prætorio, adeoque naturali tom 1.pag.554.c.2

Meliorem debitoris conditionem facere possumus, deteriorem non possumus tom.1,pag.587,col.1

Debitor debitoris creditori creditoris sui soluens creditorem suum agentem directa summouere exceptione potest tom.1,pag 682,& 683

Pluribus quidem teneri ex vna eademque causa in solidum qui's potest at pluribus condemnari quis potest tom.1,pag.618,col.2

Non potest esse in potestate debitoris vt lædat ius sui creditoris non magis quàm vt facto suo se liberet ab obligatione tom.2 p.265.c.1

Ex duobus correis sine debendi sine credendi alterius factum alteri quoque nocet tom.1,pag.563,col.1

Nuda ratio non potest quemquam facere debitorem tom 2,pag.239.c.1

In mutuis debitoribus, reconuentione opus habet is cui plus debetur, vt sequi possit condemnatio non sufficiente in eam rem compensatione to. 1,pag.638,col.1

Debitor est quisquis ex quacumque causa aliquid debet sicut & creditor ille cui ex quacunque causa debetur to. 1,pag.660,col.1

Debitor est creditoris sui seruus tom. 2,pag 359,col.2

Restitutio rei indiuiduæ obligat omnes debitores in solidum tom.1,pag. 617,col.2

Debitor generis supremi cogitur ire ad domum creditoris & debitam quãtitatem eo portare & quidem sui's sumptibus, secus debitor generis subalterni tom.1,pag.573,col.2.in fi.

Non est debitori denegandum id quod sine creditoris dispendio futurum est tom. 1, pag. 652, col 1, & ex quo debitor commodum aliquod, creditor autem nullum incommodum sentire possit ibid.

Debitor esse non videtur nisi à quo inuito exigi non potest tom. 1, pag. 542,col.2

quomodo quilibet debitor & quo casu adiiciendo sibi posteriores creditores, anteriorum creditorum conditionem facere deteriorem tom.2.pag. 85,col.2

Debitor propriè intelligitur is à quo inuito exigi pecunia potest tom.1,pag. 369,col.1,& pag.412,col.1

Debitor, exceptio.

Debitor qui exceptione aliqua perpetua tutus est debitoris loco non habetur, sicut neque creditor ille qui exceptione perpetua summoueri potest tom. 1, pag. 368, col. 1, & 2. & pag. 414, col.1

Debitor, electio.

An pluribus eandem rem debentibus sola vnius electione alius liberetur an verò sola perceptione? tom.2,pag. 396,col.2

Nunquam debet esse in potestate debitoris an debeat, aut an soluat to.1,pa.514,col. 2, & pag.518,col.2,& pa. 519,col.1

Debitum.

Id quod iure honorario debetur, magis debetur quàm id quod naturali iure tantum tom.1.pag.550,col.1
quod adhuc à quibusdam Debetur, nondum est eius cui debetur tom. 2, pag. 62,in fi.
Vnusquisque dominus est eius pecuniequam debet tom.2,pag.82,in fi.
Extincta specie debita quod superest post mortem debitum dici non potest tom.1,pag.497,col.1
Debitum speciei viuæ per mortem speciei ita extinguitur vt nec species mortua debeatur tom.1,pa.497,col.1
Species viua debita per vindicationem directam peti potest etiam mortua & per actionem in rem secus per actionem in personam to. 1. pag.497, col.1,& 2
Id quod certo loco debetur ideo vbique solui potest, quia etiam vbique per arbitrariam actionem solui potest tom.2,pag.368,col.2
Debiti nomine nihil nisi obligationem intelligimus quæ sit vel naturalis vel ciuilis vel honoraria tom. 1, pag. 171,col.2
Debitū magis propriè illud est quod peti potest tom 1,pag.549,col.1
Id in effectu debetur quod potest exigi tom.2,pag. 252,col.1
Debitum in arbitrium debitoris collatum non parit obligationem tom. 1,pag.518,col.2
Debitum vel naturaliter tantum,vel ciuiliter tantum, per errorem solutum repeti nunquam nisi ignoranter soluens aliqua exceptione perpetua tutus sit,nisi sciens tom. 1, pag. 324,col.1,& 2
Debitum naturaliter tantum vsque adeo non debetur,vt etiam indebitum dicatur tom.1.pag.549,col.1
Debitum naturaliter tantùm dicitur debitum impropriè ac per abusionem tom.1,pag.549,col.1
Debitum conditionale ante conditionis euentum solutum repeti potest tom.1,pag.356,col.1
Debitum aliquo iure siue per errorem iuris,siue per errorem facti solutum sit, condici non potest tom.1,pag. 324,col.2
quod purè debetur statim & præsenti die peti potest, ac si quis hodie dari stipulatus sit quasi nullo adiecto die tom.1.pag.579,col.1
In debitis ex testamento voluntas sola testatoris illa est quæ rotum facit, & pro iuris ratione habetur tom. 1, pag. 574,col.2
Debitum condicionale licet non debeatur nisi existente demum conditione, vires tamen accipit ex tempore contractus tom.2,pag.247,col.2
Differentia inter debitum conditionale & in diem tom.1.pag.18,col.1,& 2
quod ante diem debetur, ante diem potest solui,non peti tom. 1, pag.345, col 2
Saltem hodie dandum est quod iam olim dari debuit tom. 1,pag. 514, col.1

Decipere.

Deceptis non decipiētibus iura subueniunt tom.2,pag.322,in fi. & 323.
Sciēs decipi non potest quia certiorari non debuit tom.1,pag.733,col.2

Decipere,contrahere.

Non est decipiendus quisquam qui ita contrahit vt aliter non fuerit contracturus tom.2,pag.176,col.2

Decisio.

Furti decisio est conuentio per quā æstimatur damnum quod à fure datum est tom.1,pag.463,col.1

Decretum.

Decretum pretoris non debet esse illusorium & sine effectu tom. 2, pag. 242,col.1

Deducere.

quod semel fuit deductum, verbo tantum iterum potest deduci tom.2, pag.178,col,1,& 2
Aliud pro alio licet inuito creditori solui non possit; aliud tamen pro aliis in condemnationem deduci potest to. 2,pag.4,col.2

Deductio.

Nullus casus interuenire potest qui sumptuum necessariorum deductionem impedire possit tom. 1, pag.437, col.2
Deductio est vnus ex effectibus naturalis obligationis. Posita ergo deductio ponitur obligatio tom.1.pag.401, col.1
Deductio habet vim solutionis to. 2,pag.177,col.1
quodammodo seipsum eligit quis, eliquendo pro actione deductionem tom 2,pag 201,col.2
Deductio potestatem habet solutionis tom.1,pag.398,col.2
Deductio est vnus ex naturalis obligationis effectibus cuius etiam in iudicio familiæ erciscundæ rationem haberi ab arbitro oportet tom.2,pag.259, col.2

Deductio, retentio.

Fratri creditori fratris naturaliter obligati, post mortē patris pro qua parte heres patri extitit succurritur per deductionem, fratri verò debitori pro qua parte heres extitit per retentionem to. 1,pag.398,col.2,& 399,col.1,& 2

Defendere.

Qui alium defendit cùm vltrò se liti offerat non solum satisdare cogendus est quamuis locupletissimus sit & cuiuscunque dignitatis, sed etiam executionem pati sententiæ tom. 2, pag. 249,col.1
Ob rem non defensam non committitur stipulatio iudicatū solui quādiu potest existere qui defendat tom.1, pag. 394,col.1
Nemo alienam defensionem suscipere inuitus cogendus est tom.2,pag. 193, col.1

Defensio.

Postquam lis contestata est ex clausula ob rem non defensam, adhuc defendi quis potest & purgari mora quæ in defendendo admissa est tom.1,pag. 394,col.1,& 2,in fi.

Defensor.

Defensor quilibet obligari solet etiā locupletissimus ad præstandam satisdationem tom.2,pag.193,col.1
Defensor quis sit? tom.2,pag.150, col. 2
In defensorem perinde ac in reum principalem danda est executio iudicati,si fuerit condemnatus tom.2,pag. 150,col.2
Nemo alienæ litis defensor sine satisdatione esse intelligitur tom.2,p. 294,col.2

Defensor, ciuitas.

Defensor ciuitatis legitimam personam habere intelligitur tom.1, p.184, col.1
Defensor ciuitatis de lite ciuitatis transigere possit,non minùs quàm tutor, dummodò bona fide id faciat,non per gratiam & collusionem tom.1, pag.184,col.1, & an procurator ibid.

Deficere.

Deficere est non sufficere tom.1, pag. 213, col.2

Delegare.

Delegare nihil aliud est quàm vice sua rerum aliarum substituere tom.1, pag.587, col.1
Qui patitur se delegari hoc ipso videtur omittere & reiicere exceptiones omnes quæ ei competebant aduersùs delegantem tom.2,pag.328,in fin.

Delegatio.

Delegatio quælibet est nouatio to. 2,pag.238, col. 1
Delegatio fit volente duntaxat & consentiente debitore tom.1,pag. 379,col.2
Delegatio nunquam fit sine nouatione, estque potissima species nouationis tom.1,pag.587,col.1
Omnis delegatio est nouatio, semper voluntaria, nunquam necessaria tom.2,pag.249,col.1
In omnibus qui idcirco tenentur quod contra alium actionem habeant delegatio pro iusta præstatione est to. 2, pag.204,col.2
Delegatio nunquam fit sine stipulatione tom. 1, pag. 587 col.1
Quisquis debitorem suum creditori suo delegat, sicuti soluere ipse creditori suo, intelligitur, ita & viciſſim à debitore suo solutionem accipere to.1. pag.424,col.1

Delegatio nouatio.

Interuentu nouæ personæ quæ se obligat pro alio, delegatio facta esse intelligitur, inspecto iure Pandectarum, secus ex inspecto iure Codicis: Induxit enim Iustinianus, vt non magis interuentu nouæ personæ, quàm nouæ rei fiat nouatio, si specialiter id dictum & expressum non sit tom.1, pag.587,col.1

Delegatio liberatio.

Ex solutione post liberationem facta,non potest liberatio soluenti contingere, nisi ad concurrentem vsque debiti vtrimque quantitatem, vt in tantum liberetur, in quantum liberat, non vltrà tom. 1, pag.424,col.2

Delictum.

Quoties delictum ideò non perficitur,quia is qui delinquere cœperat,nō vult perficere,cessat pœna delicti,quasi suffragio iustę pœnitentiæ absolutus tom.1,pag.455,col.2
Delictum omne morte eius qui fecit,extinguitur to. 1,pag. 473,col.1
Interest reipublicæ tanto grauius delicta puniri, quanto sunt grauiora tom.1,pag 241, col.1
Non est magis æquum locupletari patrem ex delicto filij, quàm dominū ex delicto serui tom.1.pag.461,col.1
Vitanda est suspicio delicti, & præsumptio tanquam quæ semper odiosa sit tom.1,pag.185,col.1
Delicti suspicio, nec præsumptio facilè capienda est tom. 1,pag. 155, col.1
Publicè interest puniri maleficia & delicta to.2.pa.365,col.1

Turpitudo

Turpitudo delictorum omnium nō tam in delictis ipsis quàm in voluntate delinquendi consistit tom. 1. pag. 310,col.2
Nemo adiiciendo delictum liberat se à contractu tom.1, pag.500,col.1
Interest reipublicæ peccata nocentium nota esse, ne alioquin emanēant impunita tom.1,pag.315,col.1

Delictum heres.

Ex delictis solent teneri heredes de eo quod ad ipsos peruenit, ne ex alieno scelere ditentur tom.2,pag.397,c.2

Delinquens respublica.

Reipublicæ interest vt qui de eā malè meritus est inter cæteras pœnas etiā egestate laborare debeat vt exemplo sit cæteris ad maleficia deterrenda to. 2,pag.425,col.2

Delinquere.

Delinquendi occasio vitanda est to. 1,pag.410,col.2
Qui delinquit quodammodo contrahere videtur cum legibus & cum republica tom.2,pag.100.in fin.

Demonstrare.

Cùm aliqua res petitur sufficit ita rem demonstrari vt possit intelligi to. 2, pag.393,col.1

Demonstratio.

Falsa demonstratio non magis perimit stipulationem quàm legatum to. 1,pag.6,col.1

Denunciatio.

Denunciatio cùm sit ad finem certificationis tantum.& vt loquuntur notificationis,vna sufficit secùs cùm ad implendam solemnitatem aliquam à lege præscriptam quæ tres denunciationes requirat tom.1,pag.650,col.1
Qui multoties eadem hora denunciat,non ram denunciat sæpius quàm loquitur sæpius tom.1,pag.650,col.2
Plures denunciationes quæ pro aliqua solemnitate fieri debent, non statim, neque singulis diebus fieri debet, sed tanto tempore quantum conueniens videatur arbitrio iudicis constituendum pro qualitate personarum & rerum tom.1,pag 650,col.2

Deportatus.

Si ex deportatione bona deportati publicata sunt deportatus alium successorem quàm fiscum habere non potest tom.2.pag.267,col.2
Deportatus in plerisque iuris partibus ac ferè in omnibus pro mortuo habetur tom. 2,pag.267,col.2

Depositarius.

Depositariorum priuilegium in bonis nummulariorum foro cedentium non habet locum si postea ex iussu depositariorum pecuniæ depositæ factæ fuerint fœnebres tom.2, pag. 402, & 403,col.1,& 2
Depositarius non tenetur actione depositi ad restituendam rem quam non habet nisi dolus eius interuenerit tom.2,pag. 388.col.1
Post reiſtitutum dolo depositum depositarius non liberatur ab actione depositi tom.2,pag.405,col.1,& 2
Dolo non caret depositarius qui alterutri contendentium restituit depositum post iam motam ab alio de depositio controuersiam tom.2, pag 392, col.1
Quoties foro tenetur nummularij & mensularij an & quomodo depositarij cæteris creditoribus præferantur? tom. 2, pag.402, col.1,& 2
Cur depositarius de dolo tantum teneatur? tom.1, pag. 9,col.1
Cur depositarius tantum de dolo & de lata culpa teneatur? tom.2,pag 375, col.1
Depositarius tenetur ad vsuras propter moram aut propter cōuentionem tom. 2,pag.416,col.2
Etiam ad alium tenetur depositarius præter dolum & culpam si ita conuentum sit vel per expreſſam conuentionem vel per proscriptionem tom.2,pa. 377,col.2
Depositarius etiam de casu fortuito tenetur propter dolum præcedentem tom. 2,pag.385,col 1,& 2
Depositarius accepta mercede pro re deposita tenetur &. de dolo & de culpa,quia tūc potius conductor quàm depositarius est, nulla verò accepta mercede solùm tenetur de dolo tom. 2,pag.376 col.1,& 2 & 377, col. 1, & 2
Plures depositarij non vnius electione liberantur,sed tantum solutione nisi sint correi debendi tom.2, pag.395, col.1, & 2
An plures depositarij pro partibus an in solidum teneantur tom.2, pag. 396,col.1
Pluribus eiusdem rei depositariis an quod prior conuētus præstitit alij prodesse debeat si ambo doli rei sint tom. 2,pag.396,col.1,& 2
Cur grauius puniatur depositarius necessarius quàm voluntarius? tom.2, pag.374,& 375
Depositarius in bonis mensularij simul omnes admittuntur,nec vnius priuilegium aduersus alios t.2,p.403,col. 1,& 2
Dolo non facit depositarius qui inficiatur aduersus procuratorem agentem actione depositi quousque constet de mandato tom.2, pag.407,col. 1, & 2
Depositarius pecuniam numeratam apud se non obsignatam in vsus proprios conuertens condemnandus est ad vsuras post moram actione depositi, aut si moram in reddēda pecunia contraxerit tom. 2, pagin. 418, col. 1,& 2
Fideiussor depositarij actione depositarij tenetur tom.2,pag.378,col.2 sed de eo solo quod à depositario præstari solet tom.2.pag.379,col.2
Depositarius dicitur interdum possidere naturaliter tom.2,pag.425,col.2

Depositarius, occupare.

Depositariorum & eorum quibus vna eademque causa debetur, melior est conditio primi occupantis tom.2, pag.403,col.2

Depositarius, sequester.

Sequester vel depositarius qui rem depositam exhibere in pluribus locis alternatiuis habet electionem loci, quod si nolit exhibere,tenetur actione arbitraria de eo quod certo loco tom. 2,pag.400,col.2

Depositarius, offerre.

Depositarius qui se vltrò obtulit tenetur non tantum de dolo, sed etiam de culpa imò leuissima tom.2 pag 387 & 390

Depositum.

Periculum rei depositæ, qua deponens vti permisit depositario, postea transit ad depositarium tom. 1, pag. 28.col.2
Quæ sit substantia contractus depositi? tom.2.pag. 417,col.1
Sequester actione depositi conueniri potest si rem depositam in loco conuento non exhibeat tom 2,pag.400, col.1
Periculum rei depositæ ad depositarium non transire soler si non sit in dolo tom.1.pa.28,col.2
Petens argentum vel aurum depositum debet exprimere & pondus & speciem tom.2.pag.303,col 1,& 2
Depositum gratuitum esse debet sicut & mutuum & mandatum tom.2. pag.376, col 1
Actio depositi vniuersalibus omnibus deponentis successoribus competit tom.2.pag 382,col.1,& 2
Dolus malus solùm venit in actione depositi non etiam culpa saltem leuis nisi ita conuenerit tom.2,pag.156,col.2
Quæ depositis rebus accedunt non sunt deposita tom.2,pag.378,col.1,& 2
In deposito potest conueniri vt non eadem res reddatur, sed vt tantundem remanet depositi contractus, tom. 2, pag.416,col.2,& 417,col.1,& 2
Seruus duorum deponendo vnicuique dominium in partē acquirit actionem depositi tom.2,pag.387,col.1,& 2
Seruo hereditario aliquid deponente acquiritur actio depositi heredi postea adeunti to.2,pag.386,col.1,& 2
Depositario speciem auri depositam reddere recusante, si is qui deposuit pondus probare non possit iuuatur iureiurando tom.2,pag.393,& 394
Seruus rem deponendo depositi actionem domino acquirit tom.2,pag. 381,col.1,& 2
Rei depositæ neque proprietas, neque possessio, neque vsusfructus in depositarium transit to.2,pag.421,col.1
Depositum re perficitur sicut & mutuum tom. 2, pag. 375, col.1
Depositum ante constitutum tempus reperi potest tom.2.p.396.& 397
Filiusfamilias actione depositi tenetur tom.2,pag.394,& 395
Quæ actiones ex deposito nascantur? tom.1.pag..265,col.1
Deposita re diuidua vel indiuidua, an vni ex heredibus deponentis petenti debeat in totum vel pro parte restitui,& quomodo? tom.2, pag. 390, & 391
Quomodo & quatenus actione depositi teneantur heredes depositarij si simul dolum adhiserint, quomodo si separatim, quomodo si res sit diuidua,quomodo si indiuidua to.2.pag. 415,col.1,& 2
Ex deposito à seruo facto apud heredem quæstrum nihilominus agere dominus potest actione ad exhibendum, deinde rei vindicatione tom. 2, pag. 427, col.1,& 2
Qui recipit pecuniam vt depositum reddat actione depositi conueniri potest tom.2,pag.427,col.1,& 2
Re apud filium vel seruum deposita vel commodata si in ea dolus à patre vel à domino factus sit patēr & dominus etiam actione depositi conueniri possunt. tom.1.pag.156, & 157

Depositarius exceptionem proprij dominij obij cere potest si de eo videlicet inuentionti appareat, secus si nõ appareat, alieni verò dominij exceptionem obiicere non potest tom. 2, pag.410,c.1.1 & 2

Contractus depositi ex eorum genere est qui re & traditione perficiuntur tom.2,pag 373.col 1

Quid sit depositum? & vnde dictum? t. 2, pag. 373 col.1,& 2

Actio depositi non est ciuilis sed prætoria tum quoque cùm in simplum datur t.2,pag.373,& 374

Periculum rei depositæ post litem contestatam pertinet ad depositarium tom.2,pag.406,& 407

In deposito rei indiuiduæ vni ex heredibus illius qui deposuit tota res restituenda est tom.2.pag.390,col.1

Depositum non nisi cõditione furtiua condici potest tom.2,pag.407, & 408, & ratio pag 408.col.2

Duobus de depositoris hereditate cõtendentibus & quidem singulis in solidum cui depositum sit restituendum to.2,pag.391 & 392.vbi Tribonianissimus

Ex deposito à seruo alieno bona fide possesso vel vsufructuario acquiritur actio depositi possessori & quomodo? tom.2.pag.386,col 1.& 2

Depositarius rem depositam vendẽdo tenetur actione depositi licet eum postea redemerit & sine dolo perierit tom.2,pag.385,col.1,& 2

Inutilis est & nulla conuentione dolus in deposito præstetur to.2,pag.376, c.1,& 2, secus ea ne depositarius actione depositi teneatur, quod ferè idem est ibid.

Si seruus deposuerit siue viuat, siue decesserit, vtiliter dominus depositi actione experitur to.2.pag 387,col.1,& 2 & quidem actione directa

Seruus deponendo acquirit actionẽ depositi domino eo tempore quo deposuit licet postea fuerit alienatus t.2, pag.387,col.2

Rem depositam nõ reddit qui quasi suam dat tom.2, pag.388 & 389.c.1 & 2

Depositarius depositũ ea lege accipiẽs vt si velit vtatur, priusquàm vtatur tenetur actione depositi to.2.p.389.c.1

Periculum rei depositæ potest ad depositarium pertinere si ità conuentum sit tom.2, pa.389,col.1.& 2

Bona fides nõ patitur vt quis ex deposito rei alienæ lucrum consequatur tom. 2,p.398,col.1

Sacra & religiosa quodammodo res est, depositi restitutio, & cuius integri denegata restitutio insignem quãdam perfidiam arguit tom.2.pag.156,col.1

Actio depositi priuilegium olim habebat quibusdam castrus ante chirographarios, nec priuilegiarios creditores, & habet hodie vt compensationem nullam admittat tom,2,pag.156,col.1

Neque redditur depositum, neque commodatum, neque pignus nisi totũ reddatur deeo qs incorruptũ t.2,p.156,c.1

Depositarius qui sine dolo rem depositam amisit nec tenetur cauere nuda repromissione rem restituurũ si iterum ea peruenerit, licet tunc incipiat actione depositi teneri t.2.p.413,& 414

Depositarius bona fide restituẽs domino putatiuo liberatur ab actione depositi tom.1,pag.387,& 388, ad quid autem & quomodo teneatur is depositum recepit tom.2,pag.388,col.2

Deponenti non aliter permittitur depositum per iusiurandum probare, quàm si dolo vel lata culpa depositarij interuenerit tom.2.p.394,col.2

Differẽtia inter depositum & rei vindicationem tom.2,pag.393.col.2

Cùm depositi agitur idipsum repetendum est quod depositum fuit non aliud tom.2,pag.394.col.1

Prædoni deponenti ac depositũ repoſcenti non potest depositarius referre quæstionem dominij tom.2, pag. 425,col 1

Depositum à seruo factum eidem siue alieno siue manumisso restitui rectè potest dummodo ignoretur aut alienatus aut manumissus tom.2,pag.405, col 1,& 2

Depositũ in vno loco vt in alio reddatur in alio reddi debet expensis deponentis non depositarij nisi aliter cõuentum sit tom.2,pag.405,col.1,& 2

In actionem depositi non tantum præteritus dolus venit, sed etiam futurus tom.1.pag.382.col.1.& 2. id est post litem contestatam secus post condemnationem

Depositum periculo accipientis est, si accipientis gratia depositum sit tom.1,pag 9,col.1,& 2.& pag.10.col.1.& 2

An depositario actione depositi conuento de re deposita pereunte eodem modo quo esset peritura penes deponentem contingat liberatio, & quomodo? tom 2.pag.409.col.1,& 2

Valet conuentio, vt etiam culpa in deposito præstetur tom.2,pag.375,col. 1,& 2

Filius aut seruus depositarius quomodo patrem aut dominum obligeт si depositum accipiant, quomodo si patris aut domini iussu tom.2. pag.394, & 395

Is tenetur actione depositi qui contraxit & rei depositæ restituendæ facultatem habet tom.2,pag.414,col.1

Filiusfamilias ex re deposita tenetur actione depositi etiam post emancipationem. Item & seruus etiam post manumissionem licet ex cõtractibus aliis in seruitute initis non possit post manumissionem conueniri,& quomodo? tom.2. p.114.col.1,& 2

Cur actionem pœnalem à prætore introductam in deposito causam necessariam habentes aliis verbis induxerit prætor & conditionibus quàm cæteras tom.2,pag.413.col.1

An actio ex contractu depositi causam necessariam habentis quæ datur contra depositarium & in duplum & in perpetuum detur in heredem? Cur in simplum tantum non in duplum etiam intra annum? t.2,p.411,412,& 413

Depositarius rei suæ, ignorans rem esse suam depositum restitutum condictione indebiti repetere potest tom. 2,pag.425.col.2

An ex deposito vsuræ deberi possint ex conuentione? tom.2,pag.417,col.1, & 2

Patre donatas filiæ sui iuris res suscipiente, filia præsente aut sciente competit actio depositi, ea vero ignorante actio negotiorum gestorum tom.2.pa. 217.& 218

Depositarius ob rem depositam etiã à fure aut prædone, eidem furi & prædoni tenetur actione depositi tom.2, pag.393,col.1,& 2

Pro deposito non datur condictio ante dolum admissum tom.2,p.407,c.1

Depositum à seruo factum eidem restitui rectè potest, si dolo non restituatur tom.2,p.404,&405 licèt tutius domino restituatur tom.2,p.405,col.1

Extra causam nummulariorum nullũ est priuilegium depositi t.2,p.403,c

Priuilegium depositi inter actiones personales exerceri potest, non tùm in ea quantitate quæ in bonis generari ex pecuniæ depositæ rep est sed etiam in omnibus argent eiusdẽque depositarij facultati tom.2,pag.403,col.1

Sumptus necessarij ad depositũ consequendum facti sunt restituendi t.2,pag.403 c.2

Heres depositarij qui rem dep tam ignorauit,& vendidit,tenetur redimere si possit,& restituere t

In actione depositi non tantùm teritus, sed etiam præsens & furti dolus venit tom.2,pag.398.c

Dos sub titulo depositi collata marrimonium sit nullum, actione positi repeti potest t.2,p.420,&

Non tantùm depositarius post ram etiam extraiudicialem ac magis iudicialem de casu fortuito nerur,sed etiam is qui impedit ne positum redditur tom.2,pag.407

Bonæ fidei possessor hereditatis rem depositam ignarus vendidit, cium restituere tenetur, vel ren possit redimere,vel iterum habere modò,non alio titulo quàm hered rio eam habuerit tom.2.pag.398,&

Depositi restitutio fieri debet est,nisi dolo malo ibi sit tom.2,p 4 5,& 4 06

Turpiter facit, qui pecuniam acc vt depositum reddat, quod ex b fide,& vltro restituere tenetur to pag 427,in fine.

Depositum vel commodatum ab liquo, potest alii restitui ex fideicc misso proprer pactum appositum t 2,pag.418 col.1,& 2

Quomodo actio depositi per i ciationem & quando crescere dicat tom 2.pag.413.col.2

Cur filiusfamilias depositi ag possit? tom. 2,pag.413.col.1,

Actio depositi est bonæ fidei tc 2,pag.384, & 385

In deposito vsuræ nudo pacto p missæ etiam legitimum modum ex dentes, actione depositi peti possi tom.2,pag 419,col.1.& 2

Depositum eius rei quã latro igr rans penes patrem vel dominume cui rem subtraxit,non subsistit to.2 425,col.1

Depositum rei propriè consistere potest tom.2,pag.425,col.1,&

Spoliatore spolia alicuius penes tium inscium de malitia spoliato ponente, cui restitui debeat deposi an spoliatori,an spoliato tom.2,p 424.& 425

Depositarius licèt iure naturali gentium rem depositam deponet reddere tteneatur, de iure ciuili tam non debet ei reddere, si adsit aliqua tio publica tom.2,pag,423,col.1,&

Casus in quibus res deposita post esse penes depositarium, nec tam depositarius possit eam restituere, n proinde dolum admittere in eo qu rem non restituit tom.2,pa.380,co

Depositarius seruus non tenet manumissus actione depositi, nisi h beat rem depositam penes se to.2 381,& 382

Per actionem depositi omnes acce siones peti possunt ex die moræ con 2,pag.584.& 385 officio scilicet iud cis non iure obligationis ibi

Actio ex depositi cõtractu licèt caus necessariat

necessariam habentis trahi non potest ad duplum, nec vlera quàm reuera depositum sit, sed per actionem pœnalem à prætore introductam debetur tom. 2,pag.412.col.2

Depositario depositam rem apud alium deponente non competit actio depositi primo deponenti aduersus primum depositarium nisi vt cedatur à primo depositario aduersus secundum actio tom.2,pag 410.col.1,& 2

Depositarius rem depositam inuito deponente contrectans actione depositi & furti conueniri potest tom. 2, pag.422,col.1,& 2

Depositarius actione depositi tenetur si rem depositam deteriorem reddat tom 2,pag.381,col 1,& 2

Quando ex deposito detur actio depositi, quando locati, quando præscriptis verbis to.2,pag.377,col.1,& 2

Ex condemnatione fideiussoris depositarij ad præstandam litis æstimationem dominium rei depositæ acquiritur depositario etiam sine præsentia rei depositæ quæ non est ad hoc necessaria tom.2,pag. 423,col.1

Actio depositi competit in heredem depositarij in solidum & perpetuo to. 2,pag.401,& 402

Qui tabulas testamenti apud se depositas, pluribus præsentibus legit actione depositi tenetur t.2,p.392,col.1

Depositum actio.

In actione contraria depositi non agitur de fide rupta sed tantum de calculo tom.2,pag.399,col.1,nec in aliis contrariis

Depositum, mutuum.

Differentia inter depositum & mutuum tom.2,pag 416,col.1,& 2

Depositum, commodatum.

Heres & alius quilibet bonæ fidei possessor hereditatis pretium rei depositæ vel commodatæ restituere tenetur tom.2,pag 398,col.2

Depositum commodatarius.

Depositarius statim potest conueniri ad depositi restitutionem nisi impediatur aliqua de causa tom.2, pag 384, col. 1, & 2, secus commodatarius ad commodatum ibidem

Res depositæ vel commodatæ licet non sint in bonis depositarij vel commodatarij, sunt tamen ex eius bonis tom.2,pag.398,col.2

Ex titulo depositi neque transfertur dominium neque possessio to.2,pag. 224,col.1 Idem ex commodato ibid.

Depositum iurare.

An in actione depositi iuretur in litem? tom.2.pag.385,& 386

Depositum, conuentio.

Duobus depositoris de deposito cõtendentibus heredibus & conuenientibus ne vlli sine altero depositum reddatur, an talis conuentio sustineatur? tom. 2,pag.592,col.2

Depositum, diligentia.

Et in deposito & extra depositi causam fraude non caret is qui in rebus alienis minorem diligentiam quàm in suis præstat tom.2,pag.426,col.2

Depositum, depositarius.

Quomodo & qua actione teneatur is cui datur res perferenda depositario, qua verò ipse depositarius tom. 2,pag.377,& 378

Depositum mandatum.

Nihil interest an depositum quid sit penes aliquem, an eo iubente & mandante penes alium cum vtroque casu depositi teneatur, secus si eo tantum persuadente tom.2,pag.379,col.1

Depositum negotium.

Prior negotiorum gestor alij negotium geri mandans non liberatur cedendo actionem dominæ contra secũdum negotiorum gestorum secus prior depositarius tom.2,pag.410,col.2

Depositum restituere.

Deponens vas plenum potest contra depositarium agere depositi vel ad vas consequendum vel ad res in vase contentas siue eas ostenderit depositario siue non tom. 2, pag. 394, col.1, & 2

Depositum, restitutio.

An alibi peti restitutio depositi possit quàm vbi sit licet expensis petentis to.2.pa.406,col.1,& 2, vbi Tribonianissimus.

Depositum sequestre.

Depositum licet à pluribus fieri possit, ab vno quoque tamen fieri potest secus sequestre quod non nisi à pluribus tom.2,pag.410,col.1,& 2,& 411

Depositum index.

Post restitutionem serui depositi etiam competit cõtraria depositi actio ad cibaria repetenda tom.2, pag. 415, & 416, & quidem apud eũdem iudicem apud quem depositarius directa depositi actione conuentus fuerit, vt supra,

Depositum vsura.

In actione depositi veniunt vsuræ etiam citra stipulationem tom.2,pag. 417,col.1,& 2

An in deposito eius quoque temporis quod moram præcessit vsuræ aliquę citra pactum debeantur? tom. 2, pag. 417, col.1

Deponens.

Pluribus rem communem deponentibus id in dubio actum videtur vt singuli pro ea tantum parte pro qua eorum interest, depositi agere possint tom.2,pag.396,col.1,& 2

An plures deponentes depositarium pro partibus,an in solidum possint cõuenire tom 2,pag.396,col.1,& 2

Deponens ex voluntate contra depositarium habet in simplicem actionem, ex necessitate verò in duplum tom.2,pag.373,& 374

Deponere.

quis dicatur Deponere ex voluntate, quis ex necessitate? tom. 2, pag. 373, & 374

Derelicto.

quod habetur pro deperdito non habetur pro derelicto tom.2,pag.37,col.1

Derelictum.

In mare proiecta nauis leuãdæ causa pro derelicto non habentur neque fiunt primi occupantis tom.2,pag.36, col.2,nec pro derelicto vsucapitur ibid. in fi.

Derelinquere, liberare.

qui propter rem aliquam onerati sunt vt quid præstent vel faciamus si rẽ illam derelinquere parati sint semper sunt audiendi eanquam qui plus etiam præstent quàm debeant tom. 2, pag. 253,col.1

Derogare.

Posteriora semper derogare prioribus siue in iis quæ ab vnius eiusdemque voluntate pendent, siue in constitutionibus principum, siue in iis quæ à plurium voluntate tom. 1, pag. 164, col.2

Deterior.

Res quæ fuit deterior ex aliqua parte perit quatenus scilicet deterior facta est tom.1,pag.512,col.1

Res fiunt deteriores per diminutionem substantię, viliores per diminutionem valoris tom.1,pag.512,col 1

Deteriorare.

An qui rem reddit deteriorem eandem rem reddere videatur tom.1,pag. 595, col. 1, & 2, & pag.596, col.1, & 2,& pag.703,col.1,& 2

Deterioratio.

Cuius periculo res pereunt, eius quoque periculo res fiunt deteriores tom. 1,pag 604,col.2

qua parte facta est res deterior non tantum vilior quoque facta est, sed etiã periisse quodammodo intelligitur to. 1,pag.471,col.2

Nihil aliud est non fieri deteriorem quàm ex parte perire tom.1, pag.471, col.2

Deterioratio non mutat speciem, sed tantum minuit valorem tom.2,pag. 381,col.1

Aliud est rem fieri deteriorem aliud fieri viliorem tom. 1, pag.512, col.1 & pag.512,col 2

Deterioratio fur.

Deteriorem rem factam dando fur non liberatur tom.1,pag.471,col.2

Deterioratio, commodatum.

Rei commodatæ factę deterioris restitutio plenissima fieri non potest nisi prętetur actori id quod interest rem deteriorem factam non esse, vt quod valori & bonitati rei deest suppleatur in pecunia. tom 1,pag.595,col.2

Deterioratio, agere.

Re deteriore restituta non potest agi vt res iam reddita iterum reddatur, sed vt quanti actoris propter deteriorationem ei prętetur tom.1,pag.596,col.1, & 703,col.2

Deterius.

Res quę deterior redditur non intelligitur reddi nisi prętera id quod interest prętetur tom.2,pag.381,col.1 quod fit Deterius ex parte perit to. 2,pag.375,col.2

Dies.

Vix vnquam dies in stipulatione adiicitur nisi fauore promissoris, vt totum medium tempus liberum habeat ad soluendum, nec quicquam interim peti ab eo possit tom.1. pag. 526,col.1. quę sit differentia inter diem incertum & condicionem tom.1, pag.376, col.2,& pag.413,col.1

Diem cedere est incipere deberi to. 2.pag.413,col.1

Non prius venisse intelligitur dies quàm præterierit tom.2,pag.223.col.1 in fi.

In dubio dies fauore debitoris censetur adiectus, locus autem fauore vtriusque tom.1,pag.543.col.2.

Quantum interfit an dies adiectus sit stipulationi an non tom.1,pag.532, col.2

Quod in diē certum relinquitur,post diem potius relinqui dicitur tom. 1, pag.406,col.2

Dies, legatum.

Differentia inter legatum & stipulationem collatam in diem mortis creditoris aut legatarij, & collatam in diē mortis debitoris & heredis tom.1,pag. 357.col.2

Dies contractus dies iuris.

Adiecta in contractu siue bonæ fidei siue stricti, pars est stipulationis & contractus tom.1, pag.214,col.2

Dictio.

Dictio(sed etsi)est ampliatiua,dictio verò(sedli,)aduersatiua tom.1, pag.555 col.2

Dictio (cò amplius) quem effectum habeat tom.1,pag.231, col.2

Dignitas.

Qui prouincias regunt sola dignitate sunt terribiles tom.1,pag.73,col.1

De dignitatibus per quas filius à patria potestate liberatur tom.2,pag.109, col.

Diligentia.

Diligentissimus quisque paterfamilias electurus est conseruationem rerum magis preciosarum potiùs quàm viliorum cæteris scilicet paribus, secus si non sint cætera paria tom.1,pag. 606,col.2

Dispensator.

Dispensator institor est tom.1,pag. 84,col.1

Dispositio.

In condicionalibus dispositionibus quæ inter viuos fiunt inspicitur tempus dispositionis, non autem euentus conditionis tom.2,pag.266,col.1, secus in vltimis voluntatibus ibid.

quælibet Dispositio siue hominis siue legis præsupponit semper terminos habiles vt nulla sit repugnantia ex parte rei tom.1,pag.170,col.1

Dissimulatio.

quando creditor Dissimulare debeat ne curiosus videatur tom.2, pag.22, & 23,

Distinguere.

Vbi Senatus non distinxit, nec nos distinguere debemus t. 2, pag.109, c.2

Distractus contractus.

Eadem caussa esse solet & debet distractus quæ est contractus tom.2,pag. 406 col.1

Dividere.

quæ per diuisionem corporalem corrumpuntur non debent diuidi in corpora,sed in numerum tom.1, pag.38, col.2

Dividuum.

Stipulationes omnes quæ in quantitate consistunt sunt diuiduæ tom.1, pag.461 col.2

Diuisio.

Differentia inter iudicium communi diuidendo, & iudicium pro socio tom.1, p.492.col.1

Iuri veteri diuisionis beneficium inter correos fuit incognitum & à Iustiniano introductum tom.1,pa.622.col.2

Fundus ex earum rerum numero est quæ commodam patitur diuisionem to.1.pag.373,col.1

Diuortium.

Vbi non sunt iustæ nuptiæ, ibi non est diuortium tom. 1.pag.292,col.2

Dolus.

Actio de dolo fuit olim annalis, hodie biennalis post Iustiniani constitutionem tom.2, pag,213.col.1

Cur detur actio de dolo? tom.2, pa. 123,col.1

Exceptio doli est perpetua tom. 2.p. 213,col.1 itemq; replicatio dolibid.c.2 secus si dolus obiiciatur per viā actionis ad fundandam actoris intentionem ibidem.

Cur in actione depositi dolus depositarij obliget in solidum heredem to. 2,pag.213,col 2

Dolus esse non potest sine scientia quæ coniunctam habeat calliditatem & machinationem tom.1.pag.637.c.2

Tota pœna doli recidere debet in eos qui dolum admiserunt t.2 p.192.c.1

Æquitas semper deficit iis qui dolo malo aliquid fecisse probantur tom. 2, pag.197,col.1

Nunquam æquitas fauet dolo quem è contrario semper puniri bonum & æquum est tom.2,pag.197,col.1

Nemo dolum facit qui suum commodum iure persequitur tom.1. pag. 296 col.1

Dolus etiam præteritus in iudicium venire intelligitur cùm de dolo eius agitur qui suo nomine iudicium accepit adeoque si tanquam procurator in rem suam tom.2,pa.193,col.2

Dolus siue ante iudicium siue post iudicium commissus à prætore coërceri debet tom.2,pag.193,col.1.& 2

Aduersus exceptionē doli mali nulla datur replicatio à prætore tom.1,pag. 552.col.2

Dolus in omnibus bonæ fidei iudiciis præstatur etiam ex iis contractibus, qui solius dātis gratia fiunt t.1,p.676,c.1

Exceptio doli no est odiosa sed fauorabilissima si causa æquitatis inspiciatur ex qua proficiscitur t.1.p.590,c.2

Impunitum dolum etiam post depositam administrationem manere iniquum est tom.2.pag.318,col.2

Exceptio doli tunc locum habet cùm quis per occasionem iuris ciuilis contra naturalem æquitatem lucrum caprat ex damno alieno tom.1.pag.367.col.1

Neque liberis neque libertis permittitur agere de dolo contra parentes & patronos & cur tom.1,pag.138,col.1,

Dolus nunquam manere debet impunitus etiamsi expressa conuentione placuerit vt non præsteturt.1,p.603,c.1

Valet conuentio ne depositi agatur, quæ in effectu idipsum cōtinet ne dolus præsteturt tom.1,pag 603,col.1

Deceptionis nomine non semper significatur dolus tom.1.pag.663.col.1

In contractum bonæ fidei credere potest dolus in re ipsa secus dolus in persona tom.1.pag.663.col.1

Dolus personalis est nec transit in heredem nisi hactenus ne ex defuncti dolo lucretur tom.2,pag.402,col.1

Sola æquitate iudicium bonæ fidei dolus si ex alterutra parte admissus sit, vindicatur tom.1,pag.663,col.1

Sola ferè doli exceptio contra vindicantem potest & solet competere tom.1,pag 776,col.2

Exceptio doli multùm distat ab exceptione pacti, eique subsidiaria est tom.1,pag. 367.col.1

Exceptio doli locum habere non potest,nisi cum exceptio pacti locum non habet tom.1.pag.367,col.1

Ex transactione nascitur exceptio doli tom.1.pag.367.col 1

Dolo malo facit qui petit quod statim restituturus est, licet alia actione tom.1 pag.641,col.1

qui Dolum allegat, dolum probare debet tom.1, pag.738,col.1

Actione de dolo etiam aperto, & verè admisso,agi non potest in summa minore duobus aureis tom,1, pag 190.col.1

Pactio ne de dolo futuro agatur, maximè in contractibus bonæ fidei valere non potest, secus ne de dolo præterito tom. 1, pag. 619,col.2

Pactum ne commodatarius de dolo futuro teneatur non valet,secus ne de culpa to. 1,pag.619,& 620

Exceptio doli, licèt infamiam non irroget, famam tamen & existimationem suggillat ,apud bonos & graues viros tom.1,pag.404,col 2

Exceptio doli nec à liberis contra parentes,nec à libertis contra patronos obiici potest tom1,pag. 404,col.2

Exceptio doli æquitate naturali nititur tom.2,pag.40b,col.2

Exceptio doli ex parte actoris est personalis,ex parte rei in rem tom.1, pag.404,col.2

Exceptio doli datur aduersus eum qui ex aliena iactura contra naturalem æquitatem locupletari velit tom.1, pag.404,col.2

Tutus exceptione doli per errorem solutam repetit tom.1,pag.404.col.2

Exceptio doli non nocet successori eius qui est in dolo t.2.pag.120,col.1

In contractibus bonæ fidei vindicatur dolus ipso iure,& æquitate ipsius iudicij tom.1.pag.637,col 1

Nihil tam contrarium bonæ fidei quàm dolus tom.1,pag.637,col.1

Nunquam dolus incognitus remissus intelligitur tom.1,pag.444,col.2

Actio quælibet competens siue ordinaria,siue extraordinaria, excludit actionem de dolo, quæ nonnisi subsidiaria est tom.1,pag.645,col.2

Neque aduersus exceptionem doli vnquam datur doli replicatio, neque aduersus doli replicationem vlla duplicatio vnquam dari potest tom.2, pag. 63.col.1,& 2

Quinque species doli ab Accursio, & Bartolo positæ, quæ tamen omnes sunt odiosæ contra Accursium tom. 1,pag.287, col.1

Exceptio doli omnium frequentissima, sempérq; perpetua t.1,p.287,c.2

Prætor nunquam dat actionem de dolo,nisi quolibet auxilio siue ordinario siue extraordinario deficiente tom.1,pag.645, col.2

Etiam rei iudicatæ doli exceptio potest obiici tom.1.pag. 306,col.2

Persona quæ dolum admisit non est digna vt ei succurratur tom.2.p 353.c.2

Plus potest dolus quàm mora tom.2, pag.409, col.1

Vbi semel habita est ratio doli à domino commissi, vno agente non debet amplius haberi alio agente tom.2 p.196,& 197

Qui

Qui ab initio dolo caret potest postea esse in dolo ex noua causa tom.2, pag.407,col.2

Si creditores quibus solutum est per gratificationem tutorum soluendo non sint in eos subsidiaria de dolo actio datur tom.1,pag.430,col.2

Dolus malus nunquam remanere debet impunitus ne eum quidem cùm ei soli nocer qui dolum admisit tom. 2,pag.156 in fi.

Dolus procuratoris domino nocere non debet si nihil ex eo dolo ad dominum peruenerit tom.2, pag 192, col.2, nisi procurator soluendo sit, ficut & pupillus ex dolo tutoris.

Exceptio doli obstat ei qui petit id quod redditurus est illi ipsi à quo petit,at non etiam ei qui petit id quod restituturus est alij tom.1,pag.296, col.1

Dolus semper excusus esse debet a contractu nequis facilè inuitetur ad delinquendum tom.1,pag.677,col.1

Parum interest an dolo ab initio quis fecerit an ex post facto incipiat facere cùm conuenitur tom.2,pag. 397,col.2

Valet conuentio ne de dolo præterito agatur secus ne de dolo futuro tom.2,pag.376,col.2

Dolus nunquā debet remanere impunitus ne eum quidem cùm illi ipsi nocer qui eum admisertt tom.2.pag. 378.col.2

Error qui bonam fidem parit semper excusat à dolo tom.2, pa.388, col.1

Nihil tam contrarium bonæ fidei quam dolus malus qui ab omnibus contractibus abesse debet etiam ab iis qui stricti iuris esse dicuntur tom.1.pa. 593.col.1

Qui ex proprio dolo conuenitur indignus est cui succurratur tom. 2, pag.397,col.1, ideoque in solidum debet conuenti ibid.

Duplex est dolus malus minor vnus maior alius qui maiorem machinationem exigit tom.1,pag.637,col.2.

Iuris ratio & regula generalis facit vt dolus semper sit puniendus, tum quoque cum ei nocet qui dolum ipse admisit tom 1,pag.59.,col 1

Exceptio doli omnibus bonæ fidei iudiciis inesse dicitur tom.2,pag.416, col.1.

Dolus est si quis non exhibeat quod potest exhibere tom. 2, pag. 440, col.1

Dolo non facit qui iure suo vtitur tom.2,pag.168,col 2

Etiam in testamentis doli exceptiones locum habent to.1,pag.415,col.2

Dolus dives.

Dolum committere & ex aliena iactura locupletari non sunt paria tom. 2,pag.381,co 1,

Dolus filiusfamil.

Dolo malo facit filiusfamilias qui aduersus proprium factum venit capta tamen iuris ciuilis occasione to.2, pag.117, col.2

Dolus,delictum.

Dolus,delictum, & noxa caput sequitur tom.2,pag.381,col.1

Dolus,actio.

Actiones de dolo insunt ipso iure bonæ fidei iudiciis tom.1,pagin.323, col.1

Dolus,restituere.

Dolo facit qui petit quod statim restituturus est tom.1,pa.269,col.2

Dolus,misericordia.

Dolo facit qui misericordiam in re aliena intempestiuè exercet tom.2,pa. 401, col.1,& 2

Dolus,depositum.

An deposito etiam circa dolum remissius facienda est interpretatio in fauorem depositarij tom.2,pag.376, col.2

Dolus pater.

Dolus vel culpa filijfamilias vel serui non potest augere condemnationem vltra quantitatem peculij pater vel dominus teneantur tom.1 pag. 600,col.2

Dolus,emere.

Dolus in vendendo commissus non purgatur rem redimendo tom.2,pag. 385,col.1,& 2

Dolus,depositarius.

Dolus vnius ex depositarij coheredibus aliis nocere non potest tom.2, pag.404. col.1,& 2

Dominatio.

Ex iure gentium dominationes sunt introductæ to.1,pa.432,in fin.

Dominium.

Per oblatam liris æstimationem nō aliter offerens fit dominus rei, nisi tempore solutæ æstimationis præsens res sit quæ pro tradita haberi possit tom.1,pa.633,col.1,ideo rei perditæ per æstimationem solutam dominium non transfertur ibid.modo non sit dolo perdita tom.1, pag.634,col.1

Ad probandum verum & quiritiarum dominium efficit, vt qui agit dicat probetque se titulum ab eo habere quem dicat se fuisse dominum, licet authoris sui dominium, non aliter probet quàm hoc ipso quod non probarur emisse à non domino tom.1,pa. 735,col.1

Traditio sola non sufficit ad transferendum dominium tom.1,pag.387, col.2

Seruus qui operas suas ipse per se locauit,easque acceptas prædoni tanquam domino retulit non facit pecuniam accipientis tom 1,pag.420,col.1

Iniquum est vt quis vel inuitus vel errans rei suæ dominium amittat tom. 1,pag.623 col.2

Neque dominium rei neque possessio possunt esse penes plures in solidum tom.1.pag.614,col 1

Differentia inter pecuniam & speciem ratione translationis dominij tom.1,pag.43.col.2.

Adiudicatio & lex nulla indigent traditione ad transferendum dominium tom. 1. pag. 489, col.2, & pag. 491,col.2

Dominium vtile nullum est tom.1, pag.734,col.1

Dominium quod semel meum fuit meum remanet etiam post rei mutationem,quia etiam quod ex re mea superest meum est tom.1.pag.686,col.1

Dominium quod alicuius semel fuit non potest desinere suum esse per solam domini voluntatem, nec per solam formam& mutationem nisi mutatio facta sit eius materiæ quæ redigi

fæpius in sua initia non possit tom.1 pag.686,col.1

Ex dantis voluntate, pecunia statim & recta via fit accipientis tom.1,pag 417.col 1

Melior est causa dominij bonitarij quam quiritiarij tom.1,pag,734,col.1 secus verò vtilis ibid.

Dominium per societatem communicatur,per emptionem verò transfertur to.1.pa.605,col.1

Multò facilius est probare rem fuisse in bonis quàm in vero & quiritiario dominio tom.1 pag.734,col.1

Rerum dominia possunt esse in pēdenti tom.1,pag.15,col.2

Non transfertur dominium nisi per traditionem à domino factam ex iusto titulo præcedente,& qui sit habilis ad transferendum dominium tom.2,pag. 422,col.1, exceptis quibusdam casibus col.2

Plures domini eiusdem rei dominium pro indiuiso habenti iuris tantum intellectu non etiam diuisione corporis partes obtinent tom.1,pag. 615,col.2

Cur eiusdem rei dominium apud plures esse non possit insolidum tom. 1, pag 615,col.2

Aliquando qui dominus est tradēdo dominium non transfert, aliquando qui dominus non est rei tamen alienæ dominium transfert in accipientem tom.1,pag 648,col.1,si modo titulus habilis præcedat quo transferri dominium possit ibid.

Prædo possessor dominij quæstionem referre nunquam potest, nec si directa rei vindicatione conueniatur tom.1,pag.629,col.2

Quo casu cùm ex contractu agitur ille ipse qui contraxit possit referre quæstionem dominij tom.1,pag.629, col 2

Duobus eiusdem corporis dominis existentibus totius corporis pro indiuiso.dominium pro parte singuli habent nempe cum de partibus integralibus agitur non de quota litis to.1,pa. 497.col.2

Dominia rerum nuda voluntate nō acquiruntur vel amittuntur sed tantum traditionibus, iisque à domino factis tom.1,pagin.120,col.1,& pag. 121, col.1,& 2

Neque longa possessio neque iusiurandum sunt modi acquirendi dominij tom.1,pag 129,col.2,qui sint modi acquirendi dominij ibid.

Quibus modis dominium probari possit tom.1.pag.734,col.2.

Casus in quibus dominium possessioni semel iunctum à possessione separari non potest tom.1,pag 354.co.2

Difficilius amittitur dominium quā pignus tom.1,pag 727,col.2.

Dominium pignus.

Plus iuris habet in re qui dominium eius habet quàm qui nudum ius pignori tom.1,pag.374,col.2

Dominium vindicatio.

Si dominus non ex contractu agat cum eo cum quo contraxit sed rei vindicatione dominij quæstionem ei referre depositarius vel commodatarius potest tom.1,pag.629,col.1

Dominium possessor.

Possessor rei alienæ si eam non dolo aut fraude sed culpa eam amisit inuatur per publicianam vt rem ipsam habeat, cuius æstimationem solui,

audiendus est facile dominus si nolit pecuniam quàm ex sententia iudicis periculo iudicati recepit restituere tom.1, pag 634,col.1

Dominus.

Non est agendum amarè cùm dòmino qui ex serui sui contractibus conuenitur tom.2,pag.89,col 2

Obligatus tantùm vt restituat tantundem hoc ipso fit dominus proprietatis tum quoque cum in ea re vsumfructum ab initio solum habuit tom.1, pag.28.col.1

Quod ab extraneo dominus reposcere potest per actionem furti aut legis Aquiliæ id à conseruo reposcere potest, iure dominicæ potestatis conueniendo eum domi tom.2, pag.166, col.2

An & quomodo ille ex dominis qui serui communis negotiationem ignorauit cóuentus à creditore actione de peculio, vel actione tributoria non solùm possit deducere quod sibi debetur, sed etiam quod domino scienti tom.2,pag.575,col.2

Pretium rei venditæ seruo contra domini voluntatem euenti, ex peculio ad dominum pertinente solutum perit dom no post consumptionem si ratam habere nolit solutionem tom.1, pag. 28,col.2, vindicatur autem ante solutionem ibid.col.1,& 2

Venditori qui rem emptam à seruo bona fide possesso tradidit bonæ fidei possessori serui quid præstare verus serui dominus teneatur si venditorem condictione conueniat ? tom.1,pag. 68,&69

Ex contractu cum vicario serui initio quæ actio contra dominum & quanto tempore detur, siue ante siue post mortem serui tom.2, pag.306,col.1, & 2,& 307,col.1,& 2

Casus in quo dominus re sua carere cogatur iusto precio licet dolus interuenerit possidentis tom.1, pag. 234, col.2,& 235

Dominus ex eo tantùm contractu serui tenetur de peculio ex quo seruus ipse in solidum teneretur si esset pater familias, & iure ciuili obligari posset tom.2,pag.139,co.1,

Dominus vicarij nomine iudicium noxale peti debet tom.2,pag.195, col.1,& 2

Si ab alio creditore idem dominus ex eiusdem serui persona conueniatur de peculio, an aliquid possit deduci, & an aliquid ei debeatur? tom 2,pag.96, col.1,& 2

Omnis actio quæ datur ex contractu serui contra dominum vel est de peculio vel de in rem verso tom.2,pag. 291,col.2, extra videlicet exercitoriam institoriam,& tributoriam ibid.

Manumisso vel alienato seruo dominus ex causa etiam doli intra annum tenetur tom 2,pag.197,col.2

Cur ex serui contractu qui facti est æquiratur actio domino cum facta nó transeant in dominum tom.2,pag.381, col 1,& 2

Dominus à pupillo conuentus ex causa tutelæ per seruum administratæ toro ex tempore quo liber esse credebatur habet priuilegium deductionis eius quod sibi debetur etiam aduersus pupillum & dotem tom.2.pag.254, co.1,& 2

An & quomodo teneatur dominus ex contractu serui fideiubentis, vel mandantis vel aliter interecedentis tom 2,pag.145,& 146

Cur vindicatio nummorum extantium quos seruus ex peculio domini pro precio rei quam emit dederat venditori competat domino? tom 1,pag. 67,& 68,& ad quid hic dominus venditori teneatur? ibid.& pag.65

Non est eadem persona domini & serui tom.2,pag.151,col.2

Priuilegium deductionis habet dominus in eo quod sibi à seruo suo debetur,& omnibus creditoribus præfertur tom.2,pag.167,col.2

Qui habet administrationem rei alienæ à lege is loco domini est tom.1, pag. 144,col.1, secus qui ab homine ibid.

Vnusquisque rerum suarum moderator est & arbiter tom.2,pag.55,col.2

Suæ quisque rei moderator est & arbiter tom.1.pa.235,col.2

Qui cum seruo institore contraxit ex ea causa in quam præpositus fuit dominum condictione directa & in solidum habet obligatum tom.1,pag. 62,col.1.& 2

In concursu duorum dominorum quorum vnus sit bonitarius alter quiritiarius, potior in effectu causa est bonitarij tom.1,pag.682,col.1

Dominus pater.

In omnibus bonæ fidei iudiciis ita comparatum est vt quoties actio de peculio vel de in rem verso competit aduersus patrem aut dominum hanc quoque adiectionem habere debeat & si quid dolo malo domini vel patris captus fraudatusve actor est tom.2,pa. 395,col. 2

Dominus tributoria.

Dominus sciens seruum suum ex merce peculiarinegotiare, habetur à prætore pro extraneo creditore tom.2, pag.81,col.1. ad hoc duntaxat vt deductionis amittat ibid.col.2

Dominus tutor.

Tutores & curatores loco dominorum sunt tom.1,pag.234,col.1

Dominus moderator.

Quisquis paterfamilias & dominus est,solus idem moderator est & arbiter tom.1,pag.348,col.2

Dominus peculium.

Cur introductum sit priuilegium deductionis domino competens vt conuentus de peculio ex persona serui possit deducere ex peculio id quod sibi debetur tom.2,pag.179,col.1

Donare.

In centum debitor ducenta scienter constituens iure nouo inspecta indebita centum donare videtur secus de iure veteri tom.1,pag.564,col 1

Datum alicui, eius gratia videtur donatum tom.1,pa.273,col.2

An pactum de donando pro donatione habeatur & quomodo ? tom.1, pag 252.col.2

Cur pater filiofamilias donare non possit ? tom.1,pag.308,col.1

Donatio.

Neque in masculis neque in fœminis est præsumenda donatio nisi cum iusta & probabilis affectio donationis præsumptionem inducit tom.2,pa.325 col.2

Donatio inter coniuges fieri non potest tom.1,pag.5.col.2,& pag.6

Donatio iure veteri non fit nisi per traditionem aut stipulationem, iure vero nouo etiam per pactum tom.1, pa.283 col 1

Donatio remuneratoria non est verè donatio sed potius solutio debiti etiam tantum naturalis tom.2,pag.300, col.2,mera donatio solutio debiti esse non potest tom 2,pa.300,col.2

Donatio non insinuata valet si summam quingentorum solidorum non excedat to.1,pag.190,col.1

Ante Iustinianum stipulatio fieri non poterat per pactum nudum sed tantum per traditionem aut stipulationem tom. 1,pag.553,col.1

Donatio rei pupillaris a tutore facta omni casu prohibetur tom.1,pag.180, col.2

Donatio inter patrem & filium familias non valet etiam ex causa dotis contra interpretes tom.1, pag.284, col.2

Donatio inter viuos,& donatio causa mortis fiunt vt plurimum per traditionem.& per stipulationem tom.1,pa. 49,col.1

Donatio causa mortis tum quoque cum per traditionem facta est non transfert dominium statim sed tum demum cum mors fuerit insecuta donatoris tom 1.pag.49,col.1

Non videtur perfecta donatio causa mortis antequam mors insequatur tom.1,pag 49,col.1

Cur donatio causa mortis legatis æquiparetur? tom.1,pag.49,col.1

Donatio causa mortis licet ita fieri possit vt dominium statim transferatur in donatarium, non tamen ita potest fieri vt nullo casu reuocetur to.1,pag. 49,col.1

Condiciones sub quibus non tam fieri quàm resolui solent donationes causa mortis t.1,p.49,col.1

Donatio causa mortis capitur ad instas legati tom.1,pag.298,col.1

Differentia inter donationem inter viuos & donationem causa mortis tom.1,pag.298,col.2

Donatio à datione & traditione incipiens magis est similis contractui innominato quàm nominato secus donatio incipiens à stipulatione tom.1, pag.307,col.2

Donatio pura propriè loquendo non est contractus tom.1,pag.308,co.1 scilicet quæ fit per traditionem

Eo modo donationes causa mortis minuuntur per legem Falcidiam quo legata non quo fideicommissa, quoniam ad legatorum non ad fideicommissorum exemplum capiuntur to.1, pag.330.col.1

Inter patrem & filiumfamilias, consistere donatio non potest tom.2,pag. 158,col 1

quæ Donationes inter coniuges sint prohibitæ? to.1, pag.6,col.2

Etiam ex nudo pacto potest fieri donatio tom.1,pa.32,col.2

Commodatum proxime accedit ad precarium, precarium magis accedit ad donationem, differentia inter precarium, commodatum & donationem tom.1,pag.592,col.2

Perfecta donatio nouas condiciones non admittit tom.1,p.308,col.2

Cur pignoris remissio non sit donatio tom 1,pag.720,col.2

Donationes inter virum & vxorem factæ non valent to.2,pa.340,col.1

Ex pecuniæ muneratione propter donatio-

donationem causa mortis facta, quomodo donans obliget accipientem tom.1.pa.48,& 49

Quomodo donatio interdum fieri soleat tom.1, pag.443 col.2

Non valent donationes factæ inter patrem & filium neque Papinianitéporibus confirmabantur morte ante constitutionem Iustiniani tom.2,pa. 294,in fi.

Donatio crimen.

Donationes quæ post crimen perduellionis contractum factæ sunt ratas esse non oportet tom.1, pag.467, col.2

Donatio meretrix.

Affectionis gratia neque honestæ neque inhonestæ donationes sunt prohibitæ putà circa meretrices exceptis donationibus quæ à milite fiunt focariæ vel à minore 25. annis luxurioso aut etiam à maiore si fiant per viam mandati tom.1,pag.315,col.1

Donatio mutuum.

An donatio facta adiecto pacto vt accipiens pecuniam donatam donatori crederet, sit donatio,an mutuum? tom.1,pag.52,& 53,col.1,& 2

Donatio constituere.

Pecuniam constituens quidem quã indebitam iure prætorio sciebat propter exceptionem, eam exceptionem donasse & remisisse videtur,vt pristina actione conueniri possit cum effectu tom.1,pag.564,col.2

Donator.

Soli donatori conceditur vt æs alienum detrahi oporteat priusquam ponatur ratio eius,quod facere potest, nec scilicet ex liberalitate sua periclitetur tom.2,pag.99,col.1

Donare.

Donare est perdere tom.2,pag.126 col.2

Non habet animum donandi qui habet animum decipiendi tom.1.pa. 701,col.1

Non habet animum donandi qui animo deprædandi aut aliena negotia inuasit, & in ea aliquid expendit to.1, pag.701,col.1

Donare condicere.

Datum alicui vt pro se aliquid faceret quod alioqui facturus non erat donandi animo datum videtur, nec condici potest tom.1. pag.258, col.2, nisi ab vtraque parte idem tacitè actum intelligatur ibid.

Dos.

Promittens per errorem, sponso si nuptiæ sequantur ita demum habet exceptionem si propter causam lucratiuam promittat secus si propter onerosam tom.1,pag.296,col.1

An & quomodo dos donationis appellatione contineatur? tom.1,pag.5, col.2,& 6,co.1,& 2

Contractus doris ex numero eorum est,quire perficiuntur tom.1,pag.171, col.2

Quomodo fieret dotis restitutio de iure antiquo tom 1,pag.137,col.2

Ex dote iurata quæritur actio mulieri dote numerata to.1,pag.137 col. 2,& differétia quæ est inter actiones ex vtraque proficiscentes to.1,pa.137,co.2

Mater aut auia filiam dotare tenetur si patris aut aui bona vel nulla sint, vel non sufficiant tom.1, pag. 389, col.1

Officium est paternum non maternum dotare filium tom.1,pag. 389, col.1

Officio pietatis fungitur mater aut auia quæ filiam vel neptem dotat tom.1,pag.389,col 1

Quo casu dotis causa pia sit vel piæ causæ æquiparetur tom.1,pagin.389, col.1

Non potest conueniri inter maritum & vxorem vt solus dolus non autem culpa à marito præstetur in dote tom. 1.pa.609,col.2

In dote maritus non solum de dolo sed etiam de culpa tenetur to.1,pag. 609,col.2

In qualibet dotis constitutione ea condicio semper tacitè intelligitur tom.1,pag.296,in fi.

Maritus ad solidam dotem condemnatus in iudicati tamen executione,vti potest exceptione supra quàm facere possit conueniatur tom.1,pag. 552,col.2

Actio de dote non nascitur nisi soluto matrimonio aut superueniente mariti inopia, non tamen ex diremptione matrimonij tom.1.pagin.663, col.2

Mulier olim habens priuilegium personale inter creditores omnes personalem actionem habentes hodiè habet priuilegium tacite hyporhecæ pro dote tom.1,pag 254,col.1

Dos non potest esse sine matrimonio quamuis possit matrimonium esse sine dote tom.1,pag.263,col.1,& 2

Non est melior conditio lucrorum nuptialium quam dotis tom.1,pag. 455.col.2

Mulier contra dotis obligationem iuuari Velleiano non potest tom.1,pa. 389,col.2

Dos datur pro oneribus matrimonij tom.2,pa.309,co.1,

Non tenetur maritus iudicio de dote vltra quam facere possit tom.1,pa. 551 col.1, tenetur tamen eius heres col.2

Extraneus mulieri donaturus dotem eam non nisi mulieris iussu marito tradere ac numerare debet tom.1,pag. 283,col.1

Filia aut neptis sine liberis mortua dos eius ad patrem reuertitur non tam ex ratione iuris quàm iure miserationis ne pater & dotis & filiæ aut neptis iacturam sentiat tom.2,pag. 134,col.1, siue sit filia familias siue emancipata, modo dos sit profectitia ibid.

Quam partem dotis maritus haberet matrimonio per diuortium,aut per mortem soluto relictis liberis to.2,pa. 134 col.2

Dos ab extraneo data nullo pacto de ea restituenda interposito de iure veteri, solius mariti lucro cedit non etiam mulieris tom.1,pag.281,col.1

Dos à patre profecta soluto per mortem mariti matrimonio quamuis non ad patrem reuertatur ne filia maneat indotata, repetitur tamen per actionem rei vxoriæ communem patri & filiæ sed cuius exercitium soli patri cõpetit coniuncta filiæ persona tom.1, pag.281.col.1

Iure veteri dos priuilegium quidem prælationis habebat inter chyrographarios creditores sed priuilegium tacitæ hypothecæ non habebat tom.1, pag.683 col.1

Mater nutrix in dubio credenda est ex officij sui necessitate potius quàm ex causa pietatis dotem constituisse,& ex filiæ bonis paternis potius quàm ex suis tom.1.pag.389,col.2

Non potest pater dotis actionem sibi & filiæ communem futuram per pactum etiam inconuenienti appositum in suam personam transferre nisi per stipulationem in eam rem necessariam tom.1,pag.284,col.2

Seruus dotalis ita est in bonis mariti vt tamen sit mulieris tom.2,pag.187, col.1,in fin. & dominium rei dotalis subtilitate iuris pertinet ad maritum, reuera tamen est mulieris tom.2,pag. 187,col.2

Fructus rerum dotalium pertinent omnes ad maritum pro matrimonij ferendis oneribus tom.2, pag. 187, col.2

Omnis stipulatio quæ dotis causa fit tacitam habet condicionem si nuptiæ sequantur tom.1,pag. 6,col.1

Dos profectitia ad auum paternum pertinet tom.2,pag 292,col.1

Dos in prius matrimonium data aliter & quomodo in posterius conuersa videatur? to.1.pa.117,col.2

De tempore restituendæ dotis iure veteri, & iure nouo tom.1.pagin.296, col.2

Dos per acceptilationem constitui potest tom.1,pag.296,col.1,in fi.

Congrua dos quæ dicatur? tom.2, pag.292,col.2

Auo mortuo dos profectitia ad patrem etiam exheredatum reuerti debet tom.2,pag.292.col.2

Diuortium non facit dotem indebitam tom.1,pag.399,col.2

An mulier possit hypothecas dotales liberare? tom.2,pag.327,col.2

Causa dotis non est lucrativa, sed onerosa, cum deseruiat oneribus matrimonij ad maritum pertinentibus tom.1,pag.295,col.1,in fine

Quod seruus dotalis ex re mariti vel operis suis quæsit ad maritum pertinere creditur cùm id omne sit in fructu tom.2.pag.187,col.2

Dos non potest esse sine matrimonio licet matrimonium sine dote esse possit tom.2,pa.421,col.1

Dos promissio.

An ex promissione dotis donandi animo facta sponso pro muliere si antequam soluta sit nuptiis renunciatum sit,mulier habeat actionem ex ea promissione in sponsum an in promissorem? tom.1,pag.288,col.1,& 2

Dos condicere.

Pater vel extraneus indebitam pecuniam per errorem iussu mulieris, sponso eius promittendæ si nuptiæ secutæ sint exceptione doli mali vti non potest tom.1,pag. 295, & 296,sed quomodo ei succurratur? ibid.

Cum mulier ipsa dotem aut desit aut promisit nulla expressim adiecta condicione pura est promissio aut datio præsensque obligatio aut translatio dominij vt si interim soluatur cõdici non possit tom.1,pag.286,col.2

Dos peculium.

Pater pro ea dote quæ filiofamilias data vel promissa est à muliere non tenetur iudicio de dote soluto matrimonio nisi de peculio tom.2,pag.225, col.1

Dos mora.

Maritus non tenetur iudicio de dote etiamsi moram fecerit in exigenda re in dotem data, si æquè apud maritũ peritura fuisset to.2.pag.409,col.2

Dos tutela.

Actiones dotis & tutelæ nullum priuilegium tacitæ hypothecæ iure veteri habuerunt tom 2,pag.402,col.1

Dos tutor.

Tutor ampliorem dotem nomine pupillæ promittendo non obligatur, sed ratione officij excusatur tom.1, pag.296, col.1

Dotare.

Auus neptem ex eo matrimonio quod cum ignominiosa vxore contra voluntatem patris filius contraxit natam dotare non tenetur tom.2,pag. 293.col.1

Officium est non tantum paternum sed etiam auitum dotare filiam & neptem ex filio tom 2.pag.291,col.1

Paternum officium est dotare filiam tom.2,pag.116,col.1

An frater sororem vterinam æque ac consanguineam dotare teneatur? tom. 2.pag.392,col.2

Dis ztaxat.

Dictio taxatiua excludit omnes casus cæteros non minus diuersos quàm cõtrarios nec admittit alios nisi similes tom.1,pa.240,col 2

Durare.

Nihil videtur factum quod non durat factum tom.2,pag.297,col.1,& 2

E

Edere.

EDere nihil aliud est quam exhibere, & copiam describendi facere tom.1,pa.487,col.2

Edictum.

quod Edictum prætoris in vrbe dicitur in prouinciis edictum proconsulis aut prouinciale appellatur tom.2.pa. 11,col.2

Optimum est & publico vtile potestatem edicti ad omnes alios casus etiam promissos protrahere ad quos mens & propositum prætoris porrigi potest vt quod verbis edicti deest ex mente prætoris suppleatur to.2,pag. 14,col.1

Edicti perpetui finis est ne quid in vrbe fiat inordinatum tom.2,pag.137, col.2

Edictum de peculio Cur sit triplex tom 2,pag.138.col.1,& 2

Verba edicti etiam taxatiuè concepta possunt extendi ad casus similes propter rationis identitatem tom.2, pa.267,col.1,& 2

Effectus.

Inducta ad vnum effectum non debent contrarium operari tom.1, pag. 62,col.1

Effectus rei magis considerandus est quàm verba tom.1,pa.255,col.1

Effectus cuiuslibet rei spectandus est tom.2,pag 33,col.2

Effectus rei semper primus inspiciendus est tom.1,pag.398,col.2

Non videtur secutus effectus nisi daret secutus tom.1,pag,418,col 2

Egregius.

Quæ personæ dicantur egregiæ tom.1,pa.139,col.1,& 2

Electio.

In alternatiuis obligationibus omnibus tacitè id actum videtur vt electio sit promissoris nisi cùm in contrarium expressè actum & dictum est vt electio sit stipulatoris tom.1,pag.518,col.2

In alternatiuis non adeo datur electio debitori vt sæpius eligere possit & variare, sed vt vbi semel elegerit idipsum solum in obligatione & solutione esse videatur tom.1,pag.584,col.2

Electione vnius ex pluribus fructuariis vel bonæ fidei possessoribus vel venditoris emptor, & alij liberantur ab actione de peculio si perceptum sit à reo conuento, secus si nihil perceperum, idque de æquitate non de rigore iuris tom.2,pag.215,& 216,& 217

Electio frustratoria non nocet, mala autem nocet tom.1,pag.425,col.1

Rebus & locis alternatiuè positis in obligatione an electionem stipulatoris habeat rei, vel loci, an vtriusq; to.1, pagin.539, col 2

Cur à prætore fuerit introducta electio actionum tom.2,pag.14,col 2

Cùm debitor ab initio, ideò in ipso tempore solutionis habet electionem nec elegit non alia de causa transfertur in creditorem electio quàm quia ex creditore pecuniæ sit debitor electionis tom 1,pagin.719 col.2

Semel malè electa vna actione ad aliam regredi non licet tom.1, pa.424, col.2

Si quis Ephesi decem aut Capuæ hominẽ dari promiserit an sit electio actionis vbi petat, an rei vbi ab eo petatur tom.1, pag.517,518. & 519,& 520, col.1,& 2, concluditur affirmatiuè pag. 539,col.1

Ex duabus rebus alternatiuè obligatis vna perempta debitori tollitur electio tom.1,pag.519,col.1

Pluribus locis alternatiuè positis ad solutionem potest debitor eligendo prius vbi soluat, & soluendo vbi volet, eligendi facultatem actori præcipere tom.1,pag,519,col 1

Debitor obligatus alternatiuè ad duo soluenda, soluens vtrumque electionem repetendi quod eorum voluerit habet tom.1,pa.362,col.2

Electio repetitio.

Si duo correi debendi vtramque speciem aut quantitatem, vtramque soluerint, cui competat electio debitoribus correis, repetendi, an creditori restituendi? tom.1,pag.362.col.1,& 2, & pag.382,col.2,& pag.387,col.2

Eligere agere.

Qui electionem habet agendi aut qua actione, aut contra quam personam ex pluribus velint, si malè eligat sibi debet imputare, nec ad aliam vel actionem, vel personam redire potest tom.2,pag.211,in fin.& 212

Emancipare.

Filium emancipare, aut seruum manumittere nemo cogitur inuitus tom. 2,pag.265,col.1

Seruus an emancipari possit tom. 2,pag.267,col.1

Emancipatio.

Per emancipationem non tollitur obligatio naturalis inter patrem & filium tom.1,pag.400,col.1

Per emancipationem filius fit incapax habendi peculij tom.1,pag.460, col 1

Differentia inter emancipationem & manumissionem tom 2, pag. 267, col 1

Emancipatio vnde dicta? tom.2,pa. 267.col.1

De effectu emancipationis to.1,pag. 243,col.2,in fi.

Emancipatus.

Filius emancipatus patri suo extraneus quodammodo esse intelligitur tom.1,pag.400,col.1

Emendatio.

Emendatio l.si pecuniam 5.in princ. D.de condict.caus.dat. tom.1,pa.268, col.2,& 269

Emendatio l.quod Neuia. 32, D depos. tom.2,pagin.416

Emendatio l. solutum 1, per liberum D.de pignor.act. tom.1,pag.672, col.2

Emendatio l.rerum 26, D rer.amotar. to.1,pag.478,co.1.& 2,in fi.

Emendatio l si procuratori 14, in fi. D de condict.caus.dat.caus. non secut. tom.1.pag,302 col.1

Emendatio l.quamuis 85.D.ad S.C. Velleian. to.2.pa.328,col.1,& 2

Emendatio. l. si extraneus 6, D. de cond.caus dat. tom.1, pa.282,col.1,& 2

Emendatio l. heres 21. D. ad S.C. Trebel. to.1,pag.415,col.2

Emendatio l 2,D.de duob.reis tom. 2,pag.342,col.2

Emendatio l.dedi 3,in fi.D.de cond. caus.dat. to.1,pag.261,col.2

Emandatio l.stipulationem 21,D.de iur.dot. tom.1,pag.286,col.2

Emendatio l.si creditor 37,§.seruum communem D de pecul. tom.2,pag. 223,col.2

Emendatio l. si pecunia 36, D. depos. tom.2.pag.391,col.1.& 2

Emendatio l.quamuis 6,D. de pign. act. to.1,pag.652,col.1,& 2

Emendatio l.si quis mancipiis 17,§. eius contractus D.de institut.act. tom. 2,pagin.64,col.1,& 2

Emendatio l. filiæ 88, D. de solut. tom.2,pag.64.col.1

Emendatio l. 2, §. si quis Ephesi.D. de eo quod certo loco tom.1, pag. 517,col.1,& 2

Emendatio l.cum res 47,§.sed si Stichus. de leg.1, tom 1,pag.518,col.2

Emendatio l. 1, §. vnde quærit filius D.de exercit.act. tom.2,pa.7

Emendatio l.2,in princi. D. de pen. tom 2,pag.138.col.2

Emendatio l. 4,§.2,D.ad l. Rhod.de iactu tom.2.pag.33,col.1

Emendatio l.3,§.vlt.D.de tribut.act. tom.2,pag.77 col.2

Emendatio l.5, §. si velit, D. depos. to.2.pag 400,col 2

Emendatio l.furti 6,§.si quis alieno. D.de his qui not.infam. tom.1, pag. 287,col.2

Emendatio l.si plures 14, D. depos. to.2,pag 408,col.1,& 2, vbi contra Tribonianum

Emendatio l. eleganter 24, D.de pign.act. tom 1,pag.698,& 699

Emendatio tit. quar. rerum act. non det. tom.1,pag.703,col.1

Emendatio l.vlt §.penult.vers.Idem iuris in eodem genere.D.ad leg.Rhod. de iact. tom.2,pa.42,col.1

Emendatio l. si pupillus 45, de admin, tut. tom.1,pag.575,col.1

Emendatio l. sufficit in fine D.de condict.indeb. tom.1,pag.422.col.2

Emendatio l. si conuenerit 18, §. si fundus D.de pignor.act. tom.1, pag. 685,col.1

Emendatio l. 3, §. pen. D. de pecul. tom.1,pag.482,col.2,& 483,col.1

Emendatio l.si ego §.si rei.D de iur. dot. tom 1,pa 266.col.1

Emendatio l.1,in princi D.de inter. saluia. tom.1,pag 685,col.2

Emendatio l. in bonæ fidei 8,D.de eo quod certo loco tom.1, pag.538, col 1

Emendatio l.dominus 53, in fi D.de condict.indeb. to.1,pag.417, col.2,& pag.418,col.1.& 2

Emendatio l græcè 8.§.& post litem D.de fideiuss. tom.1,pag.208,col.1

Emendatio l.si fundus, 16,§.in venditione. D. de pignor. tom.1. pag.225, col.1

Emendatio l.planè 37, D.de perit. hered. tom.1,pag.350,col.2

Emendatio l.si seruus 4, D.de condi. furt. tom.1,pag.461,col.2

Emendatio.l.1,§.hæc autem separatio.D depos. tom.2,pag.375,col.1

Emendatio l.sed si ego 4,§. si ratum, D.quod iussu tom.2,pag.313 & 314

Emendatio.l.2,C.rer.amotar. tom. 1,pag 476,col.2

Emendatio l,pecuniam 36,D.si cert. pet. tom.1,pag.76,col.2

Emendatio l.si duo 22, D.depos.vbi Tribonianissimus tom.2,pag,415,col.2

Emendatio l. actione 23, D.depositi. tom.2,pa.416,col.1

Emendatio.l.si tibi pecuniam 20,in fi.D.si cert.per. tom.1,pag.53,col.2

Emendatio l. hinc quæritur 19, §.1, versic.sed in mario D.de pecul. tom. 2,pag.188,col. 2

Emendatio l.videamus 4, vers. cuius nomine circa fin.princi. D. de in lit. iur. tom.1.pag.219,col.1,in fi.

Emendatio l. 1, in fin. D.de nouat. tom.1,pag.23 col.1

Emere.

Rem alienam emere nemo cogitur nec suam vendere tom.1, pagin.209, col.1

Emptio.

Litis æstimatio facit emptionem tom.1,pag.449,col.2

Causa emptionis indiuidua est, quia neque emptor fuerat partem empturus, neque venditor partem venditurus tom.2,pag.221,co.1

Lex duodecim tabularum emptionis verbo omnem alienationem complexa est to.1.pag.602,col.1

Non potest emptio esse aut venditio nisi de certo precio conuenerit, substantia enim emptionis consistit in precio to.1, pag.305,col.2

Quo casu emptio rei suæ subsistat tom.1,pa.396,col.1,& 2

Emptio rei suæ subsistere non potest tom.1,pag.396,col 1

Pretio rei venditæ non soluto, aut non habita fide de precio dominium rei venditæ non transfertur in emptorem tom.2.pag.84,col.1

Tanto pluris vendi res solent, quanto commodioribus & emptori vtilioribus condicionibus sit emptio tom.1, pag.697,col.1

Rei suæ nulla emptio est siue sciens siue ignorans quis emat tom 1,pag. 729,col.1, siue debitor pluris vel minoris rem emerit col.2

Debitor à creditore pignus datum emere non potest tom.1,pag.729, col.1,& 2

Emptio alienatio.

Emptionis nomine omnis alienatio quandoque comprehenditur tom.2, pag.237,col.1

Emptio locatio.

In emptione & venditione licet contrahentibus naturaliter se inuicem decipere scilicet in quantitate precij tom.2,pa.286,col.1, sicut & in mercede locationis & conductionis ibid.

Emptor.

Nemo potest idem esse emptor & venditor cum necessario debeant esse distinctæ personæ emptoris & venditoris tom.1,pa.648,col.2

Venditoribus & emptoribus licet se inuicem decipere in precio, citra dolum malum tom.2,pag.292,col.2

Vnus bonæ fidei emptor vel possessor non potest ex peculio deducere quod alij bonæ fidei emptori aut possessori debetur tom.2,pag.183,co.1

Malæ fidei emptor esse non potest qui emit à vero domino, nec si pecuniam det ei quem sciat statim perditurum tom.2 pag.298.col.2

Contracta venditione periculum rei venditæ statim ad emptorem transit licet dominium remaneat penes venditorem quousque rem tradiderit adeóque precium ei solutum sit aut aliter eo nomine satisfactum tom.1,pag.9, col.2,& pag.28,col.2

Ad transferendum rei venditæ dominium in emptorem requiritur vt rei precium iam solutum sit vel eo nomine satisfactum tom.1.pag.227,col.1

Eadem solet esse causa emptoris siue ad petendum siue ad defendendum quæ fuit auctoris, id est venditoris to. 2,pag.181,col.1

Bonæ fidei emptor in plerisque loco domini est tom.2,pag.181,col.1

Emptor successor.

Obligationes personales siue actiuæ siue passiuæ non transeunt in emptorem aut singularem successorem nisi quæ sunt venditæ tom.2,pag.181, col.1,in fi.

Emptor dolus.

Ex dolo venditoris non tenetur emptor nisi quatenus peruenit tom.2, pag.192,col.1,

Neque heres neque alius successor tenetur de dolo defuncti nisi quatenus peruenit, videlicet in actione de peculio tom.2,pag.192,& 193

Emphyteuta.

Si ex pluribus emphyteutæ heredibus vnus pensionem non soluerit, cæteri verò omnes non soluerint non eo minus tota res cadit in commissum, quia ius domini directi indiuiduum est tom.1,pag.656,col.2

Ex recognitione vnius emphyteutæ perinde agi potest contra terrium quemlibet emphyteuticæ rei possessorem etiam qui ab ipso emphyteuta causam non habeat, non tantum vt canonem annuum soluat, sed etiam vt recognoscat, idque ex statuto Sabaudiæ secus ex iure tom.1,pag.676,col.2

Emphyteusis.

Extinctis personis in emphyteusi comprehensis emphyteusis ad dominum directum reuertitur tom.1,pa.355, col 2

Differentia inter vsumfructum & emphyteusim tom.1,pag 355,col.2

Enunciatiuus.

Verba enunciatiua probant inter easdem partes præsertim cùm emissa sunt propter se & non propter aliud, & principaliter non incidenter tom. 2, pag.420,col 1

Verba enunciatiua nihil probant inter alias partes nisi in antiquis quæ quanto difficiliorìs sunt probationis tanto leuiores admittunt probationes tom.2,pag.420,col.1

Epistola.

Epistola non est modus inducendæ obligationis sed eius tantum quæ inducta sit probandæ tom.1,pa.582,col.1, quædam tamen obligationes per epistolam contrahuntur ibid.col.2

De fide & probatione epistolæ tom.2, pag.420,col.1

Tot epistolæ esse videntur quot sunt capita in epistola tom.2,pagin. 420, col.2

Omnes contractus qui solo consensu perficiuntur per epistolam fieri possunt tom.1.pag.717,col.2

Epistola consensus.

Qui ab alio epistolam accipit nec statim contradicit hoc ipso videtur epistolæ & omnibus in ea contentis expressim consensisse to.1, pag.583,co. 1, debet enim statim testationem interponere contrariæ voluntatis ibid.

Epistola depositum.

Obligatio depositi nulla per epistolam contrahi potest, probatio vero rerum depositarum etiam per epistolam impleri commode potest to.2,pa.420, col.1

Errans.

Nemo errans dominium rei suæ in alium transferre potest to.1,pag.86, col.1

Errantis nulla voluntas tom.1,pag. 444 nullusque consensus ibid.col.1

Nemo errans rei suæ dominium amittit tom.2,pag.400,col.2

Errantis nec voluntas vlla nec consensus vllus est tom.1.pag.330,col.2

Nemo errans rem suam amittit to. 1,pag.259,col.2

Nemo errans rem suam amittit to. 1,pag.65,col.2

Nemo errans amittit rem suam tom 2,pa.272,col.2

Neque consentiunt neque delinquunt qui errant tom.1,pag.453,col.1

Non tam errantes quàm stulti dicuntur qui in iure errant tom.1, pag. 318,col.1

Error.

Communis error: licet ius non faciat, iustam tamen excusationem præbet, quia nec affectatus, nec suspectus videri potest tom.2,pag. 110, in fin.& 111,col.1,& 2

Error facti imperitiam detegit, & consensum nullum habet tom.2,pag. 272,col.2

Error in causa aut alienationis aut obligationis non impedit alienationem aut obligationem tom.1,pa.302, col.2

Iuris error non prodest ad indebiti condictionem inducendam tom.2, pag.126,col.1

Neque error iuris neque error facti cuiquam nocentia dominis amittendæ rei sunt tom.2,pag.226,col.2

De effectibus erroris iuris & erroris facti tom.1,pag.330,col.2, & 331, col.1, & 2

Eius qui in facto errat nulla voluntas est, nullus consensus tom.2,pag. 136,col.2

Error incestum.

Nullus error contra commissum incestum iurisgentium proponi potest to.1,pag.456,col.1,& 2

Error repetitio.

Cur error iuris impediat repetitionem portionis Falcidiæ in legatis & fideicommissis in solidum præstitis to. 1. pag.330,col.2

Essentia.

Essentiæ contractuum sicut & cæterarum rerum sunt individuæ tom.1, pag.522,col.2

Etymologia.

Quando valeat argumentum ab etymologia? tom.1,pag.4,& 5

Euenire.

Inspici debet illud quod potest euenire tom.1,pag.207,col.2

Euentus.

Dubius euentus ita æstimandus est vt tam eius quod potest non euenire, quàm eius quod euenire potest ratio habeatur tom.2,pa.247, col.1

In multis casibus id euenit vt ex euentu & ex post facto appareat quid ante fuerit tom.1,pag.381,col.2

Euentus æstimatio.

Dubius euentus quantumlibet incertus certo tamen precio æstimari potest to.1,pag.495,col.2

Euictio.

Quæ sint causæ ex quibus euictio sequi soleat to.1,pa.648,col.2

Potestas euictionis tollit intellectum dominij acquisitionis tom.1,pa. 699,col.1

Quando de euictione caueri debeat? tom.1,pag.307,col.2

In pactis quantumuis nudis propter subsecutam euictionem datur actio de euictione ad id quod interest tom. 1, pag.268,col.1

Stipulatio de euictione non tam facilè committitur licet per sententiam res iam euicta sit tom.1,pag.656,col.1

Euictio actio.

An euicta re quæ in solutum data fuerat duret, & maneat pristina actio, an verò noua detur id est vtilis ex empto ad exemplum directæ quæ daretur euicta re vendita tom.1, pag. 699, col.2

Euictio pignus.

Cùm in causa iudicati postulante creditore pignus distrahitur quod postea euictum sit non tenetur de euictione creditor sed debitor cui solutio proficit tom.1,pag.696,col.2

Euincere.

Quod euincitur in bonis non est tom.2,pa.96,col.2

Ex.

Differentia inter propositiones *Ex* & *Propter* tom.2,pag.251,col.2

Executio.

Vna executio non impedit aliam dum ne creditor bis suum consequatur & ab initio proteletur nolle nisi semel consequi quod sibi debetur to. 1.pa.718,col.2

Euentus executionis sententiæ potest esse incertus to.2,pa.252,col.1

Executionis euentus dubius esse potest & plerumque est tom.1, pag. 365, col.1

Executio sententiæ.

Vigor sententiæ totus in executione consistit tom.1,pag.365,co.1

Exceptio.

Differentia exceptionum ex causa extrinseca,& exceptionum ex æquitate negotij,aut ex iniquitate actionis proficiscentium tom. 1, pagin.324,col.2, & 325

Exceptiones de iure tertij admitti non solent nisi de voluntate tertij appareat tom.2 pag.363,col.2

Qui habet exceptionem temporalem habet etiam actionem non secus ac is qui habet exceptionem perpetuam tom 1,pag.450,col.1,& 2

Quænam exceptiones obligationem naturalem non perimant tom.1, pag.324,col.2

Exceptio temporalis non parit condictionem indebiti tom.1,pagin.325, col.2, neque exceptio dilatoria sed tantum peremptoria ibid.

Exceptio diuisionis & discussionis sunt dilatoriæ tantum tom.1,pag.325, col.1

Exceptio diuisionis & discussionis sunt ordinis non iuris tom.1,pag. 325,col.2

De exceptionibus litis ingressum impedientibus si statim opponantur & probentur quæ non sunt exceptiones litis finitæ tom.1,pag.109,col.2,& quando opponantur? ibid.& 110

Exceptiones altiorem indaginem requirentes, an pronunciatio differtur & in tempus litis contestatæ to.1,pag. 110,col.1

Exceptiones omnes rei cohærentes quæ reo competunt fideiussori quoq; competunt etiam inuito reo secus exceptiones quæ personæ cohærent tom.1 pagin.344,col.2

Exceptio perpetua in fauorem excipientis indicta æquitate naturali nititur, quæ verò in odium petentis æquitate ciuili tom.1,pag.403,col.2,& pag. 404,col.1.

Inter exceptiones peremptorias,potentiores & fauorabiliores sunt quæ litis ingressum impediunt tom.1, pag. 192,col.2

Exceptiones nō numeratæ pecuniæ & pacti de non petendo sunt temporales tom.1.pagin.344,col.1

Exceptio non potest opponi per verba dubitatiua tom.1.pag.183,col.1

Doli & pacti exceptiones ipso iure insunt iudiciis bonæ fidei tom.1,pag. 82,col.2

Nulla iustior exceptio est quàm quę ex pacto conuento nascitur si modo pactum illud neque contra leges neque contra bonos mores interpositum sit tom.1,pag.80,col.2

In bonæ fidei iudiciis insunt exceptiones omnes etiam iurisiurandi,non minus quàm pacti & doli tom.1,pag. 109,col.1

In potestate actoris non est vt reo competentem exceptionem possit adimere tom.1,pag 520,col.1

Nihil interest quod ad rei effectum attinet an actio aliqua sublata sit ipso iure an tolli possit ope exceptionis tom.1,pag.666,col.2

Ex pacto de non petendo si in rem sit & sine vlla temporis præfinitione competit exceptio perpetua, secus si in personam aut temporale tom.1, pag.666,col.2

Qui habet exceptionem peremptoriam quæcunque & qualiscunque illa sit absolui debet non tantum ab obseruatione iudicij sed etiam à tota causa tom.1.pag.192,col.2

De exceptionibus excludentis iuris agentis tom.1,pag.199,col.2

Exceptio non factæ discussionis est dilatoria, ideoque opponenda ante litem contestatam tom.1, pagin 94, col.1

Differentia inter exceptionem declinatoriam,dilatoriam, & peremptoriam tom.1.pa.94,col.1

Exceptiones viscerales omnium fauorabilissimæ tom.1,pag.385,col.2

Omnes exceptiones sunt ex iure prætorio,& æquitate naturali nituntur tom.1,pag 549,col.2

Neque mulier neque filiusfamilias exceptione Velleiani & Macedoniani iam nata & quæsita vti coguntur si nolint tom.1,pag 404,col.1

Nullus exceptiōū doli neque alij locus esse potest vbi non est aliqua præcedens actio quàm exceptio possit excludere tom 1,pa.590 col.2

Differentia inter exceptionem temporalem & perpetuam tom. 1, pag. 421.col.1,& 2

Quænam exceptiones perpetuæ pariant solati repetitionem, quænam nō pariant tom.1,pag.200 col.1

Cur exceptiones doli & metus fuerunt introductæ? tom 1,pa.290,col.1

Qui exceptiones sibi competentes non opponunt eas remittere videntur solis militibus exceptis tom.2, pag. 131,col.1

Differentia inter exceptionem odiosam, & exceptionem in odium creditoris introductam tom.1, pag. 404, col.2

Exceptioni Macedoniani similis est exceptio præscriptionis tom.1,pa.405, col.2

Qui seipso iure liberatum potest contendere, etiam habet interdum exceptionem necessariam vt tutius possit dici liberatus tom.2,pagin.212, col 2,in fi.

Qui exceptionem habet perpetuam adhuc timere potest ne per errorem aut imprudentiam ea omittatur tom. 1,pag.450,col.2

Exceptionem habens perpetuam rectè condemnari potest si eam non opponat quia nec diuinare eam index potest,nec si sciat eam non opposita supplere tom.1.pag.450.col.2

Bonæ fidei iudiciis doli exceptiones ipso iure insunt tom.1,pag,621, col 1

De duabus speciebus exceptionum quæ in executione rei iudicatæ opponi possunt & earum differentia tom. 2,pag. 131,col.1

Exceptio non numeratæ pecuniæ post biennium extincta quænam exceptio competat debitori tom. 1, pag.326,col.2

Quis sit effectus exceptionis perpetuæ tom.2.pag.130,col.1.& 2

Nulla prodesse potest exceptio etiā quæ elidat quæ elidat actionem ipso iure si non opponatur tom.2,pag.441,col.1

Iure exceptiones seruari potest quod iure actionis peti non potest tom.2, pag.363,col.2

Pendent exceptiones omnes ex æquitate iuris prætorij tom.1 pag.369, col.1

De variis exceptionibus quas prætor introduxit ex æquitate naturali to.1,pag 552.col.2, & de iis quæ ex iure ciuili comperunt licet à Prætore dentur ibid.

Exceptio actio.

Omnes exceptiones quia sunt ex æquitate insunt ipso iure bonæ fidei iudicis? tom.1,pag 323,col.1

Exceptio lis.

Exceptio transactionis impedit litis ingressum & progressum non minus quàm exceptio rei iudicatæ, & iurisiurandi quod in aliis exceptionibus peremptoriis secus est tom. 1, pag.367, col.1

Exceptio indebitum.

Exceptio diuisionis & discussionis non faciunt quantitatem indebitam tom. 1,pag.325,col.1

Per exceptionē doli quæ datur post extinctam non numeratæ pecuniæ exceptionem competit condictio indebiti tom.1,pag.326,in fin.& 327,col.1

Exceptio dolus.

Exceptio in factum eadem est effectu quæ exceptio doli cui subsidiaria est nec ab ea differt nisi honestate tom.2,pag.147,col.2

Exceptio iudicatum.

Exceptiones peremptoriæ quæ impugnant iudicatum non nisi per viam appellationis & in causa appellatoria proponi possunt tom.1, pag. 368, col.1,& 2

Exceptio remissio.

qui sciens prudensque remittit exceptionem sibi competentem donanti similis esse creditur tom.1,pa. 369,col.1

Exceptio constitutum.

Exceptiones ex æquitate naturali competentes,& indebiti condictionem pariunt, & constitutum impediunt to. 1 pag.552,col.2 & 553, col.1,& 2, secus exceptiones ex iure ciuili competentes ibid.

Exceptiones fauorabiles & æquitate naturali fulcitæ quæ soluti repetitionem inducunt eædem impediunt constitutum tom.1,pag.553,col.1

Exceptio conditio.

Exceptio perpetua ita demum parit indebiti condictionem si in fauorem eius cui datur introducta sit,secus si nō in eius fauorem sed tantum in odium eius contra quem datur tom.1,pag. 403,col.1.& 2

Exceptio perpetua ita demum parit indebiti condictionem si æquitate naturali nitatur,secus si æquitate tantum ciuili tom.1,pag.403 col.2

Excipere.

quæ sunt ad agendum temporalia sunt perpetua ad excipiendum to.1, pag.118,in princ.

Exemplum.

Mala exempla à iure etiam humano reprobantur tom.2,pag.108,co.2

Exercitor.

Lex præpositionis ab exercitore factæ magistro præposito an & quomodo afficiat contrahentes tom.2,pa.8, col.1

Si modus præponendi ab exercitore nauis sit adhibitus an si excedatur, dominus obligetur? tom.2, pagin.8, col.1,& 2

Tenetur exercitor licet inter magistrum & contrahentem secum non cadat obligatio tom.2, pag. 21, col.1, & 2

Vnus ex exercitoribus cum magistro nauis contrahendo agere cùm aliis exercitoribus potest tom.2, pa.21, col.1.& 2

Exercitor ex facto magistri nauis quē præposuit in solidum tenetur siue magister ille liber sit siue seruus & si seruus siue proprius siue alienus tom. 2,pag.3,col.1,& 2

qui cum magistro contraxit nauli præposito electionem habet an contra magistrum agere malit, an contra exercitorem sed ita vt vnius electione alter liberetur tom.2,pa.10,col.1,& 2

qui magistro nauli præposito credidit ad reficiendum nauim licet magister eam in suos vsus conuerterit habet tamen exercitoriam contra exercitorem to.2, pag.6,& 7

Sola voluntas non facit exercitorem paritque exercitoriam actionem sed præpositio magistri ex cuius facto & contractu datur in exercitorem actio tom.2,pag.12,col.1

Differentia inter institorē & exercitorem tom.2,pag.2,col 1,& 2

qua mente & ad quod exercitor magistrum præponat tom.2,pag.6,col.1

Fauorabilior est in quibusdam exercitoria actio quàm institoria propter vtilitatem publicam tom.2, pagin.4, col.2

Exercitore & magistro nauis simul obligatus in solidum solutio vnius alium liberat ipso iure tom.2.pagin.15, col.1,& 2

Si magister nauis etiam emendis vendendisque mercibus præpositus fuerit,exercitor ex eius mercibus obligatur tom.2,pag.3,col.1,& 2

Exercitor seruum alicuius naui præponēdis &poterit à domino serui si cum eo contraxit conueniri & potest dominum ipsum actione ex conducto conuenire tom. 2, pag. 20,col. 1,& 2

quis dicatur exercitor & quis exercitoria teneatur actione tom.2,pa.9, col.1.& 2,& pag.10,col.1 & 2

quis nauem exercere possit tom.2, pag.10,co.1,& 2

Lex præpositionis ab exercitore dicto magistro, nocet magistro præposito,non autem contrahentibus cum dicto magistro tom.2,pag 5, col.1,& 2

Omnia etiam secundi magistri à primo præpositi facta præstare debet exercitor qui primum magistrum præposuit salua ei per actionem ex locato, aut mandati repetitionē aduersus primum magistrum qui contra quàm prohibitus erat, fecerit tom.2,pag.5, col.1.& 2

Fraude in preciis rerum emptarum à magistro nauli præposito perpetrata exercitoris est damnum non creditoris tom.2,pag.7,col.1,& 2

Exercitor obligare.

Cur omnia facta magistri præstare debeat is qui magistrum in nauli præposuit tom 2.pag.4,col.1. etiam ignorans non omne quod cum institore gerietur,obligat eum qui præposuit,sed ita demum si eius rei gratia cui præpositus fuerit contractum sit tom 2,pag. 4,col.2

Exercitoria.

Actio exercitoria datur à prætore contrahentibus cum magistro præposito, sed non exercitori ipsi contra contrahentes tom 2, pag. 10,& 11, col.1

Etiam nauium fluuiatilium aut marinarum nomine exercitoria actio exerceri potest tom.2, pagin 5, col.1,& 2

quantum ad omnia ferè, perpaucis exceptis in actione exercitoria & institoria ius idem induxit Iustinianus t. 2,pag. 51,col.2

Plures nauis exercitores tenentur singuli in solidum actione exercitoria tom.2,pagin.15,col.1,& 2

Plures exercitores vnum ex exercitoribus magistrum præponentes actione exercitoria tenentur omnes in solidum to. 2,pag 17,col.1 & 2

Defuncto nauis magistro & eo qui voluntate domini nauem exercuit nihilominus tenetur exercitoria dominus tom.2.pag.18.col.2

Actio exercitoria æquè datur in solidum contra exercitoris partem vel dominum ex ipsius exercitoris contractu cui pater vel dominus voluntatem suam accommodauerit, atque contra ipsum patrem vel dominū ex eo quod cum magistro gestum est tom.2,pag.14,col.1,& 2

Magister nauis quomodolibet contrahendo exercitorem non obligat, sed eius rei tantum nomine cui ille fuit præpositus tom.2,pagin. 22,col 2

Actiones ab homine siue libero siue seruo acquisitæ nauem alienam exercendo, aut conductori actione ex conducto,aut mandatori actione mandati præstari debent tom.2,pag.20, col.2

Vnus ex exercitoribus aliorum voluntate nauem exercens eos obligat in solidum tom.2,pag.17,col.2

Filiusfamilias volente patre nauem exercendo patrem exercitoria in solidum obligat, nolente verò non nisi de peculio tom.2.pag.11,& 12,Idem iuris in seruo ibid.

Filiusfamilias aut seruus ab exercitore nauli præpositus cum patre vel domino contrahendo exercitorem obligat, & exercitoria patet aut dominus licet serui communis eum conuenire potest tom.2, pagin. 19,& 20

Actio exercitoria cur à prætore comparata? tom.2.pag.1,col.1

Cur actio exercitoria sic dicta sit to. 2,pag.1,col.2

qua de causa detur actio exercitoria to.2,pag.6,col.1,& 2

Magistro nauis pecuniam mutuato ad vsum eius rei cui propositus exercitoria contra exercitorem potest exerceri secus si non ad vsum dictæ rei tom.2,pag.6,col.1,& 2

Seruo plurium nauem exercente, omnium voluntate ex eius contractu domini omnes in solidum exercitoria tenentur tom.2,pagin.17,& 18, col 1

Seruo communi vnius voluntate

nauem exercente ex eius contractu dominus ex cuius voluntate nauis exercet in solidum obligatur, alij vero non nisi de peculio tom.2, pag.18.col. 1.& 2.

Actio exercitoria æquiparatur in plerisque actioni de peculio tom.2, pag.18.col.1

Pater vel dominus ex facto & contractu filijfamilias aut serui nauem exercentis, obligatur propter solum consensium, exercitoria, non autem institoria si filius aut seruus licet ex patris consensu institoriam exerceat, si ab eo præpositus non sit tom.2,pa.12, col.1,& 2

Solet bona esse argumentatio ab exercitoria ad institoriam & è contra tom 2,pag.4,col.2

An ex contractu inito cum aliquo ex nautis danda sit exercitoria actio in exercitorem tom. 2, pagin. 3, col.1,& 2

Exercitoria seruus.

Seruo non voluntate domini nauem exercente qua actione dominus teneatur si sciuerit, qua si ignorauerit to.2,pag.21,col.1,& 2

Exercitoria institoria.

Illud commune est institoriæ actioni cum exercitoria quod neutra competit nisi pecunia credita sit in eam rem cui siue magister siue institor præpositus fuit nisi quod nulla etiam facta præpositione exercitoria locum habet si quis voluntate exercitoris nauem erexerit tom.2,pag.25,col.1.& 2

Exhibere.

Differentia inter exhibere & ostendere tom.1,pag.653,col.1

Quid sit exhibere tom.1,pagin.653, col.1

Actio ad exhibendum datur omnibus quorum ex iusta & honesta causa interest quamuis non sint vindicaturi tom.1,pag.304.col.2, item datur contra eos qui fecerunt quominus exhibere possint ibid.

Instrumenti exhibitio petita & denegata magnam parit doli præsumptionem contra nolentem exhibere tom.1, pag.209,col.1

Exhibitio.

Cum de instrumentorum exhibitione agitur sufficit vt actor dicat & probet instrumentum sui iuris esse licet non etiam sui dominij tom. 1, pag. 209,col.2

Exigere.

Seruus à domini debitore pecuniam sine mandato exigens non fit debitor domini tom.2,pa.176,col.1, Idem in filio ibid.

Expensa dolus.

Quisquis vincit in principali, expensas quoque obtinere debet tom.1, pag.147,col.1,præsertim cùm vincit per oppositam doli exceptionem ibid.

Expulsio.

Expulsio fructuarij vsumfructum nõ extinguit, neq; cum proprietate consolidat tom.1,pag.355,col.2

Expressio.

Quamuis dici soleat expressionem eorum quæ tacitè insunt nihil operari,semper tamen tutius est id exprimere de quo alioquin dubitari posset an tacite inesset,vel ab hoc saltem ne ona dubitantis supersit occasio tom.1,pag. 607,col.2

Expressum.

Vis expressi non potest minui ex eo quod tacitè inest,nisi cùm expressa nocent non expressa non nocent tom.1, pag.607,col.2

Expressum facit cessare tacitum to. 1,pa.523.col 2

Semper in stipulationibus ac in cæteris contractibus sequimur id quod actum est de quo si non appareat tam sequimur id quod expressim dictum est tom.1,pag.522,col.1

Multa tacitè aguntur in negociis & contractibus quibuscunque tamesi non exprimantur, & quæ nec exprimi necesse est tom.1,pag.522,col 1

quando verum sit non expressa non nocere,quæ expressa nocent? tom.1, pagin.186,col.1

An expressi & taciti par sit virtus? tom.1,pag.9.col.1,& 2

Expressa nocent quæ non expressa non nocent tom.1.pa.286,col.1

Casus in quo maior est virtus expressi quam taciti tom.1,pag 52,col.2

Expromissio.

Expromissione fit nouatio tom.2, pag.175,col.2

Expromissor.

quis sit expromissor? tom.1,pa.261, col.1

Cum expromissor datur ab eo qui iam obligatus fuit expromissio facit nouationem tom.1,pag.662,col.2

Non fit expromissor nisi per stipulationem sicut nec fideiussor tom. 2,pag.175,col.2

quis sit expromissor, & quomodo differat à fideiussore? tom.1, pagin.94, col.2

quomodo differat expromissor à fideiussore,appromissore, & aliis omnibus intercessoribus tom.2,pag.260, col.1

Extensio.

Omnis extensio est odiosa præsertim in stipulationibus ceteris que contractibus tom.1,pag.279, in fi.secus in vltimis voluntatibus propter identitatem rationis tom.1,pa.280,col.1

F

Facere.

FActum quoties aliquid est quod aliter fieri debuit quàm factum sit, ex integro faciendum est tom.1, pag. 181,col.1

Plerumque accidit vt quod quis per suam personam facere non potest,per interpositam facere possit tom.2,pag. 42,col.2

quod per alium quis facit per seipsum facere videtur quoties tale quid est quod mandari & per alium expediri possit tom.1,pag.669,col.1

Suspectiora siue quæ clam fiunt & per suppositam alterius personam to. 1,pagin.73,col.1

qui dare vel restituere rem aliquam iussus est præcisè cogi non debet de iure ad tradendam eam & restituendam,secus de iure Triboniani tom.1, pag.207,col.1

Benè fit quicquid bona fide fit to. 1,pag.173,col.1

In omnibus rebus non tam quid fiat quam qua mente fiat inspiciendum est tom.1,pag.548,col 1

quod quis per seipsum facere non potest nec alij permittere potest vt faciat tom.2,pag.133,col.2

In obligationibus faciendi generale est vt in iis succedat obligatio eius quod interest tom.1,pag.521,col.1

Nihil interest an quis per seipsum aliquid faciat an per alium to.2, pag. 311 col.1

quod fit quotidie licet reluctante aliquo modo iuris ratione facilè tamen permittitur & transit in ius commune propter vtilitatem publicam tom.1, pag 26,col.1

Facere,tempus.

Multo magis hodie faciendum est quod iam olim fieri oportuit to.1,pa. 250,col.1

Facilitas.

Sicut credulitas, ita & facilitas sua cuique imputanda est non alteri tom. 2,pag.173,col.2

Factum.

Siue in dando siue in faciendo versetur condemnatio factum semper aliquod in executione iudicati interuenire oportet tom.1,pag.207,col 1

De facto suo quisque promittere debet non de alieno to.1,pag.565,col.1

Facta pro infectis haberi non possunt tom.1,pag.196.col.1

Factum semper incertum est quousque probatum sit to.2,pa.427,col.2

Sicut facta pro infectis haberi non possunt: ita neque condici tom.1,pag. 307,col.2

De suo facto quemq; teneri æquum est etiam cum quem aliter teneri non oporteret tom.1,pag.677,col.1

Factum filij non est factum patris, nec factum serui factum domini to.1, pag.401,col.2

Fictio iuris non pertinet ad ea quę sunt facti tom.1,pag.92,col.2

Ad ea quæ sunt facti ius patriæ potestatis aut dominicæ non pertingit tom.1, pagin.397,col.1

Nemini permittendum est vt contra factum suum veniat ad suum commodum licet ex alio & nouo iure,& ex alterius persona tom.1,pag.376,col.1

quæ sunt facti filij,vel serui,non præsumunt ad patrem vel ad dominum to. 2, pag.157 col.1

Facta pro infectis haberi non possunt tom.1, pag.246,col.1

Pro facto haberi solet quod in eo est vt proximè fiat tom.1,pa.647,col.1

quod factum est pro infecto haberi non potest tom. 1,pa.107,col.2

quæ in facto consistunt ipso iure facta haberi non possunt to.2,pa.371,co.1

Ad factum nemo cogitur coactione præcisa secus causatiua & conditionali tom. 1,pag.189,col.1,& 2

Cur ea quæ sunt facti sunt incerta? tom 1,pag.18,col.1

quod naturaliter & per se fit,necessario fit, vt proinde iam pro facto ferè haberi debeat tom.1,pagin.684, col.1

quicquid in facto consistit per se incertum est tom.1.pag.451,col.1

Ad factum nemo præcisè cogi potest tom.1,pag.652,col.1

Potest quis contra factum proprium venire si illud à iure improbatum sit tom.1,pag 366,col 2

Nemo alie-

Nemo alienum factum impugnare potest ex quo ipse lucrum sentiat tom. 1,pag.607.col.2

Contra proprium factum venire non licet ne quidam ex aliorum personâ cum veniat quis ad suum commodum tom.1,pag.175,col.2

Nemini permittendum est vt contra factum suum veniat si modo factum illud à iure non sit improbatum tom. 1,pag 441,col.1

Non est permittenda facti proprij impugnatio tom.1, pagin.366,col.1

Nihil refert an nihil fiat, an etiam de iure non fiat tom. 1, pagin.255, col.2

Multa facta tenent quæ fieri prohibentur tom.2.pa 49.col.1

Ad factum nemo præcisè compelli potest tom.1,pag.54,col.2

Quæ fiunt facti non transeunt à filio ad patrem,neque à seruo ad dominum tom.1,pa.482.col.1

Ideo factum cuique suum nocere debet non alteri ne alteri per alterum iniqua condicio inferatur to.1, pag. 630,col.2

Quod factum est pro infecto haberi non potest tom.1,pag.364,col.2

Resoluta res siue in ipsa conuentione siue post perinde habetur ac si facta nunquam fuisset tom.1,pag. 364,col.2

Factum actio.

Omnes actiones in quibus agitur ad factum non nisi ad id quod interest competunt tom.2,pag.396,col.2

Factum condictio.

Cur ad factum neque triticaria (quæ etiam ad res incertas datur) neque certi condictio detur tom.1.pag. 507,col.1

In contractibus qui sunt facti non datur locus condictioni sed datur actio de dolo ad id quod interest tom.1, pag.261,col.2

Factum hereditas.

Quæ sunt facti in hereditatem non transeunt tom.2,pag.379,col.2

Factum impedire.

In præiudicium eius per quem fiat, ne quid fiat pro facto haberi debet tum quoq; cùm faciendi condicio expressa est, quanto magis si non sit nisi tacita? tom.1,pag.291,col.2

Factum pœna.

Quod inhonestè factum est & contra leges pro infecto habendum est quantum ad commodum & vtilitatem facientis,non quàtum ad pœnam tom.1,pag.455,col.1

Falcidia.

In ponenda ratione legis Falcidiæ mortis tempus præcisè spectandum est & is rerum status qui mortis tempore inuenitur tom.2,pa.247,col.1,& 2

Per Falcidiam heres quartam totius hereditatis habet ante omnia iure testamenti & hereditario priusquam aliquid testatori legare permittatur tom. 1,pag.321,col.2,& pa 328

Quæ condicionis implendæ causa capiuntur in Falcidiam imputari non solent tom.2,pa.219,col.1

An aucta ex euentu hereditate Falcidia ex euentu etiam augeri possit tom.2,pag.245,& 246,col.2

Quod ex naturali debito hereditati solitum est nõ auget Falcidiam sed tantum patrimonium t.2.p.246.c.2

In Falcidiam omnia imputantur quæ inre hereditario capiuntur tom.2,pa. 246,col.2

Prohibitio testatoris aut conuentio heredis cum legatariis viuo testatore non valet vt non sit locus legi Falcidiæ quasi contraria iuri publico tom. 2,pag 357, col.2

De iure veteri portionis Falcidiæ vindicatio competit heredi non condictio secus de iure nouo tom.1,pag. 328.col 1

De iure veteri Falcidiæ detractio nõ poterat pacisendo remitti secus de iure nouo tom.1,pag 328,col.1

De iure veteri prohiberi Falcidiæ non potuit detractio à testatore secus de iure nouo tom.1.pa.328.col.1

Falsum est quod vulgo dicitur Falcidiam resecare legata ipso iure quod ad dominium non quod ad obligationem tom.1,pag.328.col.1

In imponenda ratione legis Falcidiæ creditor debitori succedendo imputare legatariis potest quod sibi à defuncto debebatur tom.2.pag.333,co.1

In quantitate patrimonij exquirenda cum de legis Falcidiæ ratione quæritur mortis tempus spectari debet nõ testamenti, neque aditæ hereditatis tom.2,pagin.144,col.1,& 2

De iure nouo heres purè adeundo Falcidiam deducere non potest tom.1, pag.334,col.1

De iure nouo licet testatori Falcidiã legatorum prohibere to.1 pag.329.co.1

Quod pœnæ causa accessit,in legem Falcidiam non incidit tom.1,pag. 208, col.1,nec quod ex stultitia emptoris res aliqua pluris æstimarã sit quàm reuera fuerit ibid.

Cur in singulis coheredibus sit locus Falcidiæ tom.2,pag.208,col.2

Contra legem facit legatarius qui pacisci tur cum herede ne Falcidiam ex legatis possit ille detrahere, cùm tamé lex Falcidia non cogat heredem Falcidiam detrahere tom.1,pa.316,col.1

Falcidia condict. indeb.

Qui sciens vel per errorem iuris non facti solida legata soluit vel totam hereditatem nulla detracta quarta restituit non repetit ibid. tom. 1, pag.328, col.2

Falcidia repetitio.

Differentia causæ derogandæ repetitionis in Falcidia legatorũ & in Falcidia fideicommissorum tom.1,pag.328, col.2,& pag.329, col.1,& 2,in fin.

Falsum.

Non in totum videtur falsum quod veritatis primordio adiuuatur tom.1, pag.326,col.1

Familia.

Iudicium familiæ erciscundæ bonæ fidei est, ideo præstationes omnes recipit quæ sunt ex bono & æquo to. 1,pag.398,col.2

Per iudicium familiæ erciscundæ potest vnus ex heredibus indemnitatis præstationem consequi non autem solutionem æris alieni to. 2. pag.265, col.1,in fi.

In iudicium familiæ erciscundæ non veniunt nomina debitorum tom.2, pag..205,col.1

Cur iudicium familiæ erciscundæ non recipiat accessionem & decessionem tom.2, pagin.211,col.2

Iudicium familiæ erciscundæ quan-

do locum habeat inter coheredes, & quo casu? tom.2.pag.204,in fin.& 205

Fauor.

Quoties eadem æquitas in eiusdem personæ fauorem duplex auxilium induxit nihil verat vtrique auxilio locũ esse hactenus saltem vt hoc vel illo vti possit tom.1,pag.45,col 1

Fauorabile.

quod in fauorem alicuius introductum est in eius odium non debet retorquert tom.1,pag.184,col.2

Fictio.

Idem operatur vsusfructus fictitius in casu ficto, quod verus in casu vero tom.1,pag.124.col.1,& 2

Factum fingi non potest quod reuera fieri nullo modo potest to.2,pag. 166,col.1, debent enim fictiones respõdere veritati ibid.

Iuris fictiones veritati respondere debent tom.1.pa.492,col.1

Fictiones iuris talis esse debent vt ius & naturam possint recipere tom.2, pag.423,col.2

Fideicommissarius.

Actiones in personam fideicommissarij sicut sunt vtiles ita & semper efficaces tom.1,pag.581,col.1

Heres partem bonorum aut etiam vniuersã bona delata ad fiscum dicens, si constet de fideicommisso petitor ei cauere debet tom 2.pag.270,col.2

Restituta ex S. C. Trebelliano hereditate quid transeat in fideicommissarium tom.2,pag.270,col.1,& 2

An & quibus casibus citra restitutionem hereditatis ab herede factam ex S.C.Trebelliano fideicommissario cõperant actiones hereditariæ? tom.1, pag.20,col.2

Post restitutam hereditatem, ex S. C. Trebelliano omnes actiones quæ defuncto & in defunctum competebant & quæ ex lege 12. tabul.translatæ fuerant à defuncto in heredem transeunt ab herede in fideicommissarium siue ciuiles siue prætoriæ tom.1,pa. 20,col.2

Heres per restitutionem hereditatis transfert omnes actiones & omnia iura vtilia in fideicommissarium tom. 1, pag,581,col.1

Fideicommissum.

quando dies fideicommissi in diem certam relicti cedat & quando fideicommissi in diem incertam tom.1,pa. 406,col.1

Extincta domo per fideicommissum relicta quæ postea à testatore ædificata sit, an intercidat fideicommissum an vero subsistat to.1,pag.406,c.1

Fideicommissum neque olim neque hodie legis vim habet tom.1,pag. 431.col.1

Fideicommissa in testamento soleanni relicta capiuntur ad exemplum legatorum to.1, pag.431,col.1

Si creditor à debitore suo fideicommissum reliquerit valet fideicommissum non quidem vt ipso iure debitor fideicommissario teneatur sed vt si conueniatur ab herede quomodo cõueniri summo iure potest tutus sit per doli exceptionem quæ exceptio vtile fideicommissum facit tom.1,pa.682,c.2

Fideicommissum à depositario & exemplo depositarij à quocunque debitore reliquum potest tom 2, pag.418 col.1

Fideicommissum traditio.

Fideicommissarius de iure vereri post traditionem rei per fideicommissum relictæ non fiebat dominus quiritarius, sed tantum bonitarius quasi nuda esset traditio quæ iustam & legitimam causam non haberet tom.1, pa.405,col.2

Dominia fideicommissorum iure vereri transire in fideicommissarium non poterant nisi per traditionem, eaque secuta tom.1, pag.405,col.2

Fideicommissum indebitum.

Inter quas personas donatio non valet solutio indebiti fideicommissi scienter facta valet tom.1, pag. 431, col.2

Fideiubere.

Non potest quis pro seipso fideiubere non magis quàm apud aliquem & pro eodem se obligare tom.1, pag. 157,col.1

Quisquis pro alio fideiubet donandi animo nullum aduersus eum habere potest regressum tom.2, pag.295, col.1

Fideiubendo nemo fit locupletior, imò ferè semper pauperior quisquis fideiubet tom.2,pag.69,col.1

Duo correi debendi non videntur vice mutua fideiubere nec si sint socij tom.2,pag 342,col.1, sed an intercedere? ibid.col.2

Fideiussio.

Pater pro filio fideiubens supra quã sit in peculio in solidum tenetur tom. 1.pag.347,col.1,& 2

Fideiussio peculium.

Si quis alius pro patre vel pro domino fideiubeat non potest ea fideiussio extendi vltra id quod consequi creditor possit actione de peculio tom.1, pag.347,col.2

Fideiussor.

Eadem non est obligatio & rei & fideiussoris tom. 1,pag.426,col.1,licet idem sit vtriusque debitum ibid.

Quisquis pro alio fideiussit si ex ea causa condemnatus sit, habet exinde mandati actionem, nec est expectandum vt soluere cogatur, vel ex iudicati causa in carceres detrudatur tom.2, pag.173,col 2

Obligationi inter patrem & filium non potest accedere fideiussor tom.1, pag.397,col.1

Ex iureiurando à pupillo præstito fideiussores liberantur, an autem per exceptionem cum ipso iure tom.1,pa. 204,col.1,& 2

Datio fideiussoris est difficilis sed nunquam impossibilis tom.1,pag 565, col.2,& 566,col.1

Prætoriæ obligationi potest accedere fideiussor, licet neque ciuilis sit neq; naturalis tom.2 pag.135,col.2

Fideiussor durius obligari non potest quàm principalis,potest tamen efficacius tom.1,pag.203.col.1

Pro seruo fideiussor accipi potest etiam postquam dominus de peculio conuentus est to.2,pa.248,& 249

Obligatio fideiussoria non potest subsistere sine principali tom.2.pag. 147,col.2

Obligationi naturali potest accedere fideiussor tom.1,pag.327,col.2

Fideiussor simpliciter acceptus licet habeat beneficium diuisionis, & discussionis, solutum tamen ante discussionem repetere non potest tom.1,pa. 93 col.2

An fideiussor obligationi naturali tantum accedere possit tom.1,pa.348, col.1

Fideiussor accipi non potest nisi aliqua vel præcedat vel subsequatur aut ciuilis,aut honoraria, aut saltem naturalis obligatio tom.2,pa.248,col.1

Actioni & obligationi futuræ fideiussor accedere potest tom.2, pag. 243.col.2

Obligatio fideiussoris potest in pendenti esse tom.2,pag.243,col.2

Fideiussor potest creditori compensare quod creditor principale debitori non etiam ipsi fideiussori debet tom. 2,pa.359,& 360

Fideiussor iudicatum solui ad quid teneatur si iuratum sit in litem? tom.1, pag.208,col.1,& 2

Obligatio fideiussoris qui non nisi certæ quantitatis nomine interuenit ex post facto augeri nunquam potest tom.1,pag.208 col.2

An fideiussor si in causa criminali interuenerit de iudicatũ soluẽdo & statutum dicat quod propter contumaciam vel negationem pœna augeatur, ad illam quoq; pœnam teneatur tom. 1,pag.208,col.2

Fideiussor qui debitorem in iudicio exhibere promiserat iurans se exhibitionem non promisisse non prodest debitori to.1,pag.158,col.1,& 2

Fideiussor iudicio sisti post sententiam non tenetur tom.1,pagin.208, col.1

Differentia inter mandatorem & fideiussorem tom.1,pag.412,col.1

Fideiussoris datio non semper est in expedito tom.2, pag.69,col.1

Fideiussor accipi potest vtiliter & efficaciter si naturalis aliqua subsit obligatio quamuis alioquin ad agendum inefficax tom.2,pag.135,col.1

Fideiussor conueniri nunquam potest antequam reus debeat tom.2, pag.379,col.2

Fideiussor iudicatum solui non statim & rectè conueniri potest ex sententia contra reum principalem reddita sed opus est nouo processu contra fideiussorem tom.1.pag.163 col.2,& ratio,secus fideiussor iudicio sisti ibid.

Cum reus fideiussori heres extitit obligatio fideiussoria confunditur quia non potest idem pro seipso apud eundem esse obligatus tom.1,pag 389,col.1

Fideiussor simpliciter acceptus in omnem causam acceptus intelligitur tom.1,pag.659,col.2

Differentia inter fideiussorem simpliciter & fideiussorem indemnitatis tom.1, pagin.93,col.2

Pro fideiussore non est habendus is ex correis ad quem pecunia peruenit tom.1,pagin.618,col.2

Creditore qui de mutua pecunia contra pupillum contendebat iusiurandum deferente, pupillus iurans se dare non oportere,si eadem pecunia à fideiussore eius petatur, an excludendus sit exceptione iurisiurandi tom.1, pag.202,col.1,& 2,& pag.204, col.1,& 2

Non semper exceptiones quæ competunt reo, competunt etiam fideiussori tom.2,pag.147,col.1

Cur fideiussor ad pœnam rei id est ad interesse actoris ob morã rei ratione vtilitatis loci non teneatur t.1.p.545,c.2

Exceptiones omnes & defensiones reo competentes si modo non mere personales sint sed in rem competunt etiam fideiussori tom.2,pag.359,col.1

Fideiussor qui simpliciter interuenit pro aliquo in omnem causam fideiussisse videtur tom.1.pag.158,co 1

Fideiussor iudicio sisti prima exhibitione satisfacit nisi sæpius exhibere promiserit to.1,pag.158,col.1

Fideiussor non potest cauere ne actione arbitraria de eo quod certo loco conueniatur tom.1,pagin.539, col.2

Fideiussio filij pro patre, vtilis est & cum effectu tom.2,pag.293,col.1

Fideiussor etiamsi in omnem causam contractus spoponderit non tenetur ad pœnam vel mulctam quam non spopondit tom.1,pag.545, col.2,sicuti nec propter iniuriam iudicis.

Fideiussor non censetur obligatus in iis quę sunt extra causam obligationis,& ex extrinseca causa proficiscuntur to.1,pag.540,col.1

Iustinianus non prohibuit ne possit fideiussor prius soluere si liberare se citius velit,sed ne possit prior conueniri & cogi ad solutionem tom.1,pag.361, col.2

Fideiussor potest compensare debitori & quod reo & quod sibi debetur, secus reus ipse tom.2, pa.360,col.1, & 2,& 361

Fideiussor rei locum obtinet tom.1, pag.539.col.2

In omnem contractus causam accipi solet & in dubio accipi credendus est & fideiussor tom.1,pag.540,col.1,& 2, pag.541.col 1

Fideiussoris obligatio strictissima est cum ex stipulatione contrahatur tom.1, pag 539 col.1

Fideiussor in aliam aut duriorem causam accipi non potest, in leuiorem tamen potest tom.1,pag.539,col.1

Sublata obligatione principali tollitur accessoria fideiussoris tom.1,pag. 157,col.1

Non magis interest fideiussoris quã ipsius debitoris fideiussorem liberari tom.1,pag 157,col 1

Pro debitore cui deportatio irrogata sit fideiussor accipi non potest,quasi contra debitorem tota obligatio extincta sit tom.1,pag.563,col.2

Fideiussor neque sine stipulatione obligatur, neque pro seipso neque absens, neq; ita vt aliud pro alio promittatur quæ omnia in constitutore sunt diuersa to 1,pag 546,col.2

In potestate quoq; fideiussoris qui se per stipulationem obligauit esse non debet an debeat tom.1,pag.539, col.1

Quo casu officium fideiussoris & damnosum est tom.1.pag.412,col.2

Officium fideiussoris est damnosum esse non debet quoties ei nihil imputari potest tom.1,pag.412,col.2

Fideiussoris exceptione iurisiurandi tutus ad iudicem tamen euocari potest non quasi iterum litigaturus sed tanquam iurisiurandi sui causam etiã siue iureiurando declaraturus tom.1, pag.159,col.1

Fideiussor in causa etiam inter alios agitata potest euocari ad iudicem vt præstitum iusiurandum declarat tom. 1,pag.159,col.1

Cur fideiussor simpliciter acceptus in omnem causam acceptus non intelligatur tom.1,pag.617,col.2

Fideiussor qui ex stipulatione tantum obligari potest in plus obligari non potest quàm verbis ipsis stipulationis obligari se velle significauerit to.1,pag.607,col.2

Fideiussor pactum.

Pactum fideiussoris reo prodesse non potest tom.1,pag.388,col.2

Fideiussor pignus.

Fideiussor in omnem causam datus remanet obligatus per consumptionem nummorum qui ab eo non erant alienati tom.1, pag.87,col.2,idem de pignore ibid.

Fideiussor exceptio.

Exceptio Macedoniani non competit fideiussoribus filijfamilias qui regressum contra filium habituri non sunt, secus exceptio Velleiani & ratio diuersitatis tom.2,pag. 129,col. 1,& 2

Fideiussor repetitio.

Si mulier aliqua pro alia muliere dotem promiserit siue per fideiussionem siue alio quouis modo solutam repetere potest actione mandati vel negotiorum gestorum vt quilibet alius fideiussor tom.1,pag.389,col.2,& 390,col.1

Fideiussor mutuum.

Mortuo filiofamilias qui mutuum accepit dum erat in potestate pro illa obligatione non potest accipi fideiussor to.2,pag.135,col.1,& 2

Fideiussor mora.

Fideiussor per arbitrariam condemnari potest ex mora sua, secus ex mora rei nisi in hanc quoque causam fideiusserit tom.1.pag.541,col.2

Fideiussor cessio.

Superuacua est actionum cessio quæ fit à creditori primo fideiussori, conuento nisi quantum ad hypothecariam actionem & aduersus confideiussores contra quos alioqui nullam haberet actionem tom.1,pagin.622, col.2

Fideiussor solutio.

Fideiussor mandatum speciale à debitore habere intelligitur vt creditori soluat, nisi ex post facto causa aliqua interuenerit propter quam eiusmodi mandatum reuocatum videri debeat tom.1,pag. 411,col.1

Fides.

Bona fides quæ in contractibus bonæ fidei exigitur nihil fere nisi æquitatem significat oppositam stricto iuri, quæ verò in contractibus strictis tantum opponitur dolo & malæ fidei to. 2,pag.423.col.2

Nemo bonam fidem agnoscere prohiberur cum scit se debere tom. 1,pa.71,col 2

Bona fides tantum præstare debet quantum veritas vbi lex impedimento non est tom.1,pag 375.col 2

Bona fides possidenti tantum præstat quantum veritas vbi lex non est impedimento tom.1,pa.89.col.2

Bona fides tantum præstat possidenti quantum veritas vbi lex impedimento non est tom.2,pag.141,col.1

Bona fides non requiritur ad longi temporis præscriptionem ex parte accipientis indebitam, sed tantum ex parte soluentis to.1,pag.353,col.2,& 354, col.1

Bona fides non potest cuiquam dominium rei suæ siue facto suo eripere tom.1,pag.86,col 2

Quisquis fidem frangit,non semper fit infamis tom.1,pag.696,col.2

Deterioris est condicionis creditor bonæ fidei,quam possessor bonæ fidei tom.1,pag 694,col 1

Bona fides in omnibus maximè bonæ fidei iudiciis dominatur tom.1,p. 703,col.2

Ex bona fide factum videri non potest,quod turpiter& contra bonos mores factum est, contráque verecundiam & publicam honestatem tom.1,pag. 704,col.2,in fi.

Bona fides sola non est legitimus modus transferendi dominij, nec si traditio concurrat tom.1,pag. 56, col. 1,in fin.

Fides liberatio.

Bonæ fidei ratio prodest ad liberandum debitorem etiamsi non vero creditori soluerit tom.2,pag.308,col.1

Filia.

Filiusfamilias filiam suam nuptui collocare non potest quin pater consentiat qui habet eam in potestate tom 2,pa.292,col.1

Filiam pro infirmitate sexus minus auſuram credibile est tom.2,pag.128, col.1

Filius.

Patris mores filius reprehendere nõ debet, opinionem verò in iure potest tom.1,pag.257,col.1

Cur exceptio doli filio contra patrem non concedatur tom. 2,pag.147, col.1

An ex contractu filij pater conueniri possit si peculium filio aduenit tom 2,pag.232 col.1.& 2

Fideiussor filij erga patrem obligati si patri soluat condicere ab ipso patre potest tom.2,pag.147,col.2

Filius habet personam integram & acquisitionis capacem patre nolente sibi acquiri tom.2,pa.227,col.1

Aliter filij aliter nepotes appellantur tom 2,pag.133,col.1

Filius seruus.

In rebus peculiaribus filius & seruus deteriorem patris & domini condicionem facere possunt, secus in aliis tom.1,pag.152, in princ.

Filiusfamilias.

Filiusfamilias ex omnibus causis obligare sibi potest & obligari cùm habeat personam integram & caput in ciuitate tom.1, pagin.560,col.1

Filiusfamilias est capax acquisitionis etiam inspecto iure Pandectarum nolente patre sibi acquiri tom.1, pag.561,col.1, secus volente patre sibi acquiri ibid.

Si filiofamilias quoquomodo constituatur sit acquiritur actio patri eaq; directa non vtilis tom.1, pag.560,col. 1,& 2,& 561

Non debet esse deterior condicio filijfamilias ob id quod filius familias sit cum sit & heres tom.1, pag.376, col.1

Filiusfamilias non contra S. C. Macedonianum contrahendo patrem obligat de peculio to.2,pag.135,c.1,& 2

Relictum filiofamilias in casum emancipationis etiam ad alios casus quibus filius desinit esse in potestate patris excusetur relictum tom.2,pag. 267,col.1

Filiusfamilias qui contraxit eo rempore quo erat in patris potestate licet postea fiat sui iuris quoquomodo non tamen in solidum condemnari potest sed in tantum duntaxat in quantum facere potest,secus si mutuam acceperit pecuniam,quia in solidum condemnatur tom.2,pag.114 col 1,& 2

Filiusfamilias pubes vel seruus peculium habens obligat contrahendo & patrem & dominum quatenus est in peculio licet peculium nullatenus factum sit locupletius tom.2, pag. 140, col.1

Filius familias qui pro patre soluit neque mandati neque negotiorum gestorum actionem habere potest contra patrem neque de in rem verso, sed habet auxilium præceptionis, & deductionis in accipiendo cum fratribus iudicio familiæ erciscundæ tom. 2,pag 294,col.2

An filiusfamilias in peculio Castrensi vel quasi pro patrefamilias habeatur? tom.2,pag.110,col.1,& 2

Filiusfamilias peculia diuersi generis habens mutuam pecuniam accipiendo in causam castrensis peculij eã accepisse intelligitur tom.2, pag.110, col.2

Filiusfamilias mutuam pecuniam etiam contra S C. Macedonianum accipiendo,& naturaliter obligatur & ciuiliter licet non efficaciter vt possit cũ effectu conueniri tom 2 pag.135,col.1

Nulla actio de peculio contra patrem competit ex eo contractu quem filius contra Macedonianum inierit to.2,pag.135,col.1

Filiusfamilias non potest heredem habere ne quidem patrem extra causam castrensis peculij si de eo filiusfamilias testatus sit tom.2,pag.121,col.1

An & quomodo filiusfamilias qui contra Macedonianum mutuã accepit pecuniam transmittat exceptionem S. C.Macedoniani ad heredem, aut successorem quemlibet etiam honorariũ tom.2,pag.121,& 122

Filiusfamilias qui viuo patre obligatus, adeoque condemnatus est, si post mortem patris ex ea obligatione vel condemnatione vrgeatur non tenetur nisi in quantum facere potest tom.2,pag.210,col 1, tenetur autem in solidum si sit heres patris etiamsi ex parte tantum ibid.

Quod filiusfamilias consequitur à coheredibus pro solutione facta post mortem patris, solidi debiti quod ipse contraxerat, non ex persona propria consequi id non potest, sed virtute mandatorum à creditore actione to. 2,pag.211,col.1

Filiofamilias ex parte instituto solidum debitum quod viuente patre contraxerat soluenti creditor cedere debet actionem vt ab aliis coheredibus indemnitatem consequatur tom. 2,pag 210,col.2

Filiusfamilias ex multis causis etiam extra peculium castrense vel quasi fuit capax acquisitionis tom.2, pagin.158, col.1.& 2

Filiusfamilias totius patrimonij paterni quodammodo dominus est iam viuo adhuc patre to 2,pa.158,col.1,in fi.

Filiusfamilias post emancipationem alius quodammodo homo videtur tom.2,pag.98,col.1

Cur & quibus casibus filiusfamilias in potestate patris constitutus sine eius iussu contrahendo, suo

sine eius iussu tantum teneatur in quantum facere possit tom.2,pag.93, col.1,& 2

Filiusfamilias licet in solidum pro debito condemnari possit ex condemnatione tamen vrgeri non potest nisi post mortem patris, nec tum quoque nisi in quantum facere potest tom. 2,pa.147,col 2.

Peculium castrense aut quasi castrense filiusfamilias priuatur beneficio prætoris vt non teneatur supra quàm facere possit tom.2,pag.104,col.1.& 2

Filiusfamilias qui cum se pro patre familias fingeret mutuam pecuniam accepit, & exheres à patre vel emancipatus est quamuis facere non possit debet tamen in solidum condemnari tom 2 pag.105.col.1.& 2

Absentio non facit quin filiusfamilias fiat pater familias per mortem patris familias tom 1,pagin.398, col.1

Non potest filiusfamilias proprium quicquam habere à patre nec si pater donet tom.2,pag.158,col 1,& 2

Filiusfamilias & seruus liberam peculij administrationem habent, & solutionem ritè rectéque accipere possunt & nouandæ obligationis ius habent tom. 1,pag.150 col.1,& 2

In quo differant & in quo conueniant filiusfamilias & seruus? tom.1, pag.150,col.1,& 2

Filiusfamilias cur per adoptionem desinat esse in potestate patris naturalis to.2.pag.98,in fi.& 99

Cur edictum prætoris in fauorem filiorumfamilias introductum ne supra quam facere possint conueniantur, si se abstineant hereditate patris etiam pertineat, & extendatur ad filium qui in minima parte fuit institutus tom.2, pag.99,col.1,& 2,& 100,col 1.& 2

Beneficium prætoris introductum in fauorem filiifamilias emancipati vel exheredati vel abstẽti cum supraquàm facere possit ex suo contractu conueniatur,non comperit filio exheredato cui restituta est hereditas ex S.C. Trebelliano tom.2,pa.103,col 1,& 2,secus si ipse eam restituere teneatur pagin. 104 col.1,& 2

Ex contractu filijfamilias in patris potestate constituti potest tam filius insolidum conueniri quàm pater de peculio tom.2,pag.394,& 395

Filiusfamilias ex omnibus causis obligatur ex quibus paterfamilias obligari posset nisi ex voto & mutuo tom. 2,pa.395,col.1

An filiofamilias contra S. C. Macedonianum mutuatam pecuniam soluente, pater possit nummos vindicare vel condicere si non extent & an condictio competat patri an filio tom.1, pag.38,39,col.1,& 2,& pag.39,& 40

Non potest iudicium consistere cũ filiofamilias sine patris authoritate tom.1,pag.599, col.1, & quo casu hoc verum sit col.2

Non est necessaria patris authoritas vt filiusfamilias commodatarius à commodante possit conueniri tom.1,pag. 599,col.1,& 2, & hoc de iure veteri secus de iure nouo & quomodo ibid.

Filiusfamilius ex aureo sibi dato tenetur tantum in quantum facere potest licet antea in solidum teneretur to.2, pag.143,col.2. factus scilicet paterfamilias, si modo patri heres non existat secus si existat ibid.

Filiusfamilias qui mandante aut sallem permittente patre mutuam pecuniam accepit si à patre postea non nisi ex minima parte hereditaria heres institutus sit quomodo possit à creditoribus & in quantum conueniri tom.2.pag.105,col.1

In actione quæ cum filio emancipato,vel exheredato vel abstento exercetur in quantum facere possit quomodo detrahendum sit æs alienum tom.2,pag.99 col.1.& 2

Nullam capitis diminutionem patitur filiusfamilias exheredatus aut qui se patris hereditate abstinuit sed tantum qui emancipatur tom.2,pag.99, in fin.

Filius in magna portione hereditatis institutus,an & quomodo insolidũ debeat conueniri ex contractibus celebratis dum in patris potestate esset? tom.2.pag.100,col.1.& 2

Ex omnibus causis obligatur filiusfamilias, & conueniri potest prætequam ex mutuo tom 1, pagin. 547, col 2

Filiusfamilias qui patremfamilias se mentitus est licet exheredatus vel emancipatus sit in solidum, tamen ex suis contractibus conuenitur tom.2, pag.100,co.1,& 2

Filiusfamilias emancipatus, vel exheredatus vel abstentus licet ex suis contractibus teneatur solùm in quantum facere potest, tamen ex delictis in solidum conuenitur tom.2,pag.100, & 101

Etiam vetere Pandectarum iure filiusfamilias acquisitionis capax erat nolente patre aut non valente sibi acquirere tom.1,pag.730,col.1

Quas actiones filiusfamilias suo nomine habere possit? tom.1,pag. 44,col. 1,& 2,in fin.& pag.45

In actione, quæ contra filium emancipatum, vel exheredatum vel abstentum in contractum dum in patris potestate esset celebratum comperit, an & quomodo temporis ratio habeatur? tom.2,pagin.101, col.1, & 2,& seq.

Quas actiones filiusfamilias nomine suo possit instituere quas patris nomine? tom.2,pagin.413,col.2

Filiusfamilias ex omnibus causis siue ex contractibus siue ex delictis conueniri & condemnari potest tom.1,pa. 461,col.1

Differentia inter filiumfamilias & seruum to.1, pag.461,co.1,& 2

Beneficium prætoris introductum in fauorem filijfamilias ne supra quã facere possit ex suo contractu teneatur non tantum habet locum contra actionem contractus, sed etiam contra actionem iudicati tom.2, pag.102, col.1,& 2,in fin.

Contra filiumfamilias executio iudicati nulla potest fieri quandiu est in patris potestate tom.2, pagin.103, col.2

Cur prætor qui introduxit ne filiusfamilias ex suo contractu conueniatur nisi in quantum facere possit ab initio non prospexit, vt quoquomodo contrahens viuo patre non nisi in quantum facere poterit obligaretur? tom.2. pag.103, col.2

Filiusfamilias viuo iam patre bonorum omnium paternorum dominus esse quodammodo existimatur,vnde & sui heredis nomen accepit to.2,pag. 103,col.2

Exceptio doli quæ filio contra patrem non competit, potest dare fideiussori filij tom.2, pagin.147,col.1, & 2

Filiusfamilias à patre nulla potest actione conueniri tom.2, pag.147, col 1

An filiusfamilias contra SC. mutuatus eo nomine solutum patri suo heres effectus repetere possit? tom.1, pag.39,col.2

Pecunia filiofamilias credita si in rem patris versa est vel peculium sit locuples si à filio ex parte herede instituto sit soluta, potest ab eo peti ab aliis coheredibus pro indemnitate,licet nihil versum sit in rem patris tom.2, pa.211,col.1,& 2

Filiusfamilius ex omnibus causis & obligari & conueniri potest tom. 2, pag.107, col 1, cum habeat personam integram nec minus sit ciuis quàm si paterfamilias esset ibid. excepta causa mutui ibid. ex qua muriliter conuenitur tom.2,pag 108 col.1, Item excepto voto pag.111.col.1

An in filiofamilias promissore cui iam patrifamilias facto pecunia numerata est S. C. Macedoniano locus esse possit tom. 2, pag.113, col. 1.& 2

Filiusfamilias ante patrem moriens nullam creditoribus spem relinquit debiti consequendi nec si viuo patre conuentus & condemnatus sit tom 2, pag.107,col.2

Filijfamilias nomen per se id est sine patre aut sine fideiussore, neque certum neque bonum est tom.2 pag. 111,col.2

Filiusfamilias condemnatus non potest vrgeri ad solutionem solidi nec viuo patre nec eo mortuo, sed hactenus tantum quatenus facere potest tom.2.pag.139,col.1

Filiusfamilias filium suum in potestate habere non potest tom. 2, pag. 133,col.2

Filiusfamilias de castrensi peculio testari potest tom.2.pag.100,col.2

Non omnis pecuniæ creditæ numeratio interdicta est filiofamilias tom. 2,pag.113,col.1

Filiusfamilias videtur licitè nec aduersus S. C. Macedonianum mutuam pecuniam accipere qui ex patris voluntate ac etiam nuda scientia accepit tom.2,pag.131,col.1

Filiusfamilias mutuo acceptæ pecuniæ partem factus paterfamilias soluens, repetere non potest, nec in pecunia debita locum habet S. C. Macedonianum to.2,pag.125,& 126

Filiusfamilias etiam viuo adhuc patre iam heres & dominus rerum paternarum esse intelligitur tom.1.pag.376, col.1

Filiusfamilias nulla in ciuitate bona habet tom.2, pa.13,col.1

Filiusfamilias moriens relinquit patrem non heredem iure Pandectarum inspecto sed quasi anomalum & irregularem successorem tom.2, pag. 135, col.1

Filiusfamilias ex sua fideiussione obligatur nisi ea in fraudem Macedoniani inuenta sit tom.2, pagin.115, col.1 & 2

Filiusfamilias non potest ob mutuo acceptam pecuniam supra peculium Castrense conueniri tom.2,pagin. 110,col.1

Filiusfamilias peculium.

Filiusfamilias ex parte heres qui cùm creditoribus antea contraxerit licet in solidum conueniri postea possit potest tamen à coheredibus indemnitatem consequi pro ea peculij quantitate quam habent tom. 2, pag. 210, col.2

Filiusfamilias impubes.

Filiusfamilias impubes obligari non potest ciuiliter in solidum, sed naturaliter tantum, nisi quatenus locupletior factus est quo casu ex rescripto D. Pij eatenus conueniri potest quatenus factus est locupletior tom. 2, pag. 139, col.1

Fiscus.

Fiscus succedens non alia bona occupare potest quàm quæ soluẽdo sunt, & quæ supersunt deducto ære alieno tom.2,pag.267,col.2

Fiscus est anomalus quidam successor tom.2,p.268,col.2

Fiscus actione personali tanquam heres nunquam obstringitur tom.2, pag. 268,col.2

Fiscus habet multa priuilegia to.2. pag.366,col.1

In dubio pro priuato contra fiscum respondens non errat tom.2, pag.366, col.1

Fiscus, hasta.

Fides hastæ fiscalis conuelli facile non debet nisi dolo & mala fide publica venditio facta sit tom.1,pag..527, col.1

Flumen.

Quæ vi fluminum importata sunt qua ratione vindicari,qua ratione condici,& qua condictione possint? tom. 1,pag.12,& pag.13

Fœmina.

Etiam fœminarum ingenia aliquo negotiorum & officiorum commercio sunt exercenda, ne si nimio torpeant ocio propensiora fiant in libidinem prauasque cogitationes tom. 2, pag. 139,col.1

Fœminis etiã permittitur agere pro coniunctis personis,sine mandato, puta pro marito,vel patre, vel filio tom. 2,pag.323, col.2, sed non eas defendere ibidem

Fœminæ non habent liberos in sua potestate tom.2,pag.143,col 2, in fin.

Fœnerator.

Fœnerator odio dignus est, quia ex pecunia quæ sterilis res est fructum capiat tom.2,pag.12,col.1

Forma.

Forma illa est quæ dat esse rei, & ex qua res denominatur tom.1, pag.493, col.1

Forma dat esse rei, & mutata propè interimit substantiam rei tom.1,pag. 686,col.1

Forum.

An quis per quasi contractum sortiri forum possit tom.1, p.383,col.2

Fraudare.

De edicto fraudatorio tom. 2, pag. 298,col.2, cur introductum? ibid. de eius effectu tom.2,pag.299.col.2

Fraus.

Donatio inter coniuges, sicut & remissio Falcidiæ facta in fraudem creditorum potest per creditores reuocari interdicto reuocatorio vel actione Pauliana tom.1, pag 329, col.1

Incertitudo dubij euentus omnem fraudis suspicionem amouet tom. 1, pag.530,col.1

Fraus, dolus.

Fraudem alleganti incumbit onus probandi nisi cum fraudis præsumptio à iure ipso inducitur ex omissione solemnitatum quas pro certa forma lex aliqua vel statutum præscripserit tom. 2,pag.115,col.1

Fructuarius.

Fructuarius in plerisque censetur veluti procurator proprietarij tom. 2, pag.181,col.1

Fructuarij habent dominium vsusfructus,ideóque & vindicationem eius habent tom. 2, pag. 183, col. 1, circa finem

Fructuarius, peculium.

Fructuarius vnus non potest ex peculio deducere quod alij fructuario debetur tom.2.pag.183,col.2

Fructus.

Fructus veniunt in restitutionem deducta impensa necessaria quæ est ad ad eos percipiendos tom. 1, pag. 352, col. 2

In bonæ fidei iudiciis fructus omnes & naturales & ciuiles debentur ex die moræ tom.1,pag 65,col.2

In legatis & fideicommissis petitis per actionem ex testamento fructus omnes & naturales & ciuiles debentur ex die moræ tom.1. pag.65,col.2

Bonæ fidei possessor quilibet facit fructus suos sola perceptione interim, id est quandiu fundus euictus non est tom.1, pag.352,col.1,& pag.472,col.2

Euicto fundo fructus adhuc extantes si vsucapti non sint, veniunt in restitutionem officio iudicis tom. 1, pag. 352,col.1,& pag.472,col.2

Bonæ fidei possessor quilibet in percipiendis fructibus velut domini loco est to.1,pag.352.col.1

Plus iuris habet bonæ fidei possessor in percipiẽdis fructibus quàm fructuarius to 1,pag.352,col.1

An bonæ fidei possessor vsucapere fructus possit tom.1,pag.352,col.1

An fructus bona fide percepti veniãt in condictionem indebiti simul cum ipso fundo tom.2, pag.352, col.1, & 2, & pag.472 col.1,& 2

Fructus rei est vel pignori dare licere tom.1,pag.711,col.1

Fructus & partus rei indebitæ veniũt non officio iudicis sed iure actionis tom.1.pag.437,col.1

Fructibus officio iudicis debitis non veniunt nisi qui post litem contestatã & acceptum iudicem percepti sunt tom.1,pag.437,col.1

Fructus nunquam intelliguntur nisi deductis expensis ad eos colligendos necessariis etiam in prædone tom 1, pag.437,col.2

In omnibus condictionibus fructus non veniunt nisi qui post acceptum iudicium percepti sunt idque ex æquitate tom.1, pag.472, col.1, excepta condictione furtiua ibid.

Fructus differunt ab æstimatione quanti plurimi tom.1.pag.472,col.2

Fructus siue principaliter, siue accessoriè debeantur aliud quid ab ipsis sunt à re ipsa separatum tom.1.pag.472,col.2

Quomodo in condictione furtiua fructus veniant tom.2. pag.472, col.1, & 2

Consumpti fructus ex quibus solutum est creditori quamuis non extent etiam à bonæ fidei possessore aut creditore restituendi sunt tom.1.pag.695, col.1

Fructus consumpti ex quibus solutum est creditori etiam à bonæ fidei possessore restituitur non in iudicio vindicationis, sed officio iudicis ex quo à bonæ fidei possessore fructus percepti præstantur tom.1. pag.695,col.2

Fructus nõ veniũt in actionibus stricti iuris nisi die litis contestatæ, neque in arbitrariis ante litem contestatam, nec in bonæ fidei iudiciis nisi ex die moræ,sicut & vsura tom.1,pag.351, col.1

Fructus hereditarij non sunt hereditatis,sed rerum hereditariarum tom.1, pag.126, col.1

Cur fructus veniant in restitutionem etiam post litem contestatam tom. 1, pag.290 col.1, & in quibus actionibus ibid.

Fructus omnes in condictionem indebiti eatenus veniunt quatenus possessor factus est ex iis locupletior t.1,p. 352,col.2

An fructus à creditore pignoratitio perceptos ex pignore debitor condicere an vindicare possit? tom.1.pag.12, col.1,& 2, quando eos vindicare? quando condicere? & qua condictione? siue extent,siue sint consumpti ibid.

Partus non est in fructu tom.1,pag. 123,col.2

Fructus percipiuntur & requiruntur iure soli & dominij tom. 1, pag. 123, col. 2; non seminis pag. 124, col. 1, ideoque cui debetur fundus, debentur & fructus ibid.

Fructus à colono post lustrum completum percepti an possint vindicari, aut condici? & quomodo? tom.1,pag. 12,col.2

Non videtur res restitui si fructus omnes non restituantur tom.1, pag.64 col.2

Differentia inter fructus ciuiles & fructus naturales ratione acquisitionis tom.1.pag.421,col.2

Ex condemnatione fructuum restituendorum qui fructus sint restituendi? qui deducendi? tom. 2, pag. 252, col.2

Fructus rei est vel pignori dare licere tom.1,pag.610,col.1

Vsuræ & accessiones ciuiles non tam natura quàm iure percipiuntur tom.1, pag.266,col.2

Operæ hominis in fructu sunt tom. 1,pag.440,col.1

Fructus industriales appellantur naturales tom.1,pag. 65,col.1

Fructus, conditio.

Cur in certi condictionem ex stipulatione non veniant fructus ante litem contestatam to.1,pag.290,col.2

Fructus, vsuræ.

Cur in bonæ fidei iudiciis fructus veniant adeoque vsuræ non à die tantum litis contestatæ, sed etiam ex die moræ? tom.1, pag 290, col.2,circa fin. & quando? pag.291,col.1

Frumentum.

Frumentum est ex earum rerum nu-

mero quæ non tantum in genere consistunt,sed etiam pro temporum & locorum varietate aliam atque aliam recipiunt æstimationem tom.1,pag.438, col.1

Frustra.

Frustra significat quod est inutiliter non quod malè est tom. 1, pag. 425, col.1

Functio.

Quæ possunt recipere functionem in sua specie multo magis possunt in suo genere tom,1,pag.343,col.2

Fundus.

Appellatione fundi plena proprietas intelligitur tom.1.pag.355,col.1
Quis sit fundus vectigalis, & quomodo vindicetur tom.1,pag.506,col.2

Funus.

Actio funeraria non habuit nec habet priuilegium tacitæ hypothecæ to. 2,pag.402,col.1
Funus filij est æs alienum patris to. 2, pag.290,col.2
Actio funeraria non datur nisi ex bono & æquo cùm alia actio deficit & ratio to.2.pa.290,col.1

Fur.

Quo pluribus actionibus fures tenentur,eo grauius delicta ipsorũ coercentur tom,1,pag.485,col.2
Pro fure nulla æquitatis ratio haberi potest tom. 1,pag.239,col.1
Dominus qui egit & obtinuit contra furem non potest pœnitere aliamque actionem quam sibi commodiorem & vtiliorem fore putat, eligere tom.1, pag.238,& 239,col.1,& 2
An tanti damnandus sit fur idemq; possessor hominis furtiui quanti actor in litem iurauerit? tom. 1, pag. 259, col. 2
Heres furis licet *nihil* ex re furtiua contrectauerit nihilque euenerit in solidum, nihilominus potest conueniri tom.1, pag. 483, col.1, quia furis heres est ibid.
Fur non idcirco condictione furtiua tenetur in solidum quod in re furtiua moram facere intelligatur perpetuam sed quia furtum fecit tom.1. pag.483, col.2,& pag,484,col.1
Fur ad quem nihil ex furto peruenit, furtiua tamen condictione tenetur tom.1,pag.483,col.2
Speciale est in fure & singulari eius odio inductum vt & vindicatione, & condictione furtiua teneatur tom. 1, pag.464.col.1
Quomodo fur vindicatione, quomodo condictione,& quomodo ad exhibendum actione teneatur tom.1,p. 464, col.2
Actiones actori contra furem competentes non cumulatiuè sed alternatiuè competunt tom.1,pag.464.col.2
Non solum pluribus,sed etiam contrariis & contradictoriis actionibus tenentur fures tom.1.pag.485,col.2
Odio quidem furis introducta est cõdictio furtiua, sed non aliquo furis odio transit in solidum aduersus heredem, sed quia meré rei persecutoria tom. 1, pag.485,col.2
Fur conuentus condictione furtiua ad quid & quantum teneatur? & ad quid si rei vindicatione conueniatur? tom. 1,pag. 236, col.2

Ad quid teneatur fur si post litem contestatam res furtiua pereat,ad quid si ante? tom.1,pag.229,col.1
Fur qui ex condictione furtiua damnatus litis æstimationem soluit non idcirco factus est dominus nec si res fuerit præsens tom.1, pag.238, col.2, secus si ex rei vindicatione damnatus
Rapina est furtum improbius & fur improbior est raptor tom. 1, pag. 161, col.1
Per oblationem realem liberatur fur à condictione furtiua, sed nõ à rei vindicatione neque ab actione furti tom. 1,pag.501,col.1
Omnes furis coheredes condictione furtiua pro hereditariis portionibus tenentur etiam si tota res per furtum sublata ad vnum tantum peruenerit tom. 1,pa.486,col.2,& pag.487,col.1,& 2
Quomodo ex furto teneatur is qui opem vel consilium furi dedit tom. 1. pag.484,col.1
Quis dicatur fur manifestus tom. 1, pag.487,col.1
Furi manifesto & nec manifesto condici potest, & quomodo tom. 1, pag. 487,col.1,& 2,& pag.seq.
Differentia inter furem manifestum & furem nec manifestum tom. 1, pag. 488,col 1,& 2
Fur furti agere non potest tom. 1, pag. 35, col.1,& 2
Nõ potest fur neque furis heres condictione teneri postquam dominus rei furtiuæ, eius possessionem apprehenderit tom.1.pag.487,col.1
Cur bonorum raptor condictione furtiua teneatur tom.1.pag.488,col.1
Qui rem mobilem vi rapit fur improbior dicitur tom.1,pag.11,col.1
Actio furti non transit in heredem secus condictio furtiua tom.1,pag.473, col.1
Fur agere furti non potest to.1,pag. 528,col.1, & ratio pag.629,col.1

Fur, cautio.

Heres subtractam rem sub conditione legatam ante conditionis euentum condicens furi cautionem dare nõ debet to.1,pag.496,col.1,& 2

Fur, condicio.

Securus est fur à condictione furtiua in plenum libera, cùm heredi cõdicenti rem furtiuam sub conditione legatam pẽdente conditione restituit tom.1,pag.496,col.2

Fur, impensæ.

Fur impensas quas in rem furtiuam fecit quamuis vtiles adeoque necessarias nunquam repetit tom.1, pag.494, col.2

Fur, heres.

Omnes furis coheredes tenentur furtiua condictione pro partibus hereditariis etiam si neque quicquam peruenerit, neque lis fuerit cum defuncto contestata tom.1,pag.487,col.2

Furiosus.

Furiosus quandiu furiosus dolum nullum admittere potest. tom.1, pag. 594,col.1
Pupilli iudicium suppleri per tutorem potest, iudicium autem quod furioso deest, non æquè suppleri potest per curatorem to.1,pa.594,col.1
Furiosus heres esse non potest, nisi patri suo cui & suus & necessarius heres est tom.2,pag.64,col.1
Furiosus deterioris est condicionis, quàm absens tom.1,pag.33,col 1
Ex quibus causis ignorantibus nobis acquiritur,ex iisdem acquiritur furiosis tom. 1, pag. 34,col.1
Neque pupillus ex sua promissione neque furiosus sine tutore & curatore facta possunt conueniri tom.1,pag. 25, col.2
Grauior condicio furiosi quàm pupilli tom. 1, pag,384.col. 1

Furiosus constitutum.

Pupillo vel furioso debitum, etiam tutori aut curatori constituri potest, quia & tutori & curatori debitum intelligitur tom. 1, pag.559,col.1

Furiosus infans.

Furiosi & infantes non minùs quàm alij liberi domini sunt rerũ paternarũ etiã viuo adhuc patre tom.1,pa.459,c.1

Furtum.

Post rem furtiuam peremptam durat condictio æstimationis eius tom 1, pag.470,col.2
In furti actione etiam ratio habetur damni,adeoque lucri cessantis tom. 1,pag.463, col.1
Furti actio siue manifesti, siue nec manifesti,merè pœnalis est to.1,pag. 463, col. 1, & 2.
Neque actio furti condictionẽ furtiuam, neque condictio furtiua actionem furti consumit tom.1,pag.463, col.1,&2
Quid sit furtum,& contra quem detur condictio furtiua tom.1,pag. 457,col.2,& seq.
Fundi & rei immobilis furtum fieri non potest tom.1,pag.457.col.2
Cur furtum sit interuersio possessionis tom.1,pag.457,col.2
In actione furti quid quæritur? tom. 1,pag.164,c.1 quid in condictione furtiua? ibid.& col.2.
Reus iurans se furtum non fecisse, habet exceptionem iurisiurandi, si cõdictione furtiua conueniatur : Actor verò iurans furtum à reo factum, non habet ex eo iureiurando condictionẽ furtiuam tom. 1, p.164,col.1,& 2
Cur rei hereditariæ furtum fieri non possit tom.1,pag.490,col.2
Sufficit rem quæ subrepta est possessam ab alio fuisse meo nomine, vt mihi actio furti acquiratur to.1.pag. 491,col.1
Cur non sicut actio furti,ita & condictio furtiua in legatarium transferre possit tom.1,pag.491, col.1,& 2
Furtum quod fit commodatario, fit etiam commodanti, qui per commodatarium retinet & dominium & possessionem rei commodatæ tom. 1, pag.491,col.1
Condictio furtiua semper consequens est actionẽ furti, quoties furti actio iure dominii defertur tom.1, pag.305,col.2
Qui vindictæ causa abutitur re aliena,condictione furtiua tenetur tom. 1,pag.205,col.1,& 2
Furti causa famosa est, at non condictio furtiua tom.1,pag.458,col.2
Actio furti turpis est, quia furti mẽtionem quandam & exprobrationem quandam continet tom.1,pag.458, col.2
Cui & contra quem detur condictio furtiua tom.1,pag 458.c.2
Cur contra mulierem quæ mariti res amouit, non detur condictio furtiua tom.1,p.458,col.2
Differentia inter actionem furti, & condictionem furtiuam tom. 1, pag. 237.1,col.1,& 2
Deterior esse debet conditio debitoris qui furtum ipse fecit quamuis rei suæ quàm si alius furtum fecisset tom. 1,pag.692,col.2
Filiusfamilias præsertim in nummis peculiaribus patri furtum facere non potest tom.1 pag.40,col.2
Oblatione rei furtiuæ tollitur condictio furtiua, sed non pœnalis actio furti tom.1.pag.470,col.1
Cur actio furti creditori pignoratitio detur, cur commodatario, cur conductori, & differentia inter eiusmodi actiones tom.1,pag. 691, col.2, & 692 col.1
Crimen furti in capite libero capitale nunquam fuit licet de eo criminaliter quoque agi iam olim potuerit tom.1,pag.303,col.2, nec si atrociores fures essent, id est expilatores nocturnique effractores ibid.
Actionem noxalem quæ ex furto serui contra dominum competit sola culpa eius qui furtum passus est excludere nunquam potest, nec dolus quidem actionem verò competentem pro indemnitate in solidum obtinẽda potest tom.1,pag.715,col.2
In actione furti danda sufficit interesse actoris, quamuis non sit dominus secus in condictione furtiua tom. 1, pag.488,col.2
An durior sit condicio patris cuius filia res amouit quàm sit dominus cuius seruus furtum fecit tom.1.pag.504. col.1.& 2
Furti decisio dicitur legitima conuentio tom.1.pag.463,col.1
Furti decisio à lege 12 tab. proficiscitur tom.1,pag.463,col.1
Effectus decisionis furti tom.1,pag. 463,col.1
Actio pœnalis furti nec manifesti in duplum est à lege 12.tab.actio furti manifesti in quadruplum à prætore to.1, pag.463,col,2
Si fur aut prædo fructus aliquos ex re furtiua vel vi ablata perceperit condictione furtiua tenetur cùm eorum furtum fecerit to.1,pag.446,col.1, & condictione sine causa ibid.
Boni consulere debet is qui aliena pecunia vtitur, quod furti actione non conueniatur qua vtique cõueniri posset tom.1, pag.654,col.1
Mulier mariti res amouens veritate furtum facit, licet leuiùs coerceatur tom.1,pag 471,col.1
Cur seruus rei hereditariæ furtum facere non possit to.1. pa.132.col,2
Quo casu is cuius ope & cõsilio furtum factum est condictione furtiua teneatur tom.1,pag.462,col.2
Æstimatio rei furtiuæ in condictione furtiua nunquam egreditur retrorsum iudicij accipiendi & litis contestatæ tempus t.1,pag.240,col,1
Qui titulo aliquo singulari puta emptionis succedunt in rem furtiuam neque condictione furtiua neque alia actione vlla personali tenetur to.1,pag. 470, col.1,& 2
Legatum rei furtiuæ condictionem furtiuam extinguit secus actionem furti tom.1,pag.470,col.1
Ea tantum res quæ per furtum est ablata condici potest tom.1. p.484,c.1
Qui neque dominium neque possessionem rei furtõ subtractæ habent qua actione succurrantur to.1, p.493, col.1
Nemo rei suæ furtum facit tom. 1. pag.502, col.1, excipe quosdam casus ibidem.
Furtum non sine animo lucrandi & furandi committitur t.1 p.501, col.2
Furtum facit qui indebitos nummos sciens accipit tom. 1, pag. 502, col.1,& 2,& pag.503,col.1,& 2
Procurator dolosi & falsi creditori soluens condictionem habet furtuam & actionem furti tom.1,pag.503,col.2
Cùm de furto agitur inuitum accipimus dominum non tantum si contradicat, sed etiamsi non consentiat tom.1,pag. 608,col.1, si modo contrectans rem alienam existimauerit se nõ inuito domino id facere ibid.
Furtum sine affectu furãdi committi non potest tom.1, pag.608,col.1
Cuius ope & consilio furtum factum est,actione is furti tenetur sed non cõdictione furtiua to.1,p.462,col.1,& 2
Cuius ope & consilio furtum factum est is furti nec manifesti tenetur, nunquam verò furti manifesti tom.1,pag. 462,col 1
Qui furti egit in duplum potest quidem etiam vi bonorum raptorum agere si fur etiam raptor idem sit,sed ita vt condemnatio non possit quadruplum excedere tom.1,pag.619,col.2
Per oblationem realem ita purgatur odium furis atque per rei restitutionẽ to.1,pag.500,col.2
Furti actio non tãtum domino competit, sed etiam iis omnibus quorum ex iusta & honesta causa interest t.1,p. 624,col.1
Res inspectori data inspicienda si eius gratia data sit, deinde furto subrepta actio furti ipsi inspectori non autem domino competit tom 1,pag.624, col 2
Furti actio nunquam condictio est tom.1, p.492, in fin.
Quod Vlpianus negat restituendum esse debitori à creditore id quod creditor ab eo actione furti exegerit,quomodo sit accipiendum tom.1,pag. 692, in fine.
In actione furti id quod interest nõ duplatur,vel quadruplatur,sed tantum modò verum rei pretium tom.1, p. 460, col.1
Actio furti datur omnibus, quorum maximè interest,modò ex iusta & honesta causa intersit tom.1,pag.629,col.1
Etiam in furti actione,damni & eius quod interest ratio habetur tom. 1 pag.463, col.2
Decisio furti tollit actionem, non autem condictionem furtiuam tom. 1,pag. 463,col.1,& 2
Furti nomine quod seruus dominõ suo fecerit, nulla obligatio inter dominum & seruum contrahi potest,nec magis criminalis quàm ciuilis, vt ex ea post manumissionem conueniri seruus possit à domino, qui eum conuenire domi potest,& debet tom.1.pag. 499,col.2
Quomodo furtum fiat tom. 1,pag. 499,col.2
quid sit Furtum tom.1,p.500 col 1
Furtum nunquam fit, aut saltẽ perraro sine culpa eius qui rem præsertim alienam,& sibi commodatam custodire diligentius debuit to.1,pag.641 col.1
Perdifficile est vt diligenti patrifamilias furtum fiat, nisi à famulis & cõiunctis personis, quæ si non sint suspectæ, furtum eo casu inter fortuitos casus numerãdum est non aliter t.1.p. 641, col.1
Cur seruus alij quàm domino furtũ faciens post manumissionem teneatur actione furti,secus autem condictione furtiua tom.1.p.484,col.1.& 2
Furtum rei suæ fieri potest, si modò eam dominus abstulerit, & contrectet inuito eo, qui iustam eius retinendæ causam habuisset tom.1,pag.647,col 2
Differentia inter actionem furti manifesti, & actionem furti nec manifesti tom.1. pa.488, col.1
Actio furti per pactum legitimum tolli & exingui potest tom.1,pag. 490, col.1
Si furti pœnã persequi dominus velit paratam habet in eam rem actionem tom.1,pag.458 col.1
qui furtum fecit,cuius rei & quanti sit debitor? tom.2,pag.170.& 171
Dominus condictionem furtiuam exercens, non agit tanquàm dominus sed tanquam non dominus tom.1, p.277, col.2
Res alicui subrepta quæ sit alterius condicitur,non ab eo cui subrepta est, sed à domino tom.1, pag.491,col.2
quomodo etiam res perempta furtiua peti possit tom.1,pag.458.col.1
Differentia inter actionem furti & condictionem furtiuam tom.1, pag. 458,col.1
De furto facto per seruum commodatum commodans tenetur noxaliter tantum si fuit ignorans, sed si sciens contrario iudicio tenetur in solidum tom.1,pag.641,& 642
Æstimatio rei furtiuæ ex postfacto crescere potest, sed decrescere nunquã potest tom.1,pa.460,col.1
Furtum non fit sine furandi & lucrandi consilio tom.1,pag.301,col.1
Res mobilis tantum dicitur abripi & rapi,immobilis verò inuadi tom.1, pag.507,col.2
Legatario rei furtiuæ datur actio furti tom.1,pag.490,col.1,in fin.ex noua contrectatione secus ex vetere ibid:
Cùm de furto quæritur dominus videtur vetare qui non consentit tom.1, pag.12,col.2
Cur hereditati furtum fieri non possit tom.2,pag.198,col.1
Neque furiosi neque infantes possunt furtum facere,cùm furtum sine affectu furandi non fiat tom.1,pag.459 col.1
Quomodo ex furto filij & contra filium & contra patrem & ex rebus à filia amotis & ex serui furto contra dominum indemnitati actoris prouisum sit tom.1,pag.482 col.1,& 2
Condictio furtiua datur etiam in heredem furis, non autem actio pœnalis tom.1,pag.464,col.1
quomodo ex assidua contrectatione rei alienę noua furti actio nasci possit tom.1,pag.490,col.2
Per condictionem furtiuam furtum per actionem furti pœnam furti persequimur tom.1,pag. 458,col.1
Noua contrectatio rei alienæ nouũ furtum quodammodo facit tom.1,pag. 490,col.2
Delicti furtiui veritas ne quidem per rei restitutionem debetur tom.1,pag. 501.col.1
Furtum fieri non potest seruo à domino tom. 2, pag. 165, col. 2, fubripi verò potest tom.2,pag.166,col.1
Rei immobilis furtum fieri non potest tom.1,pag.11,col.1
Actio furti pro condictione furtiua accipi nunquam potest tom.1,pag.620, col.1

Condictio furtiua non est comparata ad furti coercitionem tom. 1, pag. 473,col.1

Rei furtiuæ condictio etiam ei datur qui dominium amisit modo non facto suo tom.1.pag.491.col.2

Actio furti pro condictione furtiua nunquam potest accipi, nec è contra tom 1. pag. 237, col. 1, & 2, & pag. 238, col.1

Actio furti & condictio furtiua nascuntur ex furto tom 1,p 161,col.1

Condictio furtiua nascitur ex furto præterito tom.2,pag.408,col.2

Res empta ex pecunia furtiua non est furtiua tom.2, pag.397,col.1

Furtum, inuitus.

Contrectatio rei alienæ inuito domino furtum est, & quis inuitus dici debeat tom.1,pag.502,col 1

Furtum condictio.

Depositarius vel commodatarius re deposita vel commodata, inuito domino vtenda, condictione etiam furtiua tenetur tom.1 p.469,col. 1,& pag 500. col.1

Ex furtiua causa filiofamilias non condici potest tom.1,pag.461,col.1,& 2,& pag.462,col 1,&.2.

Furtum, liberatio.

Per nouationem obligationis rei subreptæ siue præsentis siue absentis tollitur condictio furtiua,secus per oblationem rei absentis tom.1, pag.501, col.1,& 2

Furtum, æstimatio.

In æstimatione rei furtiuæ spectandum est tempus quo res vnquam plurimi fuit tom.1.pag.471,col.1, idque odio furis ibid. non quidem à die furti admissi sed à tempore litis contestatæ ibid.

In actione furti non potest æstimari contumacia furis, potest tamen æstimari dolus tom.1,pag.236,col 1

G

Galli ius.

GAlli cur nihil penitus ex iure Romano iudicari patiantur? t.2,pag. 37,col.2

Generale.

Verba generaliter concepta generaliter sunt intelligenda vt neque causam neque personam vllam excipiant tom. 2, pag.353, col.1

quando etiam sub generali sermone exceptiones tacitè insint? tom.2,pa. 233.col.1,& 2

Genus.

qui hominem in Genere debet ex causa legati dando vilissimum non liberatur secus ex causa stipulationis to. 1.pag.390 col.2

Genus pignori dari non potest vendi autem potest tom.1,pag.645,col 1

Genus neque affici,neque tradi, neque tangi potest cùm sit incorporale tom.1,pag.644,col.1

Genus nunquam obligatur ne tum quidem cùm generaliter bona debitoris omnia pignori sunt obligata, resoluitur namque generalitas in suas singularitates tom.1,p.644,col.2

Nomen generis sæpe à Iurisconsultis ad certam speciem restringitur tom. 2.pag.114.col.2

quid sit Genus apud legistas tom.1, pag.2,col.1 & pag.13,col.2

quomodo valeat argumentum à genere ad speciem? tom.1,pag.161,col.2

Genus, electio.

Generis debitor perinde habet electionem quod ex individuis certis velit soluere ac si ea omnia sub alternatione posuisset to.1,p.390,col.1

Gerere, solidum.

Pluribus tutoribus,curatoribus, procuratoribus, gestoribus, aliisque huiusmodi personis ad idem negotium simul constitutis, an in solidum singuli aliquid gerere possint, annon nisi omnes simul tom.2,pag.7,col.2

Gratificare.

Debitor creditorem posteriorem ali quando gratificare potest tom.2,pag. 191,col.2

Gratificatio.

Gratificatio vni creditori facta cæteris atque instantibus sine dolo vix esse potest tom.1.pag.453,col.2

Gratificatio, solutio.

Duobus de deponentis hereditate contendentibus in solidum & rem depositam petentibus vel debitam & vterque paratum se dicat debitorem aduersus alterum defédere locus est gratificationi si simul venerint, qui verò prior venerit & occupauerit, est præferendus tom.2,pag.392,col.2

H

Habitatio.

HAbitatio magis in facto quàm in iure consistit to.1,p.439,c.1

Vsusfructus & habitatio quotidie constituuntur, & quotidie amittuntur tom. 1, pag. 439.col.1

Prædij vrbani fructus in diurnæ habitationis commodo consistit tom. 1, pag 439,col.1

Habitatio & commodari & precario dari potest tom. 1. pag.592,col.2

Habitatio nec mobilis res est nec immobilis tom.1. pag.592,col.1

Quid sit habitatio tom.1, pag.592, col.2

Habitatio, commodare.

Differentia commodari,aut precario dari domum in qua habiterur,& commodari, aut precario dari ipsam habitationem tom.1,pag.592,col.2

Hereditas.

Nulla pars hereditatis propriè in vnare esse intelligitur t.2.p.271.c.1

Hereditatis appellatio latius patet quàm bonorum tom.1.pag.333,col.2

Peruenisse propriè etiam ex hereditate dicitur quod deductis oneribus superest tom.1,pag 333,col.2

quod Heredi tati ante additionē vel accedit,vel decedit,neque lucro neque damno legatariorum cedit tom.2. pag. 245,col.2 sed lucro heredis ibid. & pag. 246.& 247

Hereditas illa est quæ iacet,non quæ fuit aliquando hereditas, sed per additionem facta est proprium patrimoniū heredis,licet inspecto eo quod fuit retineat aliquando nomen hereditatis tom. 1, pag.92,col. 2

Hereditas etiam pro parte adita nihilominus hereditas verè ac propriè remanet pro portionibus nondum adiris quandiu adiri aut repudiari possunt tom.1,pag.92,col.2

Hereditaris portiones à cohæredibus repudiatæ per ius accrescendi acquirur coheredi qui partem suam adiit, sola vi & potestate iam factæ additionis ita vt nulla sit opus noua additione neque idem ad acquirendam hereditatem ex causa substitutionis tom.1,pag.92, col.2

Hereditas diuiditur per legem 12 tabul. aut per arbitrum familiæ erciscundæ ex ea lege datum, proportionibus hereditariis, sed res hereditariæ non semper pro iisdem partibus inter cohæres diuiduntur tom.2, pag. 207, col.1,in fi.

Post abstensionem deficiente iure ac nomine hereditatis bona ad proximum in testamenti successore pertinere posse dicimus tom.1.pag.339,col.2

Adiram hereditatem repudiare non dicitur qui restitutus est aduersus additionem à se factam, sed se bonis abstinere tom.1,pag.339,col.2

Omissio & repudiatio hereditatis interdum sit bona fide, interdum etiam in fraudem creditorum tom. 2, pag. 190,col.2

Hereditas aut hereditatis pars nulla in fundo aliaue re qualibet singulari consistere intelligitur tom.1,pag.392 col.2

Tot sunt per fictionem hereditates quot sunt partes hereditariæ tom. 2, pag.182,col.2

Hereditare ex testamento non adita non magis libertates testamentariæ valere possunt quàm legata cætera eo testamento relicta tom. 2, pag. 262

Non potest hereditas repudiari antequam sit delata tom.1,pag 442,col.2

Hereditas non potest videri delata ante impletam conditionem sub qua delata est tom 1.pag.442,col.2

Adiri non potest hereditas priusquàm sit delata tom 1. pag 245, col.2

Hereditas à lege non est delata antequam implera sit condicio quæ institutioni apposita fuerit à testatore tom.1,pag.245,col 2

Sicut nobis ipsis ex re nostra per eos qui liberi vel alieni serui bona fide seruiunt acquiritur,ita hereditati quoque ex re hereditaria acquiri to.1,pag.89, col. 1

Hereditas prorsus incapax est eorum quæ in facto versantur,cuius persona si qua est certè tota facta est tom. 2. pag. 142.col.1

Adita quandocunque hereditas ab instanti mortis adita fuisse, retrofingitur tom.2,pag.142,col.2

Cùm restituitur tota hereditas & sicuti testator voluit ex Trebelliano restituitur, si verò retenta,quarta ex Pegasiano tom.1,pag.394,col 1

Potest tota hereditas restitui præcepto tamen & retento aliquo fundo hereditario tom.1, pag.394, col.1

qui totam hereditatem retento fundo restituere tenetur si hereditatem coactus adierit etiam fundum restituere tenetur tom.1,pag.394,col.1,& 2

In petitionem hereditatis veniunt non modo fructus,sed etiam mercedes vice fructuum perceptas tom. 1, pag. 419, col. 2, etiam contra bonæ fidei possessorem ibid.

Differentia inter bonæ fidei possessorem & prædonē in restitutione fructuum & mercedem ex hereditate percepturam tom. 1,pag. 420, col.1

Potest aliquid esse hereditarium aut actiuè aut passiuè quod tamen à defuncti persona nunquam inceperit to. 1,pag.398,col.1

Hereditas paterna & quicquid est hereditatis diuiditur inter fratres patris heredes pro hereditatis portionibus tom 1.pag. 397, col.2

Hereditas sub conditione data non nisi impleta condicione delata esse intelligitur tom.1, pag 437. col.2

Relictura hereditate fideicommissaria nō transeūt actiones ex SC. Trebelliano nisi restituta sit eo modo quo testator voluit tom.1,pag.104,col.2

Hereditas possidere nihil potest to. 1,pag.92,col.1,& 2

Hereditas domina est,aut seruum domini personam representat tom.1.pag. 88.col.1

Hereditas non heredis, sed defuncti personam representat to.2.pa.386.col.1

Hereditas sine animo acquiri non potest, nec per tutoris aut curatoris personam tom 1,pag 459,col.1

Prius delatam esse oportet hereditatem quam repudiari possit to.1,pa. 393.col.2

Quæcunque hereditas dicitur esse soluendo quæ inuenit heredem tom. 1,pag.353,col.2

Hereditatis nomine quid comprehendatur tom.1,pag.126,col.1,& 2

Non potest hereditas transferre in heredem nisi quod fuit hereditatis to. 2,p.111.c.1

Adirio hereditatis de iure prætorio tenere non potest tom.1,pag 358,col.1

Soluendo est hereditas quæcunque inuenit heredem tom.2,pag.101.c.2

Extraneorum est adire hereditatem aut repudiare, suorum verò se immiscere,aut abstinere tom.1,pag.436,col.2

Hereditas iacens personam defuncti repræsentare censetur tom.2,pag. 49, col.1, non tamen nisi ficta persona est & eorum omnium incapax quæ sunt facti, in quibus factum personæ operæve substantia desideratur ibid. col.2

Hereditas augetur ex omni eo quod hereditati accedit ante aditionem to. 2,p.247.c.2

Differentia inter hereditatem & res hereditarias tom.1,pag.126.col.1

Multum refert an hereditas vni delata transmittatur ad liberos tanquam acquirenda,an tanquam acquisita to. 2.p.371,c.2

Hereditas per additionem desinit esse hereditas tom.2.pag.355,col.1

Quot sunt heredes, tot hereditates esse intelliguntur tom.1.pag.382,col.1

Hereditas etiā ex testamento, quod falsum esse iam dicitur, adiri interdum potest tom 1, pag.332, col.1

Hereditas ex quo adita est desinit esse hereditas, sicque patrimonium heredis to.2. p.142,c.2

Hereditas adita quandocunque ex die mortis adita fuisse retrofingitur to 1,pag.16,col.2

Hereditas, seruus.

Neque seruus hereditarius, neque hereditas in vllius potestate sunt tom. 2, pag.142,col.1

Hereditas, legatum.

Hereditas ignoranti nunquam acquiritur, secus legatum si per vindicationem relictum sit t.1, pag. 245,c.2

In suis nulla est hereditas nec iacēs, nec quæ adiri possit to.2,pag.64,col.1

Hereditas, ligatum.

Differentia inter hereditaria debita & legata tom.1,pag.252,c.1

Heres.

Plures vnius commodatarij heredes non sunt correi sicut plures commodatarij quia lex fola 12. tabularum heredes facit debitores, non propria contractio tom 1,pag.614,col.2

Non semper idem iuris est in pluribus heredibus promissoris quod in pluribus heredibus stipulatoris tom.1,pag. 383,col.1

Omnes successores vniuersales furis siue ciuiles siue honorarij condictione furtiua tenentur,secus singulares to.1, pag 470,col.1,& 2

Heres cum beneficio legis & inuentarij creditoribus diligentioribus soluens nulla quoque exacta cautione tamen secutus est salua iis qui posteriore loco veniunt aduersus anteriores repetitione tom.2 pag.86,col.1

Heres ante aditam hereditatem nullam habet actionem pro rebus hereditariis tom.2.p.247,c.1

Heredi tardè hereditatem adeunti non potest imputari cur tarde adierit tom.2, pag.247,col.1

Non est sine herede qui suum habet heredem quamuis abstinentem tom.1, pag.92,col.2

Seruus hereditarius ignorans se datum heredem coheredibus suis,aut necessarius an possit dictis coheredibus acquirere,& quomodo? tom. 1, p.91, col.1,& 2,& 92,col.1,& 2

In omnibus oneribus hereditariis quibus defunctus ex propria persona tenebatur extra pœnæ delictorum heres est obligatus tom.1. pa .485,col.2

Sui sunt ipso iure heredes citra vllam additionem, & ante apertas tabulas tom 1,pag. 436, col 2

Quo casu heredes sui deteriores sint condicionis quàm extranei tom. 1,p. 436,col.2

Plenior actio dari potest contra heredem, quàm competerit contra defunctum tom.2, pag .201,col.2

Quod scelere defuncti quæsitum est heredi semper auferri oportet to. 1,pag.468, col.1

Nunquam permittendum est vt heres ex defuncti scelere ditetur tom. 1, p.468. col.1

Qui conuenitur tanquam heres, an nomine proprio, an alieno conueniatur? tom.1,pag.20,in fin. & 21,col.2

In heredibus necessariis præsumitur eorum ignorantia quæ testamento cōtinentur, ac proinde in filiis quoque qui sui sunt & necessarij tom. 1,pag. 92, col.2

Heres post restitutam ex S.C. Trebelliano hereditatem directis actionibus vti volens exceptione restitutæ hereditatis repellendus est tom.1 pag 20, col.2

Heres defuncti factum præstare debet tom.1,pag.669,col.1

In dubio parcendum est heredi, vt quam minimum fieri potest onerarus censeatur tom.2,pag.258.col.2

Sicut heredis appellatio nihil nisi dominum significat, ita & coheredis, nihil nisi condominum t.2,pa.208.c.2

Creditore debitoris hereditatem adeunte aut contra, fit confusio debiti tom. 2, pag. 332,col 1

Mulier hereditatem onerosam adeundo, ita creditoribus hereditariis obligatur, vt etiam de suo præstare teneatur si heredibus non sit soluendo tom.2, p. 355, col.1

qui Hereditatem sibi delatam & acquisitam vendidit vel donauit, debet respondere creditoribus, sed tamē indemnitatem ei præstare emptor debet to.2,pag.270,c.1.2

Ex facto defuncti heres non debet damnum sentire sed ex facto proprio quod turis hereditatem adeundo vltro se obligauit oneribus hereditariis tom.1, pag.474,col.2

quod ex vnius coheredum facto alij coheredes præstant, eo nomine habent pro indemnitate repetitionem familiæ erciscundæ iudicio,aut cauendum iis est,si nondum soluerint to.2 pag.210 col.1,in fine.

Ius condictionis ex perpetua exceptione inductum transit ad heredem, si ea exceptio non sit mere personalis to.1,pag.388,col.2

Heres non est procurator fideicommissarij tom.1, pag.303,in prine.

Diuisio hereditatis quæ fit à lege 12. tabularum impedit ne in hereditate fœtus esse videatur t.2.p. 182 col.2

Extraneus heres non potest nolens adire hereditatem tom.1. pag.90.col.1 differentia inter extraneum & suum ibidem.

Lex Iulia Papia de caducis ad heredes extraneos pertinet, non ad necessarios to.1,p.90.c 1.2

Heres quandocunque hereditatem adierit iam ex die mortis illam adisse retrofingitur t.2,p.198 c.1,in fine

qui iam ipso iure heres est, magis heres fieri per additionem non potest tom.2 pag.64 col.1

Semel heres per additionem factus etiamsi postea per restitutionem in integrum admittatur ad omittēdam hereditatem non eo minus heres manet tom.1,pag.337,col.2,& pag.338, in principio.

Heres mulieris tenetur actione rerum amotarum non in solidum, sed de eo tantum quod peruenit t.1.pag.476, col.2

Heredi in dubio fauendum & parcendum est tom.1,pag.259,c 1

Senatusconsulto quid de hereditatis petitionibus factū est bonæ fidei possessor ita subuenitur,ne supra quam locupletior factus est teneatur to.1,pag. 336,col.2

Fassus heres legata quamuis indebita ante motam controuersiam soluta vero heredi imputat tom 1, pag.336, col.2

Quo casu qui semel fuit heres non semper perteneret esse heres to.2.pag. 220,col.1

Senatusconsultum potuit facere heredem tom.2,pag.93,col.1

Successores vniuersales licet heredes non sint, heredum tamen loco in omnibus habentur tom. 2, pag. 93, col.1,& 2

Heres probabiliter ignorare potest contractum & factum defuncti tom.1, pag.217,col 1.in princip.

An commissa vectigalium nomine transmittantur contra heredem in solidum tom.1,pag 467,col.1.& 2

In contractibus successores exdolo eorum quibus successerunt in solidum tenentur tom.1,pag.475,col 1

Seruo hereditario ignorante se factū liberum & coheredem pecuniam domini mutuam dante interposita stipulatione,an coheredibus pecuniæ creditæ actio acquiratur post consumptionem quæ ex stipulatione acquiri non potuit? tom.1.pag.91.col.1

Seruus hereditarius ignorans se factum liberum & heredem, sibi vel hereditati stipulando nihil potest ex ea stipulatione acquirere coheredibus tanquam

tanquam ab iis proportionibus ipsorum hereditariis possessus tom.1,pag. 91,col.2

Persona defuncti & heredis vna eademque esse intelligitur tom. 1, pag. 388. col. 2

Extraneis heredibus instituris à domino qui seruum negociationi antea præpositum etiam pro parte heredem instituit si is seruus mortem domini ignorans pecuniam crediderit, si nummi sint consumpti cui danda sit condictio nummorum pro proportionibus coheredum tom.1,pag.88,col.2

Heredis & defuncti vna eademque persona esse existimatur tom. 1, pag. 495, col.1

Heres adeundo hereditatem defuncti intelligitur quasi contrahere cum legatariis non minus quàm cum hereditariis creditoribus to.1,pag.495,col.1

Cur heres etiam inuitus legata soluere teneatur tom. 1, pag. 495, col.1

Ante abstentionem heredis existentia dicitur, plena post abstentionem dicitur tom. 1, pag. 339, col 2

Per plenam sui heredis existentiam confirmantur tabulæ pupillares to.1,p. 339 col.2

Etiam post abstentionem filius remanet heres tam iure ciuili quàm iure prætorio in iis omnibus in quibus neque commodum neque incommodú vllum versatur filij se abstinentis tom. 1,pag.340,col.1,& 2

Is cui ex Trebelliano Senatusconsulto restituta fuit hereditas quamuis heres non sit, heredis tamen loco est & effectu quodammodo heres est tom, 2, pag.103,col.2

Heres heredis censetur esse heres defuncti tom.2,pag.104,col.2

Videri non potest habere hereditatem qui eam alteri restituit tom, 2,pag. 104, col.2

Quomodo heres legatariis tenetur? tom.1,pag.232,col.1,& 2, & an ex contractu,an ex quasi? tom.1, p.231.col.2, & 232,col. 1, & 2, & quomodo sui, & necessarij teneantur tom.1,pagin.232, col 1

Sui heredes remanent obligati creditoribus hereditariis post abstentionem perinde atque antea quamuis nõ patiatur prætor eos agere vel conueniri tom.1,pag.429,col.1

Quod ad prætorem attinet sui heredes se abstinentes loco heredum non habẽtur in iis scilicet quæ ad ipsorum commodum vel incommodum spectant non quod ad cætera to. 1, pag. 429,col.1

Heres sub conditione institutus ante impletam conditionem heres fieri non potest nec si maximè vellet tom. 1,pag.244,col.1

Nemo fit heres per solam institutionem quamuis puram, sed per solam additionem tom.1,pag.244,col.1

Ex actis pecuniis à seruo domini mortem ignorante à quo, eo nomine fuerat præpositus,& cuius postea factus est coheres quæ actio cæteris coheredibus cõtra seruum coheredem detur? tom. 1, pag.85 c.2,& 86,c.1

Quoties vnus ex heredibus aut sociis id fecit quod pro parte sua facere non aliter potuit quàm si rem totam gereret familiæ erciscundæ vel communi diuidendo actioni locus est to.1, p.85.c.2. vno cesu excepto ibid.

Cur heres furis æquè in solidum ac ipse fur condictione furtiua teneatur tom.1.pag.473, col.1

Heres iisdem actionibus merè rei persecutoriis tenetur quibus defunctus tenebatur tom.1.pag.473,col.1

Bona defuncti heredi tanquam indigno post aditam hereditatem auferri possunt tom.1,pag.466,col.1

Is cui tanquam indigno bona auferuntur non desinit esse heres tom. 1, p.466. col.1

Turpia lucra quæ ab heredibus extorquentur, tanquam ab heredibus, non tanquam à possessoribus extorquentur tom.1,pag.466,col.1

Ad heredes pertinet defunctorum famam & innocentiam, si qua sit, defendere, ne quid scelere quæsiisse videantur tom.1.pag.466,col 1

An & quomodo actio ex delicto non transmissibilis ad heredem sit transmissibilis tom. 1,pag.473,col.1

In condictione furtiua heredis verbo omnis successor vniuersalis venit tom. 1, pag.482.col.1

Heres indignus omnes fructus quos percepit & consumpsit adeoque fructuum in hereditare inuentorum & exinde perceptorum vsuras cogitur reddere tom.1,pag.466,col.2

Heres heredis indigni etiam & fructus & vsuras quas primus heres, non autem ipse percepit, restituere tenetur tom,1,pag.466,col.2

An is quem testator pecuniam accipere voluit à statu libero vt libertatem consequeretur habeat actionem contra heredem qui impediuit ne pecunia daretur tom.1,pag.261,col.1,& 2

Dolo nõ caret heres qui sine cautionibus soluit legatũ cuius nomine, alterius quàm ipsius heredis gratia legatarium cauere oportuit tom.2, pag. 94, col.1

Tenetur heres qui seruo dedit libertatem sine cautione vel deductione & ex hoc suo dolo tenetur in solidum to.2.pa.94,col.1,& 2

Quo casu pater filij instituti post mortem ipsius dicatur quasi heres heredis? tom.1.pag.483,col.1

Heres dicitur aliquando pro domino tom. 1, pag. 483, col. 1

Heres & quasi heres differunt in substantia sed non in effectu tom.1,pag. 482,col.1

Heres legatariis vltra vires hereditarias non tenetur, creditoribus verò secus & ratio differentiæ tom. 1. pag. 333, col.2

Cui restituta est hereditas ex Trebelliano non est heres, sed tantum heredis loco & in omnibus eodem ferè iure censetur tom.2, pag.382,col.2

Heredis appellatione omnes successores significantur tom.2.pagin.382, col.2

Non est cogendus heres institutus propter commodum eius qui pecuniam conditionis implendæ causa accepit implicare se oneribus hereditariis tom.1,pag.436,col.2

Heredi non est præscribendum vt adeat hereditatem vel vt causam afferat ob quam nolit adire tom. 1, pag. 436,col.2

Variæ possunt esse causæ eæque iustę ob quas heres nolit adire hereditatem tom,1,pag.436,col.2

Heres ratum habere factum defuncti debet quantum ad hoc vt agens & yeniens contra factum defuncti repellendus sit exceptione doli mali, sed non vt ideo contra heredem agi possit ex defuncti contractu qui non constitit tom.1,pag.737,col.1,& 2

Heres quantumlibet vniuersalis non succedit in vera personalissima defuncti tom.1, pag.110,col,2

Iura personalia facilius transeunt à defuncto in heredem, quàm à filio in patrem,vel à seruo in dominum tom. 1,pag.110,col.2

Lex duodecim tabularum non potuit transferre in heredes iure hereditario,nisi quod fuit hereditatis tom. 2,pag.259, col,2. nec alias actiones siue actiuas,siue passiuas,nisi quæ, vel ipsi defuncto, vel contra defunctum comperierunt ibid.

Suus heres sub conditione institutus non potest post impletam conditionem hereditatem restituere tom. 1,pag. 245,col.1,& 2

Ex omnibus siue publicis siue priuatis iudiciis,quæ à delicto trahunt originem,semper & omni casu turpia lucra heredibus extorquentur tom.1,p. 467,col.2

Restituta hereditate ex Trebelliano S.C.nihilominus heres remanet is qui restituit tom. 1, pag.20,col.2

quisquis semel heres fuit, semper heres perseuerat tom.1,pag.20,col,2

In stipulationibus prætoriis, non minùs quàm in bonæ fidei iudiciis, in solidum damnari debet heres qui solus rem possidet tom.1,pag.598,col.2

Heres & hereditas vnius,eiusdémque personæ vice funguntur tom. 2, pag.119, col.2

Actiones & iura quæ contra defunctum competebant, in solidum non possunt exerceri contra heredes, nisi proportionibus hereditariis si sint diuiduæ tom.2,pag.182,col.1,& 2

Debitore herede creditoris sui facto confusio debiti,per quam fit vt liberetur non contingit nisi per additionem tom.2, pag.245.col.1

Generaliter & perpetuo verum est non esse sine herede illum qui suum heredem habet,siue suo iure se abstineat, vt suus heres,siue petita in integrum restitutione, quamuis se abstinentem tom.1,pag.338,c.1.

Malè ab interpretibus nuda dicitur sui heredis existentia ante abstentionem tom.1,pag.339, col 2

Heres qui ab initio non satis prudenter sibi prospexit in executione voluntatis defuncti, ex post facto sibi prospicere non est prohibendus tom. 1,pag. 298, col.2

Institutus in re certa in solidum heres est,nullo herede vniuersali instituto tom.1,pag. 425, col.1

Qui semel est heres, semper heres perseuerat tom.1,pag.246,col.1

Etiam furiosi & infantes sui & necessarij heredes sunt patri tom.1, pag 459,col.1

qui sint sui & necessarij heredes tom.1, pag. 459, col.1

quæ sunt merè personalia, in heredem transire non possunt tom.1, pag.401, col. 2

qui hereditatem adiit, repudiare eam non potest, qui se immiscuit potest tom.1.pag.430,col.1

qui ex heredibus rem hereditariam solus possidet, non est semper solus actione personali conueniendus,neque semper solus condemnandus tom. 1,pag.487. col.1

Heres non solùm personam defuncti repræsentat, sed etiam eadem cum defuncto persona esse existimatur tom.1,pa. 101,col.1

Actiones hereditariæ non possunt exerceri

exerceri nisi contra heredem tom.1,p. 233,col.1

Is repudiare potest hereditatem qui eam adire potest si velit t.1.p.244.c.1

Per aditionem hereditatis nulla iura siue actiua, siue passiua transire possunt in heredem nisi quæ prius fuerũt hereditatis tom.1,pag.232,col.1

Institutus ex minima parte hereditatis quomodo heres sit, & quibus casibus tom.2,pag.99,col.1,& 2

Cogendus est heres omnimodo habere ratum defuncti factum tom.1,pag. 736,col.2

Heres ex quo heres est ignorare testamentum probabiliter nõ potest, codicillos vero potest tom.1, pag. 256, col. 1

Consentur heres & defunctus vna eademque prope modum persona tom.1, pag.736,col.1

Priuilegium quod à prætore datum est filiofamilias ne de eo quod contraxit cum in aliena potestate esset supra quàm facere potest teneatur,non conceditur eius heredi tom. 2, pag. 101, col.1,& 2

Pupillus abstinens hereditate non nisi nudo nomine heres manet tom. 1,pag.429,col.2

Heredem qui dicit vtique dicit dominum tom.1,pag.169,col.1

Eadem causa est & esse debet heredis quæ fuit defuncti tom.1,pag.376, col.1

Filius heres post abstentionem hereditatis licet heres iure ciuili remaneat, à prætore tamen loco heredis non habetur tom.2, pagin.344, col 1

Emptor hereditatis in locum heredis substitutus esse intelligitur tom.2, pag 291,col.1

Heredes omnes quotquot sunt vnã vnius defuncti personam representant sicut hereditas tom.2, pag. 182 col.1 eademque cum ipso persona esse censetur ibid.

Inter heredem suum & extraneum magna est differentia etiam quantum ad ius prætorium tom.1, pag. 245, col.1

Heres eiusdem pariſque potestatis est cuius fuit defunctus tom.1,pag. 484,col.1

Quo sensu dominus dicatur serui heres tom.1,pag.461,col.1

Heres adeundo hereditatem cum legatariis quasi contrahit tom.1.pag. 19,in fi.

Heres post abstentionem non nisi nomine remanet heres tom.1,pag. 339, col.2

Illicitarum mercium persecutio heredem quoque affligit to.1, pag. 466, col.2

Emptor hereditatis non fit heres tom.1, pag.409 col.1 & 2

Emptor hereditatis vicem heredis obtinet tom. 1, pag 409, col.2

Heres, actio.

Etsi remanere omnes actiones directæ penes heredem qui etiam post restitutionem remanet heres,sunt tamen inutiles & inefficaces propter exceptionem quæ ex Trebelliano competit restitutæ hereditatis tom.1,pag.581, col.1

Non est verum in strictis quoque iudiciis vnum ex pluribus heredibus totius rei restituendæ facultatem habentem solum in solidum conuenendum & condemnandum si tales sint cum quibus possit vindicatio concurrere secus in iudiciis bonæ fidei tom.1,pag. 598,col 1,& 2

Cur in condictione furtiua & in actione in factum quæ descendit ex interdicto vnde vi, vnus ex pluribus heredibus qui furtum, vel vim fecit in solidum teneatur si rem solus possideat tom.1,pag 598,col.2

In heredem transeunt omnes actiones repræsentatoriæ quæ contra defunctum competebant tom. 1, pag. 486,col 1

Actio in factum quæ competit ex edicto de edendo licet stricti iuris sit, proximè tamen accedit ad actionem ad exhibendum, ideo datur contra verum in solidum si solus penes se rationes habeat tom.1,pagin.598, col.2

Heres commodatarij pro ea parte qua heres est actione commodati conuenirí potest tom.1,pag.597, col.1,& 2, & 598,col.1,& 2

Heres, commodatum.

Si ex pluribus commodatariis heredibus vnus restituendæ rei totius, facultatem habeat, solus ille in solidum & conueniendus & condemnandus est tom.1, pag. 598, col.1 & cur ita ibid.

Heres, condicio.

Institutus sub,ea condicione si iurauerit se heredem esse non est institutus sub condicione suspensiua tom. 1,pag.245,col.2

Heres, fideicommissarius, lex.

Voluntas est legis Falcidiæ, & Senatusconsulti Pegasiani, vt possit heres etiam inuitus quartam ex legatis, & fideicommissis detrahere, non etiam vt detrahat inuitus tom.1, pag.404, col.2

Heres, fiscus.

Ex bonis alienari prohibitis propter accusationem fisci tenetur heres in solidum si ea fuerint à reo alienata, quàm ad heredem nihil peruenerit tom.1, pag.467,col.2

Heres, fideicommissum.

Heres heredis indigni fideicommissum ex bonis fisco restituendis deducendum,deducere non potest,sicut nec ipse heres indignus tom. 1, pag. 466,col 2

Heres odiosum.

Quod odiosum & personale est,personam egredi non debet, nec ad innocentem eius heredem transire tom. 1,pag.472,col.2

Heres pactum.

Pactum falsi heredis,neque prodesse neque nocere debet vero heredi tom.1,pag.582,col.1,& 2

Heres peculium.

Quicquid accedit hereditati vel decedit, id heredi cedit Idem de peculio dicendum tom 2.pag.245.col.1.& 2.

Heres, querela.

Per querelam inofficiosi post quinquennium nemo quisquam semel est heres definit esse heres tom.1,pag.332,col.2

Heres, procurator.

Plures debitoris heredes licet pro parte hereditaria tantum teneantur, vnum tamen procuratorem tantum contra creditorem agentem constituere debent,secus plures creditoris heredes tom.2, pag.16,col.1,& 2

Hodie.

Dictio hodie in stipulationibus non tam pro certo die ac tempore adiecto haberi debet, quàm vt præsens ostendatur esse responsum ac si pura omnino esset stipulatio tom. 1, pagin, 523, col.1

Dictio hodie non facit vt stipulatio in diem facta videatur, sed potiùs vt præsens & pura sit tom. 1, pag 523, col.2

Dictio hodie stipulationem vitiat quando eam facit impossibilem tom. 1,pag.523.col.2

Homo.

Semper quantum fieri potest de hominis cuiuslibet fortuna & facultatibus sperat ciuilis legislator tom.2,pag. 234,col.1

In hominum commercio non est qui in rerum natura nõ est ne spe quidem tom.1,pag.465,col.2

Hominum causa & merces & cæteræ res omnes comparatæ sunt tom.2,pag. 27,col.1

Homo, equus.

Equus est diuiduus sicut & homo tom. 1, pag. 313, col. 2, scilicet de iure non de facto.

Honestum.

Quod honestè facere non possumus nec facere nos posse credendum est tom.1,pag.455,col.1

Cum præcepto honestè viuendi omnia pugnant quæ turpitudinis maculam & participationem aliquam habent vel minimam tom. 1, pag. 148,col.1

Honestas.

Publicam honestatem offendi nullo casu ius nostrum patitur tom.1,p. 322,col.2

Hypotheca.

Fauor publicæ vtilitatis omnia ferè priuilegia tacitæ hypothecæ & prælationis induxit tom. 1. pag. 59, col.1

Mutuans in refectionem domus habet priuilegium hypothecæ secus mutuans ad emptionem tom.1,pag.59, col 1. & 2

Mutuans ad emptionem nauis habet priuilegium hypothecæ sicut mutuans ad refectionem tom. 1, pag. 59,col 2

Creditor pignoratitius ignorans rem hypothecæ datam esse alienam habet actionem vtilem hypothecariam contra debitorem sine probatione dominij aut possessionis cuius quæstionem referre debitor non potest tom.1,pag. 733. & 734

Creditor hypothecariam actionem vel directam, vel vtilem contra tertium possessorem exercere non potest quin probet rem pignori datam non quidē in dominio, sed saltem in bonis debitoris fuisse eo tempore quo pignori dabatur tom.1,pag.733,& 734

An melior sit conditio creditoris agentis interdicto Saluiano quàm actione hypothecaria aut iudicio Seruiano tom.1, pag.734,col.1,& 2

Creditor hypothecarius agens interdicto Saluiano ad pignoris possessionem recuperādam non tantum possessionem, sed etiam dominium probare debet tom.1, pagin. 734, col.2

Actio vtilis Seruiana quæ & hypothecaria dicitur tandiu durat quandiu creditori solutum non est, aut aliter eo nomine satisfactum tom. 2, pag. 337,col.1

Actio quam interpretes vulgò hypothecariam vocant, prudentes elegantius quasi Seruianam quod inducta sit ad exemplum actionis Seruianę. Interdum etiam pignoratitiam tom. 1, pag.643,col.2

Per actionem hypothecariam actor nunquam petit rem suam, sed alienam sibi obligatam tom. 1, pagin. 225, col.1

Hypothecario creditori non permittitur sua auctoritate vel debitum exigere, vel pignus vindicare nisi de eo expressa conuentio facta sit tom.1,pag. 644 col.1

Cur pactum nudum hypothecæ quo conuenerit vt res aliqua pro debito sit obligata,pariat actionem tom.1,pag. 546,col.1

Quomodo intelligendum sit, Actionem hypothecariam non longè admodum ab actione pignoratitia distare tom.1,pag 643 col.2

Per hypothecariam auocatur sola & nuda possessio, sed ad eum finem vt auocata possessione creditor possit pignus vendere & tradere to.1,pag.735, col.1

Creditor agens hypothecaria directa contra tertium possessorem siue habentem titulo singulari causam luerationam à debitore, siue oneroſam probare debet rem fuisse in bonis debitoris tom.1,pag.734,col.1

Ad dandam vtilem hypothecariam creditori, non sufficit vt idem sit dominus debitor, sed præterea ille ipse qui conuenit de pignore rei alienæ debet domino succedere secus si dominus ipse successerit debitori tom. 1, pag. 736,col.2

Obligatio hypothecaria licet sit realis,quia tamen accessoria est ad personalem & principalem obligationem ex eo plurimum mutuatur tom.1,pag. 672.col.2

Hypothecaria actio directa est, nec vllam habet contrariam tom. 1, pag. 643,col.2.

Hypotheca nudo consensu contrahi potest tom.1,pa 643,col.1

Tacita generalis hypotheca mulieri non competebat in bonis mariti pro repetitione dotis iure veteri, sed tantum iure nouo tom.1.pag.682, col.2

Hypothecaria actio directa præcisam dominij probationem omnino exigit, adeoque inspecto tempore contractus tom.1,pag.733,col.1, secus vtilis

Hypothecaria actio non competit nisi de pignore non tradito sed nuda conuentione obligato vt pignoris possessionem quam nondum habuit nanciscatur tom.1,pag.644,col.1

I

Iactare.

IActare difficile quisque suum & vtilitates suas negligere præsumendus est tom.1,pag.738,col.1

Iactura.

Nemini res iustius perire potest quā domino tom. 2. pag. 28, col. 2

Iactus.

Mercium iactarum domini qui merces suas gerendas locauerant magistro, cum eo agunt ex locato,deinde ipse ex conducto cum reliquis quorum merces saluę sunt vt damnum & detrimentum omne proportione communicetur tom.2,pag.25,col.2

An ei cuius merces ex quacumque causa detertores factæ sunt conferri debeat ab eo qui etiam suarum mercium iactum fecisset, an verò ab aliis tantum quorum res propter iactum & saluæ & integræ fuissent tom. 2, pag. 35, col.2

Arbore aut alio nauis instrumento vi tempestatis deiecto contributio nulla debetur ab iis qui in mari sunt secus si ex voluntate vectorum communis periculi remouendi causa deiciatur t.2,p 31,col.1,& 2

Iactus mercium in mare non venit in tributum nisi cùm nauis salua est tom 2,pag.32,col.2

Res in mare iactæ an maneant domini, an verò pro derelicto habeantur? tom.2, pag.30,& 31 & an earum furtum fieri possit tom. 2, pag. 31, col.1.& 2

Cur lata sit lex Rhodia de iactu tom. 2,pag.24,col.1,& 2

Ignorans.

Nemo intelligitur in iudicium deducere illud ius quod sibi competere ignorabat tom.2,pag.272,col.2

Ignorantia.

Quo casu prosit ignorantia? tom.2, pag.121,col.2

Ignorantia seu inscientia non mutat id quod in rerum natura verum est t.2.p.136,c.1

Proprij facti ignorantiam prætendere non licet cùm agitur de damno vitando tom.1, pag.363,col.2

Ignorantia facti alieni semper est probabilis tom.1,pag.375,col.1

Ignorantia non tantùm facti, sed etiam iuris in minore annis 25, semper tolerabilis est tom.2.pag.111,col.1 multo magis in pupillo ibidem sed in minore non nisi causa cognita ibid.

Ignorantia fideiussoris nocet reo to. 1,p.412,col.1,& 2

Alieni facti ignorantia semper probabilis tom.1, pag. 472, col.2

Alieni facti semper probabilis est ignorantia tom.1,pag.733,col.2

Nemo potest proprij facti ignorantiam obtendere tom.2,pag.136,col.1

Facti alieni ignorantia tolerabilis est sed non item facti proprij t.2,p.326,c.1

Iusta & probabilis ignorantia illa est quæ bonam fidem inducit tom.1,pag. 85,col.1

Probabilis est ignorantia facti alieni tom.2.pag.397,col.1

Ignorantia quæ præsumitur in minore admittit probationem in contrarium tom.2,pag.111,col.2

Differentia inter ignorantiam quæ est in pupillo & eam quæ est in minore pecuniam filiofamilias mutuante tom. 2, pag. 112, col.1

Illatio.

Illatio bonorum mobilium profecta traditione habenda est t.1.p.673, col.2

Immixtio.

Is bonis patris se immiscere dicitur qui remoto familiæ vinculo pro herede gerere videretur tom 1,pag.430, col.1

Impedire.

Quod per aliquem stat quominus fiat pro facto haberi debet in eius præiudicium tom.1,pag.67,col.1

Impensæ.

Impensæ necessariæ dicuntur, quæ si factæ non essent, res aut peritura esset,aut saltem deterior futura tom. 1, pag.705,col.1

Impensæ modicæ in re aliena factæ reperi non possunt si impendens lucrum aliquod ex ea percipiat secus si nullam percipere possit t.1,p.637,col. 1, & 2

Impensæ necessariæ minuunt dotem t.1 p.705,col.2

Impensæ ab initio necessariæ tales esse desinunt statim atque ad eam vsque quantitatem ascendunt quæ pluris sit quàm quanti res ipsa est t. 1, p. 706,col.1

Bonæ fidei possessor retentionem habet impensarum, secus verò malè fidei possessor,& ratio differentiæ t.1,p. 392.col.1,& 2

Melioris conditionis est prædo in retentione impensarum quàm malè fidei possessor,& ratio differentiæ t.1,p. 392,col.2

In habenda ratione impensarum nō est adhibenda distinctio an sint magnę an modicæ nisi in contractibus solius accipientis gratia celebratis t.1,p.655, col.2

Impensæ voluptariæ neque à creditoribus peculiariis, neque à procuratore actione mandati, neque à negotiorum gestore absentis actione negotiorum gestorum reperi possunt t 2,p. 280,col.1

Qui impensas in aliqua re fecit si non omnes ei præstentur, potest cæteras tollere quę sine detrimento rei tolli possent tom.1, pag.706, col.2

An malæ fidei possessor impensas repetere possit t.1,p 494,c.2

Omnia sunt Cæsaris imperio scilicet non dominio tom. 1, pag. 467, col.2

Impossibile.

Impossibilium siue naturaliter, siue ciuiliter nulla obligatio est tom.1, pag.24,c.2,in fi.

Impossibilium nec est obligatio nec esse potest t.1,p.523 c.1

Tempus impossibile adiectum solutioni in stipulatione vitiat stipulationem tom.1,pag.522 c.2

Omnes

Omnes contractus rei impossibilis adiectione vitiantur tom. 1, pag. 522, col.2, secus vltimę voluntates,& ratio diuersitatis ibid.

Impossibilis.

Iniquum est facto & culpa stipulatoris ad rem penè impossibilem vrgeri & condemnari promissorem tom.1,pag. 535.col.2

Reus qui ab actore ad rem penè impossibilem vrgetur debet absolueri, & per remedium cautionis actori satisfacere to. 1, pag.535,col.2

Impossibilitas.

Impossibilitas excusat & à pœna & à mora tom,2,pag.40.col.1

Impossibilitas iuris impossibilitati facti passim æquiparatur tom. 1, pag. 452,col.1

Impubes,pupillus.

Differentia inter pupillum & impuberem tom.1,pag.216,col.2

Impubes.

Quisquis pupillus est, impubes est, sed non è contra quisquis impubes est pupillus est tom.2, pag.64.col.2

Incendium.

Incendium nunquam fit sine culpa inhabitantium, aut saltem perrarò tom.1,pag. 641,col.1

Incertitudo.

Incertitudo vitiat obligationem si nesciri possit quid & quantum debeatur tom.1,pa.564,col.1

Illa demum incertitudo vitiat quæ certitudinem nullam admittit neque per relationem ad præteritum tempus, neque ex futuro euentu habente causam de præterito tom.1,pag.565,col. 2

Incertum.

Qui factum stipulatur, incertum stipulatur tom.1,pag.17,col.2

Id quod interest semper incertam quantitatem continet tom.1,pag.363, col.2

Iura omnia etiam certæ rei incerta esse intelliguntur tom. 1, pag. 363, col.2

Quicquid in faciendo aut in non faciendo consistit incertum esse intelligitur tom. 1, p 363,col.2

Quicquid in faciendo aut in non faciendo consistit, incertum esse intelligitur to.1,pag 363,col.2

Taxatio facienda per iudicem efficere non potest quo minus id quod taxandum est sit ab initio incertum to. 1,p.18,col.1

Res incerta in stipulationem puram deducta suspendit exercitium stipulationis licet non suspendat actionem & obligationem ipsam tom.1,pag.78, col.2

Incestum.

Quodnam sit incestum de iure gentium, quodnam verò de iure ciuili tom. 1, pag.456,col.1,& 2, & quodnam ciuile.

Non potest finem accipere quod initium non habuit tom.1, pag. 175, col 1

Non potest desinere esse quod nunquam incepit tom.1,pag.203,in fi.

Inclusio.

In mandato sicut in cæteris ferè omnibus inclusio vnius est exclusio alterius tom.1. pag.673,col.2

Indefinitum vniuersale.

Indefinita locutio restringenda est ad terminos habiles sicut & vniuersalis tom.1,pag 225,col.2

Indemnis.

Postquam qui cœpit agere cum fideiussore indemnitatis in id quod minus seruare potuit à debitore principali, debitor principalis factus est locupletior an possit fideiussor indemnitatis & debeat condemnari tom.1,pag. 95,col.2

Indemnitas.

Omnis indemnitas in pecunia præstanda est tom.1,pag.44,col.2

Indemnitatis fideiussor non est verus debitor tom.1 pag.93.col.1

Nemo rem suam ideo amittere cogendus est quod indemniratem ab alio consequi possit tom.1,pag.68 col.1

Fideiussor indemnitaris per condemnationem principalis debitoris non liberatur,sed per solutionem t 1,p.94,c.2

Fideiussor indemnitatis non est obligatus antequam actum sit cum principali vt sciatur quantum debeat fideiussor, & quārum à principali exactum sit,nisi alunde sciatur tom.1,pag.94, col.1 & 2

Fideiussor indemnitatis per electionem principalis debitoris non liberatur, sed per exactionem & perceptionem tom.1,pag.95,col.1

Fideiussor indemnitatis ad quid teneatur, & quando possit conueniri? tom 1,pag 93,col.1.& 2

Fideiussor indemnitatis electione debitoris cum quo actum est non liberatur, sed solutione tom. 1, pag. 93, & 94

Fideiussor indemnitatis ante excussum principalem debitorem soluens, habet condictionem indebiti tom.1, pag.93,col,2

Indicare,condicere.

qui à delinquente pecuniam accipit ne eum indicet condictione tenetur tom.1,pag.316,col.1,& 2

Indicare.

Nemo cogitur furem indicare instāte priuato cui furtum factum est siue per actionem siue per officium iudicis id postuletur secus instante & vrgente magistratu tom.1,pag.316,col.2

Indiuiduum.

Cur contractus sint indiuidui tom.1, p.461,col.2

Stipulationes non diuiduntur earum rerum quæ sunt indiuiduæ tom. 1, pag. 451, col 2

Indiuisibile.

Substantiæ & essentiæ rerum & contractuum sunt indiuisibiles tom.1,p. 632,col.1

Indiuisum.

Is qui alicuius rei pro indiuiso dominus est totam rem potest suam dicere tom.2, pag.140,col.2

Infamiæ

Ingentis personis grauior est metus infamiæ quàm mortis tom.2. pag.53, col.1

Infans furiosus.

Furiosi & infantes omni affectu carent, cùm nec animum nec vllum ferè sensum habere intelligantur tom. 1, pag.459,col.1

Insiciando.

Actio per insiciationem crescens habet locum non solum si factum negetur, sed etiam si qualitas facti tom. 1, pag 169.col.2

Insiciatio falsa quamuis furtum non sit tamen prope furtum est si fiat contra dominum seens contra alium nomine domini petentem si negetur esse procurator tom.2,pag.407,col.2

Non tam punitur insiciatio quàm insiciantis mendacium & calumnia to. 1,p.169, c.2

Insiciatio, repetitio.

Quæ per insiciationem crescunt si soluta fiat, quamuis indebita reperi non possunt tom.1, pag. 385,col.2

Insinitas.

Insinitas non minus à legibus quàm à natura & philosophia vitanda tom. 1, pag 221,col.1

Insofficiosum.

Querela inofficiosi non competit nisi post aditam hereditatem tom. 1, pag.2.,6,col.1

Inopia, debitor.

Inopia debitoris quisquis ille sit nũquam extinguit actionem ipso iure, sed tantum inanem & inefficacem eam constituit tom.1,pag.480,col.2

Iniquitas.

Iniquitas non est toleranda tom.1, pag.367,col.1

Quoties nihil sine captione inuestigari potest, id eligendum semper est quod minimum habeat iniquitatis tom.1,pag.440,col.1

Initium.

An nihil interfit verum aliquid ab initio fit tale, an verò ex postfacto deueniat tale tom.1.pag 447,col.2

Redire nihil potest ad id, à quo nũquam abscesserit. tom.1,pag. 448,col.2

Maioris sunt momenti quæ ab initio fiunt quàm quæ ex postfacto to.1, pag.29,col.1

In contractibus & in obligationibus omnibus initium duntaxat spectãdum est non progressus aut exitus negocij tom.1, pag.447,col 1

Iniuria.

Æstimatio iniuriæ nunquam fit per iusiurandum actoris,sed semper officio iudicis tom.1,pag.388,col.2

Executio iuris non habet iniuriam tom.1,pag.330,col.2

Non potest videri facta iniuria ei qui semel voluit,licet hodie nolit tom.1, pag.661,col.2

Volenti non fit iniuria tom.1,pag. 373,col.1

Volenti & consentienti non fit iniuria tom.1,pag.4,col 2

Volenti non fit iniuria tom.1,pag. 561,col.1

Iniuria, actio.

Non omnis actio iniuriarum est honoraria,sed est aliqua ciuilis tom.2,p. 392,col.2

Iniuria, factum.

Iniuria sine animo non fit, vt neque furtum tom.2, pag.393,col.1

Insinuatio.

Insinuationes tacitæ non requirunt insinuationem secus expressæ tom.1, pag.444,col.2.

Instans.

Instans mortis tribuitur vitæ non morti tom.1,pag.489,col.2

Institor.

Quis sit institor tom.2, pag.66, col.1,& 2

Differentia inter procuratorem & institorem tom.2,pag. 66, col.1

Institor proscriptus detrahendo proscriptionem ne contrahentes sciant eum non esse amplius institorem.obligat institoria dominum ex contractu suo tom. 2. pag.54,col.2

Nomen & officium institoris est vilissimum tom.2,pag.2,col 1

Reipublicæ interest institorio appellationem propagari potiùs quàm coarctari tom.2,pag.44.col.2

Etiam muliones institores dici possunt tom.2.pag. 44,& 45

Institorum nomen & officium vilissimum tom.2.pag.45,col.2

Qui negotiationem habent quæstuosam, suos habere possunt institores tom.2, pag.45,col.1,& 2

Institor alium institorem præponere potest, qui licet institor propriè non sit,sed quasi institor,præponentem institorem non autem dominum prioris institoris ex suo contractu obligat,non institoria,sed quasi institoria to. 2, p. 45,col 1,& 2

Ex contractu institoris à negotiorum gestore præpositi post ratihabitionem dominus obligatur tom.2.pa.50, col.1,& 2

Quæ personæ institores præponere, & præponi possunt tom.2.p.51,col. 1,& 2

Differentia inter exercitores & institores ad hoc vt præponere vel præponi possint? tom.2,pag.51,col.1,& 2

Institor venditioni præpositus arras nomine venditionis accipiendo, obligat dominum tom.2,pag.48,col. 1,& 2

Institor in totum contrahere prohibitus à domino, vendere ne modicum quid ex taberna non potest tom. 2, pag.55,col.1,& 2

Institor à tutore vel cum pupillo,vel sine pupillo præpositus contrahendo pupillum obligat institoria tom.2,pag. 49,& 50

Institor ad aliquod negotium præpositus pecuniam ad illud negotium necessariam mutuando dominum obligat nisi contradixerit tom.2,pag.47, col.1,& 2

Etiam in speciali negotiatione aliqua potest dominus vtiliter institorem prohibere licet in aliis remaneat institor tom.2,pag.55,col.1

Dominus institorem remouendo an palam proscribere possit ne cum eo contrahatur tom.2,pag.53,col 1.& 2

Dominus institorem palàm proscribendo quid consequatur tom.2,pag. 53,& 54, quid verò proscribendo seruum institorem tom. 2, pag.54

Institor plerumque procurator, plerumque negotiorum gestor est tom. 2, pag.42,col.1.& 2

Institor cirra præpositionis conditiones contrahendo non obligat dominum to.2,pa.55,col.1

Qui institores dici possunt,& ex quorum cõtractibus ij qui illos præposuerunt teneantur tom.2,pag.44. col.1,& 2

qui seruum alienum præposuit institorem si postea prohibeat ne cum eo contrahatur, non potest ex contractu talis serui obligari, sed solus dominus serui tenetur tom. 2, pag.61, col.2

Cur institor eo nomine appelletur, & cui rei sit præpositus tom.2,pag.42, in fi.& 43

Institor dominum actione institoria obligat per quamcumque negotiationem quæstuariam tom.2,pag.45, col.1, & 2

Ex sola patientia videtur quis institorem præponere tom.2, pag.106, col.1,& 2

qui in negotiis omnibus præpositus est in omnibus obligat dominum institoria actione in solidum tom. 2, pag.106,col.1,& 2

Institor etiam post depositum institoris officium ex suis contractibus rectè conuenitur tom.2, pag. 70, col.2,in fin.

qui certæ tantùm negociationi à domino præpositus est, in cæteris non modo non præpositus, sed etiam prohibitus esse intelligendus est tom. 2, pag.69,col.1

De domino prohibente in parte ne cum institore contrahatur tom. 2, pag 55,col.1.& 2

Institor à tutore præpositus morte tutoris non desinit esse institor nisi vel à pupillo vel ab aliis tutoribus remoueatur tom.2.pag.64,col.1.& 2

Institor eatenus præponentem dominum obligat quatenus contrahit vt institor tom.2,pag 47,col 1.

Heres vtens institore à defuncto prepositus tenetur institoria ob contractũ institoris tom.2,pag.49,col.1

Per mortem præponentis institorem, officium institoris finitur tom.2,pag. 65,col.1,& 2

Institor, circuitor.

Circuitores,id est quibus vestiarij vel lintearij dant vestes vel lintea distrahenda dant,institores sunt,& dominos actione institoria obligant tom.2,pag. 44,col.1,& 2

Institor, proscribere.

quid sit palàm proscribere institorem? to.2,pag.53,col.1,& 2,& 54

Institor, obligare.

Institor scribens se habere mille alicui numeranda officio tantum institoris ad fidem mensæ protestandã ex ea scriptura conueniri non potest tom. 2,pag.70,col.1,& 2

Institor. seruus.

Seruo pecuniis fœnerandis præpõsito si is aliquid pro eo qui pecuniam fœnerauit aliquid per delegationem alij promisit à domino serui peti potest tom. 2, pag.69, col.2

Institoria.

Dominus actione institoria obligatus ob contractum institoris nouatione liberatur tom.2,pag.59,col.1,& 2

Ex pluribus eundem institorem licet ex disparibus partibus præponentibus tenetur eorum quilibet in solidum tom.2,pag.59,col.1,& 2

Heres ex contractu institoris ante aditam hereditatem cum ignorantibus mortem defuncti celebrato tenetur actione institoria to.2,pag.49,col 1,& 2

Ex delicto pollinctoris datur etiam actio quasi institoria contra libitinarium tom.2,pag.45,& 46

Quomodo pistor actione teneatur institoria nomine serui? tom.2,pag.46, col.1,& 2

Ex insti

Ex institorum nostrorum contractibus iure prætorio possumus obligari & conueniri,& actione institoria to.2 pag.41,c 1

Actio Institoria est merè prætoria & honoraria t.2.p 41.col.1,

Actio Institoria datur contra dominum qui institorem præposuit,sed non eiusdẽ comperit contra eos qui cum institore contraxerunt t.2.p 42col 1

Quo casu procurator generalis, qui tamen liberam rerum omnium administrationem non habet,ex suo contractu dominum obliget quasi institoria tom.2 pag.66.& 67

Dominus institorem præponens obligatur institoria ex contractu institoris,licèt inter contrahentes obligatio cadere non possit tom.2, pag.56.& 57.col.1,& 2,& 58, col.1,& 2

Pignus acceptum ab institore venditioni præposito soluto precio debet à domino per actionem institoriã præstari tom.2.pag. 48.col.2

Fideiussor institoris rationem habet institoriam contra dominum tom. 2, pag.49.col. 1,& 2

Institoria non tenetur dominus cuius institor de ea re contraxit cui præpositus non est tom.2, pag.47 c.2

Præpositus ad emendum vendendo præponentem non obligat institoria,nec è contra tom 2,pag.47,col. 1,& 2

Fullo ab alio fullone præpositus discipulis, si vnus ex discipulis fullonis præponentis aufugiat,non tenetur institoria, sed tantùm præponens fullo tom.2,pag.46, col.1, & 2

Prohibitus contrahere,si agat institoria repellitur exceptione, nisi in quantum præponens factus est locupletior tom.2,pag.65,col.1,& 2

Casus in quo is qui agit institoria probare cogitur locupletiorem factum esse dominum institoris aut succumbere, cùm regulariter contrarium obtineat tom.2,pag. 65.col.2

Qui cum defuncti institore ante aditam hereditatem contraxerunt ita demum institoriam actionem sibi acquirunt contra futurum heredem, si mortem defuncti ignorarunt, excepto pupillo, contra quem etiam datur iis actio qui sciuerunt mortem defuncti tom.2,pag.63,col.1,& 2

Ex contractu villici dominus actione institoria non tenetur, nisi etiam ad quæstuariam negotiationem præpositus sit tom. 2, pag.61,col.1,& 2

Adiectio alterius obligationis institoriam non extinguit tom. 2. pa. 68.col.1 & 2

An actio institoria detur ex contractu ante aditam hereditatem inito ei qui eo contractus tempore sciebat iam defunctum patremfamilias & iacere hereditatem, etsi furiosus heres existat tom.2,pag.64,col.1.& 2

Institoria actio non aliter datur, quã si is qui cum institore contrahit alicuius mercis nomine, sciat institorem ei merce comparandæ præpositum tom. 2,pag. 13. col.2

Tutor,curator & procurator institorem præponentes pupillum, minorem & dominum obligant institoria per contractum ab institore celebratum t.2,p.49.& 50

Ex contractibus insulariorum & eorum qui ædificio sunt præpositi tenentur in solidum domini qui eos præposuerunt ad exemplum institoriæ actionis potius quàm actione institoriat.2, pag.43.& 44

An actio ex contractu institoris dari possit ei qui institorem præposuit contra eum qui cũ institore contraxit si aliter rem seruare non possit is qui institorem præposuit tom.2, pag 42, col. 2

Non alia de causa is qui institorem præposuit tenetur actione institoria quàm quia eum præposuit, & quatenus eum præposuit tom.2,pag. 55,col.1

Præpositus ad vendendum emendumque oleum mutuum accipiendo oleum obligat dominum institoria to. 2,p.48,col.1,& 2

Probatio mandati ad quasi institoriam inducendam omnimodo exigitur t.2,p.67.c.1

Conditio & forma præpositionis institoris seruanda est nisi possit domino imputari variatio, alioqui dominus ex contractu institoris non tenetur to. 2,p.55,c.1,& 2

Condictio cum actione institoria concurrere potest & quoniã condictio t.2,p.66,c.1,& 2

An mutatione status institoris, mutetur actio institoria tom.2, pag. 68,col.1,& 2

Pupillus sine tutoris authoritate institorem præponendo non aliter obligatur institoria, quàm si per negociationem institoris sit factus locupletior t.2,p.51,c.1,& 2,& p.52

Contra procuratorem omnium rerum institorem præponentem etiam institoria dari potest tom. 2, pag. 50,col.1,& 2

Seruus mensurarius aut argentarius dominum præponentem institoria actione obligat tom.2,pag.44,col. 1,& 2

Aduersus dominum qui mandauit procuratori vt mutuo pecuniam acciperet datur vtilis quasi institoria t. 2, p.66,c.1,& 2

Ex venditione institoris dominus & ad traditionem & actione adhibitoria tenetur tom,2, pag.62,col.1,&2

Actio institoria & heredi & in heredem datur tom.2, pag. 61,col.1,& 2

Pupillus institor præponentem,obligat institoria tom.2,pag.51,col.1,& 2

Institoria seruus.

Ex fideiussione, aliáve intercessione serui, qui æs alienum per eam intercessionem susceperit, cum fœnerandis tantum pecuniis præpositus esset non adstringitur dominus iure prætorio & actione institoria tanquam ex contractu institoris t.2 p.60,c.1,& 2

Institutio.

Testamentum ex institutione vires accipit, totaque vis testamenti ex heredis institutione pendet tom.1,pag. 334,col.2

Instrumentum.

Præextu instrumentorum postea repertorũ neque transactio neque sententia retractatur. tom.1, pag.335, col.1

Non est cogendus creditor vt venditionis instrumẽtum debitori exhibeat, tum quoque cùm exhibere & potest & debet nisi oblata per debitorem, cautione de eo quandocunque creditori restituendo tom. 1, pagin. 738, col.2.

Intellectus.

Intellectus l.1,§.ad hæc C. de annal. except. t.1.p.373,col.1

Intellectus l.vlt.C.rer. amotar. tom. 1,pag.476,col.2

Intellectus l.3,C.de reb.credit. tom: 2 pag 105.col.2

Intellectus l.feriniarios,8,C.de num. actuar.& chartular. tom. 2, pag. 73.col.2,& 74.col.1

Intellectus l. 1, in princip. D. ad leg. Falcid. tom.1, pag. 328, col.1, circa finem.

Intellectus l.in honorarijs D.de act: & ob. t.2 p.93,c.2

Intellectus l.si ex precio 6, C. si cert. pet. t.1.p.43 c.2

Intellectus l.pecuniam 79. D.de solut. t.1,p.43,c.2

Intellectus l heres 21,D. ad S.C.Trebell. t.1.p.403.c.2

Intellectus l,si mater 6,C.ad Velleianum t.2.p.327,& 343,c.2

Intellectus l.in bonæ fidei 3 C.de iureur. t 1,p.179.c.1

Intellectus l. sæpe 53, §. vlt. de verb. signif. t.1,p.462,c.2

Intellectus l. peculium,4 §,si operæ, D.de pecul. tom.1, pag 462,col.2

Intellectus l.cùm post mortem 43,§.1, versic. quod si mulier.D. de admin & petit.tut. tom.1, pag.296,col.1

Intellectus l.cum Titia testamento,34 §,Lucia Titia de legat.2, tom.1,pag. 727. col.1,& 2

Intellectus l. si eius pupilli 64.D ad S.C.Trebel. tom.1, pag.385.col.2

Intellectus l.cum precario 21, D. de precar. tom.2,pag.382,col.2

Intellectus l. si lite contestata 35,D. de vsur. tom.1,pag 65,col.1

Intellectus l.2,C.de his quæ vi metusve caus. tom.1, pag 319.col.1

Intellectus l.cum filius 76, §. heres meus,de legat.2 ,tom.1 p.448,col.1,& 2

Intellectus l.si fœnebris 15,C ad S.C. Velletan. tom.2,pag.324.col 2

Intellectus l. contractus 23, De reg. iur. tom.1,pag. 603,col.1

Intellectus l.procurator 8 §.1, in fin. D.rat.rem hab. tom 2, pag.367, col.2

Intellectus l.si quis postquam 37.D. de fideiuss. tom.1,pag.327, col.1,& 2

Intellectus l.necessarijs 57, D. de acquir.hered. tom. 1,pagin.109,col.1,& 2

Intellectus l.1, §.si seruus commiss. de stip.seruor. tom.1,pag. 22,col.2

Intellectus l.vlt.C.quod cum eo to. 2,pag.312,col 2

Intellectus l.toties 44,D. de reg. iur. tom.1.pa. 474,col.1,& 2

Intellectus l. qui seruum 35, D. de oblig.& act. tom.1,pag.237,col.1,& 2

Intellectus l.cum ancilla 11,C. quod cum eo tom 2,pag.140 col 1

Intellectus l.cùm putarem 36, D. famil.erciscũ. tom.1,pag.377. col.2

Intellectus l, quia autem 23. D. de iur.dot. tom. 1. pa.286.col.2

Intellectus l.1, §. interest, D. si vent. nom.mul.in possess.miss. tom. 1, pag, 441. col.1

Intellectus l.debitor 59,§. vlt. D. ad S.C.Trebel. tom.1,pag.303. in princ.

Intellectus l in lege 62,§.1,D. ad leg. Falcid. tom.1, pag.330,col.1

Intellectus l.si ego,9,in princ. D. de iur.dot. tom.1,pag. 417,col.1

Intellectus l.falsus 19,C.de furt.tom. 1, pa 301,col.2

Intellectus l. qui heredi 44 §.cùm heredibus, versi.sed cum suspectum, de condit.& dem. tom. 1. pag. 394,col.2

Intellectus l. in possessionem 6. D. quib.ex caus.in possess.eat tom.2,pag. 242.col.1 & 2
Intellectus l licet 43.in princip.D.de iur.dot. tom.1,pag.263,col.1,& 2
Intellectus l.error 9. C. ad leg. Falcid. tom.1,pag.331,col 2,& 2
Intellectus l.regula 9.§ vlt.de iuris & fact.ignor. tom.1,pag.331,col.2
Intellectus l.si seruus 21.D.de acquir. rer dom. tom.2,pag.251,col 1
Intellectus l.lite contestata 35. D.de vsur. tom.1,pag.331 col.2
Intellectus l.debitor 108, de verb. signif. tom.1,pag.660,col.2
Intellectus l.Marcellus 25,D. de fideiussorib. tom.1,pag.385,col.1,& 2
Intellectus l. 2. §. cum Stichum D. pro emptor. tom.1 pag.721,col 1
Intellectus l.si tutor 9,§.vlt. & l.seq. D.de tut.& rat.distrah.tom.1,pag 480, col.1
Intellectus l.si quis vxori 52. §.si quis iurauerit 27, de furt. tom. 1, pag. 132, col.2
Intellectus l. si quis argentum 35, §. vltim.Cod.de donat. tom.1, pag.252, col.2
Intellectus l.ex placito 3, Cod. de rei permut. tom.1.pag.231,col.2
Intellectus §. rei persequendæ 17, vers. planè si depositi. Inst. de action. tom. 2, pag. 412, col. 2
Intellectus l patronus 60, D.ad S.C. Trebell. tom. 1. pag. 402, col 1,& 2
Intellectus l.in executione 85,§.in solidum.de verb.oblig. tom.2,pag.415, col.2
Intellectus l. quidam 12. D. de euiction. tom.1,pag.726,col 1
Intellectus l.contra 6, §. item heres. 4.D.de rer.amot.tom. 1,pag.476,col.1, & 2
Intellectus l. vlt. §. 1, D.de ob.& act. tom.1,pag.315,col.2
Intellectus l.vlt. C.de fideicomm.libert. tom.1,pag 508,col.1,& 2,& 509, col. 1
Intellectus l. cùm verò 26,§.subuentum,& §.vlt D.de fideicom.libert.tom. 1,pag.509,col.1
Intellectus l. qui restituere 68, D. de rei vindic. tom.1,pag 509.col.1
Intellectus l.1,§.vlt. vt in possess. legat. tom.1, pag. 339,col.1 & 2
Intellectus l. videamus 38, §.1, D.de vsur. tom.1,pag 291,col.1, & 2, contra Tribonianum
Intellectus l.liberum 9,D.de relig. & sumpt. tom. 1. pag. 468,in fi. & seq.
Intellectus l.cùm enim.7 D. de noxat. tom. 1, pag.26, col.1
Intellectus l.qui hominem. 3.D.pro suo. tom. 1, pag. 354, col.1
Intellectus l.ob res amotas 24. D.rer. amot. tom.1,pag.478,col.2
Intellectus l. 2, D. de condict.indeb. tom.1. pag 295,in fi.
Intellectus §.in bonæ fidei Instit. de action. to.1,p.540,col.2
Intellectus l. qui per collusionem 49,§.1. D.de act.empt. tom.1,pag.544, col.2
Intellectus §. his verbis Inst. de leg. Aquil. to.1,pag.465,col.1
Intellectus l. si quis vxori 52,§.si quis massam.D.de furt. tom. 1, pagin.498, col.2
Intellectus l.1. in fin. C. rer. amotar. tom.1,pag. 478,col 1
Intellectus l.hoc iure 29,§.si quis dederit D. de donat. tom.1,pag.87,col.1
Intellectus l.si commissa 13. D. rem rat.haber. tom.1,pag.529,col.2
Intellectus l.commissa 14, D. de public. & vectig. tom.1 p.467.col.1
Intellectus l. 1, Cod. de ordin. iudic. tom. 2,pag.362 col. 2
Intellectus l. si testamento 49,§.vlt. D.de fideiuss. tom.1,pag.520,col.2
Intellectus l.ei qui 9.D. de furt. to. 1,pag.258 col.1,& 2,& 239,col.1.& 2
Intellectus l. si dominium 47, D. de furt. tom.1,pag.490,col.1
Intellectus l. vlt. D. de fideiussor. tom.1,pag.207,col.2
Intellectus l, purè 5.in princip.D.de dol.mal.except. tom. 1, pag. 77, col. 1,& 2
Intellectus l. pœnalis 32, D. ad leg. Falcid. tom.1.pag.480,col.2
Intellectus l.2.§.vlt.D.vi bonor.rapt. tom. 1, pag. 479, col. 2
Intellectus l. si seruus peculiari 32, D.de solut. to.1,pag.85,col.1
Intellectus l.naturales 10.D.de oblig. & act. tom 1,p.204,col.1
Intellectus l.penult.C.ad exhibend. tom.1,pag 675,c.1in fi.
Intellectus l. vlt. C. de compensat. tom.2.pag.371,col 2
Intellectus l.si absentis. 4, C. si cert. pet. tom. 1, pag.26, col.2
Intellectus l. cum qui 22, D. de donat. tom.1,pag.308,col 1
Intellectus l.qui contra 11,D.de fideiussor. tom.2,pag.135,col.2
Intellectus l.ordinata 24 in princip. D.de liber.cau. t.2.p.109,col.2
Intellectus l.lite cõtestata 35.D.de vsur. tom.1,pag.114,col.2
Intellectus l.1,§.vlt.Ne vis fiat ei qui in poss. tom.2,pag.91,col.1
Intellectus l.1,si vent.nom.mulier in poss. tom.2,pag.91 col.1,& 2
Intellectus l.quod dicitur 5.D.de impens.in reb.dot.fact. t.2,pag.155,col.1
Intellectus l. si hominē 30,D.mand. tom.1,pag.270.271,272
Intellectus l.fugitiuus 19,D.de solut. to.1,pa.33,col.1
Intellectus l. si hominem 7, §. 1, D. deposit. to.1,pag.475,col.2
Intellectus l. Antistius 61, D. de acquir.hered. to.1,pag.245,col.2
Intellectus l.pecuniã 10, C.de cond. caus.dat. tom.1,pag.306,col.2
Intellectus l.1. C. de reb. alien. non alien. tom. 1, pag.57, col.1
Intellectus l. si facto quo 14, C. de pact.tom.1,pag.58,col.2

Intentio.

Ex negocij necessitate actus operantur vltra intentionem agentium to. 1,pag.646,col.1

Intercedere.

Neque semper intercedit qui delegari se patitur, neque is qui fideiubet si modo in rem suam id faciat tom. 2, pag.69,col.2
Qui pro defuncto se obligat non videtur intercedere tom.2,pag.355,c.2
Fieri non potest vt quis pro seipso intercedendo obligetur tom.2. pag. 333.col.1
Intercedere est virile officium tom. 2.pag.322,col.2

Intercessio.

Pignoris datio quæ pro alieno debito fit intercessio est tom.2. pagin. 355, col.1
Differentia inter intercessionem & fideiussionem tom.2 pag.342,col.2

Interdictum.

Nullum interdictum famosum est tom.1,pag.696,col.2
Etiam in interdictis de iure ac proprietate disputari potest, simodo talia sint, vt ad rem familiarem pertineant tom.1,pag 774,col.2

Interesse.

Interesse creditoris ob alibi quàm destinato loco solutionem factam in obligacione deductum, & ante factam solutionem tam à reo quàm à fideiussore peri potest etiam facta totius sortis solutione tom 1,pag.544,col.2
In æstimando eo quod interest neque lucri neque damni ratio vnquam habetur nisi quod sit circa rem, non etiam cius quod extra rem, siue quod extrinsecum dicitur tom.1,pag. 528,col.1
Fauorabilior causa est eius quod interest ratione damni emergentis,quam eius quod interest ratione lucri cessantis tom.1.pag.548,col.2
Cuius nihil interest neque actio danda est,neque exceptio tom.1,pag.691, col.2
In actionibus strictis non condemnatur reus ad id quod interest si non ipsum quod interest sit in obligatione tom.1,pag.528,col.2
Difficile est probare quanti interest, non aurem an interest tom 1, pag. 479, col.2
Id quod interest ante Iustinianum duplum excedere poterat, secus post t.1.pag.527 col.2
Id quod cuiusque interest,nihil aliud est quàm quod ei abest, quodque lucrari potuit tom.1. pag.527,col.2
Neque interesse commune, neque interesse singulare possunt duplũ excedere tom. 1. pag.528, col.2
Quoties quis habet actionem ad consequendum id omne quod sua interest tam ratione lucri cessantis,quàm damni emergentis agere potest to.1,p. 528, col.1
Eius quod interest duo sunt capita, vnum quod circa damnum emergens versatur, alterum quod circa lucrum cessans tom.1,pagin.528,col.1
Debitor ad diem non satisfaciens, qua ratione teneatur ad id omne quod actoris interest ratione illius diei tom.1,pag. 214,col.2
Nihil interesse creditur, quoties interesse dicitur ex non honesta causa tom.1,pag.146, col.2
In executionem & taxationem cõdemnationis, nihil aliud venire potest, quàm quod interest ex honesta causa tom.1.pag.147.col 1
Nemo admittendus est, siue ad agẽdum, siue ad excipiendum, nisi cuius interest tom.1.pag. 158,col.2
licèt ab initio interfuerit ibidem.
Non solùm interest hominis beneficio affici hominem, sed etiam prouideri quantum fieri potest, ne cuiquam mortalium iniuria & damnum inferatur, multò magisve libertati & vtilitati commerciorum tom.1,pag.701,c.1.
Tanti cuiusque interest; non modò quantum ei abest, sed etiam quantum lucrari potuit tom.2,pag.29, col.1
Pura actio idest certa & stricta comsumit actionem omnem eius quod interest tom.1, pag.539,col.2
Parte sortis soluta officium iudicis tale esse debet,vt æstimet duntaxat quanti actoris interest reliquam partẽ quæ peteretur loco destinato solutam esse to.1,pa. 514,col 2.

Id quod interest æstimatur ex eo quod actori abest, aut quod lucrari potuit tom.1,pa,460.col.1
Id quod interest in ipsa rei persecutione continetur tom. 1,pag. 460,col.1
Sublata sortis obligatione nullum debetur interesse veniens ex officio vel arbitrio iudicis, secus debetur autem quod venit iure obligationis, cui officium iudicis potest accedere tom. 1,pa.544,col.1
Nunquam datur condictio ad id quod interest,sed actio præscriptis verbis in eam rem necessaria est tom.1,pa. 270,col.1
De interesse intrinseco & extrinseco to.1, pag.214,col.1
Interesse non videtur nisi quod ex honesta causa interfit tom.2,pag.393, col 1
Id quod interest plerunque egreditur verum rei pretium tom.1, pag. 235,col.2
In eo quod interest non minus lucrum cessans quàm damnum emergẽs continetur tom.1,pag.213,col.1
Id quod interest in pecunia numerata semper consistit tom.1,pag.521, col.1
In actionibus stricti iuris venit id quod interest tanquam pars rei debitæ, non autem tanquam accessio ad rem tom.1,pag.460,col.2
Id quod interest actoris propter vtilitatem loci ratione summæ iam prius solutæ etiam post solutionem sortis peri potest si sit in obligatione,secus si non nisi ex officio & arbitrio iudicis debeatur tom.1.pa.542,col.2

Interesse certum.

Id quod interest quando venit vt pars rei debitæ est quid certum,quando vt accessio quid incertum tom.1,pa. 460,col.1,in fi.

Interesse actio.

In actione arbitraria id quod interest vel actoris vel rei ratione loci non est in obligatione sed in officio vel arbitrio iudicis tom.1,pag.542, col.2

Interesse locus.

Interesse propter vtilitatem loci ex obligatione non debitum sed tantum ex officio vel arbitrio iudicis, non nisi pro parte debita peti potest,pro soluta verò remissum videtur tom.1, pa.542, col.2,& Cur ibid.

Interesse solutio.

Creditor si post moram debitoris vel post acceptum fideiussorem arbitrariæ actionis nomine sortem ab alterutro sine protestatione accipiat hoc ipso remisisse videtur quanti sua interfuit alio loco solui quàm in quo solutionem fieri oportuit tom. 1, pag.544, col.1

Interesse pœna.

Quod præstatur in pœnam moræ & ob id quod alio loco solutionem accipere creditor cogatur quàm tibi ipsi solui debuit ademptavilitate loci,dicitur pœna licet aliàs separari soleat pœna ab eo quod interest tom.1,pag. 544,col.1

Interesse vsura.

Interesse & vsuræ quæ sunt in obligatione, etiam sorte soluta peri possunt secus verò quæ veniunt officio vel arbitrio iudicis tom.1,pagin.542, col.2

Interficere.

Homini libero sibi manus inferre non licebat seruo verò licebat tom.2, pag.172,col.1,& 2

Interpellatio.

Interpellatio fieri non debet nisi congruo loco & congruo tempore to. 1,pag.572,col.1
Dies tacita nunquam interpellat pro homine sed tantum expressa idq; potissimum in pœnalibus tom.1,pag. 526,col.2
Non in pœnalibus tantum causis sed etiam in omnibus dies interpellat pro homine tom.1,pag.572,col.1,in fi.

Interpretatio.

Commentitia interpretatio est quæ nullis legis verbis adiuuatur tom.1,pa. 438,col.2
Odiosæ leges interpretatione non sunt adiuuandæ tom.1,pag.455,col.2
Maligna est interpretatio quæ actum facit inutilem tom.1,pag.93,col.1
Fauorabilior semper est & humanior ea interpretatio quæ minus obligat tom.2.pag.46,col.2
Nunquam talis interpretatio fieri debet stipulationis, vt inutilis fiat stipulatio tom.1 pagin. 514, col.2,& pag.522,col.1
Semper id actum intelligi debet inter contrahentes vt actus valeat potiùs quàm vt sit inutilis tom.1,pag. 522, col.2

Interrogatio.

Nemo cogendus est ad interrogationem suam respondere si ex sua responsione possit in captionem aliquã incidere tom.1,pag.153,col.2

Inuitus.

Inuitus sæpe dicitur non tantum qui contradicit, sed etiam qui non cõsentit tom.1,pag.43,col.2.

Inutile.

In iis quæ natura sunt diuidua inutilis adiectio non viciat sed viciatur tom.1.pag.563,col.2
In indiuiduis vtile per inutile vitiatur tom.1,pag.313,col.2

Inutilitas.

Inutilitas publica coercenda est to. 2,pag.375,col.1

Irritum.

An quæ ab initio non valuerunt ex post facto fiant irrita si ad eum casum peruenerunt à quo incipere non potuerunt vel contra tom.2,pag.316, col.1
An irrita fiant ea quæ ad eum casum peruenerunt à quo incipere non potuerunt? tom.1,pag.447,col.2

Iubere.

Parer aut dominus qui contractus filij vel serui subscripsit iussisse videtur to. 2. pag.313,col.1,& 2
Pater vel dominus mandando filio vel seruo iubere videtur tom. 2, pag. 313.col.1,& 2
Is damnum dat qui dare iubet tom. 2,pag.311,col.2

Iudex.

Quod facit officium & arbitrium iudicis in actione arbitraria idipsum facit ratio bonæ fidei & æquitatis in bonæ fidei iudicijs tom.1, pag.601,col 1,in fin.
Tantundem in bonæ fidei iudiciis officium iudicis valet, quantum in stipulationibus nominatim eius rei facta interrogatio tom.1,pag.601,col 2
Differentia inter officium Iudicis,& arbitrium iudicis tom.1,pagin 540, col.1
Officium iudicis dicitur mercenarium quia contractui debet inseruire tom.1,pagin.540,col.1
Arbitrium sine officio iudicis esse non potest, officium autem sine arbitrio esse potest tom.1,pag.540.col.1
In bonæ fidei iudiciis arbitrium aliquod iudicis quidem est sed non liberum tom.1,pag.540.col.1,in fi.
Bonus iudex debet pronunciare quod verisimile litigatorum videt placere tom.1.pa.165,col.2
Tantundem in bonæ fidei iudiciis potest officium iudicis quantum in stipulatione potest nominatim eius rei facta interrogatio to.1, pag.83,col.2
In bonæ fidei iudiciis multa arbitrio iudicis cõmittuntur quæ alioquin rectam iuris regulam aut rationem ex verbis contractus nullam habent tom. 1,pag.610,col.2
Iudici statim atque iudex factus est omnium rerum officium incumbit quæcunque in iudicio versantur, & magis earum quæ post acceptum iudicium contingunt, quàm quæ ante tom.2,pa.382,co.1
Quibus ex causis possit reus actione de eo quod certo loco conuentus à iudice absolueri vel in totum, vel in parte? tom.1,pag.534.col.2,& 535,col.1,& 2
Rerum actione de eo quod certo loco conuentum iudex non aliter absoluere potest,quàm exacta ab eo cautione de pecunia ibi soluenda vbi promissa est tom.1,pag 535,col.2,
Formulæ per quas dabantur olim iudices condemnationis tantum faciebant mentionem, non etiam absolutionis tom.1,pag.534,col.2,in fin.
Pecunia à iudice accepta vt bene vel malè iudicet, licet non possit condici fisco tamen applicatur tom.1,pag.312, col.1
Quæ ante iudicium contingunt nõ valde pertinent ad officium iudicis nisi nominatim ei fuerint iniuncta tom.2,pag.190,col.2
Neque, quicquid iudicis potestati permittitur, id subiicitur iuris necessitati,neque quod subiicitur iuris necessitati, iudicis potestati & arbitrio permittendum est tom.1,pag.529.col.2
In actionibus stricti iuris officio iudicis locus esse non potest, sed tantum in actionibus bonæ fidei tom.1, pag. 275,col.2
Officium iudicis circa præstationes versatur, arbitrium verò circa substantiam ipsam condemnationis aut absolutionis tom.1,pag 541,col.1
Iudex non potest supplere quæ sunt facti,sed quæ sunt meri iuris tom.1, pagin.112,col.2
Quælibet vox iudicis non habet vim sententiæ tom.1,pag.728 col.2
Iudici non est difficilius reum absoluere in totum quàm ex parte tom. 1,pag.534 col.2
Iudex aliud pronunciare non debet quàm quod inter litigatores conuenerit tom.2,pa.411 col.2
Furuus est iudex qui iudicat vltra petita tom.1,pa.508.col.1
Sublata sortis obligatione prin.cipa-

i nullum poteſt ſupereſſe officium & arbitrium iudicis tanquam acceſſorium to.1,pag.544,col.1

In actione de eo quod certo loco iudex contractui nullo modo inſeruit tom.1,pag.540,col.2

Iudex liberatio.

Scipulatore poſt moram debitoris, acceptumque fideiuſſorem ſortem in loco deſtinato perente ceſſat officium arbitri,nec reus vltra ſortem præſtare quicquam cogitur tom.1, pag.544, col.1

Iudex actio.

In bonæ fidei iudicis condemnatio tota aut abſolutio non confertur in arbitrium iudicis,ſed ſolæ præſtationes quæ tamen non tam eius arbitrio quã officio committuntur tom.1,pag.540, col.2

In bonæ fidei iudiciis omnibus licet arbitrium iudicis non præcedat condemnationem vt in arbitrariis eam tamen concomitatur tom.1,pag.598, col.1

In iudiciis bonæ fidei tota condemnatio in liberum iudicis arbitrium nõ confertur, ſed tantum augmentum vel diminutio condemnationis licèt contractui inſeruire teneatur tom.1,pag. 540,col.1

In bonæ fidei iudiciis libera illa poteſtas iudici data, ad augmentum vel diminutionem, non autem ad totam condemnationem vel abſolutionem extenditur tom.1,pa.540,col.2

Iudex condicere.

Qui iudici pecuniam dedit vt ſecundum ſe in bona cauſa iudex pronunciaret an & quo caſu poſſit condicere? tom.1,pag.310,& 311

Iudex lis.

Litem perdere debet & actionem amittere qui diffidentia iuſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptela ſpem negotij repoſuit tom.1,pa.31,col.1

Iudicatum.

In omnibus actionibus quarum poteſtas per inopiam condemnati elidiatur expectari poteſt vt bona aliqua ſuperueniant condemnato, & interim poteſt differri ſuſpendique iudicati executio to.2,pa 243,col.1

Cùm id de quo iudicatum fuit continetur ex parte in eo quod per ſecundam actionem petitur,obſtat exceptio iudicatæ tom.2,pag.272,col.1

Cum quæritur an exceptio rei iudicatæ noceat quid inſpiciendum ſit to.2 pag.272,col.1,& 2

Executioni iudicati exceptio compenſationis & inopiæ opponi poteſt tom.1,pag.344,col.2

Creditor pro pecunia ſibi ex iudicato debita obligationem aut pignus accipere non poteſt tom.1,pa.662,col.1

Res iudicata finem litĩ & controverſiæ imponit tom.1,pag.365,col.1

Res indicata pro veritate habetur tom.1,pag.365,col.1,& pag 427,col.1

Sententia lata ſuper actione per quam minus conſequi actor potuit an actor per aliam actionem ampliorem conſequi adhuc poſſit, quod ex priore actione defuiſſet? tom.1,pag 161,col 2

Facta mentione alicuius rei à iudice, ita tamen vt nullam eius rationem habere ſe dixerit quod vulgo dicitur *ſans auoir eſgard à la choſe requiſe* huiuſmodi pronunciatio non parit exceptionem rei iudicatæ, cùm neque abſolutionem contineat neque condemnationem quarum alterutrum interuenire neceſſe eſt tom.1,pagin.638, col 1

Standum eſt rebus etiam iniquè iudicatis propter rerum iudicatarum authoritatem tom.1,pag.405,col.2, & cur ibid. & pag.427,col 2

Poſt rem iudicatam dantur multæ exceptiones modò iudicatum non impugnent tom.1,pag.449,col.1,& 2

An & quando ei qui ſuccumbit in exceptione non nocear res iudicata ſi id ipſum perſequatur per modum actionis tom.2,pag.362,col.2

Differentia inter actionem iudicati & ſtipulationem iudicatum ſolui ex clauſula rei iudicatæ tom.1, pag 163, col.1

Exceptio rei iudicatæ non habet locum quoties alia res in iudicium deducitur quàm quæ prius deducta fuit to. 1,pag.498,col.1, ſicut neque cum alia perſona eſt quæ nunc agit ibid.

Exceptio rei iudicatæ perpetua & fauorabilis adeo vt etiam condictionem indebiti ſoleat impedire tom.2, pag.367,col.2

Quantum interſit an per actoris errorem male iudicatum ſit, an per errorem iudicis tom.2,pag.272,col.2

Neque in tutores, Curatores furioſi, neque in actores municipum datur actio iudicati tom.1,pag.559.col.2

An iudicatum in actione populari ex ea cauſa quæ adhuc duret noceat aliis eadem actione poſtmodum agere volentibus tom.1,pag.173,col.1,& 2

Res iudicata modus ciuilis eſt non naturalis tollendæ obligationis tom.1, pag.383,col.2

Publicè intereſt res iudicatas ſortiri effectum tom 1.pag.172,col.2

Res etiam male iudicata pro veritate habetur tom.1,pag.333,col.1

Res iudicata parit retentionem ac etiam actionem ſiue in factum ſiue iudicati tom.1.pag.365,col.2

Iudicati cauſa omnium ferè fauorabiliſſima eſt to.1,pa.366,col.2

An ex iudicato veniat actio,& quomodo aliter dicatur? tom.2, pag.150, col.1

Iudicatum non nocet ſi aliquid de nouo ſuperueniat tom 1,pag.173,col.2

Iniquum eſt exceptionem rei iudicatæ ei proficere contra quem iudicatum eſt tom.1,pag.498,col.2

Res iudicata pro veritate habetur,etiamſi per errorem iudicatum ſit tom. 2,pag.272,col 1

Res iudicata alias res aut alias perſonas afficere non poteſt tom.1,pag. 118.col.1

Tanta eſt iudicati authoritas vt de futura omnimodo executione nec dubitandum ſit ne alioqui luſoriæ ſint iudicia & iudicata quorum vigor totus in executione conſiſtit tom.2,pagin.173, col.2

Iudicatum iniquum ſuſtinendum & pro veritate habendum tom.1, pag. 324,col.2

An & quomodo exceptio rei iudicatæ habeat locum contra omnes actiones ex ea re proficiſcentes tom.1, pag.160,col.1,& 2

Iudicatum emptor.

Exceptio rei iudicatæ à venditoris perſona ad emptorem tranſire ſolet liceat res inter alios iudicata aliis neque prodeſſe,neque nocere ſoleat tom 2, pag.181,col.1

Iudicatum exceptio.

Ad impediendam executionem iudicati admittuntur exceptiones omnes quæ non impugnant iudicatum to.1,pagin.368,col.2

Iudicatum veritas.

Res iudicata pro veritate haberi nõ poteſt in eo de quo iudicatum non fuit tom.1,pag.333,col 1

Iudicium.

Iudiciorum exitus ſemper dubius & incertus eſt to.1,pag 427,col.2

Cur aleam iudiciorum dicamus to. 1,pag 427,col.1

Euentus iudicij alius eſſe non poteſt quàm vt debitor vel condemnetur, vel abſoluatur tom.1,pag.427,col.1

Iudicia omnia ſunt abſolutoria poſt quàm reus ſatisfecit actori to.1, pag.427,col.1

Quiſquis legitimum adminiſtratorem habet,non poteſt abſque eius authoritate legitimam habere perſonam ſtandi in iudicio tom.1,pag.599,col.2

Cur olim ordinaria dicerentur iudicia tom.1. pag.568,col.2

Iudicij euentus ſemper dubius & incertus eſt tom. 1,pag. 445, col 2

Iudicij reſcindentis & deciſorij cumulatio admitti nunquam de iure poteſt,ſecus de conſuetudine tom. 1,p. 116, col. 1

Nullus actione aliqua extra iudicium conuenire poteſt to.1,pag.448, col.1

Iudicium cum filiofamilias conſiſtere poteſt ,cum ſeruo non poteſt tom.1, pag.151,col.1

In iure & iudicio quaſi contrahitur tom. 1, p.706,col.1

Ius & iudicium æquè redditur in inuicum tom.1, pag.706,col.1

Duo iudicia de eadem re pendere poſſunt ; quorum vnum ſit per viam actionis , aliud per viam exceptionis tom.2, pag.362,col.2

Iudicium petitio.

Petitio illa cuius ratio in priore iudicio habita non eſt,in poſteriore moueri poteſt , quoties in priore nihil de ea definitiuè pronunciatum eſt tom. 2,pag.445,col.2

Iurans.

Iurans teſtis & iudex in propria cauſa eſt to.1,pag. 144,col.2

Quænam actio competat iuranti rẽ ſuam eſſe , quam vſucapere cœperat tom.1, pag.125,col.2

De pœna iurantis per Deum , aut per Genium principis & peierantis tom.1, pag 98,col.1,& 2

Quæres ſint reſtituendæ iuranti ſuã eſſe hereditatem to.1,pag.25,col.2 & pag. 126, col.1,& 2

Quæ actio & quo caſu detur actori ſuper actione reali iuranti rẽ eſſe ſuam contra deferentem to.1,pag.120,& 121

Quæres ſint reſtituendæ iuranti ſue in iudiciis, vniuerſalibus, ſiue in actionibus in rem ſpecialis & ad exhibendum tom. 1,pag.1 6,col.2

qui iurat rem fuiſſe venditã de certa precij quantitate iurare debet to. 1, p.135, col.1

An poſſit quæri an falsò ſit iuratum poſtquam iuratum eſt tom.1, p.130, col.1

Iurare.

Qui iuſiurandum defert licet de calumnia iurare teneatur, non tamen prior iurare tenetur tom.1,pagin. 186, col.2

In omnibus actionibus arbitrariis non iuratur in litem, ſed in iis tantum quæ rei vindicationem reſpiciunt tom.1,pag.225,col.2, vel directam vel veram.

Tutor & curator volentes pro pupillo & minore in litem iurare poſſunt tom.1,pa.217,col.2

In actione rerum amotarum parri iurare licet pro filio tom. 1, pag. 217, col.2

Ex contractu ſtricto non iuratur in litem ſecus ex contractu bonæ fidei tom.1,pag.215,col.1,& 2

Poteſt iurari in litem ratione interesſe propter locum vel propter diem tom.1,pa.215,col.1,& 2

Qui nec iurare vult nec referre hoc ipſo habendus non eſt pro confeſſo & condemnato, pronunciatio enim neceſſaria eſt & cõdemnatio ſequi debet tom.1,pa.197,col.2

Heres illius qui nec iurare voluit nec referre, non poteſt quaſi condemnati heres ex eiuſmodi præſumpta confeſſione conueniri, adeóque nec condemnari tom.1,pag.197,col.2

Ad quas perſonas domum mitti oporteat ad iurandum tom.1,pag.139, col.1,& 2

Quid ſit formiter iurare,quid informiter tom.1,pag.136,col.1

Qui ſe ex conuentione ad iurandum obligauit reſſilire non poteſt ab ea lege quam ſibi dixit & ad alias probationes confugere, etiam quas ſibi ex poſt facto ſuperueniſſe dicat tom.1 pag.97, col.1

Is cui defertur iuſiurandum de re de qua dubitat poteſt petere tempus non ad deliberandum an iurare velit nec ne, ſed ad hoc vt certiorari poſſit quid in rei veritate ſit tom.1,pag.183, col.1

Iurare dubius volens non eſt audiendus tom.1,pag.183,col.1

In actione ad exhibendum iuratur in litem tom.1,pagin.225,col.2

An in condictione furtiua ſi res non perierit ante ſententiam iurari poſſit in litem ſi proceſſerit præceptum de re reſtituenda quod reus contempſerit? to.1.pag.237,col.1,& 2

An in condictione furtiua ſi res perierit ante ſententiam de re reſtituenda latam iurari quidem poſſit in litem contra furem ſed iureiurando veritatis non affectionis tom.1,pag.237, col.2,& 337 col.1

An in actione furtiua iuretur in litem tom.1,pag.235,236,237,& 283

An & quibus caſibus iuretur in litem in actionibus ſtricti iuris? tom.1,pag. 228,col.1,& 2,& 229,& 230,& 231

Cur in condictione triticaria non iuratur in litem ? tom.1,pag.229,col. 1,& 2

In actionibus arbitrariis in rem bonæ fidei , & ad exhibendum iuratur in litem propter dolum & culpam latam non autem propter leuem aut leuiſſimam tom.1,pag.227,col.2

In iis actionibus non iuratur in litem in quibus non agitur de fide rupta tom.2,pag.399,col.1,excepta vindicatione ibid.col 2

Pupillus etiam tutore authore in litem iurare non poteſt tom.1,pag.216, col.1

Contra non exhibentem inſtrumenta iuratur in litem to.1.1, pagin.240, col.1,in fi.

In actionibus bonæ fidei perinde ac in arbitrariis iurari in litem poteſt to. 1,pag.226,col.2,& quo caſu? ibid.

Cur in contrariis actionibus quæ ſunt bonæ fidei non iuratur in litem? tom.1.pag 226,col.2

Ob lætam quoque culpam iuratur in litem tom.1.pag.227,col 2

In actionibus bonæ fidei contrariis non iuratur in litem licet agatur de fide rupta, niſi illud etiam concurrat vt domino rem ſuam reposcenti denegare eam velit is qui conuenitur tom. 2,pag.399,col.1

Cur in actionibus empti & venditi quamuis bonæ fidei ſint non iuretur in litem tom.2,pag.399,col.2

Mater tutrix in litem iurare poteſt pro pupillis tom.1,pag.218 col.1

Ex iuris neceſſitate iurat quiſquis iurat deferente ſine iudice ipſo, ſiue etiam aduerſario, cùm hic quoque vel iurare cogatur,vel referre, vel ſuccumbere tom.1,pag 241,col.1, neceſſitate ſcilicet cauſatiua non præcepta ibid.

Quo caſu pro pecunia vel mutuo data, vel depoſita liceat iurare in litem? tom.1,pagin. 212, & 213,& 214

An propter intereſſe iurare in litem liceat? tom.1,pag 212,& 213,& 214

Prudenter facit is cui iuſiurandum eſt delatum ſi tempus ad deliberandum petat, non cum referre velit in iure ne locum pœnitentiæ relinquat ſed qua de re aut ad quam formam ſit iuraturus tom.1,pag.108,col.1.& 2

An in cauſa tutelari pupillus in litem ad rem ſuam æſtimandam iurare poſſit? tom.1,pag.216,col.1,& 2

Actor cui iuſiurandum in litem ex iuris & facti neceſſitate delatum eſt ſi nolit iurare non ſuccumbit ſed condemnationis vtilitatem amittit quum ex iureiurando habuiſſet licet non ex eo liberatus ſit moroſus debitor deficiente non tam iure quàm probatione tom.1,pa 241,col.2

Qui iuſiurandum defert, prior de calumnia iurare debet tom.1, pag.185, col.1.& 2, videlicet ſi hoc exigatur pag.188

Heres de facto defuncti iurare non cogitur tom.1, pag. 216, col.2,& pag. 217.col.1

An & quando per procuratorem iurari poſſit tom.1,pag.139.col.1,& 2

In actionibus arbitrariis poteſt iurari in litem propter dolum aut contumaciam rei, in bonæ fidei iudiciis tantum propter dolum tom.1,pagin.226, col.2

An pro pecunia iuretur in litem tom.1,pagin.211,& 212

Pro numiſmate ſicut & pro aliis ſpeciebus iuratur in litem tom.1.pag.212, col.2

Caſus ſingularis in quo domino licet iurare in litem & dominus rei ſuæ maneat nec ea ſit carituras tom.1,pa. 236,col.1

An procurator & defenſor, & quo caſu iurare compellantur? tom.1,pag. 184,& 185

Quantum vtilitatis percipiat moroſus & condemnatus debitor actore nolente delatum in litem iuſiurandum præſtare to.1, pag.241,col.2

Non eſt periurus qui iurat in litem rem tanti eſſe licet: pluris ſit tom.1,pag. 240.col.2

Iurare non cogitur quis vbi inuitus iudicium non cogitur accipere tom.1, pag.194,col.1.& 2

Quando reus de ſua credulitate iurare poſſit quando non? tom.1,pag. 183.col.2

Qui in litem iurare poſſunt? tom.1, pag.223,& 234

Alteri iurare quis debet id eſt de ferenti aduerſario non ſibi tom.1,pag. 100,col.2

Cur in actione ex empto non iuretur in litem? tom.1,pag.226, col.1, & pag.227,col 1

Cur in actione legis Aquiliæ in condictione furtiua non iuretur in litem? to.1,pag.229.col.1,& pag 237,col.1,& 2

Ex culpa leui aut leuiſſima in litem iurare non licet, ſecus ex culpa lata tom.1,pag 224,col.1,& 2

An in actionibus in rem iurare in litem liceat? tom.1, pag. 224, 225,col. 1,& 2

Actor ad fundandam ſuam intentionem iurans ex delatione aduerſarij non habet litis expenſas ſecus ſi ſuper aliqua exceptione à reo propoſita tom.1,pag.169.col.2

Non poteſt nec debet iurari de iure ſed tantum de facto tom.1,pag.205, col.1,quia ius eſt ſemper certum , factũ vero incertum ibid.

Iuraas ſe dare non oportere an ſit audiendus tom 1.pag.205,col.1,& 2

Interlocutio de iurando nunquam tranſit in rem iudicatam quo vſque iuratum ſit tom.1 pag.107,col.2

Mater non eſt admittenda ad iurandum pro filio, pupillo, ſi non ſit tutrix etiamſi iurare parata ſit tom.1,pa.217, col.2

Curator pupilli vel adoleſcentis inuitus pro pupillo iurare in litem non cogitur tom.1,pag.218,col.1 & 2

Cum vna eademque perſona aliter atque aliter iurauit,ſtandum eſt priori iuratæ quaſi poſterior non poſſit carere maxima periurij ſuſpicione tom. 1,pag.164,col 1

Caſus quo in actione ex empto poteſt iurari in litem ſed contra emptorem tom.1,pag. 227.col.2

Tutor inuitus in litem iurare pro pupillo non cogitur tom.1.pag.216, col.2,& pag. 217,col.1, & 2, imo nec in cauſa propria ibid.

Cur in actione ad exhibendum iuretur in litem? tom.2,pag.400,col.1

Cur in actione mandati etiam directa non iuretur in litem licet agatur de fide rupta? tom.2,pa.399,col.2

Cur in actione tutelæ iuretur in litem? tom.1,pag.234,& 235

Cur in actione rerum amotarum iuretur in litem? to.1.pag.230,col.2

Non videtur quid factum quod non durat factum tom 2,pa 177,col.1

Cur in interdicto vnde vi iuretur in litem? tom.1,pag.230,col.2

An ſit manifeſtæ turpitudinis & confeſſionis nolle nec iurare, nec iuſiurandum referre? tom 1, pag.196 & 197

Curator adoleſcentis pro minore in litem iurare poteſt ſi velit? tom.1,pag. 218,& 219

In infinitum iurare in litem licet tom.1,pag.211,col.1, non autem in immenſum tom.1,pag.210.co 2,& 211,co.1

In rei vindicatione ita demum iurare actor poteſt,ſi reus dolo malo deſierit poſſidere tom. 1, pag.224,col.2

In actione hypothecaria non iuratur in litem nec in Seruiana vel quaſi Seruiana ſed iis officio ſolo iudicis ex-

ſtimatur tom.1,pag.225,col.1,& 2,contra Tribonianum

An in actionibus bonæ fidei in quibus olim iurari olim licebat etiam hodie iurare permittatur? tom.1,pag. 226,col.2

In quibus actionibus in rem iuretur in litem? tom.1,pag.225,col.1,& 2

quando iuretur in litem? tom.1,pa. 207 col 1, quando non? tom.2, pag. 209,col.1,& 2

An in bonæ fidei iudiciis iuretur in litem? tom.1,pag 226,& 227

Omnes condiciones iurandi de aliqua re facienda à prætore improbantur,ſecus de aliqua re facta to. 1, pag. 198,col.2

Cur in interdictis non iuretur in litem? tom.1,pag.230,col.2

Eidem perſonæ contraria iurare non licet tom.1,pag.165,col.1

An per creaturam an per creatorem iurare liceat tom.1,pag.104,col. 1,& 2

In actionibus arbitrariis etiam iuratur in litem tom 1,pag.224,col.1

An in infinitum iurare in litem liceat? tom 1,pa.221,& 222

quomodo in actione furti iuretur in litem? tom.2,pag.386,col.1

quo caſu in actione furtiua iuretur in litem? tom.1.pag.229,col.2

Minor licet curatorem habens in litem iurare poteſt tom.1,pag 219, & 220

In actionibus contrariis non iuratur in litem tom.2,pag.393,col.1,& 2

Iurare depoſitum.

In actione depoſiti directa non iuratur in litem ſi depoſita fuerit res aliena tom.2,pag.399,col.2, licet agatur de fide rupta ibid.

In actione contraria depoſiti non iuratur in litem tom.2, pag. 399, col.1,& 2

Iurare intereſſe.

Neque olim neque hodie in immenſum iurare licet cùm id quod intereſt in certis caſibus duplum egredi non debet tom.1,pag.227,col.2

Iurare condicio.

Iurandi condiciones omnes à prætore improbantur tanquam turpes & pro non adiectis habentur tom.1, pa. 245,col.2

Iuriſdictio.

Nemo iuriſdictionis formam pro arbitrio ſuo mutare poteſt tom.2,pa. 233,col.2

Priuatorum conſenſus non poteſt tribuere iuriſdictionem ei qui nullam habet, licet eam quæ alicui competit poſſit prorogare tom.1, pagin. 194, col.1

Ius.

Vbi eadem eſt ratio iuris & æquitatis ibi & ius idem conſtituitur cum diſſimilitudinis ratio reddi non poteſt tom.2,pag.32,col.1

Cùm de bonæ fidei iudiciis & contractibus agimus aliud ſummum & ſtrictum ius non eſt quàm quod cùm æquitate conſentiat tom.1,pag.715,col.1

Iuris authoritas in prætore & arbitrio cuiuſquam eſſe non poteſt tom.1, pag.702,col 2

Non eſt cauillandum aut calumniandum ius prætorium ſicut nec ius ciuile tom.2,pag.273,col.2

Minus eſt ius facere quàm facere legem tom.1,pag.707,col.2

Ius ſemel amiſſum quomodo poſſit reſtitui? tom.1,pag.262,col.1

Vniuerſum ius noſtrum aut in acquirendo aut in conſeruando, aut in minuendo patrimonio conſiſtit tom. 1,pag.723,col.2

Nemini permiſſum eſſe debet ne quidem pupillo iuris occaſionem ad iniuſtum compendium ſuum trahere quia id ſine dolo malo fieri non poteſt tom.2,pagin.52,col.2

In quibus non diſtinguatur ius naturale à iure gentium tom.1, pag.350, col.1

Multa ex æquitate & vtilitate contra iuris rigorem recepta ſunt fauore pupilli furioſi municipum tom. 1. pag. 559,col.1

Ius prætorium totum pendet ab æquitate tom.1, pag.559,col.2,in fi.

quæ prouinciæ in Gallia iure ſcripto Romanorum & quomodo regi dicantur? tom.2, pag.37, col.2

Is natura debere dicitur quem iure gentium dare oportet to 1,pag.378, col.2

In iis quæ ſolis hominibus conueniunt ius naturale & ius gentium pro ſynonymis habentur tom 1,pag.378, col.2

Ius naturale à iure gentium non niſi ratione materiæ diſtinguitur t.1, p. 433,col.1

Ius per ſe non minus certum eſt quàm finitum tom.1,pag.507,col.2

Ciuilis ratio iura naturalia corrumpere non poteſt tom.1, pagin. 400, col. 1

Ius introductum eſt prætorium, Ius vero conſtitutum eſt ciuile tom.1,pag. 477,col.2

quæ ſunt iuris naturalis aut gentium nullo contrario iure aut ciuili aut prætorio dirimi poſſunt tom. 2. pag. 130,col.1

Ius ciuile generaliter ſumptum etiã prætorium comprehendit tom.2,pag. 239,col. 2

Ius gentium à iure ciuili parum aut nihil diſtat quoties Romani eo iure vtuntur, dum ne propria aliqua ratione ciuili, ſed ea quæ ſit tota ex iure gentium tom 1,pag 433,col.1

Nullus iuris naturalis aut gentium rigor eſt cui æquitas vlla opponatur. In iure ciuili ſecus eſt tom.1,pag.519,col. 2, in quo paſſim iuri æquitas opponitur ibid.

Iura vigilantibus non dormientibus ſubueniunt tom.1,pag.429,col.1

Stulti dicuntur omnes qui in iure errant tom.2,pag.56,col.2

Omnia ex iuris ordine facienda ſunt quantum fieri poteſt tom.2,pag.25, col.1

In petitione hereditatis iuratur in litem ſiue reus poſſideat, ſiue dolo deſierit poſſidere tom.1,pag.226,col.2

Ius commune ſemper eſt fauorabilius ſpeciali to.1.pag.314,col.1

Ex facto ius oritur tom.1,pag.422, col 1

Iuris authoritas in poteſtate contrahentium eſſe non debet quę nec in arbitrio eſt magiſtratuum tom.2,pag. 375,col.1

Nemo iure ſuo vti cogitur tom.2, pag.354,in fi.

Iura, actiones, nomina debitorum neque ſunt res mobiles,neque immobiles, ſed tertiam ſpeciem conſtituunt tom.2,pag.162,col.1,& 2

Neceſſitas iuris non eſt poſita in arbitrio iudicantis tom.1,pag.222, col.2

Ius ciuile prævalet & iuri naturali & ciuili tom.2. pag.424, col 1,& 2

Iuris executio non habet iniuriam tom.2,pag.168,col.2

Vbi eadem æquitatis & iuris ratio eſt,ibi idem ius tom.1,pag.536,col.1

Iura ſunt incerta tom.1, pag.506, col.1, & pag 507,col.1

Ius actio.

Cùm iura ſemel amiſſa ſunt nullus ad ea regreſſus datur,nec ſi dolo aduerſarij amiſſa ſint, ita vt ad actionem vel replicationem doli confugiendum neceſſario ſit tom.1,pag.262,col.1

Iuſiurandum.

Vt iurari poſſit in litem non illud tantum exigimus vt ij contra quem iuratur ſit in dolo vel ſaltem lata culpa, ſed etiam vt is qui iurare vult ſit dominus qui rem ſuam reperat, & qui per contumaciam nolentis reſtituere inuitus cogatur rem ſuam vendere tom.1, pag 696,col.1

Iuriſiurandi contempta religio ramgraue crimen eſt vt Deum ſolum vltorem habere poſſit & debeat tom 1,p. 243,col 1

quem effectum habeat iuſiurandum à iudice exactum in conflictu probationum? tom.1. pag.176,col.2,& 177

Iuſiurandum in litem ex iuris neceſſitate defertur quidem, ſed ex iuris neceſſitate non præſtatur tom.1, pag. 241,col.1.& 2

Iuſiurandum in litem neceſſario præſtatur quando ex iuris & facti neceſſitate defertur tom.1.pa.241,col.2

Ex iureiurando à filio familias vel à ſerto delato & præſtito an detur actio de peculio contra patrem vel dominum ei qui iurauit? tom.1,pag.150, col.1,& 2

Iuſiurandum in litem à tutore vel curatore volente præſtandum quomodo ſit concipiendum? tom. 1, pag. 219,col.1

Iurans ſe non eſſe condemnatum etiam ſi ex ſtipulatu iudicatum ſolui ob rem iudicatam conueniatur habet exceptionem iuriſiurandi tom.1,pag. 162,& 163

Iuſiurandum in actione ex iudicato præſtitum non prodeſt ſi poſtea agatur ſtipulatione iudicatum ſolui etiam ob rem iudicatam tom.1,pag.163,col.1

quoties in poſteriorem actionem alia quæſtio deducitur, exceptio iuriſiurandi in priore actione præſtiti non poteſt competere tom.1.pag.163 col.2

Iuſiurandum à muliere conuenta iudicio rerum amotarum præſtitum non prodeſt contra rei vindicationem ſi ea actione mulier poſtea conueniatur tom.1,pa.162,col.2

Reus per iuſiurandum præſtitum abſolutus non tantum ab obſeruatione iudicij ſed etiam à tota cauſa abſoluitur tom.1,pag.192,col.1.& 2

Iurati exceptio non eſt neceſſaria ad elidendam actoris intentionem,cuius actio ipſo iure ſublata eſt tom.1, pag.192,col.2

Iureiurando ſuper principali obligatione præſtito pignus liberatur to. 1, pag 198,in fi.& 199,col.1

Iuſiurandum tollit obligationem naturalem,ſecus res iudicata tom 1, pag.199 col.1

Iuſiurandum præciſa neceſſitate cogit ad factum promiſſum t.1,p.269,c.1

Iureiurando præſtito ſuper aliquo debito ab omni controuerſia defenditur tom.1,pag.200,col.1,& 2

An abſenti & ignoranti gratia iuramenti fieri poſſit? to.1,pag.200,col.1, & 2,& 201,col.1, & 2, quamuis deferri non poſſit abſenti & ignoranti tom.1, pag.200.col.1.in fin.

Iuſiurandum etiam inuito aduerſario qui iurare debet abſenti nullo etiam nuncio intercedente remitti poteſt tom.1, pag.201,col.1

Iuſiurandum à fideiuſſore præſtitum an & quomodo profit reo? to.1, pag.157,col 1,& 2

Similitudo inter iuſiurandum & ſententiam to.1,pag.157,col.2.& diſſimilitudo ibid.

Iuſiurandum in continenti ſuſcipiendum eſt ſed incontinenti ſuſceptum præſtari etiam ex interuallo poteſt tom. 1,pag.183,col.2

Iuſiurandum præſtitum facere perirum poteſt ſecus remiſſum to. 1,pa. 183,col.2

Iuſiurandum pro veritate habetur non minus quàm ſententia quoties de facto iuratur aut etiam de iure quod facti cauſam permixtam habeat tom.1, pa.174,col.1

In actionibus ex delicto iuſiurandum delatum referri non debet tom.1, pag.189,col.2,& 190,col.1

Contra iuſiurandum in fraudem creditorum præſtitum quomodo ſuccurratur creditoribus & qua actione? to. 1.pag.118,& 119

An & quomodo creditoribus aduerſus iuſiurandum in fraudem præſtitum detur replicatio & exceptio? to.1,pag. 119,col.1

Iuſiurandum non eſt modus tollendæ obligationis nec actionis quæ ex ea naſcitur, ſed tantum obligationis naturalis tom.1,pag 119,col.1

Iudex modum iureiurando in litem ſtatuere non poteſt contra Tribonianum,cod.loco tom.1,pa.221,222,& 223, & 224

An ſit in arbitrio iudicis deferre iuſiurandum in litem necne, vbi concluditur negatiue contra Tribonianum tom.1, pag.222, col.2 & ſeq.

An poſſit iudex qui detulit iuſiurandum in litem non id ſequi ſed vel præſtus abſoluere vel minoris condemnare quàm iuratum ſit? vbi concluditur negatiue contra Tribonianũ tom.1 pag.223,col.1.& 2,& 224,col.1

Iuriſiurandi verba ſolemnia tom.1, pag.103,col.1

Iuriſiurandi delata condicio implẽda eſt in forma ſpecifica tom.1, pa. 105,col.1

De iureiurando per proprium caput vel per caput filiorum præſtito tom. 1, pag.104.& 105

An iuſiurandum ſit vera probatio ſimpliciter & abſolutè quantum ad omnes an verò quantum ad eum duntaxat qui detulit tom.1,pag.126,col.1,& verum iuſiurandum inter alios præſtitum aliis nocere debeat ibid.& tom.1, pag.227,col.1,& 2,& pag.129,col.1,& 2

Vinculum iuriſiurandi non tranſit à defuncto in heredem, tranſit autem exceptio ex iureiurando quæſita tom. 1,pag.110,col.2, imò etiam in ſucceſſorem fiſcularem ibid.

An exceptio quæſita ex iureiurando tranſeat in heredem iurantis? to.1, pag.111,col.1.& 2, an etiam in ſingularem ſucceſſorem ibid.& pag.111

An ex iureiurando defuncti ſiue promiſſorio ſiue affertorio heres obligetur? tom.1,pag 110,col.2

Ex iureiurando delato & iuxta formam delatam præſtito prætor dat non tantum exceptionem iuriſiurandi ſed etiam actionem tom.1,pag.585,col.1

Ex iureiurando ad formam delatam præſtito prætor non tantum dat actionem in factum quæ datur ad exemplum iudicati ſed etiam actionem ex eo contractu de quo iuratum fuit tom. 1,pag.585,col.1

Iuſiurandum habet vim reiiudicatæ tom. 1, pag.124, col.1 & 2, ac ſententiæ pag.125,col.1

Iuſiurandum pro certiſſima veritatis probatione habetur contra quam nec admitti probatio vlla poteſt tom.1, pag.124,col.1,& pag.135,col.1

An iuſiurandum maiorem habeat auctoritatem quam ſententia, & de variis iuriſiurandi effectibus tom.1,pa. 69,co.1,& 2

Cur maior ſit effectus iuriſiurandi quam pacti & tranſactionis tom.1,pa. 172.col 2,& 173

Grauius eſt periurij peculium in iureiurando in litem quàm in iureiurando deciſoria quia illud eſt affectionis hoc veritatis to.1,pag.217,col.1

An detur iuſiurandum neceſſarium? & quodnam illud eſſe poſſit? tom.1, pag.97,col.2,& 98

De iuramentis quæ non ad controuerſiarum deciſionem ſpectant ſed ad præparatoria iudiciorum tom.1, pag. 98,col.1,& 2

An iuſiurandum ſpeciem tranſactionis contineat? tom.1,pag. 98, col. 1,& 2

Iureiurando rei non tollitur actio ipſo iure ſed per exceptionem to.1,pa. 168, col. 2, ſecus iureiurando actoris ibid.

Iuſiurandum ab actore præſtitum habet vim nouationis tom.1,pagin.168, col.2

Qui iuriſiurandum detulit non poteſt delationem poſtea reuocare ne quidem ex cauſa vbi ſemel præſtitum eſt tom.1,pag.168,col.2

An & quo caſu iuſiurandum ab vno ex correis debendi præſtitum alteri proſit? tom.1,pag.159,col.1,& 2,& 160

An & quomodo exceptio iuriſiurandi ſuper vno facto præſtiti competat contra omnes actiones ex eodem facto dependentes? tom.1. pag 160, col.1.& 2,& 161,col.1,& 2,circa fin.

De iureiurando inter Chriſtianum & hereticum aut Turcam to.1,pag.106, col.1,& 2

Iureiurando ritè rectéque præſtito non amplius quæritur an res debeatur tom.1,pag.106,col.1,&2

Iuſiurandum habet verum probationis ſicut & tranſactionis tom.1,pag. 106,col.2

Omne iuſiurandum eſt illicitum ſi ſit irreligioſum tom.1,pag.106,&107, & conſequenter nullum ibid.

An ex iureiurando præſtito de condicione ſub qua pactum de non petẽdo factum dicebatur, detur exceptio ex iureiurando an ex pacto, & an maiorem habeat poteſtatem exceptio hæc quam exceptio ex pacto? tom.1,pag. 197,in fi.& 198,col.1,& 2

Iuſiurandum ſuper vna re delatum & præſtitum ad aliam rem extendi non debet tom.1,pa.198,col.1,in fi.

An iuſiurandum nouationis & delegationis vim habeat tom 1,pag.155, col.1,& 2

An iuſiurandum vim habeat iudicij? tom.1 pa.155,col.2

Iuſiurandum loco ſolutionis cedit to.1,pag.156,col.1,& 2

Non alius quam dominus vulgò admittitur ad iuſiurandum in litem tom. 1,pag.478,col.1

Cur inuito iuſiurandum deferri poſſit? tom.1,pag.184,col.1

Iuſiurandum pupillo deferri non poteſt, præſtitum tamen defetente aduerſario,cuſtodiri debet tom 1.pag. 184.col.1,& 2

Iuſiurãdum deferri non poteſt quod referri non poteſt tom.1, pag.184, col.1

Iuſiurandum non aliter valere nec ratum eſſe poteſt quam ſi ius & naturam recipiat tom.1, pag.170,col.1,niſi res pro qua iuratur vel furtiua ſit vel poſt moram debitoris perierit pag.170, col 1

Iuſiurandum deferens ſi prior iurare de calumnia recuſet,iuſiurandum delatum remittere videtur tom.1, pag, 195,& 196

Iuſiurandum tacitè & expreſſe remitti poteſt tom.1,pa.196,col.1

Iuſiurandum ante litem conteſtatam & extra iudicium deferens etiam hodie de calumnia iurare debet, ſecus iuſiurandum deferens ob litem & in lite ipſa præſtandum propter Iuſtiniani conſtitutionem tom.1, pag. 196, col.2

Iuriſiurandi in actione vi bonorum raptorum præſtiti ſe non rapuiſſe exceptio non poteſt opponi contra actionem furti aut condictionem furtiuam tom.1,pag161,col.1,& 2

Iuriſiurandi in ſpecie præſtiti exceptio non poteſt apponi aduerſus genus tom.1, pag.161,col.1,& 2

An ſi iuratum ſit in ea actione per quam minus conſequi actor potuit noceat exceptio iuriſiurandi ne per aliam actionem ampliorem conſequi adhuc poſſit quod condemnationi quam ex priore poterat ſperare defuiſſet? tom.1,pag.161,col.2

Nullo modo permitti poteſt ei qui iurauit vt ab eo iureiurando reſiliat inuito aduerſario cui aliquid iuris ex eo quæſitum fuerit tom.1, pagin.168, col 1,& 2

Præſtito ab actore iureiurando poſt inſtitutam legis Aquiliæ actionem,nõ poteſt actor poſtea legis Aquiliæ actionem repetere vt duplum ab aduerſario conſequatur tom.1,pag.166,col.1, 167, & 168,col.1

Iuſiurandum in litem multo grauius & maioris momenti eſt quàm iuſiurandum deciſorium tom.2, pag. 394,col.1

Iuſiurandum in litem non defertur à iudice niſi per ſententiam ipſam qua condemnetur reus in tantam quantitatem quantam actor in litem iurauerit tom.1,pag.223,col.2

Nouis probationibus à reo repertis poſt præſtitum ab actore iuſiurandum in litem ex quibus clariſſimè appareat reum nullomodo condemnari debere quanti actor in litem iuraſſet, non poteſt iudex reum abſoluere ſed debet neceſſario iuuari remedio appellationis vel ſupplicationis ciuilis tom.1, pag.223,col.2

Iuſiurandum conſtituit debitorem in mora & perpetuat obligationem tom.1.pa 171,col.2, in princip. & habet vim interpellationis ibid.

Iuſiurandum non habet vim inter-

Temporales actiones per iusiurandū possunt perpetuari tom.1,pag 113, col.1,& 2

Iusiurandum habet vim contestationis tom.1 pag.113,col.1,& 2

Iudex iniustè facit si iusiurandum in litem deneget petenti actori eo casu quo æquum sit ab actore ipso non à iudice litem æstimari,& ab ea iudicis sententia vel interlocutione appellari rectè potest to.1,p.222,col.2

Iusiurandum in litem non potest à iudice deferri actori qui non rem suam petit, sed sibi debitam duntaxat actione stricti iuris aut cōtra eum qui non in dolo, sed tantùm in culpa leui esse probatur tom.1, pag.222, col. 2

Iusiurandum habet vim pacti conuenti,id est transactionis. Item stipulationis, nouationis & delegationis, itēque acceptilationis solennis, ac veræ solutionis tom.1,pag 194,col.1

Prodigus ne quidem tutore authore iusiurandum deferre non potest, secus curator solus tom.1, pag.193,& 194, quod & in furiosi eiusque curatore locum habet tom.1,pag.194,col. 2

Iusiurandum in litem nihil nisi litis æstimatio est, ac quasi venditio rei in litem deductæ t.1.p.216,c.1

An & quomodo ex iureiurando detur actio & exceptio? tom. 1, pag. 111,col.1.& 2

Iusiurandum præstitum quomodo etiam prosit fideiussori? tom. 1, pag. 111,col.1,& 2

An,& quibus liberis & libertis liceat iusiurandum parentibus & patronis deferre tom.1, pag.138,c. 2,& pag.139, col.1,& 2,& 140,col. 2

Quid & quomodo operetur iusiurandum à reo præstitum si iuret se dare non oportere,aut se non esse condemnatum tom.1, pag. 163,col.2

Ex iureiurando à seruo vel à filiofamilias præstito, an exceptio domino, aut patri concedatur tom.1,pag.151 col.1,& 2

Homo mortuus in iusiurandum deduci non potest tom.1,pag.170,col.1

In omnibus actionibus bonæ fidei per quas actor rem suam petit, licet nō quasi suam sed quasi sibi debitam iuratur in litem eadem scilicet æquitatis ratione,ne actor rem suam vendere inuitus iusto precio compellatur t.1,p. 596,col.1,& 2

Iureiurando ritè delato reus habet electionem aut soluendi aut iurandi tom.1,pag.189,col.2

De condemnatione quæ per actoris iusiurandum in litem creuit tom.1,pa. 207,col.2

Iusiurandum in litem in actionibus strictis præstitum an sit verè & propriè iusiurandum? tom.1, pagin.229, & 230

Iusiurandum species probationis est tom. 2,pag.393,col.2

Iusiurandum neque patronum, neque ingenuum facere quenquam potest tom 1,pag.174,col.1

An iusiurandum in actione populari ex ea causa præstitum quæ adhuc duret noceat aliis eadem actione postmodū agere volentibus? tom.1, pag. 173, col.1, & 2

Iusiurandum non habet vim probationis pro eo qui detulit, sed tantùm pro eo qui iurauit to.1,p.149.col. 2

Iusiurandum susceptum & præstitū habet vim pacti conuenti tom. 1, pag.114,col.2,in princip.

Vnde sit æstimanda vis iurisiurandi tom.1,pag 133,col.1

Veteris iurisiurandi formula t.1.p. 145,col.2

Præcipuus iurisiurandi effectus est vt iurantem ab onere probandi releuet tom. 1,pag.145,col.1

An defensor iuris iusiurandum deferre possit to. 1, p. 145, col.1

De iureiurando propria superstitione præstito t.1,p.105,& 106

An in popularibus actionibus iusiurandum ab vno præstitum aliis vel contra alios qui non detulerunt prosit? t.1, p.172. & 173

Iurisiurandi delatio probationis species quædam est & quidem maxima tom.1,pag.149,col.1

Iusiurandum parit exceptionem perpetuam tom.1,pag.199,col.1.& 2

Nullum hodie penteus de calumnia iusiurandum præstatur citra specialem iudicis interlocutionem tom.1,pag. 186,col.2

In duobus reis stipulandi an delatum ab altero iusiurandum alteri noceat? tom.1, pag.156,col.1,& 2

Iusiurandum mulieris de iure præstitum potentius est iure, at si de facto, non est potentius iure sed facto tom.1,pag.177,col.2

Iusiurandum de calumnia remitti non potest ne quidem expressa conuentione tom.1.pag.185,in fi.

Præstito iureiurando non datur actio contra iurantem, neque contra eius successorem tom.1,pag.109,col. 1,& 2, & 110

Iusiurandum à matre vel præstitum vel delatum neque nocere, neque prodesse partui debet tom.1,pag.103, col.2

De iureiurando præstito super eo an prægnans sit mulier vel non sit tom.1, pag.102,& 103,col.1,& 2

Iusiurandum deriſorium nunquam defertur,sed semper à parte tom.1,pa. 220,col.2

Iusiurandum in litem semper est iudiciale,nunquam extraiudiciale tom. 1,pag.220,col.1,& 2

Iusiurandum veritatis nullum est? to. 1,p.235,col.2

Inutile est iusiurandum à reo præstitum nemine ei iusiurandum deferente tom.1, pag.100,col. 1,& 2

Iusiurandum instar iudicis habet to. 1,pag.126,col.2

Præstito super parte litis iureiurando lis pro parte tantùm dirimitur secus præstito super totalitate t.1,p.110,c.1

An iusiurandum rei prosit fideiussori? tom.1,pag.157,c.1,& 2,& 159, co.1,& 2

Cur Plato iurisiurandi vsum prohibendum putauerit? tom.1,pag.186, col.2

Quando necessarium sit iusiurandum in litem ad æstimandam rem peremptam in actionibus stricti iuris t.1, pag. 470, col. 2, & in quibus actionibus non sit necessarium ibid.

Iusiurandum quod sententia secuta est non potest habere vim sententiæ, sed tantùm probationis tom.1,pag. 112,col.1

Post præstitum iusiurandum non de alio quæritur quàm verum iuratum sit tom.1,pag.112,col.1,& pag.114,col.1

An iusiurandum præstitum vno deferente aliis prodesse aut nocere potest?tom.1,pag.121,col.2,& 122,col.1,& 2

De conditione personæ præstitum iusiurandum valet tom.1,pag.102, col.1,& 2

Iurisiurandi remissi & præstiti par est virtus to 1,pag 111,col.1

Cur introductum sit iusiurandum in litem tom.1,pag.206,& 207

Iusiurandum à iudice solitum exigi propter conflictum probationum non exigitur ab eo qui sempiternè probauit suam intentionem, sed ab eo qui plenè, cuius tamen probationes cōtrariis tamen aduersarij probationibus quamuis paulo leuioribus debilitētur tom. 1.pag.176,177,178,col.1

Potest imputari aliquid ei qui iusiurandum detulit quod aduersarium in causa propria iudicem constituerit to. 1,p 385,col.1

An iurari debeat eo modo quo defertur iusiurandum, & an & quomodo possit forma iurisiurandi delati reformari à iudice? tom.1,pag.104,col.1,& 2

Iusiurandum parit repetitionem soluti tom.1,pag.199,in fi. & 200

Iusiurandum etiam quod extra iudicium defertur iudicij instar obtinet tom. 1, p. 194,col.1,in fi.

Iusiurandum non est modus transferendi dominij tom.1 pag.123,col.2

Sublata principali obligatione per iusiurandum pœna promissa tollitur tom.1,pa.199,col.2

Per iusiurandum in litem non tam æstimatur id quod interest, quàm res ipsa nisi vno casu tom.1,pag.227,col.2

Iusiurandum in litem non tam fauore domini est inductum cui res sua eripitur quàm odio possessoris qui per contumaciam non vult restituere to.1, pag.210,col.1

Iusiurandum habet speciem nouationis & delegationis to.1,p.116,col.2

Iusiurandum est modus tollendæ obligationis naturalis & ciuilis tom.1, pag.116,col.2

Iusiurandum in litem cur comparatum? tom.1,pag.226,col.1

De iureiurando calumniæ to.1,pag. 183,c.1,& 2

Iusiurandum non ex interuallo, sed in continenti est suscipiendum tom.1, pag.183,col.2

Iurisiurandi in litem, vnde profecta necessitas tom.1,pag.227,col.1, in fi.

Taxatio quantitatis iurisiurandi à Triboniano potiùs quàm a iure introducta tom 1.pag.222,col.2

Iusiurandum in litem non defertur pro quantitate posita, sed pro corpore t.1.p.208,col.2

Cur introductum sit iusiurandum in litem? tom.2,pag.386,col.1

Exceptio iurisiurandi non nocet si aliquid denouo superueniat,t.1,p.173,c.2

Iusiurandum in litem præstitum retractari à iudice non potest tom.1, p. 224,col.2,& pag.221,222,& 223

Quo casu etiam in iudiciis strictis iuretur in litem tom.1, pag.510,col.2

Qui iusiurandum aduersario defert, facit eum iudicem in sua causa tom. 2,pag.157.col.1

Iusiurandum à pupillo vel à minore præstitum contra deferentem custodiri debet tom.1,pag.152,& 153

Verba solemnia formulæ iurisiurandi tom.1,pag 138,c.2

Effectus in iureiurando potissimum est inspiciendus tom 1.p.130,c.1

Iusiurandum interdum recusari potest propter qualitatem & modum deferendi aut referendi tom.1,p.197,c.2

Iusiurandum in dubio pro iurante ampliandum est & liberatorium tom. 1,pag.205,col.2

Iusiurandum, tutor.

Iusiurandum à tutore delatum omnibus aliis probationibus deficientibus ita ratum haberi debet si bona fide delatum sit vt pupillo actio postea denegetur, etiāsi superuenerint ei nouæ probationes, si modo tempore delati iurisiurandi neque sperari, neque expectari poterant tom.1,pag.193, col.1,& 2

Iusiurandum,ius accrescendi.

Quibus casibus portiō bonorū possessionis alteri patrono per iusiurandū liberti sublata alteri per ius accrescendi accrescat tom.1,pag.128,col.2

Iusiurandum, pupillus.

An pupillus iusiurandum sine tutoris auctoritate deferre possit tom.1,pag. 141,col.1,& 2,& 142,col.1

An pupillus in integrū restitui possit aduersus delationem iurisiurandi siue à tutore solo, siue cum tutoris auctoritate factam tom.1,pag.142,col.1

An pupillus indemnitatem habeat à tutore cuius auctoritate delatum est iusiurandum tom.1,pag.142,col.1,& 2

Iusiurandum, periurium.

Iureiurando à procuratore delato cum cautione de rato, cur non possit de rato rem agere quàm si de periurio suo doceat tom.1,pag.147;col.1

Iusiurandum dolus.

Quando iusiurandum in actione de dolo referri possit? tom.1, pag.190, col 1

Iusiurandum, precium.

An venditor conuentus actione exēpto ad rem tradendam,poterit remorari effectum actionis & iurisiurandi, & excipere de precio non soluto, vt interim non cogatur tradere tom.1. pag. 135, col.2

Iusiurandum, cautio.

Nemo superfluo iureiurando debet onerari tom.1, pag.198,col.1

Nemo superflua cautione debet onerari tom.1,pag.198,col.1

Iusiurandum, fideiussor.

Fideiussor iurans se dare non oportere,an & quomodo liberet reum principalem? tom.1,pag.205,& 206, sic & defensor absentis vel præsentis pag. 206,col.1,& 2

Iusiurandum, furtum.

Iureiurando in litem de actione furti præstito cuius temporis ratio habeatur pro æstimatione? tom.1,p.240,col.1

Iusiurandum periurium.

Quo casu de periurio quæri soleat in iureiurando in litem præstito vel in iureiurando purgatiuo t.1,p 242,c.1,& 2

Iussum.

An actio quod iussu detur in eos qui contractum filij vel serui earum habuerunt? tom.2,pag.313,& 314

Dominus pro seruo fideiubēs actione quod iussu non tenetur tom.2,pag. 313 col.1,& 2

Curator ciuitatis aut reipublicæ cuius iussu cum seruo ciuitatis contractū est,an actione quod iussu teneatur? to. 2,p.317,& 318

Pater vel dominus pecuniam mutuā accepturus si iusserit filio vel seruo numerari an actione quod iussu teneatur? tom.2,pag 318,col 1,& 2

An iussum re integra possit reuocari tom.2, pag.312,col.1,& 2

Iussum quomodo accipiendum sit? tom.2,pag.312.col.1,& 2, & quomodo probandum ibid.

Iussum, pignus.

Qui iubet cum seruo contrahi ad obligandum se, an actione quod iussu teneatur? & an bona sua à seruo possint obligari tom.2,pag.316,in fi. & 317, col.1,& 2

Iussus.

Curatore adolescentis vel furiosi,vel prodigi iubente cum seruo contrahi, an detur actio quod iussu in eos quorum seruus fuerit tom 2. pagin. 315, col.1,& 2

Quod iussu veri procuratoris gestū est à seruo in eius dominū datur actio quod iussu secus si sit falsus procurator tom 2,pag.315,col.2

Quod iussu domini ancillæ,vel iussu patris filiæ creditum est actione quod iussu à domino,vel à patre repeti potest tom.2,pagin.316,col.1,& 2

Vnus ex serui dominis cum eo contrahi iubendo solus tenetur actione quod iussu tom.2,pag.318,col 1,& 2

Duo ex dominis iubentes cum seruo contrahi actione quod iussu quilibet in solidum potest conueniri. t.2.p. 318,col.2,& 319

Ex iussu alicuius vt cum alieno seruo contrahatur non datur actio quod iussu licet postea eum seruum redemerit tom.2,pag.316,col.1,& 2

Pupillus dominus sine tutoris authoritate iubendo, non tenetur actione quod iussu tom.2,pag.314, col 1,&2

Actio quod iussu datur contra pupillum cuius tutoris solius iussu pupilli,seruo creditum est tom.2,pag. 314,col.2,& 315,col.1,& 2

Si iussu fructuarij vel bonæ fidei possessoris cum seruo contractum sit, tenetur actione quod iussu tom.2, pag 314,col.1,& 2

Qui iubet cum seruo contrahi actione quod iussu,in solidum conuenitur tom.2,pag.311, col.1,& 2, scilicet quatenus iubet col. 2

An tutoris iussu creditum seruo pupilli,possit actione quod iussu à pupillo repeti tom.2, pag.315,col.1,& 2 & 316

Differentia inter iussum & fideiussionem tom.2,pag.249.col.2

Iustum.

Non satis iustè factum dici potest,si iustius aliquid fieri potuerit tom.1,p. 178,col.1

L

Ladere.

Læditur is qui pro pecunia sibi debita actionem suscipere cogitur tom.2,pag.252,col.2,in fi. si scilicet ex suo contractu ad pecuniam teneatur tom.2,p.253,col.1

Læsio.

Lædi creditur quisquis partam ex causa iudicati persecutionem nouo contractu ad initium alterius periclonis redigit tom 2,pa.252,col.2

Latitare.

Nemo accepto iam iudicio & dictata actione latitare potest tom.2, pag.240 col.1

Laudimia.

Ex facta diuisione inter coheredes nulla domino directo laudimia debentur,nec magis à prouocante, quàm à prouocato tom.1 pag.492,col.2

Legare.

Res aliena legari potest tom.1, pag.19,col.1

Legata

Legata licèt diminuant & delibent hereditatem, ius tamen & qualitatem heredis non diminuunt tom.1, pag.489,col. 1

Legata in minus solemni testamento relicta naturaliter, neque ciuiliter debentur tom.1, pag.534,col.1, & 2

Legatarius.

Heres malè plus minúsque iusto precio res hereditarias vendens, legatariis neq; prodest,neque nocet tom. 1, pag.333,col.2, & 334,col.1

Legatarij non sunt iuris successores tom .1,pag.489,col.1

Creditoribus peculiariis actiones non competunt in legatarios, tanquam qui non sint iuris successores, sed in heredes tom.2, pag.269 col.2

Non est audiendus legatarius, si legati commodum amplectatur, onus verò recuset tom.2,pa.270,col.1

Legatarius modus.

Legatarius cauere debet de modo implendo t.1, p.297,col.1

Legatus.

Vbi conueniri debeat Legatus Romæ vel alibi contrahens tom. 1,pag. 555,col.1

Legatus,constituere, constitutum.

Legatus Romæ constituens se solutorum Romæ eam pecuniam quam in prouincia mutuam acceperat, licèt ante legationem,debet conueniri Romæ,vbi & constitutum factum & solutio fuit destinata ipso iam tempore legationis tom.1,pagin.555,col.1 secus si simpliciter constituat eam se soluturum ibid.

Legatus,contrahere,constituere.

Legatus simpliciter constituendo Romæ, non ideò credendus est constituere se soluturum Romæ, sed potiùs in loco sui domicilij, nisi situm primum Romæ contraxerit tom.1, pag. 555,c.2

Legatus constituere.

Legatus qui Romæ non contraxit, sed in prouincia, constituit se Romæ soluturum, conueniri tamen Romæ non potest,scilicet si ante legationem contraxit.secus si post tom.1, pag.556,col.1,& 2

Legatum.

Legato fundo instructo quod tempus inspiciendum sit tom.2,pag. 262,col.2

Legati sub condicione relicti pendente condicione, dominium est heredis tom.1,pag.17,col 1

Legata dicuntur incipere ab herede.non à testatore tom.2,pag. 268,col.1,in fi.

Neque legata,neque fideicommissa valent,quamuis pura, si nemo hereditatem adeat to 1,pag.233,col.1

Per nudam sui heredis existentiam l[illegible]rata confirmantur tom. 1, pag. 339, col. 2

Legatum ab intestato relinqui non potest nisi per fideicommissum repertum sit à legitimis successoribus tom. 1, pag. 338, col. 2

Id quod implendæ condicionis causa datur licet non capiatur iure testamenti neque tam ex voluntate testatoris quàm eius qui dat, mortis tamen causa capitur tom. 1, pag. 249, col. 1

Res sub conditione legata interim & pendente conditione pleno iure est heredis tom. 1, pag. 489, col. 2

In legato nulla traditio requiritur ad transferendum dominium tom. 1, p. 237, col. 2

Legata & fideicommissa nullo etiam hominis facto intercedente ignorantibus quoque acquiruntur tom. 1. p. 26, col. 1

Legati tempus inspiciendum cùm legatum cedit, non tempore testamenti tom. 2, pag. 262, col. 1

Dominium rei per vindicationem legatæ sub conditione interim pleno iure est heredis tom. 1, pag. 494, col. 1

Legatum sub cõdicione relictum repudiari interim non potest tom. 1, pa. 494, col. 1

Legatum & rei legatæ dominium transit recta via à testatore ad legatarium, nunquam factum heredis tom. 1, pag. 489 col. 1

Legata per vindicationem aut perceptionem transeunt recta via à testatore ad legatarium secus legata per damnationem aut per sinendi modum tom. 1, pagin. 489 col. 1, in fi.

Legatum si eius dominium fuerit testatoris recta via, transire in legatarium potest tom. 1, pag 405, col. 1

Legatum per damnationem non nisi per actionem personalem ex testamẽto peti potest, legatum vindicationis etiã per actionem in rem ac proinde vbicunque res inueniatur quæ legata est tom. 1, pag. 536, col. 2

Hominis legatum orationis compẽdio singulos homines continet tom. 1, pag. 390, col. 1 sicut & stipulatio ibid.

Nemo inuitus legatum agnoscere compellitur quamuis lucrosum tom. 1, pag. 16, col. 1

Quomodo legatum acquiratur reuocabiliter, quomodo irreuocabiliter, tom. 1, pag. 16, col. 2, & quando ibid.

Legato lana simpliciter vestimentum quod postea ex ea lana factum est à testatore legatum non videtur to. 1, pag. 686, col. 1

Legatum per vindicationem factum titulus habilis est ad transferẽdum dominium ipso iure etiam citra traditionem tom. 1, pag 686, col. 1, & 2 non tamen viuo adhuc testatore, sed eo demum mortuo tom. 1, pag. 686, col. 2

Dominium rei per vindicationem legatæ transit recta via à testatore in legatarium etiam ignorantem tom. 1, pag. 156, col. 1

Quomodo per omnia exequata sint legata fideicommissi tom. 1, pag 327 col. 2, & pag. 329 col. 1, & 2

An debitum purum sub conditione legatum debitori, pendente conditione, possit peti ab herede tom. 1, pag. 77, col. 1

Obligatio legatorum incipit ab herede tom. 1, pagin. 333, col. 2

Iustinianus sustulit omnes antiquas formulas & differentias legatorum to. 1, pag. 19, col. 1

Seruus sub cõditione legatus aut qui non nisi cõdicionalem libertatem meruit interim heredis est & quidem pleno iure tom. 2, pag. 169 col. 2

Cur legatum purum à testatore ad legatarium recta via continuetur tom. 2, pag. 169. col. 2. imo etiam legatum conditionale, existente quandocunque conditione ibid.

Legatum perinde facit rem legatam legatarij, atque hereditas heredis res singulas nunquam factam heredis to. 1, pag 400, col. 1

Legata hereditariarum quoque actionum loco habentur quamuis ab herede incipiant tom. 2, pag. 269, c. 1

Hereditate non adita legata omnia non intercidunt tom. 2, pag. 269, col. 1

Peculium legatum potest recipere accessionem & diminutionem, secus alia legata quæ non possunt accedere legatario, sed ipsi heredi tom. 2, pag. 262, & 263, col. 1, & 2

Legatum per vindicationem relictũ acquiritur ipso iure legatario sed acquisitione reuocabili, acquisitione verò legati acquiritur acquisitione irreuocabili tom. 1, pag. 245, col. 2

Legatum acquiritur ignoranti quidem, sed non inuito tom. 1, pag. 245, col. 2

Legatum per agnitionem acquisitũ repudiari non potest to. 1, pag. 245, col. 2

In legato condicionali vel ad diem dies & conditio faciunt legatum tom. 2, pag. 214, col. 1

Legatum, mutuum.

Argentum ad pondus legatum potest solui in pecunia numerata eiusdẽ æstimationis secus argentum ad pondus mutuo acceptum tom. 1, pag. 4, col. 1

Legatum, dies.

Dies insertus legato, facit legatum condirionale, secus si sit insertus solutioni legati tom. 1. pag 536, col. 1

Legatum, stipulatio.

Legatum domus inutile si nullam testator habeat tom. 1. pag. 521. col. 2

Optimum consilium pro stipulatore est vt in stipulationibus & locum & tẽpus adiiciat to. 1, pag. 521, col. 2

Lex.

Nulla lex ita scribi potest vt omnes casus comprehendat tom. 1, pag. 503. col. 1

Lex vetus & ius antiquum adeoque antiquissimum dicitur leges duodecim tabularum tom. 1, pag. 503. col. 1 nouæ verò leges quæ post eas leges latæ sunt ibid.

Leges & constituciones quantumuis exorbitantes & correctoriæ recipiũt interpretationem passiuam à iure communi & à prioribus legibus quibus nõ fuerit specialiter derogatum tom. 1, pag. 187, col. 1

Duriores leges neque prudentibus, neque ipsi Prætori licet verbis repugnantibus interpretatione mollire, quia quantumuis duræ seruandæ sunt tom. 1, pag 569, col 2

Leges debent esse de re dubitabili tom 1, pag. 129, col. 1

Ludibrio habet auxilium & æquitatem legis qui existimat maiorem propositi sui & voluntatis, quàm iuris ipse potestatem, quod neque in contractibus inter vinos, neque in vltimis voluntatibus ferendum est tom. 1, pag. 414, col. 2

Leges sub alienis titulis positæ, fugitiuæ dictæ tom. 1, pagin. 442, col. 1

Tanto melior lex est siue ciuilis, siue prætoria, quanto generalioribus verbis concepta est, vt plures casus complecti possit tom. 1, pag. 592, col. 1

Lege nihil maius, nihil dignius, porentiusve est in republica, siue qua nec vlla stare respublica potest tom. 1, pag. 706, col. 2

Nullus alius quàm Cæsar legem facere potest quæ commissi pœnam inroget, aut quæ vectigalia imponat tom. 1, pag. 466, col. 2

Duæ eiusdem sententiæ leges: in Pandectis contra Triboniani opinionem qui gloriatur nunquam hoc contingere corpore iuris tom. 2, pagin. 310, in fi. & 311

Leges neque actum aliquem faciunt derisorium, neque vllam conditionem impossibilem admittunt tom. 1, pag. 522, col. 2

Nec prætor, nec magistratus, nec Senatus ipse legem facere potest, sed tantùm simulem legi constitutionem to. 1, pag. 707, col. 2

Lex imitatur semper naturam tom. 2, pag. 330, col. 1

Nemo potest sibi cauere aduersus leges aut edictum prætoris tom. 2, pag. 233, col. 2

Qui contra legem committit, earum auxilium implorare non potest tom. 2, pag. 354, col. 1

Publicè interest extra ordinem puniri eos qui contra legum ordinem & præscriptum deliquerunt tom. 1, pa. 645, col. 2

Posteriores leges & constituciones principum anterioribus sunt potiores tom. 1, pa. 222, col. 1

Semper minus plenæ leges ex plenioribus & amplioribus interpretationem accipere debent tom. 2, pag. 303, col. 1

Lex legitima.

Voluntas legis est vt filius etiam inuitus possit legitimam consequi in bonis patris vel matris, non etiam vt inuitus eam consequatur tom. 1, pag. 404, col. 2

Lex, fraus.

Grauius peccat qui in fraudem legis aut Senatusconsulti aliquid facit, quàm qui contra legem aut Senatusconsultũ tom. 2, p. 353, col. 1

Quę in fraudem Senatusconsulti facta sunt, rata haberi non debent tom. 2, pag. 353, col. 1, & 2

Lex, ignorantia.

Legum autoritatem rusticitatis & imperitiæ velamentis circumueniri nõ oportet tom. 1, pag. 455, c. 2

Libellus.

In omni libello inspiciendum maximè est medium concludendi, magis quàm illud ipsum quod concluditur tom. 1, pag. 260, col. 1

Liber.

Difficile dignosci potest liber homo à seruo tom. 2, pag. 140, in fi.

Liberalis.

Nemo in necessitatibus liberalis existit tom. 2 pag. 40. col. 2

Liber alius.

Liberalitas.

Liberalitas nulla intelligitur in eo qui animum habet repetendi t. 1, p. 414, col. 1

Liberæ.

Non potest liberari is qui nunquam fuit obligatus t 1, p 94 col. 2

Non liberatur qui rem ipsam reddit debitam quidem, sed deteriorem factã t. 1. p. 700 col. 2

Non potest liberari debitor etiamsi soluat vel restituat quod debet nisi soluat vel restituat vero creditori, aut veri creditoris vero procuratori t. 2 p. 388, col. 1

An verum sit & quomodo peculiarem debitorem si in fraudem creditorum peculiarium seruo soluat non liberari? tom. 2. pag. 299, col. 2

Quisquis liberatur ipso iure multo magis credendus est liberari per exceptionem tom. 1. pag. 620, col. 2

Facilius est vt quis per exceptionem, quàm vt ipso iure liberetur tom. 1, pag. 620 col. 2

Tutius est debitori dicere se liberatum per exceptionem quàm ipso iure tom. 1, pag. 620, col. 2

Locupletior fit quisquis debito liberatur tom. 2, pag. 327, col. 2

Nemo potest facto suo suam obligationem tollere inuito creditore to. 2, pag. 163, col. 2

Iure veteri quando eadem res vel quantitas à pluribus debetur electione vnius alij liberantur tom. 2, pag. 199, c. 1, in fi.

Liberatio.

Legari non potest liberatio nisi per damnationem tom. 1, pag. 375, col. 2

Potest liberari fideiussor manente obligatione principalis & è contra per pactũ de non petendo præsertim quod sit personale secus per acceptilationẽ tom. 1, pag. 426, c. 1

Liberatio ex solutione ita demum contingit si debitum ad creditorem ita peruenit vt nihil ei absit, nec quod solutum est eximi aut repeti possit t. 1. p. 431. col. 2

Quo casu possit quis facto suo liberationem sibi acquirere tom. 2, pag. 298 col. 1

Solutio facta per errorem & probabilem facti ignorantiam ei qui credebatur habuisse ius accipiendæ solutionis ipso iure parit soluenti liberationem tom 1, pag. 420 col. 2

Omnis liberatio præsupponit præcedentem obligationem à cuius vinculo debitor liberetur tom. 1, pag. 413, col. 1

Quomodo fieri possit vt liberatione non contingente quantitatis debitæ, id tamen solum quod interest petendum sit, non autem quantitas debita tom. 1, pag 524, col. 1

Liberatio non est causa proxima solutionis, sed est causa remota, non efficiens aut impulsiua, sed finalis t. 1, p. 393 col. 2

Nemo ex facto suo potest ab inuito aduersario se liberare tom. 1, pag. 436, col. 1

Locupletior fit debitor quisquis à creditore suo liberatur tom. 1, pag. 695, col. 1

Inuito creditori obligatio acquiri non potest secus verò liberatio inuito debitori tom. 1 pag 556, col. 2

Liberatio ab obligatione quædam veluti alienatio est cùm is qui liberat debitorem eum alienare videatur t. 1, p. 662, col. 2

Liberatio ab obligatione species est acquisitionis tom. 1, pag. 662, col 2

Qui bona fide mutuo acceptam pecuniam à seruo fugitiuo ei soluit, etiam à domino liberatur tom. 1, pag 419, col. 2

Satis est ad acquirendam liberationem vt bona fide pecunia reddatur ei ipsi à quo accepta est tom. 1, pag. 419 co. 2

Quando ex solutione liberatio nascatur? tom. 1, pag. 39, col. 2, in fi.

Plena liberatio non potest contingere nisi ex plena satisfactione to. 1, p. 524. col. 2

Solutione alibi quàm vbi stipulator fieri voluit facta ipsi stipulatori debitor in totum liberatur, secus ea facta adiecto tom. 1, pag. 524, col 2 nisi adiecto plenum arbitrium datum sit ad accipiendam solutionem ibidem

Facti vnius pro alio solutio non parit liberationem tom. 1, pag. 524, col. 2

Tutius est liberari ipso iure quàm ope exceptionis tom. 1, pag. 451, col. 1

Solutione in alio loco quàm in quo fieri stipulator voluit facta adiecto debitor liberatur ad ratam vsque acceptę sortis tom. 1, pag. 524, col. 2

Soluta pecunia prædoni quam ille postea domino restituerit debitori parit liberationem ipso iure tom. 1, pag. 421, col. 1

Eius etiam interest qui habet exceptionem perpetuam non solùm per eius oppositionem se liberare, sed etiam per actionem tom. 1, pag. 450. col. 2

Ad liberationem consequendam sufficit pecuniam, soluram ad verum creditorem quandocunque tandem peruenire, nec ei auferri vnquam posse tom. 1, pag 377, col. 1

Quoties suos nummos accipit creditor non contingit debitori liberatio tom. 2, pag. 388, col. 2

Qui promisit se curaturum vt alius quid faciat non liberatur si probet se fecisse quod potuit, nec quicquam perficere & proficere potuisse tom. 1, pag. 566, col. 2

Debitor etiam inuitus potest liberari tom. 2, pag. 359, col. 1

Liberatio quæ contingit per nouationem prodest omnibus tom. 2, pag. 332, c. 2

Liberatio, constitutum.

Per solutionem factam adiecto in constituto tantum solutionis gratia, nõ etiam in priore obligatione debitor non liberatur non modo a priore actione ex stipulatione, id est certi condictione, sed neque à propria actione constituti, videlicet ipso iure, sed tantùm ope exceptionis t. 1, p. 588, col. 1, & 2, & 589. col. 1, & 2

Liberatio, depositum.

Depositarius siue dolorem depositam amittens ita demum liberatur si postea illud non recuperet, secus si recuperet, tunc enim tenetur restituere etiam post iudicium acceptum & finitum to. 2, pag. 383, col. 1. & 2

Liberatio, tutor.

Plures pupilli tutores non vnius electione liberantur, sed tantùm solutione tom. 2, pag. 395, col. 2

Liberatio, mora.

Quoties nulla morę ratio habetur naturali interitu speciei debitæ contingit ipso iure liberatio debitori, etiã qui speciem illam expressim promiserat tom. 1, pag. 252, col. 1

Liberatio, solutio.

Ex solutione partis vnius rei alternatiuè obligatæ, & ex solutione partis alterius à diuersis heredibus facta non contingit liberatio tom. 1, pag 382, & 383, col. 1

Quando solutione vnius alter non liberatur ipso iure, doli tamen exceptio nocet ei qui bis idem consequi vult, quamuis à diuersis personis tom. 2, pag. 15, col 2

Nihil refert quantum ad liberationem, an quis soluat creditori an adiecto solutionis gratia, quoniam adiectus mandatum habere intelligitur ad solutionem accipiendam tom. 1, pag. 588, col. 1

Liberatio, solutio, conditio.

In obligatione alternatiua parte vnius rei soluta non stante contingit pro ea parte liberatio neque condictio, sed in pendente, secus pro parte accepto lata, & ratio differentiæ t. 1, p. 380, in fine, & pag. 381, col. 1, & 2

Liberi.

Liberi ad parentũ obsequia meritis prouocandi non pactionibus adstringendi tom. 1, pag 310, col. 2

Masculorum nostrorum liberi ad onus nostrum pertinent tom. 2, pag. 292, col. 1

Liberi licet ex diuersis matrimoniis nati succedunt æqualiter ab intestato decedenti matri tom. 2, pagin. 418, col. 2

Libertas.

Libertas quę semel competit reuocari nunquam potest tom. 1, pag. 246, col. 2

Etiam libertates in testamento inofficioso date reuocantur, nisi testamẽtum ex magna & iusta causa inofficiosum dici cœptum sit post quinquennium tom. 1, pagin. 332, col. 2

In libertatibus directis non nouissima scriptura vt in fideicommissariis & in pecuniariis legatis, sed leuissima spectanda est & per quam citiùs ad libertatem peruenitur tom. 1, pag. 256, col. 2

Dominus ob datam seruo suo libertatem precium eius dare cuiquam cogitur excepto vno casu tom 1, pag. 439. col. 1

Libertas semel data neque reuocari per eum qui dedit, neque condici per alium potest tom. 1. pag. 439 col. 2

Seruus datus vt manumitteretur si antequam manumittatur dantem pœniteat, & post pœnitentiam certioratus accipiens manumittat, an impediri libertas data possit per certioration pœnitentiæ? tom. 1, pag 272, col. 2

Libertas testamento data siue directo siue per fideicommissum non cedit nisi ab adita hereditate tom. 1, pag. 256. col. 1, & 258, col. 1 in fi.

Libertatem pecuniarij damni causa intercidere durum est tom. 1, pag. 270, col. 1

Libertas quæ semel competit reuocari & retractari amplius non potest. tom. 1, pag. 270, col. 1

Ob pecuniarium dominium quod ex libertate data creditor sentit impediri datio libertatis non debet tom.2, pag.61,col.2

Homini libero potest adhuc libertas adscribi per fideicommissum tom.1,p. 425,col.2

Libertus.

Libertus iurans se libertum non esse contra eum cui libertus assignatus fuerit, si mortui patroni frater ad quem redire libertus debuit contendat eum libertum suum esse, non potest ex suo iureiurando contendenti nocere tom. 1,pag.175,col.2

Qui in seruitutem libertum paternum petiit nec liberorum nomine bonorum possessionem accipere potest tom.1,pag.175,col.2

Iurans se esse libertum, an & quomodo fiat ingenuus, & quid ex eo iureiurando consequatur? tom.1,pag.173, 374. & 175

In liberto non potest antiquior cōtractus vllus esse contractu operarum sine quo libertas ei data non esset to. 1, pag. 680, col.2

Pro grauissima & atroci iniuria permittitur liberto contra patronum agere,non autem pro qualibet iniuria to. 1,pag.190,col.2

Libitinarius.

Quis sit libitinarius? tom.2. pag. 45,col.1

Licere.

Licet alicui gratis non facere quod tamen non gratis facere non licet to. 1,pag.316,col.1

Lis.

Verecunda dicitur esse cogitatio & honesta eius qui lites execratur tom. 2,pag.359,col.2

Cauere bonus iudex debet quantum potest ex primæ litis materia noua & altera lis consurgat tom.2,pagin.252, col.2

Prætor in executione iudicati noluit obligationes ex obligationibus fieri ne ex lite fierent lites t.2.p.252,c.2

Cùm inter duos contenditur curandum est quantum fieri potest vt desiderio vtriusque satisfiat, ne alteruter lædatur tom.2,pag.281,col.1

Nunquam lis æstimatur nisi post sententiam tom.1,pag.234,col.2

Interest reipublicæ vt litium & iudiciorum numerus minuatur, nec duobus iudiciis fiat quod vno fieri posset tom.2,pag.235,col.2

Verecunda cogitatio est eius qui lites execratur tom 1,p.366,col.1

Duæ viæ sunt per quas litibus finis imponi potest transactio & res iudicata tom. 1, pag.434.col.1

Boni prætoris & iudicis est lites dirimere tom.1,pag.96,col.1

Lis non facit debitum, sed duntaxat dubium an id de quo lis est debeatur tom.1,pag.434.col.1

Prætor pati non debet fieri de lite lites ne quidem in executione iudicati tom. 2,pag.281,col. 2

Lis, possessor.

Omnes possessores post litem contestatam fiunt prædones tom. 2, pag. 406,col.2

Lis, æstimatio.

Litis æstimatio præstita similis est emptioni,facitque emptionem tom. 1,pag.602,col.1

Lis, controuersia.

Differentia inter litem & controuersiam tom.2, pag.411,col.1

Lis, transactio.

Nullus litium finis esse potest si à transactionibus bona fide interpositis & à rebus iudicatis impunè discedatur tom.1,pag.434,col.1

Litis contestatio.

Per litis contestationem quasi contrahitur tom.1,pag.367,col.1

Litis contestatio semper malam fidem inducit tom.1.pag.351,col.2

Litigare.

Nemo litigando vel litem contestādo condicionem suam facit deteriorem tom.2,pag.150,col.1

Improba & execranda vox illa est litigatorum litigando ius accrescere to. 2,p.241,col 2,circa fin.

Locatio.

Quando contractus locationis censeatur inuitus? t.1,pa.268,col.1

Locatio, condictio.

In locatione nunquam est locus pœnitentiæ tom.1, pag. 267, col.2 neque in condictione ibid.

Locatio, merces.

Locatio non potest esse sine mercede nec merces sine pecunia tom.2.pag. 377,col.1

Locator.

Quæ actiones dentur locatori contra colonum pro succisis arboribus? tom.1,pag.161,col.1

Quo iure & qua ratione conductoris inuecta & illata locatori locatoris tenantur cùm nullomodo ei conductor sit obligatus, sed soli secundo locatori cum quo solo contraxit tom. 1, pag. 670,col.2

De iure primi locatoris per secundum inhabitatorem illata,& de conditore prædij rustici & vrbani tom.1, pag.671,col.1

Locuples.

Locupletior fieri dicitur debitor qui soluta pecunia liberatur à creditore tom.2,pag.123,col.1

Locupletior ex fructibus perceptis factus esse possessor intelligitur quoties tantundem de suo fuerat erogaturus tom.1,pag.352,col.2

Nemo ex aliena iactura debet fieri locupletior tom.2,pag.52,col.1,& 2

An valde lucretur qui pro debita efficaciter pecunia debitorem amittit & alienat tom.2,pag.123,col.1, an verò si naturaliter tantùm erat debita

Locus.

In actione de eo quod certo loco ratio vtilitatis loci habetur tam ex parte actoris quàm ex parte rei,quia locus in dubio fauore vtriusque adiectus videtur tom.1,pag 543.col.2

Non permittitur actori alio loco quā destinato petere nisi æstimata solutaque vtilitate loci si quid ex ea causa interfit rei nisi reus ipse prior in mora fuerit tom.1,pag.543,col.1

Differentia inter tempus & locum in stipulatione adiectum tom.1,pag. 525,col.2, & de vtilitate vtriusque ibid. & pag.526,col.1

In actione arbitraria de eo quod certo loco habetur ratio vtilitatis loci t.1, pag.517,518,519,520,& 521,col.2

Quod certo loco promissum non est vbique fieri potest tom. 1, pag. 521,col.1

Actore per arbitrariam agente alio loco quàm qui in stipulatione comprehensus est indemnitati rei ex ademptæ illius loci vtilitate consulendum est tom.1,pag.526,col.1,& 2

Stipulatio sola admittit vt locus inseratur stipulationi, non tantum solutionis,sed etiam obligationis causa exceptæ actione ex testamento cùm heres legatum vel fideicommissum certo loco dare iussus est tom.1, pag.516, col.1

In minorem quantitatem condemnandus est reus conuentus actione de eo quod certo loco si per eum non steterit, sed per actorem quo minus definato loco facta solutio sit tom.1,pag. 515,col.1

Locus non minus quàm dies partem facit stipulationis tom.1,pa.524,col.1

In actione arbitraria de eo quod certo loco fieri nunquam potest vt vtriusque eam actoris quàm rei in eodem iudicio rario habeatur tom.1.pag. 526, col.2 sed alterius,quandoque nullius ibid.

Etiam ignoraram ex parte actoris quàm rei contractæ de eo quod certo loco dari debuit vtilitatis loci ratio habenda est fauore rei tom. 1, pag.527, col.1

Actio de eo quod certo loco refert condemnationem in arbitrium iudicis quoties certo loco dari merx aliqua debuit tom,1,pag.529,col.1,& 2, & pag. 530,col.1

Solutione facta adiecto alibi quàm vbi solutionem fieri stipulator volebat eius quod interest, petitionē habet stipulatoris in loco conuento potius quā in alio solutum fuisse tenetur to.1,pag. 540,col.1, secus si ipse solutionem alibi acceperit col.2

Qui purè promisit se soluturum certo loco tacitè huic promissioni tempus inest intra quod ad eum locum possit peruenirī tom.1,pag.580,col.1

Obligationi soluēdi certo loco semper tacitè inest tempus intra quod ad eum locum peruenirī possit tom. 1, pag.542,col.2

Factū certo loco promissum substantialiter variatur ex locorum diuersitate tom.1,pag.524,col.2

Ex diuersitate loci variatur substantia facti, ex diuersitate loci nō variatur præstatio summæ tom. 1, p 524,col.2

Stipulatio Ephesi rem venditam tradi per adiectionem loci fit arbitraria, non minus quàm stipulationes dandi, & cur to.1,pag.538,col.1,& 2

Quid operetur adiectio loci in condictionibus to.1,p.516,col.1.

Adiectio loci facit vt iudex huic actioni addictus non tantū augere quantitatem contractus possit & excedere, sed etiam diminuere, adeoque interdū reū prorsus absoluere t.1,p.525,& p.seq.

Stricti iuris actio est ea per quam agitur in loco destinato solutioni, non arbitraria tom.1,pag.531,col.2

Vtilitas loci per se sola peti non potest qui arbitrariæ actioni adiectus est tom.1,pag.524,col.2

Vtilitas loci per actionem arbitrariā peti & exigi debet tom.1,pag.524,col.2

Si nihil ab actore & à reo factum sit de eo quod certo loco dari debuit,hoc ipso per reum stetisse & factum esse viderur,ne soluerit,& vt arbitraria conueniri necesse sit tom.1,pag.527,col.2

In actione de eo quod certo loco tā ex parte actoris quàm ex parte rei,loci vtilitas æstimanda est, etiam quod ad pecunias pertinet tom.1,pa.530,col.2

In contractu mutui non obligationis,sed solutionis tantùm causa locus adiici potest tom.1.pag 515.col.2

ac etiam in cæteris omnibus contractibus excepta stipulatione ibid.

Quoties alibi quàm in loco promissionis agitur, actio arbitraria non est necessaria tom.1, pag 533,col.2

Nullo certo loco adiecto locus promissionis solutioni non est destinatus tom.1,pag.534,col.1 sed locus in quo petirum est ibid.

An actor agens eo loco quo dari res debuit ipsam tantummodò summam consequatur tom.1,pag.531,col 1.& 2

Id quod certo loco deberur potest vbique peti per actionem arbitrariam, inuito promissore tom.1,pag. 542.col.1

Quo casu verum non sit ex locorum differentia absurdum esse,induci aliquod iuris discrimen tom.1,pag. 530,col.1

Summa soluta pro debito in alio quàm destinato solutioni loco, an pro vniuersitate,ideſt pro sorte & vsuris an pro sorte tantùm si soluta, & an competat actio arbitraria, & ex ea summa principali aliquid possit accedere to. 1,pag.544,col.2,& 545,col.1,& 2

Differentia inter centum Capuæ dari ,& centum dari soluenda Capuæ tom.1. pag.516,col.1

Ex adiectione loci obligationi non competit actio directa, nec ex adiectione loci solutioni competit arbitraria tom.1, pagin.516,col 2

Actio arbitraria non fit per quamlibet loci adiectionem. sed ita demum si locus sit adiectus obligationi, non solutioni to.1.pag.536 col.1

Per actionem directam reus conuenitur in loco domicilij, etiamsi non ibi inueniatur, sed lateret, nec ibi se defendat,bona eius ex edicto vendenda sunt tom.1,pag.536,col.1

Locus in stipulatione adiectus non minus quàm dies facit partem stipulationis tom.1,pa 514,col.1

Contrax sse quisque intelligitur in eo loco in quo vt soluere set se obligauit tom.1, pag.514,col.2

Stipulator qui hominem Ephesi,aut Roo,Capuæ dari sibi stipulatus quomodo promissorem tertio loco conuenire poterit? tom.1,pag.520,col 1

Promissio operarum etiam sinè adiectione loci valet, secus promissio operum tom.1.pag.521,col.1

Actore electionem occupante petendi vbi voleat an sit æstimanda loci vtilitas in fauorem rei tom 1,pagin. 519. col 1,& 2

Debitore per arbitriam conuento alio loco, quàm in quo ex verbis stipulationis dare debeat , vtilitatis ratio loci ratio habetur fauore debitoris qui tamen poterat ab initio vbique soluere tom 1, pag.519,col.1

Vtilitatis loci ratio quando habenda sit? tom.1,pa.519,col.2

Locus actio.

Locus obligationi adiectus inducit actionem arbitrariam , secus adiectus solutioni tom. 1, pag. 516.col 1.& 2

An & quomodo certi condictio fiat arbitraria per loci adiectionem tom. 1,pag.536,col.1.& 2 & pag.537, col.1,& 2

Actio per quam certo loco constituens quocunque loco conueniri possit,non tam arbitraria quàm exemplo arbitrariæ actionis comparata tom.1, pag 508.col.1.& 2

Condictio certi ex mutuo per adiectionem loci fit arbitraria ratione pecuniæ mutuo datæ, secus ratione earum mercium & aliarum rerum, præterquàm pecuniæ, quæ pondere, numero,& mensura constituunt tom.1, pag 537, col.1,& 2

In actione de eo quod certo loco reus semper condemnandus est ad solutionem in eo loco in quo conuenitur faciendam nunquam absoluendus siue per eum steterit, quominus destinato loco facta solutio sit.sed etiamsi per actorem tom.1,pa.515,col.1,

Actionem arbitrariam non illud inducit quod alio loco promissor soluat quàm in quo debuit , sed quod alio loco petere actor cogatur , quàm in quo ex verbis stipulationis petere debuit to.1, pag.533.col.2.

In actione directa nunquam alterius loci in obligatione positi & vtilitatis de eo emergentis ratio vlla habeturt.1, pag 520.col.1 secus in arbitraria.

Multum interest an stipulator agat in eo loco qui non sit destinatus solutioni,an verò in vno ex pluribus locis alternatiuè positis in obligatione, vt vtilitatis loci ratio habeatur tom.1,p. 520,col.2

Locus constitutum.

Pecunia certo loco constituta, vbique & quocunque loco peti potest, excepto arbitrariæ actionis tom.1, pagin.567,col.1,& 2,& 568,col.1,& 2,

Locus æstimatio.

Qui certo loco dare promisit eam æstimationm debet, quæ in eo loco furt,vbi solutio fieri debuit tom.1, pag.514, col.2

Locus electio.

Ex stipulatione dandi Ephesi hominem, aut Capuæ centum, electio loci in quo petendum est ad actorem pertinere debet,licèt electio loci in soluere reus velit,ad ipsum spectet ante petitionem tom.1,pagin.520 col.1

Duobus locis alternatiuè positis in obligatione, electio est debitoris loci ad soluendum ante petitionem,seu litis contestationem, secus post tom.1, pagin. 519, col.2

Locus interesse.

In actione de eo quod certo loco ratio eius quod interest habenda est, nec tantùm damni emergentis, sed ratione etiam lucri cessantis tom.1 pag.527,col.2,528,& 529,col.1,& 2

Locus tempus.

Differentia inter vtilitatem loci, & vtilitatem temporis tom 1,pag. 601,col.2

De adiectione loci & temporis in obligatione præteriro tempore potest stipulator quocunque loco petere quanti sua interfit, quia non potest amplius res tradi post elapsum tempus intra quod tradi debet ex verbis stipulationis tom.1, pag.538,col.2

Locus stipulatio.

Stipulatio insulæ faciendæ loco non adiecto inutilis est tom.1, pag.521, col.1,& 2 secus stipulatio dandi ibid. col.2

Ex stipulatione dandi rem diuiduam Ephesi & Capuæ, coniunctiua non resoluitur in disiunctiuam,secus ex stipulatione dandi rem indiuiduam tom. 1,pag.520,col.1,& 2 & pag. 521.col.1

Per pluralitatem & diuisionem locorum factam per copulam (Et) diuiditur quoque summa quæ in iis locis & verbis stipulationis solui debuit, vt pars eius summæ solui debeat in vno loco, alia pars in alio tom.1, pag.520,col.1,& 2

Lucrum.

Iniustum lucrum est acquirere ex alieno beneficio debitorem tom.1 pag.305,col.2

Improbum est lucrum quod non bene piéque agendo percipitur tom. 1,pag.305,col.2

Ex aliena re commodum quis percipere non debet,nisi eius periculo eam habeat tom.1, pagin. 626, col. 1,& 2

Melior semper condicio eorum est qui certant de damno vitando,quàm eorum qui de lucro captando tom.1, pag.528,col.2

Deterior est condicio eius qui certat de lucro captando, quàm eius qui de damno vitando tom.1,pag. 214,col.2

Non tantùm in omnibus arbitrariis actionibus lucri ratio habenda est in æstimando eo quod interest,sed etiam in omnibus actionibus in quibus ad id quod interest condemnatio fit, siue principalis obligationis, siue accessionis iure tom.1,pag 529,col 1

Etiam in aliis personis quàm quæ lucrari & mercari consueuerint, lucri ratio habenda in æstimando eo quod interest.sed cum varietate lucri, pro varietate personarum tom.1,pa. 629,col.1,& 2

Semper subueniendum est aduersùs improbum lucrum tom.1,pag. 72,col.2

Cur in actione furti,lucri ratio non habeatur,secus in actione rerum amotarum tom.1,pag.528,col.2

Non est ferendus is qui lucrum quidem ex contractu captat,damnum autem subire recusat tom.1,pag. 603,col.1

Qui occasionem lucri amittit, hoc ipso non tam fit pauperior quàm non locupletior tom.1, pag.528,col.1

Lucrum interesse.

Ratio lucri cessantis habenda est ex eo quod interest, tam in actionibus bonæ fidei quàm in arbitrariis tom. 1, pag. 528,col 1,

Lucrum beneficium.

Lucrum est & quidem improbum quoties quis ex alieno largitur, vt sibi acquirat beneficij debitorem tom: 1,pag.439, col.2

Lucrum damnum.

Aliud est lucrum non percipere, aliud damnum incurrere tom.1, pag.299,col.2

Lucrum furtum.

Lucrum est si quis aliena pecunia vtatur,vt suum negotium gerat, adeoque species quædam furti esse creditur si ea pecunia vtatur ignorante vel inuito domino tom.1,pag.653, col.2

Lucrum dolus.

Dolo facit quisquis per occasionem iuris ciuilis contra naturalem æquitatem captat lucrum ex damno alieno to.1,pag.376,col.1,& 2

M

Macedonianum.

an S.C. Macedonianum habeat locum in filiofamilias qui contra S.C. contraxit & sine voluntate patris, qui tamen postea consensit, vt pro filio obligarentur tom.2,pag. 129,col 2

Filiusfam., mutuam pecuniam accipiendo vt pro sorore dotem daret, creditorem exceptione Macedoniani sũmouere non potest tom.2, pag.134, col.1,& 2

An & quomodo S.C.Macedonianum habeat locum si mutuata à filiofamilias pecunia in rem patris versa sit tom.2, pag. 122.& 123, per totum, siue pater sciuerit, siue ignorauerit tom.2, pagin.123.col.2

Cur exceptione Macedoniani summoueatur creditor qui filiofamilias pecuniam credidit vt patri solueret quem nulla exceptione poterat summouere, cùm placeat cessare hoc casu exceptionem Macedoniani tom 2, pag.123,col.2

In filiofamilias pecuniam accipienti pro dote filiæ non habet locum S.C. Macedonianum tom. 2, pag. 126, col.1,& 2

S. C. Macedonianum non habet locum in contractu mutui à filiofamilias celebrati si partem pecuniæ pater soluat tom.2.pag.125,col.1,&2

An exceptio S.C.Macedoniani sit odiosa? t.2,p 133,col.1

Exceptio Macedoniani filiofamilias etiam contra ciuitatem competit t.2, p.133 col.1,& 2.

Prohibitio credendi per S. C. Macedonianum facta non ad stipulationem aut promissionem refertur, sed tantùm ad pecuniæ numerationem tom.2, pag.113,col.2,& p.seq.

Pecuniæ numerationem alicui factam si quis animo nouandi à filiofamilias stipuletur exceptione Macedoniani summoueri non potest tom. 2, pag.132 col.1,& 2

Prohibitio S. C. Macedoniani non solùm ad filios, sed etiam ad nepotes extendi debet tom.2,pag.132,& 133

S. C. Macedonianum habet locum non tantum si patrifamilias mors inciderit, sed etiam alia causa quominus sit in ciuitate tom.2, pag. 118,& 119

Ex S.C. Macedoniano denegatur actio & ei qui mutuam pecuniam dedit filiofamilias & eius heredi tom.2,pag. 119,col.1,& 2

Exceptio S. C. Macedoniani est in rem etiam ex parte eius cui opponitur cùm noceat etiam successori, & ignoranti tom. 2, pag.120, col.1,& pag. 122.col.1

S. C. Macedonianum habet locum non tantùm in filio, sed etiam in filia tom.2,pag.128.col.1,& 2

S. C. Macedoniani habet locum exceptio contra creditorem siue cõsumpta pecunia sit, siue exeat, siue ex ea filius vel filia emanente sibi comparauerit, siue non to.2,p.128,col.2

Stipulatio creditæ pecuniæ licet nõ consideretur in S.C.Macedoniano, sed tantùm numeratio to.2,p.120,col.1 in fin. quomodo tamen contra eum qui stipulatus est à quo casu detur exceptio S.C. Macedoniani ibid.col.2

Exceptio S.C.Macedoniani non tantum filiifamilias competit, sed etiam eorum fideiussoribus & mandatoribus tom.2,pag.128,col.1,& 2,& 129, nisi animo donandi intercessérint ibid.

S.C. Macedoniano non est locus vbi filius pecuniam accepit vt se aleret & vestiret t.2,p.280,col.2

An S. C. Macedonianum habeat locum in filiofamilias fideiussore, vel correo debendi in contractu mutui apposito tom.2, pag.115, col.1, & 2, & 116.col.1,& 2

S. C. Macedonianum locum habet tantum in cõtractu mutui non in aliis à filiofamilias celebratis tom. 2, pag. 112, col. 1, & 2

Filiusfamilias iubendo filio suo pecuniam mutuã dari, exceptionem Macedoniani impedire non potest tom. 2,pag.133,col.2

In parrefamilias cui promissa est pecunia credenda locum habet S C. Macedonianum si postea per adrogationem factus filiusfamilias eam pecuniã acceperit tom.2.pag.114,col.1,& 2

Qui filiofamilias mutuam pecuniã studiorum causa dedit exceptione Macedoniani non potest summoueri si cã duntaxat pecuniam crediderit quam pater fuisset subministraturus, vel debuisset tom 2, pag.124,col.1, & 2 secus si eam summam excesserit ibid.

S.C.Macedonianum habet locum in filio mutuam pecuniam accipiente licet dicat se ex patris mandato accipere tom.2.pag 134,col.1

In duobus reis debendi inspicitur condicio eius ad quem pecunia peruenit vt S. C. Macedonianum locum habere possit vel non t.2,p.120,col.1, & 2,& 121

An filiusfamilias pecuniam cùm in potestate adhuc esset accipiens, factus paterfamilias illam pecuniam de nouo promittendo, si conueniatur possit opponere exceptionem S.C. Macedoniani t.2,p.136,col.1,& 2

Ei tantum obstare debet S.C.Macedonianum qui sciuit aut scire potuit filiusfamilias eum esse cui pecuniam credebat tom.2,pag.136.col.1,& 2

quo casu & quomodo locum habeat S. C. Macedonianum contra eum qui duos filiosfamilias accepit reos, sed alterum putauit patremfamilias tom.2, pag 120,col 1,& 2

S. C. Macedonianum habet locum siue sub vsuris mutuo datæ sint, siue sine vsuris to 2,pag.121,col.1 & 2

Cur neque filiofamilias neque fideiussoribus eius exceptione Macedoniani perpetua licet tuti, soluti reperitio non concedatur? tom.2,pag.129, & 130,col.1,& 2

S.C.Macedonianum habet locum in filiofamilias qui in vnius patris potestate vno tempore fuit, & qui in alterius potestate alio tempore tom.2,pag. 118,col.1,& 2

S. C. Macedonianum non habet locum in filiofamilias cui pater iussit pecuniam credi si postea ignorante creditore voluntatem mutauerit tom. 2, pag 132, col.2

Exceptio Mecedoniani cohæret rei non personæ tom.2,pag.129,col.1

Filiusfamilias institor contra S. C. Macedonianum pecuniam mutuatus exceptione S. Cti. vti potest, sed non is qui eum præposuit tom.2, pagin.122, col 1,& 2

S. C. Macedonianum non habet locum in filiofamilias pecuniam mutuante siue sibi, siue patri modo ea in rem patris vel ab initio vel postea versa sit tom. 2, pag 122,& 123

Exceptio S. C. Macedonian. opponi potest contra duos creditores quorum alter scinit filiũ esse in patris potestate, alter verò ignorauit to 2,pag. 119.& 120

S C Macedonianum non habet locũ in filiofamilias mutuam pecuniam accipiente, vt à vero creditore liberaretur tom.2.pag.124,& 125

Macedonianum, Velleianum.

Exceptiones S. Cti. Macedoniani & Velleiani etiam in executione rei iudicatæ opponi possunt tom. 2, pag.135, col.1,& 2

Magistratus.

qui Magistratus negotium exercere prohibeantur & qui non prohibeantur tom.1,pag.73.col.1,& 2

Cur magistratus ex temporalibus fuerint olim facti perpetui & quando? tom.1,pag 73,col.2

An is qui in prouincia agit vel militat possit in eadem prouincia comparare? tom.1,pag.73,col.2 & quid possit comparare? & à quo? ibid.

Præsides in ea prouincia in qua degebant olim non potuerunt neque à subditis neque à non subditis aliquid comparare tom.1,pag.73,col.2

Magistratus omnes sunt legum & iuris ciuilis executores, & quamuis non possint legem facere, faciunt tamen ex præscripto & authoritate legum quod faciunt tom.1,pag.707,col.2

Magistratus omnes tacitam habent potestatem quantam lex ipsa cuius vicem quodammodo vocem repræsentant tom.1.pag.707.col.2

Magistratus maioris sunt potestatis & authoritatis quàm testator to.1,pag. 707,col.2

Maior.

Carere non debet minoribus qui fruitur maioribus tom. 1, pag. 73, col. 1

In maiori summa minor inest, sed non contra tom.1,pag.451,col.2

Maius.

Absurdum est vt qui caret minoribus fruatur maioribus tom.2,pag. 272,col.1

Maleficium.

Propositum & voluntas distinguunt maleficia, to.1,pa.29,col.1

Malitia.

Maliciis indulgere non debemus to. 2,p.165,col.1

Mancipium.

Licet mancipia non veniant appellatione mercis, veniunt tamen appellatione eius quod ex merce receptum est tom.2,pag.83,col.2

Mancipia mercis appellatione non continentur tom.2,pag.83,col.1,nec etiam appellatione mobilium ibid.

Mandare.

Cùm alicui expressim & specialiter aliquid mandatum est non potest nec debet alteri deferendum mandare nec rem sibi commissam negligere videatur tom.1,pag.221,col.2

Mandare commodatum.

qui nuncium misit ad commodatarium, commonendi tantum ipsius causa vt rem referri curaret, non ideo videtur ei mandasse vt per eum ipsum nuncium rem referri curaret tom. 1, pag.625,col.2

Mandare in bere.

De verbis Mundo, & iubeo, & de eorum facultate tom.2.pag.313,col.1,& 2

Mandare actio.

Differentia inter mandarum & delegationem actionum tom.1,pag.703, col.1, & 2

Mandator.

An & quomódo duo mandatores in solidum obligentur eiusdem rei, & quomodo liberentur tom.2,pag.319, col.1, & 2

Mandatum.

Per mandatum generale creditor censetur mandare debitoris vt procuratori soluant tom.1,pag 341.col.1

Mandato quantumuis generali semper bona fides inest, quia contractus bonæ fidei est tom.1,pag.341,col.2

Scientia ac patientia domini pro mandato est tom.2.pag.5,col.2

qui non habuit mandatum ad fideiubendum non præsumitur habuisse ad soluendum tom.1,pag.419,col.1

qui rem suam pignori dedit pro alio volente perinde est ac si eius mandato dedisset ideo mandati non commodati actionem contra eum habet tom.1,pag.611.col.1,& 2

Præsentia mandantis non requiritur cum de eius voluntate & tacito mandato constat ad hoc vt actione mandati teneatur tom.1.pag.611,col.2

Mandarum nunquam fit gratia solius mandatarij to.1,pag.635,col.2

Consilium enim illud esset non mandatum, & consequenter non obligatorium ibid.

Casus in quibus quod speciale requirit mandatum venit sub virtute præcedentis mandati tom.1,pag.411, col.1,& 2

Doli mandatum nullum esse potest, vt nec alterius cuiuslibet rei quæ iure fieri non possit tom.1,pag.300,col.2

In mandato generali nunquam venit vt procurator aliquid petat per quod dominus in pœnam incidat to. 1,pag.342,col.1

In generali mandato non venit ea quæ quis verisimiliter mandaturus non fuerat si de iis cogitaret tom.1, pag.341,col.2

Cui mandatum est vt aliquid faciat mandata censentur ea quoque omnia antecedentia per quæ ad illud faciendum quod mandatum est peruenire potest tom. 1,pag.149,col.1

In mandato quantumuis generali nunquam dolus continetur sed bonæ fidei clausula mandato cuilibet semper inesse creditur tom.2, pag.192, col,2

In mandato quantumuis generali nunquam dolus nec fraus continetur tom. 2. pag.170,col.2

In generali mandato non venit illicitum tom.1,pag.341,col.2

Generali mandato cum administratione libera continetur mandatum soluendi creditoribus tom.2,pag.238, col.2

In omni casu mandatum alienandi morte mandantis finitur tom.1,pag. 86,col 2

Debitor qui ex mandato reuocato soluit alij quàm vero creditori, non eo minus liberatur si reuocationem ignorauerit tom.2,pag.132,col.2

Mandatum factum super eo ad quod mandator tenebatur non finitur morte mandatoris licet ab heredibus possit reuocari tom.1,pag 87,col.1

Mandatum susceptum potest ex causa renunciari tom.2,pag.400,col.1

In quibus causis speciale mandatum requiratur & in quibus generale tantum tom,1,pag.144.col.1, & 2

Ex mandato ex quo non potest dari actio mandati efficax datur actio negotiorum gestorum tom.2,pag.327, col.1, & 2

An in contractu mandati sit locus pœnitentiæ? tom 1,pag.173,col.2

Mandatum re integra sicut & iussum reuocari potest tom.2,pa.312,co.2, modo de reuocatione certioretur qui iussus est ibid.

Mandatum culpa.

In mandato licet vtriusque gratia facta culpa etiam leuissima à mandatario præstanda est tom.1,pa.635,co.2

Mandatum dolus.

In mandato quantumlibet generali nunquam dolus continetur to.2,pa. 77,col.1

Mandatum depositum.

qui rem perferendam depositario suscipit & apud se custodiendam si alter eam suscipere nolit, tenetur actione mandati non depositi tom 2, pag.378,col.1, & 2

qui rem alienam eius nomine ab alio receptam ex mandato, custodiæ legem habentis custodit mandati non depositi actione tenetur tom.2, pag. 377,co.1,& 2

Mansio.

Ad malam mansionem extensus dicitur qui quæstioni iam addictus est to.2,pag.400,co.1

Manumissio.

Manumissio in fraudem creditorum facta rescinditur per legem Æliam Sentiam to.2,pag.265 col.1

Manumissio in fraudem creditorum facta quo casu possit sustineri tom.2, pag.265,col.1, & 2

Per manumissionem serui dicuntur constitui duæ personæ vna domini alia serui tom.1,pag.482,col.1

Aliquando manumissio æquiparatur morti tom.2,pag.170,col.2

Manumissio extinguit dominicam potestatem tom.1,pag.244,col.1

Manumissio crimen.

Datio libertatis omnem præcedentis delicti memoriam quod ad dominum delet nec minus si ad criminis vindictam quàm si ad criminis persecutionem agere dominus velit tom.1, pag.499,col.2

Manumittere.

Seruum indebitum qui nesciens manumittit ad quid teneatur tom.1. pag.440,col 1,& 2

Ad quid teneatur heres qui seruum à se ex legati causa præstandum siue sciens, siue ignorans manumisit & ad quid is qui seruum indebitè solutum vel sciens manumisit, vel ignorans tom.1,pag.440,col.2

Seruum indebitè acceptum sciens manumittendo ad precium eius tenetur secus si nesciens tom.1.pag.439, col.1,& 2,& pag.seq.

quisquis serui dominus est eum manumittere pro suo iure potest si aliud nihil impediat tom.1,pag.439,col.1

De Constitutione Marci & Commodi seruum pro libero habentis ex quo instanti debuit manumitti nec manumissus est tom.1,pag. 250, col.2, & ad quos seruos extendatur pag.275, col.2,& 276,col.1,& pag.277,col.1

Instituens sub condicione si seruum manumiserit ex testamento falso, aut iniusto post manumissionem precium à manumisso consequi potest tom.1, pag.246,col.2

An filius manumitti à patre possit? to.2,pag.267,col 1

Manumittere, condicere mandatum.

Seruo manumittendo dato si ante manumissionem dominũ pœniteat, & post pœnitentiam certioratus accipiens manumittat, non datur condictio domino contra Tribonianum & omnes interpretes sed actio mandati non propter pœnitentiam domini sed propter manumissionem factam post pœnitentiam tom.1,pag. 270,271,& 272,col.2

Manus.

Auxilium manus militaris à Triboniano inductum inuita iurisprudentia tom.1,pag.226,col.2

quo casu & in qua actione auxilium manus militaris competat actori rem suam petenti? tom.1,pag.226,col.2

Marcellus.

Marcellus Iulianum reprehendere passim solet tom.1,pa 53,col.2

Mare.

Negotiatio transmarina & traiectitia pecunia multa habet priuilegia in iure nostro tom.2,pagin 2,col.2

Mari priuata lex imponi non potest tom.2,pag.38,col.1

quis mari legem publicam imponere possit & quomodo tom.2,pag.38, col.1,& 2

Maritus.

Maritus ex numero earum personarum est quibus reuerentia debetur tom.1,p.551,col.1

Vestes preciosiores quas maritus constante matrimonio vxori exhibuit ad ornatum & mariti decorem non censentur donatæ mulieri tom.2,pag. 196,col.2

Maritus castigare.

Maritus vxorem delinquentem præfecturæ potiùs ac præsidi castigandam tradere debet quàm ipse castigare to. 1,p.704,col.2

Maritus dos.

Maritus cui à non debitore dos per errorem promissa est si soluto matrimonio dotem petat in eo doli exceptione summouebitur quod mulier receptura esset tom.1,pag.296,col.1, & 2

Exceptio mariti ne conueniatur supra quàm facere possit non facit indebitum id quod est supra quàm facere possit sed conceditur tantum propter priuilegium marito comperens tom.1, pag.551,co.1,& 2,& 552,col.1,& 2

Maritus solutio.

Marito non nocet plus constituisse

quam facere potuerit, nocet autē plus soluisse. tom.1,pag.345, col.1,& pag. 346,col.2

Mater.

Mater pro tutore omnia gerere non potest tom.1 pag.217,in fin.

Mater iure veteri non poterat esse tutrix nisi si quando ex rescripto principis specialiter id concessum esset,iure Iustinianeo vero potest tom.1.pag. 218 col.1

Mater hodie ceteris etiam creditoribus legitimis præferenda est si tutrix esse volet tom.1,pag.218,col.1

Mater quæ tutrix non est non habet legitimam personam iurandi pro filio etiamsi maximè velit, adeóque nec standi in iudicio propter sexus verecundiam & consilij infirmitatem tom.1, pa.217,col.2

Viscera materna nesciunt patientiam tom.1,pag.217,col.2

Mater affectus.

Nullus affectus vincit maternum sicut nec paternum nisi maternus to,1. pag.217,col. 2

Mater filius.

Filius matri extraneus est neque habent fœminæ liberos in potestate tom. 2,pag.418,col.1

Matrimonium.

Matrimonium licet legitimè contractum olim inter inuitos non retinebatur tom.1,pag.291,col.2

Propter contractum illicitè & dolo malo matrimonium, dos fit caduca & fisco applicanda tom.1,pag.455,col. 1,& 2

Matrimonium inter inuitos sicut nec contrahitur ita nec retinetur tom. 2.pag.160,col.1

Matrimonij & dotis causa semper honesta est & fauorabilis ob admixtam vtilitatem reipublicæ tom.1,pag.452, col.1

Matrimonium defectu ætatis inualidum solo lapsu temporis conualescit tom.1,pag.166,col.1

Cur matrimonium à matre dictum? tom.2,pa.227,col.2

De iure veteri quodnam illicitum matrimonium dotem faciebat caducam tom.1,pag.455,col.2,in fi.

Maritum sicut & dotem matrimonium facit non dotales tabulæ tom.1, pag.280,col.2

Matrimonio turpiter & illicitè contracto non tantum lucra omnia nuptialia contrahentibus auferenda sunt sed etiam dos ipsa fit caduca tom.1, pag.452,col.2

Differentia inter matrimonium illicitum à muliere scienter contractum & matrimonium ignoranter tom.1, pag.452,col.2

Matrimonium conditio.

Datum ob matrimonium illicitum non secutum à muliere ignorante sine causa magis quàm ob turpem causam datum est,ideo condictione sine causa repetitur to.1,p.452,& seq.

Matrimonium ignorantia.

Ignorantia mulieris matrimonium illicitè contrahentis eam excusat à pœna criminis sed non ab amissione dotis nisi sit enor facti tom.1,pa.452,col 2

Matrimonium illegitimum ignorantia non potest facere legitimum, sed tantum filios legitimos & successionis capaces tom.1,pa.455,col.2

Matrimonium repetitio.

An in contrahendo illicito matrimonio sine vllo delicto sit locus repetitioni dotis tom.1,pa.455,col.2

qui puellæ nomine pecuniam aut aliam rem dedit futuro marito non potest ex pœnitentia repetere quandiu spes est futuri matrimonij ne contingat ea ratione matrimonium impediri tom.1,pag.294,col.2

Masculinum.

Masculinum concipere fœmininum, sed non contra tom.1,pag.547,col.2

Masculus.

Ad masculos maximè commercium exercitio pertinet tom.2, pag. 139,col.1

Medium.

Mediæ opiniones solent esse probabiliores & æquiores tom.2, pag. 245, col.2

Mediæ sententiæ solent esse humaniores tom 2,pag.188,col.1

Membrum.

Nemo se dominum membrorum suorum dicere potest tom.1,pag.706, col.2

Nemo est dominus membrorum suorum tom.1,pag.101,col.2

Mendacium.

Mendacium nunquam debet remanere impunitum tom.2,pag.100, col.1,& 2

Merces.

Pro mercibus à prædone ablatis conferendum non est ab iis qui suas redemerunt to.2.pag.28,col.2

Cum magistro nauis aduersus eos quorum merces saluæ sunt & retentio & actio detur tom.2,pag.25,col.2

Domini mercium in mare iactarum à magistro naui præposito, non tam agunt cum magistro vt condemnetur recta,quàm vt cogatur agere contra alios dominos ex conducto tom.2,pa. 25,col 1

Mercedes non nisi fructuum vice debentur,sunt enim loco fructuum tom. 1,pa.419.col.1

Mercedes prædiorum locatorum,sicut & precia rerum venditarum non tam ex re ipsa quam ex contractu & negotiatione percipiuntur tom.1,pag. 419.col.1

Mercis appellatione propria quid contineatur, quid etiam impropriè tom.2.pag.72,col.1,& 2

Merces nauis.

Nauta merces in deteriore naue quàm in conducta,transferens, si verague nauis pereat an teneatur ob amissas merces tom.2,pag.39,col.1

Merces pecunia.

Merces quæ locationis substantiam & quæ propriè merces appellatur consistere debet in pecunia numerata sicut & precium quod constituit substantiam emptionis tom.1,pagin.603, col.2

Meretrix.

quæ sint meretrices? tom.1,pag.315, col.2

Meretrix repetere.

quod meretrici datur repeti non potest tom.1,pag. 314, col.1,& 2,secus quod alij mulieri propter stuprum ibi.

Metus.

Metus coactionis pro coactione est tom.1, pagin.71,col.2

Metus coactio.

Metus coactionis coactio est tom.1, pag.319,in princip.

Metus solutio.

Spontaneam fuisse solutionem probare debet qui vim & merum intulit tom.1,pag.319,col.1

Meum.

quod iam meum est magis fieri meum non potest tom.1pag.39,col.2

quod iam meum est meum esse ex pluribus causis non potest, sed ex vna tantum quamuis ex pluribus causis deberi quod mihi possit tom.1,pag.457, col.1

Miles.

Miles potest habere duos heredes in solidum, vnum in bonis castrensibus, alium in paganicis tom.2,pagin.368, col.1

Militis æs alienum quod ex causa bonorum castrensium debuit nullo modo pertinere potest ad heredem in bonis paganicis institutum tom.2,pa. 368.col.1

Miles instituens heredem vnum in bonis castrensibus alium in paganicis duas hereditates relinquere videtur tom 2,pa.368.col.1

Interest militum obligari ex omnibus suis contractibus? tom.2,pag.320, col.1

Rei ex pecunia militis emptæ ab alio quàm à milite,licet non nomine militis vindicario saltem vtilis acquiritur ipsi militi tom.1,pag.6,col.2,& pag. 60,col.1,& 2,in aliis personis aliud est.

Militia.

Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quàm charitas ipsa liberorum tom.2,pag.110,co.2

Minor.

Minor etiam sine curatore suo obligatur sed potest implorare restitutionem in integrum si se non modo minorem sed etiam læsum probet to.2, pag.334,col.1

Minor curatorem habens in iudicio sine curatore stare non potest tom. 1,pag.219,col.2

Minor non indiget inuitus curatore nisi ad lites exercendas extra vnum casum tom.1,pag.219,col.2

Minor sine curatore suo obligari recte potest,non autem pupillus sine tutore tom.1,pag.219,col.2

Minori non succurritur nisi causa cognita,à prætore non à iudice tom.2, pag.111,col.2

Ex edicto de minoribus nulla actio vel cautio proficiscitur, sed totum id pendet ex cognitione prætoris tom.2, pag.111.col.2

Minori non obstat Macedoniani auctoritas quo minus restitui in integrum possit aduersus filiumfamilias maiorem cui pecuniam credidérat, vt maior ætatis quàm S. Ct ratio habeatur tom.2, pag.133.col.1

Minor obligatur ipso iure ex omnibus penè causis etiam sine authoritate curatoris,dummodo non contra leges contraxerit, sed tamen præsum semper habet auxilium restitutionis in integrum si modo non solum fœminorem sed etiam lubrico ætatis nimiaq; facilitate læsum ac deceptum esse doceat tom.2,pag.52,in fi.

quisquis minor est hoc ipso læsus non probatur tom.2,pag.53,col.1

Minor qui petit restitutionem in integrum etiam per viam exceptionis & contradictionis actor est tom.1,pag. 117,col.1

Minor in eo se læsum dicens quod pecunia in rē eius versa non sit an debeat probare non fuisse versam tom. 1,pag 116,circa finem & 117,col.1

An minor petens restitutionem in integrum debeat probare se læsum? tom.1,pag.116,col.2,& 117,col.1,& 2

An minor qui renunciauit appellationi aut passus est labi tempora ad appellandum præstituta, aut compromisit in arbitrum vel in arbitratorem possit statim restitui in integrum, an verò probandum habeat se bonam causam fouere vt se læsum probet? to. 1,pag.117, col.1

Minor non potest videri circumscriptus qui vsus est iure communi tom.1, pag.114,col.2, aut qui illud fecit quod alius quilibet etiam maior facere potuisset & debuisset ibid.

De minorum restitutione in integrum quis olim cognosceret tom.1, pag.115,col.2,& de solemnitatibus antiquis ibid.

An minor sit restituendus in integrum & replicatione adiuuandus aduersus oppositam præstiti ea defe rente iurisiurandi exceptionem? tom. 1,pag.113,in fi.114,115,& 116

Minorum in integrum restitutiones non ex euentu sunt æstimandæ sicut nec cæteræ sed ex initio & ex eo quod potuit euenire tom.1,pa.114,col.1

quicquid cum minore gestum est si ex eo minor læsus sit, siue dolo aduersarij,siue sua nimia facilitate, rescindendum est in integrum restitutionem vt minor indemnis seruetur, siue minor curatorem habeat,etiam cuius autoritas in eo negotio interuenerit siue non tom.1,pag.114,col.1

Minor curatorem habens est seruilis pupillo quoad administrationem to. 1,pag.116,col.2

Delatio iurisiurandi facta à minore curatorem habente non sine curatoris autoritate valet tom.1,pag. 116, col.2

Non omnia quæ cum minoribus geruntur irrita sunt aut periculo restitutionis obnoxia,nisi minor se præterea captiuum probet tom.2,pag. 350, col.1.& 2

quomodo minor per replicationem aduersus iurisiurandi exceptionem adiuuari possit tom.1.pag.115,116

Minor semper restituendus est in integrum quoties etiam intra dimidiam læsus probatur tom.1, pag.434, col.2

Minor iusiurandum deferens hoc ipso quod probatur minor fuisse delationis tempore pro capta habetur præsumptione iuris tantum tom.1,pag. 117,col.2

Non passim minoribus subuenitur per restitutionem in integrum, sed ita demum si capti & læsi non modo dicantur sed & probentur tom.1, pag. 114,col.2

An minor curatorem habens æquiparetur pupillo? tom.1,pag.219,col.2, & 220,col.1

Minori damnosam hereditatem adeunti succurritur tom. 2, pagin.355, col.1

Minor aduersus præpositionem institoris à se factam vel sine curatoris authoritate, vel cum curatore restitui in integrum potest si se ex ea præpositione læsum probet tom.1, pagin. 52,& 53

Minor,mulier.

quomodo succurratur minoribus, quomodo mulieribus? tom. 2, pag. 355,col.2

Missio.

Vigor missionis in possessionem bonorum debitoris à creditore facta totus in venditione consistit tom.2, pag.242,col.1,

Mobilia.

Cur mobilia friuola appellentur tom.1,pag.671,col.2

Modus.

In rebus omnibus honestus modus seruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda tom. 1, pag. 221,col.1

Modus affectio.

Honestus modus seruandus est in omnibus non immoderata cuiusque affectio & auaritia subsequenda tom. 1,pag.371,col.1

Modus condicio.

In legatis & fideicommissis etiam modus adscriptus pro condicione habetur tom.1,pa.297,col.2,quamuis reuera modus à condicione differat ibid.

Mora.

Mora plerunque contrahitur re ipsa & citra interpellationem siue ob fauorem & priuilegium minoris ætatis to. 1,pag.654,col.1

Contrahitur mora re ipsa & citra interpellationem si vsuræ in vicem & compensationem fructuum debeantur tom.1,pag.654,col.1

Mora ratio non est habenda in re facta viliore post moram secus in facta deteriore tom.1,pag.510,col.1, & 2

Ex parte actoris mora contrahi non potest ob id solùm quod tardius agat, si non etiam illud concurrat, vt sine causa recuset accipere solutionem to. 1,pag.526,col.2

Res post moram perempta extare adhuc videtur, ideoque & peti adhuc potest licet præstari amplius non possit tom.1,pag.438,col.2

In obligationibus dandi post rem post moram peremptam nihilominus ad rem non ad precium est agendum tom.1,pag.438,col.2

Mora rei solet nocere fideiussori tom.1,pag.539,col.2,& 540,col.1

Regula suam cuique moram nocere, vt & factum cuique suum non habet locum in fideiussore,cui etiam mora principalis nocet tom.1,pag.539, col.2

Ad quid teneatur fideiussor ex mora principalis debitoris tom.1,pagin. 539,col.2

quo casu morosо debitori magis noceat mora extraiudicialis per simplicem interpellationem contracta quàm iudicialis commissa per contestationem tom.1,pa.511,col.2

Mora extraiudicialis perpetuat obligationem, sed tamen nulla eius ratio haberi potest ad ineundam rei debitæ post moram peremptæ æstimationem tom.1.pag.511,col.2

Longè plus potest mora in actionibus bonæ fidei,quàm in strictis tom.2, pa.409,col. 1

Mora purgari debet per oblationem realem nulla condicione vel dilatione suspensam tom.1,pag.470,col.1

Mora per oblationem non purgata res perempta in petitione est tom.1, pag.470,col.1, in solutione verò æstimatio ibid.

Nemini mora sua & frustratio prodesse debet sed potiùs nocere, cùm vix sit vt mora contrahatur sine culpa to. 1.pag.13,col.1

Interitus rei post moram contingens cuius periculo sit an debitoris an creditoris? tom.1,pagin.13,col.1, & 2, siue apud debitorem fuerit æque peritura,atque apud creditorem tom.1,pa. 14,col.1

quis sit præcipuus effectus moræ? tom.1,pag.13,col.1

quomodo mora principalis non noceat fideiussori in actione arbitraria, noceat autem in actionibus bonæ fidei tom.1,pag 541,col. 1, & 2

Nullus est effectus moræ ad transferendum periculum in moratorem in iis rebus quæ perire non possit tom.1, pag.13,col.2

quando mora contracta videatur? tom.1,pag.13,col.2,& pag.14

Mora dolum non requirit si modo habeat culpam? tom.1,pag.14,col.1

quando ex mora debeantur fructus & vsuræ,& in quibus iudiciis? tom.1, pag. 14,col.1,& 2

Mora quæ purgari potest eadem semper est,& eundem habet effectum quandiu purgata non est tom.1, pag. 395,col.2

quando & quandiu purgari mora possit,vbi tractetur hæc quæstio tom. 1,pag.395,col.2

Mora rei nocet fideiussori in iis quæ à contractu immediatè pendent secus in iis quæ non à contractu immediatè,sed à iudicis arbitrio tom.1,pa. 540,col.1

Etiam is qui moram solutioni facit si tamen iudicium accipere paratus sit non videtur moram fecisse tom.1,pag. 504,col.1

Non prodest furi ad purgandam moram quod iudicium accipere & condictionem accipere paratus sit tom.1, pa.504,col.2

Mora nulla contrahi intelligitur vbi nulla petitio & interpellatio est tom. 1,pag.249,col.1

In obligationibus siue die, mora purgari potest vsque ad tempus litis contestatæ, secus in obligationibus in diem tom.1,pag.521,col.2

Mora potest esse sine culpa tom.2, pag.409,col.1

Debitoris mora facere potest vt qui mortuus est viuere existimetur ad perpetuandam obligationem tom.1,pag. 387,col.2

Ratio omnium optima purgandæ moræ est si aduersarius in posteriore mora constitui possit,quia semper posterior tollit & purgat priorem tom.1. pag.573,col.2

In actionibus stricti iuris nulla penitus moræ ratio habetur quantum ad augendam obligationem sed duntaxat quantum ad eam perpetuandum to.1, pa.471,col 1

Cur mora periculum rei transferat in moratorem? tom.2,pag.407

Parum interest debitoris an creditor moram contraxerit nec ne, dummodo ipse debitor non sit in mora quantum ad hoc vt periculum rei de-

bitæ pertineat ad actorem tom. 1,pag. 572,col.1

Periculum rei debitæ nunquam transfertur in debitorem nisi ipse sit in mora tom.1,pag.572,col.1

Si mora non per interpellationem contrahenda sit sed per solum lapsum temporis in obligatione appositi ad debitorem pertinet extra causam edicti de constituta pecunia, vt creditorem adeat ad offerendam ei solutionem tom.1,pag.572,col.1

Mora authori suo nocere debet to.1, pag.566.col.1

Vt debitum ex vsurario fiat non vsurarium purganda mora est per oblationem non per obsignationem tom. 1,pag.654,col.2

Facilius est moram contrahendam impedire quam contractum purgare tom.1.pag.504.col.2

Ad impediendam moram non sufficit paratum esse debitorem accipere iudicium, nisi ad iudicium iustè prouocet tom.1,pag 504,col.2,& sine dolo malo ibid.

In iudiciis strictis moræ ratio non habetur ad augendam obligationem, habetur tamen ad eam perpetuandam siue debita res post moram in totum perierit siue deterior facta sit tom. 1, pag.513.col 2

Mora perpetuat obligationem & actionem tom.1,pag.469,col.1

Fieri moram in re ipsa est fieri citra vllam interpellationem tom.1,pa.471, col.2

quicquid contingit rei debitæ post moram debitoris id periculo debitoris cedit tom.1.pag.471,co.2

Facilè fieri non potest vt mora sine culpa contrahatur tom 1.pag.471.co.2

Mora purgari non potest re non integra tom.1,pag.395,col.1

Exceptio nulla competit ei qui moram contraxit nisi ex quo purgare moram paratus est tom.1,pag.395 col.1

Neque in obligationibus prætoriis neque in ciuilibus moræ purgatio vnquam admitti debet post elapsum diē si iam cœperit interesse actoris tom.1, pag.50,col.1

In stipulationibus pœnalibus non admittitur purgatio moræ post præteritam diem quæ interpellauit pro homine, tum quoque cùm persona nulla fuit quæ ad diem dictam posset soluere tom.1,pag.570,col.1

Summa æquitas in omnibus de mora quæstionibus maximè spectanda est tom.1,pag.570,col.1

Differentia moræ per lapsum dici contractæ & moræ per negligentiam in faciendo,ratione temporis quo purgari possit tom.1,pag.570,col.1

Post litem contestatam semper sera oblatio & moræ purgatio est tom. 1, pag.570,col.2

Toties purgatio moræ impeditur quoties interest eius qui moram passus fuit tom.1,pa.658,col.1

In omnibus causis pro facto accipiendum est id in quo per aliquem mora est quo minus fiat tom.1,pag. 136,co.1

Odiosior mora nulla est quàm quæ furis est tom.1,pag.510,col,1

Non sufficit ad constituendum aliquem in mora,ab eo peti posse nisi etiam illud concurrat, vt petitum sit vel per iudicem vel per interpellationem extraiudicialem tom.1,pag.526, col.2, nisi cum mora contrahitur re ipsa & ipso iure, id est citra interpellationem ibidem.

Cur in contractibus stricti iuris neq; tempus illud attenditur quo res dari debuit quo vsque interpellatio & mora secuta sit, neque tempus moræ si qua per interpellationem extraiudicialem secuta sit to.1,pa.510,col.2

In contractibus stricti iuris etiam per interpellationem extraiudicialem mora contrahi potest tom.1,pag.510, col.1

In iudiciis strictis habenda est æstimatio solusdeterioratione non etiam totius rei debitæ cùm mora deteriorationem præcessit tom.1,pag.510,col.2

In iudiciis strictis nullus est moræ effectus ad augendam obligationem sed tantum ad eam perpetuandam tom.1,pag.510,col. 2

Mora contrahitur per interpellationem congruo loco & tempore factam tom.1,pag.654,col.2

Quemadmodum purgatur mora iā contracta per subsequentem oblationem, ita & inducitur per subsequentem interpellationem tom.1.pag.654, col.2

Mora posterior semper nocet tom.1, pag.654,col.2,in fi

In omnibus faciendi obligationibus purgari potest mora vsque ad litem contestatam non postea tom.1,pa 519, col.2

Interpellatio extraiudicialis sufficit ad contrahendam moram tom.1,pag. 519,col.2

Mora quæ ex lapsu diei contingit ipso iure purgari postea non potest tom.1.pag.569,col.1

An & quando difficultas præstationis excuset à mora? tom.1,pag.14, col 2

Generaliter verum non est actorem esse in mora recipiendi si ad diem non venerit in locum solutioni destinatum tom 1.pag.571,col.2

Mora contrahitur per interpellationem congruo loco & tempore factam tom.2,pag.385,col.1

Debitor non impedit moram si ad locum solutione destinatum aut non accedat, aut si accedat sine pecuniis, aut si neque creditor in eo loco tunc fuerit, nisi protestatus sit debitor paratum se fuisse soluere si creditorem inuenisset sacculo cum pecunia signatorum signis obsignato tom.1,pag.573, col.1

Homo mortuus in obligationem & actionem deduci non potest, nisi cùm periit post moram tom.1, pag 304, col.1

Esse debet aliquis qui paratus sit soluere, vt creditor in mora constituatur tom,1,pag.572,col 1

Mora actoris meliorem non facit debitoris condicionem nisi ipse quoque debitor ante fuerit in mora tom.1, pag.572.col.1

An debitor ire debeat ad domum creditoris, an vero creditor ad domum debitoris,ad moram vel impediendam vel purgandam tom.1,pa.572,col.1

Vt excusetur debitor à mora non sufficit vt aliquem difficultatis prætextum possit ostendere, sed necesse est, vt probet in sua potestate nō fuisse vt satisfaceret nec dolo eius malo quicquam factum fuisse,si modo iusta aliqua causa fuerit propter quam intelligere deberet se dare oportere tom.1, pag.573,col.1

Difficultas soluendi non excusat à mora sed sola impossibilitas tom.1, pag.573,col.1

Corpus quod non extat præstari ipsum non potest quamuis non eo minus petendum si post moram perierit tom.1,pag 343,col.1

Mora quælibet supponit obligationem præexistentem tom.1,pagin.655, col.2

quomodo per oblationem, quomodo per obsignationem mora siue prior siue posterior purgari possit tom.1,pag. 654,col.1,& 2

In bonæ fidei iudiciis mora rei nocet fideiussori, in actione autem arbitraria non nocet tom.1,pag.539,col.2, 540,& 541,col.1

In pœnalibus causis quod ad moram attinet illud est tantum speciale, quod ea mora purgari non potest to.1,pag. 572,col.1

Vnus ex his casibus in quibus moræ contrahitur re ipsa & ipso iure citra vllam interpellationem tom.1,pag. 306,col.2

Ex die moræ omne periculum pertinet ad morosum debitorem quod alioquin ad creditorem pertinuisset tom.1,pag.572,col.1

Posterior mora semper nocet & priorem purgat tom.1,pag.515,col.1

In bonæ fidei iudiciis & vsuræ & fructus & cæteræ accessiones ex mora debentur to 1,pag.540,col.2

In solis bonæ fidei iudiciis & in vltimis voluntatibus moræ ratio habetur tom.1.pag.291,col 1

Congrua non est interpellatio ad constituendum debitorem in mora quæ congruo loco facta non est to.1, pag.515,col.2.

Mora constituitur.

Licet creditor & debitor sint diuersi fori semper debet alter ad domum alterius ire ad impediendam moram, vel purgandam tom.1,pag.572,co.2, quod non habet locum in constituto ibid.

Mora condicio.

Debitum in diem incertum solutum repeti non potest si dies omni modo extitura sit, cùm non tam condicione quam mora suspendi videatur tom.1, pag.357,col.1

Moræ dies.

Ex solo lapsu diei in stipulatione appositæ,adeo verum est moram contrahi vt ex mora etiam pœna committatur eo quoque casu quo nemo sit qui possit soluere tom.1,pagin. 532, col.2

Moræ furtum.

Cur furtum & moram facere dicantur rem peremptam adhuc viuere? to. 1,pag.170,col.2,& 171

Mora fideiussor.

Mora debitoris principalis per stipulationem ad sortem & vsuras ob strictā obligationem fideiussoris ita auget, vt etiam vsuras quas reus soluere promisserat soluere fideiussor compellatur tom.1,pag.541,col.2

Differentia inter vsuras quæ veniūt ex mora rei iure obligationis, & eas quę veniunt non iure obligationis,sed arbitrio iudicis,ad priores fideiussor tenetur ex mora rei secus ad posteriores tom.1,pag.541,col.2,& 542

An fideiussor vsuras debeat quæ nōn sint deductæ in stipulatum si eas reus debeat ex mora sua officio iudicis to. 1,pag.542,col.2

Fideiussor

Fideiussor arbitrariæ licet actionis nomine fideiubens,ad eam tamen pecuniam quæ ex sententia Iudicis propter moram rei potest accedere, non tenetur, secus si propter moram suam tom.1,pag.543,col.1,& 2,& p.544,col.1

Mors.

Nemo mortuus moritur, sed viuus tom.1,pag.481,col.1

Mors.

Instans mortis vitæ tribuitur cum mortuus nemo moriatur, sed viuus tom.1,pag.303.col.2

Mors est modus amittendi dominij eius rei quæ moritur sed non earum rerum quæ post mortem supersunt tom.1,pag.497,col.1

Mors patris & naturali ordine contingit, & ex parentum ipsorum voto tom 2,pa.118,col.2

Generali mortis causa captionis nomine mortis causa donatio continetur tom.1,pag.258,col 2

Mulier.

Mulier intercedendo Velleiano S. C.ita demum iuuatur si creditor scierit eam pro alio intercedere secus si ignorauerit tom.2,pagin. 324, col.1.& 2

Mulier mutuam pecuniam accipiēdo vt Titio donet si eam donauit S.C. Velleiano iuuari non potest tom.2,pa. 325,col.1

Mulierum genus est auariſſimum in donando tom.2,pag.325,col.2

Acceptilatio à creditore facta mulieri pro alia intercedenti non liberat debitorem sicut nec solutio tom.2, pa.331,col.1,& 2

Mulier exceptione perpetua Velleiani munita scienter soluens repetere non potest solutum tom.2,pag. 331,col.1,& 2

quando creditor qui cum muliere contrahit diligentior & curiosior esse debeat in quos vsus pecunia impendatur? tom.2,pagin.336,col.2

In imponenda ratione Falcidiæ creditor mulieri pro alio intercedenti succedens hoc æs alienum imputare non potest to.2,pa.332,& 333,col.1,& 2

qui mulieri bona fide pecuniam dat mutuam,vel aliter contrahit,exceptione S.C.Velleiani non summouetur,licet in rem mariti pecunia versa sit to. 2,pag.350.col.1,& 2

Muliere per alio captis pignoribus intercedente ope S. C. Velleiani ab obligatione liberata capta tamen pignora sunt creditori obligata tom.2, pag.353,col.1,& 2

Mulier pro eo iudicem accipere volens pro quo intercessit cauere debet se exceptione Velleiani non vsuram ne priſtina actio in vererem debitorem restituatur to.2,pa.357,col.1,& 2

Mulier etiam pro alieno seruo intercedens iuuatur Velleiano sed actio in dominum serui restituitur, quid in filiofamilias? tom.2,pagin.357,& 358

Mulier pro alio liberaliter soluens non iuuatur S.C Velleiano nisi priùs liberaliter se obligauerit contra S.C. Velleianum tom.2,pag.3 7,col.2

Mulier quæ pro alio intercedit in rem suam non iuuatur Velleiano, secus si in rem alienam tom.2, pag.347, col 1,& 2

Mulier in iure respondens se heredem esse,cùm sciret se non esse, non iuuatur Velleian o, secus si existimaret se heredem esse tom.2.pag.347,& pa. 348,col.1,& 2

Mulier debitrix à creditore delegata pro eo cui delegata est promittens non iuuatur Velleiano tom.2,pag.348, col.1,& 2

Mulier aliquid promittens creditori ne recipiat suam delegationem iuuatur Velleiano, quia videtur interessisse tom.2-pag.348,col.1,& 2

Non sufficit creditori credere mulierem in rem suam intercedere quando pro alio promittit nisi diligentius perquisierit tom.2, pagin.339,& 340,col.1,& 2

Muliere pro iis personis intercedente quæ neque ipso iure,neque cum effectu possunt obligari, actio neque restituitur à prætore to.2,pag 330,col.1,& 2

An mulier intercedere videatur cum fundum suum à marito obligari patitur? tom.2,pag 352,col.2

Mulier pro heredibus mariti intercedens an & quando iuuetur Velleiano? tom.2.pa.352,col.1,& 2

Institutoria actio datur creditori etiamsi sciuerit mulierem pro alio intercedere tom.2, pagin. 353, col.2

Muliere pro filiofamilias vel alieno seruo intercedente actio restituitur contra patrem vel de peculio vel de in rem verso tom.2,pag.335,col.1, & 2

Actio institutoria & restitutoria quę in eos datur pro quibus mulieri intercessit & in heredes & heredibus perpetuo competit tom.2,pag.335,col.1,& 2

Muliere ab initio interueniente pro eo cum quo quis erat contracturus, actio cum eo postea instituitur tom.2, pag.333,& 334

Mulieres quarum rerum sunt incapaces iure ciuili tom.2,pag.320, col.1,& 2

Mulieres etiam ante S.C. Velleianū pro viris intercedere prohibebātur tom.2,pag.320,col.2 & pag.321,col.1

quibus casibus mulieri intercedere pro alio liceat? tom.2,pag.321.col.1,& 2

Mulieris intercessio pro marito licet sæpius geminata nullius est momenti tom.2,pagin.322,col.1

An mulier & Velleiano & Iustinianeæ constitutioni possit renunciare tom.2,pag.322,col.1,& 2

Obligatio debitoris per intercessionem mulieris liberatę extincta restituitur à prætore to.2,pag 330,col.1,& 2

Muliere pro alio intercedente restituitur actio contra priorem debitorem & eius fideiussores tom.2,pag.338, col.1,& 2

Mulier S. C. Velleiano non iuuatur si promittat alium ratum. habiturum quod ipsa gessit tom.2,pag. 338, col.1 & 2

Mulier agens quasi Seruiana aduersus creditorem eundemque possessorem pignoris&ipsa aduersus mulierem excipiens de pignore sibi ex voluntate mulieris dato an habeat aduersus eam exceptionem S. C. Velleiani replicationem tom 2,pag.340,& 341

Mulier ex emptione damnoiæ hereditatis non potest iuuari S.C. Velleiano tom.2,pag.344,col.2

Ob intercessionem mulieris pro vno ex correis debēdi factam,actio quæ contra illum correum restituitur, non restituitur contra alios correos tom. 2,pag.332 col 1,& 2

Paria sunt nullum dare expromissorem vel dare mulierem tom.2,pag. 330.& 337

Mulier intercedendi animo seruum alienum suum esse respondens iuuatur Velleiano si non dolo id fecerit, secus si seruum alienum putabat suum esse tom.2,pag.349.& 350

Odiosiores solent esse intercessiones quæ fiunt à muliere pro marito tanquam suspectiores tom 2,pag.356, col.2

Mulieri vendenti aut aliter contrahenti non succurritur per Velleianum nisi intercedat, quamuis pecuniam pretij creditoribus debitoris exsoluat tom.2.pag.316,col.1

Mulier pro alio fundum vendens an iuuetur Velleiano? to.2,p.356,col 1 & 2

Intercessiones mulierum non sunt nullæ ipso iure sed tantum ope exceptionis tom 2.pag 322,col 2

Mulier quæ contra S.C Velleianum intercessit non potest videri debitrix saltem effectu cum habeat exceptionem perpetuam tom.2,pag.328,col.2

Muliere intercedente pro eo qui temporali actione tenebatur, temporalis actio restituitur to.2,p.349.co.1

Mulier pro alio intercedens Velleiano S.C. non iuuatur si debitor mulieri soluerit quod debebat creditori apud quem mulier fideiussit tom.2, pag.339,col.1,& 2

Delegatus à muliere cuius non erat debitor habet exceptionem aduersus eum cui delegatus est quemadmodum mulieris fideiussor tom.2,pag.328, & 329.col.1 & 2,per tot.& quomodo ibid.

Mulier pro alieno debito pignus datum repetens etiam fructus pignoris recipere potest to.2,pa.355.col.1

Mulier iubens alicui pecuniam credi non iuuatur Velleiano secus fideiubens pro alio tom.2,pa.349.col.1,& 2

Creditor mulieri contra S.C.Velleianum intercedenti succedendo, restitutoria vti potest t 2 p.332.col.1,& 2

Muliere pro alio vel in diem intercedente vel sub condicione etiam pendente die & condicione volenti creditori actio restitutoria cum priore debitore dari potest tom.2,pagin.337, & 338

Mulier cum alio in causam communem se obligans an pro alio intercedere videatur, & an possit iuuari S. C. Velleiano tom.2.pagin. 341,in fin & 342,col.1,& 2

Mulier iurans se decem in dotem dedisse non potest consequi nisi in quātum maritus facere possit, secus iurans sibi decem deberi,tunc enim auferet priuilegium marito tom.1, pagin.171, & 172.

quando mulier ex intercessione sua non iuuetur S.C.Velleiano? tom. 2, pagin.336.in fi & 337

Mulier decipiendi animo intercedēs iuuatur exceptione S.C.Velleiani, sed quæ per replicationem elidatur tom.2, pa.353.col.1,& 2,& 354,col.1,& 2

Muliere vnum ex correis debendi propter suam intercessionem liberante an actio restituatur contra correum pro quo mulier intercessit, an verò contra omnes correos? tom.1,pag.346, & 347

Mulier quæ pro alio se obligat, & sciens se ex intercessione non teneri, hoc ipso teneri debet tom.2,pag. 354,col.1

Differentia inter solutionem vel

delegationem factam à muliere intercedente,& factam à muliere quæ voluit intercedere nec intercessit tom.2, pag.329,col.2

Mulier quæ intercedit in rem suam non iuuatur Velleiano. tom.2,pag. 351, col 1,& 2

Mulier heredi cunctanti de adeunda hereditate ob id solum quod nomina debitorum parum idonea existimaret repromittens se præstaturam quantò minus à quoquo eorum seruari possit,iuuatur Velleiano tom.2, pag.344,col 2

Mulier debitori pro quo interceſſit succedens potest actione restitutoria conueniri tom.2,pa.333,col.1,etiam actione directa ibid.col.2

Mulier hereditatem damnosam adeundo non iuuatur S. C. Velleiano tom.2,pag.355,col.1,& 2

Mulier quod ex interceſſione soluit repetere nolens potest mandati agere si velit de indemnitate reo cauere tom.2,pag.354,col.1,& 2

Mulier minor.

Interest maximè mulierum vt ex contractibus suis perinde ac masculi obligentur,ne alioquin velut commercio eis interdici videatur tom.2,pag. 320,col.1,item & minorum ibid.& pag. 336,col.2

Morator.

Moratori frustratio sua prodesse non debet to.1,pa.526,col.2

Mores.

quicquid est contra bonos mores, nec honestum est, nec possibile esse creditur tom.1.pa.629,col. 2

Multiplicatio.

Non sunt multiplicandæ actiones sine causa tom.1,pa.447,col.1

Mutatum.

quòd non mutatur stare non prohibetur tom.2,pag.237,col.1

Mutuare.

An socius propriam pecuniam totam credere possit inuitis sociis tom. 1,pag.43,&144

Procurator militis aut tutor pupilli,vel adulti curator pecuniam militis aut pupilli aut adulti credens, an & quo casu militi, pupillo vel minori actio acquiratur tom.1,pagin. 59,& 60

Seruus mutuam pecuniam domini voluntate acquirit certi condictionem domino, sed si contra domini voluntatem pecuniam credat non facit eam accipientis sed extans vindicatur consumpta condicitur tom.1, pag.32,& 33

Mutuum.

Differentia mutui in rebus quæ pendore & mensura consistunt & in rebus quæ numero tom.1,pag.343, col.2,in princip.

Ea pecunia fit mutua per consumptionem quæ facta esse potest mutua per numerationem tom.1, pag.34. col 1

An ex venditione rei ab aliquo facta consensu domini pecunia redacta à vendente possit fieri mutua, cum consensu & domini, & vendentis tom.1, pag.30,col.1,& 2

Cur in genere non in specie mutuũ reddi debeat? tom.1,pag.2,col.1,& 2, & pag.3,col.1,& 2

Quænam singularia & cur recepta sint in mutuo ? tom.1,pagin.41,& 42,col.2

An contrahatur mutuum si conuenerit inter duos vt pecuniam quam vni ex causa mandati alter debet ex causa mutui retineat ? tom.1,pag.42, & 43,col.1,& 2

Pecunia ab initio deposita cum permissione depositario vtendi ea si volet, non prius fit mutua quàm depositarius ea vti cœperit vel declauerit se velle ea vti tom.1,pag.29, col.1.& 2

quid requiratur quando necesse est probari pecuniam nomine ciuitatis mutuatam in rem eius versam esse? tom.1,pa.61,col.2

qui prouincias regunt in sua prouincia,nec seruus,nec mutuum,nec negotium exercere possunt, secus mutuo accipere tom.1,pag.72,in fi.73,col.1,& 2.& 74, adeoque nec per interpositam personam ibid.

qui soluit indebitum quasi mutuum contrahere intelligitur tom.1,pa.383, col.1

An pecunia deposita possit conuerti in causam mutui ex sola voluntate deponentis & depositarij tom.1,pag. 27.& 28

In quibus rebus mutuum consistat tom.1,pag.3.& 4,pag.5,col.1, & 2

Mutui datio quàm S. C. Macedonianũ in filij persona prohibunt ad numeratam pecuniam restringitur nisi fraus facta sit S. Cto in aliarum rerum datione tom.2,pag.117, col 1, & 2, & pag.seq.

In mutuo per consumptionem reconciliato nascitur condictio certi ex mutui contractu sed ex die consumptionis tantum tom.1,pag.663,col.2

Si quis pecuniam numeratam in manu habens aut ante oculos dicat alij, tolle istam pecuniam, an sit mutuum,an donatio? tom.1,pa.8,col.1,& 2

qui alienam pecuniam quam alicui dedit mutuam reddi sibi stipulatur si dominus eam vindicet antequam sit consumpta an accipientem obliget ex ea stipulatione tom.1,pa.36,col.1.& 2

Mutuum neque mutatione, neque peremptione, neque consumptione extinguitur tom.1.pag.8,col.1,& 2

Mutuans pecuniam si stipuletur vt plus restituatur quàm creditum sit an quod plus aliqua actione repetere possit? tom.1,pag.32,col.2

An competat aliqua actio pecuniam mutuanti ac stipulanti vt debitor aliquid faciat ? tom.1,pag.32,col.2

An donatione facta donatario, donatam rem causa mutui accipienti donata res repeti possit si extet tom.1, pag.47,col.2,& pag,48,col.1,& 2

Depositum tanquam mutuum acceptum neque depositum est neque mutuum tom.1,pa.48,col.1,& 2

Mutuum tanquam commodatum acceptum neque mutuum neq; commodatum est tom.1,pag.48,col.1, & 2

Mutuum re ac traditione non verbis perficitur tom.1,pag.7,col.1

Ex pecunia à seruo communi credita per pecuniæ consumptionem pro dominicis partibus acquiritur actio dominis,siue seruo administratio concessa sit,siue non tom.1.pag.37.& 38

Filiofamilias viaticum suum mutuũ dante quæ actio competat patri quæ filio ? to.1,pag.44,& 45,per tot.

Numeratio pecuniæ donandi animo facta, si accipiens eam quasi mutuam acceperit, an sit donatio an mutuum? tom.1,pag.45,in fi.& 46

Pecunia credita & mutua sunt synonima tom.1,pag.46,col.2,videlicet cum de mutuo tractant ibid.

Officiales & magistratus perpetui mutuam pecuniam dare & fœnebrem exercere possunt to.1,pag.74,col.1,& 2

Præses prouinciæ licet mutuam pecuniam dare non possit, mutuam tamen accipere potest tom.1,pag.74, col 1,& 2

Pecunia nostra alieno nomine veluti aliena mutuo data qua actione reperi possit,& cui actio competat? tom, 1,pag.27,col.1.& 2

Filiusfamilias & seruus dantes mutuo peculiarem pecuniam quomodo obligent accipientem ? tom.1,pag.6, col.1, & 2

An iubens debitorem alicui dare pecuniam mutuam obliget sibi accipientem ex causa mutui tom.1,pag. 41,& 42

Mutuum debet fieri accipientis to. 1,pag.4,& 5

quibus casibus mutuum quod ab initio non subsistit ex post facto potest conciliari? tom.1,pa.4,& 5

Mutuum sub condicione datum ante condicionis euentum perit domino tom 1,pag.9,col.1

Mutuum reddi debet in eadem bonitate & qualitate imo etiam in maiore bonitate reddi potest tom.1,pag. 7,co.1, & 2

Mutuum potest reddi melius sed nõ deterius tom.1,pa.7,& 8

Condictio ex mutuo cùm nascatur ex numeratione,potest exerceri quolibet loco etiam directa, quamuis conuenerit vt certo loco soluatur tom.1, pa.515,col.2

Nummi purè legati ab herede crediti post additionem hereditatis pertinẽt ad heredem si nolit legatarius legatum agnoscere tom.1,pagin. 16, & 17

Mutui datio potest suspendi in euentum condicionis tom.1,pag.15,col. 1,& 2,& pag.16,col.1,& 2

Seruus à domino præpositus pecuniæ domini quem postea ignorauit mortuum factus ipsius coheres credens,an pecuniam faciat creditam pro sua portione hereditaria tantum, an etiam pro portionibus coheredum to. 1,pag.86,col.1,& 2,87,& 88

Intercueniente numeratione & traditione non aliter mutuum contrahitur quàm si id actum sit tom.1,pa.49, col.1

In filiofamilias alij filiofamilias mutuo pecunia danti, an & quomodo Macedonianum habeat locum to. 2,pag.112,col.1, & 2

An differentia inter fœnus & mutuum sit to.1,pa.10,col.1.& p.31,col.2

De singularibus quæ in mutuo Accursius putat esse tom.1,pag.42, col.1

In mutui datione oportet dantem esse dominum vel loco domini tom. 1,pag.6,col.1,& 2

An & quando parer obligetur ex mutuo filiifamilias si pecunia sit perdita ? tom.2,pa.123.col.1,& 2

De mutuo naturali, ciuili, & mixto tom.1.pag.7,col.1,& 2

In mutuo non potest dari genus pro alio genere tom.1,pagin.3, col 1,& 2

An syndicus & administrator ciuitatis pecuniam ab aliquo mutuam accipiens ciuitatis nomine ciuitatem ex mutui datione ita obliget vt contra eum detur condictio certi ex mutuo *sicut* contra priuatum tom 1,pag. 60, & 61,& quo casu ? ibid.

Mutuum pupillare.

An ex pecuniæ numeratione à pupillo facta sine tutoris authoritate vel fiducionis, vel mutui causa per consumptionem detur condictio vel liberatio? tom.1,pag.50,51,& 52

Mutuum vniuersitas.

Creditori condictione certi agenti contra vniuersitatem propter mutuatam syndico vniuersitatis nomine pecuniam an incumbat onus probandi in rem vniuersitatis pecuniam versam fuisse? tom.1,pag.61,col.1

N.

Natura.

NAturalis ratio per ciuilem tolli non potest tom.2,pag.423,col.1

Non potest imagine ac fictione vlla naturæ veritas adumbrari tom.2, pag.218,col.1

Natura nescit fictiones vllas, & naturaliter quid fieri cùm dicimus veritatem facti solam denotamus tom.1,pa. 433.col.2

Differentia inter obligationem naturalem & ius naturale tom.1, pag. 202,& 203

Naufragium.

Licet vnicuique naufragium suum impunè colligere tom.2,pa.36 col.2

quod naufragio expulsum & deiectum est non pro derelicto est sed pro deperdito tom.2,pag.36,col.2

Naufragium incendium.

quod quis ex naui depressa vel deiecta, vel ex incendio suum seruauit eius manere debet, cuius ante fuit non etiam aliorum commune fieri tom.2, pag.36,col.1,& 2

Nauis.

In iucunda æstimatione rerum quæ contributioni & collationi obnoxiæ sunt ob necessariam nauis iacturam factam veniunt etiam vestimenta cuiusque & annuli gestatorij tom.2,pag.27, col.2

quæcunque consumendi causa naui imposita sint, præsertim verò cibaria communi lucro & commodo omnium qui in naui sunt imposita esse censentur & consequenter à munere & onere collationis & contributionis debent esse immunia tom.2,pagin. 27,col.2

Lex Rhodia de iactu & ad casum quo nauis vel res quæ in naui sunt perierunt & ad casum quo in manus piratarum inciderunt, & postea redemptæ sint extendenda tom.2,pagin. 28,col.1

Nauis onustæ leuandæ causa merces in scapham traiectæ si perierint contributio fieri debet inter eos qui merces in naue saluas habent tom.2, pag.31,& 32.

qui naufragium passi sunt & non omnes res suas per priuatores extrahere potuerunt, an damnum quod ex naufragio sentiunt eo casu quo non omnes eorum merces sed quædam tantum extractæ sunt communes esse debent illius cuius merces leuandæ nauis causa iactu perierunt tom.2,pa. 33.col 1,& 2

Si quis ex vectoribus soluendo non sit detrimentum magistri nauis esse non debet,sed commune omnium qui in naue fuerunt,& qui ex lege Rhodia in contributionem vocantur tom. 2, pag.29,col.1,& 2

Res in mare iactæ si apparuerint,an exonerentur collatio & qua actione cum magistro nauis agendum sit tom. 2,pag.30,col.1,& 2

Nihil potest imputari nautæ qui publica authoritate retentus nauigare cum mercibus alicuius prohibitus fuit, si eas merces in deteriorem nauem coniecerit,quæ postea perierit tom.2, pa.39,col.1, & 2

Naues marinæ quia sunt vtiliores habent etiam immunitatem quam non habent fluuiatiles, nisi quæ annonam deferunt Romæ tom.2.pag. 5,col.2

Pro rebus factis deterioribus contributio fieri debet, sed præsenti precio, id est æstimatis rebus quæ factæ sint deteriores quanti sint hodie non quãti erunt cùm naui imponerentur tom. 2.pag.34,co.1,& 2

An ei quoque conferendum sit cuius res in naui factæ sunt deteriores tom.2,pa.34 col.2,& 35

Cùm illa ipsa nauis in qua portari merces conuenerat vicium fecit sine dolo culpave nautæ, nec potest nec cogitur nauta aliam quærere nauem quæ eundem vsum præbeat, nisi ambo consentiant tom.2.pagin. 40, col.2

Valetudo nautæ excusat eum à pœna non factæ nauigationis, ita & vicium nauis quod sine vllo dolo culpave contingit si non tam cito tamque facile emendari potuit tom.2,pag. 40, col.2

Conducta tota naue ab iis qui suas merces transuehendas locauerunt datur actio ex locato dominis mercium amissarum,conducta parte, ex conducto agendum est cum magistro, & quis sit effectus vtriusque actionis tom.2,p. 26,col.2

Si in aliqua re deterior facta sit nauis conseruatis mercibus an domini conseruatarum mercium detrimentum nauis communi contributione sarcire debeant tom.2,pag.26, col.1,& 2

Amissio nauis damnum collationis consortio sarciri non debet per eos qui merces suas naufragio liberarunt to.2,pa.35,col.1,& 2

Etiam cùm nauis deterior facta sit ex ea causa ex qua iactus mercium fieri solet contributionis æquitas locum habere debet tom.2,pag.35,col.1.& 2

Cur deteriorata nauis contributione sarciri debeat,amissa verò non item tom.2,pag.35 col.2

Pro sumptibus ad instruendam nauem principaliter factis contributio fieri non debet licet in consequentiam ad conseruandas merces inuent, secus si pro conseruandis mercibus principaliter facti sint tom.2, pag.36, col.1,& 2

Actio datur cum magistro nauis dominis quorum merces in mari perierunt, vt ille cogatur vel cum reliquis agere quorum merces saluæ sunt, aut eorum merces retinere, quo ad vs-

Part. III. Tom. I. &II. INDEX.

omnes eorum merces sed quædam tantum exractæ sunt communes esse debent illius cuius merces leuandæ nauis causa iactu perierunt tom.2,pa. 33.col 1,& 2

Si quis ex vectoribus soluendo non sit detrimentum magistri nauis esse non debet,sed commune omnium qui in naue fuerunt,& qui ex lege Rhodia in contributionem vocantur tom. 2, pag.29,col.1,& 2

Res in mare iactæ si apparuerint,an exonerentur collatio & qua actione cum magistro nauis agendum sit tom. 2,pag.30,col.1,& 2

Nihil potest imputari nautæ qui publica authoritate retentus nauigare cum mercibus alicuius prohibitus fuit, si eas merces in deteriorem nauem coniecerit,quæ postea perierit tom.2, pa.39,col.1, & 2

Naues marinæ quia sunt vtiliores habent etiam immunitatem quam non habent fluuiatiles, nisi quæ annonam deferunt Romæ tom.2.pag. 5,col.2

Pro rebus factis deterioribus contributio fieri debet, sed præsenti precio, id est æstimatis rebus quæ factæ sint deteriores quanti sint hodie non quãti erunt cùm nauli imponerentur tom. 2.pag.34,co.1,& 2

An ei quoque conferendum sit cuius res in naui factæ sunt deteriores tom.2,pa.34 col.2,& 35

Cùm illa ipsa nauis in qua portari merces conuenerat vicium fecit sine dolo culpave nautæ, nec potest nec cogitur nauta aliam quærere nauem quæ eundem vsum præbeat, nisi ambo consentiant tom.2.pagin. 40, col.2

Valetudo nautæ excusat eum à pœna non factæ nauigationis, ita & vicium nauis quod sine vllo dolo culpave contingit si non tam cito tamque facile emendari potuit tom.2,pag. 40, col.2

Conducta tota naue ab iis qui suas merces transuehendas locauerunt datur actio ex locato dominis mercium amissarum,conducta parte, ex conducto agendum est cum magistro, & quis sit effectus vtriusque actionis tom.2,p. 26,col.2

Si in aliqua re deterior facta sit nauis conseruatis mercibus an domini conseruatarum mercium detrimentum nauis communi contributione sarcire debeant tom.2,pag.26, col.1,& 2

Amissio nauis damnum collationis consortio sarciri non debet per eos qui merces suas naufragio liberarunt to.2,pa.35,col.1,& 2

Etiam cùm nauis deterior facta sit ex ea causa ex qua iactus mercium fieri solet contributionis æquitas locum habere debet tom.2,pag.35,col.1.& 2

Cur deteriorata nauis contributione sarciri debeat,amissa verò non item tom.2,pag.35 col.2

Pro sumptibus ad instruendam nauem principaliter factis contributio fieri non debet licet in consequentiam ad conseruandas merces inuent, secus si pro conseruandis mercibus principaliter facti sint tom.2, pag.36, col.1,& 2

Actio datur cum magistro nauis dominis quorum merces in mari perierunt, vt ille cogatur vel cum reliquis agere quorum merces saluæ sunt, aut eorum merces retinere, quo ad vsque portionem damni præstiterunt to.2.pag.25,col.1

qui vehenda mancipia conduxit si aliqua in naue moriantur, an pro eis vectura debeatur ? tom.2, pagin.38, col.1.& 2

An nauis iacturam necessariam quæ per iactum facta fuerat omnes mercatores qui in ea naui varia mercium genera coegissent,præstare debeant to. 2,pag 26.& 27

Necessaria nauis iactura facta, quænam portio præstanda sit ab omnibus mercatoribus qui collationi & contributioni sunt obnoxij to.2.pa.26,& 27

An pro liberis hominibus qui in naue perierunt aliquid dari oporteat ab iis qui collationi & contributioni perdiarum rerum sunt obnoxij? tom. 2,pagin.26.& 27

Iactura nauis necessaria vel rerum in naue coactarum qua actione experiri possit? tom.2.pag.26.& 27

Detrimentum quod eorum qui merces suas amiserunt in naui, proprium ab initio fuit commune fit omnium qui propter amissas res aliorum consecuti sunt vt merces suas saluas haberent tom.2,pag.27,col.1

Scapha cum parte mercium salua si nauis perierit contributio fieri non debet ab iis qui merces in scapha saluas habuerunt tom.2.pag.32.col.1,& 2

In contributione faciendа an & quomodo debeat haberi ratio eius cuius mercesin nauigatione leuandæ nauis causa iactæ sunt tom.2.pag.32, col. 1, & 2.& col.33

quænam præcipua sint munera & officia magistri nauis tom.2,pag.23, col.1,& 2

Illi quorum merces ad leuandam nauem in mare proiectæ sunt nullam actionem ad nomine actionem habere possunt aduersus cæteros, quorum simul cum naue merces saluæ factæ fuerunt tom. 2,pa.25,col.1

Magister nauis si liber homo sit conueniri ex omnibus sujs contractibus potest, vt & alius quilibet qui bene contraxerit tom.2,pag.21,col 1

qui cum magistro nauis contraxit, electionem habet vtrum cùm exercitore an cum magistro ipso malit agere tom.2,pag 70 col.1

quis sit magister nauis tom.2,pag. 2,col.1,& 2

Nauis vector.

Non debet magister nauis fortunas & facultates cuiusque vectoris & aliorum qui nauem ingrediuntur exercere tom.2.pag. 29, col.2

Nauta morbus.

Nauta morbo impeditus de locato teneri non debet tom.2, pag.40, col.1

Nauta.

Nauta valetudine impeditus qui merces vehendas conduxit, neque alium nautam substituere nolente vectore potest, neque eo volente substituere cogitur tom.2, pagin.40, col.2

Necessitas.

Quod fit ex necessitate nunquam ex voluntate, ac mera liberalitate fieri intelligitur tom.1, pagin.244, col.2

Non solet aut debet cuiquam no-

cere quod ex iuris necessitate fit to 1, pag.585,col.2

Necessitas.

Necessitas non habet voluntatem tom.2,pag.30,col.2

Negare.

qui negat se non debere, excipit nō tam de iure suo quàm de non iure actoris tom.2,pag.329,col.1

Negatio.

Qualiter puniri debeat improba negatio, licet proba interuenerit postea confessio? tom.1,pag.169,col.1

Sola negatio facit rem dubiam to. 1,pag.365,col.1

Negationis probatio per rerum naturam est impossibilis tom.1,pag.61, col.1

Negligentia.

quantulacumque negligentia quæ in propriis rebus est tolerabilis in alienis culpanda est & coercenda tom.1, pag.635,col.1

Non potest imputari commodatario quod commodatario minus diligenti rem commodauerit, potest autem imputari deponenti, quod depositario minus diligenti tom.1,pag.635.col.1

Negligentia omnis supponit scientiam & excludit ignorantiam tom.1, pag.678.col.2

Negotiatio.

Negotiatio rerum mobilium commodior est ad commercium & lucrum quotidianum quàm immobilium & ad exercendum negociatoris ingenium tom. 2, pag.162,col.1

Negotium.

Officium negotiorum gestoris merè voluntarium est tom.2,pag.168.col.1

Cùm quæritur an negotium aliquod gestum fuerit vtiliter non est spectandus euentus si modo initium fuerit vtile tom.2,pa.283,col.1

Non datur actio negotiorum gestorum præcedente mandato, sed mandati tom.2,pag.42,col.1

In actione negociorum gestorum repetit gestor quicquid ei abest ad vltimum vsque quadrantem siue impensa modica sit,siue magna, adeóque licet euentus non sit secutus tom.1,pa. 636,col.2

Procuratore in negotia domini impēsuro, pecuniam mutuante si eam sine culpa perdiderit eo nomine potest dominus mandati vel negotiorum gestorum actione conueniri tom.2, pag. 306,col.1,& 2

Negotium ad eum maxime pertinere creditur,cuius vel vtilitate vel incommodo res tandem ceßura sit, licèt non prior conueniatur to.2,pa.337

Nocere.

Neque per eos quos in potestate nostra habemus, neque per alios conditio nostra fieri potest deterior, potest autem fieri melior tom.2,pag. 427,col.1

Nomen.

Is nomen facere dicitur, non cuius pecunia est quæ creditur sed qui eam dari stipulatur, tom.2.pag.255, col.2

Cur legato rerum omnium quæ alibi sunt nomina debitorum non comprehendantur tom. 2,pag. 162,col.2

Vtilitas nominis obligati tota consistit in exactione eius quod debetur tom.1,pag.683. col.2, siue in pecunia consistat siue in corpore ibid.

Ex diuersitate nominis colligitur diuersitas rei tom.2,pagin. 115, col.2, & pag.118,col.1,& 2

Nomina non ad alium finem quam ad res significandas comparata sunt tom.1,pag.14,in fi.

quæ sunt idem diuersa nomina habere non debent tom.1,pagin. 716,col.1

In quibusdam rebus plerumque interest an sub proprio nomine an sub appellatiuo quis designetur tom.1. pag.15,col.2

Appellatione nominum significatur ea pecunia vel alia res quæ in nominibus aut actionibus sit tom.2,pag. 284,col.2

quælibet res ferè omnes habent duo nomina vim naturale, alterum proprium & impositicium tom.1,pag. 15,col.1

Nomen heres.

An verum sit nomen debitoris deterius factum perire heredi non legatariis,factum verò idoneum quod mortis tempore non fuit,legatarijs prodesse debere non heredi? tom.2,pag.245, 246,247,col.1,& 248

Cur meliora facta nomina augeant hereditatem nec cedant lucro heredis, & tamen fructus post mortem percepti & fœtus cedant lucro heredis? to.2, pag.247,col.2

Nostrum.

Naturalis æquitas non patitur vt quod nostrum est sine facto nostro nobis auferatur tom.1,pag.405,col.1

Notarius.

Tabelliones & notarij nostri, non sunt serui sed liberi esse iubentur tom. 2,pag.370,col.2

Notarius Iusiurandum.

Notarius causæ, quem pragmatici grapharium appellant iusiurandum in litem mandante etiam aut præsente iudice deferre non potest tom.1,pa. 221,col.1,& 2

Nouare.

qui in nostra potestate sunt solutionem accipere nostro nomine interdum possunt, sed nouare obligationē non possunt to.2,pag.238,col.1

Nouatio.

Per nouationem non solum ciuilis & honoraria obligatio perimitur, sed etiam naturalis tom.2,pag.248,col.1

Per nouationem & pignus liberatur, & vsuræ ex obligatione priori debitæ desinunt currere tom.2,pagin. 248, col.1

Differentia inter nouationem voluntariam & iudicialem tom.2,pag. 248,in fin.

Interuentu nouæ personæ non inducitur nouatio,licet sit animus nouandi si non interueniat etiam stipulatio, sicuti nec sufficeret stipulatio quæ non nouandi animo facta esset tom.1,pag.587,co.2

Nouatio nihil aliud est quàm prioris obligationis peremptio & in sequētem transfusio to.1,pag.587,col.1

Nouatio quælibet ac præsertim delegatio priorem obligationem perinde tollit atq; solutio t.1,p.500,col.2

Nouatio fit & prioris obligationis peremptio si quis pro se iudicium accipiat, vel etiam si quis pro alio,qui verus debitor fuit, adeóque inuito, quemadmodum & si pro eo solueret tom.2,pag.248,col.1

Nouatio iudicialis nullā tollit obligationem sicut voluntaria tom.2,pag. 249.col.1,nisi per secutam absolutionē ibidem col.2

Nouatio fit etiam per contestationem tom.1.pag.506,col 1

Nouatio æquè fit per condemnationem tom.1.pag.665,col.2

quod non transferatur in causam nouationis, iure pristino peti semper potest to.1,pa.23,in princip.

An stipulatio post aliam obligationem interposita faciat nouationem? tom.1,pag.23,col.1,& 2, & pag.24

Cum id quod purè debetur nouandi animo sub condicione promittitur, nouatio non fit, nec obligatio pura perimitur nisi existente secundæ stipulationis condicione to.1,pa.428,col.2

quid sit nouatio tom.2,pa.132.col.1

De nouatione voluntaria & de nouatione necessaria & earum effectibus tom.1,pag.665.col.1,& 2

Nouatio voluntaria extinguit obligationem omnem & principalem & accessoriam.sistitque cursum vsurarum to.1,pag.665,col.1, necessaria secus ibid.

quid sit nouatio & an & quomodo tollat priorem obligationem to.2,pag. 59,col.1

Ex inutili stipulatione nouatio contingere nunquam potest tom.2,pag. 260,col.1

Nouatio solutionis instar obtinet & ratio tom.2,pag.131,col.1

Obligationis nouatio non fit per constitutum inspecto etiam iure vetere nec si noua persona constituat quod alia debebat, secus per stipulationem & ratio diuersitatis tom.1,pa.576,col.2

quod ad obligationem perimendam attinet, tantum potest nouatio quantum solutio nisi quod solutio modus naturalis est tollendæ obligationis,nouatio autem ciuilis & fictitius tom.1,pa 662,col.2

Per litis contestationem fit nouatio atque delegatio tom.1,pa.665,col.1

Nouatio non potest fieri nisi inter præsentes & consentientes tom.1,pa. 582,col.2

Per iudicatum adeoque per litis contestationem fit nouatio tom.2, pag.150,col.1

Nouatio condicio.

Pura stipulatio nouari potest per condicionalem,sed ita vt non prius fiat nouatio quàm posteriores stipulationis condicio exiterit tom.1,pag.555,c.2

Nouum.

quæ de nouo emergunt nouo indigent auxilio tom.1,pag.246,col.2

Noxa.

Noxa caput sequitur tom.1,pa.499. co.1,in actionibus pœnalibus secus in rei persecutoriis ibid.col.2

Noxæ deditio semper sequitur nec vnquam præcedit pecuniariam condemnationem tom.2,pa.175,col.1

Facultas tradendi seruum noxæ, domino competens à iure duodecim tabularum proficiscitur tom.2, pag.175, col.1

Noxæ deditio non plenam tribuit indemnitatem, sed in tantum duntaxat quanti est seruus qui pro noxæ dedito relinquitur tom.1, pagin.714, col.1

Noxæ deditionis vsus alius non est quàm vt eo remedio consulat sibi dominus ne ex delicto serui supra quàm quanti seruus est teneatur tom.1,pag. 714,col.1

Actio noxalis vnde dicta? tom.2, pag.195,col.1

An ex numeratione pecuniæ is qui contraxit pecuniam creditam petere possit? tom.1,pag.23,& 22

Ex numeratione pecuniæ nostræ absentis & ignorantis nomine facta,an actio absenti acquiratur tom.1.pag. 25,& 28

Ex numeratione pecuniæ nostræ alieno nomine creditæ, quàm nobis in continenti reddi stipulauit quæ actio nobis acquiratur? quæ ei cuius nomine credita est? tom.1,pag.26, col.1.& 2

Ex pecuniæ numeratione acquiritur ei actio directa cuius nomine pecunia numerata est, etiamsi contractum suo nomine gestum habere nolit ratum quamuis eam inuitus exercere non cogatur tom.1,pagin. 76,col.1

De emendatione iuris veteris à Iustiniano facta in eo quod acquireretur actio sine cessione ei cuius nomine suā pecuniam quis alij credidisset tom. 1,pag.26,& 27

Ex numeratione faciendæ nulla quæritur obligatio secus ex numeratione facta tom.1,pagin 22, col.2

Quæ pecuniæ filiofamilias creditæ numeratio pernicioſa visa sit & cur. tom.2,pag.124,col.2

Vna numeratio in diuersas causas prodesse potest tom.1,pag.578,co.1

Ex pecuniæ numeratione à furioso facta qui suæ mentis putabatur quæ actio furioso acquiratur contra accipientem tom.1,pagin.33, & 34, col.1,& 2

Expletur numeratione substantia obligationis tom.2,pa.114,col.2

Numeratio soluitio.

Eadem numeratio & solutio non potest parere & liberationem & condictionem respectu eiusdem personæ tom.1,pag.40,col.1

Numerus.

Pluralis numerus duali contentus est apud Latinos tom.1,pag.225,col.2

Nummi.

Crediti nummi in qua forma,& in qua siue bonitate siue æstimatione reddendi sint? to.1,pa..8.col.2

Cur nummi aliquando inter res incorporales numerentur tom.1,pag. 38,col.2

Reprobi nummi penitus tollendi non reddendi tom.1.pag.701,col 2

Nummi in rerum corporalium numero non habentur non quia nummi possunt esse sine corporibus, sed quia in nummis non tam corpora inspicibus quàm quantitatem to.1.pag.410, col.2

Nummi dicuntur reprobi qui lege publica sunt reprobati siue ex proba materia sint siue ex improba tom.1, pag.700 col.2

Nummus.

Probis duntaxat nummus non reprobis aut æroſis æstimatio directa est tom.1,pagin.700,col.1

qui reprobos nummos pro bonis & probis ignorans accipit siue in creditum siue in solutum, aut qua alia de causa non tam paciscitur quàm decipitur tom.1,pa.700.col.1

Nummus pecuniæ.

Reproba pecunia soluta non parit liberationē, licèt à campsore fuerit approbata aut is qui in solutum accepit eam expenderit pro bona & proba tom.1,pag 700,col.2

Nuncius.

quomodo dignosci possit an qui se dicit nuncium talis sit nocne? tom.1, pag 625,col.2

Differentiæ inter nuncium & procuratorem tom.1.p.566.col.1,& 2

Quodcunque per epistolam fieri potest etiam per nuncium facere possumus tom.1,pa.567,col.2

Nuptiæ.

Turpes sunt & illicitæ nuptiæ inter aunnculum & sororis filiam adeoque neptem & pronepotem quia his personis aunnculus loco parentis est tom, 1.pag.452,col.1

Incestæ nuptiæ interdum pœnitentiæ locum admittunt tom.1,pag. 455,col.1,& 2

Furor superueniens nuptias iam contractas non dirimit tom.1,pag. 34, col.2

O.

Oblatio.

OBlatio congruo loco vel tempore facta non aliter valet quàm si præsens sit pecunia vel alia res quæ offertur tom.1,pag.55,col.1

Oblatio interpellationis vim & effectum impedit tom.1.pag.655,col.1

Expressa interpellatio non nisi per expressam oblationem posteriorem elidi potest tom.1, pag.655,col.1

Oblationem non aliter præcedere necesse est in obsignatione quam si id agatur, vt obsignatio vim solutionis obtineat tom.1,pag.634,col.2

Verbalis oblationis nudæ effectus nullus in iure nostro vnquam esse potest tom.1,pag.664,col.2

quoties de oblatione Iureconsulti loquuntur de reali oblatione semper intelligendi sunt tom.1, pagin. 500, col.1

De effectibus oblationis tom.1,pag. 500,col.1.&2.

Oblatio sola sufficit ad inducendam pignoratitiam actionem licet depositio & obsignatio non sequatur tom.1,pag.690,col.2

Sola oblatio debiti etiam in iudicio tantum facta sufficeret vt quamuis malè ac præmaturè instituta esset pignoratitia, tirē tamen instituta videretur tom.1,pa.690,col.1

Oblatio traditio.

Oblatio fieri non potest nisi rei præsentis sicuti neque traditio cùm nihil aliud sit traditio quàm datio possessionis tom.1,pa.501,col 1

Oblatio mora.

Si de sola mora vel inducenda vel purganda tractatur, sufficit congruo loco & tempore factam esse oblationem & à creditore sine causa recusatā tom.1,pag.690,col.1

Oblatio soluitio.

Creditor non cogitur oblationi à constituente ante tempus faciendæ adesse antequam ei denunciet debitor se ante tempus & tali die soluturum to.1,pag. 571,col.2

Oblatio vsuræ.

qui pecuniam sub vsuris accipit in certum tempus etiā ante tempus vult soluere vt se ab vsuris futuri temporis liberet non est audiendus præteriti duntaxat temporis vsuras offerens, nec si oblatio congruo loco & tempore facta proponatur tom.1,pag.63,col.2

Obligare.

Nemo aut ignorans aut inuitus obligatur tom.2,pagin 321,col.1

Filiusfamilias mutuam pecuniam accipiendo si ad patrem litteras emittat vt eam creditori soluat patrem obligat si non statim atque litteras accepit testationem interponat contrariæ voluntatis tom.2,pag.134.col.1,& 2.

Ad impossibile non obligatur is qui promisit se curaturum vt alius quid faciat, cùm præstando id quod interest liberetur tom.1,pag.566,col.2

qui semel electione liberatus est non potest inuitus aut eriam ignorans in obligatione reponi,nec si exceptionis tantum beneficio liberatus esset tom.2,pag.212,col.1

Pater post exactum à fideiussore filij debitum, si ab ipso fideiussore conueniatur vt indemnitatem pro filio præstet, qua actione possit conueniri,an de peculio,an de in rem verso tom.2, pag.146,& 147,col.1

Ex contractu cum seruo inito qui nauī præpositus erat ,obligatur dominus etiam post eius alienationem to. 2,pag.18,col.1

Per eos quos in potestate nostra habemus condicio nostra deterior fieri non potest vt nos æri alieno obligent tom.2,pa.41,col.1

Causam debiti aliquam præcedere semper necesse est vt quod debitū dicitur efficaciter ac vtiliter, & sine metu exceptionis doli peti possit tom.2,pag. 70,col.1

qui vel institor vel procurator vel magister nauis est si propter ætatem obligari non possit, obligare tamen dominum potest,quia non tam factum eius quàm mala electio præponentis inspicitur tom.2,pag.4,col.1,& 2

Pupillus sine tutoris autoritate obligatur naturaliter,furiosus verò, etiā cùm sui curatoris auctoritate contrahens neque naturaliter neque ciuiliter obligatur tom.1,pa.594,col.1

Seruus volente filiofamilias naturem exercens sine, consensu patris filiusfamilias in solidum obligat non autem patrem nisi de peculio tom.2,pag.13, col.1,& 2

Si sciente duntaxat non etiam volente patre aut domino cum filio vel seruo magistro nauis contracta sit, vtrum in solidum danda sit actio contra eum quasi in volentem, an verò ad exemplum actionis tributoriæ in tributum duntaxat? tom.2,pa.12,col.2

Plures eiusdem summę promissores etiam ex vna eademque stipulatione constituti obligantur,pro virili tantum portione non in solidum tom.2, pa. 15,col.1

Obligare pignus.

In dando pignore sylvæ adiiciendum est quæque ex sylua facta natave

sint vt obligata sylua etiam nauis quam ex sylua fieri contigerit obligata existimetur tom.1,pagin. 686, col.1

Obligare peculium.

Neque seruus neque vicarius possunt ex suis contractibus dominum obligare supra peculium aut supra eorũ æstimationem ne in eorum sit potestate deteriorem domini facere conditionem to.2.pag.195,col 1

Obligare pignorare.

Qui res suas pluribus obligant incurrunt crimen stellionatus si diuerso scilicet tempore, & scientes id faciant nisi verique debito exsoluendo pignus sufficiat, quoniam eadem res pluribus obligari non potest tom.1,pag.689,co.1

Obligari.

Alicui ab esse iam videtur id in quo est pro alio obligatus tom.2, pagin. 175,col.1

Neque dominus neque fideiussor possunt in durioré causam quàm seruus principalis obligari, sed possunt efficacius tom.2,pag.139,col.2

Constitutum hoc modo satisfiet tibi à nec meâ Tit o me in solidum obligat,non autem Titum tom.1,pa.557, col.2

Obligatio.

In obligationibus indiuiduis non potest scindi obligatio tom.2,pa.395, col.1

Omnes obligationes restituendi & faciendi sunt indiuiduæ tom.2. pag. 395 col.1

Ex quo facto naturalis obligatio æstimanda sit tom.2, pagin. 239, col.1

Ex sententia iudicis non nascitur obligatio naturalis tom.1,pagin.427, col.2

Obligatio quæ ex contractu aut negocio aliquo nascitur, tum nasci debet, cùm fit contractus & negocium geritur aut nunquam tom.1,pag.593, col.2

Naturalis obligatio ad nouationem inducendam potest sufficere tom.2, pag.175,col.2

Tollitur obligatio naturalis inter fratres partim confusione partim participatione peculij tom.1,pa.398,co.1

Obligatio naturalis à filio vel à seruo contracta licet non acquiratur patri aut domino, quod tamen ex ea obligatione debetur acquiritur patri & domino tom.2,pag.167,

Differentia obligationis naturalis & ciuilis tom.1,pag.348,col.1

Naturali obligationi & fideiussor & pignus accedere potest tom.1,pag. 348,col.2

Naturalis obligatio licet non sit sufficiens ad inducendam actionem, sufficiens tamen est ad impediendam condictionem tom.1,pag.348,col.2

Ex rerentione vel ademptione peculij filiusfamilias liberatur ab obligatione naturali ad concurrentem vsque peculij quantitatem tom.1,pag.401, col.1

Obligationes interdum nascuntur tacitè etiam extra id quod actum est tom.1,pag.522,col.1

Impossibilis obligatio etiam expressa contrahentium voluntate contrahi non potest tom.1,pag.522,col.1

Dominus potest obligari seruo naturaliter tom.1,pag.344,col.1

Cur exceptio S.C. Macedoniani oblig.nat.non tollat to.1,pa.325,col.2

Obligatio quæ erat in persona defuncti diuiditur interheredes ex lege 12. tab. tom.1,pag.382.col.1

Inducta ad confirmandam obligationem non debet eam infirmare & destruere tom.2.pag.310,col.1

Naturalis obligatio sola etiam retentionem parit tom.2.pag.363,col.1

Cùm duæ res alternatiuè & disiunctim debentur, vtraque in obligatione est, quamuis ita, vt alterutram duntaxat præstari necesse sit tom.1,pag. 360,col.2

Facilius tollitur personalis obligatio quæ parit condictionem quàm cæteræ obligationes tom.1,pag.500,col.2

Obligatio iuris alieni incipit à defuncto tum quoq; quando agi eo nomine cum defuncto non potuit tom. 1,pag.333,col.2

Obligatio ciuilis impedit soluti repetitionem tom 1,pag.326.col.2

In literarum obligatione nulla est naturalis obligatio quia nullus est consensus ante pecuniæ numerationé tom.1.pag.326,col.2

In literarum obligatione an sit obligatio ciuilis to.1,pa.326,col.2

An sit differentia vera & obligationes dandi & reddendi ab obligationibus restituendi ex quibus agitur ad rem,& ad rei æstimationé, ex illis verò præcisè ad rem contra Bartol. tom.1. pa.304.col.1

Obligatio rei commodatæ restituẽdæ quæ plures commodatarios tenet aut plures heredes vnius commodatarij est indiuidua quod ad ipsos attiner, & quod ad rem ipsam restituendam, quia non nisi in solidum restitui res potest tom.1,pa.615,col.1

Personales obligationes & quæ nascuntur ex eis actiones ideo dicuntur personales quia personis cohærent & inhærent ossibus, nec ad alias personas siue actiue siue passiuè transferri ipso iure possunt,neque si nomen debitoris aut venditum aut in solutum aut in dotem datum sit tom.1,pag.681,col.1

In obligatione alternatiua vtraque res separatim considerata est in obligatione tom.1,pag.380,col.1,in fine, non simul pag.387,col.1

Pecunia data vt aliquid fiat quandiu in pendenti est an id futurum sit, an esset obligatio to.1,pa.49,col.1,& 2

Præsens obligatio dicitur etiam cuius exactio per diei adiectionem differtur tom.1,pag.19,col.2

Esse personam aliquam oportet iure gentium & quæ debeat & cui debeatur ad inducendam obligationem iuris gentium vt prius persona inueniẽda sit quàm de iure quæri oporteat tom.1,pag.432,col.2

Pupillus mutuam pecuniam accipiens sine tutoris autoritate accipiens naturaliter obligatur,secus verò prodigus vel furiosus tom.1,pag.385,col.1

Differentia inter obligari naturaliter & obligari iure naturali tom.1,pa.407, col.2,& 408,col.1,& 2

Naturalis obligatio si non etiam ciuilis sit actionem nunquam parit sed tantum exceptionem, retentionem, deductionem & compensationem to. 1,pag.594,col.1

Res suo fato ante moram debitoris peremptа non potest remanere in obligatione siue pura siue alternatiua tom.1,pag.518,col.2

Tota siue obligationis, siue actionis vtilitas, non tam in agendo quàm in exigendo consistit t.2,p 331,col.2

Re affecta & obligata ab eo qui dominus est non intercidit obligatio amissione,nec mutatione dominij to.1. pag.685,col.1

Obligatio realis sequitur rem quecunque ierit,ideoque transit etiam in singularem successorem, adeoq; quod magis est,etiamsi successor ille singularis dominium per vsucapionem sibi acquisuerit tom.1.pag.685,col.1

Vnde oriantur obligationes personales tom.1,pag.503.col.1

Naturalis obligatio contrario pacto tolli potest tom.1,pa.306,col.1

Omnes obligationes consensum illius qui obligatur exigunt tom.1,pag. 587,col 2

Ex quatuor effectibus naturalis obligationis duo præcipui sunt si vnus vt impediat repetitionem soluti, alter vt inducat compensationem tom.1,pag. 389.col.2

Quid sit obligatio tom.1,pag.5[illegible], col.2

Ex decem mutuo datis vt vndecim reddatur non potest accipiens obligari nisi in decem quia re contrahi obligatio vltra id quod reuera datum est non potest tom.1 pag.564,col 1

Obligatio naturalis ex ea causa inducì non potest ex qua ciuilis nunquã inducereturr tom.2,pag.239,col.1,& 2

Interest etiam pupilli ab obligatione qualibet etiam naturali liberali tom.1,pag.385,col.2

Naturalis obligatio non in opinione soluentis, sed in veritate consistit tom.1,pa.384,col.2

Non tenetur pater de peculio nisi ex contractu filij,nec ex contractu filij nisi quatenus in peculio est tom.1,pa. 531,col.1

Libertus patrono naturaliter obligatur ad ἀντιδοσιν propter beneficium libertatis tom.1,pag.378,col.1

Obligatio faciendi si factum non sit resoluitur in obligationem & præstationem eius quod interest tom.1,pag. 451,col.1

Plerunque accidit vt etiam extra id quod agitur tacita obligatio nascatur ex natura scilicet negotij quod tractatur tom.1,pag.636,col.1

Nemo facto suo propriam obligationem tollere potest, nec sua cuiquã fruſtratio prodesse debet to.1.pa.573.c.2

Obligatio eiusrei quæ indiuidua est, non potest diuidi ne quidem per legem duodecim tabularum tom.2,pag. 390,col 1

Lex duodecim tabularum diuidit personalem obligationem inter heredes pro hereditariis portionibus sed non diuidit obligationem pignoris tom.1,pag.656,col.2

Eas obligationes solas diuidit lex duodecim tabularum quæ diuidi possunt & sunt diuiduæ,non quæ sunt indiuiduæ tom.1,pa.656,col.2,in fi.

Sufficit vt alicuius voluntate quid fiat vt obligetur tom.1,pa.341,co.2

Pater filio,filius patri, dominus seruo, seruus domino, & conseruus conseruo naturaliter possunt obligari to. 1,pag.397,col.1

Naturalis obligatio tota ex facto obligatur tom.1.pag.397,col.1

In obligationibus faciendi succedit præstatio eius quod interest tom.2,pa. 415,col.2.& pag.427.col.2

Obligatio rei diuiduæ, lege duodecim tabularum diuiditur ipso iure inter heredes tom.2.pag.415,col.1

Obligatio naturalis quia solo æquitatis vinculo sustinetur contrariæ æquitatis potestate dissolui potest tom. 1,pag. 324,col.2

Vnus ex naturalis obligationis effectibus est vt patiat deductionem tom. 1,pag.398,col.2

Pecunia sub conditione promissa desiciente conditione perinde habenda est ac si promissio nulla præcessisset tom. 1, pagin.666,col. 2

Sicuti pecunia numerata per se diuisibilis est numero, ita & pecuniæ obligatio & solutio tom. 1, pag. 661, col.1

Qui bis idẽ promittit amplius quàm semel ipso iure non tenetur tom 1, pag. 553, col.2, nisi scilicet prior obligatio & eius actio per exceptionem possit elidi ibid.

Non sunt multiplicãdæ eiusdem rei obligationes nec actiones eiusdem generis & condicionis,possunt tamẽ multiplicari ex variis causis & diuersis contractibus potest idem deberi tom.1.p. 553,in fi.& 554,col.1

Translatio dominij pecuniæ est vnicus effectus obligationis dandi to.1, pag 524,col.2

Id in quo quis alij obligatus est ei abesse videtur tom. 1, pag. 410, col.1

Non potest obligatio iure extincta ex nuda creditoris voluntate & pœnitentia reuiuiscere tom.1,pag.661, col 2

Semel extincta obligatio amplius restitui non potest tom.1, pag.386, col.1

Nemini obligata res sua esse potest vt neque seruire tom.1, pagin. 699, col.1

Obligatio quæ nascitur ex contractu ab vno cum vno inito.indiuidua est tom.2,pag.16,col.1

Quod ab extrinseco accidit obligationis naturam & substantiam ab initio certa lege constitutam immutare ex post facto potest tom.1, pag.618, col.1

Neque Abbas neque vniuersitas obligantur per eum qui mutuam pecuniam accepit qui antea vel monachus vel syndicus fuit,licet creditor eum adhuc talem arbitraretur tom.1, pag. 376,col.1,& 2

Obligationes omnes sunt perpetuæ tom.2,pag.70,col.2,in fi.

Ex persona heredis conditio & natura obligationis, & actionis hereditariæ non mutatur tom. 1, pag. 486, col. 2

Testamentum nullum aut irritum naturalem obligationem non inducit tom.1,pag.430,col.1

In omnibus faciendi obligationibus succedit in locum obligationis facti, obligatio præstandæ pecuniæ to.1,p. 507,col.1

Iusiurãdum tollit obligationem naturalem secus iudicatum tom.1,pag. 99,col.1

Qui sint effectus naturalis obligationis tom.1,pag.24,col.2

Turpes obligationes nullius sunt momenti, nec vlla ex iis datur actio tom.2,pag.282,col.1

Qui obligat rem alienam vel alteri obligatam obligat, committit stellionatum nisi res cuilibet creditori sufficiat pro vtroque debito tom.1,pag. 721,& pag. 722, vel creditorem certiorauerit ibid.

Licet pecuniæ data vel credita ad Titium peruenerit, non ideo tamen est Titius obligatus ei cuius est pecunia tom.1, pag.589,c.2

Iudicatum iniquum naturalem obligationem tollere non potest to.1,pa. 324.col.2,& 325,col.1

Obligatio per adítionem hereditatis confunditur, & confusa extinguitur tom. 1, pag.409.col.1

Plerũque extra id quod agitur obligatio aliqua tacita nascitur tom.1,pag. 646,col.1

Inter parrem & filium familias ciuilis obligatio consistere nulla potest propter ius patriæ potestatis tom.2,p. 123,col.1

Abesse alicui intelligitur etiam id in quo obligatus est tom.1, pagin.656, col.1

Obligationes ex obligationibus nõ fieri & reipublicæ & creditoris interest sicut & de lite liteꝰ tom. 1, pag. 662, col.1

Etiam extra id quod agitur aliquando tacita obligatio nasci potest tom. 2,pag.166,col 2

Obligatio siue persona esse non potest tom.2, pag.475,col.2

Obligatio personalis difficilius nascitur quàm realis,quia nõ nisi ex contractu vel quasi,delicto vel quasi nascitur, realis verò ex re ipsa à facto nascitur etiam nulla procedente obligatione tom. 1, pag.671,col.1

Obligationis cõditionalis intra certum tempus soluendæ, ante condicionis euentum tempus nõn currit tom.2, pag.265,in fi.& 266

Obligatio fideiussoria non potest subsistere sine aliqua principali saltem quæ futura sit tom.2,pag.135,col.1 secus siue ea quæ iam fuit & desiit esse ibid.

Obligatio naturalis nunquam parit repetitionem quæ sine actione nunquam esse potest,sed tantùm rerentionem,nisi cùm ciuilis actio mixta est naturali tom.1,pag.595,c.1,

Obligatum esse naturaliter, est esse obligatum ex æquitate naturali tom.1, pag.403,in fi.& pag.404,col.1

Maior obligatio tollit minorem to. 1, pag. 389,col.1

Qua ratione probetur naturalem obligationem inter patrem & filiumfamilias contractum si pater filiofamilias crediderit non tolli per emancipationem tom.1,pag.401,col.1

Fratres in eiusdem patris potestate constituti ciuiliter inter se obligari nõ possunt,secus verò naturaliter tom.1, pag.396,col.2

Differentia inter mortem filijfamilias & eius emancipationem ad hoc vt obligatio naturalis cum patre contracta subsistat tom.1.pag.401,col.2

An obligatio naturalis ad heredem transmitti possit tom.1, pagin.401, col.2

Naturalis obligatio impedit condictionem & repetitionem tom.1, pag. 251,col.1

Naturalis obligatio ex nudo quoque pacto nascitur tom. 1, pagin. 251, col.2

Obligatio sine causa facta nullius est momenti tom.1,pag.450,col.1 si non ipso iure, saltem per exceptionem ibid.

Obligationes omnes ad hoc sunt comparatæ vt sibi vnusquisque acquirat tom.1, pag.450, col.1

Ita contrahitur obligatio naturalis inter patrem & filium vt ea obligatio patri non acquiratur tom.1, pag.400, col.1

Natura non patitur vt quis sibi obligetur tom.1,pag.400,col.1

Naturalis obligatio inter fratres contracta patri nõ acquiritur, neque naturalis obligatio inter filium & patrem t.1 p.400,col.1,& 2

Pater naturalem suam obligationem qua tenetur erga filium facto suo vel per solam peculij ademptionem extinguere non potest tom.1, pag. 400, col. 2

Obligatio naturalis acquiritur quidem filio,& in ipsius persona manet ac consistit, siue pater filio peculium adimat, siue peculium penes filium manere patiatur, sed ita tamen vt effectus omnes naturalis obligationis acquirantur patri siue quod debetur retinẽdum sit siue deducendum siue compensandum tom. 1, pagin.400, col 2

De modis naturalibus tollendæ obligationis,& de ciuilibus,& quinam sint? tom.1,pag 356,col.2

Obligatio naturalis multos effectus habet à iure ciuili approbatos tom.2, pag.228,col.1

Obligatio quæ augetur quodammodo inducitur,& quæ minuitur eatenus tollitur & perimitur tom.2,pag.101, col.1

Cur obligatio ciuilis etiam per vim, metum aut dolum fieri possit tom. 1, pag.327,col.1

Si quis per stipulationem obliget de se per stipulationem obligando satis hoc ipso videtur ex stipulatione obligatus & ex ea conueniri potest t. 1, p. 557,col.2

Ex alieno facto & contractu nullus obligatur siue inuitus siue ignorans nisi iure potestatis & successionis tom. 1,pag.557,col.1

Obligatio,consensus.

Neque coacta voluntas neque coactus consensus parit obligationem naturalem to.1, pag.327, col.1 pariunt autem ciuilem ibid.

Obligatio,actio.

Obligationes & actiones ferè omnes ciuiles & legitimæ descendunt ex lege 12.tabularum & ex prudentum veterum ad eam legem interpretatione tom.1,pag.403,col.1

Obligatio, condictio.

An interposita cõdicionali stipulatione super obligatione pura, fiat novatio prioris obligationis pura in condicionalem tom. 1,pag.75,76,77,per tot.

Obligatio,condictio.

Obligationes omnes ex quibus condictiones omnes proficiscuntur ex aliqua re vel ex negotio nascuntur non ex verbis excepta condictione certi ex stipulatione & condictione incerti ex stipulatu quæ nascitur ex verbis & verborum obligatione tom.1.pag.516, col.1

Obligatio,electio.

Vtraquè re obligata exrante non potest alterutra peti absolutè ne debitori auferatur electio tom. 1, pag. 361, col.1,& 382,col.2

Obligatio, intellectus.

quænam obligationes naturales intelligendæ sint in l. naturales 10. D. de

obl.& act.& in l. fideiussor 16, §.naturales. D. de fideiuss. tom.1,pagin.554, col.2

Obligatio familia.

Cùm naturalis obligatio actionem parere non possit in iudicio familiæ erciscundæ, creditori prospici debet per viam deductionis & retentionis, aut si aliter fieri non possit ab arbitro faciendæ to.1,pag.399,col.1

In iudicio familiæ erciscundæ quod naturalis obligationis efficacia obtinere non potest adminiculo & officio arbitri familiæ erciscundæ suppleri debet tom.1,pag.399,col.1

Obligatio, Falcidia.

Falcidia naturalem obligationem soluendorum legatorum tollit, S.C. verò Trebellianum seu Pegasianum non tollit fideicommissi restituendi effectus, tamen S.C. effectum naturalis obligationis impedit tom. 1, pag. 330, col.1,& 2

Obligatio, perfidus.

Perfidus est qui obligationem naturalem & fidem iure gentium datam violat tom 1.pag.330,col.2

Obligatio rei.

Obligatio correorum debendi eius condicionis est, vt singulos in solidum teneat, prætereàque contra singulos actionem in solidum tom.1,pag.614, col.2

Obligatio successor.

Personalis obligatio etiam quæ ratione fundi nata sit, non sequitur singularem successorem, quamuis fundi possessorem to 1.pag.676,col.2

Obligatio constituere.

Scribens se secundùm mandatum alicuius cauturum & soluturum, rectè obligatur ex constituto, licèt nondum appareat an sit debitum tom.1.pag. 556,col.1, & 2.& 557,col.1,& 2,& 563,cl.1, & 2

Obligatio constitutum.

Constituens alium pro se soluturum ex constituto non tenetur tom. 1,pagin.557,col.1,& 2

Qui pro se alium soluturum constituit, nec obligatur ipse ex tali constituto, nec alium obligat, qui verò se & alium inuitum soluturum constituit, alium quidem non obligat, seipsum autem obligat in solidum tom.1,pag. 557, col.1,& 2

Obligatio tempus.

Sicut tempus non est modus tollendæ aut inducendæ obligationis, ita neque augendæ vel minuendæ tom.1, pag.101,col.1

Obligatio hereditas.

Obligatio potest fieri hereditatis, licèt nunquam fuerit defuncti tom. 1,pag.397, col 2

Obligatio heres.

Condicio obligationis non mutatur ex persona heredum in indiuiduis, secus in diuiduis tom.2,pag.209,col.1,

In obligationibus indiuiduis vnus ex heredibus ius habet integræ petitionis, quoties id quod petitur, per se indiuiduum est tom. 2, pagin. 391, col.1

Omnes actiones & obligationes quibus defunctus obstringebatur, diuiduntur inter heredes pro hereditariis portionibus potestate legis duodecim tabularum tom.1, pag.487,col.1

Obligatio lex.

Obligationes quæ ex lege & iuris ratione inducuntur, sunt perpetuæ, quia & lex ipsa & iuris ratio est perpetua tom.2, pag.249,col.2

Obligatio iudicatum.

In executione iudicati non patitur præter obligationes ex obligationibus fieri ne parra ex causa iudicati persecutio ad initium alterius petitionis redigatur tom 1.pag.652,col.2

Obligatio genus.

Obligatio generis non est similis obligationi alternatiuæ specierum tom.1,pag 390,col.2, & differentia inter vtramque ibid.

Obligatio alternatiua generis, aut speciei certæ inutilis est tom.1,pag. 390, col.2,

Obligatio epistola.

Obligatio inducitur in iis quæ per epistolam geri possunt tom.1, pag. 582,& 583, col.1

Obsignatio.

Obsignatio congruo loco & tempore facta, non tantùm habet vim obligationis, sed etiam solutionis tom.1, p.573.col 1

Cur introductum sit remedium obsignationis tom.2,pag.298,col.1

Obsignatione liberatio non minus quàm solutione contingit to.2, pag. 391,col.1

Cùm oblationem obsignatio & depositio secuta est, non tantùm ad inducendam vel purgandam moram id prodest, sed etiam ad inducendam totius debiti liberationem ac mulcò magis pignoris tom.1, p.1.1,p.690, col.1,& 2

Obsignatio necessaria est ad inducendam liberationem, tollendamque obligationem non etiam ad moram solùm impediendam tom.1, pag.664, col.2

Obsignatio quæ fit ad hoc vt debitum ex non vsurario non fiat vsurarium non requirit oblationem tom.1.pag. 654,col.2, secus ea quæ vt vim habeat solutionis ibid.

Obsignatio vim habet solutionis secus oblatio tom.1,pag.55,col.1

Obsignatio depositio.

Depositio & obsignatio pecuniæ si ritè & congruo loco, ac tempore facta sit, non modo prodest ad purgandam moram sed etiam solutionis vim habet tom.1,pag.534,col.1

Obsignatum.

Non videtur obsignatum quod non durat obsignatum tom.1,pa. 574,col.1, sicut nec versum quod non durat versum ibid.

Occasio.

Multa fiunt occasione magis quàm iure tom 1.p.341,col.2,in princ.

Qui occasionem damni dat, damnũ dare intelligitur tom.1, pagin.341, col 2

Occupans creditor.

Toties melior est conditio occupantis quoties par plurium creditorum causa est tom.2,pag.285,in fi.

Occupans.

Melior solet esse conditio occupantis quàm cæterorum tom.2,pag.253 in fi.& 254,col.2

Occupare.

Cur in actione de peculio melior cõditio sit occupantis tom. 2, pag. 86,col.1

Occupare tributoria.

Cur in iudicio tributorio melior nõ sit occupantis conditio tom 2, pa. 86, col.1,& 2

Odium.

Quæ sunt odiosa, sunt interpretatione mollienda potius quàm exasperanda to.1,pag.235,col.1

Officium.

Neque Principis, neque Senatus, neque prætoris officia debent alij esse captiosa tom. 2, pag. 321, col. 1

Nemini officium suum esse debet damnosum siue publicum sit siue priuatum tom.1,pag.724,col.2

Officium tutoris,& curatoris,& actoris municipum eis damnosum esse non debet tom. 1, pag.559,c.1

Omissio.

An & quomodo omissio retentionis præiudicet tom.2,pa.25,col.2

Omissum.

Casus omissus remanet in dispositione iuris communis to. 2, p. 396, & 397

Quicquid adstringendæ obligationis est, id nisi palam verbis stipulationis exprimatur pro amisso habendum est tom.1,pag.521,col.1

An casus omissus de quo fuit cogitatum, vel non fuit, remaneat in dispositione iuris communis tom. 1, pag. 81,col.2

Omnino.

Differentia inter omnino non, & non omnino t.1.p.343,col.1

Onus.

Odiosa est interpretatio quæ facit ne onus alicui iniunctum ad eius quoque heredes pertineat tom. 1, pa. 658,col.1

Operæ.

Libertus operas obsequiales, seu officiales patrono natura debet tom.1, p. 378, col.1

Differentia inter operas officiales & artificiales tom.1,pa.379,col 1

Operæ officiales delegari non possunt secus artificiales tom.1.pa.380 col.1

Perinde operæ à libertis peti possunt atque pecunia credita to.2,pag. 224,c.1

Opinio.

Casus in quo plus possit opinio quã rei veritas to.2,p.389,col. 1,& 2

Opinio veritas.

Aliquando plus operatur opinio quàm veritas tom.1, pag.341, col.2

Optio.

Optio malè facta ex integro iterum facienda est tom.1,pa.181,col.1

Oratio.

Cùm fit oratio & condicio aliqua concipitur vt significatio sumatur ex vniuerso, si quid in oratione falsum sit vel minimum, totam orationem falsam efficit tom.1,pa.657,col.1

Oratio distributiua verificatur in quolibet distributorum tom.1,pag. 657,col.1

Ordo.

Quod fit ex ordine benè ac iustè fit tum quoque cùm ratio iuris repugnare aliquo modo videtur tom.2, pag.137, col.2

P

Pacisci.

Paciscitur sibi & suis pacisci videtur tom.1. pagin.112,col.1

Quisquis sibi paciscitur in dubio eriam heredi suo pacisci intelligitur to. 1, pag.658.col. 1

Alteri stipulari nec pacisci quisquam potest tom.1,pag.22,col.1

Pactio.

Pactio apposita in contractu, si repugnet contractui potentior est quàm contractus to. 1, pa. 29,col.1

Pactum.

In pacto de vendendo pignore in quo creditoris tantum persona comprehensa est, etiam heres eius continetur tom. 1, pagin.658,col.1,& 2

Pactum de vendẽdo in dubio in rem conceptum intelligendum est tom. 1,pag.658,col.1

Creditori creditum stipulanti vt non ex causa mutui, sed ex stipulatione deberur pacto incontinenti apposito vt debitor redderet centum quod plus quàm fit creditum vsuræ nomine compecti actio ex stipulatione ad plus consequendum ex pacto debitum, ac ex stipulatione non ex pacto tom. 1, pag. 83,col 2

Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt, nec refert an pactum sit adnectens an detrahens, si ab initio videlicet aut incontinenti non ex interuallo adhibitum sit nec legibus aut bonis mores audientur tom.1,p. 629,col.1

Ex pacto de non petendo nascitur exceptio tantum tom. 2, pag 330, col.1

Eadem est substantia stipulationis & pacti stipulationi adiecti tom.1, pa. 536,col.2

Pacta incontinenti adiecta contractibus eis sic insunt vt possint producere actionem tom.1,pag.536,col.2 & 537,col.2

Ex pactis in continenti post contractum stricti iuris appositis quænam actio detur tom. 1, pag. 31, col 1, & 2 in fin.

Cur in traditionibus rerum quodcunque pactum appositum valeat? to. 1,pag.32,col.1

An & quando in contractibus stricti iuris pacti incontinenti apposita insint vt nouam pariant actionem, & veterem informent? tom.1, pag. 81, 82, & 83

Differentia inter stipulationem & alios contractus strictos ad hoc vt pactũ incontinenti appositum vel contractu stricto vel stipulationi ita insit vt nouam pariat actionem vel veterem informet? tom.1,pag.82,col.2

Pacta omnia quæ incontinenti post stipulationem fiunt perinde habenda sunt ac si stipulationi ipsi inserta essent tom.1,pag.83,col.2

Pacta incontinenti post stipulationem interposita non solùm insunt stipulationi, sed etiam potentiora sunt quàm quæ incontinenti adhibentur etiam post contractum bonæ fid .. Vt etiam nouandi vim habeant iure cuiusdam secundæ stipulationis tom. 1, pag.83,col.2

Pacti nudi nomine aut iure censeri non potest ea conuentio quæ traditione ex vna parte munita est tom.1,p. 243,col.2

Pacta alia sunt in personam, alia in rem, quæ in personam sunt ideo cohærent personæ vt eam egredi non possint ne quidem fauore heredis aut patris, quæ in rem prorsus omnibus quorum potest interesse tom. 1, pag. 658, col. 1

Pactum commissorium aut simile commissorio quod non valeret si ab initio interpositum fuisset, nec valere potest si ex postfacto interpositum sit to.1,pag 717,col.2,& 718

In dubio pactum censetur esse in rem non in personam vt nimirum non tantùm creditori prosit, sed etiam creditoris heredi tom.1,pag.658,col.1

Odiosa interpretatio est quæ facit vt ius alicui ex pacto ipsius quæ stum eum paciscentis persona intercidat tom.1, pag.658,col.1

Pactum etiam in continenti etiam post contractum bonæ fidei appositum infirmius est ad producendam obligationem & actionem quàm stipulatio tom.1,pag.25,col.1

An pactum in continenti appositum in mutuo plus operetur quàm stipulatio tom. 1. pag. 28, col. 2

Cur pactum in continenti adiectum in contractibus & traditionibus rerum pariat actionem? tom.1,pa.25,in fi.

Valet pactum inter patronum & libertum ne operæ præstentur, secus vt solutæ repetantur tom.1, pagin. 406, col.1,& 2

An pacta post contractum stricti iuris incontinenti apposita insint contractui ex parte actoris quoque an tantùm ex parte rei tom. 1, pag. 81, circa fin & 82,c.1, & 2,

In traditionibus rerum quodcunque pactum appositum sit id valere oportet, quia nec aliter contracturus quis fuisset tom.2,pag.85 col.2

Pacta quæ fiunt contra leges rata nõ debent haberi à Prætore tom. 2, pag.375,col.1

Pactum nudum subiectum in contrarium stipulationi non tollit stipulationem ipso iure, sed per exceptionem tom. 1, pag. 562, col.1

Pacta quæ sunt contra leges non sustinentur à Prætore secus pacta quæ sunt præter leges tom.2, pag. 375, col.1,& 2

In traditionibus rerum quodcunque pactum appositum sit valet maximè si sit adiectum fauore libertatis tom.1,p. 270,col.1

In pacto certa persona demonstrata non ideo facit pactum personale, cùm plerumque id fiat vt appareat cum quo pactum initum sit, non vt fiat personale pactum tom.1,pag.658,col. 2

Valet pactum vt in depositio non tantùm dolus à depositario præstetur, sed etiam culpa adeoque periculum ipsum tom.1,pag.603,col.2

Pactum quod est contra leges nullum est secus pactum quod est præter leges tom.1,pag.604,col.1

Differentia inter pacta in continenti apposita post contractum bonę fidei, & apposita post contractum stricti iuris tom.1,pag.32 c.1

An ex pacto creditoris vendẽtis possit debitor agere, vel petere vt sibi cedatur actio? tom.1,p.674,& 675, & quomodo ibid.

Differentia inter pactum & pollicitationem tom.1.pag 560 col.1

Pacta incontinenti post contractum bonæ fidei apposita non solùm insunt contractui, sed etiam contractũ informant & actionem ex cõtractu descendentem tom.1,pag.675,col.1

Prætor pactũ tueri non potest quod contra ipsius prætoris edictum esset interpositum tom 1.pag.539,col.2

Pactum ad alias res, aut ad alias personas non potest extendi tom. 1, pa.115,col.1

Pactum vnius alij prodesse aut nocere non debet tom. 1, pagin. 101, col.1

Cur ex pacto nudo non detur actio tom.1.p.545,col.2

Pacta ex interuallo apposita contractui legem dare non possunt nec parere actionem sed tantùm exceptionem tom.2,pag.417,col.2

Pacta nuda, pacta conuenta appellantur tom.1.pag.546,col.1 & cur conuenta dicantur ibid.

Quænam pacta nuda pariant actionem tom.1.pa.546,col.1,& 2

Nudum pactum non est quoties aliquid certa lege datur vel traditur to. 1,pag.631.col.2

In traditionibus rerum quodcunque pactum sit id valere manifestum sit, ne alioqui decipiatur qui non aliter rem suam traditurus fuit tom.1, pag.674, col.2

Quid sit pactum incontinenti esse appositum tom.1,pag.79 col.2

Pactum incontinenti appositum nõ aliis contractibus inesse solet ad formandam actionem ex eo contractu quàm qui sunt bonæ fidei, nec aliis iudiciis quàm quæ sunt bonæ fidei tom. 1, pag. 79, col. 2, & pag. 80,col. 1,circa finem.& 81,col.1

Pactum incontinenti appositũ post contractum stricti iuris adhibita non prosunt nisi ad exceptionem tom.1,p. 79,col.2

Pactum, emptio.

Pacta quæ in vendirionibus & emptionibus adiiciuntur faciunt partem precij t.1,pag.697,col.1

Pactum, incogitatum.

Pactiones quantumlibet generales nunquam trahi debent ad incogitata tom.1,pag.281,col.2

Par.

Par in parem non habet imperium t.1,p.92,col.1

Paratus.

Qui paratus est soluere aut fideiussorem dare, aut satisfacere, non aliter paratus intelligitur à prudẽtibus quàm si in manu habeat pecuniam, aut præsentem fideiussorem, aut quid aliud quod pro satisfactione esse possit tom. 1.pag.664,col.2

Parcere.

Qui sibi non pepercit multo minus aliis parcit tom.2,pag.171,col.2

Pariatio.

Pariatio, est computatio hinc inde facta vt nihil debeatur to.1, pag.443, col.2, & quomodo fiat ibid.

Pars.

Partem simpliciter cùm dicimus, dimidium intelligimus tom. 1, pag. 521,col.1

Non semper idem de parte ad partem

tem iuris est quod de toto ad totum tom. 1, pag. 451, col. 2, sed tantum in omnibo diuiduis ibid.
Licet creditor centum quinquaginta petere possit, potest tamen debitor iustè postulare vt de toties centum vno eodemque iudicio agatur, ne eiusdem debiti nomine in plura diuersaque iudicia distringatur tom.1,pag.633,col.2
si iurisdictio hoc patiatur ibid.
Quoties maior pars fecit, omnes facere videntur ad quos res pertinet to. 2,pag 408,col.1

Fortus.

Diuersæ sunt personæ matris & filij qui in vtero est tom.1,pag 103,col 2
Partus quamuis appellatione fructuum non cõtineatur, nomine tamen & appellatione causæ continetur tom. 1, pag.292,col.2
Partus distinguitur à fructu tom.1, pag 351,col.1
Partus non tantùm parenti cuius esse dicitur, sed etiam reipublicæ nascitur tom.1,pag.103,col.1

Pater.

Pater habet priuilegium deductionis eius quod sibi debetur à filio, etiã aduersus pupillum ex causa tutelæ à filio administratæ agentem to.2,p. 257,col.1,& 2
quod debetur filio debetur etiam patri to.2,p.363.col.1
An per patrẽ filio acquiri & quo casu possit sicut patri per filium tom.1, pag.353,col.1,& 2,& 354,col.1,& 2
Pater actione de peculio conuentus iurans filium dare non oportere, an filio exceptionem acquirat? to.1,p. 353,& 354
Pater res filio datas habens, nec restituere paratus, qua actione & ad quid possit conueniri tom.2, pagin. 220, col.2
qui dicantur ἀποστάσεις, & cur tom.1, pag.78,col.1
Aliud est ex contractu filij patrem conueniri, aliud nomine filij tom. 1, pag.551,col.1
Quæcunque iuris sunt transeunt à filio ad patrem,& à seruo ad dominum to.1, pag.400,col.2
Non est patri permittendum vt ex delicto filiæ locupletetur tom.1, pag. 503,col 1
Inter patrem & filium neque lis neque vlla actio potest exerceri tom.2,p. 296,col.1
Obligatio naturalis inter patrem & filium fortior suum deductionis & retentionis effectum cum patre mortuo diuidenda est inter fratres hereditas tom.2,pa.296,col.2
Quomodo pater vel dominus ex filij vel serui contractu teneantur, licet nihil sit in peculio tom.2,pag.140, col.1,& 2
Ex delicto filijfamilias pater neque de peculio neque noxali actione conueniri potest tom.2,p.363.col.1
Pater iurans in peculio nihil esse, quomodo & quo casu possit conueniri, quo modo filius? tom. 1, pagin. 154, & 155
Pater actionem acquirere filio emãcipato non potest tom. 2, pag.418, col.1
Nullum priuilegium præponi patri vel domino ex persona filij, vel serui conuento vel actione de peculio, vel qualibet alia potest tom. 2, pag. 254, col.2
Pater non tenetur actione de peculio ex quoliber contractu filij, sed ex eo demum ex quo filiusfamilias qui contraxit, obligatus sit & conueniri possit in solidum tom.2,pag.139.col.1

Pater maior.

Pater iure veteri non erat legitimus administrator filij cui hoc nomen administratoris erat incognitum, sed hodie est administrator iure codicis non etiam mater nisi quæ tutrix est tom.1, pag.218,col.1

Pater respublica.

Pater qui voluntatem accommodat, vt filius duumvir & decurio fiat, non ad aliud se obligat quàm vt rem publicam saluam fore promittat tom.2,pag.152, col.1

Patientia.

Omnis patientia debet implicitam habere scientiam tom.2, pag. 410, col. 2

Patrimonium.

Patrimonium cur sic dictum? tom. 2,pag.27,col 2

Patrimonium Hereditas.

Quantitas patrimonij ex tempore mortis æstimanda est tom.1,pag.334, col.1

Patronatus.

Magna multaque sunt iura patronatus tom.1,pag.243,col.1

Patronus.

Patronus super facto aliquo iurans ex quo ius patronatus acquiri potuit, sit patronus secus iurans super ipso iure patronatus tom.1,pag.174,col.1
Iurans se patronum nihil ex eo iureiurando sibi acquirit, secus iurans se manumissorem, acquirit enim sibi tũc ius patronatus tom. 1, pag. 174, col.1,& 2
Patronus iurans alium esse suum libertum acquirit ius patronatus, secus iurans se patronum tom. 1, pag. 174, col. 2
Quo casu patronus iurans se patronum pro patrono habeatur? tom.1,p. 174,in fi.& 175
Prætor vocat patronum ad bonorum possessionem cõtra tabulas liberti certis casibus, itemque ad successionem intestati si nullos liberos heredes libertus reliquerit in præmium manumissionis datæque libertatis tom.1,pag. 173,in fi.& 174

Paulus.

IC. Paulus in omnibus ferè causis quas in cognitionibus imperatoris sui tractauit semper succubuit & contrariam sententiam retulit, quamuis melioribus semper fultus rationibus quã quibus imperator monebatur vt contra eum pronunciaret tom. 2. pag. 106.col.2
Pauli consuetudo & in reprehendendo Labeone pertinacia to.2,pag. 40,in fi.
Paulo solemne fuit cum aliis dissentire tom.1,pag.80,col.1

Peculium.

Dominus conuentus à pupillo ex causa tutelæ per seruum administratæ toto eo tempore quo liber esse credebatur an possit deducere quod sibi debetur, siue is seruus debitor domini factus sit, cùm adhuc in libertate ageret, siue ex quo seruus pronunciatus est tom.2,pag.256,col.1,circa fi & 2
Cur dominus vendens seruum non habeat actionem de peculio aduersus vendi orem pro eo quod sibi vel vni ex seruis iuis à seruo vendito debebatur? t 2 p.201.& 202
Actio de peculio etiam quæ dolum habet pro causa post statutum tempus non datur tom.2,pa.213,col.1,& 2
In actione de peculio quæ dolum habet pro causa dolus facit actionem tom.2.pag.214,col.1
Actio de peculio datur aduersus eũ cuius est peculium, licet penes eum nõ sit peculium tom.2, pagin.187, c.1,& 2
An creditor actionis de peculio mitti possit in possessionem bonorum debitoris latitantis eo tempore quo nihil penitus in peculio sit tom.2,pag. 240.241, 242,243
Peculium non est filij aut serui, nisi conniuentibus oculis patris vel domini tom.1,p.149.col.1 reuera enim magis est patris aut domini ibidem.
Pecunia per seruum à domini debitore sine mandato exacta, non aliter ex serui peculio deducenda est, quàm si dominus exactionem ratam habuerit tom.2,pag. 176.col.1.& 2
Ea debita de peculio deduci possunt quæ naturalem habent æquitateni tom.2,pag 176,col. 2
Actio rerum amotarum quomodo patrem obliget de peculio actione tom.2,pag.152,col.2
Liber homo & sui iuris effectus amplius peculium habere non potest tom.1,p.260,col.1
An actio de peculio tenere possit tũ quoq; cùm nihil adhuc est in peculio & quomodo? tom.2, pag. 242, col.2, 243,col.1
Actio de peculio transit contra quẽlibet successorem singularem, ad quẽ transit peculium tom.2,pag. 237,col.1,& 2
Curator furiosi administrationem peculij & dare & denegare potest tam seruo furiosi quàm filio tom.2,pag. 195, col.1,& 2
An & quando vestes à domino datæ seruo censeantur esse in peculio serui tom.2,pagin.196.col 1,& 2
Filio familias morte patris vel deportatione sui iuris effecto,de peculio actione intra annum heres patris vel fiscus tenebuntur tom.2,pag.267, col.2,& 268,col.1,& 2
Si quid in rem patris vel domini versum sit pro parte conueniendi sunt singuli heredes de in rem verso pro ea quisque parte pro qua peculium apud eos est t.2.p.208,c.1,& 2
Quod dominus ab eo consecutus est,vel consequi potest qui rem peculiarem subripuit ad vtilitatem peculij pertinet tom.2,pag.166,col.2
De peculio deducitur non solùm id quod debetur patri, vel domino, sed etiam id quod debetur ei qui est sub tutela vel cura ipsius domini vel patris, aut cuius negotia ipsi gerunt tom.2, pag.167,& 168
In contractibus bonæ fidei pater & dominus non solùm de peculio, sed etiam de eorum proprio dolo tenentur tom.2,pag.219,& 220,col.1,& 2
Quo iure peculium mortuo filio familias acquiratur patri tom.1,p.482, col. 1, & quomodo ibid.
Quomodo pater pro re apud filium deposita de peculio possit conueniri, & quo casu? tom.2. pagin. 224,col.1, & 2
Actio de peculio dolum habens pro causa non datur in heredem,nisi de eo quod peruenit to.2,p.212.& 214
Neque adimere, neque diminuere peculium pater aut dominus dolo malo potest, quin hoc ipsi teneatur de peculio, saltem intra annum tom.2, pag.168,col.2
Neque damnum à domino illatum seruo, neque quod ab eo subreptum est in peculium serui computari potest tom.2,pag 165,col.1,& 2
Furor filiofamilias aut seruo pupillo superueniens non admit peculium antea constitutum tom.2,pag.161, col.1,& 2
Seruus inter viuos manumissus, cui peculium antea concessum, ademptũ non est,illud post manumissionem retinet ex voluntate domini pristini tom.2,pag.258,col.1 nisi dominus sit pupillus,ibid.secus si manumissus ibid.
Illud in peculio computandum est quod ita debetur vt possit exigi tom. 2,pag. 252, col.2
Quod dominus serui nomine soluturum se repromisit, de peculio deducere potest tom.2,pag.175, col.1
Peculium filij familias veluti proprium eius patrimonium est tom. 2,pag.398,col.1
Seruo sine peculio legato, an actio de peculio intra annum in heredem dari possit tom.2,pagin.268, & 269
Seruo furtum faciente domino de peculio deduci sola furti æstimatio debet,non etiam furti pœna tom.2,pa. 270,col.2
Deminutionem peculij pro sine peculij I.C.dixerunt tom.2, pag.274, col.2
Peculium quod amplius non est potest augeri & minui ratione rerum peculiarium, quod augmentum non tam peculio quàm rebus peculiariis accepto fertur tom.2,p.274,& 275
An dominus ex fideiussione serui actione de peculio teneatur? tom. 2, pag.233,& 234
An & quomodo constitutum videatur & seruo & vicario, peculium à domino tom 2, pa 156, col. 1,& 2
Quod seruus domino siue ex contractu siue ex rationum reliquis debeat de peculio dominus deducere potest to. 2,p.170,col.1
Quod domino debetur ex delicto serui deduci de peculio potest tom.2, pag.170,col.2
Quod patri aut domino debetur à filio vel à seruo non est de peculio to. 2,pa.166,& 167
Quod seruo aut filio debetur non acquiritur peculio sed patri & domino tom.2,pag.167,col.1,& 2
Peculium filijfamilias moriente patre confunditur cum hereditate, & ex peculio fit hereditas tom.1, pagin. 397,col.2
Patersamilias peculium non habet tom.1, p.397,col.2
quomodo Peculium dicatur crescere,decrescere,viuere,& mori tom.2,p. 227,& 228
Heres patris vel domini deducere de peculio potest, & quod defuncto, & quod sibi debetur tom.2, pag.169, & 170
Conuentus actione de peculio non tantum potest deducere quod sibi debetur,sed etiam quod socio tom.2,p. 180,col.1
Edictum actionis annalis de peculio ratione emancipationis filij, & manumissionis serui conceptum ad alios casus similes emãcipationi & manumissioni extenditur tom.2, pag. 267, col.1,& 2
In quantum condemnari debeat dominus conuentus actione de peculio ex eo quod seruo debetur ab extraneis tom.2,pa.252,col.1,& 2
Duobus dominis eiusdem serui existentibus potest vnus in solidum actione de peculio conueniri tom.2, pag. 183.col.1
Actio de peculio quæ ex contractu serui contra dominum competebat viuo seruo,vno anno non finitur quandiu postliminio reuerti potest tom.2, pag.274,col.1,& 2
quod seruus ordinarius vicario debet,à domino deduci non debet ex peculio serui tom.2,pa.186,col.1
In eo solo qui inter viuos manumittitur singulare est vt peculium si ei ademptum non fuerit,tacitè concessum intelligatur tom.1,pa.260,col.2
qui seruum cum peculio ligauit vel liberum esse iussit, an heredem suum obliget actione de peculio perpetua vel annali tom.2,pag.269,col.1,& 2
Actio de peculio non est Actio bonæ fidei to.2,pag 214,col.1
Vsufructu extincto etiam datur actio in vsufructuarium intra annum de peculio tom.2,pag.271,col.1.& 2,& 272
An & quomodo actio perpetua de peculio dari possit contra vsufructuariũ tom. 2. pag.272, col.1.& 2
Peculium filij profectitium videlicet viuo patre licet filij fuerit, magis tamen est patris tom.1, pag.398,col.1
Peculium si non adimatur filio emãcipato concessum ei intelligitur tom. 1, pag. 401, col. 1.
Filiusfamilias in aliqua magistratus dignitate constitutus, si pupillo rem saluam fore caueri non curauit an patrem obliget in solidũ, an verò de peculio tom.2, p.152, col.1, & 2
In actione de peculio non potest differri potestas actionis in id vsque tempus quo aliquid in peculio sit t.2. p.243,col.1
Dominus fructuarius cum proprietario, & proprietarius cum fructuario agere potest de peculio tom. 2, pag. 188,& 189
Non ad hoc datur filiofamilias vel seruo libera peculij administratio vt peculium perdat & dissipet, sed vt augeat suaque libera administratione patrem vel dominum faciat tantò locupletiorem tom.1,pag.687,col.2
Peculiorum vsus cur introductus fuerit t.2,p.158,col.2
Peculij appellatio quomodo olim fuerit accepta tom.2,pag.158,col.2
Peculium est ius patrimonij patris & domini tom.2,pag.158,col.2
Actione de peculio quid peratur to. 2,p.211,col.2
Quamuis non nisi patrifamilias lex duodecim tabularum ius testandi concesserit ibid.
Inter patrem & filium perinde ac inter extraneos de peculio castrensi lis esse potest tom. 2, pag. 110, col.2
In peculio castrensi nihil omnino iuris habet pater quandiu filius viuit tom.2, pag.110.col.2
quibus in rebus peculium consistat? tom.2,pag.162,col.1,& 2
Perinde liberatur frater debitor ab obligatione fratris creditoris per cõfusionem & communicationem peculij atque per solutionem tom. 1, pag. 398,col.2
Actio de peculio datur tam contra mulierem quàm contra masculum ex contractu serui quæ fuerit mulieris vel masculi tom 2,pag 143,col.1,& 2
Filiusfamilias condemnatus vt alterius defensor patrem ex ea condemnatione obligat actione de peculio tom. 2,pag.150.c.2
Seruus pro libero se gerens de peculio dominum obligare non potest to. 2,pag 148,col.1,& 2
Ex causa craiectitia pecuniæ seruus pro libero se gerens,dominum obligat de peculio tom 2,p.148,col. 1
qui in alium quoquo titulo transtulit dominium serui cuius nomine poterat actione perpetua de peculio conueniri, tenetur annali postea de peculio act one tom. 2, pagin. 268, col.1,& 2
Legati peculij dies quando cedat? tom. 2,pag.262,col.1.& 2
Deductio totius debiti domino cõpetens ex peculio scindirur inter heredes pro portionibus hereditariis tom. 2,p.182.c.1,& 2
An creditor serui venditi antequam egerit de peculio contra emptorem in solidum, possit actionem diuidere pro æquis partibus inter emptorem & venditorem? tom.2. pag.235 co.1,& 2
Priuilegium patris & domini in peculio filij vel serui est vt ante omnia ex peculio deducat quod sibi debetur t.2, p.72,c.1
quod seruus domino pro debitore expromisit, de peculio deduci potest à domino tom.2, pag.175, col.2
quod seruus pro libertate promisit de peculio deduci potest,sed qua actione à seruo manumisso dominus pecuniam ante manumissionem promissam secuta manumissione petere possit? to.2.pa.176,col.1,& 2
Vnus ex coheredibus non potest partem debiti alterius ex peculio deducere tom.2,pag.182,col.1,& 2
Domino seruum suum cum peculio vendenti non conceditur ex peculio deductio eius quod sibi debetur si actione de peculio conueniatur tom. 2,pagin.179,col.1,& 2
In actione de peculio deductio pro actione succedit tom. 2, pag. 179,& 180
Factus dominus & ex persona serui conuentus de peculio actione tanquã nouus dominus potest aduersus creditorem agentem deducere id quod sibi debetur tom.2,pag.180,c.1,& 2
Differentia inter mercem peculiarem & peculium to.2,pag.72,73,& 74
qui peculium certo precio vendidit & tradidit peculium adhuc habere intelligitur tom. 2, pagin. 218, & 219,col.1,& 2
Heres qui accepta certa summa peculium dare iussus est,peculium habere non intelligitur tom.2,pag.219 col.1,& 2
quod seruus ex causa expromissionis domino debet, ex peculio deduci debet tom.2, pag 260,col.1,& 2
Nomen illius pro quo seruus expromisit, est peculiare & in peculio computari potest tom.2,pag.261,col.1,& 2
Peculium inspiciendum est quod fuit tempore mortis filijfamilias vel serui cuius nomine de peculio agebatur tom.2,pag.261.col.1,& 2
Dominus ex intricatione peculij scienter permissa in fraudem creditorum tenetur actione de peculio to.2, p.190,col 2
Dominus cùm suspicaretur alium de peculio

peculio secum acturum aliò peculium auertens actione de peculio tenetur tom.2,pag.190,& 191,col.1

Filiusfamilias ex omnibus causis obligatur quamuis peculiũ nullum habeat, & si peculium habet licet non ex peculiari causa contrahat,& patrem ex eo contractu de peculio obligat tom.2,pag.146,col.2

Dominus actione de peculio conuentus qui obijcitur tantùm esse in peculio,quantum à debitoribus peculiaribus ei debetur, eas actiones creditoribus peculiaribus mandando liberatur tom.2,pag.252,& 253,col.1 & 2 sed quo casu ibid.

Is maximè de peculio conueniendus est apud quem peculium manet tom. 2, pagin. 269.col.1

Qui post mortem testatoris cum fertio absque peculio legato ante aditam hereditatem contrahit, an heredem possit conuenire actione de peculio, & an perpetua,an verò annali tom.2 pag. 269, col.1 an verò legatarium? ibidem.

Seruus communis ita obligat quemlibet ex dominis actione de peculio, vt possit qui iber à creditore in solidũ conueniri tom.2,pag.202.col.1, & 2.

An quoties aliquis cum seruo duorum plurimve contraxit, & quo casu possit cum vtro ex dominis velit in solidum experiri, licèt penes vnum tantum sit peculium tom.2,pa. 202,& 203, col.1, & 2

Peculium cum seruo venditum nihil nisi serui venditi accessio est to.2, pa.217,col.2

Neque seruus, neque serui precium in sui ipsius peculio esse possunt tom. 2,pag.218,col 1

Creditor serui venditi non aliter habet electionem agendi cum venditore,aut cum emptore, quàm si peculium aliquod apud venditorem remanserit to.2,pa.218,col.1,& 2

Qui seruum cum peculio vendidit, & peculium tradidit,à creditoribus peculiariis conueniri nullo modo potest tom. 2, pag.217,& 218,si videlicet separatim precium peculij non acceperit, sed tantùm precium serui tom.2, pa. 218, col.1,& 2

An creditor post annum agens actione de peculio annali aduersus venditorem, repelli possit exceptione annua tom.2,pag.212,col.2

Semel deductum de peculio an & quomodo iterum deduci possit? tom. 2,pag.177,col.1,& 2,& pag.178, col.1,& 2

Serui à seipso vulnerati damnum deducere dominus de peculio non potest tom.2,pag.171,col.1,& 2

Onus actionis de peculio cùm non sit hereditarium,quo casu tamen transeat in heredem tom.2,pag.205,col.1

Onus peculij legato peculij semper coheret tom.2,pag.205,col.1

Peculij onus transit in quemlibet peculij successorem t.2,p.205,col.1

Peculio legato solius heredis est nomina peculiaria persequi tom 2,pag. 205,col.1

Actio de peculio quomodo detur contra heredes, & in quantum tom. 2,pag.205, col.1

Actio de peculio in persona heredum, neque merum onus hereditatis, neque merum onus peculij, sed mixtũ hereditatis & peculij, magis tamen peculij quàm hereditatis tom.2,pag. 205,col.1

Actio de peculio diuiditur inter coheredes,non pro hereditariis, sed pro peculiaribus portionibus tom.2,pag. 205, col.2

Heres qui retento seruo cum peculio restituit hereditatem, potest cum effectu actione perpetua de peculio conueniri tom. 2.pag.270,& 271, col.1,& 2

Post redemptionem datur emptori actio de peculio contra venditorem intra annum post redemptionem numerandum de eo quod adhuc alieno seruo creditum est tom.2,pag. 201,c.1, & 2,

Emptor conuentus actione de peculio potest & debet deducere quod sibi debetur tom. 2,pag.201,col.2

Priuilegium deductionis ex peculio quod domino debetur, non aliter cõpetit quàm si alia actione consequi non possit quod sibi debeatur tom. 2, pag.179, col.1,& 2

Eius quod dominus ædium peculiarium nomine promisit, ratio haberi debet in peculio tom.2,pag.19,col.1, & 2

Cur detur actio de peculio contra dominum tom.2,pag.194, col.1

Ædium peculiarium nomine dominus in solidum cauere debet tom. 2, pag.194,col 1, & 2

Neque emptor pro venditione, neque fructuarius pro proprietario, neq; bonæ fidei emptor pro domino, neque alius quisquam pro alio qui socius non sit quod in eis debetur,de peculio deducere possunt tom. 2, pa. 181,col.1,& 2

Ex sola filijfamilias emancipatione vel serui manumissione non præsumitur ademptum peculium tom.1,pag. 375,col. 2

Æs alienum filiifamilias peculium habentis est onus peculij tom.1,p. 401.col.1

Qui alij creditori soluit quàm ei quem iam præuidet & suspicatur secum esse acturum de peculio, neque est in dolo, neque actione de peculio potest conueniri tom.2,pag.191 col.1,& 2

Heres quod seruus ante aditam hereditatem amouit,consumpsit, corrupit de peculio,deducere potest tom. 2. pag. 198,col.1,& 2,

Nouus dominus serui alienati directa actione de peculio teneri & conueniri potest, si modò apud eum seruus aliquod peculium habeat tom.2 pa.199, col.1,& 2

Et ancillarum & filiarum familias nomine in peculio contra dominum & patrem actio dari potest tom.2 pagin. 198, col.1, sicut & actio depositi & commodati, ibid.

Socij inter se agere de peculio non possunt tom.2,p.189, col.1,& 2

Actio de peculio non tenet, si nihil sit in peculio tom. 2, pag.190,col.1

Actio de peculio conueniri dominus potest licet nihil sit in peculio si modo eius dolo malo factum, vt in peculio nihil sit tom.2.pag.190,col.1

Casus in quibus dolo malo domini potest fieri vt aliquid non sit in peculio tom.2,p.190,col.1,& 2

Seruus non potest videri in suo ipso esse peculio t.2,pag.175,col.2

Filiusfamilias vel seruus pupillus peculium habere potest tom.2, pag.161, col.1,& 2

Libera peculij administratio filio vel seruo concessa dat alienam potestatem sed non donandi t. 2, pa. 149, col.2

Filius compromittendo siue ex aliqua causa peculiari, siue extra causam peculiarem patrem obligat actione de peculio tom.2, pag.149,& 150, secus seruus nisi ex voluntate domini vel expressa vel tacita compromiserit tom.2, pag.150,col.2

De peculio vicarij deduci potest quod domino,& quod ordinario debetur tom.1,pag.135,col.1.& 2, & pag. 186,col.1

Differentia inter peculium ordinarij & peculium vicarij, & an pro debito vicarij possit deductio fieri ex peculio ordinarij aut contra tom.2, pag.185,col.1,& 2

Dominus de peculio Vicarij non tantum deducere potest quod sibi debetur, sed etiam quod cæteris conseruis quos habet ille in sua potestate to. 2. pag.185,in fi.

Sicut augetur peculium ordinarij ex eo quod dominus ipsi debet, ita & peculium Vicarij ex eo quod ordinarius tom.2,pa.186,col.2

Aliter atque aliter ex peculio deductio facienda est à domino ex persona & contractu serui ordinarij conuenti, vel ex persona & contractu Vicarij t.2, pag.186,col.2

Peculia vicariorum in peculio serui ordinarij continentur tom.2, pa.187, col.1, sed non contra ibid.

Si serui ordinarij nomine actum sit de peculio, etiam agi non potest & vicariorum, secus si de peculio vicarij actum sit to.2,pag.186,& 187

Difficilior & locupletior est pupillo peculij constitutio quàm ademptio tom.2,pag,144.& 145

Obligatio naturalis non potest sufficere ad dandam actionem de peculio tom.2, pag.149,col.2

Peculium & ex eo confitit quod parsimonia sua quis paraut, vel officio meruit à quolibet sibi donari to. 2,pag.227,col. 1,& 2

Non aliter prodest filio familias redemisse à creditore pro parte nomen coheredis, quàm si peculium quod penes coheredem est,sit locuples, & sufficiens ad præstandam à coherede pro sua parte indemnitatem tom.2, pag.211,col 2

Peculium moritur & extinguitur per ademptionem tom. 2, pag. 190, col.1

Post ademptum sine dolo malo peculium,nulla supereſt actio de peculio ne quidem annalis to.2,pag.190,c.1

Qui peculij administrationem concedit videtur permittere generaliter quod & specialiter permissurus est t.2. pa.233,col.1,& 2

Proscriptio ante tabernam facta ne cum seruo contrahatur, non impedit ne dominus actione de peculio teneatur,sed tantùm ne institoria to. 2,pag.233,col.1,& 2

Onus peculij est teneri actione de peculio tom.2,p.270,col.1

Legatarius pro peculio legato heredi cauere debet de eo contra creditores peculiarios defendendo tom. 2, pag.270, col. 1,& 2

Peculium legatum quomodo ab herede sit præstandum legatario? tom. 2, pag. 270, col.1,& 2

Ex penalibus causis actio de peculio in patrem non datur tom.1, pag.503, col.1,& 2

Ex persona filiæ quæ res amouit danda est in patrem condictio in peculium tom.1,pa.503,col.1,& 2

Seruus ex peculio potest esse & debitor& creditor etiam ipsius domini sed volentis,secus nolentis tom.2.pa. 162.& 164.

Seruus ex peculio conserui debitor & creditor esse potest t.2.p.164.co.1,& 2

Filio emancipato peculium non ademptum censetur à patre donatum tom 2,pag.258,col.1

In profectitio peculio Iustinianus nihil innouauit, sed tantum in aduenticio tom.2 pag.135,col.2

Damnum à conseruo illatum conseruo,& quod ab eo subreptum est in peculium computatur tom.2.pa. 165, col.1.& 2

Actione iudicati ex persona filijfamilias pater de peculio tenetur tom. 2,pa.150.col.1,& 2

Muta serui condicione in deterius an libera peculij administratio permaneat tom.2, pagin.237,& 238

Actioni de peculio potest accedere fideiussor etiam si nihil adhuc sit in peculio tom.2,pa.243,col 2

qui habet peculium non semper habet liberam eius administrationem tom.2,pa.139 col.2

Conuentus actione de peculio si non soluit totum quia non tantum erat in peculio non tenetur cauere de soluendo dum peculium fuerit auctum tom.2.pa.234,col.1,& 2

Actio de peculio datur pro seruis tam propriis quàm communibus & alienis bona fide possessis tom. 2,pagin.140,& 141, & idem est in filiifamilias pag.141,col.2

Cùm de ineunda legis Falcidiæ ratione quæritur illud peculium computandum est, quod mortis tempore præcisè fuit non quod ex post facto accessit vel decessit tom.2,p.243.244,245

Peculium morte non intercedit ante aditam hereditatem tom.2,pa.142, col.1

Actio de peculio perpetua est quandiu filius & seruus sunt in potestate, annalis verò postea tom.2,pag.264, & 265

Seruo cum peculio vendito nulla de peculio actio est contra venditorem ne intra annum quidem tom.2, pag.264,col.1,in fi.

quomodo & quando actio de peculio supereſſe possit etiam extincto peculio tom.2,pagin. 264,col.2, &265

Actio de peculio competens intra annum competit intra annum vtilem non continuum tom.2,pagin. 265,col.2

Pater heres institutus à creditore filij hereditatem vendendi tenetur emptori actione de peculio ? to.2,pa. 220,in fi.& 221,co.1,& 2

Cur socius in solidum teneatur actione de peculio, etiam si penes alium sit peculium? tom.2,pag. 204.col.2

Æque datur actio de peculio contra proprietarium serui, pro operis quas seruus conduxit à fructuario,atque pro pecunia mutuo accepta tom.2,pa. 223,& 224

Iure nouo peculium aduentitium pertinet penes filium solo vsufructu ad patrem pertinente, secus iure veteri tom.2,pag.39,col.1,

In peculio id quoque computatur quod per eum qui de peculio conuenitur factum est quominus in peculio sit tom.2.pa.231,col 1

Seruus ex parte heres institutus insolidum conueniri non potest de peculio actione, licet ipse solidum debitum contraxerit, nisi factus heres solidum peculium post diuisionem hereditatis habeat tom.2,pagin.209, co.1.& 2

Filiusfamilias qui cum creditoribus contraxit, licet non nisi pro parte heres institutus, actionem tamen de peculio in solidum pati debet, nec tantum antequam hereditatis & peculij diuisio facta sit, sed etiam post tom.2, pag.209,col.2 & 210

Actio de peculio non solet dari in patrem vel in dominum nisi cum ex contractu actio venit tom.2.pa.503, col 1

Dominus potest de peculio serui deducere sumptus in seruo curando à seipso vulnerato factos tom.2,pag. 171,col.2

De peculio deducitur quod serui nomine præstare est obligatus aut præstitit obligatus tom.2,pag. 172,col.1

quod iussu domini seruo creditum est de peculio deduci potest tom.2,pa. 173,col.2,& 173

Dominus de peculio deducere potest quod pro seruo fideiussorio nomine promisit tom.2,pa.173.col.1, etiam ante condemnationem col.2

Dominus de peculio ex aliqua causa conuentus vel condemnatus eius habet deductionem tom.2,pagin. 173,col.2

Peculium filiofamilias aut seruo concessum à patre vel domino etiam cum libera administratione licet sit filij & serui,magis tamen est patris aut domini, nec tam filij, aut serui quàm patris aut domini interest tom.1,pag. 687,col.1

An creditor peculiaris venditorem eligens in actione de peculio, & annua exceptione repulsus contra emptorem agere prohibeatur tom.2,pag. 211.& 212,col.1,& col.2

De peculio deducitur quod deberur heredi patris vel domini, non tanquà heredi, sed tanquam creditori tom.2, pag 168,& 169

Constitutio peculij fieri non potest per solam voluntatem domini aut patris, sed per interuenientem traditionem tom.2,pag,165,col.1, secus reuocatio peculij ibid.col.2

quomodo intelligendum sit quod dicitur peculium pendere ex constitutione,& constitutionem ex constituentis voluntate tom.2,pa.165,col.1

Creditor agens actione de peculio in solidum aduersus vnum ex sociis non potest conuentus nisi eatenus condemnari quatenus peculium apud eum erit & quantum ex bonis quibuslibet socij pro quo soluet consequi tãdem potest tom 2,pa.204.col.1.& 2

Actio de peculio dari non potest ex eo negocio ex quo nulla actio nascitur tom 2,pa.148,col.2

Filiusfamilias qui pro alio fideiussit vel mandauit vel aliter interuenit etiam extra causam peculiarem ex ea fideiussione vel intercessione patrem obligat de peculio secus seruus & ratio differentiæ tom 2,pag.149,col.2,

Neque pater neque dominus actionem de peculio possunt recusare tom.2,pagin.193, col.1,& 2,& 194,col.1,& 2

Vendito communi seruo quem venditor vni ex condominis, vendidit antequam secum de peculio ageretur, an eius peculij quod apud venditorem esset ratio habeatur & quomodo tom. 2,pag 222,& 223

Legatum vel donatio facta seruo contemplatione domini non est in peculio serui nisi ex noua & speciali domini concessione, secus si sit facta contemplatione ipsius serui tom.2,pa. 163,col.1,& 2

quod actione furti vel alia seruo debetur, in peculium imputatur tom.2, pag.162,& 163

Peculio,serui legato extraneo quod tempus sit inspiciendum tom.2.pag. 162,col.1.& 2

Cur actio de peculio & ad quid detur tom.2,pag.138,& 139

Re precario filiofamilias vel seruo data datur actio contra patrem vel dominum de peculio tom.2. pagin. 157, col.1,& 2, an etiam in solidum? col.2

Pupillus seruo suo peculium constituere non potest etiam cum authoritate tutoris tom.2 pa.144,col.2

Concessum seruo peculium à patre neque pupillaris ætas neque furor adimere potest tom.2,pa.144,col 2

Pupillus tamen illud vel furiosus tutore vel curatore authore adimere potest tom.2,pagin.145,col.1, & 2,ibid.

Peculium cur sic dictum, & vnde? tom.2,pag.158,col.1

An filiusfamilias & seruus peculium habere possint tom.2,pagin. 158.col.1,& 2

Plus iuris habet filius quam seruus in peculio tom.2,pa.158,col 1

Mulier agens actione rei vxoriæ de peculio contra patrem,pater non potest de peculio deducere quod sibi à filio debetur,sed tota promissione mulier est liberanda tom.2.pagin.224, & 225

Peculium nullum intelligitur nisi deducto omni eo quod domino debetur tom.2.pag.215.col.1

Vicario serui ordinarij debitore domini facto potest dominus deducere quod sibi debetur ex peculio vicarij,secus ex peculio serui ordinarij tom.2,pag 225,& 226.

Contractus qui celebrantur venditione serui perfecta an ad peculium quod penes venditorem remanet pertineant tom.2.pag.226,col.1,& 2,& 227

An in contractibus bonæ fidei pater vel dominus in solidum vel de peculio tantum teneantur ex contractibus filij aut serui tom.2,pagin.219, & 220

Dote data filiofamilias dummodo non iussu patris an cum patre agi possit in solidum, an verò tantum de peculio tom.2,pag.219,col.2

qui habet liberam peculij administrationem omnia facere potest quæ is qui dedit excepta donatione tom.2, pag.238,col.1, dummodo citra fraudem ibid.

An & quomodo emptor serui cum peculio possit ex contractu prius gesto conuenire venditorem intra annum tom.2,pa.236.col.1,& 2

qui post venditionem serui eidem seruo credidit pecuniam ea pecunia peculium minuere non potest tom.2, pag.236,col.1,& 2

Propter concessationem factam

peculio contra dominum seruus non liberatur ab obligatione naturali,ideo pro ea potest dare fideiussorem tom.2, pa.248,& 249

An creditor peculiaris electionem habeat conueniendi verum dominum an verò bonæ fidei possessorem serui tom.2,pag.249,& 250

Vendito seruo creditor habet electionem verum malit conuenire venditorem actione de peculio intra annum an emptorem perpetuò? tom.2, pag.250,col.1

Edictum prætoris de peculio actione cur non minus ad patriam quàm ad dominicam potestatem pertineat to.2, pa.140,col.1

Ex iureiurando à filiofamilias delato si iuratum sit datur actio de peculio contra patrem tom.2.pa.157,col.1,secus ex iureiurando à seruo delato, ib.co.2

Nullum peculium paterfamilias habere potest tom.2,pag.158.col.1

Seruo manumisso necessaria est cessio actionum domini vt peculiarios debitores conuenire possit quamuis ipse nomina fecerit tom.2,pag.258,col.2

An ex contractibus quos adrogatus in iit ante adrogationem adrogatori detur actio de peculio tom.2,pag.230, col.1,& 2

Potest seruus habere triplex peculium à proprietario domino,ab vsufructuario,& ab vsuario tom.2,pag.141, col.2

An domino actione de peculio conuento permittatur pro pecunia quam creditoribus peculiaribus debet,nomina offerre peculiarium debitorum to. 2,pag.252 col.2,& 253

Actio de peculio qua conuenitur pater quandiu nihil est in peculio,licet interim teneat ipso iure inutilis est & inefficax quandiu nihil est in peculio tom.2,pag 240,col.1,& 2

qui à fructuario consequi non potuit quod per actiones de peculio sibi debebatur, potest ex æquitate & in subsidium à proprietario consequi tom.2,pa.223,col.1, & 2

Peculium aliquod esse oportet saltem condemnationis tempore vt pater vel dominus de peculio condemnari possit tom.2,pag.224,col.1

Creditor peculiaris habet electionem an de peculio agere malit cum emptore,an cum venditore tom.2,pa. 211.col.1,in fi.

quomodo de peculio seruo constituatur? to.2,p.153,col.1

Peculium serui augeri dicitur,si seruo remittatur quod naturaliter debet tom.2,pa.153,col.1, & 2

Edictum prætoris de peculio etiam ad fœminas pertinet tom.2,pag.139, col.1,& 2

Peculium filijfamilias mortuo patre cum hereditate confunditur ipso iure tom.2,pa.142,col.2

Si cum seruo hereditario contractum sit ante aditam hereditatem datur ex eo contractu actio de peculio aduersus heredem qui contractus tempore nec dominus fuit,nec seruum qui contraxit in sua potestate habuit tom. 2,pa.142,col.2

Actiones omnes hereditariæ cum dentur contra heredes pro hereditariis portionibus, actio tamen de peculio licet sit hereditaria non datur pro hereditariis partibus sed pro peculiaribus tom.2,pagin.215, col.1

Actio de peculio commodior est quàm sit actio de in rem verso tom.2, pag.215,col.2

Creditore vnum ex pluribus heredibus post diuisionem conueniente actione de peculio, cæteri liberantur & ab actione de peculio & ab actione de in rem verso nisi plus sit in rem verso quam in peculio ex æquitate tamen tenentur in quantum habent de peculio to.2,pag.214,& 215,col.1,& 2

An ex delicto filijfamilias detur actio de peculio contra patrem? tom.2, pag.151,col.1,& 2

An ex furtiua condictione filij pater actione de peculio teneatur tom.2. pag.151,col.1,& 2

Peculium filij licet militare ad patrem pertinet post mortem alij iure patrio non hereditario si filius non sit testatus tom.2.pag.151,col.1

De deductione expeculio facienda à patre vel a domino si adhuc in suspenso sit prius iudicium de peculio,& ex posteriore res iudicetur tom.2,pa. 174.col.1,& 2

Dominus conuentus iudicio noxali de peculio deducere non potest si seruum noxæ dedat secus si litis æstimationem soluerit in pecunia tom. 2,pagin.174,col.1,in fi.

An ignorante domino peculium serui minui possit tom.2,pag.154, col.1

Quomodo intelligendum sit ex peculio semper deducendum esse quicquid domino debetur tom.2,pag. 154,& 155

Heres domini vel patris qui dolo malo fecit solidum peculium sed non solidum debitum præstare tenetur tom.2,pag 214,col.1,& 2

Dolus peculio quidem imputatur sed non supra peculium tom.2,pag. 214.col.2

Si ex pluribus heredibus eius qui manumisso, vel alienato vel mortuo seruo intra annum de peculio potuit conueniri vnus fuerit conuentus cæteri liberantur licèt ille solidum non soluerit tom.2,pag.214,& 215

Cùm quæritur quantum sit in peculio, quod tempus sit attendendum? tom.2,pag.217,co.1, & 2

Peculium seruo concessum per pupillaritatem aut furorem domini superuenientem non adimitur tom.2. pag.160,col.1,& 2

Non adempto peculij inducit secundam concessionem sud non primam tom.2,pag.160,col.2

Non permittitur curatori furiosi sine causa adimere peculium ei cui furiosus ante furorem concessisset tom. 2,pagin.161,col.1

quæ scientia requiratur in constitutione peculij tom.2,pag.161,col.1,& 2

Agenti actione perpetua de peculio postquam ab annali fuit repulsus, exceptio rei iudicatæ obstare non debet tom.2,pag 272,col.1,& 2

Vna eademq; est actio de peculio & de in rem verso licet duas habeat condemnationes tom.2.pag.273,col.1

Repulsus actor ab actione de peculio, ab actione quoque de in rem verso repulsus intelligitur tom.2,pagin. 272,& 273

Peculium quid sit? tom.2,pag. 158, col.1, & 2

Definitio peculij, conuenit & filiæ,& seruo,& vicario tom.2, pag.158, & 159,col.1,& 2

Peculium a pupillo, aut furioso neque constitui neque adimi potest tom.2.pag.159,& 160

Seruo vni ex coheredibus cum peculio prælegato, si seruus is defuncti debitor esset,nō haberit alij coheredes actionem de peculio contra legatarium semi tom.2.pag.259,col.1,& 2

qui vi eximit conuentum de peculio tenetur actori ad interesse quatenus erat in peculio tempore venditionis tom.2,pa.259,& 260,co.1,& 2

In actione de peculio id deduci non aliter debet quod ei debetur qui de peculio conuenitur, quàm si non hoc aliquid conuentus consequi possit tom.2,pa.260,col.1

Cur actionem de peculio prætor fecerit duntaxat annalem cùm sit rei persecutoria? tom.2,pagin.266, col.1,& 2

quomodo obligatio peculiaris cùm hereditate confundatur tom.1,pag. 397,col.2

Inter coheredes qui cum seruo contraxerunt quem dominus testamento liber esse iussus est, quæ actio competat an familiæ erciscundæ, an peculij, an vtraque tom.2,pag.204,& 205,col. 1,&2,& 206

Pater & dominus actione de peculio tenentur ex contractu filij & serui licet expresse prohibuerint cùm ipsis contrahi tom.2, pagin. 206, col.1, & 2

Actio de peculio non datur nisi in heredem tametsi peculium alicui legatum sit tom.2.pagin. 207, col.1

Heres ex parte à patre vel à domino institutus, de peculio actione conuentus in id duntaxat debet conueniri quod ex peculio peruenit tom.2,pag. 207,& 208

Vendenti seruum de eo quod ante venditionem credidit cum emptore de peculio agere permittitur tom.2, pag.200,col 1, & 2

qui alieno seruo credidit, eumque redemit deinde alienauit,duersus emptorem de peculio actionem non habet tom.2,pag.200,& 201

Casus in quibus peculium serui communis potest ad alterum solum ex dominis pertinere tom.2.pag. 184,col.1,& 2

Seruus nunquam intelligitur venditus cum peculio nisi expresse dictū sit tom.2,pa.184,col.1

Administratio peculij specialiter vix concedi potest, quin libera concedatur tom.2,pa.238,col.2

Peculium constitui & incipere non potest sine expressa domini voluntate quæ scientiam comitem semper habet sed augeri etiam domino ignorante potest tom 2,pa.238,col.1,& 2

Cur in primis & ante omnia deducendum sit de peculio id quod seruus domino debet tom.2,pag.155, col.1

Peculio diuiso pro partibus diuisis censetur onus peculij diuisum to.2, pag.209,col.2, actio autem de peculio onus peculij est ibid.

Peculium actio.

Actio de peculio tenet etiam si nihil sit in peculio tum cum agitur si modo sit tempore, rei iudicandæ tom.2, pag.206,& 207, idem est in actione ad exhibendum, & in rem actione pag. 207,col.2

Peculium creditor.

Creditor peculiaris venditorem & emptorem serui obligatum habens potest & debet ab initio eligere,an cōtra alterutrum velit agere in solidum an contra singulos diuisa actione to. 2,pag.199,& 200,quomodo & creditori qui duos habet correos debenda permittitur ibid.

Peculium socius.

Vnus ex sociis ita demum actione de peculio conuenire & conueniri in solidum potest si non habeant socij peculia separata tom.2,pag.183,col.2

Peculium delegare.

Cui libera peculij administratio data est delegare debitorem suum potest tom.1,pag.238,col.1,& 2

Peculium alienare.

Non alius res peculiares alienare potest quàm cui libera peculij administratio concessa est to.2,pa 238,col.2

Peculium agere.

qui semel de peculio egit nec nisi partem debiti sui consequi potuit, aucto postea peculio rursus de peculio agere potest tom.2,pag.211,col.1,& 2

Peculium furtum.

Seruo opem & consilium ferente furi qui furtum fecit domino, an & quomodo competat domino actio de peculio? tom.2,pagin.154, & 155

Peculium dos.

Differentia inter diminutionem peculij & dotis quæ fit ipso iure, & eam quæ fit in ipsa re tom.2,pag.155,col.1

An & quomodo fiat diminutio dotis aut peculij in vniuersum si corpora diminuantur tom.2,pagin. 155,col.1,& 2

Peculium heres.

Ante diuisam inter coheredes hereditatem, creditores peculiarij contra vnum ex heredibus in solidum agere possunt secus post diuisionem to.2,pa. 208,col.2,& 209,col.1,& 2

Peculium depositum.

Pater vel dominus ex persona filij vel seruo actione depositi conuenti, non nisi de peculio tenentur tom.2, pag.156,col.1,& 2

Pecunia.

Pecuniæ nomen generale est in lege duodecim tabularum & cæteras quoque res comprehendit tom.1,pag. 505,col.2

Pecuniæ numeratæ nomen strictissimè intelligendum est & restringendum ad nummos tom.1,pagin.505, col.2

Per pecuniam res omnes æstimantur & quæ sunt & quæ non sunt, dummodo fuerint & æstimari possint tom. 1,pag.595,col.2

Pecunia ex bonis debita partem quamlibet respicit facultatem tom.1, pa 42.col.1

Pecuniæ semper certa est & vna æstimatio in republica bene constituta tom.2,pa.419.col.1

Pecunia numerata præsertim mutua non alio quàm pecuniæ nomine potest significari tom.2, pagin.118, col.2

Pecunia sterilis res est nec aliam pecuniam gignit tom.1, pagin. 653,col.2

Difficile est pecuniam semper habere & vbique in numerato, aut numerationem in expedito tom.1.pag. 538,co.1

Pecuniæ sunt etiam ex earum rerum numero quæ vsu consumuntur tom. 1,pa.601,col.1

Pecuniæ numeratio non semper est in expedito tom.1,pag.611,col.2

Varia pecuniarum æstimatio multis litibus materiam præbet tom.1.pag. 530,col.2

Vsus pecuniæ est vt merces cæteraq; res omnes æstimet, non vt ea per merces æstimetur tom.1,pag.530.col.1

Pecuniam pro patrimonio dixit lex duodecim tabularum tom.2,pagin. 158, col.2

Malè res agitur cum id quod virtute, fide & obsequio fieri debet rentatur pecunia tom.2,pagin.250, col.2

Mercis appellatione pecunia non contineatur quæ nec merce æstimari potest, sed ad æstimandas merces præcipuum suum vsum præstat, tamen venit appellatione eius quod ex merce receptum est tom.1,pagin 83, col.2

Pecuniæ latè sumpto vocabulo, appellatione non modo pecunia numerata, quæ magis propriè ac specialiter pecuniæ appellatione significatur, sed res quælibet quæ in commercium & in conuentionem cadat tom.1,pagin. 546,col.2

Pecunia est mensura rerum omnium præterquam sui ipsius tom.1, pag.4,col.2

In republica bene constituta pecunia semper eiusdem æstimationis est tom.1,pagin.505,col.1,& pagin.530,col. 1,& 2

Res empta ex pecunia communi nō est communis tom 2,pa.84,col.1

Pecunia redacta ex re furtiua non est furtiua tom.2,pag.84,col.1

Pecunia redacta ex re pignorata non est pignorata,vel contra tom.2, pag.84,col.1

Pecunia nullam habet æstimationem nisi quæ à legislatore & magistratu constituta est cuius de ea re notio & iurisdictio est tom.1,pagin. 700,col.1

Pecunia locus.

Etiam in pecuniis potest interesse ratione loci vt in vno loco soluantur potius quàm in alio,& ratio? tom.1, pag.530,col.2

Penuria pupillus miles.

Res ex alicuius pecunia comparata non ideo sua est,adeóque nec ei obligata,si pupillum & militem excipias, quibus speciali quodam priuilegio ius illud concessum est tom.2, pag.84, col.1

Pecunia liberatio.

Reproba pecunia non potest liberare soluentem tom.1,pag.700,col.1

Pecunia pignus.

Res empta ex pecunia pignorata non est pignorata tom.2,pag. 397,col.1

Pecunia dos.

Res empta ex pecunia dotali non est dotalis tom.2,pagin.397,col.1

Pendere.

quod pendet non pro eo est quasi sit tom.1,pag.77,col.1

Pendue factum.

quoties aliquid in pendenti est expectandum interim est quousque certum esse incipiat vel factum id esse,vel fieri amplius non posse tom.1,pag. 294,col.2

Periculum.

Periculi appellatione significatur casus fortuitus non etiam culpa tom. 1,pag. 609. col.2

Ad quem pertineat periculum nominis facti deterioris an ad dominum an ad eum cuius culpa factum est deterius? tom.1,pag.75,col.1, & 2

quomodo periculi communis causa faciat omnia communia, etiam ea quæ antè propria cuiusque fuerint? tom.2,pa.36,col.1

Re inspectori data ad inspiciendum perdita ad quid teneatur inspector, si eius gratia data sit, ad quid si gratia domini tom.2,pag.624,col.1,& cuius periculo amissa sit ibid.

Commodator qui commodatario mandauit per quam personam referretur,rei perditæ periculum habet quia sibi debet imputare cur minus idoneā personam ad rem referendam elegerit tom.1,pag.624,col.2

quoties de peculio agitur semper inspiciendum est cuius gratia negotium gestum sit tom.1.pag.10.col.2

In condictione frumenti indebiti, siue mala fide indebitum accipientis bonitas diminuta cedit periculo soluentis secus si cum mala fide,tom.1,pa. 438,col.2

Periculum rei possessæ ad violentum possessorem pertinet qui vim fecit tom.1,pag.713,col.2

Periculum rei traditæ ad vendendum vt precio quis vtatur ad quem pertineat, an ad trædentem an ad recipiētem to.1,pag.30, in fi.& pag.31,col.1,& 2

quoties culpa præcessit casum ad eum pertinet periculum qui in culpa fuit tom.1,pag.31,col.1

Perire periculum.

Pecunia data vt seruus ematur & restituatur si aure restitutionem pereat cuius periculo pereat, An pecuniam dantis an ementis, quod si data sit vt ematur seruus ingenere quid si vt in specie aut in individuo? tom.1,pa.274, col.2,& 275,col.1

Pecunia alicui data vt res emeretur & restitueretur, an ea perdita ementi perierit an pecuniam danti tom.1,pag. 274,col.1,& 2

Perjurus.

Periurus non est qui falsum iurat sed qui falso tom.1,pa.178,col.1

Perjurium.

Cur de periurio quæri possit aliquando? tom.1,pag.242,col.2

An de periurio eius qui ex necessitate iuris iurauit quæri debeat? tom. 1,pag.241& 242

An audiendus sit agens ex stipulatione de rato, etiam eo casu quo de periurio suo docere velit tom.1,pag. 146,col.2,47,& 148

De periurio quærinon potest tom. 1,pag.177,col.2,& 178

Periurium iusiurandum.

In iureiurando decisorio nunquam quæritur de periurio, in purgatorio verò non facile quæritur tom.1,pag. 178,col.2

Permissum.

In genere permissorum censentur omnia permissa quæ non sunt prohibita tom.2,pagin.375,col.2

Permittere.

Plus est permittere quàm non prohibere to.2,pa.153,col.1

Permutatio.

Permutatio non est contractus do vt des, sed do quia dedisti tom.1,pa. 306,col.1.placitum permutationis nisi cùm præcesserit

Nudum placitum permutationis nullam actionē potest producere,cùm ex vtraque parte stet in finibus nudæ conuentionis tom.1,pa.251,col.1

Permutatio est cùm aliud genus pro genere redditur tom.1,pag.3, col.1,& 2

Permutatione facta quæ actio competat subsequente euictione? tom.1, pa.267,col.2

Differentia inter contractum do vt des & permutationem tom.1,pa.267, col.1

Permutatio condictio.

Cur in contractu permutationis neque pœnitentiæ neque conditioni locus detur? tom.1, pagin.267, col.1,&2.

Persona.

Aliquando persona ficta repræsentat personam veram tom.1,p.60,col.2

Persona incipit esse quando incipit caput habere vnde persona dignoscitur tom.2,pa.209,col.2

Non facilè debet fieri extensio de persona ad personam quamuis de casu ad casum facilius fiat ex identitate rationis, nec persona suppleri vnquam debet tom.2,pa.115,col.2

Potest quis aliquando ex persona alterius consequi quod ex sua non potest tom.2.pa.75,col.2

Pater & filius censentur vna & eadē persona, sed non dominus & seruus tom.2,pa.229,col.1

Persona delictum.

Cur pater & dominus,cùm censeantur eadem persona cum filio & seruo ex delicto filij & serui non obligantur tom.1,pa.482,col.1

Per suasio.

Persuasio nihil nisi consilium est tom.2,pa.379,col.1.& 2

Perueniio.

Retentio peculij quam peruentionem vocant, solutionis vim obtinet tom.1,pag.401,col.1

Petere.

Non est audiendus id petens cuius contrarium non fuerat in contrarium euentum postulaturus tom.1,pa.698, col.2.

Dolo non facit qui ab aliquo id petit quod restituturus est alteri tom.2, pa.236,col.2

Nemo audiendus est id petens cuius contrarium non fuerat in contrarium euentum postulaturus tom.1,pa. 114,col.1

Redditio pignoris non inducit tacitum pactum de non petendo, secus redditio chyrographi tom.1,pa.62, col. 2

Petineque debet neq; potest cum effectu quod intra comprehensum tempus solui potest tom.1,pa.533,col.1

Petere litis contestatio.

Petires dicitur cum litis contestatio fit quæ priusquam fiat actor non tam petere dicitur quàm velle petere tom. 1,pa.351,col.1

Petitio.

Nihil potest peti nequidem alternatiuè quod prius non sit in obligatione tom.1.pa.519,col.2

Petitio nulla fieri intelligitur nisi per contestationem tom.1,pagin.511, col.2,pa.513,co 1

qui nondum litem contestatus est non tam petit quam petere vult tom. 1,pa.511,col.2,& pag.513,co.1

Litis contestatio vera petitio est to.1,pa 344,col.2

quisquis agit arbitraria nunquam potest incurrere periculum pluris petitionis tom.1,pa.541, col.1, etiamsi plus petat quàm postea deberi appareat ibid.

Non est audiendus id petens cuius contrarium in alium euentum non fuerat postulaturus tom.1,pag 530, col.1

Petitionis nomine actio in rem & vindicatio significatur tom.1,pagin. 18,col.1, atque etiam actio personalis ibidem

Petitionis nomine nihil nisi actio in rem propriè significatur tom.1,pa. 225,col.1

Nullo tempore in stipulatione adiecto quando & quo loco peti res possit? tom.1.pag.538,col.2

qui plus petit repelli debet à petitione totius,in individuis videlicet to. 1,pa.498 col.2

Causa cadebat olim is qui plus petebat tom.1,pa.498,col.2

Petitio conductio.

In petitionem quæ fit per litis contestationem illud ipsum omnino deducendum est, quod fuit in obligatione,in petitionem verò quæ fit post litem contestatam in iudicio,datamque à prætore actionem nihil deducitur nisi pecunia numerata,in condictione certi, secus autem in condictione triticaria tom.1,pa.506,col.1

Pignus.

Venditio pignoris est ex iure publico cui derogari priuata conuentione nunquam potest tom.1,pag.649, col.2

Differentia inter distractionem pignoris à creditore factam inuito debitore, & eam quæ inuito creditore facta est à debitore tom.1,pa.649,col.2

Nunquam valet conuentio præcisa & absoluta de non vendendo pignore à creditore licet pignus habeat in antichresim ex quo pignore lucrum ingens percipere possit tom.1,pa. 649,col.2

An pignoris causa sit titulus habilis ad transferendum dominium to.1,pa. 650,col.1

Alienæ rei pignoris obligatio ipso iure non tenet nisi aut ex domini voluntate facta sit aut pignus pignori datum proponatur tom.1,pa.644,col.2

quomodo pignus non solum traditione sed etiam nuda conuentione etsi traditum non sit contrahatur tom. 1,pag.643,& 644

Ad obligationem pignoris constituendam siue propriè pignus accipiatur siue impropriè pro hypotheca, præsenti consensu opus est non qui ad futurum tempus referatur to.1,pa, 644,col.1

Neque pignus neque hypotheca specialiter contrahi potest nisi certi corporis tom.1,pag.644,col.2

Debitor rei suæ possessionem conducendo non auffert creditori pignoratitio possessionem tom.1,pagin. 725,col.1,& 2

Pignorata ancilla etiam pignorata manente post venditionem, an partus ex ea postea editus apud emptorem sit obligatus tom.1,pag.685 co.1,& 2, & an vendito pignore ancillæ partus etiam censeatur venditus ibid.

Cur in conuentione de non vendendo à creditore pignore trina denunciatio à lege fuerit introducta? tom.1,pag.650,col.1

Idèo pignus datur vt ex eius venditione possit creditor sibi satisfacere, & pecuniam sibi debitam explicare to.1, pag.648,co 1

Ex pignoris venditione per creditorem quoquo modo facta,id est siue ex conuentione,siue citra conuentionem transfertur dominium in emptorem, quasi facta omni casu & venditione & traditione ex domini voluntate saltem tacita tom.1,pag,647,& 648,col.1

Creditor pignoris venditi dominium non aliter transfert in emptorem quàm si bona fide distrahat pignus, quod facit si prius denunciauerit debitori vt solueret, & eo non soluente pignoris venditionem præscripserit & publicè fecerit to.1,p.648,c.1

Denunciatio debitori facta vt solueret creditori pignoratitio, & pignoris venditionis publicè factæ proscriptio sunt solemnitates non tantum iuris noui sed etiam veteris tom.1,pag. 648,col.1,nimirum cum creditor ex necessitate iuris distrahit non ex pacto & conuentione ibid.

Facta pignoris venditione à creditore bona fide vsque adeò transfertur dominium in emptorem vt de proprietate vinci non possit si modo traditio secuta sit aut quod effectu idem est, si emptor inductus sit in vacuam rei obligatæ possessionem to.1.p.648,col.1

Plus iuris habet qui à creditore non domino pignus emit quàm qui à debitore eodemque domino quod ei offerre debitum posterior creditor non potest quomodo posset ei offerre qui à debitore ipso comparasset tom.1,pa. 648,col.2

quod tēpus requiratur in tribus denunciationibus faciendis pro re pignori data de qua conuentū est ne à creditore distraheretur? tom.1,p.650,col.2

Effectus dationis pignorum in eo maximè consistit, vt vel distrahantur vel addicantur in solutum vel dominij iure impetrato possideantur tom.1,pa. 650,col.2

Contra venditionem siue expressam siue tacitam de non vendendo pignore debetur pignus vendens, aut creditor creditor nisi trina denunciatione præcedente furtum facit tom.1,pag 650, col.1,& 2

In summa debiti computantur omnia quæ absunt creditori siue propter pignus quod præstiterit siue se obligauerit tom.1,pag.656,col.2

Neque potest debitor agere pignoratitia, vt pignus auferat creditori quousque debitum totum soluerit neque recusare quominus creditor totum pignus retineat quandiu aliquid ex causa pignoris ei absit to.1,pag.656, col.1,& 2,& 661,col.1,& 668,col.1,& 2

Obligatio pignoris indiuidua est neq; pro parte tolli potest tom.1,pa. 656,col.1,& pa.661,col.1, & 668,col.1,& 2

Vnus ex heredibus debitoris soluendo eam debiti partem quæ personali actione peti ab eo potuit res obligatas in solidum distrahendi facultatem adimere non potest creditori tom.1, pa.656,col.1, sicut neque ex solutione facta vni ex coheredibus creditoris pro sua parte pag 668,col.1,& 2

Obligatio pignoris licet accessoria sit ad obligationem principalem nec possit contrahi sine principali, contracta tamen durat etiam post submotam principalem obligationem tom. 1,pa.656,col.2

Cur indiuidua sit causa pignoris tom.1,pa.656,col.2,& 669

Creditor præuidere debet vt pluris semper sit pignus quàm debitum tom. 1,pa.655,col.2

Pignus simpliciter acceptum tenetur etiam ad usuras tanquam acceptum in omnem causam tom.1,pa.656.col.2

Cur creditor pignoratitio detur cōtraria actio pignoratitia ad impensas in pignore factas consequendas cùm habeat retentionem tom.1,pa.655, col.1,& 2

Creditor pignoratitius alimenta seruo pignorato præstita reperere potest, Commodatarius verò non potest to.1, pa.655,col.2

qui à creditore emit non aliter potest vincide proprietate quàm si creditor rem alienam pignori acceperit secus si rem domini tom.1,pa.648,col. 2, videlicet si creditor vendiderit iure creditoris secus si venditio facta sit officio & imperio iudicis ibid.

Hodie cùm pignus authoritate iudiciali & postulante creditore distrahitur,non solùm potest creditor illud emere sed etiam officio iudicis cogitur vt emat vice extranei emptoris tom.1, pa.648,col.2. quod facere non posset,si venderet ipse iure creditoris ibid.

Creditor qui pignus vendit iure creditoris si illud per suppositam alterius personam emat nihil agit eáque venditio nullius est momenti tom.1,pa. 648,col.2

Error pragmaticorum qui leges omnes & Rubricas Pandectarum & Codicis de distractione pignorum loquētes ad eas venditiones accommodant quæ hodie sub hasta fiunt postulantibus creditoribus authoritate iudicis cuius de ea re notio est quę tamen pertinet ad tit. si in cau. iud. pig. tom.1. pa.648,col.2

Cur omnia pignora vendantur hodie tanquàm iudicialia? tom.1,pa. 648,col.2

Hodie pignora omnia etiam conuentionalia iudicis authoritate capiuntur vt distrahantur tom.1,pa.648, col.2

Cur venditio pignoris priuata & extraiudicialis ferè nulla sit, sed omnes fiunt publicè & authoritate iudicis interueniente? tom.1,pa.648,col.2

Pignus potest esse conuentionale & tamen distrahi iudicialiter tom.1,pa. 648,col 2

Venditio pignoris conuentionalis semper est priuata,Iudicialis verò semper publica tom.1,pagin.648, col.2

Valere pactiones omnes quæ fiunt circa venditionem pignoris tom.1,pa. 649,col.1

Licet res aliena pignori dari non possit ad hoc vt tale pignus creditor per hypothecariam persequi non possit, debitor tamen qui rem alienam ignorante seiens dedit obligatur tom. 1,pa.659,col.2

Debitor post solutionem debiti alienam rem pignori datam pignoratitia tamen actione consequi potest tom.1,pa.659,col.2

In quo conueniat & in quo differat venditio rei alienæ à pignore rei alienæ? tom.1,pagin. 659,col.2,& 660,col.1

Actio pignoratitia nullam habet implicitam dominij quæstionem cùm sit merè personalis tom.1,pa.660, col.1

Impensas in re pignorata aliena factas à debitore repetere creditor potest tom.1,pa.660,col.1

Debitor si in pignore dando maliciosè versetur actione pignoratitia teneri debet in id omne quod interest creditoris tom.1.pag.660.col.2

Per actionem pignoratitiam simpliciter prudentes intelligant eam quæ competit debitori, soluto debito contra creditorem vt pignus quod acceperat pro debito restituat non illam quæ datur creditori contra debitorem siue contra quēlibet alium pignoris possessorē ad pignus vindicandū t.1,p,643.c.2

Actio pignoratitia quæ datur debitori contra creditorem vt pignus quod acceperat pro debito restituat merè personalis est nec arbitraria qualis est hypothecaria sed bonæ fidei: ea vero quæ datur creditori contra vel debitorem vel alium in rem est non in personam, ideo vindicatio pignoris, dicitur tom 1.pa.643,col.2

Actio pignoratitia non contra possessorem sed contra pignoris debitorē solum datur heredemve eius etiam si rem pignoratam neq; debitor neque heres possideat tom 1,pa.643,col.2

Pignus contractum esse dicitur cùm manente penes debitorem proprietate possessio sola transit ad creditorem hypothecarium nec possessio transit tom.1,pa.643,col.1

Pignoris appellatio alia est propria alia impropria traditionem exigit, & ad res tantum mobiles pertinet quæ pugnoteneri possunt tom.1,pa.643, col.1

Pignus dictum est à pugno quia res quæ pignori dantur manu traduntur tom.1,pa.643 col.1

Impropria pignoris significatio duplex est vna quæ traditionem requirit sed ad quascunq; res etiam immobiles refertur, altera quę nec traditionē exigit sed nudo consensu & pacto simpliciter iuuat nudo conuenta est quàm rectius & magis hypothecam appellamus to. 1,pag.643,col.1

quæstio pignoris ab intentione dominij omnino separata est tom.1.pa. 685, col.1. nec vlla dominij facienda conimungitur ibid.

Nihil veratrei dominium vnius esse & nihilominus rem esse obligatam alteri licet non possit pignus constitui, nisi ab eo qui constituti pignoris tempore dominus reperiatur t.1.p.685,c.1

Conuentione facta ne pignus omnino à distrahatur valere potest venditio aliquo casu, ne autem distrahatur nisi certo loco,tempore,& modo nunquā valere potest venditio si contra conuentionem facta fit & ratio to.1.pa 650,co.1

Ex pignore à prædone dato creditori bonæ fidei fructus percepti creditor ipsi prædoni restituere tenetur per actionem pignoratitiā non iure dominij sed sola conuentionis potestate tom.1,p.694,col.2

Res data pignori à muliere pro alieno debito æstimanda est non ratione totius, sed deterioracionis & damni tom.2,pa.355,col.1,& 2

qui pignus emit à creditore inre creditoris distrahente vinci de proprietate non potest tom.2,pa.355.col.2, adeo vt nec offerri debitum ei possit

Creditor pignoratitius pignus vendens licet dominus non sit, tamen trāsfert dominium in emptorem quia vendit ex domini voluntate tom.2,pa. 355,col.2

Mulier pignus pro alieno debito datum à creditore postea venditum, potest etiam ab emptore bonæ fidei reperere tom.2.pa.355.& 356

qui consentit vt pignus sibi datum alij obligetur, pignus suum remittit tom.2.pa.341,col.2

Pignus ex pluribus causis datum quando censeatur retineri, quando remitti? tom.2,pa.341,col.2

Pignus à curatore furiosi datum non aliter valet quàm si vtilitate furiosi exigente id fecerit tom.2 pa. 316.col.1

Non potest actio pignoratitia ei cōpetere qui pignori nō dedit,nec similiter contra eum qui pignori non accepit, nec enim nisi de pignore dato proponitur tom.1,pa.709,col.1

Ad validitatem pignoris non est necesse translatum fuisse rerū dominium in eum qui pignorauit sed satis est vt nexæ sint & obligatæ ex voluntate domini tom.1,pa.709,col.1

Inutile pignus est quod vendi non potest tom.1,pa.565,col.2

Pignus datum pro naturali tantum debito parte retentionem pro eo debito pro quo creditor non haberet actionem tom.1,pa.565.col.2

Res à debitore data pignori remanet in bonis & dominio debitoris etiā durante pignore multò magis post solutionem debiti tom.1,pa.10,in fi.

Creditor pignoratitius vendens ex pacto pignus quàm sit debitum superstitum cùm vsuris restituere debet debitori suo, non autem ei delegare emptorem secus si vendidit ex necessitate iuris tom.1.pa.737 col 1,& 2.

Venditionem pignoris ex pacto licet non ex necessitate iuris factam à creditore potest debitor ratum habere tom.1,pa.737.col.2

Pignore simpliciter dato pro debito iam vsurario pro sorte & pro vsuris tam naturaliter quàm civiliter datum est tom.1,pa.668.col.2.

Creditor pignoratitius pecunia debitor is vtens supra quàm debeatur tenetur debitori ad restitutionem & pecuniæ & vsurarum tom.1,pa,653,col. 2,& 654,col 1

Creditores anteriores in conuentione pignoris, ei postponuntur qui saluam ipsis fecit pignoris causam to. 2,pa 167.col.1

Non potest pignus pœseuerare domino constituto creditore tom.1, pa. 699.col.1

Nouatio quæ in effectu non valet non perimit ius pignoris tom. 2,pag. 337.col 1,& 2

Debitum non intelligitur remissum ex sola pignoris redditione, adeóque nec pactum de non petendo inducitur ex pignoris cautione, quomodo ex cautionis & chyrographi restitutione induceretur tom.1,pa.647,col.2

qui pignori rem dedit pignoratitiam habet actionem non alius licet illius res sit tom.1,pag. 673,col.1

Verum melior sit condicio creditoris pignoratitij an emptoris pignus soluentis tom.1,pa.646,col.2

Nulla differentia est inter pignus & hypothecam quod pertinet ad actionem hypothecariam tom.1,pag.661, col.2

Propriè pignus dicimus quod ad creditoré transit ratione scilicet possessionis non proprietatis, hypothecam cùm non transit nec possessio ad creditorem tom.1,pag.660,& 661

Pignora quæ in iudicati executione distrahuntur præsenti pecunia vendi oportet tom.2,pag.48, col.1,in fi.

Creditor qui per distractionem pignoris solutioné sibi debitæ quantitatis consequitur, hoc ipso fit debitor precij ex distractione percepti, tenetur que eo nomine pignoratitia tom.1,pa. 683.col.1

Nomen debitoris potest pignori obligari,&quod inde accipitur vel compensatur vel pignore tenetur to.1,pa. 682.col.1,& 2,& 683,col.1,& 2

Debitor volenti creditori satisfaciés aliter quàm per solutionem eius ipsius quantitatis quæ debebatur perinde habet actionem pignoratitiam ac si solutum esset illud ipsum quod debebatur tom.1,pag.661,co.2

Sylua pignori data, nauis ex ea postea facta licet eius sit cuius & sylua,pignori tamen data non censetur nisi de hoc conuentum sit tom.1,pag.685, & 686

Cur pignus dari soleat? tom.1,pa. 659.col.1

Pignus datum, in omnem causam datum in dubio dicendum est, id est non minus in vsuras quàm in sortem tom.1,pag.659,col.2

In pignore pro mutua pecunia obligato spectandum est tempus numerationis non conuentionis to.1,pag. 63,col.1

Creditor pignoratitius impensarum necessariarum pro prætextu rem talem facere nõ debet vt grauior fiat delicto & pignoris luitio tom.1,pag.706, col.1

Cur inter pignoratitios creditores priuilegium prælationis æstimetur ex tempore? tom.2,pagin.85, col.2

Per expromissionem perinde liberatur pignus atque per datione fideiussoris aut solutionem tom.1,pag. 662,col.2

Pignoris causa est indiuisa tom.1,p. 451,col.2

De effectibus & vtilitate pignoris tom.1 pag.565,col.1, & 2

Toto precio percepto à creditore pignoratitio quod plus in precio quã in debito est debitori restituere pignoratitia actione debet etiam cum vsuris to.1,pag.701 col.2

Actio pignoratitia non competit nisi de pignore tradito & cuius possessio in creditorem translata sit tom.1, pag.644,col.1

Pignoris datio valet non solùm si à domino facta sit,sed etsi ab alio dummodo domini voluntate,adeoque dissimulatione tom.2,pag.8,col.1

Priuilegia creditorum chyrographariorum non ex tempore æstimantur sed ex causa secus priuilegia creditorum pignoratitiorum tom.1,pag. 689,col.2

Pecunia redacta ex venditione pignoris prius in vsuras deinde in sortem computatur tom.1,pag.719,col.1,& 2

Cur induitua sit causa pignoris? tom.1.pag.54,col.2

quisquis pignus dat hoc ipso pignoratitia actione contraria se obligat creditori ad indemnitatem ei præstandam,vt si quid damni propter rem obligatam creditori contigerit totum id ei à debitore farciatur tom.1,pag. 714,col.1

Cur in pignore rei alienæ voluntas domini requiratur tom.1,pag. 688,col.2

Etsi traditione pignus propriè constituitur non tamen ita accipi debet vt incipiat pignus à traditione to.1,pa. 645.col.1

Creditor pignoratitius quod ex cõdictione furti consecutus id debitori restituere debet tom.1,pag.692,col.1

In quo maximè ac inter cætera differt pignoris & hypothecæ vindicatio à vindicatione dominij? tom.1,pag. 735,col.1

Obligatio pignoris tenet quoties consensum est in corpore licet non in qualitate & substantia materiæ tom. 1.pag.645,col.1

Aliena res ex domini voluntate pignori dari potest tom.1,pa.687,& 688, col 1,& 2

Titulus pignoris non est habilis ad transferendum dominium quia non id agit creditor qui pignus accipit vt eius dominium sibi acquirat, sed tantum vt pro pecunia sibi debita cautum habeat & debitum sit in tuto tom.1, pa.648,col.1

Fructus quos creditor pignoratitius ex pignore percepit licet suos faciat, quia percipit eos ex debitoris eiusdemque domini voluntate,in sortem tamen imputare cogitur nisi cum antichresis contracta est tom 1,pag. 653,col.1

Pignus rei propriæ non consistit tom.1,pag.646,col.2

An & quomodo pignus pro vsurario debito datum ad vsuras quæ post pignoris dationem accesserunt porrigi possit? to.1,pag.667,col.2

Pignus pro vsuris siue naturaliter tantum siue ciuiliter debitis retineri potest tom.1,pag.667,col.2

Ob non solutum vectigal aut canonem annuum iure possessoris fundi superficiarij aut vectigalis extincto pignus quoque ab eo datum extinguitur tom.1,pag.680,col.2

Possessore fundum vectigalem vel superficiarium pignori dante eoque pro fundo debitam mercedem nõ soluente dominus pignorati fundi creditori pignoratitio præstatur tom.1,pag. 680,col.1,& 2

Cur à prætore rei alienæ pignus cõstituatur tom.1,pa.706,col.1,& 2

Cur introductum pignus prætorium sit legatorum vel fideicommissorum causa tom.1, pagin.707, col.1

Pignus prætorium est quod ex prætoris autoritate & imperio constituitur to.1,pag.707,col.1

Pignus iudiciale est quod in executione iudicati capitur à iudice iudicatum exequente tom.1.pag.707, col.1

Generalis appellatio pignoris prætoris continet etiam iudiciale tom.1, pag.707,col.1,in fi.

Cur iudiciale pignus prætorium appelletur? tom.1,pagin.707,col.2

Pignus à magistratu constitutum maioris potestatis est quàm si ex domini voluntate per pactionem esset constitutum propter interuenientem magistratus & iudicis authoritatem tom.1.pa..707,co.2

Et rerum pupillarium & legatorum seruandorum causa & damni infecti nomine pignus contrahi potest, quia non ex tutoris vel curatoris voluntate fit sed ex magistratus authoritate tom. 1,pag.707,col.2

Contra iuris rationem ex æquitate publicæ vtilitatis gratia inductum est vt nomen quoq; debitoris à creditore pignori dari possit tom.1,pag. 680, & 681,col.1,& 2

Etiam cautiones debitorum pignori dari possunt traditis scilicet instrumentis in quibus scripta sunt nomina debitorum tom.1,pag.681, col.1

Nomina vel cautiones debitorum pignori datæ non tam pignori quàm pignoris loco capi dicuntur quoties in executione iudicati capiuntur cùm nulla alia bona sunt tom.1,pag.681, col.2

Pignoris datio facta de nomine debitoris de iure teneri non potest,tuitione tamen prætoria sustinetur tom. 1,pag.681,col.2

Aliorum bonorum excussio facienda est antequam nomen debitoris pignori capi possit in executione iudicati tom.1,pa.681,col.2,secus si pignus nominis sit ex conuentione.

De iure pignoratitij creditoris super nomine pignore dato, id est cum instrumento quo nomen continetur, & super nomine dato hypothecæ,id est qui nuda pignoris conuentione circa traditionem contentus fuit to.1. pa.681,col.2

Creditor pignoratitius qui pignus & iure creditoris & iure conuentionis vendidit & emptori fidem habuit de precio,tenetur statum superfluum precij cum vsuris reddere debitori priùs etiam quàm precij pecuniam percepe rit secus si iure creditoris tantũ ante solutionẽ ab emptore factã t.1,p,e02,c,1

Differentia inter venditionem pignoris à creditore pignoratitio factam iure creditoris & conuentionis, & venditionem, factam iure creditoris tantũ tom.1,pag.702,co.1,& 2

Venditio rei obligatæ transferendi in alium pignoris causa facta non adimit posteriori creditori ius offerendi tom.1,pa 702,col.2

Vendito pignore à creditore pluris quàm debitum erat nondum perceptos ab emptore precio, non debet creditor pignoratitio iudicio ad reddendum superfluum cõueniri sed vel expectare debitor debitor debet vel suscipere actiones à iuersus emptorem,venditione scilicet facta ex iuris necessitate, non ex pacto creditoris tom.1,p.702,col.1,& 2

Per pactum auferri non potest creditori faculcas distrahendi pignoris, quod alioqui esset inutile tom.1, pa. 702, col.2

Ex pacto de pignore non distrahendo licet facultas distrahendi auferri nõ possit creditori,augetur tamen difficultas distractionis propter trinam denũciationem faciendam t.1,p.702,col.2

Venditio pignoris à creditore facta iure creditoris non est confundenda, cùm ea quam vel debitor ipse fecerit vel nomine debitoris magistratus postulante creditore tom. 1, pag. 702,col. 2

Etiam summota principali obligatione pignus durare potest tom.1,pa. 139,col.1

Plus est liberatum esse pignus quàm competere pignoratitiam tom.1,pag. 690,col.2

Vendito,aut in solutum dato,aut addicto creditori pignore, actio pignoratitia debitori dari non potest tom. 1, pag.690,col 1,& 2

Quo casu etiam post solutionem à debitore factam non detur pignoratitia? tom.1 pag.690,col.1,& 2

Qua de causa interesse pignus liberatum retinere tom.1.pag.690,col.2

Aliud est debitum pro quo pignus datum est,aliud verò pretium pignoris pro debito dati tom.1.pag.662, col 2.

Creditore precium pignoris accipiente à debitore, licet non ideo pecuniam sibi debitam acceperit, idcircóque personalis obligatio cui pignus accessit non sublata sit,vinculum tamen ipsum pignoris necessariò solutum & sublatum intelligitur, & habet debitor pignoratitiam ad pignus repetendum tom.1,pag.662,col.2

Creditor in pignore deceptus qui fideiussorem pro debito acceperat,habet actionem pignoratitiam aduersus debitorem in id omne quod interest non autem contra fideiussorem tom. 1, pag. 660, col.2

Omni obligationi accedere pignus potest sicut & fideiussor to. 1, pa. 660, col.1, id est siue ciuilis siue naturalis sit, siue præsens siue futura,&cuiuscunque rei ibid.

Creditor alienam rem sibi datam pignori sciens nec vsucapere, nec per directum, nec per indirectum potest tom. 1,pag.604,in princ.

Per conuentionem super pignore rei alienæ factam res affici & obligari non potest,uersona verò secus tom.1,pag. 654,col.2

Actio hypothecaria non potest nasci ex sola conuentione pignoris nisi res ipsa obligetur & afficiatur pignoratitia,secus quia illa in rem, hæc in personam est tom.1,pag.664,col.2

Pro re aliena pignorata potest agi pignoratitia tom.1,pa.664,c.1,& 2

An re aliena pignori data eáque vendita debitor liberetur tom. 1, pa. 664, col.2

Pignus in aliam causam teneri non potest quàm pro qua conuenit vt pignori res esset tom.1,pa.667.col.1

Pignus in sortem duntaxat datum, sorte soluta pro vsuris, licet eiusdem sortis,retineri non potest tom.1, pag. 667,col.1

Pignoratitia nascitur actio soluto eo tantùm pro quo pignus datum erat tom.1, pag.667,col.1

Pignoris constitutio pro certo duntaxat debito facta suos fines nunquam excedit tom.1,pa.667,col.1

An pignus simpliciter ac sine vlla taxatione datum in vsuras quoque cedat? tom.1,pag.667,col.1,& 2

In omnem causam datũ fuit pignus quod simpliciter datum est tom.1,p. 667,col.1,in fi.

Vt nuda voluntate contrahi pignus potest,ita & dissolui tom. 1, pa. 663,col.1.

Nuda voluntas debitoris pignus constituit etiam absente & ignorante creditore vt cernere est in pignore testamentario tom.1,p.663,col.1

Si alicui contractui creditor consenserit vt ex ea causa pignus remissile videatur,non aliter sublatum intelligitur vinculum pignoris quàm si contractus ille effectum habuerit to.1, p. 663, col.1

Quomodo intelligenda sit constitutio Gordiani etiam ob chyrographam pecuniam pignus retineri posse tom.1.pag.667,col.2

Pignus pro sorte datum simpliciter ac sine taxatione licet pro vsuris datũ intelligatur,& consequenter statim retineri possit, non tamen statim vendi potest nisi vendatur ex pacto tom.1,p. 667,col.2,in fi.

Pignus pro vsuris naturaliter tantùm debitis retineri potest, sed non potest vendi tom.1,p.668,col.1 secus si ciuiliter

An creditor qui à Cæsare impetrauit vt sibi pignus iure dominij possidere liceret postea pignus euectum sit, habeat contrariam actionem pignoratitiam aduersus debitorem in id quod sua interest alienam rem pignori datam non esse sicut eam haberet si ius dominij nunquam impetrasset tom. 1, p. 698,& 699

Confusione pignus extinguitur statim atque creditor factus est pignoris dominus tom. 1, pa.699,col.1

Actio pignoratitia nascitur ex contractu pignoris mediatè, immediatè verò non tam ex contractu quàm ex solutione & satisfactione tom.1, pag. 663,c.1,in fin.

Vnde & quando nascatur actio pignoratitia tom.1,pag.663,col.2

Non aliter locum habere potest illa quæstio, An ius pignoris quod per acquisitionem dominij iure quodã confusionis extinctum fuerat resuscitetur, propter subsecutam euictionem quàm cùm ab initio pignus consistit tom.1, pa 699,col.2

Cùm pignoris vinculum ab initio constitit subsecuta euictione pignus restituitur quod intercciderat, qua ex postfacto apparet non fuisse acquisitũ creditori dominium quod ei ex anteriore causa ablatum est tom.1,pa.699, col.2

Præconi rem pignori danti alienam competit non tantùm de pignore, sed etiam de fructibus actio pignoratitia tom.1,pa.693,col.1,& 2

Creditor bonæ fidei sicut & possessor, fructus pignoris rei alienæ perceptos facit suos si eos bona fide perceperit, id est putans habere se ius à vero domino, remque pignori datam esse debitoris tom.1.p.694,col 1

Cùm nomen datur pignori non tam de iure nominis cogitatur quàm de vtilitate quæ ex nomine redigi potest quandoquidem datur pignus vt cautũ sit & consultum creditori to.1, pag. 683,col.2

Pignori data domo etiam area tenetur tom.1.p.690,& 691

Creditor pignus reddens debet repromittere de suo facto & neglecto tom. 1, pag.677, col.1,& 2, non satisfdare

Pignus alienæ rei non valet tom.1, pa.395,col.1

Debitor pignus quod conduxit non restituens à creditore pignoratitio,contrario iudicio conuenitt potest & ob fidem ruptam proprio nomine condemnari, sed ad calculum duntaxat & ad id quod interest tom.1,pa.695, & 696

Non debet esse in potestate creditoris, etiam cui permissum est pignus vedere vt deteriorem faciat conditionem debitoris quàm futura erat si debitor ipse vendidisset tom.1, pagin.696, col 1

Creditor pignoratitius qui in pignore vendendo duplum promisit emptori, ita demum habet regressum pignoratitiæ contrariæ actionis contra debitorem si non modo careat dolo & culpa, sed etiam si vt diligens paterfamilias ita vendiderit tom.1,pag.696, & 697

Creditor pignoratitius ad omnes causas veré possessorem dicere se potest præterquam quod ad causam vsucapionis tom.1,pag.719,col.2

Cur creditor pignoratitius pignoris verus possessor vsucapere tamen non possit tom.1,pag.719,col.2

Pignoratitiam actionem inducit sola conuentio & datio pignoris quoties illud præterea concurrit vt retinendi pignoris causa nulla subsit t.1,p.666, col.1

Res pro futuro debito quod postea secutum non sit pignori data potest à debitore pignoratitio peti t.1. p. 665, & 666,col.1

Pignoratitia agi potest licet principalis obligatio non sequatur t.1,p.665, & 666,col.1

Nouatione legitimè facta, & acceptilatione hypothecæ & pignora liberantur tom.1,p.666,col.1

Per acceptilationem sicut per solutionem nascitur actio pignoratitia t.1, p.666,col.1

Quo casu permittitur procuratori vt pignoret, eo casu & pignus licere potest & pignoratitia agere tom.1, p. 673, col. 2

An & quomodo procurator vniuersorum bonorum rem domini pignori dari possit etiamsi speciale mandatum non habuerit in eam rem, nec generale cum libera administrandi facultate? tom.1,pag.673,c.1,& 2

Debitore ante solutionem agente pignoratitia deinde in iudicio solutionem offerente, condemnatur creditor ad restitutionem pignoris expensis ob mutuam victoriam compensatis t. 1, p.666.col.1,& 2

Actio pignoratitia nascitur per solutionem,sed non per satisfactionem nisi factam tom.1,pa.668,col.1 & 2

Nouata debiti obligatione pignus perimitur nisi expressim actum sit vt repetatur t.1,p 665,col.1

Aliena res pignori dari non potest nisi accedente domini voluntate, aut sub conditione si quandoque res illa fiat debitoris tom.1,pag.646,col.1

Secundus creditor ex conuentione

debitoris non potest in ius prioris creditoris succedere post pignus venditũ tom.1 pa.646,c.1.& 2

Pignoratitia actio directa competit debitori vt pignus consequatur, contraria verò creditori tom.1,pa 679, col.1

Creditori non datur pignus vt aliquod ex ipso lucrum faciat,sed tantùm vt sibi sugeque indemnitati cautum habeat, nisi cùm antichresis contracta est aut expressa aut tacita tom.1, p.694.col.1

Creditor pignoratitius fructus lucrari nunquam potest nec per consumptionem,nec per vsucapionem tom.1, p.694,col.1

Datio pignoris in solutum aut venditum extinguit pignus secus promissio dandi in solutum aut vendendi t.1, p.718,col.2

Pignoris distractio secuta perceptione precij,pro debiti solutione est t.1,p. 719,col.1

Pignus secundo loco constitutum eiusdem rei non aliter secundo creditori prodesse potest quàm si per oblationem totius prioris debiti primo creditori factam confirmetur tom.1,p. 722.col.1

Secundus creditor pignoratitius vtgere non potest priorem ad distractionem pignoris ante solutionem debiti prioris tom 1 p.722,col.1

Creditor pignoratitius si patiatur se præsente pignus alij obligari licet non subscribat ille in tabulis pignoratitiis, hoc ipso tamen videtur ius sui pignoris aut saltem prioritatis ordinẽ remisisse tom.1,pa.722, col.1,& 2, siue testis fuerit adhibitus siue non

Iure veteri corpus debitoris pignoratitij obligari non poterat, quia pignus necesse est à domino cõstitui vt valeat, nemo autem sit dominus membrorum suorum tom.1.pa.718,col.2

Iure communi potest debitor in executione iudicati detrudi in carceres,etiamsi corpus suum pignori non obligauerit tom.1,pag.718.col.2

Aliud est pignus in creditum possidere,aliud verò addictum habere in solutum tom. 1, pag. 698, col.2 aliud verò iure dominij possidere ibid.

Causa pignoris nunquam conuerti per se potest in causam dominij ne quidem authoritate iudicis intercedente tom.1,pag.699,col.1

Sublata obligatione ciuili pignus non liberatur si obligatio naturalis adhuc subsistat tom.1.pa.199,col.1

In actionem pignoratitiam venit dolus, & culpa vt in commodato non tamen leuissima vt in eo to.1, pa.676, col. 1,& 2

Creditor pignoratitius ad custodiam pignoris tenetur tom. 1, pag.676, col.1,& 2

Ancillæ pignoratæ partus matris obligatæ conditionem sequitur, si modo apud debitorem editus fuerit tom. 1, pa.686,col.1

Fructus qui iure soli nõ seminis percipiuntur si modo à debitore ipso percepti sint fundi pignorati cõditionem sequuntur tom.1, pag.686,col.1

Filiusfamilias emere à creditore pignus à patre datum ex nummis peculiaribus non potest tom 1, pag.730 col 1,& 2

Quam verò vtilitatem ex ea solutione vel ab alio quam filio vel ex aliis quam peculiaribus nummis pater percipiat? col.2

Soluta creditori pignoratitio pecunia per debitorem,cogendus est creditor qui priore loco pignus accepit pignus restituere, licet alij pro maiore summa idem creditor pignori dederit tom.1, pag. 731,col.1,& 2,& 732,col.1.& 2

Creditor pignoratitia conuentus & possessionem pignoris restituere tenetur & illud si dederit creditori suo liberare to.1,p.732,col.1,& 2

Pignoratitius creditor pignus ex voluntate domini vendens est in culpa si id facit quod à cæteris vẽditoribus fieri consuetum est tom.1,p.697,col.2

Pignus non tantùm traditione, sed etiam nuda voluntate debitoris constituitur, nec magis traditio pignoris rem obligatam afficit quàm nuda conuentio de pignore tom. 1, pag. 662, col.2 in fin.

Solutio facta creditori creditoris eius cui non alia de causa debebatur quàm quod ipse alius tertij debitor esset,parit actionem pignoratitiam pro pignore repetendo tom.1 pag.670,col.1

Ad inducendam pignoratitiam sufficit, vt personalis obligatio quæ ipso iure sublata non est elidi possit per exceptionem to.1,p.670.col.1

Conductor locatoris, locatoris debitum conductionis soluens, siue inuitò siue consentiente locatore, actionem pignoratitiam habet aduersus locatorem tom.1,pa.670,col.1,& 2

Differt pignus ab hypotheca, traditione enim perficitur, ideoque transfert possessionem in creditorem,hypotheca verò nudo consensu contrahitur nec creditorem facit possessorem to.1, pag.546,col.1

Actio pignoratitia contra creditorem dari non potest antequàm totum debitum tam ratione sortis quàm vsurarum in totum solutum sit tom.1, pag. 661,col.1

Actio pignoratitia non competit ex pignore prætorio, sed tantùm ex conuentionali tom.1,pag.716,col.2

Quæ actiones ex prætorio pignore proficiscantur? tom. 1, pag. 716, col.2

Pro pignore prætorio etiam post soluram pecuniam competere pignoratitia non potest tom.1.p.717,col.2

Melior est condicio eius qui missus est in possessionem à prætore,quàm sit creditoris à pignore tom.1,pa.716, in fin.

Valet venditio condicionalis pignoris tom.1, pag.717, col.1

Non prohibetur pignus emere creditor à debitore, cùm pignoris dominium sit debitoris tom.1,pag.717, col.1

Rei obligatæ possessione translata in creditorem nulla prorsus actio creditori competere potest, ideſt, neque pignoratitia,neque hypothecaria, debitori verò necessaria actio est ad rem pignoratam recuperandam tom.1, pag.644,col. 1

Qui agit actione pignoratitia, non hocintrẽdit se liberatum esse,sed liberatam esse rem à vinculo pignoris,quo autem tenebatur,siue sublata sit obligatio personalis,siue non tom.1, pagin.662,col 1

Ex solutione fideiussoris creditori volenti pro pignore, cõperit creditori actio pignoratitia tom. 1, pagin. 662,col.1

An pignus remissum videri possit à creditore qui deceptus fuit? tom 1, pag.663.col.1, & 2

Pensionibus omnibus præteritis si vna portio soluta non sit, etiãsi omnes aliæ solutæ proponantur, potest creditor pignus vendere, quia fuit quaque die soluta non est pecunia, cùm non omnes solutæ sint tom.1, pag.657,col.1

Actio pignoratitia duplex est,vna directa quæ debitori aduersus creditorem competit de pignore dato restituendo,postquàm solutum est,aut alter satisfactum creditori, Altera contraria quæ vicissim datur creditori contra debitorem ad sumptus repetendos quos in rem pignoratam fecit tom. 1,pag. 643.col.2

Filiusiuris habere creditor pignoratitius non potest ad fructus pignoris à prædone accepti,vel imputandos, vel non imputandos, quàm si à vero domino aut bonæ fidei possessore idem pignus accepisset tom.1,pagin.645, col. 1

Neque pignoratitia actio priusquàm nata sit,neque ius offendendi ad eam inducendam competens, vllo temporis spatio præscribi potest to.1,pag. 663,col.2 in fin.

Pignoris remissio neque remissio, neque donatio est tom. 1,pag. 663. col.1

Pignus post rei pignoratæ mutationem desinit esse, quia post mutationẽ non contractum fuit, vt ea pignori adhuc esset, scilicet nisi res posterior necessariam habeat à priore dependentiam. licèt tale quid sit quod supersit & factum fuerit ex re obligata to. 1, pa.686, col.1,

Præteritis multis terminis inquibus à debitore solutio fieri debebat creditori pignoratitio, non licet vendere pignus, antequam vltimus terminus elapsus sit to.1, p.658,col.1,& 2

Generaliter verum non est quicquid pignori accedit pignus esse, sed ita demum, si eo casu accedat vt non tam nouum pignus quàm incrementum quoddam pignoris esse videatur tom. 1,pagin 684,col.2 idem ius est in dote ibid.

Non liberatur dando pignus qui satisfare cogitur tom. 1, pag.660, col.2

In omnem causam honestam,non in turpem dari potest pignus to.1, pa. 660,col.2

Creditor pignoratitius nunquam eodem tempore & creditor & dominus esse potest tom.1,pag.692,col.1

Ex conuentione inter creditorem pignoratitium & debitorem inita vt possit creditor pignus vendere, nõ cogitur creditor illud vendere nisi ex causa t.1, pa.651,& 652

Quo casu ius pignoris sequatur iuis dominij tom.1.p.691,col.2

Quod debitum excedit creditor pignoratitius actione pignoratitia præstare debitori tenetur tom. 1, pa.691, col.1

Quod ab extraneo creditor pignoratitius actione furti consequutus est debitori restituere & debito imputare debet tom.1,pag.691,col.1, & 2

Pignus vi acceptum est periculo creditoris vi capientis,nisi ex potestate sibi à debitore concessa acceperit tom. 1, p 713,col.2

Pignoris obligatio rem ipsam afficit quæ obligata est & tribuit creditori ius non solùm ad rem, sed in re tom.1,p. 644,col.2

Illatio bonorum secundi conductoris in ædes locatas primo conductori obligationem pignoris parere potest ex tacita quadam conuentione, sed personalem non potest tom.1, pa.671 col.1

In mobilibus inuectis & illatis ab inquilino magna est differentia inter pignus manifestum & tacitum tom.1, p.671,c.1

Inter pignus & hypothecam quod ad vim & vinculum obligationis & actionem formulámquehypothecariam attinet,nihil nisi nominis sonus differt tom.1,pa.546,col.1

Pignus rei pupillaris & minoris à tutore vel curatore dari potest,immobilis verò non potest tom. 1, pag. 678, col.2

Ex quibus causis permittitur prætori decernere alienationem rerum pupillarium & minorum, permittitur etiam decernere pignoris dationem to.1,p. 678.col.2

Pignus à tutore vel curatore constitui non potest nisi à pupillo ipso constitutum sit,scilicet de rigore iuris secus de æquitate tom,1. pa. 679, col. 1,& 2

Quo casu ex vna materia pignori obligata alia materia ex ea conflata pignori data esse videatur? tom.1,p. 686,col.2

An creditor cui sylua obligata fuit prohibere possit debitori ne syluam cædat vt ex ea nauim faciat, cùm non possit ex sylua obligata nauis fieri quin creditoris ius lædatur & pignus diminuatur t.1,p.686,col.2,in fi.

Pignus rei alienæ & à non domino constitutum non valet, nisi constitutũ sit sub condicione si res debitoris esse cœperit tom.1,pa.687,col.1

Obligationem pignoris esse finitam nihil aliud est quàm finitum esse pignus tom.1,p.699.col.1

Sola conuentio pignoris rei alienæ sufficit ad inducendam pignoratitiam actionem personalem siue directam siue contrariam to.1,p.699,col.2

Aliena re pignori data pignoratitia actio potest competere tum quoque cùm obligatio pignoris nulla est t.1,p. 699,col.2

Tutore in rem pupilli mutuam pecuniam accipiente ex eaque causa pignus dante rei alicuius pupillaris tuẽdum est pignus à prætore tam rectè riteque constitutum tom. 1, pa.678, col.1

An tutor vel curator rem pupilli vel minoris pignori dare possit? tom.1,p. 678,col.1,& 2

Creditor non tenetur debitori de vsucaptis seruitutibus fundi pignoratitij si eas ignorauit,secus si sciuit tom. 1,pag.678,col.2

Quisquis alium obligare potest,etiã eius bona pignori dare non potest to. 1.pag.678,col.1

Si conuenerit inter creditorem & emptorẽ pignoris, vt si precium reddat emptori debitor perinde illi rem suã recipere liceat actione pignoratitia teneatur creditor vt quam ex pacto suo actionem acquisiit ex vẽdito eam præstet debitori tom.1,pa.675,col.1

Creditori decepto in pignore, dolo vel culpa debitoris, datur actio pignoratitia contraria ad interesse tom.1,p. 679.col.1

Contra debitorem scienter rem alienam vel iam alij obligatam pignori dantem competit actio pignoratitia ciuilis & de stellionatu criminalis, contra ignorantem vero contraria tantùm pignoratitia t.1,p.679,col.2

Inutile est pignus. quod vendi non potest tom.1.pa.648.col.1

Precium pignoris venditi succedit in locum debiti ad liberandum debitorem to.1,pa.698,c.1

Rei alienę pignus non valet,nisi domino consentiente tom.1, pag 610, col.1

Res commodata consentiente domino pignori dari potest to.1,pa.610, col.1

Pupillus sine tutoris authoritate pignus accipere non potest tom.1, p. 723,& 724.col.1,& 2

Filiusfamilias aut seruus cui pater vel dominus liberam peculij administrationem concessit, res peculiares pignorare potest tom.1. pa. 687, col. 1,& 2

Pignoris obligatio est vinculũ reale non personale tom.2,pa.395,col.1

Quid prosit prædoni datio pignoris rei alienæ creditori bona fide accipiẽte, & ad quid vero domino teneatur tom.1,pa.695,col.2

Ex solutione facta creditori creditoris actio pignoratitia competit debitori tom.1,p.669,col. 2,& 670, col.1, & 2

Contraria actio pignoratitia debitori competit aduersus creditorem, vt quod ex pignoris venditione plus percepit quàm debebatur restituat debitori tom. 1, pa.653, col.2

Vendito pluris pignore à creditore pignoratitio, quàm sit id quod debeatur, si creditor id quod plus est fœnori dederit, debitori competit actio contraria pignoratitia ad restitutionẽ fœnoris to.1,p.653,col.1,& 2

Plus iuris habet debitor in pignore cuius est verè dominus quàm creditor pignoratitius qui non habet nisi ius in re t.1,p.649,col.1

Plus longè est habere ius dominij quàm vinculum pignoris quod cum iure dominij nulla societate coniungitur tom.1.p.649,col.1

Valet conuentio ne liceat debitori pignus vendere, ita vt si contra pactionem venditum sit, nulla sit venditio vt actioni stetur tom.1,p.649,col.1

Valet pignoris datio si simul ac pariter eadem res pluribus pignori detur, & eo casu par est & æqualis omnium causa,nec prius vni quàm alteri res obligata esse creditur tom.1, pa. 689, col.2

Debitori qui rem suam pignori datam solutione, aut satisfactione liberauit competit & rei vindicatio,& actio personalis quæ plerumque commodior est ipsa rei vindicatione, id est actio pignoratitia tom.1,pa.644, col.1

Actio pignoratitia bonę fidei est haberque pleniſſimas præstationes to.1, pa.644,col.2

Si creditor rem sibi datam vt pignoret pignorauit & luit quibus actionibus conueniatur vt reddat vel vt luat siue à debitore, siue ab alio, siue ab alio eo remittente detur tom.1, p.708, in fi.& 709.col.1.& 2

Pignus siue traditione siue nuda cõuentione contrahatur, mutuam semper voluntatem exigit & eius qui dat & illius cui datur tom.1,p.709,c.2

Quoties pignus à non domino datur ex domini voluntate perinde tenet in præiudicium domini atque si ab ipso domino datum esset,nec tantùm si ab initio voluntas domini intercesserit, sed etiamsi ex postfacto per ratihabitionem secuta sit tom. 1, pa. 709,col.2

Cur pignoris datio non sit modus habilis ad transferendum dominium to.1,pa.680.in fi.& 681.col.1

Apud Gallos pignorum mobilium persecutio hypothecaria nulla est si ab alio quàm ab ipso debitore possideantur, id enim est quod dicimus *les meubles n'ont point de suite* tom.2.p.81,col.2

Partis debiti solutio quę pignoris pro parte liberare nullo modo potest neque debitori qui soluit,neque coheredibus eius cui solutum fuit damnosa esse debet tom.1.p.669.col.2

Quisquis emit à creditore distrahente iure creditoris siue ius etiam conuẽtionis concurrat siue non, perinde fit dominus, nec de proprietate vinci potest tom.1.pa.702,col.2

Cur pignus iudiciale id est quod in causa iudicati capitur & distrahitur, nõ nisi præsenti pecunia vendi possit to. 1,p.702,col.2

Iure prætorio inductum est vt ex pacto nudo hypothecæ citra vllam traditionem & actio quasi Seruiana nascatur ad auocandam iure cuiusdam vindicationis possessionem, & obligatio tom.1,pa.712. col.2

Iure prætorio inductum est vt obligatione pignoris per traditionem contracta si creditor aliquo casu possessionem rei obligatæ amiserit eam persequi per actionem quasi Seruianã possit tom.1,pa.712,col.2

Inter creditores ille qui saluam fecit pignoris causam vt puta qui pecuniam credidit ad refectionem ædificij pignorati, habet ius non tantum tacitæ hypothecæ, sed etiam prælationis tom.2,pa.84,col.2

Cur fauorabilior sit ille qui credidit vt saluam faciat, quàm qui vt præbeat pignoris causam? t.2,p.84,col.2

Qui rem vendidit suam habita ratione de precio, chyrographariis creditoribus etiam in re ipsa non præfertur,nisi specialem in ea re hypothecam sibi excepit,quo vno casu habet ius prælationis tom.2,pa.84,col.1

Venditio pignoris præcisè impediri non potest per partis solutionem,licèt vel minimum ex sorte aut vsuris desit t.1,p.657, col 2

An & quomodo pignoris venditio, vel parte aliqua soluta vel nulla possit impediri tom.1,p.657. col.1,& 2

Ex pacto de non petendo in rem,& sine vlla temporis præfinitione,pignoratitia actio competit debitori ad pignus consequendum tom.1, pag.666,col.2

Qui accipit pignus minus idoneum an residuum debiti remittere videatur tom.1.pag.61,& 62

Non est pignus quod vtilitatem pignoris afferre creditori nullam potest tom.1, pag. 649,col.1

Tota pignoris vtilitas in eo consistit vt cautum sit creditori pecuniæ debitæ nomine ad eam consequendam inuito etiam debitore,si cesset ille in solutione tom.1,pag.649,col.2

Si agatur ne pignus à creditore vendatur trina denunciatione præmissa vendi potest tom.1,pag.649 col.1,& 2

An ex conuentione inter creditorem pignoratitium & emptorem facta vt precio à debitore soluto intra certum tempus emptio rescindatur pignoratitijs actionibus teneatur creditor vt debitori mander ex vendito actionem aduersùs emptorem si poterat agere de iure suo siue cessione tom.1, pag.675,col.1,& 2.

Ex pacto creditoris pignoratitij & emptoris vt debitori liceat intra certum tempus de bitam pecuniam emptori soluere,post solutionem quenam actio competat debitori? tom.1, pag.675,col.2 & 676,col.1,& 2

Pignus alienæ rei ignorante domino ab initio inualidum ex post facto per ratihabitionem domini conualescit tom.1,pag.688, col.2

Ratihabitio pignoris ab initio inualidi rei alienæ à domino facta, retrotrahitur ad id tempus quo de pignore conuenit,in præiudicium duntaxat domini non cæterorum, qui medio tempore cum eodem tempore contraxerunt tom.1,pag. 689.col.1

Pignus in sortem duntaxat obligatũ propter vsuras vendi non potest tom. 1,pag.659, col.2

Venditio pignoris locum habere nõ potest eo casu quo pignoratitia locum habet,quia pignoris vinculum tenere necesse est vt res obligata vendi possit tom.1, pagin.659, col.2

Casus singularis in quo pignoris retentio sic datur,vt tamen venditio non permittatur tom.1,pag.659,col.2

Actio hypothecaria (non autem personalis directa vel contraria pignoratitia) locum habere non potest, nisi constituto & intercueniente aliquo pignore à quo, & nomen sumpsit, vnde & dicitur à Papiniano Iudicium, quod de pignore dato proponitur tom.1, pag.659,col.1,& 2

Alienæ rei pignus non consistit nisi vel ex voluntate domini datum sit, vel per dolum & dissimulationem domini tom. 1,pag.659,col.1

In actione pignoratitia venit dolus & culpa lata ac leuis,non leuissima,neque casus fortuiti, neque vis tom.1, pag.676,col.1, & 2.

In pignore conuentionali præstatur dolus & culpa lata ac leuis, in prætorio verò tantùm dolus tom.1, p.676, col. 1, & 2

Eandem diligentiam præstare debet creditor pignoratitius in pignore quã diligens paterfamilias in suis rebus præstare solet tom.1,p.677,col.1

Debitor creditoris pignoratitij qui idem pignus alij creditori pignori dedit, nihil aliud præstare cogitur quàm vt eam pecuniam soluat quam ipse debeat,non etiam quam creditor suo creditori tom.1,pag.732,col.2

Quibus casibus res aliena pignorari possit tom.1,pa.733,col.1

Quid in pignore primò & principaliter agatur tom.1,pag.688,col.1

Pignus alienæ rei non modo ex voluntate domini sustinetur, sed etiam interdum ex sola eius scientia sine expressa voluntate si modo per dissimulationem tacuisse probetur tom.1,p. 688, col.2

Creditor posterior priori offerre cogitur ad confirmandum pignus suum tom. 1, pa.689,col.1

Inutile est & infirmum pignus secũdo loco datum nisi confirmetur per pignoris liberationem à priore creditore tom 1,p.689,col.1

Per dationem pignoris etiam ad alienationem, si non soluatur, pecunia poenitur to.1, p. 678, col.2

Contra debitorem pro auro dantem æs pignori quod affirmauit aurum esse datur creditori actio cõtraria per quam fiat vt plenissimam indemnitatem cõsequatur tom.1,pag 645,col.1,& 2

Pignus non datur vt neque fideiussor nisi vt debitum magis sit in tuto tom.1, p.645,col.2

Obligatio pignoris per liberam personam acquiri non potest, sicut nec actio pignoratitia, nec vlla alia obligatio tom.1 p.672,col.1,& 2 possessio verò pignoris vtiliter constituti potest col. 2

Pignora sicut & dominia à naturali possessione cœperunt to.1, p. 708, col.1

Cur pignus nuda conuentione factũ sustineatur? tom.1,pa.708,col.1

Quid agat prætor cùm se interponit in constituendo pignore siue prætorio siue iudiciali tom.1, pa.708,col.1

Cur factum prætoris aut iudicis in distrahendo pignore dicatur factũ partis tom.1,pag.708,col.1

Pignus etiam à vero domino constitutum extinguitur nec potest perseuerare, postquam creditor factus est dominus irreuocabiliter tom.1, pa. 711,col.1,& 2

Pro pignore pignus dari potest in executione contractus, non autem in executione iudicati tom.1,pa.662, col.1

In pignoribus valet pactum illud vt si ad diem pecunia nõ soluatur pignoratitius creditor possideat iure emptoris rem obligatam certo precio tunc æstimandam tom 1,pa.718,col 1

Ius nouum non minus corporis quã bonorum debitoris pignus & obligationem permittit contra ius vetus to. 1.p.718,col.2

Creditori pignoratitio pignus vendenti si duplum emptori promiserit vsurę medij temporis à debitore debentur, secus si simplum tantùm creditor promisit tom.1,p.697,& 698

Interest creditoris incumbere pignori potiùs quàm in debitoris personam,etiam si maximè soluendo sit experiri tom.1, pa.713,col.2,in fi.

Qui obligauit rem alienam, actione contraria pignoratitia tenetur creditori ad id quod sua interest t.1, p.715, & 716,col 1,& 2

Inuecta & illata per secundum conductorem teneri possunt pro pensione ipsius secundæ conductionis à primo locatore tantummodo & non vltra to. 1,pag.670,col.2

Bona mobilia secundi conductoris inuecta in domum primi locatoris pignori obligata sunt non autem eiusdẽ conductoris persona tom. 1, pag. 670,col. 2,& 671,col.1

Pignus à creditore pignoratitio non tantùm propter sortem vendi potest sed & propter vsuras & impensas tom. 1,pa 659,c.1,& 2

Pignoris persecutio in rem est non in personam tom.1,pag.684.col.2

Debitore rem pignori obligatã vendente aut aliter alienante, saluam tamen pignoris causam manere necesse est tom. 1, pag.684, col.2

Ius dominij potentius & fauorabilius est iure pignoris tom. 1, pag. 656,col.2

Creditor pignoratitius facere non tantùm potest, sed etiam debet in pignore quicquid dominus & diligens alius quilibet paterfamilias facturus esset tom.1,pag.704,col.1

Ex solutione facta alij quàm creditori pignoratitio dummodo ex eius consensu competit actio pignoratitia debitori tom.1,pag.669.col.1

Etiam pro futura obligatione pignus dari potest tom.1,pa.666,col.2

Pro debito condicionali pignus dari potest to.1, pa. 666.col.2

Nuda proprietate pignori data, vsusfructus si postea finiatur & ad proprietatem reuertatur, hoc ipso pignori datus existimatur tom.1, pag.684, col.1

Damnum in pignore datum non pertinet ad creditorem pignoratitium, si non sit in culpa aut dolo tom.1,pa. 739,col.1,& 2

Propter illicitas vsuras neque retineri neque vendi pignus potest tom. 1, pag.668.col.2

Creditori pignoratitio vendenti eidẽmque de euictione obligato de indemnitate debitor cauere debet tom. 1,pa.655,& 656

Soluto debito, sicut liberatur pignus ita & nascitur actio pignoratitia tom. 1, pa.647.c.1

Quod per alluuionem fundo pignoratitio accedit pignus est, secus si per inundationem fluminis tom. 1, pa. 684.col.2

Debitor pignus possidens etiam ignorãte adeoque inuito creditore nulla quoque cogente necessitate pignus vendere potest saluo creditori iure suo pignoris tom.1, pag 652,col.2

Debitor pignus à creditore possessum inuito creditore nullo modo vendere potest to.1,pag 652,& 653

In pignore non venit omnis culpa sicut in commodato tom.1,p.676, col.1

Debitor actione pignoratitia ante solutionem agens licet malè agat ac prematurè ante natam actionem,si tamen postea pecuniam offerat in iudicio perinde haberi debet ac si benè rite que egisset tom. 1, pag. 664, col.2

Pignus rei alienæ non potest inuito domino retineri, etiam non restituta pecunia tom 1,pa.395,col.2

Pignus à creditore possidetur, proprietate apud debitorem dominum manente tom. 1, pa. 719, col.1, & 2, & 720

Si pro pignore constituto aliud subiiciatur furtum committitur pro vtroque debito, non autem si in constituẽdo alius pro alio subiiciatur, sed tãtùm crimen stellionatus tom.1,pag. 720,col.1,& 2

Magistratus testamento pignus constituere potest tom.1,pag. 707, col.2, & 708,col.1,& 2

Testamento constitui pignus potest codicillis non potest tom.1, pagin. 708,col.1,& 2

Interesse creditoris pignoratitij propter dationem à debitore, pignoris rei alienæ tanti esse videtur quantò minoris vendi posset nomen venditoris ob defectum pignoris tom.1,pag. 716,col.2

Cur pignus accipi soleat? t.1,p.62, col.1.& 2

Mulier quæ pro bonis paraphernalibus quasdam mariti res pignori accepit nullum in aliis mariti bonis ius pignoris habet t.1. p.62, col.1

Postquam placuit creditori, cui nomen debitoris datum est pignori vtiles actiones contra debitorem debitoris accommodari non potest prætor recusare quin eum tueatur in exigenda pecunia, nec ei denegare vtilem actionẽ t.1,p.682,col.1

Pignoris datio est intercessio tom. 2,p.327.col 1

Liberatio pignoris est remissio, & gratificatio quædam,sed nõ intercessio tom.2, pag.327,col.1,& 2

Mulier pro alio intercedente contra S. C. Velleianum noua & restitutoria actione creditori non est opus ad persequenda pignora debitoris tom. 2,pag.337.col.1,& 2

Specialis conuentio pignoris in re vendita constitui tantum potest quantum specialior conuentio de prælationis iure tom 2 pa.85,col.2

Pignus pro debito condicionali datum deficiente condicione pignoratitia actione repeti potest tom.1,p. 666,col.2

Ex iurato contractu pignoris oriuntur actiones non quæ ex vero contractu pignoris t.1,p.136,c.1,& 2,& 137,c.1

Creditor pignoratitius seruũ pignoratitium pro maleficiis coercendo, actione pignoratitia non tenetur tom. 1,pag.704,col.1,& 2

Creditor pignoratitius licet non sit dominus pignoris, tamen vice & loco domini est quodammodo,tanquam ipsius procurator in rem suam t. 1, p. 704,col.1

Creditor qui propria authoritate occupat rem obligatam non tenetur de casu contingenti si licentiam habuerit à debitore capiendi t.1, pa.713,c.2

Differentia inter pignus prætorium & iudiciale t.1,p.708,col.2

Pignus prætorium non constituitur nisi per missionem in possessionem to.1,p.708,col.1,& 2

Delictum serui pignorati dominum qui dedit obligat vsque ad noxæ deditionem si dominus ignorauerit vitiosum seruum, si verò sciuerit obligat in solidum tom.1,pag.714,col.1,& 2

Etiam ob chyrographariam pecuniam pignus pro alio debito datum retineri potest & quidem per doli mali exceptionem tom. 1, pagin. 667, col.1

Remissio pignoris non est donatio tom. 2, pag. 341,col.1

Creditor pignoratitius vtẽdo pignore furtum committit tom.1,pagin. 705,col.2

An creditor pignoratitius possit cogi ad traditionem pignoris ante solutionem tom.1,p.652.& 653

Pignus est ex numero eorum contractuum qui re tantùm id est traditione, non etiam nudo consensu perficiuntur tom.1, pag.643 c.1

Extinctione ac peremptione rei obligatæ extinguitur vinculum & obligatio pignoris tom.1,p.685,in fi.

In pignoratitio iudicio id venire debet, quo deterior facta est res pignorata,cum creditoris culpa, & factum aliquod seu negligentia interuenit t.1,p. 703,& 704,col.1

Creditor pignoratitius de negligentia in non vtendo seruitutibus in re pignorata debitis tenetur to.1, pa. 677, col.2

Contraria actio pignoratitia competit creditori ex bona fide,quoties decipitur à debitore qui in omnibus ad pignoris causam pertinentibus bonam fidem præstare debet,vt & creditor debitori tom.1,pag.695,col.2

Potest etiam creditor salua pignoris sui causa consentire pignorationi aut alienationi pignoris tom. 2, pa. 341, col.2

Creditor pignoratitius verè possidet ad omnes causas præterquàm ad causam vsucapionis tom.1,p.712,col.1

Possessor superficiarij prædij licet nullo modo sit prædij dominus ne quidem vtilis prædium vectigale aut superficiarium pignori dare potest to. 1, pag. 680,col.1

Potest pignus non tantùm à debitore dari creditori, sed etiam alio quoliber pro debitore to. 1,pa. 722, col.2

Filius factus paterfamilias si pro pecunia mutuo accepta tem pignori dedit, non habet exceptionem Macedoniani vsque ad pignoris quantitatem tom.2,pag.126,& 127

Nõ potest desinere pignus esse quod quod nunquam fuit tom.1,pa.710, ibid.

Pignus conualescere.

Datio pignoris ab initio inutilis an & quomodo ex postfacto possit conualescere? tom.2,p.117,col. 1,& 2

Pignus creditor.

Creditor de euictione rei venditę nõ tenetur nisi hactenus vt se præstet creditorem potiorem & bona fide venditorem siue alia res pignori data proponatur quam dominus euincat postea, siue quæ alij creditori anteriori pignoris iure fuerit prius obligata tom.1,p. 648,col.2

Creditor in venditione pignoris quodammodo est debitoris procurator to. 1,pag.674,col.1

Pignus debitor.

An bona omnia debitoris sint ipso iure pignori obligata tom. 2, pag. 317,col.2

Pignus dominus.

Ex contractu pignoratitio serui dominus de peculio duntaxat tenetur t.1, p.710,& 711, col. 1, & 2, si tamen actio ex contractu veniat non etiamsi ex delicto ibid.

Pignus euictio.

Pignoratitius creditor qui in vendẽdo pignore de euictione se obligauit interdum habet ius retentionis pro pignoratitia actione contraria t.1,p.697, col.2

Qui sine causa nulloque aut suo aut debitoris commodo persuasus vtrò duplum promisit, vel de euictione ad quam non tenebatur se obligauit,nihil amplius a debitore quàm debiti summam consequi potest tom. 1, pa. 697,col.2

Cùm per Seruianam actionem fundus euincitur, non est præcisa & absoluta euictio, sed causatiua, nisi malit possessor pignoris satisfacere creditori t.1,p.699,col.2

Pignus fideiussor.

Cuilibet obligationi etiam naturali tantum potest adhiberi fideiussor & pignus tom.1,p.87,col.2

Pignus furtum.

Creditor qui recipiendo pecuniam ab extraneo ob furtum vel delictum in pignore commissum, acquirit eam debitori, potest illam à debitore exigere si furtum à debitore rei pignoratæ factum sit tom.1,pa 692,col.1,& 2

Condictio furti creditori pignoratitio competens contra extraneos furtum pignoris committentes non competit contra debitorem ipsum furtum committentem tom.1, pa.692, col.2

Pignus hypotheca.

Actio pignoratitia quæ datur debitori contra creditorem vt pignus quod acceperat pro debito restituat, simpliciter dicitur pignoratitia, ea verò quæ datur creditori contra possessorem quemlibet pignoris,hypothecaria to,1, pa.643,col.2

Inter pignus & hypothecam nominis tantùm sonus differt scilicet quantum ad effectum actionis hypothecariæ tom.1,pag.643,col.1

Perinde prætor dat actionem ex nudo pacto hypothecæ atque daret ex stipulatione aliove contractu ciuili, non quia pignus sit modici præiudicij, sed propter publicam hominum vtilitatem,& quia hypothecæ obligatio semper necessaria est, ideoque fauorabilior tom.1,pag. 643,c.1,& 2

Pignus impensæ.

Impensæ vtiles & permanentes in re pignorata factæ ex voluntate domini vel tacita vel expressa pignoratitio creditori à debitore per contrariam actionem pignoratitiam restitui debet indistinctè tom.1,pa.705,col.1,& 2

Pignus instrumentum.

Ob non exhibitum à creditore pignoratitio venditionis instrementum, debitori si damnum passus sit debitor, qua actione creditor teneatur,quomodo & ad quid tom. 1, pag. 738, col.1, & 2

Pignus lucrum.

Non debet creditor pignoratitius ex re pignorata lucrum aliquod facere, vt nec tutor ex tutela, nec procurator aliusve mandatarius ex mandato, datur enim pignus creditori vt de debito suo cautum habeat non vt inde lucri occasionem capiat tom.1,p.653,col.1

Pignus venditio.

Omnes ferè venditiones quæ hodie fiunt rei pignori datæ fiunt officio & imperio iudicis, ideo non tam à creditore quàm à debitore ipso fieri intelliguntur quia factum iudicis est factum partis tom.1,pa.648,col.2

Pignus euictio.

In venditione pignoris officio & imperio iudicis ad instantiam creditoris facta debitor cuius res vẽdita est & cui solutio proficit de euictione tenetur non creditor qui rem vendi postulauit tom.1, pag.648,col.2

Pignus obligatio.

In obligatione generali pignoris nõ veniunt ea quæ verisimile sit non fuisse quem specialiter obligaturum tom. 1,pag.341,col.2

Pignus prædo.

Ex bonæ fidei creditoris persona prædo fructus perceptos ex pignore creditori dato suos facere non potest tom.1,pag.693,col.1,& 2

Pignus pactum.

Creditore pignus vendente ea lege vt si debitor pecuniam precij solnerit emptori liceat ei rem suam recipere, an valeat tale pactum & quænam ex eo

nascatur actio, & cui acquiratur? tom. 1, pag. 674, col. 2

Pignus, turpe, potestas.

Ius pignoris sicut & ius patriæ aut dominicæ potestatis soluitur si quid turpiter creditor in ancillam pignoratam, aut patet in filiam, aut dominus in ancillam commiserit to. 1, p. 705, col. 1, & 2

Pignus precarium.

Ex contractu pignoratitio qui duplicem illam conuentionem & pignoris & precarij continebat sola superest rogatio precarij post acquisitum creditori dominium, non etiam vlla pignoris obligatio sine qua competere Seruiana non potest tom. 1, pag. 712, col. 2

Pignus repromissio.

Debitore per errorem aut per imprudentiam non perente repromissionem à creditore debitam in restitutione pignoris, potest tamen creditor à iudice cõdemnari vt vel repromittat, vel tantundem præstet quantum si repromisisset tom. 1, pagin. 677, col. 2

Pignus retentio.

Si pignus sub hasta venditum sit, perperã tamen, nec seruatis solemnitatib. danda est emptori retentio, donec soluto debito propter quod pignoris distractio facta est, si modo facta sit pro debito tom 1, pag. 374, col. 2

Pignus stellionatus.

Iurans falsò pignora sua esse non alia de causa tenetur de stellionatu, quàm quia peieranit, nemo autem peierat nisi sciens tom. 1, p. 680, col. 1, & 2

Pignus venditio.

Cur in pœnam legis Corneliæ de falsis incidatis qui eandem rem duobus vendit separatim, non etiam qui eandem rem minus idoneam separatim pluribus obligat tom. 1, pag. 722, col. 2

Differentia inter oppignorationem rei alienæ & venditionem rei alienæ tom. 1. pag. 721, col. 1, & 2

Pignus solutio.

Cur pignoris datio totum contractũ debiti non confirmet, sed tantùm vsque ad pignoris quantitatem, partis tamen solutio totum confirmet tom. 2, pag. 127, col. 1, & 2

Pignus vsura.

Quomodo intelligendum sit illud, Nullam esse differentiam verum vsuræ ex stipulatione an ex pacto nudo debeantur quantum ad hoc vt vtroque casu si in eas tantùm & cum hac taxatione pignus datum sit soluris vsuris possit pignus repeti per pignoratitiam quamuis nondum soluta sorte? to. 1, p. 668, col. 1

Pirata.

Res à piratis ablatæ solis dominis pereunt tom. 2, p. 28, col. 1, & 2

Pluralitas.

Pluralitas resoluitur plerumque in suas singularitates tom. 1, pagin. 657, col. 1

Pluris petitio.

Pœna pluris petitionis restricta est ad condemnationem expensarum to. 2, p. 359, in fin.

Plus.

Adiectio (& plus) in testium dictis nihil operatur nec in alus dispositionibus in quibus id agitur vt aliquid certum reddatur t. 1, p. 240. col 2

Pœna.

Ex pœnalibus causis non solet in patrem de peculio actio dari tom. 1, pag. 482, col. 2

Pœna in stipulationem deducta pœnalis non est actio sed rei persecutoria per quam persequimur quod stipulatione comprehensum est tom. 1. p. 231, col. 2. in fin.

Etiam pœna criminis repetundarum & peculatus transit in heredem sed intra annum duntaxat tom. 1, pag. 467 col. 2

Etiam post annum & in perpetuum pœna criminis peculatus & repetundarum transire posset ni verbis legis contra cautum fuisset tom. 1, pag. 667, col. 2 & ratio ibid.

Quod factum est lege permittente pœnam non meretur tom. 1, pag. 704, col 2

Pœna contumaciæ non dicitur pœna principalis tom 1, p. 208, col. 2

Pœna vnius lucrum & præmium alterius esse non debet tom. 1, pag. 691, col. 2

Pœna nihil aliud quàm delictorum coercitio to. 1, pag. 485, col. 2

Pœna nullã committi potest nisi vel ob factum id quod fieri non debuit, vel ob non factum id quod fieri debuit tom. 1, p. 408, col. 1

Pœna nunquam aliter promittitur aut debetur quàm si obligatione principali non satisfiat, nec soluat debitor quod debet tom. 1. pa. 199, col. 2

Odiosa semper causa est eius qui pœnam soluit, non quia soluit, sed quia antequam solueret id non fecerit per quod euitare pœnam potuerat to. 1, pa. 408, col. 1

Nihil commune habet persecutio rei cum persecutione criminis & pœnæ tom. 1, pa. 475, col. 2

Pœna nudo pacto promitti non potest vtiliter, secus stipulatione tom. 1, p. 199, col. 2

Pœna ex nudo pacto licet in continenti appositio post contractum bonæ fidei peti non potest tom. 1, pag. 32, col. 2

Crimen aliquod subesse oportet vt pœna dici possit tom. 1, pag. 368, col. 1

Pœna legalis nihil habet commune cum rei persecutione, secus verò pœna conuentionalis tom. 1, pa. 463, col. 2, & pag. seq.

Pœna in heredem non transit to. 1, p. 468, col. 1

Pœna omnis ex se est odiosa tom. 1, p. 532, c. 2

Ex delictis etiam publicis pœna incipere ab herede aliter nõ potest quàm si viuo reo accusatio mota sit, excepto crimine repetundarum & maiestatis tom. 1, p. 467, col. 1

Vsuræ pœnæ nomine promissæ, debentur in pœnam moræ quæ in sorte suo tempore soluenda committitur t. 1, p 80, col. 1

Cùm pœna promissa est nihil aliud inspicimus nisi quænam sit quantitas & condicio stipulationis tom. 2, p. 40, col. 1

Ex contractu pœnalis actio nulla est tom. 1, pa. 231, col. 2

Cur pœna in stipulationibus & ad quid adiiciatur tom. 1, pa. 572, col. 2

Ad pœnam euitandam non prodest quod imputari nihil possit ei qui non ad diem satisfecerit tom. 2, pag. 39, col. 2

Quod pœnæ nomine à debitore exactum est lucro cedit creditoris tom. 2, p. 408, col. 1

Pœna ex conuentione debita in vicem & taxationem eius quod interest, vt euenit in stipulationibus prætoriis, & in iudiciis bonæ fidei, non restituitur soluta, sed imputatur in condemnationem quæ ex bonæ fidei iudicio petatur tom. 1, pag 408, col. 1

Potest euitari pœna iis casibus quibus purgari mora potest tom. 1. p. 408 col. 2

Pœna semel soluta nullus aut repetitioni, aut pœnitentiæ locus superest tom. 1, p. 408, col. 2

Pœna debita quandiu purgari mora potest indebita fieri potest. sed post solutionem non potest tom. 1, pa. 408, col. 2

Cur pœnæ depensæ non repetantur tom. 1, p. 692, col. 2

Pœnæ omnes sunt odiosæ. & pœnales quoque actiones tom. 1, p. 408, col. 1

Pœna actio.

Quadruplum quod per actionẽ quod metus causa præstatur ei qui vim & metum passus fuit, etiamsi contineat simplum, contineret tamen per modum pœnæ to. 1, p. 693, col. 2

In rei persecutoriis actionibus venit pœna tanquam ad principalem rem accessoria tom. 1, pag. 467, & 468, col. 1, & 2

Pœna compromissum.

Pœna compromissi non committitur si aut diem compromissi arbiter decesserit, etiamsi alteruter litigantium qui ambo adesse iussi fuerant non adfuerit, quemadmodum si per stipulatorem stetit quominus acciperet tom. 1, p. 573, col. 1

Pœna pignus.

Ex quadruplo quod pignoratitius creditor per actionẽ quod metus causa ab ipso debitore consequutus est nihil restituere per pignoratitiam neque debito imputare debet tom. 1, p. 693, col. 1, & 2

Pœna obligatio.

Debitor propter pœnam creditoris liberatus, remanet obligatus iure naturali ideo solutum non repetit tom. 1, pa. 358, col. 1, & 2

Pœna nuptiæ.

Pœna illicitis nuptiis irrogata ad sponsalia illicita extendi non debet tom. 1, p. 455, col. 1, & 2

Pœna repetitio.

Pœna ex conuentione debita & soluta si legitimum modum excedat repeti potest secus si sit legitima tom. 1, pag. 408, col. 2

Pœnitentia iniuriæ.

In iis quoque casibus in quibus datur pœnitentiæ locus nũquam admittenda est pœnitentia quæ alij iniuriam factura sit to. 1. pag. 289, col. 1 quæ iniuria sit quoties cœpit interesse ibid.

Populus.

An sententia super actione populari contra

ri contra vnum lata, prodesse vel nocere aliis possit? tom. 1, pag. 172, & 173

Neque pactum, neque transactio vnius super re populari aliis neque prodesse neque nocere potest to. 1, p. 172, col. 2

Pollinctor.

Quis sit pollinctor tom. 2, pag. 45, col. 1

Portio.

Virilis portionis appellatione quando totum contineatur? tom. 2, pag. 86, col. 2

Possio.

Criminosæ positioni respondere nemo cogitur tom. 1, pagin. 154, col. 2

Possessio.

Possessio licet sit facti est etiam iuris, & plurimum a iure mutuatur t. 1, p. 92 col. 1

Longa possessio tantam securitatem tribuit possessori bonæ fidei quantam vsucapio ad rem retinendam & summouendum petitorem tom. 1, pag. 130 col. 1

Possessio est quid incertũ siue quatenus in iure, siue quatenus in facto consistit to. 1, pag. 343, col. 2

Differentia inter possidere & habere possessionem naturalem to. 2. pag. 411, col. 1

Facilius amittitur possessio quàm dominium to. 2, p. 251, col. 1

Translatio possessionis non est proprie alienatio tom. 1, pagin 86, col. 2

Per possessionis translationem transfertur etiam dominium quoties à possessione separari non potest t. 1, p. 86, col. 2

Etiam per actionem personalem perinde atque per interdicta possessio peti potest tom. 1, p. 508, col. 2

Mutare quis sibi potest causam possessionis nouo titulo superueniente t. 1, pa. 27, col. 2

Possessio acquiri non potest nisi per actum aliquem corporalem siue tactu fiat, siue oculis tom. 1, pagin. 27, col. 2

Facilius amittitur possessio rerum mobilium quàm rerum soli tom. 2, pag. 162, col. 1

Possessio siue à pedum positione sive à sedibus dicta sit æstimatur ex naturali cuiusque rei occupatione & apprehensione tom. 1, pagin. 615, col. 2

Quæ sit possessio ciuilis quæ naturalis t. 1, p. 616, col. 1

Possessio sine aliquo actu corporeo apprehendi non potest t. 1, p. 501, col. 1

Neque ciuilis possessio sola, neque sola naturalis penes duos in solidum esse potest t. 1, p. 616, col. 1, & 2

Quæ sit asinina possessio tom. 1, p. 516, col. 2

Ex longa possessione iure veteri non dabatur actio, sed tantùm exceptio to. 1, p. 129, c. 2

Effectus longæ possessionis tom. 1, p. 354, col. 1

Per longi temporis possessionẽ dominium nullum acquiritur tom. 1, p. 354, col. 1

Quo casu liceat possessionis causam sibi mutare tom. 1, pag. 713, col. 1

Possessor.

Casus in quo melior est condicio bonæ fidei possessoris quàm domini tom. 2, pag. 250, col. 2

Possessoris partes semper fauorabiliores quia semper est reus t. 1, p. 122, c. 1

Mala fidei possessor tumpetus quos in alienam rem sciens fecit repetere non potest tom. 2, pag. 280, col. 2

Bonæ fidei possessor facit fructus suos omnes quos ex re aliena percipit interim scilicet, id est quandiu fundus cuiactus non est tom. 1, p. 693, col. 1

In pari delicto potior est causa possessoris t. 1, p. 452, c. 1

Non est quærendum de iure possessoris nisi postquam petitor plenè probauerit tom. 1, pag. 629, col. 2

Non sunt audiendi conductores neque commodatarij, neque depositarij neq; alij si qui sunt similes, priùs quàm rei conductæ, commodatæ, vel depositæ possessionem locatori, commodatori, vel depositario restituerint si agatur ex contractu secus si ex rei vindicatione tom. 1, pag. 629, c. 2

Sicut in pari causa melior est conditio possessoris, ita cùm neuter possessor est deterior est conditio petitoris to. 1. pa. 337, col. 1, & 2

Omnes possessores post litem contestatam sunt malæ fidei t. 1, p. 64, col. 1

Cùm quis alienam rem iniuste detinet eam perenti quandoque & vindicanti domino restituere tenetur tom. 1, p. 391, col. 2

Quoties & dantis & accipientis causa turpis est, potior est causa possessoris tom. 1, pag. 320 col. 1

Is qui rem sibi à domino ipso traditam accepit plusquàm bonæ fidei possessor est cùm sit etiam dominus tom. 1, pag. 437, col. 2

Fur & prædo interdicta omnia habet quæ veris possessoribus dantur tom. 1, p. 616, col. 1

Hereditatis possessoris appellatione alius non intelligitur quàm qui bona fide eam possidet tom. 1. p 378, c. 1, & 2

Bonæ fidei possessor an & quomodo loco domini sit tom. 2, pag 183, col. 1

Bonæ fidei possessor fructus non facit absolutè suos, sed interim, id est donec consumpti sint aut vsucapti t. 1, p. 694, col. 1

Bonæ fidei possessor alienæ rei cum titulo iusto quia eam vsucapere potest, vtique Publicianam habet eius rei nomine ad eam vindicandam, si qua de causa sine culpa sua possessionem eius amiserit to. 1, pag 711. col. 1

Bonæ fidei possessor quod ad fructus attinet penè domini loco est to. 1, pa. 711. col. 1

Possessor fundi vectigalis licet fundi dominus non sit, est tamen dominus iuris quod in eo fundo habet tom. 1, pag. 507, col. 1

Possessor superficiarius.

Possessori prædij vectigalis aut superficiarij prætor dat omnes actiones vtiles quàs domino dat directas scilicet in rem non solùm aduersus quemlibet possessorem, sed etiam contra dominum ipsum t. 1, pa. 680, col. 1, & 2

Possessor prædij vectigalis aut superficiarij licet nullo modo sit prædij dominus ne quidem vtilis, ius tamen habet retinendæ rei etiam inuito domino, quandiu paratus est conuentum vectigal soluere, aut promissam superficiei mercedem tom. 1, p. 80, col. 1

Possidere.

In pari causa vel potius in pari non

bonæ fidei possessoris quàm domini tom. 2, pag. 250, col. 2

Possessoris partes semper fauorabiliores quia semper est reus t. 1, p. 122, c. 1

Mala fidei possessor tumpetus quos in alienam rem sciens fecit repetere non potest tom. 2, pag. 280, col. 2

Bonæ fidei possessor facit fructus suos omnes quos ex re aliena percipit interim scilicet, id est quandiu fundus cuiactus non est tom. 1, p. 693, col. 1

In pari delicto potior est causa possessoris t. 1, p. 452, c. 1

Non sunt audiendi conductores neque commodatarij, neque depositarij neq; alij si qui sunt similes, priùs quàm rei conductæ, commodatæ, vel depositæ possessionem locatori, commodatori, vel depositario restituerint si agatur ex contractu secus si ex rei vindicatione tom. 1, pag. 629, c. 2

Sicut in pari causa melior est conditio possessoris, ita cùm neuter possessor est deterior est conditio petitoris to. 1. pa. 337, col. 1, & 2

Omnes possessores post litem contestatam sunt malæ fidei t. 1, p. 64, col. 1

Cùm quis alienam rem iniuste detinet eam perenti quandoque & vindicanti domino restituere tenetur tom. 1, p. 391, col. 2

Quoties & dantis & accipientis causa turpis est, potior est causa possessoris tom. 1, pag. 320 col. 1

Is qui rem sibi à domino ipso traditam accepit plusquàm bonæ fidei possessor est cùm sit etiam dominus tom. 1, pag. 437, col. 2

Fur & prædo interdicta omnia habet quæ veris possessoribus dantur tom. 1, p. 616, col. 1

Hereditatis possessoris appellatione alius non intelligitur quàm qui bona fide eam possidet tom. 1. p 378, c. 1, & 2

Bonæ fidei possessor an & quomodo loco domini sit tom. 2, pag 183, col. 1

Bonæ fidei possessor fructus non facit absolutè suos, sed interim, id est donec consumpti sint aut vsucapti t. 1, p. 694, col. 1

Bonæ fidei possessor alienæ rei cum titulo iusto quia eam vsucapere potest, vtique Publicianam habet eius rei nomine ad eam vindicandam, si qua de causa sine culpa sua possessionem eius amiserit to. 1, pag 711. col. 1

Bonæ fidei possessor quod ad fructus attinet penè domini loco est to. 1, pa. 711. col. 1

Possessor fundi vectigalis licet fundi dominus non sit, est tamen dominus iuris quod in eo fundo habet tom. 1, pag. 507, col. 1

Possessor superficiarius.

Possessori prædij vectigalis aut superficiarij prætor dat omnes actiones vtiles quàs domino dat directas scilicet in rem non solùm aduersus quemlibet possessorem, sed etiam contra dominum ipsum t. 1, pa. 680, col. 1, & 2

Possessor prædij vectigalis aut superficiarij licet nullo modo sit prædij dominus ne quidem vtilis, ius tamen habet retinendæ rei etiam inuito domino, quandiu paratus est conuentum vectigal soluere, aut promissam superficiei mercedem tom. 1, p. 80, col. 1

Possidere.

In pari causa vel potius in pari non iure vtriusque potior est causa possidentis tom. 1, pagin. 313, col. 1

Is verè ac propriè possidet non qui simpliciter & corporaliter rem detinet asinina, vt loquuntur detentionem, sed qui animo dominij habet tom. 1, pa. 623, col. 2, & tom. 1, pagin. 421, col. 1

Res incerta non potest possideri t. 1, pag. 492, col. 1

Qui precario rogat non possidet, sed apud eum qui concedit possessio remanet tom. 1, p. 695, col. 2

Aliud est possidere, aliud alieno nomine possidere, sicut & aliud est possidere, aliud verò tantùm esse in possessione tom. 1, pag. 655, col. 1

Pro alieno possidet qui pignus possidet. pro suo autem qui rem emit to. 1, pag. 694, col. 2

Potest fieri vt duo eandem rem in solidum possideant, alius iuste, alius iniuste, alius naturaliter, alius ciuiliter tom. 1, p. 615, col 2. & pag 616, col. 1

Possidere nihil aliud est quàm sibi habere & animo domini t. 1, p. 616, c. 1

Fur & prædo vere possident, quamuis iniuste, cùm animo domini rem teneant tom. 1, pag. 616, col. 1

De personis quæ non tam possident quàm sint in possessione t. 1, p. 493 c. 1

Creditor pignoratitius plus iuris habet in re, quàm qui non tam possidet, quàm sit in possessione tom. 1, pag. 493, col. 1, & 2

Differentia inter possidere & tenere tom. 2. pag. 224, col. 2, in fin.

Commodatarius non possidet tom. 1, pag. 491, col. 1

Qui naturaliter tantùm possident, in possessione esse magis dicuntur, quàm possidere t. 1, p. 616, col. 2

Possidere sequestre.

Quando & quomodo sequestre à sequestro possideatur? tom. 2, pag. 411, col 2

Postliminium.

Fictio postliminij est iuris suspensi constitutio tom 2, pa. 274, col 2

Per fictionem postliminij filius ab hostibus reuersus in ciuitate, & patris potestate mansisse semper videtur to. 1 p. 336, c. 1

Postliminij fictio facit vt pater quãdocunque reuersus ab hostibus semper in ciuitate mansisse retrofingatur ac proinde vt tunc quam filius sui iuris fuisse videatur to. 2, p. 108, col. 2

Fictio postliminij suspensi iuris constitutio dicitur à Papiniano tom. 2, pag. 108, col. 2

Potest.

Verbum *Potest* sui natura extensiuum est in futurum tempus quodlibet & ad omnem casum possibilem, nisi sit restrictum ad certam causam tom. 1, p. 294, col. 1

Potestas.

Ius patriæ potestatis efficit vt & patris & liberorum omnium in potestate positorum, vna eadémque persona esse existimetur tom. 1, pag. 396, col 2.

Patriæ potestas res est inæstimabilis tom. 1. pagin. 243, col 2

Differentia inter patriam & dominicam potestatem t. 2. pa. 140, col. 1

Latius patet nomen potestatis quã dominij tom. 2. pag. 314. col 2

Fœminæ non habent liberos in potestate tom. 1, pag 218. col. 1

Pater vel dominus habent priuilegia

in peculio eorum qui sunt in eius potestate, cuiuscunque sexus illi sint to. 2,pa.73,col.1, & 2

Potestatis nomine qui contineantur? tom. 2,pag. 73,c.1,& 2

Præcisè.

Solent I. C. cum quoque cùm quid certo ac præcisè statuunt,omnia sumere pinguius & latiùs, id est cum aliquo temperamento tom.2, pag. 161, col.2

Prædæ.

Nunquam est succurrendum personæ quæ sollicita est de præda tom. 2, pag.339,in princ.

Prædo.

Bonæ fidei possessor non solùm post litem contestatam,sed etiam post motam controuersiam fit prædo tom. 1, pag. 335,col.2

Prædo nihil omnino iuris habet in percipiendis fructibus rei alienæ tom. 1,pag.419,c.1

Pro mercedibus perceptis à prædone ex locatione fundorum dominus prædonem habet obligatum non locatorem tom.1,p.419,col.2

Præfectus.

De dignitate & authoritate præfecti vrbis tom.2,p.11, col.2

Præpositio.

Lex præpositionis omnimodo & districtè seruanda est tom. 2, pag. 48, in princip.

Præpositus.

Qui ad emendas merces præpositus est ad ea quoque omnia in necessariũ antecedens facienda præpositus videri debet sine quibus negotium cui præpositus fuit explicare non posset tom. 2,p.47,c.1

Præscribens.

Præscribens vulgò malè creditur similis esse soluenti, & ei qui satisfecit, cùm habeat quod obiiciat petitori to. 1,pag.574,c.1

Præscribere.

Actioni pignoratitiæ præscribi non potest antequàm nata sit tom.1.p 663, col.2

Iuri offerendi & soluendi ad inducendam actionem pignoratitiam præscribi non potest tom.1,p.663,col.2

Quæ merè voluntatis & facultatis sunt præscribi nunquam possunt to. 1,pa.663,col.2

Præscriptio.

Negligentia creditoris potissima ratio est inducendæ cõtra perpetuas quoque actiones præscriptionis tom.1,p. 575, c.1

Non valenti agere non currit præscriptio tom.2, pa.349,c.1

Quæ sint necessaria in proscriptione inscriptoris palam facienda tom.2, pag 54,col.1, & 2

Qui rem præscripsit si iusiurandum deferat perdit exceptionem præscriptionis tom.1,pag.130,col.2

Differentia inter vsucapionem & præscriptionem tom.1.pag.354, col.1

Exceptio præscriptionis eo modo introducta est quo S. C. Macedoniani videlicet non tam fauore debitoris quàm odio creditoris tom. 1, pag. 327,c.1

Exceptio præscriptionis quantumuis perpetua non parit condictionem indebiti.& cur tom.1, pagin.327, col.1,& 2

Præsens.

Papinianus omnia ex præsenti statu constitui & æstimari vult,nihil omnino ex incerto futuri temporis euentu to. 2,p.242,col.2

Præsentia.

Ad translationem dominij tunc necessaria est rei præsentia, quando nulla præcessit traditio tom. 1, pag. 602,col.2

Præsens contractui & tacens toties sibi nocet quoties alioquin euenire potest alterutter contrahentium decipiatur qui præsentiam illam & taciturnitatem pro consensu tacito acciperet secus si contrahentes non deciperentur tom.1.p.724,725,727,& seq.præsertim 726

Etiam citra subscriptionem sola præsentia eius qui hoc ipso tacitè consentit,actui facit,vt perinde haberi debeat, ac si contraxisset, quoties negotium quod gerebatur pertinebat ad eum to. 1, p.724,col.1

Toties præsentia cum patientia & taciturnitate coniuncta nocet quoties is qui præsens fuit & tacuit alioqui decepisset contrahentem, & iustam eius ignorãtiam circumueniisset, non aliter tom. 1, pa.727, in fi.

Præsentia,consensus.

Præsentia etiam cum taciturnitate & patientia cõiuncta pro consensu habetur quoties alius ex ea decipitur to. 1,p.728,col.2

Præses.

De authoritate & dignitate præsidis prouinciarum tom. 2, pagin. 11, col.2

Præstatio.

Difficultas præstationis non excusat debitorem quia nihil habet commune,cum causa & iure obligationis & recedit ab impedimento naturali, respicitque tantùm facultatem personæ tom.1, pag.535, col.1

Bonæ fidei iudicia nullam præstationem recipiunt quæ non nisi contra bonos mores & turpiter desideratur tom. 2, pag.427,in fi.

Præstatio, actio.

Quisquis ideo tenetur quod habeat actionem, non ad aliud teneri debet quàm vt eam actionem præstet tom. 2, pag. 398,col.1

Præsumptio.

Præsumptio iuris & de iure pro indubitata probatione est tom.1, p.129, col.1

Præsumptio iuris quid operetur to. 1,p.129,col.1

Prætor.

Prætor licet non possit ius ciuile tollere nec quicquam contra facere, potest tamen actiones iure ciuili competentes dare vel denegare to.1,pa.109, col.1

Quod fieri non potest æquè apud Prætorem impossibile est to.1, p.143, col. 2

De modicis non curat Prætor to.2, p.56,col.1

Quo casu locum non habeat illud, De minimis non curat prætor tom.1, pa.637,col.2

Prætor heredem facere non potest non magis quàm legem, sed tantùm bonorum possessorem tom.1, pag. 338,col.1

Prætor hereditatem deferre non potest, sed tantùm bonorum possessionem tom. 1, pag. 338, col.1

De reuerentia prætori debita tom. 1,pa.139,col.1

Prætor præcipuus æquitatis custos,& magister est to. 1,p.549,col.2

De quibus causis prætor agnoscat? tom.1,p.568, col.2

Non debet priuati cuiusquam voluntas anteponi iussui prætoris tom. 2,p. 87,col.1

Prætor dominium quiritarium non magis in alium transferre potest quàm legem facere, at verò bonitarium pignus potest tom.1,p.708,col.1

Prætores sunt veluti viua vox iuris ciuilis tom.1,p.706,c.2

Prætor nihil facit frustra tom.1,pa. 549,col.1

Prætor iudex.

Nomen iudicis & prætoris confundit Tribonianus tom.2, pag. 400,col.2

Prætor pignus.

Prætor effectum rei inspicit tanquã æquitatis custos & magister, non meram iuris subtilitatem, maximè verò in actione pignoratitia quæ tota prætoria est,& ex æquitate to.1, pa. 666,col.2

Precarium.

Quænam actio ex precario proficiscatur? tom.2,pag.157, col. 2

Actio de precario non datur in heredem,nisi de eo quod peruenit tom. 2,p.93,col.2

Precarium magis ad donationis & liberalitatis, quã ad contractus causam pertinet tom.2,pag.157,col.1

Ex precario nulla ciuilis actio nascitur tom.1,pa.322,col.2

Precariæ possessiones sunt iustæ quamuis non pergant vsque ad iudicij vigorem tom. 2, pag.367,col.1

Quoties debitor rem pignoratam precario rogauit, soluta pecunia, non minus precarium quàm pignus soluitur quia id actum videtur, vt eo vsque duntaxat & precarium & pignus teneret t.1,p.711,col.2

Precarium rei propriæ consistere non potest tom. 1, pagin. 711, col.2

Dominus re sua vti potest & precario & conducto dummodo solius possessionis non etiam proprietatis conductio aut precarium rogetur tom. 1, p.720,col.2

Precarium intempestiuè & ad nutum reuocari potest secus verò commodatum tom.1, pag.593, col.1, & pag.601, col.1,& 2

Precarium nullam iuris obligationem continet tanquam quod reuocabile sit ad nutum concedentis tom.2, pag.157,col.1, respectu scilicet concedentis secus respectu accipientis ibidem.

Precarij rogatio non proprietatem respicit,sed possessionem tom. 1, pag.711,col.2

Extincto pignore precarium durat nisi aliter sit conuentum tom.1,pag. 711,& 712

Precarium,vsucapio.

An & quomodo per precarij rogationem factam à debitore qui iure bonæ fidei possessoris cœperat vsucapere, interpelletur vsucapio to.1.p.712,col. 2,& pag.713,col.1,&2

Precium.

Precium venditionis iuratum sequendum est & habendum pro vero quamuis sit iniustum tom. 1, p.135, col.1

Precium rei communis non est commune tom.2,pag.397,col.1

Differentia inter verum precium & iustum tom.1, pah.235,col.2

Precium formale quod dicatur? to. 1,p.230,col.1,& 235,col.2

Etiam in condictione furtiua precium succedit loco rei tom.1,pa.498, col.1

Cur precium solui debitori oporteat ante traditionem tom.1,p.135,col.2

Rerum precia communiter fungũtur non ex adfectione & arbitrio singulorum tom.1,pa.208,col.1

In actionibus specialibus siue in rem siue in personam precium non succedit loco rei secus in actionibus vniuersalibus tom.1,pa.56,col 1

Aliud est res ipsa, aliud precium rei tom.1, pag.439,col.2

In iudiciis vniuersalibus precium semper succedit loco rei tom. 2, pag. 82,col.2,circa fin.

Permittitur domino rei suæ precium etiam iniustum & immodicum dum nec immensum constituere tom.1,pag. 226,col.1

Precium cuiusque rei nec potest nec debet statui quàm solius domini arbitrio t.1,p.226,col.1

De precio formali rei venditæ tom. 2,pag.286,col.1

Malæ fidei venditor obligatus ad serui mortui precium domino restituendum ad verum iustumq; precium obligatur non ad conuentum to.1,pag. 58,col.1

Pro diuersitate locorum & regionum diuersa sunt precia rerum tom.1,pag. 529,col.1

Princeps.

Inter ius & æquitatem postam interpretationem soli principi licet inspicere tom.1,pag.569, col.2

Principale.

Semper actio principalis tanquam maior tollit accessoriam tanquam minorem tom.2,pag.333,col.2

Priuilegium.

Cùm de priuilegiis tractant I. C. de personalibus semper actionibus tractant non de realibus tom. 2, pa.402, col.1

Aduersarius non debet vti priuilegio quin alter eodem contra eum priuilegio vti possit tom.1,pag.187,c.2

Facilius est vt priuilegium causæ acquiratur quàm priuilegium temporis, & ordo priuilegij quàm pignoris tom. 1,pa.646,col.2,in fi.

Priuilegia quanquam per se odiosa sint, nec nisi magnis de causis concedenda tanquam quæ per legem illam duodecim tabularum Priuilegia ne irroganto, si quando sunt concessa, religiosè conseruanda sunt tom 2, pag. 80,col.1, ea verò maximè quæ Interpretes nostri vocant In corpore iuris clausa ibid.col.2

Fideiussores nec heredes habent priuilegium principali aut defuncto comperens, quia personæ non causæ est tom.1,p.344,col.2

Probare.

Paria sunt actorem nihil probasse & minus plenè probasse tom.1,pag.169, col.1

Intentionem implere est plenè probare t.1. p.176, col. 2,

Probatio.

Inopia probationum est si quis nullas habeat, defectus verò si quis semiplenas tom.1,pag.213,col.2

Quæ in animo constituunt solent esse difficilis probationis tom.1, pag. 548,col.2

Quomodo dignoscatur animus constituendi,& animus stipulandi tom.1, p.548,col.2

Probationibus semper succurrendũ est quantum fieri potest tanquam quæ sint fauorabilissimæ quod sine iis veritas rerum haberi non possit maximè aduersus dolosum tom. 2, pag. 393, in fin.& 394

Multa sunt iuris principia,multæque propositiones quæ ex vno tantùm iuris loco probari possunt, nec idcirco tamen suspectæ veritatis esse debent tom.1,p.474.col. 2

An probationes in vno iudicio contra vnum factæ possint in alio iudicio & aduersus alium prodesse tom.1,pag. 127,col.1 & 2

In omnibus semper est eius probare qui dicit,non qui negat tom.2,pag. 275,col. 1

Is qui dolo factum esse dicit, dolum probare debet tom.1,p.624.col.1

Is qui dicit probare debet, non qui negat to.1,pa 624,col.1

Amissionem rei probare debet qui dicit se rem perdidisse, culpam autem amissionis ille qui allegat tom.1,p. 624,col 1

Possessor probationis nullus onerator, quomodo is qui petitionis partes sustinet tom.2,pag.25,col.2

Actor qui habet probationes in ea actione quæ per inficiationem crescit, potest iusiurandum à reo delatum reculare nec tenetur referre, ne alioqui per probationem ex iureiurando factam amittat quod ex testium productione consequi potuisset tom. 1, pa. 168,c.1

Probatio dubia non concludens non releuat tom. 1, pa. 183, col. 1

Vna probatio potest alteram tollere tom.1.p.165,col.2

Iudex non alias criminum probationes admittere debet quàm quæ sint meridiana luce clariores tom.1,p. 100,col.2

Nemo potest ex sua confessione extraiudiciali de crimine condemnari, sed testibus in eam rem opus est probandi criminis gratia tom.1, pag.100, col.2,in fi. secus in ciuilibus ibid.

Nemo ex confessione sua iudiciali de crimine condemnari potest si non aliter cõstet de delicto t.1,p.101,in prin.

Inopia probationum est nullas habere omnino probationes tom. 1, p.179,col.1

Crimen fateri videtur qui de crimine transigit sanguinis pœnam non ingerente tom.1,pagin.102,col.2

Probatio dominij solet esse difficillima to.1,pag 595,col.2

Probationes veritatem non faciunt sed eam quæ est probant tom.1, pag. 557,col.1

Pro Latio tempus.

Debito existente sed nondum apparente secutis postea probationibus nõ ad probationum tempus refertur nam est debitum, sed probationes ad tempus debiti tom.1,p.557,col.1

Procurator.

An iniuria facta reo possit nocere procuratori eius tom. 1, pag. 147, col.1.& 2

Procurator etiam de leuissima culpa tenetur tom. 1, pagin. 273, col 2

Procurator cum libera rem domini pignori dare potest sicut & debitum exigere, & nouare, & aliud pro alio permutare tom. 1, pagin. 673, col. 2, non item si procurator simpliciter datus sit licet rotorum bonorum ibid.

Procurator in rem suam constitutus si litem contestatus sit adeo dominus litis & rei quæ in litem est deducta efficitur, vt à domino reuocari amplius non possit, nec mandantis morte huiusmodi mandatum finitur t.2, p. 369, col.2

Actus legitimi per procuratorem fieri non possunt tom.2,pagin.378, col.1

Si plus debito procuratori creditoris solutum sit, videri non potest indebitũ solutum creditoris nomine qui debitum duntaxat solui mandauit tom.1, pag.424.col.1

Parum distat inter procuratorem in rem suam constitutum & dominum tom. 2, pa. 370, col.1

Factum procuratoris negligentis imputari potest domino to. 1. pag. 342, col.1

Æquius pœnam negligentiæ procuratoris contumaciæ aut dolo adnexæ infligi procuratori quàm domino siue expensarum siue aliarum to. 1, p. 342, col.2

Procurator in rem suam constitutus quod facit alieno nomine, ad suum commodum suóque perculo facit, & perinde habendus est ac si suo nomine tom.1. pag.443, col. 1, & 2

Mortuo procuratore in rem suã constitutore,re integra transit mandatum etiam in eius heredes tom.1,pa.443, col.2

Nemo procurator sit nisi vt in re aliena tantam præstet diligentiam quãtum in suis diligentissimus quisque præstare solet tom. 1, pag 635,col.2 in fi.

Nemo procurator esse potest sine mandato to.1,pa.273,col.1

Procurator nomine absentis cõuentus obiiciens compensationem de rato cauere non tenetur to. 2, pa.371,& 372

Ex contractu procuratoris dominus vtili institoria sed non directa, actione tenetur tom.2,pa.61.col.2

Procuratoris persona licet sit libera, nudum tamen ministerium ei præstare intelligitur cuius procurator est tom.1, pag.558,col.1

Per liberam procuratoris personam nihil acquiri nobis potest.excepta sola possessionis causa quàm vtilitatis gratia excipi debere visum est to. 1, p. 558,c.1

In procuratorem quamuis condemnatum non debet fieri executio iudicati nisi aut in rem suam datus sit, aut vltrò liti se obtulerit to.2,p.50,c.1.& 2

De authoritate & potestate procuratoris cui libera rerum omnium administratio data est, & an sit maior, vel

æqualis cum authoritate tutoris vel curatoris to.2, p.50, c 2
Procurator qui pro alio se obligauit etiam si ex persona sua habeat aliquam exceptionem etiam mãdati agere potest contra eum t.2 p.354.c.2
Qui à sententia contra falsum procuratorem reddita appellat, hoc ipso falsi procuratoris factum habere ratum intelligitur to.1,pa.628,col.2
Procurator mandati fines egrediens falsus procurator est in eo in quo egreditur fines mandati tom.1, pa.149, col.1
Procurator ad agendum constitutus falsus procurator dicitur si exigat to. 1,p.149,col.1,
Procurator ad agendum constitutus iusiurandum referre non potest to.1, pag.149,col. 1,& 2
Procurator mandati fines excedere non debet tom.1,pag.148,col 1,& 2
An præsens duntaxat procuratoris domino debeat nocere, an etiam præteritus tom.2,pag.78,col.1,& 2
Factor vel procurator potest aliquem substituere invito domino propter periculum quod est in mora tom.2.pag. 5,col.2

Procurator pignus.

Procurator mandatum habens generale pignori dare potest rem domini etiam si mandatum non habeat ab homine consueto fœnerari, secus procurator bonorum vniuersorum tom.1, pa.673,col.2

Procurator, offerre.

Deterior est conditio procuratoris qui se liti obrulit quàm eius qui litem inuitus suscepit tom.2, pag.390, col.2

Procurator institor.

Cuius opera quis vtitur præsertim vt ex ipsius actu lucrũ captet, eius quoque factum & dolum nocere æquum est tom.2,pag.78,col.1

Procurator, ratihabitio.

Cùm quis rerum suarum procuratorem constituit id quoque mandare videtur vt soluat creditoribus, nec est opus ratihabitione tom.1,pagin.341, col.1

Procurator substituere.

Generales administratores & procuratores ad negotia possunt alium substituere etiam sine speciali mandato secus procuratores ad lites ante litem contestatam tom.2,pag.5,col.2

Procurator, iusiurandum.

Delatio iurisiurandi à procuratore generale mandatum habet, & cum libera rata haberi debet tom. 1, p. 145, col.1

Procurator, dolus.

An de procuratoris dolo excipi possit aduersus ipsum procuratorem agentem nomine procuratorio t. 2, p. 192, col.2

Prodesse.

Quod vni prodest & alij non nocet facile conceditur tom.2,pag.281, col.1

Prodigus.

Prodigus neque modum neque finem habet impensarum tom. 1, pag. 193,col.1

Producere.

Pluribus uno eodemque instrumento scriptis is contra quem producitur instrumentum, potest illud pro parte acceptare,pro parte refutare tom.2,p. 420,col.2
Qui instrumentum in iudicio produxit potest protestari nolle se producere nisi in fauorabilibus & quatenus facit pro producente tom.2.pag.420, col 2
In Rota Romana instrumentorum omnium productio fit per compulsum ne vlla ex parte possit productio nocere producenti tanquam facta ex necessitate tom.2, pag.420, col.2

Productio.

Productio voluntaria semper probat contra producentem secus necessaria tom.2, pag.420,c.2

Prohibere.

quod vna via facere prohibitum est, alia fieri non debet ne alioqui facile fraus fiat legi & senatusconsulto to.2, pag.112,c.1

Prohibitio.

In dispositione prohibitiua non videntur prohibita ea quæ iuridica sunt tom.1,p.341,c.2
quod vna via prohibetur altera concedi non debet tom.1,pag.370, col.2

Promissio.

quomodo æquiparẽtur promissio & solutio tom.1,pag.345,col.1,& 2
Promissio facta in vnum casum non debet portigi ad alium præsertim contrarium & omnino diuersum tom.1, pag.279,in fi.
Promissio facti alieni non valet t.1, pa.45,col.1.

Promissum.

Nihil interest an promissum quid sit per stipulationem,an per actum incontinenti appositum quando tale est, quod etiam per pactum promitti possit, ita vt ex eo pacto detur actio tom. 1, pag.63,c.2
Promissum simpliciter, per stipulationem promissum intelligitur,nisi pacisendi tãtùm animo promissum proponatur tom. 2. pag. 297, col. 1

Promittere.

qui promittit curare decem ab alio dari an sic ex ea stipulatione aut promissione obligatus, & ad quid teneatur? tom.1pag.95,col.1,& 2

Promittere stipulatio.

quoties negotium inter præsentes gestum est solum promittendi verbum sufficit, licet commune sit pacto nudo, constituto & stipulationi, vt stipulatio interposita esse intelligatur tom.1,pa. 583,col.1

Prope.

Prope est, idem est atque, magis est tom.2,pag.344,c.2

Propositio.

Vniuersalis negatiua non potest dici falsa priusquam in quolibet particulari suo sit impossibilis tom. 1, pag. 637,c.2

Propositio indefinita æquipollet vniuersali tom.1,pag.657,col.1 eadem scilicet subsistente ratione omnium sub indefinita comprehensorum ibid.

Propositum.

Propositum in mente retentum in mente vnius ex contrahentibus nihil operatur tom.1,pa.416,col.1
Propositum in mente retentum nihil operatur tom. 1, pag. 331, col. 1, in fi.& 2

Proprietas.

Nihil cõmune habet possessio cum proprietate si veraque in abstracto sumatur secus si in concreto tom. 1, pa. 354,c.2
Differẽtia inter proprietatem & possessionem tom.1, pag. 715,col.2
Plena non fit proprietas antequam vsusfructus redeat ad proprietatem,neque tum cùm redit sed postquàm rediit tom.1,p.684,col.1

Proscribere.

Leges quomodo palam proscribi solerent tom.2,pag.544,c.2

Proscriptio.

Proscriptio quid sit tom. 2, pag. 377,col. 2

Proscriptio contrahere.

qui post proscriptum accedit ad contrahendum eam legem sequi videtur quæ proscripta est & ad quam fuit inuitatus tom.2, pag. 377,c.2

Prospicere.

Debet prætor id quoque prospicere quod potest euenire tom. 2, pag.234, col.1

Protestatio.

Protestatio & denunciatio inhibitoria eius actus ad quem quis tenetur nullius est momenti, in plerisque tamen casibus valet tom.1, pag.587, col.2
De effectibus protestationis tom. 1,pag.545,col.1

Prouincia.

An aucto regno prouincia superaddita iisdem quibus regnum legibus & constitutionibus regi debeat tom. 1, pag.684,c.2

Pubes.

Authent. sacramenta puberum. C.si aduers. vendit. etiam locum habet in pubere curatorem habente tom.1,pa. 219,c.2
Pubes curatorem habens res suas alienare nõ potest sine curatoris authoritate tom.1, pagin.219, in fin.& 220, col. 1,& 2

Publiciana actio.

Cui competat Publiciana in rem actio ex præstito iureiurando tom.1,p. 122, col.2. & 126, col.2, & cui detur directa Publiciana tom. 1, pag.130, col.2

Publicum.

Boni publici causa etiam priuatæ vtilitati cuilibet anteponenda est to. 2,p.133,col.1,& 2

Pupillus.

Pupillus extra causam hereditatis ex omnibus causis sibi acquirere potest sine authoritate tutoris tom.1,pag.342, col.2
Pupillus etiam mutuam pecuniam accipiens sine tutoris authoritate nequidem iure naturali obligatur quamuis obligetur naturaliter tom.1,pagin. 547,col.2

Naturalis

Naturalis obligationis quæ ex pupilli promissione oritur nulli sunt effectus ciuili iure sine ad inducendam exceptionem, sine ad deductionem, aut retentionem,aut compensationem secus si ex mutuo nascatur tom.1,p. 547,col.2
Ideo pupillus actione tutelæ tenetur quia tutor facto & sumptu suo acquisiuit actionem pupillo tom.1,pag. 423,col.2
In negotio gerendo neque scientia neque ignorantia pupilli valdè attenditur qui nec quicquam scire in ea ætate intelligitur tom.1, pag. 423, col.2
Pupillus potest esse deterioris conditionis ob hoc ipsum quod sit melioris tom.1,pag.218,col.2
Pupillus sine tutoris authoritate obligari non potest nec magis re & traditione, quàm nudo consensu tom. 2, pag.389,col.1
Pupillus pubertati proximus est cui semestre tantum deest ad pubertatem tom. 2, pag. 380, col.2
Pupillus pubertati proximus dolicapax esse potest in his præsertim quę nõ magnam machinationem exigunt to. 2.p.380,col.2
Pupillus licet iurare falsum possit, peierare tamen non potest tom.1,pag. 353,col.1
Casus in quo etiam pupillus potest iurare ad se obligandum tom.1, pag. 353,col.2
Contra iuris ciuilis regulas promittit pupillus sine tutoris autoritate,non autem mutuum contrahit tom.1, pa.407,col.2
Pupillus alij stipulanti promittendo aliquid sine tutoris authoritate naturaliter obligatur to,1.pa.23, col.1,& 2, & pag.25,c.1
Pupillus priuilegium prælationis habet inter ceteros omnes creditores personalem duntaxat actionem habentes tom. 2, pag.254,col.1
Pupillus sine tutoris auctoritate obligatus fideiussorem dare potest tom. 1,pag.407,c.1
Pupillus sine tutoris auctoritate contrahens parum distat à furioso tom.2, pag.407,col.1
Pupillus cum stipulanti sine tutoris auctoritate promittit fideiussorem dare potest tom.1,pag.384,col.1
Speciale ius est pupilli vt ex stipulatione tutoris qui aliquid ex re pupilli stipulatus est, vtilis actio acquiratur t.1, p.653,col.1
Ex nullo contractu obligatur pupillus absque tutoris authoritate to.2.p. 31,col.1
Contractus cum pupillo celebratus vtrò citróque obligatorius claudicat nec ex latere pupilli subsistit tom. 2, pag.451,col.1,& 2
Qui cum pupillo non contraxit expectare pubertatem pupilli non debet tom.2,pag.160,col.1
Cùm ex dolo tutoris pupillus factus est locupletior & actione tributoria pupillus tenetur, & alia qualiber actione quæ dolum exigat sicut & doli mali exceptione tom.2, pag. 76, col.2
An ex dolo tutoris pupillus teneatur to.2,p.76,c.1,& 2
Pupillus qui pubertati proximus est & doli & iniuriæ faciendæ capax esse creditur in iis præsertim quæ non magnam doli machinationem desiderant tom.2,pag.76.& 77, secus si sit proximus infantiæ ibid.
Pupillus nihil scire intelligitur, nisi quod tutor ipse sciat siue infantiæ proximus sit siue pubertati tom.2 pag. 77.col.1
Pupillus etiam sine tutoris authoritate de peculio obligatur ex contractu serui tom. 2, pagin. 143, in fin. & 144, col. 1
Ignorantia pupilli quæ per ipsius ætatem contingit, non debet esse aliis damnosa & captiosa tom. 1, pag.52, col.2
Pupillus heres præponentis institorem per contractus ab institore post mortem præponẽtis celebratos si eum non remoueat,obligatur institoria to. 2,pag 52,col.1,& 2
Pupillus locupletior factus obligatur ciuiliter,& conueniri potest vtili actione tom. 2. pag. 52,col.2
Iniquum est eum cogi qui cum pupillo non contraxit pupilli expectare pubertatem tom. 1, pagin 217, col.2
Si pupilli procurator aut actor à tutore cõstitutus indebitum soluerit, potest pupillus tutore autore ratam habere solutionem adeóque sine tutore si id vtile pupillo futurum omnimodo sit t.1.p.342,col.2
Pupillus sine tutore neque condemnari neque haberi pro condemnato potest t.1,p.143,col.1
Casus quo deterior sit pupillorum condicio quàm cæterorum tom. 2, pag.63 col.2
Pupillus in ætate pupillari adhuc constitutus rationem à tutore suo exigere nunquam potest tom.1, p.219, col.2
Ætas pupillaris neque scire neque decernere quenquam potest tom.1,p. 216, col.1
Pupillus non eligit tutorem, sed in eum incidit tom.2,p.76,c.2
An ex dolo tutoris, aut curatoris, aut administratoris, teneantur pupillus,furiosus & alij, licet nihil ad eos peruenerit to.2,pag.191,col.1, & 2
Cauendum est ne dum nimia subtilitate circa res pupillorum vel furiosorum vtimur iis potiùs noceamus tom. 2,pag.191,col.2
Rei à tutore vel curatore eius nomine ex pecunia pupilli vel minoris emptæ dominium & vindicatio saltem vtilis acquiritur ipsi pupillo tom.1,p. 59,col.1,in fi.& pag.60,col.2
Differẽtia inter pupillum,prodigum, & furiosum in negotio gerendo tom. 1, pag. 25, col. 1, & 2
Pupillus sine tutoris authoritate soluens quod vel naturaliter vel ciuiliter debet solutum repetere potest tom.1, p.50, col.1
Pupilli persona fauorabilissima est & multa meruit priuilegia tom.2,p. 63,col 1
Pupillus omnia facere potest tutore authore, etiam ex quibus deteriorem conditionem suam facturus sit tom.2, pag 314,col.2 secus si sine tutore ibidem
Non minus prætor quàm ciuile ius & pupillis & furiosis fauere quos videt non posse sibi cõsulere. pupillum quidem vitio ætatis, furiosum autem vitio animi t.1,p.593,col.1
Pupillus serui creditor omnibus creditoribus præfertur excepto domino tom.2,pag.455,col.1
Nominibus exre pupilli factis quæ actio pupillo acquiratur in debitores si ipse stipulatus sit, quæ verò si tutor? tom.2,pag. 255, col 1, quæ si verus tutor,quæ si fallus? col.2
An & quomodo pupillus obligetur naturaliter tutoris authoritate pr mittendo? to.1, pa 202,col.2 & 203, c.1,& 2
Pupillo curator non datur nisi iam turorem habeat tom. 1, pagin. 218, col.1
Pupillus potest se abstinere hereditate etiam cum tutore authore se immiscuit, & citra restitutionem in integrum to.2,p.63 col.2
Qui cum institore post mortem præponentis contrahit, quomodo pupillum filium habeat obligatum licet mortem sciuerit tom. 2, pagin. 63, col. 2
Pupillus pubertati proximus est qui sex tantum mensibus distat à pubertate tom 2,pag.77.c.2
Dolus pupilli pubertati proximo no debet esse imputatus t.1,p.503,col.2
Ex contractu cõmodati pupillus naturaliter obligatur tom.1, pag.593, col.2
Pupillus habet priuilegium tacitæ hypothecæ tom. 2, pag.254, col.1
Ex causa tutelæ per seruum administratæ toto eo tempore quo liber esse credebatur, An pupillo competat actio de peculio,an verò vtilis actio quasi tutelæ tom.2, pag.256, col.2,& pag. 257,col.1
Pupillus habet actionem tutelæ à filio administratæ de peculio in patrem tom.2,pag.257,col.1
Retractatio authoris circa obligationem qua pupillus sine tutoris authoritate contrahens tenetur t. 1, p. 203,col.1,& 2
Pupillus sine tutoris authoritate promittens obligatur naturaliter non tantùm si nouandi animo quis a pupillo stipulatus sit, sed etiam si ex alia quàm nouationis causa, pupillus aliquid per stipulationem promisisse datur,non autem iure naturali t.1,pag. 203,col.1
Differentia inter obligationem naturalem qua tenetur pupillus sine tutoris authoritate mutuam pecuniam accipiendo, & eam qua tenetur promittendo to.1,p 203,col.1 & 2
Qua ratione fieri possit vt contingat liberatio ex solutione per pupillum facta sine tutoris authoritate t.1, p.51,col.1,& 2
An fieri possit vt pupillus etiam naturaliter tantùm obligatus nec factus locupletior, naturalem obligationem nihilominus velit agnoscere nec vnquam reperere? tom. 1, pag.51,col.2
An soluti sine tutoris authoritate repetitio competens pupillo,etiam competat eius heredi tom.1,pagin.51, col.2
Pupillus mutuam pecuniam accipiendo naturaliter obligatur cum effectu si nõ sit factus locupletior, ciuil : t verò si non sit factus locupletior to.1, pag.204,col.2
Iusiurandum à pupillo præstitum sine tutoris authoritate pecuniam mutuam accepisse non prodest fideiussori, secus si iurauerit pupillus se pecuniam non accepisse tom.1,p.204,col.2
Impunare sibi debet qui pupillum alicui administrationi præfert tom.2,pa. 161,col.1
Iudicium quod pupillo deest supleri per tutorem potest secus iudicium quod furioso per curatorem to. 2. pag.161,col.1

Pupillus ex mutuo factus locupletior potest ciuiliter obligari tom.2, p.334,col.2

Quicquid bona fide ante abstentionem à pupillo, aut à tutoribus gestum est, id omnimodo seruari & ratum haberi debet tom.1,pa.430,col.2

Causa cur alienatio vel datio pignoris rei pupillaris vel minoris permittitur, vel alia esse potest, quàm æris alieni exsoluēdi gratia quod forè sub grauioribus vsuris pupillus debebat tom.2,p.679,col.1

Vtilis actio datur in pupillum & furiosum locupletiorem quoquo modo factum ex aliena iactura tom. 1, pa. 595,c.1

Pupillus locupletior factus comparatur pupillo doloso tom.1, pag. 595, col.1, & differentia inter vtrumque ibid.

Actio vtilis quę contra pupillum aut furiosum,datur ex commodato non est datiua sed natiua tom.1, pa.595, col.1

Quando pupillus ex aliena iactura factus videatur tom.1,pag.595,col.2

Obligari nullo modo pupillus potest sine tutoris authoritate quoties obligatio ex persona non ex re venit to. 2, pa.314,col.1

Sublata est iure nouo differentia inter res mobiles & immobiles pupillorum vel minorum ratione alienationis vel pignoris dationis to. 1. pag.679, col.1

Pupillus etiam sine tutoris authoritate stipulando & acquirēdo alium quēlibet sibi potest obligare tom.1, p. 723,col.1

Pupillus præsens si tutoris quoque authoritatem præsentem non habeat, pro absente habendus est to.1,pa.385, col.2

Plus est teneri pupillum aut furiosum aliqua actione siue ciuili siue honoraria, quàm obligari eos ciuiliter tom.1,pa.594,col.2

Pupillus debitum soluere non potest sine tutore, quamuis tutore authorecontractum ideo repetit tom.1,p. 349,col 2

Vtilius est patris consilium pupillo quàm tutoris tom.1,pagin.144, col.2

Pupillus non contrahit cum tutore sed incidit in tutorem to. 2, pa.152, col.1

Cur pupillus non nisi finita tutela, agere tutelę possit tom.2,pagin.211, col.1

Pupillus sine tutoris authoritate negotium gerere non prohibetur, sed se obligare to.1,pag.25,col.2

Cum pupillo contrahere videtur is qui cum seruo ipsius contrahit ex ea causa ex qua pupillus ipse de peculio teneatur tom. 2, pa. 144, col. 1

Pupillus ex alieno damno factus locupletior, naturaliter & ciuiliter obligatur tom.2,pag.379,in fi.

Pupillus etiam sine tutoris authoritate naturaliter obligatur ex causa mutui accepti tom 1,pa.387,col.2

Quando sine tutoris authoritate pupillus priorem obligationem nouare possit? tom.1,pag 123,col.2

Pupillus tutor.

Cur detur tutor pupillo tom. 2, pag. 144, col. 1, & 2 de tutoris authoritate ibid. & quæ tutor sine authoritate iudicis facere non possit ibidem, col.2

Differentia inter pupillum tutorem habentem & puberem curatorem habentem tom.1, pa.219, col.2,& 220, col.1,& 2

Pupillus depositum.

An & quomodo in pupillū apud quē sine tutoris authoritate depositum est depositi actio detur? tom. 2, pag. 380, & 381

Pupillus obligatio.

An pupillus naturaliter sit obligatus sine tutore contrahens, si locupletior factus non sit, & quomodo to.1,p. 349.col.1,& 2

Pupillus promittere.

Casus in quo pupillus sit locupletior promittendo tom. 1, pag. 23, col.2

Pupillus obligare.

Qui obligatur saluam forerem pupilli non obligatur de quolibet singulari tom.2,pag.152,col.1,& 2

Purum.

Nihil interest inter actum purum & purificatum to.1, p. 244, col.2

Q

Quæstus.

QVæstus appellatione quid contineatur to.2,p.61,col.1

Qualitas.

Lewis est qualitatis adiectio tom. 2, pag.195,col.1, in fi.

Quandoque.

Quandoque non, idest nunquam, tom.1 p.193,col.2

quandoque differt ab aliquando to.1, p. 193,col.2

Quantitas nummus.

In nummis non tam corpora ipsa quæ soluantur, quàm quantitas ipsa quæ ex iis efficitur,consideratur tom. 1,p.360,col.1

Quarta.

Differentia quartæ Falcidiæ, & quartæ Pegasianæ tom.1,pag.328, col.2

Quarta legatorum acquiritur heredi ipso iure, quarta fideicommissi non item, sed tantùm per Pegasianum t.1. p.331,col.1

Potest testator de iure veteri supra dodrantem fideicommittere sicut & de iure nouo, non autem legare tom. 1,pag.329,col.2

Quasi.

Quasi aliquando sumitur pro quia tom.1,pag.62,col.2

Querela.

Inofficiosi querela proponi non potest nisi post aditam ex testamento hereditatem tom.1,p.332,col.2

Querela.

Querela inofficiosi patremfamilias facit intestatum, interdum etiam facit pro parte testatum & pro parte intestatum tom.1,p.332,col.2

Quisque.

Dictio *Quisque* distributiua est vniuersalis, Dictio *Quisquis* distributiua particularis tom.1,pag.657,col.1

Articulo *Quisque* omnes significant,in sensu scilicet distributiuo, secus in collectiuo tom. 1, pag.657, col 1 in fine.

R

Rapina.

RApina, neque furtum rei immobilis, neq; fieri potest, tom. 1, pag.507, col.2

Raptor.

Raptoris pœna quadruplum est to.1.pag.619,col.2

Raptor fur.

Raptor fur est,& quidem improbus tom. 1, pag.488,col.1

Raptor furtum.

Cur actio vi bonorum raptorum nō detur nisi ad triplum, cùm actio furti manifesti detur ad quadruplum tom. 1,pa 488, col.1,&2

Ratihabitio.

Casus in quo ratihabitio non habet vim & effectum mandati tom.2,pag. 287,& 288

Tantum potest comprobatio patris ad validandum filiifamilias contractū, quantum iussus, antequàm contractū sit tom 2,pag.134,col.2

Ratihabitio facit negotium domini cuius anteà non erat, licèt ipsius nomine & contemplatione gestum esset tom.1.pa. 341, col. 2,

Ratihabitio licèt mandati æquiparetur,attamen neque mandatum,neq; iussum est t.2,p.287,col.2

Ratihabitio post l. vlt C. de S.C.Macedon.ferè in omnibus æquiparatur mandato tom 2,pag.125,c.1,& 2

Pater contractum filij in parte adimplendo totum ratum habet tom. 2,pag.125,col.2

Negotium quod alicuius nomine gestum non est, non potest ratum habendo facere suum to.1.p.737,co.2

Ratihabitio nunquam retrotrahitur in præiudicium iuris, interim quæsiti tertio, sed tantùm in præiudicium ratum habentis tom.1,p.689,col.2

Ratihabitio licèt non possit meum facere negotium quod meo nomine gestum non est,vt ex eo negotio actionem habeam negotiorum gestorum, mihi tamen nocet quantum ad hoc, vt negotium quod fuerat inualidum confirmetur tom.1, pa.689,col.2

De ratihabitionis effectibus tom.1 pa.37, col.2

Ratihabitio non potest meum facere negotium nisi illud demum quod meo nomine gestum est tom. 1, p. 688,col.2

Ratihabitio in omnibus iis quæ à voluntate ratum habentis dependent, mandato æquiparatur tom.1,pag. 688, col. 2

Ratihabitio facit meum negotium quod meo nomine ab alio gestum est tom.1, pa.7,col 1,in princ.

Ratihabitio non mandati,sed negotiorum gestorum actionem parit tom. 2,pag.42,col.1

Præcedente mandato frustra expectatur ratihabitio tom.1,pa.341,col.1

Ratihabitio non æquiparatur mandato in his in quibus mandatum præcedere debet tom.1, pag.50, col.1

Ratihabitio æquiparatur mandato speciali t.1,p. 145,col.2

Ratihabitio

Ratihabitio æquiparatur mandato quantum ad hoc vt quod negotiorum gestor fecit citra mandatum secuta ratihabitione à domino ipso factum videatur tom.2,pag.50,col.2

Ratio.

Vbi eadem est ratio ibi idem ius constituendum est tom.2,pagin. 316,col.2

Ratio heres.

Cur ex pluribus heredibus eius qui rationem reddere debuit is solus actione in factum cogendus sit reddere qui eas possidet tom.1.pag. 487, col.2

Ratum.

Ratum non habet prætor id quod sine per restitutionem in integrum siue quo alio modo rescindit tom.1,pa. 193,col.2

Effectus cautionis de rato vnius est vt quis indemnitatem consequatur tom.1,pag.145,col.2

Reconuentio petitio.

Reconuentionis & mutuæ petitionis priuilegium illud est vt vna cadēq; sententia terminari debeat & ab eodem iudice tom.1,pa.386,col.1

Reddere.

Verbum reddendi habet & per se dandi significationem tom.2, pagin. 389,col.1

Redemptio.

Redemptio est secunda emptio tom.1,pag.274,col.1

Redemptor.

qui sint redemptores tom.2,pag. 44,col.1,& 2

Referre reddere.

Verbum referendi etiam deferendi significationem continet sicut & verbum reddendi significationem dandi tom.1,pag.351,col.1,& 2

Regressus.

Remittentibus aut suas actiones aut suas exceptiones non datur regressus tom.2,pagin.131,col.1

Regulæ.

Regula æstimanda est ex iure,veraque iuris ratione non ex exemplorum multitudine tom.1,pag.473,col.2

Reluare.

qui in vno grauatur in alio debet reluari & è contra tom.1,pag.167, col.2

Relinquere.

qui non nisi alicuius nomine facere aliquid aut præstare tenetur, potest etiam rem derelinquere tom.2,pagin. 87,col.2

Remissio.

Nemo videri potest repudiare aut amittere ius quod sibi competere ignorat tom.1,pag.369,col.2

quænam exceptiones à reo remissæ videantur tom.1,pag.552,col.1

Remissio constitutum.

qui constituit debitum aduersus petitionem cuius aliqua exceptione tutus erat,eam exceptionem remisisse videtur tom.1,pag.551,col.2,& 552,col.1

Remissio præsentia.

Non videtur ius suum remisisse ne quidem pignoris ille qui tantum scit alienationem rei obligatæ nec contradixit aut de iure suo vt sibi saluum esset protestatus est quia nimirum scit ius suum durare, secus si præsens fuit & tacuit tom.1,pagin.726,in fi.& 727,col.1

Remittere.

Remittentibus actiones aut exceptiones suas nullus ad eas dari regressus debet tom.2,pagin.331,col.1

Non videtur quisquam remisisse ius illud quod ignorauit sibi competere tom.2,pagin.202,col.2

Renunciare.

quilibet potest suo priuilegio renunciare tom.1,pag.345,col.2

Potest quilibet iuri pro se introducto renunciare tom.2,pag.125,col.1

Cuilibet iuri suo renunciare licet, nec iura sua remittenti datur ad ea regressus tom.1,pag.649,col.1

Renunciatio.

Neque mulier S.C. Velleiano,neq; filiusfamilias Macedoniano renunciare potest tom.1,pagin.404,col.1

Renuncians omni legum auxilio eadem facilitate renunciat,qua soluit indebitum tom.1,pag.444,col.1,& 2

quoties quis renunciat omni iuri quod in aliqua re habet vel habere potest,aut posset, renunciatio debet intelligi,rebus sic se habentibus,id est de iure quod sit præsens & iam natum vel re vel spe non de illo etiam quod postea ex noua causa superuenire possit tom.1,pagin.294,col.2

Reperere.

Aliud pro alio per errorem soluens etiam volenti creditori repetere potest pag.360,col.1, & 2

quo casu non debitor, soluens alteri quod ei debetur repetit tom.1, pag.359,col 1,& 2,& pag.360,col.1,& 2

Mulier sciens matrimonium nullum pecuniam in dotem datam repetere non potest,si cum scelere dantis matrimonium sit nullum secus si sit nullum sine scelere tom.1,pag.246,col.1

Mutua pecunia à curatore per ignorantiam soluta repeti debet tom.2 pa. 126,col.1,& 2

Curator de sua pecunia debitum minoris tuti exceptione Macedoniani soluens, an & à quo repetere possit tom.2,pag.126,col.2

Pecuniam filiofamilias donatam vel simpliciter, vel ea lege vt mutuo acceptam contra Macedonianum solueret an & quis repetere possit, si eam vel soluit vel non soluit tom.2,pag. 127,& 128

Heres institutus sub ea condicione si decem Titio dederit, si conditionis implendæ causa dederit, mox repudiauerit hereditatem datam pecuniam repetere potest tom.1,pagin. 244, & 245, si scilicet sit extraneus secus si sit suus pag 245,col.1

An debitum in tempus mortis ante mortem solutum repeti possit tom.1, pag.356,col.2

Debitum condicionale cur deficiente condicione repeti postea non possit tom.1,pagin.356,col.1

An debitum in diem ante diem solutum possit repeti tom.1,pag.345, col.1& 2, & 346,col.1

Differentia inter petere, & repetere tom.1,pag.356,col.1

Verus debitor per iniquam sententiam absolutus solutum non repetit, quia naturaliter remanet obligatus tom.1,pag.359,col.1

quæ actiones competant ad repetitionem pecuniæ pro commodato restituendo datæ tom.1.pa.322.col.1

quando actione bonæ fidei repeti possit illud ipsum quod datum est? tom.1,pagin.322,col.1

An pater vel dominus qui pro filio aut seruo per imprudentiam pluſquam in peculio sit soluerunt repetere possint solutum tom.1,pa.346,col.1.& 2

Datum ne propter crimen quis puniatur licet per condictionem ob turpem causam non repetatur, per actionem tamen quod metus causa repetitur tom.1,pag.314,col.2

Debitum condicionale ante condicionem solutum reperi potest tom.1, pag.346,col.2

Repetere condicere.

Ex quantitate æris alieni quandocunque emergentis legata soluta per condictionem indebiti repeti possunt tom.1,pa 334,col.1

Repetitio.

Is repetitionem habet qui dicit se sic soluere vt reddatur si apparuerit esse indebitum tom.1,pagin. 331,col.1,sic us si non dicat sed tantū habeat mentem repetendi ibid.

Acceptæ pecuniæ vt à lite discederetur causa secuta cessat repetitio tom. 1,pag.244,col.1,& 2

Dari ob causam non turpem aut inhonestam causa secuta vel quæ sequi adhuc possit cessat repetitio tom.1,pa. 244,col.2

Neque tutor, neque curator, neque procurator soluentes repetere possunt, nec interest suamne, an pupilli vel domini pecuniam soluerint, dummodo non suo sed pupilli vel alterius nomine tom.1,pag.423,col.2

Coheres totum defuncti debitum suo nomine soluens partem indebitam à se repetere potest tom.1,pag.386, col.1,& 2,& pag.seq.col.1,& 2

Mulier putans se pro alia obligatam dotem solutam repetere potest tom 1, pag.390,col.1,& 2

Ad impediendam repetitionem sufficit quod quis se puter condemnatum licet reuera non sit condemnatus tom.1,pag.91,col.2

Per errorem soluti contra S.C.Macedonianum crediti à filio non datur repetitio tom.1,pag.40, col.2.& 41, col.1,& 2

Repetitionis nomine etiam vindicatio interdum significatur tom.1,pa. 330,col.1

Repetitionis nomen latius patet quàm condictionis tom.1,pagin.385, col.2

Legata soluta quæ debita fuerint ex eo testamēto ex quo minor adierat hereditatem quam postea per restitutionem integrum omisit repeti possunt to.1, pag.337,col.2,& pag.338,col.2

Neque tutores neque procuratores soluentes debitum nomine pupilli siue de pecunia sua, siue de pecunia pupilli repetere possunt, & quomodo tom.1.pag.340,col.2.& 342,col.1

Libertas operas fabriles & artificiales patrono solutas quamuis nunquam promissas repetere non potest tom.1, pag.379,col.1

Cur frater à fratre cùm in eiusdem

patris notestare essent mutuo datam pecuniam si soluit post mortem patris, sit repeturus, & pro qua parte tom.1,pag.396,col.2,& 397,col.1,& 2

Reus fideiussoris exceptione perpetua tuti heres debitum solutum repetere non potest tom.1,pagin 388, col.2,& pagin.389,col.1,& 2

Vsuris indebitè solutis supra modum legitimum sors postea soluta repeti potest tom.1,pa.371,col.1

qua actione venditor fundi seruitutem quam excipere debebat repetere possit tom.1,pag.363,col.1,& 2

Delictum sub duabus condicionibus se nimium contradicentibus, ante cõdicionis euentum solutum repeti non potest tom 1.pag.428,col.1

Vsuræ vtero & liberaliter solutæ ac donandi animo supra legitimum modum repeti possunt tom.1,pag.370, col.2

Precium solutum ex emptione rei suæ repeti potest tom.1,pag.396,col. 1,& 2

quod indebitum soluitur aut ipsum aut tantundem repetitur tom.1,pag. 436,col.1

Id quod naturaliter tantum fuit debitum quocũque facti errore solutum sit non repetitur tom.1,pag.427, col.2

Fideiussor iure liberatus reo licet manente obligato & è contra soluta errore pecuniam repetere potest tom. 1,pag.426,col 1

Debitor tutus exceptione perpetua quæ non in fui fauorem sed in odium creditoris introducta est debitum solutum repetere non potest tom.1, pag.376,col.2

Debitor quasi ex compromisso condemnatus falsò soluens repetere potest to.1,pag.377,col.1,& 2

quod ex alieno apud alium sine causa nulloque iure esse reperitur ex bono & æquo auocandum est, ex ea scilicet æquitate quę iuris naturalis est & gentium tom.1,pag.441,col.1

qua ratione probetur debitum à patre obligato naturaliter solutum filio emancipato reperi non posse tom.1, pag.401,col.1,& 2

Solutum causa transactionis super lite calumniosa repeti potest, super lite autem iniusta non potest tom.1,pag. 434,col.2,& pag.435,col.1

Indebitum pietatis causa solutum reperi non potest tom.1,pag.389, col.1,& 2

Mater indebitam dotem filiæ solutam repetere non potest tom.1,pag. 389 col.1,& 2, nisi vno casu singulari ibid.

Si absolutè sit impossibile causam sequi ob quam aliquid datum est repetitio cessat tom.1,pa.455,col.1

quibus casibus persona locum faciat repetitioni non opus illa restitutione in integrum tom.2 pag.126,col.1

Si duo rei debendi plus debito soluerunt cui competit indebiti soluti repetitio tom.1,pag.361,col.1,& 2

Repetitio rei donatæ nulla vnquam est nisi cum donatio facta est ob causam aliquam finalem quæ secuta non sit tom.1,pag.415,col.2

qui inuicem creditor & debitor est in quibus casibus compensatio non habet locum solutum repetere non potest, sed habet tantum sui crediti repetitionem tom.1,pag. 385, col.1,& 2, in fi.& pag.386,col.1, & 2

quod dominus seruo debuit, manumisso soluit repetere non potest tom. 1,pag.432,col 1, & 2,& pag.433,co.1, & 2

Ad impediendam repetitionem sufficit vt quis se putet condemnatum à iudice secus ab arbitro tom.1,pag.376, & 377,col.1,& 2

Datum propter transactionem super re iudicata initam repeti potest tom.1,pag.365,col.1.& 2

quod pater filio suo debuit si emancipato soluerit non potest repetere tom.1,pag.400,col.2

Iustiniani constitutio in auth. ex causa C.de lib.præter.qua ex causa siue præteritionis siue exheredationis rupto vel irrito facto testamento solæ institutiones corruunt,legata autem & cætera firma remanere non porrigitur ad testamenta per agnationem posthumi rupta ex quibus soluta legata repetantur. tom.1,pag.336,col.2

Solutam ob causam non obligatoriam reperi non potest tom.1,pag. 416,col.1

An seruus debitum naturaliter,solutum vel à se vel ab alio suo nomine repetere possit tom.1,pag.348, col.1,& 2

Cuius per errorem soluti repetitio est, eiusdem consulto datio donatio est nisi persona soluentis locum faciat repetitioni.aut nisi ancipiti animo facta sit solutio ab eoque dubitabat an deberet necne tom.1,pag.329,& 330,in princip.

Heres qui non consulto, sed per errorem facti integra legata vel fideicommissa siue vniuersalia siue singularia soluit repetitionem omni casu habere potest,sed cum qua differentia? tom. 1, pag.330,col.1

Pupillus prodigus & furiosus debitum sine tutoris & curatoris autoritate solutum repetere possunt tom.1,pag. 384,col.1, & 2, etiam siue in integrum restitutione ibid.

qui certo loco debere existimans indebitum soluit,quolibet loco repetere potest tom.1,pag 383,col.1,& 2

Verus debitor pendente iudicio ante sententiam soluens repetere non potest tom.1,pag.426,in fin.& pag. 427,col.1

Verus debitor ante sententiam solutum debitum absolutus postea repetere non potest tom.1,pag.427, col.1,& 2

Libertus operas officiales per errorem patrono solutas repetere non potest tom.1,pag.378,col.1,& 2

Solutum ob rem non defensam reperi non potest, quamuis debitor defendere paratus sit tom.1,pag.394, col.1,& 2,& pag.395,col 1,& 2

Ex quibus causis retentionem habemus,petitionem autem non habemus ea si soluerimus repetere non possumus tom.1,pag. 414, col.2, & pag.415, col.1,& 2

In re obscura melius est fauere repetitioni quàm aduentitio lucro tom. 1,pag.312,col.1

Male absolutus per sententiam iudicis sponte solutum repetere non potest tom.1,pa.383.col.1,& 2

Legati per errorem facti soluti repetitio competit in portionem tantum quæ vltra modum legis Falcidiæ soluta est,fideicommissi vero in vim tom.1, pa.330,col.1

Cur heredi permittatur repetitio solidi fideicommissi per errorem facti soluti tom.1,pag.330,col.1, & 2

Debitum in diem incertam solutum reperi potest ante euentum diei to.1, pag 356.col 2 & pag.413,col.1,& 2

Fideiussor qui suo nomine indebitum pro reo soluit, repetere solutum potest à stipulatore non reus tom.1, pag 411,col.2

Pactus cum patrono libertus ne operæ ab eo petantur, eo nomine solutum repetere potest tom 1,pa.406, col.1,& 2

Filiusfamilias exceptione perpetua Macedoniani tutus solutum repetere non potest tom.1,pagin.403,col.1

qui pro reo absente & ignorante fideiussit,indebitum eius nomine solutũ ab eo repetere non potest secus qui pro sciente & consentiente tom.1, pag.411,col.1

qui rogatu serui nummos dedit condicionis implendæ causa ex testamento inualido vt seruus libertatem consequeretur an eos faciat accipientis, & qua actione reperi possunt tom.1.pag. 417,col.1,& 2, & an ab eo, an à domino ibidem

Pecunia data vt aliquid fiat locus est repetitioni quousque factum sit, secus si data sit, ne quid fiat donec factum sit tom.1,pag.247,col.1,licet fieri possit ibid.col.2

An ex transactione datum causa nõ secuta repeti possit? tom.1,pag.248, col.1,& 2

Fructus à prædone percepti condictione furtiua ab eo reperuntur tom.1, pagin.421,col.2

Indebitum rogatu serui solutum ab alio quam à domino neque de iure neque de æquitate reperi potest tom.1, pagin.417,col.2,& seq.

An pecunia per octo annos per errorem soluta ab eo qui per decem annos continuos condicionis implendæ causa debebat vt libertatem consequeretur reperi possit cum postea ingenuus sit repertus tom.1,pag.442, col 2

Ob rem futuram datum condicionis implendæ causa repetitur rei acquisitione tom.1,pag. 436, col. 1, postea non secuta ibid.

Repetitio nulla est ab eo qui suum recepit,tametsi ab alio quàm à debitore modo soluens soluat nomine debitoris,secus si soluat nomine suo tom.1, pag.409,col.1,& 2

quod ex rei iudicatæ autoritate solnitur repeti nunquam potest tom.1, pag.384,col.1

Exceptio perpetua & fauorabilis nulla naturali æquitate munita soluti repetitionem parere non potest tom. 1,pag.384,col 1

Acceptæ pecuniæ pro emancipatione filij vel manumissione serui causa secuta cessat repetitio tom.1, pagin. 243,& 244

qui reprobos nummos sciens soluit, illos repetere non potest, quia sciens non quod habuerit animum donandi soluit tom.1,pag 701,col.1

Solutum proprer transactionem super re iudicata factam reperi potest tom.1,pag.365,col.1,& 2

Debitum in omnem euentum soluendum pluribus solutum ab vno ante euentum repeti potest si nõ certum sit omnimodo debitum iri ab eo qui soluit tom.1.pag.428,col 2

Debitum purum sub condicione nouandi animo promissum pendente nouatione solutum repeti non potest tom.1,pagin.428,col.1,& 2

Datum ob causam præteritam non obligatoriam quamuis ea falsa sit repeti non potest,datum verò ob rem, vt aliquid sequatur, eo non sequente condictio datur tom.1,pa.415,co.1,& 2 & pag 416,col.1,& 2

Vsuræ indebitæ sortis debitæ repeti non possunt tom.1,pag.370, col 1,& 2

Tutus exceptione perpetua præscriptionis solutum repetere non potest tom.1,pag.405,col.1,& 2

De iure nouo non est locus quæstioni de repetitione legatorum ex testamento rupto vel irrito solutorum, cùm ex eo legata debeantur to.1,pag.336, col.2

Dominus pecuniam seruo sub condicione heredi instituto datam repetere non potest, si seruus tempore aditionis sit manumissus tom.1,pag.436, col.2,& pag.437,col.1,& 2

Datum ob rem futuram ea postea non secuta, licet non condicionis implendæ causa repeti potest tom.1, pag.437.col.1.& 2

quod ex causa iudicati solutum est repeti non potest neque per condictionem indebiti neque per condictionem sine causa tom.1,pagin.648, col.1

Fideicommissum indebitum scienter, implendæ fidei causa permissum debetur, solutumque repeti non potest secus verò legatum tom.1,pagin. 430,col.2,& pag.431,col.1.& 2

Peculiares nummos à seruo solutos vt libertatem ex testamento domini inualido consequeretur, dominus potest repetere & qua actione tom.1,pa. 416,col.1,& 2

Naturalis obligatio impedit soluti repetitionem tom.1,pag.526,col.1

Repeti non solent pœnæ cùm depensæ sunt tom.1.pa.408,col.1,& 2

quid frater a fratre cum in eiusdem patris potestate essent ex mutuo data soluta̅que pecunia post mortem patris sit reperiturus ex qua parte frater creditor heres extitit tom.1,pag.398, col.1 & 2

An ex solutione à filiofamilias facta mutuæ pecuniæ, detur repetitio patri an ipsi filiofamilias tom.2,pag.125, & 126

Pupillus sine tutoris auctoritate promittens solutum eo nomine repetere potest tom.1,pa.307,col.1,& 2

Fideiussor quod ex indebito pro reo soluto à stipulatore consequi non potest à reo repetere potest tom.1, pag.412,col.1

Delegatus operas officiales solutas repetere non potest tom.1,pagin.380, col. 2

Mercedis nomine solutum prædoni repeti non potest tom.1,pag. 419,col. 1,& 2,siue pro locatione vrbanorum siue rusticorum prædiorum ibid.

Reprobos nummos à debitore per errorem, vel scienter solutos an repetere à creditore debitor possit tom.1, pa.701,col.1,& 2

Repetitio redditio.

Differentia inter repetitionem & redditionem tom.1.pa.701,col.2

Repetitio pœnæ.

Si quis aliena negocia genus pœnæ ob pactum suum præstiterit, nec ab eo cui soluit repetere illam potest nec ab eo cuius negotia gerit tom.1,pagin. 408,col.2

Pœnæ ex falsa causa quamuis pœnali solutæ repeti possunt tom.1,pag. 368,col.1

Repetitio dolus.

Falsum est eum qui tutus exceptione doli soluit,non posse repetere tom. 1,pag.590,col.2

Repetitio vsurę.

Vsuræ indebitæ per errorem & ab ignorante solutæ repeti non possunt si sortis debeatur, secus si sit indebita tom.1,pag.590,col.1,& 2

Repetitio solutio.

Debitum paternum à tutore pupilli postea abstinentis solutum ab aliis creditoribus paternis repeti potest non à tutore aut à pupillo tom.1,pag.429, col.1,& 2,& pag.430,col.1,& 2

Repetitio fideicommissum.

Impensæ in re per fideicommissum relicta factæ à testatore ab herede repeti non possunt, secus factæ ab herede tom.1,pag,405,col.2

Replicatio.

Omnes replicationes etiam doli solent esse perpetuæ tanquam exceptiones tom.2,pa.213.col.2

Replicatio est secundaria exceptio tom 1,pa.116.col.2

Replicatio nihil nisi exceptio est tom.2,pag.65,col.2

Repromissio.

In quibus casibus nuda repromissio pro præstatione sit? tom.1,pag.234, col.1

Nuda repromissio non valde onerat repromittentem quomodo satisdatio onerat satisdantem tom.1,pagin.677, col.1

Repromissio procurator.

Procurator ex pecunia domini mãdantis seruum emens si sine culpa seruus fugerit,an repromissione restituẽdi teneatur, si seruus in eius potestatẽ inciderit tom.1,pagin.275,col.1, & 2,& pag.276, col.2, circa fin.

Repromissio cautio.

Nuda cautio repromissione contenta est,& sola in dubio cautionis nomine significatur tom.1.pa.275,col.1

Cautionis nomine extra causam prætoriarum stipulationum nuda repromissio significatur tom.1,pag. 677,col.1

Repromissio sola cautionis nomine simpliciter sumpto significatur. tom. 1,pa.535,col.2

Repromittere.

Repromittere est nuda cautione ac sine fideiussore promittere tom.1, pag.677,col.1

Repudiare.

qui hereditatem repudiat non aliam consilij sui rationem reddere tenetur quàm quia noluit adire dummodo sine fraude id faciat tom.1,pa.245,col.1

quisquis repudiat hereditatem vel legatum certus esse debet de iure suo pag.494,col.1

Repudiatio.

Præmatura est repudiatio hereditatis ante delationem & nimis sera post acquisitionem tom.1,pa.727,col.2

Res.

Res peremptа si vel in stipulatum vel in constitutum deducatur, debetur ipso iure ipsa res, in effectu verò eius æstimatio tom.1,pa.579.col.2

Etiam ea quæ vsu consumuntur sunt in hominum commercio adeo vt eorum quoque vsusfructus legari & constitui possit tom.1,pag.600,col.1

Non debet eadem res diuerso iure censeri, multò minus contradictorio tom.1,pag.359,col.1

Nihil refert an proprio nomine res appellentur an digito ostendantur an vocabulis quibusdam demonstrentur tom.1.pag.15,col.2

Res quæ debentur vel in quantitate consistunt vel in genere vel in specie tom.1.pag.13,col.1

In rebus quæ in genere consistunt & pro temporum ac locorum varietate diuersam recipiunt interpretationem, difficile est vt quod tantundem est sit etiam tantidem tom.1,pag.438,col.1

Rem simpliciter cùm dicimus rei proprietatem & dominium significamus non nudam possessionem tom.1, pag.660,col 1

Etiam in alium transire res dicitur cùm possessio sola transit licet,proprietas non transeat tom.1,pa.661,col.1

quæ dicantur res mobiles, quæ immobiles tom.2,pag.162,col.2

Rei nomen latius patet quàm pecuniæ tom.1,pa.660,col.1

Res quæ in genere vel in quantitate consistunt perire non possunt, secus quæ in specie tom.1,pag.13, col.2

Vnaquæque res facile redit ad suam primam naturam tom.1.pag.431,col.1

Res causa.

An latiùs pateat nomen rei quàm causæ? tom.1,pa.309,col.1

Res interesse.

Actio plenam rei persecutionem non continet nisi in eam veniat etiam id omne quod agentis interest, tanquã hæc etiam causa ipsi corpori cohæreat tom.1,pag.460,col.1

Resolutio.

Aliud est finitam esse causam conuentionis aliud resolutam conuentionem tom.1,pa.365,col.1

Resoluto iure datoris aut finito, resoluitur aut finitur ius acceptoris tom. 1,pag.680,col.2

Respublica.

Reipublicæ prius quam nobis aut parentibus nostris omnes nascimur tom.1,pag.706,col.2

Restituere.

Restituens vni ex contendentibus post motam controuersiam rei restituendæ non videtur carere dolo tom. 2,pagin.392,col.1

Restituere, depositum.

An & quomodo depositum quod maiori parti restitutum est,omnibus restitutum videatur? tom.2,pag.408, col.1,& 2,vbi contra Triboniapum.

Restituere dolus.

qui habet rei alienæ restituendæ facultatem, in dolo est si non restituat tom.2,pa.398,col.2

Restitutio.

Restitutio in integrum etiam per replicationis modum opposita non est perpetua,sed temporalis to.2,p.213.c.2

Restitutionum omnium in integrum ius petendarum, quadriennio concluditur eoque vtili quidem ab initio sed continuo ex quo cœpit currere tom.1,pag 504,col.2

In bonæ fidei iudiciis & in actionibus ad exhibendum & in rem regulariter restitutio fieri non debet eius rei quæ petitur quàm vbi est nisi dolo ibi fit tom 2,pagin.406,col.1

Minor aut alius quilibet qui in integrum restitui potest si fundum vendiderit deinde in integrum restitutus sit fructus ei omnes restituendi sunt etiã ante percepti tom.1,pa 352,col.2

Restitutio in integrum omnia reponit in priorem & pristinum statum to. 1,pag.352,col 2

quid sit restitutio ? tom.1.pag.262, col.2

Omnis restitutio præsupponit obligationem ipso iure tenere contra quã restitutio postulatur tom.1,pag.445, col.1

Restitutionis verbo tota rei vtilitas continetur tom1.,pag.64,col.2

qui paratus est iudicium accipere non videtur ideo rem restituere, sed potius rei restitutionem denegare tom.1,pag.504,col.2

Ex quantitate æris alieni quãdocunque emergentis minores aduersus additionem itemque aliqui maiores in integrum restituuntur tom.1.pag.334, col.1

Hodie post aditam hereditatem purè non competit in integrum restitutio,& ratio tom.1.pag.334,col.1

Petitio restitutionis in integrum contra exceptionem iurisiurandi deferente minore præstiti intra tempus præstitutum fieri debet tom.1,pag. 118,col.1,& 2

Restitutio in integrum super principali non extenditur ad vsuras solutas tom.1,pagin.445,col.1,& 2

Potest minoris heres sicut & ipse heres restitui in integrum aduersus vsurarum solutionem tom.1,pag.445, col.1

De omni eo quod à minore gestum est si modo læsus sit,restitutionem in integrum petere & minor ipse, & minoris heres potest tom.1,pag 415, col.1

Rei indiuiduæ restitutio semper est indiuidua tom.1,pag.614,col 2

Potest minor aut minoris heres finita lite super principali petere in integrum restitutionem aduersus vsuras solutas tom.1,pag.445,col.1

Præor minori restitutionem in integrum pollicetur non solum aduersus promissa sed & aduersus soluta tom.1,pag.445,col 1

In integrum restitutione minorum omnia expediuntur cognitione prætoria non iure alicuius actionis tom.1, pag 445,col.2

Restitutio reponit omnia in pristinum statum in quo erant prius quam contraheretur tom.2,pa.109,col.1

In integrum restitutionis propriũ est vt omnia reponat in pristinum statum nec minus quantum ad vsuras & fructus quàm quod ad sortem ipsam aut fundum attinet tom.1,pag.444, col.1,& 2

Non est plena restitutio quæ non in omnibus subuenit ac omnia in integrum restituit to.1.p2.444,col.2

Minor est potestas restitutionis in integrum quam fictionis postliminij tom.2,pa.109,col.2

Restitutio furtum.

Honesta semper est restitutio rei alienæ tametsi furtiuæ dum ire ex furto ipso solo actionem sibi parit ille qui furtum fecit tom.1,pa.629,col.1

Restitutio actio.

Longe commodius est actori rei restitutionem petere ab iis qui restituẽdæ rei facultatem habent quàm ab iis qui non habent tom.1,pagin.598, col.1

Restitutio legatum.

In integrum restitutio ab aditione hereditatis non potest facere vt aditio non teneat de iure ciuili, idque vt heres non maneat qui semel fuit neque vt legata maneant ipso iure debita tom.1,pag.338,col.1

Restitutio deterioratio.

Nulla est differentia inter actiones bonæ fidei & stricti iuris in restitutione rei factæ deterioris tom.1,pagin.596, col.1

Retentio.

In omni parte iuris facilius datur retentio, quàm persecutio tom.1,pag. 386,col.2

Verus debitor ille quoque est cùm de retentione sola quæritur qui naturaliter tantum debet dici tom.1,pag. 427,col.2

Meliore conditione pro retentione quam pro actione litigatur tom.2,pag. 25,col.2

Facilius datur retentio quàm actio, quæ non datur nisi iure, retẽtio autem plerumque occasione magis quàm iure tom.1.pag.313

An per omissionem retentionis inducatur possessionis alienatio & quomodo? tom.1,pa.415,col.2

Is qui retentionem solam habet omni legum auxilio destituitur ad recuperandam possessionem suam si eam sine culpa quoque sua amiserit tom.1.pag.415,col.2

Omnis compensatio inducit retentionem, sed non omnis retentio ex propria compensatione fit tom.1,pa. 638,col.2

Interest eorum omnium qui habent retentionem vt eo nomine habeant si fieri possit etiam actionem tom.1,pag. 655,col 1

Actio præcedentem aliquam obligationem requirit, retentio nullam tom.1,pag.655,col.2

Pro expensis in depositis vel dotalibus rebus factis iure nouo retentiones omnes sublatæ sunt sola actione reseruata tom.1,pag.638,col.2

Bonæ fidei possessori legata ante motam de hereditate controuersiam soluenti competit retentio tom.1,pa. 336,col.2

Ius retentionis haberi non potest nisi recuperata possessione tom.2, pagin.425,col.2

Tantundem prodest naturalis obligatio ad retentionem quantum ciuilis tom.1,pag.667,col.2

Retentio est vnus ex effectibus obligationis naturalis tom.2,pagin.361, col.1

Non debet res indebita pro ea quæ debita est retineri tom.1,pagin.373, col.2

Retentio impensæ.

Qui in aliena area ædificat quam suam esse putabat, cum rem suam sibi gerere arbitretur, nullam actionem sibi acquirit, sed tantum retentionem tom.1,pag.392,col.1,& 2

Retrosingere.

Actio potest retrosingi competisse, sed non ita competisse,vt exerceri potuerit tom.2,pag.266,col.2

Retrouendere.

Venditor legem non sibi dicit sed emptoris cum paciscitur de retrouendendo tom.2,pagin.398,col.1

Reuocare.

quæ specialiter concessa sunt, difficilius adimi possunt, & specialem exigunt reuocationem tom.2,pagin.237, col.1

Reuocatio.

Non potest quis ex sola sua voluntate & pœnitentia dominium reuocare quod in alium transtulit tom.1,pag. 436,col.1

Reuocatio nunquam nocet quæ fuit ignorata tom.2.pag.132,col.2

Reus.

Ad actoris intentionem excludendam quemadmodum sufficit reo negare,ita & dicere se dubitare tom.1,pa. 183,col.1

Post sententiam & condemnationem etiam electio reo dari potest vt aliquid facere possit propter quod impediat & euitet effectum condemnationis tom.1,pag.188,col.2

Reus condemnari non potest nisi ex ea causa ex qua conuenitur,absolui autem potest ex omnibus causis ex quibus actor summouetur tom.1,pagin. 192,col.2

Tunc sunt duo rei debendi non cum vnusquisque pro parte tenetur, sed cùm singuli in solidum obligantur & omnium par & vna est obligatio tom.1,pag.614,col.1

Etiam ex commodato, & deposito & locato vt ex aliis ferè omnibus contractibus sicuti duo rei debendi constitui possunt,ita & quasi correi tom.1, pag.614,col.2,nec tantum si hoc nominatim actum sit, sed etiamsi actum non sit ibid.

Reus factum.

quomodo & de quibus casibus factum vnius ex correis siue tradendi siue debendi alteri noceat tom.2,pag. 120,col.2

Rhodius.

Lege Rhodia de iactu id damnum sarciri debet & fieri commune quod omnium voluntate & pro omnium salute datum est tom.2,pag.26,col.2

Rhodus.

De Rhodo & legibus Rhodiis tom. 2,pagin.37,col.1,& 2

Roma.

Roma communis patria est tom.2, pagin 406,col.2

S.

Satisdare.

SAtisdare dicitur ille qui dat fideiussorem,non qui dat pignora tom.1, pagin.580,col 1

Cur satisdare non cogantur possessores bonorum immobilium tom.1, pag.720,col.1

Generaliter satisdatur in omnibus prætoriis stipulationibus tom.1,pag. 677,col.1

Idoneam satisdationem præstare bene difficile est, semper autem incommodum tom.2,pag.411,col.1

Satisdatio tutela.

Satisdatio pro cautela apud Tribonianum tom.2,pag.391,col.2

Satisfacere.

Is qui satisfecit semper habet quod obiiciat petitori tom.1,pa.661,col.2

quomodo intelligendum sit quod dici solet non prodesse debitori quod velit satisfacere sed prodesse tantum si satisfecerit tom.1,pagin.580, col.1,& 2

Nihil interest an nullo modo cautum sit vel satisfactum,an verò vitiosè id factum sit tom.2,pa.331,col.1

Propriè satisfacere est facere aliquid ad voluntatem eius cui fit tom.1,pa. 105,col.2

Satisfactio.

Satisfactio facta pro solutione est secus oblata tom.1,pa 661,col.2

Satisfactionis nomen & potestas latius patet quàm satisdationis, cùm satisfieri quoquomodo possit dum creditor consentiat, sed satisdari non possit nisi datis fideiussoribus tom.1, pag.662,col.1

Oblatam satisfactionem creditor recusare potest,factam verò non potest tom 1,pa 661,col.2

Satisfactio minùs est quam solutio nec nisi pro solutione cedit tom.1, pagin.188,col.1

Scæuolæ quæstio.

Ad quæstionem facti non solet Scæuola respondere tom.2,pagin. 421, col.2

Scæuola.

Fuit Scæuola ex præcipuis & subtilioribus Iureconsultis cui sæpe accidit vt & Iulianum & Marcellum reprehenderet tom.1,pag.520,col.1

Sciens.

Scientis appellatione quis contineatur tom.2,pa.15,col.2

Sciens nunquam decipitur nisi à seipso tom.2,pagin.354,col.2

Scientia.

Scientia sibi debet esse lætitia patris tom.2,pag.124,col.2

An & quomodo verbum scientia pro patientia sumatur tom.2 pag.73, col.1,& 2,& quomodo.

Sola scientia plerumque nocet nisi contradictio sequatur tom.2,pag.133, col.1

Casus in quibus scientia vnius alteri nescienti nocet tom.2,pag.120,col.1

Scientia solus.

Scientia & salus incomparabiles res sunt nulloque certo modo, vel precio comparandæ tom.2,pa.124,col.1

Scire.

Non debet certiorari qui sciuit to.2, pag.341,col.2

Sciens non decipitur nisi à seipso tom.2,pag388,col.2

An & quomodo verum sit eum qui scit & patitur videri mandare aut iubere tom.2,pag.21,col.1,& 2

Scribens.

Scribenti contra se credendum est non contra alium tom.2,pag.420, col.2

Scriptura.

Ei scripturæ non creditur qua quis sibi adnotatione propria debitorem alium constituit tom.2,pag.420, col.2

Scriptura priuata valet etiamsi nullis testibus suffulta vel nullo adiecto die & consule tom.1,pag.632, col.2

Vna eademque scriptura diuerso iure censeri non debet tom.2,pag. 420, col.1, & 2

Senatusconsultum.

Senatusconsultorum autoritas per ciuilem supplicationem & erroris in facto propositionem quæ recusio appellatur, attentari potest tom.1,pag. 365,col 1, & 2

Senatusconsultum Trebellianum.

S.C.Trebellianum,Velleianum Sylanianum vnde dictum? tom.2,pag. 322,col.2

Cur introductum S.C. Pegasianum & quomodo differat à Trebelliano tom.1, pagin.328,col.2

S. C. Macedonianum.

Prohibitio S. C. Macedoniani ad nullum alium contractum pertinet quàm ad mutui dationem nec rursus ad aliam mutui dationem quàm quæ fiat per numerationem pecuniæ tom. 1,pag 547,col.2

qui pecuniam filiofamilias credidit quem patremfamilias omnes existimabant, exceptione S.C. Macedoniani summoueri non potest tom.2, pag.110,& 111

Filiofamilias indistinctè competit exceptio S.C. Macedoniani siue in dignitate constituto siue non tom.2, pagin.109,co.1, & 2, exceptis dignitatibus per quas filius à patria potestate liberatur ibid.

Cur neque pupillo neque minori filiofamilias credenti pecuniam obstare possit exceptio S.C.Macedoniani tom.2,pag.111,& 112

qui credidit pecuniam adrogato contra S.C.Macedonianum fecit tom. 2,pag.109,col.1,& 2

Exceptio S.C. Macedoniani non competit filio castrense peculium habenti tom.2,pa 110,col.1,& 2

Neque S.C. Macedonianum, neque Vellejanum actionem ex causa mutui & contractus mulieris tollunt, sed tantum eam reddunt inefficacem tom.2, pagin.108,col.1.& 2

S.C.Macedonianum vnde dictum? cur introductum,& quo tempore? to. 2,pagin.107,col.1,& 2,& pag. 108, col.1, & 2

Suspenso iure patriæ potestatis suspenditur & actio, & exceptio S.C.Macedoniani tom.2,pag.108,& 109

S.C. Macedonianum filiusfamil.

qui filiofamilias pecuniam credidit vectigalia conducta habenti,exceptione Macedoniani repelli non potest, quia is paterfamilias esse præsumitur tom.2,pag.111,col.1,& 2

Sententia.

Sententiæ omnes etiam quæ de restitutione in integrum latæ sunt adeò stricti iuris esse intelliguntur, vt nunquam per interpretationem extendi debeant vltra id quod sententiæ verbis diserte comprehensum est tom.1, pag.445,col.2

Sententia potentior est iureiurando tom.1,pag.113,col.1

Sententia ad alia referri non debet quàm quæ in iudicio acta & tractata sunt tom.1.pag.445,col.1

Etiam ingenuum hominem sententia facit tom.1,pagin.425,col.2

Sufficit contractum præcessisse & sententiæ tempore subesse materiam ex qua sequi possit condemnatio tom. 2,pagin.382,col.2

Sententia debet esse conformis libello to.1,pag 508,col.1

Sententia definitiua ab eodem iudice retractari non potest tom.1,pag. 224,col.2

Non est notum apud prudentes vt quis alterius Iurisconsulti sententiam vno loco referat, quam alio reprobet tom 1,pa.715,col.1

Sententia per sordes,aut per errores, aliterve per iniuriam iudicis lata valet & executioni mandanda est tom.1, pagin.367,col.1

quæ sententiæ per iniuriam iudicis redditæ dicantur? tom.1,pagin.241, col.2

Sententia per iniuriam iudicis redditæ tantæ authoritatis est, quantæ sententiæ ritè rectèque lata tom.2,pa. 241,col.2

Casus in quibus sententia etiam inter alios lata alijs nocet tom.1.pag. 122,col.2

Sunt facilè amplectendæ sententiæ per quas fit vt neutra pars lædatur to. 2,pag.301,col.1

Cum iudex nullam petitionis rationẽ habet an hoc ipso videatur petitorem summouere siue de principali debito agatur siue de fructibus & accessionibus? tom.2,pag.361,col.1,& 362

Sententia iudicis siue bona siue mala inter casus fortuitos enumeratur tom.1.pagin.311,col.1

Æquissima sententia est qua vtriquè parti quantum fieri potest sine alterutrius iniuria consulatur tom.2,pag. 204,col.2

An & quomodo duret iudicis officium post semel factam executionem sententiæ tom.1,pag.123,col.2

Publicè interest mandari sententiam executioni propter rerum iudicatarum authoritatem tom.2,pagin. 131,col.1

Vigor sententiæ totus in executione consistit tom.2,pag.130,col.1

Sententia condemnatoria contra vnum lata licet alios non afficiat, an tamen absolutoria,afficiat? tom.1,pag. 157,col.2

An sententia contra eum lata qui ex aduersarij delatione iurauerat se non deliquisse famosum faciat condemnatum tom.1,pag.112,col.2

An sententia contra aliam sententiam lata valeat? tom.1.pagin.113, col.1, & 2

Sententiæ absolutoria inter priuatos lata nullum facit præiudicium in criminali nequidem inter eosdem tom.1,pag.133,col.2

Duplex sententia in eodem iudicio locum habere non potest tom.1,pag. 112,col.1

Sententia nulliter lata iterum ferenda est de iure secus de consuetudine, ab ea enim necessario licèt nulla sit, appellandum est to.1,pa.181,col.1,& 2

Separatum.

Ex separatis nihil infertur tom.2, pag.332,col.1

Sepultura.

Ad sepeliendi corporis curam & officium omnia pertinent quæ circa mortui corpus facienda sunt antequam sepulturæ tradatur tom.2,pag. 45,col.1

Sequester.

quis sit sequester, & vnde dictus? tom.2,pag.399,in fi.

Sequester non potest officium suum deponere sua sponte nisi ex causa, & tunc iudice intercedente tom.2,pag. 400.col.1,& 2

Actio depositi sequestraria datur contra heredes tom.2,pag.406,col.1

Sequester depositum.

Sequester actione depositi potest conueniri tom.1,pag.399,col.1,& 2

Differentia inter actionem sequestrarium & depositi tom.2,pag.406, col.1,& 2

Rei sequestratæ possessio penes sequestrum est, non autem rei depositæ penes depositarium tom.2,pag.411, col.1,& 2

Sequester depositarius.

Sequester vel depositarius intempestiuè misericordiam exercens, actione depositi potest conueniri si hominem vinctum soluerit tom.2,pagin.401, col.1,& 2

Sequestre.

Actio sequestraria bonæ fidei est tom.2, pag.406,col.2

quid sit sequestre & quotuplex & quomodo à deposito distinguatur? tom.2,pag.400,& 401

Seruitus.

Seruitutes rerum mobilium nullæ sunt si vsumfructum & vsum excipias tom.1,pagin.678,col.1, quæ seruitutes personarum sunt ibid.

Seruitutes vsus & vsusfructus licet, etiam non vrendo amittantur perinde ac seruitutes siue vrbanorum siue rusticorum prædiorum, non possunt tamen amitti non vrendo ab eo à quo possidentur quomodo seruitutes prædiorum amittuntur etiam ab eo qui prædium possidet tom.1,pag.678.col.1

quomodo seruitutes tam personales, quàm reales dicantur restitui? tom.2.pag.330,col.2

Differentia inter vsumfructum & cæteras seruitutes tom.1,pagin.507, col.1, & 2

Potest seruitus constitui per retentionem & exceptionem quæ fiat in ipsa rei propriæ traditione tom.1,pag. 363,col.1, etiam quæ inutilis futura sit constituenti ibidem

Inutiles sunt seruitutes quæ nec personæ vtiles esse possunt in prædio to. 1,pag.363,col.1

Seruitutes & iura prædiorum nihil aliud sunt quàm ipsa prædia qualiter se habentia tom.1,pag.363,col.1

Seruitutes prædiorum augent ius fundi dominantis,minuunt autem ius fundi seruientis tom.1,pag.363,col.1

Seruitus condicere.

Seruitutes promissæ condici possunt, constitutæ autem & traditæ non possunt tom.1,pag.507,col.2

Seruus.

Seruus ex die manumissionis non minus agere quàm conueniri nec minus contra dominum quàm contra alium quemlibet tom.2,pa.258,in fi.

Seruus non habet potestatem alienandi res domini nequidem peculiares nisi liberam habeat peculij administrationem tom.2,pag 221,col.2

In seruo vicarium emente decem aureis cui permissum est à domino vt octo emeret, si domino scripserit se tantum octo emisse quid dominus cõsequi possit? quid creditor tom.2, pa. 221,& 222

Conseruus conserui debitor neque à domino, neque à conseruo conueniri potest tom.2,pag.164.col.2

Si seruus manumissus iterum redigatur in seruitutem nouus homo videtur esse tom.1,pagin. 432, col.1

Seruus ex delatione vel relatione iurisiurandi iurans rem domini esse, vel ei dari oportere, domino acquirit actionem vel exceptionem pacti tom. 1,pag.152,col.1,& 2

Non potest dominus à seruo suo pignus vllum accipere cùm nihil suum habeat seruus quod pignori dare domino possit tom.2,pag.81,col.1

quod seruus conseruo debet id etiam domino debitum esse intelligitur tom.2,pag.186,col.1

quod seruus legatus ante aditam hereditatem acquirit, ad legatarium pertinet non ad heredem tom.2.pag. 269,col.1

Seruus ignorante domino eius negocia gerens,an sit ipsius debitor & ad quid teneatur? tom.2, pagin.239, col.1,& 2

Seruus propriè nihil debere, nihilque seruo deberi propriè potest tom. 2,pag.228,col.1,& 2,& 229

quod seruus alicui ex dominis acquirere non potest,id aliis qui ad obligationem admittuntur acquirit tom: 2,pag.184,col.1

Computantur serui inter alias res mobiles quæ sunt inter res mobiles, cùm hac tamen differentia quod cæteræ res cura & diligentia possessoris custodiendæ sint, at homo seipsum custodit tom.1,pag.607,col.1

Vtilitatis causa inductum est vt quamuis seruus iure ciuili & prætorio pro nullo habeatur, stipulari tamen possit & ex omni causa contrahere ex persona scilicet domini ex qua & instituti heres potest tom.1,pagin.560, col.1

Seruus acquirit non sibi sed domino ita vt ne momento quidem in persona serui consistat acquisitio tom.1,pag. 560,col.1

Per seruos dominis etiam ignorantibus & iuuitis acquiritur tom.1,pag. 560,col.1

Seruus inuito domino ex omnibus penè causis acquirit extra causam hereditatis tom.2,pagin.158,col.1

Fructuarius manumittere aut alienare seruum non potest tom.2,pag. 271,col.1

quibus casibus seruus vnius bona fide ab alio possessus domino acquirere non potest aut liber homo sibi acquirat omnimodo bonæ fidei possessori tom.1,pag.65,col.2

Seruus ex antegesto conueniri post manumissionem non potest, secus si filiusfamilias post emancipationem tõ. 2,pag.209,col.2

Calliditas serui non tam nocere debet domino qui ignorante negocium gerit,quàm ei qui cum seruo contrahit tom.2,pa 283,col.2

Licet ex delictis seruorum domini teneantur,non tamen ex quolibet dolo & calliditate tenentur tom.2,pag. 283,& 284

An & quomodo ex contractu serui possit acquiri domino actio? tom.2, pa .229,col.1,& 2

Cur ex contractu serui detur actio domino, non autem contra dominum tom.2,pagin. 229, & pag.230 col.1,& 2

An & quomodo fructuarius & maritus ad quos serui fructuarij vel dotalis fructus pertinent ex omni contractu serui possint conueniri tom.2,pagin. 187,& 188

Seruus incipit capere & statum habere post manumissionem cùm antea pro nullo haberetur & ciuili iure & prætorio tom.2.pag.387,col.1

Seruus bona fide possessus a non domino acquirit possessori ex duabus causis cùm vel ex operis suis, vel ex re possessoris acquirit tom.2,pagin. 386,col.2

Seruus publicus reipublicæ & ciuitatis seruus est tom.2,pag.370,col.1

Serui non tantum iure ciuili sed etiam prætorio pro nullis habentur tom.2.pag.381,col.2

Is qui in alterius potestate est siue filius sit siue seruus, non potest condicionem facere deteriorem eius in cuius potestate est tom.1,pag.149,col.1

Actiones ex contractu cum seruo inito competentes non competunt contra manumissum nisi possessorem tom.2,pag.381,& 382

Bonæ fidei possessor serui qui pecuniam dedit vt manumitteretur si non manumittatur, ad quem pecunia pertinet,an ad verum dominũ, an ad possessorem tom.2,pa.251,col.2

Libertus aliquando serui appellatione continetur tom.2,pagin. 350, col.2

Bonæ fidei possessori seruus nihil acquirere potest nisi vel ex re ipsius bonæ fidei possessoris vel ex operis suis tom.2,pa.250,col.2

quod seruus bona fide possessus non potest acquirere possessori, acquirit domino tom.2,pagin.251,col.1, scilicet quantum ad dominium non quantum ad possessionem ibid.

Seruus communis plurium dominorum an & quomodo omnes & singulos ex suis contractibus obliget siue scientes siue ignorantes & qua actione singuli teneantur tom.2.pagin. 74.col.1

Si creditor serui venditi ab emptore parem sit consequutus an directam vel vtilem actionem contra venditorem habere possit de reliquo tom.2, pag.235

Seruus non aliud patrimonium aut quasi quasi patrimonium habere potest quã peculium tom.2,pag.256,col.2

Seruus nunquam est capax acquisitionis nec volente quidem domino tom.2,pag.256,col.2, nec minùs cum se gerit pro libero, quàm si domino ipsi seruiret ibid.

Libertate directò competente per legatum seruo factum, heres adeundo hereditatem non fit dominus eiusmodi serui tom. 2, pagin. 168.& 169

Melior condicio nostra per seruos fieri potest sed deterior non potest tom. 1, pag.426,col.2

Seruus alienus fide bona possessus ex alienâ re possidenti nihil acquirit secus seruus proprius tom.2. pag. 74.col 1,& 2

Seruo communi ex merce peculiari negotiante, vno ex dominis scienter, potest is dominus non autem alij in solidum conueniri, salua ei indemnitatis repetitione per actionem pro socio vel communi diuidundo tom.2,pagin.74.& 75

Seruo communi ex merce peculiari negotiante scientibus aliquibus ex dominis, ignorantibus vero alijs qua ratione & quomodo indemnitati, & contrahentis,& domini conuenti consulatur tom.2.pag.75,col.1

Seruus alienus communis mercibus præpositus licet ex disparibus partibus dominum quemcunque in solidum obligat tom.2, pag.60,col.1

Seruus communis voluntate dominorum nauem si exerceat in singulos dari debet actio in solidum tom.2, pagin.22,col.1,& 2

Plus potest seruus cui negotiari permissum est, quàm qui contrahere, ac dominum ipsum in solidum obligare tom.2,pag.81,col.1

Creditores cum seruo ex merce peculiari contrahentes domino scientè præferuntur ipsi domino, si eam mercem aut quid aliud ex iis quæ mercis nomine recepta sunt pignoratum habeant tom. 2, pagin. 81. col.1,& 2

Distinctio liberorum hominum & seruorum tum maximè locum habet cùm de ipsorum delictis puniendis tractatur tom. 2, pag.3,col.1

Seruus heres institutus haberi beneficium separationis to.1,pag.92, col.2

Permittitur domino seruum suum occidere si eum in facinore deprehenderit, aut facinoris conscium repererit, nec eo nomine tenetur licet seruum hunc alij debeat siue ex testamento siue ex stipulatione tom.1,pag.704, col.1, & 2

Non alij quàm domino in seruum alienum sæuire permissum est tom.1, pagin.704,col.1

An depositarius, commodatarius, & mandatarius & quomodo ex furto serui indemnitatem à domino siue scientè siue ignorante consequantur tom.1, pag 714,col 2,& 715

Nullius actionis aut exercendæ aut excipiendæ capax est seruus tom.2, pag.20,col.2,in fi.

Seruus substituitus qui deliberantibus primis heredibus contraxit, si postea ad hereditatem admittatur quomodo conueniatur si in rem hereditatis plus versum sit quàm esset in peculio serui tom.2,pag.143,col.2

Dominus serui furis non tenetur de furto in solidum si sit in culpa secus si in dolo tom.1, pag.715,col.2

Seruus hereditarius ante aditam hereditatem æque obligat dominum eiusque hereditatem ac si mortuus non esset tom.2,pag.142,col.1

Modica castigatio & coercitio in seruos non est deneganda domino dum ne nimia ipsius sæuitia arguatur tom.1 pag 704,col 1,in fi.

Seruorum qui in mari perierunt æstimatio nulla fieri debet tom.2, pag.289,col.1.& 2

Seruus permissum est stipulari ex persona dominorum & in eorum vtilitatem tom.2,pag.148,col.1

Seruus non potest promittere ac quidem per stipulationem puta fideiubendo nisi in rem domini vel ex causa aliqua peculiari tom. 2, pag. 148, col.1

An seruus hereditarius nesciens se ex parte institutum heredem, stipulando acquirat coheredibus & quo casu? to. 1, pag.89,90,col.1,& 2

Seruus ex antegesto, post manumissionem conueniri non potest actione ciuili,secus actione criminali to.1,pa. 484.col.2.& pag.495,col.1

Seruus licet omnino sit incapax acquisitionis & habendi patrimonij propter vilitatem tamen commerciorum peculium habere permittitur tom. 2, pagin.163,col.1

Iure gentium perinde ac iure ciuili non maior fere seruorum quàm pecudum & quadrupedum ratio habetur tom.1,pa.433,col. 1

Cum seruo nulla actio esse potest tom.1, pa.461,col.1

Seruus hereditarius sibi aut simpliciter stipulando acquirit heredi futuro,secus stipulando heredi futuro tom. 1,pagin.89,col.1,& 2

Seruus nihil quicquam sibi possidere potest, qui suum nihil habere potest tom.1,pa.91,col.2

Is cui legatur seruus hereditarius domini pro domino debito non tenetur tom.2,pa.263,col.1,& 2,in fi.

Iniquum est nequitiam seruorum vltra ipsorum corpora dominis damnosam esse tom.1.pagin.714, col.1

Serui non minus incogniti sunt iure prætorio quam ciuili tom.1,pag. 350, col.2, vnde est quod cum seruo nulla sit actio ibid.

Cur seruis concessum fuerit naturaliter in corpus suum sæuire? tom. 2.pagin 171, col.1, & 2, secus homini libero?

Seruus quandiu seruus est pro nullo habetur nec prius incipit personam aut statum habere quàm fuerit manumissus tom.1,pag.432.col.1

Non potest seruus contrahendo cum domino sibi acquirere quod ipsi domino acquireret si cum alio contraheret tom. 1,pa.433,col.2

Is cuius contemplatione seruus heres institutus est aut legatum accepit, heres aut legatarius scriptus intelligitur tom.2,pa.187,col.2,nec debet maritus id restituere ibid.

Serui qui apud hostes sunt mortis tempore si postea reuersi sint ab hostibus locupletiorem faciunt hereditatem etiam quod ad legem Falcidiam attinet tom.2,pa.274,col.2

Seruus post manumissionem noua est persona tom. 2, pagin.209, col.2

Seruus orcinus cur sic appelletur? tom. 2,pag.168,in fi.

Seruus ex compromisso non magis coram arbitro quam in iudicio coram prætore stare potest tom.2,pagin. 150.col 2

Iure gentium serui pro nullis haberi cœperunt tom.1,pagin.433,col.1

Seruus pro mortuis & pro nullis,tam iure ciuili quàm iure prætorio habentur, quia nec caput in ciuitate habent tom.1,pag.348,col.1

An seruus vicarius eum dominum habere intelligatur cuius ipse vicarius est? id est seruum ordinarium? tom.2, pag 78,col.1

An vicarij peculium sicut & vicarius ipse an in ordinarij peculio est tom.2, pag.78,in fi.peculium vicarij etiam ordinarij peculium non est? ibid.

Qua actione vicarius serui ex sua negociatione ignorantem dominum obliget,& qua scientem? tom.2.pag. 78,& 79

Inter seruos aliqua differentia est tom.1,pagin.560,col. 2

An seruus possit habere ius postliminij? tom.2,pag.274.col. 1

Ex contractu inito in seruitute non potest agi contra manumissum post manumissionem tom.2,pagin. 381,col.1

Seruus ex antegesto nunquam tenetur tom.2,pagin.143 col.1

Serui punire.

Seuerius puniuntur serui quàm liberi tom.2.pag.3,col.1, & 2,inter liberos illi qui famosi sunt quàm qui integræ famæ ibid.

Seruus institor.

Qui cum seruo alicuius eodemque alterius institore contrahit & dominum serui & dominum præponentem habet obligatum tom.2,pag.62,col.1, & qua actione cum vtroque agere possit ibid.

Seruus compromittere.

Seruus compromittendo etiam vt seruus dominum de peculio actione obligare non potest tom.2,pag.148, col.2

Seruus constitutum.

Ex constituto bona fide seruienti siue homini libero siue seruo alieno, acquiritur actio domino cui inseruit dummodo ex re domini acquirat, vel ex operis suis tom.1.pag.560,col.1,& 2

Seruus pignus.

Creditor pignoraticius pignoratum seruum delinquentem præfecturæ potius ac præsidi castigandum tradere debet,quàm ipse castigare tom.1.pag. 704,col.2

Seruus dolus.

Manumissus tenetur ex dolo quem in seruitute commisit tom.2,pagin. 381,col.1

Seruus peculium.

Seruus substitutus qui antequam esset heres contraxit, postea factus heres non potest in solidum conueniri sed tantum actione de peculio tom. 2,pagin.142,in fin. & pag.143, secus in filiofamilias ibid. secus etiam si in rem serui plus versum sit quàm sit in peculio tom.2,pagin.143,col.2,ibid.

Seruus condicio.

Alienatio serui venditi vel traditi ea lege ne vnquam manumitti possit & peruenire ad libertatem malis condicionibus olim facta dicebatur tom.1. pag.270,col.1

Sexus.

Sexu masculino fœmininum semper continetur tom.2,pag.139, col.2

Sicut.

Dictio(sicut) non semper omnimodam, denotat similitudinem: sed plerumque vnam aut alteram tom.1, pag.476.col.2.

Simulatio.

Non omnis simulatio deceptio est, quoties scilicet, aut lex, aut persona quæ contrahit ea simulatione contenta est tom.1,pag.601.col.2.

Simulatum.

Simulata pro infectis haberi debent tom.1,pagin.601.col.2. & tom.2,pag. 420.col.2.in fi.

Singulare.

Duo singularia circa eandem speciem concurrere non possunt tom.1, pag.167.col.2.

quid sit iudicium rerum amotarum esse singulare tom.1,pag.140,col.2

Duo singularia circa eandem rem eandemque personam concurrere non debent tom.1,pag.1,0,col.2

Singularia.

Duo singularia circa eandem rem eandemque personam concurrere non possunt tom.1,pag 527,col.1

Societas.

De effectibus societatis tom.2,pag. 281,col.1

Renunciare videtur societati qui agit pro socio tom.1,pag 250,col 1

quæ contractæ societatis tempore iam acquisita sunt continuo & ipso iure communicantur tom.1,pagin.43, col.1

Communicatio dominij per societatem contrahitur tom.2,pag.209, col.1

Differentia inter societatem specialem certarum rerum & societatem vniuersalem tom.1,pag.492,col.1

Socius.

Socij dicuntur quandoque qui rem communem habent sine societate quamuis inter eos non sit locus actioni pro socio, sed communi diuidundo tom.2.pag.203,col.2.in fi.

Acquisitum à socio ante contractam societatem licet postea totum sociis communicare cogatur, totum tamen ad eum pertinet tom.1,pa.44,col.1

Cur socius conuentus actione pro socio propter factum rei communis furtum eadem actione consequatur vt actor alterutra actione contentus esse debeat tom.1,pag.621,col.1.in fi.

Socius qui celandi animo rem contrectauit non solum furti actione tenetur,sed etiam pro socio actione obstrictus est, per actionem tamen furti actio pro socio tollitur ipso iure sed non contra tom.1,pagin.620,in fi. & 626,col.1

Vnus ex sociis pecuniam communem credens inuitis sociis partem tantum suam facit creditam tom.1,pag. 44,col.1,& 2

Pro eo quod vnus ex sociis debet,alius quoque socius in solidum conueniri potest tom.2,pagin.180, col.2

An certi condictio ex contractu mutui ab vno ex sociis de propria pecunia celebrato competens soli socio mutuanti, communicanda sit aliis sociis tom.1,pag 44,col.1

Duo eiusdem rei domini in ea re sunt quodammodo socij tom.2,pag. 183,col.1

Socius actio.

Socio cedi debet actio contra socium ex cuius facto conuenitur tom.1. pag.621,col.2

Socius qui rei commuis furtum fecit si actione pro socio conueniatur ea ipsa actione consequitur vt à condictione furtiua liberetur & alterutra actione contentus esse debeat actor tom.1,pag.621,col.1

Solidum.

Pecunia pluribus in solidum mutua dari potest nec tamen eius dominium ad plures in solidum pertinet tom.1, pag.615,col.2

Si negotium aliquod faciendum pluribus commissum sit singulis in solidum commissum esse intelligitur tom.2, pagin.7,col.1, secus si diuisum ibid.

Soluere.

Procuratori in rem dato non rectè soluitur nisi ad hoc habeat speciale mandatum tom.1,pag.147,col.2

qui debitorem suum delegat videtur soluere to.2,pag.329,col.2

Debitores dispensatori, exigendis pecuniis præposito reuocato per mortem aut per expressam domini voluntatem soluentes per ignorantiam liberantur ipso iure non ex mera & stricta iuris ratione sed tantum ex æquitate tom.1,pag.84,& 85

qui ante diem soluit plus præstare dicitur quàm debeat tom.1.pag.249, col.2

Nemo ideo condemnandus est aut cogendus soluere quod ab alio postea repeturus sit si quid præstiterit tom. 2,pag 203,col.1

Non debet eius quis compelli ad solutionem pro eodem dolo vel debito licet ex pluribus causis debito tom.2, pag.196.& 197

Etiam aliud pro alio volenti creditori solui potest, quamuis non inuito tom.1,pagin.360, col.1, & pag.373,col.1

Concurrere debet animus & affectio soluentis cum animo & affectione recipientis to.1,pag 360,col.1

Culpa non caret qui mauult soluere quàm vti exceptione sibi competente tom.2,pag.354,col.1

Potest quis inuito non tantum creditore sed etiam debitore pro alio soluere eumque liberare tom. 2, pagin. 370.col.1

Soluens creditori inuito & prohibente debitore nullam habet aduersus debitorem actionē secus soluens eo ignorante, vel sciente & non prohibente tom 2,pag.368,col.2

quisquis suo non alieno nomine soluit nunquam alium liberat tom.2, pagin.305,col.1

qui suo nomine soluit & propter suam obligationem, alium non liberat tom. 2,pag.291,col.1

Impune soluit quem prætor vt soluat potest cogere tom.2,pa.298,col.2

Impunè non soluit, quem prætor cogere potest vt soluat tom. 2, pa. 191.c.2

An aliud pro alio inuito creditori solui possit? tom. 1,pag.4,col.1,& 2

Quibus casibus aliud pro alio inuito creditori solui possit? tom.1,pag. 4,col.2

Procurator etiam verus qui soluit indebitum, egreditur officium suum, & excedit fines mandati tom.1.pa. 340.col.1

Semper bene soluit qui mandante iudice soluit, nec appellare cogitur, etiamsi maximè possit t.1, p.71, col.2

In dubio præsumendum est quemliber soluisse suo nomine potiùs quàm alieno tom. 1, pagin. 346, col.2

Quomodo possit debitor posteriori creditori per gratificationem soluere? tom.2, pa.191,col.2

Soluere correus.

Ex correis debendi qui totum soluit nullum regressum habere contra correum potest, quia soluit suo nomine non alieno, nisi cessionem actionum à creditore impetrauerit tom.2,pa. 121, col.2

Solutio.

Euicta parte fundi in solutum dati, potest creditor totum debitum repetere,ac si totus fundus esset euictus tom. 1,pa.373 col.2

Is videtur habere fidem de precio, quæ spe futuræ aliquando solutionis habet pecuniam pro soluta accepto in eam rem fideiussore aut expromissore, aut facta etiam,vt fieri solet,debiti nouatione to.1, pa. 647,col.2

Depositio & obsignatio pecuniæ nō potest habere vim solutionis nisi præcedente obligatione quam creditor sine causa accipere recusauerit t.1,pa. 654, col.1

Dolo facit qui & pignus habere vult nondum soluto debito, & debitum haberi pro soluto quod nunquam ipse soluerit tom.1,p. 647,col.2

Nihil interest an soluta sit pecunia debita,an verò fides habita sit de solutione tom.1, pagin.647,col.1

Tempus solutioni debiti adiectum debitoris non creditoris gratia adiectum est, ante tempus enim etiam inuito creditori soluti potest tom. 1, pag.346,c.1

Plures creditoris aut debitoris heredes neque possunt agere ad partem obligationis consequendam, neque possunt soluere pro parte ad hoc, vt liberatio contingat to.1,p.382, col.1, & 2

Propter vtilitatem commerciorum aliares pro alia soluta creditori consentienti parit liberationem tom. 1, pag. 548, col.1

Solutio non aliter liberationem parere potest,quam si quod solutum est, fiat accipientis t.1, p.259,col.1

Casus singularis in quo solutio neque liberationem, neque conditionē videtur parere tom.1, pag.431,col.1,& 2 & pag.432,col.1,& 2

Minor inconsultè adita hereditate soluens legata de suo,non potest heredi imputare quod soluit tom. 1, pag. 337,col.2

Obligatio siue naturalis siue ciuilis non tollitur per solutionem factam ex pecunia

pecunia creditoris aut alterius, quàm ipsius debitoris tom.1,pa 398,col.1

Nihil refert an solutio facta sit ex voluntate creditoris tacita an expressa tom 1,pag 670,col.1

Omnis solutio est alienatio tom.2, pag.368,col.2

Ante finitam tempore obligationem debiti solutio facta valet to.1,pa. 975,col.2

quo casu solutio valeat & pariat liberationem si alij quàm vero creditori, aut eius heredi, aut procuratori facta sit? tom.1,pa 70,col.2

Etiam solutio facta prædoni vectararum nauium & mercedis seruorum ab eo locatarum parit liberationem nō condictionem tom 1,pag.420,col.1

Cum quis annua, bima, trima die reiginta dari stipulatus est druiditur solutio per tres pensiones tom.1,pag. 637 col.1

In dubio reus prior soluisse præsumitur quàm fideiussor tom.1,pagin. 361,col.2

Plurium debendi correorum quia vnica obligatio est, vnica solutione tollitur tom.1,pag.361,col.1

Prodest debitori soluisse creditori sed non voluisse soluere tom.1,pag. 445,col.1

Solutio facta alij licet bonæ fidei possessori,quàm vero creditori non parit liberationem to.1.pag.70,in fi.& 71

Solutio facta prædoni à debitore hereditario iussu magistratus vel principis parit liberationem ipso iure tom. 1,pag.71,col.1,& 2

Pluribus summis debitis & facta solutione si nesciatur in quam causam solutum sit in antiquiorem aut grauiorem solutum videtur tom.2,pag.367, col.1

Nunquam æquum est, vt siue vna eademque actione, siue pluribus actoribus idem consequatur nequidem à diuersis personis tom.1,pag 619,col.1.inuito minus si ab eodem debitore ibi.

Solutio siue naturalis siue ciuilis & imaginaria vt acceptilatio tollit obligationem omnem etiam naturalem liberátque debitorem dummodo facta sit vero creditori to 2,p.177.col.2,in fi.

Soluto toto debito pignus totum liberatur, si quid autem vel minimum desit.solutionis in nullo liberatur to. 1,pag.451,col.2

Irrita solutio neque ciuilem obligationem neque naturalem tollit tom. 1,pag.426,col.2

Solutio à fideiussore iure liberato per errorem facta reum non liberat ab obligatione tom.1,pa.426,col.1,& 2

quod nondum debetur nec solui ad huc potest tom.1,pag.357,col.1

Non potest eadem solutio parere & liberationem,& condictionem tom.1, pag.357,col 2

Non potest solutio nō parere aut liberationem, aut condictionem extra vnum casum tom.1,pag.357,col.2

qui alienos nummos soluit non trāsfert dominium ideóque nec liberatur tom 1.pag.352,col.1

Debitor neque reprobos nummos soluendo, neque alienos quamuis probos liberatur tom.1,pagin.700, col.1,in fi.

Ex nuda confessione solutionis à bonæ fidei possessore vel à vero procuratore & aliis personis alieni debiti exigendi ius habentibus non contingit liberatio nisi vera & realis solutio probetur tom.1,pag.71,col.2

Seruus soluendo ei qui creditor non erat creditorem putās, æquirit domino ex ea solutione tom.2,pag.278, & 279

Duobus correis credendi debitum singulis in solidum debetur vna tamen obligatione & qui prior solutionem accipit debitorem communem à correo liberat tom.1,pag.362,col.1

qui suo nomine soluit quod etiam alius debet alium non liberat tom.2, pag.15,col.1

In omnibus obligationibus accessoriis qui accessoriè tantum obligantur suo nomine soluendo etiam principales obligatos liberant, secus si omnes sint principaliter obligati tom.2, pag.15,col.1,& 2

Vnus ex pluribus correis debendi in solidum conuentus si soluerit ab aliis repetere non potest, nisi priùs impetrata & perita actionum cessione tom.2,pag.36,col.2

Etiam aliud pro alio volenti creditori solui potest contingitque ex ea solutione liberatio, quia debet sibi imputare is qui accepit nec vlla fit volenti iniuria tom.1,pagin.700, col.1

Credendus quisque est ex ea causa soluisse ex qua efficacius potuit conueniri to.1, pag.406,col.2

quod adiecto soluitur creditori etiam solui videtur tom.1.pagin.561, col.2

Si quis posteaquam soli mihi se soluturum constituit soluit Titio nihilominus adhuc mihi tenetur tom.1, pag.561.col 2

Solutio est facti tom.2,pag.354, col.2

Solutio facta creditori creditoris de voluntate tacita creditoris facta intelligitur tom.1,pag.670,col.1

Solutio facta alij quam ipsi creditori dummodo ex creditoris voluntate æquipollet solutioni factæ ipsi creditori tom 1,pag.669,col.1,ficut & quæ vero procuratori ibid.

Debitor creditori sui creditoris tacitè obligatus creditori sui creditoris inuiti soluendo liberatur tom.1,pag. 670,col.2

Solutio facta ei cui creditor heres extitit æquipollet solutioni factæ ipsi creditori nisi adierit hereditatem cum beneficio legis & inuentarij tom.1,pa. 669,col.1

Solutio facta seruo exigendis pecuniis præposito aut quod magis est negotiis omnibus creditoris æquipollet solutioni ipsi creditori factæ tom.1, pag.669,col.1

Facta solutione si neque creditor neque debitor eligat in quam causam facta sit imputandum erit quod solutum est in vsuras prius quàm in sortem tom.1,pag.719, col.2, & hoc non iure competentis electionis quam vt ei qui amisit sed ex mera iuris ratione ac dispositione ibid.

Solutio facta & accepta tam in sortem quàm in vsuras cedit prius in vsuras quàm in sortem tom.1,pag.719,col. col.2,licet & sortis mentio facta sit,& etiam priusquam vsurarum ibid.

Debitor ex pluribus causis si soluat electionem habet in quam causam soluere malit,si non eligat videtur soluisse in duriorem tom.1,pagin. 719,col.1

In vsuras solas imputari facta solutio potest cùm electio à debitore non facta in creditorem translata est tom.

Non videtur solutum quod non durat solutum tom.1,pag 693,col.2

Reprobæ pecuniæ solutio non conualescit licet ea pecunia postea pro proba accipiatur tom.1,pag.700, col.2

Reprobæ pecuniæ solutio parit liberationem si creditori scienti & consentienti facta sit tom.1,pag. 701, col.1

Solutio pro restitutione interdum accepta tom.1.pag.703.col.1

Pro solutione debet haberi pecunia quæ à debitore ad creditorem peruenit tom.1,pa 398,col.2

Improbus ille est & contra bonam fidem facit quisquis vult iterum consequi quod iam accepit tom.1,pag. 408,col.2

Solutio pecuniæ alienæ conualescit si eius dominium debitor postea nanciscatur tom.1, pagin. 700,col.2

Non videtur habere fidem de precio quod statim quis se recepturum putat tom.1,pag.647,col.1,& 2

An creditor inuitus partis debiti à debitore recogniti solutionem accipere teneatur? tom.1,pag.53,54,& 55

Creditor inuitus partis solutionem accipere tenetur si altera pars negetur à debitore tom 1, pagin. 53, 54,& 55

Diuersarum summarum ex diuersis contractibus creditor vnius summæ solutionem recusare non potest eo prætextu quod aliud debitum non offeratur etiam si pro vtroque debito eadem data sint pignora tom.1,pagin. 54,col.2

Solutio partis volenti creditori facta partis liberationem parit tom.1, pag.54,col.2

Iniquum est impunè non soluere eum quem prætor cogere potest ad solutionem tom.1.pag 333,col.1

In solutione in alium locum collata,quàm in quo facta promissio est,inest dies tacitè qua possit peruenire ad locum tom.1,pa.521,& pag.522,co.1,& 2, quodnam autem & quantum tempus illud sit tom.1,pag.522.col.1

quando aliquid soluitur ex vna causa ex qua est indebitum retineri id potest ex alia ex qua sit debitum tom.1, pag.378,col.2

An seruus debitum naturaliter ante manumissionem soluere possit tom. 1,pagin.349,col.1

Solutione à debitoribus mortem creditoris ignorantibus facta seruo exigendis pecuniis à creditore antea præposito qui seruus factus est coheres domini, liberātur debitores etiam pro coheredum portionibus tom.1,pag. 84 & 85

Nemo alienum rem soluendo consequitur liberationem tom.1,pagin. 695,col.2

Solutio per partes habet magna incommoda ex parte creditoris tom. 1, pagin,520,col 1

Solutio simpliciter facta ab eo qui & sortem & vsuras debet cedit prius in vsuras aut tam in sortem quàm in vsuras pro rata si ex stipulatione vel ex pacto debeantur, secus si officio tantum iudicis debeantur tom.1,pa.545,col.1,& 2

Solutio debiti paterni facta vni ex creditoribus à tutore si pupillus hereditate paterna abstinuerit,an & quomodo reuocetur tom.1,p.429,col.1, & 2

Solutio debiti paterni à pupillo po-

ſtea abſtinente facta aliunde quàm ex bonis paternis an reuocari poſſit & vtrum à creditore an ex hereditate tom. 1,pagin.429,col.2

Factum pro facto, aut factum pro dato inuito creditori ſolui non poteſt tom.1,pag.548,col.2

Omnis ſatisfactio pro ſolutione eſt tom.1,pag.548,col.2

Reus habet electionem ſoluendi an alterutro duorum locorum ante petitionem in quo promiſit ſoluere, ſed non in alio & tertio loco tom.1,pa 543, col.1,niſi in quibuſdam caſibus ibid.

Adiecto in fauorem debitoris loco, poteſt ille vbique ſoluere tom.1,pag. 543,col.2

quod in diem debetur licet ante diem ſolui poſſit, non poteſt tamen ſolui ſi dies fauore creditoris adiectus ſit tom.1,pag.543,col.2

Spontanea ſolutio ſolam vim & metum præcedentem purgat, non etiam turpitudinem aliam quamlibet tom.1, pag.320,col.1

Heres adeundo debitoris ſui hereditatem ſibi ipſi ex ea ſoluiſſe videtur tom.1 pag.409 col.2

Legata ſoluta per poſteriores codicillos adempta probabiliſſimo facti errore ſoluta ſunt tom.1,pagin.335, col.1

Inuito creditori alibi ſolui non poteſt quam in loco deſtinato tom.1, pag.542,co.1, & 2,& 543,col.1,& 2

quod ſolutum eſt imputandum ſemper eſt in eam cauſam ex qua iam debetur non in eam ex qua nihil dum debetur tom 1,pag.545,col.1

Is remittit vſuras officio iudicis ex mora debitas qui precij ſolutionem accipit ſiue proteſtatus ſit ſiue non tom.1,pag.545,col.1

Solutio in extraneam quoque perſonam conferri iure poteſt tom.1,pag. 362,col.2

Si ex duobus ſeruis alternatiuè legatis alteruter deceſſerit alter omnimodo præſtandus eſt tom.1,pag. 518, col.2

Vnica ſolutio totius debiti per fideiuſſorem facta ſufficit ad extinguendã & debitoris principalis & fideiuſſoris obligationem tom.1,pa.426,col 1

Duplex obligatio in reo & in fideiuſſore duplicis faciendæ ſolutionis neceſſitatem non inducit tom.1,pag. 426,col.1

Solutio non poteſt in duabus rebus diuerſis fieri tom.1,pa.381,col.1,& 2

Eadem ſolutio proficit in varias cauſas ex diuerſis reſpectibus promanantes, quæ proinde nec contrariæ ſunt nec incompatibiles to.1.pa.389,col.1

quandiu ſpeciei ſolutæ aliquid deeſt, non poteſt per ſolutionem contingere liberatio tom.1,pagin. 432,col.2

Solutio facta vero procuratori parit liberationem tom.1,pag.300,col.1

Solutio facta bona fide & ignoranter vero antea procuratori ſed tunc reuocato parit liberationem tom.1,pag. 300,col.1

Solutio eſt facti tom.2,pag. 125,col. 1.& quidem reſtricti & limitati ad quãtitatem ſolutam ibid.

Solutio rei poſt moram deterioris licet factæ precioſioris & maioris valoris non poteſt fieri, vt pariat liberationem,ſecus ſolutio rei factæ vilioris to. 1,pag.512,col.1

Solutio facta à conductore prædoni parit liberationem non condictionem tom.1,pag.419,col.1

Solutionem creditor admittere tenetur ſecus ſatisfactionem tom.1,pa. 580,col.1

Solutio actio.

Actio de dolo competit heredi contra legatarium qui eius dolo & fallaci perſuaſione integra legata ſoluit non detracta Falcidia tom.1,pag.335,col.1

Solutio legatum.

Semper reſpiciendum non tam quis ſoluerit aut cui legatum ſit quàm cuius gratia quoties quæritur cui actio danda ſit tom.1,pagin.260,col.2

Solutio vindicatio.

qui litis æſtimationem ſoluit creditori repellit debitorem vindicantem niſi æſtimationem ſolutam offerat tom.1,pag.710,col.1, & 2

Vindicans rem repellitur exceptione niſi ſoluat poſſeſſori quod ipſe poſſeſſor alij pro illa reſoluit, ſi illud eſt conuerſum in vtilitatem agentis tom. 1,pag.710,col.1,& 2

Solutio liberatio.

quoties quis alicui tenetur ob id ſolum quod contra alium habeat actionem liberatur cedendo actione & actionis delegatio pro iuſta præſtatione eſt tom.1,pagin.611,col.2

quiſquis ei ſoluit cui fuit obligatus licet nullam ſatis iuſtam eius obligandi cauſam habuerit creditor, attamen liberatur tom.1,pag.419,col.2

Solutio ratihabitio.

Debitum à procuratore ſolutum nec à domino nec à procuratore repeti poteſt ratihabitione non ſecuta tom.1,pa. 341,col.1

Solutio obligatio.

qui ex alienis nummis indebitum ſoluit ſe obligat ei cuius nummi fuerunt à quo ſcilicet neque verum neque præſumptum mandatum habere vnquam intelligitur tom.1,pagin.410, col.1

Solutio tempus.

Tempus quo res petitur nouiſſimũ tempus eſt quo ſolui poteſt,finis ſiquidem dandi & accipiendi & quando iudicium accipitur tom.1,pag.532,col.2

Solutio ceſſio.

Si alter ex correis debendi debitum ſoluat non habet contra alterum vllum regreſſum niſi per creditorem ceſſæ ſint actiones ſoluenti tom.1,pag. 361,col.1

Solutio oblatio.

Oblatio ſola non ſufficit vt vim ſolutionis habeat, niſi oblationem ſine cauſa recuſatam ſecuta ſit obſignatio tom.1,pagin.534,col.1

Solutio condicio.

Pluralitas & enumeratio perſonarum diuiſionem quantitatis inducit tom.1,pag.520, col.2, adeóque condicionis quamuis ea ſui natura ſit indiuidua ibidem

Solutio condictio.

Solutio quæ non parit liberationem parit condictionem & è contra, quæ parit liberationem parit omnibus obligatis quæ verò condictionem, ei tantum qui ſuo nomine ſoluit tom.1, pag.411,col.2

Solutio ſideicommiſſum.

In omnibus cauſis ſolutio indebiti ſcienter facta pro donatione habetur, in fideicommiſſis fauorabilior cauſa præſumitur vt explendæ fidei gratia potius quàm donandi animo promiſſum aut ſolutum eſt tom.1,pag.431, col.2

Solutio ſatisfactio.

Differentia inter ſatisfactionem & ſolutionem tom.1,pa.580,col.1

Solutio ſocius.

Solutione ab vno ex ſocio facta quomodo alij liberentur, & quàm actionem hæc ſolutio pariat tom.2,pa. 16,col.2

Solutio pignus.

Solutio à debitore oblata, & ſine cauſa à creditore recuſata inducit pignoratitiam actionem per quam poſſit cogi creditor vt pignus reddat dummodo duret oblatio, & perſeueret etiã in iudicio to.1,pag.689,col.1,& 2

Solutio adiectus.

Faculeas accipiendæ ſolutionis communis eſt ſtipulatori & adiecto dum ne à lege per ſtipulationem dicta recedatur tom.1,pag.524,col.1

Solutio metus.

Spontanea ſolutio ab eo facta quĩ per vim & metum promittere coactus fuerat purgat vim & metum & ipſam turpitudinem tom.1,pagin.318,col.1,& 319,col.2

Solutio quæ extorquetur per viam exactionis non purgat metum tom.1, pag.318,col.2

Sufficit vim aut metum ab initio interueniſſe vt ſolutio poſtmodum ſecuta per vim quoque aut metum exacta eſſe intelligatur tanquam quæ ſecuta ſit in conſequentem violentæ,vel meticuloſæ promiſſionis tom.1,pag. 319,col.1

Solutio locus.

Etiam id quod certo loco debetur alio quocunque loco ſolui poteſt volente creditore, adeoque inuito eo ſi ſolutio offeratur antequàm peruenire poſſit ad locum ſolutioni deſtinatum tom.1.pagin.555,col.2

Poteſt debitor vbique ſoluere etiam poſt elapſum tempus intra quod ad locum peruenire potuit ſi modo non tãtum ſortem offerat ſed etiam quicquid intereſſe poteſt ſtipulatoris ratione loci tom.1,pag.543,col.1

Creditor non poteſt cogi vt alibi ſolutionem accipiat quam vbi conuentum eſt,quod ſi accipiat ſolutionẽ debitor liberatur tom.1,pagin.523, col.2

Vbique locorum & deberi & peti poteſt quod nullo certo loco debetur, ideóque & impunè poteſt quocunque loco ſolui to.1,pa.533,col.2

Solutum.

Solutum non videtur quod euincitur tom.1,pag.68,col.1

Sors.

Creditor accipiendo ſortem remiſiſſe pœnam

ſiſſe pœnam videtur etiam quæ officio iudicis debetur to.1,pa.545.col 1

Species.

quid ſit ſpecies apud legiſtas, quid apud Philoſophos tom.1,pag 2,col.1, & pag.13,col.2

quod in ſua ſpecie non permanet, extinctum quodammodo videtur tom. 1,pag.686,col.1, ſicut è contrario cuius eadem eſt ſpecies eadem res eſſe creditur ibid.

Omnis ſpecies indiuidua eſt tom.2, pag.415,col.1

Spes.

Spes eſt vnicum quamuis miſerrimum in affectione ſolatium & nihil niſi paulò plus quàm nihil tom.2,pag. 31,col.2

Spoliatio.

Spoliatio & inuaſio legiſlatori odioſa tom.2,pag.365,col.2

Spoliatus.

Etiam prædo ſi ſpoliatus ſit reſtituẽdus eſt aduerſus prædonem tom.1,pag. 816,col.1

Spoliatus ante omnia reſtituendus tom.1,pag.321,col.2

Sponſalia nuptiæ.

An illegitimæ & feſtinatæ nuptiæ inter eos contractæ qui ſponſalia iuſtè contrahere potuerunt ſponſaliorum ſalem vim obtineant? tom.1.pag.293, col.1

Statuliber.

quis ſit ſtatuliber? tom.1.pag.294, col.2

Statuliber implicitus eſt caſus libertatis tom.1,pag.431,col.1

Pendente die vel condicione libertatis ſtatutę ſtatuliber interim verè ſeruus eſt tom.1,pag.431,col.1

Status.

De cauſa ſtatus compromiſſum fieri non poteſt tom.1,pag.202,col.1

Ad cauſam ſtatus pertinet vt quis in alterius poteſtate ſit vel non ſit ſiue de patria poteſtate quæratur ſiue de dominica tom.1,pag.102,col.1

Capitis diminutio ita mutat ſtatum,vt qui capite minuitur, alius homo eſſe videatur tom.2,pagin. 113, col.1

Status contractus.

An mutatio ſtatus mutet contractum qui ab initio certam formam acceperat? tom.2,pagin. 68, col.1,& 2

Stellionatus.

Fauorabilius eſt creditori vt habeat contra debitorem contra iam actionem, quàm vt ſtellionatus perſecutionem tom.1,pag.645,col.2

De ſtellionatu agi non poteſt niſi probato dolo ſine quo nec delictum vllum eſſe poteſt, dolum autem ſemper excludit ignorantia & conſequenter ſtellionatum tom.1,pagin.645, col.2

Quod in cauſis ciuilibus eſt actio de dolo hoc in criminalibus eſt ſtellionatus perſecutio tom.1,pagin. 645,col.2

Stellionatus per actionem ordinariam non excluditur tom.1,p.645,col.2

Stellionatus iudicium publicum non eſt,extraordinariam tamen habet coercitionem tom.1,pagin.645,col.2

Stipulari.

Liber homo acquirit ei cui bona fide tenuit dummodo ex eius re ſtipuletur tom.1,pa.89,col.1

Stipulator.

Stipulatoris eſt legem dicere non promiſſoris tom.1,pag.520,col.2

Stipulatio.

Differentia inter ſtipulationem & pactum tom.1,pagin.81,col.2

Ex eadem ſtipulatione certi condictio & actio ex ſtipulatu competere pro diuerſitate rei in ſtipulationem deductæ tom.1,pag.81,col.2

Lex nunquam 13.C. de contrahen & coniunct. nõ habet locum niſi in pœnalibus ſtipulationibus tom.1,pa. 214,col.2

Heres ſpeciali ſtipulatione legatariis obligatus non ideo durius obligatur quominus iiſdem exceptionibus omnibus vti poſſit quibus poſſet ſi nulla ſtipulatio interueniſſet tom.1, pag.334,col.1

Stipulatio iudicatum ſolui dicitur habere tres clauſulas de re iudicata, de re defendenda,& de dolo malo tom.1, pag 163,col.1

Stipulationum aliæ ſunt certæ aliæ incertæ tom.1,pa.58,col.1

Cur inſulæ faciendæ ſtipulatio nullo adiecto loco facta non valeat tom. 1,pag.521,col.1,& 2

Caſus in quo ex ſtipulatione interpoſita pecuniæ creditæ nomine, quæ non ſit in accipientem alienata datur actio directa ſtipulatori, eaque efficax ſine metu exceptionis doli tom.2, pag.255,col.2

Forma ſtipulationis immutari ex poſt facto non poteſt to.1,pa.382.col.2

Differentia inter ſtipulationem domino factam, & ſtipulationem factam ſeruo tom.1,pag.88,col.2

Stipulatio quæ fit & interponitur prætextu futuræ numerationis totam vim & ſubſtantiam accipit ex numeratione & per eam impletur tom. 1,pag.63,col.1

De imperſonalitate ſtipulationis quæ eſt aut in verbis obligatoriis, aut in executoriis tom.1,pagin.95,circa fin.& 96,col.1,& 2

Stipulatione numerationem pecuniæ incontinenti præcedente vel ſubſequente, datur actio ex ſtipulatione non ex numeratione to.1,pa.90,col.2

Ex ſtipulatione vnius poteſt interdum alij acquiri vtilis actio tom.1,pa. 90,in fi.

De ſtipulatione emptæ & venditæ hereditatis tom.2,pag.221,col.2

Commiſſa in totum ſtipulatio nunquam ad aliud poteſt competere quàm ad id quod reuera intereſt ſtipulatoris tom.1.pa.148.col.1

Facilius cõmittitur ſtipulatio quantum ad pœnam quàm quantum ad id quod intereſt tom.1,pag.49,col.2

Poteſt quilibet ſtipulari rem ſuam ſub ea conditione ſi res ſtipulatoris eſſe deſierit tom.1,pag.721,col.2

Expreſſa ſtipulatio quæ de legatis ſoluendis interponitur, licet actionem ex teſtamento nouet, actionis tamen ex teſtamento naturam induit tom.1, pag.334,col.1

Stipulatio iudicatum ſolui ſimpliciter interpoſita an referatur ad id omne quod iudex quoquomodo & ex quacunque cauſa pronunciauerit tom.1, pag.209,col.1,& 2

Stipulatio iudicatum ſolui committitur in id omne quod iudex pronunciauit tom.1,pagin.208,col.1

Ex ſtipulatione ſine cauſa poteſt promiſſor conueniri& non obſtante exceptione condemnari tom.1,pa.451.col.1

Solam verborum ſolemnitatem requirit ſtipulatio ad inducendam ipſo iure obligationem non item aliquam obligationis cauſam to.1,pa.451.col.1

An ſtipulatio ſerui pecuniam domini mortui, quem ignorabat mortuum credentis, ſi eius factus ſit heres pro parte aliquid operetur & quo caſu? tom.1,pag.88,& 89

Homo mortuus in ſtipulationem deduci non poteſt tom.1,pa.582,col.1

Ex ſtipulationibus prætoriis alia actio naſci non poteſt quàm actio ex ſtipulatu tom.2,pag.366.in princ.

Prætoriæ ſtipulationes recipiunt interpretationem ex mente prætoris, ſecus ſtipulationes conuentionales tom.1.pa.569.col.2

Caſus in quo ſtipulatio fingitur interueniſſe quæ reuera non interuenit tom.1,pag.334,col.2

Aquiliana ſtipulatio nouat omnes obligationes & actiones tom.1,pag. 365,col.2

Stipulatio initium eſt litis cuius res iudicata finis eſt to.1,pag.565,col.2

Stipulatio amplius non peti non niſi lite conteſtata committitur tom.1. pag.148,col.2

Stipulatio non poteſt videri commiſſa ad id quod intereſt quàm ſi actor probet ſua intereſſe tom.1,pagin.148, col.2

Stipulationibus omnibus cautionalibus illud commune eſt, vt earum actionum quas nouant naturam induant & vicem repræſentent to.1,pag. 448.col.1

Poſt factam nouationem legati nomine debetur ex ſola ſtipulatione quod antea ex teſtamento debebatur tom.1,pag.448.col.2

Frequens olim fuit & aſſidua ſtipulatio tom.1,pagin.696,col.1

Stipulatio etiam inutilis parit obligationem naturalem tom.2,pagin.175. col.2, ſecus ſtipulatio nulla ibidem in fin.

Nemo rem ſuam ſtipulari poteſt nequidem à fure niſi ſub condicione tom.1,pag.501,col.2

Omnes ſtipulationes prætoriæ adiunctam ſemper habent ſatiſdandi neceſſitatem tom.1,pagin.208,col.1

In ſtipulatione hoc modo concepta fundum illum ſi illi non dederis mihi dare ſpondes, finis dandi alteri erit quando iudicium accipietur, & ideo occupantis erit actio tom.1,pag. 519,col.2

Stipulatio aliter fieri non intelligitur quàm ſi quis ſerio interroganti,ſeriò reſpondeat tom.1,pag. 522, col.2

Quænam verborum conceptio faciat ſtipulationem tom.1, pagin. 522,col.2

Inutilis ſtipulatio nec parit obligationem naturalem nec valet in vim pacti tom.1,pag 22,col.1

Cur comparatus ſit vſus ſtipulationis & vnde dicta tom. pagin. 545, col.2

Stipulatio eſt ſtrictiſſimi iuris tom. 1,pag.522,col.1

Pura ſtipulatio aliquando ex re ipſa dilationem capit tom.1,pa.107,col.2

Ex ſtipulatione certa naſcitur certi

condictio, ex stipulatione incerta, actio ex stipulatu to.1,pa.58,col.1,& 2,
Stipulatio non nisi per stipulationem tolli ipso iure potest, per pactum verò nisi posterius, exceptionis ope, tom.1,pag.80,col.1
Stipulationes omnes prætoriæ dantur ad id quod interest aut quanti res est tom.1,pag.158,col.2

Stipulatio iudiciem.

Stipulatio iudicio sisti committitur ad id omne quod interest stipulatoris ratum non esse debitorem tom. 1,pa.158,col.2

Stipulatio expressum.

Aliquando dies vel condicio non expressa in stipulatione subintelligitur, persona verò nunquam tom.1,pa. 522,col.2

Stipulatio dos.

Ex stipulatione pura dotis dandæ sponsus agere volens ante secutas nuptias exceptione doli summoueri potest tom.1,pag.286, & 287, propter taeiam condicionem ibid.
Stipulatio dotis interim pura est & ex ea nascitur confestim obligatio, licet non prius agi possit, adeoque nec aliter secutis quoque nuptiis, quàm si nuptiæ consistant tom.1,pag. 286,col.1,& 2

Stipulatio pactum.

Pactum in continenti adiectum stipulationi non solùm ei sic inest vt possit producere actionem sed etiam format stipulationem, vt quod pacto incontinenti apposito comprehensum perinde haberi debeat ac si idipsum stipulationis verbis contineretur tom. 1,pag.530,col.2

Stipulatio venditio.

Stipulatione inter emptorem & venditorem interposita ab initio aut incontinenti siue ante siue post contractam venditionem non duo sunt contractus, vnus venditionis, alter stipulationis, sed vnus tantum stipulationis non venditionis tom.1,pag. 538,col.1

Stipulatio numeratio.

Cum pecunia credita est si stipulatio intercenit siue ante siue in continenti post numerationem non duo sunt contractus quorum prior per posteriorem mouetur, neque contractus vllis mutui, sed tantum stipulationis tom.1,pagin.583,col.2

Stipulatio satisdatio.

In stipulationibus prætoriis speciale est, vt satisdationem exigant ideft fideiussorem nec pignoribus contentæ sint excepta stipulatione quæ pro collatione interponitur tom.1,pag. 580,col.2

Studium.

An & quomodo pater obligetur si filiusfamilias studiorum causa pecuniam mutuam accipiat tom.2,pagin. 124,col.1,& 2

Stultus.

Absurdum est melioris condicionis esse desides quam diligentes, & stultos quàm prudentes tom.2,pagin.362, col.2

Subditus.

qui non sunt in ea prouincia in qua degunt fiunt subditi secundum quid siue in ea contrahant, siue delinquant tom.1,pagin.73,col.2

Subrogatum.

Subrogatum sapit naturam eius in cuius locum subrogatum est tom.2, pag.349,col.1 & tom.2, pagin. 476,col.2

Subscribere.

qui subscripsit omnia in instrumento contenta videtur approbare, nisi tanquam testis subscribat tom.2,pag. 313,col.1,& 2
Debitor qui se in testamento creditoris subscribit non videtur ex eo approbare quæ in testamento apponuntur tom.1,pa.724,& 725,cum seqq.

Substituere seruus.

Seruus olim substitui solebat vltimo tandem gradu tom.2,pag.142, col.1

Succedere.

Contra legem facit qui pacisci tur ne filius aut filia intestato patri succedat, non autem filius aut filia qui patri iam defuncto etiam intestato non succedit tom.1,pagin.316,col.1

Successio.

Cur olim neque in suis neque in agnatis esset successio tom.2,pagin. 211,col.2

Successio ratihabitio.

Successio non habet vim ratihabitionis in iis quæ defunctus gessit suo nomine, sed in iis tantum quæ gessit nomine heredis sui putà si eius quoque bona obligauerit quod facere suo iure potest tom.1,pag.737,col.2

Successor.

Personalis obligatio siue actiua siue passiua nunquàm transit in singularem successorem tom.1,pagin.658,col. 2,secus realis
Pacta & priuilegia merè personalia non transeunt ad successores siue vniuersales siue singulares, realia verò secus tom.1,pag.658, col.2, & ad quos heredes? ibid.
Potest quis sine successore decedere tom.1.pag 563,col.1
Omnes defuncti obligationes tam actiuæ quam passiuæ transeunt non tantum in heredem, sed & in alium successorem quemlibet tom.2,pagin. 135,col.1
Personalis obligatio passiua non sequitur fundi possessorem nec alium quemlibet singularem successorem tom.1,pa.110,col.1,in fi.
Potest quis æris alieni magnitudine oppressus decedere sine vllo successore siue ciuili siue honorario, ita vt nec ad fiscum bona perueníre possint tom. 2,pag.204,col.2
Iura alicui competentia vel contra aliquem ratione alicuius rei transeunt in quemlibet eius rei successorem tom.1,pag.111,col.1, Itemque iura realia ibid.col.2

Sui.

In suis acquisitio fit eo instanti, quo in aliis fit delatio tom.1,pa 397,col.2

Sumptus fructus.

Non sunt computandi fructus nisi deductis sumptibus qui ad eos percipiendos & colligendos necessario facti sunt tom.2,pagin.404,col.2

Superficiarius seruitus.

Seruitutes à superficiario constitutas, quamuis non nisi à domino constitui possint tuetur prætor, data similiter vtili actione in rem de seruitute tom. 1,pag.680,col.2

Superstitio.

Vnicuique propria superstitio pro religione est tom.1,pag.106,col.2

Suspectus.

In fraudem legis factum esse præsumitur quod à persona suspecta & prohibita factum est tom.2,pagin. 340,col.1

Syndicus.

Syndicus personam vniuersitatis fictam repræsentat tom.1,pag.60,col.2

T.

Taberna.

Tabernaria negociatio vbi sit tom. 2,pag.43,col.2

Tacitum.

Taciti temporis & tacitæ condicionis par est virtus tom.1,pagin. 287, col.1
Facilius est vt quid tacitè confirmetur quam vt tacitè fiat tom.2,pag. 49,col.1
Pleraque tacitè aguntur quæ non dicuntur tom.1,pag,602,col.2

Taxare.

Ex eo quod taxatum est deduci postea nihil potest tom.1,pagin.345, col.2

Temperamentum.

Æquissimum omnium est temperamentum per quod vtrique parte commodissimè consulitur vt neutra lædatur tom.2,pa.67,col.2

Tempestas.

Sæpe accidit vt propter homines improbos & sceleratos qui in naue sunt tempestas oriatur tom.2,pagin. 27,col.1

Tempus.

Tempus non est modus tollendæ obligationis naturalis tom.1,pag. 327,col.2
Non post multum temporis fieri dicitur id quod fit post quinquennium sed id quod fit post decennium tom.1, pag.333,col.1,& 2
Sola temporis limitatio est quæ impedit ne post tempus fieri possit quod ante fieri debuit tom.1,pag. 249,col.1,& 2
Nulla ratio temporis haberi debet contra eum cui culpa nulla imputari potest quique sua diligentia temporis tarditatem præuenire & anteuertere non potuit tom.1,pag.334,col.1
Tempus diei vnius, alterius diei tempus & mensura esse nunquam potest tom.2,pag.266,col.2
Tempus ipsum quo contractum est præcisè inspiciendum tom.1,pag.575, col.2

Omnis

Omnis dispositio censetur facta eo tempore in quod confertur, nec tam inspiciendum est an facta sit tempore habili quàm vtrum collata in tempus habile vel inhabile tom.1, pag. 575, col.2
Actiones perpetuæ tempore non pereunt secus actiones temporales to. 1,pa.113,c.2
In contractibus omnibus tempus contractus inspici oportet to.1,p. 332,col.1
Qualitas iuncta verbo intelligenda est secundum tempus verbi tom.1,p. 332, col. 1
Tempus stipulationi adiectum non tantùm obligationis, sed etiam solutionis gratia pars est stipulationis non minus quàm summa ipsa in stipulationem deducta tom.1,pagin.522, col.1
Qui pares sunt in tempore pares sunt in iure tom.1, pagin. 689, col.1, & 2
Semper habenda est ratio vtilitatis temporis adiecti in contractu siue stricto siue bonæ fidei non minus quàm loci tom.1.pa.533,col.2
Qui hoc anno aut hoc mense dari stipulatus est, nisi omnibus partibus prætereitis anni vel mensis non rectè petit to.2,p.361,col.2

Tempus, dies.

In iudiciis stricti iuris etiam vtilitatis temporis ratio habenda est si tempus in obligatione deductum sit, secus si ex mora debitoris, & ex officio iudicis tom.1,pag.532,col.1,& 2

Tempus, contractus.

In contractibus quoties quærimus cui actio acquiratur contractus tempus inspiciendum est tom.2,pag.386, col.1

Tempus, interesse.

Temporis etiam in contractu stricto adiecti vtilitatis ratio habenda est, quàtum ad lucrum non minus quàm ad damnum, id est pura actione & directa & ex verbis ipsis stipulationis non ex vllo officio iudicis tom. 1, pag. 532, col.2

Testator.

Falsa verba testatoris non præiudicant veritati tom. 2, pag. 351, in fi.
Verba enunciatiua à testatore prolata creditoribus non præiudicant to. 2,p.351,col.1,& 2
Voluntas testatoris in vltimis voluntatibus illa est quæ totum facit tom. 2, pag. 262,col.1
In re testatoris non debemus esse liberaliores testatore tom. 1, pag. 323, col.2
Potest testator rei suæ quam vult legem dicere, adeóque rei suæ etiam dominium post mortem suam citra traditionem transferre, ac nudum pignus constituere tom. 1, pagin. 708, col.2
Non omnis testatoris vox habet vim legis tom.1,p.728,c.2

Testis.

Testis malè auditus ex integro audiendus est tom.1,pag.180,col.1 etiamsi pars aduersa iam dixerit testificata ibid.
Nemo in sua causa testis est idoneus tom. 2, pag. 393, col. 2
Nemo in re sua & ad suam vtilitatem testis idoneus esse potest tom.2,pa. 420,c.2
Nemo seipsum iudicem & testem in causa propria potest constituere nisi cui ea conditio ab aduersario ipso deferatur tom.1,pag.195,c.2
Testis à iudice iuratus & examinatus qui dixit rem de qua agitur dignam esse centum aureis, potest item examinari ex causa, nec periurus est si dixerit valere centum & quinquaginta nisi prius adiecerit dictionem taxatiuam tom.1 pag.240,col. 2
Testimonium ferre quis cogitur contra furem iam iudicatum & accusatum tom.1,pa.316,col.2
Vnus testis non facit semiplenam probationem extra casus aliquos singulares tom.1,pa.177,col.1
Vox vnius etiam Senatoris vox nullius tom.1,pa.177,col.1
Suspectus est vltro iurare, vel testimonium præbet volens tom.1, pa. 177,c.1

Titulus.

Vnaquæque lex debet intelligi secundùm naturam tituli sub quo posita est tom.1,p.442,col.1
An dentur tituli generales tom. 1, pag.1,& 2

Totum.

Qui totum vel omne dicit nihil excludit aut excipit tom.2.pag.233, col.1

Tradere.

Tradere solam possessionis non proprietatis translationem importat nisi cum proprietaria possessione non potest separari, quo casu etiam translationem dominij continet tom.1, pag. 272,c.2
Tradere aliquando pro dare t.1,p. 272,col.1

Tradere, contrahere.

Non est decipiendus qui certa aliqua lege rem suam tradidit nõ alio qui traditurus tom.1,pag.243,col.2

Traditio.

Non omnis traditio transfert dominium nec si à domino ipso facta sit, sed ea tantùm quæ iusta est non quæ nuda tom.1,pagin.623,col.1
Traditio iusta & non nuda dicitur quæ fit ex titulo aliquo præcedente eóque habili ad dominium transferendum, & à iure in eam rem approbato tom. 1, p. 625, col.1
Nunquam traditio nuda dominium transfert etiam quæ à domino facta sit ni iusta aliqua causa præcedente non quæ vera etiam sit, sed quæ iusta esset si vera esset tom.1, pag.417, c.2
Traditio est possessionis translatio tom 1,pa.623,col.1
Translatio dominij quæ fit authoritate legis non requirit traditionem to. 2,p.237,c.2
Ius obligationis creditori quæsitum non transfert in creditorem dominium rei ex ea obligatione soluæ, sed traditio sola per dominium facta animo transferendi dominij ex iusta causa præcedente tom 1, pagin. 420, col.2
In traditionibus rerum quodcunque pactum interpositum sit id valere certum est to.1,pag.243,c.2
Vtrimæ voluntates traditionem nullam exigunt ad transferendum dominium, sed sola legis authoritate ac potestate contentæ sunt tom.2,p.258, col.2
Neque in stipulatione dandi, neque in stipulatione faciendi promissor precisè cogitur ad tradendum tom.1,pag. 338,col.2
In traditione etiam ficta rem præsentem esse oportet ad translationem dominij tom.1,pa.501,c.1

Tenuis.

Ex delictis seruorum domini nunquam renentur nisi noxaliter prætereaquam si iis scientibus delictum admissum proponatur tom.1. pag.641, col.1

Terminus.

Semper supponendi sunt termini habiles tom.2, pag. 384, c.2

Testamentum.

Testamentum minus solenne & inualidum nullius momenti est, nec vllam producere potest, aut obligationem, aut transferendi dominij facultatem tom.1, pag. 416, c.1
Prius testamentum per posterius minus solenne in quo legitimus successor est institutus, rumpitur fauore legitimæ successionis tom. 1, pag 337, col. 2
Ex testamento quod vel ab initio nullum fuit, vel ex postfacto ruptum est ipso iure nihil debetur nisi quod in testamento relictum est repertum sit à venientibus ab intestato tom. 1, pag. 430,c.1
Ratio naturalis non patitur vt quis de rebus suis disponat in id tempus quo non erit dominus tom.1.pag. 430,c.1
Testamentum inofficiosum euertitur saltem pro qua parte inofficiosi querela instituta est & obtinuit t.1,p. 246,c.1
Ex eo testamento quod per agnationem posthumi rumpi potest, deferri interim hereditas non potest to. 1, pag.336,c.1
Actio ex testamento est stricti iuris tom.1.pag.323,col 1, quamuis in nonnullis imitetur actiones bonæ fidei & in quibus ibid.
Confirmatio testamenti quæ iuris est non facti fit in instanti sola legis potestate tom. 1, pagin. 339, col.2
Testamentum nullas vires habere potest nisi ex die mortis testatoris to. 2,pag.268,c.1
Qui tabulas testamenti apud se depositas pluribus præsentibus legit, tenetur etiam actione iniuriarum si dolosè non per imperitiam aut stultitiam id fecerit tom.2, pagin. 392, & 393
Actio ex testamento licet stricta sui natura sit, actionum tamen bonæ fidei ius & naturam imitatur cùm fructus & naturales & ciuiles petuntur tom.1,p. 65,col.2
Confirmato semel testamento omnis defuncti voluntas rata constituitur tom. 1,pag.339,col.2
Multi sunt casus in quibus testamentum quod iure ciuili non valet prætorio iure defenditur tom.1.pa.338, col.1
Vnde nascatur actio ex testamen-

to tom.1,pag.232,col.2, & 233
Ex nullo teſtamento præſtantur legata vltra vires patrimonij tom.1,pa. 333,c.2
De actione ex teſtamento pro legatis piis à Iuſtiniano introducta tom. 1,p.231,col.2
An actio ex teſtamento ſit ex quaſi contractu? tom. 1, pag. 231, col.2
Teſtamentum ſolemne à teſtibus ſubſcribi ac ſignari olim neceſſe erat ne imperfectum eſſet, eiuſque tenor à teſtibus ignorabatur cùm nec aperiretur nec legeretur niſi mortuo teſtatore tom.1,pag.727,col.1
Teſtamentorum ſolemnium tam frequens olim vſus fuit quàm infrequens nunc patiuorum extra milium perſonas tom.1, pag.727,col.1

Teſtamentum debitor.

Quæcunque à debitore qui ſoluendo non eſt fiunt vel ſcribuntur in teſtamento in fraudem creditorum rata haberi non oportet tom. 2, pa. 251,col.2

Teſtari.

Lex 12. tabularum non permiſit ciui Romano teſtari de alieno, ſed tantùm de ſuo t.1,p.333,col.2
Contra legem facit qui præripit ſibi aut alteri facultatem liberam teſtandi, non autem qui mauult inteſtatus decedere quàm teſtatus to.1, pag. 315,col.2

Teſtator.

Voluntas teſtantis quæ in teſtamentis dominatur & totum facit, nec melius nec aliter perſpici & explorari poteſt quàm ex ipſius opinione tom. 1, pag.425,col.1
In re teſtatoris non debemus eſſe liberaliores teſtatore tom.2,pag.258, col.2
Teſtatoris voluntas lex eſt tom.1,p. 707,col.2

Teſtator teſtamentum.

Stultus eſt teſtator qui condito ſolemniter teſtamento clauſulam derogatoriam adiicit vt ſi contingat aliud poſterius ab eo fieri æquè ſolemne teſtamentum, illud tamen valere nolit niſi illa clauſula in priore addita in poſteriore reperiatur tom. 1, pagin.414, col. 1,& 2
Longè faciliùs eſt,vt per traditionem poſſeſsio quàm dominium transferatur to.1, pa.623.c.2
Miſsio in poſſeſsionem æquipollet traditioni tom.1,p.708,col.2
Capio pignoris iudicialis pro traditione eſt t.1,p.708,col.2
Traditio nihil niſi datio & translatio poſſeſsionis eſt tom. 1, pag. 719, col.1
Res abſens tradi non poteſt, ſicut nec abſenti tom.1,pa.42,col.2
Inutilis traditio eſt ad obligandum, niſi præceſſerit conſenſus de re obligandæ tom. 1, pa.645,col.1,
Traditionibus transferuntur rerum dominia,non contractibus tom. 1, pag.489,col 1
Traditio nihil aliud eſt quàm datio poſſeſsionis tom.1,pa.492,c.1

Traditio vſucapio.

Traditio ſiue à domino, ſiue à non domino facta,quæ ex aliqua cauſa dominium transferre non poteſt, transfert tamen vſucapiendi condicionem, ſi nec eadem,nec alia ratio vſucapioni obſtet tom.1,pa.259,col 2

Traditio donatio.

In traditionibus omnibus, ſed maximè in donationibus voluntas eius potiſsimum ſpectãda eſt,qui donat cuius gratia & contemplatione tradat, non autem eius qui accipit tom. 1, pa.300 c.2,in fi.

Tranſactio.

Tranſactio nihil niſi pactum nudum eſt,ſed veriuſque conſenſu perfectum & nominatũ: ex quo proinde naſcitur exceptio tom.1, pag 247,col.1
Aquiliana ſtipulatione verè non ſi ctè interpoſita poſt iudicatum poteſt tranſigi,nõ de re iudicata, ſed de ſtipulatione, aut potiùsde lite quæ ex ſtipulatione naſci poteſt to.1,pag.365,col.2
Valet tranſactio ſi non per calumniam ſuper ſtipulatione certa & indubitata tranſigatur tom.1,pag.365 col.2
Poſt rem iudicatam tranſactio facta nullius eſt momenti tom. 1, pag 365, col.1, ſi modo res iudicata certa ſit & indubitata ibid.
Poſt rem iudicatam tranſactio valet ſi appellatio interceſſerit vel appellari adhuc poſſit tom. 1, pagin. 365, col.1
In tranſactione imperfecta locus eſt pœnitentiæ tom. 1, pagin. 248, col.2
Nunquam iuſta & perfecta tranſactio admittit pœnitentiam tom.1,pag.247, col.1
Solus metus litis ſufficit ad tranſactionem tom.1, p.365, col.1, & pag. 434,col.1
Semper iuſta cauſa tranſactionis eſt quoties aut à lite aut à metu litis diſceditur to.1. p.365, col.1, & pag.454, col 1
Tranſactio non poteſt fieri niſi de re dubia tom.1,pag.365,col.1
Ante & poſt litem conteſtatam ac pendente iudicio tranſactio fieri poteſt tom. 1,p.367,col.2
Tranſactio non eſt contractus, nec ex ea naſcitur aliqua actio tom.1,pag. 98, col. 2, niſi appoſita ſtipulatione ibid.
Tranſactiones ex cauſa enormis læſionis reſcindi non poſſunt to.1,pag. 434,col.2
Litem aliquam ſubeſſe ſemper oportet aut ſaltem metum litis, vt tranſactio iure facta videri poſſit to.1,p.434 col.2
Maior tranſactionum eſt vtilitas,quã rei iudicatæ, quia per eas & ſumptibus & vexationibus iudiciorum parcitur t.1,p.434.col.1
Tranſactio prætextu inſtrumentorum poſtea repertorum reſcindi non poteſt tom. 1, pa.176,col.1
De ſententiæ executione tractari poteſt poſt & tranſigi poſt latam ſententiam tom.1,p.365,col.2
Cur ob læſionem tranſactio reſcindi non poſſit tom.1, pag.434, col. 2
Cauſas vel lites tranſactione finitas reſcripto imperiali reſſuſcitari non oportet tom.1, pagin.434,col 1 etiam prætextu læſionis immodicæ ibid.
Precipua tranſactionis & pacti differentia ratione materiæ to.1, pa 434, col. 1
Tranſactio nihil niſi pactum eſt t.1, p.434.col.1
Ex cauſa tranſactionis aliquid dari, vel promitti, vel retineri omnino neceſſe eſt tom.1,p.434,col.1
An valeat ſententia ſecuta poſt trãſactionem tom.1, pagin.366, col 1,& 2
An tranſactio ſit contractus nominatus vel innominatus? tom. 1, pag. 248, col.2, An pactum duntaxat ibidem.
I is iniuſta præbere materiam tranſactionis poteſt ſecus calumnioſa to.1, p.434,col.2
An tranſactio cui dolus cauſam dedit ipſo iure nulla ſit vt de bonæ fidei contractibus dici ſolet,an verò per doli exceptionem aut replicationem elidenda ſit tom. 1, pag. 435, col. 1, & 2
An tranſactio ſit contractus bonæ fidei an ſtricti iuris tom.1, pag.435, col 1 & 2
Tranſactiones dolo malo, aut vi, aut metu interpoſitæ ratæ haberi non debent tom. 1, pag 435, col. 2
Omnis tranſactio inducit nouationem & prioris obligationis maximè ſi fiat per ſtipulationem Aquilianam to. 1,p.435,col.2
Super dolo malo tranſactionem bona fide fieri nihil prohibet tom. 1. pag.435,col.2
Tranſactionis exceptio dicitur etiam litis finitæ tom. 1, pagin. 366, col.1
Tranſactio nihil niſi pactum eſt ſi ſtipulatio non interueniat tom.1, pag 366, col.1

Tranſactio,repetitio.

Quod ob tranſactionem etiam dolo malo factam ſolutum eſt vel prima actione ſi perempta non ſit repetitur vel actione de dolo,ſed condictione indebiti nunquam extra vnum caſum tom. 1,pa.435,col.2

Tranſactio ſententiæ.

Sententia poſt tranſactionem latã poteſt victor doli exceptione ſummoueri tom.1,pa.367,c.1, & 2, & ante & poſt litem conteſtatam ibid.

Tranſactio, alimentã.

Tranſactio facta ſuper alimentis futuris ex teſtamento, vel qualiber alia vltima voluntate debitis, non autem ex contractibus inter viuos non valet niſi conſultò,& authoritatem præſtante prætore facta ſit tom. 1, pagin. 366, col. 2

Tranſactio ſtipulatio.

Neque tranſactio, neque pactum vllum ſtipulatione non interpoſita tollit actionem ipſo iure, ſed tantùm per exceptionem tom.1,pag.366,col.1.

Tranſactio, compromiſſum.

Neque tranſactio, neque compromiſſum alieno nomine fieri poſſunt citra ſpeciale mandatum tom. 2, pag. 150,col.2

Tranſactio, conditio.

Ei qui tranſegit & ſoluit prohibitum eſt ne ſimul & exceptione & cõdictione vtatur tom. 1, pagin. 368, col.2
An datum propter cauſam tranſactionis iam factæ ea non recta repeti poſſit t.1.p.264,c.1,& pag.434,col.1,& 2
Datum propter tranſactionem non ſecuta lite repeti non poteſt ſi metus litis ſubſit dum ne quid per calumniam factum ſit tom.1, pagin.364, col.1,& pag.434,col.1,& 2

Tranſferre.

Quænam per condictionem in alium tranſferri poſſint tom. 1, pag. 353,col.1
Qui rem ſuam tanquam alienam tradit alij, eam non tranſfert, poteſtque eam vindicare tom.1, pagin. 259,& 260
Dominium non aliter tranſferri poteſt quàm ſi animus concurrat & affectus ex vtraque parte tom. 1, pagin. 259.c.1
Plerumque plus iuris in alium quis tranſferre poteſt quàm ipſe habeat to. 2, pag.133, col.2
Etiam ſine traditione noua voluntas nuda domini ſufficit aliquando ad tranſferendum rem tom. 2, pag. 288,col.1
An in tranſlatione dominij requiratur conſenſus tantùm,an etiam in cauſa tranſlationis? tom. 1, pag. 47, col.1

Tranſigens.

Tranſigenti non fuit præſcribendum ad quem vſque modum iniuſtam litem timere deberet tom.1,pag.434,c.1

Tranſigere.

Differentia inter tranſigere negotiũ & tranſigere de negotio tom. 1, pag. 99,col.1

Tranſlatio.

Error & falſitas in cauſa traditionis non impedit quo minus dominium per traditionem à domino factam trãſferatur dummodo fiat ex iuſta cauſa tom.1, p.418,col.1
Vera dominij tranſlatio fieri nõ poteſt per ſolam transferendi dominij voluntatem, ſed per interuenientem traditionem aut per actum aliquem traditioni æquipollentem tom. 2, pag. 165,col.1
Dominium & poſſeſſio transferri poteſt ſub condicione & interim eſſe in pendenti to 1,p.280,col.1

Tranſmiſſio.

Cùm de tranſmiſſione quæritur, id potiſſimum eſt inſpiciendum, an id quod tranſmitti debet ex facto defuncti proficiſcatur & ſumat originem to. 1,pa.401,col.2
Stipulatio condicionalis pendente condicione tranſmittitur ad heredem non item legatum tom.1, pagin. 401, col.2

Tribonianus.

Triboniani inſcitia in iure & in proprietate verborum tom. 1, pagin.274, col.2

Tributoria.

Merces in eadem caberna exiſtentes licet ex vnius creditoris pecunia comparatæ ſint, veniunt tamen in tributum niſi fuerint creditori pignoratitio 2,p.84, col.1,& 2
Dominus in tributione mercis peculiaris negans dolosè alicui quicquam deberi, tributoria actione poteſt conueniri tom.2,pag.89,col.1,& 2
Cur actio tributoria quæ non niſi ex dolo interueniente datur ſit perpetua tom. 2, pag.92. col.1
Dolus pupilli, eum obligat actione tributoria to.2,p.76,& 77
Scientia pupilli vel furioſi non ſufficit vt actione tributoria teneantur, ſed ſcientia tutoris vel curatoris,neque dolus tutoris aut curatoris ſufficit, ſed ipſius tantùm domini, vel pupilli, vel furioſi tom.2,pa.77,col.1, & 2
Actio tributoria & perpetuo & in heredem domini datur, ſed non in ſolidum,ſed de eo duntaxat quod ad eum peruenit tom.2,pag.89,& pag. 91,c.1,& 2,& pag.92,col.1,& 2
Seruus alienus aut liber homo bona fide poſſeſſus licet ſciente & patiente poſſidente ex merce peculiari negotietur, non aliter poſſidentem obligat tributoria quàm ſi ex merce peculiari ad poſſidentem pertinentis negocietur tom.2,p.74,col.1,& 2
An merces ſeruo vendẽdæ datæ maneant dantis, an veniant in tributum tom. 2, pag.84,n fi.& 85,col.1,& 2
Actio tributoria nec eſt actio de dolo,nec actioni de dolo ſimilis to.2,p. 92,col.1, & 2
Actio tributoria non naſcitur ex dolo, ſed ex contractu tom.2, pa. 92, col.2
Non iubet prætor, ſed tantùm permittit domino mercis ſerui diſtributionem tom. 2,pag.87,col.1
Mancipia in tributum veniunt per actionem tributoriam ſi ex merce ſint comparata,ſecus ſi non ex merce tom. 2, pag. 83, col. 1, & 2
Cur actio tributoria ſit pœnalis & perpetua, nec detur niſi quatenus peruenit,& non in ſolidum tom.2,pag. 91,col.2,& 92
Actio tributoria quæ competit contra heredem competit etiam contra cæteros ſucceſſores tom.2,pag. 93,col.1,& 2
Sola ſcientia patris vel domini eos obligat actione tributoria tom.2,pag. 73,col.1,& 2
Ex dolo procuratoris dominus tributoria tenetur tom. 2, pagin.77, & 78
Dominus ſciens ſeruum ſuum ex merce peculiari negotiare vocatur in tributum cum cæteris ſerui creditoribus non omnibus,ſed eius dũtaxat mercis, & priuilegium deductionis amittit tom.2,pag.80,c.1,& 2
Quibus modis dominus in tributorio iudicio poſſit diſtributionem ſibi à prætore conceſſam relinquere tom.2, p.87,col.2
Diſtributionem à domino mercis ſuæ peculiaris factam non licet ſolo prætextu inæqualitatis, nullo dolo interueniente impugnare, ſecus dolo interueniente tom. 2, pag.87, col. 1, & 2
Tributoria actio ad quid comparata tom.2, pag.88,col.2
Actio tributoria à diſtributione facta nomen ſumpſit non à diſtributione facienda tom. 2, pag. 88, col.2
Quæ ſit obligatio quæ pariat actionem tributoriam tom.2, pagin. 88,col.2
Ex dolo commiſſo an malè vel nihil diſtribuendo actio tributoria tenetur diſtribuens tom. 2, pagin. 87, & 88
Pluribus ab eodem ſeruo factis negociationibus diuerſarum mercium ſi quoſdam creditores in certis mercibus alios verò in aliis habuit, non debent omnes in iiſdem mercibus confundi ſimulque in tributum vocari tom. 2, pag. 83, col.1.& 2, ſecus ſi eiuſdem negociationis ſint creditores ibidem, col.2
In pluribus negociationibus,vel vna, in pluribus locis plures & ſeparatę ſunt contributiones tom. 2, pagin. 84, col.1,& 2
Cauendum eſt quantum fieri poteſt ne ex alterius re vel merce alij indemnes fiant, alij damnum ſentiant in actione tributoria tom. 2, pag. 84, col.1
De actione tributoria cur ſic dicta?& de eius vtilitate, & cum quibus aliis actionibus poſſit concurrere t.2, p. 71, col. 1, & 2
Nunquam locus eſt actioni tributoria niſi dolo patris vel domini interueniente tom.2,pag.72,c.2
Per actionem tributoriam aufertur patri vel domino priuilegium quod habuit in peculio filij vel ſerui tom. 2, pag. 72, col.1,& 2
Ex edicto de tributoria domino tribuendum eſt & partiendum ex merce ſi quid ipſi debetur ac etiam ſi quid aliis,quos habet in ſua poteſtate to.2, p.81,col.1,& 2,& 82,col.1,& 2
Si duo plureſve domini ſint ſerui ex merce peculiari negotiantis vtique omnibus pro rata debiti ſui tribuẽdum eſt tom.2,pag.82,c.1,& 2
In actione tributoria non habetur ratio totius peculij, ſed eius tantùm mercis qua ſeruus ſciente ac patiente domino negotiatus eſt & quid inde receptum ſit tom. 2, pag. 82, col, 1, & 2
Domini eſt tribuere ac diſtribuere peculiares merces à ſeruo obligatas, nec niſi domino diſtributionem in iudicio tributoria prætor permittit tom. 2, pag. 83, in princip.
Omnis apparatus ad mercis negotiationem,eiuſque impenſa venit in actionem tributoriam tom.2,pag.83, col.1, & 2
Nihil refert ad inducendam actionem tributoriam an quis cum ſeruo,an cum eius inſtitore contraxerit dummodo contraxerit de peculiari merce in qua dominus ſeruum ſuum negotiari ſciuit tom. 2, pagin. 79,col. 1, & 2 in fin.
Non ad omnium rerum negociationem quæ cum ſeruo facta eſt tributoria datur, ſed ad eas duntaxat quæ mercis appellatione contineantur to. 2,p.80,col.1,& 2
Per actionem tributoriam tribui iubetur non tantùm peculiaris illa merx in qua ſeruus ſciente domino negociatus, ſed etiam quicquid inde receptum eſt tom.2, pag.80,col.1,& 2
In actione tributoria non minus quàm in exercitoria & inſtitoria & de peculio & quod iuſſu illa æquitatis ratio facit vt ex contractu ſerui communis ſinguli domini in ſolidum teneri debeant, ne in plures aduerſarios

distringatur qui cum vno contraxit, si omnia sint paria. tom. 2, pagin. 74.& 75

Cur actione de peculio cum emptore serui agi possit, tributoria verò non possit tom. 2, p.94.& 95. col. 1, & 2

Aliquando melius est agere actione de peculio quàm tributoria to. 2 pag. 95.col.1,& 2.

Omnes qui possunt agere tributoria possunt agere de peculio, sed non contra tom.2,pag.95.col.2.in fi.

Tunc.

Articulus, Tunc, denotat extremitatem temporis tom.1, pagin.81, col.1

Turpe, iniustum.

Differentia inter turpe & iniustum t.1.p 309,col. 1

Turpitudo.

Nemini permittendum est turpitudinem suam allegare, ad fundandam suam intentionem tom.1, pag.148, col.1, sed tantùm ad fundandam exceptionem aut replicationem, si modo contra eum qui fuerit particeps turpationis ibid.

Turpitudo, conditio.

Ratio turpitudinis propter quam quid datum est, danti condictionem aufert to.1.p2.453,col.1

Turpitudo condicere.

Promittens ob causam turpem agentem repellere potest per exceptionem doli mali vel in factum, solutum verò ob eam causam repetere non potest si turpitudo ex parte vtriusque versetur tom.1.pag.319.320.321

Tutela.

Contrarium tutelæ iudicio cur comparatum tom.1,p.443,col.2

Actio tutelæ nascitur ex susceptione tutelæ, sed non nisi à die malæ administrationis tom.1.p 663,col.2

Ex causa tutelæ per seruum administratæ eo tempore quo liber esse credebatur qua actione, & ad quid dominus teneatur? tom.2, pa. 257,col.1,& 2

Tutela, pupillus.

Actio quæ datur in magistratus qui pupillo rem saluam fore caueri nó curarunt non est ex delicto, sed ex quasi contractu, non pœnalis, sed rei meræ persecutoria, & cur detur? tom.2,pag. 152,col.2

Tutor.

An tutoribus solutio rectè fiat t.1, p.143,c.1,& 2

An tutor rerum pupillarium dominium transferre possit t. 1, p. 143, col.2

Tutor, itemque curator prodigi aut furiosi loco domini sint tom.1, p.144, col.1

Seruus neque tutor est neque esse potest non magis quàm prætor, cum prorsus incapax sit eorum omnium quæ sunt iuris ciuilis tom.2, pagin.255, col.2

Tutor debet aliquando plus præstare aduersus seipsum pupillo quàm aduersus extraneum quia aduersus alios experiri sine actione non potuit, aduersus seipsum potuit to.2,p.166 col.1, in fi.

Cur tutori liceat rem pupilli alienari, & quando domini loco habendus sit t.1,p.143,& 144

Plus iuris habet tutor in administratione rei pupillaris quàm procurator generale mandatum habens tom. 1, pag. 423.col 1.& 2

Tutor potest pupillaris rei quam à defuncto emerat possessionem sibi tradere, non tamen se debitorem facere ex causa venditionis, vel donationis si nulla præcesserit, non magis quàm alius quilibet tom. 1, pag.42,col.1.

Tutor licèt pupilli personam repræsentet, & vice domini sit, tunc tamen domini loco habetur, cum tutelam ex bona fide administrat, non cùm pupillum spoliat tom.1.p.423,col.1

Non est audiendus tutor si dicat ideò cessasse pecuniam pupillarem, quod idonea nomina non inuenerit, si arguatur eo tempore suam pecuniam bene collocasse tom. 1, p.606,col.1

Quomodo intelligendum sit per tutorem non quæri actionem pupillo, neque per curatorem minori tom.1, pagin 558,col 2

Tutor indebitum solutum recipere potest, siue suo nomine, siue pupilli t.1,p.342, col.2,

Tutor domini loco habendus est, cùm bene administrat non cum spoliat pupillum tom.1,p.342,col.2

Semper ignoscendum est tutori qui prudentis patris voluntatem factúmq; secutus est tom.2.pag.52,col.2

Tutor loco domini est quoties tutelam gerit ex bona fide, nec pupillum spoliat tom.2,pag.374,col.1

Tutor ex causa mutui potest se facere pupilli debitorem, adeóque si sit creditor sibi soluere, non tamen potest sibi ipsi vendere rem pupillarem, aut aliter in rem suam pupillo authoricare præstare tom. 1, pag. 42,col 2

Habenti tutorem, tutor non datur to.1,pag. 218,col 1

Tutor datur personæ & bonis pupilli tom 2,pa.315,col.1

De alienationibus rerum pupillarium à Seuero prohibitis tutoribus to.2,p. 256, c.1

Omnia quæ potest facere pupillus cum tutoris authoritate ea tutor solus per se facere potest, si quædam excipias quæ personalissimum pupilli factum requirunt, vt aditio hereditatis alienæ t.2.p.50,col.1

A tutoribus pupillorum eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillarium, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præstare debet tom.1,p.216,c.2

Potest tutor vel curator infantis & furiosi eos abstinere perindè ac immiscere tom.1 pagin.459, col.2,

Non est prohibendus tutor vltrò soluere debitum pupillare to.1,pag. 38 infin.

Vnus ex duobus tutoribus conuentus, si præstiterit in solidum quanti actoris interest alterum liberat, secus si non præstiterit tom 1, pag.617 col. 2. nec electione vnius alter liberatur ibid.

Tutor nec dominus est nec domini loco habendus cùm mulierem pupilli administrat licèt ex suo dolo pupillum faciat locupletiorem tom.2 pa.56.col.2.

Qui ex pluribus tutoribus tutelam gessit atque ita locupletior ex ea factus est, debet prior conueniri, deinde si aut nihil aut minus præstare possit ad alterum debet peruenire tom.1pag. 618.col.1.

Tutor non tantùm vice & loco domini est, sed etiam dominus rerum pupillarium cùm bene & ex fide tutelam administrat tom.1,pagin. 678. col. 1

Cum tutoribus non malè contrahitur siue pupillum simul ad contrahendum adhibeant cui authoritatem ad contrahendum præstent, siue soli contrahant absque pupillo tom.1,pag.678. col.1

Non malè cùm tutoribus contrahitur, tum quoque cùm soluendo non sunt tom.1,pag.673.col.1

Tutor agere.

Cum furiosis, neque cum infantibus ne quidem authore tutore vel curatore agere licet, cum ipso tutore vel curatore licet tom.1. pag.459,col.2

V

Valere.

VAleat eo modo quo agitur, si non quod in rei veritate agitur, valere tamen debet eo modo quo potest tom.2,pag. 421,col.1

Explicatio illius regulæ, quod ab initio non valet, ex post facto non potest conualescere to.1.p.688, col.2

Validitas.

Ea quæ ab initio constiterunt, non eò magis possunt irrita fieri quod ad eum casum peruenerint, à quo incipere non potuerunt, & è contrà tom.1, pagin. 593, col.2

Quomodo multa teneant quæ ad eum casum peruenerunt, à quo incipere non potuerunt tom.1,pa.574, col.2

Variare, mutare.

Vlpianus, Papinianus, Scæuola, & Volusius, Meciam sententiam mutarunt in melius, & variauerunt tom.2, pag. 402, col 2

Velleianum.

S.C. Velleianum non prodest mulieri decipienti t.2,pa. 325, in fi. & 323

S. C. Velleianum omnem omnino obligationem comprehendit siue re, siue verbis, siue quocunque alio contractu mulieris intercesserint tom.2, pag.323, col.1, & 2

Mulieri alienam obligationem in se suscipienti, succurritur per S. C. Velleianum tom. 2, pagin. 323. col.1,& 2 siue per defensionem alterius siue per intercessionem ibid.

Quibus casibus cesset S. C. Velleianum t.2,p.324, & 325

Mulier alium defendendo qui contra eam habet regressum post condemnationem non iuuatur Velleiano to.2 pag.324

pag.324, col.1,& 2

Mulier non potest iuuari S. C. Velleiano si soluat, vel debitorem deleget nisi ex causa præcedentis intercessionis soluat tom. 2, pagin. 329, col.1,& 2

S.C. Velleianum non succurrit mulieri soluenti & patrimonium suum diminuenti, sed ei tantùm quę pro alio intercedit & se obligat tom.2, pag.328,col.1

An mater pupilli heredem tutoris inuitans vt periculo suo hereditatem tutoris alioqui suspectam adiret, iuuetur S.C. Velleiano? tom. 2, pag. 343,col.1,& 2

An mulier promittendo indemnitatem pupillo de eo quod debet, vel debebit ei tutor, vel è contra, aut si promiserit indemnitatem de eo quod debet ipse vel debebit pupillo, vel è contra, possit iuuari S. C. Velleiano? tom 2 pag.327,col.1,& 2

Mulier contra S.C. Velleianum obligata solutum eo nomine repetere potest tom.2.pag 328,col.1,& 2

Renunciatio S. C. Velleiani à muliere facta non valet, si ab initio facta sit tom.2,pag. 357.col.1,& 2

Cur introductum sit S. C. Velleianum? tom.2,pagin.320,col.1, & 2, & 322

S.C. Velleiano ita succurritur mulieri, vt tamen actio pristina in priorem debitorem restituatur tom.2,pag. 321, col.1,& 2

Itémque in eum qui pro se constituit mulierem ream ibidem.col.2,

In omnibus casibus in quibus per S. C. Velleianum succurritur mulieri pro alio intercedenti, restituitur actio vel instituitur contra eum pro quo vel intercedit vel se ream constituit, siue is soluerit, siue ignorauerit tom. 2, pag.321,col 2

Procurator mandata mulieris pro alio intercedens, iuuatur Velleiano, secus si ignorauerit tom.2,pag. 354,col 1,& 2

Creditori pecuniam mulieri tanquam in vsus suos mutuo danti, non nocet exceptio S.C. Velleiani, licèt eã pecuniam alij mulieri sit creditura tom. 2, pa.336, col.1, & 2

In datione in solutum à muliere pro alia facta non habet locum S. C. Velleianum tom. 2,pag.325 col.1

S.C. Velleianum non habet locum in muliere vendente rem suam, vt ex pecunia debitum alienum soluat tom. 2,pagin.325, col. 1,& 2

An S.C. Velleianum habeat locum in muliere mandante, vt alius pro alio fideiubeat, siue sciat, siue ignoret creditor fideiussorem ex mandato tantùm mulieris fideiubere? tom 2, pag.326,col.1,& 2

Fideiubens ex mandato mulieris non potest exceptione Velleiani se tueri aduersus creditorem ignorantem neque vti replicatione aduersus mulierem tom.2,pagin.326,col.1,& 2

An debitor delegatus à muliere pro alio intercedente ante solutionem, tutus est Velleiano, & si agat contra mulierem possit exceptione S.C. Velleiani repelli, & quomodo? tom.2, pagin.345,& 346, c.1, & 2

An ignoranti pro muliere alienam obligationem in se suscipienti promittenti possit opponi exceptio S.C. Velleiani, & quomodo? tom. 2,pag.345,& 346, col.1,& 2

S.C. Velleianum non succurrit mulieribus alienam obligationem in se suscipientibus, nisi ex ea intercessione fiant pauperiores tom.2,pagin. 347, col.1

Muliere pro alio contra S. C. Velleianum intercedente, si fideiussorem eo nomine dederit, an & quomodo exceptio S.C. Velleiani competat etiam fideiussori? tom.2,pag.339.c.2,

An mater promittens legitimo filij pupilli fratri indemnitatem periculo suo, vt & fratrem impuberem abstineret hereditate, & se solùm immisceret, possit iuuari S.C. Velleiano? tom.2, pa 344,col.1

An exceptio S.C. Macedoniani vtilis est mulieri, quoties pro alio intercedit, licèt creditor eam ignoret intercedere, dummodò à muliere non sit deceptus? tom.2,pag.340, col.1, & 2

An sit locus S.C. Velleiano si mulier quæ alieno creditori contra S.C. promisit ab eo delegetur, quasi creditus tom.2,pag.340, col.2

Dominus ex contractu serui negociationi præpositi cum muliere agens an Velleiano summoueatur? tom.2, pag.350,& 351

S.C. Velleiano interueniente, actio statim restituitur in priorem debitorem, non expectata solutione tom. 2,pag.348, & 349

S.C. Velleiano locus est cum creditor scit mulierem intercedere tom.2 pag.336,col.1,& 2

In solutione à muliere donandi animo facta non habet locum S.C. Velleianum tom.2,pagin.325, col.1,& 2

Qui mandante muliere pro alio intercedit, an exceptione S. C. Velleiani vti possit? tom.2, pag.356,& 357

S.C. Velleiano non aliter locus esse potest quàm si creditor sciat mulierem intercedere tom.2,pa.136, col.2

Velleianum Macedonianum.

Quod factum est in fraudem Velleiani aut Macedoniani nullius momenti est tom.1, pa.404,col.2

Vendere.

Nemo rem suam inuitus vendere cogitur iusto precio tom.1, pag.307, col. 1

Etiam rem suam quis ex causa vendere cogitur tom.1, pag 652, col.1

Vendere est pro re pecuniam accipere tom.1,pag.209, col.1

Res aliena vendi potest, licèt eam dominus auferre postea & vindicare quandoque possit tom. 1, pagin.659,col.1

Dominus minus rem suam iusto precio vendere non cogitur tom. 1,pag.225, col.1

Non videtur ius illud quis vendidisse quod sibi competere ignorabat tom. 1, pag.347,col.2

Venditio.

Plutibus fundis vno emptionis interposito instrumento venditis, tot possunt dici venditiones quot sunt fundi to.2,p.217,col. 2

In venditionibus & stipulationibus tot sunt venditiones & stipulationes quot sunt res separatæ tom. 1, pag.632, col.2

In venditionibus & emptionibus non alia iusta contrahendi causa requiritur quàm voluntas tom. 1, pag. 717, col.1

Etiam perfecta venditio est, si venditor pecuniam subinde reddat emptori vt eandem restituere commodati possit, quia satisfactum est solemnitati legis duodecim tabularum quę nec aliud exigit, nisi vt venditor fidem habuerit de precio tom. 1, pagin. 601, col. 1, & 2

Ex contractu venditionis iurato eædem nõ minus oriuntur actiones quàm ex vero contractu venditionis tom. 1, pagin. 134,& 135, Differentia inter actiones ex vtroque proficiscentes to.1. p.137.col.2

Venditio rei alienæ valet tom.1,p. 395.col.1

Res vendita periculo est emptoris etiam priusquàm tradita ei fuerit tom. 2,pag.85,col.1

Ex omnibus contractibus habilibus ad translationem dominij transfertur dominium per traditionem excepto contractu venditionis tom. 2, pag. 85,col.1

Ex venditione dominium non transfertur nisi traditione interueniente t.1, p.718,col.2

Quomodo in venditione liceat contrahentibus sese inuicem de precio decipere tom.1,pag.718.col.1

Dolus emptoris qui rescindendæ venditionis causa præbere possit non quantitate precij æstimandus est sed qualitate facti tom.2, pag.286,col.1

An alienationis nomine venditio contineatur? tom.2,pag.268,col. 1, & 2

Quid in venditione primo & principaliter agatur tom. 1, pag. 688, col.1

Venditio rei alienæ non afficit rem, sed tantùm personam tom. 1, pag. 721,col.1

Venditio à viro donationis causa vxori facta viliore precio nullius est momenti tom.2,pag.339,in fin.& 340, col.1

Venditio, pignus.

Pura pignoris venditio est tum quoque cùm post moram debitoris sua die non soluentis conuenit inter debitorem & creditorem vt pignus certo precio sit emptum creditori tom. 1, pag. 717,col.1

Conuentione facta vt pignus venditum sit creditori pro debito pignoris, venditio valet tom. 1, pagin. 717, col.1,& 2

Venditio pignoris à debitore creditori facta postea per oblationem sortis & vsurarum reuocari non potest to.1, pag.717,col.2

Venditio, legarum.

Venditor vel testator qui rem alienã in qua ius aliquod habeat, vendit aut legat non aliud quàm illud ipsum ius quod in ea re habet vendere vel legare videtur tom.1.p.729,col.2

Venditio, traditio.

Venditio sine traditione non est alienatio, sed iusta alienationis causa & habilis ad transferẽdum dominium per subsecutam traditionem to.1, pa. 489,col.1

Venditio, locatio.

Venditio aut locatio nunquam suscipit à datione aut traditione rei vendicæ aut locatæ, aut solutione precij vel mercedis tom.1,pagin. 268 col. 1

Venditio, emptio.

Quoties de dominio rei venditæ quæritur cui acquiratur non tam inspiciendum est ex cuius pecuniis res empta sit quàm cuius nomine & empta fuerit & tradita nisi cùm comparata est ex nummis pupilli aut militis tom.1,pag. 730,col.1

Venditor.

Liberum est vendenti quam velit legem & conditionem rei suæ dicere etiam in præiudicium creditorum anteriorum tom. 2, pagin. 85, col. 2

Ad litem vsque contestatam promissioni suæ satisfacere venditor potest to.1,pag.538 col.2

Ei rem venditam tradere venditor solet & debet à quo vicissim dominium nummorum precij sperare possit to.1,p.66,col.1

Quando necessaria sit actio de eo quod certo loco ad hoc vt venditor ad rem tradendam quocunque alio loco conueniri possit tom.1, pagin. 538, col.1,& 2

Qui sciens vêdit rem alienam ignoranti, nõ tam emptorem decipit quàm seipsum, cum hoc ipso se obliget in id omne quod intereſt emptoris to.1,p. 721,col.1

Venditor in crimen falsi incidit qui vendit tanquam suam eam rem quam ipse alij iam vendiderit tom. 1, pag. 721,col 1

Venditor rem emptori venditam tradere non cogitur coactione præcisa, sed coactione causatiua tom.1,pagin. 227,col.1

Dolus venditoris rem venditam tradere nolentis æstimatur non per iusiurandum in litem, sed officio iudicis tom.1,p.227,col.1

Venditor est in culpa qui vendit emptori & rem emptam tradit sine præsenti pecunia, & sine fideiussore ei qui iam tum non erat soluendo, secus qui diuiti emptori & idoneo, sed postea lapso facultatibus tom. 1, pag.703, col 2

Venditor rem venditam emptori tradere non tenetur si malit præstare id quod emptoris interest to.1, p.652, col.2

An venditor conuentus a domino actione ex empto si rem seruo venditam bonæ fidei possessori serui tradiderit, per cessionem actionum contra possessorem à domino oblatam, liberetur? tom. 1, pagin.69, col.2, 70, & 71

Venditor pignus.

Vendito pignore à creditore pignoratitio, creditor mandare actiones debitori contra emptorem si non soluerit, periculo tamen ipsius creditoris si sit in culpa, secus si non sit in culpa t.1,p.703,c.2

Qui rem suam immobilem vendidit & tradidit, si tam stultus fuit vt temerè fidem habuerit de precio quod ei solutum non sit, in ea causa est vt non tantùm partem precij, sed totum ipsum precium facile amissurus sit si ab aliis creditoribus hypothecarijs antecurratur, nec per pignus in ipsa re sibi prospexerit tom. 2, pag.85, col 2

Venditum.

Res vendita non fit emptoris antequam fit tradita t.2,p.399,col.2

Vestimenta commodare.

Vestimenta commodari possunt, sed precario dari stricto iure non possunt tom. 1, pag.592, col.2, in fi. & pag. 601, col.1,& 2,& 608,col.2

Verba.

Verba cum effectu sunt accipienda tom.2,pag.360,col.2

Cur & quomodo verba debeant impropriari tom.1,pag.125,col.1,& 2

Cùm in verbis nulla est ambiguitas non debet admitti quæstio voluntatis, nec magis in contractibus quàm in testamentis tom. 2, pagin. 38, c.2

Omnia verba quantumlibet generalia ciuiliter intelligenda sunt, ita vt neque absurdi, neque iniqui quicquà sequatur tom.2,pag.233,col 2

In sermone generali quædam tacitè excepta videri debent tom.2,pag. 233,col.2

Verba cum effectu sunt accipienda tom. 2, pag.104,col.2

Verba probatiã.

Verba enunciatiua epistolæ fidem equidem faciunt & probationem inter eadem partes, sed in dubio tantùm, id est ita demum si non contrarium probetur tom.1,pag.589,col.2

Verbum.

Sæpe verbo simplici pro composito veteres vtebantur tom.2, pag.34, col. 2,in fin.

Qualitas iuncta verbo intelligitur secundum tempus verbi t.1,p.356,col.1

Veritas.

Non in totum falsum videtur quod veritatis primordio adiuuatur tom.1. p.149,col.2

Plus valere debet quod est in veritate quàm quod est in opinione tom. 2,p.336,col.1

Veritas per iusiurandum probatur to.1, p.139,col.2

Salua semper esse debet causa veritatis contra præsumptionem t.1,p.589, col.2

Veritatis habendæ semper est maximus & præcipuus fauor tom.1, p.220, col.2

Non est in totum falsum quod veritatis primordio adiuuatur, aut quod veritatis effectum habet tom.1,pag. 130,col.1

Versum.

quod seruus in hoc mutuatus est vt creditori suo soluat non est in rem versum quamuis actione de peculio liberatus sit dominus tom. 2, pag. 302, col.1,& 2

Res empta per filium vel seruum, eatenus dicitur versum quatenus valet, si verò alius, vel minus non plus quàm fuit empta tom. 2, pag.302, c.1,& 2

In rem versum est patris, quod filiusfamilias mutuatus est vt filiæ suæ dotem daret to.2,p.292,col.1, nisi ampliorem dederit quàm pater eius fuisset daturus ibid.

Omninodo emptori danda est actio ex empto de in rem verso in solidum, siue id egerit seruus, siue non egerit vt in rem domini pecunia emptoris verteretur tom. 2,pa.292,col 1,& 2 si modo in rem domini solidum versum sit ibid.

Pater actione de in rem verso tenetur filio si filius acceperit iudicium pro patre, etiam ante condemnationem tom.2, pag.295,& 296.col.1,& 2

Actio de in rem verso datur vel in totum, vel pro parte, si vel totum versum sit vel pars tantùm tom.2,pag. 296,col.1,& 2

Actio de in rem verso necessaria est vbi cessat actio de peculio, cessat autem vbi peritur id quod excedit peculium vel cùm est ademptum peculium, aut actio de peculio, anno finita est tom. 2,pag.275,col.2

quando actione de in rem verso agere creditor possit quando actione de peculio? t.2,p.275,col.2,277.col.1

Actio de in rem verso,& actio de peculio habent eandem causam originis tom.2,pag.275,in fi.

Actio de in rem verso non competit contra omnes in quorum rem pecunia versa est tom. 2, pag. 276, col. 1, & 2 288,& 289,c.1

Cur detur actio de in rem verso? to. 2,p.276 col.1,& 2

Actio de in rem verso est perpetua tom.2,pa.276,c.1,& 2

Casus in quo melior est condicio actionis de in rem verso, quàm exercitoriæ & institoriæ tom.2,pag.279,col.2, & casus in quo deterior ibid.

Ad actionem de in rem verso inducendam quid requiratur tom.2, pa. 279,c.2

Toties de in rem verso est actio quoties & quibus casibus procurator mandati vel is qui negotia gessit negotiorum gestorum habet actionem tom. 2,pag.279,col.1

Donatio remuneratoria facta seruo in rem donantis versa esse non dicitur, secus donatio simplex to. 2, pag. 300,col.2

Seruo decem in rem domini vertente,& eandem postea summam à domino mutuante, si præterea & peculium decem habeat, an actione de in rem verso dominus adhuc teneatur, an de peculio tom.2, pag.300,col.1, & 2

quomodo verum sit non dici versum quod non datur versum to.2. pa.283, col.2

quod domino comparatum fuit, si postea perierit aliquo casu modo non culpa aut facto creditoris ex cuius pecunia comparatum erat in rem domini versam esse dicitur, eumque obligat actione de in rem verso tom.2, pagin. 283,col.1,& 2

Si quis ex creditoribus peculiarij prenenerit & occupauerit in actione de peculio, ne cæteris in occupando diligentioribus postponeretur, an per actionem de peculio consumpta sit, cessétque actio de in rem verso? to.2. pag. 277,col.1,& 2

An qui nummis acceptis seruum manumisit actione de in rem verso conueniri possit tanquam factus locupletior? tom.2,p.277,& 278, & quomodo pag.278,col.1,& 2

In rem domini versum quid dicatur? tom.2, pag. 278,& 279

An actione de in rem verso conuentus pater vel dominus ad sortem tantùm, vel etiam ad vsuras teneatur? t.2, p.296,& 297

Qui

Qui agit actione de in rem verso cõsequitur quod supereſt in eo quod dominus dedit pro re tom.2, pagin.305, col.1,& 2

An ex pecunia in rem domini à seruo mutuata si ea ab eodem seruo sine culpa perdita sit teneatur dominus actione de in rem verso? tom.2.pag. 305,& 306

An actione de in rem verso teneatur pater vel dominus qui filio vel seruo soluit quod versum erat siue in necem creditoris, siue perdituro filio t.2,pag. 298 col.1,& 2

Quomodo non dicatur versum quod non duret versum? tom.2, pag. 297,& 298

Quod filius patri donari voluit, actione de in rem verso repetere nunquam potest tom. 2, pag. 295, col.1.& 2

Commodius est patri teneri actione de peculio quàm de in rem verso to.2, p.295,col.1

In actionem de in rem verso verum precium tantummodo rerum non necessariarum venit, rerum verò necessariarum precium conuentum to.2, p. 286,col.1,& 2,& 287,c.2

Actione de in rem verso tenetur dominus ex contractu serui quem ratum non habuit tom. 2, pagin. 287, col.1,& 2

Actio de in rem verso datur contra eum solum ex sociis in cuius rem versum est, vel si contracta sit societas vniuersorum bonorum tom. 2, pag. 303, col.1,& 2 secus actio de peculio ibidem.

Actio de in rem verso datur contra omnes socios quos consensus non reconiunxit tom. 2, pagin. 303, col.2

Si plures sint domini eiusdem serui is solus de in rem verso conueniri potest in cuius rem versum est tom.2,p. 303,col.1,& 2

Quibus casibus ex dominis in cuius rem versum non est pro alio in cuius rem versum est, possit conueniri? tom. 2, pagin. 303, col. 1, & 2, & 304, col. 1,& 2

Quod filius patris fideiussor soluit, in rem patris versum esse dicitur to.2,p. 293,col.1.in fi.

An actione de in rem verso pater teneatur si filius iudicium pro patre etiam inuito accipiat tom. 2, pag. 294, col. 1, & 2, & pagin. 285, col. 1,& 2

Conseruatio etiam dicitur in rem verti atque acquisitio tom. 2, pag. 279,col.2,& 280

Filia à marito pecuniam mutuante propter alimenta quæ pater præstare tenebatur, an vir habeat socerum obligatum actione de in rem verso tom.2, p.309, col.1,& 2, & 310

De comparatione actionis de in rem verso cum actione quod iussu tom. 2, pag.311,col.2

Etiam in actione de in rem verso nõ minus quàm in actione de peculio melior est conditio occupantis tom.2, pag.286,col.1

Qui per emptionem hereditatis à seruo factã quod sibi debebatur compensauit, si ea à domino euincatur potest dominum actione de in rem verso conuenire tom. 2, pag. 291, col.2, & 292

Quod filiusfamilias gerit tanquam paternum non tanquam proprium in rem patris versum esse dicitur tom. 2, pag.293,col.1,& 2. Idem in seruo ibidem,col. 2

Patre & filio correis debendi factis si filiusfamilias solus mutuam pecuniam acceperit ex eáque communi creditori soluerit, Actio in rem patris pecunia versa esse dicatur tom.2,pagin. 301, col. 1, & 2, & quo casu ibidem.

An ex argento seruo dato vt pocula faceret ex quolibet argento si factis poculis mox seruus decesserit dominus actione de in verso teneatur? tom. 2, pag 290,col.1,& 2

Ex impensis à seruo factis in funus alicuius quod ad dominum suum pertinebant dominus actione de in rem verso tenetur tom. 2, pag. 290, col.1,& 2,& 291

Quibus casibus pecunia etiãsi prius in peculium versa sit mox in rem domini, etiam de in rem verso actio esse possit? tom.2,pa.288,& 289

Actio de in rem verso non potest nasci post ademptum peculium tom.2, pag.288,col.1 & 2

Dominus non aliter actione de in rem verso conueniri potest licet factus sit locupletior quàm si à seruo eius negotia gerente factus sit locupletior t.2, p.289,col.1,& 2

Ad inducendam actionem de in rem verso non sufficit quoquo modo factum esse locupletiorem tom.2, pag. 289,col.1,& 2

An ex donatione rei peculiaris à seruo facta domino detur actio de in rem verso contra dominum tom. 2, pagin. 289,c.1,& 2

An etiam ex solutione donandi animo facta à seruo tom.2,pagin. 289,& 290

Actio de in rem verso licet non detur filio contra patrem, datur tamen creditori qui filio pecuniam mutuatus est contra patrem tom.2,pagin.294, col.2

quibus casibus dos à filiofamilias data filiæ suæ nomine in rem aui versa non dicatur? tom.2,pagin. 293, col.1

Promissio tutoris de eo quod in rem pupilli versum est non impedit quo minus ipse pupillus de in rem verso actione teneatur tom.2,pagin. 310, col.1,& 2

qui emit hereditatem à seruo quæ ad dominum pertinebat, & creditoribus pecuniam soluerit, an actione ex empto de in rem verso dominum possit conuenire si ipsi emptori hereditatem abstulerit? tom.2,pagin.291,col. 1,& 2,& 292

Actio de rem verso subsistere si alij quoque actioni adiecta non sit tom. 2,pag.292,col.2

quod filius aut seruus vt se aleret & vestiret secundum patris aut domini consuetudinem sumpsit in rem patris aut domini versum esse censetur tom. 2,pag.286,col.1,& 2

An actio de in rem verso competat ei qui principaliter contrahit vt in rem domini vertaretur tom.2,pag. 307,& 308

Pecunia à filiofamilias mutuata ex qua togam sibi emit quam togam pater ignorans & putans suam esse in funus filij dedicauerat, an in rem patris versa videatur? tom.2,pagin.308, col.1.& 2

Adiectio de in rem verso tunc necessaria est cùm annus post mortem filij excessit tom.2,pag.309,col.1

Filius constituendo non dicitur in rem patris vertere tom.2. pa. 304,col. 1,& 2,secus si soluat pag.305,col.1,& 2

In actione de in rem verso non quid conuenerit sed quid in rem versum sit inspicimus, quia ex re ipsa non ex conuentione nascitur tom.2,pagin. 286.col.2

In rem versum dicitur quando versum est in causam in quam dominus erat versurus tom.2,pagin.290, col.2

Seruo nummos ab vno mutuante aliis vero credente dominus actione de in rem verso tenetur tom. 2,pag. 281,col.1

Ex pecunia in peculium serui versa dominus non tenetur de in rem verso sed tantum actione de peculio tom.2, pag.281,col.2

Actione de in rem verso tenentur omnes siue furiosi etiam sint siue pupilli, qui habent filios aut seruos in potestate tom.2,pagin.275,col.1

Probatio in rem versi semper exigitur ab eo qui in rem versum allegat tom.2,pag.275,col.1

Si cùm seruus debitor domini iam esset ab alio pecuniam mutuatus sit & domino soluerit quatenus & quid in rem suam dominus vertisse dicatur? tom.2,pag.299,col.1 & 2,& 300

Actione de in rem verso dominus tenetur si seruus ex mutuo accepta pecunia volenti domino quid emerit an materiam luxuriæ tom.2,pag.282, col.1,& 2

Si mutuatus sit pecuniam seruus ad comparandam &nummi sine veste, aut nummi & vestis perierint, quis de in rem verso agere possit, vtrum creditor, an venditor tom.2,pag.284, col.1,& 2, & pag.285,col.1,& 2

Dominus non tenetur actione de in rem verso si seruus animo decipiendi pecuniam sit mutuatus tom.2,pagin. 283,& 284,col.1,& 2, imo licet solitus fuisset seruus mutuo acceptam pecuniam in rem domini inuertere ibid.

Coheres non potest conueniri ex eo quod in rem coheredis versum est secus ex eo quod in rem defuncti tom. 2,pag 308,col.1,in fi.& 2

quisquis agere potest de in rem verso potest agere de peculio sed non contra tom.2,pag.307,col.2

qui cum serui vicario contraxit si in peculium versum sit an dominum conuenire potest actione de peculio & de in rem verso tom.2,pagin. 306,col.1

Impensæ necessariæ in rem domini factæ etiam absque eius mandato in rem eius verti dicuntur secus impensæ voluptariæ tom.2,pag.280, col.1, & 2

Actio de in rem verso est bonæ fidei tom.2,pag.291,col.1,in fin.

Vicium.

qui vasa vitiosa deposuit, vel locauit, vel vendidit, siue vitium sciuerit siue ignorauerit, tenetur, secus qui commodauit si ignorauerit vitium tom 2,pag.637,col.2

qui rem viciosam deponit vel locat vel vendit tenetur ad restitutio-

nem precij tantum si vicium ignorauerit, si verò sciuerit teneatur ad id omne quod aduersarij interest tom.1. pagin.637,col.2

Videamus.

Iureconsulti verbo *Videamus*, modestè magis quam dubitanter opinionem suam insinuant tom.1,pag. 544,col.1

Vigilans.

Iura subueniunt vigilantibus & diligentibus non dormientibus, aut negligentibus tom.2, pagin. 362, col.2

Vilis.

Vilis persona magistratus authoritate iuberi potest vt condemnato caput amputet, vel eum furca suspendat tom.1,pagin.739, col.2

Villicus.

Quis sit villicus, quod eius officium & vnde dictus? tom.2,pagin. 61,col.1

Vinculum.

Duo vincula solent & debent esse fortiora tom. 1, pagin. 176, col.1

Vindicare.

Id vindicare quis potest quod suum est non quod alienum tom.2, pagin.290,col.1

Id potest quilibet vindicare quod potest suum dicere tom.1,pagin. 490, col.1

Vindicare quilibet potest id quod suum potest dicere tom.1,pagin. 33,col.2

Nemini licet sibi & in sua causa ius dicere, vel sine iudice se vindicare,extra certos casus tom.1,pag. 704,col.1

Vindicare nostrum.

Rem nostram petere magis propriè dicimus cùm eam vindicamus, nec suum quisquam dicere potest, nisi cuius vindicandi ius habeat tom. 1,pagin 209,col.2

Vindicatio.

Differentia inter vindicationem & condictionem ex re furtiua competentes tom. 1, pagin. 458, col.1

Omnia quæ de vindicatione directa dicuntur ad publicianam quoque id est vtilem vindicationem trahi debent quoniam ad instar proprietatis respicit tom. 1, pagin. 225,col.1

Omnis vindicatio siue dominij siue pignoris arbitraria est tom.1,pag. 664,col.2

Vindicatio non ex obligatione aliqua nascitur, sed ex præsenti tantum possessione tom. 1, pagin. 376, col.2

Solus pater nummos à filiofamilias solutos potest tanquam suos vindicare tom. 1, pagin.376, col.2

Rei vindicatio non nascitur ex contractu sed ex præsenti possessione illius qui alienam rem iniustè detinet tom.2,pagin.393,col.2

Extrema vindicationis sunt vt actor sit dominus, & reus possessor tom.1,pag.501,col.1

Meum est quicquid ex re mea superest eiusque vindicandi ius habeo tom.1,pagin.497,col.1

Vindicatio nunquam datur ei cuius facto & voluntate dominium semel in alium translatum est per traditionem tom. 1, pagin. 330, col.1

Vindicatio siue directa siue vtilis nunquam nascitur ex pacto, sed ex præsenti possessione, & datur contra eum qui nullo modo est obligatus tom.1, pagin. 674, col.1,& 2

Vindicatio non competit rei furtiuæ peremptæ tom. 1, pagin. 458,col.1

Vindicatio non datur nisi propter præsentem possessionem tom.1, pagin.458,col.1

quisquis se dominum alicuius rei potest dicere eius quoque vindicandæ ius habet tom.1,pagin.410, col.2

Directa vindicatio dominij etiam ei competit qui rem in bonis habet quamuis de dominio quiritiario nihil probet dummodo ius habeat à domino tom.1, pagin.734,in fi.

Vindicatio condictio.

Differentia inter vindicationem & condictionem tom. 1, pagin. 316, col.2

Vindicatio fur, prædo.

Fur & prædo rei vindicationem contra depositarium vel commodatarium habere non possunt secus actionem depositi & commodati tom. 2,pag.393,col.2

Vindicatio dominium.

quisquis agit rei vindicatione sibi eam legem imponit vt non aliter possit vincere quàm si se dominum probet plenissimè, impleatque intentionem quia dominum se dicit tom.1, pag.629,col.2

Vis.

Vis est quoties quis per se facit quod per iudicem facere deberet tom. 1,pagin.713,col 2

Vis maior neque in commodato, neque in pignore, neque in vllo contractu ab vllo præstanda est tom. 1,pag.670,col.2

Vis culpa.

Vim maiorè præstare neq; creditor neque alius quisquam debet sicuti nec suam culpam impunè ferre t.1.p.713, col.2

Vis, solutio.

Ex vi quæ interuenit in solutione inducitur præsumptio quod interuenit in ipsa quoque promissione to. 1, p.319,col.1

Vis, metus.

Quod per metum aut per vim gestum est ratum haberi à prætore nunquam oportet tom.1, pagin. 319, col.1

Vis, vxor.

Vis illata vxori à marito ad contrahendum aut quid faciendum quod ipsa postea fecerit durante matrimonio licet ex longo interuallo durat præsumptiuè tom.1,pag 319,col.2

Vita.

Dominus est vitæ alienæ omnis qui propriam negligit tom. 1, pag. 639, col.2

Vlpianus.

Vlpianus Christianorum religionem superstitionem vocat, & exorcismis vtentes, impostores, fuit quippe Christiano nomini infestissimus tom.1, pagin. 105, col. 2

Vnio.

Non tantùm valet pars separata à toto quantum si aliis partibus vnita esset in toto tom. 1, pag. 373, col.2

Vniuersitas.

Vniuersitates nec moriuntur, nec facilè pereunt tom. 1, pagin. 60, col.1

De consensu ciuium pro re vniuersitatis to.1,p.60,col.1,& 2

Volens.

Volentis appellatione quis significetur tom.2,pag.13,col.1

Volet.

Verbum volet, sui natura extensiuum est in futurum tempus quodlibet & ad omnem casum possibilem nisi sit restrictum ad certam causam tom.1, p.294,col.1

Voluntas.

Nihil refert an quis voluntatem suã verbis declaret, an facto tom. 2, pag. 68,col.2

Nuda scientia quæ etiam coniuncta habet patientiam non est expressa voluntas to.2,p.21,col.1

Heredis, testatoris, adeóque reipublicæ interest ne defuncti voluntas iusta circumueniatur tom.1,pag.297, col.2

Coacta voluntas, voluntas est t.1,p. 73,col.1

Sola voluntas & propositum intercedendi non est intercessio tom.2,pa. 52,col.2

Quicquid ex domini voluntate fit, à domino ipso factum videri debet tom. 1, pag. 33,col.1

Cùm in verbis ambiguitas nulla est non est admittenda quæstio voluntatis tom. 1, pagin.52, col.1, in fi.

Interest publice conseruari defunctorum voluntates supremaque defuncti hominis iudicia exitum habere non circumueniri tom.1, pagin.231, col.2

Vltima voluntas tota facti est tom. 1,pag.255,col.2

Voluntas hominis est ambulatoria vsque ad mortem tom.2, pag.19, col.2

Voluntas morte finitur nec transit ad heredem tom. 2, pagin. 111, col. 2

Facto incipiunt non à conuentione tom. 1, pagin. 251, col.2, & 252, col. 2

Hominum siue in testando siue in contrahendo voluntates audire iudices debent adeóque imperatores non iubere tom. 1, pagin. 222, c.1

Nihil interest an verbis an factis voluntas declaretur tom.1.pagin.29, col.2

Voluntas est libera, & vsque ad mortem ambulatoria tom.1, pag.212, col.1

Voluntas posterior in liberis actibus priorem perimit, nec necesse voluisse si nunc nolis tom. 2, pagin. 312, col.1, in fin.

Nihil tam æquitati naturali consentaneum est quàm voluntatem domini rem suam in alium transferre volentis ratam haberi tom. 1, pagin. 623, col.2

Nuda voluntas & nuda ratio non potest facere quemquam debitorem t.2, p.153,c.2, licet à debito liberari possit nuda creditoris voluntate t.2,p.154,c.1

Voluntas, actus.

Etiam ex actu nullo declaratur voluntas tom. 1, pag 729,col.2

Voluntas, obligatus.

In eo qui obligatus est mutatio voluntatis aut nullo modo, aut difficilius permittitur, nisi verba conuentionis ita ferant tom.2, pag. 397, col.2

Vsucapio.

Vsucapio solius possessionis nulla est tom. 1, pag. 354, col. 1

Sine titulo non procedit vsucapio tom.1.pag.354.c.1

Creditoris pignoratitij possessio prodest debitori ad vsucapionem tom.1, pag.712,col.2

Vsucapio non interrumpitur per superuenientem malam fidem, si modo cum bona fide iustóque titulo inchoata fuit tom.1,pagin.712, in fin.

Vsucapio pro emptore nulla esse potest si non emptio aliqua ei præcesserit tom. 2, pagin.57,col.2

Pecunia sine tutoris authoritate soluta à pupillo non minus parit liberationem per vsucapionem quàm per consumptionem tom.1,pag.52, in principio.

Differentia inter vsucapionem & consumptionem in transferendo dominio tom.1, pagin.52, col.1

An seruus hereditarius vsucapionem inchoare possit tom.2,pagin. 142,col.2

Mala fides non tantum vsucapionem impedit sed etiam longi temporis præscriptionem tom.1, pagin. 353,col.2

Alienationis nomine etiam vsucapio continetur tom 1, pag.350, col.1

Sine possessione nulla procedere vsucapio potest non magis quàm incipere tom. 1, pagin. 713, col.2

Sine possessione nulla procedere potest vsucapio tom. 1, pagin. 694,col.1

Cur introducta sit vsucapio & quo iure? tom. 1, pagin. 350, col.1,& 2

Tradens rem indebitam quam debitam putabat facit locum vsucapioni si accipiens putabat debitam esse tom.1,pag.364 col.1

In multis iuris partibus fere opinio tituli facit locum vsucapioni tom.1,pagin.364 col.1

Actio personalis vsucapione nulla excluditur tom.1. pagin.532, col.2

Vsucapiones omnes & præscriptiones in odium negligentium comparatæ sunt tom. 1, pag.677, col.2

Vsura.

Ex stricti iuris actionibus non debentur vsuræ, nisi in stipulationem deductæ sint? tom. 2, pagin. 296, col.1

Creditor pignoratitius superfluum precium obsignando si eo non vsus sit ad vsuras non tenetur tom.1,pag. 654,col.1,& 2

Obsignatio & depositio pecuniæ debitæ impedit ne vsuræ eius pecuniæ deberi possint tom.1, pagin. 654,col.1

In bonæ fidei iudiciis debentur vsuræ ex mora siue regulari siue irregulari tom.1,pagin.654,col.1. nec minus in contrariis iudiciis quia sunt bonæ fidei quàm in directis. ibidem.

Non propter lucrum petentium sed propter moram non soluentium infliguntur vsuræ ita demum si ex mora ipsa debeantur secus si ex conuentione tom.1,pagin.698, col.2

Supra duplum vsuræ, & vsurarum vsuræ nec in stipulatum deduci nec exigi possunt tom. 1. pagin. 37,col.2

Nulla conuentione vsuras etiam præteritas in sortem redigere licet tom.1,pag.372,col.1

Vsuræ futuræ præteritis fauorabiliores tom. 1, pagin.373, col.2

Vsuræ vsurarum siue præteritarum siue futurarum nunquam permittendæ sunt nec ferendus vllo modo anatocismus tom. 1, pagin. 372,col.2

Vsuræ solutæ, sortis non promissæ reperuntur tom. 1, pagin. 372, col.2

Fieri non potest vt si fors principalis non debeatur, vsuræ sortis vltæ debeantur tom. 1, pagin. 444, col.1

Terminato per sententiam principali negotio nulla de vsuris, aut factibus his superesse potest, ne vnius litis finis alterius præbeat exordium tom.1, pag.444,col.1.& 2

Vsuræ solutæ sortis que debita est nõ possũt esse indebitæ, quamuis neq; per stipulationem adeóque nec pacto nudo promissæ sunt tom.1.pag.444, col.2

Agnoscit satis naturaliter vsuras deberi ille qui soluit in vicem & remunerationem commodi quod ex alienæ pecuniæ gratuito vsu percipit tom 1, p.444,in fi.

Vsuræ neque pœna sunt, neque propter moram non soluentis diligentiæ nisi concessa quo debetur tom. 1, pag. 590,col.1

In stipulatione de tota sorte extra tempore soluenda, vel de vsuris eius sortis ita soluendis vt si non ad certam diem tota fors fuerit in singulos centenos singuli denarij singulis mensibus præstarentur si in contrarium actum sit pactum de tota pecunia de variis temporibus quæ vsuræ deberentur si de iis facta non sit mentio tom. 1, pag.79,col.1

Vsuræ non natura sed iure percipi dicuntur tom.1, pag.371,col.2

Quicquid supra modum legitimum vsurarum promittitur pro non adiecto habendum est tom. 1, pagin. 371, col.2

Vsuræ non propter lucrum petentiũ sed propter moram non soluentium infliguntur tom. 1, pagin. 371, col.1

Vsuras iure ciuili debitas facit stipulatio, iure prætorio pactum nudum t.1, p.370,col.2

Vsuræ non promissæ sortis gratuitæ ante solutionẽ omninò indebitæ sunt post solutionem sunt debitæ to.1,pa. 370,col.2,& pag.372,c.2

Ex omnibus bonæ fidei iudiciis vsuræ omnimodo præstantur ex die moræ quamuis non fuerint promissæ tom. 2, pag.297,c.1

Vsuræ non natura percipiuntur sed iure & negotiatione tom.2, pag. 419, col.1

Vsuræ pecuniæ creditæ odiosa est quia fœnus est, pecuniæ verò depositæ aut debitæ ex contractu bonæ fidei est fauorabilis, cùm quasi interesse debeatur? tom. 2, pagin. 419, c.1

In iudiciis bonæ fidei debentur vsuræ ex die moræ etiam extraiudicialis tom. 2, pagin. 419, col. 1, ex contractibus strictis ne quidem post litem contestatam ibidem,c.2

Pecuniæ creditæ vsuræ non debentur citra vinculum stipulationis, secus eæ vsuræ quæ ex bonæ fidei iudicio præstantur,nec ram quod in obligatione sint quàm officio iudicis tom.1,p. 654,c.1

In bonæ fidei iudiciis quod ad vsuras attinet tantumdem potest officium arbitri, quantum stipulatio tom.1,pa. 654,col.1

Vsuræ non tam propter lucrum petentium quàm ob moram non soluentium infliguntur tom.1,pa.654,col.1

Obligationi super vsuris vsurarum non potest accedere fideiussor tom.1, pag.372,col.2

Etiam ex bonæ fidei iudiciis vsuræ non nisi à die moræ præstantur tom.1,pag.654,col.1

Quod vsurarum nomine supra legitimum modum etiam per stipulationem promissum est pro non adiecto & non promisso haberi debet tom.1, p. 668,col.2

Solutio spontanea vsurarum debitas facit vsuras quę alioqui omnino essent indebitæ tom.1, pag. 445,col.1

Vsuræ debentur ab eo qui pecunia aliena vsus est ex qua lucrum sperare citra furtum non potuisset tom.1, p. 654,col.1

In bonæ fidei iudiciis debentur vsuræ ex nudo pacto etiam citra moram, scilicet si pactum ab initio appositum sit,vel saltem in continenti tom.2,pa. 417,col.2

Legitimus modus vsurarum à legibus olim præscriptus fuit hodie à Iustiniano tom.1, pagin.370, col.2

In omnib. bonæ fidei iudiciis quod ad vsuras pertinet tantum potest officium iudicis quantum potest stipulatio tom.2, pag. 417, col.1

Pecuniæ debitæ fœnus citra stipulationem non debetur tom.1, pag. 653,col.1

Vsuræ non sunt fructus naturales, sed ciuiles qui non naturæ sed iure percipiuntur tom. 1, pag.64, col.2

Vsuræ simpliciter & absolutè non debentur, sed per accidens & secundùm quid sub condicione illa si sors soluta non erit, maximè verò si vsuræ non sint in obligatione & stipulatione, sed officio tantùm iudicis præstentur tom.1,pagin. 659,col.1

Vsuræ quælibet dummodo licitæ in stipulationem deductæ debentur tom. 1, pag. 32.col.1 secus si in pactum incontinenti appositum ibid. col.2

In actione negociorum gestorum veniunt vsuræ etiam quæ promissæ non fuerunt tom.2,pagin.296, col.2

Differentia inter vsuras pecunię creditæ, & rerum quæ pro temporum & locorum varietate variam recipiunt æstimationem tom.2,pagin.296, in fi.

Differentia inter interesse vel vsuras quæ sunt in obligatione, & eas quæ non nisi officio, aut arbitrio iudicis debeantur tom. 1, pagin. 542, col.2

Vsurę non debentur citra stipulationem, ne quidem in bonæ fidei iudiciis nisi ex die moræ quæ contracta sit vel per interpellationem,vel re ipsa t.1. p.654,col.2

Iure canonico quicquid excedit sortem vsura est & fœnus etiamsi vel minima sit saluratio tom.1, pagin. 32, col.2

Duplices vsuræ pro eodem tempore nunquam præstari debent to. 1, p.81, col.1

Vsuræ vsurarum nunquam præstari debent tom. 1, pagin. 81, col.1

In accessionibus pecuniæ id est in vsuris stipulationem interuenire necesse est tom.1,p.530,col.1

Differentia inter vsuras ex stipulatione debitas & eas quæ ex promissione tom. 1, pagin.668,col.1

Vsura centesima extra nauticam nulla maior olim esse poterat tom. 1, pagin. 74, col. 1

In iudiciis stictis vsuræ non veniunt ex die moræ secus in iudiciis bonæ fidei tom.1,pagin 228,col.1, excepta actione ex testamento ibid.

Vsurę non veniunt in condictionem indebiti tom. 1, pagin. 351, col.2

Vsuræ vicem fructuum obtinere nec à fructibus facilè possunt separari tom. 1, pagin.64.col.1

Quid sit lite contestata currere tom. 1,pag.665,col.2

Vsuræ debentur aut ex stipulatione aut officio iudicis propter contractum cui fideiussor accessit,& ideo etiam à fideiussore debentur tom. 1, pagin. 545, col 2, & à pœna separantur ibidem

Vsuræ pecuniæ creditæ non nisi ex stipulatione deberi possunt, aliarum tamen rerum debentur etiam ex nudo pacto tom. 1, pagin. 41, col.1

Legitimus modus vsurarum est vt duplum excedere non possit tom.1, pag 527,col.2

Vsuræ ex condictionibus nullæ vnquam præstantur tom. 1, pagin. 64,col.2

Vsura constituta.

Quid significent verba illa, salua ratione vsurarum, apposita in constituto tom.1,pag.586,col.2

Vsura repetitio.

Supra modum solutis vsuris imputantur indebitæ in sortem tom. 1, pagin.370,col.2, sed non repetuntur ibid.

Vsuræ sortis siue iam solutæ siue simul si supra modum legitimum soluantur repetuntur, vt sors non vt vsuræ tom.1,pag.371,col.1,& 2

Vsura donatio.

Vsura donata creditur quam quis per longum tempus petere destitit vt debitori suo gratior esset tom.1,pag. 258,col.2

Vsura tutela.

Actio tutelæ admittit vsurarum accessionem tom. 2, pagin. 152, col.2,

Vsura depositum.

Depositarius deposita pecunia vtendo etiam ex deponentis voluntate tenetur ad vsuras, etiam citra pactum & moram tom.2,pagin.422,col.1,& 2, secus si ex deposito mutuum factum esset ibid.

Scribens facturum se ne pecunia deposita sit vacua an ad vsuras teneatur? tom.2,pag.421,col.1, & 2

Vsura fructus.

Cùm debitor gratuita pecunia vtitur id nullis promissis vsuris potest creditor de fructibus rei sibi pignoratæ ad legitimum vsque modum vsuras retinere tom.1,pag.370,col.1

Vsura constituere.

Constituens se sortem & vsuras quæ non debebantur soluturum, in sortem quidem tenetur, sed in vsuras non tenetur tom.1,pag.564, col.2

Pecuniæ fœnebris vsuræ constitui non possunt, quia vinculum exigunt stipulationis tom.1,pagin.584, col.2

Vsuræ restituio.

Vsuræ solutæ sortis indebitæ neque condici neque compensari possunt tom.1,pagin.445, col. 2, aute peritam videlicet in integrum restitutionem ibidem.

Vsurarij.

Infamiæ macula vsurariis irrogatur tom.1,pag 37,col 2

Vsus.

Vsus eiusdem rei apud plures in solidum esse potest tom.1,pagin.615, col.2

Vsus & vsusfructus non minus mutatione quàm peremptione rei extinguitur tom.1,pagin.8,col.1

Vsufructuarius.

Vsufructuarius dominus non est, nec. benè domino æquiparatur tom.2, pagin.189,col.2

Vsusfructus.

Vsusfructus in multis casibus pars dominij est,aut saltem portionis instar obtinet tom. 2, pagin. 183, col.2

Vsusfructus in iure non in parte consistit tom.2,pagin 183,col.2

Vsusfructus formatus cùm postea quam finitus est ad proprietatem redit iure proprietatis nudæ tom. 1,pag.684,col.1

Vsusfructus in plerisque casibus pars dominij censetur tom.1,pagin. 355,col.1

Vsusfructus cùm rei emolumentum contineat saltem portionis instar obtinet tom.1,pag.355,col 1

Vsusfructus in iure consistit non in parte tom.1,pag.355,col.1

De origine & effectibus quasi vsusfructus tom.1,pag.124,col 2

Differentia inter vsumfructum & perceptionem fructuum tom.1, pag.347,col.2

Nouus est vsusfructus qui ex formali fit causalis tom.1, pagin.684, col.1

Differentia inter vsumfructum formalem & causalem tom.1,pagin. 684,col.1,& 2

qui habet nudam proprietatem imò & plenam, vsumfructum habere non potest: nemo enim re sua vtitur nec fruitur tom.1, pagin.684,col 2

Finitus vsusfructus statim & sui natura recurrit ad proprietatem tanquam ad suam causam & quidem ipso iure nullo hominis facto in eam rem requisito tom.1,pag.684,col.1

Vsusfructus cur dicatur causalis, cur formalis tom.1,pag.684, col.1

Vsusfructus in iure non in parte consistit licet emolumentum rei contineat tom 2. pag.141,col.1

qui fundi quamuis certi vsumfructum stipulatur, incertum quid stipulatur tom.1,pag.507.col.2

Heres fructuarij non succedit in vsufructu,cùm personæ cohæreat tom. 1,pagin.347,col.1

Non est fundus meus cuius habeo vsumfructum,est autem meus licet fructus sint alieni tom.1.pagin.347, col.1

Vsusfructus iam constituus alij cedi non potest quàm proprietario tom.1.pag.347,col.1

Differentia vsusfructus formalis,& vsusfructus causalis tom.1,pag.347, col.1

Vsusfructus legatum.

Tota simul extincta & demolita domo an extinguatur vsusfructus, aut si per partes tom. 1, pagin. 406, col.1

an legatum proprietatis aut fideicommissum extinguatur ibidem, col. 1, & 2

Vtile.

Id quod nemini nocet & alicui prodest facilè conceditur tom. 2,pag. 359,col.1,& 2

In contractibus vtile per inutile non viciatur in iis quæ diuidua sunt secus in indiuiduis tom.1,pagin. 522,col.2

Vtile per inutile vitiari non debet. tom.1,pag.522,col.2

Vtile publicum.

In omni iuris parte spectari maximè solet quod publicè vtile est tom 2.pag.403,col.1

Vtilitas.

In gratiam publicæ veilitatis quamplurima contra iuris ciuilis rationem & constituta & recepta fuerunt tom.1, pag.739,col.2

Vtilitas respublica.

Potest officialis propter vtilitatem publicam capere res priuatorum, data tamen mercede de publico, quod tamen quantum ad dandam mercedem non seruatur de consuetudine tom.1, pag.739,col.2

Vtique.

Vtique si sciuerint, pro vtique,quia sciuerunt tom.1,pag.90,col.1

FINIS.